http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İÇİNDEKİLER

(1)
Dr. Öğr. Üyesi Yurdagül ATUN; Prof. Dr. Ata ATUN
TÜRKİYE-FİLİSTİN İLİŞKİLERİNDEKİ DENGESİZLİK
IMBALANCE IN TURKISH-PALESTINIAN RELATIONS
SAYFA 11

(2)
Prof. Dr. İsmail BAKAN; Y. Sonay YILMAZ; Halil İbrahim OLUCAK
ÖRGÜTSEL SAĞLIK, ÇALIŞANLARIN TÜKENMİŞLİK ALGILARINDAN NEGATİF YÖNDE ETKİLENİR Mİ?
IS ORGANIZATIONAL HEALTH AFFECTED NEGATIVELY FROM BURNOUT PERCEPTIONS OF EMPLOYEES?
SAYFA 22

(3)
Belgin AKSOY
ÜRETİM SEKTÖRÜNDE ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU ÜZERİNE ETKİLERİ
THE EFFECTS OF ORGANIZATION CULTURE ON THE MOTIVATION OF EMPLOYEES IN THE PRODUCTION SECTOR
SAYFA 32

(4)
Prof. Dr. Mayis ALİYEV
LAYİQLİ HƏYAT SƏVİYYƏSİ HÜQUQUNUN SOSİAL və HÜQUQİ TƏBİƏTİ: MÜASİR YANAŞMALAR və PRESPEKTİVLƏR
YETERLİ YAŞAM STANDARTLARININ SOSYAL ve HUKUKİ NİTELİĞİ: ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR ve PERSPEKTİFLER
SOCIAL AND LEGAL ESSENCE OF THE RIGHT TO WORTHY LIVING STANDARDS: MODERN HALF-COURSES AND PROSPECTS
SAYFA 50

(5)
Doç. Dr. Recep CENGİZ
ALEVİ-BEKTAŞİLİK VE SÜNNİLİK DÜALİZMİ
DUALISM OF ALAVI-BEKTASHISM AND SUNNISM
SAYFA 57

(6)
Doç. Dr. Erkan SEZGİN; Öğr. Gör. Nevin YAVUZ
AKTARMA(TRANSFER) YOĞUN ve ÜÇ YILDIZLI İKİ HAVALİMANI: ATATÜRK ve DUBAİ HAVALİMANLARI YOLCULARININ HİZMET ALGILARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
TRANSFER BASED and THREE STARRED AIRPORTS: THE PASSENGER PERCEPTIONS OF ATATURK INTERNATIONAL AND DUBAI INTERNATIONAL AIRPORTS
SAYFA 66

(7)
Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN; Ayşegül YILDIRIM
AMASYA İLİ ÖRNEKLEMİNDE OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖĞRETMEN ve AİLE GÖRÜŞLERİNE GÖRE AİLE KATILIM ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF FAMILY PARTICIPATION STUDIES ACCORDING TO TEACHERS and FAMILY VIEWS IN THE PRESENTATION OF AMASYA
SAYFA 78

(8)
Bircan TAŞDEMİR
KAĞIZMANLI HIFZI'NİN ŞİİRLERİNDE KULLANDIĞI YÖRESEL AĞIZDAKİ KELİMELER
WORLDWIDE WORKS IN THE PAPER HIFZI
SAYFA 87

(9)
Dr. Öğr. Üyesi Ali Kerim ÖNER
UD EĞİTİMİNDE MIZRAP HAZIRLAMALI SAĞ EL ÇALIM TEKNİĞİ'NİN ETKİSİ ÜZERİNE BİR PİLOT ÇALIŞMA
A PILOT STUDY ON THE EFFECT OF RIGHT HAND PLAYING TECNIQUE WITH PLECTRUM PREPARATION AT OUD EDUCATION
SAYFA 96

(10)
Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN; Dr. Burcu ÜZÜM; Dr. Öğr. Üyesi Seher UÇKUN
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER UYUMU ve İYİMSERLİĞİ ALGILARI
PERCEPTIONS OF UNIVERSITY STUDENTS' CAREER ADAPTABILITY and CAREER OPTIMISIM
SAYFA 102

(11)
Öğr. Gör. Halil İbrahim KELEŞ
İSLAMİ FİNANSTA YENİ YÖNTEM: YEŞİL SUKUK
NEW METHOD IN ISLAMIC FINANCE: GREEN SUKUK

SAYFA 110

(12)
Halil ŞENOL
INVESTIGATION OF BIOGAS PRODUCTION AT DIFFERENT TEMPERATURES FROM ORGANIC WASTES
ORGANİK ATIKLARDAN FARKLI SICAKLIKLARDA BİYOGAZ ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ
SAYFA 118

(13)
Prof. Dr. İsmail BAKAN; Dr. Öğr. Üyesi Zümrüt Hatice ŞEKKELİ
LOJİSTİK HİZMET KALİTESİNİN MÜŞTERİ SADAKATİ ÜZERİNE ETKİSİ: KAHRAMANMARAŞ İLİNDE BİR ALAN ÇALIŞMASI
THE EFFECT OF LOGISTICS SERVICE QUALITY ON CUSTOMER LOYALTY: A FIELD STUDY IN KAHRAMANMARAS PROVINCE
SAYFA 123

(14)
Ulvia MUSAEVA
TÜRKİYE-GÜRCİSTAN TİCARİ İŞBİRLİĞİ ve İLİŞKİLERİ
COMMERCIAL and COOPERATION RELATIONS BETWEEN TURKEY-GEORGIA
SAYFA 138

(15)
Öğr. Gör. Dr. Nihat ÇEŞMECİ; Öğr. Gör. Ezgi KIRICI TEKELİ
GÖREME TARİHİ MİLLİ PARKI'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF GOREME HISTORICAL NATIONAL PARK IN TERMS OF SUSTAINABLE TOURISM
SAYFA 148

(16)
Doç. Dr. Neşide YILDIRIM
ORHUN ABİDELERİNDE SOSYAL HİZMET UNSURLARI
SOCIAL WORK ELEMENTS IN ORHUN MONUMENTS
SAYFA 156

(17)
Dr. Osman Bahadır SİNAN
TÜRKİYE'DE CARİ AÇIK İLE DÜNYA PETROL FİYATLARI İLİŞKİSİ: 1980-2017
THE RELATIONSHIP BETWEEN CURRENT ACCOUNT DEFICIT IN TURKEY and OIL PRICES IN THE WORLD
SAYFA 165

(18)
Doç. Dr. Erhan AKIN; Kübra ÇELİK
NABİZADE NAZIM'IN "KARABİBİK" HİKÂYESİNDE SÖZ DİZİMİ
SYNTAX IN NABIZADE NAZIM'S STORY "KARABIBIK"
SAYFA 176

(19)
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
TÜRKMENİSTAN'DA NASREDDİN HOCA FIKRALARI ve SOSYAL ELEŞTİRİ
NASREDDIN HODJA JOKES and SOCIAL CRITICISM İN TURKMENISTAN
SAYFA 186

(20)
Prof. Dr. Recep KÜRKÇÜ
LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BAŞARI YÖNELİMLERİ DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
INVESTIGATION FROM DIFFERENT VARIABILITIES OF LEVELS OF SUCCESS STUDIES OF HIGH SCHOOL STUDENTS
SAYFA 192

(21)
Öğr. Gör. Dr. Saliha EMRE DEVECİ
HOFSTEDE KÜLTÜR BOYUTLARININ KADIN GİRİŞİMCİLERİN CİNSİYET KAYNAKLI SORUNLARI ALGILAMASINA ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA
A PRACTICE TO MEASURE THE IMPACT OF HOFSTEDE CULTURE SIZES ON WOMEN ENTREPRENEURS 'PERCEPTION ON GENDER PROBLEMS
SAYFA 199

(22)
Dr. Öğr. Üyesi Salih MEMİŞ
PAZARLAMADA BOYKOT UYGULAMALARI: ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ
BOYKOT APPLICATIONS IN MARKETING: EXAMPLE OF CASE STUDIES
SAYFA 209

(23)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dr. Şahin ÇETİNKAYA
TÜRKİYE'DE TRANSFER HARCAMALARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN 2010-2017 DÖNEMİNDEKİ GSYH DEĞİŞİMİ İLE KARŞILAŞTIRMASI
CHANGES IN TRANSFER SPENDING OF IN TURKEY COMPARISON OF GDP IN THE PERIOD OF 2010-2017
SAYFA 215

(24)
Assoc. Prof. Dr. Muhidin MULALİĆ
HISTORICAL AND THEORETICAL ANALYSIS OF MIGRATIONS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA TO ANATOLIA (1878-1918)
BOSNA-HERSEK'TEN ANADOLU'YA GÖÇLERİN TARİHSEL VE KURAMSAL ANALİZİ (1878-1918)
SAYFA 227

(25)
Doç. Dr. Nurlane MUSTAFAYEVA
YENİ KAFKASYA DERGİSİNDE KAFKASYA HALKLARININ MÜNASEBETLERİ MESELESİ
THE QUESTION OF THE CAUCASUS PEOPLE'S VISION IN THE NEW CAUCASUS MAGAZINE
SAYFA 237

(26)
Doç. Dr. Aynurə YƏHYAYEVA Yusif kızı
AZƏRBAYCANDA SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İNVESTİSİYA CƏLBEDİCİLİYİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ
AZERBAYCAN'DA ENDÜSTRİYEL İŞLETMELERİN YATIRIM ÇEKİCİLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ YÖNLERİ
THE WAYS OF INVESTMENT INVOLVEMENT IN AZERBAIJAN INDUSTRY ENTERPRISES
SAYFA 242

(27)
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul KARAKAYA; Elif Nur DEMİREL
SAĞLIK ÖRGÜTLERİNDE ÇALIŞAN SAĞLIK YÖNETİMİ MEZUNLARININ İLİŞKİ ve İLETİŞİMLERİ ÜZERİNE BETİMSEL BİR ANALİZ
A DESCRIPTIVE ANALYSIS ON THE RELATIONSHIP and COMMUNICATION OF HEALTH MANAGEMENT GRADUATES WORKING IN HEALTH ORGANIZATIONS
SAYFA 248

(28)
Doç. Dr. Ali Nazmi ÇORA
"ARMENIAN GENOCIDE", A BIG LIE
"ERMENİ SOYKIRIMI", BÜYÜK BİR YALAN
SAYFA 255

(29)
Prof. Dr. Hakan ÇORA
EUROPEAN UNION NEEDS TO ANALYZE TURKEY CORRECTLY
AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE'NİN DOĞRUDAN ANALİZİNE İHTİYAÇLAR
SAYFA 273

(30)
Prof. Dr. Tamar KHVEDELİANİ
GÜRCÜ ŞİİRİNDE KIPÇAK KARAKTERİ
KIPCHAK CHARACTER IN GEORGIAN POETRY
SAYFA 283

(31)
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz SEÇİM
TOPLU YEMEK SİSTEMİ (CATERİNG) UYGULANAN İŞLETMELERDE ÇALIŞAN PERSONELİN TEMEL MUTFAK BİLGİ DÜZEYLERİNİN TESPİT EDİLMESİ
DETERMINATION OF BASIC CUISINE KNOWLEDGE LEVELS OF PERSONNEL WORKING IN CATERING COMPANIES
SAYFA 288

(32)
Namiq ƏHMƏDOV
AZƏRBAYCAN SOVET YAZARLARININ YARADICILIĞINDA TURKİYƏ MÖVZUSU(1960-1980-Cİ İLLƏRİN QAYNAQLARI ƏSASINDA)
AZERBAYCAN SOVYET YAZARLARININ ESERLERİNDE TÜRKİYE KONUSU(1960-1980'LERİN KAYNAKLARINA GÖRE)
TURKISH THEME IN THE CREATIVE WORK OF THE AZERBAIJANI INTELLIGENTSIA: THE 60S AND SUBSEQUENT YEARS OF THE SOVIET ERA
SAYFA 298

(33)
Dr. Öğr. Üyesi Veli KÖROĞLU
ÜNİVERSİTELERİN STRATEJİK PLANLARININ BİRBİRLERİYLE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ (AKDENİZ BÖLGESİ DEVLET ve VAKIF ÜNİVERSİTELERİ ÖRNEĞİ)

COMPARING RESEARCH OF THE UNIVERSITIES STRATEGIC PLANS WITH EACH OTHERS (EXAMPLE OF MEDITERRANEAN REGION GOVERNMENT and FOUNDATION UNIVERSITIES)
SAYFA 304

(34)
Selim SELIM
KOSOVA'NIN MORAVA YÖRESINE BAĞLI DOBURÇAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM
EDUCATION IN TURKISH LANGUAGE IN DOBERQAN, IN ANAMORAVA REGION OF KOSOVO
SAYFA 320

(35)
Rahmatullah HÂKİMİ; Nasibullah RAOUFI
WHY SADDAM REJECTED TO WITHDRAWAL FROM KUWAIT IN 1990-91 AFTER INVASION
SADDAM (1990-91) YILINDA KUVEYT'İ İŞGAL ETTİKTEN SONRA GERİ ÇEKİLMEYİ NEDEN REDDETTİ?
SAYFA 327

(36)
Arş. Gör. Yaşar ARLI
KENTLEŞME, ŞEHİRCİLİK ve ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ ŞEHİR PLANLAMASINA DAİR GÖZLEMLER
URBANIZATION, CITY PLANNING, and OBSERVATIONS ABOUT CITY PLANNING DURING THE ROMAN EMPIRE
SAYFA 334

(37)
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ; Uzm. Betül YAZICI
DİASPORA OLUŞUMU VE ÇOKKÜLTÜRLÜK AÇISINDAN GÖÇ OLGUSUNUN SOSYOPOLİTİK ANALİZİ
THE SOCIO-POLITICAL ANALYSIS OF IMMIGRATION IN RESPECT OF ITS SHAPING DIASPORA AND MULTICULTURALSIM
SAYFA 339

(38)
Dr. Öğr. Üyesi Afina BARMANBAY
KARABAĞLI SARI ÂŞIK ASLEN NERELİDİR?
WHERE IS KARABAGHLI SARI ASHIK ORIGINALLY FROM?
SAYFA 349

(39)
Adem YAZIR
TÜRKİYE'DE SOSYAL BELEDİYECİLİK UYGULAMALARI AVRUPA BİRLİĞİNİN ENTEGRASYON VE YERELLİK İLKESİNİN ANALİZİ
ANALYSIS OF THE INTEGRATION AND LOCALITIES PRINCIPLE OF THE EUROPEAN UNION IN TERMS OF SOCIAL MUNICIPAL PRACTICES IN TURKEY
SAYFA 360

(40)
Dr. Öğr. Üyesi Döne ARSLAN
1819 YILINDA ASTRAHAN'DA BASILAN MUSA'NIN İLK KİTABI "YARATILIŞ" ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION ON THE "GENESİS" WHICH IS THE FIRST BOOK OF MUSA PRINTED IN ASTRAHAN IN 1819
SAYFA 373

(41)
Ülvi ALİYEV
YABANCI ÜLKELERDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI VE ÖZELLİKLERİ
FEATURES OF REGULATION OF THE SPHERE OF SOCIAL SERVICE IN FOREIGN COUNTRIES
SAYFA 378

(42)
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
MADDE KULLANICILARININ MADDE KULLANIM DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
THE OPINIONS OF DRUG USERS ABOUT DRUG USE CASES
SAYFA 389

(43)
Arş. Gör. Ezgi GÜLER; Arş. Gör. Selen AVCI; Dr. Öğr. Üyesi Atakan ALKAN; Prof. Dr. Zerrin ALADAĞ
BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE DEMATEL VE TOPSİS YÖNTEMLERİ İLE AR-GE PROJELERİNİN SEÇİMİ
SELECTION OF R & D PROJECTS WITH DEMATEL AND TOPSIS METHODS IN A PRODUCTION FACTORY
SAYFA 397

(44)
Mehmet Nuri DEMİR
ŞEFFAFLIKLA BELIRLENEN PROBLEMLİ TOPLUMSAL FENOMENOLOJİLER
PROBLEMATIC SOCIAL PHENOMENOLOGIES DETERMINED TRANSPARENTLY
SAYFA 402

(45)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Öğr. Gör. Dr. İsmail BİLGİÇLİ
TURİZM İŞLETMELERİNDE REKABET VE REKABET GÜCÜNÜ ETKİLEYEN UNSURLAR ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME
A CONCEPTUAL ANALYSIS ON COMPOUNDS AND COMPETITIVENESS IN TOURISM BUSINESS
SAYFA 409

(46)
Dr. Öğr. Üyesi Salih Hakan YETGİN; Prof. Dr. Hüseyin ÜNAL; Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇOLAK
EPDM VE NANOKİL KATKILI POLİPROPİLEN KOMPOZİTİN MEKANİK VE TRİBOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
THE INVESTIGATION OF TRIBOLOGICAL AND MECHANICAL PROPERTIES OF EPDM AND NANOCLAY FILLED POLYPROYLENE COMPOSITES
SAYFA 420

(47)
Sevgi ÖZTÜRK; Elif AYAN; Öznur IŞINKARALAR
KENTSEL İMGELERİN GÖRSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: SAMSUN AMİSOS ÖRNEĞİ
THE EVALUATION OF URBAN IMPRESSIONS FROM THE VISUAL: SAMSUN AMISOS EXAMPLE
SAYFA 428

(48)
Dr. Öğr. Üyesi Mahire ÖZÇALIK
TARİHİ PERSPEKTİF İÇİNDE YEŞİL ALAN KAVRAMI ve UYGUR KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ
THE CONCEPT OF GREEN SPACE IN HISTORICAL PERSPECTIVE and ITS PLACE IN UYGHUR CULTURE
SAYFA 432

(49)
Doç. Dr. Yıldırım TORUN
KAPİTALİST ÖZEL MÜLKİYET TEORİSİNİN ANARŞİST ve MARKSİST ELEŞTİRİSİ
THE ANARCHIST and MARXIST CRITICISM OF THE CAPITALIST PRIVATE PROPERTY THEORY
SAYFA 436

(50)
Dr. Öğr. Üyesi Mahire ÖZÇALIK
BONSAİ ve BAHÇE SANATI
BONSAI and GARDEN ART
SAYFA 447

(51)
Emin YARIMOĞLU
TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA KORBAŞI: ŞİR MUHAMMED BEK
THE KORBASHI FROM TURKISTAN TO ANATOLIA: ŞİR MUHAMMED BEK
SAYFA 452

(52)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali SEVEN; Prof. Dr. Ali Osman ENGİN
FEN ÖĞRETİMİNDE BİLİŞSEL GELİŞİM
COGNITIVE DEVELOPMENT IN SCIENCE TEACHING
SAYFA 458

(53)
Arş. Gör. Şükran KIZMAZ
KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA TÜKETİM TOPLUMU ve BOŞ ZAMANLAR
CONSUMPTION SOCIETY and EMPTY TIMES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION
SAYFA 465

(54)
Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU
BENLİK SAYGISINA FARKLI BİR BAKIŞ: ÖRTÜK BENLİK SAYGISI
A DIFFERENT OVERVIEW OF SELF-SELECTION: IMPLICIT SELF-ESTEEM
SAYFA 470

(55)
Halil ŞENOL; Emre Aşkın ELİBOL; Ünsal AÇIKEL
INVESTIGATION OF USAGE AREAS OF METALLIC POROUS MATERIALS IN HEAT TRANSFER
ISI TRANSFERİNDE METALİK GÖZENEKLİ MALZEMELERİN KULLANIM ALANLARININ İNCELENMESİ
SAYFA 483

(56)
Halil ŞENOL; Ünsal AÇIKEL
TARIMSAL ATIKLARDAN ANAEROBİK FERMANTASYON İLE ENERJİ ÜRETİMİ
ENERGY PRODUCTION BY ANAEROBIC FERMENTATION FROM AGRICULTURAL WASTES

SAYFA 489

(57)
Halil ŞENOL; Ünsal AÇIKEL
ULTRASONİK SES DALGASI ÖNİŞLEMİ UYGULANARAK ORGANİK ATIKLARDAN BİYOGAZ ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF BIOGAS PRODUCTION FROM ORGANIC WASTES BY APPLYING ULTRASONIC SOUND WAVE PRETREATMENT
SAYFA 496

(58)
Zhanylmyrza TYNYBEK KYZY
USUL-İ CEDİD ve SOSYAL TRANSFORMASYON
USUL-I JADID and SOCIAL TRANSFORMATION
SAYFA 502

(59)
Dr. Öğr. Üyesi Salih MEMİŞ
YEŞİL LİMAN UYGULAMALARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME
A CONCEPTUAL ANALYSIS ON GREEN PORT APPLICATIONS
SAYFA 512

(60)
Doç. Dr. Mehmet KÖK; Gülçin Güler ÖZTEKİN
İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK SAYGILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
EXAMINATION OF SELF-ESTEEM OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN TERMS OF SEVERAL VARIABLES
SAYFA 516

(61)
Doç. Dr. Mehmet KÖK; Uzm. Medine AKPINAR
ERGENLERDE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLE ÖZNEL İYİ OLUŞ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ
AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING and PROBLEMATIC INTERNET USAGE OF ADOLESCENTS
SAYFA 527

(62)
Doç. Dr. Hasan AYAYDIN; Doç. Dr. Alper Veli ÇAM; Öğr. Gör. Dr. Abdulkadir BARUT; Öğr. Gör. Fahrettin PALA
KREDİ TEMERRÜT SWAPLARININ BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE İÇİN EKONOMİMETRİK BİR ANALİZ
DETERMINANTS OF CREDIT TEMPLATE SWAPS: AN ECONOMETRIC ANALYSIS FOR TURKEY
SAYFA 539

(63)
Doç. Dr. Hasan AYAYDIN; Doç. Dr. Alper Veli ÇAM; Öğr. Gör. Dr. Abdulkadir BARUT; Öğr. Gör. Fahrettin PALA
HARVEY DOĞRUSALLIK TESTİ İLE BİST PİYASA ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ
ANALYSIS OF MARKET EFFICIENCY AT BIST WITH HARVEY LINEARITY TEST
SAYFA 547

(64)
Öğr. Gör. Fatih TURANLI; Öğr. Gör. Hakan YÜKSEL
KÜLTÜREL MİRAS OLARAK TARİHİ DEĞERLERİN ANLATIMINDA YÜZ YÜZE GERÇEKLEŞTİRİLEN İLETİŞİM SÜRECİNİN ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF THE COMMUNICATION FACE TO FACE IN THE EXPRESSION OF HISTORICAL VALUES AS CULTURAL HERITAGE
SAYFA 554

(65)
Dr. Öğretim Üyesi Belgin PEKPELVAN
KLÂSİK DÖNEM OSMANLI MİNYATÜRÜNDE DERİNLİK YANILSAMASI
DEPTH ILLUSION ON CLASSICAL PERIOD OTTOMAN MINIATURE
SAYFA 560

(66)
Prof. Dr. Hasan LATİF
BİLİŞİM DEVRİMİ MASLOW'UN İHTIYAÇLAR SIRALAMASI KURAMINI ETKİLEDİ Mİ?
DID THE IT REVOLUTION AFFECT MASLOW'S THEORY OF NEEDS SEQUENCE?
SAYFA 575

(67)
Yusuf AYYILDIZ
ÖZEL ALAN ve KAMUSAL ALAN BAĞLAMINDA MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜ
TRANSFORMATION OF PRIVACY IN THE CONTEXT OF PRIVATE SHPERE and PUBLIC SHPERE
SAYFA 579

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(68)
Prof. Dr. Şaban Halis ÇALIŞ; Aabid Majeed SHEİKH
POLITICAL PSYCHOLOGY: INTRODUCTORY NOTES ON ITS CONTRIBUTIONS TO THE DISCIPLINE OF THE INTERNATIONAL RELATIONS
SİYASAL PSİKOLOJİ: ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE KATKILARI KONUSUNDA GİRİŞ MAHİYETİNDE NOTLAR
SAYFA 584

(69)
Öğr. Gör. Eda DELİKÇİ
ULVİ CEMAL ERKİN'İN "IMPROVISATION" ESERİ ÜZERİNE İNCELEME ve KEMAN PARTİSİ İÇİN İCRA ÖNERİLERİ
A STUDY ON ULVI CEMAL ERKIN'S "IMPROVISATION" PIECE and PERFORMANCE SUGGESTIONS FOR THE VIOLIN PART
SAYFA 594

(70)
Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR; Öğr. Gör. Şanser VURGUN; Öğr. Elm. Seda DUYGUN AĞIR
MEVSİMLİK İŞLERDE ÇALIŞANLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARININ İŞ GÜVENCESİ, İŞ GÜVENLİĞİ ve HUKUKİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
JOB SECURITY, OCCUPATIONAL SAFETY and LEGAL EVALUATION OF WORKING CONDITIONS OF SEASONAL WORKERS
SAYFA 602

(71)
Öğr. Gör. Şanser VURGUN; Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTE KÜLTÜRÜNE İLİŞKİN ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ: ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ ATÇA MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ
MEASURING THE RELATIVES OF UNIVERSITY STUDENTS ABOUT THE UNIVERSITY CULTURE: ADNAN MENDERES UNIVERSITY ATCE VOCATIONAL SCHOOL
SAYFA 609

(72)
Öğr. Gör. Dr. Mükerrem ATALAY ORAL; Öğr. Gör. Rukiye KILIÇ
SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMA ARACI KIRSAL TURİZM: ELMALI İLÇESİ ÖRNEĞİ
SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT TOOL RURAL TOURISM: THE CASE OF ELMALI DISTRICT
SAYFA 618

(73)
Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAŞ
HATIRLAMA KÜLTÜRÜ, İLETİŞİMSEL BELLEK ve "BABA"NIN ALANI: ÖMER SEYFETTİN HİKÂYELERİ
MEMORIAL CULTURE, COMMUNICATIVE MEMORY and THE AREA OF I FATHER LEK: OMER SEYFETTIN STORIES
SAYFA 635

(74)
Prof. Dr. Hakan TÜRKMEN; Özlem DOĞRU; Şükran Özen GÖKTAŞ
İNFORMAL ÖĞRENME ORTAMLARINDA FEN ÖĞRETİMİ: SASALI DOĞAL YAŞAM PARKI GEZİSİNE YÖNELİK ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİN GÖRÜŞLERİ
TEACHING SCIENCE IN INFORMAL LEARNING ENVIRONMENTS: SECONDARY SCHOOL STUDENTS VIEWS ABOUT THE EXCURSION IN SASALI NATURAL WILDLIFE PARK
SAYFA 641

(75)
Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR; Öğr. Gör. Şanser VURGUN
TÜRKİYE'DE GÜVENLİK KÜLTÜRÜNÜN BAŞARISIZ OLMA NEDENLERİ ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
REASONS FOR THE FAILURE OF THE SAFETY CULTURE IN TURKEY and SOLUTIONS PROPOSALS
SAYFA 651

(76)
Yaşar PEKTANÇ
ÖĞRETMEN YETERLİKLERİNİ GELİŞTİRMENİN YOLLARI
METHODS OF IMPROVING TEACHER'S COMPETENCE
SAYFA 659

(77)
Dr. Öğr. Üyesi Efe DÜNDAR
TÜRK MARKA HUKUKU'NDA TANINMIŞ MARKA
TRADEMARK BRAND IN TURKISH BRAND LAW
SAYFA 663

(78)

Arş. Gör. Atanur KARAAHMETOĞLU
SÖZLEŞME GÖRÜŞMELERİ SÜRECİNDE İŞVERENİN KORUMA YÜKÜMLÜLÜKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN ASSESSMENT OF THE EMPLOYER'S PROTECTION OBLIGATIONS DURING THE CONTRACT NEGOTIATIONS PROCESS
SAYFA 669

(79)
Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU
ULAHLAR (KARAKAÇANLAR) ve TÜRKÇE
THE KARAKACHAN VLACHS and THE TURKISH
SAYFA 680

(80)
Arş. Gör. Ceyhun SERÇEMELİ
GÜNÜMÜZ SOSYAL, İKTİSADİ ve HUKUKİ ŞARTLARINDA DOKUZ IŞIK DOKTRİNİ'NE KISA BİR BAKIŞ
A BRIEF LOOK TO THE NINE LIGHTS DOCTRINE IN TODAY'S SOCIAL, ECONOMIC and LEGAL CONDITIONS
SAYFA 690

(81)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KAPTAN
PİYANOYA BAŞLANGIÇ AŞAMASINDA CARL CZERNY'NİN ETÜTLERİNİN LİTERATÜRDEKİ ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF CARL CZERNY'S STUDY PIECES IN THE EARLY STAGES OF THE PIANO EDUCATION
SAYFA 697

(82)
Dr. Öğr. Üyesi Mimar Sibel DEMİRARSLAN
MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA TEKNİK PROGRAMLAR İÇİN BİNA TASARIMINA YAKLAŞIM SÜRECİ: KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ KOCAELİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ
APPROACH TO BUILDING DESIGN FOR TECHNICAL PROGRAMS IN VOCATIONAL SCHOOLS: THE CASE OF KOCAELİ UNIVERSITY VOCATIONAL SCHOOL OF KOCAELİ
SAYFA 704

(83)
Yusuf YİĞİT; Emine Ay YİĞİT
DATÇA YEREL ÜRÜNLERİNİN İLÇENİN KIRSAL KALKINMASINA ETKİSİ
THE IMPACT OF LOCAL PRODUCTS ON RURAL DEVELOPMENT: DATCA EXAMPLE
SAYFA 711

(84)
Doç. Dr. Tekin YEKEN; Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cem YOĞURTÇUOĞLU
TUZGÖLÜ FAYI ve CİVARININ DEPREM RİSKİ
EARTHQUAKE RISK IN TUZGÖLÜ FAULT ZONE and ITS VICINITY
SAYFA 720

(85)
Dr. Saadet AYTIS (Y.Mimar)
ALIŞVERİŞ KAVRAMI, ALIŞVERİŞ MEKÂNLARI ve EKONOMİNİN DEĞİŞEN DİNAMİKLERİ
THE CONCEPT OF SHOPPING, SPACES OF SHOPPING and THE CHANGING DYNAMICS OF ECONOMY
SAYFA 729

(86)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DURUKAN; Doç. Osman ARAYICI
TRANSLOKAL OLMAYAN BİR GÖÇEBELİK TÜRÜ OLARAK: KENT YAŞAMI
AS A TYPE OF TRANSMISSIONAL MIGRATION: URBAN LIFE
SAYFA 735

(87)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DURUKAN
GELİŞİM SÜRECİNDE ALIŞVERİŞ MEKANLARI ve GÜNÜMÜZÜN DENEYİMSEL ALIŞVERİŞ MEKANI ANLAYIŞI
DEVELOPMENT OF SHOPPING MECHANICS IN THE DEVELOPMENT PROCESS and THE EXPERIMENTAL SHOPPING MECHANICAL
SAYFA 740

(88)
Doç. Dr. Könül SƏMƏDOVA
AZERBAYCAN DİLİNİN KUZEY GRUBU LEHÇESİ ve ŞİVELERİNDE CÜMLE ÜYELERİNİN İŞLENME ÖZELLİKLERİ VE QIPÇAQ ELEMETLERİN ENTEGRASYONU
USING FEATURES OF MEMBERS OF SENTENCES IN NORTH GROUP DIALECTS and ACCENTS OF AZERBAIJANI LANGUAGE AND INTEGRATION OF ELEMENTS
SAYFA 748

(89)
Prof. Dr. Mirvari İSMAYILOVA

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

AZƏRBAYCAN DİLİ DİALEKTLƏRİNİN TÜRK ƏDƏBİ DİLİNƏ ve DİALEKTLƏRİNƏ İNTEQRASİYASI
INTEGRATION OF AZERBAIJANI DIALECTS INTO TURKIC LITERARY LANGUAGE and DIALECTS
SAYFA 752

(90)
Dr. Öğr. Üyesi Gülşen BAYAT
GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA YİYECEK İÇECEK MENÜLERİNDE YÖRESEL MUTFAĞIN KULLANIMI: IĞDIR İLİ ÖRNEĞİ
USE OF LOCAL CUISINE IN THE FOOD and BEVERAGE MENUS: EXAMPLE OF IĞDIR PROVINCE
SAYFA 757

(91)
Öğr. Gör. Kürşad SAYIN; Öğr. Gör. Nevruze SAYIN; Prof. Dr. Abdullah KARAMAN
İLK YARDIM EĞİTİMİNİN ÖĞRENCİ ÜZERİNDE ETKİSİ; SİLİFKE-TAŞUCU MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ
EFFECTS OF FIRST AID EDUCATION ON STUDENTS; SAMPLE OF POST VOCATIONAL SCHOOL OF SILIFKE - TASUCU
SAYFA 763

(92)
Prof. Dr. Mahirə HÜSEYNOVA
MÜXTƏLİF PEŞƏLƏRLƏ BAĞLI LEKSİK VAHİDLƏR və ONLARIN TÜRK DİLLƏRİNİN DİALEKTLƏRİNƏ İNTEQRASİYASI
UZMANLARIN YASAL YAZILARI ve TÜRK DİLLERİNDE DİLLERİN ENTEGRASYONU
LEGAL WRITERS OF SPECIALISTS and INTEGRATION OF THEIR LANGUAGES TO TURKISH LANGUAGES
SAYFA 771

(93)
Doç. Dr. Yeganə QƏHRƏMANOVA
TÜRK DİLLƏRİNDƏ HAL KATEQORİYASININ YARANMA TARİXİ HAQQINDA BƏZİ QEYDLƏR
TÜRK DİLİNDE HAL KATEGORİSİ TARİHİ BİLDİRİMİ
NOTIFICATION ON HISTORY OF STATUS CATEGORY IN TURKISH LANGUAGES
SAYFA 775

(94)
Vefa ŞAFİYEVA
AZERBAYCAN'DA UYGULANAN GELİR VERGİSİNİN VERGİ GELİRLERİ, GSYİH ve BÜTÇE GELİRLERİ İLE İŞİKİSİ: İŞLETME KARARLARINA ETKİLERİ
THE LINK BETWEEN INCOME TAX FOLLOWED IN AZERBAIJAN and GDP AND BUDGET INCOME: IT'S IMPACT ON BUSINESS ADMINISTRATION DECISIONS
SAYFA 780

(95)
Öğr. Gör. Famil MAJIDLI
FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ KAPSAMINDA FARKLILIKLARIN ETKİLERİ ÜZERİNE İNCELEME
INVESTIGATION ON THE EFFECTS OF DIFFERENCES ON THE MANAGEMENT OF DIFFERENCES
SAYFA 787

(96)
Leyla SULTANLI
KADIN ÖĞRETİM ELEMANLARININ CAM TAVAN SENDROMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
RESEARCH ON GLASS CEILING SYNDROME BY FEMALE ACADEMIC PERSONNEL: AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS PATTERN
Sayfa 793

(97)
Nigar GULİYEVA
2008 KRİZİ SONRASI TÜRKİYE'NİN YENİ PAZARLAR ARAYIŞI UZAK DOĞU ÜLKELERİ ÖRNEĞİ
TURKEY'S QUEST FOR NEW MARKETS AFTER CRISIS OF 2008 FAR EAST COUNTRY EXAMPLE
Sayfa 800

(98)
Kishimjan ESHENKULOVA
BİLİM ve DÜŞÜNCE EKSENİNDE SEMERKAND RASATHANESİ
SEMERKAND OBSERVATORY IN THE AXIS OF SCIENCE and THOUGHT
Sayfa 805

(99)
Ahmet Murat TAŞER
THE INEVITABLE INTERTWINEMENT OF POLITICAL SYSTEM and RELIGION
SİYASAL SİSTEM ve DİNİN KAÇINILMAZ İÇ İÇE GEÇMİŞLİĞI
SAYFA 812

GENEL BİLGİLER ve DERGİ YAZIM KURALLARI SAYFA 821

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(1)

Dr. Öğr. Üyesi Yurdagül ATUN[1]; Prof. Dr. Ata ATUN[2]

TÜRKİYE-FİLİSTİN İLİŞKİLERİNDEKİ DENGESİZLİK
IMBALANCE IN TURKISH-PALESTINIAN RELATIONS

ÖZ

Mezopotamya ile Doğu Akdeniz havzaları ilkçağlardan itibaren, tarihin en köklü medeniyetlerinin birçoğuna ev sahipliği yapmış, bugün Ortadoğu olarak adlandırılan bu bölge, yerkürenin jeopolitik açıdan en önemli alanlarından biri olmuştur. Coğrafi konumu ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip bölgeye kıymet kazandıran bir başka özelliği ise dinler tarihinde önemli bir yere sahip olması, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bu kıtaların doğal geçiş yolları üzerinde yer almasıdır.

2 Kasım 1917 tarihinde İngiliz İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un dönemin Siyonist hareket önderlerinden Baron Walter Rothschild'e gönderdiği mektup, Filistin tarihinin en önemli köşe taşlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Söz konusu mektup, içerik olarak Avrupa'nın çeşitli yerlerinde bölük pörçük yaşamlarını sürdüren Musevilere, Filistin'de bir devlet kurabileceklerini teyit eden bir resmi açıklama olarak tarihe geçmiştir. Adına "Balfour Deklarasyonu" denen söz konusu bu mektup, ileriki yıllarda, özellikle II. Dünya Savaşından sonra Filistin toprakları üzerinde İsrail Devletinin kurulmasının temel taşını oluşturmuştur. Son bir asırlık tarihsel süreç içerisinde Türkiye ile Filistin yönetimi arasındaki ilişkilerin eşit şekilde sevgiye ve saygıya dayalı olduğunu söylemek zordur. Türk halkı ve yöneticilerinin Filistin halkına ve Filistin sorununa karşı duygusal davranmalarına, sempati duymalarına ve sonsuz destek vermelerine karşın Filistin yöneticilerinin Türkiye ve Türklere aynı sempatik unsurlarla karşılık verdiğini söylemek zordur. Bu makale din kardeşleri olan ve yaklaşık dört asırlık bir tarihsel birliktelikleri bulunan Türk halkı ile Filistin yöneticileri arasında yaşanmış ve yaşanmakta olan dengesiz sevgi ve ilişkiyi araştırmak ve irdelemek için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Türkiye, Filistin, dayanışma, vefasızlık.

ABSTRACT

Despite the fact that the Middle East has been exposed to war and invasion for many years due to its wealthy underground resources, namely the exploitation of oil and natural gas, and although continuous political games have been played over the last century in this region, it is still very important because of its geopolitical position. Today, from the pirates to the terrorists, from its leaders to diplomats, from scientists to politicians, the eyes of the imperialist (expansionist) rulers of many countries are still firmly set upon the Middle East. The Middle East does not deserve to experience this unrest and chaos.

On 2 November 1917, British Empire Foreign Minister Arthur James Balfour sent a letter to Baron Walter Rothschild, one of the Zionist movement leaders of the time, to form one of the most important events in the history of Palestine. The letter in question reveals itself as an official statement confirming that the Jews, who led fragmented lives in various parts of Europe, could establish a state in Palestine. This letter, in the name of the Balfour Declaration, was the cornerstone of the establishment of the State of Israel on the Palestinian territories after World War II. It would be difficult to describe the relationship between Turkey and the Palestinian Administration as one built on mutual respect and affection during the last century. However, regardless of the right-wing, the left-wing, the faithful and the faithless, Turkey and the Turkish people have always responded to the plight of the Palestinian people with endless sympathy and strong emotional support. Unfortunately, the Palestinian Administration have demonstrated an imbalanced and uncaring attitude towards Turkey and Turks in this regard. This article has been prepared to investigate and examine this unbalanced affection and solidarity between the Turkish people and Palestinian administrations, who are religious brothers and have a historical unity of nearly four centuries.

Keywords: *Middle East, Turkey, Palestine, Solidarity, Disloyalty.*

[1] **Dr. Yurdagül ATUN, Kıbrıs İlim Üniversitesi Öğretim Üyesi; KKTC; yurdagulbeyoglu@hotmail.com**
[2] **Prof. Dr. Ata ATUN, Kıbrıs İlim Üniversitesi, Öğretim Üyesi; KKTC; ataatun@csu.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Ortadoğu'nun kısa tarihi

Bugün Ortadoğu olarak nitelendirdiğimiz topraklar, tarihsel değeri ve dünya üzerindeki konumu itibarıyla asırlardır sayısız savaşlara sahne olmuş, istila edilmiş ve yeraltı kaynaklarının içerdiği petrol, doğalgaz nedeni ile sömürülmüştür. Son bir asırdır üzerinde politik oyunların oynandığı Ortadoğu, jeopolitik konumundan dolayı da halen çok önemli bir konumda ve ilk günkü cazibesini de korumaktadır. Günümüzde korsanından teröristine, liderinden diplomatına ve ilim adamından politikacısına kadar milyonlarca insan ile çok sayıdaki ülkenin emperyalist (yayılmacı) yöneticilerinin gözlerinin halen Ortadoğu'da olduğunu söylemek olasıdır. Huzurlu yıllarını en çok ve en uzun olarak Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyeti altında olduğu süreç içinde yaşayan, Filistin, İsrail, Suriye ve Lübnan'dan oluşan ve adına "Beyaz Ortadoğu" denilen bölge günümüzde, Ortadoğu'nun iki sorunlu bölgesinden bir tanesidir. Bu bölgede neredeyse bir asırdır süre gelen huzursuzluğu ve siyasi kaosu analiz edebilmek ve anlayabilmek için öncelikle Filistin'i ve Filistin halkını tanımak, tarihini bilmek gerekmektedir.

Filistin'in kötü kaderi Birinci Dünya savaşının başladığı günlerde İngilizlerin "Seni kral yapacağız" vaadine kanan Hicaz Emiri Şerif Hüseyin Bin Ali'nin, bölgedeki Arap aşiretlerini etrafına toplayarak Osmanlı Devletine karşı isyan hareketine girmesi ile başlamıştır. Filistin cephesinde Ekim 1917'de ve Irak cephesinde de Mart 1917'de alınan yenilgiler ve geri çekilmeler sonucunda İngilizler 9 Aralık 1917 tarihinde Filistin ve Kudüs'e girerek egemenlikleri altına almışlardır. Filistin ve Kudüs'ün İngiliz egemenliği altına girmesinin hemen sonrasında günümüzde halen yaşamakta olduğumuz Filistin sorunu başlamış ve günümüze kadar kartopu gibi büyüyerek bölgesel çıban halini almıştır.

Son iki bin yıllık bölgesel tarihimize bakıldığında Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in, özellikle de Ortadoğu'nun Akdeniz'e kıyı olan batı bölgelerinin hep hareketli ve dünyanın politik arenası sayılabilecek bir konumda olduğu görülmektedir. (Owen, 2004)

Avrupalıların yaya olarak binlerce kilometre yol kat edip geldikleri, uğruna on binlerce kişinin can verdiği, çeşitli beyliklerin, sancakların, krallıkların, kontlukların ve küçük devletlerin kurulduğu ve yıkıldığı bir bölge olan Kudüs'ü içinde barındıran Filistin, yüzyıllardır hep kaynayan bir kazan olmuştur. İsyanların, başkaldırıların, ihanetlerin yaşandığı, kalbinde üç ayrı dinin merkezini barındıran bir toprak parçası ve insanoğlu için kutsiyet taşıyan Ortadoğu'nun Akdeniz'i yalayan kıyıları, "Beyaz Ortadoğu" olarak da tanımlanmaktadır. (Lewis, 2001)

Asırlardır adeta her an patlamaya hazır, ara sıra kıvılcımlar saçan fitili ateşlenmiş dinamit gibi varlığını sürdüren Beyaz Ortadoğu, asırlardır kötülük, hırs ve egemenlik içeren sinsi planların yarattığı yıkıntılardan, olumsuzluklardan, sıkıntılardan, kandan ve gözyaşından kurtulmayı bir türlü başaramamıştır.

Ortadoğu, yıllardır istila edilmesine, yer altı kaynaklarının sömürülmesine, içerdiği petrol, doğalgaz ve sunun üzerine politik oyunlar oynanmasına rağmen jeopolitik konumundan dolayı halen çok önemli ve ilk günkü cazibesini korumakta, liderinden diplomatına, korsanından teröristine, ilim adamından cahiline kadar binlerce insan gözlerini Ortadoğu'ya dikmektedir. (Mansfield, 2013)

En huzurlu yılları Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşayan Ortadoğu ile karasal bir bağı olmayan ABD ve AB, diğer tanımı ile "Batılı güçler", günümüzde Ortadoğu'da yaşanan huzursuzluğun, çatışmaların, katliamların ve ateşin tek kaynağı sayılmasa da en önemli kaynağı sayılabilir. Bölgeye ve yer altındaki zenginliklere hakim olma ihtiraslarını "proje" adı altındaki masumane kılıflarla saklamaya çalışan Batılı Güçler'in bu konuda çok başarılı olduklarını söylemek zordur. (Stephens, 1973)

Beyaz Ortadoğu

Günümüzde Ortadoğu'nun iki sorunlu bölgesinden biri Filistin, İsrail, Suriye ve Lübnan'dan oluşan "Beyaz Ortadoğu"dur.

Beyaz Ortadoğu'ya çeşitli yönlerden sıra dışı önem kazandıran yerleşim yerlerinden Beyrut, Hayfa, Kudüs, Şam gibi şehirlerden hiç şüphesiz en önemlisi, dünyadaki semavi dinlerin en önemlilerinden olan İslam'ın, Hıristiyanlığın ve Museviliğin kesiştiği yer olan Kudüs şehri olmuştur.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Filistin toprakları içinde yer alan Kudüs'ün tarihine bakıldığında 1517-1917 yılları arasında dört yüz yıl müddetle Osmanlı idaresi altında kalmış olmasına rağmen günümüze kadar sadece Osmanlı'nın izleri gelebilmiş, yerleşik Türkler bir asır içinde asimile edilerek varlıkları yok edilme yoluna gidilmiştir. (Hertz, 2011)

Beyaz Ortadoğu'da politik olarak nelerin yaşandığını anlayabilmek için öncelikle Filistin'i ve Filistin halkını tanımak, tarihini de bilmek gerekmektedir. Çok değil daha ancak yüz yıl önce, özellikle Ortadoğu'ya göz dikmiş olan İngiliz İmparatorluğunun yenilmez addedilen orduları 1915 yılında Çanakkale'de ve 29 Nisan 1916'da Kut'ül Ammare kuşatmasında Osmanlı 6. Ordusu tarafından mağlup edilip koskoca bir tümen esir alındığı vakit İngiliz İmparatorluğu büyük bir hayal kırıklığı ve utanç yaşamış, yenilmezlik imajı da yerle bir olmuştur. (Catherwood, 2014)

Sykes-Picot Antlaşması

Kut'ül Ammare bozgunundan sonra İngiliz İmparatorluğu bölgede üstünlük sağlayabilmek ve Osmanlı Devletine ilaveten Fransa ve Rusya ile bölgesel çıkarlar nedeni ile savaşmak zorunda kalmamak için ilk anlaşmasını 16 Mayıs 1916 tarihinde Fransa ve Rusya ile yapmak mecburiyetinde kalır. Bu gizli anlaşma ana içerik olarak Türkiye'nin Ortadoğu topraklarının paylaşılmasını öngörmektedir. "Küçük Asya Antlaşması" (Asia Minor Agreement) olarak bilinen bu anlaşmayı karşılıklı tartışmalardan sonra Mark Sykes ve François Georges-Picot kaleme almış, İngiliz İmparatorluğu adına Edward Grey, Fransa adına da Paul Cambon imzalamıştır. (Kuyaş, 2016)

Daha çok Sykes-Picot Antlaşması olarak tarihe geçen Küçük Asya Antlaşması;

1. Rusya'ya, Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis ile Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı,
2. Fransa'ya, Doğu Akdeniz bölgesi, Adana, Antep, Urfa, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları,
3. İngiltere'ye Hayfa ve Akka limanları, Bağdat ile Basra ve Güney Mezopotamya verilecektir.
4. Fransa ile İngiltere'nin elde ettiği topraklarda Arap devletleri konfederasyonu veya Fransız ve İngiliz denetiminde tek bir Arap devleti kurulacak,
5. İskenderun serbest liman olacak,
6. Filistin'de, kutsal yerleşim yeri olması nedeniyle bir uluslararası yönetim kurulacaktır.

maddelerini içermektedir.

İngiliz İmparatorluğu ikinci anlaşmasını da yerel halktan destek alabilmek için bölgesel Arap aşiret reisleri ile yapmayı planlamış ve İngiliz İmparatorluğunun Mısır Valisi Sir Henry Mac Mahon ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin bin Ali arasında Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda yapılan gizli ve yazılı görüşmeler başlatılmıştır. Bu görüşme ve sonrasında yapılan anlaşma savaşın seyrini değiştirdiği gibi bölgenin kaderinin de belirlenmesinde büyük rol oynar. Bu görüşmeler sonucunda İngiliz İmparatorluğu, Şerif Hüseyin'i ve yandaşları Arap aşiretlerini, Osmanlı Devletine karşı kendileri ile birlikte savaşmaları halinde tüm Ortadoğu'yu kapsayacak bağımsız bir Arap Krallığı kurulacağı vaadinde bulunarak kandırarak yerel Arap halkını kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. (Sicker, 2005)

Özellikle Mısır Valisi Sir Henry McMahon'un, Hicaz Emiri Şerif Hüseyin bin Ali'ye gönderdiği 24 Ekim 1915 tarihli mektubunda, İngiltere İmparatorluğu adına;

"Büyük Britanya, Mekke Şerifi'nin önermiş olduğu hat ve hudutlar içindeki bölgelerde, müttefiki Fransa'nın çıkarlarını da gözeterek, Arapların bağımsızlığını tanımaya ve desteklemeye hazırdır." vaadinde bulunarak bölgede bir Arap Krallığının kurulmasını onaylandığı belirtmesi Şerif Hüseyin'in taraf değiştirmesine yetmiştir.(Sicker, 2005)

Ortadoğu'da kurulması planlanan Arap Krallığı

Hicaz Emiri Şerif Hüseyin Bin Ali'nin İngilizler tarafından Ortadoğu'da kurulacak Arap Krallığının başına getirileceği ve kral yapılacağı vaadi ile kandırılmasından ve Arap aşiretlerinin Osmanlı Devletine karşı bölgesel isyanlarının senkronik olarak başlamasından sonra Irak cephesinde Mart 1917'de ve Filistin cephesinde de Ekim 1917'de başlayan yenilgiler ve geri çekilmeler sonucunda Filistin ve Kudüs 9 Aralık 1917 tarihinde İngiliz egemenliği altına girer. Müslüman Arapların İngilizlerin yanında saf tutmaları ve Osmanlı

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İmparatorluğuna başkaldırmalarından sonra Hicaz'dan başlamak üzere Mısır'da, Filistin'de ve Suriye'de artarda yenilgiler alınmış ve bu toprakların tümü domino etkisiyle kaybedilmiştir. (Paris, 2003)

Kudüs'ün Osmanlı-İngiliz savaşı nedeni ile yakılıp yıkılmasının önüne geçmek ve tarihi mekanların savaş dışı bırakılması amacı ile dönemin Kudüs Mutasarrıfı İzzet Bey kendi görüşüne göre tedbir alarak -Kudüs'e savaşın sıçramaması için- ordusunu Kudüs'ten çeker. Mutasarrıf İzzet bey 9 Aralık 1917 tarihli mektubuna;

"Her milletçe kutsal sayılan Kudüs'teki yerleşim yerlerine iki günden beri obüsler düşmektedir. Osmanlı Hükümeti sırf dinî mekanların zarar görmemesi için kasabadan çekilmiş ve Kamame, Mescid-i Aksa gibi dinî mekanların korunmasına memurlar görevlendirmiştir. Tarafınızdan dahi bu yolda muamele edileceği ümidiyle bu belgeyi Belediye Reisi Vekili Hüseyin-zâde Hüseyin Bey eliyle gönderiyorum efendim." içerikli bilgilendirme paragrafını ekler. (Üzen, 2009)

Balfour Deklarasyonu

Filistin tarihinin en önemli köşe taşlarından biri de 2 Kasım 1917 tarihinde İngiliz İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un dönemin Siyonist hareket önderlerinden Baron Walter Rothschild'e gönderdiği mektuptur. Bu mektup gerçekte İngiliz İmparatorluğunun Filistin toprakları üzerinde, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bölük pörçük yaşamlarını sürdüren Musevilere bir milli vatanının kurulmasının zemini oluşturan bir "Deklarasyon" yani "resmi açıklama" olarak "Balfour Deklarasyonu" adı ile tarihe geçmiş, ileriki yıllarda İsrail Devletinin kuruluşunun temel taşını oluşturmuştur. (Shlaim, 2017)

İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour, Siyonist önder Rothschild'e gönderdiği ve tarihe Balfour Deklarasyonu olarak geçen resmi yazısındaki;

"Saygıdeğer Lord Rothschild,

Majestelerinin Hükümeti adına kabineye sunulan ve kabul edilen Yahudi Siyonist isteklerini sempati ile karşılayan müteakip deklarasyonu iletmekten memnuniyet duyarım. Majestelerinin Hükümeti, Filistin'de Museviler için bir millî yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır. Filistin'deki mevcut Musevi olmayan toplumların sivil ve dini haklarına ve başka ülkelerde yaşayan Musevilerin sahip oldukları hak ve politik statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağı açıkça anlaşılmalıdır. Bu deklarasyonu Siyonist Federasyonu'nun bilgisine sunmanızdan memnuniyet duyacağım.

Saygılarımla

Arthur James Balfour"

cümleleri ile Filistin'de Museviler için milli bir yurt yapılabileceğinin bilgilendirmesini yapmıştır. (Shlaim, 2017)

Siyonist önderlerden H. Weizman ve N. Skoly'un girişimleri ile yayımlanan bu deklarasyonun ardından 1918 yılının başlarında Fransa ile İtalya, Ekim ayında da ABD başkanı Thomas Woodrow Wilson, desteklerini açıklarlar. Özellikle ABD, Ortadoğu'da bir Musevi devletinin bulunmasının, ABD'nin, Ortadoğu'ya yönelik politikaları için sağlam bir dayanak ve müttefik oluşturacağı üzerine bölgesel siyasetini tekrardan uzun ve kısa vadeli belirlemek yoluna gider. ABD, İngiliz İmparatorluğu, Fransa ve İtalya'nın Filistin'de Musevi devletinin kurulmasına onay vermelerinden sonra Siyonist örgütler, Batılı güçlere tam destek vermeye başlamıştır. Yahudilerin vatanı olarak tarihte yerini alacak olan İsrail devletinin resmen kuruluşunu sağlayan Balfour Deklarasyonu yani batılı devletlerin onayı ile Filistin'in Yahudiler tarafından işgal edilmesi ve sahiplenilmesi süreci resmen başlatılmış olur. (Friedman, 2012)

Deklarasyon sonrası İngiliz İmparatorluğu, egemenliği altına aldığı Filistin bölgesini Yahudi göçmenlerin yerleşimine resmen açmış, değerinden çok daha fazla ücretler ödeyerek yerli Filistin halkından toprakları yasal yollardan satın alan Yahudiler köyler kurarak bölgeye hızla yerleşmeye ve kibutzlar vasıtası ile de kökleşmeye başlamışlardır. Gelişmelerden ürken İngiliz İmparatorluğu toprak satışını durdursa da Birinci Dünya Savaşının son bulmasının hemen sonrasında, Ekim 1920 tarihinde toprak satışına tekrar izin vermiştir. (Cowburn, 2017)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Filistin'in İngiliz mandası altına girmesi

1917 yılının Ekim ayında Rusya'da Çarlık devrilip komünistler iş başına geçtikten sonra Rusya'da yönetimi ele alan Lenin Hükümeti Sykes-Picot anlaşmasından vazgeçmiş ve o güne değin gizli kalan bu anlaşmayı dünya kamuoyuna açıklamıştır. Söz konusu anlaşmadaki bölgede Arap Krallığının kurulmayacağı, bunun yerine İngilizlerin ve Fransızların mutlak denetimi altında küçük sömürge devletçikleri oluşturulacağı ve İngiliz İmparatorluğu Birinci Dünya savaşı sonrasında Şerif Hüseyin'e verdiği sözü tutmayacağı ifadeleri de yer almaktadır. Şerif Hüseyin'in bütün girişimlerine rağmen bölgede sözünü verdikleri Arap Krallığı'nın kurulmasına onay verilmez ve Şerif Hüseyin "kandırıldım" diyerek sürgün edildiği topraklarda küskün -belki de pişman- olarak hayata veda eder. (Kasalak, 2016)

Anadolu'da Kurtuluş savaşı bütün hızı ile devam ediyorken ve Batılı güçlerin tam desteği ile 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e ayak basmış olan Yunan Ordusu Ankara'ya doğru ilerlerken, 24 Temmuz 1922 tarihinde toplanan, günümüz Birleşmiş Milletlerin söz konusu dönemdeki yapılanması olan Milletler Cemiyeti daha Kurtuluş Savaşının sonucunu beklemeden Filistin'in İngiliz İmparatorluğu mandası altına verilmesi kararını almıştır. (LNC, 1922)

İsrail Devleti'nin ilanı

İngiliz İmparatorluğu, İkinci Dünya savaşı sonrasında Avrupa'da yaşayan Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi yolunu açtıktan sonra, 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kuruluş ilanı BM'de yapılan oylama sonrası kabul edilince Filistin'den resmen çekilmiş ve söz konusu toprakları İsrail Devletine bırakmıştır. Filistin halkı ve yönetimi, İsrail Devletinin ilanının ertesi günü olan 15 Mayıs 1948 tarihini Nakba [Felaket] Günü olarak ilan ettiklerinden her yıl lanet okuyarak anmaktadırlar. (Lesch, 2004)

İsrail Devletinin ilanını kabullenemeyen Mısır, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Irak ve Lübnan, Mısır'ın çağrısı/önderliği ile toplu halde İsrail'e savaş açmışlar ama Batılı Güçlerin her tür silah, asker, para ve lojistik desteğini alan İsrail güçleri karşısında ağır bir yenilgi almışlardır. (Benny, 2008) 1948 yılında yaşanan ilk Arap-İsrail savaşı, Batılı Güçlerin her zaman ve her koşulda sınırsız destek verdiği İsrail'in zaferi ile son bulur. İsrail devletinin ilanından sonraki ilk altı ay içerisinde, daha 1949 yılına girilmeden, Filistin topraklarını zorla, cebren veya yüksek paralar karşılığı topraklarını Yahudilere satarak terk eden Arapların sayısı 900 bini geçmiştir.

Türkiye-Filistin ve Filistin-Türkiye ilişkileri

Tarihsel gelişmelere bakıldığında Türkiye-İsrail ilişkilerinde eşit sevgi ve sempati olduğunu söylemek zordur. İşin ilginç tarafı Türk halkı Filistin halkına karşı, -sağcısıyla, solcusuyla- ne denli sempati duyup duygusal davranmışsa, Filistin halkı ve yöneticileri de Türkiye ve Türklere karşı o denli umursamaz ve antipatik olmuşlardır.

Türkiye'de 1968 kuşağından başlamak üzere 1988 yılına kadar Filistin ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) dönemin devrimci gençliğinin önemli ilkelerinin ilk sırasında bulunmuştur. Haydarpaşa Lisesinde aynı sınıfı paylaştığımız ve ileriki yıllarda Türk Devrimci Gençliğinin lideri olan Deniz Gezmiş,

'Türk Solu Dergisi'nin 19 Kasım 1968 tarihli sayısında; "Çağımız biz yaştakilerin Vietnam'da, Dominik'te, Meksika'da Amerikan emperyalizmine karşı dövüşerek öldüğü çağdır… Devrimci gençlik Amerikan emperyalizmine ve oportünizmine karşı duran gençliktir… Yaşasın Bağımsızlık Savaşı Veren Dünya Halkları. Yaşasın Tam Bağımsız Türkiye…" cümleleri ile 1968-1988 yılları arasında Türk Sol Hareketleriyle Filistinliler ve Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki bağı ortaya koymuş, ABD'ye karşı olan duygularını dile getirmiş ve Filistin davasına da tam destek verdiğini ifade etmiştir. (Gezmiş, 1968)

Buna karşın aynı Deniz Gezmiş'in, Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türklere karşı başlatılan saldırıları ve soykırımı protesto etmek, 15 Kasım 1967 tarihinde Yunanistan'dan gönderilen Komando tümeninin askeri ve lojistik desteği ile General Grivas'ın komutasındaki Rum Milli Muhafız Ordusunun Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırarak katliam yapmasını protesto etmek amaçlı Türkiye'deki öğrenci örgütlerinin 22 Kasım 1967 tarihinde düzenliği "Kıbrıs'taki soydaşlarımıza yapılan saldırıları telin" mitinginde ABD Bayrağını yakması

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

nedeni ile tutuklanması ve gözaltına alınması Batılı güçlerin Ortadoğu'da ve o dönemin Türkiye'sinde ne denli etkili olduklarının da bir göstergesidir. (Paşa, 2014)

Filistin Kurtuluş Örgütü ile Türkiye arasındaki ilk temas

Filistin Kurtuluş Örgütü ile Türkiye arasındaki ilk temas 1969 yılındaki İslam Ülkeleri Zirvesi'nde kurulmuştur. 1975 yılında dönemin Batılı güçleri tarafından terörist örgüt sayılan FKÖ Siyasi Büro Şefi Faruk Kaddumi Ankara'ya gelmiş, 1976 yılında İstanbul'da toplanan İslam Kalkınma Örgütü Dışişleri Bakanları toplantısında FKÖ'nün Ankara'da temsilcilik açmasına onay verilmiştir. Ankara'da 1979 yılında FKÖ'nün temsilciliği açılması FKÖ lideri Yaser Arafat'ın Ocak ayında Ankara'ya gelerek Başbakan Bülent Ecevit ile görüşmesinden sonra gerçekleşmiştir. (Üzer, 2011)

Filistin'in bağımsızlığını ilan etmesinin başlangıcı, 1987 yılında başlayan "İntifada" ile olmuş ve Cezayir'de toplanan sürgündeki "Filistin Ulusal Konseyi"nin 15 Kasım 1988 tarihinde "Bağımsız Filistin Devleti"ni ilanı ile doruk noktasına ulaşmıştır. Sürgünde ilan edilen Filistin Devleti'ni ilk gün tanıyan Müslüman ülke Türkiye olmuştur. (TCDİB, 1988)

Yaser Arafat'ın Ermenilerle ilgili açıklaması

Filistin halkının "Abu Ammar" -Halkın babası- lakabını taktığı Yaser Arafat, El Fetih Başkanı olduğu dönemde yaptığı açıklamaların birinde;

"*Ermenistan'ın haklı davasını destekliyoruz, Türkler Ermenilere jenosit yapmışlardır. Tarihteki Ermeni katliamının bir benzerinin bir daha yaşanmasına izin vermeyeceğiz. Ermeniler başaramadı, ancak biz onların düştüğü hataya düşmeyeceğiz*" demiş ve bu sözler, (Tanay, 2018) Türk milletinin yüreğinde derin bir çizik bırakmıştır.

Yaser Arafat, Makarios III dostluğu

Yaser Arafat'ın Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türkleri katleden ve Kıbrıslı Türklere soykırım uygulayan Rum lider Makarios ile olan dostluğu ve ona Kıbrıslı Türklere karşı yaptığı mücadelede verdiği destek, neredeyse efsane haline gelmiştir.

Makarios'un, 1950'li ve 60'lı yıllarda, dünya üzerinde demir perde ülkelerine ve batı blokuna bağlı olmayan ve genelde özgürlüklerini yeni kazanmış ülkelerin oluşturduğu bağımsızlar grubunun liderliğine oynaması, 'emperyalist ülkelere karşı mücadele veriyor' havası yaratması, Kıbrıslı Rumlarla Filistinli yöneticileri birbirine yaklaştırmıştır.

Yaser Arafat, Makarios'un kendisine destek verdiğini sandığından arkadaşlıkları yıllar içinde ilerlemiş, pekişmiştir. Politik çıkarlara dayalı olan bu yapay destek nedeni ile de başta Mısır olmak üzere İslam ülkeleri de Kıbrıs konusunda, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler yerine Rumlara destek verir olmuşlardır. 1964 yılında Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler arasında çatışmalar çıkınca Mısır, Kıbrıslı Türklere karşı kullanılmak üzere Makarios Hükümetine zırhlı araç, silah ve cephane göndermiş, başta Filistin olmak üzere Arap ülkeleri ve birçok Müslüman ülke Kıbrıs sorunu konusunda soykırıma uğrayan Kıbrıslı Türklere destek vermek yerine Hıristiyan Ortodoks Rumlara destek vermeyi tercih etmişlerdir.

Yaser Arafat'ın Türkiye karşıtı teröristlere kucak açması

Bununla da yetinmeyen Yaser Arafat, Türkiye'yi bölmek ve parçalamak amaçlı mücadele veren dönemin bölücü, Kürtçü, Marksist örgütleri olan Türk Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), THKP-C, TKPML militanlarına, Suriye'deki Bekaa vadisinden önce Filistin de eğitim almalarına izin vermekten çekinmemiştir.

PKK'lı teröristler ilk kuruluş yıllarında Irak'ta tutunamadıkları dönemde eğitimlerini Filistin kamplarında almış ve Türkiye'ye Suriye üzerinden sızarak terör eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Aşırı sol örgüt üyeleri Türkler 1967-1968 yıllarında ezilen Filistin Araplarına destek amacıyla Filistin'e çarpışmaya ve mücadelelerine destek vermeye gitmiş, oradaki kamplarda silahlı eğitim görmüşlerdir. Filistin'deki eğitim kampları, Türkiye'den gelen aşırı solcu devrimcilere barınma sağlamış, iaşe sorunlarını çözmüş ve maaşa

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bağlamıştır. Söz konusu devrimciler geri döndüklerinde de Türkiye'de pek çok terör eylemini gerçekleştirmişlerdir.

Filistinli "Navaf Havetma'nın gerillaları" adlı örgüt ile PKK, 1980'li yılların başlarında Suriye'nin Bekaa vadisinde ortak bir kamp inşa etmişler ve bu kampta eğitim almışlar/vermişlerdir. ASALA terör örgütü üyelerinin de zaman zaman bu kampta eğitim aldıkları bilinmektedir. Filistinlilerin Suriye'yi terke zorlanmasından sonra kamp PKK terör örgütünün yönetimine geçmiş, 1992 yılında kapatılana dek PKK'lı teröristler kırsal gerilla eğitimini burada almışlardır. (Karluk, 2018)

Filistin'in günümüz siyaseti

Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat'ın vefatından sonra 9 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimlerde El Fetih adayı olarak Mahmut Abbas girmiş ve seçimi kazanarak Filistin Devletinin İkinci Devlet Başkanı olmuştur. Mahmut Abbas, Gazze'nin idaresini teslim almalarının Hamas tarafından kabul edilmemesi durumunda, Filistin hükümetinin Gazze'de olanlardan sorumlu olmayacağını açıklayarak ayrılığın ipuçlarını vermiştir.

Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas'ın sosyal medyada dolaşan

- "Türk askeri Kıbrıs'ta işgalcidir",
- "Diyarbakır'ın özgürlüğünü görmekten memnuniyet duyarız" ,
- "Büyük Ermenistan görmek arzusundayım. İnanıyorum ki, Ermenistan bu savaşı zaferle bitirip Azerbaycan'ı tamamen işgal edecek" sözleri tarihteki yerini alırken, Filistin-Türkiye ilişkilerindeki farklı bakış açılarını ortaya koyar.

Filistin'in Devlet olarak tanınması

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 29 Kasım 2012 tarihinde yapılan oylamada Filistin'in BM'de "üye olmayan gözlemci devlet" statüsü kazanmasına ilişkin karar tasarısı, Filistin'i devlet olarak tanıyan ülkelerin sayısını aşan 138 oyla kabul edilmiştir. (No. 275, 30 Kasım 2012) Avrupa Parlamentosu 17 Aralık 2014 tarihinde bağlayıcı olmayan oylama sonucunda Filistin'in devlet olarak tanınmasını öngören karar tasarısını 88 hayır oyuna karşı 498 evet oyuyla kabul etmiştir.

Filistin'e devlet olmak yolunda en güçlü destek Türkiye tarafından verilirken, Filistin'de yaşanan İsrail saldırıları konusunda en önemli ve dünya siyasetinde ses getiren tepkiler Türkiye'den/Türk insanından gelirken, Filistin Devletinin Türkiye'ye, Türkiye'nin çıkarlarına ve Türk halkına yaklaşımı beklenildiği gibi olmamaktadır. Geçmişe dönüp bakıldığında birçok kez Filistin hükümet yetkililerinin Türkiye'ye karşı cephe oluşturan ve hasmane (düşmanca) girişimlerde bulunan devletlere destek verdiği görülmektedir.

Filistin Devleti, GKRY ilişkileri

Güney Kıbrıs Rum Yönetimini (GKRY) lideri Dimitris Hristofyas'ın davetlisi olarak 9 Temmuz 2009'da Kıbrıs'a resmi bir ziyarette bulunan Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Dimitris Hristofyas ile yaptığı resmi görüşmeden sonra yapılan ortak açıklamada;

Mahmut Abbas "*İsrail'in Filistin'i, Türkiye'nin de Kıbrıs'ı işgalinin sona erdirilmesi için her iki devletin ortak mücadele vereceğini*" belirtirken; (Karluk, 2018)

Dimitris Hristofyas da "*Türkiye'ye karşı Rumların Kıbrıs konusunda ileri sürdükleri tezlerinin İslam Konferansı Örgütü'nde Filistin Devleti tarafından savunulduğu*"nu dile getirerek Devlet Başkanı Mahmut Abbas'a teşekkür etmiştir.

Dimitris Hristofyas'ın bu sözlerinden sonra Mahmut Abbas da "*iki devletli bir çözüm çerçevesinde başkenti Doğu Kudüs olacak bağımsız bir Filistin devleti kurulması mücadelesinde Filistin Devletine verdiği destek için*" Dimitris Hristofyas'a teşekkür etmiştir. (CYPIO, 2009)

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Hristofyas ile görüşmekle yetinmeyen Mahmut Abbas, dönemin Rum Meclisi Başkanı Marios Garoyan ve Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Hrisostomos ile de görüşme yapmış, Başpiskopos Hrisostomos görüşmede "*Filistin ve Kıbrıslı Rumların ortak mücadele verdiğini*" dile getirerek Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin Filistinlere destek vermeye hazır olduğunu ifade etmesi üzerine

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Mahmut Abbas'da "*Kıbrıslı Rumlara Kıbrıs tezleri konusunda destek verdiklerini*" belirtmiştir. (CYPIO, 2009)

Kıbrıs Rum basını bu görüşmeyi "*Rum Yönetimi Türklerin, Filistin ise İsrail'in işgaline son verilmesi için birbirini karşılıklı destekliyor*" manşeti ile yayınlamıştır. Mahmut Abbas'ın Kıbrıs sorununda Rum tezlerini desteklediklerini açıklaması üzerine de Kıbrıs Rum Yönetimi Filistin'de temsilcilik açma kararı almıştır. (CYPIO, 2009)

Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas'ın, Kıbrıs konusundaki gerçekleri bilmesine ve 1963-1974 yılları arasında Kıbrıslı Türklerin soykırıma uğradıklarının bilincinde olmasına rağmen, Müslüman bir devletin lideri olarak Müslümanları acımasızca katleden Hıristiyan bir devlete ve kendilerini koşulsuz destekleyen Türkiye'ye karşı böylesi bir davranışta bulunması, sadakat ve dostluk anlayışlarının farklı dilde olduğunu ortaya koymaktadır.

BM Genel Kurul toplantısı sebebiyle 2016 yılında New York'ta bulunan Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Kocias, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Dışişleri Bakanı Yoannis Katsulidis ve Filistin Dışişleri Bakanı Riyad Al-Maliki'nin siyaset, turizm, terörle mücadele ve benzeri konularda işbirliği yapmak amacıyla gerçekleştirdikleri toplantı sonrası yapılan ortak açıklamada, diğer konular yanında Kıbrıs konusuna da yer verilmiş ve;

"*Kıbrıs sorununun çözümünün askeri müdahaleleri içermeyen, Kıbrıs'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyacak bir çözüm olması gerektiği" ifade edilmiştir*."

Her ne kadar sonradan Filistin'in Bakü Büyükelçiliği tarafından Filistin Devleti tarafından basılmadığı iddia edilse de (Arabacı, 2017), 26 Nisan 2015 tarihinde Ermeni Haber Ajansı tarafından "*Filistin Devleti, Ermeni soykırımının 100'ncü yıldönümü anısına bir pul yayınladı*" haberi sosyal medyada pulun fotoğrafı ile birlikte yer almıştır.

Filistin'de basıldığı iddia edilen sözde Ermeni Soykırımı Pulu

Filistin Devleti, Ermenistan ilişkileri

Filistin Devletinin Ermenistan ile olan ilişkileri, GKRY ile olan ilişkileri düzeyinde. Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas 18 Ocak 2016 tarihinde Beytül Lahim'daki (Bethlehem) Ermeni kilisesinde yapılan Ermeni Noel Yortusuna katılmış ve tören sonrası yaptığı konuşmada Filistin halkının içinde bulunduğu durumun "sözde Ermeni soykırımı"na benzediğini dile getirmiş (EHA, 2016) ve Azerbaycan'ın Karabağ

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bölgesinde yer alan Hocalı kasabasında yaşanan katliamın sorumlusu olan Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyanı da Filistin'e davet etmekten çekinmemiştir. (EHA, 2016)

Ermenistan'da yayın yapan Jamanak gazetesi, Filistin'in Ermeni asıllı Londra Büyükelçisi Manuel Asassian'ın Vostok yayınına verdiği röportajında;

"*Mahmud Abbas Filistin ve Ermenistan arasındaki ilişkilerin daha iyi sağlanması yönünde kendisine özel bir görev verdiğini açıkladı*" sözlerine yer vermiş ancak Erivan'da Filistin Devletine ait diplomatik bir misyon henüz açılmamıştır.

Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas'ın sosyal paylaşım sitelerinde yer alan;

"*Büyük Ermenistan'ı görmek arzusundayım. İnanıyorum ki, Ermenistan bu savaşı zaferle bitirip Azerbaycan'ı tamamen işgal edecek*" sözleri günümüze değin halen daha yalanlanmamış ve tekzip edilmemiştir.

SONUÇ

GKRY'nin Ramallah'ta temsilciliği bulunurken, Filistin Devleti'nin Ramallah'da KKTC'nin temsilcilik açmasına onay vermemesi;

Türkiye tarafından daha ilanının ilk günü resmen devlet olarak tanınan Filistin Devleti'nin tanınma sonrasında aradan geçen 30 yıllık zaman dilimi içinde halen daha Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini tanımaması ve tanıma gibi de bir niyetinin olmaması;

Kıbrıs'ın güneyinde elçilikleri bulunan Büyükelçiler KKTC'ye serbestçe geçip KKTC Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Başbakan, Bakanlar ve diğer siyasilerle görüşme yaparlarken Filistin Devletinin elçisinin KKTC'ye geçmemesi, Kıbrıslı Türk siyasilerle ve KKTC'de eğitimlerine devam eden Filistinli öğrencilerle görüşmemesi;

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni 9 Mayıs 2016 tarihinde ziyaret eden Filistin eski Dışişleri Bakanı Nabeel Shaath'ın, Rum Yönetimi Başkanı Nikos Anastasiadis, Dışişleri Bakanı Yoannis Kasulidis, Meclis Başkanı Yannakis Omiru, Başpiskopos II. Hrisostomos ve bazı siyasi parti liderleri ile ayrı ayrı görüşmesi sonrasında KKTC yetkilileri ile görüşmemesi;

Filistin eski Dışişleri Bakanı Nabeel Shaath'ın, GKRY'ni ziyaretinde AKEL Genel Sekreteri Andros Kiprianu ile yaptığı görüşmede de,

"Filistin'in Başpiskopos Makarios, Yaser Arafat ve Naser döneminden beri, bölgenin 3 liderinin 'Kıbrıs'taki haksızlığa, kolonizasyona ve işgale son verilmesi' için işbirliği yaptığını" söyledikten sonra;

"Filistin'in de, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü, birliği ve bağımsızlığı lehinde tavır aldığını, Kıbrıs'ın ve Filistin'in de yabancı güçlerin işgali altında olduğunu" dile getirmesi;

Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas'ın 18 Ocak 2016 tarihinde Beytül Lahim'daki (Bethlehem) Ermeni kilisesinde yapılan Ermeni Noel Yortusun'da yaptığı konuşmada Filistin halkının içinde bulunduğu durumun "sözde Ermeni soykırımı"na benzediğini dile getirmesi;

BM Genel Kurul toplantısı sebebiyle 2016 yılında New York'ta bulunan Filistin Dışişleri Bakanı Riyad Al-Maliki'nin Kıbrıs konusunda Rum ve Yunan tezlerini destekleyen açıklama yapması;

Filistin Devleti'nin Türkiye ile KKTC'ye bakış açısını, politik değerlendirmesini, siyasi yaklaşımını ve geçmiş ve halen işbaşında olan Filistin hükümetlerinin Kıbrıs konusuna ve Türkiye'nin bölgesel çıkarları ile dış ilişkilerine nasıl baktıklarını gözler önüne sermektedir.

İslam İşbirliği Örgütü üyelerinin Filistin konusunda İstanbul'da toplantı yapmalarına, Filistin'i Devlet olarak, Doğu Kudüs'ü de Filistin Devleti'nin başkenti olarak tanımalarına rağmen KKTC'yi ve KKTC'nin başkenti Lefkoşa'yı tanımamaları Arap ülkelerinin güçsüzlüğünü ve birlik olamadıklarını göstermektedir.

Beyaz Ortadoğu'daki ve geçen yüzyıla kadar Levant olarak adlandırılmış Doğu Akdeniz'deki gelişmeleri nedenleri ile birlikte iyice anlayabilmek için son yüzyıl içinde yaşanan bu gelişmeleri çok iyi bilmek ve gerçeklere dayalı değerlendirme yapmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arabacı, A. O. (2017). *Filistin'in, 1915'in 100. yılı için hatıra "soykırım pulu" bastığı iddiası*. Ankara: Teyit.org. 29.05.2017 12 Kasım 2018 tarihinde alıntı yapılan yer: https://teyit.org/filistinin-1915in-100-yili-icin-hatira-soykirim-pulu-bastigi-iddiasi/
2. Benny, M. (2008). *1948: The First Arab-Israeli War*. New Haven: Yale University Press, p.205, ISBN 978-0-300-12696-9.
3. Bonine, Michael E., Amanat, Abbas, Gasper, Michael E., (2012). *Is There a Middle East? The Evolution of a Geopolitical Concept.* Stanford, CA: Stanford University Press
4. Catherwood, C. (2014). *The Battles of World War I*. London: Allison & Busby. pp. 51–2. ISBN 978-0-7490-1502-2.
5. Cowburn, A. (2017). Theresa May says she will celebrate the centenary of Balfour declaration with 'pride'. London: Independent Newspaper. 25 October 2017. Retrieved on 15 November 2018 from; http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/theresa-may-balfour-declaration-pride-israel-palestine-benjamin-netanyahu-a8019941.html
6. Cyprus PIO (CYPIO). (2009) . *Turkey not satisfied about Mahmoud Abbas recent statements on Cyprus*. Nicosia: Cyprus Public Information Organization. 13 July 2009, Turkish Press and Other Media No. 129/09 11-13.07.09 9 Kasım 2018 tarihinde alıntı yapılan yer: http://www.hri.org/news/cyprus/tcpr/2009/09-07-13.tcpr.html#03
7. Dağ, A. E. (2015). *Filistin: Ortadoğu Çatışmalarının Özü*. İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
8. Ermeni Haber Ajansı (EHA). (2016). *Mahmud Abbas: Ermeniler bu toprakların tuzudur*. Yerevan: Ermeni Haber Ajansı. 21 Ock 2016. EH ermenihaber.am 2015; 12 Kasım 2018 tarihinde alıntı yapılan yer:
9. https://www.ermenihaber.am/tr/news/2016/01/21/Mahmud-Abbas-Ermeniler/74406
10. Friedman, I. (2012). *British Pan-Arab Policy, 1915—1922: A Critical Appraisal*. Indiana: Indiana University Press. DOI: 10.2979/israelstudies.17.1.180. v.17, No.1, pp. 180-183
11. Gezmiş, D. (1968). *Gençlik ve Antiemperyalist Kavga*. İstanbul: Özdemir Matbaası. Türk Solu, Haftalık Gazete / Yıl 2, Sayı 53, 19 Kasım 1968
12. Hertz, E. E. (2011). *Jerusalem: One Nation's Capital Throughout History*. New York: Myths and Facts Inc.
13. Karluk, R. (2018). *Filistin KKTC'yi Tanımıyor Ama Biz Filistin İçin Miting Yapıyoruz*. Marblehead, MA: Turkish Forum. 27 Mayıs 2018; 15 Kasım 2018 tarihinde alıntı yapılan yer: https://www.turkishnews.com/tr/content/2018/05/27/filistin-kktcyi-tanimiyor-ama-biz-filistin-icin-miting-yapiyoruz/
14. Kasalak, K. (2016). *İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XXV/3, 2016, s. 74.
15. Kuyaş, A. (2016). *100. Yılında Sykes-Picot Sözleşmesi*. Istanbul: Kafa Grup Yayıncılık, 22, s. 64-6.
16. Lea, David. (2001). *A Political Chronology of the Middle East*. London: Europa Publications
17. League of Nations Council (LNC). (24 July 1922). *League Of Nations Mandate For Palestine As A Jewish State*. Retrieved from: http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20mandate%20for%20palestine.aspx
18. Lesch, D. W. & Frankel, B. (2004). *History in Dispute: The Middle East since 1945*. (Illustrated ed.). Detroit: St. James Press. p. 102. ISBN 9781558624726.
19. Lewis, Bernard. (1996). *The Middle East: A Brief History of the Last 2,000 Years*. Capsule Review, September/October 1996. Tampa, FL: Publishers of Foreign Affairs. Published by the Council on Foreign Relations.
20. Mansfield, Peter. (2013). *A History of the Middle East*. 4th Ed. London: Penguin Books
21. Owen, Roger. (2004). *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*. New York: Routledge

22. Paris, J. T. (2003). *Britain, the Hashemites and Arab Rule, 1920–1925*, London: Routledge, ISBN 0-7146-5451-5

23. Paşa, H. (2014). *Bir avuçtular Deniz oldular*. Lefkoşa: Haber Kıbrıs. 4 Mayıs 2014; 15 Kasım 2018 tarihinde alıntı yapılan yer: https://haberkibris.com/bir-avuctular-deniz-oldular-2014-05-04.html

24. Shlaim, A. (2018). *Filistin'i Bölüşmek: Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin'i Taksim Siyaseti 1921-1951*. Trans. Muttalip Tütüncü. İstanbul: Küre Yayınları

25. Sicker, M. (2001). *The Middle East in the Twentieth Century*. Connecticut: Greenwood Publishing Group. p. 26. ISBN 0275968936.

26. Stephens, R. (1973). *The Great Powers and the Middle East*. Washington: Institute of Palestine Studies. Journal of Palestine Studies. Vol. 2, 1972/73, No.4

27. Tanay, Y. (2018). *Filistin Davası*. Almanya: Millet-İttifakı. 3 Ağustos 2018; 18 Kasım 2018 tarihinde alıntı yapılan yer: http://www.millet-ittifaki.com/?p=410

28. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (TCDİB). (1988). *Türkiye - Filistin Siyasi İlişkileri*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı; 15 Kasım 2018 tarihinde alıntı yapılan yer: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa

29. Üzer, U. (2011). *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM). Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, ss. 137-168. ISSN: 1309-1557

30. Üzen, İ. (2009). *The Capture of Jerusalem by British and Official Entry of Edmund H.H. Allenby's to Jerusalem (9-11 December 1917)*. Elazığ: Fırat University Journal of Social Science, v.19, No. 2, pp 329-344

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(2)

Prof. Dr. İsmail BAKAN[3]; Y. Sonay YILMAZ[4]; Halil İbrahim OLUCAK[5]

ÖRGÜTSEL SAĞLIK, ÇALIŞANLARIN TÜKENMİŞLİK ALGILARINDAN NEGATİF YÖNDE ETKİLENİR Mİ?

IS ORGANIZATIONAL HEALTH AFFECTED NEGATIVELY FROM BURNOUT PERCEPTIONS OF EMPLOYEES?

ÖZ

Tükenmişlik; iş yaşamları gereği diğer insanlarla yakın ilişki içerisinde olan çalışanlarda gözlemlenebilen, insanlara karşı duyarsız, duygusal olarak tükenmiş ve kişisel başarı hislerinin düşük olması şeklinde farklı boyutlarda kendini gösteren psikolojik bir sendrom olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle tükenmişlik zamanla ortaya çıkan, bedensel ve zihinsel bitkinlik olarak da kendini gösteren, yıpranma, enerji ve gücün azalması veya tatmin edilemeyen istekler sonucunda bireyin iç kaynaklarında meydana gelen tükenme durumudur.

Bu araştırmada, tükenmişlik algısının örgüt sağlığı düzeyini etkileyip etkilemediği ortaya konulmak suretiyle iki kavram arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kapsamda Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren tekstil ve metal mutfak sanayisi işletmelerinde çalışanların tükenmişlik algılarının örgüt sağlığı üzerindeki etkisi araştırılmak istenmiştir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anket sonucu elde edilen veriler kullanılarak SPSS programı ile frekans, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda öngörülen hipotezlerin kabul edildiği ve tükenmişlik algısının örgütsel sağlığı olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Örgütsel sağlık, Kahramanmaraş.
JEL Kodları: *M1, M10.*

ABSTRACT

Burnout is defined as a psychological syndrome that can be observed in employees who are in close contact with other people due to their work life, insensitive to people, emotionally exhausted, and manifested in different dimensions in a way that personal feelings of success are low. In other words, burnout is depletion in the internal resources of the individual as a result of depression, energy and power loss or unsatisfied desires that manifest itself in time, as physical and mental exhaustion.

In this study, the relationships between the two concepts were examined by showing that the concept of burnout affects the level of organizational health. In this context, it is aimed to investigate the effects of burnout perceptions on organizational health in employees working of textiles and metal kitchen industries operating in Kahramanmaraş province. Survey technique was used as data collection technique in the study. Frequency, correlation and regression analyzes were performed with the SPSS program in the results obtained from the questionnaire. Hypotheses envisaged in the study were accepted. The significantly negative relationship was found between burnout perception and organizational health.

Keywords: *Burnout, Organizational health, Kahramanmaraş.*
JEL Codes: *M1, M10.*

[3] **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ibakan63@hotmail.com, Kahramanmaraş/TÜRKİYE.**
[4] **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, syilmaz2789@gmail.com, Kahramanmaraş/TÜRKİYE.**
[5] **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, halilolucak@gmail.com, Kahramanmaraş/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Bilim insanları bir bireyin sağlık durumunu fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali olarak kabul ederler. İnsanların ruh hallerinde her hangi bir problemin olmaması, en az fiziksel sağlık durumu ile eşdeğerdir. Geçmiş yıllar ile kıyaslandığında günümüzde bireylerin psikolojik ve ruhsal yapısını etkileyen birçok etmenin olduğu bir gerçektir. Çalışma ortamı, aile yapısı, çalışma ortamındaki diğer çalışanların tutumları ve ekonomik yapı gibi birçok faktör çalışanların psikolojik ve ruhsal durumunu etkilemektedir (Kaçmaz, 2005: 32). İnsanların çalışma hayatı, yaşamlarında önemli bir yer oluşturur. Bireyler günlük yaşamlarının önemli bir kısmını yapmış olduğu işte veya iş ile ilgili alanlarda geçirir. Çalışma hayatının kendine has zorlukları, rekabet koşulları, bireylerin kendilerini gösterme çabaları ve iş hayatındaki bazı anlaşmazlıklar çalışanların ruhsal durumunu olumsuz yönde etkiler (Cemaloğlu ve Erdemoğlu, 2007: 466). Bireylerin ruh hallerinin olumsuz yönde etkilenmesi, kişilerde belirli bir aşamadan sonra bıkkınlık, ilgisizlik ve tüm bunların neticesinde de başarısızlığa neden olur. Bu olumsuz koşulların devam etmesi kişilerde tükenmişlik olarak tanımlanan bir sendromun gelişmesine yol açar. Bilim insanları tükenmişliği çaresizlik ve umutsuzluk duygularının oluştuğu, uzun süren yorgunluk halleri, fiziksel olarak bitkinlik, negatif benlik kavramı, bireyin işine ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumlarını içeren, fiziksel ve duygusal boyutları olan bir hastalık hali olarak tanımlamaktadır. Araştırmacılar tarafından bu şekilde ifade edilen tükenmişlik, bir anda oluşmamakta ve aşama aşama gelişmektedir. Çalışma hayatının birçok alanlarında görülen tükenmişlik, bireylerin işten ayrılmalarına, ekonomik zararlara ve kalitenin düşmesine neden olduğundan, işletmelerde tükenmişliği önlemek ve tükenmişlik ile başa çıkmak için etkili yöntemlerin geliştirilmesi gerekir (Kaçmaz, 2005: 32).

Günümüz dünyasında örgütler, hedeflerine ulaşabilmek için çalışanların mutluluğunu sağlamaya çalışırlar. İşletmelerde mutlu olarak çalışan bireyin davranışları, hem iş hem de toplumsal hayatına yansımaktadır (İşcan ve Sayın, 2010: 195). Bireylerin mutlu bir şekilde çalışmalarını sürdürebilmesinde örgüt sağlığının etkisi önemlidir. Sağlıklı bir örgüt; çalışanların örgüte bağlı olduğu, moral düzeyi yüksek çalışanların yer aldığı, iç ve dış iletişim kanallarının açık olduğu, çalışanların işine severek geldiği, kendisini çalıştığı örgütün bir parçası olarak gördüğü, yöneticilerin ve çalışanların amaçlarını gerçekleştirdiği, demokratik bir yönetim ortamının olduğu ve tüm bunlara bağlı olarak verim ve başarının sürekli arttığı yapıdır (Lyden ve Klingele, 2000: 3). Örgüt sağlığı, özet olarak organizasyonda genel bir iyilik hali ve esneklik olarak da tanımlanabilir. Bu durum örgütün fiziksel ve psikolojik yönden genel bir iyilik hali olarak görülür. Bu iyilik haline sahip örgütler, sürekli kendisini yenileyen, geliştiren ve değişimlere uyum sağlama becerisini gösterme yeteneğine sahip kurumlardır (Tutar, 2010: 165). Örgüt sağlığı kavramı ilk defa Miles (1969) tarafından ifade edilmiştir. Araştırmacıya göre sağlıklı bir örgüt yapısı, karşılaştığı zorluklar ile baş etmesini bilen, bulunduğu çevre ile uyum içerisinde olan, karşılaştığı zorluklara rağmen uzun dönem hayatta kalabilen, örgütün ve çalışanların hedefleri arasında koordinasyonu sağlayan örgütlerdir. Örgüt sağlığı örgüt ile çalışanlar arasındaki ilişkinin bir yansımasıdır. Örgüt sağlığı aynı zamanda amaç odaklıdır (Reyhanlıoğlu ve Akın, 2016: 449). Çalışma hayatı açısından önemi göz ardı edilmemesi gereken örgüt sağlığının devamlılığının sağlanması için etkilendiği faktörlerin bilinmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada duygusal olarak olumsuz etkilenmiş, kişisel başarı hislerinin düşük olduğu ve psikolojik bir sendrom olarak tanımlan tükenmişlik ile çalışanların amaçlarını gerçekleştiren, değişime uyum sağlayan, gelişen, işlerini verimli ve mutlu bir şekilde yapmaları olarak tanımlanan örgütsel sağlık arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek için Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren tekstil ve metal mutfak sanayisinde çalışan 261 bireyin tükenmişlik algılarının, örgüt sağlığı üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu iki değişken arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu göz önünde tutulduğunda çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tükenmişlik

Günümüz çalışma hayatının getirdiği yoğun rekabet ortamı içerisinde çalışma hayatını olumsuz olarak etkileyen faktörlerden birisi olan tükenmişlik, hem çalışan kişileri hem de organizasyonu olumsuz yönde

etkileyen önemli bir sorundur. Son yıllarda çalışma hayatında çok sık olarak karşılaşılan bu olgu, başarısız olma, iş hayatında yıpranma, çalışanın enerjisinin azalması ve öngörülemeyen istekler sonucunda bireyin iç dünyasında oluşan tükenme durumu olarak ifade edilmektedir (Ardıç ve Polatcı, 2008: 69). Özet olarak tükenmişlik, bireyin duygusal, zihinsel ve fiziksel yorgunluk durumlarını tanımlayan ve zaman içerisinde, sinsice gelişen bir süreçtir (Çiper, 2006: 4). Çalışma hayatındaki hızlı değişimler, çalışma hayatında, ailelerde ve toplum yapısında çözülmelere yol açmaktadır. Çalışan bir kişinin tükenmişlik duygusu ile karşılaşıp karşılaşmayacağı veya bunu ne düzeyde hissedeceği, çalışanın bireysel özellikleri olarak tanımlayacağımız, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve deneyim gibi değişkenlerin yanı sıra çalışma saatleri, yöneticilerin tutumu, işten tatmin olma düzeyi, sosyal destek, hizmet sunulan topluluğun özellikleri, örgütün yapısı ve iş ortamı gibi faktörlere bağlı olarak gelişmektedir. Bunlara ilaveten kişilere ulaşamayacağı hedeflerin konulması, çevresindeki kişilerin motivasyonunun düşük olması, çalışanın karakteri ile yaptığı işin uyuşmaması ve işte geçirdiği süre gibi faktörler de etkili olmaktadır (Kayabaşı 2008: 193). Bireylerde oluşan tükenme duygusu sonucunda bireyin ailesi içerisinde yer alan eşi, çocukları, anne ve babası kendilerini ihmal edilmiş olarak görmekte, bireyin kendileri ile beraber olmaktan hoşlanmadığı hissine kapılmaktadırlar. Bu düşünce doğrultusunda tükenmişlik duygusu yaşayan bireyi suçlayabilmektedirler. Yaşadığı tükenmişliğe bağlı olarak suçluluk duygusu taşıyan kişi, yakın çevresi tarafından da bu tarz bir yaklaşıma maruz kalınca aile içi çatışmalar meydana gelmektedir. Bunun sonucunda aile bireyleri birbirinden uzaklaşmakta, boşanma, ayrılma ve aile bağlarının kopması gibi durumlar gelişmektedir (Ardıç ve Polatçı, 2008: 75).

Bireyde duygusal tükenme hissinin artması sonucunda, müşteriler hakkında olumsuz düşüncelerin oluşması, alaycı tutum ve duyguların gelişmesi, yerli yersiz olumsuz tepkiler gösterilmesi gibi olgulara neden olabilir. Tükenmişlik duygusu yaşayan kişiler aynı zamanda kendilerini, mutsuz hissederek çalıştığı işten elde ettiği başarıları yetersiz bulur, morali düşer ve hizmet verdiği bireyler ile ciddi sorunlar yaşar. Bütün bunların sonucunda tükenmişlik yaşayan bir bireyin verdiği hizmetin veya yaptığı işin kalitesinde düşmeler gözlenir. Tükenmişlik düzeyinin daha ileri boyutlarında, uykusuzluk, alkol veya uyuşturucu alışkanlığı gibi olgular ortaya çıkabilir (Maslach ve Jackson, 1981: 99). Güçlülük seviyesi düşük olan bireylerin tükenmişliğe yakalanma riski daha yüksek olabilir. Ayrıca olayların gelişimini kendi iç kontrol odağı yerine dışsal nedenlere bağlayan kişilerde tükenmişlik daha yüksek düzeydedir. Tükenmişlik ile başa çıkmada, tükenmişlik yaşayan bireyler genellikle pasif ve savunmacı bir yaklaşım sergilediğinden, aktif yönde baş etmenin tükenmişlik ile daha az ilişkili olduğu görülmüştür (Maslach vd., 2001: 410). Yavaş yavaş ve çok sinsice gelişen tükenmişlik belirtilerinin önemsenmemesi onun ileri boyutlara gelmesine neden olur ve başa çıkmak zorlaşır. Bundan dolayı tükenmişlik belirtilerinin iyi takip edilmesi üstesinden gelmek için önemlidir. Tükenmişlik belirtisi, bireyler arasında farklılıklar gösterse de genel olarak fiziksel, psikolojik ve davranışsal olarak gözlenebilen özellikleri vardır (Ardıç ve Polatçı, 2008: 73). İnsan faktörünün öne çıktığı alanlarda daha sıklıkla görülen tükenmişlik maddi zararlara, bireylerin işten ayrılmalarına, hizmet kalitesinin azalmasına neden olduğundan, yalnızca bireysel değil, kurumsal, toplumsal ve sağlık boyutları olan bu problemi çözmek için konunun iyi bilinmesi gerekir. Bu kapsamda bu problem ile başa çıkmak için çalışmalara ihtiyaç vardır (Kaçmaz, 2005: 32).

Organizasyonlarda çalışan bireyler üzerinde önemli bir etkiye sahip olan tükenmişlik, Maslach ve Zimbardo (1982) tarafından, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı olmak üzere üç alt boyuta ayrılmıştır (Aktaran Kayabaşı, 2008: 195).

Duygusal Tükenme: Çalışan bir bireyin duygusal yorgunluk hissetmesi, görev yaptığı kuruma veya hizmet verdiği bireylere sorumlu hareket etmediğinin görülmesi halidir. Çalışanın gerginlik ve kaygı hissini taşıması, takip eden günlerde işe gitme isteksizliği oluşturur. Bireyin yaşamış olduğu bu psikolojik sorunlar sonucunda, iş yerine zamanında gitmeme, devamsızlık ve işten ayrılma gibi hem kendisi hem de işletme açısından olumsuz bir durumun gelişmesine yol açar. Birey, güvensiz, kızgın, huzursuz ve mutsuz olarak tanımlanabilecek depresif duygulara kapılır (Kayabaşı, 2008: 195).

Duyarsızlaşma: Çalışanların, işlerini yaptığı kişilere onların bir birey olduklarını göz önünde tutmaksızın davranışlar ve tutumlar göstermesidir. Bu tutum içerisine giren birey, insancıl davranışlardan uzaklaşmış, alaycı, karşısındakileri küçümseyen, kayıtsız tutum ve davranışlar sergiler. Duyarsızlaşma

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yaşayan kişiler, görev yaptığı kurumlara veya hizmet verdiği bireylere onları umursamayan ve kinayeli davranışlar sergileyebilir, yapmış oldukları bu eylemden rahatsız olmazlar. Aslında duyarsızlaşma tükenmişliğin bireyler arası boyutunu ifade eder (Sağlam Arı ve Çına Bal, 2008:132). Duyarsızlaşma düzeyinde tükenmişlik yaşayan birey, müşterisinin hayatında gereğinden fazla yer edindiğini düşünür (Tuğrul ve Çelik, 2002: 2).

Kişisel Başarıda Düşme: Tükenmişliğin bu boyutu, çalışan bireyin kendisi ile ilgili olarak olumsuz bir algıya sahip olmasını ifade eder. Başarısızlık duygusuna sahip olan kişi, zamanının boşa geçtiğini düşünerek, motivasyonunu düşürür, başarı için gerekli davranışları yapamaz bir hale gelerek, kişi kendisini olumsuz şekilde değerlendirir. İlerleyen dönemlerde kendisini çeşitli alanlarda yetersiz bularak, karşılaştığı kişiler karşısında kendisini başarısız görür (Kayabaşı 2008: 193). Tükenmişliğin belirtilen bu üç boyutu çalışma hayatının değişik dönemlerinde ortaya çıkabilir, ayrıca farklı iş sektörlerinde farklı şekillerde oluşabilir (Sağlam Arı ve Çına Bal, 2008:132).

2.2. Örgütsel Sağlık

Farklı disiplinler tarafından inceleme konusu yapılan örgüt sağlığı kavramı ilk defa 1950'li yıllarda Argvris tarafından ifade edilmiş olsa da, gerçek anlamda üzerinde bilimsel çalışmalar Miles (1969) tarafından yapılmıştır. Örgütsel sağlık tanımını eğitimciler okulların örgütsel ve yönetim yapısı için ifade ederken; sanayi alanında, bireylerin verimliliği, iş tatmini, bağlılık ve iş barışı gibi duygulara katkı sağlayan örgütün her alanda fiziksel ve psikolojik koşullarının uygunluk ve iyilik hali olarak tanımlanır. Örgüt sağlığını kısaca tanımlayacak olursak, örgütün tüm alanlarda genel bir iyilik halinin göstergesidir. Bu tür örgütler rekabet ettiği ortamda varlıklarını sürdürürken, gelişmesini devam ettiren ve çevresinde meydana gelen değişimlere ayak uyduran yeteneklere sahiptir (Tutar, 2010: 165; Ordu ve Tanrıöğen, 2013: 95). Sağlıklı bir örgüt, çevresi ile uyumlu bir faaliyeti sürdürmenin yanı sıra, uzun dönmede bunlar ile rekabet edebilen, gelişimini devam ettiren ve yeteneklerini geliştiren bir dinamizme sahiptir. Aslında örgüt bir yanı ile insana da benzetilebilir. Çünkü örgütler de bireyler gibi sağlıklı veya sağlıksız olabilir. Örgütlerin güçlü ve zayıf yönleri zaman zaman ölçülerek sahip oldukları fırsat ve tehditler belirlenebilir. Örgütlerde bu ölçümlerin yapılması, sadece durumun tespiti değil, sağlıksız örgüt yapılanmasına neden olan etmenlerin belirlenerek, iyileştirme planlarının neler olacağına karar vermeyi sağlar (Cemaloğlu, 2007: 7).

Sağlıklı bir örgüt, aynı zamanda bireyler arasında birlikteliği sağlayarak belirlediği hedeflere ulaşabilme kabiliyetine sahiptir (Korkmaz, 2007: 66). Sağlıklı örgütlerde çalışan bireyler kendilerini fiziksel ve ruhsal olarak iyi hissettiğinden, bu durum örgütün başta iklimi olmak üzere her yönüne olumlu şekilde yansır. Buna ilaveten örgüt sağlığı; örgütün kendine ait olan fiziksel ve psikolojik özelliklerinden, örgütün dış çevre ile olan etkileşiminden, çevresel değişimlere karşı etkin bir şekilde mücadele edebilme yeteneklerinden ve bünyesinde çalışanların refahını yükseltmek için içeriden ve dışarıdan gelen değişim istekleri arasındaki dengeyi kurma düzeyinden etkilenir (Reyhanlıoğlu ve Akın, 2016: 442). Sağlık durumu iyi olan organizasyonlar, enerjilerini örgütün misyon ve amaçları doğrultusunda kullanırken, kendine yönelen yıkıcı dış güçler ile baş etme yeteneğine sahiptir. Kendine yönelik bu tehditler kısa zamanda bazen sorun yaratsa da, uzun dönemde üstesinden gelmesini bilir (Hoy ve Hannum, 1997: 292). Organizasyonların sağlıklı olabilmeleri için yeteri kadar kaynaklarının olması, temel ihtiyaçların karşılanması, amaçlarının gerçekleştirilmesi, iç bütünlüğün korunması ve uyum içerisinde hareket edilmesi gerekir (Hoy ve Feldman, 1987; Aktaran Özdemir, 2012: 606).

Bütün bu ifadelerin bir özeti olarak Lyden ve Klingele sağlık düzeyi iyi olan bir örgütte ait özellikleri şu şekilde sıralamıştır: Çalışan bireyler karar alma süreçlerinde yer alırlar. Örgüt, açıklık duygusunu çalışanlarına hissettirir. Çalışma ortamında güven duygusu hâkimdir. Çalışanlar, kişilere nerede çalıştıklarını ve hangi işi yaptıklarını gurur duyarak ifade ederler. Çalıştığı kurumun çalışmak için iyi bir yer olduğunu düşünür, işlerini hevesle yaparlar. Hem kendileri hem de örgüt adına motive olurlar. Çalışılan kurum dışarıdan bakıldığında belirli bir itibar ve üne sahiptir. Etik dışı davranışlara rastlanmaz. Çalışanlar karaktere önem verirler. Organizasyon, çalışan bireyin bireysel performanslarını takdir eder. Tanımlanan hedeflere ulaşılır. Lider konumunda yer alan kişilerin, kolay ulaşılabilir olup samimi ve işletmenin yararına hareket eden kişiler

olduğu düşünülür. Çalışanların kendilerini geliştirmeleri için planlama yapılır, bunun için bütçe ayrılır. Sağlıklı bir örgütte, örgüt sağlığının azaldığını gösteren belirtiler ise; örgüt karının ve verimliğinin azalması, çalışanların devamsızlığının artması, iletişimde güçlüklerin yaşanması, tüm kararların üst yönetimce alınması, çalışanların örgüte olan bağlılıklarının azalması, motivasyon ve moral seviyesinin düşmesi sayılabilir (Lyden ve Klingele, 2000: 3).

2.3. Tükenmişlik ve Örgütsel Sağlık Arasındaki İlişki

İş yaşamında çok sık karşılaşılan, yavaş yavaş ortaya çıkan, bireylerde fiziksel ve ruhsal bitkinlik yapan, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları yerleştiren, diğer insanlara olumsuz tutumlar sergileyen tükenmişlik, organizasyonlarda olumsuz durumların ortaya çıkmasına ve bozulmaya yol açar (Leiter ve Maslach, 1999: 485). Tükenmişlik, kişi ve organizasyon arasındaki ilişkiden güçlü bir şekilde etkilendiğinden (Siegall ve McDonald, 2004: 291), bireyler ve kurumlar için önemli maliyetler oluşturabilir. Tükenmişliğin bu olumsuz örgütsel sonuçları ile başa çıkmak için bireysel, yönetsel ve örgütsel uygulamaların etkili bir şekilde devreye sokulması gerekir (Cordes ve Dougherty, 1993: 637). Yapılan araştırmalarda tükenmişlik, bireyin örgütsel vatandaşlık duygusunu (Chiu ve Tsai, 2006: 517; Finney vd., 2013: 1), örgütsel bağlığını (Leiter ve Maslach, 1988: 297) ve bireyin sağlığını (Shirom, 2009: 284) olumsuz yönde etkilerken, bireylerde stres oluşumuna (Landrum vd., 2012: 222) neden olduğu görülmüştür. Çevresi ile yaşamını sürdüren, uzun vadede çevresi ile başa çıkmayı bilen, sürekli olarak gelişen, örgütün her türlü fizyolojik ve psikolojik koşullarının iyilik ve uygunluk hali olarak tanımlanan örgütsel sağlık (Ayduğ ve Ağaoğulu, 2017: 2) tükenmişlik sendromundan etkilenmektedir (Sabancı, 2009: 195). Sabancı (2009: 204) tarafından yapılan bir araştırmada tükenmişlik ile örgüt sağlığı arasında önemli ilişkiler bulunmuştur. Özellikle duyarsızlaşma ve duygusal tükenme durumundaki bir artışın örgüt sağlığı üzerinde yıkıcı etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

Tükenmişlik üzerine yapılan araştırmalar, genellikle tükenmişliğin birçok alanda olumsuz yansımalarının olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda tükenmişlik duygusu yaşayan bireylerin yer aldığı organizasyonlarda örgüt sağlığının bundan olumsuz yönde etkilenmesi muhtemeldir. Elde edilen bu bulgular göz önünde tutularak araştırmada aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Duygusal tükenmenin örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır.

H2: Duyarsızlaşmanın örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır.

H3: Kişisel başarıda düşmenin örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın temel amacı, tükenmişlik alt boyutlarının örgütsel sağlık üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmaktır. Bu kapsamda Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren tekstil ve metal mutfak sanayisi işletmelerinde çalışanların tükenmişlik algılarının, örgüt sağlığı üzerindeki etkisini araştırmak için bir anket uygulanarak araştırma verileri toplanmıştır. Araştırma için oluşturulan anket formu 261 katılımcıya uygulanmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları ilgili literatürden oluşturulmuş olup, ankette açık ve kapalı uçlu soruların yanı sıra Likert tarzı önermelere de yer verilmiştir. Anketteki Likert tarzı önermeler ile araştırmanın amacında bulunan tükenmişlik ve örgütsel sağlık değişkenlerini ölçmek için iki ölçek kullanılmıştır. Tükenmişliği ölçmek için Maslach ve Jackson (1981: 102)'nın oluşturduğu 3 alt boyutlu 22 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Tükenmişlik ölçeği Swider ve Zimmerman (2010: 494) tarafından da kullanılmış ve güvenilir kabul edilmiştir. Örgütsel sağlık ölçeği, Rosen ve Berger (1991)'ın geliştirdiği, Emhan (2005: 213) tarafından geçerliği kontrol edilen ve Türkçeye çevrilen, tek boyutlu 20 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçekler, "1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum ve 5: Kesinlikle katılıyorum" şeklinde beşli Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir.

Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiş, frekans analizleri yapıldıktan sonra araştırmada geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. ARAŞTIRMA MODELİ

Tükenmişlik algısının alt boyutlarının örgüt sağlığı üzerindeki etkisini araştırmak için "H1: Duygusal tükenmenin örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır. H2: Duyarsızlaşmanın örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır. H3: Kişisel başarıda düşmenin örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır" hipotezleri oluşturulmuştur. Değişkenlerin alt boyutları incelemeye alınmış ve geliştirilen hipotezler doğrultusunda araştırmanın modeli Şekil 1'de gösterilmiştir.

Araştırmanın modeli değişkenler arası doğrusal ve nedensel ilişkiye dayanmaktadır. Bu kapsamda, modelin bağımsız değişkeni olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşmenin bağımlı değişken olan örgüt sağlığı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

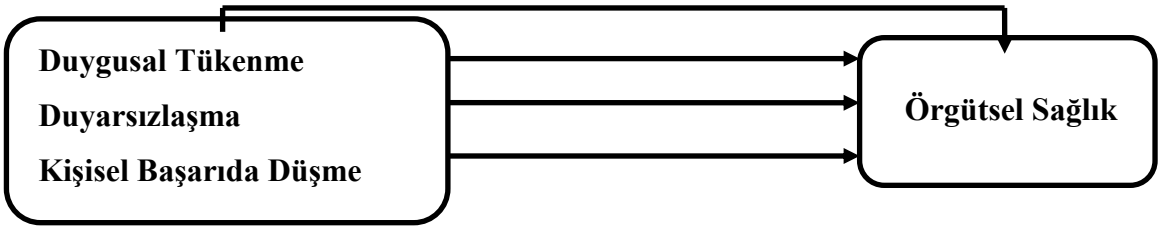

Şekil 1. Araştırma Modeli

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Ankette yer alan araştırma değişkenlerinin güvenirliliği, Cronbach Alfa değerleri ile ölçümlenmiştir. Ölçümler sonucunda kullanılan ölçeklerin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir (Tablo 1).

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri Tablo 2' de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun erkek ve evli olduğu, ağırlıklı yaş ortalamasının 40 yaşın altında ve lisans mezunu bireylerin diğer eğitim düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışanların genellikle 10 yıldan daha az süredir bu görevi yürüttüğü, işletmelerin çoğunlukla yoğun iş gücüne sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Araştırmanın Değişkenlerinin Güvenilirliği

Değişkenler	Cronbach Alfa Değeri	Önerme Sayıları
Duygusal Tükenme	,892	9
Duyarsızlaşma	,811	5
Kişisel Başarıda Düşme	,739	8
Örgütsel Sağlık	,942	20

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			**Medeni Durum**		
Erkek	193	73,9	Bekâr	87	33,3
Kadın	68	26,1	Evli	174	66,7
Yaş			**Eğitim Düzeyi**		
20-25	49	18,8	Lise	65	24,9
26-30	72	27,6	Ön Lisans	49	18,8
31-35	79	30,3	Lisans	120	46,0
36-40	31	11,9	Lisans Üstü	26	10,0
41-45	18	6,9	Diğer	1	0,4
46-50	9	3,4			
51 ve üzeri	3	1,1			
İşletmede Çalışma Süresi			**Pozisyon**		
			Üst düzey yönetici	10	3,8
1-5 yıl	137	52,5	Orta düzey yönetici	43	16,5
6-10 yıl	81	31,0	Alt düzey yönetici	22	8,4
11-15 yıl	21	8,0	Çalışan	186	71,3
16-20 yıl	17	6,5			
21 yıl ve üstü	5	1,9			
İşletmede Çalışan Sayısı					
500 kişi ve altı	58	22,2			
501-1000 kişi	81	31,0			
1001-1500	59	22,6			
1501-2000	15	5,7			
2001 ve üstü	48	18,4			

Araştırma hipotezlerinde belirtilen ve modelde gösterilen değişkenlerin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3'de verilmiştir. Değişkenlere ait ortalama değerler incelendiğinde, katılımcıların tükenmişlik algılarını belirlemeye yönelik sorulara ağırlıklı olarak katılmıyorum ve kararsızım arasında olmak üzere olumsuz yönde görüş bildirdikleri söylenebilir. En düşük ortalamaya sahip değişken ise duyarsızlaşma alt boyutunda gözlenmiştir. Örgüt sağlılığına ait veriler ise katılımcıların örgüt sağlılığı konusunda genellikle net bir şekilde ne olumlu ne de olumsuz yönde görüş bildirmemelerine karşın, azda olsa katılıyorum yönünde olumlu görüş bildirdikleri yönünde yorumlanabilir. Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların tükenmişlik değişkenlerine yönelik algılarının örgüt sağlığına göre daha olumsuz düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Araştırma Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Ort.	S.S.
Duygusal Tükenme	2,46	0,894
Duyarsızlaşma	2,16	0,891
Kişisel Başarıda Düşme	2,37	0,705
Örgütsel Sağlık	3,28	0,820

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmada incelenen tükenmişlik alt boyutları ile örgüt sağlığı arasındaki ilişkiyi araştırmak için yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 4'de verilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre tükenmişlik alt boyutları ile örgüt sağlığı arasında negatif yönde p<,01 düzeyinde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Korelasyon değerleri arasında bir kıyaslama yapmak istersek, tükenmişlik alt boyutlarından duygusal tükenme ile örgüt sağlığı arasında daha güçlü bir ilişki gözlenirken, kişisel başarıda düşme ile örgüt sağlığı arasında daha düşük düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır. Elde edilen korelasyon analizi bulguları araştırmanın hipotezlerini destekler doğrultuda bulunmuş olup, tükenmişlik alt boyutları ile örgüt sağlığı arasında anlamlı, negatif ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler Sabancı (2009: 204) ve Ghasemizad (2017: 18) tarafından elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Tablo 4. Araştırma Değişkenlerinin Korelasyon Değerleri

	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarıda Düşme
Örgütsel Sağlık	-,471**	-,284**	-,251**

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Araştırmada öngörülen hipotezleri test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 5' de verilmiştir. Araştırmada geliştirilen "H1: Duygusal tükenmenin örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır", "H2: Duyarsızlaşmanın örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır" ve "H3: Kişisel başarıda düşmenin örgütsel sağlık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır" hipotezlerini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi bulgularına göre; tükenmişlik bağımsız değişkeninin alt boyutları olan duygusal tükenme (β= -,471; %21,9), duyarsızlaşma (β= -,284 %7,7) ve kişisel başarıda düşmenin (β= -,251; %5,9), bağımlı değişken olan örgüt sağlığını p<,001 düzeyinde, anlamlı ve negatif yönde etkiledikleri görülmüştür. Tükenmişliğin alt boyutları içerisinde örgütsel sağlılığı en yüksek düzeyde etkileyen boyut %21,9 ile duygusal tükenme boyutu olmuştur. Bu boyutu %7,7 ile duyarsızlaşma ve %5,9 ile de kişisel başarıda düşme boyutları takip etmiştir. Araştırmada duygusal tükenmenin, diğer boyutlar olan duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme boyutlarına kıyasla örgütsel sağlılığı daha yüksek düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle H1, H2 ve H3 hipotezleri kabul edilmiştir. Bu sonuçlar daha önce konuyu benzer şekilde ele alan Sabancı (2009: 204)' nın çalışmasını destekler bulunmuştur. Sabancı da çalışmasında özellikle duyarsızlaşma ve duygusal tükenme alt boyutlarının örgütsel sağlığı önemli düzeyde etkilediği bulgusuna ulaşmıştır.

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu araştırma, son yıllarda iş yaşamında çalışanlar arasında tükenmişlik algısının arttığı ve diğer yandan da işletmelerin rekabetçi üstünlük sağlayabilmelerinde örgütsel sağlığın öneminin gün geçtikçe hissedilmeye başlandığı ancak bunlara rağmen tükenmişliğin örgüt sağlığı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak yapılan çalışmaların sınırlı sayıda yapılmış olduğunun fark edilmesi üzerine literatüre bu anlamda bir katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Tablo 5. Tükenmişlik Boyutlarının Örgütsel Sağlık Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	**Beta**	**t değeri**	**P değeri**
Duygusal Tükenme	-,471 **ΔR2= ,219**	-8,589 **F= 73,764**	,000
Duyarsızlaşma	-,284 **ΔR2= ,077**	-.4,759 **F= 22,647**	,000
Kişisel Başarıda Düşme	-,251 **ΔR2= ,059**	-4,165 **F= 17,346**	,000

Yapılan korelasyon analiz sonucuna göre tükenmişlik alt boyutları ile örgüt sağlığı arasında negatif yönlü, anlamlı ilişkilerin olduğu gözlemlenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre bağımsız değişken olan tükenmişlik alt boyutlarının bağımlı değişken olan örgüt sağlık üzerinde etkilerinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bulgular tükenmişlik algısı ile örgüt sağlığı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Tükenmişliğin alt boyutları içersinde duygusal tükenmenin örgüt sağlığı gelişiminde diğer tükenmişlik boyutlarına göre daha etkili olduğu söylenebilir. Bu bulgular, çalışma hayatında uyumlu ve güvenilir bir çalışmanın bir göstergesi olan örgüt sağlığı üzerinde, bireylerin yaşamış oldukları tükenmişlik algısının önemli bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Yapılan literatür araştırmasında tükenmişliğin, örgütsel adalet (Liljegren ve Ekberg, 2009: 43), örgüsel vatandaşlık (Liang, 2012: 251), örgüsel güven (Leiter, 1988: 209) ve örgüt iklimi (Giorgi, 2016: 160) üzerine olumsuz etkilerinin olduğunu ifade eden birçok araştırma bulunmasına karşın, tükenmişliğin örgüt sağlığına etkisi üzerine sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülmüştür. Bu az sayıdaki çalışmalardan birisini yapan Sabancı (2009: 204) bireylerdeki duyarsızlaşma ve duygusal tükenmedeki bir artışın örgüt sağlığı üzerinde yıkıcı etkilerinin olacağını belirtmiştir. Yine Ghasemizad (2017: 18) tarafından yapılan bir araştırmada da, tükenmişlik ile örgütsel sağlık arasında negatif bir ilişki bulunmuş, örgüt sağlığını iyileştirmek için örgütlerde sosyal etkileşim programlarının uygulanması önerilmiştir.

Sonuç olarak, organizasyonlarda tükenmişlik yaşayan bireylerin örgütsel sağlık algılarının azaldığı görülmüştür. Bundan dolayı tükenmişlik duygusu yaşayan kişilerin zamanla örgüt sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceğinden, çalışanların bu duygularını yenebilmek için örgüt yöneticilerinin bazı sosyal etkileşim faaliyetlerini uygulamalarının yararlı olacağı bu çalışmanın önerisi olarak değerlendirilmiştir.

7. KAYNAKÇA

1. ARDIÇ, K. ve POLATCI, S. (2008), "Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ Örneği)", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 69-96.
2. AYDUĞ, D. ve AĞAOĞULU, E. (2017), "İlkokullarda Örgüt Sağlığı ile Öğretmenlerin Örgütsel Güven Düzeyleri Arasındaki İlişki", Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-17.
3. CEMALOĞLU, N. (2007), "Okul Yöneticilerinin Liderlik Stillerinin Örgüt Sağlığı Üzerindeki Etkisi", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), 165-194.
4. CEMALOĞLU, N. ve ERDEMOĞLU Ş.D. (2007), "Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi", Kastamonu Eğitim Dergisi 15(2), 465-484.
5. CHIU, S.F. ve TSAI, MC. (2006), "Relationships Among Burnout, Job Involvement, and Organizational Citizenship Behaviour", The Journal of Psychology, l40(6), 517-530.
6. ÇİPER, A. (2006), "Tükenmişlik Sendromunun Hizmet Kalitesine Etkisi ve Çağrı Merkezi Uygulaması", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
7. CORDES, C.L. ve DOUGHERTY, T.W. (1993), "A Review and An Integration of Research on Job Burnout", The Academy of Management Review, 18(4), 621-656.
8. EMHAN, A. (2005), "Organizasyon Sağlığı ve İş Örgütlerinde Bir Uygulama", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
9. FINNEY, C., STERGIOPOULOS, E., HENSEL, J., BONATO, S., ve DEWA, C.S. (2013), "Organizational Stressors Associated With Job Stress and Burnout In Correctional Officers: A Systematic Review", BMC Public Health, 13(82), 1-13.
10. GHASEMIZAD, A., NIYAKAN, V. ve MOHAMMADKHANI, K. (2017), "The Correlation of Organizational Health With Job Burnout and Productivity In Mahshahr Petroleum Industry Health Organization Nurses", Journal of Health Promotion Management, 6(2), 14-18.
11. GIORGI, G., MANCUSO, S., PEREZ, F.F., CASTIELLO, A., MUCCI, N., CUPPELLI, V. ve ARCANGELLI, G. (2016), "Bullying Among Nurses and Its Relationship With Burnout and Organizational Climate", International Journal of Nursing Practice, 22, 160–168.
12. HOY, W.K. ve HANNUM, J. (1997). "Middle School Climate: An Empirical Assessment Of Organizational Health and Student Achievement", Educational Administration Quarterly, 33(3), 290-311.

13. İŞCAN, Ö.F. ve SAYIN, U. (2010), "Örgütsel Adalet, İş Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(4), 195-216.

14. KAÇMAZ, N. (2005), "Tükenmişlik (Burnout) Sendromu". İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 68, 29-32.

15. KAYABAŞI, Y. (2008), "Bazı Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri", Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 191-212.

16. KORKMAZ, M. (2007), "Örgütsel Sağlık Üzerinde Liderlik Stillerinin Etkisi", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 49, 57-91.

17. LANDRUM, B., KNIGHT, D.K. ve FLYNN; P.M. (2012), "The Impact of Organizational Stress and Burnout On Client Engagement", Journal of Substance Abuse Treatment, 42, 222-230.

18. LEITER, M.P. ve MASLACH, C. (1988), "The Impact of Interpersonal Environment On Burnout and Organizational Commitment", Journal of Organizational Behavior, 9, 297-308.

19. LEITER, M.P. ve MASLACH, C. (1999), "Six Areas of Work Life: A Model of The Organizational Context of Burnout", Journal of Health and Human Services Administration, 21(4), 472-489.

20. LIANG, Y.W. (2012), "The Relationships Among Work Values, Burnout, and Organizational Citizenship Behaviors: A Study From Hotel Front-Line Service Employees In Taiwan", International Journal of Contemporary Hospitality Management, 24(2), 251-268.

21. LILJEGREN, M. ve EKBERG, K. (2009), "The Associations Between Perceived Distributive, Procedural, and Interactional Organizational Justice, Self-Rated Health And Burnout". Work, 33, 43-51.

22. LYDEN, J.A. ve KLINGELE, W.E. (2000), "Supervising Organizational Health", Supervision, 61(1)2, 3-6.

23. MASLACH, C. ve JACKSON, S.E. (1981), "The Measurement of Experienced Burnout". Journal of Occupational Behaviour, 2, 99-113.

24. MASLACH, C., SCHAUFELI, W.B. ve LEITER, M.P. (2001), "Job Burnout", Annu. Rev. Psychol, 52, 397-422.

25. ORDU, A. ve TANRIÖĞEN, A. (2013), "İlköğretim Okullarında Örgütsel Yapı ile Örgüt Sağlığı Arasındaki İlişkiler", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33(1), 93-106.

26. ÖZDEMİR, S. (2012), "İlköğretim Okullarında Okul Kültürü ile Örgütsel Sağlık Arasındaki İlişki", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 18(4), 599-620.

27. REYHANOĞLU, M. ve AKIN, Ö. (2016), "Toksik Liderlik Örgütsel Sağlığı Olumsuz Yönde Tetikler mi?", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(3), 442-459.

28. SABANCI, A. (2009), "The Effect of Primary School Teachers' Burnout on Organizational Health", Procedia Social and Behavioral Sciences, 1, 195-205.

29. SAĞLAM ARI, G. ve ÇINA BAL, E. (2008), "Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15(1), 131-148.

30. SHIROM, A. (2009), "Burnout and Health: Expanding Our Knowledge", Stress and Health, 25, 281-285.

31. SIEGALL, M. ve MCDONALD, T. (2004), "Person-Organization Value Congruence, Burnout and Diversion of Resources", Personnel Review, 33(3), 291-301.

32. SWIDER, B.W. ve ZIMMERMAN, R.D. (2010), "Born to Burnout: A Meta-Analytic Path Model of Personality, Job Burnout, and Work Outcomes", Journal of Vocational Behavior, 76, 487-506.

33. TUĞRUL, B. ve ÇELIK, E. (2002), "Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(12), 1-11.

34. TUTAR, H. (2010), "İşgören Yabancılaşması ve Örgütsel Sağlık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65(1), 175-204.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(3)

Belgin AKSOY

ÜRETİM SEKTÖRÜNDE ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU ÜZERİNE ETKİLERİ

THE EFFECTS OF ORGANIZATION CULTURE ON THE MOTIVATION OF EMPLOYEES IN THE PRODUCTION SECTOR

ÖZ

Bu araştırmada örgüt kültürünün çalışanların motivasyonuna olan etkilerinin incelenmesi amaçlanarak, örgüt kültürünün yarattığı etkilerin örgüt kültürü ölçeğinin alt unsurlarının iş gören motivasyonuna olan etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda araştırma, organizasyonda sosyal ve fiziksel şartlar, formel-informel yapı, çalışanların yeterlik ve motivasyonları, bireysel gereksinimleri ve bunları belirleyen unsurlar gibi örgüt kültürüne yön veren konuları kapsamaktadır. Değişmekte olan üretim şekilleri, işgücü yapısı, organizasyon yapısı ve yeni iş sistemleri çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Araştırma İstanbul'da faaliyet gösteren, tıbbi sarf malzeme ve cihazlar üreten bir işletmede 400 kişi ile yargısal örnekleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırma neticesinde örgüt kültürünü meydana getiren faktörler ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu faktörlerde görülecek olumlu ya da olumsuz değişimlerin motivasyonu üzerinde de değişimlere yol açtığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgüt Kültürü, Motivasyon, Çalışan Tutumu.

ABSTRACT

In this study, we have analyzed the effects of the impacts created by the organizational culture on the functioning motivation of the organization culture scale's sub-factors with the aim of researching the organizational cultures' effects on the employee motivation. In this context, the study covers the subjects that steer the organizational culture such as the organization's social and physical conditions, formal-informal structure, employee's adequacy and motivation, individual needs, and the factors determining the same. The changing production methods, workforce structure, organizational structure, and the new business systems constitute the study's hypothetic framework.

The study has been done with 400 persons at a business entity that operates in Istanbul and that manufactures medical consumables and devices via judgement sampling method. As a result of the study, we have found out a meaningful relationship between the factors, which constitute the organizational culture, and motivation. We have established that any positive or negative changes to such factors give rise to changes on the motivation too.

Anahtar Kelimeler: *Organization culture, Motivation, Employee Attitude.*

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Üretim sektörlerinde yaşanan teknik ve insan kaynağı profillerindeki değişimlere paralel olarak işgöreni motive etmek üzere pek çok yöntem denenmiş olup zamana ve gelişmelere bağlı olarak işgörenlerini motive edecek olan araçlar değişim göstermiştir. Bu nedenle etkili bir motivasyon sürecinin meydana gelebilmesi ve örgütsel başarının anahtarı olabilecek örgüt kültürüne önem verilmelidir. İnsan kaynağını etkin kullanmak organizasyonun sinerjisini büyük oranda arttıracağından mevcut örgütsel kültürün gözden geçirilip daha etkili hale getirmek büyük önem arz etmektedir. Günümüz iş yapış biçimleri kapsamında örgüt kültürü oldukça etkili bir motivatör olabilmektedir. Ancak örgüt kültürü tek başına bir amaç olmayıp, işletmenin amaçlarına ulaşabilmesi için güçlü bir motivasyon yaratarak, işletmelerin ellerindeki en değerli varlıkları olan işgörenlerinden en üst derecede ve sürdürülebilir başarı elde etmek üzere kullanılan bir araç olmaktadır. Organizasyondaki beşeri gruplarca oluşturulmuş değerler, inançlar, inanışlar, gelenekler ve diğerleri ile meydana getirilen ilişkilerin toplamı olan örgüt kültürü aynı zamanda bireysel düşünceler ya da yaşanan olaylar sonucu çeşitli gruplarla paylaşılanlara, davranışlardan daha ziyade düşünceleri, kanılan, inançları içeren düşünsel düzeylere, ussal olmayan duygusal değer yargılarına ve toplumsal hayatın bilinç dışında oluşan durumları kapsamaktadır (Moles, 1983 ; Trice ve Beyer,1999).

Organizasyonlar bir açık sistem olarak düşünüldüğünde bütünü meydana getiren parçaların hepsinin önemli olduğu, birbirleriyle etkileşim içinde oldukları, birinde meydana gelen bir değişimin diğer parçaları etkileyebildiği gibi zaman içinde bütünde de değişiklikler ortaya çıkarmaktadır. Bu arada varlığını sürdürmesi için dış uyarıcılara uyum sağlaması, diğer bir deyişle kendi iç değişimini de buna uygun olarak sağlaması yani birleştirici bir kültür oluşturabilmesi gerekmektedir.

Değişimin evrensel bir nitelik kazanması, teknolojik yeniliklerdeki ivme artışı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürekli gelişmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla çalışanları tarafından da benimsenen bir örgüt kültürünü yerleştirmek isteyen organizasyonlar, hem içinde bulundukları ve yoğun olarak beslendikleri toplumsal kültürdeki değişimleri izlemek hem de örgütü oluşturan çalışanların duygu, istek ve amaçlarına saygı gösterip örgüt içi faktörleri ve alt kültürleri de göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Örgütler ancak böylelikle rekabet içinde bulundukları diğer örgütler içinde önemli bir avantaj yakalamış olurlar.

Örgüt kültürünün; örgütte çalışan insanların mutluluğunu ve verimliliğini en üst düzeye çıkarabilecek biçimde oluşmasında, örgüt içi kültürü en etkin hale dönüştürecek olan insan kaynakları uzmanlarına da önemli görevler düşmektedir. Örgüt üyeleri arasında paylaşılan değerler örgüt kültürünü yansıtır. Örgüt kültürü, örgüt üyelerinin karar verme ve bilgiyi kullanma biçimini etkileyen; işlerini yaparken onlara yol gösteren, ışık tutan ve işletme mensupları arasında benimsenen değerler sistemidir. Örgüt kültürünün en önemli unsuru olan ve örgüt kültürünün oluşumuna temel oluşturan unsur değerlerdir. Değerlerin ölçülmesi yoluyla mevcut kültürün belirlenmesi sağlanacaktır.

Her toplum nasıl kendine özgü bir takım değerlere sahipse o toplumdaki mevcut örgütlerin de kendine özgü bir takım değerleri vardır. Değerler, insan davranışının anlaşılmasında çok önemli bir yer tutar ve çatışmaların kökeninde değerlerdeki farklılıklar yatar. İşletmenin sürekli başarı sağlayabilmesi, işletmenin bütün çalışanlarının etrafında toplanacağı ve benimseyeceği anahtar değerler yaratma yeteneğine bağlıdır.

Bu anahtar değerlerin harekete geçirilmesinde kullanılan örgüt kültürü etkili bir araç olarak kullanılabilmektedir. Örgüt kültürünün yarattığı motivasyon ise kısaca insan davranışlarının belirli amaçlar doğrultusunda yönetilmesi sürecidir. Örgüt içerisindeki bireylerin hem maddi hem de psiko-sosyal olarak çeşitli ihtiyaç, beklenti ve umutları vardır. Örgütün, bireyin bu ihtiyaçlarını belirli ölçüde tatmin edememesi durumunda birey gerilim içerisinde olacaktır. Beklenti ve özlemlerinin gerçekleşmemesi durumunda ise birey hayal kırıklığına uğrayacaktır. Buna karşılık örgütte ihtiyaçları karşılanan, beklenti ve umutlarının gerçekleşmesine ortam hazırlanan bireyler de daha huzurlu ve mutlu olacaktır. Bu tür bireylerin örgüt kültürü kazanması ve örgütsel amaçlar doğrultusunda yönlendirilebilmesi çok daha kolaylaşacaktır. Yöneticinin bir anlamda başarı şansı bireylerin hangi ihtiyaç, arzu beklenti içerisinde olduklarını tespit ederek, onların nasıl güdülenebileceği konusunda sahip olduğu bilgiye bağlıdır. Çünkü işgörenlerin nasıl ve hangi araçlarla motive edilebileceğini bilen yöneticinin başarı şansı çok daha yüksektir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.1. Örgüt Kültürü

Örgüt kültürü, ticari olsun olmasın bir organizasyondaki tüm çalışanlarının tutumlarını ve işletmenin genel görünümünü şekillendiren, tamamlayan, semboller ve ritüeller aracılığıyla öğrenilebilen/öğretilebilen, aktarılabilen düşünce ve normların toplamıdır. Bundan dolayı işletme içinde oluşan örgüt kültürü; üyeler tarafından paylaşılan değerler, benzer normlar ve davranış modellerini ortaya koyan, ortak alışkanlıklar, iş yapış biçimleri, mimari tarz, işin yapıldığı yer gibi somut unsurların çalışanlarca kavranılan anlamı ve önemini vurgulamaktadır (Trice ve Beyer,1999).

Örgüt üyelerinin çoğunluğu tarafından paylaşılan temel değerler ise "baskın kültür" olarak kabul edildiğinden örgüt kültürü de bir baskın kültür olarak kabul edilmektedir. Örgüt kültürü Koçel (2001)'e göre örgütün karşı karşıya kaldığı her çeşit durumla ilgili olarak doğru düşünme ve faaliyete geçme biçimi bağlamında paylaşılan varsayımlar, değerler ve inançlar kalıbı olduğu anlaşılmaktadır (Koçel, 2001). Örgüt kültürü, Schein'e göre dışsal ve içsel uyum konularında başarılı olabilmek çıkmak ortaya atılan, keşfedilen, öğrenilerek geliştirilen ve yeni üyelere, bu tür problemlerle ilişkilerinde, algılamaları düşünmeleri ve hissetmeleri için bir yol olarak öğretilen varsayımlar modelidir (Ural, 2014).

Robins; örgüt kültürünü, paylaşılan anlam ve semboller sistemi, Willmoot; (1987) "sembol, dil, ideoloji tören ve efsaneleri içeren kavramlar bütünü" Harvey ve Brown; (1988) "Dil, giyim, davranış örüntüleri, değer sistemleri, duygular, tutumlar, etkileşimler ve grup normları olarak tanımlamıştır, örgütün sembolik yönünü ön planda tutarak, soyut unsurlar yanında somut unsurların önemini açıklayan bir tanımda Kozlu tarafından yapılmıştır. Kozlu, örgüt kültürünü; temel değer inanç, kahramanlık, merasim, öykü, efsane ve temel değer ve inançları çalışanlara ileten semboller toplamı olarak ifade etmiştir (Erkmen ve Ordun, 2001).

Hali hazırda kültürün, "bir örgütteki işleri yapma yolu" olarak ifadesi, işlerin formel yolla yapılması değildir. Onun yerine, kültürün, yönetimin diğer bilimlerinden ayırt edici olarak kullanılmasının önemli özelliği olan duygu, inanç ve tutumların ifadesiyle katılanlara aktarılmasıdır. Böylece örgüt içindeki rasyonel olmayan duygusal unsurlara başvurur. Bu yüzden örgüt kültürü, kalite analizi, planlama, formel kurallar ve örgüt okullarında hakim olan sayısız rasyonel yaklaşım biçiminde kullanılan, alışılmış faaliyet metotlarından farklıdır. Başka bir ifadeyle, örgüt üyelerinin işleri yapmak ve sosyal davranış yaratmak için kullandığı, kompleks bilgi setini ortaya koyan bir yapı olarak kullanılan kültür, insanların içinden gelir, gruba devamlılık sağlar, kimlik kazandırır, farklılıkları dengeler ve geri bildirim yoluyla kendi kendini idare edici olarak faaliyet gösterir. O bir bilgi modeli şeklinde işleyerek, anlayış değişimini mümkün kılabilir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, bir örgütte kültür, formel yapıyla karşılıklı ilişkili olarak normlar üretip, değer, inanç ve alışkanlıklar sistemi geliştirir. Bu yolla örgüt üyelerine ne yapmaları ve nasıl davranmaları gerektiği anlayışını verir (Ataman,2001 ; Berberoğlu, Besler ve Tonuş,1998).

Örgüt kültürü olgusunda göz önünde bulunması gereken bir diğer nokta çoğu durumda örgüt kültürü ve örgüt iklimi kavramlarının birbirlerini karıştırılması, hatta bazı yazarların, bu iki kavramı, aralarında ki yakın ilişki nedeniyle, eş anlamlı olarak kullanmasıdır. Aslında bu iki kavram, yakından ilişkili olmasına rağmen, birbirinden farklıdır. Kültür kavramına göre daha dar anlamlı olan örgüt iklimi, örgüte kimlik kazandıran, örgüt üyelerinin davranışlarını etkileyen ve onlar tarafından algılanan örgüte egemen olan tüm özellikler dizisi, örgütsel yaşamı karakterize eden ve üyelerin algıları yoluyla faaliyetsel olarak ölçülebilen his, tutum ve davranış eylemi olarak tanımlanabilir. Örgüt kültürü ise, örgüt üyelerinin davranışları yanında, örgütün tüm faaliyetlerini, yapısını, inanç, değer ve varsayımlarını içine alan daha geniş bir kavramdır. Başka bir ifadeyle iklim, genellikle kültürden daha sınırlı bir kavram olup, ruh hali ve atmosferle ilgilidir. Oysa kültür, paylaşılan anlamları, anlayışları ve anlamlı olan şeylere ulaşıp, onları koruyan sembol ve yapıları içerir. Bazı yazarlar örgüt iklimini kültürün örgütte oluşturduğu hava veya ortam olarak tanımlar. Buda, örgüt ikliminin ortaya çıkmasında örgüt kültürünün oynadığı rolü gösterir (Berberoğlu, Besler ve Tonuş,1998; Ural, 2014; Jones,vd. 1998).

Bir başka bakış açısından da kültür; davranışlara ve toplumsal ilişkilere rehberlik eden ve bu ilişkilerin kurulmasını kolaylaştıran bir çerçeve işlevi gördüğü gibi, insanları var olan egemen düşünceye boyun eğdirmek, onların düşüncelerini, inançlarım ve öngörülerini bastırmak, toplumsal gerçekliği olduğu gibi korumaya eğilimli olma gibi sınırlılık ve tutuculuk unsurlarını da içerir (Özalp,2010).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kısaca özetlemek gerekirse; örgüt kültürü üzerine özellikle 1980'lerden sonra ortaya çıkan bu ilginin nedenini, akılcılık (rasyonalizm), olguculuk (pozitivizm), deneycilik (ampirizm), gibi geleneksel yöntemlerdeki farklı tartışmalar kapsamında örgüt kuramıyla ilgili geçmişte ileri sürülen görüşlerin tatmin edici olmamasına ve örgütsel hayatın rasyonel olmayan, sembolik ve kültürel tarafının kazanmasına bağlayabiliriz. Örgütün geçmişte bir organizma ya da bir makine olarak düşünülmesine alternatif olarak yakın geçmişte örgütü tanımlama ve çözümlemede düşünce sistemleri, anlam sistemleri, kültürler gibi yeni metaforlar ve yaklaşımlar geliştirilmiştir (Trice ve Beyer,1999; Çeçen,1996; Gizir, 2003).

1.2. Örgüt Kültürünün Fonksiyonları

Örgüt kültürünün benzer kavramlarla ilişkileri incelendikten sonra örgüt kültürünün fonksiyonlarına açıklamak uygun olacaktır. Örgüt kültürü işletmeden işletmeye farklılık gösteren bir kavramdır. Örgüt üyelerince paylaşılan ortak değerler, normlar ve davranışlarla, bunların bir yansıması olarak ortaya çıkan semboller ve sembolik hareketler, hemen her işletmede değişik özellikler taşır. Örgüt kültürünün fonksiyonlarının ortaya konularak açıklanmasından önce güçlü ve zayıf örgüt kültürü kavramlarının ele alınması gerekir. İşletmeden işletmeye farklılık göstereceği belirtilen örgüt kültürü her işletmede aynı güce sahip değildir. Güçlü bir örgüt kültürü her şeyden önce, örgüt üyelerinin ortak değer, norm ve davranışlarını benimsemelerini gerektirir. Örgüt üyelerinin değer, norm ve davranışlar hakkında bir Konsensüs sağlayamadıkları durumda güçlü bir örgüt kültürünün oluşmayacağı açıktır. Dolayısıyla örgüt kültürünün fonksiyonları, diğer bir deyişle işletmeye sağlayacağı yararlar açıklanmadan önce bunların ancak güçlü bir örgüt kültürünün varlığı halinde geçerlilik kazanacağı belirtilmelidir (Polat,2003). Örgüt kültürünün fonksiyonları şu şekilde sıralanabilmektedir (Okay,2003 ; Balay, 2000 ; Can, 1991);

- Örgüt kültürü, örgüt üyelerine bir kimlik sağlar. Çalışanlar örgütün değerlerini benimserlerse, kendilerini diğer çalışanlarla özdeşleştirirler. Toplumsal kültürün nesilden nesile aktarıldığı gibi, toplumsal kültürün bir alt sistemi olan örgüt kültüründe nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu şekilde sürekliliğini sağlayan örgüt kültürü işletmenin aynı zamanda tanıtıcı bir kimliği gibidir.
- Örgüt kültürü kollektif bağlılığı sağlamaktadır. Örgüt kültürü, örgüte bağlılığının oluşumunu kolaylaştırır ve bunun kişisel düzeyde değil, kollektif olarak oluşumunu sağlar. Daha önce de anlatıldığı gibi örgüt kültürü, değerler, inançlar, normlar ve gelenekleri kapsamaktadır ve bunların örgüt üyelerince paylaşılması gerekmektedir. Kültür; kişilerin tek başına olan davranışlarıyla oluşmaz, örgüt kültürü üyelerinin kollektif çabasıyla oluşur. Örgüt kültürü, örgüt içindeki haberleşmenin sağlanmasıyla bireyler arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasında da önemli bir faktördür.
- Örgüt kültürü davranışların biçimlendirilip, yerleştirilmesinde bir kontrol mekanizması görevini görür. Davranışa yön veren normlar ve değerler kültürün parçasıdırlar.
- Örgüt kültürü örgüt ikliminin de belirleyicisidir. İklim, "örgüt kültürünün örgütte meydana getirdiği hava" olarak tanımlandığında, güçlü örgüt kültürlerinin, örgüt üyelerinin iş tutumunu, iş tatminini ve sonuçta örgüt iklimini olumlu yönde etkilediği, zayıf kültürlerin de söz konusu değişkenleri olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.
- Örgüt kültürü aynı zamanda örgütsel verimliliğin ve etkililiğin anahtarıdır. Örgüt kültürünün, örgütsel verimlilik, etkililik ve performansla ilişkileri konusunda bilim adamları arasında çeşitli tartışmalar yapılmasına karşılık; araştırmalara göre çeşitli örgüt içi ve örgüt dışı durumsal etkenler yanında, örgüt kültürünün de beklenen örgütsel verimlilik, etkililik ve performansın sağlanmasında temel etkenlerden biri olduğu bilinmelidir. Buna göre güçlü kültürlerin yüksek örgütsel verimlilik ve performansa, zayıf kültürlerin ise düşük verim ve performansa neden olduğu söylenebilir. Eğer örgüt yönetimi, örgüt kültürünün temelini oluşturan varsayımları, inançları keşfeder; bunların arasında eşgüdüm sağlar, kültürel dinamikleri harekete geçirirse, örgütsel verimlilik de artabilir.
- Örgüt kültürü örgütsel değişmenin hedefi ve belirleyicisi durumundadır. Bu nedenle örgütsel değişmenin doğası olarak örgütsel değişmelerin iş görenler tarafından kabul veya reddedilmesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Örgüt kültürü örgütsel istikrarın ve mükemmelliğin göstergesidir. Örgüt kültürü, örgütü ayakta tutan, onun sürekliliğini sağlayan ve örgüte sağlam bir kimlik kazandıran temel öğedir.
- Örgüt kültürü, güçlü ve pazara yönelimliyse, politika kitapçıklarına, örgüt şemalarına, ayrıntılı işlem ve kurallara ilişkin dokümanlara daha az gerek duyulur; planlama ve karar almayı kolaylaştırır.

Örgüt kültürü fonksiyonları, örgüt kültürünün özellikle belirgin olduğu alanlarda, örgüt üyelerinin neslinin oluşumuna ve devamına temel teşkil etmektedir. Belirli kültürler, misyon strateji, ödül, ceza, grup kuralları gibi ilişkilere dayalı olarak gelişmektedir. Çünkü örgütlerdeki bu kritik fonksiyonlar, örgütün yaşaması için, örgüt üyelerinin örgütteki sorunları belirleyebilmeleri ve örgütsel gelişimi tartışabilmeleri için gereklidir.

1.3. Motivasyon ve İş Tatmini

Motivasyon ve tatmin kavramları zihinsel olmaktan çok hissi kavramlardır. İş tatmini işten elde edilen maddi çıkarlarla işçinin çalışmaktan zevk aldığı iş arkadaşları ve eser meydana getirmenin sağladığı bir mutluluğu akla getirir. Tatmin kavramı bir başka kişi tarafından doğrudan gözlenemeyen ve yalnızca ilgili fert tarafından hissedilerek tasvir ve ifade edilen zevki ve iç huzuru anlatan bir kavramdır (Eren, 2012).

İş tatmini, çalışanların işe karşı olan olumlu duygusal tepkileri ya da işten beklentileriyle ilgili bir kavramdır. Tatmin kavramı birey hayatının "en ideal" vaziyetini tasvir etmektedir. "En ideal" olana ulaşmak çok zordur ve dünya da kendini çok mutlu hissedip tatminkar olanların sayısı da azdır. O halde bireylerin hayatında esas olan tatmin değil tatminsizliktir. Tatmin ve tatminsizlik kavramı izafi olduğundan bunlarla ilgili objektif bir ölçü ortaya koymak mümkün değildir (Yıldırım, 1995).

İnsan hayatında genel olarak tatminsizliğin esas olduğu gibi iş hayatında esas olan iş tatmini değil iş tatminsizliğidir. Çünkü her bireyin elde ettiği sonuç, beklenti ve özlemlerinden daha düşük olmaktadır. İş tatminiyle ilgili çalışmaların çoğu aslında iş tatminsizliğini ortaya koymaktadır ve bunların azaltılmasıyla ilgili tedbirleri savunmaktadır (Eroğlu, 1995). Aşırı iş bölümü ve uzmanlaşmanın otomasyon ve seri üretimi doğurması sonucu işçiyi emeğinin karşılığını somut olarak görme ve kendi ile iftihar etme zevkinden mahrum bırakmıştır. İşçi çalışması sonunda ortaya koyduğu eseri somut olarak görebiliyorsa bundan gurur duyacak ve kendisi için gurur kaynağı olacaktır. F.W. Taylor' dan bu yana bir işin bilimsel organizasyonuyla alakalı yöntemler bazı olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına ve bir takım zihinsel tatminsizliklere neden olmaktadır (Eren, 2012).

Fazla monoton işlerde işgören sadece dikkatini kullanacak ve zihinsel çalışmasına ihtiyaç kalmayacaktır. İşgörenin azda olsa zihnini kullanmasını gerektirmeyen, işler hiç bir ilgi uyandırmamakta, monotonluk ve zihinsel durgunluğun verdiği tatminsizlik halleri ortaya çıkmaktadır. Bireyin aile, okul gibi çeşitli kurumlardan ve hayatının farklı çevrelerinden elde ettiği hoşnutluk ya da hoşnutsuzluk bu kavram içerisinde düşünülebilir. Birey bu alanlardan istediği imkânları bulduğu ölçüde tatmin olacak ve psikolojik açıdan huzur duyacaktır. Aksi takdirde ise tatminsizliğe uğrayarak hüsran denen psikolojik durum içerisine girecektir. Bireyin çalışmasının karşılığı elde ettiği tatmin ile çalışması sırasında hissettiği tatmin arasında fark vardır. Bunlardan birincisine "dışsal tatmin", ikincisine "içsel tatmin" adı verilir. Dışsal tatminler ücret, ayni yardımlar, iş güvencesi gibi araçlardan oluşurken içsel tatminler kalite ve miktar olarak bazı amaçların gerçekleştirilmesi, yeni teknik ve metotlara uyum gösterme gibi bir işi yaparken oluşan manevi zevk ve hazzı ifade eder. Dışsal tatmin dışsal ödüllerle içsel tatmin ise içsel ödüllerle sağlanmaktadır. İş tatminsizliğinin temel göstergeleri verim düşüklüğü, şikâyet ve yakınmaların artması, işe devamsızlık ve gecikme gibi durumlardır (Eroğlu, 1995).

Dışsal tatmin araçlarının en önemlilerinden birisi ücretlerdir. Ücretler yapılan işin miktar ve niteliğiyle paralel olmalıdır. Ücretlerin kişisel değer, diploma ve unvanlarla doğru orantılı olması gerekir. Ücretlere ilaveten işlerin miktarı ve niteliği ile ilgili pirim ve ikramiye tutarlarının tespit edilmesi de önemlidir. Şikâyet ve tatminsizlik sonucunda çalışanlarda ruhsal çöküntü ve moral bozuklukları gözlenmekte ve çalışma atmosferi bozulmaktadır. Ayrıca iş tatminsizliğini hayal kırıklığı ile özdeş olarak da tanımlayabiliriz. Bir anlamıyla hayal kırıklığı tatmin olmamış bireyin içerisine düştüğü durumdur. İş ortamında genellikle işgörenin isteği ile iş çevresinin sunabildikleri birbirine uyduğu zaman tatmin olgusu ortaya çıkmaktadır. Motivasyon

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve tatmin arasındaki ilişki durum ve şartlara bağlı olarak değişmektedir. Bazen olumlu, bazen olumsuz, bazen de nötr olabilir. Tatmin bireyin iç huzuru ve rahatlığını ifade eden bir kavram olup, bireyin dışsal davranışını değiştirmez. Oysa motivasyon bireyin davranışlarını etkilemekte ve onu harekete geçirmektedir. Tatmin ile motivasyon arasında karşılıklı bir ilişki vardır (Eroğlu, 1995). Tatmin olmuş kişinin motivasyonu için gerekli ortam hazırlanmış demektir. Çünkü tatmin olmuş birey davranışını değiştirmeye ve güdülenmeye çok yakındır.

2. ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONLARINA ETKİLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmada örgüt kültürünün işgörenlerin motivasyonuna olan etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örgüt kültürünün yarattığı etkilerin örgüt kültürü ölçeğinin alt unsurlarının iş gören motivasyonuna olan etkileri araştırılmak arzu edilmiştir. Araştırma kapsamında tıbbi sarf malzeme ve cihazlar üreten ve bir grup şirketi olan Bıçakçılar Tıbbi Cihazlar A.Ş. seçilmiştir. İşletme 1959 yılından bu yana iki alanda faaliyet göstermektedir. Birincisi tıbbi cihazlar olup üretilen başlıca ürünler; Luxline Led Ameliyat ve Muayene Lambaları, Luxline Ameliyat Lambaları, Luxline LED Muayene Lambaları ile Surgiline Ameliyat, Mobiline Hasta Taşıma Sistemleri, Examline Jinekoloji ve Muayene Masalarıdır. İkinci grupta ise sarf malzemeler gelmek olup bunlar; İnfüzyon, Transfüzyon, Anestezi, Kateterler, Cerrahi Aspirasyon, ve Drenaj gereçlerinden oluşmaktadır. İşletmenin sektörde önde gelen beş temsilcisi ve kendine ait Türkiye'nin farklı lokasyonlarında yedi adet şubesi bulunmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Araştırma kapsamında örgüt kültürünün işgörenlerin motivasyonlarına olan etkisi ve örgüt kültürü ile motivasyon arasında gelişen ilişkinin tespit edilmesinde beyaz yakalıların görev yaptığı genel müdürlük biriminde mevcut durumun tespit edilmesine olanak tanıdığından betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın Örnekleme Süreci ve Evreni ise üretim yapan bir işletme olup evren burada çalışanlardan oluşmaktadır. Evrenden örnekleme yapılırken yargısal örnekleme yöntemi kullanılmış olup hacim olarak çalışanlara 440 adet anket formu dağıtılmış ve 400 tanesinden doğru cevaplama ile geri dönüş olmuştur. Araştırma kapsamında veriler toplanırken anket formları kullanılmıştır. İstanbul genel müdürlük biriminde yüz yüze anket şeklinde oluşturulmuş olan anket formları doldurulmuştur. Diğer birimlerde ise işletme insan kaynakları biriminin desteği ile anket formlarının doldurulması sağlanmış ve bu konuda hassasiyet gösterilmiştir. Anket formları işletmenin Genel Müdürlüğünde, Marmara Bölge Satış, Anadolu Bölge Satış, Karadeniz Bölge Satış, Ege Bölge Satış, Akdeniz Bölge Satış ve Adana Satış şubeleri ile Esenyurt (İstanbul) Üretim Tesislerinden oluşan 8 birimde dağıtılmış ve toplanmıştır. Anket formu hazırlanırken sekiz demografik durum belirleyici soru sorulmuştur. Örgüt kültürünün ölçülebilmesi için 5'li likert tipi 36 ifade ile işgörenin motivasyon durumu tespit edebilmek için aynı şekilde 5'li likert tipi 37 ifadenin kullanılması uygun görülmüştür. Araştırmada M.Y. Yahyagil (2004) tarafından kullanılan ve Türkçeye uyarlanmış olan Denison'ın geliştirdiği ölçekler kullanılmıştır. Denison'ın geliştirdiği ölçeğin amacı örgüt kültürünün net olarak ölçülebilmesidir. 36 ifadenin bulunduğu ölçeğin 1-9 arasında yer alan kısımlar/ifadeler katılım, 10-18 arasında yer alan kısımlar/ifadeler istikrar/tutarlılık, 19-27 arasında yer alan kısımlar/ifadeler uyumluluk, 28-36 arasında yer alan kısımlar/ifadeler misyona dair boyutu ifade ederek nitelemektedir.

Kullanılan diğer bir ölçek ise motivasyon ölçeği olup Herzberg'e ait Çift Faktör Kuramına göre motivatör faktörlerin ele alındığı ve De Beer'in geliştirdiği ölçeğin kullanılması uygun görülmüştür. Buna göre ölçek 9 boyut halinde ele alınmıştır. 1-14 arasındaki ifadeler işin içeriğini, 15-18 arasındaki ifadeler ücreti, 19-21 arasındaki ifadeler terfi olanaklarını, 22-25 arasındaki ifadeler takdir edilmeyi, 26 nolu ifade çalışma koşullarını, 27-28 arasındaki ifadeler faydayı, 29-30 arasındaki ifadeler kişiliği, 31-34 arasındaki ifadeler denetim ve liderliği, son olarak 35-37 arasındaki ifadeler genel olarak motivasyonun durumunu ölçmek için kullanılmış olan ifadelerden oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen verilerin analiz edilmesinde SPSS 21 programı kullanılmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.2.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın örgüt kültürünün iş gören motivasyonu üzerindeki etkisinin ölçülmesi amacından yola çıkılarak örgüt kültürünün; katılım, tutarlılık, uyum ve misyondan oluşan alt boyutlarının motivasyonun alt ölçek boyutları olan terfi, kişilik, takdir, liderlik, denetim, ücret, işin içeriği ve işgören motivasyonuna olan etkilerinin ayrı ayrı durumunun görülebilmesi hedeflendiğinden dolayı aşağıdaki şekilde gösterilmiş olan model tasarlanmıştır.

Şekil 1 Araştırmada Kullanılan Model

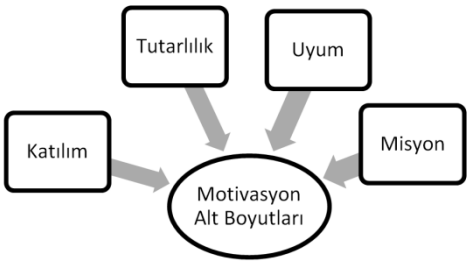

Modelde adı geçen unsurlardan katılım iş görenin yönetime iş süreçlerine katılımını açıklamaktadır. Tutarlılık ve uyum motivasyon süreçlerinin ve örgüt kültürü entegrasyonunu ve tutarlılığını acıkmaktadır. Misyon ise örgüt kültürü ve motivasyon süreçlerinden elde edilmek istenen amaca yönelik benimsenen misyon açıklanmaktadır. Modelde kullanılan katılım, tutarlılık, uyum ve misyondan oluşan boyutlar örgüt kültürünün motivasyonel etkisini ölçmede kullanılacaktır. Araştırmanın örgüt kültürünün iş gören motivasyonu üzerindeki etkisinin ölçülmesi amacından hareket edilerek alan yazının taranmasından sonra oluşturulan hipotezler aşağıdaki çizelge gösterilmiştir.

H1: Örgüt kültürünün katılım kültürü boyutunun motivasyon üzerinde olumlu etkisi vardır.
H2: Örgüt kültürünün tutarlılık kültürü boyutunun motivasyon üzerinde olumlu etkisi vardır.
H3: Örgüt kültürünün uyum kültürü boyutunun motivasyon üzerinde olumlu etkisi vardır.
H4: Örgüt kültürünün misyon kültürü boyutunun motivasyon üzerinde olumlu etkisi vardır.

2.3. Bulgular

2.3.1. Araştırma Örneklemindekilerin Demografik Özellikleri

Demografik özellikler bakımından araştırmaya katılanlar birimlere göre Genel Müdürlük 43 kişi (%11), Marmara Bölge Satış 23 kişi (%6), Marmara Bölge Satış 23 kişi (%6), Anadolu Bölge Satış 22 kişi (%6), Karadeniz Bölge Satış 18 kişi (%5), Ege Bölge Satış 17 kişi (%4), Akdeniz Bölge Satış 21 kişi (%5), Adana Satış 17 kişi (%4), Esenyurt Üretim Tesisi 242 kişi (%61). Katılımcıların yaşlara göre dağılımına bakıldığında 26-45 yaş aralığında bulunanların oranı toplan % 63 tür. Bu yaş aralığı kendi içinde değerlendirildiğinde 26-35 yaş aralığındakilerin oranı % 34 ve 36-45 yaş aralığındakilerin oranı ise % 29'dur. Bu grubunu 18-25 aralığındakiler % 20, 46-55 yaş aralığındakiler de % 13 ile takip etmektedir. En küçük grup ise 56 yaş üzerindekiler olup oranı %4'dür. Bu yaş grubundakilerin büyük çoğunluğu ise üst kademe yöneticiler ve emektar çalışanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların 251 kişi (% 63) erkeklerden ve 149 kişi (% 37)'de kadınlardan oluşmaktadır.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında lise mezunu olanların oranı % 43'dür. Bu grubun büyük çoğunluğu meslek lisesi mezunu ya da işletme içinde formenler eliyle mesleki yeterliği bulunan kişilerden oluşmaktadır. Ardından % 16 gibi oranla ön lisans mezunları gelmektedir. İşletmede lisans ve yüksek lisans mezunu olanların oranı genel içinde toplam %26'dır. Bu grup kendi içinde ise %21 lisans ve %5 yüksek lisans mezunlarından oluşmaktadır. İşletmede lisans ve üstü eğitim görmüş olanların sayıları dikkat çekici bulunmuştur. Bunun nedeni ise işletmenin medikal ürünleri üretmesi ve kurumsallaşmasını tamamlamış olduğundan orta ve üst kademe yöneticilerin istihdamında eğitime önem vermesi olarak değerlendirilmiştir. İlk ve ortaokul mezunları ise sırasıyla %5 ve % 10'dur. İşletmenin geçmişinin 50 yılı aşkın olması dolayı çalışma sürelerinde kendini göstermiştir. Nitekim çizelgeye bakıldığında 1-10 yıl arasında çalışanların toplam oranı %60'dır. Genel içinde en uzun çalışma süresine sahip olanlar 6-10 yıl

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

arasındakilerden oluşmakta olup oranı %29'dur. Takip eden oran ise 11-15 yıl arası çalışanlardan oluşmakta olup oranı % 22'dir. Bunları 1-5 yıl çalışanlar ile %22, 16-20 yıl çalışanlar %11, 21-25 yıl çalışanlar %5 ve 25 yıldan uzun çalışanlar %3 oranı ile takip etmektedir. İşletmede 20 yıldan uzun çalışanların pek çoğu uzman/ustabaşı, yönetici ve sahip gibi kimselerden oluşmaktadır.

Katılımcıların pozisyonlarına göre dağılımında en yüksek oran % 65 ile işçilerden oluşmaktadır. Bu işçiler hem üretimde hem de diğer kısımlarda görevlidirler. Ardında işletmede aralarında mühendis unvanlı idari çalışanların oranları % 17 olarak görülmektedir. İdari çalışanlar hem genel müdürlük birimlerinde hem de şubelerde çalışanlardan oluşmakta olup bunlar ayasında özellikle şubelerde sevkiyat, depolama, envanter vb. işleri yapanlardan oluşmaktadır. İşletmede % 2 oranında üst düzey yönetici ve % 7 oranında orta kademe yönetici bulunmaktadır.

Üretim amiri olarak nitelenenler ise işletme uzun süre çalışmakta olan ustabaşı ya da formen statülü çalışanlardan oluşmakta olup %3 oranındadır. Çalışanların pozisyonlarının dağılımlarında işletmenin teknolojiyi yeterince kullanıyor olması etkili olmaktadır. Nitekim geçmiş yıllarda işçi grubunun çok daha fazla oranda olduğu belirtilmektedir. Ayrıca pozisyon dağılımları, işletme içi rotasyon veya farklı yerlerde görevlendirmeler yapılabildiğinden değişkenlik gösterebilmektedir.

Ücretlere göre dağılımına bakıldığında işletmenin tıbbi cihaz sektöründe bulunduğundan nitelikli istihdama önem vermektedir. Ayrıca işletme içinde teknik adamlar ve mühendisler yer almaktadır. Ücret dağılımlarına bakıldığında 1.500 TL - 2.499 TL Arasında ücret alanların oranının %35, 1.499 TL'den az ücret alanların oranının %32, 2.500 TL - 2.999 TL arasında ücret alanların oranının %9, 3.000 TL - 3.499 TL arasında ücret alanların oranının %8, 3.500 TL - 3.999 TL ile 4.000 TL - 4.499 TL arasında ücret alanların oranının %6 olduğu ve nihayet 4.500 TL ve üzerinde ücret alanların oranının %4 olduğu görülmektedir. Ücretlere fazla mesai, prim vb. gibi ek ödemeler dahil edilmemiştir. 2.499 TL - 4.499 TL aralığındaki ücretlerin nitelikli çalışanlara ödendiği görülmüştür.

2.3.2. Motivasyon Faktörlerinin Örgüt Kültürünün Alt Boyutlarına Olan Etkisi

İşgörenlerin işin içeriğine ait motivasyonlarında örgüt kültürüne ait alt boyuta olan etkisini gösteren sonuçlar Tablo 1'de gösterildiği şekildedir;

Tablo 1 Motivasyonun Örgüt Kültürünün Alt Boyutlarına Olan Etkisi

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,618	0,382	0,375			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		59,356	4,00	14,839	55,698	0,000
Artık Terimler		95,911	360,00	0,266		
Toplam		155,267	364,00			

Modele göre eğer P değeri 0,05'den daha düşük ise model uygundur sonucuna ulaşılmaktadır. Korelasyon değeri olan R ise % 61,8 olarak gerçekleşmiş ve bu da işin içeriğiyle örgüt kültürü arasında hem pozitif hem de güçlü bir ilişkinin varlığını göstermiştir. Yine işin içeriği ile motivasyon düzeyindeki değişimin ortaya konulduğu R2 değerinin % 37,5 olarak gerçekleşmesi, değişimin örgüt kültürüyle açıklanmış olduğunu göstermektedir. Burada ortaya çıkan bağımlı-bağımsız değişken etkileşimi aşağıdaki Tablo 2'de gösterilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2 Motivasyonun Örgüt Kültürüne Etkisi Katsayıları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P Değeri
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	1,543	0,155		9,925	0,000
Katılım	0,023	0,059	0,027	0,387	0,699
Tutarlılık	0,054	0,073	0,062	0,739	0,461
Uyum	0,208	0,075	0,209	2,774	0,006
Misyon	0,345	0,065	0,370	5,289	0,000

Alan yazında da olduğu gibi çoklu regresyon analizlerinde değerler ele alınırken standardize olmayanlar gösterilse de standardize olanlara yorum yapılmaktadır. Buna göre Çizelgedeki "p" olarak gösterilen değerler 0,05'de daha küçük ise söz konusu değişkenin istatistiki olarak etki gösterdiği, 0,05'den daha yüksek ise etki etmediğini göstermektedir. Beta(B) değeri de eğer bir etkileme söz konuş ise bu etkinin düzeyin yani hangi derecede etki ettiğini göstermektedir.

Buna göre çizelgeye bakıldığında "p" değerlerinden ortaya çıkan sonuca göre misyon ve uyumun işin içeriğine dair motivasyon üzerinde etki ettiği ortaya çıkmıştır. Teker teker bakıldığı zaman ise B değerine göre örgüt kültürünün temel öğesi olan misyon yani ortak görev bilincinin ve motivasyon üzerinde %37 oranında etkili olduğu görülmektedir. Yine işin içeriğinin uyum yani örgüt kültürünü benimsemenin motivasyona olan etkisinin %20,9 etki ettiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre işin içeriği ile ilgili motivasyon faktörlerinde misyonun öne çıktığı görülmekte olup, örgüt kültüründe yaşanacak herhangi bir artış içerikle ilgili motivasyonu da pozitif olarak etkilemektedir. Yani pozitif etki vardır.

Aşağıda yer alan Tablo 3'e göre göre 0,46 olarak gerçekleşen R değeri ücret faktörünün motivasyon ve örgüt kültürü üzerinde orta düzeyde bir etkisi olduğunu göstermektedir. Çizelgede görüldüğü gibi %20,3 olarak gerçekleşen R2 değerine göre ücret mitovatörlerinin örgüt kültürü ve bu yöndeki değişim ile açıklandığını göstermekte olup modelin anlamlılığını ifade etmektedir.

Tablo 3 Ücret Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etkisi

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,460	0,212	0,203			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		65,220	4,00	16,305	55,525	0,000
Artık Terimler		242,666	365,00	0,665		
Toplam		307,886	369,00			

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 4 Ücretle Motivasyonun Örgüt Kültürüne Etki Katsayısı Değerleri

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P Değeri
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	0,871	0,244		3,574	0,000
Katılım	-0,089	0,093	-0,074	-0,956	0,340
Tutarlılık	0,233	0,113	0,192	2,065	0,040
Uyum	0,172	0,118	0,124	1,461	0,145
Misyon	0,319	0,102	0,245	3,119	0,002

Tablo 4'de ortaya çıkan katsayılar incelendiğinde uyum ve katılma boyutlarında "p" değeri 0,05'den yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısı ile örgüt kültürünün oluşturulmasında ücretin yeteri kadar etkili olmadığı ifade edilebilmektedir. Aynı değerin 0,05'den daha düşük olduğu durumda ise ücretin motivatör olarak kullanılmasının motive ediciliğinde %19, misyonun % 24 etki ettiği görülmektedir. Dolayısı ile ücret motivatörlerinde en çok etki yaratan boyutun örgüt kültürü içerisinde alt boyut olan misyon olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile Çizelge 16'da da ifade edildiği gibi örgüt kültüründe elde edilecek ve etki gösterecek bir artış ücret motivasyonunun da düzeyini pozitif yönde etkileyebilecektir. Yani pozitif ilişki vardı ve ücret motivatörleri örgüt kültür ile yakından ilişkili olup birbirini etkilemektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 5'e bakıldığında örgüt kültürünün oluşmasında terfi motivatörlerinin orta derece etkili olduğu R değerinin 0,48 olarak gerçekleşmesinden anlaşılmaktadır.

Tablo 5 Terfi Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etkisi

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,484	0,234	0,226			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		114,536	4,00	28,634	27,865	0,000
Artık Terimler		375,072	365,00	1,028		
Toplam		489,608	369,00			

Düzeltilmiş olan R^2 değerinden elde edilen %22,6 oranına göre motivasyon düzeyindeki değişim durumu örgüt kültürü ile açıklanabilmektedir. Nitekim 0,05'den düşük çıkan "p" değeri modelin anlamlı olup olmadığı sorusunu olumlu yanıtlamaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 6 Terfi Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etki Katsayısı Değerleri

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P Değeri
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	-0,331	0,303		-1,094	0,275
Katılım	0,185	0,116	0,123	1,599	0,111
Tutarlılık	0,182	0,140	0,119	1,296	0,196
Uyum	0,278	0,146	0,158	1,899	0,038
Misyon	0,226	0,127	0,138	1,777	0,046

Tablo 6'ya göre 0,05'den düşük olan "p" değerleri misyon ve uyumun terfi etme ile motivasyon sağlamaya etki ettiği görülmektedir. Beta katsayılarına bakıldığında da uyumun misyona göre motivasyon üzerinde daha fazla etki meydana getirdiği ortaya çıkan %15,8 oranında anlaşılmaktadır. Yani örgüt kültüründe gerçekleşecek herhangi bir artış terfi motivasyonu da artıracaktır.

Tablo 7 Takdir Motivasyonunda Örgüt Kültürü Alt Boyutları Etkisi

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,457	0,208	0,200			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		41,200	4,00	10,300	23,834	0,000
Artık Terimler		156,440	365,00	0,432		
Toplam		197,640	369,00			

Tablo 7 örgüt kültürü üzerinde etkili olduğu düşülen taktit motivatörünün ilişkisinin arandığı ve bunu gösteren R değerinin %45,7 oranında gerçekleşmesi, söz konusu değişkenleri arasında orta derece bir ilişkinin varlığı göstermektedir. % 20 oranında gerçekleşen R^2 değerine göre ise taktir edilme motivatörü örgüt kültürünün gelişmesinde etkilidir. Ayrıca "p" değerine bakıldığında da 0,050'den daha düşün olması modelin anlamlı bulunduğunu açıklamaktadır.

Tablo 8 Takdir Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etki Katsayısı Değerleri

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P Değeri
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	1,738	0,198		8,776	0,000
Katılım	0,122	0,075	0,127	1,622	0,106
Tutarlılık	-0,083	0,093	0,085	0,894	0,372

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Uyum	0,186	0,095	0,166	1,949	0,052
Misyon	0,302	0,083	0,287	3,641	0,000

Tablo 8'de "p" değeri 0,05'den düşük çıkmıştır. Buna göre misyon örgüt kültürü üzerinde taktir motivatörü ile etkili olmaktadır. Beta katsayısına bakıldığında söz konusu etki düzeyi %28,7 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum örgüt kültürüne etki eden unsurlardaki herhangi bir artışın taktir motivatörüne de etki edeceğini ve bununda pozitif yönlü olacağını göstermektedir.

Tablo 9 Kişilik Motivasyonunda Örgüt Kültürü Alt Boyutları Etkisi

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,464	0,216	0,207			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		90,750	4,00	22,688	25,082	0,000
Artık Terimler		330,158	365,00	0,905		
Toplam		420,908	369,00			

Tablo 9'a göre kişiliğe dair motivatörlerle örgüt kültürünün alt boyutlarının aralarında gelişen ilşkiyi göstermekte olan R değeri incelendiğinde bunun %46,4 olarak gerçekleşmesi kişilik motivasyonuyla örgüt kültürünün arasında orta düzeyde ve pozitif bir ilişki geliştiği ortaya çıkmıştır. Diğer yandan düzeltilmiş R değerine bakıldığında kişiliğe dair motivatörlerdeki değişimin %20,7 oranında gerçekleşmiş olması, bunun örgüt kültürü boyutlarıyla açıklanmış olduğunu göstermektedir. Değerin anlamlı olup olmadığının gösterildiği "p" değeri 0,050'den daha düşük çıkmış olup bu da anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 10 Kişilik Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etki Katsayısı Değerleri

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	T Değeri	P
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	1,110	0,284		3,908	0,000
Katılım	0,335	0,109	0,240	3,087	0,002
Tutarlılık	1,188	0,132	0,132	1,428	0,154
Uyum	-0,078	0,137	0,048	-0,567	0,571
Misyon	0,276	0,119	0,181	2,312	0,021

Hem 0,05'den büyük çıkan "p" değeri hem de katsayılardan görüldüğü üzere uyum kültürü ve tutarlılığın kişilik motivatörlerine olan etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. Diğer yandan katılım ve misyona dair örgüt kültürü boyutlarının etkisine göz atıldığında "p" değerinin 0,05'den düşük çıktığı görülmektedir. Beta değerlerinde ise katılım boyutu oranı %24 olarak gerçekleştiğinden motivasyon üzerine etki ettiği ifade edilebilir. Motivasyon üzerinde etkili olan diğer bir etken ise kültür boyutu olup bu oran %18 olarak gerçekleşmiştir. Değerlerden yola çıkılarak bahsi geçen boyutların etkilerinde gerçekleşebilecek bir artış motivasyon üzerine pozitif etki emmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 11 Liderlik ve Denetleme Örgüt Kültürüne Etki Katsayısı Değerleri

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,471	0,222	0,214			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		52,987	4,00	13,247	25,052	0,000
Artık Terimler		185,594	365,00	0,508		
Toplam		238,582	369,00			

Tablo 11'e bakıldığında R değerinin %47,1 olarak gerçekleşmesi denetleme ve liderlik motivatörü ile örgüt kültürünün aralarında hem pozitif hem de orta düzeyde bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Düzeltilmiş R^2 değeri %21,4 olarak gerçekleşmesi denetleme ve liderlik motivasyonu aralarındaki değişim oranı %21,4'lük bir kısmının örgüt kültürünce açıklandığını ifade etmektedir. Diğer yandan 0,05'den düşük çıkan "p" değer modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 12 Liderlik ve Denetleme Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etki Katsayısı Değerleri

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P Değeri
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	1,717	0,213		3,908	0,000
Katılım	0,153	0,081	0,145	3,087	0,061
Tutarlılık	0,161	0,099	0,150	1,428	0,104
Uyum	0,014	0,103	0,011	-0,567	0,895
Misyon	0,243	0,089	0,212	2,312	0,007

Tablo 12'de yer alan "p" değeri 0,05'den düşük olduğundan, buna bağlı olan Beta değerinin %21,2 oranın gerçekleşmesi misyonun liderlik ve denetleme motivasyonuna pozitif ve olumlu etki ettiğini göstermektedir.

Tablo 13 Genel Olarak İşgören Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etkisi

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,671	0,450	0,443			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		66,169	4,00	16,542	73,10	0,000
Artık Terimler		81,008	358,00	0,226	6	
Toplam		147,178	362,00			

Tablo 13'deki İşgörenlerin genel motivasyon durumlarının örgüt kültürü üzerine gösterdiği etki, ilişki ve bunlara ait değerler incelendiğinde, R değeri %67,1 oranında gerçekleşmiş olması motivasyon ile örgüt kültürüm arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. R^2 değerinin ise %44 çıkması, motivasyon düzeylerinde değişimlerin yüksek bir oranda örgüt kültürüne etki ettiğini göstermektedir. P değerinin de 0,05'den düşük olması anlamlı olduğu ifade etmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 14 Genel Olarak İşgören Motivasyonunun Örgüt Kültürüne Etkisi Katsayı Değerleri

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P Değeri
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	1,091	0,144		7,597	0,000
Katılım	0,126	0,055	0,151	2,307	0,022
Tutarlılık	0,118	0,067	0,139	1,747	0,041
Uyum	0,132	0,069	0,137	1,914	0,036
Misyon	0,288	0,060	0,316	4,793	0,000

Tablo 14'e bakıldığında Beta değerlerinin %31,3 oranında çalışanların motivasyonlarının örgüt kültürüne etkisinin misyon boyutunda etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca uyumun etkisinin %13,7, tutarlılığın etkisinin %13,9 ve katılımın %15,1 oranında etkili olduğu görülmektedir. İşgören motivasyonuna etki eden tüm boyutların etki düzeylerine ayrı ayrı bakıldığında "p" değerlerinin 0,05'den düşük çıktığı ve bundan dolayı da işgörenlerin motivasyonun etkisinin anlamlılığını göstermektedir. Ayrıca aralarında pozitif ilişki bulunmaktadır.

2.3.3. Motivasyonun Örgüt Kültürüne Olan Etkisi

Yukarıda aktarılan sonuçlara ek olarak motivasyon ölçeklerinden elde edilen değerlerin örgüt kültürü üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amacıyla yapılan regresyon analizinin sonuçlarını gösterir değerler aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 15 Çalışanların Motive Edilmesinde Örgüt Kültürünün Etki Düzeyi

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2			
1	0,665	0,442	0,441			
Model		**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P değeri**
1 Regresyon		65,121	1,00	65,121	286,494	0,000
Artık Terimler		82,057	361,00	0,227		
Toplam		147,178	362,00			

Tablo 15'e göre R değeri oranı %66,5 olarak gerçekleştiğinden genel olarak çalışanların motivasyon düzeyleri ile örgüt kültürü aralarında pozitif ve yüksek kuvvetli ilişki olduğu görülmektedir. %44,1 oranında gerçekleşen R^2 değerine göre ise motivasyonda gerçekleşen değişim örgüt kültürünün varlığı ile yakında ilişkili hatta bağımlıdır. Ayrıca "p" değerine göre model anlamlıdır.

Tablo 16 İşgörenlerin Motivasyonuna Örgüt Kültürü Etki Katsayısı Değerleri

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P Değeri
	B	Standart Hata	Beta		
1 (Sabit)	1,137	0,139		8,196	0,000

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Örgüt Kültürü	0,656	0,039	0,665	16,926	0,000

Tablo 16'ya bakıldığına "p" değerine göre örgüt kültürünün işgörenlerin motivasyonları üzerindeki etkileri bakımında anlamlı olduğu görülmektedir. %66,5 oranında gerçekleşen Beta değerine göre örgüt kültürü yüksek oranda işgörenin motivasyonuna etki etmektedir. Ayrıca örgüt kültüründe yaşanacak herhangi bir artış pozitif ilişkide olduğu motivasyonu da artırmaktadır.

SONUÇ

İşletmelerde çalışanların işletme amaçları doğrultusunda verimli bir biçimde çalışmalarını sağlamak için işlerine yönlendirmeleri, yeni motive edilmeleri gerekir. Çalışanlardan yüksek düzeyde verim elde etmek için, onların yeteneklerini en yüksek düzeyde kullanılmalarına olanak tanınmalıdır. Tabi bu da motivasyon ve diğer yönlendirici araçlarla gerçekleştirilebilmektedir. Çalışanların motive edilmesi için yöneticilerin motivasyonu ve motivasyonla ilgili ilke, teknik ve uygulamalarını çok iyi bilmesi ve işletmelerde yerleştirilip, devamlılığını sağlamaları gerekmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın iki üç bölümünde; örgüt kültürü kavramaları, motivasyon kavramı, örgüt teorilerinde motivasyona bakış ve motivasyon kurumları izah edilmeye çalışılmıştır. Teorik bölümlerde alan yazın incelemesi neticesinde işletme başarısına etki eden motivasyon teknikleri; tespit edilip, her bir tekniğin işletme başarısında etkinlik derecesi, hangi şartlarda kimlere ne şekilde tatbik edilebilecekleri, değişim şekilleri gibi çeşitli yönleri anlatılmıştır. Son bölümde ise yapılan bir araştırma ile çalışanların gereksinim ve beklentilerinin, motivasyonu dolayısıyla işletmenin kullanacağı motivasyon teknik ve araçlarını nasıl belirlediği ile ilgili bazı sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır.

Çalışmanın geneli açısından şu yargılara varmıştır;

Günümüzde ekonomik motivasyon tekniklerinin yetersiz kaldığı ve işletmede bir örgüt kültürü yaratılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu iki unsurun birbiri ile yakında ilişkisi tespit edilmiş ve aralarındaki pozitif ilişki tespit edilmiştir. Yani örgüt kültüründe meydana gelen bir birimlik artış motivasyon üzerinde orta ve güçlü etki meydana getirmektedir. Bunun yanında örgüt kültürüne geliştiren ve aynı zamanda motivasyonu güçlendiren, güvenlik, sosyal ilişkiler, iyi iş ilişkileri, misyon, katılım, yaptığı işin sonucunu görme, kararlara katılma, saygı vb. konularda da tatmin edilmesi gereken bazı gereksinim ve beklentilerin olduğu ortaya çıkmıştır. Yani insanı çalışmaya motive eden sadece ekonomik teknikler değil bunun yanında, psiko-sosyal ve örgütsel teknikler içerisinde yer alabilecek örgüt kültürü boyutlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Çalışanların işletme başarılarının artırılması için bu güne kadar küçük-büyük bir çok motivasyon tekniği geliştirilmiş olmasına rağmen, hiç bir teknik tam olarak geçerliliğini sürdürebilmiş değildir. Yani motivasyon teknikleri sürekli bir değişim içinde bulunmaktadır, dolayısı ile günümüz işletmelerinde ve günümü işgören profilinin motive edilmesinde örgüt kültürü önemli araç olmaktadır.

Başarılı bir işletme olmanın en önemli faktörlerinden biri olan mutlu çalışanların varlığıdır Motivasyon tekniklerinin de amacı, bunu sağlamak olup örgütsel kültürü bir motivatöre dönüştürebilmek ise amaçlara giden yolu çık kolay erişilebilir hale getirebilecektir. Bu yolda ortaya konulmasında yaralı olacağı düşünülen yöntem üst yönetimin, değişimlere açık olması ve bulunulan şartların değişmesi halinde, yeni kararların alınabilmesidir.

İşgörenin kendini takımın ve örgüt kültürünün bir parçası hissederek mutlu olmasını sağlamak, yönetimin motivasyonu arttırıcı uygulamalarından biri olarak kullanabileceği araçlardan olabilir. İşgörenin verimli bir şekilde çalışmasının buna bağlı olduğu araştırma kapsamında tespit edilmiştir. Örgütsel kültür içinde işlerin yapıldığı bir işletmede sorunların daha kolay aşılabileceği anlaşılmaktadır. Güçlü bir örgütsel kültür ruhuna sahip olan işletmelerde, kriz dönemlerinde bile, eğer üst yönetim profesyonel ise, bu ruhun yok olmadığı yapılan bazı araştırmalarda ortaya konulmuştur. Çalışanın işletme kararlarına katıldığını ve örgüt kültürünün bir parçası olduğunu hissetmesi, getirdiği önerilerin dikkate alındığını görmesi motivasyonunda olumlu etki etki meydana getirdiği araştırma kapsamında görülmüştür.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dinamik bir süreç olan motivasyonda başlangıç noktası gereksinimler olduğundan iş ortamının koşullarına uygun bir motivatörün geliştirilmesi gerekmektedir. İşgörenlerin gereksinimleri ne kadar iyi tespit edilip karşılanabilirse o derece olumlu ve etkin bir motivasyon oluşturularak işletme başarısı yükseltilebilir.

Parasal özendiriciler özellikle ücret, çalışanları motive etmede ilk sırada yer aldığı genel olarak ilk sıralarda ifade edilmektedir. Fakat bu durum ülkenin ekonomik ve sosyal yapısıyla yakından ilgilidir. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde çalışanlar için ücret gelişmiş ülke çalışanlarına göre daima ön sırada yer almaktadır. Bunun yanı sıra "ücret herkes için öncelikli bir motivasyon tekniğidir" yargısı herkes için geçerli değildir. Zira maddi imkanları yeterli olanlar, uzmanlık birikimi dolayısı ile kolay iş bulma olanağı bulunanlar, sosyal nitelikli kişiler, vb. özelliklere sahip işgörenler için ücret öncelikli bir motivasyon tekniği olmayabilmektedir. Bundan dolayı günümüz iş dünyasında etkisi diğerlerine göre daha yüksek bir motivatör olarak örgüt kültürü görülebilir.

Bu yargının oluşmasında araştırma sonuçlarına dayanılarak birkaç gerekçeye göz atmakta yarar vardır;

Bunlardan ilki örgüt kültürünün oluşturulması ve bunun da motivatöre dönüştürülmesinde temel gereksinimleri karşılayacak kadar maddi ya da finansal olanakların sağlanmış olması gerekmektedir. Aksi halede zaten herhangi bir örgüt kültür ve buna bağlı bir güçlü motivasyondan söz edilemez. Çünkü bu şekilde olursa neredeyse tek motivasyon aracı "bir işte çalışıyor" olma duygusudur ki bu da işletme amaçlarına tam olarak hizmet edemeyecektir.

İkincisi, güçlü bir örgüt kültüründe işgörenin psiko-sosyal gereksinimleri karşılanmalıdır. Zira iş görenin yalnız bir çalışan olarak görülmesi onu motive etmeyeceği gibi değersizlik hissi uyandırmakta ve bu da motivasyonu ortadan kaldırabilmektedir.

Üçüncüsü, işgörenler kendilerini işletmenin bir parçası olarak gördüklerinde denetim boyutların motive olduklarında kaliteli işler ortaya koyabileceklerdir. Çünkü eğer bir işgören kendini çalıştığı işletmenin bir parçası olarak görebiliyorsa o işletmede örgüt büyük ölçüde oluşmuş sayılabilir.

Dördüncüsü, işgören örgüt kültür kapsamında işletme amaçlarına adapte olduğundan kendini işletmenin bir değeri gibi olarak görmeye başlayabilecektir. Çalışanların gerek insan, gerek kültürünü benimsedikleri örgütün üyesi olarak gereksinimleri, sadece ücret ve maddi olanaklar gibi yalın ve tek taraflı olarak işletmece belirlenen motivasyon teknikleriyle karşılandığında, çalışanlarda doyumsuzluk ve gizli olumsuz motivasyon meydana gelmektedir. Yani çalışan kişi, "İşletmeye katkıda bulunma" düşüncesi yerine, işletmeyi kendi gereksinim ve beklentilerine hizmet eden bir araç şeklinde düşünür.

Bu sonuçları göz önünde bulundurarak motivasyon teknikleri ve çalışanların başarılarının arıtılması ile ilgili olarak işletmeler motivasyonun tesis edilmesinde şu öneriler ileri sürülebilir;

Kuşkusuz çalışanların maddi gereksinimlerinin yanı sıra ruhsal, toplumsal, örgütsel, yönetsel vb. gereksinimleri de vardır. Bu gereksinimlerin ve ortak yönlerinin tespit edilmesinde motivasyona ilişkin insan kaynakları araştırmalarını titizlikle yapmak ve işletmenin amaçları doğrultusunda, işletme imkânlarıyla, işgörenlerin beklenti ve tercihleri hakkında sağlıklı ve tutarlı bilgiler edinmek yerinde olacaktır.

Çalışanların büyük bir kısmı Fizyolojik ve Güvenlik ihtiyaçlarını birinci sırada önemsemekteler ve Maslow'un hiyerarşisini doğrulayan bir tablo çizmiştir. Fakat iş yeri tarafından motivasyon tekniklerinin önem derecesi değişkenler ışığında değerlendirilmelidir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, işletmenin olanaklarının ne durumda olduğunun iyi saplanması ve yaklaşımların bu kapsamda değerlendirilmesidir. Seçilecek teknik ve araçlar, motivasyonla ilgili uzun dönemli çalışmalar göz önünde bulundurularak seçilmelidir.

Motivasyonda kullanılacak teknik ve araçların belirlenip hazırlanması zaman ve sabır isteyen bir iştir. Örgüt kültürünün oluşturulması istikrarlı, planlı, disiplinle yönetilmesi gereken, uzun zamana yayılan ve pek çok değişkenden etkilenen dinamik bir süreçtir. Bundan dolayı motivasyon amaçlı örgüt kültürü yaratma süreci insan kaynakları veya tepe yönetimin değil her bir çalışanın katılımını ve sorumluluğunu gerektiren bir süreçtir.

İşletme içi ve işletme dışı değişim ve gelişmelerin hızlandığı ve süreklileştiği günümüzde, çalışanlarında, gereksinim ve beklentileri bunlara paralel olarak sürekli değişmektedir. Dolayısıyla çalışanları motive eden teknik ve özendirici araçların da etkinlikleri değişmektedir. Bu nedenle etkili bir örgüt kültürü ile

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

geliştirilen motivasyon süreci işletme başarısının sağlanması için, bu değişikliklerin, çalışanları ne yönde, nasıl etkilediği, periyodik olarak takip edilmelidir.

Motivasyonun temeli gereksinimlere dayandığı için çalışanların gereksinimleri ne kadar iyi karşılanırsa, çalışan o derece olumlu davranışlarda bulunacaktır. Bu nedenle işletme yöneticileri, çalışanların gereksinimlerini karşılayabilmek için kullanacakları teknik ve araçları çok iyi seçmelidirler. Bu seçimi kendi tecrübelerine dayanarak yapmaktan ziyade, diğer yöneticilerin ve uzmanların katılımıyla yapmaları önerilir.

İnsan çok karmaşık bir yapıya sahip olduğundan, motivasyon teknikleri, kişiden kişiye göre farklılık göstermektedirler. Önemli olan yöneticilerin, çalışanların beklentileriyle işletmenin verilerini bütünleştirecek rasyonel motivasyon planları hazırlamalarıdır. Özellikle araştırmada konu edilen şirket gibi çok sayıda işgören çalıştıran, büyük işletmeler, sık sık iş gören değerlemesiyle, örgüt kültürünün aktarılması ve öğretilmesi gerekmekte aynı zamanda motivasyonda etkili olan teknik ve araçların geçerlilik ve etkinlik durumlarını kontrol etmelidirler. İşletme başarısında etkili olan öncelikli motivasyon teknikleri belirlenirken mutlaka, çalışanların, tercih ettikleri özendikleri teknikler tespit edilmeli ve bunlar dikkate alınarak insan kaynakları yönetim politikaları örgüt kültürü bağlamında oluşturulmalıdır.

Bir işletmenin örgüt kültürü ile desteklenen motivasyon süreçlerinin sürekli ve geçerli bir başarı sağlayabilmesi, birbirleriyle çekişen ve her zaman varlığını hissettiren işletme çıkarları ile çalışanların çıkarlarının gerçek anlamda optimum noktada uzlaşmasıyla mümkün olmaktadır. Yani işletmede çalışanların bilgi ve becerilerinden en üst düzeyde yararlanmayı hedeflerken, aynı zamanda işletme imkanlarına göre de çalışanlara en üst düzeyde katkıda bulunmak gerekir ve çalışanlara bunun yapıldığına dair bir kanaat aşılanmalıdır ki bu da hedeflenen örgüt kültürünün önemli parçasıdır.

"İşletme, körlüğü" nün, ortadan kaldırılması için yöneticilerin iş analizleri ve insan kaynakları değerleme çalışmalarını, zaman zaman işletme dışından getirtecekleri uzmanlar yardımıyla yaptırmaları gerekir. İşletmenin başarısı için yöneticiler, personelini çok iyi tanımalıdırlar ki motivasyona giden yolda örgüt kültür tesis edilebilsin. Çünkü tıpkı toplumlar gibi örgütlerinde kültürleri hem kendi içinden hem de toplumsal dinamiklerden fazlasıyla etkilendiğinden her işletmenin kültürel yapısı birbirinden farklıdır. Bundan dolayı devşirme gibi yöntemlerde örgüt kültür tasarlanamamaktadır.

Örgüt kültüründen beslenebilen motivasyona dayalı yüksek bir işletme başarısı için işletme yönetiminin çalışanların fikirlerine ve çalışmalarına değer veren, onları sürekli kontrol ederek eksikliklerini ve hata paylarını azaltan, bir anlayışta olması gerekir. Bunun için katılımlı yönetim veya Toplam kalite yönetimi anlayışı önerilebilir. Katılımlı yönetim anlayışı: İşletmedeki konumlan farklı olsalar bile çalışanların alınacak kararlardan, işlerin işleyiş ve yapılışlardan ve sonuçlarından ortak sorumlu oldukları yönetim anlayışıdır.

Burada, ekonomik ve yönetsel olmak üzere iki çeşit katılım söz konusu olmaktadır. Ekonomik katılımdan kast edilen, işletmenin sermaye veya kârından çalışanların pay almasıdır. Yani çalışanların kâra katıldığı yönetim biçimidir. Yönetsel anlamda katılım ise işletmede işlerin yönetimine herkesin doğrudan doğruya, katkıda bulunmasıdır. Her iki çeşit katılımda çalışanların olumlu yönde motivasyonunda ve işletme başarısında oldukça etkili olmaktadır

Ayrıca hem astların hem üstlerin katılıma arzulu olmalı başarılı ve güçlü örgüt kültürü ile mümkün olduğundan, bunun sağlanabilmesi için örgütün amaçları herkese açıklanmalı ve haberleşme kanalları açık tutulmalıdır. Yani çalışanlara, yeni fikirlerini açıklıkla anlatabilecekleri gerek yazılı gerekse sözlü iletişim olanakları sağlanmalıdır.

Katılımlı yönetim ile sorunların belirlenmesine ve çeşitli çözümsel alternatiflerin ortaya konmasına iştirak eden çalışanlar, bu vesile ile hem örgütsel psikolojinin önemli bir başlığı olan motivasyon olgusuna hem de işletme başarısının yükselmesine hizmet edeceklerdir. Etkili bir motivasyon sistemi ile işletme başarısının yükseltilmesi için toplam kalite yönetimi de alternatif bir yönetim anlayışı olarak önerilebilir.

Toplam kalite yönetimi yaklaşımı, sadece üretilen ürün ve hizmetlerin değil, bir bütün olarak yönetimin kalitesini ve verimliliğini artırmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşımla tüm işlerin verimli ve bilimsel olmalarını sağlamak müşterinin mevcut ve gelecekteki beklentilerini belirlemek ve bunları tam istenen sürede ekonomik ve istenen şekliyle karşılamak gibi bir iş anlayışı ve yönetim tarzı söz konusudur. Toplam kalite

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yönetimi bu amaca ulaşmak için çalışanların bilgili, becerikli, hatasız ve en yüksek performansta çalışmalarını ön görmektedir.

Sistem yaklaşımı içerisinde insan unsuruna ağırlık veren sosyal ve davranışsal bilimlerden yoğun destek alan "Toplam Kalite Yönetimi" katılımcı ve paylaşımcı lider yöneticiler gerektiren uygulamalı bir felsefeden hareket eder. Yani bu yönetim tarzının başarı koşullarından birisi de motivasyon olmaktadır. Bu nedenle toplam kalite yönetimini benimseyen işletmeler ister istemez personel motivasyonu konusunda titiz ve etkili çalışmalar yapmak durumunda kalmaktadırlar.

KAYNAKÇA

1. Ataman, G. (2001). İşletmelerin Yönetimi ve Örgüt Kültürü, Türkmen Kitapevi, İstanbul.
2. Balay, R. (2000). Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Nobel Yayınları, Ankara.
3. Berberoğlu, G., Besler, S. ve Tonuş, H.Z. (1998). Örgüt Kültürü: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örgüt Kültürü Araştırması, Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 14, Sayı:1-2, ss.29-52.
4. Can, H. (1991). Yönetim ve Organizasyon, Adım Yayıncılık, Ankara.
5. Çeçen, A. (1996). Kültür ve Politika, Genişletilmiş 2.Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara.
6. Eren, E. (2012). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yayınları İstanbul.
7. Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, Öğeleri, İşletme Yönetimi ve Liderlikteki Önemi içinde Mehmet Zincirkıran, M. (Ed), Örgüt Sosyolojisi, Dora Yayın Dağıtım, Bursa.
8. Eroğlu, F. (1984). Motivasyon Teorisindeki Son Değişmeler ve Erzurum'da Faaliyette Bulunan Dört Bankada Teşvik Araçlarının Değerlendirilmesi" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
9. Jones, G.R., George, J. M. ve Hill, C. W. (2000). Contemporaray Management, Mc Graw-Hill, Boston.
10. Koçel T. (2005). İşletme Yöneticiliği, 10. Bs., Arıkan Yayınevi, İstanbul.
11. Okay, A. (2003). Kurum Kimliği, MediaCat Yayınları, İstanbul.
12. Trice, H. M. and Beyer, J. M. (1999). The Cultures of Work Organizations, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall.
13. Ural A. (2014). Gazi Üniversitesi'nde Örgütsel İklim, Amme İdaresi Dergisi, Cilt; 47, Sayı; 2, ss.145-165.
14. Yıldırım, S. (1995). Yöneticilerin Algıladıkları İş Tatmin, A.Ü.S.B.F. Dergisi, Cilt 50, Sayı 12, Ocak-Haziran 1995.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(4)

Prof. Dr. Mayis ALİYEV[6]

LAYİQLİ HƏYAT SƏVİYYƏSİ HÜQUQUNUN SOSİAL və HÜQUQİ TƏBİƏTİ: MÜASİR YANAŞMALAR və PRESPEKTİVLƏR

YETERLİ YAŞAM STANDARTLARININ SOSYAL ve HUKUKİ NİTELİĞİ: ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR ve PERSPEKTİFLER

SOCIAL AND LEGAL ESSENCE OF THE RIGHT TO WORTHY LIVING STANDARDS: MODERN HALF-COURSES AND PROSPECTS

XÜLASƏ

Məqalədə layiqli həyat səviyyəsi hüququnun sosial və hüquqi təbiəti: müasir yanaşmalar və prespektivlər təhlil edilmişdir. Tədqiqatçının fikrincə, insanın layiqli həyat səviyyəsinə olan hüququ sosial sferada ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi standartlarını müəyyən edən bir sıra hüquq sahələrinin kompleks institutu kimi çıxış edir. Buna görə də o, müxtəlif sahəvi aidiyyətə malik olan normalar vasitəsi ilə reallaşdırıla bilər.

Bu məqsədlə məqalədə, məntiqi uyğunluğun təmin olunması üçün qüvvədə olan sosial təminat və əmək qanunvericiliyində minimum əmək haqqının əsas əlamətlərindən biri kimi onun "layiqli həyat səviyyəsi təmin edən sosial normativ" olmasının təsbit edilməsi təklif edilir.

Açar Sözlər: layiqli həyat səviyyəsi, layiqli həyat səviyyəsi hüququ, qanun, normalar.

ÖZ

Çalışmada, insan onuruna yaraşır yeterli yaşam standartlarının sosyal ve hukuki niteliği incelenmiş ve konuya ilişkin çağdaş yaklaşımlar ve perspektifleri analiz edilmiştir. Kanaatimce, bir insanın yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkı, sosyal alanda toplumsal ilişkilerin yasal düzenleme standartlarını belirleyen birçok hukuk alanın karma bir tezahürü ile ortaya çıkan enstitüdür. Bu nedenle yeterli yaşam standartlarının farklı alanları düzenleyen yasal düzenlemelerle gerçekleştirilmesi mümkün olabilmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada yürürlükte olan sosyal güvenlik ve çalışma mevzuatındaki asgari ücretin ana göstergelerinden biri olan "yeterli bir yaşam standardı sağlayan sosyal bir norm" geliştirilmesi gerektiği teklif edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: yeterli *yaşama standardı,* yeterli yaşam standardı hakkı, hukuk, normlar.

ABSTRACT

In article the social and legal essence of the right to worthy living standards is investigated: modern half-courses and prospects. According to the researcher, the right to worthy living standards acts as komplesny institute of some legal spheres of the public relations defining standards of legal regulation in the social sphere. Therefore it can be implemented by means of the norms having various otroslovy accessory.

For ensuring logicality, the author suggests to enshrine in the existing labor law and the legislation on a social assistance "the social standard obespechiayushchy worthy living standards" as one of the main signs of the minimum compensation.

Keywords: *decent standard of living, the right to a decent living standard, difficult life situation, legal.*

[6] **Əliyev Mayis Nəbi oğlu, Bakü Devlet Üniversitesi, Emek ve Ekologiya Hukuku Bölümü, Bakü/AZERBAYCAN; e-mail: aliyev.mayis@mail.ru**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Müasir sivil dövlətlərin konstitusiyasında insanın layiqli həyata olan hüququ və dövlətin insanın layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək vəzifəsinin təsbit edilməsinə baxmayaraq, bu hüquqi kateqoriya həm respublikamızda, həm də xarici ölkələrdə elmi və nəzəri cəhətdən kifayət qədər tədqiq edilməmişdir.

Bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin, iqtisadi azadlığın, habelə xüsusi mülkiyyətin inkişafı insanın layiqli həyat səviyyəsi haqqında baxışlarının fərdiləşməsinə imkan yaradır. Lakin sosial münasibətlərin universal tənzimləyicisi çıxış edən hüquq bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin yaratdığı şəraitdən istifadə edə bilməyən və minimal standartlara uyğun səviyyədə özlərini təmin edə bilməyən cəmiyyət üzvlərinin layiqli həyat səviyyəsini təmin etməlidir.

Beləliklə, insanın layiqli həyat sürmək hüququ beynəlxalq hüquqi aktlarda təsbit olunmuş layiqli həyat səviyyəsində yaşamaq hüququnda ifadə olunur. Lakin heç bir beynəlxalq hüquqi akt layiqli həyat səviyyəsinə dəqiq anlayış vermir və ancaq onun tərkib elementlərini sadalamaqla kifayətlənir. Hesab edirik ki, bu aktlarda həmin anlayışın verilməsi heç də məqsədəmüvafiq deyil. Ona görə ki, layiqli həyat səviyyəsi müxtəlif ehtiyacların ödənilməsi imkanını özündə əks etdirir. Bu isə, öz növbəsində, hər bir dövlətin iqtisadi inkişaf səviyyəsindən və şəxsin vəziyyətindən birbaşa asılıdır.

Layiqli həyat səviyyəsi hüququnun sosial və hüquqi təbiəti: müasir yanaşmalar və prespektivlər

Liberallaşma və makroiqtisadi sabitlik, institusional islahatlar, iqtisadi yüksəlişin artım imkanları və perspektivinin kifayət qədər dəqiqliklə hesablanması şəraitində ölkədə insanların layiqli həyat tərzinin təmin olunması istiqamətində Azərbaycan möhtəşəm uğurlara imza atmışdır. Bu uğurları şərtləndirən əsas amillərdən biri inkişaf yolunda Azərbaycanın özünün hədəflərini düzgün müəyyən etməsi, demokratik, iqtisadi aspektdə bazar münasibətlərinə rəvac verən, sahibkarlığı və çoxmülkiyyətçiliyi dəstəkləyən, sosial müstəvidə isə hər kəsin layiqli həyat səviyyəsini təmin etməyi öhdəsinə götürən bir dövlət ideyasının mövcudluğu idi[7].

2009-cu il martın 18-də ümumxalq səsverməsinin referendumun nəticəsi kimi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinə edilmiş dəyişikliyə görə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları ilə yanaşı, "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi" də dövlətin ali məqsədləri sırasına daxil edilib. Bu əlavənin Konstitusiya da əksini tapması respublikanın maliyyə imkanlarının əhəmiyyətli dərəcədə artması, Prezident İlham Əliyevin iqtisadi siyasət strategiyasında sosialyönümlü məsələlərin prioritet olması ilə şərtlənib[8].

Qeyd etmək lazımdır ki, sosial-iqtisadi hüquqların inkişafı ilə paralel olaraq insanın yaşamaq hüququnun məzmunu ilə bağlı təsəvvürlər də əsaslı şəkildə dəyişmişdir. Müasir dövrdə dövlətlərin üzərinə həm də fərdin layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək, yəni yaşamaq hüququnu müəyyən optimal səviyyəyə qaldırmaq tələbi də qoyulmuşdur. Sadəcə olaraq fərdin həyatının toxunulmazlığını təmin etməklə dövlətin vəzifəsi bitmiş hesab edilmir. Dövlət həm də fərdin layiqli yaşayış səviyyəsi qayğısına qalmalıdır[9] .

İnsanın layiqli həyat səviyyəsi hüququnun elementləri ilk dəfə Fransada 24 iyun 1793-cü ildə qəbul edilmiş "İnsan və vətəndaşın hüquq və azadlıqları haqqında" Bəyannamədə öz hüquqi təsbitini tapmışdır. Həmin Bəyannamənin 21-ci maddəsində deyilir: "İctimai qayğı müqəddəs borcdur. Cəmiyyət həm iş axtarmaqla, həm də əmək qabiliyyəti olmayan şəxslərə yaşayış üçün zəruri vəsaitlər verməklə yoxsulları təmin etməlidir"[10].

Y.A.Dmitriyevin fikrincə, bu normada ilk dəfə insan ləyaqətinin hüquqla təmin olunan iki sosial əsasının - cəmiyyət üzvlərinin böyük əksəriyyətinin normal əmək fəaliyyəti üçün şərait yaratmaq və onlardan asılı olmayan bu və ya digər səbəbdən istehsalda iştirak etmək imkanında olmayan şəxslərə birbaşa sosial

---

[7] Ələkbərov F. Əhalinin yüksək sosial təminatinin azərbaycan modeli."Xalq" qəz., Bakı, 2011, 13 oktyabr, № 226, s. 8.
[8] Prezident İlham Əliyevin sosial dövlət fəlsəfəsi: son 10 ildə həyata keçirilən sosial siyasətin real nəticələri. "Yeni Azərbaycan" qəz., Bakı, 2013, 29 sentyabr, № 181, s. 7.
[9]Собакин В.К. Правовые аспекты внесения на ратификацию многосторонних международных договоров // Московский журнал международного права, 1997, № 3, с. 33 (с. 31-38).
[10] Документы истории Великой Французской революции. М.: МУ, 1990, с. 218.

yardımın göstərilməsi, onların layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi kimi dialektik vəhdətinin əsasları qoyulmuşdur[11] .

Lakin bu üsulla layiqli həyatın məzmunu deyil, ancaq maddi səviyyəsi təmin edilir. Layiqli həyatın məzmunundan danışdıqda isə, onun mahiyyətinin açılması üçün, ilk növbədə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş şəxsi hüquq və azadlıqlara müraciət etmək lazımdır. Bu zaman göstərmək lazımdır ki, konstitusiyanın 46-cı maddəsinin II bəndinə uyğun olaraq, şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur. Konstitusiyanın III fəslinin digər maddələri, xüsusilə də 71-ci maddə insanın layiqli həyat səviyyəsinə olan hüququnun realizəsi mexanizmini özündə əks etdirir. Bu isə həmin hüququ insanın hüquqi statusunun əsasını əmələ gətirən kompleks hüquqi təzahür kimi nəzərdən keçirməyə imkan verir. Lakin subyektiv hüquq və azadlıqların bu dəsti də insanın layiqli həyat səviyyəsinə olan hüququnun realizəsi mexanizminin yeganə elementləri deyildir. Hələ XX əsrin əvvəllərində V.S.Solovyev layiqli həyat hüququndan yazarkən göstərirdi ki, bu hüququn məzmunu təkcə yaşayış vəsaitləri (yəni qida, paltar, yaşayış yeri) deyil, həm də layiqli fiziki istirahət təmin edilməlidir, ancaq bu şərtlə ki, o öz mənəvi kamilləşməsi üçün də istirahətdən istifadə edə bilsin[12] .

Beynəlxalq hüquqi aktlarda olduğu kimi, respublikamızın qanunvericilik aktlarında da layiqli həyat səviyyəsinin leqal anlayışı verilməmişdir. Bu aktlarda ancaq "yaşayış minimumunun" tərkib elementləri olan qida, paltar, yaşayış yeri və s. müəyyən edilmişdir.

İkinci dəfə öz dövlət müstəqilliyini əldə etmiş respublikamızın 12 noyabr 1995-ci ildə referendum (ümumxalq səsverməsi) yolu ilə qəbul etdiyi ilk konstitusiyasında "layiqli həyat səviyyəsi" termini üç dəfə işlədilmişdir. Birincisi, konstitusiyanın preambulasında Azərbaycan xalqının niyyətlərindən biri kimi "ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq, hamının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi" elan edilmişdir. İkincisi, Konstitusiyanın 12-ci maddəsində layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi göstərilmişdir. Üçüncü dəfə isə bu anlayış "Sosial inkişaf və dövlət" adlanan 16-cı maddənin birinci hissəsində aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir: "Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır"[13].

Belçika konstitusiyasında əsas hüquqlardan biri kimi layiqli həyat səviyyəsi hüququ təsbit edilmişdir. Konstitusiyada birbaşa olaraq göstərilir ki, dövlət öz üzərinə götürdüyü öhdəliklərə görə ayrı-ayrı vətəndaşlara daha layiqli həyat səviyyəsi hüququ verən qanunlar qəbul edərək, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqların pozulmasına və dəyişdirilməsinə görə məsuliyyət daşıyır.

A.N.İbrahimova bu məsələyə münasibət bildirərək göstərir ki, layiqli həyat səviyyəsi hüququ konstitusion hüquq müstəvisində kompleks hüquq sahəsi kimi təsbit olunmalıdır. İnsan hüquqları bəyannaməsinin 25-ci maddəsindən irəli gələn müddəalara riayət edərək, layiqli həyat səviyyəsinin əsas göstəriciləri olan minimum su, yaşayış yeri, qida, geyim, sağlam ekoloji mühit hüququnu layiqli həyat səviyyəsi hüququnun təmin olunması vasitəsi kimi birbaşa konstitusiyada təsbit etməli və bu hüquqların yaşayış üçün minimum standartları ayrıca normativ hüquqi aktda müəyyənləşdirilməlidir[14].

Fikrimizcə, layiqli həyat səviyyəsi məsələsi dövlətin inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq, insanların fizioloji və sosial-mədəni ehtiyaclarına müvafiq surətdə onların ərzaq və qeyri-ərzaq mallarına, eləcə də, müxtəlif xidmətlərə olan tələbatlarının yüksək səviyyədə təmin edilməsi məsələsini özündə əks etdirir. Respublikamızın iqtisadçı alimləri isə göstərirlər ki, cəmiyyət üzvlərinin gəlirləri insanların istehlak standartlarını təmin etmək üçün müəyyən edilmiş orta göstəricilərdən 10-20% yüksək olmalıdır[15]. Hesab edirik ki, konstitusiyasında xalqın və vətəndaşın layiqli həyat səviyyəsinin qayğısına qalmağı öhdəsinə götürmüş Azərbaycan dövləti öz iqtisadiyyatını və sosial siyasətini məhz bu istiqamətdə qurmalıdır.

---

[11] Дмитриев Ю.А. Право человека на достойную жизнь как конституционно-правовая категория // Конституционный строй России, 1996, выпуск 3, с. 58 (с. 54-62).
[12] Соловьёв В.С. Оправдание добра. М.: Институт русской цивилизации, Алгоритм, 2012, с. 353-355.
[13] Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası / http://e-qanun.az/framework/897
[14] İbrahimova A.N. Dövlətin sosial funksiyası: hüquqi aspektlər. Dərs vəsaiti. Bakı, 2018.
[15] Mehbalıyev S.S., İskəndərov R.K. Əmək bazarı və əhalinin sosial müdafiəsi. Bakı: Çaşıoğlu, 2002, s. 234.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təklifi ilə, həyat səviyyəsinin ölçülməsində "İnsanın inkişaf indeksindən" istifadə edilir. Bu indeksin qiyməti 0-la 1 arasındadır. İndeksin qiyməti 0,5 olduqda, həyat səviyyəsi aşağı, qiymət 0,5-0,8 olduqda, həyat səviyyəsi yüksək hesab edilir. Bu göstəriciyə əsasən, ən yüksək həyat səviyyəsi Kanadada, Yaponiyada, Fransada və ABŞ-dadır.

Azərbaycan dövləti hər bir halda Azərbaycan Respublikası konstitusiyasına uyğun olaraq, sahəvi sosial qanunvericilik aktları əsasında minimum sosial standartları müəyyən etməklə hər bir vətəndaşın və ailənin layiqli həyat səviyyəsində yaşamaq hüququnu təmin etməlidir.

İnsanın öz şəxsiyyətini və ləyaqətini qoruyub saxlaması səviyyəsində ehtiyaclarının ödənilməsi həyata keçirmək istədiyimiz sosial islahatların son nəticəsi olmalıdır. Bu isə ancaq güclü iqtisadiyyatı olan dövlətdə mümkündür. Lakin hər bir halda, dövlət ümumi daxili məhsulun mühüm hissəsini əhalinin sosial cəhətdən zəif təbəqələrinin layiqli həyat səviyyəsini təmin etməyə yönəltməlidir. Hüseyinlinin məsələyə münasibətinə görə, layiqli həyat səviyyəsi ile təmin edilməmə, digər sosial qrupların sosial təcridiinə gətirib çıxarır. Dövlvtin sosial qorumasından kənarda qalan, iş həyatından uzaq olan və sosial məhdudiyyətlərə məruz qalan qruplar (əlillər, qadınlar vəya gənclər kimi), xüsusilə də yoxsulluq, ayrı-seçkilik nəticəsində cəmiyyətdən kənarlaşdırılır[16].

Dünyanın bircok ulkesinde "yaşayış minimumu" sosyal normu yoxsulluq həddini müəyyənləşdirən bir kriteriya olarak qəbul edilməkdədir. Daha geniş şəkildə, "yaşayış minimumu" yaşlıların aktiv fiziki hallarını qorumağa, uşaq ve yetişkinlərin sosial, fiziki inkişafını təmin etməyə imkan verən zəruri maddi nemətlər ve xidmətlərin olabiləcək minimum həddinin həcim və strukturunu müəyyənləşdirən gosterici olarak ifade edilebilir. Bunun hazırlanmasında isə iki göstərici; "minimum yaşayış büdcəsi" ve "minimum istehlak büdcəsi" esas alınmaktadır[17].

Konstitusiyamızın 12-ci maddəsi layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunmasını dövlətin ali məqsədi kimi qeyd etsə də layiqli həyat səviyyəsi hüququ əsas insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları bölməsində öz əksini tapmamışdır. Bu hüququn konstitusion səviyyədə təsbit olunması həmin hüquq üçün daha üstün təminatlar müəyyən edə bilər. Layiqli həyat səviyyəsini təmin edəcək minimum sosial standartlarının mütərəqqi beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq müəyyənləşdirilməsi baxımından "Minimum sosial standartlar haqqında" qanunun qəbul edilməsi məqsədəmüvafiq olardı.

Yaşamaq hüququ yalnız fərdin fizioloji mövcudluğu kimi dərk edilməməli, onun layiqli həyat səviyyəsinə olan hüququnu da özündə əks etdirməlidir. Hesab edirik ki, layiqli həyat beynəlxalq hüquqi aktlarda təsbit edilmiş bütün insan hüquqları kompleksinin faktiki olaraq reallaşdırılmasını özündə əks etdirən kateqoriya kimi müəyyən edilməlidir. Sosial təminat hüququnun prinsipləri baxımından dövlət sosial təminat sistemində həyata keçirilən islahatlar çərçivəsində sosial təminat qanunvericiliyinin sistemləşdirilməsi, yəni Sosial Təminat Məcəlləsinin qəbul edilməsi cəmiyyətin həyatında mühüm hadisəyə çevrilə bilər. İnsanın layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi qəbul ediləcək həmin normativ aktda sosial təminat sahəsində dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi öz təsbitini tapmalıdır.

Bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə dövlətin sosial fəaliyyəti xüsusi hüquq sahəsi olan sosial hüquqla tənzimlənir. Məsələn, Almaniyada Sosial Məcəllə qüvvədədir. Orada sosial təminatın və sosial güzəştlərin müxtəlif növləri, sosial yardım formaları haqqında normalar sistemləşdirilmiş şəkildə öz əksini tapmışdır. Bütövlükdə, həmin normalar mahiyyət etibarilə dövlətin aşağıdakıları təmin etmək məqsədinin reallaşdırılmasına yönəlmişdir:

- insanın layiqli həyat səviyyəsini;
- şəxsiyyətin azad inkişafını;
- ailənin müdafiəsini;
- sosial ədaləti;
- sosial müdafiəni.

[16] Hüseyinli N. - Hüseyinli T. Çocuk Bakımının Kadın İşgücü Üzerinde Etkileri ve Hukuki Düzenlemeler, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (34) 2016, (s. 108-137), s. 113.
[17] Hüseyinli N. Azerbaycan'ın Sosyal Güvenlik Sistemi, Ankara. 2012, s. 326.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Vətəndaşın layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsinə dövlətin iqtisadi imkanları və ictimai gəlirin bölüşdürülməsi üsulu ilə zəmanət verilir. Əmək qabiliyyətini itirmiş şəxslər üçün əsas gəlir mənbəyi sosial ödəmələr, o cümlədən, sosial müavinətlər, əmək qabiliyyətli şəxslər üçün isə əmək haqqı çıxış etdiyinə görə, onların məbləği elə bir həddə müəyyən olunmalıdır ki, həmin şəxslər, ən azı, orta təbəqə səviyyəsində qalsınlar. Ona görə ki, iqtisadçılar göstərirlər ki, normal cəmiyyətlərdə həmişə 10% kasıb və 10% varlı, 80% isə orta təbəqə olmalıdır[18].

Sosial funksiyanın səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi üçün geniş və real imkanlar yaradır. Sosial funksiya vasitəsilə hər bir insan üçün layiqli həyat şəraiti yaradılır, işsizlərin, ahılların, əlillərin, uşaqların, çoxuşaqlı ailələrin sosial müdafiəsi təmin olunur, cəmiyyətdə sosial ədalətin və həmrəyliyin möhkəmlənməsi baş verir.

Cəmiyyətdəki inkişaflar, sosyal demoqrafik dəyişikliklər iqtisadi və sosial sahələrdə mənfi nəticələrə səbəb olur. Əhalinin doğum səviyəsi, yaşayış həddi, əhalinin məşqulluq səviyəsi, vergi yükü ve yaşayış standartları kimi dəyişikliklərin mənfi təsirləri müzakirə olunur. Bundan başqa cəmiyyətdə cinsiyətə dayalı ayrı seçkiliklər ve məşqulluqda ailə və iş tarazlığının qorunması baxımından sosial politikalara əhəmmiyət verilir. Qeyd etmək lazımdır ki, əmək qabiliyyətli vətandaşların sayısı, istehsalın azalması, iqtisadi vəziyyətin sosial problemlərə təsiri və sosial təminat xərclərinin artışı kimi sosial aktulal problemlərin yaradacağı nəticələr həm Avropa ölkələrində, həm də digər ölkələrdə sosial və iqtisadi gələcəyin sağlam inkişafı baxımından araşdırılır[19].

Sosial yönümlü dövlətdə yardıma möhtac olanlara kömək etmək ilk növbədə dövlətin borcu olmalıdır. Belə tədbirlər layiqli həyat səviyyəsi hüququnun dolğun şəkildə təmin olunmasında əhəmiyyətli rola malikdir. Bu baxımdan Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin II hissəsinə aşağıdakı məzmunda müddəanın əlavə olunması məqsədəmüvafiq olardı: "Dövlət yardıma ehtiyacı olanların sosial müdafiəsinin təmin edilməsi üçün tədbirlər görür". Əlbəttəki bu tədbirlər sosyal yönümlü dövlətin başlıca vəzifələrindən biridir. Sosyal yönümlü dövlət sosial rifahı və sosial ədaləti qorumaq ve inkişaf ettirmək üçün sosial və ekonomik həyata aktif müdaxilə edərək insan heysiyyətinə yaraşan minimum bir layiqli yaşayış səviyəsi qarşıya vəzifə olaraq qoymalıdır[20].

Məlumdur ki, dövlət beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul olunmuş prinsiplərinə uyğun olaraq hər kəsin heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan və işçinin və onun ailəsinin layiqli həyat səviyyəsini təmin edəcək səviyyədə ədalətli əmək haqqı almaq hüququnu təmin etmək vəzifəsi daşıyır.

Ədalətli əmək haqqı bir sıra xarici ölkələrin konstitusiyalarında nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, İtaliya və Portuqaliya konstitusiyalarında əmək haqqı "əməyin (sərf olunan əməyin) kəmiyyətinə və keyfiyyətinə uyğun gələn və işçinin və onun ailə üzvlərinin layiqli həyat şəraitinin təmin edilməsi üçün yetərli olan haqq", İspaniya Konstitusiyasında "işçinin və onun ailə üzvlərinin tələbatlarının təmin edilməsinə kifayət edən haqq", Slovakiya Konstitusiyasında "layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi üçün yetərli olan haqq" kimi xarakterizə edilir. İrlandiya Konstitusiyasına görə dövlət vətəndaşların öz peşələrini reallaşdırmaqla ev tələbatlarını səmərəli şəkildə təmin etmək üçün vəsait əldə edə bilmələri üçün tədbirlər görür.

"Yaşayış minimumu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.08-ci maddəsinə görə minimum əmək haqqı qanunvericiliklə ixtisassız əməyə və xidmətə görə aylıq əmək haqqının ən aşağı səviyyəsini müəyyən edən sosial normativdir. Həmin qanunun tələbinə görə mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisə, idarə və təşkilatlar ixtisassız əməklə məşğul olan işçilərinə əmək haqqını minimum əmək haqqı məbləğindən az olmayaraq ödəməlidir. Göründüyü kimi, burada işçinin ailəsinin ehtiyacları nəzərə alınmamışdır. Lakin, Avropa Sosial Xartiyası minimum əmək haqqının müəyyənləşdirilməsi zamanı işçi ilə yanaşı onun ailə meyarlarının da diqqətə alınmasını əsas şərt və tələb kimi müəyyən edir. Belə ki, Avropa Sosial Xartiyasının 4-cü maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən əməyin ədalətli ödənilməsi hüququnun səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə işçilərin əməyinin işçilərə və ailələrinə layiqli həyat səviyyəsini

[18] Mehbalıyev S.S., İskəndərov R.K. Əmək bazarı və əhalinin sosial müdafiəsi. Bakı: Çaşıoğlu, 2002, s. 222.
[19] Hüseyinli N. Uluslararası Sözleşmeler Işığında Aile ve Çalışma Yaşamının Uzlaştırılması Kapsamında Ebeveyn İzninin Uygulamadaki Yeri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fak., Cilt: 23 – Sayı: 1, 2015, (s. 271-311)., s. 274-275.
[20] Hüseyinli N. Azerbaycan'ın Sosyal Güvenlik Sistemi, Ankara. 2012. s. 19.

təmin edəcək dərəcədə ödənilməsi hüququnu tanımağı tərəflər öhdəlik kimi götürürlər. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyinin minimum əmək haqqı və ədalətli əmək haqqı ilə bağlı normalarının Avropa Sosial Xartiyasının tələblərinə uyğunlaşdırılması, minimum əmək haqqının müəyyən olunması zamanı işçi ilə yanaşı onun ailəsinin də ehtiyaclarının nəzərə alınması əhəmiyyətli olardı.

Konstitusiyanın 35-ci maddəsinin VI hissəsinə görə hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır. Hesab edirik ki, həmin maddənin aşağıdakı redaksiyada verilməsi daha məqsədəmüvafiq olardı: "VI. Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan***, özünün və ailəsinin layiqli həyat səviyyəsini təmin edəcək ədalətli*** haqq almaq hüququ vardır". Təbii ki, məntiqi uyğunluğun təmin olunması üçün qüvvədə olan sosial təminat və əmək qanunvericiliyində minimum əmək haqqının əsas əlamətlərindən biri kimi onun "*layiqli həyat səviyyəsi təmin edən sosial normativ*" olması təsbit edilməlidir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, məqalə çərçivəsində aparılmış araşdırma və təhlillər aşağıdakı nəticələrə gəlməyə imkan verir.

1. İnsanın layiqli həyat səviyyəsinə olan hüququ sosial sferada ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi standartlarını müəyyən edən bir sıra hüquq sahələrinin kompleks institutu kimi çıxış edir. Buna görə də o, müxtəlif sahəvi aidiyyətə malik olan normalar vasitəsi ilə reallaşdırıla bilər.

2. İnsanın layiqli həyat sürmək hüququ beynəlxalq hüquqi aktlarda təsbit olunmuş layiqli həyat səviyyəsində yaşamaq hüququnda ifadə olunur. Lakin heç bir beynəlxalq hüquqi akt layiqli həyat səviyyəsinə dəqiq anlayış vermir və ancaq onun tərkib elementlərini sadalamaqla kifayətlənir. Hesab edirik ki, bu aktlarda həmin anlayışın verilməsi heç də məqsədəmüvafiq deyil. Ona görə ki, layiqli həyat səviyyəsi müxtəlif ehtiyacların ödənilməsi imkanını özündə əks etdirir. Bu isə, öz növbəsində, hər bir dövlətin iqtisadi inkişaf səviyyəsindən və şəxsin vəziyyətindən birbaşa asılıdır. Azərbaycan dövləti hər bir halda Azərbaycan Respublikası konstitusiyasına uyğun olaraq, sahəvi sosial qanunvericilik aktları əsasında minimum sosial standartları müəyyən etməklə hər bir vətəndaşın və ailənin layiqli həyat səviyyəsində yaşamaq hüququnu təmin etməlidir. İnsanın öz şəxsiyyətini və ləyaqətini qoruyub saxlaması səviyyəsində ehtiyaclarının ödənilməsi isə həyata keçirmək istədiyimiz sosial islahatların son nəticəsi olmalıdır. Bu isə ancaq güclü iqtisadiyyatı olan dövlətdə mümkündür. Lakin hər bir halda, dövlət ümumi daxili məhsulun mühüm hissəsini əhalinin sosial cəhətdən zəif təbəqələrinin layiqli həyat səviyyəsini təmin etməyə yönəltməlidir.

3. Layiqli həyat səviyyəsini təmin edəcək minimum sosial standartların mütərəqqi beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq müəyyənləşdirilməsi baxımından "Minimum sosial standartlar haqqında" qanunun qəbul edilməsi məqsədəmüvafiq olardı.

4. Sosial yönümlü dövlətdə yardıma möhtac olanlara kömək etmək ilk növbədə dövlətin borcu olmalıdır. Belə tədbirlər layiqli həyat səviyyəsi hüququnun dolğun şəkildə təmin olunmasında əhəmiyyətli rola malikdir. Bu baxımdan Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin II hissəsinə aşağıdakı məzmunda müddəanın əlavə olunması məqsədəmüvafiq olardı: "Dövlət yardıma ehtiyacı olanların sosial müdafiəsinin təmin edilməsi üçün tədbirlər görür".

5. "Yaşayış minimumu" haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.08-ci maddəsinə görə minimum əmək haqqı qanunvericiliklə ixtisassız əməyə və xidmətə görə aylıq əmək haqqının ən aşağı səviyyəsini müəyyən edən sosial normativdir. Həmin qanunun tələbinə görə mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisə, idarə və təşkilatlar ixtisassız əməklə məşğul olan işçilərinə əmək haqqını minimum əmək haqqı məbləğindən az olmayaraq ödəməlidir. Göründüyü kimi, burada işçinin ailəsinin ehtiyacları nəzərə alınmamışdır. Lakin, Avropa Sosial Xartiyası minimum əmək haqqının müəyyənləşdirilməsi zamanı işçi ilə yanaşı onun ailə meyarlarının da diqqətə alınmasını əsas şərt və tələb kimi müəyyən edir. Belə ki, Avropa Sosial Xartiyasının 4-cü maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən əməyin ədalətli ödənilməsi hüququnun səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə işçilərin əməyinin işçilərə və ailələrinə layiqli həyat səviyyəsini

təmin edəcək dərəcədə ödənilməsi hüququnu tanımağı tərəflər öhdəlik kimi götürürlər. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyinin minimum əmək haqqı və ədalətli əmək haqqı ilə bağlı normalarının Avropa Sosial Xartiyasının tələblərinə uyğunlaşdırılması, minimum əmək haqqının müəyyən olunması zamanı işçi ilə yanaşı onun ailəsinin də ehtiyaclarının nəzərə alınması əhəmiyyətli olardı.

Konstitusiyanın 35-ci maddəsinin VI hissəsinə görə hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır. Hesab edirik ki, həmin maddənin aşağıdakı redaksiyada verilməsi daha məqsədəmüvafiq olardı: "VI. Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan***, özünün və ailəsinin layiqli həyat səviyyəsini təmin edəcək ədalətli*** haqq almaq hüququ vardır". Təbii ki, məntiqi uyğunluğun təmin olunması üçün qüvvədə olan sosial təminat və əmək qanunvericiliyində minimum əmək haqqının əsas əlamətlərindən biri kimi onun "*layiqli həyat səviyyəsi təmin edən sosial normativ*" olması təsbit edilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası / http://e-qanun.az/framework/897
2. Ələkbərov F. Əhalinin yüksək sosial təminatinin azərbaycan modeli."Xalq" qəz., Bakı, 2011, 13 oktyabr, № 226, s. 8.
3. Hüseyinli N. - Hüseyinli T. Çocuk Bakımının Kadın İşgücü Üzerinde Etkileri ve Hukuki Düzenlemeler, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (34) 2016, (s. 108-137).
4. Hüseyinli N. Azerbaycan'ın Sosyal Güvenlik Sistemi, Ankara. 2012. (377 s.).
5. Hüseyinli N. Uluslararası Sözleşmeler Işığında Aile ve Çalışma Yaşamının Uzlaştırılması Kapsamında Ebeveyn İzninin Uygulamadaki Yeri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 23 – Sayı: 1, 2015, (s. 271-311).
6. İbrahimova A.N. Dövlətin sosial funksiyası: hüquqi aspektlər. Dərs vəsaiti. Bakı, 2018
7. Mehbalıyev S.S., İskəndərov R.K. Əmək bazarı və əhalinin sosial müdafiəsi. Bakı: Çaşıoğlu, 2002, s. 234 (544 s.)
8. Prezident İlham Əliyevin sosial dövlət fəlsəfəsi: son 10 ildə həyata keçirilən sosial siyasətin real nəticələri. "Yeni Azərbaycan" qəz., Bakı, 2013, 29 sentyabr, № 181, s. 7
9. Дмитриев Ю.А. Право человека на достойную жизнь как конституционно-правовая категория // Конституционный строй России, 1996, выпуск 3, с. 58 (с. 54-62)
10. Документы истории Великой Французской революции. М.: МУ, 1990, с. 218 (528 с.)
11. Собакин В.К. Правовые аспекты внесения на ратификацию многосторонних международных договоров // Московский журнал международного права, 1997, № 3, с. 33 (с. 31-38)
12. Соловьёв В.С. Оправдание добра. М.: Институт русской цивилизации, Алгоритм, 2012, с. 353-355 (656 с.).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(5)

Doç. Dr. Recep CENGİZ[21]

ALEVİ-BEKTAŞİLİK VE SÜNNİLİK DÜALİZMİ
DUALISM OF ALAVI-BEKTASHISM AND SUNNISM

ÖZ

Türk kültür tarihinde hem Sünnilik hem de Alevi-Bektaşilik, İslam-i referanslı kültür örneklerini oluşturmaktadırlar. Bunlardan Alevi-Bektaşilik özünü ve sözünü bilgeliğe, bilimselliğe ve aşka dayandırma iddiasında olan, Hz. Ali'nin merkeze alındığı Alevilik; Anadolu'da, ele, bele ve dile sahip olmayı bireysel davranış; bir olmayı, iri olmayı ve diri olmayı toplumsal ilişkiler zemininde ilkeleştiren; temel idesi insanı ön plana alan bir inanç sistemi olarak görünüm kazanmaktadır. Alevi-Bektaşiliğin sahip olduğu sosyal ilişkiler manzumesine bakıldığında Alevi-Bektaşilik ve Sünnilik arasında düalist nitelikte bir dizi inanç ve ritüellerin varlığı dikkat çekmektedir. Anadolu'da hem alevi-Bektaşi hem de Sünni yorumlama sosyolojik bir olgunun tipik bir örneği olarak aynı toplum mozaiği ve piramidi içerisinde belirli bir yere sahiptir. Alevi-Bektaşilerin Cumhuriyetle birlikte yeni bir sosyo-kültürel değişim içine girmesi üyelerin kişilik ve kimlik değişimlerine neden olmuştur.

Çalışmada Alevi-Bektaşilik anlamında Heteredoksi, Sünnilik anlamında Ortodoksi terimlerinin kullanılmasına yer verilmiştir. Kısaca, Türk heteredoksisi içerisinde kendine has özellikleriyle tanınan Alevi-Bektaşilik, bu çalışma kapsamında, çok faktörlü sosyal ve teolojik yönleri bulunan sosyolojik bir olgunun tipik bir örneği olarak ele alınmış, Alevi-Bektaşiler, toplum mozaiği ve piramidi içerisinde belirli bir yere oturtulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sünnilik, Alevi-Bektaşilik, dualizim, Anadolu.

ABSTRACT

In Turkish culture history, Alevi-Bektashism is a form of culture which has Islamic root. Alevi-Bektashism with its core and words relies on wisdom, science, and love as Hz. Ali relocated them into the central. Alawism is a system which requires controlling hands, tongue and desires as individual behaviour; being greater and alive as a social principle; and taking human being to forefront. In social relationship of Alevi-Bektashism, there is a range of beliefs and rituals in dualist nature. In Anatolia, Alevi-Bektashism and Sunnism both have their specific place as a typical form in the mosaic and the pyramid of the same society. Alevi-Bektashism with the time of Republic has caused social-cultural changes on its members.

In this study, heterodox terms for Alevi-Bektashism and orthodox terms for Sunnism will be used. In short, Alevi-Bektashism in Turkish Heterodoxy as known with its specific characteristic will be taken into account as a sociological term which has multi-factorial, social and theological features. In this study, Alevi-Bektashies will be placed into the mosaic and the pyramid of the society.

Keywords: *Sunnism, Alavi-Bektashism, Dualism, Anatolia.*

[21] **Doç. Dr. Recep CENGİZ; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Samsun/TÜRKİYE; e-posta: sosyoloji1983@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Giriş

"Bana bir harf' öğretenin kölesi olurum"
Hz. Ali

"Eline beline diline sahip ol, bir olalım, iri olalım, diri olalım"
Hacı Bektaşi Veli

"Benim usul boylu selvi çınarım
Yüreğime bir od düştü yanarım
Yönüm sensin, yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır iki kaşın arası"
Pir Sultan Abdal

Toplumsal gerçekliğin önemli unsurlarından biri olan din veya kutsal olarak kabul edilen şeyler modernleşme sanayileşme, kentleşme gibi koşullar altında bile toplumsal ve bireysel hayatın içinde sönüp gitmezler; fakat genellikle temel paradigma ya da paradigmalardan sapmadan köklü bir dönüşüm geçirirler. Her inanç sisteminde olduğu gibi Sünni ve Alevi-Bektaşi inanç sisteminde de bu durum açıkça görülmektedir. Bunlardan Batini[22] öğretilerini ve buna dayanan gizli ritüellerini geleneksel olarak yalnızca dini lider konumundaki kişilerin organize ettiği Alevi-Bektaşilik dini liderler sayesinde özgün bir görünürlük, biçim ve içerik kazanmaktadırlar. Türk tarihi içinde Alevi-Bektaşi grubunun genel karesteristik özelliğine baktığınızda Sünni öğretiye dayanan hem Selçuklu ve Osmanlı toplumunun siyasi-idari yapısıyla, politik ve toplumsal merkezleriyle ve hem de daha sonraları Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumlarıyla sınırlı bir dinsel-grup niteliğinde bulunmaktadır. Örneğin resmi (kadı) mahkemelerine karşılık "düşkünlük" kurumu ve grup dışı evlenme yasağı ile ilgili kurallar, yalnızca normatif açıdan değil, pratikte de uygulama alanı bulmaktadır. Başta Türkiye olmak üzere İslam dünyasında, Sünni ve Alevi-Bektaşi gruplara yönelik uyanan yeni ilgi, genel olarak bu grupların dış gruplarla olan ilişkilerinde yoğunlaşmaktadır. Hem Sünni hem de Alevi-Bektaşi grup içinde farklı statüleri temsil edenler kendi bakış açılarını toplumsal, kültürel, politik ve dinsel terimler kullanarak karşı terminolojilerle ifade etmeye çalışmaktadırlar.

Genelde, Hz. Ali merkezli inanç sistemleri ve özelde Anadolu Alevi-Bektaşiliğinin, savunucularının kullandığı terminoloji, Sünni (Ortadoks) olarak kabul gören egemen kültürün ortaya koyduğu inanç ve ritüelleri yadsıma ve bunların görünür olanlarını reddetme yönünde bir gelişme göstermiştir. Bu görünürlük nedeniyle Sünni yorumlama Hz. Ali odaklı gruplara, genellikle; dinsel açıdan mezhepçi, tarikatçı, senkretik ve zındık, Toplumsal açıdan; ayrılıkçı, çatışmacı, sapkın ve yabancı gözüyle bakmaktadır. (Olsson, 1999; 261). Oysa Aleviler, sahip oldukları inanç sistemlerini, daha geniş ve derin (Batini), İslam çerçevesi içerisine oturtmaya çalışarak, Sünni ritüel biçimlerini reddetmek yerine, bunlara saygı gösterme ve her birine alternatif oluşturma yolunu tercih etmektedir. Hz. Ali merkezli inanç sisteminin bir öğesini oluşturan Anadolu Alevi-Bektaşiliğinin; farklı inanç ve ritüel türleri olabileceğini kabul etmek, zaten mezheplerin ve tarikatların doğasında bulunan farklı anlama ve açıklamanın bulunduğu anlamına gelmektedir. Örneğin, Alevi-Bektaşiliğin, kendi algılamasına dayanan hoşgörüyü açıklamak için şu sosyolojik argümanlar öne sürülebilir. Bunlardan birincisi, yabancıların kendi yerleşmelerinde kalabilmesine imkan sağlayarak, kendilerini tümüyle farklı bir dini grup olmadıkları mesajını vermek, diğeri ise, inananların, Alevi grubu içinde farklı bireysel

[22] Batınilik: Şii karakterli diğer mezheplerle birlikte bu isimle anılmaktadır. 8.yy. da İsmailliye hareketi ile özdeşleşen, önceleri Hurufilik adı altında hareket eden sonra da Bektaşilik içerisinde yayılma eğilimi gösteren bir inanç sistemidir. Irak'ta ve İran'da hala etkinliği bulunan; Dürzi'ye, Halefiye, Hurufilik, İsmailliye, Karmatilik, Nuseyriye gibi tarikatları bulunan bir inanç biçimidir. Batıniler halifelik yerine imamlığı teklif etmektedirler, imam, onlara göre Hz. Ali'nin soyundan gelmektedir. Tarihi bilgilere göre Batıniler, İslamiyet yıkabilmek için İslam düşmanlarıyla iş birliği yapmışlardır. Örneğin Fransızlar Dürzilik ve Nusayriliği Lübnan ve Suriye'nin birliğini bozmak için kullanmışlardır. Masonlukta Batıniliğin diğer bir şekli olarak kabul edilmektedir (Kırkkılıç, 1996; 264-266).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

konum alabilmesine imkan sağlanmasıdır. Özellikle, sosyal bir sorun oluşturmama gayreti; Alevilerin Sünniler tarafından ayıplanmaya maruz kalmaksızın veya herhangi bir yaptırıma uğramaksızın duruma göre, Sünni inanç biçimine eklenebilmesine neden olabilmektedir. Hatta Alevi-Bektaşilikte, diğer insanların görüşlerine duyulan bu ve buna benzer geleneksel yerleşik saygı, dış gruplar açısından Alevi-Bektaşiliğe bir çekicilik de kazandırmaktadır.

Anadolu Alevi-Bektaşiliğinin ve Sünni yorumun her birinin kendine ait kutsal metinleri, ahlaki değerleri, inanç ve ritüelleri bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla, bu farklı değerler manzumesinin yaratılması, kaçınılmaz olarakn Sünni ve Alevi-Bektaşi yorumlamanın gerçek ve nihai biçiminin hangisi olduğuna dair spekülasyonların ortaya çıkmasına ve hatta artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, gerçek Alevi-Bektaşilik ve Sünnilik iddiasındaki hiçbir tek faktörlü açıklama pratikte, ampirik açıdan doğru olmamaktadır. Çünkü yüzyıllar boyunca değişik dini inanç ve geleneklere uyum sağlamak ve veya onları kendisine benzeştirmek için Sünnilik ve Alevi-Bektaşilik çok karmaşık biçimler almıştır. Bu nedenle egemen kültürle birlikte iç içe yaşamayı sürdürme zorunluluğu, tasavvufi bir felsefeyle barış içinde kalma arzusu, cinsiyetler arasında eşitliğe dayanan bir öğreti ortaya çıkarması gibi özellikleri, Alevi-Bektaşiliğe, kayda değer özgün bir farklılık kazandırmıştır (Olsson, 1999; 262).

Türk-İslam tarihindeki ve bugün modem Türkiye'nin tarihinde ve geleceği ile ilgili, olası dini, siyasi vb. tüm önemli sorunlar, günümüz Sünniliğin ve Alevi-Bektaşiliğinin araştırılmasıyla daha da netlik kazanma imkanı bulabilecektir. Genel olarak toplumu etkileyen sorunlar, artan oranda, öncelikli olarak Alevi-Bektaşi grubunun kendi sorunları biçiminde algılansa da, gerçekte, Türkiye'de bulunan bütün dini grupları ilgilendiren bir sorun olduğu unutulmamalıdır. Aleviler ile Bektaşiler Anadolu'da her ne kadar ortak bir kökene dayansalar da tarih boyunca inanç ve ritüeller açısından farklı bir yol izlemişlerdir. Alevilik daha çok kırsal bir inanç sistemi olarak kalmış ve bu nedenle içinde bulunduğu geleneksel yapıyı muhafaza ederek, önceki yapısından fazla uzaklaşmamıştır. Buna karşılık, Bektaşilik kentli, özellikle son yüzyıllarda kentlere özgü nitelik taşımış, 18. yy. ikinci yarısından itibaren diğer kentli tarikatlarla pek çok yönden ortak bir eğilime katılarak bir tür seçkinler grubuna dönüşmüştür. Hem Aleviliğin hem de Bektaşiliğin Orta doğudan Balkanlara ve Anadolu'ya kadar yaşam bulduğu tüm sosyal hayat alanları, kültürel benzeşme özellikleri ve ortak inanaç ve ritüellere sahip olmaları Alevi ve Bektaşilerin birlikte ve bir olarak ifade edilmesine imkan sağlamıştır. Aynı şekilde Sünni olarak nitelendirilen inanç sisteminde de farklı coğrafyalardan, kültürel özelliklerden ve ortak kabul edilen inanç ve ritüellerden söz etmek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Alevi kültürüne karşı uyanan yoğun ilginin bir yansıması olan bu türden bilimsel araştırmalar, modem Türkiye'nin toplumsal yapısına ilişkin kayıp halkalardan birini bularak yerine oturtma ve tarihi gerçek bütünlüğüne ve tüm toplum içindeki dini temelli alt grup üyelerini birbirine yaklaştırma açısından bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Ortodoksi (Sünnilik) ve Heteredoksi (Alevi-Bektaşilik) düalizminin yapısını analitik olarak sosyal ve teolojik bağlamda ikiye ayırdığımızda şu görünürlülükle karşılaşmaktayız.

1. Ortodoksi (Sünnilik) ve Heteredoksi (Alevi-Bektaşi) Dualizminin Toplumsal Yapısı

Gelenekselliğin ve modernizmin birçok özelliklerini birlikte taşıyan toplumlar geçiş (tranzisyonel) aşamasında bir sosyal yapı sergilemektedir. Bu nedenle bu tür toplumlarda din, hem geleneksel hem de modem toplumun karesteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Örneğin Müslümanlığın, "kitabi İslam", "tekke İslami", "resmi İslam" ve "halk İslamı" şeklindeki kategorileştirilmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Hatta Türk toplum yapısında tarihi geleneğe dayalı ve bu günkü görünürlülüğü açısından ortodoksi (Sünnilik) ve heteredoksi (Ailevi-Bektaşilik) geçiş aşamasındaki bir toplumda görebileceğimiz bir sosyal gerçeklik olmaktadır. Bu durumda Sünnilik ve Alevi-Bektaşilik dualizmi özgün sosyolojik özelliklere dayanmakta ve tartışılmaktadır. Söz konusu düalizm, İslam-i yorum tarzları ve başta siyasi iktidarın kullanılması, bürokrasi ve grupların yaşadıkları sosyal hayat alanlarının niceliği ve niteliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda sosyolojik olarak analiz edildiğinde genelde Ortodoksi (Sünnilik), yazılı bir kültüre, toplumsal sözleşmeye, siyasi taleplerin gerçekleşmesi için yeterli rasyonelliğe sahip iken heteredoksi (Alevi-Bektaşilik) ise sözlü bir

kültüre dayalı, muhalif/muhalefet din anlayışını temsil eden bir oluşum sergilemektedir (Cengiz; 2000, 34–50).

İslam dünyasında Kur'an ve sünnet üzerine yoğunlaşan siyasi, hukuki, ailevi, ahlaki vb. kurumsal ve kavramsal alanlarda birbirinden farklı anlayış, algılayış ve açıklamanın ortaya çıkması teolojik alanda Sünnilik ve Alevi-Bektaşilik dualizminin temelini oluşturmaktadır. Ancak Ortodoksi ve heteredoksi yorumlamanın temel dinamiği, tüm toplumla ilgili belirli kriterlere göre yapılmış bir dizi toplum tiplemesini de hatırlatmaktadır. Örneğin, ibn-i Haldun'un "bedevi", "hadari", Comte'un "askeri", "hukuki", "sanayi", H. Bergson'un "açık", "kapalı", Redfleid'in "arkaik" ve "kent" ayırımlarıyla birlikte, G. Rocher'in, "geleneksel" ve "modem, teknolojik" toplum tasnifleri bu türden kategorileştirmenin bazılarını oluşturmaktadır. Söz konusu örneklerden geleneksel toplumda sosyal hareketliliğin sınırlı olduğunu ve dinin toplumun yapısına uygun bir espriyle hem teolojik hem de sosyal öneme sahip bir otorite olduğunu söylemek mümkündür. (Günay, 1993: 357 -358). Modem sanayi toplumun da ise sosyal örgütlülük oldukça karmaşıktır ve seküler anlayışa ve bu anlayışın ortaya çıkardığı bilimsellik ve rasyonellik vurgusu ön plandadır.

Alevi-Bektaşilik ve Sünnilik düalizminin toplumsal yapı içindeki gücü göz önüne alındığında, ortodoksinin sosyal dayanağı, üstte siyasi iktidar olmak üzere, bürokrasi ve şehirli bireylerden oluşurken heterodoksinin sosyal tabanı ise kırsal yerleşmeler ve göçebe yaşayanlar olarak gözükmektedir. Örneğin, Osmanlı Devleti'nde siyasal iktidar, bürokrasi ve genellikle kentsel yerleşmelerde Sünnilik (Ortodoks) egemen İslam-i bir yorumlama olarak varlık kazanırken heteredoksi ise siyasi iktidarın desteğinden yoksun ve kendi iç dinamikleriyle örgütlenen bir yapı oluşturmaktadır. Sünniliğin yazılı kaynaklara dayanması ve buna isnat edilen kurumsallık ve ilkesellik vurgusu, örneğin, "ilimden başka mürşit edinmemek", "bidat ve hurafelere karşı olmak", "Tanrı ile kul arasına aracılar kabul etmemek" gibi rasyonel değerler modem birey ve Türkiye'nin yaratılması için gerekli görülmüştür. Dolayısıyla sözlü bir kültüre sahip olan Alevi-Bektaşiliğin zaten böyle bir bağlamda böyle bir mönünün servisini yapma olanağı bulunduğunu söylemek oldukça güçtür (Aktay, 1999; 37). Benzer şekilde Alevi-Bektaşiliğin, temel dinamikleri arasında yer alan, "yetmiş iki milleti bir görme", "temel insan olgusu", "hoşgörü" vb. temel değerler, onların Sünni yorumlamaya alternatif söylemleri olarak varlık kazanmış ve her türlü grup tarafından onaylanabilir bulunmuştur. Alevi-Bektaşilik (heterodoksi) ve Sünnilik (Ortodoks) düalizmin açıklanmasına yönelik, literatürde birbiriyle ilişkili iç içe geçmiş; heresy, ortodoksi, heterodoksi ve senkretik olarak ifada edilebilir dört kavram bulunmaktadır. Bunları kıa kısa açıklayacak olursak şunları söyleyebiliriz.

Heresy, bir inanca karşı olan mezhep, yanlış fikir ve ana gruba bağlı olanlardan uzakta kalan alt grupların sahip olduğu inanç ve ritüel örnekleri anlamlarına gelmektedir (Bkz. Oxfort ing. Sözlük). Ortodoks ise, l) Dogma ve kilise öğretisine uygun olan; 2) Ortodoksluk mezhebine mensup olan 3) inancı sağlam, genellikle kabul edilen bir dogma ve bu dogmanın gereği olan ritüellere bağlılık anlamlarında kullanılmaktadır (Bkz.Tdk. Sözlüğü- Oxford ing. Sözlük). Ortodoksi kavramının karşıtı olarak kullanılan heterodoksi ise, daha ziyade yerleşik veya genel kabul gören bir dine karşı olan yeni bir düşünce ekolünü ifade etmektedir. Heteredoksi, kabul edilen doğmaların bir kısminin atılması veya değiştirilmesi ve onların yerine yenilerinin ikame edilmesi ve böylece farklı bir yoruma ulaşılmasını vurgulamak için kullanılmaktadır (Bkz.Tdk. Sözlüğü- Oxford ing. Sözlük). Senkretik kavramı ise, birbirinden farklı düşünce, inanç veya öğretileri, bunlara ait ritüelleri uzlaştırmaya çalışan felsefe sistemi olduğu kadar, iki ya da daha fazla dinin dogmatik değerlerini ve pratiklerini birbirine karıştırarak yeni bir özgün inanç sistemi oluşturulmasını anlatmak için kullanılmaktadır (Demirci, 1995: 25–26). Açıkçası önceki toplumsal yapı içinde var olan kurumsal ve kavramsal örgütlülüğü İslamiyet'in bazı unsurlarıyla re organize eden, uzlaştıran Türkler, Anadolu'da Alevi-Bektaşilik vb. heteredoks inanç ve ritüel biçimleri geliştirmişlerdir (Öz, 1996: 13). Analitik bir ayırımla ifade

edilecek olursak Alevi-Bektaşilik, önceki; Şamanizm, Mandeizim,[23] Budizm, Zerdüştlük,[24] Manilik[25] Hıristiyanlık vb. ve sonraki; Batınilik, Süfilik[26] Yesevilik[27] Horasan Melamiyesi,[28] Hurufilik,[29] Safevi Şiiliği gibi bir dizi inanç sistemlerinin düşünce ve ritüellerinin harmanından oluşmaktadır (Çamuroğlu, 1992: 83-88-Ocak, 1991: 92-Türkdoğan, 1995: 377). Türk-İslam dünyasındaki görünümüne bakıldığında, modem Türkiye Cumhuriyeti de dahil olmak üzere, tarihi süreç içerisinde kurulan Türk devletlerin de siyasi otoriteyi temsil eden yönetici grupların sadece İslam inancının Sünni (Ortodoks) yorumuna tabii oldukları söylemek oldukça güçtür. Örneğin Müslüman Türk devleti olan Gazneliler'den başlayarak Karahanlılar, Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti, İslam'ın Sünni temelli inanç sistemini esas alan ve bunu korumaya özen gösteren devletler olmalarına rağmen Alevi-Bektaşiliğin baskısından hiç etkilenmediğini söyleyemeyiz.

Alevi-Bektaşilik, Osmanlı devlet sistemi içinde, İslam'ın Sünni yorumunun eğitim kurumları olarak kabul edilen medresenin icazetine, hukukuna, daha açıkçası onun temellendirdiği toplumsal kurumlara bir karşı hareket olan bazı tasavvuf hareketleri ile birlikte güçlenmiştir. Ortodoks yoruma dayanan siyasi, ekonomik, hukuki vb. toplumsal kurumlardan, kavramlardan ve ilkelerden bunalan, özgür felsefi düşüncelerini sufilik kılıfı altında saklamak isteyen Alevi-Bektaşiler, tekke, dergah vb. gibi mekanlara sığınarak ve hatta bu türden mekanlar oluşturarak alternatif düşünüş ve yorumlamalarla heteredoks İslam anlayışının kurumsallaşarak güçlenmesine, devamına ve ortadoks yoruma alternatif olmaya imkan sağlamışlardır (Köprülü, 1980: 127-129).

Hz. Muhammet'in ölümüyle başlayan Hz. Ali taraftarlığı ile büyüyen, Anadolu da. Hacı Bektaşi Veli ile olgunlaşan ve Balım Sultanla kurumsallaşan Alevi-Bektaşilik, varlığını koruyarak bu güne değin ulaşmayı başarmıştır. Örneğin Osmanlı devlet yönetiminin en büyük siyasi rakiplerinden biri sayılan Şah İsmail'in dini-siyasi söylemlerinin genel kabul gördüğü Osmanlı idari-siyasi yapısına karşı durduğu bilinmektedir. (Komisyon, Geçmişten Günümüze İslam Tarihi, 1989: C. 11, 291-300-Aktay, 1999: 45). Alevi-Bektaşi istemlerinin dile getirildiği Baba İshak, Şah Kulu ve onun halifesi Nur Ali vb. dini önderler tarafından organize edilen toplumsal çatışmalar ve kaynağını bu tarihsel sorunlardan aldığını düşündüğümüz 1993 yılı Sivas ve 1996 İstanbul Gazi mahallesi olayları bunun tipik örneklerindendir, Sünnilik ve Alevi-Bektaşilik düalizminin tipik göstergelerinden bazıları, hilafete karşı "imamet", bütün Müslümanların kardeşliğine karşı "musahiplik", resmi hukuka karşılık "düşkünlük" gibi kurumsal yapılardır.

2. Ortodoksi (Sünnilik) ve Heteredoksi (Alevi-Bektaşilik) Düalizminin Teolojik Yapısı

Teolojik tartışmalarda üzerinde durulması gereken husus, temel paradigması tek Tanrıya, kutsal bir metne ve nasların aktarılmasına aracılık eden bireylere dayanmasına rağmen, İslam dininin de dahil olduğu her dinde ortodoksi ve heteredoksi yorumlamanın temeli olarak nitelendirebileceğimiz çeşitli dini grupların

---

[23] Mandeizim, Hz. İbrahim'den önce Mezepotamyada yıldızlara tapan topluluğa verilen ad.

[24] Zerdüştlük: M.Ö.7. yy. da ortaya çıkmış olan İran ve çevresinde yaşayan halkların bağlandığı eski bir düalist din. Aydınlık iyiliği, karanlık da kötülüğü temsil etmektedir, insan ruhu bu iki gücün çatışma alanıdır, insanda hangi taraf üstün gelirse Zerdüştlüğe göre insan o tarafa yönelir (Cevizci, 1996: 436).

[25]Manişeizm; M.S. 3.yy. da İran'da mani tarafından kurulmuş olan düalist dinsel harekete verilen ad. Manişeizm, hem evrenin kendisini ve hem de insan varlığını, iyilikle kötülüğün savaş alanı olarak görür, insan varlığının mutluluğu da söz konusu iki karşıt güç arasındaki dengeye bağlıdır.

[26]"Süfilik: Sufi, İslam mistisizmine mensup her bireye verilen addır. Mesleklerine de tasavvuf denilmektedir Manevi bir nurlanma ile ulaşılan, Allah'ın gerçek bilgisine Sufiler "hakikat" adım verirler. Hakikate ulaşmak için Sufilerin izledikleri yönteme tarikat adı verilmektedir, ilk Sufilerin, Küfede 9.yy başlarında Sofu Abdak isimli, bir şeyhin etrafında toplanan bir Şii topluluğu olduğu söylenmektedir (Bkz. İslam Ansiklopedisi, x-xxı).

[27] Yesevilik; 12.yy.da Hoca Ahmet Yesevi tarafından kurulmuş olan Sünni olarak bilinen bir tarikatın adıdır. 15.yy.'da Anadolu'da yaygınlaşmış olan, özellikle Bektaşiler tarafından benimsenen bir tarikat olmuştur (Kırkkılıç, 1996; 336-337).

[28] Melamiye; Hem kendilerinin, hem de başkalarının kınanmasını, böylece kendisini üstün görmek gibi kötü davranışların giderilmesini' gaye edinenlere verilen bir isimdir. Melamilere göre tasavvuf, iyilik etmekten ibarettir (Kırkkılıç, 1996; 300-301).

[29] Hurufilik: i4.yy. da Fazlullah Hurufi tarafından kurulmuştur. O, Kuran'daki sayı ve harflere dayandırarak yeni bir dini yorumlama biçimi ortaya çıkarmıştır. Fazlullah dinin ve devletin varlığını tehlikeye soktuğundan Timur'un oğlu Miran Şah tarafından 1405 yılında idam edilmiştir. Zamanın en lirik şairi olan Nesimi de Hurufiliği yaydığı gerekçesiyle Halep'te öldürülmüştür (Kırkkılıç, 1996; 286-288).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ortaya çıkışının sosyal bir gerçeklik olduğunun bilinmesidir. Bunlar; sır cemiyetleri, ihvan birlikleri, gizli dini guruplar, tarikatlar mezhepler vb. olarak tanımlanabilir. Bunları özetle açıklarsak;

l)Sır cemiyetleri; genel kabul gören yerleşik dine karşı bir tepki hareketi olarak başlayan, sağlam ve istikrarlı bir şekilde oluşan, doğrudan doğruya fertlerin vicdan ve ruhlarına hitap eden, duruma göre uzun yada kısa ömürlü olabilen dini gruplardır. Bu gruplarda, kurucular biraz bulanık da olsa genellikle bilinmektedir. Bir dönemin Roma'sında, doğu ve batı toplumlarından geçen bu türden dini gruplara rastlanmakta olduğu bilinmektedir. Örneğin, "Elozis"[30], Kibele, izis, Attis gibi sır cemiyetleri Romanın devlet dini için tehlike oluşturdukları gerekçesiyle miladi 186 yıllarında kanlı bir şekilde yasaklanmıştır (Günay, 1998: 256-277).

2) ihvan birlikleri; ana dini gruptan kopmadan, dini esasları daha samimi düşünsellik içinde pratik hayata uygulamayı amaçlayan dini gruplardır. Bu dini gruplarda temel bağlılık, örgütlenmeden ziyade düşünce esasına dayanmaktadır, ihvan birlikleri grup içinde gerçekleştirilen sıkı kardeşlik bağı ile ortak mülkiyet edinmeye kadar uzanan, sıkı bir sosyal etkileşimi gerçekleştirebilen dini alt gruplardır. Türk İslam tarihinde Ahilik,[31] bu tür dini grubun tipik bir örneğini oluşturmaktadır (Günay, 1998: 277).

3) Gizli dini gruplar; özel bir tecrübeden geçirilen ve belli şartlara haiz oldukları anlaşılan, belirli bir kültürel disiplin sonucu girilen dini gruplardandır. Bu dini gruplarda, değerler ve buna dayanan normlar gruba kabul edilenler için geçerli ve onların tekelindedirler. Gizliliğin ön planda tutulması nedeniyle araştırmacıların grubun gerçek amaç, yapı ve niteliklerine nüfuz ederek örtüleri kaldırması oldukça güçtür. İslam'da, Batınilik[32] ve bu düşünceye dayanan İsmaililik[33] hareketleri, aynı şekilde Dürzi[34] ve Nusayri[35] grupları, bunun örneklerindendir (Günay, 1998: 276).

4) Tarikatlar; aynı dinin içinde, tasavvufa dayanan ve bazı ilkelerle birbirinden ayrılan, Tanrıya ulaşma yollarından her biri biçiminde tanımlanmaktadır[36] Tarikatlar, genellikle bireysel girişimle ortaya çıkan, zaman içinde grupsal bir karaktere bürünen, ana bünyeden ayrılmak yerine, üyelerini daha merkezi olmaya yönlendiren dini gruplardır. Nakşibendi, Kadiri, Bektaşi tarikatleri bunun tipik örneklerindendir.

---

[30] Efsaneye göre, Demetter'in kızı Persefene yer altı tanrısı Puluton tarafından kaçırılmış ancak annesinin yalvarması üzerine yılın yarısını yer altında geçirmek koşuluyla serbest bırakılmıştır (Günay, 1998: 257).

[31] Ahilik: 13.yy.'da Ahi Evran tarafından kurulmuştur. Yüzyıllar boyu esnaf ve sanatkarlar birliği anlamında kullanılmıştır. Bu ekonomik örgütlenme sayesinde Anadolu sanatkarları din istismarcılarından ve çıkar çatışmalarından uzak kalarak yaşama şansına sahip olmuşlardır. Kurulan örgüt savaş ve barış zamanlarında devletin ve halkın yanında yer almıştır. Genç kuşaklar bu örgüt sayesinde, yabancı akımların ve kötü alışkanlıkların etkisinden korunmuştur. Ahilik Bektaşilikle birlikte önceki işlevini kaybetmiştir. Ahiliği eski fonksiyonuna döndürme çalışmaları sürmektedir. Her yıl ekimin ikinci haftasında yapılan Ahilik etkinlikleri, bunun göstergesidir (Kırkkılıç, 1996; 254).

[32] Batınilik: Şii karakterli diğer mezheplerle birlikte bu isimle anılmaktadır. 8.yy. da İsmailiye hareketi ile özdeşleşen, kur'an ayetlerinden gizli anlamlar çıkarmaya çalışan önceleri Hurufilik adı altında hareket eden sonra da Bektaşilik içerisinde yayılma eğilimi gösteren bir inanç sistemidir. Irak'ta ve İran'da hala etkinliği bulunan; Dürziye, Halefiye, Hurufilik, İsmailiye, Karmatilik, Nuseyriye gibi tarikatleri bulunan bir inanç biçimidir. Batıniler halifelik yerine imamlığı teklif etmektedirler. İmam, onlara göre Hz. Ali'nin soyundan gelmektedir. Allah, ruhu önce Hz. Adem'e, sonra Hz.Muhammed'e, daha sonrada Hz. Ali'ye hulul etmiştir. Tarihi bilgilere göre Batıniler, İslamiyeti yıkabilmek için İslam düşmanlarıyla iş birliği yapmışlardır. Örneğin Fransızlar Dürzilik ve Nusayriliği Lübnan ve Suriye'nin birliğini bozmak için kullanmışlardır. Masonlukta Batıniliğin diğer bir şekli olarak kabul edilmektedir (Kırkkılıç, 1996; 264-266).

[33] İsmaillilik: 8.yy. da Abdullah bin Meymun tarafından kurulmuştur. Bahreyn, Yemen, ve Asha'da hükümet kuran Karmatiler, Mısır'da hükümet kuran Fatımiler, bu inançtadır. Hatta Nusayri'ye de İsmailiyeden türeyen bir koldur. İmamiyeden ayrılan, Şiiliğin en yaygın kollarındandır. Şam'dan Fas'a kadar uzanan ve 270 yıllık bir iktidar süresi olan bir devlet kurabilmeyi başarmış bir inanç sistemidir (Kırkkılıç, 1996; 292).

[34]Dürzilik; 11.yy.'da Anuştigin Derezi (Dürzi) tarafından Suriye'de kurulmuştur. Tanrının tekrar yeryüzüne inerek başka görüşte olanları cezalandıracağına inanırlar. Günümüzde Lübnan'da önemli güç durumundadırlar. Dışa kapalı bir yaşayışları vardır. Başkalarının malını gasp etmemek esastır. Cahiller ve akıllılar diye kendilerini ikiye ayırmaktadırlar (Kırkkılıç, 1996; 274).

[35]Nusayriye; 9.yy.'da Muhammed b. Nusayr tarafından kurulmuştur. Bunlara göre Hz. Ali tanrıdır ve Muhammedi yaratmıştır, o da Selman'ı yaratmıştır. Bunlar baba, oğul, ve Ruhul Kudüstür. Nusayrilikte avam ve havas tabakaları bulunmaktadır. Kadınlara değer verilmez. Sırları deşifre edenler öldürülür. Yerine göre, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi olduklarını söylerler. Kur'an yerine kendi kitapları olan "Kitabü-1 Mecma"yı okumaktadırlar. Daha çok Suriye, Filistin, ve Güney Anadolu'da yaşamaktadırlar (Kırkkılıç, 1996; 321).

[36] (Bkz. Tdk. Sözlüğü).

5) Mezhepler; ana gruptan büyük ölçüde ayrılarak kendine özgü düşünce, ritüel ve örgütlenmeye bağlı olarak ortaya çıkan dini gruplar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür hareketlerin temelinde, dinsel olduğu kadar, tarihsel, sosyal, faktörler de etkili olmaktadırlar. Mezhepler, siyasi iktidarların ani değişikliğe uğraması, yerleşik düzenin devrimsel bir karakterle yıkılmaya yüz tuttuğu bir zamanda, toplumsal çatışmayı artırıcı olmak yerine, bütünleşmeyi sağlamaya yönelik ortaya çıkmaktadırlar, İslam dünyasında, daha sonra çeşitli kollara ayrılan Şia ve Hariciler, Anadolu'da egemen olduğu kadar değişik İslam coğrafyasında etkili olan Hanefi ve Maliki mezhepleri, bunların bazı örneklerindendir (Günay, 1988: 280). Bu bağlamda Sünnilik ve Alevi-Bektaşi yorumlamanın teolojik yapısına baktığımızda şu görünürlülükle karşılaşılmaktadır.

Ortodoks ve heteredoks yorumlamaya, teolojik cepheden bakıldığında hem dinin topluma hem de toplumun dine etkisi yönünde bir farklılaşmanın ürünü olarak görünüm kazandıkları görülmektedir. Bu bağlamda dini nasların anlaşılması ve açıklanmasına getirilen yorumlamanın bir ürünü olarak görülebileceğimiz Sünnilik, yazılı kültüre dayanan, sınırları, alanı ve konuları tespit edilmiş bir teolojiye dayanmaktadır. Buna karşılık Türk İslam tarihi içinde heteredoksi ise, teolojik vurgularında sözlü kültürü esas alan mitolojik öğeler içeren, sosyal gelenekler tarafından örüntülenmiş senkretik bir inanç sistemini oluşturmaktadır. Teolojik anlayışın ontolojik yapısı gereği her iki yorumlamanın kullandığı üslup, dinin topluma etkisi yönünde kendine özgü vurgularla aktarılmaktadır. Örneğin mutlak bir tanrıya iman, onun naslarının kaleme alındığı mukaddes kitapların varlığına olan inanç ve tanrı ile nasları arasındaki aracıların (peygamberlerin) masumiyeti tartışılmaz temel paradigmalar olarak kabul görmektedir. Bütün bunlar İslam dinini benimsemiş olan bireylerin ortak düşüncesi olmasına karşılık başta heteredoks gruplar olmak üzere bir çok dini grupta değişik görecelilikte ve yoğunlukta inanç ve ritüel örneklerine rastlanmaktadır. Ortodoks ve heterodoks düalizminin teolojik arka planı hak ve batıl ikilemi çerçevesinde mukaddes metinlerin farklı şekilde yorumlanması ve bu farklı yorumlardan birinin dini otorite tarafından doğru kabul edilmesi sonucunda diğerinin yorumunun yanlış düşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede farklı yorumlama gücü devam ettiği sürece bu ikiliği ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda Sünnilik ve Alevi-Bektaşilik düalizminde teolojik yapı içinde şu hususların gözden kaçırılmaması gerektiğini söyleyebiliriz. Bunlar;

1) Aynı konuda bir yorumu batıl ilan edenin aynı dine mensup insanlardan oluşması,

2) her iki görüşün de doğru ve yanlış olma ihtimalinin bulunması,

3) Ortodoks ve heteredoks inanç ve ritüel örneklerinin zaman içinde farklı gerekçelerle değiştirilebilmesi

4) nihai olarak yorumlanmış olmamalarıdır (Kara, 1999: 70-71).

Türk heteredoksisi olarak Alevi-Bektaşiliğin kutsadığı Hz. Ali'ye atfedilen olağanüstü nitelendirmeler -İnsanın yüzünde yedi hat olduğu ve Ali yazdığı, Hak, Muhammet, Ali bir bütün ve nurdur, Alevilerin ezelden, Sünnilerin ise sonradan Müslüman oldukları- yönündeki inanç ve iman bunun en tipik örneklerindendir. Kutsamanın kişilerle sınırlı olmayıp yerleşmelerle ilgisi kurulurken Kerbela, Alevi-Bektaşilerin, Mekke ise Sünnilerin kutsadığı mekanlar olarak bilinmektedir Bütün bunlar teolojik tartışmaların sosyal hayata yansıyan yönleriyle ilgilidir.

Sünnilik ve Alevi-Bektaşilik düalizmi, İslam tarihi içinde İslam'ın evrensel gücünü elinde bulundurduğu bir dönemde hilafet tartışmalarında Hz. Ali ve Muaviye'nin önderliğini yaptığı toplumsal çatışma ile billurlaşan ve daha sonraki dönemlerde de devam eden ihtilafa dayandırılmaktadır (Komisyon, Geçmişten Günümüze İslam Tarihi, C. 11, 1989:226–286). Sünnilik ve Alevi-Bektaşilikte, bu tarihi ihtilafın sözde çözümlenmiş olarak kabul gördüğü sürecin bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Alevi-Bektaşilik, İlk Sünni yorumlamanın kurumsallaşması olarak kabul edilen Emevi devlet yapısının ve toplumsal merkezlerinin öngördüğü, inanç, ritüel ve yönetim anlayışının ortaya koyduğu zulüm ve şaşkınlığın bir ürünü olan, İslam-ı yozlaştırma ve azgınlığa karşı duruş olarak kabul edilmektedir (Komisyon, Geçmişten Günümüze İslam Tarihi, 1989: C. 11, 287-321). Anadolu'ya kadar gelmiş bulunan Alevi-Bektaşilik, şaşkınlık, yozlaştırma ve azgınlığın bir yansıması olarak algılanan Sünni inanç sistemine alternatif, kendisine özgü sosyal yapısı içinde bir seçenek olarak günümüze kadar gelmiştir.

Türklerin, İslam dinini benimsemelerinin daha ilk yıllarından itibaren, İslam'ın Sünni yorum biçimiyle (Ortodoks) birlikte diğer İslam-i yorum tarzlarını da (heterodoksiyi) benimsedikleri bilinmektedir. İslam'ın

Alevi-Bektaşi yorumunun Türkler arasında Anadolu'dan önce Horasan ve Maveraünnehir bölgesinde kabul görmesi ve etkinliği, hem Ahmet Yesevi ve hem de düşünsel olarak ona bağlı, daha sonra Anadolu'ya gelen bir çok erenlerden biri olan Hacı Bektaşi Veli'nin dini inanç ve bu inanca dayanan ritüellerinden anlaşılmaktadır. Türk'lerin İslamiyet'le birlikte önceki inançlarını devam ettirerek, bir kültürel akültürasyon örneği içinde senkretik inanç ve ritüeller manzumesi oluşturmaları Türk tarihinde heteredoksinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin yaslandığı başta, Selçuklu, Osmanlı imparatorluklarının genellikle İslam'ın Sünni yorum biçimim benimseyen Türk unsurlara sahip olmalarına rağmen, aynı zamanda sosyal ve teolojik açıdan farklı söylemlere ve bu söylemlerin ortaya çıkardığı sık ve etkileyici düzeyde tüm toplumla çatışma içine girdikleri bilinen, Heterodoks gruplara da sahip olmaları Anadolu'daki bu tarihi düalizmi doğrulamaktadır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Alevi-Bektaşi inanç sisteminde Hz. Ali'ye atfedilen olağanüstü nitelikleri, onun, İslam peygamberi Hz. Muhammet'in amcası oğlu olması ve küçük yaştan itibaren yanında bulunmasına, bu vesile ile İslam'dan başka bir din ile tanışmamış olması ve hatta damadı olmasına dayandırabiliriz. Buna ilaveten, Hz Ali'nin önemini Hz. Ebu Bekir'le başlayan Muaviye ile kanlı bir biçimde açığa çıkan halifelik mücadelesinde görece haksızlığa uğramış olmasına dayanmaktadır. Bu yüzden, Hz. Ali, Alevi inanç sisteminde, bir "masum-u pak"olarak kabul edilmektedir. Türklerin İslam'ı kabul etmeleri ile birlikte başta Selçuklu ve Osmanlılar, din adamlarının teşvik ve çalışmalarıyla Ortodoks inanç biçimini hassasiyetle koruma ve yayma gayreti içinde bulunmuşlardır. Buna karşılık, bir heteredoks inanç sistemi olarak Alevi-Bektaşilik, Osmanlı ve Selçuklu toplum yapılarında sürekli çevrede kalmış, merkezi siyasi-idari yapı tarafından dışlanmıştır. Uzun süren bu ötekileştirme ve kapalılık, Alevi-Bektaşiliğin inanç ve ritüellerin farklılığını gittikçe hızlandırmıştır (Türkdoğan, 1985; 534).

Hz. Ali merkezli bir inanç sistemi olan Alevi-Bektaşiliğin Sünniliğe alternatif olabilen kendine özgü kurumları ve kavramları bulunmaktadır. Örneğin; Sünniliğin "takva" anlayışına karşı Alevi-Bektaşiliğin, "aşkı-tanrısal aşk"ı ön plana çıkarması, halifeye karşı imam, şeyhe karşı, dede-baba bütün Müslümanların kardeşliği ilkesine karşı, musahiplik, Sünni "kadı" hukukuna karşılık, düşkünlük, haremlik-selamlık anlayışına karşılık, cinsiyet ayırımının reddi, müride karşı talip, yaygın olarak Ramazan orucuna karşılık 12 Muharrem, 48 Perşembe, 14 masum-u pak orucu, namaza karşı niyaz gibi. Sünni ve Alevi-Bektaşi farklılaşmasında büyük ölçüde Sünniliğin, Alevi-Bektaşiliğe yönelik şüpheci bakışı ile birlikte, gerçek anlamda, sosyal çözüm yollarının aranmamasının da payı gözden kaçırılmamalıdır. Sünniliğin, ana gövdeden ayrılan her türlü sapmayı çözümleyeceğine yönelik tarihi oluşumları; Alevi-Bektaşi olgusunu açıkça olmamakla beraber, gizli bir biçimde yadsımıştır. Yüzyıllar boyunca aynı coğrafyalar üzerinde birlikte, yan yana, iç içe yaşamış olmalarına rağmen taraflar, kız alıp-vermeme gerçeği ve mum söndü safsatası dışında, karşılıklı toplum özellikleri hakkında bilgilendirilmemişlerdir. Hiç kimsede söz konusu dualizimi anlamaya yönelik ciddiye alınır bir girişim başlatamamış hep ateşten bir gömlek olarak kalmıştır. Grupların karşılıklı ilişkilerindeki bu durağanlık, sosyal ilişkilerin zaafa uğramasına, Alevi-Bektaşiliğin Sünni gruplar içindeki göreceli sır dolu yapısının güçlenmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Ahmet CEVİZCİ, Felsefe Sözlüğü. Ekin Yayınları, Ankara, 1997
2. Ahmet KIRKKILIÇ, Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996
3. Ahmet Yaşar OCAK, Alevi-Bektaşilik, Bektaşilik Gerçeği ve Bazı Tezler, Türkiye Günlüğü, S. 31Ankara, 1994
4. Ahmet Yaşar OCAK, Alevi-Bektaşilik, Tarih ve Toplum Dergisi, İstanbul, 1991
5. Ahmet Yaşar OCAK, Babailer İsyanı, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996
6. Ahmet Yaşar OCAK. Osmanlı İmparatorluğu'nda Bugüne Kalan Miras: İslam (Pragmatik Bir Yaklaşım Denemesi) Yeni Türkiye, Yıl 6, Sayı 33, Mayıs, Haziran, Ankara, 2000,
7. Baki ÖZ, Alevi-Bektaşiliğin Tarihsel Konumu, Der Yayınları, İstanbul, 1995

8. Baki ÖZ, Alevi-Bektaşilik Nedir, Der Yayınları, İstanbul, 1996
9. Baki ÖZ, Osmanlı'da Alevi Ayaklanmaları, And Yayınları,İst .1992
10. Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, Komisyon, C. 1-13, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989
11. İslam Ansiklopedisi, x-xxı).
12. Mustafa KARA, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998
13. OLSSON Tort, Ali odaklı Mezheplerde Yazıya Geçirme, Dağlıların ve Şehirlilerin "irfanı" Suriyeli Alevi-Bektaşilerin ya da Nusayrilerin Mezhebi, T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, Alevi Kimliği (Çeviren, B.Kurt Torun, H. Torun.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999
14. Orhan TÜRKDOĞAN, Alevi-Bektaşi Kimliği, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995
15. Orhan TÜRKDOĞAN, Etnik Sosyoloji, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998
16. Oxfort ing. Sözlük
17. Recep Cengiz, Çamiçi Beldesinde Dini Hayat; Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2ooo
18. Reha ÇAMUROĞLU, Osmanlı Alevi ilişkileri, Din-Devlet ilişkileri ve Türkiye'de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
19. Reha ÇAMUROĞLU, Tarih, Heterodoksi ve Babailer, Metis Yayınları, İstanbul, 1992
20. Reha ÇAMUROĞLU, Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriyye, İstanbul, 1991
21. Reha ÇAMUROĞLU. Günümüz Alevi-Bektaşiliğinin Sorunları, İstanbul, 1994
22. Tdk. Sözlüğü
23. TDV Yayınları, Ankara, 1985 HASAN İbrahim Hasan, İslam Tarihi, C. 1 (Çeviren, İsmail Yiğit Sadrettin Gümüş) İstanbul, 1984
24. Ünver GÜNAY, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998 Günümüzde Alevi ve Bektaşilik,
25. Ünver GÜNAY,"Modem Sanayi Toplumunda Din I" E Ü. İ. Fak. Dergisi, S.3, Kayseri, 1986
26. Yasin AKTAY, Türk Dininin Sosyolojik İmkanı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(6)

Doç. Dr. Erkan SEZGİN[37]; Öğr. Gör. Nevin YAVUZ[38]

AKTARMA(TRANSFER) YOĞUN ve ÜÇ YILDIZLI İKİ HAVALİMANI: ATATÜRK ve DUBAİ HAVALİMANLARI YOLCULARININ HİZMET ALGILARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

TRANSFER BASED and THREE STARRED AIRPORTS: THE PASSENGER PERCEPTIONS OF ATATURK INTERNATIONAL AND DUBAI INTERNATIONAL AIRPORTS

ÖZ

Uluslararası seyahat eden yolcuların seyahatleri sırasında kullandıkları transfer/transit (geçit) havaalanlarında yaşadıkları deneyimler ve algıladıkları hizmet kalitesi havalimanları yanında o ülkeler hakkındaki izlenimlerini de etkilemektedir. Dolayısıyla, yolcuların gelecekte ilgili ülkelere yapacakları muhtemel turistik ve ticari faaliyetler için olumlu ya da olumsuz anlamda ilk izlenim yeri bazen havalimanlarıdır. Bu nedenle, havaalanı hizmetleri için yolcu memnuniyet seviyelerinin değerlendirilmesi havaalanı yönetimi için önemlidir.

Bu çalışmada, Skytrax havalimanları ve havayolu şirketleri değerlendirme sistemi tarafından üç yıldızlı olarak belirlenen ve önemli transit/transfer havalimanları konumunda olan İstanbul Atatürk Havalimanı ile Dubai Uluslararası Havalimanının tüketici algıları üzerinden karşılaştırmaları yapılarak her iki havalimanının birbirlerine göre zayıf ve güçlü olduğu yönleri ortaya konmuştur. Çalışmanın nihai amacı ise yapılan istatistiksel karşılaştırma sonucunda 2018 yılında İstanbul'da yeni açılacak havalimanı için olası önlemleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Skytrax, havalimanı hizmetleri, İstanbul Atatürk Havalimanı, Dubai Uluslararası Havalimanı, yolcu algıları.

ABSTRACT

The experience of international travellers in transfer/transit airports and their perceptions on the quality of service affect their impressions of the airports as well as the countries of the airports. Airports are sometimes the first impression shopfronts of the passengers, weather positive or negative, for the prospect touristic and commercial visits to the relevant countries in the future. Therefore, the assessment of passenger satisfaction levels for airport services is important for airport managers.

In this study, Istanbul Atatürk Airport and Dubai International Airport, which are evaluated as three stars by the Skytrax, and two of the major transit/transfer airports, were compared in order to identify the weak and strong characteristics of both airports. The final aim of the study is to reveal the possible measures for the new airport which is going to be open in Istanbul in 2018 as a result of the statistical comparison.

Keywords: *Skytrax, airport services, İstanbul Atatürk Airport, Dubai International Airport, passenger perceptions.*

[37] **Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE; E-posta: esezgin@anadolu.edu.tr**
[38] **Eskişehir Teknik Üniversitesi, Ulaştırma Meslek Yüksek Okulu, Eskişehir/TÜRKİYE; E-posta: neviny@anadolu.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Turizm, ulaştırma yol ve araçları kullanılarak yapılan bir yer değiştirme faaliyeti olarak tanımlanabilir. Turizm ve ulaşım sistemleri karşılıklı olarak etkileşim içerisindedirler. Turizm ulaşım sistemlerine bağlı olarak bir gelişme gösterirken ulaşım sistemleri de turizme bağlı olarak gelişmiştir (Doğaner 1998:2). Bu gelişimin bir sonucu olarak büyük turizm merkezleri oluşturulmuş, mekânsal büyümeler gerçekleştirilmiş ve uzak destinasyonların[39] turizm pazarına açılması mümkün olmuştur (Tan 2008: 3).

Dünyanın ortak bir pazara dönüşmesi ve de ulaşım ağlarındaki iyileştirmelerin katkısıyla; seyahatlerin sıklaştığı, daha kapsamlı hale geldiği ve milyonlarca insanın sürekli hareket halinde olduğu bir yaşam biçimi tüm dünyaya yayılmış durumdadır. Bu seyahatler sırasında, özellikle turistik amaçlı ve iş gezilerinde hava taşımacılığı kullanımı en çok tercih edilen ulaşım sistemi haline gelmiştir (Tuncer ve Gavcar 2014:193).

Hava taşımacılığının beraberinde getirdiği önemli bir yenilik hız faktörü olmuştur. Ulaşım süresinin kısalması turistlerin destinasyonda harcadıkları ortalama zamanı arttırmıştır. Bunun yanında dünya üzerindeki uzak noktalar havayolu taşımacılığı ile birbirlerine bağlanabilmiş ve turizm pazarı genişlemiştir (Tan 2008: 24).

Dünya turizminden en fazla payı alan ülkeler en gelişmiş ulaşım araçlarına ve yaygın ulaşım altyapısına sahiptirler. Turizmin gelişmesi de ulaştırma hizmetlerindeki teknolojik ilerlemeye paralel olarak artan hız, konfor, modern havalimanlarını ve terminallerin kullanılmasını takip etmiştir (Tan 2008: 3). ***Havalimanları, bir ülkenin dünyaya açıldığı kapılarından birisi konumundadır. Son yıllarda uluslararası düzeyde seyahat eden yolcuların sayısının hızla artarak bir milyara ulaşması ve bunun sonucu olarak birçok ülkede havayolu taşımacılığına yapılan özel ve kamu sektörü yatırımlarının artması, diğer ulaşım araçlarından farklı olarak, havalimanlarını farklı bir konuma getirmiştir.*** Hava ve kara taşımacılığı modları arasında değişimi sağlamak adına hizmet veren havaalanları uçuş hattı (hava tarafı) ve terminal hattı (kara tarafı) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Hava tarafının en önemli bölümünü PAT (pist, apron, taksiyolu) sahası oluştururken kara tarafının en önemli bölümünü ise yolcu terminalleri oluşturmaktadır. Yolcu terminalleri, yolcular için bilet kontrol (check-in), güvenlik ve gümrük kontrolleri ile bagaj süreçlerinin gerçekleştirildiği alanlar olmalarının yanı sıra uçuşlar arasında bekleme ve transfer olanaklarını, alışveriş ve diğer olanakları sağlamakta ve çoğu zaman ülkeye giriş kapısı işlevini görmektedir. ***Teknik anlamda terminaller, ziyaretçilerin yolculuğa ilişkin fiziksel ve rutin ihtiyaçlarının giderildiği alanlardır. İletişimsel bağlamda ise terminaller, genellikle o ülkeye ya da şehre gelen yolcunun söz konusu destinasyon ile ilk karşılaşma noktasıdır ya da son izlenim yeridir (Kazda ve Caves 2000: 245).***

Öncelikle havayollarında yaşanan serbestleşme, havayolları ve havayolu işbirlikleri arasındaki rekabeti artırmış ve merkez havaalanları aracılığıyla hizmet verme yolunu seçen havayolu işbirlikleri bu havaalanları arasındaki rekabeti başlatmıştır. Özellikle kıtalararası uçuşlarda aktarmanın yapılabileceği havaalanı sayısının fazla oluşu birbirinden coğrafi olarak uzak havaalanları arasında rekabeti yaratmakta ve transfer yolcular ve havayolları için havaalanları arasındaki rekabeti gündeme getirmektedir.

Havalimanını kullanan yolcuları "gelen – giden" ve "transit/transfer[40]" yolcular olarak iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bu yolcuların ihtiyaçları birbirinden farklılık göstermektedir. Hava taşımacılığında "Kuralsızlaşma Kararları" sonrasında pek çok uluslararası havalimanı aktarma merkezi olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu nedenle transit/transfer yolcuların önemi artmıştır. Bu yolcuların özel ihtiyaçlarını anlamak günümüz rekabetçi havaalanı ortamında büyüme elde etmek için temel önem taşımaktadır. Transfer Yolcuların Havaalanı Hizmet Kalitesi Algılamaları üzerine Incheon Uluslararası Havalimanında yapılan çalışmada havaalanı hizmet kalitesinden memnun olan yolcuların havaalanını tekrar kullanma olasılığı olduğu ve diğer yolculara tavsiye ettiği sonucuna ulaşılmıştır. (Park ve Jung 2011: 75,77)

---

[39] **Turizm akademisyenleri arasında destinasyon kelimesine karşılık "yönelim" gibi kelimeleri kullananlar olmakla birlikte halen endüstride yoğun olarak destinasyon kelimesi kullanılmaktadır ve yönelim kelimesi tarafımızca zorlama bir Türkçe karşılık olduğu için kabul görmemiştir.**

[40] Havayolu taşımacılığında transit ve transfer kelimeleri teknik içerikleri bakımından farklı olduklarından çalışmada oldukları gibi kullanılacaklardır. Aktarma, transfer kelimesi karşılığı olabilmekle birlikte transit karşılığı kesinlikle değildir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Uluslararası seyahat eden yolcular, seyahatleri sırasında kullandıkları transfer/transit havaalanlarında yaşadıkları deneyimler ve algılanan hizmet kalitesi ülke hakkındaki izlenimlerini etkiler. Bu durum yolcuların gelecekte ilgili ülkedeki turizm ve ticari faaliyetleri desteklemek veya caydırmak için önemli bir etkiye sahip olabilir. Bu nedenle, havaalanı hizmetleri için yolcu memnuniyet seviyelerinin değerlendirilmesi havaalanı yönetimi için önemli bir konudur (Yeh ve Kuo 2003: 36).

Araştırmanın amacı, Skytrax sistemince 3 yıldız kategorisinde notlandırılan ve önemli transfer havalimanları konumunda olan İstanbul Atatürk (IA) Havalimanı ile Birleşik Arap Emirlikleri Dubai Uluslararası (DU) Havalimanı'nı kullanan yolcuların aldıkları hizmetlere ilişkin algılamaları arasındaki ilişkiyi öğrenmektir. Böylece rakip konumundaki ve denk puanlı iki havalimanının birbirlerine göre güçlü ve zayıf yönleri yolcu algıları üzerinden ortaya çıkarılmak istenmiştir.

ALANYAZIN TARAMASI

Havayolu ulaştırması ve Turizm

Turizm ve havayolu birbirleri ile bütünleşmiş ve ayrılması mümkün olmayan iki endüstridir. Kitle turizminin başladığı 1950'li yıllarda başlayan havayolu ulaştırması özellikle uzun mesafe seyahat etme imkanını geliştiren bir taşımacılık türüdür. Havayolu ulaştırması ve turizm çift yönlü bir etkileşim içindedir. Turizmdeki gelişmeler özellikle yeni turizm türleri ve yeni destinasyonlar talebi etkileyerek havayolu ulaştırmasının gelişimini ve değişimini teşvik eden bir faktördür (Bieger and Wittmer, 2006). Diğer yandan havayolu taşımacılığı da uzun mesafeli destinasyonların turizme açılmasına, turizm merkezlerindeki konaklama süresinin uzamasına, üçüncü yaş turizminin gelişmesine, az ve değerli zamana sahip günümüz turistlerinin turizme katılmasına olanak tanıyarak turizm talebi yaratmaktadır (Saatçioğlu, 2016). Hava taşımacılığının turizm talebi yaratmak açısından öneminin tartışıldığı birçok çalışma bulunmaktadır (Turton ve Mutambirwa, 1996; Lumsdon, 2000; Prideaaux, 2000; Becken, 2002; ETC, 2005; ETC, 2006; Vowles, 2006; ETC, 2007; Jenkins, 2015; Macchiavelli ve Pozzi, 2015; Tsui, 2017).

Khan ve diğerleri (2017), çalışmalarında 1990-2014 yıllarını kapsayan 19 turist odaklı ülkeden oluşan bir panelin hava taşımacılığı, demiryolları taşımacılığı, seyahat ve ulaştırma hizmetlerinin, uluslararası turizm ve gelişmekte olan turizme etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda hava taşımacılığının turizm talebini yaratmada oldukça belirgin bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hava taşımacılığı ve turizm arasındaki ilişkiye yeni bir bakış açışı kazandırma amaçlı çalışmasında havayolu ve havayolunun transit merkezi konumundaki havalimanının özellikleri ve hizmet kalitesinin havalimanın bulunduğu şehre olan turizm talebine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma Singapur havayolları ve havayolunun transit merkezi konumundaki Changi uluslararası havalimanında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Singapurlu kız servisi ve havalimanında yer alan kelebek bahçesinin Singapur'u tekrar ziyaret etmede en etkili hizmet ve özellikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Havayollarında yaşanan serbestleşme hareketleri sonucu temel hedefi fiyata karşı duyarlı eğlence amaçlı yolcular olan düşük maliyetli havayolu iş modeli ile havacılık endüstrisi geri dönülmez bir gelişim içine girmiştir (Gün,2013). Düşük maliyetli havayolları daha az tanınan destinasyonlara talep yaratmış ve turist sayısını artırmıştır (Olipra, 2012; Sarılgan, 2016; Alsumairi and Tsui, 2017). Sarılgan, (2016) Düşük maliyetli havayollarının Türkiye turizm endüstrisine etkisi üzerine yaptığı bir çalışmada düşük maliyetli havayollarının turizm kültürünü değiştirdiğini 3-4 günlük kısa tatillerin çoğaldığını, yeni uluslararası turizm ve özellikle iç turizm kapsamında yeni destinasyonların oluştuğu ve 20 milyondan fazla yolcu ve milyar dolar getirisi sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

Destinasyon Özellikleri Bakımından Havalimanları

Hava taşımacılığında serbestleşmenin sonucu havalimanları basit bir ulaşım terminali olmaktan çıkmış özellikle dünyanın büyük şehirlerinde toplu tasıma araçlarının, karayollarının ve hatta deniz yollarının bağlandığı, kentsel ve bölgesel ulaşım trafiğinin de kavsak noktalarını oluşturmuş ve turistler acısından da sadece havayolu ulaşımı için bir araç olmaktan çıkıp en temel ihtiyaçlarını (araç kiralama, alış veriş, restoran,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kafeterya, bar, banka, döviz büroları, destek hizmetleri vb.) karşılayacakları birer merkez haline gelmiştir.(Tan H. (2008)

Havalimanlarının artan ticari gelirleri ve kazandıkları yeni görünüm turizm açısından temel teşkil eden hizmet kalitesini de beraberinde getirmektedir. (Tan 2008: 35). Havalimanları ülkeye girişte anahtar konumundadır ve bulundukları ülkelerin bir anlamda saygınlığını temsil etmektedirler (Douglas ve diğerleri, 2001:224). Bir bina ya da eve girerken kapı dışından ya da kapıdan hemen içeriye girince kişilerin elde ettikleri ilk izlenim, o bina ya da evin mimari özellikleri ya da orada yaşayanların genel özellikleri hakkında bilgi elde edilmesine yardımcı olabilir. ***Benzer şekilde, uluslararası bir havalimanına iniş yapmadan önce tepeden o şehrin görünümü ve uçak indikten sonra bina içine girip çıkıncaya dek elde edilen deneyim ve gözlem de yolcuların o ülke ya da şehir hakkında bilgi sahibi olmasına yol açabilmekte ve/ veya yol açabilmelidir. Elde edilebilecek bilgi kapsamında, mimari yapı, planlama, yeme-içme alışkanlığı gibi o şehir ya da ülkenin kültürel yapısı ve orada yaşayan vatandaşların bazı özellikleri sayılabilir. Ters açıdan bakıldığında, yolcuların gezilerini tamamlayarak kendi ülkelerine dönmek üzere havalimanlarına giriş yaptıkları ve uçuş gerçekleşinceye kadar geçen süre içerisinde yaşamış oldukları deneyimleri sonucunda, o ülke ya da şehrin benzer özelliklerini havalimanında geçirdikleri süre içerisinde görme imkânına sahip olmaktadır (Elgün 2013: 71). Örneğin Dubai, Hong Kong ve Kore'nin Incheon Uluslararası havalimanları zengin alış-veriş mağazaları ile ülkelerinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadırlar.***

Havalimanları turistlerin seyahatlerinin başlangıç ve bitiş noktası olduğundan ilgili destinasyondaki tatil deneyimi ile ilgili ilk izlenimi edinecekleri ilk yer de havalimanlarıdır dolayısıyla tatil deneyimlerinin memnuniyeti içerisinde havalimanı hizmetleri memnuniyeti önemli yer tutmaktadır. Turistlerin destinasyonla ilgili ilk izlenimlerini oluşturan ve bütün diğer hizmetler için genel bir önyargı oluşmasına neden olabilecek başta pasaport ve güvenlik kontrolleri, bagaj talepleri gibi temel işlevlerin ayrıca bunların yanında alış veriş, eğlence gibi diğer hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde planlanması gerekmektedir. Örneğin Singapur'un Changi Havalimanı, 2017'de Skytrax tarafından dünyanın en iyi havaalanı seçilerek bu planlamayı etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebildiğini göstermiştir. Singapore Changi Uluslararası Havaalanı, Skytrax Dünya Havalimanı Ödülleri ile beş yıldır dünyanın en iyi havaalanı ödülüne layık görülmüştür (www.worldairportawards.com). Singapur Changi Havalimanı'nı dünyanın en iyi havalimanı yapan hizmetler ve tesisler şunlardır: Havayolu salonları, internet bağlantısı, marketler, döviz büroları, transit oteller, , bilgi ve müşteri, dinlenme alanları, klinikleri ve eczaneleri, personel vb. Bunlara ek olarak, dünyada havalimanında ilk olan bir Kelebek Bahçesi de (www.changiairport.com) bulunmaktadır. Temel işlevlerin etkin ve verimli bir şekilde planlanması turistlerin temel ve zorunlu hizmetler için ayırdıkları zamanı en aza indirecek, onların harcama yapabilecekleri arttıracak ve hem yaşanan hizmet kalitesi arttıracak hem de kişi basına düşen harcama miktarını geliştirecektir (Rendeiro, Cesar 2006: 874).

Tanıtım Özellikleri Bakımından Havalimanları

Günümüzde havalimanları çok fonksiyonlu işletmeler haline gelmiştir. Havalimanları önemli istihdam, alışveriş, ticaret, iş toplantıları ve eğlence merkezlerine dönüşerek turizm destinasyonuna ulaşmada önemli bir araç olmaktan çıkmış kendi başına bir turizm destinasyonu haline gelmişlerdir. Özellikle Asya'daki şehirler bu konuda önemli gelişmeler göstererek havalimanı şehirleri (Aerotropolis) haline dönüşmeye başlamışlardır. Bunlara Changi Havalimanı, Hong Kong Uluslararası Havaalanı, Güney Kore'nin Incheon Havalimanı ve Pekin Başkenti Uluslararası Havalimanı örnek gösterilebilir. Asya havalimanlarındaki bu dönüşüm diğer kıta ve ülkeleri de etkileyerek yeni bir rekabet ortamı oluşturmuştur.

Yolcuların sunulan hizmetlerden algıladığı memnuniyet ve memnuniyetsizlikler havalimanının hizmet kalitesini ve müşteri memnuniyetini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla yolculara sunulan hizmetlerin müşteri memnuniyetini ne oranda etkilediği bilinerek gerekli plan ve stratejilerin yapılması müşteri memnuniyetinin sağlanmasında önemli bir adımdır. Buna ek olarak, genel memnuniyet, yeniden kullanım niyeti ve havalimanını başkalarına tavsiye etme isteği üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Yolcuların hizmet kalitesinden memnun olması durumunda havalimanını tekrar kullanma ve diğerlerine tavsiye etme isteği üzerinde olumlu etkileri olduğu göz önüne alındığında, havalimanının yolcuların memnun olmadığı nitelikleri

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

incelemesi ve çeşitli stratejiler geliştirmeye çalışması gerekir (Kim ve diğerleri, 2016:156). Havalimanları havacılık dışı gelirlerinin arttırmak için havalimanı hizmetleri memnuniyeti sağlamak adına havalimanı temel işlevleri ve özellikle eğlence ve diğer hizmetler bağlamında değişik uygulamalar gerçekleştirmektedirler.

Singapur Changi Havalimanında üç terminal bulunmaktadır. Terminaller arasında ulaşım raylı sistemlerle sağlanmaktadır. Terminallerde özellikle transit/transfer yolcuların keyifli vakit geçirebilecekleri Singapur'un özeliklerini yansıtan kelebek bahçesi, ayçiçeği bahçesi ve Singapur'un simgesi olan orkide bahçesi yer almaktadır. Ayrıca çocuklu aileler için oyun alanları, yüzme havuzu ve iki uçuş arasında 5 -6 saat süresi olan yolcular için rehber eşliğinde Singapur şehir turu, yolculara sunulan hizmetler arasında yer almaktadır.

YÖNTEM

Skytrax değerlendirme sistemi, halen dünyanın en saygın havalimanı ve havayolu değerlendirme platformudur. Yolcu memnuniyet ölçümüne göre bağımsız yürütülen değerlendirmelerin web sitesine belirli kontrollerle girilmesi sonrasında her yıl en iyi 10 havalimanı (aynı zamanda havayolu şirketleri) açıklanmaktadır. Araştırma havalimanlarının özel hizmetlerinden, çalışan kalitesine; sundukları güvenlik hizmetlerinden boş zaman eğlencelerine, otellerine kadar ortalama 39 adet bileşen göz önüne alınarak tasarlanmıştır. **Skytrax'ın havalimanı sıralamaları ve 'Dünya Havalimanı Ödülleri', ilgili ülkelerce tanıtım amaçlı olarak kullanılmaktadır.** *2015- 2016 yıllarında Skytrax web sitesinden yapılan anketlere, 106 farklı ülkeden yaklaşık 13 milyon yolcu katılmıştır (airlinequality.com).*

Çalışmada SKYTRAX adıyla bilinen havayolu ve havalimanı değerlendirme sisteminin kendisine ait "airlinequality.com" sitesinde yayınlamış olduğu havalimanı anketleri kullanılmıştır. Dolayısıyla "airlinequality.com" sitesinden alınan anketler üzerinden analiz yapılmış ve bulgulara ulaşılmıştır.

1. Örneklem

Çalışmanın özneleri uluslararası havacılık literatüründe "transfer merkezi" (hub airport) olma özelliğindeki İstanbul Atatürk (IA) Havalimanı ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai Uluslararası (DU) Havalimanıdır. Çalışmanın örneklemi ise Ağustos 2015- Aralık 2016 tarihleri arasında bu havalimanlarını ziyaret eden "gelen-giden" ve "transit" 162 adet yolcudur. Diğer taraftan örnekleme ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir. Yolcuların seyahat türüne ilişkin her iki havalimanının ortak özelliği transit yolcu sayılarının daha fazla olduğudur. Yolculuk türü ile ilgili ise "yalnız" seyahat eden yolcular yaklaşık % 31 ile diğerlerinden fazla görülmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

N=162	**n**	**f (%)**
Seyahat Türü		
Gelen-Giden (Atatürk)	38	23.5
Transit (Atatürk)	47	29.0
Gelen-Giden (Dubai)	37	22.8
Transit (Dubai)	40	24.7
Yolculuk Türü		
Yalnız	50	30.9
Eşli	47	29.0
Aile	31	19.1
İş Seyahati	34	21.0

Tablo 1. İstanbul Atatürk ve BAE Dubai Havalimanları Yolcu Özellikleri

2. Ölçek

Çalışmada Skytrax sistemine ait "airlinequality.com" sitesinde yayınlanan yolcu anketleri kullanılmıştır. Havalimanlarını değerlendirmeye ve memnuniyet düzeyine yönelik 5'li Likert ölçekle (1= en az memnuniyet, 5=en fazla memnuniyet) hazırlanan sekiz maddeden (Sıra bekleme, terminal temizliği, terminal koltuk kapasitesi, terminal işaretleri, yeme içme, havaalanı alışveriş, kablosuz ağ ve havaalanı personelinin tutumu) oluşan anketin yolcularca notlandırılması istenmiştir.

Tablo 2'de çalışmanın verilerine yönelik istatistiksel değerler gösterilmiştir. Skytrax tarafından web sitesinde afişe edilen sekiz değişkenin ortalama Cronbach's α değeri 0.91'dir. Wuensch'e (2016) göre büyük örneklemlerde (> 300) Kolmogorov-Smirnov's, daha küçük örneklemlerde ise Shapiro-Wilk normallik testleri kullanılmalıdır. Tablo 2'de yer alan Shapiro-Wilk sonuçlarına göre tüm değişkenler için $\rho < 0{,}001$ değeri normal dağılım için gerekli ($\rho > .05$) alt sınırını karşılamamaktadır. Diğer taraftan varyansların eşitliğine yönelik Levene Testi sonuçları ise "terminal işaretleri", "havalimanı alış-veriş imkânı" ve "kablosuz ağ imkânı" değişkenleri hariç alt sınır kapsamı dışındadır. Linley ve diğerlerine (2009) göre likert ölçeğe dayalı örneklemlerde küçük standart hatalar daima anlamlı ($\rho < .05$) sonuçlar verecek ve veriler normal dağılmamış görülecektir. Ayrıca açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmamış ve sınırlı sayıda gözlemlenen değişkenlerden oluşan bir veri tablosunda yukarıdaki kriterlere göre normal dağılım olasılığı çok düşük olacaktır. Tabaschnik ve Fidell, (2011) diğer değişkenlerden bağımsız olarak verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile 1,5 arasında olması durumunda normal dağılmış kabul edileceğini ifade etmektedirler. Tablo 2'deki çarpıklık-basıklık değerlerine bakıldığında verilerin -1,5 ile 1,5 koşulunu karşıladıkları görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada verilerin normal dağıldığı ve parametrik testler uygulanabileceği öngörülmüştür. Atatürk ve Dubai Havalimanlarını ziyaret eden **"transit" ve "gelen-giden"** yolcuların değerlendirmeleri arasındaki ilişkiler, parametrik testler olan "Bağımsız *t* Testleri" ile SPSS 22.0 versiyonu kullanılarak incelenmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2. Çarpıklık-basıklık değerleri dâhil örneklem açıklamaları

N=162	*Sıra bekleme*	***Terminal temizliği***	*Terminal koltuk kapasitesi*	***Terminal işaretleri***	*Yeme-içme imkânı*	***Havalimanı alış-veriş imkânı***	*Kablosuz ağ imkânı*	***Havalimanı personel tutum***
Cronbach's α	0,91							
Normallik Testi (Shapiro-Wilk)	$\rho < 0{,}001$	$\rho < 0{,}001$	$\rho < 0{,}001$	$\rho < 0{,}001$	$\rho < 0{,}001$	$\rho < 0{,}001$	$\rho < 0{,}001$	$\rho < 0{,}001$
Kovaryans matrislerinin eşitliği esti	Box's M = 134,243 F = 1,129 ρ = 0,169							
Levene testi	F = 12,082 $\rho < 0{,}001$	F = 2,970 ρ = 0,034	F = 3,731 ρ = 0,013	F = 3,731 ρ = 0,112	F = 3,731 ρ = 0,023	F = 3,731 ρ = 0,889	F = 3,731 ρ = 0,738	F = 3,731 ρ = 0,007
Çarpıklık Basıklık	Çarp.= ,873 St.Ht. = ,191 Bask. = -,505 St.Ht. = ,379	Çarp.= ,227 St.Ht.. = ,191 Bask. = -1,158 St.Ht. = ,379	Çarp.= ,891 St.Ht. = ,191 Bask. = ,034 St.Ht. = ,379	Çarp.= ,099 St. Ht. = ,191 Bask. = -1,131 St.Ht. = ,379	Çarp.= ,327 St.Ht. = ,191 Bask. = -,727 St. Ht. = ,379	Çarp.= -,152 St.Ht. = ,191 Bask. = -,837 St.Ht. = ,379	Çarp.= ,485 St.Ht. = ,191 Bask. = -,776 St.Ht. = ,379	Çarp.= ,711 St.Ht. = ,191 Bask. = -,789 St.Ht. = ,379

3. Bulgular

Çalışmada IA ve DU havalimanlarını kullanan gelen-giden ve transit yolcuların aldıkları hizmetlere ilişkin algılamaları arasındaki ilişki bağımsız t Testler yoluyla incelenmiştir. Tablo 3'te her iki havalimanını kullanan transit yolcuların algılamaları arasındaki ilişki gösterilmiştir. Sonuçlara göre "terminal koltuk kapasitesi", "yeme-içme imkânı" ve "havalimanı personel tutumu" maddelerinde yolcuların algılamaları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamış diğer tüm maddelerde anlamlı farklılık görülmüştür. Aritmetik ortalamalar dikkate alındığında ise DU'nun tüm maddelerde IA'ya göre daha yüksek puanlar aldığı, buna bağlı olarak memnuniyet düzeyinin IA'dan daha yüksek olduğu yönündedir. Genel olarak her iki havalimanının "beş yıldız" üzerinden "üç yıldız" alan yapılar olduğu dikkate alındığında DU'nun transit yolculara göre IA'dan daha olumlu değerlendirildiği söylenebilir. Diğer taraftan IA'nın uluslararası uçuşlarda yalnızca bir terminalinin bulunması ve talebi artık karşılayamıyor olması düşük puanlandırmanın başlıca nedenleridir. DU ise yeni eklenen iki terminali ile dünyanın en büyük havalimanlarından biri haline gelmesine karşın transit yolculardan aldığı puanlar IA'ya göre nispeten yüksek olsa da emsallerine göre (örneğin Seul Incheon Havalimanı) vasat sayılabilecek düzeydedir. Aritmetik ortalamalar yoluyla yapılabilecek bir diğer ilginç saptama ise her iki havalimanının transit yolculara göre "en iyi" ve "en kötü" oldukları konuların aynı olmasıdır. "Havalimanı alış-veriş imkânı" maddesinden IA ve DU havalimanları diğer maddelere göre en yüksek puanı almışlar, "terminal koltuk kapasitesi" maddesinden ise iki havalimanı en düşük notları almışlardır. IA için terminal koltuk kapasitesinin yetersiz olması ve buna bağlı olarak memnuniyetin düşük olması tek terminal binasının bulunması ve bu terminalinde göreli olarak küçük olması nedenleriyle mantıklıdır. Ancak dünyanın en büyük havalimanlarından DU'nun aynı maddeden düşük not almış olması yalnızca yeterli koltuk bulunmayışı ile açıklanabilir. "Havalimanı alış-veriş imkânı" maddesiyle ilgili olarak ise en yüksek notların nedeni açıktır. Havalimanı yanında Dubai'nin kendisi dahi "gümrüksüz" satış politikası izlemekte, DU'da ucuz ve devlet yönetimindeki çok çeşitli alış-veriş mağazaları bulunmaktadır. IA ise Türkiye fiyatlarının özellikle Avrupa ülkelerine göre düşük olması nedeniyle DU'ya göre yüksek ama nispeten ucuz alış-veriş olanağı sunan bir havalimanıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3. Atatürk ve Dubai Havalimanları Transit Yolcularının Bağımsız *t* Test Sonuçları

Memnuniyet	***Katılımcı***	***Art. Ort.***	***s.s***	***t***	***s.d***	***Anlamlılık***
Sıra bekleme	Atatürk T. Y.	1.74	.896	-2,158	85	,034
	Dubai T.Y.	2.28	1.377			
Terminal temizliği	**Atatürk T. Y.**	**1.91**	**1.060**	**-4,092**	**85**	**,000**
	Dubai T.Y.	**2.95**	**1.300**			
Terminal koltuk kapasitesi	Atatürk T. Y.	1.68	.810	-1,917	85	,059
	Dubai T.Y.	2.10	1.215			
Terminal işaretleri	**Atatürk T. Y.**	**2.21**	**1.041**	**-3,368**	**85**	**,001**
	Dubai T.Y.	**3.10**	**1.411**			
Yeme-içme imkânı	Atatürk T. Y.	2.30	1.061	-1,216	85	,227
	Dubai T.Y.	2.60	1.257			
Havalimanı alış-veriş imkânı	**Atatürk T. Y.**	**2.57**	**1.211**	**-2,771**	**85**	**,007**
	Dubai T.Y.	**3.30**	**1.224**			
Kablosuz ağ imkânı	Atatürk T. Y.	1.77	.937	-2,645	85	,010
	Dubai T.Y.	2.35	1.122			
Havalimanı personel tutum	**Atatürk T. Y.**	**1.77**	**.960**	**-1,670**	**85**	**,099**
	Dubai T.Y.	**2.18**	1.318			

Tablo 4'te ise her iki havalimanını kullanan gelen-giden yolcuların algılamaları arasındaki ilişki gösterilmiştir. Sonuçlara göre transit yolculardan farklı olarak tüm maddelerde anlamlı farklılık görülmüştür. Aritmetik ortalamalar dikkate alındığında ise gelen-giden yolcuların sonuçlarında da transit yolcularda olduğu gibi DU tüm maddelerde IA'ya göre daha yüksek puanlar almıştır. Gelen-giden yolcuların aritmetik ortalamaları üzerinden değerlendirme yapıldığında IA "sıra bekleme", DU ise "kablosuz ağ imkânı" maddelerinden en kötü puanları almışlardır. Diğer taraftan her iki havalimanı "havalimanı alış-veriş imkânı" maddesinden en yüksek puanları almışlardır. Alış-veriş imkânı ile ilgili açıklama transit yolcularla ilgili tabloda olduğu gibi burada da geçerlidir. En düşük notlarla ilgili ise IA'nın artık çok belirgin olan kapasite yetersizliği nedeniyle sıra beklenmede sorunlar yaşanması tabiidir. Ancak çok yeni ve büyük olmasının yanında ekonomik anlamda da yüksek beklentiye sahip DU'nun kablosuz ağ sorunu yaşatması pek de açıklanabilir değildir. Ayrıca dünyanın en büyük havalimanı olacak yeni İstanbul havalimanı için karar alıcıların internet beklentisini göz önünde bulundurmaları yerinde olacaktır.

Tablo 4. Atatürk ve Dubai Havalimanları Gelen-Giden Yolcularının Bağımsız *t* Test Sonuçları

Memnuniyet	*Katılımcı*	*Art. Ort.*	*s.s*	*t*	*s.d*	*Anlamlılık*
Sıra bekleme	Atatürk GG.Y.	1.74	1,083	-3,322	73	,001
	Dubai GG.Y.	2,81	1,664			
Terminal temizliği	**Atatürk GG.Y.**	**2,61**	**1,175**	**2,425**	**73**	**,018**
	Dubai GG.Y.	**3,35**	**1,476**			
Terminal koltuk kapasitesi	Atatürk GG.Y.	2,05	,957	-3,194	73	,002
	Dubai GG.Y.	2,92	1,362			
Terminal işaretleri	**Atatürk GG.Y.**	**2,79**	**1,277**	**-2,248**	**73**	**,028**
	Dubai GG.Y.	**3,46**	**1,304**			
Yeme-içme imkânı	Atatürk GG.Y.	2,55	1,005	-2,323	73	,023
	Dubai GG.Y.	3,22	1,436			
Havalimanı alış-veriş imkânı	**Atatürk GG.Y.**	**2,89**	**1,247**	**-2,100**	**73**	**,039**
	Dubai GG.Y.	**3,51**	**1,304**			
Kablosuz ağ imkânı	Atatürk GG.Y.	1,79	1,044	-3,557	73	,001
	Dubai GG.Y.	2,73	1,239			
Havalimanı personel tutum	**Atatürk GG.Y.**	**2,13**	**1,359**	**-2,547**	**73**	**,013**
	Dubai GG.Y.	**2,97**	**1,500**			

SONUÇ

Pazarlama ve tanıtımın turizme etkisi tek bir küresel pazara dönüşmekte olan dünyada daha da önem kazanmıştır. Turizm destinasyonlarının pazarlama ve tanıtımı da bu etkiden payını fazlasıyla almaktadır. Öyle ki İstanbul'la birlikte 'açık müze' olarak nitelendirilebilecek şehirlerden Roma, dünyanın en fazla ziyaret edilen 10 şehri arasına son yıllarda girememektedir (The 10 most poular cities of 2017). Diğer taraftan, neredeyse bir tarihi geçmişi olmayan ve yapay çekici unsurlarla donatılmış olan Dubai ise aynı listede en fazla ziyaret edilen dördüncü şehir olarak yer almaktadır. Bu durum esasen fazlasıyla donanıma rağmen bir taraftaki pazarlama başarısızlığını diğer taraftaki de yapay unsurlara rağmen pazarlama başarısını göstermektedir.

Bu çalışmada öncelikli olarak dünyanın uluslararası uçuşlarda önemli iki transfer noktası olan IA ve DU havalimanlarına yönelik tüketici algısı öğrenilmek istenmiştir. Çalışmanın dolayısıyla amacı ise algılardan yola çıkılarak İstanbul'da yeni açılacak dünyanın en büyük havalimanı için olası olumsuzlukların önüne geçecek beklentilerin ortaya konulmasıdır.

1. Çalışmanın Teoriye Etkisi

Çalışmanın turizm yazınına bazı etkileri söz konusudur. Her ne kadar geçmişte havalimanı pazarlaması içerikli çalışmalar yapılmışsa da (Pels, ve diğerleri, 2003; von Hirschhausen ve Cullman 2005; Tsamboulas ve Tatsi 2007; Gillen 2008; Jarach, 2016) bu çalışma yöntemi bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Dünyanın en saygın havalimanı değerlendirme sistemi Skytrax web sitesinden alınan sekiz gözlemlenen değişken üzerinden verilerin normalliği testi yapılarak özgün bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışma ayrıca üçüncü kişilere açık olan değerlendirme sistemlerinin verilerine ulaşma seçeneğini araştırmacılara sunması bakımından da teoriye katkı sağlamaktadır.

2. Çalışmanın Uygulamaya Etkisi

Çalışma gerek havayolu ulaşımındaki gerekse turizm endüstrisindeki uygulayıcılara katkılar sağlamaktadır. Bu katkılardan ilki, çalışmadan yola çıkılarak turizm endüstrisindeki karar vericilerin havalimanlarını tüketici beklentilerine göre tasarlayabilecekleridir.

Çalışmanın uygulamaya ikinci etkisi ise transit yolcuların potansiyel turistler olabileceğinden hareket ederek havalimanlarının bulunduğu şehirlerin idarecilerine tanıtım seçenekleri sunmasıdır. Esasen 2010 yılında İstanbul'un Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan bir köprü olduğu uranıyla Türk Hava Yolları (TK) 'touristanbul' adlı ücretsiz İstanbul turunu transit yolcularına sunmuştur.

Çalışmanın uygulamaya belki de en önemli etkisi İstanbul'da yeni açılacak olan dünyanın en büyük havalimanı ile ilgilidir. Her ne kadar çalışmada IA ile kıyaslandı ise de DI yeni eklenen terminalleri ile halen dünyanın en büyük havalimanlarındandır. Ancak büyüklüğüne rağmen çalışmada görüldüğü üzere transit yolculardan 'terminal oturma kapasitesi' maddesinde çok düşük bir not (2.10) almıştır. Dolayısıyla göreceli büyük olmanın yanında işlevsel olmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

3. Çalışmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Çalışmanın sınırlılıkları aynı zamanda gelecekteki çalışmalar için önerileri de beraberinde getirmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi çalışmanın verileri doğrudan katılımcılardan değil katılımcı bilgilerini afişe eden Skytrax'tan edinilmiştir. İleride örnekleme doğrudan ulaşılan çalışmalar, daha fazla ve istendik bilgiyi toplayabilmek bakımından daha yararlı olabilecektir.

Çalışmadaki ikinci sınırlılık ise yine yöntemle ilgilidir. Gözlemlenen değişkenlerden yararlanarak açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapmak ve böylece özgün bir ölçek geliştirmek mevcut uyarlama verilerle mümkün değildir.

Son olarak çalışmanın bir başka sınırlılığı da çalışmaya konu olarak seçilen havalimanlarıyla ilgilidir. IA ve DU hem üç yıldızlı olmaları bakımından hem de transit ağırlıklı olmaları bakımından benzer olsalar da hedef müşterilerin benzer olduğuna ilişkin kesin bir veri bulunmamaktadır. Diğer taraftan, coğrafi konumları bakımından özellikle Avrupa ve Asya arasında seyahat eden yolcuları her iki havalimanının da hedefledikleri açıktır.

KAYNAKÇA

1. Alsumairi M, Tsui W. H, (2017). Airport futures: Towards a critique of the aerotropolis model A case study: The impact of low-cost carriers on inbound tourism of Saudi Arabia'' Journal of Air Transport Management, Volume 62, (2017), 129-145.
2. Becken, S., (2002). Analysing international tourist flows to estimate energy use associated with air travel. J. Sustain. Tour. 10 (2), 114e131.
3. Bieger, T., & Wittmer, A. (2006). Air transport and tourism—Perspectives and challenges for destinations, airlines and governments. Journal of Air Transport Management, 12(1), 40-46.
4. Doğaner S. (1998). "Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm Ve Çevre İlişkileri "Coğrafya Dergisi, Dergipark.Ulakbim.Gov.Tr (s:1-25)
5. Douglas A, Lubbe Be, Zambellis J, (2001). "An Application Of The Airport Service Quality Model İn South Africa", Journal Of Air Transport Management Vol:17, pp 224.
6. Elgün A, vd. (2013). "Yeni Tüketim Mekânları Olarak Havalimanı Terminalleri" Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, Bahar: 70 - 82, 2013.

7. ETC 2005, European Travel Commission, European Tourism Insights 2005. Including Outlook for 2006, A report of the Market Intelligence Group of the ETC no. 2006/1, Brussels, April 2006.
8. ETC 2006, European Travel Commission, European Tourism Insights 2006. Including Outlook for 2007, A report of the Market Intelligence Group of the ETC no. 2007/3, Brussels, May 2007.
9. ETC 2007, European Travel Commission, European Tourism Insights 2007. Including Outlook for 2008, A report of the Market Intelligence Group of the ETC no. 2008/1, Brussels, May 2008.
10. Gillen, D. (2008). Benchmarking and performance measurement: the role in quality management. In *Handbook of Logistics and Supply-Chain Management* (pp. 325-338). Emerald Group Publishing Limited.
11. Gün,D., (2013). "Gunumuzde Degisen Low Cost Carrier Ve Network Tasiyici Konsepti. Sefainan, http://www.sefainan.com/,http://www.sefainan.com/gunumuzde-degisen-low-cost-carrier-ve-network-tasiyici-konsepti.html.
12. Jarach, D. (2016). Airport marketing: strategies to cope with the new millennium environment. New York: Taylor and Francis.
13. Jenkins, C.L., (2015). Tourism policy and planning for developing countries: some critical issues. Tour. Recreat. Res. (ahead-of-print 1e13.
14. Kazda, A. (2000). Airport Design and Operation. İçinde; A. Kazda ve R.E. Caves (Editörler) Passenger Terminals (ss.245- 263). UK: Pergamon Elsevier Science.
15. Khan, S. A. R., Qianli, D., SongBo, W., Zaman, K., & Zhang, Y. (2017). Travel and tourism competitiveness index: The impact of air transportation, railways transportation, travel and transport services on international inbound and outbound tourism. Journal *of Air Transport Management*, 58, 125-134. doi:10.1016/j.jairtraman.2016.10.006
16. Kim M-H, Park J-W, Choi Y-J. (2016). "A study on the effect of airport choice attributes on airport users' satisfaction and behavioural intentions: The case of Gimpo International Airport". *Journal of* **Airport** *Management.* Spring2016, Vol. 10 Issue 2, p145-157.
17. Linley, P. A., Maltby, J., Wood, A. M., Osborne, G., & Hurling, R. (2009). Measuring happiness: The higher order factor structure of subjective and psychological well-being measures. Personality and Individual Differences, Vol. 47 No.8, pp.878-884.
18. Lumsdon, L., (2000). Transport and Tourism: cycle tourismea model for sustainable development? J. Sustain. Tour. 8 (5), 361e377.
19. Macchiavelli, A., Pozzi, A., (2015). Low-cost flights and changes in tourism flows: evidence from bergamo-orio Al serio international. In: Tourism and Leisure (Pp. 323e336). Springer Fachmedien, Wiesbaden.
20. Olipra, L. (2012). The impact of low-cost carriers on tourism development in less famous destinations. *Cittaslow.*
21. Park J-W, Jung S-Y . (2011). "Transfer Passengers' Perceptions of Airport Service Quality: A Case Study of Incheon International Airport "International Business Research Vol. 4, No. 3; July 2011.
22. Pels, E., Nijkamp, P., & Rietveld, P. (2003). Access to and competition between airports: a case study for the San Francisco Bay area. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, *37*(1), 71-83.
23. Prideaux, B. (2000). The role of the transport system in destination development. *Tourism management*, *21*(1), 53-63.
24. Rendeiro R, Cesar M, (2006). "Tourism service quality begins at the airport", Tourism Management, 27, (2006), 874–877.
25. Saatçioğlu,C. (2016). Ulaştırma Ekonomisi Sistemler-Politikalar-Uygulamalar. Sümer Kitabevi İstanbul.
26. Sarılgan A.E., (2016). ''Impact of Low Cost Carriers on Turkish Tourism Industry'' International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, Volume 6, No 4, (2016).
27. Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2011). Using Multivariate Statistics, (6th ed.). Boston: Pearson.

28. Tan H. (2008). "Havaalanlarının Turizmdeki Etkinliği Ve Verimliliği: Veri Zarflama Analizi(Dea) Kullanılarak Türkiye Cumhuriyeti Havalimanlarında Ölçümü", Uzmanlık Alan Tezi, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler Ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
29. Tsamboulas, D., & Tatsi, C. (2007). Benchmarking methodology for mid-size airports performance. In *11th World Conference on Transport Research*.
30. Tuncer B, Gavcar E .(2014). "Havalimanı Terminal Hizmet Kalitesini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi" Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 6, Eylül 2014, s. 183-211.
31. Turton, B. J., & Mutambirwa, C. C. (1996). Air transport services and the expansion of international tourism in Zimbabwe. *Tourism Management*, *17*(6), 453-462.
32. von Hirschhausen, C. & Cullmann, A. (2005). Questions to Airport Benchmarkers - Some Theoretical and Practical Aspects Learned from Benchmarking Other Sectors. Paper presented at the German Aviation Research Society Conference on Airport Benchmarking, November 2005, Vienna.
33. Vowles, T.M., (2006). Geographic perspectives of air transportation. Prof. Geogr. 58 (1), 12e19.
34. Wuensch, K. L. (2016). Skewness, kurtosis and the normal curve, available at: http://core.ecu.edu/psyc/wuenschk/docs30/Skew-Kurt.docx (accessed 22 December 2016).
35. Yeh, C-H, Kuo Y-L. (2003). "Evaluating passenger services of Asia-Pacific international airports" Transportation Research Part E 39(2003) 35–48.

İnternet Kaynakları:

36. https://www.airlinehaber.com/gunumuzde-degisen-low-cost-carrier-ve-network-tasiyici-konsepti/
37. http://www.airlinequality.com/review-pages/latest-airport-reviews/
38. http://www.ataturkairport.com/tr-TR/tavhakkinda/Pages/TerminalBilgileri.aspx
39. http://www.dubaiairports.ae/corporate/media-centre/factsheets-list/detail/dubai-airports
40. http://www.worldairportawards.com/Awards/introduction_to_awards.html
41. The 10 most poular cities of 2017, (https://www.cntraveler.com/galleries/2015-06-03/the-10-most-visited-cities-of-2015-london-bangkok-new-york).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(7)

Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN[41]; Ayşegül YILDIRIM[42]

AMASYA İLİ ÖRNEKLEMİNDE OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖĞRETMEN ve AİLE GÖRÜŞLERİNE GÖRE AİLE KATILIM ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF FAMILY PARTICIPATION STUDIES ACCORDING TO TEACHERS and FAMILY VIEWS IN THE PRESENTATION OF AMASYA

ÖZ

Çalışmanın amacı Amasya ili örnekleminde okulöncesi dönemde öğretmen ve aile görüşlerine göre aile katılım çalışmalarının incelenmesidir. Çalışmaya Amasya il merkezinden 100 okulöncesi öğretmeni ve bu öğretmenlerin sınıflarındaki 250 çocuğun aileleri katılmıştır. Veriler "öğretmen anket formu" ve "aile anket formu" ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda; öğretmenlere göre aile katılım çalışmalarından en fazla telefon görüşmesi, en az grup toplantısı, ev ziyareti ve yılsonu sergisi çalışmalarının, ailelere göre ise, en fazla fotoğraf, en az grup toplantısı ve yılsonu sergisi çalışmalarının uygulandığı belirlenmiştir. Öğretmen ve aileler, okulda çocuklara kazandırılmak istenen davranışları daha kolay kazandırabilmek için aile katılım çalışmalarının gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmenler aile katılımı çalışmalarının yararına ilişkin kazanım ve göstergelere daha kolay ulaştıklarını, okulda verilen eğitimin evde desteklenerek çocukların başarısının arttığını, aileler ise çocuğun eğitimiyle ilgili bilgilerinin arttığını belirtmişlerdir. Öğretmen ve ailelerin, aile katılım çalışmalarının uygulanmasında en fazla "Ailenin çalışması/zamanlarının olmaması" durumunun engel olduğu konusunda ortak görüşte oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile katılımı, okul aile işbirliği, okul öncesi dönem, aile, öğretmen.

ABSTRACT

The purpose of the study is to examine the family participation studies according to teacher and family opinions in the sample of the city of Amasya. 100 working school teachers from Amasya province center and 250 families of these teachers' classes participated in the study. The data were collected by "teacher questionnaire" and "family questionnaire". As a result of the research; According to the teachers, it was determined that the most phone calls, at least group meetings, home visits and end-of-year exhibitions of the family participation studies and according to the families the most photographs, at least group meetings and end-of-year exhibitions were performed. Teachers and families stated that family engagement efforts are necessary in order to gain more easily the behaviors that children would want to gain in school.

Teachers stated that they had more access to the benefits and indicators related to the benefit of family participation studies, that the education given in the school was supported at home and the success of the children increased and the families increased their knowledge about the education of the child. It has been determined that teachers and families share the common idea that family working or lack of time prevents in the implementation of family participation studies.

Keywords: *Family participation, school family cooperation, pre-school period, family, teacher.*

[41] **Gazi Ünv.Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi; Ankara/TÜRKİYE; E-posta: ftezel68@gmail.com**
[42] **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmeni; Ankara/TÜRKİYE; E-posta: aysegulkocak05@gmail.com**

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Çocuğun dünyaya geldikten sonra ilk toplumsal çevresi olan aile çocuğun hayata başlaması, kişiliğinin gelişmesi ve şekillenmesinde olumlu ya da olumsuz etkilere sahip ortamlardır. Toplumun temelini oluşturan ailede çocuk yaşamının zeminini oluşturacak ilk sosyal yaşantısını geçirmektedir. Çocuğun eğitimi, okul ve aile arasında paylaşılan bir sorumluluktur. Anne babaların çocuğun eğitimine erken katılmaları çocuk için çok önemli olmaktadır. Çocuğun hayatında başarılı bir birey olabilmesi için ailenin eğitimi kadar ailenin de çocuğun eğitimine katılımı gerekmektedir. Anne babaların eğitime katılması okul ve ev arasındaki devamlılığı da sağlayarak kazanılan bilgi ve becerilerin pekiştirilmesinde ve eğitimde sürekliliğin sağlanmasında etkilidir (OBADER, 2013).

Çocuk okula başladığında anne babalar çocuklarının öğrenme ve eğitimlerinden soyutlanmış olmazlar; aile ve okulun çocuğun gelişiminin en üst seviyede olması için çaba göstermeleri gerekmektedir (Çamlıbel Çakmak, 2010; AÇEV, 2017).

Çocuğun tüm gelişiminin olumlu yönde desteklenmesinde ve okul başarısının artırılmasında, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli bireyler yetiştirme görevini okul ve ailenin paylaşması çok önemlidir (Güven, 2011). Eğitimi zenginleştiren bir çalışma olan okul-aile işbirliği, etkili bir iletişim ile sunulan eğitim ve öğretim etkinliklerini çoğaltacak ve karşılıklı fikir alışverişiyle eğitimin kalıcı özellikte olmasını sağlayacaktır (Argon ve Kıyıcı, 2012).

Ülkelerin okul öncesi eğitimi yaygınlaştırması ve nitelikli eğitim sunması gerekmektedir. Bunların yapılabilmesi için aileleri eğitmek ve onlarla işbirliği yapmak gerekmektedir (Kalkan, 2017). İyi ve sağlıklı bir eğitim ortamı ancak öğretmen ve aile işbirliği ile sağlanabilmektedir (Ataç, 2003). Okul aile işbirliğinin sağlıklı yürüyebilmesi için aile ve öğretmenin iletişim içinde olması gerekmektedir. Etkili aile öğretmen iletişimi çocukların öğrenmelerini desteklemeye ve çok önemli olan okul aile işbirliğinin büyüyerek gelişmesine yardım etmektedir (Atabey ve Tezel Şahin, 2011). Okul, öğretmen ve aile işbirliği çalışmaları aile katılım uygulamaları ile planlanarak düzenli şekilde yapılabilmektedir.

Aile katılımı çalışmaları çocuğun öğrenmeye ilgili olmasına, yeteneklerinin farkına vardırılmasına, yaşıtları ile iletişim kurma, rekabet ve yenilgiyi kabullenmesine, vicdan gelişimine, sosyal benlik gelişimine, sorumluluk alma gibi önemli davranışların kazanılmasına katkı sağlamaktadır (Duman, 2005). Aile katılımı ile anne babalar kendilerini tanıma fırsatı bulurlar ve çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda değişime uğrarlar (Yavuzer, 2010). Ayrıca aile katılım çalışmaları ailenin ve çocukların okula karşı olumlu tutum geliştirmesini sağlar (İşmen ve Yıldız, 1996; Zembat ve Haktanır, 2005).

Kurumlarda yürütülen okul öncesi eğitimin, anne babalarla işbirliği içinde yürütülmesi gerektiği, okul öncesi eğitim programlarının, ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, eğer aileler tarafından desteklenmezse etkili olmadığı dikkate alındığında, okul-aile işbirliğinin önemi daha da iyi anlaşılacaktır (Aral vd., 2000; Tezel Şahin ve Ünver, 2005; Arabacı ve Aksoy, 2005; Yazıcı vd., 2005; Aydoğan, 2017).

Yapılan araştırmalar aile katılım çalışmalarının çocukların gelişimleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir (Temel, 2001; Gürşimsek, 2003; Kurtulmuş ve Temel, 2004; Taylor-Allen, 2004; Lopez, Weiss ve Caspe, 2006; Kuday, 2007;Tezel Şahin ve Özyürek, 2016). Aileyi dışlamak yerine, okul ve ailenin birlikte çalışması çocuğun gelişimi ve eğitimi açısından önemlidir. Bundan dolayı çocuk kuruma kayıt olduğu andan itibaren aileyle rekabet etmek yerine, her anlamda işbirliğine hazır olmak ve yardımlarını talep etmek gerekmektedir (Kağıtçıbaşı, 1996). MEB okul öncesi eğitim programında yer alan aile katılım çalışmalarının yapılması çocuk, öğretmen ve aileye yarar sağlayacaktır. Bu noktadan hareketle çalışmada Amasya ili örnekleminde okul öncesi dönemde öğretmen ve aile görüşlerine göre aile katılım çalışmaları incelenmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi ve tarama modellerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama araştırması denir (Büyüköztürk, 2012). Betimsel tarama modelinde, belli bir zaman kesiti içinde çok sayıda denek ve objeden elde edilen verilerin analizi ile araştırma problemine veya problemlerine cevap aranır (Arseven, 2001).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Amasya ilinde 2017-2018 eğitim öğretim yılında, anasınıflarında ve bağımsız anaokullarında görev yapan okul öncesi öğretmenleri ve bu öğretmenlerin sınıflarına devam eden çocukların aileleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Evrenden basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 100 öğretmen ve 250 çocuğun ailesi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 22'si 30 yaş ve altında, % 42'si 31-35 yaş, %28'i 36-40 yaş, % 8 'i 41 ve üzeri yaş grubundadır. Öğretmenlerin % 49'u 1-10 yıl, % 51'i 11 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahiptir. Öğretmenlerin %50'si MEB'e bağlı bağımsız anaokulu bünyesinde, % 50'si MEB'e bağlı ilkokul/ortaokul bünyesindeki anasınıfında çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan ailelerin demografik bilgileri incelendiğinde, annelerin % 63,6'sı 20-35 yaş, %36,4'ü 36 ve üzeri yaş grubundadır. Babaların % 42,8'i 20-35 yaş, % 57,2'si 36 ve üzeri yaş grubundadır. Annelerin % 1,6'sı okur yazar, % 7,2'si ilkokul, % 10,4'ü ortaokul , % 32,4'ü lise, % 9,2'si yüksekokul, % 36,8'i üniversite, % 1,6'sı yüksek lisans ve % 0,8'i doktora mezunudur. Babaların ise % 0,8'i okur yazar değilken, % 0,8'i okur yazar, % 2,4'ü ilkokul, % 5,6'sı ortaokul, % 32,8'i lise, % 9,2'si yüksekokul, % 42,4'ü üniversite , % 4,8'i yüksek lisans ve % 1,2'si doktora mezunudur. Ailelerin % 24,8'i bir çocuk, % 57,6'sı iki çocuk, % 17,6'sı 3 ve üzeri çocuğa sahiptir. Araştırma grubundaki çocukların % 54,8'i kız, % 45,2'si erkek çocuktur.

Bu çalışma 2017-2018 eğitim öğretim yılında Amasya ilinde çalışan öğretmenler ve öğretmenlerin sınıflarında yer alan çocukların aileleri ile sınırlıdır. Araştırmada, aile katılım çalışmaları ile ilgili soruları içeren "Öğretmen Anket Formu" ve "Aile Anket Formu" kullanılarak veriler toplanmıştır. Anket formlarında öğretmen ve ailelerle ilgili demografik bilgiler, kurumda uygulanan aile katılım çalışmaları, çalışmaların yararları, karşılaşılan engeller ile ilgili sorular yer almaktadır. Araştırmanın verileri öğretmen ve aile görüşlerine göre frekans ve yüzde dağılımlar olarak tablolaştırılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada öğretmen ve aile anket formlarından elde edilen veriler tablolarda frekans ve yüzde dağılımlar olarak verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1:Öğretmen ve Aile Görüşlerine Göre Aile Katılım Çalışmaları

Aile katılım çalışmaları	Öğretmen görüşleri										Aile görüşleri									
	Uygulama durumu				Uygulama sıklığı						Uygulama durumu				Uygulama sıklığı					
	Evet		Hayır		En fazla		Ara sıra		En az		Evet		Hayır		En fazla		Ara sıra		En az	
Veli toplantısı	96	96	4	4	34	35,42	58	60,42	4	4,17	232	92,8	18	7,2	94	40,52	123	53,02	15	6,47
Bireysel görüşme	98	98	2	2	46	46,94	52	53,06	0	0	216	86,4	34	13,6	9	41,2	118	54,63	9	4,17
Grup toplantısı	58	58	42	42	4	6,9	42	72,41	12	20,69	103	41,2	147	58,8	7	16,5	67	65,05	19	18,45
Ebeveyn köşesi	30	30	70	70	2	6,67	22	73,33	6	20	50	20	200	80		12	27	54	17	34
Haberleşme panosu	46	46	54	54	10	21,74	32	69,57	4	8,7	64	25,6	186	74,4	7	42,19	26	40,63	11	17,19
Eğitim panosu	66	66	34	34	22	33,33	38	57,58	6	9,09	79	31,6	171	68,4	4	43,04	36	45,57	9	11,39
Haber mektupları	64	64	36	36	24	37,5	40	62,5	0	0	81	32,4	169	67,6	1	38,27	46	56,79	4	4,94
Yazışmalar/iletişim defterleri	62	62	38	38	20	32,26	42	67,74	0	0	113	45,2	137	54,8	1	45,13	54	47,79	8	7,08
Eğitim etkinliklerine katılım	86	86	14	14	22	25,58	54	62,79	10	11,63	166	66,4	84	33,6	6	39,76	92	55,42	8	4,82
Toplu dosyalar	92	92	8	8	44	47,83	46	50	2	2,17	169	67,6	81	32,4	6	44,97	85	50,3	8	4,73
Gelişim raporları	92	92	8	8	40	43,48	50	54,35	2	2,17	165	66	85	34	5	33,33	98	59,39	12	7,27
Kitapçıklar	28	28	72	72	4	14,29	22	78,57	2	7,14	80	32	170	68	5	31,25	41	51,25	14	17,5
Broşür	40	40	60	60	10	25	26	65	4	10	51	20,4	199	79,6	0	19,61	30	58,82	11	21,57
Afiş	26	26	74	74	6	23,08	16	61,54	4	15,38	40	16	210	84	0	25	21	52,5	9	22,5
Dergi/gazete	16	16	84	84	10	62,5	6	37,5	0	0	53	21,2	197	78,8	3	43,4	22	41,51	8	15,09
Fotoğraflar	84	84	16	16	52	61,9	30	35,71	2	2,38	200	80	50	20	131	65,5	64	32	5	2,5
Dilek kutusu	24	24	76	76	12	42,86	10	35,71	2	21,43	50	20	200	80	9	38	23	46	8	16
Kısa ileti hizmetleri (mesaj)	86	86	14	14	52	60,47	34	39,53	0	0	208	83,2	42	16,8	134	64,42	71	34,13	3	1,44
Görsel işitsel kayıtlar	78	78	22	22	38	48,72	40	51,28	0	0	182	72,8	68	27,2	115	63,19	62	34,07	5	2,75
Telefon görüşmeleri	96	96	4	4	64	66,67	32	33,33	0	0	223	89,2	27	10,8	127	56,95	86	38,57	10	4,48
Özel günlerde okula davet	84	84	16	16	34	40,48	44	52,38	6	7,14	174	69,6	76	30,4	65	37,36	91	52,3	18	10,34
İnternet temelli uygulamalar	48	48	52	52	20	41,67	24	50	4	8,33	88	35,2	162	64,8	30	34,09	45	51,14	13	14,77
Ev ziyaretleri	50	50	50	50	4	8	34	68	12	24	51	20,4	199	79,6	12	23,53	25	49,02	14	27,45
Konferanslar	16	16	84	84	4	25	8	50	4	25	35	14	215	86	8	22,86	14	40	13	37,14
Yıl sonu sergisi	38	38	62	62	4	10,53	22	57,89	12	31,58	95	38	155	62	20	21,05	56	58,95	19	20

Tablo 1 incelendiğinde öğretmenlerin % 98'inin bireysel görüşmeleri, %96'sının telefon görüşmelerini, %96'sının veli toplantılarını, % 92'sinin toplu dosyaları, % 92'sinin gelişim raporlarını, % 86'sının eğitim etkinliklerine katılımı, , % 86'sının kısa ileti hizmetlerini % 84'ünün fotoğrafları ve % 84'ünün özel günlerde okula davet çalışmalarını uyguladıkları görülmektedir. Öğretmenlerin % 84'ünün konferansları, % 76'sının dilek kutusunu, % 84'ünün dergi/gazeteleri, % 74'ünün afişleri, % 72'sinin

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kitapçıkları ve % 70'inin ebeveyn köşesi çalışmalarını uygulamadıkları görülmektedir. Öğretmenler aile katılım çalışmalarından en fazla telefon görüşmesini, en az grup toplantısı, ev ziyareti ve yılsonu sergisini kullandıklarını belirtmişlerdir. Ailelerin % 92,8'i veli toplantısını, % 86,4'ü bireysel görüşmeleri, % 89,2'si telefon görüşmelerini, % 83,2'si kısa ileti hizmetlerini, % 80'i fotoğrafları öğretmenlerin uyguladıklarını düşünürken, % 86'sı konferansları, % 80'i ebeveyn köşesi, % 80'i dilek kutusunu, % 79,6'sı ev ziyaretlerini, % 79,6'sı broşürleri, % 78,8'i dergi/gazeteleri öğretmenlerin uygulamadıklarını düşünmektedirler. Ailelere göre öğretmenlerin en fazla fotoğrafları en az grup toplantısı ve yılsonu sergisini uyguladıkları görülmektedir.

Tablo 2: Öğretmen ve Aile Görüşlerine Göre Çocuklara Kazandırılmak İstenen Davranışlar İçin Aile Katılımı Çalışmalarının Gerekliliği

Öğretmen görüşleri				**Aile görüşleri**			
Evet		**Hayır**		**Evet**		**Hayır**	
n	%	n	%	n	%	n	%
90	90	10	10	248	99,2	2	0,8

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin % 90'ı, ailelerin % 99,2'si okulda çocuklara kazandırılmak istenen davranışları daha kolay kazandırabilmek için aile katılım çalışmalarının gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3 Öğretmen Görüşlerine Göre Aile Katılım Çalışmalarının Öğretmene Yararları

Aile katılım çalışmalarının öğretmen açısından yararları	**n**	**%**
Kazanım ve göstergelere daha kolay ulaşılır	88	88
Okulda verilen eğitimin evde desteklenmesi sağlanır	86	86
Çocukların başarısında artış olur, kendine güveni artırır	72	72
Aileden alınan bilgi ile çocuğu daha iyi tanıma imkânı bulunur	70	70
Planlanan etkinlikler daha rahat uygulanır	52	52
Mesleki doyum artar	46	46
Etkinlik planlamasında ailelerin desteği ile farklı etkinlikler planlanır	44	44

Tablo 3 incelendiğinde aile katılımı çalışmalarının öğretmen açısından yararlarına öğretmenlerin % 88'i "Kazanım ve göstergelere daha kolay ulaşılır.", % 86'sı "Okulda verilen eğitimin evde desteklenmesi sağlanır.", % 72'si "Çocukların başarısında artış olur, kendine güveni artırır.", % 70'i "Aileden alınan bilgi ile çocuğu daha iyi tanıma imkânı bulunur." % 52'si "Planlanan etkinlikleri daha rahat uygulanır." cevaplarını verdikleri görülmektedir.

Tablo 4 Aile Görüşlerine Göre Aile Katılım Çalışmalarının Aileye Yararları

Aile katılım çalışmalarının aile açısından yararları	**n**	**%**
Çocuğun eğitimiyle ilgili bilgi artar	198	79,20
Çocukla ailenin sağlıklı bir iletişimi olur	173	69,20
Çocuğun bilgi ve becerisinin gelişimi takip edilir	171	68,40
Çocuğun eğitimine daha aktif katılım sağlanır	164	65,60
Çocukla kaliteli zaman geçirilir	164	65,60
Çocuğun ev ortamında nasıl destekleneceği bilinir	161	64,40
Çocuğun büyüme ve gelişimi daha iyi anlaşılır	154	61,60
Çocuğu birey olarak görmede etkili olur	123	49,20
Çocuğu ve aile hayatını psikolojik olarak olumlu destekler	118	47,20
Anne baba olarak kendine olan güven artar	103	41,20
Kendi ilgi ve yeteneklerin farkına varılır	101	40,40

Tablo 4 incelendiğinde aile katılımı çalışmalarının aile açısından yararlarına ailelerin % 79,20'si "Çocuğun eğitimiyle ilgili bilgi artar.", % 69,20'si "Çocukla ailenin sağlıklı bir iletişimi olur.", % 68,40'ı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Çocuğun bilgi ve becerisinin gelişimi takip edilir.", % 65,60'ı "Çocuğun eğitimine daha aktif katılım sağlanır.", % 65,60'ı "Çocukla kaliteli zaman geçirilir." cevaplarını verdikleri görülmektedir.

Tablo 5: Öğretmen ve Aile Görüşlerine Göre Aile Katılım Çalışmaları Engelleri

Aile katılım çalışmalarında engeller olduğunu düşünme durumu								**Aile katılım çalışması engelleri**				
Öğretmen görüşleri				**Aile görüşleri**					**Öğretmen görüşleri**		**Aile görüşleri**	
Evet		**Hayır**		**Evet**		**Hayır**			**n**	**%**	**n**	**%**
n	%	n	%	n	%	n	%	Evde başka çocukların olması ve bakacak birisinin olmaması	22	22	24	36,92
36	36	64	64	65	26	185	74	Yeterli katılımın sağlanmaması	22	22	-	-
								Ailenin çalışması/zamanlarının olmaması	26	26	50	76,9
								Ailelerin maddi olanaklarının yetersizliği	10	10	7	10,77
								Ailelerin eğitime ilgilerinin düşük olması	20	20	-	-
								Ailelerin geçmişte yaşadıkları olumsuz okul yaşantıları ile olumsuz tutumları	10	10	1	1,54
								Ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olması	6	6	-	-
								Ailelerle çalışmanın zor olması/iletişim eksikliği	6	6	-	-
								Öğretmenin planlama yapmaması	0	0	2	3,08

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin % 36'sı aile katılımı çalışmaları yapabilmek için engeller olduğunu düşünürken, % 64'ü engellerin olmadığını düşünmektedir. Öğretmenlerin % 22'si "Evde başka çocukların olması ve bakacak birisinin olmaması", % 22'si "Yeterli katılımın sağlanmaması", % 26'ı "Ailenin çalışması/zamanlarının olmaması" ve % 20'si "Ailelerin eğitime ilgilerinin düşük olması" gibi engeller olduğunu düşünmektedir. Ailelerin % 26'sı okul öncesi eğitim kurumunda ailelere yönelik yapılan çalışmalara katılma konusunda engeller olduğunu düşünürken, % 74'ü engellerin olmadığını düşünmektedir. Ailelerin % 76,9'u "Ailenin çalışması/zamanlarının olmaması", % 36,92'si "Evde başka çocukların olması ve bu çocuklara bakacak birisinin olmaması" ve % 10,77'si "Ailelerin maddi olanaklarının yetersizliği" gibi nedenlerin aile katılım çalışmalarına engel olduğunu düşünmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ ve TARTIŞMA

Amasya ili örnekleminde okulöncesi dönemde öğretmen ve aile görüşlerine göre aile katılım çalışmalarının incelendiği çalışmanın sonucunda; öğretmenlerin aile katılım çalışmalarından bireysel görüşme, telefon görüşmesi, veli toplantısı, toplu dosyalar, gelişim raporu, eğitim etkinliklerine katılım, kısa ileti hizmetleri, fotoğraf ve özel günlerde okula davet etkinliklerini daha fazla, konferans, dilek kutusu, dergi/gazete, afiş, kitapçık, ebeveyn köşesi aile katılım çalışmalarını ise daha az uyguladıkları belirlenmiştir. Öğretmenler aile katılım çalışmalarından en fazla telefon görüşmesini, en az grup toplantısı, ev ziyareti ve yılsonu sergisini uyguladıklarını belirtmişlerdir. Aileler ise, öğretmenlerin veli toplantısı, bireysel görüşmeler, telefon görüşmeleri, kısa ileti hizmetleri ve fotoğraf çalışmalarını daha fazla, konferans, ebeveyn köşesi, dilek kutusu, ev ziyaretleri, broşür, dergi/gazete çalışmalarını daha az uyguladıklarını düşünmektedirler. Ailelere göre öğretmenler en fazla fotoğrafları en az grup toplantısı ve yılsonu sergisi çalışmalarını yapmaktadırlar. Öğretmen ve ailelerin uygulanan çalışmalar konusunda aynı görüşte oldukları söylenebilir.

Tezel Şahin ve Turla (2003); aile katılımına yönelik araştırmalarında, öğretmenlerin aile katılımını sağlamak için hangi etkinliklere başvurduğunu incelemişlerdir. Bu araştırmada öğretmenlerin %83'ünün ebeveyn toplantıları düzenlediği, % 62'sinin bireysel görüşmeler gerçekleştirdiği, %45,9'unun ev ziyareti yaptıkları ve % 57,6'sının eğitim panosu hazırladıkları, % 63,5'inin kurumlarında anne babalar için konferans ve seminer düzenlemedikleri bulguları elde edilmiştir. Bu bulgular araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Akkaya (2007), okulöncesi eğitim kurumlarında uygulanan aile katılımı etkinlikleri konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin saptanmasına yönelik yaptığı çalışmada, düzenlenen aile katılımı çalışmalarına yönelik olarak öğretmenlerin, daha çok, velilerin sınıfta eğitim etkinliklerini uyguladıkları aile katılımı çalışmalarından yararlandıklarını; velilerin ise, daha çok, sinema, tiyatro, gezi, ağaç dikme vb. gibi sınıf dışı aile katılımı çalışmalarına katılım gösterdikleri belirtmektedir. Bu bulgular araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Öğretmen ve aileler, okulda çocuklara kazandırılmak istenen davranışları daha kolay kazandırabilmek için aile katılım çalışmalarının gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmenler aile katılımı çalışmalarının yararına ilişkin kazanım ve göstergelere daha kolay ulaştıklarını, okulda verilen eğitimin evde desteklenerek çocukların başarısının arttığını, aileler ise çocuğun eğitimiyle ilgili bilgilerinin arttığını belirtmişlerdir.

Arnold ve arkadaşları (1994) çalışmalarında, ailelere bilgi sağlama aktivitelerinin , velilerin okul hakkındaki bilgilerini ve okulla etkileşime karşı ailelerin tutumlarını etkileyebileceğini tespit etmişlerdir.

Aile katılımı anne babalara eğitim ve öğretim rollerini geliştirmeleri sağlayarak, ailelerin çocuklarının eğitimlerini daha fazla anlamalarına olanak sağlamaktadır (Decker ve Decker, 2005). Ebeveynlerin aile katılım programları ile çocuklarına öğretilen konulara daha tanıdık olmaları ve eğitim programını daha iyi anlayabilmeleri sağlanmaktadır. Öğretmenler ise aile katılımının önemini daha iyi anlamakta ve aileler öğretmenlerin çabalarına daha çok saygı duymaktadırlar (Eliason ve Jenkins, 2003).

Öğretmen ve aileler "Ailenin çalışması/zamanlarının olmaması", "Evde başka çocukların olması ve bakacak birisinin olmaması" ve "Ailelerin maddi olanaklarının yetersizliği" "Ailelerin geçmişte yaşadıkları olumsuz okul yaşantıları ile olumsuz tutumları" gibi nedenlerin okulda yapılan aile katılım çalışmalarına engel olduğunu düşünmektedir. Hoover-Dempsey ve Joan (2002), öğretmenler ve anne-babalar açısından zaman yetersizliğinin aile katılımı önünde bir engel olabildiğini belirtmiştir. Aslanargun (2007) da çalışmasında, aile katılımını etkileyen unsurlar arasında okulun kaynaklarının yeterli olmamasını, ev ve okul arasındaki kültür farklılığı, ailelerin zaman yetersizliklerini ifade etmiştir. Beaty (2000), öğrencilik dönemlerinden getirdikleri olumsuz okul tecrübeleri, dersler ve öğretmenler hakkında olumsuz duygu ve tutumlara sahip olan ailelerin desteğini kazanmanın ve eğitim sürecine katılımlarını sağlamanın kolay olmayacağına dikkat çekmiştir. Bu sonuçlar yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Okul aile işbirliği içinde olduğunda ve aile katılım çalışmaları yapıldığında öğretmen, aile ve çocuk açısından birçok yarar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlerinin aile katılım çalışmalarına sınıflarında çeşitlendirerek yer vermeleri gerekmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. AÇEV (2017). Okul öncesi aile katılımı. http://www.acevokuloncesi.org/ogrenmeortami/aile-katilimi adresinden 21.09.2018 tarihinde alınmıştır.
2. Akkaya, M. (2007). *Öğretmenlerin ve velilerin okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan aile katılımı çalışmalarına iilişkin görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
3. Atabey, D. & Tezel Şahin, F. (2011). Aile öğretmen iletişim ve işbirliği ölçeği. *Kastamanu Eğitim Dergisi, 9*(3), 793-804.
4. Ataç, F. (2003). *Öğretmen için öğrenci psikolojisi önce ruhsal eğitim*. İstanbul: Epsilon.
5. Arabacı, N. & Aksoy, A. B., (2005). Okul öncesi eğitime katılım programının annelerin bilgi düzeylerine etkisi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 29: 18-26.
6. Aral, N., Kandır, A., & Can Yaşar, M. (2000). *Okul öncesi eğitim ve anasınıfı programları.* İstanbul: YA-PA Yayınları.
7. Argon, T. & Kıyıcı, C. (2012). İlköğretim kurumlarında ailelerin eğitim sürecine katılımlarına yönelik öğretmen görüşleri, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 80-9.
8. Arnold, K. D., Michael, M. G., Hosley, C. A. & Miller, S. (1994). Factors influencing attitudes about family-school communication for parents of children with mild learning problems: preliminary findings. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 5(3): 257-267.
9. Arseven, A. D. (2001). *Alan araştırma yöntemi.* Ankara: Gündüz Eğitim.
10. Aslanargun, E. (2007). Okul-aile işbirliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışması. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18: 119-135.
11. Aydoğan, Y. (2017). *Okul öncesi eğitim programlarında aile katılımı.* T. Güler Yıldız, Ed.). Anne Baba Eğitimi (4. Baskı) içinde (100-136). Ankara: Pegem Akademi.
12. Beaty, Janice J. (2000). Skills for preschool teachers. Upper Saddle River, N.J.: Merrill.
13. Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). ***Bilimsel araştırma yöntemleri.* (11. baskı).** Ankara: Pegem Akademi.
14. Çamlıbel Çakmak, Ö. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 20(1),1-17.
15. Decker,C.A. & Decker J.R.(2005). *Planning and Administering Early Childhood Programs*.Upper Saddle River; New Jersey, Columbus, Ohio.
16. Duman, F. N. (2005). *Okul aile iş birliği.* İstanbul: Morpa.
17. Eliason, C. & Jenkins, L.(2003). A Practical guide to early childhood curriculum, Upper Saddle River, N.J. : Merrill.
18. Gürşimşek, I. (2003). Okul öncesi eğitime aile katılımı ve psikososyal gelişim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 3(1),* 125–144.
19. Güven, G. (2011). *Farklı eğitim modelleri kullanılarak uygulanan aile eğitim ve aile katılım programlarının okul öncesi öğretmenlerinin uygulamalarına ve ebeveynlerin görüşlerine etkisinin incelenmesi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
20. Hoover-Dempsey, K. V., & Joan, M. T. (2002). *Family-school comunication*. Vanderbilt University.
21. İşmen, E. & Yıldız, A. (1996). Okulöncesi dönemde aile-okul işbirliği ve ebeveynin eğitime katılımı, *Yaşadıkça Eğitim Dergisi,* Sayı:44,30–32.
22. Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Okul öncesi eğitim programlarının uygulanmasında ailelerle yeterince işbirliği yapılamamaktadır. *Milli Eğitim Dergisi*, 132, 25- 26.
23. Kalkan, E. (2017). Dünyada anne baba eğitimi ve aile katılımı: Amerika Birleşik Devletleri örneği. T. Güler Yıldız, Ed.). Anne Baba Eğitimi (4. Baskı) içinde (100-136). Ankara: Pegem Akademi.

24. Kuday, F. S. (2007). *Aile destekli kurum merkezli eğitim alan ve hiç okul öncesi eğitim almayan 3–6 yaş çocukların bilişsel gelişimlerinin karşılaştırılması*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

25. Kurtulmuş, Z., & Temel, Z. F. (2004). *Anne eğitim programının 4-6 yaş çocuğu olan alt sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin ve babaların aile ilişkilerini algılamasına etkisi.* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 12. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı, 3, 1857-1878.

26. Lopez, M.E., Weiss, H., & Caspe, M. (2006). Family involvement in early childhood education. *Harvard Family Research Project*. Number 1, Spring.

27. M.E.B. (2013). *Okul öncesi eğitim programı. http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf* adresinden 20.05.2018 tarihinde alınmıştır.

28. Taylor-Allen, H. (2004). *Experience in early childhood education programs and later school adjustment: The Role of Parental Involvement.* Department of Human Development and Applied Phsycologhy Ontario Institute for Studies In Education of University of Toronto, Unpublished Master Thesis, Canada.

29. Temel, Z. F. (2001). *Okul öncesi eğitime aile katılımı.* Gazi Üniversitesi Anaokulu-Anasınıfı Öğretmen El Kitabı. İstanbul: YA-PA.

30. Tezel Şahin, F., & Turla, A. (2003). "*Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan aile katılımı çalışmalarının incelenmesi".* OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı ve Bildiri Kitabı. 1. Cilt. 379-392.

31. Tezel Şahin, F. & Ünver, N. (2005), Okul öncesi eğitim programlarına aile katılımı, *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi,* Mart, 13(1): 23-30.

32. Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2016). *Anne baba eğitimi ve aile katılımı.* Ankara: İstatistik Dünyası.

33. Yavuzer, H. (2010). *Ana-baba ve çocuk.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

34. Yazıcı, Z., Yüksel, B. & Güzeller, C. (2005). Ebeveynlerin okul öncesi eğitimde uygulanan aile katılım çalışmalarından beklentileri, *Mesleki Eğitim Dergisi,* Ocak, 7(13): 63-76.

35. Zembat, R. & Haktanır, G. (2005) *Okulöncesi eğitim denetim rehber kitabı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(8)

Bircan TAŞDEMİR[43]

KAĞIZMANLI HIFZI'NİN ŞİİRLERİNDE KULLANDIĞI YÖRESEL AĞIZDAKİ KELİMELER

WORLDWIDE WORKS IN THE PAPER HIFZI

ÖZ

Bu çalışma veri analizi ve doküman inceleme yöntemi ile ölümünün 100. Yılında Kağızmanlı Aşık Hıfzî'yi anlamak ve tanımak amacıyla onun yöresel ağız özellikleri incelenmiştir. Sefil Baykuş şiirinde bulunan "bala" sözcüğü genel olarak evlat anlamında kullanılıp "çok sevilen kişi" içinde kullanılmıştır. Yine aynı şiirde geçen "dalın" sözcüğü "arka, sırt" anlamlarına gelip Kars yöresinde çok yaygın kullanılır.

Çiçekler şiirinde kullanılın "domurcuk, eynine ve geyinmiş" sözcükleri aynı şekilde Azerbaycan Türkçesi etkisi ile bu yörede çokça kullanılan kelimelerdir.. Kağızmanlı Aşık Hıfzî'nin kelimeleri tercihindeki sebepleri, anlam derinliğini, duygu ve düşünce dünyasını daha iyi anlamak için yapılan bu çalışma sadece yöresel halk ağzından tercih ettiği kelimeleri kapsamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hıfzî, Kağızmanlı Hıfzı ve Ağız Özellikleri, Hıfzî'yi Anlamak.

ABSTRACT

Through this study data analysis and document review method, its local mouth properties were examined in order to recognize and recognize Kağızmanlı Aşık Hıfzî in the 100th year of death. The word "bala" in the poem owl is used in the sense of the son in general and used in the "very loved one". Again, the word "branch" in the same poem refers to "back, back" and is widely used in Kars region.

In the poetry of flowers, the words "domurcuk, mynine and geyinmiş" are the words used in this region with the influence of Azerbaijani Turkic in the same way. Both morphologically and phonetically, local words have been identified and explained. Kağızmanlı Aşık This study, which was made in order to better understand the reasons of preference of words of Hıfzı, the depth of meaning, the world of emotion and thought, only covers the words preferred by local people.

Keywords: *Hıfzı, Kağızmanlı Hıfzı and Local Words, Understand Hıfzı.*

[43] **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı/Eski Türk Dili, Yüksek Lisans Öğrencisi; Kars/TÜRKİYE; E-posta: asenazeri@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1- Giriş

Ağız, Ağız Çalışmaları ve Tarihçesi

Dil matematik gibi değişmez kuralları olmayan içinde hep istisnalar barındıran ve çeşitlenmelerin olduğu sürekli değişen canlı bir yapıdır. Bu durum zenginlik, yerlilik ve millilik barındırır. Zenginliğin ve yerliliğin bir başlığı lehçe diğer başlığı ise ağızdır. Ağızı tanımlarken farklı bakış açıları mevcuttur temelde aynı olsa da. Çeşitli tanımlamalar şöyledir: Muharrem Ergin "Ağız, bir dilin bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır." diye tanımlar. (Ergin, 2008) Ancak bu tanım uzun yıllar öncesinde kaldığı için bazı eksiklikler barındırır ki söz dizimini ağız tanımına almamış sadece söyleyiş farklılığıdır demiştir oysa söz dizimi de ağız özelliğine bağlı olarak değişebilir. TDK ise Büyük Türkçe Sözlük'te "Tarihî gelişim ve bölge etkisiyle, bir anadilin lehçesi içinde ses ve yapı bakımından görülen küçük ayrılıklar: İstanbul ağzı, Gaziantep ağzı, taşra ağzı, Rumeli ağzı, Anadolu ağızları vb." der. Zeynep Korkmaz'a göre ağzın tanımı şöyledir: "Bir dilin veya lehçenin yazı diline oranla ve çoğunlukla ses, bazen de şekil anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimledir." (Korkmaz, 2007) Bu tanım şimdilik daha doğru bir tanımdır. Ağız tanımlamalarıyla ilgili kapsamlı ve eleştirel bakış açısıyla Nurettin Demir bir makale yazmıştır. (Demir, 2002)

Ağız, tespit edilmesi ve kaydedilmesi, dilden dile değişmekle birlikte, hayli zor bir alandır. Nitekim ağız özellikleri tespit edildikten sonra bir ağız atlası ile derli toplu bir çalışma yapılmalı ki bu henüz Türkiye Türkçesi için söz konusu olmamıştır. Türk dili ağız çalışmaları ilk kez Divanü Lügati't Türk ile 11. yy'da yapılsa da sonra devamı gelmemiş bugün hala eksik kalmıştır ağız çalışmaları. Türkiye'de henüz bir ağız atlası hazırlanmasa da hemen her araştırmacı bunun gerekliliğini vurgulamıştır. Ne var ki, bu işe kimin başlayacağı, nasıl organize olunacağı ve hangi kurumun bu işi üstleneceği hep ortada kalmıştır ve zamana bağlı olarak ağız özeliklerinin giderek kaybolması bu çalışmanın ivedilikle yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Avrupa bu konuda bizden çok ileri durumdadır. Avrupa'da ağız çalışmalarına ve ağız atlaslarının hazırlanmasına XIX. Yüzyılın sonlarında başlandı. Avrupa'nın ilk dil atlasını Almanlar 1876'da, ikinci dil atlası olan Fransız Dil Atlası'nı ise Fransızlar 1902'de yayınlamışlardır. Türk dili ağız ise çalışmaları Kaşgarlı Mahmut'tan sonra ve Avrupa'dan yaklaşık 150 yıl sonra ilk olarak Azerbaycan ile başlar. Azerbaycan Dilcilik Enstitüsü'nün 1958'de hazırlamaya başladığı ve toplam 17 yılda tamamlayabildiği çalışma, Türk Dünyası'nın tamamlanan en önemli ağız atlasıdır. Atlasın hazırlanmasında önce Azerbaycan ağızlarından üzerinde en çok çalışma yapılan Doğu Grubu ele alınmış ve 197 soru (56'sı ses bilgisi, 47'si gramer, 94'ü söz varlığı) tespit edilerek bu bölgede toplam 235 farklı yerleşim yerinden malzeme toparlanmıştır. Bu bölüm 1965 yılında 50 haritalık bir çalışma ile tamamlanmış ve 1966 yılından itibaren bütün bölgeleri içine alan ikinci bir çalışma başlatılmıştır. İkinci devrede Azerbaycan'ın 500 yerinden derleme yapılır ve çalışma bittiğinde toplam 128 haritalık bir atlas yayınlanır. (Boz,2008)

Henüz bir ağız atlası oluşturulmasa da Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çeşitli tasnif denemeleri yapılmıştır: bunlar i. Kunos, Ahmet Caferoğlu, G. Hazai, Piet Kral ve Leylâ Karahan tarafından yapılmıştır. Söz konusu sınıflandırma çalışmalarının son ve en kapsamlısı Prof. Dr. Leylâ Karahan tarafından kaleme alınmıştır. Karahan'ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* (1996) adlı eseri, Türkiye Türkçesi ağızlarının tasnifi ile ilgili bugün en önemli kaynak durumundadır. (Güneş, 2014) 1940 yılından önce yapılan ağız çalışmaları yabancı araştırmacılarca 1940'dan sonra ki bu aralıkta daha verimli çalışmalar mevcuttur, yerli araştırmacılarca yapılmıştır.

"Anadolu ağızları üzerindeki ilk çalışmalar, bir derleme sözlüğünün çıkarılmasına temel olacak kelime derlemeleri biçiminde kendini göstermiş ve memlekette bir 'derleme seferberliği' açılmıştı. 1933-1935 yılları arasında süregelen bu 'derleme seferberliği' ile 150.000 fiş derlenmiştir. Derlenen bu malzeme bir sözlük düzenine sokularak Türk Dil Kurumu'nca 1939-1949 yılları arasında Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi adıyla dört cilt olarak yayınlanmıştır. Tertip bakımından bu eserlerden yararlanmayı kolaylaştırmak ve derlenmiş olan folklor malzemesini de değerlendirmek üzere, bunlara sonradan VI. (Ankara 1952) ve V. ciltler (İndeks, Ankara 1957) de eklenmiştir." (Kormaz, 1995) Ardından daha uzman kişilerce

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

450.000 fişlik bir derleme daha yapılmıştır ve daha güvenilir bir sözlük hazırlanıp adına Derleme Sözlüğü denmiştir.

Makalenin yazılış amacına bağlı olarak özellikle Kars ağzı üzerine yapılan çalışmalar ise şöyledir: Ahmet B. Ercilasun Kars ili ve yöresi ağızlarını içine alan iki ciltlik doktora tezi hazırlamıştır. Ercilasun'un çalışması *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi* adıyla 1983'te yayınlanmıştır. Selahaddin Olcay, Ahmet B. Ercilasun ve Ensar Aslan tarafından hazırlanan ve 1976'da Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Arpaçay Köylerinden Derlemeler* adlı çalışma aynı yöreye ait bir başka çalışmadır. Özellikle Terekeme ağzına ait verilerin varlığı bu çalışmanın başka ve önemli bir boyutudur. (Kavaklıçeşme, 2010:9) 1996 yılında Mukim Sağır yönetiminde İbrahim Balcı, *Kars Yerli Ağzında Cümle ve Cümle Yapıları* adlı, Hüsna Kavaklıçeşme de 2010 yılında *Kars ve Iğdır Azerileri Ağzı* adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Bu iki çalışma da Atatürk Üniversitesi'nin çalışmalarıdır. Ahmet Caferoğlu bu alanda ilk çalışanlardan olup Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar başlıklı kitabında özellikle Kars ağzına yer vermiş ve Kars'ta yaşayan milletlerden bahsederek ağız çeşitliliğine vurgu yapıp Kars'ın bu kadar farklı yapıları bir arada bulunduran ender il olduğunu göstermiştir.

Kars'ın Tarihçesi ve Ağız Özelliklerine Genel Bakış

Kars ve çevresi Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı-İran Savaşları sonunda Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. XIX. yüzyıla kadar idari olarak Eyalet statüsünde olan Kars, XIX. yüzyılın ilk otuz yılında meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşlarında (1806-1812, 1828-1829) Rus istilalarına maruz kalmıştır. Edirne Anlaşması (1829) ile büyük bir kesimi Ruslara bırakılan Çıldır Eyaleti'nin geri kalan toprakları Oltu Sancağı adıyla Erzurum Eyaleti'ne bağlanmıştır. Osmanlı-Rus Savaşları sonunda bölgede yaşanan göçlerle ekonomik potansiyeli zayıflayan Kars Eyaleti de sancak statüsüne alınarak 1833 yılında Erzurum Eyaleti'ne bağlanmıştır. 1846 yılında yayınlanan ilk Devlet Salnamesine göre, Anadolu toprakları 18 eyalet ve 53 sancağa ayrılmıştı. Kars İli, bu idari teşkilat bünyesinde oluşturulan Erzurum Eyaleti'nin 5 sancağından birini oluşturmaktaydı (Kırzıoğlu, 1953: 549) 1877 yılında başlayan 93 Harbi olarak adlandırılan Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Kars, 17 Kasım 1877 tarihinde Rus işgaline uğramıştır. TBMM Hükumeti emriyle 29 Eylül 1920'de harekete geçen Kâzım Karabekir komutasındaki 15. Kolordu 30 Ekim 1920'de Kars'ı alarak Gümrü'ye ilerleyince Ermeniler barış istedi. Bunun üzerine Gümrü Anlaşması yapılarak günümüzdeki doğu sınırı çizilmiş oldu. Kars'ın 30.10.1920 tarihinde, Ardahan'ın ise 23.02.1921 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmasından sonra 1924 yılına kadar Kars ve Ardahan idari olarak Erzurum Vilayeti'ne bağlı birer sancak statüsünde yapılandırılmıştır (Kırzıoğlu, 1953: 549).

Kars İli, 9.939 km²'lik yüzölçümü ile ülkemiz topraklarının yaklaşık % 1,2'lik kesimini kapsamakta olup, yüzölçümü büyüklüğü itibariyle Türkiye'de 30. sırada yer almaktadır. İdari olarak Merkez İlçe haricinde yedi ilçenin (Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim ve Susuz) yer aldığı ilde 381 köy idari alanı ve 9 kentsel idari alan (biri Kars Merkez İlçe, yedisi ilçe merkezlerinde, 1'i de belde olmak üzere) bulunmaktadır. (Kocaman,2014)

Milletler tarih içinde kültürel ve siyasi temaslarda bulunurken dil bakımından farklı milletlerden mutlaka etkilenir. Kültürel, siyasal etkileşim ve coğrafya bir dilin değişimde en baştaki etkenlerdir. O halde dil, bir milletin tarihsel aynasıdır. Kars da hem coğrafyası hem tarih sahnesinde farklı milletlerin hakimiyetinde oluşu ve tarihî İpek Yolu güzergahında oluşu hem de aldığı göçler vasıtasıyla bir dil çeşnisine sahiptir. Doğudan Ermenistan, batıdan Erzurum ili, kuzeyden Ardahan ili, güneyden ise Iğdır ve Ağrı illeri ile çevrilidir. Sadece bu bilgiyle bu yöredeki farklı ağız özellikleri olabilme ihtimali üzerinde durulabilir.

Kars, tarihten gelen çok kültürlü ve çok kimlikli yapısı ile çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı ender kentlerden biridir. Kentin nüfusunu oluşturan başlıca etnik gruplar arasında; Azeriler, Kürtler, Terekemeler, Yerliler ve Türkmenler yer almaktadır. Göçle birlikte Kars'a gelip yerleşen ve halihazırda burada yaşayan Azeriler, İran ve Azerbaycan'da olduğu gibi Caferî (Şiî) mezhebine mensup olup günümüzde çoğunlukla Kars ve Iğdır illerinde ikamet etmektedirler. Öte yandan Kars'ta sayıları çok az olmakla birlikte kendilerini Türkmen olarak tanımlayan bireyler aynı zamanda Alevi kimlikleriyle de bilinmektedirler. Kent merkezinde yaşayan diğer etnik grupların aksine daha çok köylerde yaşayan Kürtler, son dönemlerde kent

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

merkezine göç edip burada ikamet etmeyi tercih etmektedirler. Bir diğer etnik grup ise Karapapak adıyla da anılmakta olan Terekemelerdir. Suavi Aydın'ın 1965 Köy Envanter Etüdünü referans vererek aktardığı bilgiye göre sadece Kars'ın Çıldır ve Arpaçay ilçelerindeki Terekeme nüfusunu 68.000 olduğu ifade edilmektedir. Temel aidiyet kategorisi "Türklük" olmakla birlikte yerel ve etnografik ikincil referanslarla anılan ve tamamen Sünni Müslüman olan Yerliler; Artvin'de "Pallık", Elazığ'da "Gakkoş", Erzurum'da "Dadaş" gibi farklı yöresel sıfatlarla adlandırılırken Kars'ta ise sadece Yerli olarak nitelendirilmektedirler. Bu niteleme Kars'ta yaşayan diğer etnik gruplara karşı kendini tanımlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. (Özyakışır, 2017) Bu bilgiler zengin bir dil malzemesinin varlığı hakkında ipucu vermektedir.

"Muharrem Ergin Doğu Anadolu'nun konuşma dilinin Azeri Türkçesi, yazı dilinin ise Türkiye Türkçesi olduğunu ve Anadolu'daki en koyu Azeri Türkçesi bölgesinin de Kars ili olduğunu söylemiştir." (Özmen, 2015) Bunu 1971'de söylemiştir Ergin, ancak söz konusu zamanda Kars, Iğdır ve Ardahan henüz ayrılmamıştır. O vakit Iğdır ve Ardahan Kars'ın ilçesi konumundaydı. Dolayısıyla aynı söz Iğdır ve kısmen Ardahan için de düşünülebilir.

Ahmet Caferoğlu (1995:8) Kars ili ağzını kabaca tasnif etmiş ve şu başlıklara ayırmıştır:

a) Yerleşmiş Türk Unsurları Ağzı
1- Karakoyunlu Ağzı
2- Karapapak yahut Terekeme Ağzı
3- Dünbüllü yahut Çarıhçı Ağzı
4- Kaçar Ağzı
5- Türkmen Ağzı
6- Ayrım Ağzı
7- Afşar Ağzı
8- Bayat Ağzı
9- Yerli Öz Kars Ahalisi Ağzı
10- Muğan Türkleri Ağzı

b)Yeni Gelen Türk Unsurları Ağzı (Azeri Göçmenler)
1-Ahıska Ağzı
2-Ahalkelek Ağzı
3-Kazahlı Ağzı
4-Karabağlı Ağzı
5-Erivanlı Ağzı
6-Borçalı Ağzı
7-Genceli Ağzı
8-Gökçay Ağzı
9-Makûlu Ağzı
10-Nahçıvanlı Ağzı

Ahmet Caferoğlu bu tasnifini yaparken urug diye nitelendirdiği toplulukların hangi köylerde yahut ilçelerde olduğunu tanıklarıyla göstermiştir ve ekseriyetle Azeri ile öz yerli ağız özelliklerinin Kars ağzına hakim olduğunu vurgular.

Kağızmanlı Hıfzi ve Hayatı

Hıfzi mahlası hafız olmasından gelen ve Kağızman doğumlu olan aşık, 1893 doğumlu olup Türk tarihinin en zorlu dönemlerinde yaşamıştır. Savaş ve soykırımların göbeğinde, Ermeniler tarafından henüz 25 yaşında iken katledilmiştir. Kısacık ömrüne geriye otuz iki koşrna-destan, dokuz semai, birer de sicilleme ve divan bırakmıştır. şiirleri, daha çok hecenin 8'li ve ll'li şekilleriyle söylenmiş olup duraklar 4+4+3:ll veya 6+5:

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ll'tir. Dili Doğu Anadolu Türkçesinin özelliklerini göstermekte olup, zarnan zaman Farsça ve Arapça kelimeleri de ustalıkla kullanmıştır. (Alptekin, Şimşek, 1989:146)

Şiirlerinde sıklıkla rastladığımız amca kızı Sona'ya olan aşkı, onun dini şiirler ve güzellemeler yazmasını sağlamış. Muradına erip Sona ile evlense de bu kez de başka sorunlar şiire girmiş toplumun acılarını o da şiirlerinde yansıtmıştır: savaşlar, Rus ve Ermeni zulmü…

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır. (Yıldırım, A. ve Şimşek, H,2000,)

3. Araştırmanın Bulguları

bala (İsim, Genel Kars Ağzı, Sefil Baykuş)
Yavru

Civan da canına böyle kıyar mı
Hasta başın taş yastığa koyar mı
Ergen kıza beyaz bezler uyar mı
Al giy allı balam şalların hanı

dal (isim, Genel Kars Ağzı, Sefil Baykuş)
Arka, sırt.

Bunda yorgan döşek yastık var mıdır
Bu geniş dünyada yerin dar mdır
Dalın tahta duvar önün yar mıdır
Yeşil başlı sonam güllerin hanı

körpe (Sıfat, Erzurum, Sefil Baykuş, Gezen Kim İdi, Yetene Kadar)
Küçük çocuk.[44]

Dolanırdım solu sağlarımızda
Körpe maral idin dağlarımızda
Taze fidan idin bağlarımızda
Felek mi budadı dalların hanı
domurcuh (İsim, Sarıkamış, Selim, Iğdır, **Kars,** Ziyade Cevap Veriyor)
Tomurcuk
Kimi açmış kimi domurcuk olmuş
Kiminin derdi var sararmış solmuş
Kimisi sergerden boynunu bükmüş
Kimi dönmüş yay kemana çiçekler
eyin (İsim, Genel Kars Ağzı , Çiçekler)
Sırt

[44] Efrasiyap Gemalmaz bu sözcük için Erzurum yöresine aittir dese de Kars'ta da sıklıkla kullanılır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kimiler sıcaktan bezmiş soyunmuş
Kimiler gölgede saklanmış sinmiş
Kimiler eynine elvan geyinmiş
Hoş geldiniz bu seyrana çiçekler

döşürmek (Fiil, Genel Kars Ağzı, çiçekler)
Devşirmek, toplamak.

Buda yaza çıkmış nasıl kıyayım
Ruhum koymaz döşüreyim dereyim
Götürüp desteden yâre vereyim
Hangisi ki nazikane çiçekler

maral (İsim, Erzurum, Gezen Kim İdi)[45]
güzel; alımlı

Uçan kuşlar sizden haber sorayım
Bu bağda salınıp gezen kim idi
Anasın yitirmiş yolun şaşırmış
Körpe maral gibi tezen kim idi

tezmek (İsim, Genel Kars Ağzı, Gezen Kim İdi)
Bulunduğu yerden ya da sürüden ayrılıp uzaklaşmak (insan ya da hayvan için) (yukarıdaki örnek)

göresmek (Fiil, Genel Kars Ağzı, O Cananı Görestim)
Göreceği gelmek, özlemek.

Uçan kuşlar siz Mevla'yı seversez
Selam söylen o cananı görestim
Gönülden hatrıma düştü hayali
Şirin can içinde canı görestim

hanı (Zamir, Erzurum, O Cananı Görestim)
Hani, nerede.

Hanıdır maralım dumanlı dağlar
Derunum ah çeker gözlerim ağlar
Hanı dudu kumrum balalı bağlar
Boyu selvi dalfidanı görestim

şirin (Sıfat, Genel Kars Ağzı, Nideyim)
Tatlı

Bir meyhane gördüm yücedir fevki

[45] TDK Derleme Sözlüğü bu sözcük için Erzurum ağzına ait dese de özellikle Azerbaycan ve Kars yörelerinde de sıkça kullanıldığı için çalışmaya dahil ettik.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bir kadeh mey içtim şirindir zevki
Aşkını ürişan eyledi şevki
Şem ile pervane oldum nideyim

yaraşıh (İsim, Terekeme, Yar Yar)
Süs, Ziynet

Can canana canan cana yaraşıh
Etme aklım zülfün gibi dolaşık
Ayrılsa maşukdan emektar aşık
Acep zulüm değil nedir bu yar yar

yerişmek (Fiil, Genel Kars Ağzı, Mübarek Olsun)
Hep birden toplanmış olmak, cümbür cemaat yürümek, toplanmak (Caferoğlu, 1995:286)
Yetişmek (Koyundere, Ahıska-Kars, Derleme Sözlüğü c.11)

Kalkar kirpiklerin kaşa yerişir
Siyah zülfün birbirine karışır
Bayram günü kan edenler barışır
Bayramı şerifin mübarek olsun

şölve *(*isim, Erzurum, Muhammedi Göreyim)
Şule, şua, ışık, gölge

Altın nalınları var ayağında
Şölvesi gün gibi kuşluk çağında
Kırmızı gül bitmiş al yanağında
Allah Muhammed'i göster göreyim

kete (İsim, Genel Kars Ağzı, Fakir)
Yağlı, mayalı ya da mayasız hamurdan yapılıp külde pişirilen çörek.

Hodundan kırılmış yoktur tavası
Helva pişirmeye çoktur havası
Arpadan ketesi cadı yufkası
Kesmez ocağından dumanı fakir

talamak (Fiil, Genel Kars Ağzı, 1915 Ağıt)
Yağmalamak

Her cihetten zulüm oldu aşikar
Taladı malları götürkü şikar
Bizi dilhun eden zalim nabekar
Başlarına bu hal gelir sanasın

gada (isim, Genel Kars Ağzı, Tütün Tiryakisi)
Dert, keder, üzüntü

Babam der gadan alayım

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sertin al kurban olayım
Getirdim çıktı mülayim
Der yeri götür yanına

cemdek (isim., Genel Kars Ağzı, Beddua)
İnsan veya hayvan ölüsü

Sefil hıfzı baktı fala
Çifte yârin eller ala
Cemdeyin kuşlara kala
Bölüm bölüm bölünesin

öz (Zamir, Genel Kars Ağzı, Bu Dünya)
Kendi

Hep su aldı kara yerin yüzünü
Deresini tepesini düzünü
Kimisinin hak kurtardı özünü
Andan artıp oldu sani bu dünya

4. Araştırmanın Sonucu

Araştırma bize gösteriyor ki Kağızmanlı Hıfzi, yöresel ağızdaki kelimeleri sıklıkla kullanmıştır. Elimizde Hıfzi'nin elinden çıkan kitap olmayışı şiirin ilk formunun elimizdeki olup olmadığı sorusunu akla getirse de bu haliyle bile ince bir nakış gibi örülmüş ağızda yaşayan kelimeler. Örneğin kendi yerine "öz" sözcüğü ya da yavru yerine "bala" sözcüğünün kullanılması aynı zamanda anlam derinliği yaratmak için seçilmiştir. Çünkü aynı yörede yavru da kullanılırken "bala" sözcüğünü seçmek anlamı pekiştirmek derinleştirmek için seçilmiş olsa gerek. Sefil Baykuş şiirinde amcakızının ölümünden duyduğu üzüntüyü şu dizelerle dile getirmesi bu hassasiyete ve derinliğe örnektir:

Civan da canına böyle kıyar mı
Hasta başın taş yastığa koyar mı
Ergen kıza beyaz bezler uyar mı
Al giy allı balam şalların hanı

Bu araştırmada Hıfzi'nin elimizde olan tüm şiirleri incelenmiş ve Kars ağzında en sık kullanılan kelimeler seçilmiştir. Şiirlerde yer yer Azeri Türkçesinde bulunan zarf fiil –AndA ekinin de kullanıldığı ve bunun da ağız özelliğine dahil olduğu görülse de ek bazında değil kelime bazında inceleme yapıldığı için ekli sözcükler dahil edilmemiştir. Yine hemen her yörede olan emmi gibi sözcüklerden ziyade Kars'a özgü sözcükler seçilmiştir.

5. KAYNAKÇA

1. Alptekin, Ali Berat, Şimşek, Esma, **Kağızmanlı Hıfzi Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme**, AYRIBASIM, Ankara, 1989.
2. Balcı İbrahim, **Kars Yerli Ağzında Cümle ve Yapıları,** Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996,

3. Boz, Erdoğan, *"Ağız Atlasları*", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2008.
4. Caferoğlu Ahmet, **Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar,** TDK Yay., Ankara, 1995.
5. Demir, Nurettin, *"Ağız Terimi Üzerine",* Türkbilig, 2002/4,
6. Demir, Mucib, "*Kars İlinin Nüfus Gelişimi ve Başlıca Demografik Özellikleri*", Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 34, 2014.
7. Ergin, Muharrem, **Türk Dili**, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2008, 8. Baskı.
8. Güneş, Bahadır, *"Çıldır Merkez Ağzı Üzerine*", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 2014.
9. Karahan, Leyla, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması,** TDK Yay., Ankara 1996.
10. Kavaklıçeşme Hüsna, **Kars ve Iğdır Azerileri Ağzı,** Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2010
11. Kırzıoğlu, M., F., , **Kars Tarihi**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953.
12. Kocaman, Sinan, *"Kars İli'nin İdari Coğrafya Analizi",* The Journal of Academic Social Science Studies, 2014,
13. Korkmaz, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü,** TDK Yay., Ankara 2007, 3. Baskı,
14. Kormaz, Zeynep, *"Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar"* Türk Dili Üzerine Araştırmalar, TDK Yayınları, C. II, Ankara, 1995
15. Özmen, Mehmet, Azerbaycanşinaslık Geçmişi, Bugünü ve Geleceği", 21-23 Ekim 2015, Kasım 2015, Kars
16. Özyakışır, Deniz, *"Göç Olgusuna Etnik Kimlik Açısından Bir Yaklaşım: Kars Örneği"* Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 52, Ekim 2017
17. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. **Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri,** Seçkin Yay. Ankara, 2000, 2. Baskı
18. TDK Derleme Sözlüğü, Erişim 11 Mart 2018 saat: 22.37 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(9)

Dr. Öğr. Üyesi Ali Kerim ÖNER[46]

UD EĞİTİMİNDE MIZRAP HAZIRLAMALI SAĞ EL ÇALIM TEKNİĞİ'NİN ETKİSİ ÜZERİNE BİR PİLOT ÇALIŞMA

A PILOT STUDY ON THE EFFECT OF RIGHT HAND PLAYING TECNIQUE WITH PLECTRUM PREPARATION AT OUD EDUCATION

ÖZ

Bütün enstrüman eğitimlerinde olduğu gibi ud eğitiminde de teknik çok önemlidir. Bu araştırmanın amacı, araştırmacı tarafından geliştirilen Mızrap Hazırlamalı Sağ El Çalım Tekniği'nin ud eğitiminde etkisinin olup olmadığını incelemektir. Araştırmacı bu pilot çalışmayla ud eğitiminde icrayı kolaylaştırabilecek bir teknik geliştirmeyi hedeflemiştir.

Bu amaç doğrultusunda bu pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma modeli olan eylem araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu lisans düzeyinde üç ud öğrencisi oluşturmaktadır. Pilot çalışma sonrasında Mızrap Hazırlamalı Sağ El Çalım Tekniği'nin ud icrasında çalım kolaylığı, yeterli ses elde etme ve ritmik tutarlılık yönlerinden öğrencilere önemli katkısı olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca öğrencilerle yapılan görüşme sonrasında öğrenciler MHSEÇT'nin kendilerine olumlu yönde etki ettiğine yönelik görüş bildirmişlerdir. Konu ile ilgili yapılacak ilerideki çalışmalarda daha fazla kişi sayısı ile planlanmış çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ud, Ud eğitimi, Ud Çalım Tekniği, Mızrap Tekniği.

ABSTRACT

Tecnique is very important at oud education like other instruments. The purpose of this study was to investigate the effect of right hand playing tecnique with plectrum preparation at oud education. Researcher aimed to develop a technique that can ease playing oud with this study.

This study was carried out in the direction of this aim. Action research that is a design of qualitative research method was used. Study sample was constituted with three undergraduate students. It was observed after pilot study that "right hand playing tecnique with plectrum preparation" contributed to students from the standpoint of "playing easily", "enough voice volume" and "rhythmic consistency". Also students state positive expressions about MHSEÇT after this study. It's believed to need more studies which will be planned with more samples.

Keywords: *Oud, Oud Education, Oud Playing Tecnique, Plectrum Tecnique.*

[46] Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Aksaray/TÜRKİYE; E-posta: alikerimoner@gmail.com

*** 27-29 Nisan 2018 tarihlerin gerçekleştirilen Uluslararası EMI Girişimcilik ve Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Geleneksel Türk Müziği çalgıları içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan ud, kökleri M.Ö 8. yüzyıla kadar uzanan ve popülerliğini günümüze kadar taşımış olan büyük bir müzik kültürünün en önemli temsilcilerindendir. Dünya üzerinde geniş bir coğrafyada kullanılan ve ülkemizde de Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin temel çalgılarından biri olan ud, her zaman popüler olmuştur. Eski zamanlarda çoğunlukla eşlik çalgısı olarak kullanılmıştır. Oysa bu gün gerek amatör gerekse profesyonel kişilerce toplu ve solo icralarda kullanılan bir çalgıdır (Kaçar, 2003).Ud kelimesinin aslı Arapçadır ve sarısabır veya ödağacı anlamındaki "elûd" (ayn-vav-dâl)dan gelir (Tanrıkorur, 2009). Ud; Atlas okyanusundan, Basra körfezine kadar uzanan büyük bir coğrafyadaki İslam toplumlarında görülen en önemli ve eski çalgılardan biridir. İslamiyet'ten önce Araplar, mizhar, kirân ve muvattar adlarıyla tanınan çeşitli udlar kullanıyorlardı (Farmer, 1986).

Ülkemizde Ud Eğitimi

Geçmişte ud eğitimi meşk (usta-çırak) sistemi aracılığı ile yürütüldüğü görülmektedir. Geçmişte ud icracısı adayları, eğitimcisinin göstermiş olduğu eserleri icra ederlerdi. Öğrencilerin ve ud eğitimcilerinin hedefi, udun öğrenilmesinden ziyade verilen eserlerin öğrenilmesi idi. Ancak günümüzde bu sistemin kendini metodik öğretime bıraktığı görülmektedir. Geçmişte bestelenen eserlerde nota kullanılmaması bu gün bugün birçok eserin elimize ulaşmamasına sebep olmuştur. 1976 yılında Türk Müziği Devlet Konservatuarı'nın kurulması ile çalgı eğitiminin metodik hale gelmeye başladığı gözlemlenmektedir. Artık günümüzde ud eğitimi; Türk Müziği Devlet Konservatuarları'nda, Müzik Eğitimi Bölümleri'nde ve Güzel Sanatlar Fakülteleri'nde metodik ve bilimsel yollarla öğretilmektedir.

Mızrap Hazırlamalı Sağ El Çalım Tekniği

"Mızrap Hazırlamalı Sağ El Çalım Tekniği" araştırmacı tarafından geliştirilen bir mızrap tekniğidir. MHSEÇT, ud çalarken sağ elin bir sonraki ezgiye göre hazırlanma tekniğidir. Bu teknikte ud icra eden kişi bir sonraki melodiye göre mızrabını ezginin çalınacağı tele yaslar. MHSEÇT icra edilecek melodiye göre mızrabın hazırlık yapması, havada kalmaması ve icra edilecek tele mızrabın yaklaşık 45ºlik açıyla yaslanmasıdır. Araştırmamızda kullandığımız bazı örnek ezgiler aşağıdaki gibidir.

1. Etüd:

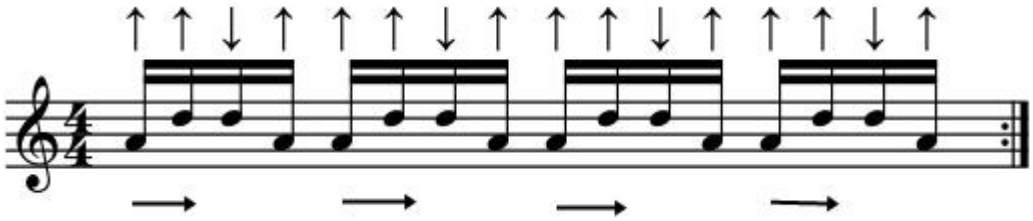

2. Etüd:

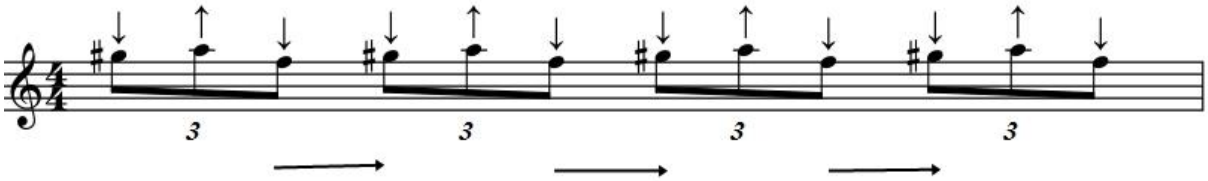

3. Etüd:

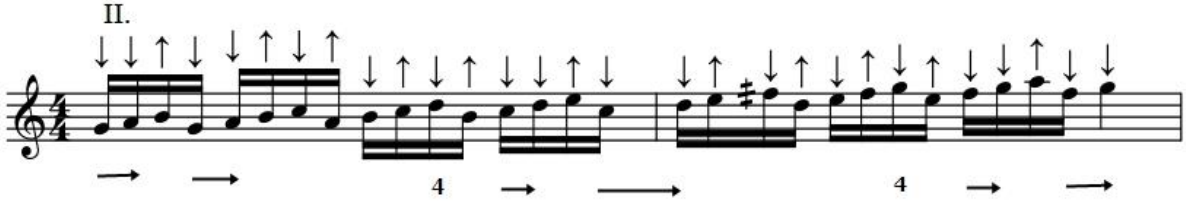

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. Etüd:

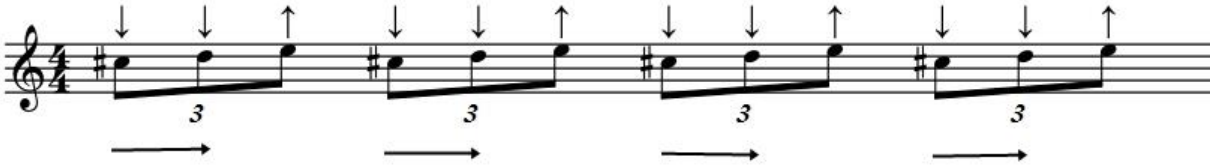

Sağ yönü gösteren ok ile sembolleştirilen MHSEÇT işaretidir. Notalardaki Romen rakamları el pozisyonlarını, normal rakamlar ise parmak numaralarını ifade etmektedir. Ok işaretinin olduğu iki notanın birinci notasında mızrap normal vurulur vurulmaz, mızrap öbür notanın olduğu tele yaslanır. Aslında bu mızrap tekniğinin udiler tarafından bazen bilerek bazen bilmeyerek yapıldığı düşünülmektedir.

YÖNTEM

"Mızrap Hazırlamalı Sağ El Çalım Tekniği" ile ud eğitiminin geliştirilmesini amaçlayan bu araştırma, eylem araştırması biçiminde desenlenmiştir. Eylem araştırması, diğer insanlar ortamlar ya da durumlar ile ilgili genellemelere en az önem veren araştırma olmasıdır. Eylem araştırmacıları, sağlam genellemeler aramaktansa, kendilerinin de kişisel olarak dahil oldukları, belirli bir durumun koşullarını değiştirmelerini sağlayacak bilgiyi elde etmeye yoğunlaşır. Belirli bir sınıftaki öğrencilerin yeteneklerini geliştirmek bu desene örnek olabilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013).

Eylem araştırmasında, "her ortam kendine özgüdür" ilkesinin olması ve uygulama içinde yer alan bireylerin, kendi doğal ortamları içinde doğrudan gözlemlenebilmesi ve uygulamacıların yani katılımcıların, kendi uygulamalarını araştırmacıya açarak araştırmaya katkıda bulunmaları önemlidir. Problem çözmeye yönelik ve süreklilik gösteren, böyle bir süreçte araştırmacı ve uygulayıcılar arasında yoğun bir etkileşim ve paylaşım söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 295).

Katılımcılar

Çalışmaya 2017-2018 yılı bahar döneminde Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı 2. sınıfta öğrenim görmekte olan 3 öğrenci katılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin 2'si erkek, 1'i kadındır. Öğrenciler lisans programında Bireysel Çalgı (Ud) dersini daha önce 3 dönem almışlardır.

Verilerin Toplanması

Araştırmacı verileri elde edebilmek için "MHSEÇT Gözlem Formu"nu oluşturmuştur. Alanda uzman 3 araştırmacı videoları izlemiş ve gözlem formunu işaretlemişlerdir. Araştırmacı çalışmalara "katılımcı gözlemci" olarak katılmış ve çalışma boyunca öğrencileri uygulamacı olarak gözlemlemiştir. Veriler araştırmacı tarafından gözlem formuna işaretlenmiştir.

Araştırmacının Katılımcı Rolü, Güvenirlik ve Geçerlik

Araştırmacı doktorasını tamamlamış ve Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda lisans düzeyinde "Bireysel Çalgı (ud)" dersleri veren bir eğitimci ve ud icracısıdır. Uygulama videolarını izleyen ve gözlem formunu dolduran 3 uzman ise yine müzik alanında yüksek lisans yapmış müzik öğretmenleridir. Araştırmacının bu çalışmadaki katılımcı rolü, alanda bizzat zaman harcamasına, araştırma kapsamındaki öğrencilerle doğrudan görüşme ve deneyimleri beraber yaşamasına aynı zamanda alanda kazandığı bakış açısını ve deneyimleri, toplanan verilerin analizinde kullanmasına kolaylık sağlamış ve araştırmacı, araştırma sürecinin doğal bir parçası haline gelmiştir. Araştırmacının bu katılımcı rolü, araştırmaya geçerlik ve güvenirlik konusunda avantaj sağlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Verilerin Analizi

Çalışmaya katılan öğrencilerin kendilerine verilen etüdlerden elde edilen verilerin anlaşılır bir biçimde çözümlenmesi için nitel analiz yöntemlerinden "Betimsel Analiz" yöntemi; verilerin tanımlanması, birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmesi ve verilerin içinde saklı olabilecek gerçeklerin ortaya çıkarılması için "içerik analizi" yöntemi kullanılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlik; Çalışmada, bulguların kendi içerisinde tutarlı ve anlamlı olmasına dikkat edilmiş ve elde edilen bulguların anlamlı bir bütün oluşturması sağlanmıştır. Ayrıca iki ud eğitimi uzmanından çalışmanın geçerliğine yönelik olumlu görüş alınmıştır.

Güvenirlik; Araştırmacı, çalışmanın yöntemlerini ve aşamalarını açık ve anlaşılır bir biçimde tanımlamıştır. Veri toplama, işleme, analiz etme, yorumlama ve sonuçlara ulaşmaya yönelik neler yapıldığı açık bir biçimde aktarılmıştır. Sonuçlar, ortaya konan görüşlerle açık bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Verilerin analizinde önyargılar, yanlış anlaşılmalar, gözden geçirilmiş ve buna göre geçerli olmayan veriler çıkarılmıştır.

BULGULAR

1.Etüd: Dügâh-Nevâ telleri arası

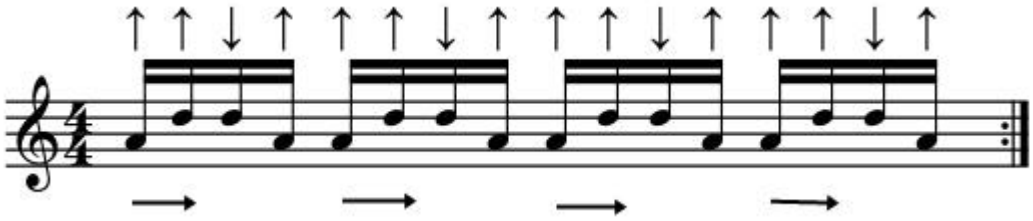

1. Etüd MHSEÇT uygulaması yapılan öğrenciler; uygulama sonrası tellerden çıkan seslerin şiddetinin arttığını ve daha dolgun ses elde edebildiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler; daha önce Dügâh telinden Nevâ teline geçerken mızrap vurma güvensizlikleri olduğunu fakat bu teknikle yaptıkları zaman aynı güvensizlik sendromuna uğramadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

1. Etüd MHSEÇT uygulaması hakkında uzmanlar ise öğrencilerin bu teknik ile daha düzgün ve net sesler çıkarttıklarını;aynı zamanda ritmik ilerleyişlerinde aksamalar olmadığı yönünde gözlemlerinin olduğu yönünde fikir sunmuşlardır.

2. Etüd: Nevâ-Gerdaniye telleri arası

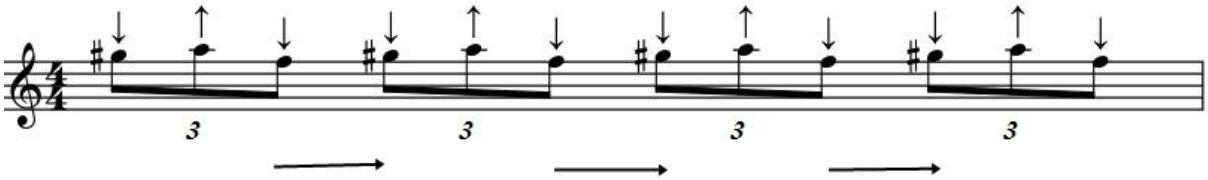

2. Etüd MHSEÇT uygulaması yapılan öğrenciler; uygulama sonrası 1. Etüdde olduğu gibi tellerden çıkan seslerin şiddetinin arttığını ve daha dolgun ses elde edebildiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler; Acem perdesinden Nim Şehnaz perdesine geçerken MHSEÇT uygulamasının kendilerine önemli derecede kolaylık sağladığını belirtmişlerdir.

2. Etüd MHSEÇT uygulaması hakkında uzmanlar ise öğrencilerin bu teknik ile daha düzgün ve net sesler çıkarttıklarını, etüdün zorlayıcı olmasına rağmen öğrencilerin ritmik akışlarda problem yaşamadıklarını ve net mızrap vuruşları sergilediklerini gözlemlemişlerdir.

3. Etüd: Hüseyni Aşirân-Dügâh-Nevâ-Gerdaniye telleri arası

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

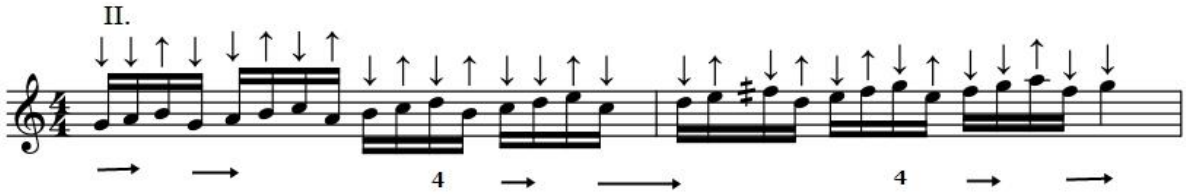

3. Etüd MHSEÇT uygulaması yapılan öğrenciler; kendilerinden icra etmeleri beklenen bu etüde ilk başta çalamayacaklarını düşündüklerini, zor olduğunu belirtmişlerdir. Fakat MHSEÇT uygulamasının kendilerine bu etüdde çok yardımcı olduğunu belirtmişlerdir.

3. Etüd MHSEÇT uygulaması hakkında uzmanlar ise etüdün zorlayıcı olmasına karşın öğrencilerin net sesler çıkarabildiklerini ve mızrap vuruşlarının yeterli düzeyde düzgün olduğunu gözlemlediklerini belirtmişlerdir.

4. Etüd: Dügâh-Nevâ telleri arası üçleme:

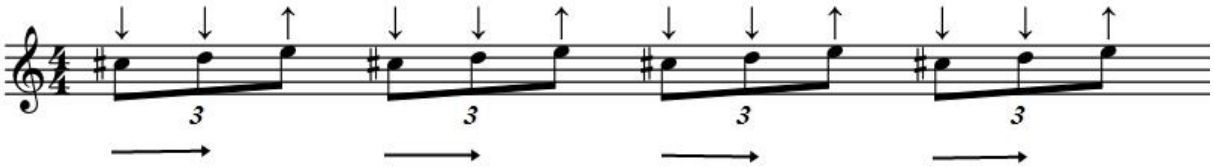

4. Etüd MHSEÇT uygulaması yapılan öğrenciler; teller arası mızrap geçişlerinde daha önce çok zorluk çektiklerini fakat MHSEÇT uygulamasıyla daha az zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

4. Etüd MHSEÇT uygulaması hakkında uzmanlar ise; Nim Hicâz perdesinden Nevâ perdesine geçerken öğrencilerin sağ el mızrap zorluğunun üstesinden gelebildiklerini ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalgı eğitimi, genel müzik eğitiminin önemli bir halkası olup müzik eğitimi içerisinde çalgıların kullanımı oldukça büyük rol oynamaktadır (Yücel, 2017). Ülkemizde ise çalgılar arasında udun yeri büyük önem arz etmektedir. Ud eğitiminde kullanılan metodları incelediğimizde mızrap yönleri dışında sağ el tekniğine dair yönlendirmelerin ve mızrabın teller arası geçişlerine yönelik egzersizlerin az olduğu görüşüne varılmaktadır.

Bu araştırmada diğer araştırmalar ışığında ud eğitiminde önemli yeri olduğu düşünülen sağ el tekniği konusunda ışık tutabilecek bir pilot çalışma hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda ud eğitimi alan öğrencilerin mızrap zorluğu çekmesinin önüne geçilebilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma pilot bir çalışma olduğu için bu konuda genelebilirlilik düzeyinin arttırılabilmesi adına yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Araştırma gözlem verilerine dayanarak; MHSEÇT sembol ve işaretlerinin ud eğitimi metodları ve alıştırma kitaplarında olması araştırmacı tarafından önerilmektedir.

MHSEÇT uygulaması sonrası öğrencilerde ve uzmanlarda aşağıdaki maddelerde dikkat çekici düzeyde ortak görüş sağlandığı gözlemlenmiştir

1. Mızrap hazırlamanın kolaylık sağladığı
2. Zorluk derecesi olduğu düşünülen pozisyonlarda olumlu motivasyon etkisi
3. Ud çalgısından daha net ses çıkartılabilmesi
4. Etüdlerde ritmik akışın bu kolaylıklar sayesinde bozulmaması.

KAYNAKÇA

1. Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Onbeşinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi
2. Farmer, Henry George (1986).*"Ud"*. *MEB İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 13: 6-9.
3. Kaçar, G.Y. (2003). *Müzik Eğitimi Kurumlarında Ud Eğitimi Nasıl Olmalıdır?* G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 23, Sayı 1,S: 69-77

4. Tanrıkorur, C. (2009). *Müzik Kültür Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları,.

5. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

6. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

7. Yücel, H. (2017). *Türk Müziğinde Ud Eğitimi Ve Ud Metotları Üzerine Bir İnceleme.* İdil Sanat ve Dil Dergisi Cilt 6, Sayı:32, S:1413-1425

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(10)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN[47]; Dr. Burcu ÜZÜM[48]; Dr. Öğr. Üyesi Seher UÇKUN[49]

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER UYUMU ve İYİMSERLİĞİ ALGILARI

PERCEPTIONS OF UNIVERSITY STUDENTS' CAREER ADAPTABILITY and CAREER OPTIMISIM

ÖZ

Kariyer kararları ve tercihleri insanların hayatında dönüm noktasıdır. Kariyerle ilgili alınan kararlar doğrultusunda eğitim, iş ve özel hayat şekillenir. Çalışmanın amacını; üniversite öğrencilerinin demografik değişkenleriyle kariyer uyumu ve iyimserliği arasında bir ilişki olup olmadığı oluşturmaktadır. Özel güvenlik ve koruma programı ile büro yönetimi ve yönetici asistanlığı programlarda öğrenim gören öğrenciler üzerinde kariyer uyumu ve iyimserliğini ölçen çalışmalara rastlanılmamıştır.

Araştırmanın örneklemini, bu programlarda öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 169 öğrenci oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin kardeş sayısı ve babanın iş durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kariyer uyumu ve iyimserliği, üniversite öğrencileri.

JEL Kodları: M19, I2.

ABSTRACT

Career decisions and preferences are the turning point in people's life. Education, work and private life are shaped in line with the decisions made about career. The aim of the study; the relationship between demographic variables of university students and career adaptation and optimism. There are no studies that measure career adaptability and optimism on students who are studying in the programs of office management and executive assistantship with private security and protection program.

The sample of the study consisted of 169 students who were studying in these programs and who volunteered to participate in the research. As a result of the analyzes, a significant difference was found between the number of siblings and the job status of the father and career adaptation and optimism.

Keywords: *Career adaptation and optimism, university students.*

JEL Codes: *M19, I2.*

[47] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: guckun@gmail.com**
[48] **Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli MYO, Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: burcugokay@gmail.com**
[49] **Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli MYO, Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: seher.uckun@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günümüzde, bireylerin okul yaşamındaki öğrenme becerileri ve kendi kendini yönetebilme yetenekleri kazanmaları, çalışma yaşamında ise sürekli öğrenme ve kariyer geliştirme süreçlerinde aktif olmaları gerekmektedir (Kanten, 2012: 192). Bu nedenden dolayıdır ki son yıllarda, bireylerin öz-düzenleyici kapasiteleri aracılığıyla nasıl geliştiklerine dair ilgi artmakta ve neticede kariyerin değişen doğasına cevap aranmaktadır (Tolentino vd., 214: 39).

İnsan yaşamında kariyer, kariyer tercihi, kariyer planlama en önemli kararlardan birisidir. Kariyer yaşam boyunca sürekli gelişmekte olan bir süreçtir ve bireyin fiziksel, bilişsel olarak gelişimiyle paralel bir şekilde gelişir. Kariyer oluşturma teorisine göre, kariyer gelişimi; insanların kişisel ihtiyaçlarının bu sosyal beklentilerle bütünleşmesinin ve dolayısıyla çevreye uyumlarının ürünüdür (Rudolph vd., 2017: 18).

Savickas, bireylerin topluma katılmalarını sağlayacak sosyal uyum mekanizması olarak meslek sahibi olmalarını ve bireylerin mesleklerinde başarılı olabilmelerinin küçük döngüler halindeki geçişlerle sağlanabileceğini belirtmektedir (Zorver, 2011: 40). Küçük döngüler kariyer geçişi, büyük döngüler ise kariyer uyumu şeklinde ifade edilir.

Kariyer uyumunun gerçekleştirilebilmesi için bireylerin kendini tanıma, mesleki bilgi, karar verme, planlama ve problem çözme gibi gelişimsel yeterlilik ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Bireyler bu yeterlilikler sayesinde mesleki baş etme davranışları geliştirir ve kariyer geçiş sürecine erken uyum sağlayabilmektedir (Zorver ve Owen, 2014: 316).

Savickas'a göre kariyer uyumu; bireyin önceden tahmin edilebilen veya var olan iş rolleri ile iş yaşamında önceden tahmin edilemeyen ve değişikliklerin neden olduğu kararsızlık durumlarıyla baş edebilmesi durumudur (Zorver, 2011: 56).

Diğer bir deyişle kariyer uyumu, bireyin gelişim sürecini sağlıklı bir şekilde başarmasını ve gelecekte karşılaşılabileceği engellere hazır olmayı ifade eder. Bu açıdan kariyer uyumu, bireyin hem içsel hem de sosyal süreçlerini içermektedir. Bireysel ve toplumsal yaşantılar, bireyin mesleki gelişim görevlerine nasıl tepki vereceğinin belirleyicisi durumundadır (Erus ve Zeren, 2017: 658).

Kariyer uyumu, bireyin hali hazırda ya da gerçekleşmesi muhtemel görevleri, kariyer geçişleri, mesleki rollerindeki olumsuz durumlar ile başa çıkma kaynaklarını ifade eden psikososyal bir yapıdır (Savickas ve Porfeli, 2012: 662). Bu yapı endişe, kontrol, merak ve güvene dayalı dört boyuttan oluşmaktadır (Karadal vd. 2018: 46). Bu boyutlar ise şu şekilde ifade edilebilir (Savickas ve Porfeli, 2012: 663; Kaya vd. 2014: 77; Kanbur ve Şen, 2017: 123):

- Endişe; bireylerin gelecekte olabilecekler için kendi yeteneklerinin de farkında olarak hazırlık yapmasıdır.
- Kariyer kontrolü, kişinin geleceğini, benliği ve çevresi hakkında bilgi sahibi olmak için çevresini keşfetmeye yatkın olması.
- Merak; bireyin kariyer geleceğiyle ilgili senaryolar ve çözümler üreterek farkındalık duygusuna sahip olması.
- Güven; zorluklarla başa çıkma ve hedeflerine ulaşmada karşılaştıkları engelleri aşabilmeye odaklanabilmesi.

Nota vd. (2012) ise kariyer uyumluluk boyutlarına işbirliğini eklemiştir. İşbirliği ise, mevcut durumunun iyileştirilmesi ve olanakların arttırılabilmesi için başkalarıyla hareket edebilme yeteneğidir.

Kariyer seçiminde kişilik ve kariyer uyumunun etkili olduğu bilinmektedir (Türkay vd. 2015: 520). İyimserlik eğilimine sahip olan bireyler engellerle karşılaştığında bile amaçlarına ulaşabileceklerini düşünürler. İyimser bireyler, yeni durumlara daha çabuk adapte olabilirler (Zorver 2011: 41).

Bireyin kişisel özelliği itibarıyla iyimser olması aynı zamanda kariyer gelişimi ile ilgili olumlu sonuçlar elde edeceği beklentisi içinde olmasına neden olmaktadır. Kariyer iyimserliği, olayların en olumlu yönlerine odaklanarak kariyer planlama sürecinde kendini rahat hissetmesidir (Siyez ve Belkıs, 2016: 280).

Bir başka tanıma göre de kariyer iyimserliği, olumsuz koşullar altında bile, kariyer planlamaya ilişkin beklentilerin gerçekleşmesinin zor görünmesine rağmen kariyer geleceğine ilişkin pozitif bir bakış açısıyla hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik çaba göstermektir (Zorver 2011: 42).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kariyer gelişimi süreci incelendiğinde; kariyer uyumluluğu ve kariyer iyimserliği ile ilgili olarak özellikle üniversite öğrencilerine üzerinde pek fazla araştırma yapılmadığı görülmüştür (Siyez ve Yusupu, 2015: 80).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kocaeli Hereke Ömer İsmet Uzunyol Meslek Yüksekokulu Özel Güvenlik ve Koruma programı öğrencileri ile Kocaeli Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı programı öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacını; özel güvenlik ve koruma programı öğrencileri ile büro yönetimi ve yönetici asistanlığı programlarında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin kariyer uyumu ve iyimserliğinin demografik değişkenlerle ilişkisinin olup olmadığı oluşturmaktadır. Bu programlarda öğrenim gören öğrenciler üzerinde kariyer uyumu ve iyimserliğini ölçen çalışmalara rastlanılmamıştır. İlgili programlarda öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 169 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Kariyer Uyumu ve İyimserliği Ölçeği: Zorver (2011) tarafından kullanılan ölçek 83 maddeden oluşmaktadır. 5'li likert tipinde katılımcılardan katılım düzeylerini belirleyerek ölçek sorularını cevaplamaları istenmiştir. Öğrencilerin demografik değişkenlerine ait bilgileri ölçmek için cinsiyet, aile gelir durumu, anne-babanın eğitim durumu, anne-babanın iş durumu, kardeş sayısı, anne ve babanın sağ olup olmadığı ile ilgili 9 adet soru sorulmuştur.

3.Bulgular

Analizler SPSS 21 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerin anlamlılık derecesi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

Verilere faktör analizi uygulanarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett testi sonuçları incelenmiştir. Faktör analizi sonucuna göre KMO değerinin 0.844 ve Barlett testi χ^2 değerinin 9125,007, *df* değerinin 3486, $p < 0.00$ olduğu görülmüştür.

Uygulanan faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörde toplandığı görülmüştür. Bu yapının açıklanan varyans oranı 71,719'dır. Ancak faktör yük değeri 0,30 altında kalan sorular analizden çıkarıldıktan sonra tekrarlanan faktör analizine göre KMO değerinin 0.810 ve Barlett testi χ^2 değerinin 744,353, *df* değerinin 153, $p < 0.00$ olduğu görülmüştür. Tek faktörde toplanan faktör analizi sonucuna göre kariyer uyumu ve iyimserliği ölçeğinin açıkladığı varyans oranı 61,472'dir. Cerny ve Kaiser (1977) KMO değerinin 0.60'ı geçmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Uhrmann vd., 2017: 82).

Güvenirlik analizi: Zorver (2011) kariyer uyumu ve iyimserliği ölçeğinin cronbach alfa katsayısını 0.93 olarak belirtmiştir.

Tablo 1: Ölçek Güvenirlik Katsayıları

Değişkenler	Cronbach's Alpha
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	0.765

Ölçeğe ilişkin olarak yapılan güvenirlik analizi sonucuna göre kariyer uyumu ve iyimserlik ölçeğinin cronbach alfa katsayısı 0.628 olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayısını düşüren iki madde analizden çıkarıldıktan sonra toplam 16 madde üzerinden tekrarlanan güvenirlik analizinin cronbach alfa katsayısı 0.765 olarak bulunmuştur. Bir ölçeğin güvenirlik katsayısı 0.70-0.79 arası olduğunda güvenirliği iyi olarak kabul etmek mümkündür.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğiyle ilgili olarak yapılan normallik testi sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiş, bu sonuca göre verilere Kruskal Wallis, Mann Whitney U testi olarak nonparametrik testler uygulanmıştır.

Tablo 2: Demografik Değişkenler

Değişkenler			Değişkenler	n	%

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cinsiyet	Erke			*Aile gelir düzeyi*	1499 TL	32	18,9
	Kadı				1500-2999	92	54,4
Anne eğitim durumu	İlköğ				3000-4499	34	20,1
	Lise				4500-5999	4	2,4
	Önlis				6000-7499	2	1,2
	Lisan				7500-8999	2	1,2
	Lisan				9000 TL ve	3	1,8
Baba eğitim durumu	İlköğ			*Annenin iş durumu*	Serbest	29	17,2
	Lise				Kamu	4	2,4
	Önlis				Özel	9	5,3
	Lisan				Taşeron	7	4,1
	Lisan				Çalışmıyor	12	71,0
Anne hayatta	Sağ			*Babanın iş durumu*	Serbest	74	43,8
	Vefat				Kamu	24	14,2
Kardeş sayısı	1				Özel	27	16,0
	2				Taşeron	14	8,3
	3				Çalışmıyor	30	17,8
	4 ve						
Baba hayatta	Sağ						
	Vefat						

Öğrencilerin ilişkin demografik değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde örneklemin %56,2'sinin erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Aile gelir düzeyi incelendiğinde öğrencilerin % 54,4'ünün 1500-2499 TL gelir aralığına sahip olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin baba eğitim durumu incelendiğinde % 69,2' sinin ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin eğitim durumu incelendiğinde % 85,8' inin ilköğretim mezunu olduğu görülmüştür. Öğrencilerin annelerinin iş durumları incelendiğinde ise, % 71'inin çalışmadığı, öğrencilerin babalarının da % 43,8'inin serbest meslek sahibi olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin % 96,4'ünün annelerinin hayatta olduğu, %91.1'nin babalarının hayatta olduğu görülmektedir. Öğrencilerin % 18,9' unun 1 ya da 2 kardeşe sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Cinsiyet ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Mann Whitney U Testi)

		n	*Sıra ort.*	*Sıra top.*	*U*	*p*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	Erkek	74	**86,45**	6397,50	3407,50	0,733
	Kadın	95	**83,87**	7967,50		

Kariyer uyumu ve iyimserliği ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Hem kadınlarda hem de erkeklerde kariyer uyumu ve iyimserliği ilişkisinin olmaması cinsiyet faktörünün önemli olmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Gelir Durumu ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Kruskal Wallis)

	Gelir	*n*	*Sıra ort.*	X^2	*P*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	1499 TL den az	32	97,20	5,97	0,42
	1500-2999 TL	92	86,83		
	3000-4499 TL	34	69,43		
	4500-5999 TL	4	76,75		
	6000-7499 TL	2	98,00		
	7500-8999 TL	2	72,25		
	9000 TL ve üzeri	3	86,00		

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gelir durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki incelendiğinde ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 5: Anne Eğitim Durumu ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Kruskal Wallis)

	Anne eğitim durumu	*n*	*Sıra ort.*	X^2	*P*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	İlköğretim	145	84,16	1,85	0,76
	Lise	18	89,00		
	Önlisans	4	92,25		
	Lisans	1	53,00		
	Lisansüstü	1	138,00		

Anne eğitim durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki incelendiğinde ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 6: Baba Eğitim Durumu ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Kruskal Wallis)

	Baba eğitim durumu	*n*	*Sıra ort.*	X^2	*P*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	İlköğretim	117	86,09	3,63	0,45
	Lise	44	80,66		
	Önlisans	6	87,33		
	Lisans	1	53,00		
	Lisansüstü	1	166,50		

Baba eğitim durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki incelendiğinde ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 7: Annenin İş Durumu ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Kruskal Wallis)

	Annenin iş durumu	*n*	*Sıra ort.*	X^2	*p*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	Serbest meslek	29	87,62	1,91	0,75
	Kamu kadrolu	4	57,88		
	Özel kadrolu	9	94,89		
	Taşeron çalışanı	7	76,14		
	Çalışmıyor	120	85,05		

Annenin iş durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki incelendiğinde ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 8: Babanın İş Durumu ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Kruskal Wallis)

Kariyer Uyumu ve İyimserliği	*Babanın iş durumu*	*n*	*Sıra ort.*	X^2	*p*
	Serbest meslek	74	77,72	12,36	**0,01**
	Kamu kadrolu	24	65,25		
	Özel kadrolu	27	94,19		
	Taşeron çalışanı	14	96,86		
	Çalışmıyor	30	104,97		

Babanın iş durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki incelendiğinde ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. En yüksek kariyer uyumu ve iyimserliği gösteren öğrencilerin babalarının çalışmadığı en düşük kariyer uyumu ve iyimserliği gösteren öğrencilerin babalarının kamu çalışanı olduğu bulunmuştur.

Tablo 9: Kardeş Sayısı ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Kruskal Wallis)

	Kardeş sayısı	*n*	*Sıra ort.*	X^2	*p*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	1	32	91,94	7,10	0,06
	2	32	64,68		
	3	54	79,39		
	4 ve üzeri	51	91,27		

Kardeş sayısı ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki incelendiğinde ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 10: Annenin Hayatta Olması Durumu ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Mann Whitney U Testi)

		n	*Sıra ort.*	*Sıra top.*	*U*	*p*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	Sağ	163	84,21	13726,50	360,50	0,66
	Vefat	6	93,90	469,50		

Annenin hayatta olması durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 11: Babanın Hayatta Olması Durumu ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Mann Whitney U Testi)

		n	*Sıra ort.*	*Sıra top.*	*U*	*p*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	Sağ	154	**82,29**	12672,50	648,50	0,74
	Vefat	15	**77,06**	693,50		

Annenin hayatta olması durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasındaki ilişki olmadığı görülmektedir.

Örnekleme dahil olan bölümlerin kariyer uyumu ve iyimserliği açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analiz sonucu Tablo 13' te verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 12: Programlar ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Mann Whitney U Testi)

		n	*Sıra ort.*	*Sıra top.*	*U*	*p*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	Özel Güvenlik ve Koruma	98	85,82	8410,0	3399,00	0,79
	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	71	83,87	5955,00		

Özel güvenlik ve koruma programı öğrencileri ile büro yönetimi ve yönetici asistanlığı öğrencileri arasındaki kariyer uyumu ve iyimserliğine ait karşılaştırma yapıldığında da anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bölümlere ait demografik değişkenlerin kariyer uyumu ve iyimserliği ile olan ilişkinin olup olmadığıyla ilgili olarak yapılan analiz sonucunda sadece özel güvenlik ve koruma programı öğrencilerinin kardeş sayısı ile anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş, diğer değişkenlerle anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 13: Özel Güvenlik ve Koruma Programı Öğrencilerinin Kardeş Sayısı ile Kariyer Uyumu ve İyimserliği Arasındaki İlişki (Kruskal Wallis)

	Kardeş sayısı	*n*	*Sıra ort.*	X^2	*p*
Kariyer Uyumu ve İyimserliği	1	20	57,95	8,54	**0,03**
	2	14	32,14		
	3	29	45,34		
	4 ve üzeri	34	53,79		

Özel güvenlik ve koruma programı öğrencilerinin kardeş sayıları ile kariyer uyumu ve iyimserliğine arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılık iki kardeşe sahip öğrencilerde en düşük düzeyde iken bir kardeşe sahip öğrencilerde en yüksek düzeydedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacını; özel güvenlik ve koruma programı ile büro yönetimi ve yönetici asistanlığı programında öğrenim gören öğrencilerin kariyer uyumu ve iyimserliğini ölçmek ve bölümler arası bir fark olup olmadığını tespit etmek oluşturmaktadır. Her iki bölüm öğrencileri mezun olduktan sonra kısa sürede iş bulma imkanına sahiptirler. Bu açıdan bu bölüm öğrencileri kariyerleri ile ilgili gelişimlere imkan sağlayacak her türlü yeniliklere açıktırlar.

Siyez ve Belkıs (2016: 282) kariyer iyimserliği ve kariyer uyumluluğu ile toplumsal cinsiyet algısını ölçtükleri araştırmalarında eşitlikçi algı ile kariyer sorunlarıyla başa çıkma arasında olumlu bir ilişki saptamışlardır. Erus ve Zeren (2017: 661) öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile kariyer uyumları açısından anlamlı bir ilişki saptayamamışlardır. Kaya (2017: 290) ise öğrencilerin yaş değişkeniyle kariyer uyum yetenekleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Kanten (2012: 200) yapmış olduğu araştırma sonucunda kız ve erkek öğrencilerin kariyer uyum yetenekleri ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulmuştur.

Bu çalışmada, öğrencilerin babalarının iş durumu ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Babanın iş durumu incelendiğinde çalışmıyor olmasının olumsuz bir durum olarak algılanmasına karşın çalışmayan babaya sahip olan öğrencilerin kariyer uyumu ve iyimserliğinin arttığı görülmüştür. Demografik değişkenlerle yapılan analizler sonucu babanın iş durumu haricindeki cinsiyet, anne ve babanın eğitim durumu, annenin iş durumu, kardeş sayısı, ailenin geliri, anne-babanın sağ olup olmadığı gibi diğer değişkenlerle kariyer uyumu ve iyimserliği ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Örnekleme dahil edilen programlarda öğrenim gören öğrencilerin kariyer uyumu ve iyimserliği ile ilgili karşılaştırma yapıldığında iki bölüm arasında istatistiki olarak bir fark tespit edilememiştir. İlgili programlarda öğrenim gören öğrencilerin demografik değişkenleri ile kariyer uyumu ve iyimserliği arasında

özel güvenlik ve koruma programında öğrencilerinin kardeş sayısı ile anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kariyer uyumu ve iyimserliği iki kardeşe sahip öğrencilerde en düşük düzeyde iken bir kardeşe sahip öğrencilerde en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

İlgili çalışmanın farklı bölümlere uygulanması ya da farklı üniversitelerde aynı bölümde öğrenim gören öğrencilerin karşılaştırılmasıyla farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir. Öğrencilerin hem bölümler bazında hem demografik değişkenler bazında kariyer uyumu ve iyimserliği açısından pek farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu sonucun kariyer uyumu ve iyimserliğine etki etmesi muhtemel tüm değişkenlerin analize dahil edilememesi kısıtından kaynaklanmış olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Erus, M ve Zeren, G. (2017). *Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik kariyer uyumları*. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 7(3): 657-668.
2. Kanbur, E. ve Şen, S. (2017). X ve Y kuşağı çalışanlarının kariyer uyum yetenekleri ve kariyer tatmini açısından karşılaştırılması. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12(12): 115-134.
3. Kanten, S. (2012). *Kariyer uyum yetenekleri ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2): 192-205.
4. Karadal, H., Abubakar, M. ve Erdem, A. T. (2018). *Boreout, kariyer uyumluluğu ve aile-iş zenginleştirme etkileşimi: Selçuk Üniversitesi örneği*. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18(35): 41-63.
5. Kaya, E. Ü. (2017). *Risk alma davranışlarının kariyer uyum yetenekleri üzerindeki etkisi ve bu değişkenle ilişkisi: yükseköğretimde kişisel değişkenler açısından bir bakış*. The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, 55: 289-312.
6. Kaya, Ç., Akın, A., Sarıçam, H. ve Uğur, E. (2014). *Turkish version of the career and work adaptability questionnaire (cwaq): validity and reliability study.* Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi 5(1): 76-87.
7. Savickas, M. L. ve Porfeli, E. J. (2012). *Career adapt-abilities acale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries*. Journal of Vocational Behavior, 80: 661–673.
8. Siyez, D. ve Belkıs, Ö. (2016). *Üniversite öğrencilerinde kariyer iyimserliği ve uyumluluğu ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişki*. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5(4): 279-285.
9. Siyez, D. M. ve Yusupu, R. (2015). *Üniversite öğrencilerinde kariyer uyumluluğu ve kariyer iyimserliğinin cinsiyet rolü değişkenine göre incelenmesi*. İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 17(1): 78-88.
10. Rudolph, C., Lavigne, K. ve Zacher, H. (2017). *Career adaptability: A meta-analysis of relationships with measures of adaptivity, adapting responses, and adaptation results*. Journal of Vocational Behavior 98: 17–34 .
11. Tolentino, L. R., Garcia, P. R. J., Lu, V. N., Restubog, S. L. D., Bordia, P. Ve Plewa, C. (2014). *Career adaptation: The relation of adaptability to goal orientation, proactive personality, and career optimism*. Journal of Vocational Behavior 84: 39-48.
12. Türkay, Ö., Şengül, S. ve Birer, Ş. (2015). *Kariyer stratejileri, kişilik-kariyer uyumu ve kariyer memnuniyeti ilişkisi: Restoran yöneticileri üzerine bir araştırma*. 1. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 518-530.
13. Uhrman, L., Nordli, H., Fekete, O. ve Bonsaksen, T. (2017). Perceptions of a Norwagian clubhouse among its members: a psychometric evaluation of a user satisfaction tool. The International Journal of Psychosocial Rehabilition, 21(2): 82-91.
14. Zorver, C. (2011). *Kariyer uyumu ve iyimserliği ölçeği' nin geliştirilmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
15. Zorver, C. ve Owen, F. (2014). *Kariyer uyumu ve iyimserliği ölçeği' nin geliştirilmesi*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 11(2): 314-331.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(11)

Öğr. Gör. Halil İbrahim KELEŞ[50]

İSLAMİ FİNANSTA YENİ YÖNTEM: YEŞİL SUKUK

NEW METHOD IN ISLAMIC FINANCE: GREEN SUKUK

ÖZ

İslami finans, son yıllarda sadece Müslüman ülkelerinde değil ayrıca Dünya çapında da kişi ve kurumların ilgisini çekmeye başlamıştır. İlgi çekmesinin sebebi hızlı büyüme oranlarının yanında, 2008 yılında başlayan finansal kriz ile faize dayalı finans bölümlerinin sarsılmasıdır.

İslami finans, uluslararası finans sistemiyle uyum halinde olabilmesi için, günümüzün gereği olarak farklı istek ve ihtiyaçlara cevap verebilecek araç, yöntem ve hizmetler geliştirmektedir. Bu finansal enstrümanlardan biri de yeşil sukuktur. Bu çalışmada da yeşil sukuk konusu irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, İslami Finans, Yeşil Sukuk.

ABSTRACT

Islamic finance has caught attention not only in the Muslim countries but also worldwide. The reason of the attention, besides the fast grow, is dissolution in financial departments based on the interest and financial crisis started in 2008.

To adapt the international finance, Islamic finance has been developing different materials, approaches and services which can supply today's requirements and needs. One of these financial instruments are green sukuk. In this study green sukuk is examined.

Keywords: *Green sukuk, Renewable Energy, Islamic Finance.*

[50]Siirt Üniversitesi; Özel Güvenlik Bölümü, Öğretim Görevlisi; Siirt/TÜRKİYE; E-posta: keles_halilibrahim56@hotmail.com

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de toplumun bir kısmı, faiz esasına göre çalışan bankalardan uzak durmaktadır. Din, kültür ve benzeri nedenlerle ekonomi dışında kalmış bunun gibi atıl sermayenin ekonomik faaliyetlerde yer almaması hem atıl sermaye sahiplerini hem de ekonomiyi etkilemektedir. Özellikle İslam Ülkelerinde bu sebeplerden dolayı bu sermayelerin ekonomiye kazandırılması için faizsiz bankalar kurulmuştur. 1960'lı yıllarda Mısır'da bu sistem hayata geçirilmiştir. Ülkemiz ise 1980'li yıllarda bu bankalarla tanışmıştır.

2000'li yıllarda faizsiz bankacılıkta, artan ürün çeşitliliğine ve Müslüman ülkelerde ki sermaye birikimlerinin artmasına bağlı olarak önemli gelişmeler yaşanmış ve küresel finans siteminden daha fazla pay almasını sağlamıştır. Ayrıca, 11 Eylül olaylarından sonra başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Batı dünyasının İslam dünyasına karşı tutumları yüzünden, Müslüman sermaye sahipleri Ortadoğu'da ki hem İslami finans kurumlarına hem de faizli bankalara yatırım yapmaya başlamışlardır (Özdemir ve Aslan, 2017:13).

Günümüzde ise İngiltere, Almanya ve ABD gibi batı ülkelerinde faizsiz finans ile ilgili ürünlerin hızla yayılmaya başladığı görülmektedir. Fon temini, ödeme ve döviz işlemleri, risk yönetimi ve riskten korunma ve varlık dağılımı gibi hizmetler sunulmaktadır. Geleneksel finansal ürünlerin yanında sukuk, Dow Jones Islamic Market ve Global Islamic Index Series gibi yeni kavramlar geliştirmişlerdir (Yıldıran, 2011:110). İslami finans sadece banka uygulamaları ile değil banka dışı uygulamalarla da gelişmektedir. Sukuk, İslami endeksler, sigortacılık alanında tekafül modelleri ve finansal tabana yayılmak için İslami mikro finans ürünleri bulunmaktadır.

Tahvil, belirli bir süre değişken veya sabit faizle bir kuruma veya işletmeye borç verilmesiyle yapılan bir yatırımdır (Taylor ve Koch, 2008: 4). Tahvilin pek çok çeşidi olmasına rağmen, özellikle son yıllarda çevresel tahvil adı altında yeşil tahvil oluşturulmuştur. Son yıllarda artan enerji ihtiyacını karşılayabilmek için gerekli olan finansman kaynaklarının sağlanabilmesi adına yeşil tahvil kavramı önem kazanmıştır. Yeşil tahvillerin en önemli özelliği, bu tahvilden elde edilen gelirin yeşil projelerde kullanılmasıdır (Ehlers and Packer, 2017:88). Tahvil, faiz esasına dayandığı için İslam ülkelerinde çok kullanılan bir yöntem değildir. Bu yüzden İslami finans, faizsizlik esasına dayanan menkul kıymet olan sukuk kavramını geliştirmiştir.

Sukuk, İslami prensiplere göre finansal kaynak toplamak için kullanılan bir enstrümandır (Bukhari, 2018:70). Son yıllarda önemi artan bir araç olan sukuk, sosyal sorumluluk yatırımlarında da finans kaynağı olarak kullanılmaktadır. Çevre yatırımları, yenilebilir enerji ve temiz enerji projeleri desteklemek amacıyla İslam ülkeleri sosyal sorumluluk yatırımı olarakta adlandırılan yeşil sukuk (Green Sukuk) kavramını geliştirmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, İslami finans için yeni fon kullandırma yöntemi olan yeşil sukukun incelenmesi ve içeriği hakkında bilgi verilmesidir.

1. İSLAMİ FİNANS SİSTEMİ

İslamiyette, faizin haram olması nedeniyle, Müslüman toplumlarda İslami finansın doğuşunu mecburi kılmıştır. İslami finans, İslami kurallara göre ele alınan finansal uygulamalardır (Adel, 2010:308). 2008 yılında yaşanan finansal kriz yüzünden İslami finans enstrümanlarının kullanımı artmıştır. Tamamlayıcı bir unsur olan İslami finans, günümüz ekonomik sistem içerisinde finansman kaynağına erişimi kolaylaştırıp, bu sistem içende devamlılığı olan maddi ve manevi refahı sağlamada rol oynamaktadır (Çanakçı, 2014:44).

1.2. İslami Finans Kurumlarında Fon Kullandırtma Yöntemleri

İslami finansta finansal aracılık, İslam dininin gerektirdiği faiz yasağı ve diğer kuralları göz önüne alarak yapılmaktadır. Bu aracılık işlemleri için ise, bankacılık faaliyetleri kullanılmaktadır. Faizsiz çalışan bankalar katılım bankası olarak adlandırılmaktadır. Katılım bankaları, diğer klasik bankalar gibi fon fazlası olan kişi ve kurumlardan topladıkları fonları, ihtiyaç sahibi olan kesimlere aktarmaktadır (Lipton and Pentland, 2018:31).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.2.1. Mudarebe

Arapça uzlaşmak anlamına gelen mudarebe, İslami finans tanımı ele alındığında Türkçe de, taraflar arasında kar veya zarar ortaklığı kurularak sermayenin işletilmesi anlamına gelmektedir (Önk, 2015: 66; Shaikh, 2011:2). Mudarebe sisteminde iki taraf vardır. Bu taraflardan biri finans kaynağı sağlarken, diğer taraf ise emek ve zamanını ortaya koyarak katkıda bulunmaktadır. Bu sistemde kar edilebileceği gibi, zarar da edilebilir. Bu yüzden kurulacak olan ortaklıkla ilgili bütün detaylar önceden yazılı olarak belirlenmektedir (Rammal ve Zurbruegg, 2007:67).

1.2.2. Müşareke

Mudarebeden farklı olarak müşareke, taraflar arasında imzalanan ve her iki tarafında emek ve sermaye ortaya koyduğu ortaklıktır. Sermaye ve emek aynı anda farklı miktarlar da konulmaktadır (Noraziah ve Ismail, 2010:146). Katılım bankaları, yatırım yapmak isteyen taraflara belirli bir ölçüde ortak olurlar. Fakat, yatırım sermayesinin tamamı katılım bankaları tarafından sağlanmaz. Yapılan anlaşmaya göre müşterilerin ortaya koyduğu sermaye katkısının üzerinde kar payı alması mümkündür (Yüksel, 2016:179).

1.2.3. Murabaha

Murabaha, müşterinin ihtiyacının karşılanması için bankanın bütün finansmanı sağlamasıdır. Bu yöntemde katılım bankaları, müşterinin ihtiyaç duyduğu hammadde, makine ve benzeri ihtiyaçları, yurtiçi veya yurt dışı piyasalardan peşin olarak alıp, yapılan anlaşma gereği müşteriye vadeli veya peşin olarak satmasıdır (Khalig, 2014:604). Murabaha yönteminde, müşteri faaliyetleri için gerekli olan ihtiyaçları için katılım bankasına başvurmaktadır. Kurum, müşterinin ihtiyaç duyduğu krediyi müşteriye vermez. Bunun yerine, müşterinin yazılı talimatı ile ihtiyaçları satın alınır. Daha sonra, alış maliyetinin üzerine, önceden anlaşılan kar payı ekleyerek, müşteriye peşin ya da vadeli satar (Celebcioğlu, 2017:72).

1.2.4. Bireysel Finansman

Katılım bankaları, müşterilerinin konut, araba vb. gibi bireysel ihtiyaçları için satıcıdan aldıkları mal veya hizmet bedelini alıcı yerine öder. İlgili ürün sonraki işlemde alıcıya kar ile satılır. Alacaklı ise bankaya borçlandırılır. Alış ve satış arasında ki fark, katılım bankasının karını oluşturmaktadır (Yüksel, 2016:181).

1.2.5. İcara

İcara, finansal kiralama ile eş anlamlıdır. Bu yöntemde katılım bankaları, mülkiyeti kendisinde kalması koşulu ile müşterisi için gerekli olan ihtiyacını satıcıdan alıp, alıma konu olan ihtiyacı belirli bir süre ve kira bedeli ile müşteriye kiralamaktadır. Karşılıklı görüş ve alış verişi ile kira miktarı ve taksitleri belirlenir (Ustaoğlu, 2014:50).

1.2.6. Selem

İslami finans enstrümanlarından bir diğeri olan selem (salam), İslami bankaların kullandığı bir yöntemdir. Vadeli işlem sözleşmesi düzenlenmesi ve yapılacak bu sözleşme de katılım bankaları ödeme yapacak tarafı finanse etmektedir. Bu uygulama da malın fiyatı peşinen ödenir, ancak malın teslimi belli bir süre sonra gerçekleşir. Teslim tarihi, fiyatı ve ticaret konusu sözleşme de belirlenir (Zaabi,2010:94;Yılmaz, 2014:91).

1.2.7. Karz-ı Hasen

Faizsiz kredi olan karzı Hasen, katılımcıların dini ve ahlaki ihtiyaçlarına dayanan, kredi boyunca sadece sermayenin geri ödenmesi esasına dayanan yardım kredisidir. Şirketler bu yöntemi, çalışanlarına kısa süreli borç olarak verip, maaşından çekmektedir. Bankalar ise, müşterilerine komisyon ücreti ve karzı Hasen prensiplerine dayalı, yapılandırılmış harcama ve kredi kartları sunmaktadır (Özdemir, 2014:200).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.2.8. Sukuk

Orta çağda Müslüman tüccarlar tarafından ticari alışveriş faaliyetlerinden oluşan finansal karşılıkları gösteren bir kağıt olarak kullanılmaya başlanan sukuk, gerçek bir ticari kaynak üzerinde hak sağlayarak, bunun üzerinden kar edilmesini sağlayan İslami tahvildir (Alpaslan, 2014:16; Maurer, 2010:32). AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions)'ye göre, teoride kullanım alanlarına göre 14 sukuk çeşidi mevcuttur. Bunlar; Mudaraba, Selem, Muşaraka, İstisna, Murabaha, İjara, Wakala, Mowsufa Bithima, Manfaa İjara, Manfaa İjara Mowsufa Bithima, Milkiyat Alkhadamat, Musaqa, Muzraa ve Muqarasa'dır (AAOIFI, 2012:21).

2. YENİ FİNANSMAN YÖNTEMİ: YEŞİL SUKUK

Çeşitli ekolojik problemler sonucunda son yıllarda en çok konuşulan konuların başında gelen küresel ısınmaya duyarlılık artmıştır. Küresel ısınma, sadece doğal çevreyi etkilememekte, artan nüfusa bağlı olarak insan ihtiyaçlarının artmasına sebep olmakta ve dolaylı yollardan işletme ve devletleri de etkilemektedir. Küresel ısınmaya neden olan yenilenemeyen enerjiden, yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru son yıllarda artan kullanım, küresel ısınmayla mücadele için kullanılan bir yöntemdir. Nitekim, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yenilenebilir enerjiye yatırımlar artmaktır. Hem devlet hem de özel şirketler tarafından desteklenen bu yöntem, kendisiyle beraber yeni finansman ihtiyaçları doğurmuştur. Devlet ve işletmelerin duyarlılığının artması sonucu geliştirilen, programlara, projelere, politikalara ve tedbirlere kaynak yaratmak için yeni finansman ürünler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de yeşil tahvildir.

Yeşil tahvil, çevresel fayda sağlayan projelere yatırım yapmak isteyen yatırımcılara sağlanan sabit gelirli borç güvencesidir. Yeşil tahviller, getiri, faiz ve değer olarak diğer tahvillerle aynı özelliklere sahiptir. Kullanım açısından yeşil tahvil olarak adlandırılmaktadır. İlk olarak Avrupa Yatırım Bankası tarafından 2007 yılında piyasaya sürülmüştür (ECLAC, 2017:5). Ancak, İslami finans kurallarında faiz kavramının yasak olmasından dolayı, İslami finans kendi tahvili olan sukuku kullanmaktadır. Sukukun işleyiş bünyesinde yer alan SRI (Sustainable & Responsible Investment), 2014 yılında İslami finans kuralları içinde doğal kaynaklar, yenilenebilir enerji ve enerjinin verimli kullanılması, sosyal ve gündelik yaşam hizmetlerinin gelişimi gibi konulara fon sağlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Moghul ve Aly, 2014:27). Sonra ki yıllarda ise genişletilen bu süreç, çevresel projelere de finansman sağlayabilmek içinde yeşil sukuk kavramını geliştirmiştir.

2.1. Yeşil Sukuk Kullanım Alanı ve Amaçları

Yeşil sukuk, yenilenebilir enerji ve iklim değişim projelerine kaynak sağlamak amacıyla, İslami finans usullerini baz alan tahvillerdir (Morea ve Poggi, 2017:54). Artan çevresel duyarlılık ve sermaye gereksinimi gibi sebepler yeşil sukuka olan ilginin büyümesine neden olmaktadır. Yeşil Sukuk, Yeni bir finans ürünü olmasına rağmen Uzakdoğu ülkelerinde rağbet görmektedir. Yeşil sukuk için kullanılabilecek proje alanları aşağıda gibi tanımlanmıştır (CİCERO, 2017):

- Güneş Panelleri
- Biyogaz Tesisleri
- Rüzgar Enerjisi
- Yenilenebilir İletim ve altyapı
- Elektrikli taşıtlar ve altyapı tesisleri
- Hafif raylı sistem
- Faydalı Enerji verimliliği sağlayan projelerde kullanabilir.

Kullanım alanı yenilenebilir enerji projelerden oluşan yeşil sukukun amaçları aşağıda ki gibi tanımlanmıştır (IDB, 2016:9):

- Potansiyel yatırımcılar için İslam kuralları içinde geçerli olan yeşil enerji projelerinin tanıtılması,
- Hükümetlere, özel yatırımcılara, diğer yatırımcı ve girişimcilere, İslam finansının diğer yeşil projelerinin tanıtılması ve desteklenmesi

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Sukuk pazarlarının geliştirilmesi ve uygun projelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi için hükümetlerle ve kalkınma bankaları ile iletişim kurmak
- Piyasaya yeşil endüstri için rehber olma
- Pazar içinde ki yeşil endüstri ile ilgili en iyi uygulamaları desteklemektir.

2.2. Yeşil Sukukun Avantajları ve Dezavantajları

Faizsiz olmasının yanında yeşil sukukun avantajları, çeşitli etmenlere bağlı olarak artmaktadır. Bu etmenlerin başlıca olanları aşağıda ki gibi sıralanmaktadır (MYIF, 2016:1):

- Enerjiye olan talebin artması
- Yatırımcıların ilgisi
- Hükümet Destekleri
- Yenilenebilir enerjiye olan finansal desteğin artması

Küresel nüfusun sürekli olarak artması sonucu enerjiye olan ihtiyaç her yıl artmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yenilenebilir enerjiye olan yatırımlar, son yıllarda İslam ülkelerinde de yaygınlaşmaya başlamıştır. Artan yatırımlar ile beraber yeşil sukuk piyasasının gelişmesini sağlamaktadır. Örneğin, Körfez ülkelerinin oluşturmuş olduğu Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (GCC : Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Umman, Kuveyt, Bahreyn) nüfusunun 2020 yılı itibariyle 53 milyona yaklaşacak olmasıyla beraber; elektriğe olan talebin su, elektrik, ulaşım ve altyapı gibi sistemlere olan talebin başlangıç yılı olan 2010 yılına göre %84 artırması beklenmektedir (MYIF, 2016:3). Artan enerji talebine bağlı olarak yeni yenilenebilir yatırımların artması yeşil sukuk piyasasının da söz konusu olan İslam ülkelerinde gelişmesine sebep olacaktır.

Yeşil sukukun avantajlarından biri de sosyal sorumluluk projelerine yatırımcıların ilgisinin artmasıdır. Küresel yatırımcılar ve bazı bankalar, 2014 yılında yayınlandıkları yatırımcı beyannamesi ile iklim değişikliğiyle mücadele etme amacı taşıyan projelere ve altyapı çalışmalarına finansal desteklemelerde bulanacağını ilan etmişlerdir (Natoor, 2017). Yeni bir finansal ürün olan yeşil sukukun kullanım alanları yeşil tahville benzerlik göstermektedir. Buda yeşil sukukun geleneksel finans ile İslami finans arasında bir köprü görevi görmesini sağlamaktadır. Bu özelliği sayesinde sadece İslami kuralları benimseyen değil ayrıca geleneksel yatırımcılar için de yatırım fırsatı oluşturmaktadır (MYIF, 2016: 4).

Küresel yatırımcı ve bankaların ilgisi ile yenilenebilir enerjiye olan finansal desteği her yıl artmaktadır. Gelecekte artacak olan nüfusa bağlı olarak yenilenebilir enerjiye artan talepte yükselecektir. Bunun için şimdiden çeşitli projeler geliştirilmeye başlanmıştır. Örneğin, Suudi Arabistan'da 2013 yılında yapımına başlanan King Abdullah City için, 2032 yılına kadar atom ve yenilenebilir enerji yatırımı yapmaktadır. Bu yatırımın değeri 2032'ye kadar 80 milyar dolara varması beklenmektedir. Bir başka İslam ülkesi olan Birleşik Arap Emirliklerinde ki Dubai Supreme Energy şirketi, 2030 yılına kadar güneş enerjisi kapasitesini bütün enerji payı içinde %5'e, yenilenebilir enerji payını ise %7'ye çıkarmak için çeşitli yatırımlar yapmaktadır (MYIF, 2016: 4).

Yeşil sukukun kullanımının artması için devletler tarafından verilen çeşitli destek ve teşvikler vardır. Bu konuda Malezya önemli atılımlar yapmaktadır. Malezya'nın yapmış olduğu çeşitli teşviklerle piyasayı genişletmeye çalışmaktadır. Bunlar (SCM, 2017):

- SRI tarafından onaylanmış yada yetkilendirilmiş yeşil sukuk ihraç bedellerine 2020 yılına kadar vergi indirimi,
- Enerji, ulaştırma, inşaat, atık yönetimi ve destek hizmetleri gibi yeşil faaliyetlerde teşvikler,
- 2022 yılına kadar Yeşil Teknoloji Finansman Programı (GFTS) kapsamında 5 milyar RM(Riggit: Malezya para birimi) finansman desteği sağlama gibi konuları içeren teşvikler uygulamaktadır.

Yeni bir finansal yöntem olmasına rağmen yeşil sukuk için çeşitli tehditler söz konusudur. Çevresel projeler, yüksek ve yeni teknoloji gerektiren yatırımlardır. Buna bağlı olarak yeşil sukukun risk profili değişkenlik gösterebilmektedir. Yeşil sukukun bir diğer olumsuz yönlerinden biri de bütün sukuk modelleri için geçerli olan, ikincil pazarının küçük olmasıdır (Kassim ve Abdullah, 2017:192).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yeşil sukuk için belirli standartların olmayışı yatırımcılar için bir diğer olumsuz durumdur. Sukuk gelirlerinin, kabul edilebilen ve çevresel proje standartlarını oluşturan değerler konusunda yatırımcıları ikna edilebilmesi ve yeşil sukuk performans ölçümü için doğrulama standartlarının olmaması, yeşil sukuk için olumsuz özelliklerindendir (MYIF, 2016: 4)

Yeşil Sukukun Derecelendirilmesi ve Uygulamada Yeşil Sukuk

Taşıdığı sosyal sorumluluğa bağlı olarak yeşil sukuk tarafından finanse edilen projeler, Dünyada kabul edilen çeşitli derecelendirme kuruluşları tarafından onaylanmakta ve derecelendirilmektedir. Yeşil sukuk ve yeşil tahvillerin onaylanması, The Center for International Climate Research (CICERO) tarafından yapılmaktadır. CICERO, Oslo'da kurulan bir iklim araştırma Enstitüsüdür. Çevresel olarak hazırlanan projeleri onaylayan bu enstitü, çevresel projeleri düşük karbonlu olup olmadığına ve iklim şartlarına dirençli bir toplum oluşturulmasında ne kadar katkı sağladığına göre sınıflandırmaktadır. Yeşil sukuk ve tahviller tarafından finanse edilmiş olan projeleri, yeşilin tonlarına göre sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmalar koyu yeşil, yeşil, orta yeşil ve kahverengidir (CICERO, 2018)

Birçok ülkede sukuk, reel ekonomik sektörlerin ekonomik ihtiyaçlarını finanse ederek büyümeyi kolaylaştıran bir finansal araç olarak kabul edilmektedir. Malezya bu konuda önde gelen ülkelerdendir. Artan çevresel ihtiyaçlarla beraber yeşil sukuk kavramını ilk kez ihraç edende Malezya olmuştur. Yeşil sukuk yeni bir kavram olmasına rağmen önemli tutarlarda ihraçlar yapılmaktadır.

Tadau Energy, yenilenebilir enerji ve devamlı geliştirilen teknolojik yatırımlar alanında Malezya'da hizmet veren bir şirkettir. Tadau Energy, 2017 yılında ilk yeşil sukuk ihracını gerçekleştirmiştir. RM250 milyonluk yeşil sukuk ihracı yapan şirket, yeşil sukuk vadesini ise 2 ile 16 yıl arasında tutmuştur. Çevresel projeler kapsamında 50 MW'lık büyük ölçekli güneş projelerini üstlenmiştir. Bu projeyi finanse edebilmek için yeşil sukuktan gelen gelirin kullanılacağını ilan etmiştir (Boey, 2017).

Quantum Solar Park Malaysia şirketi, Malezya'nın 3 farklı şehrinde Güneydoğu Asya'daki en büyük güneş enerjisi projesinin inşasını finanse etmek amacıyla RM1.25 milyar değerinde yeşil sukuk ihraç etmiştir. Yeşil proje çerçevesinde yayınlanan ikinci yeşil sukuk, Malezya'nın Kedah, Terengganu ve Melaka'da büyük ölçekli güneş fotovoltaik tesisler inşa edilmesinde kullanılacaktır. 600 dönümü kapsayan bu proje çeçevesinde, 3 adet 50 MW'lık güneş fotovaltaik tesis inşa edilecektir. Bu projenin yıllık olarak 282.000 MW'lık elektrik ürütülmesine katkı sağlaması beklenmektedir (Malek, 2017).

Malezya hükümetine bağlı bir yatırım şirketi olan PNB, Merdeka PNB118 kulesinin bir parçasını oluşturan 83 katlı ofis kulesi projesi için, 15 yıllık kullanım için RM 2milyar yeşil sukuk ihraç etmiştir. Çevresel hassasiyetleri taşıyan bu binanın 2020 yılında tamamlanması beklenmektedir. Yeşil sukuk gelirleri ile finanse edilen bu proje Malezya'da ki en büyük yeşil sukuk ihracını oluşturmaktadır (ICM, 2017:5).

Malezya'da ilk olarak ihraç edilen yeşil sukuk, çevre ülkelerde de benimsenmiş ve yayılmaya başlanmıştır. Şirketler tarafından ihraç edilen yeşil sukuk, dünyanın en büyük kömür madeni üreticisi olan Endonezya'da devlet yeşil sukuku olarak 2018 yılında ihraç edilmiştir. Tamamıyla İslami kuralları baz olarak oluşturulan devlet yeşil sukukunun ihraç miktarı $1.25 milyar tutarında olup, vadesi ise 5 yıldır. Endonezya Hükümeti Yeşil sukuktan elde edilen gelirin, yenilenebilir enerji, yeşil turizm ve iklimsel değişim ile mücadele için kullanılacağını belirtmiştir (Dunkley, 2018).

SONUÇ

İklim değişikliğinin gelişmekte olan ülkeleri etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Hava sıcaklıklarında ki değişikler, değişen yağmur rejimleri, deniz seviyesi artışları ve benzeri durumlarda temiz suya erişim kısıtladığı gibi, tarımcılığı da etkilemektedir.

Bu sebepler gelişmekte olan ülkelerde açlık, hastalık, fakirlik ile mücadele ve yaşam kalitesi standartlarını yükseltme çabalarını etkilemektedir. İklim değişikliğinin en önemli sebeplerinden biri, fosil yakıtlarının çok kullanılması ve yenilenebilir enerjiden yeterince faydalanılmamasıdır.

Yenilenebilir enerji kullanım payının düşük olmasına rağmen, yenilenebilir enerji kaynakları dünyanın büyük bir bölümünde bulunabilen enerji türüdür. Yenilenebilir enerji teknoloji maliyetlerinin yüksek olması

sebebiyle kullanımı ve yatırım finansmanı düşüktür. Son yıllarda fosil yakıtların oluşturmuş olduğu olumsuz etkiler, pek çok ülkeyi yenilenebilir enerjiye yatırım yapmaya zorlamaktadır.

Özellikle İslami ülkelerde yenilenebilir enerji için gerekli olan teknolojinin yanında, finansman ihtiyacı oldukça fazladır. Bu sebeple, son zamanlarda İslami finans kendi dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu dinamiklerden biride yeşil sukuktur. Henüz çok yeni olmasına rağmen, İslami ülkelerde başvurulan bir finans kullandırma yöntemi olmuştur. İslami kurallarının yanında taşıdığı çevresel amaç, yeşil sukukun sadece İslami ülkelerde değil, çevresel yatırımlar yapan her ülke ve yatırımcı için bir finans kaynağı olarak görülebilmesini sağlamaktadır.

İslam finansın dünya piyasasında en çok bilinen ve rağbet gören finans enstrümanı olan sukuk, son yıllarda ivme ile en çok gelişen finansal ürün konumundadır. Sukukun bir türü olan yeşil sukuk ise, yeni bir enstrüman olup yeşil projelerin finansmanında önemli bir araç olma yolunda ilerlemektedir. Sadece yenilenebilir enerji ve yeşil projelerde kullanıldığı düşünüldüğünde yeşil sukuk piyasasının da sukuk piyasası gibi önemli bir gelişim kaydedecek ve rağbet gören bir finansman ürünü olacaktır.

KAYNAKÇA

1. AAOIFI, (2012). Exposure Draft of the Financial Accounting Standard "Sukuk" and Invites Opinion from Islamic Finance Industry. http://aaoifi.com/announcement/aaoifi-publishes-exposure-draft-of-the-financial-accounting-standard-sukuk-and-invites-opinion-from-islamic-finance-industry/?lang=en , erişim tarihi: 07.06.2018

2. Adel, A., (2010). Global Financial Crisis: An Islamic Finance Perspective. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management,* Vol. 3 No. 4, pp. 306-320

3. Alpaslan, H.İ., (2014). Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk (Kira Sözleşmesi) Ve Muhasebeleştirilmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, ISSN 1309-1123, ss. 15-31

4. Boey, K., (2017). Islamic Issue, Malaysia Capital Markets Deal. IFR Asia Review, http://www.tadau.com.my/ , Erişim Tarihi: 05.07.2018

5. Bukhari, S., (2018). Project-backed sukuk: can it be a model for resource mobilization, risk sharing and capital market development in developing economies?. *Journal of Islamic Banking and Finance,* 68-83

6. Celebcioğlu, A. (2017). Türkiye'de islami finansın tarihi ve Kullanılan finansman yöntemlerinin Karşılaştırmalı analizi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

7. Central for International Climate Research (CICERO), (2018). 'Second Opinion' on The Republic of Indonesia's Green Bond and Green Sukuk Framework. https://www.cicero.oslo.no/en/posts/platform/climate-finance , Erişim tarihi: 29.07.2018

8. Çanakçı, M., (2014). Çok Kutuplu Dünyada İslami Finans Piyasalarının Gelişimi Ve Sukuk İhraçları. *Turkish Journal of Islamic Economics, Vol. 1, No. 2, 43-58*

9. Dunkley, E. (2018). Indonesia issues world's first green sukuk bond. Financial Times, https://www.ft.com/content/e38ea51c-184c-11e8-9376-4a6390addb44 , Erişim Tarihi: 15.07.2018

10. ECLAC, (2017). The rise of green bonds Financing for development in Latin America and the Caribbean. United Nations publication, *ECLAC – Washington Office*

11. Ehlers, T., and Packer, F. (2017). Green bond finance and certification. *BIS Quarterly Review, September,* 89-104

12. ICM, (2017). Driving Sustainable Investments Through Green Sukuk. Vol. 12, no: 12, pp.1-18

13. Islamic Development Bank (IDB), (2016). "Climate Change Financing: Role of Islamic Finance". Islamic Research and Training Institute, November.

14. Kassim, S. Ve Abdullah, A., (2017). 'Pushing the Frontiers of Islamic Finance Through Socially Responsible Investment Sukuk. Journal Of İslamic Thought and Civilization of The İnternational İslamic Universty Malaysia, December, pp. 187-214

15. Khalig, S. (2014). Comparison study of Murabaha and Istisnaa in Islamic banking in Jordan. *Interdıscıplınary Journal Of Contemporary Research In Busıness*,Vol 5, No 9,pp-603-612

16. Lipton, A. and Pentland, A.,(2018). New Fınancıal Networks Could Stop The Concentratıon Of Wealth And Increase Partıcıpatıon In The Economy—But Only If Used Wıth Care. *Scientific American, January*, 26-31

17. Malek, H. (2017). Quantum Solar Park to issue RM1b green SRI sukuk. https://themalaysianreserve.com/2017/10/09/quantum-solar-park-issue-rm1b-green-sri-sukuk/ , Erişim Tarihi: 05.07.2018

18. Moghul, U. Ve Aly, S. (2014). Green Sukuk: The Introduction of Islam's Environmental Ethics to Contemporary Islamic Finance. *Georgetown International Environmental Law Review, vol. 27*, pp. 1-25

19. MYIF, (2016). SRI & Green Sukuk: Challenges & Prospects., www.mifc.com Erişim Tarihi: 25.06.2018

20. Noraziah, A. ve Ismail, A. (2010). Shariah parameters for Musharakah Contract: A comment. International Journal of Business and Social Science Vol. 1 No. 1;pp. 145- 162

21. Natoor, B., (2017). Why Green Sukuk Could be a Growth Driver for Islamic Finance., https://medium.com/fitch-blog/why-green-sukuk-could-be-a-growth-driver-for-islamic-finance-d6881f592f5c Erişim Tarihi: 27.08.2016

22. Önk, H., (2015). *Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması.* Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal bilimler enstitüsü, İşletme anabilim dalı, Afyon

23. Özdemir, M., ve Aslan, A., (2017). *Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politiği*. Seta Yayınları, 1.Baskı, Ankara

24. Rammal, H. Ve Zurbruegg, R. (2007). Awareness of Islamic banking products among Muslims: The case of Australia. *Journal of Financial Services Marketing, Volume 12, Issue 1*, pp 65–74

25. SCM, (2017). Malaysia's First Green Sukuk under SC's Sustainable Responsible Investment Sukuk Framework. https://www.sc.com.my/post_archive/malaysias-first-green-sukuk-under-scs-sustainable-responsible-investment-sukuk-framework/ , Erişim Tarihi: 29.06.2018

26. Shaikh, S. (2011). A Critical Analysis Of Mudarabah & A New Approach To Equity Financing İn Islamic Finance. *Journal of Islamic Banking & Finance, ISSN 1814-8042*, 1-11

27. Taylor, P. And Koch, M., (2008). Introduction to Bond Math. *Barclays Capital Public Finance Department, 1-34*

28. Ustaoğlu, D., (2014). Türkiye' de katılım bankacılığı Sektördeki yeri ve önemi. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal bilimler enstitüsü, İktisat anabilim dalı, Aydın

29. Yıldıran, M. (2011). Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırması. *Bütçe Dünyası Dergisi*, Cilt 1, Sayı 35, s.105 – 120

30. Yılmaz, E. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, pp.81-100

31. Yüksel, S. (2016). İslami Bankacılıkta Fon Toplama/Fon Kullandırma Yöntemleri ve İslami Finansmanda Sukuk. *İslam Ekonomisi ve Finansı*, Edition: 1, Chapter: 7, Umuttepe Yayınları, 175-194

32. Zaabi, O., (2010). Salam Contract in Islamic Law: A Survey. *Review of Islamic Economics*, Vol. 14, No. 2, pp. 91–122.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(12)

Halil ŞENOL[51]

INVESTIGATION OF BIOGAS PRODUCTION AT DIFFERENT TEMPERATURES FROM ORGANIC WASTES

ORGANİK ATIKLARDAN FARKLI SICAKLIKLARDA BİYOGAZ ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ

ABSTRACT

In this study, fresh chicken manure (CM_1) and fresh cattle manure (CM_2) were used for biogas production. CM_1: CM_2 mass mixing ratios; 5 different reactors were prepared with 1: 0, 1: 1, 2: 1, 1: 2, 0: 1. The total solids (TS) ratio was kept constant at 10 %. The highest biogas production CM_1:CM_2 occurred in the reactor with a mass ratio of 1:2.

The biogas production rate of this reactor was determined as 105. 6 ml/ g TS at room temperature, 198.5 ml / g TS at 39 ^{0}C and 235.5 ml/g TS at 55 ^{0}C. Anaerobic fermentation process lasted for 125, 91 and 70 days at room temperature, 39 ^{0}C temperature and 55 ^{0}C respectively.

Keywords: *Biogas, cattle manure, chicken manure.*

ÖZ

Bu çalışmada biyogaz üretimi için taze tavuk gübresi (TG) ve taze sığır gübresi (SG) kullanılmıştır. Önce TG: SG kütlece karışım oranları; 1:0, 1:1, 2:1, 1:2, 0:1 olacak şekilde 5 farklı reaktör hazırlanmıştır. Kuru madde (KM) oranı % 10 olarak sabit tutulmuştur. En yüksek biyogaz üretimi TG: SG kütlece karışım oranı 1:2 olan reaktörde meydana gelmiştir.

Bu reaktörün biyogaz üretim hızı oda sıcaklığında 105,6 ml/ g KM, 39 ^{0}C sıcaklıkta 198,5 ml/ g KM ve 55 ^{0}C sıcaklıkta ise 235,5 ml/ g KM olarak belirlenmiştir. Anaerobik fermentasyon süreci oda sıcaklığı, 39 ^{0}C sıcaklık ve 55 ^{0}C sıcaklık için sırasıyla 125, 91 ve 70 gün sürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Biyogaz, sığır gübresi, tavuk gübresi.

[51] Giresun Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Genetik ve Biyomühendislik Bölümü, halilsenol@yahoo.com; Giresun University, Faculty of Engineering, Department of Genetics and Bioengineering, Giresun/TÜRKİYE; E-posta: halilsenol@yahoo.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. INTRODUCTION

Biogas is a flammable gas produced by anaerobic decay of the biomass as a result of anaerobic digestion [1]. Biogas is a gas which can be formed by anaerobic fermentation in the absence of oxygen in a certain ratio. Biogas content is approximately 50-80% methane (CH_4), 20-50 % carbon dioxide (CO_2) 0.1 - 1% nitrogen (N_2), 0.01 - 0.2 % oxygen (O_2) and 10-4000 hydrogen sulfide (H_2S) [2]. The flammability of biogas is due to methane gas which replaces natural gas. Biogas is derived from organic waste such as animal or vegetable, unlike other flammable gases. The methane gas it contains is the main ingredient that constitutes the thermal value of biogas [3]. Methane causes 23 times more greenhouse effect than carbon dioxide. In this respect, obtaining biogas from animal, vegetable and industrial wastes has an environmentalist approach as well as economic return. The amount of heat supplied by 1 m^3 of biogas is 4700 - 5700 kcal. This value; 0.62 liters of gas oil 1.46 kg of charcoal 3.47 kg of wood 0.43 kg of butane gas 12.3 kg of dung is equivalent to 4.70 kWh of electrical energy. 1 m^3 of biogas equivalent to the fuel amount of 0.66 liters of diesel fuel 0.75 liters is equivalent to the energy provided by 0.25 m^3 of propane. Biogas, which is almost the same as the natural gas and its usage areas, is used as a multi-directional energy source for direct heating and illumination, and it is possible to convert it to electric energy and to mechanical energy (gas turbine-generator, cogeneration, fuel cells) [4]. If this gas is compressed, it can also be used as a compressed natural gas (CNG) as a fuel for motor vehicles. In addition, biogas production by-products can be used for various purposes. The resulting by-product can be used directly as a fertilizer [5].

In this study, biogas production stage from fresh chicken manure and cattle manure mixtures was investigated experimentally in order to evaluate organic waste. In this study, the temperature, which is one of the factors affecting anaerobic fermentation, was investigated at 3 different values (room temperature, 39 ^{0}C and 55 ^{0}C). The kinetics of such anaerobic fermentation were investigated experimentally.

2. MATERIAL and METHOD

Fresh cattle manure and chicken manure were obtained from Boztekke village of Giresun province. Table 1 shows some parameter values of cattle manure and poultry manure.

Tablo 1. Some parameter values of CM_1 and CM_2

Parametre	CM_2	CM_1
% C (% w)	35.05	40.15
% N (% w)	1.81	4.1
C/N (% w)	19.36	9.79
% total solids (% w)	23.00	18.50
% volatile solids (% TS)	82.02	85.68
% moisture (% w)	77.00	81.50
pH	6.82	6.78

C and N values of organic wastes were measured using a costech Elemental Analyzer and C/N ratios were calculated. Dry matter determination was determined by drying at 105 ^{0}C for 48 hours. The volatile solids content was obtained by burning the dried material in an oven at 550 ^{0}C for 2 hours [6]. The burned ash was found by subtracting the initial mass from the known portion.

2.1 Anaerobic Fermentation Processes

Before starting the anaerobic fermentation, optimum mass mixing ratio was determined. For anaerobic fermentation, the mixing ratios of CM_1: CM_2 by mass were mixed in 1: 1, 1: 1, 2: 1, 1: 2, 0: 1 ratio and placed in 1 liter two neck glass bottles. The biogas was maintained with 1 liter gas collection bags. In total, there were 15 reactors with 3 replications. The total dry matter rate was set at 10 %. All reactors were then covered with aluminum foil to eliminate light transmission. In all experiments, 80 % of the volume of special bottles used as bioreactors were filled with a mixture of substrate and water and 20 % was empty. The inlet and outlet

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

of the hoses are taped to prevent gas leaks in the system. For the fermentation process, the pH value of each reactor will be measured and if the pH is 6.6 - 7.6 for the biogas formation in the biogas formation, the pH is adjusted to 8 N NaOH and 8 N H_2SO_4 buffers prepared until the pH is reached. The heating temperature was chosen as 39 ^{0}C and 55 ^{0}C for all experiments. Heating is done with a magnetic stirrer heater. After the start of the experiments, it was ensured that the reactors were manually mixed for 2-3 minutes on average within 24 hours. The anaerobic fermentation apparatus is shown in Figure 1 below. The biogas formation rate of each reactor was determined as ml/g TS. Because methanogen bacteria are light sensitive bacteria, darkness is achieved by winding with aluminum foil [7]. The content of the amount of gas produced as a result of all experiments was determined as % volumetric. This determination was made by IRCD4 Multi-Gas Detecting Alarm Manual Instruction Determination (biogas measuring device).

Figure 1. Anaerobic fermentation device

3. RESULTS

In Table 2, biogas production rates were given after the anaerobic fermentation process at room temperature, 39 ^{0}C temperature and 55 ^{0}C constant temperature according to different mixing ratios of CM_1: CM_2. The highest biogas production rate is 105.6 ml/g TS at room temperature, the highest biogas production at 39 ^{0}C is 198.5 ml/ g TS and the highest biogas production at 55 ^{0}C is 235.5 ml / gTS.

Table 2. Total biogas rates generated by anaerobic fermentation of different reactors

Reactor	CM_1: CM_2 mass mixing ratio	Biogas production rate at room temperature (approx. 23 ^{0}C)	39 at ^{0}C biogas production rate (ml/g TS)	55 at ^{0}C biogas production rate (ml/g TS)
R_1	0:1	102.1	166.5	195.7
R_2	1:1	104.2	154.3	190.2
R_3	2:1	98.2	145.6	185.4
R_4	1:2	105.6	198.5	235.5
R_5	1:0	101.4	175.8	202.5

Figure 2 shows the anaerobic process of the R_1, R_2, R_3, R_4 and R_5 reactors. Accordingly, as the temperature increases, the cumulative biogas production rate increases. At the same time, the anaerobic process is shortened as the temperature increases. The anaerobic process lasted for approximately 70 days at production at room temperature and about 70 days at production at 39 ^{0}C and approximately 70 days at production conditions of 55 ^{0}C. During the anaerobic process, measurements were taken every 7 days at room temperature. Measurements taken at this temperature had similar results. Similarly, there is a similar situation when working at 55 ^{0}C. However, in the study conducted at 39 ^{0}C, the results obtained from each reactor are different every week. This difference appears in Figure 2.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

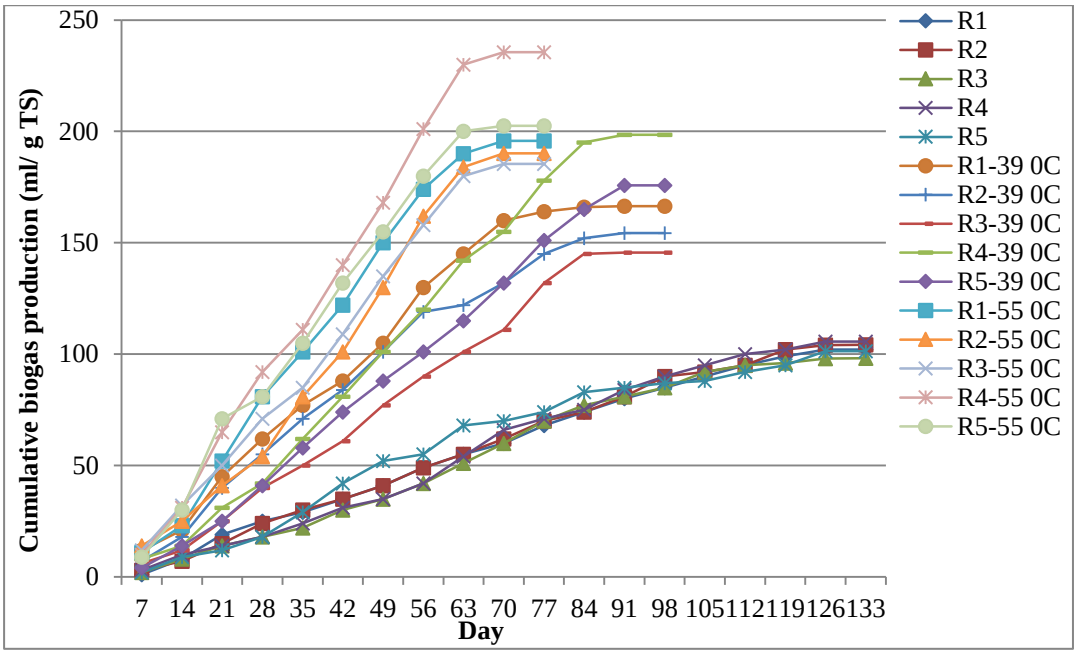

Şekil 2. Reaktörlerin farklı sıcaklıklardaki anaerobik süreç

Table 3. Biogas analyzes of reactors at different temperatures

Anaerobic fermentation temperature	Reactor	CM_1: CM_2 mass mixing ratio	CH_4 ratio (volume %) (± 0,3)	CO_2 ratio (volume %) (± 0,3)	H_2S (ppm) (± 5)
Room temperature	R_1	0:1	62,1	37,4	302
	R_2	1:1	63,4	36,1	355
	R_3	2:1	61,5	38,2	325
	R_4	1:2	65,1	34,4	305
	R_5	1:0	66,1	33,8	308
39 ^{0}C	R_1	0:1	62,4	37,2	366
	R_2	1:1	63,4	36,2	387
	R_3	2:1	64,2	35,3	395
	R_4	1:2	65,1	34,3	390
	R_5	1:0	66,8	33,0	388
55 ^{0}C	R_1	0:1	62,4	37,2	428
	R_2	1:1	63,5	36,2	420
	R_3	2:1	64,1	35,3	415
	R_4	1:2	63,8	36,0	411
	R_5	1:0	65,8	34,0	404

Table 3 shows the content analysis of methane, carbon dioxide and hydrogen sulfide gases in the total biogas generated by all reactors at different temperatures. According to this table, the highest CH_4 content in studies performed at room temperature was 66.1% in R_5. The highest CH_4 content in the studies carried out at 39 ^{0}C was 66.8 % in R_5. Similarly, the highest CH_4 content in the studies carried out at 55 ^{0}C was 65.8 % in R_5. H_2S values were found to be 355 ppm in R_2 at room temperature. In the anaerobic fermentation study at 39 ^{0}C, the highest H_2S value was 395 ppm and 55 ^{0}C, and the highest was 428 ppm in R_1. As the anaerobic fermentation temperature increased, H_2S value increased.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

REFERENCES

1. Converti, A., Oliveira, R.P.S., Torres, A., Zilli, M. (2009). Biogas Production and Valorization by Means of a Two-Step Biological Process, *Bioresource Technology*, 100, 5771 - 5776.
2. Bo Holm-Nielsen, J., Al Seadi, T.(1998). Biogas in Europe: a General Overview, South Jutland University Centre, Bioenergy Department,
3. Tafdrup,S., Hjort-Gregersen,K. (2000). Centrailised Biogas Plants, Centre for Biomass Technology (www.videncenter.dk) .21.02.2015.
4. Ojolo, S.J., Oke, SA.,Animasahun, B.K., Adesuyi, B.K. (2007). Utilization of poultry, cow and kitchen wastes for biogas production: a comparative analysis, Department of mechanical engineering university of lagos, 4, 223-228.
5. İnal, A., Sözüdoğru, S., Erden, D. (1996). Content and fertilizer value of chicken manure, Journal of Agricultural Sciences, 2 (3) 45 - 50.
6. APHA, Standard methods for the examination of water and wastewater, Washington, DC, 1998.
7. Koçar G., Eryaşar A., Ersöz Ö., Arıcı Ş., Durmuş A. (2010). Biogas technologies, Ege University Press, 281s, Izmir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(13)

Prof. Dr. İsmail BAKAN[52]; Dr. Öğr. Üyesi Zümrüt Hatice ŞEKKELİ[53]

LOJİSTİK HİZMET KALİTESİNİN MÜŞTERİ SADAKATİ ÜZERİNE ETKİSİ: KAHRAMANMARAŞ İLİNDE BİR ALAN ÇALIŞMASI[54]

THE EFFECT OF LOGISTICS SERVICE QUALITY ON CUSTOMER LOYALTY: A FIELD STUDY IN KAHRAMANMARAS PROVINCE

ÖZ

Globalizasyon ve teknolojik gelişmeler nedeniyle artan yoğun rekabet ortamında, içinde bulundukları pazarı kaybetmemek ve faaliyetlerindeki etkinliklerini koruyabilmek için işletmeler lojistik yönetimine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Lojistik yönetiminin temel amacı, müşteri ihtiyaçlarını karşılamak ve memnuniyet sağlamak için yarı mamul, hammadde, ürün, hizmet veya ilgili bilginin akışı, ulaşımı ve depolanması gibi lojistik faaliyetlerinin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

Bu çalışmada Kahramanmaraş ilinde farklı sektörlerde faaliyet gösteren ve lojistik hizmetlerini dış kaynak yoluyla temin etmeyi tercih eden işletmelerin; özyetenekleri lojistik hizmet sunmak olan 3PL firmalarından aldıkları hizmetlerin kalitesinin operasyonel hizmet kalitesi, personel hizmet kalitesi ve teknik hizmet kalitesi gibi kalite boyutları yoluyla ölçülmesi ve bu kalite boyutlarının hizmet alan işletmenin sadakati üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın verileri şehirde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinden anket yoluyla elde edilmiştir. Bu veriler öncelikle ölçek güvenilirlik analizlerine tabi tutulmuş, ardında da geliştirilen hipotezler SPSS programı kullanılarak test edilmiştir. Tüm analizler sonucunda operasyon hizmet kalitesi, personel hizmet kalitesi ve teknik hizmet kalitesinin müşteri sadakatini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 3PL, Lojistik Hizmet kalitesi, Müşteri Sadakati.

ABSTRACT

Increased globalization and technological advances, competition is increasing rapidly between companies. To have an advantage and increase their market share, companies prefer to focus their core competencies and outsource their support activities as logistics. For this reason, these companies buy logistics services from the other service provider companies, which are called "Third Part Logistics (3PL)". A 3PL (third-party logistics) provider offers outsourced logistics services, which encompass transportation, warehousing, material handling, facets of procurement and fulfilment activities. 3PL companies perform these activities efficiently, effectively and high quality to gain customer loyalty.

The main purpose of this study is to investigate the impacts of three subdimensions of service quality (operational, personal and technical quality) on customer loyalty. The study is supported with a field study conducted on the various companies in Kahramanmaraş, which are customers of third part logistics firms. The research data were collected through questionnaires and then statistically analyzed using descriptive statistics, Pearson product moment correlation and linear regression. After analyzing the research data, there is found a statistically significant relationship between subdimensions of service quality and customer loyalty.

Keywords: *3PL, Logistics Service Quality, Customer Loyalty.*

[52] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Prof. Dr., Kahramanmaraş/TÜRKİYE; E-posta: ibakan63@hotmail.com
[53] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş/TÜRKİYE; E-posta: zhkiper@yahoo.com
[54] 26-28 Ekim 2017 tarihinde ASOSCONGRESS 3.Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda Özet Bildiri olarak sunulmuştur.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Günümüzün artan rekabet koşullarında birçok işletme, bir yandan pazar paylarını ve etkinliklerini artırmayı diğer taraftan da maliyetlerini düşürmeyi amaçladıkları için kendi yeteneklerine daha fazla odaklanmayı tercih etmektedirler. Asli faaliyetlerini daha verimli yapabilmek için kendi öz yetenekleri dışındaki diğer faaliyetleri ise dış kaynaktan hizmet alarak gerçekleştirmektedir. Dış kaynak kullanımı bir çok alanda kullanılmakta; özellikle de lojistik faaliyetleri gibi uzmanlık gerektiren faaliyetlerde sıkça görülmektedir.

Lojistikte dış kaynak kullanımı, işletmenin üçüncü parti lojistik (3PL) adı verilen bir üçüncü taraf olan lojistik hizmet sağlayıcısı ile sözleşme temelli bir bağ kurarak, lojistik faaliyetlerinin tamamının veya bir kısmının 3PL firmaları tarafından yapılması olarak tanımlanmaktadır (Sohail vd., 2004:639; Öz, 2011:142). Kısa adı LODER olan Lojistik derneğinin yaptığı diğer bir tanıma göre ise lojistik dış kaynak kullanımı, işletmelerin lojistik hizmet sunan uzman firmalara tedarik zincirinde bulunan en az üç temel lojistik faaliyetini art arda yaptırmasıdır (Aydın ve Bacak, 2018:198). Yapılan çalışmalarda, işletmelerin lojistik dış kaynak kullanmayı en çok tercih ettikleri lojistik faaliyetlerin, depolama, giriş taşıma, çıkış taşıma ve gümrük müşavirliği olduğu görülmektedir (Jharkhariaa vd., 2007, Akt. Çabuk, 2009:200).

Lojistikte dış kaynak kullanımının yaygınlaşması ile 3PL firmalarının da sayısı artmış; onlar arasında da yoğun bir rekabet durumu ortaya çıkmıştır. Her bir 3PL firması gerek varlıklarını sürdürebilmek gerekse de rekabet avantajı elde edebilmek için müşteri sadakati sağlama gayreti içine girmişlerdir. Bu firmalar sadık müşteriler elde etmenin yolunun, hizmet kalitesini artırarak müşteri memnuniyeti sağlamaktan geçtiğinin farkındadırlar. Çünkü yoğun rekabetin olduğu ve firmaların birbirlerinin müşterisini elde etmeye çalıştığı bir ortamda, müşterilerin bir firmaya bağlılık hissetmesi ve sürekli o firmayı tercih etmesi yani o firmaya sadakat hissetmesi firmalar açısından önemli bir rekabet avantajıdır. Bu bağlamda, bu çalışmada müşteri sadakati kazanmada 3PL lojistik firmalarının işletmelere sunmuş oldukları lojistik hizmet kalitesinin etkisi araştırılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Hizmet Kalitesi

Akademik literatürde üzerinde uzlaşılmış kesin bir kalite tanımı bulunmamaktadır. Çünkü kalite, her sektörde veya farklı işletmelerde farklılık arz etmektedir. Latince "Qualis" kelimesinden türeyen, "Qualitas" kelimesiyle ifade edilen kalite kavramı (Doğan vd.,2017:819), kimi çalışmada müşteri tatmini sağlayan ***ürün özellikleri*** ve maliyetin düşük olmasını sağlayan ***kusursuzluk*** olarak tanımlanırken (Duran ve Godfrey; 1999); kimi çalışmalarda işletmenin ***müşterisinin mevcut ve potansiyel beklentilerini karşılama düzeyi*** (Odabası, 2004:93) ya da ***tüketicinin işletmenin ürettiği ürün ya da hizmet hakkındaki yargısı*** biçiminde (Deming, 1998:137; Akt. Okumuş ve Duygun, 2008:18); kimi çalışmalarda da ***kullanıma uygunluk*** ve ***müşteri memnuniyeti sağlamak*** olarak tanımlanmaktadır (Juga vd, 2010:497).

Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü ve Amerikan Kalite Topluluğu da kaliteyi ***belirli ihtiyaçları karşılamak için gerçekleştirilen ürün veya hizmetlerin karakteristik özelliklerinin bütünü*** olarak tanımlamaktadır (Bakan vd., 2014:294). Türk Standartları Enstitüsü ise kaliteyi, ***mevcut ya da potansiyel ihtiyaçları karşılamak amacıyla üretilen ürün ya da sunulan hizmetin özelliklerinin tamamı*** olarak tanımlamaktadır. Ancak hangi sektörde olursa olsun, tüm tanımlardaki ortak kavramlar ***ürün ve hizmet kalitesinin müşterinin istek ve beklentilerini karşılamasıdır*** (Dursun vd., 2013:1134-1135).

Müşteriye verilen hizmetin, müşteri beklentisi ile bu beklentinin gerçekleşme düzeyinin ölçüsüne "Hizmet kalitesi" adı verilmektedir (Dursun vd., 2013:1135). Hizmet kalitesini, "müşterinin talep ve beklentilerinin karşılaştırılması sürecinin değerlendirilmesi" biçiminde de tanımlamak mümkündür (Banar ve Ekergil, 2010:41). Diğer bir ifade ile hizmet üreten ve hizmeti alanın etkileşim sürecinin çıktısıdır da denilebilmektedir. Eğer bu etkileşim sürecinin performansı bekleneni karşılar ya da beklenenden daha fazla memnuniyet sağlarsa algılanan hizmet kalitesi tatmin edicidir ve müşteri memnuniyeti sağlamaktadır (Bakan vd., 2014:295). Tüm tanımlarda, hizmet kalitesinin tespitinde kullanılan birincil öğenin yine ***müşteri istek ve beklentileri*** olduğu görülmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Soyut bir çıktı olan hizmetin kalitesi, somut çıktılarda olduğu gibi, kullanılan hammaddenin kalitesi, kaliteli üretim yöntemleri, dayanıklılık, uzun ömürlülük gibi özelliklere sahip değildir. Bu nedenle ancak müşterilerden gelen geri bildirim yoluyla ölçülebilmektedir (Çelik, 2012:32). Müşteriler de kendilerince belirledikleri çeşitli kriterleri temel alarak, kendilerine sunulan hizmet ile beklediği hizmeti karşılaştırmakta, böylece kaliteyi değerlendirmektedir. Aradaki fark olumlu ise müşterinin hizmet kalitesinden memnun olduğu; fark olumsuzsa, müşterinin hizmet kalitesinden memnun olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Burada amaç müşterinin algıladığı hizmetin yüksek olmasıdır (Okumuş ve Duygun, 2008:19).

Geçmişte etkisiz ve yüksek maliyetli bir işlev olarak düşünülen lojistiğin; rekabet avantajı kazandırdığının gözlemlenmesi ile (Sum vd., 1999; Bowersox vd., 1996; Akt. Lai vd., 2006:1250), işletmelerin lojistik faaliyetlerini etkin ve verimli bir biçimde gerçekleştirebilmeleri için dış kaynak kullanımını tercih etmeye başlamaları, 3PL firmalarının da aralarında yoğun bir rekabet ortamı oluşmasına neden olmuştur. 3PL firmaları açısından müşterileri tarafından her zaman tercih edilen firma olmak diğer rakiplere göre önemli bir rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Bu nedenle 3PL firmaları rekabet üstünlüğü sağlamak amacıyla müşteriyi kuruma bağlama, onu kurumda tutabilme, aradaki ilişkinin sürekliliğini ve sadakati sağlamak için daha fazla çaba göstermeye başlamışlardır (Burucuoğlu, 2011:10). Bunun da yolunun, lojistik hizmet kalitesini artırarak müşteri memnuniyeti sağlamaktan geçtiğinin farkındadırlar.

Lojistik hizmet kalitesi, ***müşteri tatmini elde etmek amacıyla tedarik ve fiziksel dağıtım faaliyetlerindeki hizmet kalitesi olarak*** tanımlanabilir. Lojistik servis kalitesi objektif ve sübjektif olmak üzere iki farklı bakış açısından incelenmektedir. Objektif açıdan lojistik servis kalitesi; 3PL firmalarının yaptıkları lojistik faaliyetlerin, planlanana uygunluk, hedeflenene erişim, teslimat süresi, düşük fire oranı vs. gibi ölçülebilir performans temelli iken; sübjektif lojistik servis kalitesi müşterinin bu hizmeti ne şekilde algıladığı ve ne düzeyde memnun kaldığı ile ilintilidir (Saura vd., 2008:651-652).

Lojistik Hizmet kalitesi, lojistik alanında dış kaynak kullanımını tercih eden işletme ve bu hizmeti sunan (3PL) firma arasında, ileriye dönük gelişim sağlamak için bir taraftan performansı artırmaya çalışarak diğer taraftan da 3PL firmasının müşterilerinin beklentileri doğrultusunda geliştiği ile ilgili müşteri algısını pozitif yönde etkileyerek; bağlılık ve sadakat oluşturan önemli bir faktör olarak görülmektedir. Çünkü müşteri ile uzun vadeli işbirliğinin planlanması, sürekli etkileşim halinde bulunulması ve onun 3PL firmasına güven duymasının sağlanması müşterinin firmaya olan bağlılığını ve sadakatini artırmaktadır (Cahill vd. 2006:228).

Hizmet kalitesinin çok çeşitli boyutları bulunmaktadır. Bu boyutlar çeşitli çalışmalarda farklılık göstermektedir. Grönroos 1984'de yaptığı çalışmada hizmet boyutlarını teknik ve operasyonel olarak belirlemiştir. Bir diğer çalışma ise Cronin ve Taylor tarafından 1992 yılında yapılmış ve performans temelli hizmet kalitesi ölçüm yaklaşımı (SERPERF) modeli geliştirilmiştir. Hizmet kalitesi boyutları ile ilgili kabul gören en yaygın çalışma Parasuraman, Zeithaml ve Berry tarafından 1990'da yapılmıştır. Bu çalışmada hizmetin türüne bakılmaksızın sunulan hizmetlere dair ana ölçütler belirlenmiş ve bu ölçütler gruplandırılarak on boyut oluşturulmuştur. Daha sonra boyut sayısı güvenilirlik (hizmetin doğruluğu, tutarlılığı), karşılık verebilmek (taleplere yanıt verebilme becerisi), güvence (inanılırlık, yeterlilik, saygınlık, güvenlik), empati (müşteriyi anlamak, erişebilirlik, iletişim) ve fizikî varlıklar (tesis, ekipman, çalışanları vs.) olmak üzere beşe indirgenmiştir (Zeithaml vd., 1990:20-22; Akt. Okumuş ve Duygun, 2008:19). Bu çalışmada lojistik hizmet kalitesinin üç hizmet boyutu incelenmiştir. Bunlar operasyonel hizmet kalitesi, personel hizmet kalitesi ve teknik hizmet kalitesidir.

Operasyonel hizmet kalitesi boyutu, müşteri memnuniyeti sağlamak için lojistik hizmetler ile alakalı ürün erişilebilirliği, ürünün durumu, teslimat güvenirliği ve teslimat hızını ölçen *Programlara uyma yeteneği, Acil hizmet sunma yeteneği ve Uygun kapasite sağlama yeteneği* önermelerini içermektedir. Operasyonel hizmet kalitesi, hizmet sunan firma tarafında müşteriye sundukları faaliyet, yöntem, teslim şekli, teslim zamanı, teslimat kalitesi vs. gibi vaatlerini gerçekleştirip gerçekleştirmediği ya da gerçekleştirdiği ise ne derece gerçekleştirdiği ile ilgilidir (Johnston ve Kong, 2011). Üretim prosedürlerinin, hizmet sunumunun ve süreçlerin kalitesinin müşteri tarafından değerlendirmesi yoluyla ölçülen operasyonel hizmet kalitesi, taşımacılık sürecinin (gerekiyorsa transit taşımacılık yoluyla) etkinliğinin artırılması, işlemlerin daha kısa sürelerde gerçekleştirilmesinin sağlanması, sürekli ihtiyaç olacakmış gibi hazır bulunulması, operasyonel hata

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

oranlarının azaltılması gibi yöntemlerle artırılabilmektedir. Bunun sonucunda da firmalar pazarda rekabet avantajı elde etmektedirler (Xu ve Shao, 2018).

Personel hizmet kalitesi boyutu ise personeli, ihtiyaca etkin bir şekilde cevap verebilme düzeyi, sorun çözebilme yeteneği ve donanımı açısından incelemektedir. Bu amaçla bu boyut *Personelin hizmet odaklı oluşu, Personelin Erişilebilirliği ve Personelin Uzmanlığı* önermelerini içermektedir. Personel hizmet kalitesinden, müşterinin hizmet aldığı firmanın yetkili personeli ile uyumlu bir şekilde bağlantı kurabilmesi kastedilmektedir. Müşteriler muhatap olduğu firma yetkilisinin yeterince bilgi sahibi, empati kurabilen ve sorun olduğu durumlarda çözemeye istekli olmasına önem vermektedirler. Algılanan hizmet kalitesi, süreç sonucu elde edilen çıktıların başarısına değil ağırlıklı olarak müşteri ile personelin birebir irtibat sağlamasına bağlıdır. Bu nedenle personel hizmet kalitesi yüksek bir hizmet kalitesi sunma konusunda bir önemli etmendir (Mentzer vd., 2001:84). Üretimin ve hizmetin senkronize bir biçimde yapılmasına ve tedarikçi ile müşteri arasında fiziksel ilişkinin sağlanmasına dikkat edilmesi personel hizmet kalitesinin artırılmasına önemli fayda sağlamaktadır. (Tohidi ve jabbari, 2012).

Teknik hizmet kalitesi boyutunda ise; lojistik hizmet sunarken ihtiyaç duyulan teknik alt yapının durumunu ölçen *Fiziksel kaynakların teknik kalitesi, Bilgi Sistemlerinin teknik kalitesi ve Problemsiz elektronik iletişim* önermeleri yer almaktadır. Teknik hizmet kalitesi, hizmet veren firmanın müşterilerine sunduğu hizmetlerden müşterinin duyduğu memnuniyetin bir sonucu olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile teknik hizmet kalitesi sunulan hizmetin çıktısının kalitesini göstermektedir. Bu kalite türü, ürün kalitesi, ürüne dair değer algıları ve dolayısıyla müşterilerin satın alma isteği ile ilgili önemli bir belirteçtir (Seth vd., 2005:936). Teknik hizmet kalitesi, müşterilerinin sadakat kararını etkileyen önemli bir etmendir. Herhangi bir olumsuzluk durumunda, teknik hizmet kalitesinden genel olarak memnun olan müşterilerin sadakat kararları değişmemekte ve bu müşteriler yeni müşterilere nazaran bu durumdan daha az etkilenmektedirler (Bell vd., 2005:173).

2.2. Müşteri Sadakati

Bir müşterinin aynı ürünü ya da hizmeti tekrardan satın alması için iki neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki fayda elde etmektir. Eğer müşteri bu işten belli bir indirim veya avantaj elde ediyorsa bu eylemi tekrarlamakta; etmiyorsa sonlandırmaktadır. İkinci neden ise o müşterinin ilgili ürün, hizmet ya da kuruma duygusal açıdan bağlılık hissetmesidir. Sadakat ile alakalı ikinci neden, işletmelerin hedeflediği ve bunu sürdürmek adına gayret gösterdiği bir davranıştır (Çatı ve Koçaoğlu, 2008:169).

Türk dil kurumuna göre içten bağlılık olarak tanımlanan *Sadakat*, işletmeler açısından müşterinin bir işletme veya markaya olan bağlılığını devam ettirmek istemesi olarak tanımlanmaktadır (Gökmerdan ve Deniz, 2010:245). Diğer bir ifadeyle, sadakat, müşterinin taahhüt etmesidir.

Müşteri sadakati; ***bireyin mal veya hizmeti yeniden satın alma ve mal veya hizmet sağlayıcıyla ilişkileri sürdürme istekliliği*** olarak tanımlanmaktadır (Koç, 2009:203). Diğer tanımda ise ***müşterilerin geçmiş deneyimlerine ve gelecekteki beklentilerine dayalı olarak, hizmet sağlayıcısı ile müşteri arasındaki yeniden satın alma bağlılığı içeren olumlu zihinsel tutum*** olarak tanımlanmaktadır (Lee ve Cunningham, 2001:114; Stank vd., 2003:30). Daha genel bir anlamda ise; ***müşterinin, çeşitli alternatiflerin varlığına rağmen, belirli bir kuruma ya da ürün veya hizmete yönelik duyduğu, duygusal bağlılığı, alışveriş tutumu ve faaliyeti*** olarak ifade edilmektedir (Bayuk ve Küçük, 2007:287-290).

Müşteri sadakati davranışsal yaklaşım, tutumsal yaklaşım ve entegre yaklaşım olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Bunlardan ilki davranışsal yaklaşımdır. Bu yaklaşımda müşterinin geçmiş satın alma davranışlarının sürekliliği incelenmekte; daha sonra da müşterinin sadakat düzeyi bu geçmiş satın almaların miktarına, sıklığına ve satın alma ihtimallerine göre belirlenmektedir. Ancak bazı araştırmalarda, müşteri sadakatini sadece davranışsal yaklaşımla açıklamakta yeterli olmadığı iddia edilerek tutumsal yaklaşım kavramı öne sürülmüştür. Tutumsal yaklaşımda ise fiziksel çevre, popülerlik ve belirli bir ürün veya hizmete yönelik duygusuna göre müşterinin sadık olup olmadığı sonucuna varılmaktadır. Tutumsal açıdan sadık bir müşteri, ürün ve hizmetlerini düzenli olarak satın almasa dahi, bunları başkalarına önermektedirler. Son yaklaşım ise bu ikisinin bütünleştirilmiş halidir. Yani müşteri sadakati hem müşterinin kişisel durumu hem de

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

satın alma davranışlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Bütünleştirilmiş yaklaşıma göre sadık müşteri ise işletmeyle arasında duygusal bağ olan, bir ürün veya hizmeti sürekli aynı işletmeden ya da markadan satın alan, bunları alırlarken ek olarak başka (çapraz) bir ürün veya hizmetleri de satın alma potansiyeli olan ve başka müşterilere tavsiyelerde bulunan müşterilerdir (Griffin vd., 2001:2; Gökmerdan ve Deniz, 2010:245; Kim vd. 2004:147-148; Çatı vd., 2010:433).

Sürekli vurgulanan sadık müşteriler, işletmeler açısından kritik bir öneme sahiptirler. "İşletmeleri taşıyan temel kayalar" ya da "rekabete karşı bir siper"olarak da bahsedilen (Wallenburg, 2009:78) sadık müşterilerin; işletmelere sağladığı pek çok avantajın bulunmasıdır. Bunlarda ilki sadık müşterilerin işletmelerin satış hacimlerine ciddi katkı yapmasıdır. Bu da işletmeye rakiplerine kıyasla daha yüksek rekabet avantajı sağlamaktadır. Bir diğer avantaj ise sadık müşterilerin fiyat değişikliklerine daha az duyarlı olmalarıdır. Diğer bir ifade ile sadık müşteriler sadakatle bağlı oldukları işletmeye veya markaya daha fazla ödemekten şikâyetçi olmamaktadırlar. Sadık müşterilerin işletmelere sağladığı başka bir avantaj ise yeni kazanılan müşterilere kıyasla onları etkilemek için ekstra gayretler gerekmediğinden pazarlama ve dağıtım giderlerinin düşmesine sebep olmalarıdır. Bir başka avantaj ise sadık müşteriler rakip firmalara daha zor yönelmekte, olumlu yorumlar yaparak firmanın imajını güçlendirmeleridir (Türker ve Türker, 2013:54; Kayabaşı, 2007:125).

İşletmeler açısından yeni müşteri elde etmek çok zor ve oldukça maliyetli olduğundan işletmeler, yeni müşteri kazanmak yerine, mevcut müşterilerini elde tutmak için çabalamaktadırlar (Tosun, 2006:3). Müşteriyi elde tutmaktan, müşterilerin uzun süre işletmeye bağlanması kastedilmektedir. Bu amaçla müşteriyi tanımak ve dinlemek, ona yakın olmak, ondan alınan teşekkür, eleştiri, şikâyet gibi geri bildirimleri önemsemek, gelen önerilere göre yeni stratejiler geliştirerek, istek ve beklentilere uygun ürün ve hizmet sunmak, sadece satış öncesi değil satış sonrası hizmetlere de ağırlık vermek gibi faaliyetler sunmak gerekmektedir. Zaten müşterilerin uzun dönemde elde tutulması sonucu da müşteri sadakati yaratılmaktadır (Soybalı ve Mutlubaş, 2017:3; Gökmerdan ve Deniz, 2010: 244).

Müşteri sadakati sağlamak, mevcut müşteriler ile uzun vadeli ve kişisel iletişim kurmak; müşterilerinin devamlılığını sağlamak, böylece uzun dönemde karlılığı yakalamak amacıyla yürütülen her çeşit gayreti içermektedir (Bayuk ve Küçük, 2007:286; Gökmerdan ve Deniz, 2010:246). Müşteri sadakatini sağlamak için tüketici davranışları analiz edilmiştir. Bu davranışlara yönelik olarak çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Etkin bir biçimde yürütülen müşteri ilişkileri yönetimi, yeni ürün ve hizmet sunma, kaliteli ürün ve hizmet üretimi, müşteri tercihleri hakkında bilgi toplama ve bu bilgilerin kullanılması, çalışanların hazır cevap oluşu, dostluk ve girişkenlik vs. müşterilerin sadakatinin artırılması için kullanılan yöntemlerdir (Özdağoğlu vd., 2008:370).

Lojistik sektöründe de diğer sektörlerde olduğu gibi yoğun bir rekabet söz konusu olduğundan müşteri sadakati elde etmek büyük önem taşımaktadır. 3. parti lojistik firmaları hem ulusal hem de uluslararası pazarda birbirleriyle rekabet halindedirler. Rakiplerine kıyasla daha fazla rekabet avantajı elde etmek için bu firmalar da müşteri sadakati sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla elde ettikleri müşterilerin firmalarına güven duymalarını ve sürekli bir biçimde kendilerinden memnun kalmalarını sağlayarak onların sadakatini elde etmeye çalışmaktadırlar.

Lojistik dış kaynak kullanım sürecinde müşteri işletme ile 3.parti hizmet sağlayıcı firma ilişkilerinde etkinliğin sağlanabilmesinde güven büyük önem taşımaktadır. Özellikle doğru ürün veya hizmetin; doğru ürünün, doğru miktarda, doğru şartlarda, doğru yerde, doğru zamanda, doğru maliyetle, doğru tüketiciye ulaştırılmasında karşılıklı güvenin varlığı şarttır (Yurt, 2004:81).

TDK sözlüğünde "korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat" olarak açıklanan (http://www.tdk.gov.tr/) güven kavramı, iş hayatında ise işbirliği yapan iki firmanın ilişkisinde bir tarafın diğer tarafın sorumluluk sahibi olduğuna ve sözünü tutacağına dair inanç olarak tanımlanmaktadır. Güvenin, sektörel açıdan müşteri işletmenin 3.parti hizmet sağlayıcı firmaya yönelik tutumları üzerinde oldukça etkili olduğu ve bu ilişkinin istikrarını sağladığı görülmektedir (Tektaş ve Kavak, 2010:55).

Güvenin sağlanabilmesi için karşılıklı bağımlılık, ortak amaçların varlığı, cevap verebilme yetkinliği olmak üzere üç öğenin bulunması gerekmektedir. İlk öğe olan karşılıklı bağımlılık, her iki tarafın da mevcut ilişkinin kendilerine faydalı olacağına inanmasıdır. Karşılıklı bağımlılıkta amaçlanan mümkün olan en uzun

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

süre ilişkide olmaktır. İkinci öğe ortak amaçların varlığından kastedilen ise, sonunda her iki tarafın da kazanç elde etme beklentisidir. Bu beklenti; her iki tarafın ilişkilerinin başarılı olması için ellerinden geleni yapmalarını sağlamaktadır. Üçüncü öğe ise 3.parti lojistik firmalarının müşterisi olan işletmenin ihtiyaçlarına gerektiği gibi cevap verebilme yetkinliğine sahip olmasıdır. Çünkü sürecin herhangi bir aşamasında her iki tarafın da olası sorulara cevap verebilecek düzeyde açık, bilgi ve beceriye sahip ve dürüst olması gerekmektedir (Yurt, 2004:82-83). Dış kaynak kullanımı sürecinde güven, işbirliğini artırmakta ve çatışmayı azaltmaktadır. Çatışmanın asgari düzeyde ve iş birliğinin azami düzeyde olması ise genel memnuniyeti oldukça artırmaktadır (Şengün, 2007:12-13).

Sadakati sağlama sürecinde bir diğer etmen de sürekli müşteri memnuniyeti sağlamaktır. Müşteri memnuniyeti; ürünün veya hizmet kullanımından sonra müşteri üzerinde bıraktığı etkidir. Müşteri memnuniyeti hem ürünün veya hizmetin değerine hem de müşterinin beklentisine ve kalite anlayışına da bağlıdır (Taşlıyan, 2007:186). Diğer bir ifade ile müşteri memnuniyeti, bir ürün veya hizmetin satın alınması sürecindeki beklentilerin ve kullanımı akabinde kazanılan deneyimin bir sonucudur. Memnun olmuş müşteriler daha fazla ürün ve hizmet satın almakta ve rakiplere daha az duyarlı olmakta, sonunda da işletmeye sadık hale gelmektedir (Gökmerdan ve Deniz, 2010:244).

Müşteri-Hizmet sağlayıcı ilişkilerinde memnuniyet daha fazla iş birliğine ve daha uzun ömürlü ilişkilere olanak sağlamakta, yasal işlemlere ve korumacı yasal önlemlere olan ihtiyacı azaltmakta; daha iyi problem çözme ve planlamayı beraberinde getirmekte, bunun ise algılanan memnuniyeti artırdığı görülmektedir. Ayrıca duyulan memnuniyetin tedarik zincirinde iş birliği halinde olan işletmelerin işbirliğinin sürekli olmasına dair niyetlerini de olumlu etkilemektedir (Şengün, 2007:12-13).

Hizmet kalitesinin sadakate olan etkisi ile ilgili literatürde oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında hizmet kalitesini etkileyen çok farklı değişkenler yer almış (Nguyen vd., 2018; Bateson ve Hoffman, 2011; Özdemir, 2012; Ladhari, 2009; Bodet, 2008; Seth ve Deshmukh, 2005; Grigoroudis ve Siskos, 2004; Homburg ve Giering, 2001; Ghobadian vd., 1994); bazıları farklı sektörlerde uygulanmış (Eboli vd., 2018; Allegria vd., 2018; Alanso vd., 2018; Mohamadi vd., 2017; Grant, 2014; Karamustafa ve Yıldırım, 2007; Chumpitaz ve Paparoidamis, 2007; Asubonteng vd.1996; Sureshchandar vd., 2002; Cronin ve Taylor, 1992:64; Caruana, 2002; Homburg vd., 2003) ve çoğunda hizmet kalitesinin, sunulan hizmetlerden duyulan memnuniyete, memnuniyetin de sadakate etkisinin son derece yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Lojistik sektöründe de bu konuda yapılmış birçok çalışma (Gupta vd., 2018; Jaffar ve Rafik, 2017; Murfield vd., 2017; Juntunen vd., 2015; Bienstock vd., 2015; Saura ve Ruiz-Molina, 2011; Cahill vd. 2010; Stank vd., 2003; Wilding ve Juriado, 2004; Innis ve La Londe,1994; Gençtürk, 2010; Cahill vd. 2006) bulunmaktadır. Bu çalışmalarda da lojistik hizmet kalitesinin ve bileşenlerinin tıpkı diğer sektörlerde olduğu gibi müşteri sadakatini belirleyen önemli bir değişken olduğu sonucu elde edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ VE ANALİZ SONUÇLARI

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 3PL firmalarının işletmelere sundukları lojistik hizmetlerin operasyonel hizmet kalitesi, personel hizmet kalitesi ve teknik hizmet kalitesi gibi kalite boyutlarının müşteri sadakati üzerindeki etkilerinin araştırılmasıdır. Hizmet kalitesi ve müşteri sadakati birbirleri ile yakından ilişkili kavramlardır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Yöntemi

Çalışmanın verileri Kahramanmaraş ilinde bulunan sanayi işletmelerinden anket yoluyla elde edilmiştir. İşletmeler amaçlı örnekleme yöntemiyle, çalışanlar ise tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

Elde edilen verilere ilk olarak güvenilirlik analizleri uygulanılmış, daha sonra da kurgulanan hipotezler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tüm analizlerin sonucunda operasyon hizmet kalitesi, personel hizmet kalitesi ve teknik hizmet kalitesinin müşteri sadakatini olumlu yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ankette, katılımcıların demografik özellikleri ve çalıştıkları işletmenin özellikleri ile ilgili soruların yer aldığı birinci bölüm ve araştırmanın ana değişkenlerini oluşturan lojistik hizmet kalitesi ve müşteri sadakatini ölçen önermelerin yer aldığı ikinci bölüm bulunmaktadır**.** Anketin ikinci bölümünde bulunan önermeler 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum olmak üzere 5'li Likert ölçeği ile ölçümlenmiş ve erişilen veriler SPSS 17.0 paket programında analiz edilmiştir.

3.3. Araştırma Modeli Ve Hipotezler

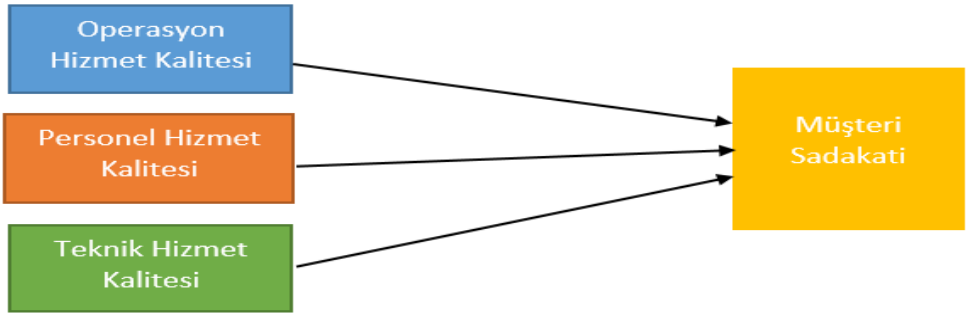

Şekil 2. Kurgulanan Model

Şekil 1'de yer alan modeli test etmek amacıyla aşağıda yer alan hipotezler kurgulanmıştır.

H_1. Operasyon Hizmet Kalitesi müşteri sadakatini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

H_2. Personel Hizmet Kalitesi müşteri sadakatini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

H_3.Teknik Hizmet Kalitesi müşteri sadakatini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

3.4. Araştırma Bulguları

Araştırma bulgularının yer aldığı bu bölümde, araştırmada yer alan tüm değişkenler için çoklu önermeden oluşan ölçekler (multiple item scale) kullanılmış ve bu ölçeklerin güvenirliliği Cronbach's Alfa değerleri ile araştırılmıştır.

Çalışmada kullanılan ölçekler Juga vd.'nin 2010'da yazmış olduğu makaleden alınarak adapte edilmiştir. Juga vd.'nin çalışmasında hizmet kalitesinin alt boyutlarını oluşturan operasyonel hizmet kalitesi boyutu Stank vd. (2003)'dan; personel hizmet kalitesi boyutu Mentzer vd. (1999)'dan; teknik hizmet kalitesi boyutu ise Rafele (2004)'den; Müşteri sadakati ölçeği ise Cahill's (2007)'in modelinden uyarlanmıştır (Juga vd, 2010:500).

Anket aracılıyla toplanan verilere Pearson korelasyon analizi ile regresyon analizi uygulanmış ve analizler SPSS paket programı yardımıyla yapılmıştır.

3.4.1. Demografik Özellikler

Anketlerin uygulandığı işletmelerin yapısı ve özellikleri incelendiğinde; yarısından fazlasının (%64,8) anonim şirket olduğu, yine yarıdan fazlasının (%69,3) uluslararası alanda faaliyette bulunduğu gözlenmektedir. İşletmelerin dâhil olduğu sektörlere göre dağılımlarına bakıldığında ise işletmelerin %56,8'inin tekstil sektöründen, %43,2'sinin ise metal mutfak eşyası sektöründen oldukları görülmektedir. Anket uygulanan işletmelerin %49,5'inin 250'den fazla çalışanı bulunmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 17. Katılımcıların demografik özellikleri

	Demografik Özellikler	Katılımcı Sayısı	Yüzde	Demografik Özellikler		Katılımcı Sayısı	Yüzde
Katılımcının Cinsiyeti	Erkek	95	85,5	Katılımcının Medeni durum	Evli	82	73,4
	Kadın	16	14,5		Bekâr	29	26,6
Katılımcının Yaşı	20-30	31	27,9	Eğitim düzeyi	İlköğretim	18	16,3
	31-40	53	47,3		Lise	26	23,4
	41-50	21	18,9		Ön lisans	17	15,3
	50 ve üstü	6	5,43		Lisans	45	40,5
Katılımcının pozisyonu	Yönetici	66	60		Yüksek lisans	4	3,6
	İşgören	34	40		Doktora	1	0,9
İşletmenin yönetim şekli	Çoğunlukla aile bireyleri	86	77.5	İşletmenin faaliyet alanı	Bölgesel	14	12,6
	Çoğunlukla aile dışı ortaklar	16	14,4		Ulusal	20	18,1
	Çoğunlukla profesyonel yöneticiler	9	8,10		Uluslararası	77	69,3
İşletmenin ticari unvanı	Anonim	72	64,8	İşletmenin Çalışan sayısı	10-50 Kişi	14	12,7
	Limited	30	26,9		51-250 Kişi	42	37,8
	Kolektif	9	8,3		251-500 Kişi	22	19,8
İşletmenin bulunduğu sektör	Tekstil	63	56,8		501 Kişiden Fazla	33	29,7
	Demir- Çelik	48	43,2				

Anketlerin uygulandığı katılımcılar incelendiğinde ise, %60'ının üst, orta ve alt düzey yöneticilerden oluştuğu; %47,3'ünün 31-40 yaş aralığında yer aldığı; %85,5'inin erkek ve %73,4'ünün evli olduğu görülmektedir. Eğitim seviyeleri açısından bakıldığında da, katılımcıların büyük oranda (%55,8) ön lisans ve lisans mezunu olduğu; %16,3'ünün ilköğretim, %23,4'ünün lise, %4,5'inin ise lisansüstü mezunu olduğu belirlenmiştir.

3.4.2. Değişkenlere Dair İlişkiler

Araştırma modelinde yer alan değişkenlere ilişkin ölçeklerin güvenilirliklerini ölçmek amacıyla güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin güvenilirlik katsayıları (Cronbach alfa değerleri) ve değişkenleri ölçen önerme sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

0 ile 1 aralığında dağılım gösteren Cronbach's alfa katsayısı; aldığı değere göre;

$0.00 < \alpha < 0.40$ güvenilir değil;
$0.40 < \alpha < 0.60$ güvenilirliği düşük;
$0.60 < \alpha < 0.80$ oldukça güvenilir;
$0.80 < \alpha < 1.00$ yüksek derecede güvenilir

olarak yorumlanmaktadır (Nunally, 1978).

Çalışmada yer alan değişkenlerden hizmet kalitesine dair değişkenlerin 0,80'den yüksek olması nedeniyle yüksek derecede güvenilir olduğu; müşteri sadakati değişkeninin de $0.60 < \alpha < 0.80$ olması nedeniyle oldukça güvenilir olduğu görülmektedir (Tablo 2).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 18. Güvenilirlik

Ölçekler	**Önerme sayısı**	**Cronbach's Alpha**
Operasyon Hizmet Kalitesi	**3**	**0,838**
Personel Hizmet Kalitesi	**3**	**0,898**
Teknik Hizmet Kalitesi	**3**	**0,820**
Müşteri Sadakati	**4**	**0,764**

3.4.3. Korelasyon testi

Araştırma değişkenleri arasında ilişkinin varlığının ve varsa yönünün belirlenmesi için yapılan korelasyon analizinin sonuçları Tablo 3'de görülmektedir. Tablo 3 incelendiğinde araştırma modelinde yer alan tüm değişkenler arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 3.Korelasyon sonuçları

	Operasyon Hizmet Kalitesi	**Personel Hizmet Kalitesi**	**Teknik Hizmet Kalitesi**	**Müşteri sadakati**
Operasyon Hizmet Kalitesi	1			
Personel Hizmet Kalitesi	,734**	1		
Teknik Hizmet Kalitesi	,718*	,801*	1	
Müşteri sadakati	,840	,959**	,835**	1
**** Korelasyon 0.01 seviyesinde anlamlıdır**				
***. Korelasyon 0.05 seviyesinde anlamlıdır**				

3.4.4. Regresyon Analizi

Modelde bulunan üç bağımsız değişken ile bir bağımlı değişken arasında olan ilişkiyi irdelemek ve kurgulanmış hipotezleri sınamak amacıyla verilere regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi, bir bağımlı değişken üzerine bir veya daha fazla sayıda bağımsız değişkenin etkisinin araştırılması ve aralarındaki neden-sonuç ilişkisinin bulunması amacıyla kullanılmaktadır (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2013:348).

Çalışmada öncelikle operasyon hizmet kalitesinin müşteri sadakatine etkisi test edilmiş ve "H_1. Operasyon Hizmet Kalitesi müşteri sadakatini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir" hipotezinin doğruluğu sınanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda Operasyon Hizmet Kalitesinin müşteri sadakati üzerinde %70,2 etkisinin olduğu ve Operasyon Hizmet Kalitesinin arttıkça, müşteri sadakatinin de arttığı bulgularına ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile bağımlı değişkenle bağımsız değişkenler arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur ($F=246,265$; $p<0,001$). Korelasyon değerleri de bu sonucu destekler niteliktedir. Bu verilere göre araştırmanın H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 19. Operasyon Hizmet Kalitesinin Müşteri sadakati üzerine etkisi

		β	**T**	**p**	**R^2**	**$ADJR^2$**	**F**
Bağımsız Değişken	Operasyon Hizmet Kalitesi	0,840	15,693	0,00	0,705	0,702	246,265
Bağımlı Değişken		Müşteri sadakati					

***p<0,001**

Modelde yer alan ilişkileri test etmek amacıyla geliştirilen, ikinci hipotez ise "H_2. Personel Hizmet Kalitesi müşteri sadakatini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir" hipotezidir. Bu hipotezi sınamak amacıyla yapılan regresyon analizinde $\beta= 0,959$, $p<0,00$ ve $F=117,000$ olarak bulunmuş; Personel Hizmet

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kalitesinin müşteri sadakatini olumlu yönde etkilediği ve aralarında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Düzeltilmiş R^2 değeri uyarınca da Personel Hizmet Kalitesinin müşteri sadakatinin %91,8'ini açıkladığı sonucuna (Tablo 5) ulaşılmıştır. Bu bağlamda H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Yine korelâsyon değeri de bu sonucu desteklemektedir.

Tablo 20. Personel Hizmet Kalitesinin Müşteri sadakati üzerine etkisi

		β	T	p	R^2	ADJ R^2	F
Bağımsız Değişken	Personel Hizmet Kalitesi	0,959	34,210	0,00	0,919	0,918	117,000
Bağımlı Değişken		Müşteri sadakati					

***p<0,001**

Çalışmanın üçüncü hipotezi"H_3. Teknik Hizmet Kalitesi müşteri sadakatini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir" hipotezidir. Yapılan analiz sonuçları uyarınca (Tablo 6) bağımsız değişken olan Teknik Hizmet Kalitesi ile bağımlı değişken olarak alınan müşteri sadakati arasında anlamlı bir ilişki olduğu (p<0,001; F=237,748) bulgularına ulaşılmıştır. Teknik Hizmet Kalitesi müşteri sadakatinin % 69,5'ini açıklamaktadır. Korelâsyon analizi de bu sonucu destekler durumundadır. Sonuç itibari ile H_3 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 21. Teknik Hizmet Kalitesinin Müşteri sadakati üzerine etkisi

		β	T	p	R^2	AdjR^2	F
Bağımsız Değişken	Teknik Hizmet Kalitesi	0,835	15,419	0,00	0,698	0,695	237,748
Bağımlı Değişken		Müşteri sadakati					

***p<0,001**

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzün artan yoğun rekabet ortamında işletmeler kendilerine avantaj sağlamak ve bu sayede varlıklarını sürdürmek istemektedirler. Bu amaçla da özyeteneklerine odaklanmayı, tedarik zinciri faaliyetlerinin bir kısmını veya tamamını dış kaynaklardan temin etmeyi tercih etmektedirler. Üçüncü parti lojistik (3PL) firmaları olarak adlandırılan ve bu konuda gerek alt yapı gerekse de bilgi birikimi açısından uzman olan firmalar, lojistik alanında işletmelere çok çeşitli konularda hizmet sunabilmektedirler.

İşletmeler 3PLfirmalarından hizmet alırken lojistik süreçlerinin etkin, güvenli ve sorunsuz bir biçimde gerçekleştirilmesini beklemekte ve bu beklentiyi gerçekleştirebilecek düzeyde hizmet kalitesine sahip firmalarla çalışmayı tercih etmektedirler. Çünkü işletmeler açısından hizmet kalitesi düzeyi tekrar ilgili 3PL firmasından hizmet satın alma ya da almama kararının verilmesinde önemli bir etkendir.

Lojistikte müşteri işletmelere sunulan hizmetin kalitesi, 3PL firmasının müşteriye sunduğu lojistik hizmetin müşteri tarafından ne şekilde algılandığına ve bu algılamanın lojistik hizmet sunulan müşterinin beklentilerini karşılama düzeyine bağlıdır. Lojistik hizmet kalitesinin artması için lojistik hizmet kalitesini oluşturan öğelerin etkin olarak yönetilmesi çok önemlidir. Teknolojik alt yapı, hedeflenen kalite standartlarında hizmet sunumu, siparişlerin hatasız olması, teslimat etkinliği, siparişin anlık durumu gibi temel konularda müşteriler ile iletişim ve işbirliği içinde olunması lojistik hizmetlerin kalitesini artırmaktadır (Gökşen ve Tuncer, 2014:442).

Bu çalışmada 3PL firmalarının işletmelere sunduğu hizmet kalitesi, operasyonel hizmet kalitesi, personel hizmet kalitesi ve teknik hizmet kalitesi olmak üzere üç hizmet boyutunda incelenmiştir. *Operasyonel hizmet kalitesi* boyutu, müşteri memnuniyeti sağlamak için lojistik hizmetler ile alakalı ürün erişilebilirliği, ürünün durumu, teslimat güvenirliği ve teslimat hızını ölçmeyi; *Personel hizmet kalitesi* boyutu ihtiyaca etkin bir şekilde cevap verebilme düzeyi, sorun çözebilme yeteneği ve donanımı açısından personelin durumunu; *Teknik hizmet kalitesi* boyutu ise, ihtiyaç duyulan teknik alt yapının durumunu içermektedir.

Etki düzeylerine bakıldığında ise müşteri sadakatini en fazla etkiyen hizmet boyutunun Personel hizmet kalitesi boyutu (%91,8); ikinci etkisi yüksek değişkenin Operasyonel hizmet kalitesi boyutu (%70,2); onu yakından takip eden değişkenin ise Teknik hizmet kalitesi boyutu olduğu (%69,8) bulgularına ulaşılmıştır. Üç boyutun da oldukça yüksek etkisi olduğu görülmektedir. Ancak 3PL firmasının personelinin donanımı ve verdiği hizmet, bulgular uyarınca en büyük öneme sahiptir. İşletme her zaman ulaşabildiği, kendisinin sorularına hızlı ve doğru bir biçimde cevap veren, sorunlarını işletme yönetimi açısından çözen, donanımlı personelle sürekli bir biçimde etkileşim halinde olmayı daha fazla önemsemektedir. Daha sonra ise lojistik süreçlerin etkin ve kaliteli olması beklentisindedir. Çünkü etkinlik ve kalite lojistik süreçlerin olmazsa olmazı durumundadır ve doğru yapılamaması işletmelere hem maddi hem de manevi açılardan zarar verecektir. Süreç başarılı olduğu sürece, teknik alt yapıya ait detaylar işletmenin önem sırasına göre üçüncü sıradadır. Teknik alt yapı sürecin kalitesini etkileyeceğinden işletme açısından önemli olsa da, işletme sonucun başarılı olmasına daha çok dikkat etmekte, başarılı olduğu müddetçe de sürece dair detayları hizmet aldığı 3PL firmalarına bırakmaktadır.

Analiz sonucuna göre; hedeflenen kalite standartlarında hizmet sunumu, teknolojik alt yapı, siparişlerin hatasız olması, teslimat etkinliği, siparişin anlık durumu gibi temel konularda müşteriler ile özellikle de iletişim ve işbirliği içinde olunması lojistik hizmetlerin kalitesini artırmakta; artan lojistik hizmeti kalitesinin ise müşteri sadakatini artırdığı bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulgular ışında eğer 3PL firmaları başarı, sürdürülebilir bir istikrar ve sadakat elde etmek istiyorlarsa, müşterilerine kaliteli hizmet sunmak ve onların beklentilerini en iyi biçimde karşılamaya çalışmak zorundadırlar.

Son yıllarda, 3PL firmalarının sayısının ciddi bir biçimde artmasıyla birlikte, "müşteri sadakati" kavramı daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü yeni müşterilerin kazanılması mevcut müşterilerin korunmasından daha zor ve maliyetlidir (www.polarismr.com). Çünkü kaybedilen her müşteri hem para ve bilgi kaybına neden olmakta; hem yeni müşteri edinme gayretini ve çalışan moralini negatif bir şekilde etkilemektedir (Griffin vd., 2001). Bu nedenle başarı ve sürdürülebilir istikrar ve karlılık elde etmek isteyen 3PL firmaları, sadakat elde edebilmek için müşterilerine kaliteli hizmet sunmak ve onların beklentilerini en iyi biçimde karşılamaya çalışmak zorundadırlar.

Literatürdeki araştırmalar, ağırlıklı olarak müşteri tatmininin hizmet kalitesi, hizmet ve ürünlerin algılanan nitelikleri ve algılanan değer gibi nedenler ve sadakat ve tekrar satın alma niyeti gibi sonuçlar arasındaki ilişkiye odaklanmış ve her ne kadar farklı müşteri hizmet bileşenlerine verilen önem, sosyo-ekonomik veya demografik özelliklere göre değişse de hizmet kalitesinin, müşteri sadakatini etkileyen önemli bir etmen olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır (Lai ve Chen, 2011; Ji ve Gao, 2010; Zhang ve Gao, 2008; akt. Ekinci vd., 2014). Bu çalışmanın bulguları da önceki çalışmalarla uyumludur.

Bu çalışmada verileri elde etme sürecinde yüz yüze görüşme ve standart bir anket formu kullanılmıştır. Bir anket çalışmasında her zaman olabilecek tüm kısıt ve cevaplama hataları bu çalışmada da mevcut olabilir. Ayrıca bu çalışma Kahramanmaraş'ta bulunan işletmelerde, sektörel ayrım olmadan yapılmıştır ve 111 adet katılımcıdan alınan verilere dayanmaktadır. Bu çalışmanın ülke genelinde yapılması veya sektörel ayrımda bulunulması daha genel sonuçlara ulaşmayı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

1. ALONSO, B., BARREDA, R., DELL'OLİO, L., IBEAS, A., 2018. Modelling User Perception Of Taxi Service Quality. Transport Policy, 63, 157-164.
2. ALEGRÍA, M., NAKASH, O., NEMOYER, A., 2018. Increasing Equity İn Access To Mental Health Care: A Critical First Step İn İmproving Service Quality. World Psychiatry, 17(1), 43-44.
3. ASUBONTENG, P., MCCLEARY, K.J. SWAN, J.E., 1996. "SERVQUAL revisited: a critical review of service quality", The Journal of Services Marketing, Vol. 10 No. 6, pp. 62-81.
4. AYDIN, Y., BACAK, S., 2018. Üretim İşletmelerindeki Lojistik Faaliyetlerin Finansal Performansa Etkisinin İşletme Yetkilileri Algısı: Sivas İlinde Bir Araştırma1.

5. BAKAN, İ., ERŞAHAN, B., BÜYÜKBEŞE, T., ŞEKKELİ, Z. H., 2014. "Lojistik Esnekliğinin Rekabetçilik Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması", 22. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Konya
6. BANAR, K., EKERGİL, V., 2010. Muhasebe meslek mensuplarının hizmet kalitesi: sunulan hizmetlerin kalitesi ile müşteri memnuniyeti ilişkisi Eskişehir uygulaması. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Anadolu University Journal Of Social Sciences, Cilt/Vol.:10 - Sayı/No: 1 : 39–60
7. BATESON, J. E., HOFFMAN, K. D., 2011. Services marketing. South-Western.
8. BAYUK, M. N., KÜÇÜK, F., 2007. Müşteri tatmini ve müşteri sadakati ilişkisi. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl 2007, Cilt XXII, Sayı 1
9. BELL, S. J., AUH, S., SMALLEY, K., 2005. Customer Relationship Dynamics: Service Quality And Customer Loyalty İn The Context Of Varying Levels Of Customer Expertise And Switching Costs. Journal of the Academy of Marketing Science, 33(2), 169-183.
10. BİENSTOCK, C. C., STAFFORD, M. R., STAFFORD, T. F. ,2015. The Role Of Technology İn İndustrial Customers' Perceptions Of Logistics Service Quality And Their Future Purchase İntentions. In Revolution in marketing: Market driving changes (pp. 122-122). Springer, Cham.
11. BODET, G., 2008. "Customer Satisfaction And Loyalty İn Service: Two Concepts, Four Constructs, Several Relationships", Journal of Retailing and Consumer Services, Vol. 15 No. 3, pp. 156-162.
12. BOWERSOX, D.J., CLOSS, D.J., 1996, "Logistical Management: The Integrated Supply Chain Process", McGraw-Hill, New York.
13. BURUCUOĞLU, M., 2011. Müşteri Memnuniyeti ve Sadakatini Arttırmada Müşteri Şikayetleri Yönetiminin Etkinliği: Bir Örnek Olay İncelemesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı", Yüksek Lisans Tezi, Karaman
14. CAHİLL, D. L., 2006. Customer Loyalty İn Third Party Logistics Relationships: Findings From Studies İn Germany and the USA. Springer Science & Business Media.
15. CAHİLL, D., GOLDSBY, T.J., KNEMAYER, M.A., WALLENBURG, C.M., 2010. "Customer loyalty in Logistics outsourcing relationships: an examination of the moderating effects of conflict frequency",Journal of Business Logistics, Vol. 31 No. 2, pp. 253-277.
16. CARUANA Albert, 2002. "Service Loyalty: The Effects Of Service Quality And The Mediating Role Of Customer Satisfaction", European Journal of Marketing, Vol. 36 Issue: 7/8, pp.811-828,
17. CHUMPİTAZ, C.R., PAPAROİDAMİS, N.G., 2007. "Service Quality, Relationship Satisfaction, Trust, Commitment And Business-To-Business Loyalty", European Journal of Marketing, Vol. 41 Nos 7/8, pp. 836-867.
18. CAHİLL, D.L., 2007. Customer Loyalty in Third Party Logistics Relationships, Springer/Physica-Verlag, Heidelberg
19. CRONIN JR, J. J.; TAYLOR, S. A., 1992. Measuring Service Quality: A Reexamination And Extension. The journal of marketing, 1992, 55-68.
20. ÇATI, K.; KOÇOĞLU, C. M, 2008: Müşteri Sadakati İle Müşteri Tatmini Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (19), 167-188.
21. ÇATI, K.; KOÇOĞLU, C. M.; GELIBOLU, L.,2010. Müşteri Beklentileri İle Müşteri Sadakati Arasındaki İlişki: Beş Yıldızlı Bir Otel Örneği. Journal of the Çukurova University Institute of Social Sciences, 2010, 19.1.
22. ÇELIK, TAŞKIN, A. 2012. Orta Ölçekli Belediyelerde Kullanılabilecek Karekod Barkod Destekli Doküman Yönetim Sistemi. Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Edirne.
23. DEMİNG, W.Edwards 1998. Krizden Çıkış, çev. Cem Akas, Istanbul, Kalder Yayınları
24. JURAN, J., GODFREY, A. B., 1999. Quality Handbook. Republished McGraw-Hill, 173-178.
25. DOĞAN, İ. F., BAKAN, İ., HAYVA, S., 2017. Sağlık Sektörünün Temel aktörleri olan Hastanelerde Rekabet Stratejilerinin Kaliteye Etkisi. DergiPark Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 62, pp: 817 - 835

26. DURSUN, T., OSKAYBAS, K., GOKMEN, C., 2013. The Quality Of Service Of The Distance Education. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 103, 1133-1151.
27. EBOLİ, L., FORCİNİTİ, C., MAZZULLA, G., 2018. Spatial variation of the perceived transit service quality at rail stations. Transportation Research Part A: Policy and Practice.
28. EKİNCİ Y., Nimet URAY, N., ÜLENGİN, F., DURAN,C., 2014. Denizyolu Ulaşımında Müşteri Memnuniyet Analizi: İstanbul Örneği, III.Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, 15-17 Mayıs 2014, Trabzon
29. GENÇTÜRK, F.E., KANDEMİR, D., KOÇ, Ö.T., DEMİRCİ, I.C., 2010. "Rekabet Avantajı Kuramının Tanımlanması Ve Ölçümlenmesi", Öneri Dergisi, C.9.S.34. Temmuz 2010.13-25.
30. GHOBADİAN, A., SPELLER, S., JONES, M., 1994. Service Quality: Concepts And Models. International Journal Of Quality & Reliability Management, 11(9), 43-66.
31. GİL-SAURA, I., RUİZ-MOLİNA, M. E. ,2011. Logistics Service Quality And Buyer–Customer Relationships: The Moderating Role Of Technology in B2B and B2C contexts. The Service Industries Journal, 31(7), 1109-1123.
32. GÖKMERDAN, L., DENİZ, A. (2010). Müşteri İlişkileri Yönetimi: Otobüs Firmaları Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi , 241-258.
33. GÖKŞEN H., TUNCER, M.A., 2014. : Bir Dağıtım Kanalı Aracısı Olarak Ecza Depolarının Hizmet Kalitesinin eczanelerin Satın Alma Davranışı Üzerine Etkileri: Ankara'da Bir Uygulama, III.Ulusal Lojistik Ve Tedarik Zinciri Kongresi, Trabzon, ss:439-448
34. GRANT, D.B. , 2004, "UK and US Management Styles İn Logistics: Different Strokes For Different Folks?", International Journal of Logistics: Research and Applications, Vol. 7 No. 3,pp. 181-97.
35. GRİFFİN, J., ve LOWENSTEIN, M.W. 2001. "Customer Winback", San Francisco. GRİGOROUDİS, E., SİSKOS, Y., 2004. A Survey Of Customer Satisfaction Barometers: Some Results From The Transportation-Communications Sector. European Journal of Operational Research, 152(2), 334-353.
36. GRÖNROOS, C., 1984. A Service Quality Model And İts Marketing İmplications. European Journal of marketing, 18(4), 36-44.
37. GUPTA, A., SİNGH, R. K., SURİ, P. K., 2018. Prioritizing Critical Success Factors for Sustainable Service Quality Management by Logistics Service Providers. Vision, 22(3), 295-305.
38. HOMBURG, C., GİERİNG, A., 2001. Personal Characteristics As Moderators Of The Relationship Between Customer Satisfaction And Loyalty—An Empirical Analysis. Psychology & Marketing, 18(1), 43-66.
39. HOMBURG, S., 2003. Allgemeine Steuerlehre. F. Vahlen.
40. INNİS, D.E. and LA LONDE, B.J., 1994, "Customer Service: The Key To Customer Satisfaction, Journal of Business Logistics, Vol. 15 No. 1, pp. 1-28.
41. İSLAMOĞLU, H. ve ALNIAÇIK, Ü., 2013. Sosyal Bilimler Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı), 3. Baskı, Beta yayınları, İstanbul
42. JAAFAR, H. S., RAFİQ, M., 2017. Logistics Service Quality and Commitment in Third Party Logistics. Gading Journal for the Social Sciences, 9(01), 65-79.
43. JHARKHARİAA, S. ve SHANKARB, R., 2007. "Selection of Logistics Service Provider: An Analytic Network Process (ANP) Approach". Omega, 35:247-289.
44. Jİ, J., GAO, X., 2010. "Analysis Of People's Satisfaction With Public Transportation İn Beijing", Habitat International, Vol. 34, pp.
45. 464-470. JOHNSTON, R., KONG, X., 2011. The Customer Experience: A Road-Map For İmprovement. Managing Service Quality: An International Journal, 21(1), 5-24.
46. JUGA, J., JUNTUNEN, J., GRANT, D. B., 2010. Service Quality And İts Relation To Satisfaction And Loyalty İn Logistics Outsourcing Relationships. Managing Service Quality: An International Journal, 20(6), 496-510.
47. JUNTUNEN, J., JUNTUNEN, M. JUGA, J., 2015. "Latent classes of service quality, logistics costs and loyalty", International Journal of Logistics: Research and Applications, Vol. 18 No. 5, pp. 442-458.

48. KARAMUSTAFA, K., YILDIRIM, M., 2007. Tüketicilerin Bireysel Banka Tercihine İlişkin Kayseri İlinde Yapılan Bir Araştırma. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.
49. KAYABAŞI, A., 2010. Rekabet Gücü Perspektifinde Lojistik Faaliyetlerde Performans GELİŞTİRME, İstanbul Ticaret Odası Yayınları No: 40.
50. KİM, M. K., PARK, M. C., JEONG, D. H. (2004). The Effects Of Customer Satisfaction And Switching Barrier On Customer Loyalty İn Korean Mobile Telecommunication Services. Telecommunications Policy, 28(2), 145-159.
51. KOÇ, H., 2009. Örgütsel Bağlılık ve Sadakat İlişkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 8(28), 200-211.
52. LADHARİ. R., 2009. Service Quality, Emotional Satisfaction, And Behavioural İntentions. Managing Service Quality: An International Journal 19:3, 308-331.
53. LAİ Fujun, ZHAO Xiande, WANG Qiang, 2006."The İmpact Of İnformation Technology On The Competitive Advantage Of Logistics Firms İn China", Industrial Management & Data Systems, Vol. 106 Iss: 9 pp. 1249 – 1271
54. LAİ, W-T., CHEN, C-F., 2011. "Behavioral intentions of public transit passengers—The roles of service quality, perceived value, satisfaction and involvement", Transport Policy, Vol.18, pp. 318–325.
55. LEE M., CUNNİNGHAM L.F., 2001. "A Cost/Benefit Approach To Understanding Service Loyalty", Journal of Services Marketing, Vol. 15 Issue: 2, pp.113-130,
56. MENTZER, J. T., FLİNT, D. J., KENT, J. L., 1999. Developing a logistics service quality scale. Journal of Business, 20(1), 9-32.
57. MENTZER, J.T., FLİNT, D.J. HULT, T.M., 2001, "Logistics service quality as a segment-customized process", Journal of Marketing, Vol. 65 No. 4, pp. 82-104.
58. MOHAMAD, H. A. D., AB YAZİD, M. S., KHATİBİ, A., AZAM, S. F., 2017. Servıce Qualıty, Customer Satısfactıon And Customer Loyalty Of The Hotel Industry In Unıted Arab Emırates (Uae): A Measurement Model. European Journal of Management and Marketing Studies
59. MURFİELD, M., BOONE, C. A., RUTNER, P., THOMAS, R., 2017. Investigating Logistics Service Quality İn Omni-Channel Retailing. International Journal Of Physical Distribution & Logistics Management, 47(4), 263-296.NGUYEN, P. ,2018. Evaluating The Quality Of Sea-Freight Services İn A Forwarding Firm: Case Study: Blue Water Shipping, Finland.
60. MUTLUBAŞ, I. C., SOYBALI, H. H., 2017. Müşteri Memnuniyetini Oluşturan Faktörlerin Müşteri Sadakatine Etkisinin Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi1. Journal of Turkish Tourism Research, 1(3), 1-15.
61. NUNALLY, J. C., 1978. Psychometric Theory, McGraw-Hill, New York.
62. ODABAŞI, Y. , 1996. Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejisi, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No: 2, Eskişehir
63. OKUMUŞ, A., DUYGUN, A., 2008. Eğitim hizmetlerinin pazarlanmasında hizmet kalitesinin ölçümü ve algılanan hizmet kalitesi ile öğrenci memnuniyeti arasındaki ilişki.
64. ÖZ, M., 2011. "Lojistikte Yeni Yaklaşımlar", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1: 141-155.
65. ÖZDAĞOĞLU, A., ÖZDAĞOĞLU, G., ÖZ, E., 2008. "Müşteri Sadakatinin Sağlanmasında Müşteri İlişkileri Yönetiminin Önemi: İzmir'de Bir Hipermarket Araştırması", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(1): 367-380.
66. ÖZDEMİR, A., 2012. Lojistiğin Temel Kavramları, (editörler), Nalçakan, M, Er, F., "Lojistik İlkeleri"; 2-24, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2517, Eskişehir
67. RAFELE, C., 2004. "Logistic Service Measurement: A Reference Framework". Journal of Manufacturing Technology Management, 15(3), 280-290.
68. SAURA I.G., FRANCÉS D. S., CONTRÍ G.B., BLASCO M. F., 2008. "Logistics Service Quality: A New Way To Loyalty", Industrial Management & Data Systems, Vol. 108 Issue: 5,pp.650-668,

69. SETH, N. DESHMUKH S.G., VRAT P., 2005. "Service Quality Models: A Review", International Journal Of Quality & Reliability management, 22(9), 913-949.
70. SOHAİL, M.S., AUSTİN, N., RUSHDİ, M., 2004. "The Use Of Third-Party Logistics Services: Evidence from A Sub-Sahara African Nation", International Journal of Logistics 7: 45–57.
71. STANK, T.P., GOLDSBY, T.J., VİCKERY, S.K. SAVİTSKİE, K., 2003. "Logistics Service Performance: Estimating İts İnfluence On Market Share", Journal of Business Logistics, Vol. 24 No. 1,pp. 27-55.
72. SUM Chee-Chuong, TEO Chew-Been, (1999),"Strategic Posture Of Logistics Service Providers İn Singapore", International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 29 Iss: 9 pp. 588 – 605
73. SURESHCHANDAR, G. S., RAJENDRAN, C., ANANTHARAMAN, R. N., 2002. The Relationship Between Service Quality And Customer Satisfaction–A Factor Specific Approach. Journal of services marketing, 16(4), 363-379.
74. ŞENGÜN, A. E., 2007. Alıcı-Tedarikçi İlişkilerinde Güven Ve Güvensizliğin Mübadele Performansı Üzerine Etkileri: Ankara Mobilyacılar Sitesi Örneği. Journal Of Management Research/Yönetim Araştırmaları Dergisi, 7.
75. TAŞLIYAN, M., 2007. Turizm ve Seyahat Sektöründe Çalışanların İş Tatmini İle Müşteri Memnuniyeti Arasındaki İlişki: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması. Selçuk Üniversitesi Karaman İİ BF Dergisi, 12(9), 185-195.
76. TEKTAŞ, Ö. Ö., KAVAK, B., 2010. Endüstriyel ürünlerin satın alınması sürecinde tedarikçi ile olan ilişki kalitesinin algılanan değer üzerindeki etkisi: Beş yıldızlı otellerde bir araştırma. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 21(1).
77. TOHİDİ, H., JABBARİ, M. M., 2012. Service Quality Evaluating Models. Procedia-Social And Behavioral Sciences, 31, 861-865.
78. TOSUN,T., 2006. Veri Madenciliği Teknikleriyle Kredi Kartlarında Müşteri Kaybetme Analizi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
79. Türker G.Ö, Türker, A. 2013. GSM Operatörleri Sektöründe Marka Sadakatini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi; Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama, Electronic Journal of Vocational Colleges-May/Mayıs 2013
80. WALLENBURG, C. M., 2009. Innovation İn Logistics Outsourcing Relationships: Proactive İmprovement By Logistics Service Providers As A Driver Of Customer Loyalty. Journal of Supply Chain Management, 45(2), 75-93.
81. WİLDİNG, R., JURİADO, R., 2004. Customer Perceptions On Logistics Outsourcing İn The European Consumer Goods İndustry. International Journal Of Physical Distribution & Logistics Management, 34(8), 628-644.
82. YANG, Y., SHAO, X. (2018). Understanding İndustrialization And Employment Quality Changes İn China: Development Of A Qualitative Measurement. China Economic Review, 47, 274-281.
83. YURT, Ö., 2004., "Lojistik Dış Kaynak Kullanımında Güven Faktörü-Türkiye Uygulaması", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
84. ZEİTHAML, V. A., PARASURAMAN, A., BERRY, L. L., BERRY, L. L., 1990. Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions And Expectations. Simon and Schuster.
85. ZEİTHAML, V.A., PARASURAMAN, A, ve BERRY, Leonard L., 1990. Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions and Expectations, The Free Press, New York
86. ZHANG, T., GAO, L., 2008, October. Study on the Application of Dynamic Balanced Scorecard in the Service Industry. In Intelligent Computation Technology and Automation (ICICTA), 2008 International Conference on (pp. 1158-1162). IEEE.
87. www.polarismr.com
88. http://www.tdk.gov.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(14)

Ulvia MUSAEVA[55]

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN TİCARİ İŞBİRLİĞİ ve İLİŞKİLERİ
COMMERCIAL and COOPERATION RELATIONS BETWEEN TURKEY-GEORGIA

ÖZ

Onbeş cumhuriyeti kendisinde barındıran Sovyetler merkeziyetçi bir ekonomi dağılım sistemine sahibti. Sovyetler'in dağılması, bağımsız olan cumhuriyetlerin ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Ortaya çıkan kötü ekonomik ve siyasi durum, başka ülkelerle stratejik ve ekonomik işbirliğine itmiştir. Sovyetler'de sosyalist ve kapalı bir ekonomi vardı ve sadece ekonomik ilişkilerini müttefik ülkelerle yapmaktaydı. SSCB'in zamanında Gürcistan merkezyetçi bir ekonomik sisteme sahipti. Gürcistan'la ilgili ekonomik kararlar ilk önce Tiflis'te görüşüldükten sonra, son kararı Moskova veriyordu. Gürcistan'da üretim, tüketim, dağıtım, ithalat, ürün kalitesi, fiyat ve ticarete ait olan tüm kararlar merkez otorite tarafından onaylanıyordu. Gürcistan ekonomisi SSCB'nin en gelişmiş ekonomilerinden bir olmuştur.

Gürcistan jeo-stratejik ve jeo-politik konumu, onun değerini artırmış ve yeni ekonomik ortaklar bulması yönünde avantaj sağlamıştır. Bu bakımından en ideal ülke, komşusu Türkiye olmuştur. Günümüze kadar iki ülke arasında, çok sayıda küçük ve büyük olmak üzere, Ekonomik ve Ticari anlaşmalar imzalanmıştır. İlk Gümrük anlaşmalarıyla başlanmış, Avrupa ile Asya'yı birleştiren enerji koridorunun Gürcistan'dan geçmesi sonucu, birçok önemli projelerde Türkiye ile işbirliği yapılmıştır. Örneğin Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi, Petrol ve (Şah Deniz) Doğal gaz boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars (bu proje "Demir İpek Yolu" da adlandırılıyor) demir yolu projelerinin ülkeler arasında uzun yılları kapsayan bir ticari ortaklığa dönüşmüştür. Türkiye Gürcistan'ın özellikle, ithalat ortağı olarak en ön sıralarda yer almaktadır. Aynı zamanda yatırımcı listesinde öncül yerlerdedir. İki ülke arasında var olan iyi ilişkiler, Gürcistan'ın ayakta kalması ve Türkiyen'in ise enerji kaynaklarına ulaşmasında çok yardımcı olan sağlam ortaklık olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Gürcistan, Ekonomi, Ticaret.

ABSTRACT

Soviet Union, which contained fifteen republics, had a centralized system of economic distribution. The disintegration of the Soviet Union negatively affected the economies of this independent republics. The bad economic and political situation has led to the strategic and economic cooperation with other countries. The Soviet Union has a socialist and closed economy and it has only economic relations with allied countries. In USSR, Georgia had a centralized economic system. The economic decisions about Georgia first discussed in Tbilisi, then Moscow made the final decision. All decisions of production, consumption, distribution, import, product quality, price and trade in Georgia were approved by the central authority. The Georgian economy was one of the most developed economies in USSR.

The geostrategic and geopolitical position of Georgia value and provided an advantage for finding new economic partners increased. In this regard the ideal country has been neighbor Turkey. Between the two countries have been signed many small and large Economic and Commercial Agreements. The first agreements has been starter with the corporations, the result of combining energy corridors going through Georgia of Asia and Europe, gives a lot of corporations pre-engineered projects with Turkey. For example, Baku-Tbilisi-Ceyhan project, the Petrol and the (Shah Deniz) natural gas pipeline, the Baku-Tbilisi-Kars railroad projects (this project is called the "Iron Silk Road") have turned into a long-term commercial partnership between this counties. Turkey, especially in Georgia, located in the front row as a partner imports. It is also in the list of investors in. There are good relations between this two countries in achieving the survival of Georgia and Turkey as the energy source has been very helpful for the strong partnership between this two counties.

Keywords: *Turkey, Georgia, Economy, Trade.*

[55] Sakarya Ünversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü; Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi; Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: u_musaeva@mail.ru

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası sosya-ekonomik (SSCB) sistemin çöküşünden hemen sonra, Türkiye-Gürcistan ekonomi ilişkileri, Gürcistan ekonomisinin kalkınmasında çok önemli rol oynamıştır. Dünya Bankasının yaptığı bir araştırmaya istinaden Sovyetler dağıldıktan hemen sonra, Gürcistan sonuçları ağır ve derin zararlar taşıyan ekonomik bir kriz geçirmiştir.

Kendinde 15 Cumhuriyeti birleştiren ve Doğu Bloğunun başını çeken Sovyetler Birliği 70 senelik zaman zarfında, Gürcistan Ticaret alanında Sovyetler'in en önemli ekonomi merkezlerinden biri olmuştur. Onuda söyleye bilirizki ekonomiye dair birçok ticaret kararları ilk önce Gürcistan'da müzakereye çıkarılıyor ve en son kararar Moskova veriyordu. Üretim, tüketim, dağıtım, ithalat, ürün kalitesi, miktarı, fiyatı ve tasarımı, yani ticarete ait tüm kararlar merkez otorite tarafından kabul ediliyordu.

Sovyetler "Demir Perde", yani kapalı bir ekonomi sistemi olan birlikti. Tüm ekonomik kuruluşlar ve kaynakların kullanım yetkisine merkezi hükmet sahip idi. Ürünlerin ihracatı ve ithalatı devlet tarafından kısıtlanmıştır ve piyasalar sıkı kontröl altındaydı. Bununla beraber ithal mallar esasen müttefik Doğu Avrupa ülkelerinden geliyordu ve ürünlerin dağıtımı Sovyetler'in merkezinden habersiz yapılamazdı. Birliğin vatandaşları bir tek müttefik ülkelerine seyahet etme hakkına sahipti.

Kapalı ekonominin, özgürlükler ve insan haklarının kısıtlandığı sistemlerde asla gelişimden bahs edemiyiz. Merkezyetçi bir birliğin çöküşü sonrası birçok problemler haliye ortaya çıkmış oldu. Örneğin, işgücü niteliğinin düşük olması, üretimde teknolojinin yetersizliği ve başka bu gibi problemler kendini kabarık bir şekilde gösterdi. Bu nedenlerden dolayı bağımsızlığını yeni kazanmış, deneğimsiz bir ülke olarak Gürcistan, rekabet gücünden yoksun olduğu için, Küresel pazarlara çıkamamıştır.

Gürcistan ekonomisinde gayri resmi gelişmelerden, sağlam kaynakların bulunmamasından dolayı ülkede yolsuzluk ve rüşvet yaygınlaşmıştır. Bu durum (rüşvet, yolsuzluk) aynı zamanda Gürcistan'ın ekonomik hayatının gelişmesinde, çözülmesi zor olan kilit problem olmuştur. Gürcü menşeli endüstriyel malzemelerin yetersizliği ve zayıf olması uluslararası pazarlara çıkmasına engel olmuştur. Yabancı yatırımcı ve partnerlerin sıfıra inmesi, ithalat ve ihracatın çok güçlü bir şekilde düşüşüne neden olmuştur. Haliyle bu vaziyet işsizlik oranını yükseltmiş ve ülke hırsızlık, kaçakçılık yuvasına dönüşmüştür. Yetersiz ve deneğimsiz girişimci bir alt yapıya sahip olan ülkenin ekonomisini böylece moderin üst düzeye taşımak mümkün olmamıştır. Gürcistan sosyalist bir piyasadan kapitalist bir piyasaya geçmesi, yeni sisteme uygunlaşması gayri resmi özel kurumların ortaya çıkmasınada neden olmuştur. İş hayatında deneğimsiz işçi gücüne sahip, belirsiz ticari kurallara sahip olması, yabancı yatırımcılarla nasıl ticari ilişki kuracaklarına dair hiç bir fikri olmayan, genç Gürcistan devleti yabancı yatırımcılar tarafından cazib bir devlet olarak gözükmemiştir.

Zayıf ekonomisiyle hayatta zorlukla ayakta duran Gürcistan, Rusya devletinin enerji ablukası ile karşı karşıya kalmıştır. Rusya bir süreliğine doğal gaz ve elektriği Gürcistan'a kapatmıştır. Sadece Gürcistan'da olan rus yatırımcılarına Ermenistan üzerinden doğal gaz ve elektirik tedarik etmiştir. Gürcistan'ın ayakta kalması için bir ortağa, desteğe ihtiyacı vardı, yeni üretici ve tedarikçi partnerler bulması gerekiyordu. Bu desteği ilk olarak hızlı şekilde Güneybatı komşusu olan Türkiye devletinden almıştır. Bununla Türkiye bu genç devletin birkaç yıl içerisinde ithalat ve ihracat yatırımcısına dönüştü. Gelecek 20 yılı ele alarak 1995 senesinden Türkiye-Gürcistan ticaret döngüsü Gürcistan'ın genel ticaret haciminin %15'ini, 2014 senesine geldikte ise 2 milyar ABD dolara yakın ticari ilişkileri olan ticari bir ortağı olmuştur. Türkiye hükümeti aynı yılda Gürcistan ekonomisine 1 milyar ABD doları yatırım yapmıştır.[56]

İki taraflı ilişkilerin güçlenmesi için bir takım adımlar atılmıştır. Çok amaçlı ticari sözleşmeler yapılmaya başlanmış ve toplam iki taraf arasında 76[57] tane anlaşma imzalanmıştır: vizelerin kolaylaşması ve iptalı, gümrük vergileri, sınır geçişinin kolaylaşması, doğal gaz ve petrol hatları, yüksek voltajlı elektrik hatları, demir yollarının altyapılarının döşenmesine ek olarak Türkiye devleti Şahdeniz boru hattının Gürcistandan geçmesini desteklemiş ve kısmende olsa enerji ihtiyacını sağlamıştır. Böylece, Gürcistan'ı

[56] "Türkiye-Gürcistan Ekonomi İlişkileri", Gürcistan Strateji ve Uluslararası İlişkiler Merkezi, Uzman görüşü, Gia Jandieri, (2016 say,58. s,4 Tiflis/Gürcistan)

[57] * "Türkiye-Gürcistan Ekonomi İlişkileri", Gürcistan Strateji ve Uluslararası İlişkiler Merkezi, Uzman görüşü, Gia Jandieri, (2016 say,58. s,4 Tiflis/Gürcistan)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Rusya enerji kaynağı bağımlığından kurtarmıştır. Gürcistan'ın iki büyük şehri olan Tiflis ve Batum'ye uluslararası ulaşımın kolaylaşması için Gürcistan'da Türk firması olan TAV çok katkıda bulunmuş, Avrupa ve Asya'yı birleştiren modern havalanlarını inşaa etmiştir. Ayrıca sınıra yakın, Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde yaşayan türk vatandaşları Batum havalanını sıkça kullanmaktadır. Şunu belirtmemizde fayda var, Gürcistan ekonomik hayatının gelişmesinde ve inşasında, kaynakların sağlanması ve bulmasında her zaman Türkiye devletinin yardımı olmuştur. Ortaya koymuş olduğum bu çalışmada, amaç iki taraf için karlı ekonomik ortaklık, iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri çerçevesinde Türkiye ve Gürcistan başarılarından bahs etmektedir.

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

1918-1921 yıllar arasında Gürcistan Güney Kafkasya bölgesinde kendi özgürlüğünü kazanan ilk ülke oldu. Kısa zaman sonra ise Kızıl Ordu tarafından işgal edilerek Sovyetlere bağlandı ve 1991 senesine kadar sürdü. Her bir genç devletin geçirdiği ağır zorlukları aynısını 1992'de Gürcistan vatandaşları yaşadı. Ülke bağımsızlığını kazanmak için halk gösterilerine ve vatandaş savaşlarına sahne oldu. Zviad Gamsakhurd'ya devlet başına getirildi ve ilk Cumhurbaşkanı oldu: 1992-1993 yıllarında Gürcistan iç çatışmalar sahne oldu ve iki özerk bölgesi olan Abhazya ve Güney Osetya'yı kaybetti.[58]

Yukarıda zikir ettiğim problemler olayların başlangıcıdır ve ekonomi aktifliğin farklı nedenlerden dolayı, ekonomini rekor düşüşe inmesi ve dünya düzeyinde sıkca raslanmayan sorunları Gürcistan yaşamıştır. Dünya Bankasının araştırmaları aşağdaki grafik A'da 1990-2013 yıllarında Gürcistan'ın Kişi başına düşen geliri kişi başına düşen (PPP) [59] gösterilmiştir.

Grafik A. Hane Başına GSMG 1990-2013 yıllar PPP hesabıyla,World Bank Group.

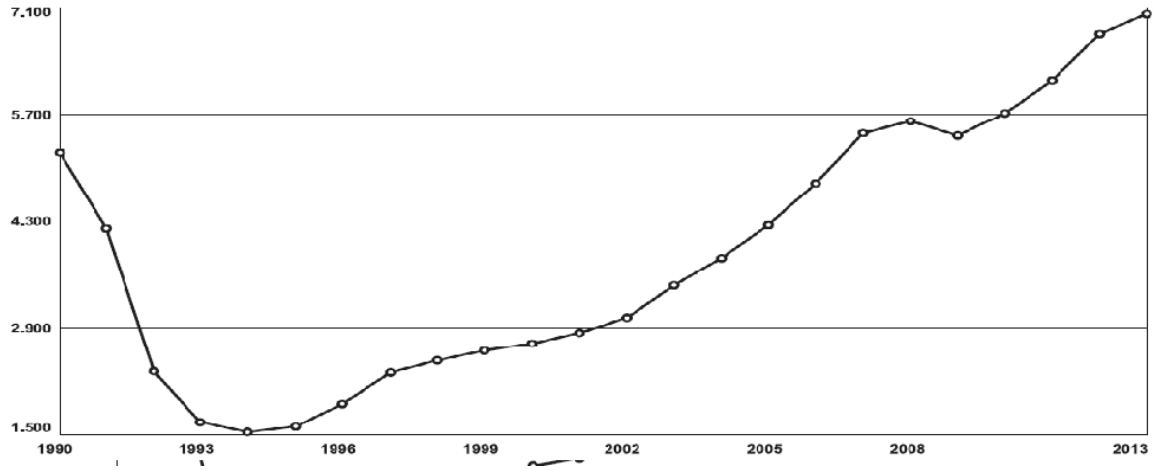

Aslında Gürcistan'ın piyasadaki gerçek ekonomik değeri, onun varlık ve insan sermayesinin maliyeti kadardır. Ekonomik kirizin ortaya çıkmasına neden olan bazı sebepler:

- ✓ Deneğimsiz ticaret, ortakların yetersiz olması;
- ✓ Kalitesiz istehsal olunmuş ürünler;
- ✓ Kabiliyetsiz ve az gelişmiş işçi gücü;
- ✓ Rus ablukası ve yetersiz enerjı kaynakları;
- ✓ Eskimiş teknoloji ve cihazlar, rekabet gücü olmayan tarım yöntemleri;
- ✓ Rusya agressiyası, iç sorunlar ve istikrarsızlık;

Gürcistan'da üretilmiş malları eski Sovyetler'in ticaret yaptığı ülkeler artık almıyordu, yani ortakların olmaması ürünlerin ülke içinde kalmasında neden oluyordu. Aynı zamanda üretilmiş malların Sovyetler'den

[58] "İşğal Olunmuş Bölge- Abxazya-Güney Osetya", Gürcistan Devleti http://gov.ge/index.php?lang_id= GEO&sec_id=213, , Resmi devlet sitesi, http://gov.ge/ index.php?lang_id=GEO&sec_id=214
[59] Kaynak: The World Bank Group

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ayrılan ülkelerle ticarette durmuştu. En kötüsü gerekli olan sektörler gıda, elektrik, doğalgaz göstermek olar. Yabancı döviz birimlerinin azalması ülkede önemli şekilde ithalatın düşüşüne neden oldu. Rusya 1993'de para reformu yaptı ve Sovyetlerin para biriminin kulanmasını durdurdu, yani Rus para birimi Rubl olarak değiştirdi ve sonuç olarak enfelasyona neden oldu[60]. Bağımsızlığını yeni kazanmış Gürcistan'da kendi para birimi olan Kupon kullanmaya başladı. Yaranmış durum 1993-1995 yıllar arasında sürekli değişikliğe uğrayarak 1 ABD dolları 712 Kupondan 1.300.000 kupona kadar devalüasyonla sonuçlandı. Bu zor durumla karşıkarşıya kalmasına rağmen barışçıl ve girişimci ülke olarak, kendi ekonomik istikrarı için çalışmalar başlattı. Gürcistan 1994'da yeni ekonomik kanunlar, 1995'da gelindiğinde ise yeni Anayasa ve yeni para birimi Lari'yi kabul etti. Ülke yeni ortaklar, gelişmiş hedefler ve uluslararası kurluşların desteğiyle yeni heyata başladı. Ülkeye gelen ilk ithal mal ve ticari anlaşmalar Türkiye devletiyle başladı.[61]

Türkiye Gürcistan'ın En Güvenilir Partneri Haline Geliyor

1990'da ticari anlaşmaların ve ticari ortakların en güveniliri Türkiye olmuştur. Ticari ortaklıklar özellikle 1990'lı yıllarda hızla artmaya başladı. Türkiye ile ticari anlaşma hacmi ortalama olarak 1990-2003 seneleri arasında %4.2 artış hızı göstermiştir. Türkiye'nin Gayri Safi Milli Geliri $124,4 milyar ABD dollarıdan 821,7 miyar ABD dollarına yani 6,6 kat %560 oranda yükselmiştir[62] (1990 senesinde Gürcistan ekonomisi sadece 35% olduğu belirtiliyor). Bir sonrakı B Grafiğinde Türkiye devletinin kişi başına düşen gelirine baka biliriz (PPP, Mevcut ABD dolları, Dünya Dankası).

Grafik B. Türkiye'nin GSMG 1990-2013'de PPP hesabıyla, World Bank Group.

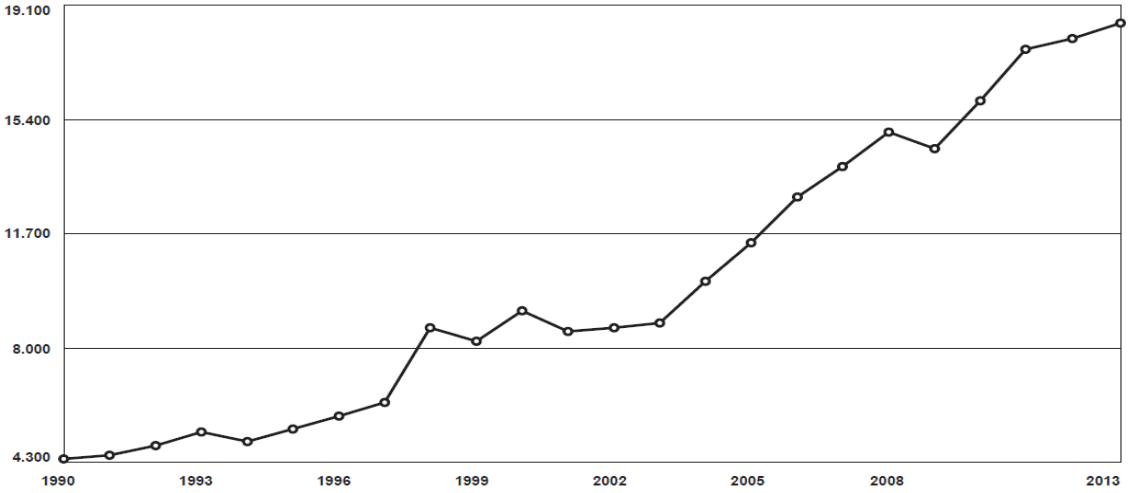

Gürcistan ekonomisinin büyümesine rağmen bu düzey aşağı inmeğe başladı, ama 2008 yılından sonra Türkiye devletiyle beraber başarlı bir ekonomi ortaklık yakalamaya başladılar. Türk-Gürü şirketleri algı -satkı işlemleri deneğimine başladılar. Bu deneğimler sonucunda Gürcistan'da olan mağazalarda yabancı ürünlerin içinde en fazla Türkiye'den ithal olunmuş mallar yer tutmaktadır.

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ SAĞLAM ADIMLARLA İLERLİYOR.

Türkiye Sovyetler çöktükten sonra 16 Aralık 1991'de Gürcistan'ın bağımsızlığını kabul eden ilk devletlerden biriydi ve 1992'de 21 Mayıs'ta diplomatik ilişkilere başlamışlardır. Gürcistan'ın ekonomisinin gelişmesi için elinden gelen desteği göstermiştir. Komşu ülkelerden en iyi anlaştığı partnerden biri olarak,

[60] " **Parasal Reforma 1993 yılında"**, Rusya Parası Geçmişten Günümüze, htt ps://www.russian-money.ru/articles/reform-1993 (27.07.2017)
[61] Kaynak: **Business Press News**, https:// bpn.ge/finansebi/20509-rogor-icvleboda-laris-kursi-erovnuli-bankis-prezidentebthan-erthad.html?lang=ka- GE
[62] Kaynak: World Bank Development Group.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bundan sonrada ekonomi ve ticari beraberliğin yanı sıra, diğer önemli konulardada sonuna kadar Gürcistan'ın yanında olmuştur. Onlar bu sık ticari ilişkilerinin sonucu olarak 76 faklı sektörde sözleşmelere imza atmışlardı.

23 Mayıs 2017 yılında Türkiye'nin Başbakanı Binali Yıldırımın Gürcistana ziyareti zamanı iki ülke arasında Ticari-Ekonomi ilişkilerinin yükselmesi için önemi konular konuşulmuştur. Aynı zamanda iki taraflı ilişkilerin derinleştirilmesi için 4 farklı belgelere imza attılar bunlar kültürel, ekonomi, Adalet ve Siber Güvenliğidir. Belge içeriği bu şekildedir:

- "Türkiye Adalet Bakanı ve Gürcistan Adalet Bakanı arasında Ortak İşbirliğinin Beyanı"
- Beyan, "Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Ortak Ekonomik ve Ticari Komisyon (JETCO) Kurulması"
- "Gürcistan Hükümeti ve Türkiye Devleti arasında Kültürel İşbirliği Programı"
- " Gürcistan'ın Adalet Bakanlığı ve Türkiye Devletinin Ulaşım, Denizçilik ve İletişim Bakanları arasında Siber Güvenlik İşbirliği anlaşması" imzalanmıştı.[63]

Zamanının, Gürcistan'ın Ekonomi ve Kalkınma Bakanı Giorgi Gaxaria görüş zamanı taraflar işbirliği potensiyeli sürekli değişmesi ve gelişmesi iyi anlaşdığı ticaret ortakları olmasının kanıtıdır. Aynı zamanda sayın Gaxarian'ın belirtiğine göre: " Ülkeler arasında yapılmış başarılı projelerin sonucu olarak, Türkiye yıllardır Gürcistan'ın en büyük ticari ortaklarından biridir. Gürcistan'ın-Türkiyey'le ticari ciro payı, Gürcistan'ın toplam ticari cirosun'un %16'dır, dolayısıyla bu ticari ortaklık hızla yükseldiğini görüyoruz. 2017 yılın 4 aylık verilerine göre Gürcistan'dan Türkiye'ye yapılan ihracatın 76 milyon gösteriyordu, geçen yılın aynı dönemindenysebu göstericilerden %19'den fazla olduğunu söyleye biliriz. Gürcistan'ın en büyük ihracak patnerlerinin arasında üçüncü yerde olduğunu arz etmiştir.[64]

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Devletler arasında ilk ticari ortaklık anlaşması 1994'de iki taraflı Gümrük sözleşmesi olmuştur. Yeni ticari anlaşmalar bu ilişkileri ileriye götüreceğinin bir göstergesiydi, 1995 yılına gelindiğinde Türkiye Gürcistan'ın en önemli partneri ve ülkenin ticaret haciminin %20'i kaplıyordu. Gürcistan'ın 1990'da yabancı yatırım Cirosunun %15'ini Türkiye'ye aittir. Türkiye ölkenin en öncül partneridir, bu göstergenin diğer bir kısmını dolduran Ukrayna'dır.

Ülkeler arasında ikitaraflı anlaşmaların sonucu 1995'de toplam 129 ABD dolar gösteriyordu. 2014 yılında bu gösterge 2 milyar dolara kadar yükselmiştir. İki taraf arasında serbest ticarete ve çift verginin 2007'de iptalı, taraflar arasında verimli bir şekilde yaklaşımlarına neden olmuştur.

Vermiş olduğumuz bilgiler ve ülkelerin karlı bir şekilde birbirlerini desteklemesinin en önemli sebeplerinden biride, taraflar arasında ithal ve ihracatın ne kadar çeşitli olması, kendini önemli şekilde göstermiştir. Tarafların en çok ticari ürünleri aşağdakı şekilde tanımlaya biliriz. Gürcistan'dan Türkiye'ye ithal olunan mallar: elektrik, madenler, kimyasal gübreler, demir-alaşımsız çelik, örme mensucat ve otomotiv. Türkiye'nin Gürcistan'a yaptığı ihracat malları: madenler, ilaç ve tıp malzemelri, demir inşaat aksamaları, mobilya, kağıt, kablo ve başka ürünler (kaynak: Gürcistan Ekonomi ve Kalkınma Bağanlığı, 2017).

[63] "Gürcistan ve Türkiye Başbakanları arasında çeşitli İşbirliği belgelerine imza attılar", https://jam-news.net/?p=39793&lang =ka, JEMNEWS,(23.05.2017 yıl)

[64] "Giorgi Gaxaria (2017 yılda Gürcistan'ın Ekomomi ve Kalkınma Bakanı) Türkiye Ekonomi Başbakanla görüşü", http://medianews.ge/ge/giorgi-gakharia-turqetis-ekonomikis-ministrs- shekhvda/26779, MedyaNews Haber Ajanı, (23.05.2017 yıl)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Grafik C.
2014-2017 yıllar arasında Gürcistan'ın ihracatında önde gelen 4 ülke

GÜRCİSTAN'IN İHRACATINDA ÖNDE GELEN ÜLKELER (ABD DOLARI)

ÜLKE ADI	yıl	2014	2015	2016	2017
Rusya		274 754,0	162 885,6	206 044,0	396 672,0
Azerbaycan		544 448,0	240 953,4	152 374,8	272 149,9
Türkiye		239 301,6	186 769,6	173 449,0	216 673,6
Çin		90 393,3	125 803,2	174 329,7	201 701,7
GENEL VERİLER		**1 148 896,9**	**716 411,8**	**706 197,5**	**1 087 197,2**

Grafik D. 2014-2017 yıllar arasında Gürcistan'ın ithalatında önde gelen 4 ülke

Gürcistan'ın İthalatında Önde Gelen Ülkeler (ABD doları)					
Ülke adı	**YIL**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Türkiye		1 728 815,7	1 327 477,8	1 353 584,8	1 373 729,2
Çin		733 467,5	587 298,9	547 690,7	732 946,3
Rusya		575 570,3	625 065,6	675 627,7	796 654,0
Azerbaycan		638 066,4	538 789,4	492 474,2	553 685,4
GENEL VERİLER		**3 675 919,9**	**3 078 631,6**	**3 069 377,5**	**3 457 014,8**

Tablo: C Gürcistan'ın 2018'de İthalatının Büyük Payı Olan Ülkeler.[65]

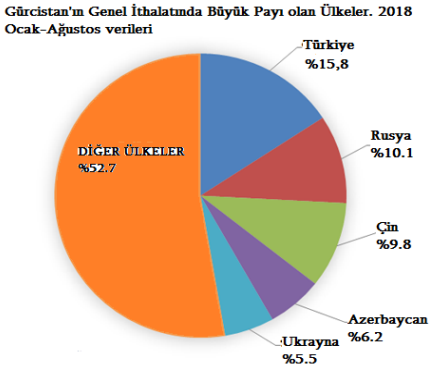

kkj

[65] Gürcistan'ın İstatistik kurumu Geostat.ge http: // www.geostat.ge/?action=pa ge&p_id=133&lang=geo

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gürcistan ve Türkiye Arasında Bağlanmış Olan Toplumsal Anlaşmaları.

İki ülke arasında toplumsal ilişkilerde fazlasıyla gelişmiş durumdadır. Onu da belitmemiz gerekirki Türkiye'den Gürcistan'a gelen vatandaşların sayısı daha belirgin şekilde 2013-2014 yıllarında artış göstermiştir. Aynı zamanda 2005-2014 yılları arasında Türk vatandaşlarının Gürcistan'a 7 miliyona yakın ziyaretçi sayısı olmuştur. İki halk arasında ziyaret sayısı 2006 senesinde vizesiz girişle ilgili bir anlaşma yapılması sonucunda, karşılıklı gidiş-gelişler kolaylaşmış oldu[66]. 2011 yılına gelindiğinde ülkeler arasında sınır giriş-çıkışı artık kimlikle mümkün olmuştur, buda ziyaretçilerin sayısınıda hızla artışa neden olmuştur. İki ülkeyi birleştiren karayolunun 273 km'i, iki ülke arasında 4 sınır kapısının olduğunu belirtmemiz lazım. Bu sınır kapılarından biri en geniş kullanılanı Batum şehrinde (Sarp), Ahaltskhede (Posof), daha öncede kullanışta olan Çıldırda (Çıldır-Aktaş) ve Muratlıda (Borçka-Muratlı) sınır kapılarıdır. Karşılıklı siyasi ilişkiler kendisiyle iyi güzel ziyaret ilişkilerini hızla artırdı, bunu aşağıda gösteren Tabloda göre biliriz.

Tablo D: Türk vatandaşlarının Gürcistan'a ziyaret sayısı, 2005-2014 yıllar arasında ve 2015 yılının 9 ayı, İstatistikası.[67]

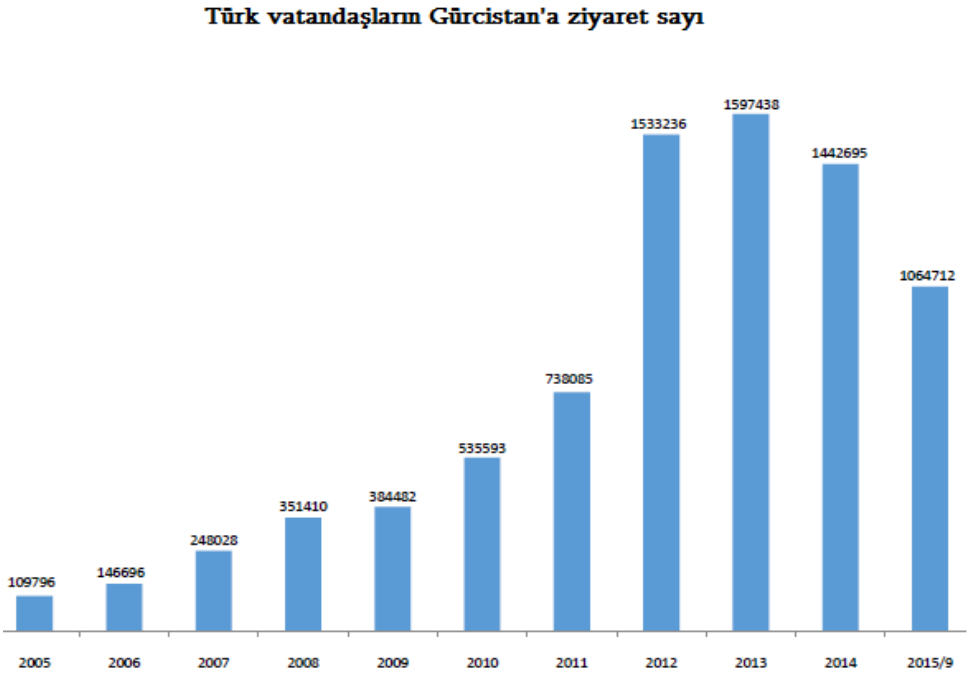

İki ülke arasında sınır geçişini bir pencere prensipine dayatarak, sistemi çok kullanışlı hale getirmişlerdir. Böylece geçiş prensipi seyahetçileri ve malların geçiş prosödürnü önemli şekilde azaltmıştır.

Batum/Georgia: Sarp sınır kapısı.[68]

[66] Kaynak: www.und.org.tr/tr/7846/turkiye-gurcistan-vize-anlasmasinda-degisiklik (tarih: 08.02.2006)
[67] Turkish Statistics Unstitute: www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist
[68] Kaynak, https://news.ge

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Eğitim alanındada ülkeler arası değişim programlarının fazla olduğunu söyleğe biliriz. Yıllara uygun olarak Gürcistan'dan Türkiye'ye giden öğrencilerin her yıl hızla artışını verilerde göre biliriz. Türkiye istatistik verilerine göre 2017-2018 yılında Gürcistan'dan 689 öğrenci Türkiye'nin farklı farklı şehirlerinde eğtim alıyor ve onlardan 256 kadın 433 ise erkek öğrencilerdir.[69]

Türkiye aynı zamanda Gürcistan vatandaşlarına verdiği tıbbi hizmet, ülkenin sosyal durumdan dolayı çok önemlidir. Türkiye istatistik kurumunun 2012 yılında Gürcü vatandaşlarının ziyaret sayısını internet sitesinde yayınladığı kategori verileri.

- Spor, Eğlence ve Kültür - %40,6
- Akraba ve Arkadaş ziyareti-%39,0
-Eğitim staj-%0,5
-Sağlık ve Tıbbi nedenler-%0,9
-İş amaçlı (konferans, toplantı, görev ve başka.)-%6,0
-Transit-%1,9
-Alışveriş-%13,8

Devletler arasında çok uluslu projeler (Altyapı, Enerji ve Ulaşım)

Dostluk ilişkilerini daha sağlam ilerlemesi için birden fazla, çok taraflı Projelere imza atmış oldular. Bu projeler hiçde çok az zaman diliminde imzalanmamıştır. 1992-1997 yıllarda Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan hükümetleri arasında uzun danışmalardan sonra, 1998 senesinde ABD Enerji Bakanı şahitliğinde Ankara Deklarasyonu ve Nisan 1999 yılında İstanbul Protokolleri imzalamışlar (Veliyev ve Aslanlı, 2011:381,382). Bu dostluğun en belirgin örneği Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan'dan geçen, 2006 yılında kurulmuş Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi, Petrol ve (Şah Deniz) Doğal gaz boru hattı Kafkasya bölgesinde ekonomik iklimi değiştiren, sağlam ve Küresel bir proje haline geçti. Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi işe başladığı andan itibaren (1,760km) boru hattıyla 298 ml ton petrol ürünü Hazar'dan Akdeniz'e Ceyhan limanına taşınmıştır. (British Petrol (BP) web sitesinde alınmış veri). Şah-Deniz hattı ise (692 km) 8.8 milyar metreküp gaz taşıma bant genişliğine sahip, proje bölgede ve bölge dışında elektrik tedarik güvenliğini sağlayan bir araç haline gelmiştir.

Bu üç ülke arasında bağlanmış projeler bunla yetinmedi. Gürcistan küçük olmasına rağmen konumunun çok önemli noktada olduğundan dolayı ticaretin ve ülkelerin buluştuğu stratejik bir bölgededir. Avrupa ve Asya ülkelerini bağlayan bir kilit noktada olduğunu söyleye biliriz. Burayı dahada önemli kılan ortak ticari yolların burdan geçmesidir. Bakü-Tiflis-Kars (bu proje "Demir İpek Yolu" da adladırılıyor) demir yolu projesinin 2008 yılında inşaasına başlanmıştır. Bu projenin temelerini atmak için üç ülke 7 Şubat 2007 yılında ön görüşme yaparak, üç devlet başkanı tarafından bir sözleşme imzalamışlardır. Bakü-Tiflis-Kars demir yolu projesinin uzunluğu 838 km'dir, 259 km Gürcistan, 76 km Türkiye ve 503 km Azerbaycan

[69] Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Türkiye istatistik Kurumu, https: //istatistik.yok.gov.tr/ (2017-2018 yıllar)

topraklarından geçiyor.[70] Demiryolu denemesi ilk defa 2015'de Gürcistan güzargahında olmuştur, 2017 senesinde ise Kars'tan Gürcü sınırına kadar tren yolu açılmıştır. Bakü-Tiflis-Kars demir yolu geçişi ne kadar zaman zarfına sahip olduğunu denemek için Güney Kore'den yola çıkarak Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye güzergahlarını kullanarak Avrupaya 15 gün zaman dilimine varmıştır. Onuda belirtmemiz gerekiyorki deniz yolu geçişi bu güzergahları 40-45 gün içinde hayata geçiriyor. 2017 yılının 24 Ekimin'de resmi açılış töreninde Kazakistan'ın Kostanay şehrinden buğdayla yüklü tren, Türkiye'nin Mersin şehrine yola çıkmıştır. İlk etapta yıllık 1 milyon yolcu 6 buçuk miliyon ton yük taşına bilecek. Taşıma kapasitesi 2034'e kadar 3 milyon yolcu ve 17 milyon ton yakın yük taşıtılması pilanlanıyor. [71]

Türkiye'nin Gürcistan'a yaptığı yatırımlarından en önde geleni "Çalık Enerji" holdingin açılması adına ilgili iki taraflı görşmeler olmuştur. Türkiye'nin en büyük enerji holdinglerinden biri olan "Çalık Enerji" kendi projesini Gürcistan'ın Aşağı Kartli (gürcüce-ქვემო ქართლი) bölgesinde 50 MW rüzgar enerji santralı inşaasını düşünmektedir. "Çalık Enerji"nin kurucusu ve başkanı sayın Ahmet Çeliğ'in söylediği gibi Gürcistan devletinde bu proje için 75 miliyon ABD doları yatırım yapılmıştır. Projenim amacı devamlı ortaklık ve iki taraflı karlı ticari ilişkilerdir. [72]

SONUÇ

SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsız Gürcistan 1990'da derin bir kriz tuzağına düştü ve ülkenin ekonomisi tamemen bitmiş hale geldi. Ayakta kalması için önemli şekilde ekonomisini inşaa etmesi gerekiyordu. Ülkenin kalkınması için yeni ortaklar, yeni fikirler ve sermaye enjeksiyonları bulması için yollar aramaktaydı.

Bu zor dönemi atlatması için Türkiye ve türk halkı her koşulda Gürcistan hükümetine ticari ortaklıkla, anlaşmalarıyla ve her türlü desteğiyle yanında olduğunu ispat etti. İkili işbirliği hızla gelişmeye başladı ve ortaya çıkan engelleri beraber aşmayı başardılar. Gürcistan bir anda kendini yeni dünya düzeninde buldu, bu ise Türkiye, AB ve ABD gibi güçlü partnerler sayesinde oldu. Bu ortaklar eski Sovyet baskısı altında yaşamış olan Gürcistan'ın yeniden doğmasına, ekonomik yönde değişmesine çok büyük katkıda bulunmuşlardır.

Gürcistan için de dost ve komşusu Türkiye fazlasıyla önem arz etmektedir. Mekale başındada anlattığım için Kuzey komşusu Rusya devletiğle yaşadığı sorunlar yaşayan Gürcistan bir çok ekonomi desteği Türkiyeden almıştır. Rusya ile gergin ilişkileri Gürcista'nı Türkiye'ye daha dayakınlaştırmıştır. Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının Gürcistan üzeri taşınması ekonomi olarak zayıf olan ülke için çok önemli gelir kaynağıdır bunun için Türkiye ile iyi ilişkiler kurulması hayatı önem taşımaktadır.

Türkiye- Gürcistan ilişkilerinide zaman zaman yaşanan problemlerin kolayca atlatılması her iki ülkenin samimi ve stratejik ortaklığından kaynaklanıyor. Bu ilişkiler bölgede olan komşular için örnek bir ilişki olduğu aşikar şekilde kendini göstermiştir. Gürcistan ekonomisinin inşaasında, sorunlarının çözümünde Türkiyen'in büyük destek ve rolünü asla unutmayacağız.

KAYNAKÇA

1. Dato Kokoshvili , "Ekonomi Bakakanı-Şida Kartlide 50 MW Rüzgar Santrali İnşaa Edilecek", 20 Şubat 2018, http:// netgazeti.ge/news/ 254158/ (Erişim Tarihi: 20.02.2018) s,1

2. Zurab Alavidze ,"Bakü-Tiflis-Kars demir Yolu Projesi Bizim Ülkemizin Ekonomisini Gelişimini sağlayacal" ,Gürcistan Bölgesel Kalkınma ve Alyapı Bakanı, 31 Ekim 2017, http:// www.mrdi.gov.ge/ge/news/, (Erişim Tarihi: 31.10.2017)s, 2

[70] "Bakü-Tiflis-Kars Demiryolun'dan ilk Tren Yola çıktı" , https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baku-tiflis- kars-demiryolunda-ilk-tren-yola-cikti/951643 (Anadolu Ajansı,30.10.2017)

[71] "Bakü-Tiflis-Kars demir Yolu Projesi Bizim Ülkemizin Ekonomisini Gelişimini sağlayacal" ,Gürcistan Bölgesel Kalkınma ve Alyapı Bakanı, http:// www.mrdi.gov.ge/ge/news/, (yazar, Zurab Alavidze 31.10.2017)

[72] "Ekonomi Bakakanı-Şida Kartlide 50 MW Rüzgar Santrali İnşaa Edilecek", Kaynak: http:// netgazeti.ge/news/ 254158/ (yazar, Dato Kokoshvili, 20.02.2018 yıl)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. "Türkiye-Gürcistan Ekonomi İlişkileri", Gürcistan Strateji ve Uluslararası İlişkiler Merkezi, Uzman görüşü, Gia Jandieri , (2016 say,58. s,4 Tiflis/Gürcistan)

4. *"Türkiye-Gürcistan Ekonomi İlişkileri", Gürcistan Strateji ve Uluslararası İlişkiler Merkezi, Uzman görüşü, Gia Jandieri, (2016 say,58. s,4 Tiflis/Gürcistan)

5. Cavid Valiev ve Araz Aslanlı,Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji, Ankara, Berikan Yayınevi,2011, s,381

6. "İşgal Olunmuş Bölge- Abxazya-Güney Osetya", Gürcistan Devleti http://gov.ge/index.php?lang_id= GEO&sec_id=213, , Resmi devlet sitesi, http://gov.ge/ index.php?lang_id=GEO&sec_id=214

7. "Gürcistan Milli Bankının Cumhurbaşkanı",**Business Press News**, 26 Şubat 2016, https:// bpn.ge/finansebi/20509-rogor-icvleboda-laris-kursi-erovnuli-bankis-prezidentebthan-erthad.html?lang=ka-GE,(Erişim Tarihi: 26 Şubat 2016)

8. Gürcistan'ın İstatistik kurumu Geostat.ge,genel 2018 verileri, http: // www.geostat.ge/?action=pa ge&p_id=133&lang=geo /(Erişim Tarihi:2018)

9. Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Türkiye istatistik Kurumu, https: //istatistik.yok.gov.tr/ (2017-2018 yıllar)

10. Anadolu Ajanı,"Bakü-Tiflis-Kars Demiryolun'dan ilk Tren Yola çıktı" , 30 Ekim 2017, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baku-tiflis- kars-demiryolunda-ilk-tren-yola-cikti/951643 (Erişim Tarihi:30 Ekim 2017)

11. "Türkiye Gürcistan Vize Anlaşmasında Değişiklik", UND Lojistik Haber Ajanı, 8 Şubat 2006,www.und.org.tr/tr/7846/turkiye-gurcistan-vize-anlasmasinda-degisiklik (Erişim Tarih: 08 Şubat 2006)

12. JAM-NEWS Haber ajanı,"Gürcistan ve Türkiye Başbakanları arasında çeşitli İşbirliği belgelerine imza attılar", https://jam-news.net/?p=39793&lang =ka, JEMNEWS,23 Mayıs 2017,(Erişim Tarihi:23 Mayıs 2017 yıl)

13. MedyaNews Haber Ajanı, "Giorgi Gaxaria (2017 yılda Gürcistan'ın Ekomomi ve Kalkınma Bakanı) Türkiye Ekonomi Başbakanla görüşü", http://medianews.ge/ge/giorgi-gakharia-turqetis-ekonomikis-ministrs- shekhvda/26779, 23 Mayıs 2017,(23 Mayıs 2017)

14. " **Parasal Reforma 1993 yılında"**, Rusya Parası Geçmişten Günümüze, htt ps://www.russian-money.ru/articles/reform-1993,27 Haziran 2017, (27 Haziran 2017)

15. Kaynak, https://news.ge

16. Turkish Statistics Unstitute: www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

17. Kaynak: The World Bank Group

18. Kaynak: World Bank Development Group.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(15)

Öğr. Gör. Dr. Nihat ÇEŞMECİ[73]; Öğr. Gör. Ezgi KIRICI TEKELİ[74]

GÖREME TARİHİ MİLLİ PARKI'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ[75]

EVALUATION OF GOREME HISTORICAL NATIONAL PARK IN TERMS OF SUSTAINABLE TOURISM

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Göreme Tarihi Milli Parkı'nın sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesidir. Çalışmada, öncelikle araştırma konusu ve yöntemiyle doğrudan ilgili olan literatür taranmış ve ikincil veriler elde edilmiştir. Elde edilen ikincil veriler ışığında, Göreme Tarihi Milli Parkı'nın SWOT analizi yardımıyla değerlendirilmesine imkân verecek birincil veriler, biçimsel mülakat tekniği ile toplanmıştır. Mülakatlarda elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda, milli parkın eşsiz doğası ile tarihi ve kültürel değerlerinin en önemli güçlü yönü olduğu, zayıf yönlerinin ise alan üzerinde farklı kurum ve kuruluşların söz sahibi olması nedeni ile denetim ve kararların uygulanamaması ve koruma altında olmasına rağmen gerekli özenin gösterilmemesidir.

Tespit edilen en önemli fırsatlar; milli parkın UNESCO tarafından koruma altında bulunması ve turizm yatırımları için sağlanan teşviklerdir. Milli parkta sürdürülebilir turizme yönelik tehditler ise; çarpık yapılaşma, yoğun araç trafiği ve alternatif turizm adı altında yapılan hatalar (motosiklet ve arazi araçları ile turlar) olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Göreme Milli Parkı, Sürdürülebilir Turizm, SWOT Analizi.
JEL Kodları: Q01, L83, Z32.

ABSTRACT

The aim of this research is to evaluate the Goreme Historical National Park in terms of sustainable tourism. In the study, firstly the literature, which is directly related with the research subject and method, was scanned and secondary datas were obtained. In the light of the secondary datas obtained, primary datas were collected by formal interview technique to allow the evaluation of Goreme Historical National Park with the help of SWOT analysis. As a result of the analysis of the datas obtained from the interviews, it is determined that the unique nature of the national park and its historical and cultural values are the most important strengths. The weaknesses of the Goreme Historical National Park are the lack of implementation of audits and decisions due to the fact that different institutions and organizations have a say in the area and that the necessary care is not given despite being protected.

The most important opportunities identified are the National Park's protection status by UNESCO and the incentives provided for tourism investments. Determined threats are; distorted housing, heavy vehicle traffic and mistakes made under the name of alternative tourism (tours with motorcycles, ATV's and off road vehicles).

Keywords: *Goreme National Park, Sustainable Tourism, SWOT Analysis.*
JEL Codes: *Q01, L83, Z32.*

[73] **Nevşehir H. B. V. Üniversitesi, Turizm Fakültesi; Nevşehir/TÜRKİYE; E-posta: nihat@nevsehir.edu.tr**
[74] **Iğdır Üniversitesi, Iğdır MYO; Seyahat, Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü; Turizm Rehberliği Programı; Iğdır/TÜRKİYE; E-posta: ezgi.kirici@igdir.edu.tr**
[75] **Bu makale, 16 Nisan 2015'te Nevşehir'de düzenlenen Kapadokya Turizm Paneli'nde sunulan aynı isimli bildiriden faydalanılarak kaleme alınmıştır.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Göreme Tarihi Milli Parkı, turistik açıdan olduğu kadar, tarihi ve kültürel açıdan da önem arz ettiğinden, buradaki turistik faaliyetlerin sürdürülebilirliği oldukça önemlidir. Sürdürülebilir turizm, bir turizm türü değil, turizm ve seyahat için bir şart ve turizmin önkoşuludur. Sürdürülebilir turizm anlayışı tüm turizm türlerine uygulanabilir. Kırsal turizm, yayla turizmi, çiftlik turizmi, yürüyüş, dağcılık, doğa turizmi, macera turizmi, rafting, kano, kayak, yavaş turizm gibi alternatif turizm adı altında sıralanan turizm türleri de sürdürülebilir turizm anlayışıyla gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, farklı turizm türlerinin görülebildiği Göreme Tarihi Milli Parkı'nın sürdürülebilir turizm açısından değerlendirmektir. Güçlü ve zayıf yönleriyle, fırsat ve tehditlerin tespit edilmesi, sadece yerel yönetim ve milli park yöneticilerine değil, aynı zamanda bölgede faaliyet gösteren turistik işletmeler için de yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR ANALİZİ

2.1. Kapadokya ve Göreme Tarihi Milli Parkı

Kapadokya'nın coğrafi konumunu ilk kez coğrafyacı Strabon belirlemiştir (Korat, 2010: 15). Bölgenin yaklaşık olarak 80.000 km'lik bir alanı kapladığı düşünülmektedir (Esin, 2000: 65). Eskiçağ Anadolu'sundaki birkaç önemli bölgeden bir olan Kapadokya, bugün yaklaşık olarak, Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri ve Malatya illerinin tümünü; Ankara'nın doğu, Yozgat ve Sivas'ın güney ve Adana'nın da kuzey bölümlerini kapsamaktaydı (Sevin, 2000: 47). Bugünkü Kapadokya ise, Kayseri, Niğde ve Kırşehir üçgeni içinde kalan coğrafi bölge olarak düşünülmelidir (Korat, 2010: 15). Kapadokya, Eskiçağ'da Anadolu'nun orta yerinde, çok geniş bir bölgenin adı olsa da, bugün Kapadokya dendiğinde akla hemen Göreme ve Ürgüp yöreleri ve peribacaları ile sınırlı turistik bir bölge gelmektedir (Sevin, 2000: 47). Eşsiz doğal oluşumları, vadileri ve çok sayıdaki kaya içerisine oyulmuş manastır, kilise ve yaşam alanıyla Kapadokya Bölgesi'nin özünü teşkil eden alan, günümüzde Göreme Tarihi Milli Parkı olarak bilinmektedir. Milli Park, Nevşehir il sınırları içerisinde, 1 ilçe merkezi (Ürgüp), 3 kasaba (Uçhisar, Ortahisar, Göreme) ve 2 köy (Çavuşin, Aktepe) de dahil olmak üzere jeomorfolojik, doğal ve kültürel değerleri ihtiva eden, 9.614 hektarlık alana kurulmuştur. Milli park sınırı kuzeyde Avanos'a kadar uzanmakla birlikte Avanos ilçe merkezi milli park alanına dâhil değildir. Bakanlar Kurulu Kararı ile 1986 yılında "Göreme Tarihi Milli Parkı" olarak ilan edilmiş ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından da 6.12.1985 tarihinde 357. sırada "Göreme Tarihi Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kayalık Alanları" adıyla Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Listesine alınmıştır (www.milliparklar.gov.tr).

2.2. Sürdürülebilir Turizm

Terim olarak sürdürülebilirlik son 20-30 yıldır kullanılmaktadır. Sürdürülebilirlik ile gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamalarını engellemeden, şimdiki kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması ifade edilmektedir. Sürdürülebilirlik, çevre, insan ve ekonomi üzerine kuruludur (Varnacı Uzun, 2012: 47). Sürdürülebilir kalkınma ile ilgli ilk yaklaşımların temeli ciddi anlamda 1970'li yıllarda atılmıştır. 5 Haziran 1972 tarihinde Stockholm'de 113 ülkenin katılımı ile gerçekleşen bir konferansla, insanoğlunun o güne kadar sürdürdüğü ekonomik ve sosyal kalkınma modellerinin doğal çevreyi dikkate almadığı ve bunun sonucunda, ekosferdeki çeşitli sistemlerin dengesinin bozulmaya başladığı gerçeği tescil edilmiştir. Ayrıca, insan kaynaklı çevre sorunlarının evrensel düzeyde ele alınması zorunluluğunun kabul edilmesi söz konusu konfreans sonucunda bir deklarasyonla yayımlanmıştır. Bu deklarasyonla 5 Haziran tarihi, Dünya Çevre Günü ilan edilmiş, insan çevresi kavramı ilk kez gündeme getirlmiş ve çevre sorunlarının tüm insanlığın sorunu olarak kabul edilmesi gerektiği ve çözüm için evrensel düzeyde hareket edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000: 151).

Yapılan bir diğer araştırmaya göre, sürdürülebilir kalkınma kavramı, ilk kez Brundtland Komisyonu olarak adlandırılan ve 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" başlığı ile yayınlanan Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun raporunda gündeme getirilerek, önemi vurgulanmıştır. Raporda yer alan ve daha sonra yaygın bir şekilde kullanılan tanımlama şöyledir: "Gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin bugunkü kuşakların gereksinimlerini karşılayabilen kalkınma"

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şeklindedir (Akış, 1999: 37). Brundtland Komisyonu'nun tanımı basit olmakla birlikte, sürdürülebilir kalkınma iktisat literatüründe çok tartışmalı bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınmanın hedefi ekonomik büyümeyi doğal kaynakları koruyarak gerçekleştirmektir. Çünkü, ekonomik büyümenin süreklilik arz edebilmesi için ekolojik dengenin sağlanması gerekir (Akış, 1999: 37). Ekonomideki sürdürülebilirlik tartışmalarının yansıması sonucunda, turizm alanına yeni bir kavram eklenmiş ve "sürdürülebilir turizm" yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Sürdürülebilir turizmde, turizmden beklenen ekonomik yararların toplumsal ve ekolojik amaçlarla bütünleştirilmesi esastır. Ekolojik amaçların gerçekleştirilmesi doğal kaynak ve çevresel yönetim araçlarıyla olanaklı görülmektedir (Ceylan, 2001: 172). Turizmde sürdürülebilirlik, gelecekteki fırsatları korurken ve artırırken mevcut turistlerin ve turist çeken bölgelerin gereksinmelerinin karşılanması olarak da düşünülmelidir. Sürdürülebilir turizmin gelişmesi kültürel bütünlüğün, temel ekolojik sürecin ve biyolojik canlılığın devamına bağlıdır (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000: 153).

Çavuş ve Tanrısevdi (2000: 155)' ye göre, sürdürülebilir turizm bir takım prensiplere sahiptir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Kaynakları sürdürülebilir biçimde kullanmak, aşırı tüketimi, atığı ve israfı azaltmak, çeşitliliği sağlamak ve bunları sürdürmek, turizmi planlamaya entegre etmek, yerel ekonomileri desteklemek ve güçlendirmek, yöre halkının karar mekanizmalarına katılımını sağlamak, sektör bileşenlerine ve halka sürekli danışmak, turizmi sağduyulu bir şekilde pazarlamak ve araştırma yapmaktır.

Sürdürülebilir turizm ve çevre duyarlılığını yansıtan uygulamalara dünyadan çeşitli örnekler verildiğinde, işletmelerin ve destinasyonların konuya olan yaklaşımlarını dikkate alarak bu yaklaşımların turizm endüstrisinde bir felsefe olarak ele alındığında, nasıl sonuçlar verdiğini anlamak mümkün olabilmektedir. Örneğin, Kanada, Brundtlan Raporu (1987)'ndan sonra çevre ve ekonomi ile ilgili ulusal bir yuvarlak masa toplantısı yaparak sürdürülebilir turizm gelişimini sağlayacak uygulama kuralları geliştirmiş ve bu konuda turizm endüstrisi bileşenlerinin geniş ölçüde desteğini almıştır (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000: 155). Kanada'nın sürdürülebilir turizm felsefesine yönelik gerçekleştirdiği bu uygulamaların yanı sıra dünyada konu ile ilgili diğer örnekler, sürdürülebilirlik yaklaşımının ülkeler ve işletmeler nezdinde güçlenmesine ışık tutmaktadır. Sürdürülebilir turizm anlayışını ilk benimseyen ülkelerden olan Costa Rica, ülkenin çeşitli ekolojik varlıkları, milli parkları ve vahşi yaşam ortamlarının ticarileşmesi karşısında eko-turizm anlayışını geliştirerek günümüzde ülke genelinde eko-sistemin bütünlüğüne zarar vermeyecek bir ortam yaratmayı başarmıştır. Belize, Ekvador, Meksika, Nepal ve Ruanda gibi ülkeler de Costa Rica örneğini izlemişlerdir (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000: 155).

Avustralya Queensland bölgesinde Ramada otel grubu, yatırım sürecinde bölgenin doğal dokusuna zarar vermemek, zarar verdiği ölçüde ise bu zararı telafi etmek üzere otellerinin yapımı sırasında inşaat alanında kesmek zorunda kaldıkları her bir ağaç için 10.000 Avustralya dolarını, Doğayı Koruma ve Yaşatma Komisyonu'nuna ait bir fona aktararak sürdürülebir turizm projelerine maddi kaynak yaratmıştır (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000: 156). Avustralya Ulusal Olimpiyat Komitesi'nin 2000 yılı Sidney Olimpiyatları'na hazırlık çalışmaları çerçevesinde Sidney plajlarının bir kısmı üzerine plaj voleybolu oynanması için voleybol sahaları yapma kararına Sidneyliler aşırı bir tepki göstererek bu sahaların yapılması kararını protesto etmişlerdir. Benzer bir protesto örneğini ve bunun başarısını ülkemizde de görmek mümkündür. Eurogold firmasının siyanürle altın çıkarma girişimine Bergamalılar uzun soluklu bir direniş göstermişler ve firmanın bu konuda geri adım atmasını sağlamışlardır.

Milli parkları sürdürülebilir turizm açısından değerlendiren azımsanmayacak sayıda araştırma yapılmıştır. Örneğin, milli parklarda sürdürebilir ekoturizm konusunda komşumuz Iran'da yapılan bir araştırmada, Tandooreh Milli Parkı'nın yüksek bir ekoturizm potansiyeline sahip olduğu, ancak yeterli altyapının olmadığı ve tanıtım eksiklerinin oduğu tespit edilmiştir (Sayyed, Mansoori ve Jaybhaye, 2013). Yine Iran'da Boujagh Milli Parkı'nda sürdürülebilir turizm ile ilgili yapılan bir diğer araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Reihanian v.d., 2012). Yaygın kabule göre, Milli Park kavramının ilk kez hayata geçirildiği ülke ABD'dir. Yellowstone Milli Parkı'nın 1872 yılında ilan edilmesi ile başlayan doğa koruma çalışmaları, dünyanın her kıtasında günümüze dek ivme kazanarak hem hızlanmış hem de çeşitlenmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cumhuriyet sonrası Türkiye'sinde ise, Millî Park yaklaşımı ve "Millî Park" kavramını ilk defa dikkatlere sunan ve okuyucu ile paylaşan Prof. Dr. Selahattin İnal olmuştur (Dağdaş ve Kallimci, 2010: 130).

Ülkemizde, Honaz Dağı Milli Parkı ile ilgili yapılan bir araştırmanın sonucunda, milli parkın devamlılığını zedelemeden, koruma-kullanma dengesi gözetilerek işletilmesine yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu önerilerden bazıları milli parkın spor kampları amacıyla kullanılması ve eğitim turizmi için değerlendirilmesi gerektiğidir (Dağdaş ve Kallimci, 2010: 130). Yapılan bir başka çalışmada, Isparta İli, Akdeniz Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Kovada Gölü Milli Parkı'nın sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi ele alınmıştır. Araştırma ile Kovada Gölü Milli Parkı'nın potansiyeli ile ekolojik sorunlarının belirlenmesi, tanıtılması ve milli parkın sürdürülebilirliğine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Kovada Gölü Milli Parkı, bölgesel ölçekte önemli bir rekreasyon alanı olmakla birlikte, tanıtımının artırılması ile ülke genelinde önemli bir turizm merkezi haline dönüştürülebilecek değere sahip olduğu belirtilmiştir (Bahadır, 2013: 287). Bir başka araştırmada ise, Küre Dağları Milli Parkı'nda en uygun yönetim stratejisinin belirlenmesi için ilgi gruplarının (1-yerel halk, 2-kamu kurumu temsilcileri, 3-sivil toplum kuruluşu temsilcileri, 4-potansiyel turistler) görüşlerinin ortaya konulması ve yönetim sürecine etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması amaçlanmıştır. Yapılması düşünülen KDMP yönetim planının hazırlık aşamasında, katılımcılar tarafından tercih edilen yönetim stratejisinin dikkate alınması, planın dinamik ve uygulanabilir bir yapıda olmasına, çatışmaların önlenmesine ve böylece milli parkın sürdürülebilir yönetimine katkı sağlanacağı belirtilmiştir (Daşdemir ve Güngör, 2008: 23). Kazdağı Milli Parkı'nda yapılan araştırmada ise, belirlenen turizm aktivitelerinin çevreye duyarlı olması ve eko-turizmin yaygınlaştırma gerekliliği üzerine durulmuştur (Kelkit, Özel ve Demirel, 2005: 141). Milli parkların yanı sıra, Efes ören yerinin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak kullanımını ve bunu sağlayacak dengeli bir yaklaşımın gerekliliği, Eser, Dalgın ve Çeken, (2010: 28) tarafından vurgulanmıştır. Bütün bu örneklerden hareketle, Türkiye'nin sahip olduğu turistik kaynakların gelecek kuşaklara aktarabilmek için turizm olgusunun yerel ölçekte sürdürülebilirlik felsefesi altında ele alınarak benimsenmesi gerektiği söylenebilir (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000: 157).

3. YÖNTEM

3.1. Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırma keşifsel bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle yoğun bir kaynak taraması yapılmış ve uzman kişilerle görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Çalışmada, öncelikle araştırma konusu ve yöntemiyle doğrudan ilgili olan literatür taranmış ve ikincil veriler elde edilmiştir. Elde edilen ikincil veriler ışığında, Göreme Tarihi Milli Parkı'nın SWOT analizi yardımıyla değerlendirilmesine imkân verecek birincil veriler, biçimsel mülakat tekniği ile toplanmıştır. Biçimsel mülakat tekniğinde (görüşme formu yöntemi) mülakatı yapan kişi, önceden hazırlanmış konu ve alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 122). Mülakatlar, Orman ve Su İşleri İl Şube Müdürü, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü, Nevşehir Müzesi Müdürü, Nevşehir Rehberler Odası Başkanı, Nevşehir HBVÜ-Turizm Fakültesi öğretim elemanları, seyahat acentası yöneticileri ve profesyonel turist rehberleri ile toplamda 15 kişi ile gerçekleşmiştir. Yapılan mülakatlar yüz yüze gerçekleşmiş olup, ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Mülakata katılan her bir katılımcıya dört temel soru yöneltilmiştir. Bu sorular sırasıyla: Göreme Tarihi Milli Parkı'nın sürdürülebilir turizm açısından (1) güçlü ve (2) zayıf yönleri nelerdir ve sürdürülebilir turizm açısından Milli Park için hangi (3) fırsat ve (4) tehditler olduğunu düşünüyorsunuz? Ayrıca, Milli Parkın zayıf yönlerini azaltabilmek ve tehditleri önleyebilmek için, neler yapılabileceği konusunda da katılımcıların görüşleri not edilmiştir.

3.2. Verilerin Analizi

Mülakatlardan elde edilen verilerin çözümlenebilmesi için, öncelikle mülakat sorularına verilen cevaplar içerdikleri benzer ifadelere göre gruplandırılmıştır. Daha sonraki adımda, bu gruplar içerisinde en sık tekrarlanan ifadeler tespit edilerek, tekrarlanma sıklıklarına göre sıralı bir şekilde SWOT tablosuna yerleştirilmiştir. SWOT Analizi, bir kurumun, tekniğin, sürecin, durumun veya kişinin güçlü (Strengths) ve

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

zayıf (Weaknesses) yönlerini belirlemek, iç ve dış çevreden kaynaklanan fırsat (Opportunities) ve tehditleri (Threats) saptamak için kullanılan stratejik bir tekniktir (tr.wikipedia.org). SWOT matrisi olarak da bilinen analiz, işletmecilik ve doğal kaynak yönetimi alanlarında sıkça kullanıldığı gibi, sürdürülebilir turizm alanında durum tespiti yapmak için de sıkça kullanılmıştır (Reihanian v.d., 2012: 225). Mülakatların SWOT tekniği ile analizinden elde edilen veriler ve literatür taramasından elde edilen veriler ışığında, GTMP'nin sürdürülebilir turizm açısından genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

4. BULGULAR

Göreme Tarihi Milli Parkı'nda sürdürülebilir turizm konusunda yapılan mülakatlar sonrasında elde edilen ifadeler analiz edilerek özetlenmiş, bir SWOT tablosu (**Tablo 1**) haline getirilmiş ve aşağıda sırasıyla değerlendirilmiştir:

Tablo 1: Göreme Tarihi Milli Parkı Sürdürülebilir Turizm SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
• UNESCO tarafından Dünya Kültürel ve Doğal Miras Listesine alınmış olması (Eşsiz bir bölge olması) • Jeolojik bakımdan önemli olması • Dünyada bilinirliğinin yüksek olması • Milli Park sınırları içerisinde yeterli yatak kapasitesinin olması • Zengin tarihi ve kültürel birikimi • Tamamlayıcı aktivitelerle turizmin desteklenebilmesi • Bizans dönemi kiliseleri, evler ve güvercinlikler bulunması • Turizm potansiyelinin yüksek olması • Dört mevsim ziyaret edilebilir olması • Sıcak hava balonculuğunda dünyada ilk sırada olması	• Milli Park sahası üzerinde farklı statüde korunan alanın bulunması nedeniyle alan üzerinde birden çok kurumun söz sahibi oluşundan kaynaklı sorunlar • Yerel halkın bilinçsiz olması • Denetim ve uygulamaların zorluğu • Ulaşım, altyapı, yüksek gerilim hattı, içme suyu ile ilgili problemler • Koruma altında olmasına rağmen gerekli özenin gösterilmemesi • Kanuni yaptırım ve caydırıcı cezaların olmaması • Çok hızlı bir şekilde tahribatın olması • Kullanım baskısının fazla olması • Sürdürülebilir eylem planının olmaması • Alan yönetiminin olmaması • Yeterli gezi rotalarının bulunmaması • Güvenlik yetersizliği
FIRSATLAR	**TEHDİTLER**
• UNESCO'dan destek alınabilmesi • Turizm yatırımları için sağlanan teşvikler • Yeni keşfedilecek alanların varlığı • Erciyes kayak merkezinin yakınlığı • Yabani yaşamın, bitki ve hayvan türlerinin fazla zarar görmemiş olması	• Çarpık yapılaşma (Turistik eşya satış üniteleri, barakalar) • Alternatif turizm adıyla yapılan uygulamalar (motosiklet, atv ve arazi araçlarıyla yapılan turlar) • Yoğun araç trafiği • Tarımsal faaliyetlerin azalması • Çöpler ve atık sorunu • Kilise içlerinde tahribatın devam etmesi • Taşıma kapasitesinin üzerinde ziyaretçi • Artan betonlaşma ve yapılaşma

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4.1. Göreme Tarihi Milli Parkı'nın Güçlü Yönleri

Mülakatlar sonrasında elde edilen verilerden yola çıkarak, GTMP'nın en belirgin (en sık tekrarlanan ifadeler) güçlü yönleri şunlar olmuştur: a) UNESCO dünya mirası listesinde olması; b) eşsiz bir bölge olması ve c) Jeolojik bakımdan önemli olmasıdır. Bu ifadeler daha ziyade milli parkın eşsiz doğal güzelliğine vurgu yaparken, bunların yanı sıra, milli parkın tarihi değerini de ön plana çıkaran güçlü yönleri "Zengin tarihi ve kültürel birikim" ve "Bizans dönemi kiliseleri, evler ve güvercinlikler bulunması" ifadeleri ile sıkça vurgulanmıştır. Göreme Tarihi Milli Parkı'nın bir turizm merkezi olarak da çok sayıda güçlü yönü olduğu tespit edilmiştir. Turistik açıdan güçlü yönleri şu ifadelerle belirtilmiştir: "Tüm dünyada bilinirliğinin yüksek olması", "Dört mevsim ziyaret edilebilir olması", "Turizm potansiyelinin yüksek olması", "Tamamlayıcı aktiviteler ile turizmin desteklenebilmesi" ve "Sıcak hava balonculuğunda dünyada ilk sırada olması".

4.2. Göreme Tarihi Milli Parkı'nın Zayıf Yönleri

Her ne kadar milli parkın çok sayıda güçlü yönü tespit edilmişse de, belirlenen zayıf tarafları da bir hayli fazla olmuştur. Sürdürülebilir turizm açısından, bu zayıf yönlerin iyileştirilmesi birinci derecede öncelik taşımalıdır. Milli parkın en sık tekrarlanan zayıf yönleri şu şekilde tespit edilmiştir: a) Farklı statülerde korunan alanların bulunması; b) Yerel halkın bilinçsiz olması ve c) Denetim ve uygulamaların zorluğu. Milli parkın içerisinde yerleşim alanlarının bulunmasından dolayı, "Ulaşım ve altyapı ile ilgili problemler" de milli parkın sık tekrarlanan bir zayıf yönü olmuştur. Alanın "Koruma altında olmasına rağmen gerekli özenin gösterilmemesi" ve "Kullanım baskısının çok fazla olması" sonucunda "Çok hızlı bir şekilde deforme olması" ifadeleri milli parkın zayıf yönlerini belirten diğer ifadeler olmuştur. Bu zayıf yönlerin yanı sıra, "Sürdürülebilir eylem planının olmaması" ve "Alan yönetiminin olmaması" ifadeleri de milli parkın için çok önemli eksiklikler olarak ortaya çıkmıştır.

4.3. Göreme Tarihi Milli Parkı için Fırsatlar

Milli parkın UNESCO tarafından koruma altında bulunması, önemli bir fırsat olarak görülmüş ve "UNESCO'dan destek alabilmesi" ifadesi mülakatlarda sıklıkla tekrarlanmıştır. **"**Turizm yatırımları için sağlanan teşvikler" milli parkta sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi için bir diğer fırsat olarak belirlenmiştir. Milli parkın geniş bir alanı kapsaması ve henüz kitlesel turistlerin yoğun akınına uğramamış "Keşfedilecek yeni alanların varlığı" ile "Yabani yaşamın, bitki ve hayvan türlerinin zarar görmemiş olması", sürdürülebilir turizm için önemli fırsatlar olarak görülmüştür. Ayrıca "Çok yakınlarında Erciyes kayak merkezinin olması" kışın da milli parkın ziyaret edilebilir kılınması için bir fırsat olarak belirlenmiştir.

4.4. Göreme Tarihi Milli Parkı için Tehditler

Milli parkta sürdürülebilir turizm için en önemli tehditlerin, "Çarpık yapılaşma", "Yoğun araç trafiği" ve "Alternatif turizm adı altında yapılan hatalar (motosiklet, jeep, atv vb. araçlarla turlar)" olduğu tespit edilmiştir. Her geçen yıl bölgeye yönelik artan turist sayısı yüz güldürse de milli park için "Taşıma kapasitesinin üzerinde ziyaretçi alınması" tehdidi söz konusu ve bunun sonucunda milli park içindeki "Çöpler ve atıklar" ile "Kilise içlerinde tahribatın devam etmesi" sürdürebilir turizm açısından diğer önemli tehditler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede turizm geliştikçe "Tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilememesi" de dikkat çeken bir diğer tehdit olarak tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra, "Turist sayısı artıkça betonlaşmanın artması" ve "Kontrolsüz büyüme" de milli pakta sürdürülebilir turizmi tehdit eden unsurlar olarak belirlenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Turizmde temel kaynaklar olan doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi, turizmde sürdürülebilirliğin temelini oluşturmaktadır. Turizmin sürdürülebilir olması için dikkat edilmesi gereken nokta, turizmden beklenen ekonomik yararların doğal, tarihi ve kültürel değerlere zarar vermeden elde edilmesidir. Göreme Tarihi Milli Parkı içerisinde gerçekleştirilen turizm faaaliyetlerinin bölge halkı için önemli bir gelir kaynağı olduğu söylenebilir. Milli park, eşsiz doğası ile tarihi ve kültürel

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

değerleri sayesinde dünyanın her köşesinden turist çekmektedir. Ancak, araştırma bulgularına dayanarak, bu güçlü yönlerinin yanı sıra sürdürülebilir turizm açısından bir çok zayıf yöne de sahip olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu zayıf yönlerin ise, acilen iyileştirilememesi durumunda, birer tehdit haline dönüşmesi söz konusu olacaktır. Araştırma için yapılan mülakatlarda, mülakata katılanların ifadelerinden de yararlanarak, Göreme Tarihi Milli Parkı'nda sürdürülebilir turizm için bazı önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Rehberler ve yerel halk milli parkın korunması konusunda bilinçlendirilmeli,
- Temizliğe önem verilmeli ve vadilerde yürüyüş yapanlar bu konuda uyarılmalıdır,
- Farklı ülkelerde benzer özellikteki milli parklar incelenmeli ve kıyaslama ile örnek alma yoluna (benchmarking) gidilmelidir,
- Görsel kirliliğin önüne geçilmeli (barakalar kaldırılmalı, satış büfeleri belli yerlerde ve standartlarda inşa edilmeli),
- Tarım alanları korunmalı. Milli parkta organik tarıma önem verilmeli ve organik tarımla turizm entegre edilmeli (böylece arazi sahibi yerel halkın da turizm gelirinden pay alması sağlanmalıdır),
- Göreme Tarihi Milli Parkı bölgesel uygulamalara başlamalı (bazı bölgelere veya milli parka girişte ücret alınabilir),
- Belli yerler belli zamanlarda kapatılmalı ve sınırlı sayıda ziyaretçi alınmalı,
- Milli Park içerisinde gezi kuralları belirlenmeli, güvenliğe önem verilmeli ve milli parkın tamamı kontrol edilmeli.

KAYNAKÇA

1. Akış, S. (1999). Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10, 36-46.

2. Bahadır, M. (2013). Kovada Gölü Milli Parkı'nın Sürdürülebilir Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 30, 287-310.

3. Ceylan, T. (2001). Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 169-177.

4. Çavuş, Ş. ve Tanrısevdi, A. (2000). Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Ölçekli Bir Sürdürülebilir Turizm Gelişme Modeli Önerisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11, 149-159.

5. Dağdaş, S. ve Kallimci, M. (2010). Honaz Dağı Milli Parkı'nın İşlev Zenginliği ve Kullanım Planlaması. *3. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, 1, 130-143.

6. Daşdemir, İ. ve Güngör, E. (2008). Küre Dağları Milli Parkı Optimum Yönetim Stratejisinin Belirlenmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 10(13), 23-36.

7. Eser, S., Dalgın, T. ve Çeken, H. (2010). Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 27-34.

8. Esin, U. (2000). Doğal Çevre ve Kültürler. Sözen, M. (Ed.), *Kapadokya* içinde (ss. 64-77). İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı. 2. Baskı.

9. Göreme Tarihi Milli Parkı'nda Alan Yönetimi ve Yönetim Etkinliği. (b.t.). Erişim Tarihi: 15 Kasım 2014, http://www.milliparklar.gov.tr/belgeler/goreme_rapor1.pdf.

10. Kelkit, A., Özel, A.E. ve Demirel, O. (2005). A Study Of The Kazdağı (Mt. Ida) National Park: An Ecological Approach To The Management Of The Tourism. *International Journal Of Sustainable Development&World Ecology*, 12(2), 141-148.

11. Korat, G. (2003). *Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya*. İstanbul: İletişim Yayınları.

12. Reihanian, A., Mahmood, N.Z.B, Kahrom, E. ve Hin, T.W. (2012) Sustainable Tourism Development Strategy by SWOT Analysis: Boujagh National Park, Iran. *Tourism Management Perspectives*, 2012 (4), 223-228.

13. Sayyed, M.R.G., Mansoori, M.S. ve Jaybhaye R.G. (2013) SWOT Analysis of Tandooreh National Park (NE Iran) for Sustainable Ecotourism. *Proceedings of the International Academy of Ecology and Environmental Sciences*, 3(4), 296-305.

14. Sevin, V. (2000). Tarihsel Coğrafya. Sözen, M. (Ed.), *Kapadokya* içinde (ss. 44-61). İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı. 2. Baskı.

15. Swot Analizi. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017, http://tr.wikipedia.org/wiki/SWOT_analizi.

16. Varnacı Uzun, F. (2012). *Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

17. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(16)

Doç. Dr. Neşide YILDIRIM*

ORHUN ABİDELERİNDE SOSYAL HİZMET UNSURLARI
SOCIAL WORK ELEMENTS IN ORHUN MONUMENTS

ÖZ

Orhun Abideleri; Göktürk harfleriyle yazılmış ilk yazılı belgelerdir. Türk dili, tarihi, edebiyatı, sosyolojisi, sanatı, kültürü, sosyal yapısı, devlet anlayışı ve sosyal hizmet konusunda şaheser niteliğindedir. Sosyal hizmet bilimsel anlamda yardımı amaçlar. Yardımı; birey (mikro), grup (aile=mezzo) ve topluma (makro) yönelik düşünmek gerekir. Problemlerin çözülerek insan ve toplumun refahı amaçlanan yardımları; "kamu", "sivil toplum kuruluşları" ve "hayırsever kişilerin yardımları" olarak sınıflandırabiliriz. Orhun Abidelerinde kamu yardımları söz konusudur.

Devletin otorite boşluğu dolayısıyla milletin dağılıp yoksullaştığı; aç, dağınık ve çıplak kaldığı; bu sıkıntıları giderdikleri ve milleti refaha kavuşturdukları hem Bilge Kağan hem de Kül Tiğin Kağan anıtında anlatılmıştır. Bilge Kağan Allah'ın yardım ve lütfu ile ve biraz da talihi olduğu için hükümdar olduğunu; gece ve gündüz durmadan çok çalışarak fakir, yoksul, aç, çıplak ve dağınık milletini toparlayarak birlik ve beraberliği sağladığını ve refahlı kıldığını belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abide, Orhun Abideleri, Sosyal Hizmet.

ABSTRACT

Orkhon Inscriptions are the first written documents written in Göktürk letters. It is a masterpiece of Turkish language, history, literature, sociology, art, culture, social structure, state understanding and social work. The social service aims to help scientifically. Help should be considered as individual (micro), group (family = mezzo) and society (macro). Aids which aim the welfare of people and society by solving the problems, can be classified as "public", "non-governmental organizations" and "Benevolent helps/ charities". There are public aids in Orkhon Monuments.

Due to the authority gap of the state, how the nation is dispersed and impoverished; how the nation is hungry, scattered and naked; how they fixed these troubles by solving the problems and brought the nation to welfare are described in the both Bilge Kagan and Kül Tiğin Kagan monument. Bilge Khan stated that he became the ruler with Allah's help and grace and a little fortune. He provided unity and solidarity and made the nation prosperous by working hard at night and day; by gathering the poor, the hungry, the naked and the scattered nation.

Keywords: *Monument, Orkhon Inscriptions, Social Work.*

*** Doç. Dr.; Sakarya Üniversitesi; Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü; Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: nyildirim@sakarya.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Toplum hayatı hem iyiliklerin hem de problemlerin kaynağıdır. Medeniyet; kültür, bilgi, bilim, yerleşim düzeni (köy, şehir), eğitim, toplum değerleri ve düzeni, devletlerin kuruluşu, güvenliği gibi insanların bir arada yaşamasından kaynaklanan olumlu ilişkileri; şiddet, çatışma, etnik ve dini ayrımcılık, cinsel istismar, aile içi şiddet, boşanmalar da olumsuz yönlerini, problemli yönlerini gösterir. Sosyal hizmet, sosyal ilişkiler ve sosyal etkileşimlerden kaynaklanan problemlerin önlenmesinde ve çözümünde insanlara yardım ederek sosyal işlevselliklerini geliştirmeye yönelik disiplindir. Problemli insanların hayata bakış açılarını değiştirerek, iyimser olmayı, hayattan yılmamayı ve hayata sarılarak, işini en iyi yapabilecek duruma gelebilmesi için zayıf yanlarını güçlendirerek kendi ayakları üzerinde durmayı sağlamaktır. Problem ve yardımlar aşağıda belirtilen altı temel ilkede aranmalıdır. Bunlar:

1) *Bir arada yaşayan insanlar yaşam hakkına sahip bir varlıktır. Yaşama hakkı en temel haktır; toplumda yaşam hakkını tehdit eden her şey, onun can ve mal güvenliğini ortadan kaldırır, insanın yaşam hakkı olan can varlığı korunmalıdır. Bu hak en temel ve en öncelikli haktır;*

2) *İnsan özgür bir varlıktır; özgürlüğünün daraltılması/kısıtlanması kişisel olarak onu her yönüyle rahatsız eder;*

3) *İnsan önemli ve emsalsizdir; kıymetli bir varlıktır,bunun ihlali sıkıntı meydana getirir;*

4) *İnsanların birbirleriyle etkileşiminden doğan kişisel, ailevi ve toplumsal problemleri olduğu gibi; aslında insanların bir arada yaşamasından iyilik, güzellik, medeniyet, kültür ve mutluluklar da doğar, bunu bulmalıyız;*

5) *İnsanlar; kişisel, ailevi, toplumsal veya diğer sosyal problemlerini kendi başlarına çözemedikleri zaman profesyonel yardıma ihtiyaç duyarlar;*

6) *Problemleri hafifletmek, insanın hayatını zenginleştirmek için meslek ve disipline (bilime) ihtiyaç vardır* (Yıldırım ve Yıldırım, 2008:8; bkz., Yıldırım, 2014: 829-839). Bu da sosyal hizmettir.

Orhun Abidelerindeki sosyal hizmet unsurlarının, bu altı ilke etrafında incelenmesi yapılırken, ifadelerde yardım temelini oluşturan yukarıdaki altı unsurun önemli bir kısmını bulmak mümkündür. Mesela can güvenliği, özgürlük (dağınıklıktan kurtarmak, toplamak), insana gereken değerin verilmesi (gece gündüz milletin refahı için çalışmak; ölümden, açlıktan, çıplaklıktan ve sefaletten kurtarmak); düzen (hukuk) ve refahın sağlanması, Abidelerdeki sosyal hizmet unsurları olarak değerlendirilebilir. Bu unsurlar Kül Tiğin ve Bilge Kağan Abidelerinde çoğu birlikte zikredilerek ve tekrarlanarak geçmektedir. Hiçbir unsur bağımsız cümle halinde yer almamıştır. Her iki abide de geçen ve çalışmada ayrı ayrı inceleme konusu yaptığımız sosyal hizmet unsurlarından; ölüm: 12, devlet: 20, düzen: 16, fakirlik: 7, açlık: 6, çıplaklık: 5, zengin kılmak: 6, dağınıklıktan kurtarmak/toplamak ve refahlı kılmak: 6 olmak üzere toplamda 78 defa geçmektedir. Dolaylı anlatımlarla birlikte bu unsurların sayısı yüze yaklaşmaktadır. Bunların dışında yine her iki Abidede sosyal hizmetle ilişkili "mahvolmak", "yok olmak", "perişan olmak", "dağılmak", "yaya kalmak", "içte aşsız, dışta elbisesiz kalmak", "düzensiz (sahipsiz, başıboş) kalmak", disiplinsiz/düzensiz, işsiz ve güvencesiz kalmak gibi unsurlara da birden fazla yer verilmiştir. Bilge Kağan'ın kayın pederi olan Tonyukuk, ihtiyarlık devrinde Abidesini bizzat kendisi dikmiştir ve Abidedeki metinlerde Çin'de İlteriş Kağan'ın ihtilali, bu ihtilale Tonyukuk'un katılışı ve ihtilali nasıl yaptıkları, sonrasındaki savaşlar ve tarihi olaylar anlatılmaktadır (Ergin, 2011: xx)[76].

Türklerin İslam dinini kabul etmesinden önce yazılan Orhun Abideleri, muhteva olarak Türk tarihi ve kültürü bakımından önemli olduğu gibi Türk sosyolojisi ve sosyal hizmet anlayışı için de önemlidir.

[76] Orhun Abideleri 8. yüzyılın ilk yarısında dikilen altı adet anıt taştan ibarettir. Anıt taşlardaki yazı "runik" şeklindedir. Abideler Bilge Kağan (735), Kül Tiğin Kağan (731) ve vezir Tonyukuk (726? 731) için dikilmiştir. Kül Tigin abidesinin metnini kardeşi Bilge Kağan yazmış, yeğenleri Yollug Tigin ise taşa kazımıştır. Bilge Kağan abidesindeki metin ile Kül Tigin abidesindeki metin çoğunlukla aynı düşünceleri ifade eder. Bilge Kağan'ın anıt taşını oğlu diktirmiştir. Vezir Tonyukuk abidesi iki ayrı taştan meydana gelmektedir ve faaliyetlerini ifade eden düşüncelere yer verilmiştir. Anıt taşlar Moğolistan'da Baykal gölüne dökülen Orhun nehri civarındadır ve ismini buradan almaktadır. Tonyukuk abidesi yaklaşık 360 km uzakta, Tola Irmağı'nın yukarı yatağındaki Bayn Tsokto (Bayn Çokto) bölgesindedir. Farklı yerlerde olmasına rağmen aynı döneme ait ve benzer tarihi konuları belirtmesi açısından birlikte anılmaktadırlar.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Abidelerde; Türklerin yabancıların siyasetine alet olduğu zamanlarda bozulduğu, devlet kademelerinde bilgili ve ehil olmayan kadronun iş başına getirildiği zaman yönetim düzeninin iyi çalışmayıp, ahalide hoşnutsuzluk görüldüğü, yabancı kültürün Türk birliğini zedeleyip, kişiliğini kaybettirdiği, hitabet ve konuşma sanatına uygun bir anlatımla verilmiştir. Türk milletinin en zor şartlarda bile içinden kuvvetli şahsiyetler çıkarıp ülkeyi kurtardığı, devleti yeniden kurup, güçlendirdiği anlatılan abidelerde; devlet deneyimi yanında Türklük ve bağımsızlık fikrine de yer verilmiştir. Ayrıca kağanların ulusa hesap vermesi en sade bir dille anlatılmıştır.

Sosyal hizmet, problem temfakirlikteelli olarak bilimsel anlamda maddi ve manevi yardım etmeyi amaçlamaktadır. Yardım, geniş anlamda; bireye (mikro), gruba (özellikle aile=mezzo) ve topluma (makro) yönelik düşünülebilir. Yardım yoluyla insani ilişkilerde problem çözmeyi, insanların refahı için özgürlüğünü, birlik ve bütünlüğünü, huzurunu ve güçlenmelerini sağlar. Bunu mikro-mezzo-makro formülüyle; birey, aile (grup, topluluk) ve toplum ilişkilerinde doyum elde etmeye çalışarak gerçekleştirir. Yardımın değişik şekilleri vardır: kabataslak olarak *kamu, sivil toplum kuruluşları ve hayırsever insanların yardımları* olarak ayırmak mümkündür. Göktürk imparatorluğunun kuruluş döneminde (M.S. 552-743) günümüzdeki gibi sivil toplum kuruluşları olmadığından kamu yardımları söz konusudur. Sosyal hizmet açısından değerlendirildiğinde bu yardımlar yukarıda altı maddede belirtilen ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle sağlıklı sosyal ilişkiler ve refah için devletin meşruiyeti, düzenin sağlanması için törelerin (hukukun) uygulanması, özellikle güvenlik için vatanın olması gerektiğine işaret edilmiştir. *Ölümden, açlıktan, çıplaklıktan, fakirlikten ve yoksulluktan kurtarılması* kağanların çok çalışmasına ve yardım temeline bağlanmıştır. Abidelerde millet refahı için şunlar öneriliyor:

- Türk hakanlarının meşruiyeti, güvenliği, düzenin sağlanması, milletin dağınıklıktan ve ölümden kurtarılması;
- Çıplaklığından kurtarılması;
- Fakirlikten kurtarılması;
- Az ve dağınık, dağılmış milleti toplamak, önceki devletlere göre daha ileriye taşımak;
- Kağan olarak da mütevazı bir şekilde millete daha iyi hizmet etmek prensibinin öncelemesi.

Abidelerde devlet başkanının sosyal hizmetin düzen, can güvenliği ve refah başta olmak üzere özellikle yoksulluk ve dağınıklığı dile getirerek nasıl hizmet ettiği ve hizmetin anlayış biçimi anlatılmıştır. Bunu yaparken gece ve gündüz durmadan çok çalışıldığı bildirilmiştir. Tıpkı Şeyh Edebali'nin damadı ve Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman Bey'e; "Halkı yaşat ki devlet de yaşasın" nasihatine uygun hizmet anlayışı görülüyor. Dolayısıyla Göktürklerden itibaren Türk Devlet anlayışında millet odaklı sosyal hizmet unsurlarının ileri boyutta olduğu anlaşılıyor. Düzeni ve güvenliği sağlamak; açlıktan, çıplaklıktan, dağınıklıktan, ölümden, sefaletten ve yoksulluktan kurtararak milleti refaha, huzura kavuşturmak sosyal hizmeti ilgilendiren unsurlardır.

Çalışmada yukarıda belirtilen altı temel özelliğe uygun olarak abidelerdeki sosyal hizmet unsurları tartışma konusu yapılmıştır. Kaynaklar, Orhun Abideleri ve bu abidelere dayanarak yapılan çeşitli yorumların taranmasından ibarettir.

1. Devlette Meşruiyet, Düzen, Birlik/Beraberlik ve Sosyal Hizmet Unsurları

Türk Milleti, Hakanların meşruiyetini Tanrıya dayandırıyor. "Tanrı irade ettiği için tahta oturdum", "milleti nizama soktum" türü ifadelerde devlet düzeninin kanunlarla (töre) sağlanacağını açıkça belirten Bilge Kağan, iktidarın kaynağını ve meşruiyetini Tanrıdan aldığını; Türk milletinin de buna inandığını belirtiyor. Kafesoğlu'na (1984: 245) göre, Türkler siyasî iktidarın kaynağını Tanrıya bağlamak suretiyle hakanı Tanrı huzurunda sorumlu tutmakla, bugün millî irade diye ifade edilen "yüksek otorite" meselesini, üstün siyasî kültürleri sayesinde, daha o çağlarda halletmiş ve insanları hükümdarın şahsi insaf duygusuna sığınmaktan kurtarmışlardır. Turan'a (2003: 113) göre Türkler tarih boyunca Allah'a ve onun cihan hâkimiyetini kendilerine ihsan ettiğine derin bir imanla ve samimiyetle inanıyorlardı. Bilge Kağan: Tanrı irade ettiği için tahta oturdum (Ergin, 2011: 48-49; Tekin, 2008: 62-63); dört yandaki milletleri nizama soktum derken dindarlığını ve hâkimiyetin semavi menşeini belirtiyordu.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Devlet olabilmenin en önemli şartı düzeni sağlamaktır. Bu da, kanun ve toplum değerlerinin hâkim kılınmasıyla mümkündür. Orhun Abidelerinde düzenin nasıl sağlandığı anlatılırken aynı zamanda Türk Milletine nasihat niteliğinde uygulamalı devlet felsefesi metnini de günümüze bırakmıştır. Törenin tanzim edilerek düzenin sağlanması Kül Tiğin, Bilge Kağan ve Tonyukuk'un anıtlarında detaylı olarak ele alınmıştır. Kül Tiğin Anıtının Güney cephesinde Bilge Kağan'ın ifadeleriyle[77] kaleme alınan metinde öncelikle "Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan= (Ben), Tanrı gibi (ve) Tanrıdan olmuş Türk Bilge Hakan" (Ergin, 2011: 2-3; Tekin, 2008: 20-21) diyerek kendisinin kim olduğunu tanıtmıştır. Sonra da milletine nasihat niteliğinde düzeni nasıl kurduğunu, nasıl sağladığını anlatır ve Türk ülkesinin vatanını tanımlar:

"Bu devirde (tahta) oturdum sözlerimi baştan sona işitin, (önce) siz erkek kardeşlerim (ve) oğullarım, birleşik boyum (ve) halkım, sağdaki Şadapıt beyler, soldaki Tarkanlar, (ve) kumandan beyler, Otuz Tatar… Dokuz Oğuz beyleri (ve) halkı, bu sözlerimi iyice işitin (ve) sıkıca dinleyin: İleri(de), gün doğusuna, güneyde gün ortasına kadar, geride gün batısına (ve) kuzeyde gece ortasına kadar, bu (sınırlar) içindeki (bütün) halklar hep bana tabidir. Bunca halkı hep düzene soktum. Onlar şimdi (hiç de) kötü (durumda) değiller. Türklerin Hakanı Ötüken dağlarında oturur (ve oradan hükmeder) ise ülkede hiçbir sıkıntı olmaz" (Kül Tiğin Abidesi, GY, Ergin, 2011: 2-3; Tekin, 2008: 20-21).

Düzen konusunda Kül Tiğin anıtının Doğu yönünde ise çok daha açık ve anlaşılır mesajlar veriliyor:

"Üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yarıldığında, ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış. İnsanoğullarının üzerine (de) atalarım dedelerim Bumin Hakan (ve) İstemi Hakan (hükümdar olarak) tahta oturmuş. Tahta oturarak, Türk halkının devletini (ve) yasalarını yönetivermiş, düzenleyivermişler…(P)ek örgütsüz (ve düzensiz yaşayan Gök Türkleri düzene sokarak öylece hüküm sürerler imiş… (D)evleti yönetip yasaları düzenlemişler"(Ergin, 2011: 8-9; Tekin, 2008: 24-25).

Benzer ifadeler Bilge Kağan Abidesinin doğu yönündeki metinde de işlenmiştir. "İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini (devletini), töresini tutuvermiş, düzene sokuvermiş… İli öylece tutmuş tabii. İli tutup töreyi düzenlemiş" (Ergin, 2011: 32-33; Tekin, 2008: 50-51).

Düzenin sağlanması, bir yandan milletin toplanması/toparlanması diğer yandan refahlı kılınmasıyla doğrudan ilişkilidir. Ümitsizliğe kapılarak dağılmış, özgürlüğünü kaybetmiş Türk Milletini toparladığını, düzeni sağladığını ve güçlü kılarak refaha kavuşturduğunu; böylece işkenceden ve ölümden kurtardığını belirtiyor. Abidelerde yer alan meşruiyet, düzen, birlik ve beraberlik kavramları sosyal hizmet unsurlarıyla uyumludur.

2. Vatanın Önemi ve Sosyal Hizmet Unsurları

Vatan duygusu ile sosyal hizmet anlayışı arasında doğrudan bir ilişki sağlamak mümkün değildir. Abidelerde vatan duygusu işlenirken Türk Milletinin bu vatanda (Ötüken) güvende olması, güvenlik içinde yaşaması-yaşatılması vurgusu yapılmıştır. Dolayısıyla o dönemlerde vatan, güvenlik için şart ve zorunlu görülmüştür. İnsan ve toplum güvenliğini sağlamak için günümüzdeki araçların olmadığı düşünülürse, o günün şartlarında bu durum ancak coğrafyanın koruyuculuğu ile sağlanabilirdi. İnsanların ölümden kurtarılması için güvende olması gerekir. Bu ya tahkim edilmiş (kuvvetlendirilmiş, sağlamlaştırılmış) kalelerle veya uygun coğrafi şartlarla mümkündü. Hemen bütün kaynaklardan anlaşıldığı gibi Türkler tarih boyunca insanların güvenliğini sağlamak için tahkim edilmiş kalelerin inşasına çok sıcak bakmamışlardır. Bunun yerine müsait coğrafyalarda vatan tutmayı uygun bulmuşlardır. Bilge Kağan, kardeşinin anıtında Doğu, Güney, Batı ve Kuzey'e ordu sevk ettiğini ve pek çok yer aldığını belirtiyor. Fakat ona göre Ötüken dağları kadar daha iyi ve emniyetli bir yer bulunmadığını, bunun için Türk Milletinin yurt=vatan edineceği yerin Ötüken dağları olduğunu anladığını ifade ediyor. Ötüken'de oturarak Çinlilerle anlaştığını, ilişkileri

[77] Bilge Kağan, 47 yaşında (27 Şubat 731) ölen kardeşi Kül Tiğin'in ölümünden çok etkilenmiştir. Ölümü onun üzerinde derin üzüntü bırakmıştır. Ömrünü Türk Milletinin yücelmesine hasreden Kül Tiğin cesareti, savaşçılığı ile hem Türk hem de Çin vesikalarında övülen bir kahramandır (Kafesoğlu, 1984: 118-119). Onun adına diktirdiği abidede Bilge Kağan, derin üzüntüsünü belirtmekle birlikte Türk Milleti için ebedi nitelik taşıyan uygulamalı devlet felsefesinin özelliklerini de anlatmıştır (Kül Tiğin, KY, Ergin, 2011: 26-27-28-29; bkz. Bilge Kağan, KY, Ergin: 62-63; Tekin, 38-39 ayrıca 48-49).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

düzelttiğini, barış temin ettiğini ifade ediyor ve devlet yönetiminde düzeni, töreyi sağlayarak halkın refahını arttırmak için çok çalışarak ve akıllı hareket ederek hakanlığını sürdürdüğünü belirtiyor (Ergin, 2011: 8-9; Tekin, 2008: 24-25).

Bilge kağan kardeşinin Abidesinde o dönemde Ötüken tahkim edilmiş önemli bir coğrafya olmakla birlikte Türklerin bu coğrafyadan uzaklaşması için düşmanın (Çinlilerin) ticaret yapılması halinde Çinlilerin uzaktaki ülkelere (devletlere) kötü mal (ipek, kumaş vb.) yakındakilerine daha kaliteli iyi mal verdiklerini belirterek hileli sözlerle kandırdıklarını ve Ötüken'i terk ettirerek ölümlerine yol açmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Bu duruma aldanılmaması gerektiğini aksi takdirde ölüp yok olacaklarını, aksine Ötüken'de oturmaya devam etmelerini, orayı ebediyen il tutarak yaşamalarını öneriyor.

"Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin! Orada kötü niyetli (kimseler) şöyle akıl verirler imiş (Çinliler bir halk) uzak(ta yaşıyor) ise kötü hediyeler verir, yakın(da yaşıyor) ise iyi hediyeler verir deyip öğle akıl verirler imiş (ey) cahil kişiler, bu sözlere kanıp, (Çinlilere) yakın gidip, çok sayıda öldünüz. O yerler doğru gidersen, (Ey) Türk halkı öleceksin! Ötüken topraklarında oturup (burada Çin'e ve diğer ülkelere) kervan, kafile gönderirsen hiçbir sıkıntı yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarak oturacaksın. Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için, beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin, hep orada mahvoldun, yok edildin. Orada, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerek yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa bu sözümde yalan var mı? Türk beyleri, milleti bunu işitin! Türk milletini toplayıp il tutacağını burada vurdum. Yanılıp öleceğini yine burada vurdum. Her ne sözüm varsa ebedi taşa vurdum. Ona bakarak bilin." (Kül Tiğin GY, Ergin,2011: 4-5-6-7; Tekin, 2008: 20-21-22-23).

Vatanda ebediyen yaşamak vurgusunda güvenlikle birlikte ticaret ve refah da işlenmiştir. Vatanın güvenlik için şart olduğu, aksine hareketin güvenliği tehlikeye düşürdüğünü ve ölümle karşı karşıya bıraktığı anlatılmıştır. Vatanın terk edilmesinde aldatılmışlığın ve hileli sözlerin etkili olduğu belirtilmiş, Türk milletinin açlık ve tokluk konusundaki karakterine işaret edilmiştir. Vatan, can güvenliği ve emniyet sağlandıktan sonra milletin refahına yönelme anlatılmıştır. Akıllı, bilgili, cesur kağanların çok çalışarak fedakârlık yaparak, kendisi için değil milleti için maddi unsurları kazandığını ve onlara verdiğini açıkça belirtmiştir. O dönemde insanların maddi olarak değer verdiği anlaşılan: "Sarı altınlar, beyaz gümüşler, ipekli kumaşlar, binek atlar, has atlar, aygırlar, kara samurların derileri, mavi sincabı Türküme, milletime kazanıverdim, tanzim ediverdim, onları dertsiz/kedersiz kıldım" diyor (Bilge Kağan KY, Ergin, 2011: 60-61; Tekin, 2008: 48-49).

Bunun Tanrı tarafından kendisine bildirildiğini belirtiyor: "Üstte Tanrı kudretli… Türk beylerini, milletini besleyin, zahmet çektirmeyin, incitmeyin!" (Ergin, 2011: 60-61; Tekin, 2008: 48-49).

Yer yer okunmamış olmakla birlikte cümlenin devamında refah, huzur ve rahatlık için hem kendisinden (kağanlığından) hem birlik beraberlik içinde kalınması ve hem de vatanından ayrılmaması, orada oturmasının önemi tekrarlanıyor: "…benim Türk beylerim, Türk milletim… kazanıp…bu…bu kağanından, bu beylerinden…suyundan ayrılmazsan, Türk milleti, kendin iyilik göreceksin, evine gireceksin, dertsiz olacaksın." (Ergin, 2011, 60-61-62-63; Tekin, 2008: 48-49).

Belirtilen bu maddi unsurlar milleti kazansın diye kendisinin de dâhil olduğu bilgili ve cesur kağanların çok çalışmanın yanında akıllı ve diplomatik hareket ederek Türk milletine kazandırıldığını ve onların vatanından rahat ve refahlı yaşayabileceğini söylemiştir (Turan, 2003: 110). Bilge Kağanın ağzından; kendisi dâhil olmak üzere sözünü ettiği bilgili, cesur ve akıllı hareket eden kağanların; asla parlak millete iktidar olmadığı, çoğunlukla aç, dağınık, ölmek üzere olan millete kağanlık yaptığı belirtilmiştir. Ölecek milletin sağlığına, güvenliğe ve refaha kavuşturulduğu; fakirleri ve açları doyurduğu, çıplakları giydirerek, Türk milletinin vatanında yaşayarak refah devletine doğru adım atıldığı anlatılmıştır. Şu halde vatan can güvenliği için şart olduğuna göre bunun da sosyal hizmet ile ilişkili olduğunu belirtebiliriz.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. Türk Milletinin Ölümden Kurtuluşu ve Sosyal Hizmet Unsurları

Yaşayışı güven içinde bulunmayan insan, toplum veya devlet bunalımlı ve sıkıntılıdır. Çağımızda insan hakları evrensel beyannamesi yaşama hakkını en temel ve tabii hak olarak kabul etmiş ve bu hakkı öncelikli hale getirmiştir. Sosyal hizmet açısından da yaşama hakkı en temel haktır ve önceliklidir. Yaşama hakkı hukuk devletinin de temelidir. Bu temel günümüzde kişinin kendisine karşı korunması (intiharlar veya benzeri olaylar); üçüncü kişilere karşı korunması (devlet ve aile düzenin sağlamlığı için doğrudan devlet tarafından korunma) ve topluma ve başka devlete/devletlere karşı korunması şeklinde gerçekleştirilmektedir.

İnsanın korunması, yaşaması ve yaşatılması, birbirine bağımlı iki kavram ve eylemi ifade eder; birincisi can güvenliği, ikincisi refahı ilgilendirir. İnsan ve toplumun can güvenliği, ölümden ve tehlikelerden korunması, yaşatılması sosyal hizmetin en başta gelen unsurudur. Can güvenliği sağlanmadan diğer unsurların sağlanması mümkün olmadığı gibi gereği de yoktur. Bu da devletin düzen, istikrar ve güven içerisinde olmasını gerektirir. Devletin düzeni, istikrarı ve güvenliği sağlanmadan milletin güvenliği sağlanamaz. Refah sonraki adımı ilgilendirir.

Abidelerde "ölüm" iki farklı anlamda kullanılmıştır. Birincisi Türk Milletinin sözünü dinlememesi ve vatanını terk etmesi halinde dağılıp yok olacağını, özgürlüğünü kaybedeceğini, helak olacağını, yıkılıp dağılacağını, dolayısıyla bunun da ölümle eş değer olduğunu metaforik bir dille anlatımıdır. Birlik beraberlik ve vatan duygusu işlenmiş, uyarılara dikkat edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. İkincisi ise vatanını, birlik ve beraberliğini düşmanın (Çin) hileleriyle, tatlı sözleri ve ipekli kumaşları uğruna terk etmesi sonucu köle ve tutsak olması; aç ve sefil kalması, dolayısıyla açlıktan öleceğinin belirtilmesidir. İkinci ölüm konusu birinciye bağlı gibi görünüyor. Her ikisinde de uyarı mesajı var. Ölümden kurtulması için özgür ve millet halinde yaşamasının gerekliliğine işaret edilmiş, dağınıklıktan kurtulması, kendisinin emirlerine ve milletin düzenine uyması gereği anlatılmıştır. Düşmanın tatlı sözlerine, gösterişli ipeklerine ve aldatıcılığına, hilelerine kapılarak gelinlik kızlarının cariye (köle), bey'lik delikanlıların esir olmasına rıza göstermemesi vurgulanmıştır. Toparlanarak birlikte yaşamak ve güçlü olmak, ölümden kurtularak bağımsız yaşama arzu ve gereği istenmiştir. Bilge Kağan bunu "Türk milleti için gündüz oturmadım; gece uyumadım, ölesiye çalıştım. Başka yerlere göçmüş ve bitkin-dağınık olan halkı tekrar yurtlarına (Ötüken) topladım…" diyerek açıklamıştır. "Tanrı yardım ettiği için ölgün (dağılmış, perişan olmuş, köle durumuna düşmüş, ölmüş) milleti dirilttim. Çıplak halkı giydirdim; yoksul halkı zengin ettim, nüfusu azalmış milleti çoğalttım. Türklerin başka milletler arasındaki mevkiini (itibarını) yükselttim. Dört yandaki milletleri sulha (barışa) mecbur ettim (onlara boyun eğdirdim). Bunu yaparken kendisine karşı savaşan Oğuz, Türkeş ve Kırgız kavimlerinin de Türk Milletinin parçası olduğunu ve yanıldıklarını bildirerek milli birlik ve bütünlüğü sağladım diyor. "Türk milletini ataların töresine göre nizama" soktuğunu belirtiyor (Turan, 2003: 109-110; Kül Tiğin Abidesi, GY, 1-13; DY, 1-30; Ergin, 2011: 6-7 ve 9-19; Tekin, 2008: 22-23 ve 24-33).

4. Milletin Refahı ve Sosyal Hizmet Unsurları

Refah unsuru sosyal hizmetin temel amacıdır. Abidelerde bu konu sıklıkla belirtilmiştir. Kül Tiğin Anıtının Güney cephesinde "… Kağan oturup, aç, fakir milleti topladım. Fakir milleti zengin kıldım, az milleti çoğalttım, yoksa bu sözümde yalan var mı?" (Ergin, 2011: 6-7; Bkz. Tekin, 2008: 22-23). Bir başka yerinde de yeğeni tarafından yazıldığı anlaşılan ifadede "amcam kağan oturarak Türk milletini tekrar tanzim etti, besledi, fakiri zengin kıldı, azı çok kıldı" (Kül Tiğin Anıtı, DY, Ergin, 2011: 14-15; Tekin, 2008: 28-29). "Sonra Tanrı bağışlasın devletim var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim, çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli il'liden değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım. Hep bana itaat etti." (Kül Tiğin, DY; Ergin, 2011: 18-19; Tekin, 2088: 32-33). Bilge Kağan anıtında aynı ifadeler "…Oturarak Türk milletini tekrar tanzim etti, tekrar besledi, fakiri zengin kıldı, azı çok kıldı…" (Ergin, 2011: 38-39; Tekin, 2008: 54-55) şeklinde tekrarlanarak anlatılmıştır. İfadeler tekrar olmakla birlikte hepsinde sosyal hizmetin unsuru olan milletin refahı hedeflenmiş ve başta ölüm tehlikesinden kurtuluş olmak üzere açlık, fakirlik, dağınıklık giderilerek birlik beraberlik ve huzur sağlanmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yine Bilge Kağanın anıtında tıpkı Kül Tiğin Kağanda olduğu gibi Allah'ın lütfu ve kendisinin kısmeti ile devlet başkanlığına geldiğini, boş durmadığını, gece gündüz ölesiye çalıştığını tekrarlayarak sosyal hizmetin millete topyekûn yardım etme anlayışını gösteren unsurları dile getirilmiştir. "Ondan sonra Allah emrettiği için devletim, kısmetim var olduğu için ölecek milleti diriltip besledim, çıplak milleti elbiseli kıldım, fakir milleti zengin kıldım, az milleti çok kıldım, değerli İlli'den, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım" ifadelerini tekrarlamıştır. (Ergin, 2011: 42-43; Tekin, 2008: 58-59).

Abidelerden anlaşıldığı gibi devlet başkanları insan sevgisinden doğan koruyuculuk; adalet, hürriyet ve eşitlik düşüncesine sahiptir. Kafesoğlu'na (1984: 333) göre Türklerin tarihte çeşitli kavimleri idare etmekte gösterdiği başarıların sebebini burada aramak gerekir. Muhakkak ki Türkler, insan psikolojisini en iyi tanıyan, anlayan ve bu sahada Antik-çağ medeniyetinin temsilcilerini bile çok geride bırakan bir millettir.

Buna Türkün "gerçekçilik" anlayışı denebileceğini belirten Kafesoğlu, (1984: 333) "eski Türk düşüncesi = Beylik duygusu + insan sevgisi + gerçekçilik" şeklinde özetlemiştir. Eski Türk toplumunda debdebe, gösteriş ve servete değer verilmediğini, yalancılıktan şiddetle nefret edildiğini, devletlerarası siyasî anlaşmalarda bile sadece söz verilmekle yetinildiğini ve bu sözün başka topluluklardaki yazılı taahhütlerden daha üstün bir sağlamlık taşıdığını belirtir. Türk'ün bugün de millî gelenek halinde devam eden "söz namustur" telâkkisini ahlaki bir meziyet olarak ortaya koyduğunu bu anlayışta aramak gerekir.

4.1. Refah İçin Milleti Çıplaklıktan Kurtarmak ve Sosyal Hizmet Unsurları

Diğer unsurlarda olduğu gibi çıplaklık konusu da abidelerde tek başına bağımsız bir kavram olarak ele alınmamıştır. Fakirlik, yoksulluk, çıplaklık, açlık, dağınıklık ve ölüm kavramları ile birlikte aynı cümleler içerisinde tekrarlanarak kullanılmıştır. "Kağan olup fakir milleti yoksulluktan kurtardım, birlik beraberliğini sağladım" türü ifadelerle fakir milleti zengin hale getirdiklerini belirtmişlerdir. Az milleti çok hale getirdiğini söylerken "Türk beyleri, milleti, bunu duyun" diyerek bir yandan öz eleştiri diğer yandan nasıl hareket edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. "… Milleti çıplaklıktan kurtardım, giydirdim. Milletimi değerli devletliden, değerli kağanlıdan daha iyi hale getirdim (Kül Tiğin Anıtı GY, 9-10; Ergin, 2011: 6-7; Tekin: 22-23).

Devletin otorite boşluğu dolayısıyla milletin dağılıp yoksullaştığı; aç ve çıplak kaldığı sık sık tekrarlanarak bu sıkıntıları nasıl giderdikleri ve milleti nasıl refaha kavuşturdukları her iki anıtta da anlatılmıştır. Mesela Kül Tiğin Abidesinin Doğu yönünde "… Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım" yazmaktadır. Devamında ise "… Fakir, yoksul, aç, çıplak ve dağınık milleti topladım. Birlik ve beraberliğini sağlayarak refahlı kıldım" (Ergin, 2011: 18-19, Tekin, 2008: 32-33) diyor.

Turan (2003: 122) bu anlayışı devletin "babalık" sıfatına bağlamaktadır. Bu geleneğin Dede Korkut kitabının pek çok yerinde tasvir edildiğini belirterek durumu, bir Oğuz beyinin: "Aç görsem doyurdum; yalıncak görsem donattım; tepe gibi et yığdırdım; göl gibi kımız sağdırdım" ifadesiyle örneklendirmiştir.

7-8. yüzyıllarda halk toplulukları, diğer ülkelerin devlet düzenlerinde birçok insani haklardan mahrum olarak ve bazı zümrelerin yaşaması için bir nev'i eşya muamelesi görürlerken; Bilge Kağan'ın yukarıda belirtilen ifadelerinden; Göktürkler arasında Kağanların kendi rahatlarını feda ederek, toplumda istenilen güvenliği, saadeti, refahı için gece-gündüz millet yararına çalışmaları ileri derecede sosyal hizmet anlayışının uygulaması olarak değerlendirilmiştir (Tanyeri, 1981: 104-105; Öztürk 1973: 91-92).

Arsal (1947: 269-270), Türk devlet geleneğinde hakanların görev ve sorumluluklarını sıralarken devletin tanzim ve bekasını temin etmek; il'i (devleti) millî törelere (hukukun üstünlüğüne) göre idare etmek; barış ve huzur için refahı sağlamak; kurultaylara, kanun tasarıları teklif etmenin yanında halkın iaşesini, iktisadi refahını temine çalışmak; devletin ve Türk Milletinin (İl'in ve Budun'un) nam ve şöhretini (şerefini) payidar kılmaya gayret etmektir diyerek sosyal hizmet alanına işaret etmiştir. Abidelerin birçok bölümünde, devletin fakir, yoksul ve aç milleti zengin hâle getirip, karnını doyurduğundan, çıplak kişilerin giydirildiğinden söz edilmesi, barış ve huzuru ve devletin bekasını sağlamaya yönelik mesajların tümü sosyal hizmet unsurlarını barındırmaktadır. Bu mesajların verildiği yerlerde, Türk milletinin, önceki yoksul dönemleri ile şimdiki zengin ve kalkınmış durumların mukayesesi de yapılmıştır. Kafesoğlu (1984: 244),

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kutadgu-Bilig'e dayanarak Türk Milletinin devlet başkanından isteklerini: "İktisadi istikrar, adil kanun ve asayişi sağlamak" olarak nitelendirmiştir.

4.2. Refah İçin Milleti Fakirlikten Kurtarmak ve Sosyal Hizmet Unsurları

Fakirlik kavramı da bağımsız olarak ele alınmamıştır. Makalede sıralama ve kolaylık açısından ayrı başlık halinde tanzimi uygun bulunmuştur. Bilge Kağan, Kağanlık koltuğuna oturduktan sonra neler yaptıklarını anlatırken; "aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım" diyor (Kül Tiğin GY; Ergin, 2011, 6-7; Tekin, 2008: 22-23). Babasının ve amcasının da Kağanlık koltuğuna oturunca aynı şeyleri yaparak Türk Milletini tanzim edip beslediğini, fakiri zengin kıldığını, azı çok kıldığını belirtmiştir (Kül Tiğin DY; Ergin: 2011, 14-15; Tekin, 2008: 28-29). Aynı ifade Bilge Kağan abidesinin doğu yönündeki taşta aynı cümlelerle tekrarlanmıştır. "Oturarak Türk milletini tekrar tanzim etti, tekrar besledi. Fakiri zengin kıldı, azı çok kıldı." (Ergin, 2011, 38-39; Tekin, 2008: 54-55). Bilge Kağan Kül Tiğin Abidesinde tıpkı ataları gibi o da zengin millet üzerine Hakan olmadığını, "elbisesiz, düşkün, perişan milletin üzerine" hakan olduğunu belirtmiş ve onların sürdürdüğü töreyi devam ettirerek milletini refahlı kılmıştır (Ergin, 2011: 18-19; Tekin, 2008: 30-31). Benzer ifadeler "Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım" tarzında da Kül Tiğin Abidesinin doğu yönünde de dile getirilmiştir (Ergin, 2011, 18-19; Tekin, 2008: 22-23). Yine benzer cümleler ve ifadeler Bilge Kağan Abidesinde tekrarlanarak devam etmiştir. Mesela "varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İçte aşsız, dışta elbisesiz; düşkün perişan millet üzerine oturdum… ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli kıldım. Fakir milleti zengin kıldım" (Ergin, 2011, 42-43; Tekin, 2008: 58-59). Bilge Kağan Abidesinin Doğu yönünde "Türk milleti aç idi. O at sürüsünü alıp besledim" (Ergin, 2011: 50-51; Tekin, 2008: 64-65), Kuzey yönünde "Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım (Ergin: 2011, 58-59) diyerek yukarıdaki ifadeler aynı cümlelerle tekrarlanmıştır

Tarihte Türk toplumlarının, hemen her şeyi (doymak, giyinmek, çoğalmak, refaha kavuşmak ve huzur) devletten beklemesi, hakanların sorumlukları ile birlikte otoritelerini kolaylaştırmıştır. Ancak bu otorite daima kontrol altında tutulan törenin kesin hükümleri sebebi ile hiçbir yerde zalim olmamış, yerli ve yabancı tebaayı tedirgin edici bir militarist diktatörlüğe dönüşmemiştir (Bkz. Kafesoğlu, 1984: 253; bkz., Ögel, 1982: 16-17, Akt. Yıldırım, 1986: 69-72)

SONUÇ

Sosyal hizmet, davranış ve sosyal bilimleri temel alan uygulama nitelikli bir bilimdir. Mikro, mezzo ve makro düzeyde insanların psiko-sosyal işlevlerini yerine getirmede ve refahlarının sağlanmasında koruyucu, geliştirici ve rehabilite edici yönüyle öne çıkmıştır. Bunun için öncelikle istikrarlı ve güçlü bir ekonomik yapıya sahip devlet düzeninin olması kaçınılmazdır. Orhun Abidelerinde böyle bir devlet düzenine sıkça vurgu yapılmıştır. O dönemlerde günümüzdeki yazılı hukuk metinleri olmadığına göre düzen, "töre" ile sağlanmıştır. "Türk töresi" devletin yapı ve düzeninde oldukça önem teşkil eder. Türklerde Devlet, "töre" esası üzerine kuruluyordu. Töre ile getirilmek istenen ise güçlü, düzenli, istikrarlı ve refahlı bir devletin oluşturulmasıdır. Halka hizmet, onu sevmek, onun için gece ve gündüz çalışmak devlet başkanının önemli göreviydi. Halkı için çalışmayan Türk devlet başkanları devletin yapısını sıkıntıya sokarak milleti dağınık, aç, sefil, yoksul, çıplak ve ölümle karşı karşıya bırakmışlardır. Bu Kağanlar, Orhun Abidelerinde, "bilgisiz ve cahil kağanlar" olarak nitelendirilmiştir.

Orhun Abidelerinde devleti töre gereği düzene sokarak halkı her türlü yoksulluktan (açlık, çıplaklık, fakirlik, dağınıklık, ölüm) kurtararak zenginlik sağlamak, refah içerisinde yaşatmak hükümdarın başlıca görevleri arasında sayılmıştır. Abidelerde Türk Devletinde Türk töresini kaybetmiş millet, yoksulluk ve sefalete düşerek yok olmuş ve ortadan kalkmış millet demekti. "Vatan" tutmak, "düzen" sağlamak ve töre'nin uygulanması, yani istikrarlı devlet düzeninin oluşturulması refahla ilişkilidir. Milleti "yoksulluktan", "açlıktan", "sefaletten", "perişanlıktan", "dağınıklıktan" ve "ölümden kurtarma" sosyal hizmet kavramlarıdır. Abidelerdeki metinlerden anlaşıldığı kadarıyla Bilge Kağan, babası ve amcası gibi sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirerek belirtilen problemleri gidermiş; milletinin/insanların iyilik ve sağlık hallerini ve refahını hedeflemiştir. Böylece 735'li yıllarda varlığını sürdüren II. Göktürk İmparatorluğu, taşa kazıtarak zamanımıza

bıraktığı belgelerle sosyal hizmetin günümüzde sağlamaya çabaladığı insan ve toplum problemlerini pratikte gerçekleştirmiştir. O dönemde günümüz anlayışına göre güvence sistemini oluşturan "sosyal güvenlik kurumları" olmadığı düşünülürse bu güvencenin, Abidelerdeki uyarılarla yapılması mümkün olabilmiştir. Mesela: Bilge Kağan ve Kül Tigin Abidelerinde geçen "Ey Türk Oğuz Beyleri, işitin" türü ihtarlar, onlara geçmişte yaşanılan felâketlerle dolu hayatın, gelecekte de mevcut olabileceğini hatırlatıyor ve güvenlik için vatanına (Ötüken) bağlı, düzene uygun hareket ederek refah içerisinde yaşamaları öneriliyor. "Titre ve Kendine dön" ihtarı ile de geçmiş çağlarda Türk Milletini güçlü ve kuvvetli yapan değerlere bağlı kalınmasını, onları korumasını, eski hatalara düşmemesini öğütlüyor.

Abidelerde tekrarlandığı gibi açların doyurulduğu, çıplakların giydirildiği, yoksulların zenginleştirildiği, dağınık halde bulunanların toplandığı, ölümlerden kurtarıldığı ve böylece refah seviyesi yükseltilen bir millet ve devlet haline dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Bunlar günümüzdeki sosyal hizmet kavramlarıdır. Bilge Kağan, milletine sunduğu bu hizmetleri görevi olarak düşünmüştür. Uygulamada zorba, zalim, baskıcı bir Kağan değil, mütevazıdır; tepeden bakan bir anlayıştan uzak, kağan olmasını Allah'ın lütfu ve kendisinin talihi olarak değerlendirmiştir. Günümüzün sosyal hizmet kavramlarıyla ifade edilen ve refah devletini oluşturmak için giderilmesi zorunlu olan pek çok unsuru pratikte bizzat çok çalışarak başardığını, milletini ve devletini refahlı kıldığını belirtmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arsal, Sadri, Maksudi (1947), Türk Tarihi ve Hukuk. İsmail Akgün Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
2. Ergin, Muharrem (2011), Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
3. Kafesoğlu, İbrahim (1984), Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
4. Ögel, Bahattin (1982), Türklerde Devlet Anlayışı, Başbakanlık Yayınları, Ankara.
5. Öztürk, Ali (1973), Ötüken Türk Kitabeleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
6. Taneri, Aydın (1981), Türk Devlet Geleneği, Töre-Devlet Yayını, Ankara.
7. Tekin, Talat (2008), Orhun Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
8. Turan, Osman (2003), Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Ötüken Neşriyat, İst.
9. Yıldırım, Kazım (1986), Türklerde ve Farabi'de Devlet Anlayışı, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
10. Yıldırım, Kazım (2014), Sosyal Hizmet Meslek ve Disiplinin Felsefi Temelleri. 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı, ss. 829-838, Kazan- Tataristan/Rusya Federasyonu.
11. Yıldırım Neşide, Yıldırım Kazım (2008), Sosyal Hizmete Giriş, Sakarya Yay., Sakarya.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(17)

Dr. Osman Bahadır SİNAN[78]

TÜRKİYE'DE CARİ AÇIK İLE DÜNYA PETROL FİYATLARI İLİŞKİSİ: 1980-2017

THE RELATIONSHIP BETWEEN CURRENT ACCOUNT DEFICIT IN TURKEY and OIL PRICES IN THE WORLD

ÖZ

Türkiye ekonomisi büyüdükçe enerji ihtiyacı ve ekonominin petrole olan talebi artmaktadır. Türkiye'de cari işlemler açığını olumsuz etkileyen başlıca faktörlerden biri enerjide dışa bağımlılık ve artan enerji fiyatları da yer almaktadır. Türkiye büyüyebilmek için enerji ithal etmek zorundadır. Dolayısıyla gelecekte de enerji ithalatının cari işlemler açığını etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların Türkiye ekonomisi üzerine doğrudan etkileri büyüme, ödemeler dengesi, enflasyon ve bütçe üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak dolaylı olarak etkileri de söz konusudur.

Türkiye'de cari açık oranları ve dünya petrol fiyatları arasındaki ilişki, 1980-2017 dönemi için; VAR modeli analizi, Engle Granger Testi, Johansen eş bütünleşme testi ve hata düzeltme modeli ile incelenmiştir. Sonuç olarak ülkemiz için ekonomik büyüme ile petrol fiyatları arasında bir nedensellik ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyüme oranı, Petrol fiyatları, VAR Modeli.

ABSTRACT

As Turkey's economy grows, need for energy and demand for oil increases. One of the main factors that negatively affect the current account deficit is dependence on foreign energy and increasing energy prices in Turkey. Turkey is obliged to import energy to grow. Therefore, it will be inevitable that energy imports will affect the current account deficit in the future. The direct effects of fluctuations in oil prices on Turkey's economy growth, balance of payments, inflation and the budget is carried out. However, the implications are also implicit.

The relationship between current account deficit and oil prices in Turkey, for the period 1980-2017 is analyzed through VAR model analysis, Engle-Granger, Johansen cointegration test and error correction model. The result is there is a causal relationship between economic growth and oil prices for the country.

Keywords: *Economic Growth, Oil Prices, VAR Model.*

[78] Dr.; Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara/TÜRKİYE; E-posta: bsinan@spk.gov.tr
Bu çalışmada belirtilen görüş ve ifadeler görev yapılan kurumun resmi görüşlerini yansıtmaz.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Türkiye ekonomisi büyüdükçe enerji ihtiyacı artmakta ve ekonominin petrole olan talebi de artmaktadır. Petrol fiyatındaki artışın Türkiye ekonomisine doğrudan olumsuz etkileri büyüme, ödemeler dengesi, enflasyon ve bütçe üzerinde olmaktadır. Ödemeler dengesinin olumsuz etkilenmesi cari açığı da olumsuz etkilemektedir.

Türkiye ekonomisinin büyümesinde enerjiye duyulan ihtiyaç nedeniyle mevcut enerji kaynakları arasında petrol en önemli sıralarda yer almaktadır. Dünyanın önemli enerji şirketlerinden biri olan Exxon Mobil'in "Enerjide Geleceğe Bakış" adlı Raporunda 2040 yılında dünya nüfusunun 9 milyara yaklaşacağı, enerji talebinin %35 artacağı ve bu talebin %60'ının petrol ve doğalgazdan karşılanacağı, enerji talep artışında liderliği Çin ve Hindistan'ın yapacağı, Türkiye'nin de bu talep artışında ilk 10 içerisinde yer alacağı belirtilmektedir(Pamir, 2015).

Uygulamada yüksek petrol fiyatlarının dünya ülke ekonomilerine etkisi petrol ithal eden ve petrol ihraç eden ülkeler açısından değişmektedir. Öncelikle yüksek petrol fiyatları petrol ithalatçısı ülkelerin reel milli gelirlerine olumsuz etki yapmaktadır. Petrol tüketiminin petrol fiyatlarının artış oranına paralel olarak azaltılması mümkün olmadığından toplam petrol harcamaları artmakta, dolayısıyla diğer harcamalara ayrılan milli gelir miktarı düşmektedir (Özkaya, 2001).

Petrol ihraç eden ülkeler açısından petrol gelirleri önemli bir kaynaktadır. Yüksek petrol fiyatları bu ülkelerde doğrudan ihracat gelirlerini artırmakta ve dolayısıyla milli geliri yükseltmekte ve büyüme artmaktadır. Ayrıca bu ülkeler yüksek tutarlarda varlık fonu kurmuşlardır. 2018 yılı başı itibariyle Varlıkları Bağlamında Dünyanın En Büyük Ulusal Varlık Fonu Ülkelerinin listesi incelendiğinde en büyük fonun 998 milyar Dolar ile Norveç Petrol Fonu olduğu görülmektedir. Yine üçüncü sırada Birleşik Arap Emirlikleri (828 Milyar Dolar) dördüncü sırada Kuveyt (524 Milyar Dolar) beşinci sırda Suudi Arabistan (494 Milyar Dolar) fonlarının kaynağı da petroldür. Toplamda 7.581 Milyar Dolara ulaşan ülke Varlık Fonlarının 4,266 Milyar Doları Petrol-Gaz Kaynağı olan Ülke Fonlarına dayanmaktadır (Swfinstitue, 2018). Bu ülkeler yüksek petrol fiyatlarından sağlanan avantajları kullanmakta olup gelecek nesillere de kaynak aktarmak için tasarruf yapmaktadırlar. Bu fonlar uluslararası düzeyde yatırım yaparak başka ülkelerin varlıklarını satın almaktadırlar. Örneğin ülkemizde de 2015 yılından Finansbank 2,95 milyar dolara Finansbank Katar Yatırım Otoritesine satılmıştır Yine bu fonlar doğrudan portföy yatırımları da gerçekleştirerek gelişmekte olan ülkelerin sermaye piyasalarına kısa vadeli yatırım yapmaktadırlar.

Diğer taraftan düşük petrol fiyatları döneminde ekonomisi petrole dayalı ülkeler olan Rusya'nın Türkiye ile olan dış ticaretine ve Turizm gelirlerine de yansıyarak Türkiye'deki büyümeyi olumsuz etkilemesi söz konusudur. 2015 ve 2016 yıllarında Petrol fiyatlarındaki düşme nedeniyle Rusya ekonomisi küçülmüş bu dönemlerde Türkiye'ye gelen Rus Turist sayısında azalma nedeniyle Türkiyede'de turizm gelirlerinde düşme gerçekleşmiştir. 2013'te 108 dolar seviyelerinde olan ham petrol fiyatları 2015'te 52 dolara kadar gerilemiştir. 2017'de 60 dolar seviyelerindedir(Bussinesinsider, 2018). Yine bu dönemde tekstil ve yaş sebze meyve ürünlerinin Rusya'ya ihracatında da ciddi bir azalma gerçekleşmiştir. Ancak söz konusu azalmada uçak krizi gibi faktörler de rol oynamıştır. Diğer taraftan Rusya, 2017 yılında petrol fiyatlarının biraz yükselmeye başlamasının etkisiyle Ocak-Kasım 2017 döneminde Türkiye'ye en çok ziyaretçi gönderen ülkeler sıralamasında 4 milyon 647 bin 162 ziyaretçi ile birinci sıraya gelmiştir(TÜİK, 2017).

Yine Türkiye'nin en büyük dış ticaret ortakları arasında Irak dördüncü sıradadır. Irak'ın ihracatı tamamen petrole dayanmakta olup ihracatında %98 gibi çok büyük bir paya sahiptir. Buna karşın her türlü ihtiyaç maddesi ithalata bağlıdır ve büyük ölçüde Türkiye'den temin edilmektedir(Ekonomi Bakanlığı, 2017). 2014 yılında Türkiye'den 51 milyar dolar civarında ithalat gerçekleştiren Irak . petrol gelirleri büyük çapta gerilemesine paralel olarak 2015 yılında 39,5 milyar dolar, 2016 yılında da 35 milyar dolar civarında ithalat yapabilmiştir(Ekonomi Bakanlığı, 2017).Yine 2014 yılında 84 milyar dolar ihracat yapan Irak petrol fiyatlarının 100 dolardan 50 dolar seviyelerine gerilemesi ile 2015'te 54 milyar dolar ihracat yapabilmiştir(KTO, 2017) Dolayısıyla ticaret ortaklarının kim olduğuna bağlı olarak da ilgili ülke ekonomisinin petrol fiyatlarındaki değişimlerden etkilenmesi söz konusu olunmaktadır.

Ayrıca 2016 yılı Türkiye'de yabancılara satılan gayrimenkul istatistiklerine göre ekonomisi petrole dayalı ülkelerden Suudi Arabistan birinci sırada, Kuveyt dördüncü, Azerbeycan beşinci, Irak altıncı, Rusya Federesyonu ise yedinci sırada yer almıştır(emlakdanışmanı, 2017).

Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki değişmenin o ülkenin ekonomisine doğrudan ve dolaylı olarak çeşitli yönlerde olumlu ve olumsuz etki yaratabildiği görülmektedir.

Türkiye'de cari işlemler açığını olumsuz etkileyen başlıca faktörler şunlardır (Göçer, 2013):

Dış Ticaret Açığı: Türkiye'de cari işlemler açığının süreklilik arz etmesinin en önemli nedeni, dış ticarette sürekli açık verilmesidir. İhracat yapılması için sürekli ara malı ithal edilmesi gerekmekte olup bu durum da ithalat bağımlılığını arttırmaktadır. İhracat için yurt içinde üretilen ara malı ithalatının önlenmesi için bu girdilerin yurt içinde üretilmesini sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. 2000 yılında 36 milyar dolar ara mal ithal edilirken 16 yılda ortalama yıllık %8,6 artışla bu rakam 136 milyar dolara çıkmıştır (Özenç, v.d.,2017). IMF tarafından yapılan çalışmada, cari açığın ticaret açığından kaynaklanması durumunda ülkenin rekabet edememe probleminin de söz konusu olduğu vurgulanmaktadır(IMF-2017).

Enerjide Dışa Bağımlılık ve Artan Enerji Fiyatları: Türkiye enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü ithalat yoluyla karşılamaktadır. TÜİK verilerine göre, 2016'da 27 milyar 169 milyon 80 bin doları bulan enerji ithalatı, 2017 yılında yüzde 37 artarak 37 milyar 194 milyon 822 bin dolara çıkmıştır(AA- 2018).

İç Tasarruf Oranlarının Azlığı: Tasarruf oranındaki düşüş, Türkiye ekonomisini yabancı tasarruflara yani sermaye hareketlerine muhtaç hale gelmesine neden olmuştur. IMF tarafından yapılan çalışmada, cari açığın düşük tasarruf, yüksek yatırımdan kaynaklanmış olması durumunda yanlış maliye politikası ve iç tüketim eğiliminin geçerli olduğu vurgulanmaktadır(IMF-2017).

Dış Borç Faiz Ödemelerinin Yüksekliği: Dış borçlarının faiz ödeme cari işlemler hesabına kaydedilmektedir. Türkiye'de dış borç stoğunun yüksek olması, bu dış borçlar için ödenen faizlerin de yüksek olmasına neden olmaktadır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Portföy Yatırımlarının Kar Transferleri: Cari açığı arttıran hususlar arasında doğrudan yabancı yatırımların (DYYKT) ve portfoy yatırımlarının (PYKT) kar transferleri de bulunmaktadır. Bu transferler, cari işlemler hesabına kaydedildiği için cari açığı arttırmaktadır. Portföy yatırımları kısa vadeli olduğundan kar transferi imkanı daha sıklıkla yapılabilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların süresi uzun vadeli olmakla beraber elde edilen karların transferi uzun yıllar devam edebilmektedir.

Bu çerçevede Türkiye'deki cari açığı oluşturan ana unsurlar arasında iç tasarrufların azlığı ve enerjide dışa bağımlılık ön planda olmaktadır. İç tasarrufların uzun vadede artırılmasına yönelik önlemler alınması mümkün olmakla beraber doğal kaynaklardaki yetersizlikler nedeniyle enerjide dışa bağımlılık artarak devam etmektedir. Net enerji ithalatçısı konumunda olan Türkiye büyüyebilmek için enerji ithal etmek zorundadır. Dolayısıyla gelecekte de enerji ithalatının cari işlemler açığını etkilemesi kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye'de 2017 yılı sonunda 43 ,7 milyar dolar cari işlemler açığı gerçekleşmiştir. 2017 yılı içi **Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2018)** verilerine göre, Türkiye'nin, cari işlemler açığı 2016 yılında 32,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Artışı etkileyen faktörler arasında 2017'de petrol fiyatlarının 70 dolar seviyelerinde iken 2016'da petrol fiyatlarının ortalama 44 dolar olması da etkili olmuştur. Türkiye'nin petrol ithalatı 2016'da 40 milyon 64 bin ton olarak gerçekleşmiştir(EPDK, 2017).

Diğer taraftan Petrol fiyatında her 10 dolarlık düşüş cari işlemler hesabında 4,4 milyar dolarlık iyileşme getirmektedir (Eğilmez, 2018) Türkiye'nin Orta Vadeli Programında 2018 yılı için Brent petrolün varil fiyatı ortalama olarak 54,5 USD / Varil alınmış ve cari açık tahmini de buna göre 40 milyar Dolar olarak öngörülmüştür(Eğilmez, 2018). Petrolün varil fiyatını Haziran 2018 sonu itibariyle 75,57 dolar seviyelerinde seyrettiği görülmektedir(Bloomberg, 2018). 75,57 Dolar seviyelerinin artış olmadan devam etmesi durumunda 2018 yılı sonunda cari açığın beklenenden 9 milyar dolar daha fazla çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye'nin petrole bağımlılığının doğal neticesi olarak petrol fiyatlarındaki değişikliklerin Türkiye ekonomisine çeşitli etkileri olmaktadır. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların Türkiye ekonomisi üzerine

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

doğrudan etkileri büyüme, ödemeler dengesi, enflasyon ve bütçe üzerinden gerçekleşmektedir (The World Bank, 2014).

Çalışmanın amacı, Türkiye için cari açık ve dünyadaki petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi Engle Granger ve Johansen eş bütünleşme testi yardımıyla incelemektir. Çalışmanın ilk kısımda literatür taraması sonuçlarına yer verilmiştir. İkinci kısımda uygulanan ekonometrik yöntem hakkında bilgi verilip analiz yapılmaktadır. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır.

2. Literatürde Yapılan Çalışmalar

Literatürde ülke büyüme oranı ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik uluslararası düzeyde dünyada ve Türkiye'de yapılan çok sayıda çalışmalar bulunmaktadır. 2009 yılından itibaren yapılan çalışmaların başlıcaları aşağıdaki gibidir.

Erdoğan ve Bozkurt (2009) çalışmalarında, aralarında petrol fiyatının da olduğu bazı değişkenleri Türkiye'de cari açığı belirleyicisi unsurlar olarak ele almışlar ve 1990:01-2008:10 dönemine ilişkin aylık verileri kullanarak M-GARCH modeli kurmuşlardır. Modelden elde edilen koşullu korelasyona göre, en yüksek korelasyon değeri ihracatın ithalatı karşılama oranına ait olup, ikinci yüksek değer petrol fiyatlarıdır.

Demirbaş v.d. (2009), Türkiye için 1984-2008 dönemine ilişkin yıllık verileri kullanarak yaptıkları çalışmalarında cari açık ile ham petrol fiyatları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Tahmin edilen hata düzeltme modelinde ECM değişkeninin katsayısı negatif ve anlamlı bulunmuştur. Hata düzeltme modeline göre cari açık ve petrol fiyatları arasındaki sapmalar uzun dönemde dengeye gelebilecektir.

Özlale ve Pekkurnaz (2010) çalışmalarında, Türkiye ekonomisindeki petrol fiyatlarındaki şokun cari işlemler dengesi üzerindeki etkisini ölçmeye çalışmışlar ve Eylül 1999-Eylül 2008 dönemlerine ait aylık verileri kullanarak yapısal vektör otoregresyon modeli oluştumuşlardır.. Çalışmaya göre, petrol fiyatlarındaki şokun cari işlemler oranına tepkisi kısa vadede ilk üç aya kadar aşama aşama artmakta ve daha sonra uzun vadede düşmektedir.

Gün (2011), çalışmasında cari açık ile petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi 1975-2010 dönemi için incelemiş ve petrol fiyatlarının cari işlemler dengesi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Yanar ve Kerimoğlu (2011), çalışmalarında, Türkiye'de 1975-2009 yılları arasında enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık verileri arasındaki ilişkilerdeki nedenselliğin yönünü incelemiştir. Çalışmaya göre, enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık arasında uzun dönemli bir ilişki var olup, enerji tüketimindeki artış cari açığı arttırıcı yönde etki yaratmaktadır.

Bildirici ve Kayıkçı (2012) çalışmalarında 1975-2009 dönemlerine ait yıllık verileri kullanarak Arjantin, Brezilya, Meksika ve Türkiye'nin cari işlemler dengesiyle dünya petrol fiyatlarındaki değişimi arasındaki ilişkiyi Markov Switching otoregresyon modeli kullanarak incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmaya göre, petrol fiyatları; Türkiye gibi petrol ithal eden ülkelerin cari işlemler dengesini negatif yönde etkilemektedir.

Kayıkçı (2012) çalışmasında Türkiye ekonomisindeki cari açık ile büyüme, , petrol fiyatları ve reel döviz kuru artışı arasındaki ilişkiyi 1987-2009 dönemlerine ait yıllık veriler kullanarak vektör otoregresyon yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, büyüme, petrol fiyatları ve reel döviz kuru artışı cari işlemler dengesinde negatif yönde etkiye neden olmaktadır.

Demir (2013), çalışmasında Türkiye için sanayi üretimi, cari açık ve enerji ithalatı arasındaki ilişkinin niteliğini analiz etmiştir. Yaptığı çalışmaya göre sanayi üretim endeksi ve enerji ithalatından cari açığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Öz (2013), çalışmasında petrol fiyatları, enerji dışı ithalat ve cari açık arasındaki ilişkiyi Johansen eş bütünleşme testi, Granger nedensellik testi, Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi, genelleştirilmiş tahmin hata varyansının dağılımı yaklaşımı ve etki-tepki analizi yöntemleri yardımıyla incelemiştir. Çalışmada, 1992:1-2012:9 dönemlerini içeren veriler kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, petrol fiyatları

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ile cari açık arasında hem kısa dönemli hem de uzun dönemli istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Mucuk vd. (2013) çalışmalarında 1992:01-2013:02 dönemine ait aylık verileri kullanarak Türkiye'nin cari açığıyla uluslararası petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi Johansen eş bütünleşme ve nedensellik testi yardımıyla incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmaya göre, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bayar vd. (2014) çalışmalarında, 2000:Q4-2013Q3 dönemine ait aylık verilerle Granger nedensellik testi, etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizleri kullanarak Türkiye'de cari işlemler dengesi ile ham petrol fiyatları, ve diğer değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, cari işlemler dengesindeki değişimin %78,6'sının, doğrudan yabancı yatırım girişleri, portföy yatırımları, ham petrol fiyatları ve kamu brüt toplam borç stoku tarafından açıklanmaktadır.

Özata (2014) çalışmasında, 1998Q1-2012Q4 dönemlerine ait aylık verileri kullanarak petrol ithalatı, reel efektif döviz kuru, GSYİH ve cari işlemler hesabı arasındaki ilişkiyi yapısal vektör otoregresyon metodu analiziyle incelemiştir. Çalışma sonucuna göre, petrol fiyatlarındaki ani yükseliş (şokun) cari açığı negatif yönde etkilemekte, bu ani yükselişin etkisi uzun süreli olmakta, ve büyümek için yüksek petrol faturasına katlanmak zorunda olan gelişmekte olan ülkelerin, petrol fiyatlarındaki artış ile cari açıklarını devam ettirebilmelerinin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır.

Güneş (2014) çalışmasında, cari açık ile petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi 1980-2012 yıllarına ait yıllık verileri kullanarak vektör hata düzeltme modeli, Engle-Granger testi, Johansen eşbütünleşme testi, Granger nedensellik testi kullanarak incelemiştir. Çalışma sonucuna göre petrol fiyatları ile cari açık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Lebe ve Akbaş (2015) 1991:12-2012:11 dönemine ait aylık verileri kullanarak, ithal ham petrol fiyatları ile döviz kurunda meydana gelen değişmeler ile cari açık arasındaki ilişkiyi vektör otoregresif modeli ile Dolado ve Lutkepohl (1996) nedensellik testleri kullanarak incelemiştir. Çalışma sonucuna göre, reel ham petrol fiyatları cari açık üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Huntington (2015) çalışmasında, aralarında Türkiye'nin de olduğu, 91 ülkeye ait 1984-2009 dönemini kapsayan ham petrol ticareti ile ülke ekonomilerinin cari açıkları arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yardımıyla incelemiştir. Modelde bağımsız değişkenler arasında diğer değişkenlerle birlikte, GSYİH'nin yüzdesi olarak net petrol ihraç oranı da esas alınmış, cari işlemler hesabı/ GSYİH oranı ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada, cari hesap fazlasının açıklanmasında net petrol ihracatının önemli bir faktör olduğu fakat net petrol ithalatlarının cari açık üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yaghoubi Nia (2015) çalışmasında, Türkiye ekonomisindeki cari açık, ekonomik büyüme, petrol fiyatları ve enerji ithalatı arasındaki ilişkiyi 2005:01-2014:08 dönemlerine ait aylık verileri kullanarak Johansen Juselius eş bütünleşme ve vektör hata düzeltme modeli yardımıyla incelemiştir. Çalışmada, uzun dönemde cari açıkla enerji ithalatı arasında iki yönlü ilişki olduğu görülmüş ve uzun dönemde petrol fiyatlarının cari açığı etkilediği sonucuna varılmıştır.

Bayraktar vd.(2016) çalışmalarında, aralarında Türkiye'ninde bulunduğu en kırılgan beş ülke olan Brezilya, Güney Afrika, Endenozya, Hindistan ve Türkiye'yeye ait büyüme oranları ve cari işlemler açıkları ile petrol fiyatları arasındaki ilişkileri 1980-2014 dönemi için eş bütünleşme testleri kanalıyla analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, petrol fiyatları ile cari açık arasında uzun dönemli istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Güngör vd.(2016) çalışmalarında, Türkiye ekonomisinde 1992:1-2015:12 döneminde gerçekleşen petrol fiyatlarındaki değişimlerin Türkiye'nin cari açığı üzerindeki etkisini ARCH-GARCH modelleriyle analiz edilmiştir. Çalışmaya göre, petrol fiyatlarının cari açık üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu ve yapısal kırılmaların cari açık üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır

Beşel (2017) Türkiye ekonomisinde petrol fiyatları, ve cari açık arasındaki ilişkiyi Zivot-Andrews nedensellik testi, Gregory-Hansen eş bütünleşeme testi, Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi, yardımıyla incelemiştir. Çalışmada, 1976-2016 dönemlerini içeren yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışma

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sonuçlarına göre, petrol fiyatları ile cari açık arasında uzun dönemli istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

3. Veri - Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Türkiye için petrol fiyatları (PF) ile cari açık (CA)arasındaki ilişkinin ele alındığı bu çalışmada 1980-2017 dönemine ilişkin yıllık veriler esas alınmıştır. Veriler Kalkınma Bakanlığı veri tabanından temin edilerek değişkenlere ilişkin seriler oluşturulmuştur. Çalışmanın değişkenleri ise yıllık petrol fiyatları ve yıllık büyüme oranlarıdır.

İki değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisinin yönünün tespit edilebilmesi için nedensellik testlerinin uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ampirik çalışmalarda en çok tercih edilen yöntemlerden biri Granger nedensellik testidir. Ayrıca, 1980'lerin sonunda yeni uygulamaya sokulan eş bütünleşme testleri (Granger, 1986, Engle ve Granger, 1987, Johansen, 1988, Johansen ve Juselius, 1990), değişkenler arasındaki ilişkinin tespit edilmesinde yararlı sonuçlar sağlamıştır.

Tablo 1'de Engle-Granger testi uygulanarak değişkenlerin düzey değerleri arasındaki regresyon modelinin tahminiyle elde edilen kalıntılarına uygulanan ADF birim kök testi sonuçları yer almaktadır. Test sonuçlarına göre, kalıntıların düzey değerlerinde durağan olduğu görülmektedir. Bu durum, cari açık ve ham petrol fiyatları değişkenleri arasında eş bütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. ut, kalıntıların (hata teriminin tahminini) göstermektedir.

Tablo: 1 Engle-Granger Eşbütünlesme Testi Sonuçları

H0: ut birim köklüdür	t-istatistigi	P*
Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği	-4.677740	0.0006
Test Kritik Değerleri	1% -3.626784 5% -2.945842	10% -2.611531

Çalışmada ayrıca aşağıda yapılacak analizde Johansen eşbütünleşme testi de (Johansen, 1988, Johansen ve Juselius, 1990) uygulanmaktadır. Durağan olmayan serilerle yapılacak regrasyon analizi gerçekçi olmayan yüksek test istatistiklerine ve sahte regrasyona neden olacağından, serinin önce durağanlığının test edilmesi gerekmektedir (Terzi, 2004). Uygulamada en çok kullanılan test ADF (Augmented Dickey Fuller), klasik birim kök testleridir. Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen ADF testi, durağanlığı araştırılacak serinin, kendi gecikmeli değeri ve gecikmeli farklarının üzerine regrese olmasını içermektedir(Gujarati, 2004). Testin uygulandığı denklem aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y = \beta 1 + \beta 2\, t + \delta Yt\text{-}1 + \alpha i \sum_{i=1}^{m} \Delta Yt\text{-}i + \varepsilon t$$

Burada , Δ değişkenlerin farkını εt durağan hata terimidir. Birim kök testinde her bir seri için hata teriminin beyaz gürültü yapacak gecikme uzunluğu, Akaike ve Schwartz bilgi kriterlerine göre belirlenebilir. ADF testinde sıfır hipotezi, farkları alınmamış serilerin birim kök taşıdığı yani durağan olmadığı şeklindedir. Bunun için sıfır hipotezinde, δ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığı test edilmektedir. δ katsayısının istatistiki olarak önemli olması, bu hipotezin reddedileceği anlamına gelmektedir. Bu durumda seri durağandır.

Zaman serilerinin durağanlığı genişletilmiş Dickey Fuller Testi (ADF) yardımı ile araştırılmıştır. Tablo 1'de genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) test sonuçları yer almaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken (SIC)	**1. Derece Düzey Değerleri**		
	ADF İstatistiği	**Mac Kinnon Kritik Değeri (%5)**	**P Değeri**
PF (trend intercept)	-5,73	-3,54	0,0002
CA (trend intercept)	-3,85	-3,58	0,0287

Değişkenlerin seviyelerine uygulanan DF ve ADF test sonuçları, değişkenlerin birinci derecede düzey durağan olduğunu göstermektedir.

Değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelendikten sonraki adımı, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığının incelenmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin varlığı Johansen eşbütünleşme yöntemi ile araştırılmıştır. Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990), değişkenler arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını test etmek içim *en büyük özdeğer* (*maximum eigen value)* ve *iz* (*trace)* istatistiklerini kullanmaktadırlar. Johansen eşbütünleşme testinde iki farklı olabilirlik oranı vardır. Bunlardan biri Maksimum Öz Değer Testi, diğeri İz testidir. Maksimum Öz Değer testinde en fazla r sayıda eşbütünleşme vektörünün varlığı, r+1 eşbütünleşme vektörünün varlığını iddia eden alternatif hipoteze karşı test edilir. Buna karşılık, İz testinde ise, en fazla r eşbütünleşme vektörünün varlığı, en az r+1 eşbütünleşme vektörünün varlığını iddia eden alternatif hipoteze karşı test edilir (Kasman ve Kasman, 2004).

Johansen eş-bütünleşme testiyle değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılırken oluşturulan VAR (Vector Autoregressive) modelinde önemli bir rolü olan gecikme sayısı uygun testlerin optimum gecikme uzunluğu önceden açıklandığı gibi SC (Schwarz) bilgi kriteri kullanılarak araştırılmaktadır. Eşbütünleşme testi uygulanmadan önce, bir "Vector Autoregressive" (VAR) modeli oluşturularak gecikme sayısı belirlenmektedir. VAR modeli birbirleriyle etkileşim içinde olduğu düşünülen değişkenlerin birbirlerini nasıl etkilediğini gösteren bir zaman serisi denklem sistemidir (Çetin, 2005). Bu çerçevede değişkenler arasında VAR süreci işletilerek en uygun gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Buna göre 3 gecikme uzunluğu optimal gecikme uzunluğu olarak tespit edilmiştir. Gecikme uzunluğu olmayan hali normal dağılıma sahip otokorelasyon sorunu içermeyen en uygun gecikme uzunluğudur.

Sonraki aşamada eş-bütünleşme testinin yapılmasında uygun model spesifikasyonunun belirlenmesi için Akaiki ve Scwartz kriterlerine bakılarak uygun modelin 4 olduğu anlaşılmıştır

Tablo 3: Uygun Modelin Tahmin

	Sabit Yok Trend Yok(1)	Sabit Var Trend Yok(2)	Doğrusal Sabit Var Trend Yok(3)	Doğrusal Sabit Var Trend Var(4)	İkinci Derece Sabit Var Trend Var(5)
0	-4.737.546	-4.737.546	-4.730.938	-4.730.938	-4.730.643
1	-4.711.487	-4.682.518	-4.682.487	-4.632.818	-4.632.672
2	-4.694.292	-4.657.120	-4.657.120	-4.584.452	-4.584.452
	Akaike Değerleri				
0	2.857.380	2.857.380	2.865.257	2.865.257	2.876.849
1	2.865.581	2.854.422	2.860.287	28.36952*	2.842.748
2	2.878.996	2.868.894	2.868.894	2.837.913	2.837.913
	Scwartz Değerleri				
0	29.11252*	29.11252*	2.928.108	2.928.108	2.948.678
1	2.937.409	2.930.740	2.941.094	2.922.248	2.932.534
2	2.968.781	2.967.659	2.967.659	2.945.656	2.945.656

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Son aşamada yapılan Johansen Eş Bütünleşme Testi sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: Johansen Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

	Eş Bütünleşme Vektör Sayısı			
Hipotezler		**İz testi**	**Kritik Değer(%5)**	**Olasılık**
Ho: r=0, H1 :r=1	**Hiç***	2,92	2,58	0,0180
Ho : r≤1, H1 :r=2	**En Fazla 1**	9,67	1,25	0,1428
		Maksimum Öz Değer	**Kritik Değer(%5)**	**Olasılık**
Ho: r=0,H1 r≥1	**Hiç***	1,96	1,93	0,0462
Ho: r≤1,H1 r≥2	**En Fazla 1**	9,67	1,25	0,1428

*Trace (iz) istatistiği 0.05 anlamlılık düzeyinde eş bütünleşik bir adet vektör bulunduğunu göstermektedir.

*En Büyük Özdeğer istatistiği 0.05 düzeyinde eş bütünleşik bir adet vektör bulunduğunu Göstermektedir.

Analiz doğrultusunda, r=0 hipotezi reddedilmekte, r≤1 hipotezleri ise, reddedilmemektedir. Analiz sonucunda 0.05 anlamlılık düzeyinde birden fazla vektörün bulunduğu, cari açık ile büyümü oranı arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır.

Johansen eş-bütünleşme test sonuçlarına göre değişkenler arasında bir eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir. Bu durum serilerin uzun dönemde birlikte hareket etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Uzun dönemde Türkiye'de petrol fiyatları ile cari açık rakamları arasında bir ilişki bulunmaktadır. En az bir eş bütünleşme olduğundan hata düzeltme modeline gidilmesi gerekmektedir.

Hata Düzeltme Modeli

Eş-bütünleşik değişkenlerin uzun dönemde zaman içerisinde dengeden sapmalar gösterdikleri görülmektedir. Kurulan modelin uzun dönem dengesine tekrar ulaşabilmesi için değişkenlerden bazılarının bunu sağlayacak durumda olması gerekmektedir. Hata düzeltme modelinde sistemdeki değişkenlerin kısa dönem hareketleri dengedeki sapmadan etkilenmektedir (Şahbaz, 2009). Hata düzeltme sistemi, model dinamiğini dengede tutmaya yarar ve değişkenleri uzun dönem denge değerine doğru yakınlaşmaya itmektedir. Hata düzeltme parametresinin katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı çıkması ve 0'la -1 arasında olması beklenir. Katsayının büyüklüğü ise uzun dönem denge değerine doğru yakınlaşma hızını göstermektedir. Uygulamada, hata düzeltme parametresinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olması beklenir. Bu durumda, değişkenlerin uzun dönem denge değerine doğru hareketinin olacağı ifade edilmektedir. Denge durumundan kısa dönemli sapmalar hata düzeltme parametresinin katsayısının büyüklüğüne bağlı olarak düzeltilecektir (Enders, 1995).

Tablo- 5: Hata Giderme Modeli Sonuçları

	CA	HATA(-1)	C
Katsayı	-0,0015	0,0015	1,8293
St Hata	6,28E-20	1,90E-19	1,54E-15
t (değ)	-2.50E+16	8.25E+15	1.19E+16

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yukarıdaki tabloda hata düzeltme terimi 0'la -1 arasında çıkmadığından hata düzeltme mekanizması çalışmamaktadır. Dolayısıyla değişkenler arasından uzun dönemde düzelme sağlanamamaktadır.

4. Sonuç

Çalışmada, petrol fiyatları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1980-2017 dönemine ait yıllık veriler kullanarak analiz edilmiştir. Ekonomik büyüme verisi için reel GSYH değişim oranı, cari denge için cari denge/GSYH oranı kullanılmıştır. İlgili değişkenlere birim kök testi uygulanmış ve değişkenlerin düzeyde durağan oldukları tespit edilmiştir. Engle-Granger ve Johansen eş-bütünleşme test sonuçlarına göre değişkenler arasında bir eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir. Bu durum serilerin uzun dönemde birlikte hareket etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Uzun dönemde Türkiye'de petrol fiyatları ile büyüme oranları arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yapılan hata düzeltme modeli sonucunda da hata düzeltme terimi hata düzeltme terimi 0'la -1 arasında çıkmadığından hata düzeltme mekanizması çalışmamaktadır. Dolayısıyla değişkenler arasından uzun dönemde düzelme sağlanamamaktadır.

Türkiye'de VAR model, kullanılarak yapılan Engle-Granger ve Johansen eş bütünleşme testi sonuçlarına göre petrol fiyatları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Anadolu Ajansı (2018). https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-enerji-ithalati-faturasi-yuzde-37-artti/1050307
2. Bayar, Y., Kılıç, C. ve Arıca, F. (2014). "Türkiye'de Cari Açığın Belirleyicileri", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(1), 451-471.
3. Bayraktar, Y. Eğri, T., Yıldız F.(2016). "A Causal Relationship Between Oil Prices Current Account Deficit, And Economic Growth: An Emprical Analysis From Fragile Five Contries" Ecoforumjournal. Business Economics Sustainable Development and Law Volume 5(2016) http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/eco/issue/view/12
4. Beşel, F. (2017). Oil Prices Affect Current Account Deficit: Empirical Evidence From Turkey, Journal of Applied Research in Finance and Economics Vol. 3, No. 2, 13-21.
5. Bildirici, M. ve Kayıkçı, F. (2012). "Global Imbalances in Current Account Balances",Journal of Applied Finance & Banking, 2(6), 83-93.
6. Bussinesinsider (2017) http://markets.businessinsider.com/commodities/oil-price?type=wti
7. Çetin, A (2005). "Türkiye'deki Ekonomik Dalgalanmaların Belirleyicileri: Var Analiz Yaklaşımı", *îktisat İşletme ve Finans Dergisi,* 236, 96-104
8. Demir, Murat (2013)."Enerji İthalatı Cari Açık İlişkisi, Var Analizi ile Türkiye Üzerine Bir İnceleme", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 5 (9): 2-2
9. Demirbaş, M., Türkay, H. ve Türkoğlu, M. (2009). "Petrol Fiyatlarındaki Gelişmelerin Türkiye'nin Cari Açığı Üzerine Etkisinin Analizi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(3), 289-299.
10. Eğilmez, M. (2018). "Petrol Fiyatlarındaki Yükselişin Cari Açığa Etkisi" http://www.mahfiegilmez.com/2018/01/petrol-fiyatlarndaki-yukselisin-cari.html, Erişim Tarihi: 27.06.2018).
11. Emlakdanışmanları (2017). https://www.emlakdanismanlari.com/yabanci-yatirimcilarin-konut-alimlarinda-dusus-devam-ediyor-5412.html
12. Enders, W. (1995) Applied Econometric Time Series, John Wiley&Sons, Inc., New York
13. Engle, R. F. ve Granger C. W. J. (1987). "Co-integration and Error Correction: Representation and Testing", *Econometrica,* (55), ss. 251-276

14. EPDK-2017. "Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu Aralık 2016 Petrol Raporu " http://eskiweb.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Petrol/YayinlarRaporlar/Yillik, Erişim Tarihi: 27.06.2018.
15. Erdoğan, S. ve Bozkurt H. Temmuz, (2009). "Türkiye'de Cari Açığın Belirleyicileri: MGARCH Modelleri İle Bir İnceleme", Maliye Finans Yazıları, 23(84),135-172.
16. Göçer, İ. (2013)."Türkiye'de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürebilirliği Ekonometrik Bir Analiz", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(1), 2013, s.213-242.
17. Granger, C.W.J. (1986). "Developments in the Study of CointegrateEconomic Variables",
18. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 48, 213-228.
19. Granger, C.W.J. (1988). "Some Recent Developments in a Concept ofCausality", Journal of
20. Econometrics, 39, 199-211.
21. Gujarati, D.. N. (2004). Basic Econometrics. 4th Edition, McGraw-Hill Companies. 720-722
22. Gün, E. (2011). Petrol Fiyatlarının Cari İşlemler Dengesi Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek LisansTezi, Edirne.
23. Güngör S., Sönmez L, Korkmaz Ö., Karaca S.S., (2016). "Petrol Fiyatlarındaki Değişimim Türkiye'nin Cari İşlemler Açığına Etkileri" Maliye Finans Yazıları - 2016 - (106), 29-48
24. Güneş, K. (2014). Uluslararası Petrol Fiyatlarındaki Değişimin Cari Açık Üzerine Etkisi - Türkiye Örneği (1980-2012)", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik.
25. Gürsakal, S. (2009). "Varyans Kırılması Gözlemlenen Serilerde GARCH Modelleri: Döviz Kuru Oynaklığı", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi, 32, 319-337.
26. Huntington, H.G. (2015). "Crude Oil Trade And Current Account Deficits", Energy Economics, 50, 70-79.
27. IMF (2017) "Current Account Deficits: Is There a Problem" http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/current.htm(Erişim Tarihi:29.05.2018).
28. Johansen, Soren(1988). "Statistical Analysis Of Cointegration Vectors", Journal of Economic Dynamics and Control, 12 (2-3), s. 231-254.
29. Johansen, Soren, Juselius, Katarina (1990). "Maximum Likelihood Estimation And Iference OnCointegration With Applications To The Demand For Money", Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52 (2) May, pp.169-210.
30. Kasman, S., ve Kasman A., (2004). "Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi", *îktisat İşletme ve Finans Dergisi,* 220, 122-131.
31. Kayıkçı, F. (2012). "Determinants Of The Current Account Balance InTurkey: Vector Auto Regression (VAR) Approach", African Journal of Business Management, 6(17), 5725-5736.
32. KTO (2017). http://www.kto.org.tr/d/file/irak-ulke-raporu-2017.20170824161233.pdf
33. Lebe, F. ve Akbaş, Y.E. (2015). "İthal Ham Petrol Fiyatları İle Döviz Kurunun Cari Açık Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Bir Araştırma", 17(2), 170-196.
34. Mucuk, M., Gerçeker, M. ve Ay, A. (2013). "The Relationship Between International Oil Prices And Current Account Deficit: The Case Of Turkey",
35. International Conference On Eurasian Economies, Session 1A: Energy,http://avekon.org/papers/810.pdf, (Erişim Tarihi: 19.02.2016).
36. Nelson, D.B. (1991). "Conditional Heteroskedastiticity in Asset Returns: A NewApproach", Econometrica, 59(2), 347-370.
37. Öz, E. (2013). "Relationship Between Petroleum Price, Non-Energy Import AndCurrent Account Deficit: The Case Study Of Turkey", Enerji Piyasa ve Dü-zenleme, 1(2), http://epddergi.org/articles/2013/Oz.pdf, (Erişim Tarihi:19.02.2018).
38. Özata, E. (2014). "Sustainability Of Current Account Deficit With High Oil Prices: Evidence From Turkey", International Journal of Economic Sciences,3(2), 71-88.

39. Özenç, B. ve Düşündere, T.A., (2015). 2000 Sonrasında İthal Ara Mal Bağımlılığı Ve Katma Değer Üretimi" TEPAVhttp://www.tepav.org.tr/upload/files/1490970148-4.2000_Sonrasinda_Ithal_Ara_Mal_Bagimliligi_ve_Katma_Deger_Uretimi.pdf (Erişim Tarihi:29.05.2018).
40. Özkaya Ş. (2001). Petrol Fiyatlarının Ekonomilere Etkisi Uluslararası Ekonomi Sorunları Dergisi, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı 1. http://www.mfa.gov.tr/petrol-fiyatlarinin-ekonomilere-etkisi.tr.mfa Erişim tarihi,(29/01/2018).
41. Özlale, Ü. ve Pekkurnaz, D. (2010). "Oil Prices And Current Account: A StructuralAnalysis For The Turkish Economy", Energy Policy, 38, 4489-4496.
42. Pamir N.(2015). "Enerjinin İktidarı" Haykitap Yayınları 2015.
43. Şahbaz N. (2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Kur Değişimlerinin Toplam Çıktı Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana.
44. Sovereign-Wealth-Fund, SWFİNSTİTUTE, (2018). (https://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund-rankings/),(ErişimTarihi:11.02.2018).
45. Terzi, H.,(2004). Türkiye'de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (1924-2002)Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(3), 59-75
46. TUİK(2017). www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=637,(ErişimTarihi:11.02.2018).
47. TUİK(2018). *www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=637*,(ErişimTarihi:11.02.2018).
48. Yaghoubi Nia, K. (2015). Türkiye'de Cari Açık ve Enerji İlişkisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
49. Yanar, Rüstem ve Güldem Kerimoğlu (2011). "Türkiye'de Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyüme ve Cari Açık İlişkisi", Ekonomi Bilimleri Dergisi,3 (2): 191-201
50. WOLDBANK(2014).http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-focus-note-dec-2014-tr.pdf, (ErişimTarihi:11.02.2018).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(18)

Doç. Dr. Erhan AKIN[79]; Kübra ÇELİK[80]

NABİZADE NAZIM'IN "KARABİBİK" HİKÂYESİNDE SÖZ DİZİMİ

SYNTAX IN NABIZADE NAZIM'S STORY "KARABIBIK"

ÖZ

Bu çalışma ile söz dizimi çalışmalarına katkıda bulunmak ve eserdeki cümlelerden hareketle Nâbizâde Nâzım'ın dili nasıl kullandığını tespit etmek, üslûbu ile ilgili bazı bilgilere ulaşmak amaçlanmıştır. Buradan hareketle Nâbizâde Nâzım'ın roman olarak nitelendirdiği uzun hikâyesi olan "Karabibik" adlı eseri söz dizimi yönünden incelenmeye tabi tutulmuştur. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği ile yürütülen çalışmada elde edilen veriler kategorisel içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda eserde 614 cümle yapısına göre, 486 cümle yükleminin yerine, 502 cümle yükleminin türüne ve 591 cümle de anlamına göre incelenmiştir.

Eserde toplam 2128 kelime grubu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kelime gruplarının sayısı, tablo halinde gösterilip kelime gruplarının kullanımları hakkında yorumda bulunulmuştur. Tespit edilen bulguların yorumlanmasıyla Nâbizâde Nâzım'ın bu eserin genelinde köy ve köy halkının gündelik yaşamında kullandığı mahalli dili eserine daha çok kısa cümlelerden oluşan diyaloglar halinde taşıdığı görülmüştür. Bu mahalli söyleyişler söz dizimi incelemelerine tabii tutulmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Nâbizâde Nâzım, Karabibik, hikâye, söz dizimi.

ABSTRACT

This study contributes to the study of syntax and sentence to determine whether the work movement in Nabizade Nazım's how you use language, aimed to discover some information about the style. Hence Nabizade Nazım's novel, which is a long story, which he described as "Karabibik" his work was subjected to examination in terms of syntax. The data obtained in the run with the document analysis technique in the qualitative study were analyzed by analysis of categorical content. As a result of analysis in the work done by the sentence structure 614, instead of 486 predicate sentences, 502 sentences and 591 sentences it was also examined for the type of predicate according to the meaning.

Total 2,128 word group has been identified in the work. The number of these phrases detected, has been made to review the use of the word sets shown and tabulated. Nabizade Nazım's identified in the interpretation of the findings were carrying works throughout the villages and the people that work in the local language it uses more of everyday life into the dialogue composed of short sentences. This has not been subject to review on a local singing syntax.

Keywords: *Nâbizâde Nâzım, Karabibik, story, syntax.*

[79] Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitmi ABD., Siirt/TÜRKİYE; E-posta: erhanakin49@hotmail.com
[80] Yüksek Lisans öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt/TÜRKİYE; E-posta: kubracelik007@hotmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dil, insanoğlunun hayatına yön veren en büyük güçlerden biridir. Dil sayesinde geçmiş ile gelecek birleştirilip maddi ve manevi değerler gelecek nesillere aktarılabilmektedir. Bu denli önemli bir görevi üstlenen dilin kullanıcıları tarafından iyice tanınması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü bu gücü kullananlar onu iyi tanırlarsa ancak bu güçten yeterince faydalanacaklardır. Bu yüzden geçmişten beri hem dille uğraşanlar hem de onu kullananlar dili çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. Dille ilgili yapılan yorumların bazıları şunlardır:

Dil insan toplulukları içinde, ortaklaşa yerleşmiş sayısız sesli işaretlerle, her istenileni, düşünülen ve duyulanı konuşarak veya yazarak anlatmak sistemi (Emre, 1945, s. 3); duygu, düşünce ve dileklerimizi anlatmaya yarayan temeli yaradılışta bulunan, bir yeti ile toplumsal uylaşmalardan doğan, düşünceleri anlatmaya yarayan bir imler dizgesi (Gencan, 2001, s. 21); insanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre biçimlenme sayesinde bir milletin yüzyıllar boyunca edindiği bilgileri nesilden nesle aktaran bir aktarıma sistemi (Korkmaz, 2007, s. 67); basit bir iletişim aracı gibi görünen, dilsel topluluk oluşturması nedeniyle aynı zamanda toplumsal, ruhsal, duygusal, kültürel içeriği de bulunan karmaşık sistemler bütünü (Koç, 1990, s. 13) gibi yorumlarla dil anlaşılmaya çalışılmıştır. İnsanoğlunun ilk günden bu güne gösterdiği dili tanıma çabası ile birlikte dille ilgili farklı unsurlar da hem halk ağzında hem de alan yazında yerini almıştır.

Nitekim Kaplan, (2001, s. 208) çalışmasında konuşma dili tabirlerinin ata hazinesi olduğunu ve bundan dolayı okuma yazma bilmeyen Türk halkının bir sağduyuya, bir hayat görüşüne sahip olması konuşma dilinin zenginliğinden ileri geldiğini ve fakat yazı dili ve onun mahsulü olan kitap, sözlü kültürden çok daha zengin ve emin bir kaynak olduğunu belirtir. Kitap okuyanın bilgisi kadar konuşması da başka türlü olur. Bir memlekette kitap kültürü ne kadar zenginse günlük konuşma da o kadar zengin olur der. Bu denli etkili ve önemli olan kitaplara yönelik yapılacak çalışmalarla Kaplan'ın yukarıda ifade ettiği gibi zenginleşen kitap kültürünün yanında bu kitaplardaki dil zenginliğine de dikkat çekilmiş olur. Yapılan bu çalışmanın da konusunu oluşturan söz dizimi incelemeleri sayesinde yazarların dili kullanma durumları hakkında alan yazına katkı sunulabilir.

Çünkü söz dizimi yargı bildiren ya da bildirmeyen cümleleri inceleyerek bunların özelliklerini ve bağlantılarını ve bir kelimenin veya kelime grubunun diğer bir kelime veya kelime grubu ile birleşmesini inceler (Bilgegil, 1984, s. 12). Söz diziminin konusu, yargısız anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı anlatım birimi olan cümlelerin yapısı, işeyişi, görevleri ve anlam özellikleri; cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkileridir. (Karahan, 2004, s. 9). Sözdiziminde, birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimelerden oluşan ve içerisinde yüklem bulunan söz birlikleri yargılı anlatım, içerisinde yüklem bulunmayan söz birlikleri ise yargısız anlatımdır (Özmen,2013, s. 3).

İncelemeye tabi tutulacak eserlerdeki bu anlatımlardan hareketle yazarların dile hakimiyeti, kullandığı ifade ve anlatım tarzları ile okuyucu kitlesini nasıl etkilediği, okuyucularının dile olan farklı bakışlarını ve dili günlük hayatta kullanma durumlarını dikkate alıp almadığı gibi durumlar tespit edilebilir. Bu tespitlerle birlikte yazarların incelenen eserlerinin dil öğretiminde ya da dil ile ilgili farklı alanlarda kullanılabilir eserler olup olmadığı da tartışmaya açılabilir. Nâbizâde Nâzım, Karabibik adlı eserin önsözünde (2012, s. 7) yazdığı bu kitapla ilgili olarak dile getirdikleri bu düşünceleri destekler niteliktedir:

Benim şu Karabibik'im de bilemem ne dereceye kadar gerçekçi yani akla yatkın bir roman olabildi. Buna siz karar vereceksiniz; fakat sanıyorum ki onu bu haliyle de ruhsuz bulmayacaksınız. Romanımın konusunu Anadolu köylerimizden seçmekte bir düşüncem vardır ki bu da köylülük, çiftçilik dünyasının uzağındaysanız size o dünya hakkında bir fikir vermiş olmaktır. Olayların geçtiği yerlerdeki halkın yaşamı ve uğraşları hakkında yeterli derecede bilgi bulacaksınız, ayrıca dillerini de tanıyacaksınız. Düşünceme göre dil her tarafta incelenmeli ve toplanıp bir araya getirilmelidir. Ancak bu şekilde dilimiz düzeltilip iyileştirilebilir.

Buradan hareketle çalışmada Nâbizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı eserine bu bakış açısı ile bakılmaya çalışılmıştır. Nâbizâde Nâzım bu eseri; Türk edebiyatında farklı bir yere sahip olmasından dolayı farklı açılardan yapılmış çalışmalara konu olmuştur. Nâbizâde Nâzım ve "Karabibik" adlı eseri dönemlerine edebi

açıdan farklı etkiler bırakmıştır. Cafer Griper, (2014, s. 116) çalışmasında Nâbizâde Nâzım ile ilgili genel olarak şunlara dikkat çeker:

Ara Nesil edebî devresi Türk edebiyatında eski ile yeninin yanında romantizmle realizmin birlikte yaşandığı, romantizmden realizme geçme çabasının baş gösterdiği bir dönemdir. Bu nesil mensupları bağlı oldukları edebi ekol çerçevesinde çeşitli tartışmalara da girişir. Recaizâde M. Ekrem ile Abdülhak Hamit'in yakın takipçisi Menemenlizâde Mehmet Tahir'de romantik unsurlar ağırlık kazanırken Nâbizâde Nâzım'da realist-natüralist duyuş ve düşünüş öne çıkar. Edebi hayatının başlarında romantik bir anlayışla eserlerini oluşturan yazar, realist ekolün etkisiyle romantizmden realizm geçerek bu ekolün ilkelerine uygun bir şekilde yazmaya başlar. "Nâbizâde Nâzım (1862/4-1893) bu neslin içinde, özellikle hakîkiyyun (realizm-natüralizm) görüşünü savunanlar arasında şair, hikâyeci, romancı ve tenkitçi olarak yer alır. İlk yazısı 1880 yılında Vakit gazetesinde Mühendishane Mektebi şâkirdânından A. Nâzım imzası ile çıkan Esaret başlıklı denemesidir. Nâbizâde Nâzım, romantik unsurlarla örülü ilk kalem tecrübelerinden sonra realist ekole geçer ve eserlerini bu edebi ekolün prensiplerine bağlı kalarak yazmaya çalışır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Nâbizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı eserini söz dizimi bakımından incelemek ve belirtilen başlıklar altında örneklendirmektir. Böylece yazarın incelenen eserindeki söz dizimi ile ilgili alana katkı sunulmuş olur. Bu yolla Türkçe söz diziminden hareketle çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda ilgili eserin söz dizimsel özellikleri alan yazına kazandırılmış olur. Ayrıca eserin bu özellikleri ile dil öğretiminde kullanılabilir olup olmadığına da dikkat çekilir.

Batıda sıkça yapılan bu tür çalışmaların ülkemizde de sıkça yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Çünkü bu tür çalışmalarla şair ve yazarların fikir ve duygu dünyalarını anlatmada kullandıkları söz varlığı, söz dizimleri, kısaca kullandıkları dil incelenmiş olur (Ergüzel ve Kirik, 2012; Aksan, 2011).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmada Nâbizâde Nazım'ın roman olarak nitelendirdiği uzun hikâye olan "Karabibik" adlı kitabı (2012 yılında Kent Yayıncılık tarafından yayımlanan baskısı) incelemeye tabi tutulmuştur. Konu olarak Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Beymelek köyünde yaşayan, aynı zamanda romana da ismini veren, Karabibik adında fakir bir köylünün günlük hayatını, arzularını, çevresini, toprak sorunlarını, geçim derdini, hastalığını, sosyal sınıf atlama çabalarını ve küçük heyecanlarını anlatır. Anadolu gerçeklerini yöresel bir gözlemle yansıttığı bu eserinde Nabizade Nazım, köylüler için ekonomik geçim kaynağı olduğundan önemli olan tarla ve hayvan gibi öğeleri ön planda tutup kızların evlenmelerini dahi köy yaşamındaki bu tür öğelere göre şekillendirir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bu yolla çalışma amacına yönelik olay, olgu ile ilgili bilgilerin yer aldığı hem yazılı materyaller hem de işitsel veya görsel elektronik kaynaklar incelenebilir. Dil bilimciler, sosyologlar, tarihçiler ve diğer birçok alanda araştırma yapanlar bu tekniğe başvurmaktadırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Kara ve Şıhlaroğlu Yıldırım, 2017). Bu yöntemle Nâbizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı eseri söz dizimi bakımından incelenmiştir.

Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Araştırmada Nâbizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı eseri içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Bu analizde "sözel, yazılı veya diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve/veya dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır" (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 22). Nâbizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı kitabına yönelik uzman görüşü ve alan taramasından sonra Prof. Dr. Leyla Karahan'ın yaptığı tasnif (Karahan, 2012) dikkate alınarak içerik değerlendirme formu hazırlanmıştır. Verileri iki kişi birbirinden bağımsız olarak yaptıkları tarama sonucunda içerik değerlendirme formuna bağlı kalarak kayıt altına almıştır. Birbirinden

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bağımsız olarak elde edilen veriler analiz aşamasında araştırmacılar tarafından birlikte değerlendirmiştir. Yapılan analizlerde kategorisel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yolla verileri tasnif etmek, açıklamak ve bunlarla ilgili açıklamalara, ilişkilere ulaşmak hedeflenmektedir. Böylece veriler önceden belirlenmiş çeşitli ana ve alt başlıklar halinde sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 90; Bilgin, 2006). Nâbizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı kitabına yönelik söz dizimi ana başlığından hareketle tasnif çalışması yapılmıştır. Daha sonra cümleler, yapıları, ögeleri, kelime grupları, yüklemlerinin yeri, türü ve anlamaları bakımından incelenmiştir. Cümleler, yapılarına göre, basit, birleşik, bağlı ve sıralı olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Birleşik cümleler içerisinde fiilimsi bulunan cümleler girişik birleşik, şart eki bulunan cümleler şartlı birleşik ve içerisinde bir cümle daha bulunan cümleler de iç içe birleşik cümleler olmak üzere üç başlık altında; sıralı cümleler de, içerisinde ortak ögesi bulunan ve virgülle ayrılan bağımlı sıralı ve içersinde ortak ögesi bulunmayan bağımsız sıralı cümleler olmak üzere iki alt başlık altında incelenmiştir. Cümleler, yüklemlerinin türüne göre isim ve fiil cümlesi, yüklemlerinin yerine göre kurallı ve devrik, anlamlarına göre de olumlu, olumsuz, soru ve ünlem olmak üzere değişik yönlerden incelenmiş daha sonra metindeki kelime grupları tespit edilmiştir. Kelime grupları isim tamlaması, sıfat tamlaması, birleşik isim, birleşik fiil, unvan grubu, sayı grubu, edat grubu, kısaltma grubu, sayı grubu, bağlama grubu, isim fiil grubu, sıfat fiil grubu ve zarf fiil grubu olmak üzere on üç alt başlık altında incelemeye tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler tablolara işlenmiştir. Konu ile ilgili bilgi verildikten sonra örnek cümleler verilmiştir. Örnek cümleler verilirken çalışmanın güvenirliğini arttırmak için örnek cümlelerin sayfa numaraları da verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Cümleler

Cümle türleri

Yapısına göre cümleler

Tablo 1: Yapısına göre cümleler.

Cümle Türleri	Cümle Sayıları	Toplam Cümlelere Oran
Basit Cümle	210	%34,20
Birleşik Cümle		
Girişik Birleşik Cümle	203	%33,06
Şartlı Birleşik Cümle	17	%2,76
İç İçe Birleşik Cümle	61	%9,93
Sıralı Cümle		
Bağımlı Sıralı Cümle	48	%7,81
Bağımsız Sıralı Cümle	14	%2,28
Bağlı Cümle	35	%5,70
Eksiltili Cümle	26	%4,23
Toplam	**614**	**%100**

Yukarıdaki tabloda cümlelerin büyük çoğunluğunun basit ve girişik birleşik cümle olduğu görülmektedir.

- Hikâyede tespit edilen *basit cümlelerin* birçoğu kısa cümlelerden oluşmaktadır. Bu da hikâyenin okunup anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

"Karabibik bugün erkenden uyanmıştı. (9)
Ali Çavuş'un öfkesi daha da arttı. (11)
Herkes işinin başına gitti. (14)
İki tarla sonra bir meraya vardı. (23)"

- ***Girişik birleşik cümleler***fiilimsi içeren kelime gruplarından oluştukları için daha çok uzun cümlelerden oluşmaktadırlar. Bu da hikâyenin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Mevsim şubat başları olup Karabibik'ten önce davranmış olanların tarlalarında yarım karış kadar yemyeşil ekinler başkaldırmıştı. (10)

Karabucak köylü Durali üç öküzünden fazla olanını satmak istiyordu. (15)

Sac ısınıp kızmaktayken kendisi de küçük bir yufka tahtası üzerinde küçük bir el oklavasıyla yufka açmaya başladı. (19)

Kalkar kalkmaz dolma gibi bir sigara tutuşturdu. (23)

Huri ise pilav yenilip bittikten sonra yarın bu kabı nasıl temizleyeceğini düşünmekteydi. (20)

Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam'da, Çayağzı'nda, Benlikuyu'da, Dalyan'da falanda bazı korkusuzca gönül ilişkileri içerisinde bulunmasından haberli olduğu halde bile sesini çıkaramamıştı. (27)

- *"İç içe birleşik cümlelerin* 38'i diyalog şeklinde geçmektedir. Yazar, kahramanlarını yerel ağızlarıyla konuşturmuştur. Diyaloglarda yer alan yöresel kelime ve cümleler incelemenin dışında tutulmuştur.

"Karabibik bunu çok gördü: "Yüz deve yükü odun, altı çeteleye mi? Vay insafsız vay! Hey oğul geçen yay pazarlık böyle miydi?"(31)

Karabibik parmağını dudaklarına götürdü: "Şuust!" Anderya duyup da rekabet kızışmasın diye korkmaktaydı. (32)

Hele bir kere, hiç aklından çıkmaz, Karabucak Köyü'nün yolunda, nah horada, tiyatronun yanı başında rast gelmişti; şöyle üzerine doğru yürüyünce kadın "Aman anaaa!" diye çaylak gibi bağıra bağıra koşup kaçmıştı. (34)

- *Şartlı birleşik cümleler* 17 tane tespit edilmiş olup hepsi de "sa/se" ekiyle oluşturulmuştur.

Anderya'dan para alamazsa acaba bu heriften… (28)

Yüzü ve elleri güneş altında kayış gibi sertleşmiş ise de ölçülü görünümü kaybolmamıştı. (35)

Sarısimayil'in nişanlısına yani Köşkarlı Yusuf Ağa'nın beslengisine göz koymuş idiyse de kız buna hiç yüz vermemişti. (35)"

- *Sıralı cümleler*, bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Bağımlı sıralı cümleler öznesi veya yüklemi ortak olan cümlelerden oluşmaktayken, bağımsız sıralı cümlelerde iki ayrı yargıyı anlatan ve hiçbir ögesi ortak olmayan cümlelerden oluşmaktadır. Tespit edilen sıralı cümleler arasında en uzun cümle, *"İki tarla ötede Çetecioğlu Mustafa bu sene ürününü kaldırdığı tarlayı nadas etmekteydi; çiftini koşmuş, öküzlerin gayet yavaş olan yürüyüşlerini hızlandırmak, hayvanları düzgün yürütmek için kaba ve çatallı sesiyle arada sırada garip garip emirler vermekteydi."* cümlesidir.

- İçindeki sıralı cümle sayısı üç ve üçten fazla olan cümle sayısı 8'dır. Geri kalan tüm sıralı cümleler iki cümleden oluşmaktadır. İçerisinde en fazla cümle bulunduran sıralı cümlede 4 cümle bulunmaktadır. Bu cümle *"Eftalya bir çığlık kopardı, bu rahatsız edici yükün altında çırpınmaktaydı; sonunda silkinip kurtuldu, karşı duvara arkasını dayayarak hızlı hızlı nefes alıp vermeye başladı."* dir.

"Yaprakları budanmış fidanlardan bir kucak alan Karabibik tarlasının Yosturoğlu tarafındaki tarla sınırına doğru yürüdü, tahrayı hata sağ elinde tutmaktaydı. (10)"

"Üç tane yufkayı peşkir gibi katmer katmer bükerek birbiri üzerinde önüne yığmış, pilav kabını da kendisine doğru pek fazlaca çekmişti. (19)

Güneş batmış, damın içini karanlık bir duman basmıştı. (19)

Karabibik yüzünü gözünü buruşturarak çıktı gitti; arkasından Eftalya'nın kesintisiz kahkahası kulağına kadar yetişti. (38)"

- *Bağlı cümlelerden* 15 tanesi "ve" bağlacı ile oluşturulmuştur. Geri kalan cümleler de "ve, ile, da/de, fakat, ama, ya, çünkü…" gibi bağlaçlarla birbirine bağlanan cümlelerden oluşmaktadır.

"Çenesinde beyazlı siyahlı olmak üzere beliren tek tük kıllar, dik ve seyrek bıyıkların da eklenmesiyle yuvarlak, oldukça esmer, ufarak gözlü olan yüzünün azametini artırmakta ve bu garip görünüm, insanda tuhaf bir etki uyandırmaktaydı. (9)

Sakalı ağardı, fakat gönlü kocamadı; bala köyün taze kızları suya, çamaşıra giderlerken içlenmektedir. (14)

Epeyce kibirli, bilgisiz, odun gibi kaba ve fakat çocuklara sevgisi fazlaydı. (17)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Karabibik hem yiyor hem de öküzlerini düşünüyordu. (20)"

- *Eksiltili cümleler* yüklemi olmayan cümlelerden oluşmaktadır. Bu cümleler kısa cümlelerden oluşmaktadır. Bazıları diyalog cümleleri iken bazıları da anlatıcıya ait cümlelerdir.

"Altları mağaza, üstleri ikişer oda... (24)
Kendisi de istese… (28)
Canım borcu da çok… (32)"

Yüklemin yerine göre cümleler

Tablo 2:Yüklemin yerine göre cümleler

Cümle Türleri	Cümle Sayıları	Toplam Cümlelere Oranı
Kurallı Cümle	475	%97,33
Devrik Cümle	11	%2,66
Toplam	**486**	**%100**

Tespit edilen cümlelerde kurallı cümle sayısının devrik cümle sayısına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Devrik cümle sayısının kurallı cümle sayısına göre daha az kullanılmış olması, yazarın köylüleri konuştururken yerel ağızlarına rağmen dili kurallarına göre kullandıklarını göstermektedir.

"Tarlayı otlar iyice kaplamıştı. (9)
Tepesinin de fazla kısmını uçurdu. (11)
O vakitlerde böyle harımsız tarlalara eşek salmazlardı. (14)
Huri babasının içeri girdiğini gördüğü zaman toplanmadı bile. (17)
Hayır hayır, sabahleyin Anderya'yı görmeye gelmişti de henüz pek erken olduğundan...(26)
Anderya'dan para alamazsa acaba bu heriften… (28)"

Yüklemin türüne göre cümleler

Tablo 3:Yüklemin türüne göre cümleler

Cümle Türleri	Cümle Sayıları	Toplam Cümlelere Oranı
İsim Cümlesi	60	% 11,95
Fiil Cümlesi	442	% 88,04
Toplam	**502**	**% 100**

İncelenen eserde cümlelerin yüklemin türüne göre 442 fiil cümlesi, 60 da isim cümlesi tespit edilmiştir. Türkçenin yapısına uygun olarak kurulan fiil cümlelerinin eserdeki toplam cümle sayısına olan oranının %88 olduğu görülmektedir.

"Hem de acı macı, tuhaf tuhaf ilaçlar da yutmalı. (10)
O vakitlerde böyle harımsız tarlalara eşek salmazlardı. (14)
Oldukça esmer, gözleri patlak ve çipil, sağ bacağı topal, dudakları küçük, vücudu etine dolgun, ayakları hem iri hem nasırlı, elleri küçük ve ince, saçları siyah ve dizlerine kadar uzundu. (16)
Dama yakın bir yerde duran pırnal dalları yığınından bir kucak aldı getirdi. (18)
Karabibik birinci dönümü bitirmek üzereydi. (33)"
Özellikle kaşı gözü güzeldi. (35)

Anlamına göre cümleler

Tablo 4: Anlamına göre cümleler

Cümle Türleri	Cümle Sayıları	Toplam Cümlelere Oranı
Olumlu Cümle	434	% 73,43

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Olumsuz Cümle	56	% 9,47
Soru Cümlesi	40	% 6,76
Ünlem Cümlesi	61	% 10,32
Toplam	**591**	**% 100**

Anlamına göre tespit edilen cümlelerin 434'ü olumlu cümledir. Tespit edilen ünlem cümlelerinin de olumsuz ve soru cümlelerinden daha fazla olduğu yukarıdaki tabloda görülmektedir.

"Doğu tarafından adeta denizden çıkıyormuş gibi gözüken güneş, Akdeniz' in donuk ve durgun yüzeyinden yükselmekteydi. (10)

Dört duvar içinde tam üç ay oturduğun var mı senin?(10)

O vakitlerde de köyde bir hoca var mıydı ya! (16)

Başka tarafta satılık hiçbir hayvan bilmiyordu. (21)"

Kelime Grupları

Tablo 5: Kelime grupları

Cümle Türleri	Cümle Sayıları	Toplam Cümlelere Oranı
İsim Tamlaması	235	% 11,04
Sıfat Tamlaması	**437**	**% 20,53**
Birleşik İsim	**80**	**% 3,75**
Birleşik Fiil	**102**	**% 4,79**
Unvan Grubu	**5**	**% 0,23**
Sayı Grubu	**226**	**% 10,62**
Edat Grubu	**211**	**% 9,91**
Kısaltma Grubu	**93**	**% 4,37**
Tekrar Grubu	**72**	**% 3,28**
Bağlama Grubu	**214**	**% 10,05**
İsim-Fiil Grubu	**125**	**% 5,87**
Sıfat-Fiil Grubu	**175**	**% 8,22**
Zarf-Fiil Grubu	**153**	**% 7,18**
Toplam	**2128**	**% 100**

İncelenen eserde toplam 2128 kelime grubu tespit edilmiştir. Tespit edilen kelime grupları arasından en fazla kullanılan kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamasından sonra en fazla kullanılan kelime gruplarıisim tamlaması, sayı grubu, bağlama grubu ve edat grubudur. Unvan grubu ise eserde sadece 5 kere kullanıldığından dolayı diğer kelime gruplarına oranla en az kullanılan kelime grubudur. Metinde kullanılan diğer kelime gruplarıyla ilgili elde edilen veriler Tablo 5'te verilmiştir.

- Eserdeki kelime gruplarının %20'sini sıfat tamlamaları oluşturmaktadır. Belirtme sıfatı olarak bilinen sayı sıfatları sayı grubu başlığı adı altında incelenmiştir.

"Hem de acı macı, tuhaf tuhaf ilaçlar da yutmalı. (10)

O vakitlerde böyle harımsız tarlalara eşek salmazlardı. (13)

Bu hayvanları ne kadar sevecekti. (14)

Pencere diye hiç bir deliği olmayıp hava ve aydınlığı sadece duvarın birisinde ocak için açılmış olan geniş, isli, kurumlu bir büyük delikten almaktaydı. (17)

Odanın zemini adi kuru toprak olup şurasına burasına Karabibik'in kim bilir kaçıncı göbek akrabasından beri miras yoluyla gelen eski, renksiz bir iki kilim parçası atılmış, bir köşeye bir iki kırık, murdar

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

toprak kap, bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak; diğer bir köşeye içi yayla unu ile dolu bir teneke, darı unu ile dolu bir yayık, bir yufka sacı, bir sacayak, yağ, bulgur gibi bazı erzak kapları falan yığılmıştı. (18).

Tombul, orta boylu, ablak yüzlü, sarı saçlı, güzelce olan bu kadın Linardi'nin kansı "Eftalya" idi. (26)

Her evin de bunun dışında bir küçük bahçesi olması kuraldandır."

- Verilen örnek cümlelerde görüldüğü gibi yazar bazı cümlelerde nesne, kavram ve kişiler için bir veya birden fazla sıfat kullanmış ve bunun yanında onun resmini de okuyucunun gözü önüne getirmiştir.

Eserde sıfat tamlamalarının diğer kelime gruplarına oranla daha fazla kullanılması, eseri okuyan okuyucuların olayları, kişileri ve nesneleri göz önünde canlandırmalarını kolaylaştırmıştır.

Sıfat tamlamasından sonra eserde en çok kullanılan kelime grubu isim tamlamasıdır. İsim tamlamaları toplam cümle sayısının %11'ini oluşturmaktadır.

"Melaksuzoğlu Anderya'nın mağazası hemen şuracıktaydı. (24)

Karabibik bu sefer kilisenin önüne kadar geldi. (27)

Öküz almak niyetini Yani'ye açtı. (28)

Tüccar alacaklarını toplamakta biraz anlayışlı davranırsa, mahkeme görevini günü gününe yerine getirir. (31)

Zaten köylülerin aşkı işte hep bu şekilde sonlanır. (36)"

- Yazarın metindeki zarfları çok kullanması, varlıkları göz önünde canlandırılabilecek bir şekilde anlatmaya çalıştığını göstermektedir. Metinde 153 tane zarf-fiil grubu kullanılmıştır. Tekrar grupları ve edat gruplarının bir kısmının cümlede zarf görevinde kullanılmasını da sayarsak yazarın hareketin oluş şeklini de anlatmaya önem verdiği anlaşılabilir. Bu zarf grupları eserdeki kişilerin ruh hallerini, karakterlerini ortaya koymada önemli bir araç olduğu için yazar, kelime ve kelime grubu halindeki zarfları sık sık cümlelerinde kullanmaya özen göstermiştir.

"Karabibik fidan dallarından birini sol eline aldı; ortasından avuçladı, sol kolunu uzatıp dalı dik bir durumda tuttu. (10)

Hatip'in ekin ortağı olan Karakahyaoğlu Ali Çavuş öteden koşup gelerek elindeki kalın boynuz dalıyla eşeğe bir güzel sopa atmaya, eşek de bu dayağın etkisinden can acısıyla tarla içinde öteye beriye koşmaya başladı. (11)

Daha yeni sürülmüş topraktan büyük zorluklarla yürüyerek geldi. (12)

Yazın yaylaya çıkarken eskisi gibi "malsız" olarak gitmeyecek, bir çift güzel öküzü önüne katarak köy halkının arasında sevincinden şarkı ünleye ünleye yürüyecekti. (15)"

"Oldukça esmer, gözleri patlak ve çipil, sağ bacağı topal, dudakları küçük, vücudu etine dolgun, ayakları hem iri hem nasırlı, elleri küçük ve ince, saçları siyah ve dizlerine kadar uzundu. (16)"

- Tespit edilen sıfat-fiil grupları da eserde önemli bir yere sahiptir. Sıfat-fiillerin önemli bir kısmı cümlelerde sıfat göreviyle kullanılmıştır. "–An", "DIğI, DUğU" ve "AcAk" sıfat fiil eki ile kurulan sıfat-fiil grupları çoğunluktadır.

"Şimdiki durumda sekiz dönümden oluşan bu toprak parçasına da tarla komşusu olan Yosturoğlu göz dikmekte ve bundan dolayı aralarında ara sıra ağız dalaşı meydana gelmekteydi. (10)

Kendisine her türlü olayı bilen adam görünümü vererek devam etti. (13)

Koca İmam'dan gündeliği yarım ölçek zahireye ödünç aldığı öküzler gibi bir çift öküze kendisinin de sahip olması durumundaki mutluluğunu düşünmekteydi. (14)

Karabibik'in girdiği yer; kerpiç şeklinde çamur parçalarından meydana gelen dört duvar arasında sıkışmış sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikte bir yerin üslü doğal halindeki çam gövdelerinden yapılmış çatı üzerine bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir çatı ile örtülmüş ahır gibi bir yer odası idi. (17)"

- Eserde toplam 72 adet tekrar grubu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu tekrar grupları bazı cümlelerde sıfat, bazı cümlelerde de zarf görevinde kullanılmıştır.

"Kum tepeleri üzerinde çatlak, kaba bir ses avaz avaz bağırmaktaydı. (14)

Henüz taze kabartılmış topraklardan keskin bir toprak kokusu yükselmekte, ekinlerin üzerinden hafif hafif dumanlar çıkmaktaydı. (14)

Zavallı deli, bulunduğu tepeden yavaş yavaş inerek gözden kayboldu. (16)

Çetecioğlu Mustafa boğuk, çirkin sesiyle garip garip nağmeler çıkararak bir şarkı söylemekteydi ki ne olduğu belli olamadığı gibi nakaratı da örs üzerine son düşen ağır bir çekiç sesi gibi etrafı çınlatmaktaydı: "Bas gidelim!" (16)"

- Birleşik fiillerle oluşturulan cümleler, Tablo – 3 ve Tablo – 5'ler incelendiğinde eserde tespit edilen fiil cümlelerinin dörtte birinden fazlasını oluşturduğu görülmektedir.

"Karabibik burasını babası Koca Osman'ın mirası olarak ele geçirmişti. (9)

Şimdiki durumda sekiz dönümden oluşan bu toprak parçasına da tarla komşusu olan Yosturoğlu göz dikmekte ve bundan dolayı aralarında ara sıra ağız dalaşı meydana gelmekteydi. (9-10)

O vakitlerde de babası, şimdi kendisi gibi ötekinin berikinin evine-barkına, tarlasına göz koya koya herkesin canını yakmıştı. (10)

Mevsim şubat başları olup Karabibik'ten önce davranmış olanların tarlalarında yarım karış kadar yemyeşil ekinler başkaldırmıştı. (10)

Sol böğrüne doğru bir tarafına kim bilir nasıl bir kurt musallat olmuştu da İnha!' deki doktor kendisine üç ay, tam üç ay, damdan dışarı çıkmaya izin vermemişti. (10)

Eşeklerini, hayvanlarını salarlar da Ümmedi Muhammed'in ekinlerini çiğnetiverirler.(12)

Beymelek Köyü'nün birbirine onar dakika kadar uzaklıkta bulunan üç kısmının hiçbirisinde de sanki yaşamdan eser yoktu. (22)" (

- Edat grubu, metinde en fazla kullanılan gruplardandır. " için, dolayı, kadar, beri, ile, gibi ve doğru" edatları ile kurulan edat grupları çoğunluktadır. Bu grupların tamamına yakını zarf göreviyle kullanılmıştır. Bu grup birkaç cümlede de yüklem olarak görev yapmıştır.

"Sağ elinde ağzı çentikli bir tahra (baltanın küçüğü bir alet) bulunmakta olup geçen seneden beri nadaslı bekleyen tarlada ağır adımlarla dal yığınına doğru yürümekteydi. (9)

Deli Ali, bunların henüz duymadıkları bir haberi vermiş olmaktan dolayı böbürlenmeye başladı. (13)

Terbiye yönünden bazı erdemleriyle beraber birçok da eksiklikleri vardı. (16)

Sıcak yufka ile lapa halinde olan pilav Huri'nin midesinde ağır bir yük gibi durmaktaydı. (20)"

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada Nâbizâde Nâzım'ın edebiyatımızda ilk köy romanı olarak kabul edilen Karabibik adlı eserini dilin bütün ifade imkânlarından yararlanmaya çalışarak yazdığı görülmüş olup kısa ve basit cümlelerin yanında, uzun ve birleşik cümleleri de kullanıp eserdeki kahramanları yöresel ağızlarıyla konuşturarak bu şekilde eseri tek düze anlatımdan da kurtardığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmada Nâbizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı uzun hikâyesinde geçen 614 cümle ve 2128 kelime grubu söz dizimi bakımından incelenmiştir. Yapılan bu incelemede şu sonuçlara varılmıştır:

Yapısına göre 614 cümle tespit edilerek incelenmiş tespit edilen basit cümlelerin geneli kısa cümlelerden oluştuğu görülmüştür. Bu da hikâyenin okunup anlaşılmasını kolaylaştırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Yüklemin türüne göre 502 cümle incelenmiş ve yüklemin türüne göre 442 fiil cümlesi, 60 da isim cümlesi tespit edilmiştir. Türkçenin yapısına uygun olarak kurulan fiil cümlelerinin eserdeki toplam cümle sayısına olan oranının %88 olduğu görülmüştür. Bu da yazarın kurallara uymaya özen gösterdiği sonucunu vermektedir.

Yüklemin yerine göre 486 cümle tespit edilip incelenmiş ve kurallı cümle sayısının devrik cümle sayısına göre daha fazla olduğu görülmüştür. Devrik cümlenin kurallı cümleye göre daha az kullanılmış olması, yazarın köylüleri konuştururken yerel ağızlarına rağmen dili kurallarına göre kullandıkları sonucunu vermektedir. Anlamına göre 591 cümle ele alınmış ve tespit edilen cümlelerin 434'ü olumlu cümle olduğu görülmüştür.

İncelenen eserde toplam 2128 kelime grubu tespit edilmiştir. Tespit edilen kelime grupları arasından en fazla kullanılan kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamasından sonra en fazla kullanılan kelime grupları isim tamlaması, sayı grubu, bağlama grubu ve edat grubudur. Unvan grubu ise eserde sadece 5 kere

kullanıldığından diğer kelime gruplarına oranla en az kullanılan kelime grubu olmuştur. Buradan hareketle eserde sıfat tamlamalarının diğer kelime gruplarına oranla daha fazla kullanılması, eseri okuyan okuyucuların olayları, kişileri ve nesneleri göz önünde canlandırmalarını kolaylaştırdığı sonucuna varılmıştır.

Yazarın eserde zarfları ve özellikle zarf-fiil grubunu çok kullandığı görülmüştür. Yazar, varlıkları göz önünde canlandırılabilecek bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Hareketin oluş şeklini de anlatmaya dikkat etmiş ve eserdeki kişilerin ruh hallerini, karakterlerini ortaya koymak için zarf-fiil grubundan önemli ölçüde yararlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Aksan, D. (2011). *Her yönüyle dil ve ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
2. Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe dilbilgisi*. (3.Basım). İstanbul: Dergâh Yayınları.
3. Emre, A. C. (1945). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
4. Ergüzel, M. M. ve Kirik, E. (2012). Sait Faik Abasıyanık'ın hikâyelerinin söz varlığı üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 7/4, P. 51-68, ANKARA-TURKEY.*
5. Gencan, T. N. (1992). *Dilbilgisi lise*I-II-III (27. Basım). İstanbul: Kanaat Yayınları.
6. Kara, M ve Şıhlaroğlu Yıldırım, B. (2017).Nasreddin Hoca fıkralarında kalıp sözler. *International Journal of Languages' Education and Teaching Volume 5*, Issue 1, p. 487-498.
7. Karahan, L. (2012). *Türkçede söz dizimi.* (17.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
8. Kaplan, M. (2001). *Kültür ve dil*. (14. Baskı) İstanbul: Dergâh Yayınları.
9. Koç, N. (1990). *Yeni dilbilgisi.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
10. Gariper, C. (2014). Geçiş Dönemi: Ara Nesil. R. Korkmaz (Ed.). *Yeni Türk Edebiyatı el kitabı 1839-2000.* (9. Baskı) Ankara: Grafiker Yayınları.
11. Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. (3.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
12. Nabizade, N. (2012). *Karabibik.* İstanbul: Kent-a Yayıncılık.
13. Özmen, M. (2013). *Türkçenin sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
14. Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
15. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
16. http://www.edebistan.com/index.php/nabizadenazim/karabibik/2008/02/?

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(19)

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN[81]

TÜRKMENİSTAN'DA NASREDDİN HOCA FIKRALARI ve SOSYAL ELEŞTİRİ

NASREDDIN HODJA JOKES and SOCIAL CRITICISM İN TURKMENISTAN

ÖZ

Nasreddin Hoca, bilindiği gibi Türk boylarının büyük bir kısmında tanınan bir fıkra tipidir. Nasreddin Hoca'nın fıkralarda karşılaştığı tipler ile eleştirdiği kurumlar ve sosyal değerler de büyük oranda benzerdir. Bu yönüyle Nasreddin Hoca fıkraları, Türk kültürünün geçmişten günümüze sosyal denetimi ve eleştiriyi yapan değerleri arasında yer alır. Toplumun aksayan yanlarını eleştirerek düzeltmeyi ve sosyal hayatı denetim altına almak isteyen Nasreddin Hoca fıkralarının yayıldığı diğer Türk boylarında da Nasreddin Hoca'nın sosyal eleştiri alanına yaptığı katkılar ayrı ayrı ele alınmalıdır.

Bu doğrultuda Türkiye'deki fıkra geleneği, özellikle Nasreddin Hoca fıkraları ile önemli ortaklıklar taşıyan Türkmenistan sahasındaki Nasreddin Hoca fıkralarındaki sosyal eleştiri, bu makalenin temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Türkmenler arasında yayılma imkânı bulmuş ya da bu bölgede oluşmuş Nasreddin Hoca fıkralarında eleştirilen olaylar, durumlar ve tipler üzerine tespit ve değerlendirmeler yapmayı hedefleyen makale, sonuçları itibariyle Nasrettin Hoca tipi üzerine yapılan çalışmalara katkı yapmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkra, Nasreddin Hoca, Türkmenistan, sosyal eleştiri.
JEL Kodu: Z0.

ABSTRACT

Nasreddin Hodja, as is known, is a type of clause that is recognized in most of the Turkish tribes. The institutions and social values criticized by Nasreddin Hodja are also very similar. In this aspect, the Nasreddin Hodja jokes are among the values of Turkish culture which have been social control and criticism from the past to the present. Nasreddin Hodja's contributions to the field of social criticism should be dealt with separately in the other Turkish tribes of Nasreddin Hodja jokes who criticize the deficiencies of society and want to control social life and control social life.

In this respect, the social criticism of the Nasreddin Hodja jokes in the field of Turkmenistan, which has important partnerships with the Nasreddin Hodja jokes, is the main area of interest of this article. The article aims to contribute to the studies conducted on Nasrettin Hoca type as a result of the results of the article which aims to find and evaluate the events, situations and types criticized in the Nasreddin Hodja jokes formed in the region.

Keywords: *Joke, Nasreddin Hodja, Turkmenistan, social criticism.*
JEL Code: *Z0.*

[81] **Balıkesir Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çağış Kampusu/Balıkesir/TÜRKİYE; E-posta: hsahin@balikesir.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Nasreddin Hoca üzerine yapılan çalışmaların, Türk dünyasının ortak fıkra tiplerinden olan bu tipin çok çeşitli özelliklerini gün yüzüne çıkardığını söylemek mümkündür. Özelikle Nasreddin Hoca fıkralarının yayılma alanları, tip özellikleri, Hoca'nın tarihî ve efsanevî kimliği gibi hususlar üzerine çok sayıda araştırmanın yapıldığını görüyoruz. Neticede bugün Nasreddin Hoca'nın ortaya çıktığı devir ve coğrafya, fıkraların sözlü ve yazılı kaynakları, Nasreddin Hoca tipinin Türk boylarındaki durumu ve konumu hakkında ciddi manada kaynağa ve belgeye sahip durumdayız. Bu da bize Nasreddin Hoca varlığıyla ilgili bilgi ve belge toplama aşamasının büyük oranda başarıya ulaştığını, artık bu fıkralar ve fıkraların bağlamıyla ilgili yeni çalışmaların yapılabileceği mesajını vermektedir. Çünkü Nasreddin Hoca fıkralarının yayılma imkânı bulduğu Türk boylarındaki fıkralar, büyük oranda Anadolu'daki Nasreddin Hoca fıkralarıyla mukayeseli olarak incelenmiş ve yayımlanmış durumdadır (Türkmen 1999: 1-11, Sakaoğlu ve Alptekin 2009).

Bu makalenin amacı, Nasreddin Hoca fıkralarının sosyal eleştiri alanına yaptığı katkıların tespit edilip tahlil edilmesidir. Nasreddin Hoca, Türk kültürünün yaygınlık ve tarihî derinlik açısından önde olan fıkra tiplerinden olmasıyla kültürün, Türk insanının sosyal hayat karşısındaki tepkilerini en iyi şekilde yansıtabilme özelliğine sahiptir. Bu yüzden Türklerin sosyal düzen veya düzensizlikle ilgili bakış açılarının ölçülebileceği, toplumsal aksaklıklara verilen tepkilerin tespit edilebileceği alanların başında Nasreddin Hoca fıkraları gelir. Makalede Nasreddin Hoca fıkralarında kaşımıza çıkan toplumsal eleştirileri durumları, Türkmenistan sahasındaki Nasreddin Hoca fıkralarından hareketle tespit edilmiş ve incelenmiştir. Fıkra türünün eleştiri ile alakası, eleştirinin Nasreddin Hoca fıkralarındaki durumu, Türkmenistan'daki Nasreddin Hoca'nın merkezindeki olduğu fıkralarda eleştirilen toplumsal aksaklıklar, makalenin ilgilendiği diğer hususlar arasında yer almaktadır.

1. Fıkra ve Eleştiri İlişkisi Üzerine

Fıkra türünün, halk kültüründe güldürme ve eğlendirme işleviyle öne çıktığını söylemek yanlış değildir. Halk kültürünün doğası gereği, her bir tür, toplumda bir işlevi üstlenmektedir. Bazı türler, toplumun tarih ve kimlik bilincini geliştirirken bazıları ise inanma duygularına karşılık vermektedir. Böyle olduğu için halkbilimi ürünleri, toplumda üstlendiği rolleri yerine getiremez hale geldiğinde ya da o türün üstlendiği role ihtiyaç kalmadığında yerini başka türlere bırakma eğiliminde olmuşlardır. Örneğin destan ve masal gibi türlerin günümüzde geri plana düşmesinde sosyal hayattaki değişimler neticesinde bu türlerin üstlendiği işlevlerin başka türlerle karşılanmasının etkisi vardır. Fıkra ise geçmişten günümüze halk kültüründe üstlendiği işlev özelliklerini sürdürebilen türler arasındadır. Tabii ki insanlar, gülme, güldürme ve eğlenme ihtiyaçlarını geçmişten farklı olarak çok çeşitli şekillerde karşılamaya başlamışlardır, ancak günlük yaşamdaki iletişimin ve eğlencenin en basit yollarından birisi olan fıkralar, sözlü kültür ortamında bugün de insanları güldürmeye ve eğlendirmeye devam etmektedirler.

Fıkraları tanımlayan kaynaklara bakıldığında yapılan pek çok fıkra tanımında bu türün öncelikle güldürmeye ve eğlendirmeye yönelik olduğu söylendiği gibi, aynı zamanda toplum hayatındaki çarpıklıkları veya aksaklıkları eleştirme gibi bir işleve sahip olduğu da belirtilir (Yıldırım 1999: 3). Fıkralar, toplum hayatında gülmeyi ve eğlenmeyi sağlarken aynı zamanda birtakım eleştirileri de dile getirir. Bu bakımdan fıkralar öncelikle gülmeceyi, daha sonra eleştiriyi talep eder. Doğrudan eleştiremediği, söyleyemediği ya da söylemek istemediği durumlarda halk kültürü, gülmenin ve dolayısıyla mizahın gücünden faydalanmıştır. Daha yumuşak ve hoşgörülü bir yöntemle birey ve toplum hayatında beğenilmeyen ve ikaz edilmesi gereken durumlarda fıkralar vasıtasıyla amaca ulaşılmıştır.

Toplumsal eleştirinin hâkim olduğu fıkralarda fıkra tiplerinin; toplum, devlet, din, siyaset ve hukuk gibi alanlarla yaşadığı çatışmaları anlatılır. Bu sayede fıkra tipini kendisine model kahraman olarak tercih eden birey, toplumsal kabul ve onamadan faydalanarak kendi sesini çıkarma imkânı bulur. Diğer bir ifadeyle toplumda çatışma yaşayan ve toplumdaki aksaklıkları dile getirmek isteyen birey, aslında fıkralar vasıtasıyla toplum vicdanını, daha özel ifade ile toplumun temsilcisi olan tiplere başvuru yapar. Toplum vicdanının kapsayıcı ve kucaklayıcı niteliğinden faydalanan kişi, doğrudan toplumsal aksaklığı ve yanlışlığı üreten birey ve kurumlarla karşı karşıya gelmez. Dolayısıyla kişi, yapmak istediği eleştirileri, şahsi düşünceler olarak dile

getirmek yerine toplumun, dolayısıyla kendisi gibi düşünen geniş kitlelerin fikri olarak sunma şansına sahiptir. Bu da bireyin diğer insanlar ve kurumlarla doğrudan karşı karşıya gelmesini, toplumsal imajının ve konumunun zedelenmesine engel olur. Haliyle doğrudan çatışma içine girmeyen birey, fıkranın ayrıcalıklı üslubu sayesinde sosyal hayatta kendini ifade etmiş olur.

Tabi burada sorulması gereken soruların başında fıkra türünün, sosyal eleştiriye neden ihtiyaç duyduğu gelmektedir. Toplumda aksaklıklardan veya yanlışlardan rahatsız olan bireylerin düşüncelerini dile getirip onların rahatlamasını sağlamanın ötesinde fıkraların sosyal hayatla ilgili eleştirilerinin arka planında hangi hususlar yer almaktadır? Bireysel rahatlamanın gerçekleşmesi tabii ki önemlidir, ancak fıkralardaki eleştirinin asıl gayesinin bireysel rahatlama olmaması gerekir. Daha yakından bakıldığında aslında fıkralar, sosyal düzeni kurmaya ve sürdürmeye çalışan halk kültürü ürünlerinin başında gelmektedir (Eker 2003: 90). Halkbilimi ürünlerinin sosyal kurumları inşa etmek ve bu kurumların prensiplerini oluşturmak gibi görevleri de vardır. Oluşan kurum ve kurallar, sosyal düzenin kurulmasını ve devamlılık göstermesini de sağlarlar. Bu yönüyle fıkralar, toplumdaki bazen basit gibi görünen bir aksaklığı eleştirirken aslında toplumsal düzenin bozulan bir yanını düzeltmeye çalışmaktadırlar. Çoğunlukla görünmeyen bu özellikleriyle fıkralar, sosyal düzenin kurulmasında ve sürdürülmesinde etkin rol üstlenirler.

Sosyal düzen üzerindeki etkinliğinin yanı sıra fıkralar, eleştiri boyutuyla kültürel yapı ve değerler üzerinde de etkindirler. Eleştiri yöntemiyle fıkra türü, kültürel yapının ve değerlerin korunmasında denetim mekanizması görevi üstlenmektedir. Toplumlar birlikte yaşama ortamını ve düzeni sağlayan kurumlarını ve değerlerini oluşturduktan sonra kendi varlıklarını anlamlı kılan değerlerin yaşatılması ve sonraki nesillere aktarılması için gayret gösterirler. Sağlıklı bir kültürel aktarım gayesi güden toplumsal refleksler, fıkra gibi türler sayesinde önem verilen değerlerin kontrolünü gerçekleştirirler. Özellikle eleştiri içeren fıkralar, kültürün davranış ve düşünüş modeli olarak belirlediği değerlerdeki bozulmaları ve gerilemeleri tespit ederek ortadan kaldırmaya yardımcı olurlar. Bu sayede toplum, dolasıyla kültür, değerlerini güvence altına alarak kendi varlığını ve devamlılığını da teminat altına almış olur.

2. Türkmenistan'da Fıkra Geleneği ve Nasreddin Hoca

Türkmenistan'da fıkra; "yomak", "yumor", "şorta söz", "değişme", "anekdot", "hikâye" gibi kelimelerle karşılanmıştır. Diğer bir ifade ile Türkmenler, Anadolu'da fıkra olarak kabul edilen ürünleri karşılamak için yomak, yumor, şorta söz ve değişme kelimelerini kullanmışlardır. Türkmen halkbilimcileri fıkrayı; hacim olarak kısa, tahkiyevî, düğümlenmiş olayların çözümlendiği, beklenmedik durumların birden bire ortaya çıktığı, dikkat çekici ve gülmeyle sonuçlanan izahın sona saklandığı anlatılar olarak tanımlamışlardır (Çarıyev 2004: 113).

Türkmen halk kültüründe fıkra olarak kabul görmüş bazı anlatıların Türkiye'deki fıkralardan hacim ve içerik özellikleri açısından bazı farklılıklar gösterdiğini söylemeliyiz. Özellikle Aldar Köse, Mıralı-Soltansöyün ve Keymir Kör gibi tiplere bağlı olarak anlatılan fıkralar, masal hacminde olabilmektedir. Aldar Köse fıkraları ele alındığında bu açıkça görülebilmektedir. Aynı zamanda masal kahramanı da olan Aldar Köse'nin yer aldığı fıkralarda masallarda rastlanan motiflere ve durumlara rastlanmaktadır (Emedov 2004: 15). Bu yönüyle bu fıkralar, belirli tiplerin eğlenceli ve komik maceralarını anlatan metinler olarak dikkati çekmektedir. Fıkralardaki kurgunun yer almadığı bu anlatılara Türkmen halkbilimcilerinin fıkra değerlendirmesini yapmaları, bu bölgedeki fıkra türünün sınırlarını oldukça zorlamaktadır. Buradaki problemin kaynağında bazı masal ve hikâye kahramanlarının komik maceralarının fıkra olarak kabul edilmiş olması vardır. Masal olarak nitelendirilemeyen ve içerisindeki bazı küçük mizah unsurları nedeniyle bazı hikâyeler, Türkmenistan'da fıkra olarak adlandırılmış ve bu tutum fıkra türünün tanımını ve kapsamını da etkilemiştir.

Türkmenistan'da en önemli fıkra tiplerinin başında Nasreddin Hoca gelir, ancak Kemine, Keymir Kör ve Aldar Köse gibi başka fıkra tipleri de Türkmen mizahını temsil etmektedir. Nasreddin Hoca tipine yakınlıkları ile bilinen Keymir Kör, Ata Köpek Mergeni, Aldar Köse, Kemine ve Esenpolat gibi başka fıkra tiplerinin de Nasreddin Hoca fıkralarının tesiri ile ortaya çıktığı yönünde bir görüşler öne sürülmüştür. Hatta pek çok Nasreddin Hoca fıkrası daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan Kemine'ye bağlı olarak anlatılmıştır

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(Halmuhammedov 1977: 5-18, Rahmankulov 1997: 206-207, 208, Duymaz 1997, Sakaoğlu ve Alptekin 2009: 71-73, Emedov 2004: 10).

3. Nasreddin Hoca Fıkraları ve Sosyal Eleştiri

Türkmenistan'daki Nasreddin Hoca fıkralarında sosyal hayatın hemen her alanıyla ilgili eleştirilerin dile getirildiğini görüyoruz. Dinî, siyasi, iktisadî ve hukukî hayatın yanı sıra eğitim sistemi, akrabalık ilişkileri ve bireyin toplumla olan temaslarında yaşanan aksaklıklar ve çarpıklıklar, Nasreddin Hoca fıkralarında eleştirilir. Tabii ki bu eleştiri açık ve kırıcı bir üslupla değil, gülmenin ve dolayısıyla mizahın vermiş olduğu imkânla üstü kapalı bir şekilde yapılır. Sosyal hayatta pek çok insanın karşılaştığı ve çoğunlukla eleştiremediği ya da düzeltemediği aksaklıkları Nasreddin Hoca toplumu adına mizah yardımıyla dile getirir ve sessiz çoğunluğun ağzı ve dili olur. Bu açıdan Nasreddin Hoca Türkiye'de olduğu üzere Türkmenistan'da da toplumsal şuuru temsil etme kabiliyeti olan Köroğlu veya Korkut Ata gibi halk kahramanlarından birisidir. Şimdi Türkmenistan'da tespit edilen Nasreddin Hoca fıkralarındaki sosyal hayatı ilgilendiren eleştirileri ve eleştirilen durumları, olayları, tutum ve davranışları gözden geçirelim.

Nasreddin Hoca sosyal hayattaki aksaklıkları eleştirirken kendi hayatındaki gündelik olaylardan veya sıradan durumlardan hareketle bunu yapar. Bu durumlar, pek çok insanın kendi yaşamında defalarca rastladığı veya maruz kaldığı durumlar arasındadır. Nasreddin Hoca fıkralarının bu denli coğrafî anlamda yayılmasında ve tarihî derinliğe sahip olmasında bu doğallığın etkisi vardır. Hemen herkesin karşılaştığı, ancak Hoca gibi tepki veremediği olaylarla ilgili fıkralar, Türk halkının dikkatini çekmiş ve aynı zamanda sevgisini kazanmıştır. Bu pencereden bakıldığında Nasreddin Hoca öncelikle kendi hayatındaki aksaklıkları eleştirmiştir. Aile bireylerinin özellikle yalancılığı ve saygısızlığını pek çok fıkrasında eleştirmiştir. Türkmenistan'da kayıtlara geçmiş "Yunus Peygamber" adlı fıkrada Nasreddin Hoca kendisinden gizli yemek yemek isteyen anne ve babasının sırrını faş ederek tutumlarını eleştirir (Rahmankulov 1998: 78).

Aile hayatında yalanın yanlış bir davranış olduğunu, dolayısıyla yalanın eleştirilmesi gerektiğini Türkiye'de olduğu gibi Türkmenistan'da da bilinen kedi ve ciğer fıkrasında da dile getirmiştir (Rahmankulov 1998: 79). Hoca için yalan, aile içi olduğu kadar aile dışında da başvurulmaması gereken kötü tavırlardan birisidir. Yalana başvurarak insanları kandırmak isteyen sahtekârlar ve dolandırıcılar da Hoca'nın eleştiri oklarına maruz kalırlar.

Nasreddin Hoca ile ilgili olarak Türkmenler arasında anlatılan fıkralarda Hoca, sosyal düzeni ve adaleti bozan tavır ve hareketleri tutarlı bir şekilde aşağılar. Sözlü birtakım uyarıların yanı sıra cezalandırılması gereken tiplere birtakım hareketler de geliştirmiştir. Sohbet meclislerinde, düğünlerde ve insanların bir araya geldiği çeşitli ortamlarda insanların birbirlerine adil davranması gerektiği, insanlara kılığına kıyafetine bağlı bir tavrın geliştirilmemesi ve grubu ya da topluluğu oluşturan insanların kendi içinde adil ve tutarlı olmaları gerektiği mesajlarını Nasreddin Hoca fıkralarının verdiğini görüyoruz.

Nasreddin Hoca fıkralarında topluma verilmek istenen mesajlar arasında komşuların ve birbirini tanıyan insanların birbirlerine vefa göstermesi gerektiği de bulunur. Bunun aksini yapanlar Nasreddin Hoca'nın eleştirisiyle karşı karşıya kalır. "Efendi'nin komşusu şehre kadı olmuş. Efendi de onu kutlamak amacıyla onun evine gitmiş. Yeni kadı onu tanımazlıktan gelmiş, ona "Seni hatırlamıyorum, acaba nerede görmüş olabilirim" demiş. Efendi de "Bağışla kardeş, ben senin komşun olurum" demiş. "Komşu o zaman sana nasıl yardımcı olabilirim" deyince Efendi "Senin gözlerinin kör olduğunu duydum ve sana geçmiş olsun demeye geldim" diye cevap vermiş." (Rahmankulov 1998: 175). Mevki sahibi olduktan sonra kendisini tanımayan komşusunu eleştiren Hoca, insanların birbirlerine duyarsız kalmalarını ve dolayısıyla vefasızlığı "El elin eşeğini türkü söyleyerek arar" dediği fıkrada da eleştirmektedir (Rahmankulov 1998: 275).

Toplumun devamlılığı için önemli alanların başında gelen iş ahlakına, işinde ehil olmaya ve bu şekilde toplumsal düzene katkı yapma düşüncesine Nasreddin Hoca fıkralarında temas edilir. Mesleğini doğru düzgün icra edemeyenler, Hoca'nın eleştirilerinden kaçamamışlardır. Tabii ki bu eleştirilerde de Hoca kendine has üslubunu ve yöntemlerini ter k etmez, hem toplumunun söylemek istediklerini dile getirir hem de işini kötü yapan kişilere, bu yanlışları düzeltmeleri için fırsat tanır. Böyle fıkraların birinde Hoca, ehil olmayan berberi eleştirir: "Günlerden bir gün Efendi berbere saçını kestirmiş. Berber her defasında usturayı çektiğinde derisini

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kesiyor, kanayan yerlere de pamuk koyuyormuş. Efendi dayanamayıp kalkmaya karar vermiş. Berber, "Efendi, başının yarısını aldım, yarısı kaldı" deyince Efendi ona "Sen yarısına pamuk ektin, öbür tarafına ben buğday ekeceğim" diye cevap vermiş." (Rahmankulov 1998: 170).

Nasreddin Hoca dini yanlış yorumlayan veya dini çıkarlarına alet ederek insanları kandırmak isteyen din adamlarını tenkit etmiştir: "Şeyhin birisi Nasreddin Hoca'nın yanına gelip kendisinin olağanüstü işler yapabildiğini söylemiş. "Ben doğuştan dilsiz insanları konuşturmayı biliyorum. Sizin çocuklarınızın veya karınızın böyle bir sorunu varsa yardımcı olabilirim" demiş. Hoca o şeyhe "merhametli şeyhim böyle ilginç şeyleri bildiğinizi bana göstereceksseniz benim karımı dilsiz hale getirin. Bunu başarırsanız elinizden öper, ömrümün sonuna kadar sizin kulunuz olurum" demiş." (Rahmankulov 1998: 91-92)

Türkmenistan'da kaydedilen Nasreddin Hoca fıkraları arasında Hoca'nın eğitim hayatı ile günlük yaşam arasındaki irtibatsızlığı, teorik bilgilerle yürütülen eğitimin neticesinde günlük uğraşlardan herhangi birini yapamayan insanların varlığını eleştirdiği fıkralar bulunmaktadır: "Nasreddin Efendi okumuş birisiymiş, kendi oğulları da okusun diye köyün mollasına vermiş. Oğulları okumayı yazmayı öğrenip evlerine dönmüşler. Ama onlar hiçbir işi beceremiyorlarmış. Bir gün oğullarının eşeğin semerini vurmayı beceremediklerini görüp şöyle demiş "Ey cemaat kimin iki tane mollaya ihtiyacı var? Bir çiftçi verene onların ikisini de vereceğim" demiş." (Rahmankulov 1998: 202). Sovyet etkisinin de görüldüğü bu gibi başka fıkralarda hayattan kopuk eğitimi Nasreddin Hoca'nın eleştirdiği görülür.

Toplumun yaslandığı kurallara, bu kuralları uygulayan kişilere de Ependi fıkralarında rastlamak mümkündür. Özellikle adaletsizlik yapan kadıların eleştirilmesi, Nasreddin Hoca fıkralarında çokça karşımıza çıkmaktadır. Türkmenlerin geçirdiği Sovyet döneminin de bazı etkilerinin olduğu bu fıkralarda toplum hukukunda aksaklıkların ve yanlış tutumların olduğu dile getirilmektedir. Dönemin hukukunu temsil eden kadılar, Nasreddin Hoca fıkralarının şahıs kadrosunda önemli bir yer teşkil etmektedir. Hoca çoğu kez çeşitli vesilelerle karşısına çıktığı adaletsiz kadıları eleştirirken bazı durumlarda kendi kadılığı üzerinden mizahî eleştiriler oluşturmaktadır: "Hoca kadı olduğunda birisi ona gelerek "Hocam dağda bayırda otlarken bir inek başka bir ineğe vurup öldürürse ne yapmak gerekir" diye sormuş. Hoca "Ne lazım olacak, hiç, ağızsız, dilsiz bir hayvana kan davası açılacak değil ya" demiş. Hocadan bu sözü duyan adam "Hocam ağzınıza sağlık, bizim inek sizin ineği öteki dünyaya göndermiş" deyince Hoca kaşlarını çatıp "Dur öyleyse mesele çatallaştı, getir şu kara kaplı defteri bana" demiş." (Rahmankulov 1998: 257). Burada Hoca'nın kendisi adamına göre muamele yapıyormuş gibi görünse de aslında hedefte Hoca değil, yanlış kararlar veren kadılar bulunmaktadır.

Nasreddin Hoca, Türkmenistan'da toplumu yönetirken adaletsizlik yapanlara da bazı eleştiriler yöneltmiştir. Bazı fıkralarda padişah olarak geçen bu fıkralarda Hoca'nın eleştirileri oldukça serttir. Kaynaklar kontrol edildiğinde buna benzer pek çok fıkranın Sovyet döneminin ürünü olduğu görülmektedir. O yüzden bu fıkralar çalışmaya dâhil edilmedi. Bunun yerine oldukça geniş bir coğrafyaya ve Türk boyuna yayılmış olan Nasrettin Hoca ve Timur karşılaşmalarını dikkate almanın daha sağlıklı sonuçlar vereceği düşünülmüştür. Türkmenler arasında tespit edilen Nasreddin Hoca ve Timur fıkralarının pek çoğu içerik olarak Türkiye'deki fıkralarla benzerdir. Bu fıkraların büyük bir çoğunluğunda Nasreddin Hoca, Timur'u küçük düşüren, eleştiren, onunla alay eden birisi olmasına rağmen, bazı fıkralarda ise Timur'dan çekinmekte ve ondan uzak durmak istemektedir. Ayrıca Türkmenistan'da yazıya geçmiş bazı fıkralarda Timur adının geçmemesine rağmen, adaletsizlik ve zalimlik yapan padişahlara, hükümdarlara karşı da Nasreddin Hoca'nın tavrı Timur'a gösterdiği tavırla aynıdır (Şahin 2010: 137).

Kısacası hem Türkmenistan hem de Türkiye'deki Nasreddin Hoca fıkralarının bir kısmı, Hoca'nın beyler, padişahlar veya sultanlarla karşı karşıya gelmesinden oluşmaktadır. Bunlar, Sultan Alaeddin (Alaeddin Keykubat 1210-1219), I. Murat (Gazi Hünkar 1325-1389) gibi Selçuklu ve Osmanlı padişahlarıdır. Nasreddin Hoca, bu padişahlara açık bir cephe almamıştır, bunlara diğer bazı beylere, sultanlara davrandığı gibi de davranmamıştır. Timurlenk ise Nasreddin Hoca fıkralarının eleştirilen, çoğunlukla da küçük düşürülen hükümdarıdır (Başgöz 1999: 36-37).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Fıkraların güldürme ve eğlendirme işlevi, diğer işlevlerine göre daha önde olabilir. Ancak fıkralar toplumu eğlendirdiği, güldürdüğü ve bu şekilde rahatlattığı gibi aynı zamanda iletişimi rahatlatma, sosyal değerleri benimsetme ve kontrol etme gibi işlevlere de sahiptir. Fıkra tiplerinin sıklıkla başvurduğu eleştiri yöntemi de bu işlevlerle yakından alakalıdır. Fıkra tipleri, toplumun dokusuna göre şekillendiği için bu dokunun taleplerine uygun olarak toplumsal değerlerin kontrol altında tutulmasını sağlarlar. Başka bir ifade ile fıkralar, diğer pek çok halk edebiyatı türü gibi toplumun kabul görmüş, düşünce, tavır, tutum ve değerlerini koruma altına alır. Koruma, geleneğin doğal seyri içinde mizahın elverdiği çerçevede eleştiri yoluyla yapılır. Toplum, bu sayede kendi kurumlarını ve değerlerini zinde tutar ve geleceğe aktararak toplumsal ve kültürel varlığını devam ettirme imkânı bulur. Bu anlamda toplumun "kahraman" olarak nitelendirdiği ya da kahraman ilan ettiği tiplerin temel özelliği, sosyal düzenin devamlılığını, toplum yaşamını tehdit eden bozuklukların ve yanlışlıkların toplum ve kültür dışına itilmesine katkı sağlamak olduğu görülür. Nasrettin Hoca da herhangi bir boy ayrımı yapmaksızın Türk dünyasında bu yönüyle varlığını koruyan bir halk kahramanıdır.

Türkmenistan'da Nasrettin Hoca, Türkiye'de olduğu gibi, sosyal hayatın akışını ve düzenini bozan tutum ve davranışları eleştirmektedir. Yalanı, alayı, açgözlülüğü, hırsızlığı, dedikoduyu, çıkarcılığı, hileyi, cimriliği, gevezeliği, fırsatçılığı, vefasızlığı, istismarı rastladığı her ortamda ve fırsatta açıkça eleştirir. Başta aile olmak üzere dinî, siyasî, iktisadî, hukukî kurumların ve değerlerin düzgün işlemesi gerektiğini yaptığı eleştirilerle dile getiren Nasreddin Hoca, gelenek ve göreneklerden uzaklaşan ve dolayısıyla toplumun ortak tavırlarına ve düşüncelerine uymayan davranışlar sergileyen kişileri acımasızca eleştirebilmektedir. Nasreddin Hoca fıkralarında yapılan bu eleştiriler aslında Türk kültürünün oluşturmak ve sürdürmek istediği birey ve toplum anlayışı ile alakalıdır. Paylaşımı, dayanışmayı, işbirliğini ve güveni önemseyen bireylerin oluşturduğu sağlıklı bir toplum ideali, Nasreddin Hoca fıkralarındaki eleştirilerin anlamını daha anlaşılır getirmektedir.

KAYNAKÇA

1. Başgöz, İlhan (1999). *Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca.* İstanbul: Pan Yayınları.
2. Çarıyev, Orazgılıç (2004). *Türkmen Şorta Sözleri*, Aşgabat: Türkmenistanın Milli Medeniyet Mıras Merkezi.
3. Duymaz, Ali (1997). "Türkmen Fıkra Tipi Kemine ve Nasreddin Hoca". *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* II: 223-233.
4. Eker, Gülin Öğüt (2003). "Fıkralar", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi.* Cilt III. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 63-130.
5. Emedov, Şamuhammet (2004). "Türkmen Fıkra Tipleri Üzerine Bir Araştırma", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
6. Halmuhammedov, Şamuhammet (1977). *Türkmen Halk Yumorının ve Satirasının Canr Özboluşlılıgı (Şorta Söz Materialları Esasında)*. Aşgabat: Ilım Neşiryatı.
7. Rahmankulov, Feyzullah (1998). "Türkmenistan'da Nasreddin Hoca Fıkraları", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
8. Sakaoğlu, Saim ve Alptekin, Ali Berat (2009). *Nasreddin Hoca*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
9. Şahin, Halil İbrahim (2010). "Türkmenistan'da Nasrettin Hoca ve Timur Fıkraları", *Bilig*, Güz, 55, 135-146.
10. Türkmen, Fikret (1999). *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi)*, İzmir: Akademi Kitabevi.
11. Yıldırım, Dursun (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(20)

Prof. Dr. Recep KÜRKÇÜ[82]

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BAŞARI YÖNELİMLERİ DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION FROM DIFFERENT VARIABILITIES OF LEVELS OF SUCCESS STUDIES OF HIGH SCHOOL STUDENTS

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin başarı yönelimleri düzeylerini tespit etmektir. Aynı zamanda cinsiyet, spor yapma, okul, sınıf ve yaş değişkenlerine göre bu davranışın görülme durumunu incelemektir. Bu araştırma tarama modelinde nicel araştırma tekniğine uygun bir şekilde planlanmıştır. Araştırmanın evrenini devlet liselerinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmaya farklı liselerde öğrenim gören 388'si kadın ve 246'u erkek toplam 634 lise öğrencisi katılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak lise öğrencilerinin demografik özelliklerine ilişkin bilgileri saptamak için araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile Elliot ve McGregor's (2001) tarafından geliştirilen, Akın (2006) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan "Başarı Yönelimler Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin çözümünde SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. lise öğrencilerinin başarı yönelimleri eğilimi puan ortalamaları; spor yapma, öğrenim gördükleri okul, sınıf düzeyi ve yaş değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin akademik erteleme eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Anahtar Kelimeler: Lise Öğrencisi, Spor, başarı yönelimleri.

ABSTRACT

The aims of this study is to determine the levels of achievement orientation of the hıgh school students and analyze this behavior according to the variables, gender, doing sports, grade level and age. This research is a descriptive study in which qualitative research techniques are applied. The hıgh school students studying in state high schools in constitute the population of this study. The sample of the study consists of 634 students (388 female and 246 male) studying in different schools participated in this study.

The personal information form and "Success Orientation Scale" which was developed by Elliot ve McGregor's (2001), and adapted into Turkish by Akın (2006) were used as data collecting means in the research in order to determine the knowledge about the demographical characteristics of the hıgh school students. SPSS 20 software package was used in the solution of the data. The average points of the achievement orientation of hıgh school students are significantly differentiated based on the variables of doing sports, grade level and age. However, the academic procrastination tendencies of hıgh school students haven't shown a significant diversity based on the gender at which they are studying

Keywords: *High School Student, Sports, Success Orientations.*

[82] Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Fak. Bed. Eğt. ve Spor Öğrt. Böl.; Amasya/TÜRKİYE; E-posta: kurkcu.recep@gmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Öğrencilerin bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirerek onları hayata hazırlamak ve hem kendilerine hem de topluma yarar sağlayacak meslekler edinmelerini sağlamak eğitim sürecinde okulların temel amaçlarıdır. Öğrencileri gelecekteki meslek hayatlarına donanımlı ve başarılı şekilde hazırlamak, ailelerin ve eğitimcilerin en büyük çabasıdır. Gelecekteki başarılı meslek yaşamının temelleri eğitim ve öğretim yıllarındaki başarıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. (Nartgün, 2014)

Başarı güdüsü öğrenme görevlerini mükemmelleştirme güdüsüdür. Bu güdü başarı ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Başarılı olma ve başarısızlıktan kaçınma insanlarda farklı düzey ve şiddette bir arada bulunur (Öncü, 2000). Eğer bir kişide başarma ihtiyacı başarısızlık korkusundan daha yüksekse o kişi riskleri göze alarak deneyecektir. Yüksek başarı yönelimi öğrencilerin yapılacak işlemin ve ya öğrenilecek öğreneme biriminin gerektirdiği becerilerde daha kusursuz olmalarını sağlar. Diğer taraftan daha çabuk öğrenirler, diğerlerinden daha sıkı çalışıp, görevlerini daha kısa zamanda tamamlarlar. Öğrenme hızı ve niteliğindeki bu değişim başarı güdüsünün başarı motivasyonuna dönüşmesi ile açıklanabilir. Bu değişimin ana kaynağı olarak görülen motivasyon, doğrudan yada dolaylı olarak her bir öğrenme modelini bir motivasyon teorisiyle bağlayan oldukça önemli bir değişkendir (Maerh and Mayer, 1997).

Başarısız öğrenciler düşük akademik hedeflere sahiptirler, yeteneklerini değerlendirmede daha az başarılıdırlar, kendilerini daha çok eleştirirler ve daha az öz-yeterliğe sahiptirler (Zimmerman, 1994).

Başarı yönelimi konusunda araştırmaları bulunan (Mc Clelland, 1967) kişilerin mükemmele erişmek için çaba gösterdiklerini ve bunu dışarıdan verilen ödülleri almak için yaptıklarını ileri sürmektedir. Stephens'in (1958) yaklaşımına göre ise okul yaşamı sırasında başarı deneyimi yaşantısına sahip olan öğrenciler daha sonraki okul görevlerinde ve ileriki yaşamlarında yeni görevlerde ve öğrenme alanlarında başarılı olma konusunda diğer öğrencilerden daha motive olurlar(Küçükoğlu ve ark. 2010). Başarı güdüsünün gelişimini inceleyen Stipek'e göre (1984) ise başarı güdüsü edimle ilgili beklentiler, kendi yeteneği ve başarı ürünlerinin nedenleri ile ilgili algılar, başarı ürünlerine verilen değer, okula yönelik tutum gibi değişkenlerden etkilenmektedir (Açıkgöz, 2000).

Eğitimde akademik başarının ölçüsü eğitim öğretim yılı içerisinde öğrencilerin sınavlarda aldıkları sonuçların notlara dökümüdür. Dolayısıyla öğrencilerin akademik açıdan başarılı olup olmadıkları elde ettikleri somut not ortalamalarına göre belirlenmektedir. Eğitim sistemimizde ilkokuldan başlayan ve yükseköğretim mezuniyetinden sonra bile devam eden sınavlarda öğrencilerin sergileyecekleri akademik performans sağlıklı bir meslek hayatı için büyük önem taşımaktadır. Özellikle ülkemizde var olan bu yoğun sınav temposunda bu sınavlardan elde edilen akademik başarı hem öğrenciler hem de aileler için hayati önem taşımaktadır. Öğrenciler ve aileler eğitim ve öğretimin başından itibaren iyi bir istikbal için akademik başarıya kilitlenmektedirler. (Nartgün, 2014)

Öğrencilerin bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirerek onları hayata hazırlamak ve hem kendilerine hem de topluma yarar sağlayacak meslekler edinmelerini sağlamak eğitim sürecinde okulların temel amaçlarıdır. Öğrencileri gelecekteki meslek hayatlarına donanımlı ve başarılı şekilde hazırlamak, ailelerin ve eğitimcilerin en büyük çabasıdır. Gelecekteki başarılı meslek yaşamının temelleri eğitim ve öğretim yıllarındaki başarıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. (Nartgün, 2014)

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin eğitim yaşantılarında var olan başarı yönelimleri düzeylerini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda lise öğrencilerinin başarı yönelimleri düzeylerinin yaş, cinsiyet, spor yapma, okul türüne ve sınıf düzeylerine göre farklılaşma durumu incelenmiştir.

YÖNTEM

Çalışma Evreni ve Grubu

Bu araştırma genel tarama modeline uygun olarak yapılmıştır. Araştırmanın çalışma evreni ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu ise, Tokat ve Giresun merkez ilçelerinde yer alan 4 farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan 388 kız, 246 erkek öğrenci olmak üzere toplam 634 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma grubu belirtilen ortaöğretim kurumlarda öğrenim görmekte olan öğrenciler arasından tesadüfi küme örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Elliot ve McGregor's (2001) tarafından geliştirilen ve Akın (2006) tarafından Türkçe uyarlaması ve geçerliliği güvenirliliği yapılan "Başarı Yönelimler Ölçeği" kullanılmıştır. Başarı yönelimler ölçeği 26 sorudan oluşmakta ve 5'li derecelemeli likert tipi bir ölçektir. Bireylerden kendilerini her madde için 1 ile 5 puan aralığında derecelendirmeleri istenmektedir. Yüksek puanlar bireylerin erteleme eğilimine sahip olduklarını göstermektedir. Ölçek "1=Hiçbir Zaman", "2 =Nadiren", "3= Sık Sık", "4=Genellikle" ve "5 =Her Zaman" şeklinde 5'li likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir.

Verileri Analizi

Araştırmada öğrencilerin Başarı Yönelimleri ile cinsiyet ve spor yapma değişkenleri arasındaki farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla independent t testi, okul, sınıf ve yaş değişkenine göre farklılık durumlarını incelemek üzere, Tek Örneklem Varyans Analizi testi yapılmıştır. Tüm veriler 0.01 ve 0.05 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Verilerin çözümünde SPSS 20 paket programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma soruları doğrultusunda elde edilmiş bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1:Katılımcılara Ait Bazı Demografik Bilgiler

Değişkenler		**F**	**%**
Cinsiyet	Kız	388	61.2
	Erkek	246	38.8
Spor	Spor Yapmayan	317	50.0
	Spor Yapan	317	50.0
Okul	Anadolu lisesi	247	39.0
	Meslek lisesi	138	21.8
	Fen lisesi	131	20.7
	Güzel Sanatlar lisesi	118	18.6
Sınıf	9. sınıf	255	40.2
	10. sınıf	153	24.1
	11. sınıf	87	13.7
	12. sınıf	137	21.7
Yaş	14 Yaş	138	21.8
	15 Yaş	173	28.5
	16 Yaş	136	21.5
	17 Yaş	150	23.7
	18 Yaş	37	5.8
	Toplam	634	100

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2: Başarı Yönelimleri Ölçeği Ortalama Puanlarının Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken		N	X	SS	t	p
Başarı Yönelimleri Puanı	Cinsiyet	Kız	388	3.42	.46	-0,564	.573
		Erkek	246	3.44	.47		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 2 incelendiğinde Lise öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre yapılan t-testi sonucunda öğrencilerin Başarı Yönelimleri (t=0.564, p>0,05) göre anlamlı düzeyde farklılaşma belirlenmemiştir.

Tablo 3: Başarı Yönelimleri Ölçeği Ortalama Puanlarının Spora Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken		N	X	SS	t	p
Başarı Yönelimleri Puanı	Spor	Spor Yapmayan	317	3.47	.61	-1.983	.048*
		Spor Yapan	317	3.39	.74		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 3 incelendiğinde Lise öğrencilerinin spor yapma değişkenine göre yapılan t-testi sonucunda öğrencilerin Başarı Yönelimleri (t=-1.983, p<0.05) göre anlamlı düzeyde farklılaşma belirlenmiştir.

Tablo 4: Başarı Yönelimleri Ölçeği Ortalama Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken				***F***	**LSD**
	Okul	***N***	***X***	***SD***	
Anadolu Lisesi	247	3.22	,38	1-2,1-3,1-4	
Meslek Lisesi	138	3.40	,44		
Başarı Yönelimleri					
Fen Lisesi	131	3.41	,41	3.97** 2-4,3-4	
Total	634	3,43	,46		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 4 incelendiğinde Lise öğrencilerinin okul değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin Başarı Yönelimleri (F=3.97, *p<0.01*) göre anlamlı düzeyde farklılaşma saptanmıştır. Bu anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonuçlarına göre Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin puan ortalamaları, Meslek Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur.

Tablo 5: Başarı Yönelimleri Ölçeği Ortalama Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	**Sınıf**	**N**	**X**	**SD**	**F**	**LSD**
Başarı Yönelimleri	9	255	3.53	,46	12,14**	9-11, 9-12
	10	153	3.46	,43		
	11	87	3.39	,47		
	12	137	3,24	,45		
Total	632	3,43	,46			

*p<0.05 **p<0.01

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 5' de verilen analiz sonuçlarına göre öğrencilerin Başarı Yönelimleri ile sınıf düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak (F=3.39, p<0.05) düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonuçlarına göre 9. sınıfın puan ortalamaları 11. Sınıf ve 12 sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur.

Tablo 6: Başarı Yönelimleri Ölçeği Ortalama Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaş	N	X	SD	F	LSD
Başarı Yönelimleri	14	138	3.54	,45	9,63**	14-16, 14-17,14-18
	15	173	3.50	,45		
	16	136	3.45	,46		
	17	150	3,29	,45		
	18	37	3,19	,46		
	Total	634	3,43	,46		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 6' de verilen analiz sonuçlarına göre öğrencilerin Başarı Yönelimleri ile yaş değişkeni arasındaki farkın istatistiksel olarak (F=3.43, p<0.01) düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonuçlarına göre on dört yaşında olan öğrencilerin puan ortalamaları on altı, on yedi ve on sekiz yaşındaki öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur.

TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında, erkek ve kız öğrencilerin, başarı yönelimleri ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Başarı yönelimleri davranışının cinsiyet açısından farklılığını ortaya koyan araştırma bulgularının farklı olduğu görülmüştür. Alan yazına bakıldığında (İzci ve Koç, 2012; Guan ve diğ. 2006) tarafından yapılan araştırma sonucunun, Başarı yönelimleri davranışının cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermediği ve bu araştırmanın sonucu ile paralellik gösterdiği görülmüştür. (Küçükoğlu ve diğ. 2010, Dekker ve diğ., 2013; Freudenthaler ve diğ., 2008) tarafından yapılan çalışmada, kız öğrencilerin Başarı yönelimleri düzeyinin erkeklere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Başarı yönelimleri davranışının cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemesi, sosyal rol teorisine göre, eşitlikçi kültürler gözlenen cinsiyet farklılıklarını azaltabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada spor yapan ve yapmayan öğrencilerin Başarı yönelimleri davranışı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Araştırmada spor yapmayan öğrencilerin Başarı yönelimleri davranışı düzeylerinin spor yapan öğrencilerin Başarı yönelimleri davranışı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Literatürde bu bulguları destekleyen ya da desteklemeyen araştırma sonucu bulunamamıştır. Ancak spor yapan öğrencilerin antrenman ve müsabakalara katılımları, derse düzenli devam etmesini, akademik anlamda potansiyellerini ortaya koymasını engelleyerek, başarı yönelimleri düzeylerini erteleme davranışına sebebiyet verdiği düşünülmektedir.

Elde edilen bir diğer bulgu ise, lise öğrencilerinin başarı yönelimleri davranışı düzeyleri öğrenim görmekte oldukları okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda; Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin puan ortalamaları, Meslek Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Bu sonuç öğrenme çevresine, okul kültürüne, yaşam alanlarına ve diğer kişisel değişkenlere bağlanabilir.

Farklı sınıflarda okuyan öğrenciler arasındaki başarı yönelimleri davranışına bakıldığında; 9. sınıfta okuyan öğrencilerin 11. ve 12. sınıfta okuyan öğrencilere oranla daha fazla başarı yönelimleri davranışı gösterdikleri tespit edilmiştir. Nartgün ve Çakır (2014) Lise öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada hazırlık sınıfı öğrencilerinin anlamlı düzeyde daha az başarı yönelimleri davranışı gösterdiklerini tespit etmişlerdir.

Ekşi ve Dilmaç (2010), tarafından gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmada da öğrencilerin akademik başarı yönelimleri eğilimi düzeyleri ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılıklaşma bulunmuştur. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin daha fazla başarı yönelimleri davranışı göstermesinin nedeni; orta okuldan yeni gelmiş olan Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin öğrenme isteğinin ve coşkusunun daha yüksek olmasına bağlanabilir ve liseye yeni başlayan öğrencilerin başarı yönelimi algılarının 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olması anlamlı karşılanabilir.

Bir diğer bulgu ise, lise öğrencilerinin başarı yönelimleri davranışlarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşma gösterdiği bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda 14 yaşında olan öğrencilerin başarı yönelimleri davranışın puan ortalamaları 16, 17 ve 18 yaşındaki öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Düşük akademik başarı çoğu öğrenci için çok kuvvetli bir engeldir, okulla ilgili problemlere yol açar (örneğin, düşük notlar) ve stresle ilgili fiziksel rahatsızlıklara yol açar Johson ve diğ., 2000; Tice ve Baumeister, 1997; Yorulmaz, 2003; Aydoğan, 2008). Ekşi ve Dilmaç (2010), Guan ve diğ. (2006) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada ise, yaş ile başarı hedefi yönelimlerinde fark olmadığını bildirilmiştir. Bu araştırma bulgusuyla benzerlik gösteren diğer araştırmalar Çakıcı (2003), Yiğit ve Dilmaç (2011), tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bulgular ışığında 14 yaşında ki öğrencilerin başarı yönelimi algılarının hem öğrenme yönelimi hem de performans yaklaşma yönelimi açısından 17 ve 18 yaşında ki öğrencilerinden daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuç orta öğretimden liseye yeni gelmiş olan öğrencilerin öğrenme isteğinin ve coşkusunun daha yüksek olmasına bağlanabilir ve 14 yaşında ki öğrencilerin başarı yönelimi algılarının 17 ve 18 yaşında ki öğrencilerinden daha yüksek olması anlamlı karşılanabilir.

KAYNAKÇA

1. Açıkgöz, K.Ü. (2000). Etkili Öğrenme ve Öğretme. Kanyıldız Matbaası, İzmir.
2. Aydoğan, D. (2008). Akademik erteleme davranışının benlik saygısı, durumluk kaygı ve öz yeterliliği ile açıklanabilirliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
3. Akın, A. (2006). 2x2 basarı yonelimleri olceği: Gecerlik ve guvenirlik calısması [2x2 achievement goal orientations scale: The study of validity and reliability]. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12,* 1–13.
4. Çakıcı, Ç. D. (2003). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Genel Erteleme ve Akademik Erteleme Davranışının İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
5. Dekker, S., Krabbendam, L., Lee, N. C., Boschloo, A., de Groot, R., &Jolles, J. (2013). Sex differences in goal orientation in adolescents aged 10–19: The older boys adopt work-avoidant goals twice as often as girls. *Learning and Individual Differences, 26,* 196–200.
6. Ekşi, H. ve Dilmaç, B. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Genel Erteleme, Karar Vermeyi Erteleme ve Akademik Erteleme Düzeylerinin Sürekli Kaygı Açısından İncelenmesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 23 (2), 433-450.
7. Elliot, A. J., & McGregor, H. A. (2001). A 2 x 2 achievement goal framework. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*(3), 501–519.
8. Freudenthaler, H. H., Spinath, B., & Neubauer, A. C. (2008). Predicting school achievement in boys and girls. *European Journal of Personality, 22*(3), 231–245.
9. Guan, J., Xiang, P., McBride, R., & Bruene, A. (2006). Achievement goals, social goals, and students' reported persistence and effort in high school physical education. *Journal of Teaching in Physical Education, 25*(1), 58-74.
10. İzci E., Koç S.,(2012) Pedogojik Formasyon Eğitimi Alan Öğrencilerin Başarı Yönelim Düzeylerinin İncelenmesi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi y.4-s.8, 31-43
11. Küçükoğlu A., Kaya H.İ., Turan A. (2010) Sınıf Öğretmenliği Abd Öğrencilerinin Başarı Yönelimi Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Atatürk Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 2, Sayfa: 121-135, ELAZIĞ

12. Johnson, J. L., & Bloom, A. M. (1995). An analysis of the contribution of the five factors of personality to variance in academic procrastination. Personality and Individual Differences, 18(1), 127-133.
13. Maerh, M.R. and Meyer, H.A. (1997) Understanding Motivation And Scholling: Where we've been, where we are and where need to go. Educational Psyhology Review, 9, 399-427.
14. Nartgün Ş. Çakır M. (2014) Lise Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Akademik Güdülenme ve Akademik Erteleme Eğilimleri Açısından İncelenmesi Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi 3(3),379-391
15. Öncü, H. (2000). "*Motivasyon*" Sınıf Yönetimi, (Edit. Leyla Küçükahmet), Nobel Yayınları, Ankara.
16. Tice, D. M., ve Baumeister, R. F. (1997). Longitudinal study of procrastination, performance, stress, and health: The costs and benefits of dawdling. Psychological Science, 8, 454-458.
17. Zimmerman, B. J. (1994). Dimensions of academic self-regulation: A conceptual framework for education. In D.H. Schunk and B. J. Zimmerman (Eds.). *Self-Regulation of Learning and Performance* (pp. 3-24). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers
18. Yiğit R. Dilmaç, B. (2011) Ortaöğretimde Öğrencilerinin Sahip Oldukları İnsani Değerler İle Akademik Erteleme Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 159-178
19. Yorulmaz, A. (2003). Erteleme davranışının çeşitli psikolojik değişkenler açısından incelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(21)

Öğr. Gör. Dr. Saliha EMRE DEVECİ[83]

HOFSTEDE KÜLTÜR BOYUTLARININ KADIN GİRİŞİMCİLERİN CİNSİYET KAYNAKLI SORUNLARI ALGILAMASINA ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA

A PRACTICE TO MEASURE THE IMPACT OF HOFSTEDE CULTURE SIZES ON WOMEN ENTREPRENEURS 'PERCEPTION ON GENDER PROBLEMS

ÖZ

Bu araştırma, Hofstede kültür teorisi boyutlarının kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına etkisini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Gerçekleştirilen çalışmada kültür boyutlarının kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına etkisi "Yapısal eşitlik modeli" ile alt boyutlar bazında ölçülmeye çalışılmış ve etkinin varlığı gözlenmiştir.

Araştırmanın evrenini, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) kapsamında 26 düzey 2 bölgesinden biri olarak belirlenen TRB1 Bölgesi ve TRC1 Bölgesi oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda, Hofstede'nin kültür teorisinin iki alt boyutunun kadın girişimcilerin zorlukları algılama düzeyine herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülürken, diğer iki alt boyutun zorlukları algılamada negatif yönde etkisinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, girişimcilik, kadın girişimciliği, Kültür, Hofstede kültür boyutları.

ABSTRACT

This study was conducted to measure the effect of Hofstede cultural theory on the perception of gender-related problems of female entrepreneurs. In the study, the effect of cultural dimensions on the perception of gender-related problems of women entrepreneurs was tried to be measured on the basis of sub-dimensions with the "Structural equation model ın and the effect was observed.

The universe of the study consists of TRB1 Region and TRC1 Region, which are determined as one of the 26 level 2 regions under the Statistical Region Units Classification (NUTS). As a result of the study, it was seen that the two sub-dimensions of Hofstede's cultural theory had no effect on the perception level of female entrepreneurs, while the other two sub-dimensions had a negative effect on the perception of difficulties.

Keywords: *Entrepreneurship, entrepreneurship, women's entrepreneurship, Culture, Hofstede culture dimensions.*

[83] Dr. Öğr. Gör.; Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, İşletme Yönetimi Programı, Gaziantep/TÜRKİYE; E-posta: salihaemre@gantep.edu.tr.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Kadın, tarihin her döneminin kendi şartlarına göre değişen biçim ve statülerde çeşitli ekonomik faaliyetlere katılmıştır. Bununla birlikte, kadınlar gerçek anlamda, ilk kez sanayi devrimi ile birlikte, "ücretli" olarak ve "işçi" statüsü altında çalışma yaşamı içinde yer almışlardır (İşler ve Şentürk, 2016, 614). Kadın girişimciliğinin anlaşılması, üç nedenden dolayı önem taşımaktadır. Birincisi, Schumpeter (1911) tarafından belirtildiği gibi, girişimcilik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynar ve sadece erkek girişimcilere dikkat edilmesi, nüfusun yarısının ekonomik büyüme potansiyelinin göz ardı edilmesi demektir. İkincisi, kadınların öncülük ettiği mikro ve küçük işletmelerin, genel hane halkı refahı ve tüketimi üzerinde, erkek emsallerinden daha önemli bir etkisi olabilir. Üçüncüsü, kadın girişimciliğinin anlaşılması, işgücü piyasalarında cinsiyet eşitliğini teşvik etmek açısından önemlidir (Nichter ve Goldmark, 2009, 1455).

Cinsiyet farkı girişimciliği etkileyen önemli faktörlerden biridir. Dünya Girişimcilik Platformu (Global Entrepreneurship Monitor-GEM) tarafından 2017 yılında 54 ülke kapsamında yapılan araştırma erkeklerin kadınlardan çok daha fazla girişimsel faaliyette bulunduğunu ortaya koymaktadır (GEM). Toplumsal cinsiyet rolleri üzerine girişimcilik boyutunda yapılan çalışmaların daha çok erkek girişimcilere yönelik olmasına rağmen (Constant, Shachmurove, Zimmermann, 2007,75), günümüzde sosyal, teknolojik ve endüstriyel değişimler daha fazla sayıda kadının iş yaşamında yer almaya başlamasına neden olmaktadır (Karabat, Sönmez,2012,2) .Ancak kadın girişimciler iş yaşamında yer almakla birlikte bir takım zorluklarla karşılaşmaya başlamıştır (Soysal, 2010, 96).

Kültür, bireylerden meydana gelir ve toplumun yapısını oluşturur. Sosyal bir kavram olan girişimciliğin; kültürü oluşturan değerlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Toplumun en dinamik kesimi olan girişimciler kültürel değişimlerden çok çabuk etkilenmektedirler (Altıntaş, 2008,105). Bu bağlamda kadın girişimcilerde kültürel değişimlerde oldukça etkilendiği ve girişimcilik alanında karşılaştıkları zorlukları algılama düzeylerinde de kültürün etkili olacağı aşikârdır.

2.Girişimcilik ve Kadın Girişimciliği

Girişimcinin tanımı 18. yüzyıldan bu yana birçok ekonomist tarafından yapılmıştır. 20. yüzyıl da ise Schumpeter girişimcinin modern bir tanımını yapmıştır. Yapılan bu tanımda girişimcinin yenilikçi ve dinamik olma özelliğini ekonomik kalkınmada, insan kaynaklarının ana yapı taşlarından birisi olarak ilk kez vurgulayan ve gündeme getiren Schumpeter'dir. Girişimcilik ile ilgili çalışmalara en büyük katkısı bulunan kişilerden biri olan ve teknoloji ile girişim kavramını bütünleştiren Schumpeter; girişimciyi diğerlerinden ayıran en önemli özelliğin yenilikçilik (inovasyon) kavramı olduğunu vurgulamış ve girişimciyi, toplumda değişimi yaratacak kişi ve kurumlar olarak tanımlamıştır (Özyılmaz, 2016, 6). Montanye (2006), girişimciyi "dünyanın düşüncelerini değiştiren toplumsal güçlerin temsilcisi ve yaratıcısı olarak tarihsel bir sürecin bir ürünü ve bir ajanı" şeklinde tanımlamaktadır Kısacası, girişimci bir yenilikçidir: üretim faktörlerini yeni bir şey yaratmak için değiştiren biridir (Montanye, 2006, 548).

Girişimciliğin tanımına gelince Hisrich ve Peter, girişimciliği, beraberinde getirebileceği finansal ve sosyal riskler önceden kabullenilen, buna karşın hasredilen zaman ve çaba sonucunda, parasal ve kişisel tatmin ve bağımsızlık niteliğindeki ödüllerin elde edileceği yeni bir şey yaratma süreci olarak ifade etmektedir (Hisrich ve Peter, 2002,20). Dollinger, risk ve belirsizlik koşulları altında kazanç veya büyüme amacıyla yenilikçi bir ekonomik organizasyonun oluşturulmasını girişimcilik şeklinde tanımlamıştır (Dollinger, 2003, 5).Girişimciliğin bakış açısı, insan, fiziksel, ve bilgi kaynakları ve bunu verimli bir şekilde bir araya getirme sürecidir. Girişimciler, insanları belirli yollarla bir araya getirir ve yeni bir ürün yaratır veya var olanı üretmek için fiziksel sermaye ve fikirler bulmaya çalışır (Lazear, 2005, 649).

Kadınların ekonomik güç ve güvenliğinin geliştirilmesi ve dolayısıyla toplumun refahının artmasının ön koşulu, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda sınıf, cinsiyet ve etnik gruplar arasında eşitlik ve adaletin sağlanabilmesi için önemli değişimlere yol açacak adımların atılmasıdır. Bu tür değişimler ise çok yönlü bir seferberliği gerektirir. Girişimcilik de bu seferberlikte kadınların çalışma hayatına kazandırılmasında önemli bir adımdır. 1980'lerden itibaren hızlı bir gelişme gösteren girişimcilik anlayışı, erkekler kadar kadınlarında ilgi alanı içerisine girmiştir (Karabat ve Sönmez, 2012, 5).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1980'li yıllarda kadın; yalnızca belirli bir mesleğin uygulayıcısı veya çeşitli kesimlerde kol gücü ile görev alan bir emekçi olarak değil, aynı zamanda bir girişimci olarak da varlığını ortaya koymaktadır. Kadın girişimciliği 1970'li yılarda yeni kurulmaya başlayan bir sözcük olmasına karşın 1980'li yıllar "kadın girişimciliğin on yılı" olarak adlandırılmıştır (Narin, Marşap, Gürol, 2006, 69).

Bu gelişmeler sonunda kadın girişimcilik tanımlanmaya başlamıştır. Kadın girişimciler; bir ticari girişimi başlatan, organize eden ve işleten bir kadın veya bir grup kadın olarak tanımlanabilir. (Ödemiş, 2018, 42).

Kadınları girişimciliğe, kendi işletmelerini oluşturmaya yönlendiren nedir diye baktığımızda itici güç sağlayan tek başına bir faktör yerine bir kombinasyon ya da faktörler dizini görmekteyiz. Örneğin, başarı, bağımsızlık, kontrol odağı gibi psikolojik motivasyonları, ekonomik gereklilik, maddi bağımsızlık için bir yol gibi ekonomik motivasyonları, buna ek olarak kariyerindeki hayal kırıklığı, kariyer fırsatı eksikliği, cam tavan sendromu gibi içinde bulunulan çalışma koşuldan memnuniyetsizlik veya esnek çalışma modeli oluşturmak gibi bir dizi faktör sayılabilir (Dzisi, 2008,50).

2.1. Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Zorluklar

Kadın çalışan ve kadın girişimcilerin önündeki en büyük engel cinsiyet ayrımcılığıdır (Tulan, Türko, 2012, 288). Kadın girişimcilerin önündeki bir diğer tehdit toplumun sosyal yapısıdır. Ataerkil bir toplumunda erkeklerin kadınlara üstün olduğu ve kadınların ev hanımı olmalarının onlar için en uygun pozisyon olduğu düşünülür. (Roomi ve Parrott, 2008, 60).

Weiler ve Bernasek yaptıkları çalışmada kadın girişimciliğin gelişmesindeki en önemli iki engeli şu şekilde açıklamışlardır (Weiler ve Bernasek, 2001, 87):

1.Kadınlara karşı etkin olan ayrımcılığın azalmasına rağmen, uzun bir süredir etkili olan erkek işbirliğinin işe almalarda hala hissedilmesi ve sürdürülmesi,

2. Kadınların sahip olduğu işletmelerin erkek meslektaşlarına oranla daha zayıf bir şekilde işlemesi. Yine bunun da en önemli nedenlerinden birisi, kurulu erkek baskın sistemlerdeki müşteriler, kredi verenler ve kaynak sağlayanların erkek olması ve bunun da kadınların karşısına kaynak bulma zorluğu olarak ortaya çıkmasıdır.

3. Kültür ve Boyutları

Bizde "kültür" kavramına ilk defa bir karşılık arayan ve buna "hars" diyen düşünür Ziya Gökalp olmuştur. Bir ulusa özgü olan dil, din, edebiyat, güzel sanatlar, hukuk, ekonomi, gelenek ve görenek, töre vs. gibi kurumların toplamına Ziya Gökalp, kültür demektedir (Arslan, 2004,11).

Hofstede göre kültür, aklın ortaklaşa programlanması sonucu oluşmakta ve varlığını bu programlama çerçevesinde devam ettirmektedir (Hofstede (a), 1984, 25). Hofstede'in karşılaştırmalı kültür çalışmasında ele aldığı kültür boyutları; güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik-dişillik ve bireycilik toplumsalcılık boyutlarıdır (Hofstede (a), 1984, 110).

Güç Mesafesi: Bu boyut; bir topluluğun bireyleri ve örgütlerinde gücün eşit olmayan bir biçimde dağılımı ile ilgilidir (Hofstede (a), 1984, 65).

Belirsizlikten Kaçınma: Belirsizlikten kaçınma boyutu; toplumların, bilginin yetersiz olduğu, açık olmadığı veya hiç olmadığı, değişimin hızının ve boyutunun öngörülemediği durumlardan duydukları tedirginlik düzeyi ile ilgilidir (Basım, 2000, 35).

Erillik – Dişillik: Topluma yansıyan egemen değerlerden yola çıkarak, bir kültürün erkek mi yoksa dişi mi olduğunu saptamak mümkündür. Hofstede'e göre, bir toplumda atılganlık ve materyalist değerler öne çıkıyorlarsa, insana verilen önem arka planda ise bu topluma erkek kültür hakimdir (Hofstede (b), 1980, 142).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Toplumsalcılık – Bireycilik: Toplumsalcılık (kolektivizm) sıkı toplumsal çerçeveleri ifade eder. İnsanlar kendi grupları ile diğerlerini ayrı tutarlar. İçinde etkinlik gösterilen gruplar diğerlerinden farklılaştırılır (Sargut, 2001, 187).

4. Araştırmanın Metodojisi

Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacı ele alınmakta, daha sonra araştırmanın evreni ve örneklem kümesinin seçimi hakkında bilgi verilmekte, son olarak da hipotezleri sunulmaktadır

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Hofstede kültür teorisi boyutlarının kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına etkisini ölçmek amacıyla yapılmıştır.

4.2.Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem Kümesinin Seçimi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın alanı İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) kapsamında 26 düzey 2 bölgesinden biri olarak belirlenen TRB1 Bölgesi ve TRC1 Bölgesi olarak sınırlandırılmıştır. Ana kütle ve örneklem hacminin istatistik testler yapmaya uygun sayıya ulaşması açısından araştırmanın kapsamı bir bölgeyle sınırlı tutulmayıp, coğrafik olarak birbirine yakın iki bölgeye yaygınlaştırılmıştır. Bu bağlamda anket 137 kadın girişimciye uygulanmıştır. Kadın girişimcilerin karşılaştıkları cinsiyet kaynaklı zorluklara ilişkin soruların oluşturulmasında; Hülya Şekerler' in "Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri" başlıklı yüksek lisans tezin den yararlanılmıştır. Kültür boyutlarıyla ilişkin soruların oluşturulmasında ise Hofstede'in "Culture's Consequences" isimli çalışmasından yararlanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Hipotezleri

Hofstede kültür teorisi boyutlarının kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına etkisini ölçmek amacıyla oluşturulan hipotezler şunlardır:

H1: Hofstede kültür teorisi boyutlarından güç mesafesi boyutunun kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına pozitif etkisi vardır.

H2: Hofstede kültür teorisi boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunun kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına pozitif etkisi vardır.

H3: Hofstede kültür teorisi boyutlarından erillik dişilik boyutunun kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına pozitif etkisi vardır.

H4: Hofstede kültür teorisi boyutlarından toplum salcılık bireycilik boyutunun kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına pozitif etkisi vardır.

5.Bulgular

5.1.Kadın Girişimcilerin Demografik özelliklerine Yönelik Bulgular

Kadın girişimcilerin demografik özelliklerine yönelik bulgular tablo 1'de verilmiştir. İlgili tabloya göre katılımcıların % 69,3'ünü 26-40 yaş aralığındaki kadın girişimciler oluştururken, % 26,6'sını 41 yaş ve üzeri kadın girişimciler oluşturmaktadır. Kadın girişimcilerin % 5,12'sini ise 25 yaş ve altı girişimcilerin oluşturduğu görülmektedir. Girişimcilerin % 37,2'si üniversite mezunuyken; % 28,5'inin ise lise mezunu olduğu görülmektedir. Ortaokul mezunu girişimcilerin oranı ise % 10,9'dur. Kadın girişimcilerin % 72,3'ü evliyken, % 27,7'sinin ise bekâr olduğu tespit edilmiştir. Girişimcilerin % 46'sının çocuğu yok iken % 29,2'si 1 çocuklu, % 18,2'si ise 2 çocuklu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Kadın Girişimcilerin Demografik özelliklerine yönelik bulgular

Değişkenler	n	%
Yaş		

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

25 Yaş ve Altı	7	5,1
26-40 Arası	95	69,3
41 ve Üzeri	35	25,6
Toplam	137	100
Eğitim Düzeyi		
İlkokul	26	19
Ortaokul	15	10,9
Lise	39	28,5
Üniversite	51	37,2
Y.Lisans	5	3,6
Doktora	1	0,7
Toplam	137	100
Medeni Durum		
Evli	99	72,3
Bekâr	38	27,7
Toplam	137	100
Çocuk Sayısı		
Çocuk Yok	63	46
1	40	29,2
2	25	18,2
3 ve Üzeri	9	6,6
Toplam	137	100

5.2.Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Sektör ve Sahip Olduğu İşletme Özelliklerine Yönelik Bulgular

Kadın girişimcilerin faaliyet gösterdiği sektör ve sahip olduğu işletme özelliklerine yönelik bulgular tablo 2'de verilmiştir. İlgili tabloya göre kadın girişimcilerin % 56,2'si ticarette faaliyetlerini sürdürürken % 40,9'u ise hizmet sektöründe faaliyetlerini sürdürmektedir. Üretim sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin oranı ise % 2,9'dur. Kadın girişimcilerin % 50,4'ünün 0-5 yıl arasında işletme sahipliğinin olduğu tespit edilirken % 24,8'inin ise 6-10 yıl ve 11 yıl ve üzerinde bir süredir faaliyet gösterdiği işletmeye sahip olduğu görülmektedir. Kadın girişimcilerin yetiştiği aile ortamına bakıldığında % 52,6'sının demokratik aile ortamında yetiştiği tespit edilirken % 27'sinin baskıcı otoriter aile ortamında yetiştiği tespit edilmiştir. Girişimcilerin % 14,6'sının ise tam serbesiyetçi aile ortamında yetiştiği tespit edilmiştir. Kadın girişimcilerin % 66,4'ü işletmelerini kendilerinin kurduğunu belirtirken % 13,9'unun ise işletmenin aile fertlerinden birisinden kaldığını ifade etmişlerdir.

Tablo 2:Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Sektör ve İşletme Özelliklerine Yönelik Bulgular

Çalıştığınız Sektör	n	%
Hizmet	56	40,9
Ticaret	77	56,2
Üretim	4	2,9
Toplam	137	100
Kaç Yıldır İşletmeye Sahip Olduğu		
0-5 Yıl	69	50,4
6-10 Yıl	34	24,8
11 Yıl ve Üzeri	34	24,8

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Toplam	137	100
Yetişilen Aile Ortamı		
Baskıcı Otoriter	37	27
Demokratik	72	52,6
Tam Serbesiyetçi	20	14,6
Diğer	8	5,8
Toplam	137	100
İşletmeyi Kimin Kurduğu		
Kendisi	91	66,4
Aileden Kaldı	19	13,9
Eşinin İşi Sebebiyle	10	7,3
Diğer	17	12,4
Toplam	137	100

5.3.Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Oluşturan Boyutların Tespitine Yönelik Bulgular

Kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları oluşturan boyutların tespitine yönelik keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Yapılan keşfedici faktör analizi sonuçları tablo 3'de yer almaktadır. Söz konusu faktör analizinde faktör yük değerlerinin değerlendirilmesinde 0,4 ve üzerinin dikkate alınmasına karar verilmiş olup matris döndürme yöntemi olarak Varimax rotasyonundan yararlanılmıştır. Keşfedici faktör analizi sonucunda kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorluklarını oluşturan boyutlar "imaj ve iş esnasındaki zorluklar" (4 ifade), "Olumsuz Algı ve Duygusal Özelliklere Yönelik Zorluklar" (4 ifade) ve "Ticari Faaliyetlerde Mali Kaynaklar ve Desteğe Yönelik Zorluklar" (3 ifade) olmak üzere 3 boyut ve bu boyutlara bağlı 11 ifadeden oluştuğu tespit edilmiştir. Keşfedici faktör analizi sonucunda ifadelerin faktör yük değerlerinin ,517 ile ,819 arasında değişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 3:Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Oluşturan Boyutların Tespitine Yönelik Bulgular

	Boyutlar		
	1	2	3
İmaj ve İş Esnasındaki Zorluklar			
Toplumdaki "kadın girişimci" imajından kaynaklanan zorluklar	,700		
İşi kurduktan sonra cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	,688		
Tedarikçilerle ilişkilerde cinsiyetten kaynaklanan zorluklar	,638		
İşi kurma aşamasında cinsiyetten kaynaklanan zorlukları	,616		
Olumsuz Algı ve Duygusal Özelliklere Yönelik Zorluklar			
Bürokrasideki işlerin yürütülmesinde cinsiyetten kaynaklanan zorluklar		,708	
Kadınların duygusal özelliklerinin kararlara yansıma ihtimalinden kaynaklanan zorluklar		,671	
İşletmelerin kadın girişimcilere karşı olumsuz tavrının bulunmasından kaynaklanan zorluklar		,622	
Pazarda kendilerine yer edinmede cinsiyetten kaynaklanan zorluklar		,517	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ticari Faaliyetlerde Mali Kaynaklar ve Desteğe Yönelik Zorluklar			
Ticari faaliyetler için Mali Referanslar bulmada (kefil bulma, çek-senet temini gibi) cinsiyetten kaynaklanan zorluklar			,829
Finans kurumlarının kendilerine yaklaşımlarında cinsiyetten kaynaklanan zorluklar			,677
Bağlı bulunulan Sivil Toplum Örgütlerinden destek almada cinsiyetten kaynaklanan zorluklar			,570
Güvenilirlik (Cronbach's Alpha)	,782		
KaiserMaierOlkins Testi	,775		
Barlett Küresellik Testi	,000		
Açıklanan Varyans	32,506	11,275	10,451
Toplam Açıklanan Varyans	54,231		

Keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen ölçeğin geçerliliğe sahip olup olmadığının daha detaylı bir şekilde gösterimin sağlanması için ölçeğe AMOS programından yararlanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır (Şekil 1). Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda 3 boyut ve 11 ifadede oluşan ölçeğin CMIN/df değerinin 1,487, GFI değerinin 0,927, CFI değerinin 0,930, TLI değerinin 0,907, IFI değerinin 0,934 ve RMSEA değerinin ise ,0,60 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen değerler göz önüne alındığında kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyine yönelik geliştirilen ölçeğin geçerliliği sağlanmıştır. Öte yandan geliştirilen bu ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,782 olarak tespit edilmiş olup ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu öne sürülebilir.

Şekil 1: Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorluklarını Oluşturan Ölçeğe İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

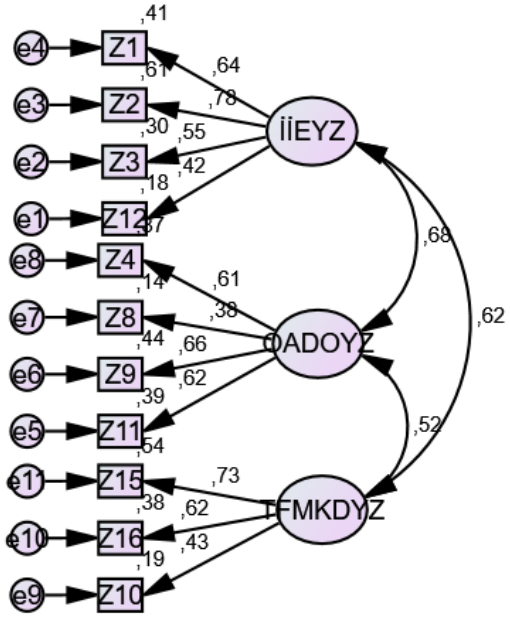

5.4.Hofstede Kültür Teorisi Boyutlarının Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Sorunları Algılamasına Etkisine Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Hofstede'nin kültür teorisini oluşturan boyutların kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılama düzeyine ne derecede etki ettiğine yönelik bulgular incelenecektir. Hofstede kültür teorisini oluşturan ölçeğin hali hazırda güvenilir ve geçerli bir ölçek olması ve gerek yerli gerekse yabancı yazında bu ölçeğin çok fazla araştırma tarafından kullanılması (Basım, 2000; Demircan, 2000; Kapu, 2001;Sargut, 2001) söz konusu ölçeğe yönelik geçerlilik çalışmasının yapılmamasına neden

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olmuştur. Diğer yandan bu çalışmada Hofstede'nin kültür teorisine yönelik kullanılan ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısının ,754 olduğu tespit edilmiş olup söz konusu ölçeğin güvenilir olduğu öne sürülebilir. Öte yandan geliştirilen modele yapısal eşitlik yapılması için beklenilen koşullardan birisinin ise ölçeğin normal dağılan verilerden oluşmasıdır. Verilere uygulanan Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda ilk etapta verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan ölçeği oluşturan boyutlar bazında bakıldığında tüm boyutların basıklık (kurtosis) ve çarpıklık değerlerinin (skewness) -2 ile +2 arasında değişen değerler aldığı tespit edilmiştir. George ve Mallery (2010)'e göre basıklık ve çarpıklık değerlerinin -2 ile + 2 arasında olduğu durumlarda verilerin normal dağılım gösterdiği sonucu çıkarılabilir.

Hofstede kültür teorisi boyutlarının kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı sorunları algılamasına etkisine yönelik bulgulara yönelik geliştirilen Yapısal Eşitlik Modeli şekil 2'de verilmiştir. Geliştirilen model sonuçlarına geçmeden önce modelin uyum iyiliği değerlerine bakılmış ve modelin CMIN/df değerinin 0,944, GFI değerinin 0,985, CFI değerinin 1,000, TLI değerinin 1,006, IFI değerinin 1,002 ve RMSEA değerinin ise ,000 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu değerler göz önüne alındığında modelin mükemmel uyum iyiliği değerlerine sahip olduğu ifade edilebilir (Şeşen ve Meydan, 2015).

Şekil 2: Hofstede Kültür Teorisi Boyutlarının Kadın Girişimcilerin Algıladığı Zorluklara Etkisine Yönelik Geliştirilen Yapısal Eşitlik Modeli

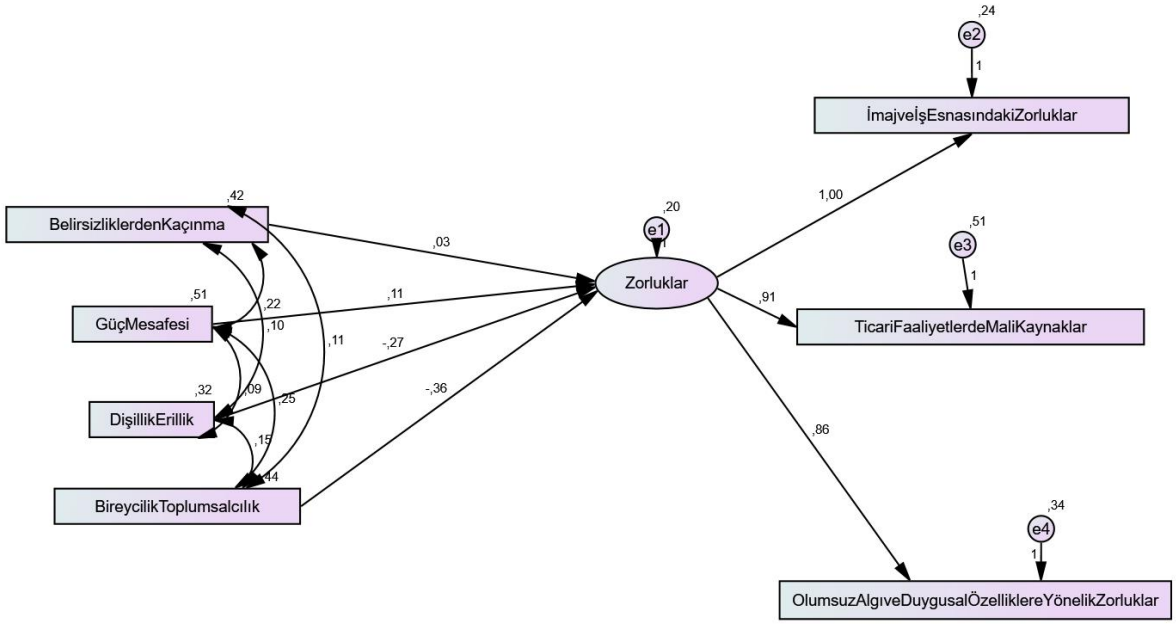

Modelin mükemmel uyum iyiliği değerlerine sahip olmasıyla birlikte Hofstede'nin kültür boyutlarının kadın girişimcilerin zorlukları algı düzeyine etkisinin tespitine yönelik tablo 4 oluşturulmuştur. Söz konusu tabloya göre Hofstede'nin kültür teorisinin Güç mesafesi (β=,153; p>0,05) ve belirsizliklerden kaçınma boyutlarının (β=,032; p>0,05)kadın girişimcilerin zorlukları algılama düzeyine herhangi bir etkisinin bulunmadığı tespit edilirken, Hofstede'nin Dişilik- Erillik ve Bireycilik-Toplumsalcılık boyutlarının ise kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılarına etki eden boyutlar olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Dişilik-Erillik boyutunun β değerinin -,286 olması ve bireycilik-toplumsalcılık boyutunun β Değerinin -,449 olması, her iki boyutun zorlukları algılamada negatif etkisinin olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle dişillik-erillik kültürel boyut ile bireycilik-toplumsalcılık boyutlarına yönelik eğilimin yüksek olması, kadın girişimcilerin zorlukları algılama düzeyini düşürdüğü ifade edilebilir.

Tablo 4: Hofstede'nin Kültür Teorisi Boyutlarının Kadın Girişimcilerin Cinsiyet Kaynaklı Zorlukları Algılamasına Olan Etkisine İlişkin Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

			Standardize edilmemiş Beta	**Stan dart Beta**	**Standart Hata**	**t**	**P**
Zorluklar	---	Güç Mesafesi	,115	**,153**	,089	1,291	,197
Zorluklar	---	Belirsizlikten Kaçınma	,026	**,032**	,088	0,301	,764
Zorluklar	---	Dişillik-Erillik	-,271	**-,286**	,098	-2,754	,006
Zorluklar	---	Bireycilik-Toplumsalcılık	-,365	**-,449**	,096	-3,794	,000

6. SONUÇ

Gerçekleştirilen çalışmada Hofstede kültür teorisinin alt boyutlarının kadın girişimcilerin zorlukları algı düzeyine etkisi"Yapısal eşitlik modeli" ile alt boyutlar bazında ölçülmeye çalışılmış ve etkinin varlığı gözlenmiştir. Hofstede'nin kültür teorisinin Güç mesafesi ve belirsizliklerden kaçınma boyutlarının kadın girişimcilerin zorlukları algılama düzeyine herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Ancak Dişilik-Erillik ve Bireycilik-Toplumsalcılık boyutlarının ise kadın girişimcilerin cinsiyet kaynaklı zorlukları algılarına etki eden boyutlar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca her iki boyutun zorlukları algılamada negatif etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer bir ifadeyle dişillik-erillik kültürel boyut ile bireycilik-toplumsalcılık boyutlarına yönelik eğilimin yüksek olması, kadın girişimcilerin zorlukları algılama düzeyini düşürdüğü ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

1. Altıntaş, H.A. (2008). Kültür-Kişilik Kimlik, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi.105-112.
2. Arslan, M. (2004). Ziya Gökalp'te Kültür ve Uygarlık Anlayışı. Sosyoloji Dergisi, 10, 11-21.
3. Basım, Nejat (2000). Belirsizlikten Kaçınma ve Güç Mesafesi Kültürel Boyutları Bağlamında Asker Yöneticiler Üzerine Görgül Bir Araştırma, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 10 (2). 33-52.
4. Constant, A.&Shachmurove, Y.&Zimmermann, K.F. (2007).What Makes an Entrepreneur and Does it Pay? Native Men, Turks, and Other Migrants in Germany. Balckwell Publishing Ltd., 45 (4): 71–100.
5. Demircan, N.(2000).Girişimcilik ve Girişimcilerin Kişilik Özellikleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Y.T.E. Gebze.
6. Dollinger, J.Marc.(2003). Strategies and Resources. İndiana Unıversity: Third Edition. New jersey:Prentice-Hall.
7. Dzisi, S.(2008). Entrepreneurial Activities Of İndigenous African Women: A Case Of Ghana, Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy, 2 , 254-264.
8. George, D. ve Mallery, M. (2010). SPSS for Windows step by step: A simpleguide and Reference, 17.0 Update (10a ed.). Boston: Pearson.
9. Geert, H. (a) (1984), Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values, Newburg Park Sage Publications.
10. Hisrich, R. D. & Peters, M.P. (2002).Entrepreneurship, McGraw-Hill Irwin.
11. İşler, R.& Şentürk C.(2016).Feminist İktisat Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü. International Journal of Social Sciences and Education Research, 2, 613-624.
12. Kapu, H.(2001).Orta ve Güneydoğu Anadolu'da Yaşayan Girişimci/Yöneticilerin Yaşam ve Girişimcilik Değerleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

13. Karabat, B.Ç. & Sönmez, Ö.A.(2012).Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Rolü, Namık Kemal Üniversitesi Dergileri, 1,1-12.
14. Lazear, E.P.(2005).Entrepreneurship, Journal of Labor Economics, 23, 649-680.
15. Meydan, C. H. & Şeşen, H. (2015). Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları. Detay Yayıncılık. Ankara.
16. Montanye, J. A. (2006) Entrepreneurship. The Independent Review, 10 (4), 549-571.
17. Narin, M.& Marşap A .& Gürol M.A. (2006).Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme ve Ağ Oluşturma,Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 8 -1: 65-78.
18. Nichter, S.&Goldmark, L.(2009).Small Firm Growth in Developing Countries. Word Development,3 7, 1453-1464.
19. Ödemiş, G.(2018).Kadın Girişimcilerin İş-Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
20. Özyılmaz, A. M. (2016), Türkiye'de Kadın Girişimciliği Ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
21. Roomi, M.A.&Parrot, G.(2008).Barriers to Developmentand Progression of Women Entrepreneurs in Pakistan. The Journal of Entrepreneurship,17,59-72.
22. Sargut, S.(2001). Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim. İmge Kitabevi.Ankara.
23. Soysal, A.(2010).Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1,84-114.
24. Şekerler, H. (2006). Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya.
25. Tulan, T.& Türko, E.S.(2012).Kadın Girişimciliği: Erzurum İlinde Bir Uygulama. Finans, Eknomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,3,285-306.
26. Weiler, S.& Bernasek, A.(2001).Dodging the Glass Ceiling? Networks and The New Wawe of Women Entrepreneurs. The Social Science Journal, 38, 5-103.

.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(22)

Dr. Öğr. Üyesi Salih MEMİŞ[84]

PAZARLAMADA BOYKOT UYGULAMALARI: ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

BOYKOT APPLICATIONS IN MARKETING: EXAMPLE OF CASE STUDIES

ÖZ

Boykotlar, ahlaki veya tartışmalı olarak görülen bir eylemi değiştirmeye veya kaldırmaya zorlamak için bir şirkete ya da ülkeye karşı politik, sosyal veya etik bir ifadeyi genellikle açıklığa kavuşturmak için uygulanırlar. Boykotların zorlayıcı bir pazar taktiği olarak kullanımı yaygındır.

Bu çalışmada, boykot kavramı incelenerek pazarlamayla olan ilişkisi kavramsal açıdan değerlendirilmeye çalışılmış ve bu alanla ilgili yapılacak araştırmalara da katkı sağlaması amaçlanmıştır. Çalışmada boykot faaliyetlerinin nasıl uygulandığı çeşitli yönleriyle incelenerek Türkiye'de ve Dünya'daki örnek uygulamalarıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boykot, Boykot Türleri, Boykot Pazarlaması, Örnek Uygulamalar.

ABSTRACT

Boycotts are often applied to clarify a political, social or ethical expression against a company or country to force it to change or remove a moral or controversial act. It is common to use boycotts as a challenging market tactic.

In this study, the concept of boycott is examined and its relationship with marketing is tried to be evaluated conceptually and it is aimed to contribute to researches related to this field. In this study, examining how various aspects of the implementation of boycott activities have been evaluated in the study of best practices in Turkey and in the world.

Keywords: *Boycott, Boycott Types, Boycott Marketing, Sample Applications.*

[84] Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş Yüksekokulu, Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü, Giresun/TÜRKİYE; E-posta: salihmemis@yahoo.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Tüketim karşıtı hareket olarak ifade edilen "boykot" İrlandalı köylüler tarafından yapılan faaliyetler sonucu kavramsallaşmıştır. 1880'lerde Country Mayo'da görev yapan İngiliz bir toprak yöneticisi olan Yüzbaşı Charles Cunningham Boycott köylülere verdiği haksız cezalar ve ücretlerde yaptığı kesintilerle köylülerin büyük tepkisini çekmiştir. Bunun sonucu olarak köylüler örgütlenerek Boycott ve toprak sahiplerine yiyecek vermeyerek, onlarla konuşmayarak, evlerine gitmeyerek tepkilerini bu şekilde göstermişlerdir. O tarihe kadar böyle bir direniş görülmediği için İngiliz gazeteleri bu olayı anlatırken yeni bir kavrama ihtiyaç duyulmuş ve boykot terimi ortaya çıkmıştır.

Friedman (1999) boykotu "bir veya daha fazla tarafın bireysel tüketicileri pazarda seçilmiş alımları yapmaktan kaçınmaya teşvik eden belirli hedeflere ulaşma çabası" olarak tanımlamaktadır. Tarih boyunca yapılmış çeşitli boykotlar bulunmakla birlikte bunların bazıları siyasi meselelerden bazıları da işletmelerden kaynaklanmaktadır. Yapılan boykot faaliyetlerinin bazıları başarılı olmuş ve bundan dolayı boykot yapanların talepleri yerine getirilmiş ama bazıları da başarısız olmuştur. Ancak boykot edilen işletmeler her zaman boykot kampanyalarından etkilenmiştir. Dolayısıyla işletmeler için boykotlara yol açan nedenleri araştırmak önemli bir hadisedir.

Boykotların zorlayıcı bir pazar taktiği olarak kullanımı yaygındır. Bu çalışmada, boykot kavramı incelenerek pazarlamayla olan ilişkisi kavramsal açıdan değerlendirilmeye çalışılmış ve bu alanla ilgili yapılacak araştırmalara da katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda boykot kavramı, boykotun türleri ve uygulanma nedenleri ele alınarak pazarlama ile olan ilişkisi hakkında bilgiler verilmiş ve Dünya'da ve Türkiye'de boykotun uygulanmasına yönelik örnekler verilmiştir.

1. Boykot Kavramı

Boykot kavramı, bir şirketin veya ülkenin kabul edilemez davranışlarını değiştirme veya cezalandırma girişimidir. Tüketicilerin belirli bir şirketten veya ülkenin ürettiği ürünleri alışveriş yapmasını engellemek suretiyle bir veya birden fazla bireyin amaçlarına ulaşma girişimini temsil eder. Öte yandan, piyasada belirli tüketiminin önlenmesi için zorunlu bir eylem olarak boykot edilmesi ve bunun belirli bir süre boyunca gerçekleştirilmesi gerekir. Boykotlar, bir şirketin faaliyetlerini değiştirmek için katılımcılar açısından stratejik bir teknik olarak da uygulanmaktadır. Boykotlar aslında tüketicilerin, bireysel olarak yapılan protesto faaliyetine katılıp katılmayacağına karar verdiği toplu ve organize eylemlerdir.

Aslında boykot da bireysel bir direniş eylemidir. Boykot, hem bireysel hem de özel çıkarları olan dağılmış bireylerin çeşitli bireysel eylemlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bir boykot kolektif ve örgütlü bir eylemken, aynı zamanda bireysel bir eylem kavramını da içerir (Baron, 2003: 50).

2. Boykot Faaliyetlerinin Genel Sebepleri ve Türleri

Dünya çapında birçok ülkede yurtiçi ve yurtdışı ticaret engellerinin büyük ölçüde azalmasına rağmen, tüketicilerin hisleri genellikle bir şirketin satış çabalarının başarısını veya başarısızlığını etkilemekte, böylece uluslararasındaki ticaret de etkilenmektedir. Aslında, müşteriler belirli bir ülkenin eylemlerinden memnun olmadıklarında, o ülkede üretilen ürünleri boykot edebilirler. Gerçekten de, ulusların eylemleri, başka bir ülke tarafından olumsuz algılandığında, o ülkeden gelen ürünlerin pazarlama faaliyetleri etkilenebilir. Böyle bir durumda tüketiciler, "saldırgan ülke" nin ürettiği ürünleri boykot etmeleri muhtemeldir. Çünkü böyle bir eylemin, saldırgan ülkeyi cezalandıracağını ve saldırgan ülkenin politikasını değiştireceğine inanılmaktadır.

Holzer (2006) göre tüketicilerin silahı, her şeyden önce para ve para ile ifade edilebilen ayni değerlerdir. Para, belirli bir hareket tarzını teşvik etmek için yönlendirici bir unsurdur. Ancak para sadece ödüllendirmek için değil, cezalandırmak için de kullanılabilir. Yani para olumlu değil, olumsuz bir yaptırım aracına da dönüşebilir. Tüketici belli bir işletmeyi ödüllendirebilir ve ürünlerini satın alabilir. Ayrıca belirli bir ürünü satın almama tehdidinde bulunabilir. Ancak bu tehdidin kitle pazarında büyük bir etkiye sahip olmasını bekleyemez. Bu, tüketicinin pazarda ne tür bir güce sahip olduğu sorusunu gündeme getirir.

Braunsberger ve Buckler (2011) yaptıkları Kanada deniz ürünleri pazarının kabul edilemez avlanma uygulamaları nedeniyle boykot edilmesine yönelik bir çalışmada, boykota neden olan motivasyonları

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sıralamışlardır. Araştırmaya göre, boykotlara katılımın çeşitli nedenleri ve arzuları vardır; hedefe yönelik yanlış davranışı sona erdirmek, hedefe yönelik öfkesini göstermek bunlar arasında sayılabilir.

Ettenson ve Klein (2005) yaptıkları çalışmada öfkenin, Avustralyalı insanlar üzerindeki boykot ve tüketim karşıtı etkilerine dikkat çekmektedir. Fransa'nın Güney Pasifik'te yürüttüğü nükleer denemeler, Avustralya'daki Fransız ürünleri için bir boykot oluşturmuştur. Bu boykot faaliyeti başarılı olmuş ve Fransız hükümeti Güney Pasifik'teki nükleer testlerini sonlandırmıştır. Nükleer testlerin neden olduğu öfke, Avustralyalıların Fransız ürünleri için öfkesini artırmıştır. Yapılan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi, boykot sırasında tüketicinin tutumlarını ikincisi ise boykotun ardından yapılan analizleri kapsamaktadır. Nükleer denemeler sona ermiş ve boykot bitmiş olsa da, Fransız ürünlerine duyulan öfke devam ettiği belirlenmiştir.

Siyasi ilişkiler, boykot oluşumunda bir başka faktördür. Irak savaşı 2003 yılında bir boykot meselesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler ’de Fransa’da ABD’ye karşı olan muhalefet, ABD’deki Fransız ürünlerinin boykot edilmesine yol açmıştır. Almanya da muhalif ülkelerden biri olmasına rağmen, Fransa’nın muhalifleri ABD medyasının dikkatini çekmiştir. Fransız şarapları ABD'de altı ay boyunca boykot edilmiştir. Dönem içerisinde satışlar % 13 azalmıştır (Chavis ve Leslie, 2007).

Boykotlar hedefleri bakımından pazarlama ve politik boykotlar olarak iki türde incelenebilir. Pazarlama boykotlarının öncelikli hedefi, boykot yapanların pazarlama uygulamalarının değiştirilmesini sağlamaktır. Politik boykotlar ise hedeflerini belirli etik veya sosyal sorumluluk faaliyetlerine zorlamak için yapılan bir türdür (Sen, Gürhan-Canlı ve Morwitz, 2001: 399).

Araştırmalar, bir boykotta iki tür tüketici isteğinin olduğunu göstermiştir. Bunlar araçsal ve etkisel boykotlardır. Araçsal boykotlar genellikle şirketin veya ülkenin eylemlerinde değişiklik yapmak amacıyla bir şirkete veya bir ülkeye yöneliktir. Araçsal bir boykotta hedef, belirli bir uygulamayı veya politikayı değiştirmeye zorlamaktır. Hedefleri belirli bir ürünün fiyatını düşürmeye zorlamak gibi kesin ve ölçülebilir. Etkisel boykotlar ise tüketicilerin saldırgan tarafın eylemleri hakkında memnuniyetsizliğini ifade etmeleri için yaptıkları protesto yöntemidir. Tipik olarak, bir boykot durumunda, tüketiciler ya hedeflenen ülkeye ya da hedeflenen şirkete karşı protesto düşünürler (Ettenson ve Klein, 2005: 201). Böylece, tüketici düşmanlığı bir boykot durumunda dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Bireysel düzeyde tüketiciler, bir boykota katılmaya karar verdiklerinde, saldırgan tarafa (ülke veya şirket) karşı bir memnuniyetsizlik hissederler. Bir ulusa karşı memnuniyetsizlik “önceki veya devam eden politik, askeri, ekonomik veya diplomatik olaylarla ilgili antipatinin kalıntıları” olarak ifade edilebilir.

3. Dünya’da ve Türkiye’de Boykot Uygulanmasına Yönelik Faaliyetler

Boykot faaliyetleri günümüzde giderek toplum tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu özellikle duyarlı grupların, şirketlerin pazarlama teknikleriyle ilgili politik doğruluk, çevresel ve etik konulardaki kavramlara yanıt verme eğiliminin artmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, tüketiciler son zamanlarda hayvanlar üzerinde test yapan kozmetik şirketlerine boykotlar ile karşılık vermektedirler. Hayvan hakları grupları, kürk ticareti endüstrisini uyguladıkları boykotlarla bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin pazarlama uygulamalarını olumsuz yönde etkilemişlerdir. Boykot faaliyetlerinin gerek işletmelere gerekse de devletlere karşı uygulanmasına yönelik çeşitli örnek bulunmaktadır.

İsveçli perakende giyim markası H&M online satış sitesinde siyahi bir çocuğa, üzerinde ‘Coolest monkey in the jungle" (Ormandaki en havalı maymun) yazılı svetşört giydirmesinin birlikte dünya genelinde protesto sesleri yükselmeye başlamıştır. Kısa süre içinde görüntünün Tweeter’da paylaşılması ile birlikte sosyal medyada küresel bir boykot çağrısı yapılmıştır. New York Times'ın siyahi yazarı Charles M. Blow başta olmak üzere pek çok kullanıcı "aklınızı mı kaçırdınız?" yorumunda bulunmuş ve bu durum karşısında maruz kaldığı ağır eleştirilerin ardından New York Daily News'a konuşan İsveç merkezli şirket özür dilemiş ve yayınladığı açıklamada "Görüntü tüm H&M sitelerinden kaldırılmış olup incinen herkesten özür dileriz" ifadelerine yer verilmiştir (H&M Boykot, 2018)

2010 yılında Meksika Körfezi'nde bulunan Deepwater Horizon adlı BP'nin petrol kulelerinden birinde meydana gelen patlama, çevresel bir felaket oluşturmuştur. Patlama 11 işçinin ölümüne neden olmuş ve petrol

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sızıntısı Meksika Körfezi çevresindeki habitatı tahrip etmiştir. Deepwater Horizon kazası, petrol endüstrisindeki en büyük deniz felaketi olarak kabul edilmektedir. Sızıntıyı durdurmak 89 gün sürmüş ve bu dönemde 4.9 milyon varil petrol körfeze sızmıştır. Patlamadan sonra, BP'yi boykot etmek için bir Facebook sayfası oluşturulmuştur. Sayfanın bir milyondan fazla takipçisi bulunmaktadır. Yapılan boykotlarda, çevresel felaketleri ve sosyal sonuçlarını önlemek için petrol endüstrisinde bir değişiklik talep edilmektedir. (BP Boykot, 2017).

Dünyaca ünlü spor malzemeleri üreticisi Nike'ın Asya'daki fabrikalarında çocuk yaştaki işçilerin insanlık dışı şartlarda çalıştırıldığı ortaya çıktıktan sonra protestocular tarafından boykot edilmiş karı düşen şirket, mamullerini boykot edenler karşısında çaresiz kalmıştır. New York'taki bir futbol takımının antrenörü takımından Nike'ın sponsorluğunda olduğu nedeniyle istifa ederek, Nike'ın yaptıklarını affetmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir (Nike Boykot, 1998).

Spor ve siyaset tamamen farklı olsa da, Olimpiyat Oyunlarında bu iki alan bir araya gelmektedir. Geçmişte, katılımcı ülkeler arasındaki politik gerilim çeşitli koşullar altında Olimpiyat Oyunlarına yansıtılmıştır. Bu eylemlerden bazıları boykot, gösteri ve hatta sporcuya saldırılar şeklinde gerçekleşmiştir. En ünlü olimpik boykotlar şöyle sıralanabilir (Olimpiyat Boykotları, 2014):.

1936 Berlin Olimpiyatları'nın boykotu; Hitler'in iktidara yükselişi ve ırkçı politikaları, Olimpiyat Oyunlarının başlangıcında gergin bir atmosfer oluşturmuştur. Bu nedenle, farklı milletlerden gelen bazı Yahudi atletler Olimpiyatlara katılmayı ret etmişlerdir.

1980 Moskova Olimpiyatlarının boykotu; Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi boykotun temel sebebiydi. ABD, Moskova Olimpiyatlarına karşı bir boykot ilan etti ve toplam 62 ülkede Olimpiyatlara katılmadı. Katılan ülkelerin sayısı 80'idi. Sporcular genel olarak uluslarının Olimpiyatlara katılmama kararını kabul etmelerine rağmen, bazıları boykotun politik niteliğinden dolayı şikayette bulunmuşlardır.

1984 Los Angeles Olimpiyatları'nın Sovyet boykotu; Doğu bloğu ve Sovyetler Birliği Los Angeles Oyunlarına katılmayı ret etmiştir. Ayrıca Olimpiyatların açılış töreni Sovyetler Birliği tarafından, Uluslararası Olimpiyatlar ruhunu yansıtmaktan ziyade ABD'nin propagandası olarak eleştirilmiştir.

2008 Pekin Olimpiyatları'nın olası bir boykotu; 2008'de ABD, Çin'in insan hakları konusundaki tutumlarını, Kuzey Kore, Burma ve nükleer güç politikası gibi faaliyetlere destek verdiği için Pekin Olimpiyatlarını boykot etmeyi gündeme taşımıştır. Pekin'i bu faaliyetlerden ötürü boykot etme konusunda bir tartışma olmasına rağmen, sonunda Amerika Birleşik Devletleri Pekin Olimpiyatlarını boykot etmemeyi tercih etmiştir (Beijing Boykot, 2015).

Olimpiyatlar dışında farklı spor organizasyonlarında da ülkelerin boykot girişimleri söz konusudur. Örneğin; İngiltere ile Rusya arasında yaşanan casus krizinin tırmanarak artmasının ardından ABD ve birçok Avrupa ülkesinin Rus diplomatları sınır dışı etmesiyle çıkan kriz büyürken Rusya'da yapılacak olan 2018 Dünya Kupası da riske girmiştir. Üç ülke boykot kararı almış, dört ülke de boykot kararını görüşmüştür. Kupa katılımcılarından İzlanda, İngiltere ve Rusya arasında yaşanan casusluk krizi sebebiyle, Dünya Kupası'nı diplomatik olarak boykot edeceğini açıklamıştır. Daha sonra boykot kararı alan ülkeler organizasyona katılmayı tercih etmişlerdir (Rusya Boykot, 2018).

Bazı durumlarda dini duygular nedeniyle toplum ve ülkeler boykot kararı alabilmektedir. Örneğin; İsrail Devleti uzun yıllar özellikle Müslümanlar tarafından boykotların hedefi olmuştur. Boykotlar genellikle Filistin arasındaki gergin siyasi ilişkilere dayanmaktadır. Birçok Arap ülkesi İsrail'i boykot etmiştir. Arap ülkeleri ve İsrail arasındaki ticaretin yasaklanması, İsrail'le ticaret yapan tüm şirketlerin boykot edilmesi söz konusu olmuştur. İsrail'e karşı boykotun kökenleri 1948'de İsrail'in kuruluşuna dayanmaktadır. İsrail'in Arap dünyasındaki konumu bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Arap ülkeleri ve İsrail devleti arasında ana müzakerecilerin rolüne sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri, Arap ülkelerinin İsrail'e karşı yapılan boykota son verilmesi için bölgedeki boykot karşıtı kampanyalara katılmaktadır (İsrail Boykot, 2015).

Türkiye'deki boykotlar iki alt kategoride; bir ulus ve tüm ulusal markalarını hedef alan boykotlar ve sadece yabancı bir şirketi hedef alan boykotlar şeklinde ifade edilebilir. Yabancı bir şirketi hedef alan bir

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

boykotun ünlü örneği Danone boykottur. Bir internet yazısına göre Danone ürünleri, çocuklarda gelişimsel sorunlara neden olan zararlı bir içerik barındırmaktadır. Bu bilgi, e-posta ve kulaktan kulağa aktarılarak altı milyon kişiye ulaşmıştır. Danone'un ürün satışları, süt tüketiminde yaklaşık 15 milyon litre azalma oluşturarak yaklaşık % 26 azalmıştır (Balıkçıoğlu vd,, 2007: 96). Boykot kampanyası ile ilgili haberler de Independent adlı bir İngiltere dergisinde yayınlanmıştır. Independent'in makalesine göre, Danone'un bir bebek maması markası olan Aptamil, ürününü anne sütünün yerini alacak şekilde pazarlamaktadır. Bu pazarlama programı, Nestlé'nin dünyanın her yerinden tüketicilerin hedefi haline gelen tartışmalı bebek maması kampanyasını hatırlatmıştır. Yanıltıcı kampanya nedeniyle Aptamil ürünlerinin satışlarının yaklaşık % 15 oranında arttığı ve bazı annelerin anne sütü yerine suni gıda tercih ettikleri belirtilmektedir (Danone Boykot, 2013).

Yabancı ülkeleri hedef alan boykotlar da geçmişte gözlemlenmiştir. En ünlü örnekler Fransız ve Amerikan markalarına karşı yapılan boykottur. Siyasi gerginlik bu boykotlarda ana neden oluşturmuş ve genellikle hükümet tarafından desteklenmiştir. Fransız örneğinde amaç, Fransız ekonomisini Türkiye'de bütün Fransız ürünlerini boykot ederek zorlamaktı. Türkiye'de boykot sırasında faaliyet gösteren yaklaşık 500 Fransız şirketi bulunmakta ve yaklaşık 40 bin kişiyi istihdam sağlamaktaydılar. Boykotun başarısı bu anlamda tartışmalıydı. Çünkü Fransa ekonomisinin sadece % 1'i o dönemde ithalat açısından Türkiye ile ilişkiliydi. Bu nedenle, Fransa'nın ekonomisinde bir kayıp oluşturmak için Fransız ürünlerini yönelik bir boykot etkili değildi. Bu rakamlar boykot katılımını azaltmıştır. Ayrıca, boykotlardan etkilenen bir Türk holdingin işlettiği Fransız şirketler CarrefourSa ve DanoneSa'dır. Şirket, Fransız şirketleri olarak adlandırılan bu şirketlerin Türk sermayesi ve Türk işgücü tarafından işletilmelerine rağmen kamuya açık bir duyuru yayınlamak zorunda kalmıştır (Balıkçıoğlu vd., 2007: 97).

ABD ile yaşanan gerginliğin ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD menşeili ürünlere yönelik boykot çağrısı yapmış ve bu durum ticaret merkezlerinde anında etkisini göstermiştir. Döviz kurundaki dalgalanma nedeniyle ithalat maliyeti katlanan esnaf, boykot çağrılarının da etkisiyle harekete geçerek Kapalıçarşı, Tahtakale, Mahmutpaşa, Doğubank ve Eminönü'ndeki büyük ithalatçı işletmeler ardı ardına kısa ve uzun vadeli siparişlerini iptal etmeye başlamıştır. Başta iPhone olmak üzere ABD menşeli onlarca ürünün ithalatı iptal edilmiştir (ABD Boykot, 2018).

Ünlü uluslararası kahve zinciri Starbucks için bir boykot çağrısı 2013'te açıklanmıştır. Boykotun nedeni, Starbuck'un, 2013'te çevreci gruplar ve yasa uygulayıcıları arasında gerçekleşen Gezi Protestoları sırasındaki tutumudur. Stacburck'un Taksim'deki şubesi kapılarını kilitlemiş ve gruplar arasındaki çatışmadan kaçan insanların mağazalara girmesine izin vermemiştir. Sonuç olarak, protestocular Starbucks'ın tutumunu protesto etmek için Türkiye'deki tüm Starbucks şubeleri için bir boykot çağrısında bulunmuşlardır. Ancak Starbucks'ın açıklamasına göre, niyeti protestolar sırasında müşterilerini iş yerinin içinde korumaktı (Starbucks Boykot, 2013).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Boykotlar, ahlaki veya tartışmalı olarak görülen bir eylemi değiştirmeye veya kaldırmaya zorlamak için bir şirkete ya da ülkeye karşı politik, sosyal veya etik bir ifadeyi genellikle açıklığa kavuşturmak için uygulanırlar. Boykotların zorlayıcı bir pazar taktiği olarak kullanımı yaygındır. Boykotların başarısı, bir ürünün satışının, üretiminin veya pazarlamasının gerektirdiği sosyal rahatsızlıkların farkında olan büyük tüketicilerin katılımına bağlıdır.

Boykotlar artık tüketici protesto grupları için önemli bir araçtır ve şirketler için giderek daha da önemli hale gelmektedir. Bu nedenle tüketicilerin bu tarz protestolara katılmalarının sebeplerini anlamak, bunlara çözüm yolu bulmak adına şirket yöneticileri için kritik bir adımdır. Yöneticiler, tüketicilerin kendi ülkelerine yönelik öfkelerinin yoğunluğunu izlemeli, böylece onların acil kontrollerinin ötesinde olan şeylerin potansiyel yansımalarının farkında olmalıdırlar. Bu tür riskleri azaltmanın bir yolu, daha "yerel" görünmek ve "suçlu ülke" ile algılanan uyumu en aza indirmek için yerel işletmeler, topluluk örgütleri ve devlet kurumlarıyla yakın ortaklıklar kurmaktır. Boykot faaliyetlerinden etkilenmemek için, yabancı işletmelerin yöneticileri, kendilerini menşe ülkelerinden ayırmak için uygun pazarlama iletişimi stratejileri geliştirmelidir. Pazarlama

iletişimi stratejileri, yerel çalışanları, tedarikçileri ve ortakları hakkında mesajlar içermelidir. Reklamlar ve halkla ilişkiler faaliyetleri, yerel ekonomiye ve vatandaşlara olumlu katkıları hakkında bilgiler içermelidir.

Pazarlamacı araştırmacıların, hem boykot düzenlemek isteyen sivil toplum kuruluşlarına (STK'lara) hem de uygun stratejik yanıtlar geliştirmek isteyen yöneticilere yardımcı olmak için tüketici protesto davranışını anlamaları gerekmektedir. Tüketicilerin boykota katılımına etki eden güdüler, boykot edilen organizasyonları, işletmeleri ve faaliyetlerin devamlılığı için irdelenmesi gereken önemli olgulardır.

KAYNAKÇA

1. ABD Boykot (2018). “Başkan Erdoğan'ın 'Boykot' Çağrısı Yanıt Buldu”, https:// www.aksam.com.tr/guncel/baskan-erdoganin-boykot-cagrisi-yanit-buldu/haber-764834, (14. 09.2018).

2. Balıkçıoğlu, B., Koçak, A. ve Özer A. (2007). “Şiddet İçermeyen Bir Eylem Olarak Dolaylı Tüketici Boykotlarının Oluşum Süreci ve Türkiye İçin Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62(3), 79-100.

3. Baron, D.P. (2003). “Private Politics”, Journal of Economics and Management Strategy, 12(1), 31-66.

4. Beijing Boykot (2015). http://propagander2.tripod.com/index-16.html, (13.09.2018).

5. BP Boykot (2017). “10 Things You Need to Know About the Deepwater Horizon Oil Spill”, http://greenliving.about.com/od/greenshopping/a/Should-IBoycott-Bp.htm, (14.09. 2018).

6. Braunsberger, K.ve Buckler, B. (2011). “What Motivates Consumers to Participate in Boycotts: Lessons from the Ongoing Canadian Seafood Boycott”, Journal of Business Research, 64(1), 96-102.

7. Chavis, L. ve Leslie, P. (2007). “Consumer Boycotts: The Impact of the Iraq War on French Wine Sales in the U.S.”, http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi= 10.1.1.496.1891&rep=rep1&type=pdf, (12.09.2018).

8. Danone Boykot (2013). “After Nestlé, Aptamil Manufacturer Danone is Now Hit by Breast Milk Scandal”, http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/after-nestl-aptamilmanufacturer-danone-is-now-hit-by-breast-milk-scandal-8679226.html, (16.09. 2018).

9. Ettenson, R. ve Gabrielle Klein, J. (2005). “The Fallout from French Nuclear Testing in the South Pacific”, International Marketing Review, 22(2), 199-224.

10. Friedman, M. (1999). "Consumer Boycotts", Routledge, New York.

11. H&M Boykot (2018). “Dünya Çapında Başlatılan Boykot Çağrısının Ardından Özür Geldi”, https://www.ntv.com.tr/yasam/dunya-capinda-baslatilan-boykot-cagrisinin-ardin dan-ozur-geldi,h0w4T8pnzEK7OnTeoVfkYA, (14.09.2018)

12. Holzer, B. (2006). “Political Consumerism Between Individual Choice and Collective Action: Social Movements, Role Mobilization and Signaling, International Journal of Consumer Studies, 30(5), 405-415.

13. İsrail Boykot (2015). “Boycotts List”, http://www.ethicalconsumer.org/ boycotts/ boycottslist/israel.aspx, (12.09.2018).

14. Nike Boykot (1998). “Nike’a Çocuk İşçi Protestosu”, http://www.milliyet. com.tr/1998/10/14/dunya/dun08.html, (15.09.2018)

15. Olimpiyat Boykotları (2014). “The Long History of Olympic Boycotts, Protests and Demonstrations”, http://www.advocate.com/sports/2014/01/27/long-history-olympic boycottsprotests-and-demonstrations?page=0,0, (16.09.2018).

16. Sen, S., Gurhan-Canli Z. ve Morwitz, V. (2001). "Withholding Consumption: A Social Dilemma Perspective on Consumer Boycotts", Journal of Consumer Research, 28, 399-417.

17. Rusya Boykot (2018). “Rusya'da Yapılacak 2018 Dünya Kupası Tehlikeye Girdi”, https://www.cnnturk.com/spor/futbol/rusyada-yapilacak-2018-dunya-kupasi tehlike ye-girdi?page=1, (14.09.2018)

18. Türkiye Boykot (2013). “Starbucks’tan Gezi Parkı Açıklaması”, http://www.mediacatonline.com/starbuckstan-gezi-parki-aciklamasi/, (13.09.2018).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(23)

Dr. Şahin ÇETİNKAYA[85]

TÜRKİYE'DE TRANSFER HARCAMALARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN 2010-2017 DÖNEMİNDEKİ GSYH DEĞİŞİMİ İLE KARŞILAŞTIRMASI

CHANGES IN TRANSFER SPENDING OF IN TURKEY COMPARISON OF GDP IN THE PERIOD OF 2010-2017

ÖZ

Dünya da gelir eşitsizliği çözülemeyen bir sorun haline gelmiştir. Bu durumun ülkelerin gelişim düzeyleri ile bir ilgisi yoktur. Her ekonomide gelir adalet sorunu yaşanmaktadır. Bunun en temel göstergesi yoksulluk istatistikleridir. Sosyal yardım kuruluşları finansal olarak kamu kaynaklarını da kullanmaktadırlar.

Ülkeler de sosyal yardım sisteminin varlığı kendi halklarına fayda sağlamak üzere planlamıştır. Kamu giderlerinde sosyal yardımlar transfer harcamalarıdır. Transfer harcamalar bir kamu gideridir. Ayrıca uluslararası yardım sistemi içinde kullanılan kaynaklarda bulunmaktadır. Sosyal yardım ve sosyal güvenlik her ülkenin sosyal devlet politikasıdır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Yardım, Gelir Adaleti, Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik.

ABSTRACT

Income inequality in the world has become an unresolved problem. This has nothing to do with the level of development of countries. In every economy has an income justice problem. The most basic indicator of this is poverty statistics. Social assistance organizations use public resources in financial terms. Country also planned to benefit from the social assistance system for own people.

Social benefits in public expenditures are transfer expenditures. Transfer expenditures are a public expenditure. They are also included in the sources used within the international assistance system. Social assistance and social security is the social state policy of each country. The world economy and social assistance is growing.

Keywords: *Poverty, Social Assistance, Income Justice, Social State, Social Security.*

[85] **Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü; Uşak/TÜRKİYE; E-posta: sahin.cetinkaya@usak.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamaları denildiğinde akla ik gelen tanım, devletin ihtiyaçları karşılamak amacıyla yaptığı harcamalardır(Nadaroğlu, 2000). İktisadi literatürde kamu harcamaları dar anlamda ve geniş anlamda kamu harcaması olarak ikiye ayrılmaktadır. Dar anlamda kamu harcamalarından bahsedildiğinde, kamu harcamalarının hukuki tanımı üzerinde durulmaktadır. Bu tanıma göre, bir harcamanın kamu gideri niteliğine sahip olabilmesi, harcamayı yapanın hukuki kişiliğine bağlıdır. Harcama kamu tüzel kişisi tarafından yapılırsa kamu gideri olarak değerlendirilir, özel hukuk tüzel kişileri tarafından gerçekleştirilirse harcamanın türü ne olursa olsun, bu özel harcama olarak değerlendirilir(Aydın vd,2017).

Geniş anlamda kamu harcamaları denildiğinde ise, kamu harcamalarının ekonomik tanımından bahsedilmektedir. Bu tanımlamada kapsam daha geniştir. Bu harcamalar dar anlamda kamu harcamalarına ek olarak, sosyal güvenlik katkı payları, vergi harcamaları, KİT harcamaları, iktisadi, mali, sosyal transferler ile bağış ve yardımlar gibi harcamaların toplamını içermektedir(Öner, 2015).

1.1. TRANSFER HARCAMALARI

Transfer harcamaları mahiyeti itibariyle karşılıksız ve GSMH üzerinde dolaylı etkileri olan harcamalardır. Bu tür harcamalar, ülkedeki gelirin yeniden dağılımı safhasında devletin uygulamaya koyduğu önemli bir olgudur. Transfer harcamaları kamu harcamalarının bilimsel sınıflandırması içerisinde yer almaktadır. Bu harcama kalemlerinde devletin sosyal devlet olma özelliğinin de etkisi gözlenmektedir. Toplumun belli bir kesimine sain alma gücü transferi kabul edilebilir. Bu yönüyle kamu harcamalarının ekonomik ve sosyal hayatta meydana getirdiği etkiler ve bunların sonuçları dikkate alınarak yapılan sınıflandırma ekonomik sınıflandırmadır denilebilir (Susam, 2016).

2. SOSYAL YARDIM VE SOSYAL GÜVENLİK

2.1. Sosyal Yardım

Sosyal yardımlar, yoksulluğu azaltarak toplumun refahını yükseltmeyi ve bireylerin fırsatlara erişimlerini kolaylaştırmayı hedefler. Aynı zamanda satın alma gücü transferi yaparak gelir adaletine de katkı sağlamış olur.

Türkiye'de sosyal yardım sistemi gelir adaletine katkı sağlayan bir özelliğe sahiptir. Düşük gelir düzeyine sahip olanlara karşılıksız kaynak aktararak gelirlerinin yükseltilmesine katkı sağlar.

Günümüzde sosyal koruma sisteminin bir parçası olarak kabul edilen sosyal yardımlar genel olarak, yeterli gelire sahip olmayan kişiler için son mercide sağlanan maddi destek olarak tanımlanmaktadır (Demir,2008).

Sosyal yardım kavramı, sosyal güvenlik sisteminin içerisinde yer alan ve primli sistem dışında kalan muhtaç ve yoksul bireylere veya ailelere yardım yapılmasını ve bu bireylerin veya ailelerin sosyal güvenliğini sağlayan bir kavramdır. Sosyal yardımlar, herhangi bir geliri olmayan bireylerin veya ailelerin muhtaçlık durumu ortadan kalkıncaya kadar onların korunması ve gelir güvencelerinin sağlanması amaçlı uygulamalar bütünü olarak önem taşımaktadır.

Ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş ülkelerde sosyal yardım kuruluşlarınca sosyal yardımların gerekli düzeyde yapılması belki mümkündür. Ancak, ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmemiş ülkelerde bu mümkün değildir. Oysa bu ülkelerde sosyal yardımlara duyulan ihtiyaç, gelişmiş ülkelere oranla çok daha yüksektir. Sosyal yardımların yapılması yardım göreceklerde muhtaçlık kontrolü gibi, onur kırıcı olduğu ileri sürülen, en azından yardım talep edenlerde, psikolojik sorun veya sıkıntılara yol açabilecek birtakım yöntemleri de birlikte getirmektedir. Bu nedenle bazı aileler bu yardımlara gereksinim duydukları halde, muhtaçlık kontrolleri nedeniyle yardım istemekten vazgeçebilmektedirler.

Genel anlamda muhtaçlık ve dolayısı ile sosyal yardım ve sosyal hizmetler kapsamına girebilmek için, kişide aşağıdaki dört şart aranmaktadır:

1. Yoksulluk, yani gelir yokluğu veya yetersizliği,
2. Sosyal dışlanma unsurlarının varlığı,
3. Hastalık, yaşlılık, malullük, özürlülük,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. Kimsesizlik, terk edilmişlik ve yalnızlıktır (Hacımahmutoğlu,2006).

Sosyal yardımların temel amacına bakıldığında, toplumun mensupları olan bireylerin, o ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilecekleri bir ortam yaratmaya, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümüne yardımcı olmaya yönelik tüm hizmetleri içerdiği görülmektedir(Can,2002).

2.1.1. Sosyal Yardımın Amacı

Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemi içerisindeki primsiz programlar olup çoğunlukla vergiler ile finanse edilmektedir. Sosyal yardımları benzer programlardan ayıran en önemli özellik amacıdır. Sosyal yardımlar karşılıksız olarak yapılır ve muhtaçlık koşuluna dayanır. Yoksullukla savaşta, ekonomik katkıların direkt olarak yoksula ulaştırılması kadar, yoksulluğun önlenmesi de önem taşımaktadır. Dünya geneline bakıldığı zaman, Avrupa ve ABD ülkelerinde yoksullukla savaşta en önemli payı kamu yardımları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, ulusal güvenlik sistemlerinin ulaşamadığı yoksullara, yardım alanında gönüllü kuruluşlar da etkin birer rol üstlenmişlerdir. Bu kuruluşların özellikle mali destek sağlama, yoksulların yaşadıkları çevreyi iyileştirme çabaları, bölge kalkınma planlarını destekleme, sağlık ve güvenliği geliştirme, ayrımcılığı önleme gibi daha özel konulardaki katkıları da önemli yer tutmaktadır (Onat,2003).

Sosyal yardımların temel amacına bakıldığında, toplumun mensupları olan bireylerin, o ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilecekleri bir ortam yaratmaya, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümüne yardımcı olmaya yönelik tüm hizmetleri içerdiği görülmektedir (Can,2002).

2.1.2. Sosyal Yardımın Çeşitleri

Sosyal yardımlar ayni yardımlar ve nakdi yardımlar olmak üzere iki çeşittir. Ayni yardımlar; yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbi araç gereç ile rehabilitasyon amaçlı protez araçları gibi sosyal inceleme raporuyla müracaatçının ihtiyacına göre verilecek mal ve malzeme yardımı olarak belirtilmektedir. İkinci yardım şekli ise nakdi yardımlardır. Nakdi yardımlar, sosyal inceleme yardımları sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre verilecek olan parasal yardımlardır(SHCEK,2011).

Sosyal yardımın uygulama çeşitlerine göre tasnifi yapılmıştır. Bu tasnife göre, sosyal yardım herkesin ihtiyacına göre sınıflara ayrılmaktadır. Eğitim yardımları, sağlık yardımları, gıda yardımları, barınma yardımları, yakacak yardımları, yaşlılara yapılan yardımlar, özürlülere yapılan yardımlar, giyim ve ev eşyası yardımları, işsizlere yapılan yardımlar ve muhtaç kişilere yapılan yardımlar şeklinde sınıflanır(Hacımahmutoğlu,2006).

2.2. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, toplumun tüm bireylerinin hastalık, kaza, sakatlık, işsizlik, ölüm, yaşlılık, analık, ve çocuk yetiştirme gibi sosyal risklere karşı korunması amacıyla gerekli önlemlerin alınması ve ortaya çıkabilecek zararların karşılanarak kişilerin güvenliklerinin sağlanmasına yönelik genel önlemler sistemidir. Sosyal güvenlik kavramı ilk kez 14 Ağustos 1935 tarihli ABD Sosyal Güvenlik Kanunu'nda yer almış, daha sonra 1941 tarihli Atlantik Paktı Sözleşmesi'nde ve Uluslar Arası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1944 tarihindeki Philedelphia Konferansında kullanılmıştır. ILO'nun 1952 tarih ve 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin sözleşmesinde ise, sosyal güvenlik kavramı en geniş şekilde ele alınarak, tüm ayrıntıları ile açıklanmıştır (Türkoğlu,2013).

2.3. Sosyal Devlet

Sosyal devlet, toplumda sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla, devletin sosyal ve ekonomik hayata aktif bir şekilde müdahalesini gerekli ve meşru gören bir devlet anlayışıdır. Sosyal devlet aynı zamanda, sosyal güvenliğin sağlanması, işsizliğin önlenmesi, emeğiyle yaşayanların korunması ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesi yoluyla sosyal eşitsizlikleri giderme işlevlerini yüklenmiş olan devlettir(Özbudun,2018).

Bu tanımlardan sosyal devletin genel olarak bireylere asgari bir hayat standardı sunmak, sosyal güvenliğini sağlamak, sosyal yardımlarda bulunmak ve sosyal hizmetler vermek gibi fonksiyonları olduğu

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

anlaşılmaktadır(Yılmaz,2006).

2.4. Sosyal Risk

Sosyal Risk, ne zaman gerçekleşeceği bilinmeyen, ancak ileriki bir zamanda gerçekleşmesi muhtemel veya kesin olan ve buna maruz kalan kişinin gelir düzeyinde eksilmeye neden olan olaydır. Sosyal risklerin ortak özelliği, bireylerin ekonomik gücünü sarsmalarıdır[1].

ILO 102 Sayılı Sözleşmesinde sayılan, sosyal risklere karşı güvence sağlanacak 9 sosyal sigorta kolu şunlardır; iş kazası-meslek hastalığı, hastalık (gelir kaybının giderilmesi), hastalık (sağlık bakımı), analık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, ölüm, ailevi yükler. ILO 102 nolu sözleşmeyi imzalayan ülkelerin; işsizlik, yaşlılık, iş kazaları ve meslek hastalıkları, maluliyet ve ölüm hallerinde sağlanacak faydalardan en az biri zorunlu olmak üzere, sözleşmede sayılan dokuz faydadan en az üçünü sağlayan bir sosyal sigorta sistemi kurmaları zorunludur. Son yıllardaki gelişmeler, ekonomik güvensizlik ortamı yaratan etkenlerin, yani sosyal risklerin, niteliklerini değiştirmiş ve yeni risklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Can,2002).

2.4.1. Sosyal Riskin Özellikleri

İdarenin sorumluluğunun genişlemesine yol açan sosyal risk ilkesi, diğer sorumluluk hallerinden farklı olarak bir takım özelliklere sahiptir. Hukuksal olarak şekillenen bu özellikleri şu şekilde belirtebiliriz (Akyılmaz,2011).

i. Zararla idare arasında nedensellik bağının bulunmaması

ii. Zarara, idare tarafından önlenemeyen veya önlenmesi daha büyük zararlara yol açacak tehlikelerin neden olması

iii. Zararın bir arada yaşamanın kaçınılmaz sonucu olması şeklinde özellikler sayılabilir.

Aslında sosyal risk kavramı toplumu tehdit eden unsurlarla beraber yol açacağı yoksulluk açısından da önemlidir. Buna göre sosyal risk türleri etki açısından sınıflandırılır. Mikro riskler, mega riskler ve makro riskler.

Mikro Riskler: Toplumda tek bir kişiyi ilgilendiren ve kişinin yakın çevresi ile sınırlı etki alanına sahip risklerdir.

Mega Riskler: Toplumda belirli bir kesimi etkileyen türden risklerdir. Sakatlık, yaşlılık gibi durumlar buna örnek olarak gösterilebilir.

Makro Riskler: Bu risk türü daha geniş etki alanına sahiptir. Bir bölge ya da ülke de yaşayan tüm insanları etkisi altına alabilecek sosyal risklerdir. Bunlara örnek olarak; deprem, sel, kuraklık, kasırga, sivil ayaklanma, savaşlar, ekonomik kriz, hiperenflasyon gibi olay ve gelişmeleri gösterebiliriz(Aktan,2002).

2.5. Sosyal Koruma

Sosyal koruma temel risk ve gereksinimlerden kaynaklanan düşük yaşam standartlarına ya da yaşam standartlarının gerilemesine karşı koruma sağlamak için; toplumun kamusal ve toplu önlemler aracılığıyla bireylere ve ailelerine sağladığı yardımlar" olarak tanımlanabilir. Öncelikle, sosyal koruma bir insan hakkıdır. Bu nedenle, sosyal korumanın konusunu oluşturan güvencesizliklerin giderilmesi piyasalara, işletmelere, topluluk ilişkilerine ya da bireylere yüklenemez. Sosyal koruma insan onuruna saygı, sosyal adalet ve sosyal dayanışma değerleri temelinde gelirin yeniden dağılımını sağlayan mekanizmaların bütünüdür. Sosyal dayanışma içerdiği "eşitlik", "hak" ve "zorunlu olarak katkı yapma" unsurları nedeniyle diğer dayanışma biçimlerinden ayrılır. Sosyal koruma; bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmeleri için, gelir güvencesizliği karşısında yaşam koşullarını geliştirmek ve yaşam düzeyinin gerilemesini önlemek amacıyla, kamusal alanda, bireylerin eşitliği ve sahip oldukları haklar temelinde, gelirin yeniden dağıtımı yoluyla sağlanan gelir ve hizmet desteklerinin tümünü kapsar (Kapar,2005).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.6. Sosyal Devlet

Sosyal devlet, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesi yoluyla, toplumdaki sınıf çatışmalarını yumuşatan, aşırılıkları törpüleyen, vahşi liberalizm içerisinde bireylerin zarar görmesini engelleyen ve milli bütünleşmeyi sağlamaya çalışan bir devlet anlayışıdır(Beyhan,2011).

2.7. Sosyal Adalet

Sosyal adalet kavramının belli başlı iki farklı tanımından bahsetmek mümkündür. Pozitif hukuk açısından sosyal adalet kavramı, demokratik bir ülkenin olmazsa olmaz bir kuralı olan kanunlar karşısında herkesin eşitliği (hem bağlayıcılık hem de fırsat eşitliği anlamında) ilkesidir. Sosyolojik açıdan bu kavram, üretim sürecinde ve üretim sonrasında paylaşımın mümkün olduğu kadar topluma yayılması ve toplum sağlığı açısından sosyal tabakalar arasında aşırı farklılaşmanın önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınması olarak değerlendirilebilir. Adalet kavramı, oldukça zengin bir tarihsel gelişim sürecine sahiptir. Fakat hukuk felsefesi bağlamında bu kavramın politik açıdan önem kazanması Karl Marx ve arkadaşları tarafından geliştirilen devrimci toplum felsefesi sayesinde olmuştur. Meşhur Komünist Manifestosun da artık adalet kavramının felsefesinden bahsedilmemekte; daha çok onun sosyal boyutuna vurgu yapılmaktaydı. Eski burjuva toplumu ve onun sınıfları yerlerini, bireyin özgür gelişimini bütün toplumun özgür gelişiminin şartı olarak gören yeni bir sosyal birlik anlayışına bırakmaktaydı(Topakkaya,2006).

3. TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

Türkiye'de sosyal yardım sistemi incelenirken iki ayrı başlıkta ele alınması gerekir. Bunlar devlet tarafından koordine edilen sosyal yardım kuruluşları ve özel vakıf ve sosyal yardım kuruluşlarıdır. Çalışma kapsamında olan devlet yardımlarıdır. Vakıflar ve diğer sosyal yardım kuruluşları ile yapılan sosyal yardım miktarları çalışmaya dahil edilmemiştir.

3.1 Devlet Tarafından Koordine Edilen Sosyal Yardım Kuruluşları

Türkiye'de sosyal yardım sistemi Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Kurumun değişimlerden sonraki son hali bu şekildedir. Daha önceden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olan sosyal yardım sistemi son halinde, çalışma bakanlığı ile birleştirilen bir bakanlık haline gelmiştir(https://www.aile.gov.tr).

3.1.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Bağlı bulunduğu bakanlıkta dört genel müdürlüğün birleşmesi ile oluşmuştur. Bunlar;

- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüdür.

Bağlı bulunan bu kurumların hepsi sosyal yardım sistemi içerisinde yer aldığından kullanılan kaynakların her bir kurum için ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

1-Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Faaliyetleri

Bakanlığın resmi internet sitesinden edinilen bilgilere göre 2011-1017 yılları arasında bakılan çocuk sayısı ve bakım evlerinin sayısı şöyledir.

TABLO 1: 2011-2017 YILLARINDA ÇOCUK BAKIM EVLERİ VE ÇOCUK SAYILARI

Yıl	Bakım evleri (tümü)	Değişim Oranı	Bakılan Çocuk Sayısı	Değişim Oranı
2011	687		14320	
2012	819	%19	13722	-%4,0

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2013	1039	%27	11605	-%18
2014	1192	%15	12171	%9,5
2015	1233	%3,4	12667	%9,6
2016	1270	%3	13319	%9,5
2017	1368	%7	14189	%9,3

Kaynak: https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler (erişim tarihi:03/11/2018)

Tablo 1'e göre 2011 yılından itibaren çocuk bakım yerlerinde 2 kat artış olmuştur. Ancak bakılan çocuk sayılarında aynı oranda değişim yaşanmamıştır. 2012 ve 2013 yıllarında bir önceki yıla göre azalma meydana gelmiştir. Sonraki yıllar da ise sürekli artışlar meydana gelmiştir.

Bunların dışında aile yanında destek verilen, dışarıdan destek sağlanan çocuklarında olduğu ilgili internet sitesinden anlaşılmaktadır.

2-Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Faaliyetleri

Bakanlığa bağlı bulunan bu genel müdürlüğün çalışma konusu engelli ve yaşlıların desteklenmesidir. Topluma kazandırmak ve kendi kendine yetebilirlik açısından desteklenen bu kesim yasalar çerçevesinde işe yerleştirilmektedir. Yasalara göre belli sayıda engelli çalıştırma zorunluluğu vardır[1].

TABLO 2: 2011-2017 YILLARIN DA IŞE YERLEŞTIRME TABLOSU

	Başvuru	KAMU	ÖZEL	TOPLAM
2011	35.151	455	37.894,00	38.349,00
2012	83.955	398	35.133,00	35.531,00
2013	76.235	287	34.189,00	34.476,00
2014	77.632	232	26.118,00	26.350,00
2015	65.255	258	20.197,00	20.455,00
2016	79.321	236	14.795,00	15.031,00
2017	100.201	192	11.959,00	12.151,00

Kaynak:https://eyh.aile.gov.tr /uploads/pages/engelli-ve -yasli-bireylere-iliskin-istatistiki-bilgiler/….

Yukarıdaki Tablo 2'ye göre 2011 yılında toplam 38349 kişi işe yerleştirilmiştir. 7 yıllık sürede toplam 182.343 kişi işe yerleştirilmiştir. Bu sayının 2058 kişilik kısmı kamu da istihdam edilirken, 180.285 kişilik kısmı ise özel sektörde istihdam edilmiştir. Kamu istihdamı içinde yasalarda hüküm bulunmaktadır[1].

2011 yılından itibaren yıllık başvuru sayıları ile işe yerleştirme oranları arasında büyük farklar bulunmaktadır. 2011 yılında 35.151 olan engelli başvuru sayısı, 2017 yılında 100.201 sayısına ulaşmıştır. Yıllara göre artış oranlarında ise en fazla 2012 yılında %138 oranında bir artış olmuştur.

Kamu da istihdam sayısı her geçen yıl artmış ve 2017 yılında 49.873'e ulaşmıştır. Bu rakam 2011 yılında 20.829, 2002 yılında ise 5.777 'dir. 2011 yılı verilerine göre 7 yılda %48 oranında artış gözlemlenmiştir.

3-Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Sosyal yardım harcamaları kamu kaynaklarında tahsis edildiği alana göre harcanmaktadır. Bu tahsisler şu şekilde yapılmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Eğitim
- Sağlık
- Sosyal Koruma.

Sosyal yardımlar için kamu kaynaklarından ayrılan tutarlar transfer harcamalar arasında gösterilmektedir. Sosyal yardım kaynakları sosyal güvenlik harcamaları ile aynı bütçe kalemini kullanmaktadırlar. 2010-2017 dönemlerine ait sosyal yardım ve sosyal güvenlik harcamalarını yılarla göre inceleyelim.

3.1.2. 2010-2017 DÖNEMİ SOSYAL YARDIM VE SOSYAL GÜVENLİK HARCAMALARI

2002 yılından sonra sosyal yardım kaynaklarında ciddi artışlar görülmüştür. 2000 yılında 541 milyon olan sosyal yardımlaşma bütçesi 2010 yılında 62 milyar TL civarına çıkmıştır. Sosyal yardım için ayrılan kaynaklar zamanla şekil değiştirerek sosyal koruma, sosyal risk faktörlerini önleme gibi bir çok değişik önlemleri de bünyesine almıştır. 2010-2017 döneminde transfer harcama kalemlerinden olan sosyal yardım harcamalarındaki değişim yıllara göre gelişim göstermiştir.

3.1.2.1. 2010 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

2010 yılında GSYH hasıla tutarı 773,98 milyar USD'dir. Bu rakamla beraber aynı yıl nüfus %1,5 oranında artış göstermiştir. Bu dönem içinde sosyal yardım kalemlerindeki değişmeler, kişi başı GSYH rakamlarındaki değişiklikler dikkate alındığında 2010 yılındaki sosyal yardımın bütçedeki boyutu görülecektir.

Tablo 3: 2010 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG-TL	Sosyal Yrd. (Milyon TL)	Değişim %
2010	736.608.	8,9 %	1.160.014	73.142	10.560	15.860	61.798	%26

2010 yılı verilerine bakıldığında sosyal yardım için ayrılan fonun 62 milyar TL civarında olduğu görülmektedir. Bu oran o yıl ki bütçe rakamının %22'lik kısmına tekabül etmektedir. Ekonomideki büyüme rakamından daha hızlı bir artış olduğu görülmektedir.

3.1.2.2. 2011 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

2011 yılında sosyal yardım bütçesinde bir önceki yıla göre daha düşük oranda artış olmuştur. Kaynak hareketlerinde konjonktürün etkisi de oldukça önemlidir. Seçim dönemlerin de kaynak artışları yaşanmaktadır. Ancak 2011 yılı seçim dönemi olmasına rağmen "seçim ekonomisi" etkisi sosyal yardım sisteminde görülmemiş olduğu söylenebilir.

Tablo 4: 2011 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG TL	SYSG Milyon TL	Değişim %
2011	773.980.	8.5 %	1.394.477	74.224	11.205	18.788	67.928	9.9%

Tablo 4 verilerinde de görüldüğü gibi, 2011 yılında sosyal yardım kaynakları 67.9 milyar TL ye yükselmiştir. Milli gelirde ve kişi başı milli gelirde artışlardan oransal olarak daha az değişim olmuştur. Bu dönemde gerçekleşen 2011 yılsonu enflasyon rakamı %6,4'tür. Artan nüfusa göre sosyal yardım fonu enflasyon farkı çıktığında %4 oranında bir büyüme yaşamıştır. 2011 yılında kişi başı milli gelir rakamında %4 oranında artış olduğu görülmektedir. Sosyal yardım değişimi refah düzeyi değişiminin üstündedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3.1.2.3. 2012 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

2012 yılı verilerinde sosyal yardım kaynaklarında artış olduğu gözlenmiştir. Nüfus ile beraber yoksulluk verileri, yardım alan kesimde değişme gibi unsurlar bu kaynakların değişiminde rol oynamaktadır.

Tablo 5: 2012 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG TL	SYSG Milyon TL	Değişim %
2012	786.283	2,2	1.569.672	75.716	10.459	20.880	76.446	12,5%

2012 yılında sosyal yardım ve sosyal güvenlik harcamalarında bir önceki yıla göre %12.5 oranında artış olmuştur. Bu artış oranı kişi başı milli gelir ve ekonomik büyüme rakamlarının üstünde bir artış olmuştur.

3.1.2.4. 2013 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

2013 yılındaki sosyal yardım rakamlarındaki değişiklikler GSYH rakamları gibi artış göstermiştir. 2013 yılının bütçe içindeki sosyal yardım kalemleri ve oranları aşağıda Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: 2013 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

2013 yılı verilerinde bütçenin en büyük payını alan ikinci kamu harcama kalemi sosyal yardım ve sosyal güvenlik sistemi olmuştur.

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG TL	SYSG Milyon TL	Değişim %
2013	820.044	4,0	1.809.713	76.055	10.822	23.766	86.343	%12,9

GSYH rakamlarındaki değişimden daha fazla miktarda sosyal yardım bütçesinde olmuştur. Tablo 6'ya göre 86 milyar TL sosyal yardım ve sosyal güvenlik kaynak kullanımı olmuştur. Bu kaynak kullanımında yoksulluk, sosyal risk ve diğer etkileyen faktörlerinde ayrıca dikkate alınması sosyal yardım ihtiyacı olanların sayısındaki değişikliği de ortaya koyacaktır. Nüfusun 2012 yılına göre binde 4 oranında artış olmuştur. Bu durum sosyal yardım kaynaklarındaki artışın nüfus artış oranından fazla olduğunu göstermektedir.

3.1.2.5. 2014 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

2014 yılındaki sosyal yardım rakamlarında artış gözlenmektedir. Bir önceki yıla göre %6 oranında artmıştır.

Tablo 7: 2014 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG TL	SYSG Milyon TL	Değişim %
2014	799.370	2,9	2.044.465	79.903	10.395	26.489	92.340.	%6

Tablo 7 verilerine göre sosyal yardım rakamları diğer yıllarda olduğu gibi büyümüştür. Her yıl bütçe ile beraber büyüdüğü görülmektedir. 2013 yılından %6 oranında daha fazla bir kaynak kullanımı olmuştur. Nüfus artışı %3 oranında gerçekleşmiştir. Artan nüfus miktarı 3848000 ve artan sosyal yardım ise 5.997 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Nüfus artışına oranlandığında artan her birey için sosyal yardım bütçesi ortalama 1.55 TL artırılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3.1.2.6. 2015 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

1980 yılından itibaren ulaşılan verilerden anlaşılacağı üzere sosyal yardım bütçesi sürekli artırılarak gelir adaletine destek amaçlanmıştır. Toplumda ki gelir eşitsizliğini sağlamaya yönelik önemli bir uygulama kabul edilen sosyal yardım sürekli artış göstermiştir.

Tablo 8: 2015 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG TL	SYSG Milyon TL	Değişim %
2015	719.620	4.0	2.338.647	78.218	11.019	29.899	97.524	%5.6

2015 yılı rakamlarına bakıldığında sosyal yardım bütçesi 92 milyar TL'den 97 milyar TL'ye çıkarılmıştır. Kişi başı milli gelirin 29.899 TL ye ulaştığı bu dönemde sosyal yardım rakamları nüfus oranından ve ekonomik büyümeden daha hızlı artış göstermiştir. Konjonktürel durum açısından da bakıldığında 2015 yılının genel seçim dönemine denk gelmesi sonraki dönemlerde sosyal yardım kaynaklarının daha da genişleteceği öngörülebilir.

3.1.2.7. 2016 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

2015 genel seçimlerinin etkisinin ölçümü zor olmakla beraber 2016 yılında sosyal yardım rakamlarında incelenen dönemler içindeki en yüksek artış olduğu söylenebilir.

Tablo 9: 2016 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG TL	SYSG Milyon TL	Değişim %
2016	857,480	2.9	2.608.525	79.278	10.807	32.904	125.718	%28

Tablo 9 verilerine göre 2016 yılında sosyal yardım ve sosyal güvenlik bütçesinde %28 oranında bir artış meydana gelmiştir. Bütçe içindeki payı %22'ye ulaşmıştır. Oransal olarak GSYH rakamının %4.9'una tekabül ettiği gözlenmiştir. Bu rakamlara göre ekonomik büyümenin üzerinde bir artış olmuştur.

3.1.2.8. 2017 Yılı Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamaları

2017 yılının diğer yıllardan bir farkı da bir önceki dönem de darbe girişiminin olmasıdır. Bu dönem de 142 milyar TL düzeyinde bir yardım bütçesi hazırlanmıştır. Bu bütçe rakamlarını 2016 dönemindeki rakamlardan bile daha fazla olduğu gözlenmektedir. Cumhuriyet tarihinin en büyük sosyal yardım ve sosyal güvenlik bütçesidir.

Tablo 10: 2017 YILI SOSYAL YARDIM VERİLERİ VE GSYH RAKAMLARI

Yıl	GSYH-Milyon $	Büyüme %	GSYH Milyon TL	Nüfus Bin Kişi	KBMG $	KBMG TL	SYSG Milyon TL	Değişim %
2017	851,600	7.4	3.106.536	80.313	10.597	38.680	142.399	%13.2

Tablo 10 verilerine göre GSYH rakamının %22.1 lik kısmını oluşturmaktadır. Bu rakam MGSYH içinde %4.6 olarak yer alacaktır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3.2. SOSYAL YARDIM VE SOSYAL GÜVENLİK BÜTÇESİNİN TRANSFER HARCAMALAR İÇİNDEKİ ORANI

Transfer harcamalar literatür de karşılıksız harcamalar olarak geçer. Bütçe ve mali kontrol genel müdürlüğü verilerine göre transfer harcamalar içinde "**Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Harcamalarının"** oranı her yıl değişmektedir. Bunu yıllara göre inceleyerek etkisini tespit etmeye çalışalım.

YIL	Transfer Harcamaları	Sos.Yar.ve Sos.Güv. Har. (Milyon TL)	Sos.Yar. Trans. Payı %
2010	102.172.800	61.798	65%
2011	115.778.044	67.928	70%
2012	130.222.180	76.446	70%
2013	151.287.198	86.343	75%
2014	163.553.913	92340	77%
2015	176.424.780	97.524	80%
2016	217.673.990	125.718	73%
2017	249.265.903	142.399	75%

Transfer harcamalarının bütçe içindeki payları yıllara göre artan bir özellik göstermiştir. Her yılın bütçesinin GSYH içindeki payı ise yıllara göre değişiklik göstermiştir. 2010 yılında merkezi bütçenin GSYH içindeki payı %26 oranında iken 2017 yılında %20.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran sosyal yardım ve sosyal güvenlik bütçesi için sürekli %4-%5,9 aralığında gerçekleşmiştir.

Yıllara göre merkezi bütçe içindeki transfer harcamaların ve SYSG harcamalarının oranı şöyledir.

Tablo 12:Transfer Harcamaları ve SYSG Harcamalarının Bütçedeki Payı

YIL	Merkezi Bütçe	Cari Transferler %	SYSG %
2010	**286.981.304**	35.6%	21.5%
2011	312.572.607	37%	21.7%
2012	350.948.318	37.1%	21.8%
2013	404.045.669	37.4%	21.4%
2014	436.432.901	37.5%	21.2%
2015	472.942.746	37.3%	20.6%
2016	570.506.708	38.2%	22.0%
2017	645.124.278	38.6%	22.1%

Merkezi bütçe yıllara göre artış göstermiştir. Artış oranı GSYH oranının altında bir oranla gerçekleşmiştir. Sosyal yardım giderleri ise her zaman bütçenin 1/5 oranına yakın bir büyüklük oluşturmuştur. Transfer harcama kalemleri içinde sosyal yardım giderleri içindeki payı ise en düşük %60 en yüksek %80 oranında gerçekleşmiştir.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Transfer harcamalar içindeki sosyal yardım ve sosyal güvenlik payları her zaman en yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Tablo 11'de görüldüğü gibi 2010 yılında %65 oranında bir büyüklüğü varken 2015 yılında bu oran %80 olarak gerçekleşmiştir.

Sosyal yardım kalemleri GSYH büyüklüğü ile beraber artış göstermiştir. Her yıl artarak büyüyen bir özellik göstermiştir. 2010 yılında 1.16 tirlyon TL olarak gerçekleşen GSYH rakamı içinde 61.7 milyar TL sosyal yardım ve sosyal güvenlik harcaması gerçekleşmiştir. Bu büyüklük 2009 yılına göre %26 oranında bir

artışla gerçekleşmiştir. Kişi başı milli gelirin 15860 TL olduğu 2010 yılında sosyal yardım kaleminin büyüklüğünün yoksul nüfusa oranlanması ile reel olarak satın alma gücü transferi yapıldığı söylenebilir.

Dünya bankası verilerine göre Türkiye'nin 2010 yılı yoksulluk oranı toplam nüfusa göre %3.7, 2011 yılında %2.8,2012 yılında ^%2.3,2013 yılında %2.1, 2014 yılında %1.6 ve 2015 yılında da %1.6 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 2016 ve 2017 yılı dışındaki yıllarda sosyal yardım tutarlarını kişi başına oranlanabilir. Ancak sosyal yardım ve sosyal güvenlik kalemleri bir arada hesaplandığından yoksulluk için olan tutarların ayrıca tespit edilmesi gerekir. Onun yerine dünya bankası verilerinde yoksulluk sınırı için günlük 5,5$'dan daha az gelire sahip olan kesimi dikkate alarak hesaplama yapılabilir.

2011 yılında GSYH'da %8,5 oranında bir artış olması ile SYSG bütçesinde %9.9 oranında bir artış görülmüştür. 2012 yılında %12.5 oranında, 2013 yılında %12.9 oranında artış olduğu görülmektedir. 2014 yılında %6 oranında bir artış ile önceki yıllardan çok daha az oranda artış olmuştur. 2015 yılında en düşük artış olan %5.6 oranında artış gerçekleşmiştir. 2016 yılında %28 oranında bir artış olmuştur. 2017 yılında ise %13.2 oranında bir artış olduğu görülmektedir.

Yıllara göre sürekli artış olduğu görülmektedir. GSYH ile paralel olmayıp, büyüme rakamlarının üstünde artışların yaşandığı yıllar olmuştur. En az artın olduğu yıl olan 2015 yılında bile büyüme rakamının üstünde bir artış olmuştur. 2015 yılı GSYH değişim oranı %4 olarak gerçekleşmiştir. araştırmaya konu olan yıllar içindeki düşük artış olan yıl olmuştur.

Çalışmadaki yıllara bakıldığında GSYH değişimi ortalaması %5.1 iken SYSG harcama değişiminin ortalaması %14,3'tür. Yani ortalama GSYH değişiminden 2,86 kat daha fazla büyümüştür.

KAYNAKÇA

1. Aktan, C.,(2002), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara
2. Akyılmaz,B., "Sosyal Risk İlkesi ve Uygulama Alanı",**G.Ü.Hukuk Fak.Dergisi**, http://www.hukuk. gazi.edu.tr/ editor/dergi/ IX_178-204.pdf, 2011
3. Aydın,M.,Kaya,H.,Sezer,O.,(2017) Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımında Adaleti Sağlamadaki Rolü,JASS, The Journal of Academic Social Science Studies,Sayı:61,Sayfa:475-487
4. Demir Ş. S., (2008), "Türkiye'de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", **DPT Uzmanlık Tezi**, Ankara
5. Hacımahmutoğlu**,** H., (2006), **Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi**, DPT Yay., Ankara
6. Kapar, R., (2005), **Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi**, Birleşik Metal İşçileri Sendikası Yayınları, İstanbul
7. Nadaroğlu, H. (2000). Kamu Maliyesi Teorisi, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları
8. Topakkaya, A., (2006), "Bir Söylem Olarak Sosyal Adalet Kavramı", **Erciyes Ünv.Hukuk Fak.Dergisi**, Kayseri, Cilt:I
9. Tuncay A.Can, (2002), **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Yay., İstanbul.
10. Tuncay, C., (2005), **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Yay., İstanbul
11. Türkoğlu,İ.,(2013), Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik,Akademik Akademik İncelemeler Dergisi, C:8,Sayı:3,Yıl:2013,Sayfa:275-305
12. Onat, Ü., (2003), **Yoksulluk ve Sosyal Hizmet, Yoksulluk ve Kapitalizm:Türkiye'deki Yoksulluk Meselesinin Çözümünde Devlete Düşen Görevler**, Yoksulluk: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları.
13. Öner, E. (2015). Kamu Maliyesi, Nobel Akademik Yayınları,Ankara
14. Özbudun,E., (2018) Türk Anayasa Hukuku,Seçkin Yay.,İstanbul
15. Susam, N. (2016). Kamu Maliyesi, Beta Yayınları,İstanbul
16. SHÇEK,(2011),**Ayni Nakdi Sosyal Yardım Hizmetleri**, www.shcek.gov.tr, (erişim :2010)
17. YILMAZ, G.,(2006) OECD Ülkeleri ve Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar, Arıkan Yayınları, İstanbul.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

18. Internet Siteleri

19. http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/tez-hhande.pdf, 2011
20. http://www.hm.ibu.edu.tr/ui/odevler/Sosyal_Devlet_Akin_Beyhan.pdf, 2011.
21. https://www.aile.gov.tr/
22. https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler (erişim tarihi:03/11/2018)
23. https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/engelli-ve-yasli-bireylere-iliskin-istatistiki-bilgiler/bulten-ekim2018.pdf
24. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/939,2010genelfaaliyetraporupdf.pdf?0
25. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/937,2011genelfaaliyetraporupdf.pdf?0
26. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/7576,2012genelfaaliyetraporu.pdf?0
27. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/8453,2013-genel-faaliyet-raporu.pdf?0
28. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/9231,2014genelfaaliyetraporu.pdf?0
29. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10182,2015-gfr25v6.pdf?0
30. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10741,2016-genel-faaliyet-raporupdf.pdf?0
31. http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/11192,2017-genel-faaliyet-raporupdf.pdf?0

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(24)

Assoc. Prof. Dr. Muhidin MULALİĆ[86]

HISTORICAL AND THEORETICAL ANALYSIS OF MIGRATIONS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA TO ANATOLIA (1878-1918)

BOSNA-HERSEK'TEN ANADOLU'YA GÖÇLERİN TARİHSEL VE KURAMSAL ANALİZİ (1878-1918)

ABSTRACT

The conception of a migration (hijra) is one of the most important concepts, not merely because of the Islamic calendar but, because of the beginning of the Islamic culture and civilization as a whole. Although in the Islamic Tradition the conception of migration (hijra) has clear etymological meaning, migrations throughout the history have multiple meanings and interpretations and as such were differently assessed according to historical, cultural, legal and socio-political circumstances. Besides numerous historical, legal, security, economic and diplomatic implications, the Ottoman-Russian War (1877-1878) had accelerated furthermore the question of migrations within the Ottoman Empire. The question of migrations began to be addressed by both the Ottoman and the Balkans writers. Since the Ottoman Empire was strongly based on the religious authority, it is important to assess the religious authorities' views on migrations. The earliest views on migrations from Bosnia to Anatolia were given by a mufti of Tuzla Mehmed Teufik Azapagić (1838-1918) in his Treatise (Risale fil-hidzre). He wrote this famous Treatise in 1884 in Arabic language. In 1886 abridged version of the Treatise was also published by Vatan newspaper in Turkish language. It is important to analyze why Azapagić argued that it was lawful for the Bosniaks to stay within the Austro-Hungarian Empire (dar al-harb) and to what extent his Treatise was important in preventing migrations and depopulation of Bosnia as a result of different historical, legal and socio-political changes and transformations. An analysis and translation of the main parts of the Treatise could serve as a significant reflection and a comparison to present-day motives, causes and implications of migrations that have been taking place throughout the world.

Keywords*: Migration; Ottoman-Russian War; Mehmed Teufik Azapagić; Treatise (Risale fil-hidzre) and Bosnia.*

ÖZ

Göç kavramı (hicret) yalnızca İslami takvimden dolayı değil, aynı zamanda bir bütün olarak İslam kültürü ve medeniyetinin başlangıcından dolayı da, en önemli kavramlardan biridir. İslami gelenekte, göç kavramı (hicret) açık bir etimolojik anlam taşıyor olsa da, göçlerin tarih boyunca bir çok anlamı ve yorumu vardır ve bunlar, tarihsel, kültürel, yasal ve sosyo-politik koşullara göre farklı değerlendirilmiştir. Sayısız tarihi, hukuki, güvenlik, ekonomik ve diplomatik etkilerin yanı sıra, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) Osmanlı İmparatorluğu'ndaki göçler sorununu daha da hızlandırmıştır. Göçler meselesi hem Osmanlı hem de Balkan yazarları tarafından ele alınmaya başlandı. Osmanlı İmparatorluğu güçlü bir şekilde dini otoriteye dayandığı için, dini otoritelerin göç konusundaki görüşlerini değerlendirmek önemlidir. Bosna'dan Anadolu'ya olan göçlerin en erken görüşleri, Tuzla müftüsü Mehmed Tevfik Azapagić (1838-1918) tarafından ilmi eserinde (Risale fil-hidzre) verildi. Mehmed Tevfik Azapagic ünlü olan bu eserini 1881 de Arapça olarak yazdı. 1886'da, eserin kısaltılmış versiyonu, Vatan gazetesi tarafından Türk dilinde de yayınlandı. Azapagić'in neden Boşnakların Avusturya-Macaristan İmparatorluğu (dar el-harb) içinde kalmasının yasal olduğunu savunmasını analiz etmede ve farklı tarihsel, hukuki ve sosyo-politik değişimler ve dönüşümler sonucu Bosna'nın göçünü ve nüfus azalmasını engellemede eseri önemliydi.

Eserin ana bölümlerinin bir analizi ve çevirisi, tüm dünyada gerçekleşen göçmenlerin günümüz güdüleri, nedenleri ve etkileri ile önemli bir yansıma ve karşılaştırma olarak hizmet edebilir.

Anahtar Kelimeler: Göç; Osmanlı-Rus Savaşı; Mehmet Tevfik Azapagić; İlmi Eser (Risale fil-hidzra) ve Bosna.

[86]**International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Saraybosna/BOSNA-HERSEK; E-mail: mmulalic@ius.edu.ba**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INTRODUCTION

Different historical, cultural, religious, political, social and economic developments in Bosnia and Herzegovina took place within the Ottoman Empire, including the conversion to the religion of Islam. Then, both cultural and religious principles upon which the way of life in Bosnia is based were significantly derived from the Ottoman legacy. Such relationship has been in place during the presence of the Ottoman Empire and after the occupation of Bosnia and Herzegovina by Austro-Hungarian Empire. However, after Austro-Hungarian occupation in 1878 the Bosniaks had a challenge of how to organize themselves politically, culturally and religiously. In particular they had to grapple with the major question of how to live the religion of Islam in Europe, far away from Istanbul?

This challenge contributed significantly towards self-reliance, independent decision-making and creativity among the political and religious elites and the common people. So-called 'new time' and 'new need' forced the political and religious elites to reassess the relationship between *devlet* (state) and the *din* (religion). The emergence of a new order after occupation of Bosnia and Herzegovina forced the elites to reconsider new political, legal and institutional changes. Socio-political changes involved the Bosniak political participation within the European secular context while institutional changes involved an establishment of new institutions for fostering and preservation of the Bosniak way of life and interests. Herewith, it was inevitable to preserve centuries old Bosniak values, tradition and religion. Early foundations of new approaches by the Bosniak elites were important for the following decades, as these established foundations were inevitable not only for keeping the Bosniak values, tradition and religion alive but for preventing further migrations and entire loss of the country. The Bosniaks have learned to live and to survive within different state-forms by valuing more the essence of the *devlet* than mere form of the *devlet*. More importantly, the most important cohesive elements such as culture, tradition, values, religion and language enabled the Bosniaks to endure different state-structures, changes and transformations since 1878 until today.

The establishment of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina after the departure of the Ottomans from the Balkans was indispensible for an institutional preservation of the Bosniak culture, tradition, values, religion and language. In this regard, the Islamic Community and its intellectual and religious elites acted in a way as to replace an absence of *devlet*. Thus, they developed practical and pragmatic interpretation and understanding of the religion of Islam, relying greatly of *ijtihad*. Mehmed Teufik Azapagić is indeed worthwhile example of a modern and progressive intellectual who had courage to present *hijra* or migrations in the light of a given historical, socio-political, economic, security and cultural contexts. Being in a position to observe migrations of Bosniaks, Azapagić's *Treatise* was not only a theological work but ethnographic as well. Azapagić's approach in different religious and state matters, at the most critical time in the Bosniak history (1878-1918), started to be a model for the intellectuals and religious elites in the following decades. By successful using of practical and pragmatic approach, the Bosniaks dealt with communism, socialist, nationalist ideologies, different state formations from Bosnia under Austro-Hungarian Empire to Bosnia after the independence in 1992. In addition such an approach has been very successful in encountering Serbo-Croat radical and hegemonic national projects and in the preservation of a multiethnic and multicultural state of Bosnia and Herzegovina.

Bosnia within the Context of the Ottoman-Russian War (1877-78)

The power-struggles of the great powers in the 19th century affected political, territorial, ideological, demographic and diplomatic changes. In this regard, Austro-Hungarian and Russian Empires directed their might towards the Ottoman territories in Asia and the Balkans. These two emerging superpowers began to exercise their sphere of influence in Asia and the Balkans as to pursue their political, ideological and economic interests. That is why the occupation of Bosnia and Herzegovina in 1878 was a breaking point for Austro-Hungarian implementation of new policies in the Balkans. Thus, Bosnia and Herzegovina was the gate to the Balkans for Austro-Hungarian Empire, especially after the annexation in the 1908 (Ekmečić, 1977, 82-84).

For a proper understanding of Mehmed Teufik Azapagić's (1838-1918) thought it is important to explore the historical and political developments in the context of the Ottoman-Russian War (1877-1878) and

related events such as the Eastern Question, the rebellion in Bosnia and Herzegovina (1875-1878), the Berlin Congress (1878) and occupation of Bosnia and Herzegovina (1878-1918). These interrelated events clearly demonstrate how political, economic, military, territorial, diplomatic and ideological causes affected the migrations from Asia and the Balkans to Anatolia, especially in the case of Bosnia and Herzegovina. According to al-Arnaut (1994), the 19th century was a century of *hijra* that was caused due to the wars and post-war developments in the Crimea (1806-1829 and 1853-1856), Serbia (1830-1878), Bulgaria (1877-1878) and Bosnia (1878-1918) (p. 246).

There were several rebellions in Bosnia and Herzegovina against the Ottoman reforms and for greater autonomy such as those under Kapetan Huseinbeg Gradaščević and Aliaga Rizvanbegović (1831-1832) and rebellions that were suppressed by Omer Pasha Latas (1850-1862). However, the peasant rebellion famously called *Nevesinje Rifle* (1875-1878), under the Serb leaders Mićo Ljubibratić and Golub Babić was more important as it greatly affected the outcomes of the Ottoman-Russian War (1877-1878) and the Berlin Congress (1878). These events and circumstances led to making of the new order. The Eastern Question as such was articulated, whereby Austro-Hungarian Empire exercised territorial pretensions and expansion, Germany began to use its unity, might and diplomacy, Russia positioned itself as a great military force supportive of and protector of majority Slavic-Orthodox states like Serbia and Bulgaria and the Balkans was a disputable region at the political, diplomatic and military crossroads. All of these predicaments were directing the world powers into the greater catastrophe and the war. Within these circumstances, the peasant rebellion took place in 1875 in the city of Nevesinje in Herzegovina and very quickly spread to other parts of Bosnia, Sandžak, Macedonia and Bulgaria. A small uprising and rebellion of Orthodox Serb and Catholic Croat peasants was due to the Ottoman taxes on their subjects (Sancaktar, 2012, 3). Thus, the main cause of the rebellion in Bosnia and Herzegovina was over-taxation, poverty and inequality before the law. Thus, Eastern Question was also part of a transition from predominantly feudal and agricultural society to much more advanced industrial society. Bosnia and Herzegovina as an agrarian society was very much lagging behind the Western countries that were at the eve of the great scientific, technological, economic and industrial growth and development.

Besides diplomatic and economic implications, the three-year rebellion in Bosnia and Herzegovina caused significant migrations of the people. According to some historians, 200.000 people were forced to leave their homes while 150.000 were killed. This rebellion articulated the role and the position of the Ottomans in the Balkans, which in addition complicated the Ottoman and Austro-Hungarian relations on one hand and the Ottoman-Russian relations on the other. According Ekmečić (1977), the rebels demanded from the Ottomans religious freedom, equality before the law, protection before the violent public administration and taxation reductions and changes (p. 52-55). These demands had a flavor of the Western civic and liberal freedoms and as such were extremely supported across Europe. The rebellion and related developments were greatly supported by the European powers against the Ottomans. In addition, the Balkans as the Ottoman land in the past was perceived as part of Europe. Thus, the Balkans sphere of influence was changed from extreme East (Orient) to the extreme West (Occident). The Balkans became the place of the significant interest for the European diplomats, journalists, writers and travelers.

The rebellion was an opening door for the Great Powers to exercise their authority, power and diplomatic objectives in the Balkans. The rebellion was the earliest event that positioned the Balkans as an object of the Western powers. Thus, object vs. subject relationship between the Balkans and the West has never ever been replaced with mutual and partnership diplomatic relations. Considering the historicity of the rebellion, the Austro-Hungarian Empire and Russian Empire benefited most from the rebellion and the events that followed until the Berlin Congress. On one hand, the rebellion that spread all over the Balkans was skillfully used by Austro-Hungarian Empire to use diplomacy as remove the Ottoman Empire from the Balkans while the Russian Empire strengthened its military position against the Ottoman Empire during the Ottoman-Russian War (1877-78).

The Balkans tragedy was skillfully used by the Austro-Hungarian Empire and Russian Empire to strengthen their security and geographic positions against the Ottoman Empire. It was especially the case with

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

the Russian Empire that lost in the Crimean War (1853-1856). According to some historians, the Austro-Hungarian and Russian diplomats met on July 8, 1876 to discuss the rebellion and possible outcomes. They agreed that Austro-Hungarian Empire should occupy Bosnia and Herzegovina and that in the case of the war between the Ottomans and Russia Austro-Hungarian Empire should be neutral. Besides this meeting there were several other high-level official meetings between Russian Empire and Austro-Hungarian Empire, which culminated in the adoption of the "Budapest Convention" as a basis for the resolution of the Eastern Question. (Greater) Bulgaria, Macedonia and parts of Serbia in effect became an autonomous within the Ottoman Empire, but *de facto* under the Russian military protection. On the other hand, according to the *Treaty*, Serbia, Montenegro and Romania should be granted independence. Therefore, with the signing of the San Stefano Treaty in Bulgaria in 1878 both Russian Empire and Austro-Hungarian Empire secured their diplomatic and great power position in the Balkans. In addition, these military and diplomatic developments greatly affected the outcomes of the Ottoman-Russian War (1877-78), which was officially declared on April 24, 1877 (Ekmečić, 1977; 82-84; Karčić, 2014, 14-26).

These developments also led to the Berlin Congress (1878), repositioning of the great powers and occupation of Bosnia and Herzegovina. In addition, the Berlin Congress was the European reaction to San Stefano Treaty. German Chancellor Otto von Bismarck perceived the Congress as a diplomatic tool and positioned himself as a "Supreme Arbitrator" in the Congress. In brief, the Berlin Congress at its eight congressional sessions, on June 28, 1878 began to discuss Bosnia and Herzegovina based on San Stefano Treaty that was adopted on March 3 1878 between Russian and Ottomans Empires. Upon the proposal of the British delegates Austro-Hungarian Empire was permitted to occupy Bosnia and Herzegovina according to Article 25 of the Berlin Treaty. The proposal was adopted by the decision of all members except the Ottoman Empire. In effect, Bosnia and Herzegovina was under the Sultan's *de jure* sovereignty and Austro-Hungarian *de facto* military and administrative sovereignty, occupation and control (Imamović, 1997c, 347-348; Ekmečić, 1977, 82-84; Karić, 2015, 70).

The Bosniak leaders were stunned after the Berlin Congress because they were in disbelief that the Ottoman Empire had no capacity to protect them. They organized themselves in the form of the People's Committee on June 5, 1878 as to establish the People's Government that was supposed to provide resistance to the occupation, which lasted for three months (29 July-20 October 1878). Organized resistance was not a match to well-equipped and organized 260.000 Austro-Hungarian soldiers that occupied Bosnia and Herzegovina. According to historians, resistance loses were extremely high in comparison to Austro-Hungarian losses that were relatively small, amounting to about 6,000 officers and soldiers (Donia, 1981, 42-53; Imamović, 1997c, 351-352; Sancaktar, 2012, 4; al-Arnaut, 1994, 246-247).

In the 19th century, the Ottoman Empire encountered significant political, diplomatic and territorial losses in Europe, Asia and Africa. Thus after the Ottoman-Russian War (1877-78) and the Berlin Congress (1878) the Ottoman Empire began to lose territories in the Balkans and Asia. In addition, not only that the Ottomans were removed from the Balkans territories but their sphere of influence was entirely disrupted, whereby the European powers and Russia began to play greater role in the Balkans. The Berlin Congress also opened the new phase of Serbo-Croatian political and territorial pretensions towards Bosnia and Herzegovina that were frequently repeated in the course of the following centuries. On one hand, the Balkans became the political, diplomatic and military ground for the great powers and on the other Bosnia and Herzegovina had entered everlasting period of being in-between radical Serbo-Croatian radical nationalist projects and ideologies. It is interesting to mention that according to Karčić (2014) and Imamović (2003b) Eastern Question (1774-1923), which in effect placed the number of historical events in the single whole, has been used as a paradigm for a questionable study and understanding of the Muslims in the Balkans by the European intellectual elite. He skillfully explained how the same paradigm was used for a subjective analysis of the Muslims in the Balkans during the 1990s events (9-10; 191). Very common stigmatic expressions were used in describing Muslims in the Balkans as "revenge against the Turks," fight against foreigners and intruders," fight against Turkish oppression and Islam as alien religion" and "the protection of Europe from Islam."

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

A Contextual Biography of Azapagić

Azapagić was born in Tuzla in 1838 where he started his *madrasa* education. He continued his Islamic studies in Istanbul, which he completed in 1868. In 1862 he became the Principal of the public school *Rushdiya* in Sarajevo and later in Tuzla. In the course of time from the *mufti* of Tuzla and a *qadi* (judge) positions he climbed to the position of *reis-ul-ulama*. In 1887 he was appointed to the position of the Dean of the *Sharia Judicial School* in Sarajevo and in 1893 to the position of *reis-ul-ulama.* His popularity began with the publication of the *Treatise* and his views on *hijra*. According to Lavić (1996a), Azapagić should be credited for successful establishment of educational and humanitarian non-governmental organization called *Gajret*. He was active in writing books, regular columns in magazines and newspapers and giving public lectures (p. 128). He was versatile in several languages such as Arabic, Turkish, Persian, French and German. He served at the position of *reis-ul-ulama* until 1909 when he retired. He died on May 22, 1918 (Spahić & Lavić, 2013, 97-130; Šabanović, 1973, 676-678; Hasani, 2102, 102-103; al-Arnaut, 1994, 248-249).

Azapagić also realized the distance of the Ottoman Empire and noticed desires of the Austro-Hungarian administration to separate Istanbul as a spiritual centre from Sarajevo. Throughout the Ottoman rule *seyhulislam* was in charge of all religious affairs, including appointment of *muftis* in the Balkans. Prior to Azapagić, Mustafa Hilmi Omerović was appointed by *seyhulislam* as the *mufti* of Bosnia. However, on October 17 1882, upon the request of the Austro-Hungarian administration, Omerović was appointed as *reis-ul-ulama* (Head of the Islamic Scholars) together with a four-member *Ulama* Council. Consequently, Bosnian Muslims were spiritually and hierarchically separated from Istanbul, a separation that lasted until today. In 1893, the Austro-Hungarian Emperor received the *reis-ul-ulama* and the *Ulama* Council. Then, when Omerović retired in 1893, Azapagić was appointed to the position of *reis-ul-ulama* whereupon the Sublime Porte protested because this appointment was not made by *seyhulislam* and letter of accreditation or *menshur* was not granted to him. Thus, he could be appointed only to the position of *mufti* and not *reis-ul-ulama*. These changes also led to establishment of the Islamic Community with an independent organizational and hierarchical structure. However, an establishment of the Islamic Community with *reis-ul-ulama* contradicted centuries old religious organization under the Ottoman Empire with *seyhulislam* as the supreme religious authority. This change also contributed towards entire cutting of spiritual ties between the Ottoman Empire and Bosnia and Herzegovina, which was under the Austro-Hungarian influence and supported by some religious representatives as well. Apparently, 58 prominent Muslims expressed their wish to cut the ties with Istanbul and *seyhulislam* as supreme religious leader (Kapidžicć, 1958, 76; Karić, 2015, 77-82; al-Arnaut, 1994, 250-251). Therefore, Azapagić assumed this sensitive position at the most critical history of the Bosniak people (1893-1909). He died on May 22, 1918 and was buried in his hometown Tuzla at Mehmed Aga (Jalska) Mosque gravesite.

Azapagić got support from the Austro-Hungarian Empire because of his independent religious judgment and because he opposed the *hijra* or migrations of the Bosniaks to Anatolia. Although in the very beginning Austro-Hungarian Empire supported Bosniak migrations, later on the Empire attempted to keep the Bosniaks in Bosnia and Herzegovina as to keep the demographic balance and to counter the majority rise of the Serb population that could eventually influence the Serbian territorial pretensions over Bosnia and Herzegovina (Lavić, 1996a, 123). Austro-Hungarian Empire also aimed to accommodate the Bosniaks in Bosnia and Herzegovina as to foster more effective diplomacy towards other Muslims territories in Albania, Kosovo, Sandžak and Macedonia (al-Arnaut, 1994, 243). Thus, the Bosniaks were used as a policy and diplomatic tool by the Austro-Hungarian administration.

The question of *hijra* was revived again with proclamation of annexation of Bosnia and Herzegovina by Austria-Hungary on October 7, 1908 (Karić, 2015, 71). The Muslims realized that with the mere edict the sovereignty of the *sultan-caliph* came to an end and that sole sovereignty was given to a Christian ruler. To prevent further *hijra* or migration even the Serbo-Muslim anti-annexation opposition proclaimed the slogan "don't emigrate from our beautiful dear homeland." According to Lavić (1996a), some newspapers like *Glasnik* were urging the people stay here "*Ostajte ovdje*". The Muslims were also waiting the stand of the Ottoman parliament and the government, which eventually made the deal with the Austro-Hungarian Empire.

This deal was another setback for the Bosniak population in Bosnia and Herzegovina. Thus, annexation again provoked attempts at *hijra* or migrations. For example, this affected some Muslims to develop a view that life and practicing of the religion of Islam under the Christian empire is impossible and that as a result they are obliged to migrate to Anatolia (Lavić, 1996a, 123). After the annexation the migrations were so intense whereby people and migrants were afraid that "all will migrate from Bosnia" (McCarthy, 1995; Bandžović, 2006; Cvijić, 1910, 966).

Although Azapagić was *reis-ul-ulama* of Bosnia and Herzegovina, Muhammad Rashid Rida (1865-1935) wrote a small treatise entitled *Al-hijra wa-hukm Muslim al-Bosna ftha* (*Emigration and how far it legally applies to the Muslims of Bosnia*) as a reaction to a question posed by Muhamed Zahirudin Tarabar (1882-1957), a student of a *Madrasah* in Travnik. Apparently, he posed this question after listening to a speech of one scholar in Istanbul mosque who argued that migration of Bosniaks is mandatory after the annexation of Bosnia and Herzegovina as their practicing of the religion in *dar al-harb* is questionable. It is important to mention that Sultan's partial sovereignty was exercised over Bosnia until annexation in 1908. This treatise was published on five-page long *al-Manar* newspaper in 1909, whereby the position of Bosnia and Muslims was brought to the international level. First of all, Rasid Rida hesitated to talk about political and constitutional position of Bosnia and Herzegovina under Austro-Hungarian Empire. However, he was of the view that as long as religious rights are granted in the *dar al-harb* Muslims can stay under the foreign rule. In effect, that country for Muslims becomes the Islamic country, whereby religious practices and ceremonies are valid form the legal point of view (Spahić & Lavić, 2013, 131-162; Karić, 2015, 74-75; Albrecht, 2018, 98-102; al-Arnaut, 1994, 251-253; Abou El Fadl, 2000, 48-53). This ruling or *fatwa* couldn't prevent future migrations of the Bosniaks that were again revived during the Balkan Wars. However, those who decided to stay in their own country had no choice but to coexist within Europe and Western civilization.

Progressive Dimensions of Azapagić's *Treatise*

Since the first *hijra* in 622, the Muslim world has been going through different historical, political, national and demographic changes and transformations. Actually, due to such dynamic changes and transformations the Muslim history is continuously in transition. Such historical dynamism opened the door for debates and discussions of how to live within new national, political, social, economic and cultural circumstances and transitions. A challenge to answer this question had the Prophet and Rightly-Guided Caliphs as well as the dynasties, empires and nation-states. In particular, there has been the problem of defining the notion of *hijra* within *dar al-harb* and *dar al-Islam* contexts. Thus, different socio-political, diplomatic, security and economic conditions within different historical times gave different answers to the question of "when it is right to make the *hijra* (migration)"? For instance, after the *Reconquista* of Spain millions of Muslims migrated to the North Africa, after the decline of the Ottoman Empire, millions of people migrated to Anatolia; after the partition of India into Pakistan and India millions of people migrated. In addition, most of the Muslim world was under the colonial and imperial control, which poses the question about the meaning and the conception of *dar al-Islam* and *dar al-harb*. In addition, nowadays different Muslim communities are persecuted in Myanmar, Kashmir, Palestine and Thailand and the predicament they encounter is should they migrate from *dar al-harb* to *dar al-Islam*? Of course, to give answer to this question is extremely difficult especially in a given historical, socio-economic, political and security moment.

Migration or *hijra* to *dar al-Islam* in the Balkans, especially from Bosnia and Herzegovina requires a close attention. The earliest beginnings of migrations to Anatolia were recorded as early as in 1830s but the trend was accelerated during the time of Austro-Hungarian rule (1878-1908) due to economic, political, cultural, religious and security causes and factors (Karić, 2015, 69-70). In this regard, Azapagić's *Treatise* (*Risaletu fi'l-hijreti*), which was published in 1884 in Arabic, had tremendous significance as this was very critical period during which Muslims from the Balkans, especially from Bosnia and Herzegovina, were encouraged to migrate to Anatolia. Some scholars in the Balkans like Hilmi Ibn Husein Tasidžali, known as Bosnali Hilmi in his book *Treatise on the Hijra and Muhajirin* (*Risala fi al-hijra wa al-muhajirin*) made migration from *dar al-harb* obligatory upon the Balkans Muslims (Karić, 2015, 73). According Lavić (1996a),

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

in the very beginning the Ottoman Empire and some of its key officials were encouraging migrations as to balance and counter the Christian presence in Anatolia (Spahić & Lavić, 2013, 106). However, after the annexation of Bosnia the Ottoman officials were often against collective and organized migrations, arguing that the Muslims must stop thinking about migration and instead they must stay because of their own interest (p. 124). In this regard, Karpat (2002, 1990) argued that migrations to Anatolia began with Russian annexation of Crimea in 1783 while the migrations from the Balkans to Anatolia intensified after the Ottoman-Russian War (1877-1878) and the Balkan Wars (1912-1913). He made the specific estimation that "the total number of people immigrating into the Ottoman Empire between 1860 and 1914 was approximately five to seven million" (p. 691). Whereas according to Imamović (1976a) from 1878 to 1914, the number of migration who migrated from Bosnia to Anatolia was between 150000 and 180000 (p. 108). However, some other sources put this number much higher to 300.000 (Sancaktar, 2012, 4).

Given the geographical position of Bosnia and Herzegovina during the Ottoman Empire period, the Bosniaks converted to the religion of Islam and were strongly attached to *dar al-Islam*, guarding its borders against *dar al-harb*. Consequently, Bosnia and Herzegovina was seen by them as in-between *dar al-Islam* and *dar al-harb*. The Bosniaks also perceived themselves as frontier guards of Islam and the *devlet* (the Ottoman Empire). As a result of changes and eventual decline of the Ottoman Empire in the Balkans, the Bosniaks were at the crossroads, having a difficulty to decide what to do, to migrate, to convert to Christianity or to stay under persecutions (al-Arnaut, 1994, 244-245). Therefore Karić (2015) was right in asserting that for the Bosniaks the year 1878 represented a turning point, as the life of the people deviated sharply from its previous course. The development of such millennial importance was Bosnia and Herzegovina's transition out of the political framework of the Ottoman Empire into that of the Austro-Hungarian Monarchy. This event would certainly have been less traumatic for the Bosniaks had it not also meant a change in cultural and civilizational context and transition from an Oriental-Islamic context to a Western-Christian one (p. 69).

In Bosnia and Herzegovina the Berlin Congress was the trigger for the migrations. However, broadly speaking in the Balkans millions of Muslims were forced to migrate to Anatolia. Of course, words *hijra*, *dar al-harb* and *dar al-Islam* were common terms among the Muslims but migrations were caused by direct political, socio-economic and religious reasons and in the passage of time the migration became like a snowball which started from the modest scale at the early phase but later on grew. In addition, there were both internal and external factors that promoted the migration. Some religious scholars (*ulama*) encouraged *hijra* or migration as a religious duty, while a newspaper in Istanbul like *Tercuman-i Hakukat* encouraged Bosnian Muslims to migrate as to avoid the persecutions under Austro-Hungarian rule. The Muslims were well received in the Ottoman Empire as *muhajirs* by both the government and the people. In 1887, *hijra* and accommodation of immigrants was given much more official character whereby *Seyhulislam* wrote to Sultan Abdulhamid II that the Muslim life under the non-Muslim rule is intolerable and thus the *devlet* must allow any Muslim to immigrate if he/she wished (al-Arnaut, 1994, 248).

Migrations from Bosnia and Herzegovina during the 1880s roused the *ulema's* concerns about the future of the Muslim community in Bosnia. The religious representatives realized the migrations from Bosnia are endangering the *vatan* and not the *din* (Islam), as migrations and depopulation would lead to the loss of the *vatan* (al-Arnaut, 1994, 248). Among the most prominent scholars of this time who were against the *hijra* and whose views were published in the newspaper *Vatan,* which was published in Sarajevo from 1884 to 1897, were Muhamed Emin Hadžijahić (d. 1892) and Mehmed Teufik Azapagić (Hasani 2012, 102-107). For instance, as to counter negative trends of the migrations Hadzijahić presented his views within patriotic, national and sacred perspectives. In his attempt to deal with the conditions that forced Muslims to migrate he stated

Shouldn't we love our homeland! Is there anything more sacred and important from the faith (*Din*) and homeland (*Vatan*)…there are our countrymen (citizens) who do not think about consequences and who have not felt the sufferings of this world and thus think that the migration is lawful…*don't they think that migrations could* (emphasis added) shake and eventually destroy the foundations of Islam in Bosnia… (see Spahić & Lavić, 2013, 104-106; Kemura, 1970, 438-443; Pelidija, 2007, 17; Zgodić, 2003, 28-40).

Being a judge and then *mufti* of Tuzla, Azapagić viewed the *hijra* or migration of Bosniaks as a continuous depopulation of Bosnia and Herzegovina. He was especially concerned with different religious interpretations that encouraged *hijra* or migrations. Traditionalists were simply using the pattern of interpretation by considering the Prophet's *hijra* from Mecca to Medina. He saw this as a challenge, both from depopulation and extinction of Bosniaks from Bosnia and Herzegovina and from the religious point of views as there were different interpretations of *hijra* among the Muslims. He began exploring and analyzing rulings that supported migrations or *hijra* by examining the Holy Qur'an, the Tradition of the Prophet and the views of the Muslim scholars. He was especially interested in placing the conception of *hijra* into historical and socio-political contexts.

Azapagić wrote his *Treatise* in Arabic language, demonstrating his religious and scholarly knowledge in the religion of Islam. Upon the completion the *Treatise* it was accorded and recommended for the publication by the Council of *Ulama* in Sarajevo. A shorter version of the *Treatise* was published in Turkish language as to make it available for wider reading audience. The *Treatise* was published in 1886. The *Treatise*, written on 38 pages, consists of three main parts such as 1) definition and conception of *hijra* based on the Tradition and the views of the main Muslim scholars; 2) conception of *dar al-harb* and *dar al-Islam* and their characteristics; 3) the conception of *fath* (opening) and a comparison of Prophet's *hijra* from Mecca to Medina and the Bosniak's *hijra* from Sarajevo to Istanbul. Azapagić began his *Treatise* with praise to God who granted His Messenger safe return to Mecca and blessings upon the Prophet Muhammed who said "love for the country is a part of faith," and "a *muhajir* is the one who avoids what Allah has forbidden" (Lavić, 1990b, 197).[1]

In his analysis of the conception and meaning of *hijra* Azapagić argued that *hijra*, as migration from one country to the other, was a religious duty before the conquest of Mecca but after the conquest this command was abrogated with the the *Tradition* of the Prophet in which he stated "There shall be no migration after the opening (of Mecca)." However, Azapagić argued that the *hijra* or migration as such was not abolished but instead the primarily aim of *hijra* was to be on the straight path, the path of goodness and righteousness Then, Azapagić made clear interpretation of the *Tradition* regarding migration from fear, persecution, poverty and paganism, arguing that such migration is not in essence obligatory but should be considered as a tool for the protection and preservation of the religion. He cited Tradition "*muhajir* is someone who abstains from what Allah forbids," and similar Traditions as to argue that migration is permissible only with clear intention for preserving and protecting the religion. Thus, whoever lives in a country where his religious freedoms are granted and he/she migrates, such *hijra* is because of this-worldly realms of life (Lavić, 1990b, 198-202). As explained in the above, different definitions of *hijra* left the room for its misuse and encouragement to make *hijra*. For instance, some groups in Egypt misused the conception of *hijra* by arguing that the Muslims should migrate from majority-Muslim country if the religion of Islam is not fully implemented.

Then, Azapagić accepted traditional Hanafi School of Law definitions of *dar al-harb* and *dar al-Islam*. According to him *dar al-harb* is the country of disbelievers with whom Muslims do not have a peace treaty." Azapagić also explained three cases when *dar al-Islam* becomes *dar al-harb*. He argued that *dar al-harb* has the potential of becoming *dar al-Islam* as long as religious practices like Friday prayer, Eid prayers, and congregational prayers in the mosque, prayer announcing and other religious freedoms are granted and performed, even though the country is ruled by the non-Muslims. Thus, someone can be a Muslim even if he/she lives in a country that is not based on the Islamic principles (Lavić, 1990b, 202-208; Hasani, 2012, 103-105; Lavić, 1996a, 129).

In the last part of the *Treatise* Azapagić argued that one cannot compare the Prophet's *hijra* from Mecca to Medina and Bosniak's *hijra* from Bosnia to Istanbul. The Prophet's *hijra* was a clear God's directive and it was the migration from fear and weaknesses to reconsolidation and mobilization as to undertake opening of Mecca. On the contrary, *hijra* from Bosnia and Herzegovina would be running away from the state where the religion of Islam was strongly rooted and was strongly practiced in the past several centuries. Thus, *hijra* or migration from Bosnia and Herzegovina would further weaken the position of the religion of Islam. He based his arguments on the simple statement "one must abide by the norms of one's own time" (Hasani, 2012, 103-105; al-Arnaut, 1994, 249-250).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

CONCLUSION

This paper clearly pointed to the significance of the study of history as a whole, whereby different historical events are interrelated and interconnected. In this regard, understanding of the Ottoman-Russian War (1877-1878), requires analysis and understanding of other historical events that predated and postdated this particular war. The Berlin Congress (1878) and occupation of Bosnia and Herzegovina were but direct effects of different historical events that were taking place in the Balkans and Asia. In particular, the Berlin Congress caused the Bosniak migrations to Anatolia and significant socio-political, religious, economic and demographic changes in Bosnia and Herzegovina. On the other hand, the 19th century events contributed towards greater Russian and Austro-Hungarian expansionist influence in the Balkans, including the rise of Serbo-Croatian nationalism. In this regard, Bosnia and Herzegovina was positioned at the crossroads and the fault lines of the emerging world order.

The occupation of Bosnia and Herzegovina in 1878 affected serious political, administrative, social, economic and military changes and transformations. The Bosniak political and intellectual elites had to reassess the meanings of *devlet* (state), *din* (religion) and their very survival in the new world. These and similar questions provoked the debates about the *hijra* or migration of Bosniaks from Bosnia to Anatolia. Although the first migrations were low in their intensity, including intellectuals and high state officials, the religious scholars began to clarify and explain the questions of migration. They especially had a problem to explain the Muslim living under the *dar al-harb* i.e., new socio-political and constitutional position of Bosnia and Herzegovina provoked migrations. In this regard, Mehmet Tevfik Azapagić felt obliged to write the *Treatise* as to explain why and under what conditions migration of Bosniaks from Bosnia to Anatolia is lawful. He was especially concerned with provisional explanations of the meaning and the conception of migration by some religious circles that made migration obligatory upon the Muslims. His ideas were also published in the newspaper *Vatan* in which almost all articles encourage Bosniaks not to leave their homeland except if the conditions are unbearable, being threat to the religious existence. Azapagić was among the most progressive Muslim scholars who developed new interpretation of *dar al-harb*, arguing that if our lives, religion, property and honor are secured we shall stay in the country regardless who rule it Muslims or non-Muslims. Thus, he raised the questions of the freedom of religion, national identification, public order, and security of property, protection and equality before the law. In effect, he was arguing that Bosniaks should ensure that these rights are granted within new state-structure, which as such does not justify migrations to Anatolia. In his letters, Azapagić argued that those who migrate from their homeland should be ready to encounter with numerous hardships and difficulties in the foreign land, including the language, climate and life conditions. In addition, Azapagić articulated in general the problem of depopulation and demographic changes within the country and their repercussions to the future of the country, arguing that cities like Trebinje, Livno and Cazin will be eventually deserted. Finally, Azapagić's *Treatise* could serve as a retrospection of depopulation of Bosnia and Herzegovina during 1878-1918 and depopulation that started due to the war in 1992 but which continues until today.

REFERENCES

1. Abou El Fadl, Khaled. 2000. "Striking a Balance: Islamic Legal Discourse on Muslim Minorities." In Yvonne Yazbeck Haddad & John L. Esposito. (Eds.). *Muslims on the Americanization Path?* Oxford: University Press.
2. Albrecht, Sarah. 2018. *Dar al-Islam Revisited: Territoriality in Contemporary Islamic Legal Discourse on Muslims in the West*. Leiden and Boston: Brill.
3. Al-Arnaut, Muhamed Mufaku. 1994. "Islam and Muslims in Bosnia 1878-1918: Two *Hijras* and Two *Fatwas*." *Journal of Islamic Studies*. Vol. 5, No. 2: 242-253.
4. Bandžović, Safet. 2006. *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku.* Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

5. Cvijić, Jovan. 1910. "O iseljavanju bosanskih muhamdanaca." *Srpski književni glasnik.* Vol. XXIV, No. 12.
6. Donia, Robert. 1981. *Islam under the Double Eagle: The Muslims of Bosnia and Herzegovina. 1878-1914*. Boulder: East European Monographs.
7. Ekmečić, Milorad. 1977. *Istorijski značaj ustanka u Bosni i Hercegovini 1875-1878*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
8. Hasani, Mustafa. 2012. "Stavovi uleme o šerijatskopravnom status Bosne i Hercegovine pod Austro Ugarskom upravom." *Zbornik Radova Fakulteta Islamskih nauka u Sarajevu*, No. 15: 91-114.
9. Imamović, Mustafa. 1976a. *Pravni položaj* i *unutrašnjo-polittčki razvitak BiH od 1878-1914* Sarajevo: Svjetlost.
10. Imamović, Mustafa. 1997c. *Istorija Bošnjaka.* Sarajevo: Preporod.
11. Imamović, Mustafa. 2003b. *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Magistrat.
12. Karčić Fikret. 2014. *Muslimani Balkana: "Istočno pitanje" u xx. vijeku*. Sarajevo: Centar za napredne studije.
13. Karpat, H. Kemal. 2002. *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays*. Leiden, Boston, Koln: Brill.
14. Karpat, H. Kemal. 1990. "The *Hijra* from Russia and the Balkans: The Process of Self-Definition in the Late Ottoman State." In Dale Eickelman and James Piscatori (Eds.). *Muslim Travellers. Pilgrimage, Migration and the Religious Imagination*. Berkeley: University of California Press.
15. Kapidžić, Hamdija. 1958. *Hercegovački Ustanak 1882 Godine*. Sarajevo: Veselin Masleša.
16. Karić, Amir. 2015. *Myth of Bosniak Pan-Islamism*. Sarajevo: Center for Advanced Studies.
17. Kemura, Ibrahim. 1970. "Dva patriotska apela bosanskih muslimanskih prvaka IZ prvih godine austro-ugarske okupacije." *Glasnik.* Vol. 9-10: 438-43.
18. Lavić, Osman. 1996a. "Iseljavanje Bošnjaka muslimana iz Bosne i Hercegovine za vrijeme Austro Ugarske vladavine i risala Mehmeda Teufika Azapagića." *Anali GHB*, XVII-XVIII: 123-130.
19. Lavic, Osman. 1990b. "Mehmet Teufik Azapagić: Risala o hidzri." *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*. Vol. XV-XVI: 179-222.
20. McCarthy, Justin. 1995. *Death and Exile. The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821–1922.* Princeton, New Jersey: The Darwin Press Inc.
21. Pelidija, Enes. 2007. "Dr. Muhamed Hadzijahić – dostojan nastavljač porodične tradicije." *Znakovi Vremena*. Vol. 10, No. 38: 10-35.
22. Rashid Rida, Muhammed. „Al-Hijrah wa hukm muslim busna fiha." *Al-Manar*. No. 12: 410-415
23. Sancaktar, Caner. 2012. "Historical Construction and Development of Bosniak Nation." *Alternatives: Turkish Journl of International Relations*. Vol. 11. No. 1: 1-17.
24. Spahić, Mustafa and Lavić, Osman. 2013. *Reis Mehmed Teufik efendija Azabagić*. Sarajevo: Dobra knjiga.
25. Šabanović, Hazim. 1973. *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*. Sarajevo: Svjetlost.
26. Zgodić, Esad. 2003. *Bosanska politička misao: Austrougarsko doba*. Sarajevo: DES.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(25)

Doç. Dr. Nurlane MUSTAFAYEVA*

YENİ KAFKASYA DERGİSİNDE KAFKASYA HALKLARININ MÜNASEBETLERİ MESELESİ

THE QUESTION OF THE CAUCASUS PEOPLE'S VISION IN THE NEW CAUCASUS MAGAZINE

ÖZ

Çarlık Rusya'sının 1917 yılında çöküşüne müteakip Kafkasya halkları ilk olarak milli özerklik isteklerini, daha sonra bağımsızlık ilkelerini savunmuşlar. Çarlık Rusya'sının sömürgecilik siyasetine karşın mücadele, bu halkları aynı amaçlar uğruna birleştirmişti. Birlik ve beraberlik ortamında Kafkasya halkları özgürlük kazanmanın yanı sıra, bağımsız devletçilik arzularını da gerçekleştirmişlerdi. Fakat bu bağımsızlık süresi çok fazla sürmemiş, Bolşevik yönetiminin işgaline maruz kalmıştı. İşgalden sonra Kafkasya halkları kendilerinin ulusal devletçiliği uğruna mücadelesini vatanda gizli şekilde ve muhacerette ise çeşitli şekillerde devam ettirmiştir. Kafkasya cumhuriyetlerinin çöküşüne müteakip Bolşevik işgaline karşın mücadele başlamıştı. Kafkasya halklarının milli mücadelesini kapsayan bu ülkünün gerçekleşmesi için belirli zaman ve hazırlık süreci gerekmişti.

Kafkasya halklarının karşılıklı ilişkileri meselesi 20. yüzyılın 20'li yıllarında Türkiye'nin Azerbaycan muhaceret matbuatında da önemli yer tutmuştur. Söz konusu sorunsal, sunulan bu makalede İstanbul'da yayımlanmış "Yeni Kafkasya" dergisinin yazıları doğrultusunda araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhaceret Matbuatı, Kafkas Evi, Milli Özgürlük Harekâtı, "Yeni Kafkasya".

ABSTRACT

Following the collapse of Tsarist Russia in 1917, the peoples of the Caucasus first advocated national autonomy, then the principles of independence. In spite of the colonial policy of Tsarist Russia, the struggle united the peoples for the same purposes. In the unity and solidarity environment, the peoples of the Caucasus, as well as the liberation of independence, had also fulfilled their desire for independent statism. But this period of independence did not last much, and was subject to the occupation of the Bolshevik administration. After the occupation, the peoples of the Caucasus maintained their struggle for their nationalism in a secret manner and in immigration in various ways. The struggle against the Bolshevik occupation began after the collapse of the Caucasus republics. For the realization of this nation, which included the national struggle of the peoples of the Caucasus, a certain period of time and preparation was necessary.

The issue of mutual relations of the Caucasus in the 20th century 20s in Turkey's immigration documents do Azerbaijan has held an important place. In this article, the problematic subject is being investigated according to the writings of the "New Caucasia" magazine published in Istanbul.

Keywords: *Emigration Press, Caucasian House, National Liberation Movement, "New Caucasia".*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Kafkasya halkları arasında münasebetlere dair meselelerin çözümünde ve "Kafkas Evi" düşüncesinin ve hedefinin yayılmasında Memmed Emin Resulzade'nin girişimi ve editörlüğü ile İstanbul'da yayın hayatını sürdürmüş "Yeni Kafkasya" dergisi önemli katkıda bulunmuştur.

"Yeni Kafkasya" Türk Dünyasında ilk cumhuriyet olan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu, cumhurbaşkanı Mehmet Emin Resulzade tarafından 1923–1927 yıllarında İstanbul'da 95 sayısı yayımlanarak, Azerbaycan'ın milli istiklal davasını savunmuştur [Resulzade 2017] [Yeni Kafkasya 2018].

Bununla ilgili Azerbaycan milli mücadele önderlerinden biri olan Mirza Bala Mehmetzade: "Yeni Kafkasya böyle bir milli imanla işe başlayarak Azerbaycan, Kafkasya ve asri Türklerin milli istiklal davasını tanıtmaya girişmiş ve Türkiye efkârı umumiyesini hazırlamaya başlamıştı" yazmıştır [Mehmetzade 1991, s 174].

KAFKAS EVİ DÜŞÜNCESİ

Dergi, ilk sayılarından itibaren yalnızca Azerbaycan Türklerinin değil, genellikle Kafkasya halklarının kürsüsü rolünü oynadı. Derginin birinci sayısında "Azeri" imzasıyla M. E. Resulzade "Ateş Çalan Promete" adlı program nitelikli makale yayınlatarak, "Kafkasya Kafkasyalılarındır" sloganıyla Kafkasya halklarını birleştirmek idelerini ortaya attı. Kafkasya halklarının özgürlüğünü temin edecek gücün "Rus soldatının kıyafetindeki yenilik olamaz" diyen müellif bu coğrafyanın halklarının hürriyetini ön görerek, böyle bir ifade kullanmıştır: "Bugünkü Kafkasya kartal Rusya'sının değilse de, orak Rusya'sınındır, fakat Kafkasyalıların değildir. Azerbaycan, Dağıstan, Gürcistan vücudi millileri kara emperyalizmi temsil eden kartal gagası ile değil, kızıl emperyalizminin alametini teşkil eden çekiçle ezilir ve orakla kesilirse, bundan yeni Kafkasya namına ne fayda hâsıl olur?!" [Yeni Kafkasya 1923/1, s 2].

Birkaç sene sonra muhacirlerin gerçekleştireceği hem Kafkas Evi hem de Promete ülküsünün ilk çizgileri sözü giden makalede ifade edilmiştir. Makalede Hazar Denizi sahilinden semalara doğru yükselen ateş Yunan esatirinin kahramanı Promete'ye benzetilir. "Promete" idesinin ilk teşebbüsü Başkurdistan muhaciri Profesör Ahmet Zeki Velidi Togan'a ve Memmed Emin Resulzade'ye mahsustur. Henüz 26 Temmuz 1923 tarihinde yayınlanmış "Yeni Kafkasya" mecmuasının birinci sayısında M. E. Resulzade Zeus'un Promete'yi Kafkas dağlarına zincirlemesini ve kartalın onun ciğerlerini her gün yırttığını Azerbaycan'ın, aynı zamanda Kafkasya'nın mevcut siyasal durumu ile çağrıştırmıştır.

"Yeni Kafkasya" dergisinin materyalleri çeşitli olduğu gibi, onun coğrafyası da zengin idi.

Dergide Kafkasya halklarına ait hem haberler hem de siyasal, toplumsal içerikli makaleler hem de edebi metinler yer almıştır.

İlk sayıda "Gürcü" imzası ile "Gürcistan'da Vaziyet" adlı makale yayınlanmıştır. Makalede Azerbaycan'ın işgalinden dokuz ay sonra Rusya tarafından Gürcistan'ın da işgal edilmesi, işgale karşı başkaldırı isyanlarının Rus işgalci ordusunca yatırılması, burada yaşayan Müslümanların birçoğunun Rusya'ya sürgün edilmesinden bahsedilir. Gürcistan'ın ekonomik açıdan da sömürüldüğünü belirten müellif yazmıştır: "Fakat Moskova'dan yağan bela yalnız habislerle idamlara münhasır kalmıyor. İşgalin iptidasından itibaren Rusya'ya vagonlar dolusu Gürcistan serveti taşınmıştır. Ceza desteleri kazaları tarumar etmişlerdir" [Yeni Kafkasya 1923/1, s 10]. Makalede "Kızıl Rusya ordusunun gücü ile kıyaslamada Gürcistan'ın harbi gücü zayıf olsa da, ölümü esarete tercih eden halk, millet, zaferin onların olacağına ümidini hiç zaman kaybetmez" vurgusu yapılmıştır.

Derginin aynı sayısında Kızıl Rusya işgaline maruz kalan Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti hususunda da bilgi verilmiştir. Yazar, Dağıstan'daki işgalin uzun süre devam edemeyeceğini bildirerek bu durumun onları meyus etmediğini, müstakillikten asla vazgeçmeyeceklerini, Dağıstan'da yaşayan halkların (İnguşlar, Çeçenler, Kabardinler, vs) oluşturdukları cumhuriyetlerin onların hakkı olduğunu ve bu vesileyle mücadele yürüteceklerini yazmıştır. Dağıstanlıların ekonomik açıdan kendilerini temin edeceklerinin altını çizen yazar, Bolşeviklerin Kafkasya halklarını parçaladığını bildirmiştir: "Evet, Bolşeviklerin böyle parçalarken tekrar kavuşacaklarını itiraf etmek mecburiyetinde kaldıkları Şimali Kafkasya akvamı tekrar birleşecek ve müttehit bir cumhuriyet hayatını iktisap edeceklerdir. Yakındır o gün ki, tekrar hürriyet güneşi parlayıp Kafkasya

dağlarına inikâs eylesin. Bele mukaddes bir saatin geleceğine biz iman ederiz. Cenabı Hak hululünü teşri etsin!" [Yeni Kafkasya 1923/1, s 13].

"Yeni Kafkasya" sayılarında "Acaristan'da Halk Maarifi", "Dağıstan Haberleri", "Ermenistan Cumhuriyetinde Lisanî Resmi" vb makale ve haberlerde Kafkasya'da vücuda gelen toplumsal-siyasal, eğitim sorunsallarına ilişkin bilgiler yer almıştır. Oysaki Ermenistan hususunda bazı hallerde yazılar verilmiştir. Bunun başlıca nedeni Ermenilerin "Kafkas Evi" ilkesini daima bozmaları idi. "Gürcü Milletseverleri Nasıl Fedayı Can Ediyorlar" başlıklı makalede Gürcistan'da aydınların, maarifperverlerin, subayların milli özgürlük için canlarını feda ettikleri ve birçoklarının Rus kurşununa tuş geldikleri özelinde bilgiler sunulur. Müellif, generallerin, subayların, aydınların isimlerini hatırlatarak, Gürcü halkının Rus işgalinden memleketi kurtarmak amacıyla çok büyük eziyet çektiklerini bildirir. İşgalci ordu onları idam ettiği zaman hatta son hitaplarında Gürcistan'ın bağımsızlığını dile getirerek, "Siz kendiniz çok güzel biliyorsunuz ki, bizler haydut değiliz. Biz Vatan uğruna ölürüz. Yaşasın Gürcistan!" [Yeni Kafkasya 1923/2, s 9] diye kurşuna dizilenler ölmekten korkmadıklarını, ölümlerinin Gürcistan zaferinin rehini olduğunu beyan ediyorlardı. Pankratov gibilerinin sürecin karşısını alamayacağı bildirilirdi: "İşte, Gürcü vatanseverleri bu suretle mahvoldu. Onların helaki tüm Gürcistan'da derin bir tesir uyandırdı. Milletin muhabbetiyle muhat kahramanların hatırası ebedi olarak Gürcü milletinin hissiyatında mahfuz bulunacaktır" [Yeni Kafkasya 1924/9, s 10].

Kuzey Kafkasya'da Bolşeviklerin türettikleri vakalar hususunda "Yeni Kafkasya"nın sayfalarında sık sık malumatlar verilmiştir, burada yaşayan halkların birliğine çağrılar yapılmıştır. Bu tür makalelerin büyük önemi var idi. Zira kendisini işçi-köylü hükümeti adlandıran Bolşevik yönetiminin içyüzünü açmak gerekirdi. "Şimali Kafkasya'da Bolşeviklerin Söyledikleri ve Yaptıkları" makalesi bu bakımdan büyük önem arz eder. Nitekim makalede Bolşeviklerin vaatleri ile emellerinin bağdaşlaşmadığına ilişkin çoklu kanıtlar sunulmuştur. Müellif gösterir ki, Bolşeviklerin bir vakit söyledikleri ile şimdi söyledikleri ve emelleri tamamıyla birbirinin zıddıdır. Bolşeviklerin milletlerin kendi kendisini yönetmesi hakkında verdikleri beyanatın bu gün zıddını hayata geçirmeleri meselenin mahiyetini açıyordu. Bu siyasetin bariz örneği Kuzey Kafkasya'nın idare olunması idi. Farklı zamanlarda Kuzey Kafkasya halklarının özyönetimini savunmuş Bolşevikler, şimdi büsbütün başka şeyler konuşuyorlardı. Makaleden: "Bolşevikler, Denikin ile olan mücadelelerinde Kuzey Kafkasya yiğit nüfusunu kendilerine yandaş etmek ve mücadelelerde iştirak ettirmek için hariciye vekili Çiçerin adına Kafkasya dağlılarına hitaben neşrolunan beyannamede milli istiklal vaat ettiler. Sonra bu hak, şimdi Sovyetler İttifakı reisliğinde bulunan doktor Nerimanov'un Dağıstan şeyhi Necmeddin Molla'ya yazdığı hususi mektubunda da vaat edilirdi. Nihayet, general Denikin'in idare ettiği umumi irtica harekâtı tenkil ve imha edildi" [Yeni Kafkasya 1924/9, s 12].

"Yeni Kafkasya"da bazen kısa haberlerle Kafkasya'da vuku bulan olaylar anlatılmıştır. Bu tür haberlerden temel amaç, ülkede muhalif yönlü güçlere karşın terör ve hapis tehlikesini muhacirlerin, dış haberleşme araçlarının dikkatine eriştirmekten ibaret idi. Söz konusu haberleri onlar kendilerinin itibarlı kanalları aracılığıyla alıyorlardı. Çünkü Bolşevik matbuatı her şeyi gizli tuttuğu için ilgili haberler basına çıkarılmıyordu. Gürcistan'dan verilen bir haberden: "Alınan malumata nazaran son günlerde Çeka tarafından Tiflis'te birçok tevkifat vaka olmuştur. Bu meyanda meşhur Gürcü hadimlerinden Menşevik fırkasının be-nam azasından sabık Gürcü nazırlarından Homeriki de hapse alınmıştır. Homeriki'nin tevkifi çok mühim heyecan ve tesir doğurmuştur" [Yeni Kafkasya 1923/1, s 13]. Birkaç gün sonra ise dergi Homeriki'nin hangi ortamda hapis olunmasını "Gürcistan'da Teyikat" adlı makalede geniş şekilde ışıklandırmıştır. Malum oldu ki, Homeriki Gürcistan'ın bağımsızlığı devrinde toprak ıslahatı hakkında kitap yazmış ve yasal şekilde onu Fransız diline tercüme ettirip bastırmıştır. Lakin Bolşeviklerin gelişinden sonra bu süreç yasaklandı. Makalede Çarlık Rusya'sına karşın mücadeleye kalkışan Homeriki'nin şimdi de Bolşevik istilasına karşın mücadele yürüttüğü ve Bolşeviklerin onu tutuklamak için çok çalıştıkları bildirilmiştir.

"Acaristan'da Rus Bolşevikleri" makalesinde anlatılmıştır ki, 1921 yılında Moskova'da Rusya-Türkiye mukavelesi imzalanırken Rus Bolşevikleri Batum ve Acaristan'ı da işgal etmişlerdi. Kendilerini Acarlara yakın gösteren, aslında ise Acar halkının milli hukuklarını bozan Bolşevik ideolojisinin tamamıyla başka bir siyaset yürüttüğüne dikkati çeken müellif yazmıştır: "Yukarıda arz edildiği üzere mukavele mucibince mahalli temellik usulüne riayet olunacak idi. Fakat bu yalnızca kâğıt üzerinde kaldı. Az zaman zarfında araziyi sahibi

aslisinden alıp istediklerine taksim ettiler. Güya millileştirdiler. Bu vecihle Acara'da ziraatı mahıv ve harap ettiler" [Yeni Kafkasya 1923/6, s 16].

"Kafkasyalı" imzası ile yayınlanan "Neft, Rusya ve Mavera-yi Kafkasya Cumhuriyetleri" makalesinde Bolşeviklerin Azerbaycan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya'da yürüttükleri gaz ve petrol siyasetinin içyüzü açıp gösterilir. Rusya'nın Birinci Dünya muharebesinden önce ve sonra gaz hâsılatını kıyaslayan müellif, yerel ahalinin petrol ve gaz ihtiyaçlarının gittikçe artmasına dikkat çekmiştir. Şu siyasetin altında Rusya'nın Güney Kafkasya iddiasının gizlendiğini bildiren müellif: "Azeri gazı olmayınca Rusya'nın yaşamayacağına dair teraneler, ne şekilde olursa olsun, istilacı Rusya'nın maksatlarını gizletmeye yarayan maskelerdir. İktisadi hususta Rusya hiç bir zaman Azerbaycan neftçiliğinde müfit bir uzuv olmamıştır. Harbi umumi bidayetine kadar bu yolda serf edilen sermayenin yüzde doksanı ecnebilere ait bulunmuştur" yazmaktadır [Yeni Kafkasya 1923/5, s 8].

"Yeni Kafkasya" dergisinde Kafkasya'da yayımlanan Komünist yanlı gazetelerdeki materyallere de yaklaşım ifade edilmiştir. Burada yürütülen tebligatın yalan olduğu kanıtlanarak, Bolşevik ideolojisinin asil mahiyeti açılıp gösterilmiştir. Azerbaycan'da "Kommunist", "Bakinskiy Raboçiy" (Bakü işçisi), Gürcistan'da "Zarya Vostoka" (Şark'ın şafağı) gazetelerindeki, ayrıca Kuzey Kafkasya'da yayımlanan gazetelerdeki, hatta Moskova'nın "Pravda" (hakikat) gazetesindeki tebligat, esaslı kanıtlarla tekzip edilirdi. Kafkasya Bolşevik matbuatında giden makalelerdeki rakamların sahteliği, birbirine zıt fikirleri ifade etmesi tahlil edilerek eleştiriliyordu. Bu tür Bolşevik yalanları daha çok Bakü'de, Tiflis'te ve Moskova'da yapılan konferanslarda ortaya çıkmaktaydı.

"Yeni Kafkasya" dergisinde "Kafkas Evi" düşüncesi muhaceret edebiyatını da etkilemişti. Dergide bu özelde şiirler ve hikâyeler de yer almıştır. Söz konusu şiir ve hikâyelerde Azerbaycan halkının milli istiklal duyguları ifade edilmekle, Kafkasya halklarının kardeşliği ve birlikte mücadele azmi de ifade edilmiştir. Önemlidir ki, bu şiirlerin birçoğunda Kafkasya halklarının dostluğu konu edinmiş, onların milli mücadele azmi şiirsel coşkuyla yansıtılmıştı. Gültekin'in "Kafkas Türküsü" başlığıyla yayınlanmış "Gürcü Kardeş" şiirinde iki halkın aynı amal ve ülkü uğruna mücadelesinde birlik, beraberlik mesajları verilir [Yeni Kafkasya 1924/13, s 9].

SONUÇ

Dolayısıyla, "Yeni Kafkasya" dergisinin ana içerik hattı Azerbaycan ve istiklali olsa da, toplumsal-siyasal, edebi-kültürel bir dergi olarak Kafkasya konusunu da sıkça ele almıştır. Bu vesileyle müellifler anlıyorlardı ki, bu halkların birbirini desteklemesi onların gelecek istiklalini da sağlayacaktır. Ona göre de dergide "Kafkas Evi" düşüncesi hem toplumsal-siyasal hem edebi açıdan daim dikkat merkezinde tutulmuştur, bununla da halkların birliği için yeniden istiklale erişeceklerine inam ifade edilmiştir. Böylece, Kafkasya halklarının milli mücadelesini kapsayan "Kafkas Evi" düşüncesinin gerçekleşmesi için hazırlık sürecini "Yeni Kafkasya" dergisi üstlenmiştir. Bunun başlıca sebebi sömürgeciliğe karşı mücadelede Kafkasya halklarının aynı maksat ve hedef uğruna mücadelesi idi. Kafkasya halkları kendilerinin ulusal devletçilik uğruna mücadelesini vatanda ve muhacerette bu veya diğer şekilde devam ettirmişler. Derginin çeşitli sayılarında Azerbaycan, Gürcistan, Dağıstan, Acaristan, vb halkların ülkede ve muhacerette yürüttüğü mücadele ile ilgili makaleler yazılmıştır. Dergide "Kafkas Evi" paradigması hem toplumsal-siyasal hem edebi-sanatsal yönden daim dikkat odağında saklanmıştır, bununla da halkların birliği sayesinde yeniden istiklale erişeceklerine inam ifade edilmiştir. Makale ve haberler istiklal düşüncesinin yaşatılmasında önemli rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

1. Mehmetzade M. B. 1991. Milli Azerbaycan Harekâtı". Ankara, Azerbaycan Kültür Derneği yayınları.

2. Resulzade M. E. 2017. Yeni Kafkasya Yazıları (1923–1927). Yayına hazırlayanlar Yavuz Akpınar, Selçuk Türkyılmaz, Yılmaz Özkaya. Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları.

3. Yeni Kafkasya 1923 sayı 1: Azeri, "Ateş Çalan Promete".

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. Yeni Kafkasya 1923 sayı 1: E. Çelik, “Şimali Kafkasya Cumhuriyeti”.
5. Yeni Kafkasya 1923 sayı 1: Gürcü, “Gürcistan'da Vaziyet”.
6. Yeni Kafkasya 1923 sayı 2: Gürcü, “Gürcü Milletperverleri Nasıl Fedayı Can Ediyorlar”.
7. Yeni Kafkasya 1923 sayı 2: Gürcü, “Şimali Kafkasya'da Bolşeviklerin Söyledikleri ve Yaptıkları”.
8. Yeni Kafkasya 1923 sayı 5.
9. Yeni Kafkasya 1923 sayı 6: “Acaristan'da Rus Bolşevikleri”.
10. Yeni Kafkasya 1924 sayı 13: Azerbaycanlı Gültekin, “Gürcü Kardeş”.
11. Yeni Kafkasya 1924 sayı 9: Kafkasyalı, “Neft, Rusya ve Mavera-yi Kafkasya Cumhuriyetleri”.
12. Yeni Kafkasya 2018. Dört Ciltte. Hazırlayanlar Yavuz Akpınar, Selçuk Türkyılmaz, Yılmaz Özkaya. Ankara, Teas Press yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(26)

Doç. Dr. Aynurə YƏHYAYEVA Yusif kızı[87]

AZƏRBAYCANDA SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İNVESTİSİYA CƏLBEDİCİLİYİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ
AZERBAYCAN'DA ENDÜSTRİYEL İŞLETMELERİN YATIRIM ÇEKİCİLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ YÖNLERİ
THE WAYS OF INVESTMENT INVOLVEMENT IN AZERBAIJAN INDUSTRY ENTERPRISES

XÜLASƏ

Məqalədə müəssisənin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsinin zəruriliyi qeyd edilmişdir. Azərbaycanda sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi istiqamətlərinin araşdırılması mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi ilə bağlı irəli sürülən təklif və tövsiyələr irimiqyaslı investisiya layihələrinin reallaşdırılmasına əlverişli şərait yaradar.

Açar Sözlər: sənaye, müəssisə, investisiya, vergi, kredit, qiymətli kağızlar, istehsal, stimullaşdırma, səmərəlilik.

JEL Kodu: O14.

ÖZ

Makale, işletmenin yatırım çekiciliğini artırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Azerbaycan'da sanayi işletmelerinin yatırım çekiciliğinin araştırılması önemli bir görev olarak görülmektedir.

Endüstriyel işletmelerin yatırım çekiciliğini artırmaya yönelik tavsiye ve öneriler, büyük ölçekli yatırım projelerinin uygulanması için elverişli koşullar yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: endüstri, işletme, yatırım, vergi, kredi, menkul, üretim, verimlilik.

JEL Kodu: O14.

ABSTRACT

The necessity of rising investment of enterprise was mentioned in the article. The rising ways of investment involvement in Azerbaijan industry enterprises was also assigned here.

The suggestion and offers about the rising of investment involvement makes profitable conditions for investment

Keywords: *industry, enterprise, investment, tax credit, loan, production, stimulization, profitable*

JEL Code: *O14.*

[87] **Azərbaycan Respublikası, Sumqayıt Dövlət Universiteti, İqtisadiyyat və idarəetmə fakültəsinin dekanı, dosent; Sumqayıt/AZERBAYCAN; E-posta: ilqarosmanov1975@mail.ru**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Milli iqtisadiyyatda baş verən proseslər, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayan sənaye müəssisələrinin daxili və xarici bazarlardakı mövqeyini möhkəmləndirmək üçün daha ciddi iqtisadi islahatların keçirilməsini, bu sahədə qarşıda duran bir çox mühüm problemlərin həllini və həmin subyektlərin səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün əlverişli mühitin təmin olunması məsələsini aktuallaşdırır. Dünya ölkələrinin təcrübəsində olduğu kimi, Azərbaycanda bazar iqtisadi münasibətləri təkmilləşməkdə, ölkə iqtisadiyyatına daxili və xarici mənbələr hesabına investisiya cəlbinə tələbat artmaqdadır. Müasir və perspektiv dövr baxımından ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı, qəbul olunan dövlət proqramlarının icrası bu mühüm amillə sıx bağlıdır. Məhz bu baxımdan Azərbaycan Respublikasında investisiya fəallığının artırılması bu sahədə qəbul olunan hüquqi-normativ sənədlərin təkmilləşdirilmə zərurətini gündəmə gətirməkdədir. Bu baxımdan, sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi istiqamətlərinin tədqiqi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin təmin edilməsinin zəruriliyi

Müasir tədqiqatlar göstərir ki, investisiya fəaliyyəti müxtəlif maraqlara toxunan bir proses olub, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına təsir edən başlıca amillərdən biridir. Azərbaycan Respublikasında biznes-işgüzar və investisiya mühitinin inkişafında vergi qanunvericiliyinin rolu xüsusi zərurətdən çıxış edir. Ölkədə Vergi Məcəlləsinin beynəlxalq tələblər baxımından əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməsi, bu sahədə mütərəqqi vergi standartlarının qəbulu, vergi qanunvericiliyinin sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin şəffaflaşdırılmasına və stimullaşdırılmasına yönəldilməsi ölkənin iqtisadi inkişafının qarşısında duran mühüm problemlərdən biri sayılır. Sənaye və istehsal sahələrinə aid olan müəssisələrə investisiya qoyuluşlarını artırmaq üçün ilkin olaraq, ölkənin Vergi Məcəlləsinin bir çox maddələrində mövcud olan ziddiyyətlərin aradan qaldırılması, sonradan isə bu sahədə mövcud olan hüquqi-normativ əsasların təkmilləşdirilməsi xüsusi zərurətdən irəli gəlir. İnvestisiya mühiti sahəsində milli maraqlar gözlənilməklə hüquqi, iqtisadi, vergi, maliyyə-kredit sahəsində olan qanunvericilik bazasını da beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla təkmilləşdirmək öz əhəmiyyətliliyi ilə çıxış etməkdədir [4].

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında" 2016-cı il 16 mart tarixli 1897 nömrəli Sərəncamı birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Strateji Yol Xəritəsi Azərbaycanın iqtisadi inkişafına münbit şəraitin yaradılması üçün maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsini, həmçinin investorların iştirakına dəstək verilməsi məqsədilə qanunvericilik şərtlərini və hüquqi müdafiə məsələlərini əks etdirir. Qlobal çağırışlara cavab verərək birbaşa xarici investisiyaların cəlbi Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatında mövqeyini gücləndirəcək və yüksək gəlirli ölkələr qrupuna daxil olacaqdır. Birbaşa xarici investisiyaların çəkisinin artırılması məqsədilə Azərbaycan birgə iştirak etmək şərtilə kiçik şirkətlər qrupunun hədəf kimi qiymətləndirilməsini də nəzərdən keçirə bilər [1].

Ümumilikdə hazırkı Strateji Yol Xəritəsində ölkə iqtisadiyyatının inkişafının sürətləndirilməsi üçün maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsi baxımından müxtəlif yanaşmalar müəyyən edilmiş, eləcə də hər hansı qurumun təşəbbüsü ilə investorların iştirakının dəstəklənməsi üçün onun hüquqlarının qorunması və qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Məlumdur ki, investisiyalardan istifadə xüsusiyyətləri öz fərqli cəhətləri ilə fərqlənir. Ölkədə istehsal və qeyri-istehsal təyinatlı obyektlər üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların tərkibində istehsal təyinatlı obyektlərin xüsusi çəkisi öz artımı ilə nəzərə çarpır. Xüsusilə, son dövrdə istehsal təyinatlı obyektlərə yönəldilən investisiyalar əsas kapitala yönələn investisiyaların əsas hissəsini təşkil etməkdədir. Həmçinin, iqtisadiyyat sahələri üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların tərkibində sənaye-istehsal sahələri üstünlük təşkil etsə də, bu investisiyaların struktur təhlili göstərir ki, bu sahəyə qoyulan investisiyaların içində mədənçıxarma sənayesinin xüsusi çəkisi daha yüksəkliyi ilə özünü göstərir. Cədvəl 1-dən görünür ki, 2017-cı ildə bütün sənayedə əsas kapitala yönəldilən investisiyaların həcmi 10610,1 milyon manat təşkil etmişdir ki, bunun da 8428,9 milyon manatı və yaxud 79,4%-i mədənçıxarma sənayesinin payına düşmüşdür.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Mədənçıxarma sənayesinə yönəldilən investisiyaların 6288,9 milyon manatı və yaxud 74,6%-i xarici investisiyaların, 2140,0 milyon manatı və yaxud 25,4%-i daxili investisiyaların payına düşmüşdür.

Cədvəl 1.
Sənayedə əsas kapitala yönəldilən investisiyalar, milyon manat [10]

	2013	2014	2015	2016	2017
Bütün sənaye	**7500,0**	**7640,0**	**8500,0**	**9950,0**	**10610,1**
Xarici investisiyalar	3996,0	4269,0	5742,0	7351,0	6989,5
Daxili investisiyalar	3504,0	3371,0	2758,0	2599,0	3620,6
Mədənçıxarma sənayesi	**5095,0**	**5948,0**	**7145,0**	**8577,0**	**8428,9**
Xarici investisiyalar	3866,0	4185,0	5514,0	6805,0	6288,9
Daxili investisiyalar	1229,0	1763,0	1631,0	1772,0	2140,0
Emal sənayesi	**888,9**	**644,6**	**482,9**	**424,3**	**652,6**
Xarici investisiyalar	0,2	0,9	16,1	0,0	32,0
Daxili investisiyalar	888,7	643,7	466,8	424,3	620,6
Digərləri	**1515,1**	**1047,4**	**869,1**	**948,7**	**1528,6**
Xarici investisiyalar	129,8	83,1	211,9	546,0	668,6
Daxili investisiyalar	1316,3	964,3	660,2	402,7	860,0

Göründüyü kimi dünya iqtisadiyyatında baş verən böhran da Azərbaycanın sənaye müəssisələrinə investisiya qoyuluşlarına da öz mənfi təsirini göstərmişdir. Bu təsirin nəticələrinin azaldılması üçün investisiya fəallığı, sahibkarlıq və təsərrüfat fəaliyyətinin inkişafı baxımından ölkədə təkmil infrastrukturun formalaşması, bu sahədə qarşıda duran əsas problemlərdən biridir. Xüsusilə, bank, maliyyə-kredit, sığorta, konsaltinq və digər xidmət sahələrinin bu istiqamətdə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, onların eyni zamanda regional inkişaf səviyyəsinin təmin edilməsi mühüm məsələlərdən biri kimi qiymətləndirilməlidir.

Ölkədə yerli sənaye müəssisələrinə investisiyaların cəlbində strateji xarakterli planların müəyyənləşdirilməsi, investisiyanın cəlbi və mənimsənilməsi ilə bağlı mərhələlərin qiymətləndirilməsi qənaətbəxş səviyyədə deyildir. Belə ki, təsərrüfat subyekti investisiyaların cəlbi prosesində strateji təhlillər aparmalı, investisiyanın cəlbinə, mənimsənilməsinə təsir edəcək amillər, mühit haqda zəruri və əhəmiyyətli informasiya bazasını yaratmalıdır. Bu amil təsərrüfat subyektlərinə investisiya cəlbində və mənimsənilməsində pozitiv və neqativ cəhətlərin qiymətləndirilməsinə geniş imkanlar yaradır.

Sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi istiqamətləri

Müasir şəraitdə sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi bir sıra vəzifələrin həllini tələb edir. Hər şeydən əvvəl sənaye müəssisələrində idarəetmənin səviyyəsinin və istehsalın iqtisadi səmərəliliyin yüksəldilməsi hesabına investisiya potensialının gücləndirilməsi zəruridir. Eyni zamanda, amortizasiya siyasətində yeni yanaşmaların işlənməsi və sənaye müəssisələrinin vergi yükünün azaldılması da zəruridir.

Vergi islahatlarının əsas istiqamətlərindən biri əlverişli şəraitin yaradılmasından ibarətdir. Hansı ki, dövlətin köməyi ilə iqtisadiyyatın özəl sektoru vergi yükünün azaldılmasına güzəşt hüququ qazanmağa şərait yaradır. Dövlət tənzimlənməsinin müvafiq mexanizminin ideyası ondan ibarətdir ki, müəssisəyə istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsi hesabına artan mənfəətdən tutulan verginin bir hissəsi qaytarılır. Dövlət tənzimlənməsinin baxılan mexanizmi səmərəli fəaliyyət göstərən bazar subyektlərinin cari gəlirlərinə vergi-qoymada reqressiv şkalanın istifadə olunması deməkdir. Bu bir tərəfdən müəssisələrin investisiya aktivliyinin artırılmasına əlavə stimul yaradır, digər tərfdən isə – sahələrarası zəncirvari qarşılıqlı təsir əsasında investisiya tələbinin artması hesabına "investisiya multiplikatoru" mexanizminin işləməsini təmin edir [7, səh. 95].

Sənaye müəssisələrinin şəxsi vasitələri hesabına investisiyanın genişləndirlməsi onların mülkiyyətinə diferensial vergiqoyma əsasında da mümkündür. Müvafiq yanaşmanın məqsədi əsas fondların strukturunun

yaxşılaşdırılması ilə bağlıdır. Sənaye müəssisələrinin əmlakına vergiqoymanın diferensasiyasının mahiyyəti əsasən bir sıra məqamlarla müəyyən olunur. Belə ki, istehsal aparatının rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması məqsədilə innovasiya texnologiyalarına yatırımlara vergi tətilləri təqdim olunur. Belə yanaşma yalnız əsas fondların aktiv hissəsinə tətbiq olunmada genişlənməlidir. İstismarda olan əsas fondarın aktiv hissəsinə münasibətdə vergiqoymanın aşağı salınmış dərəcələri tətbiq olunur. Balansda olan, fiziki və mənəvi aşınmış əsas fondlara isə yüksəldilmiş vergi dərəcələri tətbiq olunur ki, bu da onların silinməsini genişləndirir. Yüksəldilmiş vergi dərəcələri müəssisənin əmlakının qeyri-istehsal hissəsinə də tətbiq olunur, hansı ki, istehsala istiqamətləndirilmiş investisiyalardan müvafiq istiqamətdə istifadənin qarşısının alınması məqsədi ilə reallaşdırılır.

İnvestisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsinin digər mühüm istiqamətlərindən biri də investisiya vergi kreditlərinin tətbiqi sferasının genişləndirilməsidir. İnvestisiya vergi krediti özündə vergi ödənişinin müddətinin elə dəyişikliklərini əks etdirir ki, bununla təşkilat vergi ödənişində müəyən vaxt ərzində və müəyyən hədd daxilində vaxt qazanır və hesablanmış faiz və kredit məbləğini mərhələlərlə ödəyir. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin investisiya vergi kreditləşdirilməsi metodundan müxtəlif səviyyələrdə büdcə və kontragentlər qarşısında öhdəliyi olmayan sənaye müəssisələri istifadə edə bilər. Bununla yanaşı, sənaye müəssisələrinin investisiya məqsədilə belə kredit almaq hüququndan istifadə etməklə vergi ödənişlərinin yüksəlməsi halında baxılan kredit üzrə müddətin artırılmasının və faiz dərəcələrinin aşağı salınmasının qaydasının müəyyənləşdirilməsi tələb olunur.

Dövlətin investisiya siyasətinin bütün bu tədbirləri müəssisənin şəxsi investisiya potensialının yüksəldilməsinin təmin olunmasına istiqamətləndirilir. Cəlb olunmuş vəsaitlərin və istiqrazlar həcminin artırılması hesabına investisiya imkanlarının artırılmasının da az rolu yoxdur. Belə ki, o da dövlət tənzimlənməsində tətbiq olunan metodların inkişafını tələb edir [3, səh.351].

Real sektora investisiyanın cəlb olunması vasitəsi kimi borc alətlərinin özünəməxsus üstünlükləri vardır. Onların istifadəsi zamanı istiqraza görə faizlərin ödənilməsi bir qayda olaraq məhsulun maya dəyərinə daxil edilir. Müəssisə rəhbərliyi onun üzərində tam nəzarəti həyata keçirə bilir. Öhdəliklərin müddəti və şərtləri əvvəlcədən müəyyən oluduğuna görə isə maliyyə və vergi planlaşdırması asanlaşır. Digər tərəfdən, kreditor sənaye müəssisələrinin mənfəətinin bölgüsündə iştirak etmir. Şübhəsiz müəyyən konkret çatışmazlıqlar da vardır. Belə ki, istiqrazlara görə öhdəliklər daima pul daxilolmalarını tələb edir. Bunun üçün isə etibarlı mənbələr tələb olunur.

İqtisadiyyatın real sektorunun uzunmüddətli investisiyalarla təmin olunmasında qiymətli kağızlar bazarının rolunun artırılması üçün dövlət tənzimlənməsinin məqsədəuyğun tədbirlər sistemi tətbiq olunmalıdır. Qiymətli kağızların emissiyasına verginin azaldılması və investisiya fondlarında paya malik olan şəxsi investorlara vergi güzəştlərinin edilməsi zəruridir. Qiymətli kağızlar bazarında olan investorların gəlirlərinə verginin müəyyənləşdirilməsi və dərəcələrinin tətbiq olunmasında da qayda yaradılmasına ehtiyac duyulur. Bunları emissiya proseduruna, səhmlərin onların qeydiyyata alınmasına qədər əldə olunmasına qoyulan qadağa və onların yerləşdirilməsi dövrünə qədər təkrar bazarda əməliyyatlara icazə alınması da daxil olmaqla aid etmək olar. Qiymətli kağızların dövlət qeydiyyatı proseduru sadələşdirilməsini də məqsədəuyğun hesab etmək olar. Qiymətli kağızlar bazarına əhəmiyyətli təsir müvafiq bazarda işləyən investorlar üçün ciddi və şəffaf uçot standartlarının tətbiqi vasitəsilə mümkündür. Nəhayət, fond bazarında maliyyə alətləri spektirinin genişləndirilməsi üçün zəruri şəraitin yaradılmasında, dövlət istiqrazları bazarının bərpa olunması, ipoteka və digər qiymətli kağızlar bazarının inkişafı da daxil olmaqla çox işlər görmək olar [8, səh.426].

Sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi istiqamətlərindən biri kimi bank kreditləşdirilməsinin rolunu xüsusilə qeyd etmək lazımdır. İnkişaf etmiş sənaye ölkələrində iqtisadiyyatın real sektoruna kredit qoyuluşunun ümumi həcmi ÜDM-un həcmi ilə mütənasibdir. İqtisadiyyatın real sektorunun uzunmüddətli kreditləşməsinin artırılması prosesi bank, sənaye və ticarət kapitalının inteqrasiyası ilə bağlıdır. Qeyd edək ki, belə inteqrasiya prosesi diversifikasiya olunmuş tsiklin obyektiv olaraq formalaşmasına əsaslanır. Belə tsikillər istehsalın bütün əsas mərhələlərini özünə daxil etməlidir. Bilavasitə belə tsikillərin formalaşması maliyyə-sənaye qruplarının formalaşması prosesinin əsasında dayanır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Maddi istehsal sahəsində işləyən sənaye müəssisələrinin maliyyə vəziyyətinin yaxşı olmadığı şəraitdə fəaliyyət qabiliyyətli bankların belə inteqrasiyasının səmərəliliyinin yüksəlməsində rolu əhəmiyyətli artır. Hesab edirik ki, banklar maliyyə-sənaye qruplarına daxil olan müəssisələrə idarəetmənin yaxşılaşdırılmasında, marketinq strategiyalarının seçilməsində və biznes planlaşdırılmasında təsir göstərmək iqtidarındadır [9, səh.301].

Sənaye müəssisələrində üzrə investisiya qoyuluşlarında, onların mənimsənilməsində ciddi regional və sahəvi fərqlər özünü göstərir. İnvestisiya qoyuluşlarının həyata keçirilməsində neft-qaz sektorunun üstünlük təşkil etdiyi və işgüzar mühitin inkişaf etdiyi Bakı-Abşeron regionu daha çox fərqlənir. Banklar üçün regional investisiya qoyuluşları, burada iqtisadiyyatın canlanması üzrə kredit ayırmaları kifayət qədər cəlbedici sayılmır. Bu amil investisiya qoyuluşlarının məqsədəuyğunluğunun müəyyən edilməməsi, bu istiqamətdə zəruri iqtisadi stimullaşdırıcı dəstəyin və hüquqi-normativ bazanın tam təkmil səviyyədə olmaması ilə daha çox bağlıdır. Odur ki, sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi baxımından qeyd etdiyimiz bu amilə də diqqət yetirilməlidir.

Ümumiyyətlə sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi sahəsində dövlətin vahid investisiya siyasəti mühüm əhəmiyyət kəsb edə bilər. Burada potensial investorların aktiv fəaliyyətinə mane olan bütün səbəblər və bunların aradan qaldırılması üçün konkret iqtisadi siyasətin alət və tədbirləri sistemli şəkildə və ardıcıl olaraq öz əksini tapmalıdır. Belə ki:

- ölkədə həyata keçiriləcək institutsional islahatlar və bunların hədəfləndiyi davranışlar, icra müddətləri göstərilməklə aydın formada ictimaiyyətə və potensial investorlara təqdim olunmalıdır;
- əlverişli investisiya mühitinin yaradılması üçün mülkiyyət hüquqlarının formal yox, real olaraq qorunmasını təmin edən mexanizmlər qısa müddətdə tətbiq edilməlidir;
- dövlət tərəfindən biznes yönümlü qərarlarının qəbul edilməsi mexanizmlərinə yenidən baxılmalı və onların quruluşunda dəyişikliklər edilməsi zəruridir. Qərarların qəbulu zamanı ilk olaraq müzakirələrə təqdim olunmalı, onların biznes fəaliyyətinə təsir dərəcəsi qiymətləndirilərək nəticələri ictimaiyyətə çatdırılmalıdır;
- dövlət tərəfindən biznezin gəlir və xərclərinə mənfi təsir göstərə biləcək gizli qərarların qəbuluna yol verilməməlidir;
- dövlətin investisiyaların stimullaşdırılması siyasəti digər iqtisadi siyasətlərlə, o cümlədən, pul-kredit, büdcə-vergi, bank-kredit siyasətləri ilə uzlaşdırılmalıdır;
- investisiya fəaliyyəti ilə bağlı qanunvericilik bazasında dəyişikliklər edilməli və yeni qanunların qəbulu əsaslandırılmalıdır.

İnvestisiya cəlbediciliyinin gücləndirilməsini dövlət investisiyaları istiqamətində də reallaşdırmaq olar. Bunun üçün:

- insan kapitalına investisiya yönəldilməlidir. Belə ki, iqtisadiyyatda insan kapitalı insana yönələn investisiyanın həcmindən asılı olaraq dəyərləndirilir. Dünyada iqtisadi artımın çox hissəsi insan kapitalı hesabına əldə olunub. İnsan kapitalına yönələn xərclərin artması nəticədə ölkələrin daha da inkişaf etməsi mümkündür. Odur ki, bütün səviyyələrdə təhsilin keyfiyyəti yüksəldilməli, təhsil müasir bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğunlaşdırılmalı, ölkədə texniki təhsilin inkişafına diqqət artırılmalıdır;
- dövlət tərəfindən investisiya layihələrinin qiymətləndirilməsi mexanizmləri hazırlanmalı və tətbiq edilməlidir;

Bu istiqamətdə həyata keçirilməsi zəruri olan digər tədbirlərə özəl biznesin inkişafı üçün maliyyə dəstəyinin artırılması, əlavə maliyyə resurslarının cəlb edilməsində dövlətin siyasi səylərinin gücləndirilməsi, yüksək texnologiyaların tətbiqinə, yeni iş yerlərinin açılmasına yönəlmiş investisiyalara yol açılması, sağlam rəqabətin inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmaq kimi tədbirləri də təklif etmək olar.

Beləliklə, sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsinin perspektiv mexanizminə aşağıdakıları aid etmək olar:

- Mərkəzi Bankı tərəfindən müəyyən edilmiş etibarlılıq, kreditlərə görə girov, müəssisənin ödəmə qabiliyyəti kriteriyalarına əsaslanmaqla kommersiya banklarının yenidən maliyyələşdirilməsi;
- dövlət – kommersiya qarışıq maliyyələşməsi mexanizminin tətbiqi əsasında uzunmüddətli investisiya qoyuluşlarının maliyyələşməsi və ya prioritet investisiya layihələrinin büdcə krediti hesabına subsidyalaşması əsasında bank riskinin azaldılması;

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- prioritet investisiya layihələrinin reallaşdırılması üçün cəlb edilmiş şəxsi investisiyalara dövlət zəmanətinin təqdim olunması. Bununla bərabər dövlət zəmanətinin həcmi şəxsi investisiyanın həcmini keçməməlidir.

NƏTİCƏ

Bütün bunlara əsaslanaraq, sənaye investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi baxımından aşağıdakı tədbirlərin görülməsini məqsədəuyğun hesab edirik:

- sənaye müəssisələrinin investisiya təminatının məqsədəuyğunluğu müəyyən edilməli, bu istiqamətdə zəruri iqtisadi stimullaşdırıcı dəstəyin və hüquqi-normativ bazanın tam təkmil mexanizmi yaradılmalıdır;
- sənaye müəssisələrinin investisiya risklərinin dövlət sığortalaşdırma sistemi yaradılmalıdır;
- sənaye müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin yeni təşkilati formalarının inkşafına yardım sistemi yaradılmalıdır;
- sənaye müəssisələrinin investisiya fəaliyyətini və investisiya proseslərini stimullaşdıran vergi güzəştləri praktikasından istifadə edilməlidir;
- vergi güzəştlərinin köməyi ilə sənaye müəssisələrinin gələcək inkişafı üçün fundamental əhəmiyyətə malik elmi-texniki baza hazırlanmalı, beynəlxalq bazar üçün rəqabət qabiliyyətli məhsulların buraxılmasına imkan verən yüksək texnologiyaya malik yeni istehsalların yaradılması stimullaşdırılmalıdır və s.

Bütün bu tədbirlər milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi baxımından əhəmiyyətli ola bilər. Son məqsəd ölkə üzrə iqtisadiyyatın davamlı inkişafını təmin etmək, əhalinin yoxsulluq səviyyəsinin azaltmaq və məşğulluğu təmin etməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında" 1897 nömrəli Sərəncamı. Bakı, 16 mart 2016. 111 s.

2. Əliyev F.B. İnvestisiya layihələrinin təhlili və dəyərləndirilməsi. Bakı, Azər nəşriyyatı, 2003. 128 s.

3. Kuşlin V.İ. Bazar iqtisadiyyatının dövlət tənzimlənməsi. (Rus dilindən tərcünə). Bakı: İqtisad Universitetinin Nəşriyyatı, 2008. 811 səh.

4. Kərimov E.N. Azərbaycanda təsərrüfat subyektlərinin istehsal fəaliyyətinin inkişaf problemləri. Bakı "Elm" nəşriyyatı, 2012. 284 səh.

5. Kərimova T.İ. İqtisadiyyatın investisiya potensialı: formalaşması və istifadə mexanizmləri. Bakı, İqtisad Universitetinin nəşriyyatı, 2008. 225 səh.

6. Məmmədov Ə.C., Seyfullayev İ.Z. Vergi və investisiya. Bakı, Çaşıoğlu, 2013. 376 s.

7. Xodov L.Q. Vergilər və iqtisadiyyatın vergi tənzimlənməsi. (Rus dilindən tərcünə). Bakı: İqtisad Universitetinin Nəşriyyatı, 2008. 291 səh.

8. Şəkərəliyev A.Ş., Şəkərəliyev Q.A. Azərbaycan iqtisadiyyatı: reallıqlar və perspektivlər. Bakı, "Turxan" NPB, 2016. 536 səh.

9. Vəliyev D.Ə. Azərbaycan iqtisadiyyatı. Bakı, Azərbaycan Universitetinin nəşriyyatı, 2010. 428 səh.

10. www.azstat.org - Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin elektron səhifəsi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(27)

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul KARAKAYA[88]; Elif Nur DEMİREL[89]

SAĞLIK ÖRGÜTLERİNDE ÇALIŞAN SAĞLIK YÖNETİMİ MEZUNLARININ İLİŞKİ ve İLETİŞİMLERİ ÜZERİNE BETİMSEL BİR ANALİZ

A DESCRIPTIVE ANALYSIS ON THE RELATIONSHIP and COMMUNICATION OF HEALTH MANAGEMENT GRADUATES WORKING IN HEALTH ORGANIZATIONS

ÖZ

İnsanların temel gereksinimleri denildiği noktada genelde Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisi göz önünde bulundurularak fizyolojik ihtiyaçlardan başlayarak kendini gerçekleştirme ihtiyacına doğru giden bir süreç ortaya konur. Süreçler arasında başka bireylerle tanışma, görüşme, ilişki ve iletişim kurarak sosyalleşme gibi gereksinimlerin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İlişki ve iletişim boyutları bu yönü ile önemli birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuya ilişkin olarak da genel iletişim, ilişki ve çalışma ortamına dair birçok çalışma yapıldığı ifade edilebilir. Ancak sağlık yönetimi mezunları üzerinde yapılan çalışmalara aynı yoğunlukta rastlanmamıştır.

Bu bilgiler ışığında sağlık örgütlerinde çalışan sağlık yönetimi mezunlarının iş ortamındaki ilişki ve iletişimleri üzerinde bir çalışma yapılması düşünülmüştür. Örgütsel yapı içindeki ilişki ve iletişim süreçlerini katılımcıların kendi pencerelerinden değerlendirmeleri istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, insan ilişkileri, sağlık yönetimi, sağlık örgütleri, iş ortamı, sağlık yönetimi mezunları.

ABSTRACT

At the point where the basic requirements of people are mentioned, a process which takes considering the hierarchy of needs of Maslow starting from the physiological needs to the self-actualization taking into account, is put forward It will not be wrong to say that there are requirements such as meeting, communicating with others and socializing with communication. Relationship and communication dimensions are important concepts with this aspect. Many studies on the general communication, relationship and working environment can be stated. However, the studies conducted on health management graduates were not found at the same intensity.

In the light of this information, it is aimed to conduct a study on the relationship and communication of health management graduates working in health organizations in business environment. The participants were asked to evaluate the relationship and communication processes within the organizational structure from their own windows.

Keywords: *Communication, human relations, health management, health organizations, business environment, health management graduates*

1- Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Kırıkkale/TÜRKİYE; E-posta: erkara@hotmail.com
2- Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İşletme A.BD.; Kırıkkale/TÜRKİYE; E-posta: elifnurnatir@gmail.com

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GENEL BİLGİLER: İNSAN İLİŞKİLERİ ve İLETİŞİM

Kavramsal olarak iletişim ve insan ilişkileri gibi kavramlarına bakıldığında; insanların sözlü ya da sözsüz yollarla birbiri ile ilişki kurduğu süreci iletişim olarak tanımlayabiliriz. İletişim, örgüt gerçeğini yaratan ve örgütün bir sistem olarak işleyişinde, örgütteki tüm unsurları birbirine bağlayarak bütünlüğü sağlayan bir süreç olarak tanımlanabilir (Karakoç, 1990;197). Ayrıca insan ilişkileri ve iletişim durumlarının altında insanlar arası paylaşım durumunun olduğunu da ifade edebiliriz. Literatür de benzer bilgilere yer vermektedir. Bu noktada, insanlar iletişim kurarak ortak değerleri paylaşma imkânını elde ederler (Telman ve Ünsal, 2005; 19).

İletişim sayesinde örgütte çalışanlar kendilerinden nelerin beklendiğini ve verilen işleri nasıl yapmaları gerektiğini ve üstlerinin ya da çalışma arkadaşlarının kendileri hakkında neler düşündüklerini öğrenme olanağı bulmaktadırlar (Yüksel, 2005;293). Örgütsel iletişim, genellikle bilgi vasıtasıyla iki veya daha fazla insanın tutumlarını değiştirme veya davranışlarını etkileme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır (Kelly, 2000;92).

İletişim oldukça önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarken benzer bilgilerle literatür tarafından da desteklenmektedir. Örgütlerde tüm yönetim fonksiyonlarının yerine getirilmesi iyi bir iletişim sisteminin varlığına bağlıdır. İyi bir iletişim sistemi olan örgütlerde planlamanın yapılması, faaliyetlerin yürütülmesi, gerekli koordinasyonun sağlanması daha kolay olacaktır (Karcıoğlu ve Ark.,2009;65).

İyi ilişkiler kurulması ve olumlu iletişimin çalışma ortamında sağlayacağı yarar konunun önemini de artırmaktadır. Yapılan çalışmalar ve bilimsel yayınlar ışığında üzerinde durulması gereken ve yeni çalışmaların literatüre kazandırılması hedeflenen bir alan olduğu ifade edilebilir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, sağlık örgütlerinde çalışan sağlık yönetimi mezunlarının iş ortamındaki ilişki ve iletişimlerinin betimsel bir analiz ile ortaya konulmasıdır. Araştırmanın önemi, alanda çalışan sağlık yönetimi mezunu personelin verimliliğini etkileyebilecek sonuçları ortaya koyması açısından önemlidir. Bu alanda yapılacak benzer çalışmalara da ışık tutarak literatüre katkı sağlayacağı düşülmektedir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel veri analiz tekniklerinden betimsel analiz yaklaşımına göre değerlendirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Buna göre; elde edilen veriler sistematik olarak önceden belirlenen temalara göre betimlenmiştir.

Araştırmanın probleminin çözümünü desteklemek amacı ile hazırlanan görüşme sorularına cevap niteliğindeki veriler betimsel analizi yapılarak yansıtılmıştır. Bu tür araştırmalarda araştırmacı, verileri dikkatlice okur ve araştırmanın amacı çerçevesinde önemli olan boyutları saptamaya çalışır (Çakırer & Kınık, 2014;76). Yapılan betimlemeler neden-sonuç ilişkisinde ele alınmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu sağlık yönetimi lisans mezunu olup halen sağlık örgütlerinde çalışanlar arasından rastgele tekniğiyle belirlenmiş, yirmi altı sağlık yönetimi mezunu kamu çalışanı oluşturmaktadır

Araştırma, 15 Kasım-15 Aralık 2017 tarihleri arasında Sağlık Bakanlığı merkez teşkilatı ve taşrasında halen görev yapmakta olan sağlık yönetimi lisans mezunu olan personel ile yürütülmüştür.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan "yapılandırılmış görüşme" formu ile elde edilmiştir. Buna göre; sosyo-demografik bilgilere ve yaşanan iletişim ve ilişki sorunlarını belirlemeye yönelik oluşturulan görüşme formu farklı sosyo-demografik yapılara sahip bireylere uygulanmıştır. Elde edilen verilerin yalnızca bilimsel içerikli çalışmalarda kullanılacağı teminatı katılımcılara verilmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3.4. Verilerin Analizi

Toplanan verilerin orijinal hallerine bağlı kalınarak katılımcı bireylerin ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak betimsel bir yaklaşımla veriler sunulmuştur. Nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak ve temalar ile temalar arası ilişkilerin belirlenmesi amacıyla sistematik analize başvurulmuştur. Verilerin analizi sürecinde araştırmacı yorumlarına da yer verilmiş olup alt başlıklara ilişkin en çarpıcı ifadelere ağırlık verilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Sağlık Örgütlerinde Çalışan Sağlık Yönetimi Mezunu Personelin Sosyo Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Sağlık örgütleri; Sağlık bakanlığına bağlı olarak merkez ve taşra teşkilatında yer alan kurum ve kuruluşlarını ifade etmektedir. Sağlık örgütlerinin temel hedefi bireylerin ruhsal, duygusal, psikolojik açıdan sağlıklarının korunması ve takibini sağlamak üzerinedir. Tabi ki halk sağlığı yönü ile toplum temelli çalıştığını da göz ardı etmemek gerekir. Çalışma kapsamına giren sağlık örgütlerinde çalışan sağlık yönetimi mezunlarının yaş durumları değerlendirildiğinde yaş ortalamasının 28.4 olduğu, yaş aralıklarının 25-45 arasında değişiklik gösterdiği ayrıca %76.9' unun 30 yaşın altında olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında; erkek çalışanların ağırlıkta olduğu (%69.3 E, %30.7 K) bilgisine ulaşılmıştır. Medeni halleri açısından çalışanların %57.7' sinin bekar, %42.3' ünün ise evli olduğu belirlenmiştir.

Sağlık örgütlerinde çalışan sağlık yönetimi mezunlarından %76.9' unun lisans, %23.1' inin ise yüksek lisans eğitimlerini tamamladıkları öğrenilmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların %69.2' sinin 5 yıldan daha az süredir çalışma hayatında olduğu, %30.8' inin ise 5 yıl ve üzerinde deneyimlerinin olduğu tespit edilmiştir. En uzun çalışma süresinin 21 yıl olduğu belirlenirken 6 ay süre ile yeni çalışmaya başlayan bireylerin olduğuna da ulaşılmıştır. Mezun oldukları üniversite dağılımına bakıldığında; katılımcıların %53.8' i Hacettepe Üniversitesi, %15.4'ü ise Ankara Üniversitesi mezunudur. Bu üniversiteleri sırası ile; Marmara, Afyon Kocatepe, Süleyman Demirel, Dicle ve Selçuk Üniversiteleri izlemektedir.

Katılımcıların görev yaptıkları yerler ise; %76.9 ile Sağlık Bakanlığı Merkez teşkilatı, %19.2 ile Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü ve %3.9 ile Konya İl Sağlık Müdürlüğüdür. Her katılımcı aynı lisans programından mezun olmasının yanı sıra çalışma hayatı içinde; %80.7' si Veri Hazırlama Kontrol İşletmeni (VHKİ), %7.7' si Bilgisayar İşletmeni, %3.9'u Sağlık Uzman Yardımcısı, %3.9'u Araştırmacı ve %3.9' u ise Memur kadrosunda işlerini yapmaktadırlar. Bu yönü ile sağlık yönetimi mezunlarının istihdamı noktasında net ve sabit bir kadro olmadığı belirlenmiştir.

4.2. Sağlık Örgütlerinde Çalışan Sağlık Yönetimi Mezunu Personelin Çalışma Ortamındaki İletişimine İlişkin Bulgular

Bu kısımda araştırmaya katılan personelin çalışma ortamındaki ilişkileri ve iletişimine dair bulgulara yer verilmiştir. Buna göre;

Sağlık örgütünde çalışan tüm personel arasında iş paylaşımı/görev dağılımı: Çalışılan birimlerde iş paylaşımı ve görev dağılımı yapılırken; katılımcıların %50' si paylaşımın liyakat ve deneyime dayalı olarak yapıldığını ifade etmiştir. Personelin ayrı ayrı iş yüküne göre dağılım yapıldığı ise %7.8 şeklinde karşılık bulmuştur.

''Deneyime göre''

''Ehliyet ve liyakate göre''

'' Personelin yoğunluğu ve çalışma temposuna dikkat edilerek iş paylaşımı yapılmaktadır''

Kurum içindeki iletişim ağı: Kurum içindeki iletişim ağının nasıl olduğuna dair katılımcılar %42.3 oranında dikey-resmi ilişkilerin varlığından söz etmişlerdir. Ancak ciddi bir kesim de %34.4 oran ile ilişkilerin aynı kadro ve birimdeki personel ile samimi-yatay; üst amirlerle ve diğer birim personeli ile dikey-resmi olarak gerçekleştiğini ifade etmiştir.

''Birçok alanda resmiyetin yoğun olduğu bir iletişim türü mevcut''
''Hiyerarşik olarak değerlendirilebilir. Hiyerarşide resmi ama herkes kendi arasında yatay iletişim mevcut''

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çalışma arkadaşlarınızla iletişim kurarken yaşadığınız güçlükler: Katılımcıların büyük bir çoğunluğu %81' i iş arkadaşları ile iletişim güçlüğü yaşamadıklarını ifade etmiştir. %19' u ise çalışma ortamında iletişim noktasında güçlükler yaşandığını beyan etmiştir.

''Çalıştığım birimde yaptığım işten dolayı genellikle iş birliği halinde çalışmamız gerektiğinden yaşadığım güçlük yoktur''

''Eşit işe eşit ücret almamak aramızda iletişim problemleri yaratabiliyor''

Amirlerle olan ilişki ve iletişimin değerlendirilmesi: Katılımcıların %69.2' si amirleri resmi ilişkilerinin olduğu ve iş dışında çok fazla iletişim kurmadıklarını belirtmiştir. %23'lük bir kesim ise ilişkilerinin samimi olduğunu ancak iletişim halinde oldukları bireyin amirleri olduğunu unutmayacak şekilde seviyeli olduğunu eklemişlerdir.

''Amirlerle, resmi ve iş odaklı iletişim vardır''

''Saygıyı koruyarak yakın bir iletişim halindeyiz''

Çalışma arkadaşlarınızla uyum durumunuzu değerlendirme: Katılımcıların %88.8' i şu ana kadar çalışma arkadaşları ile uyumlu çalıştıklarını ifade etmiştir. %3.7' si ise çalışılan ortamda çalışma arkadaşlarınızla kurulan/kurulamayan uyumun amirle birebir ilgili olduğunu belirtmiştir.

''Saygı, sevgi çerçevesinde uyumluyuz''

''Uyum konusunda sıkıntı yaşamıyorum. Yardımlaşmanın kolay olduğu bir ortam. Kendi birimimle ilgili''

''Tamamen amirlerin inisiyatifinde bir durum''

İletişim ve ilişki kurma sürecinde alan deneyiminin etkisi: Alan deneyimine sahip olmak, iş tecrübesinin ve bilgisinin yüksek olması etkili iletişim ve ilişki kurma noktasında %88.5 oranında katılımcılar tarafından beyan edilmiştir. %7.8' lik bir kesim ise alan deneyimi ile iletişim ve ilişki kurmanın alakasız olduğunu ifade etmiştir.

''Kesinlikle belirli bir alanda yoğunlaşıp tecrübe ve deneyim sahibi olunduğunda işleyişe hakim olunduğundan karşılıklı iletişim kurmak daha kolay olmaktadır''

''Her sektörün bir iletişim dili olduğunu düşündüğüm için sektörde tecrübeli olmanın, iletişim sürecinde çok önemli bir husus olduğunu düşünüyorum''

''Hayır. Çünkü 30 senelik personellerin de 2 cümleyi yan yana getiremediğini görebiliyorum''

Çalışma ortamında ilişki ve iletişim nasıl kurulmalı: Katılımcıların % 65' i dengeli bir ilişki ve iletişim ortamının kurulması gerekliliğini ifade etmiştir. %15.4' ü samimi ilişkilerin kurulması gerektiğini belirtirken %3.7' si 657 sayılı devlet memuru kanunun açık olduğu ve adı geçen kanuna dayalı ilişki ve iletişim kurulması gerektiğini beyan etmiştir. Dengeli ilişki ve iletişimden kasıt ise resmi dairede çalışıldığı unutulmadan personele görüşlerini açıklayabileceği ve karar alma sürecine katılımlarının teşvik edilmesi ifade edilmektedir.

''Öncelikle işin en doğru ve hızlı yapılabilmesi için gerekli olan, iş yapma amacının ön planda olduğu bir iletişim olmalıdır. Ast-üst ilişkileri iş yapma diyaloğu odaklı olup amir-memur kolay iletişime geçebilmelidir''

''Resmiyeti terk etmeden, seviyeli, yakın bir ilişki içinde olunmalı''

''Aşırı olmamak kaydıyla samimi bir ortam olmalıdır''

Çalışma ortamında yaşanan/yaşanabilecek iletişim sorunları nasıl hissettirir:

Katılımcıların %35' i kötü hissettireceğini ifade ederken %31' lik bir kesim ise bu durumun kendileri üzerinde moral bozukluğu yaratacağını ve buna bağlı olarak iş verimliliği ve sosyal yaşam konusunda da sorunlar yaşanabileceğini eklemiştir. Katılımcıların %3.7' si ise iletişim sorunları yaşadığı dönemlerde iş değişikliği yapmayı düşündüğünü ifade etmiştir.

''Bürokrasinin aşılamaması ve üstlere ulaşılamamasından kaynaklı işleyiş aksamakta ve demoralize olunmasına sebep olmaktadır''

''İş verimliliğini, sosyal hayat da dahil olmak üzere olumsuz etkiler''

''Çok fazla sorunla karşılaşmasam da karşılaştığım zamanlarda farklı kariyer planları düşünüyorum''

En fazla iletişim sorunu yaşanan konular: Katılımcıların %22.3' ü iş dağılımda adaletsizlik yapıldığı ve kimi personele iltimas geçildiğini ifade ederken; bir diğer %22.3' lük kesim ise ast-üst ilişkileri ve amirlerin çalışan personeli dikkate almaması konusunu ifade etmiştir.

''Bir işi sadece kendi işiymiş gibi görenlerle ve bir yerlere iş ile değil de daha çok amirin etrafında koşuşturarak gelen kişilerle sorun yaşadım''

''Amirlerinin bazen seni dikkate almaması ve dinlememesi''

''Amirlere fikir sunamıyorsun. Kendi bildiklerini okumanın dışında mesela hiç bilmediğin bir işte yardımcı da olmuyorlar. Yapılan hatayı anlayışla karşılayan yöneticimiz yok''

''Görev-iş dağılımının belirsizliği sorun yaşatıyor''

Çalışma ortamında yaşanan/yaşanabilecek iletişim sorunlarının çözümüne yönelik öneriler: Bu konuda katılımcıların %19' u liyakate dayalı görev dağılımının yapılması sorunları çözebileceğini söylerken, %11.5' i iletişimin yalnızca iş odaklı kurulması halinde sorunların minimum seviyeye düşeceğini ifade etmesi, yine %15.2' lik başka bir kesimin ise olumlu ve aktif iletişim kurulması yönünde eğitimler verilmesi ve kuşak farklılıklarının ortadan kaldırılması gerektiği yönünde ifadelere ulaşılmıştır. %3.7' lik bir kesim ise çalışma arkadaşları arasında empati yapılmadığını, empati yapılması halinde sorunların çözüme kavuşacağı beyan edilmiştir.

''Liyakate önem verilerek ve kuşak farkı çatışması önlenmeye çalışılarak iletişim sorunu kısmi olarak giderilebilir''

''Hiyerarşik amirlerin sürekli değişimi ve sirkülasyonu azalsa, kişiler birbirini daha iyi tanıyacak ve yanlış anlaşılmaların önüne geçilecektir''

''Eğitim düzeyi ve kuşak farklılarının giderilmesi gerekmektedir''

''Kurum içi ve sürekli eğitim verilmeli''

5. Genel Değerlendirme

Çalışma kapsamına giren sağlık örgütlerinde çalışan sağlık yönetimi mezunlarının yaş durumları değerlendirildiğinde yaş ortalamasının 28.4 olduğu, yaş aralıklarının 25-45 arasında değişiklik gösterdiği ayrıca %76.9' unun 30 yaşın altında olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında; erkek çalışanların ağırlıkta olduğu (%69.3 E, %30.7 K) bilgisine ulaşılmıştır. Karaçor ve Şahin (2004;108) tarafından örgütsel iletişim konusunda yapılan benzer bir araştırmada katılımcıların %56.3'ü erkek %43.8'i kadın olarak belirlenmiştir. 2013 yılında yapılan başka bir araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmaya katılım sağlayanların %64.5' i erkek bireylerden oluşmaktadır (Uçkun ve Ark., 2013;75). Bu çalışmanın cinsiyet dağılımında da erkek çalışanların daha yoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Bu durumun istihdam alanında erkek istihdamının kadın istihdamına nazaran daha fazla olması ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmaya katılım sağlayanların medeni halleri açısından %57.7' sinin bekar, %42.3' ünün ise evli olduğu belirlenmiştir. Konuya ilişkin yapılan başka bir araştırmaya katılan çalışanların % 58.9' unun evli, % 41.1 'inin bekar olduğu bulunmuştur (Uçkun ve Ark., 2013;75). Gülova ve Demirsoy (2012;65) tarafından yapılan benzer bir çalışmada da çalışmaya katılanların %52.5' nin evli olduğu belirlenmiştir. Medeni hale ilişkin yapılan değerlendirme bu çalışmanın literatür ile benzerlik göstermediği söylenebilir. Bu durumun da çalışmaya katılanların ya ortalamasının 28.4 olması, ayrıca %76.9' unun 30 yaşın altında olması ve evlilik yaşının giderek yükselmesi ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

Sağlık örgütlerinde çalışan sağlık yönetimi mezunlarından %76.9' unun lisans, %23.1' inin ise yüksek lisans eğitimlerini tamamladıkları öğrenilmiştir. Bu bulgular Çin' de yapılan benzer bir araştırmanın bulguları ile yakınlık göstermektedir. Araştırmaya katılanların %14.5' inin yüksek lisans mezunu olduğu bulunmuştur (Wang, 2011;65). Araştırmaya katılan çalışanların %69.2' sinin 5 yıldan daha az süredir çalışma hayatında olduğu, %30.8' inin ise 5 yıl ve üzerinde deneyimlerinin olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel iletişim ve örgütsel bağlılık konularında yapılan benzer bir araştırmada çalışmaya katılanların %31.4' ünün 5 yıldan azdır deneyim sahibi olduğu belirlenmiştir (Saltık ve Ark., 2015;51). Bu çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermemekle

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

birlikte bu durum da bu çalışmaya katılanların %76.9' unun 30 yaşın altında olması ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

6. SONUÇLAR

- Çalışılan birimlerde iş paylaşımı ve görev dağılımı yapılırken; %50 oranında iş paylaşımının liyakat ve deneyime dayalı olarak yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Kurum içindeki iletişim ağının %42.3 oranında dikey-resmi ilişkilerin varlığı sonucuna ulaşılmıştır.
- İletişim güçlüğü noktasında %81 oranında iş arkadaşları ile iletişim güçlüğü yaşamadığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Çalışılan birimde %69.2 oranında amirler ile resmi ilişkiler kurulduğu ve iş dışında çok fazla iletişim kurmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.
- Çalışma ortamındaki arkadaşlar ile %88.8 oranın uyum olduğu sonucu elde edilmiştir.
- Alan deneyimine sahip olmak, iş tecrübesinin ve bilgisinin yüksek olması etkili iletişim ve ilişki kurma noktasında %88.5 oranında etkilidir, sonucuna ulaşılmıştır.
- Çalışma ortamındaki ilişki ve iletişimin % 65 oranında dengeli bir ilişki ve iletişim şeklinde kurulması gerekliliğini yönünde bir sonuç elde edilmiştir.
- Çalışma ortamında yaşanan/yaşanabilecek bir iletişim sorunu sonrasında %35 ile bireylerin kendisini kötü hissedeceği; %31' lik bir oranla da bu durumun kendileri üzerinde moral bozukluğu yaratacağını ve buna bağlı olarak iş verimliliği ve sosyal yaşam konusunda da sorunlar yaşanabileceği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.
- İş dağılımındaki adaletsizliğin olduğu ve bir kısım personele amirler tarafından iltimas gösterildiği bilgisine %22.3 oranında ulaşılırken; %22.3' lük bir diğer sonuç ise ast-üst ilişkileri ve amirlerin çalışan personeli dikkate almaması şeklindedir.
- Yaşanan/yaşanabilecek iletişim sorunlarının çözüme nasıl kavuşabileceği noktasında; %19 oranında liyakate dayalı görev dağılımının yapılmasının sorunları çözebileceği sonucuna ulaşılırken; %15.2' lik bir oranla ise olumlu ve aktif iletişim kurulması yönünde eğitimler verilmesi ve kuşak farklılıklarının ortadan kaldırılması gerektiği yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

7. ÖNERİLER

Elde edilen bulgular ve sonuçlar ışığında aşağıdaki önerilere yer verilmektedir:

- İş paylaşımı ve görev dağılımında daha fazla liyakate ve alan deneyimine dikkat edilmesi önerilir.
- Eşit işe eşit ücret noktasında yapılan çalışmaların yeniden gözden geçirilmesi ve birimler arası, personel arası eşit iş paylaşımının sağlanarak aradaki ücret farklılıklarının giderilmesi önerilir.
- Ast-Üst ilişkileri konusunda iletişim sorunları yaşanması nedeni ile daha çok insan onurunu ön planda tutan ve empatik beceri geliştirmeyi sağlayan yeni bir iletişim ağı kurulması önerilir.
- Yönetim sürecinin gözden geçirilerek yönetişim sistemine geçişin sağlanarak çalışanların örgüte dair daha fazla söz sahibi olmasının önünün açılması önerilir.
- Kurum içinde hizmet içi eğitim faaliyetlerinin artırılarak olumlu ve etkin iletişim kurulması noktasında personelin desteklenmesi ayrıca moral ve motivasyonu yüksek tutacak sosyal etkinliklerin planlanması ve uygulanması önerilir.
- Alana ilişkin yapılacak benzer çalışmalar için araştırma grubunun genişletilerek daha geniş çaplı araştırmalar yapılması önerilir.

KAYNAKÇA

1. ALTIN GÜLOVA, A. & DEMİRSOY, Ö. (2012). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerinde Ampirik Bir Araştırma, Business and Economics Research Journal. Volume 3, Number 3, 2012. s. 49-76.
2. BAŞOL, O. & KARATUNA, I. (2015). Örgütlerde olumsuz durumların ifşa edilmesi ve örgütsel iletişim ilişkisi, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi. Cilt: 37, Sayı:2, s. 153-170.
3. ÇAKIRER, HS. & KINIK, M. (2014). Güzel Sanatlar Fakülteleri Müzik Bölümlerinde Bağlama Dersi Başlangıç Düzeyi Öğretim Elemanı Görüşleri, Akdeniz Sanat Dergisi. Cilt: 7, Sayı 13, s.70.
4. EROĞLUER, K. (2011). Örgütsel İletişim ile İş Tatmini Unsurları Arasındaki İlişkiler: Kuramsal Bir İnceleme, Ege Akademik Bakış Dergisi. Cilt: 11, Sayı 1, s. 121-136.
5. KARAÇOR, S. & ŞAHİN, A. (2004). Örgütsel iletişim kurma yöntemleri ve karşılaşılan iletişim engellerine yönelik bir araştırma, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. s.97-117.
6. KARAKOÇ, N. (1990). Örgütteki İletişim Zayıflığının Belirtileri, Kurgu Dergisi. s. 181-201.
7. KARCIOĞLU, F. TİMUROĞLU, K. ÇINAR, O. (2009). Örgütsel İletişim ve İş Tatmini İlişkisi: Bir Uygulama, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yönetim Dergisi. Yıl:20, Sayı 63, s. 59-76.
8. KELLY, D. (2000). Using vision to improve organisational communication, Leadership & Organization Development Journal. s. 92-101.
9. SALTIK, B. ÜNSAR, AS. & OĞUZHAN, A. (2015). Örgütsel İletişimin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Bir Alan Araştırması, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi. Cilt: 52 Sayı: 600. s. 47-58.
10. TELMAN, N. & ÜNSAL, P. (2005). İnsan İlişkilerinde İletişim, İstanbul, Epsilon Yayıncılık.
11. UÇKUN, G. UÇKUN, S. DEMİR, B. GÜLTEKİN, A. (2013). Örgüt Kültürünün Yapısı ve İnsani İlişkiler İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Kocaeli Üniversitesi İdari Personel Örneği, Electronic Journal of Vocational Colleges. s. 69-91.
12. YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
13. YÜKSEL, İ. (2005). İletişimin İş Tatmini Üzerindeki Etkileri: Bir İşletmede Yapılan Görgül Çalışma, Doğuş Üniversitesi Dergisi. 6(2):291-306.
14. WANG, Y. (2011). The Role Of Communication In Enhancing Employees' Organizational Commitment: Exploring The Relationship Between Social-Emotional-Oriented Communication, Work-Oriented Communication And Organizational Commitment In China. Master's Thesis submitted to the Department of Informatics and Media, Uppsala University, October 2011.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(28)

Doç. Dr. Ali Nazmi ÇORA

"ARMENIAN GENOCIDE", A BIG LIE
"ERMENİ SOYKIRIMI", BÜYÜK BİR YALAN

ABSTRACT

The so-called "Armenian Genocide" has been known as one sided story, which for the most part has ignored, dismissed, or forgotten facts about the true story behind these claims: Armenian terrorism, insurgency, revolts, treason, territorial demands and the Turkish and other Muslim losses suffered at the hands of Armenian nationalists (Gunter, 2013, Cora 2013). Most of the historians call attention to the point that the facts of the history straggled behind what the reality is due to the politicians, and rancor of the Armenian Diaspora who has been focusing on one aim, acquiring the lands of current Turkish Republic (Erickson, 2013).

These issues that should be left over the historians, are being transformed into tools of interests in the handle of the politicians. (Mango, 2006)

Keywords: *Armenian Genocide, Genocide, Human rights, Turkey, Armenia.*

JEL Codes: *N4, N9, Z1.*

ÖZ

Sözde ermeni Soykırımı, asıl gerçeğin Ermenilerin vatan hainlikleri, terörleri, isyanları, toprak talepleri ve Ermeni milliyetçilerinin Türklere ve diğer müslüman halka yaptıkleri zulüm ve zayiatları olmasına rağmen, bunların unutulduğu, dikkate alınmadığı ve reddedildiği tek taraflı anlatılan bir olay olarak bilinir. Tarihçilerin birçoğu, tarihi gerçeklerin, politikacılar ile Ermeni Diasporasının garez ve Türkiye Cumhuriyetinden toprak talepleri yüzünden değiştirildiğine dikkat çekerler.

Tarihçilere bırakılması gereken bu konular, politikicaların çıkarlarına hizmet eden araçlara dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Soykırımı, Soykırım, İnsan hakları, Türkiye, Ermenistan.

JEL Kodları: N4, N9, Z1.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.INTRODUCTION

When dealing with the Armenian issue, a simple question must be asked. Why and how Armenians, while living together with Turks, in peace and harmony for centuries, as a faithful part of the Ottoman Empire, are dominated by a feeling of hate creating a deep gap between the two societies, which is widely discussed today? (Lewy, 2005, Davison, 2011).

Armenians and Turks, whose customs, living styles are similar and who are in interaction in the field of literature, cooking culture and many other subjects, have also mutually respected each other's religion (Gunter, 2011, Uras, 1987, Cora 2015).

How many people are aware of the term called "millet-i sadika"? Most people are not aware of this term because if they were they would know what this statement is false. Yet, the supporters of the Diaspora continue to mislead the unsuspecting public with their distorted facts (Mango, 2006). The term means "the loyal nation," which was a term reserved for Ottoman Armenians. Far from being targeted for persecution, Armenians were revered in the Ottoman Empire and many held high level posts in the Ottoman government (Mango, 2010, Yaman, 1984).

At the time of Abdulhamit, 3000 Armenians were working in the Ottoman central administration and municipalities, 6000 in the provincial state organization, namely 9000 Armenians were employed. There were 9 Armenian deputies in the 1876 assembly. In senior bureaucracy, 149 Armenians were working in the Ministry of Foreign Affairs, 145 in the Ministry of Justice, 184 in the Ministry of Maritime Affairs, 318 in the military industry, and 200 at the Treasury. During the Balkan wars, the Minister of Foreign Affairs was an Armenian (Edward and Roderic 2013).

Nevertheless, the claims and fabricated stories of the Armenian Diaspora have tainted the history. In order to get recognition of their claim they attempted to rewrite history with the help of hired historians, they introduced their falsehood into the educational curricula across the USA with the assistance of the like-minded politicians, and they flooded the media with the support of the duped journalists (Shaw 1995, Cora, 2014, Kaya, Aydin, Ongun 2016).

However, being aware of the Armenian propaganda Dr. Gwynne Dyer, a London-based independent journalist in 1976 made the following observation:

"The deafening drumbeat of the propaganda, and the sheer lack of sophistication in argument which comes from preaching decade after decade to a convinced and emotionally committed audience, are the major handicaps of Armenian historiography of the diaspora today."

As if their claims constitute proof against the Turks, the Armenian Diaspora has flooded the media with stories and photos as their so-called "documentation of grand inhumanity"… There are many more photos like these on the Turkish side that have never been looked at, in order to make the Armenian genocide charges stick (Fromkin, 2009, Cora 2013).

What the proponents of the Diaspora (hired historians, politicians, and news media) cannot differentiate is that there were revolutionary elements that have established secret parties with goals of armed resistance to the Ottoman government like Ramgavars, Armenakans, Hunchaks, Dashnaks, and others (Shaw, 2000, Mccarthy, 2006).

These have resorted to systematic violence undermining the Ottoman war effort. They were the ones targeted for relocation (Temporary Resettlement order of May 31, 1915). Since the Ottoman armies were all dispatched to the numerous fronts, the Ottoman government had insufficient security forces to deal with a widely spread insurgency (Mccarthy, 1997,1998 and 2001,).

While the Turks were in a war of survival, the Armenians in complicity with the invaders, as in Armenian revolts, treason, terrorism, territorial demands, and the resulting Turkish and other Muslim suffering. Who in the West acknowledges the pain and suffering of the Turks and Muslims of Anatolia and Caucasus? Were their pain singled out in the West because they were Muslims? (Mccarthy and Simsir, 1984).

No one is claiming Ottoman government is blameless; they may have been disorganized, inept, and/or unprepared for the scope and depth of potential issues, but that does not make them genocide perpetrators (Marchand and Perrier 2015).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Besides, if you read Mr. Nalbandian's (Armenian) "The Armenian revolutionary Movement", you will know that Armenians were no innocent by standers and that they were planning and executing bloody insurgency since 1862. Things got out of hand in 1914 when the Armenian nationalists killed "more than 120,000 Ottoman Muslims, mostly Turks, by December of 1914" **That by comparison is equal to 2.6 million Americans today (**Pope, and Wheal1995).

For 3,000 Americans killed during 9/11, the US launched a global war on terrorism that lasted more than 12 years, cost more than a million lives (mostly Muslims) and over two trillion dollars.

Is it possible to imagine what would happen if some insurgents killed 2.6 million Americans?

Would the US would stop at temporarily relocating those insurgents like the Ottoman Government did? Or would Waco or Nagazaki be on the table.

What we need more than ever today is civilized dialogue and reasoned debate not cheap PR stunts and name calling. The committees imposed a goal as the "salvation of Anatolian land and Ottoman Armenians" (Davi, 2009, Travis, 2010).

Armenians who rioted against the Ottoman Empire due to promise of an "Independent Armenia" massacred innocent people and were forced to emigrate toward the inner parts of the country from the war zones whereas the legal framework was provided by "The Transportation and Settlement Law" issued to prevent them from giving further harm. However, there has never been a "genocide", as claimed by the Armenians along with the Armenians under conditions of war (Gunter, 2011).

Additionally; **prominent scholars deny the Armenian Genocide include Andrew Mango, Bernard Lewis, David Fromkin, Edward J. Erickson, Justin McCarthy, Guenther Lewy, Stanford Shaw, Michael Gunter, Norman Stone, Roderic H. Davison, and Steven T. Katz.**

2.ARMENIANS, IN OTTOMAN DOMINATION AND THE WORLD WAR I PERIOD

The history of nations which at the same time is a history of struggles; is full with unknown dark points and lamp of realities deliberately overseen. When looked from this angel, certain chapters in history are either overseen on purpose of wished to be hidden away whereas the truth is rejected leaning on one-sided researches (Sunny and Gocek, 2012).

One of the most shocking example is Turkish-Armenian relations. At the beginning of a process which lasted around ten centuries; following their deportation from one part of

the Anatolia to another by the Romans, Persians, Byzantines, the Armenians forced to fight wars while they were treated as third class citizens; have encountered and benefited from the just and humane traditions of the Turks following their entry into Anatolia on one hand and make use of the tolerant unifying politics of Islam on the other. The development of these relations which have reached its peak towards the end of the xıx.th century happened to be the "golden age" of the Armenians (Gunter, 2011).

Of all the employed, knowledgeable, honest and skilled non-Moslem dependents living in the Ottoman State, the Armenians enjoyed and benefited the most from the privileges offered. They were exempted from military service and partly from taxation, thus enjoying the chance of ascending in trade, hand crafts, agriculture and administ rative works. Since they were loyal to the state, living harmony with the nation, they were rightfully accepted as "Millet-i Sadıka" (The Faithful Nation) or "Tebaa-ı Sadıka" (Faithful dependents) (Aksakal 2010).

However, when the weakening period of the Ottoman Empire began, and the European intervention started in almost all aspects. the Turk-Armenian relations also deterioated and worsened.

The Westerners provocation and agitation active ties carried out by missionaries dressed as Religious/clergy men operating inside the Ottoman Empire with the aim of isolating the Armenians from the Turkish society on religious, cultural, commercial, social and political bases/aspects on one side; and the formation of equipped and armed Armenian committees inside and outside the country along with the destructive efforts of the Armenian Patriarchy and churches on the other; the Armenian congregation was gradually torn away from the Turkish society, thus, bloody events were taking place from which most of the times the Turks came out to be the losers.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

During the uprisings, initialized in East Anatolia which spurted to Istanbul, thousands of Turks and Armenians lost their lives (Shaw and Kural 1977).

As to the WWI, although there were Armenians who supposedly fought against the enemy or were stationed behind the front lines as Ottoman soldiers; a majority of them instead hit the Turks from behind and massacred women, children or elderly people without making any differentiation, thus killing thousands of Moslems intention ally at the heart of Anatolia, hence turning the region into a ruin (Mccarthy 1997, Akcora, 1994, Konukcu. 1990).

Measures taken by the State to reconcile and put an end to the mentioned violence and bloody massacres were exploited along with the provocations and promises of the "Entente Powers", into moving the Annenians to tear the country where they lived in under immense wealth for a thousand years, up into pieces (Suny, Gocek and Naimark 2011,2012).

Organizations. similar to Hinchak (1887). Dasbnaksutiun {1890), Ramgavar, Hinchak Revolution Committee. The armed Congregation (1880), The Armenian Congregation Towards Armenia. The Young Armenian Congregation Society, The Unity and Salvation Congregation (1872) and The Black-Cross Congregation(1882} were founded by the Armenians to promote an armed revolt outside Anatolia. The main events in which these organizations played a major role and the events committed by the Armenians are as follows Zeytun, Kayseri, Bitlis, Van, Mus, Diyarbakir, Mamuratul aziz (Elazıg), Erzurum, Trabzon, Ankara, Adana, Urfa, Izmit, Adapazari, Bursa, Musadagi, Izmir, Istanbul, Maras, Antep, Halep / Aleppo Events. (Suslu, 1995).

The assessment of the listed events should be made independently without comparing them with today's social events. The gravity of these events which could bristle up one even today, regarding the two congregations who lived side by side for years, provides the basis for a separate psychological and social analysis case study which should be carried out specifically on the Armenian side to highlight the reasons on how they could get involved in these shocking events (Gunter, 2011).

The Ottoman Government actively engaged in war saw that the events would not settle and tried to reach a solution by local measures for another 9 - 10 months but was forced to apply the last solution whereas the Armenians were transported to remote regions away from the war zones to the secure sections of the country, subjecting them to "emigration" (ATASE Archive of Turkish General Staff. Archive No.: 4-36-71. D. 231, G.2, K. 2820. File.A-69, Fih.3.) .

The result was a disaster, both for the Turks and the Armenians. Altogether 2 million and 500 thousand Turks had lost their lives during the wars and the massacres conducted by the Armenians and about 200 thousand Armenians had lost their lives during the wars, riots and the emigration; resulting with the burning dawn, destroying and demolishing of Anatolia down to its smallest settlement units/locations. The Armenians, pushed to the front lines by unrealistic promises were left alone to their destiny by the Westerners and fled from the country together with them. (Uyar and Erickson 2009)

3.EMIGRATION (DEPORTATION) - SETTLEMENT AND TRANSPORTATION APPLICATION)

3.1.Definition of the word Emigration - Deportation or Genocide?

The dictionary meaning is "to emigrate from one place to another one". "to have one to migrate from one point to another location" (as "immigration", "emigration"). Anyhow, the name of the law recognized as the law for emigration is in fact named as "Transportation and Settlement" law (Suslu, 1990).

Explanation of the event, the word “tenkil” = transportation has also been frequently used. However, words having equivalent meaning like "deportation", "exile" or "proscription" were not used. In spite of this fact, terms meaning deportation have been selected by some unaware Armenians and Western writers in many cases with the intention of dramatizing the case. However in the historical context as well as from the philological point of view it is an error which has been intentionally made (Yurtseven, 1999).

3.2. The decisions taken by the Ottoman State before Transportation and Settlement

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

With the burst of the war, especially the Armenian organizations situated abroad had called the Armenians to take their places on the side of the "Allied enemy forces" in their fight against the Ottoman State. By obeying these calls the Armenians had joined the armies of the "Allied enemy forces" along with the riots they had started in defenseless Anatolia and committed massacres (Guclu, 2012).

The Russians had incited the Armenians in the Ottoman State at the beginning of the World War I through the Armenians located in Caucasia against the Turks and had promised that they would leave the regions seized from the Ottomans, thus granting their independence (Ayhan, 1975)

The Tsarist Russia, was not sufficing with the founding of volunteer units. Therefore they went further on by arming the Armenians located behind Caucasia who had fled from Anatolia. At the same time they were helping the cause through the Dashnaksutiun Party, financially (Boryan, 1929, Turkish General Staff, ATASE Archive. No: 4-3671, Kls.291B. Dos 797. FJh.6).

The Ottoman Government, in the beginning preferred to suppress the riots by regional measures in their localities and chose to stay in a defensive position. At the same time the Armenian Patriarch was told that in case of an unrest caused by the Armenians immediate harsh measures had to be taken in order to "provide the defense of the country" The letter, sent by the General Commandment of the Ottoman Army to the Armenian Patriarch reflects the sincerity of the commandment level regarding the developments (Turkish General Staff, ATASE Archive. A.I / 1. D.lOl. K.13. D. 62. Fill. 4--2. 4-3).

Parliamentarians, who also were members of the committees, were notified the same way along with some outstanding Armenians, that such a situation would cause unpleasant results. But in return, the committees increased their activities not comparable ·with their previous actions (Turkish General Staff, ATASE Archive. Document 9. 12.31 (May 22. 1915) and numbered 2004) .

With the Patriarchy in the forefront, the committees in Istanbul continued their previous operations and communicated with the "Entente Powers" covering information about Ottoman military operations and were sending special delegations to the provinces (Gurun, 1983).

While the oppression and violent actions of the Armenians continued, tremendous amounts of arms and ammunition were captured during the searches in the regions where Armenians lived. The tremendous amounts of the captured arms astonished the Moslem people and made 'them even believe that they had escaped an atrocious massacre. (Lewis, 1997, Ozkan, 2001)

The regions where the Armenians lived prior to the Russian invasion resembled the Armenian occupied zones and state forces were not able to enter. The portrayed condition which heavily attacked and harmed the entity of the state indicated once more that more tolerance would lead the uncontrollable results (Necdet, 1999).

Following the entry of the Ottoman State into the war; the defeat at the Caucasian Front, the pressures of Armenians over the Moslems, the deserters fleeing from military services, the attacks organized on the soldiers and the gendarmerie forces, the arrest of committeemen with their arms and ammunition, the seizure of ciphering groups in French, Russian and Armenian languages, all indicated the begin of a nationwide turmoil/unrest. Enver Pasha who was informed about these probabilities alerted the related units on February 25, 1915 (Eroglu, 1999).

Although the Ottoman State had taken appropriate security measures, the obligatory change of location of the Armenians took place before the subject law was enacted and the Armenians were settled to different places since such measures did not prove to be sufficient (Excavations of The Zeve Martyr Cementery international Symposium-2-5 April 1990-City of Van in Resent History Ankara).

All the Russian military operations had reached their goals with the help of Armenian revolts. The example in Van had clearly show that the Turkish Army would always be struck from behind and would be subjected to treachery. Under such a situation the Government was forced to take the obligatory decision of "Transportation and Settlement of the Armenians" living in different regions of the country (Yurtsever, 1999).

However there is another decision, taken by the ottoman Government about a month before the obligatory Transportation and settlement Law. According to this decision. at the end of the nine months following the declaration of mobilization, on April 24, 1915; the government had sent a letter to the 14

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Governorships and 10 Governors of Sancak (An administrative unit of the Ottoman State in the past) ordering the dispersing of all Armenian political organizations which had rioted and formed voluntary regiments under the Russian Army, thus threatening the Ottoman Forces, and for taking place in all activities conducted against the Ottoman State (ATASE Archive, Archive No: 4/3671 0.163, 0.1. K. 2811. file. 26, flh. 28 and Archive No: 1/2D. 113, G.4K. 528 file. 2061 fih, 21, 21-18.).

Within this framework the closing down of all branches of Hinchak, Dasnak and similar committees and the seizure of documents in these places -without permitting these to be destroyed at all-, and the arrest of the members of the committees and the Armenians known to have been actively engaged in harmful activities was also demanded (Turkish General Staff ATASE Archive No: 1/2 IDs. 401 file. 1580 / 3).

Apart from this. Sazanor. the; Russian Minister of Foreign Affairs, in his project letter wrote to Caucasian General Governor Prince Nicolai Nicolayevich on June 27, 1916; for the future status of Armenians in the invaded Anatolian soils, said: The solution to grant independence to the Armenians would not be suitable since the Armenians living in Armenia never had formed the majority whereas they only formed one fourth of the existing population until now (Yaman, 1984, Aziatskoy 1924).

4.SITUATION OF THE POPULATION BEFORE AND AFTER EMIGRATION:

The most exploited subject by Armenian committeemen and their supporters today is the situation of the Armenian population. In spite of the population records kept during the period of war, the records kept by official authorities, records of the churches, reports written by foreign missions and in other documents, the actual number was multiplied at least by tree times the actual figures to provide the basis of a "genocide claim”. (Aslan, 2012)

4.1.Armenian population before the emigration:

Different claims relating to the population of the Armenians who lived in the Ottoman State. We can explain these claims in the following order, (Uras, 1987, Aslan, 1914, 1917 Britannica Almanac/Year book, I893-1897 Armenian Affairs, Parts, Paris; 1897)

4.1.1.According to the British Almanac dated 1917: **1,056.000**

4.1.3.In the book titled, "Armenia and the Armenians", by Kevork Aslan:

In Anatolia	**920,000**
In Kilikya [Adana-Sis -Maras Region)	**180,000**
In other regions of the Ottoman land	**700,000**
Total	**1,800.000**

4.1.4.According to German Priest J.LEPSIUS **1,600.000**

4.1.5.According to Cuinet **1,045.000**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4.1.6.According to the book of the French, Sarı **1,475.000**

4.1.7.According to BASMACIYAN **2,280.000**

4.1.8.According to Patriarch VARABEDYAN **1,150.000**

4.2.The Armenian population according to official documents of Ottoman Empire:

4.2.1.We, as a western countries are trying to avoid to study the Ottoman documents. However, it is certain that the most dependable figures in this regard are in the official documents. As it has been the case in recent occasions, the number of the existing Armenian population before the emigration has been boosted to 4 times, even 5 times the actual figure. For example, Armenians in 1878 at the Berlin Congress, who demanded an independent Armenia, defended that there were a total of 3,000,000 Armenians in Eastern Anatolian (Uras, 1934)

4.2.2.Provinces. However, due to a decision taken at the Berlin Agreement regarding the taxation of the Christians, the: figure was immediately reduced to a figure even below the ones determined by the Ottoman Government.

4.2.3.The General, management of statistics in the Ottoman State, founded in the year 1892 was run by Nuri Bey, in the year 1892; between the years 1892-1897 by a Jewish named Fethi FRANCO, the years 1897-1903 by an Armenian named Migirdic SINABYAN, the years 1903-1908 an American named Robert, the years 1908-1914 by Mehmet Behic Bey. As it is seen, the Ottoman population records is under the control of foreigners in a period during which important events happened helped carry the Armenian matter into the political arena. (Mazici, 1987).

4.3.Starting from here since there is no other document or opinion on the contrary until today the Ottoman population records must be trusted and interpreted as dependable (Karpat, 1985).

4.3.1.The Armenian population is 1,001,465, according to the 1893 Census.

4.3.2.The Armenian population is 1,120.748, according to the 1906 Census.

4.3.3.The Armenian population is 1,221,850, according to the 1914 population statistics .

When all these three group of sources of data are evaluated both the Ottoman and the Armenian and also the foreign statistics which reveal the total population of the Armenians who lived during the World War I period is estimated to be around **1.200.000** (Oke, 1991, Mc. Carthy, 1983).

4.3.Armenian population movements after the Emigration:

The last population statistics of the Ottoman State was made in the year 1914. According to the 1914 population statistics, the Armenian population is **1,221,850.** No census was made from the date, May 27, 1915; on which the emigration was made legal, until the year 1927 covering both the Ottoman and the modern Republic era (Yildirim, 2001, Mc. Carthy, 1983).

Apart from these it has not been possible to determine the number of Armenians who were re-settled to the areas known as the Iraq region which at the time was invaded by the British and the Syrian region invaded by the French; to be able to estimate how much their population increased; hence to determine how many arrived and how many of these could not be transported. Apart from these, based on the sources relating to the subject no information with above presented clarity could be met (Hadisyan, 1920).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

In accordance with the report presented to the Auxiliary Commission of the Lausanne Conference of Noradungian GABRIAL; it is being observed that emigratet to ; Caucasia 345,000, Syria 140.000, Greece and the Aegean islands 120,000, Bulgaria 40,000, Iran 50.000, which sums up to 695,000 Armenians altogether.

In his message, Hatisov (who later on became the President of Armenia), who was one of the forerunners of the Armenians attended the Trabzon Conference (March 14 - April 14, 1918) to Huseyin Rauf Bey informed that there were 400 thousand people in Caucasia fleeing from the Ottoman country (Akdes, 1990).

Another Armenian, Richard HOVANNASIAN, claims that of the Armenians originating from Arab countries other than Syria, 50 thousand moved to Lebanon, 10 thousand moved to Jordan, 40 thousand moved to Egypt, 25 thousand moved to Iraq, 35 thousand moved to France and America; as immigrants. Another group known as the Catholic Armenians or the militarists add up to 67.838 according to the 1917 Ottoman Population statistics (Hovannisian, 1974).

There is also information indicating that about 60,000 such Armenians who participated in Musa Dagi (Musa Mountain) Event had left Turkey through the port cities of Turkey, re-settling to other countries, where Austria-France and USA, were at the top of the list (Beydilli, 1995).

However, it is being predicted that the above-referred figures do also cover the Catholic Armenians. Starting from here during the application of the emigration it is frequently understood that 345 thousand were subjected to emigration to Caucasia, 140 thousand to Syria, 120 thousand to Greece and Aegean islands, 40 thousand to Bulgaria, 50 thousand to Iran, 50 thousand to Lebanon, 10 thousand to Jordan, 40 thousand to Egypt, 25 thousand to Iraq, 35 thousand to France - USA - Austria and their continuance; adding up to 855,000 altogether. This figure indicated to be around 800 thousand is also acknowledged by Turkish scientists. (Edgar, 1967)

Apart from this 60 thousand Armenians who emigrated by themselves as indicated by Kemal BEYDİLLİ, is evaluated by Armenian writers to be ·within those who had been forced to emigrate. In case the Armenian documents are taken as basis where the figure of 855 thousand is subtracted from the 1914 Armenian population, 366,850 people remain anway. (Metin 1992)

The population which was not subjected to emigration was 167,778. The 82,880 of those living in Istanbul, 60,119 of them were in Hudavendigar (Bursa), 4,548 of these were in Kutahya Sancak [Sancak: a kind of Ottoman province/ state}, 20.237 of them were in Aydin province. When 167,778 people, not subjected to emigration, is subtracted from the figure of 366,850; approximately 200,000 people remain (Uras, 1987)

As a result of this study which is based on Armenian documents; it could be stated that the number of Armenians. who lost their lives during their fight against the ottoman State in the war upon joining the "Entente powers" fronts, those who fled abroad, those who died due to several natural reasons during the emigration and the ones killed by gangs were estimated to be around **200.000 people**. (Mc. Carthy, 1983)

5.WHAT IS GENOCIDE? DEFINITION IN LIGHT OF THE RECENT RULING BY EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Genocide," is a very specific and narrowly defined legal concept requiring a high threshold of proof.

"Genocide," a term used to describe violence against members of a national, ethnical, racial or religious group with the intent to destroy the entire group, came into general usage only after World War II, when the full extent of the atrocities committed by the Nazi regime against the Jews of Europe during that conflict became known (https://www.ushmm.org/confront-genocide/defining-genocide)

The recent decision by European Court of Human Rights confirms that the case, the issue revolves around is by law not a legal matter and it should be left to historians in light of a historical facts and documents with absolute certainty. Furthermore this point has actually been reinforced and defined once more by the ECHR, finding Dr. Dogu Perincek Ph.D-Law (Vatan-Homeland Party Leader in Turkey) not guilty against unjust claims of Swiss courts pertaining to very issue of the definition of what a "Genocide" is. (Tacar, 2012)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

One chamber of Switzerland's parliament adopted a resoluti on in 2003 which stated that "the National Council recognizes the Armenian Genocide of 1915. Dogu Perincek publicly announced that the Armenian Genocide was an "international lie" during various conferences in Switzerland in 2005, Armenian Diaspora filed complaints against him depending on the aforementioned bill adopted in 2003.

As a result he was found guilty of "racial discrimination" Perincek then brought his case before the European Court of Human Rights on the grounds that in accordance with the Article 10 of the European Convention of Genocide,, Swiss courts breached his freedom of expression.(http://echr-online.info)

ECHR announced its decision regarding the Perincek vs Switzerland case on 17th of December 2013. The case concerned his criminal conviction for publicly questioning the Armenian genocide allegations. (Tacar, 2012)

Court ruled in favor of Doğu Perinçek and stated that the Swiss courts violated the Article 10 of the ECHR. Moreover the decision establishes some very important legal precedents for the future possible attempts regarding the Armenian genocide allegations by the Diaspora and Armenia. Decision states that, Perincek's comments are protected by Article 10, as he never "questioned the massacres and deportations perpetrated during the years in question… (N)or had he expressed contempt for the victims of the events."

("Criminal conviction for denial that the atrocities perpetrated against the Armenian people in 1915 and years after constituted genocide was unjustified" Press Release issued by the Registrar of the Court, ECHR 370 (2013), Dec,17 2013 hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4613832-5581451)

6. ARMENIAN GENOCIDE, A BIG LIE

6.1.Befool the World

Attacks of Armenians, which should have been called as "massacre of Turkish civilians", are entitled as "genocide" which is an obvious lie, as formulated to befool the world with the aim to fine a pretext to invade the lands belonging to, formerly, the Ottoman Empire and now the Turkish Republic. (Yavuz, 2011, Cora. 2015)

The Armenians were located in Anatolia with the authorization of the Ottoman Empire at the 15th century. This authorization cost a lot for Turkey: Mass-Graves with dead bodies of Turkish Civilians. (Fein, 2009)

Most of the historians call attention to the point that the facts of the history straggled behind what the reality is due to the politicians, and rancor of the Armenian Diaspora who has been focusing on one aim, acquiring the lands of current Turkish Republic. (Demir, 1982)

6.2. Is April 24 1915 the Day of Armenian Genocide?

The date, April 24, 1915 is the date on which the Ottoman State started the imprisonment's against Armenian terror and violence which had started in almost all parts of Anatolia which had even lead up to an assassination, aimed at the President of the State of that particular period. The announcement of April 24, as the commencing start of the so-called genocide, is beyond historical realities just as the groundless genocide claims (Suslu, 1990).

The state tried to prevent the incidents by the decree (type of order letter) sent to 14 state Governers and 10 Sancak (an administrative unit of the Ottoman Empire) on April 24, 1915 which proposes the closing down of the Centers of Armenian Committees, seizure of their documents, and imprisonment of the forerunners (Prime Ministray Archive, Babiali-Dahiliye Nczareti Emniyet-i Umumiye Muduriyeti Kalemi / Sublime Porte Ministry of Interior - Security General Directorate Office: File 52 / 96· 98, Turkish General staff ATASE Archive, No; ½File 401 file 1580. Fih. 9·3.).

Following this order, 2,345 persons were imprisoned in Istanbul, for the reason of disrupting public order. If the conducted policy was an action of genocide, then, not just 2,345 people, which only forms 3 % of the 82,880 Armenians who lived in Istanbul, at that time, but a greater number of Armenians should have been imprisoned (Suslu,1995).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

This imprisonment, maybe, avoided one of the largest massacres to be directed towards the Turkish people which history would ever witness. The situation which the Armenians are still defending is in fact not the reality (Hocaoglu,1976).

6.3.Would Transportation and Settlement carry the meaning of Genocide:

The events were not suppressed, on the contrary they constantly grew bigger. In spite of the closing down of the Armenian Committees before the emigration and the imprisonment of the forerunners and some of the terrorists, the events spread to the smaller settlement units from larger cities thus becoming unavoidable. From the messages of the officials stationed at rural areas responsible for keeping law and order, it was observed that the continuous change of the location of Armenians was being proposed (ATASE. Arsiv, Erkan-l Harblyc-i Umumiye Dairesi 3J /Archive, Turkish General Staff 3J. Document No, 2048.).

The proposals said "the dispersion of these evil nests, by changing places". The emigration, which is equivalent to Transportation and Settlement means the transportation of a settled group to another location and the re-settling of these (Turkish Ministry of Foreign Affairs Archive, Hazine-i Evrak/Document Treasury, carton 178. File).

The decree guaranteed the rights and the basic services of the people who emigrated in a detailed manner. The Decree which is related to the Way of Administering the Estates and Lands that belong to the Armenians said; "The people sent to other places due to the "War" and "Extraordinary Political Situation" as presented in Document 7. The 3rd and 5th Articles of the Decree show us that the Government paid extreme attention to set up a Commission for the properties left even under war conditions: ... Article 3:

The type, quantity, value and the names of the owners of the goods taken under protection, will be recorded to the Log-books and shall be sent to places like churches, schools, houses, etc., that would serve as depots where they will be stored separately so that their owners might be differentiated.

Attention will be paid to their protection and minutes shall be arranged showing the property and the quantity of the goods together with the name of the owner where it has been taken from and the place of protection will be indicated in this minute where the original shall be left to the local government and a copy will be given to the Commission of Left Goods ...

Article 5 : Those goods which may deteriorate by storing among the movable goods shall be openly sold by a committee, to be deemed suitable by the commission of goods, animals and its money shall be delivered in the name of its owner and if the owner is not known then it would be delivered to the goods administrations in the name of the village or county in which the goods are existent for their safe keeping.

The 6th article of the same decree is a very striking sample which shows tolerance between the religions that started with Fatih Sultan Mehmet/Mehmet the Conqueror who tried to maintain- even under the roost difficult conditions

" .... The goods and figures which exist in churches along with holy books shall be thoroughly determined and recorded to the log-book and attached to minutes and special care shall be paid to preserve them in their places ."

In spite of all these measures totally 1,397 people have been sentenced to several punishments: 648 people in Sivas province, 233 people in Mamuratul Aziz province, 70 people in Diyarbakir province, 8 people in Eskisehir Sancak, 33 people in Izmit Sancak, 32 people in Ankara province, 69 people in Kayseri Sancak, 27 people in syria province, 12 people Hudavendigar (Bursa) province, 12 people in Kaliya province, 189 people in Urfa Sancak, 14 people in Callik Sancak (Suslu 1990).

If history is to be examined, one may observe that those who were living in the war regions hindered the actions of the military units by protecting traitors and groups which acted together with the enemy were sent away from the fronts. Another purpose of the transportation and settling is to prevent the civilian people to suffer from war. We see that some other states did also apply such obligatory emigration practices, in the later years (Suslu, 1995).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

It is well known that the Alsaces who lived at the Franco- German border area, and spoke German were taken from the east of the Magino line in the 1939 - 1940 winter and were transported to the southwest part of France, especially to Dordogne region by the Radical Socialist French Government.

Similarly the American Administration had forced some of her citizens of Japanese origin to emigrate from pacific region to the Mississipi Valley following the Pearl Harbor attack and accommodated them in camps until the end of the war. We may cite more samples of such practices (Acquaintances. Oxford, U. P" 1967. Turk silahli Kuvvetleri Tarihi. Osmanli Devri, Birinci Dunya Harbi idari faaliyetleri ve Lojistik/ History of Turkish Armed Forces, ottoman Era, First World War, Administrative Activities and Logistics, Volume X, General staff, ATASE Publication Ankara, 1985).

6.4.Expenditures affected for the purpose of Transportation and Settlement;

The Ottoman country had continually received emigrants especially in the 1900's during which intensive emigrations were witnessed in Anatolia mainly flowing from the Balkans and from the Caucasian locations due to parallel developments there.

In order to meet the needs of the Moslems, the Greeks and the Armenian people who were forced to change their locations under the Transportation and Settlement Law together with the needs of those emigration movements directed towards Anatolia under an organization named "Muhacir'in Mudiriyet-i Umumiye" ("General Management of Emigrants") was established.

Through this administration, the settlement, accommodation and other matters pertaining to the emigrants were tried to be solved. Provinces and counties hospitals were set up along ·with information even about which buildings were allocated Armenian children who were left orphans (ATASE Archive. No; 1/2 Folder. 36l. file. 1445, Fih 15 - 22,).

6.5.The Telegrams referred to Talat Pasha and the Realities

An Armenian, Mr. Aram ANDONIAN, published a book in London, in 1920, under the title: “Naim Bey'in Anilari Ermenilerin Tehcir ve Katliamına iliskin Resmi Turk Belgeleri” (Memoirs of Naim Bey, Official Turkish Documents, in Relation with the Emigration and Massacre of Armenians.)

This book, was later on published in Paris, under the title; “Official Documents, Related to the Armenian Massacre”; and in Boston under the title: Great Guilt, Last Armenian Massacre and Talat Pasha, Official Telegrams 'with Signed Originals".

The telegrams which took place in this book referring to Talat Pasha are fabricated to create a guilty person charged with genocide. Upon the investigations made by Sinasi OREL and Sureyya YUCA regarding these documents the person from whom the documents were told to be received from was never employed in Halep Iskan Dairesi (Aleppo Settlement Authority) (Cemal, 1977).

The documents were not authentically along with the sheets of papers used in the communications during the Ottoman Empire meaning that their original copies were not existent among the documents of the Ministry of Interior and supposedly in the Archive of the Prime Ministry together with the register numbers were fake documents, are not existent/ met in the records of those administrations, which were shown as outlet addresses, errors were made in the modern and Ottoman/Moslem (hicri) calendar/dates and the signatures did not comply with their originals (Document 11), many errors were made, that would never be observed in the Ottoman Letter writing practices; were determined as concrete evidences (Orel, 1983).

6.6.The Studies made by the Western authorities against the Armenian claims and conclusions reached:

Just after the First WorId War, following the invasion of Istanbul and other regions by the armies of the "Allied Enemy Forces", a few hundred Ottoman political and military leaders and intellectuals were sent to the Island of Malta by the British, with the claim of their being guilty of genocide (Guron, 1983).

The Government in Istanbul co-operated, willingly in all fields with the Allied Enemy Forces, both for the protection of the reign and also for the preservation of its own existence in order to abolish the "Ittihat ve

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Terakki/Union and Development" Party which had ruled the Empire for the past ten years powerfully holding certain positions in the government (Gunter, 2011).

As a result, investigations of large scale were conducted in the Ottoman Archives both by the "Union and Development" Party regime in Istanbul and in Malta about the prisoners in order to find evidences of guilt, thus no evidence could be presented to the court to prove the accusations (Kocas, 1967).

The British Goverment desperately conducting researches both in their archives and in the archives of the US Government in Washington could not reach a result whatsoever (PRO.FO. July 13. 1921. 371 / 6504/ E. 8510.).

As a result, upon the proposal of the British Law Consultants, the Law Consultants of the King in London, in July 29, 1921; decided that the accusations directed towards people whose names were on the list of the Ministary of Foreign Affairs should be treated separately due to their semi-political nature, from the Turks who were imprisoned based on accusations of oppressing /torturing British War slaves during the war (Foreign Office. July. 29. 1921: 371/6054/ E. 8745., Prime :Ministry Ottoman Archive HR. MU. 43 / 17.).

6.7.Did Ottoman Empire Avoid Investigation?

The Ottoman Empire did not wait for 50 years like the Armenians and on March 26. 1919 demanded the invitation of two Law experts each from Spain, Switzerland, Denmark, Sweden and Norway. The setting up of a commission of by the law experts to investigate the Armenian claims was demanded (Turkish General Staff, ATASE Archive, Cabinet No; 169. C.A 6, Folder 23, File No. 1336 /13). The Ottoman Empire was fully confident in herself and acted in full compliance with the international law which showed that there were no wrong practices at all. Apart from these, towards the end of the First World War a group of foreign journalists were sent to Eastern Anatolia(Gocek, 2011).

Is it possible to think that a Empire is actively engaged in an unlawfull and inhumane crime could make such infringements? If a number of examples are mentioned here and are taken into consideration, one can see how unjust and unrightfull the claims were made against the Today's Turkish Nation throughout history (Shaw, 1976).

6.8.Are Ottoman Archives closed and Documents related to Emigration are being hidden away?

There is the chance to reach original documents on almost all subjects regarding the emigration. The Ottoman Archives are open since 1925 serving all researchers in connection with the General Management of the State Archives, until today.

A total of 3,817 researchers visited and conducted researches in the Ottoman Archives: **605 researchers from the USA**, 203 from JAPAN, 168 from GERMANY, 150 from FRANCE. 98 from SAUDI ARABIA. 84 from IRAN, 74 from ENGLAND, 70 from ISRAEL, 63 from LIBYA, 58 from HUNGARY. 52 from ARGENTINA, 47 from BULGA RIA, 47 from EGYPT, 39 from HOLLAND, 36 from ROMANIA, 35 from ALGERIA,35 from. TUNISIA, 28 from CANADA. (http://www.turkishculture.org/general/museums/ottoman-archives-190.htm)

Apart from these 190 Turkish citizens of whom 180 were of Armenian origin visited these archives conducting studies in the field of the Armenians. During the researches conducted by thousands of foreigners who were able use the original documents these documents were also published in Turkish and English Languages.

Furthermore, docuents which are in the archives of the General Staff are being published by the ATASE Presiden cy under a periodical named "Askeri Tarih Belgeleri Dergisi" (Military History Documents Magazine) both in original and in modern Turkish versions are also offered for sale. Another publication is a 3-volume publication which is being prepared and published in ottoman Language, Modern Turkish Language and English Language through the use of the Prime "Ministry Yildiz Archives (Weal, 2015).

In spite of the truth some western researchers and inter national organizations either due to lack of information or intentional outlook still accuse the Republic of Turkey with "avoiding the opening of the archives to researchers". With this regard, I would like to leave the answer to the reader.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

6.9.The reaction of scientists against genocide claims and the discussion' of the issue within the scientific context

History is perceived as a science of measures together with its principles by scientists who have not sold their pen and protetcted their brains against outside influences, thus are able to see the "Genocide" claims as the day-dream of those who have adopted this issue as a profession and have transformed these into a source of political and financial income. (Amin and Fortna, 2007)

Scientists who have made this evaluation in 1925, have listened to eye-witnesses and have personally observed the actual places where the events had occurred. These scientists are very well informed about the situation regarding the Ottoman Empire Archives and that they are open to foreign researchers who personally can work on original documents. (McCharty, 1984)

As a result counter-views can only be put forward by those, who are informed about the issue as much as these scientists. Within this framework. we took the declaration of 69 American Scientists published in this regard, amongst other documents for the reader to be able to reach an assessment.

Prof. McCARTHY in his Informative speech which he gave at the US House of Representatives explained: how the Turks lived through great pains or sufferings during the First World War but preferred to bury these in their hearts is shown in the following sentences;

".... Feelings of revenge took place in the minds of those, who lost all their belongings during the wars. In case these feelings governed the new Republic of Turkey much more death events would have been witnessed. Due to this reason, the Mustafa Kemal Ataturk Government has put forward a politics, which has not seen the losses in the past and who signed peace agreements with the old enemies.

The Turkish Government felt that applying pressure to the Armenians and to the others would enliven old revenges and would issue an invitation to war. Due to this Turks have told nothing related to their matters.

This was the most correct decision that would have been taken for that period. Talking to nobody in the name of the Turks have created the negative result in this point ... What the Turks should think for a thing that they think that they have never done? ... "

History would never forgive: to those members of the House of Representatives, and to those who would probably act in the same way in the future; and to those who do not change their behavior, based on political reasons; according to the speech of Mr. Justin McCarthy.

The humanity of course will be enlightened by those "just" historians who would present the realities in to the day light and these would than be exhibited accordingly. Otherwise, as Turkish founder father, Ataturk stated: "The Unchanged Realities, Would Gain A Property. That Would Surprise Humanity". (Cora, 2015)

7.CONCLUSION

The Armenian genocide claims gained ground for the recent Armenian murders. Their efforts in this regard have always been bloody. The remainders of those who shed the bloods of thousands of Turks in Anatolia during the Ottoman Era, who assassinated Talat Pasha (General) and CemaI Pasha; did not change their behavior. (Matossion, 2014, Akcam, 2013)

During the WWI period; on the contrary they increased their efforts! In the bloody attacks, carried out by the terrorist organization ASALA starting from 1973 onwards until 1985 during which Turkish Diplomats, Turkish workplaces abroad and Turkish civilians were considered as targets in countries known to be as the "free world", the lives of Turkish diplomats although they were guaranteed by these countries; were not protected along with the work places of many Turkish businessmen. (Gunter, 1986, Erickson, 2009)

Against these odds the "US and Western World" not understandably has chosen to remain silent thus providing moral support to the murderers. If the Armenian claims are analyzed, we observe the existence of a 3-stage goal. (Bogosian , 2015, Balakian, 2004, McCarthy, 2010, Parmaksizoglu, 1992))

These are:

-To convince the administrations of the countries of strong political, economical and military powers, that the Armenians have been subjected to genocide and to have this accepted at levels of local and central administrations.

-Depending on these decisions to demand indemnification and to intensify the pressures to be exerted on the Republic of Turkey as the continuation of the Ottoman State in order to be able to collect the indemnified amount.

-To demand territory in a suitable conjuncture following the receipt of the indemnification.

Mr. KOCERYAN, the secret leader of the Dashnaksutiun organization who became the President of the Armenian State speeded up this strategy. The ultimate goal is the destruction of the territorial integrity and the unity of Turkey. This strategy like in the past has been not only the aim of a few Armenian organizations but it has also became the ideal of Armenia, today. (Goyunc, 1983)

If we look at three most important documents we clearly notice this fact. These are the Independence Announcement, the Independence Decision and their Constitution. In the 12th Article of the Independence Announcement dated August 23, 1990; of the Supreme Soviet of the Armenian Soviet Socialist Republic, where it is stated that: "The Armenian Republic will support any efforts to provide the acceptance of the genocide committed within the Ottoman Turkey and in Western Armenia in 1915, in the international arena". (Alper, 1982, Saray, 1985)

The same subject has been declared and committed in the independence decision of the Armenian Parliament, taken on September 23. 1991 as: "The Armenian Independence Announcement followed to" according to the constitution accepted in 1995 has been transformed into a term of constitution, itself.

Therefore, the fabrication of a false genocide to be accepted and the claiming of the Eastern parts of Turkey which is interpreted as Western Armenia is not a secret aim anymore but (the soils of Turkey, a neighbor country) is clearly targeting the integrity of Turkey in front of the eyes of the World.

If we elaborate on this subject from this angle of view, then it would be necessary to look into the text of NATO and OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe) agreements. These two organizations and the documents which form the basic logic of both of these two organizations do guarantee the territorial integrity of the member countries (Kaya, Aydin, Ayhan, 2016).

We remind that any undertakings not complying with these commitments will be considered as the violation of the international law. As we see, in this article although the logic of both of the organizations is clear, the behavior of the members of NATO and OSCE is questionable against a country whereas on one hand the demand of soil from Turkey acknowledged as 'Western Armenia" and put these into its constitution international cooperation, is based on mutual respect of the parties, to the bilateral rights and interests. (Statement of Professor Bernard Lewis Princeton University Distinguishing Armenian Case from Holocaust" (14 April, 2002 http://www.ataa .org/refe rence/lewis.pdf).

Turkey on one side is the member of two international organizations and Armenia on the other side claims the right on the territories of Turkey thus follows propagation politics. I leave this situation to the common sense of the American public opinion.

Turkey, now has a population of 80 million young people wanting to forget those painful days, revenges and hostilities in the dusty and pale pages of history and proceed to live in peace along 'With all her neighbors as their faunder father Ataturk, the founder of modern Republic of Turkey, stated: "Peace at HOME, Peace in the WORLD". That statement when I first heard, I loved and respected so much (Yildirim, 2001, Saral, 1970).

REFERENCES

1. AKDES, N. K. (1990). "Turkiye ve Rusya", Kultur Bakanligi, Ankara
2. AKCORA, E. (1994). "Van ve cevresinde Ermani isyanlari (1896-1916)", Turk
3. ASLAN, K. (1914). "Ermenistan ve Ermeniler", Resimli Ay Basimevi, Istanbul

4. AKCAM, T. (2013). "The Young Turks' Crime against Humanity: The Armenian Genocide and Ethnic Cleansing in the Ottoman Empire," Press Amazon.com, USA
5. AKSAKAL, M. (2010). "The Ottoman Road to War in 1914: The Ottoman Empire and The First World War (Cambridge Military Histories)", Press Amazon.com, USA
6. AMIN M. A., FORTNA B. C. (2001). "The Modern Middle East: A Sourcebook for History", Press Amazon.com, USA
7. BALAKIAN, P. (2004). "The Burning Tigris: The Armenian Genocide and America's Response", Amazon.com, USA
8. BEYDILLI, K. (1995), Beydilli, Kemal, "Recognition ofthe Armenian Catholic Community and the Church in the Reign of Mahmud II. (1830), Sources of Oriental Languages and Literatures, Turkic Sources XXIV, University of Harvard, USA
9. BRUCE, F. (2009). "Lies, Damn Lies, and death of Armenians", Article, The World Post, USA
10. BOGOSİAN, E. (2015). "Operation Nemesis: The Assassination Plot that Avenged The Armenian Genocide", Amazon.com, USA
11. CEMAL, B. (1977). "Cemal Pasa, Hatiralar (Ittihat ve Terakki, Birinci Dunya Savasi Anilari", Cagdas Yayinevi, Istanbul
12. CORA, A. N. (2013). "Yalan Ermeni Soykirimi Iddiasi", Press Amazon.com, USA
13. CORA, A. N. (2013). "Yalan Ermeni Soykirimi Iddiasi'nin Bugunku Durumu", Press Amazon.com, USA
14. CORA, A. N. (2014). "Azinlik faaliyetleri-Istiklal Harbi Sirasinda Atatürk'ün Nutkuna ve diğer resmi belgelere göre azinliklarin faaliyetleri ve bunlara karşi alinan tedbirler", Press Amazon.com, USA
15. CORA, A. N. (2014). "Ataturk'cu Dusunce Sistemi 2nci Baski, Ataturk'un Fikir ve Dusunceleri Uygarlasma Ideolojisi", Press Amazon.com, USA
16. CORA, A. N. (2015). "Armenian Genocide, A Big Lie", Press Amazon.com, USA
17. ERICKSON, E.J. (2006). "Armenian massacres: new records undercut old blame (Reexamining History)" An article from Middle East Quarterly
18. ERICKSON, E.J. (2013). "Ottomans and Armenians: A Study in Counterinsurgency",Press Amazon.com, USA Symposium, (1990). "Excavations of The Zeve Martyr Cementery international Symposium-2-5 April 1990-City of Van in Resent History" Ankara
19. EROGLU, M. (1999). "Armenian Issue", Pub. Kok series of Social and Strategical Researchers, Ankara
20. FROMKIN, D. (2009). "A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East", Press Amazon.com, USA
21. GOCEK, F. M. (2012). "A Question of Genocide: Armenians and Turks at the End of the Ottoman Empire", Press Amazon.com, USA
22. GOREN, E AND CORA, A. N. (2015)."Ermeni Mezalimi ve Omer Necati Goren'in Anlattiklari", Press Amazon.com, USA
23. GUCLU, Y. (2012). "The Holocaust and the Armenian Case in Comparative Perspective", University Press of America
24. GURUN, K. (1983). " Ermeni Dosyasi", Turk Tarih Kurumu Yayinlari, Ankara.
25. GUNTER, M. (1986). "Pursuing the Just Cause of Their People, A Study of Contemporary Armenian Terrorism", Press Amazon.com, USA
26. GUNTER, M. (2011). "Armenian History and the Question of Genocide", Press Amazon.com, USA
27. GUNTER, M. (2013). "What is genocide? The Armenian case (Turkey, Past and Future)" An article from Middle East Quarterly
28. GOCEK, M. (2014). " Denial of Violence: Ottoman Past, Turkish Present, and Collective Violence against the Armenians, 1789-2009", Press Amazon.com, USA
29. GOYUNC, N. (1985). "Osmanli idaresinde Ermeniler", Gultepe Yayinlari, Istanbul
30. GURON, K. (1983). "Ermeni Dosyasi", Turk Tarih Kurumu, Ankara

31. GAZlGIRAY, A. (1982). "Osmanlilardan Gunumuze Kadar Vesikalarla Ermeni Terorunun Kaynaklari, Hayali Kitapevi,Istanbul
32. GRANVILLE, E. (1967). " Carlik Dunyasinin Turkiyedekl Oyunlari"(The Games of Czarist World in Turkey), translation to Turkish Orhan Arıman, Yarin Yayinlari, Ankara
33. GUCLU, Y. (2012). "The Holocaust and the Armenian Case in Comparative Perspective", University Press of America
34. HADISYAN, A. (1920). "Ermeni Devletinin Dogusu ve ilerlemesi" Atina
35. HOVANNlSIAN. R. (1974). "The Ebb and Flow of the Armenian Minortity the Arab Middle East.", Middle East Journal, Vol. 28, no. l.
36. HOCAOGLU, M. (1976). "Arsiv Vesikalariyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler", Anda Dagitim, Istanbul
37. KAYA. N., AYDIN. S., ONGUN. G. (2016). "The Impacts of Servant Leadership and Organizational Politics on Burnout: A Research among Mid-Level Managers", International Journal of Business Administration Vol. 7, No. 2; 2016
38. KAYA. N., AYDIN. S., AYHAN, O. (2016). "The Effects of Organizational Politics on Perceived Organizational Justice and Intention to Leave", American Journal of Industrial and Business Management, 2016, 6, 249-258
39. KARPAT, K. (1985). "H. Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristic", The University of Wisconsin Press, London
40. KOCAS, S. (1967). "Tarih Boyunca Ermeniler ve Turk Ermenl Iliskileri, Altinok Matbaasi, Ankara
41. KONUKCU, E. (1990). "Ermenilerin Yesilyayla'daki Turk Soykirimi (11-12 Mart 1918)"-Ataturk Universitesi Rektorlugu yayini Ankara-", Press Amazon.com, USA
42. LEWIS, B. (1997). "The Middle East: A Brief History of the Last 2,000 Years" Press amazon.com, USA
43. LEWIS B. (2002). "Statement, Princeton University Distinguishing Armenian Case from Holocaust", http://www.ataa .org/refe rence/lewis.pdf
44. LEWY, G. (2005). "The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Press Genocide (Utah Series in Turkish and Islamic Stud)", Press Amazon.com, USA
45. MAZICI, N (1987). "Belgelerle Uluslar arasi Rekabette Ermeni Sorunu" Hazine-i Evrak/Document Treasury, carton 178., Istanbul
46. MANGO, A. (2010). "From the Sultan to Atatürk: Turkey (Makers of the Modern World)", Press Amazon.com, USA
47. MANGO, A. (2011). "The Turks Today", Press Amazon.com, USA
48. MATOSSIAN, B. D. (2014). "Shattered Dreams of Revolution: From Liberty to Violence in the Late Ottoman Empire", Press Amazon.com, USA
49. MC. CARTHY, J. (1983). "Muslim and Minorities the Population of Ottoman Anatolia and the End of the Empire," New York, London
50. McCARTHY, J. (1984) "The Anatolian Armenians 1912-1922", Armenians in the Ottoman Empire and Modern Turkey (1912-1926)", Bogazici University, Istanbul,
51. MCCARTHY, J. and SIMSIR, B. N. (1984). "Armenians in the Ottoman Empire and Modern Turkey (1912-1926)", PressAmazon.com, USA
a. MCCARTHY, J. (1989). "Turks and Armenians: A manual on the Armenian Question", Press Amazon.com, USA
52. MCCARTHY, J. (1996). "Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922", Press Amazon.com, USA
53. MCCARTHY, J. (1997). "The Ottoman Turks: An Introductory History to 1923 Jan 29", Press Amazon.com, USA
54. MCCARTHY, J. (2001). "The Ottoman Peoples and the End of Empire (Historical Ending)", Press Amazon.com, USA

55. MCCARTHY, J. (2006). “The Armenian Rebellion at Van”, Utah Series in Turkish and islamic Studies, Press Amazon.com, USA
56. MARCHAND, L., PERRİER, G. and BLAYTHE, D. (2015). “Turkey and the Armanian Ghost: On the Trail of the Genocide”, Press Amazon.com, USA
57. METIN, H.(1992). “Turkiye'nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olaylari”,Milli Egitim Yayinlari 2437, Istanbul
58. NECDET E. (1999). “Ermcni Tehciri ve Bogazliyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargilanmasi”, KOKSAV, Ankara.
59. NY Times, (2013), Ruling on Katyn Killings Highlights Russia-Poland Rift” http://www.nytimes.com/2013/10/22/world/europe/rights-court-assails- russia-over-inquiry-of-1940-massacre.html
60. OKE. M. K. (2012). “Yuzyilin Kan davasi Ermeni Sorunu ”, İrfan Yayinevi, İstanbul
61. OREL, S. and YUCA,S. (1983). “Ermenilerce Talat Pasa'ya Atfedilen Telgrafların Gercek Yuzu”, Turk Tarih Kurumu Yayini, Ankara
62. OZKAN Z. (2001). “The Armenian Question from Terror to Policy”, Erofset, Istanbul
63. PULAT T. (2012), “Avrupa İnsan Haklari Mahkemesi’nde Dogu Perincek-Isvicre Davasi Bir Dusunceyi Ifade Ozgurlugu Sorunu ve Adil Bellek Talebi”, Kaynak Yayinlari, Istanbul
64. POPE, S. and Elizabeth-Anne WHEAL, E and A, (1995). “The MacMillan Dictionary of the First World War”, MacMillan Reference Books, London
65. PARMAKSIZOGLU, I, (1981). “Ermeni Komitelerinin IhtilaI Harekatleri ve Besledikleri Emeller”, DSI Basim Foto - Film Isletme Mudurlugu,Ankara
66. RAZDEL A. (1924). “Turttsii Po Sekretnim Dokumentom Bivsego Ministerstva lnostranmh Del Sostovitel” E.A. Adamov.Moskva,Document No:CXL”
67. REFIK, A. (1992). “Kafkas Yollarinda”, Oncu Kitap, Ankara
68. SUNY, R. G., NAIMARK N. M. and MUGE F. (2011). “A Question of Genocide: Armenians and Turks at the End of the Ottoman Empire”, Oxford University Press, London
69. SHAW S. J. and KURAL E. (1977). “History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume 2, Reform, Revolution, and Republic:Rise of Modern Turkey”, Press Amazon.com, USA
70. SHAW, S. J. (2000). “Studies in Ottoman and Turkish history: Life with the Ottomans (Analecta Isisiana)”, Press Amazon.com, USA
71. SUSLU A. (1990). “Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayi”, 100 ncu Yil Universitesi Ankara
72. SUSLU A. (1995) “Turk Tarihinde Ermeniler”, Kars Kafkas Universitesi, Ankara,
73. SARAL, A. H. (1970). “Ermani Meselesi”, Genelkurmay Basimevi, Ankara
74. SARAY M. (1985)."Turk,Sovyet Munasebetleri ve Ermeni Meselesi" Tarih Boyunca Turklerin Ermeni Toplumu ile iliskileri Sempozyumu. Ankara
75. SIR A. Y. (2012). “Diaspora Armenians and their Restitution Attempts” Ermeni Arastirmalari, No: 41, Ankara
76. TACAR, P. (2012), “Perinçek case examines the decisions of the Swiss courts in light of international law and international case law and shows that both during the hearings and at their decisions, the Swiss courts violated the basic legal principle of neutrality in several occasions.” Kaynak yayinevi, Istanbul
77. URAS, E. (1976). “Tarihte Ermeniler ve Ermcni Meselesi”, Belge yayinlari, Istanbul
78. UYAR, M. And ERICKSON, E.J. (2009). “A Military History of the Ottomans: From Osman to Ataturk (Praeger Security International)” Press Amazon.com, USA
79. URAS, E. (1934). “Berlin Kongresi'ne Kadar Ermenilerin Vaziyeti”, Istanbul, 1934
80. YILDIRIM, H. (2001), “Armenian Claims and Realities”, Sistem Ofset, Ankara,
81. YALCIN, A. (1975). “Belgelerin Isiginda Turk·Ermeni Meselesinin Icyuzu”, Unsal yayinevi, Istanbul,
82. YAMAN, A. (1984). “Ermeni Meselesi ve Turkiye” Otag Yayinevi, Istanbul,
83. YASARBAS, E. (1984). “Ermeni Terorunun tarihcesi”, Petekyayinevi, Istanbul

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
84. YURTSEVER, Cezmi, The 311 Legacies of the Zeitoun Armenians, Pub: Koksav Canli Tarih Serisi, No: 5, Ankara, 1999
85. YAVUZ, H. (2011). "Contours of Scholarship on Armenian-Turkish Relations" Middle East Critique Volume 20, Issue 3,
86. WAAL, D. T. (2015). "Great Catastrophe: Armenians and Turks in the Shadow of Genocide", Press Amazon.com, USA
87. http://cjicl.org.uk/2014/01/27/echr-reducing-genocide-law/
88. http://www.history.com/topics/what-is-genocide

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(29)

Prof. Dr. Hakan ÇORA[90]

EUROPEAN UNION NEEDS TO ANALYZE TURKEY CORRECTLY
AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE'Yİ İYİ ANALİZ ETMELİDİR

ABSTRACT

Turkey-European Union (EU) relations have always been bumpy since the beginning. Nevertheless, the legal status of Turkey has always risen in these relations. However, developments in Europe and Turkey and relations with the international conjuncture tend to turn into a kind of interest relationship today. In Turkey-EU relations, the Customs Union has become an interim target, such as getting a status of candidacy and starting negotiations.

But today there is no concrete target other than full membership. In the past, European left and liberal parties, playing a pivotal role in the progress of Turkey's membership perspective, lost ground against conservative populism, which was not warmly welcoming for Ankara's membership. When the EU, which is a peace project, pushed the war winds to the background due to the international conjuncture, Turkey's membership perspective got darker.

Keywords: *EU, European Union, Turkey.*
JEL Codes: N4, N9, Zl.

ÖZ

Türkiye-Avrupa Birliği lişkileri gerek Türkiye'de gerek AB ülkelerinde Türkiye'nin tam üyeliğiyle ilgili bakış acıları bazında ele alınmış ve analizler açısından zamanla oluşan değişiklikler baştan beri zorlu bir süreç olarak gozlemlemlenmistir. Türkiye'nin bir Avrupa Birliğine tam üye olabilmesi için temel şartın siyasi ve ekonomik kriterleri yerine getirmesi olduğunu belirtmektedirler.

Türkiye açısından son dönemlerde azalan AB'ye tam üye olmak isteği, Ankara tarafından yapılması gereken reformlar yavaşlatılması gözlemlenmiştir. Ankara Anlaşmasından bu yana uzun bir denme geçmesine rağmen, Türkiye'nin tam üyeliği sonuca ulamamis ve devamlı olarak otelenmistir. AB bir barış projesi olmasına rağmen, savaş rüzgârlarının günlük konjunkturden uzaklaşması ile birlikte Turkiye'nin üyeliği perspektifi için ışık gittikçe kararmaktadir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, tam üyelik, ortak üyelik, gümrük birliği.
JEL Kodları: N4, N9, Zl.

[90] **Prof. Dr. Hakan Çora, Florida USA (AKA Prof. Dr. Michael D. Castle); Miami/FLORIDA/ABD; E-mail: corahakan@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INTRODUCTION

It can be said that Turkey forms the basis of EU relations with the ideal of "westernization" started with “Tanzimat” period. The Turks became an important center of attraction in the world with the Ottoman Empire, while Europe was experiencing the feudal period of medieval times. In areas such as medicine, science, technology, industry, Ottoman was far above Europe. In such a conjuncture there was no ideal of "westernization". However, the Ottomans could not keep up with the changes that took place in the world and lost their old charm. The attraction was now on the West.

For this reason, as a result of the ideology of westernization, Turkey's EU relations began in 1959 with the application of "Common Membership" to the EEC, and became legal with the Ankara Agreement signed in 1963. With the Ankara Agreement, Turkey has become a "Partner Member" of the EEC. However, in 1987, apart from Turkey's joint membership, the EEC was granted full membership application and finally on 3 October 2005 the Brussels European Council meeting, which was held on 17 December 2004, decided to start full membership negotiations. Although it is not yet possible to predict how long negotiations with the EU will take place, Turkey has entered a new phase in EU relations.

It would not be wrong to claim that the European Union project is a utopia. Other nations have big ideals like this. Turan is a utopia in this sense, aiming at the gathering of all Turks under a single state roof. The Arab League organization, which aims to unite all the Arabs in the Arab League in 1945, is also based on the Arabic Union utopia. It is also possible to give an example to the utopia in Panslavism, which is the cynicism of the Russians. As a result, it is a utopia based on the idea that in the 18th century the European people must leave the struggles among themselves and come together. However, taking the first step to realize this utopia was possible after World War II considering the European Coal Steel Community (ECSC) established in 1951 and the EEC organizations established in 1957, it is an impossible success story of the European Union that these organizations have transformed into what they are today. Europe has indeed made an extraordinary distance and a continental society of prosperity has formed.

According to Commission reports, the EU gate is open to all the European governments from geographical aspect. Participation in the EU is foreseen, for example, if all of the Balkan states fulfill the criteria. Macedonia has been a candidate country since 2005, and it is likely that if they overcome the problems of Serbia, Montenegro, Kosovo and Bosnia Herzegovina, they will be members of the EU in the coming period. These states seem to be able to add Moldova in the upcoming period.

There are two nations in Europe that are marginalized. These are Russians and Turks. The fact that Turkey's candidacy, and that the candidacy has entered its final phase has created great vigilance in Europe. In this process, there were both those who support Turkey and those who are against them, in Europe. In the past, in periods when Turkey did not know Europe and Europe did not recognize Turkey, Turkey's public support in Europe was about 30%. This rate is still below 50% although it has risen slightly with the increase in recognition. This rate is rising as Europeans know Turkey and recognize that Turkey is a different country than their predecessors. However, in some European Union countries it is necessary to know that there are powerful political groups, church organizations, Christian democratic parties and xenophobic movements that are exceptionally opposed to Turkey.

THE CAUSES OF HESITANCE IN TURKEY'S RELATIONSHIP WITH THE EU

There are three main reasons for Turkey's pause in relation to the EU. The first is that the EU hesitates about Turkey's membership after the 2004 and 2007 enlargements. In 2004, 10 new member states joined the EU. Most of these new states, including the Baltic states, have been formed in the past by members of the Warsaw Pact. In 2007, with the participation of Bulgaria and Romania, number of members increased from 15 to 27. The EU has struggled to accept so many nations, and to synchronize them with practices in Europe, and it has been extraordinarily difficult.

At this stage, very soon after the acceptance of the 10 countries accepted in May 2004, negotiations with Turkey started with another country close to their total due to their geographical width and population. The fact that a large obligation is imposed on ten new members in Europe has raised the question of the same

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

financial obligations for Turkey in European public opinion, which has created uneasiness in European public opinion.

The second reason is that, for the first time in history, the European Union was open to discussion of the concept of Europeanity, perhaps with the beginning of negotiations. The question of what is the European Union, what is the Europeanity, what are the basic elements of the identity of Europe, especially the questions that have come to this day and were discussed extensively. The presence of Turks in European identity has seriously been on the public agenda in Europe. An important reason for this discussion is that Europe has defined itself as those outside of the Russians and Turks. One of the nations that are described by the Europeans as the other, that is to say Turkey has now reached the final stage to be a part of Europe, sitting on the table. In many European countries this situation has created infidelity and reaction among the masses of the people.

The third reason is related to another deadlock Europe faced in 2005. The Constitution, which was drafted by the Constitutional Convention in the Netherlands on 29 May 2005 and in the Netherlands on 1 June 2005, was rejected. A model which could bring the integration to a further stage by the two founding members of the EU was thus rejected. This has created a great depression within the EU, and the EU has tried to overcome this crisis by accepting the Lisbon phase.

The point we have to take into account in relation to the European Union as a matter of fact is that: the EU has entered a period of stagnation since 2005. Even if Turkey is not a candidate or a full member at present, the EU actually acts as a Fetret Revolution. The problems that the EU faces are further exacerbated by the economic crisis that began in 2008, and the effects of this crisis are increasingly felt in European countries. At present, European countries such as Greece, Spain and Italy have fallen behind Maastricht Criteria in terms of economic and financial indicators.

In particular, it is important that the debt of Greece 3-5 times its national income is serious. Greece has received an average of € 80-100 billion in support since EU membership in 1981; As of today, the debt is a multiple of this amount. The Europeans have to find a way out of Greece and rescue it from the economic hardship it has fallen into. France and Germany, in particular, are obliged to do so because if the Euro breaks out of the Eurozone, the Euro, which takes the place of the national currencies, will lose an extraordinary reputation and Europe will have suffered a very challenging project. EU institutions and member states are working very hard to prevent this by rescuing Greece and other countries in danger. All of these developments are signs that the EU is now in an interim period, and it will not be easy to predict how the union will follow.

On the other hand, Turkey has succeeded in overcoming the effects of the ongoing crisis since 2008, as indicated by recent economic indicators. In the case of Turkey, the biggest problem of the EU is the inability to analyze correctly with the influence of the wrong sources about Turkey. Crises that conflict with the interests of the EU in the first place on Turkey do not make any benefit to the EU and it is probably harmful in the long run. Countries such as the US, Russia or China are rapidly developing their relations with Turkey, while the EU is dealing with absurdities related to Turkey under the influence of marginal sources.

MISTAKES OF THE EU

Germany, a very important member of the EU, has recently made major mistakes in this regard. Martin Schulz, who left the European Parliament chairman and defeated the German Chancellor after his third election defeat, is a typical example of this. While there are a dozen issues to be dealt with by Germany as a chancellor candidate, it is meaningless and unnecessary to be anti-Turkish. It appeared at the Lower Rhine Westphalia (NRW) State Assembly election that it was not at all interested in the German electorate. Martin Schulz's party SPD, which does not produce a solution for its own problems but chatter based on an unfounded assertion about Turkey, did not choose the Greens and the Left Party.

Chancellor Angela Merkel's party, which advocated "cooperation on asylum seekers" with Turkey and defended this attitude to this day, was the winner of all state elections in 2017. Their electorate is their interest as a citizen, and therefore the economic success of their country.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

No EU country can contribute to its own economy by creating "artificial crises" with Turkey and by pursuing unsubstantiated claims and enmity with Turkey. Hele can not provide a better future for the citizens of any EU country, granting asylum, without taking the attitude of a terrorist organization to the PKK terrorist organization that finds Turkey in the blood. While Russia and China are "superpowers", they are making the right analysis, developing relations with Turkey and every other area, and the EU's pursuit of "artificial problems and crises" in every arena is a big mistake for the EU.

In EU, the "visionless" executives of small countries such as Austria and the like are constantly making irresponsible explanations of the EU membership of Turkey, apart from any diplomatic rules and interests of their own countries. Despite all the opposition from Turkey to the EU in the face of the EU and all kinds of disrespect beyond the boundaries of all disciplines, Turkey is interesting and remains committed to EU membership and remains faithful to its strategy.

An EU that can not reconcile with Turkey when it comes to the security of the EU, not just the economic arena, is actually acting irresponsibly towards its citizens. Turkey, which is a very valuable market for many EU members, is also a country that can not be lost in the fight against terrorism. In the field of defense cooperation, Turkey is not only a "superpower" but also an important partner for many other countries.

The United States, Russia and China are already aware that they attach great importance to their relations with Turkey. Not only they, but India and a number of countries such as the United Kingdom, which will not be a member of the EU in the future, will be in close co-operation with Turkey in the field of economy. China and Turkey are invigorates the famous "Silk Road" for this purpose. The appreciation of Turkish Lira in economic relations with Turkey does not bother them at all.

What is AB doing? Some EU member states, who have no deep concern about establishing the deepest connections with the dictator Sisi, who has endured a democratic regime with a bloody coup in Egypt, and making all kinds of connections with him, blame Turkey for its "dictatorship". When the Egyptian fascist dictator Sisi comes to terms with all the EU values, they find it more appropriate for the EU to deal with Turkey's democratic regime. These wrong policies do not help the EU at all! We can even claim that it hurt when EU citizens are assessed in terms of their interests.

At the EU leaders summit held in Brussels on December 15, 2017, relations with Turkey were addressed only within the immigration-focused 18 March agreement. Without briefing the EU leaders, it was enough to give the message that they would "stick" to this mutual. The EU today needs Turkey especially in the areas of irregular migration and fighting terror. In return, the Union is trying to keep Ankara's EU membership process as low-profile as possible.

This is not only due to Turkey's problems of democracy, human rights and the rule of law. The EU project, which marked the European political life, especially after the Soviet regimes, is not as popular today as it used to be. The process of EU enlargement, which is the most important ring of this project, and perhaps the most ambitious part of this process, Turkey is also affected negatively.

It is also important to remember that Turkey does not have a real and concrete political vision in relation to Europe. Until now, Turkey has seen the EU project as a largely political, diplomatic and bureaucratic business. However, social change is necessary, and in order for this to happen, politics must possess this project.

CUSTOMS UNION

In the present day, when all the negativities and Turkey's Full membership are not possible, Turkey and the EU are working pragmatically and advancing relations on the basis of mutual interests. The Customs Union which entered into force on January 1, 1996 is the best example of this. The two sides today want to "modernize" the Customs Union agreement.

The negotiation of the Customs Union in 1990's trade sense of the present day is completely different from the trade scene, so the deal has become outdated. The Customs Union was an agreement of the era of production chains. He responded to your needs at that time. But today the production scene has changed. From production chains to value chains. Now, this value chain accounts for 1 in 3 of world trade.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

This change in world trade brings with it new trade agreements such as the EU negotiated with countries such as South Korea, USA and Canada in recent years and months. In the heart of this gigantic economic war lies the legal, industrial or technological norms. Much of the customs union agreement Turkey wants to update with the EU will also include non-customs issues such as public procurement, agriculture, the services sector, investment protection, electronic trade, and intellectual property rights.

Considering that the EU and the US have imposed the norms that they have agreed upon with the rest of the world as an "international norm" after a while, the prospect of Turkey's immediate surveillance of the Customs Union with the EU emerges spontaneously.

VISA LIBERATION IN SCHENGEN AREA

One leg of a glowing interest relationship between Turkey and the EU is the visa liberation in the Schengen area for Turkish citizens. The EU has pledged to the legal pledge. If 72 criteria for visa liberalization were to be realized, Turkish citizens could enter the Schengen area without a visa. However, the European Commission reported in a report on 8 December that Turkey still does not fulfill 7 of these criteria. Ankara is signaling that it will not back down the definition of one of these criteria, the concept of terrorism.

On the other hand, some politics in Europe tend to index the Customs Union's modernization and visa liberalization issues to the topic of "political change in Turkey". Hence there can be heated debate when these two issues are moved to the European Parliament agenda for approval.

Together with the year 2016, concrete cooperation on the subject, which started in Turkey-EU relations, is the only dynamic for the time being, which means that the relations continue within the scope of mutual interests. However, a rational point of view, mutual steps and political will is required for this dynamism to work. Regarding the internal political agenda both in Turkey and in the major countries of the EU, it is unfortunately quite likely that populist approaches will avoid the rational point of view. The issue of Turkey has been turned into political material in all important elections and referendums in the EU in the last 15-20 years. Even in an environment where Turkey's membership is not on the agenda at all.

TURKEY ON THE PATH TO EU

One of the main agenda items of the Brexit referendum was Turkey's membership. This populist approach will continue in the elections of France and Germany. In Turkey, relations with the EU and the EU have recently become an important tool in the sense of political populism. In the possible referendum environment, this issue will be widely used and the EU will be put on the target board by the government.

When we look at the EU, especially in the countries against Turkey, the right parties are the government. The best examples of this are Germany, France and Austria. The main argument of these and other like-minded countries is that Turkey, which has a large population, is going to have a great migration from Turkey when it is taken to the Union and that there is a different religion in Turkey than in the Union.

The fact that some countries in the EU have expressed these problems seems to be correct from their perspective, but the structure of the EU does not constitute any obstacle. Regarding the Lisbon Treaty, there was no denial atif. In other words, the fact that Turkey is a Muslim country does not constitute any negativity regarding the membership of the EU. We can say that the countries which expressed it reflect this more ideologically.

Regarding the possibility of excessive migration, we see that a large part of those who migrated to the EU today are from Africa. In other words, despite the fact that Turkey opposes this reason, although it has a fair share, it does not reflect the truth in full. I do not think this problem will happen as the European states are afraid. If Turkey shows economic developments, I think that this reason will be taken away from now on.

The approach that will not be taken to the EU because Turkey is a Muslim country will not be a very accurate case analysis. Yes, there are EU member states who wear this in their heads but it is a secular structure as of EU formation and it is not a religion-oriented formation. When we look at the Lisbon Treaty, there is no reference to religion, but instead it refers to equality and diversity. For example, in the medium term Bosnia and Herzegovina has recently been spoken of as a potential member of the EU, and Bosnia is a Muslim

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

country. Therefore, being a Muslim country can not be considered an objective obstacle to our membership to the EU.

Turkey is the best example of how Islam and Democracy can be blended successfully. The inclusion of the EU in the example of Islamic geography, both secular and Muslim, reflects a strategic reality that the EU will need for the future in terms of the future. In this respect, Turkey will be a model for other Muslim countries as a model. In other words, this will create a situation that will be favorable for the EU in terms of relations with other countries, especially Muslims.

In recent years, Turkey has experienced an axis shift in the EU and new strategic partners. In fact, we can say that the AK Party government is experiencing a boredom from the axis shift. The excitement of the ruling party has also diminished, and the role of the EU is great. The reasons for the EU's cease-and-desist decision on the negotiations headlines in 2006, and the fact that the Cyprus problem was constantly on the agenda, also thwarted the Government's excitement.

However, although these reactions are given, this should not be the case. Because the EU is a very important formation for Turkey and in this respect, the EU should not have any alternative for Turkey. Of course, it should develop relations with the countries in the region, but the EU should always be an indispensable target for Turkey.

Relations with the Greek Cypriot Administration's being the term president in the EU have almost brought it to the level. In fact, the Greek Cypriot administration of the Greek Cypriot Administration on 1 May 2004 was a big mistake. Whilst membership negotiations with Turkey were being made and it was not known that there were problems with Cyprus, it was something that Turkey would not welcome in terms of Turkey. Indeed it did.

In this regard, the necessity of being taken as a member after settlement in Cyprus

If a decision had been made, the situation would not come up to the present. In the referendum held after the Annan Plan for the settlement of the island, we see that the Greek Cypriots are using a very comfortable vote. Already, the referendum was announced before the Greeks would become a member of the EU. Instead of giving this guarantee in advance, a big step would have been taken to the Greek Cypriot side, "if you use no vote for the solution, we will look at your situation again from the EU." It is also clear that the Greek Cypriot side does not want to share the blessings of the EU with the Turkish side.

The EU publishes Progress Reports every year since 1998 about Turkey. These reports are very important in terms of what Turkey-EU relations are doing. These reports are the sources of photographs and mirrors of Turkey in a calendar year. Otherwise, they are objective evaluations in general. That is why Turkey needs to make a very good evaluation of these reports and go to remedy by seeing the shortcomings there.

Of course the EU needs Turkey. Especially with cooperation in Energy issues and Young Population. There are Christian Democratic Governments in the EU who know this in the EU but we are not in Turkey, but with us, that is to say we have the right to vote but we are our privileged partners. However, it is inevitable that the EU will need Turkey in the future in terms of strategic aspects. Of course Turkey also needs the EU to develop from political, social and economic perspectives and to establish great partnerships in the coming years. So both sides need each other strategically, and both sides know that.

Due to the EU's recent mistakes in the EU, the turmoil of the government in Turkey has been lost, and the misery experienced by the public is reflected in the public opinion and this support is diminishing. However, it is thought that the excitement of the people will increase with new movements and new reforms to be made. Because the Turkish people want to enter the EU to a great extent and want to benefit from the possibilities of the EU and think that Turkey will become a stronger country when it enters the Union. For these reasons, it turns out that the public does not want the EU spontaneously, but that the relations have changed according to the way the governments and the governments reflect it. Therefore, as long as Governments are insistent on the EU, the public will be behind them.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

CONCLUSION

Turkey-EU relations reached the lowest level in history after the heated relations in early 2016 under the refugee agreement. Relatively quiet relations at the end of the year are likely to pose significant risks in 2017. The EU should now make more accurate observations and analyzes on Turkey.

2017 is a candidate for a lost year on paper in terms of Turkey-EU relations. Neither Turkey nor the EU have the energy to sit at the table and negotiate something seriously with each other. But this may well be a good time. Apart from the visa liberation and customs union modernization, perhaps it is necessary to wait until the conjuncture changes to mature some things to discuss the issue of full membership.

In 2017 there are a number of issues that will affect Turkey and European Union relations. Implementation of the refugee agreement, visa liberalization, enlargement of the Customs Union, de facto frozen accession negotiations, fight against terrorism, constitutional amendment and potential presidential system referendum in Turkey, death debate, progress of Cyprus negotiations and Turkey's foreign policy going out.

It is not so difficult to predict that new challenges and crises are waiting for Turkey-EU relations in such a lively daylight. Relations coming to the break-up point in 2016 are waiting for even more challenging year. Technically relations and cooperation continue, but it is not possible in the short term that it becomes a political convergence and a new vision. Even if positive steps are taken, especially the expansion of the Customs Union, it is not possible for the year 2017 to turn economic convergence into a political and social rapprochement.

In the short term, it is difficult to see that there is a general consensus on Turkey's membership in the EU. Apart from this, there are Budget Projections made in EU for 7 years. This projection was made between the years 2014-2020 and Turkey is not included here. This shows us that Turkey's full membership to the EU is difficult, at least until 2020. However, in the year 2023, when the Turks are very important, Turkey has already 10 years and if Turkey makes efforts to reduce the gap between the EU and the EU and if each area becomes stronger against the EU and it believes in the EU, there is no reason not to.

Turkey's involvement in the European Union or staying outside is not vital for Turkey. Even staying outside can make Turkey use its mobility more effectively. On the other hand, it should be emphasized that; In the last 15 years, the European Union has undertaken almost as a motor function in the transformation of Turkey, triggering economic, political and legal transformation. Turkey, even if it is not a full member, has been articulated in various ways to the EU system. The relationship with the West will continue to increase in the coming period. Taking into consideration the effects of the economic crisis on the EU and other factors in the world, we can suggest that; There will be no big difference between the years when Turkey will join the EU as a full member or stay out as it is in the Norwegian case.

In addition to all this negative outlook, it is also possible to experience some positive developments in the sense of relations in 2017. At the beginning of this is the expansion of the Customs Union agreement. The European Commission's decision on this issue is very important. If the Council is authorized, the European Commission may start negotiations with Turkey in this regard in 2017.

Turkey has rightly demanded that this agreement be amended for a long time and the problems that arise. In this sense, the beginning of negotiations is a very important step for Turkey, and it can create a new dynamic between Turkey and EU. Regarding economic relations, the agreement will have an important place in respect of democracy and respect for individual rights and freedoms under the relevant negotiations. This can offer an opportunity to play a positive role again in supporting the democratic values in Turkey to the EU. No doubt that it will have a more positive impact than freezing the accession negotiations. However, of course, it is not only possible to create spring air in this process of Turkey-EU relations. Unless there is political will and vision, it is dreaming to wait in the spring air.

It should be reminded that the negative trend in Turkey, the extreme right in the EU, and the shadow of increasing terrorist events are entering a new horizon, and that perhaps Turkey and the EU need each other in the light of developments in the world. Unfortunately, the political vision to see this clearly is neither in

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Turkey nor in the EU. In this sense, it will be an important success not to advance the Turkish-EU train in 2017 but to keep the train on track.

The comprehensive restructuring of the axis of crises has become a decisive feature in the half-century adventure of EU integration. In this context, the ongoing eurozone crisis is forcing the EU to form a new integration. Because, at the heart of the euro crisis is the paradox of "economic integration/political fragmentation" far from the irresponsible policies of the member countries. According to this, the EU could move to the monetary integration stage in the transnational level, but could not realize the parallel political power transfer because it could not resist the opposition of the nation-states.

Within this new framework, it has been claimed that the EU can evolve into a model of integration in the form of nested rings integrated at different levels by the member states. But a more flexible European architecture, as some analysts implied, does not mean the disintegration of the EU. The common democratic norms and the single market understanding that unite all the peoples will continue to be important as the binding principles of the EU.

It is based on a tacit acceptance that the EU is generally a static structure. The EU, however, is one of the most dynamic structures of the modern international system. In this respect, the precondition for reviving Turkey-EU relations in the post-crisis period and for both sides to start an efficient business association process in their vital interests is to rethink the relationships. From this point of view, the architectural structure in which the EU is evolving forms an opportunity window from the perspective of Turkey's foreign policy. The EU integration to be shaped on a flexible architectural axis will continue to be important in terms of economic, to be a member of a single market with a competitive and technological capacity for Turkey, and to raise democratic and human rights standards politically.

The visa liberation has a symbolic precedence in Turkey in terms of reestablishing the trust of the people in the EU. If it is feasible, visa exemption is more important than businessmen, students and tourists, and it is important that the public will be free from the feeling that they are perceived as "the other" when traveling to EU countries.

The risk factor lies in the way in which the beginning of the visa dialogue process is publicly reflected. The public perceived a misconception that the visa application to the citizens of the Republic of Turkey would automatically occur 3.5 years after Turkey signed the "Back-Acceptance Agreement" by accepting the "Roadmap" for the EU's final visa liberalization. The risk factor lies in the way in which the beginning of the visa dialogue process is publicly reflected. The public perceived a misconception that the visa application to the citizens of the Republic of Turkey would automatically occur 3.5 years after Turkey signed the "Back-Acceptance Agreement" by accepting the "Roadmap" for the EU's final visa liberalization.

The Treaty of Back Acceptance signed by Turkey on the grounds that illegal way of illegally returning refugees to the EU will take a serious burden between the EU and Turkey when it enters into force three years later. This burden-sharing will be particularly daunting at the time of the creation of refugee camps and refugee camps where refugees return to and return to EU countries illegally. This sharing must be achieved through extensive cooperation in the financial assistance of the EU and border management between the parties. If there is no such cooperation, the process will be problematic.

Turkey says that if the conditions for visa liberalization between Turkey and the EU are not fulfilled in order to reduce the flow of Syrian immigrants to Europe, this agreement can be abolished. Turkey thinks that the EU is at stake when it fulfills its commitments.

In the case of the agreement, it is necessary to consider that the relations between Ankara and Brussels and the economic cooperation will end. But Europe may again face a massive refugee flow without agreement. The immigrant issue that Europe thinks it’s partly resurrected would be on the agenda again. Serious refugee flow would start again.

Relations with the EU are just a taxa. The EU has brought to Turkey and taken away. Good relationships are something everyone will prefer, but if the process stops, it is not the end of the world. However, Turkey's economic, social, political development and future of the EU depends on the process. This

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

process is especially important when Turkey is a brand name. Turkey does not have international power sources, there is no nuclear energy, no great financial power, no great technology power.

It should be taken into account that the fact that many world countries are engaged in trade with Turkey because they are in the Customs Union is Turkey's global gravitational force, even if it remains outside, it will be dependent on Europe in economic decisions. Today, the import and export rate of Turkey with the EU is 45-50 percent. The volume of this trade is 135-140 billion euros. In addition, direct investment from Europe to Turkey is 65%. These cannot be ignored.

However, Turkey can well use the issues of human capital, new technologies, renewable energy investments, related security and energy lines with its geopolitical position, and aims to increase the international reputation of its companies, universities, art institutions by exporting more brands, attracting more investment, and can live in cooperation with the EU. It also strengthens Turkey's national interests, while meeting the EU standards, but at the same time being the window of Europe to Eurasia.

REFERENCES

1. Alas R., Tafel, K., Tımlik K. (2007), Leadership style During Transition in Society: case of Estania, Journal of Global Strategic Management, Vol.1, Number:1.
2. Akgunduz, A. (2004), Lider Yoneticinin El Kitabı, Pb. Genc Beyin Yayınevi, İstanbul/Turkey, pp. 12-17Aktan, C. (2003), Organizasyonel Degisimde Liderlik ve Yonetim Danismanligi, www.canaktan.com,
3. Amabile, T. M. (1983), The Social Psychology of Creativity, Pb. Springer-Verlag, New York, p. 45
4. The Arbinger Institute, (2010), Leadership and Self-Deception: Getting Out of theBox, Pb. Berrett-Koehler Publishers Inc, USA, pp. 115-117
5. Ayturk, Nihat, (1990), Yonetim Sanati, Pb. Emel Yayınevi: Ankara/Turkey, p. 31-44
6. Bass, B. M. (1990), Bass and Stogdill's handbook of leadership, Theory, research, and managerial
7. Eskişehir/Turkey, pp.17-22
8. Burns, J. M. (2010), Leadership, Pb. Harper Perennial Political Classics), p. 287
9. Burwash, P. (2003). Liderligin Anahtarıi Timas Yayınevi, İstanbul, p. 34-37
10. Cagneey, B. (2016), Leadership: The 7 Laws Of Leadership: Develop Yourself, Influence Others And People Will Follow, Pb. CreateSpace, USA, p. 12
11. Campbell, G. (2016), Leadership: The 8 Laws of Leadership: Develop your Team,
12. Influence & Inspire Others, & Lead People with Success, Pb. CreateSpace, p.34
13. Cora, A. N. (2014), Turk Birlesik Devletleri, Pb. CreateSpace, USA, p. 6
14. Cora, A. N. (2014), Sözde Ermeni Soykirimi iddiasi, Pb. CreateSpace, USA, p. 8
15. Cora A.N., CORA H, (2016), Turk Ulkusu, TURAN-SAM Uluslararasi Bilimsel
16. Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/ILKBAHAR, Sayi: 30, s.119-125
17. Cora H. (2016), Leadership While Managing Change",TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/SPRING, Issue: 30 pp.233-248
18. Cora A.N., Cora H. (2016), Secrets of Effective Leadership, TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/SUMMER, Issue: 31, pp 174-183
19. Cora H. (2016), Leadership and Its Influence on a Healthy Corporate Culture, TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/SUMMER, Issue: 31, pp 161-174
20. Cora A.N. (2016), Leadership and Ataturk, TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/SUMMER, Issue: 31, pp 151-160
21. Covey, S. R. (2013), The 7 Habits of Highly Effective People: Powerful Lessons in , Personal Change P. Simon & Schuster, pp. 401-403

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
22. Cooper, (2005), Leadership and Management In The 21. Century, Business Chalenges of The future, Pb. Oxsford University Pres, New York, p.11-13
23. Dale, E. (1999), Yonetim Teorileri, Cev. Osman Akin Dale, E. (1999)hay, Pb. Oteki Yayınevi, Ankara, p. 9-13
24. Goleman, D., Boyatzis, R., McKee A. (2013), Primal Leadership, Pb. Harvard Business Review Press, pp. 101-103
25. Gumusluoglu, L., Elci, S. (2008), How to Address the Turkish Paradox of Innovation to Build a Competitive Economy, UNESCO Science Report, Pb. Unesco, Paris, pp. 110-112
26. Herbert, H. (1978), Orgutlerin Yonetimi, Sistemler ve Beseri Kaynaklar Acisindan, Çeviren, Tekok, O. 1. Cilt, Pb.Turhan Kitabevi, Ankara/Turkey, pp. 23-25
27. , Pb. Wiley,USA, p. 34
28. Kongar, E. (1972), Toplumsal Degisme Kuramları ve Turkiye Gercegi, Pb.Remzi Kitabevi, İstanbul/Turkye, pp. 192-201
29. Kozlowski, S. W., Doherty, M. L. (1989), Integration of climate and leadership. Exa- mination of a neglected issue. Journal of Applied Psychology, 74, pp. 546-553.
30. , Pb. Pinnacle Publishers, USA, p. 24
31. Woodman, R. W., Sawyer, J. E., Griffin, R. W. (1993), Toward a Theory of Organi- zational Creativity. Academy of Management Review, 18(2), pp. 293-321.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(30)

Prof. Dr. Tamar KHVEDELİANİ[91]

GÜRCÜ ŞİİRİNDE KIPÇAK KARAKTERİ

KIPCHAK CHARACTER IN GEORGIAN POETRY

ÖZ

Makale, Davit Ağmaşenebeli'nin yerleşim yeri Gürcistan ve Gürcü nüfusuna bağlılıkları ile bilinen Kıpçakları içermektedir. Kıpçakların Gürcistan'daki ikametlerinin siyasi nedenleri vardı. Düşmanların korkusuz ve bitmek bilmeyen savaşlarından bıkmış olan ülke, yardımcı askeri bir güce ihtiyaç duymaktadır. Böylece Gürcistan ordusuyla birlikte 40.000 Kıpçak, ülkenin güvenliği için büyük önem taşımaktadır. Yine de, iki ulusun yaklaşma süreci öyle kolay olmayacaktır. Bir taraftan onurla yeni bir anavatanın parçası olarak hizmet vermis bir millet, diğer taraftan ise hiçbir şekilde kabul edilemez ve çirkin kabul edilen bir davranış örneği. Bu insanlar için zor olmuştur ancak zikredilmeyi gerektirmektedir.

Makalede Gürcü ve Kıpçaklar arasında ilişki farklı bakış açılarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Konu, Gürcü Folklorunun seçilmiş örnek şiirleri "Kıpçakla Karşılaşma" , ünlü yazar Giorgi Leonidze'nin Hasan Çelik tarafından Türkçe'ye çevrilmiş bilinen şiiri "Kıpçağın Ziyareti" ve Gürcü kadın şair Tamar Parçukidze'nin "Mukhranlı Kadının Dedikleri" üzerinde işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gürcü, Kıpçak, ikamet, aşk, ölüm.

ABSTRACT

The article includes the Kipchak, known for its adherence to the Georgian and Georgian population. The Kipchaks' residence in Georgia had political reasons. The country, fed up with the fearless and endless battles of enemies, needs an auxiliary military force. Thus, 40.000 Kipchak with the Georgian army is a great importance for the security of the country. However, the process of approaching the two nations will not be so easy. On the other hand, it is a nation that has served as a part of a new homeland with honor and it is an unacceptable and ugly example of behavior. This has been difficult for people, but requires mentioning.

In this article, the relationship between Georgian and Kipchaks is tried to be discussed with different perspectives. The subject is the selected sample poems of Georgian Folklore "Meeting with Kipchak" , the famous poem of the famous writer Giorgi Leonidze" Kipchag's Visit" translated into Turkish by Hasan Celik and "the Sayings of the Mukhran Mother" by Georgian poet Tamar Parchukidze.

Keywords: *Georgian, Kipchak, residence, love, death.*

[91] **Prof. Dr., Fen-Edebiyat Fakültesi, Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; Kars/TÜRKİYE; E-posta: tamarkhvedeliani@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

"...ve Kral, (Kıpçakların) çokluğu kullanarak onların eli ile Fars'lıları yok edip düşmanlara korku saçmıştı".

Gürcü Devleti güçlendirmek amacıyla Kral Davit Ağmaşenebeli, Kıpçakların resisi olan Şarağan oğlu Atraka'nın kızı ile evlenip 40.000 Kıpçak ailesine Gürcistan'da yerleşme izni vermişti. Bundan sonra Kral Davit artık Gürcü ordusu ile birlikte Kıpçak askerlerini de düşmanlara karşı harekete geçirme fırsatını bulmuştur.

"Kral Davit Ağmaşenebeli, kendisine has "açık fikirliliği ile" Gürcü toprakalarına yerleştirilen binlerce Kıpçağın gelecekte (Gürcü) devleti için oynayacağı olumlu rollerini doğtu bir biçimde öngörmüş ve ikametleri için uygun yerleri seçmiştir, böylece "Onların (Kıpçakların) katiyet ve liyakatlarını, savaşta hızlıca hareket etmelerini, savaşçı zihniyetini ve gerektiğinde tez harekete geçebilme, askeri strateji kabiliyetlerini öngörmüştür.". Kral Davit bütün bunları ise Gürcistan'ın güvenliği için birhayli etkili bir şekilde kullanabilmiştir Yerleşmelerinden kısa bir zaman içerisinde Kıpçakların çoğu Hristiyanlığı kabul edip askerler arasında inanç birliği de olmuştur.

Kıpçaklar, Gürcü Devletine olan sadakatlarını ve güvenilirliklerini Gürcü bayrağı altında birçok kez savaştıklarında kanıtlamalarına rağmen ki bunun en belirgin örneği olarak Didgori Savaşında sergiledikleri dillere destan cesaretlerini dile getirmek de yeterli olur, yine de Gürcü halkının hafızasında Kıpçak karakteri nedense zorba, kaba bir öteki olarak kalmıştır ki onun için aile saadeti, ilişkilerin kutsallığı ve hakiki değerler hep yabancı bir olgu olmuştur.

"Kıpçak'la Buluşma" adlı şiirinde, Mukhrani köyü yolunda eşi ile giden Gürcü bir yığıt ile Kıpçağın tesadüfi bir buluşmasından söz edilir. Kıpçak, Gürcü insana özgü olan misafirperverliğinden faydalanıp ondan ekmek, et ve şarap istemiştir ve karşılığında en güzel olanı alır: "Ekmek istedi benden – vermişim Tavtuhi türünden (en kaliteli undan yapılmış), et istedi benden – Sülün etini tavsiye etmişim, Şarap istedi benden – içirdim, en tatlısını tavsiye ettim..." – Kıpçak, Gürcü'nün gösterdiği saygı ve misafirperverliği nezaketle kabul eder, yiyip içer ve karnını doyurur, fakat bununla yetinmez ve artık Gürcü'nün eşine göz diker. Kıpçak, konuğun karısını kaçırmaya girişir. Gürcü, zorba misafire hançer çeker ve birbirlerine girerler. Gürcü'nün yaptığı, bir erkeğin en temel içgüdülerinden çıkarak hareket etmesi idi –karısının namusunu kendi hayatı ile savunmuştu. Mücadelede hem Kıpçak hem de Gürcü hayatını kaybetmişti.

Sanki şiirde anlatılan olay Kıpçakların Gürcü topraklarına yerleşmelerinden kısa zaman içerisinde meydana gelmiş olmalı idi. O Kıpçak, Gürcistan'da "Misafir Tanrıdandır." inanışın yaygın olduğunu bilmiyordu ama en azından onu bilmeli idi ki bir kadının (özellikle o bir eş ise) namusunu zedelemek ve ırzına geçmek asla affedilemez bir eylemdi. Bir Gürcü, böylesi bir durumda tecâvüzcüyü öldüremese bile kendi hayatını kesin olarak feda edecektir.

Halk şairinden farklı olarak Giorgi Leonidze Kıpçağ'a kıymayıp ona bir şans vermiştir ki o, (Kıpçak) şair için itaatsizliğin, özgürlüğün, baş eğmemişliğin, fırtınalı gücün bir simgesidir. Bu özelliklerden öne çıkarak şair, aşktan delirmiş bir gencin poetik portresini çizmiştir. Karakter, kendi aşkının kabul edilemez ve yasak olduğunun farkındadır. Hiç kimse onun kalbinde doğan fırtınayı hissedemez. O, içine düştüğü aşk ateşinin kölesi haline gelmiştir, artık kalbinde çıkan yangını söndüremez haline gelmiş, yangın onu yakıp küle dönüştürmüştür. Şimdi, bin yıl sonra aşığı tekrar ölümden kurtarıp onu titreyerek Mukhrani köyü yakınında, elinde silahla yol kenarında aşkını bekliyor bir halde bulur. Aşkın objesi ile buluşan bir Kıpçak, sevgilinin gözlerine bakıp hayatının son anını öylece sonsuzluğa götürecektir.

Burada, Kıpçak karakteri belli bir açıdan Rustaveli'nin Avtandil karakterine benzerlik gösterir ki Avtandil Tinatin'e şunu söyler: "Ben ölümü beklerken, Sen bana bir anlık sonsuzluğu verdin" – Burada Avtandil şunu itiraf etmek ister: onun bütün hayatı Tinatin'in kendisine olan duygularını ifade edip doğrulaması (Avtandil'in) anına değerdi.

Büyük Gürcü şairi Giorgi Leonidze "Kıpçakla Buluşma" adlı başyapıtını "Kıpçakla Karşılaşma" adlı Halk Şiirine dayanarak yazmıştır fakat eserini halk şiirine körü körüne uydyrmayıp içeriği yepyeni tematiği ile doldurur, insani tutkularını ve iç-dış mücadelesini bambaşka bir boyuttan ele alıp lirik bir biçimde işlemektedir. Giorgi Leonidze, yabancının gösterdiği saygısızlığı ve hakareti haklı çıkarmasa bile en azından

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

onun davranışını açıklamaya çalışmıştır ve böylece okuyucuda karaktere karşı acıma ve sempati duygularını uyandırmıştır. Sonuçta şair, yarattığı başyapıtında aşk tutkusuna yakalanan bir delikanlının trajik öyküsünü usta bir dille bizlere aktarmaktadır.

"Bir keklik havalandı kurganlardan,
Aşarak gitti Kabardey ovasını,
Kalktım yine! - Mukhran'ın sonunda
Pusuda sınamadayım silahımı."

Kurgan ebedi bir lahit, mezar, ölümdür. Nasıl ki bir tohum önce toprağa düşüp tekrar yeni bir hayat şeklinde üzerine çıkıyor ise Kurgan'dan kekliğin havalanması ise yeni bir hayatın doğuşunu simgelemektedir. Kıpçak da tıpkı o yeni bir hayatla birlikte ölümden dirildi, bin yıllık bir uykudan uyandı ve öldüğü mekâna – Mukhrani Köyü bitişine gidip aşk objesinin gelmesini bekledi. O artık Mukhran'lı güzeli için hayatını feda etmeye, ölüme kadar mücadele etmeye hazırdı. Güzel kadın, artık Kıpçak için sıradan bir güzel değildi. O (kadın) hayatının anlamı, tekrar hayata dirilmesinin bir nedeni, nefesi ve hayatın anlamıdır. Kıpçak çaresizce, insanı aşarcasına, tutkulu bir biçimde sever yasak güzeli, aşksız hayat onun için hiçbir zaman gerçek hayat olmamıştır zaten. Tutulduğu kadına sahip olamasa o halde en değerli şeyden – hayatından vazgeçmeye hazırdır. Burada "tekrar" kelimesi onu gösterir ki yaptığı davranış onun ilk girişimi değildir. Yani, Mukhrani bitişindeki yol kenarlarında saklanıp sevgilisini daha önce de beklediğini düşünmeliyiz. Şunu da aklımızda tutmalıyız ki Giorgi Leonidze için Kıpçak karakteri; özgürlüğün, hayatın, baş eğmemişliğin bir sembolüdür. Şair, aktardığı aşk tutkusunu "Vephistkaosani" (Kaplan Poslu Şövalye) başkarakterlerinin duyguları ile karşılaştırıp onlarla özdeşleştirir.

"Hohboba'da gördüm seni... Rustaveli'nin Yaz mevsimi bitmek üzere iken,
Keşke içmese idim tatlı bademi ve kılıcımı bilemese idim"...

İşte böylesi güçlü bir aşk, ölü Kıpçağı öteki dünyadan tekrar hayata getirmiştir, o aşk ki bin yıl önce meydana gelen olayı gözlerinin önünde canlandırır. O gün ki, aşk şarabı ile sarhoş olan delikanlı ölümcül hatayı yapar ve yasak aşkı tatmak ister. Tutulduğu kadını uzun uzun kovalar. Tutkun, aşk hırsını kutsal ibadet yerleri bile dindiremedi, o hırsı durdurabilecek bir güç bulamaz ve sonunda anlar ki Kıpçak – amaca ulaşmasını engelleyen tek engel sevdiği kadının kocasıdır. İşte kocasının meşru hakkını aşamadığından aklını kaçırmıştır âşık.

"Uzun uzun kovaladım seni güzelim, kalmadı üzerinden geçmediğim yol, Mtskheta'nın kilitlerini kırdım tek-tek, bütün tapınakları tahrip ettim senin uğruna, fakat Kıpçak olarak dünyaya gelen biri de mahvolur – miğferli kocanla karşılaştım, o beni ararken ve kılıcıyla parçaladı kafamı, ayırdı ikiye"...

Giorgi Leonidze Kıpçağa karşı olumlu duyguları sergilemektedir. Şu delirmiş, aklını kaçırmış aşık Kıpçak da düştüğü zor halden ızdırap çeker, bir şekile dindiremez kalbinde yanan aşk ateşini.

Kıpçak Müslüman'dır, âşık olduğu kadın ise – Hristiyan. Lakin aşksız iman neye yarar ki? Her din aşk ve sevgiyi öğütler. Delikanlı Kıpçak ise aşk ateşine o denli tutulmuştur ki, bütün engelleri silip aşmıştır. Kıpçak ölür, fakat ölümcül yara, mutluluğu ve sefayı ifade eden yüzündeki gülüşünü yine de silememiştir. Çünkü ölmeden önce sevgilisinin eli kendisine dokunur ve O da o anı bekler ki o dokunuş onu yakar, küle dönüştürür, fakat bin yıl sonra ölümden dirilen âşık tekrar Mukhrani bitişinde sevgilisini titreyerek bekler. İşte o duygu ki, o anı bir daha yaşamaya on asır beklemeye değerdir. Gerçekten de aşk, zaman ve mekân engellerini aşabilen bir duygudur.

"Gel!
Seni bin yıl sonra çağırıyorum... Bedeninin şimşeği bana çaksın,
Güllerin açılma zamanı, yeniden buluşma zamanıdır şimdi".

Ve gerçekten de, ne güzel ifade ediyor sevgi duygusunu ünlü Gürcü yazarı Kontantine Gamsahurdia: "Hakikaten, sevgi Yaradan'ın kendisi değilse, başka ne olsun ki? Sevgi, ölümden sonra insanı ölümsüzleştiren ebedi hayatın başlangıç noktasıdır.".

Halk şairi, Gürcü yiğidin cömertliği, misafirperverliği, yüksek maneviliği ve asaletinden etkilenir. Giorgi Leonidze de, karısının namusunu koruyan yiğidi yüksek bit ustalıkla bizlere aktarır fakat aynı zamanda o, Kıpçağın delircesine yaşadığı yasak aşk duygularını anlayışla karşılamaktadır. Gariptir ki, yazarlardan

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

hiçbiri kadının yaşadığı duygulara gerektiği ölçüde odaklanmaz. Sonuçta, o (kadın) eserin başkarakteridir – onun yüzündendir ki iki erkek birbirine girer ve olay talihsizce sonuçlanır.

Şiirin Halk (Folklor) versiyonunun sonu üç biçimde günümüze kadar gelmiştir. Bir versyonunda kadının kocası tecavüzcü Kıpçağı öldürür, ikinci versyonuna göre her ikis de ölür, kadın ise erkek kardeşinin evine gider ve orada hayatına devam eder, üçüncü versiyonunda ise kadın ölmek üzere olan erkeklere bakıp "başkasına" gider.

Kanaatimce, yukarıda getirilen şiirin son (üçüncü) versyonu (Gürcü) kadının şerefini en az Kıpçak tarafından işlenen uygunsuz bir eylem kadar küçümseyici bir betimlemedir.

"Kadın gitti başkasına." – bu hareket o kadar basitçe, sıradan bir şeymiş gibi aktarılmıştır ki, sanki o (kadın), kocası ile hayatın sonuna kadar birlikte yaşayacak biri değil de, sıradan ve önemsiz bir kuklaymış gibi okuyucuya sunulmaktadır. Şöyle ki o (kadın), önce kendi kocasını kavgaya kışkırtmış ("Zavallı kadın kocasına yakınmış: Vay, kötü yiğidin karısına"... Kalbim dayanamadı artık buna..."), ardından ise fazla azap çekmeden "Başkasına gitti..." .

Bu gibi kadınlar hakkında Gürcistan'da hiçbir zaman şiirler yazılmamıştır, şarkılar söylenmemiştir, böylesi kadınlar için şiirsel sözler harcamazlardı ve tam tersine – sadık, yüksek manevi değerleri olan, ailesi için kendini feda edebilen, başörtüsüne laik olan kadınları kendilerine ilham kaynağı olarak getirmişlerdir her zaman. Zaten, tarih boyunca Gürcistan'ın hayatta kalmasında bu gibi sadakatlı ve yüksek manevi değerleri olan eş-anneler başlıca rol oynamışlardır. Ancak bu gibi insanlar kahramanları dünyaya getirip yetiştirmektedirler ki öyle de olmuştur.

Bir Gürcü halk şiirinde (-"Şiirim, Söyleyeyim Seni.") ölen bir yiğit, karısının kendi hatırasını hayatın sonunda kadar saklayacağından şüphe duymaktadır: "Karım ölümüme sıcak gözyaşları döküp ağlar, sadakatiyle insanları şaşırtır fakat az bir zaman geçtikten sonra o da başkasının evine gidip onun tutkularını dindirir". Böylesi bir durumda ölen yiğit ancak annesine güvenir, onda teselli bulur – "Ancak Anne saklar kutsal hatırayı, yalnızca o ağlayıp durur geceleri bizim uğrumuza".

Burada şu soru geliyor akla – eğer karıların çoğu başkaların hayat yükünü taşımaya hazırlarsa, o halde ailelerine, çocuklarına sadık olan anneler nereden çıkarlar? O delikanlının annesi de bir kadın, bir eş, bir erkeğin baş tacı değil midir ki kocasıyla hayat yükünü sadakatla taşımıştır, ebedi hayatını kocası ile birlikte geçirmeye daha hayatta iken çaba göstermiştir.

Ya da, fikri daha net bir şekilde anlamamız için Merab Berdzenişili ("Oğlanlar Yiğit Olurlar Bir Gün Elbet") heykelin çözümlenmesi de faydalı olur: Genç bir kadın ölen kocasının kılıcını ellerinde tutup ayaklarına da iki küçük oğlan sarılmış, kadın sanki vefat eden kocasına der ki korkma, ben oğullarını büyüteceğim, onlar senin yarım kalan işini mutlaka sonuçlandıracaklardır!

Yukarıda belirttiğimiz gibi Giorgi Leonidze Kıpçağa kıymayıp onun içine düştüğü zor durumu izah etmeye çalışmıştır. Şair gibi bizler – kadınlar da Mukhranlı güzele kıyamayız ve bu nedendir ki onun hakkında duygularını, korkularını ve acılarını ifade eden pekçok güzel şiirgünümüzde bile yazılmaya devam etmektedir.

Bu tür şiirler arasında kadın şair olan Tamar Parçukidze'nin "Mukhran'lı Kadının Dedikleri" adlı eseri özellikle anmak uygun görülür. Şiirin özdeyiş olarak halk şiiri "Kadın Gitti Başkasına" ve Goderdzi Çoheli'nin "Karı Kaçtı Düşmana" adlı şiirlerde kullanılmıştır.

Tarih boyunca Gürcistan'ın sayısız düşmanı olmuştur. Onlarla savaşırken insan kaçakçılığı ve istilalar sonucunda; kadınlar özellikle zor şartlarda kendilerini bulmuşlardır. Bu nedenle Gürcü kadını oğullarını savaşçı olarak yetiştirirdi, büyüyünce onlar kendi vatanlarını ve kadınlarını koruyacaklardı düşmanlardan. Gerçekten de, kadının namusu ve onuru bir Gürcü için kendi vatanının dokunmazlığı ile özdeşleştiriliyordu – vatanı ve kadını korumak bir yiğit için kutsal bir görevdi.

Tamar Parçukidze şiirinin başkarakteri: asil, onurlu, sadık ve şefkatlı bir eştir. Aynı zamanda o akıllı bir insandır ve Kıpçağın uygunsuz davranışı hayatını alt-üst etmesine rağmen sağduyuyu daima korur. O bilir ki Ağmaşenebeli tarafından memlekete yerleştirilen Kıpçakların ve kendisine hakaret eden Kıpçak arasında kesin bir çizgi çizmesi gerekir.

"Kıpçak'ları buraya yerleştiren ne erdemli bir hükümdardır!
Fakat yine de aldı hakettiği cezayı haddini aşan zorba öteki!"

Böylece, eser karakteri Ağmaşenebeli tarafından Kıpçakların Gürcü topraklarda yerleştirilme olgusunu doğru bulup olumlu değerlendirir. Şu da var ki, iki farklı milletin birbirine adaptasyonu uzun bir zamanı gerektirmektedir. Farkına vardığı diğer şey de şuydu – onurlu ve alçak birileri Kıpçaklarda da bolca bulunur. Sonuçta, Kıpçak'lar Ağmaşenebeli'nin (ve bütün Güsrcistan'ın) misafirperverliğini takdir edip ortak menfaatleri çerçevesince hareket edeceklerdir, diğerler ise Gürcü Halkın doğasını anlamayıp içinde bulundukları durumu kendi lehlerine çevirmeye çalışacaklardı. Yeni yerleşimci tarafından Mukhran'lı güzelin hayatının alt-üst edilmesi acaba kimin suçu olabilirdi? Çok ilginç nokta şu ki, kadın yine de kendini toparlayıp hem kocasını hem de zorba ötekini toprağa verir. Adetler böyle davranmayı emreder sonuçta.

Tamar Parçukidze sözü geçen şiiri sadece Mukhran'lı kadının davranışlarını haklı çıkarmak amacıyla yazılmamıştır. Kanaatimce, şiirin yazılmasının temel nedeni gelecek nesillere (Gürcü) ataların nasıl ve hangi değerlerle yaşadıklarını, kadınların nasıl erkekleri desteklediklerini göstermek olmuştur (zaten İlia Çavçavadze tarafından (Gürcü) kadının üstlendiği tarihi misyonu sıkça dile getirmesi tesadüfi bir nokta değildir).

SONUÇ

Gürcü Kadını kendi seçimini yapmıştır!

Onursuz biri ile yaşamaktansa yalnız kalmayı yeğlemiştir: "Onursuz birinin yanında Kraliçe olarak yaşamaktansa senin dulun olarak yaşamak daha iyi...", "Hala sana yas tutarım, sen öldükten sonra hep kıştır hayatım...". Kış, sonsuz buz tutulması, üşümek, yas ve keder... Fakat bunun karşılığı olarak kalpte yanan sevgili hatırası, daima yanan ocak ateşi, açık kapı, beşikte yatan ufaklık ve o büyünce babası gibi kahraman olma ümidi...

Bütün bunların ardından ise öteki dünyada eşlerin buluşması ve ebedi hayata beraber başlamaları." – işte hayatlarını onurla ve şerefle geçiren birilerinin mutlu sonu bu olsa gerek.

KAYNAKÇA

1. qarTlis cxovreba., (Gürcistan Tarihi) II., 2012., 271
2. qarTlis cxovreba., (Gürcistan Tarihi)II., 2012., 270
3. ანანია ჯაფარიძე, ყივჩაღთა ჩასახლება., თბილისი., (Anania Caparidze, Kıpçak'ların Yerleştirilmesi, Tbilisi) 2015
4. ქართული ხალხური პოეზია, შემომეყარა ყივჩაღი., ტ. 4., 1975 (Gürcü Halk Şiiri, "Kıpçakla Buluşma", c. 4., 1975)
5. გიორგი შატბერაშვილი., ბალადა ქართველი მოყმისა და ყივჩაღისა., თბილისი., 1955 Giorgi Şatberaşvili, Gürcü Yiğit ve Kıpçak Baladı. Tbilisi, 1955)
6. შალვა რადიანი., ტრადიცია და ნოვატორობა., ლიტერატურული გაზეთი., N 30., 1953 (Şalva Radiani, Gelenek ve Yenilikçilik., Literaturuli Gazeti., N 30., 1953)
7. მიხეილ ჩიქოვანი., ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია., თბილისი., 1952. (Mikheil Çikovani., Gürcü Halk Edebiyat Tarihi., Tbilisi, 1952)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(31)

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz SEÇİM[92]

TOPLU YEMEK SİSTEMİ (CATERİNG) UYGULANAN İŞLETMELERDE ÇALIŞAN PERSONELİN TEMEL MUTFAK BİLGİ DÜZEYLERİNİN TESPİT EDİLMESİ

DETERMINATION OF BASIC CUISINE KNOWLEDGE LEVELS OF PERSONNEL WORKING IN CATERING COMPANIES

ÖZ

Araştırma Konya ilinde faaliyet gösteren toplu yemek (Catering) hizmeti sunan işletmelerde çalışan personel üzerinde yapılmıştır. Toplu yemek sektörü 1. Dünya savaşı sonrası gelişim göstermiştir. Cumhuriyet döneminde daha etkin hale gelen sektör son yıllarda büyük bir ivme kazanmıştır. Yakalanan bu ivme sonucu toplu yemek hizmeti sunan işletmelerin sayısı hızla artmıştır. İşletme sayısının hızla artmasına rağmen yeterli kalifiye eleman bulma zorluğu da ortaya çıkmıştır. Toplu yemek sisteminde çalışan personelin bilgi düzeylerini ölçmeyi amaçlayana bu çalışma Şubat-Mayıs 2018 arasında Konya ilinde hizmet veren catering firmalarında aktif olarak çalışmakta olan personele uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar SPSS 21 paket programı ile çözümlenmiştir.

Araştırma sonucunda personelin eğitim durumuna göre yapılan çözümlemede, özellikle lise ve üniversite düzeyinde mezuniyete sahip olan çalışanların bilgi düzeylerinin birbirine yakın olduğu, ilköğretim düzeyinde mezun olanların ise lise ve üniversite düzeyinde mezun olanlardan daha az doğru cevap verdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre alaylı olarak tabir edilen ve küçük yaşlardan bu yana sektörde çalışan kişilerin kamu veya özel sektör tarafından verilen eğitimlerle temel mutfak bilgilerini yükselttiği bildirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Aşçı, Hijyen, Mutfak, Toplu yemek hizmeti, Yiyecek-içecek.

ABSTRACT

The research was conducted on the personnel working in the enterprises providing catering services in Konya. The mass catering sector showed development after World War I. The sector, which became more efficient in the Republican period, gained a great momentum in recent years. As a result of this acceleration, the number of enterprises providing mass catering services has increased rapidly. Despite the rapid increase in the number of enterprises, there is also the difficulty of finding enough qualified staff. The aim of this study is to measure the knowledge level of the personnel working in the catering system and this study was carried out between February-May 2018 in the personnel active in the catering firms serving in the province of Konya. The results were analyzed with SPSS 21 package program.

As a result of the research, it was determined that the level of knowledge of the employees who graduated from high school and university level was close to each other, and those who graduated at the primary level had less accurate answers than those who graduated from high school and university level. According to these results, it can be declared that people who work in the sector since the early ages and who are working in the sector have raised the basic kitchen knowledge by the trainings given by the public or private sector.

Keywords: *Catering, Cook, Food and beverage Hygiene, Kitchen.*

[92] Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Konya/TÜRKİYE; E-posta: ysecim@konya.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Beslenme ihtiyacı olan bireyin, yemek ihtiyacını temin etmek için yemek hizmeti sunan kuruluşlar catering hizmeti sunan kuruluşlar olarak isimlendirilmektedir. İnsanların toplu yemek hizmeti sunan işletmeler tarafından sunulan yemekleri tüketmesine ise toplu beslenme ismi verilmektedir (Üstel, 2005;142). Toplu beslenme hizmeti, çalışan veya kendi yemeğini üretemeyen grupların beslenmesini tek merkezden planlayan, bir plan dâhilinde yürüten, hazırlanan yiyecek ve içecekleri, tüketime sunan bir hizmet sektörüdür. (Birer, 1985: Jones, 1993). Yemek üretim ve tüketimi geçmişte özellikle evlerde yapılırken; iş seyahatleri, kentleşmenin ve sanayileşmenin artması ile ev dışında çok yaygın hale gelmiştir (Ildız ve Çiftçioğlu 1997). Toplu yemek hizmeti farklı yerlerde ve farklı şekillerde sunulabilir. Toplu yemek hizmetini dışarıda yemek yeme ihtiyacını aratmayacak şekilde yemek hizmeti sunmak şeklinde de tanımlayabiliriz. Yüzlerce insana değişik yemekleri her öğün sunan başta otel, restoran, hastane, okul ve huzurevi gibi yerler büyük ölçekli yemek sektörünü, daha az insana sandviç, kahve vb. sınırlı gıdaları sunan kafe, büfe, el arabası vb. yerler de küçük ölçekli toplu yemek hizmeti sunan işletmelere örnektir (Manask 2002).

Türkiye'de 2500 yemek fabrikasının olduğu ve bu firmaların büyük çoğunluğunun da büyükşehir statüsüne sahip illerde faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Yemek fabrikaları hazırlanan yemeklerin sunumlarını farklı yöntemlerle gerçekleştirmektedir. Bu hizmetin bir yöntemi, resmi kuruluşlar, çalışan eleman sayısı fazla olan iş yerleri ve öğrenci sayısı fazla olan okullara kuruluşun kendi yerlerinde üretim mutfağı düzenleyerek ya da bünyelerinde bulunan mutfağı aktif olarak kullanmak suretiyle yerinde hizmet vermektir. Bir başka yöntem ise sunulacak yemekleri kendi bünyesinde bulunan mutfakta üretimini yaparak, ihtiyaç duyulan kurum ve kuruluşlara nakliye esasına dayanmaktadır. Sayıları her geçen gün artan yemek fabrikalarının ekonomik anlamda 2012 yılında 5 milyar dolarlık bir ekonomik kapasiteye sahip olduğu tahmin edilmektedir (Anonymous, 2012: Sezgin ve Özkaya, 2014).

Toplu yemek işletmelerinde satın alınan besinlerin depolanması, muhafazası ve dönem içi kontrolleri önemli bir süreçtir. Yiyeceklerde depolama esnasında veya ürünün nakliyesi esnasında oluşabilecek ezilme ve darbeler, gıdada zamanla oluşacak su kaybı gibi fiziksel, maya, küf, bakteri ve enzim gibi biyolojik etkenlerden dolayı bozulmalar meydana gelebilir. Gıdaların bozulmasındaki önemli faktörlerden olan nem ve sıcaklık ve kontrolü depolama koşullarının uygun hale getirilmesi ile sağlanmalıdır. Yiyecek içecek sektöründe kıza sürede bozulabilen potansiyel riskli gıdalar (et, süt, balık vb) bildirilen sıcaklıkta ve bildirilen sürelerde saklanma özelliğine sahiptir (Ciğerim ve Beyhan 2002).

Toplu yemek sektöründe üretim esnasında fiziksel, kimyasal veya mikrobiyal kirlenmeler meydana gelebilmektedir. Yemek üretim hizmetlerinde yemeğin ön hazırlığının yapılması ve gıdanın ürün haline dönüştürülmesi üretim aşaması olarak isimlendirilmektedir. Yemek hazırlık ve üretim aşamasında besinden personele, üretimde kullanılan alet-ekipmandan, farklı gıda maddelerine kontaminasyon meydana gelebilmektedir. Yemek hazırlarken, üretimde kullanılacak gıda temizleme, doğrama, karıştırma, süsleme ve uygun şekilde porsiyonlama gibi farklı işlemlerden geçer. Pişirme işlemi yemeğin güvenli hale gelmesinde en önemli etkenlerden biridir. Üründeki patojenlerin elemine edilmesinde hedef sıcaklığa ulaşmak önemlidir. Pişirme esnasında pişirilen ürünün minimum 75ºC ve üzerinde olması besinin güvenliğini sağlaması açısından önem taşır. Bu sıcaklık bazı kaynaklarda minimum 63ºC olarak bildirilmektedir. (Ciğerim ve Beyhan 2002; Seçim,2018).

Gıda maddelerinin sağlıklı ve güvenilir olarak tüketiciye sunulmasında tarladan çatala kavramı gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Kontaminasyon gıda üretim zincirinin bütün aşamalarında ortaya çıkabilir. Meydana gelen kontaminasyon sonucu gıda, alet ve ekipmanda sağlık açısından farklı problem ortaya çıkarabilmektedir (Seçim, 2018). Toplu beslenme hizmeti sunan işletmelerde güvenilir ürünün hazırlanmasında, temel hijyen temini için üç noktada azami gayret göstermelidir, bunlar: fiziksel faktörler (yemek pişirilen alanda kullanılan alet ve ekipman temizliği gibi.), besinin ve personel hijyeninin kontrol altına alınması ile yemek üretimi esnasında oluşabilecek faktörler, kişisel hijyen eğitimin her bireye anlatılması ve uygulatılması ile ilgili faktörler (Adams ve Motarjemi 1999). Etkin kalite kontrol mekanizmalarının yanında, işletmede çalışan personelde hijyen ve sanitasyon konusunda iyi bir eğitimden geçirilmelidir. Bu eğitim günümüzde daha çok kamu kurum ve kuruluşlarında verilirken, özel sektöründe

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

hijyen eğitimine günden güne daha fazla katkıda bulunduğu görülmektedir. Hijyen eğitimi günümüzde işe alım için ön koşul haline gelmiştir (Seçim, 2018).

2. MATERYAL ve METOT

Bu çalışma, Şubat 2018 - Mayıs 2018 tarihlerinde, Konya'da yiyecek içecek hizmeti veren catering firmalarında çalışan personele uygulanmıştır. Araştırma planının ayrıntılı olarak oluşturulması aşamasında sektörde aktif olarak çalışan kişilerle görüşülmüş, literatür taraması yapılmış ve Demirel (2009) tarafından yapılan anket çalışmasından faydalanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21 paket programından faydalanılarak çözümlenmiştir. Çözümlemede yüzde (%), değerleri hesaplanmış ve chi square testi kullanılmıştır. Konya ilinde hazır yemek (catering) sektöründe çalışanların, kişisel hijyen ve besin hijyeni bilgi düzeyini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmaya aşçı, yemek hazırlık görevlisi, bulaşıkçı ve temizlikçi departmanlarında çalışan toplam 314 kişi katılmıştır. Konya ilinde faaliyet gösteren catering firmalarının azlığı nedeniyle ankete katılım bu sayı ile sınırlanmıştır. Konya Yemek Sanayicileri Derneği başkanı İlter BOYALI (1967) Konya ilinde faaliyet gösteren catering firma sayısının yaklaşık 23-25 arasında olduğunu ve burada 1000 e yakın personel çalıştığını ancak resmi olarak catering firmalarının ve çalışanlarının sayısının bilinmediğini beyan etmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Konya ilinde hazır yemek (catering) sektöründe çalışanların, kişisel hijyen ve besin hijyeni bilgi düzeyini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmaya aşçı, yemek hazırlık görevlisi, bulaşıkçı ve temizlikçi departmanlarında çalışan toplam 314 kişi katılmıştır. Konya ilinde faaliyet gösteren catering firmalarının azlığı nedeniyle ankete katılım bu sayı ile sınırlanmıştır.

Ankete katılan çalışanların %43,6'sı aşçı, %10,2'si bulaşıkçı, %41,1'i yemek hazırlık görevlisi, %5,1'i temizlik görevlisi olarak görev yapmaktadır. Ayrıca çalışan personelin %14,6'sı kadın ve %85,4'ü erkektir. Bu durum catering firmalarında işlerin ağır olmasının da etkisiyle erkeklerin daha fazla görev aldığı bilgisini vermektedir.

Ankete katılanların yaş aralığı incelendiğinde %2,5'i 20 yaş altı , %45,9'u 20-30 yaş arası, %38,2'si 30-40 yaş arası ve %13,4'ü 40 yaş üzerindedir. Çalışanların yaklaşık %84'ünü 20 ve 40 yaş arası kişiler oluşturmaktadır. Bu durum, Türkiye'de belirtilen yaş aralığında nüfusun fazla olması ile açıklanabilir.

Çalışanların öğrenim durumu incelendiğinde 314 çalışanın %54,5'inin ilköğretim, %34,7'sinin lise ve %10,8'inin üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Çalışanların eğitim durumuna göre üniversite mezunu sayısının hayli düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi ise üniversite mezunu bireylerin daha çok masa başı İş'te çalışmak istemeleri gösterilebilir.

Çalışanların sektörde çalışma sürelerine bakıldığında ise %5,7'si 1 yıldan az süreyle, %59,9'u 1-5 yıl ve %34,4'ü 5 yıldan fazla süredir sektörde çalışmaktadır. Çalışanların büyük bir kısmının sektörde deneyim sahibi olduğu görülmektedir. Bu durumun bilgi düzeylerini olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Tablo 1. Bakteriler hakkında verdikleri cevap dağılımı

SORULAR	**CEVAPLAR**	**MEZUNİYET**			**G.toplam**	**X^2**	**p**
		İlköğretim	**Lise**	**Üniversite**			
Tırnak, burun ve sivilcelerde en çok bulunan bakteri hangisidir?	Salmonella	18,1	8,3	0,0	13,7		
	S.aureus	31,0	52,3	29,4	38,2		
	E. coli	24,0	12,3	38,2	21,7	31,83	**,000**
	Listeria	5,8	7,8	0,0	5,7		
	Fikri yok	21,1	21,0	32,4	21,7		
Hangisi bağırsaklarda bulunan dışkı	Brucella	15,2	3,7	0,0	9,6		
	S.aureus	5,8	9,2	11,8	7,6		
	E. coli	66,7	71,6	64,7	68,2	23,7	**,003**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kökenli bir bakteridir?	Listeria	0,0	1,8	5,9	1,3
	Fikri yok	12,3	13,8	17,6	13,4

***** $p < 0.05$
****** $p < 0.01$
******* $p < 0.001$

Tablo 1'deki sonuçlara bakıldığında çalışanların çoğunun tırnak, burun ve sivilcelerde en çok bulunan bakteri hakkında fikir sahibi oldukları görülmektedir. Ayrıca çizelge incelendiğinde, öğrenim durumuna göre lise mezunları en çok doğru cevabı verirken, üniversite mezunlarının en az doğru cevabı verdiği görülmektedir. Bu durum son dönemde genelde kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen hijyen eğitimlerinin içeriği ve personelin bu eğitimden faydalanma derecesi konusunda başarı sağlandığının göstergesidir. Soruya çalışanların %13,7'si *Salmonella*, %38,2'sinin *S.aureus*, %21,7'sinin *E.coli*, %5,8'inin *Listeria* ve %21,7'sinin fikrim yok dediği görülmüştür (Tablo 1). Tablo incelendiğinde öğrenim durumuna göre gruplar arasında önemli derecede farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0,001). Baş (2004) tarafından yapılan araştırmada %40'dan fazla yetişkinin burnunda *S.aureus* olduğu ve bu mikroorganizmanın bulaştığı kişilerin %15'inin yiyecek-içecek sektöründe çalışan personel olduğu bildirilmiştir. Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim, lise ve üniversite mezunlarının %72'si fikrim yok derken Üniversite mezunlarının %50 sinin doğru cevabı verdiklerini tespit etmiştir. Bu sonuca göre bu makaledeki değerlerle çok büyük farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu durumun sebebinin ise geçmişten günümüze hijyen eğitiminin verilme düzeyinde kaynakladığı tahmin edilmektedir. Akbulut (2010) tarafından yapılan tez çalışmasında incelenen yemek örneklerinde sınır değerin üstünde *S.aureus* tespit edilmiş ve yönetmeliğe uymadıkları bildirilmiştir. *S. aureus* bulaşmasında başlıca kaynaklar; insan, hayvan, gıdalar, işletmeden kullanılan alet ekipman olabilir. Sağlıklı insanların yaklaşık %30-50'sinin burun mukozolarında stafilakoklar bulunabilir. Burun ve ağız dışında özellikle apseli yara, deri ve el kontaminasyon kaynaklarının başında gelmektedir (Erol, 2007:141).

"Hangisi bağırsaklarda bulunan dışkı kökenli bir bakteridir" sorusuna ankete katılanlar *Brucella* %9,6, *S.aureus* %7,6, *E.coli* 68,2, *Listeria* %1,3, ve %13,4'ü fikrim yok cevabını vermiştir (Tablo 1). Tablo incelendiğinde öğrenim durumuna göre gruplar arasında önemli derecede farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0,01). Tablo 1 incelendiğinde İlköğretim, lise ve üniversite mezunu çalışanların %60'ın üzerinde doğru cevap verdiği görülmektedir. En fazla doğru cevabı lise mezunları verirken, ilköğretim ve lise mezunu çalışanların yaklaşık aynı değerlerde doğru cevaplar verdiği tespit edilmiştir. Demirel (2009) yaptığı çalışmada aynı soruya ilkokul mezunu çalışanların %15,7'si, lise mezunu çalışanların %21,4, üniversite mezunu çalışanların ise %50 oranında doğru cevap verdiği görülmüştür. Bu sonuçlara göre Demirel (2009)'in elde ettiği değerlerde sırasıyla üniversite, lise ve ilkokul mezunu çalışanlar en doğru cevabı verdiği tespit edilmiştir. Akbulut (2010) tarafından yapılan çalışmada tüketime hazır gıdaların %15,6'sında *E.coli* tespit edilmiştir. Yemek örneklerinde *E.coli* bulunması fekal kontaminasyonun göstergesidir. Pişmiş üründe bulunması ise yetersiz ısıl işlem uygulanması ya da piştikten sonra kontaminasyon olduğunun göstergesidir. Tüketime hazır yemeklerde Türk Gıda Kodeksi Mikrobiyolojik Kriterler Tebliği *Salmonella* spp. ve *E. coli*'ye izin vermemektedir.

Tablo 2. Temel bilgi sorularına verdikleri cevaplar

SORULAR	**CEVAPLAR**	**MEZUNİYET**			**G.toplam**	**X^2**	**p**
		İlköğretim	**Lise**	**Üniversite**			
Hangisi doğrudur?	Ölmez Gelişir	14,0	3,7	0,0	8,9		
	Ölür	48,5	49,5	38,2	47,8	31,18	**,000**
Derin dondurucuda (-18 ºC) bakteri	Ölmez ve gelişmez	26,9	41,3	61,8	35,7		
	Fikrim yok	10,5	4,6	0,0	7,3		

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dondurulmuş etlerin çözünmesi için en ideal ortam kaç derece olmalıdır?	-18 ºC 25 ºC +2 ºC 50 ºC	1,2 11,1 87,8 0,0	1,8 0,9 97,2 0,0	5,9 11,8 76,5 5,9	1,9 7,6 89,8 0,6	31,09	**,000**
Salmonella deyince ilk akla gelen gıda hangisidir?	Ekmek Tavuk eti Konserve Fasulye	1,2 42,7 38,6 17,5	7,3 27,5 33,0 32,1	17,6 20,6 47,1 14,7	5,1 30,5 37,6 22,3	32,18	**,000**
Sıcak yemekler servise kaç derecede sunulmalıdır?	30 ºC 45 ºC 10 ºC 65 ºC	7,0 13,5 1,2 78,4	2,8 9,2 11,0 77,1	14,7 38,2 11,8 35,3	6,4 14,6 5,7 73,2	42,54	**,000**
Gıdaların hangisi en çabuk bozulur?	Baklava UHT süt Yumurta Sucuk	7,0 19,3 14,7 12,1	19,3 51,4 22,0 7,3	14,7 70,6 5,9 8,8	12,1 60,5 23,6 3,8	27,48	**,000**
Konserve alırken dikkat edilecek noktalar hangisidir?	Son Kullanma T. Bombe yapmışsa Sızıntı varsa Hepsi	11,7 5,3 2,3 80,7	4,6 0,9 4,6 89,9	17,6 0,0 0,0 82,4	9,9 3,2 2,9 84,1	13,85	**,031**
İşletmede çalışmaya başlamadan yapılacak ilk iş nedir?	El yıkama MutfakTemizliği Gaz Kontrolü Elektrik Kontrolü	85,4 7,0 1,8 5,8	67,9 19,3 4,6 8,3	67,6 20,6 11,8 0,0	77,4 12,7 3,8 6,1	23,42	**,001**
Hangisi mikropları öldürür?	Dondurucu Sabun Dezenfektan Hepsi	0,0 0,0 13,5 86,5	1,8 0,0 22,9 75,2	5,9 5,9 26,5 61,8	1,3 0,6 18,2 79,9	31,98	**,000**
Patojen Bakterinin bir gıdaya bulaştığı görüntü ve tadıyla anlaşılabilir mi?	Evet Hayır Fikrim Yok	58,5 34,5 7,0	52,3 34,9 12,8	67,6 26,5 5,9	57,3 33,8 8,9	4,68	,321
Suların kaynatılmasıyla bakteriler ölür mü?	Evet Hayır Fikrim Yok	76,0 18,7 5,3	86,2 11,0 2,8	88,2 11,8 0,0	80,9 15,3 3,8	6,56	,161

***** $p < 0.05$
****** $p < 0.01$
******* $p < 0.001$

Derin dondurucuda (-18 ºC) bakteriler hangi durumda kalır sorusuna çalışanların %8,9'u ölmez, gelişir, %47,8'i ölür, %35,7'si ölmez ve gelişmez, %7,3'ü fikrim yok demiştir. Mezuniyetlerine göre doğru cevap verme yüzdelerinin ise ilköğretim mezunlarında %26,9, lise mezunlarında %41,3, üniversite

mezunlarında %61,8 olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde sırasıyla en yüksek doğru cevap verme oranı Üniversite, lise ve ilköğretim olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2). Mezuniyetlerine göre verilen cevaplar arasında önemli derecede farklılık olduğu görülmektedir (p<0,001). Sonuçlara göre en doğru cevabı sırasıyla Üniversite, lise ve İlkokul mezunu öğrencilerin verdiği görülmüştür. Mezuniyet durumlarına göre doğru cevap verme oranının yükselmesi beklenen bir sonuçtur. Demirel (2009) benzer soruda mezuniyet durumlarına göre çalışanların doğru cevap verme yüzdelerini şu şekilde vermiştir; İlkokul %31,4, Lise %46,4, Üniversite %100. Bu araştırma ile sonuçların benzer olduğu görülmüştür. Seçim ve Nizamlıoğlu (2018) tarafından aşçı adaylarına sorulan "Dondurulmuş etler nasıl çözdürülmelidir" sorusuna ankete katılanların %49,3'ü doğru cevap vermiştir. Bu sonuçlar araştırmadaki lise düzeyi işçiler ile benzer sonuçlar göstermektedir.

Çalışanların dondurulmuş etlerin çözünmesi için en ideal ortamın kaç derece olduğuna verdikleri cevaplara göre dağılımı -18 ºC %1,9, 25 ºC %7,6, +2 ºC %89,8, 50 ºC %0,6 olarak gerçekleşmiştir. Mezuniyet durumlarına göre doğru cevap verme yüzdeleri ise ilköğretim mezunu çalışanlar %87,8, lise mezunu çalışanlar %97,2, üniversite mezunu çalışanlar ise %76,5 oranında doğru cevap vermişlerdir. Bu sonuçlar incelendiğinde genel ortalamanın oldukça yüksek olmasına rağmen üniversite mezunu çalışanların doğru cevap verme oranının düşük olduğu görülmüştür (Tablo 2). Lise mezunu öğrencilerin daha fazla doğru cevap verme sebebi olarak; çalışanların genelinin milli eğitime bağlı okulların aşçılık ve yiyecek-içecek bölümlerinden mezun olduğu ve donanımlı olduklarından kaynaklanmaktadır. Mezuniyetlerine göre verilen cevaplar arasında önemli derecede farklılık olduğu görülmektedir (p<0,001). Bıyıklı (2011) tarafından hastane aşçılarına yönelik yapılan çalışmada "dondurulmuş et nasıl çözdürülmelidir" sorusuna personelin doğru cevap verme oranı %69,4'dür. Bu değer ile Demirel tarafından verilen sonuçlarla benzer, sargın tarafından bildirilen değerlerden yüksek, bu çalışmadaki değerlerden ise düşük olduğu görülmüştür. Demirel (2009) tarafından benzer soruya verilen doğru cevaplar incelendiğinde ilkokul mezunları %60,8, lise mezunları %76,8, üniversite mezunları ise %100 oranında doğru cevap vermiştir. Genel ortalama ise %70,8 olarak tespit edilmiştir. Genel doğru cevap verme oranı incelendiğinde bu araştırmadan daha düşük bir değer elde edilirken, özellikle üniversite mezunu çalışanları doğru cevap verme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Sargın (2005) tarafından Ankara'daki otellerde çalışan personele uygulanan anketlerde, "Dondurulmuş etler nasıl çözdürülmelidir" sorusuna tüm personelin sadece %27,5'inin doğru cevap verdiği bildirilmiştir. Sargın (2005) yaptığı çalışmanın sonuçları, bu çalışmada elde edilen değerler ve hem de Demirel (2009)'un yaptığı çalışmadan elde edilen değerlerden düşük olduğu tespit edilmiştir. Lynch ve ark (2003) tarafından lokantada çalışan personel üzerine yapılan çalışmada, çalışanların %91,7'sinin doğru cevap verdiği bildirilmiştir. Bu sonuç ile araştırma kapsamında incelenen tüm değerlerden daha yüksek oranda doğru cevap verildiği görülmüştür. Soğuk oda ve buzdolabı sıcaklığı olan 0-4 derecede genellikle sebze ve meyveler depolanmaktadır. Soğuk oda sıcaklığının nem oranı %55-95 olarak tercih edilmektedir (Ünlütürk ve ark. 1998). Donmuş etin en iyi çözünme sıcaklığı 0-4 dercelerdir. Acil durumlarda 21 ºC'de 2 saatte yada mikrodalga fırında yapılabilir (Ciğerim ve Beyhan, 1994).

Salmonella, dünya genelinde yaygın olarak görülen patojen bir bakteridir. İnsan ve gıda zincirinde kümes hayvanları *Salmonella* kaynağı olarak görülmektedir. ABD'de 1963-1977 yıllarında bildirilen 651 salmonellosis vakasının yalnızca 71'inin kaynağı belirlenebilmiştir. Bu çalışma sonucunda *Salmonella'*nın en önemli üç kaynağının tavuk, kırmızı et ve yumurta olduğu bildirilmiştir (Sener ve Temiz 2004). Çalışanların *Salmonella* denince akla ilk gelen gıdayı bilme durumları incelendiğinde toplam cevap verme dağılımları ekmek %5,1, tavuk eti 30,5, konserve 37,6, fasulye 22,3 şeklinde gerçekleşmiştir. Mezuniyet durumlarına göre doğru cevap verme oranları incelendiğinde ilköğretim mezunları %42,7, lise mezunları 27,5 ve üniversite mezunları ise %20,6 olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bu sonuçlara göre ilköğretim mezunu çalışanlar ortalamanın üstünde doğru cevap verirken lise ve üniversite mezunu çalışanlar ortalama değerin altında doğru cevap vermiştir. Tablo incelendiğinde önemli derecede farklılık olduğu görülmektedir (p<0,001). Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmada benzer soruya ankete katılan mezuniyet durumlarına göre çalışanların doğru cevap verme oranları ilkokul %37,5, ortaöğrenim %48,2, üniversite %33,3 olarak bildirilmiştir. Tüm çalışanların doğru cevap verme oranı ise %42,5 olarak görülmüştür. Çalışanların mezuniyetlerine göre doğru cevap verme oranı ortaöğrenim, ilkokul ve üniversite olarak tespit edilmiştir. Bu

araştırmada ki sonuçlar ile karşılaştırıldığında doğru cevap verme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak her iki çalışmada da ilkokul ve ortaöğrenim düzeyinin doğru cevap verme oranının üniversite mezunu çalışanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Toplu yemek işletmelerinde çalışan işçilerin, "Sıcak yemekler servise kaç derecede sunulmalıdır?" sorusunu bilme durumlarına göre dağılımları incelendiğinde 30 ºC %6,4, 45 ºC %14,6, 10 ºC %5,7, 65 ºC %73,2 olarak belirlenmiştir. Mezuniyetlerine göre doğru cevap verme oranları ilköğretim mezunlarında %78,4, lise mezunlarında %77,1, Üniversite mezunlarında %35,3 olarak tespit edilmiştir. Verilen cevaplar arasında önemli derecede farklılık olduğu görülmüştür (Tablo 2; p<0,001). Tablo incelendiğinde ilköğretim ve lise mezunlarının ortalamanın üzerinde doğru cevap verdiği, üniversite mezunlarının ise ortalamanın altında cevap verdiği görülmektedir. Bu sonuç beklenen bir durum değildir. Bıyıklı (2011) "Mikroorganizmalarla mücadelede tehlikeli sıcaklık aralığı aşağıdakilerden hangisidir" sorusuna ankete katılan çalışanların %34,6'sı doğru cevap olan "5-60" yanıtını vermiştir. Sevinç (2010) tarafından toplu yemek sistemi üzerine yapılan çalışma sonucunda ankete katılan firmaların %90'ı doğru cevabı vermiştir. Demirel (2009) tarafında toplu yemek işletmelerinde çalışan personel üzerinde yaptığı çalışma sonucunda genel doğru cevap verme oranı %56,6 ile bu araştırmadaki ortalama değerden düşük bulunmuştur. Ayrıca yapılan çalışmada mezuniyet durumlarına göre ilkokul mezunu işçiler %49, ortaöğretim mezunu işçiler %60,7, üniversite mezunu işçiler ise %83,3 oranında doğru cevap vermiştir. Demirel (2009) tarafından verilen sonuçlar ile karşılaştırıldığında ilköğretim ve lise düzeyinde doğru cevap verme oranı düşük, üniversite düzeyinde ise yüksek bulunmuştur. Üniversite düzeyinde daha yüksek değerler elde edilmesinin başlıca sebebinin Demirel (2009) tarafından da bildirilen yapılan çalışmaya daha az üniversite mezunu katılmasının olduğu düşünülmektedir. Sargın (2005) tarafından yapılan çalışmada sorulan "pişmiş bir yemeğin sıcaklığı kaç derece olmalıdır" sorusuna verilen doğru cevaplar %35,3 olarak bildirilmiştir. Bu sonuç ile hem bu çalışmadaki değerlerden hem de Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmadan düşük bulunmuştur. Yemekler pişirildikten sonra 65 ºC'de tutulması önemlidir. Yemeklerin tüketime sunulana kadar bekletilmesi süresince, bekletme koşullarının uygun olmaması halinde yemeklerde bakteri üremesi ve kontaminasyon meydana gelmesi kaçınılmazdır. Servise kadar yemekler hot-port sistemleri, işletmelerdeki sıcak bankolar, sıcak dolaplar ve sıcak arabalarda üstü kapatılarak bekletilmeli ve en kısa zamanda tüketime sunulmasına özen gösterilmelidir (Ciğerim ve Beyhan, 1994). Yemek iyi pişirilebilir. Yemek uygun sıcaklıkta işletmeye nakil edilemezse müşteri memnuniyeti sağlanamaz. Yemek dağıtımı esnasında sıcaklığın kontrol altına alınması hem hijyen hem de lezzet açısından önem taşımaktadır (Aydın ve ark. 2008;548).

Personelin oda sıcaklığında gıdalardan hangisi en çabuk bozulur sorusuna verdiği cevaplar incelendiğinde çalışanların cevap dağılımı baklava %12,1, UHT süt %60,1, yumurta %23,6, sucuk %3,8 olarak tespit edilmiştir. Personelin mezuniyet durumuna göre doğru cevap verme yüzdesi ilköğretim mezunu %7,0, lise mezunu %19,3, üniversite mezunu %14,7 dir. Mezuniyetlerine göre verilen cevaplar arasında önemli derecede farklılık olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2; p<0,001). Sonuçlar incelendiğinde en yüksek doğru cevap verme oranı sırasıyla lise, üniversite ve ilköğretim olarak gerçekleşmiştir. Lise ve üniversite mezunu personelin ortalama doğru cevabın üzerinde doğru cevap verdiği görülmüştür. Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmada aynı soruya doğru cevap verme oranı ortama %12,4 olarak tespit edilmiştir. Mezuniyetlerine göre incelendiğinde ilkokul %7,8, ortaöğretim %16,1, üniversite 16,7 olarak bildirilmiştir. Bu sonuçlara göre ortalama değer her iki çalışmada da neredeyse aynı çıkmıştır. Her iki çalışmada da lise ve üniversite mezunu çalışanların ortalama değerin üstünde doğru cevap verdikleri görülmektedir.

Çalışanların "konserve alırken nelere dikkat edilmesi gerekir" sorusuna verdikleri doğru cevap dağılımı son kullanma tarihi %9,9, bombe yapmışsa 3,2, sızıntı varsa %2,9, hepsi %84,1 olarak belirlenmiştir. Mezuniyetlerine göre doğru cevap verme oranları ilköğretim %80,7, lise %89,9, üniversite %82,4 olarak tespit edilmiştir. Mezuniyet durumların göre önemli derecede farklılık olmadığı görülmüştür (Tablo 2;p>0,05). Bu sonuçlara göre ortalama doğru cevap oranının yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Mezuniyet durumlarına göre ise tüm grupların benzer oranda doğru cevap verdiği tespit edilmiştir. Demirel (2009) tarafından aynı soruya verilen cevapların ortalaması 77,9 olarak bildirilmiştir. Mezuniyet durumlarına göre ise ilkokul %70,6, ortaöğretim %83,9, üniversite 83,3 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre doğru cevap sayısının her iki

çalışmada da yüksek olduğu görülmektedir. Konserve besin satın alınırken, konserve kapakları bombe yapmış, nakliye esnasında hasar almış veya ezilmiş, beklemeden dolayı veya paketleme esnasıda kapağı gevşemiş konserve ürünler satın alınmamalıdır (Bulduk, 2006; Bilici ve ark. 2006; Toprak ve ark. 2002).

Çalışanlar "İşletmede çalışmaya başlamadan önce yapılacak ilk iş nedir?" sorusuna %77,4'ü doğru cevap olan el yıkama olarak cevap vermiştir. Mezuniyetlerine göre incelendiğinde ilköğretim %85,4, lise %67,9, üniversite %67,6 olarak cevap vermiştir. Bu cevaplara göre üniversite ve lise mezunu çalışanların verdikleri cevaplar yaklaşık aynı oranda olmasına rağmen ilköğretim mezunu çalışanlardan daha düşüktür. Gruplar arasında önemli derecede farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 2: $p<0,001$). Yiyecek-içecek sektöründe çalışan personelin ellerini temizlemesi ve bakım yapması, ürünlerdeki çapraz bulaşma ve kirlenmeyi ortadan kaldırabilir. ayrıca, ürün porsiyonlanması gibi işlemlerde steril edilmiş eldiven kullanılmalıdır. El yıkama yiyecek ve içecek sektöründe çalışan birçok işçi için en önemli konular arasında gelmektedir. El yıkarken özellikle tırnaklar, başparmak, avuç içi yarıkları ve el sırtı tam olarak temizlenmelidir. Usulüne uygun el yıkama birçok enfeksiyonun önlenmesinde en basit yöntemdir. El yıkamanın temel amacı kir, organik maddeler ve geçici bakterileri uzaklaştırmaktır (Tayar ve Kılıç, 2014:288).

Tablo 2 incelendiğinde çalışanların "Hangisi mikropları öldürür" sorusuna verdikleri cevaplar dondurucu %1,3, sabun %0,6, dezenfektan %18,2, hepsi %79,9 olarak bulunmuştur. Çalışanların toplam %18,2'si soruyu doğru cevaplamıştır. Mezuniyet durumlarına göre ilköğretim mezunlarının %13,5'i, lise mezunlarının %22,9'u, üniversite mezunlarının %26,5'i doğru cevap vermiştir. Çalışanların verdiği cevaplar arasında önemli derecede farklılık olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2;$p<0,001$). Bu sonuçlara göre en fazla doğru cevap verme oranı sırasıyla üniversite, lise ve ilköğretim olarak gerçekleşmiştir. Benzer soruya Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmada, çalışanların %51,3'ü doğru cevap vermiştir. En fazla doğru cevap veren grup ise sırasıyla ortaöğretim, üniversite ve ilkokul olarak bildirilmiştir. Bu sonuçlara göre Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmanın ortalama değerinin yüksek olduğu görülmüştür. Toprak (2000) tarafından Kara Harp Okulu mutfaklarında yapılan mikrobiyolojik çalışma sonucunda el yıkamanın dikkatli bir şekilde yapılmadığını bildirmiştir. Erbil (2000) tarafından yapılan İstanbul'da yapılan bir çalışmada ise çalışanların el temizliği konusunda verdiği cevaplar Sabun %58, dezenfektan %13, hem sabun hem dezenfektan cevabı ise %29 olarak verilmiştir.

Çalışanların "Patojen bakterinin bir gıdaya bulaştığı görüntü ve tadıyla anlaşılabilir mi?" sorusuna %57,3'ü evet, %33,8'i hayır, %8,9'u bilmiyorum olarak cevaplamıştır. Toplamda %33,8'i doğru cevap vermiştir. Mezuniyet durumlarına göre doğru cevap dağılımı %34,5 ilköğretim, %34,9 lise ve %26,5 üniversite olarak gerçekleşmiştir. Gruplar arasında önemli derecede farklılık olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2;$p>0,05$). Bu sonuçlara göre ilköğretim ve lise mezunu çalışanlar yaklaşık aynı oranda doğru cevap verirken, üniversite mezunu çalışanların doğru cevap oranının düşük olduğu saptanmıştır. Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmada ise çalışanların toplam 23,9'u doğru cevap vermiştir. Mezuniyet durumlarına göre ise sıralama üniversite, ilkokul ve ortaöğrenim şeklinde gerçekleşmiştir. İki çalışma karşılaştırıldığında ortalama değerler açısından geçen yıllarla birlikte doğru cevap verme oranının arttığı görülmüştür.

Tablo 2'ye bakıldığında, çalışanların %80,9'u "Suların kaynatılmasıyla bakteriler ölür mü?" sorusuna doğru cevap vermiştir. Mezuniyet durumlarına göre incelendiğinde ise ilköğretim mezunlarının %76,0'sı, lise mezunlarının %86,2'si, üniversite mezunlarının ise %88,2'sinin doğru cevap verdiği görülmektedir (Tablo 2;$p>0,05$). Bu sonuçlara göre yüzdeler yakın olmakla birlikte en yüksek doğru cevabı veren üniversite, lise ve ilköğretim mezunları olarak sıralanmaktadır. Demirel (2009) tarafından yapılan çalışmada ise çalışanların toplam %75,2'si aynı soruya doğru cevap vermiştir. Mezuniyetlerine göre ise sıralama üniversite %66,7, ortaöğrenim %67,9, ilkokul 84,3 olarak bildirilmiştir. Her iki çalışmadaki doğru cevaplar oldukça yüksektir.

4. SONUÇ

Toplu yemek sistemi (Catering) 1. Dünya savaşının etkileri ile ortaya çıkmıştır. İnsanların birlikte beslenme ihtiyacı sektörün günden güne ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Sektörün hızlı gelişimi sonucu bazı problemlerde ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında hijyen, sanitasyon ve üretilen yemeğin nakliyesi gibi başlıklar gelmektedir. Özellikle hijyen ve sanitasyon konusunda gerek kamu gerekse özel sektör

tarafından eğitim faaliyetlerinin sayısı artarak devam etmektedir. Bu eğitimlerin başında mutfak hijyen ve sanitasyonu, gıda muhafaza ve kontrol yöntemleri ve kişisel bakım gelmektedir. Yemeğin nakliyesi konusu incelendiğinde yemek yapılan yerde tüketim yapılıyorsa nakliye problem teşkil etmemektedir. Ancak üretilen yemekler farklı yerlerde tüketime sunulacaksa geleneksel yöntem (65 ^{0}C), pişir soğut (0-4 ^{0}C) veya pişir dondur (-18 ^{0}C) sistemleri kullanılmaktadır. Bu tekniklerden günümüzde en çok kullanılanı geleneksel yöntemdir. Geleneksel yöntemde gün içinde hazırlanan yemekler 65 ^{0}C'nin altına düşmeden özel kutularla nakliye işlemine tabi tutulmaktadır. Soğutma ve dondurma tekniği ise geleneksel yönteme nazaran daha az talep görmektedir.

Çalışma toplu yemek sisteminde çalışan personelin bilgi düzeylerinin tespit edilmesi ve eksik kaldıkları konuların belirlenmesinde önem teşkil etmektedir. Toplu yemek sektöründe çalışan personelin cinsiyetleri incelendiğinde erkeklerin kadın personelden daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durumun iş yükünün ağır olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışanlara sorulan bakteriler ile ilgili sorular incelendiğinde doğru cevap yüzdelerinin yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bakteriler ile ilgili sorulara lise mezunu personelin doğru cevap verme oranını ilköğretim ve üniversite mezunu çalışanlardan daha yüksektir. İlköğretim ve üniversite düzeyindeki çalışanlar ise yaklaşık olarak aynı oranda doğru cevap vermişlerdir. Diğer çalışanlar ile karşılaştırıldığında personelin doğru cevap seviyesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ile gruplar arasında önemli derecede farklılık olduğu görülmüştür. Temel bilgi soruları açısından incelendiğinde ilköğretim, lise ve üniversite düzeyinde 2 soru dışında tamamında önemli derecede farklılık olduğu tespit edilmiştir. Beklenen şekilde mezuniyet durumu yükseldikçe bilgi seviyesinin yükselmediği tespit edilmiştir. Bu durumun en önemli sebebinin ise sektörde çalışan personelin sık sık eğitime alınması, kamu ve özel sektör tarafından denetimlerin artırılması ve sosyal medyanın gelişmesi gösterilebilir.

Araştırma sonucunda genel olarak temel seviyede bilgi düzeyleri yüksek olmasına rağmen tüm sektör için eğitimlerin devam etmesi sağlıklı olacaktır. Özellikle işe başlangıç esnasında istenen "Hijyen Belgesi" uygulaması yerinde bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Bu belgenin alımı esnasında verilen eğitimlerin toplu yemek sektöründe ki personele olumlu katkıda bulunduğu ortadadır. Eğitim durumlarına göre üniversite düzeyinden beklenen başarının sağlanamamasında yiyecek içecek ile ilgili alanlarda okunulmaması ve sonradan sektöre giren kişilerin etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de yeni gelişmekte olan "Gastronomi ve Mutfak Sanatları" alanındaki öğrencilerin sektörde daha aktif rol almasıyla toplu yemek sektöründe kalitenin artacağı tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Adams M, Motarjemi Y (1999). Basic Food Safety for Health Workers. World Health Organisation, Geneva.
2. Aydın N, Bozdağ H, Boyacıoğlu D, Cengiz A (2008). "Yemek Alırken Şirketlere Tavsiyeler", "20 Milyon Risk Altında ", "20 Milyon İşletmeyi 600 Kişi Nasıl Denetlesin", Aksiyon Dergisi, S.548 .
3. Akbulut, O., (2010). İstanbul İlinde Hazır Yemek Üreten Firmaların Ürettikleri Yemeklerin Bazı Patojen Bakteriler Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
4. Anonymous, 2012. Yiyecek ve İçecek Hizmetleri. Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
5. Bilici, S., Uyar, F.M., Beyhan, Y., Saglam, F., (2006). Besin Zehirlenmeleri, Nedenleri ve Korunma Yolları, Ankara.
6. Birer, S., (1985). Toplu Beslenme Yapılan Kurulusların Tanımı, Özellikleri ve Beslenme Servisi Örgütünde Çalışacak Personelin Seçimi, Eğitimi ve Kontrolü. Ankara: MPM Yayınları No:325,70-89.
7. Boyalı İ (1967), Konya Yemek Sanayicileri Derneği başkanı, Konya.
8. Bulduk, S., (2006). Gıda ve Personel Hijyeni (2. baskı). Ankara: Detay Yayınları.
9. Ciğerim, N., Beyhan, Y.(1994). Toplu Beslenme Sistemlerinde Hijyen. Kök Yayıncılık, 1. Basım, Aydoğdu Matbaası, Ankara

10. Ciğerim N, Beyhan Y (2002). Toplu Beslenme Sistemlerinde Hijyen, Kök Yayıncılık, 2. Basım Ankara.
11. Erbil, S., (2000). İstanbul'da toplu beslenme üretimi yapan yemek fabrikalarının sanitasyon ve hijyen koşullarının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
12. Erol, İ., (2007). Gıda Hijyeni ve Mikrobiyolojisi. Pozitif matbaacılık, 1. Baskı, Ankara.
13. Ildız, F., Çiftçioğlu, G., (1997). Toplu tüketim amacıyla üretilen gıdaların patojen mikroorganizmalar yönünden incelenmesi. Đ.U. Veteriner Fak Derg, 23 (2): 405-412.
14. Jones, P., 1993. Food Service Operations. London: Cassell Educational Ltd. 6-25.
15. Lynch, A., Robert, Brenda, L., Elledge, Charles, C., Griffith and Daniel, T., Boatright (2003). A Comparision of Food Safety Knowledge among Restaurant Managers, by Source of Training and Experience in Oklahoma Country, Oklahoma. Journal of Enverionmental Health. *66 (2)* 9-14.
16. Manask, A.M., (2002). The complate guide to food service in culturel institutions. New York: John Willey and Sons, pp. 5-35.
17. Sargın, Y., (2005). Ankara'daki dört ve beş yıldızlı otellerde çalışan yiyecek ve içecek personelinin hijyen bilgileri ve uygulamalarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
18. Seçim, Y., (2018). Toplu Yemek Sistemleri (Catering) ve Menü Planlama, Atlas akademi yayınevi, Konya.
19. Seçim, Y., Nizamlıoğlu H. F., (2018). Aşçı Adaylarının Gıda Güvenliği Temel Bilgi Düzeylerinin Tespit Edilmesi (Konya Örneği), Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 5 (26), 2605-2616.
20. Sevinç, Y., (2010). Toplu Yemek Sektöründe Yaşanan Problemler ve Çözüm Yolları, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, Y.lisans tezi
21. Sezgin, A.C., Durlu Özkaya, F., (2014). Toplu Beslenme Sistemlerine Genel Bakış. Academic Food Journal, 12 (1), 124-128.
22. Şener, A., Temiz, A., (2004). Tavuk kesimhane ve işletmelerinde kullanılan ticari dezenfektanlar ve etkinlikleri. Orlab On-Line Mikrobiyoloji Dergisi, 10(2):1-28.
23. Tayar, M., Kılıç, V., (2014). Gıda Endüstrisinde Hijyen ve Sanitasyon. Dora yayınevi, 1. Baskı, Bursa.
24. Toprak, Y., (2000). Kara Harp Okulu mutfağında HACCP sisteminin uygulanması. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
25. Toprak, İ., Şentürk, Şenol., Yüksel, B., Özer, H., Çakır, B., Bideci, Engin., (2002). Toplumun Beslenmede Bilinçlendirilmesi. Saha Personeli İçin Toplu Beslenme Eğitim Materyali. Ankara: Onur Matbaacılık.
26. Ünlü, A., Mercanlıgil, S., Başoğlu, S.(1998). Toplu Beslenme Yapılan Kurumlarda Yönetim ve Organizasyon, Hizmetiçi Eğitim Semineri, Ankara
27. Üstel, Ö., (2005). Gazi Hastanesi'nde Toplu Beslenme Hizmetlerinden Yararlanan Personelin Memnuniyet Durumlarının Belirlenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 142 sayfa.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(32)

Namiq ƏHMƏDOV[93]

AZƏRBAYCAN SOVET YAZARLARININ YARADICILIĞINDA TURKİYƏ MÖVZUSU(1960-1980-Cİ İLLƏRİN QAYNAQLARI ƏSASINDA)

AZERBAYCAN SOVYET YAZARLARININ ESERLERİNDE TÜRKİYE KONUSU(1960-1980'LERİN KAYNAKLARINA GÖRE)

TURKISH THEME IN THE CREATIVE WORK OF THE AZERBAIJANI INTELLIGENTSIA: THE 60S AND SUBSEQUENT YEARS OF THE SOVIET ERA

XÜLASƏ

Azərbaycan sovet mətbuatında Türkiyə mövzusundan danışılanda Azərbaycan sovet publisistikasının ilklərini ortaya qoyan Mehdi Hüseynin, Qasım Qasımzadənin, Elçinin və nəhayət Məmməd Aslanın adları yada düşür. Bir ilk olaraq Azərbaycanın xalq yazıçısı, dramaturq, tənqidçi, ictimai xadim Mehdi Hüseynin Türkiyədə səfərdə olması, 1964-cü ildə "Bir ay və bir gün" kitabının oxuculara təqdim edilməsi dövrün önəmli hadisəsi idi.

Məqalədə sovet jurnalistikasının qardaş Türkiyə haqqında maraqlı nümunələrini ortaya qoyan iki imza – sovetlər dönəmində məşhur "İzvestiya" qəzetinin Türkiyədə çalışan müxbirləri Azad Şərifov və Zaur Qədimbəyov, onların Türkiyə həyatından yazdıqları kitablar haqqında da məlumatlar var.

Açar Sözlər: Sovetlər Birliyi, Türkiyə, Mehdi Hüseyn, Qasım Qasımzadə, Elçin, Məmməd Aslan, "İzvestiya" qəzeti.

ÖZ

Azerbaycan Sovyet basınında Türkiye konusu anlatılırken Azerbaycan Sovyet publisistikası'nın ilklerini ortaya koyan Mehdi Hüseyin'in, Kasım Kasımzade'nin, Elçinin ve nihayet Mehmet Aslan'ın isimleri akla geliyor. Bir ilk olarak Azerbaycan'ın halk yazarı, eleştirmen, kamu figürü Mehdi Hüseyin'in Türkiye'de seferde olması, 1964 yılında "Bir ay ve bir gün" kitabının okuyuculara sunulması dönemin önemli olayı idi.

Makalede Sovyet jurnalistikasının kardeş Türkiye hakkında ilginç örneklerini ortaya koyan iki imza - Sovyetler döneminde ünlü İzvestiya gazetesinin Türkiye'de çalışan muhabirleri Azad Şerifov ve Zaur Qədimbəyov, onların Türkiye hayatından yazdıkları kitaplar hakkında da bilgiler var.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Türkiye, Mehdi Hüseyin, Kasim Kasimzade, Elchin, Mehmet Aslan, Izvestiya Gazetesi.

ABSTRACT

When we speak about Turkish theme in the Azerbaijani soviet press, we bring back to our memories the names of such authors as Mehdi Huseyn, Kasum Kasumzade, Elchin and, finally, Mammad Aslan, who have created the very first journalistic works in the Soviet-era Azerbaijan, thus trying to satisfy the great public interest in this topic. The first visit of the People's Writer of Azerbaijan, dramaturge, critic and public figure Mehdi Huseyn to Turkey, presentation of his book titled "A Month and One Day" to his audience in 1964, was one of the significant events of that time.

The article also contains information about two prominent Azerbaijani journalists, who have created interesting literary examples of the Soviet journalism about brotherly Turkey – Azad Sharifov and Zaur Kadymbekov, who worked in Turkey during Soviet times as the correspondents of the popular "Izvestiya" newspaper, as well as their books about the life in Turkey.

Keywords: *Soviet Union, Turkey, Mehdi Huseyn, Kasum Kasumzade, Elchin, Mammad Aslan, "Izvestiya" newspaper.*

[93] **Bakı Dövlət Universiteti; Jurnalistika Fakültəsi; Beynəlxalq Jurnalistika kafedrasının doktorantı, Bakü/AZERBAYCAN; E-posta: tuqay59@mail.ru**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Ikinci dünya müharibəsindən sonra Sovetlər Birliyinin "dahi rəhbəri" Stalinin Türkiyəyə qarşı yeritdiyi sərt siyasət, əsası olmayan ərazi iddaları, eyni zamanda azad ölkələri təhdid etməsi dünya düzənində yeni bir qorxu yaratmışdı. Amma "1953-cü ildə Stalinin ölümündən sonra iki ölkə arasında bir yumşalma nəzərə çarpdı. Türk-sovet münasibətlərini bərpa etmək istəyini ilk olaraq SSRİ irəli sürdü. May ayının 30-da SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri G. M. Malenkov Türkiyəyə qarşı irəli sürülmüş sovet tələblərindən imtina edildiyini, iki dövlət arasında münasibətlərin belə bir qaranlıq mərhələyə gətirilməsində Stalin və Beriyanın günahgar olduğunu açıqladı" [Qasımlı 2007: 28].

Hər halda bu çıxış səmimiyyətdən çox siyasi bir xarakterdə olsa da və arxasında qismən də olsa Türkiyə Respublikasının hələ Atatırk dövründən qəbul etmədiyi kommunist idealogiyasının yayılması siyasəti dayansa da türk-sovet münasibətlərinin yaxşılaşdırılması üşün yeni bir addım oldu. Hətta 1960-cı ildə TR-nın Baş naziri Adnan Menderesin Moskvaya səfəri planlaşdırılır və sonra Sovet rəhbəri Nikita Xruşovun da Türkiyə ziyarəti açıqlanmış proqram idi. Amma Türkiyədə 27 may 1960-cı ildə baş verən hakimiyyət çevrilişi bu tədbirləri əngəllədi və xeyli ləngitdi. 60-cı illərin əvvəllərində Sovetlər Birliyi ilə Türkiyə arasında elmi-mədəni razılaşmalardan sonra Azərbaycandan da bir çox yazar, sənət və elm adamlarının Türkiyəyə gedib-gəlməsi üçün imkan yaradıldı. Azərbaycan yazarlarının Türkiyəyə, türk yazıçılarının Azərbaycana səfərləri baş tutdu. 1967-ci ilin iyun ayında Əziz Nesin, Yaşar Kamal və Məlih Cövdət Antay Azərbaycanda səfərdə oldular. Bu heyəti müşayiət edən Azərbaycan yazıçısı Qılman İlkin sonralar "Türk yazıçıları Bakıda" adlı kitabça çap etdirmişdir. Onların keçirdikləri görüşlər, Azərbaycan haqqında təəssüratları bu kitabda əksini tapır [İlkin 2007: 39].

Azərbaycan oxucusunun Türkiyə ilə tanışlığı: 60-cı illər

Bir ilk olaraq 60-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanın xalq yazıçısı, dramaturq, tənqidçi, ictimai xadim Mehdi Hüseynin Türkiyədə səfərdə olması və səfərdən sonra "Bir ay və bir gün" [Hüseyn 1964: 119 s.] adlı kitab çap etdirməsi ciddi hadisə idi. Bir fakt da önəmlidir ki, "1963-cü ilin aprel və may aylarında baş tutan səfərin təəssüratları Azərbaycan oxucusunun Türkiyə haqqında ilk və geniş tanışlığı idi. Müəllif Türkiyədə şahidi olduğu hər bir olaya, tanımağa və anlamağa çalışdığı hər bir insana xeyirxahlıqla yanaşmışdır. Səfər prosesində türk gəncliyinin elmə və təhsilə böyük həvəsi, ziyalılar içərisində fədakar insanlar, ən əsası türk xalqı Mehdi Hüseyndə məhəbbət hissini artırmışdır. Onun bu ölkəyə səfəri Türkiyə kəndi və kəndlisi haqqında təsəvvürlərin aydınlaşmasına müəyyən dərəcədə kömək oldu. Kəndlər, qəsəbələr, şəhərlər elə təsvir edilmişdir ki, oxucu sanki bu yerləri özü gəzir, səyahətçinin görüşdüyü insanlarla özü görüşür" [Səmədova 2011:45]. Məşhur yazıçı səfər çərçivəsində yol qeydlərini, keçirdiyi görüşləri, hər görüşün onda yaratdığı təəssüratı ətraflı şəkildə Türkiyə haqqında hər bir məlumatı səbirsizliklə gözləyən oxuculara sənətkarlıqla çatdırır. Gündəlik şəklində yazılmış bu qeydləri tədqiqatçılar əsasən ədəbi əsər kimi təqdim etsələr də, bu jurnalistikadır. Publisistik janrda qələm alınmış bu təsüratlarda hər bir hadisə, görüşdüyü insanlar, gördüyü yerlər haqqında müfəssəl məlumat verilir. "Mehdi Hüseynin bu kitabı bir Sovet nümayəndəsinin Türkiyəyə münasibətini və baxışını, dövrün qatı ideoloji izlərini göstərsə də burada bizim üçün gərəkli olan nüanslar da öz əksini tapır. Yazıçı orada olan zaman "Yeni İstanbul" qəzetinin 43 il keçməsinə baxmayaraq Azərbaycanda "Müsavat"ın, "Cümhuriyyət"in süqutundan hələ də ürək ağrısı ilə yazdığını göstərir" [Səmədova 2011:123].

Yeri gəlmişkən deyim ki, Türkiyə səfəri Mehdi Hüseyn kimi bir şəxsiyyətin həyatından da təsirsiz keçməyib. Müsahibələrinin birində bu barədə danışan "Ayna"-"Zerkalo" qəzetlərinin baş redaktoru Elçin Şıxlı deyir: "Çox sevdiyim bir yazıçımız var – Mehdi Hüseyn. Atam danışırdı ki, 1960-cı illərin əvvəllərində Mehdi Hüseyn Türkiyədə səfərdə olur və həmin səfərdən qayıdandan sonra belə bir əsər yazır–"Bir ay və bir gün". O, atama Əliağa Şıxlinskiyə görə, paşam deyirdi. Mehdi əmi siqareti müştüklə çəkərdi. Səfərdən həmən sonra görüşəndə atam onun yaman dalğın və həyəcanlı olduğunu görəndə soruşub ki, Mehdi müəllim, nə olub? O da cavabında papirosunu tüstüləndirib, paşam, mən həyatımı, deyəsən, səhv yaşamışam, deyib…"[Şıxlı 2015: http://kulis.lent.az/news/9953].

Türkiyəyə növbəti belə səfər Rəsul Rza, Nigar Rəfibəyli, İsmayıl Şıxlı, Süleyman Rüstəm, Məsud Vəliyev, Xəlil Rza, Q.Qasımzadədən ibarət yazıçı heyəti gürcü yazarları ilə birlikdə 1968-ci ilin aprel-may

aylarında olmuşdu. Səfərdən sonra Türkiyə təəsüratlarını qələmə alan Qasım Qasımzadə "On günün təəsüratı" [Qasımzadə 1971:99] adlandırdığı publisistik qeydlərini oxucuya təqdim edir. Türkiyənin İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara şəhərlərinə səfərdən sonra qələmə alınmış bu yol qeydləri ötən əsrin 60-cı illərinin Türkiyəsi ilə tanışlığın yeni bir təqdimatı idi. Müəllif İstanbulun möhtəşəm sənət və memarlıq abidələri Kəbədən sonra müsəlmanların ikinci ziyarətgahı hesab edilən Əyyub camesi (1458), vaxtilə Şərq mədəniyyəti mərkəzlərindən biri kimi, universitet kimi dəyərləndirilən Süleymaniyyə (1557), Mavi came adlandırılan Sultan Əhməd (1616) məscidləri, III və IV əsrlərdə Bizans mədəniyyəti və tarixinin müəyyən özəlliklərini bu günə qədər yaşadıb saxlayan əzəmətli Aya Sofiya məbədi, XV əsrdə Sultan Əhməd tərəfindən əsası qoyulan, sonralar Sultan Süleyman və Məhəmməd Saninin genişləndirdiyi, XIX əsrin ortalarınadək 25 sultanın iqamətgahı olmuş Topqapı sarayı haqqında müfəssəl məlumat verir, İstiqlal caddəsini, Qapalı Çarşı bazarını, Dolmabağça sarayını təsvir edir; Türkiyə Respublikasının ilk prezidenti Mustafa Kamal Atatürkün 1938-ci ildə Dolmabağça sarayında vəfat etdiyini bildirir [Qasımzadə 1971:44, 45, 52, 54].

Qasım Qasımzadə ölkənin ictimai-siyasi və iqtisadi durumu haqqında, gündəlik həyat tərzi və mədəni həyatı haqqında daha dəqiq məlumatlara yiyələnmək üçün dövri mətbuatala da oxucunu yaxından tanış edir. Hətta "Türkiyə", "Hürrüyət", "Yeni əsr" kimi qəzetlərdən gətirdiyi nümunələrlə fikirlərini təsdiq edir [Qasımzadə 1971: 80-82]. Çünki bütün zamanlarda olduğu kimi qəzetlər təkcə xəbər yaymaq, yenilikləri təqdim etmək yox, həm də Türkiyənin daxili və xarici siyasətinə münasibəti ilə seçilmiş, cəmiyyətin iqtisadi və mədəni həyatını təqdim etməkdə əvəzsiz vasitə olmuşdur.

Yaxın, uzaq Türkiyə-80-ci illər

Türkiyənin keçən əsrin 70-ci illərinin sonlarındakı həyatı müasir Azərbaycan ədəbiyyatının böyük nümayəndələrindən biri, xalq yazıçısı Elçinin "Yaxın, uzaq Türkiyə" adlı səfər xatirələrində də geniş əksini tapmışdır [Elçin1983:360]. İlk dəfə 1980-ci ildə "Azərbaycan" jurnalında çap olunan bu əsər qısa bir zaman kəsiyində onsuz da oxucuların böyük sevgisini qazanmış müəllifə yeni bir şöhrət də gətirir: "... bu türkcülüyə və Türkiyəyə qarşı düşmən olan sovet sistemi dövründə son dərəcə cəsarətli və vətəndaş mövqeyindən yazılmış bir əsər idi. Təsadüfi deyil ki, bu əsər o dövrdə oxucuların böyük sevgisini qazandı və Azərbaycan SSR-nin içtimai həyatında milli-mənəvi hadisəyə çevrildi" [Əsgərova 2003:12 aprel]. Ədəbiyyatşünas alim Kamil Nərimanoğlu da Elçinin "Mahmud və Məryəm" kitabına yazdığı ön sözdə "Yaxın, uzaq Türkiyə" haqqında deyirdi: "Hələ "Azərbaycan" jurnalında çap olunarkən böyük marağa səbəb olmuş, elmi-nəzəri səviyyəsinin yüksəkliyi və yazıçı müşahidəsinin dəqiqliyi baxımından ədəbi içtimaiyyətin rəğbətini qazanmışdı" [Elçin 1983:4].

Türkiyə Yazarlar Sindikatının dəvəti ilə bu ölkədə səfərdə olan yazıçı özündən əvvəl yazılmış səfər təəsüratlarından fərqli olaraq daha çox Atatürkün qurduğu müasir və modern Türkiyə Respublikasının tarixi haqqında ətraflı məlumat verir, dövlətçilik ideyasının bərqərər olmasında Atatürk reformalarının dünyəvi və siyasi əhəmiyyətindən danışır. Atatürkdən böyük məhəbbətlə danışan müəllif Sovet İttifaqının gənc Türkiyə Respublikasında səfiri olmuş S.İ.Aralovun hər səhifəsində Atatürkdən böyük rəğbət hissi ilə bəhs etdiyi «Sovet diplomatının xatirələri» adlı kitabında Atatürkün həyatı ilə əlaqədar verilmiş cəmiyyətə örnək ola bilən hadisəni də xatirələrinə daxil etmişdir.

Yazıçı Elcindən və bilavasitə Türkiyədən söhbət düşmüşkən vaxtı ilə eşitdiyim bir hadisəni də mütləq yada salmaq istədim: o dövrdə bütün ümumittifaq miqyasında böyük maraq yaradan və bu gün də ədəbi içtimayyyətin unutmadığı bu hadisə dövrün ən populyar mətbuat orqanlarından olan "Literaturnaya qazeta"da cap olunan "Narsissı iz Tursii" ("Türkiyədən nərgiz cicəkləri") sərlövhəli oşerklə [Elçin 1981:15 aprel] bağlı idi. Yeri gəlmişkən xatırladım ki, bu Elçinin "Yaxın, uzaq Türkiyə" adlı səfər xatirələrinin xeyli qısaldılmış variantıdır və ümumittifaq oxucusuna təqdim olunur. Maraqlıdır ki, yazının Azərbaycan variantında "qərənfil"lərdən söhbət getdiyi halda, ruscada "nərgiz " kimi təqdim olunur. Təbii ki, İstanbul-Moskva təyyarəsini ətrinə bürüyən qərənfilin yox, nərgiz çiçəklərinin olması daha inandırıcı görünür, amma o qədər də prinsipial əhəmiyyət daşımayan əsil həqiqəti çicəklərin təqdim olunduğu müəllif, hörmətli Elçin müəllim daha yaxşı bilir. Nə isə əsas fikirdən uzaqlaşmayaq: "Literaturnaya qazeta"da cap olunan bu yazı onda Ermənistanda ciddi etirazlarla qarşılandı. Hətta Sero Xanzadyan, Silva Kaputikyan, Raçiya Ovanesyan kimi

qatı erməni millətçi yazıçılarının təşəbbüsü ilə erməni yazıçılarının qurultayında müzakirə obyekti oldu və qurultay adından Sov.İKP-nin MK-nə etiraz məktubu da göndərildi. Düzü bu məktubda nə deyildiyini araşdırıb tapmaq da olardı və indiki dövrdə bu çox asan məsələdir. Amma olduqca səmimi bir mövzudan və oxucunu riqqətə gətirən, bəzən fərəhdən gözlərini belə yaşardan bir yazıdan danışarkən xəbislikdən fəlakətlərə düçar olmuş millətin nə özünün, nə də xain övladlarının adlarını belə çəkməyi, onlara veriləcək ən aşağı dəyəri belə artıq hesab etdiyimdən buna kiçiçik bir vaxt ayırmağı belə istəmədim...

80-ci illərin əvvələrində Azərbaycan oxucusunun təəsüratları Türkiyə mövzusunda daha iki kitabla da zənginləşir: Zaur Qədimbəyovun "Asiya ilə Avropa burada görüşür" və Məmməd Aslanın "Ərzurumun gədiyinə varanda..." kitabları. "Asiya ilə Avropa burada görüşür" [Qədimbəyov 1982:140] kitabında "İzvestiya" qəzetinin müxbiri Zaur Qədimbəyovun Türkiyə Respublikası haqqında ocerklərləri, siyasi reportajları və zarisovkaları toplanıb. Üç fəsildən ibarət olan kitabda müəllifin şahid olduğu maraqlı hadisələr, zəngin faktlar çox duyğulu bir şəkildə, eyni zamanda aşkarca sezilən bir sevgi ilə, həm də ustalıqla təqdim olunur. Hətta müəllif qardaş Türkiyənin ən yeni tarixini, ölkədəki siyasi və sosial durumu, iqtisadi vəziyyəti o qədər incə və hərtərəfli təqdim edir ki, bu da baş verənlər və verəcəklər haqqında real təssəvvür yaratmağa geniş imkan yaradır. Kitabın müqəddiməsində uzun illər Türkiyədə çalışan jurnalist Ehsan Mustafayev çox sadə bir səmimiyyətlə bildirir: "Oxuyacağınız bu kitabın son səhifəsini cevirəndə ürəkdən təəsüfləndim ki, yaxşı bələd olduğum və illər boyu işlədiyim ölkəyə səfərim başa çatdı. "İzvestiya" qəzetinin müxbiri Zaur Qədimbəyovun Türkiyə haqqında yazdıqlarının hamısı mənə tanışdır. Lakin görünür jurnalistin məharəti də ondadır ki, sənin yaxşı bələd olduğun mövzu haqqında özünün parlaq təhkiyəsi ilə məftun edir" [Qədimbəyov 1982:3]. Əslində bu kiçik müqəddimənin elə ilk cümlələrində "yaxşı bələd olduğu" bir ölkəni sevən bir insanın bu riqqəti kitabın ən böyük dəyəri kimi səslənir.

Digər tərəfdən bu kitabda toplanan yazılar Türkiyə haqqında təqdim olunan yazılar sırasında ola bilsin ki, bədii məziyyətlərinə görə fərqlidir. Amma siyasi və sosial hadisələrin təhlili, ölkənin iqtisadi perespektivləri haqqında söylənənlər ciddi bir təhlilin nəticəsi kimi düşündürücüdür. Müəllif o dövrdə Türkiyədə çalışan, təkcə Sovet-Türkiyə yox, eləcə də Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin möhkəmlənməsində əvəzsiz xidmətləri olan azərbaycanlı ziyalılarla da oxucunu tanış edir: tərcüməci və jürnalist kimi müxtəlif rəhbər vəzifələr tutan Ehsan Mustafayev haqqında təəsüratlar xeyli geniş olsa da, Əsgər Rəsulov, Arif Yunisov haqqında epizodik məlumatlar da könül oxşayan bir təəsürat yaradır.

Əslində vaxtı ilə sovet rejiminin dəyər verib xariciə göndərdiyi bu ziyalıların kimliyi, fəaliyyət dairələri də özlüyündə ciddi bir tədqiqatın mövzusu olmaqla Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin o çətin dövrlə bağlı olan şərəfli səhifələri kimi qalmaqdadır. Müəllifin təqdim etdiyi materialda tarixi faktlara ayrılan yer də oxucuda ölkənin sosial və mədəni həyatına, dövlətin daxilində baş verən siyasi gərginliklərə maraq yaradır. Kitabın əsas mövzusu isə SSRİ ilə Türkiyə arasında qarşılıqlı münasibətlərə fayda vermək, geniş oxucu kütləsini Türkiyə ilə, bir az da açıq desək, doğma və qardaş, həm də kapitalist Türkiyəsi ilə bir az da yaxından tanış etməkdir. Əslində müəllif bu istəyinə çox uğurla nail ola bilmişdir. Amma Zaur Qədimbəyovun "Asiya ilə Avropa burada görüşür" kitabı nə o dövrdə, nə də sonralar ədəbi mühitin demək olar ki, kifayət qədər diqqət ayırmadığı dəyərli nümunələrdən sayıla bilər.

"İzvestiya" qəzetindən söhbət düşmüşkən, hələ 60-cı illərdə-Zaur Qədimbəyovdan xeyli əvvəl bu qəzetin ilk azərbaycanlı müxbiri olmuş unudulmaz Azad Şərifovun "Çayki nad Bosforom" ("Bosfor üzərində qağayılar") kitabını [Şərifov 1991:224] da xatırlamamaq olmur. Düzdür bu kitabın nəşr tarixi 1991-ci il göstərilsə də, kitabın "Bosfor üzərində qağayılar" adlandırılan və dörd hissədən ibarət olan bölümü 1965-1969-cu illərdə yazılan, ümumittifaq mətbuatında çap edilən və kitabda toplum şəkilində təqdim edilən yazılardır. Bu hissə əsasən Türkiyənin Atatürk zamanından sonrakı keşməkeşli "dərbələr tarixinin" umdə bir hissəsini oxucuya təqdim edir. Ədəbi tənqidin kifayət qədər diqqət ayırmadığı bu yazılar da fikrimizcə, Türkiyə həyatının sovet oxucularına təqdim olunmuş dəyərli nümunələr sırasındadır [Şərifov 1991:36-69].

Türkiyə qədər sevilən bir əsər...

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi, "Şöhrət" ordenli, şair, publisist Məmməd Aslanın oxuculara təqdim etdiyi "Ərzurumun gədiyinə varanda..."

[Aslan 1985:252] adlı səyahət xatirələri sovet dönəmi Azərbaycan mətbuatında təqdim edilən çox dəyərli, olduqca incə bir ruhda yazılmış, az müddətdə hər kəsin sevə-sevə oxuduğu bir sənət nümunəsi idi. "Onun həm türk ədəbiyyatının Azərbaycanda, həm də Azərbaycan ədəbiyyatının türk dünyasında tanıdılmasında müstəsna xidmətləri var. Türk xalq poeziyasından Azərbaycan dilinə tərcümələr edib. Mövlanədən seçmələri hazırlayıb, Mövlanədən deyimləri Azərbaycan oxucularına çatıdırb. Ümumiyyətlə, dəyərli sözü Azərbaycan oxucusuna çatdırmaqda hər zaman yorulmadan qələm çalan Məmməd Aslanın "Ərzurumun gədiyinə varanda..." kitabı o vaxt hər kəsin stolüstü kitabı idi" [**Rüstəmxanlı** 2014: http://modern.az/az/news/69498#gsc.tab=**0**].

Şair 1983-cü ilin 19 avqust – 30 sentyabrında baş tutan səfərində Türkiyənin-bu qardaş ölkənin qonağı olduğu hər bir evində aldığı təəssüratlarını özünün yol qeydlərində böyük bir ustalıq və sənətkarlıqla qələmə almışdır. Bənzəri olmayan maddi-mədəniyyət abidələri, türk dünyasının tarixini nəfis bir şəkildə gələcəyə daşıyan türk sənətkarları, bəlkə də hər bir yerdə rastlaşdığımız sadə insanlar bu səyahət dəftərinin bu qədər ruhlu və çanlı olmasında müəllifin dəstəkçisi olmuşlar. İstanbulun tarixindən, onun memarlıq abidələrindən-Topqapı sarayından, Gülhanə parkından böyük bir sevgi ilə ilə söhbət açır, Sultan Əhməd camesini «Yerində donmuş gözəl» adlandırır. [Aslan 1985:46].

Müəllif Ərzurum Atatürk Universiteti haqqında da xüsusi şövqlə yazır. Məmməd Aslan Ankarada olarkən ilk əvvəl Mustafa Kamal Atatürkün qəbrini ziyarət edir, burada yerləşən muzeylər haqqında da məlumat verir: "Buradakı iki muzey Atatürk yadigarlarını mühafizə etməkdədir. «Atatürk muzeyi»ndə türkün atasının əsas əşyaları, «İnqilab muzeyi»ndə onun kitabları, həyatına dair müxtəlif fotolar nümayiş etdirilir. Türklər buraya hər dəfə böyük şükranla gəlirlər. Ölkəni 16 işğalçı ölkənin cəngindən qurtaran tədbirli bir Ataya bu böyük minnətdarlıq zəhmətinin halal haqqı kimi layiqdir» [Aslan 1985:18].

Məmməd Aslanın Türkiyə xatirələri Türkiyəni tanıtmaq baxımından çox mükəmməl bir bələdçiyə də bənzəyir. Bu bələdçi Türkiyəni və türk dünyasının ayrı-ayrı şəxsiyyətlərdən və tarixi məkanlardan danışarkən onları elə bir bəşəri duyğu və sevgi ilə təqdim edir ki, sanki oxuduqların ilə yaşayır və baş-başa olursan. Bu zəngin publisistika nümünəsində Türkiyə tarixindəki bəzi olaylar da diqqətə çatdırır. Tanınmış jurnalist Züleyxa Nadir facebook şəhifəsində Məmməd Aslanın ölümü ilə bağlı bütün Tükiyə sevdalıların ürəyindən keçən bir status yazıb və sonda fikirlərini belə tamamlayıb: "Mən də Türkiyə sevgisini ondan öyrəndim. Türkiyəni isə "Ərzurumun gədiyinə varanda" tanıdım" [Nadir 2015: http://www.reaksiya.az/news/maraqli/5624-turkiyeni-erzurumun-gediyine-varanda-tanidim].

NƏTİCƏ

"Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri Mehdi Hüseyn və Qasım Qasımzadənin səyahət xatirələri keçən əsrin 60-cı illərində, Elçinin və Məmməd Aslanın xatirələri 70 və 80-ci illərində Türkiyənin ədəbi, mədəni, elmi və siyasi durumunu canlandıraraq oxucunu bu ölkə haqqında məlumatlarla bilgiləndirmişdir. Türkiyəni, onun maddi və mənəvi sərvətlərini təsvir edən səyahətçilər bunları öz dünyagörüşləri, həyata baxışları ilə əlaqədar təsvir etmişlər. Hansı yöndən olursa-olsun, bu təsvirlərin hamısında Türkiyəyə, onun insanlarına, bu ölkə ilə bağlı hər bir şeyə böyük sevgi və ehtiram hissləri çox-çoxdur" [Səmədova 2011:157]. Təbii ki, tədqiqatçı-alim Nailə Səmədovanın bu fikirlərini haqqında danışdığımız bütün müəlliflərə aid etmək istərdik.

ƏDƏBİYYAT

1. ASLAN Məmməd [1985]. *Ərzurumun gədiyinə varanda...* Bakı, İşıq, 252 s.
2. ELÇIN [1983]. Yaxın, uzaq Türkiyə. (*Mahmud və Məryəm*). Bakı, Gənclik, 360 s.
3. ELÇIN [15 aprel 1981].Narsissı iz Tursii, *Literaturnaya qazeta*. Moskva.
4. ƏSGƏROVA Sevil [12 aprel 2003]. Elçinin əsərləri Türkiyədə. *525-ci qəzet*, Bakı.
5. İLKIN Qılman [2007]. *Türk yazıçıları Bakıda*. Bakı, AzATA M, 2007. 39 s.
6. HÜSEYN Mehdi [1964]. *Bir ay və bir gün*. Bakı, Azərnəşr, 119 s.
7. QASIMZADƏ Qasım[1971].*Getdim, gördüm, düşündüm*. Bakı, Gənclik, 1971, 99 s.

8. QASIMLI Musa [2007]. *SSRİ-Türkiyə münasibətləri (Türkiyədə 1960-cı il çevrilişindən SSRİ-nin dağılmasınadək*). I cild. Bakı, Adiloğlu, 560 s.
9. QƏDIMBƏYOV Zaur [1982].*Asiya ilə Avropa burada görüşür*,Bakı, Gənclik,140 s.
10. NADIR Züleyxa [2015]. http://www.reaksiya.az/news/maraqli/5624-turkiyeni-erzurumun-gediyine-varanda-tanidim
11. RÜSTƏMXANLI Sabir (2014): Şairlərin Məmməd Aslana arzuları http://modern.az/az/news/69498#gsc.tab=0
12. SƏMƏDOVA Nailə [2011]. *İnsan, zaman və həyat həqiqəti*. Bakı: Nurlan, 262 s.
13. ŞƏRIFOV Azad [1991]. *Çayki nad Bosforom,* Bakı,"Gənclik",224 s.
14. ŞIXLI Elçin [2015]. *Mehdi Hüseyn dedi ki, səhv yaşamışam*. http://kulis.lent.az/news/9953

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(33)

Dr. Öğr. Üyesi Veli KÖROĞLU[94]

ÜNİVERSİTELERİN STRATEJİK PLANLARININ BİRBİRLERİYLE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ (AKDENİZ BÖLGESİ DEVLET ve VAKIF ÜNİVERSİTELERİ ÖRNEĞİ)

COMPARING RESEARCH OF THE UNIVERSITIES STRATEGIC PLANS WITH EACH OTHERS (EXAMPLE OF MEDITERRANEAN REGION GOVERNMENT and FOUNDATION UNIVERSITIES)

ÖZ

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Stratejik Planlama Kılavuzuna göre Akdeniz Bölgesindeki Üniversitelerin (9 Devlet ve 5 Vakıf Üniversitesi) 2015 yılı sonu itibariyle geçerli olan stratejik planlarının incelenmesi, tek tek ve birbiriyle karşılaştırmalı olarak yapılmıştır. Bilimsel öncü kuruluşlar olarak kabul edilen üniversitelerin hazırladıkları stratejik planlar diğer kuruluşlara ana kaynak olarak örnek olacaktır.

Bu çalışma "nitel araştırma" deseninde "doküman inceleme" metoduyla "bilimsel analiz" yapılarak ve "kıyaslama tekniği" kullanılarak hazırlanmıştır. Stratejik planlama dokümanlarının hazırlık dönemi, durum analizi, geleceğin ele alınması, maliyetlendirme ve izleme-değerlendirme bölümleri doküman analizi olarak incelenmiştir. Sonuçların DPT Kılavuzuna uygunluğu birbiriyle kıyaslanmış, eksiklikler belirtilmiş ve geleceğe yönelik diğer çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz Bölgesi, Stratejik Planlar, DPT Kriterleri, Üniversiteler, Yükseköğretim.

ABSTRACT

According to DPT (Government Planning Organization) Regulation, the Strategic Plans which were prepared by the Universities including of the Mediterrannean Region (9 Govermental, 5 Foundation) were examined by one by and compared with each others. Strategic Plans that were prepared by Universities as a higher education association have been accepted a main source as a pioner of scientific knowledge for other organizations.

This study was completed by using the "qualitative design", amplying "document examining" method, doing "deseriptive analysis" and using "benchmarking technics". The Chapters of Strategic Plans of these universities were researched as Preparation Studies, Case Studies, View of the Future, Cost Analizing, Follow-up Evaluation acordding to the DPT Quideline as a document analyzing. Appropriatness of the research criterias and deficiences have been mentioned to use at the another studies for the future.

Keywords: *Mediterranean Zone, Strategic Plans, Criterias of DPT, Universities, Higher Education.*

[94] **Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi Rektörlüğü; Tarsus, Mersin/TÜRKİYE; E-posta: veli1124@cag.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. STRATEJİK PLANLAMA

Ülkelerin nüfusu arttıkça, sosyal ve ekonomik konuların çözümünde sorunlarla karşılaşıldıkça, eğitim sisteminin toplumun geleceğini şekillendirerek sağlam temeller üzerinde kurulmasını sağlaması beklenmektedir. Eğitimin kazandırdığı değerler karar vericilerin daha stratejik ve uzun süreli düşünmelerini sağlayacaktır. Ülkenin öncü eğitim kurumları olan üniversitelerin, diğer kurumlara stratejik plan yapmakta ve uygulamada lokomotif görevini yerine getirmesi beklenmektedir. Stratejik plan yapmakla amaca ulaşılamamaktadır. Önemli olan tüm personelin katılımı ile plan yapılması, yapılan planın eksiksiz uygulanması, neticesinin izlenmesi, sapmaların düzeltilmesi ve maksadın karşılanmasıdır. Üniversitelerin görevi kendilerinden beklenenleri yerine getirebilmeleri için iyi bir planlama yapmaları, etkin ve eksiksiz olarak bu planı uygulamalarıdır (Çalık, 2003: 250-270).

Ülkemizde konuyla ilgili yasal eksiklik saptanarak 5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunu" 10.12.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece ülkemizdeki kamu kuruluşlarında yönetim anlayışında yeni bir dönem başlamış olmaktadır. 26.05.2005 tarihinde de Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğe göre makro düzeyde hazırlanacak planlar yine makro düzeyde bütçe yapılmasını, uygulamalı mali disiplinin sağlanmasını, kısıtlı kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtılmasını, sektörlere ve bölgelere ait kriterlerin dikkate alınarak uygulanacak referans belgelerinin hazırlanmasını öngörmektedir (DPT, 2006: 3).

Devlet Planlama Teşkilatı Stratejik Planlama Kılavuzunun yürürlüğe girmesiyle yükseköğretim kurumları başta olmak üzere diğer resmi ve özel kurumlar da stratejik planlarını hazırlamaya başlamışlardır. Gün geçtikçe, hazırlanan stratejik planların sayısı arttığı gibi, hazırlanan planların uygulanması da yoğunluk kazanmıştır. Stratejik planların hazırlanması ve uygulanmasında kurallara, geçerli dokümanlara uyulduğunda, alınacak sonuç o kurumun gelişmesinin bir göstergesi olacaktır (Arslan, 2009: 390-400; Sirat: 460-475). Dokümanları hazırlarken hazırlık aşamalarında yapılabilecek hatalar, yöneticilerin ve tüm kurum personelinin konuya gösterdiği hassasiyet oranında azalmış olacaktır. Çünkü bir stratejik plan o kurumun tüm personelinin eseri, uygulamadan doğacak olumlu ve olumsuz sonuçlar da başarı veya başarısızlığın ortak göstergesidir.

Bu araştırma yükseköğretim kurumlarının hazırladığı stratejik planların DPT dokümanına uygunluğu, içeriklerinin stratejik planlama mantığıyla ne derece örtüştüğü, uygulamalarının çalışanları tarafından benimsenip benimsenmediği ve kurumdaki değişimlere ne derecede cevap verip vermediği konularını kapsamaktadır (Çetin; Taş, 2012: 58).

Strateji kavramının işletmelerde, kamu yönetiminde ve uluslararası ilişkilerdeki tanımlarında incelikler bulunmaktadır. Genel bir tanım olarak strateji, kurumlara/işletmelere yön vermek ve rekabet üstünlüğü sağlamak amacıyla kurum/işletme ve çevresini sürekli çözümleyerek uyum sağlayacak amaçların belirlenmesi, çalışmaların planlanması, gerekli araç ve kaynakların yeniden düzenlenmesi sürecidir (TÜBA Sözlüğü, 2011: 1068). Eğitimde strateji ise kurumun amaç ve hedeflerinin saptanması, eğitim kurumu ile çevresi arasındaki ilişkilerin analiz edilerek bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli faaliyetlerin yeniden düzenlenmesi ve ihtiyaç duyulan kaynakların uzun dönemde etkili olacak şekilde dağıtılmasıdır. Stratejik eğitim planlama süreci de, eğitim stratejilerinde amaç ve hedeflere ulaşmak için izlenecek yol ve yöntemlerin belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesidir (MEB, 2010: 7).

Stratejik planlamanın tarihi IInci Dünya Savaşı sonrasındaki işletmelerle ortaya çıkmıştır (Ülgen, Mirze, 2011: 36). Stratejik planlama kuruluşlarda yönetim aracı olarak kullanılmaktadır. DPT dokümanında da belirtildiği gibi stratejik planlama bir yönetim aracı olarak kabul edilmektedir. Buradaki tanıma göre stratejik planlama bir kuruluşun bulunduğu nokta ile ulaşmayı arzu ettiği durum arasındaki mesafedir (Genç, 2009: 225).

Ana fikir aynı olmakla beraber stratejik planlama konusunda değişik tanımlar yapılmıştır: Stratejik planlama organizasyonlarda kurum kültürü ve kurum kimliği olmasına, gelişmesine ve güçlenmesine destek olur. Aynı zamanda kamu mali yönetimine etkinlik kazandırır. Örgütler kendi varlıklarını uzun süre devam ettirebilmek ve geliştirebilmek için makro ve mikro çevreleriyle fonksiyonel bir bağ kurmaktadırlar. Bir örgütte yöneticiler iç kaynak ve kabiliyetlerini kullanarak dış çevreye uyum sağlamak için çevresel şartları iyi anlamak mecburiyetindedir (Gürer, 2006: 91). Stratejik planlar, kurumun oyunu nasıl oynayacaklarını

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gösteren düşünce ve dokümanlardır. Amaç açık değilse fiili sonuçlar ancak bir önceki dönemin fiili sonuçları ile karşılaştırılabilir (Koçel, 2011: 165-166).

Stratejik planlama ile kamu kuruluşlarının stratejik planlarını hazırlamaları ve gelecek dönemlerdeki kuruluş bütçelerini bu planda öngörülen kuruluş misyonu, vizyonu, amaç ve hedefleri ile uyumlu olacak şekilde performans programlarına dayalı olarak oluşturmaları gerekmektedir (DPT, 2006: 4).

Stratejik planlama askeri kökenlidir (Köroğlu, 2014: 41-45). Özel sektörde de uygulanan stratejik planlama ilk kez 1920'lerde Harvard İş Okulunda geliştirilmiştir. 1950'lerden itibaren özel sektör alanında verimliliği arttırmak için uygulanmaya başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra ekonominin büyümesiyle daha uzun vadeli planlamalar yapılmıştır (Erdoğan, 2004: 21-22). Türkiye'de de planlama 1930'larda sanayi plancılığı, 1960-1980 yıllarında kalkınma plancılığı ve 1990 yıllarında ise şirket temelli plancılık şeklindedir (Ekiz ve Somel, 2005: 2-14). Türkiye'de stratejik planlama anlayışı 2 Temmuz 2001 tarihinde Dünya Bankası ile imzalanan 1nci Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredi Antlaşması (PEPSAL-1) ile gündeme gelmiştir. 10.12.2003 tarihinde 5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu konuda tüm kamu kurumlarına stratejik plan yapma ve bu stratejik plana uygun performans esaslı bütçe hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir. Stratejik plan DPT'nin 5018 sayılı kanununda tanımlanmıştır (DPT, 2006: 1-2). 26 Mayıs 2006 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan "Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle" beraber kamu idareleri stratejik planlarının ana hatları belirlenmiştir (DPT, 2006: 3). Yükseköğretim Kurumlarında da performans esaslı stratejik plan hazırlama süreci başlamıştır (YÖK Stratejik Planı, 2015-2019).

Yükseköğretimde de, bir yönetim usulü olarak, Bain & Company Şirketinin hazırladığı geleneksel yönetim araçları konulu anketin sonunda "stratejik planlamanın" kullanılması belirlenmiştir (Bain & Company, Bailey, 2011). Stratejik planlama kaliteli yönetimin aracı olduğu gibi katılımcının hesap verme sorumluluğuna temel oluşturur. Geleceğin şekillendirilmesiyle ilgili esnek bir araçtır. Stratejik planlama sadece bir belge olmayıp, uzun vadeli planlama sürecini öngörmektedir. Stratejik planın bütçeyi yönlendirmesi gerekir (DPT Kılavuzu, 2006: 5-6).

Stratejik planlama sürecinde bir kuruluşun 4 temel sorununa cevap aranır.

- Kurumumuz/kuruluşumuz bölgede, ülkede ve dünyada nerede?
- Kurumumuz/kuruluşumuz nereye ulaşmak istiyor?
- Kurumumuz/kuruluşumuz gitmek istediği yere nasıl ulaşabilir?
- Kurumumuzun/kuruluşumuzun durumunu nasıl takip eder ve değerlendiririz? (DPT, 2006: 8)

2. KIYASLAMA TEKNİĞİ

Kıyaslama bir yönetim tekniğidir. Kıyaslama, performans düzeyini arttırmak için bir kurumun kendi içindeki veya diğer kurumlardaki en iyi uygulamayı saptayarak kendi kurumuna uygulamasıdır (Aktan, 1997: 45-55). Kıyaslama sürekli iyileştirmeyi, en iyiyi yapmayı, başkalarından bir şeyler öğrenerek kendisine uyarlamayı, gelecekteki ihtiyaçlar için önceden tedbir almayı, kurumda/işletmede devam ettirilebilir rekabeti sağlamayı mümkün kılmaktadır (Ataman, 2002: 221). Kıyaslama (benchmarking) kurumlararası etkili bir süreç, yenilenme yöntemidir (Ülgen ve Mirze, 2004: 289-400). Kıyaslama müşteri tatmini ve kalite arttırımı için sistemli bir şekilde yapılmalıdır (Koçel, 2011: 405). Kıyaslama sadece bir kopyalama tekniği değil kurumların/işletmelerin yeni buluşlar yapmaları için bir ilham kaynağı olmasıdır (Ertürk, 2000: 271).

Kıyaslama usulü bilimsel çalışmalarda teknik bir süreçtir (Eren, 2001: 56-72). Kıyaslama konusunda stratejik kıyaslama, uygulama kıyaslaması, yönetim kıyaslaması yapılabilir. Kıyaslama sürekli bir arayışın ifadesidir. Bu arayış daima daha iyi, daha kaliteli, daha ucuz ve daha çabuk yaparak bu işin en başarılı olanını/olanlarını örnek alma yöntemidir (Koçel, 2011: 406-408). Kıyaslama ile performans artar, uygun maliyet belirlenir, stratejik avantaj sağlanır, öğrenme ve deneyim paylaşımı gerçekleşir.

Kıyaslama bir süreçtir. Bu sürecin safhaları; kıyaslanacak süreçlerin belirlenmesi, kıyaslama ekibinin oluşturulması, kıyaslama yapılacak kurumun belirlenmesi, verilerin toplanmasıyla analiz edilmesi ve uygulamanın gerçekleştirilmesidir (Kıyaslama Komitesinin Çalışma Dokümanı, 2000: 16-17).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın Amacı: Akdeniz Bölgesi üniversitelerinin stratejik planlama süreçlerini ve planların Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) belirlediği modele göre uygunluğunun tespitini kapsamaktadır. Araştırmada, belirlenen amaca ulaşabilmek için üniversitelerin stratejik planlarına ait DPT Kılavuzundaki Ana Araştırma Sorularına cevap aranmıştır. Değerlendirilecek konuların ana başlıkları aşağıdadır:

- Hazırlık Çalışmalarının Değerlendirilmesi,
- Durum Analizinin Değerlendirilmesi,
- Geleceğe Bakışın Değerlendirilmesi,
- Maliyetlendirmenin Değerlendirilmesi,
- İzleme ve Değerlendirme.

Stratejik planlama ile tüm kurumlar gibi üniversitelerin ve diğer eğitim kurumlarının, kamu mali yönetimine etkinlik kazandırılırken, diğer yandan kurum kültürünün ve kimliğinin geliştirilmesi esas alınmaktadır (DPT Kılavuzu, 2006:1). Bu makale ile ilgili çalışmalarda ve araştırmalarda belirlenen üniversitelerin stratejik planlarındaki bulgular incelenmiş, kıyaslanmış, değerlendirilmiş ve sonuçlar belirlenmiştir.

Araştırma çalışmasının örneklemini 2013-2015 yılları arasında Akdeniz Bölgesinde bulunan tüm devlet üniversiteleri ile vakıf üniversitelerinin stratejik planları oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi, kıyaslama tekniği, bilimsel analiz ve doküman inceleme usulü uygulanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

4. BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

4.1. Hazırlık Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Stratejik Planlarında "Hazırlık Bölümünün" değerlendirilmesi aşağıdaki konu başlıkları altında yapılmaktadır (DPT Kılavuzu, 2006:11-13):

- Kurum yönetiminin konuya verdiği önemin belirtilmesi ve yazılı olarak duyurulması,
- Planlama sürecinin organizasyonu,
- İhtiyaçların saptanması,
- Zaman planının hazırlanması ve hazırlık programının yapılması,

Yukarıda belirtilen esaslara göre hazırlanan "Değerlendirme Çizelgesi" Tablo 4-1'dedir.

Tablo 4.1. Hazırlık Çalışmalarının Değerlendirilmesi

ÜNİVERSİTELER		Planın Sahiplenilmesi (Kurum Yönetimi Olarak Konuya Verilen Önemin Belirtildiği Sunuş Yazısı)	Planlama Sürecinin Organizasyonu (Koordinatör Birim, Üst Yöneticiye Stratejik Planlama	Zaman Planı (Aşamalar ve Aşamaların Hangi	Hazırlık Programı (Eğt. Danışmanlık, Masraflar, Teknik Kaynak, Sürece Dâhil Kişiler ve Görevleri)	Yüzde
DEVLET/ VAKIF	ADI					
Devlet Üniversiteleri	A Üniversitesi	+	+	+	+	100
	B Üniversitesi	+	+	-	-	50
	C Üniversitesi	+	+	-	+	75
	D Üniversitesi	+	+	-	+	75

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	E Üniversitesi	+	+	+	+	100
	F Üniversitesi	+	+	-	+	75
	G Üniversitesi	-	+	+	-	50
	H Üniversitesi	+	+	-	+	75
	I Üniversitesi	+	+	+	+	100
Vakıf Üniversiteleri	J Üniversitesi	-	-	-	-	0
	K Üniversitesi	+	-	-	-	25
	L Üniversitesi	+	+	+	+	100
	M Üniversitesi	-	-	-	-	0
	N Üniversitesi	+	+	-	-	50

4.1.1. Devlet Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

Tablo 4.1.'de yer alan bilgilere göre devlet üniversitelerinde hazırlık çalışmalarının değerlendirilmesi:

4.1.1.1. A Üniversitesi: Hazırlanan stratejik planda hazırlık çalışmalarının alt bölümleri tümüyle değerlendirilmiştir.

4.1.1.2. B Üniversitesi: B Üniversitesi'nin stratejik planındaki hazırlık çalışmaları kapsamında kurum yönetimi olarak konuya verilen önemin belirtildiği sunuş yazısı ve planlama süreci belirtilmiş olmasına rağmen, zaman planı ve hazırlık programı bulunmamaktadır.

4.1.1.3. C Üniversitesi: Bir önceki stratejik planında sadece sunuş yazısı yer alırken, incelenen en son tarihli stratejik planında kurumun yönetimi olarak konuya verilen öneme ait sunuş yazısının yanında, planlama sürecinin organizasyonu ve hazırlık programı belirtilmiş; ancak zaman planlamasıyla ilgili konular belirtilmemiştir.

4.1.1.4. D Üniversitesi: Stratejik planında zaman planlaması bulunmamaktadır. Bunun dışındaki konuların değerlendirmeleri yapılmıştır.

4.1.1.5. E ve I Üniversiteleri: Hazırladıkları en son stratejik planlarında, hazırlık çalışmalarının tüm safhalarının incelendiği görülmüştür.

4.1.1.6. F Üniversitesi: Stratejik planında sadece zaman planlaması belirtilmemiş olup, diğer konulara açıklık getirilmiştir.

4.1.1.7. G Üniversitesi: Stratejik planında kurum yönetimi olarak konuya verilen öneme ait sunuş yazısı ve hazırlık programı mevcut olmayıp; planlama sürecinin organizasyonu ve zaman planı belirtilmiştir.

4.1.1.8. H Üniversitesi: İlk defa hazırlanan stratejik planda, hazırlık çalışmaları değerlendirme tablosundaki zaman planı hariç incelenen diğer konulara yer verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4.1.2. Vakıf Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

4.1.2.1. J Üniversitesi: 2011 yılında kurulan üniversitenin henüz stratejik planı hazırlanmamıştır.

4.1.2.2. K Üniversitesi: Tamamlanmış bir stratejik planı olmamasına rağmen üniversiteyle ilgili genel bilgiler içinde "kurum yönetimi" olarak konuya verilen önemin vurgulandığı ve planın sahiplenildiği sunuş yazısı bulunmaktadır. Planlama sürecinin organizasyonu, zaman planı ve hazırlık programı konusunda kanun ve yönetmeliklere göre hazırlanmış herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun nedeninin de mevzuata uygun bir stratejik planın hazırlanmamış olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

4.1.2.3. L Üniversitesi: Stratejik planın "hazırlık çalışmalarının değerlendirilmesi" başlığı altındaki konular, DPT Kılavuzundaki esaslara uygun olarak tanzim edilmiştir.

4.1.2.4. M Üniversitesi: 2014 yılında kurulan üniversite henüz stratejik plan hazırlamamıştır.

4.1.2.5. N Üniversitesi: Taslak stratejik planda "kurum yönetimi olarak planın sahiplenilmesine ait sunuş yazısı" bulunmaktadır. Ayrıca planlama sürecinin organizasyonu konusunda bilgiler mevcuttur. Zaman planı ve hazırlık programı konusunda herhangi bir açıklık bulunmamaktadır.

4.2. Durum Analizi ve Değerlendirilmesi

Durum analiziyle kurumun/üniversitenin hangi aşamalardan geçtiğinin ve şu andaki durumunun nasıl olduğunun analizi yapılmaktadır. Bu değerlendirmede;

- Tarihi gelişim,
- Yasal yükümlülük ve mevzuat analizi,
- Faaliyet alanlarının belirlenmesi,
- Paydaş analizi,
- Kurum içi ve dışı çevre analizi,
- SWOT(FÜTZ-GZFT) analizi, ele alınmaktadır.

Tablo 4.2. Durum Analizinin Değerlendirilmesi

ÜNİVERSİTELER		Tarihi Gelişim	Yasal Yükümlülükler ve Mevzuat Analizi	Faaliyet Alanları ile Ürün ve Hizmetlerin Belirlenmesi	Paydaş Analizi	Kurum İçi ve Çevre Analizi	SWOT (FÜTZ) Analizi	Yüzde
DEVLET/ VAKIF	ADI							
Devlet Üniversiteleri	A Üniversitesi							100
	B Üniversitesi							67
	C Üniversitesi							100
	D Üniversitesi							100
	E Üniversitesi							100

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	F Üniversitesi							83
	G Üniversitesi							100
	H Üniversitesi							67
	I Üniversitesi							83
Vakıf Üniversiteleri	J Üniversitesi							0
	K Üniversitesi							0
	L Üniversitesi							100
	M Üniversitesi							0
	N Üniversitesi							67

4.2.1. Devlet Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

4.2.1.1. A Üniversitesi: Tarihi gelişim, yasal yükümlülükler, faaliyet alanları, paydaş analizi, kurum içi ve dışı çevre analizi ile SWOT analizine ait değerlendirilmeler tam olarak yapılmıştır.

4.2.1.2. B Üniversitesi: Üniversitenin bu bölümdeki incelemesinde stratejik planın yasal yükümlülüklerinin ve mevzuat analizi ile kurum içi ve çevre analizlerinin yapılmadığı; tarihi gelişim, faaliyet alanlarının belirlenmesi, paydaş analizi ve SWOT analizinin tamamlandığı görülmüştür.

4.2.1.3. C Üniversitesi, D Üniversitesi, E Üniversitesi ve G Üniversitesi'nin durum analizi değerlendirmelerinde eksiklik bulunmamaktadır.

4.2.1.4. F Üniversitesi: Durum analizi çalışmasında faaliyet alanları ve hizmetlerin belirlenmesi konusuna değinilmemiş, diğer konular değerlendirilmiştir.

4.2.1.5. I Üniversitesi: Yasal yükümlülükler ve mevzuat analizi konusuna değinilmemiş, diğer adımlar planlama kılavuzuna uygun olarak belirlenmiştir.

4.2.1.6. H Üniversitesi: İlk defa stratejik plan hazırlamış olmasına rağmen, tarihi gelişim, yasal yükümlülükler ve mevzuat analizi hariç, durum analizinin süreçteki diğer adımları değerlendirilmiştir

4.2.2. Vakıf Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

4.2.2.1. J, K ve M Üniversiteleri yeni kuruldukları için stratejik planlarını henüz hazırlayamamışlardır.

4.2.2.2. L Üniversitesi: Hazırlanan stratejik planın durum analizi bölümünün tüm adımlarının değerlendirildiği saptanmıştır.

4.2.2.3. N Üniversitesi: Tarihi gelişim, faaliyet alanları, paydaş analizi ve SWOT analizi hakkında yeterli bilgiler mevcuttur. Fakat diğer adımlar hakkında herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

4.3. Geleceğe Bakış ve Değerlendirilmesi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu kısımda üniversitelerin stratejik planlarında bulunması gereken; Misyon Bildirimi, Vizyon Bildirimi, Temel Değerler, Amaçlar, Hedefler, Stratejik Faaliyetler, Performans Göstergeleri her üniversite için ayrı ayrı incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Tablo 4.3. Geleceğe Bakışın Değerlendirilmesi

ÜNİVERSİTELER		Misyon Bildirimi	Vizyon Bildirimi	Temel Değerler	Amaçlar	Hedefler	Stratejik Faaliyetler	Performans Göstergeleri	Yüzde
DEVLET/ VAKIF	ADI								
Devlet Üniversiteleri	A Üniversitesi								% 100
	B Üniversitesi								% 86
	C Üniversitesi								% 100
	D Üniversitesi								% 100
	E Üniversitesi								% 100
	F Üniversitesi								% 70
	G Üniversitesi								% 100
	H Üniversitesi								% 70
	I Üniversitesi								% 100
Vakıf Üniversiteleri	J Üniversitesi								% 0
	K Üniversitesi								% 0
	L Üniversitesi								% 100
	M Üniversitesi								% 0
	N Üniversitesi								% 42

4.3.1. Devlet Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

4.3.1.1. A Üniversitesi Stratejik Planının Geleceğe Bakış bölümünün tüm unsurları stratejik planda yer almıştır.

4.3.1.2. B Üniversitesinin performans göstergeleri hariç diğer hususlar tamamlanmıştır.

4.3.1.3. C, D, E, G ve I Üniversitelerinin geleceğe bakış değerlendirmeleri DPT Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4.3.1.4. F Üniversitesinin misyonu ve vizyonu üniversite geneli için değil, "Stratejik İşler Dairesini" ifade edecek şekilde belirtilmiştir.

4.3.1.5. H Üniversitesinin performans göstergeleri belirtilmemiştir. Diğer süreçler tam olarak değerlendirilmiştir.

4.3.2. Vakıf Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

4.3.2.1. J, K ve M Üniversiteleri henüz stratejik plan hazırlığı safhasında olduklarından, stratejik plan ve stratejik plan süreçleri hazırlanmamıştır.

4.3.2.2. L Üniversitesi tarafından DPT Stratejik Planlama Kılavuzuna uygun olarak stratejik plandaki geleceğe bakışın değerlendirilmesi tam olarak yapılmıştır.

4.3.2.3. N Üniversitesinin vizyon, misyon ve temel değerleri genel başlıklar altında belirtilmiştir. Amaçlar, hedefler, stratejik faaliyetler ve performans göstergeleri hakkında açıklayıcı herhangi bir bilgi verilmemiştir.

4.4. Maliyetlendirme Aşaması ve Değerlendirilmesi

Tablo 4.4. Maliyetlendirme Aşamasının Değerlendirilmesi

ÜNİVERSİTELER		Stratejik Plandaki Amaca ve Hedefe Yönelik Maliyet Tablosu Mevcut mu?	Kaynak Tablosu (Yıllar İtibariyle Hangi Hangi Kaynaklardan	Maliyet Tablosundaki Maliyetler, Tahmin Edilen Kaynaklarla Örtüşüyor mu?	Maliyetlerin Tahmin Edilen Kaynakları Aşması Durumunda Alternatif Yöntemler Mevcut mu?	Faaliyet ve Projeler Uygularken Bütçe Planıyla İlişkisi Kurulmuş mu?	Yüzde
DEVLET/ VAKIF	ADI						
Devlet Üniversiteleri	A Üniversitesi	+	-	-	-	+	40
	B Üniversitesi	-	+	-	-	-	20
	C Üniversitesi	+	+	+	-	-	60
	D Üniversitesi	+	+	+	-	-	60
	E Üniversitesi	+	+	+	-	-	60
	F Üniversitesi	-	-	-	-	-	0
	G Üniversitesi	+	+	+	-	-	60
	H Üniversitesi	+	+	+	-	-	60
	I Üniversitesi	+	+	-	-	-	40

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Vakıf Üniversiteleri	J Üniversitesi	-	-	-	-	-	0
	K Üniversitesi	-	-	-	-	-	0
	L Üniversitesi	+	+	+	-	-	60
	M Üniversitesi	-	-	-	-	-	0
	N Üniversitesi	-	-	-	-	-	0

4.4.1. Devlet Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

4.4.1.1. A Üniversitesi: Maliyetlendirmenin Değerlendirilmesi bölümünde ayrıntılı maliyet tablosu bulunmasına ve maliyetlerin faaliyetler ile projeler uygulanırken bütçe planıyla ilişkisi kurulmuş olmasına rağmen, kaynak tablosu bulunmamaktadır. Dolayısıyla maliyet tablosunun kaynak tablosuyla örtüşmesi belirtilmemiştir. Ayrıca maliyetlerin tahmin edilen kaynakları aşması durumunda alternatif yöntem veya yöntemlerin neler olacağına değinilmemiştir.

4.4.1.2. B Üniversitesinin stratejik planında maliyetlendirmenin ve maliyetlere göre önceliklerin değerlendirilmesine ait uygunluk kıyaslaması yapılmamıştır. Maliyet tablosu, kaynak tablosu, maliyetlendirmenin alternatifleri ile bütçe planlamasının ilişkileri mevcut değildir. Bunun nedenin de, Devlet Planlama Teşkilatının Kamu İdarelerinde Stratejik Plan Hazırlama Kılavuzunda yer alan "belirlenen faaliyet ve projelerin kuruluş stratejik planında yer alması zorunlu değildir" (DPT Kılavuzu:41) hükmünden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bu nedenle maliyetlendirme yönünden herhangi bir kıyaslama yapılmamıştır.

4.4.1.3. C Üniversitesi, D Üniversitesi, E Üniversitesi, G Üniversitesi ve H Üniversitelerinde Maliyet Tabloları ve Kaynak Tabloları bulunmakla beraber, kaynakların maliyetle örtüşmesi durumunda çözüm için alternatif yöntemler belirtilmediği gibi, faaliyet ve projeleri uygularken bütçe ile ilişkisi kurulmamıştır.

4.4.1.4. I Üniversitesinin stratejik planında maliyetlendirme aşamasında maliyete ve kaynağa yönelik bilgiler mevcut olup, diğer bilgiler bulunmamaktadır.

4.4.2. Vakıf Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

L Üniversitesi hariç Akdeniz Bölgesindeki diğer vakıf üniversitelerinin bu konuda henüz bir çalışmada bulunmadıkları belirlenmiştir. L Üniversitesinin maliyetlendirme bölümünün değerlendirilmesinde maliyet ve kaynak tablosu ile maliyet ve kaynakların birbiriyle örtüşüp-örtüşmediği konuları bulunmakla beraber; maliyetlerin kaynakları aşması durumunda alternatif yöntemler ile faaliyet ve projeler uygulanırken bütçe planıyla ilişkisi tam olarak belirtilememiştir.

4.5. İzleme ve Değerlendirme Aşamasının Değerlendirilmesi

Tablo 4.5. İzleme ve Değerlendirme Aşamasının Değerlendirilmesi

ÜNİVERSİTELER		İzleme ve Değerlendirme Süreci	Hangi Başlık Altında Konuyu Esas Aldığı	Eylem Planının Mevcudiyeti	Kurum Dışı Değerlendirme Yapılıyor mu ?	Yüzde
DEVLET/ VAKIF	ADI					

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Devlet Üniversiteleri	A Üniversitesi	+	İzleme ve Değerlendirme Raporu	+	-	75
	B Üniversitesi	-	İzleme ve Değerlendirme	-	-	25
	C Üniversitesi	+	İzleme ve Değerlendirme	+	-	75
	D Üniversitesi	+	İzleme ve Değerlendirme	+	-	75
	E Üniversitesi	+	İzleme ve Değerlendirme	+	-	75
	F Üniversitesi	+	Değerlendirme	-	-	50
	G Üniversitesi	+	İzleme ve Değerlendirme	+	-	75
	H Üniversitesi	+	İzleme ve Değerlendirme	+	-	75
	I Üniversitesi	+	İzleme Süreci	+	-	75
Vakıf Üniversiteleri	J Üniversitesi	-	-	-	-	0
	K Üniversitesi	-	-	-	-	0
	L Üniversitesi	+	İzleme ve Değerlendirme	-	-	50
	M Üniversitesi	-	-	-	-	0
	N Üniversitesi	-	-	-	-	0

4.5.1. Devlet Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

4.5.1.1. A Üniversitenin bu bölümünde "İzleme ve Değerlendirme" süreci ile eylem planının mevcudiyeti yer almaktadır. Ancak kurum dışı değerlendirmenin henüz yapılmadığı tespit edilmiştir.

4.5.1.2. B Üniversitesinin stratejik planında "İzleme ve Değerlendirme" başlığı dışında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

4.5.1.3. Bu çalışmanın inceleme konusu olan devlet üniversitelerinden A Üniversitesi, B Üniversitesi, C Üniversitesi, D Üniversitesi, E Üniversitesi, F Üniversitesi, G Üniversitesi, H Üniversitesi ve I Üniversitelerinin stratejik planlarında "İzleme ve Değerlendirme"süreci bölümünün bulunduğu tespit edilmiş olup, üniversitelerin stratejik planlarında "İzleme ve Değerlendirme", "Değerlendirme" ve "İzleme Süreci" gibi başlıklar altında yer almıştır.

A, C, D, E, G, H ve I Üniversitelerinin Stratejik Planlarında "Eylem Planı" bulunmaktadır.

4.5.2. Vakıf Üniversitelerinin Değerlendirilmesi

L Üniversitesinin stratejik planında "İzleme ve Değerlendirme" süreci ve hangi konu altında değerlendirildiği belirtilmiştir. Diğer vakıf üniversitelerinde konuyla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Vakıf Üniversitelerinin de eylem planı ve kurum dışı değerlendirme konuları planlarda bulunmamaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

5.1.1. Üniversitelerin hazırladıkları strateji planlarının her birisinin ana, alt ve tali kriterleri (soruları) dikkate alınarak DPT Kılavuzundaki başlıklara/kriterlere göre uygun hazırlanıp hazırlanmadıkları sırasıyla; Hazırlık Çalışmaları, Durum Analizi, Geleceğe Bakış, Maliyetlendirme, İzleme ve Değerlendirme başlıkları altında incelenmiştir Üniversiteler bilimsel araştırmalar yaparak değişimin ve gelişimin lideri durumunda olmak idealiyle yaşatılması gereken bilimsel yapılardır. Bu bakış açısıyla ülkenin "uygarlık seviyesinin üzerine çıkarılmasında" üniversitelerin sorumlu oldukları görevler bulunduğu çok açıktır.

DPT Kılavuzundaki esaslara göre hazırlanan Akdeniz Bölgesindeki Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Stratejik Belgelerinin değerlendirilmesi ve kıyaslanması ile betimleyici analizi sonucunda başarıları ve başarısızlıkları ortaya çıkarılmıştır.

Akdeniz Bölgesindeki üniversitelerin kuruluş yıllarına göre stratejik plan hazırlamada kurumsallaşma açısından kesin bir planlı göstergeye rastlanmamasına rağmen, devlet üniversitelerinin stratejik plan hazırlama açısından gayret içinde oldukları görülmüştür. Vakıf üniversitelerinde ise kuruluş yıllarına göre kurumsallaşma ve gayret gösterme daha pozitif yöndedir.

FREKANS GRAFİĞİ

Tablo 5.1. Stratejik Plan Hazırlama Kriterlerine Göre Üniversitelerin Genel Kıyaslanması (2013-2015 Yılları)-(Frekans Grafiği)-Toplam Kriter: 26

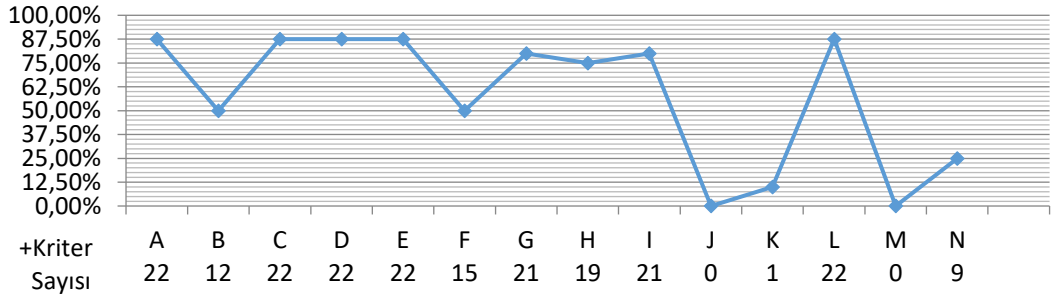

ÜNİVERSİTELERİN DPT STRATEJİK PLAN HAZIRLAMA KRİTERLERİNE GÖRE RAKAMSAL VE YÜZDELİK KIYASLAMASI İLE
TOPLU DEĞERLENDİRME RAKAMLARI

ÜNİVERSİTELER	YILI	FAK.	MYO	Y.OK.	ENST.	ÖĞRENCİ	BAŞARI SAYISI (%)
A ÜNİVERSİTESİ	2011	9	-	-	2	610	+22 (%84,6)
B ÜNİVERSİTESİ	1982	23	14	2	7	57214	+12 (%50)
C ÜNİVERSİTESİ	1973	18	12	4	3	48167	+22 (%84,6)
D ÜNİVERSİTESİ	1992	11	9	5	3	18601	+22 (%84,6)
E ÜNİVERSİTESİ	2006	9	13	6	4	25036	+22 (%84,6)
F ÜNİVERSİTESİ	1992	15	12	8	5	31080	+15 (%57,7)
G ÜNİVERSİTESİ	1992	11	6	4	3	36640	+21 (%80,7)
H ÜNİVERSİTESİ	2007	5	5	3	2	12266	+19 (%73)
I ÜNİVERSİTESİ	1976/1992		19	21	4	6	80489 +21 (%80,7)
J ÜNİVERSİTESİ	2011	2	-	1	-	506	0
K ÜNİVERSİTESİ	2012	5	-	1	2	1454	+1 (%3,8)
L ÜNİVERSİTESİ	1997	3	1	-	1	4500	+22 (%84,6)
M ÜNİVERSİTESİ	2013	3	2	1	2	-	0
N ÜNİVERSİTESİ	2009	3	1	1	2	3850	+9 (%34,6)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 5.1. Akdeniz Bölgesi Üniversitelerinin DPT Kriterlerine Göre Rakamsal ve Yüzdelik Kıyaslamalı Toplu Değerlendirme Rakamları

5.1.2. Toplu değerlendirmeler, Frekans Grafiği olarak Tablo 5.1.'de, Rakamsal Bilgiler olarak da Şekil 5.1.'de özet halinde gösterilmiştir.

5.1.3. İstatistiksel Hesaplamalar: Betimsel analizleri tablo ve grafik halinde yukarıda belirtilen frekans grafiği (Tablo 5.1.) ve rakamsal bilgilere ait (Şekil 5.1.) toplu değerlendirme sonuçlarının "İstatistiksel ve Matematiksel" olarak yapılan inceleme ve değerlendirmeleri "İstatistiksel Hesaplamalar", "Küçük Örneklemler İçin Hipotez Testi" ve "Test İstatistiği" şeklinde matematiksel olarak da yapılmış bulunmaktadır. İstatistiksel ve matematiksel çalışmaların sonuçları da bize, Tablo 5.1. ve Şekil 5.1.'deki grafiksel sonuçlarla uyuştuğunu açıkça göstermektedir.

5.1.3.1. İstatistiki Hesaplamalar

Devlet Üniversitelerinin Ortalaması	Vakıf Üniversitelerinin Ortalaması
A B C D E F G H İ Üniversiteleri	J K L M N Üniversiteleri
$\bar{x}_1 = \frac{22+12+22+22+22+15+21+19+21}{9} = \frac{176}{9} = 19{,}55$	$\bar{x}_2 = \frac{1+22+9+0+0}{5} = \frac{32}{5} = 6{,}4$
μ_1 = Devlet Üniversiteleri Başarı Ortalaması	μ_2 = Vakıf Üniversitelerinin Başarı Ortalaması
$б_1^2$ = Varyans	$б_2^2$ = Varyans
$\bar{x}_1 = \frac{176}{19} = 19{,}55$	$\bar{x}_2 = \frac{32}{5} = 6{,}49$

(Akdeniz, 2017: 296-300)

5.1.3.2. Küçük Örneklemler İçin Hipotez Testi

Varyanslar $б_1^2$ ve $б_2^2$ bilinmiyor. ($б_1^2 = б_2^2 = б^2$ kabul edelim)

$б^2$'yi tahmin etmek için;

$S_p^2 = \frac{(n-1)s_1^2+(m-1)s_2^2}{n+m-2}$ formülü kullanılır.

$H_0 : \mu_1 = \mu_2$
yi test edeceğiz.
$H_a : \mu_1 > \mu_2$

$\propto = 0{,}05$ alalım.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5.1.3.3. Test İstatistiği

$$t_{n+m-2} = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{Sp\sqrt{\frac{1}{n} + \frac{1}{m}}}$$

$$Sp = \sqrt{\frac{1}{n} + \frac{1}{m}}$$

$$Sp = \sqrt{\frac{1}{9} + \frac{1}{5}} = Sp = \sqrt{\frac{14}{45}} = 0{,}56$$

$$Sp^2 = \frac{(n-1)s_2^1 + (m-1)s_2^2}{n+m-2}$$

$$Sp^2 = \frac{(9-1)s_1^2 + (5-1)s_2^2}{9+5-2}$$

$$Sp^2 = \frac{8.s_1^2 + 4.s_2^2}{12} = \frac{8.(18) + 4.(90{,}3)}{12} = \frac{144 + 361{,}2}{12}$$

$$Sp^2 = \sqrt{\frac{505{,}2}{12}} = \sqrt{42{,}1} = 6{,}49$$

$$t_{n+m-2} = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{Sp\sqrt{\frac{1}{n} + \frac{1}{m}}}$$

$$t_{n+m-2} = \frac{19{,}55 - 6{,}49}{Sp.\sqrt{\frac{1}{9} + \frac{1}{5}}} = \frac{19{,}55 - 6{,}49}{6{,}49.\sqrt{\frac{14}{45}}} = \frac{19{,}55 - 6{,}49}{6{,}49x0{,}56} = \frac{13{,}15}{3{,}63} = 3{,}632$$

t_h ile $t_{12.0,05}$ = 1,7823 karşılaştırılır.

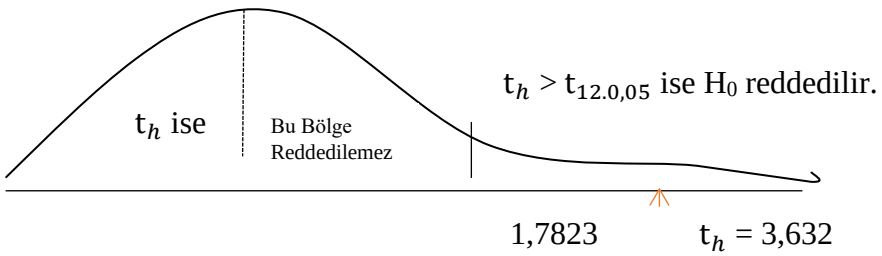

t_{tablo} = 1,7823
$t_{hesaplama}$ = 3,632
$\frac{Hesaplanan}{t_h > t_{tablodan}}$ olduğundan H_0 reddedilir,
H_1 kabul edilir.
(Akdeniz, 2017: 359-365).

Verilerin değerlendirilmesi sonucuna göre Devlet Üniversiteleri başarı ortalamasının, Vakıf Üniversiteleri başarı ortalamasından büyük olduğu kabul edilir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5.2. Öneriler

İncelenen Üniversitelerin her bir dönemde hazırladıkları stratejik planlar, bir önceki planına göre daha da geliştirilmiş olmasına rağmen yine de eksiklikleri bulunmaktadır. Vakıf Üniversitelerinin bazılarının stratejik planları ya hiç mevcut değil ya da içeriklerinde eksiklikler (istisnalar hariç) bulunmaktadır.

Stratejik planların toplu sonuçları ve değerlendirmelerinde, "Maliyetlendirmenin Değerlendirilmesi" bölümünde, "maliyetler tahmini kaynakları karşılamaz ise alternatiflerin ne olacağı" konusu ile "faaliyetler ve projeler uygulanırken bütçe planıyla ilişkisi var mıdır?" soruları cevapsız kalmıştır. Bu eksiklikler dikkate alınarak, her üniversitede stratejik planların "Maliyetlerin Değerlendirilmesi" konularının tekrar tekrar gözden geçirilmeleri yararlı olacaktır.

Stratejik planlar Üniversitenin tümünü kapsayan bir bütün olarak hazırlanmalıdır. Sadece bir veya birkaç fakültenin stratejik planı üniversitenin tümünü kapsayamaz. Stratejik planlar hem kişiler hem üniversiteler ve hem de diğer kuruluşlar için başarılı performans oluşturan katkılarda bulunmalıdır. Başarı için basit, tutarlı ve uzun süreli amaçlar benimsenmeli, rekabetçi çevre derinliğine incelenerek, anlaşılmalı ve uygulanmalıdır.

Stratejinin geçmişinin ve stratejiye bakışın zamanla değişebileceği göz önünde bulundurularak, gelecekteki başarıların elde edilmesinde bu hususun dikkate alınması gerekmektedir. Her bir üniversitenin değerleri ve sosyal sorumluluk konuları birbiriyle bağlantılı olarak derinlemesine analiz edilmelidir.

Üniversiteler ülkelerin ve bölgelerin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası ve ulusal ekonomik, sanayi, teknik ve bilimsel birliktelikler yükseköğretim kurumlarının bulunduğu bölgelerde ve yakınında olmalıdır. Dünyada da üniversiteler sanayi kuruluşlarıyla birlikte çalışmaktadırlar. Buralarda eğitim-öğretimin yanında araştırma-geliştirmeye çok önem verilmektedir. Üniversiteler bilimsel teknopark haline dönüşmüştür. Dünya çapında kültürel birlik, çeşitlilik ve etnik grupların değerlerini bir arada toplamak önemsenmelidir.

Türkiye'deki tüm üniversitelerin ve diğer ülke üniversitelerinin stratejik planlarının araştırmacılar tarafından tez olarak incelenmesinin ve uygun olanlarının verilerinden ve görüşlerinden faydalanılmasının çok yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akdeniz, F., (2017). Olasılık ve İstatistik, Akademisyen Kitapevi, 2017, s: 359-365.
2. Aktan, C. (1997). Değişim ve Yeni Global Yönetim. İstanbul, MESS Yayını, 45-55.
3. Aktan, C. (2008). Stratejik Planlama ve Stratejik Yönetim, Dokuz Eylül Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5-6.
4. Arslan, M. M. (2009). Yükseköğretim Planlama Süreci, Milli Eğitim Dergisi, 390-400.
5. Ataman, G. (2002). İşletme Yönetimi Temel Kavramları, Yeni Yaklaşımlar ve Kıyaslama, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 221.
6. Barin&Company. (2011). Yükseköğretimde Yönetim Usulü, http://www.bain.com/, 9.11.2011.
7. Çalık, T. (2003). Eğitimde Stratejik Planlama ve Okulların Stratejik Plan Açısından Nitel Değerlendirilmesi, Kastamonu Eğitim Dergisi, 11(2), 251-259.
8. Çetin, Taş (2012). Akdeniz Bölgesi Yükseköğretim Kurumları Stratejik Planlarının DPT Modeline Göre Kıyaslanması, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 4 (2), 57-68.
9. DPT, (2006). Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu, Başbakanlık Yayınları.
10. Erdoğan, Ö. (2004). Stratejik Yönetim Planlaması ve Okullarda Uygulanabilirliği, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 21-22.
11. Eren, V. (1997). İşletmelerde Stratejik Planlama, İstanbul Beta Yayını, 24.
12. Eren, V. (2002). Kamu Yönetiminde Bir Rekabet Aracı Olarak Hizmet Karşılaştırması Yoluyla Yenileşme ve Başarı Geliştirme, Amme İdaresi Dergisi, 56-72.
13. Ertürk, M. (2000). Kıyaslama, İşletmeler Arası Karşılaştırma, İstanbul, Beta Yayın, 271.

14. Ekiz, C.; Sonel, A. (2004). Türkiye'de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi, Ankara Üni., Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (81), 2-14.
15. Genç, R. (2009). Profesyonel Yönetimin Yöntem ve Kavramları, Seçkin Yayınları, Ankara, 225.
16. Gürer, H. (2006). Stratejik Planlamanın Temelleri ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanmasına Yönelik Öneriler, Sayıştay Dergisi (63), 91-105.
17. Kıyaslama Komitesi. (2000). Kıyaslama, İstanbul, Kalder Yayını, 16-17.
18. Koçel, T., (2011). İşletme Yöneticiliği, İstanbul, Beta Yayınları, S: 17, 160-170, 353-359, 405-408.
19. Köroğlu, V. (2014). Örgütlerin Stratejik Yönetiminde Vizyon ve Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyetini Kurmak İçin Ortaya Koyduğu Vizyon Yönetimi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 41-55.
20. Resmi Gazete, 23 Temmuz 2015, Sayı: 29423.
21. Sirat, M. B. (2010), "Strategic Planning Directions of Malaysia's Higher Education: University Autonomy in the Midst of Political Uncertainties," Higher Education, 59, 460-475.
22. TÜBA Sözlüğü. (2011), 1068.
23. Ülgen, M. (2011). İşletmelerde Stratejik Yönetim, İstanbul, Arıkan Basım Yayın Dağıtım, s:36-49, 68-175, s: 289-400.
24. Yıldırım ve Şimşek. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
25. YÖK. (2014). Yükseköğretim Kurulu Stratejik Planı, 2015-2019, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(34)

Selim SELIM[95]

KOSOVA'NIN MORAVA YÖRESINE BAĞLI DOBURÇAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM

EDUCATION IN TURKISH LANGUAGE IN DOBERQAN, IN ANAMORAVA REGION OF KOSOVO

ÖZ

Balkanların muhtelif kent ve köylerinde halen irili ufaklı topluluklar halinde Türkler yaşamaktadır. Bugün yoğun bir Türk nüfusuna sahip olduğu kabul gören Bulgaristan cumhuriyeti gibi Makedonya ve Kosova'da da Türkler ülkelerin ikinci veya üçüncü etnik azınlıkları olarak var olmaktadırlar. Türklerin olduğu her kent ve köyde ise Türkçe konuşulmaktadır. Türk dilinin ve örfünün Balkan coğrafyasında sürüp gitmesi, bölge Türkleri aracılığıyla mümkündür. Ancak son zamanlarda yaşanan ekonomik ve siyasi meseleler, Türklerin bölgeden göç etmesine yol açmaktadır. Balkanlarda kalanlarınsa Türklüğü ve Türkçeyi sürdürme mücadelesi devam etmektedir.

Çalışma bir Balkan ülkesi olan Kosova'yı ve de bilhassa Kosova'nın büyük yerleşim birimlerinden birisi olan Doburçan'ı Türk dili ve Türkçe eğitim meselesi üzerinden ele almaktadır. Hassas bir konu olmakla birlikte bu konu, bölge Türklüğünün ve Türk bilincinin Balkan coğrafyasında sürdürülebilir olmasında esastır. Bu çalışmanın temeldeki amacı da işte bu hassasiyeti göz önünde bulundurarak, Doburçan'da Türkçe eğitimin seyrine, var olan ve var olagelen sorunlarına temas edebilmek, sorunların çözümüne öneriler getirebilmektir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Kosova, Gilan şehri, Doburçan Türkleri, Doburçan'da Türkçe eğitim.

ABSTRACT

In some towns and villages of Balkan territory, the Turkish community lives. Nowdays, as is known the large plurality of the Turkish population who are living in the Republic of Bulgaria, as well as in Macedonia and Kosovo, they are communities with a population of second or third in these states. Turks who live in villages or towns they speak their own Turkish language. Also Turkish language and traditions in Balkan geography speak Turkish due to the Turks who living there. But these last years due to the economic and political affairs of the Turks in these countries were forced to move. But who lives in Balkan countries, they continue to keep Turkish and culture language with fanaticism.

With this paper we have researched the language and Turkish education in Balkan state of Kosovo, and especially in a settlement such as Doberqan. This is an important topic for the rise of Turkish consciousness and the Turks of Balkan. Also the essence of Turkish schooling research in Doberqan, to approach the difficulties, and to offer solutions to the problems with which they are faced.

Keywords: *Balkans, Kosovo, The City of Gjilan, Turks of Doberqan, Education in Doberqan.*

[95]Sakarya Üniversitesi; Doktora öğrencisi, Priştine Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi okutmanı, Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: selim.678@hotmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Giriş

Balkan topraklarının Osmanlı'nın hakimiyetinden çıkıp Sırbistan Krallığı'na geçmesi, bölge halk(lar)ını pek çok yönden etkiler. En fazla etkilenenlerse Türkler (bu çalışmada Kosova Türkleri) olur. Bu yeni dönem sonrası Kosovalı Türklerin milli hak ve özgürlükleri, eğitim ve kültür hakları sınırlandırılır, kimi dönemde bu haklara erişimleri de engellenir.

Yapılan çalışmalar (Topsakal, Koro: 2007) Osmanlı döneminde Kosovalı Türklerin eğitim anlamında birçok kuruma sahip olduğunu göstermektedir. Kırılma, Balkan Savaşları ile yaşanır ve Türklerin sahip oldukları Türk dilinde eğitim görme hakkları bu dönemle birlikte sınırlandırılır.(Koro, 2017: 228)

Osmanlı Devletinin Rumeli coğrafyasında uğradığı en büyük yenilgi, 1877-1878 yıllarında yaşanmış olan Osmanlı-Rus Harbi'dir. Bu harp ve sonrasında yaşanan olaylar konusunda araştırma yapan Nedim İpek (İpek, 1994: 174), Osmanlının Balkan tarihindeki serüvenine değinir, yaşanan yenilgi ve akabinde yaşanan katliam ve göçleri yazar.

İkinci Dünya Savaşı, 6 Nisan 1941'de Belgrad'ın bombalanmasından sonra kısa bir süre kapitülasyon ilan eden Yugoslavya Krallığı'nın, Alman güçleri tarafından işgal edilmesinin hemen ardından, işgal güçleri yanında yer alan Arnavutlar, Kosova'da söz sahibi olma durumuna geldiler (Sipahioğlu, 2010:33). Değişen kontrol gücü, eğitim dilinde de etkili olur. Türkler için eğitim, Arnavut dilinde verilmeye başlanır. Bu yıllarda Türkçe eğitimden bahsetmek mümkün değildir. Buna karşın medreseler faaliyetlerini sürdürür, bu kurumlar halkın desteğiyle faaliyet yapan dini eğitim kurumları olarak, Osmanlıca (Türkçe) eğitim sistemi ile varlığını sürdürdüler.

1951 yılında Kosova'da ve Makedonya'da yaşayan Türklerin, Türk varlığının tanınması kararı alınır. (Safçı, Koro, 2008:31) Kosova'da Türk kimliğinin ayakta kalabilmesi için hayati önem taşıyan bu kararı, atılan somut adımlar izler. Ders yılının bitimine üç ay kala, 20 Mart 1951 tarihinde alınan, Türkçe eğitim veren okulların açılmasına ilişkin karar, aynı yılın 1 Nisan gününden itibaren uygulanmaya konulur. O zamana kadar Sırpça yada Arnavutça eğitim gören Türk çocukları, Prizren, Priştine, Mitroviça, İpek, Vıçitırın, Gilan, Mamuşa, Doburçan ve Bilaç gibi kent ve köylerde açılan Türk okullarında, artık kendi anadillerinde (Türkçe) eğitim görebilme imkânına kavuşmuşlardı (Topsakal ve Koro, 2007:20). En son olarak da, Kosova Cumhuriyeti (2008) ilanından sonra da Türkçe eğitim aynı gidişatla varlığını sürdürmektedir.

1389 ile 1913 tarihleri arasında Türkler, hükümran milletin mensupları olarak, Kosova'da barış içinde yaşamış, 1913 yılı sonrası ise çeşitli baskılara maruz kalmışlardır. Eski Yugoslav resmi kayıtlarında (Sipahioğlu 2010:71), 1951'e kadar Kosova'da Türklere rastlanmamaktadır. (Sipahioğlu, 2010:71), 1953 sonrası gerçekleşen göçe rağmen Kosova'da 33.000 Türk bulunmaktadır. 1971'de Türk nüfusu, 12.500'e, 1981'de 11.000'e geriler (Hociç,1975 akt. Sipahioğlu, 2010:78). 1991'de asimilasyon tehdidi ile birlikte bu yılda yapılan sayımlarda, Türk nüfusu 12.000 olarak saptanır. 2000 yılındaki seçimlerde, Türklerin ortak karar alması[96] ve seçimlere katılmaması nedeniyle nüfus yoğunlukları konusunda bir veriye ulaşılamaz. Bu noktada tahmini olarak AGİT'in belirlediği oranlar vardır, bu verilere göre Kosova'da Türk nüfusunun 15 ila 20 bin (Kosova istatistik KurumuResmi İnternet Sitesi, https//ask.rks-gov.net) arasındadır (Kosova İstatistik Kurumu, resmi int. sitesi). Her ne kadar kesin bir rakam verilemese de (Asimile olmuş Türklerle) Kosovalı Türk nüfusunu, 50 bin ila 80 bin arasında tahmin etmektedir. (AGİT, KosovaMisiyonu, DemokratikleşmeBilümü, AzınlıklarSesi, Kosova 2002) Günümüzde Kosova Türkleri; Priştina, Prizren, Mamuşa, Gilan, Mitrovica, Vıçıtırın, Yanova, İpek ve Doburçan'da yaşamaktadırlar. Devlet düzeyinde Türklerin Kosova'daki varlığı tartışmalı bazı hususlarla birlikte tanınmaktadır. En somut örneği, Kosova bayrağında görülmektedir. Kosova'nın bağımsızlık ilanının akabinde kabul edilen Kosova bayrağı, Kosova'daki etnik azınlıkları sembolize eden yıldızlardan oluşmaktadır. Bu yıldızlardan birisi de Kosova'daki Türkleri temsil etmektedir.

[96]Bu kararda belirleyici husus, Türkçe'nin hükümet nezdinde resmi dil olarak kabul görmemesidir. Oysa talep ettikleri hak 1974 Yugoslav Anayasası tarafından kabul edilmiş ancak, 1989'da Miloşeviç tarafından kaldırılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Türklerin Dil Kullanım Hakları

1974 Yugoslavya Anayasası, Türklerin yaşadıkları yerlerde Türkçeye resmi dil statüsü kazandırmıştır. 1977 yılı Resmi Dillerin Kullanım Yasaları o zamana kadar Kosova'daki Türk toplumu ve Türk dilinin resmi statüsünü, resmiyet düzeyine taşıyan ve garanti altına alan en geniş hakları sunmuştur. (Güçlütürk 2011: 54) Yürürlüğe giren *Dil ve Yazıların Eşit Kullanılması Kanunu* ile Türkçenin resmiyetini güvence altına almıştır. (1974 Anayaası 1977 Resmi Dillerin Kullanım Yasası Madde: 6, Madde:193 fıkra II). (Vırmiça, 2007: 18-20) Eğitim anlamında ise Türkçe, son 60-70 yıldır bir eğitim dili olarak varlığını sürdürmektedir. Başka bir ifade ile Kosova'da 1951 yılından beri birçok güçlüğe rağmen, devlet okullarında Türkçe eğitim yapılmaktadır. Bugün,Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, Doburçan ve Mitroviça'da 11 ilkokul, 6 lise ve ayrıca Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türkoloji Bölümü ile Prizren'de Prizren Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi ve Sınıf Öğretmenliği Bölümünde Türk dilinde eğitim verilmektedir.

3. Gilan Şehri Tarihi

Gilan, Kosova'nın yedi büyük belediyesinden biridir. Kosova'nın güneydoğusunda yer alan Gilan'ın, deniz seviyesi yüksekliği 500 metredir ve 515 km²'lik bir alana yayılmaktadır. 1999 yılında yaşanan savaşın ardından bölgenin merkezi haline gelmiştir. Gilan belediyesinde toplam 63 köy vardır. Gilan'da başta Arnavutlar olmak üzere Türkler, Sırplar ve Romlar yaşamaktadırlar (Gilan Belediyesi, resmi web sitesi).

2011 yılı nüfus sayımına göre, belediyenin toplam nüfusu 90.015'tir. (2011 Genel NüfusSayımı *REKOS2011* KosovaİstatistikKurumu,https://tr.wikipedia.org/wiki/Gilan_Belediyesi NüfusYapısı) Şehirde yoğun olmasa da belli oranda Türk nüfusu yaşamaktadır. Gilan il merkezinde yaşayan Türkler dışında, Gilan belediyesine bağlı Doburçan'da 100, Livoç köyünde ise 8 hane Türkün yaşadığı görülmektedir (Sadettin Poçinka, Doburçan nufus dairesi memuru, 2017). Şehirde yaşayan tüm etnik toplulukların kendi dillerinde eğitim alma imkânları bulunmaktadır. Türkçe eğitim, Kosova'nın değişik yerleşim yerlerinde olduğu gibi Gilan'dada devam etmektedir. Ancak eğitim dili ve niteliği anlamında günümüzdeki durum çok da iç açıcı görünmemektedir. Bugünkü tabloya bakıldığında Gilan şehrinde Türkçe eğitim verilen ilkokulda (Musa Zaymi ilkokulu) Türk dilinde eğitim alan öğrenci sayısı, birinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar toplam 8 öğrencidir. (Celal Mustafa Türkçe öğretmeni) Lise düzeyinde Türkçe eğitimin verildiği okul, Zenel Haydini lisesidir. Lisedeki durum, ilkokuldaki duruma kıyasen daha iyidir (Recepoğlu, 2006:148). Bu tabloda Doburçan'dan gelen öğrencilerin katkısı büyüktür. Bugün Zenel Haydini lisesinde, 2018/19 eğitim ve öğretim yılında toplam 14 öğrenci ders görmektedir.

Gilan ve Doburçan Türkleri, diğer Balkan Türkleri gibi, Osmanlı'nın Balkanlar'a yayılan koluna takılmış Anadolu Türklerinden oluşur, Evlad-ı Fatihan olarak anılırlar. Buna bağlı olarak 500 yılı aşkın bir geçmişin koruyucuları olarak Kosova topraklarında Türk olarak büyük sıkıntılara rağmen yaşamaktadırlar. (Adiller, Mustafa, 2017: .239)

4. Doburçan Köyü, Köyün ve Köydeki Türkçe Eğitimin Tarihsel Seyri

Doburçan, Gilan Belediyesine bağlı bir köy olup Gilan'ın 12 km doğusunda bulunmaktadır. Köy,1.312 hektarlık bir alan üzerine, Kale ve Osoya dağlarının eteklerinde, düz bir arazide kurulmuştur. Köyün ortasında Perlepnitsa deresi akar. Çıkışında ise Morava nehri geçer. Verimli bir toprağı vardır.

Köyü çevreleyen araziler şu isimlerle anılmaktadır: Ayvacik, Yamaç, Buruncik, Çalilık, Düzlük, Batık, Ufacikçali, Büyükçali, Büyuktaş, Kale, Baglık, Ufakçesta, Sıgıryoli, Kori,... (Selimi 2009:129)

Doburçan; iki camisi, mektebi, uzun bir dönem faaliyet gösteren medresesi, çeşmeleri, su değirmenleri, ahşap köşkleri, misafir konakları, hanı, fırını, dükkânları, ağaları ve hafızlarıyla (Kur'anı hezbere okuyanlar) ün salmıştır (akt. Hafz. Yaşar Poçinka köy imamı ölümünden önce (2010) aldığım bilgiler.)

Tarihi eserler anlamında köyde *Yukarçi Cami* adıyla bir cami bulunmaktadır. Camiyi 1300 hicri/ 1882 (Ayverdi 1981:135) miladi yıllarında Halil Çelebi'nin (Vırmiça, 1999: 333) yaptırdığı belirtilir (Selmani, 2005:90). Bu cami, 1999 yılında Kosova'da çıkan savaşta Sırp güçleri tarafından yakılmış, yerine 2000 yılında yapılan cami ise eski mimari motif ve görünümünden farklı bir halde inşa edilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Doburçan isminin nereden geldi konusunda kesin bilgiler yoktur. Rivayetlere göre, köyün ismi, Sırpçada "iyi" anlamına gelen "dobro" kelimesinden ve Türkçe "çan" kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Çan kelimesi, aynı rivayetlere göre, Romalılardan kalma bir kilişenin çanından gelmektedir. Zira bu çan, güzel çalan bir çanmış. Böylece ortaya "Dobroçan" ismi ortaya o çıkmış,ünlü harfin ("o" harfinin "u"ya) dönüşmesiyle, bugün Doburçan şeklini almıştır. Köyün ismi; yazılı evraklara göre 1437 yılında "Dobrozani" olarak geçmektedir. 1498 yılında ise Novobırda Kazasına bağlı Doburçan Nahiyesinde 59 aile reisi olduğu bilinmektedir (Rexha, 2002: 85). 1530'lu yıllarda Vıçitırın Livası NovoBırda ve Priştine Kazalarıharitalarında, Doburçan Nahiye olarak gösterilmektedir. 1566-1574 yıllara ait Osmanli kadastro defterlerinde ise 26 hane (Rexha, 2002:85) olduğu bilgisi vardı. Bir başka rivayete göre (akt. Kaynak kişi, Osman Sülçevsi, 85 yaş), Fatih Sultan Mehmet'in Novobırda fethinden sonra, bir bölük Osmanlı askeri Doburçan'a gelir. Köyün girişinde Sırplarla yapılan çatışma sonucu fethedilir. Çatışmada sekiz Osmanlı askeri şehit düşer. Şehitleri hatırlamak içinse yuvarlak, insan boyu büyüklüğünde sekiz mezar taşı dikilir. Doburçan'nın fethi ile Türklerin yerleştiği anlaşılır (akt kişi, Eyup Adiller, 84 yaş.). Doburçan'a yerleştirilen Türk ailelerinse 16. Yüzyılda Tokat, Üsküp, Novobırda, Yanyeva ve başka yerleşim yerlerinden Doburçan'a yerleştikleri görülür (Osmani,2004:38). Köyde birkaçTürk ailesinden söz edilmektedir. Bunlar; Dindar, Poçinka, Adilovtsa, Kazaz, Zekirler, Kabakçi, Boyaci, Cırkla, Haciski, Yanovalılar ve Gaşlar'dır. Bugün, az sayıda kalmalarına rağmen bu aileler bölgede yaşamlarına halen sürdürmektedirler.

İstatistiki veriler incelendiğinde (Osmani 2004:39) köyde, 19. yüzyılda bölgede 70 Türk ailesinin yaşadığı anlaşılır. Doburçan nüfusu ile ilgili olarak; 1913 yılında 820 kişi, 1921'de 138 hane, 1927'de 123 hane, 1945'te 941 kişi, 1948'te 1233 kişi, 1953'te 1364 kişi, 1961'de 1588 kişi, 1971'de 2114 kişi, 1981'de 2556 kişi yaşadığı kayıtlara geçmiştir (Osmani, 2004:34). Bugün Doburçan'da halen 70 Türk ailesi yaşamaktadır. Türk nüfusunun yanı sıra köyde, Arnavut nüfusu da yaşamaktadır. 600 haneli bir köy olarak Doburçan'da Arnavut ve Türklerin toplam nüfusu 4500 kişiye tekabül etmektedir. (Sadetin Poçinka nufüs daire memuru, Doburçan, 2018)

Doburçan'da medrese dışında, Türkçe eğitim ancak 1951 yılında "Kosova'da Türk Dilinde" eğitimin verilmesi kararıyla başlamıştır. Alınan kararla Doburçan'da Türkçe eğitim o tarihten bu güne kadar kesintisiz bir şekilde devam etmektedir. 1951 yılı ile 1965 yılları arasında Türkçe eğitim, "Doburçan İlkokulu"nda devam etmiştir, köydeki Türk öğretmenlerin girişimi ile 1965 yılı sonrasında okulun adı, "Nazım Hikmet İlkokulu" olarak değiştirilmiştir (akt. Fadil Şabani, Nazım Hikmet İlkokulu müdürü 2018).

4.1. Doburçan Köyünde Türkçe Eğitim

Kosova'da Türkçe eğitimin uzun bir geçmişi vardır. Osmanlıların Balkanlara yerleşmesiyle başlayan Türkçe eğitim, Anadolu topraklarında olduğu gibi Kosova'da da mektep, iptidai, medrese, ruştiye, idadiye, Darul-Mualimat denilen okullarda yapılmıştır (KTÖD, 2005:3).Kosova Vilayeti salnamelerinde eğitimle ilgili bazı verilere rastlanmaktadır. Buna göre (Koro,2011: 268), 1892-93 eğitim-öğretim yılında Kosova vilayetinde toplam 445 iptidaiye mektebin, 1905-1906 eğitim-öğretim yılında ise Kosova'da 63 iptidai, 7 riştiye, 4 idadiye ve 1 darulmüslim okullarının olduğu ve bu okullarda 1912 yılına kadar (Koro, 2017:207-217) eğitimin Türk dilinde yapıldığı görülür.

Osmanlı sonrası dönemde başka bir ifade ile 1912 yıllından sonra, İptdai, Ruştiye, İdadiye, Darul-Malumat gibi eğitim veren kurumlar kapatılmıştır. (KTÖD- Kosova'da Türkçe Eğitim, Sorunlar ve Çözümleri, 2005: 3). Ancak mektep ve medreselerin eğitim vermelerine izin verilmiştir. Bu tür mekteplere hemen hemen her yerde rastlanır. Medrese usulü bu kurumlar, Prizren, Priştine, Yakova, İpek, Vuçitırın, Ferizovik, Doburçan ve Gilan'da eğitim faaliyetlerini sürdürmüşler (Koro, 2011: 270). Eğitim kurumu olarak bilinen Doburçan Medresesi, kesin olarak hangi yıllarda faaliyete geçtiği bilinmemektedir. Ancak yine söylentilere göre, 1845 yılında medrese açılmış olmalıdır. Doburçan medresesinin 9 odası bulunurmuş. Bu odalar, yatak odaları, müderris odası ve dershanelermiş. Köydeki bu medrese, 1926 yıllında maddi sıkıntılar yüzünden kapatılır, eğitim Gilan medresesinde devam eder (Selmani, 2005:90). Medrese eğitimini dört sene boyunca sürdürenler olduğu gibi, bu eğitimi beş, altı, sekiz sene de sürdürenler olurmuş (Selmani, 2005: 90). Medresede şu dersler yapılıyordu: Kiraet, Akaid, Fıkh,İslam Tarihi, Ahlak, Arapça, Osmanlıca, Hüsnihat. Medresenin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yetiştirdiği din adamları, çevre köylerde ve Kosova'nın birçok yerlerinde din görevlileri olarak sadece Ramazan aylarında teravih namazlarını kıldırır veya mukabele okuyarak cemaate hizmet ederlermiş. Dini görevleri dışında Müslümanların nüfus sayımını, doğum-ölüm kayıtlarını ve dini nikah memurluğu görevlerini resmi olarak gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde yani eski Yugoslavya devleti, Sırp soydaşlarını eğitmek için Sırp köylerinde, Sırp okulları açar, ancak Türk ve Arnavutların kendi anadillerinde eğitim almalarına imkan tanınmaz (KTÖD-, 2005: 4).

Doburçanlı Türkler için mektepte dini bilgiler yanında "hafızlık" kurumu Osmanlı döneminden beri kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Hafızlar, hafızlık eğitimlerini camide ve evlerde alırlardı. Hafızları yetiştiren hocalar, Hafız Vehbi ile Molla Ramadan efendilerdir. Bunlar,Doburçan ve civar köylerden onlarca hafız yetiştirmişlerdir (akt. Eyup Adiller 84 yaş.). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra medreseler ve mektepler, yeni kurulan Yugoslavya Komonist rejimi kararıyla kapattırılır. 1969 yılında ilk dini eğitim kurumu, Priştine'de "Alauddin Medresesi' (KTÖD-, 2005:4) adıyla ve din okulu niteliğiyle resmi olarak açılır ve bu medrese, günümüze kadar Prizren'de ve Gilan'da açtığı şubelerle eğitime devam eder.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarında Almanların bu toprakları işgal etmesi sonucu, Morava yöresi, İtalya ve Arnavutluk yönetimine bırakılır. Bu işgal yıllarında (1940) eğitimide, dersler Arnavut dilinde ve Latin harfleriyle başlar. (Koro, 2011: 270). 1951 yılı artık resmi olarak devlet okullarında Türkçe eğitim başlar. Bu atılımın belirleyicisi, 1951 yılında "Kosova'da Türk Dilinde Eğitim" verilmesi kararıdır. (20 Mart 1951 Kosova Ulusal Kurumun III. Oturumunda alınan karar.). O dönemden sonra Türkçe eğitim ilkokul düzeyinde, Doburçan köyünde kesintisiz bir şekilde bugünlere kadar halen devam etmektedir.

Tablo 1: 1951/52 – 1956/57eğitim yıllarında Türk sınıf ve öğrenci sayıları, (**Kaynak**, Doburçan Nazım Hikmet İlkokulu defter kayıtları)

Yıl	Sınıf (1., 2., 3. ve 4.)	Toplam
1952 / 52	168	168
1952 / 53	184	184
1953 / 54	142	142
1954 / 55	128	128
1955 / 56	133	133
1956 /57	116	116

Tablo (1)'deki verilerde, ilk yıllarda öğrenci sayısın epeyce yüksek olduğu, ilerleyen yıllarda ise giderek azaldığı görülür. Öğrenci sayısındaki azalmanın başlıca nedeni, Türkiye'ye yapılan göçlerdir.

1951 yılında başlayan eğitim, sorunsuz şekilde başlamaz, pek çok sorunu vardır. Bunların başında, dört yıllık ilkokul eğitiminden sonra eğitimin farklı köy ve/veya kasabada yapılması gerekliliğidir. Zira Doburçan'da sadece dört yıllık eğitim için yetecek sınıflar vardır. Doburçan'da dört yılını tamamlayan bir öğrencinin beşinci sınıfla sekizinci sınıf derslerini Sırp dilinde olma şartıyla, Doburçan'dan 5 km uzaklıkta bir Sırp köyü olan Ranilug'da devam etmeleri sağlanmıştı. Ancak herhangi bir araç olmadığından 5 km'lik yolun gidiş ve gelişini yürümeleri gerekiyordu. Buna alternafi olarak da Arnavutça dilinde eğitimlerini devam edecekleri şekilde Doburçan'dan 10 km uzaklıktaki Arnavut köyü Pograca'ya gitmeleri/ yürümeleri gerekliydi. Dört yıllıktan sonra eğitimlerine devam etmeyen erkek çocuklar, dört yıllık eğitime razı olup çiftçilikle uğraşmak zorunda bırakılmıştır. Kız çocuklarınınsa bahse konu olan bu iki köyden hiç birine gitmesine izin verilmiyor, dört yıllık eğitimle yetinmeleri gerekiyordu. Köyün toplumsal gerçekliğinin de çocukların eğitimine engel oluşturduğu belirtilebilir (akt.Muharem Poçinka emekli memur).Buna göre, çocukların eğitim görmeleri durumunda onların,*Caur* (Gavur) olacakları ve hatta din düşmanı olacakları düşünülür. Çünkü yeni Yugoslavya eğitim sistemi laikti, ancak Doburçan'daki Türk ve Arnavut aileler, çocuklarına dini eğitim, dini değerleri öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu çelişki nedeniyle Doburçan'daki birçok aile Yugoslavya eğitim sisteminden uzaklaşabilmek için Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmiştir (akt. Halis Cinoli emekli öğretmen kaynak). Bu göç kervanının artmasında dönemin lideri Rankoviç'in zülmü eklenmiş,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Doburçanlı onlarca aile, art arda Türkiye'ye göç etmiştir. Doburçan'dan göçler, 1998 yılına kadar devam etmiştir (akt. Muharem Poçinka emekli memur).

Kosova'da eğitim sistemindeki reforma göre, liseye kadarki eğitim 5+4+3 sistemine tabidir. Bu sistem 2002-2003 eğitim yılında uygulanmaya başlamıştır. Bunun öncesindeki sistemde öğrenciler 4+ 4+4 sistemi ile eğitim görüyorlardı. 2002 yılı sonrasında sekiz yıllık zorunlu eğitim, dokuz yıla çıkartılmıştır. Doburçan Nazım Hikmet ilkokulunda 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, Türk dilinde eğitimlerini sürdüren toplam öğrenci sayısı 25'tir. Bu öğrencilerin sınıflara göre dağılımı Tablo (2)'de mevcuttur.

Tablo 2: 2012/13 – 2018/19 eğitim yıllarında Türk sınıfları ve öğrenci sayıları: (**Kaynak**, Doburçan Nazım Hikmet İlkokulu kayıt defterleri)

Yıl / Sınıf	**1.**	**2.**	**3.**	**4.**	**5.**	**6.**	**7.**	**8.**	**9.**	**Toplam**
2012/13	4	2	3	4	5	4	4	3	5	**34**
2013/14	4	4	2	3	4	5	4	4	3	**33**
2014/15	6	4	4	2	3	4	5	4	4	**36**
2015/16	2	6	4	4	2	3	4	5	4	**32**
2016/17	0	2	6	4	4	2	3	4	5	**30**
2017/18	2	0	2	6	4	4	2	3	5	**28**
2018/19	1	2	0	2	6	4	4	2	4	**25**

Yukarıdaki tablo son yıllarda Türk sınıflarında öğrenci sayısının her geçen sene azalmakta olduğu göstermektedir. Bunun da birkaç sebebi vardır. Türk ailelerinin Türkiye'ye göç etmeleri,Türk ailelerinden gençlerin geç yaşta evlenmeyi seçmeleri, doğum oranlarının azalması ve Türk ailelerin çocuklarını Türkçe eğitim yerine Arnavutça eğitime yönlendirmeleridir.

SONUÇ

Kosova'nın kültür tarihinde Türk kültürünün, Türk halkının ve Türkçe'nin etkisi belirgindir. Dün olduğu gibi bugün de halen Türk kültürü ve Türk dilinin Kosova'da yaşatılması mücadelesi sürmektedir. Doburçan da bu mücadeleyi sürdürme gayretinde olan Türklerle bilinir. Kültür hayatı, köy yaşantısı, örfü, adeti ve eğitimi ile bir bütün olarak Doburçan, hem Gilan'daki Türklere nüfus itibariyle katkı sağlamakta hem de tarihsel geçmişi ile bölgeye kültürel bir zenginlik katmaktadır. Bu zenginliğin başlıca nedeni ise köyde uzun yıllardır yaşayan Türklerin çabası, varlığıdır. Bugün Doburçan'daki Türk gençleri hem aldıkları eğitim, dini terbiye hem de ailelerinden edindikleri Türk kültür ve örfüyle Doburçan civarına ve Kosova'nın tamamına zenginlik katmakta, asırlardır sürdürdüğü dokusunu korumaktadır. Kosova'nın Türk eğitim tarihi, 1951 yılı ile sabitlenemez, bu tarihin öncesinde de Türklere ve bölge halkına eğitim veren kurumlar olmuştur. 1912 yılına değin Kosova'da medreseler, iptidaie, ruştiye, idadiye, darulmualimat gibi eğitim kurumlarının eğitim faaliyetler yürüttükleri görülür.

1951 yılı Kosovalı Türkler açısından önemli bir tarihtir, önemli bir başlangıçtır. Resmi devlet okullarında Türkçe'nin eğitim dili olarak kabulü ve uygulanması bu tarihle birlikte başlar. Prizren, Priştine, Mitroviça, Vıçitırna, Mamuşa ve Gilan'daki Türkler gibi Doburçan'daki Türkler de Türk dilinde eğitim almaya hak kazanırlar. Kazanılmış bu hakları, bugün de geçerliliğini korumaktadır. Ancak öğrenci sayılarındaki azalış, Türkçe eğitimin geleceğini tehdit etmektedir. Türkçe eğitimin yürürlükten kalkması ise bölge Türklerinin Türk kültür ve örfünü, dilini unutmasına yol açacağından Türkçe eğitimin geliştirilmesi yönünde acilen öneri ve uygulamaların geliştirilmesi gereklidir. Bu çalışma, Kosova'nın küçük bir köyünde eğitim mücadelesi veren bir halkın, köy halkının sesini duyurabilmek ve koca bir coğrafyanın küçük bir köyünde Türkçenin korunma mücadelesine kulak kabartabilmek için kaleme alınmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Adiller, Selda , Mustafa, Celal. (2017). Kosova Gilan Türklerinin Türkçe Eğitim Sıkıntıları ve Çözüm Önerileri, BAL-TAM 27, Prizren, s.239
2. Ayverdi, Ekrem Hakkı. (1981). Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri – Yugoslavya, cilt III. Kitap III, İstanbul 1981 yılı, s. 135
3. Güçlütürk, Taner. (2011). Kosova TürklerininTürk Dili'nin Resmiyetine Bağlı Toplumsal Sorunları**,** BAL-TAM 14, Prizren, s.54
4. İpek , Nedim. (1994) Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, Ankara.
5. Koro, Bedrettin. (2009). Kosova'da Türkçe Eğitim, KTÖD'nin panelinde sunulan bildiri, 22 Nisan, Prizren.
6. Koro, Bedrettin. (2011**)** Kosova'da İlkokul Öğretmenlerin Yetiştirilmesinin Önemi, BAL-TAM Türklük Bilgisi 14 Prizren Mart, s. 270.
7. Kosova Türk Öğretmenler Derneği –KTÖD, (2005). Kosova'da Türkçe Eğitim, Sorunları ve Çözümleri, Prizren.
8. Mustafa, Celal. (2011) Gilanda Dünden Bugüne Türkçe Eğitim**,** BAL-TAM Türklük Dergisi 14, Prizren , s.254
9. Osmani, Yusuf. (2004). Vendbanimet e Kosoves, Gjilani 6, Prishtin.
10. Recepoğlu, Altay Suroy. (2006). Kosova'da Türk Olmak, Prizren.s. 148
11. Rexha, İlaz. (2002). Defteri I Kazasë Novobërdës, Vjetari arkivit të Kosovës, XVII-XVIII. Prishtinë.
12. Rizaj, Skender.(1982). Kosova Gjat Shekujve XV, XVI dhe XVII, Prishtine, s. 433-434
13. Safçı – Koro (2008), Kosova'da Türkçe Eğitimde Öğretmen Kadrosu Berati Baskı, Prizren Kosova.
14. Selimi, Selim.(2009). Doburçan'ın Coğrafi, Tarihi ve Kültürel Durumu**,** BAL- TAM 11, Prizren, Eylül.
15. Selmani Aliriza – Aliu, Hafëz Avni. (2005). Myderriz Haki Efendiu (1914 1948**),** Prishtinë.
16. Sipahioğlu, Bahtiyar. (2009). Yugoslavyada Müslüman Nüfus Dağılımı, Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova, İstanbul, s. 71.
17. Sipahioğlu, Bahtiyar. (2010**).** Dünden Bugüne Balkanlar, Akademi Matbacılık, İstanbul.
18. Topsakal, Cem- Koro, Bedrettin. (2007) Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim**.** Prizren Bay Yayınları (2005) Kosova'da Türkçe Eğitim, Sorunlar ve Çözümleri. Prizren: Kosova Türk Öğretmenler Derneği Yayını.
19. Virmiça, Raif. (2007). ''KosovaTürk Eğitiminin 55.Yıldönümü-Kosova Türk Eğitim Kurultayı'' **,** Kosova Türk Öğretmenler Derneği Kitap Yayınları, Prizren, s. 18-20
20. Virmiça, Raif. (1999**).** Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I, T. T. Kültür Bakanlığı, Ankara.
21. AGİT, Kosova Misiyonu, Demokratikleşme Bilümü, Azınlıklar Sesi, Kosova 2002

İnternet kaynakları

22. https://tr.wikipedia.org/wiki/Gilan_Belediyesi Nüfus Yapısı
23. https://kk.rks-gov.net/gjilan/qyteti/pozita-gjeografike/
24. 2011 Genel Nüfus Sayımı *REKOS2011* Kosova İstatistik Kurumu, https://tr.wikipedia.org/wiki/Gilan_Belediyesi Nüfus Yapısı
25. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova
26. https://kk.rks-gov.net/gjilan/qyteti/pozita-gjeografike/

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(35)

Rahmatullah HÂKİMİ[97]; Nasibullah RAOUFI[98]

WHY SADDAM REJECTED TO WITHDRAWAL FROM KUWAIT IN 1990-91 AFTER INVASION

SADDAM (1990-91) YILINDA KUVEYT'İ İŞGAL ETTİKTEN SONRA GERİ ÇEKİLMEYİ NEDEN REDDETTİ?

ABSTRACT

The Persian Gulf War generally known as second Gulf War or Operation Desert Storm which occured on (August 2, 1990 to February 28, 1991), and waged by a United Nations organized coalition forces from more than thirthy states and led by United States of America, as a respons to Saddam for his invasion of Kuwait. In this research, it is observed that for the first time in the history, aproximitely ten Arabic States participated to the coalition against one of thier brothers with other nations.

This research is main aim is to answer the question of why Saddam did not want to withdraw from kuwait? although he knew that he will take against world's greatest coalition forces And will be defeated by them. This rerearch also draws out the origins of the Iraq war and tensions between kuwait with Iraq, and also concerns of other nieghboring Arab Nations specially Saudi Arabia with some other nations.

Keywords: *Gulf War, Kuwait, Saddam, UN Resolutions, Coalition, The Operation Deser Storm.*

ÖZ

Genel olarak ikinci körfez savaşı olarak de bilinen, Basra Körfezi Savaşı veya Çöl Fırtınası Operasıyonu olark da ifade edilen bu savaş (02. Ağustos 1990- 28 Şubat 1991) tarihleri arasında gerçekleşmiş ve ABD liderliğinde BM tarafından otuzdan fazla devletin katılımıyla organize edilen koalasyon güçleri Saddam'ın Kuveytin işgaline karşı bir cevap olarak oluşturulmuştur. Bu araştırmada tarihte ilk defa yaklaşık on Arap ülkesinin bir Arap kardeş ülkesine karşı diğer ülkelerle koalasyona katıldıkları izlenmiştir.

Bu araştırmanın asli amacı, dünyann en büyük koalisyon gücünü karşısına alacağını ve onlara karşı yenileceğini bilmesine rağmen Saddam'in neden Kuveyt'ten geri çekilmek istemediği sorusunu yanıtlayabilmektir. Bu araştıma ayrıca Irak ile Kuveyt arasındaki gerginliğin sebeplerinin ortaya çıkarmanın yanısıra diğer komşu ülkelerin özellikle S.Arabistan'in bu konudaki kaygılarını da tasvir etmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Körfez Savaşı, Kuveyt, Saddam, Çöl Fırtanası Operasyonu, BM kararları, Koalisyon.

[97] **Yüksek Lisans öğrencisi; The University of Sakarya; Middle East Institute; Middle Eastern Studies; Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: rahmatullah.rasa@gmail.com**
[98] **Yüksek Lisans öğrencisi; The University of Sakarya; Middle East Institute; Middle Eastern Studies; Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: nasib_raufi@yahoo.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.INRODUCTION

The Persian Gulf War generally known as first Gulf War or Operation Desert Storm which occured on (August 2, 1990 to February 28, 1991), and waged by a United Nations organized coalition forces from more than thirthy states and led by United States of America, as a respons to Saddam's Iraq for his invasion of the small state Kwait after annexation and announcing it as it's 19th provence. When Iraq invaded Kuwait it faced with international condemnations and economic sanctions immediatly by United Nations Security Council. Presedent Bush sent American forces to Saudia Arabia and urged other countries to send their forces to the region too. The great majority in the coalition were from United States, United Kingdom and Saudia Arabia and Egypt. From the 60 billion Dllars around 36 Billion was paid by Saudia Arabia in this war. The Desert Storm Operation started on 17 January 1991 in order to expel Iraqi troops from Kuwait with an aerial bombardment and Soon its followed by a ground operation on 23/24 February. However, Iraq launched Scud Missiles against coalition but soon defeated[99].

The Iraq's forces when invaded Kuwait on 2 August 1990 this was the start of a new crisis that led to a conflict in which Iraqi forces completely lot its dominance a massive coalition forces more than 700.0000 troops by the leadership of United States of America and with the contribution from more than thirty countries a ten of them were Arabic countries. For the first time in the course of history especially in the Middle East ten Arabic states decided to fight against an Arabic brother Saddam's Iraq with the western allies. No long but before the Kuwait crisis all of them were supporters of Iraq especially Saddam against Iran. But what happened than why they have changed their politics and ideas? Who were to blame Saddam or his ex-supporters? As we know after first Gulf war Saddam ruled Iraq was badly bankrupt and in order to rebuild the country's infrastructure he needed financial sources. Saddam started to search or get some new sources this behavior caused division between the Gulf states. It was just regional factors but What was going on in the world at this time? After the first Gulf war (1980-9) the Soviet Union collapsed and the United States of America had no international rival in the middle east thus Saddam ruled Iraq experienced most draconian sanction by USA and UN.

The invasion of Kuwait was Saddam's second misstep when he became the president of Iraq and his first misstep was invasion of Iran in 1980s. in 1980s Iraq was very powerful country in the region. when president Gorbachev came to power in the Soviet Union by announcing his twin politics of Glasnost and Perestroika and by economic crisis he lost its influence in the middle east. And Soviets started to take economic assistance from USA and also USSR announce that its intended to co-operate rather than confrontation and this led to scaling down the cold war rhetoric. Especially disengaging from Afghanistan USSR completely withdrawal from the world stage. The pro Soviet countries like; Syria, Iraq South Yemen and PLO no longer got a chance to take economic and diplomatic support from their ex supporter.

One of the most important issue that should be mentioned is that after the collapse of USSR bipolar world chanced into unipolar. In 1990s yet the United State of America got a chance to announce a new world order. In the middle east Iraq was in the power but she also passed a very long war with Iran economically bankrupted but the field was empty thus Saddam thought with a little struggle he can be the regional power. He suddenly tried to liberalize his economy and his political system. Saddam began to seek leadership in the Arab world like Nasser did in the 1956 during the sues crisis but failed because the Arab world did not support Saddam.

Following years, Israel and its most powerful supporter stood against Saddam and suddenly a resolution passed by USA congress to impose sanctions of Baghdad to manufacture weapons of mass destructions. Saddam's anti-Israeli politics pushed the USA to act fast in the region against Saddam's Iran and its allies like Jordan, Egypt, Yemen and PLO. When the Iraqi rearmament become apparent in the 1989-90s the alarm bells started to rig both in Gulf and in the west. Saddam tried to buy sophisticated weapons with its severe economy from French and USSR beside of trying to produce its own weapons. Saddam clearly declared

[99]Kenneth, Estes. ISN: The Second Gulf War (1990-91). https://www.saylor.org/site/wp-content/ (A, Date,20,12,2017).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

that he needs for weapons to secure Iraq's sovereignty and territory. He tried to attract the world's attention to American double standard; pressuring Iraq while not saying anything about Israel. In 1990s Iraq's relations deteriorated with Kuwait the problem started over the two islands of Warba and Babayan because these two islands were militarily and economically very vital for Iraq. And the third disputed region was Rumelia oil field. According to Iraqis Kuwait was stealing Iraqi oil of Rumelia by exploiting 2.4-billion-dollar worth Iraqi oil. Saddam's another claim was the over production of OPEC quots by Kuwait and UAE due to it Iraqi economic bankrupted since 1981. Saddam also expressed that the money which he has given during Iraq-Iran fight should not be considered as debts but as assistance and should be forgiven because it was Iraq who fought against Iranian expansionism in order to secure Gulf countries[100].

Saddam was failed on his foreign policy because he could not make a peace treaty after the war with Iran this caused to lose credibility both inside and outside the country. He tried to rebuild the infrastructure in the country so he must use %95 of oil incomes to repair the damages of eight years of war but people were in trouble the rate of unemployment was very high, due to high inflation public were suffering. All sources were directly controlled by the government, and youths were not able to continue their educations because they have been serving for the regime as solider in the long war. The young generation completely pushed out of the social life. For the invasion it's important to mention that Saddam's political existence was in danger thus he several times expressed that the Gulf countries should forgive his debts claiming that fighting with Iran was not only Iraq's private business but a defense of eastern flank of Arab world against fundamentalist and revolutionarist Islamic Iran. During the period of negotiations after the Kuwait's invasion Saddam focused of Palestinian issue he promised to withdrawal from Kuwait if Israel withdrawal from occupied territories in the West Bank, Golan Heights and Gazza Strip. But his proposals further split the Arab countries pitting US and western supported Arab States against Palestinians. So they rejected his proposals by saying there is no linkage between Kuwaiti crisis with Palestinian Issues. One of the reasons of campaign for intervention to protect the territorial integrity of Kuwait and supporting Saudi Arabia whose importance in the region as a key supplier of oil for the west, made it of considerable geopolitical importance. Another reason for the involvement includes Saddam's human rights abuses and possessing the biological and chemical weapons and also Saddam had used against Iranian troops and against his own Kurdish populations during war with Iran[101].

2. Why Saddam Invaded Kuwait?

A part from a bid to assume a leadership role the reasons were primarily economic. Firstly, he needed to increase his oil incomes to finance his new armament program and rebuild the failed infrastructure during eight years of war with Iran. There was also pressures to pay the owed money which he has given as a support and debt by Gulf countries during the war. One another important reason was that Saddam strategically took a lesson from first Gulf war with Iran so he needed better territorial access to the Gulf in order to secure the sea approaches to the Shatt-Al Arab. the renegotiation of borders including Warba, Babayan and Rumelia oil field under the sovereignty of Iraq was the most important and attractive proposition. Another important reason for invasion was the Saddam's anger for Kuwait's stubborn refusal to bow to Iraq and its pressures. The Emirate also was insisting Saddam to repay his debts as a precondition to discussing the border and it was continuing to over producing the OPEC quots and it was publicly re bust in countering the Iraqi propaganda campaign. One of the reasons for his invasion also was Saddam's miscalculated politics that face with the western and Gulf states response. But he was thinking that no one would reckon Kuwait is worth a fight. And if they intervene they will hesitate because Saddam thought he has got world fourth largest army. Saddam thought that he will give a lesson to Kuwait and then withdraw his forces after establishing a puppet governor and reagestting the disputed border if favor of Iraq. He also thought that it's a costless war for him to win and good financial source to gain. Summarily Saddam wanted to be regional power by invading Kuwaiti oil wells and control the oil prices all over the world and in order to reach the water by annexing Kuwait. Saddam

[100]Edward.B.M and Peter.H (2008). **Conflicts in the Middle East Since 1945**, *Routlegde, London*, P.98-108.
[101]Ari,Tayyar (2004**).** Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, İstanbul, ***Alfa Yayınları***, s.572-575.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

wanted to manipulate the world's oil market to accommodate Iraq's financial needs thus he has pressured OPEC members to reduce their quots it shows the Saddam's endeavors' to manipulate the world's oil market[102].

3. Why Saddam Hussein didn't want to withdraw from Kuwait?

In order to answer to this question first we should look at Saddam Hussein's characteristics and his decision making elites, his believes, duties generally on his life. Saddam was born on April 28, 1937, in Tikrit, he finished his primary school ın the Saladdin province and then Escaped to Syria and thence to Egypt where he completed his secondary school studies in 1962. Admitted into the College of Law in Cairo and attended in the period 1962-1963. Having completed his third and fourth year of studies, following the July 17th Revolution, he obtained a graduate degree from the College of Law. On February 1, 1976, he was awarded a Master of Art Honors Degree in Military Science together with the Staff Degree. In 1984, the University of Baghdad awarded him Honorary Doctorate in Law. He Joined the Arab Baath Socialist Party in 1956 Arrested and than imprisoned for six months, while he was a secondary school student, over the years 1958 and 1959 for his political activities against the regime at the time. He took part in the revolutionary operation against the dictator Abdul-Karim Qassim who was Prime Minister in 1959. The operation resulted in the dictator receiving several shots. Saddam Hussein was wounded in the leg as a result a shot fired from a bodyguard. He Sentenced to death in absentia on February 25, 1960. He returned to Iraq after the 14th of Ramadhan Revolution (February 8) 1963. He Discontinued his studies at the college, when in 1963 he had to return to Baghdad to lead the revolutionary groups against the reactionary draconian regime that had previously toppled the Baath Government. He was not spared by the round-up campaign waged by the authorities that began on September 4, 1964. He was arrested on October 14, 1963, with charges relating to his leadership of the Baath Party's struggle against the backward regime. While he was under arrest, he completed and passed his first year studies at the College of Law. He elected as member of the Baath Party's Pan-Arab National Leadership in 1965 while still under arrest. In September 1966, he was elected Deputy-Secretary General of the Baath Party Leadership in Iraq. He escaped from prison in 1967, to resume the leadership of the Baath Party struggle. He was once again obliged to discontinue his studies because he was chased by the secret police. On July 17,1968, mounting the first tank that besieged the headquarter (the Presidential Palace) of the head of the regime, he led a group of Party members that forced their way into the palace in order to overthrow the reactionary regime. He played a leading and key role in planning and then carrying out the Revolution that day. On July 30, 1968, he was personally in charge of a swift operation to purge the new government of the July 17 Revolution of certain of the old regime's figures, who for purely tactical reasons, cooperated with the Baath Party revolutionaries[103]. He all but officially undertook the role of Vice-Chairman of the Revolutionary Command Council as early as July 1968, but was constitutionally elected for the post of Vice-Chairman on November 9, 1969. On June 1, 1972, he led the process of nationalizing Western oil companies that had the monopoly of Iraq's oil. On July 1, 1974, he was dubbed the rank of Lieutenant General and awarded the Rafidain Order, First Class (of Military type). He played a principle role in formulating and implementing the Autonomy Law for the Kurdish citizens on March 11, 1974. On October 8, 1977, he was elected Assistant Secretary General of the National Pan-Arab Leadership of the Baath Party. On July 16, 1979, he was elected Secretary General of the Regional Leadership of the Baath Party in Iraq, Chairman of the Revolutionary Command Council, and President of the Republic of Iraq. On July 17, 1979, President Saddam Hussein was promoted to the rank of Field Marshal. On October 8, 1979, he was elected Deputy Secretary General of the National Pan-Arab Leadership of the Baath Party. On September 4, 1980, President Saddam Hussein led the Iraqi people and the Army wisely and bravely against the aggression initiated and launched against Iraq by Ayatollah Khomeini's regime(by Iran). And The war ended in Iraq's great victory on August 8, 1988. On July

[102]Ephraim, Karsh (2008). Why Saddam invaded Kuwait? Survival: Global Politics and Strategy, 33: 1, page. 18-30.
[103]Saddam Hussein- Former President Of IRAQ- Handbook, International Business Publication, USA,WDC. 2013. https://books.google.com.tr/books?id=OXsij4BGMmcC&printsec=frontcover&hl=en#v=onepage&q&f=true (A.Date.22.12.2017).

30, 1983, he was dubbed the Revolution Order First Class. On April 28, 1988, he was dubbed the Order of the people. President Saddam Hussein actively led the modernization of the Iraq economy, urging the construction of various developed industries and following their administration and execution. He also supervised the modernization of Iraq's countryside, the mechanization of agriculture, and the distribution of land to farmers. He effected a comprehensive revolution in energy industries as well as in public services such as transportation and education. He also initiated and led the National Campaign for the Eradication of Illiteracy and the implementation of Compulsory and Free Education in Iraq.Saddam also led his country in confronting the aggression launched by more than 30 countries led by the US that waged war against Iraq. The Iraqis' confrontation that is called by Arabs and Iraqis 'The Mother of all Battles' is where Iraq stood strong against the invasion, maintaining its sovereignty and political system and by the Dersert Storm Coalitions he lost credibility among the Arab world[104].

5. Saddam's rejections to widthraw

There are many reasons to Saddam for his refuess; Saddam believed that the United States of America would not risk lives of its youn solidures by going to the war. Even though Saddam knew that he is going to lose but never wanted to widthraw from Kuwait. Because a widthrawal that would have been a loss of prestige for Saddam among his supporters in Iraq and in the region. Of course the international diplomacy was working in USA's favour. Fro instance the UN security council condemned this invasion and called for sanctions against Saddam. And also Iraq's ex ally the Soviet Union voted in favour of western allies. And also Saddam tought that Kuwait is amall region its not too important for the world and the west may not be very serious about it but the problem was not only to secure the Kuwait according to western allies after the invasion of Kuwait it was the turn of Saudi Arabia. Most important of all was the Iraq's dominance in the Gulf and over the oil in this region.

To hold against further hostilities, Saddam offerer Iran his withdrawal from all gains he had won during the Iraq-Iran war. But he also postured strength. He sealed his borders preventing thousands of foreigners from leaving Iraq or Kuwait. On 16th August Saddam ordered four thaousand Britons and 2500 thousand Americans in Kuwait to Iraq. Saddam called Bush a liar by announcing that an outbreak of war could result in thousands of Americans wrapped in sad coffins. on 17 August Iraq also announced that; until threats against it ceased foreign citizenss from aggressive nations would be targeted. On 19 August Saddam also announced that; if United States of America withdraw its troops and promise to not impliment the sanction against Iraq he is giong to free all foreigners detained in his country. But on 22 August Bush refuesed and signed an order to call up 46 thousand reservissts to add to the military builup in Saudi Arabia. And fourt days after this decission United Nations authorized military action to enforce a trade embargo against Saddam. On 29 August Iraq's respons was the USA could not defeat us and we wont beg for anyone. Saddam also threatened to Israel with a new missile, the Soviet Union announced that Iraq would be willing to negotiate an end to the crisis if it were assured that it could keep the Rumaylah oil fields in Kuwait and two islands of Warba and Bubiyan. But its soon refuesed by United States and called for unconditional withdrawal[105].

6.Saddam's Mistakes in The War

After the victory of the coalition forces in 4 days and cheaply won; Iraq the number of dead on the side of 85 thousand, the number of prisoners 175 thousand, the number of allies in the dead 234, the wounded is 479. There was a question to ask here. How is it that Iraq, having the world's 5th greatest power (4th according to some), was taking a heavy and quick defeat? According to international relations experts, there were different reasons for this. First; The US and its allied armies must be superior in quality to Iraq and tired of the war Iraq has made with Iran, which lasts for eight years. Latter; II. This war, which has been known

[104]Biography of President Saddam Hussein, President of the Republic of Iraq, https://www.biography.com/people/saddam-hussein-9347918 (A.Date: 20. 12. 2017).

[105]IRAQ, Saddam Hussein- Former President Of Iraq, Handbook,(2008). *International Business Publications, USA, W.DC,* P.7-35.

since World War II, and which is based on establishing air superiority in the war zone and establishing effective and continuous coordination between air and ground forces, is not the reality of Iraq. Third; Excessive and artificial sense of confidence created by a single silk-based (Scud Missiles). Fourth; Saddam's political prediction (the prediction that the invasion could have happened) is a mistake. In short, Saddam is wrong He had attacked the wrong place at the time. This misdemeanor has dragged the nation into a full paralysis. The most important and long-term outcome of the First Gulf War was the strengthening of fundamentalist movements throughout the Middle East and North Africa. In fact, Saddam was not in the role of leader in building a nation before the war. In other words, with Laipson's expression, "He never had a mission in his country like Tito," and in the post-war period he could not reach the leader position around a nation. Especially in the developments after the 2003 invasion of Iraq, this became clearer. (This commitment will come to fruition in some groups, such as overthrowing Saddam's statue and helping the invading coalition forces, and rejoicing some of Saddam's arrest)[106].

According to the International Herald Tribune, the five factors that led Saddam to be defeated, Firstly; Although he did realize that war had become inevitable months before the beginning of the war, he ignored this growing danger and stated that it would be a military defeat but not a political one. Secodly, To keep the divisions and well-trained Republican Guards behind by sticking to the three-level defense tactics, assuming that this war will be a repetition of the war with Iran. Thirdly, To think that internal debates in Western democracies can not fight against him, seeing them as proof of the weakness of these countries. Fourthly, Saddam might be able to turn a military defeat into a political eye. Finally; It was due to Saddam's political history. He was not a strategist in the Baath, but an underground activist, and the only thing he understood was that he was not talented in the art of negotiation because he was using force. Failure to make negotiations during the Gulf Crisis was late for negotiations when a text formulated by Moscow cut the link between the Gulf Crisis and the Palestinian issue and withdrew from Kuwait[107].

7. CONCLUSION

In 29 November 1990 the United Nation Security Council passed the resolutio of 678 by deadlining Iraqi forces to withdrawal until the 15 January 1991 made the inevitable. Saddam has believed that the United States of America will not participate to this war becaue it will lose if she participates and also when he meet UAS embasador Glasspie and Saddam has been greenlighted to invade the Kuwait. But after invasion Iraq faced sudden economic sanctions that followed by US-led coalition. Saddam ignored the UN security council deadline he was a pragmatist leader and he was not strong in diplomacy and in negotiations as his past political records indicates thus USA-led Coalation launched an operation on it on 17 January 1991 aerial bombardemant and followeb by grownd operation in 24th so Iraq lost the war for the west and its allies. A ground forces comprised largely of USA and British armoured and infantary division ejected Iraqi army from Kuwait and occupied southern part of Iraq. On March 6 1991 United States Of America announced that, what is at stake is more than one small state but its a big idea a new world order in which different nations are drawn together in general cause to achieve the worldwide aspirations of human beings: peace, security, freedom and rule of law. As its cleared after the Operation Desert Storm Saddam and his State economically bankrupt and politically lost its worlds forth great army position. During eight years of war with Iran and also after the Gulf war with US-led coalition it lost its important institutions like chemical and Nuclear institutions. After the war the State Iraq divided into three weak regions and lost the control over the oil exploitations. But United States of America after the war in 1990s became the dominant power in the world ant tried to implement a new order in the world. We can say that, after the Vietnam syndrome for the first time USA got a chance to be the world's police especially after collapse of Soviet Union in 1990s. Iraq's defeat in the Middle East gave a chance to the United States to take the control over oil and oil prices in the world. During the war USA could sale its

[106] Lisa, Blayded (2015). Compliance and Resistance in Iraq under Saddam Hussein: Evedence From the Files of The Ba'th Party, *Standford U,Dpt. Of Political Science*, February,4, P, 1-32.
[107]**Öztürk, Mehmet** (2010). "Kürfez savaşından 11 Eylül süresine kadar ABD'nin Iraq politikası ve bunun Türk Amerikan ilişkilerine etkileri"**, Akademik Bakış Dergisi**, sayı,19, s.1-7.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

demoded weapons and use its new one against Saddam Hussein. As the result of the war thousands of Iraqi people died and thousand were replace to the neighboring countries. At the end it become clear that Iraqi forces could not compete with the highly equipped and technologically also highly dominance US-led coalition forces and Iraq agreed to scarp all weapons and allowed United Nations observers to inspect in Iraq.

REFERENCES

1. Ari,Tayyar (2004). Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, İstanbul, *Alfa Yayınları*, s.572-575.
2. Biography of President Saddam Hussein, President of the Republic of Iraq, https://www.biography.com/people/saddam-hussein-9347918 (A.Date: 20. 12. 2017).
3. Edward.B.M and Peter.H (2008). Conflicts in the Middle East Since 1945, Routlegde, London, P.98-108.
4. Ephraim, Karsh (2008). Why Saddam invaded Kuwait? Survival: Global Politics and Strategy, 33: 1, page. 18-30.
5. IRAQ, Saddam Hussein- Former President Of Iraq, Handbook,(2008). *International Business Publications, USA, W.DC*, P.7-35.
6. Kenneth, Estes. ISN: The Second Gulf War (1990-91). https://www.saylor.org/site/wp-content/ (A, Date,20,12,2017).
7. Lisa, Blayded (2015). Compliance and Resistance in Iraq under Saddam Hussein: Evedence From the Files of The Ba'th Party, *Standford U,Dpt. Of Political Science*, February,4, P, 1-32.
8. Öztürk, Mehmet (2010). "Kürfez savaşından 11 Eylül süresine kadar ABD'nin Irak politikası ve bunun Türk Amerikan ilişkilerine etkileri", Akademik Bakış Dergisi, sayı,19, s.1-7.
9. Saddam Hussein- Former President Of IRAQ- Handbook, International Business Publication, USA,WDC. 2013. https://books.google.com.tr/books?id=OXsij4BGMmcC&printsec=frontcover&hl=en#v=onepage&q&f=tr (A.Date.22.12.2017).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(36)

Arş. Gör. Yaşar ARLI*

KENTLEŞME, ŞEHİRCİLİK ve ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ ŞEHİR PLANLAMASINA DAİR GÖZLEMLER

URBANIZATION, CITY PLANNING, and OBSERVATIONS ABOUT CITY PLANNING DURING THE ROMAN EMPIRE

ÖZ

Kentin ayrılmaz bir parçası olan şehircilik, kentleşme ile birlikte birbirini tamamlayan iki önemli kavramdır. Avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçen insanoğlunun; artan nüfus ve ihtiyaç fazlası ürün elde edebilme yetisi sonucunda kentler kurulmuştur. Kurulan kentler ile birlikte insanoğlunun belirli bir nizam içerisinde yaşamasını sağlayan şehircilik, kentlerdeki sürekliliğin de teminatıdır. Kentleşme ve şehirciliğin en önemli izlerini gördüğümüz Roma kentleri, kendinden sonraki yüzyıllarda da kurulan ya da kurulması öngörülecek kentlere de öncü olmaktadır; çünkü Romalılar tarafından kullanılan birbirini dik kesen cadde ve sokaklardan oluşan ızgara plan kentlerdeki sürekliliğin hiç şüphesiz en önemli nedenidir.

Günümüzde de belirli bir nizam içerisinde kurulan kent merkezlerinde hem forum gibi ticari yapıların hem de kentteki diğer kamusal yapılar ile birlikte işlevsel yolların da birleştirilmesi hiç kuşkusuz Roma şehir planlamasının günümüze yansımasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Şehircilik, Roma.

ABSTRACT

City planning is an inseparable part of cities and is one of the complementary key concepts along with urbanization. Following the adoption of settled life after being hunter-gatherers, humankind established cities due to increasing population and the skill to obtain more than needed. As well as providing people a system to live within, urbanization is the guaranty of permanency. The most significant traces of urbanization and city planning can be observed in Roman cities. These cities played a pioneering role for future cities because the grid plan with crosscut streets and avenues used in Roman cities is definitely the most obvious indicator of permanency.

Today, the city centers that are designed in a system and functionally integrate both commercial buildings and public buildings are undoubtedly the reflections of Roman city planning.

Keywords: *Urbanization, City Planning, Rome.*

* **Arş. Gör., Akdeniz Üni., Edb. Fak., Arkeoloji Bölümü, Antalya/TÜRKİYE; E-posta: yasararli@akdeniz.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İnsanoğlunun karşılaştığı toplumsal olayların tek başına üstesinden gelememesinin doğal bir sonucu olarak köyler kurulmuştur. İnsanoğlunun bir arada yaşamak istek ve arzusunun neticesi olan bu köyler, binlerce yıllık zaman içerisinde artan nüfus ve ihtiyaç fazlası ürün elde etme ve gelişen bazı teknolojik gelişmeler ile birlikte kentlere bürünmüşlerdir. Kent hayatında insanları bir arada tutmak ve yaşamın sürekliliği sağlayabilmek için gerekli olan düzen, kentleşme ve şehirciliğin getirdiği birliktelik ile sağlanmaktadır. Roma İmparatorluğu da oldukça büyük bir coğrafya ile uzun bir kronolojide tarih sahnesinde yerini almıştır. Roma İmparatorluğu döneminde kurulan kentlerinde yüzyıllar boyunca varlığını devam ettirmesi ve kentlerin artan nüfusa cevap vermesi, Romalıların kentleşme ve şehircilik hususunda ne kadar önemli bir yol aldıklarının göstergesidir.

1. KENTLEŞME

Tarih boyunca birçok kent kurulmuştur. Kentlerin ortaya çıkış şekli ve işlevlerinin anlaşılmasına dönük yapılan çalışmalarda, kentlerin ortaya çıkışının birçok nedeni olmasıyla birlikte temelde, avcılıkla geçinen insan topluluklarının, özellikle tarımda meydana gelen ilerlemeler sonucunda insanların daha kalabalık topluluklar olarak yaşamasına olanak sağlamasıyla, verimli tarım topraklarının yakınında kentlerin kurulduğunu görmekteyiz (Güven, 1990: 12; Tanaç, 2000: 34).

İnsanoğlunun yeryüzüne gelişinden itibaren bir arada yaşama özlemi bugünkü modern kentlerin kökenini oluşturmuştur. İlk başta küçük bir köy yerleşimi ile başlayan anlayış köyün içine yapılan çarşı ile toplumsal işlevi yüksek bir kimliğe bürünmüş, ticaretin gelişmesi, zenginliğin artması ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte hızla büyüyerek nüfusu yüz binleri bulan gelişmiş kentleri ortaya koymuştur (Özdoğan, 1996: 21).

Edindiğimiz bilgilere göre ilk kentli yaşamın izlerine günümüzden yaklaşık 5500 yıl önce var olan Aşağı Mezopotamya'daki Uruk yerleşkesinde rastlarız (Gates, 2017: 79). Bununla birlikte Mezopotamya ya da diğer erken uygarlıklarda, köyden kente geçiş sürecini hazırlayan temel dinamiklerin, farklı bilim insanları tarafından çeşitli kurumlar çerçevesinde açıklanmaya çalışıldığı; ancak bu konuda tüm kültürleri kapsayan nihai bir sonuca varılamadığı anlaşılmaktadır (Çevik, 2005: 74).

Hiç kuşkusuz bir toplumun ya da kültürün gelişimine dair herhangi bir tespit mekanizması yoktur. Yani toplumların gelişimi için ''*genel geçer evrensel yasalar*'' yapmak bu toplumlarının geçmişine yapılacak yolculukta sorunlar ile karşılaşmamız demektir. Bu yüzden arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan kalıntılardan elde edilen bilgiler ışığında, söz konusu ilk kentlerin sahip olduğu yapılaşma biçimi, aynı zamanda geçerli olan sosyal kurumlar ve ilişkiler düzeyini de anlamamıza yardımcı olmaktadır (Mazı, 2008: 1). Buna bağlı olarak, kent yaşamının ve mekânlarının işlevlerinin arkasında yatan düşünce sistemleri konusunda da bazı yorumlar yapmak olanaklı olmaktadır.

Ayrıca aynı iklime sahip, aynı coğrafi koşullar altında benzer yeraltı ve yerüstü zenginliklerine sahip olmuş toplumların ya da kentlerin birbirlerini izledikleri ve aynı eksende birbirlerini takip edip geliştikleri yönünde herhangi bir somut bilgi de yoktur. Bu gelişmenin böylesi maddi kavramlar ile ilişkili olmayıp, kültürlerin gelişim seviyeleriyle bağlantılı olduğunu düşünmek akla ve mantığa daha uygundur (Çevik, 2005: 74).

Geçmiş zamanların önemli yaşam alanları olan kentler şimdi ise seslerini sadece bırakmış oldukları mimari ve kültürel kalıntılar ile duyurabilmektedirler. Onların bu seslerini günümüz toplumlarına duyurmayı üstlenen arkeologlar için ise bu durum Ö. Çevik tarafından şöyle dillendirilmektedir; "*Eldeki bu sınırlı materyal kalıntılarına, herhangi bir bölgede zaman içinde iklim, kaynaklar, nehirlerin drenaj sistemi, deniz kıyı çizgileri ve tarımsal potansiyelde meydana gelen değişimler gibi çevresel etmenlerde eklendiğinde geçmişte ki kentlerin fiziksel görünümlerinden, can alıcı ekonomik faaliyetlerine kadar uzanan birçok niteliğin yeniden inşa edilmesi, arkeologlar açısından durumu zorlaştıran temel unsurları teşkil etmektedir"* (Çevik, 2005).

Kentlerin gelişim evrelerinde diğer kentlerden ayrılarak yükselmeleri ve bir farkındalık yaratmaları arkeolojinin, sosyal bilimlerin diğer alanlarından da yararlanmasına neden olmuştur. Her ne kadar sosyal

bilimlerin diğer disiplinlerinden yararlanılmak istense de bu antik dönemden günümüze ulaşmış az sayıdaki bilgilerin kentlerde yaşayan toplumların sosyal yaşamlarına dair tam anlamıyla doyurucu veriler sunmamasu nedeniyle tatmin edici değildir (Çevik, 2005: 75). Bu nedenle Eski Çağ kentleri içinde bulunan ve bu kentleri oluşturan elemanları belirlemek ve bunlar hakkında bilgi sahibi olmak mümkünken, bu kentlerde yaşayan halkların yaşantılarına ve faaliyetlerine dair tam anlamıyla bilgi sahibi olmak güçtür.

Bilinmesi gereken bir gerçek vardır ki o da bugünkü uygarlığımızın, uzun bir zaman sonucunda gelişerek bugünlere gelmiş olmasıdır (Lylod, 1997: 7, 8). Bu yüzdendir ki biz bu gelişimi tam anlamıyla idrak edemiyor olabiliriz. Sadece tek bir düzlemden baktığımız bu zamansal geçmişimize ışık tutabilmesi açısından arkeolojinin önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Arkeoloji bilimi bu sayede gelişmemizde biricik pay sahibi olan geçmişimizle bağlantılarımızı kurmada bir köprü görevi görmektedir.

2. ŞEHİRCİLİK

Şehirlerde insanlar gibi doğar, büyür ve terk edilirler. Çeşitli devirlerde kurulmuş birçok şehir zamanla gelişmiş ve fakat sonradan yok olmuşlardır. Günümüzde var olan şehirlerden 3000 yıldır kesintisiz yerleşim görmüş olanı pek yok gibidir. İstanbul'un 2500 yıllık, Paris'in 2000 yıllık bir şehir olduğu kabul edilmektedir. Bugün bazı şehirler halen yeni kurulmaktadır. Fakat her bir şehrin kurulmasını icap ettiren koşulların ne kadar devam edeceği bilinmediğinden bu şehirlerin ne zaman terk edilerek Side, Ephesos, Pergamon, Pompeia gibi ölü birer şehir haline gelecekleri şimdiden kestirilemez (Çevik, 2005). Halen artan nüfus ve gelişmekte bulunan imkânlar sebebiyle gelecekte de pek çok yeni şehir kurulması gerekeceği rahatlıkla söylenebilir.

Şehir, sadece coğrafi konumu itibariyle değil, askeri, idari ve ekonomik konumlarıyla da önem arz ettikleri gibi içinde yaşayan insanların kültürlerine göre de şekillenmektedir (Nisa, 2006: 9). Bu yüzden kentin içinde yaşayan insanların bu şehri geçmişten devraldıkları ve geleceğe teslim edecek olmaları yaşadıkları şehirler ile aralarında duygusal bir bağın oluşmasını sağlamıştır.

Ö. Çevik, şehirleri araziye yerleşme tarzına göre; *"Düz sahalara yerleşmiş şehirler, eğimli yüzeylere yerleşmiş şehirler, iki tepe arasına yerleşmiş şehirler, bir veya birkaç tepe üzerine yerleşmiş şehirler, vadilerde kurulmuş şehirler, deniz, göl veya nehir kenarlarına kurulmuş şehirler"* (Çevik, 2005: 75) olarak gruplandırmaktadır.

Bu gruplandırmaya baktığımızda bir şehrin konumunda coğrafi ve topografik etkinin ne kadar önemli bir durum olduğunu görmekteyiz (Vitruvius, 2017: 224). Bunun yanında şehrin sağlam bir zemin üzerine kurulması da diğer önemli bir etkendir.

Coğrafi şart ve koşullar kentlerin mimari dokularında kullanılması gereken ham maddenin içeriğini de hiç kuşkusuz etkilemiştir. Bundan dolayı kentlerin demografik yapılarındaki özellikler her kentin kendine özgü bir tasarım, plan ve mimari dokuya sahip olmasına neden olmuştur (Nisa, 2006: 81). Tabii ki bunda da o şehrin idaresinde bulunan kişilerin etkileri büyüktür.

Şehircilik anlayışı, şehirleri düzensizlikten kurtarabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ö. Çevik, şehircilik kavramını "Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci" adlı eserinde şu şekilde tanımlamaktadır: "*Genel ifadesi ile şehircilik, insanların her türlü beşeri ve medeni ihtiyaçların ahenkli bir şekilde karşılamasını sağlayan, bu ihtiyaçların karşılanmasında düzenleyici bir rehberlik görevi yapan, memleketin tüm yapı faaliyetlerini ülke yerleşme siyaseti ve bölge şartları altında kontrol altına alarak toplumsal, iktisadi, fiziki, teknik, estetik, mali ve hukuki şartlar arasında kurulabilecek en uygun bağlantıyı araştıran ve uygulanması gerekli sonuçları plan ve programlara bağlayan planların tümüdür"* (Çevik, 2005: 77 vd.). Ayrıca Ö. Çevik yine adlı eserinde Anadolu'da şehircilik anlayışının oranının ve sosyo-ekonomik gelişim ile dönüşüm süreçlerinin iyi açıklanmadığından bahsedip, *"Zamansal olarak kentlerin ilk ortaya çıkış süreci ve bunu hazırlayan dinamiklerin ve Hitit, Frig, Urartu ve Yunan gibi tarihe damgasını vurmuş uygarlıkların birer yansıtıcısı olan kentlerin, Anadolulu toplulukların en az bilinen yönünü karakterize ettiği saptaması yapmak mümkündür" (*Çevik, 2005: 77vd.) der.

Şehircilik anlayışının bir zamanların kadim imparatorluğu Roma'da da nasıl olduğu hiç şüphesiz önemli bir mevzudur. Roma İmparatorlarının yayılım alanlarına baktığımızda Britanya'dan Yunanistan'a, Yunanistan'dan Küçük Asya diye adlandırılan Anadolu'ya ve Anadolu'dan da Afrika'ya kadar yayılmış

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

büyük bir uygarlığın varlığını görmekteyiz (Demircioğlu, 2015: 3, 4; Atlan, 2014: 2, 3, 4). Bu sebeple Roma İmparatorluğu'nda şehircilik anlayışı ve bu anlayışın yansıdığı kent planlaması oldukça uzun bir gözlem ve tecrübenin ürünüdür.

3. ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ ŞEHİR PLANLAMASI

Antik dönem kent planlamasına dair bilgilerimiz oldukça sınırlıdır (Rich ve Wallace-Hadrill, 2000: 281). Roma İtalya'sında sadece kent planlamasında Yunan ve Etrüks etkileri bilinirken, sınırlarda bulunan eyaletlerde ordu ve kale planlaması üzerine yoğunlaşmış ve kent planlaması ikinci planda kalmıştır. Ancak sokak sistemleri ve kent yaşamına dair veriler önemsenmiştir.

Özellikle Roma'nın Akdeniz eyaletlerine bakıldığında buradaki kentlere gidişte ana güzergâhlar boyunca son derece başarılı bir biçimde işlenmiş ve görsel anlamda tatmin edici olduğu gibi mekânsal anlamda da bir bütünlük gösteren yapıların inşası Roma'nın ihtişam ve gösterişe merakını çok net bir biçimde göstermektedir (Rich ve Wallace-Hadrill, 2000: 281). Kentlerin merkezlerinde de her daim en çok önemsenen forum yapısı ya da bir takım kamu yapıları olmuştur (Thorpe, 2002: 37). Kentlerin büyümesi ile birlikte ikincil yapılar kent yapılarının dışına taşmıştı; fakat Roma, kent merkezine giden bir ana yol fikri ile birlikte kentlerine gelen ziyaretçileri çok rahat bir biçimde kamusal alanların içine çekebiliyordu. Bir Roma kentine girerken ilkin nekropolden geçilse de kente gelen ziyaretçilerin kentin mimari dokusundan etkilendikleri ve hatta büyülendiklerini söylemek yanlış olmaz (Thorpe, 2002: 34, 35). *"Kamusal yaşam'ın"* tek bir merkezde toplandığını söyleyebildiğimiz bu mekânlara gidiş yolu üzerinde bir sıra mekân düzenlemesinin yapılarak bu konunun ne kadar önemsendiğini görmekteyiz (Rich ve Wallace-Hadrill, 2000: 281). Bu mekânlar içleri boş bir biçimde oldukça soğuk görünümlü bir halde bırakılmamış çoğunlukla heykeller ile desteklenerek âdete küçük birer anıt haline dönüştürülmüştür.

Roma, ilk başlarda düzenli bir şehircilik anlayışından ziyade, düzensiz bir yapılaşma ile karşımıza çıkmaktadır (Roth, 2006: 302). Örneğin, Neapolis'de (Napoli) bulunan ve Roma tarafından işgal edilen Pompeia'de düzensiz dikdörtgen alanları çevreleyen cadde düzenlemeleri söz konusuydu (Roth, 2006: 302).

Romalılar bazı planlamaları salt bir biçimde mimari yapılarına ya da şehirlerine uygulamamıştı (Güven, 1990: 12). Örneğin Yunanlıların dikey planlama tekniğini MÖ 2. yüzyılda askeri kamp planı olarak kullanmışlardı (Güven, 1990: 12). Buna karşılık askeri kamplar imparatorluk boyunca sayısız kent planının temelini oluşturmuştur. Birçok Avrupa kentinde de bu ızgara planların ortaçağ cadde örnekleri farklı ölçülerde yaşamaya devam etmiştir (Roth, 2006: 303).

Kent halkının birlik ve bütünlük içinde olmasını sağlamak amacıyla tasarlanmış kentlerin, Roma'nın kuzeybatı eyaletlerinde tam anlamıyla kendini gösterdiğini söylemek mümkün değildir (John ve Wallace-Hadrill, 2000: 282). Izgara düzenli sokak planının uygulanışına yönelik Rich John ve Wallece-Hadrill şunları söylemektedir: "*Izgara düzenli sokak planı iki şekilde uygulanmış olabilir. Ana yollar merkezi bir adaya veya plazaya gidebilir veya hiç kesintiye uğramadan kentin bir ucundan ötekine devam edebilirdi. Ana yolların kentsel alanı doğrudan geçmediği birkaç örnek bulunmuştu. Bu bölgeler arasındaki farklılıklar genel kültürel ve iklimsel farklılıklarında aynı zamanda birer göstergesidir. Böyle etkenler şüphesiz ki kent planlamasındaki bölgesel eğilimleri etkilemiştir; ancak bir kentsel formdan ötekine doğru bir oluşum tanımlamakta olasıdır. Bu oluşum, kent çekirdeğindeki kavşak düzenlemesinin çalışılması ile ilgili olarak ileri sürülmüştür. Ostia ve Pompei gibi bazı erken İtalyan kentlerinde sokaklar doğrudan foruma açılır hatta forum plazasından doğrudan geçen bir trafik dahi olacaktır. Bu, forumun sokak sisteminin odağı olarak korunduğu ancak trafiğin plazanın merkezinden geçmesinin engellendiği tasarım, kuzey-batı eyaletlerindeki kentsel kuruluşlarda pek tercih edilmemiştir. Bu genellikle decamanus'u forumun kenarlarından birine yönlendirmek ve cardo'nun güzergâhını engellemek için bir bazilika, portiko veya tapınak kompleksi inşa etmek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Bu sıklıkla, cardo ve decamanus'un bir T kavşak ile forumun bir kenarında birleşmesine ve cardo'nun forumun aksi tarafında kalan uzantısının genellikle önemsiz bir yol olarak değerlendirilmesi veya hatta tamamıyla ortadan kaldırılması ile sonuçlanmıştır. Geniş anlamda bu tipe uyan planlar Verona ve Milano'da vardır ve Roma kalesi içinde bir model olmuş gibi görünmektedirler"* (John ve Wallace-Hadrill, 2000: 282).

Sokak sistemi içinde oldukça merkezi bir noktada bulunan forum yapıları sadece işlevsel ve sembolik yönden değerlendirilmemelidir. Bu yapılar aynı zamanda dış dünya ile bağlantının sağlandığı ve kenti dış dünyaya tanıtan önemli birer merkez olarak da algılanmalıdır. MS 1. yüzyıl, Augustus dönemi itibariyle forumların kent merkezi odaklı konumlarından vazgeçilerek cardo ve decamanusun ortasından geçen insulaların içine yerleştirildiğini bilmekteyiz (Rich ve Wallace-Hadrill, 2000: 283). Bunun en sık uygulandığı yerler ise kuzey ve batı eyaletleriydi.

Ayrıca yollar, forumun içinden geçmese de forum yine sokak sistemi içinde net bir odaktı. Roma'nın forumu sadece işlevleri ve sembolik önemi bakımından değil ama ayrıca ana kapılarla ve bunların ötesindeki daha büyük dünyayla olan doğrudan, engellenmemiş bağlantıları bakımından kentin merkezi olarak yorumlanması hala söylenebilir (Atasoy, 2001: 31).

SONUÇ

Roma İmparatorluğu tarafından uygulanan düzenli planın ilk izleri günümüzden yaklaşık 5500 yıl önce Aşağı Mezopatamya'nın Uruk yerleşkesinde uygulanmaktadır. Birbirini dik kesen cadde ve sokaklardan ulaşan bu nizam, zaman içinde gelişerek Roma İmparatorluğu dönemine kadar ulaşmıştır. Izgara plan olarak da nitelendirilen bu plan nerdeyse tüm Roma kentlerine uygulanmıştır. İnsanoğlunun bir arada yaşamasının ve kentlerdeki sürekliliğin önemli bir parçası olan bu kent planı, uzun bir gözlem ve tecrübenin sonucudur. Geçmişten günümüze kadar etkin olan ticaret de Roma İmparatorluğu döneminde kentlerin şekillenmesinde oldukça önemlidir; çünkü kent merkezinde ve kentteki diğer kamu yapılarından bağımsız olan forumlar kentlerin kalbi niteliğindedir. Bu yüzdendir ki kentleşme ve şehircilik, birbirini tamamlayan ve yaşayan iki kavramdır; çünkü kentteki daha kaliteli bir yaşamın teminatı şehircilik faaliyetidir.

KAYNAKÇA

1. Atasoy, Sümer, (2001). *Hellen ve Roma Döneminde Anadolu Kenti*, İstanbul: Promete Yayınları.
2. Atlan, Sabahat, (2014). *Roma Tarihinin Ana Hatları: I. Kısım Cumhuriyet Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
3. Çevik, Özlem, (2005). *Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci*, (1. Baskı), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
4. Demircioğlu, Halil, (2015). *Roma Tarihi I Cilt Cumhuriyet*, (6. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
5. Gates, Charles, (2017). *Antik Kentler*, (Çev. Barış Cezar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
6. Güven, Suna, (1990). *Vitruvius Mimarlık Üzerine On Kitap*, (1. Baskı), İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
7. Lylod, Seton, (1997). *Türkiye'nin Tarihi: Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*, (Çev. Ender Varinlioğlu), Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
8. Mazı, Fikret, "Antik Çağda Düşüncenin Mekâna Yansıması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (10), 2008, 1-48.
9. Nisa, Yılmaz, (2006). *Izgara Tasarlı Kent Gelişimi ve Anadolu Örnekleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
10. Özdoğan, Mehmet, "Klübeden Konuta; Mimarlıkta İlkler", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, 1996, 19-30.
11. Rich, John ve Wallave, Andrew-H., (2000). *City and Country in the Ancient World* (Antik Dünya'da Kırsal ve Kent), (Çev.: Lale Özgenel), (1. Baskı), Ankara: Homer Kitabevi.
12. Roth, Leonard, (2006). *Understanding Architecture Its Elemets, History and Meaning* (Mimarlığın Öyküsü), (Çev.: Ergün Akça), (3. Baskı) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
13. Tanaç, Mine, (2000). *Batı Anadolu Antik Yerleşimlerinde Kentsel Mekan Kurgusu Araştırması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Fen Bilimleri Enstitüsü.
14. Thorpe, Martin, (2002). *Roma Mimarlığı*, (Çev. Rıfat Akbulut), (1. Baskı) İstanbul: Homer Kitabevi.
15. Vitruvius, (2017). *Mimarlık Üzerine*, (Çev. Çiğdem Dürüşken), (1. Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(37)

Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ•; Uzm. Betül YAZICI••

DİASPORA OLUŞUMU VE ÇOKKÜLTÜRLÜK AÇISINDAN GÖÇ OLGUSUNUN SOSYOPOLİTİK ANALİZİ

THE SOCIO-POLITICAL ANALYSIS OF IMMIGRATION IN RESPECT OF ITS SHAPING DIASPORA AND MULTICULTURALSIM

ÖZ

Farklı saiklar ve dönemlerde ortaya çıkan göç akınları, gittikleri yerlerde diasporaların oluşumuna yol açmıştır. Özellikle uluslararası göçler bir yandan toplumsal entegrasyon üzerinde ciddi bir hasar yaratırken, öte yandan bu göç dalgaları ulus-devletin egemenliğine tehdit oluşturdu. Öte yandan diaspora oluşumu ev sahibi ülkelerde çokkültürlülük tartışmalarını gündeme getirdi. Farklı kültürlerin farklılıklarını yitirmeden bir arada yan yana ve iç içe yaşaması pratiği demek olan çokkültürlülük, göçmenlere duyulan öfkeye takıldı.

Bu çalışma göçlerin nedenleri, türleri, diaspora oluşumları, çokkültürlülük tartışmaları hususlarını sosyopolitik bir analize tabi tutmak amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, diaspora, çokkültürlülük, sosyal entegrasyon, kimlik.

ABSTRACT

The immigrant flux and the enforced immigration arisen from different the different reasons and within the different periods led to the creation of the diaspora in host countries. Especially international migrations deteriorated the social integration on the one hand, these migration waves were threatened the sovereignty of the nation-state. The multiculturalism defined as the practice of the different cultures for living together without losing their differences was prevented by the hatred of the masses towards the migrants with different reasons.

In this context, this study aims to illuminate the reasons and kinds of the immigration, the constitution of the diaspora and the discussions about the multicultural practices with sociopolitical analysis.

Keywords: *Enforced immigration, diaspora, multiculturalism, social integration, identity.*

• Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Kütahya/TÜRKİYE; E-posta: husamettininac@yahoo.com

•• Bilimi Uzmanı, Dumlupınar Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı Mezunu, Kütahya/TÜRKİYE; E-posta: beetuulyazici@gmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Giriş: Terim olarak göç

Tarihsel süreç içerisinde göç olgusu, başta ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik olmak üzere insan doğasını etkileyecek birçok etmenle korelasyon içinde olan, çok boyutlu ve karmaşık bir problem olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim Mutluer'e (2003:9) göre ''*göç olgusu, toplumların sosyokültürel, ekonomik, politik yapısı ile doğrudan ilişkili olan ve etkileyici bir olaydır. Bu olgu çok boyutludur ve bu nedenle de antropologlardan sosyologlara, planlamacılardan idarecilere, tarihçilerden coğrafyacılara ve hatta ekonomistlere kadar pek çok bilim adamının ilgi alanına girmektedir.*'' Çeşitlilik ve dinamiklik bağlamında göç kavramı, sabit bir yerde yaşayan nüfusun yukarıda sayılan birçok sebepten dolayı, sabit konumundan başka konumlara yerleşmesi veya devamlı olarak burada yaşaması durumudur (Akgür,1997: 41). Nitekim Akgür'ün ele aldığı tanımlamadan yola çıkarak Karpat (2003: 3) göç kavramını, bireylerin veya topluluk kesiminin asıl yerinden, kendi istekleri doğrultusunda olan yere göç etmeleri durumu şeklinde açıklamıştır. Bireylerin kendi istek ve çıkarları doğrultusu işin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi anlamda çok yönlü avantajının sağlanmasını kastetmektedir. Bu çok yönlü yapı doğrultusunda Akkayan (1979: 22) göçü, bireylerin ve kitlelerin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel gibi boyutlardan etkilenerek, yaşamlarının ilerisini baz alma yönünden sürekli veya geçici şekilde, bulundukları konumdan istedikleri konuma yerleşmeleri şeklinde ifade etmiştir. Nitekim bu tanımlamalardan yola çıkarak şunları söyleyebiliriz; İnsanlar yaratılışları gereği doğdukları andan itibaren hayatlarını sürdürebilme ve barınma ihtiyaçlarını her şeyden önce öne sürerek yaşayan varlıklar oldukları için, göç ederken bunları dikkate alarak ilerlemişlerdir.

Bu ilerleyişte daha iyi hayat standartlarına sahip olabilme içgüdüsü de yatmaktadır. Temelinde ise, bireylerin hayatlarındaki gelecek yapısının tehlike altında olduğunu düşünerek, bir yerden başka bir yere doğru fiilen gerçekleştirdiği, maddi ve manevi bütünsellik içerisinde oluşan coğrafik hareketler yatmaktadır. Buna dayanarak göç teriminin boyutlarını ele alırsak, gerek toplumların gerekse toplumları oluşturan bireylerin siyasi, ekonomik, sosyopolitik, sosyokültürel ve coğrafik olmak üzere hemen hemen her alanın da etkili olan çoğulcu, hem soyut hem de somut bir yapıyla gelişerek, bireyleri ve onlar üzerindeki yapıları değiştirdiğini söyleriz. Bu sebepten dolayı, kişilerin kimliklerine ve psikolojik hayatına da oldukça etki eden, kısacası onların çok kimlikli ve çok kültürlü olmasını sağlayan bir denetleyici görevindedir. Tarihsel süreç içerisinde göçün bu özelliği, gerek ülkelere gerekse insanlara artılar kadar eksilerde katmıştır.

Göç olgusu, kavramsal olarak çeşitli yapıları içine alıp besleyerek büyümüş; ama sonuç olarak tek ve net bir yapıyı ortaya koymuş bütüncül bir terimdir. Göç insan tarihini ve yapısını temelden etkileyen aktörler arasında en başta gelmektedir. Tarihe dönüp baktığımızda en etkili göç hareketinin, 374 kavimler göçü olduğunu görürüz. Kavimler göçü insanların büyük bir kitle halinde başka yere göç etmeleri ile gerçekleşmiştir. Kavimler göçünün altında yatan sebepleri; kötü giden iklim şartları, Çin imparatorluğunun hükümdarlık baskıları, bunlarla birlikte gelişen ekonomik verimsizlikler, insanların batıya doğru kaymaları ve Hun baskıları şeklinde sıralayabiliriz. Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen bu büyük göç hareketi göstermektedir ki göç, tercihlerimiz doğrultusunda ilerleyen bir faaliyet olmak yerine, birçok kez zorunluluk hareketi şeklinde gelişerek günümüze kadar gelmiş ve hala devam etmekte olan aktif bir olgudur. Dünya tarihinde zorunlu göç olgusu genellikle, etnik ve dini sebeplerin ağır bastığı veya hükümet baskılarının rol oynadığı etmenler şeklinde karşımıza çıkmıştır. Şimşir'in *Bulgaristan Türkleri* kitabında ele aldığı gibi, 93 harbi tarihe ilk büyük olay olarak geçmiştir. Bu olay Bulgaristan'ın kuruluşuna denk düşmektedir. Türk ve Bulgar nüfusunun yarı yarıya olduğu muhaceret döneminde Rus panslavistleri, bu topraklar üzerinde Slav devleti kurmak için, yerli Türk halkını bölgeden söküp atmak düşüncesini ortaya koymuşlardır. Bunun sonucunda Bulgar çetelerinin imha hareketiyle, Türkler zorunlu göçe tabii tutulmuştur (Şimşir,1986: 201-202). Yine aynı şekilde Bulgarlar, 2. Dünya savaşı ile beraber rejim değiştirerek dini, siyasi, kültürel vb. alanlarda asimile edilmiş bir Türk kitlesi oluşturmak için çabalamışlardır. Bu da kitlesel olarak zorunlu bir göçü doğurmuştur. Konumuz olan Bulgaristan ve Yunanistan ülkelerindeki göç faaliyetleri zorunlu göç olgusunu anlatan bir tarihi yansıtmıştır.

Göçler zaman bakımından farklılık göstermektedirler. Bu da onların birçok açıdan sınıflandırılıp türlere ayrılmasını sağlamıştır. Bu türlerin başında ise tarihi göçleri şekillendiren olgu olarak geçici ve sürekli göçler yer almaktadırlar. Daha öncede göçün özelliklerine değindiğimiz gibi göç, insanların geleceklerini

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

düşünerek yaptıkları faaliyet biçimidir. Geleceklerini şekillendirmek isteyen bu insanlar, teorik olarak göçe süreklilik ve devamlılık anlamı katmışlardır. Devamlı göçler, kavramsal olarak sürekli tekrar eden anlamında algılanmamalıdır. Savaş, olağanüstü hal, geçim sıkıntıları, ötekileştirme vb. konuları ele alarak açıklarsak burada devamlı göçün, bir yerden yukarıda saydığımız nedenlere bağlı olarak, kişinin geleceğini düşünerek ve yaşamını devam ettirme dürtüsünün etkileriyle kendisine uygun görülen başka bir coğrafi bölgeye yerleşmesi durumudur. Kişi burada sürekli olarak kalır. Burada ki süreklilik teriminin temeli budur. Geçici göç ise, yine zamana bağlı olarak açıklanan ama çeşitlilik gösteren bir göç türüdür.(Mutluer 2003: 10) Çeşitlilik gösterme özelliğini ise göçün süresine göre farklı tanımlar almasından kazanmaktadır. Aldığı tanımlarla birlikte gelişim gerçekleştiren göç, kendi içerisinde birçok tür oluşturmuştur. Kendi içinde tür oluşturduğu gibi, göç eden insanlarda göç etme koşul ve şekillerine bağlı olarak türlere ayrılmışlardır. Bunlar;

''***1.)Yüksek vasıflı göçmenler:*** *Eski tabirle 'beyin göçü' akla gelse de, bugün küreselleşen ekonomiyle beraber çokuluslu şirketlerin yönetim kademelerinde çalışan ve bu görevleri kapsamında başka bir ülkeye göç eden yüksek eğitimli, yüksek ücretli işlerde çalışan kişiler. Bu grupta üst düzey yöneticiler, yabancı öğretmenler, sanatçılar gibi kesimler bulunmaktadır.*

2.)Mülteciler: *Ülkelerindeki savaş ve çatışma ortamından kaçıp başka bir devlete sığınan ve uluslararası anlaşmalarla korunan kişiler.*

3.) Kayıtsız göçmenler: *Pasaport veya vizeleri olmadan giriş yapan veya gerekli ikamet ve çalışma iznine sahip olmadan başka bir ülkede bulunan yabancılar, medyadaki yaygın ifadeyle 'kaçak göçmenler'.*

4.) Transit göçmenler: *Ülkelerinden ayrılmış ama nihai hedeflerine varmadan önce belirsiz ve çoğu zaman oldukça uzun bir süre ara duraklarda bekleyen, çoğu zaman kayıtsız göçmenlerdir.*

5.)Kadın göçmenler: *Bir emek göçü hareketi olarak, özellikle bakım sektöründe çalışmak amacıyla başka bir ülkeye göç eden kadınlar. Örneğin; Türkiye'nin büyük kentlerinde eski Sovyet ülkelerinden gelen çocuk, yaşlı ve hasta bakıcıları.*

6.)Öğrenciler: *Erasmus gibi değişim programları veya ülkeler arası anlaşmalarla geçici süreliğine başka ülkelerde okuyan gençler.*

7.) Emekliler: *'Güneş göçü' de denilen Avrupa'nın güneyindeki iklim ve yaşam koşulları daha uygun olan yerlere giden Kuzey Avrupalı emekliler.*"

Tüm bu özelliklere bağlı olarak; içerisinde sosyal olaylar, siyaset, dini sebepler, ekonomiyi etkileyen çeşitli faktörler, el değiştiren hükümet kararları, eğitimi tetikleyen olumsuz faaliyetler, iklimsel ve coğrafik özellikleri barındıran ve bunlar ışığında gelişerek doğan yapıda, insanların bulundukları konumdan başka bir coğrafi konuma yerleşmesi olayına göç denir. Göç denildiğinde sadece bireylerin alışılmış değerlerini bırakıp bambaşka bir konuma kapı açması akla gelse de, göç edilen yerdeki bireylerde de toplumsal ve kültürel değerlerinde farklılık, çoğulculuk vb. etmenler gibi özellikler görülmektedir.

Göç olgusu, göç eden insanlar kadar göç edilen toplumları da şemsiyesi altına alan geniş çerçeveli bir penceredir. Bu karşılıklı etkileşimle görmekteyiz ki; göçün kendisi bir taraftan bireyleri dönüştürürken, diğer yandan ise bireyler göçü dönüştürmektedir. Yukarıda da incelediğimiz üzere kavram genel olarak, politik, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin sonucu şeklinde ortaya çıkmıştır. Göç ve toplum, göç ve birey, göç ve kimlik, göç ve kültür aralarında karşılıklı olarak toplumsal ve ekonomik dönüşüm ve etkileşim geçirmişlerdir. Yani göç; insan, değer, kültür, kimlik gibi etmenlerle iç içe geçip bu olgularla etkileşim halinde olan çoğulcu bir yapıdır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Diaspora Kavramı

2.1. Diaspora kavramının sosyolojik çağrışımları

Dünya tarihini şekillendirerek etkileyen göç kavramı kadar, diaspora kavramı da önem teşkil etmektedir. Çünkü hemen hemen ikisi de birbirlerine benzer sebeplerden dolayı benzer sonuçları doğurmuştur. Lakin diaspora olgusunda sürgün edilmek ve de zorunlu göçe bağlı hareketlenmeler varken, göç olgusunda ise zorunlu göç kadar isteğe bağlı göçlerde yaşanmaktadır. Konumuzla ilintili olan bu kavramın kökeni Yahudi ve Ermeni zulümlerine dayanmaktadır. Onların kendi topraklarından mahrum bırakılması, insani değerlerinin hiçe sayılması, dini ve etnik kökenlerinin karalanmaya çalışılması gibi durumlarla karşı karşıya kalması, diaspora olgusunu yaratmıştır. Diasporanın temelinde ise insanların ait oldukları yerlerden kopartılmasına dayanan kopuntu kavramı yatmaktadır.

Diaspora olgusu, ilk olarak Filistin bölgesinden Yahudi kesiminin zorunlu göç kapsamında, sürülmesini aktarmak olarak tezahür etmiştir. Kavramın kökeni Yunancaya bağlı olarak gelişmiştir ve '*dağılma*' anlamını taşımaktadır. Yahudilerin kutsal kitapları olan Tevrat'a göre de Yahudiler, tanrı tarafından cezalandırılmışlar ve bu sebeple sürgüne uğramışlardır. Bu sürgün, İslamiyet'ten önce gerçekleştiği sanılan Babil Sürgünüdür. Babil Sürgünü, Nabukadnezar'ın, Yahudi halkını dağıtması ve onları Babil diyarına sürgüne zorlamasına dayanır. Sürgüne uğrayan Yahudiler daha sonra serbest bırakıldılar; fakat buna rağmen kendi yurtlarına dönemediler ve etrafa yayıldılar. Diaspora**,** bu geçmişten yola çıkılarak Yahudi kesimi bağlamında şu şekilde tanımlanabilir. Çeşitli sebeplerden dolayı bu her ne olursa olsun, Anayurt olarak bilinen yurtların dışarısında yaşayan ve buna zorlanan topluluklardır. Peki, gerçekten diaspora nedir? Bir ulusun savaş, sömürü, savaşa bağlı işgaller ve ekonomik sorunlar gibi etmenlerden dolayı kendi kültürünü, kimliğini, yaşadığı ve doğduğu toprakları bırakıp başka bir ulusa zorla gönderilmesi durumu mu? Kendi istekleri dışında, üzerinde siyasi ve politik baskıları hissederek anayurtlarını bırakan insan kitleleri mi? Küresel ekonomi, kültürel ve bölgesel dağılım ve savaşların etki ederek insanları başka kollara ayıran köklü bir mekanizma mı? İçerisinde zorunlu göçü barındıran aslında bir göç olgusu mu? Diaspora terimi saydığımız tüm bu özellikleri içerisinde barındıran, tarihi kökeni İslamiyet'ten önceye dayalı olarak Habil sürgünüyle ortaya çıkan ve günümüz Ermeni, Yahudi, Türk gibi Diasporalara etki etme biçimi, 1960'lı yıllarla yayılan geniş bir olgudur. Birçok farklı tanımlamalar yapılsa da genel manasıyla Diaspora, kendi yapısının özelliği bağlamında içerisinde farklı ırklar barındıran ve yaşadıkları milletlerden kopan insanların tanımlandığı, ayrıca Ermeni, Yahudi, Türk, Çingene, Afrikalılar gibi kolektivitelerin de dâhil olduğu bir göç biçimidir.

2.2. Başlıca Diasporalar

Diasporanın tarihi süreçlerinde de incelediğimiz üzere kavram, Yahudilerin tanrı tarafından cezalandırılarak sürgüne uğraması sonucunda kazandıkları ve adlandırıldıkları sıfat niteliğindedir. Lakin Diaspora olgusu, sadece Ermenilere veya Yahudilere özgü şekilde doğup gelişmemiştir. İlerleyen zamanlarda da yavaş yavaş her milletin bireyleri kendini bu kavramın kalıbına sokmuşlardır. Ekonomik ve siyasi sebeplere dayanan göçler sonucu oluşan yapı, Diaspora kavramına çeşitlilik getirmiştir. Göç ile beraber gidilen yeni yerde bireyler, ortama alışamama veya alışmak istememe durumuyla karşı karşıya gelmişlerdir. Göç sonucunda da Diaspora olgusu, sosyopolitik ve sosyokültürel açıdan zenginlikler kazanmıştır (Karpat, 2010: 74). Artık Avrupa'da da bu gelişmeler sayesinde göçmen grupların etkisiyle diasporalaşma yayılmıştır. Göçler sonucunda oluşan göçmenlerin, göçü kabul eden ülkede Diaspora oluşturabildiklerinin ve bu Diasporaların, göçü alan ile göç veren olmak üzere iki yönlü şekilde siyasi, ekonomik, kültürel koşullarla çok boyutluluk katarak ülkeleri etkilediğini söyleriz. Bu noktada Diaspora kavramı, göç ve göçmen kitleleri hususunda, göçlerin bir kez daha oldukça derin ve uçsuz etkilerinin olduğunu bizlere hatırlatan bir kavramdır. Diasporanın göçlerle kazandığı bu derinlik geçen zaman dilimiyle beraber, çeşitli ülkelere de Diaspora kavramını kazandırmıştır.

2.3. Ermeni Diasporası

Diaspora ülke ve toplulukları içerisinde kitlesel olarak; sayıları, politik ve ekonomik açıdan güçlü olanları ve lobi faaliyetleri olarak bir araya gelmiş kuruluş biçimleri ile bazı devlet toplulukları daha çok öne

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çıkmıştır. Öne çıkan topluluklar bağlamında, Diaspora tanımlamamızın temelini oluşturan milletlerden birisi de Ermenilerdir. Ermeni Diasporası yapısında; Fransa, ABD, Rusya, Lübnan, Güney Amerika ve Kanada topluluklarını da kendi içine alan ve çeşitli milletlerde varlıklarını sürdüren olguya sahip geniş bir Diasporadır. Bu Diaspora biçimi yapısal özellikleri açısından, varlıklarını hissettirip sürdürdükleri milletlerde, aynı soydan olan bireylerden her birine Ermeni dilini, yapısını, kimliğini ve kültürlerini yaygınlaştırıp aynı zamanda öğretmek için çabalamışlardır. Yaşanan 1915 olayları bağlamında, Ermenistan ülkesinin ortaya koyduğu tezlerin kabulü ile Ermeni ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve sosyal algıların ilişkisel olarak geliştirilmesi için çabalamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru, Ermeni Diasporasının, büyük temelleri atılmıştır. Bu temellere bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler ışığında, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi gibi durumlar, Ermeni kesiminin büyük bir Diaspora haline dönüşmesine sebep olmuştur. 1914 yılında, Birinci Dünya Savaşı'nın doğmasının içerisinde ki tarihsel gelişmeler örneğin; 1918 Mondros Mütarekesinde Osmanlı'nın, müttefik devlerle karşısında yenilgisini kabulü durumu, Lozan anlaşmasında Türk devletinin adına gelişen olgular gibi durumlar karşısında, Ermeni Diasporası en büyük Anadolu göçlerini yaşayarak yükselişe geçmiştir. Neredeyse tüm Dünyaya sesini duyuran ve yayılan bir yapı ile bu Diaspora büyük gelişim göstermiştir. Diaspora nedir dediğimizde dahi akla direkt olarak Ermeni ve Yahudiler gelmektedir. Ermeni kesimi yaşadığı bu büyük gelişim ile birlikte artık; Avrupa, Afrika, Ortadoğu, Kuzey ve Latin Amerika gibi çeşit çeşit coğrafi konumlar üzerinde yaşamaya başlamışlardır. Bu gelişim durumu, 1920'li yıllara tekâmül etmiştir. 1923 yılları arasında yayılan Ermeni Diasporası olgusu bağlamında yerleşilen yerler aşağıda Tablo:1 de gösterilmiştir (Özocak 2014: 4-5).

Tablo:1-1923 yılında Ermenilerin yerleştikleri yerler ve nüfusları

Yerleşilen yerler	*Mevcut ermeni sayısı*
SSCB	*400.000*
Yunanistan	*45.000*
Fransa	*30.000*
Bulgaristan	*20.000*
Kıbrıs	*2.500*
Diğer Avrupa ülkeleri	*2.000*
Kuzey Amerika	*35.000*
Suriye	*100.000*
Lübnan	*50.000*
Irak	*25.000*
Filistin ve Ürdün	*10.000*
Mısır	*40.000*
Diğerleri	*1.000*

Kaynak: Justin McCharty, Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.14

Ermeni topluluğu, Diaspora alanındaki ülkelere göre en güçlü toprak oldular. Ermeni Tehcirinden yaklaşık olarak 50 yıl kadar sonraki süre zarfında, Fransa, Lübnan, ABD ve Avrupa, Asya ve Amerika kıtaları üzerinden değişik ülkeleri temel alarak sözde soykırım meselesini anma faaliyetleriyle, tüm dünyanın ilgisini Diasporalar üzerine çekmişlerdir. 1915 yılı ve sonrasında yaşanan olaylarının, Ermenilerin yok edilmesine yönelik olduğu iddiasıyla Türkiye aleyhinde propagandaya başladılar. Güçlü devletler nezdinde başta ABD olmak üzere lobi faaliyetlerine önem vermeye yönelmişlerdir. Buna dayanarak, farklı faaliyet ve etkinlikler ile beraber tüm dünya milletlerini tarafına çekme ve dünyanın duyarlılığı üzerinde rol oynamışlardır. Nüfusu yoğun şekilde kendine çeken Ermeni Diasporasının, 2000'li yıllar itibariyle nüfusu tam olarak bilinmemekle birlikte, buna rağmen bir Ermeni kaynağı dünya üzerinde 10 milyondan biraz fazla Ermeni olduğunu ifade

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etmektedirler. Buna göre; Ermenistan'da 3.000.000, Rusya'da 2.250.000, ABD'de 1.400.000, Fransa'da 450.000, Lübnan'da 234.000, Suriye'de 150.000, İran'da 100.000 Ermeni bulunmaktadır (Özocak, 2014: 4).

2.4. Yahudi Diasporası ve Siyonizm

Tarihi süreç içerisinde Yahudi topluluğu birçok yerleşik ve göçebe yaşam tarzı bağlamında dönüşümler geçirmiştir. Dinlerine ve kutsal kitapları Tevrat'a ayrı düşkün olan bu kesim, dönüşümlerle beraber birçok peygamberde değiştirmiştir. Biraz daha derinlere inersek Yahudiler, Asur imparatorluğunun yıkıma uğramasıyla beraber istilaya maruz kalmaya başlamışlardır. Bu istilanın adı yukarıda Diaspora olgusunu açıklarken bahsettiğimiz Habil istilasıdır. Yahudilerin aşırı derecede önem verdikleri Kudüs tapınakları yıkılmış ve bunun sonucunda ise insanların zorunlu göçe tabii tutuldukları, göçe zorlanmalar ile sürgünler başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler, tarihi olarak Yahudilerin geçmişine '*Babil Sürgünü Devri*' şeklinde geçmiştir.(Meydan Larousse, 1992: 695) Yaşanan bu Habil sürgünü Yahudileri, birlik ve beraberlik çatısı altında topraklarını korumaya iten, içgüdüsel hareketleri göz önüne sermiştir. Babillerin kazandığı bu zafer, birinci tapınağın yıkıldığı dönemdir. Bu tapınağın yıkılışıyla beraber yaşanan sürgün, tarihte ilk kopuş hareketi olan, Diasporanın başlaması ve yayılmasına delalet etmektedir. Mağdur olan Yahudiler, yaşadıkları zorunlu göç bağlamında sürgün hareketlerinden sonra bile hem dinlerini ve kitapları olan Tevrat'ı koruyup bağlılıklarını sürdürmüşlerdir hem de memleketleri olan Filistin bölgesiyle irtibatını sağlam tutmaya devam etmişlerdir. Değişen hükümdar dönemiyle birlikte pers hükümdarı, Yahudileri kendi toprakları olan Filistin'e geri göndermiş ve yağmalayıp heder olan tapınağın yerine yeni bir ikinci tapınak yapmıştır (Armaoğlu, 1994: 9).

Bu dönemden sonra Yahudi halkı, Büyük İskender'in hâkim olduğu Helenistik dönemi yaşamışlardır. Bu dönemde Yahudi kitlesi, Yunanlılar tarafından asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır. Yunan hükümeti, Yahudilerin dini olgularına ve tapınaklarına el sürünce Yahudi kesimi haklı şekilde bir ayaklanma sergilemiştir. Son olarak kendi etnik ve kültürel yapılarını rahat yaşamayan Yahudi Diasporaları, Romalılar tarafından da hâkimiyet altına alınmışlardır. Romalı yönetenler, ilk zamanlarda Yahudi halkına saygıyla yaklaşarak, onları sınırlıda olsa koruma altına alacak düzenlemeler uygulamışlardır. Her düzende oluşan çatlaklar gibi bu da zamanla halka yüklenen aşırı vergi, dini olarak yaşananlar, feodalitenin ağırlığı gibi olgular Yahudilerin canını sıkmıştır. Yahudiler bu sebepten dolayı kendi arasında bağımsız bir hareket oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bunun tek tebaası ve yöntemi Tevratları olmuştur. Onlar inançlarından sapmadıkları müddetçe inanç ile zaferi ellerinde bulunduracaklarına inanmışlardır. Tüm bu olgularla ayaklanan Yahudilere tepkisel olarak ikinci tapınakları yıkılmıştır. Yaşanan tatsızlıklar doğrultusunda Yahudiler zorunlu göçe tabii tutularak, en başta Mısır olmak üzere farklı yerlere sürülmüşlerdir.

Yaşanan bu tür dönüşümler, Siyonizm olgusunu doğurmuştur. Filistin bölgesinde, hür ve bağımsız bir şekilde, toprakla beraber bütünlük kurma hareketine, Siyonizm denir. Siyonizm 19. Yüzyıl modern çağının bir ürünü şeklinde tezahür etmiştir. Kelimenin kökeni olan Siyon, zorunlu göçe tabii tutularak sürgün edilen Yahudilerin, kendine özgü toprakları olan Filistin'e geri dönme arzu ve inancını taşımaktadır. Kökünü buradan alan bir akım niteliğiyle Siyonizm, Filistin toprakları dışında olan ve sürgüne uğrayan Yahudi kesiminin tekrar Filistin de toplanması ve Siyon dağında yeni bir devlet kurmalarını anlatan bir olgudur. Siyonizm için, topraklarından ve anayurtlarından neredeyse zorunlu olarak sürülen bireylerin, kendi memleketleri olan Filistin yurduna duyulan özlemin dışavurumudur da diyebiliriz (Öke, 2002: 22). Yahudiler gittikleri ülkelerde kendi dinlerine bağlılıklarını sürekli sürdürdükleri, kültürel yapılarını hiçbir şekilde diğer ülkelerle eritmedikleri ve ötekileştirilen bir diaspora oldukları için, kendilerine özgü bir Yahudi devleti kurma yoluna gitmişlerdir. Bu sistemin temellerini ise ilk başta anlattığımız Diaspora kavramı oluşturmuştur.

Tüm bunları ele alarak, Diaspora olgusundan çıkaracağımız sonuçlar şunlardır; Diaspora olmak ile göçmen olmak benzer kavramlar olsalar bile birbirlerine eş değer sayılmaz görüşü öncelerde çok hâkimdi. Göçmenler göçtükleri yere genel olarak kendi istedikleri için göçmüşlerdir ve sürülme durumu pek yoktur; ama Diaspora da sürülme vardır. Diasporalar, kimliklerine aşırı derecede önem vermektedirler. Yani gittikleri yerlerde de kimliklerini sürdürmektedirler. Buna en önemli ve tabii bir örnek olarak gösterebileceğimiz temel etmen, Yahudi kesimidir. Onlar gittikleri yerlerde zorunlu göç ve sürgüne uğrasalar bile, özellikle dinlerini

bırakmamış ve kimliklerinin izlerini daima sürüldükleri yerlerde yaşatmışlardır. Bu kimlik koruma içgüdüsü ve hareketi bir bakıma göçülen veya sürülen yere bağlı olarak değişime uğrayabilmektedir. Yeni yer eğer dışa kapalı bir yapıya sahip ise o zaman insanlar içine kapanık bir ortam içerisinde kimlik, kültür, aidiyet vb. olgularını değiştiremezler, yani kimlikleri çok az bir değişime uğrar. Aynı şekilde o ortam içerisinde birçok göçmen bir arada yaşadığından kimlik değişimini yavaşlatırlar. Yahudiler ile birlikte inşa ettiğimiz diasporanın bir başka önemli yüzü ise Ermenilerdir. Ermenilerin, başka kişilerle kaynaşmamak, başkalarına alışmak istememek veya alışamamak yolunda, Yahudiler gibi bir özelliği olmamakla beraber, ikisinin de birleştiği ortak nokta topluluk bağlarını güçlendiren başlıca etkenlerin olmasıdır. Aslında içinde bulundukları talihsiz durum; başkalarıyla yaşama zorlanılması, yaşama birliği, ortak yaşam gibi durumları doğurarak, Ermenilerin de tıpkı Yahudiler gibi birbirlerine ve geleneklerine bağlılıklarını artırmıştır.

Diasporaları gittikleri yerlerde karşılaştığı zorluklar ve yaşayış biçimleri bakımından ele alırsak, ilk başta ne sebeple olursa olsun göç eden diasporalar, gittikleri yerlerde geçim sorunuyla karşılaşırlar. Zorla göçe yani sürgüne tabii tutulan Diasporalar, ellerindekileri kaybederek göç ederler. Buna bağlı olarak da bu özellikte olan topluluklar kentlere gönderilirler. Kent olgusu, yurtlarından edilen Diaspora üyelerini hem halkla ilişkilere hem de ticarete teşvik etmiştir. Diasporalar genel manada gönderildikleri yerlere katkıda bulunmuşlardır. Ticari ilişkiler çok kültürlülüğü doğurmaya başlamış, melezleşen bir Diaspora ortamı oluşmuştur. Bunun temel ideolojisinde kent Diasporası yatmaktadır. Diaspora özelliğindeki topluluk kesimleri, 'izolasyon' ve buna bağlı yoksulluğun etkilerinden dolayı, ilk aşamalarda kapalı yaşamaya eğilimlidirler. Ama yoksulluk ve geçim sorunlarını makul şekilde çözmeye çalıştıkları, aynı zamanda hayatın sosyal, ekonomik ve sanatsal bölümlerine daha fazla zaman ayırabilecek duruma geldikleri sürece; onlar da melezleşme, çokkültürlülük, kültürel geçişler ve karışımlar yaşarlar. Zamanla gelişen kent diasporası bağlamında diasporalar, eskilere dayanarak dışa kapalı bir ortam içerisinde göçe tabii tutulduklarından dolayı kimliklerinden kopamıyorlar; lakin kent Diasporası oluşunca ve Diasporalara halkın içerisine girme fırsatı, ticari ilişkiler kurma fırsatı, sosyalleşme gibi fırsatlar verildiğinde melezleşme, çok kültürlülüğe bağlı bir harmoni oluşmuş bununla beraber uluslararası arenaya, kavramsal olarak zenginlikler kazandırmışlardır. Bu bölümde diasporanın sözcük anlamını, Yahudi ve Ermeni Diasporaları bağlamında ele aldık. Paragrafın başında bahsettiğimiz göçmen olmakla Diaspora olmanın farklılıklarını paragrafın sonunda çürütmüş bulunmaktayız. Tarihsel süreç içerisinde zamanla değişim ve dönüşüm geçiren Diaspora algısı hem sadece Yahudi ve Ermenilere özgü olmaktan çıkmış, hem de göçmenlik ve göç kavramıyla ilintili kurarak yeni yapıları doğurmuştur.

2.5. Çokkültürlülük ve Göç

Çokkültürlülük teriminin, temel yapısında kültür kavramı yatmaktadır. Bu sebepten dolayı kavramı anlayabilmek için kültürün önemine değinmemiz gerekir. Kültür nosyonu oldukça geniş bir yapıya sahip tarih ve toplulukları kapsayan bir olgudur. Nitekim İnaç (2011: 25) kültürü, sosyal bilimler alanında oldukça kapsayıcı bir etmen şeklinde ele alarak, Tylor'ın: '*toplumun bir üyesi olan bireylerin sosyalleşme süreci içinde kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, adet, gelenek, huy, alışkanlıklar ve diğer yetkinliklerin karmaşık bir bütünü*' ile ifade edildiği tanımlamasından yararlanmıştır. Buna göre kültür; farklı öğrenim süreçleriyle nesilden nesile aktarılan ve hem maneviyat bağlamında hem de maddi özelliklerin bir bütününü teşkil eden yapıdır. Dünya içerisinde tüm grup, toplum, birey ve kültüre sahip olabilecek yapılar kültürlüdür. Kültürsüz insan veya topluluk olamaz.(İnaç, 2011: 25) Her insan yaşadığı toplumun değer birikintilerini içerisinde ve hafızasında ömür boyu saklar. Bana göre değer kümelenmeleri; insanın davranışlarını, aidiyet duygularını, kimliksel örüntülerini belirleyen hem maddi hem de manevi bütünlüğün toplanması, yani birikmesi (cumulative) durumudur. Bu birikintiler içinde ki kolektif temsil ve semboller, kültür mekanizmasını aktarmada yardımcı kaynaklardır. Yukarıda da değindiğimiz gibi kültürsüz ne bir grup ne de bir birey yoktur. Buna dayanarak, kültürle şekillenen insanların temel maddeleri geleneksel fikirlerdir diyebiliriz. Gelenek ise kültürün bizzat kendisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Kültürel özellikler bağlamında çokkültürlülük silsilesi, insanları ve toplumları kendi arasında ki ilişkilere göre bir sınıflandırmaya itmiştir. Bu sınıflandırmayı Balı, *Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet* adlı

kitabında Wallerstein'nin üç farklı şekillendirmesinden yararlanarak ele almıştır. Buna göre "*İlkinde herkes herkesle aynı insani karakter özelliklerini (insanın evrensel özellikleri) paylaşmaktadır. İkincisinde herkes sadece bir grup insanla aynı özellikleri (insanı belli bir grup üyesi olarak tanımlayan özellikler) paylaşmaktadır. Üçüncüsünde ise herkesin başka hiç kimse ile paylaşmadığı bazı özellikleri (mizaç) vardır*" (Balı, 2001:187). Bu gruplanmalar kendi içerisinde ayrılsa dahi hepsi din, dil, ırk, cinsiyet, sınıf gibi özelliklere sahip olup, kültür harmonisi içerisinde yaşamaktadırlar. Sonuç olarak kültürün doğurduğu gruplandırmalar, çokkültürlülük halkasını oluşturmuştur. Çokkültürlülüğün ve kimliklerimizin anası olan kültürün temelinde, kendimizi bildiğimizden beri maddi ve manevi değerler bütünü yatmaktadır. Peki, bu maddi ve manevi değerler nedir? Örf ve adetlerimiz mi? , Kurumsal yapılar mı? , İnanç ve değerlerimizin ayrılmaz parçasını oluşturan bir lego mu? , Bilgilerimizi ve düşüncelerimizi şekillendiren bir temel mi? , Kendimizi ait hissettiğimiz yerde kimliksel özelliklerimizin tamamlayıcıları mı? Kültür olgusu, bunların hepsini aynı anda yapmayı başaran bir toptancı görevini görmektedir. Kavram olarak kültürel yapının bu şekilde izah edilmesi doğaldır. Çünkü tarihsel olarak ilk dönemlerde, yeryüzünün çeşitli bölgelerinde birbirlerinden bağımsız olarak kültür ve medeniyetler doğmuştur. Bu medeniyetler zamanla etkileşime geçerek; farklı değerleri, gelenek ve görenekleri, ahlak ve davranış biçimlerini, inançları, hukuksal olarak normları kendilerine has bir yapıyla meydana getirmişlerdir.(Balı, 2001: 188) Sonuç olarak adalet, eşitlik, normlar ve hukuk gibi kavramlar, kendine has yapı içerisinde çeşitlilik kazanmışlardır. Ele aldığımız kültür tanımlamalarının sonucunda, çok kültürlülüğün çıkış ve oluşum noktalarını, tarihin ilk dönemlerinde ki farklı kültür algılarıyla bağdaştırarak çokkültürlülük kavramının derinlerine iniyoruz. Nitekim Bağlı ve Özensel (2013: 46), çokkültürlülük ve farklılıkların korunması adına çok kültürlülüğü, ayrı dinsel ve etnik grupların beraber yaşaması yani din, dil, gelenek, değerler gibi yargılarını beraber paylaşmaları durumu şeklinde açıklamışlardır. Bir başka bakış açısıyla Balı (2001:205) çok kültürlülüğü, çeşitli değerlerle bütünleşmiş bir toplumun, o topluluğun bireylerini kapsayan adetler, normlar, örfler gibi farklı bir yapının olması durumu ile oluşturup buna ek olarak, uyulması gereken etik değerleri ile arzuladıkları adalet isteklerinin arasında ki farklılıklardan da doğabildiğini belirtir. Bu farklılıklar sonucu çatışan adaletlerden sadece biri hâkim olamaz. Herkes eşit şartlardadır. Eğer tek bir adalet değeri hâkim olursa o zaman çokkültürlülük felsefesinin yapısına ilkesel olarak ters düşen bir tanımlama gerçekleşmiş olur.(Bağlı, Özensel, 2013:47) Çok kültürlü toplumların ayakta durabilmeleri ve barışçıl şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri adına, birbirlerinin kültürlerine, kimliklerine ve değerlerine hem uyumlu olmalı hem de saygı göstermelidirler. Bu da bir çeşit çokkültürlülük ilkesi bağlarına giren uyum felsefesidir. Çok kültürlü toplumlarda bu istikrar dengesinin sağlanabilmesi için yurttaşlık, dil, kültür, kimlik, siyaset gibi temellere uyum çerçevesinde saygı gösterilmesi gerekir. Buna en iyi örnek Kanada Yurttaşlık Formu 'dur (Bağlı, Özensel, 2013: 55).

Görüldüğü üzere çok kültürlülüğün oluşturduğu çok uluslu devletlerde temel felsefe; barış içerisinde bir arada yaşamaya bağlı uyum ve hoşgörü siyasetini gerçekleştirmek şeklinde tezahür etmiştir. Tarih çizgisinde ki mübadele ve göçmen olayları ile oluşan çok kültürlü yapıda her zaman barışçıl bir ortam olmamış, hatta gruplar bazen öfke ve düşmanlık çerçevesinde yaşamışlardır. Bu durum insan gruplarının çok kültürlü yapıyla iç içe yaşamasına engel olamamıştır. Yani çokkültürlülük insanlarda ve gruplarda varoluş felsefesi şeklinde kaçınılmaz bir olgu olarak doğmuştur (Çelik, 2008: 321).

3. Sonuç: Diaspora, göç, çokkültürlülük

Tarihsel perspektif açısından çokkültürlülük kavramı, çeşitli kültürel özelliklerin aynı zamanda yan yana bulunabilmeleri durumunu yansıtmaktadır. Nitekim tarihin her döneminde farklı kültürler birbirleriyle tamamen alakasız olmamışlardır. Bireylerin geçmişleri onların tarihini yansıtır (Çelik, 2008: s.321). Bu geçmiş içerisinde çok kültürlü toplumlar göç, mübadele, modernleşme faaliyetleri, sömürgecilik hareketleri, Dünya savaşları gibi olgulardan etkilenmiştir. Buna bağlı olarak Balı (2001: 188-189), çeşitli kültür ve medeniyetler arasında ki etkileşim bağlarının sömürge zamanına dayandığını söyler. Sömürgeciliğin yaşandığı bu dönemlerde, medeniyetlerin ve kültürlerin ayrım çizgileri kalkmış, bunun yanında Batı toplumunun sömürgeleri, sömürülen toplumlar üzerinde baskı ve asimilasyon politikaları kurarak, kültür değişimi için çabalamıştır. Sömürge yoluyla oluşan karşılıklı kültür ilişkileri, sadece sömürge devlet ile

sömürülenler arasında olmaktan çıkarak farklı ekonomik, sosyal ve siyasal etkileşimlerle dünya çapında bir kültürel ilişkiyi doğurmuştur. Örneğin, 2. Dünya Savaşı zamanında sömürge hareketleri ile beraber kabileler homojenleşmiş ve kültürler çeşitlenerek çok boyutlu mekanizmaları oluşturmuştur. Dolayısıyla tek bir kültürel olgudan bahsetmek doğru olmaz. Çokkültürlülük olgusu, tarihsel süre zarfında pek çok kültürden beslenerek gelişmiş bir yapıdır. Bu noktada kültürlerin bütünleşebilmesi önem teşkil etmektedir. Kültürel değerlerin bütünleşmesi adına bazı modeller geliştirilmiştir. Bütünleşme açısından Vatandaşlık haklarını baz alan Habermas, bireylerin yaşam biçimlerini ve değerlerini meydana getiren kimliklerin koruma altına alınmasının, zaten onları bütünleştiren grup üyelerinin tanınması anlamına geldiğini ifade eder. Amaç idari olarak bazı güçlerin ortaya çıkıp soyları korumaya çalışması değildir (Habermas, 2002: 130). Habermas'ın çokkültürlülük parametresine dayalı vatandaşlık haklarını ele alarak üzerinde durduğu temel nokta şudur: Her bireyin siyasi katılım hakları vardır. Buna bağlı olarak farklı kültür toplumlarının, ortak şekilde kültürel politikleri paylaşması sonucu bütünleşme olgusu gerçekleşir.

Bir başka bakış açısı ise çokkültürlülük olgusuna tanınma politikaları ile yaklaşan, Taylor olmuştur. Taylor için en önemli nokta, kültürlerin bütünleşmesi adına tanınmalarıdır. Yazar'a göre, tarihimizi şekillendiren tüm kültürel değerlerin hepsinde, önem teşkil eden ayrıntılar mevcuttur (Taylor, 1996: 72). Kültürlerin eşit perspektifte ele alınması durumu, sağlıklı ve yerinde bir tanınmayı oluşturur. Tanınmanın olmadığı yerlerde kültürler zarar görmeye başlar. Taylor'a göre çok kültürlülüğün temel nitelikleri eşitlik ve adalet perdelerine dayanır. Tanınma politikası çerçevesinde kimlikler, eşitlik ve adalet unsurları üzerine vurgu yaparak çokkültürlülük felsefesinin zeminini oluşturmuşlardır.

Çokkültürlülük algısını göç ve göçmenlik ile açıklayan İnaç' a göre ise, Avrupa Birliği yapısının ortaya çıkmasıyla beraber ulus devlet geri plana itilmiştir. Böylece farklı kültürel tarzların tanınması olasılığı gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. İnaç, bu oluşan kültürel tarzları, sürekli çoğalan göç ve göçmen faaliyetleri şeklinde açıklamıştır. Göç alan toplumlar, göçmen kitlelerine genellikle kendi kültürlerini, değerlerini, dillerini ve dinlerini aşılamaya çalışmışlardır. Bu noktada göçmen kitlelerinin, kolektif kimliklerine saygısızlık söz konusu olmuştur. Oluşan bu olumsuz yapıya yeni ve farklı modeller önerilmiş, bunun sonucunda ise *çokkültürlü* veya *çok etnikli* bir yapının doğması gerçekleşmiştir.(İnaç, 2012:159)

Sonuç olarak çokkültürlülüğü farklı kültürler, değerler, örf ve adetler, dini inanışlar ve kullanılan dillere kadar çeşitlilik kazanıp ortak bir künyede buluşan insan gruplarının, dünya tarihine kattığı temel olgunun adıdır. Kimi zaman zorunlu göçler, kimi zaman ise küresel dünya algısının cazip noktalarından yararlanmak adına yapılan göçler meydana gelmiştir. Bunlarla beraber göçmen unvanını alan bireyler, çokkültürlülük kavramının gündeme oturmasına yol açmış ve bir arada yaşayabileceğimiz ortak bir zemin arayışını tetiklemişlerdir.

KAYNAKÇA

1. AKGÜR, Zeynep G,(1997), **Türkiye'de kırsal kesimden kente göç ve bölgeler arası dengesizlik (1970-1993)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
2. AKKAYAN, Taylan (1979), **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniv. Ed. Fak., İstanbul.
3. ARMAOĞLU, Fahir (1994), **Filistin meselesi ve Arap İsrail savaşları (1948-1988)**, İşbankası yayınları, Ankara.
4. BALI, A. Şafak , (2001), **Çokkültürlülük ve sosyal adalet**, Çizgi kitapevi, Konya.
5. BAĞLI, Mazhar, ÖZENSEL, Ertan (2013), **Çokkültürlü vatandaşlık**, Çizgi kitabevi, Konya.
6. BERTING, Jan (2011), **Avrupa, Miras, Meydan okuma, Vaat**,(Çev.H. İnaç), MKM
7. ÇELİK, H. (2008), **Çokkültürlülük ve Türkiye'deki görünümü**, U.Ü Fen Edebiyat Fak., Sosyal Bilimler dergisi, sayı:15
8. HABERMAS, Jürgen, (2002), **Öteki olmak, ötekiyle yaşamak**, YKY, İstanbul.
9. İNAÇ, Hüsamettin, (2012), **AB Entegrasyon sürecinde Türkiye'nin kimlik problemleri**, MKM yayınları, Bursa.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

10. KARPAT, Kemal H. (2003), **Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve sosyal özellikleri**, (Çev. B. Tırnakçı) Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
11. KARPAT, Kemal, H. (2010), **Osmanlıdan günümüze etnik yapılanma ve göçler**, Timaş Yayınları, İstanbul.
12. LAROUSSE, Meydan , (1992), cilt 9, cilt 17, Meydan yayınevi, İstanbul.
13. McCHARTY, Justin, (1995), **Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus**, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara
14. MUTLUER, Mustafa,(2003), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
15. ÖKE, M. Kemal, (2002), **Siyonizm'den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu**, Ufuk kitapları, İstanbul.
16. ÖZOCAK, Özer, (2014), Diaspora Kavramı ve Ermeni Diasporası, Yeni Türkiye, 60/2014.
17. ŞİMŞİR, B. Niyazi, (2003), **Türkiye ve Balkanlar, Balkan Türkleri, Balkanlarda Türk Varlığı**, Der. E. Türbedar, Balkan Araştırmaları Dizisi 9, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
18. TAYLOR, Charles, (1996), **Çokkültürlülük/Tanınma Politikası**, YKY, İstanbul

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(38)

Dr. Öğr. Üyesi Afina BARMANBAY**

KARABAĞLI SARI ÂŞIK ASLEN NERELİDİR?*

WHERE IS KARABAGHLI SARI ASHIK ORIGINALLY FROM?

ÖZ

Efsanevi kimliğe bürünmüş Sarı Âşık, hayatıyla ilgili çelişkili efsaneleri konu eden, bayatıları anonim gibi halk yaratıcılığına karışmış olan ve mezarı üzerinde kümbet dikilen, hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz sanatkârlardandır. Daha çok bayatı üstadı olarak tanınan Sarı Âşık hakkında Azerbaycan edebiyat tarihi ve folklor dersliklerinde söylenen genel fikir, âşığın Güney Azerbaycan'ın Karadağ mahallinden Kuzey Azerbaycan'ın Karabağ mahalline yerleşmiş XVII. yüzyıl âşığı olması yönündedir. Fakat XX. yüzyıl başlarındaki ve son dönem araştırmalarında, âşığın gerçek adı, gerçek kimliği, mekânı, yaşadığı dönem, aslen nereli olduğu, hatta bayatıları hakkında bir birine zıt farklı fikirler de seslenmektedir. Çoğu araştırmacılar Karabağ'da yaşayıp burada da vefat eden Sarı Âşık'ın aslen İran sınırları içinde olan Karadağ'dan olduğunu, bazı araştırmacılar âşığın Türkiye'deki Karaman'dan, birkaç araştırmacı ise âşığın aslen de yaşamını sürdürdüğü Karabağ'dan olduğunu söylemektedir. Çalışmamızın amacı, Sarı Âşıkla alakalı şimdiye kadar yazılmış olan ve özelikle atlanmış veya fark edilmemiş bazı ayrıntılı bilgileri bir araya toplayıp kesin kanaatleri özgün biçimde sorgulayarak yeni araştırmalara yol açmaktır. Makalemizde, konuyla ilgili bilimsel araştırmaların yanı sıra âşık hakkındaki destan, rivayet ve efsaneler, âşıkla aynı dönemde yaşadığı iddia edilen kişiler hakkındaki bilgiler, aşığın kendi şiir ve bayatıları da incelenmiştir. Çalışmamızda, esasen bu konular üzerinde durularak Sarı Âşık ile alakalı seslenen "Karadağ" ve "Karaman" mefhumları incelenmiştir. Efsanelere gömülü Sarı Âşık hakkındaki bazı kalıplaşmış deyimleri sorgulayan çalışmamızın yeni bilimsel tartışmalara yol açacağını umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Sarı Âşık, Karabağ, Karadağ, Karaman.

ABSTRACT

Cladded in legendary identity Sari Ashik is our enigmatic minstrel who are said to have contradictory ideas. He has dealt with the most contradictory myths, his works are involved in folk creativity and a tomb planted on his grave. He is more commonly known as a master of bayati, a general idea in the history of Azerbaijani literature and folklore classrooms about him is that he was 17 th century minstrel moved from South Azerbaijan's Karadagh to North Azerbaijan Karabagh region. In the early period of 20th century and in recent research contradictory ideas were talked about real name of minstrel, true identity, space, period of living, where he originally came from. The aim of the report is to bring together some detailed information that has been written up to now related to the Sari Ashik, and which is particularly skipped or unrecognized, and leads to new investigations by originally questioning certain opinions. In our study, besides the scientific researches related to the subject, the epics, narrations and legends about Ashik, the information about the people alleged to have lived in the same period, and Ashik's own poetry and fancies were examined. The stereotyped general idea about Sari Ashik who lived and died here in Karabagh was originally from Karadagh in South Azerbaijan. Apart from this, some researchers say he was from Karaman in Turkey, and a few researchers say he was from Karabagh where he lived his life. In the declaration, the concepts of "Karadagh" and "Karaman", which are related to Sari Ashik, have been examined, focusing on this issue. We hope that our work of questioning some stereotypical phrases about the affairs of the Sari Ashik embedded in legends will lead to new scientific debates.

Keywords: *Sari Ashik, Karabagh, Karadagh, Karaman.*

** **Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kars/TÜRKİYE; E-posta: afina.barmanbay@gmail.com**

* **Bu çalışma 9-11 Ekim 2017 tarihinde "I.Uluslararası Kafkasya Halk Kültürü Kongresi"nde sözlü olarak sunulan bildirinin yeniden işlenmiş halidir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

XVII. yüzyıldan evvelki dönem Âşık yaratıcılığı hakkında, özellikle de âşıkların kimliği ile ilgili ilk dönem araştırmalarından günümüze dek pek fazla mesafe kat edilmediği görülmektedir. Mehmet Fuat Köprülüzade'nin de yazdığı gibi, *"14.-16. yüzyıllar arası yaşayan ozan-baksılara ait metinlerin olmaması bizim bu konuda sağlıklı değerlendirme yapmamızı engellemektedir"* (Köprülü, 1962: 29). Âşık sanatının eski örnekleri ağızdan ağza geçerek zaman zaman bazı değişikliklere uğramıştır. Günümüze ulaşan öyle âşık şiirleri de var ki, ya yazarları karışmış ya da eserler anonimleşmiştir. Bir de sanatının yanında gerçek hayatı da bayatılara[108], destanlara, rivayetlere konu olan Sarı Âşık vardır ki, hem efsanevi hem de tarihi kimliği ile Azerbaycan âşıklık geleneğinde kendine özgü yer edinmiştir. *"Onun manileri sadece âşıklar tarafından değil halk, hatta seçkinler tarafından da ezberlenmiştir. Türk dünyasının en ünlü mani üstadı olma ününe kavuşan Sarı Âşık, Türkçenin anlam ve anlatım gücünü dünyaya göstermiştir*" (Kafkasyalı, 2007: 60). E. Abid'in 1930'da yayınlanan *"Türk Halk Edebiyatında mani nevi ve Azerbaycan bayatılarının hususiyeti"* makalesinde yazdığı gibi, "*Bu nazım şekline çok kadim zamanlardan ta şimdiye gibi hemen hemen bütün Türk lehçelerinde tesadüf edilmektedir ve muhtelif lehçelerde muhtelif adlarla tanınmaktadır"* (Abid, 2016, s.196). Şeyh Süleyman Buhari (1821/22–1890), Radloff (1837–1918), *İgnace Kunoş* (1860–1945), Aleksandr Nikolayeviç *Samoyloviç* (1880–1938), Haşım Nahit (1880–1962), Mehmet Fuat Köprülü (1890–1966) gibi önemli isimlere istinaden Emin Abid, bayatıya; *"Garb (Osmanlı) lehçesinde mani, çöl Kırım Türkçesinde cıng, Kazan ile cenup Kırımcada cır, Özbekçede eşule, yahut aşule, Irak Türklerinde türkü, Kırgız ve kazaklarda kayım öleng, yahut aytıspa"* denildiğini yazmaktadır. Buna rağmen, çoğunluk "mani" sözünü kullanmaktadır. *"Garp Türkleri gibi bu gün Şimali Romanya'da, Bessarabia'da[109] yaşayan Gagavuz Türkleri bile bu nevi mani adlandırmaktadır"* (Abid, 2016: 196-197).

Sarı Âşık'ın kimliği ile ilgili ilk malumat, Hasanali Han Garadaği'nin (1847-1929) tezkiresinde verilmiştir (Garadaği, arşiv). Bunun dışında "*Kadim tezkireciler, bu kudretli sanatkârın hayat ve yaratıcılığı hakkında bir kelime de olsun yazmamışlar"* (Araslı, 1956: 114). Fakat 1549'da yazılmış bir cönk'ten alınmış bayatılar içerisinde Sarı Âşık'ın eserleri de yer almaktadır (Bayatılar, 1977: 13). Sarı Âşık hakkındaki ilk kayda değer araştırma, aşığın yüzlerce bayatısını toplayıp 1927'de yayınlatan Salman Mümtaz'a (2006), en özgün yazılardan biri ise 1936'da yayınlanmış Behlül Behçet'e (2006) aittir. Türkiye'de ise Sarı Âşık hakkında ilk ve neredeyse tek araştırmayı yapan Mir Seyyid Hamza Nigâri'nin soyundan gelen Mirzade Mustafa Fahreddin olmuştur (1934). Uzun müddet hakkında yeni yazıya rastlayamadığımız Sarı Âşık, daha çok 1980'li yıllardan başlayarak yeniden araştırmacıların dikkatini çekmektedir.

Sarı Âşık, Azerbaycan'ın Karabağ mahallinde Hekeri[110] nehri kıyısındaki Gülebürd köyünde yaşamış, burada da vefat etmiş ve üzerinde kümbet yapılmış mezarı ziyaretgâha çevrilmiştir. Bu konuda bütün araştırmacılar hemfikirdir. Âşığın asıl adı, gerçek kimliği, aslen nereli olduğu, hangi dönemde yaşadığı, hatta bayatıları hakkında bir birine zıt fikirler seslenmektedir. Âşık hakkındaki rivayet ve efsaneler bile bazen birbiriyle örtüşmüyor.*"Sarı Âşık'ın hayatı ve yaratıcılığı hakkındaki malumatın kusurluluğu, Âşık şiir sanatımızın birçok meselelerinin açıklığa kavuşmamış olduğunu gösteriyor"* (İbrahimov, 1966: 37). Âşık hakkında en fazla tartışmalı konulardan biri de onun aslen nereli olduğuna dairdir. Büyük çoğunluk aşığın aslen Güney Azerbaycan'daki Karadağ'dan, bazıları Türkiye'deki Karaman'dan, çok az araştırmacı ise âşığın aslen de yaşamını sürdürdüğü Karabağ'daki Karadağlı köyünden olduğunu söylemektedir. Genel kalıplaşmış fikir, âşığın aslen Güney Azerbaycan'daki Karadağ'dan olması yönündedir.

Karadağ

Âşık sanatıyla ilgili çalışmaların genelinde Sarı Âşık, Karadağ-Tebriz âşık mektebine dâhil edilmektedir. M. Gasımlı'ya göre, *"Sarı Âşık, Karabağ ve Karadağ âşık muhitleri çevresine dâhildir"* (2011:

---

[108] Bayatı - mani
[109] Besarabya (Günümüz Moldova)
[110] Hekeri –Laçın, Kubatlı ve Zengilan bölgelerinden geçen nehirdir, Araz nehrinin sol koludur, Bergüşad nehri ile birleşerek Araz nehrine dökülür.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

209). İran terkibindeki Karadağ mahalli Karabağ'la sınır komşusudur. XVIII. yüzyılda Tebriz, Erdebil, Karadağ, Nahçıvan ve Gence hanlıkları uzun süre Karabağ hanlığına bağlı kalmıştır (Mustafazade, 2009: 26).

Hasan Ali Garadaği'nin tezkiresi, Sarı Âşık'ın şahsıyla ilgili şimdilik ilk malumat olarak kabul edilmektedir. Tezkirede, âşığın aslen Karadağ mahallinden olup, çok kadim vakitlerden Karabağ'a yerleştiği hakkında bilgi verilmektedir (Garadaği, arşiv: 7). Hem bu ilk bilgi hem de âşığın aşağıdaki ünlü manisi, Sarı Âşık'ın aslen Güney Azerbaycan'ın Karadağ mahallinden olduğu yönündeki fikirlerin istinat kaynakları olmuştur:

Men Aşig, ağzındayam,
Âlemin ağzındayam.
Yurdum Garadağlıdır,
Mezmezek[111] *ağzındayam*. (Sarı Âşık, 2011: 116)

Burada âşığın "*Yurdum Karadağlı'dır, Mezmezek ağzındayım"* sözleriyle yurdunu tarif etmiş olduğunu görüyoruz. Fakat bayatıda, "yurdum Karadağ'dır" değil, "Karadağlı'dır" denildiğine dikkat etmek gerekir. Karabağ'ın âşık yaşadığı bölgesinde Karadağlı köyü vardır. Bu köy, *"Garadağlı tayfasının meskûnlaşması neticesinde yaranmıştır. Garadağlılar Kızılbaş tayfalarından idiler. Tayfa kendi adını Cenubi Azerbaycan'ın Garadağ mahallinden almıştır. Sefeviler hâkimiyete geldikten sonra Garadağlılar muhtelif erazilere yayılmışlar"* (Aliyev, Halilov, 2001: 47). Buradan da yola çıkarak, Sarı Âşık'ın yurdunun Güney Azerbaycan'daki Karadağ değil, Mezmezek köyünün girişindeki eski bir Karadağlı köyü olma ihtimali üzerinde duranlar var. Şunu da belirtelim, bu bayatının 3. mısrasının "Aslım Kara**d**ağlıdır" değil "Aslım Kara**b**ağlıdır" sürümü de vardır (Üstat Âşıklar, 1983: 18). Sarı Âşık hakkındaki "Yahşı ve Âşık" destanında, Sarı Âşık'ın dedesinin ve babasının Kara**d**ağlı köyünden ayrılıp Hekeri nehrinin doğusuna yerleştikleri, âşığın da burada doğduğu anlatılmaktadır (Azerbaycan Halk Destanları, 1983: 136). Gördüğümüz gibi burada da Kara**d**ağlı köyünden bahsedilmektedir. Bu sebeplerden dolayı *"Son yıllarda âşık hakkında yazan araştırmacılar tezkirecinin "Karadağ mahallinden" mülahazasını dakikleştirmiş ve adı geçen Karadağ'ın Cenubi Azerbaycan'daki mahal değil de, şimdiki Laçın ili arazisinde olduğuna dair seslenen genel fikre dikkat çekmektedir"* (Üstat Âşıklar, 1983: 5; Efendiyev, 1992: 262). A.Nebiyev ise aşığın Güney Azerbaycan'daki Kara**d**ağ mahallinde doğup büyüdüğünü, XVII. yüzyılda Kara**b**ağ'ın Gülebürd köyüne velileriyle birlikte 15-16 yaşlarındayken geldiğini yazar (Nebiyev, 2006: 162). Bu fikri A.Kafkasyalı da onaylayarak Sarı Âşık'tan *"XVII. yüzyılda Güney Azerbaycan'ın Karadağ bölgesinde doğup büyüyen ve Türk âşıklık geleneğine bu bölgeden katılan*" âşık olarak bahsetmektedir (Kafkasyalı, 2007: 60). G.Namazov ise açıklamadığı kaynaklardaki bazı işaretlere istinaden, Sarı Âşık'ın XV. yüzyılda Karadağ'dan Karabağ'a ailesi ile birlikte geldiğini ve o zaman âşığın 25-30 yaşlarında olduğunu yazar (Namazov, 2013: 118). Sarı Âşık'ın yaşadığı dönem genel olarak XVII. yüzyıl olarak kabul edilse de bu konu XX. yüzyılın başlarından beri tartışmalı konu olarak kalmaktadır[112].

A.Caferoğlu, İran Türklerinden bahsederken, Kara**d**ağlıların *"kendi adını taşıyan bölgede"*- Kara**d**ağ'da yaşadıklarını, "Azeri şivesinde" konuştuklarını, yaz aylarını Kafkasya Azerbaycanı'na kaydıklarını yazar (Caferoğlu, 1988: 69). Eskiden Kara**b**ağ bölgesinde birkaç Kara**d**ağlı köyü vardı. Mesela Dağlık Karabağ'ın Hocavend ilindeki Kara**d**ağlı köyünde "Pir" ziyaretgâh yeri de vardı (Memmedov, 2015: 88), 1990'lı yılarda bu köyde de Hocalı faciasına benzer olaylar yaşanmıştır. S.Mümtaz (1884–1941), Sarı Âşık'ın Kara**d**ağ mahallinden göç edip ilk olarak Kara**b**ağ'daki Kara**d**ağlı köyünü yurt edindiğini, büyük ihtimalle o köy ehlinin hepsinin Kara**d**ağ'dan geldiklerini yazar (Mümtaz, 2006: 173). Laçın ili kuzeyden Kelbecer, doğudan Hocalı, Şuşa ve Hocavend, güneyden Gubadlı illeri, batıdan Ermenistan ile sınırda yer almaktadır. Laçın ilinde *"aynı adda 3 köy varmış. Bu köylerden biri özellikle Hekeri nehri sahillerinde Mezmezek deresinin ağzındaymış. Harabeleri hala kalmaktadır. Sarı Âşık'ın mezarı da Hekeri çayı sahillerinde, Gara**d**ağlı köyü yakınlarındadır"* (Üstat Âşıklar, 1983: 5; Efendiyev, 1992: 262). A.Nebiyev ise

[111] Mezmezek - Sarı Âşık'ın yaşadığı Laçın ilinin Gülebürd köyünün eski adı, aynı zamanda derenin adıdır.
[112] Bu konuda bkz: Afina Barmanbay, "Sarı Âşık ve Mîr Seyyid Akabâlî Nesli", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, c.27/1, 2017, s.33-45.

"Bazı tetkikatçıların yanlış olarak E.Garadaği'nin[113] *gösterdiği Garadağ mahallini Hekeri nehri sahilinde harabelikleri kalmış"* Karadağ köyü olarak belirtmelerinin yanlış olduğunu dile getiriyor. A.Nebiyev'e göre, Kara**d**ağ mahallinden gelenler yurt edindikleri yerlere Kara**d**ağ adını verebilirdi ama tezkireci Garadaği, memleketi, Güney Azerbaycan'daki koskoca Kara**d**ağ mahallini Kara**b**ağ'daki köyle karıştıramazdı (2006: 162). Nebiyev, kaynağını "şahsi arşiv" olarak belirttiği bir Derbent elyazmasına istinaden Sarı Âşık'ın Kara**d**ağ'dan Kara**b**ağ'a butalandıktan[114] sonra Yahşı'nın peşinden geldiğini yazar (2006: 163). Azerbaycan Halk Destanları'nda ise Âşık'ın babasıyla dedesinin Karadağlı köyünden Hekeri'nin doğusuna taşındıkları, Âşık'ın yeni yurtta doğduğu anlatılıyor (Azerbaycan Halk Destanları, 1983: 136). Başka bir rivayete göre, Karabağ'da çocuğu olmayan kadın, baskılara dayanamayıp bir taş parçasını beleğe sarıp çocuk niyetine beşiğe koyar ve taş, bebeğe dönüşür, Sarı Âşık böyle doğar (Garabağ: Folklor da bir tarihtir, 2012: 113-114; Sarı Âşık, 2011: 213-214). Sarı Âşık'ın aşağıdaki bayatısındaki "yaranmışım ak taştan" sözleri de bahsettiğimiz rivayeti anımsatıyor:

Aşigem aşdan aşdan,
Sen kirpikden, men gaşdan.
Ne atam yok, ne anam,
Yaranmışam ak daşdan. ("Üstat Âşıklar", 1983: 40).

Sarı Âşık'ın dünyaya gelişiyle ilgili rivayet, Lala ile ilgili efsanelerde de anlatılmaktadır. Esasen Lala'ya mahsus olduğu söylenilen "Yahşı ve Yaman" destanı Sarı Âşık'ın "Yahşı ve Âşık" destanına benzer. Bu konuda üç efsaneye rastlıyoruz. Bunlardan birinde Karadağ mahallinin de adı geçer. Efsaneye göre *"Araz'ın o tayına, Karadağ mahalline sefere"* çıkan âşığın babası seferden döndüğünde âşık dünyaya gelmişti (Azerbaycan Halk Efsaneleri, 1985: 257). Dolayısıyla buradan âşığın Araz nehrinin diğer kıyısındaki Kara**d**ağ'da değil Kara**b**ağ'da doğduğu sonucu da çıkarılabilir. Pirsultanlı'nın da yazdığı gibi, Lala'ya mahsus "Yahşı-Yaman" destanı ve Sarı Âşık'a mahsus "Âşık ve Yahşı" destanında birbirinin aynısı olan bayatılar vardır (Pirsultanlı, 2011: 7). Aslında Pirsultanlı'nın Lala ve Sarı Âşık konusu üzerindeki çalışmasına rağmen, bu konunun hala tartışmalara açık kaldığını düşünüyoruz. *"Zaman geçtikçe belli derecede varyantlaşma sürecinden geçen bu rivayetler Sarı Âşık'ın kendisi tarafından yapılmış bir destanın hafızalarda kalmış kalıkları"* (Tehmasib, 1972: 231) olabilir.

1934 yılında Azerbaycan Yurt Bilgisi dergisinde âşık hakkındaki makalede, daha önceden bilinen fakat araştırmalarımıza göre ilk ve son defa yalnızca bu kaynakçada müellifinin Sarı Âşık olarak belirtildiği şöyle bir bayatı verilmiştir:

Garşımızda gara dağ
Gara salgım gara bağ
Tahran cennete dönse
Yaddan çıkmaz Garabağ. (Mirzade, 1934: 178)

Bu bayatının el arasında oldukça yaygın olan bir sürümünde ilk iki satır *"Men aşigem Garabağ, Şeki, Şirvan, Garabağ"* şeklinde kullanılmaktadır. Mirzade'nin Sarı Âşık'a ait hesap ettiği bu bayatının sadece ilk mısrası farklı olan aşağıdaki sürümü de vardır ki, Karabağ hanı İbrahimhalil hanın kızı **Ağabeyim Ağabacı'ya (1780-1832) ait olduğu söylenmektedir**:

Men aşigem Garabağ,
Gara salkım, gara bağ.
Tahran cennete dönse
Yaddan çıkmaz Garabağ.
(Ceferzade, 2006: 11-12; Yaddan Çıkmaz Garabağ, 2007: 15).

İran şahı Feteli şahla evlendirilmiş Ağabeyim Ağabacı'nın bu bayatıyı Tahran'dayken gurbet acısıyla söylediğine dair rivayetler de vardır (Köçerli, 1998: 24-25; Garabaği, 2006: 46; Mustafazade, 2009: 92).

[113] Bazı araştırmalarda olduğu gibi burada da Endelib Garacadaği (XVIII. yy sonları - XIX. yy başları) ile Hasanali Han Garadaği (1848- 1929) birbiriyle karıştırılmıştır. "Tezkire-i Garadaği" Hasanali Han Garadaği'ye aittir.
[114] Buta- Allah vergisi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

S.Mümtaz da benzer bayatıyı Ağabeyim hanımın Feteli şahın sarayından ve Tahrandan sıkıldığı için söylediğini yazar:

Çene gara [115]*, gara bak,*
Yağışa bak, gara bak
Tahran cennete dönse
Yaddan çıkmaz[116] *Garabağ.* (Mümtaz, 2006:172).

Fakat bununla ilgili hiçbir yerde geçerli bir kaynak gösterilmemiştir. Mustafa Fahreddin Mirzade (1889-1972), Akabâlî soyundan olup, Mir Seyyid Hamza Nigârî'nin amcasının oğlunun torunuydu. Mirzade, Nigârî hakkında materyal toplamak için 1918'de Dağlık Karabağ bölgesinde araştırma yapmış, 1920'li yıllarda "Mîr Hamza Nigârî'nin Menakıpnamesi"ni yazmıştır (Mirzade, 2015). Mirzade, kendi ecdatları ile yakın ilişkisi olan Sarı Âşık hakkındaki bilgi ve materyallere de o zaman rastlamış, aldığı notları 1934'de yayınlattığı sözü geçen makalede kaynak olarak kullanmıştır[117]. Mirzade'nin oldukça özgün biçimde kaleme aldığı bu makaleden sonra 1936'da Behlül Behçet'in Sarı Âşık hakkında yazdığı kıymetli eseri meydana gelmiştir. Sarı Âşık ile ilgili şimdiye kadarki çalışmalarda bu iki yazarın araştırmaları tarz ve yöntemleriyle çok farklı olup her iki çalışmada bir ortak gizemli hava sezilmektedir. Bu gizemin ve uhreviliğin ortak kökü tarikata, dolayısıyla Mîr Hamza Nigârî'ye dayanmaktadır. *Zengezur* kazasının kadısı olmuş Behlül Behçet (1885-1938) hem önemli ilahiyatçı hem de folklorcu idi. Özkök'e göre Behlül Behçet, *Mîr Hamza Nigârî'nin* oğlu *Şeyh Sirâceddin Efendi'nin* müridi olmuştur (Özkök, 2012: II). Fakat Nigârî'nin oğlu daha B.Behçet doğmadan önce, 19-20 yaşlarında hastalıktan vefat etmiştir. Ayrıca Sarı Âşık hakkındaki yazısında Behçet, Nigârî'ye istinat ettiği halde oğlundan söz etmemiştir (Behçet, 2006: 20). Mürit- mürşitlik meselesiyle ilgili kesin bir şey söyleyemesek de bir ilahiyatçı gibi Behçet'in Nigârî ve tarikatla bir gönül bağlarının olduğunu kabul etmeliyiz. Aynı bölgelerde çok kısıtlı bir sürede araştırma yürüten Mirzade, Nigârî'yi araştırırken Sarı Âşık hakkında önüne çıkanları toplamıştır. Behçet ise sırf Sarı Âşık ile ilgili araştırma yapmış, Âşığın bayatılarını toplayıp izahları ile birlikte yayınlatmıştır. B.Behçet'in kitabında sözü geçen tartışmalı bayatı yer almıyor. En son İ.Gahraman'ın derleyip topladığı yaklaşık 1000'e kadar Sarı Âşık bayatıları arasında da sözü geçen maniye rastlamadık. Buna rağmen kaydetmeliyiz ki, Sarı Âşık'ı sevgilisi Yahşı'dan ayırmak için İran'a sürgün etmişlerdi. Âşık bu bayatıyı Tahran'da söylemiş olabilir. Ayrıca Ağabeyim Ağa XVIII. asırda, Sarı Âşık ise çok daha önceleri yaşadığına göre sözü geçen bu bayatının müelliflik meselesi tartışmalı konulardan biri gibi görünmektedir.

Sarı Âşık'ın bayatılarında Karabağ bölgesinin her köşesinin yer adlarına rastlayabiliriz. Mesela şöyle bir bayatısı da var:

Aşığam, bele gandı,
Han arkı[118] *bele gandı,*
Arasbar[119] *terlanıyam,*
Ovlağım[120] *Beylegan'dı.*

Hemen arkasınca gelen bayatıda yukarıdaki parçanın "*Ovlağım Bilgan'dı*[121]" (Behçet, 2006: 42) sürümüyle de karşılaşıyoruz. Zengilan-Gubadlı-Cebrayıl-Füzuli-Beylegan, Araz nehri boyunca yerleşen Kara**b**ağ illeridir ve Beylegan'da da Kara**d**ağlı köyü vardır. Her yer adına takılmamak gerektiği fikrini savunan İ.Gehraman'a göre, bu mantıkla gidersek Sarı Âşık'ın:

Men Aşig, Tekle'denem,
Tek evi tekledenem.

---

[115] gara - "bak" demek (Mümtaz, 2006:172).
[116] Yaddan çıkmaz - hafızadan çıkmaz, unutulmaz.
[117] Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Afina Barmanbay, "Sarı Âşık ve Mîr Seyyid Akabâlî Nesli", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, c.27/1, 2017, s.33-45.
[118] Han arkı vaktiyle Emir Timur'un Araz nehrinden çektirdiği büyük arktı (Behçet, 2006, s.42).
[119] Arasbar - 1593'de Karabağ'daki Dizag sancağındaydı (Necefli, 2010, s.8). Behlül Behçet, bayatının altında *"Araz nehrinin iki sahili"* notunu yazmıştır (Behçet, 2006, s.42).
[120] Ovlag - av yeri.
[121] Bilgan - Beylegan'ın eski tarihi adlarındandır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Terlanın[122] *cüresiyem*[123],
Sunalar tekledenem.

"bayatısına göre Tekle tayfasından olduğunu diyebiliriz. Elbette, böyle yanaşma yanlıştır" (Gehraman, 2011: 5). Doğrudur, aslında âşık karşısındaki kişiye istinaden de bayatı söyleyebilir, manilerine gezdiği yerleri konu edebilir. Fakat Türklerin yaşamış olduğu geniş coğrafyada çok yaygın toponim olan Tekle adının Karabağ'da da bir oba olarak karşımıza çıkması bir tesadüf değildir. Tekle, büyük bir tayfayı temsil eder. "Tekle" sözünün farklı kaynaklarda önümüze "Teke", "Tekeli", "Tekelü", "Takla", "Tekla", "Teklo", "Tekli" gibi sürümleri çıkmaktadır. XI. yüzyıldan sonra Selçuklular döneminde Anadolu'da fethedilen topraklara akınlar sonucunda Antalya ve çevresi Teke-ili adını almıştır (Karaca, 1997: 15). Yani Âşık'ın Tekle'den olduğunu söylemesi onun Karabağ dışından olduğunu göstermez. Tekleler, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, İran, Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kaşgar gibi tarihi Türk bölgelerinde yaşamışlar.

"Halk Edebiyatı" kitabında, Sarı Âşık'ın bayatıları içerisinde şöyle bir maniye de rastladık:

Aşigem gara dağı,
Gence'nin Garadağ'ı,
Sinemin üste çektin
Elif tek gara dağı.(1982: 273)

Buradaki "Gara**d**ağ" sözünün Karabağ'ın ağızdan ağza geçerken tahrif edilmiş şekli olduğunu düşünüyoruz. Nitekim bu satırların *"Ezizim Gara**b**ağ'ı, Gence'nin Gara**b**ağ'ı"* sürümü de var (Bayatılar ve Maniler, 2005: 53).

Karaman

Sarı Âşık hakkındaki rivayet ve bayatılara istinaden, âşığın Karamanlı olduğu hakkındaki fikir de, âşığın hayatıyla ilgili diğer konular gibi tartışmalara müsait bir konudur. Öncelikle âşığın, içinde Karamanlı sözü geçen bayatılarına bakalım:

"Aşıg gara manlıdır,
Üzün gara manlıdır,
Yarın soyug üzünden,
Yene gar amanlıdır.

Bu bayatıda tekrar olunan "garamanlıdır" sözü birinci mısrada yer manasındadır. (Garaman) ikincide gara xal[124] *manasında, üçüncüde "gar amanlıdır" manasındadır"* (Araslı, 1956: 118). Bu bayatının birkaç değişik sürümleri vardır:

Aşıg Garaman çeker,
Xalı garaman çeker,
Yarın soyuk üzünden,
Dağda gar aman çeker.(Üstat Âşıklar, 1983: 37)

"Azerbaycan Âşık Şiirinden Seçmeler" kitabında ise bu bayatının şöyle bir sürümüne rastladık:

Aşıg Garamanlıdı,
Xalın gara mannıdı,
Yaxşı'nın tenesinden
Dağda gar amannıdı[125]. (2005: 136)

Aşağıdaki bayatıda ise âşığın yeri ve el-obası daha açık ve net ifade edilmiştir:

Dağlar Garamanlıdır,
Xalın Garamanlıdır,

---

[122] Terlan – Kızılkuş veya şahin.
[123] Cüre - küçük
[124] Amannıdı – yazılışı "amanlıdır" olmalı, amansız sözünün zıttıdır. "*Yahşı'nın tenesinden, Dağda gar amannıdı"* - Dağdaki kar, Yahşı'nın imasından daha bağışlayıcı ve hoşgörülüdür.
[125] Xal - ben

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Hekerili Aşigem
Elim Garamanlıdır. (Behçet, 2006: 49)

M.Hekimov'un da belirttiği gibi, "*Tecnis Azerbaycan âşık yaratıcılığında en çok müracaat edilen şiir formasıdır. Tecnislerde kafiyeler cinas sözlerden düzelir"* (2004: 439). Sarı Âşık hem de cinas üstadı gibi tanınmıştır. Ağızlardan toplanan bayatıların farklı yazılış şekillerini görebiliriz. S.Mümtaz'ın tabirince, bunların üstüne bir de cinas bayatılarını iyi eğitimi olmayan birilerinin keyfi istediği şekilde yazmasını ilave edersek, mesele tamamen açığa kavuşmuş olur (Mümtaz, 2006: 179). Yukarıdaki bayatılarda "kara" ve "man" kelimelerinden yapılan cinaslar "Karaman"ın etrafında dönüp dolaşır. Hatta bu bayatının bütün sürümlerinde ilk mısra "kar amanlı" şeklinde olmuş olsaydı bile son mısradaki *"Elim Garamanlıdır"* sözleriyle âşığın kendi kimliğini ortaya koymuş olduğu aşikârdır. Sarı Âşık hakkındaki rivayet ve efsanelerde de sık sık adı geçen "Karaman" kavramını şayet bir yere oturtamıyorsak yokmuş gibi de davranamayız. B. Behçet, aşağıdaki bayatıya *"Bu bayatı Aşig'in öz yurdu Karaman elinden geldiğine işarettir"* notu ile Karaman'dan ayrı düştüğüne işaret eder:

Sadağı[126] *gör sadağı,*
Sinemde gör sadağı,
Yurttan yad olmuş aşık
Tanımaz görse dağı. (Behçet, 2006: 69)

B. Behçet, Sarı Âşık'ın Mir Ağa Bâlim, Hacı Karaman ve Kara Pirim ile Karabağ'a Anadolu'dan gelip yerleştiğini yazmaktadır (Behçet, 2006: 13). M.Fahreddin Mirzade, Mir Ağa Bâlim'den Akabâlî olarak bahsederek gerçek adının Şeyh Muhammed Şemseddin olduğunu, kendisinin Peygamber soyundan olup Bağdat'tan Karabağ'a hicret edip Cicimli'ye yerleştiğini yazar (Mirzade, 1934: 176). Behçet, gruptaki Hacı Karaman'ın Karabağ'a Diyarbakır tarafından geldiğini 1918'de bu neslin 7. kuşak evladının dilinden anlatmaktadır (Behçet, 2006: 21-22). Beş gün bölgede tetkikat yürüten Mirzade (Mirzade, 2015: 428) ve kendisi Zengezur kadısı olan Behçet, bu bölgelerin her köşesini çok iyi bilen iki Karabağlı araştırmacılardı. Onların yazdıklarından şöyle bir sonuç çıkara biliriz: Sarı Âşık dâhil bu gruptaki insanların hepsi köken olarak aynı yerden değildiler. Belki de Âşık, İran'a sürüldüğü zaman sözü geçen grupla Horasan'da birleşip Karabağ'a öyle gelmiş veya dönüş sağlamış olabilir. Azerbaycan Halk Destanları'nda ise, Sarı Âşık'ın dedesi Kara İman ve babası Kara İbrahim'in *Karadağlı köyünden* Hekeri nehrinin doğusuna yerleşip mesken saldıkları, bu yere de dedesinin adıyla Karaimanlı denildiği, Sarı Âşık'ın da burada doğduğu yazılmaktadır (Azerbaycan Halk Destanları,1983: 136). Karamanoğulları döneminin 1250 - 1487 yıllarında var olduğunu belirten Gehraman, Sarı Âşık'ın tahminen bundan 100 yıl sonra, yani XVI. yüzyılda yaşadığını söylemekle Behçet'in yazdıklarına itirazını bildirmektedir (Gehraman, 2011: 4). Öncelikle, Sarı Âşık'ın XVI. yüzyıldan daha evvel yaşadığı fikrine daha sıcak baktığımızı belirtmemiz lazım. Ayrıca Karaman tayfasının tarihini ve yaşadıkları coğrafyayı direk Karamanoğulları Beyliğine bağlamak konuyu yanlış yöne taşır. Çünkü Karamanlıların tarihi ve coğrafi hudutları, Karamanoğulları devletinin tarih ve hudutlarına sığmamaktadır. Necefli'nin de yazdığı gibi, *"Garamanlu tayfası ile bağlı Azerbaycan Sovyet tarihinde böyle bir fikir mevcuttur ki, güya bu tayfa kendi adını küçük Garamanlu beyliğinin adından almış ve 1471. Yılda Osmanlı Türkiye'sinin bu beyliği işgal etmesinden sonra Garamanlular göçüp Azerbaycan'a gelmişler. Bu fikrin ilmi esası yoktur"* (Necefli, 2000: 14).

Kaynakların çoğuna göre, Karamanlılar XI-XII. yüzyıllarda *Horasan* ve *Mâverâünnehir*[127] bölgesinde yaşamışlar, bazı kaynaklarda ise Kilikya'da Amanos dağlarının arasında "Karadağ"da kurulan karargâhtan Anadolu'ya geniş bir akın harekâtına girişildiği yazılmaktadır (Turan, 1969: 117-118; Yınanç, 2013: 54). Moğol istilalarından sonra *"ilk önce Azerbaycan ve Şirvan yörelerine bir süre yerleşmişler ve daha sonra burada aşiretin bir kısmını bırakarak batıya doğru yollarına devam etmişlerdir. Karaman aşiretinin Anadolu'ya geçen büyük kısmı, I.Alâeddin Keykubad tarafından 1228'de Mut ve Ermenek civarına yerleştirilmiştir* (Başkan, 1996: 5). Necefliye göre de *"Garamanlu tayfasının bir hissesi Moğol seferleri*

[126] Sadak – okluk.
[127] Mâverâünnehir - kelime anlamı "iki nehir arası" olup Amu Derya (Ceyhun) ve Sır Derya (Seyhun) nehirleri arasındaki Türk topraklarıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

zamanı Azerbaycan'ın Aran ve Şirvan bölgesinden göçerek Küçük Asya'nın cenubunda, Kilikya'da[128] *meskûnlaştı*" (Necefli, 2000: 14). Karamanlıların Azerbaycan'daki soyunu Şikârî, şöyle açıklamıştır: *"... Şirvan vilayetine gelmişlerdi. Çok kalabalıktılar. On bin obaydılar. Kışın Acem bölgelerine giderlerdi. Bunlara Oğuz taifesi derlerdi. Çoğunlukla kâfir Ermenilerle savaşırlardı"* (Şikârî, 1946: 9). Sümer'e göre, *"Muhtemelen Azerbaycan ve Arran'da oturmakta olan Karamanlılar'ın ataları Moğol istilâsı üzerine Sivas yöresine gelmişler, Baba İshak'ın isyanına katıldıktan sonra Ermenek-Mut yöresine yerleşmişlerdir"* (Sümer**,** 2001: 455). Tekindağ da, *"Karaman aşiretinin de 1228 yılında I. Alâeddin Keykubad tarafından Ermenek (Germanicopolis) ve civarındaki Kamış adlı mevkiye yerleştirildiğini"* yazmaktadır (Tekindağ, 1947: 4). Karamanlardan Fatih Sultan Mehmet çağında Tebriz şehrine yerleşenler de olmuştur (Gülcan, 1995: 7). Savaş sonrası *Safevî* topraklarında nüfus sayımı yapan Osmanlı devleti, 1588-1593 yıllarında Azerbaycan'daki sancak listelerini hazırlatmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne göre,

Şemkir Aranı nahiyesinde ve Gence vilayetinin Ahıstabad sancağında "kadimden Karamanlı ve Kesemenli cemaati yaşıyordu". Ahıstabad Aranı nahiyesinin Yalnızağac köyünde Karamanlı cemaati, Hanlık köyünde ise Karamanlı tayfasının Rüstem beyli cemaati yaşıyordu. Hekeri sancağında ve Dizak'da Sorluk tayfası, Hacı-Vacardiki ve Hacı-Tırnagerd cemaati yaşıyordu (Osmanlı Vilayet Tahrir Defteri'nden aktaran: Necefli, 2010: 10).

Karaman tayfasının yaşamış olduğu coğrafyaları gözler önüne seren bu tarihi kaynakları Boyacıoğlu'nun sözleriyle özetlersek:

Sonuç olarak, yapılan bu araştırmalar neticesinde, Karamanoğulları'nın kökenlerinin kesinlikle Afşar boyundan olmayıp, Salur boyundan olduğu açıklık kazanmıştır. Yine bu araştırmalara göre, Milattan sonra IX. yüzyılda Oğuzlar, Türk yurdunda yaşamışlardır. Oğuzların yirmi dört boyundan biri olan Salur kolu, zamanla ilk yurtlarını terk ederek İli ve Isık gölü bölgesine gelmişler, oradan da Mâverâünnehir'e yerleşmişlerdir. Burada Samanoğulları, Gazneliler ve Karahanlılar gibi devletlerin hizmetlerinde bulunmuşlardır. XI. yüzyılın başlarında ise, Harezm ve Horasan havalisinde Selçuklularla birlikte Doğu Anadolu'ya akınlar yapmışlardır. 1220'li yıllarda Moğol saldırılarından kaçan bir kısım Salur ve Karaman obaları, Azerbaycan ve Şirvan bölgelerine gelmişler, burada bazı köylere kendi adlarını verdikten sonra, Selçuklu Devleti'nin uyguladığı "büyük Oğuz boylarını parçalayarak değişik yerlere dağıtma" politikası sonucu olarak büyük çoğunluğu Anadolu'ya geçmişlerdir. Azerbaycan'da kalanları ise, sonraları birçok siyasal meselelere karışarak Karakoyunlu Devletinin kurulmasında önemli bir rol oynamışlardır. Ayrıca Safevîlerin ordu teşkilatında da Karaman aşiret beyleri görev almışlardır (Boyacıoğlu, 1999: 55).

Bütün bu kaynaklara istinaden şunu diyebiliriz ki, âşıkla alakalı en fazla tartışmalı konu, "Karaman" kavramı ile ilgili fikirlerdir. Bu konuda günümüze kadar devam etmekte olan belirsizlik veya inkârcı fikirler, Karamanlıların sırf Karamanoğulları devletiyle bağdaştırılıp, Karamanlı tayfasının o dar mekân ve o dönem dışındaki tarihinin dikkate alınmamasından kaynaklanmış olabilir.

SONUÇ

"Sarı Âşık'ın hayatı rivayet, efsane ve fantastik katlarla örtündüğünden" araştırmacılar, onunla ilgili her konuda birbiriyle örtüşen veya tam tersi, birbirini inkâr eden fikir ve ihtimaller ileri sürmüşler (Namazov, 2013: 116). Sarı Âşığın, içinde sadece şehir-kent-köy adları geçen 40 bayatısını incelerken bunlardan 16 bayatının sırf Karabağ'da, 10 tanesinin Kuzey Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde, 8 tanesinin Güney Azerbaycan'da (şimdiki İran), 5 tanesinin Çin, Hindistan, Arabistan, Irak, Suriye ülkelerinde, 1 tanesinin ise Türkiye'de (Erzurum) bulunduğuna dikkat çekmek isteriz. Sarı Âşık'ın kendisiyle ilgili söylediği yer adları Karabağ'la ilgilidir. Âşığın "Üstat Âşıklar" kitabında yer alan aşağıdaki bayatıları ise gurbetteyken yazılmış olmalı:

Aşigem Gülebürd'e,
Şeh gonub güle bir de,
Bir guş olub uçaydım

[128] Kilikya - şimdiki Çukurova ve çevresidir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Düşeydim Gülebürd'e. (1983: 15)

Aşıg Garabağlıdı,
Xalın gara bağlıdı.
Ne gelen var, ne geden,
Yollar gara bağlıdı. (1983: 29)

Konuyla ilgili olarak Karaman ve Karadağ'la bağlı araştırmamızı şimdiki İran, Türkiye ve Azerbaycan bölgeleriyle sınırlı tuttuk. Kaynaklarda, her üç ülkede de Karadağ ve Karaman kavramlarını aynı mekânlarda barındıran yerlere rastladık. Karaman tayfasının kökenleri XI. yüzyıla dayanıyor. *"Anadolu'ya gelmeyen Karaman oymağının bir kısmı XI. yy ortalarında Seyhun ve Ceyhun bölgesinde, bir kısmı ise Karakoyunlu Devletinin kurulduğu bir sırada Azerbaycan coğrafyasında bulunuyorlardı"* (*Sevim*, Yü*cel, 1989:* 310). Başkenti Tebriz olan Karakoyunlular Devletini teşkil eden esas tayfalardan biri de Karamanlı tayfasıydı (Azerbaycan Tarihi, 2007: 71). *Yine başkentini* Diyarbakır'dan Tebriz'e taşıyan *"Akkoyunlu Devleti'ni meydana getiren başlıca oymaklardan biri de Karamanlı idi*" (Aka, 2002: 1474). *Azerbaycan Toponimilerinin Ansiklopedik Lügati'nde*, sözü geçen bölgedeki Karadağlı ve Karaman tayfalarının adlarıyla bağlı kayıtlar şunlardır: Hekeri nehri sahilinde, Sarı Âşık'ın yaşadığı Gülebürd köyü yakınlarındaki Karadağlı köyü (2017: 24), yine Hekeri sahilinde Karamanlı köyü (2017: 33), Laçın'da Karamanbeytepe (2017: 41), Akdam'da Karamandağ (2017: 32). Gördüğümüz gibi âşık'ın yaşamış olduğu Hekeri nehri sahilinde hem Karadağlı köyü hem de Karamanlı köyü kayıta alınmıştır. Şimdi Sarı Âşık'ın Karabağ'daki yerli Karadağlı-Karamanlardan mı, yoksa sonradan göçle gelenlerden mi olduğu yönünde kesin kanaate varmak, âşık'ın yaşadığı dönemle ilgili kesin bilgi olmadığından dolayı şuan imkânsız görünmektedir. Fakat İ.Melikoff'un yazdığı gibi, "*Her zaman gözden kaçan bir yüzey vardır; çalışmaya yeniden dalmak, yeni baştan bakmak gerekir. Denebilir ki, yüzyıllar problemin canlılığını azaltmamış, fakat karmaşıklığını artırmıştır"* (2010: 363). Kesin olan şey, Sarı Âşık'ın hayatının, aşkının, mezarının ve eserlerinin Karabağ ile bağlı olması yönündedir.

KAYNAKÇA

1. Abid, E. (2016). *Azerbaycan Türklerinin Edebiyatı Tarihi*, Bakü: Elm ve Tahsil.
2. Aka, İ. (2002). Selçuklu Sonrası Orta Doğu'da Türk Varlığı (s.1470- 1510). *Türkler. Orta Çağ.* 6.cilt, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
3. Aliyev, V.H., Halilov, F.S. (2001). *Ağsu'nun Tarihi Sehifeleri,* Bakü: Adiloğlu Neşriyatı.
4. Araslı, H. (1956). *XVII-XVIII. Asır Azerbaycan Edebiyatı Tarihi,* Bakü: Azerbaycan Üniversitesi Neşriyatı.
5. *Azerbaycan Âşık Şiirinden Seçmeler* (2005). 1.cilt, Bakü: Şark-Garp.
6. *Azerbaycan Halk Destanları* (1983). (derl.) Ehlimen Ahundov, Bakü: Yazıcı.
7. *Azerbaycan Halk Efsaneleri* (1985). Bakü: Yazıcı.
8. *Halk Edebiyatı* (1982). Azerbaycan Klasik Edebiyatı Kütüphanesi, 1.cilt, Bakü: Elm.
9. *Azerbaycan Tarihi* (2007). XIII.-XVIII. Asırlar, 3. cilt, Bakü: Elm.
10. *Azerbaycan Toponimilerinin Ansiklopedik Lügati* (2017). 2.cilt, Bakü: Şark-Garp.
11. Barmanbay, A. (2017). Sarı Âşık ve Mîr Seyyid Akabâlî Nesli. *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, c.27/1, 2017, 33-45.
12. Başkan, S. (1996). *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları,* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
13. *Bayatılar* (1977). (derl.) Asya Memmedova, Bakü: Elm.
14. *Bayatılar ve Maniler* (2005). Bakü: Seda.
15. Behçet, B. (2006). *Sarı Âşık'ın Bayatıları*, Bakü: Seda.
16. Boyacıoğlu, R. (1999). Karamanoğulları'nın Kökenleri. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas, Sayı:3, s.51-56.
17. Caferoğlu, A. (1988). *Türk Kavimleri.* 2.baskı. İstanbul: Enderun Yayınları:23.

18. Ceferzade, E. (2006). *Azerbaycan'ın Âşık v Şair Kadınları*, (derl.) Cengiz Ayyılmaz, Ankara: Belen Yayınları.
19. Efendiyev, P. (1992). *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı,* Bakü: Maarif.
20. Garabaği, M.Y. (2006). Tarih-i Safi. *Garabağnameler,* II. kitap (ilk baskı: 1991), (derl.) Nazim Ahundov. Bakü: Şark-Garp, s.7-106.
21. *Garabağ: Folklor da Bir Tarihtir.* (2012). 3.kitap, Bakü: Elm ve Tahsil.
22. Garadaği, H. *Tezkire-i Garadaği*. Arşiv: Az. EAREF No: 7602. Bakü: Azerbaycan Elyazmaları Enstitüsü.
23. Gasımlı, M. (2011). *Ozan – Âşık Sanatı*, Bakü: Uğur.
24. Gülcan, A. (1995). *Karamanoğulları'nın Kökenleri ve Selçuk – Osmanlılar Karşısında Kişilikleri*, Eskişehir: Uğur Ofset.
25. Hekimov, M. (2004). *Âşık Sanatının Poetikası.* Bakü: Seda.
26. İbrahimov, M. (1966). *Âşık Poeziyasında Realizm,* Bakü: Azerbaycan Elmler Akademiyası Neşriyatı.
27. Kafkasyalı, A. (2007). *İran Türk Âşıkları ve Milli Kimlik*, Erzurum: Eser Ofset.
28. Karaca, B. (1997). *XV ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Doktora Tezi. Samsun. file:///C:/Users/ka%C3%BCfizik/Downloads/2982.pdf
29. Köçerli, Tofik (1998). *Garabağ: Yalan ve Hakikat.* Bakü: Azerbaycan Elmler Akademiyası, "İrşat" İslam Araştırmaları Merkezi.
30. Köprülü, F. (1962). *Türk Saz Şairleri*, Ankara: Güven Basımevi.
31. Melikoff, İ. (2010). *Hacı Bektaş. Efsaneden Gerçeğe.* (7. Baskı). (Çev.)Turan Alptekin İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
32. Memmedov, N. (2015). *İşgal Altındaki Tarihi Dini Abidelerimiz*, Bakü: "Nurlar" Neşriyat-Poligrafiya Merkezi.
33. Mirzade, M.F. (1934). Azeri Âşıklarından Âşık Nebi - Sarı Âşık, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, S. 29, İstanbul: Bürhanettin Matbaası.
34. Mirzade, M.F.A. (2015). *Hümâ-yı Arş. Karabağlı Şeyh Mîr Hamza Nigârî'nin Menakıpnamesi*, Bakü: Nurlar.
35. Mustafazade, T. (2009). *Garabağ Hanlığı,* Bakü: Sabah.
36. Mümtaz, S. (2006). Aşıg Abdulla, *Azerbaycan Edebiyatının Kaynakları*, 2.Baskı, Bakü: "Avrasiya Press".
37. Namazov, K. (2013). *Ozan-Âşık Sanatının Tarihi,* Bakü: Elm ve Tahsil.
38. Nebiyev, A. (2006). *Azerbaycan Halk Edebiyatı,* Bakü: Elm.
39. Necefli, T. (2000). *Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerinin Tarihi Muasır Türk Tarihşinaslığında*. Bakü: Çaşıoğlu.
40. Necefli, T. (2010). "Gence - Garabağ Eyaletinin İcmal Defteri" Hakkında, *Gence - Garabağ Eyaletinin İcmal Defteri,* Bakü: Çaşıoğlu, s.6-13.
41. Özkök, K. (2012). Takdim. *Behlül Behcet Efendi. Âl-i Muhammed Tarihinde Teşrih ve Muhakeme,* İstanbul: Revak Kitabevi, s. I-V.
42. Pirsultanlı, S.P. (2011). *Poeziyamızda Sarı Âşık'ın Bayatı Zirvesi.* Bakü: Azerneşr.
43. Sarı Âşık (2011). *Gül Defteri*. Toplayan ve tertip eden: İlham Gehraman, Bakü: Adiloğlu.
44. Gehraman, İ. (2011). "Yürek Konulan Kitap". *Sarı Âşık. Gül Defteri*. Bakü: Adiloğlu, s.3-16.
45. *Sevim, A., Yücel, Y. (1989). Türkiye Tarihi*, Ankara: *TTK Yayınları.*
46. Sümer, F. (2001). Karamanoğulları. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24.cilt, s. 454-460.
47. Şikârî, A. (1946). *Karaman Oğulları Tarihi*, Konya Halkevi Tarih ve Müze Komitesi Yayınları: Seri 1, Sayı 2, Konya: Yeni Kitap Basımevi.
48. Tehmasib, M.H. (1972). *Azerbaycan Halk Destanları,* Bakü: Elm.
49. Tekindağ, Ş. (1947). *XIII-XV. Asırlarda Cenûbî Anadolu Tarihine Ait Bir Tetkik: Karaman Beyliği* (basılmamış doktora tezi), İÜ Ed. Fak.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
50. Turan, O. (1969). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti,* 2. Baskı, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
51. *Üstat Âşıklar* (1983). (derl.) P.Efendiyev, M.Hekimov, N.Memmedova, Bakü: Gençlik.
52. *Yaddan Çıkmaz Garabağ: Metodik vesait* (2007). Bakü: M.F.Ahundov adına Azerbaycan Milli Kütüphanesi Yayınları.
53. Yınanç, M.H. (2013). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, 1.cilt, Ankara: TTK Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(39)

Adem YAZIR[129]

TÜRKİYE'DE SOSYAL BELEDİYECİLİK UYGULAMALARI AVRUPA BİRLİĞİNİN ENTEGRASYON VE YERELLİK İLKESİNİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE INTEGRATION AND LOCALITIES PRINCIPLE OF THE EUROPEAN UNION IN TERMS OF SOCIAL MUNICIPAL PRACTICES IN TURKEY

ÖZ

Çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki sosyal belediyecilik uygulamaları açısından Avrupa Birliğinin yardımları için şart koştuğu "Entegrasyon ve Yerellik İlkesi" konusunun analizi, tartışılması, uygulama avantajlarının irdelenmesi ve ilgili tüm taraflara bilimsel öneriler sunulabilmesidir. Ülkelerin toplumsal gelişiminde, yerel yönetimlerin etkinliği ve destekleri önemli bir rol oynamaktadır. Bir ülkedeki işgücü, doğal kaynaklar, sermaye, girişimcilik gibi değerlerin verimli hale getirilmesi sürecinde, ilgili tarafların birlikte hareket etmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Yerel idarelerin, toplumun gücünü, kaynaklarını, desteklerini alması ve yatırımlarını takım ruhuyla gerçekleştirmesi önemli yararlar sağlayabilmektedir.

Nitel yöntemin izleneceği bu çalışmanın hazırlanmasında, ilgili alandaki temel kaynaklardan (kitaplar, süresiz yayınlar, internet vs.) yararlanılacaktır. Avrupa birliği, üye olmak isteyen ülkelerden "Entegrasyon ve Yerellik İlkesi" gereğince bir takım sorumlulukları yerine getirmelerini istemektedir. Sorumluluklarını yerine getiren ülkelere, Avrupa Birliği önemli mali destekler sağlamaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin mali destekleri almasını kolaylaştırabilecek analizlere yer verilecektir. Sosyal politikaların sadece merkezi hükümetler tarafından yönetilmesi yerel yönetimlerin etkinliğini ve yerel demokratik katılımı azaltabilecektir. Yerel yönetimler, yerel halkın ihtiyaçlarını daha yakından takip edebilme, zamanında tespit edebilme ve her an bölgede yaşayanlarla birlikte olabilme fırsatını yakalayabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, yerel yönetimlerin sosyal ihtiyaçları belirleme ve toplumsal katılımı sağlamasının yararları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Sosyal Belediyecilik, Sosyal Politika, Sosyal Doku, Sosyal Hizmet.

ABSTRACT

The main purpose of the study *in Turkey in terms of municipal social practices as a condition for the aid of the European Union, "subsidiarity and integration Principle" of the issue of analysis, discussion, application, advantages, scientific recommendations and the discussion of all relevant parties is presented. The social development of the country, plays an important role in the effectiveness and support of local governments. In a country; labor, natural resources, capital, and efficient in the process of making values such as entrepreneurship, interested parties and to act together need to be supported. Local governments, community power, the resources, support and investments can provide significant benefits in the spirit of the team to perform.*

To monitor the preparation of this study of qualitative methodology *in the relevant area in the main sources (books, unlimited publications, Internet, etc.) will benefit. Countries that wish to become a member of the European Union", integration and in accordance with the principle of subsidiarity seeks to fulfill the responsibilities of a team. Countries which have fulfilled their responsibilities to the European Union provides significant financial support. In this study, to the analysis that could make it easier for you to receive the financial support of Turkey will be included. Social policies to be managed only by the central government; and local governments will be able to reduce the effectiveness of local democratic participation. Local governments determine the needs of local people more closely in time to be able to follow to be able to capture every moment and the opportunity to be with the residents in the region. Therefore, in this study, local governments will focus on identifying social needs and social benefits of participation.*

Keywords: *Welfare State, Social, Municipal Government, Social Policy, Social Structure, Social Work.*

[129] **İstanbul Gelişim Üniversitesi Doktora öğrencisi; https://orcid.org/0000-0001-6738-1221; İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: baskan@ademyazir.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Küreselleşme her alanda olduğu gibi, sosyal politikalar üzerinde de etkisini göstermektedir. Sosyal politikaların içeriğini değiştiren bu etki, sosyal politikaların hangi idareler tarafından yerine getirilmesi gerekliliği konusunu da etkilemektedir. Endüstri devrimi öncesi fiziksel açıdan kendi kendine yetersiz yoksul bireylerin ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı üzerinde durulmaktadır. Günümüzde ise; sadece fiziksel açıdan kendi kendine yetersiz yoksul bireylerin ihtiyaçları dışında, toplumun tamamını ilgilendiren, iş gücü, doğalkaynaklar, sermaye ve girişimcilik gibi değerlerin sosyal kalkınma sürecine katıldığı görülmektedir. Bu nedenle sosyal, kültürel hizmetler ve yeni yaşam alanları oluşturmak, birlikte yaşayanların hayatlarının kolaylaştırılması hususunda yasal düzenlemelerin yapılması sosyal belediyecilik açısından zorunlu görülmektedir(Ersöz, 2014: s. 46).

Küreselleşme, sosyal devlet anlayışını bir bakıma olumsuz etkileyebilmekte ve idari vesayet altındaki yerel yönetimlerin etkinliğinin azalmasına da neden olmaktadır. Belediyelerin etkinliği ve yetkilerinin artırılmasıyla küreselleşmeden kaynaklanan olumsuzluk ortadan kaldırılabilecektir. Ayrıca bölgede yaşayan vatandaşların müşterek ihtiyaçları ve taleplerinin yerine getirilmesiyle küreselleşmenin olumsuz etkisi minimize edilerek sürdürülebilir yerel kalkınmaya fırsat verilmiş olacaktır. Bu durum sosyal ve ekonomik açıdan önce bölgeye sonra ülkeye önemli katkılar sağlayacaktır. Sosyal politikaların etkinliği, sosyal ihtiyaç ve beklentilerin doğru tespit edilmesini gerektirmektedir. Sosyal politikaların sadece merkezi hükümetler tarafından yönetilmesi, yerel yönetimlerin etkinliğini ve yerel demokratik katılımı azaltabilecektir. Belediyeler, yerel ihtiyaç ve talepleri belirlemede merkezi idareye göre halka daha yakın kurumlar olarak görülmektedir(Seyyar, 2008: s. 30).

Sosyal belediyecilik anlayışı, belediye harcamalarını stratejik olarak planlamaya zorlamaktadır. Bu nedenle sosyal doku taramaları önem arz etmektedir.

Belediyeler başta olmak üzere tüm yerel yönetimler, bu anlayış dönüşümünden olumlu olarak etkilenmektedir. Kaynakların etkin kullanılması, toplumda sosyal barışı korumakta, sosyal yaşam ve refah düzeyini yükseltmektedir. Eğitim, sağlık, alt yapı, çevrenin korunması, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma, birlikte yaşamanın temel faktörleridir ve sosyal belediyecilik için kaynakların adil paylaştırılmasını gerektirmektedir. Sosyal yaşam düzeyini yükseltecek yatırımların planlaması, toplumda sosyal barışı ve kültürel bütünleşmeyi sağlamakta ve ülkenin top yekun kalkınmasına yerelden katkı sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin etkinliği yerel katılımcılığın özendirilmesinin yanında aidiyet bilincinin gelişmesine de olumlu yönde etki etmektedir (Akdoğan, 2006: s. 44).

1. SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN TEMEL GÖREVLERİ

1.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Belediyeler kendi hizmetleri dışında, bağışta bulunmak isteyen ekonomik durumu iyi olan vatandaşların yardımlarının da organize ederek yoksul ve muhtaç insanlara ulaştırılmasını sağlamaktadır. Bu durum toplumsal barışa katkı sağlamakta, sosyal yardımlaşma ve dayanışma bilincini pekiştirmektedir. Ayrıca yoksulların zenginlere karşı hasımane düşüncelerini törpülemektedir. Ramazan ayı içinde yapılan her türlü gıda yardımları ve iftar programlarının, maddi anlamda belediyelere yük getirmeden vatandaşlar tarafından karşılanması buna örnek olarak gösterilebilir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma örneğinde de görüldüğü üzere, şehirde yaşayan gelir düzeyi yüksek bireylerin yapacağı yardımları belediyeler aracılığı ile yapmak istemesi, belediyelerin bu anlamda etkin ve daha iyi organize olmasından kaynaklanmaktadır (Arslan, 2013: s. 56).

1.2. Sosyalleştirme, Sosyal Kontrol ve Rehabilitasyon

Belediyeler, devletin ve hükümetin sosyal politikalarını yerel anlamda koordine eden, sosyal ve siyasal kontrol mekanizması olarak da görev yapmaktadır. Sosyalleştirme, mahallî anlamda yerelden başlamaktadır. Aile, okul meslek örgütleri ve kültürel ortamlar, bireylerin ilk sosyalleşme alanları olarak görülmektedir. Bireyler, bulundukları bu ortamlarda uyum içinde davranarak birlikte yaşamayı öğrenmektedir. Belediyeler, sosyal işlevin tamamlayıcısı olarak ihtiyaç duyulan alanlarda gerekli yatırımları yapmaktadır. Bunun dışında

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bireysel hak ve özgürlüklere kısıt getirmeden, toplumun tamamını ilgilendiren hususlarda kuralları belirlemek suretiyle sosyal kontrol ve rehabilite işlevlerini yerine getirmektedir. Örnek vermek gerekirse denizlere nasıl girilebileceği toplum tarafından bilinmektedir. Engelli de olsa yaşlı da olsa bu kurallara uyulması gerekmektedir. Belediyeler sosyalleştirme ve sosyal kurallara uyulması ve hemşerilik bilincinin pekişmesi için sosyal kontrol ve rehabilitasyon görevlerini yerel halkın destek ve katkılarıyla etkin bir şekilde yerine getirmektedir (Pektaş, 2010: s. 14).

1.3. Yardım Etme ve Gözetme

Belediyeler, şehirde yaşayan halkın sosyal ve ekonomik durumlarını kolaylıkla tespit etmektedir. İhtiyaç sahibi bireylerin; eğitim, sağlık, barınma ve iaşe gibi hangi alanlarda yardım ve gözetilmeye ihtiyacı olduğu çeşitli yollardan kolaylıkla öğrenilmektedir. İhtiyaç sahibi bireyler tespit edildikten sonra gerekli tedbirlerin alınması ve mümkünse en kısa sürede yardıma muhtaç halden kurtarılması gerekmektedir (Keleş, 2008: s. 56).

1.4. Belediye-Halk Arası Diyalog

Küreselleşme, belediye yönetimlerini stratejik yönetim ilkelerine göre yönetilmesi gereken kurumlar haline getirmektedir. Vatandaş memnuniyeti sosyal belediyecilik açısından önem arz etmektedir. Vatandaş memnuniyeti, belediye ile halk arasında kurulan diyalog ile bilinecektir. Katılımcılık ve yönetişim tekniklerinin birçok belediye tarafından kullanılması, vatandaşla belediye yönetimi arasında gerekli diyalogun kurulduğunu ve belediyelerin stratejik yönetim ilkelerine göre yönetildiğini göstermektedir. Bu ilkeler bir anlamda sosyal belediyeciliği etkileyen önemli ilkelerdir. Belediye halk arasında stratejik yönetim gereği sürekli iletişim oluşması, yerel sosyal politikaların belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Belediyelerin örgütsel yapı içinde fonksiyonel yeni birimlerin kurulması (iletişim masası, çözüm merkezi vb. gibi), bu düşüncemizi desteklemektedir. Belediye ve halk arasında diyalogun güçlendirilmesi için bazı belediyeler, belli aralıklarla halk günü programı düzenlemektedir. Belediye ile halk arasında gerçekleşen düzenli iletişim, birçok problemi kolaylıkla ortadan kaldırmaktadır (Arslan, 2013: s. 42).

1.5. Sosyal Çözülme

Belediyeler, mekânsal olarak halka en yakın ve onlarla iç-içe olan yönetimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürler arası çatışmaları, yabancılaşma algısını, işsizlik, yoksulluk gibi sosyal çözülmelere sebep olabilecek birçok faktörleri ortadan kaldırmak ve bu konularda stratejiler belirlemek, belediye yönetimlerinin görevleri arasında yer almaktadır. Sosyal çözülmelerin ortadan kaldırılması kentin huzur ve güven seviyesini yükseltebilecek tüm çatışmaları ortadan kaldırabilecektir. Görevler konusunda yasal bir düzenleme olmasa dahi kentin yaşanabilir ve sosyal problemleri olmayan bir kent olması, belediye yönetiminin asli görevi olmaktadır (Türkdoğan, 1996: s. 181).

1.6. Sosyal Tehdit

İşsizlik ve yoksulluk, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye için de önemli sosyal bir tehdit olmaktadır. Yerel yönetimlerin etkinliği ve destekleri yerel anlamda birçok sosyal tehdidi bertaraf etmekte veya azaltmaktadır. Belediyeler, yerel ölçekte asgari geçim şartları altında olan yoksul ve kimsesizlere eğitim, gıda ve sağlık yardımları yaparak bu tehditleri ortadan kaldırmakta veya minimize etmektedir. (Beki, 2008: s. 58).

1.7. Mobilize Etme, Yönlendirme

Belediyeler, yerel topluma mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetleri vererek yerel işletmelerde kısmen istihdam imkânı yaratarak halkı mobilize etmektedir. Sosyal belediyecilik yasal bir zorunluluktan öte süreç içinde yerel halkın beklenti ve taleplerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunda göç olgusu etkin faktör olabilir. Belediyeler yapılan yönlendirmelerle, ihtiyaç sahiplerini mobilize etmekte ve tüketici danışma merkezleri kurarak veya işveren buluşmaları adı altında toplantılar düzenleyerek istihdama aracılık etmektedir (Uslu, 2011: s. 30).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.8. Kılavuz ve Rehberlik Etme

Küreselleşme, halkın belediyelerden beklentilerini değiştirmiş ve bir o kadar da çeşitlendirmiştir. Mesela belediyeler, bazı problemlerin çözümünde bireylere ve ailelere rehberlik etmektedir. Aile danışma merkezleri, halk akademileri, meslek edindirme ve beceri kursları buna örnek gösterilebilir. Aile danışma merkezlerinde uzman psikologlar görev yapmakta, rehberlik ve kılavuzluk hizmeti vermektedir. Halk akademileri, öncelikle bireyin sosyalleşmesini sağlamakta, ilgi alanındaki konuda becerisini artırmakta veya birey, sorununu nasıl hangi kurumla çözeceğini öğrenmektedir (Pektaş, 2010: s. 14).

1.9. Yatırımlar

Belediyelerin, sosyal belediyeciliği tedricen öğrendikleri görülmektedir. Tarihsel süreç içinde sosyal belediyeciliğin yerel ihtiyaçlar ve oluşan talepler sonucu önemi fark edilmektedir. Oluşan farkındalıkla yerel sosyal politikaların güçlendirilmesi ve etkin olması için öncelikle yasal düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Sürdürülebilir sosyal politikaların etkin olması yatırım planlamasını gerektirmektedir. Belediyeler bu anlamda katılımcılık esaslı paydaş analizleri yapılarak halkın yaşamını kolaylaştıracak birçok yatırım planlamakta ve bu hususlarda hedefler belirlenmektedir. Aş evleri, ucuz konut yapımı vb. bunlara örnek olarak gösterilebilir (Can, 2006: s. 18).

1.10. Tampon Mekanizması

Belediyeler, merkezi idare ile halk arasında tampon mekanizması olarak aktif görevler de almakta ve hükümet politikalarını veya sosyolojik değişimi kolaylıkla etkilemektedir (Kızılçelik ve Erjem, 1992: s. 461).

2. TÜRKİYE'DE SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ

2.1. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve Sosyal Belediyecilik

Belediye kanunu, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle ilgili birçok hususu maddeler halinde düzenlemektedir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle ilgili en açık ifadelerin belediyenin görev, yetki ve sorumlulukları başlığı altında ele alındığı görülmektedir. (5393/14) 5393 sayılı yasa, ayrıca 38. maddesiyle belediye başkanının görev ve yetkilerini sıralarken 38/m bendiyle başkanın görevini çok daha ileriye taşımakta ve bu görevleri, "Belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak'' olarak ucu acık geniş bir şekilde ifade etmektedir. 5393 sayılı Belediye Yasası'nda ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası'nda belediye başkanlarına, muhtaç ve yoksullar için bütçeye konulan ödeneği harcama yetkisinin verildiği önemli bir detay olarak görülmektedir. Her iki yasa da ''dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere yapılacak sosyal hizmet ile yardımlar'' gider kalemi olarak ifade edilmektedir. Her ne kadar açık bir şekilde ifade edilmemiş olsa bile belediye yasasının ilgili maddeleri, yerel sosyal politikaların oluşturulması ve uygulanmasının belediyeler tarafından yerine getirilmesini zımnen ifade etmektedir. (Keskin, 2012: s. 177).

2.2. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Sosyal Belediyecilik

Belediye yasasına ilave olarak 5216 sayılı büyükşehir belediye yasasında da sosyal belediyecilikle ilgili yetki ve görevlerin kapsamının genişletilerek büyükşehir belediyelerine görev olarak verildiği görülmektedir. Yasasının 7. maddesinde büyükşehir belediyelerine, "Gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak" ibaresiyle sosyal belediyeciliğin açıkça ifade edildiği görülmektedir (Resmi Gazete, Sayı: 25531, 23.07.2004).

2.3. 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, İl Özel idareleri ve Büyükşehir Belediyelerin Hizmet Kapsamları

Türkiye idari yapısı içinde yerel yönetimlerden biri olan İl Özel İdaresi, 5302 sayılı yasaya göre görev yapmakta ve il sınırları içinde mahalli müşterek ihtiyaçları yerine getirmektedir. Sağlık, sanayi, tarım ve ticaret olmak üzere il sınırları içinde hükümet ve devlet politikaları doğrultusunda, hükümetler tarafından atanan

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

valinin başkanlığında görev yapmaktadır. Belediye sınırları dışında yerine getirilemeyen hizmetler, il ölçeğinde merkezi idarenin taşra temsilcisi konumunda olan il özel idarelerince yerine getirilmektedir. Belediye sınırları dışında kalan, fakat il sınırları içinde olan imar işleri, yol, katı atık, kanalizasyon, su eğitim kültür hizmetleri, acil yardım gençlik ve spor gibi sosyal hizmetler, il özel idarelerince yerine getirilmektedir. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Yasası, il özel idarelerinin görev ve yetkilerini, kuruluş, organların çalışma usul ve esaslarını bu yasayla düzenlemektedir. Büyükşehir belediye sınırlarını il sınırlarına genişleten 6360 sayılı yasa, büyükşehir olan illerde il özel idarelerini ortadan kaldırmaktadır. İlerleyen süreç içinde büyükşehir belediye uygulamaları başarılı sonuçlar verirse il ölçeğinde il özel idarelerinin varlığı tartışılır hale gelebilecektir. Daha önce İl özel idarelerince yerine getirilen görev ve hizmetler, Büyükşehir kapsamına alınan illerde il özel idareleri kaldırıldığı için, büyükşehir belediyelerince yerine getirilmektedir (5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, Md. 6.)

12 Kasım 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa, 2004 sonrası yerel yönetimlerle ilgili birçok kanunda ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda bazı önemli değişiklikleri öngörmektedir. 6360 sayılı yasa, belediye sınırlarını il mülki sınırlarına genişleterek birçok kırsal alanları kerhen kente dönüştürmektedir. Bu uygulama kentin sosyal dokusunu kent kültürünü ve kişi başına düşen yeşil alan miktarını değiştirmiştir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkilerini düzenleyen Anayasanın 127 maddesinde bahsedilen yerellik (Adem-i merkeziyet) ilkesi, 6360 sayılı yasayla mülga edilmiştir. Ayrıca belde belediyelerinin kuruluşunda uygulanan referandum ilkesine uyulmadan birçok belde belediyesi nüfus kriterinden dolayı, ya köye dönüştürülmekte veya en yakın ilçe veya büyükşehir belediyelerine mahalle olarak bağlamaktadır. 6360 sayılı yasa kırsal özgünlükleri yok ederek, tarım hayvancılık ve balıkçılıkla uğraşan Köylerin birçoğunu kendisine en yakın ilçe veya büyükşehir belediyesinin mahallesi konumuna alarak şehre dönüştürmektedir. Kamu okulu düşünürlerinin aksine, sadece mekânsal ölçek temel alınarak uygulamaya konulan büyükşehir belediye modelinin olumlu ve olumsuz yönleri ilerleyen zamanlarda görülecektir. Büyükşehir belediye modeli, ülkenin tarihsel süreç içinde benimsediği yönetsel geleneklerin dışında siyasal, ekonomik ve toplumsal nedenlere dayanmayan bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Belli ve Aydın, 2016: s. 1700).

Yerel kalkınma ve hizmet sunumu, ihtiyaçların doğru tespit edilmesine ve kaynakların etkin kullanılmasına bağlı olmaktadır. Belediye yönetimleri ise, şehirde yaşayanların yaşam kalitesini artıracak doğru yatırımları yapmak ve gerekli tedbirleri önceden almak şartıyla başarılı olabilecektir. Kaynakların etkin kullanımı, planlama ve katılımcılıkla ilgili bir konu olarak bilinmektedir. İhtiyaçların ve önceliklerin doğru belirlenmesi, kaynakların etkin kullanımına katkı sağlamaktadır, çünkü kamu hizmetlerinde faydalanma ilkesi öncelikli ilke, olarak ele alınmaktadır. Belediyelerin bu nedenle stratejik planlarını yaparken yerel katılımı önemseyerek gerekli tedbirleri alması gerekmektedir. 6360 sayılı yasa, kaynak kullanımı tedbirleri içeren bir yasa olmadığı gibi yasanın pragmatik olduğunu iddia etmek mümkün görülmektedir. Çünkü 6360 sayılı yasayla yerel yönetimlerin siyasal yönü ikinci plana itilmiş birçok belde belediyeleri kapatılmıştır. Büyükşehir sınırları içinde il özel idareleri kapatılmış, köyler büyükşehir veya ilçe belediyelerinin mahallesine dönüştürülmüştür. İlçe belediyeleri başta olmak üzere bağlanan köylerde yaşayan halkın tercih ve öncelikleri büyükşehirlerin onayına tabi tutulmaktadır. Bu haliyle İlçe belediye uygulamaları büyükşehir belediyelerinin vesayeti altına alınarak, Anayasanın yerellik ilkesine ve AB yerellik ilkesine aykırılığı tartışılabilir bir yasal düzenleme olmaktadır (Kaygısız ve Girginer, 2011: s. 311).

2.4. Belediyelerin Hayır Kurumlarına Dönüşmemesi için Alınacak Önlemler

Sosyal refah hizmetinin karşılıksız ilk sunum alanının aile olduğu bilinmektedir. Aileden sonra birçok toplumda bu görev, hayır kurumları tarafından yerine getirilmektedir. Tarihsel süreç içinde devlet bu alanda etkin görev alarak, nakdi ve ayni yardımların kimlere, nasıl ve kim tarafından verileceğini belirli kurallarla bağlayarak topluma sunulmasını sağlamaktadır. Merkezi idarenin taşra temsilcileri kaymakamlıklar bünyesinde yürütülen sosyal yardım vakıfları, buna örnek olarak verilebilir. Bu hizmetlerin etkin yapılması önem taşımaktadır. Bu nedenle bu hizmetlerin, yerel belediyeler tarafından mı, kaymakamlıklar tarafından mı, yoksa büyükşehir belediyesi tarafından mı verilmesi veya tek elden yürütülmesi konuları, tartışılabilir konular

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olarak düşünülmektedir. Tartışmanın iki temel gerekçesi görülmektedir. Birincisi hizmette mükerrerliğin ortadan kaldırılması ve belediyelerin hayır kurumuna dönüşmemesi, diğeri ise Kaynakların adil ve etkin kullanılmasına imkân vermesi olduğu söylenebilir (Özdemir, 2007, s. 354).

3. SOSYAL BELEDİYECİLİK FAALİYETLERİ

3.1.Sosyal Belediyecilik ve Sürdürülebilir Sosyal Projeler

Sosyal belediyecilik uygulamalarının, etkin ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Kısa vadeli, tek sunumluk projeler yerine rekabet edebilecek ve uzun vadeli sosyal projeler halk tarafından benimsenmektedir. Bu anlayış, sürdürülebilir sosyal belediyecilik uygulamalarının yerleşmesinde etkili olmaktadır. Sürdürülebilir sosyal projelerin uygulanabilmesi, şehirde yaşayanların önceliklerinin doğru tespit edilmesine bağlı olmaktadır. Sosyal doku taramalarının yanında belediyeler tarafından beş yıl için hazırlanan stratejik planlar ve paydaş analizleri, sosyal projelerin etkin ve sürdürülebilirliğine olumlu katkı sağlamaktadır(Çöpoğlu, 2011: s. 243).

Belediyeler, fakirlere gıda ve yakacak yardımı yaparak, gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermeye çalışmaktadır. Esas itibariyle sosyal belediyeciliğin bununla sınırlı olmadığı bilinmektedir. Belediyeler tarafından gerçekleştirilecek sosyal projelerde, sürdürülebilir sosyal projelerin hazırlanması ve hayata geçirilmesi, bölgeye, yerel topluma önemli yararlar sağlayabilir (Seyyar, 2008: s. 37).

3.2. Demokratik Katılım, Sosyal Politikalar ve Yerel Yönetimler

Sosyal politikaları, sadece ihtiyaç sahiplerine yardım olarak düşünmemek gerekmektedir. Yardıma ihtiyacı olan bireyler arasında kendi alanında yetenekli ve topluma faydalı insanların olabileceğinin de düşünülmesi gerekmektedir. Yetenekli ve topluma faydalı bireylerin topluma kazandırılması ve hizmet etmelerine imkân verilmesi önem arz etmektedir. Toplumu oluşturan tüm bireylerin yaşadıkları şehirde söz sahibi olmaları, bir taraftan demokratik katılımı arttırmakta, diğer taraftan da sosyalleşmelerine fırsat tanımaktadır. Belediye yönetimleri, toplumsal ve mekânsal anlamda halka en yakın yönetim birimleri olarak ifade edilmektedir. Sosyal politikaların belediyeler tarafından yerine getirilmesi, yerel kaynakların etkin kullanılmasını ve demokratik katılımı arttırabilir (Çitçi, 1996:ss. 5-6).

3.3. Yerel Halkın İhtiyaçların Karşılanması, Merkezi Yönetim ve Sosyal Belediyecilik

Anayasaya göre sosyal hizmet uygulamaları, sosyal devletin görevleri arasında yer almaktadır. Vatandaşlar açısından sosyal hizmetlerin kim tarafından yerine getirildiği önemli değildir. Amahizmetin kalitesi venasıl verildiği önemli görülmektedir. Sosyal hizmetlerin yerindeliği, zamanı ve etkinliğinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Merkezi yönetimin, belirlediği ilkeler doğrultusunda bu hizmetlerin belediyelerce yerine getirilmesi faydalı olabilir ve bu hizmetler, mükerrer uygulamaları ortadan kaldırabilir (Genç ve Barış, 2015: s.98).

Sosyal sorunların başında, işsizlik ve yoksulluk gelmektedir. Bireylerin zorunlu temel ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, toplumsal barışa katkı sağlamaktadır. Yoksulların desteklenmesi ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi, sosyal politikalar kapsamında ele alınması gerekmektedir. Devletin, etkin bir nüfus ve göç politikasıyla düzenleyici mercii olarak etkin görev alması gerekmektedir. Yerel yönetimlerce sosyal yerel sorunların ve hizmetlerin mahalli anlamda tespiti ve çözümü, daha kolay olmaktadır. Bu hizmetlerin hızlıca yerine getirilmesi ile bölgesel ve yerel kalkınmışlık düzeyindeki farklılık minimize edilmekte ve sosyal politikaların yeniden belirlenmesinde etkili olmaktadır. Çünkü her şehrin öncelikleri ve ihtiyaçları farklılık gösterebilmektedir. Bir şehrin önceliği işsizlik olabilirken bir başka şehrin önceliği, kültürel veya yaşlılar için bakım evi olabilir (Yolcuoğlu, 2012: s.152).

3.4. Her An Bölgede Yaşayanlarla Birlikte Olabilme Merkezi Yönetim ve Sosyal Belediyecilik

Sosyal politikaların başarılı olması, yereldeki uygulama yöntemlerine bağlı olmaktadır. Uygulama yöntemlerinin belli ilkelere dayandırılması gerekmektedir. İlkeler, yönetimin işini kolaylaştırmakta ve adil hizmet sunmasına imkân vermektedir. Sosyal politikaların oluşturulmasında yerellik ilkesi, halkın yönetime

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olan güvenini ve yönetimin de halka olan güvenini karşılıklı arttırmaktadır. Karşılıklı güven bağının oluşması, sosyal politikaların etkinliğini ve sürdürülebilirliğine olumlu katkılar sağlayabilir (Turbay, 2009: s. 36).

Sosyal politikaların oluşturulmasında, yerellik ilkesi esas itibariyle iki temel faktörden dolayı önemsenmektedir. Birincisi, halkın öncelikli ihtiyaçları genele göre farklılık göstermektedir. İkincisi, bölgesel farklılıklardan kaynaklanan ihtiyaç ve beklentilerin zaman içindeki değişme hızı ve kapasite kullanımı olduğu görülmektedir. Yerel yönetimler bu nedenlerden dolayı, yerel-sosyal beklenti ve ihtiyaçların giderilmesinde daha hızlı hareket edebilme imkânına sahip olmaktadır(Eryılmaz, 2007: s. 80).

Büyükşehir belediyelerinin, yetki ve görevlerini düzenleyen 5216 sayılı yasa ile diğer belediyelerin yetki ve görevlerini düzenleyen 5393 sayılı belediye yasası, sosyal hizmet ve sosyal yardımlar konusunda belediyelere geniş yetkiler vermektedir. Belediyeler uygulama aşamasında, başta mali kaynak olmak üzere sosyal çalışmacı, eş güdüm vb. gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Çelik, 2014: s. 3).

Küreselleşme ulusal kalkınma anlayış ve politika döngüsünü değiştirmektedir. Ulusal kalkınma sadece, hükümet politikalarına bırakılmayarak yeni bir yaklaşımla yerelden bölgesele doğru ulusal ve uluslararası aktörlerin katılımıyla belirlenmesi sürecini benimsemektedir. Bu anlayış değişimi ve politika döngüsü ile ulusal kalkınmanın, tavandan–tabana dayatılan müdahalelerin ortadan kaldırılmasına da imkân verdiği bilinmektedir (Baykal, 2010: s. 56).

3.5. Sosyal Belediyecilik Uygulamalarında Nesnellik ve Şeffaflık

Kamu hizmetleri yerine getirilirken belirli zümre veya kişilere dinsel inanışları, etnik kökenleri ve siyasal düşünceleri nedeniyle imtiyaz tanınamaz. Sosyal belediyecilik uygulamalarında nesnellik ve şeffaflık ilkesi, bireylere imtiyaz yerine yönetime sorumluluk yüklemektedir. Sosyal doku taramalarıyla gerçek ihtiyaç sahiplerinin tespit edilmesi, nesnellik ve şeffaflık ilkesinin ilk adımı olmaktadır. Sosyal doku taramaları, siyasal ve hizmette kayırmacılığı ortadan kaldırarak kamu hizmetini yürüten personelin objektif ve sorumlu davranmasını sağlayabilir(Gözler, 2007: s. 521).

3.6. Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması, Merkezi Yönetim ve Sosyal Belediyecilik

Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında sosyal hizmetlerin sunum ve yöntemlerinin bir bütün olarak ele alınarak yeniden yapılandırılması gerekmektedir.1982 anayasası 127. Maddesi gereğince, yerel yönetimlerin temel ilkesi adem-i merkeziyetçiliğe (yerellik) dayandırılmaktadır. Özellikle belediyelerin mali açıdan desteklenmesi ve belediyelerin merkezi yönetime bağımlılıklarının azaltılması tedbirleri gündeme gelmektedir. Yeni büyükşehir modeliyle idari vesayet altına alınan ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyelerinin idari vesayetinden de arındırılmalıdır. Bölgeye yönelik sosyal ve ekonomik yatırımların önünde yer alan diğer bürokratik engellerin kaldırılması ve acil nitelikli bölge ihtiyaçlarının karşılanması için merkezi idareler ve yerel idarelerin koordineli bir şekilde çalışması yararlı olabilir. Bir toplumda sosyal bütünleşmenin ve katılımlı yönetimin gerçekleşmesi için gelir dağılımından olumsuz etkilenen bireylerin, insan onuruna yaraşır bir yaşam standardına kavuşması gerekmektedir. Bu sosyal devlet veya sosyal belediyeciliğin temel ilkesi olmaktadır. Hizmetlerde vatandaşa yakın olunması ekonomik etkinliği artırabilecektir. Merkezi yönetimin belirlediği ilkeler doğrultusunda yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve girişimciler gibi toplumda yer alan tüm kesimlerin ortak sinerji gerçekleştirecek şekilde dayanışma ruhunu hayata geçirebilmeleri sosyal politikaların etkin ve sürdürülebilir olmasına imkan verebilecektir. Bölgesel kalkınma, sosyal hayat ve refah seviyesinin yükseltilmesi için dayanışma ruhunun hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir(Seyyar, 2008: s. 243).

Ademi merkeziyetçilik, siyasal ve yönetsel anlamda merkezi idarenin, vesayet yetkisinin sınırlı düzeyde kullanılması anlamına gelmektedir. Siyasal bir düşünce olarak ademi merkeziyetçilik, yönetimlerin yetkilerini arttırmak gerektiğini savunmaktadır. Ademi merkeziyetçiliği siyasal ve yönetsel bir döngü, bütünün tamamlayıcısı olarak düşünmek gerekmektedir. Siyasal özerklikten ziyade, mali ve idari özerklik olarak ifade edilebilir. Araştırmacı ve yazarlardan bazıları, ademi merkeziyetçiliği merkezin mutlak yokluğu olarak ifade etmektedir(Keleş, 2010: s. 19).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. SOSYAL BELEDİYECİLİK VE SOSYAL DOKU ÇALIŞMALARI

4.1. Sosyal Belediyecilik Kapsamında Gerçek İhtiyaç Sahiplerine ve Talep Edilen İsteklere Yönelik Doku Çalışmalarının Önemi

Sosyal doku çalışmaları, talep önceliklerinin doğru belirlenmesinde etkili olmaktadır. İhtiyaç sahiplerinin öncelikli talebinin yardım alanında mı yoksa hizmet alanında mı olduğu sosyal doku taramalarıyla anlaşılabilir. Taramalar sonucunda elde edilen doğru bilgiler, ilgili idareler arasında bilgi paylaşımı sayesinde bireysel faydadan çok toplumsal fayda ilkesine göre değerlendirilebilir(Çöpoğlu, 2011: s. 227).

Sosyal belediyecilik kapsamında yürütülen en önemli faaliyetlerden biri, sosyal doku tarama faaliyetleridir denilebilir. Çünkü belediyeler, sosyal doku taramalarıyla bölgede yaşayan vatandaşların genç, yaşlı ve engelli olup olmadığı; gelir, eğitim, cinsiyet, medeni hali gibi bilgilerini tespit etmek suretiyle ilerde yapacağı yardım ve yatırımları doğru yönlendirmeleri gerekmektedir. Sosyal belediyecilik anlayışının başarılı olabilmesi için gerçek ihtiyaç sahiplerine ve talep edilen isteklere yönelik doku çalışmalarının özenle yapılması bu nedenle gerekmektedir (Keleş, 2008: s. 110).

Son yıllarda yaşanan hızlı şehirleşme gerçeği, göç hareketlerini teşvik etmekte ve kırsaldan şehirlere doğru yapılan göç sosyal yardım talebini artırmaktadır. Şehirlerde plansız ve hızla artan göçer nüfus, birçok problemi de beraberinde getirmektedir. İşsizlik ve yoksulluk bunların başında gelmektedir. Şehirlerde, zor şartlar altında yaşamlarını sürdürme çabası içinde olan bu insanlar, temel ihtiyaçlarının karşılanması arayışları içinde bulunmaktadır. Sosyal devlet pratiğinden ziyade zorunlu ihtiyaçların acilen karşılanması arayışları, halkın kendine yakın bulduğu belediyelerce yerine getirilmesi düşüncesini netleştirmekte ve sosyal belediyecilik anlayışının doğmasını etkilemektedir(Kesgin, 2012: s. 178).

4.2. İhtiyaçların Karşılanması Açısından Sosyal Doku Çalışmaları

Türkiye genelinde, yerelden başlanarak ciddi anlamda sosyal doku taramaları yapılması gerekmektedir. Sosyal doku haritası, önceliklerin bilinerek muhtaç olanlarla ihtiyaç sahibi olanların tasnif edilmesine ve strateji belgesine aktarılmasına imkân verebilecektir. Yerel strateji belgesi göç hareketleri nedeniyle mağdur olabilecek ailelerin mağduriyetini ortadan kaldıracak yardımın sürdürülebilirliğini artırabilecektir. Ayrıca, detaylı analizler sonucu, ihtiyaç sahibi olan aileler içinde iş yapma becerisi ve yeteneği olan insanların yerel ekonomiye kazandırılması sağlanabilir. Sosyal belediyecilik hizmetleri bu sayede evrensel ilkelere göre şekillenebilir. Kentin sosyal dokusunun bilinmesi, hem merkezi yönetimin hem de yerel yönetimin etkinliğini arttırmaktadır (Şeker, 2011: s. 35).

4.3. Kaynakların Verimli Kullanılması Açısından Sosyal Doku Çalışmaları

Yerel halk, belediye yönetimlerinden alt yapı hizmetleri dışında spor, kültür ve sanatsal etkinliklerin de yapılmasını istemektedir. Bilinçlenen vatandaş, geleneksel belediyecilik anlayışını yeterli görmemektedir. Yerel halk, sosyal belediyecilik beklentisi yanında kısmen de olsa yönetime katılmak istemektedir. Nedeni, halkın ödediği verginin nereye harcandığını bilme merakı veya demokratik hakkı olduğu düşüncesinden kaynaklanabilir. Yerel halkta oluşan talep farklılaşması, kaynakların etkin kullanılmasını gündeme getirmektedir. Bu da sosyal doku çalışmalarının önemini ortaya koymaktadır (Henden vd., 2005: s. 54).

4.4. Sosyal Hizmetler; Merkezî Yönetim, Yerel Yönetimler, Özel Kuruluşlar ve Sivil Toplum İşbirliği

Sosyal politikaların merkezi hükümetler tarafından yerine getirilmesi, gelişmekte olan ülkelerde görülen güçlü devlet anlayışından kaynaklanmaktadır. Devletin gücü, ülkesindeki sivil toplumların baskılarıyla ilişkilendirilmekte ve kamu politikaları buna göre şekillendirilmektedir. Devletin gücünün bu şekilde ele alınması, halkın ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınmadan kamusal politika ve programların yukarıdan aşağıya doğru formüle edildiğini göstermektedir. Halkın ihtiyaç ve beklentilerine göre formüle edilmeyen hükümet politikaları, devleti başarısızlığa götürmektedir. Sosyal politikaların merkezi hükümetler tarafından yönetilme gayreti de yerel demokratik katılımı önemsizleştirerek hükümet politikalarını olumsuz etkilemektedir (Çevik, 2004: s. 58).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, bir birini tamamlayan bileşenler olarak bilinmektedir. Sosyal hizmetleri bir bütün olarak ele almak gerekmekte çünkü yardıma ihtiyacı olan birey veya toplum, aynı zamanda sosyal hizmete de ihtiyaç duymaktadır. Türkiye'de sosyal hizmetler; merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum işbirliği içinde yerine getirilmektedir. Merkezi yönetim, bu görevini aile ve sosyal politikalar bakanlığı kanalıyla yerine getirmektedir. Yerelde bu hizmetler, il özel idareleri ve belediyeler tarafından yerine getirilmektedir(Genç ve Barış, 2015: s.97).

5. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENTEGRASYON VE YERELLİK İLKESİ

5.1. Avrupa Birliği ''Entegrasyon ve Yerellik İlkesi'' Şartları

Belediyeler, sosyal politika uygulamalarına gün geçtikte daha çok önem vermektedir. Avrupa Birliği, ''Entegrasyon ve yerellik ilkesi'' gereğince birliğe katılmak isteyen ülkelere, bazı sorumlulukların yerine getirilmesini şart koşmaktadır. 1992 Maastricht anlaşması kapsamında, kararların halka en yakın yerde alındığı yerel yönetimlere, Avrupa Birliğince mali destekler sağlanmaktadır. Mali desteklerin alınabilmesi konusunda; bilimsel çalışmaların yapılması ve önerilerin geliştirilmesi ülkeler için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir (Es, 2006: ss. 51-53).

Avrupa Birliği, geleceğin güçlü birleşik Avrupa'sını yaşatabilmek için bölgeselleşmeyle birlikte yerelleşmeye de büyük önem vermektedir (Uysal, 2009: s. 72).

Avrupa yerel yönetimler özerklik şartına 1985 yılında imza atan ülkelerin, 1987 yılında Avrupa tek senediyle birlikte bölgesel ve yerel yönetimlerin etkinliğinin artırılmasına imkân veren düzenlemeyi kabul ettikleri bilinmektedir. 1988 yılında Avrupa komisyonunun, bölgesel ve yerel siyasi aktörlerin karar süreçlerine katılımı artırmak için bölgesel ve yerel dayanışma konseyini kurdukları düşünülmektedir (Uçar,vd, 2013: s. 84). Hizmette halka yakınlık olarak da ifade edilebilen yerellik ilkesi; demokratik meşruiyet, şeffaflık ve etkinlik temeline dayandırılmaktadır. Yerellik ilkesi; yerel ve bölgesel kaynakları kullanarak ve halkın katılımı ile yerel kalkınmayı hızlandırmak, yerel ve bölgesel öz kaynakların farkındalığını artırmayı amaçlamaktadır.

1992 yılı Maastricht Antlaşması'yla daha da önemli hale gelen yerellik ilkesi, 1993 yılında bölgeler komitesinin kurulması ve 1994-1996 yıllarında düzenlenen yerel yönetimler konferansı, Avrupa Parlamentosu tarafından yerelleşme ve bölgeselleşmeyle ilgili önemli adımlar olarak görülmektedir (Ökmen ve Canan, 2009: s. 152).

Türkiye'nin 1999 Helsinki Zirvesi sonunda, AB aday ülke statüsünü kazandığı bilinmektedir. Statünün kazanılmasıyla siyasi alanda birçok yeni düzenleme ve kanuni değişikliğe gidilerek bölgesel kalkınma ajansları kurularak AB bölgesel politikalarının öneminin farkına varılmaktadır. Bölgesel politika, AB kapsamında politik ve mali araçlarının tutarlı bir şekilde dağılımını planlamaktadır (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2006: s. 36).

Küreselleşme süreci, yerelleşmenin farkındalığı ve önemini bir kat daha arttırmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru şekillenen merkeziyetçi yapı, artık yön değiştirerek Adem-i merkeziyet denilen yani, aşağıdan-yukarıya doğru bir yapıya yönelmektedir. Yerel ve bölgesel birimlerin idari anlamda güçlendirilmesi için kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, yerel istek ve ihtiyaçların önceliklerini planlamakta ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde hareket etmektedir. AB üye ülkelerin ekonomik bütünleşmelerinin başarıya ulaşmasını, bölgeler arası gelişmişlik dengesine bağlı olduğuna inanılmaktadır. Bölgesel politikanın etkin yürütülmesi için mali araçlarla desteklemesi gerekmektedir (Akbulut ve Göküş, 2017: s.85).

5.2. 1992 Maastricht Anlaşması ve Mali Destekler

Bireylere ve çevresine yapılan sosyal ve psikolojik destekler, toplumsal barışa önemli katkılar sağlayabilir. Belediyelerde oluşturulacak psikolojik hizmetler, bölgede yaşayan vatandaşların sorunlarla başa çıkmasını, stresten kurtulmasını, kriz anında daha mantıklı davranmasını sağlamaktadır. Sosyal belediyecilik faaliyetlerinin, hizmet alanların memnuniyetini artıracak uygulamalarla geliştirilebilmesi, konusunun bilimsel çalışmalarda ele alınması ve öneriler geliştirilmesi tüm ilgili taraflara önemli faydalar sağlamaktadır. Sosyal belediyecilik uygulamalarında bütünlük sağlanması, birçok sakıncayı ortadan kaldırabilir. Nesnellik ve

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şeffaflık ilkeleri gibi evrensel ilkelerin uygulanması, keyfilik, kayırmacılık partizanlık gibi olumsuzlukları azaltmakta; adaletli bir kaynak paylaşımına, sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Keskin, 2008:ss. 148-150).

Bölgesel, politik ve mali araçların dengeli kullanılması önem arz etmektedir. Birliğe üye ülkelerin, bölgeler arası gelişmişlik farkları minimize edilmesi ve az gelişmiş bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınması, AB bölgesel mali yapısal fonları ile sübvanse edilmektedir. Fonları şöyle sıralamak mümkün olabilir (AB Komisyonu);

1. Avrupa bölgesel kalkınma fonu (ERDF-EuropeanRegionalDevalopmentFunds).
2. Avrupa sosyal fonu (ESF- EuropeanSocialFunds.)
3. Balıkçılık yönlendirme mali aracı (FIFG-Financial InstrumentforFisheriesGuidance).
4. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA-EurepeanAgriculturalGuidanceandGuaranteeFunds).

AB, söz konusu bu fonların dışında az gelişmiş üyelerine yönelik sosyal ve ekonomik uyumu sağlamak ve hızlandırmak üzere uyum fonu (CohesionFunds) adı altında çevre ve ulaşım alanlarında destek sağlamaktadır.

Maastricht antlaşmasında bahsi geçen temel ilkelerden birisi de yetki ikamesi olmaktadır. Kararların, halka en yakın yönetimlerce alınmasını ifade etmektedir. Halka yakın yönetimler, demokratikleşme sürecini hızlandırmaktadır. Vatandaşlar arasında daha yakın bağların kurulması bütünleşme sürecindeki politikaları olumlu etkilemektedir. AB üye ülkelerin birçoğunda kamu hizmetlerinin (Eğitim, Sağlık, Sosyal politika, Çevre vb.) önemli bir kısmı, yerel ve bölgesel yönetimlerce yerine getirilmektedir(Kösecik, 2005: s. 7).

5.3. Belediye Yönetimlerinin Gelişmişlik Düzeyi ve Ülkenin Top Yekûn Gelişmesi

Belediye yönetimlerinin ekonomik, sosyal etkinliği ve gelişmişlik düzeyi, bir ülkenin top yekûn gelişmesiyle yakından ilişkili olmaktadır. Yerel kaynakların üretime katılması bütünsel kalkınmayı etkilemektedir. Bu konuda belediye yönetimleri yetkilendirilmelidir. Emek ve düşünce gibi yerel ölçekte atıl kalan önemli değerler bir araya getirilerek ulusal kalkınmaya olumlu yönde katkı sağlanabilir(Keleş, 1992: s. 17).

Sosyal belediyecilik sadece yardımlarla sınırlı olmamaktadır. Yardımların yanında, sosyal ve ekonomik hizmetlerinde yerel ölçekte planlanması talep edilmektedir (Es, 2007: ss. 30-31);

Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz;

1. Bayanların ve gençlerin girişimci olmalarını sağlayacak eğitim hizmetleri,
2. Meslek, kariyer geliştirme ve beceri kursları,
3. Öksüzler ve kimsesizler için kreş ve çocuk yuvaları gezici sağlık hizmetleri,
4. Ucuz mesken yapım hizmetleri,
5. Yaşlılar ve engelliler için eğitim, ulaşım ve destek hizmetleri Kimsesizler için evde bakım hizmetleri,
6. Gıda bankacılığı hizmetleri,
7. Spor ve sanatı destekleme hizmetleri,
8. Kültür merkezleri, sinema hizmetleri, sanat merkezlerinin açılması,
9. Aş evleri açılması, yaşlılar için huzur evleri açılması,
10. Sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi ve aidiyet duygusunun pekiştirilmesi gibi, sosyal yardım ve hizmetlerinbir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Küreselleşme her alanda olduğu gibi, belediye yönetimleri üzerinde de etkisini göstermektedir. Bu anlayış dönüşümü belediyeleri sosyal belediyecilik döngüsüne yönlendirmekte ve belediye harcamalarını stratejik olarak planlamaya zorlamaktadır. *Sosyal politikaların sadece merkezi hükümetler tarafından yönetilmesi hem yerel yönetimlerin etkinliğini ve yerel demokratik katılımı azaltmakta hem de AB yerellik ilkesine aykırılıktan dolayı ilgili ülkeleri AB yardımlardan mahrum bırakmaktadır.*

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Belediyeler, devletin ve hükümetin sosyal politikalarını yerel anlamda koordine eden, sosyal ve siyasal kontrol mekanizması olarak da görev yapmaktadır. Belediyeler, sosyal işlevin tamamlayıcısı olarak ihtiyaç duyulan alanlarda gerekli yatırımları yapmaktadır vatandaş memnuniyeti sosyal belediyecilik açısından önem arz etmektedir. Belediyeler, fakirlere gıda ve yakacak yardımı yaparak, gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermeye çalışmaktadır. Bunun yanında kültürler arası çatışmaları, yabancılaşma algısını, işsizlik, yoksulluk gibi sosyal çözülmelere sebep olabilecek birçok sosyal tehdidi ortadan kaldırmak ve bu konularda stratejiler belirlemek, belediye yönetimlerinin görevleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle sosyal politikaları, sadece ihtiyaç sahiplerine yardım olarak düşünmemek gerekmektedir.

Uygulama yöntemlerinin belli ilkelere dayandırılması Sosyal politikaların oluşturulmasında yerellik ilkesine uyulması, halkın yönetime olan güvenini ve yönetimin de halka olan güvenini karşılıklı arttırmaktadır. Karşılıklı güven bağının oluşması, sosyal politikaların etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırabilecektir. Sosyal politikaların oluşturulmasında, yerellik ilkesi esas itibariyle iki temel faktörden dolayı önemsenmektedir. Birincisi, halkın öncelikli ihtiyaçları genele göre farklılık göstermektedir. İkincisi, bölgesel farklılıklardan kaynaklanan ihtiyaç ve beklentilerin zaman içindeki değişme hızıdır.Belediyeler uygulama aşamasında, başta mali kaynak olmak üzere sosyal çalışmacı, eş güdüm vb. gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Küreselleşme ulusal kalkınma anlayış ve politika döngüsünü değiştirmektedir. Ulusal kalkınma sadece, hükümet politikalarına bırakılmayarak yeni bir yaklaşımla yerelden bölgesele doğru ulusal ve uluslararası aktörlerin katılımıyla belirlenmesi sürecini benimsemektedir.Ekonomik ve etkinliği artırmak için sosyal doku taramaları önem arz etmektedir.Sosyal belediyecilik uygulamalarında nesnellik ve şeffaflık ilkesi, bireylere imtiyaz yerine yönetime sorumluluk yüklemektedir. Sosyal doku taramalarıyla gerçek ihtiyaç sahiplerinin tespit edilmesi, nesnellik ve şeffaflık ilkesinin ilk adımı olmaktadır. Sosyal doku taramaları, siyasal ve hizmette kayırmacılığı ortadan kaldıracaktır. Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında sosyal hizmetlerin sunum ve yöntemlerinin bir bütün olarak ele alınarak yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Yeni büyükşehir modeliyle idari vesayet altına alınan ilçede yaşayanların hakları, vesayetten arındırılmalı veya büyükşehirler için özel bir yönetim modeli geliştirilmelidir.

Bir toplumda sosyal bütünleşmenin ve katılımlı yönetimin gerçekleşmesi için gelir dağılımından olumsuz etkilenen bireylerin, insan onuruna yaraşır bir yaşam standardına kavuşması gerekmektedirAdemi merkeziyetçiliği siyasal ve yönetsel bir döngü, bütünün tamamlayıcısı olarak düşünmek gerekmektedir. Siyasal özerklikten ziyade, mali ve idari özerklik olarak ifade edilebilir.

Sosyal belediyecilik kapsamında yürütülen en önemli faaliyetlerden biri, sosyal doku tarama faaliyetleridir. Türkiye genelinde, yerelden başlanarak ciddi anlamda sosyal doku taramalarının yapılması gerekmektedir. Sosyal doku haritası, önceliklerin bilinerek muhtaç olanlarla ihtiyaç sahibi olanların tasnif edilmesine ve strateji belgesine aktarılmasına imkân vermektedir. Yerel strateji belgesi göç hareketleri nedeniyle mağdur olabilecek ailelerin mağduriyetini ortadan kaldırarak yardımın sürdürülebilirliğini sağlayabilir. Sosyal politikaların merkezi hükümetler tarafından yerine getirilmesi, gelişmekte olan ülkelerde görülen güçlü devlet anlayışından kaynaklanmaktadır.

Halkın ihtiyaç ve beklentilerine göre formüle edilmeyen hükümet politikaları, devleti başarısızlığa götürmektedir. Sosyal politikaların merkezi hükümetler tarafından yönetilme gayreti de yerel demokratik katılımı önemsizleştirerek hükümet politikalarını olumsuz etkilemektedir Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, birbirini tamamlayan bileşenler olarak bilinmektedir. Avrupa Birliği, geleceğin güçlü birleşik Avrupa'sını yaşatabilmek için bölgeselleşmeyle birlikte yerelleşmeye de büyük önem vermektedir Hizmette halka yakınlık olarak da ifade edilebilen yerellik ilkesi; demokratik meşruiyet, şeffaflık ve etkinlik temeline dayandırılmaktadır.

Merkezi yönetimin, belirlediği ilkeler doğrultusunda sosyal politika ve hizmetlerin belediyelerce yerine getirilmesi mükerrer uygulamaları ortadan kaldırabilir. Sosyal sorunların başında, işsizlik ve yoksulluk gelmektedir. Bireylerin zorunlu temel ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, toplumsal barışa katkı sağlamaktadır. Yoksulların desteklenmesi ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi, sosyal politikalar kapsamında ele alınmalıdır. Devletin, nüfus, göç, yoksulluk ve işsizlikle ilgili düzenleyici mercii olarak etkin politikalar belirlemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. AB Komisyonu- Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü, <http://en. wikipedia. org/wiki/ERDF>. 13 Mart 2017
2. AKBULUT Umut Ferman, ve Mehmet Göküş, "Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, 29-88,
3. AKDOĞAN Yalçın, , (2006), "Sosyal Belediyecilik", ***Yerel Siyaset***, İstanbul, Yıl: 1.
4. ARSLAN Miraç, Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik Faaliyetleri Arnavutköy Belediyesi Örneği, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
5. BAYKAL Nazan, ,"Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Açısından Kalkınma Ajanslarının Misyonu: Kayseri Örneği", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2010, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
6. BEKİ Abdulhakim, Türkiye'de Sosyal Belediyecilik (Ümraniye Belediyesi Örneği), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2008, s. 58, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
7. BELLİ Aziz ve Abdullah Aydın, "6360 Sayılı Yasa ile Kapatılan Belde Belediyelerinin Hizmette Etkinlik, Verimlilik ve Temsil Sorunsalı Üzerine Bir Alan Araştırması: Önsen Belediyesi Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016, Cilt: 9, Sayı: 43, 1698-1713, s. 1700.
8. CAN Hasan, (2006), "Sosyal Belediyecilik ve Ümraniye", Yerel Siyaset Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 5, 18-19, s. 18.
9. ÇELİK Abdullah, "Sosyal Belediyecilik Anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16/1 (2014) 1-20, s.1.)
10. ÇEVİK Hasan Hüseyin, "Türkiye'de Kamu Yönetimi Başarısızlığına Teorik Bir Yaklaşım", ***Ankara Üniversitesi SBF Dergisi***, 2004, 59-3.
11. ÇİTCİ Oya, 1996), "Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi", ***Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi***, Cilt 5, Sayı 6.
12. ÇİTÇİ Orhan (1996). "Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 6, 5-14.
13. ÇÖPOĞLU, Mustafa (2011), "Sosyal Belediyecilik ve Sorunları", ***Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Cilt: 5, Sayı: 2, 223-247.
14. ERSÖZ, Halis Yunus (2014), Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Alanındaki Rolü, http://www.sosyal politikalar. org/makaleler/sosyal-beledyeclk/145-yerel- yoenetmlern sosyal- poltkaalanindak-rolue, 11.10.2014.
15. ERYILMAZ Bilal, (2007), "Sosyal Politikalarda Önce Aile, Sonra Sivil Toplum, Sonra Yerel Yönetimler ve Daha Üst Düzeyde Merkezi Yönetim Kuruluşlarının Rol Alması Daha Doğru Bir Yaklaşımdır", ***Sosyal Politikalar Dergisi***, Sayı: 2,
16. ES Muharrem (2006), "Yerel Yönetimlerde Değişim ve Türkiye", ***Yerel Siyaset (Yerel Yönetimler Reformu)***, Nisan, Y.1, 51-53.
17. ES Muharrem (2007), ***Kent Üzerine Düşünceler***: Plato Danışmanlık Eğitim Yayınları, İstanbul,.
18. GENÇ Yusuf ve İsmail Barış, "Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılmasında Yerinden Yönetimin İşlevselliği", ***TheJournal of AcademicSocialScienceStudies,*** 2015, Number: 32, p. 95-117.
19. GÖZLER, Kemal (2007), ***İdare Hukuku Dersleri***, Ekin Kitabevi, Bursa.
20. HEKİMOĞLU Burhan ve Mustafa Altındeğer, "Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları", 2006, ss.5-31. http://samsun.tarim.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Tarimsal_strateji/bolgesel_ge-lisme_politikalarinda_yasanan_degisim_bolgesel_kalkinma_ajanslari.pdf, Erişim Tarihi: 09.03.2015.
21. HENDEN, H. vd., (2005). "Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve E-Belediyecilik", ***Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt: 4, Sayı: 14, 48-66.

22. KAYGISIZ Zeliha ve Nuray Girginer, "Maliyet Etkinlik Analizi: Türkiye'deki Büyükşehir Belediyelerinde Uygulama", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2011, Cilt: 6, Sayı: 2, 309-342, s. 311.
23. KELEŞ Ruşen (1992), ***Yerinden Yönetim ve Siyaset***, Cem Yayınları, İstanbul.
24. KELEŞ Sümeyra (2008), Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Afyonkarahisar.
25. KELEŞ Sümeyra, Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2008, s. 56 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
26. KESGİN, B. (2012), "Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik", ***SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi***, S. 26, 169-180.
27. KESKİN Bedrettin, "Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, Sayı: 26, 169-180, s. 177.
28. KIZILÇELİK Sezgin ve Yaşar Erjem, (1992), Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Konya, s. 461.
29. KÖSECİK, M., (2005), Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları Üzerinde İncelemeler, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
30. MÜRSEL Turbay, (2009), "Yerel Yönetimlerde Sosyal Politikalar", ***Kamu'da Sosyal Politika Dergisi***, Ankara, Yıl:3, Sayı: 9, Cilt 2.
31. ÖKMEN Mustafa ve Kadri Canan, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türk Kamu Yönetimi", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 16/1 (2009), ss. 139-171, s. 152.
32. ÖNDER, Ö. ve Ö. Sezer (2012), "Sosyal Belediyecilik Bağlamında Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılımın İncelenmesi", ***AİBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, C. 12, S. 12, 255-279.
33. ÖZDEMİR, Süleyman (2007), ***Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti***, İTO Yayınları, 2007.
34. PEKTAŞ Ethem Kadri, "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar", Akademik İncelemeler Dergisi, 2010, Cilt: 5, Sayı: 1, 5-22, s. 14.
35. Resmi Gazete, Sayı: 25531, 23.07.2004.
36. RUŞEN, Keleş (2010), ***Yerinden Yönetim ve Siyaset***, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.
37. SEYYAR, Ali (2008), ***Yerel Siyasetin Gelişiminde Sosyal Politikaların Önemi***, Yerel Siyaset, Okutan Yayınları, 1.Baskı.
38. ŞEKER, M. (2011), ***Yerel Yönetimlerde Sosyal Bütçeyi İzleme Raporu***, TESEV Yayınları, İstanbul.
39. TÜRKDOĞAN Orhan, Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 181.
40. UÇAR Ahmet vd., "Yerel Bölgesel Kalkınmada Yerinden Yönetim Kuruluşlarının Rolü: Salihli Ticaret ve Sanayi Odası Örneği", (Edit: Mustafa Ökmen, Uluç Çağatay, Ayça Berna Görmez), Küreselleşme-Yerelleşme Dikotomisinde Yerel ve Bölgesel Kalkınma-Kamu Yönetimi Perspektifi, Orion Kitabevi, Ankara, 2013, s. 84.
41. USLU Harun, (2011), Sosyal Politika Açısından Belediyeler ve Sosyal Belediyecilik, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 30 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
42. 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, Md. 6.
43. UYSAL Kerman, ,"Avrupa Birliği Yerel ve Bölgesel Yönetimler", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2009, 14/1,(2009) 273-286, s. 276.
44. YOLCUOĞLU İsmet Galip (2012), "Türkiye'de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi", ***Toplum ve Sosyal Hizmet,*** Cilt 23, Sayı 2, s.152.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(40)

Dr. Öğr. Üyesi Döne ARSLAN[130]

1819 YILINDA ASTRAHAN'DA BASILAN MUSA'NIN İLK KİTABI "YARATILIŞ" ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME[131]

AN EVALUATION ON THE "GENESİS" WHICH IS THE FIRST BOOK OF MUSA PRINTED IN ASTRAHAN IN 1819

ÖZ

Kıpçak Türkçesi farklı iki coğrafyada kullanılmıştır. Bir taraftan 13 - 15. yüzyıllarda Altın Orda Devletinin içerisinde bugünkü Rusya, Ukrayna ve Kafkaslarda yaşayan Kıpçakların dili olmuş, burada İtalyan ve Almanlar tarafından yazılan Kodeks Kumanikus (Codex Cumanicus) adlı özel eseri oluşturmuş, diğer taraftan yine bu coğrafyada uzun asırlar Ermeni harfleriyle gelişmiş bir yazı dili meydana getirmiş, bir diğer taraftan da Müslüman Memluk Kıpçaklarının edebî dili olarak 13. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın başlarına kadar Mısır ve Suriye'de konuşma dili yanında yazı dili olarak devam etmiştir. Bu üç farklı topluluğun dili arasında kimi fonetik ve biçimsel farklılıklar bulunmaktadır.

Eserin H. Brunton'un yardımcısı olarak 1803 yılında Karas'ta çalışmaya başlayan Charles Fraser tarafından tercüme edildiği tahmin edilmektedir. Birçok dini kitabı Türkçe - Tatarcaya çeviren H. Brunton ve onun çalışmalarını devam ettiren Charles Fraser, yerlilerin yazı geleneğini benimsemiştir. Fraser; Karayca, Astrahan ve Orenburg Kıpçakçasını öğrenerek Ali Bey'in Osmanlıca çevirisini temel almış ve yerlilerin yazı diline yakın Yaratılış eserini yani "Musanıŋ İlk Kitabı" adlı eseri ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Tevrat, Yaratılış, Kıpçak Türkçesi, Musa'nın İlk Kitabı, Hz. Musa.

ABSTRACT

Kypchak Turkish was used in two different geographical regions. On one hand, It became the language of the Kypchak who lived in today's Russia, Ukraine and Caucasian which had been in Golden Horde between 13th – 15th centuries, it was used to write Codex Cumanicus by the Italian and the German, on the other hand again in this area it created a written language developed with Armenian letters in long centuries, and also it continued as not only spoken language but also written language in Egypt and Syria and as the literary language of Muslim Memluk Kypchak from the middle of 13th century to the beginning of 16th language. There are some phonetic and stylistic differences among the languages of these three different societies.

It is predicted that that the work was translated by Charles Fraser who had started to work as the assistant of H. Brunton in Karas in 1803. H. Burton who translated many religious books into Turkish and Tatar and his follower Charles Fraser adopted the natives writing tradition. Fraser based the Ottoman translation of Ali Bey by learning Karai language, Astrahan and Orenburg Kypcak and he produced the Creation work in other words "The First Book of Moses".

Keywords: *Torah, The Creation, Kypchak Turkish, the First Book of Moses, Moses.*

[130] Dr. Öğr. Üyesi Döne ARSLAN; Kastamonu Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü; Kastamonu/TÜRKİYE; E-posta: darslan@kastamonu.edu.tr

[131] Bu çalışma 02.06.2016 tarihinde Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan "Musanıŋ İlk Kitabı: İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım" adlı doktora tezinden oluşturulmuştur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İslam öğretisinde Museviliğin kutsal kitabının Tevrat olduğu görüşü egemen olmuştur. Oysa Tevrat, Musevi Kutsal Kitabını (Tanah) oluşturan 39 kutsal metnin sadece ilk beşinden ibarettir.[132]

Din tarihçileri 39 kitaptan meydana gelen Tevrat'ı genellikle üç bölüme ayırırlar: 1- Tevrat (Kanun Kitabı), 2- Nebiim (Nebiler Kitabı), 3-Ketubim (Yazılar Kitabı). 1. Bölüm, Hz. Musa'nın ilk beş kitabını ihtiva eder. İslâm âlimlerine göre de Cenab-ı Hak tarafından Hz. Musa'ya verilen asıl Tevrat budur. Bu ilk beş kitap (Fr. Pentateuque) Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye'den meydana gelmektedir. Bu beş kitabın içerikleri şu şekildedir:

Tekvin veya Yaratılış: Dünyanın ve insanın yaratılışını, Cennetten kovuluşu, Nuh tufanını, İbrani halkının ataları olan İbrahim, İshak, Yakup ve Yusuf'u anlatır.

Çıkış veya Mısır'dan Çıkış: Yahudi halkının Musa önderliğinde Mısır'dan çıkışını ve yıllarca Sina çölünde yolunu kaybedişini, on emrin indirilişini, temel yasaların kabulünü anlatır.

Levililer: Harun'un oğullarının kâhin atanmasını ve eski İsrail'in tapınma düzenini anlatır.

Sayılar veya Çölde Sayım: İsrail halkının Sina Dağı'ndan göçüp Kenan ülkesinin doğu sınırına varıncaya kadar başından geçenleri anlatır. Ayrıca Kenan sınırında Tanrının Musa aracılığıyla verdiği yasaları içerir.

Tesniye veya Yasanın Tekrarı: Musa'nın ölümünden önce Moav Çölü'nde halkına verdiği öğütleri içerir.

Yabancı dillerde bu kitaplar Latince isimleriyle anılırlar, bunlar Genesis, Exodus, Leviticus, Numerii ve Deutronomy'dirler. Yahudiler genelde her kitabin ilk cümlesinden bir kelimeyi kitap ismi olarak kullanırlar ki, bunlar da Bereşit (Başlangıçta), Şemot (İsimler) , Vayikra (Ve çağırdı), Bamidbar (Çölde) ve Devarim (Sözler)'dir.[133]

2. Bölüm, Nebiim 6. Kitap (Yeşu)'dan başlar, 22. Kitap (Neşidelerin Neşidesi)'ne kadar devam eder. 3. Bölüm, Ketubim 23. Kitap İşaya'dan başlar, 39. Kitap olan Malaki ile sona eder.

Tevrat'ın bütünü Tevkin'le başlar ve Malaki ile son bulur. Tekvin, "Başlangıçta Allah gökleri ve yeri yarattı" cümlesi ile başlamakta, Malaki de, "O da babaların yüreğini oğullara ve oğulların yüreğini babalarına döndürecektir, ta ki, gelip dünyayı lânetle vurmayayım" cümlesiyle sona ermektedir (Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, İst., 1965). Halen de mevcut Kitab-ı Mukaddes külliyatının baş kısmında yer alan Tevrat'ın 39 kitabı şu sırayı takip etmektedir: 1- Tekvin, 2-Çıkış, 3- Levililer, 4- Sayılar, 5- Tesniye, 6- Yeşu, 7- Hâkimler, 8- Put, 9, Samuel, 10- II. Samuel, 11- I. Krallar, 12- II. Krallar, 13- I. Tarihler, 14- II. Tarihler, 15- Ezra, 16- Nehemya, 17- Ester, 18- Eyub, 19- Mezmurlar, 20- Süleyman'ın Meselleri, 21-Vaiz, 22- Neşidelerin Neşidesi, 23- İşaya, 24- Yeremya, 25- Yeremyanın Mersiyeleri, 26- Hezekiel, 27- Daniel, 28- Hoşea, 29- Yoel, 30- Amos, 31-Obadya, 32- Yunus, 33- Mika, 34-Nahum, 35- Habakkuk, 36- Tsefenya, 37- Hağgay, 38- Zekarya, 39-Malaki.[134]

Klasik İslam literatüründe genellikle İbranice, Yunanca ve Samirice olan üç meşhur nüshası bulunduğu kabul edilir. Yahudiler ve Protestanlar İbranice, Roma ve Doğu kiliseleri Yunanca, Samiriler de Samirice nüshayı diğerlerine tercih ederler.[135]

Tevrat, Türkiye'de bu orijinal adıyla bilindiği gibi, Ahd-i Atik adıyla da tanınır. Bütün dünyada yaygın olan Kitab-ı Mukaddes Şirketi'nce, Kitab-ı Mukaddes başlığı ile yayınlanan külliyat, Yahudilik ve Hıristiyanlığın bütün kitaplarını bir arada sunmaktadır. Yahudiler Hz. Musa'ya Allah tarafından vahiy edildiğini, ancak zamanla tahrife uğradığını açıklamıştır. Halen elde mevcut olan Tevrat'ta birçok tenakuzun tespit edilmiş olması da bunun delilidir. Bu husus dinler tarihi açısından ayrıca önem arz etmektedir.[136]

Yaratılış Kitabı bize evrenin ve insanın yaratılışını, günahın ve dünyada çekilen acıların başlangıcını, Tanrı'nın insanlığa yaklaşım biçimini anlatmaktadır. Yaratılış Kitabı'nı iki ana bölüme ayırabiliriz:

---

[132] http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?mc=1. (21.12.2015)
[133] https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni. (22.12.2015)
[134] http://www.sevde.de/Dinler/Tevrat.htm. (22.12.2015)
[135] https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni. (22.12.2015)
[136] http://www.sevde.de/Dinler/Tervat.htm. (22.12.2015)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1-11. fasıl, dünyanın yaratılışı ve ilk insanların öyküsüdür. Âdem'le Havva'nın, Kayin'le Habil'in, Nuh'un, Tufan'ın, Babil Kulesi'nin öyküsünü içerir.

12-50. fasıllar, İsraillilerin ilk atalarının öyküsüdür. Önce imanı ve Tanrı'ya itaatiyle bilinen İbrahim'den söz eder. Bunu İbrahim'in oğlu İshak'ın, torunu Yakup'un ve Yakup'un on iki oğlunun öyküsü izler. Bunlardan Yusuf'un öyküsüyle, Yakup ve oğullarını Mısır'da yaşamaya sürükleyen olayların öyküsü özel bir yer tutar.

Kitap insanın öyküsünü anlatmakla birlikte konunun odağında Tanrı vardır. Her şeyi yaratan, günahlıyı yargılayıp cezalandıran, halkına yardım ve öncülük eden hep O'dur. Kitap Tanrı'ya iman eden kişilerin öyküsünü kayda geçirmek ve sonraki kuşakların aynı imanı sürdürmelerini sağlamak için yazıldı.

Yaratılış kitabının konularını ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

Ana Hatlar

1/1 – 2/25 Evrenin ve insanın yaratılışı
3/1 – 3/24 Günahın ve acı çekmenin başlangıcı
4/1 – 5/32 Adem'den Nuh'a
6/1 – 10/32 Nuh ve Tufan
11/1 – 11/9 Babil Kulesi
11/10 – 11/32 Şam'dan İbrahim'e
12/1 – 35/29 İlk atalar: İbrahim, İshak, Yakup
36/1 – 36/43 Esav'ın soyu
37/1 – 45/28 Yusuf'la kardeşleri
46/1 – 50/26 İsrailliler Mısır'da

Musanıŋ İlk Kitabı

1819 yılında, Astrahan'da basılmış olan "Musanıŋ İlk Kitabı" adlı eser, Arap harfleriyle yazılmıştır. 236 sayfa, 50 fasıldan oluşan bu metin Yuhanna Mitçil tarafından daktilo edilmiş matbu bir eserdir. Eserin son sayfasında "Astraḫan şehrinde Yuḥanna Mitçilden başıldı. ʿİsa mesiḥniŋ yılında 1819" ifadesi bulunmaktadır.

Bu eserin H. Brunton'un yardımcısı olarak 1803 yılında Karas'ta çalışmaya başlayan Charles Fraser tarafından tercüme edildiği tahmin edilmektedir.[137] Garkavets'e göre birçok dini kitabı Türkçe - Tatarcaya çeviren H. Brunton ve onun çalışmalarını devam ettiren Charles Fraser, yerlilerin yazı geleneğini benimsemiştir. Fraser; Karayca, Astrahan ve Orenburg Kıpçakçasını öğrenerek Ali Bey'in Osmanlıca çevirisini temel almış ve yerlilerin yazı diline yakın Yaratılış eserini yani *Musanıŋ ilk kitabı* adlı eseri ortaya koymuştur.[138]

Eserin ilk ve son sayfalarında "Natsionalnaya biblioteka imeni Ahmet-Zaki Velidi" (Ahmet-Zaki Velidi adındaki milli kütüphane) ve "Biblioteka Başkurdistan ....." mührü bulunmaktadır.

Eser Kıpçak Türkçesi özellikleri taşımaktadır. Kıpçak Türkçesi farklı iki coğrafyada kullanılmıştır. Bir taraftan 13 - 15. yüzyıllarda Altın Orda Devletinin içerisinde bugünkü Rusya, Ukrayna ve Kafkaslarda yaşayan Kıpçakların dili olmuş, burada İtalyan ve Almanlar tarafından yazılan Kodeks Kumanikus (Codex Cumanicus) adlı özel eseri oluşturmuş, diğer taraftan yine bu coğrafyada uzun asırlar Ermeni harfleriyle gelişmiş bir yazı dili meydana getirmiş, bir diğer taraftan da Müslüman Memluk Kıpçaklarının edebî dili olarak 13. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın başlarına kadar Mısır ve Suriye'de konuşma dili yanında yazı dili olarak devam etmiştir. Bu üç farklı topluluğun dili arasında kimi fonetik ve biçimsel farklılıklar bulunmaktadır.

Kuzey Kıpçak Türkçesinin çoğunlukla Hıristiyanlıkla ilgili metinler içermesi Güney Kıpçak Türkçesiyle kelime hazinesi bakımından ayrılmalarına neden olmuştur.

Musanıŋ ilk kitabı adlı eser Arap harfleriyle yazılmış Kıpçak Türkçesi özellikleri taşıyan dini içerikli bir eser olup elli fasıldan oluşmaktadır. Fasıllardaki her cümle kendi içinde numaralandırılmıştır. 236 sayfadan oluşan matbu bir eserdir. Sayfalarda 21 - 23 arası satır bulunmaktadır. Satır başı ve paragraf yapılmıştır. Her sayfanın başında "*Musanıŋ ilk kitabı"* ibaresi bulunmaktadır. Her fasıl başında fasıl numarası belirtilmiştir.

Eserde Oğuzca unsurlara da rastlanmaktadır. Bu durum eserin son dönem Kıpçak Türkçesi metni olmasından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

"Musanıŋ İlk Kitabı" adlı eser 1819 yılında Astrahan'da John Mitchel tarafından daktilo edilmiştir. Eski Ahit olarak bilinen Tevrat'ın ilk bölümü olan Yaratılış'ın tercümesidir. Tercümenin kim tarafından yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte o dönem İskoç misyonerleri tarafından yapılan çalışmalar ve yayımlanan kitaplar incelendiğinde Charles Frayser tarafından yapılmış bir tercüme olduğu kanısına varmak mümkündür.

50 fasıl ve 236 sayfadan oluşan eserin en dikkat çekici özelliği yerli halkın kullanmış olduğu dilin yansıtılmış olmasıdır. Eserin kelime hazinesi ve dil açısından Oğuz-Kıpçak Türkçesi ile hazırlandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Arslan, M. S. (2013). Aleksandr Nikolayeviç Garkavets'in Hayatı, Eserleri ve Türkolojiye Katkıları. Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bişkek.
2. Garkavets, A. N. (1987). Kıpçakskie Yazıki: Kumanskiy i Armyano-Kıpçakskiy. Nauka, Almatı.
3. Garkavets, A. N. (2011). Kıpçakskiy Slovar. Almatıkitap Yay., Almatı.
4. Garkavets, A.N. (2013). Kıpçakskoe Evangelie V Privode Çarlza Freyzera. Baur, Almatı.
5. Garkavets, A. N., HURŞUDYAN, E. (2001). Armenian-Qypchaq Psalter written by deacon Lussig from Lviv. Deşt – i Kıpçak, Almatı.
6. Kutsal Kitap'a Giriş (2013). Kitab-ı Mukaddes Şirketi. İstanbul.

[137] A. N. Garkavets. Görüşme. Almatı. 12 Aralık 2015.
[138] A. N. Garkavets. Görüşme. Almatı. 12 Aralık 2015.

7. Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) (2009). Kitab-ı Mukaddes Şirketi. İstanbul.
8. Kutsal Kitap: Eski Anlaşma, Yaradılış 1-3. (2009). Kitab-ı Mukaddes Şirketi. Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.
9. Privratsky, Bruce G., Kıtabı Mukaddes'in Türkçe Tercümelerinin Tarihçesi, 16 – 21. yy. Çev: Can Şakirgil, Kasım 2013, www.filipus.org, (24.12.2015)
10. http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?mc=1. (21.12.2015)
11. https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni. (22.12.2015)
12. http://www.sevde.de/Dinler/Tevrat.htm. (22.12.2015)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(41)

Ülvi ALİYEV[139]

YABANCI ÜLKELERDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI ve ÖZELLİKLERİ

FEATURES OF REGULATION OF THE SPHERE OF SOCIAL SERVICE IN FOREIGN COUNTRIES

ÖZ

Bu çalışmada gelişmiş yabancı ülkelerin sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin düzenlemeler incelenmiştir. Gelişmiş ülkelerde sosyal hizmet alanında bir dizi ülkenin deneyimi ele alınmış ve onların karakteristik özelliklerine vurgu yapılmıştır.

Ayrıca, sosyal hizmet alanında devlet tarafından hizmet alımlarının STK'lara verilmesinin uygun olduğuna ve bu hususun avantajlı yönlerine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, yabancı ülkelerde sosyal hizmet, kanun, sosyal güvenlik.

ABSTRACT

In article features of regulation of the sphere of social service in foreign countries are investigated. The author, having investigated practice of some developed countries in the sphere of social service, generalizes their characteristics.

The author, including acceptable transfer of the state orders to nongovernmental organizations in the sphere of social service, specifies its primary parties.

Keywords: *Social service, social services in foreign countries, law, social providing.*

[139] **Ülvi Əliyev, The doctoral candidate of Research and Training Center on Labour and Social Problems of the Ministry of Labour and Social Protection of the Population of the Azerbaijan Republic., Baku/AZERBAIJAN; E-mail: aliyev_ulvi_89@mail.ru**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

XARİCİ ÖLKƏLƏRDƏ SOSİAL XİDMƏT SFERASININ TƏNZİMLƏNMƏSİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

GİRİŞ

«Sosial xidmət haqqında» 30 dekabr 2011-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi ilə respublikamızda sosial xidmət sisteminin formalaşmasında yeni mərhələ başlamışdır. Azərbaycan Respublikasında sosial xidmət sisteminin formalaşması üçün Qərbi Avropa ölkələrində əhaliyə sosial xidmət üzrə "konvergensiya" (latın dilində convergere-yaxınlaşmaq, uzlaşmaq deməkdir (**6,** s. 360-364)) nəzəriyyəsinin tətbiq olunması vacib rol oynaya bilər. Bu nəzəriyyə iki sosial sistemin: hər birinin müsbət əlamətlərini və xüsusiyyətlərini özündə birləşdirən hər hansı "qarışıq cəmiyyətdə" onların sistemli əlaqəsi ilə kapitalizmin və sosializmin yaxınlaşmasında ictimai inkişafın (XX əsrin 50-70-ci illəri) üstün tendensiyasını nəzərdə tutan sosioloq, politoloq və iqtisadçıların əsərlərində kifayət qədər geniş şəkildə öz əksini tapmışdır (**10,** s. 271-272).

Təəsüf ki, bu tendensiya keçmiş SSRI-də "kənardan" təsir hesab edildiyinə görə rədd edilmiş və bu səbəbdən konvengensiya nəzəriyyəsinin "insan şəxsində kapitalizm" və "insan şəxsində sosializm" formasında konkretləşdirilməsi cəhdlərinin inkişafı mümkün olmamışdı. Hüquq elmlərinə gəldikdə isə, xarici ölkələrdən fərqli olaraq Azərbaycanda konvergensiya nəzəriyyəsinin inkişafı üçün əlverişli mühit formalaşmamışdır. Bununla yanaşı, bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində bu nəzəriyyə Azərbaycanda da aktuallıq kəsb edir.

Sosial təminat hüquq elminin inkişafı üçün konvergensiya nəzəriyyəsi ona görə əhəmiyyətlidir ki, o, hər şeyi yenidən başlamaq üzrə bütün cəhdləri rədd edərək qanunvericilik və hüquqtətbiqetmə üzrə artıq hazır olan müsbət təcrübənin istifadə edilməsini təklif edir. Hesab edirik ki, belə bir nəzəriyyənin sosial xidmətlə bağlı münasibətlərin tənzim edilməsində istifadə edilməsi daha düzgün olardı.

Sosial Xidmət Sisteminin Qərb Ölkələrində İnkişafı

Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 22. maddəsində də cəmiyyətin bir üzvü kimi, hər bir insan sosial təminat hüququna və öz ləyaqətini qoruyub saxlaya bilmək və öz şəxsiyyətini azad inkisaf etdirmək üçün iqtisadi, sosial və mədəni sahələrdə zəruri olan hüquqlarını milli səylər və beynəlxalq əməkdaslıq vasitəsilə, hər bir dövlətin strukturu və resurslarına müvafiq olaraq həyata keçirmək hüququna malikdir", səklində ifadə edilmistir. Bəyannamənin 25. maddəsinə görə "Hər bir insan, qida, geyim, mənzil, tibbi qulluq və zəruri sosial xidmətlər də daxil olmaqla onun özünün və ailəsinin sağlamlığının və rifahının qorunub saxlanılması üçün zəruri olan həyat səviyyəsinə malik olmaq hüququna və işsizlik, xəstəlik, əlillik, dulluq, qocalıq halında və ondan asılı olmayan digər səbəblərə görə dolanışıq vəsaitlərini itirdiyi halda təminat hüququna malikdir".

Sosal xidmətlər insanların özündən, ətraf şərtlərdən veya özündən qaynaqlanmayan səbəblərlə meydana gələn maddi ve mənəvi sosial əksikliklərinin qarşılanması, sağliq ve digər ünsürlərin inkişaf ettirilməsi, insanların özlərinin ehtiyaclarını qarşılaya bilməsi, başkalarına möhtac olmaması və ailə münasibətlərinin guclendirilməsində mühüm yeri vardı. Ayrıca sosyal xidmətlər fərdlərin, ailələrin və kollektiflərin sosial ehtiyaclarının qarşılanması məqsədiylə həyata keçirilən xidmətlər və programlar bütünüdür. Bu xidmətlər cəmiyyətin ümumi zərurətindən vəya ihtiyacından ortaya çxmış və insanlara ödenişsiz vəya qismən ödəniş alınaraq xidmət verilməsini ifadə etməkdədir(**13**, s. 11).

Vətəndaşın sosyal risklerdən qorunması için sosyal müdafiə sistemi içində ödənişli vəya ödənişsiz qoruma yolları olan sosyal sigorta, sosyal hizmet və sosyal yardım vasitələrinə başvurulmakdadır. Günümüzə qədər tarixi sürəcdə insanların gorunması üçün fərdi ve kollektif müdafiə vasitələri tərcih edilmiştir. Kollektif müdafiə vasitələri kimi, ödənişsiz rejim vasitələri olaraq "Sosyal Yardım" ve "Sosyal Hizmet", en geniş başvurulan yollardır. Bəlirli yollarla ihtiyacı olan fərdlər, ailə ya da insan kollektiflərinin cəmiyyətə adaptasiyası aparılır (**18**, s. 25, 36; **23,** s. 49).

Sosial xidmət hüquq dövlətinin bir vəzifəsi olaraq ayrı ayrı vətandaş qruplarının qorunması üçün sosial risklərin qabağının alınması vəya ortaya çıxan nəticənin ortadan qaldırılması faaliyətləridir. Eyni zamanda çətin həyat şərtlərində olan şəxslərin sosial xidmət müəssəsələrində ve evdə baxılması, tibbi, psixoloji, hüquqi və digər yardımların göstərilməsi, ayrıca onların adaptasiya və rehabilitasiyasının və xərclərin qarşılanması

olarak anlaşılır (**18**, s. 333-334). Bütün bu vəzifələr vətandaşların sosial vəziyyəti və refahyla maraqlanan, onlara minumum bir yaşama səviyyəsi təmin etməyi öhdəsinə alan dövlətin, yani sosial dövlətin vəzifələridir. Sosial dövlət "sosyal –ekonomik həyata istiqamət verərək gücsüzləri, yoxsulları, yardıma ve baxıma möhtac insanları qoruyan, bu xidmətlər üçün sosial qurumlar təsis edən, qoruyucu tədbirlər vasitəsiylə cəmiyyət məsələlərini həll edərək vətandaşlarını qoruyan və himayə edən dövlət olaraq tərif edilir (**21,** s. 498).

Xarici ölkələrin qanun və praktikasında sosial xidmətin fərqli kateqorilərinin həyata keçirilməsi üçün xərclər fərqli qaynaqlardan qarşılanır. Örnek vermək lazımsa, əlillərə verilən sosial xidmət dövlət və bələdiyə orqanları tərəfindən, yaşlılara dövlət sosial qurumları və həmkarlar ittifaqları tərəfində təmin olunur. Bu praktikalar nəzərə alınaraq, sosial xidmətin yararlılığı ölkə iktisadiyatının inkişafı ilə mütənasib şəkildə və görülən xidmətlər də inkişaf səviyyəsinə uygun olarak həyata keçirilir.

Əlbəttə ki, bu sosial xidmətlərin təməli tarixdə fərdi olaraq dini qurumlar olan kilisələr və digər xeyriyyə təşkilatları vasitəsi ile görülmüşdür. 1789 Fransız İnqilabı ilə "bərabərlik və azadlıq" əsaslarına bağlı iradə sərbəstliyi prinsipi qəbul edilmiş, dövlət və fərd münasibətində yeni bir perspektiv ilə çox fərqli bir yardım anlayışı ortaya qoyulmuşdur. Xüsusiylə yoxsulluq poroblemləri, məşğulluq, tıbbi yardım sahələrində yeni fikirlər ortaya atılmışdır. Zaman içində Avrupada sosial xidmət təhsili verilərək konferans və təhsil programları təşkil edilmişdir. Sosial xidmət sahəsində ilk təhsil və maarifləndirmə programları 1873 ilində Londonda, 1893 ilində Nyu-Yorkda, 1899 ilində Amsterdamda ve 1904 ili ve sonrakı illərdə İngiltərə, Almanya və İçveçrədə dəvam ettirilmiş ve sosial xidmət məktəbləri açılmışdır. Ancaq sosial xidmət sahəsində XX əsrdə bu xidmətlərin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi mümkün olmuşdur (**15**, s. 1-70; **19**, s. 324; **22,** s. 40-42).

Son yüz ildə Qərb ölkələrinin iqtisadi inkişafını müşayiət edən sosial xidmət sisteminin genişlənməsi üç istiqamətdə həyata keçirilmişdir:

Birincisi, sosial xidmətin təqdim edilməsi risklərinin genişlənməsi. Belə ki, sosial xidmət sistemi əvvəlcə yalnız müəyyən sosial risklərdən müdafiəni əhatə etsə də sonralar öz tərkibinə onların geniş dairəsini daxil etməyə başlamışdır.

İkincisi, sosial müdafiə olunan şəxslərin tərkibinin genişlənməsi. Belə ki, sosial xidmət sistemi əvvəlcə yalnız muzdlu işçiləri əhatə edirdi və yalnız tədricən müdafiəyə ehtiyacı olan digər şəxslər qruplarını (məsələn, sənətkarlara, işləməyənlərin müəyyən təbəqələri, reabilitasiya mərhələsində olanlara, sosial yardımdan istifadə edənləri) əhatə etməyə başlamışdır.

Üçüncüsü, təqdim edilən sosial xidmət növlərinin kəmiyyətinin coxalması və səviyyəsinin yüksəlməsi. Belə ki, göstərilən xidmətlərin sayı əvvəllər məhdud olsa da dövlətin iqtisadi potensialının artması ilə tədricən göstərilən xidmətlərin səviyyəsinin yüksəlməsi də mümkün olmuşdur.

Sosial xidmət sisteminin ayrı-ayrı sahələrinin konkret olaraq formalaşması ilə əlaqədar göstərmək olar ki, hər bir ölkənin bazar iqtisadiyyatı ilə uzlaşan alternativ imkanları mövcuddur. Həmin imkanlar özündə əsas etibarilə sosial xidmətin təşkil edilməsi, sosial müdafiə olunmalı olan şəxslərin dairəsi, sosial xidmətlərin həcmi və forması, onun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı aspektləri əhatə edir.

İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə sosial təminat probleminin tədqiqatçıları göstərirlər ki, əksər ölkələrdə sosial xidmət sistemi üçün iki prinsip - dövlətin yalnız ictimai birliklərin müəyyən fəaliyyət göstərməsindən sonra sosial xidmət göstərilməsinə dəstək prinsipi, yəni bazar münasibətləri şəraitində funksional mərkəzsizləşmə haqqında danışmağa imkan verən dövlətin səlahiyyətlərinin bir hissəsinin könüllü fəaliyyət göstərən təşkilatlara, yerli hakimiyyətlərə verilməsi və bunun təkcə insan hüquqlarının təmin olunmasına deyil, həm də insanlara normal həyat şəraitinin təmin olunmasına aid olduğu halda əsas rolun və məsuliyyətin dövlətə keçməsi prinsipi xarakterikdir (**8,** s. 220-222;**12,** s. 19-21).

Almaniyanın qanunvericiliyində bundan başqa, sosial xidmətin aşağıdakı prinsipləri də təsbit edilmişdir:

- sığorta prinsipi (sosial xidmətin sosial sığorta ödəmələri hesabına maliyyələşdirilməsi, sosial sığorta ödəmələri ilə sosial xidmət növlərinin həcmi arasında qarşılıqlı əlaqə);
- təminat prinsipi (vergilər hesabına maliyyələşdirilmə);
- himayəçilik prinsipi (büdcə hesabına maliyyələşdirilmə və fərdi ehtiyaclara yönəltmə).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Böyük Britaniyada isə sosial xidmətin aşağıdakı prinsipləri təsbit edilmişdir:

- universallıq (sosial xidmətin ölkənin bütün əhalisinə şamil olunması);
- ümumilik (bütün sosial risk hallarını əhatə etməsi);
- idarəetmənin vahidliyi (sosial xidmətin idarə edilməsi ictimai dövlət xidməti tərəfindən həyata keçirilir);
- göstərilən xidmətlərin eyniliyi (onlar əlavələrə və vəziyyətinə görə eyni olmalıdırlar və gəlirlərin məbləğindən asılı olmamalıdırlar).

ABŞ-da öz tərkibinə bilavasitə sosial işləri daxil edən dövlət sosial xidmət sistemi Avropa ölkələrindən xeyli gec meydana gəlmişdir. Uzun müddət ABŞ sosial xidmət məsələlərinə lazımi formada fikir verilməmişdir. Dövlətin sosial siyasəti daha çox pensiya təminatına və sosial sığortaya yönəlmişdir. ABŞ-da sosial təminat pensiya təminatı, Ingiltərədə professonal pensiya təminatı, Avstraliyada superannusiya sistemi, Fransada əlavə professional pensiyalar, AFR-də istehsalat sığortası adlanırdı. Müəyyən müddət keçdikdən sonra istehsalat sosial təminatının strukturu mürəkkəbləşərək öz tərkibinə tibbi xidmətlə yanaşı sosial xidməti də daxil etməyə başlamışdır.

Hazırda ABŞ-da 1935-ci ildə qəbul edilmiş sosial müdafiə və sosial təminat haqqında qanunlar qüvvədədir. 45 milyon amerikalını əhatə edən və 2002-ci il federal dövlət büdcəsindən 455 milyard dollar məbləğində maliyyələşməni nəzərdə tutan sosial həmrəylik prinsipinə əsaslanan pensiya təminatı sisteminin əsas dövlət proqramında islahatlar aparılması barədə artıq yeni təkliflər irəli sürülmüşdür (**1,** s. 184). Ölkənin inkişaf tempinə uyğun olaraq həmin qanunlara müxtəlif dövrlərdə müəyyən düzəlişlər olunmuşdur. Məsələn, 1975-ci ildə sosial təminat haqqında qanuna aşağıdakı normaları müəyyən edən 20-ci maddə əlavə olunmuşdur: gəliri müvafiq ştatda adambaşına olan orta gəlirin 80%-dən azını təşkil edən şəxs pulsuz olaraq sosial xidmət növlərindən istifadə edə bilər. Gəlir həmin məbləğdən çox olduqda isə sosial xidmətlərə görə haqq tələb olunur. Sosial xidmət üzrə federal fondlar əhalinin sayına uyğun olaraq ştatlar arasında bölüşdürülür. Dövlət sosial yardım xidmətləri 75%-federal vəsaitlər hesabına, 25% isə ştatın vəsaitləri hesabına maliyyələşdirilir (**13,** s. 151-152).

Yaşlı insanlara göstərilən sosial xidməti tənzimləyən əsas qanun olan «Yaşlı amerikalılar haqqında» qanun isə 1992-ci ildə qəbul olunmuşdur. Həmin qanuna əsasən ayrılan vəsaitlər müxtəlif yardım növlərinin təşkili və göstərilməsi üçün nəzərdə tutulur. Onların arasında yaşayış yerinə görə qocalara xidmət göstərilməsini, həm qrup şəklində, həm də fərdi olaraq qida ilə təmin edilməsini göstərmək olar. Eyni zamanda xüsusi ehtiyaclarla şərtlənən müxtəlif yardım növlərinin təqdim edilməsi də nəzərdə tutulmuşdur. Qanunda göstərilən həmin xidmətlərin maliyyələşdirilməsinə ayrılmış bütün vəsaitin 70%-i yönəldilir və bu zaman qidalanma məsələsi mərkəzi yer tutur. Belə ki, yaşı 60 və ya ondan çox olan vətəndaşlar qida proqramından istifadə etmək hüququna malikdirlər. Əlillər zərurət olduqda evdə qida əldə edirlər və yaşa görə onlar 60 yaşdan da az ola bilərlər. Qidanın 2/5-dən çoxu yaşayış yeri üzrə verilir, qalan 3/5-ü isə yaşayış məntəqələrinə ən yaxın olan ərazilərdə paylanılır.

Federal vəsaitlər hesabına ştatlardan və ayrı-ayrı ərazi vahidlərindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən və "son ümid proqramları" adlandırılan ümumi yardım proqramları fəaliyyət göstərir. Bu proqramlar yalnız bir əhali qrupuna, məsələn, əlillərə, əlilərin ailələrinə və s. xidmət göstərilənə qədər həyata keçirilə bilər. Ehtiyacı olan bütün kateqoriya şəxslərə (praktiki olaraq heç bir proqrama aid olmayan əmək qabiliyyətli şəxslər istisna olmaqla) yalnız 10 ştatda xidmət göstərilir.

ABŞ-da ümumi yardım proqramlarından başqa fövqəladə və xüsusi yardım proqramları da mövcuddur. Fövqəladə yardım proqramları ümumi proqramlarda planlaşdırılmayan hallarda sosial dəstəyi nəzərdə tutur. Xüsusi yardım proqramları insanların qeyri-standart ehtiyaclarının ödənilməsinə yönəlir. Proqramların dövlət proqramı olmasına baxmayaraq xüsusi sosial agentliklər də burada iştirak etmək hüququna malikdirlər.

Eyni zamanda Amerikada qadınların məşğulluğunun artırılması üçün təşviq siyasəti aparılaraq uşaqlara xidmət və baxım üçün fonlar qurulmuş ve problemlər bu şəkildə həll edilməyə çalışılmışdır. Qadınları iş həyatına çəkmək və həvəsləndirmək məqsədiylə dövlət tərəfindən verilən baxım xidmətlərindən yararlanmak üçün hərhangi bir işdə işləmək şərti qoyulmuşdur. Buna bənzər praktikalar Avrupa ölkələrində də mövcuddur. Avusturya, Hollanda, İngiltərə və Lüksemburq kimi ölkələrdə dövlət tərəfindən baxça və uşaq

baxım evləri qurulmuşdur. Eyni zmanda bu xidmətlərə alternatif olaraq nəqd yardımların verildiği də bəzi ölkələrdə görülür (16, s. 291-292; 17, s. 124).

Almaniyada müxtəlif hissələrə bölünən sosial yardım sistemi fəaliyyət göstərir. Sosial təminat (sosial yardım) təşkilatların qarşısında duran əsas vəzifə hər bir insanın layiqli həyat şəraitinin təmin edilməsidir. Sosial xidmətə olan hüquq ölkə əhalisinin əksəriyyətinə aiddir. 1991-ci ilin yanvarın 1-dən «Müstəqil surətdə özünə xidmətetmə qabiliyyətini itirmiş şəxslər və yaşlı insanlar üçün evdə yardımın göstərilməsi haqqında"qanun qüvvəyə minmişdir. Evdə xidmət göstərilməsi üçün sığorta edilmiş şəxs statusu, hazırda və ya keçmişdə əmək fəaliyyətində iştirak edilməsi tələb olunur. Yardımın həcmi vətəndaşlara maksimum dərəcədə ev şəraitində qalmağa imkan verir və sığınacaq institutunda onların yaşaması zəruriyyətini minimuma endirir (xüsusən ona görə ki, orada qalma evdə xidmətdən daha baha başa gəlir).

Niderlandda 1968-ci ildə qəbul edilmiş "Xüsusi tibbi xərclərin sığortalanması haqqında" qanun hələ də qüvvədədir və həmin qanunda sosial xidmətin aşağıdakı formaları təsbit edilmişdir: sığınacaq evləri, stasionar müəssisələr, gündüz və gecə qalmaq üçün evlər, evdə xidmət göstərilməsi (xüsusi milli assosiasiyalar tərəfindən). Sığınacaq institutu pensiya və əlavə gəlirlər (əgər onlar olarsa) hesabına ödənilir. Ancaq dövlət yardıma görə haqqın yüksək həddini müəyyən etmişdir. Yalnız müəyyən müddət üçün nəzərdə tutulan yardım pulsuz olaraq göstərilir (**6,** s. 360-364).

Böyük Britaniyada "Yardım göstərilməsi haqqında" 1948-ci il qanunu müasir dövrdə də öz əhəmiyyətini saxlamışdır. Həmin qanuna əsasən bütün sosial yardım rejimləri sosial təminat və səhiyyə orqanlarının səlahiyyətindədir. Ehtiyacı olanlara fərdi sosial yardım göstərilir. Yaşlı şəxslərin 97% evdə yaşamaqla tibbi və sanitar yardımdan, o cümlədən sosial xidmətdən istifadə edir. Yarımstasionar xidmət mərkəzlərində həkimlər tibbi yardımı göstərirlər, sosial sferanın işçiləri isə qidanı və istirahəti təşkil edirlər. Evdə yaşaya bilməyən şəxslərin 80% yerli cəmiyyətlərin, 20% isə qeyri-kommersiya birliklərinin və özəl institutların mülkiyyətində olan xüsusi təchiz olunmuş mənzillərdə məskunlaşırlar. Bununla yanaşı, yerli vergilər və hökümət subsidiyaları hesabına maliyyələşdirilən qocalar üçün evlər mövcuddur. Həmin evlərdə yaşayanların çox az bir hissəsi (5%) öz hesablarına sosial xidmətlə təmin edilirlər.

İsveçrənin "Sosial təminat haqqında" 1982-ci il tarixli qanununda göstərilir ki, yaşlı şəxslər yaxınlıqda sosial, kommersiya, tibbi-sanitar və mədəni xidmətlərin göstərilməsi üzrə xidmətləri olan yüksək keyfiyyətli mənzilə malik olmalıdırlar. Sosial xidmət onu göstərən şəxsin sağlamlıq vəziyyətindən və vəsaitlərindən asılıdır. Qanun mənzil müavinətinə olan hüququ və ya mənzilin təchizatı üçün dotasiya müəyyən edir. Sosial xidmətə ehtiyacı olanlara adi və ya xüsusi təchiz olunmuş mənzil, əlillik dərəcəsi ağır olanlar üçün yüksək səviyyəli rahatlığı olan mənzil təqdim olunur. Qanunda yaşlı şəxslər və səhhəti xüsusilə ağır vəziyyətdə olan şəxslər üçün yataqxanada və ya pansionat evlərdə ayrıca mənziliin verilməsi nəzərdə tutulmuşdur (4, s. 14).

Danimarkada 1987-ci ilin mayında yaşlı şəxslərin ehtiyaclarına uyğun yeni mənzillərin tikintisinə və köhnə mənzillərin yenidən təchiz olunmasına imkan verən "Mənzil haqqında" qanun qəbul olunmuşdur. Qanun onlara hətta lazımi yardıma ehtiyacları olduqda belə evdə yaşamağa icazə verir. Bunun üçün qanun yerli xüsusiyyətləri nəzərə alan mənzillərin tikilməsi zamanı cəmiyyətin və rəhbərliyin subsidiyalaşdırılması qaydasını, yəni yaşlı şəxslər üçün mənzil müavinətlərini nəzərdə tutur. Həmin qanun yaşlı şəxslərin sayının və onunla bağlı dövlətin və cəmiyyətin xərclərinin mütəmadi artmasını, ailə əhatəsində öz müstəqilliyini saxlamaq istəyən yaşlı şəxslərin iradəsini nəzərə alaraq dövlət tərəfindən təqdim olunan evdə yardım və qulluqla bağlı xidmətlərin göstərilməsini təsbit edir.

İspaniya Konstitusiyasına və muxtar cəmiyyətlərdəki ümumi qanunlara müvafiq olaraq vətəndaşların sosial müdafiəsinə yönəlmiş bir sıra qanunvericilik aktları qəbul olunmuşdur. Kastilya və Leonun muxtar cəmiyyəti "Sosial fəaliyyət və sosial xidmət haqqında" 1988-ci il tarixli qanun qəbul etmişdir. Andaluz muxtar cəmiyyəti, Basklar ölkəsi, Kataloniya muxtar cəmiyyəti vətəndaşlara sosial xidməti, yaşlı insanların yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsini, yardımın fərdiləşdirilməsini nəzərdə tutan sosial təminat haqqında qanunlar qəbul etmişlər.

Fransada sərbəstliyini itirmiş, o cümlədən yaşlı şəxslərin və sığınacaq institutlarında olan şəxslərin müdafiəsi 1970-ci il xəstəxana islahatı ilə və 1975, 1978 və 1990-cı illərdə qəbul edilmiş müxtəlif qanunlarla müəyyən olunur. Onlar uzunmüddətli saxlama (internat evləri strukturlarında) zamanı və uzunmüddətli

ambulator müalicə (yaşlılar üçün nəzərdə tutulmuş evlərdə) zamanı xidmətlərin ödənilməsinin differensiyalaşdırılmış tariflərini müəyyən edirlər. Evdə yardım göstərilməsi zamanı mümkün xərclərin yüksək həddləri müəyyən edilmişdir, bunlar daha da artıqda qospitala yerləşdirmə nəzərdə tutulmuşdur. Yüksək gəlirə malik olmayan şəxslər ağır vəziyyətdə olurlar, çünki onlara lazımi yardım göstərilməsindən imtina oluna bilərlər.

Lüksemburqda yaşlı insanlara qulluğun maliyyələşdirilməsi və qulluğun özü sosial təminat orqanlarından deyil, bilavasitə dövlətdən asılıdır. Həmin şəxslərin sığınacaq institutunda və ya ev şəraitində saxlanılan dəyəri, bir qayda olaraq, təsbit edilmiş yüksək həddə müəyyən olunur və ödənişdə vətəndaşların özləri də iştirak edir. Nəzərə alsaq ki, ölkədə pensiyaların məbləği yüksəkdir, onda belə xərclərə yaşlı şəxslərin 2/3-nin imkanı çatır. Əgər həmin şəxsin öz gəliri kifayət etmirsə, onun saxlanılması dövlət tərəfindən ailənin iştirakı olmadan maliyyələşdirilir (**9,** s. 58).

Belçikada yaşlı şəxslərin sosial yardımına yönələn çoxsaylı qanunlar və qərarlar qəbul edilmişdir ki, burada tariflər və ailənin maliyyə ehtiyatlarına münasibətdə sanitar və sosial aspektlər arasında fərqlər müəyyən olunmuşdur. Qəbul edilmiş müəyyən aktlar bəzən bir-birinə uyğun gəlmir və qaydalardan istisnalar doğurur. Ölkədə yaşlı vətəndaşlara evdə qulluq göstərilməsi daha çox inkişaf etsə də bu xidmətlərin dəyəri xeyli yüksək olaraq qalır. Bununla əlaqədar oxşar xidmətlər, o cümlədən lazımi gerontoloji hazırlığa malik olan kadrlar çatışmır.

Sosial xidmət haqqında xarici qanunvericiliyin təhlili göstərir ki, sosial xidmətə ehtiyacı olan şəxslərin vəziyyəti ayrı-ayrı ölkələrdə müxtəlifdir. Bəzi ölkələrdə sosial xidmət əldə etmək üçün tibbi sığortaya malik olmaq və müəyyən vaxt ərzində sığorta haqlarını ödəmək (**Almaniyada, Niderlandda**), peşə fəaliyyəti stajına malik olmaq (Almaniya) lazımdır. Yaşlı insanların maraqları naminə bəzi ölkələrin (ABŞ, AFR, Danimarka, Isveç) qanunvericiliyi evdə sosial xidmətin göstərilməsinə, onların evdə, ailədə yaşaması üçün ən yaxşı şəraitin yaradılmasına yönəlmişdir.

İnsanın sosial xidmət hüququnun səmərəli təmin olunması üçün hər bir cəmiyyət üzvü və dövlət birbirləri ilə sıx surətdə əməkdaşlıq etməlidirlər. Bu o deməkdir ki, sosial xidmət hüququnun səmərəli təmin olunmasında dövlət təkbaşına deyil, ictimai birliklər və cəmiyyət üzvləri ilə birlikdə, sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərməlidir. Məsələn, dövlət sosial xidmətlərindən başqa xarici ölkələrdə dini və s. fondlar daxil olmaqla yerli fondlar tərəfindən maliyyələşdirilən könüllü qeyri-kommersiya sosial xidmətləri və xüsusi şəxslərin himayə etdiyi özəl kommersiya təşkilatların maliyyələşdirilməsi hesabına sosial xidmətlər həyata keçirilir. Eyni zamanda peşəyə görə birləşən təşkilatlar da mövcuddur.

A.Y.Nekrasovun haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi "**qeyri-hökümət təşkilatlarının fəaliyyətində** xüsusilə qiymətli olan odur ki, onlar öz fəaliyyətində peşəkar ödənişli xidmətlərlə könüllü xidmətləri əlaqələndirirlər, həmçinin onlar həmin xidmətləri əhaliyə bilavasitə, çətin inzibati prosedurlara əl atmadan təqdim edirlər. Onlar xüsusilə böhran vəziyyətlərində (təbii fəlakətlər, qəzalar və s.) yeni tələbatların meydana gəlməsinə düzgün və operativ reaksiya vermək və hökümət proqramlarını tamamlayaraq əhaliyə təxirəsalınmaz yardım göstərmək imkanındadır"(**5**, s. 75).

İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyəti çoxsaylı assosiasiyalar fəaliyyət göstərir. Assosiasiyalar öz üzvlərinin mənafelərinin müdafiəsi məqsədilə təşkil olunur. Məsələn, Böyük Britaniyada orta məktəb müəllimlərinin, ali təhsil müəssisələrinin və kolleclərin müəllimlərinin, sonrakı təhsil müəllimlərinin assosiasiyaları korporativ marağın, pedoqoji heyət üzvlərinin statusunun sosial təminatı məsələlərini həll edirlər, onlara isə zərurət olduqda sosial xidmət göstərilir. Bununla əlaqədar korporasiyanın imkanları təhsil orqanlarının, xeyli sayda müxtəlif müəllimlərə dəstək fondlarının imkanları çərçivəsində kənara çıxır. Xüsusi olaraq, müəllimlər üçün yardım və qarşılıqlı dəstək cəmiyyətləri yaradılmışdır və fəaliyyət göstərir.

Müəyyən ölkələrdə öz üzvlərinə həmçinin sosial xidməti təmin edən xüsusi sosial təminat təşkilatları mövcuddur (**1,** s. 6-10). Bununla əlaqədar tam şəkildə muxtariyyətə malik olan xüsusi təşkilatlar yaradılmışdır: şaxtaçılar təşkilatı, SNCF (dəmir yolları milli cəmiyyəti) təşkilatı, RATP (muxtar dövlət Paris nəqliyyat müəssisəsi), peşəkar hərbçilər təşkilatı, Fransız bankı təşkilatı və s.

Bir sıra ölkələrdə xüsusi proqramlar qəbul etməklə icmanı təmin edən sosial xidmət praktikası inkişaf etmişdir. Belə ki, ABŞ-da "Gündəlik qayğı " proqramı bütün il ərzində həftənin beş günü (8:00-dan 16:30-a

qədər) qüvvədə olur. Bu proqram uşaqları səhər yeməyi, nahar, günortadan sonra iki qəlyanaltı ilə təmin edir. Təhsilə yönələn proqrama əlavə olaraq "Gündəlik qayğı" preventiv tibbi xidmət və ailə məsləhətləşməsini təmin edir.

Son illər "Qoddard-Riversayd" layihəsi həmçinin evsiz tənha insanlar üçün nümunəvi yaşayış yerinə çevrilir. Evsiz insanlarla iş hələ 70-ci illərin sonlarında başlamışdır. O zaman işlənib hazırlanmış layihəyə görə Yuxarı Vest-Saydın park və küçələrinə hər gün evsiz insanlara qida, paltar, xidmət, sığınacaq, emosional dəstək təklif edən işçilər komandası göndərildi. Layihə ruhi xəstə olan evsiz insanlarla apardığı işdə qazandığı uğurlar sayəsində dövlət miqyasında diqqəti cəlb etdi (**3,** s. 198;7, s. 114).

Analoji funksiyanı həmçinin bəzi ölkələrdə (Finlandiya) yaradılan öz fəaliyyətində müəyyən istiqaməti və məqsədi deviz seçən liqalar həyata keçirir. Məsələn, "Qonşuna kömət et" devizi altında fəaliyyət göstərən liqa minlərlə uşaqları özündə birləşdirir. Məqsəd-bütün səviyyələrdə, yerli səviyyədən dövlət səviyyəsinə qədər uşaqların və anaların sağlamlığının mühafizəsinin inkişafıdır. 1989-cu ildə liqa uşaqların problemləri ilə və uşaqlı ailələrə dəstək məsələsi ilə məşğul olan eston rəhbərləri ilə əməkdaşlıq etməyə başladı. Liqa digər ölkələrdə də uşaqların mühafizəsi üzrə təşkilatlarla əməkdaşlıq edir. Liqanın bütün Finlandiya üzrə 470 yerli şöbəsi vardır. Yerli şöbələrdə liqa üzvləri hökümətə və ictimai rəyə təsir etməyə çalışırlar, müxtəlif tədbirlər təşkil edir və onlarda fəal iştirak edirlər. Burada fəaliyyətin 100 müxtəlif növü mövcuddur: orada xəstə uşaqlara yardım edirlər, psixoloq-məsləhətçilər, klublar, ilk valideynlər üçün məktəblər və s. var.

İsveçrədə sosial xidmət xüsusilə diqqətəlayiqdir. Müəlliflərdən A.M.Fişer-Qeyzer ona yüksək qiymət (**11,** s. 215) verərək göstərir ki, İsveçrədə sosial işin vəziyyəti onun bütün istiqamətlərində dövlətin konfederativ xarakteri ilə müəyyən olunur. Ölkə iyirmi altı kantona bölünüb və onların hər biri öz qanunvericiliyinə uyğun yaşayır. Sosial sfera daxil olmaqla kantonlarda həyata keçirilən bütün ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni fəaliyyət yalnız kantonun əhalisinin rifahına yönəlmişdir. Ancaq yoxsullara və ehtiyacı olanlara dövlət sosial yardımının göstərilməsinə görə məsuliyyəti kanton deyil, icma daşıyır. İsveçrədə cəmi 3050 müstəqil icma vardır ki, onların da yarısı 500 nəfərdən çox olmayan sakinə malikdir.

Isveçrədə sosial xidmət müəssisələri özəl və ya kilsə müəssisələri kimi fəaliyyət göstərirlər. Tarixi ənənələrdən asılı olaraq onlar 3 səviyyədə - konfederasiya, kanton və kommuna (icma) səviyyələrində fəaliyyət göstərirlər. Bununla əlaqədar sosial xidmətlər "dövlətin mümkün qədər az müdaxilə etməsi" prinsipi üzrə idarə olunurlar.

Ölkədə sosial xidmətlərin inkişaf tarixi göstərir ki, onlar əsas etibarilə özəl təşəbbüs nəticəsində meydana gəlmişlər və ittifaqlar, fondlar və cəmiyyətlər tərəfindən idarə olunurlar. Məsələn, Sürix kantonunda bütün təşkilatların təxminən 50% özəl şəxslərin əlindədir, 15% kilsə xidmətləri təşkil edir, 30% kommunalara və təxminən 5 % kantonlara məxsusdur. Ancaq xüsusi sosial xidmətlərin hamısı bu gün dövlətin, kantonun və ya icmanın verdiyi maliyyə dotasiyaları olmadan mövcud ola bilməz. Sosial xidmət xərcləri çox yüksək olduğu üçün maliyyə məsələsi ciddi çətinliklər doğurur.

Bununla belə, özəl təşkilatların üstünlüyü ondadır ki, onlar dövlət xidmətlərinə nisbətən cəmiyyətdə yaranan problemlərə daha cəld, daha mobil reaksiya vermək, göstərilən sosial xidmətlərə yeniliklər gətirmək imkanına malikdirlər.

Ölkədə sosial xidmət bu prinsip üzrə təşkil olunur: əvvəlcə ailədə olan bütün imkanlardan istifadə edilir, əgər bunlar kifayət etmirsə, onda özəl və ya kilsə sosial xidmətləri tərəfindən xidmətin göstərilməsinə başlanılır. Yalnız sonuncu halda dövlət təşkilatlarına kömək üçün müraciət olunur.

Təqdim olunan sosial xidmətlər ərazidən - şəhər və ya kənddən asılı olaraq fərqlənir. Böyük şəhərlərdə sosial xidmətlərin artıqlığı müşahidə olunur. Sosial yardım ayrıca şəxslərə, ailələrə, qruplara və kollektivlərə göstərilir. Praktikada sosial iş kompleks xarakterli olduğuna görə bu işin ayrı-ayrı sahələri arasında fərqləndirmə o qədər də dəqiq aparılmayıb. Ona görə də daha çox kantonların mərkəzlərində fəaliyyət göstərən ixtisaslaşmış özəl məsləhətxanalarla yanaşı çoxprofilli dövlət sosial xidmət mərkəzləri mövcuddur. Onlar bir qayda olaraq böyük şəhərlərdə və daha iri icmalarda cəmləşmişlər və bütün həyati məsələlər üzrə: tərbiyə problemləri, qəyyumluq, müxtəlif maliyyə işləri, ailədə əmək kollektivlərində qarşılıqlı münasibətlər, yaşla bağlı problemlərin həlli və s. üzrə xidmətləri və məsləhətləri təklif edirlər.

İri sənaye müəssisələri, univermaqlar, ticarət firmaları, banklar, poçt və teleqraflar, dəmir yolları və s. də öz sosial yardım mərkəzlərinə malikdirlər və həmin müəssisələrdən asılı deyillər və onların rəhbərliyi qarşısında hesabat verməyə bilər.

Kilsə vergiləri və verilmiş ianələr sayəsində maliyyə münasibətlərində uğur qazanan çoxlu kilsə icmaları gənclərə, tənha şəxslərlə, kişilərlə, qadınlarla, analarla, dul şəxslərlə və s. ilə differensiasiyalı şəkildə iş aparan xeyli sosial işçilər qruplarına malikdirlər. Onlar xüsusi layihələri - xeyriyyə naharlarını, qocalar və gənclər üçün görüşləri, uşaqlar üçün istirahəti və s. həyata keçirirlər.

Ölkədə böyük sosial yardım əlillərə, xəstələrə, fiziki və əqli çatışmazlıqları olan şəxslərə, qocalara göstərilir. Həmin kateqoriya şəxslər üçün bütün kantonlarda öz şöbələri olan ümumdövlət sosial yardım mərkəzləri ("Pro Infirmis", "Pro Senectute") fəaliyyət göstərir. Sosial işçilər əlillərə, xəstələrə gündəlik həyatın çətinliklərinin öhdəsindən öz imkanları həddində necə gəlməyi öyrədirlər. Həmin işçilər münasib mənzil axtarmaqda, internata düzəldilməsində, ərzaq xidmətinin təşkilində, zəruri köməkçi vasitələrin (əl ağacı, uşaq arabaları və s.) alınmasında onlara köməklik edirlər. Tənha şəxslər və qocalar üçün daha gənc insanlar arasından ünsiyyət qura bilən şəxslər seçilir.

Hazırda İsveçrənin bütün iri şəhərlərində qadın evləri açılmışdır. Ərləri tərəfindən döyülən, psixi istirablara məruz qalan qadınlar həmin evlərdə uşaqlarla birlikdə sığınacaq tapa bilərlər. Burada bir neçə həftə qaldıqları müddətdə onlar rahat şəkildə ailələrində mövcud olan vəziyyəti müzakirə edirlər və sosial işçilərlə birlikdə çıxış yolu tapmağa cəhd göstərə bilərlər. Zorakılığın qurbanı olan qadınlara yaşamış olduqları iztirabları unutmaqda, habelə baş vermiş hadisə üzrə məhkəmə baxışının hazırlanmasında və aparılmasında köməklik göstərilir. Qadın məsləhətxanaları arasında ailə planlaşdırması məsələləri üzrə yardım göstərən ixtisaslaşmış mərkəzlər mövcuddur.

İsveçrədə gənclərə yardım xidmətlərində sosial işin bütün politrası ifadə olunmuşdur. Uşaq tərbiyyə və gənclər internatları yaradılmişdır. İlk öncə şəhərlərdə yaradılan Robinzon adlı oyun meydançalarında uşaqlar sosial işçilərin rəhbərliyi altında komalar tikmək, nəsə hazırlamaq - öz fantaziyalarını qurmaq imkanına malikdirlər.

Gənclərin görüş məntəqələrində və gənclər mərkəzlərində oğlanlar və qızlar öz boş vaxtlarında birgə tədbirlər keçirirlər, onları maraqlandıran məsələlər haqqında söhbət edirlər. Bu mərkəzlərdə çalışan sosial işçilər gənclərin qruplarına başçılıq edirlər, boş vaxtlarda məşğuliyyət növü və əyləncə təklif edirlər, rəqs gecələri (diskotekalar) və digər mədəni tədbirlər təşkil edirlər. Həmin vaxt ərzində müxtəlif məsələlər üzrə fərdi məsləhətləşmələr aparıla bilər. Ailələrə, az yaşlı və böyük uşaqları olan valideynlərə yardım göstərilməsi üzrə ixtisaslaşan klasik tipli özəl məsləhətxanaların sayı da az deyildir.

İsveçrənin faktiki olaraq bütün kantonlarda öz filiallarına malik olan uşaqlara, yeniyetmələrə, gənclərə yardım üzrə böyük ümumdövlət mərkəzi mövcuddur. Burada tələbatdan asılı olaraq xidmətlər göstərilir, habelə uşaqların istirahət düşərgələrində, internatlarda qalması üçün maliyyə dəstəyi göstərilir.

Bundan əlavə bir çox kantonlarda gənclərə məhkəmə icraatı sahəsində yardım üzrə dövlət mərkəzləri fəaliyyət göstərir. Burada sosial işçilər yetkinlik yaşına çatmayan qanun pozanların cəzalandırılması və ya müdafiəsinə dair bütün mövcud hüquqi aktları araşdırırlar. Sosial işçilər və sosial pedaqoqlar məhkəmə icraatı sahəsində gənclər üçün həbsxanalarda və islah müəssisələrində işləyirlər. Burada sosial işçilər qüvvədə olan hüquqi aktları araşdırırlar.

Hələlik ümumdövlət səviyyəsində bu sosial bəla ilə mübarizədə vahid strateji xətt işlənib hazırlanmasa da İsveçrənin bütün kantonlarında xəstələr-alkoqoliklər və narkamanlar üçün müstəsna məsləhətxanalar mövcuddur. Psixiatriya klinikalarında və ixtisaslaşmış institutlarda müvafiq müalicə kursunu keçdikdən sonra bu növdən olan xəstələri xüsusi terapevtik şöbələrə keçirirlər ki, orada onlar qruplarda yaşayırlar və müxtəlif profilli mütəxəssislər (sosial işçilər, həkimlər, psixoloqlar və s.) onları adi peşəkar və gündəlik həyata qaytarmağa çalışırlar .

Bəzi özəl mərkəzlərin sosial işçiləri sosial hazırlıqdan sonra küçə işi adlı fəaliyyəti həyata keçirirlər. Bu o deməkdir ki, onlar yeniyetmələri, gəncləri müəyyən görüş və yığıncaq yerlərində, məsələn, şəhər parkında, şəhərin mərkəzi meydanında, dəniz kənarında və ya müvafiq bar və kafelərdə saxlayaraq həmin gənclərə bütün sosial məsələlər üzrə lazımi köməklik göstərirlər .

Bu gün Isveçrədə bütün sosial fəaliyyət sferalarında və işəgötürənlərdə sosial işçilər tam şəkildə əmək haqqı almaqla işləyə bilərlər.

Ölkədə ayrı-ayrı kantonlarında sosial işin strukturu və istiqaməti bir-birindən fərqlənsədə, bu işin prinsipləri, onun məqsədləri və fəaliyyyəti bütün sahələrdə eynidir.

Azərbaycanda Sosial Xidmət Sisteminin Formalaşmasi Üçün Xarici Ölkələrin Praktikası Əsasında Təkliflər

Azerbaycan Respublikası Konistitusiyası həp kəsin sosial təminat hüququnu təsbit etmiş ve vətəndaşların sosial xidmətlə olan hüququ birbaşa təsbitini tapmışdır. Buna görə hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat almaq hüququna malikdir.

Ölkəmizdə sosial xidmətlər sisteminin mütərəqqi təcrübələrdən istifadə olunmaqla daha da inkişaf etdirilməsi və dünya təcrübəsi əsasında daha da təkmilləşdirilməsi əsas vəzifələrdən biri olmalıdır. Xarici ölkələrin sosial xidmət sistemləri haqqında qeyd edilənlərin təhlili və ümumiləşdirilməsi ölkəmizdə bu sistəmin inkişafı üçün aşağıdakı nəticələrə gəlməyə əsas verir:

1. Azərbaycan Respublikasında sosial xidmət sisteminin formalaşması üçün Qərbi Avropa ölkələrində əhaliyə sosial xidmət üzrə "konvergensiya" (latın dilində convergere-yaxınlaşmaq, uzlaşmaq deməkdir (**6,** s. 360-364)) nəzəriyyəsinin tətbiq olunması vacib rol oynaya bilər.

Təəsüf ki, bu tendensiya keçmiş SSRI-də "kənardan" təsir hesab edildiyinə görə rədd edilmiş və bu səbəbdən konvengensiya nəzəriyyəsinin "insan şəxsində kapitalizm" və "insan şəxsində sosializm" formasında konkretləşdirilməsi cəhdlərinin inkişafı mümkün olmamışdı. Hüquq elmlərinə gəldikdə isə, xarici ölkələrdən fərqli olaraq Azərbaycanda konvergensiya nəzəriyyəsinin inkişafı üçün əlverişli mühit formalaşmamışdır. Bununla yanaşı, bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində bu nəzəriyyə Azərbaycanda da aktuallıq kəsb edir. Konvergensiya nəzəriyyəsi ona görə əhəmiyyətlidir ki, o, hər şeyi yenidən başlamaq üzrə bütün cəhdləri rədd edərək qanunvericilik və hüquqtətbiqetmə üzrə artıq hazır olan müsbət təcrübənin istifadə edilməsini təklif edir. Hesab edirik ki, belə bir nəzəriyyənin sosial xidmətlə bağlı münasibətlərin tənzim edilməsində istifadə edilməsi daha düzgün olardı.

2. Sosial xidmət haqqında xarici qanunvericiliyin təhlili göstərir ki, sosial xidmətə ehtiyacı olan şəxslərin vəziyyəti ayrı-ayrı ölkələrdə müxtəlifdir. Bəzi ölkələrdə sosial xidmət əldə etmək üçün tibbi sığortaya malik olmaq və müəyyən vaxt ərzində sığorta haqlarını ödəmək (Almaniyada, Niderlandda), peşə fəaliyyəti stajına malik olmaq (Almaniya) lazımdır. Yaşlı insanların maraqları naminə bəzi ölkələrin (ABŞ, AFR, Danimarka, Isveç) qanunvericiliyi evdə sosial xidmətin göstərilməsinə, onların evdə, ailədə yaşaması üçün ən yaxşı şəraitin yaradılmasına yönəlmişdir.

3. İnkişaf etmiş xarici ölkələrdə demoqrafi problemlərin və müəyyən risk quruplarının problemlerinin həlli üçün sosyal xidmət programlarına xususiylə əhamiyyət verilir və inkişaf ettirilir. Bu ölkələrin qanunvericiliyi ve praktikası esas alınarak cəmiyyətdə uşaqların və qadınların problemlərinin həlli və sosial və iqtisadi statusların möhkəmləndirilməsi üçün bu istigamətdə sosial xidmət müəssisələri ehtiyacı qarşılanmalıdır. Dünyanın çox ölkəsində ailəvi işlər ve ailənin diğər fərdləri ilə azyaşlı uşaqların baxımı qadınların üzərindədir. Qadının iş həyatına daxil olaraq məşğulluğunun artırılması üçün dövlətin müəyyən sosial xidmət siyasəti aparması, müəyyən xidmətlərin qarşılanması, ailədə ve cəmiyyətdə qadınların günbəgün artan iş yükünün azaldılması lazımdır. Avrupa Birliyi ölkələrində tətbiq olunan şəkildə - ölkəmizdə uşaq baxımı üçün sosial xidmətlərin çoxaltılması ve qadın-kişi cinsiyət bərabərliyi siyasətinin tətbiq edilməsi lazımdır (20, s. 205; 16, s. 275, 291; 14, s. 289-313). Qadınların təkrar iş həyatına başlaması, uşağını güvəndiği bir baxıcıya vəya quruma əmanət edəbiləcəyi hallarada mümkün olacaqdır. Uşağının baxım ehtiyacını qarşılaya bilməyən qadınlar məcburiyətdən iş həyatından uzaq qalırlar. Bu çərçivədə məktəbəqədər ve iptidai məktəb illəri ərzində uşaq baxımının dövlət tərəfindən qarşılanaraq xidmət verilməsi, qadın işsizliyi problemini ortadan qaldıracaq və eyni zamanda sağlam yeni bir nəslin yetiştirilməsi də mümkün olacaqdır. Neticede bu sosial xidmət vasitəsi kişi və qadın cinsi arasındakı məşğulluq fərgini böyük ölçüdə azaldacaqdır (**17**, s. 132-133).

4. İnsanın sosial xidmət hüququnun səmərəli təmin olunması üçün hər bir cəmiyyət üzvü və dövlət bir-birləri ilə sıx surətdə əməkdaşlıq etməlidirlər. Bu o deməkdir ki, sosial xidmət hüququnun səmərəli təmin olunmasında dövlət təkbaşına deyil, ictimai birliklər və cəmiyyət üzvləri ilə birlikdə, sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərməlidir. Məsələn, dövlət sosial xidmətlərindən başqa xarici ölkələrdə dini və s. fondlar daxil olmaqla yerli fondlar tərəfindən maliyyələşdirilən könüllü qeyri-kommersiya sosial xidmətləri və xüsusi şəxslərin himayə etdiyi özəl kommersiya təşkilatların maliyyələşdirilməsi hesabına sosial xidmətlər həyata keçirilir. Eyni zamanda peşəyə görə birləşən təşkilatlar da mövcuddur.

5. Sosial xidmət haqqında xarici ölkələrin qanunvericiliyi bir çox ümumi cəhətlərə malikdir: bir qayda olaraq əlillərə sosial xidmət dövlət tərəfindən təmin olunur. Bu xidmət dövlət və bələdiyyə orqanları tərəfindən maliyyələşdirilir. Pensiyaçılara sosial xidmət dövlət sosial idarələri və həmkarlar ittifaqları assosiasiyaları tərəfindən təmin olunur, çətin həyati şəraitdə yaşayan şəxslərə xidmət isə könüllü cəmiyyətlər, liqalar və icmalar tərəfindən təmin olunur.

Sosial xidmət haqqında xarici ölkələrin qanunvericiliyinin təhlili belə qənaətə gəlməyə imkan verir ki, sosial xidmətin növləri və həcmi əsasən ölkə iqtisadiyyatının səmərəliliyindən asılıdır. Iqtisadi cəhətdən zəif ölkələrdə sosial sığorta sistemi artıq heç olmasa maliyyələşmə baxımından sosial təminatın yalnız nisbətən aşağı səviyyəsini təmin etmək imkanındadır. Iqtisadi səmərəliliyin artması ilə sosial xidmət sistemini də genişləndirmək olur.

6. Hazırda məcburi dövlət sosial sığortası mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formalarından asılı olmayaraq bütün müəssisələrin, o cümlədən məcburi dövlət sosial sığortaya cəlb edilmiş şəxslərin ödədikləri sosial sığorta haqqı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Sosial Müdafiə Fondu (DSMF) tərəfindən həyata keçirilir. Lakin DSMF vəsaitləri hesabına əmək pensiyaları və bəzi sosial müavinətlər (əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinət, işsizlik müavinəti və s.) ödənilir. Hesab edirik ki, sosial xidmət institutu üzrə də məcburi dövlət sosial sığortası prinsiplərinin tətbiq edilməsi məqsədəmüvafiq olardı. Ona görə ki, hazırda əhaliyə sosial xidmətin səmərəsi bir sıra maliyyə-iqtisadi və təşkilati problemlərlə əlaqədar olaraq aşağı düşmüşdür. Ona görə ki, sosial xidmətin sabitliyi yalnız dövlətin səyləri ilə təmin edilə bilməz, çünki büdcə vəsaiti belə xidmətə ehtiyacı olanların hamısını hətta minimum səviyyədə təmin etməyə imkan vermir. Buna görə də bu prosesdə müasir vətəndaş cəmiyyətinin bütün subyektlərinin - qeyri-dövlət strukturlarının və qeyri-hökumət təşkilatlarının iştirakı zəruridir. Cəmiyyətin sosial sığortaya cəlb edilməli olan üzvlərinin sosial xidmətin maliyyələşdirilməsində iştirakının təmin edilməsi bu gün üçün ən aktual məsələ olaraq qalmaqdadır. Bu baxımdan hesab edirik ki, sosial xidmətin ehtiyaclarına sərf olunacaq bütün vəsaitlərin cəmləşdiriləcəyi büdcədənkənar xüsusi dövlət fondu formalaşdırılmalıdır. Məhz həmin fond vasitəsilə vətəndaşların sosial xidmətin əsas növlərinə olan konstitusion hüquqları reallaşdırıla bilər. Belə ki, sığorta olunanlar sosial xidmətə olan hüquqları çərçivəsində daha keyfiyyətli sosial xidmət və onun daha geniş dairəsini əldə edəcəklər. Onlar sosial xidmətin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin ən mühüm üsulu olan sosial sığorta mexanizmi vasitəsilə əldə etdikləri hüquqların real təminatına malik ola biləcəklər. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sosial xidmətin maliyyələşdirilməsinə mərkəzləşdirilmiş mənbələrlə yanaşı, müəyyən maliyyə imkanlarına malik olan şəxslərin və büdcədənkənar əlavə mənbələrin də (məsələn, Dövlət Neft Fondu) cəlb edilməsi məqsədəmüvafiq olar.

7. Hesab edirik ki, sosial xidmət formalarının daha yüksək şəkildə təqdim edilməsi üçün respublikamızda yeni tipli sosial xidmət müəssisələrinə ehtiyac vardır.

- valideyn himayəsindən məhrum uşaqlar üçün yardım mərkəzləri;
- ağır formada əlilliyi olan şəxslər üçün evdə mobil reabilitasiya xidmətləri;
- əhaliyə psixoloji yardım mərkəzləri;
- həddi-buluğa çatmayan və davranış pozuntuları olan uşaqlar üçün xüsusi psixo- sosial reabilitasiya mərkəzləri;
- əlilliyi olan uşaqlar üçün reabilitasiya-inkişaf mərkəzləri;
- ailə əsaslı kiçik qrup evlər;
- uşaqlar üçün ailə əsaslı müvəqqəti sığınacaqlar;
- uşaqlara dəstək və inkişaf mərkəzləri;

- himayədar (foster) qayğı xidmətləri;
- ailə məsləhət və təlim mərkəzi;
- uşaq və ailələrə dəstək mərkəzləri;
- insan alverinin qurbanı olmuş və ya zorakılığa məruz qalmış uşaqlar üçün sığınacaq tipli krizis mərkəzləri.

ƏDƏBİYYAT

1. Robert L. Makkan. Amerika iqtisadiyyatının əsas cəhətləri / Birləşmiş Ştatların məlumat agentliyi. Bakı: Təknur, 2013.

2. Анализ постановления дан в работе Пашков А.В. Орqанизайия сойиальноqо обеспечения во Франийии М, 1998.

3. Вул Б Проqрамма сойиальной помоhи в американской обhине / теория и практика сойиальной работы. Т. 1. М., Тула, 1993.

4. Зарубежные сойиальной работы / Российский журнал сойиальной работы, 1998, № 1/7.

5. Некрасов А.Я. Международный опыт сойиальной работы. М., 1994.

6. Основы сойиальной работы. Сб. под.ред. П.Д. Павлинка. М., 2001.

7. Сойиальная работа и подqотовка сойиальных работников в Великобритании, Канаде, США. М., 1992.

8. Теория и методика сойиальной работы/ Под.ред. И.Q. Зайчышева Ч. 2 М., 1994.

9. Теория и практика сойиальной работы: отечественный и зарубежный опыт . Отв. ред. Т. Ф. Яркина. Т.1. М., Тула, 1993.

10. Философский энйиклопедический словарь. М., 1983.

11. Фишер-Qейзер А.М. Сойиальной службы в Швеййарии / Теория и практика сойиальной работы. Т. 1 М.: Тула, 1993.

11. Элементы системы сойиальноqо обеспечения в условиях сойиально ориентированной рыночной экономики. На примере ФРQ. М., 1993.

12. Энйиклопедия сойиальной работы: Пер. с. анqл. / Qл. ред. Кунельский Л. Э. и др.Т. 1 М., 1994.

13. Barker, Robert L.; The Social Work Dictionary, Silver Spring, Maryland, NASW Press, 1991'den Aktaran: DPT, Sekizinci Bes Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Ozel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001

14. Güngör, Ayşegül. Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri, Ankara Barosu, Ankara, 2012, ss. 289-313.

15. Güzel, Ali - Okur, Ali Rıza. Sosyal Güvenlik, İstanbul, 1999, s. 1–70.

16. Hüseyinli, Namık, Uluslararasi Sözleşmeler Işiğinda Aile Ve Çalişma Yaşaminin Uzlaştirilmasi Kapsaminda Ebeveyn İzninin Uygulamadaki Yeri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 1, Konya, ss. 271-311.

17. Hüseyinli, Namık – Hüseyinli Tahire. Çocuk Bakımının Kadın İşgücü Üzerinde Etkileri ve Hukuki Düzenlemeler, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (34), 2016, s. 108-137.

18. Hüseyinli, Namık. Azerbaycan'ın Sosyal Güvenlik Sistemi, Ankara, 2012.

19. Hüseyinov, Namig. (Hüseyinli, Namık). Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi ve Örnek Modeller, Azerbaycan Respublikasında Dövlət ve Hüquq Quruculuğunun Aktual Problemləri Elmi Məqalələr Mecmuası, 22 buraxılış, 2008.

20. Kalfa, Aslıcan. "Refah Rejimi Bağlamında Çocuk Bakımı Hizmetleri", Çalışma ve Toplum Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 26, İstanbul, 2010.

21. Seyyar, Ali. Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük), Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002.

22. Türkmen, Bekir. Sosyal Hizmet Tarihi, İzmir, 2015.

23. Abdullah, Akif. Rusya'da Sosyal Hizmetler, Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; Cilt: 6, Sayı: 24, 2014, s. 48-57.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(42)

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY[140]

MADDE KULLANICILARININ MADDE KULLANIM DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

THE OPINIONS OF DRUG USERS ABOUT DRUG USE CASES

ÖZ

Bu çalışma, uyuşturucu madde kullanan bireylerin madde kullanım durumlarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla hangi tür uyuşturucu madde kullandıkları, kullanım sıklıkları, ailesinde veya çevresinde uyuşturucu madde kullanan olup olmadığı, kendisini bağımlı olarak görüp görmediği araştırılmıştır. Araştırma verileri kartopu örneklem yöntemi kullanılarak uyuşturucu madde kullanan toplam 81 birey ile görüşülerek toplanmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılanlar uyuşturucu madde kullanımına başladıktan sonra çeşit olarak birden fazla uyuşturucu madde kullandıklarını belirtmişlerdir. Uyuşturucuya çok kolay ulaştıklarını, ilk kullanımlarında ailelerinin veya arkadaş çevresinin etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Uyuşturucu madde kullananların yarısından fazlasının ailesinde en az bir kişinin madde kullandığı bulunmuştur. İlk kullanım yaşının 10 yaşlarına kadar indiği bulunmuştur. Madde kullanımına erken yaşlarda başlayanlarda maddeden kurtulma düşüncesi ya da denemesinin diğerlerine göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, uyuşturucu madde bağımlısı, uyuşturucu madde, madde kullanımı.

ABSTRACT

This study was carried out in order to reveal the drug use status of individuals using drugs. For this purpose, the type of drug use, frequency of use, whether or not the use of drugs in or around the family, whether or not he considered himself addicted was investigated.

Research data were collected by interviewing 81 drug users using snowball sampling method. According to the results of the study, the participants stated that they used more than one type of drugs after they started to use drugs. They stated that they had very easy access to drugs and that their families or friends had an effect on their first use. It has been found that more than half of the drug users use at least one person in their family. It was found that the age of first use decreased to 10 years of age. It was determined that the substance of substance abuse at an early age was higher than the others.

Keywords: *Addiction, drug addicts, drug substance, multiple substance use*

[140] **Karabük Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Karabük/TÜRKİYE; E-posta: alifuatersoy@karabuk.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bireyin günlük yaşamın stresi ve ruhsal problemlerinden bir an olsun kurtulmak için ya da bunların üstesinden gelebilmek için genellikle kendi özgür iradesiyle başvurduğu, keyif verici ve rahatlatıcı etkisi bulunan doğal ya da sentetik yolla elde edilen, bireyi uyaran, uyuşturan ya da bireyde halüsojenik etki yaratan, sürekli kullanım sonrasında vücudun tolerans geliştirip kullanımının aynı etkiyi yaratmak amacıyla arttırıldığı, kullanılmadığında ise bireyde fiziksel, psikolojik ya da sosyal olarak birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olan maddelere uyuşturucu maddeler denilmektedir (Özyazıcı 2012, Öztürk 2015).

Ayrıca bu maddelere her ne kadar kötüye kullanılan veya bağımlılık yapıcı olarak "yasaklı" ya da "yasadışı-kısıtlı" gibi isimler verilse de; birçok legal madde sıklıkla illegal yollarla elde edilebildiği ve tedavi dışı amaçla kullanılabildiği için, maddeleri "legal" ve "illegal" maddeler diye ayırmak mümkün değildir (Tosun 2008).

Madde kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak günümüzde Dünyada ve ülkemizde çağımızın en ciddi sorunlarından biri haline gelmiştir. Madde kullanımı yalnız maddeyi kullanan bireyi olumsuz etkilememekte aynı zamanda bireyin ailesini, çevresini ve toplumu etkilemektedir (Kargın ve Durmaz 2018). Madde kullanımıyla ilişkili sorunlar tek bir boyutuyla ele alınamayan çok yönlü, çok etkenli olması dolayısıyla çok sektörlü bir çalışma gerektirir. Madde bağımlılığı, çeşitli özellikleriyle diğer sağlık sorunlarından ayrılmaktadır. Madde bağımlılığını diğer psikiyatrik rahatsızlıklardan, örneğin depresyondan, anksiyete bozukluklarından ya da obsesif kompülsif bozukluktan ayıran basit farklardan biri, madde kullanmaya başlamanın, kişinin kendi seçtiği bir davranış olarak değerlendirilebilmesidir (Polat 2014).

Madde, "kötüye kullanım ve bağımlılığa yol açabilecek, değişik yollarla alınabilen, duygu durum, algılama, biliş ve diğer beyin işlevlerinde değişikliğe yol açan her türlü kimyasal" ı kapsamaktadır. Madde kötüye kullanımı ise yasal olmayan bir maddenin (örneğin: esrar) kullanılmasını ya da yasal olan bir maddenin (örneğin: alkol) zarar verici boyutta kullanılmasını ifade eder. Bağımlılık, bir maddenin amacı dışında ve o maddeye karşı gelişen tolerans sonucu, gittikçe artan miktarlarda alınması, kişinin yaşamında sorunlara neden olmasına rağmen kullanımının ısrarlı biçimde sürdürülmesi ve madde alımı azaltıldığında ya da bırakıldığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması ile karakterize bir tablodur. Bağımlılık durumunda maddenin etki süresi farklılık gösterse de zaman geçtikçe önceki etkiyi elde edebilmek için madde kullanımı gittikçe artar ve kişi madde alımı üzerindeki kontrolünü kaybeder, kullanıma bağlı işlevselliğinde bozulmalar yaşar (Baysan Arabacı ve ark. 2017).

Son yıllarda çoklu madde kullanımı daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Çoklu kullanım gösteren bireyler tek madde kullananlara oranla daha sık zehirlenme ve yoksunluk belirtileri gösterirler. Bu kişiler madde aramaya daha fazla eğilimlidirler. Bu nedenle ilaç elde etmek için sorunları abartırlar. Sonuçta yüksek doz madde kullanımı ve maddeler arası etkileşim ciddi sorunlara yol açar (Arıkan 2012).

Ailenin çocuğu yetiştirme tarzı ve ailedeki ilişkiler çocuğun maddeye yönelmesi konusunda ciddi birer sebep olmaktadırlar. Aile ilişkileri kopuk olan ailelerde çocuk aile ortamında bulamadığını dışarıda aramaya başlamaktadır bu durum ise maddeye kullanma olasılığını artırmaktadır (Bircan ve Erden 2011). Aile içi şiddete maruz kalan çocuklar evde bulamadıkları huzuru çevrede aramaktadırlar. Huzur arayışı çocukta çevre ve arkadaş seçiminde özenli davranmak yerine uyum sağlamaya yönelik olduğundan dolayı madde kullanımına başvurması daha kolay olabilmektedir. Yapılan bir çalışmada, madde kullanıcılarının çocuklukta kötü muameleye maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Klein, Elifson ve Sterk 2009).

Birey içinde yaşadığı sosyal yapının bir parçası olduğundan, her ne kadar da kendini toplumun dışında tutsa da bir süre sonra bu yapının bir parçası olmak amacıyla çaba sarf etmeye başlar ve o kültürel yapının içerisinde kendini bulur (Balseven ve ark. 2002). Çevresinde hangi davranışları gösteren bireyler varsa onlarla uyum içerisinde olabilmek için onlara uygun davranışlar sergiler. Bazen bu şekilde madde kullanımına başlanırken bazen de başka nedenlerden dolayı madde kullanımına başlanılır daha sonraları ise kullanım sürdürülür. Ülkemizde, tüm dünya da olduğu gibi uyuşturucu için en büyük risk etmeni aslında; gençlerin özellikle, ailelerinin bir yakınlarının, birinci ya da ikinci çevresinde bulunan kişilerin uyuşturucu kullanması. Yani anne, baba, kardeş, dayı, amca gibi kişilerden birisi uyuşturucu kullanıyor ise bunun yanı sıra en yakın üç arkadaşından birisi uyuşturucu kullanıyor ise uyuşturucu kullanmanın risk faktörü olduğu

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

söylenebilir. Dünya uyuşturucu raporu (2017), Avrupa uyuşturucu raporu (2017) ve Türkiye uyuşturucu raporu (2017) na ve bu konuda yapılan çalışmalara göre; Ülkemizde her yüz gençten birisi, en az bir kere uyuşturucuyu kullanmayı denemiş bulunmaktadır. Avrupa'ya bakıldığında ise uyuşturucu madde kullanımı, gençler arasında her beş gençten birisi, yetişkinler arasında ise her dört yetişkinden birisi kullanmaktadır. Ülkemizde ise erişkin nüfusun yüzde iki nokta yedisi maddeyi en az bir defa kullanmış durumdadır. Bu araştırmada, uyuşturucu madde kullanan bireylerin madde kullanım durumlarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Kartopu örnekleme yöntemi, evreni oluşturan birimlere ulaşmanın zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bu teknikle, zengin veri elde edilebilecek kişi ve kritik durumlara odaklanılmakta ve evrene, bu kişi ve kritik durumları takip ederek ulaşılmaktadır (Şimşek ve Yıldırım 2013). Araştırma verileri kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak toplanmıştır.

Araştırma kapsamına alınan bireyler madde kullanım bozukluğu olan bireyler olmaları ve bu durumlarının illegal bir durum olduğunu bilmelerinden dolayı görüşme yapmak istememişlerdir. Bireylere onları tanıyan kişiler aracılığıyla araştırmacı tarafından ulaşılmış bir sorun yaşanmayacağı konunun bilimsel amaçlı olduğu ifade edilmiş ve görüşmeyi kabul etmişlerdir. Görüşmeyi kabul eden bireyler aracılığıyla da diğer kullanıcılara ulaşılmıştır. Karabük ve İstanbul'da yüz yüze görüşmek istemeyen (telefon aracılığıyla görüşülen) 14 birey ve yüz yüze görüşülen 67 birey olmak üzere toplam 81 kişi araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma verileri Aralık 2017-Şubat 2018 tarihleri arasında araştırmacı tarafından hazırlanan yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanmıştır. Yapılandırılmış görüşme, daha çok, önceden yapılan ve ne tür soruların ne şekilde sorulup, hangi verilerin toplanacağını en ayrıntılı biçimde saptayan görüşme planının aynen uygulandığı bir görüşmedir. Yapılandırılmış görüşme yapı olarak kişinin kendine ait bilgiyi belirli kategorilere göre yanıtladığı anket çalışmalarına ya da tutum ölçeklerine benzemektedir (Çetin 2018). Görüşme formunda yer alan sorular bazı bireylerin odaklanma sorunu yaşadıklarından dolayı kısa tutulmuş uygulama esnasında da okunup açıklanarak, katılımcıdan gerekli izin alındıktan sonra ses kaydı yapılmış araştırmacı tarafından daha sonra çözümlenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamına alınan kullanıcıların %92,6'sı erkek, %21,0' ı evli, %75,3'ü ailesiyle birlikte yaşamakta, %55,5'i ilk-orta okul mezunudur (Tablo.1).

Tablo.1. Katılımcıların demografik bilgileri

Cinsiyet		Sayı	%	Kiminle yaşadığı		Sayı	%
	Kadın	6	7,4		Ailesiyle	61	75,3
	Erkek	75	92,6		Arkadaşlarıyla	7	8,6
Medeni durum					Yalnız	13	16,0
	Evli	17	21,0	Eğitim durumu			
	Bekar	62	76,5		İlk-orta okul	45	55,5
	Boşanmış	2	2,5		lise	22	27,2
Toplam		81	100,0		Üniversite	14	17,3

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmaya katılanların %56,8'i esrar, %17,3'ü bonzai, %14,8'i uçucu maddeler ve %11,1'i ise ecstasyi ilk kullanıma başladıkları madde olarak belirtmişlerdir. Bu durumda uyuşturucu madde kullananların daha çok ilk defa esrar kullanarak uyuşturucu maddelere başladıkları söylenebilir. Konuya yaş açısından bakıldığında yaş ile ilk kullanılan madde arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Kullanıcıların ilk kullanım yaşlarına bakıldığında araştırmaya katılanların uyuşturucu kullanımına başlama yaş aralığı 12-27 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılanların %43,3'ü 20-25 yaş aralığında iken, %34,5'i 26 yaş üstündedir. Konuya madde kullanımına ilk başlama yaşı açısından bakıldığında 19 yaş grubundakiler %61,1 oranında ilk defa maddeyi 16-18 yaş aralığında iken kullandıklarını belirtmişlerdir. Kullanıcıların %50,6'sı 16-18 yaşlarında ilk defa kullanmaya başladıklarını belirtirken, %24,7'si 15 yaş ve daha küçük yaşlarda ilk defa uyuşturucu madde kullandıklarını ifade etmişlerdir (Tablo.2).

Yaş grupları açısından bakıldığında da her yaş grubundaki katılımcıların yarısından fazlası kendilerini bağımlı olarak yorumlamışlardır (Tablo 2). Bu bulgulara göre uyuşturucu kullananların kendilerini bağımlı olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılanların tamamına yakını (%90,1) çevrelerinde madde kullanan arkadaşlarının bulunduğunu belirtilmiştir (Tablo.2). Bu bulgular uyuşturucu kullananların uyuşturucu kullanan kişilerle arkadaşlık ettiklerini veya onların çevresinde yer aldıklarını düşündürmektedir.

Araştırmaya katılanlara şu anda hangi maddeleri kullanıyorsunuz sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar ile ilk uyuşturucu kullanımına başladıkları madde ile karşılaştırılmıştır. %38,3'ü şu anda sadece esrar kullandığını belirtirken, %32,0'ı esrarın yanı sıra çeşitli uyuşturucu maddeleri de kullandıklarını söylemişlerdir. İlk kullanıma başlanılan madde ile şu anda kullanılan maddeler karşılaştırıldığında, ilk defa esrar kullananların (%56,8) şu anda esrarın yanı sıra başka uyuşturucular da kullandıkları (%28,3), diğer maddelerle başlayanlarında sadece ilk başladıkları maddelerle kalmadıkları şu anda kullanımlarını çeşitlendirdikleri görülmektedir (Tablo.3). Bu durum uyuşturucu maddelerden sadece birinin kullanılmasının bir müddet sonra kullanıcılara yetersiz geldiği diğer uyuşturucularla kendilerini takviye ettikleri ve buna bağlı olarak daha fazla bağımlı hale geldiklerini düşündürmektedir.

Tablo.2. Katılımcıların yaşlarına göre ilk başlanılan madde, ilk kullanıma başlama yaşı, bağımlı olma ve çevresinde uyuşturucu madde kullanan arkadaşı olup olmama durumu (N=81)

			Yaş			Toplam	
			19	20-25	26+		
İlk kullandığınız madde hangisi?	Esrar	S	11	18	17	46	X^2=10,557
		%	61,1	51,4	60,7	56,8	P=0,032
	Bonzai	S	3	7	4	14	P<0,05
		%	16,7	20,0	14,3	17,3	
	Ecstasy	S	1	6	2	9	
		%	5,6	17,1	7,1	11,1	
	Uçucu Maddeler	S	3	4	5	12	
		%	16,7	11,4	17,9	14,8	
Madde kullanımına ilk başlama yaşı	15 ve daha küçük	S	5	10	5	20	
		%	27,8	28,6	17,9	24,7	
	16-18	S	11	16	14	41	
		%	61,1	45,7	50,0	50,6	
	19 ve daha fazla	S	2	9	9	20	
		%	1,1	25,7	32,1	24,7	
Kullandığınız maddeye bağımlı mısınız?	Evet	S	10	19	14	43	
		%	55,6	54,3	50,0	53,1	
	Hayır	S	8	16	14	38	
		%	44,4	45,7	50,0	46,9	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çevrenizde uyuşturucu madde kullanan arkadaşınız var mı?	Evet	S	15	31	27	73	
		%	83,3	88,6	96,4	90,1	
	Hayır	S	3	4	1	8	
		%	16,7	11,4	3,6	9,9	

Araştırma kapsamına alınan uyuşturucu madde kullanan kimselere "Uyuşturucu maddeye ulaşmakta bulmakta zorluk çekiyor musunuz?" sorusu sorulmuş, %69,1'i hayır çekmiyorum kolayca buluyorum cevabı vermiştir. Konuya yaş grupları açısından bakıldığında da 19 yaş ve altındakilerin (%77,8) ve diğer yaş gruplarındakilerinde 20-25 (%71,4) ve 26 yaş ve üstündekilerin (%60,7) de uyuşturucu maddelere piyasada ulaşma zorluğu çekmedikleri ifade edilmiştir (Tablo.4). Maddeye ulaşmada zorluk çekip çekmeme durumu ile yaş, gelir, eğitim durumu değişkenleri arasında fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$).

Araştırmaya katılanların yarısından fazlası (%53,1) ailesinde ya da yakınlarında bağımlılık yapan herhangi bir madde kullanan birileri olduğunu belirtmiştir. Konuya madde kullanımına başlama yaşı açısından bakıldığında, 15 ve daha küçük yaşlarda ilk defa madde kullanımına başlayanların %32,6'sı, 16-18 yaşlarında başlayanların %48,8'i ailesinde ya da yakınlarında bağımlılık yapan herhangi bir madde kullanan birileri olduğunu belirtmiştir. Ailesinde bağımlılık yapan herhangi bir uyuşturucu madde kullanan birilerinin varlığı ile uyuşturucu madde kullanımına başlama yaşı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Bu durumda ailede uyuşturucu ya da bağımlılık yapan madde kullanan birilerinin varlığı ailedeki diğer bireyleri özellikle küçük yaşlardaki bireyleri uyuşturucu veya bağımlılık yapan diğer maddelere özendirebileceği söylenebilir.

Araştırma kapsamına alınan kullanıcıların %53,1'i kendisini bağımlı olarak gördüğünü

Tablo.3. İlk kullanılan maddeye göre şu anda kullanılan maddenin dağılımı

	İlk başlanılan madde					
Şu anda kullanılan madde		Esrar	Bonzai	Ecstasy	Uçucu Maddeler	Toplam
Esrar	S	28	-	1	2	31
	%	60,9	-	11,2	16,7	38,3
Bonzai	S	2	8	-	1	11
	%	4,3	57,1	-	8,3	13,6
Ecstasy	S	3	-	5	-	8
	%	6,5	-	55,5	-	9,9
Uçucu maddeler	S	-	-	-	5	5
	%	-	-	-	41,6	6,2
Esrar, bonzai, ecstasy, uçucu madde ve diğerleri	S	13	6	3	4	26
	%	28,3	42,9	33,3	33,4	32,0
Toplam	S	46	14	9	12	81
	%	56,8	17,3	11,1	14,8	100,0

Araştırma kapsamına alınan uyuşturucu madde kullanan bireylerin kullanım sıklıklarına bakıldığında %23,5'i her gün kullandıklarını belirtirken %59,3'ü haftada 2-3 olarak kullanım sıklıklarını belirtmiştir (Tablo.4). Kullanım sıklığı ile yaş, gelir, eğitim durumu değişkenleri arasında ilişki aranmış ve bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$).

Araştırmaya katılanlara "uyuşturucu madde kullanım durumunuzu aileniz biliyor mu?" sorusu yöneltildi ve kullanıcıların %65,4'ü ailelerinin bunu bilmediğini belirtmiştir (Tablo.4). Konuya yaş grupları açısından bakıldığında yaş yükseldikçe ailenin bilme durumu da artmaktadır. Bu durum istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Araştırmaya katılan kullanıcılara uyuşturucu madde kullanma nedenleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sorulmuş, %25,9'u psikolojik, %13,6'sı ailevi sorunlar, %48,1'i çevre etkisini neden olarak gösterirken, %12,3 ü ise bu nedenlerin hepsini sıralamıştır (Tablo.4). Uyuşturucu madde kullanma nedeni ile yaş, gelir ve eğitim durumu değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05).

Tablo.4. Maddeye ulaşmada zorluk, ailede bağımlılık yapan madde kullanan, kullanım sıklığı, ailenin kullanımı bilme durumu, kullanma nedeni ve kurtulma düşüncesinin katılımcıların yaşlarına göre dağılımı(N=81).

			Yaş			Toplam	
			19	20-25	26+		
Maddeye ulaşmada zorluk çekiyor musunuz?	Evet	S	4	10	11	25	X^2=11,72 P=0,039
		%	22,2	28,6	39,3	30,9	
	Hayır	S	14	25	17	56	
		%	77,8	71,4	60,7	69,1	
Ailenizde bağımlılık yapan herhangi bir madde kullanan var mı?	Evet	S	12	20	11	43	
		%	27,9	46,5	25,6	53,1	
	Hayır	S	6	15	17	38	
		%	15,8	39,5	44,7	46,9	
Ne sıklıkla kullanıyorsunuz	Her gün	S	4	8	7	19	X^2=10,251 P=0,036
		%	22,2	22,9	25,0	23,5	
	Haftada 2-3	S	14	17	17	48	
		%	77,8	48,6	60,7	59,3	
	15 günde 1-2	S	-	10	4	14	
		%	-	28,6	14,3	17,3	
Aileniz kullandığınızı biliyor mu?	Evet	S	6	12	10	28	X^2=9,996 P=0,030
		%	21,4	42,9	35,7	34,6	
	Hayır	S	12	23	18	53	
		%	22,6	43,4	34,0	65,4	
Uyuşturucu madde kullanma nedeni	Psikolojik sorunlar	S	6	9	6	21	
		%	33,3	25,7	21,4	25,9	
	Ailevi sorunlar	S	2	4	5	11	
		%	11,1	11,4	17,9	13,6	
	Çevre etkisi	S	10	19	10	39	
		%	55,6	54,3	35,7	48,1	
	Hepsi	S	-	3	7	10	
		%		8,6	25,0	12,3	
Kurtulma düşüncesi ya da denemesi oldu mu?	Evet	S	10	20	10	50	X^2=7,112 P=0,01
		%	55,6	57,1	71,4	61,7	
	Hayır	S	8	15	8	31	
		%	44,4	42,9	28,6	38,3	

Uyuşturucu madde kullanımından kurtulma denemesi veya kurtulmak için bir çabası olup olmadığına araştırmaya katılanların %61,7'si çabası olduğunu söylerken %38,3'ü böyle bir çabasının olmadığını belirtmiştir (Tablo.4). Kurtulma düşüncesi veya çabası olup olmaması ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0,05). Yaş ilerledikçe bu düşünce fazlalaşmaktadır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Günümüzde etkinliğini arttıran ve arttırmakta olan uyuşturucu madde kullanımı ve buna bağlı olarak madde bağımlılığı bireyler kadar toplumlar için de büyük sorun teşkil etmekte olup bireyin sosyalizasyonunun yanında toplumun beklentilerini de olumsuz etkilemektedir.

Uyuşturucu maddelerin yaygınlığı ve kullanım durumunun artışı göz önüne alındığında azımsanmayacak boyutlara ulaşan sonuçlarla karşı karşıya kalmak mümkündür. Yaygınlığın bu derece artmış olması ise gelecekte ortaya çıkacak sorunların göstergesi olarak korkutucu nitelikte olup sorunsalın ciddiyetini ortaya koymaktadır. Bireyin "uyuşturucu" kullanımına yönelmesi toplumla olan bağının zedelenmesine sebep olmakta buna rağmen bireyler kullanımı sürdürmektedir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir

Genellikle ilk kullanılan madde esrardır.

Uyuşturucu madde kullanma yaşı 12 ye kadar düşmektedir.

Uyuşturucu kullananların çevrelerinde ya da ailelerinde uyuşturucu kullananlar bulunmaktadır.

Uyuşturucu maddeler kullanıcılar tarafından kolayca temin edilebilmektedir.

Kullanıcılar belirli bir süre sonra sürekli kullandıkları maddenin dışında başka maddelerde kullanmaktadırlar.

Kullanıcılar kullanma nedeni olarak çeşitli sorunlar ileri sürmektedirler.

Kendilerini bağımlı olarak görmektedirler ve bağımlılıktan kurtulma ile ilgili çaba sarf etmektedirler.

Bu sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir

Uyuşturucu maddelere kolayca ulaşma engellenmelidir. Uyuşturucu maddelerin zararları ve kullanımlarının önlenmesine yönelik olarak çabalar toplumun her kesimine hitap edecek şekilde yoğunlaştırılmalıdır. Bu konuda yaygın ve örgün eğitim verilmeli, bireyler bilinçlendirilmelidir. Kullanım yaşının 12' lere kadar düştüğü dikkate alınarak özellikle ilk ve ortaokullarda bu konuda eğitim verilmelidir.

Belirtilen konularda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Diyanet İşleri Bakanlığı ve ilgili diğer bakanlıklar, Sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Arıkan Z. (2012). Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı,T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara ; 207-210.
2. Avrupa Uyuşturucu Raporu Trendler ve Gelişmeler 2017 . http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4541/TDAT17001TRN.pdf (Erişim tarihi 07.10.2018).
3. Balseven A, Tuğ A, Hancı I.H., Özdemir Ç, Doğan Y.B. (2002). Madde Kullanımı, Bağımlılıktan Korunma ve Medya, STED;11(3);91-98.
4. Baysan Arabacı L , Taş G , Dikeç G. (2017). Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı, Suça Yönelme, Ruhsal Bozukluklar ve Hemşirelik Bakımı. Bağımlılık Dergisi, 17;18 (4), 135-144
5. Bircan S, Erden G. (2011). Madde Bağımlılığı: Aile İle İlgili Olası Risk Faktörleri, Algılanan Ebeveyn Kabul-Reddi ve Çocuk Yetiştirme Stilleri, Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi;18(3);211-222.
6. Çetin O. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. https://oguzcetin.gen.tr/bilimsel-arastirma-yontemleri.html (12.10.2018).
7. Dünya Uyuşturucu Raporu 2017 . https://listelist.com/dunya-uyusturucu-raporu/ (Erişim 15.10.2018)
8. Kargın M, Hiçdurmaz D. (2018). Madde Kullanım Bozukluğu olan Bireylerde Sosyal İşlevsellik, Algılanan Esenlik ve Stresle Başa Çıkma. Bağımlılık Dergisi,19 (2);35-39.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

9. Klein H, Elifson K.W, Sterk C.E. (2009). Young Adult Ecstasy Users Enhancement of the Effects of Their Ecstasy Use, Journal of Psychoactive Drugs, 2:113-120 https://www.thefreelibrary.com/Young+adult+ecstasy+users'+enhancement+of+the+effects+of+their...-a0208534960 (Erişim tarihi 10.10.2018).

10. Öztürk YE, Kırlıoğlu M, Kıraç R. (2015). Alkol ve Bağımlılığında Risk Faktörleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 18 (2); 97-118.

11. Özyazıcı A. (2012). Alkollü İçkiler Sigara ve Madde Bağımlılığı, DİB Yayınları, Ankara.

12. Polat G. (2014). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği Okmeydanı Tıp Dergisi, 30(Ek sayı 2):143-148.

13. Şimşek H, Yıldırım A., (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara

14. Tosun M. (2008). Madde Bağımlılığına Genel Bakış, İ.Ü Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, 201-220.

15. Türkiye Uyuşturucu Raporu (2017) 2016 verileri. http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202017.pdf (Erişim tarihi 17.10.2018).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(43)

Arş. Gör. Ezgi GÜLER[141]; Arş. Gör. Selen AVCI[142]; Dr. Öğr. Üyesi Atakan ALKAN[143]; Prof. Dr. Zerrin ALADAĞ[144]

BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE DEMATEL ve TOPSİS YÖNTEMLERİ İLE AR-GE PROJELERİNİN SEÇİMİ

SELECTION OF R & D PROJECTS WITH DEMATEL and TOPSIS METHODS IN A PRODUCTION FACTORY

ÖZ

Ar-Ge projelerinin seçim süreci kriterler ve alternatifler açısından çok kriterli karar verme tekniklerinin kullanımına uygun bir süreçtir.

Bu çalışmada küçük ölçekli bir firmanın dönemlik 5 adet Ar-Ge projesinin önceliklendirilmesi ve seçimi problemi çok kriterli karar verme modeli olarak ele alınmıştır. Karar vericiler tarafından proje değerlendirmelerine temel teşkil eden toplamda 16 kriter belirlenmiştir. Karar sürecinin ilk aşaması Dematel yöntemi ile güçlü kriterleri belirleme adımıdır. Dematel Yöntemi farklı eşik değerleri için çalıştırılarak üç farklı kriter seti bulunmuştur. İkinci aşamada projelerin değerlendirilmesinde yetkin olan 5 karar vericiye anket yapılmıştır. Son aşamada anket verilerinden hareketle 3 farklı kriter seti için TOPSİS yöntemi kullanılmış ve alternatif Ar-Ge projeleri arasında bir öncelik sıralaması elde edilmiştir. Çok kriterli karar süreci Ar-Ge projelerinin seçimi ve önceliklendirilmesi için karar vericilere çok boyutlu ve objektif değerlendirme kolaylığı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ar-Ge Proje Seçimi, Dematel, TOPSIS.

ABSTRACT

The selection process of R & D projects is a process appropriate to the use of multi-criteria decision making techniques in terms of criteria and alternatives.

In this study, the problem of prioritization and selection of 5 R & D projects of a small-scale company is considered as a multi-criteria decision-making model. A total of 16 criteria were identified by decision-makers as the basis for project evaluations. The first stage of the decision process is the step of determining the strong criteria by the Dematel method. Three different criteria sets were found by running the Dematel Method for different threshold values. In the second stage, 5 decision makers who were competent in evaluating the projects were surveyed. In the last stage, TOPSIS method was used for 3 different set of criteria based on survey data and a prioritized ranking among alternative R & D projects was obtained. The multi-criteria decision process has provided multidimensional and objective assessment to decision makers for the selection and prioritization of R & D projects.

Keywords: *R & D Projects Selection, Dematel, TOPSIS.*

[141] **İstanbul Okan Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: ezgi.guler@okan.edu.tr**
[142] **Kocaeli Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: selen.avci@kocaeli.edu.tr**
[143] **Kocaeli Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: aalkan@kocaeli.edu.tr**
[144] **Kocaeli Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: zaladag@kocaeli.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

İşletmelerin faaliyet alanlarına göre proje tipleri de farklılaşmaktadır. Siparişe dayalı üretim yapan firmalarda imalat projeleri, Ar-Ge projeleri, bilgi ve iletişim teknolojisi projeleri, iyileştirme projeleri vb. proje tipleri sayılabilir.

Ar-Ge, bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayacak yeni bilgileri elde etmek veya mevcut bilgilerle yeni malzeme, ürün ve araçlar üretmek, yazılım üretimi dahil olmak üzere yeni sistem, süreç ve hizmetler tasarlamak, meydana getirmek ya da mevcut olan üzerinde geliştirmeler yapmak amacı ile planlanan ve düzenlenen sistematik çalışmalardır (Zerenler, Türker, & Şahin, 2007).

Ar-Ge projeleri günümüzde, büyüklüğü fark etmeden tüm işletmelerin küresel ölçekte rekabet edebilmelerini, gelişmelerini ve devamlılıklarını sağlayan önemli çalışmalardır. Ar-Ge projeleri, üretim, pazarlama, mühendislik ve diğer faaliyetleri etkilediğinden kıt kaynakların bu projelere optimal biçimde dağıtılması gerekir. Bu yüzden firma yöneticilerinin seçilecek Ar-Ge projeleri üzerinde fikir birliğine varmaları gerekir (Piippo vd., 1999).

Ar-ge proje seçiminde kullanılan ve literatürde sıkça rastlanan teknikler, Doğrusal Programlama, Tamsayılı Programlama, Dinamik Programlama, Kuadratik Programlama, Analitik Hiyerarşi Süreci, Topsis, Promethee, Veri Zarflama Analizi, Bulanık Analitik Hiyerarşi Proses, Bulanık Topsis gibi tekniklerdir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmada imalat yapan küçük ölçekli bir firmanın dönemlik 5 adet Ar-Ge projesinin, çok kriterli karar verme modeli olarak ele alınması, seçim kriterlerinin ağırlıklandırılması ve alternatif projelerin seçim kararında Dematel ve Topsis Yöntemlerinin uygulanması amaçlanmıştır. Önerilen karar sürecinin, işletme yöneticileri için rehberlik olanağı sağlaması amaçlanmaktadır.

Analiz kapsamında Ar-Ge Projelerinin seçimi sürecinde oluşturulan Çok Kriterli Karar Verme modeli için Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinden

1. Dematel (Decision Making Trial and Evaluation Laboratory)
2. Topsıs(Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution)

yöntemleri kullanılmıştır.

2.1. DEMATEL (Decision Making Trial and Evaluation Laboratory)

DEMATEL, kompleks faktörler arasında gelişigüzel ilişkileri içeren bir yapısal model kurulması ve analiz edilmesi konusunda başarılı sonuçlar veren bir çok kriterli karar verme tekniğidir.

Graf teori temelli DEMATEL metodu nedensel ilişkiyi daha iyi anlamamızı sağlayacak ilgili faktörleri sebep ve sonuç gruplarına bölerek, problemleri taslak olarak planlama ve çözme imkânı verir.

DEMATEL kriterleri ilişkilerin cinsi ve birbirleri üzerindeki etkilerinin önemi yönünden öncelik sırasına göre düzenleyebilir. Diğer kriterler üstünde daha çok etkisi olan ve yüksek önceliği olduğu farz edilen kriterler, sebep kriterleri, daha çok etki altında kalan ve düşük önceliği olduğu farz edilen kriterler ise sonuç kriterleri olarak adlandırılır.

DEMATEL metodu birbirini takip eden 5 adımdan oluşmaktadır. 5. Adım sonunda elde edilen etki-yönlü graf diyagramı ile çözüme ulaşılır. Bu adımlar aşağıda verilmiştir.

Adım 1: Direk İlişki Matrisinin oluşturulması
Adım 2: Normalleştirilmiş direkt-ilişki matrisi belirlenmesi
Adım 3: Toplam ilişki matrisinin elde edilmesi
Adım 4: Gönderici grubu ve alıcı grubu hesaplanması
Adım 5: Eşik değerinin ayarlanması ve etki-yönlü graf diyagramının elde edilmesi

2.2. TOPSIS(Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution)

TOPSIS yöntemi çok kriterli karar verme yöntemlerinden biridir. ‘m’ sayıda alternatifi ve ‘n’ sayıda kriteri olan çok amaçlı karar verme problemi n-boyutlu uzayda m noktaları ile gösterilebilir. TOPSIS yöntemini, çözüm alternatifinin pozitif-ideal çözüme en kısa mesafe ve negatif ideal çözüme en uzak mesafe düşüncesine göre oluşturmuşlardır.

TOPSIS yöntemi 6 adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar aşağıda verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Adım 1: Karar Matrisinin (A) Oluşturulması
Adım 2: Normalleştirilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması
Adım 3: Ağırlıklı Normalleştirilmiş Karar Matrisinin (V) Oluşturulması
Adım 4: İdeal (A*) ve Negatif İdeal (A^-) Çözümlerin Oluşturulması
Adım 5: Ayrım ölçütlerinin Hesaplanması
Adım 6: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

3. BULGULAR

Uygulama, Kocaeli Çayırova'da kalıp imalatı yapmakta olan bir Kobi'de yapılmıştır. İşletmeye ait dönemlik 5 adet Ar-Ge projesinin seçim süreci için işletme içinde çeşitli birimlerden süreçte söz sahibi olan 5 karar verici belirlenmiştir. İşletme çalışanları ile yapılan görüşmeler ve literatürdeki değerlendirme kriterleri gözetilerek toplamda 16 kriter belirlenmiştir. Dönemlik 5 adet Ar-Ge projesi P1,P2,P3,P4,P5 olarak kodlanmıştır. Ana kriterler C_1: Proje, C_2: Risk, C_3: Uygunluk, C_4: Maliyet olmak üzere alt kriterler sırasıyla; C_{11}: Proje süresi, C_{12} : Proje Büyüklüğü, C_{13}: Ürün ve Süreçte Farklılaştırma, C_{14}: Projenin İç Dinamiği, C_{15}: Projenin İşletmeye Teknik Katkısı, C_{21}: Ar-Ge Riskleri, C_{22}: Teknik Riskler, C_{23}: Ürün Ticarileştirme Riski, C_{24}: Projenin Karmaşıklığı, C_{31}: Projenin İşletme için Uygunluğu, C_{32}: Kapasite, C_{33}: Gerekli Ekipman, Malzeme, Teknolojinin Bulunabilir Olması, C_{41}: Dış Kaynak Kullanımı, C_{42}: Proje Maliyeti, C_{43}: Projenin Beklenen Getirisi, C_{44}: Projenin Geri Ödeme Süresi'dir.

Yöntem adımları sırayla uygulanarak 16 kriter arasından etkileyen ve etkilenen kriter grupları belirlenmiş ve üç farklı eşik değerine göre kriter setleri oluşturulmuştur.

Dematel Yöntemi çalışmada eşik değer analizi ile kriter elemesinde kullanılmıştır. Eşik değer kriter elenmesinde önemli bir parametre olup, söz konusu değeri çeşitli şekillerde belirlemek mümkündür. Çalışmamızda; Toplam İlişki Matrisindeki değerlerin ortalaması alınarak hesaplanmış eşik değer 0,2183'tür. Eşik değere bağlı kriter setleri analizi için ayrıca matristeki minimum değer(0,0295) ve maksimum değer(0,3489) dikkate alındığında minimum-ortalama değer arası (0,1239) ve ortalama-maksimum değer arası(0,2836) yeni eşik değerler olarak belirlenmiştir.

E1: 0,1239 eşik değeri için;C_{44} (Projenin Geri Ödeme Süresi) kriteri, E2 : 0,2183 eşik değeri için C43 (Projenin Beklenen Getirisi) ve C_{44} (Projenin Geri Ödeme Süresi) kriterleri, E3: 0,2836 eşik değeri için C_{11} (Proje Süresi), C_{22} (Teknik Riskler), C_{43} (Projenin Beklenen Getirisi) ve C_{44} (Projenin Geri Ödeme Süresi) kriterleri elenmiştir. Oluşturulan 3 kriter setine göre 1. kriter setinde 15 adet, 2. kriter setinde 14 adet ve 3. kriter setinde de 12 adet kriter bulunmaktadır.

Çalışmanın gelinen aşamasında AHP yöntemi ile kriterler ağırlıklandırılmış ve Tablo 3.1.'deki sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen ağırlıkların TOPSIS algoritmasından elde edilen Ar-Ge projelerinin önem dereceleri Tablo 3.2.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1. AHP İle Elde Edilen Kriter Ağırlıklandırmaları

	1. Set Kriterlerin Ağırlıklandırılması (E1 :0,1239 – 15 Kriter		2. Set Kriterlerin Ağırlıklandırılması (E2 :0,2183 – 14 Kriter		3. Set Kriterlerin Ağırlıklandırılması (E3 :0,2836– 12 Kriter	
Kriterler	Ağırlık Değeri	Sıra	Ağırlık Değeri	Sıra	Ağırlık Değeri	Sıra
C_{11}	0,021	11	0,021	11	-	-
C_{12}	0,0612	5	0,0612	6	0,0459	7
C13	0,1448	3	0,1448	3	0,1491	3
C_{14}	0,0354	8	0,0354	8	0,0296	9
C_{15}	0,2151	1	0,2151	1	0,2533	1
C_{21}	0,0165	13	0,0165	13	0,0231	11
C_{22}	0,0208	12	0,0208	12	-	-

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

C_{23}	0,0055	15	0,0055	14	0,0088	12
C_{24}	0,0492	7	0,0492	7	0,0601	6
C_{31}	0,2083	2	0,2083	2	0,2083	2
C_{32}	0,0893	4	0,0893	4	0,0893	4
C_{33}	0,0284	10	0,0284	10	0,0284	10
C_{41}	0,0591	6	0,0686	5	0,0686	5
C_{42}	0,0347	9	0,0343	9	0,0343	8
C_{43}	0,0102	14	-	-	-	-
C_{44}	-	-	-	-	-	-

Tablo 3.2. Topsis Yöntemi İle Alternatif Ar-Ge Projelerinin Ci Değerleri Ve Sıralamaları

	1. Set Kriterlerin Ağırlıklandırılması (E1 :0,1239 – 15 Kriter		2. Set Kriterlerin Ağırlıklandırılması (E2 :0,2183 – 14 Kriter		3. Set Kriterlerin Ağırlıklandırılması (E3 :0,2836– 12 Kriter	
Alternatif Ar-Ge Projeleri	C i	Sıralama	C i	Sıralama	C i	Sıralama
P1	0,5732889	2	0,5890006	2	0,5884302	2
P2	0,7791349	1	0,7736276	1	0,7913335	1
P3	0,3963662	5	0,4091179	5	0,3947022	5
P4	0,5323767	3	0,5432574	3	0,5615522	3
P5	0,4345088	4	0,4106338	4	0,4127418	4

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışmada 3 kriter seti için de en yüksek ağırlığa sahip kriter C_{15} (Projenin İşletmeye Teknik Katkısı)'dır. En son sıralamadaki kriter de C_{23} (Ürün Ticarileştirme Riski) olmuştur. Topsis yöntemi ile yapılan sıralamalara göre eşik değeri ortalama, ortalama-maksimum arası ve ortalama-minimum arası tutulan üç kriter setinde de (E1: 0,1239 E2: 0,2183 ve E3: 0,2836) Ar-Ge proje seçim önceliklerinde aynı sıralamaya ulaşılmıştır.

Kriter setlerindeki kriter ağırlıkları birbirine yakın olmasına rağmen 3.kriter setinde(E3:0,2836) ilk öncelikli kriterin(C_{15}) ve en düşük öncelikli kriterin(C_{23}) ağırlıkları artış göstermiştir. 1. kriter setinden farklı olarak 2. kriter setinde Dematel sonuçlarına göre sadece önem düzeyi düşük olan C_{43}(Projenin Beklenen Getirisi) kriteri elenmiştir. Bu eleme kriter ağırlık ve sıralamalarında 2 .kriter seti için önemli bir değişiklik yaratmamıştır. Aynı şekilde 3.kriter seti için de Dematel ile ilk iki kriter setinden farklı olarak ağırlıkları düşük olan C_{11}(Proje süresi) ve C_{22}(Teknik Riskler) kriterleri elenmiştir. Bu durum da kriter ağırlıklarına ve Topsis yöntemindeki sıralamaya etki etmemiştir.

Bu noktada Dematel'de eşik değer analizinin ve AHP kriter ağırlıklandırmasının tutarlı olduğuna ve bu durumun anket değerlendirmeleri de baz alınarak Topsis sonucundaki sıralamalar için farklılık yaratmadığına ulaşılabilir. Karar vericiler bu noktada belirleyebildikleri kriterler için projelerin seçim kararında farklı yorumlar getirebilmektedir. Yapılan bu çalışmada 5 karar verici farklı kriter setleri için aynı sayıda projeyi değerlendirmiştir ve sıralama sonuçlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Karar vericilerin farklı değerlendirmeleri sonucunda sıralamalar oluşmuş ve kriter ya da kriterlerin önem dereceleri açısından seçim sürecini değerlendirmeleri olanaklı kılınmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Arıbaşı M., Özcan U.(2016), Akademik Araştırma Projelerinin AHP ve TOPSIS Yöntemleri Kullanılarak Değerlendirilmesi , Politeknik Dergisi, 19 (2) sf. 163-173.
2. Heidenberger, K., & Stummer, C. (1999). Research and Development Project Selection and Resource Allocation: A Review of Quantitative Modeling Approaches. *International Journal of Management Reviews , 1* (2), sf. 197-224.
3. Karaoğlan S.,(2016), Dematel Ve Vıkor Yöntemleriyle Dış Kaynak Seçimi: Otel İşletmesi Örneği, Akademik Bakış Dergisi, (55), ss.9-24.
4. Osawa, Y., & Murakami, M. (2002). Development And Application Of A New Methodology Of Evaluating Industrial R&D Projects. *R&D Management , 32* (1), ss. 79-85.
5. Peker, D. (2014). Ar-Ge Projelerinin Önceliklendirilmesi Ve Seçimi İçin Çok Kriterli Bir Model Önerisi. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
6. Piippo, P., Karkkainen, H., Ojanen, V. ve Tuominen, M. (1999) "Problems And Promotion Of R&D Project Selection in Finnish High-Tech Manufacturing Companies", Proceedings of PICMET '99 Conference, Portland, USA.
7. Sarı, E.B., (2017), Endüstri İşletmelerinde Ar-Ge Projelerini Öncelik Sıralamasında Entropi Ağırlıklı Topsis Yöntemine Dayalı Çok Kriterli Bir Analiz, 11(3), ss. 159 -170
8. Shane, Scott,(2009) The Handbook of Technology and Innovation Management, İngiltere: Wiley-Blackwell.
9. Zerenler, M., Türker, N., & Şahin, E. (2007). Küresel Teknoloji, Araştırma Geliştirme(Ar-Ge) ve Yenilik İlişkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 653-667.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(44)

Mehmet Nuri DEMİR[145]

ŞEFFAFLIKLA BELIRLENEN PROBLEMLİ TOPLUMSAL FENOMENOLOJİLER[146]

PROBLEMATIC SOCIAL PHENOMENOLOGIES DETERMINED TRANSPARENTLY

ÖZ

Yaşamsal anlatılar ya da deneyimler bir kimsenin başından geçen ya da yaşamsal menkıbesini örgülerken daha önceden hiç deneyimlenmeyen ya da beklenmedik birtakım heyecan verici duyuş düşünüş ya da yaşayış biçimlerinin tecrübe edildiği anekdotal olaylar zinciridir; hızlandırılmış bir epistemolojiyi simgeleyen pozitif ya da negatif yaşam olarak çeşitli filozofik platformlarda yorumlanan ve hızlandırılmış epistemolojiyi yansıtan, pozitiflikle örtüştürülen kendisine doğru amansız bir şekilde sürüklendiğimiz şeffaflık içinde ontolojik ve epistemic risklerin barındırıldığı problematik bir yaşam biçimi olarak değerlendirilebilir.

Toplum bu tür bir keşmekeşlik içersinde aktör ya da özne olmaktan çok, edilgen bir pozisyonda araçsallaştırılmış bir nesneye dönüşmüş olarak kendini inşa eder. Ancak şeffaflığın bu inşa sürecindeki bir takım etki ve mekanizmaları devreye sokarak sadece reel dünyayı değil, belki de özel bir biçimde zihin ve algı dünyamızı da zorunlu bir şekilde değişim ve dönüşüme uğrattığı yadsınmaz bir gerçektir. Şeffaflık büyük ölçüde toplumu güven krizine doğru sürükler ve bizi çoklu medya araçlarıyla dijital panoptikonlara hapseder. Şeffaflık bizi aktif kimliğimizin ötesine sürgüleyen boş ve öngörülemezlik ile karakterize edilen gücüyle hayaletimsi büyü ve yetenekleriyle bizleri şaşkın bir duygu durumunun içine atar.Bu bildiride yukarıdaki öncül ve önermeler ışığında, 2012'den beri Berlin Sanat Üniversitesi'nde dersler veren Güney Koreli Filozof Byung Chul Han'ın günümüz toplumuna dair derinlikli eleştiri ve çözümlemelerinden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeffaflık, panoptikon, fenomenoloji, pozitiftik, negatiflik.

ABSTRACT

Life is a chain of anecdotal events in which experiences are lived by a person's experiences of thought or life that have been unfamiliar or unexpected, can be evaluated as a problematic way of life, in which ontological and epistemic risks are accommodated in the transparency that we have been dragged towards the self which is reflected in the accelerated epistemology and interpreted in various philosophical platforms as positive or negative life symbolizing an accelerated epistemology.

Society builds itself into an object that is instrumentalized in a passive position rather than an actor or subject within such a confusion. But transparency is an indispensable reality that not only transforms the real world, but also transforms the mind and the perception of our world in a forced manner, by introducing a number of mechanisms of influence in this construction process. Transparency, to a large extent, paves the way towards a crisis of confidence and confines us to digital panopticons with multiple media tools. Transparency puts us into a confused emotional state with the power and imagination of emotional characteristics defined by the empty and unpredictable, which drives us beyond our active identity. In light of the above premises and proposals, this report will benefit from the deep criticism and analysis of the South Korean philosopher Byung Chul Han, who teaches at Berlin Art University since 2012, on today's society.

Keywords: *Transparency, panopticon, phenomenology, positivity, negativity.*

---

[145] Ankara Üniversitesi; Doktora Öğrencisi; Ankara/TÜRKİYE; E-posta: nuribaba1187@gmail.com

[146] Bu makale "AHTAMARA INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY CONGRESS; GEVAŞ-VAN; AUGUST 25-26, 2018" Kongresinde Bildiri olarak sunulmuştur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ŞEFFAFLIĞIN ZORBALIĞI

Şeffaflığın baskıcı bir gücü vardır, bu zorlayıcı güç tedrici bir biçimde kendini ifade eder. Düşünme ve anlam dünyamızdaki tesiri orta vadede kendini gösterir. Bir röportojda (Zeit Wissen) kendisine, "insanları yaralamak mı istiyorsunuz" diye sorduğu soruya Byung Chul Han aynen şu cevabı verir:" Hayır. Ben mevcudu izah etmeyi deniyorum. Şeylerin iç yüzünü görebilmek çok zor. Daha fazlasını görmeye çalışıyorum - görebilmeyi öğreniyorum. Gördüklerimi kaleme alıyorum. Kitablarım yaralayabilir, çünkü görülmesi istenmeyen şeyleri işaretliyorum. Ben veya tahlilim değil, içinde yaşadığımız dünya acımasız, deli ve saçma." (Han, 2014) Yine bir başka soruya karşılık düşünmenin mahiyeti ile ilgili şöyle der: "Düşünmek de söküp takma işidir. Ve düşünce patlamaya sebeb olabilir. Düşünmek en tehlikeli şeydir, belki atom bombasından daha tehlikeli. Dünya'yı değiştirebilir.Bundan dolayı Lenin de 'Öğren, öğren, yine öğren!' diyordu."(Chul Han, 2014). Şeffaflık kendi bünyesinde ontolojik ve epistemik riskler taşır. Toplumun uzun bir süreçte oluşan kültürel kodlarını yerinden oynatacak kadar orantısız bir güce veya zorbalığa sahiptir. Şeffaflığın yaptırım gücünü öngörebilmek çoğu zaman mümkün değildir. Transparan veya saydam ağıyla "opak ya da ışığı geçirmeyen mat maddeleri" bile şeffaf ağı ile hakimiyetine alır. Şeffaflık çoğu zaman zihnimizde katışıksız bir çağrışım yapar.Genellikle şeffaflığın zihnimizde çağrıştırdığı maddeler, su, cam ve hava gibi en saf ve en net görünümlü maddelerdir. Filozof Chul Han "makinaların şeffaflığına" vurgu yapar, ancak, biz buna genel olarak su cam ve hava gibi en berrak maddeleri de dahil edebiliriz. Şeffaflığın zihnimizde uyandırdığı "kavramsal alt yapının" kendisi de söz konusu maddelerin berrak gizeminden payını almıştır. Yine bilindiği üzere, şeffaflığın bu maddelerden aldığı çağrışım uyandırıcı güç onun *masumiyet maskesi* takmasına neden olmuştur. Şeffaflık artık sadece maske giymiş bir kavramın ötesinde, "***ideolojikleştirici ve politize edicigücüyle"*** çeşitli araçsal güçlerle bir dayatma yetkisini de eline almıştır. Arslan'a göre, " Şefaflığın hiper aksiyonunun şiddeti, özgür birey ve özgür toplum efsanesinin ardında kendini gizlemiştir hepimiz modern şeffaf devlet ya da şeffaf toplum mitinin kurbanlarıyız, "adil devlet ve adil toplum" fikrine talip olmalıyız çünkü şeffaflaştırma yani açma bir kapatma eylemidir, bir şeyi şeffaflaştırmak başka bir şeyi gizlemektir. (Arslan, 2016, s.103) Filozof Chul Han bunu şu şekilde ifade eder: "Şeffaflık bir ideolojidir. Bütün ideolojiler gibi onun da mistik hale getirilmiş ve mutlaklaştırılmış olumlu bir çekirdeği vardır, şeffaflığın tehlikesi de bu İdeolojikleşmededir, totalize edilirse şiddete yol açar. (Chul Han, 2017a, s.13)

Şiddet, güç, zorbalık ve dayatma kişi ya da otoriteye mahsus bir durum olarak görülebilir ve bütün bunlar kestirilebilir bir yapı ihtiva eder. Ancak şeffaflıkta bu durum böyle değildir; şeffaflık öngörülebilir veya tahmin edilebilir değildir, içinde gizli ve sinsi bir niyet ve şiddet barındırır. ***Ancak bu söz konusu şiddeti, transparan, camcı, büyücü ve hayaletimsi kollarıyla yapar.*** Şeffaflığın tıpkı bir ahtapot gibi birçok kolu vardır.Bu ahtapot büyüleyicidir ve bu "ahtapot" saydam kolları sayesinde farkına varamayacağız bir şekilde ruhumuza kement atar.Şeffaflık, bizi, hayaletimsi ve bunaltıcı gücüyle epistemolojik ve ontolojik riskler sarmalına doğru sürükler. Bu etkisi sayesinde bazı zamanlar bünyemizde varoluşsal ve epistemolojik depremler yaşatır.

Şeffaflık insanı camlaştırır, şiddeti de buradadır. Sınırsız özgürlük ve iletişim topyekün kontrol ve gözetime dönüşüyor. Sosyal medya da giderek toplumllığı disiplin altına alan ve sömüren **dijital panoptikonlara** benziyor daha çok. (Chul Han, 2017a, s.12) Şeffaflığın problemli toplumsal fenomenolojiiler doğurmasının yanında bir de duyuş düşünüş ve kişiliğin inşasında rol alan faktörlere zarar verme gibi bir "mahareti" de vardır. "Şeffaf iletişimin her şeyi düzgünleştirici hizaya getirici bir etkisi vardır. Eşzamanlılığa ve bir örnekliğe yol açar. Ötekiliği ortadan kaldırır, uyum sağlama zorlaması şeffaflıktan kaynaklanır. Böylelikle şeffaflık egemen sistemi sabitleştiricidir."(Chul Han, 2017a, s.12) Şeffaflık aslında saydam ve transparan özelliğe sahip makina ya da görüntünün ardındaki bozbulanık niyettir. Yine bunu Chul Han' ın penceresinden görelim: " Dijital kontrol toplumu özgürlüğü yoğun bir biçimde kullanır bu kendini gönüllü olarak ışıklandırma ve ortaya çıkarma sayesinde mümkündür. Özgürlüğü sömürür. Kontrol toplumu sakinleri dış baskı nedeniyle değil kendi iç ihtiyaçları nedeniyle iletişime geçtiği zaman mükemmelliği ulaşır- yani özel ve mahrem alanı feda etme korkusu kendini utanmazca vitrine koyma ihtiyacına yenik düştüğünde...(Chul Han, 2017a, s.12) *Yani şeffaflık görüldüğü üzere saf değil, politik ve ideolojiktir; mahremiyeti camlaştırıcı ve sanalı büyük ölçüde tek taraflı ve itiraza mahal vermeyecek derecede dayatıcıdır.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Peki bütün bu bulanık atmosfer içinde dijitalin tazyikatından kurtulmak tam olarak ne derece mümkündür? Dostoyevski'nin, "Karamazov Kardeşler" adlı romanında geçen bir ironisi ile bu durumu betimlemeye çalışalım: " Kimi zaman düşümde şeytanlar görüyorum, geceymiş, bir mumla odamdayım, ansızın her yanı şeytanlar kaplıyor, her köşede, masanın altında şeytanlar dolu, kapıyı açıyorlar ve orada, kapının arkasında yığınla şeytan var, içeri girmek ve beni ele geçirmek istiyorlar. Bu amaçla bana yaklaşıyorlar bile, beni yakalıyorlar. Birden bire bir istavroz işareti yapıyorum, Hepsi geri çekiliyorlar, korkuyorlar, yalnız büsbütün çekilip gitmiyorlar, kapının yanında, köşelerde duruyorlar, bekliyorlar"(Tokat, 2014, s.162) Bu ironiden yola çıkarsak şeffaflığın esaretinden büsbütün kurtulmak mümkün olmasa da vermeye çalıştığı zararlar minimize edilebilir. Evet tam da Dostoyevski'nin dediği gibi köşe bucak kaçmışlar gidiyorlar ama tamamen değil... Filozof Chul Han şeffalığın etkisi ile ilgili şöyle bir tespitte bulunur; "Buna göre de şeffaflık şeylerden her tür cazibeyi çeker alır ve hayal gücüne fantaziye imkânlarını örme izni vermez.; Bu da hiçbir gerçekliğin telafi edemeyeceği bir kayıptır. Çünkü hayal, uzun vadede elde etme ve keyfini çıkarmayla yeri doldurulamayacak bir kendilik etkinliğidir." (Chul Han, 2017a, s.32)

POZİTİFLİK OLGUSU

Pozitiflik veya olumluluk genel olarak anlam itibariyle zihnimizde uygun bir çağrışım uyandırır." Chul Han'a göre, olumluluk toplumu içerisinde şeyler, var olabilmek için sergilenmiş olmak durumundadırlar. Bu toplumda meta haline gelmiş olan her şey sergi değeri kazanmak için kült değerini yitirmiştir. Ancak sergilenebilen ve ilgi üretebilen nesneler değer kazanmaktadırlar. Bu perspektiften hareketle Chu Han, olumluluk toplumunun bir özelliğinin de teşhircilik toplumu olmak olduğunu ifade etmektedir. (Ünlü, 2018) Ancak Chul Han'a göre, pozitifliği aşırılığının eline savunmasız olarak düşen yeni insan tipi her türlü egemenlikten mahrumdur.(Chul Han, 2017b, s.21.) Bu çağda insan, egemenliği elinden alınmış olmasına rağmen **gönüllü bir ırgatlığa** razı olmustur. Multimedya, multitasking yoğun ve hızlı bir enformasyon pompalaması efektler ve ses.. zihinsel ve düşsel yorgunluğa sebep olarak düşünme gücümüzü kısıtlamıştır. Böylelikle yorgun düşen bir zihnin düşünme kudretinde bir zaafiyet ve işlevsizlik hali oluşur. Chul Han göre, " Pozitiflik ifratı uyarıcılar da malumatta ve dürtülerde ifrat olarak da tezahür eder. Bu durum dikkatin yapısını ve ekonomisini de kökten değiştirir, böylelikle duyuşumuz da parçalanıp dağılır. Çoğalan iş yükü de kendine özgü yeni bir zaman ve dikkat tekniğini, dikkatin bünyesine tesir eden bu teknikleri zaruri kılmıştır. (Chul Han, 2017b, .23.) Bir röportajında Han, kapitalizmle ilgili şunları der: Yine de, neoliberal dönemde kapitalizmin gerçekleştirdiği şey, zor, ancak baştan çıkarıcı olması gerekmediğini savunuyor. Bu onun akıllı politika dediği şey. Hayır demek yerine, evet diyor: emir, disiplin ve kıtlıklarla bizi reddetmek yerine, istediğimiz zaman istediğimiz şeyi satın almamıza, istediğimiz şeye ve özgürlüğümüzü gerçekleştirmemize izin veriyor gibi görünüyor. "Yasaklama ve yoksunluk yerine hoş ve tatmin edici bir şekilde çalışır. İnsanları uygun hale getirmek yerine, onları bağımlı hale getirmeye çalışıyor." (Han, 2018) Modern dünyada ***"multitasking"*** kavramından bahsedilir; yani bir anda birden fazla görev yapma gücü. Bu kavramı daha ziyade, üst düzey bir dikkat ve buna karşın olabildiğince az bir görevi en üst düzeyde yapmak olarak değerlendirmek daha doğru olabilir. Chul Han'ın bakışından ise ,"multi-tasking daha ziyade bir gerilemedir, özellikle vahşi doğadaki hayvanlar arasında bir hayli yaygındır. Balta girmemiş ormanda hayatta kalabilmek için vazgeçilmez bir *dikkat tekniğidir*. (Chul Han, 2017b, s.23.) Şüphesiz aşırı hiperaktivite beraberinde yorgun ve yıpranmış bir toplumu da getirdi.Pozitiflik ve hız algısı insanlarda çeşitli dönüşümler yaşattı. Chul Han'a göre, "aktiflik toplumu olarak yorgunluk toplumu kendini yavaş yavaş bir doping toplumuna dönüştürdü.Bu arada negatif bir ifade olan beyin dopinginin yerini de ***'neuro- enhancament'*** aldı. Doping adeta performansız performansı mümkün kıldı." (Chul Han, 2017b, s.51)

Can sıkıntısı, buhran içindeki modern öznenin yaygın bir ruh hali olarak karşımıza çıkıyor. Yenilik ve buluşun, hız ve ilerlemenin kutsal bir mertebe kazandığı modern dünyada, onca uyarıdan bitap düşmüş ruhun imdat çığlığı, arzuyu, iradeyi ve anlamı yutan bir canavar ağzı, modern bir iblis. Can sıkıntısı, yalnızlık gibi asrın vebası halini aldıysa kültür ve toplum anlam taşıyıcısı olarak görevlerini yapmıyor demektir. 'Boş'

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

zamandan, 'aylaklıktan', ruhun kuluçkaya yatabileceği anlardan korkuyor ve onu etkinliklerle tıka basa dolduruyoruz.(Sayar, 2018)

Gereksiz bir aktivasyon aşırı ve biraz da gereksiz enformasyon veya yoğun olarak multimedya sistemlerine maruz kalan bir bilinç kendisine ***yapay mutluluk*** ya da zindelik sağlayan ilaç ve benzeri şeylerle teselli bulmaya çalışmıştır. Yine Han' a göre, " Performans toplumunun yorgunluğu tecrit ve izolasyon dokuyan yalnız bir yorgunluktur." (Chul Han,2017b, s.52) Aslında burada ideal görülen durum, ***dijital panoptikonların*** esaretinin getirmiş olduğu yorgunluğun aksine, bölünmemiş, parçalanmamış, yabancılaşmaya uğramamış dokunsal ve bilişsel bir yorgunluktur. Chul Han, bir başka yerde bu aktivite durumu ile ilgili şöyle bir tespitte bulunur: "Tam anlamıyla çıplak ve kökten geçicilik haline dönüşmüş yaşama, insanlar hiperaktivite ile işkoliklikle ve üretimle karşılık veriyor. Günümüzdeki bu hızlanma da bu varlık noksanlığı ile alakalıdır.İş ve performans toplumu kesinlikle bir özgürlük toplumu değildir.Bu toplum yeni zorunluluklar üretir. ***Efendi ve hizmetkâr diyalektiği her bir insan tekinin hem özgür hem de aylak olabildiği o toplumu sona ermez***. (Chul Han,2017b, s.33.)

Chul Han "Book Culture Art Times" da "***Zeit Wissen***" in konumuzla bağlantılı olarak dijital bir realite olan cep telefonunun fayda ve zararına yönelik sormuş olduğu soruya Chul Han şu cevabı verir: "...Olabilir ama strüktür açısından bu toplum ortaçağ feodalizm'inden farklıdır. **Facebook'un dijital feodal efendileri** bize arsa veriyorlar diyorlar ki: Buyurun işletin size ücretsiz veriyoruz ve bu arsayı delicesine işletiyoruz sonunda feodal efendiler gelip hasatı topluyorlar. Bu iletişimin sömürüsüdür birbirimizle iletişim kuruyoruz ve bunu yaparken kendimizi özgür hissediyoruz.Bu iletişimden feodal efendiler sermaye çıkarıyorlar ve istihbarat servisleri de takipteler. Bu sistem olabildiğince verimli, buna karşı hiçbir protesto yok çünkü bizzat özgürlük üzerinden sömüren bir sistemde yaşıyoruz.(Chul Han, 2018) Bütün bunlar, "***sermaye egemenlerinin***" maddi güç kaynaklarının yanında, dijital imkân ve kaynaklara sahip olma arzusundan da kaynaklanır. Küreselleşme ruhsal yönden zayıf bir bünye ve ötekinin başkanlığına tahammül edemeyen, Chul Han'ın deyimi ile, bir "***aynılıklar terörüne***" yol açar. İnsan kendisinin sömürülmesine müsaade ettiği oranda simgesel fiziksel ya da dijital bir zorbalığa maruz kalır. Yani kendi fermanını kendi yazan ve onaylayan gönüllü bir fail ve aynı zamanda gönüllü kurban oluyor. Diğer güçlerin yanında sanal veya öteki medya araçlarını tekelinde bulunduran iktidar ve onunla aynı hizayı paylaşmaya çalışan dijital şirket sahipleri aynı zamanda Bourdieu'nun fadesi ile ***"simgesel bir şiddet***" iradesine de sahiptirler. Ancak bu simgesel şiddet aynı zamanında sistemin içerisinde gömülüdür. Birer ***"habitüs***" haline gelmiş, sorgulanmadan kabullenilmiş ve tekrarlanan algı ve davranış kalıplarına sinmiştir."İnsan yaşadığı şartları onaylar ve alışkanlık halinde yapılması gerekeni yaparak iktidar ilişkisini sürdürür. Gündeliklik bile yerleşik iktidar ilişkilerinin onaylanmasıdır. Simgesel şiddet hiç fiziksel şiddete başvurmaya gerek kalmaksızın iktidarı ayakta tutmaya yeter." (Chul Han, 2017c, s.84) Günümüz toplumu artık Foucault'un bahsettiği hastaneler, tımarhaneler, hapishaneler, kışlalar ve fabrikalardan oluşan bir disiplin toplumu değil. Bunların yerini çoktan beridir fitness salonları, bürolardan oluşan gökdelenler, bankalar, havaalanları, alışveriş merkezleri ve gen laboratuvarı aldı**.** ***21. Yüzyıl toplumu artık bir disiplin toplumu değil, performans toplumudur. Sakinleri de itaatkâr özne değil, performans öznesidir..."*** (Göka, 2018)

ŞİDDET EKSENİNDE OLUMLULUK VE OLUMSUZLUK OLGUSU

Şiddetin biteceğine dair bir umudumuz olmasa da azalabilmesi yönünden getirilecek önlemlerin küresel ya da yerel ölçekte fayda sağlayacağı umulabilir; şiddet çağları ve coğrafyaları aşkın bir kavramdır, bukalemun gibidir rengi değişir ama doğası değişmez. Fiziksel siddet evrilerek simgesel ya da dijital bir moda bürünebilir. Genel olarak şiddetin ve özelde dijital şiddetin "***kendi mobbingini***" icra edebilmesi için sosyal bir yaşam alanının bulunması yeterlidir. Chul Han, yaşamın puslu arenasında şiddete entegre olmuş insan için şöyle bir analiz yapar: "Geç modernitenin başarıya ve performansa odaklı öznesi kendi dışındaki bir iktidar kurumunun baskısına maruz kalmadığı ölçüde özgürdür. Ama gerçekte bir kul kadar da özgürlükten yoksundur. Dış baskı nihayet aşıldığında içerideki basınç devreye girer. Başarıya ve performansa odaklı yaşayan özne bir depresyon geliştirir. Siddet azalmadan sürmektedir, yalnız ağırlık noktası içeri kaymıştır. Egemenlik toplumundaki kelle alıcı güç yani "dekapitasyon" disiplin toplumundaki "deformasyon" ve başarı

ve performans toplumundaki "depresyon" şiddetin topolojik dönüşümünün birer aşamasıdır. Şiddet giderek içselleştirilir ruhsallaştırılır ve böylelikle görünmez hale gelir. Giderek "ötekinin" veya düşmanın "olumsuzluğunu" üzerinden atar ve insanın kendisine yönelir. (Chul Han 2017c, s.10-11)

Bunlar kuşkusuz, maalesef gücün her türlüsüne sahip otoritelerce yapılıyor. "Medeniyet kılıçın düşmanlığını menfaat alışverişi ile maskelemiş bulunuyor; bu sonuncu, evvelkinden farklı riyakarlıkla sahtekarlıkla örtülüdür." (Topçu, 1999, s.50)***Şiddet ya da şeffaflığın şiddeti çoğunlukla olumluluk ya da pozitiflik algısıyla beraber tahakküm eder***. "Modernite öncesi egemenlik toplumunun bir kan toplumu olarak sona erişi, şiddeti topolojik bir dönüşüme maruz bırakır.*Şiddet artık politik ve toplumsal iletişimin bir parçası değildir. İletişimin satır aralarına, derinin altına çekilir, kılcal damarlara, ruhun iç mekanlarına sinmeye başlar. Görünürden görünmeze apaçıktan mahreme fizikten pisişiğe askeri olandan medyatik olana ve cephesel karşılaşmadan viral bulaşmaya kayar. Artık 'konfrontasyon' değil 'kontaminasyonla' yani yüz yüze gelerek değil, zehirleyici bir şiddetle, açıktan saldırarak değil, bulaşarak enfeksiyonla göstermeye başlar*. Şiddetin yapısal dönüşümü günümüzün şiddet olgularına damgasını vuruyor."(Chul Han, 2017c, s.18) Bilim ve tekniğin ilerlemesine bağlı olarak şiddetin artışında ve biçiminde ön görülemeyecek bir artış söz konusu olabiliyor.***Chul Han, dijital feodaliteye benzettiği şeffaf görünümlü büyücü ve hayaletimsi yapıyı bulaşıcı virüs gibi yayılan viral bir şiddete ve güce benzetiyor***. Chul Han göre, "21 yüzyılın savaş tarzı olan siber savaşta viraldir. Viralite şiddetin her türlü aleniliğini ve açıklığını ortadan kaldırır. Fail kendini görünmez kılar, saldırmaktan çok, bulaşan virüsler arkalarında faile ulaşmasını sağlayacak bir iz bırakmaz. Yine de bu viral şiddet hala bir olumsuzluk şiddetlidir; fail ve kurban, iyi ve kötü, dost ve düşman kutuplarını hala içinde barındırmaktadır. (Chul Han, 2017c, s.18) Olumsuzluk ya da negatiflik kelime anlamından da anlaşıldığı üzere hoş olmayan bir çağrışım uyandırır, olumsuzluğun açık ya da örtük bir biçimde bir şiddete sahip olduğu düşünülebilir. Ancak filozof Chul Han' a göre, "***Şiddet yalnız aşırı ölçülerde olumsuzluk değil aşırı olumluluk da demektir.*** Hatta bu yeni şiddet, evet tam da bu olumluluğun kitlesellesmesi aşırı performans aşırı üretim aşırı iletişim şeklinde ortaya çıkar ve kendini hiper dikkat ve hiper aksiyon şeklinde gösterir."(Chul Han 2017c, s.10)

Batıda bu çoğu zaman insanın kudretini aşacak ***gösterişli NLP teknikleri*** *ile verilmeye çalışılır*. Batı veya özelde "postkolonyalist emeller taşıyan ülkeler dijital veya fiziksel zorbalıklarla ***kendi orduları yerine, medya ordularını, militarist güçler yerine, illegal terörist güçleri kullanarak bazı coğrafyalarda ilhak olmasa bile, kısmi bir işgali gerçekleştirebiliyor***. "Beyaz Batı'nın tahakkümü bumerang etkisi yapıyor. Egemenlerin savaşa ölüme ve açlığa mahkum ettikleri dünyanın meskûnları her türlü sınırı zorlayarak Beyaz Batı'ya göç ediyorlar, ölümden ve açlıktan kaçarak ölüme ve açlığa koşuyorlar."(Arslan, 2016, s.206) Batı dışı halkların batının gözündeki değerinin şüpheli olduğu bilinen bir gerçektir. Arslan'a göre, "Batı dışı halklar zenci statüsünde bile değil, onlar evcilleştirilemiyorlar. Kardeşleriyle savaşarak ve açlıktan ülkelerinde ve ülkelerinden kaçarken ölüyorlar***. Onlar yeni göçmenler, onlar çağdaş dünyanın yeni kızılderilileri***."(Arslan, 2016, s. 206) Modern bir gereklilik ile edindiğimizi düşündüğümüz kazanımlar bizi ciddi bir yabancılaşma problemi ve problemli fenomenolojik bir soruna da kurban etmistir. Sait Halim Paşa bu durumu yıllar önce böyle tasvir etmişti: "Çünkü yeni ve fenni olarak kabul edilen bu öğretim usülünde gençlere, *'fenne ve akla uyduğu sanılan şeylerden başka şeylere uymamaları'* söylenmişti. Bu yüzden onların ahlak ve terbiyeleri pek eksik kaldı.Sosyal esaslardan olan an'ane ve karakter usul ve edep itaat ve ahlak gibi kıymetler saygıya ve korunmaya değer bulunmadı, evladın saygısı ve babanın haysiyeti ortadan kalktı. (Halim Paşa, 2017, s.112)

Rene Guenon ise şöyle bir tespitte bulunur: ***"Olayların bugünkü durumunda doğu batı karşıtlığının sebebinin Doğunun, derin düşünmeyi eylemden üstün tutmasından; buna karşılık Modern Batının da eylemin derin düşünmeye olan üstünlüğünü kabul etmesinden ibaret olduğunu söyleyebiliriz***." (Guenon, 2017, s.81) Olayların bugünkü duruma evrilmesi genel olarak doğu-batı karşıtlığının bir sonucudur. Belki de bütün bu görünür görünmez saldırılardan korunmak için Roma filozofu Seneca'nın deyimi ile bilge olmak gerekir. Filozof Seneca' ya göre, " ***İnsanların alçakça veya korkunç adettiği şeye bilge önem vermez, çoğunluğun gittiği yoldan gitmez, ama gezegenler nasıl dünyaya karşıt yöndeki yolu izlerse bilge de herkesin düşüncesine zıt bir yönde ilerler***. (Seneca, 2017, s.52) Böyle bir zamanda Seneca'nın bu bilge tasvirine uymak elbette ki zordur, fakat imkansız değildir. Söz konusu tazyikatlardan korunmak bizim için

oldukça zordur. O yüzden en az hasarla etkilenebileceğimiz stratejiler geliştirmeliyiz. Kemal Sayar, siber alan tehlikesi ile ilgili şöyle bir tespitte bulunmaktadır: "Ekran kimlikleri, kişilerin benlikleri ile oynamasına *'kendi olmadan bir kendilik hissine sahip olmasına'* izin vermektedir.

Bu yönüyle sanal alem bir geçiş mekanıdır içsel bir alana tekabül etmez, fakat dış gerçeklikle iç dünyamız arasında bir berzâh aleminde durulur. (Sayar, 2013, s.73) İnternetin sınırsız sayıda sağladığı **kirli enformasyonun** yanında bir de **daha da kirlisine** erişimi kolaylaştırması bir insanı çok uzaktan bile olsa kalbinin en ortasından vurmak gibi işi kolay hale gelmiştir. Kadim zamanlardan beri her türlü insani amaç için çoğu zaman, insan kalbinden fethedilir. **Evet, abartı sayılmamalı bu erişim kolaylıkları bizi kalbimizin tam ortasından veya en mahrem yerinden vurarak limbik sistemimizi harekete geçirip sezgisel gücümüzü imha eder.** Yine bu konuyla ilgili Sayar, "İnternette müstehcen malzeme kullanımı bazı etik ve ahlaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Erkeklerin interneti kadınlardan çok daha fazla kullandığı bilinmektedir müstehcen ve pornografik malzemeler kadınları metalaştırmakda ve onları gayri insani biçimlerde resmetmektedir. ABD'de yapılmış bir çalışma ***Hustler ve Playboy*** gibi dergilerin satışlarıyla tecavüz sıklığı arasında bir ilişki göstermiştir.

Öfke pek çok ortamda saldırganlığı tetikleyebilir ve kadını metalaştıran yayınlar onları bir yandan da saldırganlığın nesnesi olmaya iter. İnternet pornografisi giderek uçlara savrulmakta ve egzotikleşmektedir.Çocukların bu malzemeden nasıl korunacağı da ayrı ve kapsamlı bir tartışma konusudur.(Sayar, 2013, s. 89-90) Ciddi bir zaman harcama aracı olarak görülen internet davranış tutarsızlığı getirmekte ve bu da Sayar'ın deyimiyle *"kompulsif (zorlantılı) bir tarzda cereyan etmektedir*. Kişiler, bilgisayarlardan ayrılma güçlüğü çekmekte ve gerek gerçek yaşam etkinlikleri, gerekse sosyal ilişkileri kötüye gitmektedir. ***"Herkesin önünde itiraf etmeyi reddeden kişi kınanır. Tweet atıyorsun, o halde varsın; beğen ki beğenilesin; kendinle ilgili her sıkıcı detayı itiraf et ki kurtarılasın.*** (Sayar, 2013, s.90) Bu bağlamda***''Neoliberalizm, Like kapitalizmidir,''*** diyor Han. (Chul Han, 2018) Arslan'a göre; "Diji-mani bir görüntü rejimidir görünenin altını, üstünü, gerisini, ötesini gizler. Çünkü göz kamaştırıcıdır ve kamaştırıcı göz kördür. Diji-manyak bu anlamda kurbandır. Twit-mani ya da diji-mani biblio-mani'nin karşıt kutbudur. Twit okuru kitap okuma ve dolayısıyla düşünme yeteneği iğdiş edilmiş yaratıktır. Diji-manyağın beyni estetik ameliyat geçirmiş ettir/bedendir. Doğru artık bir dijital yurttaştan söz edilebilir; fakat dijital yurttaş memleketsiz ve vatansız/halksız insandır. Dijital teknoloji ile **'Gezi Parkı'** hadiselerinde sokaklara dökülenlerin herhangi bir memleket endişesinden yoksun olmalarını dijital yurttaşlara bağlayabiliriz. (Arslan, 2016, s.18) "Nette yapılanların bir bedeli yoktur; o halde siber alan insanları 'heyecan verici benlikler oluşturmaları yönünden özgürleştirir. ’Hubert Dreyfus ise söyle yazmaktadır: Hayat artık evrendeki her şeye seyirci kalıp bu tür eğilimi olan İnsanlarla iletişim kurarak can sıkıntısını def etmekten ibarettir. Böyle bir hayat şimdilerde bizim postmodern benlik dediğimiz tanımlayıcı hiçbir içeriği ve sürekliliği olmayan ancak bütün olasılıklara ve devamlı yeni roller almaya açık olan benliği yaratır." Dreyfus Kierkegaard'ın diliyle konuşarak 'oysa' der, Benliğin istediği değişkenlik ve ihtişam değil durağanlık ve değişmezliktir." (Sayar, 2013, s. 95)

Bu handikapları aşmanın belki birçok yolu vardır, gerek fiziksel gerekse de şeffaf ya da dijital tazyikatı önlemenin bir yolu da Sayar'a göre şu olmalıdır: *"Düşünürlerin, şairlerin ve bilim adamlarının birbirinin dilini anladığı bir dönüşüme ihtiyacımız var. Kendi varoluşunu anlamlandırabilen insanların dünyayı da anlamlandırabileceğini, kendi varoluşlarını ışılandırabilenlerin dünyayı da ışıklandıracağını hatırda tutmalıyız...* (Sayar, 2013, s.99) Tunuslu Hayrettin Paşa 1868 yılında yazmış olduğu "***Ülkelerin Durumunu Öğrenmek İçin En Doğru Yol"*** adlı eserinde faydalı ile faydasızı birbirinden ayrıştırmak adına söyle söylemiştir: " Basiretli münekkit, hakkı batıldan ayırıp, gerek söz gerekse eylem olsun isabetli bulduğu şeyi kabul ederek benimsemelidir. Zira hâk kâmil insanlarla değil kâmil insanlar hak ile bilinir. Kaldı ki *hikmet mü'minin hedefidir onu nerede bulursa bulsun alıp benimsemelidir*." (Hayrettin Paşa, 2017, s.62) Sonuç olarak şu söylenebilir: Hakikat, erdem ve fazilet topyekün bütün bir insanlığın hedefine dönüştüğünde buna karşılık olarak mutluluğun gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Annaeus Seneca, L. (2017). Bilgenin Sarsılmazlığı. (Çeviren: Burcu Elif Özkan), 52-62. Ankara: Doğubatı.
2. Arslan, H. (2016). Twitmania etnomania şiddetmania: Gezi, 17 Aralık, Kürtçü Holiganizm ve Memleket. 206-250. İstanbul: Pınar Yayınları.
3. Chul Han, B. (2014). Dünya Absürt Bir Yer Absürtün İçinde Saadet olmaz. Retrieved July 31, 2018, from www.m.timeturk.com
4. Chul Han, B. (2018). Filozof-byung- chul-han-röportajı. Retrieved July 25, 2018, from www.bcatimes.com.tr
5. Chul Han, B. (2018). " Neoliberalizm Like Kapitalizmidir". Retrieved July 30, 2018, from www.sanatatak.com.tr
6. Chul Han, B. (2018). Pyhschopolitics: Neoliberalizm and New Teknologies of By Power. Retrieved July 30, 2018, from www.theguardian.com.tr
7. Chul Han, B. (2017). Şeffaflık Toplumu. (Çeviren: Haluk Barışcan), (2nd ed.), 32-72. İstanbul: Metis.
8. Chul Han , B. (2017). Şiddetin Topolojisi. (Çeviren: Dilek Zaptçıoğlu), (2nd ed.), 84-134. İstanbul: Metis.
9. Chul Han, B. (2017). Yorgunluk Toplumu. (Çeviren: Samet Yalçın), (3rd ed.), 33-57. İstanbul: Açılım Kitap.
10. Göka, E. (n.d.) Yorgunluk Toplumu. Retrieved July 30, 2018, from www.yenisafak.com.tr
11. Halim Paşa, S. (2017). Buhranlarımız ve Son Eserleri.(M. Ertuğrul Düzdağ), (13th ed.), 112 113. İstanbul: İz Yayıncılık.
12. Hayrettin Paşa , T. (2017). Ülkelerin Durumunu Ögrenmek İçin En Doğru Yol. (Çeviren: Kerim Subhi Muhammed), 62.İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
13. Rene, G. (2017). Modern Dünyanın Bunalımı.(2nd ed.), 81. İstanbul: İnsan Yayınları.
14. Sayar, K. (2016) Can Sıkıntısı. Retrieved July 30, 2018, from www.serbestiyet.com.tr
15. Sayar, K. (2013). Özgürlüğün Baş Dönmesi. (3rd ed.), 73-150. İstanbul: Timaş. içinde,
16. Dreufus, H.L.(2002). “Bilgi Otobanında Nihilizm: Günümüz Çağında Anonimlik Karşısında Bağımlılık” Cogito, (30) 100-119.
17. Tokat, L. (2014). Anlam Sorunu. 162-163. İstanbul: Elis Yayınları. içinde, Dostoyevski F.M. (1999). Karamazov Kardeşler, (Çeviren: Nesrin Altınova), (2nd.ed), İstanbul: Engin Yayınları.
18. Topçu, N. (1999). Var Olmak. (3rd ed.), 50. İstanbul: Dergâh Yayınları.
19. Ünlü, İ. D. Şeffaflık Toplumu: Şeffaf Toplumun Eleştirisi Üzerine bir okuma. İletişim Dergisi, 28 (2018), 285.Retrieved July 30, 2018, from iletisimdergisi.gsu.edu.tr.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(45)

Öğr. Gör. Dr. İsmail BİLGİÇLİ[147]

TURİZM İŞLETMELERİNDE REKABET VE REKABET GÜCÜNÜ ETKİLEYEN UNSURLAR ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME[148]

A CONCEPTUAL ANALYSIS ON COMPOUNDS AND COMPETITIVENESS IN TOURISM BUSINESS

ÖZ

Turizm işletmelerinin endüstriyel ortam içerisinde karşılaştıkları rekabet koşulları globalleşen, dünya ile birlikte giderek daha da ağırlaşmaktadır. Bu nedenle, işletmeler kuruluş amaçlarından biri olan varlıklarını devam ettirme çabalarını sürdürürken, iç ve dış pazarlarda güçlü rakipleri karşısında çeşitli avantajlara sahip olmak ve bu avantajlarını sürdürmek istemektedirler. Turizmin uluslararası rekabet ortamında gelişmesini pozitif yönlü sürdürmek, ancak bu faaliyetlerin işletmeler tarafından doğru anlaşılıp uygulanmasını gerektirmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı turizm işletmelerinin rekabet edebilirliğini ve rekabet gücünü etkileyen unsurların neler olduğunu ve olumsuzlukların nasıl giderilebileceği yanında nasıl avantaja dönüştürülebileceğini tespit etmektir. Bu bağlamda ilgili yazın araştırılarak günümüzde turizm sektöründe gerçekleştirilen bu yönlü faaliyetlerin neler olduğu belirlendikten sonra, ikincil veriler yardımıyla da literature kısmi katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmada karşılaştırmalı üstünlük, talep yönlendirme, endüstriyel yapı ve çevresel duyarlılık gibi rekabetin dört temel belirleyicisinin varlığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet, Rekabet Avantajı, Rekabeti Etkileyen Unsurlar, Turizm Endüstrisi.

ABSTRACT

They face in the globalizing world with increasingly competitive conditions in the industrial environment of tourism enterprises is amplified. Therefore, the purpose of the organization, which is one of enterprises continued their efforts to continue their existence, while in domestic and foreign markets have several advantages over strong competitors, and that they want to maintain their advantage. To maintain the international competitive environment in a positive way to the development of tourism, however, requires that these activities be properly understood and implemented by businesses.

The main purpose of this study affect the competitiveness of tourism businesses and competitiveness are the elements that can be resolved is to determine how what and how negativity can be turned into advantage. In this context, the relevant type investigated nowadays, in the tourism sector that is related to the way that the actions are performed after determining a partial contribution to the literature with the help of secondary data also is intended to provide. In the study of comparative advantage, request routing, industry structure, and environmental sensitivity such as the basic determiner of the competition revealed the presence of four.

Keywords: *Competition, Competitive Advantage, Competition Affecting Tourism Industry.*

[147] **Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Karasu MYO; Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: bilgicli@sakarya.edu.tr**

[148] **Bu Makale, 17. Ulusal Turizm Kongresi'nde sunulan "Turizm İşletmelerinde Rekabet ve Rekabet Gücünü Etkileyen Unsurlar Üzerine Kavramsal bir İnceleme" raporu kullanılarak oluşturulmuştur.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dünyadaki değişimlerin son yüzyıl itibarıyle ekonomik faaliyetlerin tümünü etkisi altına alan değişimler sonucunda işletmelerarası rekabetin yoğunlaşması, rekabetin artması, işletme sayıları ve kapasitelerinin sürekli artış gösterdiği turizm sektöründe de etkisini göstermektedir. Bu nedenle turizmde faaliyet gösteren işletmelerin önceki çalışma dönemlerine göre daha dikkatli çalışma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin kendi iç faktörlerinin yanısıra dış etkenlerinde karar alma sürecinde çok dikkatli gözden geçirilmesi ve etkilerinin analizinin yapılması gerekmektedir (Aksu, 2000: 270).

Uzun yıllar boyunca, turizm sektörü ile ilgili hükümetler tarafından göz ardı edildiği ve ekonomik sosyal öneminin sistematik bir şekilde önemsenmediği geniş halk kitleleri tarafından şikayet ediliyordu (Crouch, 1999: 2). Dünyada turizm endüstrisinin ekonomik öneminin gittikçe artması dış ticaret açıklarını kapatma yönünde yarattığı katma değer ve istihdam açısından en büyük endüstri olma yönündeki gösterdiği gelişim bir çok ülkeyi bu alanda daha yoğun bir faaliyet ortamına sokmaktadır. Bütün bu sonuçlar ülkelerin ürünlerini geniş kitlelere pazarlamak ve mümkün olan en üst düzetde tanıtım pastasından pay almak için turizme gittikçe daha fazla kaynak tahsis etmesine neden olmaktadır (Avcıkurt, 2005: 1). Globalleşen dünya sisteminin içinde, sürekli gelişen pazardan, dünya ticaretinden pay alabilmek ve kalıcı olabilmek, fırsat ve avantajları değerlendirmek, ülke içinde çalışan veya küresel işletmeler için öncelikli amaçlardan olmuştur. İşletmeler amaçlarını gerçekleştirebilmek için günümüzde uluslararası pazarlara entegre olma zorunluluğu hissetmekte ve karlılık için rekabet etmeye çalışmaktadır.

Dünyada ekonomik refah seviyesinin yükselmesi ile birlikte turizm talebinin artması turizmin büyüyen rolünü göstermektedir. Bu gerekçelerle işletmelerin turizmden daha fazla gelir elde etme istekleri, rekabetin gelişmesine neden olmaktadır (Crouch, 1999: 2). Turizm işletmelerini (Otel ve Seyahat acentaları vb.) uluslararası pazarlara ve rekabete yönlendiren nedenler şunlardır (Aksu, 1993; 19):

- İç pazardaki talebe bağlılığın yarattığı riskli ortam,
- Çeşitli nedenlerden, işletmede atıl kapasite var ise, üretimin arttırılarak, satış ve karın arttırılabilmesi,
- İç pazardaki rekabetten kurtularak, riski azaltmak,
- İç pazarlarda oluşan talebi dış pazarlara yönlendirerek ürünlerin çeşitliliğini sağlamak,
- Dış pazarlardaki vergi ve diğer teşvik avantajlarından yararlanmak,
- Ülkemiz turizminde olduğu gibi, bazı ülkeler döviz girdisi sağlamak amacıyla, dış satımcılara vergi iadesi, ihracatı teşvik kredisi, vergi istisnası, gümrüksüz üretim faktörleri ithalatı ve benzeri teşvik imkanlarından yararlanmak,
- Dış pazarlarda, güçlü rakiplerin ürünleriyle rekabeti öğrenerek, iç pazarda güçlü hale gelmek,

Günümüzde ülke içinde yerelde çalışan işletmelerin baskıları ile birlikte dışarıdan ülkemize gelen yabancı işletmelerin sayısal olarak ve sermaye olarak çoğalması sonucunda rekabetin yoğunlaşması kaçınılmaz olmuştur. Böyle bir ortamın sonucu olarak iç ve dış pazarlarda faaliyet gösteren işletmelerin rekabet avantajları sağlaması ya da yaratması gerekmektedir. Bu avantajların işletmeler arası farklı farklı fakörlerden oluşması rekabet gücünde değişkenliklere yolaçmaktadır.

Literatür Araştırması

Rekabet tanımı ve Önemi

Rekabet kavramı, ‘’ müşterileri işletmelerin kendilerine sunduğu mal ve hizmetleri alternatifleri karşısında tercih etmesini sürdürülebilir bazda sağlayabilme yeteneği ve gücü’’ olduğu görüşü geniş ölçüde kabul görmektedir. Rekabet gücü, bilimsel ortamlarda oldukça sık kullanılan, tartışılan ancak net tanımı üzerinde tam bir mutabakatın olmadığı, farklı anlamların yüklendiği bir kavramdır. Rekabet ve rekabet gücü tanımlamasında veya ölçülmesinde görülen temel zorluk, rekabetin ve ortaya çıkan güç kavramının ülke, bölge veya iktisadi oluşumlar açısından farklılık göstermesidir. Bu bağlamda literatürde yer alan çeşitli tanımlamaları incelemekte fayda vardır. Rekabet ve rekabet gücü kavramının genel kabul görmüş herhangi bir tanımının olmadığını belirten Porter, ulusal ve uluslararası ölçekte rekabet gücünün verimlilikle eş anlamlı olacağını ifade etmektedir (www.iktisadi.org).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Prof. Dr. Erdal Türkkan'ın rekabet kurumu sitesinde yaptığı tanıma göre ise, "Özgürlük ortamında ortaya çıkan, ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve sportif arenalarda (yarışma zemini), meşru bir amacın veya performansın gerçekleştirilebilmesi için, adil yarışma koşullarının sağlandığı, oyunun niteliğine göre gerekli koşullara sahip olanların katılımına açık, belli kurallara göre oynanan bir yarışma oyunu" olarak tanımlamak mümkündür (Yazıcı, 2011: 4).

Adam Smith ise, "müşterilerin beğenisini kazanmak için işletmeler arasındaki savaş" olarak tanımlamıştır. Bu şekilde, tüketicilerin, en kaliteli ürünlere, en iyi fiyatlarla ulaşacakları öngörülmektedir. Verimlilik ve karlılığını sürdürülebilir bir şekle dönüştüremeyen işletmeler piyasada tutunamayıp devredışı kalacaklardır. Ekonomistler genel olarak piyasaları tam rekabet, monopol, monopollü rekabet ve oligopol olmak üzere ayırmaktadırlar.Ekonomistler piyasa yapısını piyasaya mal ve hizmet arz eden işletmelerin sayısına, birbirlerinden fiyatlar üzerindeki etkisine, işletmelerin ne ölçüde standart üretim yapıp yapmadıklarına, piyasaya giriş çıkş serbestilerine gore ayırmaktadırlar (Parasız,2006;90). Ancak, uygulamada piyasaya giriş çıkış serbestisi konusunda çeşitli nedenlerden dolayı sapmalar yaşanmaktadır. Sapmalar ekonomik, siyasal, sosyal veya korumaya yönelik gerekçelerden kaynaklanmaktadır (Yağcı, 2007: 66).

Rekabet yaşamımızın her alanına yansımakta ve günlük yaşamımızda verdiğimiz çoğu karar üzerinde etkili olmaktadır. Her ekonominin en önemli sorunlarından biri o ekonomideki mevcut olan kıt üretim faktörlerinin hangi mal ve hizmetlerin üretimine yönelteceği, üretimine karar verilen mal hizmetlerden ne kadar üretileceğidir (Altay, 2008: 86). İşletmelerin ekonomik faaliyetlerinin süreklilik göstermesi için üretilen mal ve hizmetleri satması zorunluluk halinde olup, üretim-tüketim-üretim döngüsünü yakalaması gerekmektedir (Kara, 2008: 113). Crouch ve Ritchie'nin önceki yaklaşımlarından da anlaşılacağı üzere hedef çekicilik odaklı bir çalışmadır. Genel turizmin ilgi alanı olan tedarikçiler, üretilen ürün ve hizmetlerin önemini kabul ederken rekabette en önemli sorunun pazarlama olduğunu belirtmektedirler (Enright, 2004: 1).

Rekabetin Unsurları ve Rekabet Analizi

Rekabet analizi sürecinde, akademik yaklaşımın geleneksel bakışının titiz ve kurallı olduğunu görüyoruz. Bu yaklaşımda stratejik olarak analiz; amaçların ve hedeflerin yeniden tanımlanmasına, bunlara uygun uygulanabilir stratejilerin seçilmesine ve bu maksatlarla dış çevrenin ve örgütün iç çevresinin incelenmesine yönelik çabaları kapsar. Bu amaçla, öncelikle örgütün global iç ve dış çevresini analiz etmek gerekir. İşletmenin bulunduğu sektörün rekabet analizi yapılmalıdır. Sonuç olarak, örgütün SWOT analizi uygulaması ile kendisini gözden geçirip, üstünlük ve zayıflıklarını tespit etmesi geremektedir. Örgütün üstünlük ve zayıflıklarını iç ve dış çevresi ile irtibatlandırıp, karşılaşılabilecek fırsat ve tehditleri tespit ve tahmin etmeyi hedeflemek gereklidir (Baş, 2012: 7).

Turizm İşletmesi İç Çevre Analizi

İşletmenin performansına yönelik, zayıf ve güçlü yönlerin tespitine yönelik bir çalışmadır. Bu çalışmada etkili olan faktörler Tablo 1'de verilmiştir (Demirdizen, 2012: 71):

Tablo: 1 İç Çevre Analizinde Etkili Olan Faktörler

Kuruluşun Yapısı	İşletme Örgüt Yapısı İşletme Personelinde Yetki çalışmaları İşletme Yapısında ve Görev alanında değişiklikler İşletme yapısında ve Görev Alanında gündemde olan değişiklikler İşletmenin İzleme ve değerlendirme sistemi
Beşeri Kaynaklar	İşletmenin personel sayısı ve dağılımı İşletme personelinin eğitim düzeyi, deneyimi
	İşletmede iletişim süreçleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kurum Kültürü	İşletmede karar alma süreçleri İşletme gelenekleri ve değerleri
Teknoloji	İşletmenin teknolojik alt yapısı Teknolojiyi kullanma düzeyi
Mali Durum	Mali Kaynaklar Bütçe büyüklüğü İşletmenin araç,bina envanteri ve diğer varlıkları

Kaynak; (Demirdizen, 2012: 71).

Turizm İşletmesi Dış Çevre Analizi

Turizm işletmelerinde dış çevre analizi, fırsat ve tehditlerin tespit edilerek çalışmayı etkileyen çevreden gelen etkenlerin incelenmesi biçimidir. Dış çevre analizinde işletmenin çevresinde bulunan performans alanları ile bu performansa ulaşmayı zorlaştıran alanları belirlemeye yönelik çalışmalar yapılarak, işletmeyi etkileyebilecek ekonomik, sosyal, demografik, politik, kültürel ve teknolojik faktörlerin detaylı incelenmesi gerekmektedir (Demirdizen, 2012: 72).

Tablo: 2 Dış Çevre Analizinde Etkili Olan Faktörler

İşletmenin faaliyet alanında dünyadaki durum ve gelişmeler
İşletmenin faaliyet alanında ülkemizde durum ve gelişmeler
Dünya ve ülkemiz bazında işletmeyi ilgilendiren kritik konular ve etkileri
İşletme faaliyetleri ile ilgili kalkınma planları, sektörel ve bölgesel programlar
İşletmenin karşılaşabileceği riskler ve belirsizlikler

Kaynak; (Demirdizen, 2012, 72)

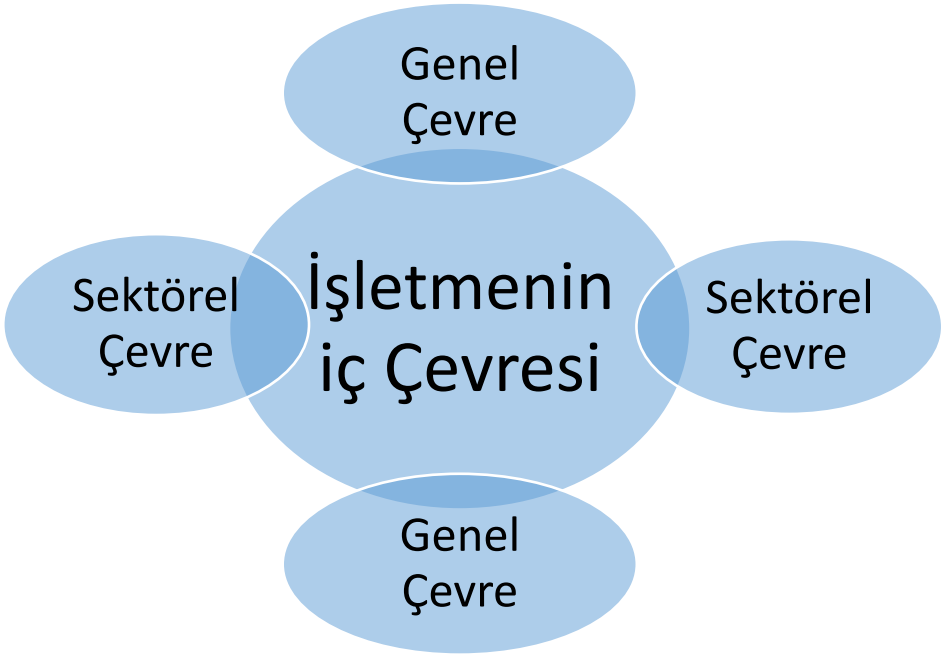

Şekil: 1 İşletme iç ve dış çevresi

Kaynak; (Ülgen, 2013: 65).

Şekil 1'den de anlaşılacağı gibi üretim–tüketim-üretim döngüsünü işletmelerin yakalayabilecek ortamları iç ve dış çevre kapsamında olmak zorundadır. Turizm işetmelerinin faaaliyetlerinde öncelikle kendi iç çevrelerinde sorun yaratmadan ve dış çevre ile uyumlu bir organizasyon şeklinde çalışma gösterilirse rekabet ortamından sağlıklı bir büyüme ve başarı çıkacaktır (Ülgen, 2013: 65).

Turizm işletmelerin Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler

Turizm işletmelerinin orta ve uzun vadede sürdürülebilirliği büyük ölçüde firmaların rakiplerine kıyasla sahip oldukları yeteneklere bağlıdır. Bu yeteneklerden firmanın yönetim özellikleri, araştırma geliştirme faaliyetleri, yenilik kapasitesi gibi faktörleri sayılabilir. Ayrıca, rekabet üstünlüğünün sürdürülebilmesi için düşük fiyat, yüksek kalite, müşterinin hızla değişen gereksinimlerine uygun ürünlerin üretilmesi gibi faktörler açısından da büyük bir öneme sahiptir (Erdurur, 2012: 15).

Maliyetler

Turizm endüstrisi gibi uluslararası boyutu olan piyasalarda rekabetin yoğun bir şekilde artarak devam etmesi turizm işletmelerine fiyatlarını düşürme yönünde baskılar oluşturmaktadır. Uluslararası turizm pazarında başarılı olmak isteyen işletmeler öncelikle üstün kalite düşük fiyat dengesini çok iyi oluşturmak durumundadır. Bu konuda yeni maliyet ve fiyat hesaplama tekniklerinden yararlanmak gereklidir. Turizm endüstrisinde ulusal pazar açısından da durum farklı görünmemektedir. Bir turizm işletmesinin fiyat bakımından rekabete girebilmesinin en uygun ve en güvenilir yolu maliyetlerini kontrol ederek düşürmesi ve böylece işletmenin iç pazardaki rekabet gücü etkinliğini arttırması olmaktadır (Doğan ve Diğ, 2003: 116-117).

Maliyeti dikkate alarak fiyatlandırma gerçek hayatta görülen uygulanması en kolay fiyatlandırma şeklidir. İşletmelerin fiyatlarını geniş ölçüde rakiplere ve uyguladıkları fiyatlarına bakarak belirlemesidir. Aradaki fark fazla olmamak kaydıyla, rekabet fiyatından biraz yüksek veya biraz düşük bir fiyat saptanabilir. Rekabete gücünü arttırmaya yönelik fiyatlandırmanın en önemli özelliği, işletmenin fiyat ile maliyet veya talep arasında değişmeyen bir ilişkiyi sürdürmeye çalışmasıdır (Mucuk, 2001: 139).

Turizm endüstrisi dahil diğer endüstri alanlarında da üretim yöntemleri zorunlu değişikliklere gitmektedir. Yabancı turizm işletmeleri üretim çeşitlendirmelerine başvurarak maliyetleri önemli ölçüde azaltma çalışmaları yapmaktadırlar. Üretim çeşitlendirmeleri farklı endüstrilerin uyguladıkları maliyet azaltma yöntemlerini ve kendi çalışma alanlarındaki uygulamaları karma bir şekilde kullanmaktadırlar.

Yatırım Yapabilme Gücü

Bütün bunlardan daha önemlisi işletmelerin rekabet ortamında karşı karşıya kaldığı sorunların büyük çoğunluğunun temelini finans oluşturmaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin finans sıkıntısına bağlı olarak yaşadığı temel sorunların aşılması için ülke yönetimlerinin teşvik politikalarını arttırmaları gerekmektedir. Uluslararası pazarın yoğun rekabet ortamında rekabetin gerektirdiği yatırımları gerçekleştirebilecek finansal kaynakların sağlanması her büyüklükteki turizm işletmesi için birinci dereceden önem arzeden bir konudur. Yatırımlar için gerekli politik ve çevresel koşulların da uygun olup olmadığı işletmelerin rekabet gücünü önemli ölçüde etkilemektedir (Doğan ve Diğ. 2003: 116).

Hizmetin Yerine Getirilmesi

Türkiye'nin bulunduğu konum itibarıyle turist gönderme potansiyelinin en önemli çıkış noktası olan Avrupa kıtasına yakınlığı diğer ülkelere göre rekabet avantajı yaratırken endüstrinin üretim sürecinde aksaklıklar yaşamaması için gereken tedbirlerin alınması gereklidir. Turizmin uluslararası boyutunun oluşturduğu ortam nedeniyle üretim esnasında hizmetin beklentileri karşlayacak ve turistlerin sürekli tercihlerini oluşturacak şekilde üstünlük özelliği arz etmesi rekabet açısından çok önemlidir.

Kapasite Esnekliği

Bir üretim sisteminin esnekliği, onun değişikliklere karşı tepki verme yeteneği olarak tanımlandığına göre, tepkinin çabukluğu sistemin esnekliğinin artışı olarak düşünülebilir. Gelen etkiye karşı oluşan tepki

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

arasındaki süre reaksiyon süresi olarak tanımlanırsa, bu sürenin artışı esnekliğin azalması sonucunu doğurur. Giderek ağırlaşan rekabet koşullarında firmaların ayakta kalabilmeleri ancak ürünlerini müşteri istekleri doğrultusunda ve ekonomik olarak üretebilmeleri ve zamanında teslim edebilmeleri ile mümkündür (www.baskent.edu.tr).

Türkiye'de sadece turizm değil birçok endüstride faaliyet gösteren işletmeler açısından en büyük sorun, düşük kapasite kullanım oranlarıyla çalışması ve talebin yetersiz oluşudur. Bu sorun karşısında işletmelerin çıkış yolu tam kapasiteyi kullanmayı sağlayacak eksiklerin giderilmesi çalışmalarının yapılmasıdır. Dünya'da yaşanan ekonomik krizlerin aşılması amacıyla iç talepte meydana gelen daralmalar dış talebin arttırılarak telafi edilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmıştır.Turizm talebini arttırmanın yolu kaliteli hizmet, ve uygun fiyat ekseninde odaklanmaktadır.Kaliteli üretim yapabilmenin yoluda teknolojik gelişmelerin takip edilerek uygulanmasıdır. Turizm işletmelerinin teknolojiye yatırım yapabilme kapasitelerini de arttırmaları gerekmektedir. Kapasite esnekliğine sahip olmak turizm işletmelerinin kısa ve uzun dönem aralıklarına gore değişkenlik göstermektedir. Turizm işletmelerini olası talep dalgalanmalarına karşı rekabet ortamında en iyi koruyacak etken esneklik derecesi olarak görülmektedir. Maliyetlerde çok fazla bir artışa yol açmadan üretim kapasitesini azaltıp arttırabilen bir turizm işletmesinin rakipleri karşısında sağlayacağı rekabet avantajı açıkça ortadadır (Doğan ve Diğ. 2003: 117).

Doğan ve diğ. 2003'e göre yukarıda belirtilen kapasite esnekliğinin uygulanması hizmet endüstrisinin dışındaki diğer endüstri alanlarında çok kolay uygulanabilirken turizm endüstrisi gibi hizmet üretimi ve tüketiminin insan ile uygulanabilirliği nedeniyle çok kolay olmayabilir. Çünkü hizmet üretimi için kaliteli ve eğitimli insan kaynağına duyulan ihtiyaç temin edilirken katlanılan maliyet nedeniyle işgörenden vazgeçilmesi ve ihtiyaç duyulduğunda derhal temini mümkün değildir. Ayrıca hizmet endistrisinin talep edeni konumundaki tüketicilerin kaliteli hizmet arayışları ve hizmetin subjektif algısı gibi nedenlerden işletmelerin üretim kapasitelerini kısa süre içinde azaltıp çoğaltmaları uygulanabilir görünmemektedir. Turizm ekonomisinde arzın kısa dönemde esneklik derecesi az yada sıfıra yakındır.

Kalite ve Standartlara Uygunluk

Hizmet sektörünün standart üretim yöntemleri, geleneksel kolay pazarlanabilen turizm anlayışı, kaynakların etkin kullanılamayışı gibi nedenlerden dolayı uluslararası piyasalarda istenilen rekabet düzeyine ulaşılamamıştır. Özellikle görünmeyen ihracat olarak adlandırılan turistik işletmelerin ürünleri açısından, sunumu yapan ve sunumda insan faktörünün ağırlıklı olması yanında bazı subjektif nedenlerden dolayı hizmet kalitesi sorunları yaşanmaktadır. Bunun gibi benzeri kalite problemlerinin nedeni ise ürünün sunulması esnasında yeterli eğitim düzeyine sahip olmayan işgörenlerin neden olduğu hizmet kalitesi eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Hizmetin üretimi sürecinde oluşan problemler, kullanılan girdi ve malzemelerin, teknolojik ya da miktar olarak yetersiz oluşundan, makine ve ekipmanın teknolojik olarak yeni jenerasyon olmamasından kaynaklanabilmektedir. Hizmet üretim sürecinde oluşabilecek sorunların insan kaynakları yönetimi tarafından ortaya çıkmadan öngörülmesi ve gerekli eğitimsel ya da teknolojik altyapı tedbirlerinin önceden alınması gerekmektedir.

Emek yoğun bir sektör olan turizm endüstrisinde hizmet kalite problemlerinin yoğun olarak insandan kaynaklanması, insan kaynakları yönetiminin üretim ile ilgili yönetim fonksiyonlarını uygulaması esnasında ortaya çıkmaktadır. Motivasyon araçlarının eksikliği gibi nedenlerden dolayı insanlardan kaynaklanan hizmet kalitesi problemleri yaşanmaktadır. Personelin hizmet içi eğitimi ile işletme içinde örgütsel ve yönetsel motivasyon araçları ile motive edilmeleri uzun süreci gerektiren çalışmalardır. İşgörenlerin ekonomik, psiko-sosyal, örgütsel ve yönetsel motivasyon araçlarını kullanarak motivasyon arttırıcı tedbirler alması performans ve verimlilik üzerinde arttırıcı etki edebilir.

Dünyada küreselleşmenin etkisi ile ve ideal piyasa tiplerinden olan tam rekabet piyasası kuralları gereği işletmeler arasında oluşan yoğun rekabet ortamında başarılı olmak için turizm işletmelerinin uygulanabilir hizmet kalite standartları geliştirmeleri ve uygulanmasını kontrol altına alması gereklidir. Bu ve benzeri rekabet geliştirici uygulamaların yapılabilmesi için işletmelerin dinamik, çağdaş üretim ve yönetim

sistemlerine duyarlı yönetimler sergilemesi gereklidir. Ülkelerin kendi iç pazarlarında ve uluslararası piyasalarda üretim aşamasında bir çok kalite belgeleri ortaya çıkarak zorunlu uygulamalar haline getirilmektedir.

Hizmet sektörü olan turizm endüstrisinde standartlaştırmanın zorluğu bilinmekle beraber işletmelerin hizmetin kalitesini, niteliklerini, özelliklerini belirleyen bir tanımlama sistemine sahip olabilmelidirler. Turizmden hizmet alan müşterilerde bu tanımlama çerçevesinde işletmeler arasında farklılıklar görmeden beklentilerine ulaşma çabası içinde olabilmelidir (Tenekecioğlu, 1994; 180).

Güvenilirlik

Hizmet sektörü olan turizmde güvenilirlik tüketim merkezi olan konaklama işletmesi ile ilgili niteliklerin reklam ve sunumlara olan yakınlığı ve beklentileri karşılaması ile ölçülebilmektedir. Güvenilirlik, ürünün kullanım esnasında beklenen tüm fonksiyonları tam olarak yerine getirip getiremediğinin bir ölçüsüdür. Piyasa ortamında müşterilere sunulan ürünün güvenilirliği, müşteriler açısından bir tercih nedeni oluşturacaktır. Bu durumda ürün güvenilirliği yüksek olan işletmelerin rekabet gücünün de rakipleri karşısında yüksek olması doğal olarak kaçınılmazdır (Doğan, 2000: 31).

Teknoloji ve Ar-Ge

Küresel değişimlerin etkisiyle teknolojik yenilikler daha hızlı bir şekilde eskimekte veya dünyanın her hangi bir yerinde ortaya çıkan bir turizm uygulaması çok çabuk taklit edilebilmektedir. Bu nedenle işletmelerin rekabet üstünlüğü sağlayabilmelerinin bir koşulu da sürekli ihtiyaçları belirleyerek isteklere göre yeni ürün ve hizmetleri piyasaya sunmalarıdır. Bunun içinde hizmet işletmelerinin Ar-Ge çalışmalarına ayrılan payın artması veya en azından yeterli düzeyde olması gerekir. Ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet avantajı sağlamak ve bu avantajlarını sürekli kılmak isteyen işletmelerin rakiplerine göre daha kaliteli ürünü uygun teknolojiyi kullanan ekipmanları seçerek müşteriyi önemsediğini göstermesi gerekmektedir Hizmet endüstrisi emek yoğun bir alan olmasına rağmen teknoloji faktörü, rekabet düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle teknolojik gelişmelerin takip edilmesi için Ar-Ge harcamaları arttırılmalı ve hizmet kalitesini istenen standartlarda verebilmek için eğitimli personel ihtiyacı üniversite-sanayi işbirliği olanakları geliştirilerek sağlanmalıdır. Endüstriyel alanların tümünde teknolojik yeniliklerin takip edilmesi, geliştirilmesi ve üretim sürecine adapte edilmesi ile işgücünde niteliğin arttırılması Ar-Ge faaliyetleri ile sağlanabilir (Doğan, 2003: 119).

Nitelikli İşgücü

Yabancı dil sorunu; yeterli yabancı dil bilgisine sahip olmayan personel ile ürünlerini uluslararası piyasalara arz eden işletmelerin yaşadığı ortak sorunlardan biridir. Bu sorun yabancı dil eğitimine ağırlık vererek turizm konusunda yabancı dil bilen tecrübeli elemanların çalıştırılması ile aşılabilir. Turizmde faaliyet gösteren işletmeler, tecrübe ve yabancı dil bilgisine sahip elemanların yetersizliği nedeniyle gerekli performansı gösterememektedir. Sadece dil bilmek değil dış pazarlar konusunda tecrübeli ve bilgi sahibi olan, kültürleri tanıyan ve tanımaya çalışarak daha kaliteli hizmetin nasıl verilebileceği konusunda çaba sarfeden personel eksikliği giderilmelidir.

Yabancı dil sorunu işletmelerin mevcut sorunlarından personel yönünden ortaya çıkan bir sorun olmakla beraber, diğer çalışma departmanlarında finas, pazarlama, satış gibi sorunların yaşanması bu departmanlarında nitelikli personel ihtiyacını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bütün endüstri alanlarında olduğu gibi turizm endüstrisininde rekabet gücünün en önemli kısmını oluşturan insan faktörünün doğrudan ve dolaylı etkisi kaçınılmazdır.

İşletme İmajı

Özellikle uluslararası alanda faaliyet gösteren işletmelerin imaj açısından ortya çıkardığı tablo birlikte iş yapacağı ortakları tarafından çok önem verilen bir konudur. Uluslararası çalışma konusu olan turizm işletmelerininde imaj ve ortaya koydukları tablo gerek kendileri ve gerekse ülke imajlarının etkisi önem arz

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etmektedir. Ülkeler açısından turizm yatırımlarına ve turizmin dış ülkeler ile yaptığı işbirliklerine yapılan destekler ve kolaylıklar ile turizm örgütlerinin göstereceği destek çok önemli faktörlerdir. Ülkelerin ortaya koydukları bu destek veya engeller gibi faktörler uluslararası rekabette işletmelere fırsatlar veya engeller oluşturabilir.

Potansiyel dış pazar olarak görülen alanlarda daha önce farklı sektörlerde olsa bile işletmeler giriş yapmış ve olumsuz bir izlenim yaratmışlarsa bu olumsuzluk pazara yeni girmek isteyen işletmelerin rekabet gücünü zayıflatacaktır. Uluslararası pazarlarda olduğu gibi ulusal pazar anlayışında da alıcıların görmek istediği işletme imajı çok önemlidir. İşletmeler bu imaj çalışmalarını çeşitli tanıtım ve reklam faaliyetleri ile destekleyerek alıcıların ürün seçme davranışlarını etkilemek istemektedirler. Bu davranış etkisinin sonucuda satış ve rekabette üstünlük olarak sonuçlanabilecektir.

Pazar Payı

Uluslararası piyasalarda işletmelerin ve ükelerin pazar payları dünyadaki siyasi değişimler ve ekonomik değişkenler gibi elde olmayan nedenler yüzünden olumlu veya olumsuz yönde etkilenebilir. Uluslararası piyasalarda çalışmak isteyen firmaların pazar paylarını arttırmak için bilinen ya da öngörülemeyen sorunları aşması gerekebilir. Firmaların oluşan ve oluşabilecek sorunları kriz yönetimlerini doğru uygulayarak fırsata dönüştürmelidir.

İşletmeler pazar payı oluşturmaya çalışrken, farklılaştırma peşinde koşarken maliyeti, en düşük maliyet peşinde koşarken, farklılaştırmayı göz ardı edebilecekleri anlamına gelmiyordu. Firmalar ayrıca herhangi başka bir boyutta özveri gerektirmeyen boyuttaki iyileştirmelerden de vazgeçmemelidirler. Son olarak, ister genel, ister odaklanmış olsun, en düşük maliyetli ve farklılaştırmış bir konum, sürekli iyileştirmeyi içerir (Porter, 2000: 89). İşletmelerin pazar payı oluşumunda pazarlama ve satış departmanlarının önemi yadsınamaz. Turizm işletmelerinde pazarlama, otelin potansiyel müşterilerinin ihtiyaçlarına ve muhtemel beklentilerine uygun bir biçimde düzenlenmesiyle başlar. Bunun yanında, faaliyet halinde olan bir işletmede hizmet ve faaliyetlerinin de müşterilerin durumuna göre şekillenmesi gerekecektir (Batman, 2008: 126).

Satış Sonrası Hizmetler

Günümüz pazarlama anlayışı geçmişte denenen ve uygulanan pazarlama anlayışlarından farklıdır. Bu farklılık müşteri memnuniyeti odaklı bir satış, pazarlama anlayışı temelinde üretim yaparak, satışın gerçekleştirilmesinden sonra ürünün arkasında durmayı ve desteklemeyi gerektirmektedir. Satışın sonrasında hizmetin devamlılığı satışı kolaylaştırmanın yanında işltmelere rekabet gücü olarak artı değer katmaktadır. Satış sonrasında yeterli hizmetin verilmesi, şikayet yönetiminin doğru yapılması müşteri memnuniyetinin oluşturulması ve imajın zedelenmemesi önemli özelliklerden sayılabilir. Satış sonrası hizmet konusunda yukarıda sayılan özelliklere sahip olan, işletmelerin kaliteli çalışma ve rekabet üstünlüğüne ulaşma yönünde avantajlı olabileceği öngörülebilir.

Envanter Yönetimi Uygulamaları

Turizm işletmelerinde sabit maliyetlerin yüksek olması işletmelerin envanter yönetimlerinde üretim ve stok maliyetlerini düşük tutmalarını gerektirmektedir. Turizm işletmelerinde düşük maliyetin en önemli kısmını düşük stok miktarı ile çalışma oluşturmaktadır. Bu çalışma işletmenin karlılığını arttırarak maliyet avantajı oluşturacağından, rekabet konusunda diğer işletmelere üstünlük oluşturacaktır.

Çevresel Duyarlılık

Turizm pazarının yapısına ve turizm olayının doğasına bağlı olarak pazardaki rekabetin bölgelerarası bir hal aldığı görülmektedir. Bu durum, bölgeleri birer aktör konumuna getirirken bölgede bulunan işletmeleri de bir çatı altında, diğer aktörlerle birlikte ortak eylem üretmeye itmektedir (Pırnar, 2011: 470). Destinasyonlar için olduğu kadar dolaylı olarak işletmeler içinde pazarda rekabet koşullarını belirleyici faktörler içerisinde

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

artık çevresel duyarlılık sayılmalıdır. Bu bakımdan, aşağıdaki rekabetin dört temel belirleyicisine dikkat çekilmektedir. Bu dört belirleyici şunlardır (Kahraman, 2012: 118).

Karşılaştırmalı Üstünlük: Destinasyonun ve işletmelerin karşılaştırmalı üstünlükleri rekabet koşulları açısından kritik öneme sahip makro ve mikro çevreyle ilişkili etmenleri kapsar.

Talep Yönlendirme: Destinasyon ve işletmenin talebin değişen yapısına uygun üretebilme yeteneği onun rekabet edebilirliğini etkileyecektir.

Endüstriyel Yapı: İşletme destinasyonda organize bir turizm endüstrisinin varlığı ve yokluğu, rekabet edebilme yeteneğiyle ilişkilendirilebilir.

Çevresel Duyarlılık: Destinasyon ve işletmenin çevresel duyarlılığı onun rekabet koşullarının devam ettirilebilirliğini etkileyecektir.

Çevre korumanın gerekliliği konusunda son yıllarda artan bilinç turizm pazarında belirleyici olmaktadır. Bu belirleyici etki iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, turizme katılan ya da katılma niyetinde olan kitleler daha çevre duyarlı işletmelerle karşılaşmak istemektedirler. Bunun yanında ekoturizm gibi bizzat çevreci turizm türleri gelişmiştir ve bu türlere yönelik talep sürekli olmaktadır (Pırnar, 2011: 463).

Küreselleşme

Küreselleşme, en yakın tanımıyla ekonomik sınırların yavaş yavaş kalkması, uluslararası değişimin ve ilişkilerin artmasıdır. Küreselleşme, dünya ekonomisindeki sermayenin uluslararası hareket artışını, ortaklıkların önemini, değişen sahiplik yapılarının ve stratejik işbirliklerinin artan önemini belirten dünya ekonomisindeki bazı değişiklikleri ifade etmektedir (Aksu; 2000: 270). Siyasi düzlemde liberal demokrasi, ekonomik düzlemde serbest piyasa ekonomisi ve kültürel düzlemde farklılıkları ortaya çıkaran evrensel boyut kazanmış bir kavramdır (Aktel, 2001: 193).

Dünya pazarları günümüzde küçülerek tek pazar haline gelmeye başlamıştır. Ülkeler arasında zaman ve uzaklık kavramları, gerek iletişim, gerek ulaşım ve gerekse finansal kaynakların el değiştirmesi alanlarındaki hızlı ve büyük gelişmelerle sorun olmaktan çıkmıştır. İşletme yöneticileride bu hızlı değişime uyarak yönetim anlayış ve uygulamalarını geliştirmek ve değiştirmek zorunda kalmışlardır. Dünyadaki değişimlerin rekabet ortamı içinde üstünlük sağlayabilmek adına önemli ölçüde işletme yönetimlerinin kendi kendilerini değiştirebilme yeteneğine bağlıdır. Değişen dünya pazarı ortamı içinde rekabet koşullarına uyum için verimlilik ve kalite odaklı çalışmak bir zorunluluk olmuştur. Başarılı rekabetçi çalışmanın sadece işletme yönetimlerinin değil, çalışanlarının da aktif katılımının sağlanması ile mümkün olacaktır (Aksu, 2000: 271).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm dünyada turizmi etkileyen iç ve dış çevre faktörleri günümüze gelene kadar işletmecilik anlayışlarında değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Hangi alanda faaliyet gösterirse göstersin bütün işletmeler diğer işletmelere göre kendisinin bir adım önde olmasını sağlayacak bütün adımları atmak zorunda hissederek gerekli kaçınılmaz duruma kendilerini hazırlama gereği hissetmişlerdir.

İşletmenin içinde bulunduğu iç ve dış çevre faktörlerinin değişiminde meydana gelen hız ve hızın neden olduğu kontrol güçlükleri dikkate alındığında benzer ürün üreten ve günümüze kadar hissetmedikleri ölçüde yoğun rekabet yaşayan turizm işletmelerinin alacakları kararlar işletmelerin sürekliliğinin sağlanmasında hayati önem arzetmektedir.

Turizm işletmeleri açısından bu konu ile ilgili olarak bağımsız işletme şeklinde sürekliliği sağlamak ya da ulusal veya uluslararası bir konaklama zincirine dahil olarak pazarlama, satış, reklam ve yönetim gibi konularda destek alınması sağlanmalıdır. Burada karar alınmasında etkili olacak olan değer bağımsız ya da zincire bağlı olarak faaliyet göstermenin getiri ve götürülerinin daha fazla olup olmayacağının hesaplanması gereklidir.

Turizm işletmelerinin yoğun rekabet ortamında başarılı olmaları için sadece belirli yurt dışı pazarlara yönelik stratejiler izlemeden iç ve diğer potansiyel pazarlara yönelmeleri gereklidir.

Pazarlama noktasında turizm işletmelerinin sadece devletin tanıtım ve reklam çalışmalarına bağımlı kalmamaları kendi tanıtım ve markalaşma çalışmalarını kendilerinin yürütmeleri gerekli olabilir.

Turizm işletmelerinin rakip işletmelerin üretim kapasite ve hizmetlerini yakından takip ederek benzer ya da daha iyi alternatif üretimler sergileyerek rekabet avantajı yaratmaları gereklidir.

Turizm işletmelerinin arz esnekliğinde ihtiyaç duydukları uzun dönemlerde varlıklarını sürdürecek kriz yönetim stratejileri oluşturmaları gereklidir.

Turizm işletmelerinin rekabet avantajı ve uygulanması konusunda yeterli bilgi ve vizyona sahip yönetici ve yönetim felsefesi uygulayabilmeleri gereklidir.

Turizm işletmelerinin rekabetçi çalışma ortamına sadece yönetimleri değil tüm çalışanlarıda dahil ederek başarı sağlamaları mümkün olabilir.

Tüm endüstri alanlarında olduğu gibi turizm endüstrisinde de gelecek yıllarda işletmelerin yönetim şemalarında alt departman olarak rekabet çalışmalarını organize edecek bir oluşumun meydana getirilmesi kaçınılmaz olabilir.

Rekabet konusunun eğitimli personel tarafından yürütülmesi ve organizasyonu işletmelerin doğru rekabet politikaları ve uygulamaları yapmalarında etkili olabilir.

Sonuç olarak tüm dünyada turizm düzenli gelişimini sürdürmektedir. Boş zaman ve yaşam kalitesinin artacağı gelir seviyelerinde yükselme olacağı beklentileri turizmin içinde bulunduğumuz yüzyılda da hızla gelişme ve büyüme göstereceğini tahmin etmemizi sağlamaktadır. Yeni turizm çeşitlilikleri ile turizm endüstrisindeki bu gelişme sürecinin en önemli pozisyonu müşteri memnuniyeti ve rekabet gücünün olmasıdır. Turizm varış merkezlerinin markalaşmaya başladığı turizmde müşteri menuniyeti, kaliteli hiznet, uygun fiyat rekabeti sağlayan işletme ve destinasyonlar başarı bekleyebileceklerdir.

KAYNAKÇA

1. Aksu A, (2000), *Otel İşletmelerinin Başarısını Etkileyen Dış çevre Faktörleri***,** Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 3 Sayı 4
2. Altay B, Kurtaslan T, (2008), *Genel Ekonomi***,** Lisans yayıncılık, İstanbul
3. Aktel M, (2001*), Küreselleşme Süreci ve Etki alanları,* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi, Y-2001, C,6, S,2, s, 193-202. Isparta.
4. Avcıkurt C, (2005), *Turizmde Tanıtma ve Satış Geliştirme***,** Değişim Yayınları, İstanbul
5. Bahar O, Kozak M,(2005), *Türkiye Turizminin Akdeniz Ülkeleri ile Rekabet Gücü Açısından Karşılaştırılması*, Anatolia Turizm araştırmaları Dergisi Cilt 16 Sayı 2 Güz 139-152
6. Baş A, (2012), *Rekabet Analizi ve Strateji Belirleme Süreci,* Stratejik Yönetim Ders Notu, İstanbul.
7. Batman O, (2008) *Otel İşletmelerinin Yönetimi*, Değişim Yayınları,İstanbul
8. Coşkun S, Saydam R, (2012) *Turizm İşletme ve Belediye belgeli Otel İşletmelerinde Uygulanan Rekabet Stratejilerinin Karşılaştırılması: İzmit Örneği***,** XI Geleneksel Turizm Paneli 2012 Sakarya Üniversitesi
9. Crouch G, Rıtchıe B*; Tourısm Competitiveness, and Societal Prosperıty***,** March 1999, Pages 137-152, Universty of Calgary, Canada
10. Demirdizen Ö, (2012), *Stratejik Planlama, Stratejik Planlama Süreci, Hukuki Altyapısı ve Kamuda Gelişimi*, Akademik bakış Dergisi Sayı;31
11. Doğan İpekgil Ö, Marangoz M, Topoyan M, (2003), *İşletmelerin İç ve Dış Pazarda Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler ve Bir Uygulama,* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi Cilt 5, Sayı 2
12. Enright J.M, Newton J, (2004), *Tourısm Destination Competitiveness: A Guantitative approach***,** Torısm Management, December 777-788, Universty of Calgary, Canada
13. Erdurur K, Meriç S, Bozkurt Ö, (2012), *Yenilikçiliğin rekabet edilebilirlik Açısından Önemi;Akaçakoca Otel Örneği***,** XI Geleneksel Turizm Paneli 2012 Sakarya Üniversitesi
14. Kara M, (2008), *Turizm Pazarlaması*, Lisans yayıncılık, İstanbul
15. Kahraman N, Türkay O, (2012), *Turizm ve çevre*, Detay Yayıncılık, Ankara
16. Mercan N, Demirci K, Oyur E, (2013), *Alvin Toffler'a Göre Bilgi Çağının Yeni Paradigması:Kaos Teorisi;* Bilgi ekonomisi ve Yönetimi Dergisi Cilt VIII Sayı I

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

17. Mucuk İ, (2001), *Temel İşletme Bilgileri***,** Türkmenkitabevi, İstanbul
18. Parasız İ, (2006), *İktisadın A B C'si* Ezgi Kitabevi, Bursa
19. Pırnar İ, (2011), *Uluslararası Turizm İşletmeciliği***,** Nobelyayın, Ankara
20. Porter E.M, (2000***), Rekabet Stratejisi*****;** Sistem yayıncılık, İstanbul
21. Selçuk G, (2008), *Turizm Ekonomisi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul
22. Sönmez T, A, Karataş C, (2010) *Postmodern Pazarlama*, MYO-ÖS Uluısal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu Düzce
23. Toffler A;(1989), *Dinazor Şirketler Müzesi***;** İlgi Yayıncılık; İstanbul
24. Yağcı Ö,(2008) *Turizm Ekonomisi,* Detay Yayıncılık, Ankara

İnternet Kaynakları:

25. *http://www.pdfindir.com/stratejik-yönetim-ülgen-mirze-bütün-bölümler-ppt-1.html* e.t: 04/10/2013
26. http://www.iktisadi.org/rekabet-ve-rekabet-gucu-nedir.html**,** e.t: 04/10/2013
27. http://www.slideshare.net/ElshanMaharov/elshan-maharov-ozkay-kaplan?next, e.t: 04/10/2013
28. http://www.baskent.edu.tr/~tderya/END%20401/Esnek%20uretim%20sistemleri.pdf, e.t: 04/10/2013

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(46)

Dr. Öğr. Üyesi Salih Hakan YETGİN[149]; Prof. Dr. Hüseyin ÜNAL[150]; Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇOLAK[151]

EPDM VE NANOKİL KATKILI POLİPROPİLEN KOMPOZİTİN MEKANİK VE TRİBOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

THE INVESTIGATION OF TRIBOLOGICAL AND MECHANICAL PROPERTIES OF EPDM AND NANOCLAY FILLED POLYPROYLENE COMPOSITES

ÖZ

Bu çalışmada, ethylene-propylene-diene monomer (EPDM) kauçuğu, nanokil ve uyumlaştırıcı ajanı (PP-g-MA) katkılı polipropilen (PP) polimer malzemelerin mekanik ve tribolojik özellikleri araştırılmıştır. PP polimeri, PP+20wt.%EPDM, PP+20wt.%EPDM+10wt.%PP-g-MA+2.5wt.% nanokil ve PP+20wt.%EPDM+10wt.%PP-g-MA+5wt.%nanokil olmak üzere dört farklı malzeme üretilmiştir. PP polimer karışımları ve PP nanokompozitler ekstrüzyon makinesi ile granül hale getirildikten sonra mekanik ve aşınma testleri için enjeksiyon kalıplama tekniği ile kalıplanmıştır. Mekanik özelliklerin belirlenmesi için çekme ve darbe testleri yapılmıştır. Çekme dayanımı, çekme modülü, kopma uzaması, sertlik ve izod darbe dayanımları belirlenmiştir. Sürtünme katsayısı ve aşınma oranlarının belirlenmesi için tribolojik testler, oda sıcaklığında, kuru ortam şartları altında, 0.5 ve 1.0m/s kayma hızı ile 20, 30 ve 40N yük altında pim-disk sistemi kullanılarak 1040 çelik diske karşı gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sonucunda, PP polimerine ilave edilen EPDM ve nanokil ile çekme dayanımı ve çekme modülü azalırken kopma uzaması ve darbe dayanımı artmıştır. PP polimer kompozitlerin sürtünme katsayısı ve aşınma oranı artan kayma hızı ve uygulanan yüke bağlı olarak artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Polipropilen, EDPM, Nanokil, Mekanik özellikler, Triboloji.

ABSTRACT

In this experimental study, the mechanical and tribological properties of EPDM rubber, nanokil and compatibilizing agent (PP-g-MA) filled polypropylene polymer materials were investigated. For this purpose four different materials were used. These materials are as follows; PP polymer, PP+20wt.%EPDM, PP+20wt.%EPDM+10wt.%PP-g-MA+2.5wt.% nanokil and PP+20wt.%EPDM+10wt.%PP-g-MA+5wt.%nanokil. PP polymer blend and PP polymer nano-composites, as a granule form, were produced by using an extrusion machine and then mechanical and tribological test samples were molded by an injection molding machine. Tensile and impact tests were performed for evaluation of mechanical properties of the materials used. Tensile strength, tensile modulus, elongation at break, hardness and izod impact strength values were obtained. In order to determine the friction coefficient and the wear rates of the materials, tribological tests were carried out at room temperature under dry sliding conditions at the sliding speeds of 0.5 and 1.0m/s and the loads of 20, 30 and 40N.

The results showed that, the tensile strength and tensile modulus decreased while the impact strength and elongation at break increased with the addition of EPDM and nanokil filler into the PP polymer. The coefficient of friction and specific wear rate of PP polymer composites increased with the increment of sliding speed and applied load.

Keywords: *Polypropylene, EDPM, Nanokil, Mechanical, Tribology.*

[149] **Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Simav Tekno. Fak., Makine Müh. Böl, Kütahya/TÜRKİYE; E-posta: shyetgin@gmail.com**
[150] **Sakarya Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Met. ve Malz. Müh. Böl., Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: unal@sakarya.edu.tr**
[151] **Bayburt Üniversitesi, Mühendislik Fak., Makine Müh. Böl, Bayburt/TÜRKİYE; E-posta: mcolak@bayburt.edu.tr**

1. GİRİŞ

Polipropilen (PP), düşük yoğunluğu, iyi işlenebilirliği, yüksek dayanımı, yüksek kimyasal direnci, yüksek termal kararlılığı ve düşük maliyeti-fiyatı ile önemli termoplastik malzemelerden birisidir. Ancak, diğer mühendislik polimerlerine (PA6, PC vb.) göre oldukça düşük elastiklik modülü ve düşük sıcaklıklarda düşük darbe dayanımına sahip olması uygulama alanlarında kullanımını sınırlamaktadır (da Costa, 2010; Mohammad, 2010; Sameer, 2004). PP polimerinin özellikle darbe dayanımını artırmak için styrene-ethylene-butadiene-styrene (SEBS), ethylenepropylene rubber (EPR), ethylene-propylene-diene monomer (EPDM) ve polyethylene octane elastomer (POE) gibi elastomerler yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Elastomer takviyeli PP'ler genellikle termoplastik olefin (TPO) olarak adlandırılır ve düşük maliyet, düşük yoğunluk, ve geri dönüşüm özelliklerinden dolayı otomotiv ve inşaat sektörlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak, katkısız PP polimeri ile karşılaştırıldığında, elastomer eklenmesi nedeniyle TPO'ların rijitlik ve mekanik dayanımları azalmaktadır. Bu yüzden, TPO karışımlarının mekaniksel özelliklerini iyileştirmek için talk, kısa cam fiber, $CaCo_3$ ve silika gibi geleneksel katkılar kullanılmaktadır. [Cheng ve Sie, 2010; Hong, 2006; Yiqun ve Marianna, 2007; Qiu, 2010; Kim, 2007; Maryam ve Siamak, 2011).

Son yıllarda ise termoplastik elastomerlerde, düşük miktarlardaki nanokil (ağırlıkça %5'e kadar) kullanımı dikkat çekmektedir. Bunun sebebi polimer matriste dağılan silikat tabakalarının nano ölçekli olması ve dolayısıyla bu silikat tabakalarının polimer zincirleri arasında güçlü bir arayüzey etkileşime neden olmasıdır (Ghasem, 2008; Dennis, 2001). Liu ve Kontopoulou (2006), PP/elastomer/nanosilika karışımında morfolojik ve fiziksel özellikleri incelemiştir. TPO'nun çekme modülü, darbe ve eğme özellikleri, düşük nanosilika miktarlarında arttığı belirlenmiştir. TPO'ya nanosilika eklenmesi ile dağılan elastomer fazın boyutu azalmış ve darbe dayanımı artmıştır (Qiu, 2010). Metha ve arkadaşları (2004), ise 70% izotaktik PP ve 30% EPDM içeren TPO/clay nanokompozitleri çalışmışlardır. Düşük clay miktarlarında mekanik özelliklerin geliştiğini belirtmişlerdir. Lee ve arkadaşları (2005), PP/ethylenee octene elastomer/clay sisteminin morfolojik ve mekanik özelliklerini çalışmışlar ve elastomer partiküllerinin boyutunun azalmasının darbe özelliklerini geliştirdiğini belirtmişlerdir. Polar nano-katkı ve non-polar PP'nin uyumunu artırmak için uyumlaştırıcı ilave edilir. PP/EPDM karışımında organoclay'ın daha iyi dağılımını sağlamak ve polimer matris ile temas açısını artırmak için Maleic anhydride grafted polypropylene (PP-g-MA) kullanılır (Lee et al., 2005; Sharma ve Nayak, 2009; Mishra, 2005). Goettler ve Lee (2004) ergiyik karıştırma yöntemi ile uyumlaştırıcı (PP-g-MA) kullanmadan PP/EPDM/clay karışımının mekaniksel özelliklerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, clay ilavesi ile karışımın çekme modülünün arttığını çekme dayanımının ise azaldığını belirtmişlerdir. Mishra (2005) TPO nanocompozitlerin reolojik özelliklerini araştırdıkları çalışmada ergiyik durumda clay tabakaları ve polimer zincirleri arasında kuvvetli etkileşim olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, yüksek OMMT dağılımı elde etmek için maleic anhydride grafted polypropylene (PP-g-MA) gibi bir uyumlaştrıcı kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Hejazi (2011) PP/EPDM/clay nanokompozitlerin mekaniksel özellikleri üzerine proses şartlarının ve malzeme özelliklerinin etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, PP/EPDM/clay nanokompozitinde clay miktarının elastomerin partikül boyutunu etkileyen en önemli parametre olduğu artan clay miktarı ile elastomer partikül boyutunun azaldığını belirtmişlerdir. Artan clay ve maleic anhydride grafted polypropylene (PP-g-MA) miktarı ile çekme modülünün arttığı belirlenmiştir. Bagheri (2012) polypropylene (PP)/ethylene-octene copolymer (EOC)/clay nanokompozitine, maleated polypropylene (PP-g-MA) ve maleic anhydride grafted poly (ethylene-cooctene) (EOCg-MA) gibi iki farklı uyumlaştırıcının etkisini incelemişlerdir.

Bu çalışmada, ağırlıkça %2.5 ve %5 oranlarındaki clay ve %20 oranındaki EPDM elastomerinin PP/EPDM/clay nanokompozitlerin mekanik ve tribolojik özellikleri üzerine etkisi incelenmiştir. Mekanik özelliklerin belirlenmesi için çekme ve darbe deneyleri yapılırken sürtünme ve aşınma özelliklerinin belirlenmesi için kuru kayma şartları altında aşınma deneyleri yapılmıştır. Aşınan pim ve disk yüzeyleri optik mikroskop kullanılarak incelenmiş, kırık yüzey incelemeleri ise taramalı elektron mikroskop (SEM) ile yapılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Deneysel Çalışmalar

Deneysel çalışmalarda, 0.91g/cm^3 yoğunluğa sahip Petkim/Türkiye firmasından temin edilen Petoplen EH 241 kodlu polipropilen polimeri ve 0.89g/cm^3 yoğunluğa sahip Enplast Plastik ve Kimya San. Tic. A.Ş. firmasından temin edilen AG384H-1 kodlu %20 EPDM takviyeli PP polimeri matris malzemeleri olarak kullanılmıştır. Uyumlaştırıcı olarak, Polybond firmasından temin edilen 0.87g/cm^3 yoğunluğa sahip HKMA03 (PP3200) kodlu maleik anhidrit ile modifiye edilmiş polipropilen (PP-g-MA) kullanılmıştır. PP-g-MA içerisindeki maleik anhidrit oranı %1'dir. Nanokompozitlerin üretiminde, Aksoy Plastik firmasından temin edilen %50 PP-g-MA/%50 nano-kil içerikli N-12335-A kodlu masterbatch kullanılmıştır. Bu masterbatch içerisine %2.5 ve %5 oranlarında nano-kil ilave edilerek PP/EPDM esaslı nanokompozitler üretilmiştir. PP ve PP+EPDM esaslı polimer kompozitlerin üretiminde ekstrüzyon prosesi (Vida çapı: 22, L/D :32) ve enjeksiyon kalıplama yöntemleri kullanılmıştır. Enjeksiyon kalıplama yöntemi ile standartlara uygun çekme, darbe ve aşınma numuneleri üretilmiştir (Enjeksiyon basıncı: 100bar, Enjeksiyon hızı: 100mm/s, kalıp sıcaklığı:30°C). PP polimer kompozitlerin çekme testleri 50mm/dak. hızda ISO 1926 standardına bağlı olarak Zwick Roell Z-100 test cihazında gerçekleştirilmiştir. Darbe testleri ise ISO 179 standardına göre Zwick B 5113 cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Sürtünme katsayısı ve aşınma oranlarının belirlenmesi için tribolojik testler, oda sıcaklığında, kuru ortam şartları altında, 0.5 ve 1.0m/s kayma hızı ile 20, 30 ve 40N yük altında pim-disk sistemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. 6mm çapa ve 40mm uzunluğa sahip silindirik pim numuneleri 1040 çeliğine karşı test edilmiştir.

Şekil 1'de pim-disk aşınma cihazı resmi verilmiştir.Her bir test öncesi, pim ve disk yüzeyleri alkol ile temizlenmiş ve kurutulmuştur. Pim numunelerin ağırlıkları deney öncesi ve sonrası ölçülerek ağırlık kaybı (Δm) belirlenmiştir. Aşınma oranı (K_o) ise Eşitlik 1'de verilen formül ile hesaplanmıştır.

$$K_o = \frac{\Delta m}{L * \rho * F} \quad (m^2/N) \qquad (1)$$

Δm : ağırlık kaybı (g), L : kayma mesafesi (m), ρ : malzeme yoğunluğu (g/cm^3), F : uygulanan yük (N).

Şekil 1. Pin-disk aşınma cihazı

3. Sonuçlar ve Tartışma

Şekil 2 a-d'de PP polimeri ile PP/20EPDM, PP/20EPDM/10PP-g-MA/2.5nanokil ve PP/20EPDM/10PP-g-MA/5nanokil polimer kompozitlerin çekme deneyi sonrası elde edilen kırık yüzeylerinden alınmış SEM görüntüleri verilmiştir. Şakil 2-a'da katkısız PP polimerinin gevrek kırılma gösterdiği ve yüzeyin düzgün olduğu görülmektedir. Şekil 2 b'de ise PP polimerine ilave edilen EPDM elastomeri nedeniyle fibril yapısı şekillenmiş ve bu yapı karışımın tokluğunun gelişmesine katkı sağlamıştır. PP+20EPDM karışımına ilave edilen nanokil ise sünek olan yapıyı gevrek hale dönüştürmüştür.

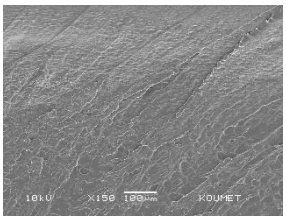

PP

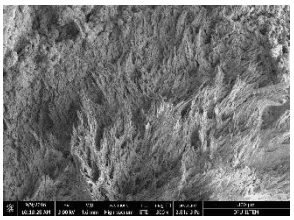

PP/20EPDM

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

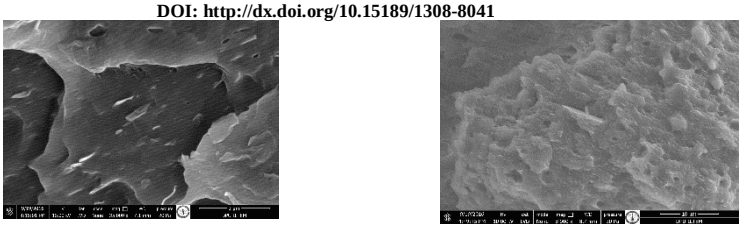

PP/20EPDM/10PP-g- PP/20EPDM/10PP-g-

Şekil 2. PP ve kompozitlerinin SEM görüntüleri

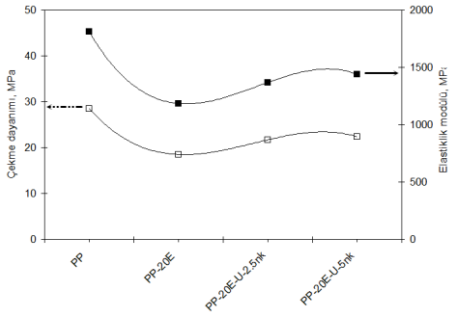

Şekil 3. EPDM ve nanokilin çekme dayanımı ve elastiklik modülü üzerine etkisi

Şekil 3'de PP polimerine ilave edilen EPDM ve nanokil katkıların çekme dayanımı ve elastiklik modülü üzerine etkileri verilmiştir. PP polimerinin 28.5MPa olan çekme dayanımı %20 oranında EPDM ilave edilmesiyle 18.5MPa elde edilmiştir. EPDM ilavesi çekme dayanımını %54 oranında azaltmıştır. PP/20EPDM polimerine ilave edilen nanokil ise çekme dayanımını artırmıştır. PP/20EPDM polimeri ile karşılaştırıldığında, %2.5 nanokil ilavesi çekme dayanımını %17.2, %5 nanokil ilavesi ise çekme dayanımını %20.9 oranında artırmıştır. Elastiklik modülü sonuçları incelendiğinde, PP polimerine ilave edilen EPDM elastomeri, elastiklik modülünü %53 oranında azaltmıştır. Bunun sebebi, EPDM elastomerinin rijitliğinin (4MPa), PP matrisin rijitliğinden (1700-2400MPa) oldukça düşük olmasıdır (Kim, 2007). Lim ve arkadaşları da (2003) yaptıkları çalışmada PP polimerinin içerisine ilave ettikleri polyethylene octene (POE) copolymer ile rijitliğin ve dayanımın azaldığını, sünekliğin ise arttığını belirtmişlerdir. Nanokil ve artan nanokil miktarı ise elastiklik modülünün %15.5 ve %21.5 oranlarında artmasına sebep olmuştur.

Şekil 4'de PP polimeri ile PP/20EPDM, PP/20EPDM/10PP-g-MA/2.5nanokil ve PP/20EPDM/10PP-g-MA/5nanokil polimer kompozitlerine ait darbe dayanımı ve kopma uzaması sonuçları verilmiştir. PP polimerine ilave edilen %20 oranındaki EPDM elastomeri darbe dayanımını PP polimerine göre %138.2 oranında artırmıştır. Bilindiği gibi, kauçuk esaslı parçacıkların polimer içerisine dahil edilmesi, matrisin darbe direncini büyük ölçüde geliştirmektedir. Artan darbe mukavemeti, hem kauçuğun miktarına hem de karışımın üretim yöntemine bağlıdır. Darbe dayanımı, ilave edilen kauçuğun hacmine ve kauçuk partiküllerinin ortalama yüzeyler arası mesafesine bağlıdır (Xinqing, 2004). Wu (1985; 1988), bir polimer/kauçuk karışımında, karışımın darbe özelliklerinin gömülü olan kauçuk partikülleri arasındaki ortalama yüzeyler arası mesafeye bağlı olduğunu belirtmiştir. Wu (1988) yaptığı diğer bir çalışmada da kauçuk partiküllerinin matris içerisinde homojen olarak dağılması durumunda, ortalama partikül çapının ve yüzeyler arası mesafenin azalacağını ve dolayısıyla karışımın özelliklerinin gelişeceğini belirtmiştir. PP/20EPDM polimerinin 33.8kJ/m^2 olan darbe dayanımı, %2.5 ve %5 oranlarında nanokil ilave edilmesi ile 24.0kJ/m^2 ve 19.8kJ/m^2 olarak elde edilmiştir. PP/20EPDM polimerine ilave edilen farklı oranlardaki nanokil darbe dayanımını azaltmıştır. Bu azalma, %40.4 ve %70.5 oranlarında elde edilmiştir. Darbe dayanımına benzer davranış kopma uzaması sonuçlarında da elde edilmiştir. PP polimerine ilave edilen %20 oranındaki EPDM elastomeri kopma uzamasını %31.2 oranında artırırken, PP/20EPDM elastomerine ilave edilen %2.5 ve %5 oranlarındaki nanokil kopma uzamasını sırasıyla %105.2 ve %113.2 oranlarında azaltmıştır. Beklenildiği gibi, PP/EPDM kompozitin uzaması, kauçuk partiküllerin yüksek sünekliğe sahip olmasından dolayı artmıştır (Qiu, 2010). Kil partiküllerinin topaklanmasının çekme uzamasını azaltacağı, bunun sebebinin ise topaklanmanın gerilim

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

konsantrasyon noktaları oluşturacağı ve sonuçta kompozitin çatlak başlatma eğilimin artacağı belirtilmiştir (Othman, 2006).

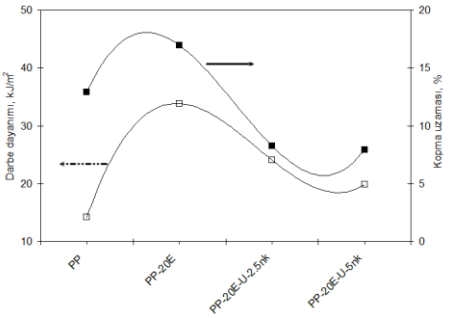

Şekil 4. EPDM ve nanokilin darbe dayanımı ve kopma uzaması üzerine etkisi

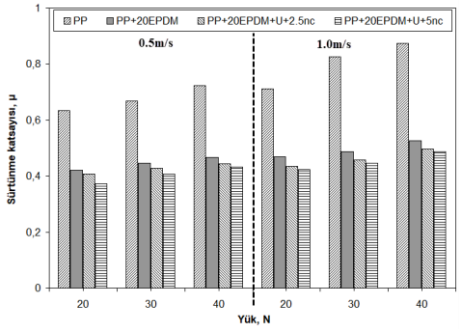

Şekil 5. Sürtünme katsayısının yüke ve kayma hızına bağlı olarak değişimi

Şekil 5'de PP polimeri, PA6/20EPDM, PP/20EPDM/10PP-g-MA/2.5nanokil ve PP/20EPDM/10PP-g-MA/5nanokil polimer kompozitleri için, uygulanan yüke ve kayma hızına bağlı olarak sürtünme katsayısı değişimleri verilmiştir. Şekil incelendiğinde, PP ve kompozitleri için artan yüke bağlı olarak sürtünme katsayısının arttığı belirlenmiştir. 0.5m/s kayma hızı ve 20N yük altında 0.6341 olan katkısız PP polimerinin sürtünme katsayısı uygulanan yükün 40N'a artırılması ile 0.7231 olarak elde edilmiştir. Sürtünme katsayısındaki bu artış %14 oranındadır. PP polimerine ilave edilen %20 oranındaki EPDM elastomeri ise sürtünme katsayısını %50.2 oranında azaltmıştır. PP/20EPDM polimerine ilave edilen %2.5 ve %5 oranlarındaki nanokil ise sürtünme katsayısını %55.8 ve %69.6 oranlarında azaltmıştır. Kayma hızının etkisi incelendiğinde, kayma hızının 0.5m/s'den 1.0m/s'ye artırılması ile sürtünme katsayısının arttığı belirlenmiştir. Bu artış, PP polimeri için %23.6 oranında elde edilirken PP/20EPDM, PP/20EPDM/10PP-g-MA/2.5nanokil ve PP/20EPDM/10PP-g-MA/5nanokil polimer kompozitleri için sırasıyla %8.98, %7.02 ve %9.73 oranlarında elde edilmiştir. Uygulanan kayma hızı ve yük aralıklarında, PP, PP/20EPDM polimeri ve PP/20EPDM polimer nanokompozitleri için sürtünme katsayısını etkileyen en önemli parametrenin yük olduğu tespit edilmiştir.

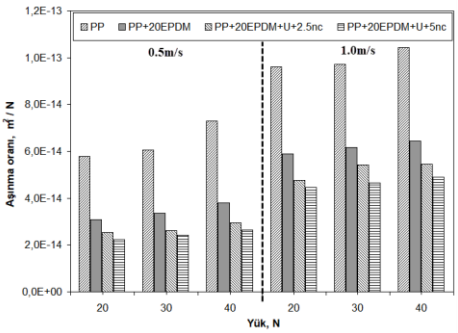

Şekil 6. Aşınma oranının yüke ve kayma hızına bağlı olarak değişimi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 6'da ise uygulanan yüke ve kayma hızına bağlı olarak aşınma oranlarındaki değişim verilmiştir. Genel olarak, PP polimer ve kompozitleri için aşınma oranı 10^{-14} m^2/N olarak elde edilmiştir. En düşük aşınma oranı 0.5m/s kayma hızında ve 20N yük altında, $2.2x10^{-14}$ m^2/N değeri ile PP/20EPDM/10PP-g-MA/5nanokil polimer kompozit numunesinde elde edilmiştir. En yüksek aşınma oranı ise 1.0m/s kayma hızında ve 40N yük altında, $1.0x10^{-13}$ m^2/N değeri PP polimerinde elde edilmiştir. Şekil incelendiğinde, uygulanan yük aralıklarında, PP polimer ve kompozitlerinin aşınma oranının arttığı belirlenmiştir. Bu artış PP polimeri için %26.1 oranında iken PP/20EPDM, PP/20EPDM/10PP-g-MA/2.5nanokil ve PP/20EPDM/10PP-g-MA/5nanokil kompozitleri için %22.7, %16.6 ve %18.7 oranlarında elde edilmiştir. Kayma hızının etkisi incelendiğinde, artan kayma hızına bağlı olarak aşınma oranının arttığı belirlenmiştir. Kayma hızının %100 artırılması ile PP polimerinin aşınma oranı ortalama %66.6 oranında artarken EPDM ve nanokil katkılı PP kompozitleri için aşınma oranındaki artış sırasıyla, %90.9, %88.8 ve %92.3 oranlarında elde edilmiştir. PP polimer kompozitlerinin aşınma oranını etkileyen en öneli parametrenin ise uygulanan kayma hızı olduğu görülmektedir. Ünal ve arkadaşları (2004**)**, yüzey sıcaklığının artması ve yüzey tabakasının polimerin yumuşama sıcaklığına ulaşması nedeniyle aşınma oranının arttığını belirtmişlerdir. Suresha ve arkadaşları da (2010) yaptıkları çalışmada, artan yük ve kayma hızına bağlı olarak aşınma oranının arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca, polimer kompozitlerin, karşı disk yüzeyinde oluşan transfer film tabakasından etkilendiğini belirtmişlerdir. 1.0m/s kayma hızı ve 30N yük değerlerindeki aşınma oranları incelendiğinde, PP polimeri ile karşılaştırıldığında, %20 oranındaki EPDM elastomerinin PP polimerinin aşınma oranını %57.2 oranında azalttığı belirlenmiştir. Benzer şekilde, uyumlaştırıcı ve nanokil katkıları da aşınma oranını sırasıyla %79.3 ve %108.5 oranlarında azaltmıştır.

	Pim	**Disk**
PP	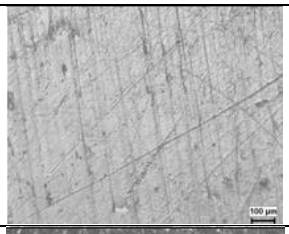	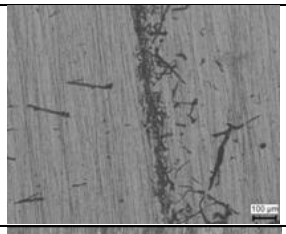
PP-20E	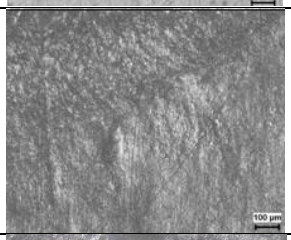	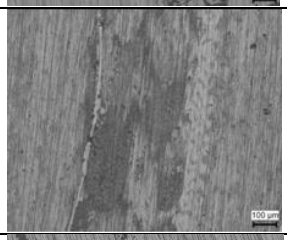
PP-20E-U-2.5nc		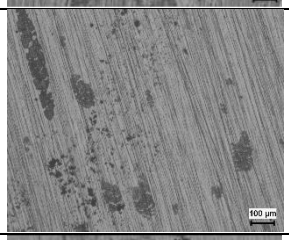
PP-20E-U-5nc	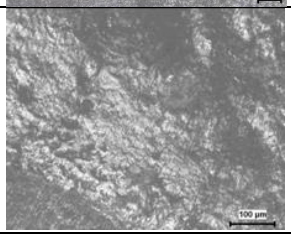	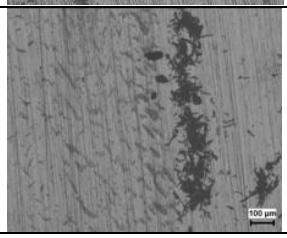

Şekil 7. Aşınmış disk ve pim resimleri

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 7'de kuru ortam şartları altında 1040 çelik diske karşı PP ve PP/EPDM kompozitlerin hem pim hem disk aşınma yüzeylerinin optik mikroskop görüntüleri verilmiştir. Disk resimleri incelendiğinde, pim ile disk arasındaki sürtünmeyi azaltan transfer film tabakasının oluştuğu gözlenmiştir. Bilindiği gibi, polimer ve kompozitleri için oluşan transfer film tabakasının karakteristiği tribolojik özelliklerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

4. Sonuçlar

PP polimeri ile EPDM ve nanokil katkılı PP polimer kompozitlerin mekanik ve tribolojik özelliklerinin incelendiği çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir; PP polimerine ilave edilen EPDM elastomeri çekme mukavemeti ve elastiklik modülünü azaltırken darbe dayanımı ve kopma uzamasını artırmıştır. PP/20EPDM polimerine ilave edilen PP-g-MA uyumlaştırıcı ve nanokil ise çekme dayanımı ve elastiklik modülünü artırırken darbe dayanımı ve kopma uzamasını azaltmıştır. Uygulanan yük ve kayma hızının artmasıyla sürtünme katsayısı ve aşınma oranı artmıştır. PA6 polimerine ilave edilen EPDM ve nanokil sürtünme katsayısı ve aşınma oranını azaltmıştır. Uygulanan kayma hızı ve yük aralıklarında, PP polimeri ve PP/EPDM polimer kompozitleri için sürtünme katsayısını etkileyen en önemli parametrenin uygulanan yük olduğu tespit edilmiştir. PP ve kompozitleri için aşınma oranı 10^{-14} m^2/N olarak elde edilmiştir.

Teşekkür

Yazarlar, Dumlupınar Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığına desteklerinden dolayı teşekkür eder. (Proje No: DPÜ-BAP 2014-84)

KAYNAKÇA

1. da Costa, H.M., Ramos, V.D., daSilva, W.S. and Sirqueira, A.S. (2010). Analysis and optimization of polypropylene(PP)/ethylene–propylene– diene monomer (EPDM) /scraprubbertire (SRT) mixtures using RSM methodology. Polymer Test., 29, 572–578.
2. Mohammad R.N., Amir M. and Ghasem N. (2010). Optimization of Mechanical Properties of PP/EPDM/ Clay Nanocomposite Fabricated by Friction Stir Processing With Response Surface Methodology and Neural Networks. Polymer Composıtes, 1-12.
3. Sameer M., Francis M.M., Karl R. and Ayush B. (2004). Thermoplastic Olefin/Clay Nanocomposites: Morphology and Mechanical Properties. Journal of Applied Polymer Science, 92, 928–936.
4. Cheng Z.L. and Sie C.T. (2010). Mechanical and Fracture Behaviors of Elastomer-Rich Thermoplastic Polyolefin/SiCp Nanocomposites. Journal of Nanomaterials, , 1-9.
5. Hong Y., Qin Z., Min G., Cong W., Rongni D. and Qiang F. (2006). Study on the phase structure and toughening mechanism in PP/EPDM/SiO2 ternary composites. Polymer, 47, 2106-2115.
6. Yiqun L. and Marianna K. (2007). Effect of Filler Partitioning on the Mechanical Properties of TPO/Nanosilica Composites. Journal of Vınyl & Addıtıve Technology, 147-150.
7. Qiu M., Xuming S., Patricia C.T., Xinmin L. and Zhongqin L. (2010). Mechanical Properties of Thermoplastic Olefin Composites: Effect of Fillers Content, Strain Rate and Temperature. Polymer-Plastics Technology and Engineering, 49, 121–127.
8. Kim D.H., Fasulo P.D. and Rodgers W.R. (2007). Effect of the ratio of maleated polypropylene to organoclay on the structure and properties of TPO-based nanocomposites. Part I: Morphology and mechanical properties. Polymer, 48, 5960–5978.
9. Maryam A. and Siamak M. (2011). Polypropylene/Organoclay Nanocomposites: Effects of Clay Content on Properties. Polymer-Plastics Technology and Engineering, 50, 732–739.
10. Ghasem N., Pierre G.L. and Charles D. (2008). The Influence of Matrix Viscosity and Composition on the Morphology, Rheology, and Mechanical Properties of Thermoplastic Elastomer Nanocomposites Based on EPDM/PP. Polymer Composıtes, 1301-1309.

11. Dennis H.R., Hunter D.L., Chang D., Kim S., White J.L. and Cho J.W. et al. (2001). Effect of melt processing conditions on the extent of exfoliation in organoclay-based nanocomposites. Polymer, 42, 9513-9522.
12. Liu Y.Q. and Kontopoulou M. (2006). The structure and physical properties of polypropylene and thermoplastic olefin nanocomposites containing nanosilica. Polymer, 47, 7731–7739.
13. Metha S., Mirabella F.M., Reufner K., and Bafna A. (2004). Thermoplastic olefin/clay nano-composites: morphology and mechanical properties. Journal of Applied Polymer Science. 92, 928.
14. Lee H., Fasulo P.D., Rodgers W.R. and Paul D.R. (2005). TPO based nanocomposites. Part 1. morphology and mechanical properties. Polymer. 46(25), 11673-11689.
15. Sharma S.K and Nayak S.K. (2009). Surface modified clay/polypropylene (PP) nanocomposites: Effect on physico-mechanical, thermal and morphological properties. Polymer Degradation and Stability. 94, 132-138.
16. Mishra K., Hwang, K.J. and Ha C.S. (2005). Preparation, mechanical and rheological properties of a thermoplastic polyolefin (TPO)/organoclay nanocomposite with reference to the effect of maleic anhydride modified polypropylene as a compatibilizer. Polymer, 46, 1995-2002.
17. Lee K.Y. and Goettler L.A. (2004). Structure-property relationship in polymer blend nanocomposites. Polymer Engineering Science. 44, 1103-1111.
18. Hejazi I., Sharif F. and Garmabi H. (2011). Material Desing, 32, 3803.
19. Bagheri S., Fox D., Chen Y., Geever L., Khavandi M.A., Bagheri R., Higginbotham C.L., Zhang H. and Chen B. (2012). Composites Science Technology, 72, 1697.
20. Lim, J.W., Hasan, A., Rahmat, A.R. and Wahit, M.U. (2003). Journal of Applied Polymer Science. 99, 3441.
21. Xinqing S., Youqing H., Jinliang Q., Yiqun L., Xiaohong Z., Jianming G., Zhihai S., Fan H. and Manli Z. (2004). The Relationship between Microstructure and Properties in PP/Rubber Powder/nano-CaCO3 Ternary Blends. Macromol. Mater. Engineering, 289, 275–280.
22. Wu S. (1985). Phase structure and adhesion in polymer blends: A criterion for rubber toughening. Polymer. 26, 1855-1863.
23. Wu, S. (1988). A generalized criterion for rubber toughening: The critical matrix ligament thickness. Journal of Applied Polymer Science. 35, 549-561.
24. Othman N., Ismail H. and Mariatti M. (2006). Effect of compatibilisers on mechanical and thermal properties of bentonite filled polypropylene composites. Polym. Degrad Stab, 91(8), 1761-1774.
25. Suresha B., Ravi Kumar B.N. Venkataramareddy M. and Jayaraju T. (2010). Role of micro/nano fillers on mechanical and tribological properties of polyamide66/polypropylene composites. Materials Desing, 31, 1993-2000.
26. Unal H., Sen U. and Mimaroglu A. (2004). Dry sliding wear characteristics of some industrial polymers againt steel counterface. Tribology International, 37, 727-732.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(47)

Sevgi ÖZTÜRK[152]; Elif AYAN; Öznur IŞINKARALAR

KENTSEL İMGELERİN GÖRSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: SAMSUN AMİSOS ÖRNEĞİ

THE EVALUATION OF URBAN IMPRESSIONS FROM THE VISUAL: SAMSUN AMISOS EXAMPLE

ÖZ

Geçmişinde önemli konuma sahip olan ve birçok yapıtlar ile günümüze kadar gelen yerleşim alanları bugün birçok kentin merkezinde önemli bir miras alanı olarak görülmektedir. Bu çevrelerin bugün ve gelecek nesillere aktarılması kültürün devamlılığı açısından koruma ve kullanma kararları ile düzenlemeler yapılmaktadır. Kentlerin kimliği için önemli olan bu tarihi alanlar kültür turizmi açısından kente ekonomik faydalar sağladığı bilinmektedir. Bu alanların tercih edilmesinde alanın sahip olduğu fonksiyonlarının yanı sıra görsel kalitesi de önemli bir faktördür. Türkiye'nin tarihi dönemleri incelendiğinde birçok kenti farklı dönemlere ev sahipliği yaptığı ve bunlardan biri olan Samsun kenti savaş tarihi açısından stratejik konuma sahip bir kenttir. Samsun kentinde yer alan Amisos tepesi bulundurduğu arkeolojik yapılar ile bugün ve gelecek için önemli bir turizm alanıdır.

Bu bağlamda kentin imajı açısında bu alanın görsel kalitesinin belirlemek amacıyla foto-anket yöntemi ile alan kullanıcılarına anket çalışması yapılmıştır. Samsun kentinin deniz manzarasına hakim bir noktada bulunan ve içerisinde yer alan tümülüsler ile kültür turizmi açısından ziyaretçi alan bu alanın kimliğini yansıtan düzenlemelere yer verilmesi ve burada yer alan tüm kullanımlarda doğal bir görünüm sergilenmesi alanın görsel kalitesi açısından daha olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Görsel Peyzaj Kalitesi, Amisos Tepesi, Samsun.

ABSTRACT

The settlement areas, which have an important position in the past and which have survived to the present day, are seen as an important heritage site in many cities today. Protection and utilization decisions and arrangements are made for the transfer of these environments to the present and future generations in terms of the continuity of the culture. These historical areas, which are important for the identity of cities, are known to provide economic benefits to the city in terms of cultural tourism. In addition to the functions of the field, visual quality is an important factor in the choice of these areas. When Turkey's examination of historical periods that the city is home to many different periods and one of them is a city with a strategic location in the history of war in Samsun. Amisos Hill in Samsun is an important tourism area for the present and future with its archaeological structures.

In this context, in order to determine the visual quality of this area in terms of the image of the city, a survey study was carried out to the users of the field with photo-survey method. The city of Samsun, which is located at a point of view of the sea and the tumuli in the cultural tourism, taking place in this area of visitors to reflect the identity of this field and all the use of a natural appearance of the area is thought to have more positive results in terms of the visual quality of the area.

Keywords: *Visual Landscape Quality, Amisos Hill, Samsun.*

[152] **Kastamonu University, Department of Landscape Architecture, Kastamonu/TURKEY; Corresponding Author: E-mail: sevgiozturk37@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Hızlı kentleşme ve artan nüfusun baskısı altında kalan doğal çevreler, zamanla daha çok bozulmaktadır. Kentsel alanlarda yapılaşma oranının artması sonucunda, kentlinin yeşil alanlara olan ihtiyacı artmakta olup, çeşitli faaliyetler için cazip alanlar haline gelen bu çevreler plansız arazi kullanımı sonucunda tahrip edilmektedir. Kentin önemli bileşenlerinden biri olan yeşil alanlar, ekolojik ve ekonomik katkılarının (Clay ve Daniel, 2000) yanı sıra görsel açıdan da kentin imajında önemli bir yere sahiptir (Turgut, vd., 2012). Bir çevrenin görsel kalitesinin yüksek olması alanın tercih edilebilirliği ve kullanılabilirliği artırmaktadır (Özhancı ve Yılmaz, 2011).

Kent imajında önemli bir etkiye sahip olan görsel kalite kavramı (Alpak, vd., 2016; Düzenli vd., 2018), kentin turizm vizyonundaki gelişimine de büyük katkı sağlamaktadır. Görsel kaliteyi etkileyen bileşenler alanın sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerinin tümünün bir arada bilişsel süreçler içerisinde algılanması ile yorumlanmaktadır (Daniel, 2001). Alanın topografik yapısı, bitki örtüsü, yaban hayatı varlığı gibi doğal değerleri ile tarihi dokusu, yapı kalitesi, kentsel donatıların kimlik ile uyumu görsel kaliteyi önemli düzeyde etkilemektedir. Dolayısıyla tarihi değerlerin ön plana çıktığı çevrelerde görsel kalite kavramı araştırılırken koruma kavramı ön planda tutularak alanın özelliklerine göre kriterlerin oluşturulması, ölçeklendirilmesi ve buna bağlı kalarak ayrı ayrı değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir (Cohen, 2001; Alpak vd., 2018).

Çalışmanın amacı, Samsun kentinin imajında önemli bir nirengi (landmark) noktası olan Amisos Tepesinin mevcut kullanılabilirliği açısından sahip olduğu kültürel değerler ön planda tutularak yapılan peyzaj düzenlemelerinin alanın görsel kalitesini ne derecede etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, görsel doyum açısından olması gereken yaklaşımlar ortaya konularak alana ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Materyal ve Yöntem

Samsun kenti Karadeniz Bölgesinde yer alan 1.312.990 nüfusa sahip (TUİK, 2017), 9.579 km^2 yüzölçümüne sahip bir liman kentidir. Kıyı kenti olan Samsun'un tarih boyunca çeşitli amaçlar doğrultusunda önemli stratejik bir konumda yer alması, bugün kentin kültürel değerler açısından çeşitlilik göstermesine olanak sunmuştur. Bu stratejik konum ve tarihi kalıntılar kenti önemli bir tarih ve kültür turizm noktası haline de getirmiştir. Kentin topografik yapısından kaynaklı barınma ve korunma gibi ihtiyaçların kente hakim noktalardaki tepelik alanlarda oluşturulduğu görülmektedir. Çalışmada ele alınan Amisos Tepesi kentin önemli nirengi noktası niteliğinde kent imgelerinden biridir (Şekil 1).

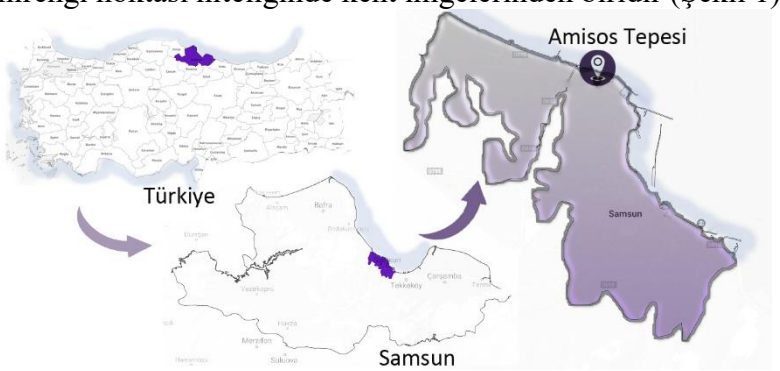

Şekil1. Çalışma alanı

Kente gelen turistlerin yoğun olarak ziyaret ettikleri bu alanın, tarihi katmanlar açısından Helenistik ve Roma dönemlerine dayandığı bilinmektedir (Atasoy, 1997; Anonim, 1997). Yapılan kazı çalışmaları sonucunda bugün ziyaretçilere açık olan Tümülüsler yoğun ilgi görmektedir. Alanda bulunan, dinlenme, oturma, yeme-içme ve seyir alanlarına ilişkin peyzaj düzenlemelerinin genel olarak görsel açıdan irdelenmesi amacıyla alan üzerinden kentli ve ziyaretçilere anket çalışması yapılmıştır.

Anket çalışmasında ilk olarak kullanıcılara; hane halkı soruları, alanı kullanım amaçları ve geliş sıklıkları sorgulanmıştır. Ardından alanın görsel kalitesini belirlemek amacıyla; ilgi çekicilik, canlandırıcı,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

huzur verici, hareketlilik, samimilik, renklilik, hoşnutluk, ferahlık, algılanabilirlik, ulaşılabilirlik, canlı ve cansız malzeme çeşitliliği, bitki örtüsü varlığı, etkinlik çeşitliliği, tarihsellik kriterleri 5'li likert ölçeği kullanılarak sorgulanmıştır. Anket sonuçlarından elde edilen veriler yüzdesel olarak analiz edilmiştir.

Bulgular

Kentin önemli bir uğrak noktası olan Amisos Tepesinin görsel kalitesini ortaya koymak için yapılan çalışmaya toplamda 220 kişi katılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik yapısı değerlendirildiğinde cinsiyet dağılımı oldukça yakındır. En yüksek oranda (%27) 18-25 yaş aralığında, en düşük 66 ve daha büyük yaş grubunda olduğu (%16) görülmektedir. Eğitim düzeyleri olarak %34,5'lik oranla en fazla üniversite düzeyi katılım sağlarken, %30,9'u öğrenci, %27,3'ü özel sektör, %20'si emekli, %14,5'i çalışmayan ve % 7,3'lük bir oranın da kamu çalışanı olduğu bulguları elde edilmiştir.

Amisos Tepesinin kullanıcılar tarafından kullanım süresi ve kullanım amaçları değerlendirildiğinde ise, katılımcıların %27'sinin dinlenme, seyir ve hoş vakit geçirmek amacıyla yoğunlukla (%36) ayda birkaç defa alanı ziyaret ettiği ortaya çıkmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Alanın Kullanım Amacı ve Süresine ilişkin Durum

	Yanıt	**n**	**%**
Süre	Haftada birkaç defa	36	16,4
	Ayda birkaç defa	80	36,4
	Yılda birkaç defa	60	27,3
	Birkaç yılda bir	44	20,0
Amaç	Dinlenmek için	60	27,3
	Keyifli vakit geçirmek için	60	27,3
	Manzara seyretmek için	60	27,3
	Spor yapmak için	32	14,5
	Yemek-içme için	8	3,6

Şekil 2. Görsel kalite değerleri

Kullanıcılara yöneltilen algılanabilirlik, ulaşılabilirlik, malzeme çeşitliliği, bitki varlığı, etkinlik çeşitliği faktörleri açısından alan olumlu yönde yüksek kalitede sunduğu görülürken, alanda yapılan yapay

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şelalenin görsel kalitesi açısından kararsız yönde ne olumlu ne de olumsuz bir görsel kalite sunduğu görülmektedir (Şekil 2).

SONUÇ

Yatay ve dikey yönde giderek artan betonlaşma ile mevcut doğal ve kültürel değerlerinin etkisini yitiren kentler, gerek ülke politikaları gerekse kentlinin ihtiyaçları neticesinde sıkça gündeme gelmektedir. Doğal, kültürel ve tarihi açıdan önemli değerlerin etkisini ortaya çıkarabilmek için yapılan düzenlemelerde alanın kullanılabilirliğinin yanı sıra sunduğu görsel kalite de önemli bir etkiye sahiptir. Bu açıdan bakıldığında kentsel alanların görsel kalitesi kent imajı için de olumlu katkı göstermektedir.

Amisos Tepesi çevresiyle bir bütün olarak değerlendirildiğinde net bir şekilde algılanabilir olması, gezinti yolu boyunca kullanılan malzeme seçimi (ahşap), seyir alanları, doğal bir görünüm sergileyen bitkisel çeşitlilik alanın görsel kalitesini arttırmaktadır. Alanda bulunan yeme-içme ünitesi, mimari form özelliğiyle alanın doğal yapısıyla uyumlu olmamasına rağmen işlevsel açıdan olumlu katkısından dolayı kullanıcılar tarafından beğenilmektedir. Alandaki kot farkı işlevsel olarak kullanılmış yapay bir şelale oluşturulmuştur. Ancak, şelalenin bakımsız olmasının alanın görsel kalitesini olumsuz yönde etkilediği yapılan alan çalışmasında tespit edilmiştir.

Elde edilen hem alansal hem de anket sonuçları doğrultusunda, yeme-içme ünitesinde kullanılan döşeme malzemesi ve bitkisel tasarım düzenlemelerinde kullanılan bitki seçiminin daha dikkat çekici nitelikte, ekolojik koşullara uyum sağlayan ve alanın tarihi yapısına, kent için önemli bir belirleyici olması özelliğine uygun dokulardan seçilmesi ve tasarlanması önem arz etmektedir. Alanda bulunan Tümülüslerin arkeolojik değeri hakkında bilgi veren halkın ve ziyaretçilerin algısını arttıracak bilgilendirmelere daha fazla yer verilmelidir. Ayrıca yapay şelalenin malzeme ve form açısından daha doğal bir tasarım yaklaşımıyla ele alınmasının görsel kaliteyi arttıracağı düşünülmektedir. Kentlerin bir imgesi olan nirengi noktalarının görsel kalitesi kentin imajı için önemli birer unsur olması dolayısıyla bu alanların düzenlemesi, korunması ve izlenmesinde daha özenli olunarak gelecek yerel yönetim politikalarında kullanıcı ve uzman görüşlerinin de değerlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alpak E.M., Düzenli T., Tarakci Eren E., (2018) "Kent Kimliği Ve Kullanıcıların Bağlılık Duygusu Üzerindeki Etkisi: Trabzon Kenti Örneği", The Journal of Academic Social Science Asos Journal, vol.6, pp.519-528.
2. Alpak E.M., Özkan D.G., Düzenli T., (2016) Evaluating Changing Coastal View from Functional Perspective: A Case Study of Trabzon City ", Journal of Balkan Ecology, no.3, pp.291-299.
3. Anonim, (1997). kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/arastirmalar/19_arastirma_1.pdf Atasoy, S., (1997). Amisos Karadeniz Kıyısında Antil Bir Kent, Samsun
4. Clay, G. R., & Daniel, T. C. (2000). Scenic landscape assessment: the effects of land management jurisdiction on public perception of scenic beauty. *Landscape and urban planning*, *49*(1-2), 1-13.
5. Düzenli T., Alpak E.M., Doğan F., (2017). Trabzon Kemeraltı Hıstorıc Bazaar In The Context Of Sustaınable Culture", in: Ecology, Plannıng And Desıgn, Koleva, I., Yuksel, U.D., Benaabıdate, L., Eds., St. Kliment Ohridski University Press, Sofia, Pp.104-115.
6. Özhancı, E., & Yılmaz, H. (2011). Rekreasyon Alanlarının Görsel Peyzaj Kalitesi Yönünden Değerlendirilmesi; Erzurum Örneği. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *1*(2), 67-76.
7. Turgut, H., Atabeyoğlu, Ö., Yılmaz, H., & Irmak, M. A. (2012). Evaluating different planting design compositions for visual landscape quality in street planting.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(48)

Dr. Öğr. Üyesi Mahire ÖZÇALIK[153]

TARİHİ PERSPEKTİF İÇİNDE YEŞİL ALAN KAVRAMI ve UYGUR KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

THE CONCEPT OF GREEN SPACE IN HISTORICAL PERSPECTIVE and ITS PLACE IN UYGHUR CULTURE

ÖZ

Hızlı gelişmekte olan teknoloji bir taraftan insanlara sosyal kültürel yararlar sağlamakta, diğer yandan sağlıksız çevrede yaşama zorunluluğu oluşturmaktadır. Yeşil alanların önemi üzerinde durmak artık üzerinde çok ciddi durulması gereken kavramlardır. Yeşil alanlar kentsel yaşam alanlarındaki yaşam kalitesini yükselten, dolaysıyla insan sağlığı ve psikolojisine doğrudan etki eden, insanlara ve çevreye ekolojik yararları kazandıracak alanlardır. Son yıllarda çevresel sorunların ciddi boyutlara ulaşması ile birlikte yatay yeşil alanların gittikçe azalmasıyla, dikey bahçeler hızlı artmaya başlamıştır. Yeşil alanlar, çevre kirleticilerini azaltma, yabanı hayat için yaşama alanı sağlama, erozyonu engelleme, kentsel gelişmeyi etkileme gibi birçok amaca hizmet etmektedir.

Bu bağlamda, yeşil alanlar hem insanların doğaya duyulan özlemini gidererek, insanların günlük hayatta doğa ile içi içe olmasını sağlamada önem arz etmektedir. Bu çalışmada, yeşil alanların Uygur Türklerinin kültüründeki yeri ve önemine, günümüzde toplumlar için önemine yer verilerek, bölgede yeşil alanın daha etkin kullanımına yönelik ekolojik bir sistem oluşturmak amacıyla, yeşil sistemine dahil edilecek potansiyeller araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil alan, Yeşil alan önemi, Uygur, Uygur Kültürü, Çevre.

ABSTRACT

On the one hand, fast developing technology provides social cultural benefits to people and on the other hand it is obligatory to live in unhealthy environment. To emphasize the importance of green areas is the concepts that need to be taken seriously. Green areas are areas that increase the quality of life in urban living areas, which therefore have a direct impact on human health and psychology, and bring ecological benefits to people and the environment. In recent years, vertical gardens have begun to increase rapidly as the horizontal green areas gradually decrease with the reaching of serious environmental problems. Green areas serve many purposes, such as reducing environmental pollutants, providing a living space for wildlife, preventing erosion, and affecting urban development.

In this context, green spaces are important in ensuring that people are intertwined with nature in daily life by eliminating the longing for people. In this study, the place and importance of green areas in the culture of Uyghur Turks and their importance for societies will be investigated.

Keywords: *Green area, Green area importance, Uighur, Uighur Culture, Environment.*

[153] **KSÜ Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü; Kahramanmaraş/TÜRKİYE; E-posta: mahira.me@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Doğayla dengeli ve uyumlu planlama ile, diğer bir deyişle ekolojik temele dayalı planlama ile yaşam ortamlarındaki çevresel sorunların en aza indirilebileceği ve üretilen kararların uzun sürede etkin olacağı anlaşılmıştır. Günümüzde ekolojik süreçler planlamaya bir değerlendirme kriteri olarak en az yansıyan kriterdir. Kentsel alanlarda açık ve yeşil alanlar için yer aramaya gerek yoktur, çünkü onlar gerçekte olmaları gerektiği yerdedirler. Ekolojik planlama yaklaşımı, bu yerleri ortaya çıkartır ve kent dışı alanlarla kent içerisindeki alanları birbirleriyle ilişkilendirir. Doğada kentsel ve kırsal alan diye bir ayrım yoktur ve hiçbir sistem birbirinden izole değildir. Kentsel alanlar çevrelerinden koparıldıklarında ekolojik fonksiyonlar da parçalanmış olur ve bunun sonuçları karşımıza çevre sorunları olarak çıkar. Doğal süreçlerin kent içinde devamlılığını sağlayacak alanlar ekolojik bir ağ oluşturur ki bu alanlar açık ve yeşil alan sisteminin önemli parçalarını oluşturur. Bu bağlamda görsel, rekreasyonel ve estetik kaygıların yanı sıra açık ve yeşil alanların ekolojik fonksiyonları yer seçiminde temel kriterdir denilebilir (Barış, 2009,s:200).

Yeşil alanlar, çiçek, süs bitkileri, meyve, sebze ve şifalı otların yetiştirildiği, bunun yanı sıra doğanın güzelliğinin, yeşilliğinin, dinlendiriciliğin insan eli ile denetim altına alındığı toprak parçası olarak da ifade edilmektedir (Kuş Şahin ve Erol, 2009, s:173).Yeşil alanlar her zaman insan hayatının bir parçası olup, değişik şekillerde doğadaki yerini almıştır. Yeşil alanlar yaşadığımız çevreyi oluşturur. Ölçeği ve türü ne olursa olsun günümüzün önemli bir gerçeğidir ve ekonomik kalkınmanın bir göstergesidir. 19.yüzyılın ortalarında ortaya çıkışından bu yana hızlı gelişen teknolojiden dolayı hızlı bir değişimin yaşandığı modern çağda, yaşam standartlarımızın yükselmesiyle, yeşil alanların azalması çevremizi gitgide tahrip etmekte ve sağlıksız çevrede yaşama zorunluluğu oluşturmaktadır. Günümüzde kendi gözümüz ile şahit olduğumuz aşırı kalabalık, gürültü ve yeşil alanların eksikliğinden dolayı insanlardaki farklı davranışlar, yeşil alanlara olan ihtiyacımızı ortaya koymakta ve bu alanlar üzerinde çok ciddi durulması gereken alanlardan ibarettir.

İnsanoğlu tarih öncesi çağlardan itibaren kendine yaşama alanı hazırlama gayesi ile çevresini ihtiyaçlarına göre kullanmış ve şekillendirmiştir. İnsanın çevreyle olan ilişkisi: tarih öncesi çağlarda insanın doğaya olan etkisi beslenme için avlanma ve toplamadan ileri gitmemiş, çevrede değişiklikler meydana getirmemiştir. Konar-göçer hayatından yerleşik hayata geçtikten sonra tarımsal üretime geçmiştir, aynı zamanda bu eylem çevreyi şekillendirmede ilk adım sayılabilir. Tarım nedeniyle insanlar belirli yerlerde yerleşme bilincine varmışlardır, bununla birlikte yapı sanatı da ortaya çıkmış ve mekan düzenlemesi konusunda ilk eserler vermiştir. Bu ilk yerleşme tipleri ve arazi kullanış şekli çevre ile bir bütünlük teşkil eder. İlkel yerleşme yerleri gittikçe gelişerek, soyluların sarayları, mabet ve meydan kompleksini kuşatan kentler haline gelmiştir. İnsanoğlunun varoluşu ile başlayan, başlangıçta çok küçük ölçekteki çevreyi şekillendirme eylemi, tarih boyunca belirli süreçlerden geçerek gelişmiştir ve bugünkü geniş ölçekli halini alarak peyzaj mimarlığı kavramını oluşturmuştur.

Bu çalışmada, yeşil alanların Uygur Türklerinin kültüründeki yeri ve önemine yer vererek, bölgede yeşil alanın daha etkin kullanımına yönelik ekolojik bir sistem oluşturmak amacıyla, yeşil sistemine dahil edilecek potansiyeller araştırılmıştır ve bu kapsamda yeşil alanların toplumdaki önemi vurgulanmıştır.

Tarihi Perspektif İçinde Yeşil Alan Kavramı

İlk insanlar, içinde yaşadığı mekanın çevresini önce dış etkenlere karşı güvenceye almaya çalışmışlardır. Daha sonra güzel görünmesi ve huzur içinde yaşayabilir bir ortam olması için çaba harcamıştır. Ancak yeşil alanların bilinçli olarak şekillendirilmesi bahçe yapımı niteliğini taşır ve uygulanması doğu kültürlerine dayanır. İlk çağlarda doğu kültürlerindeki yeşil alanların bu nitelikte olmalarını etkileyen başlıca faktörler; iklim özellikleri, dini inançları ve korunma zorunluluğu olmuştur.

Mısırlılarda din oldukça önemli bir etmen idi. Hayatın ölümden sonra devam etmelerine inanmaları, dine dolayısıyla dini mekanlara verilen önem, mezarlık ve tapınak bahçelerinin önem kazanmasına neden olmuştur. Bunlardan başka kent dışında kurulan yüksek duvarlarla çevrili villaların bahçeleri idi. Bahçede kullanılan Firavun inciri, hurma ağaçları dekoratif olduğu kadar meyve vermeleri bakımından da önemliydiler. Mısır bahçelerinde yer alan havuzlar ve kanallar; yüzme, balık tutma, kayıkla gezinme gibi rekreatif amaçlar yanında balık ve ördek yetiştirme, sulama gibi ekonomik amaçlara da hizmet etmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İran'da ise yeşil alanların bahçe şeklinde biçimlenmesinde dinsel etkiler Mısır'da olduğu kadar kuvvetli olmasa da, Sasani devrine kadar (M.S. 225-642) çok yaygın olan Natüralizm din şekli Zaradustra'nın dolaylı etkisi altında olduğu söylenebilir (Akdoğan,1974 s:16). Köklerinin ırmak akan ağacın sonsuzluğu simgelemesi ağaca verdiği kutsal değere, farklı uzunlukta kesişen iki aksın böldüğü bahçe planı da kainatın dört parçadan ibaret olduğu hakkındaki dinsel ve batıl inanışları kanıtlayan örneklerdir.

Tarih öncesi yıllarda Dicle ve Fırat nehirleri arasında yaşayan uygarlıklarla yeşil alanlar, tarım uğraşısının yanı sıra gelişen özel zevk bahçeleri, doğa, parklar, av korkulukları, dinsel etkilerin oluşturduğu bahçeler şeklindeydi. Asur krallarına ait doğa ve av parkları av sahası olarak kullanıldığı gibi şölenlerin verildiği, devlet işlerinin görüldüğü yeşil alanlardı. Babil'in meşhur asma bahçeleri de dinsel ve batıl inançların oluşturduğu bir yeşil alan formudur. Mezopotamya'da gök tanrısına yakın olmak ve dua etmek amacıyla inşa edilen yedi katlı, piramit formlu, teraslı mabetleri, asma bahçeler fikrinin kaynağı olmuştur (Akdoğan, 1974, s:21-23).

Yeşil Alan Kavramının Uygur Türklerinin Kültüründeki Yeri ve Önemi

İlk insanların yerleşik hayata geçmesinden sonra çevre düzenlemesine olan ilgi ilk başta küçük çapta meyvelikler, sebzelikler, korkuluklar, av yerlerinden başlayan yeşil alan anlayışı zamanla Fransızca kökenli kelime olan "küçük bağ" anlamına gelen bahçe tabiriyle gelişmiş ve günümüzdeki anlamını kazanmıştır.

Yeşil alan kavramı diğer yöre halkında olduğu gibi Uygur Türklerinde de önemsenmiştir. Uygurların yeşil alanlara olan ilgileri göçebelik dönemine kadar uzanmaktadır. Konar-göçerlik dönemindeki yeşil alan anlayışı dağlar, ırmaklar, ovalar, taşlar, av yerler, ormanlar, yaylaklar olarak bilinmektedir. Uygurlar konar-göçer hayattan yerleşik hayata geçtikten sonra da yayla serüveni kültürel bir birikimin devamı olarak devam etmiştir ve toprağa bağlanarak tarımı bir geçim kaynağı olarak seçmesiyle ilk bahçe örnekleri ortaya çıkmıştır. İlk başlarda bilinçsizce, sebzelik, meyvelik olarak sadece ihtiyaçlar dahilinde düzenlenen, bahçe dediğimiz yeşil alanlar dini, felsefe ve mitoloji ışığında gelişmiştir. Temel ihtiyaç olarak yemek pişirme, yeme ve dinlenme işlevi konar-göçer kültüründe olduğu gibi yerleşik hayata geçtikten sonra da ve hala ev ile bağlantılı olan avlu kısmında yani evin dışında gerçekleşmektedir. . Yerleşik kültürdeki çevresel adaptasyonlara bağlı olarak birçok farklı çözümlemeler üretilmiş ve günümüzde bu temel ihtiyaç çoğunlukla evin içine taşınmışsa da, geleneksel kırsal Türk kültüründe çoğu zaman yemek yeme işlevi için avlu tercih edilir. Bu tercih, geleneksel dünya görüşü ve hayat tarzının bir devamı olarak doğa ile bütünleşme ve dışa açıklık ile ilgili olmalıdır. Uygur Türklerinde yeşil alan ile ilgili bildiklerimiz oldukça kısıtlı olmasının nedeni belki göçebe hayat sürdürdüğünden ve belki mekan oluşturmada kerpiç gibi kolay yok edilebilen malzemelerin kullanılmasından kaynaklıdır. Diğer bir önemli neden de, Çin yönetiminin tarihten beri Uygur Türklerine uygulaya geldiği bilinçli göç olgusunun olumsuz etkilerinden dolayı kültür erozyonundan kaynaklıdır.

Uygurlarda yeşil alan kavramı çerçevesinde bahçe gelişimi çok geç olsa da doğa ile uğraşı inancından dolayı devamlı olmuştur.

Günümüzde Yeşil Alanlar ve Toplumlar için Önemi

Sanayileşme ve göç olgusunun olumsuz etkilerine maruz kalan günümüz kentlerinde, kentsel yeşil alanların ekolojik potansiyelleri göz önüne alınarak planlanan ekolojik bağlantı ve kuşak alanları içeren sürdürülebilir bir kentsel yeşil alan sisteminin, kentsel gelişmeyi yönlendirmede olumlu etkileri olacaktır (Özcan, 2006, s:38). Kentsel yeşil alan sistemi planlanmasında, bölgedeki kentleşme tipi (ışınsal, doğrusal, ızgara...vb.), mevcut ve planlanan açık alan kullanımları (yeşil alanlar, koruma alanları, cadde-bulvarlar..vb.) komşu alanlardaki arazi kullanımları (tarım, orman..vb.), yeşil alanların 'etki alanları', nüfusun yapısı ve gelişimi gibi unsurlar belirleyicidir (Manavoğlu, 2007, s:269).

Yeşil alanları, halkın sportif uğraşlarına, gezinti ve yoğun iş yoğunluğu sonucu oluşan yorgunluklarının giderilmesi için dinlenme ihtiyaçlarına cevap veren alanlar olarak tanımlayabiliriz. Endüstri devriminden bu yana yeşil alanlar, çok değişik anlamlar kazanmıştır. İnsan gücünün yerinin teknolojinin alması yalnız bedeni değil, ruhsal hayatımızda da çöküntüler yaratmaya neden olmuş, yeşil alanları insan yaşamı ve gerekliliği açısından çok önemli kılmaktadır. Yeşil alanlarda duyulan ihtiyacı kuvvetlendiren

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

önemli nedenlerden biri de, endüstrileşme ile kırsal kesimlerden kentlere göç sonucu artan kent nüfusu ile kentin kendine özgü iklim ve atmosferinin değişimi, çeşitli gürültü ve hava kirliliği sonucu sağlığımızı büyük ölçüde tehdit etmekte olan faktörler olmaktadır. Bunun için kent planlaması yaparken, sağlığımızı ciddi bir şekilde tehdit etmekte olan zararlı kentsel gelişimlerin farkında olarak, yeşil alan politikası ile geleceğe ait ihtiyaçlar dikkate alınarak alan ayırımı ve bu alanlarda amaca uygun biçimde düzenlenmesi ile bakımlarını gerektirecek idari, ekonomik ve hukuki tedbirlerin alınması gerekmektedir.

SONUÇ

Doğal, kültürel ve tarihi özellikler açısından zengin bir yapıya sahip olan Doğu Türkistan bölgesinde çoğunluk olarak yaşayan Uygurların günümüze kadar gerçekleştirdikleri rekreasyonel alan kullanımına bakıldığında bunların ağırlıklı olarak kıyı veya yayla alanlarında yoğunlaştıklarını görebiliyoruz. Açık yeşil alanlar kent iklimi bakımından, kentin peyzaj görünümü ve estetiği açısından, ekolojik ve ekonomik yönden, daha da önemlisi kent halkının ruh sağlığına katkısı yönünden büyük öneme sahiptir. Yeşil alanların bu önemli fonksiyonlarının yerine getirilebilmesi, ancak kentin çevresinde başlayacak olan yapılaşmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi ile mümkündür. Bundan dolayı kent gelişimi ile ilgili bütün faaliyetler yaşadığımız zamanın ruhuna uygun olacak şekilde sürdürülebilir kalkınma ya da yaşamın felsefesine bağlı olarak mevcut doğal yapıyı ve doğayı bozmayacak şekilde yürütülmelidir.

Uygur bahçeleri, imkânlar ölçüsünde güzel manzara, temiz hava, çeşitli meyve ağaçları, çeşitli ağaçlar, bitki materyalleri, su çeşmeleri, eğlence yerleri ve başka doğal potansiyeller dikkate alınarak planlanır.

Uygur bahçe kültürü hakkında bilgilerimiz oldukça kısıtlı olsa bile, aslen bahçe mimarisinin kullanım özellikleri analiz edildiğinde, Uygur bahçelerinin esas olarak eğlence, kültür faaliyetleri gibi halkın ihtiyaçlarına göre bireysel halk tarafından ev bahçeleri, dinlenme avluları gibi Uygur kültürüne has dinlenme tesisatları inşa edile gelmiştir. Ama günümüzde, Uygur bölgesinde Çin yöneticileri, Uygur Türklerinin ev, bina, bahçe inşaatlarında kullanıla gelen tarihi, milli anlayışa yönelik üslubunu yok edip, Çin geleneksel mimari üslubuna uygun evler, binalar ve bahçeler inşa etmektedir. Çin bahçe mimarisinin özel yeri olan revaklar yapılmakta ve bu revaklar Uygur Türklerine has asıl görünümü değiştirip Çin kültürüne ait eski Çin şehirleri görünümüne dönüştürülmektedir.

Uygur Bahçe kültüründe meyve, sebze ve süs bitkileri bahçenin yeşil dokusunda bir araya getirilmiştir. Geçmişte günlük yaşantımızda yeri olan bu tür yeşil alanların bir kültür mirası olduğu unutulmamalı, özelikle Uygur Bahçesinin özelliklerini taşıyan örneklerin korunması, gerekli durumlarda restorasyonu ve bakımı konusunda daha titiz davranılmalıdır. Çünkü bahçelerin canlı materyalleri de içermeleri nedeniyle, birçok mimari yapıya göre daha fazla ve hızlı şekilde tahribatları söz konusu olmaktadır. Bu nedenle sorumlulukların bilincinde olmak ve korumacı yaklaşımla bahçelerin sürekliliklerini sağlamak gibi bir çok görev bizim omuzumuzdadır. Dengeli ve mükemmel bir yapıya sahip olan yeşil alanlar, insan için ideal bir yaşama mekanı ve kültürün mekanda yansımasından ibaret olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akdoğan, Günel (1974). Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 290s, Ankara.
2. Kuş Şahin, Candan, Ulvi Erhan, Erol, 2009, Türk Bahçelerinin Tasarım Özellikleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, (2), 170-181
3. Manavoğlu, Ebru, Ortaçeşme, Veli, 2007. Konyaaltı Kentsel Alanında Bir Yeşil Alan Sistem Önerisi Geliştirilmesi. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 20(2): 261-271.
4. Özcan, Koray, 2006. Sürdürülebilir Kentsel Gelişmede Açık-Yeşil Alanların Rolü "Kırıkkale,Türkiye Örneği". Ekoloji 15, 60: 37- 45.
5. Barış, M. Emin, 2009. Ekolojik Olarak Sürdürülebilir Kentler için Yeni Peyzaj Planlama ve Tasarım Yaklaşımları. 21. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, 20-21 Mart 2009, Bursa. Bildiriler Kitabı: 199- 203.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(49)

Doç. Dr. Yıldırım TORUN*

KAPİTALİST ÖZEL MÜLKİYET TEORİSİNİN ANARŞİST ve MARKSİST ELEŞTİRİSİ

THE ANARCHIST and MARXIST CRITICISM OF THE CAPITALIST PRIVATE PROPERTY THEORY

ÖZ

Özel mülkiyet teorisi, siyaset felsefesi tarihinde tartışılan konulardan birisidir. Bu tartışmanın en temel kavramlarından birisi ise "emek" kavramıdır. Grotius, Hobbes ve Locke gibi filozoflar, özel mülkiyet hakkını, doğal bir hak olarak görmüşlerdir. Bu düşüncelerini ise, doğal haklar anlayışına dayandırmışlardır. Kapitalist dönemde ise, özel mülkiyet teorisi, kapitalizmin temel ilkelerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde Ayn Rand ve Adam Smith gibi filozoflar, özel mülkiyetin devlet tarafından korunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu filozoflara göre, mülkiyet bir haktır ve gasbedilemez.

Buna karşın Godwin, Proudhon, Bakunin ve Kropotkin gibi Anarşist filozoflar, özel mülkiyet teorisini eleştirmiş ve özel mülkiyetin bir sömürü aracı ve adaletsiz olduğunu iddia etmişlerdir. Marksizm de özel mülkiyeti eleştirmiş ve özel mülkiyetin burjuva sömürüsü olduğunu iddia etmiştir. Anarşistler ve Marksistler, bu açıdan özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını savunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Özel mülkiyet, kapitalizm, Marksizm, Anarşizm.

ABSTRACT

Private property theory is one of the topics discussed in the history of political philosophy. One of the basic concepts of this discussion is "labor". Philosophers such as Grotius, Hobbes and Locke have accepted the right to private property as a natural right. On the other hand, they based their ideas on natural rights. In the capitalist period, the theory of private property was accepted as one of the basic principles of capitalism. Philosophers like Ayn Rand and Adam Smith stated that private property should be protected by the state. According to these philosophers, property is a right and cannot be extorted.

In contrast, Anarchist philosophers such as Godwin, Proudhon, Bakunin and Kropotkin criticized the theory of private property and claimed that private property was a means of exploitation and unjust. Marxism also criticized private property and claimed that private property was bourgeois exploitation. Anarchists and Marxists have advocated the elimination of private property in this respect.

Keywords: *Private property, capitalism, Marxism, Anarchism.*

*** Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi; Yalova/TÜRKİYE; E-posta: yildirimtorun25@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Özel mülkiyet, tanım itibariyle, üretim araçlarının ve bunlardan elde edilen ürün ve de kârın kişiye ait olması, söz konusu ürün ve kâra yönelik tasarrufun ürün ya da kâr sahibine ait olmasıdır. (Torun, Macit, 2014: 333) Kişilerin sahip oldukları mülkiyet üzerinde herhangi bir kişinin tahakkümde bulunmaması anlayışını ifade eden mülkiyet hakkının ortaya çıkması, emeğe ve emeği gerçekleştiren bir failin varlığına bağlıdır. Dolayısıyla emeği olmayan kişilerin mülkiyet üzerinde hak iddia etmesi, söz konusu değildir.

Özel mülkiyet anlayışı, siyaset felsefesi tarihinde, belki de en çok tartışılan konulardan birisidir. Bir yanda özel mülkiyetin tartışılmaz bir hak olduğunu ve kişilerin sahip olduğu mülkiyet üzerinde tasarruf haklarının varlığına inanan filozoflar, diğer yanda ise, özel mülkiyetin, bir sömürü aracı olduğunu ve herkese ait olması gereken ürün ya da malların belirli kişilerin tekeline alınması anlamına geldiğini savunan düşünürler bulunmaktadır. Ancak ilginç olan husus, her iki düşüncenin de "emek" kavramına başvurmuş olmasıdır. Zira özel mülkiyetin bir hak olduğunu savunan düşünürler, bu hakkı "emek" kavramıyla ilişkilendirerek, kişinin herhangi bir mal ya da ürün üzerindeki mülkiyet hakkının temelini, o mülkiyetin kazanılması sürecinde harcanan "emek" düşüncesine dayandırmışlardır. Dolayısıyla bu anlayışa göre, kişi, emeğiyle kazanmasından ötürü, söz konusu mal ya da ürünler üzerinde tasarruf hakkına sahiptir. Bununla birlikte özel mülkiyete karşı eleştirel bir yaklaşım sergileyen düşünürler ise, bir ürünün ortaya çıkış sürecindeki emeğin kolektif bir emek olduğu düşüncesinden hareketle mülkiyetin emek hırsızlığı olduğunu iddia etmiş, dolayısıyla yine "emek" kavramına başvurarak, özel mülkiyet düşüncesine karşı çıkmışlardır.

Özel mülkiyet hakkının kutsallığına yönelik argümanlar, düşünce tarihi içerisinde birçok filozof tarafından dile getirilmiş olmakla birlikte belki de en güçlü savunusu kapitalist ideoloji tarafından yapılmıştır. Kapitalizm öncesi dönem filozoflarının özel mülkiyet hakkına bakışı, özellikle sözleşmeci devlet teorisini ve doğal hukuk anlayışını savunan düşünürler tarafından, doğal haklar anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır. 16. yüzyıl Hollandalı hukuk ve siyaset filozofu Hugo Grotius, 17. yüzyıl İngiliz filozofu Thomas Hobbes ve liberal felsefenin kurucularından İngiliz filozof John Locke, bu düşünürlere sadece birkaç örnektir.

Grotius'a göre, insanlık tarihinin ilk dönemlerinde, her insanın, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve hayatını devam ettirebilmek adına, doğada hali hazırda bulunan ürünlerden yararlanma hakları vardır. Ortak kullanım şeklinde tanımlanan bu hakkın kaynağı ise doğal hukuktur. Dolayısıyla özel mülkiyetin ortaya çıkışından önce bütün insanların, doğada bulunan her şey üzerinde ortak kullanım hakkı saklıdır. Bu evrensel hak, o zamanlarda özel mülkiyet amacına da hizmet etmektedir. Ancak tüketilebilir malların kullanılmasıyla birlikte insanlar, menkul ve gayrimenkulleri de sahiplenmişler ve böylece özel mülkiyet teorisi doğmuştur. Grotius açısından ortak mülkiyet hakkının amacı, insanların ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamaktır. Dolayısıyla ortak mülkiyet hakkının farklılaşmasından doğan özel mülkiyetin amacı da bu olmalıdır. (Grotius, 1967: 56- 58)

Hobbes'un mülkiyet hakkına yönelik değerlendirmeleri de Grotius'un düşüncelerine yakındır. Mülkiyet hakkını, adalet ilkesi ve devletin gerekliliği düşüncesine indirgeyen Hobbes'a göre, adalet, her insanın kendisine ait olan şeyi almasıdır. Bu nedenle, mülkiyetin olmaması adaletin olmadığını, devletin olmaması ise mülkiyetin olmadığını gösterir. Devlet adaletin yegâne kaynağı olduğu için devletin olmadığı durumda herkesin her şey üzerinde hakkı vardır. Bu itibarla herhangi bir şeyin kişinin kendisine ait olması yani mülkiyet hakkının doğması, devletin kurulmasıyla başlar. Başka bir ifadeyle adalet, yapılan sözleşmeye bağlı kalmaktır. Bir sözleşmenin geçerli kılınmasının yolu ise kişilerin buna uymalarını sağlayacak üst bir otoritenin varlığını şart koşar. Bu üst otorite devlettir. İşte mülkiyet de ancak o zaman bir hak olarak görülür. (Hobbes, 2001: 106)

Mülkiyet hakkını emek prensibiyle ilişkilendiren Locke'a göre ise, her insanın, varoluş itibariyle, doğanın hali hazırda sunmuş olduğu ürünler üzerinde ortak bir kullanım hakkı vardır ancak özel mülkiyet hakkı yoktur. Dolayısıyla özel mülkiyet, doğuştan gelen bir hak değil, emekle kazanılan bir haktır. Locke'a göre, Tanrı, yeryüzünde bulunan her şeyi, insanların kullanımına sunmuştur. Doğada bulunan her şey, tüm insanlar için ortaktır. Çünkü bunlar, doğanın spontane ürünleridir ve hiç kimsenin özel sahipliği içerisinde değildir. Tüm insanlar için ortak olan bu ürünlerin özel mülkiyete dâhil olmasının şartı ise, insanların bu ürünler üzerinde emek sarfetmeleridir. (Toku, 2003: 140)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sonuç olarak yukarıdaki üç filozofta örneklenen düşünce, mülkiyet hakkının, insanların doğuştan getirdiği temel bir hak olduğu fikrine dayanmaktadır. Zira bu anlayışa göre, tüm insanların doğuştan elde ettiği ve sahip olmak için insan olmaktan başka hiçbirşey yapmasına gerek olmayan temel ve doğal hakları vardır. Bu haklar hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarıdır. Bu haklar, dışarıdan gelebilecek her türlü tahakküme ve müdahaleye kapalıdır ve kişinin ayrılmaz bir parçasıdır. (Erdoğan, 2007: 34)

1. KAPİTALİZM ve ÖZEL MÜLKİYET

Mülkiyet ve mülkiyete ilişkin elde edilen hak konusu, özellikle kapitalist toplumsal yapılar açısından çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu sebepten ötürü, siyaset felsefesi filozofları ve iktisatçılar arasında düşünce tarihi boyunca mülkiyetin doğası ve kökenine ilişkin çok ciddi ve şiddetli tartışmalar söz konusu olmuştur. (Marshall, 2003: 519) Kapitalizm, toplumsal-ekonomik bir yapı ve aynı zamanda bir üretim biçimi olarak, satış, mübadele ve kâr elde etme maksadıyla sermaye aracılığıyla meta-üreten ekonomik ve toplumsal bir sistem olarak tanımlanabilir. Modern batı literatüründe ise, akılsallığı hesaplama, ertelenmiş doyum yerine servet biriktirme ve iktisadi ilişkiler ile toplumsal ilişkileri ayırma anlayışına dayalı bir sistem tanımı, kapitalizme yüklenen anlamdır. ((Torun, Macit, 2014: 238) Dolayısıyla kapitalist sistem, tüm kurumları itibariyle rasyonellik ilkesine dayalıdır. Ekonomik rasyonellikten kastedilen, tüm ekonomik faaliyetlerin rasyonel olması ve işlerin planlı ve hesaba uygun bir şekilde gerçekleştirilmesidir. (Güriz, 2018: 199)

Kapitalizmin yayılması; feodalizm ve onun tarımsal ekonomi modelinin yıkılması, kıymetli madenlerin, Amerika'dan Avrupa'ya taşınması, Avrupa nüfusunun gitgide artması, doğa bilimleri ve teknolojik alanda gerçekleşen yeniliklerle ilişkilidir. Toprak, madenler ve sanayi fabrikalarının özel mülkiyetine sahip olanlar ile sermayesi olmayan ve emeğini, mülk sahiplerine satan özgür bireyler olarak işçiler arasındaki ilişkilerin varlığı, kapitalist sistemin temel düzenidir. Bireycilik, özel mülkiyet, sözleşme özgürlüğü, rekabet, serbest piyasa, serbest dış ticaret ve sınırlı devlet modeline dayalı olan liberalizmin -kapitalizmin de bu ilkeleri meşrulaştırması göz önüne alındığında- kapitalizmin düşünsel köklerine sirayet ettiği söylenebilir. Kapitalist ise, bu çerçevede, bireyi ve bireysel çıkarı öne çıkararak, kâr peşinde koşmayı hedefleyen sermayedar olarak tanımlanabilir. (Torun, Macit, 2014: 238)

Kapitalizm, mülkiyet de dahil tüm bireysel hakları merkeze alan ve mülkiyetin bireysel sahipliğe dayalı olduğu bir sistemdir. (Can, 2005: 188) Dolayısıyla özel mülkiyet ilkesi, kapitalist düzenin dayandığı temel ekonomik kurumlardan birini oluşturur. Mülkiyet hakkı, sadece kişinin faydalandığı giyim, yeme içme, eşya ve ev sahibi olma hakkından ibaret olmayıp, tüketicilere sunulan ürünlerin üretilmesini sağlayan araçların da sahipliğini ifade eder. Dolayısıyla üretim araçlarının sahipliği konusu, kapitalist düzen açısından tartışılmaz bir haktır. Mülkiyetin mutlak anlamda tek kişiye ait olduğu kapitalist sistemde, mülk sahibi olanlar, sahip oldukları mülkiyet aracılığıyla gelir elde etme amacı güderler. Dolayısıyla bu sistemde, mülkiyet, üretim faaliyetini gerçekleştirmesi açısından da önemli bir yere sahiptir. (Ünlüönen,1992: 274) Kapitalizm, gerek bireylerin gerekse bireylerden müteşekkil grupların, toprak veya üretim araçlarının özel mülkiyetini elinde bulundurduğu ve mülkiyetinde yer alan üretim araçları üzerinde diledikleri gibi tasarrufta bulunma hakkına sahip oldukları ekonomik örgütlenme modelidir. Mülkiyet sahibinin, mülkiyet üzerindeki tasarruf hakkının bir sınırı olmadığı gibi, dışarıdan herhangi bir müdahale de söz konusu değildir. (Çelik, Dağ, 2017: 51- 52)

Kapitalizm, bir yandan özel teşebbüs diğer yandan ise piyasa serbestliğini merkeze alan bir sistem olarak hem özel mülkiyeti hem de iktisadi özgürlüğü temele alan bir piyasa ekonomisi düzenidir. Bu anlamıyla kapitalizm, sınırsız özel mülkiyet anlayışına ve mülk sahibi kişilerin, sahip oldukları mülkiyeti işletme ve bundan servet kazanma imkânlarından yararlanma hakkını ifade etmektedir. (Ünlüönen,1992: 273) Dolayısıyla sermayenin en temel değer ve üretim aracı olduğu kapitalist sistem, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve denetimine dayandığından, gelir eşitsizliklerinin, bireylerin topluma sağladıkları katma değerin adil karşılığı olarak görülmesi gerektiğini ifade eder. (Cevizci, 2002: 588) Özel mülkiyet ilkesi, kapitalist sistem açısından, meta değere sahip kişiye özel bir takım haklar tanınması esasına dayanır. Mülkün sahibi olan kişi ya da malik, sahipliğinde tuttuğu mülkü üzerinde tek karar mercidir. Bu durum özel mülkiyetin, girişim özgürlüğü ve rekabet ilkesiyle olan ilişkisini de resmetmektedir. Zira özel mülkiyetin dış müdahaleye açık olması ya da ortadan kaldırılması, rekabet ve girişim özgürlüğünün ortadan kalkması

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

anlamına gelir. Dolayısıyla özel mülkiyet hakkının kısıtlanması ya da ortadan kaldırılması, kapitalist sistemin özüne aykırı bir durumdur. (Çelik, Dağ, 2017: 53)

Kapitalist düzen açısından, özel mülkiyetin ve sözleşme hürriyetinin güvence altına alınması, devletin de en temel görevlerinden birisidir. Bu durum aynı zamanda hukuk yoluyla da sağlanmalıdır. Zira özel mülkiyet ilkesi, kapitalist hukuk düzeninin temel taşlarından birisidir. Bu sebeple mülkiyete ilişkin sınırlandırmaların kaldırılması, kapitalizmin en temel taleplerinden biridir. (Güriz, 2018: 199, 204)

Kapitalizm ile özel mülkiyet arasındaki ilişki, özellikle modern dönem düşünürlerince ciddi bir şekilde ele alınmıştır. Gerek kapitalizm taraftarlarının, gerekse kolektivist düşünürlerin özel mülkiyeti, kapitalist sistemle ilişkilendirmesi, bu durumu gözler önüne sermektedir. Mesela kapitalist düşünürlerden Ayn Rand'a göre, "*kapitalizm, tüm mülkiyetin özel olarak sahiplenildiği, mülkiyet hakları da dahil, bireysel hakları tanımaya dayalı olan sosyal bir sistemdir*." (Rand, 2004: 16) Ayn Rand, özel mülkiyetin, tam ve hukuki anlamıyla sadece kapitalist sistem düzeninde söz konusu olabileceğini ifade etmektedir. Özel mülkiyet anlayışının, kapitalizm öncesi dönemde "fiilen" varolduğunu ancak bu durumun hukuki bir temelinin olmadığını dile getirmektedir. Dolayısıyla özel mülkiyet, bu dönemde yasal yollarla korunan bir "hak" olarak söz konusu olmayıp, sadece gelenek ve müsamaha gösterilmesi sayesinde "fiilen" varolmuştur. (Rand, 2004: 7)

Ayn Rand'a göre, servetin tümü, bir kişi tarafından üretilir ve bu sebepten ötürü de sadece o kişiye aittir. Kapitalizmi, diğer tüm ekonomik sistemlere nazaran daha ideal kılan ve onlara karşı üstün hale getiren özel erdemi, Ayn Rand'a göre, zenginliğin yaratılmasına yol açan özgürlüktür. (Rand, 2004: 9) Ayn Rand'a göre, çalışarak ve üreterek geçimini sağlamak mecburiyetinde olan insan, emek yoluyla ve aklın rehberliğinde geçimini sağlamak zorundadır. Dolayısıyla emeği sonucunda elde ettiği ürün konusunda tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Eğer kazandığı ürün üzerinde tasarrufta bulunma hakkına sahip değilse, o ürünü kazanırken verdiği emek üzerinde de hayatı üzerinde de tasarrufta bulunamaz. Bu yüzden Rand'a göre, mülkiyet hakkının olmaması, diğer tüm hakların da olmaması anlamına gelir. (Rand, 2004: 14)

Rand'a göre, kapitalizmin bireysel çıkar anlayışına karşı geliştirilen ortak fayda kavramı, tanımlanmamış ve dahası tanımlanması mümkün olmayan bir kavramdır. Kabile ya da kamu şeklinde ifade edilen bir varlığın olmadığını savunan Rand, bunların sadece belli sayıdaki münferit insanların toplamı olduğunu dile getirmektedir. "Fayda" ya da "değer" kavramlarının sadece canlı bir organizma, dolayısıyla da insan için geçerli olduğunu ifade ederek, toplum ya da kabile için "fayda" ve "değer" de "iyi" diye nitelendirilen bir şey de olamaz. Dolayısıyla çoğunluğun faydası şeklinde formüle edilen düşünce sadece bir "aldatmaca" ve "hayaldir". (Rand, 2004: 18) Bu durum, özel mülkiyetin bir hak olduğunu ve ona karşı geliştirilen "ortak yarar" anlayışının kabul edilemez olduğunu göstermektedir.

Bir başka kapitalist düşünür olan Adam Smith ise, "*insan eseri hukukun üstünde olan doğal bir düzenin varlığı*", "*ekonomik faaliyetlerin kişisel çıkara dayanması*" ve bu ikisinden müteşekkil bir düşünce olarak, "*kendi haline bırakılan ve sınırlandırılmayan kişisel çıkar anlayışının*" hem bireysel hem de toplumsal yarara hizmet eden bir durum olduğu düşüncesine sahiptir. (Mucuk, 1975: 170) Buradan hareketle özel mülkiyet konusuna değinen ve bunu değer teorisi üzerinde durarak açıklayan Smith, bir malın değerini belirleyen şeyin ne olduğunu sorgulayarak, bir malın fiyatı ile değeri arasında ayrım yapar. Nitekim düşünüre göre, bir malın fiyatı zaman içinde değişirken, değerinin değişmemesi gerekir. Bununla birlikte emek ile değer arasındaki ilişkiyi de sorgulayan Smith, bunu ekonomik süreçleri ikiye ayırarak cevaplamaya çalışır. Bu ekonomik süreçlerden ilki, sermaye birikimi ve özel mülkiyetin olmadığı ilkel toplumlar, ikincisi ise, sermaye birikimi ve özel mülkiyetin mevcut olduğu sanayi kapitalizmidir. İlkel toplumlarda bir malın değerini belirleyen faktör, "emek"tir. Yani bir malın değeri, üreten kişinin o mal için gün içerisinde harcadığı emekten ibarettir. Mesela, bir avcı, bir günlük sürede sadece bir kunduz, buna karşın bir başka gün iki geyik avlayabiliyorsa, bir kunduzun değeri, iki geyiğin değerine eşittir. Dolayısıyla ölçü, bir günlük emektir ki, buna emek-değer teorisi adı verilir. Ancak sanayi kapitalizmi döneminde, bir malın değeri, sadece emek ölçütü ile belirlenemez. Zira bu dönemde toprak ve sermaye de emek gibi bir değer ölçütüdür. Dolayısıyla artık söz konusu olan, "ihtiva edilen emek" değil, "kumanda edilen emek"tir. "Kumanda edilen emek"ten kastedilen ise, sermaye sahiplerinin çalıştırdıkları kişilere ödedikleri ücrete karşılık, elde ettikleri kazancı ifade eden bir kavramdır. Mesela, sermaye sahibi bir kişi, yanında çalıştırdığı kişilere ödeme amacıyla 5 milyon birim ücreti ayırır. Çalışan işçiler, şayet, 5 milyon birimlik bir üretim gerçekleştirirse, söz konusu emek, ürünün

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

değeri olmuş olur. Ancak sermaye sahibi, daha fazla kâr amacıyla hareket ederek, çalışanlarının 10 milyon birimlik üretim yapmasını sağlarsa, çalışanlara ödeyeceği, 5 milyon birimlik ücretin dışında kalan diğer 5 milyon birim, kâr olarak kendisine kalır. İşte bu fark, emeğe kumanda etmesinin karşılığıdır. Dolayısıyla Smith'e göre, sanayi toplumunda, değer; sadece emekle değil, emek, toprak ve sermaye üçlüsü aracılığıyla belirlenmiş olur. (Bocutoğlu, 2012: 130- 132) Bu ise, mülkiyetin özel sahipliğini yani özel mülkiyeti meşru hale getirmiş olur. Zira herhangi bir malın üretilmesi ve değerinin belirlenmesi, "kumanda elden emek"le ilişkilidir ki, bunu sağlayan sermaye sahibi olduğundan, kazanılan malın sahipliği yani mülkiyeti, ona aittir. Üretim sürecine emeğiyle katkıda bulunan işçiler ise, sarfettikleri emeğin karşılığını, sermaye sahibinin ödediği ücret aracılığıyla zaten almaktadırlar.

Smith, bu şekilde temellendirdiği özel mülkiyet ve mülkiyetin eşit olmayan dağılımının sakıncalı olmadığını düşünürken, servetin büyüklüğünün ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin baskı ya da sömürü aracı olacağı iddialarını reddetmektedir. (Mucuk, 1975: 175) Mülk sahibi kişiler arasındaki mülkiyet ilişkilerini düzenlemenin, devletin temel görevlerinden biri olduğunu düşünen Smith, , özel mülkiyeti, mülk sahibi olmayan kişilere karşı koruma görevinin de yine devlete ait olduğunu ifade ederek, (Göçmen, Kaya, 2013: 100) özel mülkiyeti, meşrulaştırdıktan sonra koruma altına almayı da salık vermiştir.

2. ÖZEL MÜLKİYETİN ANARŞİST ve MARKSİST ELEŞTİRİSİ

Kapitalist özel mülkiyet anlayışına yönelik eleştiriler, genel manada üç ilke ile ifade edilebilir. Bunlar; sömürü, yabancılaşma ve irrasyonalite kavramlarıdır. Buna göre;

1- Sömürü, üretim araçlarına sahip olan mülk sahiplerinin, bunlardan yoksun olan kişilerin emeğine el koymasını ifade eder. Söz konusu sömürü, sadece artı değer sömürüsünden ibaret olmayıp, daha geniştir ve bu yüzden özel mülkiyetin kaldırılması her türlü maddi sömürünün önüne geçmeyi ifade eder.

2- Yabancılaşma ise, insanların emek vererek oluşturdukları ürünlerden koparılması ve dahası bu ürünlerin, onu üreten kişilerin hayatlarını yönlendirmesi anlamına gelir. Zira kapitalist düzende, insan emeğinin ürünü olan şeylerin başka şeylerle değiştirilmesi, insan yaşamının belirlenmesi ve yönlendirilmesini ve ardından da insanların birbirlerine yabancılaşmasını doğurur.

3- İrrasyonalite ise, özel mülkiyet anlayışının sürekli kâr elde etme çabasını doğurmasına rağmen, söz konusu kârın, her daim toplumsal yarar lehine üretim yapılmasını garanti etmemesi anlamını içerir. Aşırı üretim; sürekli tüketim çılgınlığını, marka bağımlılığını vb. doğurmaktadır. (Çulhaoğlu, 2001: 3)

Bu temel varsayımlardan hareketle belki de özel mülkiyet teorisini eleştiren en keskin akımlardan birisi Anarşizm'dir. Toplumsal eşitlik ve adalet gibi ilkelere dayanan Anarşist yaklaşım, kapitalist sisteme ve özel mülkiyete karşı eleştirel bir tavır sergilemiştir. Anarşizm, devlet, hükümet, özel mülkiyet, din, aile gibi örgütlü kurumların tümünü, kötülüğün ve de sömürünün bir aracı şeklinde değerlendirmektedir. Mesela Anarşist düşünürlerden Godwin, zamanın toplumsal huzursuzluğunun kaynağı olarak iki unsuru, devleti ve mülkiyeti görmüştür. Stirner ise, toplum kavramının safça bir kuruntu olduğunu ve bu anlamda da toplum şeklinde adlandırılabilecek somut bir varlığın olmadığını savunmuştur. Toplum fikrinin temel dayanağı olan bütün kurallar, egonun sağlıklı bir biçimde gelişmesini önleyici engeldirler. (Şenel, t.y: 35, 50- 51) Dolayısıyla eğitim, ekonomi, ordu ve bunun gibi tüm kurumsal alt yapıları kendi çatısı altında toplayan devlet, insanî gelişmeyi engelleyen en kapsamlı aygıt olduğu gerekçesiyle bertaraf edilmelidir. (Keser, 2003: 376)

Anarşist düşünürlerden belki de ilki, Godwin'dir. Yasama ve yasaların işleyişinin zenginlerin lehine olduğunu düşünen Godwin, politik kurumların, doğası itibariyle bireylere iktidar ve ayrıcalık verdiğini ve böylece zenginliğin hayali mükemmelliğini beslediğini düşünür. Bu düşünceleriyle mülkiyet- iktidar ilişkisini tanımlayan ilk kişi olarak Godwin, yaptığı bu tanımlamayla anarşistleri devletin olduğu kadar kapitalizmin de düşmanı haline getirmiştir. (Woodcock, 2001: 81)

"Siyasal Tüze" adlı eserinde mülkiyet konusuna değinen Godwin, mülkiyet olmaksızın devletin oluşumunun anlamsız kalacağını ve baskı, boyun eğme, düzmecelik vb. şeylerin mülkiyet sisteminin en açık yolsuzluğu olduğunu düşünür. (Karin Kramer Verlag, 1992: 56) Mülkiyet ile hükümet arasında sıkı bir bağ olduğunu düşünen Godwin, bu yaklaşımını, zenginlerin doğrudan ya da dolaylı bir şekilde yasa koyucu oldukları düşüncesiyle temellendirmeye çalışır. (Marshall P., 2003: 306)

Godwin, siyasal ve ekonomik açıdan Anarşist ilkeleri belki de ilk defa ortaya koyan filozoftur. Devlete karşı geliştirdiği olumsuz yaklaşım ve özel mülkiyete karşı komünizmi savunan Godwin, bu bağlamda –bu terimi kullanmasa da- ilk anarşist düşünürdür. Bununla birlikte "anarşi" kavramını, hükümetsiz bir toplumsal yapı anlamında kullanan filozof ise, Proudhon'dur. (Kropotkin, 1999: 82- 83) Proudhon, anarşi kavramını, siyasal açıdan ilk defa, 1840 yılında yayınladığı "*What is Property? An Inquiry into the Principle of Right and Goverment (Mülkiyet Nedir? Hak ve Yönetim İlkesi Üzerine Bir Deneme)*" adlı eserinde kullanmıştır. İşte bu eserinde Proudhon, mülkiyet konusunu ele alarak, mülkiyeti, hırsızlık olarak tanımlamıştır. İnsanın adaleti eşitlikte aradığını ifade ederek, Anarşizmi tanımlamaya gayret eden Proudhon'a göre, bir efendinin ya da egemenin reddedilmesi, Anarşidir. (Vincent, 2006: 179)

Özgürlük, eşitliktir diyen Proudhon, özgürlüğün ancak ve ancak toplumsal bir durumda var olabileceğini, toplumun ise eşitliğin dışında var olamayacağını ifade eder. Özgürlük, aynı zamanda sonsuz çeşitlilik anlamına gelir. Zira özgürlük, yasanın sınırları içerisinde olmak kaydıyla bütün istemleri hoş karşılar.(Proudhon, 1969: 350) Adalet, eşitlik ve özgürlük gibi temalara aşırı bağlı olan Proudhon, mülkiyetin, eşitliği tahrip ettiğini ve dolayısıyla da adalete aykırı olduğunu iddia eder. Yoksulluk, işsizlik gibi toplumsal sorunların, özel mülkiyet sisteminin ürünü olduğunu düşünen Proudhon, bu anlamda özel mülkiyeti, insanlar üzerinde kurulmuş bir kölelik sistemi olarak görmektedir. (Aktan, 2015: 200)

Proudhon'a göre, mülkiyetin toplumsal eşitliği tahrip edici nitelikleri, onun olanaksızlığının göstergesidir. Çalışmanın ve de emeğin toplumun esasını oluşturduğu yerde, çalışmadan kazanç sağlamaya yarayan mülkiyet, toplumsal düzeni yıkıcı bir işleve sahiptir. Adaletin engellenmesine neden olan bu durum ise, sonuçta özgürlüğe darbe vurur. Dolayısıyla bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde mülkiyet, kişilerin herhangi bir şeyden yararlanma hakkı değil, başkalarının bu şeyden yararlanma hakkını engellemekten ibarettir. Proudhon'un bu yaklaşımından da anlaşılacağı üzere, Anarşistlerin özel mülkiyete karşı tavırları olumsuzdur. Anarşistler, kapitalist sistemin, insanı, biyolojik yönüyle ele alarak gücü nispetinde değerlendirdiğini savunurlar. Bu durum ise, onun kültürel ve de entelektüel yönünün reddedilmesine yol açar ve insanı bir iş hayvanından farksız kılar. (Keser, 2003: 375) Mülkiyetin, özgürlük, eşitlik ve güvenlik gibi doğal bir hak olarak kabul edilemeyeceğini savunan Proudhon, özgürlüğün insan için gerekli ve ondan ayrılamaz olması, güvenliğin insan için en değerli şey olan hayat hakkını koruması ve eşitliğin de toplum yaşamı için gerekli olması hasebiyle mutlak olduğunu savunur. Ancak mülkiyetin mutlak bir hak olarak değerlendirilemeyeceğini düşünen Proudhon, özgürlük, güvenlik ve eşitliğin insanları birleştiren bir hak, buna karşın mülkiyetin insanları birbirinden ayıran bir unsur olduğunu düşünür. (Göze, 2000: 314- 315)

Mülkiyetin, insanın doğal durumu olmadığı tezini öne süren (Proudhon, 1969: 319) ve mülkiyete yönelik değerlendirmelerini, adalet ile ilişkilendirerek ortaya koyan Proudhon, her şeyden evvel mülkiyetin, adaletle uyuşmaz olduğunu belirtir. Üretim araçlarının özel sahipliğinin eşitliği ortadan kaldırması ve bu anlamda da adaleti zedelemesi, sadece mülkiyeti değil, mülkiyet esasına dayanan toplumsal örgütlenme biçimini de değiştirmeyi ve yerine alternatif bir sistem koymayı gerektirir. (Woodcock, 2001: 120- 121) Mülkiyetten yoksun olanların, en az mülkiyet sahipleri kadar mülkiyet üzerinde hakları olduğu tezinden hareket eden Proudhon'un anlayışı, mülkiyetin herkes tarafından elde edilmesini değil, insanların tümünün güvenliği açısından mülkiyetin ortadan kaldırılmasını içeren bir yaklaşım biçiminde özetlenebilir. Zira mülkiyet hırsızlıktır ifadesi bunu anlatır. (Karin Kramer Verlag, 1992: 64)

"*Tanrı insanoğluna toprak bağışında bulundu: öyle ama benim neden hiçbir şeyim olmadı?*" diyerek dini argümanlardan hareketle mülkiyetin meşruiyet kazanamayacağını ifade etmeye çalışan Proudhon, insanların çoğalmaya bağlamasıyla toprağı ve toprak üzerindeki nimetleri de paylaşmaya başladıklarını ve kendilerine düşen payı kendi sahipliklerine geçirmeye başladıklarını ifade eder. İşte Proudhon'a göre mülkiyetin temeli buradadır. (Proudhon, 1969: 120- 121)

Ortaya koyduğu ilkelerle mülkiyetin yenildiğini duyuran Proudhon, söylemlerinin var olduğu yerlerde artık mülkiyet için ölüm tohumlarının ekilmiş olacağını ilan eder. Zira orada artık ayrıcalık ve kölelik ortadan kalkacak, zorbalığa karşı aklın saltanatı hüküm sürmeye başlayacaktır. Mülkiyetin toplumun intiharı anlamına geldiğini ifade eden Proudhon, mülkiyetin hakka karşı olduğunu savunur. Mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla yasalarda var olan her şeyin, hükümetin, ekonominin, kuruluşların değişeceğini iddia ederek, yeryüzünden

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kötülüğün de kalkacağını dile getirir. İnsan topluluğunun kamusal bir gücün sonucu olduğunu ifade eden Proudhon, bu nedenden ötürü mülkiyetin de kamusal ve bölünemez bir nitelik kazanacağını düşünür. (Proudhon, 1969: 353- 354)

Özel mülkiyet anlayışına muhalif bir başka Anarşist düşünür ise, Bakunin'dir. Toprak ve tüm doğal kaynakların herkese ait ortak mülkiyet olduğunu düşünen Bakunin, bu kaynakların, onları kendi emekleriyle işleyenler tarafından kullanılabileceğini düşünmektedir. (Bakunin, 1998a: 79- 80) Toplumsal devrimin gerekliliğine inanan Bakunin, devrimin, gerek gelişimine gerekse siyasal ve toplumsal duruma bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık arz etmekle beraber, belirli bir takım ilkelere dayanacağını düşünür. 1866'da yayınlanan "Ulusal Bildirge"de aktardığı bu ilkelerden biri de Bakunin'e göre; toprağın, toplumun ortak mülkiyetinde ait olmasıdır. Toprağın kullanımı ve elde edilen ürünler ise, emeğiyle toprağı işleyenlere has olacaktır. (Bakunin, 1998b: 101)

Bir başka Anarşist düşünür olan Kropotkin, toplumcu anarşizmin en önemli kanadı olan komünist anarşizmin en önemli isimlerinden birisidir. Kropotkin'in de içinde yer aldığı kominist anarşizm, özel mülkiyet anlayışına muhalif bir şekilde, ortak mülkiyet anlayışını, mülkiyet, üretim ve iskân gibi tartışmaların merkezine yerleştirmiştir. Bu çerçevede sosyal dayanışma ilkesine verdiği ehemmiyetle öne çıkan komünist anarşizm, insanın doğası itibariyle karşılıklı yardımlaşma dürtüsüne sahip olduğunu iddia etmiştir ki, Kropotkin, bunu, "*Mutual Aid (Karşılıklı Yardımlaşma)*" adlı eserinde ortaya koymuştur. (Vincent, 2006: 186-187)

Kropotkin, egemen sınıfın, elde ettiği ayrıcalıkları korumasının, yargıçlar, savcılar, jandarmalar, gardiyanlar ordusunu da beraberinde getirdiğini, bunun ise, vergi, talan, yalan, rüşvet anlamına geldiğini savunur. (Kropotkin, 1999a: 43) Zira Kropotkin'e göre, devletin kaynağı da toprak mülkiyetinin doğuşunun ve bu mülkiyete sahip olarak egemen bir sınıf haline gelme amacındaki belirli bir azınlığın bu arzusunun sonucudur. (Kropotkin, 1999b: 123)

Mevcut düzene ilişkin bilânço da göstermektedir ki; zenginlikler, toplum içerisinde belirli bir azınlığın hâkimiyeti altındadır. İşte bu durum karşısında Kropotkin, üretim araçlarının tüm halkların ortak çabasıyla üretilmesi gerçeğinden hareketle bunların mülkiyetinin de yine tüm halklara ait olmasını bir zorunluluk olarak telakki eder. Zira ona göre, üretim araçlarının kişilerin özel mülkiyeti halini alması adaletsizlik olduğu gibi yararsız bir durumdur da. Herkesin her şeye ihtiyacı olması, her şeyin herkese ait olmasını gerektirir. Nitekim herkes, ifade edilen bu şeylerin üretimine gücü nispetinde katkıda bulunmuştur. (Kropotkin, 1999a: 44- 45)

Kropotkin, özel mülkiyete muhalif biçimde, "her şey herkesindir" ilkesini, yaşadığı 19. yüzyıldaki makineleşmeyi de kapsayacak şekilde kullanmaktadır. Hiç kimsenin üretim aracı olarak makinelerden sadece birine bile sahip olma hakkı olmadığını dile getiren Kropotkin; *" Bu benimdir; benim bu makinemi kullanabilmek için, onunla ürettiğiniz her ürün için bana haraç vereceksiniz"* demeye kimsenin hakkı olmadığını net bir şekilde dile getirir. Kropotkin'e göre, kadın ya da erkek olsun, herkes, ortak bir çabayla üretilen üründen, verdiği emek ölçüsünde pay almalıdır. Bu paylaşma, emek veren herkesin, memnuniyetine ve bolluk içinde yaşamasına imkân sağlayacaktır. "*Çalışma hakkı*" ya da "*herkesin emeğinin ürünü kendisinin olmalıdır*" şeklindeki düşüncelere inanmadığını dile getiren filozof, talebinin herkes için refah olduğunu ifade eder. (Kropotkin, 1999a: 45)

Kapitalist özel mülkiyet anlayışının bir başka muhalifi ise Marksizm'dir. Marks'a göre ekonomi, toplumsal ve siyasal yapıyı belirleyen önemli bir etkendir. İnsanların üretim araçları vasıtasıyla doğal güçlere hâkim olmaya çalıştığını ileri süren Marksizm'e göre, bu üretim araçlarının mülkiyetinin farklı merkezlerin elinde olması, farklı üretim biçimlerinin doğmasına neden olur. Ortaya çıkan üretim biçimi ise, yer aldığı toplumun sosyal ve siyasal yapısını belirler. Dolayısıyla üretim biçimi, toplumun sosyal yapısı üzerinde etkilidir. Üretim araçlarının mülkiyetinin sahipleri dikkate alındığında, genel olarak, iki tip üretim biçiminin var olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki kolektif mülkiyete dayalı üretim biçimi, diğeri ise, özel mülkiyet temelli üretim biçimidir. Üretim biçiminin sosyal ve siyasal yapıyı doğrudan etkilediği göz önüne alındığında, bu iki farklı üretim biçimine karşılık gelen toplumsal ve siyasal yapılar şu şekilde ortaya çıkar. Eğer, üretim araçları belirli bir grubun elindeyse, yani özel mülkiyet temelli bir üretim biçimi söz konusuysa, o toplumdaki insanlar arasında iktidar ve tabiiyet ilişkileri ortaya çıkar ve sosyal ve siyasal yapı, bu ilke çerçevesinde şekil

kazanır. Eğer üretim araçları herkese ait ise, yani kolektif mülkiyet temelli bir üretim biçimi etkinse, o toplumda insanlar arası ilişkiler, karşılıklı yardımlaşma ve işbirliği esasına dayalıdır. (Göze, 2000: 282- 283)

Genel olarak iki ana kategoriye ayrılan üretim biçimleri, Marksizm'e göre diyalektik yasalar çerçevesinde, tarihsel olarak dört tip toplumsal yapıda örneklenmiştir. Engels'in de katkılarıyla Marks, bu toplumları; İlkel komünal toplum, Antik toplum, Feodal toplum ve Burjuva toplumu şeklinde sınıflandırır. Bunlardan antik toplum kölelikle, feodal dönem toprak köleliğiyle, burjuva toplumu ise, ücretlilikle birbirlerinden farklılaşırlar. (Aron, 2000: 127)

Marks'a göre, insanlar arasındaki mücadele ve savaşların kaynağı, sahiplenme duygusu ve dolayısıyla da mülkiyet problemidir. (Divitçioğlu, 2003: 159) Bu durum tarihsel olarak yukarıda ifade edilen toplumsal yapılarda da görülmektedir. Marks'a göre, iş verimliliğinin artması, özel mülkiyetin doğması ve çeşitli sebeplerle ortaya çıkan kölelik sistemi, ilkel komünal toplumların dağılmasına ve yerine Antik toplumların kurulmasına neden olmuştur. (Göze, 2000: 283- 284) Dolayısıyla ikinci toplumsal yapı, Marks'a göre kölelik kurumunu bünyesinde barındıran Antik toplumlardır. Bu toplumlar, efendi-köle ayrımına dayalı eşitsizlikçi bir yapıya sahiptirler. Üretim güçlerinin gelişme gösterdiği bu topluluklarda meta üretimi söz konusu olduğu gibi, kölelerin de birilerinin özel mülkiyetine dâhil olduğu söylenebilir. (Divitçioğlu, 2003: 160) Sonuç olarak, üretim araçlarının ortak mülkiyetten çıkıp, özel mülkiyet halini almasıyla birlikte, insanlar arası eşitlik düşüncesi tahrip olmuş ve üretim araçlarını elinde tutan mülkiyet sahipleri ile mülkiyetten yoksun olanlardan müteşekkil eşitsizlikçi bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır.

Feodal toplumsal yapılarda ise, mülkiyetin iki biçiminden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, toprağa dayalı mülkiyet ve bundan doğan serf emeği, ikincisi ise, kalfa diye tabir edilen grubun emeği üzerindeki hâkimiyetin sahibi olan küçük sermaye biçimidir. Feodal toplumsal yapılar, en ihtişamlı günlerini yaşarken, işbölümü çok gerilerdedir. Kent- kır antitezi, her ülkede söz konusudur ve sınıflar oldukça belirgindir. (Marks, 2003a: 116- 117)

Kapitalist ya da burjuva toplumuna gelince. Tarihin her döneminde mülkiyet, değişik biçimlerde ortaya çıkmış ve birbirlerinden farklı olan toplumsal ilişkiler ağı içerisinde gelişim göstermiştir. Dolayısıyla burjuva mülkiyetini tanımlamanın yolu da, burjuva üretiminin ve bu üretimden doğan toplumsal ilişkiler ağının açıklanmasıdır. Zira mülkiyet, soyut ve ölümsüz bir düşünce olmadığı gibi, bağımsız bir ilişki yumağı ya da ayrı bir kategori de değildir. Bu bakış açısı, metafizik ya da hukukî bir kuruntudan öteye geçemez. (Marks, 2007: 152) Siyasal iktisadın öncüllerinden yola çıkan Marks, burjuva toplumunda, özel mülkiyet, emek, sermaye, ücret, sermaye kârı, işbölümü, rekabet vb. kavramlardan hareketle, işçinin bir meta haline indirildiğini, hatta metaların en zavallısı durumuna düştüğünü ifade eder. Bu durumun, işçilerin üretiminin gücü ve büyüklüğüyle ters orantılı olduğunu ifade eden Marks, burjuva toplumundaki rekabet ortamının, sermayenin birkaç elde toplanması sonucunu doğurarak tekelleşmeyi yenilediğini ve tüm bunların, toplumu mülk sahibi kapitalistler ile mülkten yoksun işçi sınıfı şeklinde iki sınıfa böldüğünü iddia eder. (Marks, 2003b: 23) Marksizm'e göre, kapitalist sistemde, işçilerin üretim kapasitelerinin artmasına paralel bir şekilde genişleyen bir üretim söz konusudur. Ancak üretimin artması, kapitalist sistemde, burjuvazinin zenginleşmesine, emeğin değerinin ise, düşmesine neden olur. Bu, Marksizm'e göre, emeğin, ürettiği mala yabancılaşmasıdır. Üretimin artmasıyla meta üreten emeğin, kendisi de bir meta haline gelir. Metalaştırılan emek, aynı zamanda bir "nesne" konumuna indirilmiş olur. Emeğin nesneleşmesiyle birlikte, emeğin sahibi olan işçiler, mülkiyetten pay alamaz hale gelirler. (Aktan, 2015: 202) Bu durum, Marksist teoriye göre, devletin temel yapısına da sirayet etmiştir. Zira Engels'e göre devlet, mülkiyetin sahibi olan egemen sınıfların, mülkiyetten yoksun sınıflara karşı kendilerini korumak maksadıyla kurdukları bir örgüttür. (Engels, 2010: 216)

Bütün bunlara karşı Marks, hedeflerinin proletaryanın bir sınıf halinde kurulması ve böylece burjuvaziye karşı mücadele ederek onun egemenliğinin yıkılması, daha sonra ise, proletaryanın siyasal gücü ele geçirmesi olarak belirlemiştir. Mülkiyet ilişkilerinin tümü, tarihsel olarak değişime ve dönüşüme uğramıştır. Dolayısıyla Fransız Devrimi'nin burjuvazi adına feodal mülkiyeti yıkması gibi, komünizmin de burjuva mülkiyetini ortadan kaldıracağına inancı tamdır.(Marks, Engels, 2003: 97- 99). Zira üretim araçlarının ortak mülkiyete dâhil olduğu toplumsal düzende, gerçek özgürlüğün tesis edilebileceğine inanan Marks, böyle

bir toplumsal yapıda, ortak mülkiyetin de belirli bir zamandan sonra mülkiyet niteliğini kaybedeceğini ve siyasal, ekonomik kararların, artık pratik sorunlar halini alacağını ifade eder. (Zencirkıran, 2015: 24)

Marks'a göre, burjuva toplumunun yukarıda anlatılan yapısından ötürü proleterya sınıfı, toplumsal bir devrimle ilk önce iktidarı ele geçirecek ve sosyalist devleti kuracaktır. Bu da Marks düşüncesinde sosyalist toplum yapısına denk düşer. Dolayısıyla kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, Marksist teoriye göre, devrimci nitelikleri haiz bir dönüşüm dönemi yer alır. Bu ise, siyasal geçiş dönemine karşılık geleceği için devlet proletaryanın devrimci diktatörlüğü halini alır. (Marks: 2000: 611) Sosyalist toplum modelinin en önemli özelliği ise, üretim araçlarının ortak mülkiyete dâhil edilmesidir. Bu ise, iki biçimde ortaya çıkabilir. Birincisi, devlet mülkiyeti, ikincisi ise, kooperatif mülkiyetidir. Özel mülkiyet anlayışına karşın ortak mülkiyetin kabul edilmesi, insanların sömürülmesinin önüne geçecektir. Sömürünün ortadan kalkmasıyla kardeşlik esasına dayalı toplumsal işbirliği hâkim olacaktır. Sosyalist toplum modelinin hayata geçmesiyle, Marksizm'e göre, üretim mekanizması, kâr elde etme değil, toplumsal refahın sağlanması amacını taşıyacaktır. (Göze, 2000: 294- 295)

SONUÇ

Özel mülkiyet teorisi, gerek mal ve ürünlerin, gerekse bunların üretilmesi sağlayan üretim araçlarının, kişilerin özel sahipliğine ait olmasını savunan bir yaklaşımdır. Buna göre, "emek" kavramı, bir malın ya da ürünün elde edilmesi sürecinde sarfedilen ve mülkiyeti kişiye ait kılan temel ölçüttür. Bununla birlikte "emek" kavramı, özel mülkiyet teorisine muhalif olan düşünürlerce de kullanılmış ve özel mülkiyetin, emek sömürüsü olduğu şeklinde izah edilmiştir.

Düşünce tarihinde özel mülkiyetin çok ciddi tartışmalara kaynaklık ettiği bilinmektedir. Bu çerçevede Grotius, Hobbes, Locke vb. filozoflar, özel mülkiyet teorisini, doğal bir hak olarak görmüş ve korunması gerektiği üzerinde ısrarcı olmuşlardır. Bununla birlikte özel mülkiyet anlayışı, kapitalizmle birlikte en temel hak ve değerlerden biri olarak kabul edilerek, kapitalist sistemin merkezine yerleştirilmiştir. Kapitalist düşünürler, özel mülkiyet hakkını savunmakla birlikte ona karşı geliştirilen kolektivist yaklaşımları da eleştirmişlerdir. Mesela, Rand'a göre, servetin, toplumun ortaklaşa bir ürünü olduğunu düşünmek ve bu gerekçeden hareketle servetin yeniden dağıtımını savunmak, ahlaksal açıdan iğrençliktir. Zenginliğin ortak çalışmanın sonucu olduğunu ve herkesin bu zenginliği elde etme sürecinde bir şeyler yaptığını, kimin ne yaptığını tespit etmenin de mümkün olmadığını iddia ederek, eşitlikçi bir dağıtım yapmanın zorunlu olduğunu düşünmek, Rand'a göre, aptalca bir düşüncedir ve bu düşünceye şüphe ile yaklaşmak bile edepsizliktir. (Rand, 2004: 30- 31)

Buna karşın özel mülkiyet anlayışını, ortadan kaldırılması gereken bir kötülük olarak gören Anarşist düşünürler, adalet düşüncesiyle her şeyin herkese ait olduğu sistemi, kapitalist özel mülkiyet anlayışının yerine ikame etme düşüncesindedirler. Mülkiyeti hırsızlık olarak gören Proudhon'dan, herkes için refah anlayışıyla özel mülkiyeti yıkmak isteyen Kropotkin'e kadar, tüm Anarşist düşünürler, özel mülkiyete karşı, ortak mülkiyet temelli bir sistemi tercihe şayan görmüşlerdir. Bir başka muhalif olarak Marksizm de özel mülkiyet teorisinin, sınıflı bir toplumsal yapının oluşumuna neden olduğunu ifade etmiş ve özellikle kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu toplumlarda, özel mülkiyet teorisinin, sömürüye ve yabancılaşmaya neden olan adaletsiz bir düzenin varlığından bahsetmişlerdir.

Sonuç olarak özel mülkiyet ve onunla ilişkilendirilen "emek" kavramının, söz konusu tartışmayı sürekli sıcak tuttuğu ve tutmaya da devam edeceği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

1. AKTAN C. C., (2015), Mülkiyet Hakları Felsefesi, *Hak İş Uluslar arası Emek ve Toplum Dergisi, cilt: 7, yıl: 7, sayı: 18, 2015/2*

2. ARON R., (2000), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev: Korkmaz Alemdar), Ankara: Bilgi Yayınları

3. BAKUNİN M. (1998), Devrimci El Kitabı, (Der: Sam Dolgoff) Bakunin Hayatı Mücadelesi Düşünceleri, (Çev: Cemal Atila), İstanbul: Kaos Yayınları

4. BAKUNİN M. (1998), Ulusal Bildirge, (Der: Sam Dolgoff), *Bakunin Hayatı Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev: Cemal Atila), İstanbul: Kaos Yayınları,

5. BOCUTOĞLU E., (2012), İktisat teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk, *Hak İş Uluslar arası Emek ve Toplum Dergisi, cilt: 1, sayı: 1*

6. CAN N. (2005), *Özgür Birey Sınırlı Devlet*, Ankara: Hece Yayınları

7. CEVİZCİ A., (2002), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları

8. ÇELİK M., DAĞ M., (2017), Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme, *Bitlis Eren Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, cilt: 2, sayı: 3*

9. ÇULHAOĞLU M., (2001), Kapitalist Özel Mülkiyetin Karşısında Kamusal Mülkiyetin Temelleri, *Toplum ve Hekim, cilt: 16, sayı: 1*

10. DİVİTÇİOĞLU S., (2003), *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu Marksist Üretim Tarzı Kavramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

11. ENGELS F., (2010), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, (Yay. Haz. Hasan İlhan), Ankara: Alter Yayıncılık

12. ERDOĞAN M., (2007), *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Yayınevi

13. GÖÇMEN D., KAYA G., (2013), Adam Smith'in Siyaset Felsefesine Dair Bir Kuramsal Çerçeve, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), sayı: 15, 2013 Bahar*

14. GÖZE A., (2000), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta

15. GROTİUS, H. (1967), *Savaş ve Barış Hukuku*, (Çev. S.L. Meray), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

16. GÜRİZ, A., Kapitalizm ve Hukuk, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg10/adnanguriz.pdf (24- 11- 2018 tarihinde erişildi)

17. HOBBES, T. (2001) *Leviathan*, (Çev. S. Lim), İstanbul: YKY

18. Karin Kramer Verlag Yazarlar Grubu, (1992), *Anarşist Kuram ve Kökeni*, (Çev. H. İbrahim Türkdoğan), İstanbul: Birey Yayınları

19. KESER İnan, (2003), Anarşizm, (Ed. Ahmet Cevizci), *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul: Etik Yayınları

20. KROPOTKİN P. A., (1999b), *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, (Çev: Mazlum Beyhan), Ankara: Öteki Yayınevi

21. KROPOTKİN P.A., (1999a), *Ekmeğin Fethi*, (Çev: Mazlum Beyhan), Ankara: Öteki Yayınevi

22. MARKS, K., ENGELS, F.(2003), *Komünist Manifesto*, (Çev: Levent Kavas), İstanbul: İthaki Yayınları

23. MARKS K., (2003b), *1844 İktisadi ve Felsefi El Yazmaları*, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayınları

24. MARKS K., (2003a), *Alman İdeolojisi*, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayınları

25. MARKS K., (2000), *Critique of the Gotha Programme, Selected Writings*, (Edit: David McLellan), New York: Oxford University Pres

26. MARKS K., (2007), *Felsefenin Sefaleti*, (Çev: Ahmet Kardam), Ankara: Sol Yayınları

27. MARSHALL G. (2003), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim Sanat Yayınları

28. MARSHALL P. (2003), *Anarşizmin Tarihi*, (Çev. Yavuz Alogan), Ankara: İmge Kitabevi

29. MUCUK İ., (1975), Adam Smith'in Dar Anlamda "Ekonomik" Olmaktan Çok "Sosyal" Bütünleşme Teorisinin Temel Varsayımları Üzerine Bir Not, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt: 35, sayı: 1- 4*

30. PROUDHON P. J., (1969), *Mülkiyet Nedir?*, (Çev. Vedat Gülşen Üretürk), İstanbul: Ararat Yayınevi

31. RAND A., (2004), *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal*, (Çev. Nejdet Kandemir), İstanbul: Plato Film Yayınları

32. ŞENEL Alâeddin, (t.y.) *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj Yayıncılık

33. TOKU, N. (2003). *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Ankara: Liberte Yayınları,

34. TORUN Y., MACİT M. H., (2014), *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, Ankara: Orion Yayınevi

35. ÜNLÜÖNEN K., (1992), Kapitalizmin Başlıca Müesseseleri, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, sayı: 5*

36. VİNCENT A. (2006), *Modern Politik İdeolojiler*, (Çev. Arzu Tüfekçi), İstanbul: Paradigma Yayınları

37. WOODCOCK G., (2001), *Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, (Çev. Alev Türker), İstanbul: Kaos Yayınları

38. ZENCİRKIRAN G. B., (2015), Batı'da Mülkiyet Kavramının Dönüşümü, *İnsan ve Toplum, 5(9)*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(50)

Dr. Öğr. Üyesi Mahire ÖZÇALIK[154]

BONSAİ ve BAHÇE SANATI

BONSAI and GARDEN ART

ÖZ

Bonsai, geleneksel bahçe sanatları arasında ünlü bir sanattır. Küçük bir saksıda evcilleştirilmiş bir ağaç ya da ağacın evcilleştirilmesi sanatıdır. Sanatçı doğadan esinlenir, manzara resimleri ile ün kazanır ve doğayı resme getiren sanatçı olur. Bahçe doğayı küçültür. Bahçe sanatlarının amacı, doğadan alınan güzellik tadını insan eli ve emeğiyle yaratmaktır. Bonsai, insanı geçmişe, geçmişi insana yaklaştırır. Bonsai'e benzeyen ağaçlarda vardır, fakat burada sanatın ölçekte olmasıdır. İnsanın ölçeğe egemenliğindedir.

Bu çalışmada, bonsai'in yaratılış amacı, tarihçesi, felsefesi ve bonsai yetiştiriciliğinden kısaca bahsederek Uzak Doğu bahçe sanatındaki önemi vurgulanacak hem de günümüz bahçe sanatında kullanımı ile ilgili öneriler getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bonsai, Bahçe, Sanat.

ABSTRACT

Bonsai is a famous art in traditional garden arts. It is a cultivated old tree or cultivation of the tree in small container. Artist inspires from nature, fames with panaromic illustration and illustrates the nature. The Bonsai garden is the minifiying illustration of the nature. The purpose of the garden arts are creating taste of the beauty obtained from nature by human hands and works. Bonsai makes near history to human and human to history. There are trees resembling Bonsai, but art is scaled in Bonsai. Human is dominant about scaling in Bonsai.

In this study it will be given short information about creation purpose, history and philisophy of Bonsai and Bonsai cultivation while emphasizing the importance in the East Asia culture as well as making recommadation about the using in the todays garden arts.

Keywords: *Bonsai, Garden, Art.*

[154] **KSÜ Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü; Kahramanmaraş/TÜRKİYE; E-posta: mahira.me@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bonsai doğrudan doğayı ifade eden sanat şekli olup, özel tekniklerle ağaçların saksılar içinde budanarak ve bodurlaştırarak büyütülmesi sanatıdır. Doğal peyzaj bir çok yönüyle bonsai sanatının ortaya çıkışını etkilemiştir. Yani doğal peyzaj bonsai'nin ortaya çıkışında zengin materyal kaynağı sağlamaktadır. Doğal peyzaj bonsai'in şekillenmesinde ana temeldir. Doğal peyzaj bonsai yaratıcılarını zengin duygular ile temin eden önemli faktördür. Doğal peyzaj bonsai sanatının yaradılışındaki yerel biçimdir. Kısacası bonsai sanatı doğal peyzajla yakından ilişkilidir.

Tarihte ilk bahçe fikirleri dini felsefe ve mitoloji ışığında gelişmiştir. Bahçe sanatı ilk çağlarda uygarlık düzeyinin bir ölçüsü olarak nitelendirildiği için krallar ve aristokratların mekan oluşturmasında kullanılmıştır. Daha sonra topluma yönelik gelişim göstermiş ve evrensel bir nitelik kazanmıştır.

İlk çağlarda bahçe sanatı Mezopotamya, Mısır ve İran, Yunan, Roma'daki kaynaklardan başlayarak gelişen bir biçimsel kurallaşma, formal bir düzen göstermiştir. insanların göçebe hayattan yerleşik hayata geçmeleriyle ve ilk bahçe örnekleri ortaya çıkmıştır. İlk bahçeler genellikle tapınak ve bulvar düzenlemeleri, av parkı, korkuluk, meyvelik ve sebzelik şeklinde olmuştur. Geniş bahçelerde, örneğin Asur ve İran krallarının avlanma sahalarında, saray binasının düzenli bahçesi dışında kalan kesimde doğallık ağır basmaktadır (Zhang 2003).Uzakdoğu bahçe sanatının doğuşunda manzara resimlerinin ve dini inanışların rolü çok büyük olmuştur. Uzakdoğu bahçeleri özellikle Çin ve Japonya da önemli örnekler vermiştir. İkebana (Çiçek düzenleme sanatı) ve bonsai Uzakdoğu bahçelerinde doğmuş ve gelişmiş sanatlardır (Akdoğan 1972).

Bonsai uzak doğu uluslarından Çin ve Japonya'nın eşsiz bir sanatı olup, uzun bir geçmişe sahiptir ve günümüze kadar etkinliğini sürdüre gelmiştir. 3000 yıldan fazla geçmişiyle Çin bahçe sanatı peyzaj sanatında etkileyici bir öneme sahiptir. Japon bahçesi de dünyaca ünlü gizemli bir sanattır. Bahçe sanatlarının amacı, doğal sanshui – 山水 (manzara)'den alınan güzellik tadının insan eli ve emeğiyle yaratılmasıdır. Bu çalışmada, Çin ve Japonya'da çok büyük mekanlarda, çok büyük emek ve çabalarla sürdürüle gelen bahçe sanatının sahip olduğu felsefeyi çok küçük mekanlara taşıyarak hala etkinliğini sürdürmekte olan bonsai (minyatür peyzaj) sanatını tanıtmak amaçlanmıştır.

Bonsai Sanatı Tarihçesi

Bonsai yetiştiriciliğinin tarihine dair pek çok bilgi, efsane ve söylence var olup, bonsai'nin tarihi asırlar öncesine kadar uzanmaktadır. Bazı kaynaklar bonsai'in Japonya'dan geldiğini söylemekte, bazı kaynaklar ise Çin kökenli olduğunu söylemektedir. Zhang (2007) kendi araştırmasında bonsai ile ilgili şöyle demektedir: bonsai sanatı M.Ö. 50. Yüzyılda yeni taş devrinde Çin'de pensai-盆栽adıyla ortaya çıkmıştır. Günümüzde Penjing'da (盆景) adıyla tanınmaktadır. Pensai'de (盆栽) matereyal saksıya ekilir, yaşatılır, çiçek açar, meyve verir, herhangi bir sanatsal işlem gerektirmez. Penjing'da (盆景) sadece bitkinin yaşatılması söz konusu değildir, sanatçının fikri üzerinden gidilir. Materyallerde sanatsal yaklaşım sağlanır. Gerçek ağaçlar küçültülerek minyatür hale getirtilerek doğanın güzelliğini, eve taşımak ve evden çıkmadan doğa güzelliğinden zevk almaktır. Kapalı ve küçük mekanların estetik niteliğinin arttırılması için kullanılır. Gerçi penjin (盆景) yeni taş devrinde pensai (盆栽) adıyla filizlenmiş olsa da, fakat bir çeşit ilk saksıda bitki yetiştirmeden ibarettir. Ana amacı yetiştirilmektir. Han-Jin hanedanlığı (M.Ö.206-M.S.220) dönemine gelindiğinde, bu dönemin kültür ve sanatında büyük etkileşimler olmuştur ve ilk saksıda bitki yetiştirmenin temeline resim entegre olmuştur, hem de zevk almaya başlanmıştır. Sanatsal saksı peyzajı (penjing) sanatı şekillenmiştir. Bundan dolayı Han-jin hanedanlığı (M.Ö.206-M.S.220) dönemi penjing(盆景) sanatının ortaya çıkma dönemidir. Han-Jin hanedanlığı (M.Ö.206-M.S.220) döneminde sonra, penjing (盆景) Tang Hanedanllığı (580-906) dönemine girmiştir. Bu dönemde kültür ve şiir, resim, heykel, turizm ve sanat hızlı gelişim göstermiş olup, penjing (盆景) sanatında bu devirde hızlı gelişmiş ve kendini göstermeye başlamıştır. Tang dönemi penjing (盆景) sanatının gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Lesniewicz and Zhimin, 1988'e göre, Tang hanedanlığı (580-906) döneminde Budist rahipler tarafından 10. ve 11. yüzyıllarda Çin'den Japonya'ya "yaşayan anıtlar" olarak taşınmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Diğer bir kaynağa baktığımızda: Çinliler ilk önce dağ eteklerinde ve tepelerde doğal olarak yetişen ağaçları süslü kaplara aktarmak suratı ile başlamıştır ve bu ağaçların acayip çarpık güzelliklerinden etkilenerek kendi evlerinde oluşturmuştur, bunlara dayanılarak Japonlar bonsai ağaçlarının yetiştirme sanatını daha iyi bir hale getirilmiştir. Bonsai sanatının kaynakları 14.yy'ın ilk zamanlarına kadar gider ve bu kültürün bin yıldan daha eski biz zamanda başlanmış olması muhtemeldir. Yakın zamanlarda Bonsai sanatına olan ilgi batı ülkelerinde de yayılmıştır ve bugün hemen hemen bütün ülkelerde bonsai kulüplerine rastlanabiliriz (Anonim1).

Bonsai uzak doğu bahçelerinin küçük bir tepsi ölçeğindeki minik bir modeli, minyatürüdür, günümüzde Japonya'da bonsai adıyla bilinmektedir. Bahçivanlığı, heykeltıraşlığı, ressamlığı ve felsefeyi kusursuz bir ahenk içinde bir araya getiren Bonsai sanatı insan ve doğa arasındaki uyumun bir yansıması olup, günümüz bonsai'nin örnek aldığı bir çok teknik ve ekol de Japonya'dan çıkmıştır.

Bonsai'in Genel İlkeleri

Günümüzde fazla yapılaşmadan dolayı, insanlar dar mekanlarda sıkışıp kalmakta ve doğadan uzak kalmaktadır. Bunun Doğal sonucu olarak insanların doğaya karşı özlem duygusu gittikçe artmaktadır ve doğayı küçülterek evlerine ve benzeri kapalı mekanlara taşımayı başarmışlardır. Bonsai sanatı bunun bir örneğidir. Chen (2016) çalışmasında, küçük saksıda büyük ağacı görebilme sanatı olan bonsai sanatı, sanatın teknolojiden üstünlüğü ilkesi, içeriğin şekli belirleme ilkesi ve sanat güzelliğinin doğa güzelliğinden üstünlüğü ilkelerinden bahsetmiştir. Her bitki bonsai uygulamasında başarılı sonuç vermeyebilir, bu yüzden sürdürülebilir bir tasarım oluşturabilmek için ilk önce malzeme seçimine dikkat edilmelidir. Doğru malzeme seçilmelidir. Uygulamaya geçilmeden önce plan çizilmeli, tasarım farklı bakış açısından görüntülenmelidir. Tasarım ilkelerinde olduğu gibi bonsai'de de ağaç bir bütünlüğe sahip olmalıdır. Yani kökler, gövde, dallar ve yapraklar dengeli bir şekilde uygun tepside ya da saksıda yer almalıdır. Ağacın saksı içindeki konumu bakan insanın gözünü rahatsız etmeyecek bir dengeye sahip olmalıdır. Gövde ve dalların kalın ve incelikleri, doğal oranlar doğrultusunda dengelenmelidir. Yönler arasındaki uyumluluk göz önünde bulundurulmalıdır. Sadece tek tarafa vurgu yapılmamalıdır. Saksıda yetiştirilmiş bir bitki, doğal peyzaj koşullarındaki dayanıklılığa uygun olmalıdır.

Bir bonsai ağacının günlük ihtiyaçları diğer ağaçların ihtiyaçları ile aynıdır. Bonsai ağacını yetiştirmişken kurutmamak gerekir bunun içinde iyi bir toprak karışımına ve beslenmesine dikkat edilmelidir. Devamlı şekilde içeride aynı yerde tutulmamalıdır, ışık ve hava ihtiyaca karşılanmalıdır. Kap içinde sınırlandırılmış herhangi bir bitki açıkta toprağa dikilmiş bitkiden daha yavaş büyüyecektir. Fakat kök yumruları ile üst tarafın yayvan olarak gelişmesinde denge kurulması gereklidir. Ağcın sağlıklı olması ve büyüklüğünü ve şeklini koruması için üst budama yapılması gerekmektedir.

Bonsai ağaçları düzenli olarak bakımı yapıldığında tarlalardaki akrabalarından çok daha uzun yaşarlar ve hatta yüzlerce yıl yaşayabilirler, mevsiminde çiçek açarlar ve meyve verirler.

Bonsai Felsefesi

Çok eskilerden beri geçmişe, şimdiye ve geleceğe ilişkin cennet miti, neredeyse ulaşılamaz uzaklıklara gitmiş ve muhteşem biçimde donatılmış bir bahçe ile ilintilidir (Sarkowicz, 1955).

Mutluluk cennetten gelen bir hediyedir. Mutluluktan pay almak için insanın doğa sevgisi olması gerekir. Doğa sevgisi ne kadar kuvvetli olursa bonsai'in insan üzerindeki olumlu etkisi o kadar fazla olacaktır. Bahçe insanın doğayla ilişkisinde en önemli etmendir. Çin felsefesinde bahçe insanın fiziksel ve zihinsel olarak doğayla nasıl bir ilişki kurduğunu göstermektedir. Zamanın ünlü düşünürlerinden Konfüçyüs, Laozi, Buda'nın doğaya saygı, doğaya benzerlik, doğaya hürmet anlayışı içerisinde oluşturan temel düşüncesi aslında bu mutluluğu elde etmenin bir yoludur.

Bonsai'da saksıda ağaç yetiştirme sanatı olup, doğanın sanat şeklini direk ifade etmektedir. Tarih boyunca doğa, sanatı etkilemiş ve sanatın oluşumunda ilham kaynağı olmuştur. Doğa, sanatta bir keşif nesnesi olarak ele alınmıştır. Diğer uzak doğu bahçe felsefesinde olduğu gibi bonsai'de doğa ve insan arasındaki uyum aranmaktadır. Hayat döngüsü ile ilişkilendirilmektedir(Liu,2017) . Bonsai sanatı (Lesniewicz and

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Zhimin, 1988)'in dediği gibi, gerçek materyaller kullanarak doğal manzara oluşturma sanatıdır. Küçültülmüş gerçek ağaçların gölgesinde meditasyon yapan Budist rahiplerin heykelleri, keçilerini otlatan çoban figürleri yaygındır.

Bonsai Stilleri ve Bonsai Kültüründeki Ağaçlar

Bonsai her ne kadar boyut itibariyle minyatür bitki olsa da normal bir ağaçtan genetik olarak bir farkı yoktur. Fakat bir takım budama ve dalları biçimlendirme teknikleri kullanarak saksıda yaşamaya alıştırılmış minyatür ağaçlardır. Bonsai ağaçları büyüklük ve stil bakımından çok değişiklik gösterirler. Bonsai stilleri ağaç gövdesinin saksı içerisindeki duruş açısına göre sınıflandırılır. Gövdenin düz ve dik büyümesi dik stil; bitkilerin aşağı doğru 45 derece eğitilmesi tam şelale stillerinden ibarettir. Bugünlerde en popüler bonsai stilleri dik olmayan, eğik stiller gibi basit fakat yumuşak formlar ve aynı zamanda küçük gruplardır.

Bonsai stilleri:

- Dik stil
- Dik olmayan stil
- Şelale stili
- Yarı şelale stili
- Eğik stil
- Çift gövdeli stil
- Orman stili (Anonim 3)

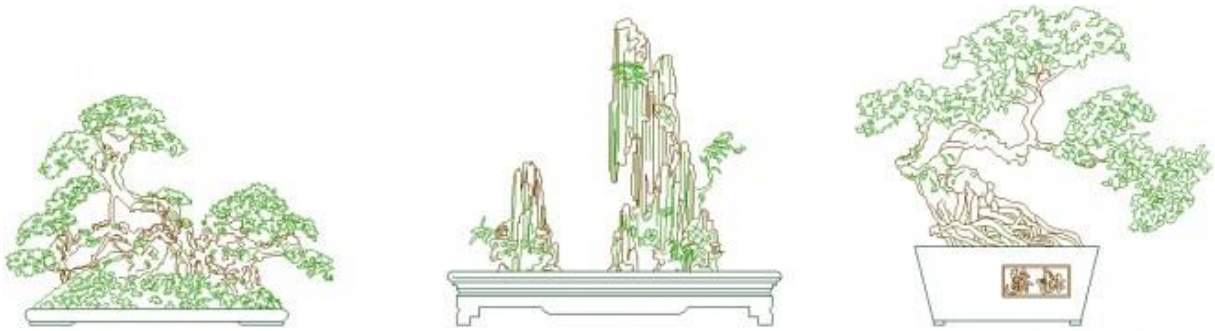

Şekil 3Bonsai ağacı çizimşeri (Anonim 2)

Kökü Çin'e dayanan, Japonya'da Japonların elinde bambaşka bir görsellik kazanan, ağaçlara ve doğaya olan saygıyı ve ağaçların yaşamasını konu alan bonsai sanatı yukarıda sıraladığımız biçimleri ile evlerimizde, işyerlerimizde cezbedici bir şekilde yerini almaktadır.

Estetik açıdan hoş bir görünüme sahip olan bonsai, bazen bir saksı içinde birden fazla ağacın bir araya getirilmesiyle minyatür orman görünümü de sağlayabilir.

SONUÇ

Çin'de penjing=盆景 adıyla bilinen ve 10.yüzyıllarda Budist rahiplerin Japonya'ya gelmesiyle birlikte Japonya'da kendini gösteren ve Bonsai adıyla tanınan bu sanatın Tang Hanedanlığı döneminde yapılmış minyatür olduğu bir çok kaynakta söylense de, bu minyatür sanatının daha çok önceki dönemler, yani Han hanedanlığı (M.Ö.206 - 221) dönemine kadar götürdüğünü görmekteyiz.

Sanatın yaradılışında doğa ile insan entegre edilmişti, sanat eserleri ile sanatçılarda entegredir. İnsanın mutluluğu, doğanın sürekliliği çerçevesinde biçimlenmiştir. Bonsai sanatı da yeşil alan yönünden kısıtlı olan mekanlarda insanların doğa sevgisinin güçlendirilmesinde, doğayla içi-içe yaşayabilmesinde en önemli araç özelliği taşımaktadır. 2. Dünya savaşından sonra batıya'da yayılış gösteren bonsai sanatı evrensellik kazanmıştır.

Bonsai ağaçları ve bitkilerinin güzelliği her yaştan insan hayatının her safhasında ilgisini çekmektedir. Bu büyüleyici ağaçları güzelliği daha küçük ölçülerde sevenler için dayanılmazdır. Bonsaı sanatından oluşan minyatür bahçeler, özellikle gerçek ölçülerde bahçe yetiştirme imkanı bulamayanlara karşı aynı bir çekiciliği vardır. Fazla haraketli, iş yapamayan, sakat ve yaşlı kimseler için güzel bir manzara, zevkli, yepyeni bir dünya ve en iyi şekilde zaman geçirici bir uğraşı yaratır.

Doğanın insanlığa sunduğu hizmetler giderek tahrip edilmektedir. Bu gidiş hat gelecek kuşaklara büyük bir tehdit oluşturmaktadır. İnsanlar yaşadığı sürece doğaya ihtiyaç duyarlar. Peyzaj mimarlığı planlama, tasarım ve uygulama çalışmalarında oldukça yararlı olduğunu düşündüğümüz bonsai çalışmalarının yaygınlaştırılması, sektörlerinin açılması, ticareti ve bonsai yetiştirme eğitimlerinin sıklıkla düzenlenmesi peyzaj mimarlığı mesleği için yeni katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Anonim (1) http://www.mybonsaiheaven.com Erişim Tarihi: 15.10.2018
2. Anonim (2) http://www.dwgindir.com Erişim Tarihi: 18.10.2018
3. Anonim (3) http://www.siralio.com Erişim Tarihi: 10.10.2018
4. Akdoğan, G. 1974. Bahçe ve Peyzaj Sanat Tarihi Kitabı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara. ss: 290
5. Chen (2016), Shilun Zhongguo Penjing de Chuangzuo Yuanze (试论中国盆景的创作 原则). China Akademic Journal Electronic Publishing House. www.cnki.net (Erişim Tarihi: 15.04.2017)
6. Lesniewicz, L., & Zhimin, L.,(1988). Chinese Bonsai "The Art of Penjing". Sterling Publishing Co. Inc 2 Park Avenue, New York, N.Y. 10016, USA
7. Mak, D.T., 2015 The Artistic Conception and The Implicated Significance. Penjing in Depth. Http://www.manlungpenjing.org/eng-pid-frame.html (Erişim tarihi: 15.05.2017)
8. Zhang, J. J. 2003. Zhongguo Zaoyuan Yishu (中国造园艺术论) . Shan-xi, Halk Yayınları, Çin. ss:503
9. Zhang (2017), Lun Zhong-ri Penjıng Yishu Guanxi jiqi Jingji Xiaoyi (论中日盆景艺术的关系及其经济效益). China Akademic Journal Electronic Publishing House. www.cnki.net (Erişim Tarihi: 29.04.2017)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(51)

Emin YARIMOĞLU[155]

TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA KORBAŞI: ŞİR MUHAMMED BEK

THE KORBASHI FROM TURKISTAN TO ANATOLIA: ŞİR MUHAMMED BEK

ÖZ

Çarlık dönemi Rusya'da başlayan Türkistan politikaları Sovyet Rusya döneminde de devam etmiştir. Rus yayılmasına karşı duran kimselere Ruslar tarafından özellikle Sovyet döneminde basmacı adı verilmiştir. Türkistanlılar tarafından bugün İstiklalcilik adı verilen bu hareket Sovyet Rusya döneminde özellikle Fergana ve çevresinde gelişmiştir.

Türkistanlılar hareketi yöneten kişilere korbaşı unvanını vermiştir. İşte bu korbaşılardan biri de Rusların bizi en çok uğraştıran basmacı dedikleri Şir Muhammed Bek'tir. Fergana'da mücadeleye başlayan Şir Muhammed Bek Türkistan'ın Sovyet Rusya hakimiyetine girmesiyle yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu yolcuğun son durağı Türkiye olmuştur. Bu yazıda Soyvet Rusya tarafından halk düşmanı olarak ilan edilen Korbaşı Şir Muhammed Bek'in yaşamı ile Korbaşı mefhumu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Basmacı, Korbaşı, Şir Muhammed Bek.

ABSTRACT

The Turkistan policies began during the Tsarist Russia period also continued during Soviet Russia period. Those who stand against the expansion of Russia were called as colourist by the Russian People especially during the Soviet period. This movement called as Independencism today by the Turkestanis developed especially in Fergana and its surroundings during Soviet Russia period.

The Turkestanis gave the title of Korbashi to those who ruled the movement. Here, one of those Korbashis is Şir Muhammed Bek defined by Russians as Basmachi who made us occupied so much. Şir Muhammed Bek who began to fight in Fergana had to abandon his county when Turkistan came after the domination of Soviet Russia. The last stop of this compulsory travel became Turkey. This writing is about the Korbashi Şir Muhamed Bek declared as public enemy by Soviet Russia and his Korbashi Concept.

Keywords: *Turkistan, Basmachi, Korbashi, Şir Muhammed Bek.*

[155] **Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü; Tarih Anabilim Dalı; Yüksek Lisans Öğrencisi; Zonguldak/TÜRKİYE; E-posta: yarimogluemin@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Ruslar 1552 tarihinde Kazan'ın işgaliyle beraber Türkistan coğrafyasına yönelmişlerdir. Batı Türkistan'da bulunan Kokand ve Hive Hanlığı ile Buhara Emirliği zamanla Rus saldırılarına uğramıştır.

Kokand Hanlığı'nın ortadan kaldırılması Buhara Emirliği ve Hive Hanlığının iç işlerinde serbest dış işlerinde Ruslara bağlı oluşu bölgede Rus aleyhtarlığını arttırmıştır. Bu durum zamanla ayaklanmalara neden olmuş ve bu hareketler Çar Rusyası döneminden başlayarak Ruslar tarafından eşkıyalık ve haydutluk hareketleri olarak değerlendirilmiştir. Çarlık döneminde bu hareketlere aşağılamak ve kötülemek amacı ile *basmacılık* adı verilmiş harekete katılan kişilere de *basmacı* denilmeye başlanmıştır. Basmacı söyleminin yaygınlaştığı dönem Sovyet Rusya idaresine denk gelmektedir. Ruslar işgal hareketlerini haklı çıkarmak amacıyla bu adın literatüre yerleşmesini sağlamışlardır.

Sovyet Özbekistan'ında 1981 yılında yayınlanan sözlükte basmacı hareketine katılan kişilere ve baskıncılık faaliyetlerinde bulunan hırsızlara *basmacı* denildiği belirtilmiştir. Aynı sözlükte *basmacılık* ise toprak ağaları ve burjuva milliyetçilerinin 1918 ve 1923 yılları arasında Orta Asya'da yürüttükleri karşı devrimci hareket olarak, haydutluk şeklinde açıklanmıştır (Özbek Tilining İzahlı Luğati, 1981:133).

Basmacı kavramı bazı Türkistanlılar tarafından vatanı için mücadele eden kimse anlamında kullanılmıştır. Mustafa Çokay, Sovyet Rusya aleyhtarlığını ifade etmek için yazılarında bu kavrama yer vermiştir (Chokaev, 1988:13).

Türkistan Milli İstiklal Hareketi'ne katılan korbaşıların hatıratı incelendiğinde korbaşılık ve mücahitlik kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Basmacı söylemini Korbaşı Nur Muhammed Bek *''...asıl basmacılar Ruslardır.''*[156] diyerek kesin bir şekilde kabul etmemiştir. Harekete iştirak eden Şir Muhammed Bek kendilerine birlik komutanı anlamında halk tarafından *korbaşı* denildiğini belirtmiştir.

Türkistan İstiklalcilerinin Liderleri: Korbaşı

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Özbekistan'da yayınlanan ansiklopedilerde basmacılık Sovyet Rusya'ya karşı silahlı bağımsızlık mücadelesine Sovyet Rusya tarafından verilen ad olarak açıklanmıştır. Halk arasında suç işleyen kişiye basmacı denildiği de belirtilmiştir. Aynı madde de Türkistanlılara basmacı denilmesinin mantık dışı olduğu ifade edilmiştir (Özbekistan Milliy Entsiklopdiyası, 2002:553). Özbekistan'da yazılan bazı eserlerde işgalci Ruslar için *kızıl basmacı* tanımı kullanılmıştır (Bek ve Derya, 1992:12).

Türkistan'da Sovyet Rusya işgaline karşı Türkistanlıları Fergana ve çevresinde Kiçkine ve Katta Ergeş, Madamin Bek, Şir Muhammed Bek, Nur Muhammed Bek, Halhoca İşan, Canı Bek Kadı; Hive ve çevresinde Cüneyd Han, Oraz Serdar; Buhara'da Fuzeyl Mahsum, Muhammed İbrahim Bek, Hacı Sami Paşa ve Enver Paşa gibi komutanlar örgütlemiştir. Şir Muhammed Bek'in de anılarında belirttiği gibi halk tarafından bu kimselere *korbaşı* adı verilmiştir.

Korbaşı kelimesi Türkçe kökenlidir. Divânü Lügati't-Türk' de korbaşı kelimesi *savunma birlikleri komutanı* anlamında kullanılmıştır (Bademci, 2016:119). Türkolog Radloff'a göre bu kelime hanlıklar döneminde polis müdürü anlamında kullanılmış Safevi İmparatorluğu döneminde kullanılan qorcıbaşı askeri terimi ile aynı kökten gelmektedir. Korbaşı kelimesi yönetici anlamında kullanılmıştır. İkamet edilen yerde korunan bölge anlamında kullanılan kor kelimesi ile baş kelimesinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur (Hayit, 2006:80).

Korbaşılar Türkistan hanlıklarında ve bazı doğu ülkelerinde şehirleri gece koruyan güvenlikler olarak görev yapmışlardır. İlerleyen dönemlerde bu kişiler silah depolarının güvenliğinden sorumlu tutulmuştur. Bu kişilerin saraydan maaş aldığı da kayıtlarda mevcuttur (Rajabov, 2011:5-6).

---

[156]Nur Muhammed Bek'in ses kaydı. Bu kayıt *Radyo Liberty Özbek Bölümü* görevlilerinden Ziyaeddin Babakurban tarafından Şir Muhammed Bek vefat etmeden önce yapılmıştır. Şir Muhammed Bek ve Nur Muhammed Bek çeşitli konularda sorulan sorulara görüşlerini bildirmektedirler. Görüşme Radyo Liberty aracılığıyla birkaç kez yayınlanmıştır. Bu kayıt Çağatay Koçar ve Emin Yarımoğlu arşivlerinde mevcuttur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1917 yılında Kokand merkezli kurulan Türkistan Muhtariyeti'nde polis şeflerine korbaşı unvanı verilmiştir (Hayit, 1975:275). Sovyet Rusların işgalinde halkı bu polis şefleri örgütlediği için Türkistanlıların istiklal hareketi *Korbaşılar Hareketi* olarak da kayıtlara geçmiştir. Musa Gümüş (2015:649-682) Türkistan'daki milli mücadeleyi ele aldığı çalışmasında hareketi mücadeleye katılanların ifadelerinden yola çıkarak *Korbaşılar Hareketi* olarak tanımlamıştır. Korbaşıları *vatan müdafaacıları* olarak belirten Gümüş, basmacılık kavramının hareketi doğru şekilde ifade etmeyeceğini bildirmiştir.

Türkiye'de Türkistan İstiklal Hareketi ile ilgili önemli bir arşive sahip olan Ali Bademci korbaşıların hatıraları ve notları üzerinde yaptığı çalışmalarda korbaşılık kavramının hareketi doğru şekilde ifade ettiğini eserlerinde bildirmiştir (Bademci, 1975:222-228). Fakat Bademci 2010 yılında Molla Nafiz'in hatıralarını kitaplaştırırken kavramın literatüre yerleşmesinden dolayı basmacı kavramına eserinde yer vermiştir. (Bademci, 2010:15).

1934 yılında Sovyet Rusya, İngiltere, İran ve Afganistan arasında imzalanan sınır güvenliği anlaşmasına kadar korbaşı birlikleri Türkistan'da etkin varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hareket Sovyet Rusya işgali ile beraber Fergana ve çevresinde yayılmaya başladığı için korbaşı kavramı Özbek ve Kırgız Türkleri arasında daha çabuk yayılmıştır. Buhara ve Hive'de Sovyet hucümlarının arttığı dönemde Türkmenler, Kazak Türkleri ve Tacik kökenliler arasında da bu söylem kullanılmaya başlanmıştır. Batı kaynaklarında basmacı söylemine ağırlık verilse de yazılan eserlerde bu kişilerin halk tarafından desteklendiği ve milli bir hareket olarak ortaya çıktığı vurgulanmıştır.

Korbaşılar Başlığı: Şir Muhammed Bek

Şir Muhammed Bek Türkistan istiklalcileri içerisinde en çok tanınan korbaşılardır. Sovyet Rusya karşısında yıllarca kesintisiz şekilde mücadele etmiştir. Onun mücadelesi Ruslar tarafından küçümsenmiş Rus Edebiyatında ondan *Körşirmad*[157] adıyla bahsedilmiştir.

Şir[158] Muhammed[159] Bek Fergana'ya bağlı Gerbaba adı verilen köyde 1893 yılında doğmuştur. Şir Muhammed Bek'in babası Koşak Bek Hacı'nın ataları Kokand Hanlığı'nda vezirlik, beklik gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Taş Muhammed Bek, Ruz Muhammed Bek, Taç Muhammed Bek ve Nur Muhammed Bek adlı kardeşleriyle birlikte Sarvinisa, Bahran ve Gülnara adlı kız kardeşleri vardır.

Şir Muhammed Bek eğitimine kendi köyünde başlamıştır. İlerleyen yaşlarında çiftçilikle uğraşmış, Yedi Kışlak bölgesinde su dağıtım işlerini yönetmiştir (Koçar, 1971:51). Çarlık döneminde Ruslara karşı mücadeleye başladığı kaynaklarda mevcuttur. 1916 yılı fermanına karşı Türkistanlılarla beraber mücadele eden Şir Muhammed Bek, Polonya taraflarına sürgüne gönderilmiştir (Togan, 2012:431).

1917 yılı yaz aylarında Sovyet Rusya'ya karşı yeniden mücadeleye başlayan Şir Muhammed Bek kısa zamanda büyük destek görmüştür. İlk olarak 8 Eylül 1917'de Ekberabad adlı bölgede bulunan kooperatife baskın düzenleyen Şir Muhammed Bek ve korbaşı birliği cephaneleri ve erzakları Gerbaba'ya nakletmiştir (Şirmuhammed Beg, 2005:392).

Şir Muhammed Bek kısa zamanda bölgede bulunan Rus birliklerine büyük zarar verir bu durum onun tanınmasını sağlamıştır. Şubat 1918'de Türkistan Muhtariyeti'nin Sovyet Ruslar tarafından ortadan kaldırılması bölgenin tekrar savaş alanı olmasını sağlamıştır. 28-29 Mart 1918 tarihinde yapılan korbaşı kurultayında Şir Muhammed Bek, Katta Ergeş'in yardımcısı olarak seçilmiştir (Şir Mehmet Bey, 1956:19). Korbaşıların bu ortak hareketi 1919 yılı ortalarına kadar Sovyet Rusya ile Türkistan arasında bağlantının kesilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Sovyet idaresinin bölgedeki temsilcisi G. Safarov Türkistan'daki Sovyet hakimiyetinin her an son bulacağını rapor etmiştir (Hayit, 2000:155).

---

[157] Gözündeki sorundan dolayı Ruslar onu bu şekilde adlandırmıştır. Gözündeki problem hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Kızı Saadet Beg'e göre Rus Ordusu ile savaşırken yara almıştır.

[158] Özbek Türk Lehçesine Farsça'dan geçen ''sher'' kelimesi arslan, cesur anlamında kullanıldığı gibi aynı zamanda insanı büyük, kahraman olarak göstermek içinde kullanılmaktadır. Bkz.,*Özbek Tilining İzahli Luğati*, CiltIV, s.563.

[159] Bazı kaynaklarda adı Mehmet olarak geçmektedir. Türkiye'de resmi kaynaklarda da Mehmet adını kullansa da Türkistan coğrafyasında Muhammed adı ile anıldığı için bu çalışmada Şir Muhammed Bek olarak kullanılmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Katta Ergeş idaresinden sonra bölgede Madamin Bek korbaşı kurultayında lider seçilmiştir. Şir Muhammed Bek ile süreçte çeşitli konularda aralarında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. 1920 yılı ilk aylarında Ruslar bölgeye Tatar Tugayı'nı göndermiştir. Bu durum korbaşıların bölgede güç kaybetmesine neden olmuştur. Şir Muhammed Bek bu dönemde Buhara Emirliği'nden yardım talep etmiş fakat istediği sonucu alamamıştır (Togan, 1981:419).

Şubat 1920'de Sovyet Ruslara karşı aldığı mağlubiyetler sonunu Madamin Bek barış görüşmelerine başlamıştır. Şir Muhammed Bek'e de barış yapması için teklif göndermiştir. Bu süreçten itibaren Fergana'da korbaşıların lideri Türkistanlı istiklalcilerin ifadesiyle *korbaşıların başlığı* Şir Muhammed Bek olmuştur. 1920 yılı Mart-Nisan aylarında Türkistan'da bulunan Sovyet idaresi Şir Muhammed Bek'e heyet gönderir. Bu heyet Şir Muhammed Bek'e beraber hareket etmeyi teklif eder. Şir Muhammed Bek ise Sovyet Rus idaresi bölgeden gitmeden bu teklifi kabul etmeyeceğini bildirir (Togan, 1981:395).

1920 yılı Nisan-Mayıs ayları içerisinde Madamin Bek Sovyet Ruslar ile ortak hareket ederken bölge korbaşılarına esir düşer. Şir Muhammed Bek'in haberi olmadan öldürülür. Şir Muhammed Bek'in 1968 yılında yazılan hatıratında belirttiği gibi bu durumu Ruslar Şir Muhammed Bek aleyhinde kullanmışlardır. Ölüm emrini Şir Muhammed Bek verdi diye bölgede propaganda yaptırırlar (Şir Muhammed Bek, 1968).

Şir Muhammed Bek Nisan 1920'de postacıları ile bölge korbaşılarına haber gönderir. Yeni bir hükümet kuracağını bildirir. 2 Mayıs 1920 tarihinde yapılan toplantı sonucu Şir Muhammed Bek *Emirü'l Müslimin* seçilir. Bu toplantının en önemli sonucu yeni kurulan Muvakkat-Müstakil Türkistan Hükümeti olmuştur. 3 Mayıs 1920'de kurulan hükümetin ilk işi Afganistan ile iyi ilişkiler kurmak olmuştur. Yeni kurulan hükümetin merkezi Gerbaba'dır (Bademci, 2008: 277-278). Kurulan hükümet Kokand Hanlığı'nın idari sistemini örnek alarak yapılanmıştır.

25 Mayıs 1920'de Moskova'ya telgraf gönderen Sovyet idareci Frunze '*'Fergana'da basmacılık hareketi giderek yayılıyor… Bu sebeple bölgeye takviye şarttır. Fergana'da, Türkistan Cephesi Kumandanlık Bölüğü dahil bütün imkanlar seferber edilmiştir Artık kati tedbirler alınması gerekmektedir.''* diye *yazmıştır* (Hayit, 2006:182-183). Şir Muhammed Bek bölgede hakimiyeti sağlamıştır. Şir Muhammed Bek'in hakimiyeti Buhara Emirliği yıkılıncaya kadar sorunsuz şekilde sürmüştür. Emirlik yıkılınca bölgede bulunan Rus kuvvetleri Fergana'ya kaydırılmıştır. 16 Ağustos 1920 tarihinde Fergana'da askeri diktatörlük ilan edilmiştir. Sovyetlerin kurduğu yerel komiteler dağıtılmış ve yetkiler tamamen orduya devredilmiştir. Bolşevikler bölgede yoğun propoganda yapmaya başlamıştır (Kydyralieva, 2015:188).

1920 yılı son aylarında Sovyet yetkililer Şir Muhammed Bek'e barış teklifi yapmak için bir heyet göndermiştir. Bu heyet bölgedeki Sovyet idaresine Şir Muhammed Bek'in güç kaybettiğini bildirir. Şir Muhammed Bek milli bir hükümet kurulmadıktan sonra barışı kabul etmeyeceğini tekrardan bildirir (Kydyralieva, 2015:194). Sovyetler bunun üzerine bölgede Kırgız-Özbek ayrılığı çıkartmak için bir takım faaliyetlerde bulunurlar.

1921 yılında Sovyet idaresi Fergana'ya tekrar heyet gönderir. Sovyet Ordu Kumandanı G. Zinovyev başkanlığındaki heyette Nezir Türekulov, R. Berezin ve A. Slutzkiy bulunmaktadır. Nur Muhammed Bek ve Aliyar Korbaşı Şir Muhammed Bek'i temsilen heyetle görüşmüş ve ileri bir tarihte yeni bir görüşme belirlenmiştir. Görüşmeler tekrar Ağustos ayında başlamıştır. Sovyet heyeti 21 kişiden oluşurken korbaşıları Şir Muhammed Bek başkanlığında Nur Mumammed Bek, Aliyar Korbaşı, Yusuf Pehlivan, Bazarbay Bek, Molla Polat Bek ve Asgar Korbaşı temsil etmiştir. Yazavan'da ilk görüşme 8 saat sürmüştür (Bademci, 2008:311). Görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmamıştır.

Ekim 1921'de Sovyetlerle savaş devam ederken Frunze Şir Muhammed Bek'e ültimatom göndermiştir. Şir Muhammed Bek'in bölgede üstünlüğü devam etse de bölgede kıtlık başlamıştır. Vadide bulunan Özbek korbaşılar ile dağlık alandaki Kırgız korbaşıların arası Rus propagandasının etkisi ile açılmıştır. Şir Muhammed Bek bu korbaşıları barıştırsa da ayrılıklara son verememiştir (Bademci, 2008: 317-320)

Nisan 1922'de Semerkant'ta yeni bir milli hükümet kurulur. Şir Muhammed Bek başkanlığındaki hükümet siyasi bağımsızlığı amaç edinmiştir. Bolşeviklerin saldırısı sonucunda hükümet Semerkant'tan Fergana'ya taşınmıştır. Kısa sürede hükümet Namangan'dan Oş'a, Margilan ve Narin bölgelerinde

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

toplanmaya başlamıştır. Üç aylık süreçten sonra hükümet Bolşevik saldırılarından dolayı çalışamaz hale gelmiştir (Hayit, 2006:283-284). Haziran ayının başında Gerbaba'ya saldıran Ruslara karşı Nur Muhammed Bek komutasındaki korbaşılar 5 gün direnebilmiştir. 4 Ağustos 1922'de Belcivan'da Enver Paşa'nın şehit edilmesi ile Türkistan Milli İstiklal Hareketi'nin büyük kayıplar yaşamasına sebep olmuştur. Enver Paşa'nın ölüm haberini alan Şir Muhammed Bek, Alay bölgesinde Bolşeviklere karşı mücadelede başarı sağlayamayınca Doğu Buhara bölgesine Karategin Vilayeti'nin kasabası olan Açık Alma'ya gelmiştir. Doğu Buhara korbaşıları ile sorun yaşayan Şir Muhammed Bek beraberindeki birlikle Eylül 1922'de Afganistan'a geçmiştir (Bademci, 2008:340).

Şir Muhammed Bek Afganistan'da ilgi ile karşılanmıştır. Afganistan'da uzun süre kalma planı olmasa da Türkistan için yürüttüğü askeri faaliyetlerde bu dönemde olumlu sonuç alamamıştır. 1923 yılında İngilizler kendisine destek sözü vermişlerdir. Hindistan'da yapılan görüşmelerde Doğu Türkistan ya da Meşhed taraflarına geçmesi istenmiştir. O sadece kendi vatanında mücadele edeceğini bildirmiştir (Şir Muhammed Bek, 1968). 1924 yılının son aylarında Afganistan'a dönen Şir Muhammed Bek'e karşı Amanullah Han'ın tutumu da değişmiştir. Korbaşı birliğinin bir kısmı Pakistan, Hindistan, Doğu Türkistan, Türkiye ve Hicaz bölgesine göç etmek zorunda kalmıştır (Bademci, 2008:345). Afganistan'daki iç karışıklıklardan yararlanan Şir Muhammed Bek 1929'da Doğu Buhara'ya bir sefer yapmış ancak Rus uçaklarının saldırısına uğramıştır. Yeni Afgan hükümeti de korbaşılara olan desteğini çekmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar Şir Muhammed Bek bir çiftlikte sakin bir hayat sürmüştür (Andican, 2003:213).

İkinci Dünya Savaşı döneminde Rusya'ya karşı korbaşılar Afganistan'da tekrar hazırlık yaparlar ancak savaşın Ruslar lehine dönmesi onları zor duruma sokacaktır. Sovyet Rusya'nın baskısı ile Afgan makamları korbaşıların önemli bir kısmını tutuklamıştır. Afgan yetkililerce tutuklanmasına karar verilen Şir Muhammed Bek'in tutukluluk süresi 2 yıl[160] kadar sürmüştür (Rajabov, 2011:30). Şir Muhammed Bek ve Türkistanlı önderlerin önemli bir kısmı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mahkumiyetleri bittiğinde Afganistan'ı terk etmişlerdir.

Türkiye'de Demokrat Parti 1950 yılında yurt dışında bulunan soydaşların serbest göçmen olarak tanınmasını sağlamıştır. Afganistan'da bulunan Türkistanlıların bir kısmı Türkiye'ye göç etmek için bu dönemde Pakistan'da geçmiştir. Şir Muhammed Bek'in Pakistan'a geçişini *Milli Türkistan* mecmuası yönetimi haber yaparak *"Şer Muhammad Bek Pakistanga Keldi"* başlığı ile Nisan-Temmuz 1951 sayısında duyurmuştur (Başqarma, 1951:44). Şir Muhammed Bek ailesi ile beraber Pakistan'da sakin bir hayat yaşamıştır. Şir Muhammed Bek'in 1954 yılına kadar Pakistan'ın Peşavar şehrinde kaldığı bilinmektedir (Rajabov, 2011:30). Türkiye'ye ancak 04.07.1954 gün 4-7573 sayılı karar ile 06.08.1955 tarihinde gelebilmiştir.

Türkiye'ye geldiğinde Türkistanlıların yoğun olarak yaşadığı Adana'da şehrine yerleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edildiğinde G. (Gazi) Şir Mehmet adını ve Beg soyadını almıştır. Lüks bir yaşamı sevmeyen Şir Muhammed Bek Türkiye'de Pakistan'da olduğu gibi sakin bir hayat sürmüştür. Adana'ya şehir dışından gelen Türkistanlıların ve Türkistanlı aydınların saygıdan *''Bek Ata*[161]*''* dedikleri Şir Muhammed Bek'i ziyaret etmeden şehirden ayrılmadıkları bilinmektedir. Zeki Velidi Togan, Veli Kayyum Han, Mehmet Emin Buğra, Baymirza Hayit, İbrahim Yarkın, Tahir Çağatay, Ziyaeddin Babakurban, Ahmetcan Okay, Abdulmecit Okay, Ali Said Ankara ve Salih Erkinkol gibi bilinen birçok siyasi ve ilmi kişiliğin kendisini ziyarete geldiği bilinmektedir.

Vatan hasreti ile yaşayan Şir Muhammed Bek 10 Mart 1970 salı günü Adana'da vefat etmiştir.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sırasında Çarlığın yıkılması Türkistanlıları umutlandırsa da süreç istedikleri gibi gitmemiştir. Sovyet Rusya da aynı geleneksel politika ile Türkistan'a yönelmiştir. Yayılma politikasına karşı halkı örgütleyen korbaşılardan biri olan Şir Muhammed Bek uzun bir süre hareketin diri kalmasını sağlamıştır.

[160]Hayit'e göre hapishanede kaldığı süre 6 yıldır ve Pakistan'a 1953 yılında geçmiştir. Bkz. Hayit, *Ruslara Karşı Basmacılar…,* s.309.

[161]''Bek Ata'' ifadesinin Türkistanlılar tarafından Nur Muhammed Bek için de kullanıldığı bilinmektedir.

Mayıs 1920'de kurduğu hükümet siyasi bağımsızlığı arzuladığının göstergesi olmuştur. Rus birliklerinin ilerlemesi ve korbaşıların arasındaki mücadele hareketi olumsuz etkilemiştir. Zorunlu bir muhaceret hayatı yaşamak zorunda kalan Şir Muhammed Bek vatanı için girişimlerde bulunduysa da başarılı sonuç alamamıştır. Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle 1991 yılında bağımsız olan Özbekistan'da halk kahramanı ilan edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Bademci, Ali (2010); *Türkistan'da Enver Paşa'nın Umumİ Muhaberat Müdürü Molla Nafiz'in Hatıraları-Sarıklı Basmacı,*Ötüken Neşriyat, İstanbul.
2. Bademci, Ali (2016); ''Türkistan'dan Çukurova'ya Üç Basmacı: Şir Muhammed-Nur Muhammed-Mirza Nefes'', *Tarihte Adana ve Çukurova*, Cilt IV, (Ed. Yılmaz Kurt- M. Fatih Sansar), Adana, Akademisyen Kitabevi, s.119-148.
3. Başqarma (1951); "Şer Muhammad Bek Pakistanga Keldi" *, Milli Türkistan,* Nu: 72/73A, s. 44.
4. Bek, Alişer ve Azim Darya (1992); *Buyuk Cihad Buyuk Mücahid Şermuhammedbek, Taqdiri Turkistan Ve Ferganadagı Milliy Azadlık Buhranida,* Altıarık Nahiyesinin Matbaa Evi, Yazavan.
5. Chokaev, Mustafa (1988); ''The Basmaji Movement in Turkestan'',(Çev. E.B.Özbilen), *Türkistan Dergisi,* Yıl:I, Sayı IV, İstanbul.
6. Gümüş, Musa (2015);''Türkistan'da ''Vatan'' Müdafaacıları: Korbaşılar Hareketi ve Enver Paşa'', *Tarih Okulu Dergisi (TOD),*Yıl 8, Sayı XXIV, s.649-682.
7. Hayit, Baymirza (1975); *Türkistan Rusya ile Çin arasında,* **(**Çev.: Abdulkadir Sadak), Otağ Yayınevi, İstanbul.
8. Hayit, Baymirza (2000); *Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
9. Hayit, Baymirza (2006); *Ruslara Karşı Basmacılar Hareketi: Türkistan Türklüğü'nün Milli Mücadelesi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
10. Koçar, Çağatay (1971); '' Şir Muhammed Beg'', *Türk Dünyası*, Yıl: V, (Ocak-Şubat-Mart), Sayı 20, s. 51-52.
11. Kydyralieva, Saltanat (2015); *Türk ve Rus Kaynaklarına Göre Türkistan'da Basmacı Hareketi 1916-1924* , (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
12. *Özbek Tilining İzahli Luğati* (1981);Cilt I, Özbekistan SSR Fanlar Akademiyası, Moskova.
13. *Özbek Tilining İzahli Luğati*(2008),Davlat İlmiy Neşriyatı, Cilt IV,Taşkent.
14. *Özbekistan Milliy Entsiklopdiyası*(2002),Davlat İlmiy Neşriyatı, Cilt III, Taşkent.
15. Rajabov, Qahraman (2011), *Şermuhammadbek*, Abu Matbuat Konsalt Neşriyatı, Taşkent.
16. Şir Mehmet Bey (1957); ''Türkistan Milli Hareketlerinden Bir Parça'', *Türkistan Sesi*, (Şubat-Mart), Sayı 8-9, s.19-22.
17. Şir Muhammed Bek (1968), Hatıralar, Adana. (Bedri Hucend tarafından yazılan hatırattan Ali Bademci'nin notları)
18. Şirmuhammed Beg (2005); ''Şirmuhammed Beg'in Hatıralarından'',*Yeni Türkistan'dan Seçilmiş Makaleler (1927–1931)*, (Editör: Tülay Duran), İstanbul, s.391-392.
19. Togan, Zeki Velidi (1981); *Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
20. Togan, Zeki Velidi (2012); *Hatıralar-Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(52)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali SEVEN[162]; Prof. Dr. Ali Osman ENGİN[163]

FEN ÖĞRETİMİNDE BİLİŞSEL GELİŞİM

COGNITIVE DEVELOPMENT IN SCIENCE TEACHING

ÖZ

Bu çalışmada genel anlamda bilişsel gelişim, kuramlarıyla açıklandıktan sonra çeşitli etkinliklerle farklı yaş gruplarındaki bireylerin fen öğretiminde hangi bilişsel gelişim evrelerinde olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yapılan etkinlikler farklı yaş gruplarına uygulandığında verilen tepkiler somut olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen Bilgisi Öğretimi, Bilişsel Gelişim, Bilişsel Gelişimin Evreleri.

ABSTRACT

In this study, after cognitive evolution has been explained theories in general meaning, it has been tried to put forward persons in different groups of age who has variety of activities are which cognitive evolution stages in Natural Science teaching.

When performed activites has been put into practice in different groups of age, the reaction has been seen tangibly.

Keywords: *Natural Science Teaching, Cognitive Evolution, Stages of Cognitive Evolution.*

[162]Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum Meslek Yüksekokulu, Erzurum/TÜRKİYE; E-posta: mseven@atauni.edu.tr
[163]Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum/TÜRKİYE; E-posta: aosmanengin@gmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

I. GİRİŞ

Yeryüzünde yaşamaya başlayan ilk insanların çevresiyle etkileşerek ihtiyaçlarını giderecek kaynakları bulma, yaşamlarını kolaylaştıran veya güçleştiren varlık ve olayları keşfetme ve böylece yaşamlarını devam ettirme çabaları onların zaman içerisinde birçok bilgi, beceri ve tutumlar kazanmalarını sağlamıştır. İlk insanlar edindikleri bu bilgi, beceri ve onlara dayalı olarak kendilerince geliştirdikleri teknolojileri kullandıkları gibi, toplumda aynı ihtiyaçları duyan öteki bireylere de öğretmeye başlamışlardır. Böylece bireyler arasında bilgi ve teknoloji alış verişi başlamış ve giderek toplumda ki bütün bireylerin gerektiğinde kullanabilecekleri ortak bilgiler topluluğu oluşmaya başlamıştır. Bu durum zaman içerisinde ihtiyaçların karşılanması için daha bilinçli ve planlı araştırmaların yapılması sürecini başlatmış ve bu araştırmalar zamanla gelişerek bilimin oluşmasını sağlamıştır. Çok genel bir ifadeyle bilim, bilimsel yollar ve yöntemler kullanarak bir alandaki olayları ve varlıkları inceleme, açıklama ve onlara ilişkin sistematik bilgiler edinme, genellemeler ve ilkeler bulma ve bu ilkeler yardımıyla gelecekte ulaşılabilecek olayları tahmin etme ve evreni anlama çabaları olarak tanımlanabilir. İnsanların ilgilerinin, ihtiyaçlarının, sorunlarının ve dünyada geçirdikleri yaşantılarının farklı olması, zaman içerisinde bilimin çeşitli alt dallara ayrılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda başlıca bilim dalları fen bilimleri, sosyal bilimler, sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri olmak üzere dört başlıkta toplanabilir. Bunlardan eğitim bilimleri son zamanlarda ayrı bir bilim alanı olarak kabul görmeye başlamıştır. Bu alanlar ilk ortaya atıldıkları zamandan günümüze kadar olan süreçte akıl sınırlarının zorlayacak derecede gelişmiş ve günümüzde artık çok daha özel uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır.

Fen bilimleri, doğayı ve doğa olaylarını sistematik bir şekilde inceleme, bilginin tabiatını düşünme, mevcut bilgi birikimini ayrıntılı bir şekilde araştırma, anlama, değerlendirme ve yorumlama, bu bilgilerden yararlanarak yeni bilgiler üretme ve henüz gözlenmemiş olaylar hakkında tahminlerde bulunma süreci olarak tanımlanabilir. Fen bilimlerinin içeriği bilgiler incelendiğinde, insanların yeryüzüne geldiği andan itibaren doğayla etkileşim sonucu elde ettikleri bilgiler arasında süzülen, düzenli hale getirilerek biriktirilen ve kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelen bilgilerden oluştuğu görülmektedir. Bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmelerin baş döndürücü bir hızla devam etmesi, diğer bilim alanlarında olduğu gibi, fen bilimleri alanında da bilgi birikimin de çok hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır.

Fen bilimleri ve ondan elde edilen bilgilere dayalı teknolojiler geliştikçe insanların bunlardan yararlanabilmesi eğitim denilen bir aracıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla okullarda fen ve teknoloji dersi adı altında fen bilimleri eğitimi verilmektedir. İlköğretimdeki fen derslerinin en temel amacı "çocuklarda doğal çevreyi gözleme becerisi geliştirmek" olarak ifade edilmektedir (Baker and Piburn, 1997).

2018 yılında MEB tarafından yayınlanarak yürürlüğe konulan Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) disiplinler arası bir bakış açısıyla araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımı temel alınmıştır.

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda öğrenme-öğretme kuram ve uygulamaları açısından bütüncül bir bakış açısı benimsenmiş; genel olarak öğrencinin kendi öğrenmesinden sorumlu olduğu, öğrenme sürecine aktif katılımının sağlandığı, araştırma-sorgulama ve bilginin transferine dayalı öğrenme stratejisi esas alınmıştır. Öğrenme-öğretme sürecinde öğretmen; teşvik edici, yönlendirici rollerini üstlenirken öğrenci; bilginin kaynağını araştıran, sorgulayan, açıklayan, tartışan ve ürüne dönüştüren birey rolünü üstlenir.

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda öğrenciyi temel alan öğrenme ortamlarında (problem, proje, argümantasyon, iş birliğine dayalı öğrenme vb.) derslerin yürütülmesi öngörülmüştür. Öğrencilerin bilgiyi anlamlı ve kalıcı olarak öğrenebilmeleri için sınıf/okul içi ve okul dışı öğrenme ortamları, araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme stratejisine göre tasarlanır. Bu bağlamda informal öğrenme ortamlarından da faydalanılır. Öğrencilerden beklenen proje tasarlama, model ve ürün oluşturma, ürünü tanıtma vb. performansların mümkün olduğu kadar sınıf içinde ve öğretmen rehberliğinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Etkinliklerin okul atmosferi içerisinde akranları ile birlikte yapılması beklenmektedir.

Öğrenme süreci; keşfetme, sorgulama, argüman oluşturma ve ürün tasarlamayı kapsamaktadır. Ayrıca öğrencilerin kendilerini yazılı, sözlü ve görsel olarak ifade ederek iletişim ve yaratıcı düşünme becerilerinin

geliştirilmesine imkân tanıyan fırsatların öğrencilere sunulması beklenmektedir. Öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade edebilmeleri, düşüncelerini farklı gerekçelerle destekleyebilmeleri ve arkadaşlarının iddialarını çürütmek amacıyla karşıt argümanlar geliştirebilmeleri için bilimsel olgulara yönelik yarar-zarar ilişkisini tartışabilecekleri ortamlar sağlanmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerinin geçerli verilere dayalı oluşturdukları iddiaları haklı gerekçelerle sundukları tartışmalarda yönlendirici ve rehber rolü üstlenir.

Fen Bilimleri dersi öğretim programında bilimin uygulama ve ekonomiye girdi üretme niteliği önemsenmiştir. Bu bağlamda her bir ünite, konu ve kazanım günlük hayat ihtiyaçlarını gidermeye yönelik teknolojiler üretilmesini gözeten bir yaklaşımı benimsemiştir. (MEB, 2018)

II. BİLİŞSEL GELİŞİMİN EVRELERİ

Çocukların, doğuştan gençliğe kadar bilgi ve yeteneklerini geliştirdikleri herkes tarafından bilinir. Ancak, bu gelişmenin nasıl olduğu, çocukların belirli evrelerden geçip geçmediği vb. gibi sorulara bazı gelişim kuramları içinde cevap aranmıştır. Zihin gelişimini açıklamada çok başarılı olmuş kuramlardan biri, esasları Piaget tarafından konulan "zihinde yapılanma kuramı" olmuştur. Bu kurama göre çocuğun zihin gelişimi, doğuştan yetişkinliğe kadar, belirgin dört dönemde olur. Bu dönemler:

1. Duyusal - Edimsel (sensory-motor) Dönem (0–2 yaş).
2. Operasyon Öncesi (preoperational) Dönem (2–7 yaş).
3. Somut Operasyon (concrete operational) Dönemi (7–11 yaş).
4. Formal Operasyon (formal operational) Dönemi (11–14 yaş ve üstü).

Gelişim dönemleri düşüncesine karşı çıkanlar olmakla birlikte, Piaget'nin kuramı, eğitimi etkilemiş, özellikle fen eğitiminde, gelişim basamaklarına dayanan programlar ve öğretim yöntemleri geliştirilmiştir (Piaget, 1954).

Dönemlerde gösterilen yaşların alt ve üst sınırları arası oldukça geniştir. Örneğin, ikinci dönem beş yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Orta yeteneklerde bir çocuğun bu sınırlar arasındaki dönemde o dönemin belirgin bilişsel yeteneklerini geliştireceği, yeterliklerini kazanabileceği kabul edilmektedir. Bir çocuğun belirli bir dönemin yeteneklerini ne zaman geliştireceği bireysel özelliklere ve çevre etkilerine bağlıdır. Bu nedenle çocuklar arasında bilişsel gelişme açısından büyük farklılıklar görülebilir.

Dönemler aşamalı bir sıra gösterir. Alt basamakta geliştirilen bilişsel yetenekler üst basamağa özgü yeteneklere taban oluşturur. Yetenekler arasında "aşamalılık" ve "önkoşul" özelliği vardır. Alt basamak yetenekleri gelişmeden üst basamak yetenekleri gelişmez. Her insan bu evrelerden geçer; hiç kimse ara evrelerden birini atlayamaz.

2.1. Duyusal-Edimsel Dönem

Bu dönemde çocuk çevresindeki eşya ve kişilere devimsel (motor) davranışlarla uyum sağlar. Henüz dil gelişmemiştir; bu nedenle eşya ve olayları temsil eden semboller kullanmaz. Çocuk ancak dönemin sonuna doğru çevresindeki bildik eşya ve kişileri adlandırmaya başlar; eşya, uzay ve zamanla ilgili koordinasyonunu devimsel davranışlarla sağlar. Dönemin belirgin özelliklerinden birisi çocuğun "eşya sürekliliği" (object permanence) denilen yeteneği geliştirmesidir. Dönemin ortalarında çocuk gözü önündeki bir eşyayı, örneğin oynadığı topu, gösterebilir. Onunla ilgili davranışlar sergileyebilir. Top saklandığında, örneğin iki kapaktan birinin altına konulduğunda ve çocuğa "Top nerede?" diye sorulduğunda, kapağı açıp topu bulur ve gösterebilir. Eşyanın fiziksel yokluğunda çocuğun zihninde var olan bu düşünceye eşya sürekliliği denilmiştir. Lawson (1995), çocuğun, "eğer top kapaklardan birinin altında ise ve ben kapakları birer birer açarsam, sonuçta topu bulurum" gibi bir akıl yürütme zincirini deneye dayalı olarak kurduğunu söyler. Gerçekten de bu tür denemelerde 2 yaşın altındaki çocukların başarılı olduğu görülmüştür. Bu dönemin iki önemli özelliğinden biri çocuğun "öznel" (subjective) oluşu, diğeri çevresindeki eşya ve olayların merkezinde kendini görüşü, yani "ben merkezlilik" tir (egocentric views).

2.2. Operasyon Öncesi Dönem

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu dönemin önemli özelliği çocuğun kelime hazinesinin zenginleşmesi ve anadilinin hızla öğrenilmesidir. Bir çocuk beş yaşına geldiğinde anadilini hemen hemen bir yetişkinin ustalığıyla kullanabilir. Dil gelişimiyle zeka arasında güçlü bir ilişki bulunmakla birlikte, çocuğun bu yaşlarda anadilini beceriyle kullanması zeka gelişimini tamamladığı anlamında yorumlanmamalıdır. Bu dönemdeki bilişsel gelişimin üç önemli süreci bundan sonraki dönemin yeteneklerinin temeli oldukları için önem taşır:

1. Çocuk bu dönemde çevresindeki eşya ve kişileri kendinden ayrı varlıklar olarak görmeye, eşya ve olaylara nesnel (objective) bakmaya başlar. Böylece, çocuk deneyim kazandıkça ben merkezli düşünüşleri bırakır.
2. Tersine düşünebilme (reversible thought) yeteneği gelişir. Bir olay zincirinin halkalarını oluş sırasıyla algılayabilme daha önceki basamakta gelişen bir zihin yeteneğidir. Algılanan bir olay zincirinin halkalarını sondan başa doğru ters sırayla düşünebilme bu basamakta gelişir. Bu yetenek daha sonra gelişecek olan bilişsel yetenekler için önemli bir mekanizma oluşturur.
3. Çocuk eşyayı algılama yoluyla düşünme evresinden kavramsal algılama ve kavramlarla düşünme evresine geçer. Bu yetenek de ilerideki operasyonların tabanını oluşturur. Çocuk "eğer ….. ve ….. ise ….. olması gerekir" şeklindeki bir çıkarımı ampirik (deneye dayalı) olarak yapabilmekle birlikte sözel kavramlarla yapamaz.

Bu dönemin kendi içindeki zihin gelişmelerinde de aşamalılık gözlenir. Örneğin, eşyayı yalnızca bir özelliğine göre sınıflama 3–4 yaşlarında görülürken, renk, büyüklük, şekil gibi birkaç özelliği aynı zamanda dikkate alarak sınıflama 4–5 yaşlarında görülür.

2.3. Somut Operasyon Dönemi

Piaget'de "operasyon" yalnızca işlem veya eylem anlamında kullanılan bir terim değildir. Operasyon hem bir hareket (eylem) hem de zihinde yapılan eylem niteliği taşır. Bir operasyon kendi başına var olan tekil bir hareket değildir. Her operasyon bir operasyonlar grubu içinde yer alır. Operasyonlar genelliği olan eylemlerdir. Birleştirme, düzenleme, sıralama, gruplama, bütünü parçalarına ayırma ve tekrar birleştirme başlıca operasyonlardır.

Çocuk kendine gösterilen bir işlemi taklit ederek yaptığında bu operasyon eylem düzeyindedir. Çocuk bir işlemi yapmayı düşündüğünde veya taklit etmeden düşünerek yaptığında bu bir zihin operasyonu olur. Bu dönemde çocuğun güçlük çekmeden kullandığı düşünme, betimlemeli düşünme (Gördüğü şeyi tasvir etme) (DT) ve deneysel bilgilerden tümevarım şekilleridir.

Çocukta sınıflama (I1) düşüncesi gelişmiştir. Çocuk bir bütünü ve parçalarını aynı zamanda dikkate alabilir, uyumlu bir bütün olarak gruplayabilir; bir bütünü oluşturan elemanları belirleyebilir. Çocuk, tersinir düşünme süreci geliştiğinden, parçalardan tüme gidebildiği gibi tümden parçalara da inebilir.

Sıralama (EI2) düşüncesi gelişmiştir. Çocuk gruplama operasyonları yoluyla sıralamalar ve seriler oluşturabilir.

Korunum (EI3) düşüncesi gelişmiştir. Çocuk madde miktarının, sıvı hacminin, uzunluğun ve ağırlığın korunumlarını kavrar (Kap değiştiğinde içindeki madde miktarının, sıvı hacminin değişmeyeceği; bir sicimin şekli değiştiğinde uzunluğunun değişmeyeceği gibi).

Yukarıdaki düşünme biçimleriyle çocuğun güçlük çekmeden yapabileceği bilişsel davranışlar şunlardır:

1. Kavramları, gözlenebilir olay ve eşyaya ilişkin basit önermeleri kavrar.
2. Yönergesi verilen bir işlemler dizisini, her basamakta açıkça anlatılmış olmak koşuluyla yapabilir.
3. Bire-bir eşleme yapar; ilişkileri, basit ilkeleri kullanır; neden-sonuç ilişkisini kavrar.

Bununla birlikte, çocuk aşağıdaki bilişsel davranışları başarmada güçlük çeker: Bir olayı etkileyen değişkenleri belirleyebilir; ancak bunları sistematik şekilde sınıflayamaz. Gözlemlerden sonuç çıkarabilir, fakat gözlenemeyen hipotetik önermelerle bir düşünme zinciri başlatamaz. Bir probleme bir çözüm yolu uygulayabilir, ancak kendi başına doğru çözüm yolunu seçemez. Zihninde bilgileri işleyebilir, ancak kendi düşünme sürecinin farkında değildir; kendi düşüncesini eleştiremez.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.4. Formal Operasyon Dönemi

Bu döneme "Formal" sıfatı takılmıştır. Çünkü Piaget bu basamağa erişmiş bir kişinin düşünüş biçiminin formal mantık (önermelerle akıl yürütme) biçimi olduğunu söyler. Ancak, bir gencin (hatta yetişkinin) bu düzeye erişse bile bilinçli olarak formal mantık kurallarıyla akıl yürüteceği şüphelidir. Kesin olan şey, Lawson'un (1995) işaret ettiği gibi, kişinin çıkarsama (HD) biçiminde akıl yürütebileceğidir.

Çıkarsama (deduction) "eğer ….. ve ….. ise ….. olur" şeklinde bir düşünme zinciridir. Daha önce görüldüğü gibi, bu düşünme biçimi ikinci basamaktan itibaren başlar. Öyleyse, formal operasyon dönemindeki çıkarsama sürecinin diğerlerinden farkı nedir? İkinci basamaktaki çocuk çıkarsamayı ancak fiziksel eşya üzerinde çok yakın çevre ve zamanda yapabilir. Bu basamakta sözel önermelerle çıkarsama görülmez. Üçüncü basamaktaki çocuk sözel önermelerle, daha geniş uzay ve zaman aralığında çıkarsama yapabilir; fakat hipotetik önermelerle çıkarsama yapması güçtür. Dördüncü basamakta ise çıkarsama kişinin kendi kurduğu hipotezlere, beklenti halindeki sözel önermelere, hatta soyut modellere dayanabilir.

Bu basamağın düşünme süreçleri daha ayrıntılı olarak şu şekilde açıklanabilir:

1. Hipotez kurma (H): Hipotezler olayların olası açıklamaları veya problemlerin olası çözümleridir. Hipotez kurma başlıca dört tür zihin süreciyle olur. Bunlardan biri daha önce gerçekliği doğrulanmış olan bir hipotezi (doğrulandığı için ilke niteliğindedir) yeni durumda da sınamaktır. Bu düşünüş yöntemine "ödünç alma" veya "aktarma" (abduction) denir. Çoğu zaman daha önce bizi olumlu sonuca götüren bir çözüm yolunu yeni karşılaştığımız durumlarda da deneriz. İkinci yöntem önceki deneyimlerimizden hareket ederek "tümevarım" (induction) yoluyla hipotez kurmaktır. Deneysel çalışmalarda bazen bu yöntem uygulanır. Üçüncü yöntem önceki bilgilerimize dayanarak, bir tahminde bulunmaktır; ancak bu tahmin gelişigüzel bir tahmin değildir; aslında olası çözüm yollarından en akla yakın olanı ve daha önceki bilgilerimizle çelişmeyeni seçeriz. Dördüncü yöntem, kuramsal bir modelden "çıkarsama" veya "tümdengelim" yoluyla doğru olması beklenen bir sonuç çıkarmaktır. Bilimde hipotetik-çıkarsama (hipothetico-deductive) denilen yöntemde hipotezler böyle kurulur. Bir kişi formal operasyon düzeyine eriştiğinde bu yöntemle hipotez kurabilir.

2. Kombinezonlarla düşünme (HD1): Kişi bir denemenin veya kuramsal sistemin olabilecek tüm hallerini dikkate alır. Şu örneği inceleyelim: Ali, 'Anahtar bende Mehmet kapıyı kilitleyemez' demiştir. Mehmet nerededir? Bu soruya çoğu kişi 'Mehmet dışarıdadır' cevabını verir. Kapı hem içeriden, hem dışarıdan kilitlenebilir. Bu durumun *iki* kombinezonu vardır. Öyleyse, Mehmet ya içeride ya da dışarıda olabilir. Tüm olası halleri dikkate alma, bilimsel düşünmenin gereklerinden biridir.

3. Değişkenleri belirleme (HD2): Kişi bir denemede veya hipotez yoklamada dikkate alınacak tüm değişkenleri belirler. Özellikle bunları gözlenecek bağımsız değişken, bağımlı değişkenler, kontrol edilecek (değişmelerine izin verilmeyecek) değişkenler, deney dışı tutulamayan veya kontrol edilemeyen değişkenler gibi alt sınıflara ayırabilir.

4. Oranlı düşünme (HD3) Kişi gözlenebilir veya betimlenebilir durumlarda değişkenler arası ilişkileri belirler. Piaget'de oranlılık (proportionality) için şu test kullanılmıştır. Çocuğa yükseklikleri eşit taban çapları farklı iki derecelenmiş silindir kap verilir. Çapı büyük olan silindirde dördüncü çizgiye kadar su doludur. Bu silindir çocuğa gösterildikten sonra içindeki su, çapı küçük silindire boşaltılıp su yüksekliğinin altıncı çizgiye geldiği belirtilerek şu soru sorulur: 'Geniş silindirde 6 çizgisine kadar su olsaydı, su dar silindire boşaltılsa hangi çizgiye gelecekti?' Oranlılık düşüncesi gelişmemiş bir çocuk bu soruya 8 cevabını verir. Çünkü 'daha önce 2 çizgi yükselmişti, bu seferde 2 çizgi yükselir' gibi yanlış bir düşünceyle 6+2=8 der. Oranlılık düşüncesi gelişmiş bir öğrenci, bir doğru orantı kurarak doğru cevabın 9 olduğunu bulur. Bilimin değişkenleri arasında basit ya da bileşik, doğru ya da ters oranlı ilişkiler vardır. İki değişken arasındaki oranlılığın kavranabilmesi ancak belirli bir zihin gelişiminden sonra mümkün olur.

5. Olasılıklarla düşünme (HD4): Kişi doğa olaylarının esasında olasılı nitelikte olduğunun farkına varır; sonuç çıkarmada ve açıklamada olasılıkları kullanabilir. Çocuğa 'Bir saksıya 10 tane fasulye

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ektik. Bir süre sonra kaç tohum yeşillenir?' sorusu sorulsa, olasılıklarla düşünemeyen çocuk 'Hepsi' gibi bir cevap veya gelişigüzel cevaplar verebilir. Bilişsel gelişmesi daha yüksek düzeyde olan bir çocuk 'Hiçbiri veya hepsi ya da bir kısmı' gibi bir cevap verebilir; hatta olasılıklı bir kestirme için dayanak arar nitelikte sorular da sorabilir.

6. Korelasyonal düşünme (HD5): Kişi rasgele (random) dalgalanmalara karşın, incelediği olaylarda ilişkileri ve nedenleri tanır; hipotezi doğrulayan veya doğrulamayan halleri değerlendirir. İki değişken arasında belli bir bağıntı bulunması halinde ilişki tamdır. Oysaki birçok doğal olayda iki değişkenin tüm hallerinde beklenen bağıntı gözlenmez; bağıntı ancak gözlenen hallerin bazılarında doğrudur. Bu durum "Korelasyonal İlişki" adını alır. Çocuk, ancak birçok deneyimden sonra korelasyonal ilişkinin tam bağıntı değil, kısmi ilişki olduğunu kavrar.

III. ETKİNLİK

Somut operasyon dönemindeki bir kişi ile formal operasyon dönemindeki bir kişinin düşünme biçimleri aşağıdaki boyutlarda karşılaştırılır:

1. Düşünmeyi başlatan olay
2. Düşünmenin içeriği
3. Düşünmede kullanılan süreçler
4. Düşünmede kullanılan dil
5. Kendi düşünme sürecinin farkında olma
6. Kendi düşüncelerini eleştirme ve değerlendirme

IV. GELİŞİM BASAMAKLARI VE FEN EĞİTİMİ

Eğitimin temel sorunlarından biri, programların ve programlardaki derslerin genel amaçlarını belirlemektir. Şüphesiz belirli bir eğitim düzeyinde, örneğin 7–9 yaş grubunda, fen eğitiminin amaçlarını saptarken yaş grubunun zihin gelişimini göz önünde bulundurmak zorundayız. Çocuğun öğrenemeyeceği davranışları, zihin gelişiminin elvermediği bilişsel öğrenmeyi hedef almak doğru bir yaklaşım olmaz.

Program geliştirmede ikinci sorun ders içeriğinin seçilmesidir. Burada da yine öğrencinin ilgisini çekecek ve bilişsel yeteneklerine uygun konuları seçmek doğru bir yaklaşım olur. Ancak fen konuları çok zengindir ve çocuğun yakın çevresi fen ve teknolojiyle doludur. Bir bilişsel düzeye uygun düşen birçok konu bulunabilir. Bu halde içerik seçenekleri çoğalır. Akıllıca bir seçim yapmak başka ölçütler de gerektirir.

Program ve öğretimde üçüncü, fakat aynı derecede önemli bir sorun öğrenme etkinliklerinin seçimi ve düzenlenmesidir. Çocuklar her etkinlikle ilgilenmezler, her etkinlikle aynı derecede öğrenmezler. Burada da yine gelişim basamakları etkinliklerin seçilip düzenlenmesine ışık tutar.

Fen eğitimi programlarının ve öğretme/öğrenme stratejilerinin çocukların gelişim dönemlerine uygunluğu Fen Öğretimi dersinde her zaman gündeme gelecektir.

V. DÜŞÜNME VE ETKİNLİK SORULARI

1. Öğrencinin ilgisini çekecek fen konuları nasıl seçilebilir? 1.-3. ve 4.-8. sınıf düzeylerindeki fen ünitelerini ve fen bilgisi konularını inceleyerek seçimin nasıl yapıldığını bulmaya çalışınız.

2. Birçok fen konusu ardışık sınıf düzeylerde tekrar verilir. Böyle bir yaklaşımın gerekçeleri nelerdir? "Sarmal Program nedir?", "Işık ve Aydınlanma", "Besinler ve Beslenme", "Rüzgarlar, Yağışlar ve Hava Durumu", "Maddenin Özellikleri" gibi üniteler 1.-3., 4.-5. ve 6.-8. sınıf düzeylerinde nasıl ele alınmıştır?

3. Fen programlarında içeriğin seçimini inceleyiniz. 1.-3., 4.-5. ve 6.-8. sınıf düzeylerinde; somuttan-soyuta, özelden-genele, yakın çevreden-uzağa, doğal gözlemlerden-planlı deneylere nasıl geçilmektedir?

4. İlkokul birinci devre (1.-3. sınıflar) programlarıyla, ikinci devre (4.-5. sınıflar) programlarında öğrenme etkinlikleri; öğrenci etkinlikleri ve öğretmen etkinlikleri olarak nasıl düzenlenmiştir? Bu düzenlemeler, bu ünitede öğrendiğimiz bilişsel gelişim basamaklarına uygun mudur?

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5. İlkokul ve ortaokul fen bilgisi kitaplarından "soyut" ve "kuramsal" düzeyde verilen konular seçiniz. Bu konular, o yaş dönemi için nasıl somutlaştırılabilir ve deneye dayalı düşünme sürecine nasıl indirilebilir?

VI. ZİHİN GELİŞİMİ SÜREÇLERİNİ YOKLAYAN ETKİNLİKLER

Piaget'in (1964) zihin gelişimi kuramına dayanan zihin süreçlerini yoklamak ve geliştirmek için bir takım deneyler ve deneysel etkinlikler düzenlenmiştir. Carin (1993) bir yayınında bu tür deneylerden birçoğunu vermiştir.

Piaget' deki zihin süreçleri çocuğun yaşantıları sonucunda gelişir. Yukarıda verilen örnekler ve esası değiştirilmeden geliştirilecek benzerleri çocukta bu zihin süreçlerinin geliştirilmesinde kullanılabilir. Ancak, buradaki deneyler örnek olarak hazırlanmıştır; henüz çocuklar üzerinde denenmemiştir. Bu etkinlikler ve öğretmenlerin kendi hazırlayacağı benzerler etkinlikler öğretim materyali olarak denenebilir.

VII. SONUÇ

Eğitim ve öğretimde özellikle fen bilimleri eğitiminde öğrenci merkezli öğretim modellerinin benimsendiği günümüzde, öğrencilerin soyut operasyon dönemindeki yeteneklere sahip olup olmadığının bilinmesi eğitim ve öğretimin verimliliği açısından çok büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin bu yetenekleri kullanma düzeyinde problemlere sahip oldukları tespit edilirse, ne tür yöntemlerle veya etkinliklerle bu problemlerin giderilebileceği ve bu yeteneklerin nasıl geliştirilebileceği konusunda araştırmalara ihtiyaç olacaktır (Shayer, 1998).

Öğrencilerin bilimsel düşünme yeteneklerinin gelişmesi ile fen bilimleri, matematik, sosyal bilgiler ve yabancı diller alanlarındaki başarılarının da arttığı görülmesine rağmen bu yeteneklerin verimli şekilde kullanılamaması bir engel oluşturmaktadır. Bu zihinsel beceriler, gözlenen/gözlenmeyen bir olayı açıklama ya da kurulan bir hipotezi sınama sürecinde gerek duyulan temel yeteneklerdir. Yapılan araştırmalar, öğrencilerin büyük çoğunluğunun soyut operasyon döneminde bireyde bulunması gerektiği düşünülen zihinsel yetenekleri tam olarak kullanamadıklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. **BAKER,** D. R., & **PIBURN,** M. D. (1997). *Constructing Science in Middle And Secondary School Classrooms*. Boston: Allyn and Bacon.
2. **CARİN.** A. (1993). *Teaching Science Through Discovery*. 7th ed., New York, Macmillan.
3. **LAWSON,** A. (1995). *Science Teaching and the Development of Thinking.* Belmont, C.A., Wadsworth Publishing.
4. **MEB.** (2018) Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokullar 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)
5. **PIAGET,** Jean. (1954). *The Construction of Reality in the Child*. University of Geneva Publishing, Geneva. Switzerland.
6. **PIAGET,** Jean. (1964). *Development and learning*. Journal of Research in Science Teaching, 2.
7. **SHAYER,** M. (1998). *Cognitive acceleration does work*. Paper delivered at the annual meeting of the American Association for the Advancement of Science, Philadelphia.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(53)

Arş. Gör. Şükran KIZMAZ[164]

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA TÜKETİM TOPLUMU ve BOŞ ZAMANLAR

CONSUMPTION SOCIETY and EMPTY TIMES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

ÖZ

Küreselleşme kavramı günümüzde en çok ele alınan kavramlardan birisidir. Ayrıca küreselleşme süreci çok boyutlu olmakla birlikte bir o kadar da karmaşıktır. Çünkü küreselleşme süreci kendisiyle birlikte hem olumlu hem de olumsuz gelişmelere sebep olabilmektedir. Dolayısıyla literatürde küreselleşme süreci ile alakalı hem olumlu hem de olumsuz yorumları bulmak mümkündür. Özetle ve genel olarak küreselleşmenin her geçen gün artmasına bağlı olarak dünya da küçülmektedir. Dolayısıyla toplumları etkisi altına almış olan küreselleşme kavramının iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Bundan dolayı bu çalışmada genel olarak küreselleşmenin ne anlama geldiği ve toplumları nasıl etkilediği ele alınacaktır. Ayrıca küreselleşmenin daha iyi anlaşılabilmesi için boş zamanlar ve tüketim toplumu üzerinde durulacaktır. Çünkü küreselleşme kendisini somut bir şekilde bu kavramlar üzerinde göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Tüketim Toplumu, Boş Zamanlar.

ABSTRACT

The concept of globalization is one of the most discussed concepts today. In addition, the process of globalization is multidimensional and so complex. Because the globalization process can cause both positive and negative developments. Therefore, it is possible to find both positive and negative comments about the globalization process in the literature. In summary and globalization in general, the world is becoming smaller due to increasing day by day. Therefore, the concept of globalization, which has influenced societies, needs to be well analyzed.

Therefore, in this study, what globalization means in general and how it affects societies will be discussed. We will also focus on leisure and consumer society in order to better understand globalization. This is because globalization shows itself on these concepts in a concrete way.

Keywords: *Globalization, Consumption Society, Leisure.*

[164] **Arş. Gör. Munzur Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Tunceli/TÜRKİYE; E-posta: skrnkzmz@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Küreselleşme her alanda mesafenin daha az önemli hale gelmesi; siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın daha çok bütünleşmesi süreci olarak ifade edilebilir. Küreselleşme demek artık sınır tanımayan bir süreç demektir. Dolayısıyla insanları ve toplumları dönüştürmektedir. Genel olarak eski zamanlara baktığımız zaman; bir lokma, bir hırka anlayışı vardı. İnsanlara atfedilmiş kimlikler vardı. İnsanlar bu kimliklerle kendilerini bulabiliyor ve dünya görüşlerini ifade edebiliyorlardı. Günümüze baktığımız zaman ise; her şeyin akışkanlaştığı gibi kimliklerin de akışkanlaştığını görmekteyiz. Bundan dolayı insanlar atfedilmiş kimlikler yerine yeni kimlikler kazanma ve inşa etme peşindedirler. Günümüzde bireyler elde etmek istedikleri bu kimlikleri lüks tüketim ortamlarından aldıkları marka ayakkabılar ya da marka elbiselerle göstermeye çalışmaktadırlar. Bu gösterişe yönelik tüketim ise insanların değer dünyalarını değiştirmektedir. Buna bağlı olarak insanların tüketim arzusu her geçen gün artmaktadır. Artık insanlar her şeyin daha fazlasını istiyor ve daha fazlasını tüketiyorlar. Aslında sürekli olarak yeni ihtiyaçların yaratılması tüketim kültürünün temel özelliklerinden birisidir. Bu yeni ihtiyaçlarla kişilerin alma isteği canlı tutulmaktadır. Yani artık tüketim sadece ihtiyaçların karşılanması için değil insanların kendini gösterebilmesi, küresel dünyaya ayak uydurabilmesi içindir.

Dolayısıyla küreselleşme pratiklerin, ilişkilerin, bilincin ve toplumsal yaşamın örgütlenişinin dünya çapında yayılmasıdır. Böylece neredeyse her ulusun ya da dünya genelindeki milyarlarca insanın yaşamının, küreselleşme tarafından çoğu zaman çarpıcı bir şekilde dönüştürüldüğünü görmekteyiz(Ritzer, Stepnisky, 2014,s.581). Bunun sonucunda insanlar değerlerinden soyutlanmakta ve tüketim toplumunda yer almaktadırlar. Ama çoğu zaman insanlar bu dönüşümün farkında bile değillerdir. Ayrıca eskiden günün büyük bir bölümünü çalışarak geçiren insanlar şimdi tam tersine büyük bir bölümünü aylaklık ederek geçirmektedirler. Ama bu aylaklık başıboşluk anlamında değildir. İnsanların çarşıda, pazarda en önemlisi de alış veriş merkezlerinde tükettikçe boy göstermeleri anlamına gelmektedir. Özetle ve genel olarak küreselleşmeyle birlikte çalışma saatleri-boş zaman arasındaki sınır da gittikçe kaybolmaktadır. Dolaysıyla artık insanlar boş zamanlarında eğlenme, dinlenme yerine amaçsız bir tüketim yapmaktadırlar. Ayrıca insanlar sadece boş zamanlarda değil çalışma saatleri içinde de tüketim yapmaktadırlar. Yani tüketim toplumunda artık günün yirmi dört saatinin tüketime uygun hale geldiğini görmekteyiz. Böylece tüketicilerin tüketim toplumuna entegre edilebilmeleri için sürekli olarak tüketimde bulunmaları sağlanmaktadır. Bunun için piyasalara her gün binlerce birbirinden farklı ürün çıkarılmaktadır. Ayrıca bu ürünler sürekli yenilenmektedir. Böylece tükettikçe tüketilen "tüketiciler" küreselleşme sürecinde yer almaktadırlar.

Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmenin Dinamikleri

Küreselleşme özünde mali piyasaların ve ileri teknolojinin yönlendirdiği ülkelerin farklı birikim ve etkinlikleriyle yeni dengeler aradıkları dinamik bir süreç olmakla birlikte bu süreçte, uluslararası, ekonomiler giderek artan bir etkinlikle birbiriyle ilişki içine girmektedirler. Aslında küreselleşme ekonomik bir olgu olmakla birlikte kültürel, siyasi, sosyal, hukuki ve uluslararası boyutları da olan kümülatif değişim sürecini ifade etmektedir(Tutar, 2000,s.13). Başka bir ifadeyle küreselleşmenin daha doğrusu küreselleştirmenin sadece iktisadi boyutu yoktur. Konunun kültürel tek tipleştirme inanç dünyalarını ve dinleri şekillendirme boyutu da vardır(Erkal, 2014,s.54). Yani küreselleşme sadece "orada" bireyden uzak yerlerde olan şeylerle ilgili değildir. Küreselleşme aynı zamanda "burada" fenomeni olup yaşamlarımızın mahrem ve kişisel yönlerini de etkileyen bir süreçtir(Giddens,2000,s.27). Dolayısıyla küreselleşme kavramın özünde dışa açılma; dünyaya, yerküreye (globale) açılma vardır. Ayrıca yerel olanın karşıtı anlamına da gelmektedir(Doğan,1996,s.88). Özetle ve genel olarak küreselleşme akışkanlığın gittikçe arttığı, insanların, nesnelerin, mekânların ve bilginin her yöne aktığı; bunların karşısına çıkan ve yarattığı yapıların bu akış önünde engelleyici veya hızlandırıcı bir rol oynadığı geçişken bir süreç veya süreçler dizisi anlamına gelmektedir(Ritzer,2016a,s.325). Başka bir ifadeyle **k**üreselleşme genel olarak dünyada ekonomik bir bütün oluşturma, dünya toplumlarının birbirine benzetme, buna bağlı olarak tek bir küresel kültürün ortaya çıkmasını veya toplumların kendi kimliklerini ve farklılıklarını ifade etme ve tanımlama, nihayet dünyanın sıkışması, küçülmesi, ulusal olan her şeyin anlamını yitirmesi ve dünyanın tek bir mekan olarak algılanma bilincinin

artış sürecini tanımlamak için kullanılmaktadır(Tutar,2000,s.17-18). Ayrıca küreselleşme insanların tüm dünyada birbirleriyle kurdukları sosyal ilişkileri ve birbirlerine bağımlılıklarının artmasına işaret eden süreçtir(Giddens, 2005,s.51).

Küreselleşmeyle birlikte birçok şeyin sınırları bulanıklaşmış hatta kaybolmuştur. Günümüzde birçok şey akışkan bir hale gelmiştir. Zaman, mekân, sınırlar anlamlarını kaybetmiştir. İnsanlar farkında olup olmadan küreselleşme sürecinde yer alabilmek için yerelliklerinden ödün vermektedirler. Artık insanlar küresel dünyada birbirlerinden çok toplumlarla ya da toplumlar-toplumlarla muhatap olmaktadır. Gittikçe küçülen bir dünyada artık insanlar karşılıklı olarak birbirlerine daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. Küreselleşme süreci bir nevi ilişkilerin ve buna bağlı olarak birçok açıdan bağımlılığın arttığı bir süreçtir. Sanayileşmeyle ortaya çıkan yeni dünya düzeni olarak açıklanan küreselleşme olgusu; sanayileşmeyle başlayan, iletişim ve bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan bir etki alanıdır(Nar,2015,s.942). Başka bir ifadeyle literatürde genel olarak küreselleşme sürecinin üç önemli dinamiğinden bahsedilmektedir: Birincisi bilginin dünya çapında kolayca ve ucuz bir şekilde yayılmasını sağlayan "**yeni teknolojik devrimler",** ikincisi eski bir olgu olmakla birlikte günümüzde daha fazla gerçekleşen ve daha az kontrol altında tutulabilen "**göç",** üçüncüsü ise hemen hemen bütün toplumları yakından ilgilendiren "**küresel sorunlardır"**(Coşkun, 2003).

Küreselleşmenin Tüketim Toplumu ve Boş Zamanlar Üzerindeki Etkisi

Günümüzde yaşanan gelişmelere bağlı olarak yüz yüze iletişimin yanında kitle iletişim araçları ile yapılan iletişimde her geçen gün önemli hale gelmektedir. Dolayısıyla bilgi, düşünce ve tutum ve değerler bu araçlar yoluyla daha hızlı bir şekilde kitlelere aktarılmaktadır(Tezcan,1982, s.91). Kitle iletişim araçlarıyla küresel süreçte daha çok yer alırız. Çünkü kitle iletişim araçları yoluyla gittikçe küçülen dünyada her şeyden haberdar olmaktayız. Dolayısıyla günümüzde insanların artan şekilde hem bu kitle iletişim araçlarını kullanmaları hem de teknolojiye daha fazla bağımlı olmaları ve hemen hemen her şeyi sanal kültür ortamında (bilgisayar ortamında/internette, reklamlarda, filmlerde ya da dizilerde) yaşaması bireylerin kimliklerini, dahası tüketim tercihlerini (ya da tüketici olarak davranışlarını) değiştirmiştir(Nar,2015,s.942). Böylece kitle iletişim araçlarıyla verilen bilgiler, mesajlar, haberler hem insanları bilinçsiz bir şekilde tüketime yönlendirmektedir hem de geçmişin tüketiminden farklı olan, davranış örüntüsü haline gelen yeni bir tüketim kültürünü ortaya çıkarmaktadır(Nar,2015, s.942). Bu tüketim kültüründe ise her şey tüketim nesnesine dönüşmüştür. Tüketim en genel tanımıyla insanların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Tüketim toplumunda ise ihtiyaçların karşılanmasından ziyade; "tüketim" amaç haline gelmiştir. Günümüzde tüketim hayatımızın her anında yer almaktadır(Aydemir,2013,s.334). "Tüketim toplumu bireylerin doğal ihtiyaçlarının mal, hizmet aracılığıyla tatmin edilmesinin ötesinde, yapay ihtiyaçların söz konusu olduğu ve bu ihtiyaçları gidermek için her tür ihtiyaca karşılık gelen ayrı ayrı ürünlerle karşılaşabileceğimiz, nesneler aracılığıyla toplumda yerimizi, konumumuzu işaret edebileceğimiz toplum olarak karşımıza çıkar"(Ceylan,2010, s.18). Başka bir ifadeyle tüketim toplumunda nesnelerin ritmine ve onların hiç kesintisiz art arda gelişine göre yaşamaktayız(Baudrillard, 2016,s.16).

Küresel bir dünyada her gün binlerce yeni ürün piyasaya sürülmektedir. İnsanlar gelişen teknoloji iletişim araçları yoluyla bu ürünlerin hepsinden haberdar olmaktadırlar ve bu nesnelerin hızına göre hızlı bir şekilde tüketmektedirler. Böylece tüketimde bulunan bu insanlar tüketim toplumunda yer almaktadırlar. Kısaca küreselleşme birçok şeyde olduğu gibi nesnel ve öznel ihtiyaçlar arasındaki sınırları da kaldırmaktadır. Bundan dolayı tüketiciler her şeye ihtiyaç gözüyle bakmaktadırlar ve her geçen gün daha fazla tüketmektedirler. Yani hem büyülü hem de bir hayli akılcılaştırılmış tüketim katedralleri ya da tüketim ortamları(Ritzer,2016b,s.32) hem de söylemler insanları tüketmeye yönlendirmektedir. Dolayısıyla günümüzde insanlar hem çalışma saatlerinde hem de iş yaşamının dışında olan ve bireyin kesin olarak bağımsız ve özgür olduğu boş zamanlarda(Tezcan,1982,s.10) tüketimde bulunmaktadırlar. Başka bir ifadeyle tüketim toplumunda herkese tüketici gözüyle bakılmaktadır. Bununla birlikte boş zamanlar ve çalışma saatleri arasındaki sınırlarda yavaş yavaş kaybolmaktadır. İnsanlar çalışma ya da boş zamanlarında sınırsızca tüketim yapmaktadırlar.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Özetle ve genel olarak üretimden daha çok tüketimin önemli olduğu tüketim toplumunda tüketim, güncel dünyamızın ahlakı haline gelmiştir(Baudrillard,2016,s.12). Dolayısıyla insanlar tüketim toplumunda üretmekten çok tüketmeyi seçmektedirler ve bu tüketimin statülerini değiştirdiğini düşünmektedirler. Bundan dolayı tüketim toplumundaki insanlar tükettikleriyle kendilerini tanıtmaktadırlar.

SONUÇ

Küreselleşmeyle birlikte artık insanlar ve toplumlar birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Çünkü küreselleşme arttıkça sınırlar ve engeller ortadan kalmaktadır. Buna bağlı olarak her geçen gün dünya daha çok küçülmektedir. Dolayısıyla paranın, bilginin, kültürlerin ve düşüncelerin engel tanımadan aktığı bir dünyada her şey dönüşmektedir. Ayrıca İnsanları insan yapan değerler de dönüşmektedir. Aynı zamanda bu dönüşümler kendisiyle birlikte homojenleşmeyi de getirmektedir. Bundan dolayı İnsanlar, mekanlar, kimlikler ve zaman kavramı bile her geçen gün daha çok anlamsızlaşmaktadır. Ama küreselleşmenin engel tanımadığı bir dünyada önemli ve anlamlı olan tek şey tüketim olmuştur. Artık insanlar kendilerini satın aldıkları daha doğrusu tükettikleriyle göstermeye çalışmaktadırlar. Aslında insanlar farkında olmadan kendi değerlerinden vazgeçmektedirler ve dünyanın birçok yerinde satılan marka elbiseleri, ayakkabıları ya da eşyaları gururla taşımaktadırlar. Böylece tükettikleriyle kendilerini kitle toplumundan ayırmaya çalışmaktadırlar. Kendilerini kitle toplumundan farklı konumlandırmaya çalışan bu insanlar her geçen gün daha fazla tüketmektedirler. Böylece tükettikçe tüketilen bu tüketiciler farkında olmasalar bile kitle toplumundaki insanlarla aynılaşmaktadırlar ve tüketim toplumunda yer almaktadırlar.

Özetle ve genel olarak İnsanlar artık çalışma saatlerinde ya da boş zamanlarında sadece tüketmeye yönlendirilmişlerdir. Tüketimin anlamı ihtiyaçları karşılamaktır. Boş zamanları değerlendirmek ise dinlenmek, eğlenmektir. Ama küreselleşmeyle birlikte her şeyde olduğu gibi bu kavramlarda anlamlarını kaybetmiştir. İhtiyaç olan şeyler ya da olmayanlar arasındaki sınır ortadan kalkmıştır. Artık önemli olan ihtiyaçları karşılamak değildir. Önemli olan gösteriş, arzularını ve isteklerini karşılamak için yapılan tüketimdir. Kısaca küreselleşme; insanları ortak ihtiyaçların, yaşamların, düşüncelerin olduğu ve gittikçe daha çok küçülttüğü bir dünyada bir araya getirmektedir. Ayrıca böyle bir dünyada insanlar gelişmiş teknoloji ve kitle iletişim araçlarıyla tüketim için yönlendirilmektedirler. Dolayısıyla bu mesajlar alan insanlar tüketim ortamlarında ya da evde sürekli tüketmektedirler. Yani günümüz toplumlarında ister çalışma saati olsun ister boş zamanlar önemli olan tek şey tüketim olmuştur. Böylece insanlar tükettikçe tüketim toplumuna entegre olmaktadırlar ve buna bağlı olar küresel süreçte de yer almaktadırlar.

KAYNAKÇA

1. AYDEMİR, M. Ali,(2013). Tüketim: Modern Dünyanın Kültürel Göstereni, Köksal Alver-Necmettin Doğan (Ed.). Kültür Sosyolojisi içinde (s.325-344). 3.Baskı, Ankara: Hece Yayınları,
2. BAUDRİLLARD, Jean, (2016). Tüketim Toplumu(8.Basım). Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin(Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
3. CEYLAN, Menekşe N.(2010). Tüketim Toplumunun Yeni Kentsel Mekanı: Alışveriş Merkezleri, Konya: Yüksek Lisans Tezi.
4. COŞKUN, Vahap, (2003). "Küreselleşme: Tanımı ve Dinamikleri", Arka Plan Dergisi, S.7.
5. DOĞAN, İsmail (1996). Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
6. ERKAL, Mustafa (2014). Sosyoloji, İstanbul: Der Yayınları.
7. GİDDENS, Anthony (2005). Sosyoloji, Cemal Güzel (Haz.). Ankara: Ayraç Yayınları.
8. GİDDENS, Anthony (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Osman Akınhay(Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
9. NAR, Mehmet Şükrü, (2015). "Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Tüketimi", Cilt: 8 Sayı: 37, (s.941-954).
10. TEZCAN, Mahmut(1982). Sosyolojik Açıdan Boş Zamanların Değerlendirilmesi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
11. TUTAR, Hasan(2000). Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi, İstanbul: Hayat Yayınları.
12. RITZER George(2016a). Toplumun McDonaldlaştırılması(4.Baskı). Akın Emre Pilgir(Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
13. RITZER, George, (2016b). Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek(4.Baskı). Funda Payzın(Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
14. RITZER George, Stepnisky Jeffery(2014). Sosyoloji Kuramları, Ankara: De Ki Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(54)

Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU[165]

BENLİK SAYGISINA FARKLI BİR BAKIŞ: ÖRTÜK BENLİK SAYGISI

A DIFFERENT OVERVIEW OF SELF-SELECTION: IMPLICIT SELF-ESTEEM

ÖZ

Benlik kavramı, bir bireyin tüm gelişim aşamalarıyla birlikte gelişir. Yeni doğanın dünyaya gözlerini açmasıyla birlikte başlayan yaşam serüveninde bakım veren başta anne olmak üzere baba ve tüm yakınların tutumları benlik gelişiminde en temel faktör olarak görülmektedir. Bu araştırmada benlik gelişimi, benlik imgesi, benlik saygısı, örtük benlik saygısı ve hasarlı benlik saygısı kavramlarını olgusal olarak gözden geçirip anlaşılır bir hale getirerek kavram analizi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda, alanyazında benlik saygısı ile yapılmış araştırmalar incelenmiş; örtük benlik saygısının, bilinen benlik saygısından farklı yön ve boyutları açıklanmaya çalışılmıştır. İncelenen araştırma bulgularına göre benlik saygısı ve örtük benlik saygısının çocukluk yıllarından başlayarak hayatın diğer aşamasında karşılaşılan durumlarla ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Örtük benlik saygısının bilinçaltı boyutla açıklanmasının ve onun yansımasının gözlenmesinin ve örtük benlik saygısını ölçerken bu faktörlere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Elde edilen bilgilere göre okul kişilik hizmetleri ile okul rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinde olumlu benlik imgesi geliştirme çalışmaları yapılabilir. Okul ve aile ile işbirliği yapılarak aile katılımı sağlanıp, çocukların daha sağlıklı gelişimlerine katkı verilebilir.

Anahtar Kelimeler: Benlik, Benlik Saygısı, Örtük Benlik Saygısı.

ABSTRACT

The concept of self develops along with all stages of development of an individual. The attitude of the father and all the relatives, who are caring for the mother, is seen as the main factor in the development of the self. The aim of this study is to analyze the concept of self-development, self-image, self-esteem, self-esteem and self-esteem.

For this purpose, studies conducted with self-esteem in the literature were examined; different aspects and dimensions of implicit self-esteem are known from the known self-esteem. According to the research findings, it was emphasized that self-esteem and implicit self-esteem are related to the situations encountered in other stages of life starting from childhood. It was emphasized that these factors should be considered when measuring implicit self-esteem through the subconscious dimension and observing its reflection and its implicit self-esteem. According to the obtained information, positive personality image development can be done in school personality services and school guidance and psychological counseling services. Family participation is ensured by cooperating with the school and family and contributing to the healthier development of children.

Keywords: *Self, Self-Esteem, Implicit Self-Esteem.*

[165] **Necmettin Erbakan Üniversitesi/Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi; Konya/TÜRKİYE; E-posta: seloavsar@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günümüzün Benlik kavramı, hem bireysel hem de toplumsal gelişim açıdan üzerinde sürekli ilgiyle durulan bir olgudur. Son yıllarda benlik değerlendirmeleriyle ilgili test ve gözlemlere tabi tutulan bireylerin büyük çoğunluğunun benlikleriyle ilgili olumlu değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir (Gorbet ve Kruczek, 2008). Bireylerin ruhsal açıdan sağlıklı olmaları, çocukluğundan itibaren oluşturmaya başladıkları benlik kavramı düzeylerinden büyük ölçüde etkilenmektedir.

Benlik, bir bireyin algısal dünyasından, karar verme süreçlerine kadar etki eden gelişimsel bir kavramdır. Bireyin kim olduğu ile ilgili düşünceleri kendisi ile ilgili algıları ve değerlendirmelerinin bütünü, benlik kavramını oluşturmaktadır. Hattie'ye göre (1992) benlik kavramı, hem bir yapının kendi hem de bir yapı sürecidir. Bunun anlamı, bazıları için, süreç ve eylemleri yöneten ve durumlara göre davranışı yönlendiren davranışlar bütünüdür. Benlik kavramı bireyin geçmiş deneyimler ve davranışlarının değerlendirmesini yansıtan, bireyin şimdiki davranışlarını etkileyen ve bireyin gelecekteki davranışlarını yordayan çok boyutlu ve bağlam-bağımlı (context-dependent) öğrenilmiş davranışlar örüntüsüdür (Waugh, 2001). Benlik, bireyin kişiliği ile ilgili kanıları toplamı ve kişiliği değerlendirme biçimidir. Benlik, kişilik gibi kapsamlı bir yapıdır (Köknel, 1982) ve kişinin kimlik duygusunu oluşturarak (Burger, 2006) korumaya devam etmektedir.

Benlik kavramı, bireyin kendini algılayış ve değerlendiriş biçimidir. Benlik kavramı, esnek benlik kavramı ve sert benlik kavramı olarak ayrılabilir. Sert benlik kavramına sahip bir birey başarısızlığa uğradığında ya da beklediği sonuçları elde edemediğinde hayal kırıklığına kapılacak ya da çöküntü yaşayacaktır. Ancak esnek benlik kavramına sahip bir birey başarısızlığının bilişsel ve mantıklı bir nedenini arayacak ve buna çözüm yolu bulmaya çalışacak akılcı olarak başarısızlığını kabullenecektir. Örneğin; sert benlik kavramına sahip olan başarılı bir öğrenci ve hatta birinciliğe alışmış bir öğrenci birinci olamadığında ya da başarısız olduğunda duygusal gerileme yaşayabilecek, ya da kendini değersiz görebilir. Diğer taraftan esnek benlik kavramına sahip olan bir birey, karşılaştığı durumu kabullenecek ve bunun mantıklı nedenlerini ortaya koyarak (Yörükoğlu 1998) daha kolay uyum düzeyi sağlayabilir.

Benliğin üç temel alanı olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, bireyin sahip olmak istediği, özellikleri temsil ettiği ideal benliktir. İkincisi, bireyin sahip olduğuna inanılan, özelliklerini temsil eden gerçek benliktir Üçüncüsü ise, bireyin sahip olması gereken özellikleri temsil eden istenilen benliktir. İdeal ve istenilen benlik arasındaki fark, bir kişinin bireysel istekleri ile görev anlayışı arasındaki çatışma olarak kabul edilebilir (Higgins, 1987). Bu durum, birçok bireyin kendileriyle ilgili tutumlarının olduğunu göstermektedir (Greenwald, 1995; Blaumeister, Bushman ve Campbell, 2000). Halo etkisinde olduğu gibi, daha öncesine değerlendirmeye alınmamış olan bir tutumun benlikle ilgili genellikle olumlu tutumlardan etkilendiği varsayılmaktadır. Benlikle ilgili olumlu tutumlara ait olumlu değerlendirmelerin neticesi halo etkisiyle aynı gizli etkiye sahiptir. Bu çalışmada, benlik kavramı olarak benliği etkileyen ya da benliği oluşturan farklı boyutlara değinilmiştir. Bundaki maksat ise bu kavramların tanımlanması ya da gündelik yaşamın dilinde farklılıklar göstermesinden dolayı yeniden tanımlanması, birbiri ile ilişkisinin yanısıra farklılıklarını betimleme amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için benlik saygısı çalışmaları incelenmiş ve kavramsal olarak gözden geçirilmiştir.

İdeal Benlik

Bireyin kendini nasıl algıladığı benlik kavramını oluştururken, diğerlerinin onu nasıl gördüğü "başkalarının gözünden benliği" ve "ne olmak istediği ya da ne olmaktan sakındığı" ideal benliğini oluşturur (Kulaksızoğlu, 2004). Herkesin beğendiği sevdiği ve idealize ettiği bir kişilik fikri vardır ve bu ideal benliği oluşturur. Bireyler ideal benliğe ulaşmaya çabalar, ideal benlik ve gerçek benlik birbirine yaklaştıkça birey doyum ve mutluluğa ulaşmaktadır (İnci, 2008).

Psikoloji araştırmacıları benliğin iki kavramını yoğun şekilde çalışmışlardır. Gerçek benlik, bireyin sahip olduğu karakteristikler ve ideal benlik, bireyin sahip olmak istediği karakteristiklerdir. Bu alanda yapılmış araştırmalar, bireyin ideal benliği ile gerçek benliği arasındaki yakınlığın psikolojik iyi olma, özellikle benlik saygısıyla pozitif şekilde bağıntılı olduğunu ispat etmişlerdir (Ropson, 1988; Robins ve

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Trzesniewski, 2005). Aynı şekilde, gerçek benlik ve ideal benlik arasındaki fark da moral bozukluğu ve hayal kırıklığıyla ilişkilidir (Higgings, 1989). Hâlbuki ideal benlik ve gerçek benlik karakteristikleri arasındaki farkın azlığı haz ve keyifle bağlantılıdır (Przybylski, Weinstein, Murayama, Lynch ve Ryan, 2012). Psikolojik ihtiyaçların, yani otonomi ve beceri durumlarının doyumunu sağlayan kişilerarası durumlar, bireyin gerçek ve ideal benliği arasındaki algılanan farkı azaltabilmektedir ve böylece öznel iyi olma durumuna olumlu katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, ideal ve gerçek benliğin yakınlığı ilişkisel bağlılıkla ilişkilidir (Aron ve Aron, 1986; Przybylski, Weinstein, Murayama, Lynch ve Ryan, 2012).

Gerçek Benlik

Bireyin kim olduğuna ya da ne yapabileceğine dair vermiş olduğu yanıtlar "gerçek benliğini" ifade ederken, olmak istediği ya da erişmek istediği amaçları ise "ideal benliğini" tanımlamaktadır. Bireyin gerçek ve ideal benliği arasındaki tutarlılık, ruh sağlığı açısından doğrudan ilişkilidir. Zira bireyin ideal ve gerçek benliği arasında tutarlığın olması durumunda, birey kendini huzurlu ve rahat hissedecekken, aksi durumda kaygı ve huzursuzluk gibi hislere sahip olacaktır (Hökelekli, 2009).

İstenilen Benlik

Benliğin üçüncü benlik alanı "istenilen benlik" alanıdır. Burada ifade edilen ideal ve istenilen benlik arasındaki fark, literatürde yapılmış olan ayrımdan çok farklı değildir. İdeal ve istenilen benlik arasındaki farkın klasik örneği; bir kahramanın bireysel istekleri ile görev anlayışı arasındaki çatışmadır. Bu durumu; bazı kadınların başarılı profesyoneller olma arzuları ile diğer insanların ya da toplumun onların iyi bir ev hanımı ve anne olmaları gerektiğini savunan düşünceleri arasındaki çatışması (Higgins, 1987) olarak açıklamak mümkündür.

Esnek Benlik ve Sert Benlik

Benlik kavramı, kişinin kendisini nasıl algıladığı ne değer biçtiği olarak tanımlanabilir. Bireyin kendini algılayış ve değerlendiriş biçimidir. Benlik kavramı esnek benlik kavramı ve sert benlik kavramı olarak ayrılabilir. Sert benlik kavramına sahip bir birey; beklediği sonuçları elde edemediğinde, çeşitli çöküntüler yaşayabilir. Ancak esnek benlik kavramına sahip bir birey, başarısızlığının bilişsel ve mantıklı bir nedenini arayacak ve buna çözüm yolu bulmaya çalışacak, akılcı olarak başarısızlığını kabullenecektir. Örneğin; sert benlik kavramına sahip olan başarılı bir öğrenci, başarısız olduğunda duygusal gerileme yaşayabilecek; ancak esnek benlik kavramına sahip olan bir birey, sonucu kabullenecek ve bunun mantıklı nedenlerini ortaya koyarak bir sonraki sefere bunun tekrarlanmaması için gerekenleri yaparak (Yörükoğlu 1998) daha sağlıklı bir tutum gösterecektir.

Benlik Saygısı

Benlik saygısı, bireylerin kendilik algısının büyük bir bölümünü oluşturan içsel ve çevresel değişikliklerden etkilenebilen değişken ve dinamik bir yapıdır (Erol ve Orth, 2011). Rosenberg, benlik saygısını, bireyin kendine ait hissettiği değer ve önemiyle ilgili hisleri ve düşünceler toplamı olarak açıklamıştır. Rogers benlik kavramını, kişinin kendi hakkında ileri sürdüğü hipotezleri şeklinde tanımlamıştır (Akt: Derlega ve Janda, 1986). Ona göre ideal benlik ve gerçek benlik kavramı benlik kavramının algılanmasında önemli bir role sahiptir. İdeal benlik kavramıyla anlatılmak istenen olmak istenilen benlik kavramıdır. Gerçek benlik kavramı ise nasıl olduğumuz sorusuna verilen yanıttır. Bazı bireylerin ideal benliği ile gerçek benliği birbirine çok yakınken bazı bireylerin gerçek ve ideal benlik kavramları birbirinden oldukça uzak kalabilmektedir. İki kavram arasındaki mesafenin yakınlığı ya da uzaklığı bireyin benlik saygısının düşük ya da yüksek olduğunu göstermektedir. Robins ve Trzesniewski (2005) benlik saygısını, bireyin kendisine karşı hissettiği gerçekçi bir temeli olan saygı ve sevme durumu olarak tanımlamışlardır. Burada benlik saygısı his ya da bilincin etkin bir durumu anlamına gelmektedir. Bireyin kendi için "iyi hissediyorum bu yüzden benlik saygım da iyi", şeklinde algısıdır. Böylece benlik saygısı kişinin kendisi için herhangi bir zamanda yaptığı değerlendirme (Steffenhagen, 1990) olarak tanımlamakta yarar vardır. Benlik saygısı, kişinin

birey olarak kendi önemi ve değerinin etraflıca değerlendirmesidir. Kulaksızoğlu (1999) benlik saygısını benliğin beğenilme derecesi ve duygusal yönü olarak tanımlamıştır.

Benlik saygısı ise bireyin kendini değerlendirmesi sonucunda ulaştığı benlik kavramını onaylamasından doğan, beğeni ve kabul durumudur. Bireyin kendini yetenekli, önemli, değerli ve kabul görücü biri olarak algılama düzeyidir. Benlik saygısı, bireyin kendine saygı duyması kadar, kendine güven duyması, kendini benimseyip değer vermesi, kendini onaylaması ve değerli bulmasıdır (Çuhadaroğlu, 1986; Yörükoğlu, 1986; Robson, 1988; Esenay, 2002) Aynı zamanda benlik saygısı, bireyin kendini değerlendirme gereksinimi üzerinde odaklanmaktadır. Bunun anlamı kendini mükemmel hissetmek değil, kendini fark etme, kabul etme, kimlik oluşturma ve başkaları tarafından kabul görmedir (Adams ve Gullotta, 1989). Benlik saygısı, yüksek ve düşük şeklinde açıklanabilmektedir (Coleman ve Hendry, 1990; Arıcak, 1995; Kassin, 1998; Salmivalli, Kaukiainen ve Lagerspetz 1999; Uyanık-Balat ve Akman, 2004). Yüksek benlik saygısı, kendimizi ve içsel dünyamızı değerli bulduğumuz anlamına gelmektedir (Kaya ve Saçkes, 2005). Bireyin tümüyle kendini kabul etmesi, değer vermesi ve güvenmesidir.

Benlik saygısı, ruh sağlığı ve insan ilişkileri açısından önemini hep korumaktadır (Dijksterhuis, 2004; Trzesniewski, Donellan, Moffitt, Robins, Poulton ve Caspi, 2006; Çivitci ve Çivitçi, 2009; Zeigler-Hill, 2011; Liu, Wrosch, Miller ve Pruessner, 2014; Ogihara, Uchida ve Kusumi, 2016; Soest, Wagner, Hansen ve Gerstorf, 2017). Bireyin benlik saygısı, davranışlarının gelişim sürecinden etkilenmektedir. Yüksek benlik saygısına sahip bireyler, olumlu uyum ve esneklik gösterir (Fergusson, Boden ve Horwood, 2008). Düşük benlik saygısının özellikle kızlarda (Raty, Larsson, Söderfeldt ve Larsson, 2005) yetişkin ya da ergen örneklemlerinde depresyon semptomlarıyla ilişkili olan önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir (Orth, Robins ve Roberts, 2008; Orth, Robins, Trzesniewski, Maes ve Schmidt, 2010). Ayrıca, araştırmacılar (Fergusson ve diğerleri, 2008) benlik saygısının yüksek anksiyete düzeyleriyle de ilişkili olduğu bulmuştur. Çocukluktan ergenliğe kadar olan süreçteki sosyal ve biyolojik değişikliklerle birlikte, kişilik gelişiminin parçası olarak benlik saygısı, ergenlikteki depresyon ve anksiyete gibi psikolojik problemlerdeki artışı da açıklayabilmektedir (Bouma, Ormel, Verhulst ve Oldehinkel, 2008; Hale, Raaijmakers, Muris, Hoof ve Meeus, 2009; Derdikman-Eiron, Indredavik, Bratberg, Taraldsen, Bakken ve Colton, 2011).

Benlik saygısı, kişinin kendisine gerçek benliğinin ideal benliğiyle karşılaştırdığında kendine puan vermesi olarak özetlenebilir. Bu notun düşüklüğü ya da yüksekliği düşük ya da yüksek benlik saygısını oluşturabilir. Ya da benlik saygısı bireyin kendisini olduğu gibi kabullenmesi, kendisi ile barışık olması durumudur denilebilir. Bireyin bunları yapması için mükemmel olmasına gerek yoktur, ya da birey bunları yapabilmek için önemli şeyler yapmış olmak zorunda değildir. Temel olarak bireyin kendisini "bu benim" ve "ben bu benden memnunum" demesi, kendine saygı duyması ve kendinden hoşnut olmasıdır. Bireyin bu memnuniyetinin düşüklüğü ya da yüksekliği benlik saygısının yüksek ya da düşüklüğünü ortaya çıkarabilir. Yüksek benlik saygısı, benlikle ilgili yapılmış olumlu global ve genel değerlendirmeleri, düşük benlik saygısı ise olumsuz ve istenmeyen değerlendirmeleri ifade etmektedir (Baumeister, Campbell, Krueger ve Vohs, 2003). Benlik saygısı düşük birey, zor durumlarda çabuk bunalıma düşen, mücadele yetisinden mahrum, mücadele etmek yerine kaçmayı seçen, sorumluluk almayı istemeyen bir kişilik örüntüsü ortaya çıkarabilecektir. Böylelikle stres, karar verme ve kaygı ile başetme yollarında çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu tanımlamalara göre, benlik saygısı benlikle ilişkili uyanların olumlu değerlendirmeleriyle çok yakın bir ilişki içindedir. Bireyler gündelik eşyaları sahip olduktan sonra daha çok sevmektedirler. Bireyler diğer bireyleri aynı sosyal gurubun içinde ya da aynı sosyal kategorideyseler daha çok severler. Böyle bir durum sonucunda ait olma, güç bulma, sosyal olma gibi benliklerini güçlendirici mekanizmalar geliştirmektedirler.

Gerçek benlik ve ideal benlik arasındakinin zayıflığı, düşük benlik saygısıyla ilişkili (Endo, 1992) olduğu söylenebilir. Sosyometri tekniği, düşük benlik saygısına sahip bireylerin sosyal olarak kabullenilmeyi fazla önemsediğini ve benliği rahatsız edici bir unsurun bu hassasiyeti artıracağını ve bireyin sosyal olarak korumacı tutuma girmesine neden olacağını ifade eder. Arkadaşıyla sürekli hemfikir olmak ya da arkadaşını abartılı şekilde sürekli övmek gibi davranışlar bu sosyal olarak korumacı davranış tipine örnek olarak verilebilir. Diğer taraftan yüksek benlik saygısına sahip bireyler, sosyal olarak reddedilmekten kaygılanmazlar. Böylece benliği rahatsız edici bir unsur sonrasında diğerlerini memnun etmek gibi bir

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

davranış içine girmezler (Heatherton ve Vohs, 2000) ve benlik değerlerini sürdürmeye devam etmektedirler. Jordan, Spencer ve Zanna, (2003) ve Jordan, Spencer, Zanna, Hoshino-Browne ve Correll (2005) yaptıkları çalışmalarda, yüksek benlik saygısına sahip olan bireylerin, örtük benlik saygılarının seviyesine göre, güvenli ya da savunmacı olabileceğini göstermektedir. Birçok klasik bakış, (Horney, 1937; Coopersmith, 1959; Harder, 1984) kendileriyle ilgili olumlu hisleri olan fakat daha az bilinçli düzeylerde benlik şüphelerini ve güvensizliklerini gizleyen bireylerin, savunmacı olabileceklerini öne sürmektedirler (Akt: Jordan, Spencer ve Zanna, 2005).

Benlik saygısı ile iyi oluş arasında bir ilişki vardır. İyi oluş ve özgüven algısı benlik saygısını artırıcı bir faktör olarak kabul edilebilir. Daha özel olarak, depresyonun başlangıcında, devamında ve nüksetmesinde önemli bir faktör olarak belirtilebilir ve ilerleyen süreçte ortaya çıkabilecek depresif semptomları da yordamayı sağlayabilir (Sowislo, Orth ve Meier, 2014). Benlik saygıları yüksek olan bireylerin duygusal tutarlığı, iyi oluşları ve sorumluluk duyguları da yüksektir (Zeigler-Hill vd., 2015). Diğer taraftan düşük benlik saygısı, kişilik bozukluklarında temel karakteristiktir (Lynum, Wilberg ve Karterud, 2008). Benlik saygısının kişilik bozukluklarındaki bu önemli rolü göz önüne alındığında, benlik saygısı klinik ve iyileştirme ve ruhsal sağaltımda önemli bir hedeftir. Fakat bu tedavi bireylerin farklı gelişim dönemlerinde kullanılabilecek sağlam ve geçerli benlik saygısı ölçme ve gözlemlerine bağlıdır (Demeyer, Romero ve DeRaedt, 2017).

ÖRTÜK BENLİK SAYGISI

Greenwald ve Banaji bilinçdışı ve otomatik bilgi işleme süreçleri ile ilgili çalışırlarken potansiyel olarak psikolojik fenomenlerin büyük çoğunluğunu açıklayabilen örtük tutumlar adıyla bilinçdışı olarak var olan ve çalışan ve düşünce ve davranışları etkilemek amacıyla otomatik olarak etkin hale getirilebilen, yeni bir kavram ortaya koydular. Bilinçli farkındalığın kısmen de olsa dışında çalışan popüler yapıların bir türü olan, Örtük Benlik Saygısıi (Implicit Self-Esteem ISE/ÖBS) kavramı da bu tutumlardan ortaya çıkmıştır. Greenwald ve Banaji (1995), örtük tutumların ölçülebilmesi amacıyla "Implicit Association Test" adında ölçme tekniği geliştirmişlerdir.

Örtük benlik saygısı, farkındalığın dışında var olabilen etkin benlik değerlendirmelerini ifade etmektedir (Epstein ve Morling, 1995; Greenwald ve Banaji, 1995). Benlik saygısı, geleneksel olarak kavramlaştırılmış tanımının aksine açık benlik saygısı "bilerek ve farkında olarak sebepli ve kontrollü" olarak da değerlendirilebilir. Açık benlik saygısı, standart kendilik değerlendirme ölçekleriyle ölçülebilirken, örtük benlik saygısı daha dolaylı araçlarla, kontrol edilmesi zor tepkileri gerektiren bilgisayar temelli tepki zaman görevleriyle, ölçülür (Bosson, Swann ve Pennebaker, 2000; Jordan, Spencer ve Zanna, 2003). İlginç bir şekilde açık ve örtük benlik saygısı büyük ölçüde birbirlerinden bağımsızdır. Bir bireye ait açık yüksek benlik saygısına sahip raporlar; aynı bireyin örtük benlik saygısı hakkında neredeyse hiç bir bilgi vermemektedir. Bu bireyin örtük benlik saygısı düşük ya da yüksek olabilir. Bu yüzden de bazı bireyler açık ve örtük olmak üzere iki farklı boyutta iki farklı benlik değerlendirmesine sahip olabilirler (Smith ve DeCoster, 2000; Wilson, Lindsey ve Schooler, 2000).

Örtük Benlik Saygısı, kavramsal olarak; öz-nitelik değerleriyle benlik kavramlarının bir bileşimi, ya da bireylerin ifade etmekte isteksiz oldukları veya ifade edemedikleri benlik değerlendirmeleridir. Greenwald ve Banaji (1995). Başka bir ifadeyle, benliğe ait tutumların içgözlemsel olarak tanımlanmamış ya da yanlış olarak tanımlanmış, benlikle ilişkili ve benlikle ilişkili olmayan nesnelere ait değerlendirmelere olan etkisi şeklinde açıklanabilir. Bireyler bilinç, akılcı düşünce ve tasarlama (deliberation) üzerine kurulu bilgi işlemi süreci ve otomatik, hızlı, etkili ve ilişkisel ve/veya bilinçdışı ve bilinç öncesi olmak üzere ikinci bir bilgi işleme sürecine sahiptirler (Epstein ve Morling, 1995). Günümüzde bu tutumların, davranış biçimlerini ve tarzlarını, farkındalığın yani bilincin dışında etkilemekte olduğu (commonly) düşünülmektedir. Fakat bireyler örtük tutumlarının farkına varabilirler (Epstein ve Morling, 1995; Greenwald, Nosek, ve Sriram, 2006). Bilinçaltı biriktirmelerin çeşitli etkinlikler ve zorlamalarla bilinçli hale getirilmesi ve farkındalığın artması ile sağlanabilecek ileri düzeyde becerilerle sağlanacağı söylenebilir.

Örtük benlik saygısı kavramında, bireylerin hafızalarında yer alan kendileriyle ilgili bir temsillerinin olduğu (örneğin benlik kavramı) ve bu temsilin ikinci sisteme ulaşabilir ve otomatik değer ilişkisine

(association) sahip olduğu (örneğin kötü/iyi) düşünülmektedir. bu sistemin benlikle ilgili açık/global temsillerden bağımsız olarak ortaya çıktığı ya da en azından bazı kendilik ile ilgili hislerin bilinçli olarak ulaşılmaz olduğu düşünülmektedir (Olson, Fazio, ve Hermann, 2007; Falk, Steven, 2015) ve örtük durumları değerlendirmeyle ile ilgili koşullanmalar (evaluative conditioning) yoluyla zamanla ve yavaşça geliştiği düşünülür. Benlik saygısının çok yönlü doğasını incelemek için örtük benlik saygısı ile ilgili derinlemesine çalışmalar gerekmektedir. Örtük benlik saygısı, farkındalığın dışında ve istemeden yapılan benlik değerlendirmelerini ifade etmektedir. Bu bağlamda, bireylerin şahsi özelliklerinin altında yatan temel sebepler, iç dünya ve bilinçaltı yapılarının dikkatlice işlenmesi gerekmektedir. Örtük benlik saygısı, benlikle ilgili ve çevredeki benlikle ilişkili nesnelere ait sonraki değerlendirmeleri etkileyen, benliğe yönelik otomatik tutumlar olarak düşünülebilir. Başka bir ifadeyle bireyin iç dünyasındaki görünmeyen şeylerin tutumlarla görünür hale gelmesini tetikleyen içsel dinamikler ve davranışa yansımasıdır denilebilir.

Örtük Benlik Saygısı Ölçülebilir mi?

Araştırmacılar örtük benlik saygısını ölçmek için, ben ve iyi arasındaki otomatik ilişkiler ya da benlikle ilgili nesnelere verilen değerlendirici tepkileri ölçmek gibi, dolaylı ölçekler geliştirmişlerdir (Kitayama ve Karasawa, 1997; Greenwald ve Farnham, 2000; Koole, Dijksterhuis, ve van Knippenberg, 2001; Jones, Pelham, ve Mirenberg, 2002). Örtük ve açık benlik saygısı tipik olarak birbirleriyle çok az ilişkilidirler. En iyi haliyle, birbirlerinden bağımsız süreçleri yansıtmaktadırlar (Bosson, Swann, ve Pennebaker, 2000; Greenwald ve Farnham, 2000). Dikkat edilmelidir ki; Örtük benlik saygısı gözlemci puanlamasına dayalı sözel olmayan endişeyi ve başarısızlığa karşı verilmiş toplumsal olarak kabul edilmeyen istenmedik davranışlara ait tepkileri olduğu kadar tehdit edici geri dönütlere verilmiş tepkilerin neden olduğu olumsuz ruh halini yordamada açık benlik saygısından daha başarılı görünmektedir (Bosson vd., 2000; Jordan, Spencer, ve Zanna, 2002).

Düşük Örtük Benlik Saygısı nedir?

Düşük örtük benlik saygısının, düşük benlik saygısında olduğu gibi olumsuz neticeleri vardır. Benlik kavramına yönelik tehditlerin, benlik saygısının düşmesine neden olduğu gibi örtük benlik saygısında da düşüşe neden olmaktadır (Jones, Pelham, Mirenberg, ve Hetts, 2002). Ayrıca, benlik saygısının tehdit edici deneyimlere karşı koruyucu görev ifade etmesi aynı şekilde örtük benlik saygısında da görülmektedir. Yüksek örtük benlik saygısına sahip bireylerin aksine, düşük örtük benlik saygısına sahip bireyler başarısızlık karşısında isteklerinde ve tutkularında azalma (Greenwald ve Farnham, 2000) ve insan ilişkilerinde çeşitli kaygı endişe yaşadıkları (Spalding ve Hardin, 1999) görülmektedir.

Bazı özel durumlarda örtük benlik saygısının koruyucu özelliği, benlik saygısının koruyucu özelliğinden daha önemli olduğu iddia edilmektedir (Hetts ve Pelham, 2001). Yaşamsal tehditlerin bilinçdışı düzeylerde çok daha önemli rol oynadığı görülmektedir (Arndt, Greenberg, Pyszczynski, ve Solomon, 1997), ve böyle tehditlerle başa çıkmakta yüksek örtük benlik saygısının yüksek benlik saygısıyla kıyaslandığında temel önkoşul oluğu ifade edilmektedir. Hetts ve pelham (2001) yüksek örtük benlik saygısının damgalanma ile başa çıkmad, yüksek benlik saygısından daha önemli olabileceğini vurgulamıştır.

Örtük ve Açık Benlik Saygısı

Bireylerin benlikleri ile ilgili belirli tutum ve tercihlerini ifade etmekte isteksiz oldukları ya da isteseler de yapamadıkları büyük oranda kabul görmektedir. Farkındalık dışında rol oynayan otomatik ve bilinçdışı olduğu düşünülen bu tercih ve tutumlar, örtük tutum ve tercihler olarak adlandırılmaktadır.

Benlikle ilgili bu örtük ve açık tutumlar, benlik saygısını anlamanın temelini oluşturmaktadır. Benlik saygısını ölçmeyi amaçlayan birçok ölçme aracı, açık benlik saygısını ölçmek için geliştirilmiştir. Daha dolaylı ölçekler, bireylerin bilinçdışı yani örtük benlik saygılarını ölçmek için tasarlanmıştır. En çok kullanılanları "imlicit association test" ve "name letter" olarak literatürde yerini almışlardır (Demeyer, Romero ve De Raedt, (2017). Genel olarak örtük ve açık benlik sayısı ölçümleri arasındaki ilişkinin zayıf olduğu, örtük ve açık değerlendirmelerin birbirlerinden bağımsız olduğu söylenebilir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Güvenli ve Güvensiz Yüksek Benlik Saygısı

Benlik saygısı farklılığının her iki boyutunu değerlendirmek, ölçmek ve benlik gelişiminde çeşitli ruhsal tedbirler almak her geçen gün önemini artırmaktadır. Çünkü bu durum; bilgi işleme, savunmacı tepki davranımları ve öz-sunum stratejilerinin de dahil olduğu fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar ile ilişkilidir. Güvensiz benlik saygısının (açık sonuçların, yüksek örtük sonuçların değerlendirmelerinin düşük olduğu) tehdit durumunda, savunmacı tepki davranımlarının güçlü bir belirleyicidir. Güvensiz yüksek benlik saygısı, belirsiz teditlerin olduğu durumlarda savunmacı güleryüzlülük, (zeal) ödünleyici ikna (compenatory conviction) ile ilişkilidir. Jordan, Spencer ve Zanna, (2005) ödünleyici iknayı, savunmacı bireylerin belirsizliği ve bununla birlikte ortaya çıkan anksiyeteyi bu belirsizler ile hafife alma yoluyla kullandıkları bir teknik olarak düşnmektedirler. Benzer şekilde, Jordan vd., (2003) güvenli benlik saygısına sahip bireylerle (yüksek örtük ve yüksek açık benlik saygısı) kıyaslandıklarında güvensiz yüksek benlik sygısına sahip bireylerin daha narsistik olduklarını vurgulamaktadır. Narsistlik; tehditlere tepki olarak daha savunmacı ve yüksek tepkisellikle (higher reactance) ilişkilidir. Bu yönüyle narsistlik belirtiler, ruhsal anlamsa sağlıklı tepki ve davranış örüntüsü değildir.

Hasarlı Benlik Saygısı

Güvensiz benlik saygısına ek olarak benlik saygısı farklılığının diğer bir boyutu düşük açık yüksek örtük benlik saygısını ifade eden hasarlı benlik saygısıdır. Bu boyutun hasarlı olarak ifade edilmesinin nedeni; tahminen çocuklukta gelişmiş olan bilinçdışı yüksek örtük benlik saygısına düşük açık benlik saygısının bir ruhsal bozukluk (ya da hasarın) yansıması olduğu düşünülmesindendir. Bazı araştırmacılar, (Greenwald ve Farnham, 2000; Jordan, Spencer ve Zanna, 2005; Demeyer, Romero ve De Raedt, 2017) son dönemde deneyimlenen olumsuz yaşantıların, bireylerin benlikleriyle ilgili açık (explicit) düşüncelerine "hasar" verdiğini ya da örtük düşüncelerinden daha düşük hale getirdiğini iddia etmektedirler. Hasarlı benlik saygısına sahip olan bireyler; kendileriyle ilgili umut ışığına sahip oldukları düşünüldüğünde, bu farklı benlik saygısı boyutu için kullanılmaktadır. Sabit düşük benlik saygısına sahip bireylerle (düşük örtük benlik saygısı ve düşük açık benlik saygısı) kıyaslandıkları zaman, hasarlı benlik saygısına sahip bireyler, olumsuz geri dönütlere ve tehditlere daha az olumsuz tepki verme eğilimindedirler. (Salmivalli, Kaukiainen ve Lagerspetz, 1999). Daha olumlu ve iyimser görünümlü davranışların altında yatan sebebin, hasarlı benlik saygısına sahip olan bireyler için olumsuz geri dönütler ve tehditlere karşı bir koruyucu görevi görüyor olabileceğini vurgulamışlardır (Demeyer, Romero ve De Raedt, 2017). Dolayısıyla birey, gündelik yaşamında hasarlarını çeşitli ödünlemelerle ya da iyimser görünümlerle kendine güven çemberi oluşturarak psikolojik açıdan güçlü olma çabası veriyor olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Benlik saygısı, bireylerin benlik gelişimi ile ilgili en temel kavramlardan biridir. Tıpkı diğer gelişim süreçleri gibi çocukluktan başlayıp yaşam boyu devam etmektedir. Aynı zamanda kişilik denilen bireye ait en tipik ve kalıcı olgunun oluşmasında da önkoşuldur. Çocukluk çağı deneyimler, aile içi ilişkiler, okul yüklemeleri ve çevresel faktörlerin herbiri benlik gelişimini etkilemektedir denilebilir. Literatür incelendiğinde, benlik saygısı ile cinsiyet arasında ilişkiler merak edildiği görülmektedir. (Balat ve Akman, 2004; Şahin, 2005; Dhal, Bhatia, Sharma ve Gupta, 2007; Doğan, Totan ve Sapmaz, 2009; Seçer, Ay, İlbay ve Çiftçi, 2012; Kaynak, Ergin, Arslan ve Pınarcık, 2015; Ergür, 2016; Topçu ve Taşçılar, 2016; Hançer ve Tüfekçi, 2016; Kaya, 2017). Benlik saygısı ve cinsiyet arasındaki ilişkileri inceleyen bazı araştırmalarda ise cinsiyetler arasında anlamlı farklılığı vurgulanmıştır. Sarıkaya (2015) erkek öğrencilerin benlik saygılarının kız öğrencilerden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar, Mocknes ve Espnes (2012) bulgularıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte, Akyol, Salı (2013) ve Salı (2013), kızların benlik saygı düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Saygılı, Kesecioğlu, Kırıktaş (2015), kadınların benlik saygılarının erkeklerden yüksek olduğunu bulmuşlardır. Benlik saygısı gelişimi kadın ve erkeklerde önemli oranda aynı şekilde gerçekleşir (Orth, Trzesniewski, Kali, Robins ve Richards, 2010). Her iki cinsiyet için de, benlik saygısı çocuklukta görece daha yüksektir ergenlikte düşer ve yetişkinlik boyunca gitgide artar

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve yaşlılıkta düşer. Bununla birlikte, kız ve erkekler çocukluk süresince benzer seviyelerde benlik saygısına sahip olmalarına rağmen benlik saygısı ergenlik döneminde farklılaşabilir (Kling, Hyde, Showers ve Buswell, 1999; Robins ve Trzesniewski, 2005). Bu cinsiyet farkı yetişkinlik boyunca sürer ve azalır ve yaşlılıkta belki de kaybolur. Bu durumu, iki cinsiyet arasında bu farka bluğ çağıyla ilişkili olgunlaşma değişiklikleri, sosyal bağlamda kız ve erkeklere farklı davranış gösterilmesi ya da ideal beden imgelerindeki cinsiyet farklılıkları gibi çeşitli değişkenlerin etkisi olarak açıklanabilir.

Metin ve Kangal (2012) yaşın artmasıyla kişiliğin de olgunlaşması ve buna bağlı olarak benlik saygılarının da daha dengeli hale gelebileceğini vurgulamışlardır. Hesapçıoğlu, Tural ve Kandil (2016) kronik tik bozukluğuna sahip çocukların benlik saygı düzeylerinin 12 yaş altı ve üstü guruplarda anlamlı düzeyde farklılaştığını ortaya koymuşlardır. Ogihara, Uchida ve Kusumi (2016) ise, ilkokul öğrencilerinin benlik saygılarının ortaokul ve lise öğrencilerinden yüksek olduğunu bulmuşlardır. Sarıkaya (2015), yaş ve benlik saygısı arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Saygılı, Kesecioğlu ve Kırıktaş (2015), yapmış oldukları araştırmada, eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin benlik saygılarının da yükseldiğini belirtmektedirler. Diğer taraftan benlik saygısı ile yaş değişkeni arasında bir ilişkinin olmadığını vurgulayan araştırmacılar da görülmektedir. Seçer, Ay, İlbay ve Çiftçi (2012) benlik saygısı ve yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını bulmuşlardır. Ayrıca, Balat ve Akman (2004), lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında farklı sınıflara devam eden öğrencilerin benlik saygılarında herhangi bir farklılaşma olmadığını belirtmişlerdir. Alanyazın çalışmalarındaki bu farklılıkların nedeni benlik imgesini ve benlik saygısı olarak tanımlanan kavramı ölçme işleminin oldukça güç olması ile açıklanabilir. Benlik saygısının, gelişim psikolojisi ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte benlik gelişiminin kuramsal olarak açıklanmasının yanısıra ölçümünün zor olması, uzun soluklu gözlem ve görüşmelerle deneyimlemelerden anlam ve yorumlar çıkarmak gerektiği söylenebilir. Özellikle bireyin bilinçaltı alanını yansıtma biçimi, aktarma ve paylaşma biçimleri ölçme araçlarına tam olarak yansımaya bilir. Örtük benlik saygısını ölçmenin belki de en zor tarafı budur. Bireysel olarak öykülerin alınması ya da kendi öykülerini yani yaşam alanını gözlemenin önemli ve yararlı bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Benlik gelişimi ve bireyin oluşturduğu benlik saygısı, çeşitli değişkenlerden etkilenerek oluşmaktadır. Bunların belki de en başında aile kurumu ve anne baba tutumları ile oluşan deneyimlemelerdir. Anne babanın, çocuklarına karşı gösterdikleri genel ve özel annelik ve babalık rol ve tarzlarıdır. Onların aldıkları formal ve informal eğitim düzeyi ve becerileri de sayılabilir. Örnegin, Coşkun ve Kurnaz (2009) anne baba eğitim seviyesinin çocukların benlik saygılarında bir fark oluşturmadığını vurgulamaktadır. Benzer biçimde Kaya (2017), anne babanın eğitim düzeyinin ergenlerin benlik saygı düzeylerinde etkili bir faktör olmadığını vurgulamıştır. Öte yandan, Özkan (1994), annelerin eğitim seviyelerinin, çocuklarının benlik saygısını olumlu yönde etkilediğini vurgulamıştır. Benzer bir çalışmada, Baybek ve Yavuz (2005), anne eğitiminin gençlerin benlik saygıları üzerinde olumlu etkisinin olduğunu belirtmektedirler. Çocuğun benlik gelişiminde babanın yerinin yadsınamaz bir önemi olduğu düşünüldüğü için araştırmacılar genellikle anne babayı birlikte farklı değişkenler olarak ele alıp yorumlama eğilimi gösterirler. Örneğin, Özkan (1994) baba eğitim seviyesi arttıkça öğrencilerin benlik saygılarının da yükseldiğini vurgulamaktadır. Erbil, Divan ve Önder (2006), anne baba eğitim seviyesiyle öğrencilerin benlik saygı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde, Yılmazel ve Günay (2012), babaların eğitim düzeylerinin yükselmesi ile çocukların benlik saygısı düzeylerinin arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir. Bazı araştırmalarda ise babanın eğitim düzeyi ile çocuğun benlik saygısı arasında bir ilişkinin olmadığına vurgu yapılmaktadır (Baybek ve Yavuz, 2005; Erbil, Divan ve Önder, 2006; Gacar ve Yanlıç, 2011; Dilek ve Aksoy, 2013; Aliyev ve Kalgı 2014; Sarıkaya, 2015). Bu araştırmaların bulgularına göre benlik saygısının etkileyen çok çeşitli değişkenlerin olduğu, lakin çok fazla olan bu değişkenlerin hepsini aynı anda analiz etmenin mümkün olmadığı, farklı araştırmalarla ve farklı araştırma yöntemleri ile benlik saygısını oluşturan temel faktörlerin belirlenmesine devam ediliyor olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Sonuç olarak, bireyin benlik gelişimi çok çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörlerin varlığı, etki derecesi ve bireyin yaşamına girmesi ile bireyde kalıcı olması arasında bir ilişki vardır denilebilir. Birey geliştirdiği benlik imgesi ile kendine ait çeşitli tanımlamalarda bulunur ve kendine dair yakınlık, hoşnutluk,

kabul, uyum ya da çelişkili bakışlar geliştirebilir. Bu duruma benlik saygısı denmektedir. Geliştirilen benlik saygısı düşük ya da yüksek olabilmektedir. Düşük benlik saygısına sahip bireyler, çeşitli durum ve yaşantılar karşısında zorlanmalara yatkın insanlar olarak kısaca açıklanabilir. Benlik saygısı yüksek bireyler için de kendine dair olumlu sıfatlama ve imgelemesi fazla olduğu için hayatın güçlüklerine karşı gösterdiği çaba ve üstünden gelme gücünü daha kolay bulacaktır. Bu arada örtük benlik saygısı ise adından da anlaşılacağı gibi ölçme araçları ile doğrudan gözlenmeyen, bireyin bilinçaltı boyutlarını da hesaba alarak tanımlamalar sonucunda ortaya çıkan bir özellik olarak açıklanabilir. Örtük benlik saygısı ile bireyin kendini tanıma, duygularının farkında olma, iç dünyasını bilme ona göre çeşitli tutumlara dönüştürme becerisi birbiri ile ilişkilidir. Bu yüzden bireyin örtük benlik saygısını değerlendirmek için mevcut ölçme araçları ile değil geliştirilmiş ve gözleme dayalı teknikleri de içerisine alan araçlar geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Davranış bilimleri çerçevesinde, iletişim ve yaşam becerisinde, özellikle psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde bir bireyin benlik durumu, benlik saygısı ve örtük benliğinin bilinmesi, onun karşılaştığı güçlük ve zorlantılarına karşı verilebilecek psikolojik desteklerin belirlenmesi için yararlı olabilir. Öğrenci kişilik hizmetleri çerçevesinde çeşitli etkinliklerle öğrencilerin kendini tanıma ve kendilerine dair olumlu imgeler geliştirmeleri sağlanabilir. Okul aile işbirliği sağlanarak, aile katılımını artırıcı ve yararlı psikoeğitim faaliyetleri yapılabilir. Yetişkin eğitim programları çerçevesinde aile eğitim programları geliştirilerek anne baba tutumları ve anne-baba-çocuk ilişkisi ve iletişimine katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

1. Akyol, K.A., Salı, G. (2013). Yatılı ve Gündüzlü Okuyan Çocukların Benlik Kavramlarının ve Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 21(4), 1377-1398.
2. Aliyev, R. ve Kalgı M.E. (2014). İlköğretim Öğrencilerinin Utangaçlık ve Benlik Saygısı Düzeylerini Etkileyen Faktörler. Turkish Journal of Education, 3(2), 60-69.
3. Arıcak, O.T. (1995). Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
4. Arndt, J., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., ve Simon, L. (1997). Suppression, accessibility of death-related thoughts, and cultural worldview defense: Exploring the psychodynamics of terror management. Journal of Personality and Social Psychology, (73), 5-18.
5. Aron, A. ve E.N. Aron, (1986) Love and The Expansion of Self: Understanding Attraction and Satisfaction. Contemporary Sociology, 17(2), 25-38.
6. Balat, U.G. ve Akman, B. (2004) Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygı Düzeylerinin İncelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2),175-183.
7. Balumeister, R.F., Campbell, J.D., Krueger, J.I. ve Vohs, K.D. (2003). Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles? Psychological Science in the Public Interest, 4(1),1-44.
8. Baybek, H. ve Yavuz, S. (2005). Muğla Üniversitesi Öğrencilerinin Benlik Saygılarının İncelenmesi. Muğla Ünivcersitesi SBE Dergisi, (14), 73-95.
9. Blaumeister, R.F., Bushman, B.J. ve Campbell W.K. (2000) Self-Esteem, Narcissism and Agreesion: Does Violence Result From Low Self-Esteem or From Threatened Egotism. American Psychological Society, 9(1), 26-29.
10. Bosson, J.K., Swann, W.B. ve Pennebaker, J.W. (2000). Stalking the Perfect Measure of Implicit Self-Esteem: The Blind Men and the Elephant Revisited, Journal of Personality and Social Psychology, 79(4), 631-643.
11. Bouma, E.M., Ormel, J., Verhulst, F.C. ve Oldehinkel, A.J. (2008). Stressful Life Events and Depressive Problems in Early Adolescent Boys and Girls: The Influence of Parental Depression, Temperament and Family Environment. Journal of Affective Disorders, 105(1),185-193.
12. Burger J.M. (2006) Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğası hakkında söyledikleri (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu) Kaknüs Yayınları, İstanbul.

13. Coskun, Y., ve Kurnaz A. (2009) İlköğretim Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Akran Baskısı Düzeyi İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (17), 112-129.
14. Çivitci, N., ve Çivitci, A. (2009). Self-Esteem as Mediator and Moderator of the Relationship Between Loneliness and Life Satisfaction in Adolescents. Personality and Individual Differences, 47(8), 954-958.
15. Demeyer, I., Romero, N. ve De Raedt, R. (2017). Assessment of Implicit Self-Esteem in Older Adults: The Role of Actual and Ideal Self-Esteem in Negative Mood. American Psycological Association, Society for Clinical Psycology, 12(9), 35-46.
16. Derdikman-Eiron, T.H., Indredavik, M.S., Bratberg, G.H., Taraldsen, G., Bakken, I.J. ve Colton, M. (2011). Gender Differences in Subjective Well-Being, Self-Esteem and Psychosocial Functioning in Adolescents with Symptoms of Anxiety and Depression: Findings from the Nord-Trondelag Health Study, Scandinavian Journal of Psychology, 52(3),261-267.
17. Derlega, V.J., ve Janda, L.H. (1986). Personal Adjustment: The Psychology of Everyday Life. Scott Foresman & Company.
18. Dhal, A., Bhatia, S., Sharma, V. ve Gupta, P. (2007) Adolescent Self-Esteem, Attachment and Loneliness. Journal of Indian Association for Child and Adolescent. Mental Health, 3(3), 61-63.
19. Dijksterhuis, A (2004). I Like Myself but I Don't Know Why: Enhancing Implicit Self-Esteem by Subliminal Evaluative Conditioning. Journal of Personality and Social Psychology, 86(2), 345-355.
20. Dilek, H., ve Aksoy, A.B. (2013) Ergenlerin Benlik saygısı ile Anne-Babalarının Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(3), 95-109.
21. Doğan, T., Totan, T. ve Sapmaz, F. (2009) Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı ve Sosyal Zeka. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (17), 235-247.
22. Endo, Y. (1992). Self-esteem and negative ideal selves in adults. Japanese Psychological Research, 34(1), 39-43.
23. Epstein, S., ve Morling, B. (1995). Is the Self Motivated to Do More than Enhance and/or Verify Itself. In Efficacy, Agency, and Self-Esteem, Springer US.
24. Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. (2006). Ergenlerin Benlk Saygısına Ailelerin Tutum ve Davranışlarının Etkisi. Aile ve Toplum Dergisi, 3(10), 7-15.
25. Ergür, D.O. (2016) İngilizce Öğrencilerinin Öz Benlik Saygısı ve Akademik Öz Yeterlik Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. X. Avrupa Sosyal ve Davranış Bilimleri Konferansı, 19-22 Mayıs 2016, Saray-Bosna.
26. Erol, R.Y., ve Orth, U. (2011) Self-Esteem Development From Age 14 to 30 Years: ALongitudinal Study. Journal of Personality and Social Psychology, 101(3), 607-619.
27. Falk, C F., ve Steven J. H. (2015). What Is Implicit Self-Esteem and Does it Vary Across Cultures? Personality and Social Psychology Review, 19(2), 177-198.
28. Fergusson, D.M., Boden, J.M., Horwood, L.J. (2008). Exposure to Childhood Sexual and Physical Abuse and Adjustment in Early Adulthood. Child abuse & Neglect, 32(6), 607-619.
29. Gacar, A., ve Yanlıç, N. (2012) 13-17 Yaş Ergen Hentbolcuların Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 3(2), 45-50.
30. Gorbett, K., Kruzcek, T. (2008) Family Factors Predicting Social Self-Esteem in Young Adults, The Family Journal. Counselling and Therapy for Couples and Families, 16(1), 58-65.
31. Greenwald, A.G., Banaji, M.R. (1995). Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-Esteem, and Stereotypes. Psychological Review, 102(1),4-27.
32. Greenwald, A.G., Nosek, B.A., Sriram, N. (2006). Consequential Validity of the Implicit Association Test. American Psychologist, (61)1, 56–61.
33. Hale, W.W., Raaijmakers, Q.A., Muris, P., Van Hoof, A., ve Meeus, W.H. (2009). One Factor or Two Parallel Processes? Comorbidity and Development of Adolescent Anxiety and Depressive Disorder Symptoms, Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50(10),1218-1226.
34. Hançer, A.H., ve Tüfekçi, Z. (2016) Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. Cumhuriyet International Journal of Education, 5(4),31-40.

35. Hattie, J. (1992). Measuring the Effects of Schooling. Australian Journal of Education, 36(1), 5-13.
36. Heatherton, T. F., ve Polivy J. (1991) Development and validation of a scale for measuring state self-esteem. Journal of Personality and Social psychology, 60(6), 895-910.
37. Hetts, J.J., ve Pelham, B.W. (2001). A case for the non-conscious selfconcept. In G. Moskowitz (Ed.), Cognitive social psychology: The Princeton Symposium on the Legacy and Future of Social Cognition (pp. 105-123). Mahwah, NJ: Erlbaum.
38. Higgins, E.T. (1987) Self-Discrepancy: A Theory Relating Self and Affect. American Psychological Association, 94(3), 319-340.
39. Hökelekli, H. (2009) Psikolojiye Giriş (2.Baskı). Düşünce Kitap Kitabevi Yayınları, Bursa.
40. İnci, E. (2008) Erken Çocukluk Döneminde Gelişim. Maya Akademi, Ankara.
41. Jones, J.T., Pelham, B.W., Mirenberg, M.C., ve Hetts, J.J. (2002). Name letter preferences are not merely mere exposure: Implicit egotism as self-regulation. Journal of Experimental Social Psychology, (38), 170-177.
42. Jordan, C.H., Spencer, S.J., ve Zanna, M.P. (2005) Types of High Self-Esteem and Prejudice: How Implicit Self-Esteem Relates to Ethnic Discrimination Among High Explicit Self- Esteem Indıviduals. Personality and Social Pscyhology Bulletin, 31(5), 693-702.
43. Jordan, C.H.; Spencer, S.J., Zanna, M.P., Hoshino-Browne, E., ve Correll, J. (2003). Secure and defensive high self-esteem. Journal of personality and social psychology, 85(5), 969-978.
44. Jordan, C.H., Spencer, S.J., Zanna, M.P. (2003) Types of High Self-Esteem and Prejudice: How Implicit Self-Esteem Relates to Ethnic Discrimination Among High Explicit Self- Esteem Indıviduals. Personality and Social Pscyhology Bulletin, 31(5), 693-702.
45. Kaya, A., Saçkes, M. (2005). Deneysel Olarak sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları". (Edit: Erkan, S., Kaya, A.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
46. Kaya, Ş., (2017). Ergenlerde Ana-Babaya Bağlanma Örüntüsünün Benlik Saygısı ve Yalnızlık ile İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
47. Kaynak, K., Ergin, B., Arslan, E., Pınarcık, Ö. (2015). Okul Öncesi Öğretmeni Adaylarının Benlik Saygıları ile Çocuk Sevmeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İlköğretim Online, 14(1), 86-96.
48. Kitayama, S., ve Karasawa, M. (1997). Implicit self-esteem in Japan: Name letters and birthday numbers. Personality and Social Psychology Bulletin, (23), 736-742.
49. Kling, K.C., Hyde, J.S., Showers, C.J., Buswell, B.N. (1999). Gender Differences in Self-esteem: A Meta-Analysis", Psychological Bulletin, 125(4), 470-479.
50. Koole, S.L., Ap Dijksterhuis, A., Ad van Knippenberg, A.V. (2001). What's in a Name: Implicit Self-Esteem and the Automatic Self. Journal of Personality and Social Psychology, 80(4), 669-685.
51. Köknel, Ö (1982) Kaygıdan Mutluluğa (3.Basım) Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara.
52. Kulaksızoğlu, A. (2004) Ergenlik Psikolojisi, (6.basım), Remzi Kitabevi, İstanbul.
53. Liu, S.Y., Wrosch, C., Miller, E.G., ve Pruessner, J. (2014) Self-Esteem Change and Diurnal Cortisol Secretion in Older Adulthood. Psychoneuroendocrinology, 2(4), 111-120.
54. Lynum, L.I., Wilberg, T. ve Karterud, S. (2008). Self-Esteem in Patients with Borderline and Avoidant Personality Disorders. Scandinavian Journal of Psychology, 49(5), 469-477.
55. Metin, N. Bencik-Kangal S. (2012) Bilim Sanat Merkezlerine Devam Eden 12-14 Yaş Gurubu Üstün Yetenekli Çocukların Benlik Algılarının İncelenmesi. Eğitim ve Bilim, 37(163), 1300-1337.
56. Mocknes, U.K., Espnes G.A. (2012) Self-Esteem and Emotional Health in Adolescents-Gender and Age as Potential Moerators. Scandinavian Journal of Psychology, 53(6),483-489.
57. Ogihara, Y., Uchida Y., Kusumi, T. (2016). Confidence Over Time: Temporal Changes in Self-Esteem Among Older Children and Early Adolescents in Japan. SAGE Open July-September, 1–8.
58. Olson, M.A., Fazio, R.H., ve Hermann, A. D. (2007). Reporting tendencies underlie discrepancies between implicit and explicit measures of self-esteem. Psychological Science, (4), 287-291.
59. Orth, U., Robins, R.W., Roberts, B.W. (2008). Low Self-Esteem Prospectively Predicts Depression in Adolescence and Young Adulthood. Journal of Personality and Social Psychology, 95(3), 695.700.

60. Orth, U., Robins, R.W., Trzesniewski, K.H.; Maes, J., ve Schmitt, M. (2010). Low Self-Esteem is A Risk Factor for Depressive Symptoms from Young Adulthood to Old Age. Journal of Abnormal Psychology, 118(3), 472-480.
61. Özkan, İ. (1994) Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler. Düşünen Adam Dergisi, 7(3), 4-9.
62. Przybylski, A.K., Weinstein, N., Murayama K., Lynch, F.M. ve Ryan R.M. (2012) The Ideal Self at Play: The Appeal of Video Games that Let you be all you can be. Psychological science, 23(1), 69-76.
63. Raty, L.K., Larsson, G., Söderfeldt, B.A. ve Larsson, B.M. (2005). Psychosocial Aspects of Health in Adolescence: The Influence of Gender, and General Self-Concept. Journal of Adolescent Health, 36(6), 530-539.
64. Robins, W.R, Trzesniewski, K.H. (2005). Self-Esteem Development Across the Life-Span. American Psychological Society, Current Directions in Psychological Science, 14(3), 158-162.
65. Robson, P.J. (1988). Self-Esteem- A Psychiatric View. British Journal of Psychiatry, (153), 6-15.
66. Salı, G. (2013). İlköğretim İkinci Kademedeki Çocukların Empatik Eğilimlerinin ve Benlik Kavramlarının İncelenmesi. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 6(4):496-519.
67. Salmivalli, C., Kaukiainen, L., Lagerspetz, K.M.J. (1999). Self-Evaluated, Self-Esteem, Peer-Educated, Self-Esteem and Defensive Egoism as Predictor of Adolescents Participation in Bullying Situation. Journal of Personality and Social Psychology, (3), 121-140.
68. Sarıkaya, A. (2015). 14-18 Yaş Arası Ergenlerin Benlik Saygısı ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
69. Saygılı, G., Kesecioğlu, T.İ., Kırıktaş, H. (2015). Eğitim Düzeyinin Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4(2), 210-218.
70. Seçer, İ., İlbay, A.B., Ay, İ., ve Çiftçi, M. (2012) Yatılı İlköğretim Bölge Okullarındaki Öğrencilerin Benlik Saygılarının İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültsi Dergisi,1(3), 61-73.
71. Smith, E.R., ve DeCoster, J. (2000). Dual-process Models in Social and Cognitive Psychology: Conceptual Integration and Links to Underlying Memory Systems. Personality and Social Psychology Review, 4(2), 108-131.
72. Soest, T., Wagner, J., Hansen, T., ve Gerstorf, D. (2017). Self-esteem across the second half of life: The role ofsocioeconomic status, physical health, social relationships, and personality factors. Journal of Personality and Social Psychology. doi:10.1037/pspp0000123, 2-40.
73. Sowislo, J. F., Orth, U. ve Meier, L.L. (2014). What Constitutes Vulnerable Self-Esteem? Comparing the Prospective Effects of Low, Unstable and Contingent Self-Esteem on Depressive Symptoms. Journal of Abnormal Psychology, 123(4), 737-749.
74. Spalding, R.L., Hardin, C.D. (1999). Unconsiouns unease and self handicapping: behavioral consequences of individual differences in implicit and explicit self-esteem. American psychological society, 10(6), 535-540.
75. Şahin, A. (2005). Ergenlerde Dindarlık Benlik Saygısı İlişkisi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (19), 185-197.
76. Topçu, S., Leana-Taşçılar, M.Z. (2016). Üstün Zekalı Öğrencilerde Motivasyon ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine göre İncelenmesi", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,8(23),591-21.
77. Trzesniewski, K.H., Donnellan, M.B., Moffitt, T.E., Robins, R.W., Poulton, R, ve Caspi, A. (2006). Low Self-Esteem During Adolescence Predicts Poor Health, Criminal Behavior and Limited Economic Prospects During Adulthood. Developmental Psychology, 42(2),381-390.
78. Uyanık Balat, G., Akman, B. (2004). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 175-183.
79. Waugh, F.R. (2001). Measuring Ideal and Real Self-Concept on the Same Scale, Based on a Multifaceted, Hierarchical Model of Self-Concept. Educational and Psychological Measurement, (61)1, 85-101.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
80. Wilson, T.D., Lindsey, S., ve Schooler, T.Y. (2000) A model of dual attitudes. Psychological review, 107(1), 101-114.
81. Yılmazel, G., ve Günay, O. (2012). Çorum İli Kargı İlçesinde Öğrenim Gören 12-17 Yaş Arasındaki Öğrencilerde Özsaygı ve Depresyon. Sağlık Bilimleri Dergisi, 21(1), 20-29.
82. Yörükoğlu, A. (1998). Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar, (10. baskı), Özgür Yayınları, İstanbul.
83. Zeigler-Hill, V. (2011). The Connections Between Self-Esteem and Psychopathology. Journal of Contemporary Psychotherapy, 41(3), 157-164.
84. Zeigler-Hill, V., Holden, J.C., Enjaian, B., Southard, A.C., Besser, A., Li, H. ve Zhang, Q. (2015) Self-esteem instability and personality: The connections between feelings of self-worth and the big five dimensions of personality. Personality and Social Psychology Bulletin, 41(2), 183-198.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(55)

Halil ŞENOL[166]; Emre Aşkın ELİBOL[167]; Ünsal AÇIKEL[168]

INVESTIGATION OF USAGE AREAS OF METALLIC POROUS MATERIALS IN HEAT TRANSFER
ISI TRANSFERİNDE METALİK GÖZENEKLİ MALZEMELERİN KULLANIM ALANLARININ İNCELENMESİ

ABSTRACT

In this study, the flow and heat transfer characteristics of a jet impinging against a flat plate covered with a porous layer were investigated numerically so that to in search of usage areas of porous materials. The bottom plate was kept at a constant temperature. An air jet, issued from a slot on the middle of the top plate, was impinged on the bottom plate covered with a porous layer. It was assumed that there is local thermal equilibrium between the solid matrix of porous layer and the fluid. The flow was considered to be laminar and steady. ANSYS Fluent software was used for the solutions. The results were presented in terms of local heat flux from the bottom plate.

The results obtained indicate that when the plate is covered with a porous layer, the heat transfer increases in comparison with the case without a porous layer for the cases considered. It has been found that the heat transfer is more effective at a certain ranges of porosity, permeability, thermal conductivity and thickness of porous layer. Thus, the following comment can be made: metallic porous materials could be used in local cooling such as electronic cooling systems that have vital importance in central processing unit.

Keywords*: Porus material, impinging jet, heat transfer.*

ÖZ

Bu çalışmada, gözenekli bir tabaka ile kaplanmış düz bir plakaya karşı çarpma yapan bir jetin akış ve ısı transfer özellikleri sayısal olarak incelenerek, gözenekli malzemelerin kullanım alanlarının aranması için sayısal olarak ortaya konmuştur. Taban plakası sabit bir sıcaklıkta tutulmuştur. Üst plakanın ortasındaki bir delikten çıkarılan hava jeti, gözenekli bir tabaka ile kaplanmış alt plaka üzerine çarptırılmıştır. Gözenekli tabaka ve akışkanın katı matrisi arasında yerel termal denge olduğu varsayılmıştır. Akış, laminer ve sabit olarak kabul edilmiştir. Çözümler için ANSYS Fluent yazılımı kullanılmıştır.

Sonuçlar, ısı transferinin levhanın gözenekli tabaka ile kaplandığı durumda arttığını göstermektedir. Isı transferinin belirli bir gözeneklilik, geçirgenlik, ısı iletkenlik ve gözenekli tabaka kalınlığı aralığında daha etkili olduğu gözlenmiştir. Böylece, metalik gözenekli malzemelerin merkezi işlemci ünitesinde hayati öneme sahip olan elektronik soğutma sistemleri gibi lokal soğutma gerektiren birimlerde ısı transferini artıran bir uygulama olarak kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gözenekli malzeme, çarpan jet, ısı transferi.

[166] **Giresun University, Faculty of Engineering, Department of Genetics and Bioengineering, halilsenol@yahoo.com**
[167] **Giresun University, Faculty of Engineering, Department of Mechanical Engineering, emreaskinelibol@gmail.com**
[168] **Cumhuriyet University, Faculty of Engineering, Department of Chemical Engineering, unsal.acikel@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. INTRODUCTION

In engineering applications, producing heat in its structure; therefore, it is a matter of frequent practice that devices and systems that reach high temperatures have a long life and are cooled to the appropriate temperatures to ensure safety. With the developments in technology, the power of the devices and systems has increased and consequently the heat production density has increased and it has become a necessity to be cooled to safe working temperatures in order to keep these devices and systems running smoothly. Technological developments for miniaturization, especially when the dimensions of the electronic devices are made smaller, the intensity of heat production has increased. This result revealed the need for more effective cooling of the device. There are a lot of studies on this subject up to now in the literature.

Saeid and Mohamad numerically investigated the cooling of the horizontal target surface by impinging jet in case of the porous material thickness is equal to the channel height, assuming the local thermal equilibrium between the porous material and the fluid, by adopting the Darcy model in the mixed convection condition [1].

There are few studies that contain the usage of metallic porous materials on overheating surfaces industrially, despite all these works. The aim of this study is particularly to research the usage area of porous materials in the computer industry to enhance the extraction of heat from central processing unit.

O'Donovan and Murray., describe the heat transfer between the heated surface and the blowing air jet; (H/D) in the range of 10 000-30 000 of the Reynolds number and the ratio of the distance between the target surface and the nozzle exit to the diameter of the nozzle in the range of 0,5-8. The results show that the second increase in radial heat transfer is due to the sudden increase in turbulence in the wall jet region when the H/D ratio is less than 2. The second highest Nusselt number in the Nusselt number distribution was found to be influenced by the rate of change in flow perpendicular to the bottom plate, rather than the velocity change in parallel to the bottom plate [2].

The use of porous materials to cool high-performance devices to safe operating temperatures is seen as a useful application in terms of thermal control, allowing porous materials to be integrated into the transport-heat transfer problems and enabling this to be studied extensively. However, the number of studies examining the effect of impacted jet flow and heat transfer on multiplying jet applications where the target surface is covered with a porous layer is very few in the literature.

2. MATERIALS AND METHOD

2.1. Problem Description

The geometry and coordinate system of the problem in this study is schematically shown in Fig. (1). The jet emerging from a nozzle in the middle of the upper plate impinges on the bottom plate with a porous layer. Jet fluid and lower surface are at different temperatures.

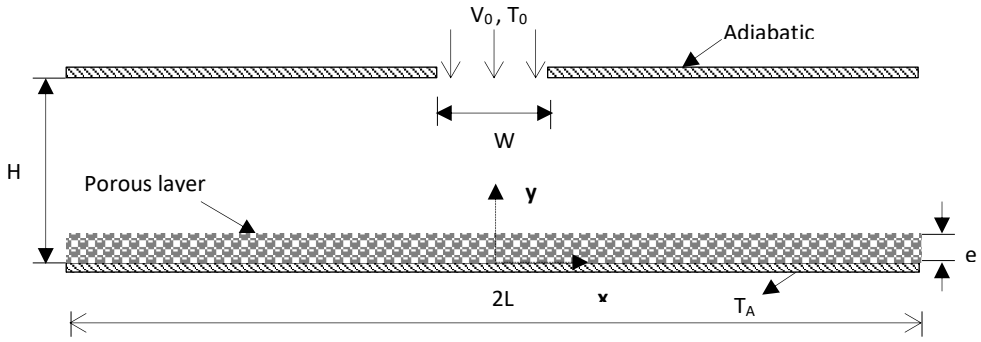

Figure. 1: Schematic diagram of the physical model and coordinate system.

The length of the plates is defined as 2L and its value is 1000 mm. The thickness of the porous layer placed on the bottom plate is defined as “e”. Distance between plates (the channel height) H is 20 mm, the bottom plate is held at a constant and uniform temperature 310K (T_A) and the top plate is defined as adiabatic.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

The porous layer is placed on the lower plate in a homogeneous and rigidly. The dimension perpendicular to the page is very large compared to the distance between the plates. The air jet is mounted at a uniform V_0 velocity (Re=750) and T_0 (300K) temperature. The width of the inlet nozzle W is 10 mm. Because the dimension perpendicular to the page is too large relative to the distance between the plates, it is assumed that there is no flow and change in this direction, and therefore the flow is two-dimensional. As shown in Fig. (1). The flow area consists of two regions: 1) A homogeneous and rigid porous layer region on the bottom plate, and 2) A free flow region between top of the porous layer surface and the top plate.

2.2. Mathematical Formulation

The flow is assumed to be two-dimensional, incompressible, laminar, and steady. The porous layer is assumed to be homogeneous and rigid. Also, gravity effects are neglegted. Local thermal equilibrium approach between the porous matrix and fluid is adopted.

The continuity equation can be expressed as:

$$\frac{\partial u}{\partial x}+\frac{\partial v}{\partial y}=0 \tag{1}$$

In Eqs. (1), the velocity in the x-direction is defined as u, and the velocity in the y-direction is defined as v.

The problem area consists of two different regions, the free flow region and the porous region. The classical Navier-Stokes equations apply in the free flow region. The Darcy-Forchheimer-Brinkman model, which is the arrangement of the Navier-Stokes equations in the region where the porous layer is located, is used. In order for both regions to be represented by the same equation, the coefficient of "δ", which has a value of 1 or 0 in two regions, is defined. The δ coefficient is 0 for the porous region and 1 for the free flow region. Numerically representing the porosity "φ" has a value of 1 in the free flowing zone and in the range of 0 to 1 in the porous layer.

The modified momentum equations [3, 4] for x and y direction can be expressed as:

$$\rho_f\left(\frac{1}{\varphi^2}u\frac{\partial u}{\partial x}+\frac{1}{\varphi^2}v\frac{\partial u}{\partial y}\right)=-\frac{\partial p}{\partial x}+\frac{\mu}{\varphi}\left(\frac{\partial^2 u}{\partial x^2}+\frac{\partial^2 u}{\partial y^2}\right)-\delta\frac{\mu u}{K}-\delta\frac{C_E}{K^{1/2}}\rho_f|u|\,u \tag{2}$$

$$\rho_f\left(\frac{1}{\varphi^2}u\frac{\partial v}{\partial x}+\frac{1}{\varphi^2}v\frac{\partial v}{\partial y}\right)=-\frac{\partial p}{\partial y}+\frac{\mu}{\varphi}\left(\frac{\partial^2 v}{\partial x^2}+\frac{\partial^2 v}{\partial y^2}\right)-\delta\frac{\mu v}{K}-\delta\frac{C_E}{K^{1/2}}\rho_f|v|\,v \tag{3}$$

In Eqs. (2) and (3):

ρ	:	The density of working fluid, kg/m^3
φ	:	Porosity
p	:	The pressure, Pa
μ	:	The dynamic viscosity of the fluid, kg/m·s
C_E	:	Ergun coefficient
K	:	Permeability, m^2

Ergun coefficient is defined as shown below [5]:

$$C_E=\frac{1{,}75}{(150\varphi^3)^{1/2}} \tag{4}$$

The energy equation can be expressed as:

$$\rho_f c_{p,f}\left(u\frac{\partial T}{\partial x}+v\frac{\partial T}{\partial y}\right)=k_{eff}\left(\frac{\partial^2 T}{\partial x^2}+\frac{\partial^2 T}{\partial y^2}\right) \tag{5}$$

In Eqs. (5), $c_{p,f}$, k_{eff} and T represent specific heat (J/kg·K), effective thermal conductivity (W/m·K) and temperature (K) respectively. Effective thermal conductivity k_{eff} can be expressed as shown below:

$$k_{eff}=(1-\varphi)k_s+\varphi k_f \tag{6}$$

In Eqs. (6), k_s is the thermal conductivity of porous matrix and k_f is the thermal conductivity of fluid.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Heat flux (q) can be expressed:

$$q = -k_{eff}\left.\frac{\partial T}{\partial y}\right)_{y=0} \tag{7}$$

Local Nusselt number (Nu) can be expressed:

$$Nu = \frac{q}{(T_A - T_0)}\frac{H}{k_{eff}} \tag{8}$$

Reynolds number (Re) can be expressed:

$$Re = \frac{\rho v W}{\mu} \tag{9}$$

The boundary conditions: 1) constant velocity and temperature profiles of the entering jet, 2) no slip condition on the walls, 3) symmetry condition in x=0, and 4) fully developed flow at channel exit (x= L). At the bottom plate (y = 0), constant temperature condition is assumed whereas along the upper wall.

3. RESULTS

In this study, conservation equations were solved using ANSYS Fluent software based on the finite volume method. In the phase of cell independence; cell number was determined to be 6 000 for the absence of porous layer and 20 000 for a sample with porous layer.

The results of the approach study are compared with the results of the study conducted by Lemos and Fischer [2]. The comparisons were made according to the local Nusselt numbers obtained through the bottom plate and are graphically shown in Fig. (2).. As seen in Fig. (2), the results obtained in this study are consistent with those obtained by Lemos and Fischer [2].

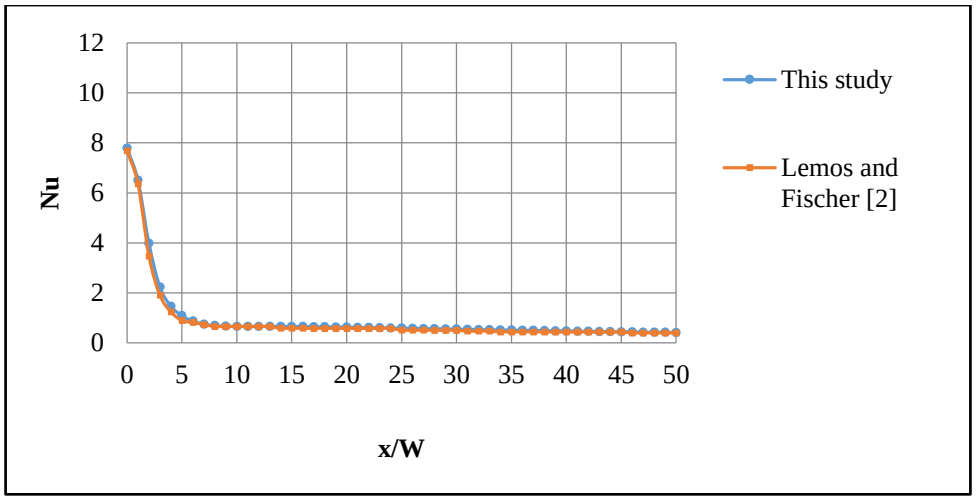

Figure 2. Comparison of the results obtained in this study with those obtained by Lemos and Fischer [2].

Thickness of porous layer e=0.01; porosity φ=0.7; permeability $K=3.312\cdot10^{-6}m^2$; ratio of thermal conductivities $k_s/k_f=10$; Reynolds number Re=750.

When the effect of porosity φ effect on flow and heat transfer is examined; the permeability $K = 3.312 \cdot 10^{-6}$ m^2, the ratio of the heat transfer coefficient of the porous material to the fluid heat transfer coefficient is kept at constant k_s / k_f = 10 and the jet Reynolds number Re = 750, the ratio of the thickness of the porous layer to the distance between the plates e/H is 0.5. Analyzes were made for the values of 0.95, 0.9, 0.7 and 0.5 for porosity. In order to clearly interpret the effects of porosity on heat transfer, local heat fluxes along the bottom plate for the same analysis results were calculated as numerical studies and are given in Fig. (3). When Fig. (3) is examined, the heat flux increases at low porosity values, especially at the stagnation point.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

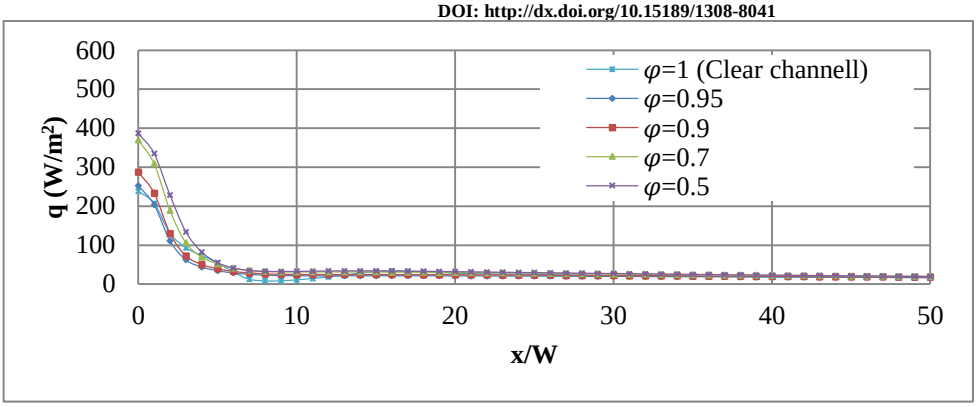

Figure 3. Variation of local heat flux along bottom plate at different porosity values.

To investigate the effect of the value of the porous layer thickness "e" on the flow field and heat transfer, simulations were carried out for different values of the ratio of the porous layer thickness to the channel height. For this purpose, firstly, the ratio of the thermal conductivity coefficient of the porous material to the fluid heat transfer coefficient $k_s / k_f = 10$ values of Re = 750, porosity $\varphi = 0.9$, permeability $K = 3.312 \cdot 10^{-6}$ m^2, analyzes were carried out. To examine the effect of porous layer thickness on heat transfer, the local heat fluxes are calculated and these values are given in Fig. (4).

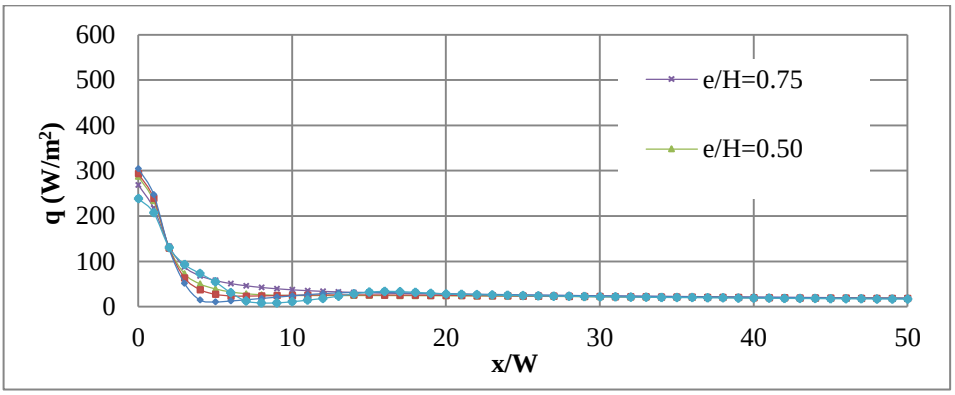

Figure 4. Variation of local heat flux along bottom plate at different values of porous layer thickness.

In general, when Fig. (4) is examined, it can be seen that the heat flux at the stagnation point do not change at large intervals due to the variation of the thickness ratio.

The effect of permeability K effect on flow and heat transfer is examined at the ratio of the thickness of the porous layer to the distance between the plates e/H is 0.5, the ratio of heat transfer coefficient $k_s / k_f = 10$ and jet Reynolds number Re =750. Analyzes were made for the values of $1.5 \cdot 10^{-9}$, $1.8 \cdot 10^{-8}$, $1.032 \cdot 10^{-7}$, $3.312 \cdot 10^{-6}$, and $1.36 \cdot 10^{-5}$ for permeability. Local heat fluxes were calculated along the bottom plate and these values are given in Fig. (4) so that the effects of heat transfer on permeability can be clearly interpreted.

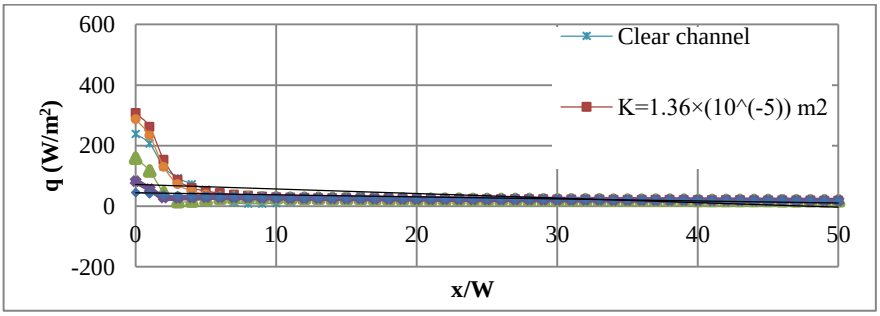

Figure 5. Variation of the local heat flux along the bottom plate at different permeability values

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Fig. (5) shows that the local heat flux values in the stagnation (impingement) zone are directly proportional to the permeability, and that at low permeability values, the heat transfer decreases with the absence of the porous layer.

When the effect of the heat transfer coefficient of the porous material on the flow and heat transfer is examined, the ratio between the heat transfer coefficient of the porous material and the heat transfer coefficient of the fluid is proportioned. The ratio of the heat transfer coefficient of the porous material to the heat transfer coefficient of the porous material is obtained by keeping at values of porosity $\varphi = 0.9$, permeability $K = 3.312 \cdot 10^{-6}\ m^2$, the ratio of the porous layer thickness to the channel height $e/H = 0.5$ and the jet Reynolds number $Re = 750$. Analyzes were made for the values of 50, 40, 30, 20, 10 for heat transfer coefficient ratio. The local heat flux values along the bottom plate are calculated so that the effect of the heat transfer coefficient of the porous material on the heat transfer can be more accurately observed. For this purpose, local heat fluxes are calculated along the bottom plate and these values are given in Fig. (6).

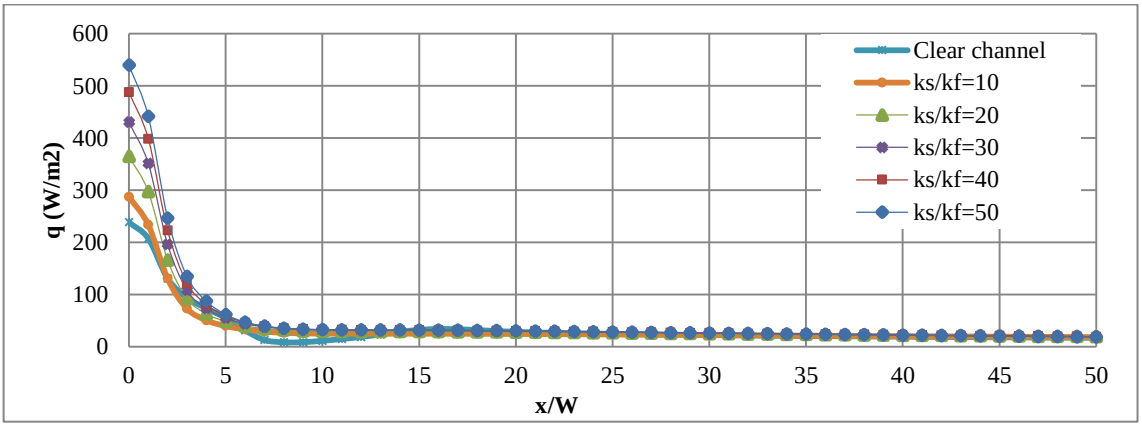

Figure 6. The variation of the local heat flux along the bottom plate in the different values of k_s/k_f.

4. CONCLUSIONS

In this study, the jet cooling of the plate coated with a porous layer was numerically analyzed. The porosity, permeability, thickness, heat transfer coefficient of the porous material were investigated in terms of flow and heat transfer. The results show that the porosity, permeability and heat transfer coefficient values of the porous material significantly affect the heat flux at the stagnation point and the porous layer thickness significantly affects the heat flux distribution along the bottom plate. These results show that if metallic porous materials, which have high heat transfer coefficient, high permeability, low porosity at high thickness values, can be used in electronic cooling systems so that the heat transfer extracted from central processing unit could increased.

REFERENCES

[1] Saeid N. H., Mohamad A. A. 2006. Jet impingement cooling of a horizontal surface in a confined porous media: Mixed convection regim, International Journal of Heat and Mass Transfer. 49: 3906-3913.

[2] Lemos M. J. S., Fischer, C. 2008. Thermal analysis of an impinging jet on a plate with and without a porous layer", International Journal of Computation and Methodology, 54(11): 1022-1041.

[3] Darcy, H. P. G. 1856. Les Fontaines Publiques de la Ville de Dijon (First edition). Paris: Victor Dalmont, 1-10.

[4] Forchheimer P. 1901. Wasserbewegung durch Bode, in Zeitschrift des Vereines Deutscher Ingenieure, 45; 1736-1741.

[5] Ergun S. 1952.Fluid flow through packed columns, Chemical Engineering and Progress, 8; 89-94.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(56)

Halil ŞENOL[169]; Ünsal AÇIKEL[170]

TARIMSAL ATIKLARDAN ANAEROBİK FERMANTASYON İLE ENERJİ ÜRETİMİ

ENERGY PRODUCTION BY ANAEROBIC FERMENTATION FROM AGRICULTURAL WASTES

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye'nin başlıca en çok tarımsal atığa sahip olduğu buğday samanı atıkları (BSA), arpa samanı atıkları (ASA) ve çavdar samanı atıkları (ÇSA)'ndan biyogaz üretimi deneysel olarak incelenmiştir. Bu atıklardan eşit kütlelerde alınarak karıştırmıştır. Bu karıştırılan tarımsal atıklar (TA), sığır gübresi (SG) ile aşılama yapılarak biyogaz üretimi incelenmiştir. Anaerobik fermantasyon sıcaklığı 35 ^{0}C' de alttan ısıtma ile sağlanmıştır. Toplam katı madde oranı % 8 olarak alınmıştır. Bütün TA' ın ve SG' nin C/N oranları elementel analiz cihazı ile belirlenmiştir.

Anaerobik fermantasyon reaktöründeki kütlece Substrat (S)/Aşı (A) oranları sırasıyla 5:1, 4:1, 3:1, 2:1, 1:1, 0:1 olarak ayarlanmıştır. En yüksek biyogaz oluşumu 2: 1 olan reaktörde 211 ml biyogaz/$g_{\text{katı madde}}$ olarak bulunmuştur. Anaerobik süreç kimyasal oksijen ihtiyacı (KOİ) tayinleri ile takip edilmiştir. TA: SG kütlece 2:1 olan reaktör için toplam KOİ giderimi % 55,2 olarak bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Biyogaz, Tarımsal atıklar, Sığır gübresi, KOİ tayini.

ABSTRACT

In this study, biogas production has been investigated experimentally from Turkey's main most agricultural wastes (wheat straw waste (WSW), barley straw waste (BSW) and rye straw waste (RSW). These wastes were mixed in equal parts. Biogas production was investigated by inoculation of these mixed agricultural wastes (AW) with cattle manure (CM). The anaerobic fermentation temperature is provided by sub-heating at 35 ° C. The total solids ratio is taken as 8%. C/N ratios of all TA and SG were determined by elemental analysis device.

The mass to substrate (S) / inoculum (I) ratios in the anaerobic fermentation reactor were set to 5: 1, 4: 1, 3: 1, 2: 1, 1: 1, 0: 1, respectively. The highest biogas formation was found in the 2: 1 reactor as 211 ml biogas / $g_{\text{solid matter}}$. The anaerobic process was followed by chemical oxygen demand (COD) determinations. Total COD removal for the reactor with TA: SG mass 2:1 was found to be 55.2

Keywords: *Biogas, Agricultural wastes, Cattle manure, COD analysis.*

[169] ***Giresun University, Faculty of Engineering, Department of Genetics and Bioengineering, halilsenol@yahoo.com***
[170] ***Cumhuriyet University, Faculty of Engineering, Department of Chemical Engineering, unsal.acikel@gmail.com***

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

20. yüzyılda sanayinin artmasıyla birlikte enerji ihtiyacı da katlanarak artmaya başlamıştır. Dünyadaki enerjiye olan ihtiyacının % 88 lik kısmını mevcut enerji kaynaklarından sağlanırken, % 12 lik kısmını ise yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlamaktadır. % 88'lik mevcut enerji kısmı, tükenen enerji kaynakları oluşturmaktadır ve bu durum dünyamıza gelecekte olumsuz sonuçlar getirebilir niteliktedir. Bu nedenle yenilenebilir enerji kaynaklarına olan ihtiyaç artmaktadır. Biyogaz enerjisi ise yenilenebilir enerji kaynakları statüsünde olan çevre dostu bir gazdır. [1]

Biyogaz anaerobik fermantasyon yöntemi ile üretilir. Anaerobik fermantasyon, organik maddelerin bertarafı yöntemi olarak kullanılır ve ayrıca metanın kontrolsüz salınımını engeller. Biyogaz, yanıcı, renksiz ve kokusuzdur, içeriğinin büyük bir kısmını metan ve karbondioksit gazlarının oluşturduğu, bir gazdır [2,3].

Kullanılan hammaddeye göre biyogaz üretimindeki verim değişim göstermektedir. Biyogaz üretimi, organik maddenin içerisindeki metan (CH_4) ve karbondioksite (CO_2) bağlıdır. Bu nedenle hayvan gübresi ve enerji bitkileri metan üretiminde çok önemli unsurlardır [4].

Metan üretiminde; ham protein, ham yağ, lif, selüloz, hemiselüloz, nişasta ve şeker oldukça etkilidir. Biyogaz üretimini ve metan miktarını; sığırlardaki, karbona dönüşebilen maddelerin işkembe ve bağırsakta sindirilmesi ve hayvanların beslenmeleri etkiler. Çünkü sığır hayvanının sindirim sistemi anaerobik mikroorganizmaların üremeye başlaması için yeterli ortama sahiptir. Sığır gübresi, diğer küçük ve büyükbaş hayvanların gübrelerine göre biyogaz üretiminde daha düşük etkiye sahiptir. Sığır gübresinden metan (CH_4) daha düşük miktarda üretilir. Anaerobik fermantasyon esnasında yüksek proteinli gübrenin daha yüksek metan verimine sahip olduğunu gözlenmiştir [5,6].

1.1 Tarımsal atıklar

Türkiye yaklaşık 213 bin 188 kilometre tarımsal alana sahiptir ve Dünya' da 14. sırada yer alır. Kişi başına düşen tarım alanı ise yaklaşık 3 dekar ile 40. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu karasal yüz ölçümü 769 bin 632 kilometrekaredir. Bunun % 27,7' si tarım alanı olarak kullanılabilmektedir. Bu orana bakıldığında Türkiye, tarımsal ülkeler arasında 4. en büyük ülkedir. Güney ve Güney Batı Anadolu bölgelerinde pamuk ve mısır yetiştirilmektedir. İç Anadolu ve Marmara da ise patates ve şeker pancarı gibi bitkiler yaygındır. Türkiye'de tarım atıkları yeterince değerlendirilmemektedir. Atıklar dağınık şekilde bulunmaktadır ve bu nedenle taşıma maliyeti yüksektir. Bu atıklar üç gruba ayrılabilir:

- Bitkisel atıklar
- Hayvansal atıklar
- Tarımsal atıklar

Pamuk, mısır, buğday ve arpadan yüksek miktarda atık oluşmaktadır. Yaklaşık atık miktarı 50-65 Mtep'dur. Üretimden sonra atıklar tarlada bırakılır. Saman farklı birçok amaç için kullanılır (hayvan yemi, hayvan altlığı vb). Pamuk sapı, tane mısır sapı, ayçiçeği sapı, saman ve tütün sapı vb endüstriyel tarımsal ürünlerin üretiminden kalan başlıca atıklar da tarlaya bırakılır. Türkiye'deki tarla ürünlerinin yıllık toplam ısıl değeri yaklaşık olarak 228 PJ'dur. Toplam ısıl değer içerisinde payı en fazla olan temel ürünlersırasıyla mısır % 33,4, buğday % 27,6 ve pamuk % 18,1'dir. Türkiye'dekibahçe bitkilerinin yıllık atık toplam ısıl değeri ise yaklaşık olarak 75 PJ' dür. En büyük ısıl değere sahip ürünler fındık % 55,8 ve zeytin % 25,9'dur. Türkiye'de toplam tarımsal atık varlığı ile 7500 MWth enerji üretmek mümkündür [7].

Buğday samanı, arpa samanı ve çavdar samanı atıkları Türkiye'nin başlıca 3 büyük atığıdır. Buğday 22.439.042 ton/yıl, arpa 8.327.457 ton/yıl ve 253.243 ton/yıl çavdar üretilmektedir [7].

Bu çalışmada Türkiye'nin başlıca üç büyük atıkları olan buğday samanı, arpa samanı ve çavdar samanı olarak üç farklı tarımsal atık eşit kütlelerde karıştırılarak hazırlanmıştır. Bu karışım farklı oranlarda sığır gübresi ile ekleme yapılarak anaerobik proses incelenmiştir.

2. MATERYAL ve METOT

2.1. Tarımsal atıklar ile sığır gübresinin hazırlanması ve birtakım analizler

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Anaerobik fermantasyona başlamadan önce nem içerdiğinden dolayı bütün organik atıklara kuru madde analizi yapılmalıdır. Bu nedenle numunelerin her birinden ayrı ayrı kuru madde analizi yapılmıştır. Yaklaşık 48 saat boyunca, toplanan numunelerin her birinden alınarak, hassas terazide 2 gram tartılmış ve etüvde 105 ^{0}C de nemsiz bir şekilde kurutulur [8,9]. Kurutma işlemi porselen kroze ile desikatörde yapılmıştır. Öncelikle porselen kroze etüvde 105 ^{0}C de 6 saat boyunca içerisinde hiç nem kalmayacak şekilde kurutulup darası alınmıştır. Nem tayini için organik maddeler genellikle 105 ^{0}C de 36-48 saat kurutulmuştur. Kurutulan numunelerin böylelikle katı madde oranı belirlenmiştir. Daha sonra bu tartımı alınmış kuru numuneler kül fırında 550-600 ^{0}C de 2,5-3 saat bekletilmiştir. Bu şekilde bu sıcaklıkta bütün organik maddeler yanarak uçtuğundan dolayı geriye kalan kül gravimetrik olarak tartılarak uçucu organik madde miktarı % ağırlık olarak tespit edilmiştir.

2.2. Farklı Tarımsal Atıkların Hazırlanması ve Anaerobik Fermantasyon Süreci

Tarımsal atıklardan buğday samanı Samsun yöresinden, arpa ve çavdar ise Ankara yöresinden temin edilmiştir. Kullanılan tarımsal atıklar önce yıkanarak toz, toprak gibi bileşenlerden temizlenmiştir. Anaerobik fermantasyonda kullanılacak olan kuru BSA, ASA ve ÇSA kullanılmıştır. Bu atıklar eşit kütlelerde karıştırılmıştır. Bu (TA)'ın daha sonra C/N oranı elementel analiz cihazında belirlenmiştir. Anaerobik fermantasyon için aşı olarak kullanılacak olan sığır gübresi taze olarak kullanılmıştır. Taze olarak toplanan sığır gübresi içerisinde bulunan ot, tohum, saman vb. yabancı maddelerden temizlenmiştir. Anaerobik fermantasyon için TA: SG kütlece karışım oranları 5:1, 4:1, 2:1, 2:1, 1:1, 0:1 oranında karıştırılarak 500 ml' lik nuçe erlenlerine koyulmuştur. Toplamda her biri 2 tekerrürlü olmak üzere 12 adet nuçe erleni ile yapılmıştır. Toplam kuru madde oranı % 8 olarak ayarlanmıştır. Nuçe erlenlerinin çıkış borusuna uygun hortum eklenmiştir ve bu hortumun ucuna da 0,5 litrelik gaz toplama torbaları takılmıştır, sonrasında bütün reaktörler alüminyum folyo ile kaplanmıştır. Biyoreaktör olarak kullanılan nuçe erlenlerinin bütün deneylerde hacminin % 80 i substrat ve su karışımıyla doldurulup ve % 20 si boş kalmıştır. Biyogaz üretmek için metan bakterilerinin bir miktar azota ihtiyacı vardır. Sistemdeki gaz kaçaklarını engellemek için hortumlarının giriş ve çıkışı bantlanmıştır. Fermantasyon işlemi için her bir reaktörün pH değeri ölçülecek ve ardından eğer pH biyogaz oluşumda metan bakterilerinin üremesi için gerekli şartlar olan 6,6 - 7,6 değerinde değilse pH bu aralıktaki gelene kadar hazırlanan 8 M NaOH ve 8 M H_2SO_4 tamponları ile ayarlama yapılmıştır. Isıtma sıcaklığı 35 ^{0}C olarak seçilmiştir. Isıtma işlemi alttan ısıtmalı manyetik karıştırıcı yardımıyla yapılmıştır. Deneylerin başlamasından sonra ortalama 12 saatte bir 3-4 dakika reaktörlerin karıştırılması sağlanmıştır. Ortalama karıştırma periyodu bazı kaynaklarda 4 saat, bazı kaynaklarda ise 6 saattir [9]. Oluşan gaz miktarı 0,3 litrelik biyogaz gaz toplama torbaları sayesinde ölçülmüş olup gaz oluşumu durana kadar devam etmiştir. Her bir reaktörün biyogaz oluşum hızı ml biyogaz/g $_{\text{toplam katı}}$ olarak belirlenmiştir. metanojen bakteriler, ışığa duyarlı bakterilerdir [9]. Alüminyum folyo ile sarma işlemi neticesinde karanlık ortamda anaerobik fermantasyon işlemi gerçekleştirilmiştir.

2.3. Kimyasal Oksijen İhtiyacı Analizleri

KOİ, evsel veya endüstriyel atık suların kirlilik miktarını belirlemede kullanılan en önemli parametrelerden biridir. Kimyasal oksidasyonla maddenin biyolojiksek olarak ayrışma hızına bakılmaksızın bütün organik maddelerin oksitlenebilme kapasitesini temsil etmektedir. Kimyasal oksijen ihtiyacı çevre kirlenmesinde en çok kullanılan parametredir. Atık suların bünyesindeki organik maddelerin miktarını, kimyasal oksidasyonları için gerekli oksijen miktarı cinsinden belirlenebilmesi ile elde edilebilen bir metottur. Yöntem tüm organik maddelerin, kuvvetli oksitleyicilerle asit ortamlarda oksitlenebilecekleri esasına dayanır [10]. Anaerobik fermantasyondaki bütün KOİ tayinleri APHA standart metotlara göre yapılmıştır [8].

Tablo 1. Tarımsal atıkların ve sığır gübresinin bazı parametre değerleri

Parametre	**TA**	**SG**
% kuru madde (KM)	9,1± 0,2	25,1± 0,3
% Uçucu katı madde (% KM)	79,4± 0,3	80,1± 0,3

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

pH	-	7,4
% nem	90,9± 1	74,9± 1
C/N	75,8± 2	21,2± 2
Toplam KOİ (g O_2/kg)	10769 ± 20	11875± 15

Tablo 1' de tarımsal atıkların ve sığır gübresinin bazı parametre değerleri verilmiştir. Elementel analiz sonucunda ölçülen C ve N oranlarına göre C/N oranları hesaplanmıştır.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Tablo 2. Belirli oranlarda karıştırılan atıkların biyogaz üretim hızları

Kütlece TA: SG oranları	**Biyogaz Üretim Miktarı (ml/g katı madde)**
5:1	161
4:1	175
3:1	189
2:1	**211**
1:1	201
0:1	190

Tablo 2' de anaerobik fermantasyon belirlenen TA: SG karışım oranlarının biyogaz oluşum hızları verilmiştir. En yüksek biyogaz oluşumu TA: SG oranı 2:1 olan reaktörde meydana gelmiştir. En düşük biyogaz üretimi TA: SG oranı 2:1 olan reaktörde meydana gelmiştir. Daha sonra TA: SG kütlece karışım oranları arasında TA oranının azalması ile biyogaz üretim hızı artmıştır. Fakat bu durum TA:SG kütlece 2:1 oranına kadar devam etmiştir. Bu reaktörden itibaren durum farklı olmuştur. Üretim verimi diğer reaktörlere göre daha fazla olmuştur. Bunun nedeni ise C/N oranındaki azalmaya anaerobik bakterilerin uyum sağlaması olmuştur. Yani C oranının fazla olması uçucu yağ asitlerinin birikimini sağlamış ve pH düşmüştür. Bu süreç çok yavaş olduğundan anaerobik bakteriler bu duruma direnç sağlamıştır. 1:1 oranındaki reaktörde ise sığır gübresiyle eşit oranda karıştırılan tarımsal atıklar için verim 2:1 olan reaktöre göre bir miktar düşmüştür. Bu durum eşit oranda karıştırılan sığır gübresi ve tarımsal atıkların içerisinde bulunan azotlu ve karbonlu bileşenlerin anaerobik bakterilerin tüketim hız dengesinin, 2:1 oranındaki reaktöre göre daha az olduğunu ifade etmektedir. Sadece sığır gübresi ile yapılan 0:1 oranındaki reaktörde ise neredeyse 3:1 oranında karıştırılan reaktör ile eşit sonuç alınmıştır.

Tablo 2'ye göre belirlenen 5 farklı karışım oranının içerisinde bulunan 5:1, 4:1, 3:1 üç farklı karışım oranlarında TA atıkların giderek azalması biyogaz oluşumunun artmasına neden olmuştur. Fakat 1:1 ve 2:1 karışım oranlarındaki reaktörler için biyogaz artımına sebep olmuştur. Ayrıca 2:1 olan reaktörde en yüksek biyogaz üretimi gerçekleşmiştir. Bu sonuç karşısında anaerobik mikroorganizmaların biyoreaktör içerisindeki besinleri kullanımında çok hassas olduğu sonucuna varılmaktadır. Çünkü C/N oranı 57,6' da maximum biyogaz üretimi oluşurken, 48,5'de daha az biyogaz üretimi olmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere anaerobik mikroorganizmalar önce sığır gübresinde bulunan suda çözünmüş karbon ve azotlu bileşenleri tüketirken, biryandan selüloz ve hemiselülozun zamanla hidrolizi sayesinde açığa çıkan karbonlu ve azotlu bileşenleri aynı oranda tüketmiştir. 2:1 oranındaki reaktörün veriminin en yüksek olmasının muhtemel sebeplerinden biri içerisinde çözünen lignoselülozik bileşenin fazla olmasıdır. Anaerobik fermantasyon da atıkların bir arada değerlendirilmesi için anaerobik mikroorganizmaların oluşturduğu bu hassas denge önemlidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

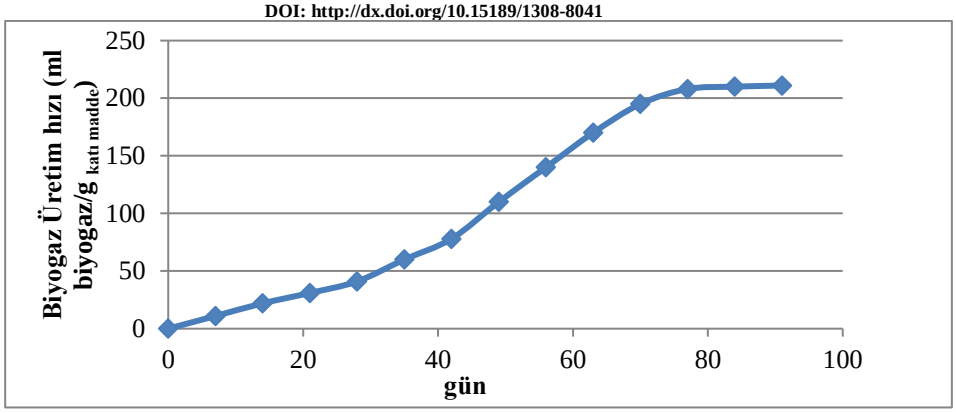

Şekil 4. TA: SG karışım oranı 2:1 olan reaktör için anaerobik süreç

Şekil 4'de TA: SG karışım oranı 2:1 olan reaktör için anaerobik süreç verilmiştir. Her 7 günde bir biyogaz hacim ölçümü alınmıştır. Toplam anaerobik proses 91 gün sürmüştür. Üst üste 7 gün gaz üretimi oluşmadıktan sonra anaerobik fermantasyon sonlandırılmıştır. Bu süreçte biyogaz üretimi genel olarak artış göstermiştir. Anaerobik süreç zamanla herhangi bir yavaşlamaya neden olmamıştır.

TA: SG karışım oranları 5:1, 4:1, 3:1, 2:1, 1:1, 0:1 olan reaktörlerin anaerobik fermantasyon süreleri sırasıyla 126, 119, 105, 91, 91 ve 70 gün sürmüştür. TA miktarlarının SG' ne göre daha fazla olması anaerobik sürecin fazla olmasına neden olmuştur. TA oranının azalması ile birlikte anaerobik süreç azalmıştır. Bunun nedeni ise tarımsal atıkların oluşturduğu lignoselülozik bileşenlerin zaman içerinde suda çözünmesidir.

Tablo 4. Farklı karışım oranlarının biyogaz içeriği

Kütlece TA: SG karışım oranları	Hacimce % CH_4 değeri	Hacimce % CO_2 değeri	H_2S içeriği (ppm)
5:1	61,1	38,4	259
4:1	62,2	37,3	299
3:1	60,1	39,5	306
2:1	59,8	39,9	315
1:1	59,9	39,4	381
0:1	57,8	41,9	351

Tablo 4' de anaerobik fermantasyon için hazırlanan 6 farklı karışım oranlarının biyogaz içeriği % hacimsel olarak verilmektedir. En yüksek metan içeriği TA: SG kütlece 4:1 karışım oranındaki reaktörde görülmektedir. En düşük metan içeriği ise sadece sığır gübresi ile çalışılan reaktörde (0:1) gözlemlenmiştir.

Mancini vd., (2018) buğday samanından biyogaz üretim çalışmaları yapmıştır. Çalışma sonucunda biyogaz üretim hızı 274 mL CH_4/g $_{uçucu\ katı}$ olarak bulunmuştur [11]. Bizim çalışmamızda ise ortalama % 60 metan ve ortalama katı maddenin % 80' inin uçucu katı olduğunu düşünürsek 2:1 karışım oranındaki reaktörün biyogaz üretim hızı yaklaşık 158,2 mL CH_4/g $_{uçucu\ katı}$ olarak bulunmaktadır. Mancini vd., çözücü (solvent) önişlemi kullanarak lignoselülozik bir bileşen olan buğday samanının içerisinde bulunan selüloz, hemiselüloz ve ligninin suda çözünmesini sağlamıştır. Bu sayede lignoselülozik bileşen, anaerobik mikroorganizmaların biyogaz oluşumu için kullanabilecekleri küçük monomerler haline getirilmiştir. Wei vd., (2014) yaptıkları bir çalışmada arpa samanından anaerobik fermantasyon ile biyogaz üretilmiştir. Bu çalışmada arpa samanına yardımcı domuz ve sığır gübresi karıştırılarak üretim sağlanmıştır. Arpa samanının domuz gübresi ve sığır gübresiyle sırasıyla 233,4 ml/$g_{uçucu\ katı}$ ve 192.0 ml/$g_{uçucu\ katı}$ olarak bulunmuştur. Ortalama anaerobik fermantasyon prosesi 90 gün sürmüştür [12]. Wei vd., yaptığı çalışma sonuçları bu çalışma sonuçlarına çok benzerdir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

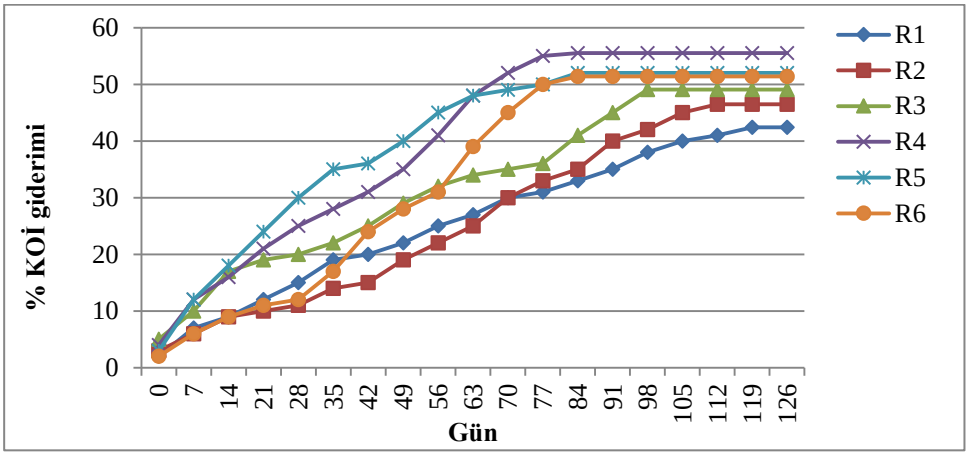

Şekil 7. TA: SG karışım oranı 2:1 olan reaktör için % KOİ giderim süreci

Şekil 7'de TA: SG kütlece karışım oranı 2:1 olan ve en yüksek verim alınan ideal biyoreaktör için % KOİ giderim süreci gösterilmiştir. Bu grafiğe göre en yüksek KOİ giderimi % 55.5 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 1, şekil 2, şekil 3, şekil 4, şekil 5 ve şekil 6'daki grafiklerde biyogaz üretimi artan şekilde ilerlediğinden şekil 7'deki % KOİ giderimi de buna paralel olarak artan şekilde devam etmiştir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Lignoselülozik bileşenler ile yapılan bu çalışmada anaerobik sürecin oldukça uzun sürdüğü görülmektedir. Bunun muhtemel sebebi ise lignoselülozik bileşenlerin içinde bulunan selüloz ve hemiselüloz molekülünün hidrolizinin zaman almasıdır. Aynı durum hemiselüloz içinde geçerlidir.Yapılan çalışma herhangi bir önişlem uygulanmadan gerçekleştiğinden ve buğday, arpa ve çavdar samanının içerisinde bulunan selüloz ve hemiselüloz moleküllerinden kısıtlı miktarda verim alındığından dolayı en fazla biyogaz üretim hızı 211 ml/$g_{katı\ madde}$ olarak bulunmuştur.

KAYNAKÇA

[1] A. Ware and N. Power, ''Biogas from cattle slaughterhouse waste: Energy recovery towards an energy self-sufficient industry in Ireland''. Renewable Energy, vol 97, no1, pp. 541-549, Nov. 2016.

[2] Kocar G., Eryasar A., Illeez B. 2007. Biogas Feasibilty in Energy requirement of a Rural Hause in Izmir/Turkey, The 3rd International Energy, Exergy and Environment Symposium, pp.78-87. 15-17 July, Portugal.

[3] J.L.Walsh, C.C. Ross, M.S. Smith, S.R. Harper, ''Utilization of Biogas'', Biomass, vol. 20, no 1, pp 277-290, May. 1989.

[4] Öztürk İ., 1999. *Anaerobik Biyoteknoloji ve Atık Arıtımındaki Uygulamaları*, Birsen Yayınevi, İstanbul.

[5] Öztürk M. 2005. *Hayvan Gübresinden Biyogaz Üretimi*. Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara

[6] Koç Y., Koç A., Bulgan A.T., Akçakoyun N. 1990. Biyogaz Üretimi ve Tesislerin Projelendirilmesi, Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Dergisi, 2: 3-19.

[7] Biyoenerji. 2016. http://biyoder.org.tr/biyoenerji/biyokutle/tarimsal-atiklar/ ,(Erişim Tarihi: 05.05.2018).

[8] Standard Methods for the examination of water and wastewater, 2005. 21st Edition,APHA, AWWA, WEF 2540 G.

[9] İnal A., Sözüdoğru S., Erden D. 1996. Tavuk Gübresinin içeriği ve Gübre Değeri, Tarım Bilimleri Dergisi, 2 (3): 45-50.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

[10] Jimenez J., Aemig Q., Doussiet N., Steyer J.P., Houot S., Patureau D. 2015. A new organic matter fractionation methodology for organic wastes: bioaccessibility and complexity characterization for treatment optimization. Bioresource Technology. 194: 344–353.

[11] Mancini G., Papirio S., Lens P.N.L., Esposito G. 2018. Increased biogas production from wheat straw by chemical pretreatments. Renewable Energy, 119 (2018): 608-614.

[12] Wei S., Zhang H., Cai X., Xu J., Fang J., Liu H. 2014. Psychrophilic anaerobic co-digestion of highland barley straw with two animal manures at high altitude for enhancing biogas production. Energy Conversion and Management, 88:40-48.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(57)

Halil ŞENOL[171]; Ünsal AÇIKEL[172]

ULTRASONİK SES DALGASI ÖNİŞLEMİ UYGULANARAK ORGANİK ATIKLARDAN BİYOGAZ ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF BIOGAS PRODUCTION FROM ORGANIC WASTES BY APPLYING ULTRASONIC SOUND WAVE PRETREATMENT

ÖZ

Lignoselülozik bileşenlerden biyogaz üretimi için çeşitli önişlem teknolojileri geliştirilmiştir. Bu önişlemlerden biride ultrasonik ses dalgasıdır. Bu çalışmada anaerobik fermantasyon ile biyogaz üretimi yapılmadan önce organik maddeler ultrasonik ses dalgasına mazur bırakılmıştır. Kullanılan organik maddeler organik atık şeklinde kullanılmıştır. Bu organik atıklar mısır silajı (MS) ve sığır gübresi (SG)'dir. Önce MS ve SG' nin anaerobik fermantasyon için optimum karışım oranı çalışması yapılmıştır. Bu oran kütlece MS:SG; 1:2 olarak bulunmuştur.

Daha sonra bu oranda karıştırılan organik atıklara ultrasonik ses dalgası önişlemi yapılmıştır. Ultrasonik ses dalgası şiddeti 20 kHz frekansında 5,15,30,50 ve 100 kj/$g_{katı\ madde}$ olarak uygulanmıştır. En fazla biyogaz üretimi 30 kj/$g_{katı\ madde}$ uygulanan reaktörde 375,1 ml biyogaz/ $g_{katı\ madde}$ değerinde meydana gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyogaz, Ultrasonik ses dalgası önişlemi, Organik atık.

ABSTRACT

Various preptreatment technologies have been developed for the production of biogas from lignocellulosic components. One of these pretreatments is the ultrasonic sound wave. In this study, ultrasonic sound waves were applied to organic materials before the production of biogas by anaerobic fermentation. These organic wastes are corn silage (MS) and cattle manure (SG). First, the optimum mixing ratio of MS and SG for anaerobic fermentation was studied. This ratio is by mass MS: SG; 1: 2.

Then, ultrasonic sound wave pretreatment was applied to the organic wastes mixed in this ratio. Ultrasonic sound wave intensity was applied at 20 kHz frequency as 5, 15, 30, 50 and 100 kj / $g_{solid\ matter}$. The maximum biogas production was performed at 375.1 ml biogas / $g_{solid\ matter}$ in the reactor with 30 kj / $g_{solid\ matter}$ of substance.

Keywords: *Biogas, Ultrasound wave pretreatment, Organic waste.*

[171] ***Giresun University, Faculty of Engineering, Department of Genetics and Bioengineering, halilsenol@yahoo.com***
[172] ***Cumhuriyet University, Faculty of Engineering, Department of Chemical Engineering, unsal.acikel@gmail.com***

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Biyogaz, yanıcı bir gazdır ve biyokütlenin işlenmesi sonucu elde edilir. Biyogazın diğer gazlardan farkı ise organik atıklardan üretilmesidir. Substrat olarak; biyolojik atıklar, organik gıda sanayii kaynaklı atıklar, organik mutfak atıkları, mısır veya şeker pancarı gibi enerji bitkileri ile hayvan besiciliğinde oluşan hayvansal dışkılar biyogaz tesislerinde kullanılabilir. Organik atıklar belirli oranlarda su ile karıştırılır ve oksijensiz ortamda (fermantasyon ile) biyogaz oluşturulur. Biyogazın içerisinde yaklaşık %50 - 80 metan (CH_4), % 20-50 karbondioksit (CO_2) % 0,1-1 oranında azot (N_2) , % 0,01-0,2 oranında oksijen (O_2) ve 10-4000 ppm oranında hidrojen sülfür (H_2S) bulunmaktadır[1].

Hidroliz aşamasının kısa sürmesi ve biyogaz verimin artırılması için, organik atıklardan biyogaz üretimi yapılırken önişlem teknolojileri geliştirilmiştir.

1.1. Anaerobik Fermantayson İçin Geliştirilen Önişlem Teknolojileri

Son yıllarda biyogaz üretim teknolojilerinin geliştirilmesi ile bazı sorunlarda bununla birlikte artmıştır. Biyogaz üretiminde yatırım maliyetinin fazla olması ve üretilen biyogaz miktarının verimsiz olması bazı önişlem teknolojilerinin gelişmesini sağlamıştır[2]. Önişlem teknolojileri sayesinde hidroliz aşamasının kısa sürmesi ve biyogaz üretim veriminin artması sağlanmaktadır[3]. Geliştirilen önişlem teknolojileri lignoselülozik bileşenlerin içinde bulunan selüloz, lignin ve hemiselülozun suda çözünen daha küçük monomerlere dönüştürür. Bu sayede anaerobik mikroorganizmalar bu bileşenleri kolaylıkla kullanır [4-5]. Böylelikle daha fazla metan gazı oluşur.

1.2. Ultrasonik Ses Dalgası Önişlemi

İnsan kulağı tiz ses dalgalarını duyamaz, duyabildiği ses aralığı ise 10-12 kHz' dir. 20 kHz -100 kHz aralığındaki ses dalgalarına ultrasonik ses denilmektedir ve bu aralıktaki seslerde 1 saniyede 20,000-100,000 adet titreşim oluşmaktadır [6].

Organik maddelere uygulanan ultrases dalgaları organik maddenin parçalnamasına ve bu sayede yüzey alanlarının artmasına neden olur [6]. Bu sayede ultrases dalgasına maruz kalan organik maddenin flok yapısı bozulur [7-8]. Bu sayede ultrases dalgası önişlemi uygulanan numunenin farklı sıcaklık ortamlarında yürütülen çalışmalar sonucunda ultrases dalgası uygulanmayan organik maddelere göre daha fazla biyogaz üretimi olur. [9-10].

Bu çalışmada mısır silajı ve sığır gübresi karışımlarından ultrasonik ses dalgası önişlemi uygulanarak biyogaz üretimi deneysel olarak incelenmiştir.

2. MATERYAL ve METOT

2.1. Kuru Madde, Organik Madde ve Uçucu Organik Madde Analizleri

Anaerobik fermantasyonda taze sığır gübresi kullanılmıştır. Ayrıca mısır silajı bir öğütücü yardımıyla toz haline gelmesi sağlanmıştır. Numunelerden 5'er gram hassas bir terazi yardımıyla tartılarak sabit ısıtma ayarındaki 105 ^{0}C de etüvde ortalama 48 saat kurutulmuştur. Kuru madde miktarı yüzde olarak hesaplanmıştır. Sonrasında kuru madde kül fırında 550 ^{0}C de 2 saat kadar yakılarak uçucu organik maddenin miktar olarak durumu belirlenmiştir [11]. Bu işlemler, sığır gübresi ve mısır silajı için uygulanmıştır.

2.2. KOİ tayini

Sulu karışımlarda organik madde miktarlarının belirlenmesi için Kimyasal oksijen ihtiyacı (KOİ) birimi kullanılır. Anaerobik fermantasyonda KOİ giderimi arttıkça organik maddelerin anaerobik fermantasyonda kullanım verimi artar. Anaerobik proseslerde sonucunda toplam KOİ giderimi % 40'ın üzerindeyse gaz üretimi verimli olmaktadır [12]. KOİ analizleri hazırlanan bütün deneylerde uygulanmıştır. Sonrasında ise önişlem uygulanan bütün deneylerde ayrı ayrı uygulanmıştır. Özellikle önemli bir bölüm olan ultrasonik ses dalgası önişlemi uygulanan bütün numunelere KOİ analizi uygulanmıştır. Her iki önişlem uygulanan numunelerin KOİ miktarları ve ayrı önişlem uygulanan numunelerin oranları ayrı ayrı incelenmiştir. Her bir KOİ analizi tekerrürlü olarak yapılmıştır [13].

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.3. Deneysel çalışmalar

Anaerobik fermantasyon deneyleri 500 ml lik nuçe erlenlerinde gerçekleştirilmiştir. Isıtma sıcak su banyosu yardımıyla yapılmıştır 30 ^{0}C' de çalışılmıştır. Nuçe erleninin çıkış ucuna uygun olacak şekilde bir silikon hortum ve silikon hortumun ucuna da 1 litrelik gaz toplama torbası yerleştirilmiştir. Bütün reaktörde toplam kuru madde % 10 olarak alınmıştır. Biyogaz üremeye başladıktan sonra her 5 günde bir ölçüm alınmıştır. Bunun için MS: SG kütlece karışım oranları 0:1, 1:1, 2;1,1:2, 1:0 olmak üzere 5 farklı karışım oranları ile üretim yapılmıştır. Anaerobik fermantasyon toplam 63 gün sürmüştür. En yüksek biyogaz üretim hızı 242 ml / g $_{katı\ madde}$ olarak MS: SG kütlece karışım oranı 1:2 olan reaktörde bulunmuştur.Daha sonra bütün ultrasonik ses dalgası önişlemi bu karışım oranındaki reaktöre yapılmıştır. Ultrasonik ses dalgası önişlemi 5,15,30,50 ve 100 kj/g$_{katı\ madde}$ olarak 5 farklı şekilde uygulanmıştır. Deney sonucunda oluşan gazların gaz içeriği ise ''IRCD4 Multi-Gas Detecting Alarm Manual Instruction'' (portatif biyogaz ölçüm cihazı) ile belirlenmiştir.

Tablo 1: Deneylerde Kullanılan Bazı Parametrelerin Değerleri

Parametreler	Taze sığır gübresi	Mısır silajı
% C	31,0	45,9
% N	1,70	1,5
C/N	19,2	30,6
% kuru madde	18,1	33,7
% Uçucu Katı Madde (% KM)	82,4	91
% Nem	81,9	66,3
selüloz	27,1	23,5
hemiselüloz	12,0	13,9
lignin	12,2	-
KOİ (g O_2 /kg)	12.965	16.878

Taze sığır gübresi ve mısır silajına standart metotlara göre yapılan bazı analiz sonuçları Tablo 1' de verilmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Tablo 2: Deneylerde Kullanılan Bazı Parametrelerin Değerleri

MS: SG karışım oranları	Biyogaz üretim hızı (ml/g $_{toplam\ katı}$)	% CH_4 içeriği	Anaerobik süreç (gün)
0:1	198	60,9	58
1:1	205	61,5	61
2:1	222	62,8	64
1:2	242	59,9	66
1:0	230	63,4	71

Tablo 2'de en yüksek biyogaz üretim hızı 242 ml / g $_{katı\ madde}$ olarak MS: SG; kütlece 1:2 oranından karıştırılan reaktörde meydana gelmiştir. Aynı zamanda bu reaktörde en düşük metan yüzdesi ölçülmüştür. En yüksek metan içeriği 1:0 olarak karıştırılan reaktörde % 63,4 olarak meydana gelmiştir. Farklı karışım oranlarının oluşturduğu anaerobik süreçte farklı olmuştur. Sadece sığır gübresi içeren reaktörün anaerobik

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yıkımı toplam 58 gün sürerken sadece mısır silajının bulunduğu reaktördeki anaerobik yıkım 71 gün sürmüştür. Bunun nedeni ise mısır silajının içeriğinde bulunan lignoselülozik bileşenlerin hidroliz aşamasını uzatmasıdır. En yüksek biyogaz üretimi MS: SG kütlece karışım oranı 1:2 olan reaktörde meydana geldiğinden ultrasonik ses dalgası önişlemleri sadece bu reaktöre yapılmıştır. Bu nedenle bundan sonraki bütün deneylere mısır silajı ve sığır gübresi 1:2 oranında karıştırılarak devam edilmiştir.

Tablo 3. Farklı önişlem şiddetine göre oluşturulan 5 farklı reaktör parametreleri

Reaktör	Ultrasonik ses dalga şiddeti (kj/g$_{katı\ madde}$)	Biyogaz üretim hızı (ml/g katı madde)	% CH_4 içeriği	Anaerobik süreç (gün)	KOİ Artışı (%)
R_1	5	334,2	60,0	59	8,2
R_2	15	341,2	59,8	52	15,5
R_3	30	350,5	59,9	48	16,8
R_4	50	375,1	60,1	44	17,4
R_5	100	365,8	60,1	46	17,0

Tablo 3' de önişlem uygulanan reaktörlerin içerisinde bulunan organik maddelerin suda çözünürlüğü artığından KOİ miktarı da artmıştır. En yüksek KOİ artışı % 17,4 olarak R_4' de gerçekleşmiştir. Anaerobik fermantasyon süresi ultrasonik ses dalgası uygulanan organik maddeler ile uygulanmayan maddeler arasında farklılık göstermiştir. R_1 reaktörü %7,5, R_2 reaktörü % 21,2 , R_3 reaktörü, % 27,2 , R_4 reaktörü % 33,3, R_5 ise % 39,4 anaerobik fermantasyon sürecini kısaltmıştır. Aynı zamanda bütün önişlem uygulanan reaktörlerden daha fazla verim alınmıştır. R_1 reaktörü için % 38, R_2 reaktörü için % 41 , R_3 reaktörü için % 44,8 , R_4 reaktörü için % 55, R_5 reaktörü için ise % 51 daha fazla biyogaz üretimi gerçekleşmiştir. En yüksek verim R_4 'de meydana gelmiştir. KOİ miktarının en yüksek artan reaktörde en yüksek biyogaz üretimi gerçekleşmiştir. Buradan anaerobik fermantasyonun kararlılığı anlaşılabilir.

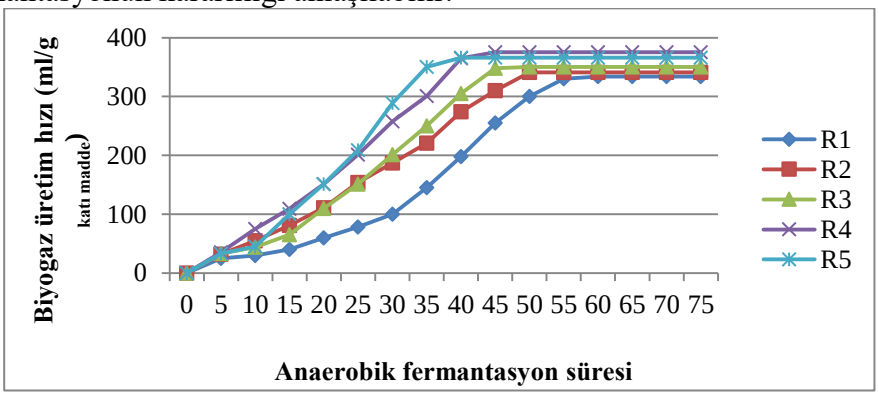

Şekil 1. Ultrasonik ses dalgası önişlemi uygulanan reaktör için biyogaz üretim hızı

Şekil 1' de R_1 reaktörü 59-60. günden sonra gaz üretimi durmuştur. Benzer şekilde R_2 için 52, R_3 için 48, R_4 için 44, R_5 için 46 gün sonra gaz üretimi durmuştur. Önişlem uygulandıktan sonra KOİ artışının en fazla olduğu reaktörde (R_4) en az anaerobik fermantasyon süresi olmuştur. Benzer şekilde en az KOİ artışının olduğu reaktörde anaerobik fermantasyon süresi en fazla olmuştur.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

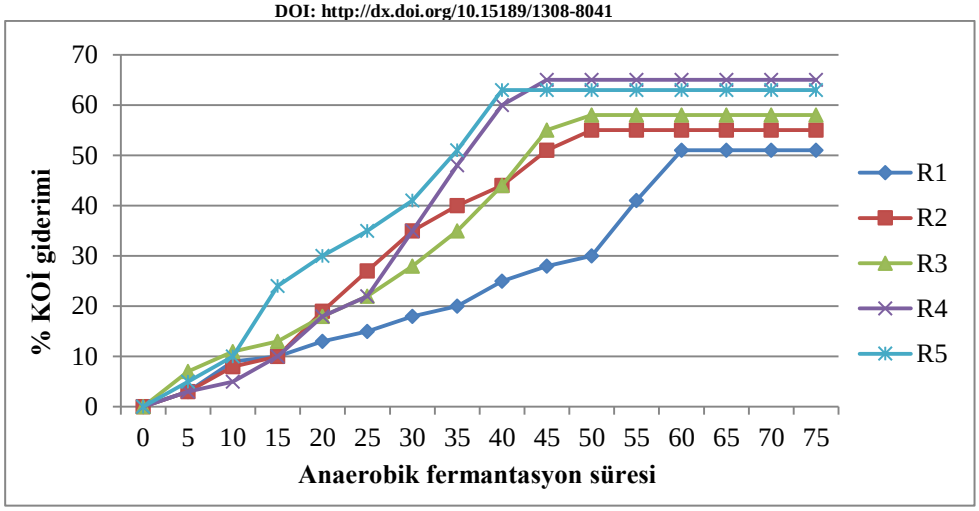

Şekil 2. Ultrasonik ses dalgası önişlemi uygulanan reaktör için % KOİ giderimi

Her bir reaktör için anaerobik fermantasyon süreci boyunca uygulanan KOİ ölçümleri sonucunda hesaplanan değerler kaydedilerek şekil 2 oluşturulmuştur.

Zou vd., (2016) yaptıkları bir çalışmada hayvan gübresi ve mısır sapından biyogaz üretimi yapmadan önce ultrasonik ses dalgası önişlemini kullanmışlardır. Ultrasonik ses dalgası optimizasyonu yapılmıştır. Ultrasonik ses dalgası şiddeti 0, 189.39, 284.09, ve 378.79 kJ değerlerinde sırasıyla 0, 20, 30 ve 40 dakika uygulanmıştır. Sonuç olarak en yüksek biyogaz oluşumu 30 dakika boyunca 284,09 kJ şiddetinde uygulanan reaktörde 240,32 mL/g $_{\text{uçucu katı}}$ olarak bulunmuştur [13]. Bu çalışmadaki optimum önişlem süresi ise gram başına 50 kJ olarak bulunmuştur.

Lizama vd., (2017) ham lağım çamurundan biyogaz üretimi yaparken 5000-35000 kJ / kg$_{\text{toplam katı}}$ değerleri arasında ultrasonik ses dalga şiddeti 30 dakika boyunca uygulamışlardır. Sonuç olarak biyogaz üretimi % 31,43 artmıştır. Böylece 219,5 ml biyogaz/g $_{\text{uçucu katı}}$ olarak bulunmuştur. En yüksek üretim 35000 kJ / kg$_{\text{toplam katı}}$ değerinde ultrasonik ses dalgası önişlemi uygulanan reaktörde meydana gelmiştir. Bu çalışmada ise en yüksek verim olan reaktörde % 55 daha fazla üretim olmuştur. Ayrıca Lizema vd.,nin uyguladığı 35 kj/g$_{\text{toplam katı}}$ uygulanan önişlem şiddeti bu çalışmada optimum olarak bulunan 50 kj/g$_{\text{toplam katı}}$ değerine yakındır [14]. Bu açıdan bu çalışma Lizama vd.,nin yaptığı çalışmaya benzerdir fakat bu çalışmada verim biraz daha fazla bulunmuştur. Bunun sebebi bu çalışmada önişlem süresinin 1 saat boyunca uygulanmasıdır.Bu çalışma yukarıdaki iki literatür çalışması sonucu ortaya çıkan sonuçlara benzerdir. Buradan anlaşılacağı gibi ultrasonik dalgası önişlemi uygulanan ultrasonik ses dalga şiddetine ve süresine bağlı olarak biyogaz üretim verimi değişmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Biyogaz üretimi için ultrasonik ses dalgası önişlemi fiziksel bir önişlemdir. Bu sayede organik maddelerin karıştırıcı etkisinden daha etkili şekilde parçacık boyutunu küçültebilmektedir. Bu sayede biyogaz üretim verimini etkilemektedir. Bu çalışmada optimum en uygun ultrasonik ses dalga şiddeti gram katı madde başına 50 kj bulunmuştur. Bu reaktördeki biyogaz üretim hızı 375,1 ml/g $_{\text{katı madde}}$ olarak ve metan içeriği % 60,1 olarak bulunmuştur.

KAYNAKÇA

[1] Ojolo S.J., Oke SA., Animasahun B.K., Adesuyi B.K. 2007. Utilization of poultry, cow and kitchen wastes for biogas production : a comparative analysis. Iranian Journal of Environmental Health Science & Engineering, 4: 223-228.

[2] Ahmad A., Ghufran R., Wahid Z.A. 2011. Bioenergy from anaerobic degradation of lipids in palm oil mill effluent. Reviews in Environmental Science and Bio/Technology, 10 (4): 353-376.

[3] Angelidaki I., Ahring B.K. 1992. Effects of free long-chain fatty acids on thermophilic anaerobic digestion. Applied Microbiology and Biotechnology, 37(6): 808-812.

[4] Angelidaki I., Sanders W.T.M. 2004. Assessment of the anaerobic biodegradability of macropollutants. Reviews in Environmental Science and Bio/Technology, 3(2): 117-129.

[5] Banks C.J., Lo H.M. 2003. Assessing the effects of municipal solid waste incinerator bottom ash on the decomposition of biodegradable waste using a completely mixed anaerobic reactor. Waste Management Resources, 21(3): 225-234.

[6] Onyeche T. I., Schhafer O., Bormann H., Schröder C., Sievers M. 2002. Ultrasonic Cell Distruption of Stabilised Sludge with Subsequent Anaerobic Digestion, Ultrosonic, 40: 31-35.

[7] My C, Anders L, Fernando MS. 2012. The effects of substrate pre-treatment on anaerobic digestion systems: a review. Waste Management, 32: 1634–1650.

[8] Methrath Liyakathali NA, Muley PD, Aita G, Boldor D. 2016. Effect of frequency and reaction time in focused ultrasonic pretreatment of energy cane bagasse for bioethanol production. Bioresource Technology, 200: 262–271.

[9] Chiu Y.C., Chang C.N., Lin J.G., Huang S.J. 1997.Alkaline and Ultrasonic Pretreatment of Sludge Before Anaerobic Digestion, Water Science and Technology, 36 (11), 155-162.

[10] Forster C. F., Fernandez N., Chacin E. 2000. The use of ultrasound to enhance the thermofilic digestion of waste activated sludge. Environmental Technology, 21: 357-362.

[11] APHA A. 1997. *Standard Methods for the Examination of Water and Wastewater*, 19th Edition, Washington, D.C.

[12] Bochmann G., Montgomery L.F.R., Murphy J., Baxter D. 2013.*Storage and pretreatment of substrates for biogas production A2 Wellinger*. Arthur. In: The Biogas Handbook, Woodhead Publishing, 85–103.

[13] Zou S., Wang X., Chen Y., Wan H., Feng Y. 2016. Enhancement of biogas production in anaerobic co-digestion by ultrasonic pretreatment. Energy Conversion and Management, 112: 226-235.

[14] Lizama A.C., Figueiras C.C., Herrera R.R., Pedreguera A.Z., Espinoza J.E.R.E. 2017. Effects of ultrasonic pretreatment on the solubilization and kinetic study of biogas production from anaerobic digestion of waste activated sludge. International Biodeterioration & Biodegradation, 123: 1-9.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(58)

Zhanylmyrza TYNYBEK KYZY[173]

USUL-İ CEDİD ve SOSYAL TRANSFORMASYON

USUL-I JADID and SOCIAL TRANSFORMATION

ÖZ

Usul-i Cedit 19. Yüzyılın sonlarında ve 20. Yüzyılın başlarında kuzey Türk halkları üzerinde etkin olan bir eğitim ve fikir hareketidir. Bu hareket aynı zamanda sosyal transformasyonun sürecinin birçok karakterini taşıdığından toplumsal bir değişimdir. Sosyal değişimden murat bilgi toplumu tesis edilmesi olduğu için hareketin merkezine eğitim faaliyetleri konulmuştur. Usul-i cedidin sosyal transformasyon boyutunun irdelenmesi için öncelikli olarak sosyal transformasyon teorileri mercek altına alınmıştır.

Daha sonra usul-i cedit hareketinin barındırdığı sosyal transformasyona ilişkin özellikleri irdelenmiştir. Çalışmanın sonunda elde usul-cedit sosyal transformasyon kuramları çerçevesinde yeniden yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Usul-i cedit, eğitim, eğitim reformu, ceditçilik, toplumsal transformasyon, Türk Dünyası.

JEL Kodu: I26.

ABSTRACT

Usul-i jadid was an educational and intellectual movement that was active in the late 19th and early 20th century on the northern Turkic peoples. This movement was a social change due to the fact that it also carried the characteristics of social transformation process. The goal of this social change was to establish an information society. Therefore, education activities were put into the center of the movement. To explain the social transformation dimension of the usul-i jadid, the social transformation theories have been examined.

Afterwards, the characteristics of the usul-i jadid movement regarding the social transformation have been addressed. At the end of the study, usul-i jadid has been reinterpreted within the framework of the social transformation theories.

Keywords: *Usul-i jadid, education, education reform, jadidism, social transformation, Turkic World.*

JEL Code: *I26.*

[173] **Sakarya Üniversitesi; SBE, Sakarya/TÜRKİYE; E-posta: zhanylmyrza.kyzy@ogr.sakarya.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Giriş

Sosyal transformasyonu dar manada kültürel ürünleri ve sembolleri de içine alacak şekilde sosyal yapıların önemli ölçü de değişimi olarak tanımlayabiliriz. Toplumsal transformasyon sürekli tekrarlanabilen bir değişimdir. Yani aynı toplum zamanın şartlarına bağlı olarak defaten değişim geçirebilir. Yine bu şartlara bağlı olarak değişim hızı da çeşitlilik gösterebilir. Hiçbir toplum şartları oluştuysa değişimden kaçamaz. Her transformasyon sürecinin statükodan beslenen değişim karşıtları (örn. kadimciler) ve değişimin artık kaçınılmaz olduğuna inanan reformistleri (örn. Ceditçiler) vardır. Bir sosyal transformasyona tek bir sebebi atfetmek çok zordur. Bu sebepleri açıklamak için bir kısım teoriler geliştirilmiştir. Çalışmanın amacı, usul-i cedit hareketini sosyal transformasyon kavramı çerçevesinde ele almaktır. Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için sosyal transformasyon teorilerine kısa göz atmak faydalı olacaktır. Usul-i cedit hareketi ekseninde yaşanan sosyal transformasyonu açıklamakta yardımcı olacak teorilerden bazıları aşağıda detaylandırılmıştır.

2. Sosyal Transformasyon Teorileri:

İnb-i Haldun tarafından kaleme alınan Mukaddime adlı eser genel itibari ile "umran" ve "asabiyet" sözcüklerine açıklama getiriyor ki bu iki kavramda konumuzla çok alakadardır. Bu kavramların dünya literatürüne çok zaman önce girmiş olması ve İslam toplumlarının bu kavramları hakkı ile etüt edememesi düşündürücüdür. Umran batı literatüründe "civilization" (Türkçesi Medeniyet) kavramı olarak açıklanmıştır. Medeniyet aynı anda birden fazla faktörü içinde barındıran ve toplumun bütün karmaşıklığını karakterize eden bir kavramdır (Felipe, 2001: 25). Medeniyet toplumsal bütün değerlerin kümülatif toplamı olarak da değerlendirilebilir (Schweitzer ve Campion, 1862: 50). İbn-i Haldun da Mukaddimesinde her toplumun doğuşuna, gelişimine ve çöküşüne dikkat çekerek bu sürece etki eden faktörleri listelemektedir (Oruç, 2010: 130). İbn-i Haldun bu düşüncesi ile sosyal transformasyon teorilerinden "çevrimsel teori" (cyclic theory) alanındaki ilk temsilcisi sayılabilir. Campanini (2005: 75) umran kavramının İbn-i Haldun'un kendisinden sonra gelen bilim insanlarının medeniyete ilişkin teorileri geliştirmesinde etkili olduğunu iddia etmektedir. İbn-i Haldun'un toplumsal transformasyon açısından diğer önemli yaklaşımı "asabiyet" kavramıdır. Kelime kökü asabe olan bu kavram birbirine tutunmak anlamına gelmektedir. İbn-i Haldun bu kavram çerçevesinde bireylerin birbirine tutunması ve kenetlenmesi için sebeplerin varlığından bahsetmektedir. Bu kavramı basit bir milliyetçilik anlayışı ile ilişkilendirenler olduğu gibi toplumsal bir döngü içerisindeki birlik ruhu anlamında kullananlar da vardır. Toynbee (1935: 1332-1336), içsel manevi gücün tüm toplumsal değişimin sebebi olduğu düşüncesindedir. İbn-i Haldun'un bu kavramını geliştiren kuramcıların hemen hemen hepsi bir sosyal döngünün olduğu ve bu döngünün toplumları değişime zorladığı hususunda hemfikirdirler (Sorokin, 1994: 70). Spengler de toplumun bir birey gibi doğma-yaşama-çökme çemberi içinde hareket ettiğini ve bütün bunların toplumsal değişimin nedenleri olduğu görüşündedir (Spengler, 1978). Esasında İbn-i Haldun toplumun bireyleri arasındaki koherent (tutkun) bir ilişkiye dikkat çekmektedir. Şöyle ki koherent kavramı kimyada özellikle su molekülleri arasındaki çekim gücünden esinlenilerek sosyolojiye uyarlanmıştır. Bu çerçevede sosyal kohezyonu herhangi bir sosyal çevrenin tüm üyelerinin birbirine tutunması olarak yorumlayabiliriz. Çok yönlü olan tutunma sürecinin dört mühim esası sırasıyla: "sosyal ilişkiler, görev ilişkileri, algılanan birlik ve duygular" (Forsyth, 2010:118-122) olarak tasnif edilebilir. Bu doğrultuda denebilir ki toplumun sosyal sorunları çözme kabiliyeti çözme arzusunun toplum içerisindeki oranı ile doğru orantılıdır (Lata ve Kamalanabhan, 2005: 185-190). İşte bu nedenden dolayıdır ki bir bölgedeki sosyal transformasyon aynı bölgede yaşayan toplumun genel değişim isteğine bağlıdır.

Emile Durkheim tarafından geliştirilen sosyal olgu kavramı (fait social) da bu çerçevede yorumlanabilir. O sosyal olguyu "…ister sabit olsun ister olmasın, bireyin dışsal bir kısıtlama uygulayabilmesi için herhangi bir davranış biçimidir, ya da belirli bir toplumun bütünü boyunca genel olan, bireysel tezahürlerinden bağımsız olarak, kendi başına var olan bir eylemdir" (Durkheim, 1982: 59) şeklinde yorumlamaktadır. Kongar da aynı çerçevede sosyal olguyu "bireyin üzerine belli davranışların yapılması için dış bir baskı" (Kongar, 1996: 33) olarak tanımlamaktadır. Yine Emile Durkheim "Toplumsal İşbölümü-The Division of Labor in Society" toplumsal dayanışmaya yer vermiş ve bu dayanışmayı ikiye ayırmıştır: 1) mekanik, 2) organik. Daha küçük ve geleneksel toplumlarda işleyen mekanik dayanışma bireyler arasında

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

birlik ruhu eğitim/ dini eğitim ve hayat usulü ile şekillenir. Mekanik dayanışma normalde "geleneksel" ve küçük ölçekli toplumlarda çalışır. Daha basit toplumlarda (ör., Aşiret), dayanışma genellikle illiyet bağlarına dayanır. Organik dayanışma ise daha karmaşık (örn. endüstriyel) toplumlarda şartların çeşitliliğinin ve iş bölümünün zorladığı bir birlikteliktir (Durkheim, 1983: 70-11).

Çevrimsel teorinin bütün elementleri incelendiğinde ortak noktalardan bir tanesi şudur: Mevcut durum (status quo) yeni bir aristokrasi toplumda kendini göstermediği sürece varlığını sürdürmektedir. Yeni bir aristokrasi ortaya çıktığında ise ilk muhalefeti statükoyu savunan cepheden gelmektedir.

Sosyal transformasyonu açıklayan diğer bir teori ise belirleme teorisidir. Bu teorinin savunucularına göre, mevcut toplumunun gidişatı kötüleşiyor ve mutluluktan memnuniyetsizliğe doğru ilerliyor. Bu nedenle, toplum sosyal değişimin, kaçınılmaz olduğuna kanaat getiriyor. Bu kanaate ulaşmada sadece kognitif (bilişsel) bir durum söz konusu değildir, duyuşsal bir durum da devreye girmektedir (Clore ve Ark., 1987: 751-766).

Comte "düşüncenin değişmesi" olayını sosyal transformasyonun motoru olarak görmüştür. Ona göre toplum düşünce boyutunda yaşadığı değişime bağlı olarak değişmekte ve evirilmektedir. İnsanlık dahi bu değişimden geçerek bugün ki halini almıştır. Yani bütün insanlık önce "teolojik çağı" yaşamış sonra orada "metafizik çağa" geçmiş ve en sonunda da "pozitif çağa" gelmiştir. Teolojik sahne topluluğunda bireyler, doğaüstü güçlere inanmışlar ve bu grupların sosyal davranışlarımızı kontrol ettiği fikrini kabul etmişlerdir. İkinci aşamada, yani metafizik aşamada doğaüstü güçler hakkındaki düşünceler değişir ve tanrıdan soyutlamaya geçer. Soyutlama yoluyla toplumsal davranışı açıklamaya çalışılır. Pozitif aşama denen üçüncü aşamada, her şey ampirik olarak incelenir ve tüm bunlar döngüsel bir düzende devam eder (Comte, 2015).

Karl Marx'ın sosyal değişim teorisi, aynı zamanda, sosyal değişimin belirleyici ya da tek faktör teorisi olarak da adlandırılmaktadır. Bu teoriye göre sadece önyargı vardır ve sosyal değişimin getirilmesinden pek çok faktör sorumlu değildir. Karl Marx'a göre, ekonomik değişim, toplumsal değişmeyi zorunlu kılan tek faktördür. Marx, ekonomik faktör hariç tüm diğer faktörlerin faydasız ve gereksiz olduğunu ve hatta bazen de zararlı olduğunu düşünmüştür. Ayrıca dinin halkın afyonu olduğunu ve kitlelerin yaşamı zor gerçeklerden uzaklaştırdığını düşünüyordu. Marx için tüm fikirler ekonomik fikirlerle ve dolayısıyla insanların yaşam standardıyla değişir. Sadece bu değil, Marx için, toplumda tanık olunan toplumsal değişimler, sürekli sınıf mücadelesi olmaktan başka bir şey değildir. İşveren ve çalışan arasında, sömürücü ve sömürülen ile burjuvazi ve proletarya arasındaki zengin ve fakirler arasında her zaman bir sınıf mücadelesi sürmektedir. Kendi deyimiyle şimdiye kadar var olan mücadelenin tarihi sadece sınıf mücadelesidir. Her ekonomik değişimin aynı zamanda toplumsal değişimden de kaynaklandığından emindi (Marx, 2011).

3. Usul-i Cedit ve Sosyal Transformasyon

Arapça kökenli olan "cedit" kelimesi Türkçede yeni anlamına gelmektedir. Cedidcilik ise bu çerçevede yenicilik olarak yorumlanabilir. Eskinin terkedilip toplumun yeni bir anlayışa evirilmesine bu hali ile bir toplumsal transformasyon denebilir. "Usül-i Cedid" belirli bir coğrafyada cereyan eden, yaklaşık yarım asır kadar süren eğitimsel ve fikri planda yaşanan ve kültürel düzlemde Türk toplumunun genelinde derin etkiler bırakan bir toplumsal transformasyondur:

"Yakın tarihimizdeki sosyal ve kültürel hareketler arasında Ceditçilik kadar önemli rol oynayan, aynı zamanda onun gibi farklı şekillerde izah edilen ve değerlendirilen ikinci bir hadiseyi bulmak zordur" (Kasımov, 1993: 335).

Ercilasun, bir bütün halinde Gaspıralı'nın fikirlerini ele almış ve genel hatları ile üç başlık altında toplamıştır ve geniş kapsamlı bir sosyal transformasyona dikkat çekmiştir:

- Hususen Türk İslam âlemini batının ilmi ile buluşturup yeniden şekillendirmek,
- Öğrenmeyi kolaylaştırarak Türk haklarını bilgi toplumuna dönüştürmek,
- Türkiye Türkçesini hâkim kılarak Türk halkları arasında dayanışmayı güçlendirmek. (Ercilasun, 1991: 329-337).

Yukarıdaki tasniften de anlaşıldığı üzere ceditçiler planladıkları sosyal transformasyonun çerçevesini çizmişlerdi. Onlar bir bilgi toplumu ortaya çıksın istiyorlardı ve bu bilgi toplumunun ortak dili ise Türkçe

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olmalıydı. Çünkü dil çok geniş topraklara yayılan Türk halklarının birbirini anlamalarını sağlayacak ve gönül köprüsü oluşturacak yegâne enstrümandı:

"Efkârımıza muhalif olanlar beyan ettikleri maddeler içinde Rusya toprağında ilim ve fennin Rus dilinde ders ve talim olunması lazım geldiğini yazdılar. Ne acayip fikir, ne acayip zan! Bize göre fikrimiz fikirdir: İlim ve fen cümle dünyanın ve cümle insanlığın malıdır. Malumat ve bilgi bir yere, bir zamana, bir halka mahsus değildir; cümle onlardan istediği kadar hissedar olmalıdır." (Gaspıralı, 1885: 23 Eylül).

Hiç şüphesiz bu sosyal transformasyon, başka bir yönü ile dünyanın başka yerlerindeki örnekleri bölgeye transfer etme girişimiyidi. Çünkü ceditçiler bölgelerinde yaşadığı dünya ile aslında olması gereken dünyanın çok farklı olduğunu gerçekleştirdikleri geziler ile anlamışlardı. Bölgede yaşanan bu sosyal transformasyona sağlanan en büyük dış destek de işte bu modelin varlığıydı. Ceditçiler bu modele ulaşmanın en kestirme yolunun eğitim olduğunu çabuk kavradılar (Ekberzade, 1913: 27,28). Çünkü gezilerinde eğitimin sadece dini konular ile değil sosyal hayatın bütün konuları ile ilgilendiğini ve topluma şekil verdiğini fark ettiler. (Osmanov ve Hamidov, 1981: 153,231). Bu yeni öğreti ile elde edilecek ilerlemenin geleneksel kökleri zayıflatmayacağının aksine güçlendireceği de ceditçiler tarafından sürekli bir şekilde dile getirildi (Avcı, 2010: 39-52). Yani sosyal transformasyonun adı bir kültürden başka bir kültüre geçiş değildi. Toplumu kültürünü muhafaza ederek daha rekabetçi yapabilmekti (Şerefeddinov, 1990: 5). Abdurrauf Fıtrat, bir makalesinde ilerleme fikrinin İslam'la barışık olduğunu, Kuran öğretisine göre insanın sürekli bir ilerleme kaydetmesi gerektiğini vurgulayarak sosyal transformasyona ivme kazandırmayı arzulamıştır (Fıtrat, 1913: 196,197;220-222).

Usul-i cedit sosyal transformasyon sürecinin düşman figürü hiçbir zaman işgalci Rus olmamıştır. Onlar asıl düşman olarak bu işgale davetiye çıkaran eğitimsizliği ve bu eğitimsizliğe sebep olan usulsüzlüğü görmüşlerdir. Sosyal transformasyonun birinci hedefi halkı Rus esaretinden kurtarmak değil onları çepeçevre saran marifetsizlikten arındırmaktır:

"Ey efendiler, ağalar gözümüzü açalım, derece-i marifetimize bakalım, başka halklar ile kendimizi değiştirip bir tefekkür edelim… Her şeyin hocası ve üstadı maariftir." (Gaspıralı, 1883: 20 Nisan)

Usul-i cedit her sosyal transformasyon sürecinde olduğu gibi toplumun yüksek perdeden memnuniyetsiz duruma düştüğü bir zaman diliminin ürünüdür. Çünkü statükoyu savunanlara karşı toplum yeni bir aristokrasi ortaya çıkarma cesaretini elde etmişti. Toplumun bir kısım ileri gelenleri artık içine düşülen bu ruh halini sesli bir şekilde düşünmeye başlamıştı:

"Şu anda biz Türkistanlılar dini ve dünyevi bilgiyle yeterince tanışmadık. Eski mekteplerimiz ve medreselerimiz baykuşların yuvalanma yerlerini anımsatan harabelerdendir. Medreselerimiz, dünya bilimlerini öğretmekten uzak, tefsir ve hadisleri bile öğretememektedir. Öğretmenler yetiştirmek için herhangi bir öğretmenlik eğitim okulumuz veya becerilerini öğretmek için herhangi bir atölyemiz bulunmamaktadır. Modern iş becerilerine sahip tüccarlarımız yok. Çocuklarımızın ilköğretimi için organize okullar bulunmamaktadır. Eğer böyle devam ederse varlığımız bile tehlikeye girecektir…" (Şükrullah, 1916)

Toplumu geri bırakan nesnenin eğitim olduğu teşhisi hemen konmuş ve değişimin motoru olma görevi de yine eğitime verilmiştir. Çünkü toplumu bu hale getiren ve klasik medrese eğitimi almış toplum liderlerinin şekillendirdiği toplum esarete düşmüş ve sahip olduğu birçok şeyi kaybetmiştir:

"Bugün ki meselemiz, öz meselemiz olduğundan bizce bütün meselelerden daha mühim, daha yakın bir meseledir. Bu da mektep, tahsil ve bunların geleceği meselesidir. Elimizde kalmış son malımız olan şeylerle ilgili ve gerekli mesele, demek oluyor. Bu meselede kayıtsızlık, gaflet, himmetsizlik ya da yanılmak sosyal, milli bir ölüm ve intihardır." (Gaspıralı, 1913: 9 Ekim)

Geri kalmışlığın sebebi cehaletti. Cehaletin sebebi öğretinin kendisindeydi. Daha doğrusu öğrenememekteydi. Öğrenmenin okumadan ziyade dinlemeye dayanmasıydı ve toplumun okuma yazma bilmemesiydi. Toplumsal dönüşüm için ise öğrenmenin kolaylaştırılmasına ve gelenekçilerin elindeki öğreti tekelinin yıkılmasına bağlıydı:

"Bugün dünyada yaşamak için insanlar fazlasıyla bilmeye ve çalışmaya muhtaçtırlar. Her insanın dininin gereklerini öğrendikten sonra her gün işte ve ilişkilerde gerekli olan bilgiyi, beceriyi ve diğer hususları da öğrenmesi gerekir. Bunlar da tahsil ve talim ile gerçekleşir. Bizim Müslümanlar sadece bir miktar kelam-

ı şerif okumanın ve bazen bir iki satır karalamanın tahsili için beş sene mektebe gelip giderler ve alacakları bu tahsil için gençliği ve zamanı kurban ederler. Eğer mektepler güzel bir usulde düzenlenirse, beş senelik tahsil mükemmel olarak iki senede tamamlanıp, kalan üç senede daha fazla malumat almak mümkün olacaktır." (Gaspıralı, 1898)

Ceditçiler gelenekçi toplumu bilgi toplumuna dönüştürmek istiyorlardı. Eğer bu dönüşüm gerçekleşirse toplumsal transformasyonda yaşanmış olacaktı. Bunu için de toplumun dini anlayışını yeniden yorumlamayı denediler. Hepsinden önemlisi ise dinin onlara öğretildiği gibi bir toplum modeli öngörmediğini ve esasında dini öğretinin modern toplum anlayışı ile örtüştüğünü anlatmaya çalıştılar. Hal böyle olunca hedeflenen toplumsal transformasyon sürecinde en büyük muhalefet statükoyu ellerinde tuttan geleneksel elitlerden (kadimci) geldi. Hatta çoğu zaman usul-i ceditçiler bu yaklaşımlarından dolayı da dinsiz ilan edildiler ve faaliyetleri haram olarak nitelendirildi (Mektebov, 2003: 243).

Tarihte başarıya ulaşan, yarım kalan ya da tamamen başarısızlığa uğrayan birçok sosyal transformasyon hareketi vardır. Süreci başlamasının tetikleyen nedenler kadar başarı olasılığını etkileyen faktörlerde vardır. Ama hiçbir faktör toplumsal transformasyon sürecinin başarı şansını içten gelen bir değişim isteğine ve dışardan gelen sosyo-ekonomik destek kadar etkileyemez. Gaspıralı meseleye daha farklı bir zaviyeden bakarak toplumdaki öz eleştiri kültürüne dikkat çekmiştir:

"Bahsettiğimiz ıslahat pek tez icra olunabilir; lakin bir şartı vardır: Çok okuyup az bildiğimizi kabul etmeliyiz. Bunu kabullenmemiz terakki sebebimiz olacaktır." (Gaspıralı, 1896: 22 Aralık).

Toplumun değişim konusundaki isteksizliği ya da değişim kararı almada ki zorlanması Usul-i cedit sosyal transformasyon sürecinin en çetin şartlarda gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir:

"Bu buzlaşmışlık ve terakkisizlik sebeptir ki üç ayda bilinecek okuma-yazmayı üç senede kazanamıyoruz; çünkü eski müslümlarda olan ıslahat hevesliğini, terakki muhabbetini kaybettik, buzladık ve bu halimizden ötürü ticarette ve sanayide geride kaldık. Hüda inayet eylesin." (Gaspıralı, 1891: 8 Mart).

1893 senesine gelindiğinde ise çok kısa bir sürede toplumda değişimin gerekliliğine olan kanaatin güçlendiği görülmektedir. Fikir planındaki değişim dahi toplumsal transformasyon sürecinin bir parçasıdır. Çünkü değişimin ilk başta fikirde olgunlaşması önemlidir:

"Müslümanların terakkiye ve ıslahata mani ve karşı oldukları söylenmekte ise de sıbyan mekteplerinin ıslahatına ve usul-i cedit yöntemlerinin kabülünde terakki ve ıslahat-perest olduklarına şahit olup memnunen ilan etmeye hakkımız var." (Gaspıralı, 1893: 2 Aralık).

Fikir planındaki bu hızlı değişimde toplumun şekillenmesinde bilgi ve kültürel üretim araçlarını etkin kullanımı önemli paya sahiptir. Ceditçiler bu yöntemleri çok iyi kullandılar ve halkın değişim hususundaki cesaretlerini artırdılar. Halktaki bu denli hızlı fikri değişimlere rağmen usul-i ceditçiler kadimcilerle doğrudan çatışmaktan kaçındılar. Oysa sosyal transformasyon bir yönü ile sınıf çatışmasıydı. Fakat usul-i ceditçiler çatışmayı kişiler üzerinde sürdürmek ve şahsileştirmek yerinde meselenin daha köküne inip kaynağına hücum etmeyi yeğlemişlerdi. Gelenekçi öğretinin ürettiği modelleri kritize etmenin anlamsızlığının farkındaydılar çünkü asıl sorun gelenekçi öğretinin kendisiydi. Çatışmanın temelinde ise eski öğreti ve yeni öğreti vardı. Bu nedenle de kendilerini yenilikçi olarak tanımlama yerine öğreti şekillerini usul-i cedit olarak nazara vermeyi yeğlediler:

"Bu medreselerde zamana gerek miktar anlayış ve bilgi kazanılmıyor ise de mollalarımız tamamen anlayışsızdır demek hatadır" (Gaspıralı, 1883: 18 Kasım).

Fakat ceditçilerin bütün bu gayretleri muhalefet blokunun oluşmasını önleyemedi. Bu da sosyal trasformasyon sürecinin doğal bir sonucu olan çatışmayı doğurdu. Yaşanan çatışmanın en orijinal yanı ise belki asırlar sonra dini temelli kültürün dinin köklerinden uzaklaştığı gerekçesi ile tartışmaya açılmasıydı. Bu çok karmaşık bir yaklaşımdı ve büyük bir cesaretti. Toplumda yaşanan ilk değişimin adı da buydu. Edward Allworth da bu cesarete dikkat çekmektedir ve hareketin en mühim karakteri olarak görmektedir (Allworth, 1990: 120,121).

Bölgede yaşanan çok karmaşık bir sosyal transformayondu. Bir tarafta kadim halkın kendi içerisinde birbiri ile hesaplaşması söz konusu iken diğer tarafta bu gelişmeleri yakından izleyen başka bir kadim halk Ruslar vardı. Onlar da sosyal bir transformasyon hareketinin ihtiyacı olan dış desteği sağlamak yerine oluşan

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çatışma ortamını lehlerine kullanmanın yollarını aradılar. Hatta bu çatışmaya çoğu zaman körüklediler çünkü gelenekçi sınıf ile yükselen yeni milliyetçi burjuvaziyi birbirinden ayıran çok derin hatlar vardı ve bu derin hatlar Rus koloni düşüncesine hizmet ediyordu (Tillett,1969).

Sosyal transformasyonun yaşandığı bölgelerdeki ilerlemeler ise muhalefetin ve dolayısıyla sosyal çatışmanın büyüklüğüne bağlı olarak cereyan ediyordu. Bu değişim isteğine muhalefet Tatar ve Azerilerde daha düşük seviyedeyken Özbekler daha yüksek seviyedeydi. Özellikle Buhara bölgesi kendini İslam'ın merkezi olarak gördüğü için muhafazakârlar ile liberallerin en derin çatışması bu bölgede cereyan etmiştir (Ergün, 2006: 9). Gaspıralı Buhara'yı 1914 yılına gelindiğinde dahi usul-i cedit açısından şöyle tanımlamıştı:

"Bütün dünyada en karanlıkta kalan bir memleket var ise o da Buhara memleketidir, desek hata olmaz. Biçare Buhara halkı bütün dünya insanlarını terbiye edip lezzetlendiren medeniyet nimetlerinden tamamıyla yoksun bir halde yaşamaktadır. En azından medeniyetin birinci basamağı olan mektep meselesi burada henüz hallolamamıştır. Bütün alem-i İslam tarafından kabul görmüş 'usul-i cedit' mektebi burada henüz haram hesap olunmaktadır. Bu cahalet ve bağnazlık biçare Buhara halkını o derece üzmüştür ki başını kaldırıp ilimden, marifetten, adaletten, ıslahattan söz söylemeye bir kimsede ne yürek var, ne iktidar var." (Gaspıralı, 1914: 13 Temmuz).

Usul-i ceditçilerin dini değerleri tartışmaya açmaması ve kadimcileri hedef tahtasına doğrudan oturtturmamaları Rusların oyununu kısmen bozdu. Tartışmalarının merkezine daha çok usulün değişmesi gerektiğini koydular ve İslam'ın altın çağında olduğu müfredatta revizyonu dillendirdiler:

"Usul-i Cedit nedir? Usul-i Cedit, yeni usul demektir. Yeni usul denilince, usul, itikat ve amelde yenilik demek değil, bilakis son zamanlarda halkın fakirliği sebebiyle, bizim oldukça geri kalmış bir hale düşen mektep ve medreselerimizin gerek idaresini, gerekse talim ve tedrisin ahvalini ıslah etmek anlaşılmaktadır." (Türkistan Vilayeti Gazetesi, 20 Mart 1908)

Ceditçilerin medrese öğretisi ile fikir planında ve mollalarla doğrudan ters düşmesi çok mümkün değildi çünkü birçok cedit öncüsü bu medrese yetişmişti ve eğitimlerini tamamlamıştı:

"Cedit mektebini teşkil edenler de eski mekteb, mederese ve karihanelerin yetiştirdiği kimselerdi. Onlar sadece Bahçesaray'da yayımlanan İsmail Gaspıralı'nın gazetesini okudular ve bu münasebetle mektebi iyi olarak düşünüp, kitaplar aldılar" (Kari, 1927)

Bu sözler değişimin öncüsü sınıfın sosyal transformasyonu önce kendi içinde yaşadığını göstermektedir. Yine bu alt yapıya sahip oldukları ve bu gelenekten geldikleri için ortaya koydukları tezler hepten farklı bir cepheden gelmemiş aksine eski öğretinin kendi içinden gelmiştir. Yani asırlara yayılan bir muhalefetin yeni bir hesaplaşma zemini olmamıştır. Eskiye acımasızca tenkit etme yerine usule itiraz edilmiş ve soft bir değişim hedeflenmiştir:

"Eski usul mektep muallimleri olan muhterem kardeşlerimize bu yazdıklarımız ağır gelmesin. Haşa, biz kendimiz (özümüz) eski ile okuduk. Atalarımızın zamanından kalmış milli mektepleri ıslah etmek, usul-i cedit demektir; başka bir okuma, başka bir mektep demek değildir." (Gaspıralı, 1898).

Ceditçiler ile kadimcilerin genellikle ortak değerleri yorumlamakta ayrışmışlardır. Kadimciler geri kalmışlığı geleneksel dini değerlerden uzaklaşmaya bağlarken ceditçiler ortak değerlere bağlı kalmanın tek başına yeterli olmadığını ve toplumu geri bıraktığını savunmuşlar ve bu köklü değerlerin gelişen teknoloji ve sürekli artan modernite ile kaynaştırılması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Toplumu şekillendiren hiç şüphesiz aktörlerdir. Aktörler ise toplumun içinde bulunduğu şartlara bağlı olarak kendi düşünce dünyaları ile beraber "pratik anlamda" ortaya çıkar (Bourdieu, 1990: 69). Konu toplumsal transformasyon açısından incelendiğinde hem ceditçiler hem de kadimciler kullandıkları argümanlar ve sembollerden ziyade toplumu hangi şekilde dizayn etmeleri gerektiği gerçeğine odaklanmışlardır. Bazen ortak argüman ve sembolleri kullanan bu iki grubunun çatıştığı nokta ise yaşadıkları toplumun diğerlerinden neden geri kaldığıdır.

Sonuç itibari ile ceditçiler reforma yönelmişlerdir. Çünkü her reform hareketinin aynı zamanda bir toplumsal transformasyon süreci olduğunun farkındaydılar. Bu hali ile denebilir ki ceditçilerin asıl hedefi uygulamaların re-formasyonundan ziyade toplumun transformasyonudur. Yani ana hedef uygulanan eğitim

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

başta olmak üzere bir kısım sosyal uygulamaların değiştirilmesi değil toplumun bizzat kendisinin büsbütün evirilmesidir. Değişimin adı ise toplumun geleneksel anlayıştan bilgi toplumuna dönüştürülmesidir:

"Her milletin ve halkın büyüklüğü-zorluğu çokluk, mal ve kesp ve ticaret ile ölçülür ise de en şerefli mizan ve ölçü ilim ve hünerdir ki bunlara malik olan halk, en ulu ve en büyük halktır." (Gaspıralı, 1884: 25 Aralık).

Ancak bu transformasyon dünyadaki diğer örneklerinden farklı olarak merkezi bir otoritenin gözlemi ve desteğinde gelişmemiştir ve devlet imkânları bu değişime seferber edilmemiştir. Tam aksine kendisinden farklı bir etnik ve kültürel hegemonya altında meydana gelmiştir. Bir taraftan kadimcilerin muhalefetine maruz kalırken diğer taraftan da Müslüman olmayan egemen halkın ön yargısı ile mücadele etmiştir (Sharani, 1891).

Sosyal transformasyonun adı ne salt bir milliyetçiliktir ne de pan-islamizmdir. Daha somuttur ve toplumun yeni gelişen moderniteye adaptasyonu arzulanmıştır. Transformasyon sürecinin aşırı denebilecek bir Rus direnci ile karşılaşmamasının nedeni de tarifi daha açık olan bu uyum hedefidir.

Sosyal transformasyonun en büyük aracı olarak bilgilendirmenin her türlü yöntemlerinden ve modern dünyanın sunduğu bütün imkânlardan yararlanılmıştır. Toplumu meydana getiren bireylerin dinleyerek öğrenme yerine okuyarak bilgiye ulaşması ve kendi kararını kendisi vermesi hedeflenmiştir. Elbette ki topluma sunulan yazılı materyallerde ceditçilerin tezleri daha dominanttı. Ama kadimcilerin öğretisinden farkı onlar topluma dini eserlerin haricinde sağlığa, sosyolojiye ve tarihe ait bilgilerde sunarak farklı düşünmelerini sağlamışlardır. Bunun için de matbaayı aktif olarak kullandılar. Çünkü coğrafya çok genişti ve her köşesine fikirlerini sağlıklı bir şekilde anlatacak öncüler gönderemezlerdi ama fikirlerini yazılı olarak ulaştırabilirlerdi. Bunu da mükemmel bir şekilde başardılar. Bu hamle çok kısa zamanda Orta Asya toplumun fikirlerinin değişmesine neden oldu (Khalid, 1994: 187-200). Ceditçilerin toplumsal transformasyonda kullandıkları enstrümanlar matbaa ile sınırlı değildi. Tiyatro başta olmak üzere çağın diğer iletişim araçlarını da mükemmel bir şekilde kullandılar. Murat ettikleri sonucu almış olmalılar ki 1901 yılında gelindiğinde Gaspıralı yaşananları büyük bir başarı olarak nitelemişti (Gasprinskii, 1975: 257). Matbaa orijinli materyallerin gelişimi gibi, tiyatronun toplum içerisinde yer edinmesi bile toplumsal transformasyon ve yenidünyaya adaptasyon adına önemli bir işaretti.

Bütün bu gelişmeler kadimcileri iyice marjinalleştirdi ve toplum geleneksel öğretinin ve yaşam şeklinin gelişen ihtiyaçlara cevap veremediğini bir kez daha gördü. Toplumsal değişimin gerekliliği konusunda halkın iknası her geçen gün daha da kolaylaştı. Nesnelleşmiş dini bilgi ile modernitenin beraberinde getirdiği çok yönlü bilginin görmek istediği toplumu irdeleyen Eickelman'ın çalışması (Eickelman, 1992: 643, 647-649) bu sosyal transformasyon açısından yeniden yorumlandığında ceditçilerin yapmaya çalıştığı toplumun geniş bir bilgi yelpazesi ile şekillenmesiydi ve yeni bir otorite tesis etmesiydi.

Ceditçiler için sosyal transformasyonun mantığı çok kolaydı: yeni yazı sitili ile okumayı kolaylaştırmak ve öğretimi daha disiplinize ederek eğitim sürelerini aşağı çekmekti. Bu yaklaşım çok basitti ve semeresini almak uzun zaman istemiyordu. Zamana bağlı olarak bu mantığı uyguladılar ve kadimcilerin toplum üzerindeki otoritelerini sarstılar ve bölgesel kültürün yeniden yorumlanmasına imkân tanıdılar.

4. Sonuç

Usul-i cedit hareketi bir bütün halinde incelendiğinde sosyal transformasyon teorilerinin ön gördüğü bütün sebeplerin zuhur ettiği ve her bir kuramın usul-i cedit hareketini açıklamada farklı bakış açısı kazandırdığı görülmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki İbn-i Haldun'un Mukaddimesinde yer alan "umran" yani "medeniyet" kavramı çerçevesinde bakıldığında usul-i cedit hareketi doğal bir sürecin kavşağında yer aldığı için bir sosyal transformasyondur. Çünkü diğer bütün "çevrimsel teori" savunucularının da belirttiği üzere bir toplum doğar, gelişir ve çöker. Eğer belirli bir dinamizme sahipse yeniden doğar ve aynı döngü devam eder. Usul-i cedit Türk toplumunun çöküş evresinde ortaya çıkmıştır ve ceditçilerin ifadesi ile kendi dinamiklerini tekrardan hayata geçirme mücadelesi olduğu için bir sosyal transformasyondur. Yine bu teori kapsamında ele alındığı

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

üzere her sosyal dönüşümün doğasında olduğu gibi onlar da statükoyu korumaya çalışanlarla (kadimciler) yüzleştikleri ve değişime öncülük ettikleri için usul-i cedit bir sosyal transformasyondur.

Toplumu diriltme ya da varlığını sürdürme ve kazanımlarını koruma noktasında İbn-i Haldun'un geliştirdiği "asabiyet" anlayışı çerçevesinde bakıldığında usul-i cedit geniş bir coğrafyaya yayılmış kadim bir halkın dili ve kültürü etrafında kenetlenmesi için her türlü girişimde bulunduğu için bir sosyal transformasyondur. Toynbee'nin de vurguladığı içsel manevi güç ceditçilerde mevcuttu ve bu içsel manevi güç toplumsal değişimin hem sebebi hem de cesareti olmuştur.

Emile Durkheim'in geliştirdiği "sosyal olgu" kavramında olduğu gibi ceditçiler mevcut şartları kendi üzerlerinde bir değişim baskısı olarak hissettiler. Yine Emile Durkheim'in "Toplumsal İşbölümü" teorisi çerçevesinde bir taraftan eğitim yolu ile millet olarak kendi özlerine karşı "mekanik" dayanışmayı ve içinde bulundukları çok uluslu imparatorluk içerisinde süreci lehlerine çevirmek için moderniyet yolu ile "organik" dayanışmayı tesis etmeye çalıştıkları için bir sosyal transformasyondur. Çünkü onlar bir taraftan milletin öz değerleri etrafından milli ruhu tesis etmeye çalışırken, diğer taraftan da modernitenin ve sanayi devriminin getirdiği karmaşık toplum yapısına halkı hazırlamak için her türlü tedbiri düşünüyorlardı, alıyorlardı ve kısmen de olsa uyguluyorlardı.

"Belirleme teorisi" çerçevesinde bakıldığı zaman Türk toplumunun konumunu belirlenmeye hatta yeniden adlandırılmaya çalışıldığı için usul-i cedit bir sosyal transformasyondur. Çünkü ulus devlet anlayışının geliştiği bir devirde koca coğrafyaya yayılmış bu kadim halkın kimliğini aynı paralelde yeniden yorumlamış ve millet ruhu kazandırmaya çalışmışlardır.

Comte'un ön gördüğü gibi onlar da "düşüncenin değişmesini" toplumsal değişimin motoru olarak gördükleri ve değişime her şeyden evvel düşünce planında başladıkları için usul-i cedit bir sosyal transformasyondur. Onlar Comte'un kategorik gelişiminde olduğu gibi Türk toplumunu "teolojik çağdan" alıp "metafizik çağa" oradan da doğrudan "pozitif çağa" hızlı bir şekilde evirmenin yollarını aramışlardır.

Ekonomiyi sosyal değişimin tek faktörü olarak gören ve her sosyal değişimi bir sınıf kavgası olarak değerlendiren Karl Marx'ın zaviyesinde baktığımızda usul-i cedit sömüren ve sömürülen arasında bir çatışmanın fitilini ateşlediği için bir sosyal transformasyondur. Onlar Karl Marx'ın deyimi ile dini bir afyon olarak görmediler ama mevcut öğretiyi de bu yaklaşımdan farklı yorumlamadılar. Aynı zamanda "belirleme" teorisyeni olan Marx'ın çerçevesini çizdiği gibi konumlarını belirlemeye çalıştılar ve kendilerini daha rekabetçi kılacak bir geleceğe hazırlamaya çalıştılar.

KAYNAKÇA

1. ALLWORTH, Edward (1990). The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present: A Cultural History (Studies of Nationalities in the USSR), Hoover Institution Press; 1 edition: 120-121.
2. AVCI, Yusuf (2010). Özbekistan'da Fıtrat'ın Ceditçiliği, Eğitimciliği ve Eğitim Felsefesi. Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi 21. Sayı: 39-52.
3. BOURDIEU, Pierre (1990). The Logic of Practice (Translated by Richard Nic) Stanford, 1990 [orig. 1980]: 69.
4. CAMPANİNİ, Massimo (2005). Studies on Ibn Khaldûn, Polimetrica s.a.s : 75.
5. CLORE, G. L., ORTONY, A., and FOSS, M. A. (1987). The psychological foundations of the affective lexicon. Journal of Personality and Social Psychology, 53(4): 751-766.
6. COMTE, Auguste (2015). Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma, (çev. Erkan Ataçay), Bilgesu Yayıncılık.
7. D'ENCAUSSE, Hélène Carfare (1967). Systematic Conquest, 1865-1884," in Edward Allworth, ed., Central Asia: A Century of Russian Rule, New York: 131-150.
8. DURKHEİM, Emile (1982). The Rules of Sociological Method: First American Edition, The Free Press, New York: 59.
9. DURKHEİM, Emile (1983). The Division of Laber in Society, (translated by George Sipson), New York, The Free Press: 70-111.

10. EICKELMAN, Dale F. (1992). Mass Higher Education and the Religious Imagination in Contemporary Arab Societies, American Ethnologist 19: 643, 647-649.
11. EKBERZADE, Ghulamuddin (1913). Ta'lini-i sani, Tashkent: 27-28.
12. ERCİLASUN, Ahmet B. (1991). İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 337-338, Mayıs-Haziran 1991: 329-337.
13. ERGÜN, Mustafa (2006). Türk Dünyasının İlk Ortak Eğitim Reformu: Usul-ü Cedid Okulları, 1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü: 9.
14. FELİPE, Fernández-Armesto Civilizations: Culture, Ambition, and the Transformation of Nature. Simon & Schuster 2001, s. 25.
15. FITRAT, Abdurrauf (1913). "Hayat wa ghaya-yi hayat," Ayina, 14 December 1913, 196-197, and 21 December 1913: 220-222.
16. FORSYTH, D.R. (2010). Components of cohesion. Group Dynamics, 5th Edition. Wadsworth: Cengage Learning: 118–122.
17. GASPIRALI, İsmail (1883). Maarif Meselesi, Tercüman, Sayı: 23, 18 Kasım 1883.
18. GASPIRALI, İsmail (1883). Maarif, Tercüman, Sayı: 2, 20 Nisan 1883.
19. GASPIRALI, İsmail (1884). Bizler Adam Olurmız mı?, Tercüman, Sayı: 46, 25 Aralık 1884.
20. GASPIRALI, İsmail (1885). Maarif Meselesi? Tercüman, Sayı: 3, 23 Eylül 1885.
21. GASPIRALI, İsmail (1891). Islahat ve Terakki, Tercüman, Sayı: 8, 8 Mart 1891.
22. GASPIRALI, İsmail (1893). Müslümanların Terakkiye ve Islahata, Tercüman, Sayı: 41, 2 Aralık 1893.
23. GASPIRALI, İsmail (1896). Şehri Kazanın Genç Ulemasından, Tercüman, Sayı: 50, 22 Aralık 1896.
24. GASPIRALI, İsmail (1898). Rehber-i Muallimin yahut Muallimlere Yoldaş, Bahçesaray.
25. GASPIRALI, İsmail (1913). Bizim Bugün ki Meselemiz, Tercüman, Sayı: 246, 9 Ekim 1913.
26. GASPIRALI, İsmail (1914). Buhara'nın Ahvali Hazırası, Tercüman, Sayı: 163, 13 Temmuz 1914.
27. GASPRINSKII, Ismail Bey (1975). "First Steps toward Civilizing Russian Muslims," trans. Edward J. Lazzerini, in Lazzerini, "Jadidism at the Turn of the Century: A View from Within," Cabiers du monde russe et soviétique, 16: 257.
28. KARİ, Münevver (1927). Kızıl Özbekistan Gazetesi, 7 Haziran 1927.
29. KHALID, Adeeb (1994). Printing, Publishing, and Reform in Tsarist Central Asia," International Journal of Middle East Studies 26: 187-200.
30. KONGAR, Emre (1996). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, Remzi Kitabevi: 33.
31. LATA, D. and KAMALANABHAN, T.J. (2005). Unearthed: The Other Side of Group Cohesiveness" J. Soc. Sci. Kamia-Raj. 10: 185–190.
32. MARX, Karl (2011). Felsefenin Sefaleti, (çev. Ahmet Kardam), Sol Yayınları.
33. MEKTEBOV, Amankos (2003). Türk Birliğinin Bayraktarı İsmail Bey Gaspıralı ve Kazaklar. İsmail Bey Gaspıralı ve Ziya Gökalp Sempozyumları, Bildiriler, Ankara.
34. ORUÇ, Cemil (2010). İbn Haldun'un Mukaddime'sinde Öğrenme, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi: 129-142.
35. OSMANOV, O. and HAMIDOV, S. (1981). Özbek tili leksikasi tarikhidan materiallar (XIX asrning okhiri-XX asrning boshlari), Tashkent: 153, 231.
36. PIERCE, Richard A (1960). Russian Central Asia, 1867-1917: a study in colonial rule, Berkeley: University of California Press: 234-255.
37. SCHWEİTZE, Albert r and CAMPİON, Charles (1862). Thomas The philosophy of civilization. A. & C. Black, London: 50.
38. ŞEREFEDDİNOV, Azad (1990). Abdurrauf Fıtrat "Yaşlık" Taşkent: 5.
39. SHAHRANI, M. Nazif (1891). Local Knowledge of Islam and Social Discourse in Afghanistan and Turkistan in the Modern Period, in Robert L. Canfield, ed., Turko-Persia in Historical Perspective, Cambridge.
40. SOROKIN, P. A. (1994). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (çev. M. R. Öymen), Ankara, C. I: 70.
41. SPENGLER, Oswald (1978). Batının Çöküşü, Dergâh Yayınları.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
42. ŞÜKRULLAH, Hacı Muin (1916). Eski maktab, yangı maktab, Samarqand.
43. TILLETT, Lowell (1969). The Great Friendship Soviet Historians on the Non-Russian Nationalities (Chapel Hill, N.C).
44. TOYNBEE, Arnold J. (1935). A Study of History, Vol. III, Oxford University Press: 1332-1336.
45. TÜRKİSTAN VİLAYETİ GAZETESİ, 20 Mart, 1908.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(59)

Dr. Öğr. Üyesi Salih MEMİŞ[174]

YEŞİL LİMAN UYGULAMALARI ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME

A CONCEPTUAL ANALYSIS ON GREEN PORT APPLICATIONS

ÖZ

Teknolojide yaşanan gelişmeler neticesinde insan gereksinimlerinin çok çeşitli olması, doğanın aşırı bir biçimde bozulmasına sebebiyet vermiştir. İnsan, hayatını uygun şartlarda sürdürebilmek ve geleceğine güvenle bakabilmek için farklı arayışlara girmiştir. Özellikle son yıllarda dünyadaki çevre kirlenmesi ve aşırı tüketimin doğal ekolojik denge için oluşturduğu küresel problemler hem tüketicilerin hem de işletmelerin üretim ve tüketim alışkanlıklarında değişiklikler yapmasına neden olmuştur. Kaynakların korunması, atıkların doğaya zarar vermeyecek biçimde yok edilmesi veya geri dönüşüme kazandırılması konuları her sektörde olduğu gibi lojistik sektöründe de gittikçe önemini arttırmaktadır. Lojistik faaliyetlerinde özellikle de taşımacılıkta sürdürülebilirliğe destek lojistik işletmelerinin öncelikle yeşil pazarlama uygulamalarını benimsemeleri ile sağlanabilecektir.

Çalışmanın amacı; lojistik faaliyetler içerisinde yer alan limanların yeşil liman anlayışlarını ortaya koymak ve önerilerde bulunmaktır. Bu amaçla çalışmada yeşil liman ve çevre ilişkisi üzerinde durulmuş ve yeşil pazarlama kavramı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Çevre, Yeşil Liman, Yeşil Liman Uygulamaları.

ABSTRACT

As a result of the developments in technology, the wide variety of human needs has resulted in excessive deterioration of nature. In order to be able to maintain the lives of people in suitable conditions and to look at the future with confidence, one has entered into different quests. Especially, in recent years, environmental pollution in the world and the global issues which excessive consumption creates for the natural ecological balance have led to make changes in production ana consumption patterns of both consumers and businesses. Issues of conservation of the resources, waste destruction in a way that will not harm the nature or their being saved to the recycling have increased the significance incresingly in logistic sector as in every sector as well. In logistics activities, support to sustainability in transportation will be ensured primarily by adopting green marketing practices of logistics enterprises.

The aim of this course is to reveal the green port understanding of the ports within the logistics activities and to make suggestions. For this purpose, the relationship between green port and environment was emphasized and green marketing concept was examined.

Keywords: *Sustainability, Environment, Green Port, Green Port Aplications.*

[174] **Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş Yüksekokulu, Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü, Giresun/TÜRKİYE; E-posta: salihmemis@yahoo.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Modern limanlar sadece inşa edilmiş ulaşım tesisleri değil, aynı zamanda uluslararası ticaret için önemli geçitlerdir. Limanların lojistiğin etkili bir parçası olmaları gerekir, ancak yerel çevrenin, tarihi yapıların ve yerel toplumun yanı sıra doğal çevrenin dayanıklılığı ile sınırlandırılırlar. Bölgelerin iş piyasası, yerel gelir ve karlı şirketler için seçkin bir unsur olan limanlar yine de inşaatlarında, çalışmalarında veya gelişmelerinde rahatsızlık kaynağıdır. Etkin operasyon noktaları için limanların çok fazla finansal ve doğal kaynağa ihtiyaç vardır.

Sürdürülebilir limanlar olarak ifade edilen "Yeşil Limanlar", bu farklı gereksinimleri yönetebilmeyi istemektedir. Bu nedenle yönetimin ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutları analiz edilmeli, hedefler tanımlanmalı ve tasarlanacak bir program olmalıdır. Başarıyı ve gerekli değişiklikleri kontrol etmek için izleme ve hedeflerin gözden geçirilmesi gereklidir. Bu sayede liman yönetimi daha bütünsel hale gelmiş olur ve öncelikle finans odaklı yönetim geçmişin ekolojik ve sosyal yönetim yönleri ve araçları ile desteklenir. Sürdürülebilir yönetim içeren bir limanın risklerle başa çıkma ve şanslardan yararlanma açısından daha iyi perspektifleri olduğu açıktır.

Limanlar, küresel ticaretin kolaylaştırılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Deniz taşımacılığı ve deniz taşımacılığındaki ilerlemeler, gemilerin hızla ilerlemesini ve küresel pazardaki şiddetli rekabeti sürdürmelerini sağlayan benzer konteyner limanlarında iyi bir şekilde bulunan daha büyük ve daha hızlı konteyner gemilerinin hareketine izin vermiştir. Deniz taşımacılığının en çevre dostu ulaşım aracı olarak görülmesine rağmen, limanların faaliyetlerinden kaynaklanan kirlilik ve emisyonların kapsamı ve yoğunluğu, bu ulaşım tarzının sürdürülebilirliğini sorgulamaktadır. Sürdürülebilir operasyonları teşvik eden küresel tedarik zincirleri (GSC) yükselirken ve sürekli olarak daha temiz ve daha yeşil ağlar aradıkça bu konu büyük önem kazanmıştır. GSC ağlarının yapısının artık daha düşük maliyetler elde etmek için sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda çevre üzerinde daha düşük bir olumsuz etkiye sahip olacağı da belirtilmelidir. Bu nedenle, yeşil 'bağlantı noktaları seçimi, sürdürülebilir yeşil GSC ağları içinde önemli düğümler olarak kabul edilmektedir.

1. Yeşil Liman Kavramı

Yeşil liman kavramı sürdürülebilir kalkınma kavramından daha dardır. Sürdürülebilir liman kavramını, BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun, Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında hazırlanan ve 1987 yılında yayınlanan "Ortak Geleceğimiz" (Brundtland Raporu) raporunda sürdürülebilir kalkınma tanımından yola çıkarak ifade edecek olursak, şimdiki neslin ihtiyaçlarını karşılayan ve aynı zamanda gelecek nesiller için ihtiyaçlara cevap veren bir liman gelişimi anlamına gelir. Bu tanımın bir kısmı, kısmen Yeşil Liman konseptiyle karşılanmakta, kaynakların verimliliği, düşük gaz emisyonu ve diğer zararlı maddeler, düşük gürültü emisyonu ve optimum arazi kullanımı ekonomisi için koşullar oluşturmaktadır. Pavlic ve diğ. (2014)'e göre yeşil liman, liman altyapısının sürdürülebilir ve iklim dostu gelişimi için uzun vadeli bir stratejinin ürünü olarak tanımlamaktadır.

2. Yeşil Liman Uygulamaları

Geçtiğimiz yıllarda, petrol sızıntıları gibi çevre üzerinde çok zararlı etkilere sahip olan olaylara kadar, uzun yıllardan beri, gemi ve liman operasyonları emisyonları ile ilgili sorunlar esas mesele değildi. Bu olaylar çevre üzerinde birçok olumsuz etki yarattı ve dikkat edilmesi gereken bir şey olarak ortaya çıktı. Bu noktadan itibaren, son yıllarda, bazı çevresel organizasyonlara sürdürülebilirlik raporlarının oluşturulması ve aynı zamanda teknik, operasyonel ve ekonomik odağa sahip, proaktif bir odak ile yeşil lojistiğin uygulanması ihtiyacı artmıştır (Davarzani ve diğ., 2016).

Dünya çapında birçok liman bulunmakla birlikte deniz taşımacılığının küresel uluslararası ticarette önemli bir rol oynadığı açıktır. Zira ürünlerin yaklaşık % 80'i bu limanlar arasındaki gemiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Deniz çevresinin korunmasının tanınmasından daha yeşil faaliyetlere duyulan ihtiyacın ortaya çıkması ve limanların bulundukları çevre üzerinde önemli bir etkiye sahip olması ile birlikte "Yeşil Liman" terimi göreceli olarak önem kazanmıştır (Liao ve diğ., 2016).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Farklı nakliye şirketleri çevre sorunlarına yardımcı olacak inisiyatifler almaya başlamıştır. Buna yeşil nakliye uygulamaları (GSP) denir. Bu uygulamalar, atıkların azaltılması, kaynakların korunması ve gemilerin geçtiği tüm güzergahların karbon ayak izinin sayılması gibi çeşitli faaliyetlerin yönetimini ve aynı zamanda daha az yol kullanarak ürünlerin transferi gibi taşımacılık şeklindeki değişimin yönetimini içerir (Lai ve diğ., 2011).

Limanlardaki enerji tüketimi söz konusu olduğunda, en zorluklardan biri işçilerin, özellikle de atölyede bulunanların, farklı araçlar ve makineler kullanarak, daha iyi bir tüketim seviyesine ulaşmaları için gerekli talimatlar verilerek güçlendirilmesidir. Dünya'daki birçok liman, çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltırken, ekonomik büyümeyi sağlamak için süreçlerini sürekli olarak geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bu tür faaliyetler ve stratejiler, Yeşil Liman teriminin tanımı ile ortaya çıkmış ve "Liman altyapısının sürdürülebilir ve iklim dostu gelişimi için uzun vadeli bir stratejinin ürünü olarak tanımlanıyor." Her aktör Yeşil Liman statüsüne ulaşmak için yönetimden atölyeye kadar sorumluluk sahibi omalıdır.

Maritz ve Yeh (2014) için yeşil liman kavramı, uygun bir çevre, ekolojik koruma ve kaynakların makul kullanımı, düşük enerji tüketimi ve düşük kirlilik seviyeleri ile karakterize bir limandır. Bu limanlar, sosyal sorumluluğu taşıyacak Yeşil Değer yaratmak zorundadır. Ayrıca, yeşil liman uygulaması liman yönetimi ile doğrudan bağlantılı olmalıdır, aksi halde başarıya ulaşılamaz.

Pavlic ve diğ. (2014), yeşil liman konseptinin uygulanmasını sağlamak için uygulanması gereken veya değiştirilecek temel özelliklerin neler olduğunu açıklamaktadır. Bu değişiklikler, operasyonel ekipmanın fosil yakıt motorlarının yenilenebilir enerjiyi bir kaynak olarak kullanan motorlara, hatta eski motorların daha sürdürülebilir olanlara dönüştürülmesidir. Ayrıca, araştırmacılar değişikliklerin sadece operasyonel konularla ilgili olmadığını, aynı zamanda enerji ve su tüketiminin izlenmesi gibi göstergelerin ve yönetimin planlama ve yönetim uygulamalarında da değişiklik yapılmasına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Yeşil liman uygulamasının başlangıcında, liman yönetimi, daha iyi bir çevre şartı sağlamak için tüm faaliyetlerini, tüm çevresel uygulamaları ve enerji verilerini, ayrıca sorumlulukların yerelleştirilmesini ve çalışanların, özellikle de işyerinde yetkilendirilmesini değerlendirmelidir. Tüm bu bilgiler, yönetimin bir taahhüt ve aktif desteğe sahip olmasını sağlamalıdır.

Limanların yeşil olarak nitelendirilebilmesi için aşağıdaki hedefleri yerine getirmesi gerekir (Satır ve Doğan, 2018: 121):

1. ***Hava;*** liman operasyonlarından sera gazı katkılarını ve diğer hava emisyonlarını azaltılması,
2. ***Enerji;*** liman operasyonlarına enerji tasarrufu ve enerji verimliliğini en üst düzeye çıkarılması,
3. ***Su;*** su kalitesinin arttırılması,
4. ***Sürdürülebilir iş uygulamaları***; çevresel, ekonomik ve sosyal kaygılara eşit ağırlık verilmesi
5. ***Sürdürülebilir kalkınma;*** liman binalarının çevresel performansını artırarak uzun vadeli ekonomik faydaların maksimuma çıkarılması
6. ***Atık yönetimi;*** liman yeniden kullanma, geri dönüşüm ve kompostlama yoluyla liman operasyonlarından gelen atıkların azaltılması.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sürdürülebilir bir liman haline gelmek ve mevcut yönetim yapılarında sürdürülebilirliği entegre etmek görece yeni ve çok iddialı misyonlardır. Yeşil liman yaklaşımında, çevresel duyarlılığın arttırılması ve limanın operasyonlarına yenilikçi teknolojilerle sürdürülebilir uygulamalar entegre edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece limanın faaliyetleri esnasında etkin çevre bilinci ile hareket edilmesi ve dolayısı ile doğal kaynakların korunması, çevre kirliliğinin ve liman operasyonlarının çevre üzerindeki baskısının azaltılması sağlanmış olur.

Bu çalışma, belirli teknolojilere yatırımın ötesine geçen yeşil liman konseptinin uygulanması için teorik bir araştırma sunmaktadır. Yeşil konseptin uygulanmasının, liman operasyonunun sürdürülebilir dönüşümü için koşullar yaratması gereken sürekli bir süreç olduğu açıktır.

Yeşil liman yaklaşımının temelini, çevresel açıdan performansı yüksek liman işletmeciliği oluşturmaktadır. Bu bağlamda limanlarda sürdürülebilir faaliyeti sağlamak adına; atık oluşumu, su kalitesi,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

hava kirliliği, enerji tüketimi, gürültü kirliliği, gemiler kaynaklı kirlilikler, iş sağlığı ve güvenliği gibi bir çok konu liman işletmeleri tarafından ele alınarak bu konular üzerinde iyileştirme çalışmaları yürütmelidirler.

KAYNAKÇA

1.Davarzanİ, H., Fahimnia, B., Bell, M.ve Sarkis, J. (2016). "Greening Ports and Maritime Logistics: A review", Transportation Research Part D, 48, 473-487.

2. Lai, K. H., Lun, V., Wong, C. ve Cheng, T. (2011). "Green Shipping Practices in the Shipping Industry: Conceptualization, Adoption, and İmplications", Resources, Conservation and Recycling, 55, 631-638.

3.Liao, M. S., Ding, J. F., Liang, G. S. ve Lee, K.L. (2016). "Key Criteria for Evaluating the Green Performance of Ports", Journal of Testing and Evaluation, 44(4), 1791-1801.

4.Maritz, A. ve Yeh, S. P. (2014). "Innovation and Success Factors in the Construction of Green Ports", Journal of Environmental Protection and Ecology, 15(3A), 1255-1263.

5.Pavlic, B., Cepak, F., Sucic, B., Peckaj, M. ve Kandus, B. (2014). "Sustainable Port Infrastructure, Practical Implementation of the Green Port Concept", Thermal Science, 18 (3), 935-948.

6.Roh, S., Thai, V. V. ve Wong, Y. D. (2016). "Towards Sustainable Asian Port Development: Challenges and Oportunities for Vietnamese Ports", The Asian Journal of Shiping and Logistics, 32(2), 107-118.

7.Satır, T. ve Sağlamtimur, N. D. (2018). "The Protection of Marine Aquatic Life: Green Port (EcoPort) Model inspired by Green Port Concept in Selected Ports from Turkey, Europe and the USA", Periodicals of Engineering and Natural Scinces, 6(1), 120-129.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(60)

Doç. Dr. Mehmet KÖK[175]; Uzm.Gülçin Güler ÖZTEKİN[176]

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK SAYGILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF SELF-ESTEEM OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN TERMS OF SEVERAL VARIABLES

ÖZ

Bireyin gelişimine paralel olarak benlik saygısı da gelişir. Doğumdan başlayarak gelişen benlik saygısını etkileyen çeşitli etkenler vardır. Bunlardan bazıları yaş, cinsiyet, aile, kurduğu sosyal ilişkiler ve benlik algısıdır. Bu çalışmada da ilkokul 3. ve 4. sınıfa giden öğrencilerin benlik saygılarının yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, kaçıncı kardeş olduğu, ailesinin medeni durumu, annesinin eğitim durumu ve babasının eğitim durumu etkenleri ile ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmaya Erzurum ili Palandöken ilçesinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 3. ve 4. sınıflarda okuyan 110 çocuk katılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan 'Kişisel Veri Formu' ve 'Coopersmith Benlik Saygısı' ölçeği ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda 8-11 yaş arasındaki öğrencilerin benlik saygıları ile yaş ve cinsiyet faktörleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken kardeş sayısı, kaçıncı kardeş olduğu, ebeveynlerinin medeni durumu, annelerinin eğitim durumu ve babalarının eğitim durumu açısından anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Benlik Saygısı, İlkokul Öğrencileri, Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler.

ABSTRACT

Self-esteem develops in parallel with the individual development. There are a variety of factors that affect self-esteem develops from birth. Some of them are age, gender, family, social relations and self-perception. In this study, the relationship between the self-esteem of 3rd and 4th grade students and age, gender, number of siblings, marital status of his / her family, educational status of his mother and educational status of his father were examined.

110 children studying in the 3rd and 4th grade in 2017-2018 education year in Palandöken province in Erzurum participated in the study. The data were obtained with the 'Personal Data Form' prepared by the researcher and 'Coopersmith Self-Esteem' scale. As a result of the research, there was no meaningful relationship between self esteem and age and gender factors of 8-11 years old students. There was a meaningful difference in terms of number of siblings, number of siblings, marital status of parents, education level of their mother and educational status of their fathers.

Keywords: *Self-esteem, Primary School Students, Factors Effecting Self-esteem.*

[175] **Alanya Alaaddin Keykubat Üni. Eğit.Fak. Eğ.Bil.Böl.; Antalya/TÜRKİYE; E-posta: mehmet.kok@alanya .edu.tr.**
[176] **PDR Bil. Uz.; E-posta: gg.oztekin@yahoo.com.tr.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Gelişim düzenli, uyumlu ve sürekli bir ilerlemeyi içerir ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Temel olarak 6 alanda incelenir. Bunlar; bedensel, bilişsel, dil, kişilik, sosyal ve ahlaki gelişimdir. Her gelişim alanının kendine özgü özellikleri ve gelişim görevleri vardır. Bireyin dünyaya gelişiyle birlikte bu alanların gelişimine paralel olarak benlik saygısı da gelişmeye başlar (Turan ve diğerleri, 1998).

Benlik kavramı, her zaman, her koşulda, her yerde bireyin kendine dönük algılarıdır. Bunlar bireyin "ben" olmasını sağlar (Battle, 1990). Aydın ise benlik kavramını, bireyin kendini zihninde temsil ediş şekli yani kendine bakış açısı olarak tanımlamaktadır (Aydın, 1996:12).

Rogers, bireyin kendiyle ilgili gerçek düşüncelerinin 'gerçek benliği', olmak istediği kişilikle ilgili düşüncelerinin ise 'ideal benliği' oluşturduğunu belirtmektedir. Bu iki kavram arasında uyum söz konusu ise onu olumlu, değilse olumsuz etkiler. Uyumu yakalayabilen bireyler düşünce ve davranışlarında tutarlıdır (Atkinson ve diğ., 2002).

Benlik saygısı ise bireyin gerçek benliği ile ideal benliği yani mevcut durumu ve olmayı istediği hali arasındaki farkı değerlendirmesidir. Bu fark bireyin benlik saygısının düzeyini gösterir. İstenen, bireyin gerçek benliği ile ideal benliği arasındaki farkın az yani benlik saygısının yüksek olmasıdır. Eğer fark fazla ise birey benliğinden hoşnut değildir ve bu da düşük benlik saygısı geliştirmesine neden olur (Kuzgun; 2002).

Yüksek benlik saygısına sahip bireyler kendilerini kabul ederler. Değerli olduklarına inanırlar. Hata yapmanın, kontrolü kaybetmenin doğal insan davranışı olduğunu bilirler. Kendilerine saygı duyarlar (Rosenberg, 1989). Yeniliklere açıktırlar. Girişimci ve yaratıcıdırlar. Kolay arkadaşlık kurabildikleri gibi kendi başlarına ya da arkadaşlarıyla oynayabilirler. Sorumluluk alabilirler. Genellikle mutlu ve enerji doludurlar (Nuttal, 1991).

Düşük benlik saygısına sahip bireyler ise içe kapanıktırlar. Kendilerini kabul etmezler ve boyun eğme eğilimine sahiptirler. Sürekli sıkıntı hissi duyarlar (Coppersmith, 1982). Hatalarını kabul etmezler ve hatalarının nedenlerini başkaları olarak görürler. Sorumluluk almaktan kaçarlar. Başladıkları işi yarım bırakırlar. Bir engelle karşılaştıklarında cesaretleri kırılır. Sosyal ilişkileri zayıftır ve giderek yalnızlaşırlar (Yavuzer, 2006).

Bir çocuğun benlik saygısı bebeklik döneminde, kişisel özellikleri ile çevresel etkenlerin etkileşimi ile gelişir. Çocuk aldığı mesajları, deneyimleri ve bunları nasıl yorumladığını birleştirip benlik saygısını oluşturur (Van Ness, 1995). Doğumdan sonra birkaç ay içerisinde çocuk; güven, kendine değer verme, kontrol duygularını ebeveynlerinin ağlama, gülümseme gibi davranışlarından sonra verdiği olumlu tepkiler aracılığıyla geliştirir. Okulöncesi dönemde benlik saygısı sözel övgüler ve kucaklama, gülümseme, yüz ifadeleri gibi sözel olmayan tepkilerle gelişir. Okul döneminde ise okuldaki başarısı, arkadaşlarıyla kurduğu olumlu iletişim gibi olumlu yaşantılar aracılığıyla gelişir ve çocuğun bu algıları yaşamının diğer gelişim dönemlerinde de başarısını, duygusal durumunu ve sosyal etkileşimini önemli derecede etkiler. Bu dönem benlik saygısı için kritik bir dönemdir (Schor, 1997).

Benlik saygısı hassas ve etkiye açık bir kavramdır. Benlik saygısını etkileyen birçok faktör vardır. Bunlardan biri cinsiyettir. Toplum içindeki cinsiyet rolleri, kız ve erkeklerin gelişim özelliklerinin farklılık göstermesi benlik saygısı üzerinde etkilidir (Sayıner ve diğerleri, 2007).

Yaş ilerledikçe psikolojik ve fiziksel gelişim gösteren bireyde soyut düşünme, yeterlilik duygusu, kendine güven arttığı için benlik saygısı da bunlara paralel olarak artacaktır. Bu yüzden yaş da benlik saygısını etkileyen faktörlerden biridir (Baybek ve Yavuz, 2005).

Benlik saygısı üzerindeki bir diğer etken de ailedir. Aile, bir bireyin etkileşimde bulunduğu ilk ortamdır. Ebeveynleri boşanmış ya da vefat etmiş ailelerdeki bireyler güven sorunu yaşamaktadır. Bu da benlik saygısının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca annenin ve babanın eğitim düzeyi de çocukların benlik saygısını etkiler. Daha fazla eğitim almış anne ve babaların çocuklarının benlik saygısı yüksektir. Ailedeki kardeş sayısı ve kaçıncı kardeş olduğu da benlik saygısı üzerinde etkilidir. Dört ve üzeri kardeşi olan çocuklarda benlik saygısı düşükken, iki kardeş olan çocuklarda ebeveyn ilgisi fazla olduğundan benlik saygısı yüksektir. Bunların yanında anne ve babanın mesleği, ailenin geniş aile mi, çekirdek aile mi olduğu, anne baba tutumları ve aile bağları da benlik saygısı üzerinde etkilidir (Baybek ve Yavuz, 2005).

Bir bireyin çevresi ile olan sosyal ilişkileri de benlik saygısında etkilidir. Eğer birey ailesinden ve arkadaşlarından sosyal destek alıyorsa sosyal beceriler kazanır ve benlik saygısı yükselir (Çevik ve Atıcı, 2009).

Beden algısı yani bireyin görünüşünü algılaması ve değerlendirmesi de önemlidir. Birey bedensel gelişiminin farkında olmalıdır ve vücudunda meydana gelen değişiklikleri kabul etmelidir. Bedenine karşı olumlu bir öngörü geliştiren ve kendini kabul eden bireylerin benlik saygısı yüksektir (Oktan ve Şahin, 2010).

Bu çalışmada da bu değişkenler göz önünde bulundurularak ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı üzerinde yaşın, cinsiyetin, kardeş sayısının, kaçıncı kardeş olduğunun, ebeveynlerin medeni durumunun, annenin eğitim durumunun ve babanın eğitim durumunun etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

İlkokul Dönemindeki Çocukların Benlik Saygısı İle Yapılmış Çalışmalar

Öztürk, Sayan, Tüzün ve Tanrıöver Kandil (2000) Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) olan metilfenidat kullanan 9-14 yaşları arasındaki 31 çocuğu ve kullanmayan 40 çocuğu araştırmasına dahil etmiştir. Çalışmanın amacı metilfenidatın DEHB olan çocukların benlik saygısını ne derecede etkilediğini araştırmaktır. Araştırmaya katılan çocuklara Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği (PHÇÖKÖ) uygulanmış ve puanları karşılaştırılmıştır. İki grubun da ölçekten aldığı toplam puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamazken fiziksel görünüm ve okul durumu alt ölçeklerinin puanları arasında metilfenidat kullanan çocuklarda istatistiksel olarak anlamlı derecede fark bulunmuştur. Bu yüzden çocukların benlik saygısı üzerine etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Kapçı (2004) çalışmasına 99'u kız 107'si erkek olmak üzere 4. ve 5. sınıfa giden 206 öğrenciyi dahil etmiştir. Çalışmasında benlik saygısı, depresyon, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde zorbalığa maruz kalıp kalmamanın ne derece etkili olduğunu araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalan çocukların daha az maruz kalan çocuklara göre benlik saygılarının önemli ölçüde düşük olduğu saptanmıştır.

Erikçi'nin yaptığı çalışmaya 9-15 yaş grubu anne babasından her ikisi veya biri olmayan, anne babası boşanmış 134 çocuk katılmıştır. Araştırmanın amacı anne baba yoksunluğunun bu yaş grubundaki çocukların benlik saygılarının yaş, cinsiyet, kayıp yaşı, şuandaki yaşı, kayıptan sonra kiminle nerede yaşadığı, okul başarısı, sınıf düzeyi, kardeş sayısı gibi değişkenlerle ilişkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın sonucunda çocukların yaşları büyüdükçe benlik saygısı puan ortalamalarının azaldığı, kız çocukların benlik saygısı puanları erkek çocuklardan yüksek olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür (Erikçi,2005).

Öztürk (2006) çalışmasına 9-13 yaşları arasında anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 308 öğrenciyi dahil etmiştir. Çalışmanın sonucunda anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyi daha düşük benlik saygılarının daha yüksek olduğu görülürken, yaş değişkenine göre 9 yaşında anne babası boşanmış çocukların 11 yaşındaki çocuklara göre benlik saygılarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Kılıç Duran (2007) 9-11 yaşları arasındaki çocukların ailelerinin sosyoekonomik düzeylerinin zihinsel gelişimleri ve benlik saygılarına etkisini araştırmak amacıyla 216 öğrenci ile çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda kızların benlik saygısı puan ortalamalarının erkeklerden anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Zihinsel gelişim arttıkça benlik saygısının arttığı ve ailedeki çocuk sayısı ile zihinsel gelişim arasında ise ters yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Korkmaz (2007) sporun çocukların benlik saygısı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yaşları 8-12 arasında olan 132 öğrenci ile çalıştı. Coopersmith'in Benlik Saygısı Ölçeği ön test ve son test olarak uyguladı. Araştırmanın sonucunda benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, akademik benlik saygısı puanları arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Sporun benlik saygısını artırmada olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir.

Kabalcı (2008) 426 öğrenci ile ilköğretim öğrencileri için benlik saygısı ve sınav kaygısının akademik başarının yordayıcısı olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmasında "Sınav Kaygısı Envanteri" ve "Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri" kullanmıştır. Araştırmanın sonucunda cinsiyet, baba öğrenim durumu, sınav

kaygısı kuruntu alt boyutu, sınav kaygısı duyuşsallık alt boyutu, sosyal benlik saygısı, okul-akademik benlik saygısı değişkenlerinin akademik başarıyı etkilediği görülmüştür.

YÖNTEM

Araştırmanın örneklemini Erzurum ili Palandöken ilçesinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 3. ve 4. sınıflarda okuyan rastgele olarak seçilmiş toplam 110 çocuk oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın değişkenleri ile ilgili araştırmacı tarafından 'Kişisel Bilgi Formu' oluşturulmuştur. Bu formda araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına, cinsiyetlerine, kardeş sayılarına, kaçıncı kardeş olduklarına, ebeveynlerinin medeni durumuna, anne ve babanın eğitim durumuna ilişkin sorular yer almaktadır.

Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği

Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği 1986 yılında Stanley Coopersmith tarafından ilköğretim ve lise öğrencilerinin sosyal, akademik, ailesel ve bireysel hayatında kendisi hakkındaki düşüncelerini ölçmek yani genel benlik saygısını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 58 sorudan oluşur. Okul Formunda 50 özsaygı maddesi, 8 yalan maddesi bulunur. 4 ayrı alt ölçekle ayrıştırılabilir ve 4 ayrı puan hesaplanabilir. Okul Kısa Formunda ise Okul Formunun ilk 25 sorusu yer alır. Alt ölçekleri yoktur. Tek puan hesaplanır ve benlik saygısı puanı belirlenir. Ölçeğe verilen cevaplar evet (1) hayır (0) şeklinde puanlanır ve ölçekten alınan yüksek puan bireylerin benlik saygısının yüksek olduğu şeklinde yorumlanır. Ölçeğin orjinal güvenirlik katsayısı r=0.90, geçerlilik katsayısı r=0.55 ve üç yıl arayla r= 0.70 olarak bulunmuştur.

Bu çalışmada ölçeğin Okul Kısa Formu kullanılmıştır. Turan ve Tufan tarafından yapılan güvenirlik çalışmasında korelasyonu r=0.76 ($p<0.05$) olarak bulunmuştur. Coopersmith'in Benlik Saygısı Ölçeği "benim gibi" ya da "benim gibi değil" biçiminde işaretlenebilen 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanlar 4'le çarpılarak 0-100 puan arasında puanlanmaktadır. Yüksek puan, yüksek benlik saygısını göstermektedir. Benlik saygısının ortalamadan düşük ve yüksek olmasına göre değerlendirme yapılmaktadır. Alınan puanın ortalamanın altında olması benlik saygısının düşüklüğüne, ortalamanın üzerinde olması benlik saygısının yüksekliğine işaret etmektedir (Turan ve Tufan, 1987).

Bu ölçek çocuklarda benlik saygısı konusunda geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış, kullanılabilir bir ölçektir. Ölçeğin uygulanma süresi 10 dakika olarak belirlenmiştir.

Veri Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar t Testi; yaş, kardeş sayısı, kaçıncı kardeş olduğu, ebeveynlerinin medeni durumu, annelerinin eğitim durumu ve babalarının eğitim durumu arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ise ANOVA testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaçları kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel çözümlemelerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 22. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Çocuğun Yaşı	N	X	SS
8 yaş	17	64.71	13.284
9 yaş	47	63.74	13.485

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

10 yaş	39	66.82	11.641
11yaş	7	69.71	10.291

Analiz sonuçları öğrenci yaşları ile benlik saygısı düzeylerinin arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Tablo 1.1. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	345.817	3	115.272	.720	.542	
Gruplariçi	16973.6	104	160.129			
Toplam	17319.45	109				

Tablo 23. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Kız	54	64.37	13.238	108	.810	.420
Erkek	56	66.32	12.005			

3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Erkek öğrencilerin benlik saygıları t(108)=0.810, p>.01. Erkek öğrencilerin benlik saygısı puanı (X=66.32) ve kız öğrencilerin benlik saygısı puanı (X=64.37) bulgularına göre anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 24. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Kaç Kardeş	N	X	SS
Kardeş yok (A)	4	76.00	2.828
Bir Kardeş (B)	33	70.18	9.954
İki Kardeş (C)	44	63.41	11.351
Üç Kardeş (D)	4	76.47	12.821
Dört Kardeş ve üstü (E)	25	60.86	15.448

Analiz sonuçları benlik saygısı düzeyleri ile kaç kardeş olduğu arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir, F(3, 105)=3.560, p<.05. Öğrencilerin benlik saygısı kardeş sayısı ile anlamlı bir şekilde değişmektedir. Kardeş sayısının yer aldığı gruplar arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre dört kardeş ve üstü olan öğrencilerin benlik saygısı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

puanlarının (X=60.86) kardeşi olmayan (X=76.00) ve üç kardeş olan öğrencilerin (X=76.47) benlik saygısı puanlarından düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.1. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Kardeş Sayısı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	2068.481	4	517.120	3.569	.007	E-A,D
Gruplariçi	15250.97	105	145.247			
Toplam	17319.45	109				

Tablo 25. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Kaçıncı Kardeş	N	X	SS
Birinci (A)	38	69.00	10.142
İkinci (B)	41	66.44	10.502
Üçüncü (C)	14	58.29	11.499
Dördüncü ve üstü (D)	17	60.47	18.915

Analiz sonuçları benlik saygısı düzeyleri ile kaçıncı kardeş olduğu arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir, $F(3, 106)=3.741$, $p<.05$. Öğrencilerin benlik saygısı, kaçıncı kardeş oldukları ile ilgili anlamlı bir şekilde değişmektedir. Öğrencilerin kaçıncı kardeş olduğunun yer aldığı gruplar arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre ilk çocukların (X=69.00) benlik saygısı puanlarının üçüncü çocuklardan (X=58.29) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.1. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Kaçıncı Kardeş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	1658.265	3	552.755	3.743	.013	A-C
Gruplariçi	15661.19	106	147.747			
Toplam	17319.45	109				

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 26. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Medeni Durum	N	X	SS
Evli (A)	95	67.01	12.401
Boşanmış (B)	9	56.44	5.812
Anne yok (C)	2	46.00	14.142
Baba yok (D)	4	56.00	10.328

Analiz sonuçları benlik saygısı düzeyleri ile ebeveynlerin medeni durumu arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir, F(3, 106)=4.807, p<.05. Öğrencilerin benlik saygısı ebeveynlerinin medeni durumu ile anlamlı bir şekilde değişmektedir. Ebeveynlerinin medeni durumlarının yer aldığı gruplar arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre ebeveynleri birlikte olanların (X=67.01) benlik saygısı puanlarının ebeveynleri boşanmış olanlardan (X=56.44) ve annesi vefat etmiş olanlardan (X=46.00) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5.1. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Medeni Durum Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	2074.243	3	691.414	4.807	.004	A-B, A-C
Gruplariçi	15245.621	106	143.823			
Toplam	17319.945	109				

Tablo 27. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Annenin Eğitim Durumu	N	X	SS
Okur Yazar Değil (A)	8	47.50	10.351
İlkokul (B)	27	63.70	11.579
Ortaokul (C)	39	65.54	11.225
Lise (D)	23	67.13	10.985
Üniversite (E)	10	72.60	9.709
Lisansüstü (F)	3	88.00	4.000

Analiz sonuçları benlik saygısı düzeyleri ile annenin eğitim durumu arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir, F(5, 104)=7.886, p<.05. Öğrencilerin benlik saygısı annenin eğitim düzeyi ile anlamlı bir şekilde değişmektedir. Annenin eğitim durumunun yer aldığı gruplar arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre okur yazar olmayan annelerin çocuklarının (X=47.50) benlik saygısı puanlarının ilkokul (X=63.70), ortaokul (X=65.54), lise (X=67.13), üniversite (X=72.60), lisansüstü (X=88.00) eğitim almış annelerin çocuklarından daha düşük olduğu ve lisansüstü eğitim almış annelerin çocuklarının benlik saygısı puanlarının ilkokul ve ortaokul eğitimi almış annelerin çocuklarının benlik saygısı puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 6.1. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Annenin Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	4761.124	5	952.225	7.880	.000	A-B,C,D,E,F
Gruplariçi	12558.33	104	120.753			F-B,C
Toplam	17319.45	109				

Tablo 28. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Babanın Eğitim Durumu	N	X	SS
Okur Yazar Değil (A)	3	49.33	2.309
İlkokul (B)	11	56.00	14.967
Ortaokul (C)	23	59.30	11.227
Lise (D)	35	67.43	9.948
Üniversite (E)	33	69.70	10.818
Lisansüstü (F)	5	80.40	13.297

Analiz sonuçları benlik saygısı düzeyleri ile annenin eğitim durumu arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir, $F(5, 104)=7.256$, $p<.05$. Öğrencilerin benlik saygısı babanın eğitim düzeyi ile anlamlı bir şekilde değişmektedir. Babanın eğitim durumunun yer aldığı gruplar arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre lisansüstü eğitim almış babaların çocuklarının (X=80.40) benlik saygısı puanlarının okur yazar olmayan babaların çocuklarının (X=49.33), ilkokul (X=56.00) ve ortaokul (X=59.30) eğitimi almış babaların çocuklarının benlik saygısı puanlarından daha yüksek olduğu ve üniversite eğitimi almış babaların çocuklarının (X=69.70) benlik saygısı puanlarının ilkokul ve ortaokul eğitimi almış babaların çocuklarının benlik saygısı puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7.1. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Babanın Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	4479.177	5	895.835	7.256	.000	F-A,B,C
Gruplariçi	12840.28	104	123.464			E-B,C
Toplam	17319.45	109				

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çocukların yüksek benlik saygısına sahip olmaları, gelişim görevlerini başarı ile tamamlamaları, kendilerini kabul etmeleri ve çevrelerindeki kişilerle olumlu ilişkiler kurmaları ile mümkündür (Stevenson, 1996:80-82). Benlik saygısını etkileyen çeşitli etkenler vardır. Bu çalışmada bu etkenlerden bazıları ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda benlik saygısı ve yaş arasında olumlu bir ilişki bulunamamıştır. Bu da bize 8-11 yaş arasındaki çocukların yaşları ilerledikçe benlik saygılarında bir değişiklik olmadığını göstermektedir.

Cinsiyet ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelendiğinde ise kızların ve erkeklerin benlik saygılarında bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Yani 8-11 yaş aralığındaki kız ve erkek öğrencilerin benlik saygılarını cinsiyet faktörünün etkilemediği görülmüştür. Erikçi'nin yaptığı çalışmada da 9-15 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukların benlik saygıları puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür (Erikçi,2005). Bu da bu çalışmayı desteklemektedir.

Kardeş sayısı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise dört kardeş ve üstü olan öğrencilerin benlik saygısı puanlarının kardeşi olmayan ve üç kardeş olan öğrencilerin benlik saygısı puanlarından düşük olduğu belirlenmiştir. Buradan da kardeş sayısı arttıkça benlik saygısının düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Baybek ve Yavuz da ailedeki kardeş sayısının benlik saygısı üzerinde etkili olduğunu söylemiştir. Dört ve üzeri kardeşi olan çocuklarda benlik saygısı düşükken, iki kardeş olan çocuklarda ebeveyn ilgisi fazla olduğundan benlik saygısının yüksek olduğunu belirtmişlerdir (Baybek ve Yavuz, 2005).

Çocuğun kaçıncı kardeş olduğunun da benlik saygısı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. İlk çocukların benlik saygısı puanlarının üçüncü çocuklardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Baybek ve Yavuz'a göre de kaçıncı kardeş olunduğu benlik saygısında etkilidir (Baybek ve Yavuz, 2005).

Ebeveynlerin medeni durumları ile çocukların benlik saygıları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Anne babası birlikte yaşayan çocukların ayrı yaşayanlara yani boşanmış olanlara ve annesi vefat eden öğrencilere göre benlik saygıları daha yüksek çıkmıştır. Öztürk'ün (2006) 9-13 yaşları arasında anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 308 öğrenci ile yaptığı çalışmada anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyi daha düşük, benlik saygılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu da yapılan bu çalışmayı desteklemektedir.

Annenin eğitim durumunun benlik saygısı üzerine etkisine bakıldığında okur yazar olmayan annelerin çocuklarının benlik saygısı puanlarının ilkokul, ortaokul, lise, üniversite ve lisansüstü eğitim almış annelerin çocuklarından daha düşük olduğu ve lisansüstü eğitim almış annelerin çocuklarının benlik saygısı puanlarının ilkokul ve ortaokul eğitimi almış annelerin çocuklarının benlik saygısı puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar da bize annenin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının benlik saygısının da arttığını göstermektedir.

Babanın eğitim durumunun çocuklarının benlik saygısına etkisine bakıldığında ise yine anlamlı bir fark bulunmuştur. Okur yazar olmayan babaların çocuklarının benlik saygısı puanlarının lisansüstü eğitim almış babaların çocuklarınınkinden düşük olduğu belirlenmiştir. Yine lisansüstü eğitim alan babaların çocuklarının benlik saygısı puanlarının ilkokul ve ortaokul eğitimi almış babaların çocuklarının benlik saygısı puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Üniversite eğitimi almış babaların çocuklarının benlik saygısı puanlarının ise ilkokul ve ortaokul eğitimi almış babaların çocuklarının benlik saygısı puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlardan da babanın eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının benlik saygısının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Zaten Baybek ve Yavuz da anne babaların eğitim düzeyinin çocuklarının benlik saygısı üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir (Baybek ve Yavuz, 2005).

Sonuç olarak 8-11 yaş arasında ilkokul 3. ve 4. sınıfa giden öğrencilerin benlik saygıları yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, kaçıncı kardeş olduğu, ebeveynlerinin medeni durumu, annelerinin eğitim durumu ve babalarının eğitim durumu açısından incelendiğinde yaş ve cinsiyet faktörleri ile anlamlı bir ilişki bulunamazken kardeş sayısı, kaçıncı kardeş olduğu, ebeveynlerinin medeni durumu, annelerinin eğitim durumu ve babalarının eğitim durumu açısından anlamlı bir fark bulunmuştur.

KAYNAKÇA

1. Atkınson, Rita L., Richard C. Atkinson, Smith Edward ve diğerleri. 2002. Psikolojiye Giriş, Yavuz Alogan (Çev.) , 2. Basım, Ankara: Arkadaş Yayınları.
2. Aydın, Betül: (1996), "Benlik Kavramı ve Ben Şemaları[n] , İstanbul, Marmara.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 8.
3. Battle, James: (1990), 9 To 19 Crucial Years for Self-Esteem in Children and Youth, Edmonton, James Battle and Associates.
4. Baybek, H. ve Yavuz, S. (2005). Muğla Üniversitesi Öğrencilerinin Benlik Saygılarının İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Soysal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bahar* (14): 93-94.
5. Coopersmith, S., & Gilberts, R: (1982), Behavioral Academic Self-Esteem, Palo Alto, CA, Consulting Psychologists Press.
6. Çevik, G. B. ve Atıcı, M. (2009). Lise 3.Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(1):*347350
7. Erikçi, Miyase. 2005. "Ana Baba Yoksunluğunun 9-15 Yaş Grubu Çocukların Benlik Kavramı Üzerindeki Etkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
8. Kabalcı, T. (2008). "Akademik Başarının Yordayıcısı olarak Benlik Saygısı, Sınav Kaygısı ve Sosyo-Demografik Değişkenler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
9. Kapçı, E.G. (2004). "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37, 1, 1-13.
10. Kılıç Duran, G. (2007). "9.10.11 Yaşındaki Çocukların Zihinsel Gelişim ve Benlik Saygısına Ailenin Sosyo Ekonomik Düzeyinin Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
11. Korkmaz, N.H. (2007). "Yaz Spor Okulları ile Çocukların Benlik Saygısı Arasındaki İlişki*",* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (1), 49-65.
12. Kuzgun, Yıldız. 2002. İlköğretimde Rehberlik, Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
13. Nuttal, Paul. 1991. Self-esteem and Children, (*Family Day Care Facts* series), Amherst, MA: University of Massachusetts.
14. Oktan V. ve Şahin M. (2010). Kız Öğrencilerde Beden İmajı İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi, 7* (2) :7-8.
15. Öztürk, M.; Sayar, K.;Tüzün, Ü. ve Tanrıöver Kandil, S. (2000). "Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu"nda Metilfenidat ve Benlik Saygısı", Klinik Psikofarmokoloji Bülteni, 10, 139-143.
16. Öztürk, S. (2006). "Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ile Kaygı Düzeyleri", Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 8, 2, 117-128
17. Rosenberg, Morris. 1989. "Self-Concept Research: A Historical Overview". Social Forces, Sep; 68, 1, 34-44.
18. Sayıner B., Savaşan E., Sözen D. ve Köknel Ö.(2007). Yükseköğretim Gençliğinin Benlik Algısının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: İstanbul Ticaret Üniversitesi Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(11):253-265.
19. Schor, Edward C.: (1997), Caring for Your School Age Child, Ages 6 to 12, Oxford: Oxford Medical Publication.
20. Stevenson, Harold V.: (1996), "Self-Esteem: The Myth of Feeling Good About Oneself", USA Today, 124/2608, 80-82.
21. Turan N., Tufan B. (1987). Coopersmith benlik saygısı envanterinin geçerlilik güvenilirlik çalışması. 23. Ulusal psikiyatri ve nörolojik bilimler kongresi bildirileri, İstanbul; 7-8.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
22. Turan, M., Herken H., Mutlu N.ve Küçükkolbaşı H. (1998). Öğrencilerde Benlik Saygısı İle Ruhsal Belirti Dağılımı Arasındaki İlişki. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Konya :67-73.
23. Van Ness, Ross.: (1995), Raising Self-Esteem of Learners, Bloomington, Phi Delta Kappa Educational Foundation
24. Yavuzer, Haluk. 2006. Okul Çağı Çocuğu, 12. Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(61)

Doç. Dr. Mehmet KÖK*; Uzm. Medine AKPINAR**

ERGENLERDE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLE ÖZNEL İYİ OLUŞ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING and PROBLEMATIC INTERNET USAGE OF ADOLESCENTS

ÖZ

Problemli internet kullanımı psikoloji literatüründe internet bağımlılığı veya patolojik internet kullanımı olarak tanımlanmıştır ve günümüzde oldukça sık rastlanılan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problem bireylerin yaşamında birçok olumsuzluğu beraberinde getirmekle birlikte bireylerin yaşam doyum ve öznel iyi oluş düzeylerini de düşürebileceği düşünülebilir. Bundan dolayı araştırma ergenlerin problemli internet kullanımı ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi, Gebze' de 7 ve 8. Sınıflarda bulunan ergenleri kapsamaktadır. Gebze'de 2017–2018 eğitim-öğretim yılında 7 ve 8. Sınıflarda öğrenim gören 24.199 öğrenciden tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilen 92 öğrenci oluşturmuştur. 3 okuldan belirlenen sayıda öğrenci basit rastgele örnekleme yöntemine göre araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmada "Kişisel Bilgi Formu", "Problemli İnternet Kullanımı Ölçeği (Problematic Internet Usage Scale-PIKÖ" ve "Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Veriler frekans dağılımı, student t testi ve korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Problemli İnternet Kullanımı, Öznel İyi Oluş.

ABSTRACT

Problematic internet usage is defined as internet addiction or pathological internet usage in psychology literature and it is a common problem that is encountered today. This problem can be considered as bringing about many negativities in the lives of the individuals, but also reducing the life satisfaction and subjective well-being levels of the individuals. Therefore, the research was conducted to investigate the relationship between problematic internet use and subjective well-being of adolescents. The sample of the study includes adolescents in Gebze, 7th and 8[177]th Grades. In Gebze 2017-2018 academic year, 24,199 students who were studying in 7th and 8th Grade have created 92 students selected by stratified sampling method. The number of students from 3 schools was included in the study according to simple random sampling method.

In the research, "Personal Information Form", "Problematic Internet Usage Scale-PIK" and "Ergaistic Subjective Well-Being Scale" were used.The data were evaluated by frequency distribution, student t test and correlation analysis.

Keywords: *Problematic internet usage, Psyhological Well-Being.*

***Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Eğt.Fak.Eğt.Bil.Böl.; Antalya/TÜRKİYE; E-posta: mehmet.kok@alanya.edu.tr.**
****Uzm. Psikolojik Danışman, A.Ü. Eğt. Fak., Reh. ve Psi. Dan. Bölümü; E-posta: medneakpnr@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günümüzde internet kullanımı hayatımızın hemen her alanına girmiş ve internete erişim oldukça kolaylaşmıştır. Birçok yönde kullanılan internet; hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İnternetin ortaya çıkış amacına baktığımızda temelde bilgiye erişimde kolay, ucuz, hızlı ve güvenli bir yol sunması olarak görülse de günümüzde hızla artan aşırı kullanım problemli ve patolojik kullanıma yol açmıştır. Artan bu aşırı ve kontrolsüzce kullanım beraberinde birçok probleme sebep olabilmektedir. Patolojik internet kullanımı; genel olarak internetin aşırı kullanılması isteğinin önüne geçilememesi, internete bağlı olmadan geçirilen zamanın anlamını yitirmesi, yoksun kalındığında aşırı sinirli olma ve saldırganlık halinin olması ve kişinin çalışma, sosyal ve aile hayatının giderek bozulması olarak ifade edilmektedir (Arısoy, 2009).

Kim ve Davis (2009) patolojik internet kullanımını, kişilerin internet kullandıkları için hayatlarının aile ve çalışma hayatı gibi mühim boyutlarında meydana gelen bozulmalar ve sık bir biçimde, internetin kullanımını kontrol etmede başarılı olamama şeklinde tanımlamaktadırlar (Akt. Ceyhan, 2010). Özellikle ergenlikte kontrol edilemeyen internet kullanımı ve buna eşlik eden problemlerde artış görülmektedir (Ceyhan, 2011). Bu olumsuz durum araştırmacıların dikkatini ergenlik dönemindeki çocukların yoğun internet kullanımına ve bu kullanımın olumsuz etkilerine yöneltmiştir. Özellikle internet bağımlılığının, 12-18 yaş aralığı için ciddi bir risk hâline gelmesi (Öztürk, Odabaşıoğlu, Eraslan, Genç & Kalyoncu, 2007) ve internetin kontrolsüzce kullanımının ergenlerin kişisel gelişiminde olumsuz etkiler meydana getirmesi söz konusu olabilmektedir(Ceyhan & Ceyhan, 2011). Ergenlik dönemindeki çocukların sanal ortamdaki arkadaşlıkların yüz yüze ilişkiye dönüştürülebilmesi her an mümkün olmamaktadır (Bayraktar, 2013). Bundan dolayı ergenler arasında internette kurulan arkadaşlık ilişkileri, ergenlerin iletişim ve etkileşim becerilerini olumsuz etkilemekte ve onların uygun olmayan arkadaşlık ilişkilerine yönelmelerine neden olabilmektedir (Ceyhan, 2008). Aynı zamanda ergenlerin, internette karşılaştığı şiddet içerikli oyunlar ve görsellerin etkisi altında kalıp, arkadaşlarına ve çevresindeki diğer insanlara karşı saldırgan bir tutum ve davranışlarda bulunabilmektedirler(Cansever, 2013). İnternetin bu şekilde kullanımı ergenler üzerinde, depresyon, yalnızlık, sosyal çevreyle kurulan bağların zayıflaması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir(Bargh & McKenna, 2004; Subrahmanyam & Lin, 2007). Bundan dolayı çevredekilerle kurulan zayıf bağlar, ergenlerin yaşamlarında karşılaşabileceği problemler karşısında sosyal desteğinin de yetersiz olmasına sebep olabilmektedir. İnternet ortamında tüm bilgilere hazır ve hızlı bir şekilde ulaşıldığı için ergenin düşünme becerisinin gelişmesini engelleyebilmekte ve hayattaki diğer şeylere de çaba sarfetmeden hızlı ve kolay bir şekilde ulaşma beklentisi içine girebilmektedir. Bu durum da ergenleri günümüz hastalığına yani tembelliğe itebileceği düşünülmektedir. Ergen çocuklar interneti sağlıklı bir şekilde kullanmadıklarında, akademik alanda da olumsuzluklarla karşılaşabilmektedirler. Sık sık interneti kullanan ergenler, çalışmalarını aksatabilmekte, ödevlerini vaktinde yapmayabilmekte, gündelik rutin işlerini ve okulla alakalı görev ve sorumluluklarını da öteleyebilmektedirler. (Young, 1998'den akt., Esen, 2010). Bu bağlamda her ne kadar internet önemli bir bilgi kaynağı olsa da ergenlerin akademik başarısı, sosyalliği ve duygusal iyilik hâli gibi çoğu olumsuzluk ile ilişkisini de göz önünde bulundurmak gerekir (Goswami & Singh, 2016).) Alexandraki & Motti-Stefanidi, 2013; Taçyıldız, 2010; Toraman, 2013).

Yücel & Gürsoy (2013) ergenlerin interneti çoğunlukla ödev yapma, boş zamanlarında akranlarıyla sohbet etme, ilgi duyduğu konuları araştırma ve kendini daha güçlü ve özgür hissettiği bir dünyada kendini gerçekleştirme gibi çoğu alanda kullandığını belirtmektedirler. İnternetin etkin kullanılması ergen gelişimi için oldukça fazla fırsat sunarken kötüye kullanımı ergen yaşamına riskler barındırabilmektedir(Bayraktar, 2013). Taçyıldız' a (2010) göre ergen çocuklar, aile, arkadaş ve diğer sosyal çevrelerinden destek alamamak, onlarla yaşadıkları birçok problemleri ve akademik alandaki başarısızlıklarının üstesinden gelemediklerinde kendilerini sanal bir dünyada ifade etmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, ergenler sanal ortamı bir kaçınma alanı olarak algıladıkları ileri sürülebilir. Bu durumun aksine ergen çocukların interneti, iletişim ve eğlenme amacıyla kullandığını ortaya koyan araştırma sonuçları da (Chak & Leung, 2004; Shepherd & Edelman, 2005) mevcuttur. Yang & Tung (2007), ergen çocukların internette uzun süre online kaldıklarını ve burada geçirilen haftalık süre ile problemli internet kullanımı arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Sanders, Field, Diego ve Kaplan (2000) interneti daha az kullanan ergenlerin anne-baba ve arkadaşları ile ilişkilerinin

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

daha çok kullananlara göre olumlu olduğunu bulgusuna ulaşmışlardır. Caplan'a (2002) göre ergenler, yüz yüze iletişim değil, daha az tehdit edici olarak gördükleri sanal iletişimi daha çok tercih ederler. Caplan (2007) bu sonucu, internetin en temel dikkat çeken özelliği olan bireyin gizli kalabilmesiyle açıklamaktadır. Sosyal kaygısı yüksek olan ergenlerin sanal ortamda kendilerini daha kolay ifade edebildiğine ilişkin araştırmalar (Caplan, 2002; 2005; 2007; 2010; Liu ve Kuo, 2007; Morahan-Martin ve Shumacher, 2003; Yen, Yen, Chen, Wang, Chang ve Ko, 2012) bu durumu destekler niteliktedir.

İnternetin zararlarının yanı sıra yararları da mevcuttur. Başlıca yararları arasında erken sosyal etkileşimlerde iletişim kuranlara güvenli bir ortam meydana getirerek sosyal kaygılardan uzak, rahat bir iletişim fırsatı sağlamaktır (Bremer & Rauch, 1998). Ancak iletişim ihtiyacının sürekli internetle doyurulmaya çalışılması da toplumsal iletişimin azalmasına ve sosyal sapmalara neden olabileceği bulgulanmıştır(Rehm, 2003).

Öznel iyi oluş diğer bir deyişle Psikolojik iyi oluş (PİO), değişik biçimlerde tanımlanan kavramlardan birisidir. Sirois (2011) PİO'yu ortalama yaşam kalitesi olarak tanımlamıştır. Ryff'a (1995) göre PİO, stres olmadan yaşama ya da psikolojik problemlerin olmamasından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Öznel iyi oluş olumlu benlik algısını, çevredeki bireylerle olumlu ilişkileri, çevresel hakimiyet, özerklik, yaşam anlamı ve sağlıklı bireysel gelişim yönündeki duyguları kapsamaktadır. Öznel iyi oluş olumlu bir kavramdır ve bireyin yaşam doyumunu ifade ettiği söylenebilir. Birey olumsuz psikolojik problemlerle karşılaştığında öznel iyi oluş düzeyi etkilenebilir. Bu açıdan araştırmamızın amacı problemli internet kullanımının ergenlerin öznel iyi oluş düzeyini etkileyip etkilemediğini yordamak ve buna yönelik önerilerde bulunabilmektir. Kısaca özetleyecek olursak, ergenlerde internet kullanım tarzına ilişkin değişkenler, öznel iyi oluş ve bireysel değişkenlerin internet bağımlılığını yordayıp yordamadığı hakkında bilgi edinmek araştırmamızın odak noktasıdır. Araştırma bulgularının, okul rehberlik servislerinde görev yapan psikolojik danışmanlara ve diğer alanlarda çalışan uygulamacılara yardımcı olabileceği, bunun yanı sıra konu hakkında çalışmak isteyen araştırmacılara da ışık tutabileceği umulmaktadır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubunu Kocaeli ilinin Gebze ilçesinde 2017–2018 eğitim- öğretim yılında 7 ve 8. Sınıflarda öğrenim gören 24.199 öğrenciden tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilen 92 öğrenci oluşturmuştur. 3 okuldan belirlenen sayıda öğrenci basit rastgele örnekleme yöntemine göre araştırma kapsamına alınmıştır. Bu kişiler Çalışma grubunun 7, 8. sınıf öğrencilerinden oluşturulmasında, öğrencilerin bilgisayar / internet ve akıllı telefona sahip olmaları kriteri baz alınarak evren ve örneklem oluşturulmuştur.

Veri Toplama Araçları ve Uygulanışı

Bu araştırmaya veri toplamak için iki ayrı araç kullanılmıştır. Bu araçlardan birincisi çalışma grubunun genel profilini belirlemek için kullanılan kişisel bilgi formudur. Diğer veri toplama aracı ise, Ceyhan, Ceyhan ve Gürcan (2007) tarafından geliştirilen, 5'li likert tipinde 33 madde ve "İnternet'in olumsuz sonuçları, sosyal fayda/sosyal rahatlık, aşırı kullanım" gibi üç alt faktörden oluşan "Problemli İnternet Kullanımı Ölçeği"dir.

Problemli İnternet Kullanımı Ölçeği: Ölçeğin güvenirliğiyle ilgili süreçte 1658 üniversite öğrencisinin ölçekte yer alan 33 maddeye ilişkin cevaplamalarından yola çıkılmış, iç tutarlılık katsayısı (α) 0.95 olarak bulunmuştur. Ölçeği oluşturan 3 faktöre ait iç tutarlılık kat sayıları ise; 1. faktör (internetin olumsuz sonuçları) için 0.94, 2. faktör (sosyal fayda/sosyal rahatlık) için 0.85 ve 3. faktör (aşırı kullanım süresi) için 0.75 olarak elde edilmişti

Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği (EÖİOÖ): Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği, Eryılmaz (2009) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek ergenlerin, yaşamın çeşitli alanlarındaki doyumlarını ve olumlu duygulanımlarını içeren 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, dörtlü Likert tipidir ve "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum" şeklinde cevaplanan 15 maddeden oluşmaktadır. "Kesinlikle Katılmıyorum' a 1, "Katılmıyorum' a 2, "Katılıyorum' a 3 ve "Tamamen Katılıyorum' a 4 puan verilmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Toplam 15 madde 68 olduğu için en yüksek puan 60, en düşük puan ise 15'tir. Puanların yükselmesi öznel iyi oluşun da yükselmesi anlamına gelmektedir.

Veri toplama sürecinde katılımcılardan kimliklerini belli edecek bilgiler kesinlikle istenmemiş ve her katılımcıya asıl uygulama öncesi yapılan örnek bir uygulamadaki gözlemlerden hareketle ortalama 25 dakika süre verilmiştir.

Verilerin Analizi

Problemli internet kullanım ve öznel iyi oluş düzeylerinin "cinsiyet ve anne çalışma durumu" gibi çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesinde bağımsız grup t-testi uygulanmıştır. Öte yandan problemli internet kullanım ve öznel iyi oluş düzeyinin "akademik başarı düzeyi ve yaş grubu" gibi diğer demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesinde tek yönlü varyans(oneway) analizi yapılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 15.0 paket programında değerlendirilmiş, değerlendirmede frekans dağılımı, korelasyon analizi, t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada demografik ilişkilere ilişkin frekans dağılımı analizi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 1. de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ergenlerin yaşlarına, cinsiyetlerine, anne çalışma durumlarına ve akademik başarı düzeylerine göre dağılımları

		Frekans	Yüzdelik
Yaş	11 yaş	2	1,5
	12 yaş	50	37,0
	13 yaş	28	20,7
	14 yaş	12	8,9
Cinsiyet	Kız	33	24,4
	Erkek	59	43,7
Anne Çal. Durumu	Evet	25	18,5
	Hayır	65	48,1
		135	100,0
Akademik Başarı	Takdir	49	36,3
	Belge alamadım	8	5,9
	Teşekkür	35	25,9
Toplam		92	68,1
Kayıp veri		43	31,9
Genel Toplam		135	100,0

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1'de görüldüğü üzere veri toplanan öğrencilerin %24'ünü kız %43' ünü erkek öğrenci oluşturmakta olup bu öğrencilerin %18'inin annesi çalışmakta olup, %48'inin annesi çalışmamaktadır. Öğrencileri başarı durumuna göre kategorize edecek olursak %36'sı takdir, %25'i teşekkür ve %5'i belge alamayan öğrencilerden oluşmaktadır.

Problemli internet kullanımı ve öznel iyi oluş düzeylerinin cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar için t testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Problemli İnternet Kullanımı Düzeylerine ve Öznel iyi Oluş Düzeylerine Göre Ergenlerin Yaş Gruplarının Karşılaştırılması

			K areler Top.	d ler f	Kare Ort.	F	p
Problemli İnt. Kullanımı	arası	Gruplar	1,287	3	,429	,816	,488
	içi	Grup	6,2524	8	,526		
		Toplam	7,5394	91			
Öznel İyi Oluş	arası	Gruplar	2,0251	3	,675	3,917	,011
	içi	Grup	5,1671	88	,172		
		Toplam	7,1921	91			

Tablo 2'de görüldüğü üzere yaş grupları ile problemli internet kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir(p>.05). Ancak ergenlerin yaş grupları ile öznel iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu ve bireylerin yaş gruplarının öznel iyi oluş düzeylerini etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Cinsiyetine Göre Problemli İnternet Kullanımı Puanlarına ve Öznel İyi Oluş Düzeylerine İlişkin Bağımsız Grup-lar için Tek Faktörlü Varyans Analizi(ANOVA) Sonuçları

	Gruplar	N	X	SS	t	df	P
P.İ.K	Kız	3	2	,650	-1,120	90	,266
		3	0,999	03			
	Erkek	5	2	,758	-1,270	75	,246
		9	2,756	45		5,224	
Ö.İ.O	Kız	3	3	,50483	,766	-0	,446
		33	3,354				
	Erkek	3	3	,39228	,714	-3,874	,578
		59	4,079				

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3'de görüldüğü gibi, erkek öğrencilerin problemli internet kullanımı puan ortalamaları (= 22.75), kız öğrencilerin ortalama puanlarından (= 20,99) daha yüksektir ve istatistiksel analizlere, öğrencilerin problemli internet kullanım düzeylerine dayanmaktadır. Cinsiyete göre anlamlı derecede farklı değildir[t (406) = -1.120; p >0.05]. Erkek öğrencilerin öznel iyi oluş puan ortalaması (= 34.079) kız öğrencilerin ortalama puanından (= 33.354) yüksektir; Ancak, öğrencilerin öznel iyi oluş düzeylerinde cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [t (406) = -,766; p> 0,05]. Kadın ve erkeklerin problemli internet kullanım düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan t testi sonrasında grupların problemli internet kullanım düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı bulunmuştur(p>0.05). Buna göre cinsiyetin ergenlerde problemli internet kullanımını ve öznel iyi oluş düzeylerini etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Tablo 4. Problemli İnternet Kullanımı Düzeylerine ve Öznel iyi Oluş Düzeylerine Göre Ergenlerin Akademik Başarı Düzeylerinin Karşılaştırılması (One-way ANOVA)

			Kareler Top.	Df	Kareler Ort.	F	p
Problemli İnternet Kullanımı	Arası Grup	Gruplar	,787	2	,393	,749	,476
	İçi Grup		6,752	8	,525		
		Toplam	7,539	9			
Öznel İyi oluş	Arası Grup	Gruplar	,199	2	,099	,520	,596
	İçi Grup		6,993	8	,191		
		Toplam	7,192	9			

Tablo 4’de görüldüğü üzere problemli internet kullanımı ve öznel iyi oluş düzeyleri bireylerin akademik başarı düzeylerine göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin öznel iyi oluş puan ortalamalarına göre anlamlı olarak farklılaştığı söylenemez[(F (3; 407) = ,520; p> .05]. Ergenlerin akademik başarı düzeyleri problemli internet kullanımına göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır [F (3,407) = 749; p >0,05].

Ergenlerin problemli internet kullanım puanları ile öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Korelasyonu uygulanmıştır. Sonuçlar tablo 5 te gösterilmektedir.

Tablo 5. Ergenlerin Problemli İnternet Kullanımı Düzeyleri ve Öznel iyi Oluş Düzeyleri Arasındaki İlişki

		Problemli İnternet Kullanımı	Öznel İyi Oluş
P.İ.K.	r	1	-,387(**)

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	p		,000
	N	92	92
Ö.İ.O.	r	-,387(**)	1
	p	,000	
	N	92	92

Tablo 5'te görüldüğü gibi ergenlerin problemli internet kullanımı ve öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek için uygulanan Pearson korelasyon analizi sonucunda ikisi arasında negatif yönde, anlamlı ancak oldukça orta düzeyde bir korelasyon bulunmuştur($p<.01$) Diğer bir deyişle, öznel iyi oluş puanları artarken, problemli internet kullanımı puanları azalır.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bilişim çağı olarak tanımlanan 21. Yüzyılın getirdiği en büyük yeniliklerden biri şüphesiz bilgisayar ve internettir. Teknolojinin ilerlemesi ile hızla yaygınlaşan ve hayatımızın her alanına giren internetin, olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçları da mevcuttur. Bilinçsiz kullanıldığında birçok probleme sebep olabilen internet kullanımı, yaratığı problemlerle birlikte yaşam doyumu ve mutluluk seviyemizi düşürebilmekte ve mutsuzluğa sebebiyet verebilmektedir. Başta yetişkinler olmak üzere çocukların dünyasına da girmekte ve olumsuz bir takım sonuçlarını beraberinde getirmektedir. Bu amaçla okullarımızda önleyici ve koruyucu psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında, ergenlerin problemli davranışlarıyla başa çıkmaya yönelik stratejilerin belirlenmesinde problemli davranışla ilişkili faktörlerin tespit edilmesi ve problem sonucunda etkilenen öznel iyi oluş düzeylerini arttırmak bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu doğrultuda araştırmada ergenlerin problemli internet kullanımı ve öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin ve bunların cinsiyet, akademik başarı, anne çalışma durumu ve yaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgularının birçoğunun, erkeklerin problemli internet kullanımlarının kadınlarınkinden daha yüksek olduğuna işaret ettiği görülmektedir (Bayraktar, 2001; Batıgün ve Kılıç, 2011; Ceyhan, 2008a; Çelik & Odacı, 2012; Gürcan, 2010; Mottram & Fleming, 2009; Yang & Tung, 2007). Araştırmamız sonucunda cinsiyete bağlı problemli internet kullanımının farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla alanyazında yer alan araştırma bulgularının çoğunluğu araştırmamızın bulguları ile çelişmektedir. Bunların yanı sıra problemli internet kullanımının cinsiyete göre farklılık göstermediğine işaret eden sınırlı sayıda araştırma bulgusuna ulaşılmıştır (Ceyhan, 2011; Smahel, Brown & Blinka, 2012). Bu bulgularla araştırmamız tutarlılık göstermektedir.

Aynı zamanda cinsiyetin ergenlerde öznel iyi oluş düzeylerini etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir. Ayrıca, öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmadığını gösteren birçok çalışma bulunmaktadır (Timur, 2008; Osmanoğlu ve Kaya, 2013; Tuzgöl, 2004; Özen, 2005; İlhan, 2005; Cihangir-Çankaya, 2009). Canbay, 2010; Uçan ve Kıran-Esen, 2015). Ancak bu bulgu literatürdeki bazı araştırma sonuçlarıyla da çelişmektedir. Literatür taramasına dayanarak, 14 ila 17 ve 19-25 yaş gruplarındaki öznel iyi oluş ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır (Eryılmaz ve Ercan, 2011), kadınların psikolojik iyi oluş düzeyi daha yüksektir. Bu çalışmanın sonuçlarını destekleyen ve desteklemeyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla, cinsiyetin, yalnız başına, öznel iyi oluş üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı ve farklı çalışmalarda cinsiyetin etkisi önemli veya önemsiz gibi görünmektedir.

Araştırmada yaş grupları ile problemli internet kullanımı arasında anlamlı bir fark olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin not ortalamalarına göre problemli internet kullanımı puan ortalamalarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Diğer bir deyişle, 10.,11., 12., 13 ve 14. Yaş grubu ergenlerin problemli

internet kullanımı düzeyleri benzerdir. İnternetin sağladığı olanakların ve sanal gerçeklik alanının bir fırsat olarak yorumlanmasının yanı sıra, onu insanların gerçek dünyadan bir kaçış, bir fantazya ve gerçek oluşumlardan bir kopuş olarak değerlendirebilmek mümkündür (Kır, 2008). Bilindiği üzere Türkiye'de ortaöğretim dönemi birçok seçim ve kararı içerisinde barındırmaktadır. Kendini gergin hisseden ergenin rahatlamak amacıyla "sosyal kaçış" aracı olarak interneti tercih edebileceği söylenebilir. Diğer yandan araştırmamızda incelediğimiz öznel iyi oluş düzeyleri ve yaş grupları arasında anlamlı fark olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla yaş aralığı değiştikçe bireylerin mutluluk seviyelerinin de etkilendiği bulgusuna ulaşılabilir. Alanyazında yer alan araştırmalar bulgularımızla çelişmektedir. Osmanoğlu ve Kaya (2013) , ortalama öznel iyi oluş puanlarında sınıf düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varmışlardır.

Araştırmamızda problemli internet kullanımı ile akademik başarı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yani akademik başarıya dayalı olarak öğrencilerin problemli internet kullanımı düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çalışmamız ile tutarlılık gösteren araştırma bulguları mevcuttur. Tarı ve Ögel (2011), İnan (2010) ve Ceyhan (2011) akademik başarı ile problemli internet kullanımı arasında bir ilişki saptamamıştır. Bunun yanı sıra, Esen ve Siyez (2011), Gençer (2011) ve Taçyıldız'ın (2010) araştırmalarının sonuçları bu bulguyla tutarlılık göstermemektedir. Farklılıkların kaynağı olarak, bazı araştırmalarda akademik başarı ölçütünün akademik not ortalaması ya da alınan belgenin baz alınıyor olması, diğerlerinde ise algılanan akademik başarı olmasından, ayrıca algılanan akademik başarı konusunda araştırmalarda kategorik farklılıkların bulunmasından kaynaklanmış olabilir. Bu araştırmada algılanan başarı; "takdir belgesi alma", "teşekkür belgesi alma" ve "belge alamama" olmak üzere üç ayrı kategoride ele alınmıştır. Benzer şekilde diğer değişkenimiz olan öznel iyi oluş düzeyini bireylerin akademik başarı düzeylerine göre kıyaslayacak olursak; önemli bir ölçüde fark gözlemlenememiştir. Ancak akademik başarı ile pozitif iyi oluş arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösteren araştırma bulguları bulunmaktadır (Özen, 2005; Certel ve ark. 2015, Karakoç ve ark. 2013). Böylece, bu çalışmanın sonucu literatürle paralel değildir.

Araştırma bulguları incelendiğinde görüldüğü gibi ergenlerin problemli internet kullanımı ve öznel iyi oluş düzeyleri arasında negatif yönde, anlamlı ancak orta düzeyde bir korelasyon bulunmuştur. Yani ergenlerde problemli internet kullanımı arttıkça öznel iyi oluş düzeyleri azalmaktadır. Korelasyon analizinin sonuçlarına dayanarak, öznel iyi oluş ve problemli internet kullanımı arasında anlamlı negatif bir ilişki vardır. Böylece, öğrencilerin öznel iyi olma puanları artarken, problemli internet kullanımı puanları azalır. Başka bir deyişle, problemli internet kullanımı, öznel iyi oluşun artması durumunda azalma eğilimindedir. Ancak, çevrelerinden yeterli psikolojik destek bulamayan öğrenciler genellikle yalnız, depresif veya zayıf hissedebilirler ve boşluğu doldurma arayışına girebilirler (Baş ve ark., 2016). Böylece, bu ve benzeri durumlar problemli internet kullanımına yol açar (Kumcağiz & Gündüz., 2016). Bundan dolayı problemli internet kullanımının öznel iyi oluş düzeyi ile negatif yönlü ilişkisi olduğu bulgusundan hareketle, bireyleri mutsuzluğa ittiği çıkarımında bulunulabilir.

Bu bağlamda, aşağıdaki pratik öneriler sunulabilir:

1. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ergenlerin problemli internet kullanımları öznel iyi oluş düzeylerini düşürmektedir. Bu amaçla ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerini arttırmak amacıyla koruyucu, önleyici ve müdahale edici çalışmalar düzenleyebilirler. Bunun yanı sıra çalışmalarında akran ilişkilerini de ele almalarının, yapacakları hizmetleri planlamalarında ve düzenlemelerinde önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.
2. Ebeveynlerin tutumlarının öğrencilerin öznel iyi oluşları üzerindeki etkisine ilişkin farkındalıklarını arttırmak için eğitim programları verilebilir.
3. Öğrencilerin pozitif düşünce geliştirmelerine ve psikolojik iyi oluşlarını desteklemelerine yardımcı olacak bireysel veya grup danışmanlığı sunulabilir.
4. İnternetin bilinçli kullanımı konusunda farkındalık yaratmak için tüm sınıflarda öğrencilere eğitim verilebilir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5. Üniversite birinci sınıf öğrencileri, sosyalleşmelerine, arkadaş edinmelerine ve iletişim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak için sosyal etkinliklere ve öğrenci kulüplerine katılmaya motive olabilir.

6. Araştırmanın bulgularını genelleştirmek için farklı örneklem gruplarında benzer çalışmalar yapılabilir.

7. Problemli internet kullanımı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi yordamak amacıyla farklı yaş gruplarıyla araştırmalar yürütülebilir.

8. Problemli internet kullanımı ve öznel iyi oluş farklı değişkenlere dayanarak araştırılabilir.

9. Problemli internet kullanımına ilişkin farkındalığın arttırılmasına yönelik çalışmalar kapsamında ailelere, çocuklara ve ergenlere yönelik bilinçli ve güvenli internet kullanımını amaçlayan eğitim çalışmaları yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Alexandraki & Motti-Stefanidi. (2013). Recognizing internet addiction: prevalence and relationship to academic achievement in adolescents enrolled in urban and rural Greek high schools. *Journal of Adolescence* Volume 36, Issue 3, June 2013, Pages 565-576

2. Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi (Internet Addiction and Its Treatment). *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches In Psychıatry* 1:55-67

3. Bargh & McKenna, (2004). The İnternet and Social Life. *Annual Review Of Psychology* 55(1):573-590

4. Batıgün ve Kılıç, (2011). İnternet Bağımlılığı İle Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler Ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* pp:213-219

5. Baş, U.A., Soysal, Öz., F.S., & Aysan, F. (2016). Üniversite öğrencilerinde problemli internet kullanımının psikolojik iyi-oluş ve sosyal destek ile ilişkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(4), 1035-1046.

6. Bayraktar, F. (2001). İnternet Kullanımının ergen gelişimindeki rolü.(Yüksek Lisans Tezi) *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İzmir.

7. Bayraktar, F. (2013). İnternet ve ergen gelişimi. (Ed., M, Kalkan ve C, Kaygusuz). İnternet bağımlılığı sorunlar ve çözümler. *Anı Yayıncılık: Ankara.*

8. Bremer, J., & Rauch, P. (1998). Children and computers: Risks and benefits. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,* 37, 559

9. Canbay, (2010). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. https://dspace.deu.edu.tr/xmlui/handle/12345/7055.

10. Caplan, S. E. (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitivebehavioral measurement instrument. *Computer in Human Behavior,* 18, 553-575.

11. Caplan, S. E.(2005). A social skill account of problematic internet use. *Journal of Communication, 55*(4), 721-736.

12. Caplan, S. E.(2007). Relations among loneliness, social anxiety, and problematic Internet use. *Cyberpsychol Behav.* Apr;10(2):234-242.

13. Caplan, S. E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*. Volume 26, Issue 5, Pages 1089-1097.

14. Certel, Z., Bahadır, Z., Saracaloğlu, A.S., & Varol R. (2015). Lise öğrencilerinin öz-yeterlikleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 307-318

15. Ceyhan, E., Ceyhan, A. A., ve Gürcan, A. (2007). Problemli internet kullanımı ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 7 (1), 387-416.

16. Ceyhan,E., & Ceyhan, A.A. (2007). An investigation of problematic internet usage behaviors on Turkish university students. In The proceedings of 7. *International Educational Technology Conference*, (pp.115-120). Near East University: North Cyprus
17. Ceyhan, E. (2008). Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi,* 15 (2), 109-116.
18. Ceyhan, E.(2010). Problemli İnternet Kullanım Düzeyi Üzerinde Kimlik Statüsünün, İnternet Kullanım Amacının ve Cinsiyetin Yordayıcılığı. *Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları İletişim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti*
19. Ceyhan, A. (2011). Ergenlerin Problemli İnternet Kullanım Düzeylerinin Yordayıcıları, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(2), 85-94.
20. Chak, K., & Leung L. (2004). Shyness and locus of control as predictors of Internet addiction and Internet use. *CyberPsychology & Behavior*, 7, 559–570.
21. Cihangir-Çankaya, (2009). Özerklik Desteği, Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu Ve Öznel İyi Olma: *Öz-Belirleme Kuramı. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2009, 4 (31), 23-31
22. Çağır, G. & Gürcan, U. (2010). Lise ve üniversite öğrencilerinin problemli internet kullanım düzeyleri ile algılanan iyilik halleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 70-85
23. Davis, R.A. (2001). Cognitive-behavioral model of pathological internet use. *Comput Human Behav. 17:*187-195.
24. Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S., & BiswasDiener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research*, 97, 143–156.
25. Dursun M., Bahar, H.,H.(2016). Ortaöğretim Öğrencilerinde Problemli İnternet Kullanımının Yalnızlık ve Psikolojik İyi Oluş ile ilşkisinin İncelenmesi(Investigating the Relationship between Problematic Internet Use and Psychological Well Being and Loneliness in Secondary Education Students). *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt - Sayı: 18 - 2*,1117
26. Esen, E. Siyez,M.D. (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,* 4(36), 127-136.
27. Goswami & Singh. (2016). Impact of mobile phone addiction on adolescent's life: A literature review . *International Journal of Home Science* 2016; 2(1): 69-74
28. Günlü, A. & Ceyhan, A. A. (2017). Ergenlerde internet ve problemli internet kullanım davranışının incelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 4,* 75–117.
29. İnan, A. (2010). İlköğretim II. kademe ve lise öğrencilerinde internet bağımlılığı.
30. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüs*ü, Erzurum. Karakoç, E.& Taydaş, O. (2013). Bir Serbest Zaman Etkinliği Olarak Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanımı İle Yalnızlık Arasındaki İlişki. *Selçuk İletişim,* 7 (4), 33-45.
31. Kim, J., LaRose, R. & Peng, W. (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic internet use: The relationship between internet use and psychological well-being. *Cyber Psychology and Behavior*, 12, 4, 451-455.
32. Kumcağız H., Gündüz, Y. (2015) Relationship between Psychological Well-Being and Smartphone Addiction of University Students. *A part of this study was presented as an oral paper at the İnternational Dynamic, Explorative and Active Learninig Conference II,* Samsun
33. Liu, C. Y. & Kuo, F. Y. (2007). A study of internet addiction through the lens of the interpersonal theory. *Cyber Psychology & Behavior, 10,* (6), 799-804.
34. M.Martina, J., Schumacherb, P. (2003),Loneliness and social uses of the Internet§,1 a Department of Psychology, Bryant College, 1150 Douglas Pike, Smithfield, RI 02917 1284, USA Department of Mathematics, Bryant College, 1150 Douglas Pike, Smithfield, RI 02917 1284, USA *Computers in Human Behavior 19* , 659–671

35. Morahan-Martin ve Shumacher, (2003) Loneliness and social uses of the Internet. *Computers in Human Behavior*. DOI:10.1016/S0747-5632(03)00040-2
36. Mottram ve Fleming, (2009). xtraversion, impulsivity, and online group membership as predictors of problematic internet use. *Send to Cyberpsychol Behav*. Doi: 10.1089/cpb.2007.0170.
37. Nathan A. Shapira M.D., Ph.D. , Toby D. Goldsmith M.D. , Paul E. Keck Jr. M.D. , Uday M. Khosla , Susan L. McElroy M.D.) *(Psychiatric features of individuals with problematic internet use a, a b)*
38. Oktan V.(2015)Üniversite öğrencilerinde problemli internet kullanımı, yalnızlık ve algılanan sosyal destek**,** *281-292 ,Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD, Trabzon January 2015 Vol:23 No:1 Kastamonu Education Journal)*
39. Osmanoğlu, D.E., & Kaya, H.İ. (2013). Öğretmen adaylarının yükseköğretime dair memnuniyet durumları ile öznel iyi oluş durumlarının değerlendirilmesi: *Kafkas Üniversitesi örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12,* 45-70.
40. Özen, Ö. (2005). Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri. (Yüksek lisans tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Ankara
41. Öztürk, Ö., Odabaşıoğlu, G., Eraslan, D., Genç, Y. ve Kalyoncu, Ö. A. (2007). İnternet bağımlılığı: *Kliniği ve tedavisi. Bağımlılık Dergisi*, *8*(1), 36-41.
42. Ryff'a (1995). The structure of psychological well-being revisited. *J Pers Soc Psychol*. 1995 Oct;69(4):719-727.
43. Sanders., Field., Diego. ve Kaplan. (2000). The relationship of internet use to depression and social isolation among adolescents. *Adolescence,* 35(138).
44. Smahel, Brown ve Blinka (2012). Associations between online friendship and Internet addiction among adolescents and emerging adults. *Dev Psychol*. doi: 10.1037/a0027025.
45. Subrahmanyam & Lin, 2007). Adolescents on the net: Internet use and well-being. *Adolescence* 42(168):659-677
46. Shepherd ve Edelman, (2005) Reasons for internet use and social anxiety. *Personality and Individual Differences*, 39(5), 949-958.
47. Taçyıldız, Ö. (2010). Lise öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin bazı değişkenlere göre yordanması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İzmir.
48. Tarı C. & Ögel, K. (2009). İstanbul Örnekleminde İnternet Ve Bilgisayar Bağımlılığının Yaygınlığı Ve Farklı Etkenlerle İlişkisi. *Türkiye Klinikleri J Foren Med* 6(1):9-16
49. Timur, M. S. (2008). Boşanma sürecinde olan ve olmayan evli bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Ankara. Ankara Üniversitesi.
50. Toraman, M. (2013). İnternet Bağımlılığı ve Sosyal Ağ Kullanım Düzeylerinin Ortaöğretim Öğrencilerinin Akademik Başarıları ile İlişkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Elazığ.
51. Tuzgöl - Dost, M. (2005) . Ruh sağlığı ve öznel iyi oluş. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20, 223-231.Uçan ve Kıran-Esen, 2015)
52. Yang ve Tung, 2007). Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Computers in Human Behavior* DOI:10.1016/j.chb.2004.03.037
53. Yen, Y. Y., Yen, C. F., Chen, C. S., Wang, P. W., Chang, Y. H. and Ko, C. H. (2012). Social anxiety in online and real-life interaction and their associated factors. *CyberPsychology, Behavior, and Social Networking*, *15*(1),7-12.
54. Young, K.S.,Rodgers, R.C. (1998). The Relationship Between Depressionand Internet Addiction., *CyberPsychology&Behavior,* 1(1), 25-28.
55. Yücel ve Gürsoy (2013) Yücel, N. & Gürsoy, F. (2013). Ergenlerin akran ilişkileri ile yalnızlık düzeylerinde internet kullanımının etkisi.*İnternet Bağımlılığı Sorunlar ve Çözümler*. (s. 211-230). Ankara: Anı Yayıncılık.

56. Zorbaz O., Dost M.T. (2014). Lise Öğrencilerinin Problemli İnternet Kullanımının Cinsiyet, Sosyal Kaygı ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi* Examination of Problematic Internet Use of High School Student in Terms of Gender, Social Anxiety and Peer Relations, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 29*(1), 298-310

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(62)

Doç. Dr. Hasan AYAYDIN[178]; Doç. Dr. Alper Veli ÇAM[179]; Öğr. Gör. Dr. Abdulkadir BARUT[180]; Öğr. Gör. Fahrettin PALA[181]

KREDİ TEMERRÜT SWAPLARININ BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE İÇİN EKONOMİMETRİK BİR ANALİZ[182]

DETERMINANTS OF CREDIT TEMPLATE SWAPS: AN ECONOMETRIC ANALYSIS FOR TURKEY

ÖZ

Kredi temerrüt swapları (CDS), son yıllarda ülke riskleri için önemli bir gösterge olarak ön plana çıktığı için ülke ekonomik güvenilirliğini ölçmenin güvenilir bir aracı olarak görülmektedir. Bu nedenle CDS primlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu sebeplerden dolayı, yakın zamanda Türkiye ve dünyada bu konuda çok sayıda araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmada ise 2009-2016 dönemi çeyrek dönem verileri kullanılarak Türkiye için CDS primlerini etkileyen makroekonomik değişkenleri belirlememek amacı ile yapılmıştır. Bu amaçla EKK tahmincisi ile CDS primlerini etkileyen faktörlerin, faiz oranı, enflasyon oranı, ekonomik büyüme, dış borçlar ve Bist100 hisse senedi getirisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: CDS, Makroekonomik değişkenler, Türkiye.

ABSTRACT

Credit default swaps (CDS) are seen as a reliable tool for measuring the country's economic credibility in the recent years as a significant indicator for country risks. For this reason, determining the factors affecting CDS premiums has become an important research topic. Due to these reasons, a great deal of research has been done in Turkey and the world in the near future.

In this study, it was aimed to determine the macroeconomic variables affecting CDS premiums for Turkey using 2009-2016 period quarterly data. For this purpose, it was determined that the factors affecting the Factors affecting CDS premiums have been found to be interest rate, inflation rate, economic growth, foreign debt and Bist100 stocks

Keywords*: CDS, Macroeconomic Variables, Turkey.*

[178]Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD.; Gümüşhane/TÜRKİYE; E-posta: hayaydin61@gumushane.edu.tr
[179]Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman; Gümüşhane/TÜRKİYE; E-posta: alpercam@gumushane.edu.tr
[180] Harran Üniversitesi, Siverek MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları; Şanlıurfa/TÜRKİYE; E-posta: kadirbarut@harran.edu.tr.
[181] Gümüşhane Üniversitesi, Kelkit MYO; Gümüşahane/TÜRKİYE; E-posta: fahrettinpala@gumushane.edu.tr
[182] Bu çalışma 12 Mayıs 2017 tarihinde Edirne'de düzenlenen İERFM kongresinde tam metin bildiri olarak sunulan bildirinin güncellenmiş halidir

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bretton Woods sisteminin çökmesi ile uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar ve finansal kuruluşlar, döviz kurlarında ve faiz oranlarında meydana gelen sürekli dalgalanmalar nedeni ile kur riskleriyle karşı karşıya kalarak büyük oranda sıkıntılara girmişlerdir. İşte bu dalgalanmaları azaltarak riskten korunmak amacıyla bir takım finansal teknikler geliştirilmiştir. Risk yönetiminin yanı sıra spekülatif amaçlı olarak da kullanılan bu ürünler forward, futures, swap ve opsiyon piyasaları olarak bilinen türev ürünleridir. (Değirmenci ve Pabuçcu, 2016: 249).

Yıllarca Kredi türevleri piyasası birkaç araçla sınırlıydı, ancak yeni katılımcıların piyasaya girmesi ve bu ürünleri destekleyen belgelerin düzenleyici kurumlar (yani ISDA) tarafından daha standart hale getirilmesi ile pazarda önemli değişmeler meydana gelmiştir. Bu manada özellikle CDS enstrümanları, kredi türevleri piyasasında en yaygın kullanılan araç ve temel yapı taşı haline gelmiştir . Kredi türevleri şirketlere, finansal kurumlara ve yatırımcılara ihtiyaçlarına uygun türev araçlar yaratarak kendilerini riskten koruma imkânı sağlayan finansal ürünlerdir. Kredi türevleri, menkul kıymetlerin maruz kaldığı kredi riskinin, varlığın mülkiyetini değiştirmeden başka bir tarafa transferini sağladığı için risk yönetiminde sıklıkla başvurulan türev araçlarındandır. Kredi temerrüt swaplarına bu kadar sık başvurulmasının nedeni kredi türevleri arasında en likit ürünler olmasıdır. (Aksoylu, 2016: 576).

Kredi temerrüt swapları; alıcının, borçlunun borcunu ödememesi/ödeyememesi riskinden kendisini korumak için yaptırdığı sigorta işlemi olarak düşünülebilir. Alacaklı taraf; iflas, tahvil ödeme aciziyeti, yükümlülüğün reddi ve kredi notunun düşürülmesi gibi durumlarda karşılaşacağı kayıplara karşı korunmuş olur. CDS alan taraf korunma satın alır, satan taraf ise korunma vaat eder. CDS alan taraf satan tarafa bir prim öder. Buna CDS primi denir ve korunma vaat edilen tutarın belli bir yüzdesi olarak hesaplanır. Bu prim miktarı hesaplanırken alacağın vadesi, korunma vaat eden tarafın kredi notu, korunma sağlanan varlığın durumu gibi etkenler de göz önünde bulundurulur Borçlunun riski yükseldikçe, CDS puanları da yükseleceğinden; CDS puanlarının yükselmesi borçlunun/ekonominin riskinin arttığını göstermektedir (Pan ve Singleton, 2008).

Kredi Temerrüt Swapları aşağıdaki durumlarda artış göstermektedir;

- Ekonomik Büyümedeki sorunlar
- İşsizlik ve enflasyonun yükselmesi
- Faiz oranlarının yükselmesi
- Borç /GSYİH oranının artması
- Ülkenin döviz rezervlerinin azalması
- Ekonomik ve politik belirsizlikler

Yukarıda sayıların gerçekleşmesi durumunda CDS primleri artış gösterirken, tersi durumunda CDS primleri azalmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'ye ait çeşitli makroekonomik değişkenlerin CDS primlerine olan etkisini incelemektir. Ayrıca, bu araştırmanın bulguları, ilgili makamlara, gelecek araştırmalara ve literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışma esas olarak 3 bölümden oluşmaktadır. Bu ilk bölümde, hangi makroekonomik değişkenlerin CDS'i etkilediğini belirlemek için literatür araştırması yürütülmekte ve daha sonra çalışmada kullanılacak makroekonomik değişkenler seçilmektedir. İkinci bölümde, çalışma için seçilen model ve Türkiye'nin CDS primleri üzerinde etkili olan olası makroekonomik değişkenler ve analizler sonucunda elde edilen bulgular gösterilmiştir. Sonuç bölümünde, analiz bulgularına göre yorum yapılmıştır.

1. LİTERATÜR

Birçok yatırımcı, para otoritesi ve saygın kurumlar, kredi temerrüt takasları (CDS) son yıllarda ülke riskleri için önemli bir gösterge olarak ön plana çıktığı için, kredi temerrüt swaplarını yakından takip etmekle birlikte, onları ülke güvenilirliğini ölçmek için güvenilir bir araç olarak görüyorlar. Bu nedenle, bu konu i akademisyenler için yeni bir çalışma alanı yaratmaktadır. Bu bağlamda ülkelerin CDS primlerinin incelenmesi ve bunları etkileyen makroekonomik değişkenlerin belirlenmesi önemli bir akademik alan haline gelmektedir. Bu sebeplerden dolayı, yakın zamanda Türkiye ve dünyada bu konuda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Eren ve Başar (2016), çalışmalarında; Aralık 2005:12 ve Mart 2014 dönemi aylık verilerini kullanarak kredi temerrüt takasları ile bazı makroekonomik değişkenlerin BIST-100 endeksi üzerindeki etkisi incelemişlerdir. Yapılan analizler sonucunda ;kredi temerrüt swapları ve dış ticaret dengesi, hisse senedi fiyatlarını uzun dönemde pozitif etkilerken, kısa dönemde bu etkinin negatif olduğunu tespit etmişlerdir. Diğer yandan sanayi üretim endeksinin etkisini ise uzun dönemde negatif, kısa dönemde pozitif olarak tespit etmişlerdir.

Baltacı ve Akyol (2016), G-20 ülkeleri için CDS primlerini etkileyen değişkenleri panel veri analizi ile incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucunda CDS primleri üzerinde; cari açık, reel faiz oranı, GSYİH büyümesi, enflasyon oranı ve S&P global endeksinde meydana gelen değişmelerin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Yenice ve Hazar (2015) çalışmalarında; Türkiye, Arjantin, Brezilya, Endonezya, Malezya ve Çin olmak üzere 6 ülkeye ait Nisan 2009-Nisan 2014 yıllarına ait günlük menkul kıymet borsa endeks kapanış fiyatları ile CDS primlerini karşılaştırarak, CDS primlerinin gelişmekte olan ülkelerin menkul kıymet borsaları ile etkileşimini incelemişlerdir. Çalışmalarında Regresyon Eğrisi Tahmini Modellerini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda; gelişmekte olan ve yatırım potansiyeli taşıyan ülkelere yatırım yapan yatırımcılar ülke riski olarak CDS primlerini dikkate aldıkları sonucuna varmışlardır.

Sand (2012), 16 Euro Bölgesi ülkesinin 5 yıl vadeli CDS primlerinin Aralık 2007 - Mart 2011 dönemlerindeki değerlerini kullanarak CDS primlerini etkileyen faktörleri incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda (1)cari denge/GSYH oranı, (2)risksiz faiz oranı, (3)borç/GSYH oranı, (4) reel döviz kuru, (5)hane halkı borcu/GSYH oranı, (vi) kişi başı risk iştahı ve (vii) enflasyon oranı olmak üzere yedi değişken tespit etmiş olup enflasyon oranı, borç/GSYH oranı ve hane halkı borcu/GSYH oranı ile CDS primleri arasında pozitif diğer değişkenler ile ise negatif ilişki tespit edilmiştir.

Brandorf ve Holmberg (2010) çalışmalarında; makroekonomik değişkenlerin, PIIGS (Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya) bloğu ülkeler için CDS spreadlerine olan etkisini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda; CDS spreadlerinin en belirleyicisi işsizlik oranları, en düşük belirgin değişken olarak ise enflasyon oranı olduğunu tespit etmişlerdir. Kunt ve Taş (2008), Türkiye'nin yurt dışında işlem gören 1,2,3,4,5,6,7 ve 10 yıl vadeli CDS sözleşmelerinin prim tutarlarından oluşan çalışmalarında; opsiyon fiyatlamasında etkili olan beş temel değişkenden risksiz faiz oranı, referans varlığın getirisi ve referans varlığın getirisinin volatilitesi ile CDS primleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Longstaff vd.(2010), 2000-2010 döneminde 26 ülkenin CDS belirleyicilerini incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucunda CDS primlerini ABD hisse senedi, oynaklık ve tahvil piyasa riski primi ile büyük ölçüde etkilenirken, global risk risk priminin iyi bir belirleyicisi olduğu tespit edilmiştir.

Skinner ve Towned, (2002), 29 ülkenin Eylül 1997- Şubat 1999 dönelerine ait CDS primlerini etkileyen değişkenler incelenmiştir. Ülkelere ait CDS primleri ile (1)risksiz faiz oranı, (2)referans varlığın getirisi, (3)Faiz oranı volatilitesi, (4)CDS vadesi ve (5)referans varlığı ihraç edenin yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda, koruma satıcısının yapacağı ödeme miktarı arasındaki ilişkinin analiz edildiği çalışmada; risksiz faiz oranının, referans varlığın getirisinin ve CDS vadesinin CDS primi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

2. VERİ SETİ ve BULGULAR

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Tanımlamalar

Değişken	Kodu	Literatürde Kullananlar	Alındığı Yer	Beklenen İşaret
Kredi Temerrüt Swapları	CDS	Aizenman vd. (2011, Eyssell vd. (2013), Gündüz ve Kaya (2013), Keten vd. (2013)	Bloomberg	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

		Gün vd. (2016)		
BİST100 Hisse Senedi Getirisi	B	Başarır Keten (2016), Eren ve Başar (2016)	Borsa İstanbul	Negatif
Cari Açık	CA	Ho (2014), Baltacı ve Akyol (2016)	Std Louis Fed	Pozitif
Dış Borç	DB	Brandorf ve Holmberg (2010), Baltacı ve Akyol (2016)	Std Louis Fed	Pozitif
Ekonomik Büyüme (GSYİH büyümesi)	EB	Anton (2011), Kargı (2014)	Merkez Bankası	Negatif
Enflasyon Oranı	ENF	Abid ve Naifar (2006), Ersan ve Günay (2009)	TUİK	Pozitif
Faiz Oranı	F	Baltacı ve Akyol (2016)	Merkez Bankası	Pozitif

Çalışmada 2009:Q1-2016:Q3 dönemime ait veriler kullanılmış olup, CDS primleriler bağımlı değişken geri kalan değişkenler ise (B,CA, DB, EB, ENF, F) bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 2010-2016 dönemi verileri kullanılarak Türkiye kredi temerrüt swaplarını etkilen değişkenler çoklu regresyon analizi ile tahmin edilmiştir.

Çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlığı ADF birim kök testi ile incelenmiş olup tüm değişkenlerin seviye düzeyinde sabitli /trendli durumda durağan olduğu yani birim kök içermediği tespit edilmiş olup tablo 2 de raporlanmıştır.

Tablo 2. ADF Birim Kök Sonuçları Seviye Değerleri(Sabitli/trendli)

CDS	-4.1314	0.017**
B	-3.6843	0.044**
CA	-3.9153	0.029**
DB	0.0910	0.094*
EB	-3.7687	0.039**
ENF	-3.7275	0.042**
FA	-4.5519	0.007***

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Not: ***,**,* Değişkenlerin sırası ile %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

Değişkenlerin durağanlığı incelendikten sonra CDS = f(B,CA, DB, EB, ENF, FA) Modeli EKK tahmincisi ile sınanmış ve tablo 2 de raporlanmıştır.

Tablo 3. Çoklu Regresyon Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Std Hata	t-Statistic	Olasılık Değeri
B	-0.001	0.001	-0.163	0.071*
CA	-9.247	11.761	-0.786	0.441
DB	17.822	8.977	1.985	0.061*
EB	-14.656	5.134	-2.854	0.010***
ENF	12.345	5.174	2.385	0.027**
FA	59.250	7.042	8.412	0.000***
C	-295.47	86.944	-3.398	0.003**
R-squared	0.93	Durbin-Watson stat		1.854
Adjusted R-squared	0.91	Wald F-statistic		54.971
F-statistic	45.82			
Prob(F-statistic)	0.000			
Prob(Wald F-statistic)	0.000			

Not: ***,**,* Değişkenlerin sırası ile %1,%5 ve %10 önem düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

EKK ile yapılan tahmin sonucunda modelin anlamlı olduğu ve Durbin-Watson istatistiğinin düzetilmiş R^2 den büyük olması sahte regresyonun olmadığını göstermiştir. Bu bağlamda BİST100 ve ekonomik büyümede meydana gelen olumlu değişmelerin kredi temerrüt swaplarını düşürdüğü bunun aksine enflasyon , faiz oranı ve dış borçta meydana gelen artışların ise kredi temerrüt swaplarını artırdığı tespit edilmiştir. Diğer yandan cari açığın CDS üzerinde etkisinin anlamsız olduğu da tespit edilmiştir.

Model tahmin edildikten sonra ise kurulan model ile ilgili Çoklu regresyon varsayımlarını incelenmiş ve raporlanmıştır.

Tablo 4. Çoklu Regresyon Varsayımları

Variable	Coefficient	Uncentered	Centered

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Variance	VIF	VIF
CA	138.3445	2.973986	2.742261
DB	80.59768	2.815678	2.610301
EB	26.36687	7.442008	1.848956
ENF	26.77254	82.41864	2.153092
FA	49.60289	343.2717	3.533353
B	9.35E-07	2.264422	2.260517
C	7559.351	302.2945	NA

Çoklu regresyon analizin ilk varsayımına göre Centered VIF (merkez varyans büyütme faktörü) değerlerinin 1 ve 5 arasında olması gerekmektedir (Gujarati,2016:134). Bu bağlamda tablo 4 incelendiğinde değerlerin 1 ve 5 arasında olduğu sonuç olarak çoklu regresyon analizinin ilk varsayımın sağlanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 5.Oto-korelasyon Varsayımı Sonuçları

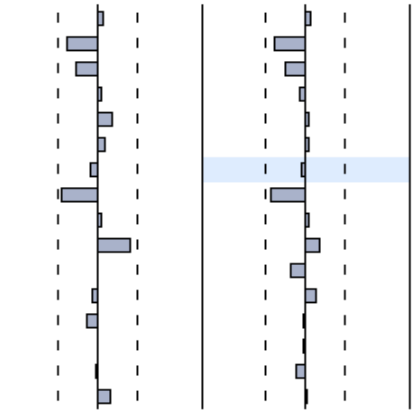

Autocorrelation	Partial Correlation		AC	PAC	Q-Stat	Prob
		1	0.057	0.057	0.0954	0.757
		2	-0.305	-0.309	2.9082	0.234
		3	-0.216	-0.195	4.3841	0.223
		4	0.031	-0.051	4.4166	0.353
		5	0.153	0.035	5.2272	0.389
		6	0.070	0.025	5.4069	0.493
		7	-0.080	-0.034	5.6531	0.581
		8	-0.363	-0.345	10.979	0.203
		9	0.034	0.033	11.028	0.274
		10	0.336	0.155	16.157	0.095
		11	0.003	-0.143	16.158	0.135
		12	-0.054	0.108	16.311	0.177
		13	-0.106	-0.020	16.936	0.202
		14	-0.005	-0.018	16.937	0.260
		15	-0.013	-0.091	16.949	0.322
		16	0.130	0.021	18.180	0.313

Tablo 5 göre oto-korelasyon incelenmiş olup modelde oto-korelasyon olmadığı tespit edilmiştir. Ardından bir diğer varsayım olan artıkların normallik varsayımı incelenmiş ve Jarque-Bera istatistiğinin %5 ten büyük olması modelin değişkenlerin normal dağıldığını göstermektedir.

Tablo 6. Normallik Varsayımı Sonuçları

Tarih	2009:Q1-2016:Q3
Ortalama	-3.63e-14
Medyan	5.961927
Maksimum	65.00381
Minimum	-67.37351
Std. Hata	37.85949

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Skewness	0.03
Kurtosis	2.24
Jarque-Bera	0.621 (0.731)

Son olarak değişen varyans ve kalıntıların sıfır ortalamaya sahip olması varsayımı incelenmiş ve modelde değişen varyans sorunu olmadığı ve kalıntıların sıfır ortalamaya eşit olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Değişen Varyans Varsayımının Test Edilmesi

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey			
F-statistic	1.313865	Prob. F(6,19)	0.298
Obs*R-squared	7.624205	Prob. Chi-Square(6)	0.266
Scaled explained SS	2.534263	Prob. Chi-Square(6)	0.864
Artık Değerlerin Sıfır Varyans Ortalaması	0.000		

3. SONUÇ

Türkiye için CDS primlerini etkileyen değişkenleri belirmek amacı ile yapılan çalışmada öncelikle çoklu regresyon modeli kurulmuş ve çoklu regresyon varsayımları incelenmiştir. Çoklu regresyon analizi ile ilgili tüm varsayımlar kabul edilmiştir. Sonuç olarak Yapılan analiz sonucunda CDS üzerinde etkili olan faktörlerin BİST100 ve ekonomik büyümede meydana gelen olumlu değişmelerin kredi temerrüt swaplarını düşürdüğü bunun aksine enflasyon, faiz oranı ve dış borçta meydana gelen artışların ise kredi temerrüt swaplarını artırdığı tespit edilmiştir. Diğer yandan cari açığın CDS üzerinde etkisinin anlamsız olduğu da tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. AİZENMAN, J., HUTCHİSON, M.M. and JİNJARAK, Y. (2011). ‘’What İs The Risk Of European Sovereign Debt Defaults?’’, Fiscal Space, CDS Spreads And Market Mispricing Of Risk, NBER Working Paper, No.17407.
2. AKSOYLU, E.(2016). “Bir Risk Yönetim Aracı Olarak Kredi Temerrüt Swapları”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(35), s.576-588.
3. ANTON, S.G. (2011). ‘’The Local Determinants Of Emerging Market Sovereign Cds Spreads İn The Context Of The Debt Crisis: An Explanatory Study’’. Scientific Annals Of The Alexandru Ioan Cuza University Of Iasi: Economic Sciences Series, LVIII, 41-52.
4. BALTACİ, N. and AKYOL, H. (2016). ‘’Examination Of The Macroeconomic Variables Affecting Credit Default Swaps’’. Journal Of Economics Bibliography, 3(4), s.610-625.
5. BRANDORF, C. and HOLMBERG, J. (2010). “Determinants Of Sovereign Credit Default Swap Spreads For Pııgs-A Macroeconomic Approach”, Lund University School Of Economics And Management Bachelor Thesis
6. DEĞİRMENCİ, N. ve PABUÇCU, H.(2016). “Borsa İstanbul Ve Risk Primi Arasındaki Etkileşim: Var ve Narx Modeli”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(35), s.248-261.

7. EREN,M. ve BAŞAR S.(2016). "Makroekonomik Faktörler Ve Kredi Temerrüt Takaslarının Bıst-100 Endeksi Üzerindeki Etkisi: Ardl Yaklaşımı", Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 30(3), 567-589.
8. ERSAN, İ. ve GÜNAY, S. (2009). ''Kredi Riski Göstergesi Olarak Kredi Temerrüt Swaplari (CDSS) ve Kapatma Davasinin Türkiye Riski Üzerine Etkisine Dair Bir Uygulama'', Bankacılar Dergisi, 71, s.3-22.
9. EYSSELL, T., FUNG, H.G. and ZHANG, G. (2013). ''Determinants And Price Discovery Of China Sovereign Credit Default Swaps'', China Economic Review, 24(1), s.1-15.
10. GÖZGÖR, G ve PİŞKİN, A. (2011). ''İşsizlik ve Dış Ticaret: Türkiye'deki Bölgeler İçin Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi-Dinamik Panel Veri Yaklaşımı'', Business And Economics Research Journal, 2(3), s.121-138.
11. GUJARATİ, D. (2016). Örneklerle Ekonomimetri (Çeviren: Bolatoğlu Nasip) BB101 Yayınları
12. GÜN, M., KUTLU, M. ve KARAMUSTAFA O.(2016). "Gezi Parkı Olaylarının Türkiye Kredi Temerrüt Swapları (Cds) Üzerine Etkisi". İşletme Araştırmaları Dergisi, 8(1), 556-575.
13. GÜNDÜZ, Y. and KAYA, O. (2013). ''Sovereign Default Swap Market Efficiency And Country Risk İn The Eurozone, K. Düllmann, Et Al., (Eds.) Discussion Paper, (Pp.1-40), No: 08, Frankfurt: Deutsche Bundesbank.
14. HO, H. (2014). ''Long-Run Determinant Of The Sovereign Cds Spread İn Emerging Countries'', CEPN (CNRS-UMR 7234), s.1-10.
15. KARGI, B. (2014). ''Credit Default Swap (CDS) Spreads: The Analysis Of Time Series For The İntegration With The İnterest Rates And The Growth İn Turkish Economy'', Montenegrin Journal Of Economics, 10(1), s.59-66.
16. KETEN, M., BAŞARIR, Ç. ve KILIÇ, Y. (2013). ''Kredi Temerrüt Takası İle Makroekonomik ve Finansal Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi'', 17. Finans Sempozyumu, s.377-385.
17. KUNT, A.S. ve TAŞ, O.(2008). "Kredi Temerrüt Swapları Ve Türkiye'nin Cds Priminin Tahmin Edilmesine Yönelik Bir Uygulama". İtü Dergisi/B Sosyal Bilimler, 5(1),s.78-89.
18. LONGSTAFF, F. A. (2010). ''The Subprime Credit Crisis And Contagion İn Financial Markets''. Journal Of Financial Economics, 97(3), s.436-450.
19. PAN, J.and SİNGLETON, K. J. (2008). Default And Recovery İmplicit İn The Term Structure Of Sovereign CDS Spreads. The Journal Of Finance, 63(5), 2345-2384.
20. SAND, H. J. H. (2012). The İmpact Of Macro-Economic Variables On The Sovereign CDS Spreads Of The Eurozone Countries: Examining The Determinants Of Credit Default Swaps (Doctoral Dissertation, Master Thesis. University Of Groningen).
21. SKİNNER, F. S. and TOWNEND, T. G. (2002). ''An Empirical Analysis Of Credit Default Swaps''. International Review Of Financial Analysis, 11(3), s.297-309.
22. YENİCE, S. Ve HAZAR, A.(2015). " Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Risk Primleri İle Menkul Kıymet Borsalarının Etkileşiminin İncelenmesi", Journal Of Economics, Finance and Accounting-Jefa, 2 (2), s.135-151.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(63)

Doç. Dr. Hasan AYAYDIN[183]; Doç. Dr. Alper Veli ÇAM[184]; Öğr. Gör. Dr. Abdulkadir BARUT[185]; Öğr. Gör. Fahrettin PALA[186]

HARVEY DOĞRUSALLIK TESTİ İLE BİST PİYASA ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ[187]

ANALYSIS OF MARKET EFFICIENCY AT BIST WITH HARVEY LINEARITY TEST

ÖZ

Piyasa etkinliği, finansal piyasa oyuncularının aşırı kazanç elde edip etmeme durumunu etkileyen en önemli faktördür. Çalışmada BİST- 100, endeks getirisinin, doğrusal bir yapıya sahip olup olmadığı, Harvey doğrusallık testi yardımıyla incelenmiştir. Kullanılan Harvey doğrusallık testi, diğer testlerin aksine, hiçbir ön koşul gerektirmeden doğrusallık analizi yapmaktadır. Bu da testin gücünü arttırmaktadır.

Çalışmada kullanılan veriler 31.01.1997 ile 27.01.2017 yılları arasındaki haftalık gözlemlerden oluşmaktadır. Analiz sonuçlarında, doğrusallığı BİST-100'ün, doğrusal bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla uygulama sonucunda BİST'in zayıf formada etkin bir piyasa olmadığı sonucuna ulaşılmıştır

Anahtar Kelimeler: Piyasa Etkinliği, BİST, Harvey Doğrusallık Testi.

ABSTRACT

Market efficiency is the most important factor affecting whether or not financial market players gain or lose excessive profits. In the study, BISST-100, whether the index derivation has a linear structure, was examined by Harvey's linearity test. The Harvey linearity test used, in contrast to the other tests, performs linearity analysis without requiring any prerequisites. This increases the strength of the test.

Data used in the study consist of weekly observations between 31.01.1997 and 27.01.2017. In the analysis results, linearity BISST-100 was found to be linear. As a result, the result is that BİST is not an effective market in weak form

Keywords: *Market Activity, Bist, Harvey Lınearıty Test.*

[183]**Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD.; Gümüşhane/TÜRKİYE; E-posta: hayaydin61@gumushane.edu.tr**
[184]**Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman; Gümüşhane/TÜRKİYE; E-posta: alpercam@gumushane.edu.tr**
[185] **Harran Üniversitesi, Siverek MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları; Şanlıurfa/TÜRKİYE; E-posta: kadirbarut@harran.edu.tr.**
[186] **Gümüşhane Üniversitesi, Kelkit MYO; Gümüşahane/TÜRKİYE; E-posta: fahrettinpala@gumushane.edu.tr.**
[187] **Bu çalışma 12 Mayıs 2017 tarihinde Edirne'de düzenlenen İERFM kongresinde tam metin bildiri olarak sunulan bildirinin güncellenmiş halidir**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülke borsalarında volalite yüksek olduğundan yüksek kazançlar elde etmek mümkün olmaktadır. Globalleşme süreci ile birlikte borsalara giriş ve çıkışın kolaylaşması ile birlikte birçok yatırımcı daha fazla kazanç elde edebileceği piyasalara yönelmektedir. Elbet yabancı yatırımcılar yatırım yapacakları zaman borsa ile ilgili birtakım araştırmalar yapmaktadırlar. Bu bağlamda yatırımcıların başvurduğu yöntemlerden biri ise yatırım yapacakları piyasanın etkin olup olmadığıdır. Bu nedenle etkin piyasa hipotezi yatırımcılar için önemli ipuçları vermektedir.

Finansal piyasalarda menkul kıymetlerin fiyat oluşum sürecini anlatan temel hipotez Fama(1970,s.383) tarafından geliştirilen etkin piyasa hipotezidir. Etkin piyasalar hipotezine göre; piyasaya ulaşan her yeni bilgiye herkesin aynı anda ulaşacağı ve yapılacak yatırım sonucunda yatırımcıların normalin üzerinde bir kazanç elde edemeyeceği kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra etkin piyasalar hipotezine göre menkul kıymetlerin bugünkü fiyatlarının geçmiş dönem fiyatlarından bağımsız olduğu kabul edilmektedir. Fama (1970) çalışmasında üç çeşit piyasa etkinliğinden bahsetmiştir. Bunlardan ilki ;

Zayıf Formda Piyasa Etkinliği: Zayıf formda piyasa etkinliğine göre bir menkul kıymetin gelecekteki fiyatının tahmin edilmesinde menkul kıymetin geçmiş dönem fiyatları kullanılamamaktadır. Bu görüşe göre menkul kıymetin bugünkü fiyatı menkul kıymet fiyatını etkileyebilecek tüm bilgileri içermektedir. Bu nedenden dolayı geleceğe yönelik tahminler yapılamamakta ve aşırı kazanç elde edilememektedir.

Yarı Güçlü Formda Piyasa Etkinliği: Bu görüşe göre menkul kıymetin fiyatı geçmiş dönem bilgileri ve halka arz edilen bilgilerden etkilenmektedir. Yarı güçlü formda piyasa etkinliği zayıf formda piyasa etkinliğinde içermektedir. Çünkü yarı güçlü formda piyasa etkinliğinde fiyatı etkilediği kabul edilen bilgiler yalnızca geçmiş fiyat hareketlerini değil aynı zamanda halka açık her türlü bilgiyi de yansıtmaktadır. Yarı güçlü formda piyasa etkinliğinde de aşırı kazanç elde etmek mümkün değildir.

Güçlü Formda Piyasa Etkinliği: Bu görüşe göre menkul kıymetin fiyatını, hem geçmiş dönem bilgileri, hem halka arz edilen bilgiler hem de firma içi bilgiler etkilemektedir. Menkul kıymet ile ilgili özel bilgilere hiçbir yatırımcı ulaşmamaktadır. Bu nedenden dolayı hiçbir yatırımcı normalin üzerinde kazanç edemez.

Bu çalışmanın amacı ise Borsa İstanbul'un etkinliğinin ölçülmesidir. Ancak literatür incelendiğinde genel olarak piyasa etkinliğinin sadece birim kök testleri ile incelendiği görülmektedir. Oysaki Özcan ve Yılancı (2009,s.105) 'a göre piyasa etkinliğin sadece kök testleri ile sınanması yetersiz olup borsa ile ilgili verilen birim kök içermesi sadece piyasa etkinliğinin ilk varsayımı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle ikinci varsayım olan kalıntıların bağımsız olması varsayımı da sağlanmasının ardından piyasanın etkin olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca, ekonomik zaman serilerinin büyük bir bölümünün birim köklü olması piyasa etkinliğin sadece birim kök testleri ile ölçülemeyeceğini göstermektedir.

1. LİTERATÜR

Piyasaların etkinliği ile ilgili Türkiye'de ve diğer ülkelerde birçok çalışma yapılmış olup bu çalışmaların bazıları aşağıda tablo şeklinde özetlenmiştir.

Tablo.1 Literatür Özeti

Araştırmacı (lar)	Ülke (ler)	Yöntemler	Sonuçlar
Malcıoğlu ve Aydın (2016)	Türkiye	Harvey Doğrusallık Testi	Borsa İstanbul'un Zayıf Formda Etkin Olmadığı Tespit Edilmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Coşkun ve Seven (2016)	Türkiye	ADF, KPSS, Lee Ve Strazicich(2003) Kırılmalı Testler	Borsa İstanbul'un Zayıf Formda Etkin Olmadığı Tespit Edilmiştir.
Altuzöz(2016)	Türkiye	PP ve ADF Birim Kök Testleri	Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir
Yücel (2016)	Türkiye	PP ve ADF Birim Kök Testleri	Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir
Tuna ve Öztürk (2016)	Türkiye	Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri	Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir
Gözbaşı vd. (2014)	Türkiye	Harvey Doğrusallık Testi ve ESTAR birim kök testleri	Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir
Zeren vd.(2013)	Türkiye	Lanne Vd. (2002) İle Saikkonen Ve Lutkepohl (2002) Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi	Türk Hisse Senedi Piyasasının Etkin Olduğu Tespit Edilmiştir.
Çevik (2012)	Türkiye	Yarı parametrik ve parametrik uzun hafıza modelleri	İMKB'nin Etkin Bir Piyasa Olmadığı Tespit Edilmiştir.
Zhang vd.(2012)	Mısır,Kenya, Güney,Afrika, Tunus, Fas	SURKSS	Kenya, Güney Afrika ve Tunus'ta Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir
Chiwira and Muyambiri (2012)	Botsvana	ADF, Otokorelasyon test, Kolmogorov-Smirnov Test, Koşu Testi ve PP testi	Botsvana borsasının zayıf formda dahi etkin olmadığı tespit edilmiştir.
Setianto and Manap (2011)	Endonezya	standart lineer birim kök testi, ADF birim kök testi, Phillip-Perron (PP) testi ve KPSS testi	Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir
Demirelli vd. (2010)	ABD	PP ve ADF Birim Kök Testleri ve ARMA Model	S&P 500 Endeksinin Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir.
Ergül (2010)	Türkiye ve ABD	PP ve ADF Birim Kök Testleri	Türk Ve Amerikan Enerji Piyasalarında Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Atan vd.(2009)	Türkiye	ADF Ve KPSS Birim Kök Testleri Ve ELW Kesirli Bütünleşme Tahmin Edicisi	İMKB'nin Zayıf Etkin Bir Piyasa Olduğu Sonucuna Ulaşılmıştır
Özcan ve Yılancı (2009)	Türkiye	KSS Birim Kök Testi Ve BDS Testi	İMKB'nin Etkin Bir Piyasa Olmadığı Tespit Edilmiştir.
Narayan (2008)	G-7 Ülkeri	Lagrange çarpan panel birim kök testi	G-7 ülkelerinin zayıf formda etkin olmadığı tespit edilmiştir.
Chaudri and Wu (2003)	Gelişmekte olan 17 ülke	Yapısal Kırılmalı Zivot Andrews Birim Kök Testleri	Ülkelerinin Borsalarının Zayıf Formda Etkin Olmadığı Tespit Edilmiştir.
Vaidyanathan and Gali (1994)	Hindistan	Koşu Testleri Ve Serisel Korelasyon Yöntemleri	Zayıf Formda Etkinlik Tespit Edilmiştir

2. VERİ SETİ ve UYGULAMA

Çalışmada kullanılan veriler Merkez Bankası EDS'den alınmış BİST-100 endeksi olup, veriler 31.01.1997 ile 27.01.2017 yılları arasındaki haftalık gözlemlerden oluşmaktadır. Bu çalışmada bunun yanı sıra kalıntıların bağımsız ve türdeş olması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun için EDS testi ile kalıntıların bağımsız ve türdeş olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu bağlamda bu iki varsayımı sağlayan piyasaların etkin olduğu söylenebilmektedir.

Literatür incelendiğinde Keenan, Terasvirta, LST gibi serilerin doğrusallığını incelen birçok testin olduğu görülmektedir. Ancak bu testler incelenen serinin durağan olduğu varsayışımı ile hareket etmektedirler. Bu nedenden dolayı düzeyde durağan olmayan seriler ile çalışıldığında sonuçların hatalı olmasına neden olmaktadır. Literatüre yılında Harvey vd. (2008) tarafından kazandırılan harvey doğrusallık testi ise serilerin durağanlığı konusunda bir varsayım yapmadan serinin doğrusallığını incelemektedir.

$W_\lambda = (1-\lambda)W_s + \lambda W_u$

Harvey testi iki farklı doğrusallık testinin ağırlıklı ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Bu testlerden ilki W_s incelenen serinin durağan olduğu varsayımı ile W_u ise incelenen verinin durağan olmadığı varsayımı ile doğrusallığı hesaplamaktadır. Formülde yer alan λ parametresi ise ağırlığı göstermektedir. Burada λ parametresinin 1 yakın olması serinin durağan olmadığını gösterirken, o yakın olması serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Öncelikle harvet testi ile serinin doğrusallığı incelenmiş ve sonra ise kalıntılar arasında bağımlılık olup olmadığı BDS testi ile incelenmiştir.

Bir çok çalışmada piyasaların etkinliği sadece birim kök testleri ile incelenmiştir. Ancak bu durum yeterli olmayıp sadece piyasa etkinliğinin ölçülmesinin birinci basamağıdır. Rahman ve Saadi (2007) 'göre piyasa etkinliği sadece birim kök testleri ile analiz edilemeyeceğini

Tablo.2 Harvey Testi Sonuçları

Harvey Test İstatistiği	18.32*
w_s	1.34
w_u	18.34
λ	0.97

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

DF Test İstatistiği				-2.8
Harris Durağanlık Test İstatistiği				4.36
Kritik Değerler Değerler	4.60 (%1)	5.99 (%5)	9.21(%10)	

Not: *,** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde temel hipotezin Kabul edildiğini göstermektedir.

Harvey test istatistik değeri kritik değerlerden büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani serinin birim köklü ve doğrusallık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda piyasa etkinliğinin ilk varsayımı sağlanmıştır.

Brock vd.(1987) tarafından literatüre kazandırılan BDS testi ile korelasyon integrali kullanılarak verideki olası bağımlılık test edilir. BDS testinin uygulamak amacı ile X_t zaman serisinin m≥2 boyutu için t=1,2……T-m olmak üzere m gecikmeli değerinin aşağıdaki gibi hesaplanması gerekmektedir.

$X_t^m = (Xt, X_{t-1} \ldots\ldots\ldots\ldots X_{t+m-1})$

BDS testi istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır;

$$BDS_{m,n}(\varepsilon) = \frac{\sqrt{n}\left(C_{m,n}(\varepsilon) - C_{1,n}(\varepsilon)^m\right)}{\sigma_{m,n}(\varepsilon)}$$

Burada σ, incelenen zaman serisi i.i.d. iken $\sqrt{n}\left(C_{m,n}(\varepsilon) - C_{1,n}(\varepsilon)^m\right)$'in standart sapmasını göstermektedir (Gao ve Wang s. 328).

BDS testinin temel hipotezleri ise şu şekildedir;

H_0: Veriler bağımsız- türdeş olarak dağılmaktadırlar

H_1: Verilerde bağımlılık vardır.

BDS kritik değeri mutlak değer içerisinde kritik değerden büyük olursa temel hipotez ret edilir ve alternatif hipotez kabul edilir (Özcan ve Yılancı, 2009:109).

BDS testinde m ve ε değerleri bilinmemektedir ve dolayısıyla bu değerler dışsal olarak belirlenmektedir. Çalışmada Broks and Heravi (1999), Özcan ve Yılancı (2009) çalışmalarında olduğu gibi ε /σ oranı 0.5'ten 1.5 'e kadar, m değerleri ise 2'den 4 'e kadar olan BDS istatistikleri hesaplanmıştır. Tabloda BDS değerleri ve parantez içinde olasılık değerleri verilmiştir. Sonuç olarak H_0 hipotezi ret edilmiştir yani veriler bağımsız ve türdeş olarak dağılmamaktadırlar.

Tablo.3 BDS Testi sonuçları

m	ε/σ	BDS	m	ε/σ	BDS
2	0.5	0.0128 (0.000)	2	1.5	0.0242(0.000)
3	0.5	0.0126(0.000)	3	1.5	0.0505(0.000)
4	0.5	0.008(0.000)	4	1.5	0.0718(0.000)

Verilerin bağımsız ve türdeş olarak dağılmaması piyasa etkinliğinin ikinci şartının sağlanmadığını göstermektedir. Sonuç olarak piyasasının yarım formada etkin olması için her iki varsayımın sağlanması gerekmektedir. Ancak ilk varsayım kabul edilirken ikinci varsayım yerine getirilmediğinden BİST'in yarı güçlü formada etkin bir piyasa olmadığı söylenebilmektedir.

3. SONUÇ

Borsa İstanbul'un yarı güçlü formada etkin bir piyasa olup olmadığını ölçmek için yapılan çalışmada öncelikle harvey doğrusallık testi ve ardından kalıntıların bağımsız dağılık dağılmadığını gösteren BDS testi yapılmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yapılan analiz sonucunda harvey doğrusallık testi sonuçlarına göre yarı güçlü formada piyasa etkinliğinin ilk varsayımı gerçeklemiş ancak ikinci varsayımı BDS testi sonucuna göre gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda BİST'in yarı güçlü formda bir piyasa olmadığı tespit edilmiş olup, çalışmanın sonuçları (Malcıoğlu ve Aydın 2016; Özcan ve Yılancı ,2009 ;Çevik,2012) gibi çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu durum yatırım için gerekli bilgiye sahip yatırımcıların piyasada normalin üzerinde kazanç elde etme şanslarının olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. ALTUNÖZ, U. (2016).'' Boras İstanbul'da Zayıf Formda Etkin Piyasa Hipotezinin Testi: Bankacılık Sektörü Örneği''. Journal Of International Social Research, 9(43),S.1619-1625.
2. ATAN, S. D., ÖZDEMIR, Z. A. ve ATAN, M. (2009).'' Hisse Senedi Piyasasında Zayıf Formda Etkinlik: İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma''. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(2), s.33-48.
3. BROCK, W. A., DECHERT, W. D. and SCHEİNKMAN, J. A. (1987). ''A Test For İndependence Based On The Correlation Dimension." Social Systems Research Institute, University Of Wisconsin-Madison. Working Paper 8702.
4. BROOKS, C.and HERAVİ, S. M. (1999). ''The Effect Of (Mis-Specified) GARCH Filters On The Finite Sample Distribution Of The BDS Test''. Computational Economics, 13(2), s.147-162.
5. CHAUDHURİ, K.and WU, Y. (2003). ''Random Walk Versus Breaking Trend İn Stock Prices: Evidence From Emerging Markets''. Journal Of Banking & Finance, 27(4), s.575-592.
6. COŞKUN, Y. and SEVEN, U. (2016). ''Efficiency of Financial Markets (in, Financial Markets and Institutions: Theory and Practice in Turkey'', Chapter 9, Seckin Publication, Ed: Aysel Gündogdu, ISBN:978-975-02-3765-2): s.289-319. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2775566
7. ÇEVİK, E. İ. (2012). ''İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Etkin Piyasa Hipotezinin Uzun Hafıza Modelleri İle Analizi: Sektörel Bazda Bir İnceleme''. Journal of Yasar University, *26*(7), s.4437-4454.
8. DEMİRELİ, E., AKKAYA, G. C. ve İBAŞ E. (2010). ''Finansal Piyasa Etkinliği: S&P 500 Üzerine Bir Uygulama''. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,11(2), s.53-67.
9. ERGÜL, N. (2010). ''Türk & Amerikan Enerji Piyasaları'nda Piyasa Etkinliğinin Test Edilmesi''. Maliye Finans Yazıları, 24(86),s.101-120.
10. FAMA, E.F. (1970), "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Works", Journal of Finance, 25(2), s383-417.
11. GÖZBAŞI, O., KÜÇÜKKAPLAN, I. ve NAZLIOĞLU, S., (2014). ''Re-Examining The Turkish Stock Market Efficiency: Evidence From Nonlinear Unit Root Tests''. Economic Modelling , 38, s.381–384.
12. HARVEY, D. I., LEYBOURNE, S. J. And XİAO, B. (2008). ''A Powerful Test for Linearity When the Order of Integration is Unknown''. Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics, 12(3), s.1-24.
13. MALCIOĞLU, G. ve AYDIN, M.(2016), ''Borsa İstanbul'da Piyasa Etkinliğinin Analizi: Harvey Doğrusallık Testi'',Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies 2 (1),112-123.
14. NARAYAN, P. K. (2008). ''Do Shocks To G7 Stock Prices Have A Permanent Effect? Mathematics And Computers İn Simulation'', 77, s.369-373.
15. ÖZCAN, B. ve YİLANCİ, V. (2009).''Türk Hisse Senedi Piyasasının Zayıf Formda Etkinliğinin Testi'', Iktisat Isletme ve Finans, 24(274), 100-115.
16. RAHMAN, A. H. and SAADİ, S. (2007). ''Is South Korea's stock market efficient? A note''. Applied Economics Letters, *14*(1), 71-74.
17. SETIANTO, R. H. and MANAP, T. A. A. (2011). ''The Behavior of Indonesian Stock Market: Structural Breaks And Nonlinearity''. Gadjah Mada International Journal of Business, 13 (13) s.209 – 226.
18. TUNA, G. ve ÖZTÜRK, M. (2016). ''Piyasa Etkinliğinin Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri İle İncelenmesi: Türkiye Pay Senedi Piyasası Uygulaması''. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 30, s.548-559.

19. VAİDYANATHAN, R. ve GALİ, K. K. (1994). "Efficiency Of The Indian Capital Market", Indian Journal Of Finance And Research , 5(2),s.35-38.

20. YÜCEL, Ö. (2016). ''Finansal Piyasa Etkinliği: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama''. International Review of Economics and Management, 4(3),s.10-123.

21. ZEREN, F., KARA, H. ve ARI, A. (2013). ''Piyasa Etkinliği Hipotezi: İMKB İçin Ampirik Bir Analiz''. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *36*, s.141-148.

22. ZHANG, D., WU, T. C., CHANG, T. and LEE, C.H. (2012). "Revisiting The Efficient Market Hypothesis for African Countries: Panel SURKSS Test Wıth A Fourier Function", South African Journal Of Economics , 80(3),s.287-300.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(64)

Öğr. Gör. Fatih TURANLI[188]; Öğr. Gör. Hakan YÜKSEL[189]

KÜLTÜREL MİRAS OLARAK TARİHİ DEĞERLERİN ANLATIMINDA YÜZ YÜZE GERÇEKLEŞTİRİLEN İLETİŞİM SÜRECİNİN ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF THE COMMUNICATION FACE TO FACE IN THE EXPRESSION OF HISTORICAL VALUES AS CULTURAL HERITAGE

ÖZ

Kültürel Miras alanı nitelik olarak bilgi ve belgelere dayalı bir mecrayı temsil ettiğinden dolayı bilginin sunulması büyük bir önem teşkil etmektedir. Öyle ki yaşamın her alanında olduğu gibi bilginin paylaşılması sürecinde de iletişim olgusunun etkisi mevcuttur ve bu iletişim çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilmektedir.

Bu bağlamda, en etkili iletişim biçimlerinden birisi olan yüz yüze iletişim modelinin kültürel miras olarak tarihi değerlerin anlatımı sürecindeki rolü ve önemi bu çalışmanın merkezini oluşturmaktadır. Genel tarama modeliyle ele alınan çalışmada, elde edilen bulgular sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüz yüze İletişim, Tarihi Değerler, Kültürel Miras.

ABSTRACT

The creation of consciousness to possess cultural and natural beings with universal values that are accepted as common heritage of all humanity and the perpetuation of the destructible cultural and natural values of various causes must be the common goal of all mankind. In accordance with this purpose explaining the whole collection of elements of cultural heritage and it is very important to transfer it. Because the cultural heritage site represents a field based on information and documentation as a qualification presentation of information is of great importance. As in all areas of life, there is the influence of communication in the process of sharing information and this communication can be carried out in various forms.

In this context, face-to-face communication from the most effective forms of communication role and importance in the process of expression of historical values as cultural heritage is the center of this work. In this study that carried out with the general scanning model, the findings were evaluated in the conclusion section.

Keywords: *Cultural Heritage, Historical Values, Face to Face Communication.*

[188] **Öğr. Gör. Kafkas Ünv. SBMYO Kültürel Miras Programı; Kars/TÜRKİYE; E-posta: f.turanli@hotmail.com**
[189]**Öğr. Gör. Kafkas Ünv. SBMYO Radyo TV Programcılığı Programı; Kars/TÜRKİYE; E-posta: hakanyuksel25@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Önceki kuşaklar tarafından bizlere miras olarak bırakılan, evrensel değerlere sahip eserler mevcuttur. Bu eserler belli bir kültüre ait bir toplumun, milletin soyut ve somut değerlerinin bütünüdür. Bir milletin kültürel geçmişini ve kimliğini oluşturan, ülkelerin kültürel kimliğini anlamlandıran, bir ulus veya ülkenin öteki olarak tanımladığı uluslar veya ülkeler karşısındaki farklılığını ve varlığını belgeleyen eserler, kültür tanımlamasının içine giren bütün ulusal yaratılar, kazanımlar ve maddesel varlıklar kültürel mirası oluşturur. Farklı kültürlerin birbirleri ile kurdukları iletişim sonucunda da bir millete ait kültürel miras unsurlarında diğer uluslara ait varlıklar görülebilmektedir. Böylece evrensel anlamda da kabul gören ve uluslar arası yasalar ile koruma altına alınmaya çalışılan kültürel miras unsurları hem ait olduğu ulusun hem de bütün ulusların ortak değeri sayılmıştır. Kültürel eserleri yaşatmak, bunları bir sonraki kuşaklara aktarmak önemli bir konu haline gelmiştir. Böylece ulusal ve uluslar arası yapılan birçok çalışma ile kültürel miras öğeleri, tarihi değeri olan eserler yaşatılmaya ve bir sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmaya çalışılmaktadır. Birçok programın yanı sıra, uygun bir iletişim modelinin seçimi de kültürel mirasın diğer kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynamaktadır. Tarihi değerleri, kültürel eserleri yüz yüze iletişim kurarak bir sonraki kuşaklara aktarmak miras kalan değerlerin canlı tutulması adına çok önemlidir.

YÜZ YÜZE İLETİŞİM

İletişim, sadece insanoğlu için değil diğer tüm canlıların yaşamları için de gerekli olan önemli bir süreçtir. Bu iletişim sürecinde ortak olan bir kavramdan bahsederiz ki bu da dildir. İletişim sürecinde dil, sadece kelimelerle kodlanmış olan değil aynı zamanda jest ve mimiklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı beden dilidir. Çünkü insanoğlu yüz yüze iletişim kurarken sözel olan dil ile birlikte sözel olmayan dil öğelerini de (jest ve mimikler) kullanır. İletişim sürecinde sözel olmayan dil sözel iletişim öğelerinden daha fazla kullanılır. Yapılan araştırmalara genel çerçeve içerisinde bakacak olursak, sonuçlar göstermiştir ki insanlar arası iletişimin yaklaşık %60'ını beden dili oluşturmaktadır. Lakin bu durum, özellikle yüz yüze iletişim kurarken doğru sözcük ve kelime kullanımının önemini bir kenara itmez. İletişim sürecinde mesajı gönderen kişinin kelimeleri, hedef kitlesinin yaşına, eğitim durumuna, inançlarına, kültürüne göre seçmeli ve doğru olan üslupla karşı tarafa aktarmalıdır. Bunun yanı sıra mesajı ileten kişinin konuşurken vurgu ve tonlama kurallarına dikkat etmesi gerekmektedir. Doğru vurgulama ve tonlama yüz yüze iletişimin yaklaşık %30'unu içermektedir ve bu durum verilmek istenilen mesajın etki sürecine olumlu katkı sağlar. Kısacası doğal yaşamın gerekliliği olan iletişim süreci, yüz yüze gerçekleştiğinde bedenin dili devreye giriyor ve bununla birlikte verilmek istenilen mesajlara da sesteki vurgulama ve tonlama eşlik ediyor. O halde iletişim nedir? İletişimin tanımı birçok alanda açıklanmaya çalışılmış ve üzerine farklı tanımlar yapılmıştır. İletişim kavramı ya da süreci üzerine yapılan tanımlardan bir kaçı şöyledir:

"İletişim, İngilizcede ve Fransızcada Communication, Latince 'de communicare yani "paylaşmak, bildirmek, birleştirmek" kelimesinden gelmektedir. İnsanların toplu halde yaşamaya başlamalarından itibaren, toplumsal etkileşimlerde rol oynayan, sembolik mesajların karşılıklı ulaştırılmasıyla bazı anlamları aralarında paylaşma sürecidir" (Erdal,2015:15).

Enformasyon, düşünce, tutum veya duygularım bir kişiden veya gruptan ötekine (veya diğerlerine) özellikle semboller yoluyla iletilmesidir. (Theodorson ve Theodorson 1969), (Akt: McQuail ve Windahl, 1997:17).

İletişim 'gönderiler aracılığıyla kurulan sosyal etkileşim' olarak tanımlanabilir (Gerbner 1967), (Akt: McQuail ve Windahl, 2005:17).

-"İletişim, bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin, vb. simgeler kullanılarak iletilmesidir." (Berelson ve Steiner, 1964), (Akt: Zıllıoğlu, 2008: 4).

-"İletişim, mesajlar aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşimdir." (Gerbner, 1972), (Akt: Zıllıoğlu, 2008: 4).

İletişim, bilgi ve haberlerin karşılıklı bir değişimidir. (Crowley, Heyer, 2014:18).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu tanımların yanı sıra Aziz, iletişim sürecinde ya da olgusunda temel olarak beş öğe bulunduğunu belirtir. Bu beş öğe şunlardır:

- *Mesajı gönderen ya da başlatan (verici / kaynak)*
- *Mesajın hedefi (alıcı)*
- *Aktarılan, verilen bilgi, tutum ve davranış (mesaj / ileti)*
- *Mesajı ileten ortam (kanal)*
- *Mesajın alıcı tarafından alınıp alınmadığı (geribildirim) (Aziz, 2012:29).*

Sorunu ve eksiği olmayan yüz yüze iletişim sürecinden bahsedebilmemiz için yukarıda sayılan iletişim öğelerinin hepsinin bulunması gerekmektedir. Öğelerden her hangi birinin eksikliği iletişimde sorunların baş göstermesine neden olacaktır. İletişim sürecinin tam ve sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi için iletişimi başlatan bir kaynağa, kaynağın göndermek istediği bir iletiye ya da mesaja, iletiyi iletmek için doğru seçilmiş bir kanala, mesajı alacak olan bir alıcıya ve mesajın tekrardan kaynağa ulaşmasını sağlayacak geri bildirim sürecine ihtiyaç vardır. Başarılı bir iletişim süreci için bütün bunlar da yeterli değildir. Bütün bu sayılan öğeler ile birlikte önce hedefinizi, hedef kitlenizi yani mesajınızın gitmesi gereken kişiyi, kurumu doğru bir biçimde tespit etmeniz gerekmektedir. Bunun yanı sıra göndermek istediğiniz mesajı hedef kitlenizin ilgi gösterebileceği şekilde tasarlamanız gerekmektedir ve iletinin doğru anlaşılması için gereken özeni göstermeniz gerekmektedir. Diğer önemli bir kıstas ise mesajın iletileceği kanalın doğru ve uygun bir şekilde seçilmesidir. (Tüzün,2008:13).

Şimdi kendimize şu soruyu soralım: "sağlıklı bir iletişim için bu yazılanlar ve gönderenin, bir alıcının olması, bunların aynı dili yani ortak olan dili kullanması, konuşması yeterli midir? Bütün bunlar yeterli değildir. Aynı dil kullanılsa bile mesajları anlama noktasında bazı sıkıntılar yaşanabilmektedir. Sorun sadece dili bilip bilmemek değildir ve bir dile tamamı ile hakim olup, mesajı kurallarına göre iletmek de anlaşmak için yeterli değildir. Kültürel farklılıklar devreye girmektedir ve kişinin konuştuğu dile ait olan kültürel davranış şekillerine de sahip olması gerekmektedir. Çünkü birey yaşadığı kültüre özgü davranış ve konuşma biçimlerine sahip olacaktır ve bütün bunların o kültüre göre bir anlamı mevcuttur (Uzuntaş,2013:15).

Günümüzde teknolojik gelişmelere paralel olarak ilerleyen iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelere ve değişen iletişim modellerine rağmen yüz yüze iletişimin önemi göz ardı edilemez. İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim, uluslar arası sınırların bir anlamda öneminin yitirilmesi anlamına gelse de insanlar oturdukları yerden sınırları aşan mekanlarla iletişim halinde bulunsa da bu kurulan iletişimler hiçbir zaman yüz yüze iletişimin yerini alamayacaktır. Çünkü yüz yüze iletişim halinde bulunan iki kişi bedenlerini daha rahat kullanabilecek, kelimelere yüklenen vurgu ve tonlamaları daha rahat işitebilecek ve her ne olursa olsun daha hızlı, daha kaliteli iletişim haline bulunabileceklerdir. Böylece en sağlıklı iletişim süreci olarak gördüğümüz yüz yüze iletişim modelinde, aktarılmak istenilen mesajlar diğer modellere göre daha etkin bir şekilde hedef kitleye aktarılacaktır. Bu durum iletişimde etkili bir süreci ifade eder ve bu da kaliteli iletişim süreci demektir. Yüz yüze iletişim modelinde alıcı konumunda bulunan kişi ya da kişiler ile gönderici konumunda bulunan kişi arasındaki hızlı mesaj alışverişi iletişimin kalitesini de artıracaktır.

TARİHİ DEĞERLER

Tarih nedir sorusuna verilen bir yığın cevap mevcuttur. Biz bu çalışmamızda tarihin bütün tanımlamalarını vermeyeceğiz ama genel bir tanımlama yapacağız. Tarih, bir olayı hikayeleştirerek nakletmek, aktarmak ve anlatmak anlamındadır. İnsanoğlu doğal olarak geçmişini merak ede gelmiştir, işte bu merakın sonucunda ortaya çıkmıştır tarih bilmi. İnsanın geçmişteki tüm etkinliklerini ele alan tarih bilimi, geçmişin toplumsal, askeri, siyasi olaylarını mekan ve zaman bağlamında, aralarında ilişki kurarak anlatmaya çalışır ve olması gerekeni değil olanı anlatır (Macit, İplikci. 2017: 1)

Tarihten bahsedebilmemiz için daha doğrusu tarih bilimi hakkında koşuşabilmemiz için sadece geçmişte yaşanılan olaylar yeterli değil aynı zamanda bu olayların belgelere dayandırılması da gerekmektedir. Belgelere dayandırılan tarih, insanoğlunun kültürel birikiminin de sonraki kuşaklara aktarılmasında önemli

rol oynar ve bir milletin de geçmişteki mirasıdır. Bu miras rasyonel yollarla ve objektif verilerle kuşaktan kuşağa aktarılır ve böylece ortak bir tarihi değer oluşturulur. Peki tarihi değer dediğimizde ne anlıyoruz? Tarihi değerler, insanın eseri olan, daha doğrusu insan eliyle geçmişte yapılmış tarihsel değeri olan eserlerdir. Bu açıdan baktığımızda, tarihin ve tarihi değerlerin bir millete ait olacağı gibi tüm insanlığa da ait olduğunu görürüz. Nasıl ki bir milletin ortak tarihinden söz edebiliyorsak, aynı şekilde insanlığın da ortak tarihinden söz edebiliriz. Bunu farklı bir şekilde söylemek gerekirse şunu söyleyebiliriz; "belli bir milletin zamanın seyri içerisinde oluşan tarihi bilinci, kültürü ve değerleri var ise tüm insanlığın da ortak bir tarihi bilinci, kültürü, değerleri mevcuttur." Tüm bunların yanı sıra geçmişten günümüze kadar intikal edip varlığını koruyan tarihi değerleri, muhatabı olan hedef kitleye anlatmak uygun bir iletişim yolu seçmekle mümkündür. İletilmek istenen mesajlar ancak doğru bir kanalla hedef kitleye iletilirse etkili olur. Burada hedef kitle diye bahsettiğimiz nosyon, tarihi değerlerin aktarılmasını istediğimiz, bu değerleri öğretmeye çalıştığımız genç nesildir. Çünkü geçmişin izlerini en güzel taşıyacak olan ve tarihin miras olarak bıraktığı değerleri yaşatacak olanlar yeni neslin ta kendisidir. Bu perspektiften bakıldığında yeni nesle geçmiş ile gelecek arasında köprü kurabilecekleri tarihi değerleri miras bırakmanın ve bu mirası onlara doğru bir yolla aktarmanın ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz.

Aslan, tarihin ne olduğunu ve şu cümlelerle anlatmıştır:

Tarih insanlara bir kimlik duygusu vererek, bireylerin kendilerinin, üyesi oldukları toplumların ve insanoğlunun, kültürel köklerini ve devraldığı mirası anlamasına yardımcı olur. İnsan soyunun üyeleri olarak nereden gelip nereye gittiklerini ve şu anda üzerinde yaşadıkları dünyanın, bir bireyi olarak içinde yaşadıkları toplumun, ulusun ve insanlığın bugününün hazırlanabilmesi için hangi zorlu ve sıkıntılı süreçlerden geçerek geldiklerini, neyin ve kimlerin nasıl bir bedel ödediklerini kolayca anlamalarını sağlar. Böylelikle tarih öğrencilerin geçmiş kuşaklar ve atalar karşısında sorumlu bireyler olarak gelecek kuşaklara karşı yükümlülükleri olduğu algı ve duygusunu geliştirir. Geleceğin dünyasına yön veren aktörler olan çocukların, geçmiş kuşaklara karşı sorumlu, gelecek kuşaklara karşı yükümlü yurttaşlık kimliğiyle, daha acil tarihsel ve doğal mirası daha çok koruyucu tutum ve refleksler geliştirmiş ve insanoğlu için daha yaşanabilir bir dünya düşüncesine sahip bireyler olarak yaşama idealini güçlendirir (Aslan, 2006: 169).

KÜLTÜREL MİRAS

Kültür nosyonunun tanımı farklı biçimlerde yapılmıştır. Bilimsel, estetik, beşeri ve teknolojik alanlarda farklı tanımlanmıştır. Genel bir tanımla kültür, bir toplumun fertlerinin birbirleri ile paylaşımda bulundukları ve gelecek kuşaklara aktardıkları maddi manevi öğelerin tümüdür. Maddi öğeler: "belli bir kültüre sahip insanlar tarafından icat edilen, yapılan nesnelerdir." Bunlar simge ve sembollerle ifade edilirler. Manevi öğeler: "aynı kültüre sahip insanlar tarafından zamanla oluşturulan değerlerdir (bilgiler, kurallar, inançlar, gelenek ve görenekler)." Kültür her şeyi kapsamakla birlikte, öğrenilir, paylaşılır bir özelliğe sahiptir ve en önemlisi de simgeseldir. Bir toplumun simgesel sistemi olan dil sayesinde de kültür, kuşaktan kuşağa aktarılan bir kavram niteliğini taşır ve toplum içindeki kişiler arası etkileşim sonucu gelişir. Bu nedenle aynı kültür içerisinde yaşayan insanların kurdukları iletişimin kalitesi çok önemlidir (İçli, 2015: 104-109). Kültürel öğelerin aktarımındaki iletişimin önemi, bu öğelerin karşılıklı olarak tam manası ile anlaşılması ve anlamlarının kaybolmamasında yatmaktadır. Çünkü kültürü oluşturan bireylerin sağlıksız iletişimi, geçmişten günümüze kadar yaşayarak gelen kültürün maddi ve manevi öğelerinin tam manası ile anlaşılmamasına neden olacak ve bu durum da o kültürel değerlerin zamanla yok olması anlamına gelecektir. Bu açıdan baktığımızda diyebiliriz ki bir sonraki kuşaklara aktarılması elzem olan kültürel öğeler sağlıklı bir iletişim ile mümkün olacaktır. Özellikle maddi kültüre ait olan ve evrensel anlamda yüksek değerlere sahip olduğuna inanılan kültürel mirasın korunması, bu değerlerin sonraki kuşaklara aktarılması kurulacak olan sağlıklı iletişim süreci ile mümkün olacaktır.

Kültürel mirasın da tanımını şu şekilde yapabiliriz:

"Kültürel miras (cultural heritage) bir toplumun kimliğini, kültürünü, tarihini ilgilendiren her şeyi ve ortak geçmişlerini bir sonraki kuşaklara aktardıkları somut ve soyut değerlerin bütünü demektir." Kültürel miras aynı zamanda aynı kültüre ve ortak bir tarihi geçmişe sahip bireylerin aralarındaki dayanışmayı,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

birlikteliği kuvvetlendirir. Günümüzde UNESCO, ICOMOS gibi uluslar arası geçerliliği olan kurumlarda, uluslar arası sözleşmeler ve hukuki metinlerde yazılı olarak geçerli olan ve kullanılan kültürel miras kategorileri şunlardır:

"1 Somut Kültürel Miras

• Taşınır Kültürel Miras (tablolar, heykeller, sikkeler, el yazmaları, arkeolojik eserler vs.)

• Taşınmaz Kültürel Miras (anıtlar, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları vs.)

2 Sualtı Kültürel Mirası (batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri)

3 Somut Olmayan Kültürel Miras (sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller vs)

4. Doğal Miras (kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar vs.)"(İSMEP, 2014:11).

Bütün bu kültürel miras öğelerinin korunmasına yönelik çalışmalar özellikle 21. yüzyılda insanlığın gelişen tarihsel bilincine paralel olarak gündeme gelmiş ve bu eserlerin yani kültürel mirasın yaşatılması için insanlığın göstereceği ortak çabanın gerekli olduğunu gün yüzüne çıkarmıştır. *"UNESCO'nun, 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te topladığı 16. Genel Konferans'ı, bu doğrultuda çok önemi bir karar aldı. Konferansın kabul ettiği 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme', özet olarak söz konusu evrensel mirası oluşturan kültürel ve doğal SİT'leri dünyaya tanıtmak, ona sahip çıkma bilincini oluşturarak çeşitli nedenlerle bozulan bu değerlerin yaşatabilmesi için gerekli işbirliğini sağlamanın çevresini çiziyordu (UNESCO, 2011:3).* Kültürel mirasın korunmasına yönelik atılan önemli adımlardan bir tanesi de dünyanın farklı ve değişik bölgelerindeki mirası koruma altına almak, bu konu hakkında farkındalık yaratmak için 1992 yılında yine UNESCO tarafından temeli atılan önemli bir kültürel miras projesi olan "Dünya Belleği Programıdır" (Programme background, 2014), (Akt: hece). 1992 yılında Saraybosna'daki Bosna-Hersek Milli Kütüphanesi ve Üniversite Kütüphane binasının yıkılması, yine Bosna-Hersek Banya Luka'daki 136 camii'nin hemen hemen tamami ile yok edilmesi, ABD-Irak savaşında zarar gören, yıkılan Bağdat Müzesi ve dünyanın birçok yerinde savaşlar nedeniyle zarar gören, yok olan eserlerin bulunması bu tür programların gerekliliğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Savaşların yanı sıra dünyada meydana gelen depremler, yangınlar, seller kısacası doğal afetler nedeniyle de kültürel eserler çok zarar görmüştür. Bu nedenle günümüzde kültürel mirası koruma konusunda, gerek devletler düzeyinde olsun, gerekse uluslar arası ve toplumsal anlamda olsun yükselen bir farkındalık mevcuttur. Kültürel miras unsurlarının uygun formatlar ve uygun yollarla gelecek kuşaklara aktarılması konularında çalışmalar göze çarpmaktadır (Yılmaz, 2016: 139-140).

SONUÇ

Sonuç olarak, bir milletin, ulusun, ülkenin geleceği olan ve bir önceki kuşaklar tarafından miras olarak bizlere bırakılan kültürel, tarihi değerler korunması, yaşatılması, sonraki kuşaklara aktarılması oldukça önemli kaynaklardır. Sadece bir milletin değil aynı zamanda evrensel anlamda tüm ulusların özen göstermesi gereken bir konudur. UNESCO'nun 1972'de hazırlamış olduğu "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" bu doğrultuda atılmış önemli bir adımdır. UNESCO ve diğer uluslar arası örgütler de kültürel mirası koruma altına almak, bu konuda farkındalık yaratmak için önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalara ek olarak gerek devletler düzeyinde, gerekse uluslar arası düzeyde bir dizi somur çalışmalar yapılmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve sonraki kuşaklara aktarılmasında önemli olan diğer bir mevzuda yüz yüze iletişim sürecidir. Turizm sektöründe hizmet veren rehberlerden, okullarda görev yapan öğretmenlere kadar her kademede kurulacak olan kaliteli yüz yüze iletişim süreci, kültürel mirasın aktarılması ve anlatılmasında çok önemlidir. Tarihi değer taşıyan kültürel miras öğelerini, bir rehberin ağzından bire bir dinleyen misafirler ve öğretmenlerinden dinleyen öğrenciler, hem uluslar arası anlamda hem de ulusal anlamda bu değerlerin bir sonraki kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynayacaklardır. Böylece bu konuda giderek yayılan bir farkındalık oluşacak ve evrensel anlamda insanlığın ortak hazinesi olan kültürel miras öğeleri sağlıklı bir şekilde sonraki kuşaklara aktarılacak ve korunacaktır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. **Aslan, E.** (2006). "*Neden Tarih Öretiyoruz?"* Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eitim Fakültesi Dergisi. 20

2. **Aziz, A.** (2012). "*İletişime Giriş*." İstanbul: Hiperlink Yayınları.

3. **Crowley, D., Heyer, P.** (2014). "*İletişim Tarihi."* (Çev: Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.

4. **D. Mcquail, S. Windahl** (2005). "*İletişim Modelleri –Kitle İletişim Çalışmalarında"*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

5. **Erdal, G.** (2015). "*İletişim Ve Tipografi"* İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

6. **İçli, G.** (2015). *Sosyolojiye Giriş.* Ankara. Anı Yayıncılık

7. **İletişim Bilgisi** (2008). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

8. **İsmep** (2014). *"Kültürel Mirasın Korunması"* (Akademik Danışman: Doç. Dr. Zeynep Gül Ünal). İstanbul. Beyaz Gemi Sosyal Proje Ajansı

9. **Macit, M. H, İplikçi, A.** (2017). *Tarih Felsefesi.* Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık

10. **Tüzün, G.** (2008**)** *"Sivil Toplum Kuruluşları İçin Rehberler",* Ankara:Tuna Matbaa.

11. **Unesco** (2011). *"Dünya Mirası Listesinde Yer Alan Anadolu"* İstanbul. Boyut Yay.

12. **Uzuntaş, A.** (2013). *"Etkili İletişim: Anlatabilmek Ve Anlayabilmek"* Kastamonu Eğitim Dergisi. No:1 Cilt. 21

13. **Yılmaz, E.** (2016). "*Dijital Sayısal Kültür"* Ankara. Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Hece Yayıncılık.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(65)

Dr. Öğretim Üyesi Belgin PEKPELVAN•

KLÂSİK DÖNEM OSMANLI MİNYATÜRÜNDE DERİNLİK YANILSAMASI

DEPTH ILLUSION ON CLASSICAL PERIOD OTTOMAN MINIATURE

ÖZ

Gözümüzle iki boyutlu olarak gördüğümüz tüm nesneler ve onların içinde yer aldıkları mekân, beynimiz tarafından üç boyutlu olarak algılanır. "Derinlik yanılsaması" adı verilen bu durum, vurgulanarak veya yok edilerek iki boyutlu yüzeye aktarıldığında, okunan her şey artık yanılsamanın birer ürünüdür. Makalede ele alınan yanılsama konusu, üç boyutlu algılanan dünyanın iki boyutlu yüzey üzerine aktarılma problemiyle ilişkilidir. 16. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen klâsik dönem Osmanlı minyatürünün örnek alınma nedeni, minyatürün bu dönemde yabancı etkilerden sıyrılmış ve Osmanlı'ya özgü özellikler kazanmış olmasıdır. 15. yüzyıla tarihlendirilen "Erken Rönesans" döneminin örnek alınma nedeni ise, Gotik kitap resminin yüzeysel lekelerinin, üniversal ışığının, itibari renginin ve tektonik duruşunun terk edilerek, derinlik yanılsama yöntemlerinin etkin bir şekilde kullanılmaya başlamasıdır. Osmanlı, savaş, göç, ticaret ve sanatçı kabulü gibi nedenlerle, Batı ile çeşitli ilişkilerde bulunmuştur. Ancak, toplumun dini inancı, felsefesi, geleneği, sosyal ve idari yapısı minyatür geleneğinde üslûp farklılıkları dışında, köklü bir değişikliğe izin vermemiştir. Batı'da, kitap resminden tuval resmine geçişte, derinliğin elde edilmesinde hangi yöntemlerin kullanıldığının çözümlenmesi, Osmanlı minyatüründe nelerin göz ardı edildiğinin göstergesidir.

Makalede, Erken Rönesans dönemi resimlerinde kullanılan derinlik yanılsama yöntemleri açıklanmış, geriye doğru yapılan bir çalışmayla, görünen dünyadan bilinçli olarak uzak duran ve onun ardındaki gerçeği anlatan klâsik dönem Osmanlı minyatür sanatçısının, biçim ve betimleme mekânı oluşturma mantığı çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Dönem, Osmanlı, Minyatür, Derinlik, Yanılsama, Rönesans.

ABSTRACT

All the objects that we see in two dimensions with our eyes and the space in which they are located, are perceived by our brain as three-dimensional. When this situation, called "illusion of depth" is transferred by highlighting or destroying to a two-dimensional surface, everything that is read is now a product of illusion. The subject of illusion examined in the article is related to the problem of transferring of the three-dimensional perceived world to the two-dimensional surface. The reason classical period Ottoman miniature dated to the second half of 16th century is taken as an example is that it has eluded effects of foreign influences and gained characteristics unique to the Ottoman period. The reason "Early Renaissance" period dated to 15th century is taken as an example is because of the use of depth illusion methods effectively by abandoning the superficial stains, universal light, nominal color and tectonic stance of the Gothic book picture. The Ottomans had been in contact with the West by the reasons of war, immigration, trade and acceptance of craftsmen, etc. However, The religious belief, philosophy, tradition, social and administrative structure of society had not allowed a radical change except for the differences in style in the miniature tradition. In the West, analyzing what methods were used to obtain depth in the transition from book painting to toile painting was, an indicator of what were ignored in Ottoman miniature.

In this article, the depth illusion methods used in pictures of the Early Renaissance period are explained and with a retrospective study, the logic of form and space formation of the classical Ottoman miniature craftsman who was deliberately distant from the visible world and told the truth behind it is tried to be solved.

Keywords: *Classical Period, Ottoman, Miniature, Depth, Illusion, Renaissance.*

• **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Turgutlu MYO; Manisa/TÜRKİYE; E-posta: bpekpelvan@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Nesneler, "mekân" adı verilen hacim-boşluk içinde yer alırlar. Gözlemci, kendisini de sarmalayan ve sınırları nesnelerle ya da ışık-gölge ile belirlenmiş olan, içinde eylemlerini sürdürebileceği bu mekâna anlam kazandırarak onu algılar. Mekân içinde yer alan, yan yana ve arka arkaya sıralanmış, kalınlıkları aynı ya da farklı olan birçok nesnenin bize olan uzaklıkları "derinlik" kapsamı içinde değerlendirilir.[190]

İki boyutlu yüzey üzerinde gösterilmek istenen derinlik yanılsaması, biçimlerin kalınlığına, biçimler arasındaki boşluğun derecesine ve resmin ön-arka düzlemlerinin birbiriyle olan ilişkisine bağlıdır. Örtme, ölçü ve değer (açık-koyu ton) derecelenmesi, ışık-gölge, izdüşüm ve hava perspektifi gibi derinlik yanılsamasını pekiştiren yöntemlerle, düzlemler arasındaki bağlantıyı arttırmak mümkündür. Bağlantının artma miktarına bağlı olarak resimler farklılaşmakta ve giderek üç boyutlu görünme özelliği kazanmaktadır.

Erken-Rönesans (İtalya, 1401-1490) dönemi sanatçısı, gerçekliğe doğayı aynen taklit ederek varabileceğine inanmış ve bu nedenle de optik gözleme ağırlık vermiştir. Konik izdüşüm, anatomik detay, rakursi görünüm, oran-orantı ve ışık-gölge önem kazanmıştır. Çizgi ve yüzeylerin belirginleştirilmesiyle hacim kazandırılan biçimler, arka arkaya sıralanmış paralel düzlemler üzerine yerleştirilmiştir. Bu dönemin önemli sanatçılarına örnek olarak; Filippo Brunelleschi (1377-1446), Fra Angelico (1395-1455), Paolo Ucello (1397-1475), Massaccio (1401-1428), Piero della Francesca (1416-1492) ve Andrea del Verrocchio'yu (1435-1488) gösterebiliriz.[191]

Klâsik dönem Osmanlı minyatür sanatçısı çeşitli nedenlerle, nesnelerin hacimlerini ve onların mekânla olan ilişkilerini algılanan şekliyle göstermekten kaçınmıştır.[192] Paralel izdüşüm yöntemini kullanarak boyutlandırdığı mimari mekânları ve diğer biçimleri, iki boyutlu yüzey üzerinde yan yana ve arka arkaya sıralamıştır. Sıcak-soğuk, mat-parlak ve açık-koyu renk ile ince-kalın çizgi, örten ve örtülen biçim etkilerini betimleme yüzeyinde vurgulayarak, amaçladığı derinliğe ulaşmıştır. Bu dönemin önemli sanatçılarına örnek olarak, başta Nakkaş Osman olmak üzere Ali Bey, Mehmet Bey, Veli Can, Molla Tiflisi, Mehmet Bursavî, Mehmed bin Haydar ve Lütfü Abdullah'ı gösterebiliriz[193].

1. Derinliğin Elde Edilmesinde Kullanılan Resimsel İpuçları

İki boyutlu yüzey üzerinde derinliğin elde edilmesinde kullanılan resimsel ipuçlarını; Örtme, ölçü ve değer derecelenmesi, ışık-gölge ve izdüşüm başlıkları altında inceleyebiliriz.

1.1. Örtme: İki biçimden birisinin, diğerinin önünü kapatması "örtme" olarak tanımlanır. Yakın-uzak farkından dolayı örten biçim önde, örtülen biçim arkada algılanır.[194]

1.2. Ölçü ve Değer Derecelenmesi: Ölçü derecelenmesi, farklı büyüklüklerdeki biçimlerin belli bir ölçü sırası takip etmeden yan yana getirilmesidir. Düzenli ölçü derecelenmesi (koram) ise, biçimlerin orantılı olarak büyükten küçüğe veya küçükten büyüğe doğru sıralanmasıdır. Etkili bir derinlik yaratılmak istendiğinde kullanılmaktadır.[195]

---

[190] Sözen, M. ve Tanyeli, U. (1992). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 157. Mekânın ve dolayısıyla nesnelerin gözün retinasına düşen görüntüleri gerçekte iki boyutludur. İki göz arasındaki uzaklık nedeniyle, nesnenin her iki gözün ayrı ayrı retinasına düşen görüntüleri arasında kayma olur. Kayma miktarı, nesnenin kişiye olan uzaklığına bağlı olarak artar. İki görüntünün beynimizde aynı anda kullanılması nedeniyle, derinlik algısı oluşur. Sertel, B. Ö. ve Özkul, H. (2014). Duyum ve Algı Psikolojisi, (Editör: Sevda Bulduk), Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, s.98.

[191] Wölfflin, H. (1990). Sanat Tarihinin Temel Kavramları, Çeviren: Hayrullah Örs, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 26, 122, 129; Turani, A. (1995). Dünya Sanat Tarihi, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 344-347; https://www.theartstory.org/movement-early-renaissance.htm 04.10.2018, 11:00.

[192] Filiz Çağman, Kanunî Sultan Süleyman'ın (1520-1566) saltanat yıllarını Osmanlı minyatürünün "yükseliş dönemi", II. Selim (1566-1574) ve III. Murad'ın (1574-1595) saltanat yıllarını ise, "klâsik dönemi" olarak tanımlamaktadır. Çağman, F. (1982). "Anadolu Türk Minyatürü", Anadolu Uygarlıkları- Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, Cilt: 5, Görsel Yayınlar, İstanbul, s.938.

[193] Mahir, B. (2005). Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s.58.

[194] Güngör, İ. H. (1983). Temel Tasar, 2. Basım, Afa Matbaacılık, İstanbul, s.49-50.

[195] Güngör, a.g.e., s.53-54.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Değer derecelenmesi, biçimlerin ve resim mekânının açıktan koyuya veya koyudan açığa doğru düzenlenmesidir[196]. Değer derecelenmesi ışık-gölge olarak ele alınabilir. Bu durumda, aydınlıktan karanlığa veya karanlıktan aydınlığa doğru bir geçiş söz konusudur.

1.3. Işık-Gölge: Biçimlerin hacimlerinin, biçimler arasındaki boşluğun (espas) ve resim mekânının derinliğinin gösterilmesinde kullanılan önemli bir ipucudur.

1.4. İzdüşüm (Perspektif): Üç boyutlu nesnelerin, iki boyutlu bir düzlem üzerinde üç boyutlu gösterilmesi işlemi, "perspektif" başlığı altında değerlendirilmektedir. İzdüşüm, bir nesnenin kenar takımlarından geçen ışınların resim düzlemi üzerine düşürülmesidir. İzdüşüm yöntemleri, "konik izdüşüm" ve "paralel izdüşüm" olarak ikiye ayrılır.[197]

1.4.1. Konik İzdüşüm: Gözümüzün gördüğü ve beynimiz tarafından algılan perspektif görünümdür. Bir noktalı (paralel-doğrusal) perspektif, iki noktalı (açısal) perspektif ve üç noktalı (eğik) perspektif olarak gruplandırılır.

1.4.1.1. Bir Noktalı (Paralel-Doğrusal) Perspektif: Nesnenin bir yüzünün kenar takımları resim düzlemine paralel duruyorsa, bu çizim yöntemi kullanılır. Nesnenin bütün yatay kenarları yatay, düşey kenarları da düşey olarak çizilir. Düşey durumda olan kenarlara ait, bir kaçış noktası vardır. Bakış noktası ile kaçış noktası aynı noktada çakışmıştır. (Çizim:1)

1.4.1.2. İki Noktalı (Açısal) perspektif: Nesnenin düşey kenarları resim düzlemine paralel ancak, yatay kenarları resim düzlemiyle açı oluşturacak tarzda duruyorsa, bu çizim yöntemi kullanılır. Nesnenin resim düzlemiyle açı oluşturan iki kenar takımına ait, iki kaçma noktası vardır. Düşey kenarlar düşey ve birbirlerine paralel olarak çizilir. (Çizim:2)

1.4.1.3. Üç Noktalı (Eğik) perspektif: Nesnenin üç kenar takımından hiç birisi resim düzlemine paralel değil ise, bu çizim yöntemi kullanılır. Resim düzlemine paralel olmayan üç kenar takımına ait, üç kaçma noktası vardır. Kenarlardan hiç birisi birbirine paralel olarak çizilmez.[198]

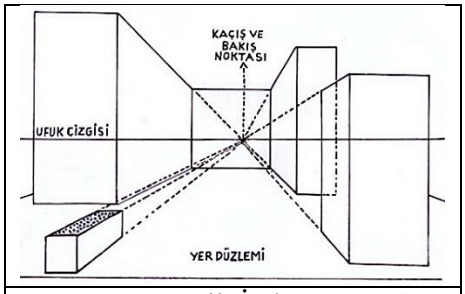

Çizim 1: Konik İzdüşüm, Tek Noktalı (Paralel-Doğrusal).[199]

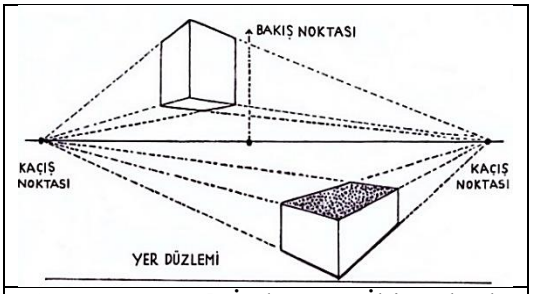

Çizim 2: Konik İzdüşüm, İki Noktalı (Açısal).

1.4.2. Paralel İzdüşüm: Nesnelerin kenar takımlarından geçerek resim düzlemine düşen ışınlar birbirine paraleldir. Işınlar resim düzlemi üzerinde kaçış noktalarında birleşmez ve birbirlerine paralel bir şekilde, resmi yapan kişinin bakış noktasına doğru uzayıp giderler. Bakış noktası sonsuzdadır. Işınların resim

[196] Güngör, a.g.e., s.54.
[197] Günay, R. (1992). "Süleymannâme Minyatürlerinde Mekân ve Anlatım Teknikleri", Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-5, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü ve Topkapı Sarayı Müzesini Sevenler Derneği Yayınları, İstanbul, s.63-64.; Perspektif çizimleri için bkz. Parramon, J. M. (1993). Çizim ve Resim Sanatı, Çeviren: Gönül Sipahi Çapan, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 64-71; Onat, E. (1975). Perspektiv ve Perspektivde Gölge Çizimi, Yayınevi ve Yayın Yeri Yok. s.7-104.; MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi), (2006). İnşaat Teknolojisi Alanı-Perspektif Çizim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.4-7.
http://www.autocadbeyni.com/wp-content/uploads/2012/08/Perspektif_Cizim.pdf 09.11.2018, 17.30.
[198] Onat, a.g.e., s. 17-19.
[199] Çizimler Belgin Pekpelvan tarafından yapılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

düzlemi üzerine dik veya eğik gelişlerine göre, "dik izdüşüm" veya "eğik izdüşüm" yöntemlerinden birisi kullanılır.[200] (Çizim:3-4)

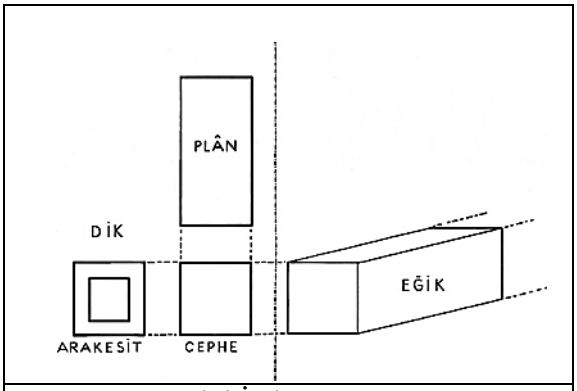

Çizim 3: Paralel İzdüşüm,
(Dik "Plân-Cephe-Kesit" ve Eğik).

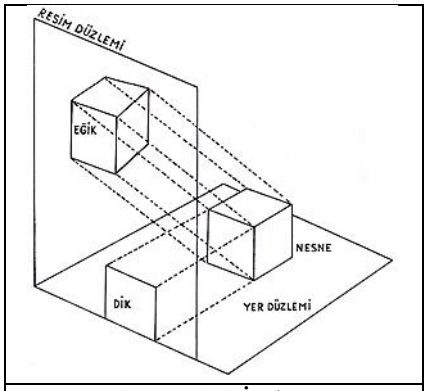

Çizim 4: Paralel İzdüşüm
(Dik ve Eğik)

2. Erken Dönem Rönesans Resmi İle Klâsik Dönem Osmanlı Minyatürünün Derinlik Yanılsaması Açısından Karşılaştırılması

Bu bölümde, erken dönem Rönesans resimleri ile klâsik dönem Osmanlı Minyatürleri örtme, ölçü ve değer derecelenmesi, ışık-gölge ve izdüşüm yöntemleri açısından incelenmiştir.

2.1. Örtme: Erken dönem Rönesans resimlerinde figürler genellikle, resim yüzeyinde paralel sıralar oluşturacak tarzda dizilmişlerdir. Figürlerin arka plânına hayali bir peyzaj ve/veya mimari bir mekân yerleştirilmiştir. Konik izdüşüme göre boyutları küçültülen ve diğer figürler tarafından büyük bir bölümü örtülen figürlerin, ilk bakışta algılanmaları güçleşmiştir. Önemli figürün görülebilirliğinin arttırılması için, figür resmin merkezine yerleştirilmiş, ışıkla belirginleştirilmiş ve diğer figürlerin hareketleri ve bakışları o figüre doğru yöneltilmiştir. (Resim 1-3)

Klâsik dönem Osmanlı minyatüründe, aynı boyutlardaki figürler aralarında boşluk kalmayacak şekilde, birbiri ardına ve yan yana sıralanmışlardır. Örten ve örtülen figürler çizgi, doku, açık-koyu renk farklarıyla birbirlerinden ayrılmışlardır. İlk bakışta görülmesi amaçlanan önemli figür, başka bir biçimle örtülmemiş ve çevresi boş bırakılmıştır. Parlak tonda boyanmış ve genellikle bezeme örgeleriyle belirginliği arttırılmıştır. Görülebilirliğinin sağlanması amacıyla, diğer figürlere göre biraz daha büyük yapılmış ve diğer figürlerin hareketleri ve bakışları ona doğru yöneltilmiştir. Minyatürlerdeki bütün biçimlerin kompozisyon düzenleri, anlatılmak istenen konunun açıkça görülebilmesine yöneliktir. Resim 4 ve 5'de tahtta oturan sultanların çevresi boşaltılmış ve diğer figürlere göre biraz daha büyük yapılmıştır. Resim 6'da, betimlemenin sol alt kenarına yerleştirilmiş olan sultan, altındaki plân çizimli halı ile belirginleştirilmiştir. Her üç minyatürde de, diğer figürlerin bakışlarının sultana doğru yöneltilmiş olduğu görülmektedir.

[200]Günay, a.g.m., s.62,64.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 1: Madonna[201].

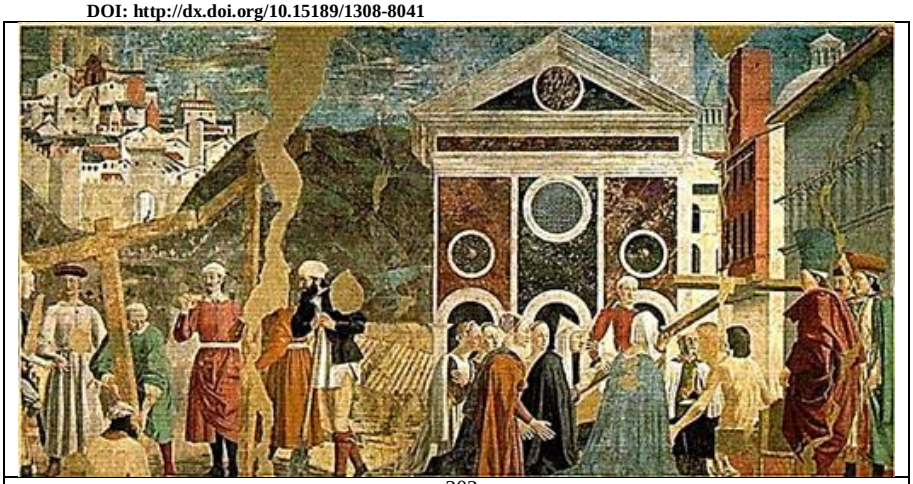

Resim 2: Gerçek Çarmıhın Keşfi[202].

2.2. Ölçü ve Değer Derecelenmesi: Erken dönem Rönesans resimlerinde, gerçekte aynı büyüklükte olan iki biçimden yakında olan büyük, uzakta olan küçük yapılarak, yüzeyde belirgin bir ölçü derecelenmesi yaratılmıştır. Koram, mimari çizimlerde açıkça kendisini göstermektedir. Bu dönem resimleri değer derecelenmesi açısından incelendiğinde, biçimlerde ve resim mekânında açıktan koyuya veya koyudan açığa doğru bir derecelenmenin başladığı görülmektedir. (Resim 7)

Klâsik dönem Osmanlı minyatüründe, istisnalar dışında, biçimlerin boyutları yakında ve uzakta olmalarına göre değişmediği için, betimleme yüzeyinde büyükten küçüğe veya küçükten büyüğe doğru bir sıralanma söz konusu değildir. Minyatürler değer derecelenmesi açısından incelendiğinde ağaçlar hariç, biçimlerde hacmi ortaya çıkaracak tarzda, açıktan koyuya veya koyudan açığa doğru ton derecelenmesinin yapılmadığı görülmektedir. Aynı durum, betimlemenin mekânı için de geçerlidir. (Resim 4-5). Yukarıdaki kurala uymayan Resim 6'daki minyatürde, gözden uzaklaştıkça mimari mekânın, ağaçların ve figürlerin boyutlarının" ölçü derecelenmesine uygun olarak, küçültüldüğü görülmektedir.

Resim 3: Teophilus ve St. Peter Enthroned'in Oğullarının Yükselişi[203].

[201] Piero Della Francesca, 1472, Tempera, Palazzo Brera, Milano, İtalya. https://www.wikiart.org/en/piero-della-francesca/madonna-and-child-with-saints-1472. 05.11.2018, 11:00.
[202] Piero Della Francesca, 1452-1466, San Francesco Bazilikası, Arezzo, İtalya. https://www.wikiart.org/en/piero-della-francesca/recognition-of-the-true-cross 12.11.2018, 08:35.
[203] Masaccio (Tommaso di Ser Giovanni di Simone), 1427, Fresk, Brancacci Chapel, Floransa, İtalya. https://www.wikiart.org/en/masaccio/raising-of-the-son-of-teophilus-and-st-peter-enthroned 07.11.2018, 08:40.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 4: II. Murad'ın Cülûsu[204].

Resim 5: Mustafa Paşa'nın Elçi Kabulü[205]

Resim 6: I. Murad'ın Savaş Sonrası Dinlenmesi[206].

2.3. Işık-Gölge: Erken dönem Rönesans resimlerinde, Gotik kitap resminin üniversal ışığı yavaş yavaş terk edilmiş ve biçimlerde tek noktadan aydınlatma önem kazanmıştır. Biçimlerin aydınlanmayan yüzlerine ve yere gölgeleri düşürülerek, hacim kazanmaları sağlanmıştır. Çizgisel üslûp ağırlığını devam ettirmektedir. Figürleri örten kumaş kıvrımları vücut anatomisini ortaya çıkaracak tarzda düzenlenmiştir. (Resim 1-3, 7-8)

Klâsik dönem Osmanlı minyatüründe ışık-gölgeye yer verilmemiş ve biçimlerin yere gölgeleri düşürülmemiştir. Dolayısıyla, biçimler arasında boşluk da yoktur. Biçimler birbirlerine yapıştırılmış gibi görünürler. Betimlemenin bütün yüzeyinde üniversal bir aydınlık hâkimdir. Stilize edilmiş figürleri nüanslı bir çizgi çepeçevre dolanmakta ve yüzeyin içine girerek kaybolmaktadır. Tek tonda boyanan figürlerin kenar ve iç çizgilerinin yanına bazen, o rengin açığı veya koyusu sürülerek, belirginleştirilmiştir. Figürleri örten kumaş kıvrımları, hacmi ve anatomiyi göstermekten uzaktır. (Resim 9-10)

[204] Hünernâme I, 1584, TSM, H. 1523, y.132b. Anafarta, N. (1969). Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, res.14.
[205] Şehinşâhnâme, 1581, İÜK, F.1404, y.81b. İpşiroğlu, M. Ş. (1973). İslâmda Resim (Yasağı ve Sonuçları), T. İş Bankası Yayınları No. 137, İstanbul, s.99.
[206] Hünernâme I, 1584, TSM, H. 1523, y.88a. Anafarta, a.g.e., res.4.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 7: İdeal Şehir[207].

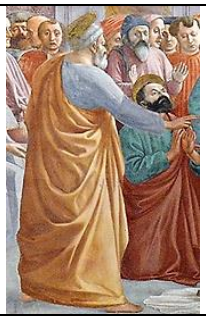

Resim 8: Detay

Resim 9: Detay

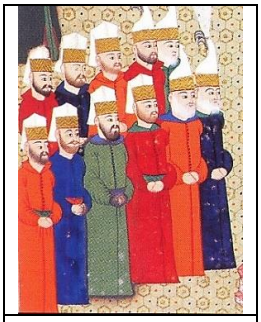

Resim 10: Detay

2.4. İzdüşüm (Perspektif): Erken dönem Rönesans resimlerinde "konik izdüşüm", klâsik dönem Osmanlı minyatürlerinde ise, "paralel izdüşüm" yöntemi kullanılmıştır.

2.4.1. Erken Dönem Rönesans Resimlerinde Konik İzdüşüm:

a- Bu dönemde, 1450'li yıllara kadar paralel (doğrusal) perspektif, açısal perspektife oranla daha yoğun olarak kullanılmıştır[208]. Sanatçı, yer düzlemi üzerinde bulunan bütün nesnelere tek bir bakış noktasından bakmakta ve resmini çizerken yer değiştirmemektedir.[209] (Çizim 1-2), (Resim 1-3, 7)

b- Gözden uzaklaştıkça boyutları küçülen biçimler arka arkaya sıralanmış düzlemler üzerine yerleştirilmiştir. Bu dönem figürlerinde rakursi görünümler belirmeye başlasa da, düzlemler arasındaki bağlantı kuvvetli değildir. Bir tiyatro sahnesi gibi figürler önde, peyzaj ve/veya mimari mekân arkada yer almaktadır. (Resim 1-3)

c- Bu dönem resimlerinde hava perspektifinden de yararlanıldığı görülmektedir. Çok belirgin olmamasına rağmen, gözden uzaklaşan biçimlerin renkleri solmuş, çizgi ve dokuları bulanıklaşmış, detayları azaltılmıştır. (Resim 7)

2.4.2. Klâsik Dönem Osmanlı Minyatüründe Paralel İzdüşüm:

a- Minyatürlerdeki yakın-uzak farkının gösterilme şekli, biçim boyutunun değiştirilmesi ile değil, biçimin yerinin değiştirilmesiyle çözümlenmiştir. Yakında olan biçimler betimleme yüzeyinin alt

---

[207] Piero Della Francesca, 1470, Marches Ulusal Sarayı (Palazzo Ducale di Urbino), Urbino, İtalya. https://www.wikiart.org/en/piero-della-francesca/ideal-city 05.11.2018, 12:10.

[208] Kubovy, M. (1986). The Psychology of Perspective and Renaissance Art-The Arrow İn The Eye, Cambridge University Press, Cambridge, Chapter V, p.5. http://www.webexhibits.org/arrowintheeye/elements_p2.html 07.11.2018, 18:10.

[209] Birbirine paralel kenarlara sahip olan bir nesneye sonsuz yerine yakından bakılıyorsa, nesnenin bizden uzaklaşan kenar doğruları birbirlerine yaklaşıyormuş gibi algılanır. Bunun nedeni, nesnenin üzerinde bulunduğu yer düzleminin gözümüzden geçtiği tasarlanan çizgiye doğru (ufuk çizgisi), aşağıdan yukarıya doğru yükseliyormuş ve ufuk çizgisinin üstünde bulunan düzlemin ise, alçalıyormuş gibi görünmesidir. Buna bağlı olarak, yer düzlemi üzerinde bulunan nesneler de gözden uzaklaştıkça küçülüyormuş gibi görülürler. Steyerl, H. (2011). "In Free Fall: A Thought Experiment on Vertical Perspektive", e-Journal 24, p. 4/11. http://shifter-magazine.com/wp-content/uploads/2015/10/hito-steyerl-in-free-fall-a-thought-experiment-on-vertical-perspective-1.pdf 10.11.2018, 09:30.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bölümüne, uzakta olanlar üst bölümüne yerleştirilmiştir. Biçimler arasında boyut, çizgi, doku ve renk kaybı oluşturulmamıştır. (Resim 4-5,11)

b- Nesnelerin çiziminde, paralel izdüşüm yöntemlerinden olan "dik izdüşüm" ve "eğik izdüşüm" yöntemleri kullanılmıştır. Dik izdüşüm, plân, cephe ve kesit işlemlerini içermektedir. Bunlar derinliksiz çizimler olup, nesnenin boyutları ölçekli bir şekilde resim düzlemine aktarılmaktadır. Klâsik dönem Osmanlı minyatürlerinde dik izdüşüm yöntemiyle çizilmiş görünümlere oldukça sık yer verilmiştir.

Plân, kuşbakışı bakılan mimari mekânın yatay bir düzlemle kesilmesidir. Resim 12 ve 13'de yer alan revaklı avlular, plân çizimlerine örnek olarak gösterilebilir. Cephe, mekâna dik doğrultuda sonsuzdan bakılmasıdır. Resim 5'deki çadırlar ve Resim 11'in alt bölümünde yer alan mimari mekânlar, cepheden çizilmişlerdir. Arakesit ise, karşıdan bakılan mekânın düşey bir düzlemle kesilmesidir.[210] (Resim 14-15). Kuşbakışı bakılan yer düzlemi betimlemenin zemini (fonu) olma görevini de üstlenmiştir. Zeminde benzer ölçüye ve aralıklara sahip benzer doğa biçimleriyle zayıf etki alanları yaratılmış ve zemine geniş bir düzlük hissi kazandırılmıştır. (Resim 11). Bütünüyle yüzeyi kaplayan plân, cephe ve kesit görünümlü mimari mekânlar da betimlemenin zemini olma görevini üstlenmişlerdir. (Resim 12,14,16)

c- Yer düzlemi üzerinde bulunan ve arka arkaya sıralanarak birbirlerini örten nesnelerin görünür hale getirilmesi için, yer düzlemine farklı yükseklikler den ve farklı bakış noktalarından bakılmıştır. Böylelikle birbirini örten mimari mekânlar ve tepelerin ardında kalan geniş düzlükler, görünür hale getirilmiştir. (Resim 6,11)

d- Minyatürlerde bazen dere, ada, havuz, halı ve çadır sayebanları gibi plân görünümlü biçimler ile figür, ağaç, mimari mekân ve çadırlar gibi cephe görünümlü biçimler aynı betimleme yüzeyinde bir arada gösterilmiştir. Resim 13'de, surların çevrelediği zeminin şekli plân, sur içindeki mimari mekânların biçimleri ise cephe görünümündedir. Resim 12'de yer alan avlu plân, giriş kapısı ve onun karşısında bulunan revaklı bölüm cephe, Kubbe Altı ve kule arakesit şeklindedir. Resim 15'de, halı plân, mimari mekânlar ise, arakesit şeklinde düzenlenmiştir.

e- Minyatürlerde bazen aynı mekânın yukarıdan, aşağıdan ve yandan görünüşlerinin birleştirildiği görülmektedir. Resim 16'da, mimari mekânın kapı girişinin olduğu bölüm karşıdan, yan duvarlar yandan, çatılar yukarıdan ve büyük kubbe kasnağı karşıdan bakışla çizilmiştir. Minyatürlerde çoğunlukla, kuşbakışı bakılarak yapılmış arazi veya avlunun içine, cepheden bakılarak yapılmış mimari bir mekân yerleştirilmiştir. (Resim 13). Bazı minyatürlerde mimari mekânın ön cephesi kaldırılarak içi gösterilmiştir. Oda, sofa, bahçe ve koridor gibi bölümler rahatça kavranacak biçimde ve izleyiciye olan uzaklıklarına göre, sayfanın alt kenarından üst kenarına doğru sıralanmışlardır. (Resim 14-15). Resim 14'de yer alan arakesit tarzında düzenlenmiş rasathane minyatüründe, pencereden görünen ağaçlarla mekânda derinlik algısı yaratılmaya çalışılmıştır.

[210] Günay, a.g.m., s.62-63.; Pekpelvan, B. (2012). "Klâsik Osmanlı Minyatür Üslûbu Formsal Diyalektiğinin Çağdaş Türk Minyatür Sanatına Etkisi", IFAS Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumu, 20-22 Ekim 2011, Konya, Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, s.89.; Pekpelvan, B. (2018). "Nakkaş Osman Üslûbunda Biçim ve Kompozisyon Anlayışı", TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, Cilt: 10/Yaz, Sayı:39, s.22.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

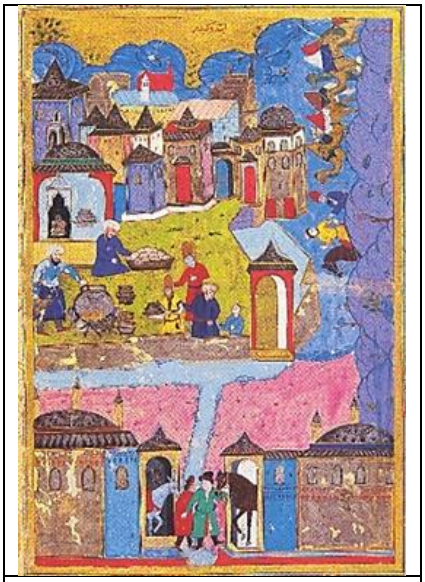

Resim 11: Belen'de Menzil Külliyesi[211]

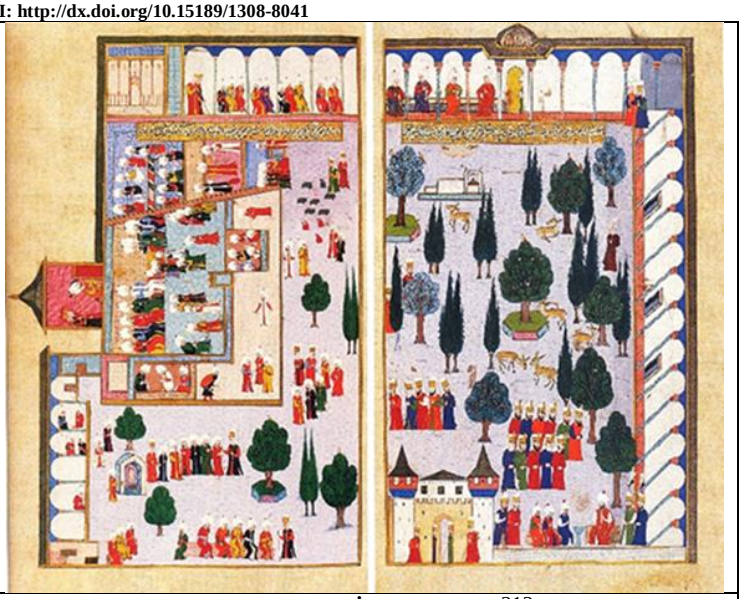

Resim 12: Topkapı Sarayı İkinci Avlu[212].

f- Yeryüzü düzlemine gerçekte dik konumda bulunan mimari mekânlar bazen, coğrafi konumlarına göre veya anlatılmak istenen konunun gereğine uygun olarak, yan veya ters dönmüş bir şekilde çizilmişlerdir. Avlu duvarları, revaklar ve surlar gösterilmek istenen cephelerine doğru, öne veya arkaya doğru yatırılmıştır. (Resim 12-13). Resim 13'de, deniz kenarında gösterilen köşkler, gerçekteki coğrafi konumlarına uygun olarak çizilmişlerdir. Sur içinde yer alan ve cepheden gösterilen mimari mekânların da konumları gerçeğine uygundur. Resim 12'de, Kubbe Altı'nın avlu içindeki gerçek konumu, betimleme yüzeyinin alt kenarına paralel çizilerek çözümlenmiştir. Kubbe Altı, kule ve sol taraf revaklı bölümdeki figürler, gerçeğin gerektiği şekilde, içinde bulundukları mekânın zeminine dik konumda yerleştirilmiştir. Resim 11'de görülen deve kervanının betimleme yüzeyinin alt kenarına dikey olarak düzenlenmesinin nedeni, dağların mimari mekânlara paralel konumda olmasıdır.

g- Minyatürlerde bazen, ana konuya bağlı olan farklı sahnelerin, aynı betimleme yüzeyinde bir araya getirildiği de görülmektedir. Çeşitli düzlemler üzerinde geliştirilen bu betimlemeler, tıpkı bir kolaj gibi tek bir düzlem üzerinde yan yana veya üst üste birleştirilmiştir. Resim 6'da, dalgalı tepelerle ayrılan her bir bölüm, aynı konunun farklı bir sahnesini yansıtmaktadır. Resim 17'de, betimleme yüzeyinin alt kenarında, içinde surlarla çevrili bir sarayın bulunduğu ormanlık bir av sahası gösterilmektedir. Sultan ve maiyeti av sahasına doğru ilerlemektedir. Esas konuyu açıklamaya yönelik bu yardımcı sahnenin ayrı bir bölüm halinde geliştirildiği görülmektedir. Bağımsız bir betimleme yüzeyi gibi ele alınması nedeniyle, figürler arasında dikkati çekici boyut farkları oluşmuştur.

h- Mimari mekânlar betimleme yüzeyinde çok yer kaplayacakları için, diğer biçimlere oranla, olması gerektiğinden daha küçük boyutlarda yapılmışlardır. Maket hissi veren şato, kale, saray, ev gibi mimari mekânlardan bazıları sembolik biçimlerdir. (Resim 6,17) Bazı mimari mekânlar ise devletin gücünü ve imparatorluğun yüceliğini yansıtacak kodları vermektedir[213]. (Resim 16). Resim 6'da yer alan kalenin küçük boyutta yapılmış olması, diğer biçimlerin de gözden uzaklaştıkça boyutlarının küçülmesi nedeniyle minyatürde konik izdüşüm yönteminin kullanılmış olmasına bağlanabilir. (Krş. Resim 2 ve Resim 6)

[211] Hünernâme II, 1589, TSM, H. 1524, y.288b. Bağcı, S. vd. (2006). Osmanlı Resim Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (Editör: Serpil Bağcı), İstanbul, s.150, res.116.
[212] Hünernâme I, 1584, TSM, H. 1523, y.18b-19a. Anafarta, a.g.e., res.39.
[213] Şehnâme-i Selîm Hân'da yer alan tam sayfa Ayasofya Camii bu kodlara örnek olarak gösterilebilir. Bağcı, vd., a.g.e., s.123.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 13: Topkapı Sarayı Üçüncü Avlu[214].

Resim 14: Rasathane[215].

i- Minyatürlerde üçüncü boyut ifadesine ihtiyaç duyulduğunda, eğik izdüşüm yöntemi kullanılmıştır. Nesnelere yukarıdan veya aşağıdan belli bir açıyla bakılmış, biçimlerin üstü veya altı ve kenar kalınlıkları gösterilmiştir. Nesnenin kenar takımlarından hiç birisi kaçış noktalarında birleşmemekte ve birbirine paralel olarak sonsuza doğru uzanmaktadır. (Çizim 3-4) Bazı ağaç kaideleri, mimari mekânlar, çatılar, revaklar, havuzlar, sayebanlar, pencere kapakları, tahtlar ve kubbe kasnakları eğik izdüşüm yöntemine göre çizilmişlerdir. Resim 5'de çadır sayebanı (alttan bakışlı), Resim 11'de betimleme yüzeyinin arka bölümünde yer alan mimari mekânlar (üstten bakışlı), Resim 12'de bahçenin sağ taraf revakları (üstten bakışlı), Resim 15'de Ayasofya'nın yan duvarları ve çatılar (üstten bakışlı) ve Resim 16'da görülen taht (üstten bakışlı) eğik izdüşüm tekniğine göre çizilmiştir.

j- Minyatürlerde bazen, ters kaçış noktaları da kullanılmıştır. Bu tarz çizimlerde, mimari mekânların gözden uzaklaşan çizgileri ileriye doğru açılmıştır. Böylelikle, anlatılmak istenen konunun betimleme alanı genişletilmiştir. Resim 16'da, büyük kubbenin iki yanında görülen çatılı mekânlar, bu tarz çizimlere örnek olarak gösterilebilir.

Minyatürlerde bazen, konik izdüşüm yöntemine uygun görünümlere de yer verilmiştir. Örneğin, Resim 15'de, çatılarının saçakları ve Resim 16'da, büyük kubbenin payandaları konik izdüşüm yöntemine göre çizilmişlerdir. Bakış noktasına göre, payandaların kalınlıklarının yönleri değişmekte ve boyları da kısalmaktadır. Mimari mekân çizimlerinde hem konik, hem de paralel izdüşüm tekniğinin bir arada kullanıldığı bu durumlar, Batı sanatının biçimlendirme tekniğinin geleneksel biçimlendirme tekniğine uyarlanmasıdır. Resim 6'da, biçimlerin boyutlarının gözden uzaklaştıkça küçültülmesine karşın, önde atın yanında duran figür ile arkada kuleye bayrak diken figürün aynı boyutlarda yapılmış olması, kendi içinde bir çelişki yaratmaktadır. Kuledeki figürün boyutunun küçültülmemesi, kalenin fethedildiğinin ilk bakışta algılanmasına yöneliktir.

[214] Hünernâme I, 1584, TSM, H. 1523, y. 231b-232a. Anafarta, a.g.e., res.40.
[215] Şehinşâhnâme, 1581, İÜK, F.1404, y.56b. And, M. (2002). Osmanlı Tasvir Sanatları:1 Minyatür, T.İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 354.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

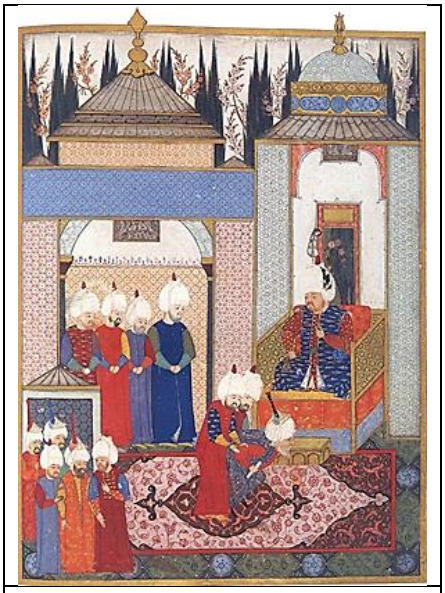

Resim 15: Sultan II. Selim'in Safavi Elçisini Kabulü[216].

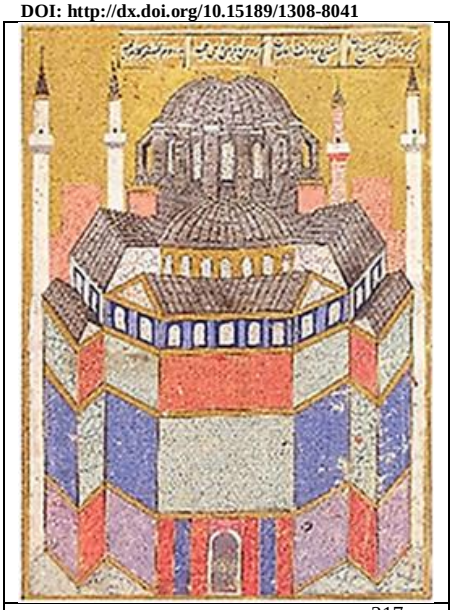

Resim 16: Ayasofya Camii[217].

Resim 17: Kanunî Sultan Süleyman'ın Avlanması[218].

2.5. Osmanlı İle Batı Dünyası Arasındaki Sanatsal İlişkiler

Rönesans'la birlikte Batı sanatında başlayan köklü değişikliklerden, Osmanlı sanatçısının haberinin olmadığı yönünde ileri sürülen görüşlerin, kesin bir dayanağı bulunmamaktadır. Osmanlı, savaş, göç, ticaret ve sanatçı kabulleri aracılığıyla çeşitli dönemlerde, Batı ile önemli kültürel ve sanatsal ilişkilerde bulunmuştur. Balkanlarda yüzlerce yıl hâkimiyetini sürdüren, Viyana kapılarına kadar dayanan Osmanlı'nın, ikâmet ettiği topraklardaki yerel halkın kültürü ve sanatından etkilenmemesi, onları etkilememesi veya Avrupa'da yüzyılı aşkın süredir devam eden sanat alanındaki gelişmeleri fark etmemesi mümkün görünmemektedir.

Kültürel ve sanatsal etkileşim konusunu ticaret açısından ele aldığımızda, durumun pek de farklı olmadığını görüyoruz. Sınırlarının geniş bir alana yayıldığı dönemde, Osmanlı Devleti Doğu ve Batı ekonomilerini birbirine bağlayan ipek ve baharat yollarının Akdeniz'e ulaştığı bölgede bulunmaktaydı. Bu dönemde, dış ve transit ticaret önem kazanmıştı. Yabancı tüccarlar ve özellikle İtalyan gemiciler, Osmanlı bandrası altında, güvenli ve yoğun bir ticaret faaliyeti içerisindeydiler.[219]

Osmanlıların savaşı kazandıkları bölgelerdeki sanat eserlerini ve sanatçıları savaş ganimeti olarak saraya getirmesi doğal karşılanırdı. Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde, Doğu ve Batı'ya yapılan seferler sonucunda, değişik sanat geleneklerine bağlı sanatçılar İstanbul Sarayı'na getirilmişti. Kanunî Sultan Süleyman döneminin şehnamecilerinden Ârifî'nin kaleme aldığı 1558 tarihli Süleymânnâme (TSM, H.1517) ve 1557 tarihli Fütûhat-ı Cemile (TSM, H.1592) adlı eserlerde, Batı'dan gelerek Osmanlı sanat atölyelerinde çalışan sanatçıların sanatsal etkilerine rastlanmaktadır. Bu minyatürlerde, üçüncü boyutun yakalandığı mimari çizimlerin ve gölgeli boyamaların minyatür nakışçılığı ile birleştirildiği görülmektedir.[220] Yine, Kanunî Sultan Süleyman döneminin önemli

[216] Nüzhet-i Esrâru'l-ahbâr der-sefer-i Sigetvâr, 1568-1569, TSM H. 1339. And, a.g.e., s.210.
[217] Şehnâme-i Selîm Hân, 1581, TSM, A. 3595, y.145a. Bağcı, vd., a.g.e., s.123, res.85.
[218] Hünernâme II, 1589, TSM, H. 1524, y.52b. Çağman, F. (2003), "Minyatür", Osmanlı Uygarlığı 2, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, (Editörler: Halil İnalcık-Günsel Renda), İstanbul, s.913, res.570.
[219] Tabakoğlu, A. (1999). "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", Osmanlı, Cilt 3, Yeni Türkiye Yayınları, Editör Güler Eren, Ankara, s. 18-19.
[220] Bağcı, vd., a.g.e., s.107.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

nakkaşı Matrakçı Nasuh'un Avrupa'nın kale, kent ve liman görünümlerine yabancı olmadığı, bunlara bağlı olarak, belge niteliğinde sayısız eser ürettiği de bilinmektedir.[221]

Savaş ganimeti olarak kabul edilen sanatçılar dışında, Saray'a özel olarak davet edilen sanatçılar da bulunmaktaydı. Tarih, bilim ve sanata düşkünlüğü ile tanınan Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) İstanbul'u fethettikten sonra, Avrupa ile kültürel ve sanatsal ilişkileri geliştirmeye çalışmış ve İtalya'dan İstanbul'a Rönesans sanatçılarını davet etmişti. Bu ressamlar arasında bulunan Matteo de Pasti'ye kendisinin bir madalyasını ve Constanzio da Ferrara'ya da madalya ve portrelerini yaptırdığı bilinmektedir. Fatih'in daveti üzerine 1480 yılında İstanbul'a gelen Venedikli Gentile Bellini de (1420-1507), Fatih'in ve şehzadelerinin portrelerini, bazı önemli binaların ve kıyafetlerin resimlerini yapmıştır. Bellini'nin eserleri, o zamanki nakkaşların dikkatini çekmiş ve bazı nakkaşlar Bellini tarzında portreler yapmıştır. Bazıları ise, natüralist resimlere yönelmiştir. Ancak, minyatür geleneğinden ayrılan portre tarzı resimler bağnaz çevrelerce hoş karşılanmamış, dolayısıyla da uzun süreli devam ettirilmemiştir. Bu tarz resimlerden vaz geçilme nedenlerinden birisi de, kitap sayfalarına yağlıboya ile arzu edildiği şekilde, detaylı resim yapmanın mümkün olmamasıdır.[222] Celâl Esad Arseven, Fatih devrindeki nakış geleneğinden uzaklaşarak, Rönesans'a doğru gitme ve natüralizme yaklaşma hareketinin durmasını, II. Bayezid devrinin (1481-1512) dinî bağnazlığına bağlamaktadır[223].

III. Murad'ın (1574-1595) ilk portrelerinden birisi, İstanbul'da Venedik elçiliğinde bulunan Veronalı genç bir sanatçı tarafından yapılmıştır. Şehnâmeci Seyyid Lokman ve nakkaşbaşı Osman, Şemâ'ilnâme adlı eserde yer alacak on iki padişahın portresini gerçeğe uygun olarak yapabilmek için, uzun araştırmalar yapmış ve II. Murad'a kadar olan sultan portrelerinin frenklerin elinde olduğunu öğrenmişlerdir. Sokollu Mehmet Paşa'dan, Venedik balyosundan portrelerin temin edilmesini istemişlerdir.[224]

2.6. Osmanlı Nakkaşlarının Derinlik Yanılsamasından Uzak Durma Nedenleri

Klâsik dönem Osmanlı minyatür sanatçısının maddi dünyayı algıladığı şekliyle eserine aktarmak istememesinin ardında, içinde yaşadığı toplumun dini inancı, felsefesi, geleneği, sosyal ve idari yapısı bulunmaktadır.

2.6.1. Din: İslâm kaynaklarında, canlı varlıkları resimlemenin derecesi veya bunların resminin yapılmasının günah olduğu hakkında ikna edici bir bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen İslâm sanatçısı, bütün yaratmaların ilâhi olduğu düşüncesinden hareketle, canlı olan nesneleri canlıymış gibi gösterecek bütün betimleme yöntemlerinden uzak durmuştur.[225]

2.6.2. Felsefe: İslâm sanatçısı, Plâton idealizmi doğrultusunda, maddi dünyayı bir görüntü olarak kabul etmiş ve onun ötesinde değişmeyen bir gerçeği aramıştır. Bunun yanısıra, Plotinos felsefesinin "dünyadaki her şeyin, tek olan tanrısal varlığın dışarıya yansıyan ışımaları olduğu" fikrinden de etkilenmiştir.[226] 9. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasında etkin olan tasavvuf felsefesi ise, duyular âlemine yönelen bir dış göz yerine, iç gözü (kalp gözü) üstün tutmuştur[227]. Bu anlayışla sanatçı, duyularla algılanan

---

[221] Çağman, (1982), a.g.m., s.934-935.
[222] Arseven, C. E. (Tarihsiz). Türk Sanatı Tarihi, Cilt 3, Maarif Basımevi, İstanbul, s.92-94.
[223] Arseven, a.g.e., s.95.
[224] Çağman, F. (2000). "Padişah Portreciliğinin Zirvesi: III. Murad", Padişahın Portresi- Tesavir-i Âli Osman, Yayın Yönetmeni Semih Kangal, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 208.
[225] Kur'an'ı Kerim'de resmin haram olduğu ve yapılmaması gerektiğine ilişkin belli bir hüküm bulunmamasına rağmen, resim hakkındaki görüşlerini açıklayan fıkıh bilginleri hadislere dayanarak, yasak olması gerektiğine hükmetmişlerdir. Bazı hadisçiler, resim yapmanın Allah ile boy ölçüşmek anlamına geldiğini bazıları, cansız nesnelerin resimlerinin yapılabileceğini bazıları ise, gölgesi olan ve olmayan resimler olarak ayrılması gerektiğini belirtmişlerdir. Osman Keskinoğlu, Hz. Muhammed'in hadislerinde putperestliği yasak etmiş olduğu ve ortadan kaldırılması gerektiği yönünde görüşlerinin olduğunu ve bunu resme bağlamamak gerektiğini belirtmektedir. Keskinoğlu, O. (1961). "İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler", İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt IX, Ankara, s.11, 15.; Ayrıca bkz. Yetkin, S. K. (1952). "İslâm Sanatının Mahiyeti", İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, s.45-47.
[226] İpşiroğlu, a.g.e., s. 9, 166.
[227] Ülken, H. Z. (1967). İslâm Felsefesi Kaynakları ve Tesirleri (Eski Yunandan Çağdaş Düşünceye Doğru), T. İş Bankası Yayınları, Ankara, s.241.; Ayvazoğlu, B. (1989). İslâm Estetiği ve İnsan, Çağ Yayınları, İstanbul, s.88.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

maddi dünya yerine, iç görüye bağlı tanrısal bir güzelliğin aktarılmasına çalışmış ve görünen dünyaya benzemeyen soyut biçimlere ve soyut bezemelere ulaşmıştır. Minyatürlerde de durum çok farklı değildir. Gerçek olana, doğayı aynen taklit ederek ulaşamayacağına inanan sanatçı, nesnelerin dış görünüşünden çok özüne inmeğe çalışmış ve nesnel-soyuta yönelmiştir. Bunun için önce maddi dünyayı incelemiş onu, ayrıntılarından sıyırarak stilize etmiş, şemalaştırmış ve görünen dünyanın ötesinde bir renk ve mekân anlayışı içinde yeniden kurgulamıştır.

2.6.3. Gelenek: Osmanlı toplumu geçmişten gelen köklü alışkanlıklarına her alanda sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Bu konu, sanat açısından da farklı değildir. Klâsik dönem Osmanlı minyatüründe, geçmiş dönemin mekanik, psikolojik, düşünsel ve duygusal özelliklerinin aynen devam ettiği görülmektedir. Minyatürlerde ufak tefek üslûp farkları yaratılmış ve bütünü bozmayacak yeni düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, gelenekli yapının gerektirdiği biçim, düzenleme ve renklendirme kurallarından ödün verilmemiştir.

2.6.4. Sosyal ve İdari Yapı: İslâm sanatında bireysellik yerine kollektiflik düşüncesi hâkimdi. Sanatçı bireyselliğini ön plâna çıkaracak sanatsal atılımlarda bulunamazdı. Osmanlı toplum yaşamı da bu doğrultuda varlığını sürdürüyordu. Bütün sanatsal, ahlâki ve hukuki değerler, başta sultan olmak üzere, merkezi yönetimin isteği doğrultusunda ortak bir kalıba sokulmuştu.[228]

Nakışhane adı verilen atölyelerde kıdem ve ehliyet esasına göre çalışan nakkaşlar da bu sistemin birer parçasıydılar. Ehl-i Hiref teşkilâtına bağlı olarak çalışan nakkaşların başında serbölük veya sernakkaş adı verilen bir nakkaşbaşı bulunurdu. Çalışmalar usta-çırak ilişkisine göre yürütülür, sanatçılar üretkenliklerine ve yeteneklerine göre maaş alırlardı.[229] Nakkaşbaşının isteği doğrultusunda ve onun denetiminde sanatsal çalışmalarını sürdüren nakkaşlar, niceliksel bütünlüğe zarar vermeyecek şekilde, kişisel yorumlamalardan uzak, şemalara bağlı bir biçimlendirme ve kompozisyon anlayışını benimsemişlerdi.

SONUÇ

Makalede, kitap resmi geleneğinden uzaklaşarak, tuval resmine geçiş yapılan erken Rönesans döneminde, betimlemelere üç boyutluluk etkisi kazandıran yöntemlere kısaca değinilmiştir. Bu çerçevede, klâsik dönem Osmanlı minyatürü örtme, ölçü ve değer derecelenmesi, ışık-gölge ve izdüşüm gibi derinlik yanılsama yöntemleri açışından incelenmiştir. Sonuç olarak, minyatür sanatçısının Batı sanatına özgü konik izdüşüm yöntemlerine çok uzak olmadığı ancak, derinliksiz betimlemeler yapmak adına bunlardan kaçındığı anlaşılmaktadır. Sanatçılar, sanatsal ifadelerinde bu yöntemleri kullanmak zorunda kaldıklarında, ortaya çıkan derinlik etkisi yaratan görünümleri, gelenekli yöntemlerle kaynaştırmışlardır. Minyatür sanatçısının öncelikli hedefi, göz yanılsamasını göründüğü şekilde betimleme yüzeyine aktarmak değil, konuyu en iyi şekilde izleyiciye anlatmaktır.

Osmanlı çeşitli dönemlerde, savaş, göç, ticaret ve sanatçı kabulleri aracılığıyla Batı ile önemli kültürel ve sanatsal ilişkilerde bulunmuştur. Bu nedenle, Osmanlı sanatçısının Batı sanatındaki gelişmelerden haberdar olmaması mümkün görünmemektedir. Sanatçıların üç boyutluluk etkisi veren derinlikli betimlemelerden uzak durmasında, Osmanlı toplumunun dini inancı, felsefesi, geleneği, sosyal ve idari yapısının etken olduğu düşünülmektedir.

---

[228] Osmanlı toplumu merkezi yönetim sistemi için bkz. Bolay, S. H. (1989). "Toplumun Manevi ve Kültürel Yapısı", 6. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde "Mimar Sinan Dönemi" Sempozyumu, 5-8 Aralık 1988, İstanbul, s.65-67; Adanır, O. (1993). Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış-Kuramsal Bir Deneme, İzmir, s. 12, 29,161.

[229] Saray sanat atölyeleri için bkz. Çağman, F. (1989). "Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler", Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri, Sandoz Kültür Yayınları No. 11, İstanbul, s.35-46.; Çağman, F. (1988). "Mimar Sinan Döneminde Saray'ın Ehl-i Hiref Teşkilâtı", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, s.73-77.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Adanır, O. (1993). Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış-Kuramsal Bir Deneme, İzmir.
2. Anafarta, N. (1969). Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.
3. And, M. (2002). Osmanlı Tasvir Sanatları:1 Minyatür, T.İş Bankası Yayınları, İstanbul.
4. Arseven, C. E. (Tarihsiz). Türk Sanatı Tarihi, Cilt 3, Maarif Basımevi, İstanbul.
5. Ayvazoğlu, B. (1989). İslâm Estetiği ve İnsan, Çağ Yayınları, İstanbul.
6. Bağcı, S. vd. (2006). Osmanlı Resim Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (Editör: Serpil Bağcı), İstanbul.
7. Bolay, S. H. (1989). "Toplumun Manevi ve Kültürel Yapısı", 6. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde "Mimar Sinan Dönemi" Sempozyumu, 5-8 Aralık 1988, İstanbul, 65-70.
8. Çağman, F. (1982). "Anadolu Türk Minyatürü", Anadolu Uygarlıkları- Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, Cilt: 5, Görsel Yayınlar, İstanbul, 930-951.
9. Çağman, F. (1988). "Mimar Sinan Döneminde Saray'ın Ehl-i Hiref Teşkilâtı", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 73-77.
10. Çağman, F. (1989). "Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler", Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri, Sandoz Kültür Yayınları No. 11, İstanbul, 35-46.
11. Çağman, F. (2000). "Padişah Portreciliğinin Zirvesi: III. Murad", Padişahın Portresi-Tesavir-i Âli Osman, Yayın Yönetmeni Semih Kangal, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 208-215.
12. Çağman, F. (2003). "Minyatür", Osmanlı Uygarlığı 2, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, (Editörler: Halil İnalcık-Günsel Renda), İstanbul, 893-931.
13. Günay, R. (1992). "Süleymannâme Minyatürlerinde Mekân ve Anlatım Teknikleri", Topkapı sarayı Müzesi Yıllık-5, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü ve Topkapı Sarayı Müzesini Sevenler Derneği Yayınları, 56-159.
14. Güngör, İ. H. (1983). Temel Tasar, 2. Basım, Afa Matbaacılık, İstanbul.
15. İpşiroğlu, M. Ş. (1973). İslâmda Resim (Yasağı ve Sonuçları), T. İş Bankası Yayınları No. 137, İstanbul.
16. Keskinoğlu, O. (1961). "İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler", İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt IX, Ankara, 11-23.
17. Kubovy, M. (1986). The Psychology of Perspective and Renaissance Art-The Arrow İn The Eye, Cambridge University Press, Cambridge, Chapter V, p.5. http://www.webexhibits.org/arrowintheeye/elements_p2.html
18. Mahir, B. (2005). Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
19. MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi), (2006). İnşaat Teknolojisi Alanı-Perspektif Çizim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara. http://www.autocadbeyni.com/wp-content/uploads/2012/08/Perspektif_Cizim.pdf
20. Onat, E. (1975). Perspektiv ve Perspektivde Gölge Çizimi, Yayınevi ve Yayın Yeri Yok.
21. Parramon, J. M. (1993). Çizim ve Resim Sanatı, Çev. Gönül Sipahi Çapan, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
22. Pekpelvan, B. (2012). "Klâsik Osmanlı Minyatür Üslûbu Formsal Diyalektiğinin Çağdaş Türk Minyatür Sanatına Etkisi", IFAS Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumu, 20-22 Ekim 2011, Konya, Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 86-91.
23. Pekpelvan, B. (2018). "Nakkaş Osman Üslûbunda Biçim ve Kompozisyon Anlayışı", TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, Cilt: 10/Yaz, Sayı:39, 15-28.

24. Sertel, B. Ö. ve Özkul, H. (2014). Duyum ve Algı Psikolojisi,(Editör: Sevda Bulduk), Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul.

25. Sözen, M. ve Tanyeli, U. (1992). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

26. Steyerl, H. (2011). "In Free Fall: A Thought Experiment on Vertical Perspektive", e-Journal 24, p. 4/11. http://shifter-magazine.com/wp-content/uploads/2015/10/hito-steyerl-in-free-fall-a-thought-experiment-on-vertical-perspective-1.pdf

27. Tabakoğlu, A. (1999). "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana hatları", Osmanlı, Cilt 3, Yeni Türkiye Yayınları, Editör Güler Eren, Ankara, 17-31.

28. Turani, A. (1995). Dünya Sanat Tarihi, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

29. Ülken, H. Z. (1967). İslâm Felsefesi Kaynakları ve Tesirleri (Eski Yunandan Çağdaş Düşünceye Doğru), T. İş Bankası yayınları, Ankara.

30. Wölfflin, H. (1990). Sanat Tarihinin Temel Kavramları, Çeviren Hayrullah Örs, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

31. Yetkin, S. K. (1952). "İslâm Sanatının Mahiyeti", İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, 45-47.

32. https://www.theartstory.org/movement-early-renaissance.htm

33. https://www.wikiart.org/en/piero-della-francesca/madonna-and-child-with-saints-1472

34. https://www.wikiart.org/en/piero-della-francesca/recognition-of-the-true-cross

35. https://www.wikiart.org/en/masaccio/raising-of-the-son-of-teophilus-and-st-peter-enthroned

36. https://www.wikiart.org/en/piero-della-francesca/ideal-city

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(66)

Prof. Dr. Hasan LATİF[230]

BİLİŞİM DEVRİMİ MASLOW'UN İHTIYAÇLAR SIRALAMASI KURAMINI ETKİLEDİ Mİ?

DID THE IT REVOLUTION AFFECT MASLOW'S THEORY OF NEEDS SEQUENCE?

ÖZ

Bilişim teknolojileri her alanda etkili olmuş ve birçok şeyi değiştirmiştir. İlk zamanlar olumlu etkileri üzerinde durulmuş, ilk etkilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, olumsuz etkileri üzerinde tartışmalar başlamış ve yaygınlaşmıştır.

Bu makale, bilişim teknolojilerinin Maslow'un tespit ettiği ihtiyaçlar üzerindeki etkisini olumlu veya olumsuz olduğu tartışmasına girmeden ortaya sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilişim devrimi, İhtiyaçlar, Maslow, İhtiyaçlar hiyerarşisi, İnternet, Sanal sosyal ağlar, Mobil akıllı telefon.

ABSTRACT

Information technologies have been effective in every field and changed many things. In the early days, the positive effects were emphasized, and with the emergence of the first effects, discussions on the negative effects began and became widespread.

This paper reveals the impact of information technologies on the order of needs of Maslow without any discussion of whether it is positive or negative.

Keywords: *IT revolution, Needs, Maslow, Hierarchy of needs, Internet, SNS, Mobile smart phone.*

[230] **Kocaeli Üniversitesi Hereke MYO; Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: haslat@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bilişim devrimi 1981 yılından itibaren, evde kullanılan ilk kişisel bilgisayarların yayılmasıyla başladı. 1990 yılında ilk HyperText dilinin doğması ve beraberinde World Wide Web'in temellerinin atılmasıyla, bilişim devrimi farklı bir boyut kazandı. 1992 yılında kısa mesajlaşma özelliğine sahip kişisel cep telefonu görünmeye başladı. 1996 yılından itibaren fiber optik kablolarda gözlenen geliştirmeler, bugünün internet uygulamalarının alt yapısını hazırlıyordu; yerel ağların (LAN) geliştirilmesi ve geniş alan ağların (WAN) yayılmasıyla beraber, bilgi temelli toplumsal düzenin sembolü sayılan ve küreselleşmenin esasını oluşturan internet ortaya çıktı. Kişisel cep telefonu 1996'dan itibaren internete giriş özelliğine erişti ("The evolution of," t.y.) ve ilk smartphone ortaya çıktı.

Bilişim teknololojileri, bilgi ve iletişim teknolojilerinden oluşur. Bugün bilişim teknolojileri denildiğinde akla iletişim teknolojileri gelmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinde en önemli yeniliklerden biri internetteki insanların sosyal etkileşimini destekleyen elektronik sosyal ağlardır (sosyal medya). İlk e-sosyal ağ olan Facebook ("Give people the power," t.y.) 2004'de kuruldu. Bir video paylaşım sitesi olarak YouTube ("YouTube: Our Brand," 2017) 2005'de kuruldu. Twitter ("Twitter is what's happening," t.y.) bir e-sosyal ağ sitesi olarak 2006'da kuruldu. 2007'de Apple devrimsel mobil telefonunu (Kerris & Dowlig, 2007), 2008'de 3G mobil telefonuyla birlikte üzerindeki App Store'u tanıttı (Bowcock & Pope, 2008). Bu yıllardan itibaren internet, kişisel akıllı telefon, dokunmatik ekran üzerinde indirilebilir ve sürüklenebilir uygulama ve e-sosyal ağ kullanımı bir arada çok yaygınlaştı. 30 Haziran 2018 itibariyle 7,634,758,428 dünya nüfusunda internet kullanıcı sayısı 4,208,571,287 ("World Internet Users," 2018), sosyal medya aktif kullanıcı sayısı 3,196 milyon, kişisel cep telefonu kullanıcı sayısı 5,135 milyon olarak tespit edilmiştir (Kemp, 2018). Sosyal medya kullanımını mobil hale gelmesini sağlayan akıllı telefonları en çok kullanan ve mobil cihazlarından internette en fazla zaman geçiren (Statista, 2018) genç yetişkinlerdir; akıllı telefonlarında en çok sosyal medya uygulamaları dikkat çekiyor (Nielsen, 2016).

Bilişim teknolojileri ve ihtiyaçlar arasındaki ilişki

İnsanların nasıl motive olduklarına dair en çok dikkat çeken ve referans alınan kuram Maslow'a aittir (1943). Maslow, insan ihtiyaçlarını ihtiyaç basamakları kuramında, en altta temel fizyolojik ihtiyaçlardan başlar; sırasıyla güvenlik, ait olma ve saygınlık ihtiyacından sonra en tepede kendini kanıtlama ihtiyacını gösterir. Anlaşılması gereken şunlardır: zirvede yer alan "kendini kanıtlama ihtiyacı" giderilmesi en zor olan ihtiyaçtır; temel fizyolojik ihtiyaçlar, yaşamı sürdürmek için mutlaka giderilmesi gereken ihtiyaçlardır; temel fizyolojik ihtiyaçların dışında kalan ihtiyaçlar, psiko-sosyal ihtiyaçlardır ve bu ihtiyaçlar, insanın toplumsal ve insan ilişkilerinden, insanların bencil arzularından kaynaklanan ve giderilmesi gereken ihtiyaçlardır.

Yönetim Mükemmelliği Enstitüsü Maslow'un kuramını 1997 yılında yorumlayarak (Stevens & Hulle, 2013), üç temel ihtiyaç ve altı ikincil ihtiyaçtan söz etmiş; bu ihtiyaçların karşılanmasının veya eksikliğinin, cep telefonu edinimini olumlu veya olumsuz yönde etkileyeceği öngörüsünü yapmıştır. İhtiyaçlar şunlardır: [1] İnsanın kendini güvende hissetmesi (güvenlik); [2] Yeni deneyimlere duyulan ihtiyaç (macera); [3] Bağımsızlık ihtiyacı (özgürlük); [4] Başkalarıyla bilgi alışverişi ihtiyacı; [5] Örgütlenme ve önderlik ihtiyacı (güç); [6] Ufukları genişletme ihtiyacı (ilerleme); [7] Kendini onaylama ve başkaları tarafından onaylanma veya kabul (onaylama); [8] Sosyalleşme ihtiyacı (toplumsallaşma); [9] Farkedilir, görünür, dinlenir ve hissedilir olma ihtiyacı (ifade etme).

Ling ve Yttri (t.y.) cep telefonu ediniminin üç motivasyonel değişken ile alakalı olduğunu savunmuştur: [1] Güvenlik (mesela acil durumlarda yardım istemek); [2] Görünme (kendini gösterme); ve [3] Saygınlık veya itibar (kendini anlatma). Bu değişkenler, Maslow'un güvenlik ve saygı basamaklarına karşılık gelir.

Cep telefonu ediniminin güvenlik ihtiyacı ile bağlantılı olduğu bir araştırmada vurgulanmıştır (Tamminen, Oulasvirta, Toiskallio & Kankainen, 2004). Güvenlik psikolojik bir ihtiyaçtır. Eğer cep telefonu kullanıcıları, cep telefonlarıyla ilgili gelişmiş özellikleri ve hizmetleri kullanmakta ağır davranıyor veya isteksiz görünüyorlarsa, hizmet sağlayıcıların bu tür hizmetlerin değerini / güvenliğini göstermek için daha fazla çalışması gerekmektedir (López, Molina & Bouwman, 2008).

Sangwan (2005), sosyalleşme ihtiyacının yanı sıra, fonksiyonel ve duygusal ihtiyaçların da sanal sosyal ağlara yöneltebileceğini savunmuştur. Ling (2000), ergenlerin cep telefonu edinimine yönelik temel motivasyonun, sanal sosyal ağ olduğunu, yetişkinlerin ise, aile ve güvenlik olduğunu bildirmiştir.

Bilişim teknolojileriyle ihtiyaçlar arasında ilişki ortaya koyan belli sayıda araştırmaya (Bailey & Pownell, 1998; Benson & Dundis, 2003; Urwiler & Frolick, 2008; Sun & Wang, 2011; Thielke, Harniss, Thompson, Patel, Demiris & Johnson, 2012) ulaşmak mümkündür.

SONUÇ

İnsan ihtiyaçları karmaşıktır. Güvenlik ihtiyacı da böyledir. Acil durumlarda erişme gibi avantajları sağlasa da, internet kullanma olanağına sahip akıllı telefonlar, saldırıya uğrama ve bilgilerin ele geçirilmesi gibi dezavantajlar ile kuşkular barındırmaktadır. Mesela bir insan güvenlik ihtiyaçlarını açık bir şekilde tatmin etmeden mobil bankacılık hizmetlerini kullanmayı düşünmez. Bilişim teknolojileri Maslow'un ihtiyaçlar sıralamasında daha ziyade psiko - sosyal ihtiyaçlar üzerinde etkili olmuştur. Bilgiye erişme, eğlence, ilişki arama, cep telefonu edinimine yönelten motivasyonel faktörlerdir.

Bilişim teknolojilerinin, bilişim teknolojileri kullanımını öğrenmeyi zorlayan dolaylı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Öğrenmeyi, bir nevi bilgiye erişme ihtiyacı veya bilişim teknolojileri okuryazarlığı, bilişim teknolojileri kullanımı hakkında bilgi ve beceri sahibi olma ihtiyacı olarak değerlendirmek mümkündür. Yeni bilişim teknolojileri koşullarında öğrenme özel anlama sahiptir. Özellikle eski kuşaklar üzerinde öğrenme ihtiyacı daha belirgindir. Öğrenme sayesinde eski kuşakların bilişim teknolojilerine bakışı değişebilecektir. Sonuç olarak, bilişim teknolojileri yeni ihtiyaçları meydana çıkarmıştır. İnternet erişimi, sanal sosyal ağlara erişim ve akıllı telefon kullanımı yeni ve önemli ihtiyaçlardır. Bugün gelinen noktada, akıllı telefon birçok bilişim teknolojisini bir araya toplayan ve mobil hale getiren zengin bir içeriğe ulaşmıştır. Dolayısıyla akıllı telefon ihtiyacı bilişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı en önemli ihtiyaç olarak kabul edilmesi uygun olacaktır. Son olarak, bu makalenin konusu itibariyle, özellikle lisanüstü çalışmalarda daha ileri seviyede ele alınabilir olduğunu düşünüyorum.

KAYNAKÇA

1. Bailey, G. D., & Pownell, D. (1998). Technology Staff-Development and Support Programs: Applying Abraham Maslow's Hierarchy of Needs. *Learning & Leading with Technology, 26*(3), 47.
2. Benson, S. G., & Dundis, S. P. (2003). Understanding and motivating health care employees: integrating Maslow's hierarchy of needs, training and technology. *Journal of Nursing Management, 11*(5), 315–320.
3. Bowcock, J., & Pope, S. (2008, July 10). iPhone 3G on Sale Tomorrow - Over 500 Native Applications for iPhone & iPod touch Available at Launch [Press release]. Retrieved from https://www.apple.com/newsroom/2008/07/10iPhone-3G-on-Sale-Tomorrow/
4. Give people the power to build community and bring the world closer together. (t.y.). Retrieved from https://en-gb.facebook.com/pg/facebook/about/?ref=page_internal
5. Kemp, S. (2018). *Digital in 2018*. we are social. Retrieved from https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018
6. Kerris, N., & Dowling, S. (2007, January 9). Apple Reinvents the Phone with iPhone [Press release]. Retrieved from https://www.apple.com/newsroom/2007/01/09Apple-Reinvents-the-Phone-with-iPhone/
7. Ling, R. (2000). "We will be reached": the use of mobile telephony among Norwegian youth. *Information Technology & People, 13*(2), 102–120.
8. Ling, R., & Yttri, B. (t.y.). Nobody sits at home and waits for the telephone to ring: Micro and hyper-coordination through the use of the mobile telephone. Retrieved from http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.180.1209&rep=rep1&type=pdf

9. López-Nicolás, C., Jose Molina-Castillo, F., & Bouwman, H. (2008). An assessment of advanced mobile services acceptance: Contributions from TAM and diffusion theory models | Request PDF. *Information & Management*, *45*(6), 359–364.
10. Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review. *Psychological Review*, (50), 370–396.
11. Nielsen. (2016). Millennials are top smartphone users. Retrieved from http://www.nielsen.com/us/en/insights/news/2016/millennials-are-top-smartphone-users.html
12. Sangwan, S. (2005). Virtual Community Success: A Uses and Gratifications Perspective. Presented at the 38th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, Big Island.
13. Statista. (2018). Number of apps available in leading app stores as of March 2017 [The Statistics Portal]. Retrieved from https://www.statista.com/statistics/276623/number-of-apps-available-in-leading-app-stores/
14. Stevens, J., Stevens, L., & Hulle, J. V. (2013, December 28). The Nine Basic Human Needs. Retrieved from http://www.itstime.com/jun97.htm
15. Sun, K.-T., & Wang, C. (2011). Architecture of an e-learning platform deriving from maslow's hierarchy of needs and technologic ideas | Request PDF. *AISS: Advances in Information Sciences and Service Sciences*, *3*(5), 236–242. http://dx.doi.org/10.4156/aiss.vol3.issue5.27
16. The evolution of the mobile phone: in pictures. (t.y.). *The Telegraph*. Retrieved from https://www.telegraph.co.uk/technology/mobile-phones/11339603/The-evolution-of-the-mobile-phone-in-pictures.html?image=4
17. Thielke, S., Harniss, M., Thompson, H., Patel, S., Demiris, G., & Johnson, K. (2012). Maslow's Hierarchy of Human Needs and the Adoption of Health-Related Technologies for Older Adults. *Ageing International*, *37*(4), 470–488.
18. Twitter is what's happening in the world and what people are talking about right now. (t.y.). Retrieved from https://about.twitter.com/en_us.html
19. Urwiler, R., & Frolick, M. N. (2008). The IT Value Hierarchy: Using Maslow's Hierarchy of Needs as a Metaphor for Gauging the Maturity Level of Information Technology Use within Competitive Organizations. *Information Systems Management*, *25*(1), 83–88.
20. World Internet Users and 2018 Population Stats. (2018). [Statistics Portal]. Retrieved from https://www.internetworldstats.com/stats.htm
21. YouTube: Our Brand Mission. (2017). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=kwmFPKQAX4g

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(67)

Yusuf AYYILDIZ[231]

ÖZEL ALAN ve KAMUSAL ALAN BAĞLAMINDA MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜ

TRANSFORMATION OF PRIVACY IN THE CONTEXT OF PRIVATE SHPERE and PUBLIC SHPERE

ÖZ

Avrupa'da 17. Yüzyılda başlayan modernleşme, toplumsal değer yargılarının yeniden tanımlanmasını gerekli hâle getirmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemin, bizi modernliğin de ötesine götüren bir çağ olduğu ileri sürülmektedir. İletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmeler, yeni sosyalleşme alanlarının da ortaya çıkmasına ve sanal ile gerçek olanın iç içe geçmesine neden olmaktadır. Yeni sosyalleşme alanları olarak nitelendirilen sosyal paylaşım ağları, modern toplumların halkın açıklık ve mahremiyet algılarını etkilemektedir. İnternetin ve sosyal paylaşım ağlarının yaygın hale gelmesiyle birlikte toplumsal açıdan önemli dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada özel alan ve kamusal alan kavramlarının mahremiyet olgusu üzerinde nasıl etki ettiklerine ve tarihsel süreç içerisinde nasıl dönüştürdüğüne bakmaya çalışacağım. Kamusal alanda görme ve görülmenin zaman içerisinde nasıl bir güç unsuruna dönüştüğü irdelenmiştir. Kamusal alanda gören gücü elinde bulundurmuştur. İlkel dönemlerde bu kadar ciddiyetli bir anlamı olmamasına rağmen, günümüz modern çağda görme duygusu toplumsal bir statü haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel Alan, Kamusal Alan, Mahremiyet, Sosyal Ağlar.

ABSTRACT

Modernization in Europe in the 17th century, re-diagnosis of social value judgments. It is claimed that the era we are in is an age that takes us beyond its modernity. The rapid developments in communication Technologies cause the emergence of new areas of socialization and the interlocking of the virtual and the real. Social network, which are described as new socialization ares, affect the public's openness and privacy perceptions of modern societies. With the widespread use of yhe İnternet and social networks, it has led to significant social transformations.

In this study, I will try to look at how the concepts of private space and public space phenomenon of privacy and how it transforms it in the historical process. In the public shpere, the power of seeing and seeing in time transformend into an element of power. In the public sphere, the person held power. Although it is not so serious during primitive periods, the sense of sight in today's öodern age has become o social status.

Keywords: *Private Shpere, Public Shpere, Privacy, Social Network.*

[231] **Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji, Yüksek Lisans öğrencisi; Konya/TÜRKİYE; E-posta: yusufayyildiz40@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İlkel yaşamın olduğu dönemden günümüze kadar, mahremiyet algısı; din ve hukuk kurallarının yanı sıra toplumsal kabuller ve teknolojik gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. Mahremiyet kavramı, kültürden kültüre, hatta aynı toplum içerisinde zamandan zamana değişiklik göstermektedir. Sosyal ve kültürel değişimin bir sonucu olarak kişilerin mahrem alanlarının sınırlarının daraldığı görülmektedir. Toplumsal bir varlık olarak insanın alışkanlıklarının, yaşam biçiminin, iletişim kurma şekillerinin değişmesiyle birlikte birey olmanın farkına varmasıyla "mahremiyet" ihtiyacı doğmuştur. İnsanlık ilk var olduğu tarihten itibaren mahremiyet duygusunun varlığından söz edilmektedir; ancak günümüzdeki ifadesiyle toplumsal yaşam biçimine gelene kadar, insanlık gibi mahremiyet kavramı da dönüşüme uğramıştır.

Bireylerin yalnız kalabilmeleri; dilediklerini düşünüp, hareket edebilmeleri; istedikleri zaman ve koşulda kimlerle iletişim kurabilecekleri alan bireysel mahremiyet alanını ifade etmektedir. Kişisel mahremiyetin bu tanımı çerçevesinde, ifşa etmek ya da etmemek; paylaşmak ya da paylaşmamak; birine katılmak ya da katılmamak bireylerin özgür seçimidir. Bu yüzden mahremiyet hakkı bireyin en temel haklarından biridir. Özel alan ve kamusal alan bağlamında mahremiyet konusuna bakıldığında ise tarihsel süreç içerisinde sürekli bir şekilde dönüşüm geçirdiği gözlemlenmiştir. Bireyin birey olduğunu farkına varmasıyla birlikte mahremiyet önem kazanmıştır. Ve saklanması gereken gizlerin olduğu anlaşılmıştır. Batı ile doğu toplumlarına baktığımız zaman bu anlayışın büyük farklılıklar barındırdığını görmekteyiz. Bireyin kamusal alana çıkma isteği ve o ortama uyum sağlaması mahremiyet olgusunun dönüşümüne neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı ise, mahremiyet anlayışının tarihsel süreç içerisinde nasıl dönüşüm geçirdiği ve hangi durumların bu dönüşümü etkilediğini irdelemektir. Özel alan ve kamusal alan anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte birçok değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Sosyal medya ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte ortadan kaybolan zaman ve mekân mefhumunun mahremiyet üzerindeki etkisi tartışılmıştır. İlkel yaşamdan günümüz çağına kadar geçen süreç içerisinde mahremiyet algısında nasıl dönüşümler gerçekleştiği dile getirilmiştir.

Özel Alan-Kamusal Alan Kavramları

Kamusal alan genel olarak siyasal ve özel alanın dışında bütün bir topluma ait ortak alan demektir. Günümüzde toplumsal sorunların önemli bir kısmı kamusal alan kavramı çerçevesinde tartışılmaktadır. Buna göre herkes için bir ortak alan ve buna uygun kurallar vardır ve ortak belirlenimlerimizin bir sonucu olması itibariyle de herkes bu kurallara uymak durumundadır. Burada asıl sorun da herkesin ne olduğu ve söz konusu kuralların kim tarafından ve nasıl konulduğudur.

Kamusal alan kavramına gelince; "kamusal alan, liberal politik düzenin, feodal düzenin yerini aldığı sırada oluşmuş olan, yurttaş ya da bireylerin toplulukla ilgili sorunları ve konular üzerinde tartışma, fikir beyan etme imkânı buldukları, sosyo-politik sorunların çözülmesinde kişilerin değerler, erek ve normlar üzerinde mutabakata varma ve katkı yapma şansına sahip oldukları estetik/ebedi eleştiri veya politik muhalefet alanının adı olarak tanımlanmıştır. Bu tanım çerçevesinde kamusal, burjuva toplumunun ihtiyaçları devlete ileten "ilerici eleştirel ve kültür tartışan" bir alan olarak inşa olunmuştur" (Cevizci: 1999, s.486). Eleştiri ve kültürün tartışmaya açıldığı bir alan olan kamusal alan, feodal beylerin, kralların, kilisenin ve soyluların herhangi bir ayrım gözetmeksizin her alanda varlıklarıyla gezindikleri bir toplumsal alan olarak ortaya çıkmıştır. "Meseleler vatandaşlar arasındaki konuşmalarda dile gelir ve şekillenir; eşitler arasındaki çatışmada en iyi olan ortaya çıkar ve gerçek özüne bürünür. Hayat kavgası ve hayati ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu, oikos'un sınırları içinde utançla saklanırken, polis onur kazanabilen serbest bir alan sunar; elbette vatandaşlar eşitler olarak ilişki kurarlar, ama hiç kimse temayüz etmeye çalışmaktan geri kalmaz. Aristoteles'in bir katalog halinde derlediği erdemler yalnızca kamu alanı içinde geçerlidir. Orada takdir edilir."(Habermas: 2000, s.61) Kamusallığın yapısal dönüşümü kitabından da gördüğümüz gibi kamusal alan, özel alanın karşındaki özgürlük alanı olarak tanımlanmıştır. Bireysel sınırlanmalardan uzaklaşılan ve topluma açılan bir alandır. Bu şekilde insanlar kendi benliklerinin ve özelliklerini toplumun ortasına açabilmektedirler.

Batının hayat felsefesine bakıldığında temelde birey vardır. Ve hayatın şeklini bireyi biçimlendirmek üzere dizayn etmiştir. Bu yüzden dolayı bireyi kendi özel alanından çıkarıp toplumun birlikte yaşamaya

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çalıştığı bir alana çıkarmak istemiştir. Kamusal alan kavramına getirdiği tanımla da, bu bilinç çerçevesinde hareket etmiştir. "Kamusal, kendi kendisine verilen şahsi bir sivil görev ya da işle uğraşan bir kişiyi niteleyen özelin karşıtıdır. Kamusal sözcüğü en genel anlamda özel, kişisel ya da mahrem alana karşıt olarak kamuyla, meslekler ve siyasi alanla ilgili olan için kullanılan bir niteleme olarak düşünülmüştür"(Cevizci: 1999, s.486). Fakat tarihsel perspektiften bakıldığında bu kavramın zaman içinde belli değişimler geçirdiği aşikârdır. Batının Roma, Hristiyan ve yakın çağlarında yeni anlayışlar kazandı. Ancak 19. yüzyıl sonları itibariyle bakıldığında temel vasfı sivil olmasıydı. Yani burada "herkesin" adresi toplumda, sivil halktı. Ne var ki 20. yüzyılda modern ulus yapılarının pekişmesiyle kamusal alan da siyasallaştı, bir başka deyişle kamusal alan siyaset tarafından işgal edildi. Coğrafi keşifler, sömürgecilik ve Batı yayılmacılığı sonucunda bunlara bağlı olarak toplum doğmuş, bu süreçte de burjuva kamusu çerçeve kazanmıştır. Daha sonrasında da özel alanın çizgilerinden, kamusal alanın boyutlarından ve devletin sınırlarından bahsedilmeye başlanmıştır.

Özel Alan ve Kamusal Alan Dikotomisi

Özel alan-kamusal alan ayrımının batı düşüncesindeki kaynaklarına ve modern burjuva toplumunda kazandığı anlama ilişkin değerlendirmelerde Habermas'ın Kamusallığın Yapısal Dönüşümü kitabına atıfta yapmadan geçmek, bu konunun kısır kalmasına sebep olacaktır. "Avrupa'da özel alan-kamusal alan ayrımı, modern anlamını, feodalizmin çökmeye, bölgesel ve ulusal devletlerin ortaya çıkmaya başlaması ile kazanmıştır. Bu evrede, özel kavramı kamusal görevi olmayanları ve devlet aygıtının dışında olmayı; kamusal ise devlete ilişkin olanı, kamu gücünü ifade ediyordu."(Habermas: 1997 s.71) Bu açıklamayla birlikte burjuva toplum yapısı açısından bakıldığında, bu ayrımın bir ucunda devlet yer alırken, diğer ucunda çekirdek ailenin içsel yapısı yer almaktadır. Bu açıdan baktığımızda özel alan-kamusal alan ayrımı, toplum ve devleti de birbirinden ayıran bir hat oluşturmuştur.

Günümüzde modernite üzerine çalışmalarıyla bilinen Wagner, kamusal alan ve özel alanla ilgili farklı çıkarımlarda bulunmuştur. Wagner'e göre, kamusal ve özel alanların birbirinden ayrılmasıyla birlikte kamusal alan erkekle, özel alan ise kadınla özdeşleştirildi. Bunun sonucu olarak da kadınlar, diğer aşağı sınıflarla birlikte liberal düzenden dışlandılar. Wagner kamusal alan ve özel alan konusunu toplumsal cinsiyet üzerinden ele almıştır. Çünkü kadının özel alana indirgenmesi ve kamusal alandan uzaklaştırılmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet tartışmaları baş göstermiştir. Bu konu da en fazla ses çıkaranlar haliyle feminist kesim olmuştur. Çünkü onlar kadının sürekli surette geri plana atıldığını ve toplumsal hayattan uzaklaştırıldığını düşünmektedirler. Peter Wagner'in bu konuyla ilgili şu verisi olayı biraz daha açık hale getirmektedir. "Kamusal alanın toplumsal cinsiyete(gender) göre örgütlenmesi ve kadınların kamusal alandan dışlanması, burjuva toplum yapısında yakın zamanlara kadar genel bir kabul görmüş ve feminist çevreler dışında pek fazla irdelenmemiştir. Bunun gerekçesi olarak da, kadın doğasında duygusallığın ağır basması gösterilmiştir".(Wagner,1996:s.71) Batının kadını özel alan olarak ilan etmesi, toplumsal cinsiyet bağlamında kadını arka plana alması anlamını taşımaktadır. Çünkü kadın konusu sürekli surette istismar edilen bir konudur. Kamusal alanı şekillendirirken kadını olayın dışına iterek aslında toplumsal bir sınıflama yapılmaktadır. Bu da muhalif seslerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. "Müslüman toplumlarda özel alan-kamusal alan ayrımının kadına ve aileye ilişkin boyutu ile siyasete ilişkin boyutu arasındaki bu özgün çakışmanın hatta eklemlenmenin nedeni; kadınları eve bağlı alanlarından kamusal alana çekme girişimlerinin ki bu girişimlerin nihai amacı toplumsal yapının bir bütün olarak batılı modele göre değiştirilmesini sağlamaktadır. Yerli seçkinler tarafından bir "modernleşme gereği" olarak benimsenmesi ve hukuksal yaptırımlarla desteklenerek ulusal politikalara bağlanmıştır."(Erkilet 2015: s.13) Bu politikalara bakıldığından kadının kamusal alana çıkması bir özgürleşme politikası olarak değil, kadınların devlet ve toplum karşıtlığının doğurduğu çatışmanın bir nesnesi haline getirmiştir. Özel alan-kamusal alan ayrışmasının ve etkileşiminin Müslüman toplumlarda kazandığı bu özgün biçim, kadın araştırmalarında da dikkate alınması gereken tarihsel bir temel oluşturmaktadır ve bu konun sosyolojik çözümlemeye yansıtılması gerekmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sosyal Ağlar ve Mahremiyet

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde coğrafi uzaklıkların önemi ortadan kalkmaktadır. Bu sayede farklı kültürden ve milletten insanlar birbirleriyle iletişim kurabilmekte, etkileşim içerisinde bulunabilmektedir. Bu durumun sonucunda birbirlerinin kültürlerini etkileyerek kültür alışverişinde bulunmaktadırlar. Mahremiyet olgusu kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir. Aynı zamanda kültürlerin birbirleriyle etkileşim sürecine girmesiyle beraber "melez kültürler" ortaya çıkmaktadır. Bu durumun toplumsal hayatın dönüşümünde belirleyici olduğu görülmektedir. Enformasyon toplumunu bekleyen tehlikelerden bir tanesi olan özel hayatın mahremiyetinin ihlal edilmesi durumu ve özellikle bireyin mahremiyetine devletin sınırsız bir biçimde müdahalede bulunabilmesi teknolojik gelişmelerle birlikte kolaylaşmaktadır. Bentham tarafından tasarlanmış olan "Panopticon" adı verilen hapishane, bireylerin nasıl davrandıklarını, kurallara uyup uymadıklarını denetlemektedir. Bu sistemde birey sürekli olarak kendisinin gözetlendiğinin bilincinde olduğu için, kendisini kontrol etmeye ve kuralların dışına çıkmamaya çalışmaktadır. "Günümüz teknolojik koşullarında ise; bireyler sosyal paylaşım ağlarını kullanmakta ve birbirlerini gözetlemekten haz duymaktadırlar. Sosyal paylaşım ağlarının kullanımında, bireyler gözetlendikleri hususunda bilgilendirilmektedir; fakat bu gözetimden rahatsızlık duymamaktadırlar. 19. Yüzyıldan itibaren bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılan ve bireylerin gözetlenmekten rahatsızlık duyma hâli bugün tam tersi yönde dönüşüme uğramıştır. Bugün gözetim konusunda bireylerin duydukları kaygı, gözetlenmekten rahatsızlık duyma şeklinde değil de, göz önünde bulunmamaktan ötürü endişelenme şeklindedir."(Karagülle. 2014 s.77) Enformasyon teknolojilerinin özel yaşamı kamusal alana taşımasıyla, yavaş yavaş kamusal alanın ortadan kalkması gibi bir tehlike ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak; "internet teknolojileri bireyleri daha özelleşmiş alanlara yöneltmektedir. Bu durumun neticesinde ise; mahremiyet ihlallerine açık bir ortamda savunmasız kalan bireyler, özel alana itilmekte ardından da kamusal alanın hiç olmadığı, insanların sanal ortamlarda toplumsallaşarak varlığını sürdürmeye çalıştığı bir dünyanın ortaya çıkması gibi bir tehlike söz konusu olmaktadır." (Aksoy, 1996, s. 109). Teknolojinin yaygın bir hale gelmesiyle birlikte hayatın tamamı yapısal olarak bir dönüşüme uğramıştır. Bu yüzden dolayı içinde bulunduğumuz dönemi anlayabilmek için nasıl bir dönüşüm geçirdiğimizi görmemiz lazımdır. "Günümüzde insanların yaşamakta olduğu toplum düzeni, eski dönemlere göre çok daha önemli dönüşüm ve değişimlerin yaşandığı bir düzen olarak karşımıza çıkmaktadır. Enformasyon Toplumu'nun ortaya çıkmasında yaşanan değişim, dönüşüm ve ilerlemeler sadece teknolojik alanda meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak görülmemelidir. Sosyal ve kültürel açıdan meydana gelen gelişmeler de bu durum üzerinde etkili olmuştur."(Çelik, 2004). Görülmektedir ki teknolojinin kullanılmasıyla birlikte mahremiyet algısı da çok fazla etkilenmiştir. Sosyal paylaşım sitelerinin bu kadar fazla olması, bireyin kendini görünür kılma isteğinin bir dışavurumudur.

SONUÇ

Modernleşme süreci, toplumlardaki neredeyse tüm değerlerin yeniden şekillenmesine ve dönüşmesine neden olmuştur. Toplumu sosyal, kültürel, ekonomik politik ve inanç sistemleri açısından derinden etkileyen modernleşme, mahremiyet algısının da dönüşmesine sebep olmuştur. Yani modernleşme öncesi ve sonrasındaki dönemlerde, mahremiyet algısında ve mahrem sınırlarda belirgin ölçüde değişimler yaşandığı görülmektedir. İnternet ve mobil iletişim araçlarının yaygınlaşması, bireylerin zamana ve mekâna bağlı kalmadan, birbirleriyle ve dünyayla iletişime geçmelerini sağlamıştır. Bunun sonucunda bu sosyal ağlar yeni bir toplumsal mekânın oluşmasına neden olmuştur. Özel alan ve kamusal alan bağlamında düşünüldüğünde, bu kavramların ne anlam ifade ettiğine bakıldığında büyük bir farkın ortaya çıktığı görülmektedir. Batının mahremiyet anlayışı ile doğunun mahremiyet anlayışı çok farklı bakış açılarını barındırmaktadır. Son olarak televizyon programlarında yapılan aile içi tartışma programları ile birlikte aile kamusal alana açılmıştır. Böylelikle ailenin mahrem olan olayları televizyon ekranlarında milyonlarca insana seyrettirilerek ailenin mahremiyetine saldırı yapılmaktadır. Özel alan, kamusal alan tarafından ihlal edilmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. AKSOY, A. (1996), "İnternet ve Demokrasi", Diyalog Dergisi, 1. Sayı.
2. CEVİZCİ, Ahmet, (1999), Paradigma Felsefe Sözlüğü, Özel Yayınları, İstanbul.
3. ÇELİK, M., (2004), Bilgi ve Hikmet, Kaktüs Yayınları, İstanbul.
4. ERKİLET, Alev, (2015), Eleştirellikten Uyuma – Müslümanların Kamusal Alan Serüveni, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
5. HABERMAS, J., (2003), Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, Çev: M. S. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul.
6. KARAGÜLLE, Ayşegül Elif, (2015), "Günümüzde Değişen Mahremiyet Algısının Sosyal Ağlar Bağlamında İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
7. WAGNER, P., (2012), Modernliğin Sosyolojisi, İmge Yayınları, İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(68)

Prof. Dr. Şaban Halis ÇALIŞ[232]; Aabid Majeed SHEİKH[233]

POLITICAL PSYCHOLOGY: INTRODUCTORY NOTES ON ITS CONTRIBUTIONS TO THE DISCIPLINE OF THE INTERNATIONAL RELATIONS

SİYASAL PSİKOLOJİ: ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE KATKILARI KONUSUNDA GİRİŞ MAHİYETİNDE NOTLAR

ABSTRACT

In the present world, Political Psychology (PS) has attained a remarkable influence on the International Relations (IR) especially in the analysis of foreign policy decision-making process. With the help of the Political Psychology, researchers examine foreign policies of nations through different conceptual theories and research methods. They use various hypotheses and ways to deal with a variety of interior and exterior elements that effect state conduct and foreign policy decision making. In this context, the PS has taken important steps in explaining the processes behind political attitudes and behaviors, the decision making process and the interaction between individuals and groups. Political Psychology is becoming more and more widespread to examine political phenomena at the individual level as well. Indeed, the PS has been of immense significance in the IR research, such as leadership analysis, terrorist behavior, foreign policy decision making and public opinion.

This study aims to discuss the descriptive characteristics of political psychology, research methods and its institutionalization. In an introductory manner, this study further examines the existing and potential contributions of the Political Psychology to IR with a special reference to the study of foreign policy decision-making in particular.

Keywords: *International Relations, Political Psychology, decision making, leadership.*

ÖZ

Günümüz dünyasında, Siyasal Psikolojinin Uluslararası İlişkiler (Uİ) alanında, özellikle de dış politikada karar alma süreçlerinin analiz edilmesinde, oldukça dikkat çekici bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Siyasal Psikolojinin yardımıyla araştırmacılar dış politikayı analiz ederken farklı kavramsal çerçeveler ve farklı araştırma yönetmeleri kullanabiliyorlar. Farklı varsayımlarda bulunabiliyorlar ve farklı yollar kullanarak devletlerin davranışlarını ve karar alma mekanizmalarını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri değerlendirmeye tabi tutuyorlar. Bu bağlamda, Siyasal Psikoloji politik davranışların ve tavırların, karar alma süreçlerinin ve bireysel ve gruplar arasındaki etkileşimlerin analiz edilmesinde önemli mesafeler kaydetmiş bir bilim dalıdır ve gittikçe de bireysel düzeydeki siyasal olguların açıklanmasında daha yaygın olarak kendisine başvurulmaktadır. Dış politika yanında, Uluslararası İlişkilerle ilgili olarak, örneğin liderlik, terörizm ve kamuoyu gibi konularda yapılan analizlerde Siyasal Psikolojinin ciddi bir ağırlığı oluşmaya başlamıştır.

Bu makalede Siyasal Psikolojinin özellikleri, araştırma yöntemleri ve kurumsallaşması üzerinde durulacak ve Uİ disiplinine daha fazla katkı yapmasının imkânları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Siyasal Psikoloji, karar alama, liderlik.

[232]**Professor, Department of International Relations, Selçuk University, Konya/TURKEY; E-mail: shcalis@gmail.com**
[233]**PhD Candidate, Department of International Relations, Selçuk University, Konya/TURKEY.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Introduction

As the focus of psychology has changed the definition of psychology has changed as well. In the earlier times psychology was considered variously as the study of mind, the study of spirit, the study of consciousness, or the study of psyche; but the following definition has been considered most appropriate definition of psychology in the recent times: Psychology is the science of human behavior and mind. It evaluates the causes of behaviors psychologically, biologically and genetically. The discipline of Psychology tries to understand what emotional, social and developmental factors are involved in the formation of behaviors. Psychology looks at non-material world, what are unseen and behind reasons for the behaviors, ideas and actions of humankinds. That means it deals with people's perceptions about the world and the environments surround them. It is a discipline that is also about human knowledge, researching its source, and taking it from previous scientific exposures. The source of psychology is derived from philosophy and biology in particular. Psychology as a term emanates from the Greek word "psyche". Psyche means spirit and mind. It is generally accepted that great philosophers like Socrates and Aristotle contributed initially in the development of psychology. Political Psychology is an interdisciplinary area of study that combines, as aiming at explaining, the subjects, concepts, and methods of Political Science on the one hand, and Psychology on the other (Lindsay & Norman, 2013).

As far as the International Relations and the Political Psychology are concerned, they are completely not two separate fields that could not come together. Instead, their subject matters are essentially intertwined and the former cannot be able to explain its fundamental issues such as humanity, power, competition, war and peace without making a reference to the concepts, methods and findings of Psychology in general and Political Psychology in particular. For instances, Realists focus on survival and power politics, while liberals concentrate on competition, cooperation and interdependence among nations that prevails in the 21st century world. Constructivists, then again, gander at socially constructed issues including identities at play in the worldwide arena. Not only at theoretical level, among many other different issues, the students of IR can examine foreign policies of nations by taking a glance at their governmental framework or societal gatherings. In addition, they can examine foreign policy through an analysis of leaders, their identity and their leadership style with the help of political psychology. In foreign policy, investigating leadership truly matters, among many other subjects. For instance, according to Jonathan W. Keller, a nation reacts diversely to foreign policy crisis relying upon the leadership style of its leader (Keller, 2005, pp 205-231). In the same way, through the appraisal of a few American presidents and their advice giving crews, Thomas Preston has determined that to completely comprehend foreign policy making, analysts can't overlook the important role played by leaders (Preston, 2001, p 267). So it is very clear that psychology has significantly contributed in the discipline of international relations.

2. Political Psychology and International Relations

Political psychology can be defined as the study of psychological factors that play a role in the relationships by considering the relations of individuals and large groups with masses and nations. In other words, political psychology is a method of study, aiming to reveal the motivations underlying individual, national or international behavior by means of an in-depth examination. The psychological aspects of behavior that can be perceived easily by everyone can be largely determined on the basis of their motivations. One of the research areas of the discipline that aims, for instance, to reveal aspects that are not visible from the apparent dimensions of events is terrorism, terrorist psychology, and national and ethnic identity psychology. Political psychology, has also been considered as an interdisciplinary discipline by McGraw that covers a wide range of activities, from politics such as terrorism or the most extreme political outcome activities such as war to more ordinary political activities such as decision-making or voting (McGraw, 2000, pp. 805-832). In this context, the discipline of political psychology has created various questioning methods to make in-depth analysis of the problems that people have caused. Take for example: "Why did racism come about? Why do people let genocide happen? What are the motivations for people making political decisions such as voting? What are the elements that make people become terrorists? (Houghton, 2014, p.6).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

The discipline of political psychology is also known as the interaction between psychology and political decisions or the impact of psychology on politics. Considering the developmental process of the political psychology discipline, it seems that the psychology is closely related to the social cognitive field based on social psychology, which is rooted in the sub-branches of the psycho-social interactions. The theory based on the relation of social cognition and political psychology can be expressed as "Social Cognition Theory". The other name given to the social cognition theory is the social interaction. The Social Cognition Theory, which is regarded as another name for cognitive processes in social interaction, is recalled by Fiske and Taylor (Fiske & Taylor, 1948, p.1) as a way for healthy people to think about other people at first, and then to try to understand them. From this point of view, social psychology and the discipline of political psychology seem to be related to the structure of people trying to understand their attitudes and behaviors. In addition, the basic approach that the discipline of political psychology refers to in the field of research is expressed as the 'Cognitive Approach' which expresses that people have different mental processes that perceive the environment as different from other living beings. In fact, the concept of political psychology can be described as old a concept as the history and politics of states. Ever since people began to make policy, they unwittingly searched for the factors that underlie other people's attitudes and behaviors. For this reason, political psychology is generally considered as a discipline that examines the attitudes and behaviors of the people, and at the same time examines how the elites decides and directs the politics.

It is thought that the political psychology of politics has worsened due to the weakening of the political institutions, the augmentation of leaders' attitudes, the change of relations between the politicians and the masses, and the media-mediated actions and discourses. Perez studied the characteristic structure of political psychology in three dimensions (Perez, 2001, pp.347-356). Political psychology is always said to be sensitive to social activism and social conflicts have to be analyzed. An example of this is Bar-Tal's assessment of the Arab-Israeli conflict within a political psychological framework (Bar-Tal, 1988, pp.734-742). Secondly, as a political psychologist, he saw a bridge between psychology and politics and investigated the application of psychological theories in political space. Thirdly, Perez emphasized that political psychology, as a discipline, is a way of illuminating societies in the field of methodology and theory. The human element in the decision-making process has become more prominent with new trends of thought by Thomas Hobbes, John Locke and Jean-Jacques Rousseau on the separate 'State of Nature' situation, following Niccolo Machiavelli's narrow and limited views on human psychology when evaluated in the historical process. Studies conducted in the field of political psychology discipline in the light of these developments were first carried out by Harold Lasswell in the 1920s. After Lasswell's long research period, Knutson (1973) published a book entitled "Handbook of Political Psychology", the first work in political psychology. Political psychology, entered into the literature as a discipline based on Freud's analysis of human behavior. Academic work carried out in this area was strengthened by the establishment of the International Association of Political Psychology in 1977. Thanks to International Association of Political Psychology, the discipline of political psychology is taught in universities and studies on this field are still continuing.

The development process of the discipline of Political Psychology has been examined separately by Horowitz and McGuire under four categories or parts. Horowitz defines the first part of the developmental process of political psychology by forming the concept of personality and individuality in the minds. Iyengar identified the first part of his development as studies on personality concepts conducted by psychoanalysts between 1940 to 1959. During this period, the interaction between personality and culture was examined and it was aimed to reveal the definition of national character and to investigate authoritarian personality concepts. The second part of the development process of discipline includes studies on political attitudes, public reaction and voting behavior between 1960 and 1970 (Iyengar, 1993, p.98). In addition to the mentioned research areas, the influence of the media on politics was also investigated during this period. In the third part, between 1980 and 1990, attempts have been made to explain the ideological concepts and to understand the politics in general and to discover the factors behind the political decisions. In addition, the political beliefs and decision-making processes of the public, which are closely related to the international relations in general, as well as the effects on the decision-making processes of the elite have been included in the research field. In the fourth part, which

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

came up after 1990, it can be said that the discipline of political psychology was applied to explain more interpersonal and intergroup relations. In this period, the causes of conflicts between people and between groups have begun to be studied exhaustively. This period was described by Horowitz as the emergence of a structure in which political psychology is dealing with more extensive social themes than ever before (Horowitz, 2001, p.143). In addition to these definitions, Montero-style thinkers believed that political psychology should focus more on political traumas, terrorism, the power of minorities in politics and social conflicts; and stated that the development of politics and psychology consists of different stages particular to each country.

In the past decades political psychology in international relations has experienced an astonishing change, reflecting on the more extensive changes happening in IR itself. As Kertzer and Tingley argue that ongoing enhancements in psychological methods dealing with IR, reflect more extensive changes in the discipline. According to them political psychology in IR isn't just concerning why leaders commit errors any longer. The scope of political psychology has gone through a paradigm shift, psychological power has become an important factor in shaping the foreign policies of the states and laying their foundations on solid bases. Political Psychology will continue to contribute in the field of International Relations (Kertzer and Tingley, 2018). Political psychology seeks clarifications, explanations and estimates at the level of individual analysis. Despite focusing on the individual, political psychology can shed light on studies at various levels of analysis in international relations. At the level of individual analysis, international relations are examined from a foreign policy decision-making perspective that focuses on the leader group as well as the group of people that the leader interacts with. With the political psychology at the state level, public scrutiny and internal constraints on foreign policy decisions enrich our understanding. Efforts on executive influence seek to reduce the influence of leadership and the masses on the formation of foreign policy decisions and the public's influence on foreign policy making. In short, at every level of analysis, political psychology, individual and social cognitive and emotional mechanisms can contribute to the study of international relations by developing our understanding. Political Psychology can greatly contribute to international relations theory. Political psychology likewise adds to data driven research on international relations and enhances the logical thoroughness of research methods in international relations. Political psychology initially relied on the psychoanalysis but nowadays the research has progressed a great deal in its use of the scientific methodology (Erişen, 2012).

3. Political Psychology Approaches to Problems

The methodology of political psychology towards problem solving depends on indispensable comprehension of scientific psychology. Political psychology developed as a field of knowledge that attempted to interrelate psychology and political phenomena around 1960s. Nonetheless, social and academic conditions are altogether different nowadays. To an ever increasing extent, political psychology is turning into a protagonist, as much in the internal framework of psychology as in the outer framework of its associations with the social world. In this manner, political psychology would now be able to be viewed as an asset relating psychological knowledge to social practice, and relating psychological procedures to social action (Perez, 2001, 350). Political psychology can be seen as a source linking psychology to social practice and relating psychological processes to social events. Political psychology is a point of intersection that combines psychology and society. The political parties get benefited from reaching voters and collective voting can be based on strong links that can be interpreted mainly by political psychology research and studies with regards to such as leader’s actions, voter’s behavior, group dynamics or mass psychology. The formation of the identities of societies and large groups has an important place in the events that they have lived with other societies in the historical process. These events can also be determinants of differences from societies.

Political psychology reveals a different dimension from the psychological windows of these societal events. In addition to these considerations, it also focuses on areas such as normal identity development, identity of terrorists, development of ethnic identity, and terrorism psychology. Research areas of political psychology include psychological motivations of large groups and leaders, leader and follower psychology,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ethnocentric psychology, and psychodynamics of social and political developments. The main areas of study of political psychology are; the characteristics of political persons, the psychological foundations of ideologies, and events such as unconventional participation, political communication and political violence.

4. Features of the Political Psychology and Its Institutionalization

The three basic features of political psychology are; first, it is always vulnerable to social emergencies. Second, since the very beginning, it tries to link psychological theory to political events. The last one is to embrace universal theories and methods as a traditional field (Perez, 2001, p.353).

The importance of political psychology depends on the assumption of the methodology of individuality, which is a very important. People are interested in politics in a society because they are a very important part of the society. Individual's survival is an unusual event: occupation of the country, military coup, conflict between groups, etc. The idea that this system will always go this way will lead to a life far from politics in this direction. Individuals show political sensitivity if the consequences of problems in society, such as being unemployed, having trouble expressing freedom of belief, etc., affects them.

Political psychology has become a tool that combines strategy and different realities. It represents the way psychologists have tried to rectify the crises created by divided and conflicting speeches in the community through scientific direction. Political psychology can contribute to the psychological well-being of the nation by identifying the role played by psychological processes in the political system and explaining how changes should occur (Milburn, 1991, p. 78).

In America, during 1978, influential psychoanalysts, political scientists and economists were brought together by Jeanne Knutson, and the Society of Political Psychology was established. Professor Vamık Volkan also became the fourth President of the Society. The constitution of the society was written during his tenure. This Society continues to work and has spread throughout the world. As psychoanalysis is very important in this Society, all kinds of psychology have been involved in it over the course of time. So when we discuss about political psychology for this, we have to take into consideration that political psychology has naturally developed in various directions. Psychoanalytic political psychology has also spread as the result of the work of Vamık Volkan and his colleagues in 1980 under the auspices of the University of Virginia. It appears that some of the concepts they have introduced are used to understand relationships between large groups and to develop diplomatic strategies. For example, topics such as the concept of Selected Trauma have begun to engage in policy studies. In Turkey, Political Psychology Center was established in 1992 with the then Prime Minister Süleyman Demirel's approval; but its work and position became passive after 1997. During the active working years, books on "Ethnic Terrorism Psychology", "Political Psychology" and "Political Change and New Ethnic Structuring in the Soviets" were published by the Prime Ministry Printing House. Abdülkadir Çevik, the founder of the Turkish Political Psychology Center and the Political Psychology Association, has been working in the Foreign Affairs Academy since 1992, at the National Intelligence Organization Training Center (MITEM). He gives lectures to masters' students at The School of Defense Sciences that offers graduate courses in "Political Psychology". The basic issues that political psychology is interested in can be summarized as follows:

- ✓ What is leadership? How should it be? What are the qualities of leadership? Leadership Trait Analysis.
- ✓ What is public opinion and public perception of politics?
- ✓ What are the intellectual backgrounds and connections of political science? What is political philosophy? How do they affect the members of society and political actors?
- ✓ How does persuasive communication shape? How do opinion, attitude, and behavior take place in politics?
- ✓ How do ethnic groups or other sub-identities affect political preferences?
- ✓ What is the place of political psychology in country management and international political crisis?

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

✓ How are the concepts such as diaspora, immigration, and homesickness being examined in terms of political psychology and social psychology?

✓ What are the contributions and effects of the media on individual political preferences and public formation?

5. Role of Political Psychology in Political Decisions and Intelligence Analysis

The structure of political psychology discipline, which investigates the decision-making processes and the attitudes of the people, constitutes one of the most important characteristics of the discipline. The reason that discipline attaches so much importance to people's decision-making processes is that humans have a limited capacity, unlike computers. Psychologists who specialize in the field of 'cognitive approach' of the subject, express that people have limited cognitive capacity to achieve information and consciousness. What is meant by limited cognitive capacity, is the limitations and difficulties that people face in making a totally rational decision. In order for people to make rational decisions at a level that is absolutely sure, it is necessary to evaluate all possible alternatives. As a matter of fact, it is very difficult for people to access real information with limited capacity under this information bombardment and to analyze it effectively (Irving, 1982, p. 127).

Under this promised information bombardment, people generally choose to make short decision-making paths and make it more rational to make decisions in the direction of habitual behavior. This attitude of humans can be explained by Simon's Theory of Limited Rationality and Rational Decision Making. According to Simon, decision makers are aiming to be rational within the context of information they acquire. In this context, people generally find it easier and more accessible to choose the first acceptable probability (Simon, 1955, pp. 99-118). Houghton explains this with an effective example. Houghton states that starting from A is more appropriate and easier for people to examine when they have to decide from A to Z over a wide range of options. If the option A is not suitable, then the option B and if the option B is not appropriate the C option can be considered. However, if the C option is available as a result of the evaluations, the D option is not required and then the C is selected as the appropriate option by the decision maker. However, the option that will provide the most effective and maximum benefit in any given situation may be one of the options of L or Y. On the other hand, it is difficult to estimate all of the A to Z options and to evaluate one of these options in each new decision making process. For this reason, the decision makers consider that the choice of the option previously confirmed with individual experience is more appropriate in terms of both time saving and reliability (Houghton, 2014, p. 6).

The factors underlying the decision-making processes and behaviors of people are based on quite different motivations. Some of the behaviors can stem from biological causes, while others can be based on more sociological reasons. When the biological causes are separated by an edge, the equation underlying the human behavior can often be explained by the "paradoxes of rationality-irrationality". The paradigm of 'rationality-irrationality paradox' found in the theories of decision making, which is explained in the discipline of international relations, is based on the idea that the human factor underlying the system and state levels is decisive factor through individual decision making mechanisms. In this context, the individual and collective decision-making of the interacting nations and sub-national groups of the elites, in the decision-making are gaining importance (Tversky & Kahneman, 1981, pp. 453-458.).

Therefore, it is possible to say that political psychology discipline constitutes a strong scientific foundation and control mechanism in terms of decision making processes. In general, analytical levels in international relations theories are examined in three parts: system, state and individual levels. In this context, political psychology includes research that advocates that decisions made at disciplinary level should be examined at a more systematic and state level than at the individual level. Of course, while the researches were carried out at the individual level, other factors were not overlooked at the same time. It should be noted that political psychology as decision-making processes will be more effective when used to create a micro-analysis framework. The combination of decision-making processes and the discipline of political psychology in this sense also correspond to a crisis resolution activity in the functional framework. As a result, systematic accountability between persons and events has an effective role on the behaviors of perceived individuals. The

question that needs to be asked at this point is that, to what extent the individual, who reaches the end of the process can control the perceived self-awareness, or to what extent he can meet the objectives.

Naturally, such an approach is moving away from the political realist paradigm that sees the state as a unified actor. At the basis of the state's behavior is a micro-analytical approach to individual and group behavior that has the capacity to create paradigmatic influence, which holds the behaviors of individuals and groups forming the state in the foreground. Another aspect underlying the rationality-irrationality paradox is not only the process of meaning and perception affecting the individual; even the process of objective thought, is limited by the knowledge of the environment. The strategic operational and tactical parameters of the environment in which the decision maker tries to be objective are embedded in a certain degree of mist. Under these circumstances, one of the most important factors that increase the advantage of the decision makers in the battlefield or in the economic market is the activity of the intelligence capacity. In this context, McDermott states that role of intelligence analysis, which is defined as the ultimate reduction of uncertainty seems to be very important in the process (McDermott, 2007, p. 24). The already mentioned limited cognitive capacity and uncertainty state, indicate the fact that at the beginning of any intelligence analysis activity, even the most basic assumptions should be tested. In particular, the political instability factor of countries is seriously disturbing the credibility of even the most assured basic assumptions. Indeed, the intelligence inscriptions reveals that even intelligence analysis activity, which is aimed at minimizing the uncertainty factor for political decision makers and creating a more objective decision process, is essentially a human effort and is indeed very much influenced by perceptual assumptions.

By using different Intelligence Analysis, it is possible to talk about two different types of intelligence. The different intelligence types are as follows; ideological and technical. They both provide the decision makers with an information flow that can be of great benefit during different circumstances. As a matter of fact, ideological intelligence is more related to political psychology, which is because it examines the emotions and thoughts of people. While the benefit of technical intelligence can be seen in competitive environments or battlefields of countries, ideological intelligence concentrates on events with human elements. The type of intelligence mentioned above has also taken the task of demoralizing the opposing party while the target group has strengthened the belief in winning.

In short, one of the possible reasons for decision makers to come up with false intelligence analysis, ideological or technical, through fake assumptions is that the human element has limited cognitive capacity. This may be explained by the fact that the previously obtained and authenticated information can mislead the decision makers (Esser, 1998, p.116-141). In other words, assumptions that are generally accepted as true in the literature can cause a problem and other factors might be ignored. It is said that the decision makers are related to how they perceive the events, how confident they are from their perceptions, how they handle the acquired information, their experience in the past, their education, their cultural values, and their organizational structure. Political psychology in this area can be defined as a discipline in which intelligence analysis is examined both within the analysis process and through the completion of the process. This can be attributed to the fact that political psychology reveals how people are influenced by the motivation elements mentioned in the decision-making process, and that intelligence analysis tests a kind of correctness outside the operational tactical level (Farnham, 1990, p. 83-111).

In general, attention should be paid to people's discourse and actions; to what is said to humans and; to what is done to humans; while investigating the underlying elements of human behavior in particular the behavior of decision-makers. The common feature of all these elements is that they can easily measure the reactions that people give or will give. The main objective of the intelligence analysis is to measure the overall perception of the region within the selected reporting region and to examine the situation in-depth. In this context, it is often considered possible and natural to apply to the discipline of political psychology. As a result of the analyses carried out in the field of intelligence analysis, it is considered important that the decision maker is influenced by previous events and participated in the approximation of the parties' side due to these reasons in terms of effective outcome. Within these calculations, it is aimed to get rid of the prejudices and reach the result through the assumptions which are tested continuously (Goldgeier&Tetlock, 2001, pp. 67-92).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

6. Psychobiography

In 1956, Alexander L. George and Juliette L. George published a standout and influential psycho-biographies to date, titled 'Woodrow Wilson and Colonel House: A Personality Study' (George & George, 1956, p. 24). The analysis uses history, political science, and psychology to make an extensive scrutiny of Woodrow Wilson, it is known as one of the most demanding and conclusive of the psycho-biographies of political figures (Greenstein &Lerner, 1971, p. 45), as noted by Fred I. Greenstein and Michael Lerner. As indicated in the book, characteristics or traits that were set up amid Wilson's adolescence influenced not just his quest for power after achieving adulthood, but also the way in which he exerted his accomplished power as President. George and George also stated that, it is in Wilson's primary years, then, that we must search for the starting points of his brilliant quality and of his traditional lamentable weakness. In this way, it can be comprehended that characteristics which are coagulated in adolescence can and do have an effect in one's future life.

Victor E. Wolfenstein made noteworthy advances in the literature for political psychology as to determining political leaders through the blend of psychological assumptions and political investigation. His work is one of the primary and organized examinations of leaders' identity or personality utilizing hypothetical intuitions of psychoanalysis. Wolfenstein used the hypothesis of Otto Fenichel, Erik Erickson, and Sigmund Freud in his analysis of the lives of Mahatma Gandhi, Vladimir Lenin, and Leon Trotsky. As to his strategies, Wolfenstein noticed that he meant to use psychoanalysis as the hypothetical reason for his probe and apply it to the field of international politics to better comprehend the identities or personalities that lead people to act in revolutionary actions. Through his investigations, Wolfenstein planned to gain a more profound comprehension of these men's inspirations as political revolutionaries (Wolfenstein, 2015, p. 12).

7. Conclusion

Political psychology, founded during 1930s, established itself as a conscious discipline in the 1960s. It lived through the cognitive revolution and has recently perceived the emergence of emotions and influenced them as foremost illustrative variables of political attitudes, decisions and descriptive variables. Lately, innovative technologies in neuroimaging, new data accessible due to genetic studies and new studies on the physiology of human behavior are prospective to bring an epidemiological perception of political psychology. As Goldgeier and Tetlockhave put forward, almost all theories in international relations can get assistance from psychology in elucidating things that are not readily accounted for by the rational model of the decision making in the area (Goldgeier & Tetlock, 2001, pp. 67-92). Abnormalities and boundary conditions can be best addressed by understanding the political role of the individual. At almost all the levels of analysis, political psychology can contribute to the study of international relations by developing individual and societal cognitive and emotional mechanisms. Another prospect is that political psychology and international relations has focused on the main leaders that influenced the outcome of political events. Operational Code Analysis developed by Nathan Lietes and Leadership Trait Analysis has greatly contributed to Soviet Decision Making. Leader Trait Analysis is another approach developed by Margaret Hermann used in foreign policy decision making. Both these approaches use political psychology for examining the traits of different leaders. Decision-making style involves new information, clarity, cognitive complexity, uncertainty in tolerance and risk proclivity. Political Psychology will continue to contribute in the field of International Relations.

Analytical problem in international relations theory based on macro-theories of international relations adopts assumptions at the individual level of rational choice theory but ignores the individuals after the international events. This makes it difficult for international relations scholars to account for boundary conditions or anomalies in appraisals. The understanding of political psychology at the individual or group level will help to develop the explanatory power of international relations work by providing more information about the relevant processes. Political psychology has and will in future contribute to data-driven research in the discipline of international relations and will enhance the scientific exactitude of research methods in international relations. In short, international relations experts have a lot to do from the perspective of political psychology.

REFERENCES

1. Bar-Tal, D. (1988). "Political psychology in Israel", *Political Psychology*, 9, 737-742.
2. Çitlioğlu, E. (2005). "Terörizm: GriTehdit", *Destek Yayınları*, 6, 315.
3. Cooper, J. (2005). "*Curing Analytic Pathologies: Pathways to Improved Intelligence Analysis"*, Washington: Center for the Study of Intelligence.
4. Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism, *Comparative politics*, 13, 380.
5. Durkheim, E., Solovay, S. A., Mueller, J. H., & Catlin, S. G. E. G. (1964). "The Rules of Sociological Method", by Emile Durkheim, Translated by Sarah A. Solovay and John H. Mueller and Edited by George EG Catlin. New York, Free Press.
6. Erişen, E. (2012). An Introduction to Political Psychology for International Relations Scholars. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 17(3).
7. Esser, J. (1998). "Alive and Well After 25 Years: A Review of Groupthink Research", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 73, 116-141.
8. Farnham, B. (1990). "Political Cognition and Decision-making", *Political Psychology*, 11, 83-111.
9. Fiske, S. &Shelley, T. (1984), *Social Cognition Reading*, MA: Addison-Wesley.
10. George, A., &George J. (1956). *Woodrow Wilson and Colonel House, Personality Study*, New York, NY: J. Day Co.
11. Goldgeier, M. J., &Tetlock, E. P. (2001), "Psychology and International Relations Theory", *Annual Review of Political Science*, 4, 67-92.
12. Greenstein, I. F., & Lerner, M. (1971), *A Source Book for the Study of Personality and Politics*, Chicago: Markham Publishing Co.
13. Horowitz, L. D. (2001), *Ethnic Groups in Conflict, Updated Edition with a New Preface*, California: University of California Press.
14. Houghton, P. D. (2014), *Political Psychology: Situations, Individuals, and Cases*, London: Routledge.
15. Hudson, A. R. (1999). *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why*, Library of Congress Washington Dc Federal Research Div.
16. Huntington, P. S. (1993), "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, 72, No. 37, 22-49.
17. Irving, J. (1982*). Groupthink: Psychological Studies of Foreign Policy Decisions and Fiascoes*, Boston: Houghton Mifflin.
18. Iyengar, S. (1993), *Explorations in Political Psychology*, Durham: Duke University Press.
19. Keller, W. J. (2005), "Leadership Style, Regime Type, and Foreign Policy Crisis Behavior: A Contingent Monadic Peace", *International Studies Quarterly*, 49, 205-231.
20. Kertzer, J. D., & Tingley, D. (2018). Political psychology in international relations: beyond the paradigms. *Annual Review of Political Science*, 21, 319-339.
21. Lindsay, P. H., & Norman, D. A. (2013). Human information processing: An introduction to psychology. Academic press.
22. McDermott, R. (2007), *Presidential Leadership-Illness and Decision Making*, Cambridge: Cambridge University Press.
23. McGraw M. K. (2000), "Contributions of the Cognitive Approach to Political Psychology", *Political Psychology*, 21, 805-832.
24. Milburn, M. (1991), *A Persuasion and politics: The social psychology of public opinion*, California: Wadsworth Pub Co.
25. Perez, G. A. (2001), "Political Psychology as Discipline and Resource", *Political Psychology*, 22, 347-356.
26. Post, M. J. (2005), "When Hatred is Bred in the Bone: Psycho-cultural Foundations of Contemporary Terrorism", *Political Psychology*, 26, 616.
27. Preston, T. (2001), *The President and His Inner Circle: Leadership Style and the Advisory Process in Foreign Affairs*, New York: Columbia University Press.

28. Rapaport, D. (2004), *The Four Waves of Modern Terrorism, Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Washington, DC: Georgetown University Press.
29. Simon, H. (1955), "A Behavioral Model of Rational Choice", *Quarterly journal of economics*, 69, 99-118.
30. Tversky, A., &Kahneman, D. (1981), "The Framing of Decisions and the Psychology of Choice", *Science*, 211, 453-458.
31. Wilkinson, P. (1974), *Political terrorism*, London: Macmillan.
32. Wilkinson, P. (1986), *Terrorism and the liberal state*, New York: NYU Press.
33. Wolfenstein, E. V. (2015), *Revolutionary Personality: Lenin, Trotsky, Gandhi*, Princeton: Princeton University Press.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(69)

Öğr. Gör. Eda DELİKÇİ[234]

ULVİ CEMAL ERKİN'İN "IMPROVISATION"[235] ESERİ ÜZERİNE İNCELEME ve KEMAN PARTİSİ İÇİN İCRA ÖNERİLERİ

A STUDY ON ULVI CEMAL ERKIN'S "IMPROVISATION" PIECE and PERFORMANCE SUGGESTIONS FOR THE VIOLIN PART

ÖZ

Çağdaş Çoksesli Türk Müziğinin temsilcilerinden biri olan Ulvi Cemal Erkin, aynı zamanda "Türk Beşleri" olarak bilinen grubun bir üyesidir. Eserlerindeki en önemli özellik, Türk Sanat Müziğinde kullanılan makamlar ile Türk Halk Müziğinde kullanılan melodi ve ritim yapılarını, Klasik Batı Müziğinin yazım kurallarıyla birleştirmiş olmasıdır.

Bu çalışmada, Erkin'in, yaşamı ve eserleriyle ilgili genel bir fikir oluşturma düşüncesinin yanı sıra, "Improvisation" adlı eserin incelenmesi, bestecinin kullandığı "come una improvisazione"[236] ifadesinden yola çıkılarak, elde edilmek istenen doğaçlama karakterini yansıtabilecek teknik ve müzikal fikirlerin yorumcuya yol göstermesi, bu sayede icra esnasında kolaylık sağlanması amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: "Türk Beşleri," doğaçlama, müzik, keman, yorumculuk.

ABSTRACT

Ulvi Cemal Erkin is one of the representatives of the "Contemporary Turkish Polyphonic Music" and regarded as a member of the group known as "Turkish Fives." The most distinctive characteristic in his works is he used synthesizing maqams of Turkish Art Music, rhytmic and melodic structures of Turkish Folk Music with the compositional principles Western Classical Music.

The aim of this study is to present a general information on Erkin's life and works, to study his piece titled as "Improvisation," to guide and give technical and musical ideas to the performer about the improvisational characteristics of the work based of the composer' expression of "come una improvisazione" (in improvisational style), and to provide convenience during the performance.

Keywords: *"Turkish Five," improvisation, music, violin, performance.*

[234] Öğr. Gör. Eda Delikçi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Ankara/TÜRKİYE; E-posta: edadelikci@gmail.com

[235] (İng.) Doğaçlama.

[236] (İtal.) Doğaçlama şeklinde.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.1 GİRİŞ

Bu çalışmada, Erkin'i hayatı, eserleri ve "Türk Beşleri" hakkında genel bir bilgi sunumu yapılacaktır ve bestecinin "Improvisation" adlı eseri detaylı şekilde incelenecektir. Bu kısımda nota üzerinde birtakım örneklemeler gösterilecek, icra ile ilgili önerilerde bulunulacaktır. İncelemenin, yorumculara yol gösterir nitelikte olması, keman teknik yapısı açısından kolaylaştırıcı fikirler vermesi ve müzikal cümle yorumlamaları ile ilgili rahatlık kazandırılması amaç edinilmiştir. Erkin'in hayatı ve eserleri ile ilgili bölümlerde yeterli sayıda kaynak bulunmaması sebebiyle, Koral Çalgan'ın "Duyuşlar" adlı kitabından derlemeler yapılmıştır.

1.2. ERKİN'İN HAYATI

Ulvi Cemal Erkin, 14 Mart 1906'da İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlk piyano derslerini annesi Nesibe Erkin'den alan besteci, piyano eğitimine Mercenier[237] ve Adinolfi[238] ile devam etmiştir. Lise öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde tamamladıktan sonra, 1925 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı sınavı kazanmış ve hak ettiği devlet bursuyla, eğitim görmek üzere Paris'e gitmiştir. İlk olarak Paris Devlet Konservatuvarı'nda eğitim görmüş, buradaki piyano derslerini Isidor Philip ve Camille Decreus'tan almıştır. Daha sonra,"Ecole Normale de Musique"e geçiş yapıp, Jean Gallon ile armoni, Noel Gallon ile kontrpuan (çeşitli melodileri, birbirlerine uyumlandırarak bir araya getirme), Nadia Boulanger ile kompozisyon çalışmıştır. 1930 yılında mezuniyet diplomasını alan besteci, aynı yıl Türkiye'ye dönüş yapmıştır. 1924 yılında kurulan Musiki Muallim Mektebi'nde piyano ve armoni dersleri vermeye başlayan besteci hakkında şöyle yazılmıştır; "24 yaşında öğretmenliğe başlayan Erkin, ilk eserlerini bu dönemde verdi. "Ninni, Emprovizasyon ve Zeybek Türküsü" adlı yapıt piyanoda Ferhunde Remzi, kemanda Necdet Remzi virtüöz kardeşler tarafından seslendirildi."[239] 1932 yılında aynı okulda piyanist ve öğretmen olarak görev yapan Ferhunde Erkin'le evlenmiş ve Piyano Konçertosu'nu eşine adamıştır. Orkestra şefi olarak kendi eserlerini yönettiği birçok konserde, Piyano Konçertosu'nu da solist olarak eşinin yorumlaması, Erkin çiftinin yurtiçi ve yurtdışındaki birçok konserde aynı sahnede yer almalarını sağlamıştır. Çalgan, "Ulvi Cemal Erkin'e Armağan adlı kitabında şöyle yazmıştır; "Ulvi Cemal Erkin'in "Birinci Senfoni"si, yurtdışında çalınmış ilk Türk senfonisiydi." "İkinci Senfoni"si plağa alınmış ilk Türk senfonisi olmak özelliğiyle müzik tarihimizdeki yerini aldı". (1991:30) 1949- 1951 yılları arasında konservatuvar müdürlüğü yapan besteci, 1971 yılında Devlet Sanatçısı ünvanı almıştır. 1972 yılında Ankara'da yaşama veda eden Erkin, 1991 yılında Sevda Cenap And Müzik Vakfı tarafından "Onur Ödülü Altın Madalyası" na layık görülmüştür. Ödül, eşinin adına Ferhunde Erkin'e verilmiştir.

1.3. TÜRK BEŞLERİ

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından, 1925 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı sınavı kazanan genç müzisyen adayları, devletin verdiği eğitim burslarıyla farklı ülkelerde eğitim görmüşlerdir. Eğitimlerinin bitmesinin ardından Türkiye'ye geri dönmüş ve Türk müzik tarihine çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. "Çağdaş Türk Müziğinde "Türk Beşleri" olarak adlandırılan ilk kuşak, ailelerinde geleneksel Türk müziği dinleyerek yetişmiş, çoksesli müziği eğitim yoluyla tanımış ve gittikleri Avrupa ülkesinde öğrendiklerini yapıtlarında uygulamış bestecilerden oluşur"(İlyasoğlu,2013: 299).

Gruba bu ismin verilmesinde "Rus Beşleri" nin çok büyük etkisi vardır. Modest Mussorsgky, Mily Balakirev, Sezar Cui, Nikolai Rimsky-Korsakov ve Alexandr Borodin'den oluşan Rus besteciler grubu bir araya gelerek, Rus Halk müziği konusunda araştırma ve incelemelerde bulunmuş ve bunun sonucu olarak, eserlerine kendi müzik kültürlerini yansıtmışlardır. Bu şekilde bakıldığında, "Türk Beşleri" adıyla anılan Cemal Reşit Rey (1904-1985), Ulvi Cemal Erkin (1906-972), Hasan Ferit Alnar (1906-1978), Ahmed Adnan Saygun (1906-1991) ve Necil Kazım Akses (1908-1999) de aynı amacı benimsemişlerdir. "Türk Beşleri'nin ortak amacı, bir Batı müziği yapısı içinde Klasik Türk Müziği ve Türk Halk Müziğinin renklerini kullanmaktır. Daha sonra özgür çağrışımlarla her besteci, halk ezgilerinin renklerini ve gizemlerini kendine özgü bir yolla

[237] İstanbul'da yaşayan Fransız bir piyanist. Ulvi Cemal Erkin'in ilk piyano öğretmeni.
[238] Ulvi Cemal Erkin'in, Galatasaray Lisesi'ndeki eğitimi sırasındaki piyano öğretmeni.
[239] www.biyografi.info / Ulvi Cemal Erkin'in biyografisi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sergilemiş; bir halk ezgisini doğrudan ele almak yerine, giderek soyutlama yoluyla geleneksel müzikleri Batı yöntemleri ile birlikte işlemişlerdir." (Gören, 2015: 62).

1.4. ESERLERİ

Besteci, toplam olarak 27 eser bestelemiştir. 7 adet orkestra eseri, 2 adet oda müziği eseri, 9 adet piyano için, 2 adet koro eseri, keman için 1 tane, keman ve piyano için üç parçadan oluşan bir eseri, şan için 3 eseri, bale müziği olarak 1 eseri, sahne müziği olarak bir eseri bulunmaktadır. "Melodi zenginliği ve ritim canlılığıyla Erkin, tüm yapıtları seslendirilmiş tek Türk bestecisidir."(İlyasoğlu, 2013: 303)

Orkestra için yazığı eserler: İki Dans (1930); Bayram (1934); Köçekçe (1943); Birinci Senfoni (1944-1946); İkinci Senfoni (1948-1958); Sinfonietta (1951-1959); Senfonik Bölüm (1968-1969)

Oda müziği için yazdığı eserler: Yaylı Sazlar Dörtlüsü (1935-1936); Piyanolu Beşli (1943)

Piyano için yazdığı eserler: Beş Damla (1931); Konçertino (1932); Çocuklar İçin Yedi Kolay Parça (1937); Duyuşlar (1937); Piyano Konçertosu (1942); Sonat (1946) Konçertant Senfoni (1966); Altı Prelüd (1967); Senfonik Bölüm (1968-1969)

Koro için yazdığı eserler: İki Sesli Türküler (1936); Yedi Türkü (1945)

Keman için yazdığı eserler: Keman Konçertosu (1946-1947)

Keman ve Piyano için yazdığı eserler: Ninni, Improvisation, Zeybek Türküsü (1929-1931)

Şan için yazdığı eserler: Bülbül ve Ayın Ondördü (1932); On Türkü (1963); Yedi Halk Türküsü (1936-1939)

Bale Müziği: Keloğlan (1950)

Sahne Müziği: Karagöz (1940)

2.1. "IMPROVISATION" ESERİNİN İNCELENMESİ

"İmrovisation," keman ve piyano için bestelenmiştir. Bestecinin yazdığı üçlü parçanın ikincisidir. Eserin ilk basımı 1958 yılında yapılmıştır. Keman repertuvarındaki birçok piyano eşlikli eserden farklı olarak, piyano yazısı, salt eşlik niteliğinde değil, eserin tamamlayıcı bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. "Improvisation," kelimesi, "hazırlık süreci olmaksızın yapılan" anlamına gelmektedir. Doğaçlama, müzikte bir form olarak, ilk defa, 1791 doğumlu Çek besteci Jan Vaclav Vorisek tarafından, "Impromptu"[240] olarak kullanılmıştır. Şarkı biçiminde yazılmış parçalar olarak açıklanmıştır. Romantik dönemde birçok besteci (F. Schubert, F. Chopin, A. Scriabin, A. Glazunov, G. Faure vb.) bu müzik formunu eserlerinde kullanmıştır.

Özellikle piyano müziğinde rastladığımız doğaçlama formunda en önemli detay, belirli bir müzikal cümlenin verilmesi ve bu cümlenin çeşitlendirilerek sunulmasıdır. İlk 48 ölçü boyunca piyano ve keman arasında bir diyalog duyulur. Eserin girişi piyano ile yapılır. Eser, Andante ve Allegro (yürüyüş temposunda ve hızlı) olarak iki kısımdan oluşur. Sol minör tonundadır. Adını özellikle ilk kısımdan (andante) almıştır. Kadans (kalış) özelliği taşıyan 3 ölçülük giriş, 4. ölçüde kemanın girişiyle sonlandırılır. Kemanın partisine yazılan 10 ölçülük kısım, piyanonun girişiyle sonlandırılır. Ardından, 4 ölçülük piyano partisi, yine kemanın girişiyle sonlandırılır. Bu soru-cevap karakteri, doğaçlama yapısı korunarak, tüm Andante bölümü süresince devam ettirilir.

Form yapısı açısından bakıldığında ilk 24 ölçü 1. cümle, ikinci 24 ölçülük 2. cümle olarak yazılmıştır. Başlangıç için sol sesine aktarılmış hicaz makamı kullanılmıştır. Sol sesi, 2. cümlede modülasyon (ton değişimi) kullanılarak do sesine aktarılır ve do sesine aktarılmış hicaz makamı devam ettirilir. İlk cümleye kıyasla, 2. cümlede ritmik unsurlar çoğaltılır. 1. cümlede kullanılmayan 16'lık ritim grupları, 2. cümlede 3 ayrı yerde kullanılır. 2. cümle, doğaçlamanın içindeki gelişmeyi gösterir niteliktedir. Bu kısım, Allegro (hızlı) kısmına geçiş için bir hazırlık şeklinde sunulur. Hazırlığın karakteristik yapısı, Türk Sanat Müziğinde taksim, Türk Halk Müziğinde açışa benzetilebilir. Eser, 49. ölçüde, bestecinin bölüm başlığını olarak Allegro (hızlı)

[240] (Fr.) Doğaçlama. İlk olarak 19. yüzyılda kullanılan, şarkı biçiminde parçalar

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olarak belirtmesiyle birlikte, ritmik bir yapıya bürünür. 4 ölçü boyunca keman partisinde 5'lemeler, piyano partisinde is 10'lamalar duyulur. Bu kısım, 5. ölçüde kullanılan 8/8'lik olarak belirtilmiş tartım değişimi için bağlayıcı bir köprüdür. Tartımın değişmesiyle birlikte, piyano partisinde haraketli bir tema başlar. Eserin bu kısmı, bir oyun havası karakteri taşır ve eserin ağır karakterini hafifletici niteliktedir. Bu kısım, 4 ölçü boyunca devam eder ve 5.ölçüde aynı tema, keman partisine aktarılır. Piyano partisinde başlayan ve sonrasında keman partisine geçen bu temanın 11 ölçü sonrasında, sadece 1 ölçü için 5/8'lik tartıma geçiş yapılır. 13. ölçüden itibaren tartım tekrar değişir ve 9/8'lik olur. Eserin bu kısmı 3+3+3 ritmik bölünmesiyle, müziğe ayrı bir karakter katar. Burada, her iki partide de, temanın geliştirilmiş şekli, fortissimo (çok kuvvetli) ses düzeyinde duyurulur. Besteci, poco meno (biraz daha yavaş) ifadesiyle, ezginin acele edilmeden çalınmasını istemiştir. Sonrasında, keman partisine ara verilerek, piyanoda aynı ezgi devam ettirilir. Burada, bestecinin calmando (sakinleşerek) ifadesi, ritmik elemanların azalması ve eserin atmosferinin değişmesi ile doğaçlama bölümüne (andante) geri dönüş fikrini verir. Eserin devamında piyano ve kemanın üç ölçülük köprüsü, keman partisine yazılan kadans kısmına bağlanır. Besteci bu kısımda, kemanın fiziksel özelliklerini ustaca kullanmış , yorumcunun teknik ve müzikal birikimini göstermesine ortam hazırlayan bir yazı kullanmıştır. Orta zorluk derecesindeki kadans, mi bemol notası üzerine yazılan tril (ses uzatmak için kullanılan süsleme) ile başlar. Eser içinde sıklıkla kullanılan 3'lemeler burada çift seslerle güçlendirilir. Serbest çalım gerektiren kadansın sonlarına doğru müzikal elemanlar azaltılır ve görkemli bir akor kurulumu ile tempo 1'e (ilk tempo-andante) bağlanılır. Eserin en başındaki 24 ölçü, burada aynı şekilde tekrar kullanılmıştır ancak farklı olarak sona doğru eklenen 12 ölçü eklenmiştir. Bu kısımda, keman partisinde doğuşkan sesler kullanılmıştır. Müziğe yankı karakteri verilmiş ve eserin sonunun gelmesi bu şekilde yansıtılmıştır. Ardından, eserde 3. kez kullanılan ve her kullanımında farklı tonlarda yazılan 16'lık ritim grubu, 4 ölçülük bitiş cümlesini başlatır. Eserin sonu, Tempo 1'in başında kullanılan sol-re-re-sol notalarının oluşturduğu akor ile canlı bir şekilde getirilir.

2.2. KEMAN PARTİSİ İÇİN İCRA ÖNERİLERİ

Şekil 1'de gösterildiği gibi Andante bölüm başlığıyla ile başlayan eserin 4. ölçüsünün, "piano" (hafif) ses düzeyiyle belirtilmiş girişi için, yayın iterek kullanımı ses üretimi için kolaylık sağlar.

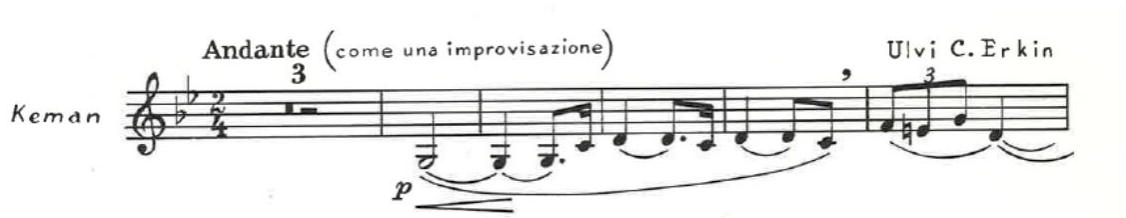

Şekil 1 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 1.- 8. ölçüler)

Sol el pozisyon kullanımı için de, uzun sol sesinin ardından gelen do notası için 3. Pozisyon kullanımı, 8. ölçüde, üçleme grubu için 5. Pozisyon kullanımı, ardından çalınacak uzun re notası için tekrar 3. Pozisyona dönülmesi, temiz ses elde etmek için yol göstericidir. Bestecinin 4 ölçü boyunca bağ kullanması, müzikal cümlenin bölünmemesi ile ilgili fikir vericidir ancak eser boyunca sıkça kullanılan uzun bağlar, çalışı zorlaştıracağından, müzikal cümleyi koruyacak şekilde birden fazla yay değişimi (iterek, çekerek) uygulamak çok yararlı olacaktır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

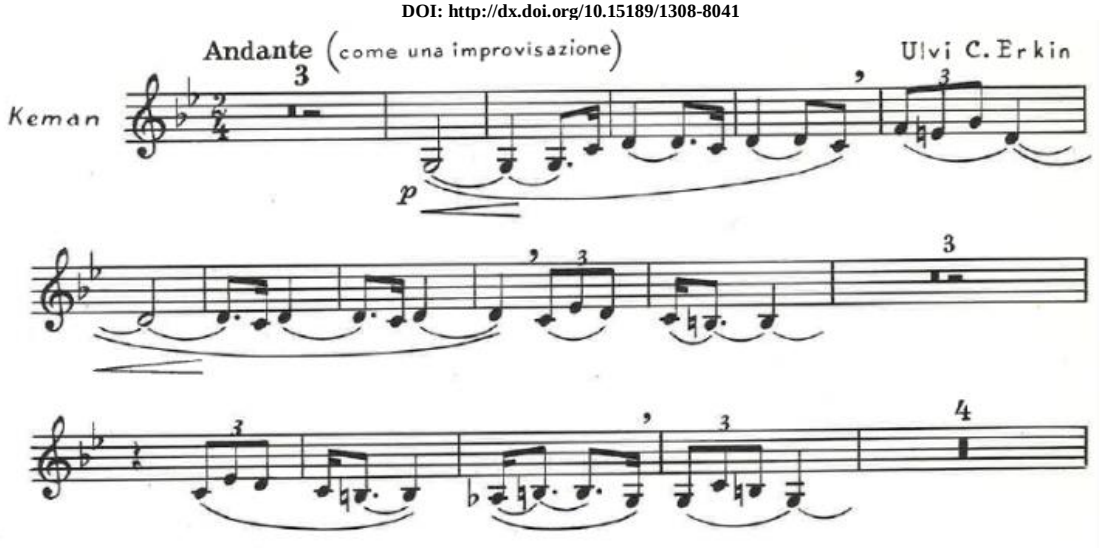

Şekil 2 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 1.- 24. ölçüler)

Şekil 2'de gösterildiği gibi, 7.-8. ölçüler arasında, 12. ölçü içerisinde ve 19.-20. ölçüler arasında bestecinin, virgül işaretiyle belirttiği nefes yerleri, uzun cümleler kurarken aldığımız nefeslere benzetilebilir. Bu nefesler, acele etmeksizin, adeta bir duruş gibi düşünülmelidir. Doğaçlama karakteri, yapısal olarak esneklik gerektirdiğinden, icra esnasında, nota üzerindeki tüm ritmik gruplar esnetilebilir. Buna göre, zaman zaman hızlanmak veya yavaşlamak, icracının yorumuna bağlıdır.

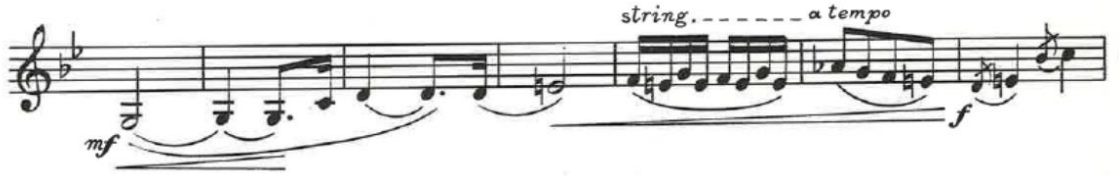

Şekil 3 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 25.- 31. ölçüler)

Şekil 3'te gösterildiği gibi, 29. ölçüde stringendo (çabuklaştırarak) ifadesi kullanılmıştır. Bir ölçülük bu ifadeleme şeklinde, 8 tane 16'lık notanın çabuklaştırılarak çalınması gerekmektedir. Burada, yay hızını artırmak ve forte (kuvvetli) ses düzeyine çıkarmak, yeni gelen 3 ölçülük müzikal fikri ortaya çıkarmak açısından önemlidir.

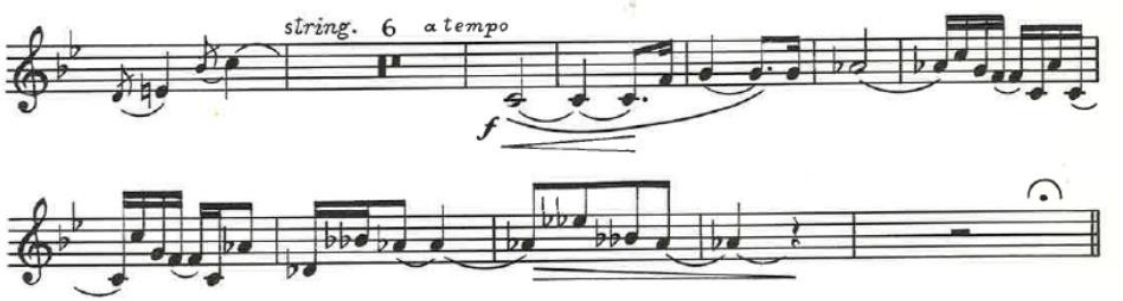

Şekil 4 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 32.- 48. ölçüler)

Şekil 4'te, 40. ölçüde, eserin başındaki ezgi tekrar kullanılmış, modülasyonlu (ton değişimi) hali ile ilkinden farklı olarak, ses düzeyi forte (kuvvetli) olarak belirtilmiştir. Sesin kuvvetini kolayca sağlayabilmek için, yay kullanımına çekerek başlanılabilir. Pozisyon tercihi olarak, do notasını 3. pozisyonda almak, bağ içinde yazılmış fa ve sol notaları için koyu bir renk verme amaçlı kullanılabilir. İcra esnasında, bu özellikler

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dikkate alınmalı ve doğru pozisyon seçimi yapılması, icracının müzikal cümleyi tam olarak yorumlayabilmesi için oldukça önemlidir. Aynı zamanda, müzikal cümleler, doğaçlama karakteri bozulmaksızın verilmelidir.

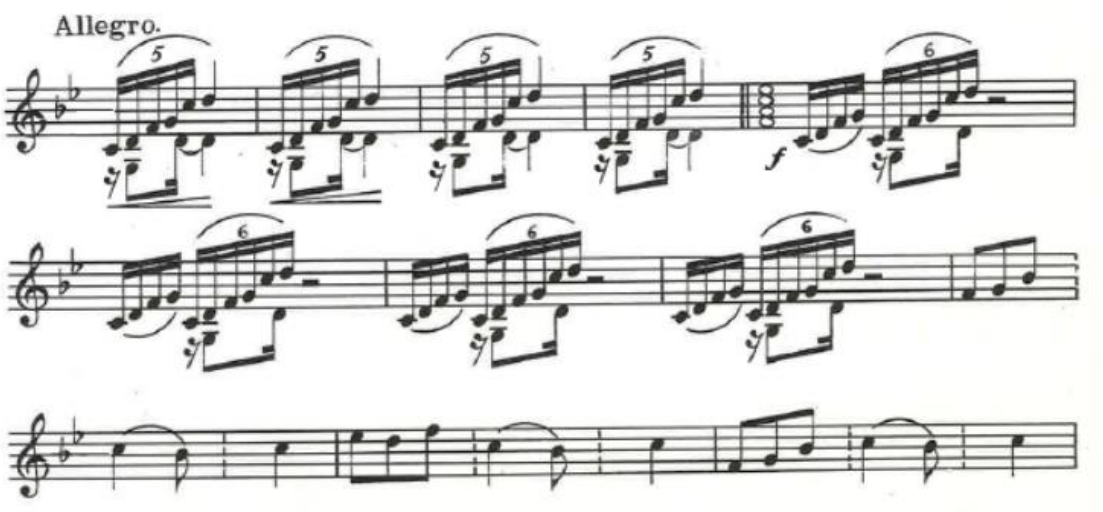

Şekil 5 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 49. - 53. ölçüler)

Şekil 5'te, eserin devamındaki Allegro geçişiyle, kemancının teknik kapasitesini gösterebileceği bir bölüm duyulur. 4 ölçü boyunca, sol, re, la tellerinin sırayla birbiri ardından çalınması için tel geçişlerinin hızlı yapılması gerekmektedir. Bu kısım, ritmik gruplamada, 5'leme ve 6'lama olarak verilmiştir. Bu kısımda aynı zamanda çift ses kullanıldığı için, önce alt sesin gruplamasına bakmak gerekir. Her iki ritmik grupta, alt seste önce bir onaltılık sus, sonrasında bir sekizlik sol notası ve ardından, onaltılık re notası kullanılmıştır. Buna göre üst sesteki re-fa-sol notaları, alt sesteki sol notasıyla aynı anda çalınmalıdır. Böyle düşünüldüğünde, çalış kolaylaşacak ve akıcı hale gelecektir. Eserin Allegro (hızlı) kısmında, yayı çekerek kullanmak, 8/8'lik tartıma ulaşıldığında forte (kuvvetli) ses düzeyini belirgin olarak göstermeyi uygun kılacaktır. Bu kısımda, keman partisindeki ritmik gruplama için 2+4+2 düşünülmesi çalış kolaylığı sağlayacaktır. 5. ölçüden itibaren bu gruplama değişir ve 3+3+2 olarak devam eder. Bu kısımda verilen dans karakteri, oyun havası ruhunda olup, karakter, yay hareketleriyle belirgin olarak gösterilmelidir. 3+3+2 =8/8 ritim grubu için, vuruş başları mutlaka belirtilmelidir. Her üçleme motifi için çek/it/it yay kullanım, istenilen karakter verilebilmektedir.

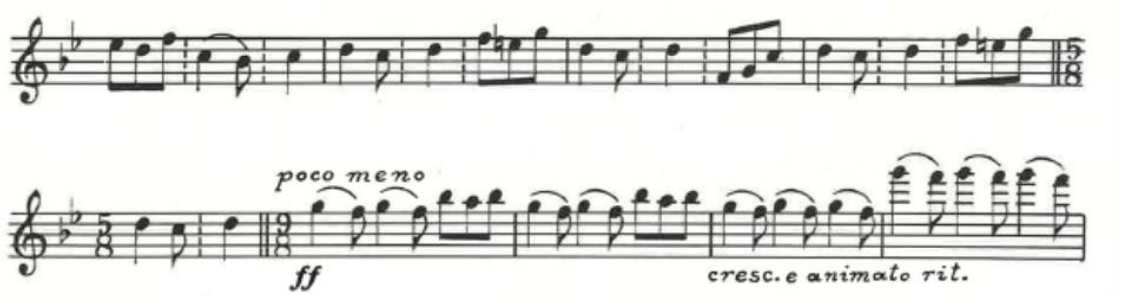

Şekil 6 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 60. - 68. ölçüler)

Şekil 6'da "poco meno"(biraz daha yavaş) ifadesine kadar aynı karakter yansıtılır. Burada yay kullanımı önemlidir. Ses gürlüğü fazlaca olup, temponun yavaşlamasıyla, yayın kullanımını iyi düşünmek gerekir. Yay, 3/8 ritmine uygun, eşit olarak bölünmelidir. Ses kalitesi korunarak çalınması gereken bu kısım, 4 ölçü sonra bitirilir. Eser, keman partisinin 4 ölçülük ezgisisin ardından piyano partisinde devam eder. 7 ölçülük bu kısım, "calmando" (sakinleşerek) ifadesi ile belirtilerek, keman partisine yazılan kadans kısmına kadar devam eder.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

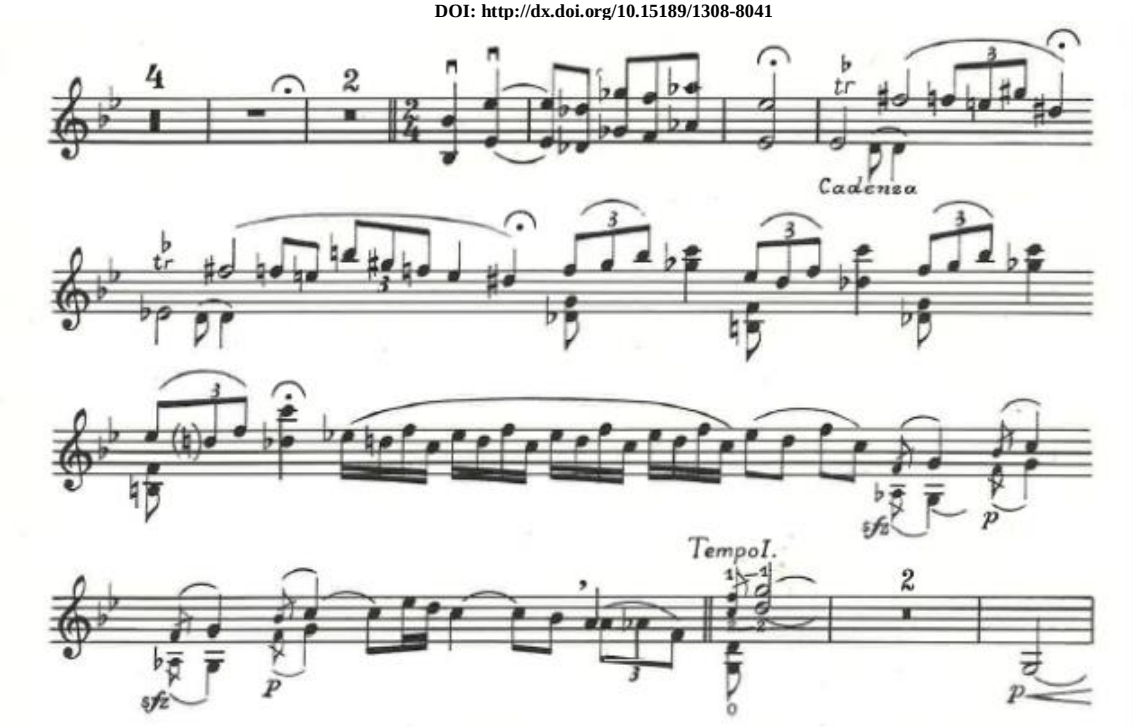

Şekil 7 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 69. - 86.ölçüler)

Şekil 7'de, kadans kısmına geçiş olarak, oktavlardan oluşan 3 ölçülük bir köprü kullanılmıştır. Bu kısımdaki oktavlar için, 2. ölçünün yarısına kadar sol-re telleri, diğer yarısı için re-la telleri kullanılabilir. Kadans girişinde, tril süslemesinin re telinde yapılması, hemen ardından gelen çift sesler için, la teline geçişi kolaylaştıracaktır. Akor kurulumu üzerinde devam eden 3'lemer, kadans karakteri içinde, acele etmeden çalınmalıdır. Besteci, buradaki müzikal fikri, uzun bağlar altında verdiğinden, doğru yorum için, verilen motife göre yay değişimi yapılmalıdır. Tek bağ altında yazılmış olan 16'lık ritim grubu için 8+8, 2 yay kullanımı, grupların hızlandırılmasında kolaylık sağlayacaktır. Tempo 1'e giriş için, nefes kısmına kadar, zıt karakter göstermek gereklidir, bu sebeple "sfz"(aniden kuvvetlendirerek) ifadesi için çekerek, "piano" (hafif) ifadesi için de iterek yay kullanımı önerilebilir. Eser, Tempo 1 girişiyle, en başta verilen müzikal fikre dönüş yapar.

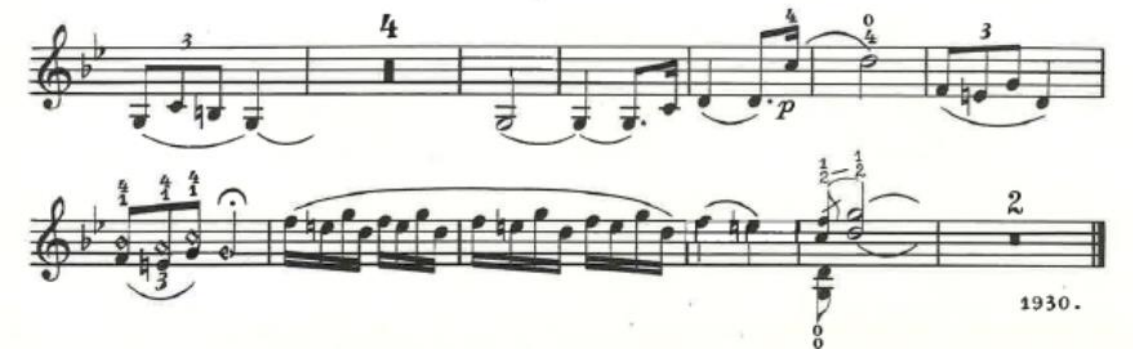

Şekil 8 (Ulvi Cemal Erkin/ Improvisation, 87. -118.ölçüler)

Şekil 8'de, eserin son kısmını görülür. Burada besteci, eser içinde ilk kez sesler doğuşkan sesler kullanmıştır. Bir önceki ölçüyü tekrar eden bu sesler, yankı etkisi taşımaktadır ve iterek yay kullanımıyla, "piano" hafif ses düzeyinde kalınarak çalınmalıdır. 16'lıkların son kez kullanımının ardından, Tempo 1'in en başında yazılan akor tekrar kurulur ve eser bitirilir. Bu akorun forte (kuvvetli) ses düzeyiyle yorumlanması,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

eserin bitişi için canlandırıcı bir etki yaratır. Ses gürlüğünün korunması ve devamlılığı için, 2 ayrı yay kullanılması önerilebilir.

SONUÇ

Bu incelemenin sonucunda anlaşılmıştır ki; "Improvisation" adlı eser yavaş + hızlı + yavaş olarak 3 kısımda yazılmıştır. Doğaçlama karakteri yansıtan yavaş kısım(andante) yorumlanırken, serbest çalış önem taşımaktadır. Her notanın ve ritmik grubun, yorum esnasında, acele edilmeksizin, ağır tempoda düşünülmesi, önem arz etmektedir. Legato (bağlı) yay kullanımı, Andante kısmında, cümle bütünlüğünü koruma ve sesin devamlılığını sürdürme bakımından, özenli kullanım gerektiren yay şekillerindendir. Bu sebeple, müzikal cümle bütünlüğü bozulmadan yay değişimi yapmak gerekmektedir. Orta kısımda (Allegro-hızlı) oyun havası karakteri verilmelidir. Yorumcunun bu karakteri yansıtırken, müzikal renkleri göstermesi önemlidir. Eserin son kısmı, başladığı şekilde bitirilen bir yazım uygulaması içermektedir. Bu sebeple doğaçlama karakterine geri dönüş fikri yorumcu tarafından yansıtılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Çalgan, Koral (1991), **Duyuşlar**, Ulvi Cemal Erkin, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara,
2. Çalgan, Koral (1991), **1991 Onur Ödülü Altın Madalyası Sahibi Ulvi Cemal Erkin'e Armağan**, Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, Ankara, s.30
3. İlyasoğlu, Evin (2013), **Zaman İçinde Müzik**, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.299-303.
4. Şahin Can Gören, *Çağdaş Dönem Bestecilerinde Vurmalı Çalgıların Önemi, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.62.*
5. Ulvi Cemal Erkin'in biyografisi, https://www.biyografi.info/kisi/ulvi-cemal-erkin, erişim tarihi 29 Kasım 2018
6. Ulvi Cemal Erkin, Improvisation, Devlet Konservatuvarı Yayınları No:12, Güzel Sanatlar Matbaası, 1958, Ankara
7. Doç. Orhun Orhon, Ankara, 28 Kasım 2018, kişisel görüşme
8. Öğr. Gör. Çağrı Başbuğ, Ankara, 28 Kasım, kişisel görüşme
9. Dr. Öğr. Üyesi Onur Türkmen, Ankara, 3 Aralık 2018, kişisel görüşme
10. Doç. Emre Ünlenen, Ankara, 5 Aralık 2018, kişisel görüşme
11. Doç. Özgül Gök, Ankara, 8 Aralık 2018, kişisel görüşme

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(70)

Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR[241]; Öğr. Gör. Şanser VURGUN[242]; Öğr. Elm. Seda DUYGUN AĞIR[243]

MEVSİMLİK İŞLERDE ÇALIŞANLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARININ İŞ GÜVENCESİ, İŞ GÜVENLİĞİ ve HUKUKİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ[244]

JOB SECURITY, OCCUPATIONAL SAFETY and LEGAL EVALUATION OF WORKING CONDITIONS OF SEASONAL WORKERS

ÖZ

Yıl içinde belirli periyotlarda artan üretim ya da iş yoğunluğuna bağlı olarak oluşan işler mevsimlik işler olarak tanımlanabilir. Ağırlıklı olarak tarım sektöründe olmak üzere, turizm, hizmet gibi sektörlerde de görülen bu işlerde vasıfsız, düşük nitelikli, deneyimsiz, yaşı küçük, askerlik görevini yerine getirmemiş, hiç eğitim almamış ya da eğitimi devam eden ve sahip oldukları özellikler açısından ucuz işgücü özelliği gösteren kişiler çalıştırılmaktadır. Mevsimlik işlerin özelliği, çalışma koşulları, işgücü maliyetlerini düşürmek için mevsimsel işlerde niteliksiz kişilerin tercih edilmesi ve İş Kanunu başta olmak üzere sair mevzuatlarda hukuki bir zemine oturtulmuş olmaması; bu işlerde çalışanların başta sigortasız çalıştırılmak olmak üzere, iş güvencesi ve iş güvenliğinden yoksun olunması gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Mevsimlik iş ilişkisi, iş ilişkisinin kuruluş şekli açısından (işveren ve bu işlerde çalışanlar arasında çoğu zaman bir sözleşme olmaması; sözleşme olması durumunda da mevsimlik işin olmadığı zamanlarda sözleşmenin askıda kalması v.b. gibi sebepler açısından) işçinin yaşadığı hak kayıplarıyla dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada yasal mevzuatlar ışığında mevsimlik işlerde çalışanların durumları farklı boyutlarda ele alınarak; doktrin ve Yargıtay Kararları ışığında iş güvencesi ve iş güvenlikleri değerlendirilecek; tespit edilen sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevsimlik İş, Mevsimlik İşçi, İş Güvenesi, İş Güvenliği.

ABSTRACT

Jobs that occur due to increased production or work intensity during certain periods during the year can be defined as seasonal jobs. These jobs, which are mainly seen in sectors such as agriculture, tourism and services, are unskilled, low quality, inexperienced, inferior in age, have no military service, have never been trained or are continuing education and have cheap labor characteristics in terms of their possessions. The nature of seasonal works, the working conditions, the preference of unqualified persons for seasonal work to reduce labor costs, and the lack of legal grounds in other legislation, notably the Labor Code; these workers are faced with various problems, such as being employed without insurance, lack of job security and job security. The seasonal business relationship draws attention to the loss of the rights of the worker in terms of the manner in which the business relationship is established.

In this study, in the light of the legal regulations, the situation of the employees in seasonal jobs are handled in different dimensions; job security and job security will be assessed in the light of doctrine and Court of Cassation Decisions; it will try to suggest solutions for the identified problems.

Keywords: *Seasonal Job, Seasonal Worker, Job Safety, Job Security.*

---

[241] Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, Aydın/TÜRKİYE; E-posta: gmakpinar@yahoo.com
[242] Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Tapu ve Kadastro Programı, Aydın/TÜRKİYE; E-posta: sanser_v@hotmail.com
[243] Öğretim Elemanı, Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli Meslek Yüksekokulu, Aydın/TÜRKİYE; E-posta: sedaduygun985@gmail.com
[244] Bu çalışma, 05/11/2017 tarihinde İSCER kongresinde tam metin tebliğ olarak yayınlanmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Mevsimlik işler, niteliği itibariyle yılık sadece belli zamanlarında iş yoğunluğuna ya da üretime bağlı olarak oluşturulan işler olarak tanımlanabilmektedir. (Şakar, 2004, s.157) Bu iş grupları genellikle tarımsal işler, ormancılığa dair işler ya da turizme bağlı işler olarak örneklenebilir. Özellikle genç nüfusun yaş, deneyim, askerlik görevini henüz yerine getirmemiş olma (erkekler için), eğitim alma ihtiyaçları ya da barınma olanakları sebebiyle tercih edilen bu işler, İş kanunu ya da sair mevzuatlarda tam olarak hukuki zemine oturtulmamışlardır. Bu iş türleri özellikle ülkemiz gibi genç nüfusun yoğun olduğu ülkelerde yaşanan en büyük sorunlardan biri olan istihdam problemine sadece geçici olarak çözüm olabilecek bir durumdadır.

Bu çalışmamızda mevsimlik iş ilişkisi ile çalışma hayatında bulunan kişilerin yaşadıkları sorunlara değinilmiş, yapılan literatür taraması ve pratik hayatta karşılaşılan sorunlar ile beraber iş kanunu ile gerekli kıyaslamalar yapılarak iş ilişkileri için geleceğe yönelik çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

İş bu çalışmada, gerek teori bakımından iş kanununda, gerekse pratikte yer alan mevsimlik iş ilişkisi ve getirileri incelenmiş olup, bu konuda yaşanan sorunlar ve çözümleri tartışılmaya çalışılmıştır. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak, işçilerin yaşadıkları ve olası yaşanabilecek problemler ilişkin çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve ve Önem:

Genel kabul gören tanımıyla, mevsimlik işler ve kampanya işleri, yılın belirli bir döneminde tam kapasite ile çalışıp, diğer devrelerinde çalışan sayısını düşüren veya çalışmasını durduran işletmelerde gerçekleştirilen işlerdir. Mevsimlik iş ile kampanya işleri arasındaki en temel farklılık, mevsimlik işlerde işletmenin yıl boyunca faaliyette bulunması ve iş randımanının yılın belirli bir periyodunda artması iken, kampanya işlerinde işletme yılda birkaç aydan daha fazla çalışmamaktadır. Türk hukukuna göre mevsimlik iş ve kampanya işleri ifadesi bir arada kullanılmaktadır ve aynı yasal sonuçlara dayandırılmaktadır. (Yalçın, 2017, ss. 29).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ise, mevsimlik çalışanları "mevsimlik çalışması nedeniyle iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişiler" olarak tanımlamaktadır. (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2012, erişim: 28.10.2017).

Mevsimlik iş doktrinde *"çalışmanın sadece yılın belirli bir döneminde sürdürüldüğü veya tüm yıl boyunca çalışılmakla birlikte çalışmanın yılın belirli dönemlerinde yoğunlaştığı işyerlerinde yapılan işler"* olarak tanımlanmaktadır (Süzek, 2015, ss. 124-127).

Yargıtay ise çalışmanın sadece yılın belirli bir döneminde yoğunlaştığı işyerlerinde yapılan işleri mevsimlik iş olarak tanımlamakta ve söz konusu dönemlerin işin niteliğine göre uzun veya kısa olabileceğini belirtmektedir. Her zaman aynı miktarda işçi çalıştırmaya elverişli olmayan ve işyerinde yürütülen faaliyetin niteliğine göre işçilerin her yıl belirli sürelerde yoğun olarak çalıştıkları fakat yılın diğer döneminde işçilerin iş sözleşmelerine ertesi yılın faaliyet dönemi başına kadar ara vermeyi gerektiren işler mevsimlik iş olarak değerlendirilebilmektedir. (Aktaran: Odaman, 2016, s. 47).

Mevsimlik işlerde, eğer taraflar arasında bir sözleşme bulunuyorsa, çalışmanın sona ermesi nedeniyle işyerinden ayrılan fakat iş sözleşmesi askıda kalan işçi, ertesi mevsim başına kadar işverene hizmet etmek, işveren de işçiye ücret ödemek zorunda değildir. Burada işçi ve işverenin iş sözleşmesinden doğan temel borçları, bir sonraki mevsim başına kadar askıya alınmış gibi değerlendirilmektedir. (Şakar, 2004, s.158)

Mevsimlik işçiler, özellikle Ege, Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinde yoğun olarak çalışırlar. Hasadın yoğunlaştığı dönemlerde mevsimlik işçilerin sayısı, yaklaşık 2 katı artış göstermektedir. Örneğin, tarım sektöründeki mevsimlik işçiler sadece topraksız köylülerden oluşmaz, bazı köylüler de topraklarının yeterli olmaması durumunda ek gelir sağlama amacıyla mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar.

Evrensel web sitesinin Temmuz 2017 tarihindeki haberine göre, Ankara Bağımsız Milletvekili Aylin Nazlıaka, bilgi edinme kanunu kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na mevsimlik tarım işçisi sayısını sormuştur. Nazlıaka'ya gönderilen yanıtta, 2014 yılında; 152 bin 434, 2015 yılında; 167 bin 342,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2016 yılında ise 155 bin 234 mevsimlik tarım işçisi olduğu belirtilmiştir. En fazla mevsimlik tarım işçisi bulunan ilk beş il sırasıyla 9 bin 777 işçi ile İzmir, 8 bin 582 işçi ile Mersin, 7 Bin 956 işçi ile Adana, 7 bin 108 işçi ile Denizli ve 5 bin 977 işçi ile Balıkesir ve en az mevsimlik işçi bulunan ilk beş il ise 3 işçi ile Hakkari, 26 işçi ile Iğdır, 27 işçi ile Bitlis, 33 işçi ile Kırıkkale ve 38 işçi ile Bingöl olarak sıralanmıştır. Evrensel'in haberine göre gelen cevabı değerlendiren Nazlıaka ise, Türkiye'de mevsimlik iş için göç edenler aileleri ile birlikte yaklaşık 500 bin sürekli göç halinde olduğunu açıklamıştır. (Evrensel, erişim:2017).

Mevsimlik işçi olgusu incelendiğinde, yoksunluk, yoksulluk ve etnik ayrımcılık ile iç içe geçmiş bir konu olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak yılın belli dönemlerinde çalışabilmek için çekirdek aileleri ile göçler gerçekleşir. Bu bağlamda "Mevsimlik göçler" de; "ekonomik amaçla yapılan ve mevsime uygun işlerde başka bölgelerde çalışmak amacıyla belli bir süre için yer değiştirme hareketleridir" diye tanımlanmaktadır (Yalçın C., 2004, ss.20). Mevsimlik göçler, özellikle bu tarz işçiliğin bulunduğu sektörlerde geçici ve dönemsel olarak duyulan işgücü ihtiyacını karşılamaktadır.

Mevsimlik işlerde çalışanlar sadece ilgili ülkenin vatandaşları değildir. Bu konuda bizim ülkemizde de olduğu gibi, mülteci olarak sığınan yabancı uyruklu kişiler de çalıştırılmaktadır. Bu hususta Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre, 16 Şubat 2017 tarihi itibarıyla Türkiye'de kayıtlı olarak 2.910.281 Suriyeli bulunmaktadır. Suriyeli mültecilerin %45'i 18 yaşın üzerindedir. Yasal çalışma yaş dilimindeki 15-64 yaş aralığındakiler ise mültecilerin %63'ünü oluşturmaktadır. Bu kesimde yer alanlar (çocuklar dahil olmak üzere) çalışma ihtiyacı içindedir. Bu kişilerin önemli bir bölümü, yaşadıkları kentin özelliklerine göre, emek-yoğun ve ağırlıklı olarak vasıfsız işlerde çalışmaktadır. Çalışmanın yoğunlaştığı sektörler, mevsimlik işler olan tarım ve hayvancılık başta olmak üzere, inşaat, tekstil ve hizmettir (Kaygısız, 2017, ss.3).

Ortaya Çıkan Sorunlar:

Bu iş türleri yukarıda belirttiğimiz üzere yılın sadece belli dönemlerinde çalışmaya elverişlidirler. Dolayısıyla her daim çalışmanın yapılmadığı bu işler, her yıl farklı kişilerle ve sözleşmesiz biçimde çalışma yapılarak varlığını sürdürmektedirler. Bu durum da hem çalışan kişiler, hem de işverenler açısından oldukça farklı ve temel sorunlara yol açmaktadır.Bu sorunlar kısaca;

a) İşçinin iş garantisi olmaması: Çalışanlar sadece işin devam ettiği zaman diliminde iş yapabildiklerinden hem yasal hem de psikolojik olarak işçi unsurunun gerektirdiği ölçüde kendilerini ne iş yerine ne de işe ait hissetmemektedirler. Yasal boşluğun olması sebebiyle de işi bıraktıkları ya da iş yapamadıkları zaman için maddi manevi anlamda korunmayacaklarını düşünmekte ve bilmektedirler.

b) İş alanında uzmanlaşmanın mümkün olmaması: Yapılan işler genel anlamda özel bir teknik bilgi ve uzmanlık gerektirmemekte olsa da kişilerin iş mantığı içerisinde sadece o günkü işlerin bitmesi ve gündelik ücretlerinin alınması onlar için yeterli görülmektedir.

c) İşverenin -her yıl değişen- işçileri sosyal haklarından mahrum etmesi: Söz konusu işler işin kısalığı, ücretin işçi bakımından tatminkâr olmaması ve sosyal hakların bulunmaması gibi sebeplerden dolayı hemen hemen her yıl farklı kişilerce yapılmaktadır. Bu kişilerin söz konusu en önemli sorunlarının başında tazminat ve sosyal güvenlik kurumuna dair sosyal haklarının bulunmaması gelmektedir. Her ne kadar bu işçilerin pratikte herhangi bir sendikaya üye olmaları açısından bir yasak bulunmasa da mevzuatlarda bu durum ile ilgili olarak yıllar boyunca çok da fazla gelişmeler yaşanmamaktadır.

d) Kötü Çalışma Koşulları: İş ilişkisinden kaynaklanan ve işin yerine getirilmesinde tabi olunan hak ve borçların tümü çalışma koşulları ifade edilmekte ve çalışma koşulları başta Anayasa olmak üzere, 4857 sayılı İş Kanunu ve 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile düzenlenmektedir. (Özdemir, 2011) Haftalık çalışma süresinden, ara dinlenmelerine, işverenin ücret ödemesinden, insan onuruna yakışır iş ortamının sağlanmasına kadar işçinin temel ve özellikli farklı ihtiyaçlarını karşılanması açısından çalışma koşulları önemlidir. Mevsimlik olarak çalışan işçilerin büyük bir kısmının herhangi bir iş sözleşmesine tabi olmadan çalışması, yasal mevzuatların dışında bırakılması ve kısa ve uzun vadeli sigorta kollarından yararlanamamaları kötü çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

e) İş güvenliğinin bulunmaması: Özellikle tarım vs. gibi sektörlerde işin işyeri gibi kapalı ortamların dışında yapılması hem iş kazaları, hem de meslek hastalıkları bakımından oldukça önem arz

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etmektedir. İşçilerin, işin yapıldığı mekânlara ulaşımlarının sağlanması (örneğin: çok sayıda işçinin korumasız -genelde brandalı- araçlarda sevkiyatı), çalışılan mekânlardaki iş güvenliği kültürüne aykırı uygulamalar (örneğin: baretsiz inşaat işçisi çalışması, ya da turizm sektöründe havuz kenarındaki barlarda uygun ayakkabı vs giymeden çalışılması) ve işçilerin sağlıklarının hiçe sayılarak sadece iş görme ediminin (borcunun) yerine getirilmesine odaklı olarak hareket edilmesi bu konuda ilk akla gelen mevzuat dışı uygulamalardır. (Aşağıda bu konu hakkındaki örneklem ve anlatıma devam edilmiştir.)

f) Mevzuatın yetersizliği: Diğer sorunlarla beraber değerlendirme yapıldığında mevsimlik iş ve mevsimlik iş ilişkisi hususunda iş kanunu ve sair mevzuatlarımızda yeterli hukuki korumanın sağlanması için yeterli hükümler bulunmamaktadır. Bu konuda son yıllarda atılmış en iyi adım 6715 sayılı kanun olarak sayılabilir. (Söz konusu kanun ile ilgili olarak hususta aşağıda gerekli açıklamalar yapılmıştır.) Özellikle mevsimlik işçiler bakımından en büyük sorun işçilerin emeklilik hakları ya da tazminatları hususunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yargı kararlarına göre bu şekilde çalışan kişilerin kıdem tazminatı hesapları çalıştıkları zaman sürelerinin toplamı ile hesaplanmaktadır. İş böyle olunca da, hesaplama hususunda mevsimlik çalışmanın bulunmadığı yılın diğer zamanları –ki uygulamada yapılan çalışma zaten birkaç aydan ileri gitmemektedir- hesaba katılmadığı için tazminata kazanmak oldukça güç bir hal almaktadır. Söz gelimi bir işçi 20 yılda emekliliğe hak kazanabiliyorsa dahi, mevsimlik bir işçinin bu sürenin çok daha fazlası kadar çalışmış olması abesle iştigaldir. Kaldı ki kişiler çalıştıkları yerlerde pratik hayatta, sözleşme ya da bir tam yıl boyunca çalışmadıklarından dolayı yıllık ücretli izne dahi hak kazanmamaktadırlar. Ve hatta bu kişilerin çoğu yevmiye usulü çalıştıklarından dolayı çalışmadıkları gün ücretlerinden kesinti olarak kendilerine yansımaktadır. (Yargıtay 9. H.D., **E:** 2000/16405 K**:** 2001/820)

g) Ücret Sorunu: yukarıda izahına çalıştıklarımıza ek olarak, yasal boşluklar ve yetersizlikler ücret kısmına da yansımakta ve işçiler çalıştıkları sektörde genel bir ücretlendirme politikasından yoksun olduklarından dolayı farklı işverenler ve sektörlerce farklı ücretlendirme politikalarına tabi tutulmaktadırlar. Bu durum da bilhassa iş dünyasındaki konjonktüre etki etmekte ve ucuz işçilik ya da birçok işin merdiven altına inmesine dek süren bir illegaliteye yol açmaktadır.

h) Mevsimlik işlerde ucuz işgücü çalıştırılması: Özellikle 15 yaş altı olan çocuklarının emeklerinin istismar edildiği bir gerçektir. Çocukların eğitimlerine engel olmamak kaydıyla çalışabilecekleri işler 4857 sayılı kanun ile belirlenmiştir. Ancak mevsimlik işlerde çalışan çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimlerini etkileyebilecek nitelikte olan, ağır işlerde çalıştıkları ve bu süreçte eğitimlerine devam etmedikleri bir gerçektir.

i) İşçilerin örgütlenmemesi/örgütlenememesi: Özellikle 15 yaş altı çocuk emeğinin istismarının önlenmesi için çocukların okula yönlendirilmeleri açısından çocukların aileleri bilinçlendirmeli, yasaya mukavemet eden aile ve işverenlere başta idari para cezası olmak üzere caydırıcı yaptırımlar uygulatılmalıdır. Şeklinde tanımlanabilmektedir.

Mevzuatlarda Yaşanan Gelişmeler ve Son Durum:

-İşsizlik sigortası için durum:

Ayrıca bu kişilerin işsizlik sigortasına dair hakları da bulunmamaktadır. Mevzuatsal olarak incelendiğinde; "son üç yıl içinde en az 600 gün sigortalı olarak çalışıp, işsizlik sigortası primi ödemiş olmak, işten ayrılmadan önceki son 120 gün içinde prim ödeyerek sürekli çalışmış olmak" hükmü ile hak kazanılan işsizlik sigortası, bu kişiler açısından uygulama alanı dahi bulamamaktadır. Ancak bu kişilerin mevsimlik çalışmalarının sona ermeleri sonrasında yeni bir işe girmeleri halinde bu sigorta konusu işlerlik kazanabilecektir.

-6715 sayılı kanunun getirdikleri:

Son yıllarda ülkemizde bu konuda yapılan en önemli çalışmaların başında 6715 sayılı kanun ile iş kanununda yapılan değişiklikler gelmektedir. Böylece anılan birçok şey mevzuatsal anlamda temele kavuşturulmuştur. Bu konuda özellikle özel istihdam bürolarının kurulması işçi ile işverenler arasında ihtiyaç duyulan aracılık hizmetlerinin yerine getirilmesi konusunda önem arz etmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu kanunda yer aldığı üzere mevsimlik işlerde de aracılık faaliyetlerini sürdürebilecek olan bu kuruluşlar, yönetmeliğe göre, "İş arayanların elverişli oldukları işlere yerleştirilmesine ve çeşitli işler için uygun işçiler bulunmasına aracılık yapmak ve/veya geçici iş ilişkisi kurma faaliyeti yürütmek üzere Kurum tarafından izin verilen gerçek veya tüzel kişiler tarafından kurulan bürolar" olarak tanımlanmaktadır. (Özel İstihdam Büroları Yönetmeliği, Madde 3/1-j) Bu bürolar aslen işçi ile işveren arasında, -işçinin sahip olduğu özellik ve gereksinimler ışığında yeterli eşleştirmenin sağlanması sonrasında- bir anlaşma yapılmasını sağlanmaktadırlar. Aradaki anlaşma teknik olarak geçici işçi sağlamak üzerine yapılan bir sözleşme niteliğindedir.

Bu anlaşma çeşitli iş türlerinde farklı özellik ve niteliklere haiz iken mevsimlik işler açısından çok daha büyük oranda önem arz etmektedir. İlgili kanuna göre; farklı iş tiplerinde geçici iş sözleşmesinin genellikle 4 ay süre ile yapılarak maksimum iki kez daha yenilenmesi mümkün iken, bu süre mevsimlik işlerde (özellikle mevsimlik tarım işlerinde) herhangi bir zaman ile ölçülmemiş ve belirli bir süre sınırı öngörülmemiştir. (6715 Kanun, Madde 1/3.)

-İşçi Sağlığı ve Güvenliği açısından inceleme:

İş Sağlığı ve Güvenliği Konusundaki Eksiklikler: Her ne kadar 2012 yılında yürürlüğe giren 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği yasası, tarım sektöründe çalışan işçileri kapsam dışı bırakmamış olsa da, mevsimlik işlerde çalışan işçilerin çalışma şartları özellikle iş kazalarının düzenlendiği 5510 sayılı kanunun 13. Maddesinde iş kazasından sayılan haller kapsamında yer almamaktadır. Öyle ki işçilerin kayıt dışı çalışmaları, çalıştıkları yerlerin sınırlarının belli olmaması gibi faktörler işçileri dolaylı olarak kapsam dışına atmaktadır. Ayrıca iş sağlığı ve güvenliği açısından işçilerin karşı karşıya kaldıkları riskler çözüm önerisi getirilmesi konulardandır. İşçilerin çalışma yerlerine toplu olarak güvensiz bir şekilde taşınmaları, işin ifası sırasında maruz kaldıkları zirai ilaçlar ve zehirli maddeler, aşırı sıcak-aşırı soğuk gibi ortamlarda çalışmaları, yetersiz güvenlik donanımına sahip olmaları ya da güvenlik donanımına sahip olmamaları, güvenli davranış sergilemeleri konusunda eğitim almamaları gibi faktörler işçilerin karşı karşıya başlıca iş sağlığı ve güvenliği sorunları arasında yer alabilir.

Söz konusu husus hakkındaki çözüm önerimiz ise; işçilerin sosyal sigortalar kapsamına dahil edilmeleri ve iş sağlığı ve güvenliğine yönelik önlemlerin uygulanacağı koşulların sağlanması ve ÇSGB müfettişlerince denetlemelerin arttırılmasıdır.

SONUÇ ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Sonuç olarak; gerekli incelemeler (teori) ve iş hayatında yaşanan pratik hayat incelendiğinde mevsimlik işlerde çalışanların iş hayatı içerisinde mevzuatsal anlamda, tabiri caizse diğer çalışma türleri ile kıyaslandığında tam olarak edinmiş oldukları herhangi bir hukuki hakları bulunmamaktadır. Bu bağlamda ilk olarak çalışma türleri bakımından net bir kavramsal çerçeve oluşturulmalıdır. Sonrasında ise yukarıda belirttiğimiz sorunlar ışığında tarafımızca iki tür çözüm yolu öngörmekteyiz. Buna göre;

- Hukuki mevzuata bu konuda hüküm ve eklemeler yapmak,
- Yürürlüğe girme sürecine kadar yapılabilecekler.

-Mevzuata Yapılabilecek eklemeler:

Her ne kadar hukuki zeminde, bilhassa iş kanununda yer bulmamış olsa da, uygulamada bu şekilde çalışma yapan iş ve sektörlere ilişkin bir takım uygulamalar yapılabilmektedir. Bu konudaki kalıcı tek çözüm aslen mevsimlik İş ilişkisine dair olan kavram ve uygulamaların yasal mevzuata eklenmesi ve uygulamaya koyulması olacaktır. Mevzuatta yapılabilecek eklemeler konusunda, yukarıda incelemiş olduğumuz sorun başlıkları ile ilgili olarak genel manada, tarafımızca bir takım öneriler oluşturulmuştur. Buna göre;

1. Öncelikle mevsimlik işlerde çalışan kişilere iş garantisi sağlanmalıdır. Bu bağlamda yapılabilecek ilk şey, işçilerin "belirli iş sözleşmesi" ile çalışmalarının sağlanmasıdır. Belirli iş sözleşmesini 4857 s. İş kanunu na göre; "işin, bir işin yapılması veyahut bir olgunun ortaya çıkması gibi objektif koşullara bağlı olduğu işçi ile işveren arasında yapılan yazılı sözleşme türü" olarak tanımlamak mümkündür. (4857 Sayılı İş Kanunu, Md.11)Yine aynı kanuna göre; bu işçilere ücret ya da kıdem ile ilgili olarak emsal işçilere

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

uygulanan kurallardan farklı kurallar uygulanamaz. Ve bu işçiler farklı uygulamalara tabi tutulamaz denmiştir. (4857 Sayılı İş Kanunu, Md.12.)

Belirli süreli iş sözleşmesi yapıldığında işçiler en azından şu anki mevzuata göre yasal bir zeminde çalışma olanağı bulacaklardır. Bu bağlamda sözleşmelerinin sona ermesi ise,

a) İş konusu sözleşmenin süresinin bitmesi sonucu, (tarafların sözleşmeye devam etmeyeceklerinin bildirilmesi ya da anlaşılması halinde)

b) İşçi ve İşveren tarafından kanunca kendilerine tanınmış olan İş Kanunu Md.24-25 de yer alan haklı sebeple fesih halleri[245],

İle mümkün olacaktır. Söz konusu iş ilişkisi içinde ayrıca işçinin ölümü söz konusu olduğunda sözleşme kendiliğinden sona erecek ve tazminata hak kazanılan durumlarda mirasçılar bu konuda hak sahibi olabilecekler iken, işverenin ölümü halinde ise iş yeri devam ettiği takdirde işçinin hukuki ilişkisi de devam etme olanağı bulacaktır.

2. İşçilerin örgütlenmesi sağlanmalıdır.

3. İşçilerin sosyal haklardan yararlanmaları sağlanmalı, ve bu durum yetkili kuruluşlarca denetim altına alınmalıdır.

4. İşçilerin kötü şartlardaki çalışma koşulları düzeltilmelidir. Özellikle işçilerin kayıt altına alınması sağlanmalı, mevsimlik iş aracılığı sözleşmesi zorunlu hale getirilmeli ve işçiler sözleşme olmadan çalıştırılmamalıdır. Denetlemeler sıklaştırılarak çalışanların hak kayıpları asgari düzeyde tutulmaya çalışılmalıdır. Ayrıca işçilerin ücretlerinin yasada belirtilen koşul ve oranların altında kalmaması ve işçilerin genel sağlık sigortasından yararlanmaları sağlanmalıdır.

5. İşçilerin emeklerinin karşılığı olarak ödenen ücretlerde birlik sağlanmalıdır. Bu birlik halinin tarım, inşaat vs. gibi işkollarına yönelik meslek birlikleri ya da odalarca yerine getirilmesine olanak tanınmalıdır.

6. İşçilerin hak kazandıkları ya da olası tazminatlarına ilişkin düzenlemeler yapılmadır. Bu hususta şu anki mevzuata göre dolması gereken -emekliliğe hak ediş süresinin çok üzerinde bir zaman çalışma gibi- süreler dışında düzenlemeler yapılmalıdır.

-Yürürlüğe Girişe Kadarki Süreçte Yapılabilecekler:

Bu durumun yanı sıra en azından yukarıda açıkladığımız kalıcı çözüm yerine getirilene dek, bu konuda çalışma yapan işverenlerin işçileri en azından belirli iş sözleşmesi ile çalıştırarak, çalışanlarına güvence verebilecek sosyal haklara, ya da işi ilişkisine hukuki zemin kazandırmaları mümkündür.

Söz konusu denetmenin ise, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yetkilendirilen birimlerce, bu duruma ek olarak mevzuata eklenen yenilikler gereği Özel İstihdam Büroları'nca, iş durumuna bağlı olarak Emniyet Müdürlükleri ve İl bünyesinde oluşturulacak komisyonlarca yerine getirilebileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

1. 6715 Sayılı İş Kanunu İle Türkiye İş Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Madde 1.
2. 4857 Sayılı İş Kanunu.
3. Evrensel, (2017, Temmuz 12). Evrensel. Erişim: 30 Ekim 2017, www.evrensel.net
4. Kaygısız, İ. (2017, Ağustos). "Dünyadan Ağustos 2017 - Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri". Erişim: 25 Ekim 2017, http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/2017/Du308nyadan%20-

[245] Bu halleri İş Kanunu madde 24-25' e göre; Ahlak ve İyiniyete Aykırı haller, Sağlık sebeplerine dayanan haller ve zorunlu haller olarak üçe ayırmamız mümkündür. Bu halleri kısaca örnekle açıklamamız gerekirse; işveren yada başka bir işçi tarafından taciz edilmek ahlak ve iyiniyete aykırılık, yük taşıyan bir işçinin bel fıtığı olması sağlık sebebi, işçinin iş yerinde bir haftadan uzun süre kalamayacak bir halde bulunduğu durum ise zorunlu sebeplerden birini teşkil etmektedir.

%20Suriyeli%20Mu308ltecilerin%20Tu308rkiye%20I307s327gu308cu308%20Piyasasina%20Etkileri%20.pdf
5. Odaman, S. (2016). "Yeni Düzenlemeler Çerevesinde Türk iş Hukukunda Ödünç İş İlişkisi Uygulaması", Sicil İş Hukuku Dergisi, 36, 41-61. http://www.mess.org.tr/media/files/6695_YAESR973B5sicilsayi36.pdf
6. ÖZDEMİR, Cumhur Sinan: 'Açıklamalı – İçtihatlı İş Mevzuatı Rehberi', Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, İstanbul, 2011.
7. Özel İstihdam Büroları Yönetmeliği, Madde 3.
8. Süzek, S. (2015). İş Hukuku. İstanbul: Beta Yayıncılık.
9. Şakar M. (2014). "Mevsimlik İşlerde Çalışan İşçilerin Hakları",Yaklaşım Dergisi, Sayı:257,Mayıs-2014, s.157-158
10. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2012). Erişim: 28 Ekim 2017, http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2012/turkce/metaveri/tanim/index.html
11. Yalçın, B. (2017, Ocak 20), "Turizm Sektöründe Mevsimlik Çalışma Şeklinin İş Sağlığı ve Güvenliği Üzerine Etkileri", Kocaeli üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İş Sağlığı ve Güvenliği anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 1-94.
12. Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
13. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, Esas No: 2000/16405 ve Karar No: 2001/820.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(71)

Öğr. Gör. Şanser VURGUN[246]; Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR[247]

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTE KÜLTÜRÜNE İLİŞKİN ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ: ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ ATÇA MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ[248]

MEASURING THE RELATIVES OF UNIVERSITY STUDENTS ABOUT THE UNIVERSITY CULTURE: ADNAN MENDERES UNIVERSITY ATCE VOCATIONAL SCHOOL

ÖZ

Üniversiteler gerek içerdikleri fakülte, meslek yüksekokullar, bölümler gerekse öğretim elemanları sayesinde öğrencilerin hem iş hem de sosyal yaşamlarına çeşitli alanlarda negatif ya da pozitif anlamda katkılar yapmakta, bu bağlamda da kişilerin hayatlarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada öncelikle üniversite kültürüne ilişkin temel bilgiler verilecek, sonrasında ise Adnan Menderes Üniversitesi bünyesinde bulunan Atça Meslek Yüksekokulunda eğitim gören öğrencilere uygulanmış olan anket çalışması çözümlenecektir. Böylelikle öğrencilerin üniversite eğitimine ve eğitim aldıkları okula ilişkin kültürel algıları incelenecektir.

Araştırmanın çalışma grubunu Atça Meslek Yüksekokulu'nda eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda; Meslek Yüksekokulumuzda bulunan bölümler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Üniversite Kültürü, Atça Meslek Yüksekokulu.

ABSTRACT

Universities, faculties, vocational colleges, departments and faculties of the university make contributions to the students' business and social life in various fields with negative or positive meaning and also have an important place in their lives in this context. In this study, firstly basic information about university culture will be given and then the questionnaire study applied to students who are studying at Atca Vocational School in Adnan Menderes University will be resolved. Thus, the cultural perceptions of students about university education and the school they are studying will be examined.

The study group of the study forms the students who are trained at Atça Vocational School. As a result of the research; It was observed that there was no significant difference between the sections in the Vocational High School.

Keywords: *University, University Culture, Atça Vocational School.*

[246] **Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Tapu ve Kadastro Programı, Aydın/TÜRKİYE; E-posta: sanser_v@hotmail.com**
[247] **Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, Aydın/TÜRKİYE; E-posta: gmakpinar@yahoo.com**
[248] **Bu çalışma ULEAD 2017'de tam metin bildiri olarak sunulmuştur.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Giriş

Kültür*;* Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütününe kültür denir. Kültür; bir toplumun kimliğini oluşturur, onu diğer toplumlardan farklı kılar. Kültür, toplumun yaşayış ve düşünüş tarzıdır.

Kültürün Özellikleri:

*Kültür görelidir. Yani her toplumun kendine özgü kültürü vardır. *Kültür tarihseldir. Yani geçmişten günümüze süregelmektedir. *Kültür insan eseridir. İnsanlar hem kültürü oluştururlar hem de kültürden etkilenirler. * Kültür durağan değildir. Zaman içinde değişir. Maddi öğeler daha hızlı değişir. Ayrıca her toplumda kültürel değişim hızı birbirinden farklıdır.

Kültürün İşlevleri:

Kültür aynı zamanda kişilerin toplum ile olan ilişkilerinde de belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda belirmek gerekirse;

* Birey davranışlarını yönlendirerek toplumsal düzeni sağlar. * Topluma kimlik kazandırır. Toplumu diğer toplumlardan farklı kılar. * Toplumsal dayanışma ve birlik duygusu verir. "Biz bilinci" oluşmasını sağlar. * Toplumsal kişiliğin oluşmasını sağlar. Yani "sosyalleşme"yi.[249]

Örgüt ve Üniversite Kültürü:

Örgüt; ortak bir amaç ya da eylemi gerçekleştirmek tutumuyla bir araya gelmiş kurumların ya da kişilerin oluşturduğu birlik. İnsanlar; okullar, dernekler, kulüpler, şirketler, çeşitli kamu kurumları, siyasi partiler, hastaneler gibi çeşitli örgütlerle ilişki içindedir. Örneğin çalışan yetişkin insanlar zamanının üçte birinden fazlasını örgütlerde geçirdikleri gibi, çocuklar da hemen hemen aynı ölçüdeki zamanlarını okul örgütünün içinde geçirirler.

Üniversite kültürü, kültür biçimlerinden biri olup, diğer örgütlerde olduğu gibi üniversite kültürü de üyelerinin davranışlarını ve verimliliğini etkilemekte, okulun veliler ve toplum karşısındaki imajını belirlemektedir.[250]

Öğrencilerin Üniversite Kültürüne İlişkin Algılarının Ölçülmesi:

Söz konusu anket çalışması, Atça Meslek Yüksekokulu'nda eğitim gören önlisans öğrencilerinin dijital medyaya olan bağımlılıklarını belirlemeye çalışmaktır. Çalışmada veri toplama tekniği olarak SPSS programı (versiyon 20) kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini Atça MYO'da 2016-2017 bahar yarıyılında eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Dolayısıyla ana kütle 980 öğrenciden ibarettir. Anket çalışmasının örneklemi, Rastsal örneklem metodu ile tesadüfi olarak belirlenen 280 öğrenciden oluşmaktadır.

Söz konusu anket, Erdem ve İşbaşı nın 2001 yılında oluşturduğu ankete Atça Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yönelik demografik özellikli bazı maddelerin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Bu anket 27 adet ifadeden oluşmaktadır. İfadeler incelendiğinde; öğrenci- akademik personel lişkisi, öğrenci-üniversite (myo) ilişkisi, öğrenci-idari personel ilişkisi ve akademik personel-idari personel ilişkisi kavramına uygun ifadelerin bulunduğu ve bu yönde bir araştırmanın yapıldığı görülecektir.

Bu bağlamda demografik veriler incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar aşağıda yer aldığı gibidir:

Tablo 1. Demografik Özelliklerine Yönelik Tanımlayıcı Bulgular

Yaş	Sayı	Yüzde
18,00	16	5,7
19,00	39	13,9
20,00	78	27,9

[249] https://www.frmtr.com/kultur/901435-kultur-nedir.html

[250] Atak, Metin (2005), "*Örgütlerde Resmi Olma-yan İletişimin Yeri ve Önemi*", **Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi**, No: 2, s: 59

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

21,00	73	26,1
22,00	25	8,9
23,00	26	9,3
24,00	12	4,3
25,00	11	3,9
Toplam	280	100,0

Tablo 2. Demografik Özelliklerine Yönelik Tanımlayıcı Bulgular

Cinsiyet	**Sayı**	**Yüzde**
ERKEK	113	40,4
KADIN	167	59,6
Toplam	280	100,0

Tablo 3. Demografik Özelliklerine Yönelik Tanımlayıcı Bulgular

Bölüm	**Sayı**	**Yüzde**
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	102	36,4
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	87	31,1
Tapu ve Kadastro	55	19,6
Tarımsal İşletmecilik	36	12,9
Toplam	280	100,0

Ölçek Madde Dağılımı

		%
1. Okulumuzda uygulamalar esnasında bölümler arasında yüksek uyum vardır.	Kesinlikle katılmıyorum	12,50%
	Katılmıyorum	23,20%
	Kararsızım	34,30%
	Katılıyorum	15,40%
	Kesinlikle katılıyorum	14,60%
2. Okul yöneticileri sorunların giderilmesinde başarılıdır.	Kesinlikle katılmıyorum	13,20%
	Katılmıyorum	26,80%
	Kararsızım	33,20%
	Katılıyorum	12,90%
	Kesinlikle katılıyorum	13,90%
3. Okul yöneticileri dışarıdan gelen etki ve baskılara karşı okulu korur.	Kesinlikle katılmıyorum	17,50%
	Katılmıyorum	30,40%
	Kararsızım	32,90%
	Katılıyorum	10,70%
	Kesinlikle katılıyorum	8,60%
4. Öğretim elemanları iletişime her zaman açıktır.	Kesinlikle katılmıyorum	32,10%
	Katılmıyorum	28,60%

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Kararsızım	23,90%
	Katılıyorum	7,90%
	Kesinlikle katılıyorum	7,50%
5. Okulun eğitime yönelik hedefleri konusunda bilgi sahibiyiz.	Kesinlikle katılmıyorum	20,70%
	Katılmıyorum	24,60%
	Kararsızım	29,30%
	Katılıyorum	15,40%
	Kesinlikle katılıyorum	10,00%
6. Farklı bölümlerdeki öğrenciler arasında iletişim güçlüdür.	Kesinlikle katılmıyorum	18,60%
	Katılmıyorum	25,70%
	Kararsızım	32,50%
	Katılıyorum	12,90%
	Kesinlikle katılıyorum	10,40%
7. Öğretim elemanlarının öğrencilere yaklaşımı insancıldır.	Kesinlikle katılmıyorum	28,20%
	Katılmıyorum	37,90%
	Kararsızım	25,40%
	Katılıyorum	5,70%
	Kesinlikle katılıyorum	2,90%
8. Derslerin veriliş şekli bilgi aktarmaktan çok, düşünce ve beceri geliştirici niteliktedir.	Kesinlikle katılmıyorum	16,40%
	Katılmıyorum	36,10%
	Kararsızım	28,60%
	Katılıyorum	9,30%
	Kesinlikle katılıyorum	9,60%
9. Meslek yüksekokulumuzun dışarıda (üniversitede, kentte) olumlu bir imajı vardır.	Kesinlikle katılmıyorum	15,70%
	Katılmıyorum	28,60%
	Kararsızım	31,80%
	Katılıyorum	12,90%
	Kesinlikle katılıyorum	11,10%
10. Yüksekokuldaki öğretim elemanları kendi aralarında işbirliği ve dayanışma içindedir.	Kesinlikle katılmıyorum	21,10%
	Katılmıyorum	27,90%
	Kararsızım	33,60%
	Katılıyorum	9,60%
	Kesinlikle katılıyorum	7,90%
11. Yüksekokul yönetimi öğrencileri yönetmeliklere ve uygulamalara yönelik zamanında ve doğru bilgilendirir.	Kesinlikle katılmıyorum	20,00%
	Katılmıyorum	33,60%
	Kararsızım	33,60%
	Katılıyorum	6,80%
	Kesinlikle katılıyorum	6,10%

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

12. Öğretim elemanları hatalara karşı toleranslı davranır.	Kesinlikle katılmıyorum	18,90%
	Katılmıyorum	32,90%
	Kararsızım	28,90%
	Katılıyorum	12,90%
	Kesinlikle katılıyorum	6,40%
13. Öğrenciler hocalarını farklı sorunlarını iletecek kadar yakın görürler.	Kesinlikle katılmıyorum	26,10%
	Katılmıyorum	29,60%
	Kararsızım	26,10%
	Katılıyorum	10,40%
	Kesinlikle katılıyorum	7,90%
14. Öğrenciler yüksekokuldaki uygulamalara yönelik sorunlarını veya düşüncelerini yöneticilere yeterli düzeyde aktarabilirler.	Kesinlikle katılmıyorum	21,80%
	Katılmıyorum	28,20%
	Kararsızım	34,30%
	Katılıyorum	7,50%
	Kesinlikle katılıyorum	8,20%
15. Öğretim elemanları yüksekokul ile özdeştir.	Kesinlikle katılmıyorum	22,50%
	Katılmıyorum	32,90%
	Kararsızım	29,30%
	Katılıyorum	9,30%
	Kesinlikle katılıyorum	6,10%
16. Okula yeni gelen öğrenciler ile eski öğrenciler çabuk kaynaşır.	Kesinlikle katılmıyorum	22,10%
	Katılmıyorum	20,70%
	Kararsızım	32,10%
	Katılıyorum	13,20%
	Kesinlikle katılıyorum	11,80%
17. Bu üniversitede atça meslek yüksekokulu öğrencisi olmak bir ayrıcalıktır.	Kesinlikle katılmıyorum	23,20%
	Katılmıyorum	23,60%
	Kararsızım	21,10%
	Katılıyorum	11,40%
	Kesinlikle katılıyorum	20,70%
18. Yüksekokulun diğer personeli herhangi bir sorun yaşandığında öğrencilere içtenlikle yardımcı olur.	Kesinlikle katılmıyorum	22,90%
	Katılmıyorum	30,00%
	Kararsızım	32,10%
	Katılıyorum	7,50%
	Kesinlikle katılıyorum	7,50%
19. İdari personel öğrencilerin taleplerini karşılamada olumlu bir tutum içerisindedir.	Kesinlikle katılmıyorum	21,10%
	Katılmıyorum	28,20%
	Kararsızım	32,50%

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Katılıyorum	9,60%
	Kesinlikle katılıyorum	8,60%
20.yüksekokulda öğrenci-hoca-personel arasında işbirliği ve dayanışma vardır.	Kesinlikle katılmıyorum	24,30%
	Katılmıyorum	31,80%
	Kararsızım	26,10%
	Katılıyorum	10,70%
	Kesinlikle katılıyorum	7,10%
21. Üniversite çağına gelen yakınlarıma okulumu tercih etmelerini öneririm.	Kesinlikle katılmıyorum	15,00%
	Katılmıyorum	20,00%
	Kararsızım	29,30%
	Katılıyorum	11,40%
	Kesinlikle katılıyorum	24,30%
22. Yüksekokul, aile, toplum ve iş dünyasının beklentileri arasındaki beklentileri karşılamaktadır.	Kesinlikle katılmıyorum	13,60%
	Katılmıyorum	25,00%
	Kararsızım	35,70%
	Katılıyorum	11,80%
	Kesinlikle katılıyorum	13,90%
23. Öğrenciliğim sona erse bile kendimi atça meslek yüksekokul'lu olarak göreceğim.	Kesinlikle katılmıyorum	17,10%
	Katılmıyorum	21,10%
	Kararsızım	23,60%
	Katılıyorum	19,30%
	Kesinlikle katılıyorum	18,90%
24. Okulumuzun fiziki mekanları diğer okullara göre daha farklı ve özgündür.	Kesinlikle katılmıyorum	13,90%
	Katılmıyorum	18,90%
	Kararsızım	24,60%
	Katılıyorum	12,90%
	Kesinlikle katılıyorum	29,60%
25. Okulumuzda açılış, kurului ve kapanış gibi törenlere önem verilir.	Kesinlikle katılmıyorum	13,20%
	Katılmıyorum	23,90%
	Kararsızım	30,40%
	Katılıyorum	13,90%
	Kesinlikle katılıyorum	18,60%
26. Okulun geçmişine yönelik anılar, öyküler, olaylar eski öğrenciler tarafından yenilere aktarılır.	Kesinlikle katılmıyorum	13,90%
	Katılmıyorum	26,80%
	Kararsızım	21,80%
	Katılıyorum	12,10%
	Kesinlikle katılıyorum	25,40%
	Kesinlikle katılmıyorum	16,80%

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

27. Diğer üniversitelerde aynı bölümde okuyan öğrenciler ile rekabette kendimi şanslı görüyorum.	Katılmıyorum	26,10%
	Kararsızım	21,40%
	Katılıyorum	14,30%
	Kesinlikle katılıyorum	21,40%

ÜNİVERSİTE KÜLTÜRÜ ÖLÇEĞİ SORULARI NORMALLİK TESTİ

Ölçek Normallik Testi

	N	Normal Parameters[a,b]		Kolmogorov-Smirnov Z
		Mean	Std. Deviation	
1. Okulumuzda uygulamalar esnasında bölümler arasında yüksek uyum vardır.	280	2,9643	1,21467	3,150
2. Okul yöneticileri sorunların giderilmesinde başarılıdır.	280	2,8750	1,21317	3,198
3. Okul yöneticileri dışarıdan gelen etki ve baskılara karşı okulu korur.	280	2,6250	1,14789	3,104
4. Öğretim elemanları iletişime her zaman açıktır.	280	2,3000	1,21047	3,431
5. Okulun eğitime yönelik hedefleri konusunda bilgi sahibiyiz.	280	2,6929	1,24086	2,766
6. Farklı bölümlerdeki öğrenciler arasında iletişim güçlüdür.	280	2,7071	1,20926	2,881
7. Öğretim elemanlarının öğrencilere yaklaşımı insancıldır.	280	2,1714	,99780	3,831
8. Derslerin veriliş şekli bilgi aktarmaktan çok, düşünce ve beceri geliştirici niteliktedir.	280	2,5964	1,15687	3,713
9. Meslek yüksekokulumuzun dışarıda (üniversitede, kentte) olumlu bir imajı vardır.	280	2,7500	1,19512	2,976
10. Yüksekokuldaki öğretim elemanları kendi aralarında işbirliği ve dayanışma içindedir.	280	2,5536	1,15656	2,924
11. Yüksekokul yönetimi öğrencileri yönetmeliklere ve uygulamalara yönelik zamanında ve doğru bilgilendirir.	280	2,4536	1,07329	3,337
12. Öğretim elemanları hatalara karşı toleranslı davranır.	280	2,5500	1,12848	3,428
13. Öğrenciler hocalarını farklı sorunlarını iletecek kadar yakın görürler.	280	2,4429	1,20496	3,356
14. Öğrenciler yüksekokuldaki uygulamalara yönelik sorunlarını veya düşüncelerini yöneticilere yeterli düzeyde aktarabilirler.	280	2,5214	1,15450	3,047
15. Öğretim elemanları yüksekokul ile özdeştir.	280	2,4357	1,11818	3,433
16. Okula yeni gelen öğrenciler ile eski öğrenciler çabuk kaynaşır.	280	2,7179	1,27382	2,717

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

17. Bu üniversitede Atça Meslek Yüksekokulu öğrencisi olmak bir ayrıcalıktır.	280	,8286	2	1 ,44402	3,092
18. Yüksekokulun diğer personeli herhangi bir sorun yaşandığında öğrencilere içtenlikle yardımcı olur.	280	,4679	2	1 ,14490	3,132
19. İdari personel öğrencilerin taleplerini karşılamada olumlu bir tutum içerisindedir.	280	,5643	2	1 ,17446	2,969
20.Yüksekokulda öğrenci-hoca-personel arasında işbirliği ve dayanışma vardır.	280	,4464	2	1 ,17500	3,493
21. Üniversite çağına gelen yakınlarıma okulumu tercih etmelerini öneririm.	280	,1000	3	1 ,37202	2,877
22. Yüksekokul, aile, toplum ve iş dünyasının beklentileri arasındaki beklentileri karşılamaktadır.	280	,8750	2	1 ,20724	3,374
23. Öğrenciliğim sona erse bile kendimi Atça Meslek Yüksekokul'lu olarak göreceğim.	280	,0179	3	1 ,36115	2,591
24. Okulumuzun fiziki mekanları diğer okullara göre daha farklı ve özgündür.	280	,2536	3	1 ,41548	3,142
25. Okulumuzda açılış, kuruluş ve kapanış gibi törenlere önem verilir.	280	,0071	3	1 ,28680	2,965
26. Okulun geçmişine yönelik anılar, öyküler, olaylar eski öğrenciler tarafından yenilere aktarılır.	280	,0821	3	1 ,40035	3,134
27. Diğer üniversitelerde aynı bölümde okuyan öğrenciler ile rekabette kendimi şanslı görüyorum.	280	,9750	2	1 ,39228	3,124

ÜNİVERSİTE KÜLTÜRÜ ÖLÇEĞİ GÜVENİLİRLİK ANALİZİ SONUÇLARI

Tablo 18: Güvenilirlik Testi

Cronbach's Alpha	N of Items
,952	27

ÜNİVERSİTE KÜLTÜRÜ ANKET VERİLERİ İLE DEMOGRAFİK VERİLERE YÖNELİK BULGULAR

Ankete katılanların yaş değişkeni açısından üniversite kültürü arasında anlamlı farklılık bulunup bulunmadığını incelemek için Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Yapılan test sonuçları Tablo da gösterilmektedir.

Tablo 19. Üniversite Kültürü Seviyelerinin Yaş Değişkenine Göre İlişkisi

Yaş		N	Ort.	SS	Chi-Square	p.
TOPLAM ÖLÇEK	18,00	16	70,25	29,74	7,370	,391
	19,00	39	71,38	20,84		
	20,00	78	72,47	20,79		
	21,00	73	73,21	21,86		
	22,00	25	72,28	23,06		
	23,00	26	71,00	21,27		
	24,00	12	91,50	26,69		
	25,00	11	75,18	23,19		
	Toplam	280				

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yapılan analiz neticesinde ankete katılanların üniversite kültürü ile yaş grupları değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. ($p<0,05$)

Ankete katılanların cinsiyet değişkeni açısından Üniversite Kültürü Seviyelerinin arasında anlamlı farklılık bulunup bulunmadığını incelemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Yapılan test sonuçları Tablo da gösterilmektedir.

Tablo 20. Üniversite Kültürü Seviyelerinin Cinsiyet Değişkenine Göre İlişkisi Yapılan analiz neticesinde ankete katılanların Üniversite Kültürü Seviyeleri ile cinsiyet grupları değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. ($p<0,05$)

Ankete katılanların bölüm değişkeni açısından Üniversite Kültürü Seviyeleri arasında anlamlı farklılık bulunup bulunmadığını incelemek için Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Yapılan test sonuçları Tablo da gösterilmektedir.

Tablo 21. Üniversite Kültürü Seviyelerinin Bölüm Değişkenine Göre İlişkisi

Yapılan analiz neticesinde ankete katılanların Üniversite Kültürü Seviyeleri ile bölüm grupları değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. ($p<0,05$)

Sonuçlar

Yukarıda da kısmen farklı sayfalarda açıklandığı üzere, anket sonuçları temel alındığında ve irdelendiğinde genel anlamda öğrencilerin üniversite kültürüne sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda öğrenciler ile akademik ve idari personel arasındaki ilişki, akademik ve idari personel arasındaki ilişki ve diğer alt grup sorularında genellikle olumlu ve yüksek verilerin bulunduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmanın oluşturulma aşamasında, bilhassa hipotezler oluşturulurken tarafımızca en çok merak edilen şey olan programlar arasındaki fark incelendiğinde ise; veriler ışığında herhangi bir anlamlı fark bulunmamıştır.

KAYNAKÇA

1. https://www.frmtr.com/kultur/901435-kultur-nedir.html
2. Atak, Metin (2005), "Örgütlerde Resmi Olmayan İletişimin Yeri ve Önemi", Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, No: 2, s: 59
3. Erdem, F. ve İşbaşı, J. Ö., Eğitim Kurumlarında Örgüt Kültürü ve Öğrenci Alt Kültürünün Algılamaları. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2001.
4. Yılmaz, Oğuz, (2005)., Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Üniversite Kültürüne İlişkin Algıları, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:38, S:1, 2005.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(72)

Öğr. Gör. Dr. Mükerrem ATALAY ORAL[251]; Öğr. Gör. Rukiye KILIÇ[252]

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMA ARACI KIRSAL TURİZM: ELMALI İLÇESİ ÖRNEĞİ

SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT TOOL RURAL TOURISM: THE CASE OF ELMALI DISTRICT

ÖZ

Sürdürülebilir kırsal kalkınma modelinde kırsal turizm önemli bir role sahiptir. Kırsal kalkınmada turizm özelliği olan yörelerin ülke ekonomileri için önemlilik düzeyi yüksek olup, sürdürülebilir kalkınmaya olası etkileri göz ardı edilemez. Türkiye gibi doğal güzellikleri, tarihi zenginlikleri, kültürel mozaikleri ile ön plana çıkan ülkelerin ekonomisinde kırsal turizm büyük bir rol oynayabilir. Bu açıdan Türkiye'nin sahip olduğu turistik değerleri katma değeri en yüksek olacak şekilde ortaya koymasının ve turizm alanında tüketici davranışlarındaki değişimlere adaptasyonun önemi yadsınamaz. Bu noktada deniz, kum, güneş turizmine verilen önem kadar, alternatif turizm alanları da önemsenmelidir.

Çalışmanın amacı yerel halkın bakış açısı ile Elmalı ilçesinin turizm değerini belirlemektir. İlçenin kırsal kalkınma boyutunda kırsal turizm değerinin ortaya çıkarılması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Yüz yüze anket metodu ile 484 katılımcıdan basit tesadüfü örneklemeyle veri toplanmış ve amaca uygun istatistik programında güvenilirlik, frekans, ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Sonuçta; Ömer Paşa Camii ve Türbesi'nin Elmalı kültürel miras değerlerinden en önemlisi olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Yerel halk turizmin gelişmesiyle, kültürel mirasın korunmasının olumlu etkileneceğini düşünmekte, bunun yanında kadınların turizmde istihdam edilmesi ve turizm faaliyetlerini destekleme konusuna olumlu bakmaktadır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile turizmin gelişmesi ve turizmde kadınların çalışması düşünceleri arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Kırsal Kalkınma, Kırsal Turizm, Elmalı İlçesi.

ABSTRACT

Rural tourism plays an important role in the sustainable rural development model. The importance of the regions which have tourism characteristic in rural development is high for the economies of countries and their possible effects on sustainable development cannot be excluded. To the forefront with natural beauty, historical richness, cultural mosaic, rural tourism can play a major role in the economy of the country such as Turkey, Tourist in this respect, Turkey has the added value of values revealed to be the highest in the tourism sector and undeniable importance of adaptation to changes in consumer behavior. At this point, the importance given to sea, sand, sun tourism, alternative tourism areas should be considered.

The aim of the study is to determine the tourism value of Elmalı district with the view of local people. In the rural development dimension of the district, rural tourism value reveals the importance of the study. Data were collected from 484 participants by face-to-face questionnaire method and analyzed by reliability, frequency and chi-square test in the appropriate statistical program. After all; It has been determined that Ömer Paşa Mosque and Tomb is the most important one of the cultural heritage values of Elmalı. The local people think that the development of tourism will be positively affected by the preservation of cultural heritage. With the development of tourism, local people think that preservation of cultural heritage will be positively affected, as well as favoring women's employment in tourism and supporting tourism activities. Significant relationships were found between the socio-demographic characteristics of the participants and the thoughts of tourism development and tourism.

Keywords: *Sustainable Development, Rural Development, Rural Tourism, Elmali District.*

[251]Akdeniz Üniversitesi, Elmalı Meslek Yüksekokulu, İktisadi ve İdari Programlar, İşletme Yönetimi Programı, Antalya/TÜRKİYE, E-posta: mukerrem_atalay@hotmail.com, mukerrem@akdeniz.edu.tr
[252] Akdeniz Üniversitesi, Elmalı Meslek Yüksekokulu, İktisadi ve İdari Programlar, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, Antalya/TÜRKİYE, E-posta: rukiyekilic@ akdeniz.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Doğal kaynakların sınırsız ya da sonsuz olduğuna yönelik var olan yargı sürdürülebilir yaşamın sonunu getirmekte ve dünyanın sadece şu anda yaşayanlara ait olduğu hissiyatını uyandırmaktadır. Oysa dünya sadece mevcut zamanda yaşayanlara ait yaşamsal bir mekân olmayıp, her neslin bir sonraki nesle bırakacağı bir emanet konumundadır (Deniz, 2017:1409). Günümüzde yaşanan sanayileşme, kentleşme, küreselleşme olgularından kaynaklı olarak yaşanan kitle turizminin tahrip edici etkisiyle kaynaklar, kültürler, yaşam şekilleri, zaman ve hatta coğrafi mekânlar hızla tüketilmektedir. Bu durum bir taraftan tekdüzeleşme (benzeşme, tek tipleşme, aynılaşma, sıradanlaşma) süreci şeklinde tüm ülkeler ve kıtalar arasında hızla yayılmakta, diğer taraftan ise tüketim kültürünün de etkisiyle özellikle küçük yerleşmelerin ve kentlerin kendine özgü mekânsal farklılıklarının ve kültürel özelliklerinin kaybolmasına sebep olmaktadır (Nilson ve diğ., 2011:373). Yaşanan bu olumsuz durumdan kaynaklı olarak tekdüzeleşmeye, mekânsal farklılıkların ve kültürel özelliklerin kaybolmasının önüne ise, sürdürülebilir kırsal turizmin yaygınlaşması ile geçilebilecektir.

Turizm ülke ekonomileri için önemlilik düzeyi yüksek olan ve sürdürülebilir kalkınmaya olumlu etkileri giderek artan bir alan olarak görülmektedir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü'nün rakamlarına göre 2017 yılında toplam 37,6 milyon turist ile dünyada en çok ziyaret edilen sekizinci ülke olmasına rağmen, turizm gelirleri açısından ilk ona girememiştir (Anonim, 2018a). 2017 yılı için turizm gelirlerinin gayri safi milli hasıla (GSMH) içindeki payı %3,1 bunun ihracata oranı ise %16,7'dir (Anonim, 2018b). Turizm sektörünün katma değerinin artırılması noktasında kırsal turizm bir araç olarak kullanılabilir. Zira Türkiye'nin kırsal alanları, sahip oldukları doğal güzellikler, tarihi doku ve kültürel mozaikleri ile sürdürülebilir kırsal turizm anlamında büyük bir potansiyel teşkil etmektedir. Bu açıdan özellikle şehirlerin temposundan, kalabalığından sıkılan insanlar için kırsal turizm yörelerinin cazibesinin arttırılarak sürdürülebilir kırsal kalkınma aracı olarak kullanılması ya da sürdürülebilir kırsal kalkınma modeli olarak geliştirilmesi düşünülebilir.

Bu sebeplerle bu çalışmada, tarihi ve kültürü çok uzun yılara dayanan, tarihte bilinen birçok medeniyete beşiklik etmiş, birçok din, kültür ve inanca ev sahipliği yapmış olan Kadim Şehir Elmalı'nın turizm değerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilir turizm; ev sahibi toplumların özgün sosyo-kültürel değerlerine saygılı, ekolojik ve biyolojik çeşitliliği koruyan, yöre halkının turizm sektöründe istihdamını sağlayarak toplumsal yaşam şartlarını yükseltmeyi ilke edinen, turistik değerleri koruyarak geleceğe aktarmayı hedefleyen bir turizm anlayışı olarak tanımlanabilir (Garda ve Temizel, 2016:83-103). Sürdürülebilir turizmde amaç; toplum ve yerel çevre, turizm operatörleri ve turistlerle ilgili konularda farklı ve uzun vadeli faydalar temin edebilecek bir turizm modelinin geliştirilmesidir. Sürdürülebilir turizmin, yavaş turizm, eko turizm, sorumlu ve aktif turizm ile iç içe olan ve bu turizm kavramlarını kapsayan bir turizm çeşidi olduğu ifade edilmektedir. Bu turizm çeşitleri çevreyi ve sürdürülebilirliği dikkate alan, kitle turizmine alternatif olarak ortaya çıkan turizm çeşitleri olup, kısaca aşağıda açıklanmaktadır (Ekincek, 2014:19).

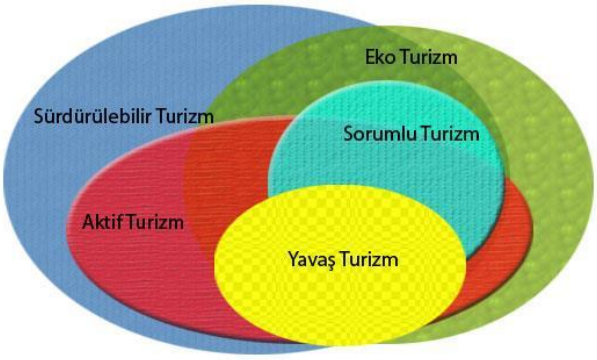

Şekil 1. Yavaş Turizm ve Diğer Eko Turizm Ürünleri (Dall'aglio ve diğ., 2011: 22).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sorumlu turizm; sosyal sorumluluk çerçevesinde yöre halkının katılımıyla çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini hedefleyen turizm olarak tanımlanabilir. Turistler ve yöre halkının olumlu etkileşimiyle çevreyi korumak amaç olarak belirlenmiştir (Zengin ve Erkol, 2018:370). Eko-turizm; doğal kaynakların sürdürülebilirliğini güvence altına alan, yerel halkın ekonomik kalkınmasına destek sağlayan, sosyal ve kültürel bütünlükleri koruyup gözeten bir turizm çeşidi olarak ifade edilmektedir (Ankaya ve diğ., 2018:69). Aktif turizm; turistin fiziksel ve zihinsel katılımıyla gerçekleşen, gözlem, saygı, uygulama ve karşılıklı etkileşimin olduğu sürdürülebilirliği hedefleyen bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. Eğlendirerek eğitme, bilgilendirme ve derinleşme aktif turizmin önemli unsurları arasında yer almaktadır (Ekincek, 2014:19-20). Yavaş turizm; yavaş şehir hareketliliğine paralel olarak ortaya çıkan bir kavram olup, ziyaretçilerine daha sakin ve daha doğal ortamlar sunan yavaş şehirlerde, yöre halkı tarafından sunulan, yerel kültüre dayalı, küçük ölçekli turizm faaliyetlerini içermektedir. Yavaş turizmin temelinde, zengin kültürel yapıya ve çekici mekânlara sahip olan yavaş şehirlerin, herhangi bir değişime uğramadan, mevcut yapısı bozulmadan korunması felsefesi bulunmaktadır (Ünal, 2016:13-28). Tanımlanan bu turizm yaklaşımlarının sürdürülebilirlik felsefesinden çıkmış yaklaşımlar olduğu ve aynı temele dayandığı ancak çok küçük farklılıklar ile birbirlerinden ayrıldığı düşünülmektedir (Ekincek, 2014:20).

Kitle turizmine alternatif olarak ortaya çıkan turizm yaklaşımlarından bir diğeri de kırsal turizm olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu turizm anlayışının, sürdürülebilirlik yaklaşımlarından hareketle giderek daha fazla ilgi gören, geliştirilmesi için çaba harcanan bir turizm türü olduğu belirtilmektedir (Özkan, 2007:82-86; Cabrini, 2002:1; Briedenhann, 2009:380; Köroğlu, 2006:234; Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006:12).

Kırsal turizmin amacı, tarımsal veya yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça vakit geçirmek isteyen turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek-içecek ve diğer hizmetleri vermektir. Nitekim küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı kırsal alanlarda gerçekleştirilen, kırsal bölgenin fiziksel ve beşeri çevresinin konuklara haz verdiği, konukların o yörenin aktivitelerine, günlük yaşamlarına katılma fırsatı bulduğu, turizmle ilgili, doğaya dayalı etkinlikler, festivaller, kültürel etkinlikler, tarımsal turizm, el sanatları sergilerini içeren örnekler, kırsal turizmin kapsamında değerlendirilmektedir. O halde, kırsal turizm bütün tarım turizmi aktivitelerini, eğitici seyahatleri, sağlık turizmini ve eko turizmi içeren çok yönlü karmaşık bir etkinlik türü olarak tanımlanabilir (Özkan, 2007:82-86; Soykan, 2003:8; Cabrini, 2002:1; Briedenhann, 2009:380; Köroğlu, 2006:234; Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006:12). Kırsal turizmde, "yörede yapılan ve yöreye özgü etkinliklere" katılma ziyaretçileri çeken ana unsurlardan biri olarak görülmekte ve bu yönüyle öne çıkmaktadır (Sert, 2013:25). Kırsal bölgenin yapısı ve dokusu kırsal turizmin can damarı olarak kabul edilmektedir. Canlı ve çekici bir kırsal bölge olmadan kırsal turizm müşterilere sunulacak uygun bir ürün olmaktan çıkabilmektedir (Garrod ve diğ., 2006:118).

Kırsal bölgelerde turizm ürünü ise, genellikle yerel tarihin, kültürün sunulduğu ya da yerel halkın eski ve yeni sosyal ilişkilerinin şekillendirdiği doğal çevredir (Panyik ve diğ., 2011:1354). Kırsal turizmde, sunulan ürünün ana temasını kırsal kültür oluşturmaktadır. Kullanılan, çeşitli yerel, ulusal ve uluslararası girişimlerle içeriğinin zenginleştirilebildiği ifade edilmektedir. (Özkan, 2007:82-86; Soykan, 1999:71; Cabrini, 2002:1; Briedenhann, 2009:380; Köroğlu, 2006:234; Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006:12).

Kırsal turizmin, yerel ekonomiye katkısı yadsınamaz bir gerçektir (Nel ve Binns, 2002:184). Kırsal turizm, güçlenmiş bir ekonomiye ulaşmada, ekonomik kalkınma ve büyümede, çok önemli rolü bulunan yerel ekonomik kalkınmanın ya da kırsal kalkınmanın vazgeçilmez unsurlarındandır (Soykan, 2006:72-73).

Kırsal kalkınma, yerel yönetimlerin, toplumsal grupların kendi aralarında ya da özel sektör ile birlikte var olan kaynakları yöneterek, ortaklık kurarak, yeni iş olanaklarının ortaya çıkarıldığı ve ekonomik faaliyetlerin canlandırıldığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Nel ve Binns, 2002:184).

Kırsal kalkınma, içerisinde birbirinden farklı parametreleri ihtiva eden bir kalkınma türüdür. Öyle ki kırsal alanda çarkların çalışmaya başlaması aynı zamanda sosyal ve kültürel kalkınmayı da beraberinde getirmektedir. Kırsal kalkınma, ülkelerin refah ve bilgi toplumu olma yolundaki hedeflerinin kilit noktasıdır. Çünkü yaşanılan bu yüzyıla, kaliteli, çeşitli, yenilikçi ve çevreye duyarlı üretimin teşvik edildiği uygulamalar ile üreticilerin hayat standartlarını yükselterek, kırsal ekonominin gelişmesine katkı sağlayan, kırsal kalkınma

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

odaklı yaklaşımlar damga vurmaktadır. Kırsal kalkınma üretime doğrudan katma değer ve gelir artışı sağlayarak, tarım dışı sektörleri harekete geçirmekte ve gelişimlerini sağlamaktadır (Uslu ve Kaya, 2015:18).

Kırsal kalkınmada kırsal turizme ihtiyaç duyulmasının nedenleri şu şekilde gösterilebilir (Soykan, 2006:72-73):

- Özellikle yöreye özgü geleneksel işlerin yok olmasına engel olarak korunmasını sağlamak,
- Kırsalda hizmetlerin korunmasını sağlamak (turizmin, bilgilendirme, ulaştırma vb. hizmetlerin gelişmesine katkısı sebebiyle),
- Çoklu, birbiriyle ilişkili faaliyetlerin ortaya çıkması sebebiyle, pek çok yeni iş olanaklarının oluşturulabilmesini sağlamak (kırlarda turizmin gelişmesi çeşitlendirmeyi desteklediğinden dolayı),
- Kırlarda az nüfuslu küçük yerleşim yerlerinin canlılığını kaybetme tehlikesinin önüne geçilmesini sağlamak,
- Kırsal el sanatlarının, ülkelerin, bölgelerin ve yörelerin kültürel mirasında öncelikli ve önemli bir yere sahip olmasını sağlamak,
- Kültürel hizmetlerin kırsal bölgelerde yeterince gelişememesinin önüne geçilmesini sağlamak,
- Kırsal turizmde tarihsel yapılardan (eski kiliseler, camiiler, şatolar, hanlar, çiftlik binaları, tarihi evler) çeşitli şekillerde (müze, el sanatları merkezi, konaklama evi vb.) yararlanma olanağını sağlamak,
- Kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve sağlıklı hale getirilmesini sağlamak (köy yollarını onarmak vb.),
- Kırsal toplumlarda eskiden kadının rolünün oldukça sınırlı olmasına rağmen günümüzde önemli roller almaya hazır olmasının ortaya çıkarılmasını sağlamak,
- Kırsal toplumların gelişmesini desteklemek için yeni fikirlerin ve yeni girişimlerin kaçınılmazlığın ortaya çıkarılmasını sağlamak.

Yerel ya da kırsal kalkınmada kilit unsur olan turizmin kırsal kaynaklar ve geleneksel üretim biçimleriyle güçlü bağları olduğu görülmektedir. Turizm endüstrileri, küçük turizm bölgelerine doğrudan gelir artırıcı yönüyle yerel ve bölgesel ekonomilere nüfuz edebilmekte ve bütünleşebilmektedir. Ayrıca bütün bunlara ek olarak sinerji, katılım ve dayanışmaya dayalı daha geniş bir kalkınma sağlayabilmektedir (Saxena ve Ilbery, 2008:238).

Günümüzde küçük turizm bölgelerinde yapılan kırsal turizmin önem kazandığı görülmektedir. Nitekim son zamanlarda kırsal kalkınma uzmanları tarafından kırsal turizm, kırsal alanların kalkındırılmasında yeni bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Köroğlu ve Köroğlu, 2006:236). Bu noktada kırsal turizm kavramının sürdürülebilir kalkınma modeli çerçevesinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Çünkü sürdürülebilir kalkınma modeli; bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın karşılamayı amaçlayan bir kalkınma modeli olarak tanımlanmaktadır (Gönel, 2002:72). Sürdürülebilir kalkınma modelinde çevre ve doğal kaynaklar; sadece o dönemde yaşayanların ihtiyaçlarını en çok yarar sağlayacak şekilde karşılamak olarak değil, aynı zamanda doğal kaynakların gelecek nesiller tarafından da kullanılabilmesi düşüncesine dayalı bir model vurgusunu içerir. Bunu sağlayabilmenin ön koşulu ise, kullanılan doğal kaynakların değeri ile bugünkü insan ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan yatırımların değerinin en azından birbirine eşit olması ve tüketilen kaynakların yerlerine ikame edilecek kaynakların bulunmasına yönelik yatırımların yapılması şeklinde ifade edilmektedir (Yalçın ve Yalçın, 2013:35). Nitekim sürdürülebilirliğin temel amacında da; kaynakların hem bugünün insanları, hem de gelecek nesiller arasında eşit bir şekilde dağılmasını sağlamanın vurgusu yapılmaktadır (Deniz, 2017:1400). Sürdürülebilir kalkınma modelinin sürdürülebilir kırsal kalkınma ekseninde değerlendirilmesi ise ekonomik kalkınma ve büyümeye ivme kazandırabilecek bir güç olarak düşünülebilir.

Sürdürülebilir kırsal kalkınma; kırsal bölgelerde ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıların değişime uğrayarak, bölge insanının refah düzeylerinin yükselmesi, fiziki çevre ve yaşam kalitesinin artması, bununla birlikte doğal kaynakların, çevrenin, tarihi ve doğal mirasın korunması şeklinde tanımlanmaktadır (Kaypak, 2012:20). Alternatif olarak ortaya çıkan sürdürülebilir turizm, sorumlu turizm, eko-turizm, aktif turizm, yavaş

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

turizm gibi turizm çeşitlerinin kesişim alanında yer alan kırsal turizm de sürdürülebilir kalkınma modelinde bir araç olarak kullanılabilir. Nitekim yapılan bazı yazınsal çalışmalarda da kırsal turizmin, kırsal kaynakların korunması, kırsal ekonominin gelişmesi ve kırsal yaşamı korumanın bir aracı olarak tanımlanmakta olduğu, ayrıca birçok kırsal toplumda tarımın yerine geçmekte görüldüğü vurgulanmaktadır (Garrod ve diğ., 2006:118).

Bütün bunlar ışığında, sürdürülebilir kırsal kalkınma turizmi ise; sürdürülebilir turizmin, toplum ve yerel çevreye yönelik olarak turistlerle ilgili konular için farklı ve uzun vadeli faydalar temin etme boyutunu, sorumlu turizmin, sosyal sorumluluk çerçevesinde yerel halkın öncülüğünde sürdürülebilirlik boyutunu, eko-turizmin, çevrenin korunması ve yerel kalkınma fonlarının oluşturulmasını hedefleyen boyutunu, aktif turizmin, biyolojik çeşitliliğin ve kültürün sürdürülebilirliğini hedefleyen boyutunu ve yavaş turizmin, aşırı hızın yarattığı stres ve endişeyi gidermeye izin veren, konuğa onu çevreleyen her şeyle uyumu ve daha derin katılımını sağlayan boyutunu ele alan bir turizm modeli olarak tanımlanabilir.

Bu açıdan özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan kırsal bölgelerde sürdürülebilir kırsal kalkınmada kırsal kalkınma aracı olarak uygulanması ya da sürdürülebilir kırsal kalkınmada kırsal turizm modeli olarak geliştirilmesi düşünülebilir. Sürdürülebilir kırsal turizm modeli için ise, başta yerel halk olmak üzere tüm paydaşların katılımıyla yörenin doğal yapısının korunması, tarihi ve kültürel mirasının sahiplenilmesi ve gelecek nesillere aktarılması, örf, adet ve geleneklerin sürdürülmesi, yöre halkının istihdamının sağlanması, yörenin kalkınması gibi birçok değere yönelik farkındalığı oluşturmaya odaklı çalışmalara öncelik ve önem verilmesi gerekebilir.

2. MATERYAL ve METOT

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Elmalı ilçesinde yaşayan yerel halkın bakış açısı ile Elmalı şehrinin kültürel miras öğelerini ortaya çıkarmak hedeflenerek, Elmalı ilçesinin turizm değerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sürdürülebilir kırsal kalkınma turizmine yönelik çalışmalar kapsamında yörenin turizm değerinin belirlenmesi ve potansiyelinin vurgulanması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada, Antalya ili Elmalı ilçesinde ikamet eden yerel halk ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi

Antalya ili Elmalı ilçe merkezinde ikamet eden yerel halktan elde edilen veriler araştırmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Oransal Örnekleme yöntemine göre hesaplanan örnek büyüklüğünde 2017 yılı Antalya ili Elmalı İlçe nüfusu 38.651 alınmış, %95 güven aralığında ve ortalamadan %5 sapma değeriyle örnek sayısı 381 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmada, ana kütle tanımlandıktan sonra örneğe girecek birimlerin tesadüfen seçilmesi olarak tanımlanan tesadüfü örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfü örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Tokol, 2010:28). Yerel halktan yüz yüze görüşme metoduna dayalı anket tekniği ile elde edilen veriler Ocak-Mart 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Anket soruları Okuyucu (2011) tarafından yapılan "Osmaneli İlçe Merkezinde Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezinde kullanılan anket formundan uyarlanarak hazırlanmıştır. Yerel halktan oluşan 484 katılımcıdan elde edilen veriler araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan anket soruları üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yerel halkın sosyo-demografik bilgilerine yer verilmiştir. İkinci bölümde Elmalı'nın turizm değerini etkileyecek kültürel miras öğeleri 5'li likert ölçeğinde (1 Kesinlikle Katılmıyorum, 5 Kesinlikle Katılıyorum) hazırlanan yargılar ile tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise Elmalı halkının Turizme yönelik düşünce ve yaklaşımlarını belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Elde edilen veriler araştırma amacına uygun istatistik programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulguları değerlendirmek amacıyla temel frekans analizleri yapılmıştır. Hipotezler ise ki-kare testi ile ölçülmüştür.

2.3. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma nitel araştırma yöntemleri ile desteklenmemiştir. Bu araştırma için bir kısıt olarak değerlendirilebilir. Ayrıca araştırmada her ne kadar toplanan verilerin bilimsel amaç için kullanılacağı belirtilmişse de, kimi katılımcıların sorulara gerçek dışı yanıtlar vermiş olmaları ihtimali araştırmanın diğer bir kısıtı olarak düşünülebilir.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada yerel halkın sosyo-demografik özellikleri ile Elmalı'da turizmin gelişmesine ve turizmde kadınların çalışmalarına yönelik yargılar arasındaki ilişki Ki-Kare İlgi Analizi ile test edilmiştir. Bu amaçla kurulan ana ve alt hipotezler şöyledir:

H_A: Yerel halkın sosyo-demografik özellikleri ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A1}: Yerel halkın cinsiyeti ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A2}: Yerel halkın yaş grupları ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A3}: Yerel halkın medeni durumu ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A4}: Yerel halkın geliri ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A5}: Yerel halkın hane genişliği ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A6}: Yerel halkın eğitim düzeyi ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A7}: Yerel halkın mesleği ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{A8}: Yerel halkın ikamet süresi ile Elmalı'da turizmin gelişmesine yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_B: Yerel halkın sosyo-demografik özellikleri ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B1}: Yerel halkın cinsiyeti ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B2}: Yerel halkın yaş grupları ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B3}: Yerel halkın medeni durumu ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B4}: Yerel halkın geliri ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B5}: Yerel halkın hane genişliği ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B6}: Yerel halkın eğitim düzeyi ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B7}: Yerel halkın mesleği ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{B8}: Yerel halkın ikamet süresi ile turizmde kadınların çalışmasına yönelik düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. Araştırmanın Bulguları

3.1. Güvenilirlik ve Normallik Analizi

Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı, maddelerin ağırlıklı olarak puanlandığı ya da derecelendirme yöntemiyle puanlandığı durumdur. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı şu şekilde belirlenmiştir: "0.00≤α <0.40 Güvenilir değil, 0.40≤ α<0.60 Düşük derecede güvenilir, 0,60≤α<0.90 Oldukça güvenilir, 0.90≤α<1.00 Yüksek derecede güvenilir (Nakip, 2013:205). Sonuç olarak; ölçek ifadelerini içeren soruların güvenirlilik katsayıları "oldukça güvenilir" ve "yüksek derecede güvenilir" olarak tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi

Değişkenler	**Soru Sayısı**	**Cronbach Alpha Katsayısı (α)**
Kültürel Miras Öğeleri	12	0,872
Turizmin Kültürel Mirasa Etkileri	5	0,715
Turizmin Gelişmesinin Olumlu Etkileri	6	0,781
Turizmin Gelişmesinin Olumsuz Etkileri	6	0,823
Turizme Destek Şekilleri	5	0,699
Turizm Çalışmalarının Başarı Kriterleri	6	0,818

Tablo 2'de normal dağılım testi için gerekli değerler incelenmiştir. Ölçekli soruların normal dağılıma uygun olması için ortalama, medyan ve modun sahip olduğu değerler aynı ya da birbirine yakın olmalıdır. Kolmogorov-Smirnov, gözlem sayısının 30 ve üzeri olduğu durumlarda geçerli olan bir test olup bu araştırma için bu test göz önünde bulundurulmuştur. (Can, 2017:82-89). Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda verilerin normal dağılıma uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Normallik Analizi

Değişkenler	**N**	**Ortalama**	**Medyan**	**Mod**	**Kolmogorov-Smirnova Sig**
Kültürel Miras Öğeleri	484	4,67	4,92	5,00	0,000
Turizmin Kültürel Mirasa Etkileri	389	4,62	4,80	5,00	0,000
Turizmin Gelişmesinin Olumlu Etkileri	414	4,64	4,83	5,00	0,000
Turizmin Gelişmesinin Olumsuz Etkileri	70	4,27	4,67	5,00	0,000
Turizme Destek Şekilleri	371	3,97	4,00	5,00	0,000
Turizm Çalışmalarının Başarı Kriterleri	484	4,65	4,83	5,00	0,000

3.2. Frekans Analizi

3.2.1. Araştırmaya Katılan Yerel Halk Hakkında Genel Bilgiler

Araştırmaya katılan yerel halkın yaklaşık olarak %59'u erkek, %41'i kadındır. Katılımcıların yaklaşık olarak %25'i 23-28 yaş, %19'u 29-34 yaş ve %16'sı 35-40 yaş aralıklarındadır. Örneklemin yaklaşık olarak %61'i evli olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında yaklaşık olarak %31'inin lise mezunu, %28'inin orta öğretim mezunu oldukları görülmektedir. Gelir dağılımları incelendiğinde katılımcıların yaklaşık olarak %44'ü 1605-2790 TL aralığında, %25'i 2791-3340 TL aralığında ve %10'u ise 3341-5094 TL aralığında gelirlerinin olduğunu beyan etmişlerdir. Katılımcıların meslek dağılımlarına bakıldığında yaklaşık olarak %20'si özel sektör çalışanı, %23'ü çalışmayan ve ev hanımı, %43'ü serbest meslek erbabı olarak sıralanmaktadır. Katılımcıların "Hanenizde siz dâhil yaşayan kişi sayısı?" sorusuna

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

verdikleri cevapta yaklaşık olarak %44'ü "2-3 kişi" ve yine yaklaşık olarak %44'ü de "4-5 kişi" olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ankete katılanların yaklaşık olarak %52'si 21 yıldan daha uzun süredir Elmalı'da ikamet ettiğini beyan etmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Yerel Halkın Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**n**	**%**	**Gelir Durumu**	**n**	**%**
Erkek	284	58,7	1604 TL ve altı	90	18,6
Kadın	200	41,3	1605-2790 TL	214	44,2
Toplam	484	100,0	2791-3340 TL	119	24,6
Yaş	**n**	**%**	3341-5094 TL	46	9,5
17-22 yaş	76	15,7	5095 TL ve üzeri	15	3,1
23-28 yaş	122	25,2	Toplam	484	100,0
29-34 yaş	93	19,2	**Eğitim Durumu**	**n**	**%**
35-40 yaş	75	15,5	Okur-Yazar	30	6,2
41-46 yaş	58	12,0	İlkokul	74	15,3
47 ve üzeri yaş	60	12,4	Ortaokul	137	28,3
Toplam	484	100,0	Lise	152	31,4
Meslek	**n**	**%**	Üniversite	91	18,8
Kamu Sektörü Çalışanı	50	10,3	Toplam	484	100,0
Emekli	15	3,1	**Hane Genişliği**	**n**	**%**
Serbest Meslek Sahibi	209	43,2	1 kişi	22	4,5
Özel Sektör Çalışanı	98	20,2	2-3 kişi	211	43,6
Çalışmayan- Ev Hanımı	112	23,1	4-5 kişi	212	43,8
Toplam	484	100,0	6-7 kişi	39	8,0
Elmalı'da İkamet Süresi	**n**	**%**	Toplam	484	100,0
5 yıldan az süredir	77	16,3	**Medeni Durum**	**n**	**%**
6-10 yıl arası	58	12,0	Bekar	157	32,4
11-15 yıl arası	38	7,9	Evli	293	60,5
16-20 yıl arası	73	14,6	Boşanmış	23	4,8
21 yıldan daha uzun süredir	250	51,7	Dul	11	2,3
Toplam	484	100,0	Toplam	484	100,0

Katılımcılar turizm değeri olarak gördükleri kültürel mirasları sırasıyla; Ömer Paşa Camii ve Türbesi (4,79), Vahap-ı Ümmi Türbesi (4,78) ve Sinan-ı Ümmi Türbesi (4,77) ile Elmalılı Hamdi Yazır Müzesi (4,77) olarak belirtmişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4. Yerel Halkın Turizm Değeri Olarak Gördüğü Kültürel Miraslar

Turizm Değeri Olan Kültürel Miraslar	**N**	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Vahap-ı Ümmi Türbesi	484	4,78	0,558
Tarihi Bakırcılar Çarşısı	484	4,67	0,691
Yağlı Pehlivan Güreşleri	484	4,76	0,588
Ömer Paşa Camii ve Türbesi	484	4,79	0,544
Abdal Musa Türbesi	484	4,74	0,607
Sinan-ı Ümmi Türbesi	484	4,77	0,521
Elmalılı Hamdi Yazır Müzesi	484	4,77	0,577
Tarihi Elmalı Evleri	484	4,62	0,816
Elmalı Yöresel Ev Yemekleri	484	4,46	0,965

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Niyazi Misri	484	4,49	0,953
Kızlar Sivrisi	484	4,46	0,931
Festival ve Şenlikler (Yörük Göçü, Gömbe Festivali, Hıdırellez, Abdal Musa Şenlikleri gibi)	484	4,69	0,699

Yerel halkın yaklaşık olarak %80'i Turizmin Elmalı'daki kültürel mirasın korunmasını olumlu etkileyeceği kanaatindedir. Ayrıca yerel halk turizmin gelişmesiyle kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımının kolaylaşacağını (4,71) ve tarihi binaların restorasyonla eski görünümüne kavuşacağını (4,68) düşünmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Yerel Halkın Turizmin Elmalı'daki Kültürel Mirasın Korunmasına Etkisi Hakkındaki Düşünceleri

Turizmin Elmalı'daki Kültürel Mirasın Korunmasına Etkisi	**n**	**%**
Olumlu	389	80,4
Olumsuz	95	19,6
Toplam	484	100,0
Olumlu Etki Eder Çünkü;	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Tarihi Binalar Restorasyonla Eski Görünümüne Kavuşacaktır	4,68	0,643
El Sanatları Yeniden Canlanacaktır	4,55	0,783
Yerel Halkın Koruma Bilinci Artacaktır	4,60	0,637
Yöresel Yemekler ve Gelenekler Yeniden Hatırlanacaktır	4,54	0,733
Kültürel Mirasın Gelecek Nesillere Aktarımı Kolaylaşacaktır	4,71	0,587

Yerel halkın %85,5'i Elmalı'da turizmin gelişmesi hakkında olumlu düşünceye sahip iken %14,5'i olumsuz düşünceye sahiptir. Olumlu düşünceye sahip olanlar 4,71 ortalama ile eski gelenek ve göreneklerin yeniden canlanacağına, 4,70 ortalama ile yöre halkının ekonomik gelirinin artacağına ve 4,69 ortalama ile kültürel mirasın değerinin anlaşılacağına katıldıklarını belirtmişlerdir. Olumsuz düşünenler ise 4,43 ortalama ile çarpık şehirleşmeden kaynaklı olarak tarihi dokunun bozulacağına, 4,39 ortalama ile çevrede çöp ve atıkların artacağına ve 4,36 ortalama ile ekonomik anlamda turizme bağlılığın artacağına inanmaktadırlar (Tablo 6).

Tablo 6. Yerel Halkın Elmalı'da Turizmin Gelişmesi Hakkındaki Düşünceleri

Turizm Gelişmesi Hakkındaki Düşünceler	**n**	**%**
Olumlu	414	85,5
Olumsuz	70	14,5
Toplam	484	100,0
Turizmin Gelişmesinin Olumlu Etkileri	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Yöre halkının ekonomik gelirini arttıracaktır	4,70	0,619
Eski gelenek ve görenekler yeniden canlanacaktır	4,71	0,586
Kültürel mirasın değeri anlaşılacaktır	4,69	0,565
Kültürel çeşitliliğin önemi anlaşılacaktır	4,63	0,623
Şehirleşme ve planlama çalışmaları daha etkin sürdürülecektir	4,52	0,786
Girişimciler için yeni uygulama sahaları ortaya çıkacaktır	4,61	0,697

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Turizmin Gelişmesinin Olumsuz Etkileri	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Çevrede çöp ve atıklar artacaktır	4,39	0,982
Tarihi doku bozulacaktır (çarpık şehirleşmeden dolayı)	4,43	0,878
Ekonomik anlamda turizme bağlılık artacaktır	4,36	1,008
Trafik ve buna bağlı çevresel sorunlar artacaktır	4,14	1,254
Kalabalık ve gürültü artacaktır	4,09	1,294
Kültürel yozlaşma artacaktır	4,20	1,258

Yerel halkın %81,1'i Elmalı'da kadınların turizmde çalışması hakkında olumlu düşünceye sahip iken %9,3'i olumsuz düşünceye sahiptir. Yerel halkın %51,7'si kültürel miras öğelerinin turizmde etkili kullanıldığına katılmakta iken %32,6'sı bu düşünceye katılmamaktadır. Geriye kalan %15,7'si de bu konuda fikir sahibi olmadığını beyan etmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Yerel Halkın Kadınların Turizmde Çalışması ve Kültürel Miras Öğelerinin Turizmde Kullanımı Hakkındaki Düşünceleri

Kadınların Turizmde Çalışması	**n**	**%**
Olumlu	392	81,0
Olumsuz	45	9,3
Fikrim yok	47	9,7
Toplam	484	100,0
Kültürel Miras Öğelerinin Turizmde Kullanımı	**n**	**%**
Evet	250	51,7
Hayır	158	32,6
Fikrim yok	76	15,7
Toplam	484	100,0

Yerel halkın %76,7'si turizmin gelişmesi durumunda Elmalı'daki turizm faaliyetlerine destek verebileceğini belirtirken, %23,3'ü destek veremeyeceğini belirtmiştir. Turizm faaliyetlerine destek verebileceğini belirtenler bu desteği tarımsal ürünleri pazarlayarak (4,31), ürettiği el işi ürünleri satarak (4,01), yöresel yemek çeşitleri hazırlayarak ve bunları pazarlayarak (3,99) yapabileceğini belirtmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Yerel Halkın Turizm Faaliyetlerine Destek Verme Durumu

Turizm Faaliyetlerine Destek Verme Durumu	**n**	**%**
Evet	371	76,7
Hayır	113	23,3
Toplam	484	100,0
Turizm Faaliyetlerine;	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Ev pansiyonculuğu yaparak	3,59	1,323
Ürettiğim el işi ürünleri satarak	4,01	1,150
Yöresel yemek çeşitleri hazırlayarak ve bunları pazarlayarak	3,99	1,134
Turizm acente ya da tesislerinde çalışarak (Tur rehberliği, resepsiyonist, vb.)	3,95	1,172
Tarımsal ürünleri pazarlayarak	4,31	1,028

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yerel halkın turizm çalışmalarının başarı bir şekilde yürütülmesinde en fazla katılım gösterdikleri düşünceler "Yerel yönetimlerin turizme odaklanmaları", "Tarihi ve kültürel yapıların iyileştirilmesi" ve "İyi bir planlama ve organizasyon" şeklinde belirlenmiştir (4.39, 4.70 ve 4.66).

Tablo 9. Yerel Halkın Turizmde Nasıl Başarılı Olunacağına Yönelik Düşünceleri

Turizm Ne Şekilde Başarılı Olur?	N	Ortalama	Standart Sapma
Yörenin tüm değerlerinin çok iyi tanıtımıyla	484	4,62	0,620
Farklı turizm türlerinin bir arada yer almasıyla (İnanç, Kültür, Yayla, Kongre, vb.)	484	4,60	0,648
Yerel halkın turizm hizmeti içinde aktif yer alması ile	484	4,58	0,733
İyi bir planlama ve organizasyon ile	484	4,66	0,605
Tarihi ve kültürel yapıların iyileştirilmesi ile	484	4,70	0,563
Yerel yönetimlerin turizme odaklanmaları ile	484	4,75	0,513

3.3. Ki-Kare Analizi

3.3.1. Yerel halkın Sosyo-Demografik Özellikleri İle Elmalı'da Turizm Gelişmesi Düşüncesi Arasındaki İlişki Analizi

Araştırmada "Yerel Halkın Sosyo-Demografik Özellikleri İle Elmalı'da Turizmin Gelişmesi Düşüncesi Arasında İlişki Vardır" ana hipotezi Ki-Kare ilgi analizi ile test edilmiştir. Hipotez testleri örnek istatistiklerine dayanarak ana kütle parametreleri hakkında belli bir güven seviyesinde karar verilebilmeyi sağlayan testlerdendir (Kartal, 2006:3). Elde edilen Ki-Kare testi sonuçlarına göre %5 (p=0.05) anlamlılık düzeyinde kurulan alt hipotezlerden H_{A1}, H_{A5}, H_{A6} ve H_{A8} hipotezi desteklenirken diğer alt hipotezler desteklenmemiştir. Yani Yerel halkın cinsiyeti, hane genişliği, eğitim düzeyi ve ikamet süresi ile Elmalı'da turizmin gelişmesi hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13).

Tablo 10. Yerel Halkın Cinsiyeti İle Elmalı'da Turizmin Gelişmesine Yönelik Düşünceleri Arasındaki İlişki

H_{A1}		Ki-Kare Testi			
		Olumlu	Olumsuz	Toplam	KABUL
Kadın		179	21	200	X^2=4.327 df=1, p=0.038
	%	89,5%	10,5%	100,0%	
Erkek		235	18	284	
	%	82,7%	17,3%	100,0%	
Toplam		414	70	484	
		85,5%	14,5%	100,0%	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 11. Yerel Halkın Hane Genişliği İle Elmalı'da Turizmin Gelişmesine Yönelik Düşünceleri Arasındaki İlişki

H_{A5}		**Ki-Kare Testi**			
		Olumlu	**Olumsuz**	**Toplam**	KABUL
1 kişi	n %	15 68,2%	7 31,8%	22 100,0%	X^2=9.645 df=3, p=0.022
2-3 kişi	n %	175 82,9%	36 17,1%	211 100,0%	
4-5 kişi	n %	188 88,7%	24 11,3%	212 100,0%	
6 ve üzeri kişi	n %	36 92,3%	3 7,7%	39 100,0%	
Toplam	n %	414 85,5%	70 14,5%	484 100,0%	

Tablo 12. Yerel Halkın Eğitim Düzeyi İle Elmalı'da Turizmin Gelişmesine Yönelik Düşünceleri Arasındaki İlişki

H_{A6}		**Ki-Kare Testi**			
		Olumlu	**Olumsuz**	**Toplam**	KABUL
Okur-Yazar	n %	21 70,0%	9 30,0%	30 100,0%	X^2=12.990 df=4, p=0.011
İlkokul	n %	67 90,5%	7 9,5%	74 100,0%	
Ortaokul	n %	114 83,2%	23 16,8%	137 100,0%	
Lise	n %	127 83,6%	25 16,4%	152 100,0%	
Üniversite	n %	85 93,4%	6 6,6%	91 100,0%	
Toplam	n %	414 85,5%	70 14,5%	500 100,0%	

Tablo 13. Yerel Halkın İkamet Süresi İle Elmalı'da Turizmin Gelişmesine Yönelik Düşünceleri Arasındaki İlişki

H_{A8}		**Ki-Kare Testi**			
		Olumlu	**Olumsuz**	**Toplam**	KABUL
5 yıldan az süredir	n %	64 81,0%	15 19,0%	79 100,0%	X^2=10.811 df=4, p=0.029
6-10 yıl arası	n %	46 79,3%	12 20,7%	58 100,0%	
11-15 yıl arası	n %	29 76,3%	9 23,7%	38 100,0%	
16-20 yıl arası	n %	49 83,1%	10 16,9%	59 100,0%	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

21 yıldan daha fazla süredir	n %	226 90,4%	24 9,6%	250 100,0%	
Toplam	n %	414 85,5%	70 14,5%	500 100,0%	

3.3.2. Yerel Halkın Sosyo-Demografik Özellikleri İle Turizmde Kadınların Çalışması Düşüncesi Arasındaki İlişki Analizi

Araştırmada "Yerel Halkın Sosyo-Demografik Özellikleri İle Elmalı'da Turizmde Kadınların Çalışması Düşüncesi Arasında İlişki Vardır" ana hipotezi Ki-Kare ilgi analizi ile test edilmiştir. Elde edilen Ki-Kare testi sonuçlarına göre %5 (p=0.05) anlamlılık düzeyinde kurulan alt hipotezlerden H_{B3} ve H_{B6} hipotezi desteklenirken diğer alt hipotezler desteklenmemiştir. Yani yerel halkın medeni durumu ve eğitim düzeyi ile turizmde kadınların çalışması hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Tablo 14, Tablo 15).

Tablo 14. Yerel Halkın Medeni Durumu İle Turizmde Kadınların Çalışmasına Yönelik Düşünceleri Arasındaki İlişki

H_{B3}		**Ki-Kare Testi**				
		Olumlu	**Olumsuz**	**Fikrim Yok**	**Toplam**	KABUL
Bekar	n %	139 88,5%	12 7,6%	6 3,8%	157 100,0%	X^2=14.397 df=6, p=0.026
Evli	n %	223 76,1%	31 10,6%	39 13,3%	293 100,0%	
Boşanmış	n %	20 87,0%	1 4,3%	2 8,7%	23 100,0%	
Dul	n %	10 90,9%	1 9,1%	0 0,0%	11 100,0%	
Toplam	n %	392 81,0%	45 9,3%	47 9,7%	484 100,0%	

Tablo 15. Yerel Halkın Eğitim Düzeyi İle Turizmde Kadınların Çalışmasına Yönelik Düşünceleri Arasındaki İlişki

H_{B6}		**Ki-Kare Testi**				
		Olumlu	**Olumsuz**	**Fikrim Yok**	**Toplam**	KABUL
Okur-Yazar	n %	21 70,0%	1 3,3%	8 26,7%	30 100,0%	X^2=16.071 df=8, p=0.041
İlkokul	n %	59 79,7%	10 13,5%	5 6,8%	74 100,0%	
Ortaokul	n %	109 79,6%	16 11,7%	12 8,8%	137 100,0%	
Lise	n %	128 84,2%	9 5,9%	15 9,9%	152 100,0%	
Üniversite	n %	75 82,4%	9 9,9%	7 7,7%	91 100,0%	
Toplam	n %	392 81,0%	45 9,3%	47 9,7%	500 100,0%	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sürdürülebilirlik "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi gereksinimleri karşılama olanağından ödün vermeden karşılayabilme ve bunun yollarının aranması" şeklinde ifade edilmektedir (Deniz, 2017:1400). Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutlara ilişkin süreçler arasındaki ilişkilerin bütün olarak değerlendirilmesinin yapılması, karar alma ve politika yapma faaliyetleri sırasında, amaçların ve hedeflerin bu boyutlarla uyumlu bir yapıda olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Keskin, 2012:84). Bir yörenin kendine özgü yerel değerleri, sürdürülebilirlik için araç olarak kullanılabilir. Sürdürülebilirliğin başarısı, yörenin yerel değerleri olarak görülen kültürel miras öğelerinin kalkınma amaçlı kullanılmasıyla sağlanabilir. Sürdürülebilirliğin kırsal kalkınma amaçlı kullanımında ise, kırsal turizm faaliyetleri önem kazanmaktadır. Sürdürülebilir kırsal kalkınma aracı olarak kültürel miras öğelerinin tespit edilerek yörenin turizm değerinin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu çalışmada, elde edilen bulgular çerçevesinde şu değerlendirmeler yapılabilir;

Araştırmaya katılan yerel halkın çoğunluğunu orta gelir grubu ailelerden gelen, 23-40 yaş aralığında yer alan ve 21 yıldan uzun süredir Elmalı'da ikamet eden erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Kılıç ve diğerleri (2018:119) yapmış oldukları çalışmada bir şehrin yaşayanlarının o şehri nasıl algıladıklarının şehrin pazarlanabilirliğinin çıkış noktası olduğunu vurgulamışlardır. Yapılan bu çalışma ile de, Elmalı'da yaşayan yerel halkın turizm değeri olarak gördükleri kültürel miras öğeleri sırasıyla; Ömer Paşa Camii ve Türbesi, Vahap-ı Ümmi Türbesi, Sinan-ı Ümmi Türbesi, Elmalılı Hamdi Yazır Müzesi olarak belirlenmiştir.

Çalışmada ön plana çıkan kültürel miras öğelerinin manevi boyutu düşünüldüğünde, yörenin pazarlanabilirliğinin arttırılması noktasında bu öğelere daha çok odaklanılması ve sürdürülebilir kırsal kalkınma boyutunda inanç turizminin değerlendirilmesi de önerilebilir.

Araştırmada yerel halkın büyük çoğunluğu turizmin gelişmesi durumunda tarımsal ürünleri pazarlayarak, ürettiği el işi ürünleri satarak, yöresel yemek çeşitleri hazırlayarak ve bunları pazarlayarak turizm faaliyetlerine destek verebileceğini düşünmektedir. Yerel halk turizm çalışmalarının başarısı için, yerel yönetimlerin turizme odaklanmalarını, tarihi ve kültürel yapıların iyileştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırmada Elmalı'da turizmin gelişmesi düşüncesi ile cinsiyet, hane genişliği, eğitim düzeyi, ikamet süresi, turizmde kadınların çalışması düşüncesi ile medeni durum ve eğitim düzeyi arasında istatistiki olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Yerel halkın büyük çoğunluğu turizm faaliyetlerinin Elmalı'daki kültürel mirasın korunmasında olumlu etkide bulunacağı yönünde görüşe sahiptir. Turizmin gelişmesiyle kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımının kolaylaşacağına ve tarihi binaların restorasyonla eski görünümüne kavuşacağına inanılmaktadır. Turizmin gelişmesiyle; eski gelenek ve göreneklerin yeniden canlanacağı, yöre halkının ekonomik gelirinin artacağı, kültürel mirasın değerinin anlaşılacağı düşüncesine sahip olanlar büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu kadınların turizmde çalışması hakkında olumlu düşünceye sahip olup, kültürel miras öğelerinin Elmalı'nın turizm amaçlı tanıtımında etkili kullanıldığı düşüncesindedirler.

Bütün bunlar ışığında; tüm paydaşlarca Elmalı'nın marka değeri konusunda yapılan çalışmalara odaklanılması, ilçenin kırsal turizm boyutunda katma değerini artıracak faaliyetlere önem verilmesi, tarihi Elmalı Evlerinin turizme dahil edilerek, aktif olarak kullanılması ve tüm bunların yerel halkın katılımıyla gerçekleştirmeye çalışılması önerilebilir. Nitekim Oral ve diğerlerinin (2018:199-200) Elmalı ilçesine yönelik yaptıkları çalışmada Elmalı ilçesinin tarihi ve kültürel değerler bakımından çok fazla çeşitliliğe (Tarihi Elmalı Evleri, Tarihi Bakırcılar Çarşısı ve Niyazi Misri vb.) ev sahipliği yaptığını vurgulayarak bu değerlerin tanıtımına önem verilmesiyle şehrin pazarlanabilirliğinin ve ekonomiden aldığı payın artabileceğini belirtmişlerdir.

Kırsal kalkınmada kırsal turizmin etkin kullanılabilmesi için öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye'deki kırsal turizm potansiyeli olan yöreleri ön plana çıkaran bir harita oluşturabilir. Bu haritada yer alan yörelerin kırsal turizm potansiyelini ortaya çıkarabilecek "Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmayı Destekleyen Kırsal Turizm Modeli" uygulamaları geliştirilebilir. Bu model çerçevesinde her yörenin tanıtımında kullanılabilecek genetik özellikler ve unsurların işlenmesi, yörelerin tanıtımının etkin olarak yapılmasına katkı sağlayacak, bu ise yörenin sürdürülebilir kalkınma boyutunda etkinliğini arttırabilecektir. Bu noktada tüm

paydaşlarla örgütlenmelere gidilerek yöreye has ürünlerin kullanımı ve satışının teşvik edilmesi önemsenmelidir. Yöreye has ürünlerin üretimi ve pazarlanması ise yöre halkının aktif katılımı ile kooperatifleşerek sağlanabilir.

Kırsal kalkınmaya yönelik sağlanan teşviklerin içeriğine bakıldığında tarımsal teşviklerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu noktada her yörenin kendine özgü değerlerini içeren sürdürülebilir kırsal turizme yönelik teşvikler için politikalar geliştirilmesi önerilebilir. Ayrıca yöre halkının yörenin kendine özgü dokusuna yönelik farkındalık düzeyini artırmak için eğitimler düzenlenmesi, tarihi ve kültürel değerlerin dokusunun bozulmadan korunmasını ve turizme etkin olarak dahil edilmesini sağlayacaktır. Bu ise kırsal turizmi destekleyerek sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkı sağlayabilecektir. Uslu ve Kaya (2015:18), kırsal turizm sektörüne yönelik yapmış oldukları değerlendirmelerde, kırsal turizm alanının potansiyeli ve iddiası en güçlü yatırım alanlarından biri olduğunu, bu alandaki girişim ve girişimcilerin desteklenerek, karşılaşabilecekleri engellerin kaldırılmasının sürdürülebilir kırsal kalkınma için önem arz ettiğini belirtmişlerdir.

Bu noktada, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sanayi ve Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının işbirliği içinde çalışması sürecin daha etkin ve verimli işlemesini sağlayabilecektir. Yapılacak çalışmaların belirli standartlar ve normlar çerçevesinde yürütülebilmesi ise sürece ivme kazandırabilecektir. Set ve diğerlerinin (2018:1065) Elmalı İlçesi yönelik yaptıkları çalışmada, tarihi ve kültürel değerleri korumak ve yaşatmak için sivil toplum örgütlerinden daha etkin yararlanılabileceğini vurgulamışlardır.

Nitekim Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) sürdürülebilir turizmin beş ana alanda rolünü güçlendirmeyi hedeflemekte olup, bunları şu şekilde sıralamıştır (Anonim, 2018c):

(1) Kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma,
(2) Toplumsal kapsayıcılığın sağlanması, istihdamın arttırılması ve yoksulluğun azaltılması,
(3) Kaynakların etkin kullanımı, çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele,
(4) Kültürel değerlerin, çok kültürlülüğün ve kültürel mirasın korunması,
(5) Karşılıklı anlayış, barış ve güvenlik.

Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından belirtilen alanlar da dikkate alınarak, Türkiye'nin diğer kırsal turizm yörelerinin genetik unsurlarını belirlemeye ve her bir yörenin kırsal turizm potansiyellerini ortaya çıkaracak çalışmalara odaklanılabilir. Ayrıca diğer kırsal turizm yörelerinde sürdürülebilir kırsal kalkınma turizm modeline yönelik çalışmalara odaklanılmasının yararlı olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Ahişapoglu, S. ve Çeltek, E. (2006). Sürdürülebilir Kırsal Turizm, Ankara: Gazi Kitabevi.
2. Ankaya Ünal, F., Yazıcı, K., Balık, G., Aslan Gülgün, B. (2018) Dünyada ve Türkiye'de Eko turizm Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları, Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı, 1(2), s.69-72
3. Anonim, (2018a). https://www.turizmaktuel.com/haber/turizmin-ekonomiye-katkisi-36-3-milyar-dolara-ulasti (Erişim Tarihi: 06.12.2018)
4. Anonim, (2018b). https://www.tursab.org.tr › ... › İstatistikler › Turizmin Ekonomideki Yeri (Erişim Tarihi: 06.12.2018)
5. Anonim, (2018c). http://www.un.org.tr/bm-2017yi-uluslararasi-surdurulebilir-turizm-yili-olarak-kutluyor (Erişim Tarihi: 06.12.2018)
6. Briedenhann, J. (2009). Socio-Cultural Criteria For The Evaluation of Rural Tourism Projects – A Delphi Consultation, Current Issues in Tourism, 12 (4), p.379–396.
7. Cabrini, L. (2002). Rural Tourism in Europe: Experiences and Perspectives, World Tourism Organisation Seminar, Belgrade, June, 24–26, Madrid: World Tourism Organisation.
8. Can, A. (2017). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, 5.Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

9. Dall'Aglio, S., Nazzaruolo A. ve Zago M. (2011). Slow Tourism, Valorization and promotion of slow tourist itineraries between Italy and Slovenia. Guide Lines for the Development of the Slow Tourism Project Guide Lines for the Development of the Slow Tourism Project (Workshop with the stakeholders and the operators).
10. Deniz, T.(2017). Hızlı Dünyada Sürdürülebilir Mekânlar: Sakin Kentler, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt/Vol: 6, Sayı/Issue: 3, s.1399-1412.
11. Ekincek, S. (2014). Sakin Şehir (Cıttaslow) Yöneticilerinin Sakin Şehir Hareketine Ve Sürdürülebilirliğe Yönelik Değerlendirmeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
12. Garda, B., Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir Turizm Çeşitleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırma Dergisi, Sayı,12, s.83-103
13. Garrod, B., Wornell, R. ve Youell, R. (2006). Re-Conceptualising Rural Resources As Country Side Capital: The Case of Rural Tourism, Journal of Rural Studies, 22, 117–128.
14. Gönel, F. (2002). "Johannesburg Zirvesi Dağ Fare Doğurdu, Ama Kimse Şaşırmadı", Birikim, 162, ss. 16-21.
15. Kartal, M.(2006). Bilimsel Araştırmalarda Hipotez Testleri: Parametrik ve Nonparametrik
16. Teknikler, Ankara: Nobel Yayıncılık.
17. Kaypak, Ş. (2012) Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (22): 11-29 ISSN: 1309-9132, www.kmu.edu.tr
18. Keskin, E.B.(2012). Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler, Paradoks Dergisi, 8(1), s.81-99.
19. Kılıç, R., Oral Atalay, M., Set Öge, D., (2018). Şehir Pazarlaması Ve Hane Halkının Şehre Yönelik Algıları: Elmalı İlçesi Örneği, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE), ISSN: 2148-9963, s.103-122.
20. Köroğlu, A., Köroğlu Ö. (2006). "Kırsal Turizmin Yöre Kalkınmasındaki Rolü: Buldan Yöresi Kırsal Turizm Potansiyeli" Buldan Sempozyumu (23-24 Kasım 2006), .233-242.
21. Nakip, M. (2003). Pazarlama Araştırmaları, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
22. Nel, E., Binns, T. (2002). Place Marketing, Tourism Promotion, and Community Based Local Economic Development In Postapartheid South Africa, Urban Affairs Review, 38 (2), 184-208.
23. Nılsson, J.H., Svard, A.C., Wıdarsson, A., Wırell, T. (2011). Cittaslow: Eco-gastronomic Heritage as a Tool for Destination Development, Current Issues in Tourism, May, 14(4), p.373-386.
24. Okuyucu, A.(2011). Osmaneli İlçe Merkezinde Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Beşeri ve İktisadi Coğrafya) Anabilim Dalı, Ankara.
25. Oral Atalay, M., Kılıç, R., Set Öge, D., (2018). Experiential Marketing Effort: Elmali Municipality Example, A Critical Review of Social Sciences Theory and Practice. Edited By Bora Yenihan, Doğa Başar Sarıipek, Gökçe Cerev, First Published 2018. Frontpage Publications Limited, London, United Kingdom, p.188-203.
26. Özkan, M. (2007). Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
27. Panyik, E., Costa, C., Rátz, T. (2011). Implementing Integrated Rural Tourism: An Event-Based Approach, Tourism Management, 32,1352-1363.
28. Saxena, G., Ilbery B. (2008). Integrated Rural Tourism. A Border Case Study, Annals of Tourism Research, 35(1), 233–254.
29. Sert, A.N. (2013). Kırsal Turizm Bölgelerinde Festivallerin Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri: Beypazarı Festivaline Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Haziran, Eskişehir.

30. Set Öge, D., Kılıç, R., Oral Atalay, M. (2018). Tarihi ve Kültürel Değerleriyle Şehir Pazarlaması: Elmalı İlçesi Örneği, Innovation and Global Issues in Social Sciences III, Patara Antique City Parliament Building, April 26-29, 2018, Antalya, Türkiye, s.1053-1067.
31. Soykan, F. (1999). Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi (Türkçe), 10, 67-75.
32. Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. Ege Coğrafya Dergisi, 12(1), 1-11.
33. Soykan, F. (2006). Avrupa'da Kırsal Turizme Bakış Kazanılan Deneyim, II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, ss.72-73, 20-22 Nisan.
34. Tokal, T. (2010). Pazarlama Araştırması, Ankara: Dora Yayıncılık.
35. Uslu, Ö.S., Kaya, A.R.(2015). Kırsal Turizm Alanında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri: Kahramanmaraş Örneği, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 5 (2): 17-24, ISSN: 1307-1149, E-ISSN: 2146-0086.
36. Ünal, Ç. (2016). Turizm Coğrafyasında Yeni Kavramlar: "Yavaş Şehirler" ve "Yavaş Turizm", Doğu Coğrafya Dergisi-36.
37. Yalçın, A., Yalçın, S. (2013). Sürdürülebilir Yerel Kalkınma İçin Citta-Slow Hareketi Bir Model Olabilir Mi?, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt:5, No:1, ISSN:1309-8012, s.32-41.
38. Zengin, B., Erkol, G.(2018). Sorumlu Turizm Türlerini Geliştirme Politikaları, Turizmde Politika ve Stratejiler, Editörler Orhan Batman, Oğuz Türkay, Şevki Ulama, Değişim Yayınları, ISBN 978-605-208-308-6, İstanbul, s.370.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(73)

Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAŞ[253]

HATIRLAMA KÜLTÜRÜ, İLETİŞİMSEL BELLEK ve "BABA"NIN ALANI: ÖMER SEYFETTİN HİKÂYELERİ

MEMORIAL CULTURE, COMMUNICATIVE MEMORY and THE AREA OF I FATHER LEK: OMER SEYFETTIN STORIES

ÖZ

Osmanlı'nın dağılma döneminde ve savaşlar sürecinde yaşanan kolektif travmanın devamında, millî kimlik ve ulus devlet inşasının bir gereği olarak gelişen hatırlama kültürü, geçmişe ve folklora yönelik bir çaba ve birikim meselesidir. Bu hatırlama kültürü, kolektif bellek ile uyumlu çalışırken, iletişimsel bellek, bugünü esas alan ve anıları önceleyen bakış açısı ile eyleme ait bir dinamizm oluşturur. Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan Ömer Seyfettin, kaleme aldığı hikâyelerinde millî şuur duygusunu uyandırmaya çalışmıştır. Bu duygunun hamle gücü olan mefkûrenin uyanması ve halkın aidiyet ruhunda birleştirilmesi için belleğin mekân, iletişim ve hatırlamaya dayalı tüm işlevlerini kullanmıştır.

Bu makalede yazarın hikâyelerinde, hatırlama kültürü, kolektif bellek ve iletişimsel belleğin nasıl bir alan oluşturduğu incelenecek, baba yasalarının etkili olduğu sert bir milliyetçiliğin hâkim olduğu metinlerde, biz ve ötekinin konumu da bu anlamda tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, bellek, iletişimsel bellek, hatırlama kültürü.

JEL Kodları: Y3-Y30; Y5-Y50.

ABSTRACT

In the continuation of the collective trauma experienced during the disintegration of the Ottoman Empire and the period of wars, the culture of remembering as a necessity of national identity and nation-state building is a matter of effort and accumulation towards the past and folklore. While this recollection culture works in harmony with collective memory, communicative memory creates a dynamism of action with a perspective that takes the present and prioritizes memories. Ömer Seyfettin, one of the important names of Turkish literature, tried to awaken the sense of national consciousness in the stories he wrote. He used all functions of memory based on space, communication and recall for the awakening of the mogacy of the emotion of this emotion and for the unification of the people in the spirit of belonging.

In this article, in the stories of the author, the culture of remembering, collective memory and communicative memory will be examined and the position of us and the other will be discussed in the texts dominated by a hard nationalism where father laws are effective.

Keywords: *Ömer Seyfettin, memory, communicative memory, recollection culture.*

JEL Codes: *Y3-Y30; Y5-Y50.*

[253] **Doç. Dr.; Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli/TÜRKİYE; E-posta: dcetindas@pau.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Osmanlı'nın imparatorluk yapısından Türkiye ulus devletine dönüşüm, 18. yüzyıldan itibaren hazırlanan kültürel ve siyasî değişimler yanında millî varlığın tehdit edilmesi ve savaşlar süreci ile de yakından ilişkilidir. 20. yüzyıl başından itibaren verilen siyasî çabalar sonuç verince ulus devletin kuruluşu tamamlanmış olur.

Ulus devlet sürecinde millîleşme, bir inşa olarak kurgulanır. Bu inşa da aidiyet ruhunda birleşmeyi ve öteki karşısında biz olmayı gerekli kılar. Biz kurgusu, folklorik ögelerin derlenmesi ve diğer milletlerden farkların belirlenmesi yanında, etnik soyun geçmişine dair hatırlamalara ve tekrarlara muhtaçtır. Oluşturulan kolektif kimlik ve ortak şuuraltı, milleti geçmiş kurgusu ile özüne döndüren bir dinamik olur. Hatırlamaya dayalı gerçekleşen kurgu, bir kültür unsuru olarak değerlendirilir ve milletin zaman, mekân ve sosyal boyutuyla birleştirilmesinde birinci derecede rol oynar. Ortak deneyim alanına çekilen birey, ulus kimliğine dair bağlayıcılığı olan ritüeller alanına dâhil edilir ve böylece geçmişe ve arketipsel öze ait canlandırılma, güncelleştirilme gerçekleştirilmiş olur (Smith 1994: 117-157).

İnsan belleğinin dış boyutu olan kültürel bellek, nesneler belleğinin de üzerinde olarak mekân ve zamanla bağ kurar. Sözel aktarım yazılı ifadeye dönüştüğünde, yani sözlü kültür yerini yazılı kültüre bıraktığında, kültürel bellek; yakın geçmişi ve kişinin çağdaşlarıyla paylaştığı anıları toplayan bellek anlamına gelen iletişimsel bellek ile birleşir. Dolayısıyla yerel dil, aslında millî bilince giden yolun açıcısı olur ve klasik dil ile yerel dil eşitlendiği anda, millî devletin şartı tamamlanmış kabul edilir (Jusdanis 1998: 69).

Osmanlı'da millî dil arayışları, Türk ulus devletine ait millî kurguların ilk hamlesidir. Millî edebiyat devresinde bu millî kurgulara dair canlandırmanın, dil çalışmalarının ve hatırlama kültürünün hem tespit hem de aktarım ve dönüştürme anlamında en kuvvetli uygulayıcılarından biri Ömer Seyfettin olur.

Eserleriyle millî kimlik inşası ve Yeni Lisan hareketi ile millî dilin kurulmasını hedefleyen yazar, "imla konusunda radikal bir çözüm önerisine sahip olamamıştır" (Argunşah 2011, 17-25). Çünkü amaç, her şeyden önce dilin kitleleri birleştirme işlevinden faydalanmaktır (Anderson 1995: 36). Dil, Ömer Bey için bir millî kimlik tanımlayıcısıdır. "Ashab-ı Kehfimiz" hikâyesinde yer alan "Türkçe konuşan bizler de beş bin senelik bir tarihin, hatta pek eski bir esatirin sahibi olan bir millettik. Osmanlı devletinin memleketinde, Kafkasya'da, Azerbaycan'da, Türkistan'da, Buhara'da, Kâşgar'da, hâsılı nerede yaşarsak yaşayalım, yine hâlis muhlis Türktük…" (Ömer Seyfettin 1999c: 76) cümleleri, dil ile milliyet bağını kurması yanında, etnik soyun tarih içerisindeki takibini yapması ve dil birliğini millet olma şartı olarak sunması bakımından oldukça önemlidir. Hatırlama kültürü ve kültürel belleğin arkaik dile bağımlı yapısı, yazarın hikâyelerinde dilin bir mesele olarak kurgulanmasını açıklar.

Bellek ve Mekânlar

Bellek ve hatırlama, yalnızca dile değil, aynı zamanda bir mekâna da ihtiyaç duyar. "Milletler öncelikle mensuplarının içinde yaşamak ve çalışmak zorunda oldukları kesin bir toplumsal mekân tanımlar ve bir topluluğu zaman ve mekâna konumlandıran bir tarihî toprağın/ülkenin sınırlarını çizerler." (Smith 1994: 34) Ayrı kalma durumunda dahi devamlı dönülecek olan bu mekânlar, sembolik olarak da yeniden üretilir. Mekân, belleğin tanımlanması için gereklidir ve hatırlamayı devamlı kılar. "Yalnızca mekân, yaşlanmadan ve de parçalarından hiçbirini kaybetmeden" belleği sürdürmek için "yeterince sabittir" (Halbwachs 2018: 194). Ömer Seyfettin hikâyelerinde mekân olarak yitirilmiş saadet alanlarının izleri vardır. Özelikle evler, adeta dinî bir kutsiyet havasında anlatılır. "Dama Taşları" (Ömer Seyfettin 1999b), "Ezeli Bir Roman" (Ömer Seyfettin 1999c), "Primo Türk Çocuğu" (Ömer Seyfettin 1999a) gibi hikâyelerde, mekân ile dinî ve millî değerler birleştirilir. "Tuhaf Bir Zulüm" (Ömer Seyfettin 1999c), "Nakarat" (Ömer Seyfettin 1999c), "Bir Çocuk Aleko" (Ömer Seyfettin 1999d), "Hürriyet Bayrakları" (Ömer Seyfettin 1999a) gibi çoğunlukla Balkanları konu edinen politik metinlerinde ise mekân, aidiyet ve öteki bağını irdelemesi noktasında çok önemli mesajlar görülür. Kaybedilmiş topraklar, eski şehitlerin yattığı yer olarak kayıp vatanlar, özellikle yazarın ütopik ideal dünyasında önemli bir referans olur. "Forsa" (Ömer Seyfettin 1999c), "Başını Vermeyen Şehit" (Ömer Seyfettin 1999b) hikâyeleri, bu anlamda da değerlendirilmelidir. Bu metinler dışında yazarın, Turan idealinin sınırlarını belirttiği şiir ve makaleleri de mevcuttur (Demir 2007: 195-207). Yazarın oryantalist meraklara

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yönelttiği şiddetli bir eleştiri olan "Gizli Mabet" hikâyesi ise bu başlıkta özellikle işlenmelidir. Yazar bu hikâyede mekân ile kurulan bir kimliğin vurgusunu yapar. Kolektif hafızaya, hatırlamaya seslenen ev kurgusu (Bertam 2012: 78-114), hafızanın temsil edilmeden yaşayamayacağı fikri paralelinde, kimlik inşası için oldukça önemlidir.

Bir Türk evini görmenin hayaliyle yaşayan Avrupalı arkadaşını, Müslüman bir Çerkez olarak tanıtarak sütannesinin evine götüren kahramanın yaşadıklarıyla oluşturulan hikâyede, Türk geleneksel hayatı, mekân üzerinden kurgulanır. "Avrupalılaşmamış ihtiyar bir dul" (Ömer Seyfettin 1999c: 333) olan sütannenin evi, geleneğin temsili olarak verilir. Evde de yabancı ruha ait bir unsur bulunmaz. "Üç katlı, ahşap, biraz viranca" olan eve "temiz, fakat karanlık taşlıktan geçerek koca bir merdivenden" çıkılır. Misafir odasında genç Frengin bayılacağı bir hava hâkimdir. "Yerde güzel bir Acem halısı yayılıydı. Duvarlar -merhum hattat sütbabamın yadigâr bıraktığı- levhalarla süslenmişti. Yastıklarına fes rengi perdelerin düştüğü sedirler kırmızı velenselerle örtülüydü. Karşı karşıya oturduk. Kafeslere hayran oldu" (s. 334). Hikâyenin nihayetinde, şarka dair hayallerle dolu olan Avrupalı gencin, bu hayallerinin yıkılışı, mizahî bir dille anlatılır. Yazarın "Yalnız Efe" (Ömer Seyfettin 1999b) isimli uzun hikâye-roman denemesinde de mekâna efsane değeri yüklendiği ve Yalnız Efe'nin "sır olduğu" yerin, kutsandığı görülür ki bu anlatı, kültürel bellek değerleri ve taşıdığı folklorik birikim bakımından da oldukça önemlidir.

İletişimsel Bellek

Toplumlar, tarihî değişimleri yadsıdıklarında soğuk bir bellekten, değişimi bir çekirdek hâlinde dinamik bir güç olarak sürekli kimliğe dönüştürdüklerinde ise sıcak bir bellekten söz edilir. Yani geçmiş kahramanlıklar hatıra hâlinde kaldığında ve geçmiş ile hâl arasındaki kopuş ısrarla vurgulandığında şimdiki zaman, soluklaşmıştır. Soluklaşma aynı zamanda geçmişi parlatmak için de kullanılır. Kökensel mitler, kendilerini geçmiş üzerinden şimdi ile hesaplaşma noktasına çekerek, hatırlıyor olmanın getirdiği bir beklenti ve dolayısıyla eylem hâlini gerekli kılarlar. İletişimsel bellek, şimdi ve geçmişi karşı tarih konumunda işler. Ulusal uyanış dönemleri, iletişimsel hafızanın kullanılması için oldukça önemli bir devredir geçmiş ile şimdi arasında derin bir karşıtlık kurar. Bellek, yalnızca "benzerlik ve sürekliliği" esas alırken, tarih düzensiz olabilir (Assman 2001: 51). Toplumsal bellekte değişim ve çatlamalar reddedilir; tarih ise kırılma noktalarını boşluk kabul eder ve dışarıda bırakır. Oysa istiladan kurtulabilmek için parlak ve özgürlük dolu günlere ve onların hatıralarına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla hatırlanan parçalar, biyografik metinlere yerleştirilir, belirli bir zaman ve mekân kurgusu içerisinde yeniden yazılır. İletişimsel bellek, bu durumda mutlaka kınama ile canlandırılır. Şimdiye yönelen isyan ve şimdinin reddi, Ömer Seyfettin hikâyelerinin temel dayanaklarından birini böylece oluşturur. Bunalım dönemlerinde işlenen bu iletişimsel bellek, kolektif bellek devresi ile de birleşir ve yazar, devrimci bir yapıya bürünür. Ömer Seyfettin, geçmişi yaşanıp biten, erişilmez bir kahramanlık çağı olarak değil; "uğruna yaşanacak ve çalışılacak politik ve sosyal bir ütopya olarak" görür (Assman 2001: 8).

Örneğin "At" hikâyesinde at, ecdadın ruhu ile ilişkili bir hatırlama nesnesidir. Türklerin tarih sahnesindeki ilk medeniyet daireleri olan atlı-göçebe medeniyet yapısı, dünya hâkimiyeti idealinde, Türklerin en mühim yardımcısının da at olduğunun kanıtıdır. Bu nedenle at, Türklük vurgusunda önemli bir detaydır. Ömer Seyfettin ise hikâyesinde bu sembolü, bugünün kınanması noktasında kullanır:

"Ah, bu toprakların üzerinde benim ecdadım bir girdi bad-ı berk-âlud-ı zafer gibi akıncılık ederken ne kadar mesut, mağrur idiler. Kahramanlık şecaat ve cesaret-i mutlak içinde geçen gençlikleri onlara ihtiyarlıkları için ne tesellisiz hatıralar, ne muğfil iftiharlar bırakıyordu. Halbuki biz silahsız, kansız, azametsiz olduğu kadar yorucu harap edici olan mücadele-i medeniyetin biçare muharipleri, ne kadar sefiliz…" (Ömer Seyfettin 1999a: 66-67).

İletişimsel belleğin önemli bir diğer tarafında da keskin kırılmaların dile getirilmesi esas alınır. "Primo Türk Çocuğu"1, içerisinde kurgulanan önemli bir detay, değişimin yönüne işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir. İtalyan bir anne ile öz kültürüne düşman olmuş Türk bir babanın çocuğu olan Primo, arkadaşlarının telkinleri ve ülkenin işgal haberleri ile birden Türklük mefkûresine tutunur. İlk iş olarak da İtalyan annesine hakaret eder ve onu terk ederek tercihini Türklükten yana kullanır. Bundan sonra da ismi Oğuz olur. Eski Türk töresinde ad almak, kahramanlık yapmaya bağlıdır. Primo, İtalyanca bir sıralamanın adıdır yani çocuk,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

isimsizdir, adsızdır. Türk adına sahip olabilmesi için yapacağı kahramanlık, ilk bellek unsuru olan annenin inkârı olur. "Anne olarak kadın, ocağın, ailenin, kökenin, varolanın koruyucusudur; 'yuvanın sahibesi'dir. Önce oğul, ardından baba olarak erkek ise, ideallerin, fetihlerin, ütopilerin taşıyıcısıdır; 'yolun/ufkun yokuşudur" (Saydam 1997: 177) Anne alanından çıkış, aynı zamanda savaşa hazır oluşla da ilgilidir. Böylece, annenin doğa ve güvenle ilişkili yapısından ayrılış, erkeğin yapılmış, işgalle kazanılmış mekânına da girmek anlamını taşır. Mary Daly, anneden aktarılan iç sesin varlığının, insan için mitsel dönemlerin ve anne çağının ifadesi olduğunu belirtir (Dally 1991). Primo, anne ile iç sesinin bağını kopardığında yalnızca özgürleşmez, aynı zamanda güven alanından da çıkmış ve savaşa hazır hâle gelmiş olur. Yazar, Primo'nun düşman askerlerinin geçişini bir eylem alanı olarak kurgulamak yerine rüya yoluyla sunarken, kurgulanan silah sahnesi ile anneye ait izlerin erkeksi figürlerle örtülmesini sağlar:

"Rövalveri çekti. Mekanizma sessiz ve donuk bir aydınlıkta parlıyordu. İnce dudaklarını uzattı; öptü, öptü, öptü. Bu o kadar tatlı idi ki… Emdi, emdi. Dudaklarının arasından dilini çıkardı, namluya dokundurdu. Ekşi ve serin bir tat duyuyordu. Bu serin ekşilikte öyle anlatılmaz bir lezzet vardı ki dünyada hiçbir şeye benzetilemezdi. Bu anlatılmaz, bu ne olduğu bilinmez şey sanki kana karışıyor; her tarafa yayılıyor, ona bir arlan kuvveti, bir muharip şevki, bir bahadır saadeti veriyordu."

Görüldüğü üzere burada silah, fetiş özne olmak yanında fallik bir unsur ve parafilik bir nesne olarak kurgulanır. Bu satırlar, anneye ait Oedipal arzu ve bağların yitirildiği, silinmiş baba figürü karşısında erkekliğin keşfi anlamlarında da okunabilirdir (Freud 2018). Psikanaliz okumalarına uygun olarak yorumlanabilecek bu hikâye, iletişimsel belleğin yaygınlığı ve kırılması bakımından da okuyucuya değerli malzemeler sunar. Çünkü hikâyenin sonunda, Primo, "beş yüz senedir Türklerin elinde olan Selânik'i aldık da bize silâh atılmadı" diye düşünecek olan düşmanları "hayretten şaşırtacak" ve "büyük Türklük için o, ehemmiyetsiz, kıymetsiz ferdî hayatını feda" edeceğinin hayalini kurar (s. 286/287). Geçmişin kahramanlıkları ile kendi çağı arasında sürekli mukayeseye giden Primo, "dört bin sene evvelki bir kahramanın methiyesi"ne taliptir. Aksi hâlde yaşayıp ölmek, onun zihniyetinde hayvan olmakla birdir. Hikâye sonundaki rüya sahnesi, ötekine dair kurguyu vermesi bakımından da oldukça önemlidir:

"Uyudu, birçok rüyalar gördü. Dumanlı ve seraplı rüyalar… Al ve sıcak kanlara bulanmış geniş vadilerden, milyonlarca düşman leşiyle dolmuş muharebe meydanlarından geçiyor… Sarp uçurumlarda beyaz bir atı oynatıyor… Sonra geceler… Şarktan, Turan tarafından, bir hilâl mavi göğe yükseliyor. İçinde mini mini bir yıldız var… Primo hayretle bakıyor… Ayaklarında bir ıslaklık… Eğiliyor, bir de görüyor ki dizlerine kadar kan içinde… İşte, bu Türk düşmanlarının kanı… Koca bir göl olmuş… Kırmızı ve nihayetsiz bir göl… Semadaki ayın ve yıldızın hayali üstüne aksediyor…" (s. 288).

Hikâyenin bu rüya ile tamamlanması, iletişimsel belleğin şimdide kilitlenmesi nedeniyledir. Eserde gelecek kurgusundan öte, geçmişin değerlerinden bir ütopya alanına ulaşılması ve hâldeki belirsizlik etkili olmalıdır.

Yazarın, şimdinin soluklaşmasına dair bir diğer metni, "Bahar ve Kelebekler" hikâyesidir. Burada büyükanne ve torun arasında, üst ve alt soyun kuşak çatışmasından öte iletişimsel belleğe yönelik bir kırılmanın ifadesi göze çarpar. Yaşlı kadın, kendi gençliği ile torununun şimdisini mukayese eder. Bu, bireysel bir mukayese değil, bir grup mukayesesi, yani kolektif bir yansımadır. Devrin kötüye gittiği, ilk görülen kelebeğin rengi ile ilgili inançlar noktasında rengin sarı olmasıyla açıklanacaktır. Hikâyede yaşlı kadın, kolektif anıları hatırlar: "Her şey bizim için zevk ve eğlence idi, her şey! Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş, hatta ihtiyarlayış bile… Bunların hep ayinleri vardı" Soluklaşma, devam eden satırlarda daha belirgindir:

"Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir loğusa cemiyeti görmeyelim. Esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Manilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda müşaare eder, kış geceleri divanlardan tefeül ederdik, mevsimler bile bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, an'anesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mani söyleyerek tekrar çıkarırdık. Birbirine benzemeyen bin mâni bilen, bütün kış herkesin lafına, bir söylediğini bir daha tekrar etmeden binlerce kafiye bulan kadınlar vardı" (Ömer Seyfettin 1999a: 120)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Görüldüğü üzere yazar, geçmiş ile hâli yalnızca nostalji ve sığınma alanı olarak değil, bugüne dair yaşamsal bir enerjiyi yani mefkûreyi açığa çıkarmak için de kullanır ve hâlin umutsuzluğundan, yabancılaşmadan kaçış yolu ol arak belleğin bağına sığınarak, folklorik değerler üzerinden anlatılarını oluşturur.

SONUÇ

Hatırlama kültürü, milletin geçmişinden aldığı değerlerin, geleceğe aktarılması noktasında kullanılan önemli bir referans alanıdır. Ayrıca millî varlığın tehdit edildiği durumlarda, bugünün kültürü olan iletişimsel bellek de devreye girerek, toplumun öteki ile olan ilişkilerini belirlemesinde etkili olur. Toplumsal gerilimler, bezginlik ile direnç arasında bulunan zıtlıkların birliği ilkesine tutunur ve yaşamsal bir enerjinin hamle gücünü doğurabilir. Bu hamlenin kaynağı ise tarih ve hatırlamadır. Milletin, öz kurgusu ve etnik soyuna dair inşa sürecindeki anahtar kavramlar olan folklor, bellek, arketip ve mefkûreler, millî edebiyat devrelerinde ateşlenerek kullanılır.

Mannheim, bireyin toplum yapısının, cemiyetin yükseliş veya düşüşü içerisinde idrak edileceğini belirtir. Bir hatırlama kültürü önderi olan Ömer Seyfettin, aynı idraki yaşayan bir yazardır ve sanatının özünde bu idrak vardır. Ulusal bir genesisi kurma peşinde olan yazar, tüm ulusal genesislerde olduğu gibi epik dil kullanmış, alternatif tarih arzusunu dile getirmiştir (Belge 2008). Bu ulusçu yapının romantik özne ve kurguya da yaslanması gerekir (Tekeli 1998: 121). Milletin büyük felaketler ve tehlikeler devrinde, yaşadığı buhranlı ve galeyanlı dönem, Comte düşüncesinde, "yaratıcı devre" olarak adlandırılır (Tural 1993: 207). Dolayısıyla kurtuluşun yolu aslında önce felaketi yaşamaktan geçmektedir ve yazar da bunun farkındadır. Nitekim "Ashab-ı Kehfimiz"de harp ihtimali, Türk düşmanlarını tedirgin etmektedir. "Milletleri uyandıran büyük felaketlerdir. Ya Türkler de bir felakete uğrayıp uyanırlarsa…" (Ömer Seyfettin 1999c: 102) sorusu, aslında Ömer Seyfettin'in milletine gösterdiği bir yoldur.

Ömer Seyfettin, Türkçülük mefkûresine tutunarak millî edebiyat ve devlete erişmenin yollarını arar. Devleti babanın alanı içerisinde değerlendiren yazarın sert söylemi içerisinde yapılan, geçmişin edebî kalıntıları ve folklor unsurlarının yani kısacası arkaik mirasın yeniden işlenmesi, geçmiş kahraman ve kahramanlıkların gün yüzüne çıkarılarak, millete gerekli olan hamle gücünün uyandırılması ve halkın mefkûreye tutunmasının sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

1. Anderson, Benedict (1995): *Hayali Cemaatler*, Çev. İskender Savaşır. Ankara: İmge Yay.
2. Argunşah, Mustafa (2011): "Yeni Lisan ve İmlâ Meselesi", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*, Haz. H.Argunşah ve O. Karaburgu. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı, s. 17-25.
3. Belge, Murat (2008): *Genesis*, İstanbul: İletişim Yay.
4. Bertram, Carel (2012): *Türk Evini Hayal Etmek*, Çev. Mehmet Ratip, İstanbul: İletişim Yay.
5. Daly, Mary (1991): *GynEcology: TheMetaethics of Radical Feminism*, London: Women's Pres.
6. Demir, Ayşe (2007): "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Kimlik İnşa Unsuru Olarak Mekân". *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS Bildirileri*, Ankara: 10-15 Eylül 2007, s. 195-207.
7. Halbwachs, Maurice (2018): *Kolektif Bellek*, Çev. Zuhal Karagöz, İstanbul: Pinhan Yay.
8. Jusdanis, Gregory (1998): *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis.
9. Mannheim, Karl (2016): *İdeoloji ve Ütopya*, Çev. Mehmet Okyavuz, İstanbul: Nika.
10. Ömer Seyfettin (1999a): *Bütün Eserleri Hikâyeler 1*, Haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh
11. Ömer Seyfettin (1999b): *Bütün Eserleri Hikâyeler 2*, Haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh
12. Ömer Seyfettin (1999c): *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, Haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh
13. Ömer Seyfettin (1999d): *Bütün Eserleri Hikâyeler 4*, Haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh
14. Saydam, M. Bilgin (1997): *Deli Dumrul'un Bilinci*. İstanbul: Metis.
15. Smith, Anthony D. (1994): *Millî Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yay.

16. Tekeli, İlhan (1998): *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek,* Ankara: Dost Yay.
17. Tural, Sadık (1993): *Edebiyat Bilimine Katkılar*, Ankara: Ecdad Yay.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(74)

Prof. Dr. Hakan TÜRKMEN[254]; Özlem DOĞRU[255]; Şükran Özen GÖKTAŞ[256]

İNFORMAL ÖĞRENME ORTAMLARINDA FEN ÖĞRETİMİ: SASALI DOĞAL YAŞAM PARKI GEZİSİNE YÖNELİK ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİN GÖRÜŞLERİ

TEACHING SCIENCE IN INFORMAL LEARNING ENVIRONMENTS: SECONDARY SCHOOL STUDENTS VIEWS ABOUT THE EXCURSION IN SASALI NATURAL WILDLIFE PARK

ÖZ

Bu çalışmanın amacı informal öğrenme ortamlarından bir tanesi olan İzmir Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisine katılan ortaokul 6. Sınıf öğrencilerinin informal ortamlardaki fen öğretimine yönelik görüşlerini tespit etmektir. Araştırma 2017-2018 Eğitim Öğretim yılı içerisinde İzmir ili sınırları içerisinde bulunan bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 6. Sınıf öğrencilerinin 20 tanesi ile 'Canlılarda Üreme Büyüme ve Gelişme' ünitesi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada nitel veri toplama araçlarından bir tanesi olan yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Öğrencilerin Sasalı Doğal Yaşam Parkında Fen öğretimine yönelik görüşlerine ulaşabilmek için gezi öncesi ve sonrasında görüşmeler düzenlenmiştir. Veriler içerik analiziyle analiz edilip ulaşılan temalar Nvivo 12 programı kullanılarak görselleştirilmiştir. Öğrenci görüşlerinden elde edinilen verilere göre informal öğrenme ortamlarının sınıf ortamına göre daha kalıcı ve görsel öğrenme imkânı sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Dışı Öğrenme, Doğal Yaşam Parkı, Fen Öğretimi.

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the opinion of the 6th grade students who attended the excursion in the Izmir Sasalı Natural Life Park, which is one the informal learning environments, about science learning in informal learning environments. The survey took place within the context of the unit 'Reproduction, Growth and Development in Living Things' with 20 students from the 6th grade who study at an elementary school in Izmir province in 2017-2018 academic year.

In this survey, semi-structured interview, which is one of the qualitative data collection tools, is used. To be able to get students' opinion about the science learning in Sasalı Natural Wildlife Park, interviews were held before and after the excursion. At the same time, researchers accompanied students during the excursion and took photos about the students' behaviors. The data is analyzed with content analysis methods and the themes are visualized by Nvivo12. According to the data obtained by students' opinions, we reached the conclusion that informal learning environments provide more permanent and visual learning opportunity than classroom environment.

Keywords: *Out-door learning, Natural Science Park, Teaching Science.*

[254] **Prof. Dr. Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İzmir/TÜRKİYE; E-posta: hakan.turkmen@ege.edu.tr**
[255] **Y.L. Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE; E-posta: ozlem_dogru_95@hotmail.com**
[256] **Y.L. Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE; E-posta: s_ozen_362@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Okullarda verilen fen eğitimlerinin öğrencileri sorgulamaya yönlendirilmesi ve aynı zamanda öğretim faaliyetlerini sınıf dışı ortamlara taşımak ile öğrenmenin etkinlik temelli ve yaşam boyu devam eden forma bürünmesine bunun sonucu olarak öğrencilerde kalıcı öğrenmeler ile sonuçlanmasına neden olmaktadır. Orion ve Hofstein (1994), "fen öğretiminde yaygın olarak kullanılan öğrenme ortamlarını sınıf ortamı, laboratuvar ortamı ve sınıf dışı ortamlar olarak sınıflandırmıştır" (s. 1097). Bu ortamlardan sınıf ve laboratuvar ortamı öğrenciler için sınırlı öğrenme ortamlarından olup, fen öğretiminde sınıf dışı ortamların diğer öğrenme ortamlarına kıyasla öğrencilerin öğrenmesine çok daha fazla imkân sunduğu düşünülmektedir (Carrier, 2009). Bu bağlamda 2004 yılında başlayan reform hareketi ile ülkemizde öğrencilerin doğal dünyayı öğrenmeleri ve anlamaları ve bunun düşünsel zenginliği ile heyecanını yaşamalarını sağlamak fen eğitiminin hedefleri içerisinde yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Yapılandırmacı yaklaşımın ışığında sınıf ortamındaki öğrenmeye destek olabilecek nitelikteki sınıf-dışı öğrenme ortamları, örneğin müzeler, bilim merkezleri, botanik bahçeleri, gözlem evleri ve doğal yaşam parkları … (Türkmen, 2010), gibi ortamların öğretmenler tarafından kullanılmaları gerekmektedir. Bir çok bilim insanı sınıf ortamında öğrenci merkezli planlanarak işlenen dersler, sınıf dışı öğrenme ortamları kullanılarak öğrenci merkezli işlenen dersler kadar öğrencilerin öğrenmesine etki yapamamaktadır düşüncesi yaygındır (Bakioğlu, Karamustafaoğlu, Karamustafaoğlu ve Yapıcı, 2018; Bozdoğan, 2008; Çığrık, 2016; Dilli, 2017; Sontay, Tutar ve Karamustafaoğlu,2016; Tatar ve Bağrıyanık, 2012; Türkmen 2015; Türkmen, Topkaç ve Atasayar-Yamık, 2016).

Öğrenme ortamı olarak doğal yaşam parkları veya eski geleneksel ismi ile hayvanat bahçelerinde yapılan çalışmalarda fen öğreniminin gerçekleştirilebileceği önemli alanlardır**.** Bu tarz öğretim ortamlarında öğrenciler farklı türlerde canlılar gözlemleyerek doğal ortamlarda canlılarla etkileşim kurma şansı yakalamaktadırlar. Bu parkları ziyaret edenler ile hayvanlar arasında kurulan etkileşim, insanların aynı zamanda doğal çevreye karşı daha duyarlı olmalarını sağlamaktadır (Myers, Carol ve Andrej, 2004). Ayrıca okul tarafından düzenlenen alan gezilerinin amaçları müfredattaki uygulamaları zenginleştirmek, öğrencilerin okul derslerinde öğrendikleri bilgilerle bağlantı oluşturmalarını sağlamak ve öğrencilere anlamlı öğrenme deneyimleri yaşatmaktır Bu parklara düzenlenen alan gezileriyle öğretmenler, öğrencilerine bilimsel becerilerini keşfetmek ve geliştirmek için fırsatlar sağlayarak öğrencilerin meraklarını öğrenme deneyimlerine aktarmalarına ve anlamlı öğrenme deneyimleri kazanmalarına yardımcı olabilirler (Briseno-Garzon, Anderson ve Anderson, 2007; Clayton, Fraser ve Saunders, 2009; Kisiel, 2007; Scott. ve Matthews, 2011; Türkmen 2015).

Bu bağlamda gerçekleştirdiğimiz çalışmanın amacı okul ortamındaki fen öğretimine destek olacağı düşünülen sınıf-dışı öğrenme ortamlarından İzmir Sasalı Doğal Yaşam Parkı'na Fen Bilimleri dersi kapsamında düzenlenen okul gezisinde öğrencilerin gezi öncesi ve sonrası fen öğretimine yönelik görüşlerini ortaya koymak hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni çalışılmıştır. Bu araştırma deseninde farkında olduğumuz fakat derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Örneklem

Araştırmanın amacına uygun, ortak deneyimi yaşamış öğrencilerin seçimi için amaçlı örneklem yöntemlerinden uygun ve ölçüt örnekleme yöntemleri katılımcıların belirlenmesi için birlikte kullanılmıştır. Öğrencilerin örnekleme seçilme kriterleri gerçekleştirilecek olan Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisine gönüllü olarak katılmaktır. Katılımcı grubu, İzmir İli Foça İlçesi sınırları içerisinden uygun örnekleme yöntemiyle seçilen bir devlet okulundaki farklı şubelerden ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilen altıncı sınıftaki 20 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Sontay, Tutar ve Karamustafaoğlu'nun (2016) planetaryum gezisi hakkında öğrenci görüşlerinin araştırıldığı çalışmasında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisine yönelik çalışmanın amacı doğrultusunda gezi öncesi ve sonrası olarak uyarlandı. Gezi öncesine ait sorular;

1. Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisinden beklentileriniz nelerdir, açıklar mısınız?
2. Sasalı Doğal Yaşam Parkı hakkında herhangi bir bilginiz var mı? Eğer bilginiz varsa bu bilgiye nerden ulaştınız, açıklar mısınız?
3. Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisinin fen dersine nasıl bir etkisinin olacağını düşünüyorsunuz?

Gezi sonrası sürece ait sorular;

1. Gerçekleştirdiğimiz Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisi hakkında düşünceleriniz nelerdir? Beklentilerinizi karşıladı mı, açıklar mısınız?"
2. Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisi ile okul dışında fen öğretimi yapılabilir mi? Düşünceleriniz nelerdir?
3. Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisi fen dersine yönelik duygu ve düşüncelerinizi nasıl etkiledi, açıklar mısınız?
4. Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisinde öğrendikleriniz ile okulda öğrendikleriniz arasında farklılıklar var mıdır, açıklar mısınız?
5. Canlılarda Üreme, Büyüme ve Gelişme konusunda Sasalı Doğal Yaşam Parkı'nda neler öğrendiniz, açıklar mısınız?
6. Fen dersinde bu tür gezilerin yapılması hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Veri toplama amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerden izinler alındıktan sonra elde edilen ses kayıtları ve yazılı dökümler verilerin analizi sürecinde kullanılmıştır.

Uygulama Süreci

Gezi düzenlenmeden önce gerek okul idaresinden gerekse öğrenci velilerinden izinler alındıktan sonra uygun bir gezi ve ders planı hazırlandı. Hazırlanan görüşme soru formu öğrencilere gezi öncesi uygulandı. Gezi yaklaşık 2,5 saat kadar sürdü. Bu süre zarfında öğrenciler farklı bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanlarını görüp, koruma barınaklarının önünde bulunan tabelalarda asılı bilgileri okuyarak canlılar hakkında bilgi edinmeye çalıştılar. Geziden yaklaşık 1hafta sonra gezi öncesi görüşme yapılan öğrencilerle yeni bir görüşme ayarlanıp hazırlanan gezi sonrası görüşme soruları ışığında tekrar bir görüşme gerçekleştirildi.

Veri Analizi

Araştırmada da içerik analizi ile veriler analiz edilip verileri açıklayabilecek olan temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu süreçte görüşme sırasında alınan ses kayıtları yazıya dökülmüştür. Veri seti okunup ilk kodlar oluşturulup alan yazından kod listesi oluşturulmuştur. Oluşturulan ilk kodlar ve alan yazın taramasından oluşturulan kodlar bütünleştirilip veriler kodlanıp temalara ulaşılmıştır. Ulaşılan temalar Nvivo 12 programı kullanılarak görselleştirilmiştir. Kodlara ilişkin frekans ve yüzdeler hesaplanmıştır.

BULGULAR

Yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile yapılan gezi öncesi ve gezi sonrası öğrencilerle yapılan görüşmeler içerik analiziyle analiz edilip gezi öncesi sorulan her bir soru için bir tema oluşturularak toplamda 3 temaya, gezi sonrası sorulan her bir soru için bir tema ve toplamda 6 temaya ulaşılmıştır.

Bulgularda sunulan doğrudan alıntılanan veri parçaları seçilirken Yurdakul'un (2004) belirttiği gibi sıklıkla tekrar eden kodlara ilişkin veri parçaları ve birbiriyle zıtlık durumundaki kodlara ilişkin veri parçaları ölçüt olarak kullanılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gezi öncesi temalar

Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisinden beklentileriniz nelerdir, açıklar mısınız? sorundan elde edilen "Geziye Yönelik Beklentiler" temasıdır. Bu tema öğrenme (%33,32), hayvanları yakından tanıma (%25.49), eğlenme (21,56), sosyal birliktelik (%15,68), bilgileri pekiştirme (1,96) ve güvenli bir gezi olmasına (1,96) yöneliktir. Öğrenme beklentisi, görerek öğrenme (%11,76), akran ile öğrenme (%7,84), levhalardan öğrenme (%5,88), rehber ile öğrenme (%3,92), öğretmen ile öğrenme (3,92) alt kodlarından oluşurken, sosyal birliktelik beklentisi (15,68) arkadaşlarla birliktelik (%11,76), tüm sınıf ile birliktelik (%3,92) alt kodlarından oluşmaktadır (Tablo1).

Tablo1. Gezi öncesi Geziye yönelik beklentiler teması

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Geziye Yönelik Beklenti	Öğrenme		
	• Görerek öğrenme	6	11,76
	• Rehber ile öğrenme	4	7,84
	• Levhadan öğrenme	3	5,88
	• Akran ile öğrenme	2	3,92
	• Öğretmen ile öğrenme	2	3,92
	Hayvanları yakından tanıma	13	25,49
	Eğlence	11	21,56
	Sosyal birliktelik		
	• Arkadaşlarla birliktelik	6	11,76
	• Tüm sınıf ile birliktelik	2	3,92
	Pekiştirme	1	1,96
	Güvenli bir gezi	1	1,96

Ö2: "…Komple arkadaşlarımla öğrenmek, öğretmenlerimle gezi yapmak mesela eğlenmek ama en önemlisi de okulda dersin içinde olmak yani arkadaşlarımla olabilmek geliyor aklıma. Benim hiç görmediğim hayvanlar olabilir…"
Ö3: "Yeni hayvanlar görüp, yani onların farklı bilgilerini öğrenmek, bilmediğim şeylerini öğrenmek."
Sasalı Doğal Yaşam Parkı hakkında herhangi bir bilginiz var mı? Eğer bilginiz varsa bu bilgiye nerden ulaştınız, açıklar mısınız? sorusundan elde edilen tema "Ortama Yönelik Bilgi Verme" temasıdır. Bu temada bilgi sahibi olma (%95) ve bilgi sahibi olmama (%5) kodları oluşturulmuştur. Öğrencilerin çoğu bu ortamda daha önce bir gezi deneyimi yaşadığından dolayı gezi ortamına yönelik verdikleri bilginin kaynağı önceki gezi deneyimlerinden (%90) ve sosyal etkileşim (%5) kaynaklıdır (Tablo 2).

Tablo2. Gezi öncesi ortama yönelik bilgi verme teması

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Gezi Ortamına Yönelik Bilgi Verme	Bilgi sahibi olma		
	• Önceki gezi deneyiminden kaynaklı	18	90
	• Sosyal etkileşim kaynaklı	1	5
	Bilgi sahibi olmama	1	5

"Ortama yönelik bilgi verme" temasına ilişkin bazı görüşler aşağıda verilmiştir:
Ö14: "… böyle mesela yabani hayvanların olduğu yerde mesela böyle safariden çıkmış gibi hissediyor insan. Sonra bir iki adım gittiğinde bir bakıyorsun yılanların yerine girmişsin. Eee yani size kısa bir şey sunuyor. Tüm dünyadaki hayvanları olabildiğince kısa kapsamlı toplayarak gezdiriyor bir bakıma."
Ö5: "Açıkçası ben hiç hayvanat bahçesine daha gitmedim…Bilmiyorum."

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisinin fen dersine nasıl bir etkisinin olacağını düşünüyorsunuz? sorusundan "Fen Dersine Olası Etki" teması oluşturulmuştur. Gezinin fen dersine yönelik olası etkilerine yönelik öğrenci görüşleri, üreme, büyüme, gelişme konusuna etki (%56,39) ve genel öğrenmeye etki (%43,58) kodlarını içermektedir. Üreme büyüme gelişme konusuna etki (%56,39) kodu beslenme konusuna etki (20,51), sınıflandırma konusuna etki (10,25), üreme çeşidi (%15,38), yavru bakımı (%7,69), bitkilerde üreme (%2,56) alt kodlarını içermektedir. Genel öğrenmeye etkisi kodu (%43,58), ders başarısına etkisi (20,51), kalıcılık (%12,82), ön hazırlık (10,25) alt kodlarını içerir (Tablo 3).

Tablo3. Gezi öncesi fen dersine olan etki teması

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Fen Dersine Olası Etki	Üreme büyüme gelişme konusuna etkisi		
	• Beslenme konusuna etkisi	8	20,51
	• Sınıflandırma konusuna etkisi	4	10,25
	• Üreme çeşidi	6	15,38
	• Yavru bakımı	3	7,69
	• Bitkilerde üreme	1	2,56
	Genel öğrenmeye etkisi		
	• Ders başarısına etkisi	8	20.51
	• Kalıcılık	5	12.82
	• Ön hazırlık	4	10.25

"Fen dersine olası etki" temasına yönelik bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:
Ö1: "Bence artık hayvanların ne ile beslendiğini, daha çok nasıl doğduklarını falan öğreneceğimi düşünüyorum ya da nasıl bakım yapıldığını ya da şey, başka. Immm. Hayvanlarda üreme büyüme ve gelişme konusunda yardımcı olacağını düşünüyorum."
Ö6: "…öğrenirken görsel şeyler daha çok aklında kaldığı için dersimizde daha da yararlı…"

Gezi Sonrası Temalar

Gerçekleştirdiğimiz Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisi hakkında düşünceleriniz nelerdir? Beklentilerinizi karşıladı mı, açıklar mısınız? sorusundan "Gezi Deneyimi Hakkında Düşünceler" teması oluşturulmuş, bu temada psikolojik etki (%23,89), öğrenme (%26,2), beklentiler (19,55), sosyal birliktelik (%13,03), bilgi (17,37) kodlarını içermektedir. Psikolojik etki kodu (23,89), eğlenceli olma (%21,73), özgür olma (%1,08), sıkıcı olma (%1,08) alt kodlarını içermektedir. Öğrencilerden biri alanlarda istediği kadar kalamama ve istediği hayvanları keşfedemediğini yani bireysel yönetmenin olmadığını ve gezinin zaman zaman sıkıcı olduğunu ifade etmiştir. Öğrenme kodu (%26,2), levhadan öğrenme (%13,18), beslenme konusunda öğrenme (7,60), sınıflandırma konusunda öğrenme(%2,17), öğretmen ile öğrenme (%2,17), akranla öğrenme (%1,08) alt kodlarını içermektedir. Beklentiler kodu, yeterince karşılama (%15,21),fazlasıyla karşılama (3,26) ve hiç karşılamama (%1,08) alt kotlarını, sosyal birliktelik kodu (%13,03), arkadaşlarla birlikte olma (%10,86) ve okulla birlikte olma (%2,17) alt kodlarını içermektedir. Bilgi kodu (%17,37), hayvanları yakından tanıma (%11,95), bilgileri pekiştirme (%4,34), bitkileri yakından tanıma (%1,08) alt kodlarını içermektedir (Tablo 4).

Tablo4. Gezi sonrası gezi deneyimi hakkındaki düşünceler teması

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
	Psikolojik etki		
	• Eğlenceli olma	20	21,73

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gezi Deneyimi Hakkındaki Düşünceler	• Özgür olma • Sıkıcı olma	1 1	1,08 1,08
	Öğrenme • Levhadan öğrenme • Beslenme konusunda öğrenme • Sınıflandırma konusunda öğrenme • Öğretmen ile öğrenme • Akranla öğrenme	12 7 2 2 1	13,18 7,60 2,17 2,17 1,08
	Beklentiler • Yeterince karşılama • Fazlasıyla karşılama • Hiç karşılayamama	14 3 1	15,21 3,26 1,08
	Sosyal birliktelik • Arkadaşlarla birlikte olma • Okulla birlikte olma	10 2	10,86 2,17
	Bilgi • Hayvanları yakından tanıma • Bilgileri pekiştirme • Bitkileri yakından tanıma	11 4 1	11,95 4,34 1,08

Gezi sonrası "gezi deneyimi hakkındaki görüşler" temasına ait bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö7: "Beklentilerimi karşıladı. Çok eğlenceli bir gezi oldu. Arkadaşlarımla çok eğlendim. Bir sürü yeni şey öğrendim."

Ö12: "…hayvanları daha iyi tanıdık. Okuyanlar hayvanlar hakkında daha çok bilgi edindi. Belki yeni hayvanlar öğrendik. Belki bildiklerimizi tekrar ettik. Belki ilk defa görüyorduk. Yani bilgilerimiz gelişti iyi oldu. Hem bir sınıfça gezi aktivitemiz oldu…"

Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisi ile okul dışında fen öğretimi yapılabilir mi? Düşünceleriniz nelerdir? sorusundan "Sasalı Doğal Yaşam Parkında Fen Öğretimi Yapılma Nedenleri" teması oluşturulmuştur. Bu temada fen konusunun ve ortamın ilişkili olması (%26,31), daha iyi öğrenme (%63,14), ortamda araştırabilme (%10,52) kodlarını içermektedir. Daha iyi öğrenme kodu (%63,14), görsellik sağlama (%26,31), derinlemesine öğrenebilme (%21,05) ve kolay anlama (%15,78) alt kodlarından oluşmaktadır (Tablo 5).

Tablo5. Gezi sonrası Sasalı Doğal Yaşam Parkında Fen Öğretimi Yapılma Nedenleri teması

Tema	Kod	Frekans (f)	Yüzde (%)
Sasalı Doğal Yaşam Parkında Fen Öğretimi Yapılma Nedenleri	Konu ve ortamın ilişkili olması	5	26,31
	Daha iyi öğrenme • Görsellik sağlama • Kolay anlama • Derinlemesine öğrenebilme	5 4 3	26,31 21,05 15,78
	Ortamda araştırabilme	2	10,52

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Sasalı Doğal Yaşam Parkında fen öğretimi yapılma nedenleri" temasına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö5: "…bazı hayvanların ayrıntısın a girmiyoruz. Ama mesela geziye gittiğimde ben bunların çocuğunu öğrenmiş oldum."

Ö10: "Yapılabilir aslında… Doğal yaşam parkında hayvanların doğal alanlarını inceleyebiliriz. Böyle eğitim yapılabilir…"

Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisi fen dersine yönelik duygu ve düşüncelerinizi nasıl etkiledi, açıklar mısınız? sorusundan "Gezinin Derse Yönelik Duygulara Etkisi" teması oluşturulmuştur. Bu temada pozitif duygu (%85) ve negatif duygu (%15) kodlarını içermektedir. Pozitif duygu kodu, daha çok sevev (%30), daha yakın hissetme (%30), daha çok ilgi duyma (%20), daha istekli olma (%5) alt kodlarını içerken, negatif duygu kodu yorucu (%10), sıkıcı (%5) alt kodlarını içermektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Gezi sonrası gezinin derse yönelik duygulara etki teması

Tema	Kod	Frekans (f)	Yüzde (%)
Gezinin Derse Yönelik Duygulara Etkisi	Pozitif duygu		
	• Daha çok sevme	6	30
	• Daha yakın hissetme	6	30
	• Daha çok ilgi duyma	4	20
	• Daha istekli olma	1	5
	Negatif Duygu		
	• Yorucu	2	10
	• Sıkıcı	1	5

Gezi sonrası *"gezinin derse yönelik duygulara etkisi"* temasına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö7: "…seviyordum hani farklı bir şey olmadı."

Ö8: "…daha çok ilgi uyandırdı…Sasalıda mesela daha çok o konu hakkında ilgi uyandırıyor insanın içinde…"

Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezisinde öğrendikleriniz ile okulda öğrendikleriniz arasında farklılıklar var mıdır, açıklar mısınız? sorusuna öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar "Sınıfta ve Sınıf Dışı Ortamda Öğrenilenler Farkı" teması altında toplanmış ve sınıf dışı lehine fark (%92), fark yok (%6), sınıfta ders işleme lehine (%2) kodlarını ile sınıflandırılmıştır. Sınıf dışı lehine fark kodu, kalıcılık farkı (%26), canlı görme farkı (%22), detaylı bilgi edinme farkı (%20), daha etkileyici olma farkı (%10), mesleki ilgiye katkı farkı (%8) ve öğretim yöntemi farkı (%6) alt kodlarını içermektedir (Tablo 7).

Tablo7. Gezi sonrası sınıfta ve sınıf dışı ortamda öğrenmeleri karşılaştırma teması

Tema	Kod	Frekans (f)	Yüzde (%)
Sınıfta ve Sınıf Dışı Ortamda Öğrenmeleri karşılaştırma	Sınıf dışı lehine fark		
	• Kalıcılık farkı	13	26
	• Canlı Görme farkı	11	22
	• Detaylı bilgi edinme farkı	10	20
	• Daha etkileyici olma	5	10
	• Mesleki ilgiye katkı farkı	4	8
	• Öğretim yöntemi farkı	3	6
	Fark yok	3	6
	Sınıf lehine fark	1	2

Gezi sonrası "sınıfta ve sınıf dışında öğrenilenler farkı" temasına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ö3: "…burda bir öğretmenin sadece anlatması mı yoksa orda oradaki yaşanan olayları canlı canlı görüp yine bir öğretmenin anlatması mı? Çok farklı şeyler ikisi de. Canlı canlı görüyorsun en azından kafana kazınıyor…"

Ö18: "Farklılık yoktu ama orada derste öğrendiğimiz şeylerden daha çok bilgi aldık."

Canlılarda Üreme, Büyüme ve Gelişme konusunda Sasalı Doğal Yaşam Parkı'nda neler öğrendiniz, açıklar mısınız? sorusunda "Canlılarda Üreme Büyüme ve Gelişme Konusunda Öğrenme" teması oluşturulmuş ve öğrencilerin cevapları üreme konusu (%54,25), gelişim konusu (%14,27), üremeyle ilgili bir şey görememe (%11,42), ilişkisiz cevaplar (%19,98) kodları ile sınıflandırılmıştır. Üreme konusu kodu eşeyli üreme (%14,28), eşeysiz üreme (%14,28), iç döllenme (%11,42), dış döllenme (%11,42), üreme çeşitlerini karıştırma (%2,85) alt kodlarından oluşmaktadır. Gelişim konusuna ilişkin alt kodlar iç gelişim (%5,71), dış gelişim (%5,71), gelişim süresidir (%2,85). İlişkisiz cevaplar kodu deve kuşu yumurtası görme (%11,42), fillerin üremesi (%5,71), timsahların büyümesi (%2,85) alt kodlarını içermektedir (Tablo 8).

Tablo8. Gezi sonrası canlılarda üreme büyüme ve gelişme konusunda öğrenme teması

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Canlılarda Üreme Büyüme ve Gelişme Konusunda Öğrenme	Üreme konusu		
	Eşeyli üreme	5	14,28
	Eşeysiz üreme	5	14,28
	İç döllenme	4	11,42
	Dış döllenme	4	11,42
	Üreme çeşitlerini karıştırma	1	2,85
	Gelişim konusu		
	İç gelişim	2	5,71
	Dış gelişim	2	5,71
	Gelişim süresi	1	2,85
	Üremeyle ilgili bir şey görememe	4	11,42
	İlişkisiz cevaplar		
	Deve kuşu yumurtası görme	4	11,42
	Fillerin üremesi	2	5,71
	Timsahların büyümesi	1	2,85

Gezi sonrası "*canlılarda üreme büyüme ve gelişme konusunda öğrenme"* temasına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö8: "…bazı hayvanların gelişim sürelerini öğrendim işte üreme süre gebelik sürelerini öğrendim vesaire …"

Ö12: "Dış döllenme iç gelişme ya da yavru bakımı yavru bakımı olmayan, orda yavru bakımı olmayan hayvanları çok gördük. Hatta bir tane bir kaç tane de yumurta görmüştük. Ben bir annesinin doğuşunu görmüştüm orda yani canlılarda üreme büyüme ve gelişme konusunda gerçekten benim için yardımcı oldu."

Fen dersinde bu tür gezilerin yapılması hakkındaki görüşleriniz nelerdir? sorusuna öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar "Sınıf Dışında Geziler Yapma" teması altında incelenmiştir. Bu tema sınıf dışı gezilere ilişkin yapılmalı (%93,09) düşüncesini ve yapılmamalı (%6,90) kodlarını içermektedir. Yapılmalı kodu, öğrenme amaçlı (%34,48), eğlenerek öğrenme (%17,24), sosyalleşme amaçlı (%27,58), daha çok duyuya hitap etme (%13,79) kodlarından oluşmaktadır. Yapılmamalı kodu ise yorgunluk (%6,90) alt kodunu ile açıklanmıştır (Tablo 9).

Tablo9. Gezi sonrası sınıf dışında geziler yapma teması

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Sınıf Dışında Geziler Yapma	Yapılmalı		
	Öğrenme amaçlı	10	34.45

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Sosyalleşme amaçlı Eğlenerek öğrenme Daha çok duyuya hitap etme	8 5 4	27.58 17.26 13.81
	Yapılmamalı Yorgunluk	2	6.90

Gezi sonrası *"sınıf dışında geziler yapma"* temasına ilişkin bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:
Ö5: "…fen dersinde bu tür gezilerin sık sık yapılması gerekiyor. Çünkü yani hem daha çok bilgi kazanmış oluyoruz hem de sınıfça sosyalleşmiş oluyoruz."
Ö10: "Görerek duyarak inceleyerek yaptığımızda daha iyi öğrenebildiğimiz için bence fen dersine katkısı var. Yapılmalı böyle geziler."

TARTIŞMA ve SONUÇ

Öğrencilerin gezi öncesi beklentileri eğlenceli bir gezi olması, öğrenme, sosyalleşme, hayvanları yakından tanıma yönündedir. Gezi sonrası hayvanat bahçesi görüşlerine ilişkin öğrenci algıları beklentileri karşıladığını, eğlenerek öğrendiklerini, arkadaşlarla, öğretmenlerle birlikte sosyalleştiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular temel alındığında informal öğrenme ortamlarının öğrenciler için eğlenerek öğrenme, sosyalleşme, olay olguları yakından tanıma imkânı verdiği sonucuna ulaşılmıştır**.** Gezi sürecinde bireysel yönetmenin olmamasından kaynaklı gezinin beklentilerini tam karşılamadığını belirten öğrenci görüşü bulunmaktadır. Bu durum ideal informal öğrenme ortamı özellikleri karşılanmadığında ziyarete ilişkin algıların olumsuz etkileyebileceğine işaret eder. Bu sonuç Falk ve Dierking'in (1997), okul gezilerinin uzun dönem etkisi çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Bu çalışmaya göre öğrenciler yalnızca okul gezilerindeki deneyimlerini değil, aileyle birlikte, izcilik kulüpleriyle birlikte gezme gibi deneyimlerinde uzun dönem etkiye sahip olduğu görülmüştür. Gezi sonrası öğrencilerin büyük çoğunluğu sınıf ve sınıf dışı ortamda gerçekleştirdikleri fen öğretimi deneyimi arasında farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrenci görüşlerine göre sınıf dışı öğrenme ortamlarının sınıf ortamına göre daha kalıcı ve görsel öğrenme imkânı sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Canlılarda üreme büyüme ve gelişme konusu kapsamında gerçekleştirilen bu araştırmada öğrenciler üreme konusuna ilişkin bilgi edindiklerini, hangi hayvanın nasıl çoğaldığını, döllenme çeşidi, yavru bakımına ilişkin bilgiler edindiklerini belirtmişlerdir. Gelişme konusunda iç döllenme, dış döllenme, hayvanların anne karnındaki gelişim sürelerine ilişkin bilgiler öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu bilgilerin kaynakları levhalardan öğrenme, öğretmenden öğrenme ve görerek öğrenmedir. Geziye katılan öğrenciler sadece hedeflenen konuyu değil hayvanlarla ve bitkilerle ilgili diğer konuları öğrenmek de beklentilerinin arasında yer almaktadır. Gezi sonrası görüşlerde ise öğrencilerin sadece canlılarda üreme büyüme gelişme konusunda değil diğer konularda da bilgiler edindiklerini belirttiler. Bilgi edinmenin yanında öğrencilerin fen dersine yönelik düşüncelerinin olumlu yönde etkilendiğini, ilgilerinin, motivasyonlarının arttığını belirttiler. Öğrenciler informal ortamda gerçekleşen öğrenme deneyimlerinde planlanan maksattan hem bilişsel hem duyuşsal açıdan çok daha fazla kazanım elde etmiştir. Sınıf dışı öğrenme ortamlarında öğrenciler hedeflenen bilimsel bilgi ve becerilerden daha fazlasını deneyimler (Loxley, Dawes, Nicholls, ve Dore, 2016). Öğrenciler Sasalı Doğal Yaşam Parkında fen öğretiminin yapılmasını değerlendirdiğinde bu ortamda fen öğretiminin yapılması uygun bulmuşlardır. Öğrenciler bunun nedeni olarak konunun ortamla ilişkili olmasını göstermişlerdir. Öğrenciler sınıf dışı bu ortamda daha kolay anladıkları, ortamın görsellik sağlaması nedeniyle bu ortamı sınıf dışında fen eğitimi yapılması konusunda uygun bulmuşlar, bu tarz gezilerin daha sık yapılması gerektiği görüşündelerdir. Sasalı Doğal Yaşam Parkı gezi deneyimi öğrenci görüşlerini olumlu yönde etkilemiş olup sınıf dışı ortamlarda daha çok gezi yapılmasının gerekliliği algısına ulaşılmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Bakioğlu, B., Karamustafaoğlu, O., Karamustafaoğlu, S. ve Yapıcı, Ş. (2018). The Effects of out of school Learning Settings Science Activities on 5th Graders' Academic Achievement. *European journal of Educational Research, 7*(3), 451-464.
2. Bozdoğan, A. E. (2008). Planning and Evaluation of Field Trips to İnformal Learning Environments: Case of the 'Energy Park'. *Journal of Theory and Practice in Education,* 4(2), 282-290
3. Briseno-Garzon, A., Anderson, D., ve Anderson, A. (2007). Adult Learning Experiences from an Aquarium Visit: The Role of Social Interactions in Family Groups. *Curator,* 50(3), 299-318.
4. Carrier, S. J. (2009). The Effects of Outdoor Science Lessons with Elementary School Students on Preservice Teachers' Self-Efficacy. *Journal of Elementary Science Education,* 21(2*),* 35-48.
5. Clayton, S., Fraser, J., ve Saunders, C. D. (2009). Zoo Experiences: Conversations, Connections, and Concern for Animals. *Zoo Biology*, 28, 377– 397.
6. Çığrık, E. (2016). Bir Öğrenme Ortamı Olarak Bilim Merkezleri. *İnformal ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 1(1),* 79-97.
7. Dilli, R. (2017). Öğretmenlerin Müzelerin Öğrenme Ortamı Olarak Kullanımına İlişkin Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, *214*, 303-316.
8. Falk, J. ve Dierking, L. (1997). School Field Trips: Assessing Their Long-Term Impact. *Curator: The Museum Journal, 40(3),* 211-218.
9. Gusset, M., ve Gerald, D. (2011). The Global Reach Of Zoos And Aquariums İn Visitor Numbers and Conservation Expenditures. *Zoo Biology*, 30, 1098–2361.
10. Kisiel, J. (2007). Understanding Elementary Teacher Motivations for Science Fieldtrips. *Science Education*, 89: 936–955.
11. Loxley, P., Dawes, L., Nicholls, L. ve Dore, B. (2016). *İlköğretimde Eğlendiren ve Anlamayı Geliştiren Fen Öğretimi.* (Ed: Türkmen, Sağlam, Şahin-Pekmez.) Ankara: Nobel Yayınevi.
12. Myers, O., Carol, S. ve Andrej, B. (2004). Emotional Dimentions of Watching Zoo Animals: An Experience Sampling Study Building on İnsights from Psychology. *The Museum Journal, 47(3),* 299-321.
13. MEB (2005). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı.* Ankara: Devlet Kitapları Basım Evi.
14. Orion, N. ve Hofstein, A. (1994). Factors That Influence Learning During a Scientific Field Trip in a Natural Environment. *Journal of Research in Science Teaching, 31(10),* 1097–1119.
15. Scott, C. ve Matthews, C. (2011). The "Science" behind a Successful Field Trip to the Zoo. Science Activities. *Classroom Projects and Curriculum Ideas,* 48 (1), 29–38.
16. Sontay, G., Tutar M. ve Karamustafaoğlu, O. (2016). "Okul Dışı Öğrenme Ortamları ile Fen Öğretimi" Hakkında Öğrenci Görüşleri: Planetaryum Gezisi. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 1(1),* 1-24.
17. Tatar, N. ve Bağrıyanık, K. E. (2012). Fen ve Teknoloji Dersi Öğretmenlerinin Okul Dışı Eğitime Yönelik Görüşleri. *İlköğretim Online, 11*(4), 883-896
18. Türkmen, H. (2010). İnformal (Sınıf-dışı) Fen Bilgisi Eğitimine Tarihsel Bakış ve Eğitimimize Entegrasyonu. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(39), 46-59
19. Türkmen, H. (2015). İlkokul Öğretmenlerin Sınıf Dışı Ortamlardaki Fen Öğretimine Bakış Açıları. *Journal of European Education, 5*(2), 47-55.
20. Türkmen, H. Topkaç, D.D. ve Atasayar-Yamık, G. (2016). İnformal öğrenme ortamlarına yapılan gezilerin canlıların sınıflandırılması ve yaşadığımız çevre konusunun öğrenilmesine etkisi: Tabiat tarihi müzesi ve botanik bahçesi örneği. *Ege Eğitim Dergisi,* 17(1), 174-197.
21. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
22. Yurdakul, B. (2004). *Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının öğrenenlerin problem çözme becerilerine, bilişötesi farkındalık ve derse yönelik tutum düzeylerine etkisi ile öğrenme sürecine katkıları.* (Yayınlanmamış Doktora tezi).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(75)

Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR[257]; Öğr. Gör. Şanser VURGUN[258]

TÜRKİYE'DE GÜVENLİK KÜLTÜRÜNÜN BAŞARISIZ OLMA NEDENLERİ ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

REASONS FOR THE FAILURE OF THE SAFETY CULTURE IN TURKEY and SOLUTIONS PROPOSALS

ÖZ

Kazaların önlenme mücadelesi özellikle bu yüzyılda ciddi değer kazanmış ve 1900'lü yılların başlarında kazaların nasıl önlenebileceği yönünde ilk sistematik araştırmalar başlamıştır. İş kazalarının nedenleri ortaya konulmaya çalışırken; insana ve / ve ya sisteme odaklanan çeşitli modeller geliştirilmiştir. İster insandan, isterse de sistemden kaynaklansın; iş kazalarının %98 'inin önlenebildiği kabul edilmiş bir gerçektir. Günümüzde iş kazalarının önlenmesinde en etkin yöntem iş yerlerinde etkili bir güvenlik kültürünün oluşturulmasıdır. Güvenlik Kültürü; bir örgütte güvenliği öncelik olarak kabul eden ve güvenliğe yönelik olarak örgütün sahip olduğu politikalar, uygulamalar, kontroller, güvenliği iyileştirme süreçleri ile örgütte örgüt üyelerince paylaşılan inanç, tutum ve değerler bütünüdür. Daha yalın bir ifadeyle, bir örgütte güvenliğin ne kadar değer gördüğü ve izlenmedikleri zamanlarda da çalışanların ne tür bir güvenlik davranışı gösterdiği güvenlik kültürü olarak ifade edilebilir. Güvenlik performansı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu için güvenlik kültürü örgütler açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada literatür taraması ışığında güvenlik kültürünün ne olduğu ve Türkiye'de güvenlik kültürünün başarısız olma nedenleri ve çözüm önerileri ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş Güvenliği, Güvenlik Kültürü, Türkiye.

ABSTRACT

The struggle for the prevention of accidents has gained tremendous value especially in this century, and the first systematic investigations have begun on how to prevent accidents in the early 1900s. While trying to put out the reasons of job accidents; various models focusing on human and / or system have been developed. Whether it's from the human or the system; It is a recognized fact that 98% of work accidents can be prevented. Today, the most effective way to prevent work accidents is to create an effective safety culture at workplaces. Safety culture can be defined as; policies, practices, controls, security improvement processes and beliefs, attitudes and values shared by members of the organization in the organization are the ones that accept security as a priority and an organization as a security for an organization. In a simpler sense, what kind of safety behavior employees show when they see safety and value in an organization and when they are not monitored can be expressed as safety culture. Safety culture is very important for organizations as it has a direct influence on safety performance.

In this study, what is the safety culture in the light of the literature and are set forth causes and solutions fail safety culture in Turkey.

Keywords: *Safety, Safety Culture, Turkey.*

[257] **Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, Aydın/TÜRKİYE; E-posta: gmakpinar@yahoo.com**
[258] **Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Tapu ve Kadastro Programı, Aydın/TÜRKİYE; E-posta: sanser_v@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Geleneksel olarak, iş sağlığı ve güvenliği (İSG) müdahaleleri, hataların ve kazaların önlenmesi amacıyla çalışanların fiziksel çalışma ortamının ve çalışanların iş süreçlerinin kontrolüne odaklanmıştır. İş kazalarını önlemeye yönelik iş süreçlerini temel alan örnekler görevleri tamamlamanın güvenli yolu olarak tamamlanmamış görevleri meslektaşlarına teslim etme prosedürlerini, makinelerin işleyişi için sıkı güvenlik ilkelerini ve kişisel koruyucu ekipmanların kullanımını sağlamak için tasarlanmış ayrıntılı prosedürlerin belgelendirilmesini içermektedir. Kazaları önlemeye yönelik tamamlayıcı yaklaşımlar iş kazalarında insan faktörlerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlar, insan hatalarının kaçınılmazlığını hesaba katarak ve davranışları bağlamsallaştırmaya çalışmaktadırlar. Sıkı prosedürel kılavuzların davranışı mekanize etme ve standartlaştırma girişimi yaptığı durumlarda, insan faktörleri perspektifi bireysel farklılıkları kabul etmekte ve psikolojik baskılara ve davranışları etkileyen faktörlere odaklanmaktadır. Daha yalın bir ifadeyle çalışanların güvenlik prosedürlerini ihlal etmelerindeki kök nedenlerin ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

İş kazalarının %98'inin önlenebilir olduğu ve %88'nin güvensiz insan davranışların kaynaklandığı gerçeği, insanların güvenli davranış sergilemelerinde kilit rol oynayan güvenlik kültürünün örgütlerde yerleştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

1. GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

1.1. Tanımı

Güvenlik Kültürü terimine ilk olarak 1986 yılında gerçekleşen Çernobil Faciasından mütevellit 1987 yılındaki OECD Nükleer Ajansı'nın Raporunda yer verilmiştir. Son on yılda uluslararası piyasaların değer kazanması, ortak kültür (ortak atmosfer) içinde güvenliğin öncelik kazanmasını sağlamıştır. Güvenlik kültürü, kurum kültürünün baskın özelliği olmadığı sürece özellikle yüksek riskli sektörlerde olması gereken; güvenliği ve sağlığı etkileyen bireysel ve örgütsel düzeydeki özellikleri işaret eden, kurum kültürünün bir alt bileşenidir[259]. Literatür güvenlik kültürünün ne olduğuyla ilgili çok fazla tanım içermektedir. Örneğin, Turner ve arkadaşları güvenlik kültürünü; çalışanlar ve yöneticilerin, müşterilerin ve halkın maruz kaldığı tehlikeleri; tehlikeli ve ya yaralanmaya sebep verecek olarak değerlendirilen durumları en aza indirgeyecek inançlar, normlar, davranışlar, roller ve sosyal ve teknik uygulamalar seti olarak tanımlamışlardır[260]. Güvenlik kültürü, örgüt kültürü şemsiyesi altındaki bir alt kümedir. Uluslararası Güvenlik Danışma Grubu güvenlik kültürünü, çalışanların güvenliğe yönelik olan tutum, inanç, algı ve değerlerinin yansıması olarak tanımlamıştır[261]. Güvenlik kültürü örgütün eylemler, politikalar ve prosedürlerde ortaya konan inanç ve tutumlarının, güvenlik performansına olan etkisidir[262]. Güvenlik kültürü bir grup örgüt üyesinin güvenliğine yönelik kolektif zihinsel programlamadır[263]. Bir örgütün güvenlik kültürü, bireylerin ve grup değerlerinin, tutumlarının, algılarının, yetkinliklerinin ve davranış biçimlerinin; kurumun sağlık ve güvenlik yönetiminin tarzını ve yeterliliğini belirleyen davranış kalıplarının ürünüdür[264].

1.2. Önemi

Bir işyerinde güvenliğe verilen gerçek değeri yansıttığı için iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi açısından güvenlik kültürü önemlidir. İş kazalarının önlenmesine yönelik olarak uluslararası kuruluşların belirlediği normlar yol gösterici; devletin çıkardığı yasalar ise yaptırım uygulayıcı nitelik taşımaktadır. İşverenler iş güvenliğine yönelik önlemleri yasaların getirdiği yaptırımlardan kurtulmak,

---

[259] Williams, A., *Changing Culture: New Organizational Approaches*, London: IPM, 1989.
[260] Turner, B.A., *'Safety Culture: Its Importance in Future Risk Management'*, Paper Fpr The Second World Bank Workshop on Safety Control and Risk Management, Karlstad, Sweeden, 1989.
[261] Cox Cox 1991
[262] Ostrom, L., Wilhelmsen, C., Kaplan, B., 1993. Assessing safety culture. Nuclear Safety 34 (2), 165.
[263] Berends, J.J., 1996. On the Measurement of Safety Culture (Unpublished graduation report). Eindhoven University of Technology, Eindhoven.
[264] Lee, T.R., 1996. Perceptions, Attitudes and Behaviour: The Vital Elements of A Safety Culture. Health and Safety October, s.4.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çalışanlar da yine yasal müeyyidelerle karşı karşıya kalmamak adına uyduklarında işyerlerinde iş kazalarıyla karşılaşma riski ciddiyetini koruyacaktır. Güvenlik kültürü, bir işyerindeki her kademede yer alan tüm çalışanların güvenliği öncelik olarak kabul etmelerini sağlayan bir dinamiktir. Yani işverenlerin güvenliği ekonomikliğin önünde tutması, çalışanların ise yasal yaptırımlardan kurtulmak için değil gerçekten güvenliğe değer verdikleri için bu yönde davranış sergilemeleridir. Güvenlik kültürü yerleşmiş olan örgütlerde insanlar başkaları tarafından kontrol edilmediklerinde, izlenmediklerinde, denetlenmediklerinde ya da uyarılmadıklarında da güvenli davranış sergilemektedir. İş yoğunluğunun artması durumunda, işverenlerin çalışanların güvenliğini işlerin yetişmesine tercih etmeleri durumu, işverenin güvenlik konusundaki taahhüdünün göstergesi olacağı için çalışanların iş kazalarıyla karşılaşma riskini azaltacaktır. Güvenlik kültürü olan örgütlerde çalışanlar bazı özel davranışları sergileyerek iş kazalarının önlenmesi yönünde sorumluluk alacaklardır.

Tehlikeleri oluşmadan önce sezebilmek, yaptığı işin risklerini sezebilmek, tehlikeli kaynaktan ve tehlikeli davranış sergilemekten uzak durmak, gereksiz yere risk almamak, güvenli davranışı alışkanlık haline getirmek çalışanların sergiledikleri davranışlardır[265]. Toplam güvenlik kültürünün en önemli özelliği; örgütteki herkesin güvenlikten sorumlu olması ve bunu günlük olarak sürdürmeleridir[266].

1.3. Özellikleri

Güvenlik kültürü örgüt kültürünün altında yer almakta olup; örgütteki tüm üyeler tarafından paylaşılan değerleri ortaya koymaktadır. Örgüt kültürü örgütteki resmi güvenlik sorunlarıyla ilgilenmektedir. Örgüt kültürü, örgütteki tüm çalışanların katılımını dikkate almakta ve en üst seviyede olandan en alt seviyede olana kadar tüm çalışanların davranışına etki etmektedir. Güvenlik kültürü güvenlik performansına etki eden sistemler üzerinde durmaktadır. Bu sistemler ceza yerine ödülü, şikayet etme yerine bilgi verme gibi yapıcı eylemleri kapsamaktadır. Güvenlik kültürü kötü olaylardan ders çıkartmayı, olumsuz olayların nedenlerini bularak öğrenmeyi ve çalışanların gönüllüğünü göstermektedir. Güvenlik kültürü, değişime direnmektedir[267].

Güvenlik kültürünün özelliklerini araştıran bir başka araştırmacı güvenlik kültürünün özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir[268]:

- Bütün çalışanlar güvenlik kuralları ve düzenlemelerine her zaman uyarlar.
- Çalışanlar sürekli bir biçimde tehlikeleri araştırır ve tehlikeli bir durum bulduğunda onu düzeltmek için inisiyatif alır.
- Bütün çalışanlar güvenlikle ilgili aktivitelere katılmaya isteklidir. Güvenlikle ilgili aktivitelere katılım teşvik edilir.
- Güvenlikle ilgili konularda açık bir iletişim vardır. Bu gibi durumlarda, azarlama korkusu veya disiplin cezası korkusu yoktur.
- Güvenlikle ilgili ortaya çıkan olaylar, sistem başarısızlığını tespit etmek ve sistemde gerekli düzeltmeleri yapmak için bir fırsat olarak görülür.
- Eğitim programları, çalışanların işlerinde güvenliği sağlamaları için gerekli bilgi, beceri ve yeteneği sağlamaktadır.
- Bütün çalışanlar, yapmış oldukları işlerdeki potansiyel tehlikeleri anlarlar ve onları gerekli şekilde değerlendirirler.
- Çalışanlar gereksiz yere risk almazlar.
- Yöneticiler çalışanların gereksiz yere risk almalarına (bilerek veya bilmeyerek) sebep olmazlar.

---

[265] Akalp, Gizem; Yamankaradeniz, Nurettin; 'İşletmelerde Güvenlik Kültürünün Oluşumunda Yönetimin Rolü ve Önemi', Sosyal Güvenlik Dergisi, Haziran 2013, C:3, S:2, s.100.
[266] Geller, s.19.
[267] Zhang, D.A., Wiegmann, H., Von Thaden, TL., Sharma, G., Gibbons, A.M., 'Safety Culture: An Integrative Review', International Journal of Aviation Psychology, Vol:14, No:2, 2004, s.118-119.
[268] Ryan, Alan, 'Shaping A Safety Culture', Safety&Training Superintendent, 2000, s.2. http://www.qldminingsafety.org.au/_dbase_upl/2000_spk036_Ryan.pdf Erişim Tarihi: 25.09.2018

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Güvenlik meselelerinde, düzenli olarak davranış temelli bir geribildirim, bir yaşam biçimi olarak görülmektedir. Düzeltici bir geribildirim sistemi vardır.
- İş arkadaşlarının güvenliğe yönelik destek sağladığı, destekleyici bir çalışma çevresi vardır.
- Bütün iş aktiviteleri ve yönetimi tehlikelerin yok edilmesi ve yaralanmaların önlenmesi üzerine odaklanmıştır.

1.4. Boyutları

Örgütlerde güvenlik kültürünün olup olmadığının ortaya konulabilmesi için güvenliğe yönelik örgütün bazı sorulara cevap vermesi gerekmektedir. Bu sorulara verilen cevaplar güvenlik kültürünün boyutlarını yansıtmaktadır. Güvenlik kültürünün boyutları şu şekilde sıralanabilir[269]:

- Örgütsel bağlılık: Üst yönetiminin güvenliği çekirdek bir değer olarak benimsemeleri örgütsel bağlılığı ifade etmektedir. Örgüt ekonomik anlamda sıkıntıya girdiğinde bile, örgütün güvenliliğe bağlılığının devam ettirilmesi, güvenliğe yönelik olan pozitif tutum ve örgütün bütünsel olarak güvenliği teşvik etmesi örgütsel bağlılığı yansıtmaktadır. Örgütte güvenliğe yönelik süreçlerin, ekipmanların, prosedürlerin, seçim, eğitim ve iş takvimlerinin düzenli olarak değerlendirilmesi, gerektiğinde güvenliğin iyileştirilmesi yönünde adımlar atılması örgütsel bağlılık göstergelerindendir.
- Yönetimin katılımı: Yönetimin katılımı, üst ve orta yönetimin örgüt içindeki önemli güvenlik aktivitelerinde kişisel olarak yer almaları olarak ifade edilebilir. Yöneticilerin de çalışanlar gibi güvenlikle ilgili eğitimlere dahil olmaları, güvenlikle ilgili konularda aktif olmaları, geri bildirim sunmaları, örgütün her boyutundaki iletişim kanallarının açık olması yönetimin güvenliğe katılımını göstermektedir.
- Çalışanı yetkilendirme-Çalışanların katılımı: Çalışanların yetkilendirilmesi güvenliği arttıran önemli bir faktördür. Çalışanların güvenlik konularında söz sahibi olmaları, güvenlik iyileştirilmelerinin başlaması ve başarılmasında etkin rol oynamaktadır. Çalışanların güvenlikle ilgili konularda akranların da sorumluluğunu almaları ve iş kazalarının azalmasından gurur duymaları güvenlik kültürünü yansıtmaktadır.
- Ödüllendirme sistemleri: Örgütte güvenli olan ve güvenli olmayan davranışların nasıl değerlendirildiği; bu değerlendirmeler sonucunda çalışanlara ödül mü yoksa ceza mı verildiği güvenlik kültürünün önemli bileşenlerdir. Örgütün güvenli davranışları desteklemeye yönelik kurulmuş bir sisteme sahip olması (parasal teşvikler veya yönetici ve çalışma arkadaşları tarafından takdir ve övgü alması vb.) ve aynı zamanda, güvensiz davranışları veya gereksiz risk almayı cezalandırma veya caydırmaya yönelik sistemlere sahip olması bu açıdan önemlidir. Güvenliğe yönelik ödüllendirme sistemi kurmak kadar, bu sistemin resmi olarak belgelenmesi, işyeri uygulaması haline getirilmiş olması, çalışanlara net bir şekilde anlatılmış ve çalışanlar tarafından anlaşılmış olması da gerekmektedir.
- Raporlama sistemleri: Etkin ve sistematik bir raporlama sistemi, bir kaza olmadan önce güvenlik yönetiminin zayıflığının ve kırılganlığının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kaza olmadan önce kazanın olmasını etkileyebilecek durumların neler olduğunu ortaya koyacak örnek olaylar ile ramak kala durumların değerlendirilmesine bağlı örgütün kazayı önlemeye istekli olması, nedenleri öğrenme yeteneği, güvenliğin iyileştirilmesinde kritik roller oynamaktadır. Raporlama sistemi çalışanların daha önce meydana gelen benzer olumsuz sonuçlarla karşılaşma riskini azaltırken, yapılandırışmış bir geri bildirim sisteminin de oluşmasını sağlamaktadır. Bu durum sayesinde de çalışanların güvenlik sorunlarının bildirebildikleri, bu konuda teşvik edildikleri, ödüllendirildikleri, çalışanlar tarafından rahatça kullanılabilen bir sistem hayata geçirilmiş olmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE GÜVENLİK KÜLTÜRÜNÜN BAŞARISIZ OLMASININ NEDENLERİ

Güvenlik kültürüne yönelik sorunlar hemen hemen her işyerinde vardır. Yabancı literatürde örgütlerde güvenlik kültürünün yerleştirilmesine yönelik sorunlar farklı şekillerde ele alınmaktadır. Güvenlik kültürüne yönelik olarak tespit edilen en temel sorun; işverenlerin çalışanlarına başarılı olmaları için ihtiyaç duydukları

[269] Wiegmann, Douglas A., Zhang, Hui, Thaden, Terry Von, Sharma, Gunjan, Mitchel, Alyssa; 'A Synthesis Of Safety Culture And Safety Climate Research', Technical Report, June 2002, USA, s.10-12.
https://www.nrc.gov/docs/ML1025/ML102500649.pdf Erişim Tarihi: 29.09.2018

kaynakları sağlamama problemidir. Güvenlik kültürünün yerleştirilebilmesi için örgütte çalışanlara ***zaman***, ***bilgi*** ve ***beceri*** gibi temel kaynaklar sağlanmalıdır. Güvenlik kültürüne yönelik olarak tespit edilen bir diğer sorun, güvenlik konusunda yönetimin taahhüt eksikliğidir. Örgüt çapında yapılan güvenlik eğitimlerine yöneticilerin katılmamaları, örgütün her düzeyinde yer alan yöneticilerin güvenliğe önem verdiklerini çalışanlarına göstermemeleri yönetimin güvenliğe yönelik taahhüdündeki yetersizliklere örnek gösterilebilir. Güvenlik konusundaki eylemlerle güvenliğe yönelik ideallerin eşleşmemesi bir diğer sorundur. Güvenlik birinci önceliğimizdir; güvenlikten daha önemli bir şey bulunmamaktadır. Çalışanlar en değerli varlıklarımızdır; güvenlik için daima zaman vardır gibi misyon bildirileri dünya çapında şantiyelerde tekrarlanan ortak referanslardır. Bunlar çoğu zaman açık bazen de örtülü olarak söylenen sözlerdir. Bu sözler; üretime yönelik öncelikler gibi belirli durumlarda kırıldıkları zaman (üretim talepleri nedeniyle iş güvenliği tedbirlerinin atlanması gibi) güvenliğe yönelik eylemlerle idealler çelişmiş olacak; bu durum neticesinde de örgütsel güvenlik kültürüne olumsuz anlamda ket vurulmuş olacaktır. Güvenliğe yönelik geri bildirim problemleri güvenlik kültürünün oluşturulmasındaki bir diğer olumsuz etkendir. Güvenlik kültürüne yönelik problemler; ***geri bildirim alınmaması*** ve ***geri bildirim ile hiçbir şey yapılmaması*** olarak değerlendirilebilir. Kaza olduktan sonra bir suçlu ortaya koymak adına yapılan tespitler çalışanların kendilerini ihmal edilmiş, yaftalanmış ve güçsüz bırakılmış olarak hissetmelerine neden olmaktadır. Bunun yerine güvenlikle ilgili işbaşı konuşmaları gibi çalışanların düşüncelerine önem verildiğini gösteren eylemler, çalışanların güvenliğe yönelik gönüllüğünü arttıracaktır. Güvenliğe yönelik geri bildirim alınmaması kadar kötü olan bir diğer faktör de, güvenlikle ilgili alınan geri bildirimlere yönelik eyleme geçilmemesi olacaktır. Öyle ki; çalışanlar güvenlik konusunda uygulanabilir ya da uygulamaya konulamayacak farklı geri bildirimlerde bulunabilir. Uygulanabilir olan geri bildirimlerle ilgili eyleme geçilmemesi; çalışanların güvenliğe olan inancını kırarak geri bildirim yapma konusunda duyarsızlaşmalarına neden olabilir[270].

-Örgütün Büyüklüğü

Bir işletmede çalışan kişi sayısı, örgütün karşı karşıya kaldığı yasal zorunlukları, işverenlerin yükümlülüklerini, örgütün kurumsallığı gibi birçok şeyi etkilemektedir. Örneğin; 4857 sayılı İş Kanunu'nun 18, 19, 20 ve 21. Maddeleri gereğince 30 ve üstü işçi çalıştırılan işyerlerinde çalışan işçiler en az 6 aylık kıdemi olmak şartıyla iş güvencesi kapsamına girmektedir. İşyerinde çalışan sayısı 50 den fazla olduğunda 4857/md.30'a göre işveren özürlü çalıştırmak zorunda kalmakta; 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 22. Maddesine göre işverene İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu oluşturma zorunluluğu getirilmektedir.

Temmuz 2016 verilerine göre Türkiye'de toplam işyeri sayısı 1.745.161; kayıtlı çalışan sayısı ise 13.680.505'tir. Bu işyerlerinden yalnızca 4083'ü, 250 ve üstü çalışan sayısına sahip işyeri iken 1.741.078'i çalışan sayısı 1-249 arasında değişen KOBİ özelliği taşımaktadır[271]. Türkiye'deki işletmelerin %80'ninden fazlası küçük ve orta boylu işletme özelliğine sahiptir. İşletmedeki çalışan sayısı azaldıkça, kullanılan teknolojiden işletmenin kurumsallığına, işletmelerin denetlenebilirliğinden, işverenlerin yasal yaptırımlarla karşı karşıya kalmalarına kadar birçok konudaki olumsuzluklar artmaktadır. Bu durum da örgütte güvenliğe yönelik bir kültür oluşması yönündeki en temel engellerden birini oluşturmaktadır.

-Ekonomik İstikrarsızlık

Ekonomik istikrarsızlık, basitçe bir ekonomide temel ekonomik göstergelerin kötüye gitmesi olarak tanımlanabilir. Ekonomik istikrarsızlık konusu ekonomik, sosyal ve siyasal pek çok olgunun hem bir sebebi hem de sonucudur. Gelişmekte olan ülkelerin yüz yüze olduğu bir sorundur. Ülkemizde gelişmekte olan bir ülke olduğu için ekonomik istikrarsızlık sorunuyla ve bunun yansımalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Güvenlik açısından ekonomik istikrarsızlığın en temel çıktısı, şüphesiz işverenlerin karlılığı arttırmak için güvenlik adına yapılacak yatırımları ve yasal zorunlulukları birer maliyet kalemi olarak görmeleri ve bu sebeple de yükümlülüklerinden kaçınmalarıdır. Literatürde güvenlik kültürüne yapılan bütün atıflar yönetimin güvenlik konusundaki taahhüdünü ön plana çıkarmaktadır. Ülkemizde meydana gelen iş kazalarına

[270] Safestart: 'Causes Of Safety Culture Problems', https://safestart.com/news/4-causes-safety-culture-problems/ Erişim Tarihi: 27.09.2018
[271] ÇSGB :https://www.csgb.gov.tr/media/3339/isg-sunumu1.pdf

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bakıldığında yönetimin güvenlik konusunda taahhüt vermesinin ötesinde güvenliği maliyet kalemi olarak gördüğü için çoğu zaman çalışanlara Kişisel Koruyucu Donanım vermediği, risk analizleri yapılmadığı, işlerin yetişmesi adına çalışanların tehlikeli durumlarla karşı karşıya bırakıldığı görülmektedir.

-Eğitim Yetersizliği

İş kazalarına sebep olan eğitim yetersizliği çalışanların mesleki anlamda yeterli olmamaları ve çalışanların iş güvenliğine yönelik yeterli eğitim almamaları şeklinde ele alınabilir. Her ne kadar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çalışanların Mesleki Yeterliliğe sahip olmalarına yönelik yönetmelik çıkarmış olsa ve 6331 sayılı kanunun çalışanlara iş güvenliğine yönelik işletmenin yer aldığı tehlike sınıfına göre çalışan sayısıyla paralel belirtilen periyot ve sürelerde eğitim verilmesini zorunlu koşsa da özel sektörde yer alan özellikle küçük boyutlu birçok işletme mesleki anlamda yeterli olmayan kişileri çalıştırmakta ve bu kişilere iş güvenliği konusunda eğitim vermemektedir. Vasıfsız işçilerin iş kazalarıyla karşılaşma riski yüksek olduğu kadar; eğitim vasıf azaldıkça insanların güvenliğe verdikleri önem de azalmaktadır. Bu durum da ülkemizde pozitif bir güvenlik kültürünün oluşturulamamasında etkili olmaktadır.

-Güvenliğe Yönelik Uygulamaların Olmaması

Güvenlik Uygulamaları güvenlikle ilgili protokolleri ifade etmektedir. Terim genellikle iş sağlığı ve güvenliği ile bağıntılı olarak kullanılmakla birlikte endüstri ve sektörlere göre değişebilmektedir[272]. İyi Güvenlik Uygulamaları ya da Güvenli İş Prosedürleri örgütlerin tehlikeleri kontrol etme yaklaşımlarını ortaya koyan bir yaklaşımdır. İş güvenliğine yönelik bazı düzenlemeler, işverenlerin belirli faaliyetler ya da koşulları yerine getirebilmeleri için yazılı prosedür / talimatlara sahip olmalarını gerektirmektedir. Uygulama / prosedür sayısı ve bunların ayrıntı derecesi, örgütlerin gerçekleştirdiği iş faaliyetlerinin çeşitliliğine bağlı olacaktır. Yönetim ve denetimin, güvenli çalışma uygulamalarının geliştirilmesinde yer alması ve bu uygulamaları takip edecek işçiler için yeterli eğitimi sağlamaları önemlidir[273].

-Denetleme Konusundaki Eksiklikler

Güvenliğe yönelik denetlemeleri makro ve mikro açıdan ele almak gerekmektedir. Makro açıdan yasal düzenlemelerle uygulamaların ne kadar bağdaştığına bakılmalı; mikro açıdan da işletme düzeyinde çalışanların kurallara ne kadar riayet ettikleri araştırmalıdır. Ülkemizdeki yasal düzenlemeler Avrupa Birliği müktesebatıyla paralel özellikler göstermesine rağmen; ölümlü iş kazaları açısından Avrupa'da ilk, dünyada dördüncü sırada yer almaktayız. Buradaki temel sorun yasaların uygulanabilirliğinden öte denetlemelerle ilgili sorunlardır. Makro düzeyde her ne kadar 6331 sayılı kanun; kanun maddelerine ihlal eden işletmeleri idari para cezaları getirmiş olsa ve iş kazası sonucu işverene Borçlar Kanunu kapsamında davalar açılsa da; denetleme ve uygulama boşlukları kanunun yaptırım gücünü aşağı çekmektedir. 6331 sayılı kanunun zorunlu tuttuğu İş Güvenliği Uzmanı'nın da ücretini işverenden alarak iş kaybı riskiyle karşı karşıya kalması denetlemeler ve denetleme sonucunda yazılan raporların gerçekliğini azaltmaktadır. Güvenliğe yönelik denetlemelere mikro düzeyde bakıldığında çalışanın çalışanı ve kendisini denetlemesi ön plana çıkmaktadır. Güvenlik kültürünün özünde çalışanların güvenliği öncelik olarak ele alarak özdenetim mekanizmasının çalışması yer almaktadır.

-Örgütsel Öncelikler

Ülkemizde güvenlik kültürünün yerleşmesinin önündeki en temel sorunlardan biri de örgütsel önceliklerin önce insan yaklaşımının önüne geçmesidir. Karlılık, rekabet etmede ekonomik üstünlük beklentileri, zamandan tasarruf sağlama için kestirme yöntemler bulma arayışları ve insanın kolay elde edilebilen kaynak olarak görünmesi güvenlik kültürüne olumsuz yönde ket vurmaktadır.

-Teknolojik Yetersizlikler

Gelişmekte olan ülke statüsünde olan ülkemiz henüz tam anlamıyla teknolojiyi üretme seviyesine ulaşamamış; halen teknolojiyi transfer eden ülkeler arasında yer almaktadır. Teknolojinin ilerlemesi çalışanların daha güvenli makinelerle çalışmasını sağlarken; teknoloji transferi yüksek olan yedek parça maliyetleri gibi faktörlerin etkisiyle güvenlik donanımlarının ulaşılabilirliğini ve etkisini azaltmaktadır.

---

[272]Good Safety Practices: What is Good Safety Practices, https://en.wikipedia.org/wiki/Good_safety_practice Erişim Tarihi: 22.09.2018

[273]Safe Work Practices: https://www.ihsa.ca/resources/safe_practices_procedures.aspx Erişim Tarihi: 22.09.2018

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

-Danışmanla Çalışma Alışkanlığının Olmaması

SGK kayıtlarına göre çoğu küçük ve orta ölçekli işletme statüsünde yar alan örgütler otoriterinin tek kişinin elinde olduğu, her şeyin en iyisini ben birilim yaklaşımının hakim olduğu geleneksel yaklaşımla yönetilmektedirler. İşletmenin kurucusu ya da sahibi her türlü bilgiye sahip olduğunu varsaydığı için özellikle gelişmeleri takip etme konusunda geri planda kalmaktadır. İş güvenliği her ne kadar işverenler tarafından maliyet olarak kabul edilse de; uzun vadede karlılık ve verimliliği arttıracak; şirket ve ekonomisine katma değer olarak dönecek; insan onurunun temel beklentilerini karşılayan bir olgudur. İş güvenliğine yönelik geçerli bir sistemin kurulması ancak işin de uzman kurumlar aracılığıyla yapılacaktır. Maliyet kaygısı ve uzmanla çalışma alışkanlığı olmayan işverenlerin bu konuda işini bilen kişi ve örgütlere başvurmamaları güvenlik kültürü oluşturulamamasındaki bir diğer önemli sorunsal noktadır.

3. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- Kurum Kültürünün Oluşturulması: Ülkemizde halen aktif olan işletmelerin genel olarak vizyonlarına bakıldığında çoğu yeni kurulmuş, en ufak bir ekonomik krizde yok olma özelliği gösteren işletme özelliği sergilemektedir. Kurumsallaşmayı maliyet kalemi olarak algılamak, kısa vadeli çözümleri uzun vadeli olan tercih etmek; günü kurtarmaya çalışmak; yasalar yükümlülükleri en aza indirmek adına çalışma sayısını belirli bir noktada tutarak örgütsel büyümeye karşı direnç göstermek temel nedenler arasında sayılabilir. Özellikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı mentörlüğünde gelişmekte olan işletmelere yönelik özel eğitimler verilmesi ve finansal destek sağlanması; işletmelerin bakış açılarını değiştirmelerine olanak sağlayacaktır. Pozitif kurum kültürü oluşturulması, işletmenin ömrünün uzatacağı gibi örgütte pozitif bir güvenlik kültürünün oluşturulmasına da dayanak olacaktır.
- Kalitenin Ön Plana Çıkartılması: Sadece üretilen mal ve hizmet açısından değil güvenlik açısından da kalitenin öncelik haline getirilmesi; kayıpları azaltarak ekonomikliği arttıracaktır.
- Eğitimin Arttırılması: Mesleki Yeterlilik Kurumu çalışanların vasıflarının arttırılması için daha etkin kullanılabilecek bir sistem geliştirilmelidir. Ayrıca; eğitimler yasalarla zorunlu hale getirilen şekliyle kabul ettirilmenin ötesinde işlevsel nitelik taşır hale getirilmelidir. Yani geleneksel paradigma bakış açısında eğitim mühendisliğin bir uzantısı olarak iş kazalarının önlenmesine yönelik oluşturulan mühendislik çıktılarının nasıl kullanılacağına yönelik çalışanların bilgilendirilmesini içermektedir. Örneğin, olası bir iş kazasının etkisini azaltmak için çalışana sağlanan Kişisel Koruyucu Donanımların nasıl kullanılacağına ilişkin prosedürler ve bu prosedürlerin çalışanlara anlatılması eğitimin paradigmasının temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak çalışanlara güvenli davranış geliştirmeleri konusunda da eğitimler de verilmelidir.
- Devlet Düzenlemesinden Kurumsal Sorumluluğa geçilmelidir:

Kazaların önlenmesine yönelik eylemler özellikle yasalardan gelen zorunluluklar hissedildiği için yerine getirildiğinde; özellikle çalışanlar denetlenmedikleri dönemlerde güvenliğe yönelik prosedürleri esnetmeyi tercih etmektedirler. Bu sebeple güvenlik konusunda örgütlerin kendi sorumluluklarını belirlemeleri sağlanmalıdır. Çünkü insanlar kendi başlarına başlattıkları hedeflere ulaştıklarında görev çağrısının ötesine geçmeye daha istekli olmaktadırlar. Sahiplik, taahhüt ve proaktif davranışlar, bir başkasının belirlediği eksik hedefleri veya teslim tarihlerini önlemek için çalışırken daha az olasıdır. Çalışanların kişisel kazanç sağlaması ya da diğerlerinin kazancını sağlamak için çalışmaları; kişileri bir cezadan kaçınmak için çalışmaktan daha fazla motive etmektedir.

Güvenlik programlarını ve aktivitelerini tanımlamak için kullanılan dil, kişisel katılımı etkilemektedir. Unutmayın, kendimizi bir tavırla harekete geçirebiliriz. Güvenliğinden bahsetmek, fayda sağladığı çok insanın sahip olduğu ve elde ettiği bir şirket misyonu olarak konuşmak anlamlıdır.

- Sonuç Odaklılıktan Başarı Odaklığa Geçilmelidir: Bir iş kazası olduğunda suçlu bulup; maddi ve manevi tazminatların yükleneceği bir günah keçisini aramak yerine iş kazasına sebep olan kök nedenleri ortaya konulmalıdır. 13 Mayıs 2014'te meydana gelen Soma Faciası davaları incelendiğinde; tüm suç kazada şehit olan İş Güvenlik uzmanına atılırken; kimse kazanın kök nedeni olan rödovans sistemine atıfta bulunmamaktadır. Çalışanların cezalandırılması korkusu yaşamaları; güvenliğe yönelik bir zafiyetle

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

karşılaştıklarında bunu dillendirip çözüm üretilmesine katkıda bulunmaları yerine onları sorunu görmezden gelen kişiler olmaya zorlayacak bu durum da negatif güvenlik kültürünün oluşmasına neden olacaktır.

- Ülke genelinde güvenliğe yönelik kötü uygulamalar kadar iyi uygulamaların da örnek olarak gösterilmesi sağlanarak; işverenlerin işletmelerinde benzer uygulamaları yerleştirmeleri konusunda farkındalıkları arttırılmalıdır.

4. SONUÇ

Ülkemiz ölümcül iş kazaları oranları açısından bakıldığında Avrupa'da ilk; dünyada ise dördüncü sırada yer almaktadır. İster ölümle sonuçlansın isterse de iş kaybı günüyle sonuçlansın her iş kazasının örgütler için doğrudan ya da dolaylı olan maliyetleri ortaya çıkmaktır. İş kazalarının önlenmesi bireysel, işletmesel ve toplumsal açıdan birçok katma değer sağlayacaktır. İş kazalarının önlenmesi yalnızca yasalarla düzenlenmesi gereken bir olgu değildir. Örgütün her seviyesinde yer alan çalışanların güvenliği öncelik olarak ele alacakları pozitif bir güvenlik kültürünün yerleştirilebilmesi; çalışanların iş kazalarıyla karşılaşma riskini azaltacağı gibi örgütün ve toplumun güvenlik harcamalarını da aşağı çekecektir.

Bu çalışmada güvenlik kültürü kavramsal olarak ortaya konularak ülkemizde güvenlik kültürünün oluşturulmasındaki engeller tespit edilmiş ve bu engellere çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Berends, J.J., 1996. On the Measurement of Safety Culture (Unpublished graduation report). Eindhoven University of Technology, Eindhoven.
2. Berends, J.J., 1996. On the Measurement of Safety Culture (Unpublished graduation report). Eindhoven University of Technology, Eindhoven.
3. ÇSGB :https://www.csgb.gov.tr/media/3339/isg-sunumu1.pdf
4. Geller, E.S., 1994. Ten Principles For Achieving A Total Safety Culture. Professional Safety September, s.18-24.
5. Lee, T.R., 1996. Perceptions, Attitudes and Behaviour: The Vital Elements of A Safety Culture. Health and Safety October, s.1-15.
6. Lee, T.R., 1996. Perceptions, Attitudes and Behaviour: The Vital Elements of A Safety Culture. Health and Safety October, s.4.
7. Ostrom, L., Wilhelmsen, C., Kaplan, B., 1993. Assessing safety culture. Nuclear Safety 34 (2), s.163-172.
8. Ostrom, L., Wilhelmsen, C., Kaplan, B., 1993. Assessing safety culture. Nuclear Safety 34 (2), 165.
9. Ryan, Alan, 'Shaping A Safety Culture', Safety&Training Superintendent, 2000, s.2-6. http://www.qldminingsafety.org.au/_dbase_upl/2000_spk036_Ryan.pdf Erişim Tarihi: 25.09.2018
10. Wiegmann, Douglas A., Zhang, Hui, Thaden, Terry Von, Sharma, Gunjan, Mitchel, Alyssa; 'A Synthesis Of Safety Culture And Safety Climate Research', Technical Report, June 2002, USA, s.1-20. https://www.nrc.gov/docs/ML1025/ML102500649.pdf Erişim Tarihi: 29.09.2018
11. Williams, A., *Changing Culture: New Organizational Approaches*, London: IPM, 1989.[1] Turner, B.A., *'Safety Culture: Its Importance in Future Risk Management'*, Paper Fpr The Second World Bank Workshop on Safety Control and Risk Management, Karlstad, Sweeden, 1989.
12. Zhang, D.A., Wiegmann, H., Von Thaden, TL., Sharma, G., Gibbons, A.M., 'Safety Culture: An Integrative Review', International Journal of Aviation Psychology, Vol:14, No:2, 2004, s.117-134.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(76)

Yaşar PEKTANÇ[274]

ÖĞRETMEN YETERLİKLERİNİ GELİŞTİRMENİN YOLLARI

METHODS OF IMPROVING TEACHER'S COMPETENCE

ÖZ

Çağımızın sürekli değişen ve gelişen yapısı öğretmenlik anlayışının da kendini yenilemesi ve değişime ayak uydurmasını zorunlu kılmaktadır. Fakat bu değişim süreçlerinde öğretmenlere pek söz hakkı verilmemekte, yaratılan kalıplara göre kendilerini şekillendirmeleri ve bunlara uymaları istenmektedir. Halbuki eğitim sürecinin en önemli faktörü öğretmenlerdir. Öğretmenlik sadece bilgiyi aktarım mesleği değildir. Bireyi ve dolayısıyla toplumu şekillendiren en önemli unsur öğretmenlerken bu değişim ve gelişim sürecinde onların deneyimlerinden, bilgi ve becerilerinden yeteri kadar faydalanılmamaktadır. Öğretmenlerin eğitim kavramının en önemli yapı taşı olması kendilerini öğretmen yeterliliklerini belirlemekte önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Yapılan bu çalışmada yeterliliğin geliştirilmesi için öğretmenlerin fikirleri alınmış, ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu çalışma geniş bir çalışma olduğundan dolayı burada 'Çalışılan Okul Türüne Göre' elde edilen veriler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Okul, , Öğretmen, Yeterlilik.

JEL Kodları: I2, I21.

ABSTRACT

The constantly changing and developing structure of our century requires self-renewal and adaptation of learning. But, in these processes of change, teachers do not have the right to speak; they must form themselves and conform to the patterns created. While teachers are the most important factor in the educational process. Teaching is not just a profession of knowledge transfer. Despite the fact that the most important factor, the formation of the personality and therefore the society are the teachers, their experience, knowledge and skills are not sufficiently used in this process of change and development. The fact that teachers are the most important building blocks of education is an important factor that we face in determining their teaching skills.

In this study, the ideas of teachers for advanced training were obtained, and the results were evaluated. Since this study is a large study, the data obtained from "By type of school"

Keywords: *Education, School, Teacher, Qualification.*

JEL Codes: *I2, I21.*

[274] Bakü Devlet Üniversitesi; Sosyal Bilimler ve Psikoloji Fakültesi, Pedagoji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi; Bakü/AZERBAYCAN; E-posta: ya_pek@hotmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

21. yy da gelişen ve değişen dünyamızda öğretmenin rolü ve bu roldeki görevleri günden güne değişmektedir. Öğretmen yeterlikleriyle ilgili kapsamlı araştırmalar yapılırken bu konuda öğretmenlere hemen hemen hiç söz düşmemekte, yapılan çalışmalar bir kalıp gibi önlerine koyulup kendilerini bu kalıplara göre şekillendirmeleri istenmektedir. Halbuki eğitim sürecinin en önemli faktörü öğretmenlerdir. Öğretmenlik sadece bilgiyi aktarım mesleği değildir, bireyi ve dolayısıyla toplumu şekillendiren en önemli unsur. Fakat bu değişim ve gelişim sürecinde onların deneyimlerinden, bilgi ve becerilerinden yeteri kadar faydalanılmamaktadır. Öğretmenlerin eğitim kavramının en önemli yapı taşı olması kendilerini öğretmen yeterliliklerini belirlemekte önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır. Yapılan bu çalışmada yeterliliğin geliştirilmesi için öğretmenlerin fikirleri alınmış, ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu çalışma geniş bir çalışma olduğundan dolayı burada 'Çalışılan Okul Türüne Göre' elde edilen veriler aktarılmıştır. Bu çalışmamda yeterlilik kavramı ve yeterliliklerini geliştirmenin yollarını öğretmenlere sorup kendilerinden aldığım cevaplarla yeterliliğin geliştirilmesinin yollarını bir de onlar açısından açıklamaya çalıştım.

YÖNTEM ve METOT:

'Öğretmen Yeterliklerini Geliştirmenin Yolları' anketimiz Azerbaycan Cumhuriyetinin Bakü şehrinde; 3 Nolu Gimnasiya, 1 Nolu Uşaq inkişaf merkezi, Bakü Türk Anadolu Lisesi, Bakü Atatürk Lisesi, Türk Diyanet Vakfı Lisesi, 53 Saylı tam orta mekteb, 83 Saylı mekteb, 163 Saylı mekteb ve 215 Saylı mekteb de çalışan 539 öğretmenle yapılmıştır. Ankete katılan öğretmenlere 39 soruluk anket verilmiş; 'Kesinlikle katılmıyorum, Katılmıyorum, Karasızım, Katılıyorum ve Kesinlikle katılıyorum' alanlarından birini işaretlemeleri istenmiştir.

BULGULAR

'Öğretmen Yeterliklerini Geliştirmenin Yolları' anketimiz 5 ana başlık altında 39 soru sorularak yapılmıştır. Bu anket çalışmamıza 539 öğretmen katılmıştır. Başlıklar: "Demografik özellikler", "Bakanlık faaliyetleri açısından", "Okulun faaliyetleri açısından", "Öğretmenler açısından" ve "Diğer amiller" açısından olarak 5 ana bölümden oluşmaktadır.

Yapılan İstatistiksel İşlemler

Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik bilgilerini karşılaştırmak için frekans ve yüzdelikler alınmıştır. Anket görüşleri ile demografik bilgilerin karşılaştırılması amaçlı Ki kare testi yapılmış çapraz tablo kullanılarak aritmetik ortalamaları karşılaştırılmıştır.

Uygulama sonucunda elde edilen verilerin güvenirliliği ile ilgili olarak yapılan cronbach alfa analizi sonucunda 0,917 değeri bulunmuştur. Bu değer elde edilen verilerin yüksek güvenirlik taşıdığını göstermektedir.

.Demografik Özellikler

Tablo 1: Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Gruplar	*f*	%
Cinsiyet	Erkek	151	28,0
	Kadın	388	72,0
Çalışılan Okul Kademesi	İlkokul	102	18,9
	Ortaokul	306	56,8
	Lise	131	24,3
Kıdem	20-30 yaş	43	8,0
	31-40 yaş	221	41,0
	41 yaş ve üzeri	275	51,0

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Medeni hali	Evli	421	78,1
	Bekar	118	21,9
Eğitim	Lisans	300	55,7
	Yüksek Lisans	219	40,6
	Doktora	20	3,7
	Toplam	539	100,0

Tablo 1'de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin 151'i (%28,0) erkek, 388'i (%72,0) kadındır. Toplam 539 kişi vardır ve çoğunluğu kadındır. Katılımcılar 102'si (%18,9) ilkokulda, 306'sı (%56,8) ortaokul, 131'i (%24,3) Lisede çalışmaktadırlar. 43'ü (%8,0) 20-30 yaşında, 221'i (%41,0) 31-40 yaşında, 275'i (%51,0) 41 yaş ve üzerindedir. 421'i (%78,1) evli, 118'i (%21,9) bekardır. 300'ü (%55,7) lisans, 219'u (%40,6) yüksek lisans, 20'si (%3,7) doktora mezunudur.

Elde edilen verilere göre 'Bakanlık Faaliyetleri Açısından' öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, "Özlük haklarının geliştirilmesi öğretmen yeterliğini artırır. Öğretmenlerin yeterlikleri hizmet içi eğitimler yoluyla artırılabilir. Öğretmenlerin rotasyona tabi tutulması (Belli sürelerle yer değiştirilmesi) onların mesleki yeterliklerini artıran bir unsurdur. Öğretmenlere uygulanan performans değerlendirmesi onların mesleki yeterliğini geliştirir. Çeşitli denetim ve değerlendirme modellerinin kullanılması öğretmenin yeterlikleri geliştirici etki yapar. Öğretmenler için mesleki danışmanlık sisteminin kurulması öğretmen yeterliğinde etkili olabilir. Öğretmenin ödüllendirilmesi yeterliğini geliştirir. Disiplin cezaları öğretmen yeterliğinde etkilidir. Yöneticilik yapmış olmak öğretmen yeterliğini geliştirir." Maddelerinde 'ki kare' testi sonucunda çalıştıkları okul kademesine göre anlamlı farklılık görülmüştür. İlkokula çalışan öğretmenler "Özlük haklarının geliştirilmesi öğretmen yeterliğini artırır." Maddesinde diğer okullarda çalışan öğretmenlere göre daha çok katılma eğiliminde oldukları görülürken diğer maddelerde lisede çalışanların katılma eğilimleri daha yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin 'Bakanlık Faaliyetleri Açısından' tüm maddelere katılma eğiliminde oldukları görülmüştür. "Öğretmenlerin rotasyona tabi tutulması (Belli sürelerle yer değiştirilmesi) onların mesleki yeterliklerini artıran bir unsurdur. Öğretmenlere uygulanan performans değerlendirmesi onların mesleki yeterliğini geliştirir. Çeşitli denetim ve değerlendirme modellerinin kullanılması öğretmenin yeterlikleri geliştirici etki yapar. Disiplin cezaları öğretmen yeterliğinde etkilidir. Yöneticilik yapmış olmak öğretmen yeterliğini geliştirir." Maddelerinde katılma eğilimi fazla olsa da diğer maddelere kıyasla daha az katılma eğilimlerini yansıtmışlardır.

Bu sonuçlar gösteriyor ki 'Bakanlık Faaliyetleri Açısından' tüm maddeler öğretmenler tarafından gerekli görülmektedir.

Elde edilen verilere göre 'Okul Faaliyetleri Açısından' öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, "Meslektaş dayanışması sistemi öğretmen yeterliğini geliştirir. Öğretmenlerin karara katılması öğretmen yeterliğini geliştirir. Öğretmenlerin plan ve program yapması öğretmen yeterliğini geliştirir. Okulların öğretmenler için düzenlediği sosyal aktiviteler öğretmen yeterliğini geliştirir. Okul yöneticisinin yönetim anlayışı öğretmen yeterliği üzerinde etkilidir. İş güvenliği tedbirleri öğretmen yeterliğini geliştirir." Maddelerinde 'ki kare' testi sonucunda çalıştıkları okul kademesine göre anlamlı farklılık görülmüştür. Tüm maddelerde lisede çalışanların katılma eğilimleri daha yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin 'Okul Faaliyetleri Açısından' tüm maddelere katılma eğiliminde oldukları görülmüştür. "Okulların öğretmenler için düzenlediği sosyal aktiviteler öğretmen yeterliğini geliştirir." Maddesinde katılma eğilimi olsa da diğer maddelere kıyasla daha az katılma eğilimlerini yansıtmışlardır.

Bu sonuçlar gösteriyor ki 'Okul Faaliyetleri Açısından' tüm maddeler öğretmenler tarafından gerekli görülmektedir.

Elde edilen verilere göre 'Öğretmenler Açısından' öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, "Öğrencilerin başarı ve ilgi düzeyleri öğretmenin yeterliğinde etkili olan bir unsurdur. Daha çok derse girmek öğretmen yeterliğini geliştirir. Öğretmenlerin sosyal kulüplere katılması öğretmen yeterliğini geliştirir. Öğretmenler arası sağlıklı iletişim öğretmen yeterliğini geliştirir. Öğretmenlerin mesleğini sevmesi yeterlikleri

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

üzerinde etkilidir. Teknolojik okur yazarı olmak öğretmen yeterliği üzerinde etkilidir. Toplum hizmeti çalışmalarına katılmak öğretmen yeterliğini geliştirir. Araştırma ve projeler yapmak öğretmen yeterliğini geliştirir. Gezi ve inceleme yapmak öğretmen yeterliğini geliştirir. Yurt dışına çıkmak öğretmen yeterliğini geliştirir." Maddelerinde 'ki kare' testi sonucunda çalıştıkları okul kademesine göre anlamlı farklılık görülmüştür. Tüm maddelerde lisede çalışanların katılma eğilimleri daha yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin 'Öğretmenler Açısından' tüm maddelere katılma eğiliminde oldukları görülmüştür. "Daha çok derse girmek öğretmen yeterliğini geliştirir. Öğretmenlerin sosyal kulüplere katılması öğretmen yeterliğini geliştirir. Yüksek lisans yapmak öğretmen yeterliğini geliştirir. Toplum hizmeti çalışmalarına katılmak öğretmen yeterliğini geliştirir." Maddelerinde katılma eğilimi fazla olsa da diğer maddelere kıyasla daha az katılma eğilimlerini yansıtmışlardır.

Bu sonuçlar gösteriyor ki 'Öğretmenler Açısından' tüm maddeler öğretmenler tarafından gerekli görülmektedir.

Elde edilen verilere göre 'Diğer Etkenler' başlığında öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, "Okulun bulunduğu çevre öğretmen yeterlikleri üzerinde etkilidir. Velilerin okula ilgisi öğretmen yeterliğini olumlu etkiler. Velilerin eğitim düzeyleri öğretmenin yeterliğini üzerinde etkilidir. Kalabalık sınıflar öğretmenin mesleki gelişimine olumsuz etki yapar. Meslek örgütleri öğretmen yeterliğini geliştirir. Öğrenme ortamlarının fiziki durumu öğretmen yeterliği üzerinde etkilidir." Maddelerinde ki kare testi sonucunda çalıştıkları okul kademesine göre anlamlı farklılık görülmüştür. İlkokulda çalışan öğretmenlerin "Okulun bulunduğu çevre öğretmen yeterlikleri üzerinde etkilidir." Maddesinde katılma eğilimleri daha fazla görülürken diğer tüm maddelerde lisede çalışanların katılma eğilimleri daha yüksek bulunmuştur.

Öğretmenlerin 'Diğer Etkenler' maddelerine katılma eğiliminde oldukları görülmüştür. "Okulun bulunduğu çevre öğretmen yeterlikleri üzerinde etkilidir. Velilerin eğitim düzeyleri öğretmenin yeterliğini üzerinde etkilidir." Maddelerinde katılma eğilimi fazla olsa da diğer maddelere kıyasla daha az katılma eğilimlerini yansıtmışlardır.

Bu sonuçlar gösteriyor ki 'Diğer Etkenler' açısından tüm maddeler öğretmenler tarafından gerekli görülmektedir.

SONUÇ:

Değişimin sürekli ve çok hızlı olduğu dünyamızda öğretmen yeterliliklerinin geliştirilmesi bir gerekliliktir. Kendini sürekli yetiştiren bir öğretmen modeli arayışındaki bu çalışmada katılımcıların ankete verdiği yanıtlar gösteriyor ki öğretmenlerimiz değişime ve gelişime açıktır. Okul türlerine göre bazı maddelerde farklı oranlarda katılım görülse de genel olarak öğretmenlerin aynı fikir etrafında toplandığı görülmektedir.

Bu çalışmadaki veriler öğretmen yeterliliklerini çeşitlendirmede bundan sonraki çalışmalara örnek olacaktır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(77)

Dr. Öğr. Üyesi Efe DÜNDAR[275]

TÜRK MARKA HUKUKU'NDA TANINMIŞ MARKA
TRADEMARK BRAND IN TURKISH BRAND LAW

ÖZ

Tanınmış marka kavramı Türk Marka Hukukunda uzun yıllardır tartışma konusu olan bir husustur. Uygulamada tanınmış marka konusunda net ve kesin bir ölçüt bulunmayıp dava konusu olay temelinde genellikle bilirkişi marifeti ile markanın tanınmış olup olmadığı hususunda değerlendirilme yapılmaktadır.

Çalışmanın yöntemi olarak Türk Marka Hukuku temelinde, tanınmış marka ölçütlerinin neler olduğu ayrı ayrı incelenmiş olup çalışmanın amacı ise tanınmış markanın Türk Hukukundaki yeri ve konumunu belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Sınai Mülkiyet Kanunu, Tanınmış Marka, Türk Patent ve Marka Kurumu, Paris Sözleşmesi.

JEL Kodu: K110.

ABSTRACT

The well-known brand concept has been the subject of debate in Turkish Trademark Law for many years. In practice, there is no clear and definitive criterion on the well-known brand, and the evaluation of the brand is generally made on the basis of the event subject to the case.

As a method of this study, the criteria of the well-known brand were examined separately on the basis of Turkish Trademark Law. The aim of this study is to determine the position and position of the well-known brand in Turkish law.

Keywords: *Industrial Property Law, Well-known Mark, Turkish Patent and Trademark Authority, Paris Convention.*

JEL Code: *K110.*

[275] **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Başkanı; Muğla/TÜRKİYE; E-posta: efedundar@mu.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günümüzün gelişen ekonomik ve sosyal koşulları sebebiyle teknolojik gelişmelere paralel olarak ticaret piyasalarında kıyasıya bir rekabet ortamı ortaya çıkmıştır. İşletmeler kendi konumlarını tüketici gözünde sağlamlaştırmak amacıyla markalaşma yoluna gitmekte ve tüketici seçim algısı kapsamında kendi markalarının teşkil ettiği güven, kalite, ayırt edici karakter fonksiyonlarını ön plana çıkarmaktadır.

Marka tanınmış olma niteliğine kavuştuğu zaman diğer rakip markalara göre hukuki olarak üstün, ticari olarak ise avantajlı konuma gelmektedir. Markanın itibari değeri kapsamında hesaplanan ekonomik değerleri ise çoğu zaman işletmelerin kendi öz değerlerinden yükseğe erişmektedir.

Her ne kadar 6779 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) çerçevesinde teşebbüslerinde mal ve hizmetlerini marka olarak tescil edebileceği hususu değerlendirilmiş; dolayısıyla tanınmış marka olarak üstün koruma ve mali boyutlar çerçevesinde avantajlı mali konuma erişebilecekleri durumu ortaya çıkmış ise de uygulamada teşebbüslerin sınırlı imkân ve nitelikleri göz önüne alındığında kendi mal ve hizmetlerinin tanınmış marka mertebesine erişmesi oldukça güçtür.

Teşebbüslerin yukarıda anılan sebeplerle kendi mal ve hizmetlerini tanınmış marka statüsüne eriştirmekte yaşadıkları güçlükler sebebiyle ticari hayat içerisinde teşebbüsler kolay yoldan tanınmış markaları kendi üzerlerine tescil ettirmek suretiyle marka sahibinin rızası dışında markayı çeşitli sınıflar dâhilinde kullanmaktadırlar.

Anılan durum sebebiyle marka hakkına tecavüz kapsamında gerek ülke iç hukukumuzda gerek uluslararası hukuk düzeyinde sorunlar ortaya çıkmakta ve uzun süren dava süreçleri söz konusu olmaktadır.

1. 556 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ve SMK Kapsamında Tanınmış Marka

Tanınmış marka uluslararası sözleşmelerde tanımlanmadığı gibi ülke hukuk mevzuatımız kapsamında da tanınmış marka tanımlamasından kaçınılmıştır.

Mülga KHK döneminde mutlak ret nedenleri kapsamında arasında öngörülen 556 sayılı KHK'nın 7/1-i bendine göre "Sahibi tarafından izin verilmeyen Paris Sözleşmesi'nin 1. mükerrer 6. maddesine göre tanınmış markaların" tescil edilemeyeceği hükmü düzenlenmiştir. Bu durum neticesinde ortaya çıkan sonuca göre Paris Sözleşmesi 1. mükerrer 6. maddesi kapsamı niteliğine haiz aynı veya aynı türdeki mal veya hizmetle ilgili olarak tescil edilmiş veya daha önce tescil için başvurusu yapılmış bir marka ile aynı veya ayırt edilemeyecek kadar benzer olan markalar Türk Patent ve Marka Kurumu (TPMK) tarafından resen mutlak ret nedeni olarak değerlendirilecek ve bu suretle tanınmış markaların korunacağı durumu hüküm altına alınmıştır. Ne var ki ilgili madde Anayasa Mahkemesi'nin 27.5.2015 T, 2015/33 Esas ve 2015/50 kararı (Anayasa Mahkemesi Kararı) ile ortadan kalkmış bulunmakta olup, SMK'nın yürürlüğe girmesiyle beraber SMK'nın 6. maddesinin 1. fıkrası kapsamında tanınmış markalar artık nispi ret nedeni olarak itiraza dayalı bir hukuki koruma çerçevesinde düzenlenmiştir olup karar verici merci TPMK değil mahkemeler olarak belirlenmiştir (ÇOLAK, 2018).

Bu düzenleme gereğince, Türkiye'de Paris Sözleşmesi'nden yararlanacağı kabul olunan bir şahsa ait olduğu ve aynı veya benzeri ürünlerde kullanıldığı herkesçe mütalaa edilen bir markanın karışıklığa meydan verebilecek surette örneğini, taklidini veya tercümesini yapan bir marka başvurusu tescili itiraz üzerine reddedilecektir (Sınai Mülkiyet Kanunu).

SMK'nın 6. maddesinin 4. fıkrası da mülga KHK'nın iptal edilen 7. maddesinin ı bendi gibi tanınmış markanın tanımını yapmaktan kaçınmıştır. İlgili madde kapsamında da tanınmış marka kavramından ne anlaşılmasının gerektiği hususu olarak adres Paris Sözleşmesi'nin 1. mükerrer 6. maddesi gösterilmiştir.

2. Paris Sözleşmesi Kapsamında Tanınmış Marka

Otuz maddeden oluşan Sınai Hakların Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi, 20 Mart 1883 tarihinde on bir ülke arasında imzalanmış olup sözleşmenin konusunu, marka, patent, faydalı model, tasarım, ticaret unvanı, coğrafi işaret ve haksız rekabet oluşturmaktadır. Türkiye Paris Sözleşmesi'ni 1925 yılında imzalayarak sözleşmeye taraf olmuş ve geçerliliğini kabul etmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Paris Sözleşmesi 1. mükerrer 6. maddesi şöyledir; "Birlik ülkeleri, tescilin yapıldığı ülkenin yetkili makamınca söz konusu ülkede bu sözleşmeden yararlanacağı kabul olunan bir kişiye ait olduğu, aynı veya benzeri mallar için kullanıldığı iyi bilinen tanınmış bir markanın herhangi bir karışıklığa yol açabilecek bir şekilde yeniden reprodüksiyonunu, taklit edilmesini veya aslına yakın bir şekilde değiştirilmesini içeren bir markanın kullanılmasını gerek mevzuat izin verdiği takdirde re'sen gerekse ilgilinin isteği üzerine yasaklamayı ve tescilini reddetmeyi veya iptal etmeyi taahhüt ederler. Markanın elzem bir bölümünün tanınmış bir markanın reprodüksiyonundan oluşması veya bu tanınmış markayla karıştırılabilecek bir taklitten ibaret olması durumunda da, bu hükümler geçerli olacaktır." hükmüyle Paris Sözleşmesi ile kurulan Paris Birliği ülkelerinin tanınmış markanın herhangi bir karışıklığa yol açabilecek şekilde yeniden reprodüksiyonunu, taklit edilmesini veya aslına yakın bir şekilde değiştirilmesini içeren bir markanın kullanılmasını gerek mevzuatın izin verdiği ölçüde gerek ilgilinin isteği üzerine yasaklamayı ve tescilini ret etmeyi veya iptal etmeyi taahhüt etmesini hükme bağlamış olup hükümle getirilen koruma sistem sadece tanınmış markaların aynısı için değil esas unsurları sebebiyle karışıklık yaratma ihtimali bulunan benzerleri kategorisi temelinde de tescili ve kullanılmasının engellenmesini kapsamaktadır (OĞUZ, 2018).

Görüldüğü gibi Paris Sözleşmesi kapsamında da iç hukuk mevzuatımızda olduğu gibi tanınmış markanın tanımı net olarak belirlenmemiş sınırlama yapılmaktan kaçınılmış olmakla beraber Yasaman'a göre Paris Sözleşmesi'nin 1. mükerrer 6. maddesine göre "umumen malum marka" belli bir ülkede tescil edilip, korunma istenen ülke dâhilindeki yetkili makamlar veya malla ilgili çevreler bakımından tanınmış bulunan markaları kapsamaktadır (YASAMAN, Marka Hukuku - 556 Sayılı KHK Şerhi, 2004).

Ertem ise Paris Sözleşmesi anlam ve çerçevesinde tanınmış markayı "toplumun ilişkili önemli bir bölümündeki bilinirliğinin düzeyi belirli mal ve hizmetlere ilişkin çağrışım yapacak düzeyde güçlü ve bilinen marka" olarak değerlendirilen markaları işaret edip tanımlamaktadır (ERTEM, 2010).

Durum dâhilinde üzerinde önemle durulması gereken husus ise korumadan kimlerim yararlanabileceği konusudur. Paris sözleşmesi kapsamında herhangi bir markanın hukuki koruma kapsamında değerlendirilip ilgili korumadan faydalanabilmesi için Türkiye'de herkes tarafından bilinirliği ölçüt olarak yeterli kabul edilip markanın ülkemizde fiilen kullanılması, ticari hayat kapsamında marka temelli üretim, kullanım ve pazarlama yapılması zorunlu değildir (GÜNEŞ, 2018).

3. Doktrinde Tanınmış Marka

Doktrinde tanınmış markanın tanımı çerçevesinde bazı yazarlar sınırları belirli ve net çerçeveler dâhilinde tanımlar yapmış olup bazı yazarlar ise tanınmış markanın tanımı suretiyle çizilen sınırların kapsamsız ve yetersiz kalabilme ihtimaline dikkat çekmişlerdir.

Özellikle Dirikkan (DİRİKKAN, 2003) tanınmış marka kavram ve tanımının uluslararası sözleşmelerde bilinçli olarak tanımlanmadığını markanın tanınmış marka olup olmadığının somut olay özellikleri dikkate alınarak daha geniş ve detaylı bir koruma alanı sağlanabileceğini belirtmiştir.

Buna karşılık Tekinalp (TEKİNALP, 2012) tanınmış markayı " bir ülkenin bir veya birkaç yöresinde tutunmuş olan markalar değil, dünya çapında olmasa bile, yurt içi ve dışında ilgili çevrelerce bilinen Paris Sözleşmesi'ne üye devletlerden birinin vatandaşına veya o ülkelerden birinde yerleşik olan ya da ticari veya sınai işletmeye sahip olan markalar" olarak tanımlamıştır.

Yasaman (YASAMAN, Ticari İşletme Hukuku, 2004) durumu sektörel bilinirlik kapsamında alıcıların ölçütünü geniş tutarak değerlendirmiş " markaların ilgili alıcılar değil bu mal ile ilgili olmayanlar tarafında bilinmesi halinde tanınmış markadan bahsedilebilir" değerlendirmesi ve tespitinde bulunmuştur.

Arkan (ARKAN, 1998) da Yasaman'la benzer ölçütler dâhilinde bir tanım yapmış olup tanınmış markayı şu şekilde tanımlamış " tanınmış markadan söz edebilmek için reklam gücü yüksek, kalite sembolü haline gelmiş bir markanın, sadece o markayı taşıyan mal ve hizmetlerle ilgili çevre içinde değil, bu çevre dışında o mal ya da hizmetlerle ilgisi bulunmayan kişilerce de bilinmesi gerekir" ifadesiyle tanınmış markanın alıcılar nezdinde geniş değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir

Nomer (NOMER, 2001) ise İsviçre Federal Mahkemesinin "nike" kararına ve gerekçesine atıfta bulunarak yaptığı tanınmış marka tanımında belirli kriterlerin bir arada bulunması halinde tanınmış markadan

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

söz edilebileceğini belirtmiş ilgili kriterleri "markanın üstün bir ticari değere sahip olması, markanın sahip olduğu reklam gücünün sadece geleneksel mal ve hizmetlerin değil, başka malların ve hizmetlerin değil başka malların ve hizmetlerin pazarlanmasına da elverişli olması, markanın sadece kendi mal ve hizmetlerinin alıcıları tarafından değil bunların dışında da geniş bir halk kitlesi tarafından da tanınması, markanın aynısının piyasada kullanılması" olarak nitelendirmiş ve değerlendirmiştir.

4. Türk Patent Kurumu Tanınmış Markalar Sicili Kapsamında Tanınmış Marka

Türk Patent Enstitüsü Markalar Dairesi Başkanlığı, 19.11.2003 tarih ve 25294 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5000 sayılı Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun madde 13(d) bendi uyarınca "İlgili mevzuat hükümlerine göre, markaların tanınmışlık düzeyleri ile ilgili esasların belirlenmesi ve uygulamaya konulması işlemlerini yapmak" ile de görevlendirilmiştir.

Türk Patent Kurumu "Markaların Tanınmışlık Düzeyleri ile İlgili Esaslar ve Uygulaması" Başlığını taşıyan 18 ölçüt belirlemiştir. Bu ölçütler markanın tescil ve kullanım süresi, yayıldığı coğrafi alan, mal veya hizmetin piyasa payı, yaygınlığının ölçümü gibi ölçütlerin değerlemesi olup ilgili koşul ve kriterleri taşıyan markalar Türk Patent Kurumu tarafından tanınmış marka ilan edilmiştir.

Resmi Marka Gazetesi Özel Sayısı ve ilgili ölçütler dâhilinde, TPMK sonraki zaman sürecinde tanınmış marka başvurularını kabul etmiş gerekli değerlendirme ve incelemeleri yaptıktan sonra internet sayfası üzerinde çevrimiçi olarak tanınmış markaların sorgulanabildiği bir liste oluşturmuştur. Bu durum dâhilinde, TPMK listesinde tanınmış marka olarak ilan edilmek isteyen marka sahiplerinin TPMK'ya başvurarak markalarının tanınmış olduğunun tespiti ve markalarının TPMK kapsamında tanınmış markalar sicilinde kayıt altına alma hakları doğmuştur (AKTEKİN, DOĞAN ALKAN, & SAYAR, 2016).

5. Yargıtay Kararlarında Tanınmış Marka

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin birçok kararında belirlemiş olduğu ölçütler çerçevesinde tekrarlamış bulunduğu tanınmış marka tanımına göre" bir şahsa veya teşebbüse sıkı bir şekilde matufiyet, garanti, kalite, kuvvetli reklam, yaygın bir dağıtım sistemine bağlı, müşteri, akraba, dost, düşman ayırımı yapılmadan coğrafi sınır, kültür, yaş farkı gözetilmeksizin aynı çevredeki insanlar tarafından refleks halinde ortaya çıkan bir çağrışım" (Yargıtay 11. Hukuk Dairesi) özellik ve niteliklerini barındıran markalar tanınmış marka kavramını karşılamaktadırlar.

Yargıtay sonraki tarihli kararlarında bir markanın tanınmışlık düzeyinde kabul edilebilmesi için yalnızca birden fazla ülkede tescilin gerçekleşmesi ve belirli bir tanınmışlık düzeyine erişilmesini değil, aynı zamanda da markanın tanıtımı için hazırlanan internet sitesi, katılınan fuarlar, kazanılan ödüller, basında çıkan haberler dikkate alındığında markanın ilgili sektörde tanınmış marka olmasının da tespit edilmesi gereğini aramıştır;

Kararda özetle "Davacı vekili, müvekkilinin şirket adına 9, 18, 24 ve 25'inci sınıflar bakımından TPE nezdinde tescilli 'NİNA RICCI' markasını uzun yıllar fiilen kullanmak suretiyle maruf ve meşhur hale getirildiğini, tanınmış bir marka olan müvekkiline ait marka ile iltibas oluşturacak şekilde davalı şirket adına 'NINA RICCI' ibaresinin 9, 114, 18 ve 25'inci sınıflarda tescili için yapılan başvurunun bir kısım eşyalar çıkarılarak ilan olunduğunu, tüm eşyalar için reddi gerektiğine dair yaptıkları itirazın reddedildiğini ileri sürerek, TPE Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulu kararının iptaline, davalının marka başvurusunu tüm eşyalar için reddine, tescil edilmiş ise iptaline ve terkinine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Davacıya ait markanın 'NINA RICCI' olup davalının 'NINA RICCI' markası ile aynı olduğu, davacı markasının geniş bir yelpazeyi kapsayacak şekilde tescilli olduğu, markanın tanıtımı için hazırlanan internet sitesi, katılınan fuarlar, kazanılan ödüller, basında çıkan haberler dikkate alındığında ilgili sektörde tanınmış marka olduğu, farklı mal veya hizmetler yönünden yapılacak tescile de engel teşkil edeceği gerekçesiyle, TPE Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulu'nun kararının iptaline karar verilmelidir…" (Yargıtay 11. Hukuk Dairesi) ifadeleri ile tanınmış marka kavramı tanımlanmıştır.

Sonraki tarihli Yargıtay kararında ise marka tanınmışlığı bakımından "sektörel tanınmışlık" "toplumsal tanınmışlık" diye derecelendirme yapılmasının doğru olmayacağı kanaatine varılmış bulunup, marka hukukunda tanınmışlığın tek olduğu belirtilmiştir (ÇOLAK, 2018).

Yargıtay diğer başka kararlarında ise tanınmış markanın belirlenmesinin tespitinde markanın geniş ve yaygın bir dağıtım ağına sahip olması, refleks halinde ortaya çıkan bir çağrışım gücüne sahip olması gibi ölçütleri esas aldığı görülmektedir (Yargıtay 11. Hukuk Dairesi). Fakat teknolojinin geldiği seviye günümüz gerçekleriyle dikkate alındığında teknoloji markalarının, örneğin internet arama motorlarının dünyada olduğu gibi Türk Marka Hukuku kapsamında tanınmış marka oldukları dikkate alındığında geniş ve yaygın bir dağıtım ağına sahip bulunmasalar bile tanınmış marka olarak değerlendirmelerinin önünde bir engel bulunmadığı görülmektedir (ÇOLAK, 2018).

SONUÇ

Mülga KHK yürürlükte olduğu dönemde mutlak ret nedeni olarak düzenlenen tanınmış marka hükmü, SMK'nın yürürlüğe girmesi ile beraber nispi ret nedeni olarak düzenlenmiş bulunup tanınmışlığa ilişkin verilecek kararlar itiraza dayalı olarak doğrudan mahkemelerce değerlendirilecektir. Çalışmada detaylı olarak incelendiği gibi ne ulusal ne uluslararası hukuk boyutunda yegâne bir tanınmış marka tanımı bulunmamaktadır. İlk kez Paris Sözleşmesi'nde kendine yer bulan tanınmış marka kavramı, anılan sözleşmede de açık olarak tanımlanmamış olup, markanın tanınmışlığın belirlenmesinde Yargıtay ve doktrin de yıllar içerisinde farklı tanım ve unsurları tanınmış marka kavramına dâhil edip ölçütleri zaman zaman genişletme zaman zaman ise daraltmaktadır. Son tahlilde tanınmışlığın belirlenmesi kanımca sınırları güncel her vaka üzerinde ayrı ayrı sınırların çizilmesini gerektiren değişken bir hal olup farklı kurum ve mercilerce belirlenen ölçütler somut duruma göre değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

1. AKTEKİN, U., DOĞAN ALKAN, G., & SAYAR, İ. (2016). Türk Hukuku Uygulamasında Tanınmış Marka Kavramı ve Koruma Kapsamı. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, 2*(2), 1-25.
2. Anayasa Mahkemesi Kararı, E.: 2015/33 K.S.: 2015/50 K.T.: 27.05.2015.
3. ARKAN, S. (1998). *Marka Hukuku* (Cilt 1). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
4. ÇOLAK, U. (2018). *Türk Marka Hukuku* (4 b.). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
5. DİRİKKAN, H. (2003). *Tanınmış Markanın Korunması.* Ankara: Seçkin Yayınları.
6. ERTEM, B. (2010). TRIPS 16/2 ve Paris Sözleşmesi 1.Mükerrer 6. Maddesi Anlamında Tanınmış Marka. *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 59-61. 11 10, 2018 tarihinde http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/frmmakale/2010-1/3.pdf adresinden alındı
7. GÜNEŞ, İ. (2018). *Sınai Mülkiyet Kanunu Işığında Uygulamalı Marka Hukuku.* Ankara: Adalet Yayınevi.
8. NOMER, F. (2001). Tanınmış Marka: Nike. H. DOMANİÇ içinde, *Prof.Dr.Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı* (s. 489-507). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
9. OĞUZ, A. (2018). Tanınmış Marka ve Tanınmış Marka Ölçütlerinin Uygulanması. *Terazi Hukuk Dergisi*, 35-48.
10. Sınai Mülkiyet Kanunu. (tarih yok). *Madde Gerekçeleri: Madde 6.* Kasım 09, 2018 tarihinde http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/D386475F-DF3B-4446-86EB-14B783211D78.pdf adresinden alındı
11. TEKİNALP, Ü. (2012). *Fikri Mülkiyet Hukuku* (5 b.). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
12. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, K.T.: 03.04.2007, E.: 2005/14028, K.: 2007/5223.
13. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, K.T.: 28.06.2004, E.: 2003/13167, K.: 2004/7103.
14. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, K.T.: 23.03.2000, E.: 1999/8859, K.:2000/2229.
15. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, K.T.: 13.03.1998, E.: 1997/5647, K.: 1998/1704.
16. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, K.T.: 4.5.2006, E.: 2005/5063, K.: 2006/5171.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

17. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, K.T.: 26.02.2004, E.: 20013/7150, K.: 2004/1792.
18. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, K.T.: 25.10.2007, E.: 2006/10222, K.: 2007/13328.
19. YASAMAN, H. (2004). *Marka Hukuku - 556 Sayılı KHK Şerhi* (Cilt 1). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
20. YASAMAN, H. (2004). *Ticari İşletme Hukuku.* İstanbul: Vedat Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(78)

Arş. Gör. Atanur KARAAHMETOĞLU*

SÖZLEŞME GÖRÜŞMELERİ SÜRECİNDE İŞVERENİN KORUMA YÜKÜMLÜLÜKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT OF THE EMPLOYER'S PROTECTION OBLIGATIONS DURING THE CONTRACT NEGOTIATIONS PROCESS

ÖZ

İş hukukunun temel ilkelerinden biri işverenin işçiyi koruma yükümlülüğüdür. İşveren akdi ilişki içinde bulunduğu işçileri korumakla yükümlüdür. Ancak iş sözleşmesinin kurulmasına dek, sözleşme görüşmelerinin yapıldığı bir süreç bulunmaktadır. Bu bağlamda, sözleşme görüşmelerinin yapıldığı bu evrede işçi adayının bir hak kaybına uğraması durumunda, işverenin bu dönemde de koruma yükümlülüklerinin bulunup bulunmadığı sorusu gündeme gelmektedir.

Bu doğrultuda, sözleşme görüşmeleri sürecinde işverenin koruma yükümlülükleri açısından, Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesi ve Türk Borçlar Kanunu'nun 417. maddesi oldukça önemli düzenlemeler getirmiştir. Ayrıca, işçinin korunması açısından, bu hükümlerin yanında bir hak ihlalinin olması durumunda İş Kanunu'nun getirdiği koruyucu düzenlemelerin sözleşme görüşmeleri sürecinde de uygulanıp uygulanamayacağı meselesi gündeme gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: sözleşme, dürüstlük, güven, işçi, işçi hakları, koruma yükümlülükleri.
JEL Kodları: K12; K31; K22.

ABSTRACT

One of the basic principles of labor law is the employer's obligation to protect the worker. The employer is obliged to protect the workers who are involved in the contractual relationship. However, until the establishment of the employment contract, there is a process in which the contract negotiations are held. In this context, the question of whether or not the employer has a protection obligation in this period is brought to the agenda if the candidate of the worker is subject to a loss of right at this stage of contract negotiations.

In this direction, article 2 of Turkish Civil Code and article 417 of Turkish Code Obligations have introduced important regulations for the protection obligations of the employer during the contract negotiations process. In addition the question of whether the protective arrangements brought by the Labor Law can be applied during the contract negotiations in case of violation of right rights in addition to this provisions for the protection of the worker.

Keywords: *contract, honesty, confidence, worker, workers' rights, protection obligations.*
JEL Codes: *K12; K31; K22.*

***Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İ.İ.B.F. , İş Hukuku Ve Sosyal Güvenlik Hukuku Ana Bilim Dalı, Kırklareli/TÜRKİYE; E-posta: atanurkartal@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günlük hayatta birçok konuda sözleşme akdetmek amacıyla taraflar bir araya gelmektedir. Yapılan bu görüşmeler kimi zaman nihayete ererken, kimi zamanda sonuçsuz kalmaktadır. Sözleşme akdetmek amacıyla bir araya gelen taraflar, sözleşme akdedip akdetmeme açısından irade serbestisine sahiptir. Bu serbesti temelini borçlar hukukunun temel bir ilkesi olan sözleşme serbestisi ilkesinden almaktadır. Ancak, yapılan görüşmeler nihayete ersin ya da ermesin bu süreçte dahi tarafların bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, sözleşme görüşmeleri sürecinde taraflar isteyerek ya da istemeyerek birbirlerinin hukuki alanlarına müdahil olmaktadır. Yapılan görüşmeler sırasında taraflar sözleşme akdedilmediği için sözleşmeden kaynaklanan bir borç altında değildir ancak, taraflar sözleşme öncesi sorumluluk da denilen bir yükümlülük altına girmektedir. Bu evrede sözleşme ile bağlantılı bir edimden bahsetmek söz konusu olmamakla birlikte, taraflar edimden bağımsız bir başka ifadeyle edimden ayrı yükümlülükler altına girmektedir. Bunun nedeni, sözleşme görüşmeleri safhasında tarafların korunmaya değer menfaatleri ortaya çıkmaktadır ki, bu menfaatler korunma menfaati olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda, tarafların sözleşme görüşmeleri sırasında birbirlerinin korunmaya değer şahıs ve malvarlığı değerlerine saygı göstermeleri gerekmektedir. Bu gerekliliğin temelinde güven ilişkisi yatmaktadır. Zira, taraflar sözleşme görüşmeleri sırasında güven temelli bir hukuki ilişkiye girmiş bulunmaktadır. Güven temelinde kurulan bu ilişki kapsamında tarafların dürüstlük kurallarına uygun hareket emesi gerekmektedir. Dürüstlük kuralı temel bir ilke olup, bu ilke taraflara doğruluk ve bağlılığa uygun hareket eme yükümlülüğü yüklemektedir. Bu yükümlülükler bağlamında, tarafların sözleşme görüşmeleri sırasında birbirlerinin hak ve menfaatlerine zarar vermesi durumunda bu zararı tazmin edilmesi gerekmektedir. Bu evrede, sözleşme görüşmeleri sırasında diğer tarafa kusuru ile zarar veren tarafın bu zararı tazmin yükümlülüğü bulunmaktadır.

İş hukuku açısından akdedilen sözleşmelerde de, sözleşme serbestisi ilkesi temel bir prensiptir. Bu bağlamda işçi adayı ile işveren serbestçe sözleşme görüşmelerinde bulunabilir ve taraflar isterse bir iş sözleşmesi akdedebilir ya da akdetmeyebilir. Yapılan görüşmeler nihayete ersin ya da ermesin bu süreçte de tarafların bir takım yükümlülükleri bulunmaktadır. Zira yapılan görüşmeler sırasında taraflar birbirlerinin hukuki alanlarına müdahil olmaktadır. Bu bağlamda işveren işçi adayı ile yapılan görüşmeler sürecinde koruma yükümlülükleri altına girmektedir. İş sözleşmesinin kurulup kurulmamasının işverenin bu yükümlülüklerine bir etkisi bulunmamaktadır. İş hukukunun temel bir ilkesi işverenin işçiyi koruma yükümlülüğüdür. Bu noktada iş hukuku borçlar hukukundan bu noktada ayrılmaktadır. Zira, borçlar hukuku açısından edim menfaati ön plana çıkmakta iken, iş hukukunda işçinin korunması ilkesi ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle zaten iş sözleşmesi devamı müddetince işverenin yükümlü olduğu işçiyi koruma ilkesi sözleşme görüşmeleri evresine de sıçramakta hatta genişlemektedir. Bu nedenle işveren sözleşme görüşmeleri sürecinde sosyal temasa geçtiği işçi adayı açısından edimden bağımsız koruma yükümlülüğü altındadır. Bu nedenle işverenin sözleşmeden kaynaklı bir edimi bahse konu değilken, akdi edimden ayrı bir yükümlülük altındadır. Dolayısıyla, işveren sözleşme görüşmeleri sırasında sosyal temasa geçtiği işçi adayının şahısını ve canını korumakla yükümlüdür. Bu evrede işveren kusuru ile işçiye bir zarar vermişse bunu tazminle yükümlü olacaktır. Bunun yanında sözleşme görüşmeleri sırasında işçi adayı ile sosyal temasa geçen işveren aday ile ilgili bir takım kişisel bilgiler öğrenmektedir. İşverenin sözleşme öncesi koruma yükümlülüğü kapsamında bu bilgileri işçi adayının aleyhine kullanması söz konusu değildir. Bunun yanında işverenin öğrendiği bu bilgileri saklaması ve üçüncü kişilerle paylaşmaması gerekmektedir. Zira, sözleşme görüşmeleri sırasında işveren ile işçi adayı arasında güven temelli bir hukuki ilişki kurulmaktadır. İşverenin işçi adayına yönelik öğrenmiş bulunduğu bu bilgileri işçi adayının hak ve menfaatlerine halel getirecek şekilde kullanması durumunda güven ilişkisi temelden sarsılacaktır ki, bu da doğruluk ve bağlılığa uymayan bir davranış olarak dürüstlük ilkesinin ihlali anlamına gelecektir. Dolayısıyla işverenin sözleşme görüşmeleri sırasında dürüstlük kuralına uygun hareket etmesi gerekmektedir. Bu ilke kapsamında işverenin genel davranış kurallarına uyması ve özen yükümlülüğünü yerine getirmesi gerekmektedir. İşveren sözleşme görüşmeleri sırasında bu ilkelere aykırı hareket ederse koruma yükümlülüklerine aykırı hareket etmiş olacaktır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GENEL OLARAK

Günlük hayatta, yaşamın her alanında sözleşme kurmak amacıyla kişiler (taraflar) bir araya gelmektedir. Borçlar hukuku açısından bir sözleşmenin kurulabilmesi için tarafların karşılıklı ve birbirlerine uygun irade beyanlarında bulunmaları yeterlidir (Reisoğlu, 2013: 63). Ayrıca, tarafların, sözleşme özgürlüğü çerçevesinde sözleşme görüşmeleri sonrasında sözleşme akdetme mecburiyeti de bulunmamaktadır (Yıldırım, 2014: 6). Dolayısıyla yapılan bu görüşmelerin bir nihayete ermeden sonuçlanması da mümkündür (Kocaağa, 2008:.79).

Tarafların sözleşme akdetmeden önce, sözleşme görüşmelerine başlaması ve sosyal temasta bulunmaları ile birlikte, içeriği sadece koruma veya genel davranış yükümleri olarak adlandırılan bir borç ilişkisi doğmaktadır (Antalya, 2016:.17-18). Bu ilişkiye katılan tarafın koruma yükümlülüklerini ihlâli halinde diğer taraf zarar görürse, zarara sebebiyet veren tarafın bu zararları tazmin etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Burada söz konusu olan tazmin yükümlülüğü, niteliği itibarıyla tali bir edim yükümlülüğü, bir başka ifadeyle, yan edim yükümlülüğüdür. Tali edim, diğer adıyla yan edim yükümlülüğü, sözleşmeden veya daha geniş bir ifadeyle borç ilişkisinden doğan ilk (temel) yükümlülüklerin ihlali anlamına gelmektedir. İlk yükümlülükler ise, ya edim yükümleri ya da yan yükümler şeklinde ortaya çıkmaktadır (Eren, 2013: 40-41). Koruma yükümleri, nitelikleri itibarıyla yan yükümlerdir. Bu nedenle koruma yükümlülükleri mahiyeti itibarıyla edim ilişkisinden farklılık göstermektedir. Zira koruma yükümlülüklerinin temelini güven ilişkisi oluşturmaktadır (Antalya, 2016: 16). Yargıtay da koruma yükümlülüklerini yan yükümlülük olarak kabul etmiştir. Yargıtay'a göre, koruma yükümlülükleri yan yükümlülük olmakla birlikte, bu yükümlülüklerin ihlalinden dolayı bir zararın doğması halinde zarar gören tarafın bu zararların tazmini mümkündür. Zira burada bir davranış yükümlülüğünün ihlali bulunmaktadır (YHGK, T.06.05.1992, E.1992/13-213, K.1992/315). Ayrıca, koruma yükümlülüklerinden söz edebilmek için geçerli bir sözleşmenin varlığı da şart değildir. Dolayısıyla tarafların sözleşme görüşmelerinde bulundukları süreçte dahi koruma yükümlülüklerinin ortaya çıkması mümkün bulunmaktadır (Demircioğlu, 2007:.124).

Sözleşmenin kurulması ile birlikte tarafların yapma, yapmama veya verme şeklinde edim borcu doğmaktadır. Edim borcu yüklenen taraf bu akdi ilişkiden dolayı bir sorumluluk altına girmektedir. Örneğin, hizmet sözleşmesi ile çalıştırılan bir işçinin edim borcu kapsamında hizmet görme borcunu yerine getirmesi gerekmektedir (Bilgili ve Demirkapı, 2015: 9). Bunun yanında işçi ile işveren arasında hizmet sözleşmesinin kurulması ile birlikte *bağımlı çalışma* olgusu da ortaya çıkmaktadır (Akyiğit, 2016: 39). Bu durumda işçi ile işveren arasında kurulan bu ilişki iş hukukunun kapsam alanına girmektedir. Ancak, iş hukuku açısından özellikle iş sözleşmesinde işçinin işverene olan bağımlılığı ve edimin şahsiliği nedeniyle modern borçlar hukukunda ortaya çıkan edim menfaatinden çok işçinin menfaatini koruma düşüncesi ön plana çıkarmaktadır (Aydınlı, 2005: 2-3). Bir başka ifadeyle, iş hukuku açısından işçi-işveren ilişkilerinde işçinin kişiliğinin esas alındığı bir bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır (Süzek, 2017: 249). Bu nedenle iş hukukunun temel ilkelerinden olan işverenin, işçiyi koruma yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır (Çelik vd. 2017: 26). Dolayısıyla işverenin işçinin yaşamını, sağlığını ve bedensel bütünlüğünü korumak üzere gerekli tüm önlemleri alma yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır (Günay, 2012: 1281). Özellikle, teknik gelişmelerin de etkisiyle işyerleri daha karmaşık bir hal almış, bu durum işçilerin beden ve ruh sağlığına zarar verecek mahiyette bir çok riski de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, işverenin işçiyi koruma yükümlülüklerinin önemi bir nebze daha artmıştır. Bu doğrultuda, işverenin gerek iş sözleşmesinin kurulma sürecinde, gerek iş sözleşmesinin devamı müddetince işçinin kişiliğini koruması ve saygı göstermesi şeklinde işverenin koruma yükümlülüklerinin kapsamı genişlemektedir (Mollamahmutoğlu vd. 2014: 12).

İşverenin iş görüşmeleri yaptığı işçi adayları ve çalıştırdığı kendi işçileri üzerinde koruma yükümlülükleri bulunmaktadır. Ancak, burada işverenin iş görüşmelerinde bulunduğu işçi adayları üzerindeki koruma yükümlülüklerinin hukuki dayanağının ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, bu çalışmada, iş sözleşmesinin kurulması sırasında işverenin koruma yükümlülükleri bağlamında, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (RG, T. 04.02.2011, S. 27836) 417. maddesi ile TBK'nin 417. maddesine tekamül eden 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun (RG, T. 29.04.1926, S. 359) 332. maddesi bize rehber olacaktır. Bunun yanında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (RG, T. 08.12.2001, S. 24607) 2. maddesinde

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

düzenlenen "dürüstlük ilkesi"nin işverenin koruma yükümlükleri açısından uygulanıp uygulanamayacağı açısından bir değerlendirme yapılacaktır. Ayrıca, işverenin sözleşme görüşmeleri sırasında koruma yükümlülüklerini ihlali halinde bu durumun TBK'nin 419. maddesi uyarınca işçi adayının kişi haklarına bir saldırı niteliğinde kabul edilip edilemeyeceği açısından bir değerlendirme yapılacaktır.

2. SÖZLEŞME GÖRÜŞMELERİ SÜRECİNDE İŞVERENİN AKDİ İLİŞKİDEN BAĞIMSIZ YÜKÜMLÜLÜKLERİ

İşverenin işçi adayıyla yapmış olduğu sözleşme görüşmeleri sırasında akdi ilişkiden bağımsız yan yükümlükleri ortaya çıkmaktadır. Bu yükümlülüklerin başında edimden bağımsız koruma yükümlülükleri gelmektedir (Antalya 2016: 16-18). Bu bağlamda, edimden bağımsız koruma yükümlülüklerinden bahsedebilmek için ilk olarak edim yükümlülüğünden bağımsız borç ilişkisinden ne anlamamız gerektiğini ele almak isabetli olacaktır. Zira, henüz sözleşme akdedilmemiş olsa dahi taraflar arasında bir hukuki ilişki bulunmaktadır (Erkanlı 2013: 10). *Edim yükümlülüğünden bağımsız borç ilişkisi* henüz edim yükümleri doğmadan tarafların sırf sosyal temasa geçmiş olmaları nedeniyle taraflar arasında kurulmuş bulunan yan yükümlülüklere dayanmaktadır ki, bu yükümlülüklerden kaynaklanan, *edimden bağımsız koruma yükümlülükleri* de, sözleşme görüşmeleri sırasında ortaya çıkan yükümlükler olmaktadır (Eren, 2013: 40-41). Edim yükümlülüğünden bağımsız borç ilişkilerinin asıl dayanak noktasını dürüstlük kuralı oluşturmaktadır. Edim yükümlülüğünden bağımsız borç ilişkisinin asıl kaynağının dürüstlük ilkesi olması nedeniyle, bu borç ilişkileri kanuni bir borç ilişkileridir. Bunun için sözleşme ilişkisine girişen ya da sosyal temasa geçen taraflar, birbirlerine ve hukuki alanları içinde olan kişilere karşı mal ve şahıs varlıkları yönünden özen göstermek ve dikkatli davranmakla yükümlüdürler (Aydınlı, 2003: 8). Alman Hukuku'nda özen yükümlülüğü *Sorfaltspflicht* olarak adlandırılan bu yükümlülük *Larenz,* ya da diğer davranış yükümlülüğü *weitere Verhaltenspflicht* olarak adlandırılmaktadır (Antalya, 2016: 16). Bu kapsamda, *"diğer davranış yükümlülüğü"* ya da *"özen yükümlülüğü"* olarak adlandırılan bu yükümlülüklerin kaynağı, objektif iyi niyet ilkesi, bir başka ifadeyle, doğruluk ve güven (dürüstlük) kurallarıdır (MK. m. 2). Bu şekilde yan yükümlülükler, sözleşmeden doğan bir borç ilişkisinin kurulmasını engellememektedir. Sözleşmenin akdedilmesi ile birlikte, tarafların mal ve şahıs varlığı değerlerinin olası zararlara karşı korunmasını hedefleyen yükümlülükler ortaya çıkmaktadır ki, bu yükümlükler koruma yükümlülükleri olarak adlandırılmaktadır (Erkanlı, 2013: 10). Zira, güven ilişkisinden kaynaklanan bu koruma yükümlülüklerinin temelinde dürüstlük ilkesi yatmaktadır ve bunlar sözleşmenin somut içeriğinden azade yükümlülüklerdir (Demircioğlu, 2007: 128). Bu nedenle, bunlar ayrı bir talep ve dava konusu olamamaktadır. Ancak, bunlara aykırılık halinde, alacaklı bu yüzden doğan zararının tazmin edilmesini dava edebilmektedir. Bir başka ifadeyle, bunlar ayrı bir edim, dolayısıyla, ifa davasına konu olamazlar; lakin, bu yüzden doğan bir zarar varsa tazminat davasını açılması mümkün bulunmaktadır (Bilgili ve Demirkapı, 2015: 17).

Bu açıklamalardan hareketle, Yargıtay, sözleşme ilişkine giren tarafların asli ve yan edim yükümlülüklerinin olduğunu belirterek, edim yükümünden ayrı tarafların mal ve şahıs varlığı değerleri açısından menfaatini göz ederek "korunma menfaat"lerinin olduğunu kabul etmiştir. Bu açıdan sözleşme kurmak amacıyla sosyal temasta bulunan tarafların korunmaya değere menfaatleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, güven esası kapsamında sözleşme kurulurken tarafların birbirini zarara uğratacak davranışlardan kaçınması bu amaca hizmet etmektedir (YHGK, T.22.06.2016, E.2014/4-1424, K.2016/842). Bu bağlamda işverenin sözleşme görüşmeleri sürecinde işçi adayının mal ve şahıs varlığı değerlerini koruma yükümlülüğü akdi ilişkiden bağımsız bir yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır (Antalya 2016: 16-18). Kanaatimizce, işverenin koruma yükümlülüklerini sadece iş sözleşmesinin devam ettiği sürece hapsetmeyen ve iş sözleşmesinin kurulmasından önceki evre içinde işçinin korunmaya değer menfaatlerini göz eden işverene yan yükümlülükler yükleyen bu anlayış oldukça isabetlidir. Bu anlayış sözleşme görüşmeleri sürecinde de işvereni, işçi adayının hak ve menfaatlerini korumaya sevk edecektir. Aksi halde, işçi adayı bazı çekincelerden dolayı iş görüşmelerinde bulunmaktan kaçınma yoluna gidebilecektir.

Bu doğrultuda yan yükümlülükler, genel olarak, dürüstlük kuralının sınırlarını çizdiği güven ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Yan yükümlülükler, mahiyeti itibarıyla, kendi içinde ikiye ayrılmaktadır

(Demircioğlu, 2007: 127-128). Bunlardan ilki, ifaya yardımcı yan yükümlülüklerdir ki, ifaya yardımcı yan yükümlülükler, özellikle edim yükümlülüklerinin sözleşmenin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlayan başlıca hazırlama ve sağlama yükümlülüklerinden oluşmaktadır. Bu yükümlülüklerden ikincisi ise, edim menfaati ile doğrudan ilişkisi olmayan ve edim yükümlülüğünden bağımsız nitelik arz eden, *schutzpflichten* koruma yükümlülükleridir (Aydınlı, 2005: 2-3). Koruma yükümlülüklerinin; bazı hallerde tarafların hukuki ilişki kurmak gayesiyle sosyal bir temas içine girmeleri ile, bazı hallerde de hukuki ilişki kurmak maksadıyla olmasa dahi, dürüstlük kuralının temelini ve sınırlarını çizen sosyal temaslar neticesinde ortaya çıkan koruma yükümlülükleri olmak üzere iki şekilde ortaya çıkması muhtemeldir. Her iki sosyal temasta da tarafların karşılıklı mal ve can varlıklarını korumaya yönelik yükümlülükleri koruma yükümlülüklerinin muhtevasını oluşturmaktadır (Erkanlı, 2013: 10).

Edim yükümlerinden bağımsız borç ilişkileri, özellikle, *"sözleşme görüşmelerinden doğan borç ilişkileri"* ile *"üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşmelerden doğan borç ilişkileri"* açısından söz konusu olmaktadır. Sözleşme görüşmeleri esnasında görüşen taraflar arasında henüz sözleşme kurulmadığı için, bir edim yükümlülüğü de bulunmamaktadır (Eren, 2013: 42). Ancak bu görüşmelerin başlamasıyla görüşenler arasında koruma yükümleri doğmuştur. Bu yükümler ihlâl edilir ve bundan bir zarar doğarsa, ihlâl eden tarafın bu zararı tazmin yükümlülüğü doğmaktadır (Demircioğlu, 2007: 63).

İsviçre/Türk hukuk sisteminde, borç kaynaklarında esas olarak üçlü ayrım benimsenmiştir. Bunlardan ilki sözleşme, ikincisi haksız fiil, üçüncüsü ise sebepsiz zenginleşmedir (Bilgili ve Demirkapı, 2015: 19-20). Ancak, bu üçlü ayrım bir takım yetersizlikleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle sözleşme öncesi yapılan görüşmelerde tarafların kusurlu davranışı sonucu birbirlerine zarar vermeleri halinde sözleşme henüz ortada olmadığı için sözleşmeye dayanılamıyordu. Bunun yanında tarafların birbirlerine verdikleri zararın tazmini için haksız fiil hükümlerini kurulmak istenen sözleşme görüşmeleri safhasına uygulamak, kusurun ispatı ve zamanaşımı gibi unsurlar yönünden hakkaniyete uymayan sonuçlar doğurmaktaydı. Ancak, daha sonra, söz konusu sakıncalardan dolayı sözleşme öncesi kusurlu sorumluluk sistemi geliştirilmiştir. Buna göre, sözleşme kurulmadan önce tarafların görüşme safhasında karşılıklı olarak koruma yükümlülüklerine uymaları gerekliliği kabul görmüştür (Aydınlı, 2003: 63-64). Eğer taraflar bu yükümlülükleri kusurlarıyla ihlal ederlerse, sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluk denilen *"Culpa in Contrahendo"* kurumu karşımıza çıkmaktadır (Yürekli, 2014: 543-544). Culpa in Contrahendo anlayışının kurucu babası olarak kabul edilen *Jhering,* sözleşmenin kurulması sırasında kusuru ile bir zararın oluşmasına sebep olan tarafın bu zararı tazminle yükümlü olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda, henüz sözleşme akdedilmemiş dahi olsa sözleşmenin kurulması sırasındaki kusurun akit ilişkisiyle bağlantılı olduğunu bu nedenle söz konusu zararın akdi bir tazminat talebi ile giderilmesinin mümkün olduğunu kabul etmiştir (Demircioğlu, 2007: 36). Yargıtay da vermiş olduğu bir kararında sözleşme görüşmeleri sırasında güven ilişkisinin ihlali neticesinde ortaya çıkan zararların tazmini açısından manevi tazminat ödenmesi gerektiğine hükmetmiştir (YHGK, T.13.06.2012, E.2012/184, K.2012/385). Zira Yargıtay, bu sorumluluk türü açısından güven ilişkisinin temelden sarsıldığını kabul etmiştir (Y.13.HD, T.27.03.2014, E.2013/28166, K.2014/9001). Dolayısıyla sözleşme görüşmeleri sürecinde koruma yükümlülüklerine aykırı davranan tarafın "sözleşme görüşmelerinden doğan kusur sorumluluğu" doğmaktadır (Antalya 2016: 17). Bu nedenle sözleşme görüşmeleri sırasında tarafların edimden bağımsız koruma yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır. Kusuru ile edimden bağımsız koruma borcunu yerine getirmeyen taraf da edimden bağımsız koruma yükümlülüklerini ihlal etmiş olacaktır. Ancak, sözleşme görüşmeleri sırasında tarafların meşru bir menfaatinin olması durumunda edimden bağımsız koruma yükümlülüklerinin ihlali gündeme gelmeyecektir. Örneğin, sözleşme görüşmeleri sırasında işverenin işçi adayının iş görme edimine yönelik bilgiler edinmesi, işverenin bu yükümlülüklerinin ihlal ettiği anlamına gelmemektedir (Yavuz, 2013: 2315-2316).

İş hukuku disiplini açısından, iş hukukunun ortaya çıkışı ve gelişiminde, modern borçlar hukuku sisteminde, borç kaynaklarının gelişmesinde büyük etkileri bulunan sosyal ve ekonomik olaylar da önemli bir yer tutmaktadır (Aydınlı, 2005: 2-3). İş hukuku doğuşu itibarıyla sosyal hukuk, bir başka ifadeyle sosyal adalet düşüncesinin hakim olduğu bir hukuk dalıdır ki, özellikle, işçinin işveren karşısında, sosyal ve ekonomik olarak zayıf durumda olması ve arka planda işçilerin aleyhine yaşanan gelişmelerin de etkisiyle, iş hukukunda

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

işçiyi ekonomik, ve sosyal açıdan koruyucu bir yol izlenmiştir (Süzek, 2017: 8-9). Ayrıca işçinin işverene karşı İş Kanunları'nda getirilen fesih yaptırımlarında, ihlal edilen edim yükümlülükleri kadar edimden bağımsız menfaatlerin de aynı derecede önemsenerek şekilde hükme bağlandığı aşikardır. Bu hükümler incelendiğinde, bunların edim menfaati ile doğrudan ilgili olmasından çok, işverenin iş organizasyonu içinde çalışan işçilerin korunma menfaati ile ilgili olduğu görülmektedir (Aydınlı, 2005:.2-3). Bu bağlamda iş hukuku açısından korunma menfaati özellikle alt işveren ve geçici iş ilişkilerinde kendini belirgin şekilde hissettirmektedir (işKm.2/6,m.7).

Bu doğrultuda, iş ilişkisi kurmak amacıyla tarafların birbiriyle girdikleri sosyal temas sonucu, edim dışındaki kişi ve mal değerleri üzerinde koruma yükümlülükleri bulunmaktadır (Yürekli, 2014: 542). İş ilişkilerinde işçinin işverene olan bağımlılığının kişisel olması ve sürekli borç ilişkisi doğurması, söz konusu sosyal teması arttırdığından özellikle, işverenin koruma yükümlülüğünü öne çıkarmaktadır. İşverenin söz konusu koruma yükümlülüğü bu anlamda edimden bağımsız bir yükümlülüktür (Aydınlı, 2003: 134-135). Zira, borç ilişkisi kurmak amacıyla tarafların bir araya gelmesi ile birlikte, sosyal temas ilişkisinin başlaması üzerine, taraflar birbirlerinin hukuki menfaat alanına müdahale etme ve bu değerlere zarar verme riski ile karşı karşıya kalmaktadır (Erkanlı, 2013: 40). Bu perspektiften bakıldığında, tarafların mal ve şahıs varlığı değerlerinin olası zararlara karşı korunmasını hedefleyen bu yükümlülükler, koruma yükümlülüğü olarak kabul edilmektedir (Demircioğlu, 2007:.128). Dolayısıyla tarafların hukukî bir ilişki kurmak amacıyla sosyal temas ilişkisi içerisine girmeleri ile birlikte koruma yükümlülüklerinin ortaya çıkmış olacaktır. Ayrıca, hukukî ilişki kurma amacı taşımasa dahi, taraflar arasında temeli dürüstlük kuralına dayanan bir sosyal temas ilişkisi kurulabilir. Bu her iki şekilde ortaya çıkan sosyal temas ilişkisinde de koruma yükümlülüğünün içeriğini, tarafların karşılıklı mal ve şahıs varlığı değerlerinin koruması amaçlanmaktadır (Erkanlı, 2013: 40). Bu nedenle sözleşme görüşmelerinde veya sosyal temasta bulunan taraflar açısından özen yükümlülüğü ön plana çıkmaktadır. Bu durum, MK. m. 2/Fde düzenlenmiş bulunan dürüstlük kuralının bir yansımasıdır. Burada taraflar henüz görüşme aşamasında oldukları için sözleşme kurulmamıştır. Bu nedenle bir edim yükümünden bahsedilmesi söz konusu değildir. Ancak, bu durum işverenin edimden bağımsız koruma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır (Eren, 2013: 43). Zira sözleşme kurulmamış dahi olsa işverenin genel davranış yükümlülükleri olarak adlandırılan yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır (Yürekli, 2014: 542). 6098 sayılı TBK m.417 - BK m.332'de işverene yükletilmiş olan işçiyi koruma yükümü açısından, burada hükme bağlanan koruma yükümü, hizmet sözleşmesinin sosyal içeriğini oluşturan bir asli edim yükümüdür. Bu sebeple, işçi, koruma yükümlerini yerine getirmeyen işverene karşı BK. m. 106 vd. uyarınca harekete geçebilir, işi görmekten kaçınabileceği gibi, bağımsız ifa davası açabilir, hizmet sözleşmesini, dilerse de feshedebilir (Eren, 2013: 33-36).

TBK'nin 417. m. göre, *"İşveren, hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermek ve işyerinde dürüstlük ilkesine uygun bir düzeni sağlamakla, özellikle işçilerin cinsel ve psikolojik tacize uğramamaları ve bu tür tacize uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.*

İşveren, işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmak, işçiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlüdür.

İşverenin yukarıdaki hükümler dahi,l kanun ve sözleşmeye aykırı davranışı nedeniyle işçinin ölümü, vücut bütünlüğünün zedelenmesi veya kişilik haklarının ihlaline bağlı zararların tazmini, sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluk hükümlerine tabidir. "

Hukukumuzda işverenin gözetme veya koruma yükümlülükleri, işverenin edimden bağımsız koruma yükümlülüklerini destekler mahiyettedir (Aydınlı, 2003: 139-140). Mevzuatımızda koruma yükümlülüklerinin ihlali halinde, maddi ve manevi tazminatlar (BK. m.45, 46, 47,) ile MK.m.25'te düzenlenen kişilik haklarının ihlalinden doğan davalar, iş hukuku kaynaklı tazminatlar (ihbar, kıdem, kötüniyet, sendikal tazminat) gündeme gelmektedir. Ayrıca işverenin koruma yükümlülüklerini ihlal etmesi durumunda mevzuatımız işçiye 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (RG, T.30.06.2012, S.28339) madde 13 hükmünde yapılan düzenlemeyle çalışmaktan kaçınma hakkı da tanımıştır.

Bu açıklamalar çerçevesinde söyleyebiliriz ki, edimden bağımsız koruma yükümlülükleri taraflar arasında geçerli bir edim ilişkisi kurulmadan önce doğan ve sadece koruma yükümlüklerini içeren yükümlülüklerdir. Burada tamamen edim ilişkisinden ayrı bir ilişki söz konusudur (Demircioğlu, 2007: 131). Ancak, edimden bağımsız koruma yükümlülükleri bağlamında borç ilişkisi Türk Borçlar Hukuku

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

uygulamasında tam olarak kabul görmemiştir. Bunun yanında iş hukuku açısından klasik sözleşme görüşü ile açıklanamayan bir çok hukuki ilişki edimden bağımsız koruma yükümlülükleri ile açıklanabilmektedir (Aydınlı, 2003: 203-204).

3. SÖZLEŞME GÖRÜŞMELERİ SÜRECİNDE İŞVERENİN KORUMA YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN KAPSAMI

İşverenin işçiyi koruma yükümlülükleri sadece işyerinde mevcut çalışmakta olan işçilerle sınırlı bir güvence değildir. Bu güvence işyerine çalışmak için gelen işçi adayları için de geçerlidir. Bu doğrultuda, işveren sözleşme görüşmeleri için kendisiyle sosyal temasa geçen kişilere karşı edimden bağımsız koruma yükümlülükleri altındadır. İşverenin iş ilişkisi kurmak açısından yapmış olduğu görüşmelerden kaynaklı bir diğer yükümlülüğü de, aday işçi ile ilgili bilgi ve belgeleri saklama yükümlülüğüdür (Aydınlı, 2005: 30). Zira, tarafların borç ilişkisi kurmak amacıyla bir araya gelmesi ile birlikte, sosyal temas ilişkisinin başlaması üzerine, taraflar birbirlerinin hukuki menfaat alanına girme ve bu değerleri çiğneme riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle muhtemel bir hak ihlali sebebiyle tarafların sahip oldukları kişilik değerlerinin korunması oldukça önem arz etmektedir (Erkanlı, 2013: 10). Zira, işverenin işçinin kişilik değerlerini koruması ve saygı göstermesi iş hukukunun temel bir ilkesidir (Mollamahmutoğlu vd. 2014: 12). Bu doğrultuda kişilik değerlerinden ne anlamamız gerektiğini belirlemek isabetli olacaktır. Kişilik değerleri, oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Kişinin öz benliğini oluşturan bütün değerler kişilik değerlerini oluşturmaktadır. Bu değerlere yönelik yapılan her türlü haksız eylem ve davranışta kişilik değerlerinin ihlali anlamına gelmektedir. Örneğin işçinin maruz kaldığı psikolojik tacizler, bir başka ifadeyle mobbing durumunda işçinin kişilik değerlerine bir saldırının olduğunu söylemek mümkündür (Salman, 2013: 993-994). Bunun yanında, işverenin işçinin kişilik haklarına halel getirecek talimatlar vermesi halinde de, bizzat işveren işçinin kişilik değerlerini çiğnemiş olmaktadır (Y.9.HD, T.02.02.2009, E.2008/11542, K.2009/867).

Bu açıklamalardan hareketle, işverenin iş başvurusu sırasında işçi adayından aldığı kişisel veriler açısından iş ilişkisinin çizdiği sınırlar çerçevesinde bir menfaatinin bulunması gerekmektedir. Bu durumda işveren, edindiği bilgileri meşru menfaati varsa kaydedebilir. Örneğin, işçi seçiminde, eğitiminde, işçinin yükselmesinde kullanmak, iş sağlığı ve güvenliğini sağlamak, müşteri ilişkilerini kontrol etmek, işyeri güvenliğini sağlamak gibi amaçlarla iş başvurusunda bulunan işçi adaylarına ait kişisel verileri işverenin kaydetmesi söz konusu olacaktır (Manav, 2015: 99). Dolayısıyla işverenin, işçiye ait kişisel verileri ancak işçinin işe yatkınlığı ile ilgili veya hizmet sözleşmesinin ifası için zorunlu olduğu ölçüde kullanılabilmesi mümkün bulunmaktadır (Uyar, 2012: 2025). Bu bağlamda işverenin objektif kriterlere dayanması ve özenle hareket emesi gerekmektedir (Mollamahmutoğlu vd, 2014: 12-43).

İşveren, işçi adayıyla yapmış olduğu görüşmeler sonunda, adayla hizmet sözleşmesi kurmamış ise, işçi adayının kendisine vermiş olduğu belgeleri, adaya geri vermek zorundadır. Ancak, işçi, adaylık değerlendirme süreci bitene dek, vermiş olduğu belgeleri işçi adayı geri isteyemeyecektir. Bu adaylık sürecinin bitmesi üzerine, işçi adayı işverenden kişilik haklarına halel gelmemesi için belgeleri geri isteyebilir hatta belgelerin imha edilmesini dahi isteyebillmektedir (Aydınlı, 2005: 31). İşverenin sözleşme görüşmeleri açısından istihdama ilişkin yükümlülüklerinin sınırları yürürlükten kalkan 1475 sayılı İş Kanunu'nda net bir şekilde belirlenmiş değildi. 4857 sayılı İş Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile birlikte, işçilerin özlük bilgilerinin dürüstlük kuralları çerçevesinde işverenin kullanabileceği yönünde bir düzenleme hasıl olmuştur.

İşverenin iş sözleşmesinin kurulması sırasında gereksiz yere işçi adayının dini inancını ve ırkını sorgulanması söz konusu değildir. Bunun yanında işverenin işçinin yeterliliği ve iş görme ediminin yerine getirilmesi ile ilgili gerekli bilgileri işçi adayından istenmesi ve bu bilgileri elektronik ortamda saklanası mümkündür (Yavuz, 2013: 2315-2316). Ancak, işverenin edindiği bilgileri işçiyi korunma yükümlülükleri kapsamında saklaması girmektedir (Tiftik ve Adıgüzel, 2016: 331). Buna ek olarak, işveren işçi adayı ile bir iş akdi kurup işçi adayını çalıştırmaya başlamışsa bu durumda işverenin işçinin özlük dosyasındaki bilgileri açıklaması işçinin menfaatlerine halel getirecekse, işverenin bu bilgileri saklı tutması gerekmektedir. Ayrıca işveren işçi adayı ile iş görüşmeler yapmış ve iş sözleşmesi kurulamamışsa işverenin bu kişilere ait bilgileri hukuka aykırı bir şekilde kullanması da söz konusu değildir (Aydınlı, 2005: 31).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İş görüşmeleri sonucunda iş sözleşmesi kurulmuşsa işveren, iş sözleşmesinin kurulması sırasında öğrendiği işçisine ait kişisel verileri iş sözleşmesinin devamı ve sona ermesi için gerekli ise sadece kendisi için kullanabilmektedir. Kanuni yükümlülükler ve işçinin rızası olmaksızın üçüncü kişilerle paylaşması söz konusu değildir. Bunun yanında işverenin özlük dosyası tutma, kişisel verilerin işlenmesinde işlem kriterlerine uyma, sır saklama ve talep halinde bilgileri yetkili mercilere açıklama gibi yükümlülükleri de bulunmaktadır (İşK.m.75). Bu kapsamda işveren, İş Kanunu ve diğer kanunlar çerçevesinde düzenlemek zorunda olduğu kayıtları dosyada tutar. İş teftişi sırasında dosyadaki bilgilerin müfettişlere gösterilmesi ve işçilere ilişkin vergilerin ve sosyal güvenlik primlerinin ödenmesi konusundaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi için işçilere ilişkin verilerin kurumlara aktarılması bu çerçevede değerlendirilmektedir (Manav, 2015: 107).

İşveren, iş görüşmeleri sırasında sosyal temas gereği işçi adayından öğrenmiş olduğu bilgiler dolayısıyla işçi adaylarıyla bir güven ilişkisi içine girmiş bulunmaktadır (Aydınlı, 2005: 31). Sözleşme görüşmeleri sırasında oluşan bu güven ilişkisi kaynağını dürüstlük ilkesinden almaktadır ve özen gösterme yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir (Yürekli, 2014: 542). Sözleşme görüşmelerinin edim yükümlülüğünden bağımsız bir borç ilişkisi doğurması nedeniyle, bu görüşmeler bir nevi hukuki işlem benzeri bir ilişki doğmaktadır (Demircioğlu, 2007: 127-128). Dolayısıyla, taraflar sözleşmeye aykırılık nedeniyle sorumlu tutulmaktadır. Özellikle, sözleşme görüşmeleri sırasında işverenin koroma yükümlülüğünün kapsamı, işçinin kişiliğinin korunması yönünde genişlemektedir (Aydınlı, 2005: 31). Bu nedenle işverenin yasal herhangi bir zorunluluk olmamasına karşın işçinin alışkanlıkları, fiziksel, duygusal, sosyal, ekonomik yapısı ile ilgili kişilik özelliklerini yansıtan bilgileri gerekli olmadığı halde kaydetmesi hukuka uygun olmamaktadır. İşverenin işçinin kişisel verilerini dürüstlük kuralına ve hukuka uygun kullanması gerekmektedir. Bu bağlamda, verilerin açıklanmış ve belirlenmiş bir amaç doğrultusunda işlenmesi, verilerin işlenmesinde gereklilik olması, verilerin maddi gerçekliğe uygun ve güncel olması, verilerin üçüncü kişilerin erişimine açık olmayan şekilde işlenmesi ve saklanması gerekmektedir. Bu bağlamda işverenin sır saklama yükümlülüğü de bulunmaktadır. İşverenin edindiği bilgileri herhangi bir sübjektif değerlendirme olmaksızın istisnasız bir şekilde saklaması gerekmektedir (Manav, 2015: 107). Dolayısıyla, işverenin işçinin kişisel verilerini kullanması noktasında, işverenin işçinin kişiliğini koruma borcuna aykırı davranışlarda bulunmaması gerekmektedir (Bayram Yıldırım, 2014: 26). Bu durum TBK m. 419 hükmünde de düzenlenmiştir.

TBK'nin 419. m. göre, *"İşveren, işçiye ait kişisel verileri ancak işçinin iş yakınlığıyla ilgili veya hizmet sözleşmesinin ifası için zorumlu olduğu ölçüde kullanabilir.*

Özel kanun hükümleri saklıdır."

Kanununun *"Kişisel Verilerin Kullanılması"* başlıklı 419. maddesi ile 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda düzenlenmeyen yeni bir hüküm düzenlenmiştir. Buna göre; işveren işçiye ait kişisel verileri (örneğin medeni hali, askerlik durumu, öğrenim durumu, doğum yeri, vatandaşlığı, dili, dini vs.) ancak işçinin işe yakınlığı açısından veya hizmet sözleşmesinin ifası için zorunlu olduğu ölçüde kullanabilmektedir. Dolayısıyla, teknolojik gelişmeler sonucu günlük yaşantının bir parçası haline gelen ve bilgisayar ortamında saklanabilen verilerin işlenmesi konusunda işçi adayının korunması gerekmektedir (Yavuz, 2013: 2315-2316). Hükümde belirtildiği gibi özel kanun hükümleri saklıdır. Tasarının ilk halinde (birinci tasarı) *"İşçinin hizmet ilişkisinde yeterliliği* (...) *için gerekli olanlar"* ibaresi kullanılmıştır. Ancak, yaşanan bazı tartışmalar ve yöneltilen eleştiriler üzerine, ikinci tasarıda bu kez *"İşçinin işe yeterliliği ile ilgili"* ibaresi kaleme alınmıştır .

Sözleşme görüşmelerinde, işverenin menfaati ile işçinin menfaati çoğu kez karşı karşıya gelmektedir (Yürekli, 2014: 541) İş görüşmeleri sırasında işveren işçiye, bilgi edinmek amacıyla sorular yönelttiğinde, bu soruların cevapları açısından işverenin objektif bir menfaatinin bulunması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle işverenin sormuş olduğu sorular işçinin mesleki yaşamını ilgilendiren sorular olmalıdır. Bu kapsamda, işverenin, çalıştırmak istediği işçi adayına ad, soy ad, ikametgah adresi, medeni hal, doğum yeri, doğum tarihi gibi nüfus bilgileri ve telefon numarasını öğrenmek üzere yönelttiği sorular açısından objektif bir menfaatinin bulunması esastır. Aynı şekilde işverenin işçi adayına eğitim öğretim durumunu sorması mümkündür. Ancak, işverenin çalıştırmak istediği kadın adaylar işin niteliğinden kaynaklanmadıkça, evli olup olmadıklarını veya hamile olup olmadıklarını sorması mümkün değildir. Dolayısıyla, işverenin çalıştırmak istediği işçi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

adaylarının ekonomik durumunu, akrabalıklarını, dini, siyasi görüşlerini sorması hukuka uygun olmamaktadır. Sözleşme kurulduktan sonra, bu şekilde sorulmuş sorulara işçilerin yanlış cevap vermiş olduğunun anlaşılması durumunda, *"hiç kimse kendi kusuruna dayanıp hak elde edemez"* ilkesi uyarınca işveren işçinin sözleşmesini haklı nedenle feshedemeyecektir. Aksi taktirde, işveren *"eşit davranma ilkesi"* ne aykırı hareket etmiş olacaktır (Aydınlı, 2005: 29-30). Ancak, Yargıtay'a göre, işveren meşru bir menfaat dahilinde adaya sorular yöneltmiş ve aday da yanlış cevap vermişse örneğin işveren güvenlik görevlisi olarak çalıştırmak istediği adaya sabıkasının olup olmadığını sormuş, adayda yanıltıcı beyanda bulunmuşsa, bu durumda işveren işçinin sözleşmesini haklı nedenle feshedebilecektir (Y9.HD, T.22.01.1998, E.1997/19393, K.1998/432)

Bu açıklamalar çerçevesinde işçi adayının mesleki yaşamını ilgilendiren sorular, halen bir işte çalışıp çalışmadığının sorulması ya da işçinin adı, soy adı, ikametgah adresi, medeni hali, doğum yeri, doğum tarihi gibi nüfus bilgileri ve telefon numarası, mezun olduğu okul, askerlik durumu, yabancı dil bilgisi, daha önce çalıştığı işyeri ile ilgili işin niteliği ile örtüşen sorulara hayatın olağan akışı gereği işçi adayının doğru yanıt vermesi beklenmektedir. Bu tür sorulara adayın doğru yanıt vermemesi durumunda adayın bundan dolayı sorumluluğu söz konusu olmaktadır (Erkanlı, 2013: 54). İş sözleşmesinin kurulması durumunda işverenin iş görüşmeleri sırasında işçinin yanıltıcı beyanda bulunduğunu öğrenmesi durumunda, yanıltma dolayısıyla iş sözleşmesini haklı nedenle feshetmesi mümkün bulunmaktadır (İşK.m.25/II-a). Dolayısıyla, işçi adayının işe yakınlığıyla (örneğin iş bunu gerektiriyorsa mühendis diploması ve fakat teknisyen diploması değil) ilgili veya hizmet sözleşmesinin ifası için (örneğin mühendis ama inşaat mühendisi) zorunlu olduğu ölçüde bilgisayara işlenecek ve kullanılacaktır. Bu bilgiler dışında (ırk ve din ile ilgili) bilgiler istenmeyecek ve bu bilgiler yasal zorunluluk bulunmadıkça hiç kimse ile paylaşılamayacaktır (Yavuz, 2013: 2316). Zira, TBK belli bir kişi hakkındaki tüm bilgiler olarak tanımlanan ve kişiliğin bir parçasını teşkil eden kişisel verilerin kullanılmasını da işçinin kişiliğinin korunması başlığı altında ele almış ve işverenin işçiye ait kişisel verileri kullanabilmesine ancak işçinin işe yatkınlığıyla ilgili veya hizmet sözleşmesinin ifası için zorunlu olduğu ölçüde izin vermiştir (TBK m. 419). Dolayısıyla, işveren, gerek çalıştırdığı işçinin gerek kendisine iş başvurusunda bulunan işçi adayının bedensel ve ruhsal bütünlüğünün, şeref ve haysiyetinin, kişisel ve mesleki saygınlığının, özel yaşamının, ahlaki değerlerinin ve genel olarak özgürlüğünün korunması noktasında koruma yükümlülükleri altına girmiş bulunmaktadır (Tiftik ve Adıgüzel, 2016: 330-333).

SONUÇ

Sözleşme hukuku açısından sözleşmeye katılan tarafların akdi yükümlülükleri bulunmaktadır. Ancak sözleşmenin kurulana kadar olan dönemde de tarafların sosyal temas içinde bulunduğu bir süreç gerçekleşmektedir. Bu süreç dolayısıyla da tarafların bir takım yükümlülükleri bulunmaktadır. Zira, bu süreçte de taraflar birbirlerinin hukuki alanlarına müdahil olmaktadır. Ancak, henüz sözleşme kurulmadığı için bu süreçte ortaya çıkan tarafların yükümlülükleri akdi ilişkiden kaynaklanan yükümlülükler değildir. Bu evrede ortaya çıkan yükümlülükler güven ilişkisinden kaynaklanan yükümlülüklerdir. Zira, güven ilişkisinden dolayı tarafların dürüstlük kurallarına uygun hareket etmesi beklenmektedir. Dürüstlük ilkesi kapsamında tarafların sözleşme görüşmeleri evresinde genel davranış kurallarına uygun hareket etmesi ve özen göstermesi gerekmektedir. Dolayısıyla, taraflardan kusuru ile sözleşme görüşmeleri sürecinde güven ilişkisini sarsacak şekilde diğer tarafa zarar verirse bunu tazminle yükümlü olacaktır. Zira, bu durumda taraflar koruma yükümlüklerini ihlal etmiş bulunmaktadır.

İş hukuku açısından işçinin korunması esastır. İşveren gerek işçinin kişiliğini gerek, malvarlığı değerlerini korumakla yükümlüdür. Bu yükümlülük sadece sözleşme sürecinde değil, sözleşme öncesi süreçte de geçerlidir. Zira, iş hukuku açısından işçinin kişiliği ve işverene bağımlılığı temel bir ilkedir. Sözleşme görüşmeleri sürecinde işveren işçinin kişilik değerlerin korumak üzere azami özeni göstermekle yükümlüdür. Bu bağlamda işverenin edimden bağımsız koruma yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır ki, bu yükümlülük açısından geçerli bir iş sözleşmesinin kurulmuş olması aranmaktadır. İşverenin sözleşme görüşmeleri sürecinde koruma yükümlülüğünün hukuki dayanağını MK m. 2 oluşturmaktadır. Dolayısıyla işveren dürüstlük kuralına uygun olarak güven ilişkisini sarsacak davranışlardan kaçınmalıdır. Bunun yanında TBK m. 417 hükmünde işverenin işçinin kişiliğini koruması ve her türlü önlemi alması gerekmektedir. İşverenin

sözleşme görüşmeleri sürecinde koruma yükümlülüklerine aykırı hareket etmesi durumunda TBK m. 417 hükmü açısından da bir ihlal söz konusu olacaktır. Zira, iş hukuku açısından işçinin kişiliği esas alınmaktadır ve işverenin işçiyi koruma yükümlülükleri sözleşme kurulmadan öncesi sözleşme görüşmeleri sürecini de kapsar nitelikte genişlemektedir. Ayrıca, işverenin sözleşme görüşmeleri sürecinde işçiye yönelttiği soruların işin mahiyetini ilgilendiren bir nitelikte olması gerekmektedir. Aksi halde işveren işçinin kişilik değerlerini ihlal etmiş olacaktır. Bu bağlamda işverenin işçi adayına mesleki bilgisi, eğitimi, yabancı dil bilgisi, iş tecrübesi ile ilgili sorular yöneltmesi mümkün iken, ırkı, mezhebi, dini ile ilgili sorular sorması işçinin kişilik değerlerinin ihlali anlamına gelmektedir. Bunun yanında işverenin sözleşme görüşmeleri sürecinde işçi adayından öğrendiği bilgileri işçinin haklarına halel getirecek şekilde üçüncü kişilerle paylaşması durumunda da işçinin kişilik değerlerinin ihlali anlamına gelmektedir. Bu durumda da işveren sözleşme görüşmeleri sürecinde edimden bağımsız koruma yükümlülüklerini ihlal etmiş olacaktır. Zira, bu durumda güven ilişkisi temelden sarsılacak ve dürüstlük ilkesi ihlal edilmiş olacaktır. Aynı zamanda, işveren genel davranış kurallarına ve özen yükümlülüğüne aykırı hareket etmiş olacaktır.

Sonuç olarak, işçi ile işçi adayı arasında iş sözleşmesi kurulmadan önce tarafların sosyal temasta bulunduğu bir süreç yaşanmaktadır. Bu süreçte işverenin sözleşmesinden kaynaklanan bir yükümlülüğü bulunmamakla birlikte, sözleşme öncesi yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu dönemde işverenin akdi ilişkiden bağımsız koruma yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır ki, bunun temeli dürüstlük ilkesini düzenleyen MK.m. 2 hükmü ve işverenin işçinin kişiliğini ve tüm değerlerini koruma yükümlülüğünü düzenleyen TBK m. 417 hükmüdür. Ayrıca işverenin kusurlu davranışı nedeniyle sözleşme görüşmeleri sürecinde işçinin bir zarara uğrarsa güven ilişkisinin ihlali dolayısıyla işverenin bu zararları tazmin yükümlülüğü bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

1. ANTALYA O. G. (2016) "Borçlar Hukuku Genel Hükümler", Legal Yayıncılık, İstanbul
2. AKYİĞİT Ercan (2016) "İş Hukuku", Seçkin Yayıncılık, Ankara
3. AYDINLI İbrahim (2005) "Sosyal Temas ve İş İlişkilerinden Doğan İşverenin Edimden Bağımsız Koruma Yükümlülükleri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Medeni Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara
4. AYDINLI İbrahim (2005) "İşçinin Kişiliğinin Korunmasına Yönelik Düzenlemeler ve Borçlar Kanunu Tasarısının Kanun Konuyla İlgili Maddelerinin Değerlendirilmesi", C. 19, S. 6, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi
5. BİLGİLİ F. ve DEMİRKAPI E. (2015) "Borçlar Hukuku Genel Hükümler", Dora Yayıncılık,Bursa
6. ÇELİK Nuri, Nurşen Caniklioğlu, Talat Canbolat (2017) "İş Hukuku Dersleri", Beta Yayıncılık, Istanbul
7. DEMİRCİOĞLU Huriye Reyhan (2007) "Culpa In Contrahendo Sorumluluğu", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Medeni Hukuk) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara
8. EREN Fikret (2013) "Borçlar Hukuku Genel Hükümler", Yetkin Yayınevi, Ankara
9. ERKANLI Betül (2013) "Tarafların İş Sözleşmesinin Yapılması Sırasındaki Hak ve Yükümlülükleri", Dokuz Eylül Ünüversitesi Ssosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Programı Yüksek Lisans Tezi, izmir
10. GÜNAY Cevdet İlhan (2012)"Türk Borçlar Kanunu Şerhi", Yetkin Yayınları, Ankara
11. KOCAAĞA Köksal (2008) "Sözleşmenin Kurulabilmesi İçin Tarafların İrade Beyanları Arasındaki Uygunluğun Kapsamında Yer Alması Gereken Noktalar", S.79, TBB Dergisi
12. MANAV A. E. (2015) "İş İlişkilerinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması", C. XIX, S. 2, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
13. MOLLAMAHMUTOĞLU H. ASTARLI M. ve BAYSAL U. (2014)"İş Hukuku",Turhan Yayınları, Ankara
14. PEİSOĞLU Sefa (2013) "Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler", Beta Yayıncılık, İstanbul

15. SALMAN Mustafa(2013) "Açıklamalı İçtihatlı Dilekçe Örnekleri İle Türk Borçlar Kanunu", Bilge Yayınevi, Ankara
16. SÜZEK Sarper(2017)"İş Hukuku", Beta Yayıncılık, İstanbul
17. TİFTİK M. ve ADIGÜZEL A.(2016) "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa Göre Genel Hizmet Sözleşmesinde İşverenin İşçiyi Koruma Borcu", S. 1, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi
18. UYAR Turgut (2012) "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi", Seçkin Yayıncılık, Ankara
19. YAVUZ Nihat (2013) "Türk Borçlar Kanunu Şerhi", Adalet Yayınevi, Ankara
20. YILDIRIM Abdullah (2014) "Borçlar Hukuku Genel Hükümler"
21. YILDIRIM Bayram (2014) "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda İşçi Hakları ve İş Kanunu Karşılaştırması", Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Bursa
22. YÜREKLİ Sabahattin (2014) "İş Hukukunda Sözleşme Görüşmelerinden Doğan Sorumluluk (Culpa In Contrahendo)", C. LXXII, S. 2, İÜHFM
23. www.hukukmedeniyeti.org/arama/karar
24. www.kararara.com/yargıay/9hd
25. www.kazanci.com/İctihat Bilgi Bankası
26. www.resmigazete.gov.tr
27. www.yargıtay.gov.tr/emsal dava örnekleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(79)

Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU*

ULAHLAR (KARAKAÇANLAR) ve TÜRKÇE[276]

THE KARAKACHAN VLACHS and THE TURKISH

ÖZ

Türkçenin tarihsel süreç içinde en fazla etkilediği diller Balkan coğrafyasında yer almaktadır. Türkçenin, Balkan dillerine etkisiyle alakalı birçok inceleme yapılmasına rağmen küçük etnik gruplar üzerindeki etkisi yeterince araştırılmamıştır. Dağlık Balkan coğrafyasında sürekli yer değiştirerek konargöçer hayat sürmüş Ulahların dilleri nasıl ve ne şekilde Türkçeden etkilendiği merak konusudur. Ayrıca günlük hayattan kopuk yaşayan bu topluluğun dilinin Türkçeden etkilenmesi Türkçenin Balkanlardaki derin ve güçlü etkisini de göstermektedir. Türkçenin Ulah dili üzerindeki etkisi Balkan Slavlarının dilleri üzerindeki etkisinden daha zayıftır. Binlerce Türkçe kelimenin yanında atasözü, deyim, Türkçe ekler ve fiiller Ulahlar tarafından kullanılmıştır. *bılıgica < bilezik, binae < bina, cacac < kaçak, direc < direk, dirvis < derviş, elbete < elbette, filan < filan, elbete < elbette, yera < yara, ikindie < ikindi* kelimeleri; *"ala bin bereket versin", "ala kerim", "cacir keif", "dur bakalım"* gibi deyim ve atasözleri, artirisire < arttırmak, cabardisire < kabarmak, docunisire < dokunmak, surdisire < sürmek fiilleri; *-ci (çi), -li,-lik* ekleri: ibrikçu < ibrikçi, batakçi < batakçı, hairli < hayırlı, nişanlı < nişanlı Ulahların dilinde görülmektedir.

Bu çalışmada Ulahların (Karakaçanlar) dillerindeki Türkçe kelimeler, gramer yapıları, atasözü ve deyimler örneklerle incelenerek Türkçenin etkisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Balkanlar, Dil İlişkileri, Ulahlar, Karakaçanlar, Makedonya.*

JEL Kodu: Z11.

ABSTRACT

The languages that were subjected to the biggest Turkish influence over the course of the history of the Turkish language are found in the Balkan Peninsula. Despite the many works in which the Turkish influence over the Balkan languages is researched, the influence over the small ethnic groups has not been sufficiently taken into account. They way the language of the Vlachs, who lived a nomadic life by constant change of the places in the mountainous Balkan Peninsula was influenced by the Turkish is a mystery which arises curiosity. Especially, the influence in the language of this society, which leads a life which can nearly be referred to as isolated, shows us the depth and the stregth of the Turkish influence over the Balkans. Undoubtedly, the influence of the Turkish over the Vlach language is weaker than the one over the Slavic Languages. But neverhteless, it is important. Apart from the thousands of words, proverbs and phrases, Turkish suffixes and verbs are also used by the Vlachs. Some of the elements that can be seen in the Vlach language are words like: bılıgica < bilezik, binae < bina, cacac < kaçak, direc < direk, dirvis < derviş, elbete < elbette, filan < filan, elbete < elbette, yera < yara, ikindie < ikindi; proverbs and phrases like"ala bin bereket versin", "ala kerim", "cacir keif", "dur bakalım"; verbs like artirisire < arttırmak, cabardisire < kabarmak, docunisire < dokunmak, surdisire < sürmek; sufixes like -ci (çi), -li,-lik: ibrikçu < ibrikçi, batakçi < batakçı, hairli < hayırlı, nişanlı < nişanlı etc..

In this paper, by analysing some of the Turkish words, grammatical elements, proverbs and phrases in the language of the Vlachs (Karakachans), we will shortly elaborate the Turkish influence over the language of this minority group.

Keywords: *Balkans, Language Relations, Vlachs, Karakachans, Macedonia.*

JEL Code: *Z11.*

---

* **Dr. Öğr. Üyesi; İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: abidin.karasu@medeniyet.edu.tr**

[276] **Bu makale 8. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara, Türkiye, 22-26 Mayıs 2017, sunulan bildirinin gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

I. Giriş

Dil ilişkilerinde açık bir laboratuvar olan Balkanlar, Türkçenin etkisinin bütün yönleriyle incelenip araştırıldığı önemli bir coğrafyadır. Türkçenin Balkan dillerine etkisi 150 yıldan bu yana araştırma konusudur. Bu süre zarfında binlerce araştırma yapılmış ve yine binlerce eser ortaya konulmuştur (Karaağaç, 2008:III). Bulgarca, Yunanca, Romence, Sırpça, Arnavutça ve diğer Balkan dilleri asırlarca Türkçenin etkisi altında kamıştır. Türkçenin etkisi, ilgili dillerde ayrıntılı araştırmalarla ortaya konulmuştur. Türkiye'deki çalışmalar ise kelime listelerinin verilmesi ve basit sınıflandırmanın yanında çeşitli sözlüklerin hazırlanmasından öteye geçememiştir. Türkiye'deki araştırmacıların temel sorunu, Türkçenin Balkan dillerinde etkisini araştırırken araştırma yaptıkları Balkan dilini bilmemeleridir. Türkçenin derin etkisini bütün yönleriyle ortaya koyabilmek için ilgili Balkan dilini bilmek gerekmektedir.

Bunun yanında önemli bir boşluk da Türkçenin etkisinin sadece yukarıda sayılan dillerde araştırılmasıdır. Balkanlarda yaşayan daha küçük toplulukların dillerinde Türkçenin tesiri ile ilgili çalışmalar sınırlıdır. Balkanlardaki Ulahlar (Karakaçanlar), Romanlar, Museviler, Pomaklar, Torbeşler vb. daha küçük ve izole toplumların dillerinde Türkçenin etkisiyle ilgili çalışmalar sınırlıdır. Türkiye'de ise bu alanda çalışma yok denecek kadar azdır.

Dağlık Balkan coğrafyasında sürekli yer değiştirerek konargöçer hayat sürmüş olan Ulahların dilleri nasıl ve ne şekilde Türkçeden etkilendiği merak konusudur. Ayrıca konargöçer bir hayat süren Ulahların Türkçeden etkilenmesi Türkçenin Balkanlardaki derin ve güçlü etkisini de göstermektedir. Yapılan araştırmayla bu alana katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Ulah dilindeki yabancı kelimeler üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Alanın uzmanlarından biri olan Romanya Bilimler Akademisi üyesi T. Kapidan, Ulahlar ile ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. "*Raporturile Albano-Române u Dacoromania II (1922) i separatum", "Raporturile linguistice Slavo-Române", "Elementul Slav în dialectul aromân", "Aromâniidialectul aromân-studiu linguistic"* çalışmalarıyla Ulahların dilindeki yabancı unsurları ayrıntılı şekilde incelemiştir (Polenakovik 2007:15).

Hr. Caca *"Elementul grec în dialectul aromân, Codrul cosminului VII (1931)"* çalışmasıyla Ulah dilindeki Yunanca unsurları ele almıştır. Yine G. Pasku'nun *"Dictionnaire étymologique macédoroumain, t. I-II, Jaši, 1925"* ve Konstantin Nikoaidi'nin 1909 yılındaki *"Ετυμολογικόν λεξικόν της κουτσοβλαχικης γλώσσης, Αθήναι."* çalışması görülmektedir (Polenakovik 2007:15).

Ulah diline başka dillerin tesiriyle ilgili birçok araştırma yapılmışken Türkçenin etkisi yeterince araştırılmamıştır. Bu boşluğu Haralampie Polenakovik doldurmuştur. 2007 yılında Makedonya Bilimler Akademisi'nin ilgili komisyonu, Polenakovik'in 1939 yılanda doktora tezi olarak hazırladığı *Turski Elemti u Aromunskom Dijaletu (Aroman Ağızlarında Türkçe Unsurlar)* başlıklı çalışmasını *Turskite Elementi vo Aromanskiot (Aroman Dilindeki Türkçe Unsurlar)* kitap olarak yayınlamıştır. Polenakovik, 1939 yılında Zagreb'de Prof.Dr. Petar Skok, Prof.Dr. Stepan İvşik ve Prof.Dr. Mirko Deanovik'ten oluşan jüri önünde tezini savunmuştur. Polenakovik araştırmasıyla, Türkçenin Ulah dili üzerindeki etkisini ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Polenakovik'in bu çalışması alanında tek olma özelliğine sahiptir.

Türkiye'de Ulahlarla ilgili Ahmet Caferoğlu'nun "Balkan'ın Karakaçan Çobanı" adlı araştırması tespit edilmiştir. Caferoğlu, Karakaçan çobanını Dede Korkut'taki "Karaçuk çoban" ile benzer yanlarını ortaya koymuş, Balkanlardaki bu halkın Türk tarihi açısından araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Karakaçan kelimesinin hangi tarihten itibaren kullanıldığının tespit edilmeye muhtaç olduğuna değinen Caferoğlu Karakaçanların etnogenezlerinin de bilinmediğini aktarmıştır. (Caferoğlu 1972:3) Caferoğlu makalesinde, Ulahların dilleri ve Türkçeyle münasebetleri hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemiştir.

Araştırmamızda konu yedi başlık halinde incelenmiştir: I. Ulahlar, II. Türkçe ve Ulahça, III. Ulah Diline Geçen Türkçe Kelimelerde Ses Hadiseleri IV. Ulah Diline Geçen Türkçe Deyimler, Atasözleri, Kalıp Sözler V. Ulah Dilinde Görülen Türkçe Kökenli Soyadları, VI. Ulah Dilindeki Türkçe Fiiller VII. Ulah Diline Geçen Türkçe Ekler, VIII. Ulah Diline Geçen Türkçe Kelimelerden Örnekler

Yapılan araştırmada Türkçenin Ulah diline iki bine yaklaşık kelime verdiği tespit edilmiştir. Kelimelerin yanında Türkçe, gramatikal olarak da Ulah diline tesir etmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırma Haralampie Polenakovik'in *Turskite Elementi vo Aromunskiot* adlı eserini esas alınarak yapılmıştır.

II. Ulahlar

Latince kökenli bir lehçe konuşan Ulahlar bugün Balkanların farklı ülkelerinde yaşayan bir topluluktur. Asırlar boyunca Balkanlarda özellikle Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk gibi ülkelerde yarı göçebe hayatı sürmüşlerdir. Slavlar tarafından *"Vlah"* adı verilen bu topluluk kendilerini *"Aroman"* olarak adlandırmaktadır. Ulahların dili Latince kökenli olup Hint-Avrupa dil ailesine mensuptur. Rumence'yle yakınlığı olan Ulahça bugün Yunanistan, Makedonya, Bulgaristan, Karadağ ve Eski Yugoslavya topraklarında konuşulmaktadır. Osmanlı, Balkan fethi sırasında karşılaştığı bu küçük halk topluluğunun yapısına dokunmayarak Bizans döneminde sahip olduğu bütün hakları vermiştir. Serbest ticaret yapma hakkına sahip olan Ulahlar, çok geniş bir coğrafyada kervanlarla ticaret yapmışlar yenilikleri Balkanlara taşımışlardır. XIX. yüzyılda Makedonya'nın önemli fabrika ve ticarethanelerin başında Ulah tüccarların olduğu bilinmektedir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Balkanlardaki bağımsızlık mücadelesine katılan Ulahlar Osmanlıya karşı oluşan cephelerde yer almışlardır (Ünlü 2009: 11).

Ulahlar üzerine araştırma yapan Caferoğlu'nun tespitleri de şu şekildedir: Vlah çobanlarına Türkçe ad olarak verilen Karakaçan adı daha çok etnik bir adlandırma olarak kullanılmaktadır. Karakaçanlar kışın yüksek Balkan dağlarından Akdeniz'e inerler buralarda kışlarlardı. Bulgaristan'ın Stranca bölgesinde yaşayan Karakaçanların yuvarlak ve sivri tepeli samanlarla kaplı çadırları vardır. Bu çadırlar Türk "yurt" çadırlarını anımsatmaktadır. Karakaçanların besledikleri koyunlar kara renkteydi. Ayak ve dizleri arasına kara renkli bir dolak sararlardı (Caferoğlu 1972:3).

1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Balkan halkları, bağımsızlıklarını kazanma yolunda önemli mesafeler kat etmişlerdir. Bu dönemde yapılan sayımlarda Makedonya'da yaşayan Ulahların nüfusu 100 bin olarak gösterilmiştir. 1905 yılındaki Alman istatistikleri Makedonya'da 100 bin Ulah bulunduğuna işaret etmektedir. Diğer Balkan ülkelerinin istatistiklerine göre bu sayı farklıdır. Sırpların sayımı 74.465, Bulgarların istatistikleri 77.267 ve Yunanlar'a göre 41.200 Ulah'ın varlığından bahsedilmektedir (Ünlü 2009: 13).

III. Türkçe ve Ulahça

Osmanlının altı asırlık Balkan hâkimiyeti sırasında Balkan halkları gibi Ulahlar da Türkçenin büyük etkisi altında kalmıştır. Osmanlı dönemindeki gündelik hayat koşulları, çarşı, idare ve yönetim gibi alanlarda Türkçeyle temas ister istemez bütün Balkan halklarını etkilemiştir. Dillerine binlerce Türkçe kelime, yapı girmiştir. Bunlarla birlikte Ulahlar bu etkinin biraz daha dışında kaldıkları gözlenmektedir. Bunun altında çeşitli sebepler yatmaktadır.

Özellikle Ulahların Balkanlarda yarı göçebe bir hayat sürmeleri, uçsuz bucaksız Balkan dağlarında uzun süre kalmaları, Türk toplumuyla uzun süre iletişim içinde olmamaları, Balkanlardaki Türk çarşılarından uzak yaşamaları dillerini dış etkilere karşı korumuştur. Ulah dili bu şartlardan dolayı kendini Türkçenin etkisinden belli ölçüde koruyabilmiştir. Yarı göçebe kültürün verdiği etki ve dışa karşı koruyuculuk Ulahları asırlarca ayakta tutmuştur. Kendi milli geleneklerine sıkı sıkıya bağlı Ulahlar, Türkçe kelimeleri dillerine almışlar ve kullanmışlardır. Ulah diline iki bine yaklaşık Türkçe kelime, fiil, deyim, atasözü, ek vb. birçok yapı geçmiştir.

Diğer Balkan halklarından daha az sayıda Türkçe kelime ve yapının Ulah dilinde görülmesini Polenakovik din faktörüne bağlamaktadır. Ulahların dinlerine çok bağlı bir topluluk olduklarını ve diğer Balkan halklarına nazaran İslam dinini seçen Ulahların neredeyse hiç olmadığını aktarmaktadır. Bir karşılaştırma yapılacak olursa İslam dinini kabul eden Ulah, Yunan, Latin ve Romenlerin sayısı; İslam dinin kabul eden Slavlara göre daha azdır. (Polenakovik 2007:18).

Hiç kuşkusuz din faktörü çok önemli bir etmen olarak işlev görmüştür. İslam dinine gönüllü geçen Slav toplulukları, Türk-İslam medeniyetinin hayat tarzıyla tanışmakta ve bu kültür dairesinde yeni terimler, kelimeler alarak kullanmaktaydı. İslam dininin tesiri altında kalmayan toplulukların dillerinde Türkçe unsurlar daha az görülmektedir. Din başlı başına bir etmen olmasına rağmen, Türk toplumuyla iç içe yaşamanın,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gündelik hayattaki müşterek ihtiyaçların karşılanması gibi faktörler de göz önünde bulundurulması gerekir. Makedon toplumu kitleler halinde İslam dinin kabul etmemiştir fakat Türk toplumuyla iç içe yaşamalarından dolayı dillerine 4 binin üzerinde Türkçe kelime almışlardır.

İslam dini, Türkçenin Balkanlarda yayılması ve yaygınlık kazanmasında önemli rolü olmuştur. Din, insanın hayat tarzını etkilemekte, düşüncesine ve hayat tarzına şekil vermektedir. Balkan toplumları, tanıştıkları yeni kültür ve onun etrafındaki hayat tarzını uzun vadede benimseyecekler binlerce Türkçe kelimeyi dillerine alacaklardır. Türkçenin Balkan dillerindeki etkisi sadece kelime bazında kalmamıştır. Türkçe, Balkan dillerine birçok gramatikal yapı da vermiştir. Diğer Balkan dillerine kıyasla Ulah dilinin grameri Türkçeden daha az etkilenmiştir (Th. Capidan, Aromânii, 180).

Türkçe kelimeler, Balkan ve Ulah dillerine ağırlıklı olarak Türk ağızlarından geçmiştir. Bunun yanında edebi dilden geçen Türkçe kelimeler de mevcuttur. Ulah diline geçen Türkçe kelimeler, Kapidan'ın araştırmalarına göre Yunan, Arnavut ve Slav dilleriyle teması sırasında geçmiştir. Hangi kelimelerin Türkçe üzerinde hangi kelimelerin farklı diller üzerinden geçtiğini tespit etmek oldukça zordur. Ulah dilindeki Türkçe kelimelerin bazı fonetik hususları kelimelerin geçtiği dil hakkında ipucu vermektedir. *"-ádz, -édz"* çokluk yapan eklerin bulunduğu kelimeler Yunanca üzerinden Ulah diline geçtiğini göstermektedir. Sanfeld ve Vaygand Ulah dilindeki bazı Türkçe kelimelerin Bulgarca üzerinden geçtiğine dair tespitleri mevcuttur (Sanfeld 1930:104). Ulahça yine birçok kelimeyi Slav dilleri üzerinden almıştır. Türkçe kelimelerin sonunda görünen *"-je"* eki bunun delilidir. Mesela Türkçe *"kaysı"* kelimesi Slav dillerine "*kaysi-ja"* şeklinde, bu yapı da olduğu gibi Ulah diline geçmiştir. Buna benzer Ulah diline geçen birçok Türkçe kelimede Slav ve Yunan dillerinin yapıları görülmektedir. Kelimeler, hangi topluluk üzerinden yayılırsa yayılsın burada önemli olan Türkçenin güçlü etkisidir.

Türkçe kelimelerin yanında Ulah diline birçok deyim ve atasözü de geçmiştir. Anlam dünyası zengin ve Türk milletinin asırlarca tecrübelerini yansıtan bu özlü sözler, Ulahlar tarafından da benimsenmiştir. Bunun yanında Ulah dilinde Türkçe eklerde kullanılmıştır. Diğer Balkan dillerinde olduğu gibi Ulah diline de Türkçe fiiller geçmiştir.*"uyu-"*, fiili Bulgarcaya *"uydisam"*, Sırp-Hırvat dillerine *"uydisati"* Arnavutçaya *"uidis"*, Ulah diline *"uidisesc"* şeklinde geçmiştir. Ulah dilinde buna benzer yetmişin üzerinde fiil vardır. Bu fiillere Ulah dilinin *"–ire"* ve *"-are"* ekleri getirilerek kullanılmıştır. Örneğin "*ambarusire<hambara toplamak" fiili. "hambar"* kelimesine *"–ire"* eki gelerek *"hambarda toplamak "* fiili yapılmıştır. Türkçeden geçen "*–lık,-lik*" gibi ekler de Ulah dilinde sıklıkla kullanılmıştır. Bu ekler Türkçe kelimelerle birlikte kullanıldıkları gibi Ulahça kelimeler de eklenerek işlev görmüşlerdir. Yine, yer adları Türkçe söyleyiş biçimleriyle Ulah diline geçmiştir. *Arabistane(Arabistan), Karadak(Karadağ), Edreneli(Edirneli), İpek, Tuzla, İzmirli,*vb. söylenişler Türkçe sayesinde Ulah diline geçmiştir. (Polenakovik 2007:19).

Ulah dilinin hangi tarihten itibaren Türkçenin etkisine maruz kaldığı tam olarak bilinmemekle birlikte bunun Türklerin Balkanlara gelmesiyle başladığı tahmin edilmektedir. N. Jorga "*Türkler Balkanlara gelmeden yarım asır önce bu toprakları biliyorlardı"* bilgisini aktarmaktadır. Buradan yola çıkarak Türkçenin etkisinin Osmanlı öncesi dönemlerden başladığı söylenilebilir. XV.yy'dan itibaren Türkçe, Ulah dili üzerinde güçlü şekilde etki etmeye başlamıştır. Ulahların Türkçeyle ilk teması Türk askerleri vasıtasıyla olmuştur. İlerleyen zaman dilimi içerisinde Türk idare ve yönetim birimlerinin yerleşmesi Türkçeyi daha da kuvvetlendirecektir. Osmanlının Balkanları hâkimiyeti altına alması ve bütün devlet kurumlarıyla yerleşmesi, Türkçeyi asırlar içinde prestij ve devlet dili haline getirmiştir. Türkçenin Balkanların iletişim dili haline gelmesi, Balkan halklarını olduğu gibi Ulahları da Türkçe öğrenmeye sevk etmiştir.

Ulah diline geçen Türkçe kelimelerdeki ses değişmeleri, kelimelerin hangi sınıf vasıtasıyla aktarıldığını yansıtmaktadır. Halk ağızlarından geçen Türkçe kelimeler olduğu gibi edebi dilden, yönetici, esnaf vb. kesimden geçen kelimeler de tespit edilmiştir. (Polenakovik 2007:20).

IV. Ulah Diline Geçen Türkçe Kelimelerde Ses Hadiseleri

a. Ünlülerde Yaşanan Ses Değişiklikleri

-a- > -ea-

c**ea**pcîn < ç**a**pkın; destem**ea**le < destim**a**l; fil**ea**h < fell**a**h; gul**ea**pe < güll**a**p; ğil**ea**t < cell**a**t; hăps**ea**ne < hapish**a**ne; h**ea**mă < h**a**m; il**ea**če < il**a**ç, il'**ea**me < il**â**m; il**ea**ne < il**â**n; mĭul**ea**zim < mül**a**zim; pil**ea**fe < pil**a**v; sil**ea**he < sil**â**h; til**ea**c < tell**â**k (Polenakovik, 2007: 23)

-a-> -e- ; -a> -e

İç seste "*-a-> -e-*" seslerinin değişimi görülürken son seste de "*-a > -e*" değişimi yaşanmaktadır.

bect**e**š < bekt**a**şi; caba**e**te < kabah**a**t; tistim**e**le < destem**a**l(el bezi); nasi**e**te < nasih**a**t, alădz**e** < alac**a**; ară**e** < ray**a**; arifin**e** < arifan**a**; băğ**e** < bac**a**; buhč**e** < bohç**a**; mir**e** < mer**a**; alğ**é** < alac**a**; pášé < paş**a**; arığ**é** < ric**a** (Polenakovik, 2007: 25)

-a- > -i-

ar**i**ḱie < r**a**ki; ar**i**vane < r**a**van; ḱ**i**hăe < k**â**hya; ḱ**i**tib < k**â**tip; č**i**rčafe < ç**a**rşaf; č**i**rdaḱe < ç**a**rdak; č**i**riše < ç**a**rşı; š**i**cae < ş**a**ka (Polenakovik, 2007: 25).

-a- >-u-

b***u***ryače < b***a***kraç; călp***u***zan < kalp***a***zan; dul***u***ma < dol***a***ma; ğ***u***mîndane < c***a***madan; lugume < l***a***ğım; m***u***hmuză < m***a***hmuz; m***u***rafete < m***a***´rifet (Polenakovik, 2007: 25).

-e- >- i- , e- > i-

isire < **e**sir, **i**rbape < **e**rbap, **i**rgile < h**e**rgele, **i**sape < h**e**sap, **i**smer < **e**smer, **i**snafe < **e**snafe, ağ**i**ba < ac**e**ba, ağ**i**le < ac**e**le, asḱ**i**rlîḱe < ask**e**rlik, as**i**cmecă < has **e**kmek, bar**i**m < bar**e**m, b**i**ḱar < b**e**kar (Polenakovik, 2007: 27).

-e- > -o-

g***o***ordăne < g***e***rdan; moz***o***vir < müz***e***vir (Polenakovik, 2007: 27)

-e- > - u-

č**u**legă < ç**e**lenk, č**u**rec < ç**e**irek, d**u**vlete < d**e**vlet, g**u**rdane < g**e**rdan, g**u**vrec < g**e**vrek, ğ**u**phane < c**e**pane (Polenakovik, 2007: 27).

-o->-u-

b**u**rğili < b**o**rçli, b**u**ĭağı < b**o**yaci, b**u**rie < b**o**ru; ç**u**rba < ç**o**rba, č**u**lac < ç**o**lak, c**u**lane < k**o**lan, h**u**ğé < h**o**ca (Polenakovik, 2007: 29)

-ü- > -u-

b**u**cmeĭe < b**ü**kme, b**u**recă < b**ö**rek, c**u**mas < k**ü**mes, d**u**duc < d**ü**dük, d**u**lbene < t**ü**lben, d**ü**lger < d**ü**lger, d**u**šumee < d**ü**şeme (Polenakovik, 2007: 30).

b. Ünsüzlerde Yaşanan Ses Değişiklikleri

-v- > -f-

arga**f**an < ergu**v**an, ca**f**e < kah**v**e, fes**f**ese < ves**v**ese, **f**ireme < **v**erem, pila**f**e < pila**v**, ruš**f**ete < rüş**v**et, ze**f**că < ze**v**k (Polenakovik, 2007: 32).

-m > -n

căimaca**n** < kaymaka**m**, iti**n** < yeti**m**, tama**n** < tama**m**, tîcî**n**e < takı**m** (Polenakovik, 2007: 32).

-g-> -y-

bu**y**aze < bo**ğ**az, cav**y**a < kav**g**a, yĭur**y**ane < yor**g**an (Polenakovik, 2007: 36).

g- > c-

cavaz < **g**avaz, **c**ăreze < **g**araz, **c**urbet < **g**urbet (Polenakovik, 2007: 36)

-ş- > -s-

bahči**s**e < bakşi**ş**, brăs**i**me < ibri**ş**im, iru**s**e < yürüyü**ş**, măstrăpă < ma**ş**raba, pi**s**ḱese < pe**ş**keş, pi**s**timal < pe**ş**timal, **s**eboe < **ş**ebboy, **č**efteliîe < **ş**efteli, **č**irčafe < çar**ş**af, svildi**č**u < fildi**ş**i (Polenakovik, 2007: 37).

-ş- < -z-

čimbu**z**e < cümbü**ş**, mu**z**mulă < mu**ş**mula, ni**z**isté < ni**ş**este (Polenakovik, 2007: 37).

-n- > -m-

bi**m**baš < bi**n**başı, ca**m**buru < ka**n**bur, čapcî**m**lîḱe < çapkı**n**lık, eliaḱi**m** < veleaki**n**, ğa**m**fese < ca**n**fes, ḱi**m**e < ki**n**, ḱisḱi**m**e < keski**n**, ḱu**m**betă < kü**n**bet, ḱu**m**betči < kü**n**betçi, made**m**e < made**n**, mingi**m**e < menge**n**e, tăi**m**e < tayi**n**, tă**m**bură < ta**n**bur, tutu**m**e < tütü**n** (Polenakovik, 2007: 37).

-y > -e

bo**e** < bo**y**, căla**e** < kala**y**, cula**e** < kola**y**, săra**e** < sara**y**, so**e** < so**y**, šibo**e** < şebbo**y** (Polenakovik, 2007: 40).

-y- >-i-

bă**i**rame < ba**y**ram, că**i**mac < ka**y**mak, că**i**pe < ka**y**ıp, că**i**siîe < ka**y**sı, ga**i**le < ga**y**le, gă**i**rete < ga**y**ret (Polenakovik, 2007: 40).

V. Ulah Diline Geçen Türkçe Deyimler, Atasözleri, Kalıp Sözler

Geniş bir coğrafyaya yayılan Türkler, tarih boyunca köklü ve bir o kadar da zengin bir dil mirası bırakmışlardır. Bu zenginliği en iyi yansıtan hiç kuşkusuz deyim ve atasözleridir. Aradan asırlar geçmesine rağmen deyim ve atasözlerinin kendilerini koruyarak bugünlere taşımaları, toplumla arasında derin bir kültür bağının sağlamlığını göstermektedir (İsayeva, 2011: s.533) .

Türkçede kullanılan deyim ve atasözleri devlet olarak ilişkide bulunduğumuz milletlerin dillerinde de rastlanmaktadır. Balkan coğrafyası bu ilişkiye verilecek en iyi örnektir. Uzun asırlar Balkan coğrafyasını idare eden Türkler, bunun sonucunda bölgede kendi kültürünü ve dilini de kalıcı kılmış, Türkçeden Balkan dillerine binlerce kelimenin yanında pek çok deyim ve atasözü de geçmiştir.

Ulahçaya geçen Türkçe kelimelerin sonra zamanla iki toplumun münasebetlerinin artmasıyla birlikte deyim, atasözü ve çeşitli kalıp sözler de geçmiştir (Polenakovik 2007: 60) .

ala bınberıkat versin (Allah bin bereket versin),ala kerım (Allah kerim), alaıcın (Allah için), alaman-begırı (alman beygiri, ala selamet versin (Allah selamet versin), alavar (Allah var), alaversîn (Allah versin), alîs-verıs (alış veriş), anasına vradîna (anasını avradını), aslıkelam(aslı kelam), aslı-îoc (aslı yok), ater-belası (hatır belası), at-pazar (at pazarı), belada curtulmac (beladan kurtulmak), berıkavıs (bereket versin), bız-bıze (biz bize), boc-soıı-boc (bok soyu bok), boggana (bok canına), bu duna ıalan duna (bu dünya yalan dünya), cafe-parası (kahve parası), kese-bası (kese başı), cacîr-kefe (çakır keyif), cat-pat (çat pat), cı-ma-tec (çift tek), darmar(dar mar), dur bakalîm (dur bakalım), duztabanlı (düztabanlı), ecsıc-olsun (eksik olsun), ecsıc-zıîade (eksik ziyade), elıcmıla (El-Hükmü Lillâh), em cabatlı, em topuzlı (hem kabahatlı hem topuzlu), em ğol, em zol (hem kel hem fodul), epısı bır (hepsi bir), ğucabas (koca başı), ğan-ğın (can cin), hağı-pısman (hacı pişman), ıl-ala (illallah), ıanıtsar (yeniçeri), ıasasin(yaşasın), ıorğan-cöğuğı (yorgan çocuğu), laf-muabet (laf muhabbet), mazala (mazallah), os-bes (hoş beş), papandı-capandı (kapandı), parabucuke (para buçuk), pare pesın, boctur ısın (para peşin boktur işin), sade-cafe (sade kahve), tavan-tabur (tavan tabur), tos-parası (toz parası), tura-îazı (tura yazı), haî-huî (hay huy), aîlazkopec (haylaz köpek), ala belanı versân (Allah belanı versin), bactı sacada, bacmadı torbada (baktı şakadır, bakmadı torbada), gecmisola (geçmiş olsun)

VI. Ulah Dilinde Görülen Türkçe Kökenli Soyadları

Ulahların kullandığı soyadların önemli bir kısmı Türkçe kökenlidir. Soyadları, Ulah dilinde Türkçenin etkisinin izlenebildiği önemli alanlarından biridir. Ulah diline geçen Türkçe kelimeler zamanla Ulahların soyadlarında yer almıştır. Soyadları, araştırıcılara inceleyip araştıracağı zengin bir dil ve kültür malzemesi sunmaktadır. Ulah dilindeki Türkçe soyadları Ulah toplumunun sosyal dokusunu ele vermekte olup gündelik hayata ayna tutmaktadır. Ulah toplumunun kullandığı soyadlardan tarihini, ekonomik ilişkilerini, kültürünü,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

moral, coğrafya, mensubiyet, diğer milletlerle ilişkileri, tecrübeleri ve daha birçok alandaki özellikleri tespit edilmektedir (Polenakovik 2007: 57).

Onlar, asırlar öncesine dayanan sesleri yansıtmakta ve içlerinde taşımaktadır. Modern hayatının bütün etkilerine rağmen Ulahlar gündelik hayatta kullanmaya devam etmektedir. Soyadları Ulahların belleğini ve tecrübesini muhafaza ettiği için onları en kutsal emaneti gibi görmekte ve muhafaza etmektedir (Polenakovik 2007:59).

1. Zanaat ve Meslek Soyadları

cazangi < kazancı, fesci < fesçi, boıagı < boyacı, abagı < abacı, berberi < berber, boiagi < boyacı, bostangi < bostancı, bahcevangı < bahçevan, calaıgı < kalaycı, calpacgı < kalpakçı, cazangı < kazancı, cızmegiıa < çizmeci, cohagı < çuhacı, dogramagı < doğramacı, nalbánti < nalbant, papuğıa < pabuççu, samarğı < semerci, sarapci < şarapçı

2. Vücut Kusurları ve Yetersizlikleriyle İlgili Soyadları

kose < köse, cambur < kambur, altıparmak < altıparmak, cambur < kambur, kose < köse, uzún < uzun, caracîcu < karakiku, caracosta < karakosta, caracutsa < karakutsa, caracota < karakota, caradımu < karadimu, caraıanı < karaiani, caragun < karagun, caraghorgu < karafhorgu, caraga < karaga, carâglanı < karaoğlan, caraıscu < karaisku, cara–janko < karayanko, caramatov < karamatov, carâmıcu < karamıku, caramıha < karamıha, caramuzı < karamuzi, caranaum < karanaum, caramıca < karamika, carapana < karapana, carapangic < karapancik, carasımu < karasimu, carasınu < karasınu, carastamu < karastamu, carastambu < karastambu, caratasu < karatasu, caravıde < karavide

3. "deli" İsmiyle Yapılan Soyadları

delıgorgı < deligorgi, delııanı < deliiani, delımına < dalimina, delısgîru < delisgiru, delınusu < delinusu, delımarcu < delimarcu, delıhrıstu < delihristo, delıiorgu < deliiorgo, delıvan < deliivan

4. "hacı" İsmiyle Yapılan Soyadları

hağıîanı < hacıiani, hağısımu < hacısimu, hağıpavlu < hacıpavlu, hağınıkola < hacınikola, hağımısota < hacımisota, hağıîaprakı < hacıyaprağı, hağıbealu < hacıbealu, hağıcu < hacıcu

5. Diğer İsimlerle Yapılan Soyadları

bulamace < bulamaç, calindér < kalender, cambera < kamber, guzelı < güzel, stamboli < istanbullu, papahağı < papahacı, misirlic < mısırlı, nalca < nalça, oğaclı < ocaklı, papasoğlu < papasoğlu, saraflu < saraflu, saraplu < şaraplı, sersemi < sersem, tepelani < tepeli, sultana < sultan, codzas < kodzas, culungı < kulunci, curte < kurt, cacîr < çakır, culac < kulaç, danabası < danabaşı

VII. Ulah Dilindeki Türkçe Fiiller

Türkçe kelimelerin yanında Ulah diline yetmişe yakın fiil de geçmiştir. Türkçe fiiller Ulah diline geçerken bazı değişiklikler geçirmiştir. Türkçe fiillere ***"-are"*** ve **"- ire"** ekleri getirilmektedir (Polenakovik 2007:52).

{[türkçe fiil] + [ulahça ek] = fiil}
{[cabar] + [-ire] = cabardisire< kabarmak }

artirisire < artırmak; astărusire < astarlamak; atărdisire < artırmak; azdisire < azdırmak; azgănipsire < azgınlaşmak; bătărdisire < batırmak; baldisire < bayılmak; băstisire < basmak; bindisire < beğenmek; bitisire < bitirmek; brăhtisire < bırakmak; buhtisire < boğmak; buisire < boyamak; cabardisire < kabarmak; cămburyisire < kanbur; cabulisire < kabul etmek; căcărdisire < kaçırmak; căipusire < kaybolmak; calaisire < kalaylamak; candisire < kanmak; căpăḱisire < kapaklamak; častisire < çakmak; căndisire < kandırmak;

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

cundisire < konmak; curdisire < kurmak; culursire < kurdurmak; cutursire < kurtarmak; dîldăsire < dalmak; ducunisire < dokunmak; durdursire < doldurmak; giberdisire < gebermek; glindisire < eğlenmek; lăfusire < laflamak, liḱisire < lekelemek; măscăripsire < maskaralaşmak; miurisire < mühürlemek; nišinipsire <nişanlamak; ogradisire < uğramak; pasari(p)sire < pazar yapmak; pišmanipsire < pişman olmak; săcătipsire < sakat; săcăldisire < sıkılmak; săĭdisire < saymak; sărdisire < sarmak; sictirisere < sektırmek; siftisire < seftelemek; surdisire < sürmek; suryĭunipsire < sürgün olmak; šištisire < şaşırmak; tăcînsire < takılmak; uĭdisire < uymak (Polenakovik 2007:54).

VIII. Ulah Diline Geçen Türkçe Ekler

Türkçe kelimelerle birlikte Ulah diline Türkçe ekler de geçmiştir. Türkçenin meslek ve iş ismi yapan *"-cı, -ci, -cu, -cü; -çı, -çi, -çu, -çü"* ekleri esas işlevi sıfat olarak kullanılan, isimler yapan sahiplik, bağlılık ifade eden *" -lı , -li ,-lu, -lü"* ekleri, isimden isim yapan *"-lık,-lik,-luk,-lük"* ekleri Ulah dilinde kullanım alanı bulmuştur (Polenakovik 2007:54).

Diğer Balkan dillerinde Türkçenin farklı yapım eklerini de görüyoruz. Yapılacak geniş kapsamlı metin araştırmalarında Ulah dilindeki diğer Türkçe yapım ekleri ve kullanışlarının tespit edileceği muhakkaktır.

1. -gi < -cı, -ci, -cu, -cü; -çı, -çi, -çu, -çü ekleri

cafegi < kahveci, arabagi < arabaci, băhčevangi < bahçevancı, lambagi < lambacı, palavragi < palavracı, pantagi < pantacı (çapkın), tilegrafči < telegrafçı

2. -li <" -lı , -li ,-lu, -lü" ekleri

hairli < hayırlı, muabetli < muhabetli, nišanli < nişanlı

3. -lîḱe <"-lık,-lik,-luk,-lük" eki

"-lık,-lik,-luk,-lük" eki eki Türkçe kelimelere gelirken Ulahça kelimelere de gelmektedir. "-lık" ekinden sonra protez bir ***"-e"*** sesi de eklenmektedir.

abagilîḱe < abacılı, bacalîḱe < bakkalcılık, murdarlîḱe < murdarlık, carbunarlîḱe < kömürlük, varvarliḱe < vahşilik

IX. Ulah Diline Geçen Türkçe Kelimelerden Örnekler

Aşağıdaki kelimeler Polenakovik'in eserinde geçtiği şekliyle verilmiştir. Polenakovik eserinde 1640 kelimeye yer vermiştir.

A

abanósu abagíŭ abageríe, abdése, abráš, abrášcu, adalete, adéte, aférım, afióne, aga, ahc*í, ahmák, alá-kerım*

B

*bagsán, bacsúz, bá*cu, *badéme ,balamá*ce, *bám*ne,*barabár,bardác,becteš,be*c, *beg,bešlîc,betér,béz-belı,bezısténe,*

baba, bacla, bacsuz,barabar,bardac,barcace, baklava, bage, bairake, baldisire, barutâne, barûte, barutgi, beilike, beslic,

betér, béz-beli

C

cabadahı, cabaete, caléme, calfa, caragoz, caraga, caraman, caipe, caise, calupci, caldarma, cana, capake, çaplama, cârare, cavgagi, cazae

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

D

daima, dairé, dalgâ, darâ, darcin, darmar, deli, dembel, dembelâna , demec, dırec, dirvis, distiméle, diváne, dîldisire, dizgine, don, ubarae, dubaracı, dukane, duduc, dugra, dusmân, duz-tabanli

E

ecsic-olsun ,edipsiz,edepsizlik,elbete,emise,emisci,endécu,eptén,erbape,ergelé,evét,evlad

F

farsı,farase,farfara,farfarlu,fesfese ,fılgâne,finirgi,firaun ,fırmâne,fota,fucara,fucarlike ,fudul,fuséke ,fusiclike,

G

Gafile,Gaile,Gaida,Galiba,Garamete,Gairéte,Gube,ğuğabâs ,ğurabıe,ğurbetcı ,ğurbetlıke,ğâıtanğı ,givéz,givréc,gizape,gumertlike

H

hafuz,haham, haımane, haıvan, hala,hangi, hâsa,havra, habâre, hairsiz, halate, halva, hamal, hamame, harace, hâsâp, hatalı,hangar

I

Ibrete, Ibrîccu, Ibrısîme, ıkındîe, ıcmete, ıdare, ıhtıbâre, imám, imáne, imansız, ináte, inkáre, ıspâte

K

kafir, kaıgı, keçe, kefe, keflı, kepaze, kese-bası, kıbarlîke, kıbrıte, kıdere, kilime, kilipurgi, kılıtsâ, kime, kınâre, kıpenge,

kırağı, kiranigi, kiristé, kitapçı, kopéc, kor

L

lafe, lafazan, lalâ, lâhûre, lapa, libadé, like, liyéne, limane, lingér, lucume, lulaklu, lulé

M

mahmude, mahmür, maîtâpe, mala, malibigi, masa, mazala, macara, magazie, magún, mahala, mahana, mahmúze, maraze, marazlı, mascara, mazîe, merkez, mıdrese, mihleme, muhtarlıke, mülke, murdar, murtat, mustırı, muzmûla,

N

nalban, nalce, nalîne, nahie, namuzlı, neise, nikéz, nisangi, nisisté, nizamie

O

Oca, oda, onbasi, ormane, os-bes ,

P

Padısah, Paıdos, Paha, Paputsa, Para, paralı, pasa, pasalike, patlagana, pazarlike, pelte, peltec, peşin, pehlivanlıke, pılâfe, pismân, prângâ, pusie, pustu

R

râmâzâne, redif, rénda, rıcame, rivaníe, rizíle, rusvéte

S

sacu, saçma, saglame, anki, satrazam, sacat, sacatlıke, sacaldisire, sacalmae, sacaze, sacléte, safire, şahane, sahate, saidisire, salepe, salimete, saltanata, saltanatlı, samûre, sarâf, sarâe, saragâe,sardisire, sarma, seîd, selame, sertlike, sibepi, sifte,

T

tabıete, tabıetlı, tabyıe, ahmâke, ahmakâr, ahmine, tâîfa, tamam, tâse, tausân, tava, tabac, tahine, tâne, tâpıe, târacâ, târhânâ, tâtlıe, tecnefés, terguman, tiftére, tımare

U

uidie, uidisire, umute, urdie, ursuz, ursuzlike, urtac, usta, usule, uvarda, uzûn

V

vade, vali, vâcûfe, vâtane, vılâete, vırane, vırısie, vîsınâ, vısnata,vizir

Z

zahmete, zaif, aire, zâbıtu, zâgâr, zamane, zanate, zanatcı, zarare, zevzec, zimbil, zorba, zulûme, zûrna,

X. SONUÇ

Yapılan araştırma neticesinde Türkçe, Balkanlarda sadece Sırpça, Bulgarca, Yunanca, Romence, vb. dilleri değil daha küçük toplulukları ve milletlerin dillerini de etkilediği tespit edilmiştir. Bu veri ışında Türkçenin etki alanının genişliği ortaya çıkmakta olup diğer küçük toplulukların da ayrıntısıyla araştırılması gerekmektedir.

Asırlarca Balkan dağlarında hayvancılıkla geçimini sağlayan Ulahlar, diğer halklara nazaran Türkçeyle yakın temas içinde olmamasına rağmen dillerine geçen iki bine yaklaşık kelime ve gramatikal yapı Türkçenin dönem itibarıyla yaygınlığının ve etkisini de göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. KARAAĞAÇ, Günay (2008), Türkçe Verintiler Sözlüğü, TDK., Ankara, 2008
2. KARASU, Abidin (2014), *Tarihsel Süreç İçerisinde Balkan Dillerinin Türk Dili ve Kültürüyle İlişkisi (Sırpça-Makedonca-Bulgarca)* , Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Mart.(Basılmamış Doktora Tezi)
3. JOHANSON, Lars (2007), *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, Çeviren: Nurettin Demir Türk Dil Kurumu Yayınları.
4. ДПОПОВИЋ, Д. J.(1937) О Цинцарима, Београд.
5. ÜNLÜ, Mucize (2009)*"Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar"*, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı 7.
6. POLENAKOVİK, Haralampie (2007) Turskite Elementi vo Aromunskiot, Skopje.
7. ПОПОВИЌ J., Д.(1937) *О Цинцарима-прилози питању постанка нашег граганског друштва,* Београд .
8. İSAYEVA, Günel (2011). " Deyimlerin Kültürel Özellikleri (Azerbaycan, Türk, Özbek ve Uygur Dillerinde) ", In: 1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL'11), 5-7 May 2011, Sarajevo, s.533
9. CAFEROĞLU, Ahmet (1972) *"Balkan'ın Karakaçan Çobanı",* Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı. I, S.2
10. SANDFELD, Kr.(1930), Linguistique balcanique, Paris.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(80)

Arş. Gör. Ceyhun SERÇEMELİ[277]

GÜNÜMÜZ SOSYAL, İKTİSADİ ve HUKUKİ ŞARTLARINDA DOKUZ IŞIK DOKTRİNİ'NE KISA BİR BAKIŞ

A BRIEF LOOK TO THE NINE LIGHTS DOCTRINE IN TODAY'S SOCIAL, ECONOMIC and LEGAL CONDITIONS

ÖZ

Endüstri 4.0 şartlarının yaşanmakta olduğu, ekonomide sanal para birimlerinin konuşulduğu, yapay zeka ve teknolojik cihazların kullanımına bağlı olarak çalışma şartlarının değişmekte olduğu günümüz şartlarında, toplumsal açıdan da büyük bir değişim ve dönüşümün yaşanmakta olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, günümüzden yaklaşık elli yıl önce temel prensip ve ilkeleri ortaya konulmuş bulunan Dokuz Işık Doktrini'nin söz konusu güncel şartlar açısından anlam ve önemi üzerine kısa bir değerlendirmede bulunulmasıdır.

Çalışma kapsamında öncelikle Dokuz Işık Doktrini kısaca açıklanacak, ardından günümüzde yaşanmakta olan gelişmeler ekseninde Dokuz Işık İlkeleri'nin anlamı üzerinde durularak, değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dokuz Işık Doktrini, Endüstri 4.0, Teknoloji, Ekonomi.
JEL Kodları: A14, O20, Z1.

ABSTRACT

In today's conditions, where Industry 4.0 requirements are experienced, virtual currencies are spoken in the economy and working conditions are changing depending on the use of artificial intelligence and technological devices, it is seen that there is a great change and transformation in social terms. The aim of this study is to give a brief evaluation on the meaning and importance of the Nine Lights Doctrine, which has been established about fifty years ago.

Within the scope of the study, firstly, the Nine Lights Doctrine will be explained, then in the axis of the current developments, the importance of the Principles of Nine Lights will be emphasized and evaluations will be made.

Keywords: *Nine Light Doctrine, İndutry 4.0, Technology, Economy.*
Jel Codes: *A14, O20, Z1.*

[277] **Atatürk Üniversitesi; Erzurum/TÜRKİYE; E-posta: ceyhun.sercemeli@atauni.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bilim ve teknoloji alanında yaşanmakta olan gelişmelere bağlı olarak, günümüzde sosyal, iktisadi, hukuki, kültürel vb. birçok açıdan büyük bir değişim ve dönüşümün yaşanmakta olduğu görülmektedir. Öyle ki, bu değişim süreciyle birlikte, Endüstri 4.0, yapay zekâ, sanal para vb. kavramlar da gündelik yaşantı içerisinde sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle teknolojide yaşanmakta olan gelişim süreci, yeni icat ve buluşlarla sürekli devam etmekte ve söz konusu buluşlar birikimli olarak devam etmektedir. Örneğin günümüzde yapay zeka teknolojisi kullanılarak üretimde verimliliğin ve etkinliğin artırılabileceği, Endüstri 4.0 evresinde nesnelerin interneti ve yapay zeka teknolojilerinin üretim süreçlerinde çok daha yoğun olarak kullanılmasıyla birlikte, üretim sahalarında basit ve hızlı veri toplama çözümlerine ulaşılabileceği ifade edilmektedir (ekoyapidergisi.org, 2018). Söz konusu değişim ve gelişim sürecinin uzağında kalmaksa, "Muasır Medeniyetler" seviyesine ulaşma noktasında problemlere neden olmaktadır.

Günümüzden yaklaşık elli yıl önce genel prensip ve ilkeleri ortaya konulmuş bulunan "Dokuz Işık Doktrini", esasında her dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikteki genel prensipler olarak dikkat çekmekte; anlam ve öneminin ise, çağın gereklerine uygun şekilde anlaşılması önem arz etmektedir. Bu açıdan çalışma kapsamında dokuz önemli prensibin kapsamında yer aldığı Doktrinin güncel gelişmeler kapsamında anlam ve öneminin vurgulanması amaçlanmaktadır.

Çalışmada öncelikle "Dokuz Işık Doktrini" kısaca açıklanacak, ardından günümüzde yaşanmakta olan Endüstri 4.0, yapay zeka vb. gelişmeler ekseninde Dokuz Işık İlkelerinin anlamı üzerinde durularak, genel değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. DOKUZ IŞIK DOKTRİNİ

Günümüzden yaklaşık elli yıl önce temel prensip ve ilkeleri ortaya konulmuş bulunan Dokuz Işık Doktrini, Alparslan Türkeş tarafından hazırlanmış; Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinin 24-25 Kasım 1967'de yapılan Kongresinde ilan edilmiştir. Dokuz rakamının Türklerce kutlu sayılmış olmasından dolayı, ilkelerin dokuz madde altında toplanılmasına özen gösterildiği ifade edilmektedir. Yüzde yüz yerli, yüzde yüz milli bir doktrin olarak sunulan Dokuz Işık, "her şey Türk için, Türk'e göre ve Türk tarafından" ülküsü benimsenerek, Türk milletini kısa sürede güçlendirecek tek yol olarak tanıtılmıştır (Ölçekçi, 2018: 267).

Dokuz Işık Doktrininin 1965'te Alparslan Türkeş tarafından belirlenen ilkeleri sırasıyla şunlardır: 1. Milliyetçilik, 2. Ülkücülük, 3. Ahlakçılık, 4. Toplumculuk, 5. İlimcilik, 6. Köycülük, 7. Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, 8. Gelişmecilik ve Halkçılık, 9. Endüstri ve Teknikçilik (Türkeş, 1998). Doktrinde yer alan ilkelerin benzerine, 1962 yılında Nihal Atsız'ın bir makalesinde de rastlandığı ifade edilmektedir. Atsız'ın hazırladığı dokuz maddelik program, Türkçülük, Arınmış Türkçecilik, Yasacılık, Toplumculuk, Milli gelenekçilik, Demokrasiye taraftar olmak, ahlakçılık, bilimcilik ve teknikçilikten oluşmaktadır. Türkeş, 9 Işık'ı 1964'te 14 sayfa halinde yayımlamış, 1967'deki kongrede ise bu program kabul edilmiştir (Kızak, 2018: 106).

Dokuz Işık Doktrini, Türk milletini kısa sürede güçlendirme hedefiyle ortaya konulmuş bulunan ilkelerden oluşmaktadır. Söz konusu ilkelerin günümüzden yaklaşık elli yıl kadar önce yazıldığı göz önüne alındığında, günümüzde yaşanmakta olan gelişmeler ekseninde anlam ve öneminin vurgulanması faydalı olacaktır. Bu açıdan Dokuz Işık Prensipleri aşağıda güncel gelişmeler ekseninde kısaca açıklanacaktır.

2. GÜNÜMÜZDE YAŞANMAKTA OLAN GELİŞMELER EKSENİNDE DOKUZ IŞIK PRENSİPLERİ

Türkeş, eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır: *"Türk milletinin kendine has gerçekleri vardır, şartları vardır, tarihi vardır, milli ruhu vardır. Türk milletinin kurtuluşu, kalkınması Türk milletinin milli gerçeklerini dikkate alan milli ruhunu dikkate alan milli tarihine ve milli geleneklerine, milli ahlakına dinine bağlı, saygılı, modern ilmi, modern tekniği de rehber edinen yüzde yüz yerli, yüzde yüz milli bir sistemle olabilir. İşte biz bugün Türkiye'de yaymaya çalıştığımız büyük milliyetçi hareketle Türk milletine yüzde yüz yerli yüzde yüz milli, onun dinine İslamiyet'e bağlı, onu esas kabul eden, milli ruhuna bağlı, milli kültürüne saygılı, tarihine saygılı, geleneklerine saygılı ve modern ilmi, tekniği de rehber edinmiş olan milli bir sistemi, yüzde yüz yerli*

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bir doktrini sunuyoruz. Buna Dokuz Işık Hareketi, Dokuz Işık Sistemi, Dokuz Işık Görüşü diyoruz" (Türkeş, 1998: 13). Söz konusu ifadeler ışığında anlaşıldığı üzere Dokuz Işık Prensipleri, yerli ve milli bir görüş ekseninde Türk milletini ileri seviyelere taşıyacak bir anlayışın ifadesidir. Bu açıdan söz konusu ilkelere kısaca bakılması faydalı olacaktır.

2.1. Milliyetçilik

Türkeş'e göre, milletlerin faaliyetlerinde, yükselmelerinde ve kendi toplumlarını refaha kavuşturmak, geliştirmek çabalarında Milliyetçilik şuuru ve Milliyetçilik duygusu başlıca tesir yapan faktör olmaktadır. Milli şuura sahip olmayan bir topluluğun bir arada yaşaması mümkün değildir. Böyle bir duygudan ve şuurdan mahrum toplulukların dış olayların en ufak bir tesirine karşı kendilerini koruyamadıkları ve dış tesirler olmasa dahi kendi kendilerine dağıldıkları görülmektedir. Türk milletinin yükselmesi ve tehlikelerden korunması, Türk milletini meydana getiren bireylerin teker teker milli şuur sahibi olmasına ve kalplerinin millet sevgisi, vatan sevgisi ile çarpmasına bağlıdır. Bunun için milli doktrin Dokuz Işık'ın birinci ilkesi olarak Milliyetçilik benimsenmiştir (Türkeş, 1998:73).

Günümüz şartlarında karşı karşıya bulunulan en büyük problem, ırkçılıkla milliyetçiliğin birbirine karıştırılmasıdır. Türkeş'in kastettiği milliyetçilik, yukarıda kısaca aktarılmaya çalışılan ve Atatürk'ün ifade ettiği "Ne Mutlu Türk'üm Diyene" düşüncesinin yansımasıdır. Atatürk bu sözüyle şüphesiz bir ırkçılık yapmış değildir. Aksine ortak dil, ortak kültür, ortak tarihin bir tezahürü olarak meydana gelen güçlü bir millet tarifi yapılmaktadır. Bu tarif, 1800'lü yıllarda Jelinek tarafından ifade edilen milliyetçilik tarifinde de görülmektedir[278]. Burada asla bir ırkçılık söz konusu değildir. Kaldı ki, yukarıda da kısaca ifade edildiği üzere Dokuz Işık Doktrini Türk İslam düşüncesi ekseninde ortaya konulmuş bir doktrindir. Irkçılık ise, İslam inancına göre kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Bu açıdan bakıldığında da milliyetçilik prensibinin ırkçılık olduğunu ifade etmek, mantık kurallarıyla bağdaşmamaktadır.

2.2. Ülkücülük

Ülkücülük Prensibi, *"batı dillerinden dilimize giren idealistlik kelimesiyle aynı olan bir anlam belirtmektedir. Ülkücülük insanların ve insan topluluklarının kendileri için varılması mutluluk sağlayacak, varılmasıyla en gelişmiş, en yükselmiş bir durum sağlayacak, bir hayalin düşünülmesi ve insan beyninde tasarlanarak şekillendirilmesidir".* Her toplumda idealistler vardır, ülkücüler vardır ve ülkücülerin, idealistlerin bulunması, toplumlar için bir saadet olarak ifade edilmektedir (Türkeş, 1998: 83).

Günümüz şartlarında insanlar çeşitli vasıtalarla hedefsizliğe ve tembelliğe sevk edilebilmektedirler. Özellikle genç nesil, internet ve sosyal medyanın menfi tesiri altında örf ve adetlere uygun olmayan aktivitelerle meşgul olmakta; "zaman öldürmek" söz konusu aktiviteler arasında yer alabilmektedir (youtube.com, 2015). Günümüzde sosyal medya ve akıllı telefonların aşırı kullanımına bağlı olarak bir takım psikolojik problemler dahi ortaya çıkmaktadır. Telefondan uzak kalma korkusu olarak adlandırılan "nomofobi" vb. problemler bunlar arasında yer almaktadır (Yıldırım ve Kişioğlu, 2018: 473). Bu şartlar altında büyük hedeflere ulaşmak kuşkusuz zor olacaktır. Uzaya araba gönderilen günümüz şartlarında (bbc.com, 2018), ideallerin ve yaşantının söz konusu gelişmelere uygun şekle dönüştürülmesi önem arz etmektedir.

2.3. Ahlakçılık

Ahlakçılık prensibi ile ifade edilen, her şeyden önce kişilerin ve toplumun milli ahlak kurallarına bağlı olarak yaşamasıdır. Bu durum sağlanmadıkça toplumun kalkınması ve toplum içerisinde haksızlıkların önlenmesi, ıstırapların önlenmesi, kişilerin ve toplumun mutluluğunun sağlanmasının mümkün değildir. Türkeş, ahlakçılık prensibine büyük önem vermektedir. Ahlakçılık prensibiyle her şeyden önce milletimizin dini olan İslamiyet esasları, İslam inancı başlıca kaynak olarak görülmektedir (Türkeş, 1998:91).

[278] Jelinek Hk. Bkz. Gözler, 2000: 210-220.

Günümüzde ise özellikle menfi televizyon yayınları, internet ve akıllı telefonların olumsuz yönde kullanımı nedeniyle ahlaki açıdan bir takım problemler yaşandığı gözlemlenmektedir. Öyle ki, temel ahlaki kurallar arasında yer alan büyüklere saygı, küçüklere sevgi konusunda dahi birçok kötü örnekle karşılaşılmaktadır. Yine toplumda özellikle genç nesil arasında kötü alışkanlıklar artmakta, bu da toplumsal açıdan ciddi problemlere neden olmaktadır (Erdamar ve Kurupınar, 2014: 78). Bu noktada Ahlakçılık prensibi dikkate alındığında, aileden başlamak üzere tüm toplumda milli ahlak kuralları doğrultusunda ciddi bir uyanışa ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

2.4. Toplumculuk

Türkeş'e göre Toplumculuk; toplum menfaatinin toplum varlığının, kişi varlığının üzerinde gözetilmesi demektir. Bu açıdan söz konusu görüş ikiye ayrılmaktadır. Birincisi iktisadi görüşü teşkil eden bölümken, ikincisi ise sosyal yapıyı ilgilendiren sosyal görüşü temsil eden bölümdür.

İktisadi görüş şöyle açıklanmaktadır; Türk milletinin süratle kalkınması, tarımını modern hale getirmesi ve modern sanayi kurması gerekmektedir. Bir milletin güçlü olması, bir milletin refahlı olması, hem tarımda hem de sanayide dengeli bir şekilde kalkınmış, ilerlemiş bulunmasına bağlıdır. Bu açıdan alınması gereken birçok tedbir bulunmaktadır. Bunlardan birisi de kullanılmayan emeğin değerlendirilmesi meselesidir. Halk enerjisinin seferber edilmesi yoluna başvurulacaktır (Türkeş, 1998: 100).

Bugün ülkemizde nispeten işsizlik probleminin bulunduğu, genç işsizliğin yüksek seviyede bulunduğu görülmektedir. Ülkemizde 2018 yılı Ağustos ayı verilerine göre işsizlik oranı %11,1; genç nüfusta (115-24 yaş) ise işsizlik oranı %20,8 seviyesinde bulunmaktadır. 1980 yılında %7.2 seviyelerinde olan işsizlik oranı yıllar itibariyle incelendiğinde dalgalanmalar istisna tutulmak üzere artış göstermektedir (TÜİK, 2018). Öte yandan işverenlerin ise, çalıştırmak için eleman aramalarına rağmen uygun çalışan bulamadıkları ifade edilmektedir (hurriyet.com.tr, 2018). Buradan anlaşıldığı üzere, ülkemizdeki işgücünden tam olarak etkin şekilde yararlanılamamakta ve bu durum da belki milyarlarla ifade edilebilecek kaynak kaybına neden olmaktadır. Bu açıdan özellikle teknik eğitimin önem arz ettiği ve ara eleman niteliğindeki işgücü ihtiyacının karşılanması gerektiği anlaşılmaktadır.

2.5. İlimcilik

"Bir memleketin refahlı olması, güçlü olması, her şeyden önce o memlekette yaşayan insanların ilimde, teknikte ileri bir seviyeye ulaşmış olmaları ile mümkündür" ifadesinde bulunan Türkeş, bunun için Türkiye'nin ilimde, teknikte süratle en yüksek seviyeye çıkmasını hızla modern sanayi kurmasını, tarımını modernleştirmesini sağlamak için dünya çapında yüksek kaliteli liyakatli ilim adamları ve teknisyenler yetiştirme zorunluluğu olduğunu belirtmiştir (Türkeş, 1998: 101).

Günümüzde yaşanmakta olan en büyük problemlerden birisi ise şüphesiz beyin göçüdür. Yakın zamanda Nobel ödülü alan Prof. Dr. Aziz SANCAR, ülkemizin yetiştirdiği en büyük değerlerden birisi olarak faaliyetlerini Amerika'da sürdürmektedir. Bu açıdan temel hedef, bu seviyede önemli, yüksek liyakat sahibi vatandaşlarımızın beyin göçü ile ülkemizden ayrılmasını önleyecek tedbirlerin alınmasıdır. Ayrıca Milli Eğitim sisteminin de bu hedefler doğrultusunda planlanması gerekmektedir. Bu açıdan Türkeş, dört öncelik öngörmüştür. 1. Türk insanının Türk milletinin tarihinden, geleneklerinden şuur almış, Milliyetçilik duyguları ve manevi değerlerle yetişmesi, 2. Milli Eğitim'de sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara göre hedef belirlenmesi, 3. Öğrencilerin topluma yük olmadan yaşayacak üretici olarak yetişecek ve topluma katkıda bulunacak şekilde yetişmesi, 4. Dünya üzerinde tekniğin, teknik bilginin önemi hayati derecede artmış olması nedeniyle Türk çocuklarının teknik eğitime göre yetiştirilmesi gerekmektedir (Türkeş, 1998: 102). Bu açıdan dünyada Endüstri 4.0 şartlarının yaşanmakta olduğu günümüz şartlarında, öğrencilerin bu şartlara uygun olarak yetiştirilmesi, etkinliği ve verimliliği artıracak önlemler olacaktır.

2.6. Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik

İnsanlar için mutluluk her şeyden önce hür olmaya bağlıdır. Türkeş, Dokuz Işık'ta ne başkalarını uşak olarak kullanmayı ne de başkalarına uşak olmayı kabul eden bir görüşü esas aldığını ifade etmektedir. Türk

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

milletinin her manada özgür olmasıyla mutlu olacağına, yükseleceğine inandığını belirtmiştir. Hürriyet derken İnsan Hakları Beyannamesinde ve Birleşmiş Milletler Anayasasında ifadesini bulan tüm hürriyetleri bir bütün olarak görmektedir. Türkeş, Hürriyetçilik ilkesiyle beraber Halkçılık deyimini de kullanmaktadır. Her şeyin halkla beraber halk için olması, halka doğru olması ve halk tarafından olmasına önem verilmektedir. Yapılacak işlerde halkın içinden kopmadan her işin halkın ihtiyaçlarına göre yapılmasının önemi vurgulanmaktadır. Hürriyetçilikle birlikte şahsiyetçiliği de esas alan Türkeş, insanların şahıslarına karşılıklı saygı ve karşılıklı teminat içinde olunmasına önem vermektedir (Türkeş, 1998: 116).

Bugün Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik açısından en önemli problem özellikle Doğu Türkistan'daki kardeşlerimize uygulanmakta olan baskı ve işkencelerdir. Bu durum dünyanın birçok bölgesinde de yaşanmaktadır. Özellikle Çin'in beş özerk bölgesinden biri olan Sincan Uygur Özerk Bölgesinde yaşayan Uygurlar bugün birçok hak ihlali ile karşı karşıyadır. Çin'in uyguladığı politikalar azınlık hakları bağlamında birçok ihlali teşkil etmektedir. Çin'in Doğu Türkistan halkına yönelik izlediği eğitim, ekonomi, nüfus ve göç politikaları azınlık hakları bağlamında hak ihlallerinin yaşanmasına neden olmaktadır (Dağcı ve Keskin, 2013). Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik Prensibi dikkate alındığında, dünyanın çeşitli yerlerinde temel hak ve hürriyetleri ihlal edilen kardeşlerimizin haklarının savunulması da büyük önem arz etmektedir.

2.7. Köycülük

Dokuz Işık Doktrininin önemli esaslarından birisi de köycülüktür. Köycülük prensibinin ifade edildiği dönemde ülkemizin yaklaşık %65'inin köylerde yaşamakta olduğu ve bu duruma uygun tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir. Ancak söz konusu dönemin ardından düzensiz şekilde yaşanan kentlere göç nedeniyle bu oran günümüzde farklılaşmıştır. Köycülük prensibinden uzaklaşılması günümüzde tarımda büyük problemler yaşanmasına neden olmaktadır. Öyle ki günümüzde nohut gibi bakla ürünleri dahi ithal edilebilmektedir (ntv.com.tr, 2017).

Köycülük prensibi kapsamında köylülerin teşkilatlandırılması ve ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Köylerin tarım kentleri halinde gruplandırılması, böylece köylerde ihtiyaç duyulan eğitim, sağlık gibi hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Ayrıca modern tarım aletleri parkının kurulması, gübre depoları, ilaç depoları vb. birçok ayrıntılı çözüm önerileri sunulmaktadır (Türkeş, 1998: 118). Bu önerilerin günümüzde de ihtiyaçları karşılayabilecek önemli tedbirler içerdiği görülmektedir. Çölde tarım yapılabilen günümüz şartlarında, toprakların verimli kullanılması, köylerde yaşayan vatandaşların bilinçlendirilmesi, ihtiyaçlarının giderilmesi büyük önem arz etmektedir (tarimdanhaber.com, 2017). Ayrıca Türkeş, bol olan su kaynaklarının da etkin olarak kullanılmadığını belirtmiştir. Bir Hadis-i Şerif'te; "*Akarsuyun kenarında bulunsanız bile suyu israf etmeyiniz"* buyurulmuştur. Günümüz şartlarında ülkemizde yaklaşık 40 milyar metreküp su bulunmaktayken bunun yaklaşık yarısının israf edildiği düşünülmektedir. Bu derecedeki su israfının önlenmesi de milyarlarla ifade edilebilecek kaynağın tasarruf edilmesini sağlayabilecektir (Nevevi, 2002).

2.8. Gelişmecilik

Gelişmecilik ilkesi; Daima daha iyiyi, daha gelişmiş bir durumu elde etmek için araştırma yapmak; daha iyiye, daha mükemmele varmak arzusu taşımak ve bunun için çareler aramaktır. Türkeş'in burada dikkat çektiği nokta, gelişmecilikle kastedilenin devrimcilik değil, tam tersine gelişimin hedeflenmesidir. Çünkü devrimciliğin geçmişe ait her şeyi yıkmak ve tarihimizle ilgisi olmayan nereye varılacağı kestirilemeyen bir başka durumun meydana getirilmesi manasına geldiği ifade edilmektedir (Türkeş, 1998: 130).

Türkeş, Türk milleti olarak daima daha iyinin aranması gerektiğini belirtmiştir. Günümüzde dünyada yaşanan gelişmelere örnek olarak drone teknolojisinin kullanılması gösterilebilir. Bu teknolojinin geliştirilmesi beraberinde otomobil teknolojisinde kullanımı getirmiş ve günümüzde drone tipi uçan otomobillerin test sürüşlerinin yapılmakta olduğu ifade edilmektedir (ntv.com.tr, 2017). Bu noktada Gelişmecilik ilkesi doğrultusunda daima daha iyini hedeflenmesi ve ülkemizi "Muasır Medeniyetler" seviyesine çıkarak gelişmelerin öncüsü olma hedefinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.9. Endüstricilik ve Teknikçilik

Türkeş, bir toplumun güçlü olmasının her şeyden önce modern sanayi kuruluşu olmasına, teknikte ve endüstride en yüksek seviyeye çıkmış olmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Modern bir toplum olmak, güçlü bir devlet, millet haline gelmek için Türkiye'nin en kısa zamanda dünyanın en ileri endüstri ülkesi haline gelmesi gerektiği ifade edilmektedir. Türkiye'nin ağır endüstriye dayanan ve her çeşit fabrikaları, modern aletleri, makineleri yapabilecek kapasitede bir endüstri sahibi olmak zorunda olduğu vurgulanmakta ve esasında fabrikaların teşkilatlandırılmasında kullanılabilecek teknolojiye ulaşımın önemi üzerinde durulmaktadır (Türkeş, 1998: 136). Bu açıdan önemli olan husus, üretimde kullanılan parçaların da ülke kaynaklarıyla üretilmesi ve ithalatın önlenmesidir. Üretimde ithalat bağımlılığının azaltılması ve ihracatın artırılması ekonominin de güç kazanmasını sağlayacaktır. Ülkemizde günümüzde özellikle savunma sanayisinde büyük gelişme kaydedildiği görülmektedir. Öyle ki ülkemizde üretilen Atak helikopterleri çeşitli ülkelere ihraç edilmektedir (tai.com.tr, 2018). Bu noktada özellikle ağır sanayi üretiminde ithalat bağımlılığının azaltılması, üretimden daha yüksek kazançlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Dünyada yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, günümüzde Endüstri 4.0 olarak adlandırılan yeni endüstiryel döneme girildiği çeşitli araştırmalarda vurgulanmaktadır. Nesnelerin interneti, büyük veri, bulut bilişim, makineler arası iletişim ve yapay zeka gibi teknolojik ve yazılımsal kavramların, fiziksel sanayi unsurları ile birleşmesi sonucu ortaya çıkan Endüstri 4.0 dönemi ile birlikte ilerleyen yıllarda insansız otomobil vb. gelişmelerin de hızlı şekilde yaşanması, sanayi yönetiminin basitleşmesi, yeni iş dallarının ortaya çıkması, çeşitli iş alternatiflerinin sona ermesi ve çalışma hayatında büyük bir dönüşüm sürecinin yaşanması beklenmektedir (Özdoğan, 2018: 7). Bu gelişmeler dikkate alındığında da söz konusu değişim ve dönüşüm sürecine uygun insan kaynağının yetiştirilmesi, üretim imkânlarının bu doğrultuda geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

Dokuz Işık Doktirini'nin her bir prensibi üzerinde geniş kapsamlı değerlendirmelerde bulunulması mümkün olsa da çalışma kapsamında, güncel gelişmeler ekseninde kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Günümüzden yaklaşık elli yıl önce belirlenmiş söz konusu temel ilkeler, günümüz şartları altında dikkatle incelendiğinde önemli çözüm önerileri sunmaktadır.

Dokuz Işık Doktrini'nin önemini Türkeş şu sözleriyle dile getirmektedir; *"Milli Doktrinimiz Dokuz Işık, milletimize, insan sevgisini ve insan haysiyetine sonsuz saygıyı esas alan yeni bir yol işaret etmektedir. Bu yolun temel kaynağı; İslam İnancı, Türklük şuur ve gururudur. Cihanın ufuklarından yeni bir güneş gibi doğacak olan Büyük Türkiye'nin meşalesi yakılmıştır. Bu meşaleyi sizlere verdim. Onu yurdumuzun her köşesine götürünüz ve her Türk'ün gönlünü onunla tutuşturunuz. Zafer Büyük Türk Milletinindir."* (Türkeş, 1998: 155).

Doktrinin ilkeleri dikkate alındığında, günümüzde özellikle ırkçılıkla karıştırılan Milliyetçilik İlkesinin milleti bütün unsurlarıyla kapsayan bir anlayışın ifadesi olduğu, ırkçı görüşlerin bu ilke kapsamında reddedildiği görülmektedir. Ülkücülük, İlimcilik, Endüstricilik ve Teknikçilik gibi ilkeler dikkate alındığında, ilimde ve fende en ileri seviyelere ulaşmak için çalışılması gerektiği, buna uygun teşkilatlanmanın sağlanması gerektiği vurgulanmakta, çağın gereklerine uygun çözümlerin toplumsal hayata yansıtılmasının önemi üzerinde durulmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Dağcı, K., & Keskin, M. (2013). Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, *1*(2), 11-29.
2. Erdamar, G. & Kurupınar, A., (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı Ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*(1), 65-84.
3. Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi.

4. Kızak, B., E. (2018). Doktrin ve Lider Ekseninde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Milliyetçi Hareket Partisi'ne Dönüşümü, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

5. Nevevî, İ. (2002). *Riyâz'us-Sâlihîn*. İstanbul: Kitap Dünyası.

6. Ölçekçi, H. (2018). Siyasal İletişim Bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi'nin İnşası ve Alparslan Türkeş'in İletişim Stratejisi, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 261-276.

7. Özdoğan, O. (2018). *Endüstri 4.0: Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları*. İstanbul: Pusula.

8. Türkeş, Alparslan (1998). *9 Işık ve Türkiye*, İstanbul: Kamer Yayınları.

9. Yıldırım, S., Kişioğlu A., N. (2018). Teknolojinin Getirdiği Yeni Hastalıklar: Nomofobi, Netlessfobi, FoMO. *Med J SDU/SDÜ Tıp Fak Derg,* 25.4 473-480.

10. http://www.ekoyapidergisi.org/4670-uretimde-verimliligi-artiracak-yeni-yapay-zeka-teknolojisi.html, 21 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

11. http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/is-arayanlar-dikkat-tekstililer-calistiracak-personel-bulamiyor-40850117 , 17 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

12. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27690 ,15 Kasım 2018 Tarihinde erişildi.

13. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42980048, 18 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

14. https://www.ntv.com.tr/ekonomi/nohut-ithalatinda-vergi-kaldirildi,gtJJNCqmQky0zdY81ogd_w, 17 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

15. https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/ucan-otomobil-icin-tarih-verildi,LlHi238DAk2Iy7J77423ww, 17 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

16. https://www.tai.com.tr/urun/t129-atak, 18 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

17. https://www.tarimdanhaber.com/haber/tarim/samani-bile-ithal-ederken-israil-colde-tarim-yapiyor//, 21 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

18. https://www.youtube.com/watch?v=86MIWwBfd5o, 18 Ekim 2018 Tarihinde Erişildi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(81)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KAPTAN[279]

PİYANOYA BAŞLANGIÇ AŞAMASINDA CARL CZERNY'NİN ETÜTLERİNİN LİTERATÜRDEKİ ÖNEMİ[280]

THE IMPORTANCE OF CARL CZERNY'S STUDY PIECES IN THE EARLY STAGES OF THE PIANO EDUCATION

ÖZ

Piyano çalma tekniği ile ilgili tarih boyu çeşitli çalışmalar yapılmış, rahat ve hızlı çalınabilmesi adına farklı metotlar uygulanmış, piyanistin güçlenmesi adına birçok eser yazılmış ve nihayetinde günümüzde var olan teknik çeşitliliği ve kaynak seçimi farklılıklarına varılmıştır. Bir piyanistin, alanında başarılı olabilmesi için temel koşul çok çalışmaksa da, piyano başında geçirilen zamanın doğru değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Çalışma esnasında tüm bedenin doğru kullanılması, piyanistin daha hızlı ve doğru yol almasını sağlamakta; sırttan başlayarak kolların rahat olması, dirseklerin her daim elleri destekliyor olması, göz ve kulağın koordineli şekilde organize olması ve nihayetinde piyano ve piyanistin ahenkli bir bütünlük oluşturması gerekmektedir. Bu çerçevede, etütleri piyanistin antrenman alanı olarak değerlendirmek mümkündür. Karşılaşılabilmesi mümkün olan birçok sorunu, piyanist etüt çalışırken deneyimler ve orada halledilen problemler, benzeri pasajlarla karşılaşıldığında piyanist için büyük oranda sorun olmaktan çıkar. Bu yüzden doğru etüt seçimi, özellikle başlangıç aşamasında, piyanistin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Carl Czerny'nin başlangıç aşamasındaki piyano etütleri (op.599), çeşitli özellikleri açısından incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Carl Czerny, Piyano Tekniği, Piyano Etütleri, Czerny op.599 Piyano Metodu.

ABSTRACT

Throughout the history, there has been many studies on the playing techniques, many methods has been introduced and applied for comfortable and fast playing, many pieces has been composed for strengthening the pianists themselves and finally today's technical variety and the difference in choice of sources has been recognised. Although the fundamental requirement for a pianist to be successful is practicing itself, it is equally important to spend that particular practice time in the best possible way.

Using the whole body in the correct way during the practice enables the pianist to proceed faster and accurate; arms needs to be comfortable all the way from the back, elbows should support the hands constantly, eyes and ears must coordinate and finally the pianist and the piano itself should appear as a whole in harmony. In this context it is possible to consider the studies as the practice zone of the pianist. The pianist experiences many issues that could turn into a problem in the future while playing and hence when pianist comes across similar passages, they don't become a big issue. For that reason, the choice of the appropriate study piece, especially at the beginning, is crucial for the pianist's progress. In this study, Carl Czerny's early studies (op. 599) has been examined with regard to it's various features.

Keywords: *Carl Czerny, Piano Technique, Piano Studies, Czerny 0p.599 Piano Method.*

[279] Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü.; Düzce/TÜRKİYE; E-posta: kaptansayse@hotmail.com

[280] Bu Makale İspanya'da düzenlenen USOS-2017 ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİNDE kısmen sözlü olarak sunulmuştur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

"Teknik anlamda piyano eğitiminde en önemli gelişimi sağlayan etütler, gerek güçlük düzeyi, gerek amacı, gerekse uygulanma biçimi itibariyle eğitim sürecinde oldukça etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Etütler yazılma amacı itibariyle çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategoriler içerisinde eğitim ve teknik gelişim amacıyla yazılmış olan etütlerin incelenmesi ise ayrı bir süreç olarak görülmektedir. Analiz yolu ile daha iyi tanınan etütlerin algılanışı ve benimsenmesi de kolaylaşır. Özellikle eğitim amaçlı etütlerin incelenmesi, analiz edilmesi ve bu gözden geçirme süreçlerinden faydalı çıkarımlarda bulunulması, şüphesiz sürece olumlu katkılar sağlayacaktır" (Kurtuldu, 2009: 29).

"19.yy. sonlarından bu yana bir bilim dalı olarak kabul edilen piyano tekniği, bilimsel konum ve özellikleriyle geniş kitlelere ulaştırılıp, konuyla ilgili bilinçlenmenin artırılmasına katkıda bulunulmalıdır. Bu bağlamda, müziğin her alanında bilimsel araştırmalara dayanan Türkçe kaynakların çoğalması yanında, önemli bulunan yabancı kaynakların da dilimize kazandırılmasında büyük yarar vardır. Böylece, eğitimciler kendi düşünce, deneyim ve bilgilerini destekleyen bilgilere kolayca ulaşacaklar ve bilgiden kaynaklanan cesaretle yeni yaklaşım, düşünce ve yeni ürünler ortaya koyabileceklerdir." (Küçük, 2003: 5) Anlaşılacağı gibi piyano eğitiminde tıpkı diğer bilimlerde olduğu gibi çeşitli kaynakların incelenmesi ve yabancı kaynakların analiz edilmesi önem taşımaktadır.

Piyano eğitiminde öğretmenin etkisini Ertem şöyle ifade etmektedir: "Teknik yeterliliğe ulaşmanın temelinde doğru el pozisyonu, doğru oturuş/duruş (posture) gibi davranışlara ve tuşe, sonorite, klavye hâkimiyeti, ajelite gibi becerilere sahip olma yatar. Piyano eğitiminin başlangıç aşaması, bu davranış ve becerilerin kazanılmasının temelini teşkil ettiğinden önemi büyüktür. …Bahsedilen bu davranış ve becerileri öğrenciye kazandırmada en etkili yollardan biri öğretmen tarafından seçilen uygun repertuardır" (Ertem, 2011: 646).

Bu nedenledir ki, yüzyıllardır piyano tekniğiyle ilgili çeşitli tartışmalar olmuş, değişik metotlar, teknikler denenmiş ve salt parmak çalışından vazgeçilip, günümüzde tüm beden kullanımına varılmıştır. Sırttan başlayarak alınan destek, dirseklerin özgürleştirilmesiyle ve bileğin rahat bırakılmasıyla, piyanistin ton, teknik, müzikalite gibi mutlak ihtiyaçlarını daha kolay gerçekleştirmesini sağlamaktadır.

" Parmakların hareketleri konusunda ilk ciddi ve önemli çalışmanın 18.yy. da M.Clementi ile başladığını görürüz. Clementi'ye göre her piyanistin eşit kuvvette on parmağa sahip olması gerekmektedir. Bu düşünceyle zayıf parmakları kuvvetlendirmek için egzersizler geliştirmiştir. Çalarken yalnızca parmaklar hareket etmeli, elin üstü düz kalmalı ve parmak uçları aynı hizada olmalıydı. Günümüzde buna "SALT PARMAK TEKNİĞİ" denmektedir" (Küçük, 2002: 70). Uzun denemelerin sonunda ise salt parmak tekniğinin piyanisti zorladığı ve teknik olarak yetersiz kıldığı sonucuna varılmış ve tüm bedenin tekniğin parçası olması gerektiğine kanaat getirilmiştir.

Czerny'nin etütleri, piyano repertuvarında çok geniş ve önemli bir yer tutmaktadır ve bu etütler, doğru bir çalışmayla değerlendirildiği ve tüm beden devreye sokularak çalışıldığı takdirde, piyanisti olası sakatlıklardan koruyacak bir altyapı oluşturabilmektedir. Czerny bu metodunda, ustalıkla en basit etüdünden, en zor etüdüne kadar piyanisti zorlamadan, doğal pozisyonları koruyarak, seviyeyi giderek arttırarak, basamaklar halinde ilerlemektedir.

Czerny'nin etütlerinin en önemli tarafı ise, piyanisti 2'şer veya 4'er ölçüler sınırında çalışmaya yönlendirmesidir. Piyanist bu alışkanlıkla çalışmayı öğrendiğinde, en büyük eserler karşısında bile hem teknik, hem de ifade olarak büyük kolaylık kazanmış olacaktır.

"Piyano eğitiminin sadece teknik beceriyi kapsamadığı, teknik yeterliliğin güzeli yaratmak için bir araçken, temelde öğrencilerine kendilerini müzik yoluyla güzelce ifade etmelerini sağlayacak müzikal davranışlar kazandırmanın vazgeçilmez bir amaç olduğu, unutulmamalıdır" (Ercan 1997'den akt. Çiçek, 2016: 12). "Piyano eğitimi bireysel olarak yapılan bir ders olduğundan, öğretmenin öğrenciyle olan iletişiminin son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Güzel Sanatlar Liselerinde piyano derslerinde planlı bir eğitim süreci uygulanmakta olup, bu süreci gerçekleştiren en önemli unsur, alanında yeterli olan ve öğrencilerine yol gösterebilen öğretmendir."(Çiçek, 2016: 12).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Doğru parmak numaralarının kullanılmaması, aynı yerin sürekli farklı parmaklarla çalınması ve/veya elin sürekli pozisyon değiştirmesi; özellikle de bir sonraki pozisyona hazırlığın yapılmaması, bileğin de pozisyon değiştirmesine ve buna bağlı olarak da sertleşmesine neden olur. Bu nedenle parmak numaralarına dikkat edilmeli; doğru parmak numaraları kullanılmalıdır. Kullanılan parmak numaraları notasyondakiyle aynı olmasa bile, ters bir pozisyon yaratmadan, rahat çalabileceği şekilde kişiye özel de olabilir." (Gökbudak ve Tutun, 2005: 296)

AMAÇ

Carl Czerny'nin başlangıç seviyesindeki etütlerinin, öğrenciye eğitim esnasında farkındalık oluşturacak bir çalışma yöntemi kazandırma ve öğrenciyi, zorlu bir alan olan piyano tekniği sahasına eğlenceli yollarla hazırlama yöntemindeki ustalığına dikkat çekerek, piyano eğitimine katkıda bulunmak.

MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada Czerny'nin op.599 etüt kitabından, sırasıyla 12,14,17,19 ve 31 numaralı etütleri teknik açılardan incelenmiştir. Çalışmada takip ettiğimiz metot, örnek olarak seçilen etütlerin en belirgin kısımlarını tek tek ele almak ve yorumlamaktır.

BULGULAR

12 numaralı etüdünde sol elde uzun tutulan akorlar çalıştırılırken, sağ elde bağlı ve eşit çalınması amaçlanan sekizlik notalar görülmektedir. Besteci, sol elde dik, sağ elde yatay olan hareketi, henüz öğrenme aşamasındaki piyanisti hiç zorlamayacak şekilde sunmuştur. (5-6.), (7-8.), (9-10.), (11-12.), (15.-16.) ölçülerde sol eldeki dik hareketle, sağ eldeki yatay hareketin becerisini arttırmaya yönelik çalışmanın pekiştirildiğini görmekteyiz. Sağ elde bağlı çalınması gereken sekizliklere karşın, sol elde, bir ölçüden diğerine geçerken bırakılması ve bazen de değiştirilmesi gereken birlik akorlarıyla Czerny'nin bu etütte, öğrenciyi sol elde akor basarken, sağ elde melodiyi rahatlıkla çalabilme yetisini vermeyi amaçladığını düşünmekteyiz.

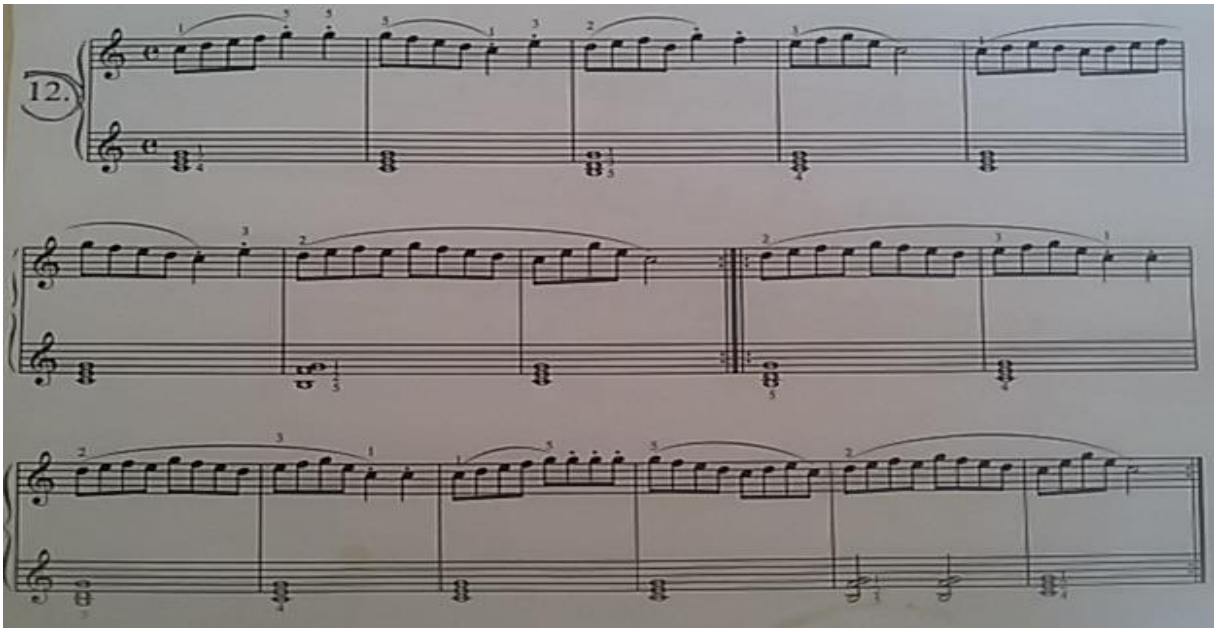

Şekil 1. Czerny Etüt 12

14 numaralı etüt ise öğrenciyi sol elde yatay, sağ elde dik harekete yönlendirmektedir. Sol elde eşit ve bağlı çalınması gereken sekizlik notalardan oluşan eşlik görevine karşın, sağ elde kimi zaman staccato, kimi zaman bağlı çalınması gereken ve çift seslerden oluşan tema geldiğini görmekteyiz. Sol elde devamlı bağlı giden ve eşit çalınması gereken formun, sol eli hem teknik, hem de müzikal açıdan geliştirmeyi amaçladığını

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

söyleyebiliriz. Bu yüzden bu etüt, sol eli ayrı çalışmaya yönlendirmesiyle mutlak önem taşımaktadır. Bununla beraber sağ elde staccato dörtlükler ve 2 vuruşluk çift sesli akorlar görmekteyiz. Czerny'nin bu etütte tam kol kullanımını amaçladığını ve başlangıç düzeyindeki bir öğrenci için tam kol kullanımında çok etkili ve rahatlatıcı bir yol çizdiğini görmekteyiz

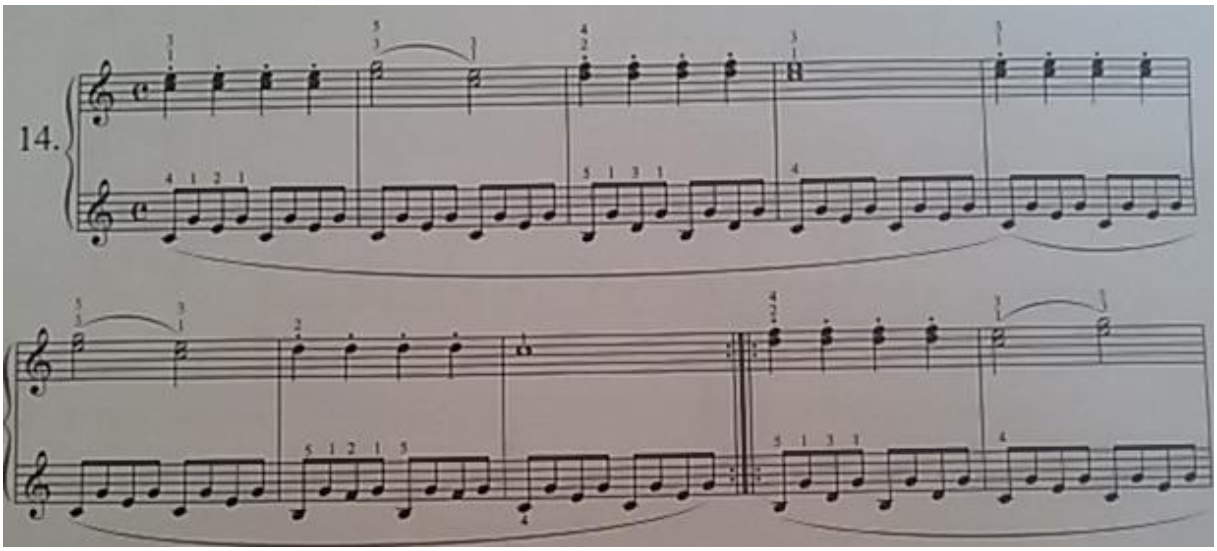

Şekil 2. Czerny Etüt 14

17 numaralı etütte Czerny'nin, sağ elde çift sesi bağlı çalabilme becerisini geliştirmeyi amaçladığını görmekteyiz. Czerny'nin burada üçlü aralıklardan oluşan sesleri, 1-3, 2-4 ve 3-5 parmak numaralarını kullanarak sağ elin potansiyelini yükseltmeyi hedeflediğini düşünmekteyiz. Çift sesleri aynı zamanda bağ işaretiyle vermesi, teknik olarak zor olan bir motifi, müzikal ifadeyle yumuşatmak ve kolaylaştırmak istediğini düşündürmektedir. Sol elde sadece akor kullanmış olduğu bu etütle Czerny'nin, sağ el için yazılmış ileri teknikteki eserlerde bulunan üçlü aralıklar için şimdiden zemin hazırlamakta olduğunu düşünmekteyiz.

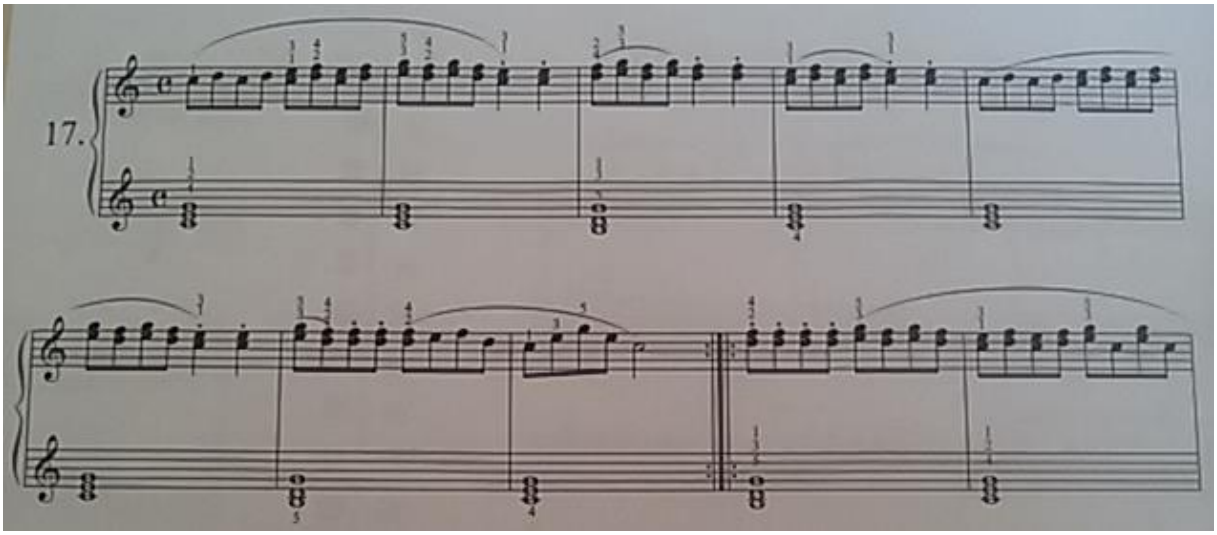

Şekil 3. Czerny Etüt 17

19 numaralı etütte Czerny'nin, sağ eldeki Do Majör dizisini müzikal cümle kurarak çalınmasını hedeflediğini görmekteyiz. Dizilerin önemini, onları mümkün olduğunca melodik bir hale getirerek bize sunan Czerny'nin, dizi tekniğini, tatlı motiflerle çeşitlendirerek öğrenci için çalınması keyifli parçalara dönüştürmeyi amaçladığını görmekteyiz. İkişerli ölçüler halinde, özellikle dizi pozisyonunun kullanıldığı bu ve bu yapıdaki diğer etütleri, bestecinin bize teknik problemlerin müzikaliteyle aşılabileceği mesajını vermek istediğini düşündürmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Müzik Öğretmenliği Lisans Programında yer alan Piyano I ve Piyano II ders tanımları incelendiğinde temel çalma tekniklerinin yanı sıra müzikal ifade çalışmalarının da öğrenilmesinin önem kazandığı görülmektedir. Bu ders tanımlarına bakıldığında başlangıç piyano eğitimi açısından kazanılması gereken temel teknikler legato çalabilme, beş parmak çalışmaları yapabilme, paralel yönde dizi çalabilme, zıt yönde dizi çalabilme, çalış sırasında kolları serbest bırakabilme, iki eli bağımsız hareket ettirebilme, müziksel yönden ifadeli çalabilme (piano, forte v.b. nüanslar), cümleleme ve staccato çalabilme şeklinde sıralanabilir" (Sönmezöz, 2015:179).

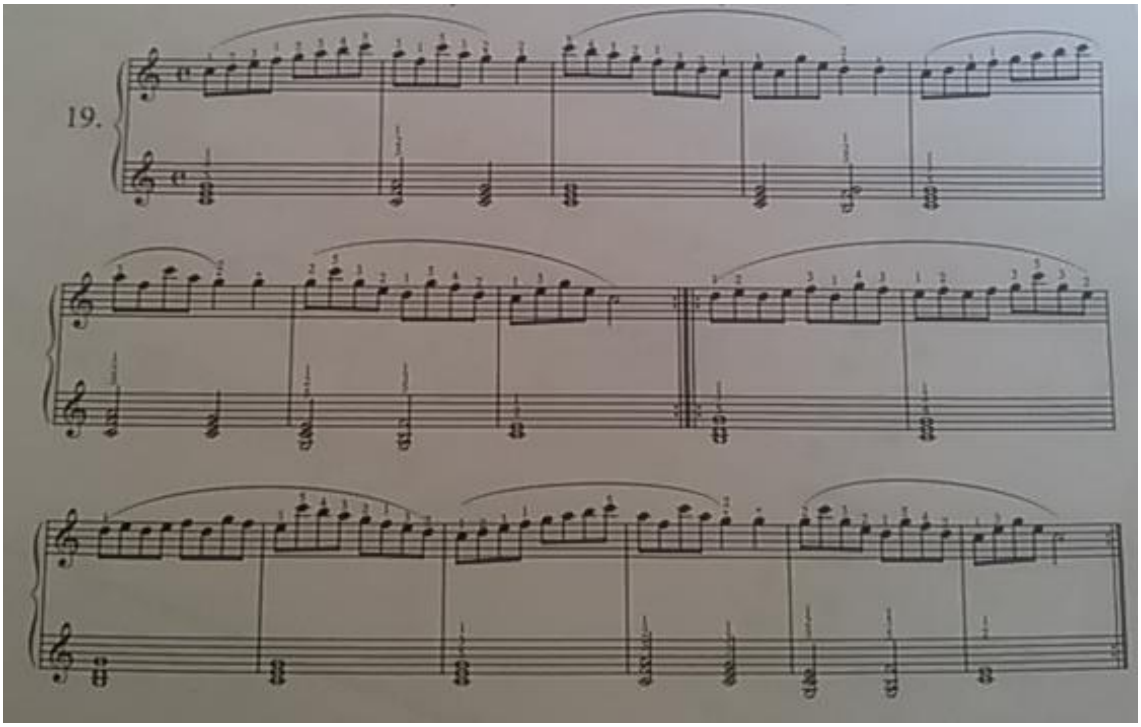

Şekil 3. Czerny Etüt 19

31 numaralı etüt, sol elde üçlemeler eşliğinde, sağ elde üçlü ve beşli aralıkların non-legato tekniğinde çalınmasını hedeflemektedir. Burada Czerny'nin, sol ele hız ve denge kazandırmayı hedeflerken, sağ elde birbirinden uzak akor pozisyonlarını, müzikal bağ ve kol bağı kullanarak, kendi içlerinde ifade yaratabilme becerisini geliştirmeyi amaçladığını düşünmekteyiz. Etütte yine, sol elde yatay, sağ elde dik hareket gözlemlemekteyiz. Sol elde 4. ve 5. parmak numarasıyla başlayan üçlemeler, zayıf olduğu düşünülen bu parmakların, kol desteği verildiği zaman diğer parmaklarla aynı güçte olabileceğinin göstergesi olarak, öğrenciye ileri dönemde karşılaşılabilecek sol el problemleri açısından çok iyi bir çizmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

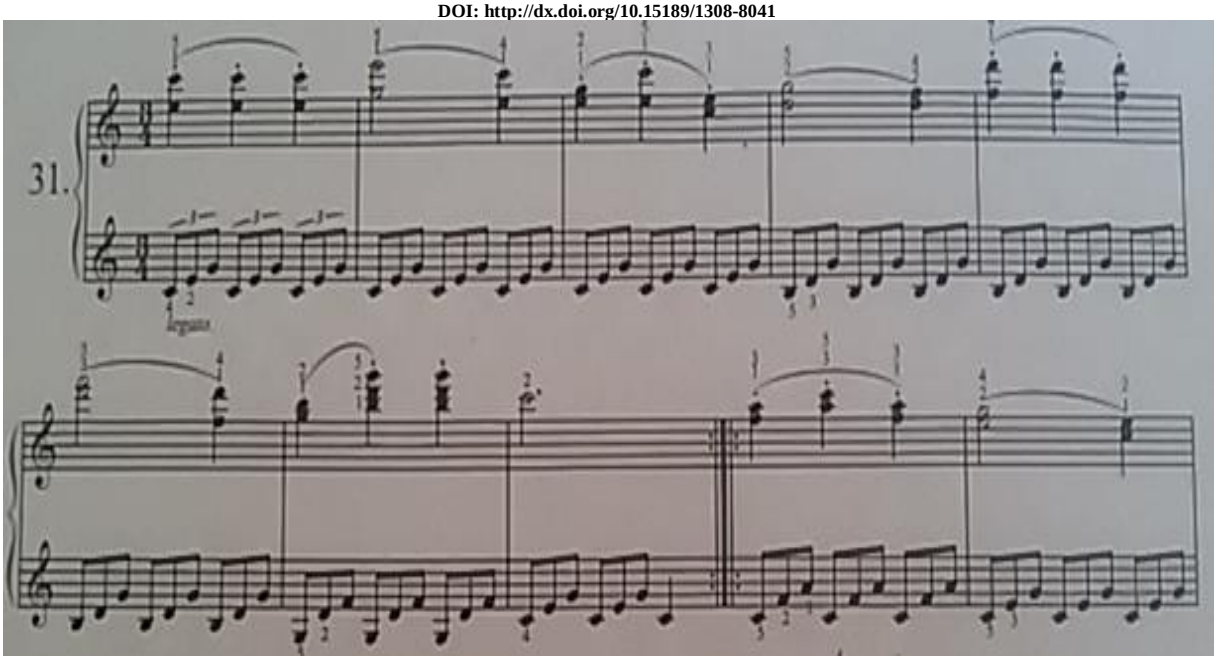

Şekil 4. Czerny Etüt 31

SONUÇ

Carl Czerny'nin, piyanist adayına hazırladığı, tartışmasız çok sağlam bir zemin oluşturan etüt kitapları, dünya çapında yoğun bir şekilde tercih edilmektedir. Tüm bu çalışmaları yaparken öğrencinin doğru yönlendirilmesi son derece büyük bir önem taşımaktadır. Eğitmenin bu anlamdaki rolü çok büyüktür. Piyano tekniğini, öğrenciye aktarırken, öğrencinin sadece el, parmak ve kol becerisine değil, görsel algı yeteneğine de hitap etmek gerekmektedir. Zor bir pasajın, öncelikle doğru bir beden diline sahip olarak halledilebileceği, üzerinde muhakkak durulması gereken bir konudur. Kol, sırt ve dirsek desteği almayan parmakların, teknik için yazılmış bütün metotları çalmış, bitirmiş dahi olsa, sakatlanma ihtimali hep yüksek olacaktır. Bu sebeple, doğru metotla beraber, doğru beden kullanımına yönlendirme konusu da eğitimcinin mutlak görevidir. Bununla beraber, tekniği müzikle desteklemeyi öğretmek de tam bu noktada devreye girmektedir. Öğrencinin kendi ifadesini piyanoya aktarabilmesi, kısaca öğrencinin piyanoyla tam bir bütünlük oluşturabilmesi, yine eğitimcinin bilgisini ve tecrübesini doğru bir şekilde iletebilmesiyle gelişmektedir.

Yukarıda örneklerle izah etmeye çalıştığımız etütler ve kimi dikkat çeken huşular şöyledir.

- Czerny'nin etütlerinin en önemli taraflarından biri, piyanisti 2'şer veya 4'er ölçüler sınırında çalışmaya yönlendirmesidir.
- Czerny'nin op.599 etüt kitabındaki 12, 14, 17, 19 ve 31 numaralı etütleri teknik açılardan incelendiğinde gördüğümüz, 12 numaralı etüdünde sol elde uzun tutulan dik pozisyonda gelen akorlara karşılık, sağ elde yatay pozisyonda ve bağlı çalınması amaçlanan sekizlik notalar bulunmaktadır.
- 14 numaralı etütte ise, sol elde devamlı bağlı giden ve eşit çalınması gereken formla Czerny'nin, sol eli hem teknik, hem de müzikal açıdan geliştirmeyi amaçladığını söyleyebiliriz.

17 numaralı etütte sağ elde çift sesi bağlı çalabilme becerisini geliştirmeyi amaçladığını gördüğümüz Czerny'nin, bu etütle sağ el için yazılmış ileri teknikteki eserlerde bulunan üçlü aralıklar için şimdiden zemin hazırlamakta olduğunu düşünmekteyiz.

19 numaralı etütte, sağ eldeki Do Majör dizisini müzikal cümle kurarak çalınmasını hedeflediğini düşündüğümüz Czerny'nin, dizilerin önemini, melodik bir hale getirerek ve dizi tekniğini, tatlı motiflerle çeşitlendirerek öğrenci için çalınması keyifli parçalara dönüştürmeyi amaçladığını görmekteyiz.

31 numaralı etütte ise sol elde üçlemeler eşliğinde, Czerny'nin, sol ele hız ve denge kazandırmayı amaçladığını görmekteyiz.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çeşitli seviyelerdeki piyanistler ve öğrenciler için yazdığı etütleri, hem eğitimcilerin, hem de öğrencilerin piyano alanındaki vazgeçilmez yol göstericisidir. Dolayısıyla bu etütleri değerlendirmek ve gelecek nesillerin de piyanist adaylarına kazandırmak, eğitimcinin hedefleri arasında olmalıdır.

- Bir diğer önemli konu ise, verilmiş olan parmak numaralarını doğru uygulamaktır. Bu numaralar (doğru bir edisyonla çalışmak şartıyla) en doğal ve doğru pozisyonun yakalanması açısından büyük önem taşımaktadır. Hem beden rahatlığı, hem de eserlerin daha iyi öğrenilebilmesi açısından büyük önem taşıyan parmak numaraları, doğru uygulandığı takdirde, piyanistin karşılaşabileceği birçok problemin önünü en kısa yoldan kesmiş olacaktır. Devamlı yanlış kullanılan parmak numaraları, parçanın öğrenimini zorlaştırmakla kalmayıp, son derece ciddi sakatlanmalara da neden olabilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Çiçek, V. (2016) Güzel Sanatlar Liselerinde Piyano Eğitim İnde Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri (Karadeniz Bölgesi Örneği) . Yayımlanmamiş Yüksek Lisans Tezi. ORDU ÜNİVERSİTESİ
2. Ertem Şehnaz (2011) Orta Düzey Piyano Eğitimi İçin Repertuvar Seçme İlkeleri Kastamonu Eğitim Dergisi Cilt:19 No:2 645-652
3. Gökbudak, Z. S., & TUTUN, M. İ. (2005). PİYANO EĞİTİMİNDE BİLEK KULLANIMININ ÖNEMİ. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (14), 289-299.
4. Kurtuldu, M. K. (2009). Czerny Op. 299 30 Numaralı Etüde Yönelik Teknik ve Biçimsel Analiz A Technical and Figural Analysis Directed for Czerny Op. 299 Number 30 Etude. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl:1 Sayı:1 (s. 28-38)
5. Küçük, A. (2002). Piyanistik Organlar ve Eforsuz Kullanımları G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 3 69-76
6. Küçük, A. (2003). Piyano Tekniğinin Tarihi Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış. Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu, 30-31 Ekim 2003, İnönü Üniversitesi, Malatya.
7. Sönmezöz, F. (2015). "Beyer Op.101 İlk Piyano Metodu" Nun Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Kullanılabilirliği. *The Journal of Academic Social Science Studies,* 38 (Autumn II), 177-199.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(82)

Dr. Öğr. Üyesi Mimar Sibel DEMİRARSLAN[281]

MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA TEKNİK PROGRAMLAR İÇİN BİNA TASARIMINA YAKLAŞIM SÜRECİ: KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ KOCAELİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

APPROACH TO BUILDING DESIGN FOR TECHNICAL PROGRAMS IN VOCATIONAL SCHOOLS: THE CASE OF KOCAELİ UNIVERSITY VOCATIONAL SCHOOL OF KOCAELİ

ÖZ

Mimarlık, tasarım süreci ile birlikte yapım-üretim sürecini kapsayan bir meslektir. Multi disipliner bir yaklaşıma sahip olmalı, doğru çözümlerle kullanıcı profilinin ihtiyaç, istek ve beklentilerine tam olarak cevap verebilmelidir. Mimarlık ürünü binadır ve işlevi doğrultusunda mimar tarafından tasarlanmalıdır. Eğitim yapıları geniş bir kapsama sahiptir. Anaokulu, ilkokul, dershane ya da alanına göre farklılaşan üniversite binası kendi ihtiyaç programı ve işlev şemalarına göre tasarlanmalıdır. Doğru belirlenen ihtiyaçlar ile tasarlanan eğitim binaları uzun yıllar verimli bir şekilde kullanılabilirler.

Bu çalışmada bina tasarım sürecine yaklaşım ve mimari tasarım ilişkisi açısından Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Teknik Programlar Binasının tasarımına yaklaşım süreci aktarılacaktır. Amaç, verimli bir şekilde kullanılan Meslek Yüksekokulu binasının tasarımında izlenen yolun yeni çalışmalara örnek teşkil etmesidir.

Anahtar Kelimeler: Mimari Proje, Tasarım Süreci, Proje Tanıtımı, Meslek Yüksekokulu.
JEL kodları: 120, 121, 123, 128, R52.

ABSTRACT

The architecture is a profession that encompasses the production process along with the design process. It should have a multi-disciplinary approach and should be able to fully respond to the needs, wishes and expectations of the user profile with the right solutions. The architectural product is a building and must be designed by the architect in accordance with its function. Educational structures have a wide scope. The university building, which differs according to kindergarten, primary school, classroom or area, should be designed according to its needs program and function schemes. The training buildings designed with the correct needs can be used efficiently for many years.

In this study, in terms of approach to building design process and relationship between architectural design, the approach process to design of Kocaeli University, Kocaeli Vocational School Technical Programs building will be introduced. The aim is to provide an example of new works followed in the design of the vocational school building which is used efficiently.

Keywords: *Architectural Project, Design Process, Project Presentation / Vocational School.*
JEL Codes: *120, 121, 123, 128, R52.*

[281] **Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu Kullar/Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: sibeldemirarslan@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Eğitim ve öğretim kurumları, okul öncesi dönemden başlamak üzere ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite, çeşitli dershanelerle gittikçe açılmakta ve karmaşıklaşmaktadır. Küreselleşen dünyanın rekabet sisteminde yer alabilecek gençlerin eğitimini sağlayabilmek için özelleşmiş liselerde de yelpaze hayli geniştir. Örneğin, Fen, Anadolu, Sağlık Meslek, Anadolu İmam Hatip, Adalet, Güzel Sanatlar, Spor gibi branş liseleri bulunmaktadır.

Üniversite eğitiminde uzmanlaşma profesyonel meslek yaşamına yönelik olduğundan hem eğitimin programlanması hem de eğitim yapılarının planlanması büyük bir titizlik gerektirmektedir. Herhangi bir bina değil, o alana yönelik bir bina yapılması eğitim sürecine verimlilik ve kalite katacaktır. Bina, bağlamı ile bir bütündür. Yapılacak yerin kültürel, sosyal, fiziksel, çevresel özellikleri, yerel imar uygulamaları, yasal yaptırımlar, kullanıcı profilinin bilinmesi, kentsel yerleşim içerisindeki yeri, ulaşım ağı (yollar, toplu taşıma araçları vb.), yaş aralığı, oralı insanların yaşam standartları gibi tüm bilgiler tasarıma girdi oluşturmaktadırlar.

Yapılar çevresinden bağımsız, bir boşlukta inşa edilemeyeceğine göre mimari tasarım bir yere aittir ve tasarımın ait olduğu yerden kaynaklanan verilerle biçimlenmesi ya da yere özgü problemlere cevap vermesi beklenmektedir. Dolayısıyla mimari tasarım yere ait özelliklerden beslenir.(Erman, O. ve Yılmaz, N., 2017:96) Bu çalışmada konu bina tasarımına yaklaşım ve mimari tasarım ilişkisinin Meslek Yüksekokulları bağlamında incelenmesidir. Çalışma kapsamında öncelikle Meslek Yüksekokulu tanımı yapılmış ve sonrasında Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Teknik Programlar Binası özelinde konu irdelenmiş ve tasarıma etki eden unsurlar açıklanmıştır.

2. MESLEK YÜKSEKOKULU

2547 Sayılı Yükseköğretim kanunu, Yükseköğretimi, Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim - öğretimin tümüdür, ifadesi ile açıklamaktadır. Aynı kanunun g bendi ise Yüksekokulu şu şekilde tanımlamaktadır; "Belirli bir mesleğe yönelik eğitim öğretime ağırlık veren bir yükseköğretim kurumudur". (1981:5348)

3. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ KOCAELİ MESLEK YÜKSEKOKULU TEKNİK PROGRAMLAR BİNASI TASARIM SÜRECİ

Tasarım süreci önce fonksiyonel ihtiyaç ve sonra arazi belirlenmesi ile başlamaktadır. Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Kullar yerleşkesinde Rektörlük makamınca tahsis edilen bina alanı sürecin başlangıcı olarak belirtilebilir. Ancak, Kamu binaları inşaatı sürecinde, inşaatı başlatabilmek üzere yürütülecek bir diğer yasal işlem ihale sürecidir. Bir işin ihale edilebilmesi için ise, ilgili Bakanlıktan bütçe ile ilgili onay alınması gerekmektedir.

Şekil 1. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu'nun Yerini Gösterir Harita (http://kmyo.kocaeli.edu.tr/)

İhale sürecinde, işin adı, fonksiyonu, inşaat cinsi, yapım sistemi, kat adedi gibi kararların alan bazında belirlenmesi ve kurum ita amirince onaylanması gerekmektedir. İhalenin şartnamesinin hazırlanması, yasalarla tarif edilen şekilde ve yerlerde ilanlarının yapılması ihalenin yönteminin belirlenmesi önemli işlem basamaklarını oluşturmaktadırlar.

3.1. Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Teknik Programlar Binası Tasarımına Yaklaşım

Mimari tasarım sürecinde konsept ve bağlam verilerinin netleştirilmesi önemlidir. Ne yapılacağı ve nasıl yapılacağı ile birlikte kimlerin kullanacağının bilinmesi gerekir. Bu nedenle, işleve yönelik bir kullanıcı profili oluşturulması, bir günde kaç kişinin binayı kullanacağı, hangi mekânlara yer verilmesine ihtiyaç olduğu özellikle devlet adına ve devlet bütçesi ile yapılacak binalarda denetlenmesi ve karar verilmesi önemli bir

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

aşamadır. Bir üniversite eğitim yapısı olması nedeniyle binanın tasarımının da Kurum'da görevli bir mimar tarafından yapılması gerektiği uygun görülerek mimari tasarım görevi Mimar Sibel Demirarslan'a verilmiş ve tasarım süreci başlatılmıştır.

Vitruvius (Marcus Vitruvius Pollio; M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış ve çalışmıştır, www.kvl.cch.kcl.ac.uk/) mimarlıkla ilgili, tasarımda olması gerekli üç unsurdan bahsetmiştir; bunlar; İşlev / Fayda – Mukavemet / Sağlamlık – Estetik / Güzelliktir. Hâlâ geçerli olan Vitrivius'un belirttiği bu unsurlar tasarım için mimar tarafından başlangıç noktası olarak ele alınmıştır. İşlevin kapsamı, bir projenin yanıtlanması gerekli birinci sorusudur. Bir bina en az 50-60 yıl yaşaması beklenilerek tasarlanır ve inşa edilir. Uzun yıllar ihtiyaçlara cevap verebilmesi önemlidir. Bu proje tasarımında da takip eden listedeki girdilere ihtiyaç duyulmuş ve giderilmesi ile süreç bir sonraki aşamaya geçebilmiştir.

- Bina ihtiyacı: Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Teknik Programlar Binası
- Fonksiyon: Derslik & Laboratuvar & Öğretim Elemanları Ofisleri
- Arazi: Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Yerleşkesinde gerek yerleşim planı gerek yön ve boyutlandırma açısından en uygun alan
- Ödenek / Bütçe / Ekonomi / Finans: İlgili Bakanlıktan takip eden yıla ait ödenek talebi için gerekli işlemlerin başlatılması
- Kullanıcı profilinin belirlenmesi: Teknik programlar ön lisans öğrencileri ve öğretim elemanları
- Mekânsal / Fonksiyonel ihtiyaç: Sınıf / Laboratuvar / Ofis ve Servis Mekânları
- İşlev: Teknik Programlar için Yüksekokul Binası
- Yaklaşık alan ihtiyacı
- Arazinin durumu: Uygun yer, yön, zemin durumu, komşu parsellerle ilişki, yerleşke içi iletişim
- Uygun ihale yöntemi sürecinin başlatılması
- İnşaat süreci
- Teslim süreci
- Binanın yaşam süreci

Özellikle eğitim binalarında sağlanması gereken önemli görülen girdiler mimar tarafından bu projede sağlanmaya çalışılmıştır. Bunlar;

- Motivasyon sağlayacak bir bina, derslere dahil olabilmek için konsantrasyon sağlayacak, dikkat dağıtmayacak yeterince aydınlatılmış ve havalandırılmış mekanlar
- Aidiyet ve eğitim aldıkları kuruma ait sempati hissettirecek alan tasarımı
- Ergonomik olarak ölçülendirilmiş ve bütünsel yaklaşımın sağlandığı birimler
- Taşıyıcı sistem aks ölçüsü belirleme / ideal ölçülendirme (uygun iç yükseklik, farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek bir ızgara aks açıklıklarına sahip tasarım yaklaşımı gibi)
- Detaylandırma, yönlendirme, ince yapı elemanlarının biçimleri (Kapı, pencere doğramaları, kaplamaların seçimi, afet anında kaçış imkânı, kapıların doğru açılması gibi)

Şekil 2. Teknik Programlar Binası İçin Proses Akış Şeması: Tasarım Sürecinde Yapılması Gerekenler (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan)

- Doğru yönlendirme

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Uygun ve yeterli düşey sirkülasyon (merdivende uygun rıht yüksekliği ve basamak genişliği hesabı ve merdivenin gün ışığı ile aydınlatılması)
- İniş-çıkışlarda yormadan, hissettirmeden sirkülasyonun akıcı olması
- Doğru yatay sirkülasyon hattı, Koridorda iki baştan pencere doğramaları aracılığı ile alınan ışığa destek olarak sınıflardan koridora doğru düzenlenmiş tepe pencereleri ile dolaylı doğal ışık sağlama uygulaması
- Islak hacim (WC, Lavabo, Kat Ofisi, Laboratuvar)
- Yeterli Tesisat Çözümü (Elektrik, Aydınlatma, Temiz Su, Pis Su, İnternet, Telefon, Projeksiyon, Paratoner vd)
- Yeterince gün ışığı(uygun pencere doğramaları tasarım ve yerleştirilmesi, Cephe tasarımı)
- Doğru ve yeterli yalıtım
- Uygun malzeme seçimi
- Bütçe içerisinde kalabilme: Ekonomik olma
- Estetik oluşla ilgili dolu / boşlukların proporsiyonu ile birlikte
- Bina yatay algı oluşturacak şekilde tasarlanmış ve
- Doğa ile yarışmayan ölçülerde olmasına dikkat edilmiştir.

3.2. Mekân İhtiyaçlarını Belirleme Süreci

Meslek Yüksekokulu binası ihtiyacı ile ortaya çıkan tasarım ve inşaat sürecinde önemli olan konu hangi mekânsal fonksiyonlara ihtiyaç duyulduğu ile ilgilidir. Bu nedenle, öncelikle bir ihtiyaç programı oluşturmak gereklidir. Bu projede yapılan ön çalışmalar sonucu mekân ihtiyaçlarının aşağıda listelendiği şekilde olması kararlaştırılmış ve sırasıyla işlev şeması ile süreç inşaata doğru gelişerek devam etmiştir.

- Laboratuvarlar: İnşaat, Kimya Laboratuvarları içinde farklı laboratuvarların yer alacağı alanlara ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir(Örn, beton, zemin). Bu laboratuvarlarda su, tezgâh ve özel sabit tefriş elamanı organizasyonu gerekmiştir. Üçüncü laboratuvar elektrik /elektronik bölümü için gerekmektedir. Ara katlarda yer alabilir.
- Derslikler: Derslik tefrişleri, amfi oturma düzeni olarak düzenlenmiştir. Sınıfların öğrenci sayısına yakın büyüklükte olması derse konsantrasyon için önemlidir.
  - Kontenjan sayılarının esnekliği, birinci ve ikinci sınıflarda dersleri alttan alan öğrencilerle birlikte kalabalık sınıf mevcudu ve sınavlar için büyük sınıflar,
  - Seçmeli dersler ve / veya başarı/sızlık durumuna göre dersin az öğrenci mevcuduna yönelik daha az öğrencinin derse katılacağı şekilde tasarlanmış sınıflar,
- Teknik Resim Atölyesi: Evrensel bir dil olan teknik resim öğrenimi için özel bir atölyeye ihtiyaç duyulmaktadır. 100 çizim masasının sığacağı büyüklükte bir atölye okulun teknik programlarının teknik çizim dersleri için gerekmektedir.
- Bölüm Başkanlığı Odaları: İdare ile konuşularak belirlenen Teknik Programlar için uygun büyüklükte çalışma alanları,
- Öğretim Elemanları Ofisleri: Bloklar arası yorgunluk, doküman taşıma, mevsim farklılıkları gibi değişken koşullar nedeniyle öğretim elemanları odalarının da aynı bina içinde bulunması imkânının sağlanması,
- Kat Ofisi: Mutfak gibi görev görecek ıslak hacim,
- WC + Lavabo: Öğrenci ve Öğretim Elemanları için ayrı katlarda düzenlenmiş ıslak hacim alanları ile birlikte
- Küçük bir fotokopi + kırtasiye bölümüne de zaman içinde yer verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

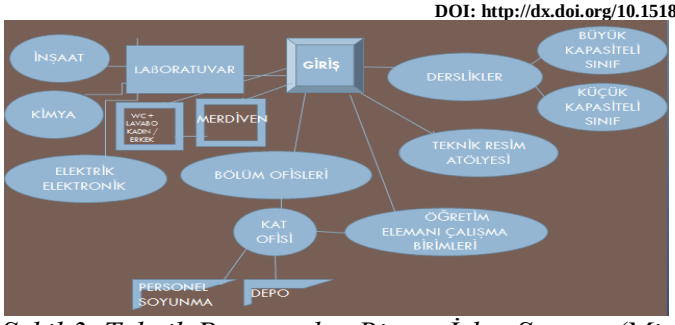

Şekil 3. Teknik Programlar Binası İşlev Şeması (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan)

- Öncelikle ihtiyaç programı oluşturulan projelendirme sürecinde, şekilde görülen işlev şeması hazırlanmıştır. Bir proje tasarımında en doğru işlem gerekli çalışmaları yaparak ilerlemektir.

3.3. Planlama

Teknik Programlar binası, ihtiyaç nedeni ile yapılmış bir kamu hizmet binasıdır. Eğitim kurumlarını tasarlarken uzmanlaşmaya, ihtiyaçlara ve fonksiyonun binada işlemesine öncelikle önem verilmiş, öğrenci temelli eğitim sisteminde öğrencinin doğru bir aydınlatma, ergonomik sınıflar, rahat ulaşılabilir kat yükseklikleri, yeterli gün ışığı alımı, yalıtımlı bir binada ideal ısıl konfor gibi beklentilerin olması gerekliliği göz önünde bulundurulmuş ve projelendirme sürecinde ekonomik ve estetik kaygılar da dikkate alınmıştır.

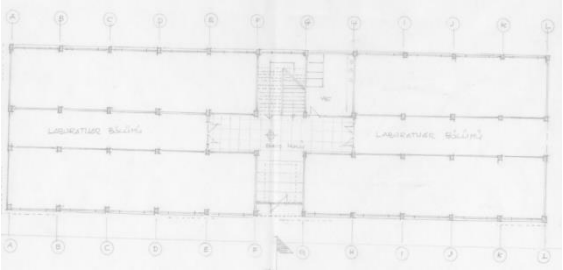

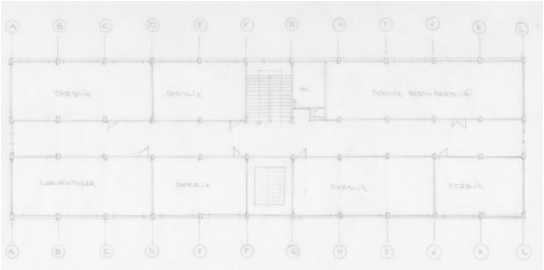

Şekil 4. Zemin Kat Planı Eskizi(Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan), Şekil 5. Birinci Kat Planı Eskizi (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan)

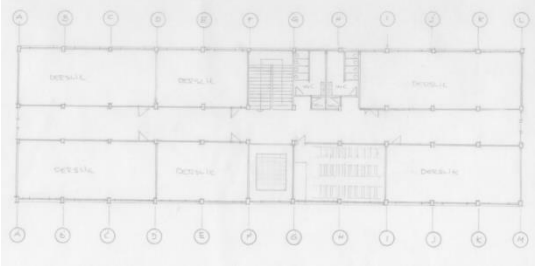

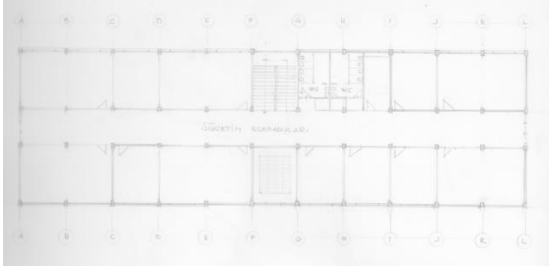

Şekil 6. İkinci Kat Planı Eskizi (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan), Şekil 7. Üçüncü Kat Planı Eskizi(Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan)

Zemin + üç kat olmak üzere inşa edilen Okulda, biri kimya bölümü diğeri inşaat bölümü için uygulanan laboratuvar alanları zemin katta yer almaktadır. Bu katta yer verilmesinin nedeni her birimin suya ihtiyacı olduğundan tesisatta ve yalıtımda problem yaşanmaması düşüncesidir.

Birinci katta, teknik resim atölyesi + 6 farklı kapasiteye sahip derslik tasarlanmıştır. İkinci katta, 1 laboratuvar + 6 farklı kapasiteye sahip derslik ve Üçüncü/Son katta, 15 birim olarak, bölüm ve öğretim elemanı odaları yer almaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

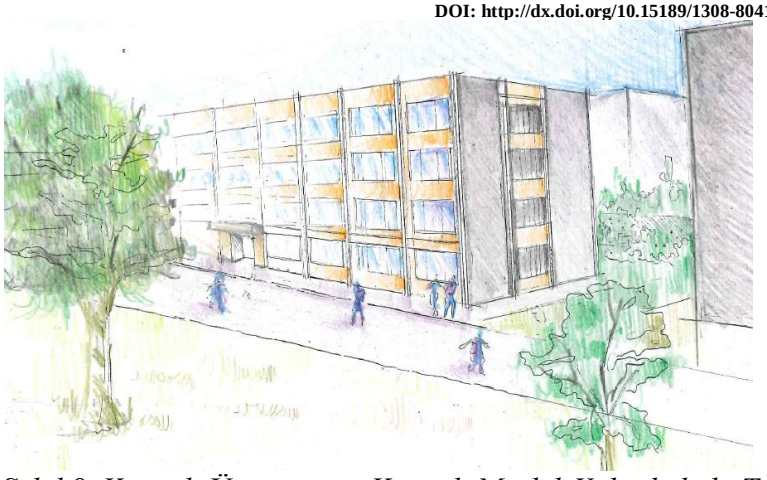

Şekil 8. Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Teknik Programlar Binası Perspektif Çizimi (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan)

4. KULLANIM SÜRECİNDE TASARIMIN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Tasarım sürecinde Yerleşke içerisinde bağlam açısından en uygun yer olan alan binanın inşası için belirlenmiştir. A,B,C blok olarak isimlendirilen diğer eğitim ve idare binalarının yanı sıra makine laboratuvarı, elektrik-elektronik laboratuvarı gibi birimlerin olduğu yerleşkede sosyal altyapı olarak yemekhane, kantin, bahçe düzenlemeleri yer almaktadır.

Şekil 9, 10,11. D Blok Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraflardan görülebileceği gibi Teknik Programlar Binası olarak tasarlanan D bloğun karşısında spor sahası ve ağaçlıklı alanda oturma imkânı bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere binanın yerleşkede yer alan diğer binalarla ilişkisi kurulmakla kalmamış, öğrencilerin rekreasyon ihtiyaçları düşünülerek iç mekan-dış mekan ilişkisi de kurulmuştur.

Şekil 12,13,14. İnşaat Bölümü Laboratuvarları, Şekil 15.Laboratuvarda Ofis Birimi (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan Fotoğraf Arşivi)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil16,17,18. Ergonomik ve Farklı Öğrenci Sayısına Cevap Verebilen Sınıf Düzenleri (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan Fotoğraf Arşivi)

Şekil 19. Kat Ofisi, Şekil 20. Kat Sahanlığı + Tuvalet =Çekirdek, Şekil 21. Merdiven+Tuvalet: Zemin Kat (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan Fotoğraf Arşivi)

Şekil 22. Laboratuvar Girişi ve Sonradan İlave Edilen Kırtasiye Bölümü(Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan Fotoğraf Arşivi), Şekil 23. Derslik Katı Tasarım Kriterleri (Mimari Proje Tasarımcısı Sibel Demirarslan)

Şekil 24, 25,26. Kimya Laboratuvarı (http://kmyo.kocaeli.edu.tr/)

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bina tasarımı yapım sürecinde kullanıcının ihtiyaçlarının bilinmesi önemlidir. İhtiyaçlar işlevi belirleyecektir. Tasarım sürecinde iyi irdelenen ve belirlenen tasarım kriterlerinin tasarıma yansıması uzun yıllar içerisinde sağlıkla, konforla yaşanacak, işleyen bir bina ortaya çıkaracaktır. Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek Yüksekokulu Teknik Programlar Binası olan D Blok tasarım sürecinde istek, ihtiyaç, işlev, bütçe ve uygulama kararlarının doğru belirlenmesine çalışılmıştır. Dolayısıyla bugün işleyen, ihtiyaçlara rahat ve konforlu biçimde cevap verebilen, eğitim sürecinin tüm ihtiyaçlarını sorunsuz karşılayabilen bir teknik programlar eğitim binasının eğitime hizmet verdiği görülmektedir. Aynı tasarım projesi daha sonra Kocaeli Üniversitesi'nin başka bir yerleşkesinde de inşa edilmiştir. Bu durum tasarımın modülerlik, standardizasyon, işlevsellik, estetik gibi unsurlar açısından doğru bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir. Aynı zamanda bu özellikler, tasarımın doğru özelliklere sahip bir tip proje haline dönüşmesinde etken olduğunu ve yükseköğrenimle ilgili eğitim yapılarında teknik programlar için kullanılabilirliğini ispatlamıştır.

KAYNAKÇA

Erman, O. ve Yılmaz, N.,(2017) MTD www.mtddergisi.com Uluslararası Hakemli Tasarım Ve Mimarlık Dergisi Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2017 Sayı: 10 Kış - İlkbahar

Yükseköğretim Kanunu Kanun Numarası: 2547 Kabul Tarihi: 4/11/1981 Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 6/11/1981 Sayı : 17506 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 21 Sayfa : 3

http://kmyo.kocaeli.edu.tr/iletisim.php

http://kmyo.kocaeli.edu.tr/kimya-kimyasal-isleme-teknolojileri.php

http://www.kvl.cch.kcl.ac.uk/THEATRON/biographys/biovitruvius.html

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(83)

Yusuf YİĞİT[282]; Emine Ay YİĞİT[283]

DATÇA YEREL ÜRÜNLERİNİN İLÇENİN KIRSAL KALKINMASINA ETKİSİ

THE IMPACT OF LOCAL PRODUCTS ON RURAL DEVELOPMENT: DATCA EXAMPLE

ÖZ

Son yıllarda tarımsal alanda, organik tarım ve yerel ürünlerin kırsal kalkınma aracı olarak kullanılması önem kazanmaya başlamıştır. Kırsal kalkınma sağlanabilmesi için kırsal alanların varlığını devam ettirmesi gerekir. Bunun için kırsal alanlar tarım alanı olarak varlığını sürdürmelidir. Kırsal alanda yaşayan halk, kentli halka göre daha yetersiz ekonomik ve sosyal olanaklara sahiptir.

Kırsal yörelerin kendilerine özgü ürünlerin yetiştirilerek yöre halkına ekonomik katkı sağlaması kent ile kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmişlik farkını en aza indirerek, kırsal kesimde istihdam olanaklarını arttırır. Kente göç önlenerek ve kırsal alandaki insanların yaşam standartlarını yükseltir. Bu derlemede, Yerel ürünlerin kırsal kalkınmaya etkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal kalkınma, yerel ürünler, Datça.

ABSTRACT

In recent years, the use of agricultural land, organic agriculture and local products as a means of rural development has begun to gain importance. In order to achieve rural development, the presence of rural areas must be maintained. For this, rural areas should continue to exist as agricultural land. The people living in the rural areas have less economic and social facilities than the urban people.

Increasing the employment opportunities in the rural areas by reducing the difference of socio-cultural and economic development between city and rural by providing the economic contribution to the local people by cultivating their own products. Immigration to the city is prevented and the living standards of the people in the countryside are raised. In this research, The impact of local products on rural development is discussed.

Keywords: *Rural development, local products, Datça.*

[282] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu, Otel ve İkram Hizmetleri Bölümü, Muğla/TÜRKİYE; E-posta: yusufyigit@mu.edu.tr
[283] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu, Otel ve İkram Hizmetleri Bölümü, Muğla/TÜRKİYE.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Son yıllarda tüketicilerin yöresel yiyeceklere ilgisi artmıştır. Ekonomik katkısının yanı sıra yerel ürünler ve bunlara bağlı etkinlikler destinasyonların çevrede sürdürülebilirliğini geliştirmekte,kentlerin özgünlük, markalaşmasına, rekabet durumuna [6] çevresine, yerel toplumdaki özelliklere, yerel işletme, çiftçilerine ve insan sağlığına fayda sağlamakta [19]destinasyonlarda çevre dostu altyapı sistemlerinin oluşmasına, [6]ve yöresel mutfak kültürünü koruma ve yerel toplum olgusu oluşturmaya katkı sağlamakta [7]turistik deneyimi şekillendirmekte ve kültürle bütünleşmeye olanak sağlamakta [7]turistlerin destinasyon seçimlerini destinasyona tekrar gelme niyetlerini ve memnuniyetlerini etkilemektedir [11] Ekonomik etkinliklerin çoğunlukla doğal kaynakların kullanılmasına dayandırıldığı, sosyo-kültürel yaşamın daha geleneksel yaşandığı alanlarda, teknolojik gelişmelerin daha az kabullenildiği, kentlerin dışında kalan "kırsal alanlarda" bir başka deyişle "kent" kabul edilen yerleşimlerin dışında yaşayanların haklarının gözetilerek, her yönüyle sosyo kültürel ve ekonomik gelişmenin sağlanması ile "kırsal kalkınma" kavramı ortaya çıkmaştır.[9]Kırsal kalkınma,en genel tanımıyla kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve soysal refahı , yaşam kalitesini artırma sürecidir. Kırsal kalkınmanın temel amacı; yerel hali hazırda ve potansiyel kaynakların değerlendirilmesi, doğal ve kültürel varlıkların korunması esas alarak, kırsal alanlarda yaşayan halkın yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilerek sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.Kırsal yöre veya mekanların sahip oldukları kaynakların etkin kullanılmasıyla kent ile kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmişlik farkını en aza indirmek,kırsal kesimde istihdamı arttırarak kente göçü önlemek ve kırsal alandaki insanların yaşam standartlarını yükseltmektir[11].Aynı zamanda yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu şekilde yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.[3]Kırsal kalkınma, az gelişmiş, gelişmekte ya da gelişmiş ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıksa da, önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir.[17].Bu soruna çözüm olarak üretilen çeşitli strateji ve projelerde temel amaç, kırsal nüfusun gelir düzeyini artırmak ve hayat standartlarını yükseltmektir. Buradan hareketle, kırsal bölgelerde insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması,kırsal nüfusun gelirini arttırıcı ekonomik faaliyetlerin ve girişimciliğin desteklenmesi,etkili örgütlenme ve yerel halk başta olmak üzere katılımcılık gösterme önemlidir.Günümüzde dünya genelinde sanayileşme ve kentleşme olguları sosyo-ekonomik kalkınmanın merkezi kabul edilmesine rağmen, kırsal alanların öneminin görünüşten daha fazla olduğu hakim görüş olma yolundadır.Bunun en güzel göstergelerinden birisi AB kırsal kalkınma araçlarından biri olan[22] Kırsal Ekonominin Geliştirilmesinde Etkinliklerin Birleştirilmesi)hareketidir.Bu girişimde AB kırsal kalkınma amaçları olarak;

a) Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması
b) Tarım yeniden düzenlenirken, kırsal ekonominin bir bütün olarak ele alınması
c) Çevrenin ve kırsal mirasın korunması şeklinde açıklanmıştır.

Yine aynı girişimde birliğin kırsal kalkınma politikaları tarımın çok işlevsel kırsal ekonomiye çok sektörlü ve bütünleşik yaklaşım kırsal kalkınmaya yönlendirilen yardımlarda esneklik kırsal alanda yerinden yönetim kırsal kalkınma izlencelerinin hazırlanmasında ve yönetilmesinde saydamlıktan oluşmaktadır.[12]

1. KIRSAL KALKINMA ve ÖNEMİ

Kalkınmanın önemli bir boyutu ekonomik büyümeye, daha kesin bir ifade ile kişi başına düşen milli hasıladaki büyümeye göndermede bulunduğu belirtilse de kalkınma sadece ekonomik boyutlarla sınırlanmayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik boyutlarıyla çevreleyen karmaşık bir süreçtir Literatür incelendiğinde kalkınma sürecinin üç ana elementi içermesi gerektiği görülmektedir.[16] Kalkınma çeşitli faktörlere bağlıdır bunlar;

Ekonomik faktör: Yaşamak için gerekli olan materyallerin ya da ürünleri üreten ekonominin gelişmesi ya da herhangi bir toplumun üretici kaynağının gelişmesi

Sosyal faktör: Bir toplumun sağlık, eğitim, refah gibi üretime dayalı olmayan sosyal servis ihtiyaçlarının karşılanması

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İnsan faktörü:İnsanların sahip oldukları potansiyelleri fark ederek, kendi beceri ve yeteneklerini kullanmaları için ve kendi toplumlarını şekillendirmede yararlı bir parça olmaları için bireysel ve toplumsal olarak insanların gelişmesi kalkınma bu üç etmenle birlikte yürütülmelidir.Sadece bir tanesi üzerine yoğunlaşılarak diğer bir element ya da elementler kalkınma sürecinin dışında tutulmamalıdır.Toplumların ekonomileri kendi içinde kritik öneme sahiptir.Hayat için gereken kaynakları üretmek zorundadır.Fakat aynı zamanda toplum düşünülmeli ve kalkınma sürecine insanların aktif katılımı sağlanmalıdır[16]kalkınma, az gelişmiş, gelişmekte ya da gelişmiş ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıksa da, önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir. Kırsal ekonominin,hızla değişen ve gelişen pazarlarda rekabet gücü kazanması için,tarımsal verimlililiğin olduğu alanlarda,yerel ayırt edici özellikleri belirleyerek ve geliştirerek,sahip olunan varlıkları,yeni yöresel ürünlere dönüştürülmesi ve dış pazarlara açılması önemlidir.etmektedir.“Belli bir coğrafi bölgede yer alan, karakteristik özellikleriyle çevreden ayrılan bir yer,sınırlı bölüm”olarak yöre kavramına bağlı olarak yöresel ürünler,değişik bölgelerimizde üretilen ve üretildiği yöreye has tat, aroma ve bileşim gibi özelliklere sahip olan ürünler olarak tanımlanmaktadır [21]. Dünyada birçok ürün üretildiği bölgenin adıyla bilinmekte bilinen yörenin adıyla tanınmakta ve pazarlanmaktadır .Ürünlerin ve niteliklerini;o yöreye özgü doğal koşullardan yada o yörede o ürünü üretenlerin çok uzun süreler boyunca geliştirdikleri bilgi,beceri,yöntem ve tekniklerden. almaktadırlar Geleneksel ürünleri,ekonomik değerler olarak tanımlamanın yanı sıra o bölgede yaşayan ve üreten insanların geleneksel ürünleriyle gelenek,görenek ve kültürlerini de yansıttıklarını unutmamak gerekir[22].Datça;dağlık ve engebeli arazi yapısı sebebiyle ilçenin tarım alanlarının oranı bölge geneline göre azdır. Buna rağmen özellikle kırsal alanlarda tarımsal etkinlikler ilçe ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. İlçe Türkiye badem üretiminde önemli bir paya sahiptir. İlçedeki bir diğer önemli ekonomik kaynak da arıcılıktır. Ekonomisinin büyük bir çoğunluğu tarıma dayalı olan Datça’nın eşsiz kıyıları, Knidos Antik Kenti,doğal zenginlikleri ve bakir yaşamı önemli bir turizm potansiyeli barındırmaktadır. Bu bağlamda 2023 Turizm Strateji Belgesi’nde de bir eko turizm merkezi olarak tanımlanan Datça’nın, ulaşım ve turizmine uygun olmaması nedeniyle butik işletmelere yönelik bir gelişme beklenmektedir.[8]

2.DATÇA EKONOMİSİ

20 yıl öncesine kadar ilçenin ekonomik hayatı tamamen tarıma dayalı iken, ulaşım olanaklarının artması ile ilçenin ekonomisi değişerek gelişmiş, tarımın yanında turizm de geçim kaynakları arasında yer almıştır. Geleneksel yöntemlerin hakim olduğu tarımsal faaliyetler ilçe ekonomisinin temelini oluşturur. Bu sektördeki girdi; bal, badem, zeytinyağı ve güzlük domatesten sağlanır. Tarım ürünleri içerisinden eski ve önemlisi bademdir. Tarımsal gelir kaynakları arasında güz domatesi’nin de ayrı bir önemi vardır. İlçede sanayi tesisi bulunmamakta, sadece imalathanelerde zeytinyağı üretilmektedir. Üretimi yapılan iç badem ve çağla, domates ve balın önemli bir bölümü dışarıya satılırken, üretilen zeytin ve zeytinyağının büyük bir bölümü çiftçinin kendi ihtiyacını karşılamakta, çok az bir bölümünün satıldığı gözlenmektedir. diğer ürünler arasında narenciye, incir ve üzüm başta olmak üzere çeşitli meyve türleri yer alırken, çok az miktarda İlçede üretilen serada turfanda sebze üretilmektedir. .[20]

3. DATÇA COĞRAFYASI

Datça,coğrafi bölgeler içinde Ege Bölgesi’nde yer alır. Dağlık ve engebeli arazi yapısına sahiptir. Datça diğer ürünler arasında ‘‘narenciye, incir ve üzüm’’ başta olmak üzere çeşitli meyve türleri yer alırken, çok az miktarda İlçede üretilen serada turfanda sebze üretilmektedir. Yarımadası’nın en yüksek noktaları Bozdağ (1174), Kalecik Dağı (881), Karadağ (786), Emecik Dağı (704), Yarık Dağı (615) gibi dağlar oluşturur. Arazinin % 66’sı orman alanı, %18’i seyrek çalılık ve kayalık olup sadece % 16’sı tarım alanıdır.Kızlan Ovası, Burgaz Düzlüğü, Reşadiye Ovası ile kıyı düzlüklerinin en önemlilerinden olan Karaköy, Palamutbükü ve Mesudiye, ilçenin ovalarıdır.Yüzölçümü 446 km2 olan yarımadanın 235 km’lik sahil bandı, büyüklü küçüklü 52 koydan oluşmuştur.Marmaris ile Datça sınırı kabul edilen Balık aşıran’da (Datça’ya 64 km) kara genişliği, yöresel olarak “balık aşıran” denilen bölgede 1 km’ye kadar inerken en geniş yeri 17 km’dir. Marmaris’ten Datça’ya 70 km’lik bir karayolu ile ulaşılmaktadır. Yaz aylarında Datça-Bodrum

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

arasında çalışan feribot seferleri ile Bodrum'a 2 saatte ulaşılmaktadır. Datça'ya Milas-Bodrum ve Dalaman Havalimanları yoluyla yurtiçi ve yurtdışı hava ulaşımı sağlanmaktadır. Datça, Akdeniz İkliminin özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Üç tarafı denizle çevrili Yarımada'da yazın esen serin kuzey rüzgârları, kavurucu sıcakları yok eder. Nem oranı ortalama %58 olan Datça'da yılın 300 günü güneşli geçer .[20]

4.DATÇA YEREL ÜRÜNLERİ

Resim 1. Nurlu Badem

Nurlu Badem

Datça'da yetişen en kaliteli, en iri ve en lezzetli bademidir .Yenildiğinde ağzında hoş bir tat bırakmaktadır. Nurlu badem dünya çapında kalitesini kanıtlamış bir badem çeşididir. Çok fazla üretim yapılmamaktadır.Üretilen bademin büyük çoğunluğu Datça piyasasında tüketilmektedir.

Resim 2. Ak Badem

Resim 3. Fırınlanmış Badem

Fırınlanmış Badem

Datça da yaygın olarak üretilen ve büyük çoğunluğu dışarıya gönderilen badem çeşididir. Kendine özgü bir tadı vardır.

Bademli İncir

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 4. Bademli İncir

Bademli incir kurutulan incirlerin ve bademlerin kavrulup incirin içine yerleştirilerek iki ürünün bir arada özel taş fırınlarda pişirilerek hazırlanmasıyla ortaya çıkan Datça ya özgü bir üründür.

Resim 5. Sızma Zeytinyağı

Sızma Zeytinyağı

Asit değeri en yüksek %1(oleik asit cinsinden) üretilen zeytinyağıdır.Salata ve özel yemekler ve diyet için kullanılmaktadır.

Erken Sızma Zeytinyağı

Ekim ayında zeytinlerin tam olgunlaşmaya ulaşmadan toplanarak ve ısı kullanmadan üretilir.Erken sızma zeytinyağı aroma ve tat olarak diğer zeytinyağlarına göre daha keskin ve koyu yeşil renktedir salatalarda ve çiğ olarak tüketilir.

Çam Balı

Çam balı bir tür salgı baldır.Datça çam ağaçlarında bulunan zararsız böcekler çamın özsuyunu emerek tatlı bir madde salgılarlar.Arılarda bu salgıları toplayıp bala çevirirler çam balının solunum yollarına ve sindirim sistemine olumlu etki ve faydaları tıpta kabul görmüş bir bilgidir.

Çiçek Balı

Datça da bulunana dağ çiçek türlerinden arıları topladığı ve bal yaptıkları tamamıyla doğal bir baldır.

Narenciye Balı

Portakal ,mandalina ve limon çiçeklerinden toplanan bu balda portakal kokusu ve tadına sahip narenciye balı kalsiyum fosfat, demir fosfat ve vitamin içerdiği bulunmuştur.Portakal ,mandalina ve limon çiçeklerinden toplanan balda portakal kokusu ve tadına sahiptir.Narenciye balı kalsiyum fosfat, demir fosfat ve vitamin içerdiğine sahiptir.

Kekik Balı

Datça sahasında yetişen çeşitli türdeki kekiklerin çiçeklerinden üretilir. Kekik balının diğer ballara nazaran keskin bir tad ve kokuya sahiptir. Kekik balı biyolojik maddeler içeriği bakımından oldukça zengindir kekik balının soğuk algınlığında, öksürük ve yaraları iyileştirmesinde kullanıldığı bilinmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Zeytin

Datça da doğal olarak yetişen ve ilaçlama yapılmadan toplanan zeytinler doğal yolla ve hiçbir tatlandırıcı kullanmadan hazırlanmaktadır.Datçada yetişen zeytinleri özelliklerine göre sınıflandırılarak çeşitler halinde sunulmaktadır .

Bademli Zeytin

Resim 6. Bademli Zeytin

Zeytinlerin çekirdekleri çıkartılarak yerine kabukları ayıklanmış badem konması ile hazırlanan ve ikisinin lezzetinin birleşmesi ile mükemmel tada sahip bir üründür.

Harnup

Datça da doğal olarak fazla miktar yetişen keçiboynuzu hem kuru hemde pekmez olarak değerlendirilmektedir.

Kapari Turşusu

Datça da doğasında fazla miktarda bulunan kapari ağaçlarından toplanan kapariler tuz ve sirke ile işlem gördükten sonra sofralara sunulmaktadır farklı aromatik bir tada sahip olan kapari turşusu salatalarda etli yemeklerde sıpagetti türlerinde kullanılmakta ayrıca zeytinyağı ve limonla işlem gördükten sonra meze olarak ve yemeklerin yanında kullanılmaktadır .

Polen

Resim 7. Polen

Polen, polen tuzakları kullanılarak toplanmaktadır. Kovan girişine değişik şekillerde monte edilebilen tuzaklardan geçen arının taşıdığı polen tuzak haznesinde birikir. Haznede biriken polen, 1-2 gün aralıklarla boşaltılıp 42°C geçmeyen sıcaklıkta kurutma dolaplarında kurutulup su oranı %7-8 oranına düşürülür. Daha sonra eleklerden geçirilip temizlenen polen hava almayacak şekilde ambalajlanıp soğuk bir ortamda saklanmalıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 8. Bademli İncir

Bademli İncir

Özenle seçilip kurutulan incirler bademlerin kuvrulup incirin içine yerleştirilerek ikisi bir arada özel taş fırınlarda pişirilerek hazırlanmaktadır. Datça ya özgü bir üründür.

Kekik

Datça'nın çimenlik tarla kıyılarında,orman kıyılarında bulunur.Güneş ve sıcak istediği için, toprak sıcaklığının fazla olduğu kayalık ve dağlık bölgelerde yetişir.

Resim 9 . Kekik

Nane

Nane tıbbi faydaları en fazla olan bitkilerden biridir.Dünyanın her yerinde birçok çeşidi Datça'da yetişir. Yaprakları ve çiçekli uç kısmı kullanılır.

Adaçayı

Resim 10 . Adaçayı

Adaçayının Datça'da yetişen türü tüylü ve beyazımsı bir renktedir.Yapraklarının kurusu çay gibi haşlanarak içildiği gibi, et yemeklerine koku ve lezzet vermek için de kullanılır[21]

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

Datça, çevresindeki diğer turistik ilçelere göre daha iyi korunmuş bir bölgedir.Bölge ekonomisi yöresel ürünlere ve turizm gelirlerine dayanır.Yıllık güneşli günlerin fazla olması bölgeyi tarıma elverişli hale getirmiştir.Bölgede Badem başta olmak üzere bir çok ürün yetişmektedir.Bu ürünlerin korunarak üretilmesine devam ettirilmesi gerekir.Bölgede gün geçtikçe ilçede yapılaşma artmakta tarım alanları azalmakta,birçok bitki türü yok olmaktadır.Bölgenin turizm bölgesi olması bölgenin tarım alanlarının zarar görmesini arttırmıştır. Bölge ekonomisinin gelişmesi için yöresel üreticiler daha fazla desteklenmeli ve pazarlar sosyalleşme alanları olarak yeniden düzenlenmelidir.Yöresel yemeklerin bölge ekonomisine katkı sağlayabilmesi için çevrenin korunması gerektiği unutulmamalıdır.Datça ulaşım sorunu halen çözülememiş bir ilçedir. Bu durum gıdaların üretim maliyetlerini arttırmaktadır. İlçe, elverişli doğal çevre koşulları,

tarımsal ürün çeşitliliği, tarihsel ve arkeolojik zenginlikleri, kültürel özellikleri, dikkate alındığında kırsal kalkınma açısından oldukça zengindir. Bu nedenle öncelikle kırsal özelliklerini yaşatmalı, tarımı geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

[1]Altuntaş A.Gülçubuk B.2014. Yerel Kalkınmada Yaygınlaşan Bir Araç Olarak Gıdalar ve Geleneksel Gıda Mevzuatının Yaygınlaştırılabilirliği, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,(2016 31(3),74.

[2] Ay,E.,Yiğit, Y.,(2016)1.Bölgesel Turizm Kongresi "Yöresel Yemeklerin Gastronomi Turizmine Etkileri " Bildiri Kitabı (1),35-40.

[3] Çeken, H., Karadağ, L., ve Dalgın, T., (2007), "Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma", Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), ss.1-14.

[4]Çulha, O. ve Dağkıran, S. (2016). Restoran işletmelerinde üst düzey çalışanlar açısından yöresel yiyecekler: Faydalar engeller ve satın alma ölçütleri. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 27 (2), 195-212.

[5] Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). Ulusal Kalkınma Stratejisi

[6]Du Rand, G.E. ve Heath, E. (2006). Towards a framework for food tourism as an element of destination marketing. Current Issues in Tourism, 9 (3), 206-234. Du Rand, G.E., Heath, E. ve Alberts, N. (2003). The role of local and regional food in destination marketing. Journal of Travel & Tourism Marketing, 14 (3-4), 97-112.

[7] Horng, J. S. ve Tsai, C. T. (2012a). Culinary tourism strategic development: An Asia-Pacific perspective. International Journal of Tourism Research, 14 (1), 40-55

[8] Geka ,(2009) Güney Ege İlçelerinde Genel Sosyo-Ekonomik Durum Ekonomik Araştırmalar Ve Planlama Birimi Rapor

[9] Güdücüler,M (2012) Urla'da Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal of Social and Economic Sciences 2 (2): 67-78

[10] Kalemci Schneider G.Ceritoğlu A.B. 2010, Yöresel Ürün İmajının Tüketici Satın Alma DavranışıveYüksek Fiyat ÖdemeEğilimi Üzerindeki Etkisi-İstanbulİlinde BirUygulama Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi,06(7),31.

[11]Remmington, M. ve Yuksel, A. (1998). Tourist satisfaction and food service experience: Results and implications of an empirical investigation. Anatolia, 9 (1), 37-57

[12]Rural Development policy, 2007-2013 .

[13]Sims, R. (2009). Food, place and authenticity: Local food and the sustainable tourism experience. Journal of Sustainable Tourism, 17 (3), 321-336.

[14]Tang, C.H. ve Jones, E. (2005). Using local food and drink to differentiate tourism destinations through a sense of place. Journal of Culinary Science & Technology, 4 (4), 69-86

[15]Oakley, P. ve Garforth, C., 1985. Guide to extension training, FAO Training Series, No: 11, FAO, Rome, Italy

[16]Tekelioğlu Y. ve Demirer R.,2008.Küreselleşme Sürecinde Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretlerin Geleceği. Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye"Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F., Gazi Kitabevi, Ankara , 715-730s.

[17] Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2002). Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan. Çantay Kitabevi, İstanbul.

[18] Ulusal Kırsal KalkınmaStratejisi 2014-2020,Ankara,2014,http://kkp.tarim.gov.tr/ADMIN/App_Upload/ UKKS.pdf
(ErişimTarihi: (15.3.2018)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

[19] Zepeda, L. ve Deal, D. (2009). Organic and local food consumer behaviour: Alphabet theory. International Journal of Consumer Studies, 33 (6), 697-705. Zepeda, L. ve Reid, C. L. (2004). Consumers' views on local food. Journal of Food Distribution Research, 35 (3), 1-6.

[20]http://www.datca.bel.tr/datca-yi-taniyalim/(Erişim Tarihi 13.03.2018)

[21] (http://www.datcakoyurunleri.com.tr/incir.html (Erişim Tarihi 10.02.2018)

[22] (Links between actions for the development of rural economy, (Erişim Tarihi 10.01.2018)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(84)

Doç. Dr. Tekin YEKEN[284]; Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cem YOĞURTÇUOĞLU[285]

TUZGÖLÜ FAYI ve CİVARININ DEPREM RİSKİ

EARTHQUAKE RISK IN TUZGÖLÜ FAULT ZONE and ITS VICINITY

ÖZ

Sismolojide önemli aletsel gelişmelerinin olduğu 1960'lardan beri devam etmektedir. Tektonik depremlerin kaynak mekanizmalarının ve sismik risklerinin öğrenilebilmesi için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen bilgiler, levha tektoniği teorisinin ve diğer levha modellerinin gelişmesinde önemli olmuştur. Levhalar arasındaki uzun yıllar süren relatif hareketler sonucunda litosfer içinde elastik deformasyon enerjisi birikmiştir. Bu enerjinin ani boşalmasıyla oluşan faylanmanın ve kuvvet sisteminin nasıl bir geometriye sahip olduğunun belirlenmesi sismolojik çalışmaların amacı olmuştur.

Bu çalışmada, bölgede yıkıcı ve hasar yapıcı magnitude sahip bir depremin tekrarlanabileceği bir zaman periyodunun istatiksel hesaplamalarla belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu aynı zamanda deprem riski kavramının önemli bir unsurudur. Bölgedeki sismik etkinliği kontrol eden faylanmalar, sismik hareketlerinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Araştırmada amaç, TFZ sismik etkinlik verileri kullanılarak fay zonu ve civarındaki sismik risk analizinin yapılmasıdır. Aletsel dönemden aktüel kayıtlara kadar olan bütün deprem verileri alınmıştır. Bu veriler analiz edilerek sismik risk analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bölgede çok büyük depremlere sık rastlanmamasına karşın, M≥5 büyüklükteki depremlerin tekrarlanma süresi belirlenmiştir. Bölgenin tektonik gelişimi ile birlikte deformasyonların belirlenmesine ve tektonik modellemeye önemli katkılar sunacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tuz Gölü Fay Zonu, sismisite, deprem riski, tekrarlama periyodu.

ABSTRACT

Since the 1960s, there have been important instrumental developments in seismology. Intensive studies are carried out to learn the tectonic earthquakes and their seismic risks. The information obtained from these studies has been important in the development of plate tectonics theory and other plate models. Elastic deformation energy has accumulated in the lithosphere as a result of the long-lasting movements between the plates. The purpose of seismological studies was to determine the faulting of the power system and the geometry of the force system.

In this study, it is aimed to determine a time period where an earthquake with destructive and destructive magnitude can be repeated in the region by statistical calculations.

This is also an important element of the earthquake risk concept. Faults controlling the seismic activity in the region play an important role in their seismic movements. The aim of the study is to analyze seismic risk in the fault zone and its vicinity by using TFZ seismic activity data. All earthquake data from the instrumental period to the current records were taken.

According to the results, although the earthquake in the region is not common, the magnitude of the earthquakes of M≥5 magnitude has been determined. It is expected that the tectonic development of the region will contribute to the determination of deformations and tectonic modeling.

***Keywords**: Tuzgölü Fault Zone, seismicity, earthquake risk, repetition period.*

[284] **Kocaeli Üniversitesi, Müh. Fakültesi, Jeofizik Müh.Bölümü, Umuttepe İzmit/TÜRKİYE; E-posta: tyeken@yahoo.com**
[285] **Kocaeli Üniversitesi, Ö.İ.Uzunyol Meslek Yüksekokulu, Hereke-Kocaeli/TÜRKİYE; E-posta: ahmetcemyo@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Önemli yapısal unsurlarından biri olan Tuzgölü Fay Zonu (TFZ), Orta Anadolu bölgesinin tektonik etkinliği üzerindeki en aktif faylardan birisidir. Yaklaşık 180 km uzunluğunda olup genel doğrultusu KB-GD dur. (Arıkan 1975, Uygun 1981, Şengör,Yılmaz, 1981). Neotektonik dönemde başlayan ve güncel olarak tektonik gelişimi devam etmekte olan TFZ sağ yönlü doğrultu atılımlı bir tektonik özelliğe sahiptir.

Bölgenin tektonik unsurlarınca kontrol edilen Tuzgölü Fay sistemi ve civarının sismik etkinlikleri deprem riskini oluşturmaktadır. Orta Anadolu kristalen kompleksi içinde yer alan Tuzgölü Fay Zonu (TFZ) bölgenin ana tektonik birimlerince denetlenmekte ve sismik etkinliğini sürdürmektedir (Şekil.1). Aletsel dönemde episantral dağılımı bu zon üzerinde bulunan ve bazen magnetüdü M≥5.0 olan depremlerle sismoaktif özelliğini sürdürmektedir.

Bu çalışmada, araştırma sahası olarak Tuzgölü ve çevresinnin (38,0-39,6 E 32,4-34,0 N) tektonik ve depremsellik özellikleri esas alınmıştır. Çalışma alanı yapısal olarak; güneydoğuda Niğde ve Orta Anadolu fay zonları, batı-güneybatıda Akşehir fay zonu, kuzeyde ise İzmir-Ankara-Erzincan kenet kuşağı ile sınırlanan yaklaşık üçgen biçimli geniş bir alandır (Şaroğlu, ve diğ., 1987; Koçyiğit, 2003; Şaroğlu, Güner,1981). Genel anlamda Orta Anadolu iki ayrı neotektonik rejim ve bu rejimlerle ilgili iki ayrı fay sistemi ile karakterize edilir (Koçyiğit ve diğ. 2000; Şaroğlu, F., Güner,Y.,1981; Dirik,2001). Bunlardan birincisi; çekme türü neotektonik rejim ve normal faylanma sistemidir. Diğeri ise; sıkışma-genişleme türü neotektonik rejim ve doğrultulu atımlı faylanma sistemidir. Bununla birlikte, Orta Anadolu, Tuzgolu ve civarının tektonik gelişimi konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır, (Erdik ve diğ.,1983;Dirik ve Erol, 2000; Emre, 1991;Gülkan,Erdik,1988;Dirik ve Göncüoğlu,1996)

3.Yöntem

3.1. Sismik Risk Analizi

Olasılık metodlarına dayalı sismik risk değerlendirmelerinde; belirli periyodlardaki sismisite potansiyeli, sismolojik parametreler ve bölgedeki tektonik unsurların önemli rolü olmaktadır (Yücemen ve Akkaya, 1995; Gülkan ve Gürpınar, 1977; Gürpınar et. all, 1979). Sismik risk analizleri, yerleşim alanlarındaki potansiyel deprem riskinin bilinmesi ile birlikte, aynı zamanda planlanan nükleer enerji santrellerin ve barajların güvenliği için de önemli görülür.

Bu anlamda, sismik tehlike tahminlerinde ele alınan sismisite parametreleri her bölge için incelenen yöntemler uygulanmaktadır (Gürpınar ve Yücemen, 1980; Yücemen ve Gülkan, 1981; Gülkan ve erdik, 1988; Basoz ve Gülkan, 1992).

3.2.Gutenberg - Richter

Geçmişteki bütün depremleri hesaplamaya dahil edildiği Richter ve Gutenberg yöntemine göre, gelecek deprem magnetüdlerini tahmin edecek bir metodoloji tanımlanmıştır. Seçilen bir bölgede geçmiş deprem magnetüdleri sıralanarak belli bir magnetüdünden (M) daha büyük deprem sayısının toplamı alınır (N). Verilerin grafiksel ilişkisi belirlenir(Yücemen,1982;Akıman ve diğ.,1993). En küçük kareler yöntemi (EKKY) kullanılarak verileri temsil eden eğim denklemi belirlenerek,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

$$\text{Log}N = a - bM \qquad (1)$$

Şeklinde ifade edilir. (Burada; a ve b regresyon katsayılarıdır). Yukardaki verilen Richter eşitliği, (1), incelenen T_2; yıllık sismik gözlem periyoduna karşılık gelir. Bununla beraber, T_1 ; yıllık sismik gözlem periyodu göz önüne alınırsa, iki grup arasında şöyle bir ilişki elde edilebilir.

$$N_1 / N_2 = T_1 / T_2 \qquad (2)$$

Eşitliğin her iki tarafının logaritması alınır ve düzenlenirse;

$$\text{Log}\ (N_1 / N_2) = \text{Log}\ (T_1 / T_2) \qquad (3)$$

$$\text{Log}\ N_1 = \text{Log}\ N_2 + \text{Log}\ (T_1 / T_2) \qquad (4)$$

$$\text{Log}\ N_1 = a - b\,M + \text{Log}\ (T_1 / T_2) \qquad (5)$$

elde edilir. Denklemler çalışma periyotları için düzenlenerek yıllık sismik gözlem periyodu için regresyon analizi elde edilir. Bu çalışmalara göre;

I. T_2 yıl içinde meydana gelecek maksimum olası magnitüd;

$$\text{Log}\ N = a - b\,M \quad (N = 1) \quad M_{max} = a / b \qquad (6)$$

II. Maksimum olası deprem magnitüdü M_{max} için dönüş periyodu T_2 yıldır.

III. T_2 yıl içinde meydana gelecek maksimum deprem sayısı N_2;

$$\text{Log}\ N = a - b\,M \quad (M = 0) \quad N_2 = 10^a \qquad (7)$$

IV. Herhangi bir yeni T_1 periyodunda meydana gelecek maksimum olası magnitüd, (5) eşitliğinden, $M_{max} = [\,a + \text{Log}\,(T_1 / T_2)]\,/\,b \quad (N_1 = 1) \qquad (8)$

V. Her yıl meydana gelen (dönüş periyodu 1 yıl) ort. magnitüd değeri (8) eşitliğinden $T_1 = 1$ konularak, $M_m = (a - \text{Log}\,T_2) / b \qquad (9)$

şeklinde bulunur.

VI. Maksimum magnitüd için T_d dönüş periyodu (5) eşitliğinde;

$$N_3 = 1,\ \text{Log}\ N_1 = a - b\,M + \text{Log}\,(T_3 / T_1) \qquad (N_3 = 1,\ T_1 = T_d)$$

$$\text{Log}\,T_d = \text{Log}\,T_2 - (a - b\,M_d) \qquad (10)$$

M_d magnitüdünde bir depremin bir yıl içinde meydana gelme olasılığı,

$$R = p_r = 1 / T_d \qquad (11)$$

Şeklinde ifade edilir. Burada R, M_d magnitüdünün aşılma olasılığıdır.

4. Sismik etkinlik

Anadolunun sismik risk çalışmaları konusunda istatiksel yönteme dayanan sismik tehlike değerlendirmesi ilk olarak 1975 yılında yapılmıştır (Gülkan ve Yücemen). Daha sonraki çalışmalarda nükleer enerji santralleri ve barajların inşa edilmesi planlanan bazı yerlerdeki deprem riskleri saptanmıştır (Gülkan ve Yücemen, 1977; Gürpınar et. Al, 1979; Gürpınar ve Yücemen, 1980; Gülkan ve Gürpınar, 1977). Ayrıca, Gediz kasabasının deprem açısından yerleşebilirliğini araştırmak amacıyla Gediz'in sismik tehlike değerlendirmesi Gürpınar tarafından yapılmıştır. Çalışmalardan biri pik yer ivmesi ve şiddete dayanarak Türkiye için sismik tehlike haritalarının gelişmesi tamamlandı (Yarar et. Al, 1980;Erdik et.al,1982,1985; Gülkan ve erdik, 1988 Basoz ve

Gülkan, 1992). Sismisite parametreleri ile birleştirilen belirsizlikler ayrıntılı olarak çalışıldı ve bir basit yöntem sismik tehlike tahminlerindeki bu

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

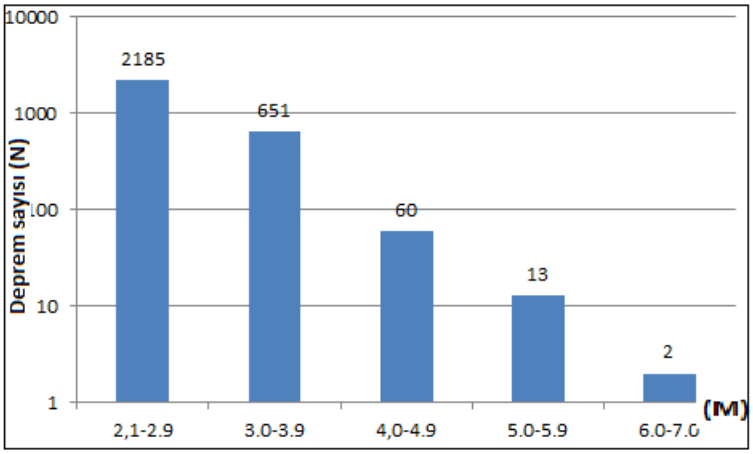

Şekil.1. Tuzgölü ve civarının deprem etkinliği (1900-2018)

belirsizliklerin etkisi için formül haline getirildi (Yücemen, 1980, 1982; Yücemen ve Gülkan, 1981; Basoz ve Gülkan). Çalışma alanında günümüzde kaydedilen depremlerin büyüklüğüne ve episantrlarına bakarak Tuzgölü'nün gelişimini kontrol eden fay sistemlerinin halen aktif olduğunu söylenebilir (Gencoğlu ve diğ., 1990;Demirtaş ve Yılmaz,1996). Bölge için yapılan sismik risk analizinde, öncelikle Tuz Gölü Fayı üzerinde ve çevresinde oluşan depremler ele alınmıştır. Aletsel dönemdeki sismik etkinliği incelenen bölgede gözlem süresi 117 yıl olarak seçilmiştir (Şekil.1.).

5. Bölgenin tektoniği

Tuzgölü'nün doğusunda, Kulu'nun kuzeydoğusu ile Bor arasında uzanan yaklaşık 180 km uzunlukta olarak tanımlanan Tuzgölü fayının yaklaşık 100 km'lik bölümü morfolojik olarak doğudan Tuzgölü'nü sınırlamaktadır (Şengör 1980, Şaroğlu vd.1987). Fay, bu bölümde, Kuvaterner yaşlı seki dolguları ve etek döküntüleri ile Miyosen ve daha yaşlı birimlerin arasındaki dokunak boyunca yer alır. Eski tarihsel kayıtlarda Şereflikoçhisar ve Aksaray'ı yıkan büyük depremlerin olduğu görülmektedir. Şaroğlu vd. (1987), morfolojik verilere göre Tuzgölü fayı'nın bu kuzey bölümünün olasılı diri olduğunu belirtmişlerdir. Tuzgölü fayının güney bölümü, yaklaşık 80 km uzunlukta olup, Boğazkaya (Aksaray) ile Bor arasında uzanır. Fay, bu bölümde K42B gidişlidir. Fay, Boğazkaya ile Altunhisar arasında morfolojik olarak çok belirgindir. Altunhisar civarında zon halinde olan fay, Bor yakınlarında belirginliğini kaybeder.

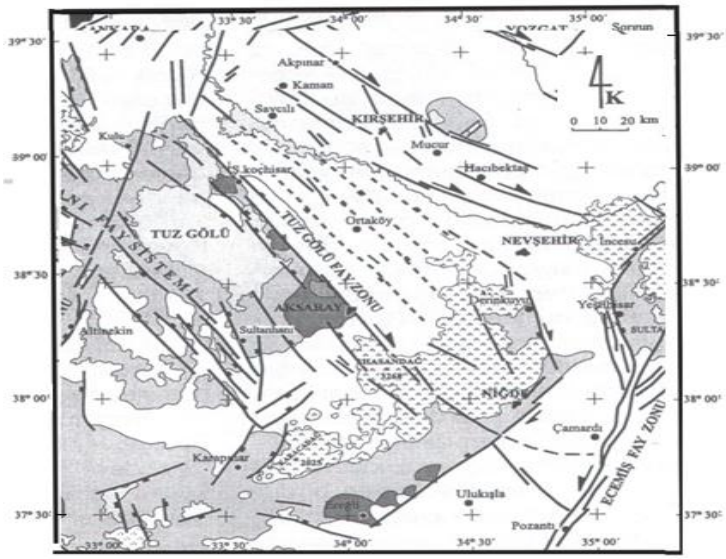

Şekil.2.Tuzgölü ve civarının Neotektoniği (Dirik ve Göncüoğu,1996)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1: Tuz Gölü Fayı sismik risk analizi için kullanılan veriler

No	M	N	Nc	Log (Nc)	M*Log (Nc)	M^2
1	2,1	223	2911	3,4640422	7,2744886	04,41
2	2,2	197	2688	3,4294293	7,5447444	04,84
3	2,3	228	2491	3,3963737	7,8116596	05,29
4	2,4	272	2263	3,3546846	8,0512429	05,76
5	2,5	276	1991	3,2990713	8,2476782	06,25
6	2,6	263	1715	3,2342641	8,4090867	06,76
7	2,7	270	1452	3,1619666	8,5373099	07,29
8	2,8	244	1182	3,0726175	8,6033289	07,84
9	2,9	212	938	2,9722028	8,6193882	08,41
10	3,0	161	726	2,8609366	8,5828099	09,00
11	3,1	140	565	2,7520484	8,5313502	09,61
12	3,2	98	425	2,6283889	8,4108446	10,24
13	3,3	77	327	2,5145478	8,2980076	10,89
14	3,4	58	250	2,39794	8,152996	11,56
15	3,5	41	192	2,2833012	7,9915543	12,25
16	3,6	21	151	2,1789769	7,844317	12,96
17	3,7	22	130	2,1139434	7,8215904	13,69
18	3,8	18	108	2,0334238	7,7270103	14,44
19	3,9	15	90	1,9542425	7,6215458	15,21
20	4,0	19	75	1,8750613	7,5002451	16,00
21	4,1	9	56	1,748188	7,1675709	16,81
22	4,2	2	47	1,6720979	7,022811	17,64
23	4,3	5	45	1,6532125	7,1088138	18,49
24	4,4	9	40	1,60206	7,049064	19,36
25	4,5	2	31	1,4913617	6,7111276	20,25
26	4,6	5	29	1,462398	6,7270308	21,16
27	4,7	3	24	1,3802112	6,4869928	22,09
28	4,8	5	21	1,3222193	6,3466526	23,04
29	4,9	1	16	1,20412	5,9001879	24,01
30	5,0	2	15	1,1760913	5,8804563	25,00
31	5,1	1	13	1,1139434	5,6811111	26,01
32	5,2	1	12	1,0791812	5,6117425	27,04
33	5,3	2	11	1,0413927	5,5193812	28,09
34	5,4	0	9	0,9542425	5,1529096	29,16
35	5,5	2	9	0,9542425	5,2483338	30,25
36	5,6	2	7	0,845098	4,732549	31,36
37	5,7	1	5	0,69897	3,984129	32,49
38	5,8	0	4	0,60206	3,4919479	33,64
39	5,9	2	4	0,60206	3,5521539	34,81
40	6,0	0	2	0,30103	1,80618	36,00
41	6,1	0	2	0,30103	1,836283	37,21
42	6,2	2	2	0,30103	1,866386	38,44

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

TFZ ve civarının sismik etkinliğini güncel olarak da belirleyen bir diğer önemli etken de Hasandağı Fay Zonudur (HFZ). Tuzgölü fay kuşağının en batı üyesine karşılık gelen HFZ'nun doğrultusu Hasandağ dolayında KB-GD yönündedir. Ancak güneye doğru kademeli olarak yaklaşık K-G yönüne değişir. Fay seti, Aksaray'dan Bor'a kadar kesintisiz olarak izlenerek Hasandağ ve Keçiboyduran volkanlarının sınırını oluşturur. HFZ Altınhisar civarındaki kuvaterner alüvyon yelpazelerini kesmekte olup sağ-yanal özelliktedir.

HFZ'nun diğer üyeleri Hasandağ ve güneyinde kısa boyutlu faylar olarak izlenir. Bir çoğu gömülü olarak devam eden bu faylar özellikle parazitik volkan dizilimleri ve Keçikalesi kalderasına ait lavlardaki ötelenmeler ile belirlenmiştir.

Tuzgölü Havzası, Orta Anadolu'da yer alan kıta içi havzaların en büyüğü olup KB-GD doğrultulu bir çöküntü içinde yer alır. Bu havzanın gelişimi Geç Kretase'de başlayıp günümüze değin sürmüş olup, havzanın batı kenarını kontrol eden Yeniceoba-Cihanbeyli-Sultanhanı fay zonu ve doğu kenarını kontrol eden Tuzgölü fay zonu ile oluşmuştur (Şekil.1.). Geç Eosen-Oligosen'deki yükselme ve aşınmayı takiben Erken-Orta Miyosen döneminde Orta Anadolu'da geniş bir plato (Anadolu Penepleni) oluşmuştur. Geç Miyosen'de oluşan geniş plato uzerindeki Tuzgölü, Yeniceoba-Cihanbeyli-Sultanhanı fay zonları ile bunlara paralel diğer fay sistemlerinin aktivite kazanması ile KB-GD uzanımlı, fay kontrollü havzalar gelişmeye başlamıştır. Erken Pliyosen-Geç Pliyosen aralığınnda kenar fayları aktivitesini kaybeden Peçenek, Muradlı, Günyüzü gibi havzalarda yeni birikim yüzeyleri oluşurken Tuzgölü Havzası fay kontrollü gelişimini sürdürmüştür. Günümüuzde izlenen ve Erken Pleyistosen'den başlayarak yaşlandırılan eski göl kıyı kenar çizgileri tektonizmanın bu dönemde de Tuzgölü'nün gelişimini kontrol ettiğini belgelemektedir.

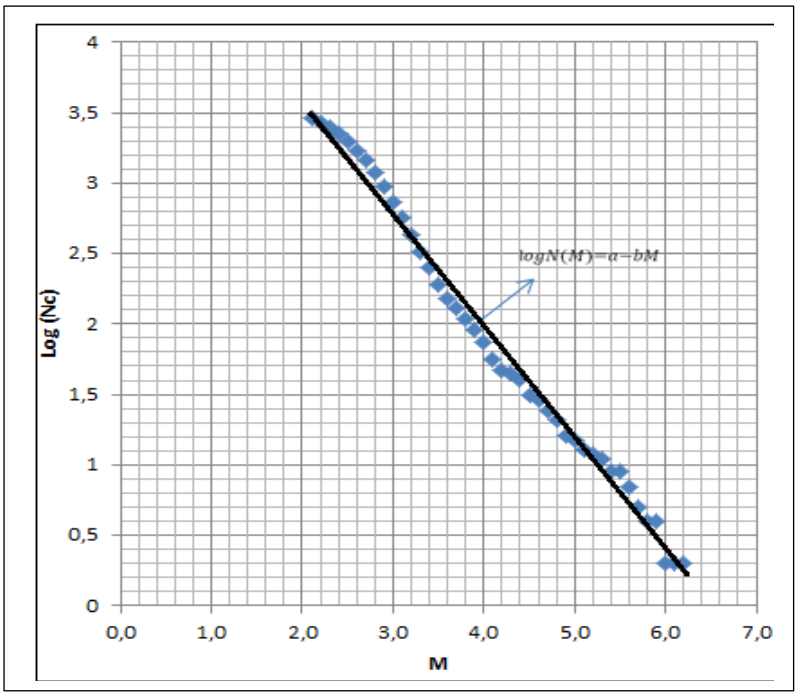

Şekil 3: Tuz Gölü sismik risk analizi sonucu oluşan logaritmik grafik

Analizi yaparken kullanılan formüller ve kısaltmalar da aşağıda belirtilmiştir.
M: Magnitüd R(M)=1-e^(-N(M)T) Q(M): Tekrarlama PeriyoduN(M)=10^(a1'-bM)
R(M): Olma Olasılığı Q(M)=1/N(M) T: Gözlem süresia'=a-log(bln10)
a1=a'-logT

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1: Tuz Gölü Fay Zonu M≥5.0 için
R(M)% ve Q(M) ilişkisi

M	N(M)	R(M) %	Q(M)
5	0,072097	99,926060%	13,87026
5,1	0,059995	99,751992%	16,66816
5,2	0,049924	99,321066%	20,03044
5,3	0,041544	98,430455%	24,07095
5,4	0,03457	96,847693%	28,92652
5,5	0,028767	94,368208%	34,76154
5,6	0,023939	90,872301%	41,7736
5,7	0,01992	86,358141%	50,20012
5,8	0,016576	80,941336%	60,32642
5,9	0,013794	74,826992%	72,4954
6	0,011479	68,268303%	87,11909
6,1	0,009552	61,525594%	104,6926
6,2	0,007948	54,834755%	125,8111

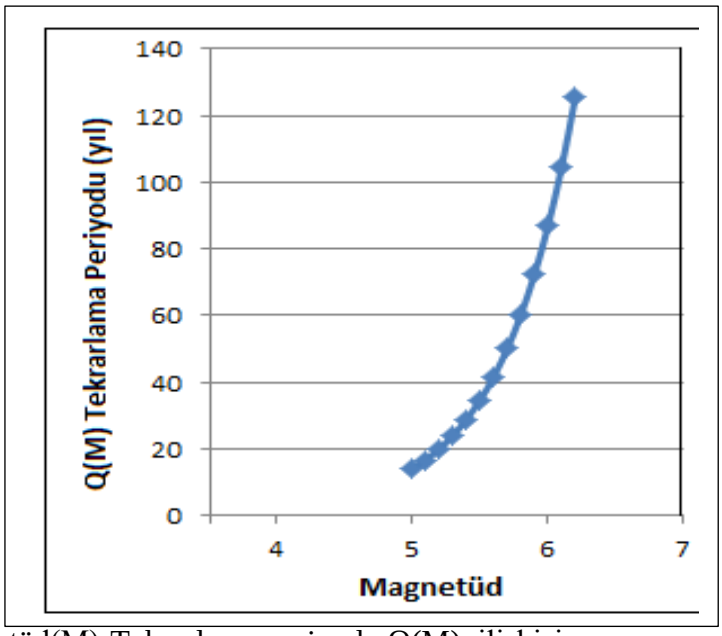

Şekil.4. Tuz Gölü Fay Zonu için Magnetüd(M)-Tekrarlama periyodu Q(M) ilişkisi

6. Bulgular

Bu çalışmada, TFZ bölgesinde, 115 yıllık bir periyottaki (1903-2018) büyüklüğü M ≥4.0-4.9 olan deprem sayısı 60 adet, M≥5.0 olan deprem sayıısı ise 13 adet olarak kaydedilmiştir(Şekil.1). Bu deprem verileri, Gutemberg-Richter (1954) istatistiksel analizlere göre çözümleme yapılmıştır. Öncelikle deprem büyüklüğü değişkeninin yoğunluk ve dağılım fonksiyonu üstel modelden yararlanarak bulunmuştur. Buradan çeşitli büyüklüklerdeki depremlerin meydana gelişlerine ilişkin bazı olasılıklar ve tekrarlanma yılları tahmin edilmeye çalışılmıştır. Üstel modelin uygunluğu hipotez testi ile desteklenmiştir. Üstel dağılım modelinin genellikle büyüklüğü az olan depremler için daha iyi sonuçlar verdiği **g**öz önüne alındığında, **5,2 yerine M=5.0** büyüklüğünde bir depremin tekrarlanma süresinin **10-11 yıl yerine 13,8** yıl olabileceği söylenebilir.

7. Sonuçlar ve Tartışmalar

Yapılan çalışmada Tuzgölü Fay Zonu ve civarının sismik riski araştırılmıştır. Fay zonunun ürettiği depremlerin büyüklüğü ve bunların tekrarlanma aralıkları ile fayın bölgesel aktif tektonik konumu nedeniyle yüklendiği deformasyon gerilimi ve yapısal özelliklerine bağlı olarak değişebilmektedir. Bu yönü ile de değerlendirildiğinde; Tuz gölü Fayı yakın çevresinde çok sayıda küçük deprem olduğu bilinmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler Tuz Gölü Fayı'nın Orta Anadolu'nun güncel tektonik yapısı içerisinde önemli bir yeri olan aktif faylardan birisidir. Bu özelliklerine karşı faylar ve yakın çevresinde son yüz yıl içerisinde yüzey yırtılması ile sonuçlanabilecek büyüklükte depremlerin meydana gelmediği, oluşan depremlerin küçük ve orta büyüklükte olduğu bilinmektedir. Tuzgölü Fay Zonunun kuzey kesimi, güneye göre daha sismik etkinlik göstermektedir. Güney kesimdeki asismik durum, faylanma zonunun Hasandağ tektonik birimlerince kilitlenme göstermiştir.

Bölge genelde depremsellik ve deprem tehlikesi açısından güvenli bir yer olarak gözükse de yapılan çalışmanın sonucunda aslında yerleşim alanlarının önemli kesimi kuveterner yaşında alüvyal yelpaze ile örtülü fay zonu üzerinde bulunmaktadır. Bu bakımdan; bölgednin kuzey kesimindeki fay aktivitesi ile Hasandağı fay zonu sismik algılayıcılarla ve uydu bağlantılı telemetrik GPS verileri ile takip edilmelidir. Bu çalışmanın, bölgenin tektonik gelişimi ile birlikte deformasyonların belirlenmesine ve tektonik modellemeye önemli katkılar sunacağı beklenmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

8.KAYNAKÇA

[1] Koçyiğit, A., Ünay, E. & Saraç, G. 2000. Episodic graben formation and extensional neotectonic regime in west central Anatolia and the Isparta Angle: a case study in the Akşehir-Afyon Graben, Turkey. In: Bozkurt, E., Winchester, J.A. & Piper, J.D.A. (eds), Tectonics and Magmatism in Turkey and Surrounding Area. Geological Society, London, Special Publications 173, 405–421.

[2] Dirik, K. 2001. Neotectonic evolution of the northwestward arched segment of the Central Anatolian Fault Zone, Central AnatoliaTurkey. Geodinamica Acta 14, 147–158.

[3] Şaroğlu, F., Güner,Y.,1981. Factors effecting the geomorphological evolution of the eastern Turkey: relationships between geomorphological, tectonics, and volcanism. Bull.Geol.Soc. Turkey, 24, 39-50 (in Turkish).

[4] Koçyiğit, A. 2003. Orta Anadolu'nun genel neotektonik özellikleri ve depremselliği [General neotectonic characteristics and seismicity of central Anatolia] Turkish Association of Petroleum Geologists Special Publication 5, 1–26 [in Turkish with English abstract].

[5] Şaroğlu, F., Emre, Ö. & Aydoğan, B. 1987. Türkiye'nin Diri Fayları ve Depremsellikleri [Seismictiy and Active Faults of Turkey]. Mineral Research and Exploration Institute (MTA) of Turkey Report, no. 8174 [in Turkish, unpublished].

[6] Yücemen, S., and Akkaya, A., 1995. A Compa- rative Study of Stochastic Models for Seismic Hazard Estimation. Natural Ha- zards, 5-24.

[7] Gutenberg, B., and Richter, C.F., 1956. Magni- tude and Energy of Earthquakes, Ann. Geofis., 9, 1-15, 1956.

[8] Gülkan, P., ve Gürpınar, A., 1977. Kuzeybatı Anadolu Deprem Riski. T.C.Enerji ve

Tabii Kaynaklar Bakanlığı Türkiye Elektrik Kurumu Nükleer Enerji Dairesi Başkanlığına Sunulan rapor, ODTÜ Rapor No.77-05, Ankara.

[9] Yücemen, M.S., Gülkan P., 1994 Seismic Hazard Analysis with Randomly Located Sources, Natural Hazard,V.9: 215-233, Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands.

[10] Gülkan P., Erdik,M., 1988. "Probabilistic Tools in Earthquake Hazard Forecast" Seismic Hazard in Mediterranean Regions Natural Hazards pp.229-253.

[11] Şengör,C., Yılmaz,Y.,1981. Tethyan evolution of Turkey: A plate tectonic approach. Tectonophysics, 75, 181-241.

[12] Şengör, A.M.C., (1979), The North Anatolian transform fault: its age, offset and tectonic significance. J. Geol. Soc. Lond., 136, 269-282.

[13] Dirik, K. and Göncüoğlu, M.C., 1996, Neotectonic characteristics of the Central Anatolia, International Geology Review, 38, 807-817

[14] Emre, O. 1991. Hasandağı - Keciboyduran dağı yöresi volkanizmasının jeomorfolojisi, İstanbul Üniversitesi, Deniz bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Doktora tezi. (Emre, O. 1991.)

[15] Dirik, K. & Erol, O. 2003. Tectono morphologic evolution of Tuzgölü and surrounding area, central Anatolia-Turkey. Turkish Association of Petroleum Geologists, Special Publications 5, 27– 46 [in Turkish with English abstract].

[16] Erdik, M., Doyuran, V., Gülkan, P., Akka , N., (1983). Second Turkish Nuclear Power Plant Site Selection Investigations: A Probabilistic Assessment of the Seismic Hazard in Turkey, Earthquake Engineering Research Center, Middle East Techn. University, METU/EERC Report No. 83-01, Ankara.

[17] Akıman, O., Erler, A., Göncüoğlu, M.C., Güleç, N., Geven, A., Türeli, K., Kadıoğlu, Y.K. 1993. Geochemical characteristics of granitoids along the western margin of the Central Anatolian Crystalline Complex and their tectonic implications. Geological Journal, 28, 371-382.

[18] Yücemen M. S. (1982), Seismic Risk Analysis , (in Turkish), Middle East Technical University, Ankara, 160 pp.

[19] Başöz, N., 1992. Seismic Hazard Assessment in Regions Having Diffused Boundaries and Nonhomogeneous Attenuation. Master Thesis. Middle East Technical University, 161 p

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

[20] Gutenberg,B.,Richter,C.F.,1954. Seismicity of the Earth, second ed., Princeton Press.

[21] Arıkan, Y. 1975. Tuzgölü havzasasının jeolojisi ve petrol imkanları. Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 85, 17- 38.

[22] Uygun, A. 1981.Tuz Gölü havzas›n›n jeolojisi, evaporit oluşumları ve hidrokarbon olanakları. İç Anadolu'nun Jeolojisi Sempozyumu. 66-71. (Uygun, A. 1981)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(85)

Dr. Saadet AYTIS (Y.Mimar)[286]

ALIŞVERİŞ KAVRAMI, ALIŞVERİŞ MEKÂNLARI ve EKONOMİNİN DEĞİŞEN DİNAMİKLERİ

THE CONCEPT OF SHOPPING, SPACES OF SHOPPING and THE CHANGING DYNAMICS OF ECONOMY

ÖZ

İlkel kavimlerden 21. yüzyıl dünyasına uzanan süreçte alışveriş kavramı, önemini artırarak varlık göstermiş; işlem şekli, görüntüsü ve kuralları sürekli bir değişim içerisinde olmuştur. Agoralardan pazaryerlerine, kapalı çarşılardan bedestenlere ve güncel ismiyle alışveriş merkezlerine uzanan bu değişim mekânları, tarih içinde medeniyetlerin en dinamik, en hareketli ve ekonomik açıdan en önemli noktaları olarak değer kazanmış; ekonominin kalbi ve hassas göstergesi olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Karşılıklı mal değiş-tokuşuyla başlayan alışveriş eylemi, arz ve talebe göre şekillenmiş; bu değiş-tokuş için belirli mekânlara ihtiyaç duyulmuş, ilk alışveriş merkezleri de bu ihtiyaç sonucunda boş alanların belirlenerek değiş-tokuş işlemine ayrılması sonucunda meydana gelmiştir. Küresel olarak bakıldığında alışveriş kavramındaki büyük adımlar sanayi devrimi ile birlikte atılmaya başlanmış; hızlı kentleşme ve alışveriş mekânlarının şehir merkezlerinde yoğunlaşması çok katlı alışveriş merkezleri ve mağazaların ortaya çıkmasında etken olmuştur.

Günümüze gelindiğinde alışveriş merkezleri, sadece alışveriş ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mekânlar olmaktan çıkarak, müşterilerini eğlence başta olmak üzere diğer hizmet sektörleriyle bütünleştiren, yalnızca maddi ve anlık ihtiyaçlarını değil toplumsal iletişim gereksinmelerini de karşılamayı hedefleyen sosyal yönü güçlü mekânlar halini almıştır. Alışveriş merkezine toplumsal boyut getiren dinamiklerin insan hayatındaki önemli rolünün önemsenmesi, alışverişin sadece ihtiyaç gidermeye yönelik bir eylem olarak basite indirgenmesinin önüne geçerek disiplinlerarası tasarım ilkelerinin gözetilmesinin önemini ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş, Alışveriş Merkezi, Alışveriş Mekânı.

ABSTRACT

In the process from primitive tribes to the worlds of 21th century world, has shown existence while increasing the importance; while its way of transaction, its image and its rules is in constant change. From agoras to market places, from covered bazaars to bedestens and to, with its current name, shopping centers; this spaces of trade, in time has gained value as the most dynamic, moving and economically important spots; reached to this day as the heart and the sensible indicator of economy. The act of shopping, started as a mutual exchange has gained shape with requests and demands; there was a need of specific spaces for this act and with this need, the first ever shopping centers took place by the identification and selection of empty spaces for exchanges. In the global perspective, the big steps in the concept of shopping has taken with the industrial revolution; the concentration of shopping centers and rapid urbanization has caused multi-storey shops and shopping centers to appear.

Nowadays, the shopping centers has got out of just being the fulfillments of shopping needs and became socially powerful spaces that unifies the customers with other service industries (the entertainment industry being in the first place), and aims to fulfill not only material and instant needs but social communication needs also. The consideration important of the role in the human life of the dynamics that brings communal aspect to the shopping center, will get ahead of the simplification of shopping as just an act of fulfillment of needs and will put the significance of the surveillance of the interdisciplinary design principals.

Keywords*: Shopping, Shopping Center, Shopping Space.*

[286] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi; Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi; İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: saadetaytis@gmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Değişen dünya dinamikleri çerçevesinden bakıldığında alışveriş olgusu tüm zamanlarda güncelliğini koruyan, sürekli yenilik ve değişim içinde varlık gösteren ve ekonomik dengelerle doğrudan ilişkili olduğu için de önemi artarak devam eden, tüketim toplumlarının olmazsa olmazı bir olgu olarak önem kazanmaktadır.

Büyük ve küçük ölçekli alışverişler dünya ve ülke ekonomilerini doğrudan etkileyen, piyasa hareketlerini belirleyen, mekânsal olarak yarattığı ihtiyaçlarla mimari tasarım alanında söz sahibi olabilen, gelişen teknolojiye ayak uydurma gerekliliğiyle üst düzey teknik donanım gerektiren, hızlı yaşayan ve anlık bilgiye ihtiyaç duyan ve bu bilgiye ulaşmada zaman kaybetmek istemeyen 21. yüzyıl insanının akıllı malzemelerden oluşmuş mekânları[287] için belirleyici unsurları tetikleyen özellikleriyle çok yönlü, çok boyutlu ve disiplinlerarası bir yapı olarak varlık göstermektedir.

Ekonomik piyasalardaki canlanmaların öncelikle alışveriş hareketliliğini getirmesi; alışverişteki hareketliliğin ise alışveriş mekânlarına yatırımı hızlandırması ve genişletmesi, perakendecilik penceresinden bakıldığında da iç piyasa hareketliliğinin önemli rolü, iç talebin canlı tutulması noktasında doğru kriz yönetimleri ve politikalarına doğru uzanmaktadır.[288]

Alışveriş ve alışveriş merkezi kavramları, tarihsel bakış açısı içinde ilk medeniyetlere kadar uzanan bir geçmişe sahip olmasına rağmen; tarih öncesinden günümüze geçerliliğini hiç kaybetmeyen, modası hiç geçmeyen ve geçmeyecek gibi görünen, insan yaşamının içinde daima var olacak özellikleriyle toplumsal ve ekonomik anlamda oldukça önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Agoralardan pazaryerlerine, kapalı çarşılardan bedestenlere ve alışveriş merkezlerine kadar bu dinamik ortamlar, insan yaşamında ekonomik güç ile orantılı olarak yer almış ve kabul görmüştür. İnsanın sosyalleşmeye başlamasıyla hareketlenen alışveriş eylemi, ciddi bir gelişim sürecinden geçerek günümüzdeki anlamını kazanmış; bu arada alışveriş eyleminin yapıldığı pek çok yer de zaman içinde değişime ve gelişime uğramıştır.

Paranın olmadığı çağlarda karşılıklı mal değiş-tokuşuyla başlayan alışveriş olgusu, arz ve talebe göre şekillenmiş; bu değiş-tokuş için belirli mekânlara ihtiyaç duyulmuş, ilk alışveriş mekânları boş alanların duvarlarla çevrilmesi sonucu oluşturulmuştur. Bu alanlarda toplanmalar daha sonra ay ve güneşin durumuna göre belirli zaman aralıklarında yapılır hale gelmiştir.[289] Sosyal yaşamla birlikte var olan ticaret, tarihin her diliminde ve her toplumda şekil değiştirerek öncelikli ve önemli olma özelliği taşımıştır. Mal değiş-tokuşunda para yerine kullanılan canlı ve/veya cansız maddeler zamanla değişime uğrayarak bugünkü paraya giden yolda önemli roller üstlenmişlerdir. Bilinen ilk paranın M.Ö. VII. yüzyılda Lidyalılar tarafından kullanıldığı bilinse de, M.Ö. 3. bin yılın başlarında Çin'de tunç bıçaklar, gümüş bilezik ve yüzükler kullanılarak alışveriş yapıldığına dair bulgular da bulunmaktadır.[290]

Antik dönemde, yerleşimlerin en önemli toplanma yerlerinden "agora"lar alışveriş fonksiyonlarında mekân olarak kullanılırken; "Trajan Pazarları", "stoa"lar, pazar yerleri, seyyar panayırlar ve benzer yerlerde faaliyet gösteren alışveriş eylemi, Roma forumlarına bitişik olarak yapılan avlulu alışveriş ünitelerinde ve Bologna'daki "portiko"larda[291] devam ederek günümüzün AVM anlayışının ilk örneklerini oluşturmuştur.[292]

Anadolu'da ise kuzey-güney doğrultusunda Rusya-Akdeniz bağlantısını kuran ticaret yolu ile ünlü ipek yolu, ticari hareketlilik olarak oldukça zengin bir ortam oluşturmuş; ticari konaklamalar için hanlar ve kervansaraylar yapılmıştır. Bu kervansarayların avlularında kurulan çarşılarda da alışveriş faaliyetleri sürdürülmüştür. Osmanlı alışveriş kültüründe önemli bir yere sahip olan bedestenler de "Osmanlı"nın alışveriş

---

[287] PEKPOSTALCI, A. (2015) "Cyborg Mekân", 4. Ulusal İç Mimarlık Sempozyumu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul

[288] YALÇINTAŞ, M. (2009) Söyleşi (İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı), Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.46-48, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul

[289] SAYILI, T. (1992) "Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi, Sınıflandırılması ve Tasarımını Etkileyen Faktörler" Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

[290] SEDILLOT, R. (2005), *Histoire des Marchands et des Marches / Değiş Tokuştan Süpermarkete* (Çeviri: ERENDOR, E.N.) Librairie Artheme Fayard / Dost Kitabevi, Ankara, s.18-59

[291] TOKYAY, V. (2005) *Yeni Tasarım Kültürü Işığında Alışveriş Mimarlığı ve Gösteri Kültürü* Yapı 286 YEM (Yapı Endüstri Merkezi) Yayını, İstanbul

[292]ÖZDEMİR, D. (1999) *Pazar Yerinden Shopping Mall'a Alışveriş Merkezlerinin Kısa Tarihi* Agora/Tarih http//arsiv.hurriyetim.com.tr/agora/99/12/14/tarih1.htm

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kavramını daha organize bir şekilde ele aldığının önemli bir göstergesi olarak tarihi süreçte yer almış; bundan başka, arasta, çarşı, dükkân, han, kapan, panayır ve pazar kavramları da geleneksel Türk ticaretinin önemli adımlarını oluşturmuştur.[293] İzmir ve Edirne'de de her türlü ticaretin yapıldığı önemli merkezler faaliyet göstermiş; bu üç şehir, Türk ticaret hayatının yapı taşları olarak tarih içinde önemli roller üstlenmişlerdir.

17. yüzyılla birlikte farklı bir ivme kazanan alışveriş mekanları Milano Galleria V. Emmanuele, Moskova Gostiny Dvor, Londra Covent Garden alışveriş merkezleri, İstanbul'un Şark Aynalı Pasajı, Art Nouveau döneminin Paris pasajları örnekleriyle 20. yüzyıla doğru köprü kurmuşlardır.

Küresel olarak bakıldığında alışveriş kavramındaki büyük adımlar sanayi devrimi ile birlikte atılmaya başlanmış; hızlı kentleşme ve alışveriş mekânlarının şehir merkezlerinde yoğunlaşması çok katlı alışveriş merkezleri ve mağazaların (department store) ortaya çıkmasında etken olmuştur. Ayrıca, toptan alışveriş ve ticaretin yapıldığı "Hall"ler de alışveriş dünyasında kavram olarak yerini almıştır. Günümüzdeki anlamıyla alışveriş merkezleri ortaya çıkana kadar, alışveriş eylemi şehir merkezlerinde yoğunlaşmış; merkezden uzaklaştıkça münferit dükkânlar şeklinde talepler karşılanmaya çalışılmıştır.

1920'li yıllardan başlayarak, alışveriş ortamının daha korunaklı hale getirilmesi, otopark hizmetlerinin alışverişin yanı başında çözümlenmesi düşüncesi ve mağazaların iklim koşullarından korunmuş biçimde bir arada bulunması isteği, banliyölere yönelim sonucunu getirmiş, maliyeti düşük ve bu kriterler için uygun arsalar buralarda bulunduğundan günümüzdeki alışveriş merkezlerinin ilk örnekleri özellikle Amerika Birleşik Devletleri şehirlerinin banliyölerinde inşa edilmeye başlanmıştır. Otomobillerin ucuzlaması, arsa maliyetlerinin düşmesi, büyük açıklıklı yapıların teknik olarak yapılabilmeye başlanması, havalandırma sistemlerindeki gelişmeler, yürüyen merdivenlerin icadı gibi yenilikler, doğa etkilerinden korunmuş, çeşitli alışveriş ihtiyacına aynı çatı altında cevap veren bu mekânların çok kolay bir şekilde benimsenmesini, "alışveriş merkezi" kavramının tüm dünyada kabul görmesini ve hızla yaygınlaşmasını sağlamıştır.[294]

II. Dünya Savaşı'nın ardından nüfusun artması, daha çok konut ve daha fazla alışveriş merkezi ihtiyacı yaratmış; hem banliyölerde hem de şehir merkezlerinde alışveriş merkezlerinin sayısında artışlar gözlenmiştir. 1964 yılında sadece ABD'de alışveriş merkezlerinin sayısı 7600'e ulaşmıştır. Şehir merkezlerine kayan alışveriş merkezlerinin yoğun konut yerleşimlerinin yakınında olması başka bir tercih faktörünü de beraberinde getirmiş; insanların evinden yürüyerek çıkıp, yüzlerce mağazayı ve pek çok restoranı yanı başında bulabileceğini bilmesi[295] büyük ayrıcalık olarak öne çıkarılmıştır.

1970'li yıllardan sonra ABD'de sayısı 13.000 civarına yükselen alışveriş merkezleri,[296] ABD dışında da hızlı bir gelişme göstererek tüm dünyada özellikle büyük şehirlerde yaygınlaşmaya devam etmiştir. 1980'li yıllar, alışveriş merkezi inşa edilmesinde, bu endüstrinin gelişmesiyle paralel olmayan bir dönem ortaya koymuş; teknik açıdan büyük gelişmeler gözlenirken, inşaat metrekarelerinde önemli hız kaybı yaşanmıştır. Bu dönemde, mevcut alışveriş merkezlerinin popülaritesi de artmıştır. Alışveriş merkezlerinde belli bir doygunluğun yaşanması, tasarruflarla, kredilerle ilgili krizlerle ilişkilendirilse de, bu merkezlerin daha cazibeli ve daha aktiviteli olması yolunda büyük bir rekabet ortamının doğmasına sebep olmuş; çok değerli emlak üzerinde büyük yatırımlar yapılması ve birbiriyle kıyasıya yarışan cazibe merkezleri oluşturulması devrinin de kapıları açılmıştır. Uzakdoğu, özellikle Çin, alışveriş merkezlerinin yeni büyüme alanı olarak önem kazanmış; Avrupa ülkelerinde ise özellikle 1990'lı yıllarla beraber alışveriş merkezleri yapımında hareketlilik görülse de ABD'deki şekliyle bir furya veya Uzakdoğu'daki gibi bir büyüklük yarışı hiçbir zaman yaşanmamıştır.

---

[293]SAYILI, T. (1992) "Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi, Sınıflandırılması ve Tasarımını Etkileyen Faktörler" Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

[294] UNDERHILL, P. (2004) The Call of the Mall *(Alışveriş Merkezleri Nereye Kadar? Çeviri: 2005)* Yobow Inc. Soysal İstanbul

[295] LEHTO, M. (2007) *İstanbul'da Lüks ve Tarih* Dergimiz / Mimarlık, sayı:4, s.32, Konservatuar Eğitim ve Öğretimini Koruma ve Destekleme Derneği, İstanbul

[296] ISCS (2005), *A Brief History of Shopping Centers*
http://www.icsc.org

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Alışveriş ortamlarındaki hızlı büyümeyle birlikte alışveriş kavramında bazı terimler de kalıcılık kazanmış ve tüm dünyada kullanılmaya başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi alışveriş merkezi anlamını bire-bir karşılayan "Shopping Center" olmuş; mağazaların korunaklı bir cadde üzerinde sıralanmaları dolayısı ile de "Shopping Mall" terimi alışveriş dünyasının ana terimleri arasına girmiştir. 1852 yılında Paris'te Bon Marche isimli mağazada farklı markalarda pek çok ürünün satılmaya başlaması ve özellikle Avrupa'da yaygınlaşması, Bon Marche (bonmarşe) isminin büyük mağazaları tanımlar şekliyle kullanılmasına ve yaygın bir terim olmasına yol açmıştır. Ayrıca çok katlı büyük mağazaları anlatan "Department Store" terimi de günümüzde kullanılmakta; dünyada alışveriş merkezi kavramını karşılayan ve en fazla kullanımda olan terimler ise, "mall", "shopping center", "centre / zone commercial" olarak belirginleşmektedir.[297]

Alışveriş merkezlerinin tarihsel gelişimi içinde, ortaya çıkan gereksinimler sonucu 1957 yılında International Council of Shopping Centers (ICSC) ismiyle uluslararası bir kuruluşun da temelleri atılmış; merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan bu kurum, alışveriş merkezlerini global anlamda içine alarak konusunda bir ilk olmuş ve faaliyetlerini günümüze kadar sürdürmüştür. ICSC, bir birlik olarak dünyanın hemen her yerinden çok sayıda üyeye ve alışverişle ilgisi olan her türlü kuruma açık yapılanmasıyla bu konudaki bilimsel araştırmalara büyük destek veren ve konuyla ilgili çok çeşitli bilgiye / veriye ulaşılabilecek bir merkez olması yönüyle de önem kazanmıştır. Ulusal ölçekteki mesleki kuruluşların bu sisteme üyelikleri alışveriş merkezleri anlamında globalleşmenin önemli işareti kabul edilmektedir. Türkiye'de alışveriş merkezlerini temsil eden kuruluş olan Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Derneği (AMPD), Turkish Council of Shopping Centers & Retails (TCSCR) ismi ile ICSC resmi üyesi olarak faaliyet göstermektedir.[298]

Perakendeciliğin kendi içinde yaşadığı ciddi rekabet ortamından dolayı, 2000'li yıllardan sonra yapılan alışveriş merkezlerinin kapasiteye, çevre gelişimine ve diğer koşullara uygun olarak oluşturulmasına ve esnemeye imkân verecek şekilde tasarlanmasına dikkat edilmiştir. İhtiyaçtan fazlası için yatırım yapılmaması ve şuursuz büyümenin dizginlenmesi de ana hedef olmuştur.[299] İlk yıllardaki büyüme yarışı, yerini kalite yarışına bırakmış; "rekabet arttıkça tüketiciyi baştan çıkaracak özel yöntemler"[300] arayışı başlamıştır. Alışveriş merkezleri her türlü ihtiyacı optimum ölçüde karşılayabilecek, ekonomik, sosyal ve toplumsal ihtiyaçlara cevap veren, çok kişiye hitap eden moda kombinasyonları yaratan, yiyecek ihtiyacını rahatlıkla karşılayan, eğlence-dinlence taleplerine cevap veren gelişebilir tasarım özellikleri taşımayı hedefler hale gelmiştir. Ancak bu kriterlerin sağlanmasıyla, yeni nesil alışveriş merkezlerinin birbirleriyle rekabet edebileceği, 21. yüzyıl koşullarına bu şekilde uyum sağlanacağı görülmüştür.

Böylesi bir rekabet ortamında hem ayakta kalabilmek hem de değişen dünyanın koşullarına uygun hareket edebilmek için farklılaşmak ve farklılaşarak kalite yaratmak, isim yapmak gerekmektedir.[301] Özellikle birden fazla alışveriş merkezi bulunan şehirlerde rekabet ortamı oluştuğundan pek çok kriterin önemi ortaya çıkmakta; yere, zamana, müşteri profiline, alışveriş alışkanlıklarına ve verilen hizmetin niteliğine göre başarı grafikleri oluşmaktadır. Alışveriş merkezlerinin sayısı arttıkça rekabetin de artıyor olması, daha fazla yenilik, öncekinden biraz daha farklılık ve daha özel hizmetlerin gündeme gelmesi sonuçlarını doğurmaktadır.

Teknolojiyi ve yenilikleri hızla içine sindiren ve uygulamaya koyan ülkeler, yerli ve yabancı sermaye için cazip bir yatırım alanı olması nedeniyle çok sayıda alışveriş merkezi uygulamasına da sahne olmuştur. Çok katlı mağazalarla ve çoğunlukla çok markalı mağazacılıkla ayakta durmaya çalışan cadde alışverişi, AVM'lerin yaygınlaşmasıyla sekteye uğramış gibi görünse de güncel koşullarda her iki durum için de talepler

---

[297] ALKAŞ, A. (1999), *Alışveriş Merkezleri: Yeni Yaşam Alanları / Shopping Centers: New Living Centers* Including Articles from Domus, 1999/1, 1 Numara Hearst, İstanbul, s.68,69

[298] AMPD (2007), *Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Derneği*
http//www.ampd.org

[299] KAVANAGH, M. (2000) *A Brief History of Shopping Centers*
http://www.icsc.org/srch/about/impactofshoppingcenters/briefhistory.html

[300] FOSTER, H. (2002) *Tasarım ve Suç* İletişim Yayınları

[301] ALKAŞ, A. (2009), *Alışveriş Merkezlerinde Farklılaşma,* Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.50, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bulunmakta; AVM anlayışı gösterdiği farklılık ve cazip yönlerle her zaman müşteri çekebilmekte; bunun yanında cadde mağazacılığı da varlığını sürdürmektedir.

Hızla değişen dünya düzeninde alışveriş mekânlarının sürdürülebilirliği, yeniliklere açıklık, dinamiklik, uzmanlaşma, doğru marka stratejileri, bilgiyi doğru kullanarak doğru aksiyon alma[302], küresel etkileşim sonucu meydana gelen durumlarda tedbirli ve soğukkanlı davranabilme becerisinden geçmektedir. Alışveriş mekânlarının, kullanıcıların gereksinmelerini de karşılamayı hedefleyen sosyal yönü güçlü mekânlar olması; alışveriş merkezine toplumsal boyut getiren dinamiklerin insan hayatındaki önemli rolleri olarak ortaya çıkmaktadır[303]. Böylece alışveriş eylemini sadece ihtiyaç gidermeye yönelik bir eylem olarak basite indirgemek mümkün olamamaktadır. Tüketici tek tek nesneleri almak üzere değil, mal ve hizmetler sisteminin tümünü almaya yönlendirilirken, alışveriş merkezleri bu şartlandırılmaya uygun zemini hazırlamaktadır.

Hava koşullarından etkilenmeden alışveriş yapabilme, tüm markaları bir arada bulabilme, acıkınca bir şeyler yiyebilme, sinema, kuaför, güzellik ve spor salonlarıyla bireysel ihtiyaçları karşılayabilme, sergiler ve eğlence alternatifleriyle belli bir doyuma ulaşabilme konularında ortamlar sunabilen mekânlar, güncellenmeye açık şekilde yapılandıklarında fonksiyonel ömürleri de artmaktadır. Bu açıdan bakıldığında alışveriş merkezlerinin, birer yaşam merkezi haline dönüşmekte olduğu görülmektedir. Bu dönüşüm sürecinde, kişinin sosyal yönü hedef alınarak toplumsal ayrıcalık hissi verilmekte; tüketim toplumuyla bütünleşen bireyde tüketme hissi kalıcılık göstermektedir. Toplumsal prestij ve değeri belirleyen anlamlandırma düzeninin[304] kişiyi zorlayıcı etkisi de bu hissin kalıcılığında önemli rol oynamaktadır. Tüketici davranışlarına hitap edecek mekânlar yaratılırken, bu davranışların temel özellikleri göz ardı edilmemeli; güdülenmiş davranış özellikleri, dinamik tavırlar, farklı rollere olan ilgi, çevresel ve toplumsal faktörler, kişiye göre özelleşen talepler, farklı zamanlama özellikleri, sosyal ve psikolojik faktörlerin tümü[305] bir arada dikkate alınabilmelidir. Bahsi geçen tüm faktörler, teknolojik donanımlar ve sanal ortam alışverişlerinin yoğunlaşması sonucu pazar payını kaybetmek istemeyen ve yeni politikalar peşinde olan alışveriş sisteminde, bu mekânların tasarımcılarını da heyecan verici, ilgi çekici, konfor unsuru artırılmış, yenilikçi tasarımlara yöneltmekte; alışveriş mekânlarının dinamikleri her geçen gün değişime uğrayarak güncelliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

1. ALKAŞ, A. (1999), *Alışveriş Merkezleri: Yeni Yaşam Alanları / Shopping Centers: New Living Centers* Including Articles from Domus, 1999/1, 1 Numara Hearst, İstanbul, s.68,69
2. ALKAŞ, A. (2009), *Alışveriş Merkezlerinde Farklılaşma,* Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.50, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul
3. AMPD (2007), *Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Derneği*
4. FOSTER, H. (2002) *Tasarım ve Suç* İletişim Yayınları
5. GENCAL, A. (2009), *Marka*, Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.56, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul
6. http//www.ampd.org
7. http://www.icsc.org
8. ISCS (2005), *A Brief History of Shopping Centers*
9. KAVANAGH, M. (2000) *A Brief History of Shopping Centers* http://www.icsc.org/srch/about/impactofshoppingcenters/briefhistory.html

[302] GENCAL, A. (2009), *Marka*, Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.56, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul
[303] UÇKAN, M. İ. (1999) *Pazar Yerinin Doğusu Batısı Alışverişin Kültürü*, Including Articles from Domus, 1999/1, 1 Numara Hearst, İstanbul, s.80-85
[304] YIRTICI, H. (2005) *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
[305] KESKİN, H. *Tüketici Tatmini ve Tüketici Davranışları İlişkisi* Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.60, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul

10. KESKİN, H. *Tüketici Tatmini ve Tüketici Davranışları İlişkisi* Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.60, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul

11. LEHTO, M. (2007) *İstanbul'da Lüks ve Tarih* Dergimiz / Mimarlık, sayı:4, s.32, Konservatuar Eğitim ve Öğretimini Koruma ve Destekleme Derneği, İstanbul

12. ÖZDEMİR, D. (1999) *Pazar Yerinden Shopping Mall'a Alışveriş Merkezlerinin Kısa Tarihi* Agora/Tarih http//arsiv.hurriyetim.com.tr/agora/99/12/14/tarih1.htm

13. PEKPOSTALCI, A. (2015) "Cyborg Mekân", 4. Ulusal İç Mimarlık Sempozyumu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul

14. SAYILI, T. (1992) "Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi, Sınıflandırılması ve Tasarımını Etkileyen Faktörler" Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

15. SEDILLOT, R. (2005), *Histoire des Marchands et des Marches / Değiş Tokuştan Süpermarkete* (Çeviri: ERENDOR, E.N.) Librairie Artheme Fayard / Dost Kitabevi, Ankara, s.18-59

16. TOKYAY, V. (2005) *Yeni Tasarım Kültürü Işığında Alışveriş Mimarlığı ve Gösteri Kültürü* Yapı 286 YEM (Yapı Endüstri Merkezi) Yayını, İstanbul

17. UÇKAN, M. İ. (1999) *Pazar Yerinin Doğusu Batısı Alışverişin Kültürü*, Including Articles from Domus, 1999/1, 1 Numara Hearst, İstanbul, s.80-85

18. UNDERHILL, P. (2004) The Call of the Mall *(Alışveriş Merkezleri Nereye Kadar? Çeviri: 2005)* Yobow Inc. Soysal İstanbul

19. YALÇINTAŞ, M. (2009) Söyleşi (İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı), Conceptplus Sektörel Mimarlık ve İnşaat Dergisi, Mart 2009, s.46-48, Hamzazade Basın Yayın A.Ş., İstanbul

20. YIRTICI, H. (2005) *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(86)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DURUKAN[306]; Doç. Osman ARAYICI[307]

TRANSLOKAL OLMAYAN BİR GÖÇEBELİK TÜRÜ OLARAK: KENT YAŞAMI
AS A TYPE OF TRANSMISSIONAL MIGRATION: URBAN LIFE

ÖZ

Günümüzde kent ve kentin alt mekanlarının oluşturduğu kentcikler, çeşitli mekansal ortam yaklaşımları olarak, başka başka sosyal yaşamları kavrama, hissetme, özel mekanlar yaratma yönünde ortaya konmaktadır. Özel bir algılama mekanı yaratma çabasındaki bu çalışmalar sabit mekan kavramını da aşmak istemektedir. Vernaküler gelişim gösteren sosyal mekanlarda yerleşim tercihleri tamamen sosyal ilişki ve benzerliklere bağlıyken bugünün kullanıcısı mekan konusundaki seçimlerini sadece estetik ve ekonomik nedenlere bağlı olarak yapmak durumundadır.

Diğer taraftan kent kullanıcısı sokaklar, parklar, köprüler, müzeler gibi yaşadığı mekanlarda bir ürün izleyebildiği kadar bir oluşumu da izleyebiliyor, bazen içinde de yer alabiliyor, aynı zamanda mekânın kullanımına göre izleyeceği bölümlere ve sırasına kendi karar verebilir. Aynı zamanda bu yerleri hareket birimleriyle parçalayarak dönüştürerek yeniden ve farklı biçimde hayata geçirebilir. Böylece kullanıcının; kişisel mekan dışı, ticari mekanlarda üretim yapmak kadar, sosyal mekanlarda kurduğu ilişkinin derinliğinin toplumsal üretimine kazandırığı anlam sayesinde sosyal mekan kişilik kazanmaya başlar.

Anahtar Kelimeler: Kent, Mekan, Sosyal Mekan.
JEL Kodu: R23.

ABSTRACT

Today, the urban and urban sub-districts are defined as different spatial environment approaches for the recognition of other social life and creating special places. These works in the effort to create a special sense of perception want to overcome the concept of fixed space. While the choice of placement in social spaces with vernacular development is entirely dependent on social relations and similarities, today's user has to make choices about space only on the basis of aesthetic and economic reasons.

On the other hand, the city user can view a product as much as he can in a place where he lives, such as streets, parks, bridges and museums, and sometimes take part in it. At the same time, these units can be transformed by moving sub-units and be retransformed in different ways. Thus, social spaces begin to acquire personality as a result of the fact that the depth of the relationship of the user he establishes in as well as the production in the commercial spaces outside the personal space.

Keywords: *City, Space, Social Space.*
JEL Code: *R23.*

[306] **Düzce Üniveristesi, Düzce/TÜRKİYE; E-posta: aysegul.drukan@gmail.com**
[307] **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: osman.arayici@msgsu.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tanımsız kurumlar ve gündelik sosyal örgütlenmeler

Sosyal hayat ve sosyal mekanlar birçok boyutta birlikte üretilir: ırk ve sınıf uzlaşmaları, şehir merkezi ve banliyö, gecekondudan dönüşen apartmanlar ve kamu hizmet binaları gibi. Sosyal hayatın akışına bağlı olarak örgütlenmiş olan tanımsız kurumlar; değişen ya da karmaşıklaşan sosyal yapının kültürel kuralları ve ekonomik sınırları ve motivasyon eğilimleri tarafından üretilmektedir. Örneğin bir orta ölçekli bir mahallede bulunması muhtemel olan en az 5 farklı kahvehane hizmet şekli ve çeşitliliği bakımından hiç farklılık göstermezken yukarıda açılış cümlesinde bahsedilen farklı kutup özellikleri nedeniyle kendi tanımsız kurumlarını ve motivasyon eğilimlerini üretir.

Bu üretim; güç ve zihniyetin çok katmanlı ilişkisini bir tarafa baskın kılarak başlar ve en sonunda bedenler ve binaların ortaklaşa yazdıkları hikayeleri güç dinamikleri aracılığıyla trajedi ve benzeri gibi yoğun duygusal ruh hallerine dönüştürür. Kent mekanının kullanıcısının sosyal uzlaşmalara uyması bu tanımsız kurumlar ve günlük örgütlenmelerin gözetimi altındadır ve manevi baskı biçiminde yaptırım gücü taşır. Kullanıcı, kentin ürettiği mekan ve sosyal yaşantıya dayanarak, bir uzlaşma metni ve koşulları hazırlar. Bu uzlaşma metni tıpkı yukarıda bahsedilen tanımsız kurumlar ve gündelik sosyal örgütlenmeler gibi tamamen subjektif ve devingen olmakla beraber, kullanıcının çevresinde olup biten bütün ilişkilerin,motivasyon eğilimlerinin tek başına kendi yargısını yapma güçlüğünü de hafifletir. Böylece, kentli sosyal uzlaşmaların nesnesi olarak hareket etmekle kalmaz, ama aynı zamanda, sosyal denetimin bilinçli öznesi olarak da hareket eder. Modernizmin hangi kültürel semptomu incelenirse incelensin, tikel olan; geneli baskın çıkmakla tehdit eder[308]

Yukarıda bahsedilen sosyal, ekonomik ve politik deneyimlerin günlük sosyal örgütlenişi nasıl ürettiği detaylıca açıklandığından bu noktadan sonra; bu yapıların ve süreçlerin, , mekansallaştırıcı kültürün, toplumsal ilişkilerin mekân ve mekân yönleriyle nasıl temellendiğini ortaya koymanın bir yolu olarak günlük örgütlenmelerin, transloksal ve kişisel olarak nasıl etkilendiğini ortaya koymak gerekmektedir. Mekânın üretiminin sosyokültürel ve kişisel anlamını anlatabilek için; insanların ve yapılı çevrenin etkileşimlerini toplumsal karmaşıklık üzerinden inşa ederek, farklı yerlerin statükosunun hangi kesişim kümelerine sahip olduğunu belirlemek gereklidir. Farklı kimliklerin, farklı durumları ortaklaştırmak için mekânlarla nasıl birbirine bağlandığı ancak mekânın gerçekten ne anlama geldiğini ortaya koymakla açıklanabilr. Mekan; uzay ve zaman deneyimleri ile üretilen üç boyut niteliklerinin bu deneyimlerin ilişkisel özgüllüğünün çerçevesidir. Mekânı ve şekillendiren ve tanımlayan süreçler, yapılar ve kurumlar; deneyime özgü zemin oluşturmalarına rağmen, diğer niyetleri temsil etmek için de metalaştırılabilir ve manipüle edilebilir. Örneğin ait olma ve sahiplenmenin yerellik ve yerel özelliklerin manipülasyonu ile bütünleştirilmesinin, kalıcılığın pek çok yapısının ayırt edici özelliği olduğu kolaylıkla söylenebilir. Bu çalışma kapsamında herhangi bir ampirik veri toplanmamasına rağmen, doğup büyünülen çevre ve bu çevre ile iç içe alanların, orta dereceli karmaşıklığın ve yüksek olasılıkla birleşmiş bir sığınak hissinin bu özellikleri taşımayan alanlardan daha fazla tercih edileceği de yukarıdaki iddiaya eklenebilir.

Geometrik yaşam şekli

Kent yaşamı özellikle küçük bölgelere ayrılmış düşey ve birbirine dik alanları mecbur kılmaktadır. Kent yaşamı, imarlı alanlarda kullanıcılara çevreden eşit yararlanma potansiyeli sunamamasına rağmen, doğayı kısmi metalaştırmanın da tadını eşit olarak dağıtmaktadır. Sosyal, ekonomik, politik ve psikolojik dinamikler çevre tercihlerini şekillendirirken, fiziksel alanlar tasarım ve planlama süreçleri sonucunda doğa ile birleşmeyi vaad etmektedir ama aslında insanları, yerleri ve deneyimleri parçalara ayırmaktadır. Düzenlenmiş, yapılı çevre olarak adlandırılan mekan; teoride insanların kendi mekansal alanları ve bu mekanların anlamları olarak yer alırken, uygulamada sosyal hareketliliği ekonomiye katmak için toplumsal üretim ve inşaa etme eyleminin ürünü olarak hayata geçer. Mekan ve mekanın bu kritik var oluş modeli, bu alanların üretilmesinde ve bu yaklaşımla sağlanan sosyal ilişkileri doğurmaktadır. Daha hızlı ve birim alanda daha fazla yaşam modeli yerine sosyoloji, coğrafya, psikoloji, mimarlık, tarih ve antropolojiden bakış açılarını

[308] Peter GAY: Modernizm: Sapkınlığın Cazibesi... Syf:24 /Everest Yayınları 2007

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

toplamak, insanlar ve mekan hakkındaki etkileşimli varsayımları ortaya çıkarmak için farklı yaklaşımları teşvik etmek gerekmektedir. Bu okumalardan da görülebileceği gibi, insanlar ve mekân arasındaki ilişkiler çok yönlüdür: psikolojik, sosyal, fiziksel, kültürel ve zaman içerisinde ortaya çıkabilecek (veya farklılık gösterebilecek) yapısal ve kurumsal güçleri içerir. Mekandan bahsetmek bile, aynı anda, hem sabit, hem göreceli ve her bir durumda farklı olarak anlaşılabilecek şekillerde çeşitli boyutlara sahiptir. İnsanların mekanlara verdikleri anlamlar, katıldıkları faaliyetler, kendilerine açık olan fırsatlar ve mekanlarda yer alan karmaşık dinamikler tarafından çerçevelenmektedir. Bu sebepten dolayı mekansal anlam; ilişkiler yoluyla oluşturulan anı ve beklentilerden gelir.

Geometrik biçimlerin kompozisyonu ile oluşturulan ve her kullanıcının matematiksel olarak ifade edilebilir bir ızgara üzerinde belirli bir noktayı işgal etme gerçeğine dayalı bir gafik tablo ya da çevreden ziyade, mekanın toplumsal olarak üretildiği fikrinden yola çıkarak mekanın ve yer değiştirmenin karşılıklı olarak üretilen boyutları tanımladığı bir gerçektir. Mimar Rem Koolhaas, çevrenin sürekli yıkımı ve inşasında neyin üretildiğini tanımlamak için junkspace terimini kullanır. Koolhaas, junkspace ve bu mekana hizmet eden teknolojilerin sonuçlarını vurgulayarak, mekanın umutsuzca gündelik, düzensiz bir akış olduğunu savunur.[309]

İmgelem yoluyla oluşturulan gündelik çevreler:

Genellikle çağdaş yapılı mekânı eleştirmek, insani bir meseleyi daha duygusallaştırmak, agrandize etmek ve hatta çoğaltmak için bir durumu en uç noktasına kadar abarttan bir aşırı tanımlama tekniğiyle ifade edilir. Ama gerçekte durum bu sığınılan kolaylığın dışındadır ve kent yaşamının kendi içerisinde gerektirdiği hareketlilik ve tahammül etme zorunluluğu; toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıfın yanı sıra, mekânlarda yaratılan ve ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve politik süreçleri açmak için bir lens olabileceğini de gösterir. Zira mekanı incelemenin bir yolu sosyal ve kültürel boyutlarsa, denklemin diğer tarafından okunduğunda; toplumu incelemenin bir yolu mekansal boyutlarıdır.

Yapısal sosyal sistemi ve gündelik çevreleri ve görünüşte sıradan eylemleri deneyimlemek, karar verme süreçlerinin, yapısal etkilerin ve güç dinamiğinin, nasıl geçtiğini diğer bütün tanımsız kurumları ve hatta günlük sosyal örgütleri nasıl etkilediğini göstermektedir. Psişik yaşam alanı, kurumların daha geniş bir ekolojisinde, kültürel normlarda ve rollerde ve farklı insanlar arasındaki etkileşimlerde yatmaktadır. Bireysel yaşam alanı ve daha geniş ekoloji birlikte, bir işlem, değişim ve duygusal değerlik alanı oluşturur. Bireysel yaşam alanını pek çoklarınca kıymetli kılan en önemli unsur ise sosyal mekan gibi kişiy dönüştürme işlevi taşımaması, hatta tam tersine kullanıcının imgeleme gücüne bağlı olarak yaşamadığı bir yaşamın bilgilerini üretmesidir. İmgelem ya da imgeler yoluyla edinilen bilgi, anlıktan son derece farklıdır; imgelem yanlış düşünceler kurabilir, hakikati de güdükleşmiş biçimde verebilir ancak.[310]

İmgelem yoluyla oluşturulan yaşam şekli tamamen keyfi bir edim gibi görünse de esasen büyük bir ihtiyacı ve dahası hayatta kalma refleksidir. Hayatta kalma ve keyfi ihtiyaçlar çoğu zaman örtüşür. Örneğin, insanların hayatta kalma ve sağlık için beslenmeye ihtiyacı vardır. Bununla birliktebeslenme eylemi genellikle bağlanma ve ilişki geliştirme için temel teşkil eder. Gündelik olayların hikayelerini anlatan ve yarın için planlama yapan bir ocak etrafında oturmanın merasimi, Homo sapiens avcılığı ve toplanma günlerinden kalma eski bir miras olabilir. Mağaradaki ateş ile bağlantılı güvenlik ve yakınlık duygusu, entelektüel gelişimin ve sosyal bağların gelişiminde bir etkenken, bugünün evde yemek yerken sobet etme, ve devamında okuma ve çalışma için gittikçe artan bir şekilde toplanılan kafeler gibi topluluk yerlerinin de öncüsü olmuş olabilir.

Ortam tercihlerinde biyolojik etkenler:

Biyolojik bir bakış açısı, aynı zamanda, konfor bakımından önemli bakış açıları da katmaktadır. İnsanlar birbirinden farklı şekillerde (genetik, kültür, yaşam biçimi) farklılık gösterdiği için ortam tercihleri değişir. Ayrıca, belirli bir kişi kendi sağlık durumuna, faaliyetlerine, ve benzerlerine bağlı olarak zamana göre değişir. İnsanlık tarihinin çoğunda, kişisel kontrolün gelişim ve yaşam performansında önemli artışlara yol

[309] BAVO .... Cultural Activism Today: The Art of Over-identification...Episode Publishers. 2007
[310] Jean Paul Sartre İMGELEM syf:17 Ithaki Yayınları.. 2009

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

açtığı görülse de günümüzün binaları ve kentleri "herkese uyar" yaklaşımıyla tasarlanmaya devam ediyor. Çok az bina kullanıcılarının aydınlatma, sıcaklık, havalandırma oranları veya gürültü koşullarını kontrol etmelerini sağlar. Her ne kadar teknoloji bunu yapmak için kullanılabilir olsa da, insan doğal bir coğrafyada evrimleştiği için, kent tasarımına uygulanabilecek tercih kalıpları hakkında ipuçları için doğal çevreye dönmek mantıklıdır. Yaşam alanı seçim teorisi üzerine yapılan çalışmalarda, insanın psikolojik olarak uyarlandığı ve insan evriminin varsayılan eylemi olan yer değiştirme; yerleşim alan ayarlarının tasarımında, özellikle peyzaj ve rekreasyon alan ayarlarında, ve eserlerin manipülasyonunda kendini gösterir. Su, toprak yollar, ağaçlar, yeşil perdeler, çiçekler, kokular, görsel koridorlar hepsi duygusal bir deneyimi geliştirmek için kullanılır, kendi başına bir amaç olarak değil, satın alma davranışlarını arttırmak ve kullanıcı memnuniyetini korumak için kullanılır. İnsanların pek çoğu yaşam bölgesindeki doğal çevre iyi bir şekilde kontrol edildiği durumda korunmuş ve güvenli hissederler. Tersine, görsel erişim alabildiğine geniş olduğunda ya da yapılı çevre olmadığında ve başka canlılar için "görünür" hissettiğinde olumsuz tepkiler vermektedir. Sığınma dürtüsü, insanları doğaya bağlayan yapılı çevrenin, bu özellikleri barındıran ama yapılı olamayan ortamlardan daha iyi insani duygusal refahı ve bilişsel performansı desteklemektedir. Diğer traftan da doğanın varlığının gün ışığından, temiz havadan, iç mekan bitkilerinden veya manzara görünümlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı, ofislerden hastanelere ve toplum alanlarına kadar çok çeşitli ortamlarda bina sakinleri üzerinde olumlu etkiler olduğuna dair kanıtlar artmaktadır. Aynı zamanda yapılı çevre içerisinde doğal çevre kontrolü, doğanın insan sağlığı ve refahı üzerindeki etkilerinin, duygusal ve bilişsel işlevlerin ötesinde sosyal davranış ve suç azaltma sürecine uzanacağını kanıtlamaktadır. Örneğin, insanların kentsel yüksek katlı ortamlarda ve yeşilden uzak beton bloklar arasında saldırganlaştığı, kentsel alanlardaki ağaçların varlığı, sakinlerin birbirleriyle konuşmak ve karşılıklı iletişimi destekleyen arkadaşlıklar geliştirmek için rahat yerler sunarak toplumun sosyalleşmesini arttırdığı bilinmektedir.

Ancak konu ile ilgili olarak; tıpkı sığınma dürtüsü gibi, yer değiştirmenin de veya hatta değişikliğin temsilinin dahi olumlu ruh hallerini teşvik ettiği ve stresi azalttığı çeşitli araştırmalar sonucu gözlenmektedir. Psikolojik ve duygusal faydalara ek olarak, konum değişikliği konsantre olma yeteneğine yardımcı olabilecek mini zihinsel molalar sağlar. Ağırlıklı olarak inşa edilmiş bir ortamda yürüyen insanların herhangi bir mekanda bir dergiyi sessizce okuyanlara göre konsantrasyon gerektiren birkaç görevde daha iyi performans gösterdiği bilinmektedir. İnsanların mekânı nasıl deneyimledikleri ve ürettikleri ile ilgili bu teorilerden bazıları zamanla değişmiş ve çoğu zaman insanın yapay mekan üretme ve kendisi için doğadaki adaleti sağlamadaki rolünü tartışan çevresel determinizm çerçevelerinden giderek daha fazla uzaklaşmaya başlamıştır. İnsan bir yandan doğal çevresinden kaçarak kent mültecisi daha sonrasında da mültecisi olduğu kentin içerisinde göçebe konumuna geçerek eşzamanlı algı biçimini deneyimlemektedir; bu sayede duyularının birleşik tepkileri dünya algısını değiştirir. İki mekansal veri arasındaki mutlak boşluk geometrik olarak sabitken, teknoloji veya erişimdeki değişiklikler nedeniyle göreceli olarak kısalabilir. Duyusal değişkenlik algısı hayatta kalmak için gelişmesine rağmen, insanların mekanlara verdiği tepkilerin önemli bir parçası olmaya devam etmektedir. 'Modern kültür kendi özeleştirisini ürettiğinden bu yana değişen tek şeydünyamızdaki saçmalık ve dehşetten hiç kimsenin kaçıp kurtulamayacağı ilincinin ortaya çıkmasıdır.[311] Bir mekân düzeyinde bir konunun, farklılığı metalaştırmak ve nesnelleştirmek için nasıl büyütebileceğini ve aynı zamanda toplumun bu farkı reddettiğini açıklamaktadır. Böylelikle mekanlar, ekonomi mekanizmaları aracılığıyla sınıflanmakta ve aynı zamanda bu sınıf farkı farklı ölçeklerde başka mekanlara ve kullanım modellerine yansıtılmaktadır. Bu iddia ile birlikte, insanlar ve mekan arasındaki ilişkideki konum değiştirme dinamiklerini daha iyi anlamak için çevreyi şekillendiren ve kullanıcısını tersine şekillendiren değerler hakkında daha fazla şey öğrenilebilir. Olumlu duygusal durumları, tercihle ilişkili olarak, bir çevrenin hayatta kalma ve refahı teşvik eden kaynakları ve destekleri sunma olasılığını işaret ederken, negatif etkili hareketlilik ise vandalizm gibi potansiyel zarar veya rahatsızlıklarla ilgili uyarılar olarak hizmet eder.

[311] Ignasi de Sola-Morales Rubio... Sömürgeleştirme, şiddet.. ANY syf:47 YEM 1998

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Sonuç olarak, uzay ve mekan sabit veya doğuştan değil, insanların eylemleri ve anlamları aracılığıyla yaratılır ve çeşitli anlam ve/veya fayda katmanlarında defalarca yeniden yaratılır.

Mekan, kullanıcısının gözünde değil, daha ziyade zihninde yaşadığı yerdir. Güzel ve keyifli bulunan mekanların çoğunun altında yatan güçlü evrensel, kültürler arası kalıplar vardır. Bu kalıplar, atalarının insanın evrimi boyunca onları üzerinde güvenli ve sağlıklı tutan ilkel habitat tercihlerinden evrildi.

Doğa, nihayetinde yaşam çevresi kalitesine sezgisel bir rehber sağlamıştır. İnsanın en ilkel atalarının da zaman ve hava ile ilişkili geçici uyarılara karşı dikkatli olmaları gerekiyordu. Bu uyaranlar, günışığındaki değişiklikleri (örneğin, renk, gölgeler, parlaklık kontrastları, güneş açısı) ve doğrudan güneş, rüzgar ve nem ile ilişkili termal / dokunsal duyumları içerir. Bugünün modern ve görece gelişmiş insanı bile ortam koşullarını davranışa yönelik sezgisel bir rehber olarak kullanmaktadır. Örneğin, havanın kokusu, bulutların rengi ve rüzgar hızı, bir fırtınanın ne kadar yakın olduğuna dair iyi tahmin etmek önemli bir hayatta kalma koşuludur. Doğayı anlamaya yönelik atalarından miras kalan bu ve benzeri davranışlar fakat en çok da yer değiştirme güdüsü, bir bireyin bir eylemi veya bir dizi eylemi gerçekleştirmesine izin veren veya sağlayan bir nesnenin veya ortamın niteliklerine bağlıdır. Buna bir tür uyumluluk becerisi de denebilir. Bu uyumluluk teorisinin bugünkü uygulamaları, yalnızca, fiziksel olarak çevreleyen ortamları analiz etmekle kalmayıp aynı zamanda çevrenin daha çevreci bir anlayışa kavuşması için çevrenin ne yapabileceğinin dar sanayi perspektifinden kaydığı için, çevresel bozulmaya karşı çabalarda da ilgilidir. İnsanların kasten başka insanların mekanlarına girdiği durumlar, insan mekansal etkileşimlerinde hem psikolojik ihtiyaçların hem de sosyal örgütlenmelerin var olduğu sonucunu ortaya koyar. Örneğin çocuklarının okul çıkışını bekleyen anneler, her sabah aynı durakta bekleyen insanların birbirleriyle aşina olması ve erken gelen bir servisi bekletmesi gibi. Bu durumun tam tersi de kişisel mekan için geçerlidir. Alışkanlık haline getirilen metaforlar ve analojiler; kişiyi engelleyen, düşünce süreçlerini kısıtlayan zincirler olabilir.[312]

Birlikte ele alındığında, bu okumalar insanların çevre ile etkileşimde bulunarak var olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla, tecrübe edilen pasif bir "göçebelik" durumu değil, mekanın da kullanıcısının da yaratmaya ve tanımlamaya katıldığı bir şeydir. İnsanlar ve yer değişimi arasındaki basit göçebelik durumundan ziyade, mekanın insan bilincini geliştirdiği ve insan deneyimlerinin mekanın bilinilirliğini şekillendirdiği karmaşık ve dinamik bir değişim vardır.

KAYNAKÇA

1. **BAVO** Cultural Activism Today.. Episode Publishers 2007
2. **Ignasi de Sola-Morales Rubio**... Sömürgeleştirme, şiddet.. ANY syf:47 YEM 1998
3. **Jean Paul Sartre** İMGELEM syf:17 Ithaki Yayınları.. 2009
4. **Jennifer M. GROH**... Mekan Yaratmak... Syf 208 Metis Yayınları 2015
5. **Peter GAY**: Modernizm: Sapkınlığın Cazibesi... Syf:24 /Everest Yayınları 2007

[312] Jennifer M. GROH... Mekan Yaratmak... Syf 208 Metis Yayınları 2015

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(87)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DURUKAN[313]

GELİŞİM SÜRECİNDE ALIŞVERİŞ MEKANLARI ve GÜNÜMÜZÜN DENEYİMSEL ALIŞVERİŞ MEKANI ANLAYIŞI

DEVELOPMENT OF SHOPPING MECHANICS IN THE DEVELOPMENT PROCESS and THE EXPERIMENTAL SHOPPING MECHANICAL

ÖZ

İnsanoğlunun yeryüzünde varoluşundan bu yana sürekli değişim ve gelişim içinde olmuştur. Yaptığı tüm faaliyetlerde bu durum çerçevesinde şekil almıştır. Bu duruma paralel olarak, temel bir ihtiyaç giderme eylemi olan alışveriş kavramı, insanın değişen isteklerine ve arzularına göre şekil değiştirerek tekrar yapılanmaktadır. Alışveriş kavramının geçirdiği tüm değişim süreçleri ise bu eylemin gerçekleştiği mekanlara yansımıştır. Geçmişten günümüze alışveriş eylemi; ürün ya da hizmetin, tüketici ve satıcı arasında bir bedel karşılığında değiş-tokuş edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. İlerleyen zaman içinde bu eylemin gerçekleştirilmesi belirli kurallar ve teknolojik eklentiler dahilinde uygulanmaya başlanmıştır. Alışveriş eylemi, farklı bilim dalları tarafından incelenir ve araştırılır hale gelmiştir. İlk zamanlarda ihtiyaçların karşılanması ve ekonomik kazanımlar nedeniyle yapılandırılan alışveriş eylemi artık anlık memnuniyet ve statü kaygısının giderilmesini sağlayan bir içeriğe bürünmüştür.

Değiş-tokuş mantığıyla başlayan alışveriş eylemi XXI. yy modern toplumunu tanımlayan "alışveriş deneyimi" halinde uygulanmaya başlanmıştır. Alışveriş kavramı dahilinde yaşanan bu radikal değişim kendisini alışveriş mekanlarının yapılanma şeklinde ve tasarımında da net bir şekilde göstermektedir. Alışveriş mekanı tasarımında yaşanan bu radikal değişiklik ise alışveriş eyleminin gerçekleştirildiği alışveriş mekanlarının deneyimsel alışveriş mekanlarına dönüşmesine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş Mekanı, Tasarım, Pazarlama, Deneyimsel Pazarlama Metodu, Deneyimsel Alışveriş Mekanı.

ABSTRACT

The humankind has been in a constant development and change since his existence on the earth. His activity has shaped itself within the frame of this phenomenon. Parallel to this situation, the concept of shopping as a basic fulfillment of need has shaped by the changing request and demands of human and reconstruct itself. And all of the historic processes of change have reflected itself in the changing concept of shopping spaces. From past to present the act of shopping; has actualized by the exchange of a product or a service with a price between the consumer and the seller. Later on the actualization of this act has started to be performed with specific rules and technological extensions. The act of shopping, has become possibly examined and researched by the distinct disciplines. The act of shopping that has been performed once for the fulfillment of needs and economic gains back in the days is now playing the role of content that provides instant satisfaction and the remedy of the statute concerns.

What started as an exchange logic has become the act of shopping that defines the modern people of 21th century, "the shopping experience". This radical change that occur in the concept of shopping is showing itself clearly in the ways of construction and design of shopping centers. This radical change in the design of shopping centers has caused the transformation of the shopping spaces, into experiential shopping spaces.

Keywords: *Shopping Space, Design, Marketing, Experiential Marketing Method, Experiential Shopping Space.*

[313] **İç Mimarlık/Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Düzce Üniversitesi, Düzce/TÜRKİYE; E-posta: aysegul.drukan@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Alışveriş Mekanları

İnsanların, ürün ve hizmet elde etmek için birbirleriyle girdikleri yarar sağlayıcı ilişkilere girme eylemi olarak alışveriş kavramı geçmişten günümüze, insanın uğradığı değişimlere paralel olarak yapılanan, kendini yenileyen bir niteliğe sahip bulunmaktadır. İnsanın değişim ve gelişimi ile uygulanma şekli, yöntemi değişen alışveriş kavramı; bu devingenliği ile eyleme geçirildiği alanlar olan alışveriş mekanlarının tasarımsal yapısını da etkilemektedir. Pazar ve çarşı yerleri alışveriş mekânlarının ilk örnekleri arasında yer almaktadır. İlk dönemlerde pazarlarda, satılmak istenen ürünler yerlerde serili olarak sergilenmişlerdir. Zaman içinde gelişerek tezgahların üstünde ürünler konumlandırılmaya başlanmıştır. Bir sokağın karşılıklı iki tarafına dizilmiş alışveriş mekanlarından oluşan çarşılarda ise tezgah üstü dizilimin yerini zaman içinde dükkanlar almaya başlamıştır.

Resim: 1. Antik Pazaryeri, Sanchi Stupa'dan[314] duvar MÖ1500.[315] rölyefi Hindistan.

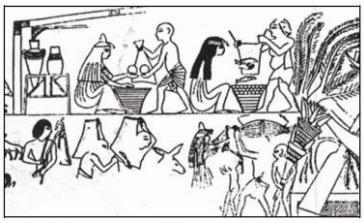

Resim: 2. Antik Mısır'dan pazaryeri,

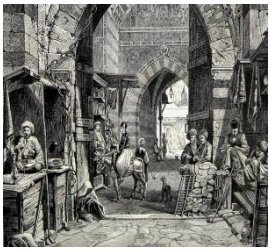

Üzeri kapakla örtülen büyük açık bir kutu olarak tasarlanan ilk dükkanlar, zaman içinde gelişerek duvarlarla ve tavan ile çevrelenerek günümüzde bilinen formlarını almışlardır (bkz. Resim: 3).[316] Dükkanın mekânsal olarak gelişimiyle birlikte tek tarafı açık olarak tasarlanan bu alanlar da kapanarak vitrin olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Resim: 3. "Entrance To The Khan El-Khalili" Ahşap kapaklarla örtülü dükkan birimleri, 19.yy[317].

Helenistik ve Roma döneminde gelişmiş olan başka bir alışveriş mekanı formu ise erken kullanımı MÖ VII. yy 'da görülen Agoralaradır.[318] Agoralar içinde konumlandırılan dükkanlar adına *stoa* denilen, sütunlu bir yürüyüş yolu ile çevrelenmişlerdir.[319] Bu alanlarda alışveriş eyleminin dışında yönetimsel, sosyal ve sanatsal faaliyetler de gerçekleştirilmiştir ve toplum hayatının merkezi olarak rol almışlardır.[320,321] Agoraların içleri dükkânlar, heykeller, sunaklar, ağaçlar ve çeşmeler ile donatılmışlardır.[322] Roma döneminde agoralara benzer yapıda şekillendirilen forumların kullanımı görülmektedir.

15.yy'da Arastaların kullanımı görülmeye başlanmıştır. Arasta formunda bir araya getirilen dükkanların çarşı formu oluşturduğu görülmektedir. Bu birimlerin önlerinde saçak bulunması ve üzerlerinin tonoz veya çatıyla örtülü olması karakteristik özelliklerindendir.[323] 16. yy' da yaygınlaşmış olan bedestenler dönemin alışveriş merkezi hizmetini görmesinin yanı sıra banka ve borsaların görevini de üstlenmiş

---

[314] http://www.kamat.com/kalranga/sanchi/6297.htm, 09.2012.
[315] Koolhaas, R., (ed.), (2002), "Harvard Design School Guide To Shopping", Taschen, Cambridge.
[316] Yılmaz, F., **(**2008), "Alışveriş Merkezi Tasarımında Pazarlama Danışmanlığı (Kocaeli İl Merkezi Örneğinde İncelenmesi)", *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
[317] Ebers, G., (1882), "Picturesque Egypt", Cassell, Retter, Galpin & Co. London.
[318] Davidson, J. (1999), "Courtesans and Fishcakes: The Consuming Passions of Classical Athens", Harper Perennial, New York, s: 22.
[319] Kılıçlıoğlu,S., Araz, N. ve Devrim, H. (ch. ed.), (1969), "Meydan Larousse: Büyük Lugat &Ansiklopedi", Meydan Yayınevi, İstanbul, cilt:1, s:133.
[320] Segal, A., (1997), "From Function to Monuments", Oxbow Monographs in Archaeology c:66, Oxbow Books, Oxford, s: 55.
[321] Akurgal, E. (2000), "Anadolu Uygarlıkları", Net Yayınları, İstanbul, s:301.
[322] Hoiberg, D.H. (c.ed.), (2004), "Ana Britannica", cilt:1, Ana Yayıncılık, İstanbul, s:179.
[323] Küçükkömürcü, B., (2005), "Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Ankara, s: 8.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

mekanlardır. Bedestenlerde dükkânlar yan yana dizilerek bir form oluşturmuşlardır. Genellikle kare veya dikdörtgen şeklinde tasarlanmış bedestenler kâgir, yüksek ve kubbeli yapılarıyla özdeşleşmişlerdir. Bedestende yer alan dükkânların içinde bir dolap ve malların sergilenmesi için kullanılan kerevet konumlandırılmıştır. Bedestenlerde sahip oldukları güvenlik teşkilatından dolayı pahalı objelerin satışları ve müzayedeler de gerçekleştirilmiştir. Şehrin en merkezi yerlerinde konumlandırılan bedestenler, arastalar ve Kapalıçarşılardan bu özellikleriyle ayrışmaktadırlar. Kapalıçarşıların içindeki dükkanlar yan yana ve karşı karşıya konumlandırılmışlardır. Ara yollar ve dükkânların üzeri tonozlar ve ahşap bir çatıyla veya kubbeler ile kaplanmıştır.[324] Kapalıçarşılar içlerinde cami, okul, çeşme, kuyu, akarsu, sebil, şadırvan ve han gibi ögeler barındıran kâgir binalardır. Geceleri de güvenlik görevlileri tarafından korunan bir organizasyonel yapı içermişlerdir.

Avrupa'da XIX. yy' da sanayi devrimiyle gelen üretim patlaması ve sömürgelerden gelen ürünlerin çeşitliliği nedeniyle ürünlerin halka bir arada sunulabileceği mekanlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda ilk olarak "büyük mağaza" anlamına gelen Bon Marche.[325,326] XIX. yy. sonu ve XX. yy.'ın başlarına doğru artık alışveriş merkezleri tarihteki yerlerini almaya başlamışlardır. Bu binalar şehir merkezi yerine banliyölerde inşa edilmiştir. 1916 yılında Amerika'da inşa edilen Market Square ilk planlı alışveriş merkezi olarak bilinmektedir. Bu alışveriş merkezi açıldığında halk tarafından büyük ilgi görmüştür. Satış odaklı bir tasarım çerçevesinde yapılandırılmıştır. Zaman içinde ekonominin daralması ve bu duruma dönük çözümlerin pazarlama disiplini tarafından geliştirilmesiyle birlikte alışveriş merkezleri tasarımlarına farklı nitelikler yüklenmiştir. Alışveriş merkezleri tasarımında yapılan iyileştirmeler aşağıdaki tabloda örnekler ile birlikte gösterilmektedir. Artan rekabet ortamı alışveriş merkezleri tasarımında yeni donatıların ve eklentilerin yapılmasına neden olmuştur.

[324] Kılıçlıoğlu,S., Araz, N. ve Devrim, H. (ch. ed.), (1969), "Meydan Larousse: Büyük Lugat &Ansiklopedi", Meydan Yayınevi, İstanbul, cilt:6, s: 888.
[325] http://www.lebonmarche.com/decouvrir/histoire.html ,10,2018.
[326] http://www.lebonmarche.com/decouvrir/histoire.html ,10,2018.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ALIŞVERİŞ MERKEZİ KARAKTERİSTİK GELİŞİMİ	
Lojistik	Otopark, Otoyollara yakın yerlerde konumlandırma.
Örnek	Market Square, Illinois, Amerika, 1916
	Country Club Plaza, Kansas City, ABD, 1922
Çok işlevlilik	Alışveriş Merkezinin bulunduğu yerde yerleşim birimleri, klüp binası ve spor merkezi gibi birimlerinde yapılması.
Örnek	Market Square, Illinois, ABD, 1916.
Dış Mekân Düzenlemesi	Dış mekânda yaya yürüyüş yolları ve peyzaj çalışmaları
Örnek	Linda Vista, San Diego, 1943
Mağazalarda Çeşitlilik	Süpermarket, zincir mağazalar ve farklı ürünler satan mağazaların bir araya getirilmesi.
Örnek	Baldwin Hills Crenshaw Alışveriş Merkezi, Los Angeles, ABD,1947
Eğlence	İç ve dış mekân içinde eğlence için yerler oluşturulması
Örnek	Dış Mekân havuzunda gösteri: Town&Country, ABD, 1949.
	İç mekân, boks salonu: (Lenox Square Atlanta, ABD, 1959.
Pazarlama Faaliyetleri	AVM içinde farklı promosyonel çalışmaların yapılması, Alışveriş saatlerinin daha geniş bir zaman diliminde yapılabilmesi.
Örnek	Gece alışverişi başlatıldı: Town&Country, ABD, 1949
Kültürel Sentez	Geçmişte yapılmış alışveriş mekânları hakkında araştırma yaparak, geçmişte kullanılmış tasarımsal çıktılardan yararlanmak ve bu şekilde satış artırıcı ve cezbedici bir ortam yaratılması
Örnek	Agora mimarisi örnek alınmıştır: Northland Center, ABD, 1954
İklim Kontrolü	İklimsel dezavantajların iklimlendirme teknikleri ile kapalı mekân içinde kontrol edilmesi
Örnek	Agoralarda iklim kontrolü saçak kullanımı ile yapılmaya başlanmıştır. Fakat tamamen kapalı ortamda suni kontrol ile ortam ısısının ayarlanması konusunda ilk örnek Sothdale Center, Edina ABD,1956.
Şovlar	Rekabetin çoğalması ile alışveriş merkezleri sundukları eğlence seviyesini artırma yoluna gittiler.
Örnek	Bu tür AVM'lerin ilk örneği olarak 1976 yılında Boston'da yapılan Faneuil Hall gösterilmektedir. Diğer bir örnek ise 1995 yılında Kaliforniya'da yapılan Irvine Alışveriş Merkezidir.

Tablo: 1. Alışveriş merkezi tasarımına zaman içinde eklenen özellikleri gösteren çizelge[327].

Global anlamda daralan ekonomik koşullar nedeniyle alışveriş merkezlerinin sürdürülebilir olmaması söz konusudur. Bu alanların, ekonomiyi büyük derecede etkileyen, büyük bir istihdam kaynağı olduğu göz ününde bulundurulduğunda, bu durumun üzerine düşünülmesi ve çözüm üretilmesi gereken bir nitelik taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

Alışveriş mekanları her ne kadar satış kavramı üzerine odaklanılan alanlar olsa da, tasarımlarının bu odak üzerinden yapılandırılması, insan parametresinin odaktan çıkarılması anlamına da gelmektedir. Bu bakış açısı dahilinde insanı anlayan, insan ve ihtiyaçları üzerine odaklanan mekanlar tasarlayabilmek için, insanın ihtiyaçlarına odaklanılması faydalı bir sonuç üretecek nitelikte görülmektedir. Bu vizyonla pazarlamacılar insan odaklı araştırmalara önem vermeye başlamışlar ve şimdiye değin yapılan çalışmaların ötesinde interdisipliner bakış açıları geliştirmektedirler. İnsan ihtiyaçları beş farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bu ihtiyaçlar hiyerarşik bir sıra içinde dizilmektedir. Temel ihtiyaçlar bu dizilimin en altında yer almaktadır ve tatmin edildikçe daha kompleks bir yapıya sahip diğer ihtiyacın yokluğunu açığa çıkartmaktadırlar. *Fizyolojik ihtiyaçlar;* bu teoride en temel basamağı oluşturmaktadır. insanın yeme, içme, barınma, gibi ihtiyaçlarıdır. Yoksunluğu insan benliğinde huzursuzluk yaratmaktadır. *Güvenlik ihtiyacı;* kendini güven ve emniyet ihtiyacıdır. *Ait olma ve sevgi ihtiyacı;* sevme, sevilme, bir gruba ait olma, sosyal ilişki kurmak ve kabul edilmek ihtiyacıdır. *Saygı ihtiyacı;* saygı

[327] Pekpostalcı, A., (2015), "Alışveriş Mekanları Tasarımında Deneyimsel Pazarlama Metodu Ve Örnekler Üzerinde Analizi", *Doktora Tezi.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

duyma, kendine değer verme, sosyal statü sahibi olma, takdir edilme ihtiyacıdır. Piramidin en üstünde yer alana ihtiyaç ise *kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır.* Kişinin kendi yaşam amacını, ideallerini gerçekleştirme ve potansiyelini ortaya çıkarma isteğidir.

İhtiyaç teorisindeki en temel basamak olan fizyolojik ihtiyaçların karşılanması ile alışveriş kavramı doğrudan ilişkilidir. Piramidin en tepesinde yer alan kendini gerçekleştirme ihtiyacı da aynı şekilde alışveriş yolu ile giderilebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında ihtiyaç piramidinin en alt ve en üst seviyelerinin gereksinimlerinin sağlanması açısından alışveriş ortak bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo: 2. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidi

Fakat bu iki ihtiyacın giderilmesi için yapılan alışverişin niteliği farklıdır. Biri temel ihtiyaçların karşılanması, diğeri psikolojik boyuttan kendine ve topluma karşı onay kazanma ve kendi ulvi misyonunu tamamlama süreci ile ilgilidir. Bu durumda bu her iki durumun giderildiği alışveriş kavramı da aynı nitel özelliklere sahip değildir. Bununla birlikte üst boyutta ihtiyaçların karşılanabilmesi için yapılan alışverişin, daha gelişkin bir platformda hazırlanması ve insanı anlayan bir model dahilinde yapılandırılması gereği aşikardır. Tüketici ihtiyaçlarını hisseden, anlayan ve bu ihtiyaçların giderilmesini sağlayan ve tatmin eden bir bilim olarak karşımıza çıkan pazarlama disiplini, bu konular üzerinde araştırmalar yaparak, özgün yaklaşımlar geliştirmektedir.[328] Bu disiplinde kullanılan metotlar analitik, sözel ve sayısaldır. 1998 yılına değin pazarlama yönetimi faydacı ve kar odaklı yaklaşımlarla ürüne, insana yaklaşmıştır. 1900'lü sonra yapılan alışveriş mekanlarında kullanılan akılcılık yöntemi kendisini mimari yapıların içinde göstermiştir. Sanat, bilim, ekonomi ve günlük hayatı etkisi altına alan '*akılcılaştırma kuramı'*, modernleşme süreci içinde pazarlama yöntemini de etkisi altına almıştır[329]. Akılcılaştırma kuramında, soyut kavramlar yok sayılarak, sadece somut etkenler ve onlardan gelecek faydalar üzerinde yoğunlaşılmaktadır. Çözümler somut ve sistematik yaklaşımlar ile ele alınmakta ve sadece satış yapmak, satışı artırmak ve kar etmek amaçları doğrultusunda alışveriş mekânlarının mimari tasarımı yapılandırılmaktadır. Bu yaklaşımla yapılandırılan alışveriş mekanları ise satış için somut anlamda mükemmel koşullarda tasarlanan, hiç bir yaratıcı mimari çözümü barındırmayan, içlerinde zaman ve mekânın hissedilmediği, birbirlerine benzerlikleri ile sıradanlaşan soğuk alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu netlikte yapılandırılan, insani detayları içlerinde barındırmayan alışveriş mekanları insanları giderek kendilerinden uzaklaştıran bir yapıda varlıklarına devam etmeye çalışmaktadırlar. Bu yaklaşım 1930'lu yıllarda üretim alanında yaşanan sıkıntılar nedeniyle 1950'lerdeki satış odaklılık, 1970'lerdeki sosyal pazarlama çalışmaları yapılmış ve 1980 sonrasında global pazarlama anlayışı hakim olmuştur[330].

Bu nedenlerden dolayı titizlikle hazırlanan bu pazarlama stratejileri ve yaklaşımları insanın doğasını, hayallerini anlama noktasında eksik kalarak, Maslow'un hiyerarşi piramidindeki en üst nokta olan kendini gerçekleştirme ihtiyacını tüketiciye sunabilecek bir modele ulaşamamıştır. Aslında bu durumun nedeni 1998 yılına değin yapılandırılan pazarlama stratejilerinin insan etkenini ve soyut kavramları yok saymasından kaynaklanmıştır. Tüketicinin alım yapan bir makineden ziyade insani hayalleri, zaafları olan, mutluluk arayan bireyler olduğu ve bu odakla tüm tasarımın odaklanması gerekliliğinin görülmesi ile birlikte pazarlama uzmanları psikoloji disiplininden aldıkları verileri araştırmaya, incelemeye ve kendi alanlarında faydalı bir metot olarak kullanmaya başlamışlardır. Materyallere satın alarak sahip olmaktansa, yaşanan farklı duyusal, duygusal, bilişsel, fiziksel ve sosyal deneyimlerin; insana mutluluk veren,[331] kendini gerçekleştirme güdüsünü tatmin eden,[332] ait olma, sosyalleşme ihtiyacını gideren bir pozitif bütünlüğü insana sağladığı tespit edilmiştir.[333] Deneyimler aracılığıyla verilen öğretim, sunum ve alışveriş gibi aktivitelerin unutulmaz ve mutlu

---

[328] Kotler, P. ve Armstrong, G., (2010), "Principles of Marketing", Pearson Education, New Jersey.
[329] Pekpostalcı, A. (2015), "Alışveriş Mekanları Tasarımında Deneyimsel Pazarlama Metodu Ve Örnekler Üzerinde Analizi", *Doktora Tezi.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
[330] Pekpostalcı, A. (2015), "Alışveriş Mekanları Tasarımında Deneyimsel Pazarlama Metodu Ve Örnekler Üzerinde Analizi", *Doktora Tezi.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
[331] Van Boven, L. ve Gilovich, T., (2003), "To do or to have? That is the question". *Journal of personality and social psychology,* sayı 85.6 s. 1193 -1202.
[332] Kasser, T. ve Ryan, R., (1996), "Further examining the American dream: differential correlates of intrinsic and extrinsic goals". *Personality and Social Psychology Bulletin*, sayı 22, s. 280–287.
[333] Maslow, A. H., (1943), "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review,* sayı 50, s. 370–396.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

eden değerler olarak insan belleğinde yer aldığı da ispat edilmiştir. [334] Ürün ve hizmet kelimelerinin artık yetersiz olduğu belirtilerek, "Deneyim Ekonomisi" kavramı ilk defa 1998 yılında Pine ve Gilmore tarafından ortaya atılmıştır. [335] Bu bakış açısıyla ürünler ve hizmetlerin müşteriye ilgili deneyimlerle sunumunun insanlara hitabı kolaylaştıran, müşteri mutluluğunu sağlayan yapısı ve neticesinde karlılığı artıran özellikleri de tespit edilmiştir. [336] Bahsi geçen bu noktalardan çıkışla Deneyimsel pazarlama metodu geliştirilmiştir. Bu metot dahilinde tüketiciye marka ve ürünle arasında bağ kuracağı deneyimler sunmak esas olarak alınmıştır. Deneyimsel pazarlama metodunda; markanın ve ürünün niteliği, müşteriye ne vaat ettiği, bu ürünü seçecek hedef kitlenin belirlenmesi, ihtiyaçlarının anlaşılması doğrultusunda stratejik deneyimler tasarlanarak müşterinin hizmetine sunulmaktadır.

Deneyimsel Alışveriş Mekanları

İnsanların ihtiyaçlarını karşılayacak deneyimlerin, deneyimsel pazarlama metodu uyarınca yapılandırılmasıyla deneyimsel alışveriş mekanları tasarlanabilmektedir. Deneyimsel alışveriş mekanlarının yapılandırılma sürecine marka kimliğinin analizi ile başlanmaktadır. Bu alışveriş mekanlarının içinde hedef kitleye ve stratejik deneyimsel modüle [337] göre yapılandırılmış deneyimsel alanların değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsana dönük yapılarıyla, alışveriş kavramını bir üst seviyeye taşıyarak içlerinde insanların hayallerini gerçekleştirebilecekleri alanlar barındırmaktadırlar. Geleneksel pazarlamaya göre yapılandırılan alışveriş mekanlarının her metrekaresi satış eylemi odaklı tasarlanırken deneyimsel pazarlamaya göre yapılandırılan alışveriş mekanlarının her metrekaresinde müşteriye bir macera sunulması üzerine tasarlanmıştır. Odak insandır. Mekan içinde insana ve hayallerine dönük alanlar bulunmaktadır. Bu nedenle diğer alışveriş mekanlarından ayrışarak özellik kazanmaktadırlar. Bu şekilde de insanları içine çekmeyi başarabilmektedirler. Satış alanları dahilinde marka kimliğinin değerini vurgulayan deneyimsel alanlar bulundurmaktadırlar. Bu şekilde müşterilere marka bağımlılığı verilmeye çalışılmaktadır [338] . Akılcı yaklaşımlar yerine estetik ve tasarım odaklı mekanlardır. Mekânsal tasarım olarak pazarlama uzmanları ve mekan tasarımcıları tarafından yapılandırılmalarının insan odaklılık ve karlılık adına büyük fayda getireceğine inanılmaktadır.

Bir işletmenin kendini pazardaki konumlandırmasına göre mimari mekanın yapılandırılması önerilmektedir. Alışveriş mekanı, markayı ve ürünlerini anlatan ve denenmelerini sağlayan adeta bir tiyatro sahnesi gibi yapılandırılmalıdır. Alışveriş mekanı içinde tüketiciye sunulan deneyimler, tüketicilerin heyecan ve eğlence arayışlarını tatmin etmektedirler[339]. Stratejik mekân tasarımı, müşterilerin kendilerini mekan ile özdeşleştirmesine içerdikleri duyusal, duygusal, bilişsel, fiziksel ve sosyal deneyimler aracılığıyla yardım etmektedirler. Bu deneyimler sayesinde tüketicinin mutlu olması, kendini gerçekleştirme güdüsünün tatmin edilmesi, ait olma ve sosyalleşme ihtiyacı karşılanabilmektedir. Holistik bir şekilde müşteri ile bağ kurulabilmesi için deneyimsel modülün alışveriş mekanlarının her metrekaresinde kullanılması gerekmektedir. Alışveriş mekânlarının, dış kabuğunu oluşturan cephe ve vitrin, giriş tasarımlarından başlayarak, iç mekan mimari ögeleri olan karşılama alanı, teşhir alanı, reyonlar, raflar stantlar, kasa alanı, sirkülasyon alanları ve deneyim alanlarının insan ihtiyaçlarına göre tasarlanmış deneyimlerle donatılmasıyla deneyimsel alışveriş mekanı tasarımı gerçekleştirilebilmektedir.

---

[334] Van Boven, L. ve Gilovich, T., (2003), "To do or to have? That is the question". *Journal of personality and social psychology,* sayı 85.6 s. 1193 -1202.
[335] Pine, B.J. ve Gilmore, J.H., (1998), "Welcome to the experience economy", *Harvard Business Review*, sayı 76 (4), s. 97-105.
[336] Poulsson, S. H. ve Kale, S. H., (2004), "The experience economy and commercial experiences". *The marketing review,* sayı *4*(3), s. 267-277.
[337] Schmitt, B. H., (1999), "Experimental Marketing, How to Get Customers to Sense, Feel, Think, Act, Relate", The Free Press, New York.
[338] Schmitt, B. Ve Simonson, A., (1997), "Marketing Aesthetics: The Strategic Management of Brands, Identitiy and Image", The Free Press, New York, s: 284.
[339] Keng, C.J., Huang, T.L, Zheng, L.J. ve Hsu, M.K., (2007), Modeling service encounters and customer experiential value in retailing An empirical investigation of shopping mall customers in Taiwan: International Journal of Service Industry Management ,Vol. 18 No. 4, s: 351.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. **Ebers, G.,** (1882), "Picturesque Egypt", Cassell, Retter, Galpin & Co. London.
2. **Eroğlu, A.** (2011), "John Dewey'de Deneyim ve Sanat", *Yüksek Lisans Tezi,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
3. **Coleman, P.,** (2006), Shopping Environments: Evolution, Planning and Design, Architectural Press, Oxford, UK.
4. **Davidson, J.,** (1999), "Courtesans and Fishcakes: The Consuming Passions of Classical Athens", Harper Perennial, New York.
5. **Kasser, T. ve Ryan, R., (1996),** "Further examining the American dream: differential correlates of intrinsic and extrinsic goals". *Personality and Social Psychology Bulletin*, sayı 22, s. 280–287.
6. **Keng, C.J., Huang, T.L, Zheng, L.J. ve Hsu, M.K.,** (2007), Modeling service encounters and customer experiential value in retailing An empirical investigation of shopping mall customers in Taiwan: International Journal of Service Industry Management ,Vol. 18 No. 4.
7. **Kılıçlıoğlu,S., Araz, N. ve Devrim, H.** (ch. ed.), (1969), "Meydan Larousse: Büyük Lugat & Ansiklopedi", Meydan Yayınevi, İstanbul.
8. **Kocaili Ergun,** B., (2010), "Evolution Of Shopping Malls: Recent Trends And The Question Of Regeneration", *Yüksek Lisans Tezi*, Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
9. **Koolhaas, R.,** (ed.), (2002), "Harvard Design School Guide To Shopping", Taschen, Cambridge.
10. **Kotler, P. ve Armstrong, G.,** (2010), "Principles of Marketing", Pearson Education, New Jersey.
11. **Küçükkömürcü, B.,** (2005), "Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Ankara,
12. **Lerner, R.E., Meacham, S. ve Burns, E.M.,** (1993), "Western Civilizations: Their History and Their Culture", Norton & Company, New York.
13. **Maslow, A. H.,** (1943), "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review,* sayı 50, s. 370–396.
14. **Pekpostalcı, A.,** (2015), "Alışveriş Mekanları Tasarımında Deneyimsel Pazarlama Metodu Ve Örnekler Üzerinde Analizi", *Doktora Tezi.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
15. **Pine, B.J. ve Gilmore, J.H.,** (1998), "Welcome to the experience economy", *Harvard Business Review*, sayı 76 (4), s. 97-105.
16. **Poulsson, S. H. ve Kale, S. H.,** (2004), "The experience economy and commercial experiences". *The marketing review,* sayı *4*(3), s. 267-277.
17. **Sarıakçalı, A.** (2018), "Alışveriş Merkezlerinin İşlevlerini Kaybetme Nedenleri Ve Yeniden İşlevlendirilen Alışveriş Merkezleri Örnekleri", *Yüksek Lisans Tezi.* Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
18. **Say, Ö., Y.,** (1996), "Ticaret Mekanlarının Oluşum ve Gelişim İlkelerini İncelenerek Tipolojik Açıdan Sınıflandırılması", *Doktora Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
19. **Schmitt, B. H.,** (1999), "Experimental Marketing, How to Get Customers to Sense, Feel, Think, Act, Relate", The Free Press, New York.
20. **Schmitt, B. ve Simonson, A.,** (1997), "Marketing Aesthetics: The Strategic Management of Brands, Identitiy and Image", The Free Press, New York.
21. **Segal, A.,** (1997), "From Function to Monuments", Oxbow Monographs in Archaeology c:66, Oxbow Books, Oxford.
22. **Tokyay, V.,** (2005), "Yeni Tasarım Kültürü Işığında Alışveriş Mimarlığı ve Gösteri Kültürü", *Yapı Dergisi*, 286:58-64.
23. **Topçu, K.,** (2011), "Alışveriş Alanlarının Mekânsal Kalite Açısından Değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
24. **Uslu, Z.,** (2006), "Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi: Konya Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk

Üniversitesi", Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

25. **Van Boven, L. ve Gilovich, T.,** (2003), "To do or to have? That is the question". *Journal of personality and social psychology,* sayı 85.6 s. 1193 -1202.

26. **Yıldırım, T.,** (2011), "İstanbul'da Bulunan Alışveriş Merkezlerinin Gelişim-Değişim Süreçleri ve Tasarım Kriterlerinin Karşılaştırmalı Analizi", *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

27. **Yıldırım, Y.,** (2015), "Tüketici Davranışları Bağlamında Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin Yeniden İncelenmesi ve Gösterişçi Tüketim'', *International Journal of Social Science,* 40:403-428.

28. **Yılmaz, F., (**2008), "Alışveriş Merkezi Tasarımında Pazarlama Danışmanlığı (Kocaeli İl Merkezi Örneğinde İncelenmesi)", *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(88)

Doç. Dr. Könül SƏMƏDOVA[340]

AZERBAYCAN DİLİNİN KUZEY GRUBU LEHÇESİ ve ŞİVELERİNDE CÜMLE ÜYELERİNİN İŞLENME ÖZELLİKLERİ VE QIPÇAQ ELEMETLERİN ENTEGRASYONU

USING FEATURES OF MEMBERS OF SENTENCES IN NORTH GROUP DIALECTS and ACCENTS OF AZERBAIJANI LANGUAGE AND INTEGRATION OF ELEMENTS

ÖZ

Bu makale Kuzey lehçelerinde Azerbaycan dilinin ana ve ikincil öğeleri ile ilgilidir, yeri geldikçe, örnekler veriliyor. Diyalekt ve şivelerimizi edebi dilden ayıran farklılıklardan biri de, bazen üçüncü kişi, çoxu zaman ise I ve II kişi ile ifade olunan özlemin, cümlede genellikle kendini göstermemesidir. Özlemin sık kullanıldığı cümleler genellikle diyaloglarda, komut cümlelerinde, alıntı cümlelerinde, baba sözlerinde, alkışlarda ve küfürlerde bulunur. Dialektlərdə işlenen yüklem hakkında söz edilir ki, edebî dilin aksine, bazı durumlarda yüklem ve yüklem kateqorisi düşer.

Edebi dilin aksi kuzey lehçelerinde bazen fiilî bağlamalarla oluşan bileşik haberlere de rastlanmaktadır. II ve III tür isim kombinasyonları ile tanımlanan dolaylı veya dolaysız tümleçler da daha fazla işlenmiştir. Eski ve modern Türk dillerinde olduğu gibi Kıpçak metinlerindeki zarf tümleci zengin anlam türleri ile ilgi çekiyor. Kuzey grup lehçelerinde farklı zarf tipleri kullanılır. Kuzey grup lehçelerinde, zarf cümlesi de yüklemden sonra işlenir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey grup lehçeleri, Türk dilleri, Kıpçak dili, cümle üyeleri.

ABSTRACT

This article discusses the main and secondary members of speech of the Azerbaijani language in the Northern dialects, and are given the following examples. One of the differences that separates our dialectical and accent language from the literary language is the fact that object that used with I and II personal pronouns and sometimes with the third personal pronoun, often do not show itself in the sentence. Sentences without subject are often found in dialogues, command sentences, proverbs, applause, and curses. The predicate and predicate category in the dialects in contrast to the literary language, in some cases is falling. In contrast to literary language, there is observed compound predicates in Northen group dialects of Azerbaijani language.

Object that is expressed with II and III noun combinations are more used in Nothern group dialects. As in the ancient and modern Turkic languages, Kipchak texts adverbs attract attention with its rich meaning. Different types of adverbs are used in the North group dialects. In the North group dialects, adverb is also processed after predicate in the sentence.

Keywords: *North group dialects, Turkic languages, Kipchak language, members of sentences.*

[340] f. ü. f. d. dosent SƏMƏDOVA Könül İbrahim qızı; Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti.; Müasir Azərbaycan dili kafedrası; E-posta: samedovakonul74@mail.ru;
Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir-Qrant N EİF /MQM / Elm- Təhsil -1-2016-1(26)-71/07/5

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

AZƏRBAYCAN DİLİNİN ŞİMAL QRUPU DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNDƏ CÜMLƏ ÜZVLƏRİNİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ QIPÇAQ ELEMETLƏRİNİN İNTEQRASİYASI

Azərbaycan dilinin Şimal qrupu dialekt və şivələrində cümlə üzvülərinin işlənməsi onların cümlədə bir-birini izləməsinin müxtəlif və maraqlı formalarına rast gəlmək olar.

Mübtəda. Mübtəda cümlənin elə bir baş üzvüdür ki, qrammatik cəhətdən cümlənin digər üzvlərindən asılı olmayıb, adlıq halda, adətən, isim, əvəzlik, substantivləşmiş digər nitq hissələri və söz birləşmələri ilə ifadə olunub, əlaməti xəbərlə müəyyən olunan əşyanı, şəxsi bildirir [3, s.134].

Dialekt və şivələrimizi sintaktik cəhətdən ədəbi dildən ayıran fərqlərdən biri də I və II şəxs, bəzən də III şəxslə ifadə olunan mübtədanın çox vaxt cümlədə özünü göstərməməsidir. Xəbərdə olan subyekt vasitəsilə ilə iş, hərəkətin kimə aid olduğu bəlli edilir.

Mübtədasız cümlələrə çox vaxt dialoqlarda, əmr cümlələrində,xitab cümlələrində, atalar sözlərində, alqış və qarğışlarda təsadüf edilir. *–Yeylağa malları aparıyam* (Zaq.); *– Qalmışam belə qoryubanı* (Zaq.); *– Səhər tezdən durup, əl-üz yuyub işə başdirem* (Zaq.); *– Çətin dərdder qormıyasan!* (Zaq.);Oğlunun toyunu qorasan! (Qax); *– Qapıdan baxa dureysan* (Qax); *–Ömrün uzun,yaman qun qormiyəsən!* (Qax-İ.Su); - *Çağırdı camātın umum iclasın* (Zaq.); *– Oturuy sərin yerdə,yiyə-içə kef çəkə (*Qax –ilisu).

Ədəbi dil və dialektlərdə mübtəda daima adlıq halla ifadə olunur. Lakin ən maraqlısı budur ki, şimal qrupu dilekt və şivələrində mübtədanın yiyəlik halla ifadəsinə Zaqatala rayonunun Aşağı Tala kəndində təsadüf olunmuşdur: *– Menin qoymuram* [6, s.297]. Türk dilinin qrammatik strukturunda mübtədanın, əsasən, xəbərdən əvvəl işlənməsi məlum faktlardır. Bu Ə.Tanrıverdiyevin "XVI əsr qıpçaq-poloves dilinin qrammatikası" kitabında qıpçaqlara aid olan sənədlərin dilində də öz əksini tapmışdır. Bu mətnlərdə mübtədanın xəbərdən əvvəl və sonra işlənməsi müşahidə edilir. Sənədlərdə həmçinin nitq hissələri ilə ifadə olunan sadə mübtədalarla yanaşı, təyini söz birləşmələri ilə ifadə olunan mürəkkəb mübtədalar da müşahidə edilir [5, s.87].

Xəbər. Şimal dialektlərində cümlənin başqa üzvlərinə nisbətən xəbərin işlənməsində daha çox fərqli xüsusiyyət nəzərə çarpır. Ona görə də burada ancaq xəbərin işlənməsində müşahidə olunan fərqli cəhətlər çoxdur. Xəbər cümlənin elə bir baş üzvüdür ki, qrammatik cəhətdən yalnız mübtədadan asılı olub,mübtədanın ifadə etdiyi əşyanın əlamətini bildirir, adətən, feilin dəyişən şəkilləri ilə, həmçinin adlarla və birləşmələrlə ifadə olunur. Xəbərin qrammatik cəhətdən mübtədadan asılı olması onun şəxsə və kəmiyyətə görə mübtəda ilə uzlaşması deməkdir. Xəbər ifadə vasitəsinə görə feili və ismi xəbər olur. Quruluşuna görə də iki cür olur: n*itq hissələri ilə ifadə olunan sadə xəbərlər, söz birləşmələri və mürəkkəb adlarla ifadə olunan mürəkkəb xəbərlər.*

Aydındır ki, qədim və müasir türk dillərində feil xəbərli cümlələr ismi xəbərli cümlələrə nisbətən üstünlük təşkil edir. Ə.Tanverdiyev də qeyd edir ki, feili xəbərli cümlələr qıpçaqlara aid XVI əsr məhkəmə sənədlərində də çox işlənmişdir. Bu, "bir tərəfdən, feilin özünün bir nitq hissəsi kimi zənginliyi, başqa bir tərəfdən isə cümlələrin çox vaxt fəal hərəkətlə bağlı olaraq meydana çıxması hadisəsi ilə bağlıdır" [189,s. 183].

M.Şirəliyev dialektlərdə işlənən xəbər haqqında qeyd edir ki, ədəbi dildən fərqli olaraq şivələrdə bəzi hallarda xəbər və ya xəbərlik kateqoriyası düşür. Bu halda predikat intonasiya vasitəsi ilə ifadə olunur; Məs.:*– İşdəməye də köməy, yiməgə də köməy* (Sal.); *–– Quli, haçarari mənə* (Sə.); *– Sən dedigün başqa, ōn dedigi başqa* (Şə.). Bəzən xəbər şəkilçilərinin və *ol* köməkçi felinin düşməsi hallarına da təsadüf edilir; Məs.: *Öün avadan* (Sal.); *Sənin sağ əlin mənim başıma* (Qar.); *Oğul, sən gedən yollara anan qurban!* (Qaz.); *Qoznan polo: olmaz, yağnan dügi gərəg* (Sal.-Beş.); *Dlr ki, hal- ehvalat belə* (Sal.-Sey.); *Atası mülküm qoca, anası yayma xatın, oğlu oba dəlisi, qızı dünya gözəli* (Zaq., Muğ.); *Baxdı gördi ki, qıza bağışdadığı üzik* (Bal.); *– Yol bo:gündü, su kiçigün* (Bal.).

Ədəbi dildən fərqli olaraq şimal qrupu dilaektlərində bəzən feili bağlamalarla əmələ gələn mürəkkəb xəbərlərə də təsadüf edilir. *Ola* köməkçi feli yalnız feli bağlamalarla deyil, felin xəbər şəkli ilə də işlənərək mürəkkəb xəbər əmələ gətirir və sual yerində işlənir. Məs.: *Görəsən, gəlif ola?* (Bal.); - *Çayniyə xata salıb ola?* (İsm.); *– Fatma xala öydədi ola?* (İsm.); *– Arxa su gəlif ola?* (İsm.); - *Kağızı yazdı ola?*(Şə.); *– Dərman saba işdiyəcək ola?* (İsm.); *– Uşax dersdən gəlif tapar* (Zaq.)

Bəzən ola əvəzinə tapar sözüdə işlənir: *gəlif tapar,oxiyif tapar.* Bu forma daha çox Zaqatala, Qax, Balakən həmçinin Oğuz- Qəbələ dialektlərində geniş yayılmışdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ədəbi dildən fərqli olaraq dialekt və şivələrimizdə elə əmr cümlələrinə təsadüf edilir ki, burada cümlənin xəbəri iki müstəqil sözlə (çox vaxt II şəxs əmr şəkli ilə) ifadə olunur. Məs.: *Kitabi gət gə vər maa//mə – Qonağı da gət gə bizə* (Bal.).

Bəzən dialekt və şivələrimizdə mürəkkəb xəbər tərkibində *başlamaq* feli ilə birlikdə gələn məsdər, tərkibindən çıxaraq həmcins xəbər kimi işlənir; Məs.: *Bığdani əkmək üçün biz oni başdıruğ//başdērüg şum elirüg, sürürüg* (Muğ.): *Onnan so:ra yetişən vaxdi başdi: ruğbiçirük* (Şə.); *Taxıl boğaz olannan sōra başdır yetişir* (Muğ.). Ədəbi dildə yuxarıdakı cümlələri belə ifadə etmək olar: *Buğdanı əkmək üçün biz onu şum eləməyə, sürməyə başlayırıq. Ondan sonra yetişən vaxtı biçməyə başlayırıq. Taxıl boğaz olandan sonra yetişməyə başlayır.*

Bunların həm bağlayıcı, həm də intonasiya ilə bağlanan tiplərinə təsadüf edilir. Bağlayıcı ilə bağlanan feili xəbərlər formaca bir-birindən fərqlənmədiyi halda, intonasiya ilə bağlanan feili xəbərlər bir-birindən seçilir. Belə ki, biirnci xəbər indiki zamanla, ikinci xəbər isə əmr şəkli ilə ifadə olunur; Məs.:– *Nə qədər nəsiət elədim, adam olmadı* ki *olmadı* (Şə.); – *Hamı uturuban umun ağzına baxadu, uda heç nə dimiyədük ki dimiyədü* (Qax.); – *Mən neynim ozi bilər,dimir, diməsün* (Bal.): – *Gid una de ki,isdəmiyədü isdəməsün, üzünüz alaruğ* (Qax.).

Bəzən təkrar olunan feili xəbərlər arasında *qoy* ədatı da özünü göstərir; Məs.: *Buraxmiyədü qoy buraxmasun, unda mən üzüm tək gidərəm, ya da birgə gidəruğ* (Qax.). Dialekt və şivələrimizdə bir neçə sözdən əmələ gələn mürəkkəb xəbərlər də işlədilir; Məs.:– *Əgər qızui verməgün* ***olmış olsa,*** *deginən* (Şir.)

Şimal qrupu dialektlərində isə mürəkkəb xəbərlərin tərkibində bəzən zaman şəkilçiləri işlədilir. Mürəkəb feili xəbərlərdə müşahidə edilən bu xüsusiyyət "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında da müşahidə edilmişdir: *İki ayağının üzərinə durdu kişnədi. Ağ meydanın ortasında baxdı durdu* [1, s.235].

Bundan ələvə M.İslamov Şəki dialektlərində işlənən xəbər cümlə üzvünə məxsus xüsusiyyətləri aşağıdakı kimi quruplaşdırır:

1. Bəzi hallarda xəbərlik şəkilçisi düşür.*O da, məə kimi kefqum*.

2. Cümlədə xəbərin tamamilə düşməsinə də rast gəlirik. Daha doğrusu, xəbəri ifadə olunmayan cümlələr Nuxa dialektində çox işlədilir: *Hara elimizi çaldıx dəstəynən çuvux. Əkin yeri ne qeder desen bizim dağlarda*. Bu cümlələrdə xəbərlər buraxılmışdır. Şəki//Nuxa dialektlərində çox zaman həmcins xəbərlərin birincisi işlənilir. İkincisi işlənmir. Məs.: *Atdarın bir illiyinə qulux diyillər, sora erkeyi dayçə, dişisı qulan. (B. Göy.). Bəzən isə həmcins xəbərlərin hər ikisi ifadə olunur. Məs.: İynənin kiçik ucunu özüa batır, bööy ucunuözgiyə batır*. Maraqlı cəhətlərdən biri də odur ki, cümlədə xəbər həmcins üzvülərin sayı qədər təkrara edilir. *Məs.: Buğda əkrdilər, darı əkərdilər, çəltiy əkərdilər. Mən də işdirəm, arvat da işdiiir, uşaxlar da işdiir.* Bəzən cümlədə xəbərin iki dəfə təkrar olunduguna təsadüf edilmir, yəni mənaca bir-birinin eyni olan xəbər yanaşı işlənilir. Məs.: *yağış diyəsən əl şəkmicaxdı, dincəlmiçaxdı.*

Dialekt və şivələrimizzdə müşahidə olunan xüsusiyyətlərdən biri odur ki, mürəkkəb xəbərin tərkibindəki hər iki feil zaman şəkilçisi qəbul edir Şəki dialektində də belədir. Məs.: *Oğlan çatar görer qaranlıq qarəşıfdi*.

Bu xüsusiyyətə Şəki dialektlərində çox rast gəlmək olur. Bundan başqa mürəkkəb xəbərin tərkib hissələrinin öz yerini dəyişdiyinə də təsadüf olunur. Bu halda çox zaman tərkib hissələr arasına başqa sözlər daxil olur. Belə bir xüsusiyyət tərkib hissələrindən bir başlamaq feilindən ibarət olan mürəkkəb xəbərlərdə müşahidə olunur. – *Deli qardaş başdiyər keçiyin getdiyi yeri qazmağa. Qız gidər fikrə öz-özüünə diyər; yeddi il buun zəhmətini çehdim maa qismət olmadı,başdiyif yığliyə (B.Göy)..*

Bəzən olur ki, istər Azərbaycabaycan, istərsə də bir sıra türk dillərində cüttərkibli cümlələrin şəxs əvəzlikləri ilə ifadə olunan mübtədası buraxılır. Dialekt və şivələrdə isə, ümümiyyətlə, işlədilmir. Müxtəlif isimlərə ifadə olunan mübtədalar mümkün olduqca buraxılır.

Beləliklə dialekt və şivələrdə mübtədası zahirdə olan cümlələrə də təsadüf edilir.Ona görə də bu, dialekt və şivələri ədəbi dildən ayıran fərqlərdən biri olur. Bu cəhətdən Zaqatala-Qax şivəsi müstəsnalıq təşkil edərək nəinki dialekt və şivələrdən hətta ədəbi dildən də fərqlənir. Mübtəda ilə xəbərin şəxsə görə uzlaşmasının tez-tez pozulduğu bu şivədə şəxs əvəzliyi ilə ifadə edilən mübtədanın cümlədən saxlanılması bir növ zərurət olur.

Şimal qrupu dialektlərində xəbərin bəzi xüsusiyyətləri də diqqəti cəlb edir. Cümlənin xəbəri iş feilləri əvəzinə, bəzən *ele* köməkçi feili ilə ifadə olunur. Bu da əsasən qadınların məisətlə bağlı danışığında olur. Məs.: *Pişmiş eləmisənmi axşama.* Bu xüsusiyyət xüsusiyyətli dialekt və şivələrdə cümlənin xəbəri ara-sıra feillərlə analitik şəkildə ifadə olunur. Bu baxımdan Dərbənd dilalekti özünəməxsus səciyyəvidir. Şimal qrupu dialektlərində baş verən

maraqlı xüsusiyətlərdən biri də mübtədanın xəbərdən sonra işlənməsidir. Məs.:– *Axşam gec geetdi yatmağa Əli. Vaxtında ekilirdi her yerdə taxıl.və s*. [4, s.167].

Tamamlıq. Tamamlıqlar feili xəbərlə, həmçinin sifət, qeyri-sifət, qeyri-müəyyən say, bəzi zərf və isimlərlə ifadə olunan ismi xəbərə aid olur. Tamamlıqlar ismin adlıq və yiyəlik hallarından başqa, digər hallarla, bəzi qoşmalarla işlənən isim, əvəzlik, eləcə də substantivləşmiş digər nitq hissələri, söz birləşmələri və tərkiblərlə ifadə olunub əşya bildirir [3, s.59]. Tamamlıqlar quruluşca sadə və mürəkkəb olur. İfadə vasitəsinə görə vasitəli və vasitəsiz olmaqla iki yerə ayrılır. Qıpçaq dilinə aid sənədlərdə vasitəli və vasitəsiz tamamlıqlar mətnlərin demək olar ki, hamısında işlənmişdir. Daha çox II və III növ təyini söz birləşmələri ilə ifadə olunan vasitəli və vasitəsiz tamamlıqlar da daha çox işlənmişdir: *berdim alarqa bir türk atı, soninq payinqini berip vzvolit etkoysen.*

Şimal qrupu dialektlərində tamamlıq xəbərdən sonra da işlənə bilir. *Məs.: Sel cırt yaari bölüfdü kəndi.Tutu sirkəliyirdi şala. Başına zolluyicəm habı deyenəyi və s*.[4, s.169]

Təyin. Bildiyimiz kimi təyin cümlədə əşya ifadə edən hər hansı bir sözə – üzvə aid olub, onun əlamət, keyfiyyət və kəmiyyətinin bildirən ikinci dərəcəli üzvdür. Təyin də quruluşca sadə və mürəkkəb olur. Şimal qrupu dialekt və şivələrində də həm sadə, həm də mürəkkəb növlərinə rast gəlinir. Təyinin keyfiyyət, miqdar, sıra, işarə, hərəkət, zaman, məkan bildirən növləri vardır.

Sifət, say, feili sifətlə ifadə olunan təyinlər qıpçaq dilli (XVI əsr) məhkəmə sənədlərinin dilində də islədilir. Məsələn, *Kok çekmandan da 1 dələfut ponuç Xalqan; Kumuş tuvmaları bila da.* Sayla ifadə olunan təyinlərə ..*eki kişi tavkonu da lazarnı da sordular və s. 5 lotdan az eksik* və s. [5].

Zərflik. Bəllidir ki, zərfliklər hərəkətin əlamətinin icra tərzini, zamanını, yerini, miqdarını, səbəbini, məqsədini bildirən ikinci dərəcəli üzvdür. Digər ikinci dərəcəli üzvlərdən – əşyanın əlamətini bildirən təyinlərdən, müstəqim və qeyri-müstəqim obyekt olan tamamlıqlardan fərqlənir. Zərfliklər də quruluşca sadə və mürəkkəb olur. Zərfliyin müxtəlif məna növləri vardır. Sonuncu bölgüdə doqquz məna növü əsas götürülür. Qədim və müasir türk dillərində olduğu kimi qıpçaq mətnlərindəki zərfliklərdə də zəngin məna növləri ilə diqqəti cəlb edir. Şimal qrupu dialektlərində zərfliyin müxtəlif növləri işlədilir. Şimal qrupu dialektlərində zərflik də xəbərdən sonra işlənilr.

Yer zərfliyinə aid. *Un-unbir adam gidiy qız öynə.Ot bişmağa gidəsiyəm baxçiyə.*

Zaman zərfiliyinin xəbərdən sonra gəlməsinə aid. Məs.: *Maşinnər gəliy həyindi. Un dörd yaşında olaydım həyindi və s.* Tərz-hərəkət zərfliyinin *xəbərdən sonra gəlməsi. Məs.: Xoşbax yeşiyillər,kefi kök və s.* Tərzi-hərəkət zərfliklrinin bir qismi *dəubən//ubəni* şəkilçiləri ilə düzəlmiş sözlərlə də ifadə olunmuşdur. Müasir dilimizdə normallaşmış-*araq// -ərək* feili bağlama şəkilçilərinin vəzifəsini də təxminən XVIII əsrə qədər həmin şəkilçilər daşımışdır [2, s.89].

Səbəb-məqsəd zərfliyinin xəbərdən sonra gəlməsi. *Qarı gidər şikaat eləmağa naxırçıyə. İkisidə getdilər su doldurmağa. Gidər dəryadan balıx tutmağa. Dağa geerəm odun qırmağa və s*. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında da zərfliyin maraqlı formalarına rast gəlinir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin Dərbənd dialekti. Bakı "Elm" 2009.448
2.Azərbaycan dilinin tarixi sintaksisi."Maarif".Bakı.1968.163. .
3.Cəfərzadə M.Azərbaycan dilinin dialekt sintaksisi. Bakı 1990, Az.Döv.Nəş
4.İslamov M.Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti, ASrMEA. Bakı,1968, 273 səh.
5.Tanrıverdiyev Ə., XVI əsr qıpçaq (Polovest) dilinin qrammatikası. Bakı, 2009, Nurlan" nəşriyyəti, 119 səh.
6.Şirəliyev M.Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. Bakı."Şərq-Qərb". 2008, 416 səh.
7.Труди института языкознания сеяния восточных языков. II, Тбилиси.1957. Сангидзенун В. «Грузинские лексические элементы в Дманисском говоре Азербайджанского языка"

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(89)

Prof. Dr. Mirvari İSMAYILOVA[341]

AZƏRBAYCAN DİLİ DİALEKTLƏRİNİN TÜRK ƏDƏBİ DİLİNƏ ve DİALEKTLƏRİNƏ İNTEQRASİYASI

INTEGRATION OF AZERBAIJANI DIALECTS INTO TURKIC LITERARY LANGUAGE and DIALECTS

ÖZ

Makale, Azerbaycan ve Türk dillerinin lehçelerinin karşılıklı olarak entegrasyonun yanı sıra lehçelerin edebi dil üzerindeki etkileri hakkındadır. Bölgeler düzeyinde bir dilin diyalektik seviyesinin tatmin edici olmadığı ve yüksek bilimsel sonuçların elde edilmesine izin verilmediği belirtilmektedir. Türk dilinin tarihini, gelişim evrelerini, karşılıklı entegrasyon sürecini, dil ailesinin ve ya dil grubunun lehçeleri üzerinde yapılan karşılaştırmalı çalışmayı (ör. Oğuz grubu ve ya Oğuz ve Kıpçak grubu) incelemek yüksek sonuç almak için yararlı ola bilir.

Çalışmalar, Türk dillerinde bulunan ortak özelliklerin tarihsel köklere bağlı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, Türkolojide birçok tartışmalı sorunu çözmeye yardımcı olacaktır. Bu karmaşık ve tartışmalı konu, Türklerin aslen Asya veya Orta Asya'dan oluşmasıdır. Ayrıca ilk lehçe parçalarının ait olduğu alanların tanımı da buradadır.

Anahtar kelimeler: Türk dilleri, oğuz grubu, lehçe ve şiveler, ortak kelimeler, entegrasyon, lehçe olguları.

ABSTRACT

The article deals with the mutual integration of Azerbaijani and Turkish dialects and the influence of dialects on literary language. It is noted that using of dialects are not satisfactory in the level of literary language, and this fact does not allow achievement of high scientific results. In order to study the history of Turkic languages, the development stages, the process of mutual integration, the comparative study on the dialects of the language family or the language group (for example, Oghuz group or Oghuz and Kipchak group) help you to get high results.

Studies show that the common features found in Turkic languages are related to historical roots. At the same time, it will help to solve many controversial problems in Turkology. This complicated and controversial issue was caused by the fact that the initial migrations of the Turkic were from Western Asia or Central Asia. Also here is the definition of areas where the first dialect elements belong.

Keywords: *Turkic languages, oghuz group, dialect and accent, common words, integration, dialect facts.*

[341]**Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti; Bakü/AZERBAYCAN; E-posta: ismayilovamirvari1@gmail.com;**
***Bu çalışmalar Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı'na bağlı Bilim Geliştirme Vakfı'nın mali yardımı ile gerçekleştirilmiştir* - Grant № EİF/MQM/Elm-Tehsil-1-2016-1(26)-71/07/5**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

AZERBAYCAN LEHÇELERİNİN TÜRK EDEBİ DİLİNE ve LEHÇELERİNE ENTEGRASYONU

Türk dillərinin dialektlərinə aid tədqiqatlar əsasən bir dilin dialektlərinin geniş şəkildə öyrənilməsi məsələn; dilin dialektlərinin ədəbi dillə müqayisəli şəkildə, ya da dilin başqa dialektlərinə təsiri istiqamətində aparılır. Dialektoloji tədqiqatların bu istiqamətdə aparılması qənaətbəxş deyil. Bu məsələ müasir dialektologiyanın qarşısında aktual problem kimi durur. Çünki türk dillərinin dialektlərinin bir dilin dialektlərinin qarşılıqlı münasibəti, təsiri səviyyəsində, başqa türk dilləri dialektlərindən təcrid olunmuş şəkildə öyrənmək yüksək elmi nəticələr əldə etməyə imkan vermir. Bu istiqamətdə araşdırmalar yalnız dialektlərin öyrənilməsinin başlanğıc mərhələsində effektlidir.

Dilin tarixini öyrənmək istiqamətində aparılan istənilən tədqiqat tələb edir ki, araşdırmalar bir dilin hüdudlarını aşaraq bir dil ailəsi, yaxud ümümən dilin mənsub olduğu, yaxud onlardan ən yaxın olan dil qrupları ilə müqayisəli şəkildə öyrənilsin. Bir dilin dialektlərini təcrid olunmuş şəkildə öyrənmək o zaman mümkündür ki, tədqiqatçı sadəcə dil faktlarını şərh etməklə məşğuldur. Toplanmış materiallar əsasında hər hansı nəticəyə gəlmək istərkən istər-istəməz başqa türk dillərinin dialekt materiallarına müracıət etmək lazım gəlir. Çünki tarixən ictimai münasibətlərin, sərhədlərin dəyişməsinə, fərqli cəmiyyətlərin yaranmasına qarşı vaxtilə ümumi olan dil əlamətləri dialekt səviyyəsində dayanıqlı olmuş, özünü qoruyub saxlamışdır. Ona görə ilkin miqrasiyaların istiqamətini müəyyən etmək üçün və geri miqrasiyaların yerli dialektlərə nə dərəcədə təsir etdiyini öyrənmək üçün başqa türk dillərinin dialekt materiallarından istifadə etmədən, daha çətin nəzəri məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparmadan türk dilləri dialektləri barədə ümumiləşmiş mülahizə yürütmək mənasızdır.

Azərbaycan dilinin digər türk dilləri ilə müqayisəsinin əsasını dialeklər təşkil edir. Türk dillərinin dialektlərini bu və ya digər cəhətdən araşdırarkən istər-istəməz dialektlər, şivələr arasında fərqlərlə yanaşı, eyni zamanda dialektlərlə ədəbi dil arasında fərqləri, bir-birinə inteqrasiyasını və s. aşkarlamaq zərurəti yaranır. Dialektlər zəngin və dəyərli leksik qat kimi dilimizin ən qədin dövrlərinə aid söz və ifadələri mühafizə edir. Dialektlər ədəbi dili zənginləşdirən mənbələrdən biri olsa da ondan fərqlənir və dil tarixinin öyrənilməsində açar rolunu oynayır. Dialektlər ədəbi dilin tarixi inkişaf yolunu izləyərək Azərbaycan dilinin təşəkkülündə aparıcı rol oynamış qədim tayfaların dil xüsusiyyətlərini, Azərbaycan dilinin qonşu xalqların dillərinə təsirini, digər türk dilləri arasındakı mövqeyini, uyğun və fərqli dil elementlərini, ədəbi, eləcə də digər türk dilləri dialektlərinə inteqrasiyasını, tarixi funksiyasını, müəyyən etmək üçün dilin lüğət tərkibində başlıca yer tutur.

Azərbaycan dili aid olduğu türk dilləri ailəsinin oğuz qrupunda mərkəzi mövqe tutur. Artıq IX-XII əsrlərdə Azərbaycan yazılı ədəbi dili tam şəkildə təşəkkül taparaq geniş nüfuz dairəsinə malik idi. Həsənoğlunun şeirinə nəzirələr yazılaraq təsiri bütün Azərbaycan, Anadolu və Misirə qədər yayılmışdı.

IX-XII əsrlərdə hətta Dərbənd, Tehran, Bağdad və Şərqi Anadolu dairəsində ümumiləşmiş şəkildə işlədilən dil demək olar ki, vahid türk-Azərbaycan dili idi və uzun müddət türkmənlər arasında da ədəbi dil kimi işlənmişdir. Müharrem Ergin Azərbaycan dilinin ümumişlək dil kimi istifadə dairəsini belə göstərir: "Azəri sahəsi dil coğrafiyası baxımından Doğu Anadolu, Güney Qafqasiya və QafqazAzərbaycanı, İran Azərbaycanı, Kərkük və İraq-Suriya türkləri bölgələrini içinə allr" (7,8) . F.Köprülü də bu məsələ barədə öz fikrini bildirmişdir: "Şərqi Anadolu azəri ləhcəsinin hökmran olduğu sahədir" (8,35).

Azərbaycan türkcəsinin formalaşması prosesi türklərin ilkin vətəni Ön Asiyada aborigen türklərin hesabına olmuş, vaxtaşırı Azərbaycana qayıdan türk tayfaları onları gücləndirmişdir. Azərbaycan dili tarixi inkişafında aparıcı oğuz ünsürlərini, qismən qıpçaq ünsürlərini qorumuş, özünəməxsus əlamətlər qazanmış, digər oğuz dillərindən (türk, türkmən, qaqauz) fərqlənən müstəqil bir dil kimi inkişaf etmiş və Azərbaycan xalqının milli dili kimi formalaşmışdır.

Buna görə Azərbaycan və türk dillərini tarixi baxımdan müqayisə edərkən onlar arasında ümumilik, yaxınlıq daha çox hiss olunur. Lakin bu ərazilərdə Azərbaycan dilinin mövqeyi zəiflədikdən sonra (ərazilər Osmanlı dövləti tərəfindən fəth edildiyi üçün) dillər müstəqil inkişaf edərək onlarda müəyyən dəyişikliklər baş vermiş, fərqli xüsusiyyətlər yaranmışdır.Tarixin müəyyən dövründə ümumi olan leksik vahidlər həm Azərbaycan dilinin dialektlərində, həm də türk dili dialektlərində qorunub saxlanmış, eyni zamanda türk ədəbi dilinə inteqrasiya edərək ortaqlı sözlər şəklində özünü göstərir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, müasir Azerbaycan ədəbi dilində şivə səviyyəsində işlənən bir sıra arxaizmlər Türkiyə türkəcəsində ədəbi dil vahidi kimi səciyyəvidir. Məsələn, Azərbaycan dilinin Qərb şivələrində gəm, gəndi-gəndinə – öz-özüne; yoğurt - gatıg şəklində işlənən sözlər gem, kendi-kendinə, yoğurt kimi Türkiyə türkçəsində işlənir.

Bundan əlavə, türk ədəbi dilində işlənən bir çox sözlər Azərbaycan ədəbi dilində təsadüf olunmasa da dialektlərində rast gəlinir və bu sözlər əsasən, türkmənşəli sözlərdir: gəvəzə- çox danışan, baba- ata və s.

Bir çox tədqiqatçılar Azərbaycan ədəbi dili ilə türk dili arasında elə də böyük fərq olmadığını söyləmişlər. Yalnız uzun müddət ayrı- ayrılıqda müstəqil dil kimi fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan ədəbi dili ilə türk ədəbi dili arasında fərqli cəhətlər yaranmışdır. Bu xüsusiyyətlər müasir dövrümüzdə özünü həm fonetik, leksik, həm də morfoloji və sintaktik səviyyədə göstərir. Məsələn, Azərbaycan dilində ***ə, x*** səsləri türk dilində yoxdur. Maraqlıdır ki, ***ə, q*** səsləri yazıda əks olunmasa da, şifahi dildə danışıq səsi kimi mövcuddur.

Azərbaycan dilində ***x*** samiti ilə başlayan və bitən sözlər türk dilində ***h*** və ya ***k*** samiti ilə, sözün ortasında isə həmin samitlərdən başqa ***ş*** samiti də işlənir.

Məsələn, ***haber<xəbər, çok<çox, arşiv<arxiv, Arşimed<Arximed.***

Azərbaycan dilindən fərqli olaraq türk dilində sözün əvvəlində ***ı*** saiti sərbəst işlənir. Məsələn***, ışık<işıq, ırak<iraq, ısı<istilik.***

Azərbaycan dilində tarixən söz əvvəlində işlənən ***y*** samiti öz işləkliyini itirib, Türk dilində isə bəzi sözlərdə qədim ***y*** fonemi saxlanılmışdır. Məsələn, ***yıldırım<ildırım, yıldız<ulduz, yılkı<ilxı və s.*** Əlbəttə, belə misalların sayını artırmaq olar. Azərbaycan dilində tarixən sözün əvvəlində işlənən ***y*** samitinin düşməsi ilə sözün əvvəlində ***ı*** saiti işlənmədiyi üçün türk dillərində dəmir qanuna çevrilmiş ahəng qanununun pozulması da (ildırım, ilxı, işıq, ilan, ilğım və s.) özlüyündə maraqlı hadisədir. Bu nitq prosesində baş vermişdir. Məhz nitq dilin bütün yarusları üzrə onun vahidlərini realizə edir, funksionallaşdırır. Nitq özünün kollektiv və uzunmüddətli fəaliyyət ənənələrinə uyğun olaraq dildə normalaşma yaradır, bu normaları pozur və onu yenidən normaya çevirə bilir. Lakin sözün əvvəlində ***ı*** saitinin işlənməsinə Azərbaycan dialektlərində rast gəlinir: Irvam (qərb)- İbrahim, ılmanqı (Əştərək)- ilıq su və s. Türk və Azərbaycan ədəbi dillərində özünü göstərən ortaq fonetik xüsusiyyətlərlə yanaşı, fonetik norma ilə bağlı fərqlilik dialekt və şivələrdə də özünü göstərir. Məsələn, tezməx[1]// tezdəməx[1]—tələsmək, qaçmaq; çığnamax — tapdamaq; yengiləməx[1]// yenilməx[1]— məğlub olmaq; eşməx[1] // eşmax—qazımaq; döşürməx[1]// döyşürməx[1] —yığmaq, toplamaq; öləziməx[1]// ölezimek // ölfezimek — zəifləmək, sönmək və s. (4,17).

Bu fərqlilik Azərbaycan və türk ədəbi dillərinin leksik qatında da özünü göstərir. Məsələn, müasir türk ədəbi dilində işlənən bir çox sözlər müasir Azərbaycan ədəbi dilində təsadüf olunmur. Lakin bu sözlər dilin tarixini özündə qoruyub saxlayan leksik qatında-Azərbaycan dilinin müxtəlif dialektlərində rast gəlinir və bu dialekt sözlərin bir qismi ədəbi dili zənginləşdirən mənbə kimi Azərbaycan ədəbi dilində işlənir. Ədəbi dildə işlənən bu dialekt sözlərinin bir qismi termin səciyyəli olduğu, bir hissəsi isə daha geniş dairədə işləndiyi üçün ədəbi dildə özünə vətəndaşlıq hüququ qazanmışdır:

Məsələn: ***çamur*** *< palçıq, lil, lehmə;* ***qaysı*** *< ərik;* ***gəm*** *<* ***gem*** *(yüyən);* ***ağıl<****yayda mal heyvanı saxlamaq üçün ətrafı hasarlanmış, üstü açıq yer;* ***davar*** *< xırdabuynuzlu mal-qara, qoyun-keçi.* Azərbaycan dilinin Təbriz dialektində ***davar*** "qoyun" mənasında (2,120), Türk ədəbi dilində isə "qoyun və keçinin ortaq adı, qoyun; qoyun və ya keçi sürüsü, qoyun sürüsü" mənalarında (10,637) işlənir.

Azərbaycan dilinin əksər şivələrində (Ağdam, Qazax,Borçalı,Şəki,Qax və s.) qardaş arvadlarına ***elti*** deyilir. Bəzi şivələrdə isə bu söz fonetik dəyişikliklə (Tovuz şivəsində) ***r > l*** əvəzlənməsi ilə ***erti;*** Quba, Xaçmaz şivələrində isə ***ilti*** şəkilində işlənir. Azərbaycan şivələrinin bir çoxunda işlənən bu söz türk ədəbi dilində eyni mənada ***elti*** şəklində işlənir. Əslində bu sözə Azərbaycan ədəbi dilində də təsadüf olunur və türkmən dili üçün də səciyyəvidir.

Oymağ // oymax sözü Azərbaycan dilinin əksər şivələrində nəsil,tayfa mənasında (7,384); bəzilərində (Tovuz) "kənd, oba"; bəzilərində isə (Qazax, Qarabağ şivələrində) "bir neçə ailənin kənddən kənarda yaşadığı yer, kənd" mənasında işlənir. ***Oymax*** sözünə digər türk dillərində də rast gəlinir. Eyni zamanda türk ədəbi dilinə "tayfa, qəbilə" mənasında inteqrasiya etmişdir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Oğuz qrupuna daxil olan Azərbaycan , türk ,türkmən dillərində, dialektlərində işlənən ortaq sözlərin əksərən sonradan ədəbi dillərə də inteqrasiya etməsi sübut edir ki, bu sözlər eyni bir kökdən qidalanmış,yaxın ərazilərə səpələnmiş türk tayfalarının dilində özünü qoruyub saxlamışdır.

Türk ədəbi dilinin və Azərbaycan dilinin dialekt leksikasını təşkil edən sözlərin mənşəyi məsələsi də diqqəti cəlb edir. Bu leksik vahidlərin əsas hissəsini türkmənşəli sözlər təşkil edir və türkmənşəli bu sözlər dilin qədim leksik qatına aiddir. Tarixilik baxımından isə bu leksik vahidlərin Azərbaycan dialektlərində işlənməsi daha qədimdir və mənşəyinə görə xalis türkmənşəli sözlərdir.

Məsələn: ***Güvec*** sözü Azərbaycan dilinin Bakı, Quba dialektində gil qab mənasında işlənir (2,184). Türk ədəbi dilində isə "yemək bişirmək üçün istifadə olunan yastı və geniş ağızlı gil qab, bu qabda bişirilən yemək" mənasını bildirir (9,440).

Pağaça sözü "Azərbaycan dialektoloji lüğəti"ndə "Mayasız xəmirdən bişirilən çörək" mənasında verilmişdir (2,177). Türk ədəbi dilində ***pağaça*** şəklində "içinə pendir, qiymə və sairə qoyularaq bişirilən çörək" mənasını ifadə edir.

Eləcə də Azərbaycan dialektlərində *anaxdar* (açar), *mandal* (cəftə), *sürmə* (cəftə), *cəfkan//çəpkən* (qolsuz qadın paltarı), *mintənə* (geyim, paltar adı) kimi işlənən sözlər müəyyən fonetik dəyişikliklərlə Türk dilində *anahtar* (açar), *mandal* (cəftə), *sürme* (cəftə), *çepken* (pencək formasında olan üst geyimi), *mintan* (alt köynəyin üstünə geyilən uzun qollu, düz yaxalı bir növ köynək, qollu jilet) şəklində işlənir. Azərbaycan dili dialektlərində və türk ədəbi dilində işlənən yaxın və yaxud eyni mənalı belə sözlərin sayı çoxdur. Biz bu sözlərin daha çox anlaşılan və rast gəlinənlərin göstərdik.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dialektlərində və Türk ədəbi dilində işlənən bəzi sözlər isə fərqli mənalar ifadə edir. Məsələn, Azərbaycan dilinin Qazax dialektində işlənən *alçax* (sadə) sözü türk ədəbi dilində də eyni mənanı ifadə etsə də, Azərbaycan ədəbi dilində bu söz fərqli mənalarda (alçaq adam-pis adam; alçaq təpə-hündür olmayan yer) işlənir. Yaxud *qıvraq* sözü türk və Azərbaycan ədəbi dilində "canlı, cəld, bacarıqlı" mənasında işləndiyi kimi, *qıvraq adam*- Azərbaycan dilində *qıvraq geyinmək* (yüngül, hərəkətə mane olmayan paltar, ayaqqabı və s.) mənasında da işlənir.

Azərbaycan dialektlərində və türk ədəbi dilində ortaq işlənən bu sözləri müəyyən qrup üzrə, məsələn, nitq hissələri üzrə də təsnif etmək maraqlıdır. Bu zaman maraqlı faktlar ortaya çıxır.

Azərbaycan və türk ədəbi dillərində ortaq və fərqli mənalarda işlənən feillərin tədqiqata cəlb olunması önəmlidir. Azərbaycan dilində vaxtilə işlənmiş bir sıra feillər indi işləkliyini itirərək Azərbaycan dialektlərində işlənir. Azərbaycan dialektlərində və türk ədəbi dilində işlənən feillər əsasən yaxın və eyni mənalıdır. Məsələn:

Ağırlamax-ağırlamak, arınmağ-arınmak, arıtdamağ-arıtmak, çalmaq-çalmak və s.

Əlbəttə, bizim bu məqalədə toxunduğumuz məsələlər çox geniş tədqiqat işinin mövzusudur və dərin elmi araşdırmalar tələb edir.

Müasir türk dilləri ümumi türk kökündən təşəkkül tapıb formalaşmışdır. Lakin uzun ayrılmalar, birləşmələr nəticəsində bu dillərin fonetik, leksik, qrammatik quruluşlarında tədricən müəyyən fərqli xüsusiyyətlər ortaya çıxmışdır. Bu istiqamətdə aparılan araşdırmalar həmin xüsusiyyətləri aşkar etmək, türk dillərinin tarixi əlaqələrini, qarşılıqlı təsir xüsusiyyətlərini ortaya çıxarmaq üçün geniş imkanlar verir.

Qədim türk dillərində leksik müstəvidə vahidlər şəklində tədqiqata cəlb olunan dillərdə müqayisəli öyrənilməsi bu gün öz aktuallığını saxlayır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan ve Türk ədəbi dilləri və şivələri səviyyəsində aparılan araşdırmalar nəticəsində bəzi qənaətlər əldə olunur.

Azərbaycan və türk dillərinin özünəməxsus zəngin fonetik, leksik və qrammatik quruluşu vardır. Bu dillərdəki ortaq cəhətlər tarixi köklərlə bağlıdır. Bu dillərin zəngin dialekt sistemi türk tayfa dilləri zəminində təşəkkül tapmışdır. Bu dillər arasındakı ortaq sözlərin bir hissəsi həm ədəbi dil, həm də dialektlərdə, bir hissəsi isə yalnız dialektlərdə işlənən sözlərdir. Eyni zamanda, bu dillərin dialektlərini fərqləndirən cəhətlər arealı və ayrı ayrı inkişaf yolları ilə bağlıdır. Müasir Azərbaycan ədəbi dil səviyyəsində özünü göstərən xüsusiyyətlər Türk dilində dialekt səviyyəsində, yaxud Türk ədəbi dilinə xas olan bu və ya digər söz Azərbaycan dilində dialekt xüsusiyyəti kimi özünü göstərir. Əslində bu araşdırmalar son illərə qədər dilçilikdə və tarixdə özünə

möhkəm yer tutmuş konsepsiyanın (türklərin Ön Asiyaya─ Azərbaycana sonradan "tarixdə xalqların böyük köçü" hesab olunan hunların gəlişi ilə hesablanmış) yanlış, qərəzli və heç bir əsası olmayan müddəa olduğunu sübut edən tutarlı dəlillər verir.

ƏDƏBİYYAT

1. E Əzizov. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası. Bakı, Elm və təhsil. 2016.
2. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı. Şərq Qərb, 2007.
3. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cilddə. Bakı. Elm, (1966-1987).
4. Qənbərova S.B. Azərbaycan dilinin Qərb şivələri və türk dilinin Qars şivələrinin leksikasının müqayisəli-linqvistik təhlili. F.ü.f.d. elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın Avtoreferatı. Bakı, 2017.
5. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi. Bakı. Təhsil, 2003.
6. İsmayılova A.M. Keçmişdən bu günə ərmağan yaxud keçmişə salam (Həsən Mirzəyevin "Azərbaycan toponimləri və şivə sözləri" adlı əsəri haqqında. Bakı. ADPU. 2017.
7. Ergin. M. Azeri Türkcesi. II. Baskı, İstanbul. 1981.
8. Körpülü. F. Azeri // (İslam Ansiklopedisi) II. cild. İstanbul. 1970.
9. Doğan D.M. Böyük Türkcə sözlük. İstanbul. Ülke Yayın Haber. 1994.
10. Ayverdi, İ. Misallı böyük türkcə sözlük. İstanbul. Kubbealtı. 2006.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(90)

Dr. Öğr. Üyesi Gülşen BAYAT[342]

GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA YİYECEK İÇECEK MENÜLERİNDE YÖRESEL MUTFAĞIN KULLANIMI: IĞDIR İLİ ÖRNEĞİ

USE OF LOCAL CUISINE IN THE FOOD and BEVERAGE MENUS: EXAMPLE OF IĞDIR PROVINCE

ÖZ

Yeme İçme olgusu insanın hayatını devam ettirebilmesi için zorunlu ihtiyaçlar arasındadır. Yeme içme süreci insanlık tarihinden beri devam etmektedir. Beslenme sürecindeki mecburiyet, yemekle ilgili bazı kurallar geliştirilmesine neden olmuştur. Bu kurallar zamanla toplumun kendi yapı ve değerleri ile birleşerek, o toplumların mutfak kültürünü yaratmıştır. Anadolu'nun sahip olduğu tarihi ve kültürel zenginlik, turizm amaçlı seyahat eden turistler için tarih boyunca ilgi odağı olmuştur. Bir yöreyi ziyaret edenler yöresel mutfak deneyimleri yaşamak isterler. Bu araştırmada yerel mutfağın tanınmasında önemli bir yere sahip olan yiyecek içecek işletmeleri ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı Iğdır yöresinde yiyecek içecek hizmeti sunan işletmelerin yiyecek- içecek menülerinde yöresel yemeklerin ne derece kullanıldıklarının tespitini sağlamaktır. Araştırma verileri işletme yöneticilerine yöneltilen yapılandırılmış anket sorularından elde edilmiştir. Araştırma sonucunda işletme yöneticilerinin yöresel yemeklere yönelik görüşlerine yer verilmiştir. İlaveten Iğdır İli'nde öne çıkan yöresel yemekler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yöresel mutfak, Yeme- İçme, yerel restoran, Iğdır.

ABSTRACT

The phenomenon of eating and drinking is a necessity for people to continue their lives. The process of eating has been going on since the human history. Obligation in the nutrition process led to the development of some food-related rules. In time, these rules combined with the structure and values of society, created the culinary culture of those societies. The historical and cultural richness of Anatolia has been the focus of interest for tourists traveling for tourism purposes. Visitors to a region want to experience local culinary experiences.

The purpose of this study is to determine the extent to which local foods are used in food and beverage menus of food and beverage services in the region of Iğdır. Research data were obtained from structured survey questions directed to business managers. As a result of the research, the opinions of business managers about local foods were given. In addition, local dishes were identified in Iğdır Province.

Keywords: *Local cuisine, Food & Drink, local restaurant, Iğdır.*

[342] **Iğdır Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE; gulsen.bayat@igdir.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İnternetin yaygınlaşması, düşük hava yolu ücretleri, gelir ve boş zaman artışları insanların daha uzak ve farklı mesafelere seyahatlerinde kolaylıklar sağlamıştır. İnsanların daha kısa zaman dilimlerinde ve yılın farklı dönemlerinde tatile çıkma ve yeni deneyimler yaşama isteği yeni turizm trendlerinin oluşmasına neden olmuştur. Dünyadaki tüm değişim ve gelişmelerden etkilenen turizm olayı, disiplinlerarası yapısı ile gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir. Günümüzde artık turistler duyum ve deneyim arayışı içersinde daha çok hareket ederler ve bu seyahatlerinde deneyim yaşama isteklerine karşılık bulmak isterler (Galvez & Granda &Coronel, 2017:604-605).

Turistik seyahat planlarının bileşenleri konaklama, ulaşım ve yeme içmedir. Bu bileşenleri birarada satın alan turistler, gidilecek yerin kültür yansıması olan yöresel mutfağını da deneyimlemek isterler. Yöresel mutfağı etkileyen yöreye özgü ekonomik yapı, hayvan ve bitki çeşidi, yaşam tarzı ve inanışlar kültürel yapıyı oluşturan farklılıklardır (Deveci, Türkmen ve Avcıkurt, 2013). Farklı deneyim arayışı içersinde olan günümüz turistlerinin önemsedikleri şeylerin başında destinasyona özgü çekicilikler gelmektedir. Destinasyon değerini ve rekabet edebilme gücünü artıran yerel gastronomi turistleri çekebilmek için çok önemli bir unsurdur (Kivela & Crotts, 2005). Seyahat etme motivasyon unsurlarından olan yiyecek ve içeceklerin destinasyon seçimlerini etkileyen yapısı birçok araştırmacı tarafından kabul görmüştür. Sadece gastronomi turizmi için değil; farklı amaçlarla seyahat eden insanların memmuniyet düzeylerinde yiyecek içeceklerin etkisi vardır. Kültürel öğe kapsamında değerlendirilen yöresel mutfak bulunduğu yörenin ekonomik gelişimine katkı sağlayacak önemli bir dinamiktir (Şengül, 2017:376).

Turist gittiği yörenin yerel yemeklerini tatmaktan hoşlanmaktadır (Kim, Eves & Scarles). Yerel kalkınmayı olumlu yönde etkileyecek gastronomi turizmine yönelik yapılacak çalışmalar yöresel yemeklerin tespiti ile beraber yöresel yemeklerin yiyecek içecek menülerinde kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Iğdır İli'nde bulunan yeme-içme ve konaklama işletmelerinin yiyecek içecek menülerinde yöresel yemeklere yer verme durumlarının tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Iğdır'da bulunan yiyecek-içecek işletmelerinin yöneticileri ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

GASTRONOMİ TURİZMİ

Gastronomi, Latincedeki gaster (mide) ve nomas (yasa) sözcüklerinin biraraya getirilmesinden oluşmuş ve Antik Yunan döneminde kullanılmış bir kavramdır (Santich, 2004). Türk Dil Kurumu Sözlüğündeki anlamı; iyi yemek yeme merakı, sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni veya sistemini ifade eder (TDK, 2018). Pek çok kaynakta yeme-içme sanatı olarak tanımlansa da gerçekte kimya, tıp, sosyoloji, edebiyat, tarih, psikoloji, ziraat, biyoloji, muzik, beslenme gibi pek çok sanat ve bilim dalı ile ilişkilidir (Kivela&Crotts, 2006). Bu nedenle her disiplin gastronomiye kendi penceresinden bakarak, farklı bir boyutuna katkı sağlamıştır.

Kivela ve Crotts (2005)'e göre gastronomi, ülke veya bölgesel faklılıkları, yeme-içme alışkanlıklarını ve yiyecek hazırlama tekniklerini ifade eder. En temel ihtiyaçlar arasında yer alan yeme içme gereksinimi, insanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için hayati önemde olan bir ihtiyaçtır. Günümüzde en temel ihtiyaçlar arasında yer alan yeme içme, bir takım sosyal ihtiyaçların karşılanması için bir araç olarak kullanılan bir faaliyet haline gelmiştir. Artık dışarıda yeme içme, farklı bir atmosferde hoş zaman geçirmek, farklı lezzetleri tatmak, boş zaman değerlendirmek ve profesyonel ustaların ellerinden yapılmış yemekleri tatmak gibi nedenlerle olabilmektedir (Bekar, Kılıç ve Şahin, 2011). Kültür turizmi kapsamında değerlendirilen özel ilgi turizm türü olan gastronomi turizminin gelişiminde (Bekar ve Kılıç, 2014:19) tarım ve kültürün rolü önemlidir. Tarımsal ürünler yiyecek içecek hazırlama için, kültürel yapı yöresel atmosferin oluşturulması ve turizm ise altyapı olanaklarını sağlamaktadır (Yüncü, 2010). Avrupa ve Asya Kıtası arasında yer alan Türkiye, geniş tarım arazileri ile çok çeşitte ve sayıda tarımsal ürüne sahiptir. Hemen hemen her yöresinin kendine özgü bir tarımsal ürünü olan bu ülkenin pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olması zengin bir mutfak kültürünün oluşmasına neden olmuştur (Orhan, 2010:250). Her millet veya ülkenin kendine özgü değerleri ve alışkanlıklarına göre şekillenen mutfak kültürü o yörelerin yöresel mutfağını oluşturmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Mutfak turizmi, şarap turizmi, gurme turizmi, yiyecek turizmi (Kivela ve Crotts, 2006: 39) olarak da ifade edilebilen gastronomi turizminin bileşenleri; kültür, gelenek, otantiklik ve deneyimlere saygıdır (Sload vd. 2015:305). Durlu vd.(2012) gastronomi turizmini; kültürlere özgü yiyecek ve içecekleri, kültürlere özgü bir şekilde tüketmek olarak tanımlar. Gastronomi turizmi; farklı yiyeceklerin üretim sürecinin görülerek tadılması, mutfak kültürünün deneyimleyerek öğrenilmesi şeklinde seyahat ve konaklamayı da kapsayan ilişkiler bütünüdür (Sarıışık&Özbay, 2015:267). Lee, Packer & Scott (2015)'e göre gastronomi turizmi "gastronomi ürünlerinin birincil ve ikincil üreticilerini, gastronomi festivallerini, fuarları, etkinlikleri, yemek pişirme gösterilerini, yiyeceklerin lezzet testlerini veya yiyecekle ilgili her türlü etkinliğe yapılan ziyaretlerin dahil olduğu, boş zamanı değerlendirmek veya eğlenceli bir zaman yaşamak için zengin gastronomi kaynaklarına sahip bölgelere yapılan seyahatlerdir şeklinde" tanımlar.

Turizm ile gastronomi arasında uzun süredir varolan ilişki (Chaney &Ryan, 2012:310) günümüzde oldukça popüler olmuş ve bu alan ile ilgili yapılan çalışmaların sayısısında son dönemde artışlar görülmüştür.

Gastronomi turizmine ilişkin literatür taraması yapan Sarıışık ve Özbay (2015) çalışmalarında; son yıllarda alana artan ilgiye parelel olarak yayın sayısında da artış olduğunu belirtmiştir. Gastronomi turizminin kültür turizmi kapsamında değerlendirildiğini ve aralarındaki ilişki üzerine çalışmalar yapıldığını ve gastronomik faaliyetlerin çoğunlukla kırsal alanların pazarlanması için kullanıldığını tespit etmiştir.

Şen ve Silahşör (2018) Erzincan İli yiyecek içecek işletmelerinde yöresel yemekler üzerine adlı araştırmalarında; yerel mutfağın tanınmasında önemli olduğu kabul edilen yiyecek içecek işletmeleri ele alınmış ve yöresel ürünlerin ve yemeklerin menülere yansımaları incelenmiştir. Araştırmaya katılan işletmelerden yarıdan fazlasında yöresel ürünlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yöresel yemeklerin menülerde kullanımının şehrin imajına olumlu etkisinin olacağı işletme yöneticileri tarafından düşünülmektedir.

Toksöz ve Aras (2016) destinasyon tercihlerinde yiyecek içeceğin önemli bir etken olduğunu, belirten turistlerden %82,2 si , yeme içmenin insanlar için önemini ortaya koymuştur. Manisa İli yerel yöneticileri ile turizm gelişimine gastronomi turizminin katkısını araştıran Tepeci (2017) çalışmasında; İşletme menülerinde yöresel yemek kullanımının az olduğunu tespit etmiştir. Gastronomi turizmi,yörenin tanınırlığına katkısı ve yöreye turist çekme gücü açısından son dönemde oldukça önemsenen bir turizm türü olmuştur. Gastronomi turizmi; destinasyona turistin tekrar gelmesini sağlayan yapısı ile yöre ekonomisini katkı sağlayacak bir faaliyettir.

IĞDIR İLİ YÖRESEL MUTFAĞI

Iğdır ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum- Kars bölümünde yer almaktadır. Kuzey ve kuzeydoğusunda Ermenistan, doğusunda Nahcivan Özerk Cumhuriyeti (Azerbaycan), ve İran devletleriyle komşu olan ilin toprakları; güneyden Ağrı, batı ve kuzeybatıdan ise Kars illeri ile çevrelenmiştir. Üç ülke ile ortak sınırı olan tek il olan Iğdır yaklaşık 3539km2 yüzölçümüne sahiptir (Güner&Şimşek, 1998:129). İlin ekonomisi hayvancılık ve ekip-biçme ile sağlanmaktadır. Ekip biçme faliyetleri genellikle ovalık alanda, hayvancılık ise ilin dağlık alanında yoğunlukla yapılmaktadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, 2001:107).

Azerbaycan, Ermenistan ve İran olmak üzere üç ayrı ülke ile komşu olan Iğdır, farklı uygarlıklara evsahipliği yapmıştır. Iğdır Mutfağı konumu gereği komşu olduğu (İran, Azerbaycan) ve Anadolu mutfağından etkilenmiştir. Yörenin geçiş güzargahında olması ve farklı etnik ve dini gruplar açısından zengin yapısı, mutfak kültürünü de olumlu yönde etkilemiş ve çeşitlilik katmıştır (Şen, A.B, 2012). Iğdır yöresine ait yöresel yemekler tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo.1. Iğdır'ın Yöresel Yemekleri

Çorbalar	Omaç Aşı/Evelik Aşı, Pışruk, Ayran Aşı, Gatık Aşı/Soğuk Çorba, Sütlü Aş, Sabah Aşı, Kurut Aşı,
Ana Yemekler	Helise, Mısembe, Bozbaş, Tavuk Şorba, Taş köfte, Zeğme, Saç Kebabı, Saç Kavurma, Lahana Sarması, Soğan Yahnisi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Pilavlar	Süzme Pirinç Pilavı, Bulgur Pilavı, Erişteli Pilav, Mercimekli Pirinç Pilavı, Etli Bulgur Pilavı, Ekşili Pilav, Kayısılı Pilav, Evelikli Pilav
Börekler	Nazıknan, Kete, Döğmeç, Hangel, Haşıl
Tatlılar	Eğirdek, Hasude, Kuymak, Helva, Kaysafa, Kavut

Kaynak: (Şen, A.B, 2012).

YÖNTEM

Araştırma örneklemi için, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu il tanıtım kataloğundan faydalanılarak, şehir merkezinde bulunan 18 yiyecek içecek işletmesi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri işletme yöneticilerine yöneltilen yapılandırılmış anket sorularından elde edilmiştir. Soru formunun ilk 5 sorusu için Sormaz (2017)'nin çalışmasından yararlanılmış ve Iğdır İli'ne uyarlanmıştır. İlaveten işletme menülerinde yöresel çorba, yemek, tatlı ve ürünler kullanılıp kullanılmadığını öğrenmek için kapalı uçlu sorular işletme yönetimine yöneltilmiştir. Verilerin analizi için paket program kullanılmıştır.

BULGULAR

Yiyecek içecek işletmelerinin özellikleri Tablo2'de görülmektedir. Tablo2'e göre; yöneticilerin %66,6'lık kısmını oluşturan 12 kişi işletme sahibi, %22,2'lik kısmını oluşturan 4 kişi müdür ve %11,2'lik kısmını oluşturan 2 kişi departman sorumlusudur. İşletmelerin %11,1'lik kısmını oluşturan 2 işletme 1yıldan az süredir, %27,7'lik kısmını oluşturan 5 işletme 1-4 yıl arasında, %33,3'lük kısmını oluşturan 6 işletme 5-9 yıl arasında, %16,8'lik kısmını oluşturan 3 işletme10-14 yıl arasında, %11,1'lik kısmını oluşturan 2 işletme15 yıldan fazladır sektörde hizmet vermektedir. İşletmelerde çalışan sayısı; %33,3'lük kısmını oluşturan 6 işletmede 10 kişiden az, %33,3'lük kısmını oluşturan 6 işletmede 10-20 kişi arasında, %27,8'lik kısmını oluşturan 5 işletmede 21-30 kişi arasında, %5,6'lık kısmı oluşturan 1 işletmede 31'den fazla çalışan vardır. İşletmelerde %61,1'ini oluşturan 11 işletme A'la Carte servis, %22,2'lik kısmını oluşturan 4 işletme Fix menü servis, %16,7'lik kısmını oluşturan 3 işletme diğer grubunda yer alan servis türü kullanmaktadır. İşletmelerin %83,3'lük kısmını oluşturan 15 işletmenin şubesi yok, %16,7'lik kısmı oluşturan 3 işletmenin 1-3 arasında şubesi vardır.

Tablo.2. Yiyecek İçecek İşletmelerinin Özellikleri

		Frekans	**Yüzde(%)**
Yöneticinin Görevi	İşletme Sahibi	12	66,6
	Müdür	4	22,2
	Departman Sorumlusu	2	11,2
İşletmelerin Hizmet Verme Yılı	1 yıldan az	2	11,1
	1-4 yıl arası	5	27,7
	5-9 yıl arası	6	33,3
	10-14 yıl arası	3	16,8
	15 yıldan fazla	2	11,1
İşletmelerde Çalışan Personel Sayısı	10 kişiden az	6	33,3
	10-20 kişi arası	6	33,3
	21-30 kişi arası	5	27,8
	31 ve daha fazlası	1	5,6
İşletmelerde Uygulanan Servis Türü	A'la Carte	11	61,1
	Fix Menü	4	22,2
	Diğer	3	16,7
İşletmelerde Şube Sayısı	Şubesi yok	15	83,3
	1-3 şubeli	3	16,7
	4-9 şubeli	0	
TOPLAM		**18**	**100**

"*Yiyecek içecek menünüzde yöresel çorba var mıdır*?" sorusuna yöneticilerin %27,8'lik kısmını oluşturan 5 işletme evet, %72,2'lik kısmını oluşturan 13 işletme hayır cevabını vermiştir. Evet yanıtı veren yöneticilere hangi yöresel çorbalar menünüzde yer almaktadır sorusuna; 3 yönetici yöresel adı "Sabah Aşı" olan çorbanın menülerinde yer aldığını belirtmişlerdir. 1 işletme yöneticisi, Umaç Aşı, Evelik Aşı ve Isırgan Çorbasının menülerinde yer aldığını, diğer 1 yönetici ise Umaç Aşı, Yoğurt Aşı'nın menülerinde yer aldığını belirtmişlerdir.

"*Menünüzde yöresel yemek var mıdır*?" sorusu yöneltilen yöneticilerin %77,8'lik kısmını oluşturan 14 işletme yöneticisi hayır yoktur, %22,2'lik kısmını oluşturan 4 işletme yöneticisi evet vardır yanıtını vermiştir. Evet cevabı veren yöneticilere menünüzde yer alan yöresel yemekler nelerdir? Sorusu yöneltildiğinde, 3 işletme sadece Bozbaş yemeği, diğer 1 İşletme ise Bozbaş, Taş Köfte, Ekşili Pilav ana yemeklerinin menülerinde yer aldığını belirtmişlerdir.

"*Menünüzde yöresel tatlı var mıdır?"* Soru yöneltilen yöneticilerin %94,5'lük kısmını oluşturan 17 yönetici hayır, %5,5'lik kısmını oluşturan 1 yönetici evet yanıtını vermiştir. Evet yanıtı veren 1 yöneticiye menünüzde hangi yöresel tatlı vardır? sorusuna verilen yanıt "*Kaysafa"* talısıdır.

*"İşletmenizde kahvaltı hizmeti verilmekte midir?"*sorusuna %33,3'lük kısmını oluşturan 6 yönetici evet vardır. %66,7'lik kısmını oluşturan 12 yönetici hayır yoktur yanıtını vermiştir. Evet yanıtı veren yöneticilere kahvaltı menüsünde yöresel ürünler var mıdır? Sorusuna 3 yönetici hayır, 3 yönetici ise evet yanıtını vermiştir. Evet yanıtını veren işletme yöneticileri menülerinde yöresel peynir ve yağ çeşitlerine yer verildiğini belirtmişlerdir.

İşletme menülerinde yöresel yemek bulunduran "*işletmelere Yöresel ürünler tercih edilmekte midir?* "Sorusuna yöresel ürün bulunduran tüm işletmeler evet özellikle dışarıdan gelen insanlar tarafından daha çok tercih edilmektedir yanıtını vermişlerdir.

SONUÇ

Araştırma bulgularına göre yöneticilerin büyük bir çoğunluğunun işletme sahibi oldukları bulgulanmıştır. İşletmelerin hizmet verme yılı çeşitlilik göstermektedir. 15 yıldan fazla faaliyette olan iki işletmeden birinin elli yıllık geçmişi vardır. İşletmelerde çalışan personel sayısı olarak çoğunluğunda on kişiden fazladır. İşletmelerin çoğu sektörde uzun yıllar deneyime sahip değildir. Yine İşletmelerin büyük bir çoğunluğunun şubesi yoktur. Servis türü olarak A'la Carte servisi kullanan onbir işletme vardır.

İşletme menülerinde yöresel çorba kullanım oranı düşüktür. Birçok işletme menülerine yöresel çorba eklememiştir. Menülerde yer alan yöresel mutfağa ait yöresel çorbalar ise "Sabah Aşı", "Umaç Aşı", "Evelik Aşı", "Yoğurt Aşı" ve "Isırgan Çorbası" olarak belirlenmiştir.

İşletme menülerinde yöresel yemek kullanım oranı oldukça düşüktür. Yiyecek işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun menülerinde yöresel yemek yoktur. Menülerde yere alan yöresel yemekler ise "Bozbaş", "Taş Köfte" ve "Ekşili Pilav" olarak tespit edilmiştir.

Menülerde yöresel tatlı yok denecek kadar azdır. Sadece görüşme sağlanan işletmelerden bir işletmenin menüsünde yöresel tatlı vardır. Menülerde kullanılan yöresel tatlı ise sadece "Kaysafa" olduğu görülmüştür.

İşletmeler içersinde kahvaltı servisi veren işletme sayısı da oldukça azdır. Kahvaltı hizmeti veren işletmelerin menülerinde yöresel ürün oldukça azdır. Kahvaltı servisinde yer alan yöresel ürünler Yöresel peynir ve yağ çeşitleridir. Menülerinde yöresel ürün bulunduran işletmelere yöresel ürünlerin tercih edilip, edilmediği sorulduğunda ; çok tercih edildiğini ve özellikle dışarıdan gelen insanların yöresel ürünleri talep ettikleri tespit edilmiştir.

Iğdır yöresinde öne çıkan yöresel mutfak ürünleri çorba olarak, "Sabah Aşı", "Umaç Aşı", "Evelik Aşı", "Yoğurt Aşı" ve "Isırgan Çorbası", ana yemekler ise "Bozbaş", "Taş Köfte" ve "Ekşili Pilav", yöresel tatlı ise "Kaysafa" olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak Iğdır İli'nde yer alan yiyecek içecek işletmelerinde yöresel mutfak ürünlerinin işletme menülerinde yeterince yer almadığı tespit edilmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Bekar, A., Kılıç, B. ve Şahin, Ö.(2011). "Gastro Turizm ve Turistik Tüketicilerin Gastro Turizme Yönelik Görüşleri". 12. Ulusal Turizm Kongresi
2. Bekar, A., Kılıç, B.(2014). "Turistlerin Gelir Düzeylerine Göre Destinasyondaki Gastronomi Turizmi Etkinliklerine Katılımları". Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 4(1): 19-26.
3. Chaney, S., Ryan, C.(2012).Analyzing the Evolution of Singapore's World Gourmet Summit: An Example of Gastronomic Tourism. İnternational Journal of Hospitality Management, 31(2):309-318.
4. Deveci, B.,Türkmen, S., Avcıkurt, C. (2013).Kırsal Turizm ile Gastronomi Turizm İlişkisi: Bigadiç Örneği. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 3(2):29-34, ISSN1307-1149.
5. Durlu-Özkaya, F. ve CAN, Ayşe (2012),'Gastronomi Turizminin Destinasyon Pazarlamasına Etkisi', Türktarım Dergisi, Sayı:206, ss.28-33.
6. Galvez, Granda ve Guzman. (2017). Local Gastronomy, Culture and TourismSustainable Cities: The Behavior of the American Tourist.
7. Güner, İbrahim ve Şimşek, Oğuz, "Iğdır'da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:33, (1998), s.129- 135.
8. Orhan, A. (2010), "Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde "Coğrafi İşaretlerin" Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 21 (2) ,243-254.
9. Sarıışık, M.,Özbay, G.(2015). Gastronomi Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 26(2)264-278.
10. Santich, B. (2004). The Study of Gastronomy and İts Relevance to Hospitality Education and Training. Hospitality Management, 23(1), 15-24.
11. Sloan, P., Legrand, W., Hindley, C. (Ed.) (2015). Culinary Tourism. The Routledge Handbook of Sustainable Food and Gastronomy. New York: Routledge Handbook Taylor and Francis Group.
12. Sormaz, Ü.(2017). Yöresel Mutfak Tanıtımında Yerel Restoranların Etkisi: Konya Örneği. Journal of Tourism and gastronomy Studies, 5(2), 160-173.
13. Şen, N. ve Silahşör, Y. (2018). Gastronomi Kapsamında Erzincan İli Yiyecek İçecek İşletmelerinde Sunulan Yöresel Yemekler Üzerine Bir Araştırma. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(Ek.1), 414-429.
14. Şen, A.B.(2012). Geçmişten Günümüze Iğdır Halk Kültürü İnançları ve Gelenesel Ritüelleri. Iğdır Valiliği, İl Kültür ve Turizm Yayınları.
15. Şengül, S. (2017). Türkiyenin Gastronomi Turizmi Destinasyonlarının Belirlenmesi: Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma.Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
16. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, 2001: 107.
17. Türk Dil Kurumu. (2018, Aralık 19). Ankara, Çankaya, Türkiye.
18. Toksöz, D., ve Aras, S.(2016). Turistlerin Seyahat Motivasyonlarında Yöresel Mutfağın Rolü. Journal Of Tourism and Gastronomy Studies, 174-189.
19. Kesici, M. (2012), "Kırsal Turizme Yönelik Olan Yöresel Talepte Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü", KMÜ osyal ve Ekonomi k Araştırmalar Dergisi , - 37.
20. Kim, Y.G., Eves, A., Scarles, C. (2009). Building A Model of Local Food Consumption on Trips and Holidays: A Grounded Theory Approach, International Journal of Hospitality Management, 28, 423-431.
21. Kivela, J., Crotts, J.(2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination. Journal of Hospitality &Tourism Research, 30:354-377.
22. Lee, K.-H., Packer, J. & Scott, N. (2015). Travel Lifestyle Preferences and Destination Activity Choices of Slow Food Members and NonMembers. Tourism Management, 46, 1-10.
23. Yüncü, H.(2010). Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası. 10. Aybastı Kabataş Kurultayı: Yerel Değerler ve Yayla Turizmi İçinde, Ankara.
.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(91)

Öğr. Gör. Kürşad SAYIN[343]; Öğr. Gör. Nevruze SAYIN[344]; Prof. Dr. Abdullah KARAMAN[345]

İLK YARDIM EĞİTİMİNİN ÖĞRENCİ ÜZERİNDE ETKİSİ; SİLİFKE-TAŞUCU MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

EFFECTS OF FIRST AID EDUCATION ON STUDENTS; SAMPLE OF POST VOCATIONAL SCHOOL OF SILIFKE - TASUCU

ÖZ

Ülkemizde her yıl iş kazaları nedeni ile binlerce insan hayatını kaybetmekte veya sakat kalmaktadır. Meslek yüksekokulu öğrencileri hem okul hayatları esnasında staj yapmakta hem de mezun olduklarında sanayi ve hizmet sektöründe ara personel olarak görev yapmaktadır. Çalışma bu nedenle önem arz etmekledir.

Çalışma Selçuk Üniversitesi Silifke – Taşucu MYO'da eğitim öğretim gören, ilk yardım eğitimi alan veya almayan öğrencilerinin ilk yardım bilgilerinin tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Öncelikli olarak ilgili literatür taranmış ve bir anket formu hazırlanmıştır. Öğrencilerle yüz yüze görüşülerek soruları cevaplandırmaları istenmiş, verilen cevaplar şıklarda işaretlenmiş, elde edilen bilgiler SPSS programı ile değerlendirilerek, yüzde frekans ve ortalama analizleri ile elde edilen bulgular tablolaştırılmış ve sonuca ulaşılmıştır. Çalışmada "Daha önce ilk yardım konusunda eğitim aldınız mı? sorusuna % 58,5**'i** evet cevabını %41,5'i hayır cevabını vermiştir. İlk yardım bilgi puanlarına (İBP) bakıldığında evet cevabını verenlerin İBP puanı ortalamaları (20,90±5,45), hayır cevabını verenlerin İBP ortalamaları (18,36±4,31) olarak bulunmuştur. Çalışmanın sonucunda eğitim alan öğrencilerle eğitim almayan öğrencilerin bilgi puanları karşılaştırıldığında bilgi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ilk yardım eğitimi, mesleki eğitim, yüksekokul, bilgi puanı.
JEL Kodu: J24.

ABSTRACT

In our country every day, thousands of people are losing their lives and becoming permanently disabled due to workplace accidents. Vocational school students are interning throughout their school lives and serving as middle personnel in industry and service sectors afte they graduate. This is why this study is of importance.

The study is done to determine the first aid knowledge of the students who are studying at Silifke - Taşucu Vocational Technical School of Selçuk University. Firstly the literature was studied and a questionnaire form was prepared. Students were met face-to-face and asked to answer the questions. Given answers were marked on options, acquired information was evaluated with a SPSS programme, with percentage frequency and average analysis of the acquired findings, tables were created and a consensus was reached. To the question, "Have you ever gotten an education on first aid?" 58,5% of students have given the answer, yes and 41,5% gave the answer no. Upon examining first aid information points (FAIP), it is found that averages of students that gave the answer yes were (20,90±5,45) and averages of students that gave the answer no were (18,36±4,31). In conclusion, upon the comparison of information points, it was determined that there is a considerable difference between students that had education and students that had not.

Keywords: *First aid training, vocational training, vocational school, knowledge score.*
JEL Code: *J24.*

[343] Selçuk Üniversitesi Silifke Taşucu MYO, Silifke/TÜRKİYE; E-posta: kursadsyn@selcuk.edu.tr
[344] Selçuk Üniversitesi Silifke Taşucu MYO, Silifke/TÜRKİYE; E-posta: nevruze@hotmail.com
[345] Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi, Konya/TÜRKİYE; E-posta: krmnab4225@gmail.com
[4] UYSAD 2018'de özet metni sunulan çalışmadan uyarlanmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Eğitim ve sağlık konuları iş dünyasının en önemli uğraşları arasındadır. Özelikle işçi sağlığı ve korunması göz ardı edilemez. Sağlıklı iş ortamı ve iş göreninin varlığı verimliliği doğrudan etkileyen unsurlardır.

İş dünyasında kazalar, işgücü kaybı, iş görmemezlik ve vefat gibi bir çok soruna neden olmaktadır. Bu sorunlar ekonomik, nitelikli işgücü ve imaj kaybına neden olmaktadır. Özellikle meslek elemanı yetiştiren okullarda sağlık eğitiminde konusunda daha kapsayıcı eğitim programları uygulanması gerekir. İş dünyasında iş kazaları ve felaketlerin önlenmesi için sadece sağlık personeli değil tüm çalışanların bilgi düzeylerinin artırılması önemlidir. Kazaların önceden bilinmesi pek mümkün değildir. Bu nedenle işyerleri bu tür durumlara hazırlıklı olmak için en azından ilk yardım bilgisini iş görenlerine vermelidirler. Meslek yüksekokulları bu noktada önemli bir işleve sahiptir.

Özellikle mesleğe daha başlamadan öğrencilere ilk yardım eğitimlerinin verilmesi iş kazaları ve felaketlerde karşılaşılacak sorunları azaltıcı bir rol oynayabilir. İlk yardım bilgisi sadece iş hayatında değil günlük yaşamda da bir çok faydalı bilgiler taşımaktadır. İnsanlar beklenmedik anlarda kazaya maruz kalabilirler. Bu durumda ilk yardım uygulamaları yapmak hayati derecede önemli olabilir. Bunun için yetişkin bireylerin ilk yardım kurallarını bilmesi ve uygulaması gereklidir.

Sonuç olarak meslek yüksekokullarında öğretim gören öğrenciler, okuldan sanayiye geçişte temel mesleki bilgiler yanında hayati önem arz eden ilk yardım konularını da bilmeleri gerekir. İlk yardım bilgisi hem kendi hayatlarını hem de iş arkadaşlarının hayatını kurtarabilecek potansiyele sahip bilgiler içermektedir.

İLK YARDIM EĞİTİMİ'NİN ÖNEMİ

İlk yardım; yaşamı tehlikeye düşüren herhangi bir durum ya da kaza anında, sağlık görevlilerinin tıbbi müdahalesi sağlanıncaya kadar durumun daha da kötüye gitmesini önleyebilmek veya hayatı kurtarmak amacıyla olay yerinde yapılan ilaçsız uygulamalardır. İlk yardımın öncelikli amaçları arasında hayati tehlikeyi ortadan kaldırmak, yaşamsal fonksiyonların sürdürülmesini sağlamak, yaralının durumunun kötüleşmesini önlemek ve iyileşmeyi kolaylaştırmak yer almaktadır (Bizat, 2010. 5; Şanlıer, 2010: 3) Kazalar; beklenmedik bir anda karşılaşılan yaralanma, sakatlık, mal kaybı ya da ölüm gibi sonuçlara neden olan, daha önce planlanmamış olaylar olarak tanımlanır. Kaza ve ani hastalıklarda, hasta ya da yaralının doktora ya da hastaneye sağ olarak götürülebilmesi, bilgili ilk yardımın anında yapılmış olduğuna bağlıdır Kazalar da sakatlık ve ölümlerin en sık nedeni ilk yarım saat içerisinde yeterli ve doğru bir biçimde ilk yardım müdahalesinin yapılmamasıdır (Demirbulat, vd, 2017, 516-519).

İlk yardım, hasta ya da yaralının kendisi tarafından yapıldığı gibi etraftakiler tarafından da yapılır (Güngör,1997. 2). Kazaların %10'una ilk 5 dakikada, %50'sine ise ilk yarım saatte uygulanacak ilk yardım, ölümleri azaltacaktır. İlk yarım saatte kazazedeler herhangi bir sağlık kuruluşuna yetiştirilemeyeceğinden yaralının kurtarılması ilk yardım kurallarının öğretilmesi ile gerçekleşebilir. İlk yardım, ilk yardıma gereksinimi olan hastaya ya da yaralıya, orada bulunanlarca, orada bulunan malzemelerle yardım edilmesine denir (Ayoğlu .1996, 3). Kazaların merkezinde etkilenmiş kişi vardır ve koruma önlemlerinin amacı incinme oranlarını azaltmaktır. İlk yardımın ana hedefi ölümleri azaltmak, sakatlıkları en aza indirmek ve yaşam niteliğini arttırmaktır (Sürücü Rehberi, 1992, 329; Cassens, 1992, 189). Ayrıca doğru ilk yardım uygulamalarının yapılması da gerekmektedir. Yanlış yapılan uygulamalar insanların zor durumlarını azaltmak yerine onların sakatlanmasına ve ölümüne yol açabilir.

İş yaşamında karşılaşılabilecek iş kazaları işletmelerde iş gücü kaybı, işlerin aksaması ve bu durumlara bağlı olarak verimliliğin azalması gibi durumlara neden olacaktır. Bu nedenle meslek yüksekokullarında öğrencilere hem teorik hem de uygulamalı ilk yardım eğitimleri verilmelidir. İlk yardım eğitimi kapsamında; genel ilk yardım bilgilerinin yanı sıra temel yaşam desteği, havayolu tıkanıklığı, bilinç bozuklukları, kanamalar, şok ve göğüs ağrısı, boğulmalar, kırık, çıkık, burkulmalar, böcek sokmaları, zehirlenmeler, yanık, donma ve sıcak çarpmaları, göz, kulak, buruna yabancı cisim kaçması gibi konular ele alınmaktadır. Öte yandan; çalışanlar, insan vücudu ile ilgili temel bilgilere sahip olmalı, önce kendi can güvenliğini korumalıdır. Ayrıca çevredeki kişileri organize edebilmeli, sakin, kendine güvenli ve pratik olmalı, eldeki olanakları

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

değerlendirebilmeli ve iyi bir iletişim becerisine sahip olmalıdır. Olayı anında ve doğru olarak hızlı bir şekilde 112'yi arayarak haber verebilmelidir. Ayrıca iş ortamında, bir ilk yardım çantası ile yaralanma ve hastalanma ile ilgili kayıtları tutmak için çeşitli formları taşıması da gerekmektedir. İlk yardım çantasında yara bandı ve gazlı bez başta olmak üzere bandaj, tentürdiyot, kesici alet gibi temel ilk yardım malzemeleri yer almalıdır (Tetik, 2012: 239; Demirbulat, 2017, 516-519).

EĞİTİMİN ÖNEMİ ve MESLEK YÜKSEKOKULLARI

Eğitim ve bilginin toplumlar için önemi ve toplumların gelişmişlik düzeylerine ne ölçüde katkıda bulunduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca üniversite yönetimleri ve öğretim üyeleri topluma olan en önemli görevlerinden biri olarak kabul edilebilecek toplumun bilgi seviyesini ve dolayısıyla da refah seviyesini yükseltme görevlerini ifa etmek zorundadırlar. Üniversitede öğretilen derslerin yanı sıra üniversite eğitiminde alınması gereken en önemli dersin hayata yönelik ve kişiliği geliştirmeye yönelik yaşam biçimi olgusunu da unutmamaları gerekmektedir.(Yenen, 2003, 28-38). Toplumsal kalkınmanın sağlanmasında ulaşım ve alt yapı gibi sektörlerin yanı sıra sağlık ve eğitim sektörü de oldukça önemli görülen bir alandır. Bu bağlamda özellikle insan kalkınması için eğitime büyük önem verilmesi gerektiği söylenebilir (Tolunay & Akyol, 2006). Bu doğrultuda bilgi toplumu olma yolunda ülkelerin ihtiyaç duydukları yetişmiş insan gücünün edinilmesinde sunulan eğitimin nitelikli olmasının önemlidir Ekonomik büyüme, yeni bilimsel bilgilerin birikimi ve bu bilgilerin teknoloji ile birleşmesi olarak ele alınabilir. Çünkü kalkınma için gerekli olan şartların ve ekonomik unsurların kullanılması insan becerisine bağlıdır ve bu becerileri insana eğitim kazandırmaktadır (Sayın ve Seferoğlu,2016, 2-5)

Hem örgün hem de yaygın eğitimin verimliliği etkilediği bilinmektedir. Eğitimin verimlilik artışına ve dolayısıyla kalkınmaya etkisi üç yolla olmaktadır (Tural, 1991, 170-172); Demirci,2011, 14-21)

- İşgücünün niteliğini artırarak, verimliliği doğrudan etkilemektedir.
- Teknik gelişmeye olanak tanıyarak dolaylı olarak sermaye verimliliğini etkilemektedir.
- Bir ekonomide yöneticilerin yani karar vericilerin davranışlarını etkileyerek, girdilerin akılcı kullanımını sağlama yoluyla verimliliği etkilemektedir. Yani eğitim, işgücünün niteliğini artırarak verimliliği doğrudan etkilemektedir.

Meslek yüksekokulları, ülkemizde kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu, yüksek donanımlı, teknik ve sosyal alanlarda bilgi ve becerilere sahip, belirli mesleklere yönelik ara elemanlar yetiştirmeyi amaçlayan yükseköğretim kurumlarıdır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu 3. madde (ı) bendine göre; meslek yüksekokulu, belirli mesleklere yönelik nitelikli insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan, yılda iki veya üç dönem olmak üzere iki yıllık eğitim-öğretim sürdüren, ön lisans derecesi veren bir yükseköğretim kurumu olarak tanımlanmaktadır. Meslek Yüksekokulları ön lisans düzeyindeki iki yıllık mesleki eğitimle, özellikle istihdam piyasasının ara elaman ihtiyacını karşılayan mesleki eğitim kurumları olarak değerlendirilmektedir. Meslek Yüksekokullarında, iş dünyasının beklentilerine cevap verebilecek, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir eğitimin verilmesi amaçlanmaktadır.(Yükseköğretim Kanunu, 1981; Yıldırım vd.,2017, 287-300). (Aktel,2017, 407-415). Morkoç, 2014, 112-120; Karaşahin, 2018) .

İLK YARDIM EĞİTİMİNİN ÖĞRENCİ ÜZERİNDE ETKİSİ; SİLİFKE- TAŞUCU MYO ÖRNEĞİ

4.1. Önem, Amaç

Okulda öğrenilen bilgiler yeterli olsa da yeni bilgilerin ve becerilerin kişilere kazandırılması gerekebilmektedir. Özellikle staj dönemlerinde kaza ve ilk yardım gerektirecek olayları sıkça yaşayabilecek meslek yüksekokulu öğrencilerinin ilk yardım konusundaki bilgi ve becerileri bu anlamda oldukça önemlidir. İlk yardımda hasta/yaralıya müdahale etmekten ziyade doğru müdahale etmek gerekmektedir (Güler ve Bilir, 1994, 5; Demirbulat, vd. 2017, 516) Bu çalışmada meslek yüksekokulu öğrencilerinin seçilme nedeni öğrencilerin yeterince tecrübe sahibi olmadan ilk yıl staj yapmaları hemen iş ortamına atılmalarıdır. Bu çalışma iş ortamında oluşabilecek bir kaza anında kişilere ilk yardım müdahalesi yaparak hayat kurtarabilecek

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

konumda olan ilk yardım eğitimi alan ve almayan meslek yüksekokulu öğrencilerinin ilk yardım konusundaki bilgilerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

4.2.Yöntem

Çalışma betimleyici bir çalışmadır. Evreni meslek yüksekokulları, örneklemini ise Silifke- Taşucu MYO öğrencileri oluşturmaktadır. Farklı beş programdan 294 öğrenciye uygulama yapılmıştır. Öncelikli olarak ilgili literatür incelenmiş, Karşılaşılabilecek kazaların; yaralanmalar, kanamalar ve şok, zehirlenme, yanıklar, bilinç bozuklukları, kemik kırılması ve burkulma, boğulma, hayvan ve böcek sokması, kulak, burun, boğaz ve göze yabancı cisim kaçması şeklinde sınıflandırıldığı tespit edilmiştir (Özçelikay vd. 1996, 43-48; Duman vd. 2013, 57-70; Örsal vd, 2011, 202-207). Daha sonra konuyla ilgili çalışmalardan faydalanılarak birinci bölümünde demografik bilgiler, ikinci bölümünde ise, öğrencilerin ilk yardım bilgilerini belirlemek amacıyla sorulmuş sorulardan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Araştırma da ilkyardım bilgisini ölçen 10 boyut ve 40 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Formda sorular doğru yanlış ve fikrim yok şeklinde şıklardan oluşmuştur. Öğrencilere çoktan seçmeli sorular (doğru, bilgim yok, yanlış) sorulmuştur. Yüksekokul öğrencilerinden sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Yüz yüze görüşmelerde öğrencilerin tepkileri işaretlenmiştir. Veriler, istatistiksel paket programları ile değerlendirilmiş, elde edilen yüzde hesaplamaları, veri tablolarına dönüştürülmüştür. Ayrıca İlk yardım bilgisini ölçen soruların her doğru cevabı için 1 puan verilerek öğrencilerin ilkyardım bilgi puanı (İBP) hesaplanmıştır.

4.3. Bulgular:

4.3.1.: Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular

Tablo: 1 Demografik bilgilerle ilgili bulgular

	n	%		n	%
Cinsiyet			**Babanın Mesleği**		
Kadın	200	68	İşçi	141	47,9
Erkek	94	32	Çiftçi	56	19
Annenin eğitim durumu			Esnaf	60	20,4
İlköğretim	224	76,19	Memur	37	12,5
Lise	57	19,38	**Annenin Mesleği**		
Üniversite	13	4,42	Ev hanımı	259	88
Babanın eğitim durumu			İşçi	14	4,8
İlköğretim	182	61,9	Çiftçi	9	3
Lise	77	26,19	Esnaf	8	2,7
Üniversite	35	11,9	Memur	4	1,4
Ailenin yaşadığı yer					
İlçe	93	31,6			
Büyük şehir	74	25,2			
Şehir merkezi	63	21,4			
Köy	39	13,3			
Kasaba	25	8,5			

Tablo 1'e göre**;** katılımcıların %68'inin erkek, %32'sinin bayan olduğu, katılımcıların babalarının %60'ının ilköğretim mezunu, %26,8'inin lise, %6,1'nin üniversite mezunu olduğu, annelerinin ise %73,4'ünün ilköğretim, %20,4'ünün lise, %6,1'inin üniversite mezunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların babalarının %47,9'unun işçi, %12,5'inin memur %20,4'ünün esnaf, %19'unun ise çiftçi olduğu, annelerinin mesleklerine bakıldığı zaman %88'inin ev hanımı olduğu, %4,8'inin işçi, %3'ünün çiftçi, %2,7'sinin esnaf ve sadece %1,4'ünün memur olduğu, katılımcıların ailelerinin %31,6'sının ilçede,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

%25,2'sinin büyük şehirde, 21,4'ünün şehir merkezinde, %13,3'ünün köyde, %8,5'inin kasabada yaşadığı sonucuna da ulaşılmıştır.

4.3.2. Katılımcıların okudukları bölümle ilgili bulgular:

Tablo: 2 Katılımcıların okudukları bölümler

Bölüm adı	f	%
İnşaat	85	28,9
Yerel yönetimler	58	19,7
Dış ticaret	50	17
Bahçe tarımı	42	14,3
Turizm ve otelcilik	35	11,9
Elektronik	24	8,2
Toplam	**294**	**100**

Tablo: 2'ye göre, öğrencilerin %28,9'u inşaat bölümü, %19,7'si yerel yönetimler bölümü, %17'si dış ticaret bölümü, %14,3'ü bahçe tarımı bölümü, %11,9'u turizm ve otelcilik, %8,2'si elektronik bölümde eğitim öğretim görmektedir.

4.3.3. Öğrencilerin İlk Yardım Bilgileri ile İlgili Bulgular

Sorulara verilen cevaplara bakıldığı zaman eğitim alan öğrencilerin almayanlara göre sorulara doğru cevap verme oranları daha yüksek olmasına rağmen, eğitim alanların genel olarak soruların toplamlarına % 52,25 oranında doğru cevap verdikleri sonucuna da ulaşılmaktadır.

Tablo: 3 En çok doğru ve en çok yanlış cevap verilen sorular

En çok doğru cevap verilen sorulara örnekler		En çok yanlış cevap verilen sorulara örnekler	
Hayati tehlikeyi ortadan kaldırmak ilk yardımın öncelikli amaçlarındandır	93,6	Çamaşır suyu, gaz yağı gibi yakıcı maddelerle zehirlenmelerde hasta hemen kusturulur"	19,76
Olay yerinde her hangi bir patlama yangın vb. tehlike yoksa yaralı yerinden oynatılmamalıdır	93,02	Suda boğulmalarda ilk olarak hasta sırt üstü Yatırılıp karnına bastırılarak yuttuğu sular çıkarılmaya çalışılır	16,27

Tablo: 3'e göre, öğrencilerin büyük çoğunluğunun " Hayati tehlikeyi ortadan kaldırmak ilk yardımın öncelikli amaçlarındandır" (%93,6), "Olay yerinde her hangi bir patlama yangın vb. tehlike yoksa yaralı yerinden oynatılmamalıdır"(%93,02) gibi sorulara daha yüksek oranda doğru cevap verdikleri, "Suda boğulmalarda ilk olarak hasta sırt üstü yatırılıp karnına bastırılarak yuttuğu sular çıkarılmaya çalışılır"(16,27), " Çamaşır suyu, gaz yağı gibi yakıcı maddelerle zehirlenmelerde hasta hemen kusturulur" (%19,76) sorulara ise daha az doğru cevap verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

4.3.4. İlk Yardım Bilgi Puanları İle İlgili Bulgular

Tablo: 4 İlk yardım eğitimi alan ve almayan öğrencilerin ilkyardım bilgi puanları

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

		Yüzde(%)	İBP Ortalama ± Standart Sapma	P değeri
Cinsiyet				
Erkek	0	68	19,92 ± 5,22	0.706
Kadın	0	32	19,68 ± 5,06	
	4			
Babanın eğitim durumu				
İlköğretim	8 2	61,9	19,74 ± 5,03	
Lise	7	26,19	19,33 ± 4,72	0.114
Üniversite	5	11,9	21,48 ± 6,44	
Annenin eğitim durumu				
İlköğretim	4	76,19	19,99 ± 5,24	
Lise	7	19,38	19,35 ± 4,83	0.677
Üniversite	3	4,42	19,46 ± 5,42	
İlkyardım eğitimi alanlar	7 2	58,5	20,90 ± 5,45	0.000
İlkyardım eğitimi almayanlar	2 2	41,5	18,36 ± 4,31	

İlk yardım bilgisini ölçen soruların her doğru cevabı için 1 puan verilerek öğrencilerin ilkyardım bilgi puanı (İBP) hesaplanmıştır. Böylece alınacak en düşük puan 0, en yüksek puan 40 olarak kabul edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 20,0 istatistik programı kullanılmıştır. İlkyardım bilgi puanları, bağımsız gruplarda t testi, çoklu gruplar da ANOVA testi kullanılarak değerlendirilmiş, P<0.05 düzeyi anlamlı kabul edilmiştir. İlkyardım eğitimi alanlar %58,5, ilkyardım eğitimi almayanlar %41,5 olarak belirlenmiştir. İlkyardım bilgi puanlarına (İBP) bakıldığında ilkyardım eğitim alan öğrencilerin İBP puanı ortalamaları (20,90±5,45), ilkyardım eğitimi almayan öğrencilerin İBP ortalamaları (18,36±4,31) olarak bulunmuştur. **(Tablo: 4)**

4.4. Sonuç ve Öneriler

Sorulara verilen cevaplara bakıldığı zaman öğrencilerin genel olarak ilk yardım bilgi seviyelerinin düşük olduğu soruların toplamlarına % 52,25 oranında doğru cevap verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun Hayati tehlikeyi ortadan kaldırmak ilk yardımın öncelikli amaçlarındandır" (%93,6), "Olay yerinde her hangi bir patlama yangın vb. tehlike yoksa yaralı yerinden oynatılmamalıdır"(93,02) gibi genel bilgiye yönelik sorulara daha yüksek oranda doğru cevap verdikleri, "Suda boğulmalarda ilk olarak hasta sırt üstü yatırılıp karnına bastırılarak yuttuğu sular çıkarılmaya çalışılır"(16,27), " Çamaşır suyu, gaz yağı gibi yakıcı maddelerle zehirlenmelerde hasta hemen kusturulur" (%19,76) gibi uygulamaya yönelik sorulara ise daha az doğru cevap verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ilk yardım derslerinin uygulamalı yapılması gerektiği görüşünü desteklemektedir.

Öğrencilerin ilkyardım bilgi puanlarının ilkyardım eğitimi alıp almadıklarına göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklemler için testinde, ilkyardım eğitim alanların İBP ortalaması ile, ilkyardım eğitimi almayan öğrencilerin İBP ortalaması arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Babanın %61,9 annenin ise %76,19 ile en çok ilköğretim mezun olduğu görülmektedir. Öğrencilerin cinsiyet, baba ve annenin eğitim durumlarına göre ilkyardım bilgi puanlarına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Eğitim alan öğrencilerin bilgi puanları ile eğitim almayanların bilgi puanları arasında fark olmasına rağmen öğrencilerin genel ilk yardım bilgilerinin düşük olduğu ve hatta uygulamayayönelik bilgilerinin daha düşük olduğu bu nedenle de eğitimlerin yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Türkiye'de 2014 yılında 221.366 adet iş kazası bildirimi yapılmış, bunlardan 1626 adedi ölümle, 1421 adedi ise sürekli iş görmemezlik ile (vücutta %10 un üzerinde işlev kaybı) sonuçlanmıştır (Marangoz vd, 2017, 255-261). Türkiye'de meslek yüksekokullarının söz konusu durumda bir standart sağlayabilmek adına eğitim müfredatlarında düzenlemeler yapılması gerekmektedir. İlk yardım derslerinin myo öğrencilerine özellikle son sınıfta, uygulamaya dayalı olarak verilmesi gerekmektedir. (Demirbulat, 2017, 978). Eğitimler periyodik olarak sürdürüldükçe, çalışanların ilk yardım bilinci daha da artacak, arzulanan davranış değişiklikleri sağlanacaktır. Bu durumun sonunda ise, ilk yardım uygulamalarını bilen, zamanında ve doğru şekilde uygulayabilen kişilerin varlığı sayesinde işyerlerinde, okullarda, evlerde, sokaklarda vb. meydana gelecek olan tüm kaza ve ilk yardım gerektiren durumlarda olum, sakatlanma ve iyileşme sureleri azalacaktır (Aytaç vd. 2016, 53-57)

Sonuç olarak meslek yüksekokullarında verilen ilk yardım dersleri temel teorik bilgi sağlamda yeterli fakat uygulamaya dönük çalışmalarda ise yeterli olmadığı sonucu elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

1- Aktel, M., Davras, Ö., Çetinceli, E.,(2017), Assessıng Vocatıonal School's Educatıon Servıce Qualıty Vıa Student Satısfactıon Scale: The Case Study Of Isparta Vocatıonal School, MESTEK 2017 | 4. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal Ve Teknik Bilimler Kongresi Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, BURDUR. pp. 407-415. https://mestek.mehmetakif.edu.tr/eBildiriKitabi/bildiriler/33-609.pdf

2- Ayoğlu F. Bumin M, (1996), Kazalarda İlk Yardım ve Acil Bakım Hizmetlerinin Önemi, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, Cilt 5, Sayı 11, s: 380-8.

3- Aytac, Ş., Gok, G., M., Ozkan, S., (2016), Bir İşçi Sağlığı ve Güvenliği Uygulaması olan Temel İlk Yardım Eğitiminin İncelenmesi, Investigation of Basic First Aid Training That is an Occupational Health and Safety. Gazi Universitesi, Tıp Fakultesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara, Turkiye, s.53-57. http://medicaljournal.gazi.edu.tr/index.php/GMJ/article/viewFile/1187/1087

4- Bizat, Esra. (2010). Lise Öğrencilerinin İlkyardım Temel Uygulamaları İle İlgili Bilgi ve Deneyimlerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul.

5- Cassens BJ. Preventive Medicine and Puplic Healt. 2.nd Edition. William And Wilkins p: 189, 1992.

6- Demirbulat, Ö., G., Saatçi, G., Güzel, S., Ö., (2017), Turizm Rehberliğinde İlk Yardım Eğitiminin Gerekliliğinin Kavramsal Olarak İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi (USAK'17)Bildiri Kitapçığı, (International Social Research Congress), cilt: 2/6, ISBN : 978-605-82729-0-3, s.516-519. https://www.researchgate.net/publication/316437429_TURIZM_REHBERLIGINDE_ILK_YARDIM_EGITIMININ_GEREKLILIGININ_KAVRAMSAL_OLARAK_INCELENMESI

7- Demirci, S.,F., (2011), Eğitim ve Verimlilik, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim,s.14-21. http://www.vizyon21y.com/documan/Egitim_Ogretim/Egitim/Egitim_ve_Verimlilik/Egitim_ve_Verimlilik.pdf

8- Duman, N., B., Koçak, C., Sözen, C., (2013), Üniversite Öğrencilerinin İlk Yardım Bilgi Düzeyleri Ve Bunu Etkileyen Faktörler, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 6, Sayı 1, s. 57-70.

9- Güngör, T. İlk Yardım, Nüve Matbaası, s.1-6, Ankara,1997.

10- Karaşahin, M., Baban, S., Erkek, S., Arslanoğlu, S., (2018), Yüksek Öğretimden Endüstriye Nitelikli İnsan Gücü, Sektörle İlişkiler, Yüksek öğretim Kurulu. http://www.yok.gov.tr/yuksekogretimden-endustriye-nitelikli-insan-gucu-calistayi

11- Marangoz ,İ., Muslu, H., Karatutlu, Ö., (2017), Tehlikeli Ve Çok Tehlikeli İş Kollarında İlk Yardım Eğitiminin Önemi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 45, s. 255-261. http://www.asosjournal.com/Makaleler/1279739847_12177%20%C4%B0rfan%20MARANGOZ.pdf

12- Morkoç, K., D., Doğan, M., (2014), Meslek Yüksekokulu Mezunu Çalışanların Mesleki Eğitime Yönelik Görüşleri: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği, Electronic Journal of Vocational Colleges, pp.112-120. https://www.researchgate.net/publication/282814858_MESLEK_YUKSEKOKULU_MEZUNU_CALISANLARIN_MESLEKI_EGITIME_YONELIK_GORUSLERI_CANAKKALE_ONSEKIZ_MART_UNIVERSITESI_ORNEGI

13- Örsal, Ö, Tözün, M., Ünsal, A., (2011), Kadınların Ev Kazalarında İlk Yardım Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, cilt, 20, sayı. 5, 202 – 207 https://www.researchgate.net/publication/312499225_Kadinlarin_Ev_Kazalarinda_Ilk_Yardim_Bilgi_Duzeylerinin_Degerlendirilmesi

14- Özçelikay, G., Şimşek, I., Asil, E., (1996), Üniversite Öğrencilerinin İlk Yardım Konusundaki Bilgi Düzeyleri Üzerinde Bir Çalışma. A Study on The Level Knowledge About First Aid of the University Students. Journal Of Faculty Of Pharmacy Of Ankara Unıversıty, Cilt/Vol : 25 Sayı/No : 2, s.43-48.

15- Sayın, Z., Seferoğlu, S.,S., (2016), Yeni Bir 21. Yüzyıl Becerisi Olarak Kodlama Eğitimi ve Kodlamanın Eğitim Politikalarına Etkisi, Akademik Bilişim, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s.2-5.

16- Sürücü Rehberi, (1992), Lider Yayıncılık s.329, Ankara.

17- Şanlıer, Değer (2010). Trafikte Seyahat Eden ve İlaç Firmalarında Çalışan Tıbbi Mümessillerin İlkyardım Bilgi Düzeyinin Ölçülmesi: Ankara İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

18- Tetik, Nuray. (2012). Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

19- Tural, Necla (1991/3), "Eğitim ve Verimlilik İlişkisi", MPM Yayınları Verimlilik Dergisi, s.170-172, Ankara

20- Tolunay, A., & Akyol, A. (2006). Kalkınma ve kırsal kalkınma: Temel kavramlar ve tanımlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 2, 116-127. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduofd/article/download/1089000218/1089000136,

21- Yenen, V., Z., (2003), Yüksek öğretimde müşteri beklentileri: Türkiye'den örnekler, itüdergisi/d mühendislik Cilt:2, Sayı:2, 28-38. http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_d/article/viewFile/769/684

22- Yıldırım , H., Sertel, E., AkyoL, S., Ö., (2017), Vıews Of Academıc Staff About Current Issues Of Vocatıonal Hıgher Educatıon, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal BilimlerEnstitüsü Dergisi, Cilt, 9, Sayı:21, pp.287-300. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/354052

23- Yükseköğretim Kanunu(1981), Tarih : 6/11/1981 Sayı : 17506 http://www.yok.gov.tr/documents/37915040/38672190/2547+say%C4%B1l%C4%B1%20Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim+Kanunu.pdf/954efd63-dec8-4584-8bc9-b3a58968f2da

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(92)

Prof. Dr. Mahirə HÜSEYNOVA[346]

MÜXTƏLİF PEŞƏLƏRLƏ BAĞLI LEKSİK VAHİDLƏR və ONLARIN TÜRK DİLLƏRİNİN DİALEKTLƏRİNƏ İNTEQRASİYASI

UZMANLARIN YASAL YAZILARI ve TÜRK DİLLERİNDE DİLLERİN ENTEGRASYONU

LEGAL WRITERS OF SPECIALISTS and INTEGRATION OF THEIR LANGUAGES TO TURKISH LANGUAGES

XÜLASƏ

Müxtəlif peşələrlə bağlı leksik vahidlər və onların türk dillərinin dialektlərinə inteqrasiyası məsələsi ilk dəfə olaraq bu məqalədə araşdırmaq obyektinə cəlb olunmuşdur. Türk dillərinin dialekt sistemində müxtəlif sənət və peşələrlə bağlı leksik vahidlərin də özünəməxsus yeri vardır və bu məqalənin həcmini nəzərə alaraq onların bir qismini araşdırmalı olduq. Fdikrimizcə, belə dialekt, şivə, ağız sözləri türk dillərinin dialektlərində olduqca çoxluq təşkil edir.

Məqalədə tutuşdurma, müqayisə üsullarına üstünlük verilmiş və onların bir qisminin dialektal arealları üzə çıxarılmışdır. Müxtəlif peşələrlə bağlı dialekt sözləri də türk dillərinin leksik-semantik potensialının zənginləşməsində xüsusi önəm daşımış və bu qəbilədən olan sözlər xüsusi tədqiqat obyekti ola bilməmişdir. Cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq təkmilləşib zənginləşmiş bu qəbilədən olan leksik vahidlərin monoqrafik aspektdə tədqiqinə böyük ehtiyac duyulur.

Açar Sözlər: peşə, sözlük, dialekt, inteqrasiya, türk dilləri dialektləri.

ÖZ

Çeşitli mesleklerle ilgili sözcük birimleri ve Türk dillerinin lehçelerine entegrasyonu bu makalede ilk olarak yer almıştır. Türk dilinin diyalektik sistemi, farklı sanat ve meslek ile ilgili sözcüksel birimlerde eşsiz bir yere sahiptir ve bazılarının bu makalenin kapsamını dikkate alması gerekmektedir. Genellikle bu tür lehçe, şiir, ağız-sözleri Türk dillerinin lehçelerinde oldukça yaygındır.

Makale, karşılaştırmalar, karşılaştırmalar üzerinde odaklanmakta ve bunların bazıları, diyalektik alanlarda ortaya çıkmıştır. Çeşitli mesleklerle ilgili diyalekt sözleri, Türk dillerinin sözcük-anlamsal potansiyelini zenginleştirmede de özel bir rol oynamıştır ve bu kabilenin sözleri özel bir araştırma konusu olamazdı. Toplumun gelişmesi nedeniyle, bu kabile kabilesinin sözcüksel birimlerinin, monografik açıdan incelenmesine büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: mesleki, sözcük, diyalekt, bütünleşme, Türk lehçeleri.

ABSTRACT

The lexical units related to various professions and their integration into the dialects of the Turkic languages were first included in this article. The dialect system of the Turkish language has a unique place in the lexical units related to different art and profession, and we have to consider some of them considering the scope of this article. Usually, such dialect, poetry, mouth-words are quite common in the dialects of Turkic languages.

The article focuses on comparisons, comparisons, and some of them have appeared in the dialectal domains. The dialect words related to various professions also played a special role in enriching the lexical-semantic potential of Turkic languages, and the words from this tribe could not have been a subject of special research. Because of the development of the society, there is a great need for lexical units of this tribal tribe to study in monographical aspect.

Keywords: *vocational, vocabulary, dialect, integration, Turkish dialects.*

---

[346] filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti; huseynova.mahira@yandex.ru; https://www.mahirahuseynova.com

Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişaf Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir – Qrant № EİF/MQM/Elm-Təhsil-1-2016-1(26)-71/07/5

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Müxtəlif peşələrlə bağlı leksik vahidlərin yaranma və formalaşma tarixi türk dillərində olduqca qədimdir. Müasir türk dillərinin dialektlərində bu qəbildən olan leksik vahidlərin bəziləri arxaikləşmiş, bəziləri fonetik cəhətdən formasını dəyişmiş, bəziləri isə qədim mənasını qoruyub saxlamışdır. İstər oğuz, istərsə də qıpçaq qrupu türk dillərinin dialektlərində işlənən müxtəlif peşələrlə bağlı leksikanın müəyyən cəhətlərini izləməklə, tədqiq etməklə maraqlı nəticələr əldə etmək mümkündür və buna nail olmaq üçün aşağıdakı ağız sözlərini təhlil süzgəcindən, özü də müqayisəli aspektdə nəzərdən keçirməyi məqsədəmüvafiq hesab edirik.

Məs – Bu söz türk dillərinin dialekt və şivələrində çəkməçilik peşəsi ilə bağlı işlənən leksik vahidlərdən biridir. ***Məs*** sözü eyni şəkildə Azərbaycan dilinin Qazax, Quba, Şəki dialektlərində, ***məst*** formasında isə Biləsuvar şivəsində işlənir və *"xromdan tikilmiş ayaqqabı"* anlamını bildirir: - *Ayağımda* ***məs*** *bir (Qazax); - **Məs** qabağlar ulardı, üzü də dügməli ulardi (Quba); - Hindi də **məs** giyən var bizdə (Şəki); - **Məstin** üstün düymələ (Biləsuvar)* (1, 323). Bu söz Qərbi Azərbaycanın Kalinino şivəsində *"ayaqqabı növü",* Gürcüstanın Qardaban şivəsində *"xromdan tikilmiş yumşaq ayaqqabı"* mənasında işlənir (2, 277; 3, 353).

Mes // məs // məst sözü barədə İ.Kazımov yazır ki, bu söz qaraçay-balkar dilində iki formada – ***mes // mest*** işlənir və *"dabansız yüngül ayaqqabı"* məınasını bildirir. Sonuncu iki forma Azərbaycan dilində işlədilir. ***Məst*** sözü fars mənşəli olub (məs) dərindən və ya başqa yumşaq materialdan tikilən yüngül ayaqqabıdır. Məs.: ***məst geymək.*** *Birisinin ayağında* ***məsti*** *var, Birisinin can almağa qəsdi var* (Aşıq Qərib dastanı). Türk dillərində müxtəlif fonetik variantlarda rast gəlirik. V.Radlovun lüğətində ***mese,*** kabardin çərkəzlərdə ***mest*** (4, 228). Erməni dilində *"yüngül ayaqqabı"* mənasında və ***masxer*** şəklində işlənən bu söz erməni dilinə türk dillərindən, daha doğrusu Azərbaycan türkcəsindən keçmişdir.

Biz – Bu tikişçilik peşəsində istifadə edilən alət adını bildirir. Azərbaycan dilinin Şamaxı dialektində və Kürdəmir, Tərtər şivələrində ***bizdəmək*** sözü işlənir ki, bu leksik vahidin əsasında ***biz*** sözü dayanır: - *Onu* ***bizdəməsən*** *iş görəsi döy* (Şamaxı) (1, 75). ***Biz*** sözü Qərbi Azərbaycanın İrəvan şivəsində *"uşaq oyunu adını"* bildirir (2, 70). Bu oyunu kiçik yaşlı uşaqlar ***biz*** tikiş aləti vasitəsilə icra etdiklərinə görə belə adlandırılmışdır. Tikiş aləti anlamında bu söz Türkiyə, Azərbaycan, başqırd, qazax, tatar, türkmən türkcələrində ***biz*** özbək və uyğur türkcələrində isə ***bigiz, begiz*** formalarında işlənir. Qırğız türkcəsində bu söz **şibege** şəklindədir (5, 74-75). Altay, qaraçay-balkar, noqay dillərində də bu söz ***bigiz*** formasında və ***deşmək, kəsmək, doğramaq*** mənalarında işlənir (4, 225).

Balaq- Bu söz eyni fonetik tərkibdə həm oğuz, həm də qıpçaq qrupu türk dillərinin dialektlərində " ***şalvarın aşağı hissəsi***" mənasında işlədilir. (4, 229) Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində balaq sözü 3 mənada***, balax//balağ*** fonetik variantlarında işlənir və omonimlik vahid kimi özünü göstərir. Azərbaycan dilinin Lənkəran şivəsində Balax sözü "***camışın körpə balası, körpə kəlçə***" mənasında çıxış edir: ***Balax xəndəyə düşüb boğulub*** (1, 54). Zaqatala şivəsində ***balax*** sözü *"su qıraqlarında bitən qamışa oxşar, heyvan yeyən ot*" anlamını bildirir: - *Ət inək üçün bir qucax* ***balax*** *gətirdi (1, 54).* ***Balax*** sözü Gəncə, Qazax, Tərtər, Bakı dialekt və şivələrində *"tumanın ayaq tərəfi"* mənasında işlənir: - *Tumanın* ***balağı*** *dağılıb göz-göz olub* (Bakı) (1, 54). Bu söz Qərbi Azərbaycanın Çəmbərək, Qarakilsə şivələrində *"tumanın, şalvarın ayaq tərəfi, aşağı hissəsi",* Dərələyəz, Zəngibasar şivələrində isə *"camış balası"* (6-7 aylıq) mənasını bildirir (2, 57).

Daraq – Türk xalqlarında xalçaçılıq peşəsi ta qədimdən inkişaf etməyə başlamış və ***daraq*** sözü də əksər türk xalqlarının həm ədəbi dillərində, həm də dialektlərində işlək vəziyyətdədir. İ.Kazımov yazır ki, ***tarak/daraq*** sözü xalçaçılıqda geniş dairədə işlənən əmək alətlərindən biridir. Yun emalı ilə bağlı alət adı kimi işlədilir. Bu söz qırğız, qazax, tatar, başqırd, qaraçay-balkar, yakut və s. dillərdə ***"t"*** ilə işlənir. ***Daraq / tarak*** yun darama işlərində tətbiq olunur. Bu söz ümumtürk mənşəlidir, ***daramaq*** feilindən əmələ gəlmişdir. ***Dara-tara*** feili, demək olar ki, türk dillərinin hamısında alət mənası ilə yanaşı, ayırmaq mənasında da işlədilir. Q.Ramsted ***tara*** sözünün monqol mənşəli olduğunu göstərir. Mahmud Kaşğarinin lüğətində ***tarğak*** *(taradi, taraldi, daradı),* qədim türk lüğətində də məlum semantikada işlənmişdir (4, 232-233; 6, 536). Azərbaycan dilinin Şuşa şivəsində işlənən ***daraxçı*** sözünün əsasında da ***darax*** leksik vahidi dayanır və mənası "daraq qayıran sənətkar" deməkdir (1, 173). Azərbaycan dilinin Daşkəsən, Şuşa, Biləsuvar, Ağdam şivələrində ***darax*** sözü onomastik vahid kimi çıxış edir və müxtəlif mənalar bildirir:

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1) ***Darax*** *(Daşkəsən) – "kotanın hopu ilə taxtanı bildirən hissə" – Kotan əkəndə daşa keçdi,* ***darax*** *sındı, hop taxtadan aralandı;*

2) ***Darax*** *(Şuşa) – "bəzi quşların başında yelpincə oxşar kəkil" – Şanapipiyin* ***darağı*** *tousunkuna oxşuyur;*

3) ***Darax*** *(Şuşa) – "qəlsəmə" – Balığın* ***darağı*** *qırılsa, zəhərri olar;*

4) ***Darax*** *(Şuşa) – "əl və ayaqlarda pəncə sümükləri" – Bu sümüklər əl deyil, əyax* ***daraxlarıdı;***

5) ***Darax*** *(Biləsuvar) – "gül açmamış pambıq" (1, 173).*

Ağdam şivəsində *"pambığın çiçək açma dövrü"* anlamında işlənən ***"daraxlamma"*** sözünün də əsasında ***"darax"*** leksemi dayanır (1, 173). Qərbi Azərbaycanın Çəmbərək, Karvansaray, Dərələyəz şivələrində ***daraxlammax // daramax*** sözləri də işlənir ki, bu leksik vahidlərin kökü də dara sözü ilə bağlıdır. İ.Bayramov qeyd edir ki, ***daraxlammaq*** sözü Çəmbərək şivəsində *"sıra ilə bitmək"* mənasında çıxış edir. ***Daramax*** sözü isə Karvansaray şivəsində *"çıxarmaq, yaymaq (heyvanlar haqqında), qoyunları otlağa çıxarmaq",* yenə Karvansaray şivəsində *"bir yerə yığmaq",* Dərələyəz şivəsində *"ağacların budağını kəsmək, budamaq",* Çəmbərək şivəsində *"dalınca danışmaq"* mənalarını bildirir (2, 117). Bütün bunlardan əlavə, ***daramax*** sözü Gürcüstanın Dmanisi, Marneuli şivələrində feil kimi işlənir və *"baş yumaq"* mənasını bildirir: - *Başıma su tox, başımı* ***darıyejam;*** *Büyün başımı* ***daramax*** *vaxtıdı* (1, 172) Gəncə və Tovuz şivələrində də bu söz işlənir və *"ağacın budaqlarını kəsmək, qırmaq"* anlamını ifadə edir (1, 172).

Börk – İstər oğuz, istərsə də qıpçaq qrupu türk dillərimdə bu söz tikişçilik peşəsi ilə bağlı işlənərək geyim adını ifadə edir. Qıpçaq dillərində bu sözün ***börük*** forması işlənməkdədir. Mahmud Kaşğarinin lüğətində bu söz ***börk*** şəklində də ***başlıq, papaq*** anlamında qeydə alınmışdır: *tatsız türk bolmas, başsız* ***börk*** *bolmas = tatsız (əcəmsiz) türk, başsız* ***börk*** *olmaz* (7, 357). Türkoloqların əksəriyyəti ***börk*** sözünün ***bürümək*** feilindən törəndiyini qeyd edirlər. Mahmud Kaşğari də ***büründü*** sözünü qeydə almış və bu sözü "*torba ağzı kimi büzməli, yuvarlaq şəkildə tikilən hər şey"* anlamında izah etmişdir: "ol manqa bürmə büründü = o mənə tor tikməkdə kömək etdi." Torba ağzı kimi büzməli, yuvarlaq şəkildə tikilən hər şey üçün belə deyilir (8, 125). Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində həm ***börk,*** həm də ***börük*** sözü işlənməkdədir. Belə ki, ***börk*** sözü Xanlar şivəsində *"araba təkərində dəndənənin keçdiyi qövsşəkilli ağac"* anlamında çıxış edir: - *Bir təkərdə altı* ***börk*** *olur (9, 61).* ***Börük*** sözü isə Borçalı şivəsində *"qoca qadınların kəlağayının altından başlarına qoyduqları bəzəksiz araqçın"* mənasında işlənir: - ***Börükü*** *qoca arvatdar qoyar, əmə cəhillər qoymaz* (9, 62). Göründüyü kimi, Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində işlənən hər iki sözdə "bürümək" məzmunu vardır.

Türk dillərində ***börk*** və ***börük*** sözləri papaq mənasında işlənərək ***başı örtmək, bağlamaq, bürümək*** vasitəsi olduğunu bildirir. Börk və börük sözləri noqay və qırğız dillərində aşağıdakı fonetik variantlarda qeydə alınmışdır: ***bürek// bürge //börik ,börk //börük*** (qırğız dilində); ***berk// bərk// börk*** (noqay dilində) (4, 225). Bu sözdən istifadə olunmaqla qıpçaq qrupu türk dillərində papaq növləri bildirən bir sıra söz birləşmələri yaradışlmışdır: ***qolaqlı bürek, qolaqçın bürek*** (***kolaqçın*** qazax və başqırdlarda XIX əsrdən istifadə olunmaqdadır) (10, 91). Aşağıdakı birləşmələr də bu qəbildəndir: ***malaxay bürek, qamalı bürek, qama bürek*** (bu söz digər geyim adlarına da əlavə olunur : ***qamalı tup, qamalı kamzul***), ***qırpulı bürek, tirəle bürek, qınpusuz bürek, sonatle bürek, mesken bürek, təvəkkəl bürek, danadar bürek, cancat bürek, turıj bürek, cargül bürek, zajde bürek, mübədəy bürek, qırma bürek, finke bürek//fin bürege, iskimiş bürek*** (eskimoslara aid), ***Məskəüskü bürek*** (Moskva büreki), ***caçak bürek, imansız bürek, Kazan bürek, batırma bürek, quşan bürek, qondız bürek, büre bürek, tölke bürek, susar bürek, muton bürek, gü***n ***bürek, suqma bürek*** və s. bu söz birləşmələri baş geyimi –papağın hansı fəsillə bağlı olduğunu, milli mənsubluğunu, hansı xalqa aid olduğunu və s. ifadə edir (4, 225-226).

Beləliklə, bəşəriyyət tarixində ilk dəfə olaraq müxtəlif peşələri kəşf edən türklər olmuş, türk xalqları bu peşələrə və bu peşələrdə istifadə olunan alət və vasitələrə uyğun olaraq müxtəlif adlar vermiş və bu adlar minillikləri adlayaraq və eyni zamanda türk dillərinə və dialektlərinə inteqrasiya edilərək çağdaş dövrümüzə qədər gəlib çıxmışlar. Bütün bu leksik vahidlərin türk dillərinin dialektlərindəki variasiyalarını, struktur-semantik, leksik semantik əlamətlərini öyrənməklə türk xalqlarının bir-birlərinə dil və etnoqrafik baxımdan nə qədər yaxın olduğunu aşkara çıxarmaq mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı, “Elm”, 1964
2. Bayramov İ. Qərbi Azərbaycan şivələrinin leksikası. Bakı, 2011
3. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. “Şərq-Qərb”, 2007
4. Kazımov İ. Müasir türk dillərinin müqayisəli leksikası. II cild. Bakı, 2010
5. Karşılaştırmalı türk lehçeleri sözlüğü. Ankara, Kültür Bakanlığı. 1991
6. Древнетюркский словарь. АН СССР. Ленинград, 1969
7. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğəti-it-türk. “Ozan”, Bakı, I cild. 2006
8. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğəti-it-türk. “Ozan”, Bakı, II cild. 2006
9. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. I cild. Ankara, 1999
10. Рагимова. Р.К. К. изучению татарской профессиональной лексики. ТС, 1980, №4

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(93)

Doç. Dr. Yeganə QƏHRƏMANOVA[347]

TÜRK DİLLƏRİNDƏ HAL KATEQORİYASININ YARANMA TARİXİ HAQQINDA BƏZİ QEYDLƏR

TÜRK DİLİNDE HAL KATEGORİSİ TARİHİ BİLDİRİMİ

NOTIFICATION ON HISTORY OF STATUS CATEGORY IN TURKISH LANGUAGES

XÜLASƏ

Bəşər sivilizasiyasının inkişafında müstəsna rol oynamış türk xalqlarının mənşə etibarı ilə çox qədim köklərə malik olmasına, bu sahədə çoxsaylı araşdırmalar aparılmasına baxmayaraq, hələ də türklərin nə vaxt yaranması və bir etnos kimi nə vaxt formalaşması prosesi tam şəkildə izah edilib aydınlaşdırılmamışdır. Bu məsələdə bir tərəfdən türklərin bəşər cəmiyyətinin ən qədim sakinləri olması və onların ilkin doğulma prosesini aydınlaşdırmaq üçün maddi (xüsusən də yazılı) dəlillərin azlığı rol oynamışdırsa, digər tərəfdən uzun dövrlərdən bəri türk tarixinin araşdırılmasına göstərilən ögey və qərəzli münasibət də öz işini görmüşdür. Eyni cəhəti türk dillərinin tarixi köklərinə aid dil faktlarının, morfoloji-sintaktik kateqoriyaların izahı zamanı da müşahidə etmək mümkündür.

Lakin tarixi araşdırmalar sübut edir ki, türk tarixi dünyanın ən qədim sakinləri olan şumerlərlə bağlı olduğu kimi, türk dillərinin qrammatik quruluşundakı hər hansı kateqoriyanın başlanğıcını da eyni mənbədən götürmək lazımdır. Türk dillərində hal kateqoriyasını şumer-türk tarixindən başlamaq üçün kifayət qədər tarixi-linqvistik əsaslar vardır.

Açar Sözlər: türk dilləri, hal, kateqoriya, tarixən, etnik.

ÖZ

Beşer uygarlığının gelişmesinde müstesna rol oynamış Türk halklarının kökeni itibari ile çok eski köklere sahip olmasına, bu alanda çok sayıda araştırmalar yapılmasına rağmen, halen Türklerin ne zaman ortaya çıkması ve bir Etnik gibi ne zaman oluşumu tam olarak anlatılıp aydınlaşdırılmamışdır. Bu konuda bir yandan Türklerin insanlık toplumunun en eski sakinleri olması ve ilk doğum sürecini açıklamak için maddi (özellikle de yazılı) delillerin azlığı rol oynamışdırsa, diğer yandan uzun dönemlerden beri Türk tarihinin araştırılmasına gösterilen üvey ve önyargılı ilişki de kendi işini görmüştür. Aynı yönü Türk dillerinin tarihi köklerine ait dil olgularının, morfolojik-sözdizimsel kategorilerin izahı sırasında da gözlemlemek mümkündür.

Fakat tarihi araştırmalar gösteriyor ki, Türk tarihi, dünyanın en eski sakinleri olan şumerlərlə bağlı olduğu gibi, Türk dillerinin gramer yapısındaki herhangi kategorinin başlangıcını da aynı kaynaktan almak gerekir. Türk dilinde Sümer-Türk tarihinden başlamak için oldukça az sayıda tarihi ve dilsel gerekçeler vardır.

Anahtar Kelimeler: Türk dilleri, devlet, kategori, tarihsel, etnik köken.

ABSTRACT

Despite the fact that the Turkic peoples, who played an exceptional role in the development of human civilization, have very ancient roots and numerous studies in this area, the process of formation of Turks and the process of formation of an ethnos has not been fully clarified. On the one hand, in this case, the Turks were the oldest inhabitants of the human race and the lack of material (especially written) evidence to clarify the process of their early birth, but on the other hand, the elementary and biased attitude to the investigation of the Turkish history has been made. It is also possible to observe the language phenomena related to the historical roots of the Turkic languages and to explain the morphological-syntactic categories.

However, historical research has shown that the Turkish history should be taken from the same source as the beginning of any category in the grammatical structure of the Turkic languages, as it is with the Sumerians, the oldest inhabitants of the world. There are quite a few historical and linguistic grounds in the Turkish language to start from the Sumerian-Turkish history.

Keywords: *Turkic languages, state, category, historically, ethnicity.*

[347]**ADPU-nun dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru; Bakü/AZERBAYCAN; E-posta: yegane.qehremanova.1976@mail.ru**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bəşər sivilizasiyasının inkişafında müstəsna rol oynamış türk xalqlarının mənşə etibarı ilə çox qədim köklərə malik olmasına, bu sahədə çoxsaylı araşdırmalar aparılmasına baxmayaraq, hələ də türklərin nə vaxt yaranması və bir etnos kimi nə vaxt formalaşması prosesi tam şəkildə izah edilib aydınlaşdırılmamışdır. Bu məsələdə bir tərəfdən türklərin bəşər cəmiyyətinin ən qədim sakinləri olması və onların ilkin doğulma prosesini aydınlaşdırmaq üçün maddi (xüsusən də yazılı) dəlillərin azlığı rol oynamışdırsa, digər tərəfdən uzun dövrlərdən bəri türk tarixinin araşdırılmasına göstərilən ögey və qərəzli münasibət də öz işini görmüşdür. Təxminən keçən əsrin 80-ci illərindən başlayaraq bu istiqamətdə aparılan araşdırmalarda Azərbaycanın türklərin ən qədim ata yurdu olması haqqında fikirlər meydana çıxmış, bu istiqamətdə yeni elmi konsepsiya irəli sürülmüşdür.

Uzun tarixi inkişaf prosesində fərqli coğrafi mövqelərə və tarixi şəraitlərə mənsub olmasına baxmayaraq, qrammatik quruluşunun əsas xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edib qoruyan turk dillərinin tarixi və dialektoloji materialları sübut edir ki, hal kateqoriyası qədim dövrlərdən günümüzə kimi zəngin tarixi inkişaf yolu keçmişdir. Azərbaycan ərazisində tarixən məskun olan türk etnosunun qədim tarixi elementləri öz dilində qoruyub saxlaması, hətta ədəbi dildə qorunmayan dil faktlarının dialektlərdə özünü əks etdirməsi dilimizin qədim tarixi qatlarına dair lazımı faktları araşdırmağa da imkan yaradır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan ərazisinə türklərin gəlmə olması, yerli qeyri-türk etnosları ilə qaynayıb qarışması nəticəsində Azərbaycan dilinin formalaşması faktlarının əksini sübut edən son araşdırmalar göstərdi ki, türk etnosları Azərbaycan ərazisinin ən qədim və ilkin sakinləridir, "tarixən dünyanın bir çox yerlərinə yayılmış türk tayfalarının həm Şərqə, həm də Qərbə gedən yolların qovşağında olan Azərbaycan ərazisində çox qədimlərdən məskun ola bilməsi fikrində şübhəli və elmə zidd heç bir şey yoxdur" (2, səh.14). Bu ərazidə məskunlaşan türk tayfaları tarixən formalaşdırdıqları Azərbaycan ədəbi dilini inkişaf etdirdikcə dilimizin qrammatik quruluşu, əsasən, sabit qaldığından yalnız müəyyən dil faktları ədəbiləşə bilməmiş, ya da ədəbilik səciyəsini itirərək dialekt-şivə elementinə çevrilmişdir. Bu xüsusiyyət hal kateqoriyasında da özünü göstərmiş, "bu kateqoriyanın formal əlamətlərində bəzi cüzi fərqlər yaransa da, onlar, əsasən, bütün dövrlərdə mühafizə olunub qalmışdır" (6, səh 40). Tədqiqatlar göstərir ki, "Söz birləşmələri və cümlə daxilindəki sözlər arasında əlaqə yaradan, onları qrammatik cəhətdən bir birinə bağlayan hal şəkilçiləri qədim türk yazılı abidələrində də eyni funksiyanı yerinə yetirmişdir. Lakin ismin halları say etibarı ilə, hal şəkilçiləri isə fonetik tərkibcə müasir hal şəkilçilərindən fərqlənmişdir" (3, səh 91).

"İsimlərin hallanması bütün dünya dilləri üçün vahid sistem halında deyil, hər bir dilin inkişaf qanunları ilə əlaqədar olaraq, özlərinə məxsus xüsusiyyətləri ilə meydana çıxır. Məsələn, rus dilində isimlərin hallanmasının üç növü olduğu halda, türk dilində bir hallanma sistemi vardır" (5, səh.203). Bu faktı N.K.Dmitriyev də xüsusi qeyd edərək göstərir ki, "başqa qrup dillərin əksinə olaraq, türk dilləri bir cür hallanmaya malikdir. Başqa sözlə, türk dillərində rus dilində olan birinci, ikinci və üçüncü, yaxud alman dilində olan qüvvətli, zəif və qarışıq hallanma yoxdur" (9, səh 153).

Türk dillərində hal kateqoriyası daha çox halların sayına və şəkilçilərin variantlılığına görə bir-birindən fərqlənir. Azərbaycan türk, tatar, qırğız, altay, noqay, kumuk, özbək dillərində altı, karaim, qaraçay-balkar, sarı uyğur, tuva, qazax dillərində yeddi, xakas dilində səkkiz hal müəyyən edilir.

Qazax, qaraçay-balkar, karaim, xakas, şor, çuvaş, yakut dillərində mövcüd olan birgəlik hal Azərbaycan dilinin 1939-cu ilə qədərki qrammatika kitablarında yeddinci hal kimi qəbul olunsa da, sonradan dərsliklərdən çıxarılmış, yalnız altı hal saxlanılmışdır. Orxon-Yenisey abidələrində ismin doqquzuncu halı kimi fərqləndirilən alətlik-birgəlik haldan bəhs edən Ə.Şükürlü göstərir ki, "-ın hal şəkilçisinin iz və qalıntılarına indiki türk dillərində təcrid olunmuş bir leksik vahid halında sabitləşmiş bəzi sözlərin tərkibində rast gəlmək mümkündür. –ın, -in, -un şəkilçi variantları ilə ifadə olunan alətlik-birgəlik hal şəkilçisinə uyğur yazılı abidələrində də rast gəlinir" (8, səh 90). Qeyd edək ki, müasir qaraçay-balkar dilində birgəlik hal -tın, -ın, -nı (djoltun keledi-yolla gəlir), karaim dilində isə -ba, -bye, be şəkilçiləri vasitəsilə (atımba, kezibe) yaranır. Şor dilində də birgəlik hal -ba, -be ünsürü ilə formalaşır ki, bu şəkilçiləri qədim birlən qoşmasının qalığı hesab etmək olar.

Tədqiqatçılar haqlı olaraq hal kateqoriyasının hal şəkilçiləri vasitəsi ilə reallaşdığını göstərirlər. Y.Seyidov yazır ki, "heç kəs şübhə etmir ki, məktəb bağı və kitab oxumaq birləşmələrində məktəb sözü ismin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yiyəlik halının, kitab sözü isə ismin təsirlik halının sintaktik mövqeyindədir. Bu mövqelərə görə onlara yiyəlik və təsirlik hal deyiriksə, bu tamamilə şərtidir. Əgər Azərbaycan dilində yiyəlik və təsirlik hal şəkilçiləri (-ın, -in, -un, -ün, -ı, -i, -u, -ü) olmasaydı, biz bu dildə həmin halların mövcudluğunu da deyə bilməzdik. Əgər mövqe hal üçün əlamət olsaydı, onda dillərin hamısında hal kateqoriyası olmalı idi" (7, səh. 240). Daha sonra müəllif fikrini inkişaf etdirərək belə bir suala cavab axtarır: "Məgər fars və fransız öz nitqində isimləri bizim yiyəlik, yönlük, təsirlik, yerlik, çıxışlıq halların mövqeyində işlətmirmi? İşlədirlər, lakin həmin mövqelər qrammatik şəkilçilərlə əlamətlənmədiyinə görə o dillərdə hal kateqoriyası formalaşmamışdır" (7, səh. 240). Deməli, hal kateqoriyası öz morfoloji əlamətlərinə görə reallaşan, öz həqiqi təsdiqini tapan kateqoriya kimi türk dillərində, eləcə də Azərbaycan dilində struktur cəhətdən tam formalaşmışdır. Bu kateqoriya dilimizdə özünəməxsus semantik xüsusiyyətləri ilə də sabitləşmişdir.

Hal kateqoriyası dillərin qrammatik quruluşunda ciddi sistemə malik olan, hər bir dilin daxili imkanlarına uyğun təzahür edən və nitq prosesində söz və söz birləşmələrinin düzgün əlaqələnməsinə xidmət göstərən kateqoriya kimi dil sisteminin mühüm həlqəsini təşkil edir. Dünya dillərinin əksəriyyətində mövcud olan bu kateqoriya hər bir dildə özünəməxsus elementləri, morfoloji-sintaktik əlamətləri və göstəriciləri ilə fərqlənir. Müxtəlif dillərdə halların morfoloji göstəriciləri fərqli olduğu kimi, sayı da bir-birindən fərqlənir. "Dünyada hal kateqoriyası olmayan dillərdən (fars, tacik, çin) başlamış, 40-dan çox halı olan və yaxud 40-dan çox hala malik olduğu qeyd edilən dillər var. Məsələn, Tabasaran dilində 46 hal qeydə alınır. Dünyada hal sistemlərinin mənzərəsinə baxın: tat, talış, dillərində iki, beluc, kabardin dillərində üç, alman, adıgey dillərində dörd, andiy dilində beş, gürcü dilində altı, eskimos, mari dillərində yeddi, çeçen, buryat dillərində səkkiz, çukot, meqri dillərində doqquz, kalmık, osetin dillərində on, erziyan, vens dillərində on bir, ijor, liv dillərində on iki, kareliya dilində on üç, eston dilində on dörd, udmurt dilində on beş, saxur, inqu, xınalıq dillərində on altı, komi-permyatsi dillərində on yeddi, ləzgi dilində on səkkiz, qodabir dilində in doqquz, avar dilində iyirmi, basti dilində iyirmi iki, xvarşin, vejit dillərində iyirmi dörd, arçin, komi-zıryan dillərində iyirmi altı, dargin dilində iyirmi yeddi, akua dilində iyirmi səkkiz, tsez dilində otuz beş, lak dilində qırxa qədər hal qeydə alınır" (7, səh.228). Halların ayrı-ayrı dillərdə belə müxtəlif kəmiyyətlərdə verilməsinin nəzəri dilçilik prinsiplərinə əsasən müəyyənləşdirilməsinə inanmayan Y.Seyidov yazır ki, "Faktlar göstərir ki, morfoloji kateqoriyaların mütləq şəkilçilərlə, həm də qrammatik şəkilçilərlə əmələ gəlməsi haqqında nəzəri fikir bir sıra hallarda nəzərə alınmır və nəticədə ismin halına uyğun gəlməyən formalar hal sırasına salınır. Qəribədir, daha çox halı olan və yaxud halı çox qeyd edilən dillərin əksəriyyəti zəngin yazılı tarixi olmayan, müasir baxımdan da zəif inkişaf etmiş dillərdir. İngilis dilində iki (üç), alman dilində dörd, rus dilində altı hal varsa, ləzgi dilində on səkkiz, avar dilində iyirmi hal qeyd edilir" (7, səh.228-229). Azərbaycan dilində, eləcə də bütün digər türk dillərində hal kateqoriyası sabit və formalaşmış sistemə malik olub, əsasən ümumilik təşkil etsə də, əsasən, morfoloji əlamətlərinin çoxvariantlılığı və halların sayı baxımından müəyyən dərəcədə fərqlənir.

Türk dillərində hal kateqoriyasının yaranma tarixini dəqiq müəyyənləşdirmək indiyədək mümkün olmamışdır. Çünki əldə olan ən qədim yazılı mənbələrdə hal kateqoriyası artıq tamamilə formalaşmış və sabitləşmiş şəkildə özünü göstərir. Ona görə də "Bu kateqoriyanın türk dillərində nə vaxt yarandığı haqqında indi fikir yürütmək mümkün deyildir. Lakin türk dillərinin ən qədim yazılı abidələri olan göytürk (Orxon-Yenisey) kitabələrində ismin mükəmməl hal sisteminin mövcud olması belə bir fikir söyləməyə imkan verir ki, türk dillərində hal kateqoriyası tarixin əlçatmaz ənginliklərində meydana gəlmişdir" (1, səh.30-31). Türk hal sisteminin sabitliyi öz-özlüyündə onun qrammatik quruluşunun sabitliyini göstərən fakt olmaqla yanaşı, həm də bu dillərin qədimliyinin göstəricisidir. "İl xaqanın türk dövlətini yaratmasından, türk yazısının meydana gəlməsindən təxminən 1500 il keçir. Bu dövr ərzində bəzi dillərdə (məsələn, ən çox araşdırılmış hind-Avropa dillərində) hal sistemi nəhəng dəyişikliklərə uğramış, onlardan bəzilərində isə hətta sistem dağılmış, kateqoriya itmişdir. Türk dillərində isə hal kateqoriyası bu böyük tarixi dövr ərzində, demək olar ki, dəyişməz qalmışdır" (1, səh 31).

Deməli, həmin dövrə qədər türk dillərində hal kateqoriyası artıq sabitləşmiş, öz morfoloji-sintaktik əlamətlərini tamamilə formalaşdırmışdır. Daha maraqlı fakt ondan ibarətdir ki, son araşdırmalar türk dillərinin yarandığı ən qədim dövrlərdə bu dilin hal sisteminin indikindən fərqləndiyini, ikiqat hallanma sisteminə malik olduğunu göstərir. Əgər Orxon-Yenisey abidələrində türk hal sistemi, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, tam

formalaşmış, bu günə qədər də öz sabitliyini qorumuş vəziyyətdədirsə, demək, türk dillərinin ilkin hal sistemi eramızdan çox-çox əvvəlki mərhələdə meydana çıxmış, uzun əsrlər boyunca bu dillərin öz morfoloji quruluşunu aqlütinativliyə doğru inkişaf etdirməsi prosesində tədricən təkmilləşərək abidələrdə özünü göstərən tam formalaşmış şəklə düşə bilmişdir. Belə olduğu təqdirdə təbii olaraq türk hal sisteminin tarixini daha qədim dövrlərə gedib çıxdığını faktlarla sübut etmək zərurəti yaranır. Yer üzünün ilk sakinləri hesab edilən şumerlərin türklərin ilk nəsli olması haqqında dünya alimlərinin elmi mülahizələrinə əsaslansaq, sözsüz ki, türk hal sisteminin yaranma tarixini də şumerdən başlamaq zərurəti ortaya çıxır.

Şumer-türk quhumluğunun inkarına çalışıb bu dillərin fonetik, leksik, qrammatik quruluşundakı fərqləri özlərinə "dəlil" hesab edən bəzi "tədqiqatçılar"a belə bir faktı xatırlamaq yerinə düşür ki, dünya linqvistlərinin əksəriyyətinin söylədiyi kimi, dillər ilk başlanğıcını, hətta morfoloji quruluşunu dəyişmə, təkmilləşdirmə imkanına malik olmuşdur. Bizə elə gəlir ki, belə bir mülahizənin dünyanın ən qədim sakinlərindən olan şumerlərə də aid edilməsində qəbahət hesab ediləcək heç bir şey yoxdur. Çünki türk dilləri ilə şumer dilinin fonetik, leksik, morfoloji sistemində bu dillərin eyni kökə bağlı olduğunu sübuta yetirmək üçün çoxsaylı paralellər mövcuddur. Bu xalqların dastan yaradıcılığı, sosial, ictimai, məişət həyatı bir-birinə tamamilə yaxındır. Əgər şumer dili məskun olduğu ərazinin digər sakinləri kimi nə sami, nə Dravid, nə hind-Avropa, nə türk dilli etnosa daxil deyilsə, şumerlərin türk soylu olduğunu söyləyən tədqiqatçılar yanlış nəticəyə gəlmişlərsə, onda bu etnos və dilin mənşəyi kimlərə bağlanmalıdır? Necə oldu ki, şumer dili ətrafında məskunlaşmış akkad, elam, babil kimi etnosların heç birinin deyil, məhz türk etnoslarının dil təsirinə məruz qaldı? Niyə dara düşəndə yaxınlıqdakı qeyri-türk mənşəli dövlətlərin yox, Güney Azərbaycandakı Aratta dövlətinin köməyinə bel bağladı?

Ən əsas, eyni zamanda daha düşündürücü başqa bir sual meydana çıxır ki, niyə indiyədək dünya alimləri bu xalqın söy-kökünü dünyanın hansısa başqa bir etnosu ilə əlaqələndirə bilməmişdir? Burada Q.Qeybullayevin yuxarıda təqdim etdiyimiz, olduqca haqlı münasibətini bir daha xatırlatmaq yerinə düşür ki, əgər şumer dili ilə rus, erməni, gürcü və başqa bir xalqın dili arasında cəmi beş-altı belə leksik paralel tapılsaydı, həmin xalqların alimləri elmdə sensasiya yaradardılar. Halbuki bura qədər göstərdiyimiz faktlar özü belə bir obyektiv qənaətə gəlməyə kifayət edir ki, şumer və türk dili arasında mövcud olan dil, ədəbiyyat, coğrafi, sosial, etnoqrafik və digər paralelləri təsadüfi, yaxud da yalnız qonşuluq təsiri kimi izah etmək o qədər də aglabatan görünmür. Türk alimi Osman Nədim Tuna türk dili ilə ortaqlı 170, Q.Kazımov 270-dən yuxarı söz müəyyənləşdirmiş, O.Süleymenov İ.M.Dyakonovun bir məqaləsində verilən təxminən 100-110 şumer sözü içindən 60 sözün türk dili ilə ortaqlı olduğunu üzə çıxarmışdır. Söylədiklərimizi şumerlər və şumer dili ilə bağlı tədqiqat aparan bir çox alimlərin irəli sürdüyü fikirlər də isbat edir. Q.Kazımov yazır ki, "Arxeoloji qazıntılar vasitəsilə tapılmış kişi və qadın təsvirləri şumerlərin Aralıq dənizi və Qafqaz irqinə mənsub olduğunu göstərir.

Onlar bığ və saqqal saxlamırmışlar. Şumerlərin Kiçik Asiyadan, Ön Qafqazdan, Şimali İran ərazisindən və başqa yerlərdən gəldiyi ehtimal edilir. Bunların hamısı indiki Azərbaycanla bağlı ərazilərdir. Əksər alimlərin qəti qənaəti bundan ibarətdir ki, şumerlə İkiçayarasının şimal-şərqindən – Zaqroş dağlarından, qədim Azərbaycan torpaqlarından Mesapatomiyaya enmişlər" (4, səh.61) Daha əlverişli torpaq və otlaqlar tapmaq məqsədilə qərbə hərəkət edən şumerlərin Mesapatomiyada ilkin süni suvarma təcrübəsinin əsasını qoyduqlarını deyən Q.Kazımov D.Q.Reder və E.A.Çerkasovanın fikirlərinə istinad etməklə yazır ki, "Qədim dünya tarixinin tədqiqatçıları Zaqroş ərazisini sonralar şumerdən geri qalsa da, "istehsal təsərrüfatının ən qədim ocağı" adlandırmışlar. Mağların fəaliyyəti də qədim Azərbaycan ərazisinin ətraf aləmdən daha qədim mədəniyyəti ilə seçildiyini sübut edir... İkiçayarasına şərqdən və şimal-şərqdən şumerlər gəlib, qərbdən və şimal-qərbdən samilər. Qədimdə şərqdə və şimal şərqdə türklər yaşayıb, qərbdə və şimal qərbdə samilər. Bu vəziyyət olduğu kimi indi də davam etməkdədir. Lakin qədim akkadların samilər olduğunu hamı qəbul edir, qədim şumerlərin türk olduğuna şübhə edirlər. Bu hal təbii-tarixi prosesin siyasi mövqedən inkarından başqa bir şey deyildir." (4, səh.62) Mağlarda kahinlərin nəsli cəmiyyətin başçısı kimi "en" adlandığını, sonralar kahin-hökmdara – "ensi"yə çevrildiyini göstərən müəllif şumerlərdə təsərrüfat inkişaf etdikcə qəbilə başçısının kahinə və hökmdara (en – ensi) çevrildiyini onların Zaqroş dağlarından gəlməmiş magiyaya bələd olmaları ilə əlaqələndirir. "Mağlar dünyanın və Azərbaycanın ən qədim tayfalarından biri olmuşdur. Manna,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Maday ölkə adları mağların adı ilə bağlıdır. Mağlar həmin ölkələrin aparıcı tayfası və dövlətlərinin yaradıcısı olmuşlar. Türk mənşəli mağlar yalnız Cənubi Azərbaycan ərazisində deyil, şimalda da geniş yayılmışdırlar. Mannalılar və madaylılar türk mənşəli idilər və onları heç bir tayfa iranlılaşdıra bilməmişdir. Şumerlər onların sələflərindən ayrılmamış, kutilərin və lulluların, mannalılar və madalıların özəyi mağlardan ibarət olmuş, hətta sonralar ərəb işğalına qarşı güclü xürrəmi hərəkatının başında da cəsur mağlar durmuşlar" (4, səh.262)

Deməli, tarixən eyni kökün daşıyıcıları olan şumer-türk xalqının yaratdığı dil də vahid kökə əsaslanır. Bu deyilənlər bir daha sübut edir ki, türk dillərinin qrammatik quruluşuna aid digər kateqoriyalar kimi, hal kateqoriyasının başlanğıcını da şumer-türk tarixindən başlamaq üçün kifayət qədər tarixi-linqvistik əsaslar vardır ki, növbəti yazılarımızda bu məsələ haqqında bəhs edəcəyik.

ƏDƏBİYYAT

1. Əsədova A. Azərbaycan dilində qrammatik hallar. Bakı, Elm və təhsil, 2009.132 səh.
2. Əzizov E. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası. Bakı, Elm və təhsil, 2016, 348 səh.
3. Xudiyev N. Qədim türk yazılı abidələrinin dili. Bakı, 2015, 596 səh.
4. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi. Bakı, Təhsil, 2003, 584 səh.
5. Məmmədov N. Azərbaycan dilçiliyinin nəzəri əsasları. Bakı, Maarif, 1971, 368 səh.
6. Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. Bakı, Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı. 1990, 376 səh.
7. Seyidov Y. Azərbaycan dilinin qrammatikası (morfologiya). Bakı, 2011. 368 səh.
8. Şükürlü Ə. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. (Zərf və köməkçi nitq hissələri). Bakı. APİ-nin nəşri,1981. 91 səh.
9. Дмитриев Н.К. Строй тюркский языков. М.1969

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(94)

Vefa ŞAFİYEVA[348]

AZERBAYCAN'DA UYGULANAN GELİR VERGİSİNİN VERGİ GELİRLERİ, GSYİH ve BÜTÇE GELİRLERİ İLE İŞİKİSİ: İŞLETME KARARLARINA ETKİLERİ

THE LINK BETWEEN INCOME TAX FOLLOWED IN AZERBAIJAN and GDP AND BUDGET INCOME: IT'S IMPACT ON BUSINESS ADMINISTRATION DECISIONS

ÖZ

Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 senesinde bağımsızlığını ilan ettikten sonra ekonomik alanda kendi egemen hukuklarını gerçekleştirmeye ve bağımsız politika uygulamaya başladı. Bu politikanın başlıca yönlerini piyasa ekonomisine geçit ve dünya ekonomisine entegrasyon oluşturmuştur. Geçit ekonomisinde bütçe gelirlerinin, bütçe gelirlerinin bir kısmını oluşturan gelir vergisi gelirlerinin, GSYİH'nın nasıl değiştiği ise bu çalışmasının konusunu oluşturmaktadır.

Aynı zamanda 1991 yılında siyasi ve ekonomik bağımsızlık elde ettikten sonra her alanda olduğu gibi vergi sisteminin iyileştirilmesi ile ilgili de reform nitelikte önlemler alınmıştır. Bu tedbirler vergi kanununun oluşturulması, vergi sisteminin yapısal içeriğinin oluşturulması ile ilgili tedbirlerdir. Çalışmanın ana amacıysa gelir vergisinin Azerbaycan'da uygulanma şeklini ortaya koymak, aynı zamanda ekonomideki etkisini bütçe gelirleri, GSYİH ve gelir üzerinden alınan vergilerle ilişkisi şeklinde açıklığa kavuşturmak, ayrıca gelir vergisi politikalarının direk veya dolaylı şekilde işletme kararlarına etkisini araştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Kanunu, Gelir Vergisi, GSYİH, Bütçe Gelirleri, İşletme Kararları.

ABSTRACT

After the independence of the Republic of Azerbaijan in 1991, it began to implement its own sovereign laws and to implement independent policy in the economic field. The main aspects of this policy are the transition to the market economy and integration into the world economy. In the gate economy, income tax revenues which constitute part of budget revenues and budget revenues, and how GDP changes are the subject of this study.

At the same time, after achieving political and economic independence in 1991, reform measures were taken regarding the improvement of the tax system, as in all areas. These measures are the establishment of the tax law, the measures related to the establishment of the structural content of the tax system. The main purpose of the study is to reveal the way in which income tax is applied in Azerbaijan and to clarify the impact of the economy on budget revenues, GDP and income taxes, as well as to investigate the effect of income tax policies directly or indirectly on business decisions.

Keywords: *Tax law, Income tax, Gross Domestic Product (GDP), Budget Revenues, Business Decisions.*

[348] **Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC), Uluslararası Yüksek Lisans ve Doktora Merkezi; Bakü/AZERBAYCAN; e-mail: shafiyeva.vefa@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Vergi gelirleri içerisinde önemli paya sahip olanı kuşkusuz gelir üzerinden alınan vergilerdir. Gelir vergisi de gelir üzerinden alınan vergiler içinde olmakta, fakat konusu ve uygulanması açısından ayrıca araştırılması gerektiren vergi türüdür. Bu çalışmanın da yapılma amacı Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu gereğince gelir vergisinin teorik yapısını incelemek ve ekonomiye katkısını belirlemektir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde gelir vergisinin konusu, mükellefleri, muafiyet ve istisnaları, vergi oranları, en son olarak da beyanı ve ödenmesi konuları vergi mecellesi gereğince araştırılmış, açıklaması yapılmıştır.

İkinci bölümde ise kısaca bütçe ve GSYİH kavramlarına değinilmiş, gelir vergisinin bağımsızlıktan sonra, yani 1991-2015 yılları arasında gelir üzerinden alınan vergiler, bütçe gelirleri ve GSYİH içindeki payı oransal olarak ifade edilmiş, ekonomik değişmelere uygun olarak da yorumu yapılmıştır.

1.Gelir Vergisinin Teorik Yapısı

Gelir Vergisinin Konusu

Tam mükelleflerin gelirleri için verginin konusu takvim yılı için tam mükelleflerin tüm geliriyle o dönem için gelirden düşülen tutar arasındakı farktan oluşan vergiye konu olan gelirdir. Azerbaycan Cumhuriyyeti'nde kalıcı temsilcilik vasıtasıyla faaliyet gösteren dar mükellef kişilerin vergiye konu olan geliri belli bir dönem süresinde Azerbaycan kaynaklarından sürekli temsilcilikten elde edilen genel gelirle o dönemde bu gelirlerin elde edilmesi için yapılan masraflar ve gelirden düşülem tutar arasındaki farktır.

Gelir Vergisinin Mükellefleri

Gelir vergisi mükellefleri tam ve dar mükellef olmak üzere ikili ayırıma tabi tutulmaktadır. Gelir vergisi mükelleflerini 3 başlık altında toplayabiliriz:

1) Ücret olarak nitelendirilen gelirleri elde eden gerçek kişiler,
2) Ücret olarak nitelendirilmeyen girişimcilik faaliyet gelirleri elde edenler,
3) Ücret olarak nitelendirilmeyen gayri girişimcilik faaliyet gelirleri elde edenler (Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, 2000, s. 82).

Gelir Vergisinin Muafiyet ve İstisnaları

Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nda muafiyet ve istisnaların kapsamı oldukça geniş tutulmuştur. Başlıca istisna ve muafiyetler aşağıdakilerdir:

- Rotasyon tabi olarak yurt dışına iş gezisi sebebiyle gönderilen diplomatik hizmet çalışanlarının, diplomatik hizmet kurumlarının idari ve teknik hizmetini gerçekleştiren kişilerin ve korunması gerekli görülen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yabancı ülkelerde ve uluslararası kuruluşlarda çalışan diplomatik temsilciliklerinin ve konsoloslukların korunmasını gerçekleştiren görevlilerin yabancı ülkede aldığı ücret, Azerbaycan vatandaşı olmayan diplomatik veya konsolosluk görevlisinin resmi istihdamından elde edilen gelir,
- Azerbaycan Cumhuriyeti tam mükellefi olmayan kişilerin iş yerinden elde ettiği gelir - eğer bu gelir Azerbaycan Cumhuriyeti tam mükellefi olmayan bir işveren tarafından veya onun adına ödenilmiyorsa ve dar mükellefin kalıcı temsilcilik tarafından veya onun adına veya kalıcı temsilcilikte faaliyetleri ile ilgili ödenilmiyorsa;
- Hayır kurumlarının geliri (girişimcilik faaliyetlerinden başka elde ettikleri gelirden),
- Gayri girişimcilik teşkilatlarının aldıkları bedelsiz aktarmalar, üyelik ücreti ve bağışlar,
- Devlet yardımları ve karşılıksız devlet aylıkları,
- Takvim yılı içerisinde alınan hediye, maddi yardım ve miraslar,
- Devlet hakimiyeti organlarının, bütçe teşkilatlarının ve belediye organlarının gelirleri,
- I ve II kategori üzere sakat olanların belli bir iş yerinden vergiye tabi aylık geliri ve diğer gelirler (Veliyev, 2006, s. 54).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gelir Vergisi Oranları

Ücret Karşılığı Elde Edilen Gelir ve Vergilendirilmesi

Hizmet veya bedelli iş deyince iş mevzuatına uygun olarak sözleşme bazında ücret ödeyerek yerine getirilen çalışma anlaşılmaktadır. Gerçek kişi tarafından çalışma karşılığı alınan gelir ise - ücret, bu işten alınan herhangi ödeme veya faydadır.

Vergi Yasası'nın 101. maddesine göre gelir vergisi artan oranlı tarife yapısına sahip olup, gelir vergisi matrahının %14 ve %25 oranında hesaplanmaktadır.

Tablo 1. Aylık Gelir Vergisi Tarifesi

Vergilendirilen aylık gelir tutarı	Vergi oranı
2500 manata kadar	%14
2500 manattan çok oldukta	350 manat + 2500 manattan çok olan tutarın %25'i

İki veya daha çok yerde ücret karşılığı çalışan gerçek kişilerin gelirlerinden gelir vergisi herbir iş yerinde ödenilen ücret için ayrı hesaplanır ve devlet bütçesine ödenir.

Vergi Yasası gerçek kişilerin gelir vergisine ait önemli bir değişiklik 102.1.6'cı madde ile ilgilidir. Bu değişikliğe göre eğer önce ücret karşılığı işten elde edilen aylık gelir 250 manatadek (yıllık 3000 manatadek) olduğunda, gelirden işgücü için ülke çapında asgari üretin 1 misli (yıllık 12 misli) düşüldükten sonra kalan tutar vergiye tabi tutuluyordusa, 2016 yılından itibaren aylık gelir 2500 manatadek (yıllık 30.000 manatadek) olunca, gelirden ülke çapında asgari ücretin 1 misli (yıllık 12 misli) düşüldükten sonra kalan tutar vergiye dahil edilecektir.

*2016 yılı için asgari ücret 136 manat olarak belirlenmiştir. (Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, 2000, s. 84).

Tablo 2. Kanundaki Değişim Sonrası Vergi Tutarı

	Önce	Sonra
Vergi muafiyeti dahil olan gelirin üst sınırı	250	2500
Gelir vergisnin hesaplanması	(250-AS)*%14 (3000-AS*12)*%14	(2500-AS)*%14 (30.000-AS*12)*%14

Ücret Olarak Nitelendirilmeyen Faaliyetlerden Elde Edilen Gelir ve Gelir Vergisi Oranları

Ücret olarak nitelendirilmeyen faaliyet gelirleri girişimcilik ve gayri girişimcilik faaliyet gelirlerinden oluşmaktadır. Girişimcilik faaliyetinden elde edilen gelir aşağıdakileri içerir:

- girişimcilik faaliyeti amaçları için kullanılan varlıkların sunulmasından gelir;
- girişimcilik faaliyetlerinin kısıtlanmasına veya işletmenin kapatılmasına izin verilmesine göre alınan gelir;
- esas malzemelerin sunulmasından alınan tutarlar;
- kesintiler, telafi edilen tutarlardan veya kaynakların azalmasından gelir (Meheremov, 2011, s. 28).

Tüzel kişi oluşturmadan girişimcilik faaliyetinde bulunan gerçek kişilerin vergiye tabi tutulan gelirlerinden %20 oranında vergi alınmaktadır.

Gayri girişimcilik faaliyetinden elde edilen gelirler:

- fazi geliri (%10);
- temettü (%10);
- telif (%14);
- emlakın kira bedelinden gelir (%14) (Veliyev, 2006, s. 50).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gelir Vergisinin Beyanı ve Ödenmesi

Ücret karşılığında çalışan gerçek kişilere ödemeler veren vergi ödeyicileri gerçek kişilerin aylık gelirlerini hesaplayarak yukarıda gösterilen oranlara uygun olarak ödeme kaynağında gelir vergisi tutmalı ve gelecek ayın 20'den geç olmayarak devlet büdçesine ödemelidir. Ödeme kaynağında tutulan vergiler hakkında beyannameni ise KDV ve sadeleştirilmiş verginin sorumluları esas yıldan sonrakı yılın ocak ayının 31'den geç olmayarak, diğerleri ise gelirin ödendiği dönemden sonrakı ayın 20'den geç olmayarak vergi organına taktim etmek zorundalar.

Girişimciler çeyrek dönem bitdikten sonra 15 günden geç olmayarak cari ödemeleri devlet bütçesine ödemeli, esas yılından sonraki yılın mart ayının 31'den geç olmayarak vergi makamlarına gelirleri hakkında beyanname vermeli ve o zamanadek yıllık gelir üzre son hesablama yapmakla (cari ödemeler gözönüne alınmakla) gelir vergisini devlet bütçesine ödemeleri gereklidir. (Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, 2000, s. 104).

2. Gelir Vergisinin Bütçe Gelirleri, GSYİH ve Gelir Vergisi Üzerinden Alınan Vergilerle İlişkisi: İşletme Kararlarına Etkisi

Tablo 3. Gelir Vergisi ile Bütçe Gelirleri ve GSYİH Arasındaki İlişki

	Gelir Vergisi (mln/AZN)	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler (mln/AZN)	Bütçe Gelirleri (mln/AZN)	GSYİH (mln/AZN)	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler İçerisinde Gelir Vergisinin Payı	Bütçe Gelirleri İçerisinde Gelir Vergisinin Payı	GSYİH İçerisinde Gelir Vergisinin Payı
	0,012	0,04	0,21	-	%32	%5.7	-
	0,09	0,36	1,46	4,8	%25	%6.2	%1.9
	0,75	3,35	10,72	31,4	%22.4	%7	%2.4
	7,04	24,76	100,96	374,7	%28.4	%7	%1.9
	22,8	109,1	316,9	2133,8	%21	%7.2	%1.1
	41,3	163,3	402,6	2732,6	%25.3	%10.3	%1.5
	62,6	150,3	513	3158,2	%41.7	%12.2	%2
	82,4	148,1	465,5	3440,6	%55.6	%17.7	%2.4
	90,1	163,5	559,5	3775	%55.1	%16.1	%2.4
	94	219,9	714,6	4718,2	%42.7	%13.2	%2
	94,7	232,8	784,8	5315,6	%40.7	%12.1	%1.9
	109,7	270,1	910,2	6062,5	%40.6	%12.1	%1.8

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	150,4	392	1221	7146,5	%38.4	%12.3	%2.1
	221,6	526,9	1509,5	8530,2	%42.1	%14.7	%2.6
	319,2 1	694,99	2055	12522,5	%46	%15.5	%2.55
	412,2 5	1817,51	3868,77	18746,2	%22.7	%10.7	%2.2
	596,6	3103,89	6006,6	28360,5	%19.2	%9.9	%2.1
	637,8	3567,41	10762,6 7	40137,2	%17.9	%5.9	%1.6
	581,8 7	1974,64	10503,8 6	35601,5	%29.5	%5.5	%1.6
	590,2 4	2085,59	11403,0 3	42465	%28.3	%5.2	%1.4
	715,6 6	2950,08	15700,7	52082	%24.3	%4.6	%1.4
	812,9 6	3176,61	17038	54737,7	%25.6	%4.8	%1.5
	859,6 6	3353,98	19496,3 3	58182	%25.6	%4.4	%1.5
	980,2 3	3436,52	18384	58997,8	%28.5	%5.3	%1.7
	982,5	3338,6	17153,2	54352,1	%29.4	%5.7	%1.8

Şekil 1. Gelir Vergisinin Gelir Üzerinden Alınan Vergiler, Bütçe Gelirleri ve GSYİH ile İlişkisi

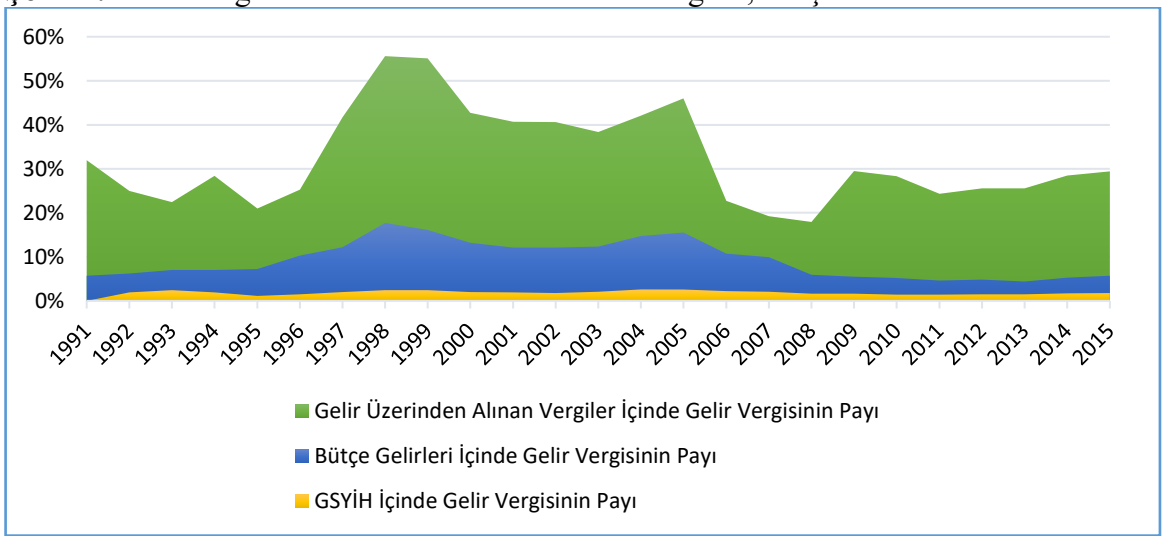

Tablo 3'te gelir vergisi ile bütçe gelirleri, GSYİH ve gelir üzerinden alınan vergiler arasındaki ilişki rakamsal olarak incelenmiş ve sonuçları aşağıdaki şekilde yorumlanmıştır.

Göründüğü üzere bağımsızlığın ilk yılından itibaren gelir vergisi, gelir üzerinden alınan vergiler, bütçe gelirleri ve GSYİH yıllarca giderek artış göstermiştir ve gelir vergisinin onlar içindeki payı yıllara göre değişim göstermiştir. İlk olarak, 1991-1996 yılları içinde gelir vergisi gelir üzerinden alınan vergiler içinde oranı giderek azalma göstermiştir. Bunun nedeni kurumlar vergisinin daha yüksek oranda artım göstermiş

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olmasıdır. Bütçe gelirleri içinde ise artım göstermiştir. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra ekonominin yeniden kurulması nedeniyle bütçeye vergidışı dahilolmaların miktarı çok düşüktür, çünkü o dönemde ülke ekonomisindeki kalkınma yavaş ilerlemekte ve petrolün bütçe gelirlerine katkısının daha az olduğu dönemlere denk gelmektedir. Fakat, Asrın anlaşmasından sonra petrolün bütçe gelirlerine etkisinden dolayı vergilerin bütçe gelirleri içindeki oranını da düşürmüştür. O dönemde GSYİH içinde gelir vergisinin payı neredeyse aynı oranda olmuştur.

1997-2000'li yıllarında gelir vergisinin bütçe gelirleri ve gelir üzerinden alınan vergiler içindeki payı giderek artım göstermiştir. 2000-2005 yılları içinde gelir üzerinden alınan vergiler içindeki payında bir azalma söz konusudur. Bunun en önemli nedenlerinden biri de 2001 yılından itibaren kannunla kabul edilen sadeleştirilmiş vergi uygulamasının başlaması ve gelir üzerinden alınan vergilere olan etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu dönem içinde GSYİH içindeki payı yıllara göre artmış veya azalmıştır. Fakat bu oranlar az-çok birbirine yakın olmuştur.

2006 yılında da gelir vergisinden elde edilen gelirde bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır. Tüm bunlara rağmen bütçe gelirlerinde gelir vergisinin payı %10.7'e kadar azalmış, bir önceki yıla göre %5'lik bir düşüş yaşanmıştır. Düşüşün nedeni 2006 yılından itibaren bütçe gelirlerinin büyük kısmını petrol gelirlerinin oluşturmasıdır. Ve bu güne kadar da bu düşüş her sene devamlı olaak yaşanmaktadır. GSYİH içindeki en yüksek paya 2005'de ulaşan gelir vergisi, 2006 yılından itibaren GSYİH içindeki payında da giderek azalma yaşamıştır. Gelir üzerinden alınan vergiler içinde ise neredeyse yarı yarıya bir düşüş yaşanmıştır, bunun nedeni ise kurumlar vergisinin bu vergiler içinde payının artmasıdır.

Yıllarca artış gösteren gelir vergisi, bütçe gelirleri, GSYİH 2009 yılında azalmıştır. Bunun en önemli sebebi ise 2009 krizinin bizim ülke ekonomisini de etkilemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle bütçe gelirlerinin önemli kısmını petrol gelirlerinin kapsadığı için, petrol fiyatlarındaki azalma bütçe gelirlerine ve aynı anda tüm ülke ekonomisine etki etmiştir. Sonrasında yine tekrardan artımın olduğu gözükmektedir. Ve gelir vergisi artım göstermiş olsa da, bütçe gelirleri ve GSYİH içinde payında azalma olmuştur.

Son 2 yıla bakacak olursak, 2014 ve 2015 yılında gelir vergisinin az da olsa bütçe gelirleri ve GSYİH içindeki payında artım görülmektedir. Özellikle 2015 yılında yaşanan devalvasyonun ve petrol fiyatlarının çok düşmesi ekonomiye etki etmiş, GSYİH ve bütçe gelirlerinde azalma olmuştur. Petrol fiyatlarından düşmesinden dolayı gelir vergisinin bütçe gelirleri içindeki payı artmıştır. Aynı zamanda ekonominin sarsılmış olması gelir vergisinin gelir üzerinden alınan vergiler içinde payının artmasına sebep olmuştur. Çünkü kurumlar ve sadeleştirilmiş verginin azalması ve gelir vergisinde az bile olsa bir artım gelir üzerinden alınan vergiler içinde payının artmasına neden olmuştur.

Gelir Vergisi Politikalarının İşletme Kararlarına Etkileri

Son dönemlerde uluslararası piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ülkemizi de büyük ölçüde etkilemektedir. Özellikle petrol fiyatlarında yaşanan büyük düşüşler ve bunun beraberinde gelen devalüvasyon ekonomik olarak bazı sıkıntılar yaşatmaktadır. Devlet Petrol fonunun bütçedeki payının yüksek olduğu dikkate alınırsa bütçenin gelir kalemleri içerisinde petrol gelirlerinin payının azalması vergiyle ilgili politikalara önem verilmesini gerektirmektedir. Ancak bütçenin finansmanı için vergilerin araç olarak kullanılması sosyal refahı bozmayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi vergi gelirlerinin artık bütçe finansmanındakı yerine ağırlık verilmesi kendi beraberinde daha çok kaynağın vergilendirmesini getirecektir. Bunun sonucu olarak artık 2016 yılında yapılan değişikliklerle şans oyunlarından elde edilen gelirlerden % 10 oranında vergi alınacaktır.

Bu dönemde yalnızca bütçe finansmanı için değil aynı zamanda talebi arttırıcı yönlü vergi değişiklikleri de yapılmaktadır. Örneğin eskiden aylık geliri 250 manata kadar olan gerçek kişininin gelirinden asgari ücret miktarı düşüldükten sonra vergilendirilirken, yapılan değişikliğe göre artık aylık geliri 2500 manata (yıllık geliri de 30000 manata) kadar olan gerçek kişilerin gelirinden asgari ücretin 1 misli (12 misli) düşülerek vergilendirilecektir. Bununla da tüketicilerin harcanabilir gelirleri artacağından bu kararın taleb arttırıcı bir karar olduğunu söyleyebiliriz.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Aynı zamanda insanların ellerinde bulundurdukları tasarrufları ekonomiye kazandırmak adına 2016 yılı 1 şubattan itibaren banka mevduat faizleri (%10 oranındaki) vergiden 3 yıllık muaf tutuluyor. Burada temel amaç elde tutulan parayı ekonomiye kazandırarak parasal akışı iyileştirmektir.

SONUÇ

Bu çalışmada gelir vergisinin teorik yapısı ve gelir üzerinden alınan vergiler, bütçe gelirleri ve GSYİH içindeki payı incelenmiş ve bu vergi türünün yıllar içinde ekonomide nasıl yer edindiği, bütçeye nasıl etki ettiği araştırılmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1992 yılı 1ocak tarihinden Azerbaycan Cumhuriyeti'nde gerçek kişilerin gelir vergisinin prensip olarak yeni sistemi yaratıldı. Bütçe gelirleri içerisinde gelir vergisinin en fazla olduğu yıl 1998 yılında olmuştur.

2006 yılından itibaren bütçe gelirleri içerisinde gelir vergisinin payının azaldığı görülmektedir. 2006 yılından sonra bütçe gelirlerindeki esas gelirlerin petrol gelirlerinden oluştuğu, gelir vergisinin bütçe gelirleri içerisindeki payının önceki döneme göre azaldığı görülmektedir. Gelir üzerinden alınan vergiler içinde gelir vergisinin 2005'den sonra azalmaya başlamış, 2009 krizinden sonra yani, 2010 yılından yine artmaya başlamıştı. Bunun en önemli sebebi de kurumlar vergisinin yıllar itibariyle artım göstermesiydi.

GSYİH içindeki payı ise neredeyse yıllar içinde çok az oranda değişiklik göstermiştir. Başlarda GSYİH'da nominal anlamda bir artış gözükmektedir. Gelir vegisinin payı yine 2005 yılına kadar payında bir artım olsa da, 2006 yılından itibaren düşüş olmuştur. Sebebi ise yine petrol ve petrol ürünlerinin GSYİH içinde payının artmasıdır.

Temel önerimiz şundan ibaretdir, genel bütçe içinde son yıllarda önemli azalma gösteren vergi gelirlerinin payının arttırılmasıdır. Vergi sisteminin gelişiminde vergi yükünün adaletli dağıtımı üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Özellikle gelir vergisi tarifesi artan oranlı, gelir arttıkça daha çok vergi ödenmesini sağlayıcı nitelikte olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, 2000.
2. Azerbaycan Cumhuriyetinin 2006 Yılı Devlet Bütçesinin Yürütülmesi Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu, http://www.oilfund.az/uploads/2006-icra-7_AZ.pdf, (25.03.2016).
3. Azerbaycan Cumhuriyetinin 2007 Yılı Devlet Bütçesinin Yürütülmesi Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu, http://www.oilfund.az/uploads/2007_icra-9_AZ.pdf, (25.03.2016).
4. Bütçe Sistemi Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu, s. 1, http://www.oilfund.az/uploads/Budget_system-1_AZ.pdf, (24.03.2016).
5. HALİLOV, Ş., Y. Demirov, A. Mustafayev, *Gelir ve Kurumlar Vergisi*, Vergiler Bakanlığı Eğitim Merkezi, http://tedris.taxes.gov.az/uploads/files/1_2_1_-Gelir%2Bve%2Bmenfeet%2Bvergisi.pdf, (24.03.2016).
6. MEHERREMOV, R., *Gelir Vergisi: Teori ve Praktika*, Azerbaycan Vergi Haberleri, Bakü, 2011, s. 28, http://vergijurnali.az/upload/File/art-47.pdf, (24.03.2016).
7. VELİYEV, Z., *Devlet Bütçesi*, Bakü, 2006, s. 54, http://anl.az/el/v/vz_db.pdf, (24.03.2016).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(95)

Öğr. Gör. Famil MAJIDLI[349]

FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ KAPSAMINDA FARKLILIKLARIN ETKİLERİ ÜZERİNE İNCELEME

INVESTIGATION ON THE EFFECTS OF DIFFERENCES ON THE MANAGEMENT OF DIFFERENCES

ÖZ

Bu çalışmada 1980`li yıllardan itibaren işletme literatüründe sık sık görülmeye başlayan ve özellikle de uluslararası boyutta işlemler yapan örgütler açısından büyük önem arz eden farklılıkların yönetimi kavramı bağlamında farklılıkların etkileri üzerinde değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmanın amacı farklılıkların etkileri ile ilgili literatür taraması yaparak bu konuda Türkçe literatüre katkı sağlamak ve farklılıkların yönetimi konusunda farkındalık yaratmaktır. Araştırma örgütler açısından farklılıkların etkilerinden dolayı ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz faktörlerin saptanması bağlamında değerli bilgiler sağladığından dolayı önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: işletme yönetimi, farklılıkların yönetimi, farklılıkların etkileri.

JEL Kodları: M12, M54.

ABSTRACT

In this study, the effects of diversity have been evaluated in the context of the diversity management, which have been frequently seen in the business literature since 1980s, and which have great importance for organizations that carry out international operations.

The aim of the study is to make a literature review about the effects of diversity and to contribute to Turkish literature on this subject and to raise awareness about the diversity management. The research is important because it provides valuable information for organizations in terms of identifying positive and negative factors that may arise due to the effects of diversity.

Keywords: *business management, diversity management, effects of diversity*

JEL Codes: *M12, M54.*

[349] **Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Öğretim Görevlisi; Bakü/AZERBAYCAN; E-posta: mecidlifamil@gmail.com**

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Farklılıkların yönetimi kapsamında insanların sahip olduğu özellikler genel olarak içsel ve dışsal boyutlar olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel boyutlar; ırk, cinsiyet, etnik köken, yaş, cinsel yönelim, fiziksel görünüş ve engellilik, dışsal boyutlar ise; eğitim düzeyi, dini inançlar, coğrafi konum, medeni durum, gelir düzeyi, iletişim tarzı gibi farklı özellikleri kapsamaktadır. Bütün bu özelliklere sahip insanlar bazı durumlarda bir dışlanmaya, bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır ki, kendilerine karşı olumlu tepkilerin sergilendiği ortamlarda bu insanlar var gücü ile çalışıp, gördükleri saygının karşılığını verme konusunda daha gayretli olurlar.

Yukarıda belirtilen farklılık özellikleri hem bireyleri, hem örgütleri, hem toplumları çeşitli açılardan etkilemekle beraber günümüzde bu farklılık unsurları uluslararası çerçevede de örneğin, uluslararası ticarette, uluslarası pazarlamada veya uluslararası siyasette önemli ölçüde etkisini göstermektedir. Farklılıklardan doğan etkiler; iyi yönetilip yönetilmemesine göre olumlu ve olumsuz olabilir. Bu bağlamda çalışmada farklılıkların bireyler, örgütler, toplumlar ve uluslararası boyutta gerçekleşen oluşumlar üzerinde nasıl bir etkide bulunduğu detaylı bir şekilde ele alınarak incelenmiştir.

2. FARKLILIKLARIN BİREYSEL ETKİLERİ

Farklı özelliklere sahip bireyler etraflarındaki insanların onlara karşı olumlu veya olumsuz tutumlarından, toplumda ayrımcılığın olup olmamasından, önyargılardan ve yüzyıllarca toplumların hafızasına kazınmış stereotiplerden büyük bir ölçüde etkilenmektedirler. İnsan hakları ile ilgili çok sayıda çalışmaların yürütüldüğü, özellikle Batı dünyasında insana, bireye verilen değerin artmasıyla birlikte günümüzde farklılık konusu oldukça hassas konulardan biri haline gelmiştir. İnsanların önyargılarının, ayrımcı tutumlarının ortadan kalkması; uluslararası kurumlardan, hükümetlere, işletmelerden, sivil toplum örgütlerine kadar bütün önemli kuruluşların temel hedeflerinden biri haline gelmiştir.

Ama ne yazık ki, bu süreç henüz tam olarak başarılı bir şekilde yönetilememektedir, şöyle ki; 1970'lerin başlarından itibaren farklılıklarla ilgili literatürde sık sık görülmeye başlayan "Tersine Ayrımcılık (Reverse Discrimination)" kavramı, insanlar arasında adaleti sağlamak, azınlıklara değer vermek adına olumlu bir olgu olarak ortaya çıkan Olumlu Eylem, Eşit İstihdam Fırsatı gibi farklılıklarla ilgili yönetim politikalarının toplumda dominant çoğunluğa sahip bireyler tarafından kendilerine karşı adaletsiz bir anlayış olarak algıladıklarını ifade etmektedir (Reverse discrimination, 2016). Newton bu konuyla ilgili makalesinde Aristotelesin politik anlamda adalet kavramından yola çıkarak ilk önce adalet kavramının ne olduğunu açıklamış, bu açıklamadan yola çıkarak adaletin bütün vatandaşlara eşit davranma anlamına geldiği takdirde adaletsizliğin de bunun tam tersi olduğunu belirtmiş ve en sonda da ABD'de siyahi vatandaşlara ve kadınlara karşı yapılan pozitif ayrımcılığın da bir anlamda adaletsizlik olduğu sonucuna varmıştır (Newton, 1973, s. 308). Günümüzde yapılan birçok araştırmalarda da toplumlarda veya örgütlerde çoğunluk teşkil eden bireylerin haksızlığa uğradıklarını iddia ettikleri görülmektedir (Dover vd., 2016).

Bundan başka Gilbert, Stead ve İvancevich (1999, s. 64) pozitif ayrımcılığın azınlıklar üzerinde de olumsuz etkide bulunduğunu belirtmektedir. Şöyle ki; araştırmacılar yapılan bazı araştırmalardan yola çıkarak pozitif ayrımcılık koşulları altında işlere kabul edilen kadınların kendi cinsiyetlerinin işe alımlarda sorumlu ya da etkin olmadığını bilen kadınlara göre daha çok stres yaşadıkları, iş doyumlarının daha az olduğu sonucuna varmışlardır. Bu durum da iyi yönetilemeyen bir farklılık sürecinde azınlıkların bile psikolojik açıdan rahatsız olduklarını göstermektedir. Bundan başka yıllarca ayrımcılığa maruz kalmış farklı özelliklere sahip insanlarda bile bir önyargı, stereotip ortaya çıkmıştır. Bu insanlar toplum içerisinde kendilerini psikolojik açıdan rahat hissetmemektedirler ve kendilerine karşı gösterilen en ufak haksızlıkları bile ayrımcılık olarak adlandırmaktadırlar oysa, bu ufak haksızlıklara azınlık gruplarla beraber çoğunluk gruplar da maruz kalabilmektedirler. Fakat onlar, bunu kendilerine kasten yapılmış bir davranış olarak yorumlamaktadırlar. Böyle bir psikolojik durumda olan insanların psikolojik şiddete maruz kalma oranları da diğerlerine göre daha fazla olabilmektedir. Çünkü en başta söylemek gerekirse, bu insanların kendilerine güvenleri tam olarak oturmamıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. FARKLILIKLARIN ÖRGÜTSEL ETKİLERİ

Farklılıkların bireysel etkilerinden söz ederken gördüğümüz gibi farklılıkların yönetimi başarılı bir şekilde yönetilmediği takdirde bireylerin psikolojik açıdan kendilerini rahatsız hissetmelerine neden olmaktadır ki, bu durum da örgütlerde çalışanlar arasında çatışmaların ortaya çıkmasına, bu bireylerin psikolojik şiddete maruz kalma ihtimalinin daha da çok artmasına yol açabilir. Budak da (2013, s. 484); örgütlerde psikolojik şiddetin önlenmesi için başarılı şekilde yönetilen farklılık yönetiminin gerekli olduğunu belirterek, farklılık özelliklerinin çoğu insanlar tarafından olumsuz olarak algılandığını ve bu özelliklere sahip bireylerin örgüt içerisinde dışlanmaya maruz kaldığını söylemektedir. Yine Budak (2013, s. 484); bu durumun asıl nedeninin insanların kendilerine benzeyenlerin yanında daha rahat ve daha güvende hissetmeleri olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle örgütlerin temel amacı farklılık yönetimi ile ilgili başarılı faaliyetler yürüterek, bütün çalışanların kendilerini iş ortamında psikolojik açıdan rahat, güvende, saygın hissetmelerini sağlamak olmalıdır; ancak bu sayede sahip oldukları kaynaklar arasında en önemlisi olan insanlardan – çalışanlardan istenilen faydayı elde etmeyi başarabilirler.

Tablo 29: Farklılık Yönetiminin İşletme İçi Uygulama Alanlarına Etkisi

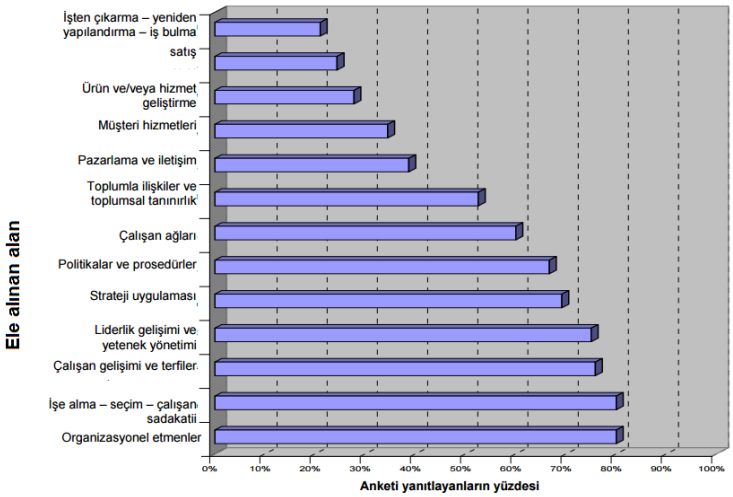

Kaynak: Keil vd. (2007), s. 8

2007'de yayınlanmış "Farklılıkların Yönetimi için Eğitim Elkitabı"nda (Keil vd., 2007, s. 8-9) yazarlar anket çalışması sonuçlarına dayanarak farklılık yönetimini örgütsel açıdan inceledikleri zaman bu olgunun işletme içinde birçok farklı uygulama alanlarına etki ettiğini belirtmektedirler (Tablo 1). Tablo 1'de de gördüğümüz gibi farklılık yönetimi işletme içerisinde birçok uygulama alanını etkilemektedir. Bu süreç doğru şekilde yönetilirse, ilgili alanlarda başarı elde etme yüzdesi artacaktır.

Gilbert, Stead ve İvancevich başarılı şekilde yürütülen farklılıkların yönetimi çalışmaları sonucunda işletmelerin elde edebileceği faydaları aşağıdaki gibi açıklamaktadırlar (Gilbert vd., 1999, s. 65):

1. Maliyetlerde azalma - işgücü devri ve işe gelmeme oranında azalma
2. Kaynak sağlama - rakiplerin işgücü havuzu daralırken ve değişirken en iyi personel adaylarını etkileme
3. Pazarlama - pazarlama çabalarına içsel ve kültürel duyarlılık getirme
4. Yaratıcılık - yenilik ve yaratıcılık girişim düzeyini artırma
5. Problem çözme - daha geniş bakış açılarına sahip olma ve daha başarılı eleştirel analizler yapma
6. Sistem esnekliği - çevresel değişikliklere hızlı ve daha az maliyetle cevap verebilme.

Memduhoğlu birçok araştırmalardan yola çıkarak farklılık yönetiminin yukarıda söylenilen avantajların yanı sıra iş doyumu, müşteri memnuniyeti, verimlilik, halkla ilişkiler, işletme imajı, takım çalışmalarında sinerji açısından örgütleri olumlu yönde etkilediğini söylemektedir. Bundan başka yazar, farklılık özelliklerinin işletmeleri olumsuz yönde etkilediğini de belirtmiş, bu olumsuz etkilerin özellikle çalışanların örgütlere bağlılık, örgüt içi sağlıklı iletişim, çatışma, ayrımcılığı meşrulaştırma konularında kendini gösterdiğinin altını çizmiştir (Memduhoğlu, 2007, s. 64-73).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. FARKLILIKLARIN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Örgütler günümüzde en önemli kaynak sayılan çalışanların büyük bir bölümünü ait olduğu toplumlardan sağlamaktadır. Çeşitli işletmelerde var olan örgüt kültürlerini de incelediğimiz zaman çoğu kez bu örgüt kültürlerinin ait oldukları toplumların kültürel özelliklerini yansıttığını görebiliriz. Buradan da yola çıkarak söyleyebiliriz ki, örgütler toplumların küçük bir modelidir ve örgütlerde yürütülen farklılık yönetimi politikaları sadece kendilerinin gelişimini, büyümesini sağlamak için değil, aynı zamanda ait oldukları toplumlara fayda sağlamak açısından bir sosyal sorumluluk politikası gibi değerlendirilmelidir (Toksa, 2012, s. 48-49).

Toplumsal açıdan farklılığın en büyük dezavantajı; toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında büyük zorluklara neden olmasıdır. Bu kontekste farklılık olgusunu değerlendirdiğimiz zaman Reitz'in (Bkz. Reitz, 2010) de belirttiği gibi görünüle bilinir, yani bizim de içsel farklılık boyutları bölümünde incelediğimiz farklılık özellikleri daha çok ön plana çıkmaktadır. Farklı ırka, etnik kökene, dini görüşe ve b. bu gibi diğer özelliklere sahip insanların beraber bir birlerine daha saygın, bir birine güvenerek, hoşgörülü davranarak, bir bütün olarak el ele verip toplumun daha da gelişmesini sağlamak için ilk önce hükümetler farklılığa değer vermeli ve bu kapsamda gereken çalışmaları daha büyük çabayla yürütmelidirler.

Bundan başka farklılıkların iyi yönetilmesi toplumların güvenlikleri konusu bakımından da en önemli kilit noktalardan biridir. Özellikle, ırk, etnik köken, dini görüşler açısından farklı özelliklere sahip ve yaşadıkları toplumlarda haksızlıklara uğradıklarını düşünen insanlar potansiyel çatışma, terör tarafları olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer hükümetler az önce de söylediğimiz gibi çokkültürlülüğe önem vermezlerse onların bu eksik yönlerini uluslararası politika kapsamında diğer ülkeler kendilerine karşı bir terör silahı olarak doğrultabilir toplumların güvenliğini tehdit edebilirler. Bu konuya farklılıkların uluslararası etkileri bölümünde daha ayrıntılı şekilde değineceğiz.

5. FARKLILIKLARIN ULUSLARARASI ETKİLERİ

Bu bölümde ilk önce günümüzde en güncel konulardan biri olan Suriyeli mültecilerin göç ettikleri toplumlardaki karşılaştıkları sorunlar ve bu mültecilerden kaynaklanan sorunları ele alarak uluslararası boyutta etnik köken farklılığının ne gibi sorunlara yol açtığını belirtmeye çalışacağız. Tarih boyunca yaşanan göç olayları dünyanın demografik, etnik ve kültürel yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bundan başka düzensiz şekilde gerçekleştirilen bu yasadışı uluslararası göç olayları sonucunda devletlerin siyasi istikrarı, ekonomik durumu, demografik güvenliği, kültürel kimliği, sosyal güvenlik sistemi, kültürel özellikleri olumsuz yönde etkilenmektedir (Taşkın, 2014, s. 200-201).

Bu gibi olumsuz yönde etkilenmelerden dolayı çoğu toplumlarda mülteciler pek hoş karşılanmamaktadır ve bunun sonucunda hem yerli ahali, hem de göçmenler psikolojik şiddete maruz kalabilmektedirler. Örneğin; Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilere karşı insanlar arasında bir korku vardır ki, bu konuyla ilgili şahit olduğum bir olaydan örnek vermek isterim. İngilizce eğitim için gittiğim bir kursta konuşma kulübünde konumuz Türkiye'deki Suriyeli mültecilerdi. Ders hocamız bizlerden mültecilerden kaynaklanan sorunlardan ve onlara karşı olan düşüncelerimizden söz etmemizi rica etmişti. Konuyla ilgili düşüncelerin bildiren öğrencilerin ortak görüşlerini aşağıdaki gibi belirtebilirim:

- Ülke ekonomisinin gelişimini engellemektedirler
- Sosyal düzensizliğe neden olmaktadırlar
- Kendi geçimlerini sağlayamadıkları için potansiyel tehlike kaynağıdırlar (gaspçı, hırsız, katil olarak)
- Yasa dışı giriş yapan mültecilerin Türkiye'ye böyle rahat girmesi ülkenin sınır güvenliğini tehdit etmektedir
- Kendimi eskisine göre daha az güvende hissediyorum

Görüldüğü gibi mülteci sorunu birçok açıdan devletin düzenini bozmakta ve insanları önemli ölçüde rahatsız etmektedir. Bu sorunlar uluslararası siyasi, ekonomik dengeleri de önemli ölçüde etkilemektedir. Bilindiği üzere AB mülteci sorununu halletmek için Türkiyeyle görüşmeler yapmakta, ortak anlaşmaya

varılmaya çalışılmaktadır. Bu durum da önemli ölçüde demografik, kültürel, etnik farklılıklara neden olacak göçlerin uluslararası boyutta büyük bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Küreselleşmenin de etkisiyle son dönemlerde işgücünün uluslararası düzeyde mobilitesinin artması, insan hakları konularında farkındalık çalışmalarının daha da yaygınlaşması örgütlerin, toplumların farklılıklar konusuna daha fazla önem göstermelerine getirip çıkarmıştır. Farklılıkların etkileri üzerine inceleme yaptığımız bu çalışmada farklılıkların bireysel etkileri konusunda ortaya çıkan sonuçlar farklılık süreci iyi yönetilmediği takdirde, bireyleri özellikle psikolojik açıdan olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Sürecin iyi yönetildiği durumlarda ise, bireylere rahatlık ve güvenlik duygusu, yaşama sevinci, çalışma isteği gibi olumlu psikolojik özellikler aşılanmış olup, çalışma ortamlarında bireyler arasında yanlış anlamalardan doğan çatışmalar, duygusal sorunlar önlenmiş olabilir.

Örgütlerde farklılıkların iyi yönetilmesi, birçok işletme içi alanda pozitif katkıda bulunarak işletmelerin daha da gelişmesine, başarılı bir şekilde faaliyetlerini yürütmesine neden olmaktadır. Bu nedenle işletmeler, özellikle farklılıkların iyi yönetilmediği takdirde karşılaşacakları sorunları dikkate olarak farklılık konusuna büyük önem vermeli, bütün çalışanlar açısından ılımlı bir çalışma ortamı yaratılmasına özen göstermelidirler.

Farklılıkların çatışmalara neden olması, insanların psikolojik şiddete maruz kalma oranının daha da yükselmesi, ayrımcılık ve bu gibi diğer olumsuz yönlerin yürütülen faaliyetler sonucunda ortadan kalktığı toplumlarda barış ve huzur ortamı sağlanmış olacaktır ki, bu zamanda insanlar bir bütün olarak haraket ederek kendi başlarına elde ettiklerinden çok daha fazlasını elde edeceklerdir. Bundan başka Barutçügil'in söylediği gibi çokkültürlülüğü öne çıkaran toplumlar uluslararası düzeyde çekim merkezi olacak, sahip oldukları farklı özellikler veya sıradışı yetenekleri nedeniyle kendi toplumlarında sorunlar yaşayan yetenekli insanlar göç ederek farklılığa daha çok değer veren toplumlar içinde yaşamayı tercih edeceklerdir. Göç hayatına atılan bu girişimci, yenilikçi ve yaratıcı insanlar da dolayısıyla toplumların gelişimine, ekonomisine büyük ölçüde katkı sağlayacaklar (Barutçugil, 2011, s. 209-210).

Farklılıkların uluslararası boyutta etkileri kendini uluslararası pazarlamada da göstermektedir ki, küreselleşen dünyada şirketler farklı pazarlara daha rahat giriş imkanı sağlamakta ve bu farklı pazarlarda ürünlerini tutundurma ve satışlarını daha da artırmaları için farklılığa büyük önem vermektedir.

KAYNAKÇA

1. Barutçugil, İ. (2011). *Kültürlerarası Farklılıkların Yönetimi.* İstanbul: Kariyer Yayıncılık. , Kültürlerarası Farklılıkların Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, Ekim, 2011, s. 214. adresinden alındı

2. Budak, G. (2013). *Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi* (2. Baskı b.). İzmir: Barış Yayınları.

3. Gilbert, J. A., Stead, B. A., & Ivancevich, J. M. (1999). Diversity Management: A New Organizational Paradigm. *Journal of Business Ethics, 21*(1), 61-76.

4. Keil, M., Amershi, B., Holmes, S., Jablonski, H., Lüthi, E., & Matoba, K. (2007). *Farklılıkların yönetimi için eğitim elkitabı.* Uluslararası Farklılıkların Yönetimi Derneği.

5. Kreitz, P. A. (2008). Best practices for managing organizational diversity. *The Journal of Academic Librarianship, 34*(2), 101-120.

6. Memduhoğlu, H. B. (2007). *Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre Türkiye'de kamu liselerinde farklılıkların yönetimi.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

7. Newton, L. H. (1973). Reverse discrimination as unjustified. *Ethics, 83*(4), 308-312.

8. Taşkın, D. (2014). ULUSLAR ARASI GÖÇ SORUNU PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(181), 175-204.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

9. Toksa, H. (2012). Farklılıkların Yönetiminde Liderin Hareket Seçeneklerinin, Grup Performansı Üzerindeki Etkileri. 48-50. İstanbul: T. C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı.

10. *Reverse discrimination*. (2016). Mart 3, 2016 tarihinde https://en.wikipedia.org: https://en.wikipedia.org/wiki/Reverse_discrimination#cite_note-Schaefer2008-3 adresinden alındı

11. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mihail_Saaka%C5%9Fvili. (tarih yok). Mart 18, 2016 tarihinde alındı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(96)

Leyla SULTANLI

KADIN ÖĞRETİM ELEMANLARININ CAM TAVAN SENDROMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

RESEARCH ON GLASS CEILING SYNDROME BY FEMALE ACADEMIC PERSONNEL: AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS PATTERN

ÖZ

Küreselleşmenin hızla giderek arttığı, gelişim ve değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında kadın çalışanların işgücünün yaklaşık olarak yarısını oluşturmasına rağmen onların iş dünyasına katılımları noktasında önemli sorunlarla ve zoruklarla karşılaştıkları bilinmektedir. Kadınların istihdam hayatında karşılaştıkları zorlukların son yıllarda çok tartışılan, incelenen ve akademik alanyazınında üzerine bir dizine araştırmalar yapılan konulardan biri olduğu da söylenebilir. Genel olarak kadınların üst düzey yönetim pozisyonlarına gelmelerini engelleyen görünmez, yapay engeller, yönetici pozisyonunda çalışan kadınların, belirli bir aşamadan sonra yükselmelerini engelleyen faktörlerin toplamı olarak tanımlanan cam tavan sendromunun da bu tür konular sırasında olduğu ifade edilebilir.

Bu çalışmanın amacı, yükseköğretim kurumlarında çalışan kadın öğretim elemanları açısından bir cam tavan sendromu olup olmadığını belirlemek ve kadın öğretim elemanlarının cam tavan engelleri hakkındaki düşüncelerini tespit etmektir. Bu amaç kapsamında öncelikle yerli ve yabancı alanyazın taraması yapılmış, cam tavan sendromu, sendromun boyutları, cam tavan sendromunu tetikleyen unsurlar, kavramı açıklayan teoriler, cam tavanı kırmaya yönelik stratejiler ana hatlarıyla ele alınmış, daha sonra kadın öğretim elemanlarının cam tavan sendromu üzerine yürütülen bir alan araştırmasıyla kadınların cam tavan algıları incelenmeye çalışılmıştır. Tarama modelinde betimsel bir çalışma olan bu araştırmada veri toplama aracı olarak "Kadın Öğretim Elemanlarının Cam Tavan Sendromu Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi'nde görev yapan kadın öğretim elemanları evren olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cam Tavan Sendromu, Cam Tavan Boyutları, Kadın Öğretim Elemanları.
JEL Kodları: J16, O15.

ABSTRACT

It is widely known that female workers face with the significant problems and difficulties in participation aspect despite the fact they comprise of almost 50% of the workforce in a modern world where global warming is increasing rapidly, progress and changes are observed. It can also be said that the difficulties women face in their employment life are one of the most arguable and inspected problems and a knee-deep research has been conducted in academic literature. It can also be stated that glass ceiling syndrome is one of these topics and this syndrome is generally defined as invisible and fake obstacle preventing women's participation in high administrative positions and a sum of the factors hampering promotion of women after a certain stage.

The objective of this study is to determine the existence of glass ceiling syndrome in higher education institutions and identify thoughts of female academic personnel about glass ceiling obstacles. To that end, preemptively scanning of local and foreign literature has been done, glass ceiling syndrome, its dimensions, factors triggering the syndrome, theories clarifying the concept, strategies intended to break glass ceiling syndrome have been addressed with the main lines, thereafter women's glass ceiling syndrome perceptions have been tried to be examined by female academic personnel's field study. In this descriptive study "Female academic personnel's glass ceiling syndrome scale" has been used as a data. In this study female academic personnel working in Azerbaijan State University of Economics has been determined as a universe.

Keywords: *Glass Ceiling Syndrome, Glass Ceiling Syndrome Scale, Female Academic Personnel.*
JEL Codes: *J16, O1.*

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Son yıllarda dünyada, özellikle de gelişmiş ülkelerde istihdam edilen kadınların terfi ve yükselmeleri konusu akademik alanda çok ilgi gören konulardan biridir. Gelişim ve değişimlerin hızla yaşandığı günümüz dünyasında kadınlar eğitim ve deneyim bakımından erkeklerden geri olmamalarına ve kadın çalışanların işgücünün yaklaşık olarak yarısını oluşturmasına rağmen kadınların iş dünyasına katılımları noktasında önemli boyutta sorunlarla ve zorluklarla karşılaştıkları ve üst düzey yönetim kademelerine gelemedikleri bilinmektedir.

Akademik literatürde kadınların sırf kadın olmalarından ötürü, sahip oldukları yetenekleri, deneyimleri, eğitim düzeyleri dikkate alınmadan, açık veya gizli biçimde yönetici pozisyonlarına yükselmelerinin engellenmesi "cam tavan" sendromu olarak betimlenmektedir. (Elliott ve Smith, 2004). Cam tavana ilişkin bir çok tanımlama mevcuttur:

Cam tavan sendromu, organizasyonlarda kadınların yönetim kademesinin üst düzeylerine yükselmesindeki görünmeyen engellerdir. (Jackson, 2001: 30).

Aycan'a göre (2004), Cam tavan; devlette, şirketlerde, eğitim kurumlarında veya kar amacı gütmeyen kuruluşlarda yüksek mevkilere gelmeyi arzulayan ve bunun için çabalayan kadınların karşılaştıkları engellerdir.

Lockwood (2004), ise cam tavan kavramını tanımlamakla beraber bu kavramın sadece kadınlara özgü olmadığını bazen etnik azınlıklar veya erkeklerin de kariyer engelleri için kullanılabileceğini belirtmiştir.

Ayrımcılığa yol açan cam tavan sendromuna neden olan birçok faktörün bulunduğu bilinmektedir. Hava Tahtalıoğlu (2016: 92), literatürde bireysel, örgütsel ve toplumsal olmak üzere üçlü bir kategori olarak karşımıza çıkan engelleri çalışmasında aşağıdaki gibi toparlamıştır:

"Bireysel faktörlerden kaynaklanan cam tavan engelleri kadınların çoklu roller üstlenmesinden ve kişisel tercih ya da algılarından kaynaklanmaktadır. Örgütsel faktörlerden kaynaklanan cam tavan engelleri ise örgüt kültürü ve örgüt politikalarının kadın çalışana bakış açıları, mentor eksikliği ve kadınların kurum içinde kurulmuş informal iletişim ağlarından uzak kalması dolayısıyla aktiftirler. Cam tavanın toplumsal faktörlerden kaynaklanan nedenlerle oluşmasının altında ise cinsiyetler dolayısıyla mesleki ayrımların yapılması ve cinsiyetlere karşı oluşturulan stereotipler yatmaktadır" (Tahtalıoğlu, 2016: 92).

Farklı ülkelerde kadınların iş hayatında karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmak için farklı yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Buna rağmen kadınların çoğunlukla alt ve orta kademe mevkilerde bulunduğu sezilmektedir. Çaha, H., Çaha, Ö., Yılmaz, (2016), ortakalaşa çalışmalarında bu durumu - Son yıllarda orta düzey yönetici kadın sayısı oldukça artmasına rağmen, üst düzey yönetici konumda bulunan kadınların sayısında bir artış görülmemektedir. Orta düzey yönetim kademesinden üst düzey yönetim kademelere geçişte görülen engelleri ifade etmek için "ikinci cam tavan" terimi kullanılmaktadır- şeklinde aktarmışlar.

Kadınların kariyer sürecinin en yoğun yaşandığı yerlerden biri ise akademik kurumlardır (Alaçam ve Altuntaş, 2015). Bu çalışmanın amacı da, yükseköğretim kurumlarında çalışan kadın öğretim elemanlarının cam tavan sendromu algısını belirlemektir. Alan yazınında kadın çalışanların iş ortamında üst düzey pozisyonlara gelmeleri konusunda yapılan araştırmaların çelişkili sonuçlar içererek az sayıda olduğu görülmektedir (Akman, G. İ ve Akman, Y. 2016: 750). Akademik literatürde Azerbaycanda çalışan kadınların cam tavan sendromu üzerine ilişkin bir araştırma ise yapılmamıştır. Bu çalışmanın kısmen de olsa farkındalık yaratacağı, farklı alanlarda da çalışan kadınların karşılaştıkları kariyer engellerinin araştırılmasını harekete geçireceği, kadın akademisyenlerin cam tavan sendromu algısının belirlenmesini sağlayacağı ve kurumların bu konuya daha hassas yaklaşmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM (METHODOLOGY)

Çalışmanın yöntem bölümü; araştırma modeli, çalışma grubu, verilerin toplanma araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıkları ile sınıflandırılmış kısımlardan oluşmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.1. Araştırma Modeli (Research Model)

Araştırmada betimsel araştırma modeli kullanılarak akademik yaşamda kadınların cam tavan sendromu hakkındaki algıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Veriler anket-survey tekniği kullanılarak toplanmıştır.

2.2. Çalışma grubu (Sample)

Bu araştırmanın çalışma grubunu Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesinde çalışan ve araştırmaya gönüllü katılan 60 kadın öğretim elemanı oluşturmaktadır.

2.2.1. Veri Toplama Araçları (Data Collection Tool)

Araştırmada veri toplama aracı olarak Aslı Öztürk'ün 2011 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırlamış olduğu "Kadın Öğretim Elemanlarının Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma: Ankara Üniversitesi Örneği" yüksek lisans tezindeki ölçeğinden yararlanılmıştır.

Bu anket formu iki bölümden ibarettir. Birinci bölümde katılımcılara kişisel bilgilerine ilişkin yedi soru yöneltilmiştir. İkinci bölüm ise cam tavan sendromuna yönelik 5"li Likert ölçeği ile hazırlanan 37 ifadeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 37 ifade yedi grup altında toplanmıştır. Tablo 1'deki ilk 7 ifade çoklu rol üstlenmeye ilişkin, 8-12-ci ifadeler kadınların kişisel tercih algılarını, 13-18-ci ifadeler örgüt kültürü ve örgüt politikasını, 19-21-ci ifadeler resmi olmayan iletişim ağlarına katılamama, 22-23-cü ifadeler mentor eksikliği, 24-29-cu ifadeler mesleki ayrımcılık, son 8 ifade ise stereotipleri belirlemeye yönelik ifadelerdir.

Tablo 1. Anket Formunda Yer Alan Cam Tavan Sendromuna İlişkin İfadeler

1	Benim yerim eşimin yanıdır.
2	Benim için birinci öncelik çocuğumla ilgilenmektir.
3	Ailemde erkeklerden daha fazla sorumluluk üstleniyorum.
4	Akademik hayatım iyi bir eş olmamı engelliyor.
5	Akademik hayatım iyi bir anne olmamı engelliyor.
6	Benim için birinci öncelik akademik kariyerdir.
7	Evliliğin akademik çalışmalarımı aksatacağını (aksattığını) düşünüyorum.
8	İş hayatımda yönetmekten çok yönetilmekten hoşlanırım.
9	Akademik yaşamda üst düzey yönetici olarak görev yapmamın cinsel kişiliğimi olumsuz etkileyeceğini düşünüyorum.
10	Kariyer hedefimi gerçekleştirmek için belirli bir plana sahibim.
11	Başarılı bir yönetici olmak için gerekli yeteneğe sahibim.
12	Başarılı bir yönetici olmak için yeterli zamana sahibim.
13	Kadınlar, ders seçme, akademik yükselme gibi konularda ayrımcılığa maruz kalırlar.
14	Akademik yükselme konusunda cinsel ayrımcılığa maruz kalıyorum.
15	Ders dağılımı konusunda cinsel ayrımcılığa maruz kalıyorum.
16	Üst düzey yöneticilik için erkeklere daha çok fırsat veriliyor.
17	İş yerim erkeklerin kurallarıyla yönetiliyor.
18	İş yerimde kadın ve erkeklere yönelik eşit performans değerlemesi yapılıyor.
19	Erkek yöneticilerle daha rahat iletişim kuruyorum.
20	Erkek akademisyenler sosyal hayatlarındaki ikili ilişkilerin etkisiyle kendi cinslerini kayırıcı davranışta bulunuyorlar.
21	Erkeklerin baskın olduğu iletişim ağlarına girmekte zorlanıyorum.
22	Bana rol modeli olabilecek yeterli sayıda kadın yönetici yok.
23	Mentorluk ilişkisinden yeterince yararlanamıyorum. (Mentorluk:Danışmanlık, koçluk).

24	Ailem beni, kadınlara uygun olduğunu düşündükleri mesleğe yönlendirdi.
25	İş yerimdeki görev dağılımı kadın ve erkek için farklılık gösteriyor.
26	Mesleğimde ilerlemek için erkeklere göre daha çok çalışmam gerekiyor.
27	Mesleğimde ilerlemek için erkeklere göre daha uzun süre beklemem gerekiyor.
28	Üst düzey yönetici kademelerine ulaşmada etkili olan kritik görevlerde yeterince yer alamıyorum.
29	Üst düzey yönetici pozisyonuna erkekler daha uygundur.
30	Kariyerime erkekler kadar bağlı değilim.
31	Hızlı ve mantıksal kararlar alamıyorum.
32	İş hayatının güçlüklerine erkekler kadar direnç gösteremiyorum.
33	Erkeklere göre daha duygusal olduğum için üst düzey yöneticilikte başarılı olamam.
34	Uzun çalışma saatlerini sevmiyorum.
35	Mesai saatleri dışında çalışmayı sevmiyorum.
36	Çalıştığım şehri ve ülkeyi değiştirmek istemiyorum.
37	Kadın yöneticilerin yönetim konusunda adil davranmayacağını düşünüyorum.

Anketin güvenilirlik düzeyini saptamak amacıyla Alpha Modeli ve Cronbach Alfa güvenilirlik kullanılmıştır. Alfa katsayısı 0-1 arasında bir değer alır ve ağırlıklı standart değişimi gösterir. Bu uygulamada güvenilirlik katsayısı 0,82 olarak bulunmuştur ve anket güvenilir olarak kabul edilmiştir.

Ölçeklerden elde edilen aritmetik ortalamaların yorumlanmasında; "1.0-1.80" aralığı çok zayıf, "1.81-2.60" aralığı zayıf, "2.61-3.40" aralığı orta, "3.41-4.20" aralığı yüksek ve "4.21-5.0" aralığı çok yüksek olarak değerlendirilmiştir.

2.2.4. Verilerin Toplanması (Data Collection)

80 kişiye anket dağıtılmış, 20 anket eksik veya kurallara uygun olmadığı için geçersiz sayılmış, dolayısıyla bu anketler analize tabi tutulmamıştır. Katılımcılar araştırmaya gönüllü katılmışlar.

2.2.5. Verilerin Analizi (Analysis of data)

Katılımcılardan elde edilen veriler toplandıktan sonra bilgisayar ortamında SPSS 22.0 istatistik paket programıyla analize tabi tutulmuştur. Önce katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin frekansları bulunmuş ve yorumlanmıştır. Daha sonra ise katılımcıların cam tavan sendromuna ilişkin algı düzeyleri incelenmiştir.

3. BULGULAR ve YORUM (FINDINGS and ANALYSIS)

Bu bölümde anketlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Araştırmaya katılanların kişisel bilgilerine uygun bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya katılanların kişisel bilgilerine ilişkin bulgular

	Değişken	**№ (kişi sayısı)**
Yaş grubunuz	20-30	13
	31-40	27
	41-50	14
	51 ve üzeri	6
Medeni durumunuz	Evli	44
	Bekar	16
Çocuk sayınız	çoçuğum yok	9

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	1	14
	2	33
	3+	4
Mesleki ünvanınız	öğretim görevlisi	28
	araştırma görevlisi	11
	uzman	5
	Okutman	8
	Doçent	4
	Pröfesor	0
	Diğer	4
	yardımçı doçent	0
	Doktor	0
Mesleki deneyiminiz	1-5 yıl	10
	6-10 yıl	9
	11-15 yıl	13
	16-20 yıl	15
	21+ yıl	13
İdari göreviniz var mı?	Evet	10
	Hayır	50
İdari göreviniz	Bölüm başkanı	1
	Bölüm başkanı yardımcısı	1
	Müdür	1
	Dekan yardımcısı	2
	Dekan	0
	rektör yardımcısı	0
	Rektör	0
	Diğer	5

3.1. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler (Descriptive Statistics)

Tablo 3. Değişkenlere ait betimsel istatistikler

	N	$\bar{X}$	Ss
Genel	60	2.76	.411
Çoklu rol üstlenme	60	2.74	1.125
Kadınların kişisel tercih algıları	60	3.03	.347
Örgüt kültürü ve örgüt politikası	60	2.83	.676
Resmi olmayan iletişim ağlarına katılamama	60	3.02	.693
Mentor eksikliği	60	3.13	.838
Mesleki ayrımcılık	60	2.68	.860
Streotipler	60	2.43	.633

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ölçeklerden elde edilen genel aritmetik ortalama 2.76-dır. Bu aritmetik ortalamanın kararsızım değerini taşıdığı kabul edilmiştir. Araştırma sonucunda Azerbaycan Devlet Iktisat Üniversitesinde kadın öğretim elemanlarının cam tavan sendromuna ilişkin algılarının orta düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Boyutlar üzerinden değerlendirilecek olursa, en yüksek aritmetik ortalama mentor eksikliği boyutunda görülmektedir. 3.13 aritmetik ortalaması orta değere tekamül etmektedir.

En düşük aritmetik ortalama streotipler boyutunda gözlemlenmekte ve zayıf değere tekamül etmektedir. Yani bu boyutda cam tavan sendromu algısının düzeyi düşüktür.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularına dayanarak varılan sonuçlar aşağıdakı gibi sıralanabilir:

a) Araştırmaya katılan katılımcıların %45-lik kesimi 31-40 yaş aralığındadır. Yani araştırmaya çoğunlukla orta yaş grubunu ait olan kadınlar katılmıştır.

b) Katılımcıların %73,3-lük kesimi evli, %55-i 2 çocuk sahibidir. 3 ve üzeri sayıda çocuk sahibi kadınların oranı ise %6,7-dir.

c) Ankete katılan kadın öğretim elamanlarından yalnız 10-nun idari görevi bulunmaktadır. Bu görevler de dekan yardımcısı, bölüm başkan yardımcısı gibi orta düzey görevlerdir.

d) Kadın öğretim elemanlarında cam tavan sendromunun algısı orta düzeydedir.

e) Çoklu rol üstlenme, örgüt kültürü ve örgüt politikası, mesleki ayrımcılık boyutlarında cam tavan sendromuna ilişkin algılar arasında anlamlı bir fark görülmemektedir. Aynl durum kişisel tercih algıları, resmi olmayan iletişim ağlarına katılamama, mentor eksikliği boyutlarında da gözlemlenmektedir.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde kadın akademisyenlerin cam tavan sendromu üzerine yapılan Aslı Öztürk'ün çalışmasında da benzer sonuçlara varılmıştır.

Araştırmada öneriler aşağıdaki gibi sunulabilinir:

a) Her ne kadar araştırma sonucunda ortaya çıkan aritmetik ortalama orta düzeye tekamül etse de, kişisel bilgilerin analizinden elde edilen bulgularda kadın akademisyenlerin üst düzey yönetici veya idari görevlerde bulunmadığı görülmektedir. İdari görevi olan kadın öğretim elemanları da genellikle orta düzey makamlarda bulunmaktadırlar. Bu sebepden ötürü kurum yöneticileri duruma daha hassas yaklaşmalı ve kadınların cam tavan sendromu ile karşılaşa bilme ihtimallerini en aza indirgemeye çalışmalıdırlar.

b) Başka alanlarda, sektörlerde çalışan kadınların da cam tavan sendromu üzerine algıları tespit edile ve sonuçlar kadın akademisyenlerinki ile kıyaslanabilir.

c) Bu araştırma Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesinin diğer illerde bulunan birim ve bölümlerinde de yapılarak farklı dışsal faktörlerin sonuçları etkileyip-etkilemediği tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

1. AKMAN, G. İ., AKMAN, Y. (2016), "Kraliçe Arı Sendromu Bağlamında Kadın Öğretmenlerin Kadın Yöneticilere İlişkin Görüşleri", Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(5), (748-763).
2. ALAÇAM, B., ALTUNTAŞ, S. (2015), "Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Ölçeği'nin Geliştirilmesi", Sağlık ve hemşirelik yönetim dergisi, 1(2), 1-11
3. AYCAN, Zeynep (2004), "Üç Boyutlu Cam Tavan: Kadınların Kariyer Gelişiminde Kim,Kime, Neden Engel Oluyor?"
4. ÇAHA, H., ÇAHA, Ö., YILMAZ, E. S. A. (2016), Türkiye'de Cam Tavan: Sendromu Hizmet Sektöründe Kadın, İstanbul
5. ELLIOTT, J. R., SMITH, R. A. (2004), "Race, Gender, and Workplace Wower". American Sociological Review, (69), 365–386.
6. TAHTALIOĞLU, H. (2016), "Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarında Cam Tavan Sendromunun Kadınlar Üzerindeki Etkileri", Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 89-105
7. JACKSON, J. C. (2001), "Women Middle Managers' Perception of the Glass Ceiling". Women in Management Review, 16(1), 30-41.

8. LOCKWOOD, N. R. (2004), "The Glass Ceiling: Domestic and International Perspectives". HR Magazine, (49), 1–10.

9. ÖZTÜRK, A. (2011), Kadın Öğretİm Elemanlarının Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma: Ankara Üniversitesi Örneği, Ankara

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(97)

Öğr.Gör. Nigar GULİYEVA[350]

2008 KRİZİ SONRASI TÜRKİYE'NİN YENİ PAZARLAR ARAYIŞI UZAK DOĞU ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

TURKEY'S QUEST FOR NEW MARKETS AFTER CRISIS OF 2008 FAR EAST COUNTRY EXAMPLE

ÖZ

2008 yılında ABD'de mortgage sistemindeki başarısızlıktan dolayı ortaya çıkan küresel kriz direk olarak Türkiye'de çok fazla hissedilmese de ülkenin ihracat ve ithalat partnerleri üzerindeki etkisi dolaysıyla Türkiye'de de kendisini gösterdi. Bu dönemde Türkiye için önemli olan dış ticaret ortaklarıyla yapılan ihracat ve ithalatta düşüşler yaşanmış, ülke yeni pazarlar arayışına gitmiştir. 2008 krizinden sonra Türkiye'nin ticarette yeni bölge arayışı değişmiş, genellikle Avrupa ve ABD taraflarıyla yapılan ihracat ithalat diğer bölgelere, özellikle de Asya ülkelerine kaymaya başlamıştır.

Yapılan bu çalışmada da 2008 küresel krizinden sonra Türkiye'nin yeni Pazar arayışları incelenmeye çalışılmış, örnek olarak alınan Uzak Doğu ülkeleriyle yapılan ticarete değinilmiş, bu ticarette önemli paya sahip ürünler üzerine durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İhracat, İthalat, Pazar, GSYİH, Ticaret.
JEL Kodları: F14, F40.

ABSTRACT

In 2008, as the global crisis in the US mortgage system in Turkey directly result from the failure of the much palpable in its impact on the country's export and import partners of Turkey has shown itself to direct. During this period, experienced declines in exports and imports with important foreign trade partner for Turkey, the country has gone to the quest for new markets. After the 2008 crisis, Turkey's changed in quest of new trade, usually made with Europe and other regions of imports to exports to the US side, in particular, has begun to shift towards Asia.

Made after the 2008 global financial crisis, this study has attempted to examine Turkey's new market seeking, for example, it received mentions the trade with the Far-East countries, focused on products having a significant share in this trade.

Keywords: *Export, Import, Market, GDP, Trade.*
JEL Codes: *F14, F40.*

[350] **Öğr. Gör., Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü/AZERBAYCAN; E-posta: nigarguliyeva0@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

2008 yılında ABD'de mortgage sistemindeki başarısızlığın etkisi az veya çok neredeyse tüm dünyada hissedilmiştir. Türkiye açısından baktığımız zaman daha önce yaşanmış krizlerden farklı olarak bu dönemde ihraç ürünlerine talepte azalma olmuş, bu da ekonominin küçülmesine ve gelirlerin azalmasına yol açmıştır. Kriz sonrası önemli dış ticaret ortaklarıyla yapılan ihracatta ve ithalatta düşüşler yaşanmış, Türkiye çözüm olarak yeni pazarlar arayışına gitmiştir. Türkiye'nin ticarette yeni bölge arayışı değişmiş, daha önce genellikle Avrupa ve ABD taraflarıyla yapılan ihracat/ithalat diğer bölgelere, özellikle de her geçen gün gelişmekte olan Asya ülkelerine kaymaya başlamıştır.

Uzak Doğu bölgesinde yer alan Çin, Güney Kore, Japonya gibi ülkeler Türkiye ile ticarette çok önemli paya sahiptirler. Çalışmamızda 2008 krizinden sonra Türkiye'nin yeni Pazar arayışları incelenmeye çalışılmış, Uzak Doğu ülkeleriyle yapılan ticarette önemli paya sahip ürünler ve ülkeler üzerine inceleme yapılmıştır.

Bir ülkenin ekonomik yapısı ve gelirleri içerisinde ticaret önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda araştırma yapılırken Türkiye'nin GSYIH içerisinde dış ticaretin hacmi de incelenmeye alınmıştır.

2. Türkiye'nin Dış Ticaret Görünümü

Türkiye ekonomisinde özel sektör öncü kamu sektörü ise düzenleyici rol oynamaktadır.

Türkiye'nin dünya ekonomisindeki konumuna baktığımız zaman 18ci sırada yer aldığı görülmektedir. Avrupa'nın ise 7ci en büyük ekonomisi olmaktadır. Türkiye aynı zamanda en güçlü ekonomilerin temsil edildiği G20'nin bir üyesidir.

Türkiye 1980'li yıllardan sonra ticaret odaklı bir büyüme politikası izlemektedir. Yürütülen ekonomik reform politikalarıyla ithalatta olan kısıtlamalar kaldırılmış, döviz işlemleri serbest bırakılmış ve korumacı politikalar azaltılmıştır.

Türkiye'nin ticaretine baktığımız zaman ithalat ve ihracatta her zaman Avrupa ülkelerini daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Burada ihtiyaç duyulan ürünün daha ucuza mal olması, bazı antlaşmaların mevcut olması, siyasi olaylardan kaynaklanması gibi çeşitli faktörler önemli rol oynamaktadır. Özellikle de AB üye olmak için bu bölgeyle ticaretin her zaman sıcak tutulduğu ifade edilmektedir. 2008 krizinden sonra AB'deki bazı devletlerin mali sorunlarının ve bütçe açıklarının ortaya çıkmasından dolayı Türkiye ile olan ticari ilişkilerinin de olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da ülke yeni pazarlar arayışına girmiş, ülke farklılaştırılmasına gitmiştir.

Uzak Doğu ülkelerinin son zamanlarda hızla gelişmesi, bazı ithalı yapılan ürünlerin bu bölgelerden daha ucuza alınma fırsatının olması, ticaret için bu bölgeye kaymamıza neden olan faktörlerdendir.

Türkiye'nin son 2007-2015, 10 yıllık bir süreçte yaptığı ihracat hacmi 1,338 474 633 bin ABD doları, ithalatı ise 812,944 379 bin ABD doları olmaktadır.

İhracatta imalat sanayi ürünleri önemli yere sahiptir. 10 yıllık süreci incelediğimiz zaman imalat sanayinin yerinin değişmediğini ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. Diğer yerleri sırasıyla motorlu kara taşıtı ve römorklar ve ana metal sanayi tutmaktadır. Tekstil ürünlerinin ihracatta payı gittikçe azalmaktadır.

İthalatı incelediğimiz zamanda ihracatta olan ürünlerin burada da ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. İthalatta da ilk sırayı yine imalat sanayi sektörü ürünleri tutmaktadır. Diğer yerleri sırasıyla kimyasal madde ve ürünler, madencilik ve taş ocakçılığı ve gizli veri malları almaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Grafik 1. Yıllara Göre Dış Ticaret (Milyar ABD Doları, 2007-2016)

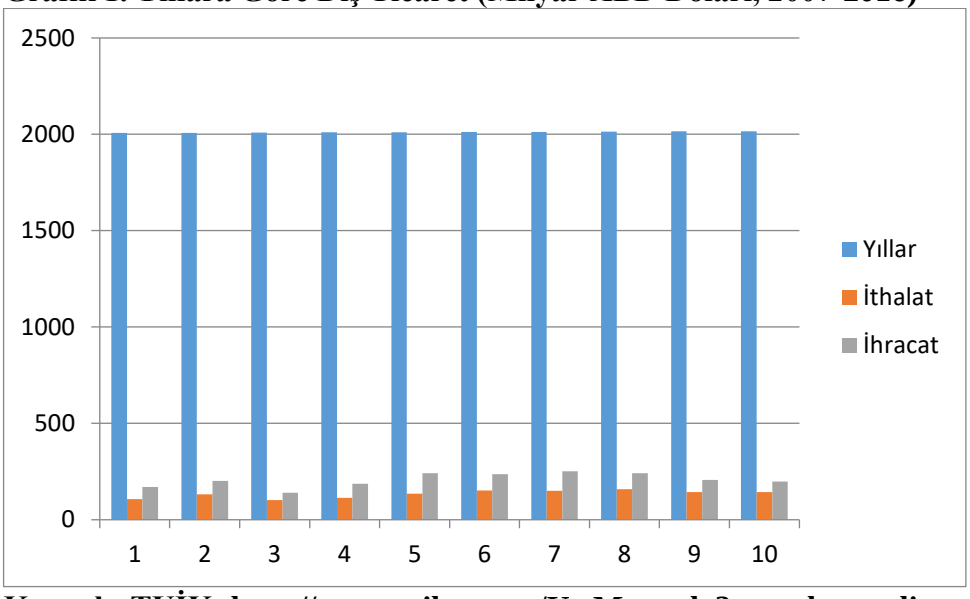

Kaynak; TUİK; http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

2008 küresel krizinden sonra Türkiye'nin ithalatında artışlar gözükmektedir.

İthalatın en fazla orana sahip olduğu yıl 2011 yılı olmaktadır.

Türkiye'nin ticaret için planlanan hedefi 2023 yılı için ana ihracatı 500 milyar ABD dolar düzeylerine çıkarmaktır.

2008 krizinin hemen sonrasında AB ile ticarette düşüşler yaşansa da sonraki yıllarda ticaret yine eski durumuna dönmüş, artışlar olmuştur.

Uzak Doğu ülkeleriyle ticaret iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar ve protokoller çerçevesinde yapılmaktadır. Uzak Doğu ülkeleriyle Türkiye ticareti genelde ithalata dayalı bir ilişki içermektedir. İthalatla ihracat arasında yaklaşık sekiz katlık bir fark olmaktadır.

Japonya ile Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkileri genel olarak Japon firmalarının Türkiye'de girişimiyle, Türk firmalarının da Japonya 'da temsilciliklerinin kurulmasıyla, finans alanı ağırlıklı oluşmaktadır. İthalatımızda buldozerler, greyderler, karayolu taşıtları için parçalar, aksesuarlar, binek otomobilleri ve insan taşımak için motorlu taşıtlar oluşturmaktadır. İhracatta ise öncelikli ürünler makarnalar, balıklar, domates ve konserve edilmiş diğer ürünler, yağlı tohumlar ve meyveler öncelikli gelmektedir. Güney Kore ile olan ticari ilişkiler; sanayi, otomotiv yan sanayi, elektronik ve inşaat malzemeleri olarak yapılmaktadır.

Çin ile ticaretimizi ithal olarak telefon cihazları ve bu gibi elektronik cihazlara, diyodlar, transistörler, monte edilmiş piezo elektrik malları, makine ve cihazlar gibi ürünlere dayanmaktadır. Türkiye ise bu ülkeye ihracat olarak mermer ve travertin, krom cevherleri, kıymetli metal cevherleri, bakır, kurşun ve konsantreleri gibi ürünler satmaktadır.

Tablo 6. Ülke Gruplarının Toplam İthalatının GSYH Yeri

Ülke Grupları	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

AB	0,101328753	0,097489478	0,087823979	0,0937857	0,109830995	1,002966629	0,09726314	0,09504037	0,091555555	0,090354176
TÜRKİYE SERBEST	0,001810935	0,001745663	0,001497366	0,0011381	0,001246846	0,011966233	0,001333762	0,001349619	0,001428015	0,001672858
Uzak Doğu Ülkeleri	0,01657593	0,015353926	0,012739495	0,0155454	0,018271528	0,173809504	0,01657637	0,018448968	0,01917024	0,019981733

TUİK (2017);Ülke Gruplarına Göre Yıllık İthalat, http://www.tuik.gov.tr

Tablo 7. Ülke Gruplarının Toplam İhracatını GSYH Yeri

Ülke Grupları	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
AB	0,089906845	0,083366721	0,073260901	0,0685789	0,075178095	0,679629419	0,066316061	0,073342682	0,074470226	0,079678215
TÜRKİYE SERBEST	0,004355015	0,003935589	0,003035827	0,0026996	0,003056551	0,026258372	0,002538221	0,0024298	0,00221879	0,002123593
Uzak Doğu Ülkeleri	0,0009,782705	0,000205066	0,000503933	0,000429	0,000158842	0,018813698	0,000690199	0,000790491	0,000857275	0,000412898

TUİK (2017); Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat, http://www.tuik.gov.tr,

Ülke gruplarının GSYH'da yerine baktığımız zaman ilk sırada yine AB ülkeleri gelmektedir. İhracatta en az oranla Uzak Doğu ülkeleri gelirken, ithalatta son yeri Türkiye Serbest Bölgeleri kapsamaktadır.

SONUÇ

Çalışmada Türkiye'nin ticarette Uzak Doğu ülkeleriyle ilişkisi incelenmiştir. 2008 küresel kriz sonrası Türkiye'nin AB ülkeleri yerine bu bölgelerdeki ülkeleri tercih edip etmediği araştırılmıştır. Alınan sonuca göre Türkiye her ne kadar Uzak Doğu bölgesiyle ticaret yapsa da önceliği her zaman AB ülkeleri olmuştur. 2008 krizinden hemen sonra AB ülkeleriyle ticarette düşüşler yaşansa da sonradan yine bu ülkelerle olan ithal/ihraç eski düzeylere dönmüştür.

Türkiye'nin Uzak Doğu ülkeleriyle ithalatının esasını elektrik-elektronik mamuller, telefon ve benzeri cihazlar, makinalar oluşturmaktadır. Bu açıdan Türkiye teknoloji alanında kendi altyapısını güçlendirerek daha iyi bir konuma gelebilir. Bu şekilde ithalatı yapılan ürünlerde düşüşlerin yaşanacağı kaçınılmaz bir durum olur. Ayrıca geliştirdiği teknoloji sonucunda hem bu sektöre bağlı olan dış bağımlılıktan kurtulur, hem de bu alanlarda ihracata geçerek ekonomiyi daha iyi bir konuma getirebilir.

KAYNAKÇA

1. AKSES, Selen (2012), ''Ekonomik Kriz Sonrası Dış Ticaretin Gelişimi'', İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, s.1-2.

2. SELÇUK, Bora (2010), ‘’Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri’’, Ekonomi Bilimleri Dergisi Kadir Has Üniversitesi, Cilt 2, Sayı 2, s. 22-23.
3. OECD (2017); Gross Dmestic Product GDP, http://www.oecd.org/ , (Erişim Tarihi: 01.12.2017).
4. TCEB /2017); Dış İlişkiler, www.ekonomi.gov.tr , (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
5. TUİK (2017); Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat, http://www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
6. TUİK (2017);Ülke Gruplarına Göre Yıllık İthalat, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
7. TUİK (2017); Ülkelere Göre Yıllık İhracat, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
8. TUİK (2017); Ülkelere Göre Yıllık İthalat, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
9. TUİK (2017); Yıllara Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
10. TUİK (2017); Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
11. TUİK (2017); Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalat, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
12. TUİK (2017); Gayr Safi Yurtiçi Hasıla, Harcama Yöntemiyle, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
13. TUİK (2017); Girişimin Ana Türü ve Ürün Grubuna Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
14. TUİK (2017); Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırmasına Göre İthalat http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
15. TUİK (2017); Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırmasına Göre İhracat, http://www.tuik.gov.tr , (Erişim Tarihi: 28.11.2017).
16. World Bank /2017); World Development İndicators, http://www.worldbank.org/ , (Erişim Tarihi: 30.11.2017).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(98)

Kishimjan ESHENKULOVA[351]

BİLİM ve DÜŞÜNCE EKSENİNDE SEMERKAND RASATHANESİ

SEMERKAND OBSERVATORY IN THE AXIS OF SCIENCE and THOUGHT

ÖZ

Bilim tarihinde Uluğ Bey rasathanesi olarak da bilinen Semerkand Rasathanesi bilim tarihinde önemi bir yere sahiptir. Gerek rasathanede kullanılan aletler gerekse yapılan gözlemlere ve geleneksel teorilere dayalı kaleme alınmış Uluğ Bey Zîci, İslam dünyasındaki bilimsel gelişmeleri anlama açısından önem taşımaktadır. Uluğ Bey devrindeki astronomi ile ilgili bilimsel faaliyetler bilimsel bir devrim niteliğinde değildir.

Ancak yıldızların tesbitindeki özen ve takvim hesaplarındaki dakiklikler göz önünde bulundurulduğunda kayda değer bilimsel katkıların sağlandığı söz konusudur. Bu çalışmada Semerkand Rasathanesi'nin İslam medeniyetindeki yeri ve önemi bilim ve düşünce ekseninde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Timurlular Devleti, Semerkand Rasathanesi, astronomi.

ABSTRACT

Samarqand Observatory as known the Ulugh Bey Observatory, has an important place in the history of science. The astronomic instruments and article of Zîc-i Ulugh Bey, which was based on the traditional theories and observations in Samarqand Observatory, are very important for understanding of the scientific development in Islamic world. It is clear that astronomic studies in the period of Ulugh Bey are far from the scientific revolution.

However, there are very significant scientific contributions in the determination of the stars and calculations of the calendars. In this study, the role of Samarqand Observatory and its importance in Islamic civilization will be discussed.

Keywords: *Timurids, Samarqand Observatory, astronomy.*

[351] **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bişkek/KIRGIZİSTAN; E-posta: kishimjan@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Astronomi, ulûm el-evâil dediğimiz riyazî ve tabiî ilimlerden biri olup, medeniyet tarihinde ortaya çıkışı çok erken dönemlere dayanmaktadır. İnsanlık tarihinde eski medeniyetlerden olarak kabul edilen Mezopotamya, Mısır, Çin, Hindistan gibi medeniyetlerde astronomi ve gözlemevleri ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür (Ronan, 2003).

Astronomi ilmi İslâm dünyasında Abbasi Halifesi Mansur (136-158/754-775) döneminde Hintli bir seyyah tarafından getirilen matematik ve astronomi (Sind-Hind) ile ilgili iki eserin, Batlamyus'un *Sintaksis*'i *el-Macestî*, Euclydes'in *Elemento Geometricae*'si *Usûlü'l-Hendese* adıyla Arapça'ya tercüme edilmesiyle zamanla âlimlerin ilgi odağına dönüşmüştür (Kaya, 1992:89).

Yunan, Hindistan ve diğer medeniyet havzalarında gelişen astronomi bilimi, İslam dünyasında bilim adamları tarafından geliştirilmiş, bilim tarihinde büyük değere sahip Zîçler, takvimler ve aletler ile ilgili risâleler vücuda getirilmiştir. İslâm dünyasında o dönemin usturlap, jeoit yer küresi, güneş saati, su saati gibi o dönemin en gelişmiş rasat aletleriyle donatılmış rasathaneler inşa edilmiş ve astronominin gelişmesini sağlayan ortamlar yaratılmıştır. Astronomiye merak saran hükümdarlar ve zengin aile fertleri de bu ilmin gelişmesinde büyük rol oynamışlardır.

İlmi bir müessese olarak bilinen rasathaneler, İslam dünyasında hükümdarların veya yüksek mevki sahibi kimselerin teşebbüsü ile oluşmuştur. Hatta bazen resmî devlet müessesesi hüviyetine sahip rasathaneler de kurulmuştur. İslâm dünyasında rasathanelerin kuruluşundaki temel amaç, dakik rasatlara dayanan yeni zîcleri meydana getirmek olmuştur. IX asrın başlarında 207/819'da Abbâsî Halifesi Me'mun (197-218/813-833) döneminde Bağdat'ta inşa edilen Şammasiyya Rasathanesi başta olmak üzere, İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde çok sayıda rasathaneler tesis edilmiştir (Voronovskiy, 1965:105). Bunların arasında Şam'daki Kasiyyûn Rasathanesi, Bağdat'ta Büveyhî hükümdarı Şerefu'd-Devle (372-378/982-989) adına kurulan rasathane, Hemedan Rasathanesi, büyük Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından 467/1075 yılında İsfahan'da kurulan rasathane; Fatimîler döneminde 514-519/1120-1125 yılları arasında Kahire'de inşa edilern rasathane; 657/1259'da İlhanlı hükümdarı Hulagu Han zamanında Meraga'da kurulan rasathane; 699/1300 yıllarında Tebriz civarında tesis edilen Gazan Han Rasathanesi zikredilebilir. Ayrıca Benî Musa kardeşler ve Ebu Hanife Dinavarî gibi şahıslar tarafından inşa edilen şahsî rasathaneler de zikredilmeye değer (Sayılı, 1964:628). İhtimam ile hazırlanmış aletler, özel çalışma yerleri, muayyen bir faaliyet programını tahakkuk ettirmek için çalışan ilim adamlarından oluşan bir ilmî heyet, ilme değer veren hükümdarlar ve yöneticilerin bu ilmi desteklemesi, Me'mun zamanından Timurlular devrine kadar gelen astronomi ilminin ve rasathane çalışmasının belli bir seviyeye yükselmesini sağlamış ve bu şekilde de İslam dünyasındaki ilmi süreklilik devam etmiştir.

Semerkand Rasathanesi: Dünden Bugüne

Semerkand Rasathanesi, İlhanlı hükümdarı Hülagu (651-663/1253-1265) zamanında Nasiruddin al-Tûsî tarafından 657/1259'de Meraga'da inşa edilmiş olan Meraga Rasathanesi'ni esas alarak yapılmıştır (OALT, 1997:LXXIII). Uluğ Bey küçük yaşlardayken Meraga Rasathanesi'ni ziyaret etmiş, burada gördüğü rasathane kalıntıları onda astronomiye karşı derin bir ilgi uyandırmıştır. Bununla birlikte Uluğ Bey tarafından yönetilen ilmî faaliyetler ve âlimler arasındaki tartışmalar da rasathanenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Semerkand Rasathanesi hakkında o dönemlerde yaşamış olan müverrih ve bilim adamları tarafından ele alınan eserlerden bilgi edinmekteyiz. Bunlardan en önemlilerinden biri, hem de bu rasathanenin kuruluşunda büyük rol oynayan âlim Mevlana Giyasuddin el-Kâşî'dir. el-Kâşî'nin babasına yazmış olduğu iki mektubunun[352] günümüze kadar gelmiş olması, o dönemde Semerkand'daki ilmî faaliyetler ve rasathane hakkında bahsetmesi bakımından büyük bir önem taşır. İkinci mektubunda "İki yazıdan hiç olmazsa biri size

[352] el-Kâşî'nin ikinci mektubu 1319şh.'de Tabâtabâ'î tarafından yayınlanmış, daha sonra 1960'ta Kennedy tarafından İngilizceye, aynı yıl Aydın Sayılı tarafından Türkçeye, 1979 yılında da Dilaram Yusupova tarafından Rusçaya tercüme edilmiştir. İlk mektubu ise, Muhammed Bakırî tarafından 1375şh./1996'da ikinci mektubu ile beraber Tahran'da yayınlanmıştır. Zamanında bu mektubu Türkçeye çevirirken kendilerinden çokça istifade ettiğim Afganistanlı Ekramuddin Bayazidî'ye ve İsmet Verçin'e yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ulaşır umuduyla aynı şeyi ikinci defa kaleme alıyorum" diyor. Mektuplarını ne zaman yazdığına dair bilgi yoktur. İkinci mektubunda "Bu mektup mübarek Zilka'ade ayının yedisinde kaleme alındı" diyor (Sayılı, 1960:76). Ancak bu mektupları kısa bir arayla arka arkaya yazdığı ikinci mektubundan anlaşılmaktadır.

el-Kâşî, ilk mektubunda rasathane inşası için en müsaid ve elverişli yerin neresi olabileceğine dair meselelerin Uluğ Bey'in meclisinde gündeme getirildiğini ve Semerkand'ın uygun görüldüğünden haber vermektedir (Bakırî, 1996:40-41). Rasathanenin inşası ile ilgili şunları anlatmaktadır; "Hükümdar Hazretleri… çocukluğunda Meraga Rasathanesi yapılarını görmüş. Fakat kendisi bu rasathaneye o zaman meseleye vakıf bir insan gözü ile bakmamış olduğunu söyleyerek bu hususta izahat istemiş. Benim gelişimden önce kendisine Meraga Rasathanesi'nin, içinde oturulan ve Rasat Tepesi'nin üst kısmının altında bulunan yer olduğunu söylemişler. Tutulma düzlemi eğimi ile güneş rasatı için de Batlamyus metoduna uygun olarak, altı gez çapında iki halka, Batlamyus'un verdiği talimat gereğince dökülmüş bulunuyordu. Batlamyus aletlerinin kusurdan azade olmadıklarından ve bu sebeple, Batlamyus'dan beri yapılan her rasat münasebetiyle rasat aletlerinde dakiklik sağlayan çeşitli değişikliklerin yapılmış bulunduğundan buradakilerin haberi yoktu. Merâga Rasathanesi yapıları arasında bulunan "hendesi minber"in ne olduğunu ve neye yaradığını da kimse bilmiyordu. Ben durumu Yüce Başbuğ'a arz ettim ve bu halka ile baş gösterebilecek hataları izah ettim. Yine, Aduddevle için on gez[353] çapında bir halka yapılmış olduğundan bahsederek eldeki aletin bundan da küçük olduğuna dikkati çektim, ve bu alet yerine Merâga Rasathanesi'nde "hendesi minber" yapılmış bulunduğunu, buna süds-i Fahrî adı verildiğini ve yarı çapının altı gez olduğunu söyledim. Bunun üzerine, eldeki halkanın kırılması emredildi ve bu halka benim tarif ettiğim alete tebdil olundu. Rasathane binasının da benim anlattığım şekle uygun olarak inşasına karar verildi ve bunlarla ilgili bütün hususlar memleket âyânına bildirildi" (Sayılı, 1960:80-81)." Ancak al-Kâşî ne yazık ki rasathanenin ne zaman inşaya başlatıldığına dair bilgi vermemektedir.

Abdurrazzak Semerkandî'ye göre, rasathanenin inşası için Semerkand'ın kuzey tarafından büyük bir yer seçilmiştir ve aletlerin yapımından sonra 823/1420'de rasathanenin inşasına başlatılmıştır. Bu yüksek binanın içi eşsiz, emsalsiz resimler, dokuz kat gökyüzü, dereceler, dakikalar, saniyeler, saniyenin onda biri ile harekette bulunan yedi yıldız figürleri, sabit yıldızlar, yedi iklim, dağlar, denizler, çöller vb.'nin bulunduğu yer yüzü[354] ile süslenmiştir… (Semerkandî, vr. 749). Mirhond ise Semerkand Medresesi'nin inşası hakkında bilgi verdikten sonra şöyle devam ediyor: "Bir de rasathanenin inşası için emir verildi. Zamanın ikinci Batlamyus'u Giyasuddin Cemşid el-Kâşî ve Mevlana Nizamuddin Kâşânî rasathane inşasında bulundular ve kısa bir sürede tamamlandı" (Mirhond, 1960:231-232). Devletşah eserinde şunları beyan etmektedir: "Uluğ Bey adaletli, bilgili, kahhar ve himmet sahibi bir padişahtı, yıldızlar ilmindeki derecesi yüksekti. Bu ilmin inceliklerine vakıftı. Âlimlere çok hürmet ederdi. Riyaziye ve heyet iliminde büyük bir kudret sahibiydi. Semerkand'da bir rasathane yaptırmış ve yıldızların rasadı ile meşgul olmuştur. O dönemin ileri gelen âlimlerinden Giyasuddin al-Kâşî ve Kadı-zâde Rûmî orada çalışmışlar ve bu işi tamamlayamadan vefat etmişlerdir. Sultan olanca himmetini bu işe sarf etmiş, rasatı tamamlamış ve Zîc-i Sultânî'yi ortaya koymuştur. Günümüzde âlimler bu zîce itibar gösteriyorlar ve onu Zîc-i Nasırî İlhanî'ye tercih ediyorlar" (Devletşah, 1977:428-429).

Rasathanenin ne zaman bina edildiğine gelince çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Bazı kaynaklara göre Uluğ Bey Medresesi'nden dört sene sonra yani 824/1421'de rasathane inşasına başlatılmıştır (Bakırî, 1996:8). [355] Hafız Ebru, dinî ve tabiî ilimlerde geniş bilgiye sahip olan Uluğ Bey'in 823/1420'de Maveraünnehir'de bir rasathane yaptırdığını belirtir (Hafız Ebru, 479b). Başka bir kaynağa göre de rasathane 825/1422'te veya 827/1424'te tamamlanmıştır. Uluğ Bey'in çağdaşı ve astronom Ruknuddin Amulî, 'Semerkand Rasathanesi'nin inşasına 830/1427'de başlatıldı ve çalışma otuz yıl fazlasıyla devam etti' diyor (Sayılı, 1988:270). Aydın Sayılı ise Uluğ Bey Rasathane'sini değerlendirirken 'Bizim elimize geçen

[353] 'gez' bir ölçü birimi olup kaynaklarda çeşitli miktarlarda gösterilmiştir. Kaşani'nin kullandığı gez, 50 cm'ye eşittir (Bakirî, 1996:54).
[354] Bu her halde yer küresi olabilir.
[355] Verilen bilgilere göre Semerkand Medresesi'nin 820-823/1417-1420 yılları arasında yapıldığı göz önünde bulundurulursa, Rasathane'nin 827/1424 yılında inşasına başlatıldığı tahmin edilebilir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kaynaklara göre Uluğ Bey'in Semerkand Rasathanesi 823/1420'da inşa edilmiş ve inşasından Uluğ Bey'in vefatına kadar otuz yıl faaliyette bulunmuştur" ifadesini kullanır (Sayılı, 1988:271). Ancak el-Kâşî'nin mektuplarına bakılacak olursa, rasathanenin Uluğ Bey Medresesi'nden sonra bina edildiği ortaya çıkmaktadır. Eğer medrese ile rasathane aynı anda inşa edilmiş olsaydı el-Kâşî mektuplarında bundan zikretmesi gerekirdi. Aksine mektuplarında medresenin faaliyette olduğu ve medresenin müderrisleri hakkında bilgi vermektedir (Bakırî, 1996:41-42). Buradan rasathanenin medreseden sonra yapıldığına dair kesin bir sonuca varmakla daha önce bahsi geçtiği gibi medreseden dört sene sonra inşa edildiği hakkındaki bilginin doğru olabileceği kanaatindeyiz.

el-Kâşî, mektubunu yazdığı sıralarda rasathanenin büyük bir kısmının meydana getirilmiş olduğunu, beşyüz tûmâna[356] yakın tuğla ve kireç sarf edildiğini bildirmektedir. Rasathane aletlerine gelince şu şekilde ifade eder: "Zatu'l-halak yapıldı. Bir ikincisi de yapılmakta. Zatü's-semt, zatü'l-hedefeti's-seyyare ve saire gibi bazı aletler üzerinde de çalışılıyor. Bunlar da tamamlanmış durumda (Sayılı, 1960:88)." Ayrıca mektuplardan usturlâb, güneş saati, zatu'l-halak, zatü's-semt, "hendese minberi" veya süds-i fahri, zatü'l-hedefeti's-seyyare gibi rasat aletleri ile ilgili bilgilere sahip olmaktayız.

Kuhek tepesinin etiğinde, Abirahmat deresinin (arık) kenarında inşa edilen Semerkand Rasathanesi, Babur'un verdiği bilgiye göre üç katlı olup (Babur, 1970:71-72), 21 metre yüksekliğinde, doğudan batıya doğru yaklaşık 85 metre ve güneyden kuzeye doğru da 170 metre (85x170 metrekarelik alan) genişliğinde yer almıştır (Muminov, 1969:219-221). İçerisinde zîc yazma aleti yani dev bir sekstantı vardı. Sekstantın yarıçapı 40 metreden fazlaydı ve kendi cinsindeki aletler söz konusu olduğunda dünyadaki en büyük astronomi aletiydi. Bu sekstant, Güneş, Ay ve gezegenlerin meridiyen üzerinden transit geçişlerini gözlemek için kullanılmaktaydı. Rasathane de bu cisimlerin değişen konumlarını, yıl uzunluğunu ve Güneş'in yörüngesiyle gökkubbe ekvatoru arasındaki açı gibi önemli astronomik büyüklükleri kaydetmek üzere kurulmuştu. Alet yüksek hassasiyet elde etmek gayesiyle büyük boyutlarda imal edilmişti. Bir derecelik yay, aletin duvardaki ölçeğinde 70 santimetreden fazla, bir yay dakikası ise 12mm uzunlukta yer tutmaktaydı. Böylece 2 ile 4 yay-saniye arasında bir hassasiyet elde edilmekteydi. Dört saniyelik yayın, bir kurşun kalemin eninin 1.4km uzaktan görünüşüne eşit olduğu düşünülürse, bu hassasiyet 15. yy için büyük bir başarıydı (Ronan, 2003:243). Nitekim verilen bilgilere göre Semerkand Rasadhanesi'nde 1018 yıldız tesbit edilmiş. Bir yılın 365 gün 6 saat 10 dakika 8 saniyeye tekabul ettiği hesaplanmıştır. Bu durum günümüzde kabul edilmiş olan değerden bir dakika 2 saniye daha küçüktür (Hayit, 1995:5).

Eğer rasathane faaaliyetlerine devam edebilseydi kim bilirdi; daha orijinal ve bilim dünyasına değerli eserler kazandırılabilirdi. Ancak gerçek şu ki, Uluğ Bey'in vefatından sonra Semerkand'daki gerek rasathanede gerekse medreselerde yürütülen bilimsel faaliyetler kesintiye uğramış, kısa süre sonra da ülke içindeki sürekli siyasi istikrarsızlık ve karışıklıklar nedeniyle Uluğ Bey'in himayesinde bulunan bilim adamları Osmanlı İmparatorluğu başta olmak üzere çeşitli ülkelere ve topraklara gitmek zorunda kalmışlardır. Böylece 15.yüzyılda bilimsel çalışmalar açısından en önemli müesseselerden biri olarak bilinen Semerkand Rasathanesi kısa süre sonra ne yazık ki yüz üstü bırakılmış ve değersiz bir müessese haline gelmiştir. Kendi haline bırakılmışlığın ve sürekli siyasi kavgaların neticesinde yerle bir edilmiş olan Rasathane gün ışığına çıkarılmasını asırlardır bekleyecektir.

Uluğ Bey Rasathanesi ile ilgili kazı çalışmalarında büyük katkıda bulunan araştırmacı V. L. Viatkin, Semerkand bölgesinin idaresi ile ilgili vakıfnameleri incelerken Semerkand Rasathanesi hakkında bilgi ihtivâ eden bir vakıfnameyi elde eder. Vakıfnamede rasathanenin Çupan-Ata eteğinde Nakşi-Cihan denilen yerde kurulduğu ve rasathaneye ait olan araziye dair bilgiler verilmiştir. Bunun Babur'un *Baburnâme* ve Ebu Tahir Hoca'nın *Samariya* adlı eserinde bahsettiği bilgiler ile bağdaştığı ve aynı yerden bahsettikleri görülmüştür (Shishkin, 1965:200). 1872-1898 yılları arasında A. L. Kun, V. P. Nalivkin ve V. V. Stratonov tarafından tebliğler yazılıp resimleri çekilmiş ise de esas kazı işleri daha sonra gerçekleşmiştir. Kazı ile ilgili öne sürülen sunuş W.W. Barthold'un başında bulunduğu Orta ve Doğu Asya Araştırma Rus Komitesi tarafından tastiklenmiş ve bu çalışma için 800 ruble ayrılmıştır. 1908-1909'da V. L. Viatkin tarafından kazılara

[356] Tûmân, moğolca bir kelime 10 000 anlamındadır. Burada ise 10 000 dinar manasına gelmektedir (Bakırî, 1996:58).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

başlatılmıştır. Çalışmada çukur ve deliklerin bulunduğu ve daha sonraki araştırmacılar tarafından 'çimento tabanı' diye adlandırılan taban kalıntıları ve 'kvadrant' (kadran) günümüzde de 'sekstant' diye adlandırılan devasa gözlem âletinin alt kısmı gün ışığına çıkarılmıştır. Kazı sonunda Viatkin'in (1912) sunduğu raporun eksik olabileceği düşünülerek tekrar çalışmanın başlatılması istenilmiştir. Ancak rasathanenin en önemli aletleri ortaya çıkmış bulunuyordu. Rus Komitesi tarafından sağlanan imkanlarla 1914 Nisan-Haziran aylarında tekrar yeni çalışmalara başlatılmış fakat tamamlanamamıştır. Çalışma sonucunda rasathanenin tepesinde elli metre çapında yatay daire şeklinde bir saha ortaya çıkmıştır. Bu kazıda birkaç mimarî fragmanlar, mermer taşlar ve Timurlular'dan kalma tabak çanaklar dışında önemli birşey bulunmamıştır. 1914'de sonuçlanan kazıda hayal kırıklığına uğrayan Barthold, Uluğ Bey hakkındaki eserinde (1918:109) bu durumu şu şekilde ifade eder: "Viatkin'in özel mektubundan[357] birbirini izleyen çalışmalar rasathanenin yapımı ve donatımı ile ilgili açıklamalara yardımcı olamadığı bellidir."

Semerkand Rasathanesi ile ilgili çalışma Sovyet döneminde de devam etmiştir. 1941 yılında M. E. Masson'un başında bulunduğu Timurlular devri Semerkand mimarî yapıları ile ilgili çalışma grubuna rasathane araştırması için İ. A. Suharev'in[358] başında bulunduğu özel grup katılmıştır. Bu çalışmada, tepenin kuzeyinde iki delik bulunmuş rasathane bulunan sahanın doğu kısmı temizlenmiştir. Ancak kerpiçten yapılmış zemin parçaları ve duvar parçası dışında rasathanenin yapısı ile ilgili sorular çözülmemiştir. 1947'de G. D. Jalalov (1947:126-136) ve T. H. Kari–Niyazov (1947:249-253) katıldıkları kazılarda ortaçağ astronomi ve matematik literatürlere dayanarak birçok problemi çözmeye çalışmışlar ve açıklığa kavuşturmuşlardır. Viatkin tarafından gün ışığına çıkarılan kadran doğu astronomi literatüründe 'sekstant Fahri' diye adlandırılan en önemli alet olduğunu ve iki araştırmacı da bu aletin ekliptik eğilim, ekinoks noktaları, yılın sürekliliği vb. gibi astronomik kadiri[359] belirlemek için kullanıldığını ortaya koymuşlardır. Bu da rasathanenin yapımı ile ilgili çalışmaları birçok yönden kolaylaştırmıştır (Shishkin, 1965:200-208). 1949 yılında Uluğ Bey'in ölümünün 500 yıl dönümü münasebetiyle Özbek Bilimler Akademisi tarafından yeni bir araştırma grubu oluşturulmuştur.[360] Shishkin'in anlattığına göre; Rasathane, Semerkand'da 'Çupan-Ata taşı' diye adlandırılan gri şistten oluşan pek yüksek olmayan kayalı tepede yerleşmiştir. Rasathane üç tarafından bağlar ve tarımlarla kuşatılmıştır. Kuzey doğu tarafında da Çupan-Ata yükseliyor. Rasathanenin eteğinde de Abirahmat deresi akıyor. Bu grubun çalışması sonucunda rasathanenin yapımının simetrik eksen ile gerçekleştiği, merkezde meridiyonal yönü gösteren kadran hendeği ortaya çıkmıştır. Rasathanenin yapımı kadranla tam ortadan ayrılmış, güney ve kuzey olamak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Rasathanenin en önemli aleti olan Fahri sekstantının kalıntıları Semerkand'ın enine çalışmasına uygun olarak yapılmış, tranşede yerleştirilmiş ve kayaya çakılmıştır (Shishkin, 1965:209-210). 15. yüzyılda bilimsel gelişmelere katkı sağlayan Semerkand Rasathanesi'nin kalıntıları günümüzde geçmişin bir simgesi olarak varlığını sürdürmektedir.

Devrin Şah Eseri: Zîc-i Uluğ Bey

Timurlular devrinin en önemli bilimsel çalışmalarından biri de Semerkand Rasathanesi'nde yapılan gözlemler ve bilim adamları arasındaki bilimsel tartışmalar ve çalışmalar sayesinde meydana getirilen Zîc-i Hâkânî veya Zîc-i Cedîdî adıyla da bilinen Uluğ Bey Zîci'dir. Semerkand enlemine göre tertip edilmiş olan bu eser, astronomi teorileri ile ilgili geniş bir mukaddime dahil olmak üzere Semerkand Rasathanesi'nde yapılan gözlemlere ve zîçlere dair dört makaleden oluşmaktadır. Birinci makale "Tarih ve Takvimler" hakkındadır. Bu makale bir mukaddime ve yedi babdan oluşmaktadır. Bu bablarda o zamanlarda bilinen bütün takvimler ve bu takvimlerin hesaplanmalarına dair metodlar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci makale, "Vakitler ve Vaktin Ortaya Çıkışı" hakkındadır. Yirmi iki bab ihtivâ eder. Bu makale pratik astronomi ile

[357] V. L. Vyatkin 1914 yılındaki kazı ile ilgili raporunu yayınlamamıştır. Özbekistan'ın Kültür Bakanlığı'nda bulunan M. V. Stolyarov'un günlüğünde bulmak mümkündür.
[358] İ. A. Suharev çalışmalarını yayınlayamadan gittiği 1941-45 savaş meydanında vefat etmiştir. Onun raporu Semerkand'daki Devlet Özbek Halk Kültür Müzesi'nde bulunmaktadır.
[359] Kadir, bir yıldızın parlaklık bakımından bulunduğu basamak için kullanılan astronomik terimdir.
[360] V. A. Shishkin'in başında bulunduğu kazı çalışmasına S. K. Kabanov, V. A. Nil'sen, V.İ. Sprishevsky, asistanlar; V. İ. Sarianidi ve K. A. Shahurin katılmıştır.

ilgilidir. Üçüncü makale "Yıldızların Konumu" üzerinedir. On üç babdan oluşan makalede gezegenler teorisi ve yıldızların hareketlerinin hesaplanması gibi konular ele alınmıştır. Dördüncü makale ise yıldızlarla ilgili olup iki bab ihtivâ etmektedir ve astroloji hakkında bahsedilir (Zîc-i Uluğ Bey, vr. 2a-b).

Hem kendi dönemindeki hem daha önceki bilgilere dayanarak oluşturulan İlhânî Zîci'nin tersine Uluğ Bey Zîci tamamen kendi gözlemlerine dayandırılmıştır. Uluğ Bey Zîci'nin diğer bir özelliği yıldızların yeni katoloğunu ihtiva etmesidir. Bu yeni katolog, astronomi tarihindeki Batlamyus'un Hipparchus'tan alarak *el-Macestî* adlı eserinde ortaya koyduğu ilk katologlardan yaklaşık 1200 yıl sonra ortaya çıkmıştır (Heiderzadeh, 1997:43). Farsça kaleme alınmış olan bu eserin tamamlanma tarihi verilmemiş olmakla beraber muhtemelen 841/1437'de tamamlandığı tahmin edilmektedir. Çünkü gezegenlerin pozisyonlarını belirten cetveller 841/1437 tarihinden itibaren başlatılmıştır. Ayrıca Ali Kuşçu *Risale der İlm-i Hey'e* adlı eserinde gezegenlere ait cetvellerin başlangıç tarihini 841/1437 olarak vermiştir (Heiderzadeh, 1997:43). Barthold da zîcin tamamlanış tarihi ile ilgili şunları beyan etmektedir: 'Uluğ Bey Zîci'nin tamamlanış tarihi 841/1437 sayılmaktadır. Bunula beraber Uluğ Bey daha sonraları da eseri üzerinde çalışmış ve ölüm tarihi olan 853/1449'da tamamlamıştır (Barthold, 1930:113).

Kendisi başta olmak üzere birçok bilim adamı bu eserin ortaya çıkmasında büyük katkılarda bulunmuşlarsa da Uluğ Bey, bu zîcin mukaddimesinde özellikle Giyasuddin el-Kâşî, Kadı-zâde Rûmî ve Alauddîn Ali Kuşçu'dan övgüyle bahseder. Zîc-i Uluğ Bey'in çeşitli yerlerde birçok nüshası bulunmakta olup şerh, haşiyeleri vardır ve çeşitli dillere tercümesi yapılmıştır. Timurlular devrinde bu esere Ali Kuşçu tarafından *Şerh-i Zîc-i Uluğ Bey* (nr. 1493) adlı bir şerh eseri yazılmıştır. Hayatı hakkında fazla bilgilere sahip olamadığımız Herat'ta yaşayan âlimlerden Kemaluddin el-Şirvânî'nin, Fethullah Şirvânî'den ders okuduğu ve Uluğ Bey Zîci üzerine *Hâşiye 'ala Zîc-i Uluğ Bey* (nr. 74/25) adlı bir eser telif etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraları el-Bircandî de *Şerh Zîc-i Uluğ Bey* adıyla da bilinen *Şerh-i Zîc-i Cedîd-i Sultânî* (nr. 84) eserini kaleme almış, 929/1523'te de tamamlamıştır. Buradan da görüldüğü gibi Uluğ Bey Zîci sadece o dönem için değil daha sonraları da büyük önem kazanmış diğer ülkelerde de bu alanda bilimsel çalışmaların devam ettirilmesine ön ayak olmuştur.

Sonuç

Uluğ Bey döneminde gelişen ilmi faaliyetlerin, özellikle rasathanedeki çalışmaların onun ölümüyle önemli bir kayba uğradığı şüphesizdir. Her ne kadar Uluğ Bey'in teşvikiyle onun himayesindeki bilim adamları tarafından rasathane inşa edilmiş ve ilmin ilerlemesi için büyük imkanlar sağlanmış ise de 853/1449'dan sonra ortaya çıkan ülkedeki siyasî karışıklıklar Semerkand'daki ilmî faaliyetleri etkilemiştir. Neticede bilim adamlarının Semerkand'ı terk edip Osmanlı İmparatorluğu başta olmak üzere çeşitli bölgelere gitmelerine sebep olmuştur. Her ne kadar Uluğ Bey'in oğlu veya selefleri tarafından rasathanedeki faaliyetler devam ettirildiyse de çok geçmeden Semerkand rasathanesinin itibarının düştüğü hatta çalışmaz hale geldiği görülmektedir. Ancak buna rağmen Semerkand rasathanesi ve o dönemlerde yazılmış olan eserler büyük yankı uyandırmış ve orada yetişip de diğer çeşitli bölgelere gitmek zorunda kalan alimler tarafından devam ettirilmiştir. Nitekim daha sonraki asırlarda Semerkand Rasathanesi'ni esas alarak başka bölgelerde rasathanelerin inşa edildiği görülmektedir.

Semerkand Rasathanesi'ndeki bilimsel faaliyetlerin Batlamyus modeline dayalı astronomik bilimsel çalışmalara devam ettiği dikkate alınırsa, bilim tarihi serüveni içinde bilimsel bir devrim yaratabilecek kadar orijinal anlamda bilimsel katkı sağladığı veya düşünce tarihinde bir sıçrama ya da dönüşümlü bir değişim söz konusu değildir. Ancak yaşadığı devir çerçevesinde geleneksel bilimsel sürekliliği devam ettirip edemediği konusuna bakılırsa, o zaman kayda değer gelişmelerin yaşandığı, hatta bu model çerçevesinde önemli gelişmelere katkı sağladığı şüphesizdir. Bu bağlamda Semerkand Rasathanesi'nin İslamî ilmî sürekliliği devam ettirmekle beraber kendinden sonra İslam dünyasında ortaya çıkan rasathaneler için bir temel teşkil ettiği de bir gerçektir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Ali Kuşçu, *Şerh Zîc-i Uluğ Bey,* Crh., nr. 1493, vr. 315
2. Babur, (1970), *Baburnâme*, çev. Reşit Rahmeti Arat, İstanbul: MEB.
3. Bakırî, M. (1996), *Ez Semerkand be Kaşan, Nâmeha-i Giyas al-Dîn Giyasuddin Kâşî be Pedereş,* Tahran.
4. Barthold, W. W. (1918), *Ulugbek i ego vremya,* Petrograd.
5. Barthold, W. W. (1930), *Uluğ Bey ve Zamanı*, çev. Akdes Nimet Tahiroğlu, İstanbul.
6. Bİrcandî, *Şarh Zîc-i Cedîd-i Sultânî,* SK., Hamidiye nr. 84, 336 vr.
7. Devletşah (1977), *Tezkirat al-Şuarâ'*, çev., Necati Lugal, İstanbul.
8. Hafız Ebru, *Zubdat al-Tavârih Baysungurî,* SK., Fatih, nr. 4370/1.
9. Hayit, B. (1995), *Türkistan. Rusya ile Çin Arasında XVIII-XX Asırlarda Ruslar ve Çinlilerin İstilâları Devrinde Türkistan Millî Devletleri ve Millî Mücadeleri Tarihi*, çev. A. Sadak, Ankara: TTK.
10. Heidarzadeh, T. (1997), *Ali Kuşçu'nun Eserleri,* İ.Ü.Sosyal Bilimler Enistitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
11. İstoriya Samarkanda (1969), ed. İ. M. Muminov, Taşkent.
12. Jalalov, G. D. (1947), "Observatoriya Ulugbeka v svete novıh dannıh", *Nauchnaya sessiya AN Uz SSR 9-14 iyunya 1947 g.,* Taşkent, s. 126-136.
13. Kamaluddin al-Şirvânî, *Haşiya'ala Zîc-i Uluğ Bey*, Hazâin-i Hasan Paşa al-Calilî 74/25, vr. 121.
14. Karı-Niyazov, T. H. (1947), "Sekstant, kak glavnıy instrument observatorii Ulugbeka", *Astronomicheskiy Jurnal,* cilt XXV, No. 7, s. 249-253,
15. Mirhond, (1339 hş./1960), *Tarih-i Ravzat al-Safa fi Sirat al-Enbiya va'l-Mulûk va'l-Hulefâ,* cilt VI, Tahran.
16. *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi, (1997),* ed. E. İhsanoğlu, cilt I, İRCİCA, İstanbul 1997.
17. Ronan, C. (2003) *Bilim Tarihi*, çev. E. İhsanoğlu, F. Günergun, Ankara: TUBİTAK.
18. Sayılı, A. (1988), *The Observatory in Islam,* Ankara: TTK.
19. Sayılı, A. (1960), *Uluğ Bey ve Semerkand'daki İlim Faaliyeti hakkında Giyasuddin-i Kâşî'nin Mektubu,* Ankara: TTK.
20. Sayılı, A. (1964), "Rasathane", *İA* cilt IX, İstanbul: MEB.
21. Semerkandî, A. *Matla' al-Sa'dayn va'l-Macma' al-Bahrayn,* SK., Fatih, nr. 4370/2.
22. Shishkin, V. A. (1965), "Samarkandskaya observatoriya Ulugbeka", *İz istorii epohi Ulugbeka,* Taşkent.
23. *Zîc-i Uluğ Bey*, Hafıd Efendi, 195, vr. 2a-b
24. Voronovskiy, D. G. (1965), "Astronomı Sredney Azii ot Muhammeda al-Havarizmi do Ulugbeka*", İz istorii epohi Ulugbeka,* Taşkent, s. 100-173.
25. Viatkin, V.L. (1912), "Otchet o raskopkah observatorii Mirza Ulugbeka v 1908 i 1909 gg.", *İzvestiya Russkogo Komiteta dlya izucheniya Sredney i Vostochnoy Azii,* ser. II, No: 11, SPb., s. 76-93.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(99)

Ahmet Murat TAŞER[361]

THE INEVITABLE INTERTWINEMENT OF POLITICAL SYSTEM and RELIGION
SİYASAL SİSTEM ve DİNİN KAÇINILMAZ İÇ İÇE GEÇMİŞLİĞI

ABSTRACT

A political system which is composed of a state with all the institutions and functions, and the environment that influences its functions can be a side of the relations with the religion. Since, both religion and modern state are interested in shaping the emotions, thought patterns and behaviour of the society and have rules governing their actions, and also sanctions if rules are not followed. Thus, we can say that religion and the state both penetrate to all parts of the individual's life, and they demand to organise it properly. It is argued in this paper that due to the nature of both the state and religion, the relation between them is inevitable. Consequently, the only variable to search for in a research on the relations is the dimension, intensity and quality of that relation.

Keywords: *Religion, State, Political System, Relation.*

ÖZ

Tüm kurum ve işlevlerden oluşan bir devlet ve onun işlevlerini etkileyen çevreden oluşan bir siyasal sistem, din ile olan ilişkilerin bir tarafı olabilir. Çünkü hem din hem de modern devlet toplumun duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirme ile ve onların davanışlarını yöneten kurallarla, kuralların uyulmadığı durumlarda yaptırımlarla alâkadar olur. Bu nedenle, dinin ve devletin bireyin hayatının her alanına nüfuz ettiği ve onları düzenlemek istediği söylenebilir.

Bu çalışmada, devletin ve dinin anılan doğasından dolayı aralarında bir ilişki olmasının kaçınılmaz olduğu savunulmaktadır. Dolayısıyla, din ve siyasal sistem ilişkileri noktasındaki bir araştırmada araştırılacak tek değişken bu ilişkinin boyutu, yoğunluğu ve niteliğidir.

Anahtar Kelimeler: Din, Devlet, Siyasal Sistem, İlişki.

[361] **Department of Political Science and International Relations; Istanbul University, Istanbul/TURKEY; Email: murat_taser@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Conceptual and Theoretical Frame

Politics, State, Religion and Political System as Sides of the Relation

With regard to the definitions of politics, to define it as "actions around the government" as given by Çağla, appears to be the broadest one (Çağla, 2015, p. 38). However, this definition does not specify the boundaries of "the government" and "actions", it should be detailed without limiting the meaning while being put into usage with the "state". Considering above, Heywood's formulation of politics as "*all the actions of the government including* the making, preserving and amending of general social rules *for the governed*" is the most suitable definition for the purpose of this paper.

Heywood's account of Weber's modern state, as "a political unity, an association that establishes sovereign jurisdiction and has a monopoly of the means of legitimate violence within defined territorial borders, and exercises authority through a set of permanent institutions" is perhaps the broadest organizational definition of the state. In other words, the state needs to possess complete and unlimited hegemony over the institutions and groups in the society, the institutions of the state must have public nature, the decisions of the state must be binding and legitimate in the eyes of the society - for the long term public good is observed -, the state must be sufficient in enforcing its decisions and punishing those who disobey, and it must possess a geographical territory for these to take place, and a management and an agent of rules and laws for enforcing the decrees, and institutions that are aligned to each other.

It is due to its legitimacy and likewise hegemony that the state has more impact and greater authority than the other political institutions in the society. It is crucial that the state is separate from other political institutions and the civil society, as the state has a need to dominate all other political sub-units. Here, the density and type of the hegemony is the focal point of the subject. Apart from the organization description of the state, a functional definition must be given in order to determine its hegemony and dominance over other political sub-groups. This approach will allow for a clearer understanding of its relations with religion.

As for religion, the polythetic definition given by Bilgin, which reads "a route of faith which regulates; humans' belief in the Power considered as the Creator, all the behaviours according to that belief, and worship and prayer before that Power" (Bilgin, 2014, p. 76) appears to be the most comprehensive, since it touches both the individual and society.

If the state is taken organizationally only and as one of the institutions of the society, it cannot be one side of the relations with religion. Similarly, politics can neither be the other side of the relation, since equal political institutions cannot compromise all sections of a society. At this point, Schmitt's definition of "the sate is at the peak influence point which permeates every parts of the society" becomes more suitable than Vincent's "politics is the essense of the state and cannot be understood separately" definition. In this respect, *only a political system*[i] *which is composed of a state with all the institutions and functions, and the environment that influences its functions* can be a side of the relations with the religion. In fact, Easton's political system (Easton, 1957), implying the state, its structures, institutions, and functions corresponds to the state in an organizational and functional way which is mentioned as the side of the said relation. The feasibility of this system analysis to be applicable to any political regime makes it possible for us to employ it to analyze political systems with different economical, political, and societal backgrounds (Saybaşılı, 1999, pp. 44; Easton, 1981, pp. 321-322).

Political systems, as the integration of systematically connected activities regarding the making and implementing of general authoritative decisions for a society, interact with the environment. The system transforms the inputs given by the environment in which it performs the political decisions as outputs. The ability or disability of the transformation of the inputs to the outputs results in a feedback in any case (Easton, 1957, pp. 384). Here, it should also be noted that since a system is a complicated integration of various parts with structures, institutions, and functions, it influences and is influenced by multiple environments of changing capacity and dimensions such as cultural, economic, demographic, etc. sub-environments which shape the system's characteristic, and other international upper-environments in which the system performs its function (Alkan, 2011, pp. 14-21).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Easton stresses the vitality of the input and output balance for the success and the survival of the system since, each process will cause an either supportive or opponent feedback. However, not every demand finds its way to turn into a policy, the system decides which inputs are to be processed in which way to produce proper policies (Easton, 1957, pp. 391, 397). For Easton, the feedback is strictly related to and depends on the adoption of the political community, regime, and government (Easton, 1957, pp. 391-393). The mentioned supportive feedback can also be expressed as the legitimacy of the system before the society (Vergin, 2014, p. 55). According to Easton, this vital support can be obtained by the system by either producing the demanded policies as outputs or by politicization of the society in the desired manner (Easton, 1957, pp. 395-398).

The cycle of society's feeding of the demands regarding religion to the system as inputs, the process of the system of transforming those demands, and producing respective policies as outcomes (Almond and Powell, 1966, pp. 20-27) is the subject of the relation of the political system and religion.

The Relation Between Religion and the Political System

Digging into the relation of religion and state requires the analysis of the connection between these and the individual, as well as the society as a whole. Religion is not equal to but more than faith includes rituals and practices of the individual and the collective, and there has to be certain conditions for it to be present amongst the people.

Ali Fuat Başgil defines the conditions as the elements of the freedom of religion, and lists them as the freedom of an individual (1) to adopt a certain religion, as a belief system, (2) to practice the rituals and prayers of the religion s/he abides in the language that is appropriate, (3) to spread information, thoughts, love or admiration on that particular religion via written or verbal conduct, freely, (4) to learn or teach the principles of that religion, and (5) to freely perform the individual and social duties the religion requires. Başgil furthermore emphasizes the connection between the ability of a particular religion to sustain itself and its power in the individual and social realms and the competence and capability of the temple organization and especially of the clergymen. This competence is tied to the existence of the above conditions. Başgil adds that these conditions are subject to limitations once social ethical codes and rule of the state are violated (Başgil, 1955, pp. 193, 218). The faith aspect of religion doesn't change over time. Neither does the aspect of obligations put forward by the religion transform or update over a course of time. The only space where change may occur is the social aspect of religion. This space consists of the phases of continuous and cumulative construction of the society that the individuals are a part of, and their own construction by the same society itself. This phase consists of the integration with the people who believe in the same religion, the delivering of similar requests to the administration and the phases of reciprocating these request and the form, dimension and intensity of this relation make up the subject of this study.

Myrzabaev views the communication between religion and the state as essential and mutual as both have a place in the society, and this relation has shown itself in the urge "to own the right to rule" (Myrzabaev, 2009, pp. 17-18). Both religion and state are interested in shaping the emotions, thought patterns and behaviour of the society and have rules governing their actions, and also sanctions if rules are not followed. Thus, we can say that religion and the state penetrate to all parts of the individual's life. However, religion and the state are not synonymous in that sense. As Joseph R. Strayer states, it *is* obviously possible *and natural* to have conflict of interest between the demands of the state, centred on worldly prosperity and survival, and the demands of religion, centred on right behaviour in this life, and salvation in the future (Strayer, 1958, p. 42). Despite apparent similarities and differences, religion and the state can't be perfectly tuned or completely opposite at all times. The fact that the religious dynamics firstly try to shape the societal rules according to the orders and prohibitions of religion and undertake new missions by trying to yield to the current law, when it's not possible (Taşer, 2013, p. 3) is vital as in a particular religion in maintaining its existence and impact in personal and societal realm as Başgil states.

Throughout history the clergy and the rulers of the state have either fought or embraced each other, adapted to or excluded the other, in the quest of proving authority of the society. The Modern State, in that sense, brought a new era to this series of relations. The singular relation was built after the centralized power

took over. John Neville Figgis underlines that religion functions as a mechanism rather than an organism within the modern state, and this, Figgis believes, undermines the independence of the Church (Figgis, 1913, pp. 3-53). Since the reciprocal nature of the relation is displaced with the advent of the modern state, the relation between religion and the state began to be called the state's policy towards religion (Myrzabaev, 2009, p. 19).

This transition caused structural and functional changes in both the state and religion. Myrzabaev, argues that state policy towards religion or the relation between religion and the state must be analyzed under two perspectives. These are the theoretical and practical aspects of the relation. The theoretical aspect consists of the judicial part which concerns the legal regulations about the faith and practices of the individuals; and the practical aspect is bound to the theoretical aspect, and generally about the legal, educational and social spheres which emerge in the stages of religious education and services are provided (Myrzabaev, 2009, pp. 20-21).

The state maintains its relations with religion in terms of its policy towards religion, in varying scopes, ways and depths. It is arguable at this point that there can be differences in the depths and scopes of the relation in line with the social dynamics, which are shaped by the economic, ideological and historical conditions. The factors that are the reasons for these differences change according to the internal dynamics of the political system itself and the requests and feedback about religion that come from the environment and cause a different internal and external effect.

Each policy on religion or each of the religion – political system relations must be analyzed according to their set of conditions, because it is evident that each political system is unique in its institutional and functional processes. Myrzabaev's two perspectives, that are briefly analyzing the case with its theoretical and practical aspects, must be applied to all examples of religion and political system relations, at each analysis. For this reason, in the phases of displaying some studies in this field and referring to various concepts and theories in religion-political system relation, several classifications of fundamental religion-political system will be lined up based on dimensions of the juristical-theoretical and practical-implementation. Some of the examples convenient in describing the religion – political system relations in the legal – theoretical dimension are given below:

Myrzabaev thinks that the religion-state relation models he suggests on using in explaining the relation between the phenomenon and events and activities, with empirical data - in the classification of religion-state relations – would be the theoretical foundation of these models to compare these classifications. Myrzabaev argues that the classification of relations between religion and state consists of the following models; (1) state leaned towards religion, (2) religion leaned towards state and (3) the separation of religion and state (Myrzabaev, 2009, p. 21). Though broad and abstract, Myrzabaev's classification is useful in that it includes all probabilities in religion – state relations.

Niyazi Berkes questions the concepts of Western religion and state, and argues that the Western approach is not adequate for explaining the relations between the state and religion in non-Christian societies and leads to mistakes. The Western view of religion and state regard them as separate entities. While this brought convenience to the institutionalization of both religion and state, the Western perspective cannot explain every relation between the state and religion. At some instances religion institutionalizes as a cult sect, at some it is an integral part of the state. For this reason, Berkes insists that there must be two different methodologies; for, explaining the relations of historically united body[ii] of values and actions[iii] requires a different methodology than explaining the relations of a given religion (Christianity) and a given state (Western type) as the separate outcomes of state space and religion space. For the Western and Christian state and religion relations, while laicism means the strict separation of these two and acting in their space, it means the theocratic foundation of state for Islam for example. Since, there is not a defined or specified state or political arrangement concept for Islam. This is because in Islam, the legislator of the state's jurisdiction is not the religion but the state itself (Berkes, 2016, pp. 9-25, 60).

Myrzabaev suggests that religion's influence will diminish over the years in the state system which relies on positive evolutionary philosophy, and will disappear eventually. This is due to the ideologies of the

modern states in the 19th and 20th centuries, Myrzabaev argues, and this period there arose state structures that aimed to keep religion out of the social realm restricting it to the individual. However this has been changing in the second half of the century (Myrzabaev, 2009, p. 19). Talip Küçükcan views secularism as "putting an end to the hegemony of religion in social and political realms" and agrees with Myrzabaev's account. Talipcan mentions several critiques about secularism that likens it to dogma or discipline, rather than a theory. According to him, current developments have diverted from predictions of secularization theories, and this is because state intervention decreased, free spaces rose and religious sects, strands and institutions began taking advantage of social developments (Küçükcan, 2005, pp. 109-128).

The legal dimensions of religion – political system relations models have been analyzed and a closer look at the concepts of laicism, secularism and theocracy are necessary, for the sake of the research. Some of the relevant studies are presented below:

Elizabeth Shakman Hurd defines laicism as a notion of separation of religion from state born during the Age of Enlightenment. (Judeo-Christian) Secularism, on the other hand, is the historical outcome of Western modernization, and is a notion that unites and provides identity in the society, and is a source of conflict in the international system[iv] (Hurd, 2008, p. 23).

David L. Webster states that theocracy is a process of institutionalization related to the birth of state – type institutions, and there is no contradiction in progress between theocracy and secularism. Put differently, the secular state is the socio-political evolutionary outcome of the theocratic state (Webster, 1976, pp. 812-826). Carl Schmitt's statement of "every significant concepts of the modern state theory are secularized theological concepts" shows similarity to Webster's point. For Schmitt, it is, not only for their historical development, but also because of their systematic structure, the recognition of which is necessary for a sociological consideration of these concepts (Schmitt, 2005, p. 41). Elizabeth Shakman Hurd also insists that theocracy and secularism are products of the process of shifting political power. For Hurd, the two concepts which are a different version of power in theological politics, are distinct from each other and cannot replace each other's positions (Hurd, 2008, p. 23).

Mario Ferrero's definition of theocracy differs from those of Webster, Hurd and Schmitt. Ferrero points out that the word theocracy translates to "rule by God", and the takes place as the rule of the clergy or a selected few. Theocracy has been rare in history, rather seen in societies with the presence of sovereign religions or charismatic leaders. Ferrero's list of theocratic rules include the Israelite theocracy after Babylonian captivity, the Crusader states in Palestine, the Papal States from the 8th century to 1870, the Jesuit system in Paraguay, the rule of Savonarola in Florence, the rule of Calvin in Geneva, the Anabaptist Kingdom in Muenster, the Mormon State period in Utah, the Islamic Caliphates, the rule of Ayetollah in Iran, the period of Taliban in Afghanistan, the Mehdi period in Sudan in the 1880's, the various Islamic regimes in history, the old Tibet, Bhutan and the Buddhist regime in Mongolia (Ferrero, 2013, pp. 723-724).

Besides the ideal type models, the classification of religion – state relations is also possible via observation. The practical-application dimension of the relation is described below:

Jonathan Fox, in his study in which he researched the religion - state relations of 176 countries between the years 1990-2008, has come across to findings that support the idea that the religion and state separation is gradually decreasing (Fox, 2009, pp. 449-451). Fox, seeks answers to the following questions in his paper: whether there's religion and state are officially separate (whether the state has an official religion and whether it's against religion), whether the state prefers one religion over others, whether the minorities in the country can practice their religions freely, whether the state controls one or all the religions and whether it practices legislation in any topic surrounding religion. A part of Fox's findings is that the relations between religion and state show differences in religions like Catholicism, Protestantism and Islam, region and era, and that in democratic countries the relevancy of the separation between state and religion is higher however there's no total separation in any of them.

One of the scholars who think that separation of religion and state cannot be achieved fully in administrations is Michael D. Driessen. Driessen believes that one of the conditions that a regime is democratic is that religion and state are separate. Because in a democratic regime, the governors need autonomy to

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

implement their policies within the limits of the constitution. Driessen states that the said autonomy doesn't mean that the state should adopt secularism and expresses that some scholars and politicians display an inaccurate approach in this topic. According to Driessen, one of the reasons to this confusion is the intertwining of the concepts of liberal nation-state and Western modern democracy throughout history because nation-state necessitates a triumph over religion's political legitimacy and allegiance claims. The second reason is that although some scholars recognize that the existence of a legal social sphere in which religion could operate doesn't clash with democracy, they argue that it's only possible to constitute such sphere in Western Christian societies. Drissen's conclusion of the quantitative data of the studies of Grim and Finke and Fox's democracy is not in danger providing politics has core autonomy, in other words, democracy doesn't necessitate a certain separation of religion and state. In order to prove his argument, Driessen gives examples of democracies that even though provide central space to religion, are still democratic. Driessen names the necessary autonomy for democracy "freedom of worship" as Durham's definition and states that Italy meets the necessary requirements for this. Driessen cites that in Italy, where the political system and religious authority (the Catholic Church) work together in harmony and mutual tolerance, the respect for religion increases and religion helps the political system as its influence on the society's moral matters and identity formation. Driessen states that the relations between religion and state cannot always be conducted in harmony and mentions situations in which religion is authoritarian on the political system. Driessen, gives the example of Iran where the political authority is not given enough room to determine its policies, states that democracy is out of order this way and names it politicized religion in Linz' terms. There are also situations where the political system regulates religion in the sense that there's no room for religious life to be maintained freely. Driessen refers to this situation as political religion in Linz' terms and gives communist regimes Laos and North Korea as examples. As one can see, the reason why the religion - state relations go out of the bounds of democracy, in the first example is not giving the political authority the sufficient space whereas in the second example is that the religious request of the society are not taken into account in the political system. However, these two examples are not the only instances when the democratic environment surrounding the relations between religion and state collapses. According to Driessen, the third problem is the situation where although the political system doesn't mean to regulate religion, it gives different reactions to different religious groups, favours some and ostracizes others. Some religious authorities being instituted, state salaries and tax exemptions and the restriction of voting while they are in office can be named as these practices. Driessen draws attention to the domination of the state on religion and expresses that any input on the religious realm, favouritism or restriction doesn't accord with democracy (Driessen, 2010, pp. 55-80).

As Driessen constantly emphasizes, in order for the society to send their religious requests as input into the political process, it should already be in democratic basis. That the religious requests / inputs of the society are processed by the political system and given back to the society as an output is a completely natural and expected situation as mentioned above numerous times and the process of processing is the only determinant in the relation between religion and state. And, this results in various religious communities[v] integrating more or less in the political system whether their requests are met. He expresses that the two different studies conducted by Allen D. Herztke and Kevin R. Den Dulk and John R. Pottenger can draw to two different results of the activities of the religious dynamics in the society.

The first one of these, Allen D. Hertzke and Kevin R. Den Dulk's study in which they examine interest groups activities in nine states in the USA, cites that the religious interest groups can be compatible with the political, cultural and other religious groups in the society, that even though these groups have the tendency to determine their own agenda, they can keep up with the situations that occur when necessary, and that they continue their activities in harmony that go as far as constituting coalitions with other religious interest groups (Herztke and Dulk, 2006, pp. 225-233). However the conclusions that Pottenger came to are that the religious groups are not as compatible as in Hertzke and Dulk's findings. Pottenger cites that the interest groups make various political manoeuvres in order to impress the system by going into the public realm in the liberal democratic environment, that they obtain some privileges and do impositions and thus turn the fundamental qualities of the liberal democratic states upside down. Pottenger in other words, states that once the religious

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dynamics that can function due to the current free environment gain political power, they limit the freedom in various ways (Pottenger, 1950, pp. 243-260).

The points, which Pottenger refers to show that in religion - state relations there are possibilities of a variety of misconduct. The fact that the boundaries of freedom are designed in the bounds of constitution among various precautions the state provides in its modern set-up, which shows in which criterion the religion - state relation would be in form, dimension and density, have once again become the focus of attention. However, Jonathan Fox and Deborah Flores' study which examines the regulations about religious discrimination and the influence of religion on legislation in the constitutions of 169 countries, comes to the conclusion that the regulations of constitutions that bring freedom or restrictions, in itself, won't prevent problems or solve them in the societal basis. According to Fox and Flores, the constitutional regulations are separately remote to determine the attitudes of governments. Even though the influence of religion on legislation is less in countries where the separation of religion and state is stated in the constitution, Fox and Flores have not come across to this effect in all the countries they have examined. Another point the authors make is that the articles of the constitution intended to protect religious freedom, prevent discriminations based on religion and practice equality regardless of religion don't really have a preventive value towards the separation in reality (Fox and Flores, 2009, pp. 1499-1513).

The above given theories and models of the relations between political system and religion can be put in to two main categories. As mentioned earlier, every individual adopts a belief or a belief system and lives according to the doctrines given by that religion since in case of not adopting a religion is a kind of belief and selection. In order to be adopting and living in accordance with the doctrines of a religion privately and publicly, there must be some prerequisites. To provide the necessary conditions under the modern state concept can be understood as policies towards religion and must have dual aspects of legality and provisions of conditions for practice. Collecting the demands of the society about religion, processing those demands and producing corresponding outcomes with regard to the demands are all in the boundaries of religious politics. The outcome of a political system is the production of the necessary policies and the establishment of the necessary legal conditions to make the practice possible. The inevitable relation between the individual and religion is evident in the modern state concept. Thus, the only variable to search for in a research on the relations is the dimension, intensity and quality of that relation.

Relation between Political System and Religion – Research Criteria

In order to analyse the relations of a given political system and religion, first of all, it should be ensured that the selected political system and religion are taken into consideration with their unique conditions. Taken that the state is a modern state controlling all the institutions, and that the religion is a collection of belief and practices emanating from the belief, religion becomes one of the core elements of the modern state given its indisputable social implications. Therefore, the inevitable nature of the relations between religion and political system can be conceived in the cycle of collecting and processing of the demands of the society, and producing of the outcomes as policies. Thus, the only point the researcher must pay attention to is not whether the there exists a relation, but the dimensions, intensity, and quality of existent relations.

If an individual is living in accordance with the requirements of a certain religion, which in Başgil's terms include the belief in his/her religion, implementation of the worship and prayer as ordered by the religion, freedom to express the doctrine, thoughts, affection, and admiration of and towards his/her religion and freedom to invite others, freedom to receive and give education about the religion, and freedom for the implementation of the activities privately and publicly, then it must be questioned whether the system has necessary permissions for all these to occur. Also, this is conditioned whether the system produces and implements the necessary policies. In other words, the analysis necessitates to be implemented dually: theoretical and practical aspects of the relation.

When one begins with the presumption of religion having a societal aspect, the first to find is whether religion institutionalizes as a cult sect, or it is an integral part of the state in order to analyze the relation of the political system and religion. Explaining the relations of historically united body of values and actions requires

a different methodology than explaining the relations of a given religion and a given state as the separate outcomes of state space and religion space. Thus, it will be possible to determine whether the religion or the state controls the legislation of the state's jurisdiction.

Second, when presuming the state as modern, this is, as a political unity that has a control over other political bodies in the society and makes decisions for all, it is necessary to understand its position toward religion whether it's adhering to a particular religion, professing equal respect for all religions, is indifferent and neutral to religion, or positively against religion. Thus, it will be possible to figure out whether the structure, institutions and functions have been established in accordance with the religion.

Finally, the system of checks and balances of the system, which is out of the scope of this paper, should be tested to determine whether any religious group may gain access to political system by following democratic methods and exert pressure onto the others by applying undemocratic procedures. This step also requires information about the homogeneity and democratic culture of the society to test the consciousness of the democratic values.

REFERENCES

1. Alkan, H. (2011). *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar - Kazakistan Özbekistan Kırgısiztan Türkmenistan*. Ankara: Usak Yayınları.
2. Almond, G. A., and G. B. Powell, Jr. (1966). *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little, Brown and Company.
3. Başgil, A. F. (1955). *Türkiye'den Farklı Bakışlar: Mevzuat ve Sorunlar, Din Hürriyeti: Türk Anayasasının 75. Maddesi üzerinde Etüd.* İstanbul: Fakülteler Matbaası.
4. Berkes, N. (2016). *Teokrasi ve Laiklik.* İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
5. Bilgin, A. (2014). "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme.", *Anemon, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 75-84.
6. Cem, İ. (2007). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
7. Cussen, J. G. (2014). "The Church-State(s) Problem: The Holy See in the International Theoretical (or Theological) Marketplace." Rome: *International Symposium on Cultural Diplomacy & Religion*: 1-31. http://www.culturaldiplomacy.org/academy/ content/pdf/participant-papers/2014-rome/James_Cussen_-_The_Holy_See_in_the_ International_Theoretical_Marketplace.pdf. (Accessed March, 4, 2018).
8. Çağla, C. (2015). *Yeni Başlayanlar İçin Siyaset Bilimi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
9. Driessen, M. D. (2010). "Religion, State, and Democracy: Analyzing Two Dimensions of Church-Stae Arrangements." *Politics and Religion*. 3, 55-80.
10. Easton, D. (1957). "An Approach to the Analysis of Political Systems." *World Politics*. 9 (3), 383.400.
11. Easton, D. (1981). "The Political System Besieged by the State." *Political Theory*. 9 (3), 303-325.
12. Ferrero, M. (2013). "The Rise and Demise of Theocracy: Theory and Some Evidence." *Public Choice.* 156 (3/4), 723-750.
13. Figgis, J. N. (1913). *Churches in the Modern State.* London*:* Longsman, Green and CO.
14. Fox, J., and D. Flores. (2009). "Religions, Constitutions, and the State: A Cross-National Study." *The Journal of Politics*. 71 (4), 1499-1513.
15. Fox, J. (2009). "Quantifying Religion and State: Round Two of the Religion and State Project." *Politics and Religion*. 2, 444–452.
16. Gönenç, İ. (2010). "Dinlere Karşı Tarafsızlık Açısından İngiltere'de Din Devlet İlişkisi (Müslüman Azınlık Örneği)." Ph.D. thesis. Ankara University.
17. Hayman, P.A., and J. Williams. (2006). "Westphalian Sovereignty: Rights, Intervention, Meaning and Context." *Global Society*. 20 (4), 521-542.
18. Herztke, A. D., and K. R. D. Dulk. (2006). "Conclusion: Themes in Religious Advocasy." In *Representing God at the Statehuse: Religion and Politics in the American States*. eds. Edward L. Cleary and Allen D. Herztke. USA: Rowman and Littlefield Publishers Inc., 225-250.

19. Hurd, E. S. (2008). *The Politics of Secularism in International Relations.* Princeton: Princeton University Press.
20. Küçükcan, T. (2005). "Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası." *İslam Araştırmaları Dergisi*. 13, 109-128.
21. Myrzabaev, M. (2009). "Kırgızistan'da Din-Devlet İlişkileri." Ph.D. thesis. Ankara University.
22. Pottenger, J. R. (1950). *Reaping the Whirlwind: Liberal Democracy and the Religios Axis*. USA: Georgetown University Press.
23. Saybaşılı, K. (1999). *Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Doruk Yayınları.
24. Schmitt, C. (2005). *Siyasal İlahiyat.* Trans. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi.
25. Strayer, J. R. (1958). "The State and Religion: An Exploratory Comparison in Different Cultures: Greece and Rome, the West, Islam." *Comparative Studies in Society and History*. 1 (1), 38-43.
26. Taşer, A. M. (2013). "İsrail'de Din ve Siyasal Sistem İlişkisi." Master's thesis. Erciyes University.
27. Tınaz, N. (2005). "A Social Analysis of Religious Organisations: The Cases of Church, Sect, Denomination, Cult, and New Religious Movements (NRMs) and Their Typologies." *İslam Araştırmaları Dergisi*. 13, 63-108.
28. Vergin, N. (2014). *Siyasetin Sosyolojisi, Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar.* İstanbul: Doğan Kitap.
29. Webster, D. L. (1976). "On Theocracies." *American Anthropologist, New Series.* 78 (4), 812-828.
30. Zabcı, F. (2015). "Thomas Hobbes." In *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. Mehmet Ali Ağaoğulları. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 427-455.

Notes:

[i] Even if political system is taken as the side of the said relations, either state or politics can be used in the research as used in the original source.

[ii] According to İsmail Cem, the unity of state and religion in Islamic tradition makes it easier to concretise religious and worldly ideals. Cem argues that the Koran not only teaches religious duties but also outlines the social structure with great detail, making Islam not only a religion but also a world view and state philosophy (Cem, 2007, p. 51).

[iii] Berkes lists the values and actions in the Ottoman State as follows: (1) Sharia, (2) religious cult, (3) rule of state. Sharia in this respect is a system which aims to shape the individual behaviour on the social front rather than according to solely religious perspective, and is not political in its essence. The religious cult on the other hand is a way of socialisation and directly operates on the intellectual and religious dimensions of the individual. The state as the last element is the enforcer of Sharia which is the (individual and) social normative system of social behaviour (Berkes, 2016, p. 61).

[iv] As mentioned above, the Treaty of Westphalia targeted religion as the cause of Thirty Years' War, and acted as the focal point in determining the fate of religion in the modern state, as well as all other institutions (Hayman and Williams, 2006, pp. 521-542; Cussen, 2014, pp. 1-31).

[v] Nuri Tınaz in his work named "A Social Analysis of Religious Organizations" lists the social organizations as religious sub-groups as follows: (1) the church, (2) the sect, (3) the religious cult, (4) the religious community and (5) new religious movements (Tınaz, 2005, pp. 63-108).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Ay: Aralık; Cilt: 10/SONBAHAR, Sayı: 40
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Month: December; Volume: 10/AUTUMN, Issue: 40
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GENEL BİLGİLER

TURAN-SAM Uluslararası Endeksli Dergimizi tarayan dünyaca ünlü endeksler ve veritabanları: Pro-Quest(ABD), Ulrich's WEB(ABD), Google-Scholar(ABD), ICI-Index Copernicus International(Polonya/AVRUPA BİRLİĞİ), DergiPark-Akademik(Türkiye), DAIJ, OAJI, Global Impact Factor, ResearchBib, SIndex, CiteFactor, JournalInformatics, BASE, PubGet, Index Scholar, Region-Hovedstaden, SOBIAD, AsosIndex, AcarIndex, Araştırmax, TopluKatalog-Ulakbim-TÜBİTAK, AkademikDİzin, Türk Eğitim Endeksi, CEEOL, JournalIndex, DRJI, OpenAıre, WorldCat vs. gibi birçok ulusal ve uluslararası 30 küsür yerli ve yabancı endeks tarafından taranmaktadır.

"TURANSAM-TURAN STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ DERGİSİ" İÇİN MAKALE ÇAĞRISI

TURAN-SAM Dergimiz için makalelerinizi gönderebilirsiniz.

DERGİ YAZIM KURALLARI

*TURAN-SAM, ULUSLARARASI-BİLİMSEL-MEVSİMLİK DERGİSİ HAKEMLİ bir Dergidir. TURAN-SAM'da yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin özgün-orijinal olmasına dikkat edilmelidir. Başka Dergilere Değerlendirilmek, Yayımlanmak üzere gönderilen Makalelerin dergimize gönderilmemesini rica ediyoruz. Lütfen, başka Dergilerde veya Çevrimiçi-Online Şebekelerde veya İnternet üzerinden daha önce yayımlanan Makalelerinizi TURAN-SAM'a göndermeyiniz. Bu durumun ihlalinin tespiti halinde yazara karşı Hukuksal çerçevede Yasal yollara başvurulacaktır;

*Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen TÜRKÇE ÖZ'ü ve ENGLISH-ABSTRACT'ı bulunmalıdır.

*Makaleler 12 punto ile "Times New Roman" ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.

*Makalelerde Yazarların Adı, Soyadı, Babasının adı, Bağlı Bulunduğu(Çalıştığı) Kurum, Telefonu ve Açık Adresi belirtilmelidir.

*Kullanılan dipnotlarda Bilimsel Yazım Kurallarına dikkat edilmeli, APA(American Psychological Association) - http://www.apastyle.org standartlarına uyulmalıdır.

*2013 yılı itibariyle; Dergimiz, PRO-QUEST ve ULRICH'S-WEB gibi saygın ve seçkin Uluslararası Endekslerce de Taranıp, Dizinlenmeye başlandığı için, gönderdiğiniz makalelere ayrıca "JEL CODE"-Journal of Economic Literature (JEL) da eklemek zorunlu olmuştur. JEL CODE bilgisi bulunmayan makaleler değerlendirmeye alınmadan reddedilecektir. Bu konuda Bilgi sahibi olmak isteyen yazarlarımız bu siteden ayrıntılı bilgi alabilirler: http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php

*Makaleler genel olarak: ÖZ, ABSTRACT, GİRİŞ, Alt Bölümler, SONUÇ ve KAYNAKÇA şeklinde hazırlanmalıdır.

"TURAN-SAM'a yayınlanmak üzere göndermiş olduğunuz makaleleri bilimsel nitelikte hazırlanmasına dikkat etmelisiniz.

Ayrıca Türkçe karakterler kullanmalısınız. Türkçe'de karşılığı bulunan "ğ, ü, ş, ı, ö, ç" harflerinin yerine başka "g, u, s, ı, o, c" harflerini kullanan yazarların makaleleri yayınlanmayacaktır.

Alıntı Makalelerde mutlaka kaynak belirtilmeli, Bilimsel Atıf kurallarına uygun dipnotlar ve KAYNAKÇA verilmelidir.

Yazılan Makalelerin, Akademik Eser Yazım Kurallarına uygun bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca TDK-Türk Dil Kurumu'nun imla kılavuzuna uyulması gerekmektedir. Gayri Türkçe dillerde kelimeler kullanmaktan kaçınılmalıdır. Gayri Türkçe dillerden dönme kelimelerin makalelerde kullanıldığının tespiti halinde makaleler yayınlanmayacaktır. Bu kurallara uyularak makale göndermenizi rica ederiz."

Hazırlanan makaleler dergi yazım kurallarına uygun hale getirildikten sonra en geç 13 Mart, 2019 tarihine kadar emikail@turansam.org adresine word formatında *.doc veya *.docx uzantılı olarak gönderilmelidir.